

F. LUCII FERRARIS

BIBLIOTHECA

CANONICA IURIDICA MORALIS THEOLOGICA

F. LUCII FERRARIS

SOLER-ALEXANDRINI
ORDINIS MINORUM REGULARIS OBSERVANTIAE SANCTI FRANCISCI

BIBLIOTHECA

CANONICA IURIDICA MORALIS THEOLOGICA

NEC NON

ASCETICA POLEMICA RUBRICISTICA HISTORICA

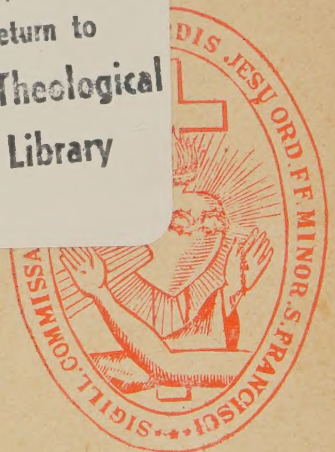
EDITIO NOVISSIMA MENDIS EXPURGATA

ET NOVIS ADDITAMENTIS LOCUPLETATA

TOMUS QUINTUS

K-O

Property of
CBF
Please return to
Graduate Theological
Union Library

ROMAE

EX TYPOGRAPHIA POLYGLOTTA

S. C. DE PROPAGANDA FIDE

MDCCCLXXXIX.

250.3

F375

4033

BIBLIOTHECA

F. LUCII FERRARIS

K

KALENDARIUM

Summarium.

1. Kalendarium unde dictum, et quid sit, ad num. 2. - 3. Dies unde dictus, quid sit, et quotuplex, ad num. 5. - 6. Nox quid sit. - 7. Dies an ubique gentium eodem modo incipiat, et quam ratione in iure sit accipiendus, ad num. 8. - 9. Hora unde dicta, et quomodo dividatur ad num. 10. - 11. Horarum quot et quae appellationes et species, ad num. 13. - 14. Quis primus, quo tempore, et quo instrumento dies noctesque in horas dividerit. - 15. Quae sint duo horologia antiquiora. - 16. Quae fuerit olim diei partitio apud Romanos. - 17. Hebdomada quomodo capta a Iudaeis, a Gentilibus, et a Christianis, ad num. 21. - 22. Mensis unde dictus, quid sit, et quotuplex, ad num. 28. - 29. Kalendae, Nonae, Idus unde dicantur, et quid sint, ad

num. 32. - 33. Quae fuerint mensium nomina, atque species pro nationum diversitate, ad num. 37. - 38. Annus unde dictus, quid sit, quomodo dividatur, et quae fuerint varia eiusdem apud varias nationes initia, ad num. 46. - 47. Annus solaris Iulianus unde dictus, quotuplex sit; quot et quae eiusdem vitia, et a quo sublata, ad num. 53. - 54. Epacta quid sit, et quomodo reguletur, ad num. 55. - 56. Indictio quid sit, unde eius origo, et nomenclatura, quatenam sit regula pro inveniendi cuiuslibet anni indictione, et quid fuerint olympiades ad num. 60. - 61. Cyclus solaris, Littera Dominicalis, Cyclus lunae, quid sint, quomodo inveniuntur, et postremus cur *aureus numerus* appelletur, ad num. 66. - 67. Quid circa Kalendarium locorum Ordinariis inhibuit sit. - 68. Kalendarium Gregorianum servare pro distributione festorum, ieiuniorum etc. quibus praecipitur.

KALENDARIIUM a Kalendis dictum est: Kalendae autem sunt primi dies mensium, sic appellati a verbo graeco *καλέω* seu *καλῶ*, quod idem significat ac latine *voco*: priscis enim temporibus, sacrificio a rege et pontifice celebrato, idem pontifex, *kalato*, id est *vocato populo* in Capitolium, quot numero dies a Kalendis ad Nonas superessent, pronuntiabat, et quintanas quidem, quinquies dicto verbo *kalo*, septimanas, repetito septies, praedicabat: et hunc diem, qui ex his diebus, qui kalarentur, primus esset, placuit *Kalendas* vocari: Calvinus, in magno Lexico iuridico, litt. *K*, cum aliis ibi citatis. Durandus autem l. 8, c. 4, apud Gavant., et Merati tom. 2, sect. 2, c. 5, vult *Kalendas* seu *Calendas* esse quasi *Colendas*, quia tunc erat semper Iunoni festus dies primus, sicque *Calendarium* et *Colendarium* esse fere idem a cultu festorum. Nos vero hic sumimus Kalendarium ecclesiasticum prout est *quaedam dierum ac mensium, ex quibus annus constat, omniumque, quae diebus ac mensibus adiuncta sunt, coordinatio*. Unde in Kalendario observari oportet diem, hebdomadam, mensem, annum, bissextum, cyclum solarem et lunarem, et caetera alia quae ad temporum cognitionem spectant.

Dies dicitur a *dio*, quod *apertum* et *manifestum* significat: solaribus enim radiis cuncta sensibilia *manifesta* fieri omnes agnoscunt; unde S. Augustinus lib. 4, super Genesim, cap. 20, sic habet: *Tunc Deus diem condidit,*

cum condidit solem, cuius praesentia eundem exhibet diem.

Dies generatim acceptus est spatium temporis a motu coeli ab ortu in occasum, qui propterea *diurnus* dicitur, definitum. Dies, secundum astronomos, est duplex, *naturalis* et *artificialis*. Dies naturalis est integra solis revolutio ab ortu in occasum, qua ad idem coeli punctum, unde profectus erat, revertitur. Dies artificialis est intervallum illud temporis, quo sol super horizontem existit, nobisque se prodit, quodque nocti opponitur. Nox enim est illud spatium temporis, quo sol infra horizontem moratur. Alii tamen diem *naturalem* appellant, quem nos *artificialem* vocamus: et vicissim quem nos dicimus *artificialem*, ipsi denominant *naturalem*, ut videre est apud Censorinum, de Die natali, cap. 10; Magnum Lexicon Calvinii loc. cit., litt. *D*, et alios ab ipsis allegatos.

Dies iuxta diversas mundi nationes diversimode incipit. Apud Babylonios, Chaldaeos et Persas aliosque Orientales, diei initium sumitur a solis ortu. Apud Athenienses, Italos, Austriacos, Bohemos, Silesios, Polonos, Sineses et alios a solis occasu. Apud Gallos, Hispanos, Anglos, Lusitanos, Belgas, plurimos Germanos, et fere omnes alios Europaeos a media nocte, ita tamen, ut dies in duas partes aequales dividant, partiendo horarum numerationem in bis duodenas: nempe duodenas a media nocte ad meridiem, et alias duodenas a

meridie ad mediam noctem, taliter, quod dies comprehendat viginti quatuor horas aequales; quem morem adhuc in dies Romana servat Ecclesia pro divini recitatione officii, ieiuniorum observatione, aliisque sacris ac profanis ritibus peragendis, textu expresso in l. *More Romano* 8 ff. de Feriis, ibi: *More Romano dies a media nocte incipit, et sequentis noctis media parte finitur: itaque quidquid in his viginti quatuor horis (id est duabus dimidiatis noctibus et luce media) actum est, perinde est, quasi quavis hora lucis actum esset.*

8 Dies in iure intelligendus et accipiendus est secundum subiectam materiam: nam cum aliquid est agendum, quod aliam rationem in luce, et aliam in tenebris habet, antiqua et vulgaris diei appellatio retinenda est, qua nimirum dies in duodecim horas divisus sumitur ab ortu ad occasum solis, et e contra nox in alias duodecim horas divisa accipitur ab occasu ad solis ortum, uti revera habitantes directe sub aequatore toto anno diem et noctem retinent aequalem. Unde Deus (Gen. i) *divisit lucem a tenebris, appellavitque lucem diem et tenebras noctem.* Et Christus Dominus (Ioan. ix) ait: *Me oportet operari opera eius qui misit me, donec dies est: venit nox, quando nemo potest operari;* et (Ioan. xi) inquit: *Nonne duodecim sunt horae diei? si quis ambulaverit in die non offendit, quia lucem huius mundi videt. Si autem ambulaverit in nocte, offendit, quia lux non est in eo.* Et pro sic numerando horas diei ab ortu solis ad occasum, et horas noctis ab occasu ad illius ortum favent. l. *Titius* 25, § 1, ff. de Liberis et posthumis; l. *Placuit* 1 ff. de Manumissionibus; l. *In annos* 2 ff. de annuis Legatis; l. *Via* 5 ff. de Servitutibus; leg. *Non minorem* 20 Cod. de Transactionibus. Si autem sermo sit de continuo temporis successu, sequenda est Romana institutio in leg. *More Romano* 8 § de Feriis, allata in fine numeri antecedentis. Sic in materia praescriptionum, ubi tempus ita noctu procedit, ac die ad complendam usucapionem, l. *In usucapionib.* 6 et l. *Ideoque* 7 ff. de Usurpationib. et Usucapionib., ibi: *Ideoque qui hora sexta diei Kalendarum Ianuariarum possidere coeperit, hora sexta noctis pridie Kalendas Ianuarias implet usurpationem, et sic de similibus.*

9 Hora, ut vult Macrobius l. 1 Saturnalium, cap. 21, dicta est ab *Horo*; ibi enim de Aegyptiis loquens, ait: *Apud eosdem Apollo, qui est sol, Horus vocatur, ex quo et horae 24, quibus dies noxque conficitur, nomen acceperunt.* Quaelibet hora aequalis, quae est vigesima quarta pars diei naturalis aequaliter divisi, dividitur in 60 minuta prima aequalia; quodvis primum minutum dividitur in 60 minuta secunda itidem aequalia, atque ita deinceps quodvis minutum secundum in 60 minuta tertia, etc.

Horae, aliae diei sunt, aliae noctis; l. *A* 11 *qua aetate* 5 ff. Qui testamenta facere possint, l. *Ideoque* 7 ff. de Usurpationib. et Usucapionib. Illae diurnae, hae nocturnae vocantur; l. *Si Diurnarum* 2 ff. de Aqua quotidiana, l. *Capite quinto* 25 ff. Ad legem Iuliam de Adulteriis.

Horae tam diurnae quam nocturnae aliae 12 sunt aequales, et aliae inaequales. Horae aequales illae dicuntur, quarum unaquaeque est vigesima quarta pars diei naturalis aequaliter divisi, ita ut si integra aequatoris circa mundi polos revolutio quantitatem diei naturalis definiat, quaelibet hora aequalis tantum temporis spatium comprehendat, ut quindecim gradus aequatoris supra horizontem ascendant. Horae inaequales illae appellantur, quarum unaquaeque est pars duodecima tum diei artificialis aequaliter divisi, tum noctis; dicuntur enim inaequales, eo quod neque toto anni tempore, neque ubique in sphaera obliqua aequale spatium temporis singulae comprehendant; horae enim diurnae apud Iudaeos et Turcas, aliosque, qui diem ac noctem seorsim in duodecim horas dividebant, longiores erant nocturnis aestivo tempore, dum sol a tropico hyemali ad aestivum ascendit, cum tunc dies artificialis continuo crescat, et nox decrescat, et ibi magis ubi maior est sphaerae obliquitas; et e contra horae nocturnae erant longiores diurnis tempore hyberno, dum sol a tropico aestivo ad hyemale retrogrado cursu progreditur; cum tunc dies artificialis continuo decrescat, et nox crescat.

Iam vero fere ubique horis inaequalibus ob- 13 soletis, ubique horae solum aequales adhibentur, quarum aliae Babylonicae, aliae Italicae, aliae astronomicae et aliae Europaeae appellantur. Horae Babylonicae illae vocantur, quarum prima ab ortu solis inchoatur; Italicae, quae ab occasu ipsius solis; astronomicae, quae a meridie; Europaeae vero, quae tum meridie, tum a media nocte incipiunt, ita ut tam in meridie quam in media nocte semper hora duodecima completa habeatur, sicque duodecim horae a meridie ad mediam noctem, et duodecim etiam a media nocte ad meridiem perpetuo numerentur.

Quis primus diem, noctemque in horas di- 14 viserit, quo tempore haec partitio in usu esse incoeperit, et quo instrumento facta fuerit, incerta res est. Alii enim horariam divisionem tribuunt Abrahamo, qui primus Aegyptios in astrologia et arithmetica instruxit; ut scribit Ioseph Hebraeus lib. 1 Antiquitatum Iudaicarum, c. 8, ubi de Abrahamo loquens sic ait: *In arithmetica quoque eos (scilicet Aegyptios) instituit, et quae de astrologia sunt eisdem tradidit: nam ante adventum Abraham in Aegyptum haec Aegyptii penitus ignorabant. A Chaldaeis enim plantata noscuntur in Aegy-*

pto, unde etiam pervenisse noscuntur ad Graecos. Hinc Macrobius lib. 1 Saturnalium, c. 21, id Aegyptiis refert acceptum per verba lata supra n. 9. Alii autem id Babylonii concedunt, dicuntque postmodum ab ipsis ad Graecos derivasse; sic Herodotus lib. 2, ubi praecise dicit: *Polum, gnomonem, et duodecim partes diei a Babyloniiis didicerunt Graeci*. Dictam vero divisionem seu partitionem volunt aliqui factam fuisse per clepsydrum, sicuti etiam huius instrumenti ope peracta fuit divisio zodiaci in duodecim signa, ut refert Macrobius lib. 1, in Somnium Scipionis, c. 21. Clepsydra autem est quoddam vas vitreum, exiguum in fundo foramen habens, per quod aqua guttatim stilans elapsi temporis quantitatem demonstrat. Unde Plinius, lib. 7, c. 60, dicit: *Scipio Nasica collega Lenatis primus* (scilicet Romae) *aqua divisit horas aequae noctium ac dierum, idque horologium sub tecto dicavit anno Urbis dxcv*. Alii autem non clepsydrae ope, sed gnomonis umbra factam fuisse dictam divisionem seu partitionem contendunt, sic Laetius citatus et secutus a Plinio l. 13, ubi sic habet: *Umbrarum rationem, et quam vocant gnomonem* (sive horologia sciatherica, in quibus diei partes umbra gnomonis a sole illustrati designantur) *invenit Anaximenes Milesius, Anaximandri, de quo diximus, discipulus, primusque horologium, quod appellant sciathericum, Lacedemone ostendit*. At vero certum esse longe ante Anaximenem horarum usum exstitisse, sicut dicendum esse non gnomonis umbra, sed clepsydrae ope primam horarum partitionem factam fuisse, eaque duntaxat ad horas designandas ad Anaximenem usque tempora primo veteres usos fuisse, recte concludit eruditissimus Pater Fortunatus a Brixia in sua eximia Philosophia sensuum mechanica, to. 2, tractat. 2, dissertat. 4, sect. 2, verb. *Hora*, num. 2.

Dictorum duorum horologiorum antiquitas genera fuisse certo constat apud magnum Lexicon Calvinii, tom. 1, litt. H, ubi sic habet: *Horologiorum duo antiquitus genera fuisse constat; unum quod gnomone umbras in sole faciente horas indicabat; alterum quod horas aequae noctium ac dierum, aqua dividebat; istud vocatur clepsydrum seu aquarium, et illud sciathericum seu solarium appellatur a Plauto in Boeotia, in qua esuriens parasitus ei imprecatur, qui primus horologium statuisset, his verbis:*

Et illum dii perdant, primus qui horas reperit,
Quique adeo primus statuit hic solarium.

Advertendum est insuper, aliam diei divisionem apud Romanos olim in usu fuisse, quam his verbis exponit Macrobius lib. 1 Saturnalium, cap. 3, ibi: *Primum tempus dicebatur media noctis inclinatio, deinde Gallicinium inde*

*Conticinium, cum et Galli conticescunt, et homines etiam tunc quiescunt. Deinde diluculum, id est cum incipit dignosci dies. Inde mane, dum dies clarus est; est mane autem dictum, aut quod ab inferioribus lucis, id est a munibus exordium lucis emergat, aut quod verius mihi videtur, ab homine boni nominis; nam et Latini mane pro bono dicunt, sicut apud nos quoque contrarium est immane, ut immanis bellua, vel immane facinus et hoc genus caetera pro non bono. Deinde a mane ad meridiem, hoc est ad mediam diem. Inde iam supra vocatur tempus occiduum, et mox suprema tempestas, hoc est diei novissimum tempus, sicut expressum est in duodecim tabulis: *Solis occasus suprema tempestas esto*. Deinde vespera, quod a Graecis actum est. Illi enim Esperam a stella Hespero dicunt: Unde et Hesperia Italia, quod occasui subiecta sit, nominatur. Ab hoc tempore prima fax dicitur: deinde concubia, et inde intempesta, quae non habet idoneum tempus rebus gerendis. Haec est diei civilis a Romanis observata divisio.*

Hebdomas sive hebdomada graece, latine ¹⁷ septimana, dupliciter capitur; uno modo pro hebdomada composita ex septem annis, de qua habentur plura exempla in Sacra Scriptura, et signanter Genesis c. xxix, 28; Levitici c. xxv, 8; Daniel c. ix, 24. Alio modo pro hebdomada composita ex septem diebus naturalibus, quae Deum ipsum institutorem habere videtur, quatenus cum sex dierum spatio omnia creasset, *requievit die septimo ab universo opere, quod patrarat, et benedixit diei septimo, et sanctificavit illum*. Genesis c. ii, 2, 3. Hinc Hebraei, a quibus hebdomadarum usus profuisse videtur, die illo septimo seu Sabbato quiescebant, et penitus ab omni opere servili cessabant, iuxta Dei praeceptum sibi impositum. Exodi c. xx, 9, 10, et saepe alibi.

Ille septimus hebdomadae dies hebraice ¹⁸ dicebatur *Sabbatum*, quod latine *quietem* seu *requiem* significat. Nomine tamen Sabbati non intelligebatur a Iudaeis solus septimus hebdomadae dies, sed interdum etiam tota hebdomada, ut habetur ex pluribus sacris evangelicis textibus, ut Lucae viii, 12, de illo Pharisaei, *ieiuno bis in Sabbato*; quod de ieiunio bis in hebdomada ab eo observato communiter intelligitur. Sic Matth. c. xx, 1: *Prima Sabbati*; Marc. cap. xvi, 2: *Una Sabbatorum*; Luc. cap. xxiv, 1: *Una autem Sabbati*; Ioan. c. xx, 1: *Una autem Sabbati*, verba illa evangelica non indicabant solum Sabbatum septimum hebdomadae diem, sed insuper totam hebdomadam, seu quemlibet hebdomadae diem.

Sabbatum sumptum pro ultimo hebdomadae ¹⁹ die, quod erat dies festus apud Hebraeos, fuit abrogatum apud Christianos, et pro eo institutus dies *Dominicae*, in qua Dominicae die, et non in Sabbato, cessandum nunc est ab ope-

- ribus servilibus. Vid. verb. *Sabbatum* a n. 2 ad 7, ubi adducuntur Sacrae Scripturae textus, concilia et canones, et insuper, dict. n. 7, assignantur pro huiusmodi institutione festi diei Dominicae loco Sabbati, quindecim rationes et mysteria.
- 20 Singuli hebdomadae dies apud gentiles seu ethnicos appellationem seu denominationem habebant a planeta, quem primae cuiuscunque diei horae praeesse finxerunt. Unde prima dies vocabatur ab illis *dies Solis*; secunda *Lunae*; tertia *Martis*; quarta *Mercurii*; quinta *Iovis*; sexta *Veneris*; et septima *Saturni*; quia ab ipsis hora prima diei primae in hebdomada tribuebatur soli, prima hora diurna secundae diei tribuebatur lunae, prima tertiae diei Marti, prima quartae Mercurio, prima quintae Iovi, prima sextae Veneri, et prima septimae Saturno.
- 21 Ecclesia tamen Romana ex institutione S. Silvestri Papae, retento nomine Sabbati et Dominicae, caeteros hebdomadae dies feriarum nomine appellari voluit, ut patet in Lectione sexta festi eiusdem S. Pontificis, ibi: *Sabbati et Dominicae diei nomine retento, reliquos hebdomadae dies, feriarum nomine distinctos, ut iam ante in Ecclesia vocari coeperant, appellari voluit: quo significaretur, quotidie clericos, abiecta caeterarum rerum cura, uni Deo prorsus vacare debere*. Feriarum autem dies iam ex tempore Apostolorum institutos fuisse habetur ex concilio Coloniensi II, par. 9, c. 9. Hinc ritu ecclesiastico dies Dominica intelligitur pro feria prima, cui succedit feria secunda etc., ut patet de singulis hebdomadae feriis.
- 22 Mensis a Graecis denominatur *men* a luna, eo quod eius curriculo determinatum temporis spatium conficiatur. Ab Hebraeis autem dicitur *Ierach*, id est luna, eo quod luna suo circuitu mensem describat. A Latinis vero deducitur a verbo *Metior*, eo quod sit tempus numero dierum mensum. Unde Cicero lib. 2 de Natura deorum, ait: *Qui quia mensa spatia conficiunt, menses nominantur*. Hic mensis generatim sumptus describitur, quod sit *spatium temporis certo dierum numero ex motu solis et lunae periodico definitum, ex quo annus constituitur*.
- 24 Mensis alius est *astronomicus*, et alius *civilis*. Mensis astronomicus seu naturalis dividitur in solarem et lunarem. Mensis solaris astronomicus est illud temporis spatium, quod sol in uno zodiaci signo perlustrando insumit: seu est naturalis solis transitus ab uno zodiaci signo ad aliud signum: quia vero sol non aequali tempore singula zodiaci signa percurrit, sed diutius moratur in Ariete, Geminis et caeteris aliis signis septentrionalibus seu borealibus, quam in Sagittario, Capricorno et caeteris aliis signis australibus; ideo non omnes

menses solares astronomici aequales sunt inter se, sed alii sunt aliis longiores, nempe aestivi sunt longiores hyemalibus; et inter omnes maximus est solstitiaris aestivus, qui comprehendit dies 31, horas 11, minut. 36: ac inter omnes minimus est solstitiaris hybernus, qui continet solum dies 29, hor. 8, minut. 54. Unde quantitas media mensis solaris astronomici, quo nimirum sol motu medio unum zodiaci signum percurrit, tanquam aequalis duodecima pars anni continebit dies 30, hor. 10, min. 30. Mensis enim absolute cum fit mentio, triginta dies computari traditum est; l. Scimus 22, § 2, Cod. de Iure deliberandi. Glossa mensem in addit. in c. *Quam sit* 6 de Elect. in 6.

Mensis lunaris astronomicus est spatium temporis ex motu lunari sub zodiaco definitum. Et dividitur in *periodicum*, *synodicum* et *apparitionis* seu *illuminationis*. Mensis lunaris periodicus est illud spatium temporis, quo luna percurrit ab eodem zodiaci puncto, donec ad eundem redeat; unde dicitur ambulatio et circulus lunae, qui fit intervallo dierum 27, horar. 7, minut. primariorum 43 et secundariorum 7. Mensis lunaris synodicus est illud temporis spatium, quod luna inter accessum a sole et reditum ad ipsum insumit. Unde vocatur congressus lunae, quia luna cum sole veluti congregitur et coniungitur, et hic mensis constat diebus 29, horis 12, minutis primariis 44, secundariis 3. Mensis lunaris apparitionis seu illuminationis est intervallum temporis a primo conspectu novae lunae in eodem mense usque ad conspectum alterius, quod fit spatio dierum 28, ut notat Beyerlinck in Theatro vitae humanae, verb. *Mensis*, Litt. B, et alii plures, quamvis alii aliter sentiant.

Mensis civilis seu politicus est ille dierum numerus, quem unaquaeque natio, aut civitas ad res suas civiles seu politicas pertractandas et regulandas, sibi praescriptum ac accommodatum observat. Unde Romani a Kalendis ad Kalendas menses computabant. Graeci vero a Neomeniis seu Noviluniis ad Neomenias seu Novilunia; non autem a Kalendis ad Kalendas, quarum usu ipsi carebant. Quamobrem Augustus apud Suetonium in eius Vita c. 87, cum aliquos nunquam debita soluturos significare vult, ad Kalendas Graecas soluturos ait; Romani enim debita solvere tenebantur Kalendarum initio, ut plurimis testimoniis ostendit Hospinianus lib. 3 de Origine festorum ethnicorum.

Mensis civilis dividitur in Kalendas, Nonas et Idus, ut patet ex praxi veterum Romanorum, adhuc in dies observata in Curia Romana: Glossa *Quinto Idus*, in data libri sexti Decretalium; Glossa 1 et 2, in l. *Cum bissextum* 98 ff. de Verb. significat. Kalendae di-

- cuntur primi dies cuiusque mensis, dictae a verbo graeco καλέω seu καλῶ, quod latine idem significat ac *voco* seu *appello*; seu sic dictae a *colendo*, eo quod veteres Romani omnium mensium diem primum speciali cultu
 30 prosequerentur. Vide supra n. 1. Nonae, quae vel in quintum, vel in septimum diem mensis cadunt, sunt sic dictae vel a particula *non*, eo quod nullus deorum coleretur Nonis, vel a voce *nonae*, id est novae lunae, eo quod pontifex ipsis diebus novam lunam observasset; unde Nonae quasi novae lunae initium ait Hospinianus, cap. 5, de Origine festorum ethnicorum; seu quia illis diebus leges dicerentur, suumque robur nova promulgatione reciperent: Vel ita dictae a Nundinis. Glossa 1 et 2 in leg. *Cum bissextum* 98 ff. de Verb. significat., et Glossa *quinto Idus* in data libri sexti Decretalium. Nundinae enim, teste Macrobio lib. 1 Saturnalium, cap. 16, per novem dies agebantur; vel demum sic dictae, quia incidebant in nonum diem ante Idus; quamvis enim non
 31 omnis mensis aequalem dierum numerum habeat ante Nonas, singuli tamen octo dies post Nonas numerant ante Idus. Idus autem est novus dies mensis a Nonis numeratus, cum Idus contingant vel decimo tertio, vel decimo quinto mensis, nempe octo diebus post Nonas Idus, ut vult Macrobius lib. 1 Saturnalium, c. 16, ab *Iduando* verbo derivantur. Iduare enim dividere est, unde Iduum dies in duas ferme partes aequales mensem dividit. Hinc Horatius lib. 4 carm., ode 2:

Idus tibi sunt agendae

Qui dies mensem Veneris marinae

Findit Aprilem.

- 32 Et ut facilius haec omnia memoriae mandentur, dantur sequentes versus:

Maius sex Nonas, October, Iulius, et Mars.

Quatuor at reliqui dat Idus quilibet octo:

Inde dies alios omnes dic ante Kalendas,

Quas retro numerans sumes a mense sequenti.

- 33 Ad uberiolem et clariorem supradictorum notitiam notandum est, quod in mensibus Martii, Maii, Iulii et Octobris Nonae cadunt in diem septimam, adeoque Idus in quintam decimam. In caeteris autem aliis mensibus Nonae cadunt in diem quintam, et Idus in tertiam decimam; unde dies, qui intercedunt inter Kalendas et Nonas, appellantur a Nonis; qui inter Nonas et Idus, appellantur ab Idibus, et dies omnes qui supersunt post Idus, appellantur a Kalendis proximi venturi mensis: Hinc quia menses Martii, Maii, Iulii et Octobris sex habent dies ante Nonas, quod contingit in ipsis prima die; dicitur contingere Kalendis talis respective mensis, quod secunda die, sexto Nonas, id est sexto ante Nonas: quod tertia die, quinto Nonas: quod quarta die, quarto Nonas; quod quinta die, tertio Nonas; quod sexta die, pridie Nonas; et denique

quod septima die, Nonis. Quia vero reliqui alii menses quatuor tantum dies habent ante Nonas, quod contingit prima die horum mensium, dicitur contingere Kalendis cuiusque respective mensis; quod secunda die, quarto Nonas; quod tertia die, tertio Nonas; quod quarta die, pridie Nonas; quod quinta die, Nonis; in omnibus autem anni mensibus, cum omnes octo dies post Nonas numerent ante Idus, prima dies post Nonas dicitur Octavo Idus, secunda dies post Nonas, septimo Idus, et sic deinceps, uti dictum est de Nonis. Et deinde quia reliqui dies post Idus cuiuslibet mensis a Kalendis mensis sequentis denominantur, prima dies post Idus cuiuscunque mensis vocatur decimo nono, vel decimo octavo, vel decimo septimo Kalendas, id est ante Kalen. proximi sequentis mensis, cum hac advertentia, quod si mensis habet 31 dies et 4 Nonas tantum, sicut Ianuarius, prima dies post Idus talis mensis dicitur decimo nono Kalendas, secunda post Idus decimo octavo Kalendas, et sic de reliquis secundum numerum dierum, quae ab illa die ad diem Kalendarum mensis inclusive numerantur. Si vero mensis habet tantum 30 dies, et quatuor Nonas, sicut Aprilis, prima dies post Idus eiusdem mensis dicitur decimo octavo Kalendas, secunda decimo septimo Kalendas, et sic de singulis usque in finem, uti supra. Si autem mensis habet tantum 28 dies, et quatuor Nonas, sicuti Februarius, prima dies post Idus, eiusdem mensis dicitur decimo sexto Kalendas, et sic de reliquis usque ad finem. Quod si autem mensis habet 31 dies et 6 Nonas sicuti Martius; prima dies post Idus eiusdem mensis dicitur decimo septimo Kalendas, et sic de singulis secundum numerum dierum, quae ab illa die ad diem Kalendarum mensis inclusive numerantur, ut dictum est supra. Cum ergo dicimus quinto decimo Kalendas Martii, idem est ac dicere *quinta decima die ante Kalendas Martii*, et *quarta decima die exeunte Februarii*, et sic de singulis; et cum aliquid contingere dicimus die sexta decima Martii contingere dicimus decimo septimo Kalendas seu ante Kalendas Aprilis, nam intra hunc numerum comprehendi debent, et dies ipse Kalendarium, et dies, qua aliquid contingere significatur. Unde dies decima sexta Aprilis dicitur decima sexta Kalendas Maias, quia triginta tantum dies in Aprili continentur, sed sunt 31 in Martio et sic in aliis. Ita Glossa *quinto Nonas* in data libri sexti Decretalium, et doctores passim.

Ad facilius autem memoriae mandandum quot
 34 dies contineant singuli anni menses, dantur sequentes versus:

Aprilis ter denos, Iunius, Septemberque, November.

Uno plus reliqui: viginti Februus octo:

Sed si bissextus fuerit, superadditur unus.

Id est Aprilis, Iunius, September et Novem-

ber continent triginta dies: Ianuarius vero, Martius, Maius, Iulius, Augustus, October et December continent dies 31; Februarius autem in annis communibus continet solum dies 28; in annis vero bissextilibus continet 29.

Mensium nomina pro nationum diversitate varia fuerunt: at hic placet ipsorum nomina breviter adnotare prout breviter traduntur a doctissimo Beyerlinck, in Theatro vitae humanae, tom, 5, verb. *Mensis*.

Romanorum.	Hebraeorum.	Athenien- sium.	Macedonum,et Graecorum.	Cypriorum.	Aegyptiorum.	Persarum.	Arabum et Sa- racenorum.
1. Ianuarius.	11. Sehebat.	8. Gamelion.	Audinaeus.	11. Estios.	5. Thebi.	5. Mardai- mech.	Almuzaram.
2. Februarius.	12. Adar.	9. Elaphebo- lion.	Gerithios.	12. Romeus.	6. Mechir.	6. Sarembe- mech.	Saphar.
3. Martius.	1. Nisan.	10. Muny- chion.	Dystrus.	1. Aphrodi- saeus.	7. Phame- noth.	7. Machera- mech.	Rabe 7.
4. Aprilis.	2. Iiar.	11. Tharge- lion.	Xanthicus.	2. Apogoni- cus.	8. Phasmu- thi.	8. Ebenmech.	Rabe 2.
5. Maius.	3. Silvan.	12. Scirro- phorion.	Artemisius.	3. Aenicus.	9. Pachon.	9. Idramech.	Gemedi 1.
6. Iunius.	4. Thammuz.	1. Hechatom- beon.	Desius.	4. Iunius.	10. Pauni.	10. Dimech.	Gemedi 2.
7. Quintilis Iulius.	5. Ab.	2. Metagit- nion.	Panemus.	5. Caesarius.	11. Epiphi.	11. Behma- nech.	Rage 3.
8. Sextilis Augustus.	6. Elul.	3. Boedro- mion.	Lous, vel Dorus.	6. Sebastus.	12. Messori.	12. Azsirda- mech.	Suhaben.
9. September.	7. Tizri.	4. Maemacte- rion.	Gorpieus.	7. Autocrati- cus.	1. Toth.	1. Phordi- mech.	Ramadan.
10. October.	8. Marsche- van.	5. Pyanep- sion.	Hyperboreus.	8. Dimarche- zagius.	2. Phaopfi.	2. Ardaimech.	Sarel.
11. Novem- ber.	9. Casleu.	6. Anteste- rion.	Dius.	9. Plythypa- tos.	3. Athir.	3. Cardai- mech.	Dulchida.
12. December.	10. Thebet.	7. Posidedon.	Apelleus.	10. Archireus.	4. Chiac.	4. Zirmech.	Dulcheia.

36 Afferuntur nomina mensium Hebraeorum iuxta ordinem servatum in anno sacro, sive Ecclesiastico, et in anno civili prout traduntur ab eruditissimo Calmet in Dictionario Bibl. litt. M, verb. *Mensis*.

Nomina mensium Hebraeorum iuxta ordinem anni sancti.

1. Nisan, respondens	Martio.
2. Iiar	Aprili.
3. Sivan	Maio.
4. Tammuz	Iunio.
5. Ab	Iulio.
6. Elul	Augusto.
7. Tizri	Septembri.
8. Maschevan	Octobri.
9. Casleu	Novembri.
10. Thebet	Decembri.
11. Sebat vel Saba	Ianuario.
12. Adar	Februario.

Nomina mensium Hebraeorum iuxta ordinem anni civilis.

1. Tizri, respondens	Septembri.
2. Maschevan	Octobri.
3. Casleu	Novembri.
4. Thebet	Decembri.
5. Sebat	Ianuario.
6. Adar	Februario.
7. Nisan	Martio.
8. Iiar	Aprili.
9. Sivan	Maio.
10. Tammuz	Iunio.
11. Ab	Iulio.
12. Elul	Augusto.

Advertendum tamen hic est, quod menses Iudaeorum non ita respondent nostris Romanis, quasi ex integro conveniant; quia cum menses Hebraeorum per lunationes computentur, et menses lunares solaribus plene congruere non possint, ideo menses Hebraeorum pro varietate lunationis duos ex nostris interdum attingunt. Unde Aequinoctium vernum iuxta ordinem anni solaris inter diem 20 et 21 Martii incidit; in anno vero Lunari, Neomenia seu Novilunia Martio, plenilunia Aprili respondent, et sic de aliis. Hinc non mirum, quod iuxta ordinem traditum a Beyerlinck, *Nisan* respondeat nostro *Aprili*, et iuxta ordinem assignatum a Calmet respondeat *Martio*, et sic de aliis. Cum pro varietate lunationis *Nisan* aliquando magis concurrat cum *Aprili* quam cum *Martio*, et aliquando magis cum *Martio* quam cum *Aprili*, ut recte notant Tostatus in Exod., cap. 12, qu. 3, cum aliis ibi allegatis, Calmet in Diction., verb. *Annus*, et verb. *Mensis*, et alii passim.

Assignantur breviter unde desumpta sit nomenclatura nostrorum Romanorum vulgarium mensium. Ianuarius igitur dictus est a Iano bicipite, cui rex Numa Pompilius et Roma idololatra attribuebant falsam deitatem. Februarius secundum aliquos dictus est a Februo, nam volunt institutum fuisse in honorem Februi, id est Plutonis lustrationum dei; secundum vero alios a verbo *februare*, quod significat purgare, nam dictus Numa instituit hunc mensem ad honorem deorum inferni, et

animarum purgandarum, putans, cum idololatriis antiquis Romanis, suis superstitiosis sacrificiis posse purgare animas iam corpore exutas, illasque ac infernorum daemones sic posse placari, ne sibi, ut timebat, apparerent, et nocumentum afferrent: et quia ista sacrificia vocabantur purgationes, quibus purgabantur habitacula humana, ne in illa ingrederentur daemones, et animae defunctorum, sicut nunc purgamus domus aspergentes eas aqua benedicta contra daemonum insultus, ita tunc februa, seu purgationes per domos aspergebantur; et quia purgationes vocantur Februa, vocatus est mensis iste Februarius: unde Ovidius lib. 2 Fastorum canit:

Ipse ego Flaminicam poscentem Februa vidi.

Id est vidi aspergentem purgationes, ut notat eruditissimus Tostatus, par. 2 Defensorii, c. 81, columna 2 in fine. Martius dictus est a Marte, cui fuerat a Romulo consecratus, praetendente esse eius filium, atque hinc Romulus ipsum mensem primum anni instituit: Unde Ovidius lib. 1 Fastorum cecinit:

Martis erat primus mensis, Venerisque secundus.

Aprilis secundum aliquos dictus est a verbo *aperire*, ex quo in hoc mense terra germinans suum sinum aperiat; secundum vero alios dictus est a verbo graeco *Veneris*, cui falsae deitati creditae matri Aeneae, seu Romuli, mensis erat sacratus, iuxta illud Ovidii iam adducti, *Venerisque secundus*, cum primus esset Martius Marti sacer. Maius secundum Varonem et alios dictus est a Maia, cui ut creditae matri Mercurii ab idololatriis Romanis hoc mense sacrificia offerebantur; ab aliis vero censetur sic dictus a maioribus natu, in quorum gratiam erat consecratus; unde Ovidius loc. cit. cecinit: *Tertius a senibus*. Iunius dictus est, ut volunt aliqui, a Iunone, cui tali mense sacrificia offerebantur; alii vero dicunt, quod sit sic dictus a iunioribus, in quorum iuventutis gratiam erat dedicatus. Hinc Ovidius loc. cit. cecinit: *Iuvenum de nomine quartus*; Et Beyerlinck loc. cit. § *Quintus*, ex Plutarco, in quaest. Roman. 19 et 84, quaerens cur mense Maio uxores non ducant Romani? concludit: *An, ut quidam dicunt, quia Maius a maioribus natu appellatus est, Iunius a iunioribus? Nuptiis vero accommodatior est iunior, ut inquit Eurip., nam senectus Venerem valere iubet, ipsaque Venus senibus infensa est: Abstinent igitur Maio nuptiis, Iunium expectantes, qui Maium ordine excipit*. Iulius, qui vocabatur Quintilis, eo quod quintus esset a Martio, sic dictus est a Iulio Caesare, eo quod, ut ait Macrobius, lib. 1 Saturnal., cap. 12, ipse Iulius Caesar natus sit tali mense ad quartum Idus Quintilis. Augustus, qui appellabatur Sextilis, dictus est ab Augusto imperatore,

eo quod tali mense primum iniisset consulum, triumphos tres in Urbem intulisset, Aegyptum subiecisset Romanae ditioni, ac tandem civilibus bellis finem imposuisset. Alii autem quatuor sequentes menses nominantur ab ordine numeri, quem habent a Martio, qui in anno a Romulo constituto, erat primus: Unde September dicitur, quia septimus erat a Martio: October, quia octavus: November, quia nonus, et December, quia decimus erat. Romulus enim annum constituerat ex solis decem mensibus, quibus rex Numa Pompilius supradictos duos menses, nempe Ianuarium et Februarium adiecit ac praeposuit: Hinc Ovidius lib. 1 Fastorum sic cecinit:

Martis erat primus mensis, Venerisque secundus.

Haec generis princeps, ipsius ille pater.

Tertius a senibus: iuvenum de nomine quartus:

Quae sequitur numero turba notata suo est.

At Numa nec Ianum, nec avitas praeterit umbras,
Mensibus antiquis praeposuitque duos.

Annus (ab annulo dictus, eo quod in se- 38
ipsum redeat, ut ex Varrone tradidimus sub verb. *Annus*, n. 1, seu ex ana, quod est circum, et nonas, quasi circumiens, ut ex aliis ibid. notavimus) universaliter loquendo est totum illud temporis spatium, quo astra quaeque integram suam sub Zodiaco revolutionem perficiunt. Macrobius enim, lib. 2, in Somnium Scipionis, cap. 11, sic expresse dicit: *Annus non est is solum, quem nunc communis omnium usus appellat; sed singulorum, seu luminum, seu stellarum, emenso omni coeli circuitu, e certo loco in eundem locum reditus, annus suus est*. Unde sic quaelibet cuiusque planetae periodica revolutio annus vocari potest iuxta divisionem anni in annum planetarium, qui est tempus illud quo quilibet planeta suum coelum decurrit.

At relicta hac anni acceptione et divisione, 39
hic agimus de celebriori et communiori anni divisione in annum *solarem*, et annum *lunarem*. Annus solaris est illud tempus, quo sol zodiacum perlustrat, suoque ad alterutrum ex tropicis accessu et recessu, annuam tempestatem Veris, Aestatis, Autumni et Hyemis varietatem efficit, constatque hic annus diebus 365, horis 5, minutis primariis 48 et secundariis 55. Annus lunaris est illud tempus, quo luna gyrat, seu circuit per totum suum coelum, seu per zodiacum integrum; constatque hic annus, si sit communis, duodecim lunationibus, seu mensibus lunaribus: diesque subinde continet 354, horas 8, minuta primaria 48 et secundaria 37, adeo ut brevior sit diebus 11, et aliquot fragmentis anno solari. Si vero sit embolimaus, constat hic annus tredecim lunationibus seu mensibus lunaribus, diesque subinde continet 383, horas 21, minuta 34, vel circiter: Embolimaus namque is dicitur proptet lunationem, quam supra com-

munem annum continet, quae lunatio embolimaica, sive *intercalaris* vel *inserta*, seu *interposita* vocatur. Siquidem Macrobio tradente apud Calvinum in Magno Lexico tom. 1, litt. E, *intercalare*, interserere seu interponere est, ut colligitur ex leg. *Denique* 3, § 3, ff. de Minoribus.

41 Annus alius naturalis est, et alius civilis seu legalis. Annus naturalis ille dicitur, qui computatur de momento ad momentum; leg. *Anniculus* 132 ff. de Verb. significatione; et hic in nuptiis exigitur; Novell. 74 et 100. In pupillis et minoribus, leg. ultima Cod. Quando tutores esse desinant, leg. *Denique* 3, § 3, ff. de Minoribus. In praescriptionibus temporarium actionum, leg. 6 ff. de Obligationibus et actionibus. In Carboniana possessione, l. 1 Cod. de Carbon. edict., et in aliis similibus. Annus civilis seu legalis ille dicitur, qui computatur non de momento ad momentum, sed solum de die ad diem, adeo ut qui ad extremum anni diem pervenerit, annum absolvisse videtur; leg. 134 ff. de Verbor. significat. Et hic annus exigitur in muneribus et honoribus; si damnum iniuria datum sit in testamenti factione, l. 5 de Testament. in manumissione; l. *Placuit* 1 de Manumissionib. in usucapione, l. 5 et 7 ff. de Usurpat., et in similibus.

42 Anni civiles diversimode fuerunt a diversis nationibus usurpati; alii enim utebantur annis solaribus, et alii lunaribus. Item alii annum aestate unum determinabant, et alterum hyeme; alii quadripartitis temporibus, sicut Arcades, quorum anni trimestres fuere; alii anno menstruo, saepe bimestri, non raro trimestri utebantur, ut Aegyptii, apud quos aliquos milia annorum vixisse produntur, cum menses in numerum annorum collocarent. Vide Magnum Lexicon Calvini, tom. 1, verb. *Annus*, ubi ex illis varias recenset annorum diversitates iuxta varias alias nationes.

43 Item annorum varia apud varias nationes fuerunt initia, quae brevitatis gratia ad duo potissimum genera perstringo, Hebraeorum nempe et Romanorum. Apud Hebraeos igitur annus sacer, seu ecclesiasticus incipiebat a mense Nisan, qui nostro fere Martio respondet. Unde de hoc anni initio dicitur Exod. cap. xii, n. 2: *Mensis iste*, quo nimirum Hebraei egressi fuerunt de Aegypto, *sit vobis principium mensium: primus erit in mensibus anni*. Annus autem civilis incipiebat a Thizri, qui nostro fere Septembri respondet; ex eoque colligitur, quia festum Tubarum prima die Septembris celebrari solitum, dicebatur principium anni. Levitic. cap. xxiii.

44 Apud Romanos autem antiquitus secundum constitutionem Romuli annus incipiebat a Martio, eratque ab ipso divisus in decem menses duntaxat, ut iam fuit dictum, continebatque

hic Romuleus annus dies 304, ita ut sex menses, id est Aprilis, Iunius, Sextilis, September, November, December tricenorum essent dierum; quatuor vero Martius, Maius, Quintilis, October, tricenis et singulis expedirentur. Sic Macrobius lib. 5 Saturnalium, cap. 12: Numa autem Pompilius duos addidit menses, Ianuarium scilicet et Februarium, constituitque ut hic duodecim mensium annus a Ianuario deinceps exordium haberet, eo quod hic mensis fuerit Iano bicipiti consecratus, sicque tanquam bicipitis dei mensis, alter Ianus biceps videretur, respiciendo finem anni antecedentis, et exordium sequentis; voluitque quod duodecim menses solares totidem lunaribus adaequantur, statuendo quod menses sex essent triginta dierum, et sex dierum viginti novem; unde annum integrum 354 dierum constituit.

Cum autem hoc dierum numero integra solis revolutio non absolveretur, idcirco Iulius Caesar dies addidit undecim et sex horas, sicque annum 365 dierum et sex horarum conclusit, ipsum adhuc inchoando a mense Martio, mensibus autem imparibus, videlicet Martio, Maio, Quintili seu Iulio, Septembri, Novembri et Ianuario dies dedit 31. Aliis vero sex paribus, nempe Aprili, Iunio, Sextili seu Augusto, Octobri, Decembri et Febuario, dies solum triginta concessit; cum hac advertentia quod ad complendum Ianuarium ultimum mensem imparem, diem unum subtraxit Febuario ultimo mensi pari, cui proinde superfuere dies tantum vigintrinovem. Deinde imperator Augustus, aegre ferens mensem sibi cognominem, nempe Augustum uno die minorem esse Iulio, unum adhuc diem subtraxit Febuario, et Augusto adiecit; sicque Februarius, ut adhuc nunc in anno communi, remansit dierum duntaxat 28, quasi inferis, quibus erat sacratus, et diminutio, et par numerus conveniret, ut notat Macrobius, lib. 1 Saturnalium, cap. 13. Ne vero tres una ponerentur menses triginta et unius dierum, unum idem Augustus surripuit Septembri, et addidit Octobri, ac unum detraxit Novembri, et dedit Decembri. Sic expresse eruditissimus Edmundus Purchotius Institut. philosophic. tom. 3, part. 2, sect. 2, cap. 9. Talem autem sic constitutum dierum numerum retinent adhuc impraesentiarum omnes anni menses, ut patet ex versiculis datis supra n. 42.

Anni initium quomodo calculetur in curiis et tribunalibus, in bullis, brevibus et decretis apostolicis, in actibus publicis et instrumentis, in actibus privatis et epistolis, ac huiusmodi? Vide verb. *Annus* a n. 10, usque in finem: ubi a n. 3 ad nonum traduntur etiam regulae ad dignoscendum, quando annus accipiendus sit pro incepto, vel pro completo.

Supra recensitus annus solaris Iulianus a Iulio Caesare communiter dictus, vel est com-

munis, vel bissextilis. Annus communis ex ipsius Iulii Caesaris constitutione comprehendit dies 365, et 6 horas integras. Annus vero bissextilis dies continet 366. Cum enim sex illae horae, quas annus communis praeter dies 365 continet, quaternis quibusque annis collectae, diem completum efficiant, uno die annus communis augetur: qui dies cum ex eiusdem Iulii praescripto inter 23 et 24 Februarii intercalatur, seu inferatur et interponatur, bis eo anno secundum Romanam computandi rationem *Sexto Kalendas Martias* pronuntiari debet. Unde annus ille *bissextilis* nomine appellatur; centenarii autem, et vicenarii anni iuxta Iulii constitutionem erant bissextiles; hinc duo notabilia vitia ex dicta Kalendarii Iuliani constitutione evenisse progressu temporis comperitum est.

48 Primum itaque Iuliani Kalendarii notabile vitium fuit anticipatio vernalis aequinoctii; cum enim sex illae horae, quibus Iulius supra dies 365 annum constare definierat, non essent integrae, sed undecim circiter minutis truncatae, ideo statim primo anno a constituto Iuliano Kalendario ver anticipavit, sed undecim illis minutis, sicque singulis successive annis anticipando, effectum fuerat, ut circa ann. 1582, (quo, ut infra docetur, observari coepit Gregoriana Kalendarii emendatio) aequinoctium vernum diebus decem antecederet sedem, quam tempore Iulii Caesaris obtinebat, et a 21 mensis Martii die ad undecimam fuisset redacta.

49 Secundum autem Iuliani Kalendarii notabile vitium fuit noviluniorum et pleniluniorum antecessio: ex quo enim cyclum decem novenalem seu numerum aureum ita constantem esse statuat, ut decimo nono quoque anno redeunte *novilunia* et *plenilunia*, in eosdem dies, horas et minuta redeant, quae tamen una hora et minutis circiter 30, tempus anticipant, sicque post annos 312 uno die citius contingant, tanta fuit tempore Gregorii XIII noviluniorum antecessio, ut ea citius quatuor diebus peragerentur quam aureus numerus illa in Kalendario demonstraret; ita ut dies illa esset reipsa xviii lunae, quam Kalendarium xiv designabat et huiusmodi; ob idque sacrum Pascha non amplius a 15 die in 21 lunae, sed a die eiusdem 19 in 25, celebraretur, contra praescriptum primi Nicaeni concilii celebrati anno Christi 325, quod canone 20 statuerat Pascha in perpetuum esse celebrandum die Dominico proximo post lunam 14 primi mensis, id est, eius mensis, cuius luna 14 incidit in aequinoctium vernum, aut proxime post aequinoctium a die 15 lunae ad diem 21 eiusdem, ita ut neque differre, neque anticipare liceret.

50 Ut autem dictis Iuliani Kalendarii vitiis succurreretur, iamdiu usque in Conciliis Constan-

tiensi et Basileensi res fuerat actitata, ac postea Romano Pontifici a Concilio Tridentino demandata; demum Gregorius XIII, convocatis ex toto orbe peritissimis astronomis, remedium optimum praestitit, ac correctionem absolvit anno 1582, eiusque correcti Kalendarii observantiam indixit constitut. incip. *Inter gravissima*; Unde Gregoriana correctio est communiter dicta.

Primum igitur Iuliani Kalendarii vitium sic 51 correxit. Decem integros dies ab ipso detraxit, statuitque ut post quartam diem Octobris S. Patri Francisco sacram, sequens dies anno 1582 non esset quinta, sed pro quintadecima eo anno haberetur; sicque vernale aequinoctium suae pristinae sedi die 21 Martii restituit. Dicti autem decem dies de mense Octobri subtracti sunt, quia in ipsis paucissimi dies Festi occurrunt. In Gallia vero dies decimus Novembris appellatus fuit vigesimus. Ne vero vernale aequinoctium a die 21 Martii versus initium mensis rursus reverteretur, statuit ut ex quatuor centenariis annis unus tantum bissextilis esset, nempe 1600, minime vero 1700, 1800, 1900, qui bissextiles esse deberent secundum Iulianum Kalendarium; sicque dies tres intercalares quadringentis quibusque annis omitterentur, ut omissione horarum trium intercalarium *praecessio*, seu *anticipatio* compensaretur; unde distichum:

Bissextilis adest annus quicumque quaternus:
Centenus tollet, quadragentesimus addet.

Ex quibus clara habetur regula ad digno- 52 scendum quando occurrat post Gregorianam Kalendarii correctionem annus *bissextilis*. Detractis igitur centesimis, dividatur quod superest per 4, si ex hac divisione nihil relinquitur, annus ille erit *bissextilis*; secus vero, si post illam divisionem aliquid remanserit, verbi gratia annus 1744 erit *bissextilis*, nam detractis centesimis remanent anni 44, quibus divisus per 4, nihil ex hac divisione relinquitur; unde annus 1744 debet esse *bissextilis*. Pro centesimis autem stat evidens ex quatuor centenariis, ab anno videlicet 1600, *exclusive* quartum duntaxat esse *bissextilem*, nempe 2000, 2400, 2800, etc.

Secundum vero Iuliani Kalendarii vitium in 53 cyclo decennovenali, quamvis correctione difficillimum prima fronte videretur, tamen facillime et promptissime fuit correctum ex ingeniosissimo libro Aloysii Lilli celeberrimi Romani medici et astronomi de propagando Aureo numero in 30 E pactas.

Epacta nomen graecum est, quod dies su- 54 perinductos significat, eos scilicet quibus annus solaris communis continens dies 365, annum lunarem communem continentem duntaxat dies 354 superat seu excedit. Epacta igitur primi anni erit 11, cum hoc numero

annus communis solaris lunarem annum communem excedat: atque adeo sequenti anno novilunia contingent 11 diebus prius, quam anno primo; sicque Epacta anni secundi erit 22, cum eo anno rursus annus solaris lunarem annum excedat diebus 11, qui additi ad 11 dies primi anni, efficiunt 22, ac proinde finito hoc anno novilunia contingent 22 diebus prius quam primo anno; Epacta autem tertii anni erit 3, quia cum rursus 11 dies debeant adiaci, ex quo continuus sit anni solaris cursus undecim diebus superans continuum cursum anni lunaris, efficietur numerus 33, a quo si reiiciantur 30 dies, qui unam lunationem embolismalem constituunt, relinquetur 3, et sic semper deinceps per continuum cuiusque anni augmentum 11 dierum, abiectis tamen 30, quando reiici possunt.

- 55 Pro dignoscendis ex Epacta lunae diebus, debent ipsi addi tot dies, quotus fuerit mensium numerus non a Ianuario, sed a Martio inclusive numeratus. Per hanc enim additionem habetur Epacta, seu aetas lunae pro prima die illius mensis in quo lunae aetas quaeritur. Si deinde huic numero numerus etiam dierum mensis adiaciatur, totalis summa aetatem lunae pro tali die indicabit, dummodo dicta summa tricenarium numerum non excedat; quia tunc luna non erit nisi tot dierum quot dies, abiectis 30, ex illa summa supersunt: verbi gratia, si scire velis aetatem lunae pro prima die Aprilis praedicti anni 1744, sumenda erit Epacta 15, quae huic anno competit, et numerus mensis, nempe 2, cum Aprilis sit secundus a Martio numeratus. Sicque prima dies Aprilis erit 17 lunae. Si deinde scire velis aetatem lunae pro die decima eiusdem mensis Aprilis, debet addi supradicto anni numero epactali 15, num. 2 secundi mensis a Martio, et simul dies 10 eiusdem Aprilis; sicque die decima Aprilis erit 27 lunae. Si autem scire velis aetatem lunae pro die 25 dicti Aprilis, debet addi dicto currenti numero epactali 15, num. 2 secundi mensis a Martio, et simul dies 25 dicti Aprilis; sicque cum totalis summa ex diebus 15 Epactae, duobus secundi mensis seu Kalendarum, et 25 mensis ascendat ad dies 42, detractis 30, supererunt 12, qui aetatem lunae pro tali die 25 ostendent.

- 56 Indictio est 15 annorum solarium revolutio ab 1 usque ad 15, qua revoluzione peracta,

- 57 iterum reditur ad unitatem. Indictionis nomen venit a pensitatione seu solutione quorundam tributorum, quorum canon et modus in Romano imperio quotannis olim indicebatur. *Cum enim Romani*, inquit S. Eligius hom. 3, (apud bibliothecam PP. tom. 2) *totius mundi potirentur dominio, a subiecto sibi orbe tripartito, per tria quinquennia solutionem census indixerunt fieri; et hoc modo, ut aurum uno, argentum altero, aes vero tertio persolveretur*

quinquennio. Unde ne horum tributorum solvendorum memoria laberetur, instituerunt Romani, ut nulla conventio scriptis exarata valeret, nisi haberet annum *Indictionis* notatum. Quoniam autem tempore *Indictionis* usus incoeperit, quamvis certo sciri non possit, probabilius tamen est incoepisse anno Christi 312, die 24 Septembris, qua die a Constantino Magno victus fuit Maxentius, et inde Christiana religio fuit in libertatem asserta, in cuius gloriosi facti et tanti beneficii memoriam fertur Patres in concilio Nicaeno statuuisse, ut deinceps nulla amplius fieret computatio per *olympiades*, sed per *indictiones*, ab ipsa die dictae tam solemnibus et Christianis favorabilis victoriae, incipiendas. Petavius lib. 2 de Doctrina temporum, cap. 40 et 41. Ricciolus tom. 1 Chronologiae, lib. 4, cap. 16, et alii. Et de facto eas incoepisse mense Septembri indicat l. *Si Provincia* 13 Cod. de Annonis et tributis, et l. *Omnem canonem* 1 Cod. de Militari veste, ac Novella 128. Indictiones vero nunc, praesertim in bullis, ac aliis pontificiis rescriptis incipiunt a Kalendis Ianuarii. * De indictionum origine consule Marchionis Maffei viri cl. Veronam illustratam, part. 1, et Norisium *.

Olympias autem erat spatium 4 annorum completorum in orbem rediens, quo elapso in Olympia, olim Pisa Elidis, vel Eleae, aut Pisatidis regionis in Pelopponneso primaria urbe, agones et ludi in honorem Iovis Olympii, Olympici idcirco dicti, maxima totius Graeciae solemnitate et concursu celebrabantur. Eiusmodi ludos Pisos instituisse dicitur, de quo tamen praeter nomen, ut notat Strauchius in Breviar. Chronolog., lib. 4, c. 16, hodie parum constat. Pelops Tantali filius in honorem Iovis Olympii eos celebrare iussit, quos intermissos restaurare Atreus et Hercules Almenae filius; ac demum peculiaribus additis statutis, Iphitus Praxonidae filius, Elidis rex illos iterum neglectos innovavit, a quo subinde *Iphitei* dicti sunt. Hi vero ludi quinto quoque anno ineunte, id est post quatuor annos completos sub initium aestatis seu aestivi solstitii, testibus Livio lib. 27, Censorino in lib. de Die Natali, cap. 8, Pindaro ode 3, stroph. 2, et aliis, celebrabantur a luna 11 usque ad 16, inclusive, qua et iudicium et sententia de victoribus ferebatur; prioribus autem undecim diebus athletae variis se praelusionibus exercebant. Olympiadibus singulis, peracto iudicio, pronuntiata sententia, victoribus declaratis, victorum nomina statim per publicos sacerdotes ei curae praepositos tabulis publicis inscribebantur, quibus eisdem etiam alii notabiliores eventus ad singulos singularem olympiadum annos summatim adnotabantur. Prima olympias, a qua caeterae ab historicis numerantur, seu olympiadum initium con-

tigit sub praedicto Iphito rege anno periodi Iulianae 3938, mundi 3228, ante aeram communem Christianorum 776, ut notat eruditissimus Purchotius part. 2 Physic., sect. 2, cap. 9, § *Epactae profanae*, et alii plures. Sed satis de his; cum ex dicto Concilio Nicaeno nulla amplius fiat computatio per olympiades, sed per indictiones.

60 Unde pro inveniēda cuiuslibet anni indictione, addendus est numerus ternarius anno, cuius quaeritur ipsa indictio, et totalis summa dividenda est per 15, et tunc numerus ex divisione relictus ostendet indictionem quaesitam. Quod si ex divisione nihil supersit, indictio erit 14; v. g. anno 1736 addantur tres numeri, seu tres anni, summa totalis erit 1739, quae cum divisa per 15 relinquat 14, annus 1736 est 14 indictionis pontificiae. Item anno 1737 addantur tres, summa erit 1740, quae cum divisa per 15 nihil relinquat, indictio anni 1737 est 15. Unde distichum:

Si tribus adiunctis Domini divideris annos,
Ter tibi per quinos indictio certa patebit.

61 Cyclūs solaris est revolutio 28 annorum, qua absoluta, ad eundem deinceps litterarum Dominicalium ordinem regredimur. Non enim *solaris* dicitur quod motum solis aliquem specialem indicet, sed quod eius beneficio litterarum Dominicalium seriem cognoscamus. Sicque solaris est dictus, eo quod dies Dominica, qua littera *Dominicalis* designat, olim dies *solis* nominabatur.

62 Pro inveniēdo numero cycli solaris debent addi 9 anni anno currenti, et totalis summa dividenda est per 28, et tunc numerus ex divisione relictus ostendet annum cycli solaris quaesitum. Quod si ex divisione nihil supersit, annus cycli solaris erit 28; v. g. si anno 1700 addantur 9, erunt 1709, quae summa totalis divisa per 28 dabit in quotiente 61, et supererit 1. Hinc annus 1700 est primus cycli solaris, eique e regione respondet littera Dominicalis in tabulis; unde distichum:

Iunge annis Domini ter ternos, perque viginti
Octo seca summam; cyclūs solaris habetur.

63 Ut autem sine tabella littera Dominicalis possit inveniri dantur sequentes versiculi:

Astra dabit Dominus, gratisque beabit egenos,
Gratia Christicolae feret aurea dona fidei.

Haec verba respondent mensibus iuxta suum ordinem, nempe *Astra* Ianuario, *Dabit* Februario, *Dominus* Martio, et sic de reliquis; sola autem prima littera in illis consideratur, et ipsa est Dominicalis affixa primae diei respectivi mensis. Unde *Astra* ut incipiens per *A.* indicat primae diei mensis Ianuarii competere litteram Dominicalem *A.* Dabit ut incipiens per *D.* indicat primae diei Februarii competere litteram Dominicalem *D.*, et sic de reli-

quis. Cognita igitur prima die alicuius mensis, quota nimirum in hebdomada illa sit, clare patebit quaenam littera Dominicalis illi anno respondeat. Hinc quia Martius anno 1744, a die Dominica seu die Domini incipit; secunda illius dies erit lunae, tertia Martis, et sic de reliquis. Unde cum primae diei Martii competat *D.*, secundae diei *E.*, tertiae *F.*; quartae *G.*, quintae *A.*, sextae *B.*, septimae *C.*, littera Dominicalis eiusdem anni 1744, a Martio incipientis erit *D.* Quia vero annus 1744 est bissextilis, ac proinde duae litterae Dominicales illi competunt, si littera *D.* est Dominicalis in Martio, littera *E.* erit Dominicalis in Ianuario usque ad diem 25 Februarii, ubi nimirum fit diei intercalatio; atque adeo littera, quae ab initio Ianuarii usque ad festum S. Matthiae in diem Dominicam incidebat, deinceps a festo S. Matthiae in feriam secundam cadit, et dies Dominica designatur praecedenti littera; eo quod orbis iste litterarum Dominicalium non septem annis, sed quater septem, id est 28 annis expleatur.

Cyclūs lunae, seu *aureus numerus* est cyclus 19 annorum in perpetuum revolubilis, a Metone quodam Atheniensi excogitatus, ut lunaris motus cum solari ad aequalitatem perduceretur. Cyclūs enim est certus annorum numerus excogitatus per antiquos, ut certius de tempore rerum gestarum posteris constaret. Ut autem prompte sciatur quotus sit cyclus lunae, sive numerus aureus cuiuslibet anni, debet addi annus unus anno currenti, et totalis summa dividi per 19 et si quid residuum fuerit, id numerum cycli lunaris, seu numeri aurei anno currenti debitum indicabit. Si vero nihil remanserit, cyclūs lunae, seu aureus numerus erit 19; v. g. si annus currens sit 1700, et ipsi addatur 1, habebitur 1701, quae summa totalis si per 19 dividatur, invenientur in *quotiente* seu *exponente* 89, et supererunt 10, qui demonstrant annum 1700 esse cycli lunaris, seu aurei numeri decimum; quod totum indicat sequens distichum:

Unum addes annis Domini, summamque novenis
Et denis tribues, numerus tibi ut aureus adsit.

Appellatur autem communiter hic lunae cyclus aureus numerus, quia tanti huiusmodi cyclum fecit antiquitas, ut aureis pingeretur, seu scriberetur characteribus, et signanter Athenienses aureis numeris illum in foro praefigerent, et, ut multi referunt, Alexandrini in tabula argentea aureis litteris descriptum Romanis olim miserint.

Non possunt locorum Ordinarii, tam saeculares, quam regulares addere suis Kalendaris sanctorum officia, nisi ea dumtaxat, quae a Breviarii Romani rubricis, vel a sac. Rituum Cong. seu Sedis Apostolicae licentia conceduntur. Neque propria auctoritate, et quovis prae-

·textu possunt mutare ritum, qui habetur in Calendario Romano, seu rubricis Breviarii in altiore ritum, neque extendere concessa officia de loco ad locum. Sac. Rit. Congreg. 3 Aprilis 1668.

68 Kalendarium Gregorianum pro distributione festorum, ieiuniorum, et huiusmodi ab Italo-Graecis servari praecipitur. Bened. XIV, t. 1, Const. 57, incip. *Etsi Pastoralis*, § 9.

* Gregorianum Kalendarium passim a protestantibus proscissum, atque etiam a nonnullis catholicis nostrorum temporum mathematicis, quos inter Eustachius Manfredus et Ia-

cobus Bettazzio, in quibusdam reprehensum vindicarunt Ioannes Busaeus edita Moguntiae 1585 disputatione apologetica pro Calendario Gregoriano, P. Mahoudeau apud Trivultianos Patres in Ephemeridibus litterariis an. 1738, Aug. art. 78, et Septemb. art. 87. P. Ioannes Baptista Ricciolius, in epistola ad Io. Dominicum Cassinum, P. Horatius Borgondio in Constrictione Calendarii Gregoriani propugnata, Romae 1729, et Melito a Perpignano Capuccinus in apologia pro Calendario seu computo Paschali, et in epistola animadversoria ad R. Iacobum Bettazzi *.

KYRIE ELEISON

Kyrie eleison est vox graeca, et significat *Domine miserere*. Et fuit a Graecis translata ad Romanos eodem idiomate ob reverentiam antiquitatis, et Ecclesiae unitatem inter Graecos et Latinos, et sicuti eodem idiomate translatae sunt ab Hebraeis hae voces Hebraicae; *Amen, Alleluia, Sabaoth, Osanna*, ut ostendatur unam esse Ecclesiam, quae ex Hebraeis et Graecis primum, deinde ex Latinis coadunata est; Quarti Commentar. in Rubric. Miss., part. 1, t. 7, n. 2; Merati t. 1, part. 1, t. 7, rubrica 2, n. 7. Hanc translationem a Graecis ad Romanos fuisse factam a S. Silvestroasserunt Rodolphus propos. 23, Gavant. apud Merati loc. cit., Quarti l. c. Hoc tamen incertum videtur; Amalarius enim, Strabo, Micrologus, et alii apud Merati l. c. id tribuunt S. Gregorio Magno. At vero fuisse in usu in tota Italia ante S. Gregorium annis 150, testatur concilium Vasense II, cap. 4, sub Felice IV celebratum, ut ex Bellarmino, et aliis referunt Gavant., et Merati loc. cit.

Ter autem repetitur *Kyrie*, ter *Christe*, et iterum ter *Kyrie* ad confessionem SS. Trinitatis, id est ter ad Patrem, ter ad Filium, ter ad Spiritum Sanctum; sed ad Patrem et Spiritum Sanctum, sub eadem voce *Kyrie*; quia Pater et Spiritus Sanctus sunt unius naturae tantum, id est solius divinae. Ad Filium vero sub alia voce nempe *Christe*, quia praeter naturam divinam, habet etiam humanam: dicitur etiam ter ad quamlibet personam ad significandum quod omnes personae sunt in se invicem; S. Thomas 3 part., quaest. 83, art. 4; Quarti, Gavant., et Merati loc. cit.

Novies in missa repetitur contra novem genera peccatorum, id est contra originale, mortale, veniale, cordis, oris, operis, infirmitatis, ignorantiae et malitiae. Innocent. III lib. 3, cap. 19; Gavant. apud Merati t. 1, part. 2, tit. 16, n. 4. * Christianus Godofredus Grabenerus, e Protestantium secta, structuras historicas de formula *Kyrie Eleison* edidit Dresdae 1744. V. infra v. *Litaniae* *.

L

LAESIO

Vide verb. EMPTIO et VENDITIO, art. 5, ubi late de his.

LAICUS

Summarium.

1. Laicus est penitus incapax iuris spiritualis, seu ecclesiastici. - 2. Laicus spiritualia et ecclesiastica negotia tractare non debet. - 3. Laicus nullam habet potestatem in personas et res ecclesiasticas ad n. 9. - 10. Laici omnes, etiam principes et reges, in spiritualibus causis sunt subditi iudicio ecclesiastico. - 11. Laici usurpantes res ecclesiae conveniuntur coram Episcopis, et ad satisfactionem compelluntur. - 12. Laici pro re Ecclesiae conveniri possunt coram iudice ecclesiastico. - 13. Laici pro iuramentorum observantia conveniri debent coram iudice ecclesiastico. - 14. Laici in mere temporalibus et profanis non ligantur constitutionibus canonicis, nisi in terris Ecclesiae. - 15. Laicis personis de mysteriis fidei publice vel privatim disputare prohibitum est sub poena excommunicationis ferendae. - 16. Haec prohibitio non solum comprehendit disputationem fidei dubitativam, sed etiam confirmativam. - 17. Talis prohibitio comprehendit omne laicos, nedum indoctos sed etiam doctos. - 18. Possunt tamen laici docti de fide disputare in casu necessitatis, aut evidentis utilitatis. - 19. Possunt etiam laici docti disputare de fide disputatione materiali. - 20. Non autem disputatione formali, nisi in casu necessitatis aut evidentis utilitatis. - 21. Laici non possunt praedicare: imo laici praedicantes subiacent excommunicationi, et nisi quam citius resipuerint, alia competenti poena sunt plectendi. - 22. Laici praesentibus clericis, nisi ipsis rogantibus, docere non possunt. - 23. Laicus, qui post commissum delictum, sine ulla fraude factus est clericus, gaudet privilegio fori tam quoad personam, quam quoad bona. - 24. Si vero post commissum delictum, in fraudem clericatum assumpsit, gaudet adhuc privilegio fori quoad personam. - 25. At non gaudet privilegio fori quoad bona, si iudex laicus post commissum delictum ante illius promotionem praevenit in causa. - 26. Iudex tamen saecularis praeveniens non potest in bonis talis clerici procedere nisi postquam iudex ecclesiasticus pronuntiaverit eum in fraudem curiae saecularis promotum fuisse. - 27. Laicus, qui dum detineretur in carcere curiae saecularis factus est clericus vel professus, potest a iudice laico stringi et puniri etiam in persona. - 28. Laicus inquisitus et carceratus in curia saeculari, et postea dimissus sub fideiussione de se repraesentando, si interim fuerit factus clericus, potest pro causa illa a iudice laico ad carceres revocari, et puniri etiam poena temporis. - 29. Laicus in exilium pulsus a iudice saeculari cum hoc, ut si exilium non servaret, incideret in poenam triremium, si postea ordinatus exilium non servaverit et propterea ab eodem iudice in carcerem coniectus fuerit, si revera ante transgressionem exilii promotus fuerit, est remittendus ad iudicem ecclesiasticum. - 30. Laici non possunt offerre oblationes in altaribus. - 31. Laici non possunt sacrificare, nec absolvere, aut ligare. - 32. Unde laicus, seu etiam clericus non sacerdos, audens celebrare, aut sacramentaliter absolvere, fit suspectus de haeresi, et est cogendus ab inquisitoribus abiurare de vehementi, et licet esset minor 25 annorum, dummodo compleverit vigesimum annum, est degradandus, et brachio saeculari tradendus, et ultimo supplicio affi-

ciendus. - 33. Et si laicus, vel clericus non sacerdos attentaret absolvere, nulla esset absolutio, non obstante errore communi. - 34. Laici neque possunt exercere officium ordinum minorum. - 35. Laici non possunt regulariter inservire ministris in altari. - 36. Laici sub specie panis tantum possunt communicare. - 37. Laici non a se, sed a sacerdotibus debent Eucharistiam accipere, nisi essent in articulo mortis, et deficeret sacerdos vel diaconus. - 38. Laici eligere non possunt ad dignitates et praelaturas ecclesiasticas. - 39. Et electio Episcopi per laicos etiam cum canonicis facta, est nulla, non obstante contraria consuetudine. - 40. Laici nec eligi possunt ad dignitates et praelaturas ecclesiasticas. - 41. Nisi tamen Papa dispensaverit cum laico, ut possit eligi, et postea quam primum tonsurari. - 42. Aut nisi eiusmodi electio fiat ex speciali instinctu Spiritus sancti. - 43. Unde laici sunt incapaces beneficii ecclesiastici. - 44. Possunt tamen laici praesentari ad beneficia a patronis eorum Ordinario, sub conditione, quod clericentur intra tempus statutum ad praesentandum. - 45. Laici non possunt habere pensiones ecclesiasticas. - 46. Laici, etiam patroni, non possunt conferre clericis beneficia, aliasque ecclesias, sed possunt ad ea praesentare si habent ius; et si concedant sine licentia Episcopi, nulla est concessio. - 47. Laici non possunt alicui domui religiosae concedere ius patronatus sine licentia Episcopi. - 48. Laici non possunt spoliare de ecclesiis seu beneficiis clericos delinquentes. - 49. Laici, qui clericos instituunt et destituunt, in ecclesiis, seu beneficiis etiam patronatis, subiacent excommunicationi. - 50. Laici non possunt facere iudicia in ecclesiis, seu domibus earum. - 51. Imo laici non possunt facere sua concilia in ecclesiis, seu domibus earum. - 52. Laici non possunt frequentare monasteria monialium, alias excommunicationi subduntur. - 53. Laici non possunt tangere sacras reliquias, neque vasa sacra, et neque illa abluere. - 54. Laici induentes se vestibus sacris sunt puniendi, et condemnatur mos in aulis principum induendi laicos habitu episcopali ioci gratia. - 55. Laici non possunt indui superpelliceis. - 56. Laici non possunt habere cryptas, seu aditus subterraneos, per quos a suis domibus ad ecclesias, et loca immunita transeant, et ubi adsint, iniungitur Episcopo, ut eos claudere faciat. - 57. Laici, dum divina celebrantur, non debent inter canonicos et alios ecclesiae praebendatos in choro stare, vel sedere. - 58. Laicorum loca in ecclesia distincta et separata esse debent a locis canonicorum et ministrorum in divinis inservientium. - 59. Laici non debent occupare stalla seu loca dignitatum, canonicorum et praebendarum in choro, vel presbyterio, etiamsi sint illustres et de magistratu. - 60. Laici non possunt tenere sedilia in presbyterio, nec possunt retinere baldachinum in ecclesia, nec eis est deferendum evangelium ad osculandum. - 61. Hinc sac. Rit. Cong. mandavit aptandum esse locum magistratui extra presbyterium iuxta designationem porrectam a magistro caeremoniarum, non obstante quod magistratus reperiretur in possessione, et allegaret alterius loci congrui deficientiam. - 62. Magistratus laicus non potest in ecclesia habere retentionem, sive usum tapeti seu stratus. - 63. Laici, exceptis personis regalibus, nequeunt sibi facere deferri strata ad ecclesias. - 64. Laici

an et quomodo possunt ponere et retinere sedilia, seu scamna propria in ecclesia? - 65. Laici non sunt invitandi ad synodum, nec locum praetendere possunt. - 66. Laici non possunt esse vicarii Episcopi. - 67. Laici

non possunt esse socii visitoris in ingressu clausurae Monialium. - 68. Laici magistratus ius non habent indicendi publicas preces. - 69. Additiones ex aliena manu.

- 1 **L**AICUS est penitus incapax iuris spiritualis, seu ecclesiastici; c. *Massana* 56 de Elect.; c. *Causam quae* 7 de Praescriptionibus, cum similibus. Rota part. 4 recent., dec. 483, n. 16, et communissima doctorum. Unde Laicus spiritualia et ecclesiastica negotia tractare non debet, textu expresso in c. *Decernimus* 2 de Iudiciis, ibi: *Decernimus, ut Laici ecclesiastica tractare negotia non praesumant, et concordat can. Bene quidem* 1, dist. 96, cap. *Quae in Ecclesiarum* 7, et cap. *Ecclesia S. Mariae* 10 de Constitutionibus, et cit. cap. *Massana*, et cap. *Causam quae*, cum similibus. Sicque Laicus nullam habet potestatem in personas et res ecclesiasticas, quia laicis, quamvis religiosis, disponendi de ecclesiis, rebus et personis ecclesiasticis, nulla est attributa potestas, quos obsequendi manet necessitas, non auctoritas imperandi; can. *Bene quidem* 1, dist. 96, cap. *Ecclesia S. Mariae* 10 de Constitutionibus, ubi expresse dicitur: *Nos attendentes, quod laicis, etiam religiosis, super ecclesiis et personis ecclesiasticis nulla sit attributa facultas, quos obsequendi manet necessitas, non auctoritas imperandi*; et cap. *Cum laicis* 12 de Rebus Ecclesiae alienand. vel non, ibi: *Cum laicis, quamvis religiosis, disponendi de rebus ecclesiae nulla sit attributa potestas, quos obsequendi manet necessitas, non auctoritas imperandi*.
- 4 Laici causas spirituales beneficiales, vel decimales ad se avocantes, vel eorum cursum impediunt, vel qui partes astringunt ad revocandum citationes, inhibitiones, aut alia acta in causis praefatis, etiamsi id facientes sint superiores, cancellarii, consilarii, et ministri cuiuscunque principis, incurrunt excommunicationem Bullae *Coenae*, ibi § 14. Item similem excommunicationem Bullae *Coenae* incurrunt laici, qui personas ecclesiasticas, collegia, seu capitula trahunt ad suum forum, sive directe, sive indirecte, vel quomodocunque iuri ecclesiastico praeiudicant, ibi § 15. Item eandem excommunicationem incurrunt laici, qui impediunt Episcopos, vel alios praelatos ecclesiasticos, ne suo iure utantur in ecclesiasticis, capiendos vel persequendo agentes eorum, consanguineos, affines, vel procuratores, ibi § 16.
- 7 Item eandem excommunicationem incurrunt laici usurpantes iura, fructus et alia huiusmodi Sedis Apostolicae vel aliarum ecclesiarum, vel qui ea sequestrant absque licentia superioris competentis, ibi § 17. Item eandem excommunicationem incurrunt laici imponentes decimas, talleas, collectas, vel alia onera ecclesiasticis, vel eorum bonis absque licentia Pa-

pae; vel qui sic imposita exigunt, aut recipiunt. Sic etiam, qui directe vel indirecte ea exsequi faciunt, vel procurant, aut dant auxilium, favorem vel consilium, cuiuscunque gradus, aut dignitatis sint, ibi § 18. Item eandem excommunicationem incurrunt laici causas criminales ecclesiasticorum iudicantes, tractantes, etc., ut iudices, notarii, scribae, executores processando, banniendo, capiendos, vel contra eos sententiando sine licentia Papae.

Laici omnes, etiam principes et reges in spiritualibus causis sunt subditi iudicio ecclesiastico; can. *Quis dubitet* 9, et can. *Si imperator* 11, dist. 96, cap. *Novit ille* 13 de Iudiciis, cap. *Unam sanctam* de Maiorit. et obedient., inter extravagantes communes. Laici usurpantes res ecclesiae, coram Episcopis conveniuntur, et ad satisfactionem compelluntur; cap. *Conquestus* 16 de Foro competent, cap. *Sicut* 2 de Privilegiis. Laici pro re Ecclesiae conveniri possunt coram iudice ecclesiastico, cap. *Si clericus* 5 de Foro competent. Laici pro iuramentorum observantia conveniri debent coram iudice ecclesiastico; cap. final. de Foro compet. in 6. Laici in mere temporalibus et profanis non ligantur constitutionibus canonicis, nisi in terris Ecclesiae; can. *Quoniam* 8, dist. 10, cap. *Si duobus* 7 de Appellationibus, § *Denique*.

Laicis personis de ministeriis fidei publice vel privatim disputare prohibitum est sub poena excommunicationis ferendae. Vide verb. *Fides*, n. 36. Haec prohibitio non solum comprehendit disputationem fidei dubitativam, sed etiam disputationem fidei confirmativam. Vid. ibidem, n. 37. Talis prohibitio comprehendit omnes laicos nedum indoctos, sed etiam doctos. Vid. ibid., n. 38. Possunt tamen laici docti de Fide disputare in casu necessitatis aut evidentis utilitatis. Vid. ibid., n. 39. Possunt etiam laici docti disputare de fide disputatione materiali, hoc est ficta. Vid. ibidem, n. 40. Non autem disputatione formali, hoc est vera, nisi in casu necessitatis aut evidentis utilitatis. Vid. ibid., n. 41.

Laici non possunt praedicare. Concil. Carthagin. VI, cap. 68, cap. *Cum ex iniuncto* 12 de Haereticis. Imo laici praedicantes subiacent excommunicationi, et nisi quam citius resipuerint, alia competentis poena sunt plectendi, textu expresso in cap. *Excommunicatus* 13 de Haereticis, § *Quia vero*, ibi: *Quia vero nonnulli sub specie pietatis, virtutem eius iuxta quod Apostolus ait) abnegantes, auctoritatem sibi vindicant praedicandi (cum idem Apo-*

stolus dicat: Quomodo praedicabunt, nisi mittantur? omnes qui prohibiti, vel non missi praeter auctoritatem ab Apostolica Sede vel catholico Episcopo loci susceptam, publice vel privatim praedicationis officium usurpare praesumpserint, excommunicationis vinculo innotentur, et, nisi quamcitus resipuerint, alia

22 *competenti poena plectantur.* Laici praesentibus clericis, nisi ipsis rogantibus, docere non possunt. Concil. Carthagin. IV, cap. 66, can. *Mulier* 29, dist. 23, ibi: *Laicus autem praesentibus clericis, nisi ipsis rogantibus, docere non audeat.*

23 Laicus, qui post commissum delictum sine ulla fraude factum est clericus, gaudet privilegio fori tam quoad personam quam quoad bona, quia privilegium superveniens universaliter eximit: can. *Frater noster*, et ibi Glossa in verb. *aliquid*, caus. 16, qu. 1, cap. *Cum cappella* de Privilegiis, et liberat ab obligatione, qua quis antea tenebatur; can. *Ex antiquis*, can. *Fraternitatem*, et can. *Si servus*, dist. 54, l. penult., § *Si post*, et l. *Spadonem*, § *Scire*, ff. de Excusat. tutor., l. *Is cui* ff. de Alim. et cib. legat., et sic expresse decisum fuisse a Sac. Congr. Conc. refert Fagnan. in cap. *Magnus* 1 de Oblig. ad ratiocinia, n. 64,

24 vid. verb. *Clericus*, art. 2, n. 23. Si vero post commissum delictum in fraudem clericatum assumpsit, gaudet adhuc privilegio fori quoad personam. Vid. ibidem, n. 24. At non gaudet privilegio fori quoad bona, si iudex laicus post commissum delictum ante illius promotionem

25 praevenit in causa. Vid. ibidem, n. 25. Iudex tamen saecularis praeveniens non potest in bonis talis clerici procedere, nisi postquam iudex ecclesiasticus pronuntiaverit eum in fraudem curiae saecularis promotum fuisse. Vid. ibid. n. 26.

27 Laicus, qui, dum detineretur in carcere curiae saecularis, factus est clericus vel professus, potest a iudice laico distringi et puniri etiam in persona. In tali enim casu praeventa est causa et persona, tum quia ordo et professio non invenit istum liberum, tum etiam quia ex contrario nimium eluderetur iustitia; Io. Andr. in cap. *Magnus* 1 de Obligatis ad ratiocinia, n. 19; Butrius ibid., n. 9; Card. ibid., n. 9, qu. col. 4, vers. *Quae dicta sunt de personali distinctione*; Ancharan., ibidem, n. 2, in fine; Fagnan. ibid., n. 52 et 85, ubi ex aliis dicit esse commune, quia, sicut assumptio clericatus in fraudem non eximit bona clerici a iurisdictione iudicis laici, quando causa est praeventa, ita nec eximit personam, quando est praeventa persona; utroque enim casu ius divinum sive ecclesiasticum declaratur ab Ecclesia ad eam speciem non pertinere, ut

28 expresse dicit Fagnan. cit. n. 85, in fine. Laicus inquisitus, et carceratus in curia saeculari, et postea dimissus sub fideiussione de se re-

praesentando, si interim fuerit factus clericus, potest pro causa illa a iudice laico ad carceres revocari, et puniri etiam poena corporis afflictiva. Talis enim a carceribus dimissus sub fideiussione de se repraesentando censetur adhuc carceratus et in vinculis detentus; et sic cum in tali casu praeventa sit a iudice laico causa et persona, et ordo non invenerit ipsum liberum, remaneret adhuc ipse sub iudicis laici iurisdictione seu potestate. Si ex variis aliis tenet Fagnan. loc. cit., a n. 64 ad 87, ubi refert sic in simili fuisse declaratum a Sacra Congregatione Concilii.

Laicus in exilium pulsus a iudice saeculari 29 cum hoc, ut si exilium non servaret, indiceret in poenam tiremum, si postea ordinatus exilium non servaverit, et propterea ab eodem iudice in carcerem coniectus fuerit, si revera ante transgressionem exilii promotus fuerit, est remittendus ad iudicem ecclesiasticum. Fagnan. in cit. cap. *Magnus*, n. 91, ubi refertur sic declarasse Sac. Congr. Concil. die 14 Novembr. 1609. Alia ad rem, vid. d. verb. *Clericus*, art. 2 a n. 27, et verb. *Habitus* a n. 56.

Laici non possunt offerre oblationes in Altari- 30
bus, can. *Sanctorum* 14, caus. 10, q. 1. Laici non possunt sacrificare, nec absolvere, 31
aut ligare, lib. 3 Constitution. Apostolicarum, cap. 10; Leo X Constit. 40, incip. *Exsurge*; Concil. Trid. sess. 7, canon. 50, et sess. 14, cap. 5, et canon. 10 eiusdem sess. 14. Unde 32
laicus, seu etiam clericus non sacerdos audens celebrare et sacramentaliter absolvere, fit suspectus de haeresi, et est cogendus ab inquisitoribus abiurare de vehementi, et licet esset minor 25 annorum, dummodo compleverit vigesimum annum, est degradandus, et brachio saeculari tradendus, et ultimo supplicio afficiendus ex Clemente VIII, constit. incip. *Et si alias*, et Urbano VIII constit. 79, incip. *Apostolatus officium*. Et si laicus vel clericus non 33
sacerdos, attentaret absolvere, nulla esset absolutio, non obstante errore communi. Vid. verb. *Confessarius*, art. 1, n. 37.

Laici neque possunt exercere ministerium 34
ordinum minorum. Concil. Colonien. I, par. 3, cap. 31; Concil. Trident. sess. 23 de Reformat., cap. 17. Laici non possunt regulariter 35
inservire ministris in altari. Conc. Coloniens. II, par. 3, cap. 31. Laici sub specie panis tantum 36
possunt communicare. Concil. Constantiense, sess. 13, c. 1; Concil. Trid. sess. 21, cap. 1, canon. 1 et 2 eiusdem sess. 21. Laici non a 37
se, sed a sacerdotibus debent Eucharistiam accipere, arg. can. *Tribus gradibus* 22, et can. *Pervenit* 29, dist. 2, de Consecr.; Barbosa in Concil. Trident. sess. 21, c. 1, n. 3. Communis, et praxis univers. nisi essent in articulo mortis, et deficeret sacerdos vel diaconus, cum in casu talis extremae necessitatis praeceptum

humanum cederet praecepto divino sumendi pro tunc viaticum. Sic plurimi cum La Croix lib. 6, part. 1, n. 48 et 482.

- 38 Laici eligere non possunt ad dignitates et praelaturas ecclesiasticas; can. *Nullus* 1, can. *Non est* 6, can. *Non licet* 8, et c. *Nosse* 12, dist. 63, cap. *Contingit* 8 De arbitris, c. *Decernimus* 2 de Iudiciis, cap. *Sacrosancta* 51, et cap. *Massana* 56 de Election., cum similibus. Et electio Episcopi per laicos etiam cum canonicis facta, est nulla, non obstante contraria consuetudine, quae potius dicenda est corruptela, textu expresso in cit. capite *Massana* 56 de Election., et ibi doctores communiter. Laici non eligi possunt ad dictas dignitates et praelaturas ecclesiasticas; qui enim necdum sunt tonsurati, sunt inhabiles ad quodlibet beneficium, ita ut nec sufficiat post illud iam acquisitum tonsurari; arg. cap. *Ex litteris* 6 de Transactionibus, et notat Glossa final., et Abbas ibid., n. 3, et tenet Rota p. 18 recent., tom. 1, dec. 40, n. 4. Nisi tamen Papa dispensaverit cum laico, ut possit eligi, et postea quamprimum tonsurari, prout aliquoties contigisse cum magnorum principum filiis, praesertim in Germania refert Sanig. c. 2, n. 2, de Election. Aut nisi eiusmodi electio fiat ex speciali instinctu Spiritus Sancti, prout S. Nicolaus, S. Severus et S. Ambrosius ex laicis fuerunt electi in Episcopos, ut habetur in can. *Statuimus*, § *E contra*, dist. 61.
- 43 Unde laici, ut vides, sunt incapaces beneficii ecclesiastici; arg. cit. cap. *Ex litteris* 6 de Transactionibus; sunt enim laici incapaces omnis iuris ecclesiastici; cap. *Cum adeo* 17 de Rescriptis, cap. *Causam* 7 de Praescriptionib., cap. *Contingit* 8 de Arbitris, cap. *Decernimus* 2 de Iudiciis, cap. *In Ecclesia* 2 de Institutionibus, cum similibus. Possunt tamen laici praesentari ad beneficia a patronis eorum Ordinario, sub conditione quod clericentur intra tempus statutum ad praesentandum, ut dictum est verb. *Iuspatronatus*, art. 4, n. 71.
- 45 Laici non possunt habere pensiones ecclesiasticas. S. Pius V, constitut. 74, incipient. *Sacrosanctum*.
- 46 Laici etiam patroni non possunt conferre clericis beneficia aliasque ecclesias, sed possunt ad ea praesentare si habent ius; et si concedunt sine licentia Episcopi, nulla est concessio; cap. *Cum laici* 10 de Iurepatronatus, Conc. Lateranen. III, in append. titul. de Iurepatron., c. 3. Laici non possunt alicui domui religiosae concedere iuspatronatus sine licentia Episcopi; cap. *Cura pastoralis* 11 de Iurepatr.; Concil. Lateran. III, eod. tit., cap. 6.
- 48 Laici non possunt spoliare de ecclesiis seu beneficiis clericos delinquentes. Concil. Constantiens. contra art. 16; Voicless. cap. *Relatum* 21 de Iurepatr., § *Ad hoc*. Laici, qui clericos instituunt et destituunt, in ecclesiis etiam

patronatis subiacent excommunicationi c. *Praeterea* 4 de Iurepatronatus.

Laici non possunt facere iudicia in ecclesiis, 50 Concil. Arelatens. IV, cap. 22, cap. *Ut in domibus* 1 de Immun. eccles. Imo laici nec possunt facere sua concilia in ecclesiis, et domibus earum: in cit. cap. *Ut in domibus Ecclesiarum* 1 de Immunit. Eccles. Laici non possunt frequentare monasteria monialium, alias excommunicationi subduntur, textu expresso in cap. *Monasteria* 8 de Vita et honestate clericorum. Laici non possunt tangere sacras reliquias, neque vasa sacra, et neque illa abluerre. Concil. Coloniens. II, p. 3, cap. 31. Laici induentes se vestibus sacris sunt puniendi, et condemnatur mos in aulis principum induendi laicos habitu episcopali ioci gratia. Conc. Constantinopolit. IV, cap. 16, ibi: *Colligere licet solemne fuisse in aulis principum, statis quibusdam diebus componere aliquem laicum insignibus episcopalibus, qui et tonsura et caeteris ornamentis personatum Episcopum ageret, et creasse etiam ridiculum patriarcham, quo se oblectarent. Quae omnia, ut in dedecus ecclesiae accersita, prohibentur sub gravibus censuris*. Laici non possunt indui superpelliceis. Concil. Coloniens. II, p. 3. cap. 31.

Laici nequeunt habere cryptas, et aditus subterraneos, per quos e suis domibus ad ecclesias et loca immunia transeant; et ubi adsint, iniungitur Episcopo ut eos claudere faciat. Sac. Congregat. Immunitatis in Aquilana 9 Martii 1633, lib. 2 decret. Pauluc., p. 115. Vid. verb. *Ecclesia*, art. 6, n. 1. Laici, dum divina celebrantur, non debent inter canonicos, et alios ecclesiae praebendatos in choro stare vel sedere; can. *Sacerdotum* 29, dist. 2, de Consecrat., cap. *Ut laici* 1 de vita et honestat. Clericorum; et sic expresse decrevit Sacra Congregatio Rit. in Compostellana 4 Februar. 1600. Laicorum loca in ecclesia distincta et separata esse debent a locis canonicorum et ministrorum in divinis inservientium. Sacra Congregat. Rit. in Elboren. 8 Ianuar. 1605. Laici non debent occupare stalla seu loca dignitatum, canonicorum et praebendarum in choro, vel presbyterio, etiamsi sint illustres, et de magistratu. Sacra Congreg. Rit. in Compostellana 21 Februar. 1604, et Granaten. 24 Octob. 1609.

Laici non possunt retinere sedilia in presbyterio. Nec possunt retinere baldachinum in ecclesia; nec eis est deferendum Evangelium ad osculandum. Vid. verb. *Ecclesia*, art. 5, n. 29 et 30, ubi afferuntur ad hoc decreta generalia. Hinc Sacra Rit. Congregat. mandavit aptandum esse locum magistratui extra presbyterium iuxta designationem porrectam a magistro caeremoniarum, non obstante quod magistratus reperiretur in possessione, et allegaret alterius loci congrui deficientiam. Vide ibid.,

- 62 n. 31. Magistratus laicus non potest in ecclesia habere retentionem, sive usum tapeti aut stratus. Vide ibidem a n. 32 ad 35, ubi affertur varia decreta ad rem. Laici, exceptis personis regalibus, nequeunt sibi facere deferri strata ad ecclesias. Vide ibidem, n. 28, ubi affertur decretum id prohibens sub gravibus poenis.
- 64 Laici an et quomodo possint ponere et retinere sedilia, seu scamna propria in ecclesia.
- 65 Vide ibid. a n. 7 ad 27. Laici non sunt invitandi ad synodum, nec locum praetendere possunt. Sacra Congr. Concil. in Liciensi Synodi 10 Ianuar. et 10 Aprilis 1688, in responsione ad primum; et Sacra Congregat. Rit. in Urbinaten. 23 Ianuarii 1700 in responsione ad septimum. Laici non possunt esse Vicarii Episcopi. Concil. Hispalens. II, cap. 9. Laici non possunt esse socii visitoris in ingressu clausurae monialium. Sic expresse statuit Gregorius XIII, constitut. incipient. *Dubiis*, ubi imponit gravissimas poenas contra visitatores transgressores, et pluries declaravit Sacra Congreg. Episc. et Regul. et signanter in Tarvisina 20 Novembr. 1601, etiamsi essent officiales, seu santesii eiusdem monasterii, ut in Genuensi 16 Ianuarii 1607, in Registro fol. 2

et 3, in Lucana 22 Ianuar. 1610, in Registro fol. 15.

Laici magistratus ius non habent indicendi 68 publicas preces. Bened. XIV, tom. 1, const. 82, incip. *Quemadmodum*, § 3 et 6.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Reticendum hic haud est quod in Concilio 69 Romano tit. 28 de Immun., cap. 4, alias habetur: *Generalis Sanctae Sedis decreto in ecclesiis etiam regularibus intra presbyteriorum et altarium septa, dum missae ibi celebrantur, aliave divina officia persolvuntur, saecularium personarum cuiuscunque conditionis, et sexus assistentiam prohibitam fuisse non ignoratur. Verumtamen cum ad hoc laici quidam in vetita temeritate nitantur, et ibidem stare, aut scamna habere, vel genuflexoria sibi arrogare praesumant, id iterum iuxta sacrorum canonum eiusdemque Apostolicae Sedis mentem, sub ecclesiarum regularium etiam, et quomodocumque exemptarum interdicti poena ipso facto incurrenda, et romano Pontifici reservata inhibemus, mandantes ut, si quae sint pro laicis sacra intra loca praedicta sedes, scamna et genuflexoria, illinc auferantur et removeantur omnino.*

LARGITIO MUNERUM

Vide verb. REGULARES, verb. XENIA, et verb. POENA, art. 4, num. 147.

LATRONES CRUCI CUM CHRISTO AFFIXI

- 1 Latrones crucifixi cum Christo, quinam fuerint? Hi latrones fortasse fuerunt ex iis qui tunc temporis Iudaeam infestabant, nec alium sibi regem esse quam Deum asserebant, et Romano Imperio propterea se non esse subiectos iactitabant. Circa autem eorum nomina satis variant auctores. In collectaneis enim quae Bedae falso adscribuntur, Latro bonus *Matta*, et latro malus *Ioca* nominatur. In historia Xaveriana par. 480, unus dicitur *Vicinus*, et alter *Iustinus*. In Evangelio apocrypho infantiae Christi, cap. 23, nuncupatur unus *Titus*, et alter *Dumachus*; et in evangelio Pseudo-Nicodemi cap. 9, latro probus appellatur *Dimas*, et improbus *Gestas*: quod etiam tradidit Goffridus Vindocinensis in fine sermonis decimi. Sic expresse Card. Lambertini, postea Benedictus XIV, de Canonizat. lib. 4, cap. 12, n. 10, ubi insuper tradit quod bonus latro cultum obtinet in utraque Ecclesia, Occidentali videlicet et Orientali. Ad diem 25 Martii mentio eius fit in Martyrologio Romano: Hierosolymis commemoratio sancti Latronis, qui in cruce Christum confessus ab eo meruit audire: *Hodie mecum eris in paradiso*; subditque Card. Baronius in notis: *Dimas hunc*

plerique appellant, sed quoniam id ab apocryphis proditur, ea de causa hic nomen proprium praetermissum videtur. Reperiuntur autem sancti Dimae latronis nomini nonnulla sacella dicata, et memoriae erectae eodem titulo.

Sub nomine tamen sancti latronis solummodo, reticito proprio nomine, in religione beatae Mariae de Mercede redemptionis captivorum, ex concessione Sixti V recitatur officium proprium de confessore non pontifice cum oratione, et responsoriis propriis, et primis lectionibus desumptis ex Scriptura, secundis ex sermone Sancti Ioannis Chrysostomi, et tertiis ex sermone 49 Sancti Ambrosii, in quo fit sermo de sancto latrone. Cum autem a Congregatione patrum Piorum Operariorum fuerit supplicata extensio dicti officii, ex quo sanctum hunc bonum latronem in specialem patronum, et advocatum suum elegerit, propter expertas plurimas peccatorum conversiones eius intercessionem in suis sacris missionibus factas; et orta difficultate, an de confessore, aut de martyre eius officium recitari deberet, omnibus perpensis Sacrorum Rituum Congregat. die 23 Septembris 1724, adhaerendo opinioni asse-

rentium, hoc officium recitandum de confessore, et non de martyre, indulsit dictae Congregationi Piorum Operariorum, ut illud possent recitare de confessore non pontifice, sub nomine Sancti Boni Latronis, prout cultum obtinet in religione B. Mariae de Mercede. Sic apud laudatum Lambertin., Benedict. XIV, loc. proxime cit., ubi multa tradit ad rem.

3 Quoad nomina latronum fere consimiliter, ut supra, tradit eruditissimus Calmet in Dictionario, verbo *Latro*, ubi de ipsis sic insuper refert: Pseudo-Evangelium Infantiae Salvatoris (vetustissimum quidem opus) refert, fugientem cum puero Iesu Virginem, et Sanctum Iosephum in Aegyptum, incidisse in turmam latronum resolutam in somnum, duobus tantummodo vigilantibus, e quibus alter in necem peregrinorum sese accingebat sed a socio prohibitus est. Tunc puer Iesus ore fatidico praenuntiavit ambos illos latrones agendos esse secum in crucem, alterum autem ex illis recipiendum in paradysum, depellendum alterum ad inferos. Haec ille ad litteram.

4 An autem ambo hi latrones, bonus et malus, blasphemaverint in cruce Christum, aut solus malus, videntur non convenire inter se evangelistae; Matthaeus enim cap. xxvii, et Marcus cap. xv, narrant Christum ab utroque latrone fuisse maledictum, *idipsum autem, et latrones, qui crucifixi erant cum eo, imprope-
rabant ei; et qui cum eo crucifixi erant, conviciabantur ei.* Lucas autem cap. xxiii asserit solum malum latronem blasphemasse eum, et fuisse reprehensum a bono, qui postea Christum rogavit ut, cum ad suum pervenisset regnum, memor esset sui: *Unus autem ex his qui pendebant latronibus, blasphemabat eum dicens: Si tu es Christus, salvum fac temetipsum et nos. Respondens autem alter increpabat eum, dicens: Neque tu times Deum, quod in eadem damnatione es. Et nos quidem iuste, nam digna factis recipimus, hic vero nihil mali gessit; et dicebat ad Iesum: Domine, memento mei, dum veneris in regnum tuum; et dixit illi Iesu: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.* Ast S. Hieronymus in cap. xxvii Matth. ostendit quod nihil inter se discrepaverint evangelistae, dicens, quod in principio uterque quidem latro convicia et maledicta in Christum coniecerit, sed postea bonus latro, ut vidit solem obscurari, tremefieri terram, et saxa disrumpi, resipuerit, ibi: *Non quod discrepent evangelistae, sed quod primum uterque blasphemaverit, dehinc, sole fugiente, terra commota, saxisque disruptis, et ingruentibus tenebris, unus crediderit in Iesum, et priorem negationem sequenti confessione emendaverit.* Sanctus autem Augustinus, lib. 3 de Consensu Evangelistarum, alio modo eos conciliat. Dicit enim quod Matthaeus et Marcus adhibuerint modum loquendi

in Sacra Scriptura satis frequentem, ubi saepe pluralis pro singulari numero ponitur, ut patet in Epistola ad Hebraeos: *Clause runt ora leonum*, et tamen de solo Daniele ibi est sermo: *Secti sunt*, et tamen refertur ad solum Isaiam; et Psal. 2: *Astiterunt Reges terrae, et principes convenerunt in unum*, quae de Herode, qui erat rex, et de Pilato, qui erat princeps, intelliguntur, ut patet ex Act. Apostolorum cap. iv, num. 6, et haec S. Augustini opinio communius sequitur a sacris interpretibus, ut testatur scriptor Synopsis critic. sacr. in Matth. cap. xxvii, pag. 677, ibi: *Pluralem numerum usurpari, ubi unus e multis, sed indefinite indicatur, veteres novique interpretes monuerunt.* Sicque tenet peritissimus Card. Lambertin., Benedictus XIV, De festis D. N. Iesu Christi, part. 1, n. 286, expresse dicens: *Atque etiam multo verosimilius est de uno tantum latrone evangelistas loqui, nam qui bonus potuisset latro alterum quod blasphemaret, increpare, si ipse etiam paulo ante blasphemasset?* Ita etiam Corn. a Lapide in Lucam c. xxiii, vers. 42.

Quo sensu intelligenda sint illa verba *Hodie mecum eris in Paradiso*, variant sacri interpretes. Sanctus enim Iustinus Martyr, qu. 75, 76 et 85, ad Orthodoxos dicit quod pro tali paradiso intelligendus sit ille terrestris e quo pulsus est Adam; sed haec opinio cum petitione latronis non convenit, cum ille non terrestrem paradysum, sed coelestem postulaverit. Verius tamen Sanctus Augustinus, epist. 187, alias 37, ad Dardanum tradit, verba illa *Hodie mecum eris in paradiso* non de paradiso interpretanda esse, quia illa eadem die non erat Christus venturus in paradysum, ibi: *Non ex his verbis in coelo existimandus est esse paradysus, neque enim ipso die in coelo futurus erat homo Christus Iesus, sed ita esse intelligenda, ut paradysus esset in inferno, quo anima Christi illa die futurum erat ut descenderet.* Restat igitur ut, si secundum hominem dictum est: *Hodie mecum eris in paradiso*, in inferno intelligatur esse paradysus, ubi erat ea die futurus secundum humanam animam Christus. Cui consonat S. Thomas, 3 part. quaest. 52, art. 4 ad tertium dicens: *Illud verbum Domini est intelligendum non de paradiso terrestri corporeo, sed de paradiso spirituali, in quo esse dicuntur quicunque divina gloria perfruuntur. Unde latro loco quidem cum Christo ad infernum descendit, ut cum Christo esset, quia dictum est ei: Mecum eris in paradiso; sed praemio in paradiso fuit, quia ibi divinitate Christi fruebatur, sicut et alii sancti.* Tirinus in cap. xxiii Luc., n. 43, sic expresse habet: *Hodie mecum eris in paradiso, non terrestri Adami, non etiam coelesti, vel in coelo empireo, sed generaliter in loco voluptatis, puta in consortio tot myria-*

dum sanctorum patrum, et in clara visione Dei, quae intuitu mortis Christi, statim atque expiravit, concessa est omnibus in limbo. Et Maldonatus in c. xxvii Matth., n. 44, relatis variis ad id interpretationibus, concludit paradisi nomine intelligendum esse Abrahae sinum, ubi animae sanctorum ante ascensionem Christi in coelum morabantur. Illuc enim illa eadem die Christus descendit, et illuc latronis animam secum conduxit; quod et probat sapientissimus Lamy, Harmon. Evangel. lib. 5, c. 35, Christi verba sic explicans: *Non modo tui memor ero, cum regnum meum suam plenitudinem consequetur, sed hodie magna tibi offeram solatia, et ad illam te sedem mecum adducam, ubi tranquille degunt animae Abraham, Isaac et Iacob.* Ita apud nunquam satis

laudat. Card. Lambertin., Benedict. XIV, loc. cit., num. 289. Et egregie Cornel. a Lapide in Luc. cap. xii, vers. 43, ibi: *Certum enim est Christum cum latrone die illo quo obiit, non ascendisse in coelum, sed descendisse ad limbum Patrum.* Unde S. Augustinus lib. 12 De Genesi ad litt., cap. 34, et Maldonat. per paradysum hic accipiunt sinum Abrahae; ibique eis visionem divinitatis suae impertivisse; itaque eos beasse, quare tunc Christus rerum sortes mutavit, fecit enim ut limbus esset paradysus, ut inferi essent superi, et infernus esset coelum; ubi enim est Christus, ibi est paradysus; ubi est visio Dei et beatitudo, ibi est coelum. Et cum aliis concordat etiam Hugo Card. in Lucam cap. 25.

LAUDEMIIUM

Vide verb. EMPHYTEUSIS, art. 3, a n. 16 usque ad fin.

LAXA PROPOSITIO

Vide verb. PROPOSITIONES DAMNATAE, num. 40.

LECTORATUS

Vide verb. ORDO, art. 1, num. 31 et seq.

LEGATARIUS, LEGATUM

Summarium.

1. Legatarius quis sit? - 2. Legatarius, et haeres quis esse non potest. - 3. Imo cessat legatum eo ipso quod legatarius efficitur haeres universalis. - 4. Hoc tamen est intelligendum durante titulo haereditario, secus isto cessato per restitutionem. - 5. Et hoc quoque est intelligendum, quando unicus est haeres purus et irrevocabilis, qui a seipso legatum obtinere debeat. - 6. Legatarius carnaliter cognoscens uxorem testatoris post eius mortem indignus est legato. - 7. Legatum dupliciter sumi potest, scilicet vel pro actu, aut dispositione qua res legatur, vel pro re ipsa quae legatur. - 8. Legatum primo modo sumptum, quid sit? - 9. Legatum secundo modo sumptum, quid sit? - 10. Legatum aliud est profanum, quia est ad profanos usus relictum; et aliud pium, quia est relictum ad usus pios. - 11. Legatum aliud est purum, aliud conditionatum, aliud in diem, aliud sub modo, aliud sub causa, et aliud sub demonstratione. - 12. Legatum purum quid sit? - 13. Legatum conditionatum quid sit? - 14. Legatum in diem quid sit? - 15. Legatum sub modo quid sit? - 16. Legatum sub modo per quid differat a legato conditionato? - 17. Modus solet regulariter exprimi per dictionem *Ut*. Conditio per dictionem *Si*; et causa per dictionem *Quia*. - 18. Et datur ad hoc versiculus. - 19. Legatum sub causa quid sit? - 20. Si talis causa non subsistat, subsistit adhuc legatum factum sub tali causa. - 21. Nisi tamen haeres probet testatorem legatum non fuisse, si causam non subsistere scivisset, vel sit error circa substantiam personae. - 22. Legatum sub demonstratione quid sit? - 23. Tale legatum sub demonstratione, dummodo exstet res legata, et constet de illa, quam testator legavit, ac persona, cui legavit,

valet, quamvis testator in demonstratione aliquid erraret. - 24. Si autem res, quae demonstratur, seu exprimitur a testatore, omnino non existat, legatum est nullum. - 25. Si tamen in demonstrata capsula, vel crumena non omnes v. g. designati mille aurei sed quingenti solum reperiuntur, valebit legatum quoad istos. - 26. Si vero in falsa demonstratione sit error circa substantiam personae; vel haeres sufficienter probet legatum non fuisse, si errorem cognovisset, tunc non valebit legatum. - 27. Quodlibet ex supradictis legatis potest fieri nedom in testamento, sed etiam extra testamentum. - 28. Cum hac tamen differentia, quod si sit legatum profanum et fiat in testamento, requiruntur ad tale legatum regulariter loquendo eadem solemnitates quae requiruntur ad testamentum, nisi in testamento proposita sit clausula codicillaris; et si tale legatum profanum fiat extra testamentum, quinque requiruntur, et sufficiunt testes, sive oretenus, sive in scriptis sint. - 29. Ad legatum autem pium, sive fiat in testamento, sive extra testamentum, sive scriptis, sive solis verbis, sufficiunt duo testes quicumque rationis capaces, etiam feminae, vel sola certa notitia ipsius haeredis; vel si in scriptis, sola manus propria testatoris. - 30. Quodlibet ex supradictis legatis de iure civili valet, etiamsi sit factum de re aliena, nec ad testatorem, nec ad haeredem spectante. - 31. Intellige tamen si testator scivit eam rem esse alienam, secus vero si, hoc ignorans, putavit esse rem suam. - 32. Si vero persona cui legata est res aliena sit ita proxima et coniuncta testatori, ut merito praesumatur eam rem adhuc legatum esse, quamvis scivisset esse alienam, valet legatum etiam de tali re aliena, non obstante quod testator putavit esse suam. - 33. Nedom de iure civili, sed etiam de iure canonico probabilis valet legatum

rei alienae. - 34. Quantum vero ad legatum rei alienae ad pias causas, certum est utroque iure valere. - 35. Si legatum sit pure factum de re aliqua singulari et determinata, eius dominium verum acquiritur a legatario statim post aditam ab eo haereditatem. - 36. Eius tamen dominium fictum acquiritur a legatario statim a die mortis testatoris. - 37. Hinc fructus rei legatae debentur legatario a die mortis testatoris. - 38. Incrementum, quod res legata habuit a die testamenti conditi pertinet ad legatarium, sicuti etiam fructus, quando per modum incrementi unum quid faciunt cum re legata. - 39. Legatarius non potest propria auctoritate legatum sibi usurpare, aut accipere; aliter amittit totum id, quod propria auctoritate sibi usurpat, aut accipit. - 40. Talis autem amissio legati, cum sit poena, non incurritur ante sententiam; nec etiam, quando sine culpa ulla legatarius rem acceperat. Et si occulte illam rem accepisset, licet male fecisset, non teneretur tamen in conscientia ad rem restituendam. - 41. Legata debent in foro conscientiae haeredes, et executores exsequi quam primum poterunt. - 42. Et hoc stat, quamvis ipsis haeredibus et executoribus concedatur semestres ad implenda legata pia, et annus ad implenda legata profana. - 43. Hinc si cessante legitimo impedimento haeredes, seu executores semel moniti a iudice sive ecclesiastico, sive laico voluntatem defuncti intra annum non adimplent, perdunt omne id quod eisdem alias ex testamento competit, sive haereditas, sive legatum sit, excepta legitima in haerede necessario. - 44. Si autem haeredes, aut executores his moniti ab Episcopo, legata ad pias causas, legitimo cessante impedimento, exsequi neglexerint, etiam ante annum privantur commodis ex testamento eisdem alias competentibus. - 45. Et si haeredes, seu executores intra sex menses, cessante legitimo impedimento, legata pia, etiam sine admonitione exsequi negligent, debent postea in poenam illa restituere cum omnibus fructibus et emolumentis, quae a tempore mortis testatoris interea percipi potuissent. - 46. Legata pro anima relicta tenentur haeredes sub mortali solvere, non solum per decem annos, sed per totum tempus a testatore praescriptum. - 47. Legatum pium pauperibus in genere distribuendum, debetur prae caeteris pauperibus patriae testatoris, in qua habebat domicilium. - 48. Inter pauperes patriae testatoris magis, et prius succurrendum est plus indigentibus, quam minus egentibus. - 49. Si autem adsint pauperes consanguinei, seu coniuncti testatoris aequaliter ac alii indigentes, isti iuxta ordinem charitatis praeferruntur. - 50. Caeteris autem paribus praeferruntur illi qui sunt meliores, qui sunt praesertim illi qui bono communi sunt utiles, ut pauperes Religiosi, dummodo nullos penitus redditus habeant, sicuti Capuccini et Minores de corpore Observantiae. - 51. Insuper caeteris paribus, similibus legatis sunt succurrendae pauperes feminae prae pauperibus masculis, et praecipue pauperes moniales. - 52. Legatum relictum distribuendum pauperibus in plurali, non potest totum dari uni, sed debet proportionaliter distribui in plures. - 53. Nec de tali legato potest plus dari uni soli quam necessarium habeat. - 54. Legatum relictum pro pauperibus concurrentibus ad portam testatoris, non potest distribui pauperibus infirmis in hospitali. - 55. Legatum distribuendum in usum pauperum applicari non potest presbytero pro missis celebrandis. - 56. Legatum distribuendum in causas pias in genere nulla specificata in particulari, potest applicari ab exsecutore religioso suo monasterio, et a clerico suae ecclesiae. - 57. Si autem legatum sit relictum distribuendum in pauperes, non potest a religioso exsecutore applicari suo monasterio, nisi tale, quod nullos penitus redditus habeat. - 58. Legatum si sit relictum distribuendum in pauperes generice, potest a quocunque exsecutore applicari primo, et principaliter in suos coniunctos, dummodo sine fraude sint vere pauperes. - 59. Imo legatum relictum distribuendum generice in pauperes, vel causas pias, potest ab exsecutore applicari partim sibi ipsis, si revera sit

pauper, et eius paupertatem testator ignoraverit. - 60. Adducitur, et solvitur instantia. - 61. Limitanda tamen est supraposita conclusio in casu quo testator, cognita paupertate illius exsecutoris, illi aliquid speciale legaverit. - 62. Et idem est dicendum in casu quo testator alicui pauperi aliquid speciale legaverit. - 63. Legatum relictum dandum pauperibus, nullatenus est dandum malis et otiosis pauperibus nolentibus, cum possint laborare. - 64. Legatum relictum puellis honestis et civilibus debetur filiae mercatoris et artificis. - 65. Legatum relictum virgini ad effectum nubendi debetur etiam si efficiatur monialis. - 66. Legatum autem relictum pro monachandis, non potest applicari pro maritandis. - 67. Legatum relictum simpliciter pro puellis monachandis, debetur etiam illis quae monachantur extra patriam testatoris. - 68. Legatum relictum uxori quandiu viduitatem servaverit, debetur et si ingrediatur religionem. - 69. Legatum relictum iuvenibus dantibus operam studiis legalibus, debetur etiam clerico, seu laico danti operam sacris canonibus. - 70. Legatum praestandum iuxta praeceptum testatoris in domo tantum, si legatarius fiat religiosus, debetur monasterio. - 71. Legatum relictum pro dotandis puellis, potest dari etiam virgini illi quae habet dotem, sed non sufficientem, ut commode maritari possit. - 72. Legatum relictum pro maritandis pauperibus, potest dari etiam pauperi nuptae absque dote. - 73. Legatum relictum virginibus acceptari et retineri potest a puella occulte corrupta, si in foro externo habeatur pro virgine. - 74. Legatum relictum orphanis, non debetur illis qui carent patre tantum, quando concurrunt orbatii utroque parente. - 75. Tale legatum potest dari etiam pupillis habentibus patres inutiles, quando non concurrunt propriae orphanae parentibus orbae; secus vero si istae concurrant. - 76. Item legatum relictum pauperibus viduis, potest distribui habentibus viros inutiles, quoties non concurrant verae viduae. - 77. Legatum relictum pro originariis alicuius oppidi, debetur solum illis quae notae sunt ibi non casu, sed quando pater domicilium ibi habuerit, aut sit locus ubi pater natus fuerit, aut de iure communi, ubi avus natus fuerit, et neptes in eius potestate. - 78. Legatum alicui sub conditione *quod nunquam nubat, et semper maneat in statu coelibatus*, debetur ipsi etiamsi nubat. - 79. Legatum relictum alicui sub conditione, *quod tali non nubat*, si a matrimonio cum tali non abstinuerit, non debetur ei. - 80. Legatum relictum alicui sub conditione, *quod nubat tali*, adhuc ei debetur, quamvis ipsi non nubat, si per ipsum non stet, quod ipsi non nubat, etc. - 81. Legatum relictum alicui sub conditione, *si nupserit, vel liberos procreaverit*, est ei dandum, quamvis religionem ingrediatur. - 82. Item tale legatum est dandum legatario, quamvis non ingrediatur religionem, sed manens in saeculo sacros ordines suscipiat. - 83. Dummodo tamen talis clericus usque ad mortem perseveret in clericatu, et tale legatum ad causas pias expendat et relinquit. - 84. Limitanda tamen est conclusio posita sub num. 31 et 32, in casu quo de testatoris contraria voluntate aperte constat. - 85. Adducitur et solvitur instantia. - 86. Legatum relictum alicui sub conditione, *si religionem ingrediatur, vel clericus fiat*, non est ei dandum si non ingrediatur religionem, aut non fiat clericus. - 87. Adducitur et solvitur instantia. - 88. Legatum relictum regulari in particulari sub conditione quod, quandiu vivit, pertineat irrevocabili- ter ad eum independentem a licentia superioris, non debetur ipsi religioso, sed monasterio, et talis conditio habetur pro non adiecta. - 89. Imo legatum factum regulari, nec momento temporis potest esse apud eum, sed illico acquiritur monasterio. - 90. Et haec clarius et expressius habentur in Decret. Clement. VIII, pro reformat. regular., incipient. *Nullus omnino*, sub § 3. - 91. Nec regulares in particulari possunt habere, seu de se retinere legata, praesertim si sint in bonis stabilibus, neque de licentia quorumcunque suorum superiorum. - 92. Imo talis licentia, etiamsi esset obtenta ab eorum

generalibus qui dicerent eam posse concedere, non excusaret fratres a culpa et poena a Tridentino Concilio imposita. - 93. Adducitur advertentia diligenter habenda. - 94. Insuper adducitur conclusio doctissimi Fagnani semper attendenda. - 95. Legatum relictum monasterio seu conventui bonorum incapaci pro sacristia, valetudinario, vel ecclesiae pro cera et oleo, non dicitur irritum, sed debet per syndicum investiri pro adimplenda testatoris voluntate. - 96. - Unde legatum relictum minoribus de Observantia Reformatis, et Cappuccinis pro anniversariis, oleo, lampadibus, paramentis, hostiis, sacristia, ecclesiae, fabrica, luminaribus, sindonibus, linteis, tunicis, bibliotheca, impressione librorum, pane, vino, spitantia, seu pro victu, et vestitu, et aliis necessariis, est ipsis tradendum et solvendum ab haeredibus. - 97. Adducitur ad id decretum sacrae Congregationis Rev. Fabricae, et iuxta illius dispositionem ponitur in claris supradictos minores mendicantes S. P. Francisci esse capaces legatorum iuxta modum in eodem decreto praescriptum. - 98. Adducitur decretum Congregationis particularis ab Urbano VIII deputatae. - 99. Adducitur decretum sacrae Congregationis Fabricae Sancti Petri de Urbe. - 100. Adducitur aliud decretum eiusdem sacrae Congregationis Fabricae S. Petri. - 101. Et capacitatem Fratrum Minorum obtinendi et retinendi annua et perpetua legata per modum simplicis elemosynae expresse comprobantur breve Urbani VIII incipiens *Exponi nobis*. - 102. Tale breve ad omnium commodum hic ad litteram datur. - 103. Et ulterius dictam Fratrum Minorum capacitatem ostendunt varia decreta, quae dantur, usque ad n. 109. - 110. Insuper dictam fratrum minorum capacitatem expresse demonstrant variae resolutiones sacrae Congregationis Fabricae, usque ad n. 113. - 114. Et indistincte pro legatis, pro victu et vestitu semper resolvit sacra Congregatio boni Regiminis, usque ad n. 116. - 117. Item hanc Minorum capacitatem pluries comprobavit sacra Congreg. Episcop. et Regular. - 118. Item eandem capacitatem pluries approbavit sacra Congreg. Concilii. - 119. Ex supra recensitis stat clarum, quod legata relicta fratribus minoribus per modum purae et simplicis elemosynae, sustinentur: et eorum syndicus apostolicus tanquam unus de populo potest comparere et implere officium Ordinarii, ut demandet executionem testamenti, et adimpleatur ab haeredibus seu executoribus mens testatoris. - 120. Imo cum haeres teneatur in conscientia adimplere onera et pias dispositiones testatoris, potest etiam cogi per syndicum apostolicum non tanquam unum de populo, sed nomine Ecclesiae Romanae. - 121. Plurima alia de capacitate Fratrum Minorum, recipiendi et retinendi perpetua annua legata per modum purae et simplicis elemosynae, *remissive*. - 122. Domus professae Societatis Iesu, licet sint vere mendicantes, sunt tamen capaces legatorum, etiam bonorum stabilium: ita tamen si talia bona non sint necessaria nec opportuna usui domorum professorum, ea vendi debeant, et ex eorum pretio propriis necessitatibus provideri. - 123. Legatum relictum ecclesiae, quam testator in specie non expressit, adeo ut ignoretur, quam voluerit intelligere, est validum. - 124. Si testator simpliciter nominavit ecclesiam v.g. S. Mariae, et plures sint ecclesiae eiusdem nominis, inter quas una sit parochialis, legatum debetur parochiali. - 125. Si autem testator duas habuerit ecclesias parochiales eiusdem nominis, et facultatis in quibus promiscue et aequaliter recipiebat sacramenta, et nec electione sepulturae, nec aliunde discerni possit, de qua parochiali intellexerit, multi ex doctoribus volunt in tali casu legatum esse dividendum inter utramque parochiam. - 126. Multi alii autem tenent in tali casu electionem competere executoribus testamenti, et arbitrio Episcoporum. - 127. Et haec sententia est praesertim tenenda, quando legatum est individuum, nec admittit separationem, seu divisionem. - 128. Si vero multae sint ecclesiae sub eodem expresso nomine S. Mariae, et nullo modo appareat, quam testator elegerit, tunc le-

gatum dandum est ecclesiae pauperiori sub dicto nomine. - 129. Si ecclesia nominata non reperitur in civitate testatoris, bene vero in eius dioecesi seu territorio, tunc isti debetur legatum. - 130. Si autem ecclesia nominata non reperitur, nec in civitate, nec in eius territorio, tunc legatum debetur ecclesiae parochiali testatoris. - 131. Legatum relictum v.g. Titio, si duo sint Titii aequali charitate et amicitia cum testatore coniuncti, nec discerni possit quinam ex ipsis fuerit a testatore electus, quamvis de iure civili corruiat, in foro tamen conscientiae tenetur haeres seu executor illud inter eos dividere aequaliter, si in id consentiant. - 132. Legatum relictum determinate pauperi, si hic moriatur ante solutionem, haeres tenetur dare illud alteri pauperi: aliter tamen esset dicendum, si legatum esset relictum in solum commodum talis determinatae personae. - 133. Repudiatio legati ecclesiae facti est illicita et peccaminosa, si fiat absque iusta causa et sine debitis solemnitatibus, seu sine beneplacito apostolico; et in tali casu tenetur praelatus ad satisfaciendum ecclesiae, si habeat de proprio unde satisfaciatur. - 134. Imo quando praelatus absque iusta causa repudiavit legatum ecclesiae relictum, potest ecclesia exinde graviter laesa petere beneficium restitutionis in integrum. - 135. Legata ad causas pias valent, etiamsi testamentum ad causam profanam factum ob defectum solemnitatis civilis corruiat, dummodo tamen constet de voluntate testatoris. - 136. Imo valent etiam legata profana contenta in testamento absque solemnitate civili condito. - 137. Falcidia et Trebellianica non detrahuntur a legatis ad pias causas. - 138. Pars autem Falcidiae, quae non potest detrahi a legatis piis, non est oneranda legatis profanis. - 139. Falcidia non detrahuntur ex legatis relictis ecclesiae. - 140. Neque detrahi potest Falcidia ex iis quae relinquuntur confraternitatibus, sive cum Episcoporum auctoritate, sive absque ea institutis. - 141. Falcidia nullimode detrahuntur a legatis cum onere missarum, vel pro exoneratione conscientiae relictis. - 142. An autem Falcidia sit detrahenda ex legatis piis, quando pia causa, seu ecclesia est instituta haeres? *remissive*. - 143. Papa potest valide et licite ex rationabili et iusta causa commutare legata pia. - 144. An autem Papa etiam sine rationabili et iusta causa possit commutare legata pia, multi ex doctoribus tenent partem affirmativam. - 145. Plurimi autem alii sustinent negativam. - 146. Et revera si ex tali commutatione laedatur ius tertii, nequit Pontifex sine causa id facere. - 147. Quando legatum non potest de iure, vel de facto, impleri in propria specie, potest Episcopus de consensu haeredis, seu executoris deputati, commutare illud in alium pium usum. - 148. Imo Episcopus de consensu haeredis aut executoris ex iusta causa, aut ex necessitate potest commutare legatum, etiam quando potest de iure et de facto impleri. - 149. Non potest tamen Episcopus tale legatum commutare nequidem in melius, etiam de consensu haeredis, aut executoris sine iusta et necessaria causa. - 150. Patriarchae, Primates et Archiepiscopi ex iusta et necessaria causa possunt similiter commutare legata suorum subditorum: non tamen si fuerint suffraganeorum, nisi in casu appellationis. - 151. Cardinales in eorum titulis possunt commutare legata et ultimas voluntates in illis casibus, in quibus possunt Episcopi respectu suorum subditorum. - 152. Vicarius capitularis, sede vacante, potest commutare legata in iis casibus in quibus potest Episcopus. - 153. Vicarius generalis Episcopi, quando ipse Episcopus commode haberi valet, non potest commutare legata et ultimas voluntates. - 154. Potest tamen, quando episcopus commode haberi non potest. - 155. Visitatores etiam absque speciali mandato nequeunt commutare legata et ultimas pias voluntates. - 156. Abbates, alique similes praelati habentes proprium territorium, et iurisdictionem quasi episcopalem, possunt ex iusta et necessaria causa commutare legata et ultimas voluntates suorum subditorum. - 157. Iustae causae talium commutationum sunt quatuor in genere, scilicet: causa necessitatis, pietatis, et incommoditatis, aut ma-

ioris commoditatis. - 158. Iustae causae autem in specie plures referuntur: usque ad num. 164. - 165. Legatum magnae quantitatis missarum una vice celebrandarum commutari seu converti non potest in erectionem cappellaniae perpetuae. - 166. Legata pro celebratione missarum nunquam patiuntur diminutionem. - 167. Legatum relictum capitulo pro anniversario quotannis celebrando debet applicari mensae capitulari, et non potest dividi inter capitulares. - 168. Item legatum relictum capitulo, etiam sine expresso onere, censendum est esse relictum mensae capitulari, et non canonicis uti singulis, nisi aliud ex coniecturis de mente te-

statoris colligatur. - 169. Item legatum relictum canonicis indefinite censendum est esse relictum capitulo, et non canonicis uti singulis, nisi ex coniecturis aliud de mente testatoris colligi possit. - 170. Quid, si fuerit relictum canonicis legatum magnae et notabilis quantitatis pecuniae pro missis celebrandis? - 171. Legatum relictum ecclesiae, debetur totum illi: nec Episcopus, nec rector, aut capitulum potest aliquid praetendere. - 172. Si legatum relictum sit Episcopo, seu rectori alicuius ecclesiae, cui debeatur? Caetera ad rem ad n. 183. Subnectuntur additiones Casinenses.

- ¹ Legatarius est, et dicitur ille cui ab haerede est praestandum legatum, seu res ei a defuncto legata seu relictæ. *Sic in re communis doctorum.* Legatarius et haeres quis esse non potest; Rota part. 5 recent., tom. 2, dec. 421, num. 30, p. 13, dec. 209, num. 2; Card. de Luca de Fideicomm. disc. 211, num. 2, et de Legatis disc. 58, num. 12, disc. 63, num. 6,
- ² disc. 64, num. 3, et alii passim. Imo cessat legatum eo ipso quod legatarius efficitur haeres universalis. Card. de Luca de Fideicomm. disc. 211, num. 2, et de Legatis disc. 64, per
- ³ totum. Hoc tamen est intelligendum durante titulo haereditario; secus isto cessato per restitutionem. Card. de Luca de Fideicomm. disc. 131, sub n. 12, et de Legatis disc. 564,
- ⁴ sub num. 3. Et hoc quoque est intelligendum quando unicus est haeres purus et irrevocabilis, qui a se ipso legatum obtinere debeat, cum tunc intret ratio incompatibilitatis ob concursum passionis in eodem subiecto, incompatible est enim, quod idem sit haeres et legatarius, ac debitor et creditor; secus autem quando habet cohaeredes unum, vel plures, a quibus potest assequi legatum citra dictam incompatibilitatem, ut aliis relatis firmatur apud Burat. dec. 643, num. 2 et seq., et dec. 421, num. 31, part. 5, t. 2, et dec. 229, num. 26 et 27, p. 10 rec., sic expresse Card. de Luca
- ⁵ de Legat. disc. 64, num. 3. Legatarius carnaliter cognoscens uxorem testatoris post eius mortem, indignus est legato, et sic applicatur fisco, quia si vivo defuncto hoc fecisset, ipsum ad iracundiam provocasset, nec ei tanquam indigno legatum reliquisset, adeoque etc.; Glossa in l. *Sororem*, in fin., Cod. de His quibus ut indign.; Fagn. in c. *Ut nobis* 28 de Sent. excomm., n. 18, et alii.
- ⁶ Legatum dupliciter sumi potest, scilicet vel pro actu aut dispositione, qua res aliqua legatur, vel pro re ipsa, quae legatur. *Communis.* Legatum primo modo sumptum est donatio quaedam a defuncto relictæ, et ab haerede praestanda; § 1 Instit. de Legat. Lega-
- ⁷ tum secundo modo sumptum est res aliqua particularis verbis ad legatarium directis a defuncto relictæ, et ab haerede praestanda. *Est in re communis.*
- ⁸ Legatum aliud est profanum, quia est ad profanos usus relictum; et aliud pium, quia

est relictum ad pios usus, et animae suffragium, ut ad legendas missas, ad celebranda officia, ad subveniendos pauperes, et huiusmodi.

Legatum aliud est purum, aliud conditionatum, aliud in diem, aliud sub modo, aliud sub causa, aliud sub demonstratione. *Communis.* Legatum *purum* est illud quod fit simpliciter absque ullo adiecto tempore, conditione vel modo, § *Omnis* 2 Instit. de Verbor. oblig. Legatum conditionatum est illud quod fit et relinquitur praestandum solum sub certa conditione de praeterito, praesenti, vel futuro, unde sub conditione de praeterito fit, quando testator dicit: *Lego Petro mille aureos, si navis auro et argento per me onusta iam ex India tuto advenit*; l. *Conditio in praeteritum* 110 de Verborum obligat. sub conditione de praesenti fit, quando testator dicit: *Lego Petro mille, si adhuc vivit*; l. *Cum ad praesens* 37 ff. de Rebus creditis, si certum petatur. Sub conditione de futuro fit, quando testator dicit: *Lego Petro mille, si navis ad me directa auro et argento onusta tuto pervenerit*, et huiusmodi; arg. § *Sub conditione* Instit. de Verbor. obligat., et l. *Itaque* ff. de Condit et demonstr. Legatum *in diem* est illud quod fit, et relinquitur praestandum certo post mortem testatoris determinato tempore, v. gr. quando testator dicit: *Lego Petro mille aureos eidem tradendos mense post meam mortem elapso*; argum. tot. tit. ff. Quando dies legat. cedat, et § *Omnis* 2 Institut. de Verbor. obligat.

Legatum *sub modo* est illud quod fit, et relinquitur cum certo aliquo modo, onere, gravamine vel moderamine, v. g. quando testator dicit: *Lego Petro mille aureos, ita tamen ut de ipsis eroget quinque singulis annis pauperibus, vel faciat celebrare centum missas*, et huiusmodi; arg. tot. tit. Cod. de Donat. quae sub modo. Et legatum sub modo differt a legato conditionato, quia legatum conditionatum suspenditur usque ad purificationem conditionis, et inde evanescit, si ante conditionis adimpletionem legatarius moriatur, ut ex variis iuribus notat Glossa communiter recepta in cap. *Verum* 4 de Conditionibus appositis. Econtra legatum sub modo, statim valet, et transmittitur cum onere ad haeredes,

si per istos aequae ac per legatarium modus impleri possit, ut recte advertit Glossa l. c., argum. l. 1, 3 Cod. de Donat. quae sub modo, et *communis doctorum*. Modus autem solet regulariter exprimi per dictionem *Ut*, conditio per dictionem *Si*, et causa per dictionem *Quia*, ut notat Glossa in cit. cap. *Verum*, verb. *Conditione*, in fine, ubi adducit sequentem versiculum:

18 Scito quod *Ut* modus est, *Si* conditio, *Quia* causa.

19 Legatum *sub causa*, seu ex certa causa, est illud quod fit, et relinquitur cum expressione causae, ob quam praesentem vel praeteritam, tale quid alicui legatur, v. gr. quando testator dicit: *Lego Petro mille aureos, quia mihi fideliter inservivit, quia me a tali mortis periculo liberavit*, et huiusmodi; argum. leg. *Demonstratio falsa* 17, et l. *Cum tale* 72, § *Falsam* 6, ff. de Condit. et demonstrat. Et si talis causa non subsistat, subsistit adhuc legatum factum *sub tali causa*; quamvis enim Petrus non inservierit fideliter testatori, vel non a tali mortis periculo ipsum liberaverit, legatum adhuc valet, § *Longe* 31 Instit. de Legat., ibi: *Legato falsa causa adiecta non nocet*. Et concordat l. *Demonstratio* 17, § *Quod autem*, et l. *Cum tale* 72, § *Falsam* 6, ff. de Condit. et demonstrat., ibi: *Falsa causa legato non obesse verius est*, addita ratio, quia ratio legandi legato non cohaeret.

21 Nisi tamen haeres probet testatorem legatum non fuisse, si causam non subsistere scivisset, vel sit error circa substantiam personae, quia tunc non subsisteret legatum, arg. l. *Cum tale* 72, § *Falsam* 6, ff. de Condition. et demonstration., l. *Si Pater* 4, et l. *Quoties* 9, princ., ff. de Haeredibus instit., cum similibus.

22 Legatum *sub demonstratione* est illud quod fit, et reliquitur cum expressione seu demonstratione alicuius circumstantiae, signi vel accidentis circa rem legatam, vel personam, cui legatur, v. g. quando testator dicit: *Lego Petro mille aureos, qui sunt in tali mea capsula, in tali mea crumena, vel quos Paulus mihi debet*, et huiusmodi; argum. l. *Demonstratio falsa* 17 de Condit. et demonstrat. Tale legatum *sub demonstratione*, dummodo exstet res legata, et constet de illa, quam testator legavit, ac persona, cui legaverit, valet, quamvis testator in demonstratione aliquantulum erraret; ut si testator dicat: *Lego Petro notario, Petro causidico, agrum A, fundum B, mihi donatum a Paulo*, quamvis Petrus non sit notarius nec causidicus, nec testator dono acceperit a Paulo illum agrum A, et fundum B, dummodo adsit Petrus et talis fundus, et constet aliunde testatorem de tali Petro et agro seu fundo sensisse, valet legatum, non obstante tali testatoris errore; textu aperto in cit. leg. *Demonstratio falsa* 17, princ., ff. de Condition.

et demonstrat., et § 1 cit. l. ff. eodem, ubi expresse dicitur quod demonstratio falsa, sive sit circa rem, sive circa personam, non obsit legato; et concordat leg. *Quibus diebus* 40 ff. eodem, et § *Huic proxima* 30 Instit. de Legat.

Si autem res quae demonstratur seu exprimitur a testatore, omnino non existat, v. g. quando testator dicit: *Lego Petro mille aureos, qui in tali capsula, vel tali crumena sunt, et ibi nullae pecuniae reperiantur*, legatum est nullum, textu expresso in l. 1, § *Sed et si dote* 7, ff. de Dote praeleg., ibi: *Nam si quis ita legaverit centum, quae in arca habeo, vel quae ille apud me deposuit, si nulla sunt, nihil deberi constat, quia nulla corpora sunt*. Item si testator dicat: *Lego Petro centum aureos, quos mihi debet Paulus*, non valet legatum, si Paulus nihil debeat testatori, textu expresso in leg. *Si sic* 75 ff. de Legatis, ibi: *Si mihi quod Titius debet, fuerit legatum, neque Titius debeat, sciendum est nullum esse legatum*. Si tamen in demonstrata capsula vel crumena non omnes designati mille aurei, sed quingenti solum v. g. reperiantur, valebit legatum quoad istos; sicuti si Paulus non debeat testatori centum aureos, sed solum quingenta, valebit legatum quoad hos quingenta; textu expresso in l. *Si servus* 108, § *Qui quinque* 10, ff. de Legatis, ibi: *Qui quinque in arca habebat, ita legavit decem, quae in arca habet, legatum valebit, ita tamen ut sola quinque ex testamento debeantur*.

Si vero in falsa demonstratione sit error circa substantiam personae, vel haeres sufficienter probet testatorem legatum non fuisse, si errorem cognovisset, tunc non valebit legatum; arg. l. *Cum tale* 72, § *Falsam* 6, ff. de Condit. et demonstrat., l. *Si Pater* 5, et l. *Si quoties* 6, princ., ff. de Haered. instit., cum similibus.

Quodlibet ex supra recensitis legatis potest fieri, nedum in testamento, sed etiam extra testamentum. *Communis ac certa*, arg. leg. 1 ff. de iure Codicill., et leg. *Ex testamento* 20 Cod. de Fideicom., cum similibus; cum hac tamen differentia, quod si sit legatum profanum, et fiat in testamento, requiruntur ad tale legatum, regulariter loquendo, eadem solemnitates, quae requiruntur ad testamentum, nisi in testamento appositae sit clausula codicillaris. Textu expresso in l. 1 ff. de iure Codicill., et l. *Ex testam.* 29 Cod. de Fideicom. Et sic *communis doctorum*. Et si tale legatum profanum fiat extra testamentum, seu sine testamento, quinque requiruntur et sufficiunt testes, sive oretenus, sive in scriptis sint, textu expresso in l. fin., § fin., Cod. de Codicill., ibi: *In omni autem ultima voluntate, excepto testamento quinque testes debent adhiberi*. Ad legatum autem pium, sive fiat in te-

stamento, sive extra testamentum, sive scriptis, sive solis verbis, sufficiunt duo testes quicunque rationis capaces, etiam feminae, vel sola certa notitia ipsius haeredis, vel si in scriptis, sola manus propria testatoris, quia ad dispositionem pro causa pia penitus nulla requiritur iuris dispositio, sed tantum ut constet de voluntate testatoris. *Communis ac certa*; argum. cap. *Relatum* 11 de Testamentis, cum similibus.

- 30 Quodlibet ex supradictis legatis de iure civili valet, etiamsi sit factum de re aliena, nec ad testatorem, nec ad haereditatem spectante. *Communis*, textu expresso in § *Non solum* 4 Instit. de Legat., ibi: *Non solum autem testatoris vel haeredis res, sed etiam aliena legari potest, ita ut haeres cogatur redimere, vel si eam non potest redimere, aestimationem eius*
- 31 *dare*. Intellige tamen si testator scivit eam rem esse alienam, secus vero, si hoc ignorans, putavit esse rem suam, textu expresso in cit. § *Non solum*, ibi: *Quod autem diximus alienam rem posse legari, ita intelligendum est, si defunctus sciebat rem esse alienam, non si ignorabat*, addita ibi ratione: *forsitan enim si*
- 32 *scivisset alienam rem esse, non legasset*. Si vero persona, cui legata est res aliena, sit ita proxima et coniuncta testatori, ut merito praesumatur eam rem adhuc ei legatutam esse quamvis scivisset esse alienam, valet legatum etiam de tali re aliena, non obstante quod testator putaverit esse suam, textu expresso in leg. *Cum rem alienam* 10 Cod. de Legatis, ibi: *Quod si suam esse putavit, non aliter valet relictum, nisi proximae personae, vel uxori, vel alii tali personae datum sit, cui legaturus esset, si scivisset rem alienam esse*. Unde si testator in supradictis modis rem alienam cuidam legavit, tenetur haeres illam a domino iusto pretio emere; vel si dominus eam vendere nolit, aut de ea pretium excessivum praetendat, tantum legatario dare quantum res illa aestimatur, textu expresso in cit. § *Non solum*, ibi: *Ita ut haeres cogatur redimere; vel si eam non potest redimere; aestimationem eius dare*, et l. *Non dubium* 14 ff. de Legat. 3, ibi: *Si redimere non possit, quod dominus non vendat, vel immodico pretio vendat, iustam aestimationem inferat*.
- 33 Nedum de iure civili, sed etiam de iure canonico probabilius valet legatum rei alienae, ut colligitur clare ex can. *Si Episcopus* 5, caus. 12, qu. 5, desumpto ex Concilio Agathensi, ubi legatum rei alienae, etiam ad ius, seu proprietatem ecclesiae spectantis, valere aperte statuitur, si aestimatio eius domino solvatur, vel alia res eiusdem valoris ei detur, ibi: *Si Episcopus, condito testamento, aliquid de ecclesiastici iuris proprietate legaverit, non valebit, nisi tantundem de proprii iuris facultate suppleverit*. Et sic tenent Covarruv. in

c. *Filius* 5 de Testamentis, num. 6; Fachin. lib. 5 Controv., c. 38; Pirhing lib. 3 Decr., tit. 26, num. 84; Reiffenst. ibidem, n. 673, ubi dicit esse communem contra Panormitanum, et alios. Et ratio est, quia differentia inter ius civile et canonicum non est inducenda sine necessitate, sicuti sine necessitate a iure canonico non est corrigendum ius civile; arg. cap. *Cum expediat* 29 de Election. in 6, ibi: *Cum expediat concordare iura iuribus, et eorum correctiones, si sustineri valeant, evitari*. Ius autem civile generaliter disponens quod testator possit legare rem alienam, ita ut sciens rem quam legat, esse alienam, velit ut haeres rem illam a domino emat, vel si is vendere nolit, aestimationem illius legatario solvat, iniustum censi non potest ut corrigi debeat a iure canonico, quia domino rei nulla iniuria fit; cum is invitus rem suam vendere non cogatur, ut patet ex cit. § *Non solum* 4 Instit. de Legat., et leg. *Non dubium* 14 ff. de Legat. 3, per verba adducta supra n. 32, in fine. Sic Covarr. l. c.; Pirhing loc. cit., et alii passim. Tum quia si tale ius civile tanquam iniustum fuisset correctum a iure canonico in cap. *Filius* 5 de Testament., ut praetendunt adversarii, ipsum non amplius attenderet, nec sequeretur Sacra Rota Romana, quae tamen saepe saepius ipsum secuta est in suis sententiis, et signanter part. 1 recent., decis. 453, num. 1 et sequent., in Romana de *Marescottis*, et part. 9, tom. 2, dec. 405, n. 52, in eadem Romana *De Marescottis*, ubi semper sententiam protulit, quod legatum rei alienae cogit haereditatem ad praestandam legatario aestimationem rei legatae, quam sententiam utique non protulisset, si ius civile, cui innixa est, foret iniustum, et esset correctum a iure canonico, quod prae iure civili servandum est in terris Papae subiectis, etiam pro testamentis et legatis profanis, c. *Quoniam* 8, dist. 10, c. *Cum ad rerum* 6, dist. 96, et concordat c. *Solitae* 6 de Maiorit. et obed., c. *Novit* 13, § 1, de Iudiciis, et c. *Per venerabilem* 13, § *Rationibus*, Qui filii sint legitimi; et fuit dictum verb. *Ius*, n. 37.

Quantum vero ad legatum rei alienae ad pias causas, certum est utroque iure valere. Menochius lib. 4 de Praesumpt., 116; Barbosa in Collectan., in cit. c. *Filius* 5 de Testamentis, n. 2; Pirhing l. c., n. 86 in fine; Tiraquell. de Privilegiis piae causae, privileg. 66, et alii passim.

Si legatum sit pure factum de re aliqua singulari et determinata, ut de hoc palatio, de hoc praedio, et huiusmodi, eius dominium verum acquiritur a legatario statim post aditam ab haerede haereditatem, l. *Si tibi homo* 86, § 2, ff. de Legatis 1, l. *Si nemo* 181 ff. de Reg. Iur., et communis doctorum. Eius tamen dominium fictum acquiritur a legatario statim

a die mortis testatoris, l. *Si post diem* 5, § 1, ff. Quando dies Legat. ced., et doctores passim. Ratio autem differentiae de acquisitione domini veri et domini ficti est, quia cum solus haeres praestare debeat legatum, non potest ipsum praestare, nisi post aditam haereditatem, adeoque dominium verum ipsius nequit ante acquiri a legatario, cum pro tunc nemo sit a quo legatum petatur; secus autem est de dominio ficto, quia quando post aditam ab haerede haereditatem, legatarius acceptat legatum, fictione iuris retrahitur dominium ad diem mortis, eo quod dies legati statim a die mortis testatoris cedat, cit. l. *Si post diem* 5, § 1, ff. Quando dies Legat. ced., ibi: *Itaque si pure legatum est ex die mortis, dies eius cedit, id est debetur*; l. *Cedere* 213 ff. de Verbor. signific., ibi: *Cedere diem significat incipere debere pecuniam, venire diem significat eam diem venisse, quo peti potest pecunia*.

37 Hinc fructus rei legatae debentur legatario a die mortis testatoris, argum. l. *Titia* ff. de Furtis, et ibi Glossa final., et leg. *Cum servus* 86, § 2, ff. de Legat. 1. Et ratio est, quia fructus sequuntur dominium rei, cuius sunt fructus per vulgaria iuris; legatarius autem ex dictis statim ac haeres adiit haereditatem, acquirit dominium verum legati, et tale dominium post acceptionem fictione iuris retrahitur ad diem mortis testatoris, adeoque a tali die debentur ipsi legatario fructus rei legatae. Sic Gomez Variar. resolut. tom. 1, cap. 12, n. 5 et 22; Molina disp. 194, n. 1; Vasq. c. 8 de Testamentis, § 1, n. 5, et § 4, n. 74; Bartol. et alii, quos sequitur Molina l. c., et Lugo de Iustit. et iure, t. 2, disp. 24, n. 238, et alii contra Sanchez, Gothofred. et plurimos alios.

38 Incrementum totum, quod res legata habuit a die testamenti conditi pertinet ad legatarium, sicuti et etiam fructus ipsi, quando per modum incrementi unum quid faciunt cum re legata, ut si, legato grege, auctus is sit foetibus natis, qui gregem etiam componunt textu expresso in l. 20 ff. de Legat. 1, ibi: *Grege legato, et quae postea accedunt ad legatarium pertinent*; et § 10 Institut. de Legat., ibi: *Grege autem legato, etiam eas oves quae post testamentum factum gregi adiiciuntur, legato cedere Iulianus ait*. Idem pariter dicendum est de fructibus fundi seu agri legati pendentibus, aut haerentibus ante mortem testatoris. *Communis*, arg. citatis iuribus.

39 Legatarius, quamvis ex dictis acquirat dominium fictum rei legatae singularis, et determinatae statim a die mortis testatoris, et dominium verum statim post aditam ab haerede haereditatem, non potest tamen propria auctoritate illud sibi usurpare et accipere, nisi accedat talis dispositio testatoris, aut licentia

haeredis; aliter amittit totum id quod propria auctoritate accipit seu usurpat, textu claro in l. *Non est dubium* 5 Cod. de Legat., ibi: *Non est dubium denegari actionem legatorum ei proportionem competenti in his rebus quas subtraxisse eum de haereditate apparuerit*. Et sic communis doctorum. Talis autem amissio legati cum sit poena, non incurritur ante sententiam, nec etiam quando sine culpa ulla legatarius rem acceperat; et si occulte illam rem accepisset, licet male fecisset, non teneretur tamen in conscientia ad eam restituendam; ut recte ex aliis advertit Card. de Lugo l. c., n. 240.

Legata debent in foro conscientiae haeredes et executores exsequi, quam primum poterunt. *Communis*, arg. c. *Si haeredes* 6 de Testamentis, et l. *Cum res* 17 ff. de Legat. 1, ubi expresse praecipitur ut legata sine mora praestentur; unde Laym., Silvester, et alii docent mortaliter peccare executores, si ex negligentia diu differant exsequi ultimam voluntatem testatorum. Quamvis enim haeredibus et executoribus concedatur semestre ad implenda legata pia, Novell. 131, c. 11, vers. *Si autem Legatum*, et annus ad implenda legata profana, c. *Nos quidem* 3 de Testam., et l. *Null.* Cod. de Episc. et cleric., tamen conveniunt omnes, teste Card. de Lugo l. c., n. 296, illum terminum non ita assignari, ut auferatur obligatio conscientiae implendi legata quam primum poterunt, sed solum in ordine ad incurrendas poenas, si, illo elapso, haeredes et executores exsequi negligunt defuncti voluntatem, ut recte advertit Reiffenst. lib. 3 Decret., tit. 26, num. 786.

Hinc, si, cessante legitimo impedimento, haeredes seu executores semel moniti a iudice, sive ecclesiastico sive laico, voluntatem defuncti intra annum non adimpleant, perdunt omne id quod eisdem alias ex testamento competit, sive haereditas, sive legatum sit, excepta legitima in haerede necessario; textu expresso in authent. *Nos amplius* Cod. de Fideicomm., et Novell. 1, c. 1, § 1, iuncto cap. *Nos quidem* 3, et c. *Si haeredes* 6 de Testam., ubi etiam additur ratio, nempe ut hac ratione vota defuncti adimpleantur. Et ratio alia datur in l. *Si patroni* 55, § *Sed nec illud*, ff. ad S. C. Trebell., ibi: *Cur enim non videatur indignus, ut qui destruit supremas defuncti preces, consequatur quid ex voluntate?* Si autem haeredes aut executores bis moniti ab Episcopo legata ad pias causas legitimo cessante impedimento exsequi neglexerint, etiam ante annum privantur commodis ex testamento eisdem alias competentibus textu expresso in Novell. 131, c. 11, vers. *Si autem qui hoc iussi*. Et si haeredes seu executores intra sex menses, cessante legitimo impedimento, legata pia etiam sine admonitione exsequi negligant, debent postea in poenam illa restituere cum omni-

bus fructibus et emolumentis, quae a tempore mortis testatoris interea percipi potuissent, textu expresso in cit. Novell. 131, c. 11, vers. *Si autem legatum*. Et sic communis doctorum.

46 Legata pro anima relicta tenentur haeredes sub mortali solvere, non solum per decem annos, sed per totum tempus a testatore praescriptum; nobis enim prorsus occultum est, et solum divino iudicio reservatum tempus, quo animae in Purgatorio detinentur, unde non possumus absque gravi temeritate illud praefigere. Hinc Alex. VIII, die 18 Martii 1665, merito damnavit inter alias sequentem propositionem, 43 in ordine, ibi: *Annuum legatum pro anima relictum non durat plusquam decem annos*.

47 Legatum pium pauperibus in genere distribuendum debetur prae caeteris pauperibus patriae testatoris, in qua habebat domicilium l. *Quae conditio*, § *Cum ita*, ff. de Condit. et demonstrat., l. *Si quis ad declarandum*, § *Ubi autem*, Cod. de Episcop. et cler.; Glossa in c. *Si pater* 1 de Testam. in 6, verb. *Pauperes*; Menochius lib. 4, praesumpt. 125, n. 6; Tiraquell. de Privileg. piaae causae, privil. 56; Reiff. lib. 3 Decr., tit. 26, num. 812; Ancharan. consil. 214, num. 12; Monac. tom. 1, tit. 10, serm. 19, num. 13, et alii passim. Et ratio est quia, nisi aliunde contrarium constet, merito praesumendum est testatorem voluisse quod succurratur magis his, quam exteris, arg. leg. *Praeses* Cod. de Servitut. et aqua.

48 Inter pauperes patriae testatoris magis, et prius succurrendum est plus indigentibus, quam minus egentibus. S. Thom. 2-2, qu. 32, art. 3 ad primum; Menochius loc. c., n. 10, et alii passim; talis enim merito est praesumenda rationalis testatoris voluntas. Si autem adsint pauperes consanguinei seu coniuncti testatoris aequaliter, ac alii indigentes, isti iuxta ordinem charitatis praeferrere debent, c. *Non satis* 14, dist. 86; Rota dec. 89, num. 4, et dec. 171, cor. Durano, et dec. 14, num. 21, cor. Arguelli; S. Thomas 2-2, qu. 32, art. 9; Castropal. Oper. moral. tract. 6 de Charit., disput. 1, punct. 10, num. 1 et seq.; Mantica de Coniectur. ult. volt., lib. 8, tit. 13, n. 16 et 17, et alii communiter. Et ratio est, quia merito praesumitur, quod testator voluerit legata sua distribuere secundum charitatem ordinatam; charitas autem ordinata consanguineos et propinquos prae exteris respicit, arg. leg. *Praeses* Cod. de Servit. et aqua, et 1 ad Timoth. 5. Cum hoc tamen ordine, quod inter propinquos seu coniunctos potius succurratur magis, quam minus propinquo seu coniuncto, et prius magis, quam minus egeno, ut optime suo more advertit S. Thom. 2-2, qu. 32, art. 9.

50 Caeteris autem paribus praeferrendi sunt illi

pauperes, qui sunt meliores, et praesertim illi qui bono communi sunt utiliores; quinimo S. Thomas 2-2, qu. 32, art. 9, in corpore, vult istos praeferrandos esse etiam ipsis propinquis et coniunctis testatoris. Unde Menochius loc. cit., num. 12; Reiff. loc. cit., num. 815, et alii inferunt pauperes religiosos praeferrandos esse aliis pauperibus, dummodo tamen nullos penitus redditus habeant, et vivant ex mera et incerta Fidelium eleemosyna, ut Fratres Capuccini, et Minores de corpore observantiae. Insuper caeteris paribus similibus legatis sunt 51 succurrendae pauperes feminae prae pauperibus masculis, et praecipue pauperes moniales, quia paupertas est periculosior feminis quam masculis. Menochius l. c., n. 7 et seq.; Baldus in l. *Multis*, in fin., ff. de Statu hominum, et alii passim.

Legatum relictum distribuendum pauperibus 52 in plurali non potest totum dari uni soli, sed debet proportionaliter distribui in plures; talis enim merito praesumitur voluntas testatoris in plurali loquentis. Baldus in l. 1, n. 29, Cod. de SS. Eccles.; Jason. in l. *Gallus*, § *Quod si* 15, num. 12, ff. de Liber. et posthum.; Felinus in can. *Omnes leges* 1, dist. 1; Barbosa de offic. et potest. Episc., part. 3, alleg. 83, n. 19, cum plurimis ibi citatis. Nec 53 de tali legato potest plus dari uni soli, quam necessarium habeat. S. Th. 2-2, qu. 32, art. 10; Menochius loc. cit., num. 26, et communis aliorum.

Legatum relictum pro pauperibus concurren- 54 tibus ad portas testatoris non potest distribui pauperibus infirmis in hospitali. Hoc enim esset contra expressam mentem testatoris. Genuens. in Prax. Eccles. qu. 214, per totum; Barbosa loc. cit., num. 10, et alii passim. Le- 55 gatum distribuendum in usum pauperum applicari non potest presbytero pro missis celebrandis. Sic tenet Fagn. in c. *Recolentes* 5 de statu Monachor., num. 46, ubi refert ita decisum fuisse in Cappella Tolosana, ut in decis. 26, per c. *Nos quidem* de Testam., per Clement. *Quia contingit* de Religiosis domib., per § *Si quis aedificationem* in authent. de Eccles. tit., collat. 9, per leg. *Si quis ad declinandam*, § penult., Cod. de Episc. et clericis.

Legatum distribuendum in causas pias in 56 genere, nulla specificata in particulari, potest applicari ab exsecutore religioso seu monasterio, et a clerico suae ecclesiae; Sanch. lib. 2 Moral., cap. 11, num. 59; Silvest. verb. *Testamentum* 2, qu. 2, vers. *Quintum*; F. Emmanuel qq. Regul. tom. 3, qu. 70, artic. 4; Laym. lib. 5, tr. 6, c. 11, num. 6; Ancharan. cons. 84, num. 9 et 10; Barbosa l. c., n. 25; Pirhing lib. 3 Decr., tit. 26, num. 109; Reiffenst. ibid., num. 800; Francisc. Carp. de Exsecutor. testament. lib. 1, cap. 5, n. 41; Man-

tica de Coniecturis lib. 8, tit. 5, n. 7 in addit., et alii; In tali enim casu iam adimpletur voluntas defuncti, cum tam ecclesia, quam monasterium
 57 revera veniant nomine causae piae. Si autem legatum sit relictum distribuendum in pauperes, non potest a religioso exsecutore applicari suo monasterio, nisi sit tale quod nullos penitus redditus habeat, et vivat ex mera et incerta fidelium eleemosyna; ex dictis supra n. 50; aliter non adimpleretur voluntas, et dispositio testatoris, quae tamen est in omnibus integre adimplenda, et pro lege habenda, l. *Verbis* 129 ff. de Verbor. signific., et Novell. 2, cap. 2, ibi: *Disponit unusquisque super suis, ut dignum est, et sit lex eius voluntas*; et can. *Ultima voluntas* 4, caus. 13, qu. 3, ibi: *Ultima voluntas defuncti modis omnibus servari debet*.

58 Legatum relictum distribuendum in pauperes generice potest a quocunque exsecutore applicari primo et principaliter in suos iunctos, dummodo sine fraude sint vere pauperes; tunc enim vere adimpletur voluntas et dispositio testatoris, et aliunde pauperes consanguinei semper sunt praeferendi in legato generaliter pauperibus relicto. Barbosa loc. cit., num. 21; Menoch. de Praesumpt., lib. 3, qu. 54, n. 3; Surd. de Aliment. tit. 1, qu. 93, n. 5; Gironde de Privilegiorum et exemptionum explicat., n. 150; Vezion. tom. 1 commun. opinion., lib. 6, tit. 21, n. 31, et alii citati sub num. 59.

59 Imo legatum relictum distribuendum generice in pauperes, vel causas pias, potest ab exsecutore applicari partim sibi ipsi, si revera sit pauper, et eius paupertatem testator ignoraverit; tunc enim etiam adimpletur vere et realiter voluntas et dispositio testatoris, cum exsecutor, ut supponitur, sit vere pauper sine ulla fictione et fraude, et aliunde ipse exsecutor non debeat esse deterius conditionis quam alii pauperes; Tum quia cum ipse exsecutor debeat legatum distribuere pauperibus, potest incipere a seipso vere paupere, cum charitas ordinata incipiat a seipso, argum. l. *Praeses* Cod. de Servit. et aqua, et can. *Non aestimemus* 19, caus. 13, qu. 2, ibi: *Nemo unquam carnem suam odio habuit*. Et sic tenent S. Thomas 2-2, qu. 32, art. 9, ad 3; Menochius lib. 4 praesumpt., 126, num. 17; Gonzalez ad regul. 8 Cancell., gloss. 2, num. 55; Surd. de Aliment. tit. 1, qu. 49, n. 4; Card. Pereira de Potest. eligendi c. 13, n. 9; Layman. loc. cit.; Pirhing loc. cit., num. 109; Reiffenst. loc. cit., num. 802; Barbosa dicta alleg. 83, n. 22, cum plurimis aliis ibi citatis, arg. l. 1, § ult. in fine, ff. de Collat. bonor., et authent. de Sanctissimis Episc., § *Presbyteris* autem, collat. 9. Nec facit quod adducunt quidam adversarii, nempe quod non possit exsecutor sibi partem talis legati applicare, quia

inter dantem et accipientem debet esse distinctio; arg. c. *Per nostras* 25 de Iurepatron., ubi propterea non conceditur quod patronus possit praesentare seipsum. Non facit, inquam, quia in hoc casu videtur adhuc adesse sufficiens distinctio inter dantem et accipientem, cum non exsecutor, sed testator, revera dicatur dare eleemosynam, et ipse exsecutor sit tantum minister; sicuti si in vivis quis per servum elargiatur eleemosynam, non servus, sed dominus revera dicitur dare eleemosynam; et in tantum in cit. c. *Per nostras* prohibetur, quod patronus praesentet seipsum, quia hoc saperet vitium ambitionis, ut patet ex textu, quod tamen non procedit in casu nostro, maxime cum talis exsecutor supponatur vere pauper, omni fraude seu fictione cessante.

Limitanda tamen est supradicta conclusio in 61 casu, quo si testator, cognita paupertate illius exsecutoris, illi aliquid speciale legaverit, quia tunc non posset aliquam aliam partem ex distribuendis accipere, cum, dando illi aliquid seorsim, videatur testator illum exclusisse a distributione ab ipso facienda, ut ex communi docet Card. de Lugo tom. 2 de Iustitia et iure, disput. 24, n. 282. Et idem est dicendum 62 in casu, quo testator alicui pauperi legaverit x. gr. 100, et alia 1000, mandaverit distribui pauperibus: tunc enim ille primus pauper exclusus videtur ab hac distributione. Sic communis Doctorum cum Sanchez lib. 4 Concil., c. 1, dub. 57.

Legatum relictum dandum pauperibus nul- 63 latenus est dandum malis et otiosis pauperibus, nolentibus, cum possint, laborare, quia id esset eorum spiritualem ruinam et vitia alere; cum ex quotidiano otio ad maxima vitia, non sine magno proprio et alieno, etiam Reipublicae detrimento prolabantur; ut enim dicitur Ecclesiastici xxxiii: *Multam malitiam docuit otiositas*, et ut scripsit Seneca epist. 89: *Otium est sentina omnium malorum, noverca virtutum, et cuiusvis hominis sepultura*. Unde merito S. Augustinus, epist. 84, scripsit ad Vincentium Donatistam: *Melius esurienti panis tollitur si de cibo securus iustitiam negligit, quam esurienti panis frangitur, si iniustitia seductus acquiescat*. Et similibus pauperibus otiosis, qui ex acceptis eleemosynis nutriunt vitia, videtur eleemosynam fieri expresse prohibere divinum Verbum, Ecclesiastici xii, n. 5, ibi: *Da bono, et non receperis peccatorem, benefac humili, et non dederis impio; prohibe panes illi dare*. Et sic tenet communis doctorum.

Legatum relictum puellis honestis et civili- 64 bus debetur filiae mercatoris et artificis; sic expresse decrevit Sacra Congr. Conc. in Romana *Subsidii dotalis* 26 Martii 1692. Lega- 65 tum relictum virgini ad effectum nubendi debetur etiamsi efficiatur monialis, quia matri-

monium spirituale cum carnali pari, imo digniori passu ambulat. S. Congr. Episc. et Regul. in Pisaurensi 26 Augusti 1616. Si tamen sit factum cum conditione, ut solvatur in manibus mariti pro dote; nec aliis, nec pro alia causa; vel quod decedente sine filiis, legatum redeat ad haeredes legantis, tunc non poterit dari pro virgine monachanda, ut respondit Sacra Congreg. Conc. in una Baren. 15 Septembris 1668.

- 66 Legatum autem relictum pro monachandis non potest applicari pro maritandis, quia favorabilior et dignior est status caelibatus et religionis, quam coniugii carnalis. Et sic decrevit Sacra Congregat. Visitationis particulariter deputata quinque Cardinalium ab Innocentio XII, super reformatione distributionum subsidiorum dotialium sanctissimae Annuntiationis de Urbe, visitatore eminentiss. Cardin. Petruccio, 16 Ianuar. 1669, et Sac. Congregat. Concil. in Romana *Subsidiorum dotialium* 30 Maii 1699.
- 67 Legatum relictum simpliciter pro puellis monachandis debetur etiam illis quae monachantur extra patriam testatoris. Sic casu occurrente in una Amerina, et partibus informantibus respondit Sac. Congr. Episc. et Regul. die 15 Maii 1699, apud Monac. part. 1, tit. 10, formul. 19, n. 11 et 12. Legatum relictum uxori, quandiu viduitatem servaverit, debetur ei si ingrediatur religionem. Vidal. de Legat. inquisit. 2, n. 35; Felix Pot. tom. 1, n. 2564; Monac. part. 2, tit. 14, form. 1, n. 13, et alii passim.
- 69 Legatum relictum iuvenibus dantibus operam studiis legalibus debetur etiam clerico seu laico danti operam sacris canonibus, quia studium sacrorum canonum dicitur studium legale, cum sit medulla legum, et praxis iuris civilis. Menochius de Arbitr. Iud., cap. 425, num. 28 et sequent., et sic declaravit Sac. Congregat. Concil. in Romana, seu Nicoteren. *Legati* 14 Februarii et 30 Martii 1699.
- 70 Legatum alimentorum praestandum iuxta praecceptum testatoris in domo tantum, si legatarius fiat religiosus, debetur legatum monasterio. Vivian. de Iurepatronat. lib. 6, c. 1, num. 68; Monacell. loc. cit., n. 20, et alii.
- 71 Legatum relictum pro dotandis puellis potest dari etiam virgini illi quae habeat dotem, sed non sufficientem, ut commodè maritari possit. Vidal. l. c., n. 29; Felix Potest. l. c., n. 2557; Monacell. l. c., n. 10, qui insuper dicit posse dari et distribui pro augenda dote, etiam iam maritatis.
- 72 Legatum relictum pro dotandis pauperibus potest dari etiam pauperi nuptae absque dote; reperitur enim ibi idem motivum testatoris; Mendo verb. *Legatum*, n. 20; Felix Pot. loc. cit., n. 2561, et alii.
- 73 Legatum relictum virginibus acceptari et re-

tineri potest a puella occulte corrupta, si in foro externo habeatur pro virgine; nomine enim virginis venit publice, et in foro externo puella reputata virgo. Vidal. l. c., num. 28; Felix Potest. l. c., n. 2562; Diana in compendio, verb. *Legatum*, n. 21; La Croix lib. 3, part. 2, n. 604, et lib. 4, n. 40, cum aliis ibi citatis.

Legatum relictum orphanis non debetur illis qui carent patre tantum, quando concurrunt orbatu utroque parente, isti enim sunt praefereendi; debetur tamen illis, quando isti non concurrant. Gratian. discept. 666, n. 3; Velasco de Privil. pauper., tom. 1, qu. 4, n. 9; Diana part. 2, tract. 2, resol. 52, vers. *Quarto Legatum*, et part. 4, resol. 163; Monac. p. 2, tit. 13, form. 7, n. 3; Amostaz. de Causis piis, tom. 1, lib. 4, c. 6, n. 43, cum variis aliis ibi citatis.

Tale legatum potest dari etiam puellis habentibus patres inutiles, quando non concurrunt proprie orphanae parentibus orbatae; secus vero si istae concurrant; l. *Orphanotrophos* Cod. de Episc. et cleric., ubi doctores, Menoch. de Arbitr., casu 66, in addit., n. 7; Castillo lib. 1 Controv., c. 25, n. 17; Amostaz. loc. cit., num. 46, cum aliis ibi citatis. Item legatum relictum pauperibus viduis potest distribui habentibus viros inutiles, quoties non concurrunt verae viduae; sic supracitati doctores, et alii passim; argum. c. *Inter corporalia* 2 de Translatione Episcop., ubi ecclesia viduata censetur, si habeat praelatum inutilem, et leg. *Quod si nemo* 1 ff. Quod cuiusque universit., ubi universitas censetur non habere syndicum, si illum habeat inutilem.

Legatum relictum pro originariis alicuius oppidi debetur solum illis quae natae sunt ibi non casu, sed quando pater domicilium ibi habuerit, aut si locus, ubi pater natus fuerit, aut de iure communi, ubi avus natus fuerit, et neptae natae in eius potestate; non enim sufficit esse peregrinum, aut casu ibidem inveniri, ex l. *Filios* 3 Cod. de Municip. et originariis, lib. 10, qui textus ad originem supponit domicilium esse necessarium; quapropter si casu alibi filius nascatur, ibidem non contrahit, sed sequitur domicilium patris, ubi ipsum habet. Quamvis enim aliqua iura dicant originem contrahi, ubi quis natus est, non expresse loquuntur ex sola nativitate; idcirco intelligenda sunt, quando quis natus fuerit in domicilio patris, non vero alibi casu, aut quando peregrinus fuerit. Carleval. de Iudiciis lib. 1, tit. 1, disput. 2, qu. 2, n. 93; Cevallos commun. qu. 458, n. 17; Sanch. de Matrimon. lib. 3, disput. 23, n. 3; Trullench. lib. 7 Decalog., c. 18, dub. 7, num. 3; Marchin. de Ordin. part. 1, lib. 5, c. 6, num. 8; Amostaz. l. c., num. 7 et 11; Barbosa de offic. et potest.

Episcop. p. 2, alleg. 4, num. 7, ubi citat Rotam Romanam dec. 327, num. 3, part. 2 divers., et doctores in cap. *Rodolphus* 35 de Rescriptis.

78 Legatum alicui sub conditione, *quod nunquam nubat, et semper maneat in statu coelibatus*, debetur ipsi etiamsi nubat; quia talis conditio habetur pro non adiecta, cum sit contra favorem matrimonii et reipublicae bonum ex procreatione prolis proveniens. Sic *communissima Doctorum*, textu expresso in l. *Quoties*, leg. *Cum tale*, § *Moavia*, ff. de Condit. et demonstr., cum similibus.

79 Legatum relictum alicui sub conditione, *quod tali non nubat*, si a matrimonio cum tali non abstinuerit, non debetur ei, quia per talem conditionem non prohibetur absolute matrimonium, cum possit cuilibet alii satis commode nubere. *Communis et certa*, textu expresso in l. *Cum ita* 63 ff. de Condit. et demonstrat.

80 Legatum relictum alicui sub conditione quod nubat tali, adhuc ei debetur, quamvis ipsi non nubat, si per ipsum non stet, quod ipsi non nubat, vel ex quo talis persona designata nolit ipsi nubere, aut sit inhonesta, aut ipsius nuptiis indigna, aut cum ea contrahi non possit; in tali enim casu similis conditio habebitur pro non adiecta, textu expresso in l. *Cum ita legatum* 63, § 1, ff. de Condit. et demonstratione.

81 Legatum relictum alicui sub conditione: *Si nupserit, vel liberos procreaverit*, est ei dandum, quamvis religionem ingrediatur. *Communis*, argum. authent. *Nisi rogati* Cod. ad S. C. Trebellian., et Novell. 123, cap. *Si quis sub conditione* 37, ubi sic expresse statuitur: *Sancimus si personae talibus conditionibus subiectae, sive masculis, sive feminae monasteria ingrediantur, aut clerici fiant, tales conditiones invalidas, et pro non scriptis esse*. Si enim testatori in mentem venisset de religione cogitare, merito praesumitur nihilominus legatum ipsi fuisse, adeoque censendus est noluisse excipere a conditione casum quo legatarius religionem ingrediatur.

82 Item tale legatum est dandum legatario, quamvis non ingrediatur religionem, sed manens in saeculo sacros ordines suscipiat. *Communis*; arg. cit. Novell. 123, cap. 37, ubi in allegato textu loquitur divisiva: *Si monasteria ingrediantur, aut clerici fiant*, adeoque aperte insinuat alterutrum sufficere, cum dictio divisiva *Vel* in quovis ex divisis membris verificetur; arg. l. *Deo nobis* 56 Cod. de Episcop.

83 et cleric. Dummodo tamen talis clericus usque ad mortem perseveret in clericatu, et tale legatum ad causas pias expendat et relinquat, ut tenent communiter doctores per textum expressum in cit. Novell. 123, c. 37, ibi: *Hoc autem solatio clerici ecclesiarum fruantur, si usque ad suam vitam in his perseveraverint*,

ut res sub tali conditione donatas aut relictas ad pia opera expendant et relinquunt; et iure merito id statuit de clericis in saeculo remanentibus, cum consimiliter ibidem statuerit de ingredientibus religionem, ibi: *In personis enim quae in monasterium ingrediuntur, monasterio res sub tali conditione donatas aut relictas cum alia eorum substantia competere volumus*.

Limitanda tamen est conclusio posita sub 84 num. 81 et 82 in casu, quo de testatoris contraria voluntate aperte constat, ut si dicat, quod valide et licite potest: *Lego Titio decem mille aureos, si nupserit, vel liberos procreaverit; at si religionem ingrediatur, aut clericus fiat, lego solum mille aureos, et alii volo, quod tali casu dentur, Sempronio*. Tunc enim Titius ingrediendo religionem, aut assumendo clericatum amittit tale legatum novem mille aureorum; quia praesumptio cessat, ubi versamur in claris, ut habet Barbosa in Axiomat. Iur., verb. *Praesumptio*, num. final. Et sic tenent Covarr. lib. 1 variar. resol., c. 29, a num. 7 usque ad num. 11, cum plurimis aliis ibi citatis; Molina disp. 207, n. 14 et 15; Layman lib. 3, tr. 3, c. 10, num. 12; Sanchez lib. 27 Moral., c. 16, n. 12; Pirhing lib. 3 Decret., tit. 26, n. 76; Reiffenst. ibid., n. 652, et alii passim.

Nec valet obiicere quod talis conditio sit 85 turpis et illicita, cum retrahat a statu perfectiori, qualis est status religionis et clericatus respectu status laicalis. Non valet, inquam, quia, quamvis talis conditio esset turpis et illicita, si apponeretur ex odio religionis aut clericatus, vel absque honesta et iusta causa, ex solo fine, ut legatarius a religione aut clericatu retraheretur; non est tamen turpis et illicita, si apponatur, ut supponitur, et de facili fieri potest, ob honestum et iustum finem, v. gr. ad nobiliorem et splendidiorem conservationem familiae seu stemmatis, vel quia nubenti et liberos procreanti pro liberorum educatione et familiae sustentatione maiora bona temporalia esse necessaria, quam religioso, aut clerico, ipse testator censuit atque cognovit, et huiusmodi, ut recte advertunt Covarr. l. c., n. 14; Laym. l. c., n. 12; Reiff. l. c., n. 953, alique passim.

Legatum relictum alicui sub conditione: *Si 86 religionem ingrediatur vel clericus fiat*, non est ei dandum, si non ingrediatur religionem, aut non fiat clericus. *Communis*; arg. c. *Cum sit proprium* 2 de Condit. apposit., et l. *Titii*, § 1, ff. de Condit. et demonstr. Licitum est enim sub spe lucri temporalis aliquem ad religionem vel clericatum attrahere; argum. cit. c. *Cum sit proprium*. Nec valet obiicere quod 87 sicuti ex dictis num. 81 et 82, conditio, quod nunquam nubat, et semper maneat in statu coelibatus habetur pro non adiecta, et legatum

debetur etiamsi legatarius nubat, et non maneat in statu coelibatus; ita debet haberi pro non adiecta conditio: *Si religionem ingrediatur, vel clericus fiat*, et legatum debetur etiamsi legatarius non ingrediatur religionem, nec clericus fiat, cum conditio: *Si religionem ingrediatur, vel clericus fiat*, tacite involvat dictam conditionem, quod nunquam nubat, et semper maneat in statu coelibatus. Non valet, inquam, ultra quam quod non currit paritas de utraque conditione, cum coelebs laicus non propaget rempublicam saecularem, nec religionem, nec clericalem; et coelebs religiosus, aut clericus saltem propaget rempublicam religionem vel clericalem, in maius Dei obsequium, non est ullimode praesumendum, quod iura per annulationem conditionis non nubendi, annullare etiam voluerint conditionem ingrediendi religionem, vel assumendi clericatum; cum tali statui religioso seu clericali, ita in omnibus faveant, ut quantum ad praesens attinet, legatum relictum alicui sub conditione: *Si nupserit, vel liberos procreaverit*, statuatur esse nihilominus ei dandum, quamvis religionem ingrediatur, vel clericus fiat, ex dictis n. 81 et 82, arg. authent. *Nisi rogati* Cod. ad S. C. Trebellian., et Novell. 123, c. *Si quis sub conditione* 37.

- 88 Legatum relictum regulari in particulari sub conditione, quod quandiu vivit, pertineat irrevocabiliter ad eum independentem a licentia superioris, non debetur ipsi religioso sed monasterio, et talis conditio habetur pro non adiecta. Baldus in c. *Clerici*, in fine, de iudiciis; Jason. in authent. *Ingressi*, n. 37 et 38, Cod. de SS. Ecclesiis; Sanchez lib. 7 Moral., c. 17, num. 4; Fagn. in c. *Ioannes Clericus* 19 de Testam., num. 20 et seq., et in c. *Monachi* 2 de Statu Monachor., a num. 47, et alii passim; arg. c. *Non dicatis* 12, qu. 1, c. *Abbat* 18, qu. 3, c. *Quia ingredientibus* 19, qu. ult., c. *Cum ad monasterium* 6 de Statu monachorum, Conc. Trident. sess. 25, c. 2, de Regularibus, et decret. Clem. VIII pro reformatione Regular., incip. *Nullus omnino*. Et ratio est quia talis conditio est turpis, utpote repugnans paupertati promissae; turpis autem conditio habetur pro non adiecta, textu expresso in § *Impossibilis* Instit. de Haereditat. instit., et l. *Conditiones* 14 ff. de Condit. instit.
- 89 Imo legatum factum regulari, nec momento temporis potest esse apud eum, seu illico acquiritur monasterio; arg. c. *Statutum* 1, caus. 18, qu. 1, c. *Abbat* 16, caus. 18, qu. 2, c. *Quia ingredientibus* 7, caus. 19, qu. 3, c. *In praesentia* 8 de Probat., cum similibus; c. *Cum ad monasterium* 6 de Statu monachor., ibi: *Totum incontinenti resignet*. Conc. Trid. cit. sess. 25 de Regularibus, c. 2, ibi: *Statim ea superiori tradantur, conventuique incorporentur*. Et sic tenet Abbas in c. *Monachi* 3 de

Statu monachor., num. 8; Navarr. in c. *Non dicatis* 12, qu. 1, num. 44 et sequent.; Fagn. cit. c. *Ioannes* 19 de Testamentis, num. 20, et alii.

Et haec clarius et expressius habentur in 90 cit. decret. Clement. VIII pro reformat. Regular. incip. *Nullus omnino*, ubi § 3, sic praecise praecipitur: *Quo Tridentini Concilii decreta de paupertatis voto custodiendo fidelius observentur, praecipitur ut nullus ex fratribus, etiamsi superior sit, bona immobilia vel mobilia, aut pecuniam, proventus, census, elemosynas, sive ex concionibus, sive ex lectionibus, aut pro missis, tam in propria ecclesia, quam ubicunque celebrandis, aliove ipsorum iusto labore et causa, et quocunque nomine acquisita, etiamsi subsidia consanguineorum, aut piorum largitiones, legata aut donationes fuerint, tanquam propria, aut etiam nomine conventus possidere possit, sed ea omnia statim superiori tradantur, et conventui incorporentur, atque cum caeteris illius bonis, redditibus, pecuniis ac proventibus confundantur, quo communis inde victus et vestitus omnibus suppeditari possit.*

Nec regulares in particulari possunt habere, 91 seu de se retinere legata, praesertim si sint in bonis stabilibus, neque de licentia quoruncunque suorum superiorum; cit. decret. Clem. VIII, § 4, ibi: *Neque superioribus, quicunque illi sint, ullo pacto licet eisdem fratribus, aut eorum alicui bona stabilia etiam ad usumfructum, vel usum, administrationem, aut commendam etiam depositi, aut custodiae nomine concedere.*

Imo talis licentia, etiamsi esset obtenta ab 92 eorum generalibus, qui dicerent eam posse concedere, non excusaret fratres a culpa et poena a Trid. Conc. imposita, textu expresso in cit. Decret. Clem. VIII, § 7, ibi: *Nulla quoruncunque superiorum dispensatio, nulla licentia, quantum ad bona immobilia vel mobilia, fratres excusare possit, quominus culpa et poenae ab eisdem Concilii decretis impositae, et ipso facto incurrendae, obnoxii sint, etiamsi superiores asseverent huiusmodi dispensationes, aut licentias concedere posse; quibus in ea re fidem minime adhiberi volumus.* Et sic saepe saepius respondit Sacr. Congreg. Conc.

Hinc diligenter advertendum est ad id, quod 93 ex declaratione eiusdem Sacr. Congreg. refert Fagn. in c. *Monachi* 2 de Statu monachor., n. 62, ibi: « Praeterea in causa Neapolitana propositum fuit Sacr. Congregationi dubium ut infra conceptum. In aliquibus monasteriis nonnullae moniales census, et annuos quosdam redditus, et proventus seu fructus percipiunt sub diversis contractuum speciebus; nam aliquae in ipsarum persona emerunt certos redditus a personis laicis, aliquae ab aliis monia-

libus, aliquae ab ipsis monasteriis; aliae vero dederunt pecuniam monasterio, ut ex earum pecuniis fieret emptio nomine monasterii ad rationem septem vel octo pro centenariis, et abbatissae dabant ipsis monialibus illos redditus quos ex dictis emptionibus exigebant singulis annis. Aliquae monasteriis, seu eorum superioribus certas pecuniarum summas manualiter pro indigentibus monasterii dederunt, pacto adiecto, vel etiam tacita conventionione adhibita, ut monasterium, seu abbatissa certos redditus ad rationem tot pro centenariis earum vita durante concedat. Quaeritur an moniales praedictae in huiusmodi casibus incurrant in poenas per Conc. Tridentinum sess. 25, c. 2, de Regular., in proprietarios inflictas, etiamsi de licentia abbatissae et ad abbatissae nutum, vel conventus, seu monasterii nomine percipiant; S. Congr. censuit in nullo supradictorum casuum licere moniales dictos fructus seu redditus percipere; et si perceperint, incidere in poenas dict. c. 2, sess. 25 de Regul. Neque ab huiusmodi poenis excusari ob licentiam abbatissae, quae eam d. Concilii decreto in supradictis casibus concedere quidem prohibetur, sed debet ex suo munere ex monasterii redditibus vel eleemosynis monialium necessitatibus in dies subvenire. Ex quibus declarationibus apparet non esse amplius locum opinioni Ioann. Andr. in Regul. Non est obligatorium, Calder. concil. 2 de Regul. et Abbat., cons. 88, p. 1, existimantium licere professo de licentia superioris praelati accipere aliquam annualem provisionem a conventu, vel a provincia, puta scutorum decem, ut exemplificat Ioann. Andreas vel quinquaginta, ut inquit Calder. et Abb. persolvendam pro vestibus, et aliis personalibus necessitatibus ». Sic in terminis Fagnanus.

94 Insuper attente notandum est quod ipsemet Fagn. pleno iure undequaque instructus loc. cit., sub n. 75 et 76, concludit, ibi: *Concludendum est igitur nemini prorsus regularium, tam virorum quam mulierum, cuiuscunque qualitatis et conditionis existat, nisi sit officialis, fas esse, etiam nomine conventus, habere annuos redditus, seu provisiones annuas, vel bonorum stabilium administrationem, aut peculium, etiamsi illud non sit superfluum, sed ad necessarios, honestos et pios usus, a superiore ex quacunque causa concessum, et dependenter ab eius voluntate et nutu, nec quemquam excusari a lethali culpa, et poena proprietariis inflictis ex quavis consuetudine monasterii vel religionis, aut ex varietate seu probabilitate opinionum, aut alio quovis praetextu vel causa. Et religiosi tam praelatis, quam subditis cavendum esse ab huiusmodi palliamentis, quia Deus non irridetur*, ad Galat. cap. vi; c. *Eru-bescant*, dist. 32, c. *Humanae* 22, qu. 5, c. *Tua nos* de Simon., et c. *In civitate* de Usur. Et

eo magis, quia Sacr. Congr. consulta an liceat regularibus intepretari decretum, c. 2, sess. 25 de Regul., respondit: *Non licere*. Ad dubium, ut supra conceptum num. 1, Sacra Congregatio respondit: *Negative*, videlicet in nullo ex suprascriptis casibus licere regularibus utriusque sexus habere praedictos annuos redditus, seu provisiones annuas, vel bonorum stabilium administrationem, seu peculium non superfluum nomine conventus, ac de suorum superiorum licentia, et dependenter ab eorum voluntate ac nutu, alioquin non esse immunes a culpa et poena, de qua in dict. c. 2, sess. 25 de Regul.

Legatum relictum monasterio, seu conventui bonorum incapaci, pro sacristia, valetudinario, vel ecclesiae, pro cera et oleo, non dicitur irritum, sed debet per syndicum investiri pro adimplenda testatoris voluntate, ut decrevit Sacr. Congr. Episcop. et Regul. in Forosempronien. 21 Aug. 1693. Imo si gravetur haeres, illud subministrare tenetur. Sacr. Congregat. Concilii in Faventina 2 Martii 1697, apud Monacell. part. 2, titul. 4, formul. 1, num. 17.

Unde legatum relictum minoribus de Observantia, Reformatis et Cappuccinis pro anniversariis, oleo, lampadibus, paramentis, hostiis, sacristia, ecclesia, fabrica, luminaribus, sindonibus, linteis, tunicis, bibliotheca, impressione librorum, pane, vino, pitantia, seu pro victu et vestitu, et aliis necessariis, est ipsis tradendum, seu solvendum ab haeredibus, ut adductis plurimis decretis et decisionibus ad longum probat et demonstrat Petrus Marcellinus de Luccia I. U. D. et in S. Theologia professus, ac in Romana curia causarum patronus, in sua dissertatione unica, in qua agitur de obligatione indispensabili haeredum satisfaciendi legata quomodocunque relictis supradictis Fratribus Minoribus ad formam decreti Rev. Fabricae 14 Febr. 1635, auctoritate Apostolica confirmati, quod ut ab omnibus in promptu semper habeatur, hic ad litteram datur cum aliis decretis et declarationibus circa id ex emanatis.

Adducitur igitur decretum Rev. Fabricae, et 97 iuxta illius dispositionem ponitur in claris, supradictos Minores Mendicantes S. P. Francisci esse capaces legatorum iuxta modum in eodem decreto praescriptum.

Decretum Sacr. Congr. Fabricae Principis Apostolorum de Urbe super legatis Minoribus de Observantia S. Francisci.

Cum saepius fuerit habitus recursus ad Sacr. Congregationem Ven. Fabricae S. Petri super annuis legatis factis, seu faciendis ad favorem Fratrum sancti Francisci Minorum de Observantia, cum onere missarum seu officiorum, sive gratis, sive alio modo.

Praetendente Ven. Fabrica S. Petri ad illam

spectare propter dd. Fratrum incapacitatem huiusmodi legatorum.

Dictis autem Fratribus allegantibus posse annua legata huiusmodi recipere tuta conscientia, quatenus haeres ex sua libera voluntate voluerit illa dare in eleemosynam, et committere Fratribus dd. missas et officia, iuxta sententiam S. Bonaventurae et decreta Sac. Congregat. a S. D. N. Fratrum Minorum de Observantia S. Francisci Cismontanae Familiae consultationibus praepositae sub die 4 Iunii 1628 publicata.

Eadem Sac. Congr. pro opportuna praemissorum provisione, facta prius relatione S. D. N. Urbano Papae VIII, ac de illius expresso ordine et mandato decrevit in futurum super huiusmodi legatis observari, ut infra.

Quod huiusmodi legata per debitores, vel haeredes non extinguantur, vel reducantur per compositionem cum ministris fabricae faciendam, vel alio quovis modo; sed illorum capitale, sive sors principalis, vel proprietas absque aliqua diminutione conservetur semper, et perpetuo ad effectum, ut in usus Romano Pontifici pro tempore existenti bene visos possint applicari; ita tamen, ut, quandiu applicationem specialem auctoritate apostolica fieri non contigerit, haeredes vel debitores possint libere, si velint, dictis Fratribus dare dicta annua legata per eosdem Fratres recipienda in eleemosynam, non autem per eos exigenda. Et quod quaevis extinctio, reductio seu diminutio capitalis seu proprietatis aliter absque speciali Romani Pontificis permissione facta, eo ipso nulla sit, nec debitoribus aut aliis quibuscunque suffragetur.

Quodque commissarii aliique ministri Ven. Fabricae super huiusmodi capitali seu proprietate supradicta se de caetero non intromittant, nec dictos haeredes seu debitores aliquo modo molestant, nisi ad effectum reinvestiendi in casu reinvestimenti, seu providendi, ut conservetur, ut supra, aut alias in executionem applicationis auctoritate apostolica factae vel faciendae.

Et quod nolentibus dd. haeredibus vel debitoribus dare supradictis Fratribus dd. eleemosynas, seu annuas praestationes, sive legata, ut supra,olvere, vel illas, seu illa non solventibus, tunc et eo casu, lapsis duobus annis a die obitus testatorum, si fuerit maturum legatum, vel a die maturatae illius solutionis eadem Fabrica, et illius commissarii et ministri id totum, quod solutum non fuerit pro praeterito, pro rata tamen, in qua fuerit ut supra elapsum biennium vel ultra, possit et valeat annuas praestationes huiusmodi exigere, exigique facere ad sui beneficium iuxta suas facultates et privilegia; salvo semper capitali seu proprietate, ut supra ad effectum, quod

haeredes vel debitores (dummodo de eis per Romanum Pontificem pro tempore existentem aliter non fuerit dispositum, nec praedicta legata in alios usus eius auctoritate applicata fuerint, vel applicari contigerit) possint, si velint quandocunque futuris temporibus, et sic deinceps in perpetuum dare dictis Fratribus dicta annua legata in eleemosynam, ut supra, nec Fabrica eosdem haeredes vel debitores molestare possit et valeat toties et quoties casus contigerit, nisi pro praeterito et tunc in illis terminis tantum, post quorum maturationem fuerit elapsum biennium vel ultra, ut supra, salva semper erectione beneficiorum, et applicatione legatorum, seu quorumcunque bonorum, et reddituum ac iurium eisdem beneficiis, seu aliis usibus piis auctoritate apostolica facta, vel in posterum quandocunque facienda, et executione litterarum apostolicarum desuper expeditarum seu expediendarum; ita ut praefata decreta ad illas nequaquam se extendant, sed illae semper firmas et illaesae remaneant, ac suos plenarios et integros effectus sortiri debeant, ita quod neque Fabrica, neque haeredes vel debitores praefati ullo modo illas impedire, retractare, vel controversare valeant, et salvis semper Sedis Apostolicae auctoritate ac facultatibus competentibus dictae Sac. Congreg. Ven. Fabricae.

Prohibuit tamen eadem Sacra Congr. Fratribus supradictis sub poena excommunicationis ipso facto incurrendae, ne audeant, seu praesumant, nec quilibet eorum audeat seu praesumat per se, nec per alios, syndicos, ministros, seu procuratores, tam saeculares quam regulares dictas annuas praestationes seu legata, nec iudicialiter, tam coram quocunque iudice ecclesiastico quam saeculari ordinario vel delegato, nec alias, nisi iuxta formam dicti decreti Congregationis Fratrum Minorum de Observantia S. Francisci Cismontanae Familiae a Sanctissimo D. N. deputatae ab haeredibus, seu quibusvis aliis eorum debitoribus petere, minusve dd. haeredibus seu debitoribus facere aliquas receputas pro dd. annuis praestationibus, nisi pro rata, et pecunia, seu eleemosynis supradictis cum effectu, ac vere et realiter eisdem Fratribus data vel soluta, seu datis vel solutis, nec sub alia data, nisi sub ea, qua vere fuerit iisdem Fratribus, aut aliis pro eis facta realis satisfactio, et insuper, ne provisor apostolicus pro tempore de beneficiis, quibus legata supradicta fuerint applicata, vel eorum procuratores et ministros auper exactione dd. legatorum directe vel indirecte impedire, vel molestare quovis quaesito colore, vel praetextu audeant vel praesumant. In quorum fidem, etc.

Datum Romae ex Collegio eiusdem Sac. Congr. die 14 Febr. 1663.

DOMIN. CARD.

98 Verba congregationis particularis ab Urbano VIII Fratrum Minorum de Observantia Cismontanae Familiae consultationibus praepositae in decisionibus praecedentibus allegatae:

« Sacra Congregatio, etc. Sed quia in his casibus solet aliquando evenire quod annuus redditus ob temporis antiquitatem non comperiat habere aliquem Patronum, cui fieri debeat talis, ut supra, protestatio, decernimus quod in tali casu servetur statutum Ordinis Minorum sub Paulo II (Iulio II) super c. 6 Regulae, § *Inhibemus*, quod nimirum huiusmodi redditus assignentur rectoribus spiritualibus et temporalibus collegiorum, aut communitatum, terrarum aut civitatum, qui tales eleemosynas sive fructus vel redditus annuos nomine Ecclesiae Romanae, vel donantium sine Fratribus exigant et recipiant, et a Fratribus, sive aliis sacerdotibus, quando Fratres noluerint, tales missas, vel suffragia iuxta piam intentionem benefactorum in toto vel in parte secundum quantitatem talium observationum, dici faciant ».

99 Decretum Sacr. Congregat. Fabricae S. Petri circa legata relicta Minoribus de Observantia in locis, in quibus Vener. Fabrica locum habet, promulgatum sub die 14 Februarii 1633:

« Cum saepius, etc., eadem Sacra Congregatio censuit pro opportuna praedictorum provisione, facta prius relatione Sanctissimo Domino Nostro Papae Urbano VIII, ac de illius expresso ordine et mandato decrevit in futurum super huiusmodi legatis observari, ut infra. Quod huiusmodi legata per debitores vel haeredes non extinguantur, vel reducantur per compositionem cum ministris Fabricae faciendam, vel alio quovis modo; sed illorum capitale, sive sors principalis, vel proprietas absque aliqua diminutione conservetur semper et perpetuo ad effectum, ut in usus Romano Pontifici pro tempore existenti benevisos possint applicari. Ita tamen, ut, quandiu applicationem specialem auctoritate apostolica fieri non contigerit, haeredes vel debitores possint libere, si velint, dictis Fratribus dare annua legata per eosdem Fratres recipienda in eleemosynam, non autem per eos exigenda.

» Quodque commissarii, alique ministri Ven. Fabricae super huiusmodi capitale seu proprietate supradicta, se de caetero non intromittant, nec dictos haeredes seu debitores aliquo modo molestant, etc.

» Et quod nolentibus dd. haeredibus vel debitoribus dare supradictis Fratribus dictas eleemosynas, seu annuas praestationes, sive legata ut supra solvere, vel illas, seu illa non solventibus, tunc, et eo casu lapsis duobus annis a die obitus testatorum, si fuerit maturatum legatum, vel a die maturatae illius solutionis, eadem Fabrica, et illius commissarii et ministri

id totum, quod solutum non fuerit pro praeterito, pro rata tamen in qua fuerit, ut supra elapsum biennium vel ultra, possit et valeat annuas praestationes huiusmodi exigere, exigique facere ad sui beneficium iuxta suas facultates et privilegia, salva semper proprietate seu capitali, ut supra, ad effectum quod haeredes vel debitores, etc., possint, si velint, etiam quandocunque futuris temporibus, et sic deinceps in perpetuum dare dd. Fratribus dicta legata in eleemosynam », etc. Et inferius praeservatur Decretum Congregat. particularis sub Urbano VIII superius relatam sequentibus verbis: « Prohibuit tamen eadem Sacra Congregatio Fratribus supradictis sub poena excommunicationis ipso facto incurrenda, ne audeant seu praesumant, nec quilibet eorum audeat seu praesumat per se, vel per alios syndicos, ministros, seu procuratores, tam saeculares quam regulares dictas annuas praestationes, legata, nec iudicialiter tam coram quocunque iudice ecclesiastico, quam saeculari ordinario, vel delegato, nec alias nisi iuxta formam dicti decreti Congreg. Fratrum Minorum de Observantia Sancti Francisci Cismontanae Familiae a Sanctiss. D. N. deputatae ab haeredibus seu debitoribus petere, minusve dd. haeredibus seu debitoribus facere aliquas reputas pro rata et pecunia, seu eleemosynis supradictis cum effectu, ac vere et realiter eisdem Fratribus data vel soluta, seu datis vel solutis, nec sub alia data, nisi sub ea qua vere fuerit iisdem Fratribus, aut aliis pro eis facta realis satisfactio ».

Decretum eiusdem Sacr. Congregationis Fabricae ad providendum indemnitati Fratrum in annuis legatis, et occurrendum haeredum vel executorum malitiae, editum die 15 Decembris 1646.

« Sacra Congregatio generalis Rev. Fabricae S. Petri de Urbe ad consulendum non minus indemnitati Fratrum Ordinis Minorum de Observantia Sancti Francisci, quam providendum malitiae haeredum et aliorum quomodolibet obligatorum, qui differunt ultra biennium illis solvere annua legata pia cum oneribus missarum seu officiorum, vel etiam gratis dictis Fratribus, seu eorum ecclesiis relicta, ac in futurum relinquenda sub spe postea super illis pro minori summa se componendi cum commissariis et aliis Rev. Fabricae ministris et officialibus, prohibuit, et expresse mandavit commissariis, oeconomis et secretariis, et aliis quibuscunque officialibus, et ministris Rev. Fabricae praesentibus et futuris, et tam Urbis et status ecclesiastici, quam regni Neapolis, et aliorum quorumcunque locorum sub poenis arbitrio eiusdem Sacr. Congregationis, ne de caetero cum haeredibus, vel aliis quomodolibet obligatis ad solutionem dictorum legatorum ad aliquam compositionem, remissionem vel trans-

actionem deveniant, sed ab illis omnes annatas supra biennium decursas, et non solutas integraliter exigant, et exigere faciant in beneficium dictae Rev. Fabricae sine relaxatione alicuius minimae portionis seu quantitatis, servato in reliquis tenore decreti in hac materia ab eadem Sacr. Congr. editi sub die 14 Februarii 1733, et compositiones, etc., eo ipso nullas et irritas esse decrevit, mandans, » etc.

- 101 Et capacitatem Fratrum Minorum obtinendi annua et perpetua legata per modum simplicis eleemosynae expresse comprobatur Breve Urbani VIII, incipiens *Exponi Nobis*, emanat. 27 Iulii 1637, favore Minorum de Observantia, ubi expresse approbatur, et auctoritate apostolica confirmatur declaratio facta a patre Didaco de Cea in Romana Curia pro Ultramontana Familia commissario generali in haec verba in tali brevi inserta § *Insuper*, ibi: *Insuper ad serenandas Fratrum conscientias*, etc., *Declaramus*, etc., *dictos conventus, Fratresque Minores respective licite, valide, tuta et salva conscientia, tenere posse annua et perpetua legata, vel certos alios redditus aut proventus annuos et perpetuos praefatae puritati nostrae Regulae consentaneos per modum eleemosynae*, etc., in quo Brevi multa alia ad rem continentur, unde ut ab omnibus prae oculis habeatur, hic ad litteram datur, prout registratur a Pitonio disc. 2, n. 62, et a dicto de Luccia l. c., pag. 146, n. 387.

Breve S. M. Urbani VIII, editum post decreta praedicta, quae ad tenorem eiusdem Brevis posterius editi intelligenda veniunt.

URBANUS OCTAVUS

Ad futuram rei memoriam.

- 102 Exponi Nobis fecit dilectus filius Elias Petiot doctor theolog. Parisiensis Fratrum Ordinis Minorum Sancti Francisci Regularis Observantiae Turoniae minister provincialis cum omnibus Superioribus et subditis eiusdem provinciae, quod ipsi a dilecto etiam filio Didaco de Cea ordinis eorumdem Minorum lectore iubilo almae Angelorum provinciae et ordinis Patre, ac in Romana Curia pro Ultramontana Familia commissario generali, et de mandato et auctoritate dilecti filii nostri Francisci S. Laurentii in Damaso diaconi Cardinalis Barberini nuncupati S. R. E. vicecancellarii, nostri secundum carnem ex fratre germano nepotis, dictique ordinis apud nos et Sedem Apostolicam protectoris; in praefatae provinciae specialem commissarium, pro alienandis bonis immobilibus, si quae fuerint extra conventum dictae provinciae septa, ac alias sub certis modo ac forma ibi expressis, constitutus et deputatus fuit, prout in dicti Didaci commissarii generalis huiusmodi desuper confe-

ctis patentibus litteris tenoris subsequenter, videlicet:

Frater Didacus de Cea ord. Minorum Regularis Observantiae lector iubilatus almae Angelorum provinciae, et ordinis Pater, ac in Romana Curia pro universa Familia Ultramontana commissarius generalis et servus, dilecto Nobis in Christo R. P. F. Eliae Petiot eiusdem ordinis et instituti, provinciae vero Turoniae provinciali ministro, ac doctori theologo Parisiensi salutem et pacem in Domino sempiternam. Cum eminentiss. D. Card. Francisco Barberino S. R. E. Vicecancellario, necnon totius nostrae Seraphicae Religionis vigilantissimo Protectori, Collectori, et Gubernatori, exponi feceris una cum omnibus et singulis eiusdem Provinciae Superioribus et subditis, quod dicta Provincia, quondam Conventualium zelo suae professionis ducta, et devotis accensa desideriis, olim quidem Regulae suae observantiam amplexa fuerit, et formam vivendi, et disciplinae Patrum Observantiae acceptaverit, nuper vero a S. D. N. Urbano VIII, in Litteris suis Apostolicis sub datis hic Romae 18 Iunii praesentis anni declarata fuerit, ut de novo incorporata Regulari observantiae cum omnibus privilegiis, iuribus, exemptionibus et immunitatibus, quibus d. Provincia, cum Provinciis Franciae S. Bonaventurae, et Conventus Parisiensis ab antiquo gaudere consueverunt.

Propterea ad feliciter dictae Provinciae et Fratrum conscientias serenandas, et Sanctae Regulae nostrae Seraphicae nitorem et observantiam restituendam supplicaveris, quatenus concedamus tibi licentiam, ut cum consilio Syndicorum Conventuum respective possessiones, prata et alia immobilia (si quae fuerint extra Conventum septa) sic vel alienes, vel disponas, prout melius regimen dictae Provinciae et Conventuum utilitas postulaverit; quia autem dicta alienatio et dispositio non potest executioni mandari absque singulari eiusdem Eminentissimi Protectoris mandato, et modo ab illo assignando, quo debite et congrue omnia, si quae intervenerint impedimenta, tollantur, et quatenus dicta huiusmodi alienatio vel dispositio suum tandem integrum et plenarium sortiatur effectum; hinc est quod auctoritate eiusd. Eminentiss. Protectoris Nobis in hac parte specialiter commissi, praesentium tenore et vigore, te, qui de Religionis zelo, morum integritate, et prudentiae claritate plurimum in Domino commendaris, eiusdem dictae tuae Provinciae specialem Commissarium nominamus et instituimus omni meliori modo quo possumus, et opus fuerit, etiam cum plenitudine potestatis, agendi, sollicitandi et procurandi pro te, vel per alium, seu alios dictae Provinciae benemeritos Patres, a te deputandum, vel deputandos, ad cuius vel quorum

nominationem, et ad facultatem eligendi, specialem licentiam et auctoritatem concedimus, quatenus dictae possessiones, prata et alia immobilia, si quae fuerint extra Conventum septa, intra unum annum, vel ad summum duos a debita praesentium notitia computandum, sic vel alienentur, vel disponantur, ut dictae Provinciae felicius regimen et Religionis decor postulerint.

Et propterea eadem auctoritate Eminentiss. Protectoris et earumdem seriestrarum praedictos Syndicos Conventuum respective tanquam generales per Sanctiones Pontificias Procuratores et Oeconomos Apostolicos hortamur in Domino, et quantum in Nobis est, iniungimus et mandamus, quatenus dictam alienationem seu dispositionem, consilio et auxilio suo promoveant, ut scilicet fiat secundum requisitas iuris solemnitates, et debitum Seraphicae nostrae institutionis modum, scilicet dictorum bonorum dominium, possessionem, et in proprietatem in perpetuum abdicando, et ad quos de consilio Fratrum cuiusque Conventus melius secundum Deum, et fructuosius secundum licitam utilitatem Conventuum videbitur expedire, transmittendo et alienando.

Insuper ad serenandas Fratrum conscientias, eadem auctoritate Eminentiss. facultatem tibi concedimus, quatenus Fratribus et Conventibus dictae Provinciae vice nostra declares: imo Nos nomine et auctoritate dicti Eminentissimi Protectoris declaramus dictos Conventus, Fratresque Minores respective licite, valide, tuta et salva conscientia, tenere posse annua et perpetua legata, vel certos aliquos redditus aut proventus annuos et perpetuos praefatae puritati nostrae Regulae consentaneos per modum eleemosynae, aut (iuxta primam et praecipuam S. Patris Francisci vivendi rationem, eius consilio et exemplo firmatam et roboratam) pretii seu mercedis vice pro spirituali dictorum Fratrum nostrorum labore recipiendos, nempe pro Missarum solemnium privatarumque sacrificiis, aliisque divinorum officiorum oneribus secundum pias benefactorum, seu vivorum, aut defunctorum intentiones institutis, sive pro fabricis et reparationibus ecclesiarumstrarum, sive pro studiis sacrae theologiae et bonarum disciplinarum, nec non aliis Conventuum utilitatibus, sive pro praedictis omnibus causis, aut aliqua illarum divisim vel coniunctim, iam diu praedictos redditus aut proventus fundatos et constitutos, vel fundandos et constituendos super huiusmodi bonis cuiuscunque sint naturae (nunc, et in perpetuum abdicandis, transmittendis et alienandis) iuxta praedictos modos licitos, et puritati Regulae nostrae congruos reservando et retinendo, facta prius ex animo et optimo corde dictorum reddituum aut proventuum, simili vel efficaciori

protestatione et renuntiatione a doctore nostro Seraphico P. Bonaventura praescripta atque observata; et quod dicti redditus aut proventus in unoquoque Conventu non sint in tanta copia et excessiva quantitate, ut mendicitatem excludant, aliisque servatis clausulis et circumstantiis, nec non gratiis et iuribus contentis et expressis in allegatione pro sustinenda validitate foundationis, et perpetuorum Legatorum conventus Victoriae. Sancti Patris Nostri Francisci Recollectorum in Hispania alias per Nos praesentata Eminentiss. dominis Cardinalibus Sacrae Congr. Concilii Trid., et ab eis approbata et confirmata per Decreta edita sub datis hic Romae vicesima Iunii, et tertia decima Iulii anno Domini 1635.

Ut autem facilius, opportunius et exactius iniunctum tibi munus absolvere possis, eiusdem Eminentiss. Protectoris auctoritate, praecipimus omnibus et singulis dictae Provinciae Fratribus Superioribus et subditis in virtute sanctae obedientiae, et sub poena privationis priorum officiorum, nec non excommunicationis latae sententiae, et etiam praedictis Conventuum Syndicis Apostolicis, ut te, vel alium, seu alios intra praedictum et praefixum tempus velut legitimum, seu legitimos, dictae Provinciae Commissarium, seu Commissarios ad praedicta (ut fertur) specialiter et expresse deputatum vel deputandum, aut deputandos cum omnibus gratiis ac iuribus aliis Commissariis concedi solitis recipere, recognoscere et revereri velint et debeant, tibi, aut illi, vel illis in his, quae nec cultui divino, aut animae suae, nec evidenti et spirituali Conventuum utilitati contraria sunt, prompte et hilariter obtemperaturi; monentes ut, in huiusmodi mulieris executione, nihil aliud penitus nisi praedictorum cultus divini augmentum, domorum Domini decorem, studiorum necessitatem, et demum cuiuscunque Conventus utilitatem spirituales nostro Minorum statui, et Regularibus Institutis, dictaeque Provinciae privilegiis nuper confirmatis (ut praefertur) congruentem prae oculis habeas. Vale, Deumque pro Nobis exora. Datum Romae in Conventu Aracaelitano die 10 Iulii anno 1637, in quorum fidem manuali nostro Syngrapho et maiori officii nostri sigillo praesentes munivimus.

Cum autem sicut eadem expositio subiungebat, praefati Exponentes praemissa pro illorum firmiori subsistentia et validitate apostolicae nostrae confirmationis robore communiri summopere desiderent; Nos dictum Eliam, aliosque praefatos specialibus favoribus et gratiis prosequi volentes, et eorum singulares personas a quibusvis excommunicationis, suspensionis et interdicti, aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris et poenis a iure vel ab homine, quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodati existunt, ad effe-

ctum praesentium duntaxat consequendum, harum serie absolventes, et absolutos fore censentes, supplicationibus illorum nomine Nobis super hoc humiliter porrectis inclinati, deputationem de persona dicti Eliae in specialem Commissarium Generalem (ut praefertur) factam, ac desuper confectas praeinsertas litteras cum omnibus et singulis in eis contentis, expressisque apostolica auctoritate tenore praesentium confirmamus et approbamus, illisque inviolabilis apostolicae firmitatis robur adiicimus, ac omnes et singulos tam iuris quam facti, quantumvis substantiales defectus, si qui desuper quomodolibet intervenerint, supplemus.

Mandantes propterea omnibus et singulis ad quos spectat, et pro tempore quomodolibet spectabit, ut dictum Eliam, aliosque praefatos praeinsertarum praesentiumque litterarum nostrarum commodo et effectu pacifice frui, et gaudere sinant et faciant, nec illos desuper a quoquam quomodolibet molestari, perturbari, vel inquietari permittant, ac decernentes easdem praeinsertas patentesque litteras, validas, firmas et efficaces existere et fore, suosque plenarios et integros effectus sortiri, et obtinere ab omnibus et singulis, ad quos spectat, et pro tempore quomodolibet in futurum spectabit, inviolabiliter observari, dictisque exponentibus plenissime in omnibus, et per omnia suffragari debere, ac irritum et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari.

Non obstantibus Constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, ac praedictorum Ordinis et Provinciae, etiam iuramento, confirmatione Apostolica, vel alia quavis firmitate roboratis, statutis, et consuetudinibus, privilegiis quoque, Indultis et Litteris Apostolicis in contrarium praemissorum quomodolibet confirmatis et innovatis. Quibus omnibus et singulis illorum omnium tenore praesentium pro plene et sufficienter expressis habentes, illis alias in suo robore permansuris, hac vice duntaxat specialiter et expresse derogamus; caeterisque contrariis quibuscunque.

Datum Romae apud Sanctam Mariam Maiorem sub annulo Piscatoris die vigesima septima Iulii 1637, Pontificatus nostri anno decimo quarto.

M. A. MARALDUS.

103 Et ulterius pro legato relicto pro pitantia fuit semper sensus, Sac. Congr. Boni Regiminis Urbis, quae ultra superius deducta sub die 22 Iunii 1625, ita dedit litteras: *Viterbo. Governatore. Mentre per il passato i Frati Minori Osservanti di S. Francesco di Canino siano stati sovvenuti di scudi dieci l'anno per la pietanza, e di altri scudi quindici per il vino da quella Comunità, la Sacra Congrega-*

zione si contenta che possa continuarsi la medesima limosina, onde piacerà a V. S. concederne la facoltà opportuna.

Ac pro vestiario habetur resolutio eiusdem S. Congregationis sub die 12 Novembr. 1661. *Perugia. Governatore. Questi Emin. Signori dopo aver veduta l'informazione di V. S. sono stati di parere, che ella provveda, che li Frati di S. Francesco Minori Osservanti di Nocera, siano soddisfatti nell'annua corrisposta di scudi sette e bai. 50, che gli sono stati assegnati da quel pubblico sotto titolo di Vestiario; tanto eseguisca, e Dio la prosperi.*

Imo pro Carne assignata Mendicantibus a 104 Communitate, illamque posse a lanione illius licite exigi, habemus casum decum per doctissimum et vigilantissimum Opit. Cerrum A.C. locumtenentem in causa Sabinen. praestationis carnis inter RR. PP. de Observantia B. M. Virginis de Lilio, et Iosephum Gentilem sustinentem iura Communitatis Malleani cum mandato de exsequendo iudicatum de Fratribus favore RR. PP. relaxato, et cum sententia emanata sub die 24 Martii 1708, per acta Babucci Notarii A. C.

Ac Sac. Congr. Concilii, quae ita invariata 105 pro observatione praefati decreti Rev. Fabricae circa legata pro pitantia relicta mandavit, et in specie in Aesina *Legati* 4 Maii 1697, cuius resolutio magistralis haec est:

Balthassar de Calvanis anno 1639, instituta haerede usufructuaria Pieria uxore, gravavit tam ipsam quam haeredes proprietarios ad tradendum in perpetuum PP. Cappuccinis elemosynam Iuliorum septem singulis hebdomadis pro duobus ferculis seu pitantiis, iniuncto onere eidem Pieriae faciendi intra certum tempus investmentum aequivalens annuae satisfactioni praedicti legati per haec verba: *Lascia la medesima Signora Pieria mentre sarà viva, e gli infrascritti eredi e successori in infinito siano obbligati, si come esso testatore espressamente comanda, di fare due volte la settimana l'elemosina alli Cappuccini di Iesi di Giulii tre e mezzo per ciascheduna volta di carne o pesce, e che per detto effetto pagati li scudi 100 di legato fatto di sopra per l'Altare di S. Giuseppe dalla Signora Pieria sua consorte tra lo spazio di quattro o cinque anni, o quanto prima si possa, si ponga a frutto quella quantità di denaro, che sarà bastante per lo stabilimento perpetuo delle dette elemosine delle due pietanze la settimana per li detti PP., e che sino a detto cumulo o stabilimento la signora Pieria si compiacca siccome esso testatore la grava di tener comunicati li frutti della sua dote e contradote, pregando il medesimo sig. testatore li detti PP. Cappuccini per la detta carità di pregare nelle loro orazioni per l'anima d'esso, e de' suoi antenati morti, etc.*

Neglexerunt tam Pieria quam primi haeredes nedum primum investimentum, verum etiam traditionem supradictae eleemosynae per plures annos. Quare Nicolaus et Theodorus de Calvanis haeredes mediati condemnati fuerunt a Rev. Fabrica per viam compositionis ad solutionem scutorum 300, pro eleemosynis decursis et non solutis.

Modo autem volentes iidem haeredes executioni demandare praefati testatoris voluntatem quoad investimentum capitalis praedicti oneris eo sub fundamento, quod ubi ad formam testamenti factum fuisset, illius ascendentes tunc ad annua scut. 36, vix hodie ascenderunt ad medietatem attenta notoria diminutione fructuum, census aliorumque stabilium.

106 Verum audito desuper Episcopo comprobante narrorum veritatem excitata fuit difficultas: An onus investimenti tanquam adiectum executioni legati dicatur stare demonstrative vel taxative, ita ut investimentum modo faciendum sit ab haeredibus perpetuo manutenendum pro integra satisfactione summae legatae? Cumque placuerit EE. VV. demandare, ut instantia praedicta describeretur in folio; hinc in praesenti Congregatione informantibus praedictis haeredibus exquiritur:

1. An, et in qua quantitate praefatum investimentum sit faciendum?

2. An post factum investimentum, ac superveniente aliqua diminutione tam in capitali quam in fructibus, haeredes teneantur cum bonis haereditariis perpetuo supplere summam deficientem?

Die 4 Maii 1697, S. C. EE. S. R. E. Cardinalium Concilii Tridentini interpretum censuit, ad primum faciendum esse investimentum in quantitate aequivalenti ad integrum onus.

Ad secundum respondit, *Affirmative*.

107 Faventina *Legatorum*, in assignatione bonorum facta per Constantiam Sevarolam de anno 1657, ad effectum fundandi in terra Mutilianae, vel Beneficium ecclesiasticum, vel monasterium monialium, tria onera fundatrix imposuit. Primum annuae praestationis libr. 100 olei pro manutenzione lampadis ante sacras reliquias in ecclesia PP. Cappuccinorum dictae terrae; secundum lib. 25 cerae albae pro usu eiusdem ecclesiae; et tertium denique unius ferculi valoris solidorum 20, ipsis PP. Cappuccinis per singulas hebdomadas subministrandi.

Secuta de anno 1686 monasterii fundatione recusarunt moniales subministrare dictas praestationes sub praetextu omnimodae incapacitatis Fratrum Cappuccinorum; quare ad instantiam Alexandri Bonconi, tanquam unius de populo, citatis et informantibus quoque monialibus, declarari humiliter supplicatur:

1. An monasterium teneatur subministrare singulis annis dictas libras 100 olei, et 25 albae cerae pro usu ecclesiae Cappuccinorum.

2. An similiter teneantur praestare singulis hebdomadis supradictum ferculum fol. 20, pro ipsis Cappuccinis.

Die 12 Mart. 1697, S. C. EE. S. R. E. 108 Cardinalium Conc. Trid. interpretum ad primum respondit *Affirmative*.

Ad 2 censuit servanda esse decreta Congregationis Fabricae, die 4 Febr. 1633.

Quae procedunt etiamsi assignatio bonorum 109 fieret in contractu inter vivos, uti habemus casum decisum per S. C. Fabricae in Imolens. *Legati seu Donationis* sub die 16 Martii 1727, ubi fuit dictum favore RR. PP. Observantium Imolae ad exclusionem tribunalis Rev. Fabricae *non intrare illius privilegia*, super qua controversia, quia elaboratissimae fuerunt distributae allegationes doctissimorum causarum patronorum et advocatorum, merito pariter illas subnectere existimavi ad ostendendum quod in huiusmodi controversiis omnia necessaria motiva hinc inde fuerunt perpensa, audito commissario, et fiscali eiusdem sac. tribunalis, et decisum *non intrare privilegia Fabricae*, attenta capacitate religiosorum in recipiendis huiusmodi legatis ex capite eleemosynae; adversus quam resolutionem, cum denuo fuerit provocatum ad idem tribunal, hoc, perpensis denuo partium rationibus, sub die 20 Iulii eiusdem anni eandem resolutionem confirmavit cum rescripto in decisis. Sic de Luccia in *Dissert. de Legatis*, n. 402.

Insuper dictam Fratrum Minorum capacita- 110 tatem expresse demonstrant variae resolutiones Sacrae Congregationis Fabricae, quarum prima fuit illa emanata die 28 Maii 1639 cum epistolis directis Episcopo S. Angeli in Vado huius lecture: *Ha avuto ricorso a questa S. C. della Fabrica il procuratore generale de' Minori Osservanti esponendo che di un legato pio appartenente a' detti Frati di S. Angelo in Vado V. S. intenda erigere un canonicato sotto pretesto della loro incapacità. Questa medesima Congregazione anche con partecipazione di N. S. fece decreto* (quod est illud anni 1633), *che questi PP. potessero ricevere per modum eleemosynae gli annui legati pii, e che non si estinguessero, e riservandosene la disposizione a N. S. conforme all'ingionto decreto.*

Roma 28 Maggio 1638.

Et quamvis Episcopus in sua informatione 111 quam plurima deduxisset ad ostendendam incapacitatem Fratrum, denuo S. C. rescripsit: *Sendo stata letta in questa Sacra Congregazione la risposta data da V. S. in materia dell'applicazione da lei fatta ad un canonicato delli scudi 809, lasciati da Carlo Gualtierucci alli Frati della Osservanza con peso di messe, non son parse a questi eminentissimi signori*

sufficienti le ragioni addotte per sostenere detta applicazione, quale come che è fondata tutta nella incapacità de' Frati, così non sussistendo tale incapacità, almeno ad effetto di poter ricevere per via di limosina, conforme al decreto fatto da questa S. Congr., dovrà V. S. sospendere, nè in essa procedere più oltre in pregiudizio dei Frati.

Roma 30 Agosto 1639.

Secunda sub die 31 Decembris 1639, directa Episcopo Anconitano, ita: Questa S. C. altre volte dichiarò detti Frati capaci per modum eleemosynae, però provvederete che il legato si eseguisca, nè sotto il detto pretesto della loro incapacità gli eredi ritardino il pagamento.

- 112 Tertia sub die 17 Martii 1640, lata ad favorem PP. Minorum de Magliano; in qua agebatur de legato scut. 1500, cum obligatione iniuncta haeredi de reinvestiendo dictam summam, et solvendo fructus annuos PP. erogandos ab istis in perpetuum pro celebratione duarum missarum, et pro emenda sacra suppellectili altaris, et applicatio Rev. Fabricae per commissarium illius, et demandans talis applicationis revocationem ita: *E perchè detti PP. Osservanti credono che detta sentenza non possa sussistere, e per avere questa Sagra Congregazione dichiarato nel 1633, che essi sono capaci di simili legati per modum eleemosynae, etc., e parendogli la domanda ragionevole, ne danno la facoltà di poter rivedere, conoscere e terminare detta causa per giustizia con facoltà di reintegrare dd. Osservanti. Pro ut de facto commissarius eosdem PP. ad legatum reintegravit.*

Demum adsunt consimiles declarationes emanatae sub diebus 28 Iulii 1640, 20 Decembris eiusdem anni, 5 Octobris et 2 Novemb. 1641 et aliae, quas brevitatatis causa omittendas censui, quae omnes declarant capacitatem cum tali modificatione per viam eleemosynae, et registratae inveniuntur in eadem disceptat. Piton. n. 138, 139, 140, 141 et 142.

- 113 Huiusmodi capacitas censetur admissa per Summos Pontifices; cum enim de anno 1641, commissarius Fabricae applicaverit quemdam censum mille florenorum in sorte, et scut. 80 in fructu erogandorum in emptione tunicarum et habituum pro dictis PP. iuxta donationem istis factam a Gaspare de Bartholomaeo, comparuerunt coram Sa. Mem. Urbano VIII iidem PP. Minores, et ita eorum intentum exposuerunt: *Supplicant, etc., quatenus dignaretur declarare Fratres esse capaces dictae donationis, et a ministris Fabricae non posse molestari, quin per modum eleemosynae possint dari et recipi fructus census, etc., et emanavit praefata signatio. Die 12 Novembris 1641, S. S. D. N. audita relatione S. Suae facta de ordine eminentissimi Cardinalis Barberini protectoris be-*

nigne annuit petitioni supradictae; et in illius executione S. C. Fabricae ita signatae petitionis demandavit effectum: Questi eminentissimi miei signori della Sagra Congregazione della Fabrica vi ordinano, che lasciate liberamente pagare, e ricevere detti frutti alli medesimi Frati donati per modo di limosina conforme la grazia fattagliene da N. S., revocando li sequestri ed ogni altro impedimento di questo tribunale e suoi ministri.

Roma 21 Dicembre 1611. Piton. loc. cit., num. 144.

Et indistincte pro legatis pro victu et vestitu semper resolvit Sacra Congregatio Boni Regiminis, et signanter sub die 12 Aug. 1651, ibi: *Ficulle. Podestà. Comanda la S. C. mentre sia vero, che nell' ingresso de' PP. Cappuccini in cotesto luogo dal pubblico consiglio fossero per loro sostentamento assegnati per limosina scudi 50 l'anno, gli si continui conforme al solito tale sussidio caritativo, onde Voi le concederete la facoltà opportuna, oprando, che in tal conformità segua l'effetto.*

Ac sub die 29 Aprilis 1678. Campagna. 115 Governatore. La Sacra Congr. senza attendere la risoluzione presa dal pubblico consiglio della comunità di Anagni avendo ordinato, che si continui a somministrare il solito sussidio di 40 scudi annui a questi Frati Cappuccini, che con tal assegnamento furono ricevuti dalla comunità suddetta, così si contenterà di ordinare che segua, e Dio la prosperi.

Sicuti etiam sub die 10 Maii 1692. Viterbo. 116 Governatore. È stata sentita anche dalla Sacra Congregazione come necessaria l'istanza fatta dalla comunità di Valentano di potere anmettere li Frati Minori Osservanti di S. Francesco nel Convento già soppresso della Madonna della Salute, perchè restino provvisti quegli abitanti di chi loro assista opportunamente con gli aiuti spirituali, per il di cui effetto s'è contentata la medesima Sagra Congregazione, che possa la predetta comunità, in conformità della risoluzione del consiglio, somministrare scudi 500 per una sol volta, da pagarsi in cinque anni colli sopravanzì della tabella in ogni anno la rata, ed altri 50 scudi annui in sussidio caritativo per pietanza e vestiario dei religiosi che vi dimoreranno, da pagarsi venticinque scudi in ogni semestre, onde V. S. ne potrà concedere la necessaria licenza.

Item hanc Minorum capacitatem obtinendi 117 et recipiendi legata perpetua per viam purae ac simplicis eleemosynae, pluries comprobavit Sacra Congregatio Episcoporum et Regular., et signanter in Lucens. sub die 21 Mart. 1677 pro Minoribus de Observantia hanc dedit declarationem: *Sacra Congregatio Episcop. et Regul. saepius declaravit Fratres Minores de Observantia S. Francisci, quamvis, attenta dis-*

positione, Exivi de Paradiso, et *Constit. Nicolai III et Clement. V, sint incapaces obtinendi census perpetuos et bona stabilia, posse tamen per viam purae ac simplicis eleemosynae recipere quicquid ab executoribus ultimarum voluntatum eis traditur pro celebratione missarum, pro ornamento ecclesiae, aliisque necessariis procurandis iuxta doctrinam D. Bonaven. relata in Constitut. Sa. Mem. Urbani VIII incip. Sacrosanct. Apostolatus ministerium.*

118 Item eandem capacitatem pluries approbavit Sac. Congr. Conc., et signanter sub die 12 Iunii 1704, in Salernitana *Legati Fabritii Pinto* in famosa causa vertente inter PP. Theresianos haeredes, et Minores de Observantia, Reformatos, et Cappuccinos Legatarios, ubi rescripsit: *Observentur decreta Rev. Fabricae emanata die 14 Februarii 1633, hoc est recipient per modum eleemosynae. Quod et expresse in eadem causa decrevit Sacra Congr. Rev. Fabricae sub die 20 Iulii 1707, et 9 Februarii 1708, in quorum decretorum observantiam fuit datum mandatum executivum sub die 28 Iunii 1709. Et sub die 12 April. eiusd. anni 1709, fuit lata sententia a R. P. Sinibaldo iudice Rev. Fabricae declarans et statuens dd. PP. Theresianos in executionem praefatorum decretorum teneri, et obligatos esse solvere annum legatum per viam eleemosynae relictum per dictum Fabritium Pinto dictis Minoribus de Observantia, Reformatis et Cappuccinis; et tam dicta sententia quam mandatum, datum a collegio eminentissimorum et reverendissimorum DD. Cardinalium S. C. Rev. Fabricae S. Petri de Urbe deputatorum, refertur ad litteram a D. Petro Marcellino de Luccia, in sua dissertatione unica de Legatis pro victu religiosi Mendicantibus relicto, pag. 207, ad pag. 210, n. 522 et 523.*

119 Ex supra recensitis stat clarum quod legata relicta Fratribus Minoribus per modum simplicis eleemosynae sustinentur, et quod tales Fratres, licet sint incapaces legatorum transfrentium dominium et possessionem apud ipsos, sunt tamen capaces ipsorum legatorum per modum purae et simplicis eleemosynae. Et quavis dicti Fratres non sint capaces petendi legata perpetua per modum actionis iudicialiter, sunt tamen capaces ipsas recipiendi per modum eleemosynae ab haerede defuncti, licet iste haeres fuerit coactus ex officio per iudicem, vel ad instantiam alicuius de populo, vel syndici apostolici, etiam tanquam unius de populo, qui ut talis potest comparere et implorare officium Ordinarii, ut demandet executionem testamenti, et adimpleatur mens testatoris ut in articulo discusso pronuntiavit Rota in Turritana *Eleemosynarum seu Legatorum* 10 Ianuarii 1595, coram Emerix decano pro syndico Apostolico conventus Sancti Petri de

Syrchis Ordinis Minorum de Observantia cum archidiacono Ecclesiae Turritanae registrata apud Pitonium part. 1 Disceptationum ecclesiasticarum, disc. 2, num. 36, et apud Petrum Marcellinum de Luccia loc. cit., pag. 117, num. 350.

Imo cum, iuxta communem doctorum sententiam, haeres teneatur in conscientia adimplere onera et pias dispositiones testatoris, potest etiam cogi per Syndicum Apostolicum, non tanquam unum de populo, sed nomine Ecclesiae Romanae, vigore constitutionum Gregorii XIII, Martini IV et Pauli IV, ut tradunt in puncto Emmanuel Rodriguez qq. Regular., tom. 2, qu. 127, art. 4, § *Ad primum enim*; Portell. in dub. Regular., verb. *Legatum*, n. 8, et melius in addit. num. 2, vers. *De modo autem*; Hieronymus Rodriguez resolut. 88; Pelliz. in manual., tract. 4, sect. 2, num. 111 et seq., tom. 2; Ricciul. de Iure personarum extra gremium Eccles., lib. 8, cap. 9, n. 27; Amostaz. de Causis piis, lib. 4, cap. 3, n. 78; Pasqualig. de Sacrificio Miss. qu. 1091, num. 5; Villalob. difficultat. 34, num. 7, et alii; quae constitutiones Martini et Pauli fuerunt novissime renovatae per Sa. Mem. Innocentium XI Const. incip. *Sollicitudo Pastoralis* sub dat. 20 Nov. 1679, impress. in Histor. Seraphic., tom. 4, fol. 224.

Plurima alia de capacitate Fratrum Minorum recipiendi et retinendi perpetua annua legata per modum purae et simplicis eleemosynae videnda relinquuntur apud Pitonium cit. part. 1, disc. 2, per tot., et apud D. de Luccia in cit. dissertatione unic. de Legatis per tot., ubi ultra adductas multae afferuntur apostolicae sanctiones, et Sacrarum Congregationum responsiones et declarationes; unde non amplius attendendi veniunt doctores in contrarium scribentes.

Domus professae Societatis Iesu, licet sint vere Mendicantes, sunt tamen capaces legatorum, etiam bonorum stabilium, ita tamen ut si talia bona non sint necessaria, nec opportuna usui domorum professorum, ea vendi debeant, et ex eorum pretio propriis necessitatibus provideri; sic Rota in Romana *Legati* 10 Martii 1517, cor. Buratto, et communis doctorum. Nihil tamen obstat tempore non longo ea retinere, donec se occasio vendendi offerat, vel opportunitas aptandae habitationis ad usum domorum professorum. Sanch. lib. 7 Moral., cap. 26, num. 22; Layman lib. 3 de Iustitia, tract. 5, cap. 10, num. 6, et alii. Vide quoad haec Legata p. 6, Constitut. dict. Societatis cap. 2, § 5.

Legatum relictum Ecclesiae, quam testator in specie non expressit, adeo ut ignoretur quam voluerit intelligere, est validum. *Communis*. Si enim simpliciter nominavit ecclesiam v. gr. S. Mariae, et plures sint ecclesiae eiusdem no-

minis, inter quas una sit parochialis, legatum debetur Parochiali. Authent. de Eccl. tit., c. *Si quis in nomine*, et ibi Glossa verb. *Domicilium*, collat. 9; Barbosa de Offic. et pot. Episcop. part. 3, alleg. 83, n. 41, et lib. 3 Iuris ecclesiastic. univers., cap. 27, num. 90 et sequen., et plurimi alii ibi citati, et alii passim.

- 125 Si autem testator duas habuerit ecclesias parochiales eiusdem nominis et facultatis, in quibus promiscue et aequaliter recipiebat ecclesiastica sacramenta, et nec ex electione sepulturae, nec aliunde discerni possit, de qua parochiali intellexerit, variant doctores; multi enim volunt in tali casu legatum esse dividendum inter utramque parochiam, arg. cap. 2, vers. *Cum ab eo*, de Sepult. in 6, ubi habetur quod, si aliquis habuerit duo domicilia, in quibus aequaliter commoretur, et alibi sepulturam elegerit, portionem canonicam esse dividendam inter parochias utriusque domicilii. Sic Covarruv. in c. *Iudicante* de Testament., num. 2; Silvest. verb. *Legatum* 2, num. 8; Molina de Iustit. tr. 2, disput. 196, num. 3; Garcias in summ., tr. 3, different. 11, dub. 3, num. 3; Leon. de Offic. cappellan., quaest. 5, sect. 2, num. 36; Amostaz. lib. 1 de Causis piis in genere, cap. 11, num. 19, ubi citat alios, et dicit aptissimum esse textum in l. *Si quis Titio* 17, § final., ff. de Legat. 2, ubi si decem uni ex libertis legarentur, nec constet cui certo legata fuerint, inter omnes distribuuntur. Quod idem dicitur, quando posthumo legaretur, et plures nascentur, ut subdit ipse loc. cit. Gomez tit. 1 var., cap. 19, num. 19, et Cancerius 3 p., cap. 20, n. 285. Et similiter observatur, si centum pro praemio assignentur primo ingredienti arcem obsessam, nam si plures simul ingrediantur, centum inter eos distribuuntur. Alciat. lib. 9 Parerg., c. 10;
- 126 Amostaz. loc. cit., et alii. Multi alii autem tenent in tali casu electionem competere executoribus testamenti, seu arbitrio Episcopi, argum. cap. *Quoniam* 13, vers. *Alioquin*, de Decimis, ubi habetur quod, si res fuerit utrinque dubia, ita ut nulla coniectura comprehendi valeat, ad quam parochiam novalia pertineant, tunc in arbitrio Episcopi erit, decimas, cui ecclesiae maluerit, deputare; et sic a pari in proposito locus erit gratificationi arg. cap. 1, vers. *Quod si forte*, de Paroch. Sic Gemma dec. 185; Lara de Annivers. lib. 6, cap. 10, num. 97, et plurimis citatis; Barbosa lib. 3 Iuris ecclesiast. univers., cit. cap. 27, n. 93, ubi ex ipsis dicit hanc esse communem et ver-
- 127 riorem. Quae sententia est praesertim tenenda, quando legatum est individuum, nec admittit separationem, ut si testator iusserit construi cappellam in ecclesia parochiali. Tunc enim ex quo testator legaverit rem individuum, nec possit impleri eius voluntas, quin uni paro-

chiali concedatur, in dubio erit electio executorum, seu Episcopi; Rubeus Pract. c. 79, n. 428; Amostaz. l. c., n. 20; Sanchez in consil. moral., p. 2, lib. 2, c. 2, dub. 8, n. 6; Vasquez in opusc. de Testam. c. 8, § 1, dub. 1, n. 98, et alii.

Si vero multae sint ecclesiae sub eodem expresso nomine Sanctae Mariae, et nullo modo appareat quam testator elegerit, tunc legatum dandum est ecclesiae pauperiori sub dicto nomine, textu expresso in Authent. de Eccles. tit., c. *Si quis autem*, ibi: *Si quis autem unum sanctor. haeredem scripserit, aut legatum ei reliquerit, et non specialiter nominaverit locum, in quo est venerabilis domus; inveniantur autem in eodem loco, aut Civitate plura oratoria eiusdem Sancti, illi magis domui, quae pauperior est, praebetur*; et sic tenent Tiraquell. priv. 56, ad medium; Gomez Variar. tom. 2, cap. 11, num. 8; Molina loc. cit., disp. 177; Layman lib. 3, tract. 3, cap. 11, n. 8, v. *Deinde statuitur*, et pluribus citatis; Barbosa lib. 3 Iuris eccles., c. 27, num. 92. Tunc enim censetur testator voluisse legare illi ecclesiae, respectu cuius sic legando maius opus charitatis exercet, et plus suae animae consulit; arg. can. *Animae Defunctorum*, can. *Prohibentibus*, cum multis ibidem, 13, qu. 2, cap. ultim. de Sepulturis, cap. *In litteris* de Raptorib. Legando autem ecclesiae pauperiori maius opus charitatis exercet, et plus consulit animae suae, ut de se patet, adeoque, etc.

Si ecclesia nominata non reperitur in civitate testatoris, bene vero in eius dioecesi seu territorio, tunc isti debetur legatum. *Communis*, textu expresso in cit. Authent. de Eccles. tit., cap. *Si quis autem*, ibi: *Si autem non est in civitate Basilica nominati sancti, inveniantur autem in territorio eius, illi detur*. Si autem ecclesia nominata non reperitur, nec in civitate, neque in eius territorio seu dioecesi, tunc legatum debetur ecclesiae parochiali testatoris. *Communis*, textu expresso cit. Authent. de Ecclesiast. tit., cap. *Si quis*, ibi: *Si autem neque in territorio eius reperitur eiusmodi domus, tunc ecclesiae civitatis (sive parochiae) in qua testator domicilium habuerit, praebetur*.

Legatum relictum, v. gr. Titio, si duo sint Titii aequali charitate et amicitia cum testatore coniuncti, nec discerni possit quinam ex ipsis fuerit a testatore electus, quamvis de iure civili corruat, et sit pro invalido habendum, l. *Si fuerit*, l. *Si quis pluribus* ff. de Rebus dubiis, l. *Si duo sint Titii* ff. de testament. Tutela: In foro tamen conscientiae tenetur haeres seu executor illud inter eos dividere aequaliter, si in id consentiant; sic enim exigit aequitas naturalis. Molina tom. 1, disp. 197, num. 1 et 2; Diana part. 3, tract. 5, res. 58; Trullench. tom. 3, lib. 7, cap. 18, d. 1, n. 23;

Busemb. lib. 3, part. 2, cap. 4, dub. 4, et La Croix ibid., sub n. 1129, et alii.

32 Legatum relictum determinato pauperi, si hic moriatur ante solutionem, haeres tenetur dare illud alteri; quia adhuc durat causa legati, scilicet pietas et suffragium animae testatoris, cum tale legatum pium praesumatur factum causa pietatis, et sic designatio pauperis facta fuerit demonstrative et non taxative. Aliter tamen esset dicendum, si legatum fuisset relictum in solum commodum, et bonum talis determinatae personae, quia tunc causa legati esset effectus, qui cessat, cessante persona, propter cuius specialem affectionem fuit relictum legatum; La Croix cum Busemb. lib. 3, part. 2, cap. 4, dub. 4, sub n. 1129; Felix Potest. tom. 1, part. 2, num. 2567, et alii passim.

33 Repudiatio legati ecclesiae facti est illicita et peccaminosa, si fiat absque iusta causa, et sine debitis solemnitatibus, seu sine beneplacito apostolico, et in tali casu tenetur praelatus ad satisfaciendum ecclesiae, si habeat proprium, unde satisfaciat. *Communis*, teste Reiffenstuel lib. 3 Decret., tit. 10, num. 53. Et ratio est quia praelatus vi officii sui, adeoque ex obligatione virtutis iustitiae, tenetur procurare commodum et utilitatem Ecclesiae sibi commissae, eidemque acquirere in quantum potest; can. *Quicumque* 2, caus. 12, qu. 4, iuncta Glossa vers. *Aut neglectum*. Praelatus autem repudiando legatum factum ecclesiae non procurat ipsius ecclesiae utilitatem, nam non acquirere est insidiari; l. 1, § *Confertur*, ff. de Collat. bonor., ubi praecise habetur: *Caeterum si id egerit, ne acquireret, hic et sibi insidiatus est*. Unde consequens est quod praelatus ille, qui sine iusta causa et debitis solemnitatibus repudiavit legatum ecclesiae relictum, non solum illicite egerit atque peccaverit, sed etiam compelli possit ut de suo, si proprium habeat, satisfaciat ecclesiae, cum ipsam iniuste damnificaverit. Glossa in can. *Illud statuendum* 8, § *Si ergo*, caus. 16, qu. 6, verb. *Meliore*; Abbas in cap. *Tua nos nuper*, n. 9, de His quae fiunt a praelatis, istud probans exemplo tutoris qui, si potuit acquirere pupillo et non acquisivit, tenetur de suo refundere; leg. *Quidquid* Cod. Arbitrium tutelae. Et sic doctores passim; vide verb. *Alienatio*, art. 4, num. 6, ad ro. Imo quando praelatus absque iusta causa repudiavit legatum ecclesiae relictum, potest ecclesia exinde graviter laesa petere beneficium restitutionis in integrum. *Communis*, arg. cap. *Requisivit* 1, et c. *Cum venissent* 2 de in integrum Restitutione.

35 Legata ad causas pias valent etiamsi testamentum ad causam profanam factum ob defectum solemnitatis civilis corruat; dummodo tamen constet de voluntate testatoris, v. gr. si scripserit, si haeres agnoscat eius manum,

aut ab eo immediate audierit, et huiusmodi. *Communis*. In relictis enim ad causam piam ius civile non attenditur; arg. cap. *Relatum* 11 de Testamentis; adeoque etsi defectu solemnitatis civilis testamentum non valeat quoad profana, valet tamen quoad legata pia in eo contenta. Imo valent etiam legata profana contenta in testamento absque solemnitate civili condito; arg. cap. *Accessorium* 42 de Reg. iuris in 6, ubi expresse dicitur, quod: *Accessorium naturam sequi congruit principalis*; adeoque si testamentum tanquam principale valet, ex cap. *Relatum* 11 de Testam., etiam legata quamvis profana utpote quid accessorium valebunt. Hinc Authent. *Quod sine* Cod. de Testam., in testamento patris inter liberos sine solemnitate ordinaria facto, valent etiam legata relictia extraneis, sic Covarrav. de Testament., cap. 11, n. 2; Pirhing lib. 3 Decret., tit. 29, n. 22; Reiffenstuel ibid., n. 161; Engel ib., n. 19; Tiraquel. privileg. 80; Molina disp. 134; Layman lib. 3, tract. 3, cap. 2, num. 10; Iulius Clarus, § *Testamentum*, qu. 6, n. 9, citans communem.

Falcidia et Trebellianica non detrahitur a legatis ad pias causas. Authent. *Similiter* Cod. ad leg. Falcid.; Barbosa l. 3 Iuris ecclesiast., c. 27, n. 84, cum communi aliorum.

Pars autem falcidiae, quae non potest detrahi a legatis piis non est oneranda legatis profanis, ita ut haeres integram Falcidiam percipiat, sed solum a legatis profanis est detrahenda pars illa Falcidiae, quae ipsis pro rata competit, cum ad eam tantum sint obligata; Falcidia enim pro rata quolibet legato detrahitur; l. *Haereditatem* 68, § final., l. *In quantitate* 73, § final., ff. ad l. Falcid. Unde in tali casu integra Falcidia non deducitur, sed tantum rata de aliis legatis profanis; Mantica lib. 9 Coniect., tom. 3, n. 24 et 25; Amostaz. lib. 1 de Causis piis, cap. 11, num. 34. Falcidia non detrahitur ex legatis relictis Ecclesiae. *Communis*, cum Card. Petra tom. 2 Comment., ad Constit. X Innocent. III, n. 75. Neque detrahi potest Falcidia ex iis, quae relinquuntur confraternitatibus, sive cum Episcopi auctoritate, sive absque ea institutis; Bassi tract. de Sodalitibus seu confraternitatibus, qu. 16, n. 1, cum multis citatis; Barb. lib. 2 Iuris ecclesiast. univers., cap. 22, n. 92, ubi testatur de communi. Falcidia nullimode detrahatur a legatis cum onere missarum, vel pro exoneratione conscientiae relictis, quia certo supponitur testatorem praevoluisse, et praedilexisse tale onus in suffragium suae animae. Card. Petra loc. cit., n. 84 et 85; vide verb. *Falcid.*, n. 24. An autem Falcidia sit detrahenda ex legatis piis, quando pia causa seu Ecclesia est instituta haeres? Vid. dict. verb. *Falcidia*, a n. 20 ad 23.

Papa potest valide et licite ex rationabili et

iusta causa commutare legata pia. Communissima apud omnes; arg. Clement. *Quia contingit* 2 de Religiosis domib., ibi: *Salva quidem Sedis Apostolicae auctoritate*, et constat ex Tridentino de Reformat. sess. 22, cap. 6, et sess. 25, cap. 4. An autem Papa etiam sine rationabili et iusta causa possit commutare legata pia, variant doctores: Multi enim tenent et defendunt partem affirmativam, quia dicunt testatores quoties aliquod pium legatum relinquunt, id faciunt sub tacita conditione, si Papa aliter non disposuerit; arg. cit. Clement. *Quia contingit*, ibi: *Salva quidem Sedis Apostolicae auctoritate*; adeoque Papa, etiam absque causa pro sua voluntate et libertate poterit commutare ultimas pias voluntates, seu legata pia. Tum quia hac tacita conditione existente, quando fit legati commutatio, non agit Papa contra voluntatem testatoris, sed secundum ipsam, adeoque non erit necessaria ulla causa ad talem commutationem; Covarruv. l. 3 Variar., cap. 6, n. 7; Marta de Iurisd., part. 4, caus. 74, n. 5; Sarmiento select. l. 1, cap. 8, n. 21; Felix Potest. tom. 1, p. 2, n. 2580; Silvester, Armilla et alii apud Sanchez, Consil. l. 4, cap. 1, dub. 1, n. 1.

145 Plurimi autem alii sustinent negativam partem, quia dicunt ipsi: de Iure naturae est observare et ad unguem adimplere ultimas voluntates, et quamvis Papa sit administrator causarum piarum, nequit tamen absque causa eas commutare, cum alias rectus administrator non esset; Sanchez loco cit., dub. 1, n. 4; Wadings de Contractib. disp. 4, dub. 13, § 6, num. 3; Diana part. 8, tract. 1, resol. 64, in princip.; Carpio de Execut. testament., lib. 3, cap. 2, n. 5; Molina de Iustitia, tract. 2, disp. 249, n. 4; Lugo eod. tract., disp. 23, n. 512; Moneta de Commut. ultim. volunt., cap. 6, n. 29; Iul. Cappon. to. 2, disc. 102, n. 17; Barbosa de offic. et potest. Episcop., part. 3, alleg. 83, n. 1, cum plurimis ibi citatis: ubi dicit quod in Concilio Tridentino sess. 22 de Reformat., cap. 6, statuitur huiusmodi commutationes neque ab Apostolica Sede fieri debere, nisi ex iusta et necessaria causa, et ex Molina loc. cit., n. 9, subdit, ab ipso Concilio Tridentino loc. cit. *sancitum esse, ut quando commutationes aliquae a Sede Apostolica fuerint obtentae, Episcopi tanquam legati Sedis Apostolicae summarie et extraiudicialiter cognoscant, nihil precibus tacita veritate vel suggesta falsitate fuisse narratum, priusquam commutationes praedictae executioni demandentur*; sunt verba Concilii. Et revera si ex tali commutatione laedatur ius tertii, nequit Pontifex sine causa id facere; leg. *Si quando* 35 Cod. de inoffic. Testam., nec id solet a principe fieri; leg. *Rescripta* 7 Cod. de Precib. imperat. offer., l. final. Cod. Si contra ius vel utilit. public. Alterum enim non laedere est

praeceptum iuris naturae; § *Iuris praecepta* Instit. de Iustit., l. *Iustitia* 10 ff. eod. tit. 1, lib. 2, tit. 1, p. 3, adeoque quoties fuerit damnum tertii, erit pro tali commutatione semper necessaria rationabilis causa, ne ius naturale a Papa laedi et impugnari videatur, quin potius commutatio illa per mutationem materiae reducat ad ius naturale. Moneta de Commutat. ult. volunt., cap. 11, n. 29, et qu. 7, n. 7; Peregrin. de Fideicomm., art. 12, n. 125; Haibanus de Interesse, lib. 1, qu. 2, num. 12 et 42; Amostaz. lib. 1 de Causis piis, cap. 14, num. 8; Spino de Testament. part. 1 rub. num. 20, ubi dicit quod causa non quaelibet sed publica requiritur; alias commutatio minime sustinebitur.

Quando legatum non potest de iure aut de facto impleri in propria specie, seu usu designato a testatore, potest Episcopus de consensu haeredis aut executoris deputati commutare illud in alium pium usum. *Communis*; arg. cap. *Nos quidem* 3 de Testam., et l. *Legatum* 16 ff. de Usu et usufruct. Imo Episcopus de consensu haeredis aut executoris, ex iusta causa aut ex necessitate potest commutare legatum, etiam quando potest de iure et de facto impleri. Barbosa de offic. et potest. Episcop., part. 3, allegat. 83, n. 5, et lib. 3 Iuris univers., cap. 27, num. 5; Vasquez in opuscul. de testament., cap. 8, § 5, dub. 3; Diana part. 8, tract. 4, resol. 6; Moneta loc. cit., cap. 5, n. 322; Sanchez loc. cit., dub. 2, n. 3; Tondutus tom. 1, cap. 112, n. 6; Felix Potest. tom. 1, part. 1, n. 2584; Amostaz. loc. cit., n. 16 et 19; Rota lib. 2 divers., dec. 1123, part. 3, et alii plures.

Non potest tamen Episcopus tale legatum commutare nequidem in melius, etiam de consensu haeredis aut executoris sine iusta et necessaria causa: arg. Conc. Trid. cit. sess. 22 de Reformat., cap. 6, ibi: *In commutationibus ultimarum voluntatum, quae nonnisi ex iusta et necessaria causa fieri debent*; et Clement. *Quia contingit* 2 de Religiosis domib., ubi expresse statuitur: *quod ea, quae ad certum usum largitione sunt destinata fidelium, ad illum debent, non ad alium (salva quidem Sedis Apostolicae auctoritate) converti*, et concordat can. *Ultima voluntas* 4, caus. 13, qu. 2, et cap. *Nos quidem* 3 de Testamentis cum similibus. Sic Barbosa cit. alleg. 83, n. 2, cum pluribus aliis ibi citatis; Amostaz. loc. cit., n. 19; La Croix lib. 4, n. 845, contra varios apud Barbosa loc. cit., n. 2, volentes posse Episcopum legatum commutare in aequale, aut in melius, etiam sine iusta et necessaria causa.

Patriarchae, Primates et Archiepiscopi, ex iusta et necessaria causa, possunt similiter commutare legata suorum subditorum, non tamen si fuerint suffraganeorum, cum in subditis suffraganeorum non habeant iurisdictionem, cap. 1

- de officio Legati, cap. *Duo simul* 9 de offic. Ordinarii; nisi causa per appellationem ad eos perveniat; Moneta de Commut. ultim. volunt. cap. 5, n. 286; Amostaz. loc. cit., num. 20.
- 51 Cardinales in eorum Titulis possunt commutare legata et ultimas voluntates in illis casibus, quibus possunt Episcopi respectu suorum subditorum, quia de iure habent in suis titulis iurisdictionem episcopalem; Moneta loc. cit., cap. 5, qu. 13, conclus. 1, num. 452; Diana part. 6, tract. 2, de Potest. et privil. S. R. E. Cardin., resol. 57; Barbosa cit. alleg. 83, n. 5 in fine, et alii passim.
- 52 Vicarius capitularis, sede vacante, potest commutare legata in iis casibus, in quibus potest Episcopus, quia iurisdictione ordinaria competens Episcopo, sede vacante, transfertur in capitulum seu Vicarium capitularem ipsum capitulum repraesentantem; c. *Cum olim* 14 de Maior. et obedient., cap. 1 in eod. tit. in 6; sic Moneta loc. cit., c. 4, n. 427; Barbosa cit. alleg. 83, n. 16, vers. *Capitulum*; Diana p. 9, tract. 4, resol. 34; Amostaz. loc. cit., n. 25, et alii passim.
- 53 Vicarius generalis Episcopi, quando ipse Episcopus commode haberi valet, non potest commutare legata et ultimas voluntates, quia similes commutationes sunt de gravioribus, et quae habent gravissimam difficultatem; adeoque nec censentur concessae, nisi specialiter demandentur. Tum etiam quia commutatio involvit iuris dispensationem, et legis derogationem, quae non committitur, nisi specialiter et expresse. Sic Abbas in cap. *Cum dilecti* de Election., n. 10; Cappon. tom. 2, disc. 103, n. 11, adeoque Vicarius nequit facere similes commutationes, nisi id ei specialiter et expresse committatur; Barbosa cit. alleg. 83, n. 60 in fine; Cappon. loc. cit., n. 11; Moneta loc. cit., cap. 5, n. 484; Amostaz. loc. cit., n. 21, et alii. Dicitur autem notanter, *quando ipse Episcopus commode haberi valet*; nam, si extra dioecesim, et in remotis esset, ubi commode adiri non posset, tunc Vicarius generalis ex iusta et necessaria causa posset commutare legata, et pias ultimas voluntates, cum in tali casu possit etiam difficiliora expedire, ut concedere Dimissorias ad ordines; cap. *Cum nullus* de tempore Ordin. in 6. Et Vicarius Archiepiscopi in tali casu suffraganeos censuris compescit; cap. 1 de offic. Ordin. in 6. Sic Moneta loc. cit., c. 5, n. 484; Amostaz. loc. cit., n. 22, et alii.
- 55 Visitatores etiam absque speciali mandato nequeunt mutare legata et ultimas pias voluntates propter rationem adductam de Vicario generali; Moneta loc. cit., c. 5, num. 486; Amostaz. loc. cit., n. 31, et alii.
- 56 Abbates, alique similes praelati habentes proprium territorium et iurisdictionem quasi episcopalem, possunt ex iusta et necessaria

causa commutare legata et ultimas voluntates suorum subditorum; habent enim quoad hoc iurisdictionem ordinariam in suo territorio, adeoque, etc. Moneta loc. cit., n. 454; Barbosa cit. alleg. 83, n. 16, et alii.

Iustae causae talium commutationum quatuor in genere referuntur a Moneta l. c. cap. 6, n. 83; Cappon. loc. cit., disc. 103, n. 18, et Amostaz. loc. cit., n. 34, scilicet causa necessitatis, utilitatis, pietatis, incommoditatis aut maioris commoditatis. In specie autem plures referuntur a Barbosa cit. alleg. 83, a n. 7, et in Concil. Trident. sess. 22 de Reform., cap. 6, a n. 3, et ab aliis. Prima igitur est, si pecunia legata ad usum designatum non sufficiat, tunc enim in alium pium usum ab Episcopo converti potest; Barbosa in Conc. Trident. loc. cit., n. 3, et dict. alleg. 83, n. 7, cum pluribus ibi citatis. Secunda, si res legata non possit pro usu destinato adimpleri impedimento iuris vel facti, quia tunc potest Episcopus commutare quaecunque legata pia in alios pios usus; Barbosa in cit. sess. 22, cap. 6, n. 4, et cit. alleg. 83, n. 81, cum pluribus aliis ibi citatis. Tertia, si ecclesia seu monasterium non possit construi ubi designavit testator, quia tunc potest Episcopus concedere ut alibi construatur; Barbosa in cit. sess. 22, cap. 6, n. 5, et cit. alleg. 83, num. 10, et plures alii ibi citati. Quarta, si legatum sit factum ad unum usum, non ita necessarium, ut si esset factum ad pingendam ecclesiam, quae minatur ruinam; tunc enim posset Episcopus pecuniam ad talem picturam destinatam in alium pium usum magis eidem Ecclesiae necessarium commutare; Barb. in cit. sess. 22, cap. 6, n. 6, et cit. alleg. 83, n. 12, cum pluribus aliis ibi citatis. Quinta, si urgeat aliunde necessitas commutandi ultimas defunctorum voluntates, neque adiri possit Summus Pontifex; tunc enim potest Episcopus illas commutare; Barb. in cit. sess. 22, cap. 6, n. 9, et cit. alleg. 83, sub num. 16; Moneta loc. cit., cap. 5, n. 348. Sexta, si adsit necessitas gravis sublevandi rempublicam; tunc enim potest Episcopus commutare legata in eius sublevamen; La Croix lib. 3, part. 2, n. 1150, et communis aliorum. Quinimo volunt multi quod in tali casu ad sublevandam gravem necessitatem reipublicae possint legata commutare iidemmet exsecutores sine facultate Episcopi; quamvis tamen non expediat, sed debeat expectari declaratio Episcopi, an necessitas reipublicae vere sit gravis, aliter possent intervenire multi errores, abusus et scandala. Septima, si ecclesia indigeat sacris vestibus, aut earum reparatione, tunc poterit Episcopus de consensu haeredis pro una vice tantum commutare, seu convertere legatum relictum alicui cappellae, seu ecclesiae pro missis celebrandis, in paramentorum seu sacrarum vestium emptione vel reparatione; Barbosa cit.

alleg. 83, n. 14, cum aliis ibi citatis; Felix Potestas tom. 1, p. 2, n. 2586; Amostaz. loc. cit., n. 37, ubi ex Riccio refert ita decisum fuisse.

- 165 Legatum tamen magnae quantitatis missarum una vice celebrandarum commutari seu converti non potest in erectionem cappellaniae perpetuae. Sacr. Congr. Conc. in Bononien. *Legati Missarum*, 7 Decembris 1667, 9 Augusti 1698, et 4 Septembris 1702, apud Ursayam in Miscellaneo sacro et profano p. 1, litt. L, num. 45. Legata pro celebratione Missarum nunquam patiuntur diminutionem; Sacr. Rota Romana *Redditionis rationis*, 20 Ianuarii 1708, § *Etenim*, cor. Cafarell.

- 167 Legatum relictum capitulo pro anniversario quotannis celebrando debet applicari mensae capitulari pro satisfaciendo in perpetuum tali anniversario et nullimode potest dividi inter capitulares; Navarrus lib. 3 de Testamentis, consil. 4, n. 2, cum sequentibus, et alii communiter. Et ratio est quia mens et voluntas disponentis est in primis servanda; l. *In conditionibus* 19 ff. de Conditionibus et demonstrationibus, c. *Cum olim* 38 de Praebend., c. *Ultima voluntas*, qu. 4, caus. 13, quaest. 2, cum similibus. Mens autem et voluntas dicti legantis est ut capitulum obligetur ad faciendum perpetuo singulis annis in suffragium suae animae unum anniversarium, quod non posset fieri, si legatum ad id relictum divideretur inter praesentes capitulares, cum successores capitulares, in quibus conservabitur capitulum, non essent habituri commodum, propter quod tenentur ad onus illius perpetui anniversarii: *Qui enim sentit onus, sentire debet commodum, et e contra*; textu expresso in c. *Qui sentit* 55 de Regul. iur. in 6, et leg. *Secundum naturam* 10 ff. eod.; adeoque tale legatum non potest dividi inter praesentes capitulares, sed converti debet in bonis fructiferis, quae redant commodum futuris successoribus capitularibus sensuris onus dicti perpetui anniversarii.

- 168 Item legatum relictum capitulo, etiam sine expresso onere, censendum est relictum mensae capitulari, et non canonicis uti singulis, nisi aliud ex coniecturis de mente testatoris colligatur. Et ratio est quia mens testatoris, quae ex adductis iuribus numero antecedenti semper est servanda, videtur in tali casu dirigi in capitulum prout est communitas quae semper remanet eadem communitas capitularis, sive contempletur ut constituta ex capitularibus praesentibus, sive ex successoribus et futuris; adeoque tenendum est tale legatum esse relictum capitulo canonicorum, ut collegio et non canonicis uti singulis, sicque non posse dividi inter praesentes capitulares, sed totum debere applicari mensae capitulari ad commodum etiam futurorum capitularium. Sic colligitur ex l. *Pa-*

ter filium 38, § 6, ff. de Legatis 3, et tenent, ac a fortiori tenere debent Covarr. in c. *Requisisti* 25, n. ult., de Testamentis; Genuens. in Prax. Neapolit. c. 72, num. 7; Gratian. discept. t. 3, c. 533, n. 16; Thoro in Summa privileg. 176, ad med.; Cevallos Commun. qu. 278, ad med.; Amostaz. lib. 4 de Causis piis in specie, cap. 1, n. 70 et 71, et omnes alii citandi in numero sequenti.

Item legatum relictum canonicis indefinite censendum est esse relictum capitulo seu collegio canonicorum, et non canonicis uti singulis, adeo ut debeat applicari mensae capitulari ad commodum etiam futurorum canonicorum, et non possit dividi inter praesentes canonicos, nisi ex coniecturis aliud de mente testatoris colligi possit. Sic ex l. *Pater Filium* 38, § 6, ff. de Legatis 3, et l. *Civibus* 2 ff. de Rebus dubiis, tenent ultra cit. doctores n. antecedenti, etiam Card. in cap. *Requisisti* 15 de Testament., ibique Imola n. 30; Didac. sub num. 10; Mantica de Coniect. ultim. volunt., lib. 8, tit. 6, n. 22 et 24, in fine; Riga in cap. *Cum M. Ferrariensis*, n. 11, de Constit.; Menoch. de Praesumpt. l. 4, praesumpt. 21, n. 6; Cassan. cons. 44, n. 29; Valenzuela cons. 190, num. 39; Vasquez in opuscul. de Testament., cap. 8, § 5, dub. 2, num. 100; Panimol. part. 2, dec. 98, n. 8 et 9; Ventriglia tom. 2 de Legatis piis, annot. 28, § 1, n. 43; Barbosa de Canonicis, cap. 42, n. 26, vers. *Cum sit mentio*, et alii plures. Et ratio est quia verbum *canonicis* indefinite prolatum capitulum et collegium eorum designat; cap. *Cum omnes* 6, et cap. *Cum accessissent* 8 de Constit. Atque ita cum tale legatum sit relictum canonicis, censendum est potius a testatore sub nomine colectivo contemplatum collegium seu capitulum, quam canonici uti singuli; nisi, ut dictum fuit, aliud ex coniecturis de mente testatoris colligatur ut, si adessent coniecturae demonstrantes quod canonici a testatore fuerint contemplati uti singuli, puta si canonici fuerint benemeriti illius, quia ipsum testatorem a gravi malo seu periculo liberaverint, aut aliter speciales eius benefactores, seu amici, aut eius consanguinei exstiterint; l. *Nec adiecit* 9 ff. Pro socio; vel quod legatum non possit convenire ipsi collegio, sed singulis; quo quidem casu uti singulis relictum fuisse legatum esset censendum, ut recte docent Card. Mantica de Coniect. ultim. volunt., lib. 8, tit. 6, n. 24; Genuens. in Praxi, qu. 39, num. 32, in fine; Gratian. cit. cap. 533, n. 19; Amostaz. loc. cit., n. 71; Ventriglia loc. cit., n. 43; Barbosa loc. cit., n. 26, et alii supracitati dicentes doctores volentes dictum legatum censendum esse relictum canonicis uti singulis intelligendos esse in solo casu, quo interveniant dictae aut similes coniecturae demonstrantes talem fuisse mentem testatoris: secus autem si

nulla adsit talis coniectura, quia tunc censetur relictum collegio seu capitulo, et non canonicis uti singulis, cum rationabiliter credendum sit in favorem suae animae potius voluisse suam perpetuare memoriam apud omnes futuros canonicos seu capitulares qui, fruentes in perpetuum redditus sui legati, perpetuo memores beneficii, perpetuo pro benefactore preces effunderent, quam in ictu oculi ipsam suam memoriam extinguere in solis tempore sui testamenti et decessus existentibus canonicis, sine ulla spe futuri suffragii. Unde cum in ambiguis inspicienda sit causa legati; 1. *Uxori suae* 33, in princip., ff. de Legat. 3, merito propter dictam causam censendum est fuisse relictum tale legatum collegio capitulari et mensae capituli, non autem singulis de capitulo, ut teste Ventriglia, loc. cit., num. 43, omnes advertunt supra allegati doctores.

70 Qui ibidem n. 45 subiungit advertendum esse quod, si fuerit relictum canonicis legatum magnae et notabilis quantitatis pecuniae pro missis celebrandis, non possunt canonici post mortem testatoris dividere inter se pecuniam, et celebrare missas iuxta eleemosynas solitas secundum morem provinciae dari pro celebratione missarum, sed tenentur magnam illam pecuniae quantitatem convertere in annuos redditus, et in perpetuum celebrare missas iuxta annuos redditus; quia talem praesumitur fuisse mentem testatoris, qui sic voluerit consulere suae perpetuae memoriae et perpetuis suffragiis pro se et suis. Et sic revera esse censendum, nisi aliud ex coniecturis colligatur, vel nisi pecunia legata fuerit modica, tenent etiam Genuens. in Praxi, cap. 71, n. ultim. in annot., et Pract. eccles., qu. 51, n. 3; Maranta p. 1 Controv., resp. 29, per tot., et alii.

71 Legatum relictum ecclesiae debetur totum illi; nec Episcopus nec rector illius potest aliquid praetendere; nec si sit relictum ecclesiae cathedrali vel collegiatae, possunt canonici aliquid de illo accipere; cap. *Requisisti* 15 de Testam., Authent. seu Novell. 131 de Ecclesiast. titulis, tit. 14, cap. 13. Et ratio clara est quia in tali casu legatum esse censetur solum contemplatione ecclesiae, et non contemplatione Episcopi, rectoris seu canonicorum, adeoque non istis, sed soli ecclesiae debetur, ut multis decisionibus probat Rub. pract., qu. 70, a n. 1, et sequitur Amostaz loc. cit., n. 58, et alii passim.

72 Si legatum relictum sit Episcopo, seu rectori alicuius ecclesiae, ad cognoscendum cui debeatur, attendendae sunt coniecturae. Vel enim legatum relictum est ab extraneo, nulla praecedente amicitia, seu benemerentia Episcopi aut rectoris; et tunc legatum non debetur Episcopo nec rectori, sed ecclesiae, cum intuitu ipsius censeatur relictum a testatore in favorem suae animae, utpote sic magis favorabile;

et licet sit relictum Episcopo, seu rectori ecclesiae cum expressione proprii nominis Episcopi seu rectoris, intelligitur tanquam administratoribus illius, non vero ut talibus personis; vel legatum relictum est a consanguineo, propinquo, amico, familiari beneficiato et huiusmodi, et tunc legatum debetur non ecclesiae, sed Episcopo seu rectori; cum censeatur relictum solum intuitu personae, non obstante quod expressum sit nomen dignitatis. Id tamen totum intelligendum est in utroque casu, *nisi ex qualitate rei legatae aliud colligatur*. Nam licet legatum relictum Episcopo, seu rectori a consanguineo censeatur relictum intuitu personae, et consequenter debeatur Episcopo seu rectori, et non ecclesiae; tamen si qualitas rei legatae aliud demonstret, puta si legatae sint vestes ecclesiasticae, calix, patena, lampas et huiusmodi, tunc legatum debetur ecclesiae; quia, cum qualitas rei legatae potius conveniat ecclesiae quam personae, sic legatum censetur potius relictum ecclesiae quam personae. Similiter e contra quamvis legatum relictum ab extraneo censeatur relictum intuitu ecclesiae, et consequenter ipsi ecclesiae debeatur, et non Episcopo nec rectori; tamen hoc non habet locum, quando ex qualitate rei legatae aliud colligi potest; ut quando testator legavit Episcopo seu rectori, falconem, canem et huiusmodi c. *Requisitis* 15 de Testament., et ibi doctores passim; Mantica de Coniect. ult. volunt., lib. 6, tit. 12, n. 4; Surd. de Alimentis, lib. 1, cap. 1, et tit. 5, qu. 6, n. 9; Menoch. lib. 4, praesumpt. 122; Socin. sen. in l. *Civilibus* 2 de Rebus dub.; Ruin. consil. 202, n. 13, tom. 2; Amostaz. loc. cit., num. 61; Panimoll. part. 2, dec. 98, n. 21 et 22; Ventriglia loc. cit., num. 42, et alii fere communiter.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Frequenter in foro de eo disputari solet ¹⁷³ utrum legatum demonstrative, an taxative relictum sit, idque ob diversos iuris effectus; nam legato demonstrative relicto, deteriorata, vel perempta re-legata supplere tenetur haeres, non item eodem legato relicto taxative.

Regula qua doctores in hac quaestione uti ¹⁷⁴ solent haec est, ut scilicet legatum intelligatur demonstrative, quoties dispositio incipit ab onere operis per testatorem demandati, subindeque progreditur ad expressionem rei, sive pecuniae in eam causam erogandae. Maxime ¹⁷⁵ si opus demandatum et expressio bonorum non stent sub unico verborum contextu, sed in diversa separataque oratione legantur. Quinimo ¹⁷⁶ creditur satis esse rem quoquo modo esse dubiam: ut legatum maxime pium non taxative, sed demonstrative relictum censeatur. Vide auctores relatos a cl. me. Card. Lanfred. in Respons. Eccles. 42, n. 2, et plur. seq.

- 177 Rectius vero mox laudatus Auctor, Praemis-
sae regulae, ait, tum de inchoatione disposi-
tionis ab onere, tum de diversitate orationis
non sunt, nisi quaedam argumenta ex commu-
niter accedentibus deprompta in linea coniectu-
rali, scilicet quia, dum testator primo loco,
ac per orationem absolutam expressit praecep-
tum operis perficiendi, de omnimodo illius
adimplemento principaliter sollicitus fuisse vi-
detur, et opportunioribus mediis illius finis
consecutionem exoptasse, nec propterea illud
subordinare voluisse reputatur incerto eventui
peremptionis, vel insufficientiae¹ particularium
178 illorum bonorum expresse designatorum. Quam-
obrem non est praeclusus aditus tutiori inve-
stigationi diversae voluntatis defuncti, quae,
si ex aliis argumentis et coniecturis appareat,
ut non aliunde quam ex talibus bonis specia-
liter designatis legatum adimpleatur, utique
haec defuncti voluntas sequenda est, spreto
rigore litterae, neglectoque ordine scripturae
fortasse extensae ab inconsulto iurisque impe-
179 rito notario, etc. Parvi enim refert quis vo-
luntatem disponentis sermo exceperit, aut quae
prius quaeve posterius verba calamus scribentis
effuderit, ubi ex non dubiis argumentis conii-
citur vera animi sententia, quam sequi necesse
est, etiam recedendo a proprietate verborum,
et supplendo scripturae defectum.
- 180 Neque admittit ipsum legatum pium in du-
bio censi relictum demonstrative.
- 181 Plura autem idem doctor cumulat argumen-
ta, ex quibus non obstante inchoatione dispo-
sitionis ab onere, tum diversitate orationis, le-
gatum non demonstrative, sed taxative relictum
182 censetur. Praecipuum autem est si non quan-
titas pecuniae in genere, sed certa species sit
legata.
- 183 Vide, et de hac quaestione, et quidem in
utramque partem Rotam in Romana *Funda-*
tionis Monasterii 21 Iunii 1717, coram bon.
mem. Cerro, in Romana *Supplementi et ap-*
plicationis 11 Iunii 1731, cor. cl. mem. Al-
dovrando, et in Novarien. *Cappellaniae* 2 Iu-
lii 1736 et 6 Maii 1737, coram bon. mem.
De Vais, sed potissimum vide doctissimum
Averanium Interpretation. iur., lib. 2, cap. 27,
per tot., ubi materiam pro dignitate tractat,
conciliatque textus omnes, qui inter se contrarii
videntur.

ADDITIONES CASINENSES.

- 1 Legatum, ex § 1 Inst. de Legat., est donatio
quaedam a defuncto relictā, ab haerede prae-
standa. *Verba haec postrema* ab haerede prae-
standa *Theophilus non habet, et tanquam insi-*
titia Cujacius, aliique traducunt. Enimvero ad
legati definitionem non sunt necessaria, quippe

*in qua quaeritur, quid sit legatum, non a quo
sit praestandum, id quod sane non nisi ad ex-
secutionem spectat. Verum cum eiusmodi verba
exstent in vulgatis codicibus, expungenda non
videntur, praesertim cum nihil iurisprudentiae
novae ex Iustiniano adversum contineant, ex
cuius regulis, legatorum possessio ab haerede
praestanda venit.*

Iam vero legare eos omnes posse, quibus²
testamenti condendi facultas est, ex manifestis-
simis iuris principiis sat compertum habemus.

Praestat nunc de capacitate recipiendi legata³
aliqua persequi. Ac primum iis rite legata re-
linqui, qui et haeredes scribi possunt, ex iis-
dem iuris principiis exploratum habe; si et il-
lud excipias, nempe quoties de legato ex causa
alimentorum agitur, illud namque etiam per-
sonae incapaci fieri posse, nimirum morte ci-
vili affecto, eadem Romanae leges permiserunt
in haec verba: *Si in metallum damnato quid
extra causam alimentorum relictum fuerit, pro
non scripto est, nec ad Fiscum pertinet*; l. 3
ff. de His quae pro non scripto.

Quoad vero incertitas personas attinet, ex ve-⁴
teris iurisprudentiae regulis, nec legata, nec
fideicommissa eis relinqui fas erat. Personae
nimirum incertae erant, quas incerta opinione
testator animo suo subiiciebat, veluti si dixis-
set: *Quicumque filio meo filiam suam in ma-*
trimonium dederit, ei haeres meus illum fun-
dum dato; ex § 25 Instit. h. tit. Quippe cum
beneficia certo consilio tribuantur, in ignotos
recte conferri non videbantur. Et quod nasci-
turi homines incerti censerentur, posthumis
alienis, qui nati inter suos haeredes testatori
futuri non erant, etiam inutiliter legabatur;
§ 27 Instit. eod. Ex certis vero personis recte
legabatur personae incertae, veluti, *ex cognatis
meis, qui nunc sunt, si quis filiam meam ux-*
orem duxerit, ei haeres meus illam rem dato;
cit. § 25.

Sed Iustinianus, edita constit., quae desidera-⁵
tur¹, id statuisse videtur, ut alieno posthumo,
et personis incertis utiliter legata relinqueren-
tur, si qua ratione vel ex praesenti vel futuro
eventu certae fierent; § 27 Inst. eod.

Hoc pacto *si pauperes quidem* (testator) scri-⁶
pserit haeredes, et non inveniatur certum pto-
chotrophium vel certae ecclesiae pauperes, de
quibus testator cogitaverit, sed sub incerto vo-
cabulo pauperes fuerint haeredes instituti, simili-
modo, et huiusmodi institutionem valere decer-
nimus. Textus est in l. 49, § 1, Cod. de Episc.
et cleric., etc.

Civitatibus quoque, collegiis, vicis et com-⁷
munitati quaecunque ecclesiasticae vel laicali,
cum tanquam totidem personae moraliter con-
siderentur, legata relinqui posse ex eodem iure

¹ Haec Iustiniani constitutio codici secundae prae-
lectionis inserta est; eius enim Photius, Balsamon ac

Theophili scholiastes, qui nostro codice usi sunt, me-
minere. Quare interciderit sufficiens ratio nos latet.

Iustinianaeo satis compertum est; l. 20 ff. de Reb. dub.

- 8 Ipsi porro haeredi si solus institutus sit, inutiliter legatur, tum quia ex haereditatis aditione iam dominus rerum omnium haereditariarum effectus est, et quod proprium est ipsius, amplius eius fieri non potest; tum quia regula est iuris *neminem a seipso capere posse*, neminem sibi ipsi debitorem et creditorem, neminem contra se ipsum actorem et reum posse intelligi. *Hinc, cum haeredi ex asse, et Titio legatum esset, ad Titium totum legatum ex iure accrescendi pertinere, quia haeredi inutiliter relictum erat*, responsum est in l. 118. Apud Voet ad tit. unic. de legat., n. 4.
- 9 Quod si duo vel plures haeredes instituti fuerint, recte uni ex illis praelegatur; in praelegato enim quid praecipuum prae aliis haeredibus uni haeredi legatur, atque ideo haeres a seipso capere non videtur.
- 10 Quantum vero ad ea quae legari possunt, exploratum est ex iuris principiis res omnes tam corporales quam incorporales modo utilitatem aliquam legatario afferant, et in commercio sint, legatorum materiam constituere secundum illud Digestorum: *Corpora legari omnia, et iura, et servitutes possunt*; l. 41 ff. de Legat. *Sed si talis sit res cuius commercium non est, vel adipisci non potest, nec aestimatio eius debetur: veluti si campum Martium, vel basilicas, vel templa, vel quae publico usui destinata sunt legaverit: nam nullius momenti tale legatum est*. Verba sunt Textus in Instit. § 4 de Legat.
- 12 De iure Romano non tantum res testatoris, verum etiam aliena legari poterat, id quod ex iure hodierno apud nos nullatenus obtinet.
- 13 Res vero legatarii propria, si ei pure legatur, inutile est legatum, quia quod proprium alicuius est, amplius eius fieri non potest; § 10 Instit. h. tit.
- 14 Quod si quis rem suam legaverit tanquam legatarii propriam, valet legatum non obstante errore, quia voluntas defuncti exitum potest habere; § 11 Instit. eod. Huic quippe legato recte convenit ratio *plus valet quod in veritate est quam quod in opinione*.
- 15 Item, ad Romani iuris normam, si res testatoris, sed alteri pignori obligata alicui legatur, valet legatum, et si testator rem esse alteri obligatam ignoraret. Haeredis autem est rem legatam luere, id est a vinculo pignoris liberare, et legatario tradere, si eam obligatam testator sciret: contra luet legatarius, si testator eam obligatam esse ignoraret, itemque si testator expresserit, ut legatarius lueret; § 5 Instit. h. tit., l. 57 ff. de Legat. 1. Id quod iure hodierno apud nos variationem suscepit.
- 16 Quod si testator, qui rem suam legaverat, postea eam alienasset, nihilominus legatum ex iure Iustinianaeo debetur, nisi alienatio animo

adimendi legati facta fuisset, quod divi Severus et Antoninus rescripserunt; § 12 Instit. h. tit. Videtur testator adimendi legatum animum habuisse, si ex mera voluntate alienavit, l. 18 ff. de adimendis Legatis; secus, si necessitate urgente, puta ut se aere alieno liberaret; l. 11, § 12, ff. de Legat. 3. Quod ex iure hodierno non aequae apud nos obtinet. Contra si testator rem legatam pignori dederit, non videtur ademisse legatum; cit. § 12 Instit. Et si testator partem rei legatae alienaverit, pars non alienata omnino debetur: quae vero alienata esset, ex Romanae iurisprudentiae regulis, ita debebatur, si animo non adimendi legati fuisset alienata; cit. § 12, l. 76 ff. de Rei vindicatione.

Res quoque, quae in rerum natura non existit, sed futura speratur, inutiliter legatur, veluti fructus ex hoc vel illo fundo nascituri, et partus qui ex illa ancilla nascetur; § 7 Instit. h. tit. Huiusmodi vero legatum tacitam conditionem habet, si fructus aut partus nascatur; l. 1, § ult., ff. de Condit. et demonstr. Proinde si nihil in fundo nascatur, aut minus quam legatum est, nihil debetur non ultra id quod natum est, l. 8, § 2, ff. de Legat. 2, l. 5 ff. de Tritico, vino, vel oleo legato, ibi: *Cum certus numerus amphorarum vini legatus esset ex eo, quod in fundo Semproniano natum esset: non amplius deberi placuit: et quasi taxationis vicem obtinere haec verba: Quod natum erit*. Quod si res legetur, quae nec existit, nec unquam potest existere, inutile erit legatum.

Quia vero non minus res corporales quam incorporales, quae sunt in commercio, legatorum materiam constituunt, § 21 Instit. h. tit., recte testator legat quod sibi debetur. Id, si ipsi debitori relinquatur, *legatum liberationis* proprie dicitur, ff. de Liberatione legata: si tertio, *legatum nominis*, l. 44, § 6, ff. de Legat. 1. Porro in legato liberationis ius testatoris, et actio debitori remittitur. Quoad vero legatum nominis, si testator debitam sibi pecuniam exegerit, aut debitorem alio modo liberaverit, huiusmodi legatum exstinguitur; l. 75, § 2, ff. eod.

Vice versa debitor creditori suo recte legat, quod ipse debet, modo plus sit in legato, quam in debito, alioquin erit inutile; § 14 Instit. h. tit. Ut enim legatum consistat, necesse est in eo aliquid utilitatis contineri; l. 29 ff. de Legat. 1, l. 1, § 10, ff. ad l. Falcid. Plus est in legato quam in debito, si legatum debito ipso pinguius et utilius sit; veluti si pure legatur, quod in diem aut sub conditione debetur, pinguius est legatum propter *repraesentationem*, id est praematuram et praesentem solutionem: aut si quocunque alio modo fiat, ut creditoris intersit, potius ex testamento agere quam ex pristina obligatione.

- 20 Sic porro maritus utiliter uxori dotem legat, quod proprie *praelegatum* dicitur, quasi ita legatum, ut accipiatur ante diem; l. 88, § 7, ff. de Legat. 2. Nimirum plenius est legatum, quam de dote actio, § 15 Instit. h. tit. Sane in dotis legato, dos statim ab adita haereditate debetur tota; actione vero de dote intra annum redditur.
- 21 Quinimo etsi maritus dotem nullam accepisset, si tamen certam quantitatem designasset veluti: *centum nummos quos ab uxore accepi ei do lego*, eiusmodi quantitas eidem debetur, etsi nulla dos reapse extitisset, ex eo quod falsa demonstratio non vitiat legatum; § 30 Instit. h. tit.
- 22 Si vero, nulla accepta dote, maritus sic praelegasset, nempe: *dotem quam ab uxore accepi, ei do lego*, eiusmodi praelegatum absque quantitatis designatione inutile est; quippe cum uxor nullam dotem dederit, nihil proinde ei debetur.
- 23 Legari vero potest non solum species, sed etiam genus § 22 Inst. h. tit. Species iurisconsultis est res singularis, hoc est individua, veluti fundus Tusculanus, Stichus, etc. Genus vero plures sub se species continet, veluti homo, equus, praedium. Valet legatum generis, modo genus ab ipsa natura terminos habeat, veluti si legetur bos, servus: idque etiamsi neque boves, neque servi in haereditate relictis sint; § 22 Inst. eod. Contra inutile et derisorium est, si genus ab hominum arbitrio pendeat, veluti si testator fundum aut domum legaverit, et in haereditate nullus fundus, nulla domus reperiatur; l. 71 ff. de Legat. 1. Nimirum bove aut homine legato, intelligitur quid testator reliquerit, proindeque valet legatum, etiamsi testator in haereditate boves et servos non reliquerit: contra fundo, domo legatis, non intelligitur quid testator reliquerit: quippe fundi nomine, vel minima pars fundi, significatur: et quaevis pars domus pro domini destinatione domus recte appellatur l. 60 ff. de Verb. significat., l. 24, § 3, eod. de Legat. 1. Atque ita re non definiti generis legata, inutile erit legatum, intellige, si nihil tale in haereditate reperiatur; secus, si extiterit. Sed ubi valet legatum generis, electio legatarii est, nisi testator aliud expresserit, cit. § 22. Quisquis vero eligit modum servare debet, ita scilicet, ut nec optimum, nec pessimum capiat; l. 37 ff. de Legat. 1.
- 24 Legari quoque potest optio, id est electio ex pluribus rebus, veluti si testator ex servis suis, vel aliis rebus optare, id est eligere legatarium iubeat; § 23 Inst. h. tit. Optionis legatum iure veteri erat conditionale, ineratque ipsi legato conditio, *si legatarius optaret*, eoque non optante, ad haeredes optio non devolvebatur. Contra, ex iure Iustiniano, etsi vivus legatarius non optaverit, huiusmodi ius

atque facultas ad haeredes transit. Porro optione legata ipse legatarius etiam optimum seliget; l. 9 ff. de Dol. mal., arbitrio namque legatarii testator permisit, ut quam vellet ex pluribus rebus unam eligeret. Sed si plures fuerint legatarii, quibus optio relicta sit, aut unius legatarii plures haeredes, qui in corpore eligendo dissentiant, ab Iustiniano, § 23 Instit. h. tit., et l. ult. Cod. Communia de legat., introductum est, sorte eligendum, qui optare debeat.

Porro si eadem res pluribus legata fuerit, 25 et omnes legatum agnoverint, legatum inter eos dividitur, § 8 Instit. eod., et ut ait Celsus, *partes concursu fiunt*; l. 80 ff. de Legat. 3. At si unus collegatariorum deficiat, locus est iuri accrescendi: quod etiam ex iure Romano uno ex haeredibus deficiente obtinet. Ius accrescendi est, quo pars haereditatis aut rei pluribus legatae, cohaerede vel collegatario deficiente, coniuncto acquiritur.

Haereditates quoad spectat, valet haec ratio 26 accrescendi secundum Romanas leges ex iuris necessitate; quippe ex illarum norma nemini partim testato, partim intestato decedere fas erat: insuperque nemo pro parte acceptare, pro parte repudiare haereditatem poterat, quod praecipue in haereditatibus ab intestato obtinebat; adeoque uno ex haeredibus deficiente, portio alteri de necessitate accrescebat: id quod iure hodierno apud nos in haereditatibus ab intestato locum habet.

In legatis vero, iuxta earum legum placitum, 27 ex voluntate testatoris ius accrescendi obtinebat. Atque hinc inter collegatarios eiusdem rei a testatore prohiberi accretio potest, ita ut, collegatario deficiente, eius pars penes haeredem maneat.

Quo vero inter collegatarios ius accrescendi 28 locum habeat, oportet ut ad eandem rem sint vocati, hoc est sint coniuncti, iuxta proprium in iure vocabulum; l. 1 ff. de Usufructu accrescendo, et amplius ut unus ex iis deficiat. Deficere, quantum ad praesens, censetur collegatarius, si vel spreverit legatum, vel vivo testatore decesserit, vel incapax, aut indignus factus sit, vel si conditio sub qua legatum relictum sit, defecerit.

Coniuncti autem generaliter dicuntur, qui 29 ad eandem rem legatam vocantur, sive uno sermone sive diversis: suntque triplicis generis, videlicet aut coniuncti *re*, aut *re et verbis*, aut *verbis tantum*; l. 142 ff. de Verbor. signific., ibi: *Triplici modo coniunctio intelligitur. Aut enim re per se coniunctio contingit: aut re et verbis, aut verbis tantum*. Re coniuncti dicuntur, qui ad eandem rem diversis orationibus vocantur, veluti, *Titio fundum lego, Seio eundem fundum lego*. Re et verbis coniuncti sunt, quibus una oratione eadem res legatur, veluti *Titio et Seio aedes meas lego*. Verbis tantum coniuncti sunt, quibus una oratione eadem res

legatur, sed aequis partibus pro indiviso, veluti, *Titio et Seio fundum Tusculanum aequis partibus lego*.

30 « Ius accrescendi, uno ex collegatariis deficiente, inter coniunctos obtinet, qua demum cumque ratione coniuncti sint: in quavis porro coniunctione res integra singulis legari videtur. Sed non pari ratione in omnibus coniunctis id procedit: etenim *re* tantum coniuncti, etiam inviti et sine onere, deficientis partem acquirunt; coniuncti vero *re* et verbis, aut verbis tantum acquirunt volentes, et cum onere. Enimvero *re* coniunctus, ex sua ipsius persona solidum videtur habere; et ita, si alter deficiat, suum magis non deminutum retinet, quam alienum consequitur: ac proinde integrum ipso iure retinet sine onere, quod deficienti collegatario imminabat. Contra coniuncti *re* et verbis, aut verbis tantum, magis ex persona deficientis videtur portio deferri: atque ita tales coniuncti possunt eam non admittere, quia et deficiens potuit repudiare, et si velint portionem deficientis accipere, etiam onus adiunctum subire debent ».

31 « Quod si plures sint coniuncti eadem specie coniunctionis, pars deficiens omnibus ex aequo accrescit: contra vero si plures partim coniunctim, partim disiunctim vocati fuerint, coniuncti in parte coniuncti deficientis caeteris praeferuntur, quasi inter se coniunctiores: omnes vero concurrunt, si disiuncti pars deficiat, sic tamen, ut coniuncti *re* et verbis, aut verbis tantum unius personae vice fungantur: verbi gratia, Testator scripsit: *Primo fundum Tusculanorum do, lego: Secundo eundem fundum do, lego: Tertio et quarto eundem fundum do, lego: Quinto et sexto eundem aequis partibus do, lego*. Deficit primus, portio eius accrescit omnibus, etiam invitis, ita tamen ut trientem secundus, alterum trientem tertius et quartus, tertium quintus et sextus, et quidem omnes sine onere accipiant. Contra deficit tertius, portio eius quarto volenti, et cum onere accrescit; et si deficiat quintus, portio illius itidem sexto volenti, et cum onere accrescit »¹.

32 Id porro notandum, quod simul ac collegatarii inter se coniuncti ius ad rem legatam nati sunt, uno eorum postmodum decedente, eius pars nullatenus ad collegatarios, sed ad haeredes defuncti transmittitur. Illud amplius obtinebat ex iure Romano inter collegatarios in usufructu: quippe, uno moriente, pars superstitibus accrescebat; et non nisi ultimo deficiente, huiusmodi usufructus ad haeredem

propriarium devolvebatur; id quod iure novo apud nos minime est confirmatum: adeoque, ut singuli collegatarii usufructus decedunt; pars singula non ad viventes collegatarios, sed ad propriarium devolvitur.

Iam vero potest in legato *error* intervenire; 34 potest *demonstratio, causa, conditio, aut modus addi*, ut per auctorem traditum est.

Errorem quoad spectat, si erratum sit in praenomine², nomine, cognomine, agnomine legatarii, cum de persona constet, valet legatum; quod idem in haeredis institutione ius est; § 29 Instit. h. tit., ibi: *Si quidem in nomine, cognomine, praenomine, (agnomine) legatarii testator erraverit, cum de persona constet, nihilominus valet legatum. Idemque in haeredibus servatur: et recte. Nomina enim significandorum hominum gratia reperta sunt; qui, si alio quolibet modo intelligantur, nihil interest*. Simili modo in l. 17, § 1, ff. de Condit. et demonstrat., habetur, nempe: *Si in persona legatarii designanda aliquid erratum fuerit, constat autem cui (testator) legare voluerit: perinde valet legatum, ac si nullus error intervenerit*.

Sic quoque valet legatum, etsi in nomine 35 proprio rerum legatarum testator erraverit, dum fundum Cornelianum pro Semproniano appellavit, si modo de fundo constet, ut ex Textu expresso in l. 4 de Legat. 1, nempe: *Si quis in fundi vocabulo erraverit, et Cornelianum pro Semproniano nominavit, debebitur Sempronianus*. Sed si testator in nominibus rerum appellativis erraverit, veluti si cum vellet vestem legare, supellectilem scripserit, putans, vestem appellatione supellectilis contineri, placuit neutrum peti posse; vestem enim testator non dixit, et supellectilem non intellexit; l. 4 ff. de Legat. 1.

Ulterius relinqui potest legatum, vel pure, 36 vel sub conditione. Conditio est adiectio, quae actum ab incerto ac futuro eventu suspendit: eaque alia possibilis, alia impossibilis dicitur. Possibilis triplex est *potestativa, causalis et mixta*. Conditio potestativa est illa, quae a voluntate eius pendet, cui imposita; veluti, *si Capitolium ascenderit*; Casualis, quae a casu et fortuna pendet; nempe *si navis ex Asia venerit*; mixta demum conditio quae partim a voluntate eius cui imponitur, partim a casu pendet. Conditio impossibilis eventum continet nulla ratione extitutum, eaque, vel natura talis est, veluti *si flumen Titius ebiberit, si coelum digito tetigerit*; vel lege, quae fieri vetat, quod

¹ Hodierno iure apud nos ius accrescendi quoad legata, non nisi in coniunctis *re et verbis*, aut *re* tantum, si de re indivisibili agatur, obtinet.

² Romani ferme tribus nom. in personis designandis utebantur, veluti, *P. Cornel. Scipio*. Ex his primum dicebatur praenomen, et denotabat singulas eiusque familiae personas, hoc est nomen proprium personae, uti

nos dicimus, *Petrus, Antonius*, etc. Praenomen idem erat ac cognomen famil., ut *Columna, Caracciolo*, etc. Cognomen familiam ab altera eiusdem gentis distinguebat. — Agnomen tandem ab eventu ducebatur, ut *P. Cornelius Scipio Africanus*, qui a devicta Africa *Africani* agnomen promeruit.

in conditione continetur, e. g. *si Maevium occideris*; vel bonis moribus, quibus conditio repugnat, veluti, *si nudus in foro saltaveris*.

37 Conditiones impossibiles pro non scriptis habentur, adeoque nihil obstat pro haereditatum vel legatorum assecutione, ac si pure et absque conditione relicta sint.

38 Quod si conditiones possibiles adiectae fuerint, legata in pendenti sunt, atque tunc vires capiunt, cum illae implementum habuerint. Et si conditio defecerit, legata quoque sub tali

39 conditione facta corruunt. Quod vero conditionem potestativam observandum, (hanc), « deficere posse, vel *facto ipsius testatoris*, vel *facto ipsius legatarii*, vel *facto tertii* cuius intererat eam non impleri, vel *facto tertii* in cuius persona implenda erat, vel *facto tertii*, cuius nihil interest impleatur, nec ne, vel denique

40 *casu*. Si *facto ipsius testatoris* implementum non sequatur, defecisse conditio intelligitur, nec relicta peti possunt; veluti si testator leget Titio sub conditione, *si is solvat Maevio*, quod testator legans Maevio debet, et testator postea vivus ipse debitum exsolvat; l. 72,

41 § pen., ff. de Condit. et demonstrat. Sed et si ipsius legatarii *facto* non impleatur conditio, dum implere valens, implere non vult, etiam tunc pro defecta habetur conditio, nec debetur quod relictum est l. 3 Cod. de Condit. insertis,

42 l. 31 ff. de Condit. et demonstrat. At si implementum conditionis impediverit tertius, cuius intererat eam haud impleri, cum legatarius implere vellet, perinde habetur ac si impleta esset, et relicta praestanda sunt; l. 81

43 ff. de Condit. et demonstrat. Idemque est, si impeditum sit implementum *facto tertii*, in cuius persona conditio implenda erat, veluti, *si decem Caiiae det*, *si Caiam in uxorem ducat*, et illa decem acceptare nolit, vel in nuptias consentire; l. 11 ff. eod., vel turpe et luxuriosum, ac impudicum vivendi genus eligendo sese nuptiis honesti viri indignam effecerit; arg. l. 63 ff. cit. tit. de Condit. et demonstr.

44 Quod si *facto tertii* cuius non intererat, utrum conditio existat, nec ne, impeditum fecerit implementum eius, veluti cum Titio legatur, *si is Stichum servum suum manumiserit*; et Stichus a tertio occidatur, conditio pro defecta habetur, nec quidquam iuris ad legatarium in re legata devolvitur, si mortuo demum testatore caedes facta sit; l. 23, § 2, ff. ad legem Aquiliam. Sed si vivo testatore servus manumittendus occisus sit, conditio magis pro impleta habetur, si modo testator adhuc superstes sciverit, *facto tertii* rem ad eum casum

deductam esse, ut existere amplius non possit, quia testator sciens eam conditionem a legatario per talem casum supervenientem impleri non posse, facile suam potuisset mutare voluntatem, si nolisset relicta praestari, ac id non agens, credendus est in eadem liberalitatis voluntate perstitisse ».

« Si casu fortuito superveniente non sequatur id quod conditione potestativa comprehensum est, veluti mortalitate personae, circa quam implementum conditionis faciendum erat, dum quis legato honoratus est, *si Stichum servum suum manumiserit*, eodem modo, uti in casu superiori, videndum, utrum vivo, an mortuo testatore casus talis extiterit. Nam si vivo et sciente testatore mortuus sit Stichus manumittendus, conditio pro impleta habetur, aut certe pro non defecta, et ob id relicta debentur, quasi per honoratum non steterit quominus impleatur; l. 8 ff. de Condit. et demonstrat. Quod si testator ignoraverit, magis est, ut relicta non debeantur, dum incertum est, an testator si scivisset, conditionem per casum supervenientem impleri non posse, voluntatem suam non fuisset mutaturus.

» Si vero post mortem demum testatoris casus fortuitus mortalitatis extiterit, quo impeditum fuerit potestativae conditionis implementum, ipsa quoque conditio defecta censetur, nec relicta peti possunt ».

« Quod si fundus Titio legatus esset, *si centum Symphoro et Ianuario praestiterit*; et Symphoro ante centum dationem, mortuo, quaereretur, an periisset legatum ob conditionis defectum, benigna interpretatione responsum a Pomponio fuit, legatarium partem dimidiam Ianuario dantem, partem fundi consecuturum esse, *si non post moram Titii Symphorus decesserit*; l. pen., § 1, ff. de Condition. et demonstrat ».

Ad haec conditiones potestativae, aliae in 47 *faciendo*, aliae in *non faciendo* consistunt. Si in non faciendo versentur, multum interest, utrum in contractibus, an ultimis voluntatibus appositae fuerint. Siquidem si decem quis stipulatus fuerit, *si in Capitolium non ascenderit*, etc., eventus conditionis expectandus est, ut promissa iure petantur, adeoque perinde est, ac si stipulatus esset, cum moreretur sibi dari ¹. Ex adverso voluntatum ultimarum favore placuit, institutum, vel legato proprietatis aut solius usufructus honoratum, sub tali conditione in non faciendo consistente, confestim posse relicta percipere, praestita cautione Mutiana, datis fideiussoribus, aut iureiurando cum

¹ Siquidem cum conditiones de non faciendo, v. g. *si Romam non iveris*, non nisi, cum qui mortuus sit, verificari possint, sequeretur, legatarium sub tali conditione honoratum, nusquam suae vitae tempore legatum petere posse; et si de legato usufructus ageretur,

cum usufructus morte usufructuarii expiret, nihil hinc legatarius nec sibi, nec suis haeredibus acquireret. Hinc Romanae leges sapientissime *cautionem Mutianam*, Q. Mulo Scevola auctore, invexerunt, vi cuius legatarii res legatas absque temporis interiectione consequi poterant.

hypotheca bonorum interposito, de restituendis ex supremo iudicio perceptis, una cum fructibus et usuris, damnis insuper resarcitis, quae proprio facto, et culpa legatarii in rebus legatis secuta fuissent; l. 79, § 1, de Condit. et demonstrat., Novell. 22, cap. 44, § 2, 3 et 4.

48 Hanc honorato cavendi necessitatem remittere poterat testator. Notandum vero, quod cautio Mutiana locum habebat, quoties non nisi mortuo legatario conditio verificari potuisset: si enim eo vivente, conditio exitum habere possibile fuisset; uti cum legatum esset Titiae, si Caio non nupsisset, quia evenire poterat, ut Caius ante Titiam decederet, conditio verificanda erat pro legati consecutione, scilicet Titii decessus; l. 106 ff. de Condit. et demonstrat. (vel eius incapacitas ad contrahendum matrimonium uti apud catholicos ex voto solemni, vel ex sacro ordine suscepto), absque eo quod beneficium Mutianae cautionis interim invocare Titia posset, si non paruerit conditioni de non faciendo conceptae.

49 Illud vero quoad conditiones spectat, discriminis intercedit inter contractus, donationesque inter vivos et testamenta, sive actus ultimae voluntatis; siquidem in his postremis, si haeres vel legatarius sub conditione honoratus ante eam impletam moriatur, nullum ad suos haeredes ius quoad haereditatem, vel rem legatam transmittit. Contra vero si donatio inter vivos sub conditione facta sit, et ea pendente donatarius decedat, spem omnem donationis ad suos successores transfert, non secus ac in aliis inter vivos actibus ac contractibus obtinere exploratum est.

50 Insuper addendum, quod ubi in legatorum praestatione dies incertus praefigitur, huiusmodi legata fiunt conditionata, iuxta illud Digest.: *Dies incertus conditionem in testamento facit*, l. 75 de Condit. et demonstrat. Hinc ex eod. iure Romano: *Si incerta dies quasi cum pubes erit, cum in familiam nupserit, cum magistratum inierit, cum aliquid demum, quod scribendo, comprehendere sit commodum (fecerit), nisi tempus conditione obtigit, neque res pertinere, neque dies legati cedere potest*; l. 21 ff. Quando dies legat. cedat. Et in l. 22 eod.: *Si Titio, cum is annorum quatuordecim esset factus, legatum fuerit, et is ante quartum decimum annum decesserit, verum est ad haereditatem eius legatum non transire; quoniam non solum diem, sed etiam conditionem hoc legatum in se continet, si effectus esset annorum quatuordecim*.

51 Hoc pacto si ita scriptum: *Haeres meus cum ipse moriatur, centum Titio dato, legatum sub conditione relictum est; quamvis enim haereditatem moriturum certum sit, tamen incertum est an legatario vivo dies legati non cedat: et non est certum legatum ad eum per-*

venturum; l. 79, § 1, ff. de Condit. et demonstrat.

Quod si legatum factum sit ad diem certum 52 praestandum, scilicet, post biennium a morte testatoris, etc., legatum eiusmodi nullatenus sub conditione est, sed ad terminum dicitur; adeoque et si legatarius ante tempus praefinitum moriatur ius ad haeredes suos transmittit. Et idem est, si designatum esset tempus implendi legati, dum legatarius moriatur; ex l. 4 ff. Quando dies legat. cedat, nempe: *Si vero cum ipse legatarius moriatur, legetur ei, certum est legatum ad haereditatem transmitti*.

Porro in legatis conditionalibus, vel ad terminum, ne spes vel iura legatorum, rebus successoriis per haereditatem dissipatis aut distractis, frustrarentur, optimo iure constitutum fuit, pendente conditione vel termino, haereditatem satisfacere debere legatariis huiusmodi, pro legatorum assecuratione: *Ne sine ratione hoc praetori visum est, sicut haeres incumbit possessioni bonorum, ita legatarios quoque carere non debere bonis defuncti; sed aut satis dabitur eis, aut si satis non detur, in possessionem bonorum venire Praetor voluit*; l. 1, § 2, ff. Ut legat. seu fideicomm. servand. causa caveatur.

Iam vero dominium rei legatae statim morte 54 testatoris transit in legatarium, ut ex iuris axiomate exploratissimum est. Quod si res legata post mortem testatoris sed ante traditionem pereat, perit legatario, quia a morte testatoris dominus est, nisi facto haereditas perierit; § 16 Instit. h. tit. Et si res legata casu fortuito, aut facto alieno perierit, nulla mora ab haerede facta, legatario perit: contra perit haeredi, si ipsius dolo, mora, culpa, aut facto aliquo intercederit; l. 25, § 2, ad Senatum Trebellianum.

Verum si res legata aequae apud legatarium 55 periisset, aequius est, haereditatem, qui in mora tradenda fuit, nihil praestare debere; l. 15, § 3, ff. de Rei vindicatione.

Amplius si quid vivo testatore, de re legata 56 decedat, quod reliquum est, debetur, nisi sit accessio eius, quod perit: iure enim Romano accessio semper sequitur rem principalem: ac proinde re principali extincta, semper perimitur accessio; l. 2 ff. de Peculio legato. Si vero rei legatae aliquid, mortuo testatore, decedat, quod superest, legato cedit, quamvis id accessio sit; l. 12 ff. de Peculio legato: si quidem a morte testatoris rei legatae dominium ad legatarium transit.

Quod si universitas quaedam rerum legata 57 sit, augmentum et decrementum vivo testatore contingens legatarii lucro aut damno est. Proinde grege relicto, cedunt legato oves, quae post conditum testamentum adiunctae sunt: ex adverso, si grex, vivo testatore, ad unam ovem pervenerit, quae superest, ovis debetur,

§ 18 Inst. h. tit., quamvis grex esse desierit; quod enim ex grege superest, pars gregis est, non accessio; et pars semper debetur. Et si aedes fuerint legatae, iis collapsis, area legati nomine peti potest, utpote pars aedificii, non accessio; l. 22 ff. de Legat. 1.

58 Haec vero ita se habent in proprietate legata: nam ususfructu gregis aut domus relicto, nec ususfructus debetur unius ovis, quae sola supersit, nec in area ususfructus manet; l. ult. ff. Quibus modis ususfructus amittatur, § 3 Instit. de Usufruct., una quippe ovis, et area non sunt grex, aut domus in quibus ususfructus relictus est.

59 De iure Romano Iustinianaeo tres actiones ad petenda legata proditae sunt; nimirum *Actio in personam*, *actio in rem* et *hypothecaria*. *Actio in personam* ex quasi contractu est, adversus scilicet haeredem, simul ac haereditatem adiit, pro rebus legatis persolvendis; *actio in rem* est ex dominio, quod a morte testatoris ipso iure transit in legatarium, daturque adversus quemcunque rei legatae possessorem, si res legata corporalis sit, et testatoris propria; et hypothecaria demum est ab hypotheca, cui omnes res haereditarias in gratiam legatariorum Iustinianus subiectas esse voluit. Utcunque vero haec actio detur, si quantitas in genere legata sit, vindicatio seu actio adversus tertium non datur, ubi res haereditariae, venditione etc. non amplius penes haeredem sint: quod idem iure hodierno apud scriptores receptum.

60 Quia vero hominis voluntas ad supremum usque vitae exitum ambulatoria est, l. 4 ff. de adimendis Legat., pro iure suo testator relicta legata adimit vel transfert. Adimuntur legata, quoties testator legatariis quos destinaverat, amplius ea conferri non vult, id quod duobus modis fit, nempe vel verbis, per actus nempe contrarios ultimae voluntatis; vel factis, si vel rem legatam alienet (de hoc vide superius dicta) vel corrumpat, aut ad aliam formam redigat, ita ut ad priorem speciem reduci nequeat; l. 65, § 2, ff. de Legat. 1, l. 88, § 2, de Legat. 3.

61 Sic porro adimuntur legata per translationem, nimirum a persona in personam, vel mutato ipso legato; aut conditione adiecta, qui duo postremi modi modificationes potius dicendi veniunt.

62 Corruunt vero legata pluribus modis, ut nihil inde debeatur, veluti legatario mortuo ante testatorem; interitu rei sine facto haeredis, ut supra dictum est, defecta conditione in legatis conditionalibus, iuxta ea quae tradidimus, repudiatione legatarii, tandem si haereditas non adeatur, quippe tunc ex iure Romano, vi testamenti resoluta, legata intercidebant; nisi ex eodem iure adiecta esset in testamento clausula sic dicta codicillaris, (de qua suo loco dicemus

sub v. *Testamentum*), vi cuius haeres ab intestato legata praestare debere compertum est.

Hic porro notandum, quod ex iisdem Romanis legibus cautum est, nempe si haeres institutus ipsemet esset, cui haereditas ab intestato devolvenda esset, isque haereditatem testatam repudiaret, ex causa intestati successurus, non per hoc liberabat se a legatorum praestatione; en textus legis: *Praetor voluntates defunctorum tuetur, et eorum calliditati occurrat, qui, ommissa causa testati, ab intestato haereditatem, partemve eius possident, ad hoc ut eos circumveniant, quibus quid ex iudicio defuncti deberi potuit, si non ab intestato possideretur haereditas, et in eos actionem pollicetur*; l. 1 ff. Si quis omiss. caus. test. Sic quoque si haeres institutus repudiaret haereditatem, ea mente ut ad legitimum haeredem transiret, hic ad legata persolvenda tenebitur: *Si quis per fraudem omiserit haereditatem, ut ad legitimum (haeredem) perveniat, (hic) legatorum petitione tenebitur*; l. 1, § ult., ff. Si quis omiss. caus. testam.

Quod attinet ad legata pia, notandum illam dici *piam dispositionem seu pium legatum*, quod relinquitur pro honore Dei vel sanctis, vel pro salute animae, vel in aliud quodcunque pium opus. Alii vero et brevius dicunt, illud dici *legatum pium*, quod pro anima relinquitur. Ventriglia t. 2, annot. 28, § 1, de Legatis piis, n. 2.

« Igitur legatum ad pias causas dicitur quidquid ecclesiae relinquitur; nam relicta ecclesiae, cappellae aut monasteriis, pio loco, sunt consequenter relicta ad pias causas... quia relicta ecclesiae dicuntur relicta Deo pro salute animae... Eleganter Bened. Aegid. Lusit... ait, legatum pium tripliciter considerari posse: aut enim pium dici ait propter recipientis personam, vel solum propter causam, in quam legatur, vel denique propter intentionem agentis, licet id ultimo loco relatum habeat locum in solo tribunali divino. » Barbosa Iur. eccl. univ. lib. 3, cap. 27, de Legat. piis, n. 2 et seqq.

Hoc pacto « dicitur quoque legatum factum ad piam causam, si fiat pro salute animae, et pro remissione peccatorum, et amore Dei... Relictum autem pro anima intelligitur, non solum quod quis legat pauperi... verum etiam quod relinquitur ecclesiae pro celebratione missarum, et alimentis clericorum seu religiosorum, seu pro constructione et ornamentis ipsius ecclesiae; (idem dic) de relictis pro luminaribus, cereis, anniversariis, et caeteris ad perpetuum cultum divinum, sive etiam temporalem pertinentibus. » Barbosa ibidem, n. 11 et 12.

« Ex dictis collige dici legatum pium quidquid relinquitur pauperibus et egenis, pupillis, viduis, peregrinis, auxilio proprio destitutis, vel ratione morbi vel aetatis, expositis, et si-

milibus quibuscunque miserabilibus personis, in honorem Dei Omnipotentis.... Abbas, et alii communiter. » Ventriglia ibidem, num. 3. « Item quod relinquitur hospitalibus, vel aliis locis, in quibus pauperes et miserabiles personae foveantur, aut alia charitatis opera exercentur. » Barbosa cit. cap. 27 Iur. ecclesiast. univers., num. 12.

67 Pari modo « relictis collegiis sacris et religiosis, confraternitatibus etiam saecularibus et profanis, institutis ad exercenda opera pietatis et charitatis... Eremitis, qui eligunt solitariam vitam et conversis, (dicuntur) relictis ad pias causas. » Barbosa loc. cit., n. 12.

68 (Hinc) « collige dici pium legatum, imo inter pia praecipuum, quod factum est ecclesiae, monasteriis et aliis piis locis, in quibus senes, debiles et infantes, et aliae personae miserabiles et languidae aluntur, et alia caritatis opera exercentur. » Ventriglia adnot. 28, § 1, de Legat. piis, n. 31.

69 Illud amplius dicitur pium legatum, quod relinquitur pro fabrica ecclesiae vel monasterii, vel pro alio loco pio construendo. Ventriglia ibid., n. 52.

70 Ad pia quoque opera intelligitur relictum: quod pro redimendis captivis relinquitur; (vel) pro excarcerandis carceratis (nempe ex causa aeris alieni): (vel) pro monachanda pauperula: (insuper) pro maritandis pauperibus puellis, et ita pro earum dote: pari modo quod relinquitur causa studii; item pro constructione monumenti, vel pro ecclesiis reficiendis: idem dic de illo, quod relinquitur pro sepultura, et pro sepeliendis mortuis, seu funeris impensa. Sic quoque relictis facta pro incertis et male oblati sine dubio dicuntur relictis ad pias causas, ex quo sunt pro exoneratione conscientiae, et salute animae testatoris. Ita enumerantur legata huiusmodi apud Barbosam ibidem, n. 13 et seqq.

71 « Connumerari (quoque) inter piam causam dispositionem, legatum, vel donationem factam pro refectioe et constructione pontium, viarum, murorum et fossatorum civitatis et castrorum, et similium, ea ratione, quia praedicta deserviunt etiam pauperibus et miserabilibus personis, quae inibi inhabitant, sicut eadem ratione dicitur pia dispositio, quae facta est pro custodia civitatis et locorum. » Ventriglia ibid., n. 72.

72 « Late sumpto vocabulo, sic Barbosa, relictum pro anima intelligitur, quod pro bono publico legatum, veluti pro restauratione pontium vel viarum... aut pro civitatis custodia et publicorum locorum, modo necessitatem loca huiusmodi paterentur; quia tunc praesumuntur legata illa pro bono publico et personarum utilitate, ac consequenter pro animae salute relictis: sed si non adesset eius rei necessitas, nullam habet speciem legati ad pias

causas... ubi vero pro huiusmodi necessitate relinquitur, pro legato ad pias causas omnino accipietur, praeter quam quod eius executio ad ecclesiasticos non spectabit, ubi ius ecclesiae aliqua in re non attingeret; » cit. cap. 27 de Legat. piis, n. 21.

Quantum ad piorum legatorum executionem 73 spectat « pietatis causa Episcopos fecit olim executores piarum omnium dispositionum, iisque facultatem attribuit compellendi laicos ad implementum, non absolutam, sed cumulatam cum laicis magistratibus: *vel principali vel Pontificali auctoritate compelli haeredes ad obsequium supremae voluntatis*. Ulpianus respondit l. *Haereditas* 50 ff. de pet. Haered., dum sacris templorum custodibus consueverant idcirco prisci etiam idololatrae supremas tabulas commendare. Quinto Ecclesiae saeculo imp. Leo et Anthemius exactionem pii legati in redemptionem captivorum Episcopo dioecetano mandarunt; l. *Nulli* 28 Cod. de Episcop. et cler. Dein Iustinianus, Novell. 131, cap. 11, generatim edixit, pias quaslibet defunctorum voluntates, nedum pro captivis redimendis, verum pro alendis etiam pauperibus, ut implerent executores testamentarii; tum si hos testator non designaverit, vel designati negligentes aut contumaces fuerint, ad Episcopum loci, ecclesiaeque oeconomum devolvi munus implendi: *In omnibus enim, addit imperator, tabulis piis voluntatibus sanctissimos locorum Episcopos volumus providere, ut secundum defuncti voluntatem universa procedant; licet praecipue a testatoribus aut donatoribus interdictum sit eis habere ad hoc aliquod participium*. Imperatoriis hisce legibus utitur Gregorius IX ad episcopalem iurisdictionem tuendam canonico iure Decretalium in piis dispositionibus. »

Hoc pacto, in cap. *Nos quidem* 3 de Testam., ad Episcopum Calaritanum rescribit: *Secundum piissimas leges, dilatas defunctorum pias voluntates episcopali decens est studio adimpleri*. Deinde Noviodumensi Episcopo, in c. *Tua Nobis* 17 eodem tit., responsum dedit, nempe: *Cum in omnibus piis voluntatibus sit per locorum Episcopos providendum, ut secundum defuncti voluntatem universa procedant, licet etiam a testatoribus id contingeret interdici*.

Conformiter iuri Decretalium Tridentina Synodus decrevit in haec verba: *Episcopi, etiam tanquam Sedis Apostolicae delegati, in casibus a iure concessis omnium piarum dispositionum, tam in ultima voluntate, quam inter vivos sint executores.... ac omnia quae ad Dei cultum aut animarum salutem, seu pauperes sustentandos instituta sunt, ipsi ex officio suo, iuxta sacrorum canonum statuta, cognoscant et exequantur*. Sess. 22 de Reform., cap. 8.

« Ad utriusque fori ecclesiastici, et saecula- 75

ris notionem hinc patet, cur pia dispositiones olim communi iure cum civili, tum canonico deferrentur hoc etiam in regno, secundum juris regulam »¹.

- 76 « Posthac controversiae inter ecclesiasticos et laicos iudices (excitatae), et instauratae sunt super competenti piarum dispositionum iudicio: cum istud Episcopi esse mixti fori putantes, iure praeventiois idcirco vindicarent sibi etiam in laicos, ex recitatis legibus Iustinianaeis et Decretalibus, et Tridentino decreto. E contra id totum negabat saecularis potestas ex praeteritis regionum tribunalium gestis, moribusque. Nam Regens Villanus... obviam ivit inter caetera, iam dicto Tridentino decreto, quo Episcopi, etiam tanquam Sedis Apostolicae delegati, in casibus a iure permissis omnium piarum dispositionum declarantur executores... Tandem praevaluit laicorum sententia novis Concordatis obfirmata, quibus tribunali mixto mandatur sola vigilandi cura, ut laici ad pia legata exsolvenda *ab laicis iudicibus* competentibus, ecclesiastici *ab Ecclesiasticis* compellantur; nuda scilicet facultas excitandi ordinariam cuiusque fori competentis iurisdictionem, expers cum notione iudiciaria, tum imperio cogente »². Ex Carolo Gagliardo Inst. Iur. can., lib. 3, tit. 8, de Caus. olim. eccles., § 18, 19, 21.

- 77 Circa vero commutationem legatorum piarum, primum illud constabiliendum est, pias defunctorum voluntates sartas tectas esse servandas: *ultima voluntas defuncti modis omnibus conservari debet*; ita statuitur can. 4, caus. 13, qu. 2, et in Clement. cap. 2 *Quia contingit* de Religios. dom., ibi: *Quod ex quae ad certum usum largitione sunt destinata fidelium, ad illum debeant, non ad alium (salva quidem Sedis Apostolicae auctoritate) converti.*

- 78 Hinc « regulariter loquendo, nullus praeter Summum Pontificem executor, nec Episcopus quidem, relictis ad certas pias causas, in alios usus vel causas, etsi evidenter meliores essent, commutare potest, si voluntas determinata defuncti commode ac iuste adimpleri potest: Molina disp. 249, n. 1; Layman lib. 3, tr. 5, cap. 11, n. 11, cum communi ac certa aliorum. » Reiffenst. ad tit. 26 de Testam. et ult. volunt., § 23, n. 804.

Hoc pacto Glossa in cit. Clem. sic habet: *Nota per hanc litteram solum Papam alterare posse usum illorum, quae per fideles donata sunt vel relictas. Sed vide infra dicenda.*

Ubi vero commutationi voluntatis huiusmodi locus fit, iustam ac necessariam causam concurrere debere, ex Tridentino habemus exploratum in haec verba: *In commutationibus ultimarum voluntatum, quae non nisi ex iusta et necessaria causa fieri debent, Episcopi, tanquam delegati Sedis Apostolicae, summarie et extra-iudicialiter cognoscant, nihil in precibus, tacita veritate vel suggesta falsitate fuisse narratum, priusquam executiones praedictae executioni demandentur.* Sess. 22 de Reform., cap. 6.

Quantum porro ad huiusmodi commutationem attinet, « id in piis operibus, ac dispositionibus solius pontificiae potestatis est: quamvis enim, reiecta dubitantium opinione, in foro externo ubique receptissimum sit, ut supremus princeps, qui potestatem habet condendi leges, in eisque dispensandi, atque tollendi ius tertii, possit in eius ditione cum propriis subditis derogare fideicommissis, aliisque ultimis voluntatibus, seu alias eas commutare, eo quia testandi facultas, suaeque voluntas conferendi in tempus inhabile, in quo per mortem annihilatus est, ac desiit esse dominus, non proveniat a lege divina vel naturali, cui lex positiva dispensare non valeat; sed proveniat a lege positiva, cui eadem derogare potest, et consequenter princeps, qui lex animata dicitur: atamen in iis dispositionibus, quae Deum et animam concernunt, id solius Pontificiae potestatis est, ex quo saecularis potestas in his non se ingerit; » est doctrina Card. de Luca, Adnotat. ad §§ Conc. Trid., disc. 21, n. 5, eamque rite applica ex numeris seqq.

« Quaeritur hic 1° An Summus Pontifex possit sine iusta causa valide commutare ultimas voluntates Testatorum? Nulli dubium quod Papa potest cum causa ultimas voluntates commutare, ut patet ex Clement. *Quia contingit* de Religios. dom., ubi dicitur: *Ea quae ad certum usum largitione sunt destinata fidelium, ad illum debeant, non ad alia (salva Sedis Apostolicae auctoritate) converti.* Sed dubitatur, an id possit Papa sine causa? Tres sunt

¹ Regius consiliarius Thomas Carnevalius l. 1 de Iudiciis, tit. 1, disp. 2, qu. 5, n. 332, haec scribit: *Illud verum est, et negari non debet, semel publicato testamento apud saecularem iudicem, si agatur de executione ipsius, causam esse mixti fori, et posse adiri pro ea tam ecclesiasticum quam saecularem, esseque locum praeventioni.* Ad id laudat auctoritates iuris civilis et canonici, et Covarruviam. Consonant Regens de Marinis lib. 1 Resolut., cap. 204, n. 9, et seq.; Abbas in cap. 3 de Testament., ex synodicis plurium regnorum constitutionibus; Felicianus Oliva de For. Eccl., part. 3, qu. 34, n. 3, addit consentaneos Hispaniae mores ex lege Regia lib. 1, tit. 62, § 2, et episcopalibus totius regni synodis. Gagliard. uti supra.

² En dispositio concordati, scilicet benedictini, anni 1741, in haec sane verba: *Questo Tribunale non dovrà avere altra incumbenza, se non che... 6. d'invigilare all' adempimento de' legati pii, col procurare nei casi particolari nella maniera, che stimerà più propria, che i renitenti a soddisfare, se saranno laici, dai loro competenti giudici laici sieno costretti all' adempimento de' legati pii, e se saranno ecclesiastici dai loro rispettivi superiori e giudici ecclesiastici;* cap. 9, num. 10. Quidquid insuper apud nos ad hanc rem spectat, in Actibus post novissimum concordatum anni 1818, part. 5, pag. 141, part. 6, pag. 40, part. 10, pag. 214, videre est.

sententiae apud Sanchez... Prima sententia affirmat, quam tenent Armil... Ang.... Sylv.... Tabien, etc., apud Sanchez. Ratio, quia omnia legata intelliguntur implicite relicta ad arbitrium Papae vel principis. Secunda sententia, quam tenent Angles., Rosell., Covarr... et cui adhaeret La Croix, id admittit de potestate absoluta, non autem ordinaria. Tertia sententia verior, et communis..... omnino negat posse Pontificem aut principem sine iusta causa commutare testatorum voluntates. Probatur ex Trid. sess. 22, cap. 6, ubi (ut sentit Layman... cum Molin...) supponitur tales commutationes posse fieri a Sede Apostolica *non nisi ex iusta et necessaria causa*... Si igitur legatum est profanum, poterit princeps ob necessitatem publicam, vel aliam iustam causam in aliud legatum profanum vel pium commutare; si vero legatum est pium, poterit Papa tantum, iusta causa interveniente, in aliud pium convertere. » D. Alphonsus de Ligorio lib. 3, tract. 5, de sept. praecept. Decalogi, cap. 4, dub. 2, num. 931.

« Hoc pacto Barbosa ait, ex Conc. Trident. sess. 22, cap. 6, de Reform., statuitur huiusmodi commutationes, neque ab Apostolica Sede fieri debere, nisi ex iusta et necessaria causa... Hinc Molina... subdit a Conc. Trid. sancitum esse, ut quando commutatio alicuius ultimae voluntatis a Sede Apostolica fuerit obtenta, non prius executioni mandetur, quam Episcopus loci, tanquam Apostolicae Sedis delegatus, summarie et extraiudicialiter cognoscat, nihil in precibus tacita veritate, vel suggesta falsitate fuisse narratum. » De offic. et potest. Episc. alleg. 83, n. 1.

82 « Quaeritur 2° An Episcopi cum iusta causa possint commutare pias dispositiones? Prima sententia affirmat... Ratio 1^a. quia communis sententia (ut asserit La Croix...) tenet, apud Episcopos esse huiusmodi facultatem ordinariam commutandi, quia talis commutatio est quaedam dispensatio in lege praescribente exactam impletionem ultimarum voluntatum; unde quando dicitur fieri posse dispensationes, et non exprimitur *a quo* in Tridentino, satis intelligitur fieri posse ab Episcopis; uti cum pluribus docet Suarez de Leg. lib. 6, cap. 14, num. 8, et Sanchez de Matrim. l. 8, disp. 5. Hinc inferunt idem Sanchez... et Lugo... quod si testator reliquit alicui ecclesiae legatum pro festo anniversario, potest Episcopus illud ad tempus commutare in reparationem ecclesiae, quae aliter non posset reparari. Ratio 2^a. quia licet Episcopus nequiret hoc facere ex potestate ordinaria, potest tamen ut Sedis Apostolicae delegatus, modo adsit iusta causa iudicio Episcopi. Idque probant ex Tridentin. sess. 22, cap. 6, ubi dicitur: *In commutationibus ultimarum voluntatem, quae non nisi ex iusta et necessaria causa fieri debent, Episcopi, tan-*

quam delegati Sedis Apostolicae, summarie et extraiudicialiter cognoscant, nihil in precibus tacita veritate, vel suggesta falsitate, fuisse narratum, priusquam commutationes praedictae executioni demandentur. » Ita Barb. de offic. et potest. Episc., alleg. 83, num. 5... citatque etiam Rotam Romanam, dec. 1132, et ita etiam Salmat. de Leg. c. 5, n. 67.

« Secunda vero sententia probabilior, quam tenent Mal... Layman... et Sanchez... cum aliis, negat posse Episcopos, etiam cum iusta causa commutare ultimas voluntates. Ratio, quia ex cap. *Tua* de Testam., et ex Trident. sess. 22, cap. 8, imponitur Episcopis exsequi exacte ultimas voluntates; et hoc etiam si commutatio fieret in melius, ut dicunt Barbosa loc. cit., n. 3; Layman... cui adhaeret Lugo... contra Dianam... ac Sylv., Baia, Graff., Comit., Vasquez, etc., apud La Croix... qui admittunt commutationem in melius. Nec probari dicunt primam sententiam ex Trid. in cit. cap. 6. Nam ibi tantum committitur, Episcopis, ut quando commutationes ultimae voluntatis a Sede Apostolica eis committuntur, ipsi antequam illae executioni demandentur, examinent, an sint verae causae expositae. Concilium enim in cap. 5 immediate praecedenti locutum erat de executionibus dispensationum a sola Sede Apostolica obtentorum, et hoc aiunt esse conforme Clement. *Quia contingit*. Valde tamen probabiliter censet Layman... et consentiunt Salmat... cum Bonac. et Trull. quod si aliqua causa superveniat, vel si fuerit testatori ignota, quam si ille cognovisset, aliter disposuisset, tunc Episcopus cum haerede potest ex epikeia interpretari voluntatem testatoris et legatum in alium usum convertere; puta si legatum sit relictum pro vasis sacris conficiendis, quibus ecclesia non egeat, sed potius casualis. Quando autem legata pia nullo modo possunt applicari ad usum a testatore intentum, illa non sunt caduca, sed applicanda sunt in alium pium usum, arbitrio Episcopi et executoris, ut docet idem Layman... cum Abb. et Lugo... ex cap. *Nos quidem* de Testam. » D. de Ligorio loc. et n. cit.

Caeterum quidquid sit, videtur canonistas in eam magis ivisse sententiam, Episcopum, ut *Sedis Apostolicae delegatum*, ultimas defunctorum voluntates *ex causa* commutare posse. « Concurrente iusta, sic Barbosa, et rationabili causa, Episcopus tanquam Sedis Apostolicae delegatus, ultimas defunctorum voluntates commutare potest, ut disponit Conc. Trident. sess. 22, c. 6, et sess. 25 de Reform., c. 4... Item etiam potest ob causam, quae suo iudicio videatur iusta, legatum quodcunque pium ad certum usum relictum in alium pium commutare, quamvis tale legatum de iure et de facto valeat adimpleri. » Barbosa de offic. et potest. Episc., alleg. 83, n. 5.

Consentit Engel in haec verba: « De iure communi tantum S. Pontifici, et non nisi ex rationabili causa, concessum esse pias defunctorum voluntates commutare: attamen hodie ex Conc. Trident. sess. 22, c. 6, etiam Episcopus, tanquam Apostolicae Sedis delegatus, tales commutationes ex iusta et rationabili causa facere potest. » Ad tit. 26 de Testam. et ult. volunt., n. 23.

Simili modo Ventriglia haec habet: « Solet in his terminis quaeri, an valeat Episcopus commutare legata, et alias pias fidelium voluntates: et communiter respondent DD. posse Episcopum commutare ultimas voluntates ex iusta et necessaria causa, tanquam Sedis Apostolicae delegatum, praemissa extraiudiciali et summaria cognitione, nihil precibus tacita veritate, vel suggesta falsitate fuisse narratum; ita ad litteram disponit Tridentin. sess. 22, cap. 6. » Adnotatio 28, § 2, de Legat. piis, tom. 2, n. 42.

- 83 Porro, ut docet idem Barbosa « dubitari tamen potest, an Episcopus possit hanc commutationem solus facere? In qua quaestione tenent doctores, requiri haereditis consensum ex cap. *Nos quidem* 3 de Testam... Si tamen haeres nollet consentire, posset solus Episcopus... Item requiritur consensus ecclesiae, cui legatur, ex l. *Legatum* ff. de Usufr. leg., et l. *Legatum* ff. de Administr. rerum ad civit. pertin. Et si nec ecclesia, nec haeres vellent consentire, Episcopus solus id exsequetur... Si haeres contradicat, et ecclesia consentiat Episcopo commutare volenti, praevaleret consensus ecclesiae ad tuendam voluntatem defuncti. » Loc. cit., n. 6.

Pari modo Ventriglia ibidem, sub num. 49 « Notatum est, ait, posse Episcopum ex causa iusta et rationabili commutare pia legata. Verum id intelligendum est: primo, haerede requisito, quando ex commutatione gravatur: et ratio est, quia haeres sustinet partes defuncti; et probatur per textum *Nos quidem* de Testam... Secundo, intelligendum est requisito loco pio, cui fuerat factum legatum quia iuri consonum non est, ut quis inscius et invitus damnum patiatur; probatur l. *Legatum* ff. de Usufr. leg., et l. *Legatum* de Administr. rer. ad civit. pertin. Verum, si haeres, aut pius locus dissentiant, tunc Episcopus solus potest commutationem piorum legatorum facere, ex praesumpta voluntate testatoris.

« Ulterius, si Episcopus intendit commutare in alium pium usum legatum, sive haereditatem relictam hospitali ad certum peregrinorum, aut aliarum personarum genus suscipiendum;

si in loco, ubi sunt dicta hospitalia, similes personae, aut perpaucae reperiantur, tunc in hoc casu particulari, ultra requisitionem haereditis et loci pii, ut supra, Episcopus tenetur adhibere consilium duorum canonicorum, qui rerum usu peritiores sint; per Conc. Trident. sess. 25 de Reform., cap. 8; Genuensis in Prax. cur. archiep. Neap., cap. 24, num. 4. » Sic idem Ventriglia ibidem, cit. n. 49.

Atque ut rite rem expediamus, lubet addere quae amplius a Barbosa tradita sunt quoad huiusmodi legatorum commutationem, hoc sane pacto: « In commutationibus faciendis tria sunt praecipue observanda. Primum est, quod licet commutatio voluntatis in casibus (designatis) permittatur, non est tamen, nisi in alium usum pium facienda; nec enim in usum profanum est convertendum, quod pia testantium voluntate semel est Deo dicatum, neque contra defunctorum voluntatem est quidquam, quoad fieri potest, commutandum. Quare et etiam secundo loco observandum, ut in eum quoque pium usum, qui voluntati defuncti sit proximior, et salutis animae suae utilior, conversio fiat, sicuti de conversione fructuum locorum piorum, subsistente causa, statuit Conc. Trident. sess. 25 de Reform., cap. 8. Tertio observandum erit, in facienda commutatione, ut consensus haereditis gravati, nec non legatarii quoque requiratur, cum utriusque intersit defuncti voluntatem non praecise servari, ad notata per DD. in Clement. *Quia Contingit*. » Iur. eccl. univ. lib. 3 de Legat. ad pias caus., cap. 27, n. 59.

« Pro complemento materiae advertendum duxi, sic idem Barbosa, non posse Episcopum commutare ultimas voluntates pertinentes ad ecclesiam suam cathedralem, mensamve suam, aut capituli eiusdem cathedralis; quia non potest autorizare (super) rebus pertinentibus ad mensam suam, vel sui capituli, cap. *Possessionis* de Rebus eccles. non alien. Ita Moneta de Commut. ult. vol., cap. 3, qu. 13, concl. 1, n. 378, ubi n. seq. resolvit, hodie cum capituli consensu, qui probatur ratione interesse, posse ultimas voluntates ad eiusdem mensam spectantes commutare. » De offic. et potest. Episc., alleg. 83, n. 16.

Tandem « Episcopus non potest regulariter commutare ultimas voluntates subditorum praelatis inferioribus, seu quae pertinent ad iurisdictionem praelatorum inferiorum, sed solum data eorum negligentia... » Rota decis. 159, num. 1, part. 2 divers. Idem Barbosa loc. et n. cit. Sed haec hactenus.

LEGATUS

Summarium.

1. Legati unde sic dicantur? - 2. Legati aliter vocantur et accipiuntur in iure civili, et aliter in iure canonico, et qui sint legati in iure civili? - 3. Legati in iure canonico sunt in triplici differentia, nempe legati *a latere*, legati *missi*, seu Nuntii Apostolici, et legati *nati*. - 4. Legati *a latere* alii sunt ordinarii, et alii extraordinarii. Et qui sint legati *a latere* ordinarii? - 5. Quare dicantur legati *a latere*? - 6. Legati *a latere* extraordinarii, qui sint? - 7. Quamvis plures a Summis Pontificibus fuerint missi legati *a latere* extraordinarii Episcopi, et alii non Card., nunc autem constans praxis obtinuit non mitti, nisi Card. legati *a latere*. - 8. Et dato, quod contingat, ut contingit, mitti alios non Card., non datur eis titulus legati *a latere*, sed missus nominatur, et titulatur *Nuntius cum potestate legati a latere*. - 9. Hinc solis Cardinalibus proprie competit nomen legati *a latere*. - 10. Legati missi seu Nuntii Apostolici, qui dicantur et sint? - 11. Legati *nati*, qui dicantur, et sint? - 12. Omnes supradicti legati habent iurisdictionem ordinariam in provinciis sibi conceditis, et talis iurisdiclio non expirat per mortem Papae legantis, quamvis ipsa iurisdictione nondum uti coeperint, imo provinciam nondum ingressi fuerint. - 13. Omnes supradicti legati possunt causas ad se pertinentes aliis delegare, cum hac tamen advertentia, quod iurisdiclio delegatorum ab ipsis legatis expirat una cum legatorum officio, seu finita horum legatione, quando res est adhuc integra; secus vero, quando non est amplius integra. - 14. Ut res non sit amplius integra, sufficit citatio partis facta per delegatum ante cessationem legationis legati. - 15. Imo sufficit, quod ante cessationem legationis, legati praecesserit citatio, licet talis citatio ad partes antea non pervenerit. - 16. Omnes supradicti legati possunt causas suorum provincialium per appellationes ad ipsos devolutas cognoscere, et debito fine terminare. - 17. Imo de iure antiquo poterant olim legati cognoscere, et definire non solum causas per appellationem, sed etiam in prima instantia ad ipsos delatas; at iure novo Concilii Tridentini est nunc limitata talis facultas. - 18. Quinimo omnes supradicti legati neque se intromittere possunt in causis illis, qui per Papam specialiter cuipiam alteri delegantur. - 19. Legati in quo differant a delegatis? - 20. Legati *a latere* excellentiorem et ampliorem iurisdictionem prae aliis legatis habent. - 21. Legati *a latere* de iure possunt absolvere quoscunque excommunicatos, ob percussione etiam enormem; imo et etiam ob caedem clerici, et hoc non solum intra suam provinciam et suos subditos, sed etiam extra suam provinciam, et quoscunque extraneos undecunque ad se accedentes a die egressus sui ab Urbe usque ad diem reditus in eandem. - 22. Legati autem non de latere, seu missi, vel Nuntii, sine speciali facultate nequeunt de iure extra provinciam sibi commissam absolvere a tali excommunicatione; et intra suam provinciam possunt absolvere solummodo subditos suos, non autem extraneos aliunde accedentes. - 23. Legati autem nati nequeunt sine speciali facultate, neque intra provinciam suam, absolvere suos subditos. - 24. Legati *a latere* possunt de iure concedere licentiam abbati exempto, ut eligi possit in Episcopum, et transire possit ad ecclesiam sibi concessam. - 25. Id tamen non possunt alii legati sine speciali sibi concessa facultate. - 26. Legati *a latere* possunt confirmare electiones Episcoporum, Archiepiscoporum et exemptorum. - 27. Id autem non possunt alii legati sine speciali sibi concessa facultate. - 28. Legati *a latere* possunt conferre beneficia, quae vacant tempore suae legationis in provincia sibi concedita. -

29. Imo, spectato iure communi, legati *a latere* concurrunt cum quolibet Ordinario suae provinciae in collatione beneficiorum, ita ut inter ipsos simul, et Papam locus sit praeventioni. - 30. Id tamen sine speciali pontificia concessione nequeunt alii legati. - 31. Excipiuntur tamen legati missi seu Nuntii Apostolici, qui, ex facultatibus sibi concessis, possunt conferre quaecunque beneficia, etiam reservata, dummodo non excedant valorem ducatorum 24. - 32. Legati autem nati in sua provincia extra suam dioecesim sine speciali pontificia concessione nequeunt ulla beneficia utcumque minima conferre. - 33. Alia de iis quae possunt, vel non possunt, legati *a latere*, et Nuntii Apostolici circa collationem beneficiorum. *Remissive*. - 34. An legati *a latere*, et Nuntii Apostolici possint in sibi commissis provinciis conferre ordines, et approbare confessarios. *Remissive*. - 35. Adducuntur ad haec variae resolutiones Sacrae Congregationis Concilii. - 36. Adducitur resolutio et conclusio D. Ursayae. - 37. Nuntius Apostolicus si absque facultate Sanctae Sedis promoveat ad sacros ordines clericos suae provinciae, ipse, et ordinati incurrunt in poenas impositas a Sacro Concilio Trident. - 38. Nuntius Apostolicus non debet exercere divina in ecclesia Archiepiscopi absque eius licentia. - 39. Legati et Nuntii Apostolici non possunt pro se, vel pro suis consanguineis procurare a principibus, ad quos destinantur, favores, vel eis uti ad consequendas dignitates apud Sedem Apost. - 40. Legati et Nuntii Apostolici non possunt procedere contra clericos, nisi Episcopo prius requisito et negligente; alias acta et processus nullius sunt valoris, et tenentur ad restitutionem et damna. - 41. Legato praesente in civitate, Episcopus non potest populo benedicere, nec uti mozetta vel rochetto discooperto; intra vero propriam ecclesiam potest, si ibi non sit praesens legatus, vel eo annuente. - 42. Legato *a latere* praesente, caeteri legati deponunt sua insignia, et suspenditur, pendente praesentia ipsius, exercitium potestatis eorum. - 43. Legatus *a latere* potest cognoscere de causis contra exemptos. - 44. Alii autem legati non possunt de iure sine speciali facultate Pontificia in exemptos iurisdictionem exercere; Nuntii autem Apostolici solent talem facultatem a Sede Apostolica obtinere; unde, ex Rota, Nuntius est iudex exemptorum, et potest alios iudices exemptis subdelegare. - 45. Legatus in sua provincia valide assistit matrimonii. - 46. Legati et Nuntii Apostolici possunt subditis suae legationis, et Nuntiaturae pro quocunque opere pio concedere centum et plurium dierum indulgentiam; attamen semper minus quam annum; pro templo autem seu cappella, possunt concedere indulgentiam septem annorum, septem quadragenarum pro illis, qui confessi communicaverint, et in eo loco de more oraverint ad intentionem Ecclesiae. - 47. Et tales indulgentiae concessae a legatis, et Nuntiis sunt perpetuae. - 48. Legatus et Nuntius absque speciali facultate apostolica non habet auctoritatem extrahendi a loco immuni, nec consignandi reum curiae saeculari; unde si extrahat, debet reponere, etc. - 49. Legatus et Nuntius Apostolicus absque speciali facultate apostolica nequit absolvere ab excommunicatione ob violatam immunitatem ecclesiasticam. - 50. Legatus duarum vel plurium provincialium, potest in una iurisdictionem exercere de negotiis et causis alterius. - 51. Legati Papae statuta durant etiam finita legatione. - 52. Legati iurisdiclio, seu officium cessat quatuor modis, qui assignantur. - 53. Legatus a Papa revocatus usque dum talem revocatum ignorat, continuat et perseverat in iurisdictione, et valida sunt quae interim gerit. - 54 ad 57. Additiones ex aliena manu. - Vide Additiones Casinenses.

- 1 Legati sic dicuntur, quia ut publice mittantur, leguntur, indeque legantur seu ablegantur. Reiffenstuel. lib. 1 Decretal., tit. 30, n. 1, et
- 2 alii. Legati aliter vocantur et accipiuntur in iure civili, et aliter in iure canonico. *Communis*. Legati in iure civili sunt illi, qui mittuntur, et quibus mandat proconsul iurisdictionem, leg. *Legatus* ff. de offic. Proconsulis. Solent enim proconsules ob rerum gerendarum multitudinem in provincia Legatos statuere, qui non propria sed mandata iurisdictione utuntur, et hoc modo intelligitur, et accipitur Legatus, ff. et Cod. in titul. de offic. Proconsul. et Legat., et de his fit mentio in cap. *Legatos* 2 de offic. Legati in 6. Alii vero legantur, seu mittuntur a principibus laicis summo Pontifici, vel ab eisdem principibus inter se, ad referenda videlicet mandata suorum principum, sicque ad exercendum nudum ministerium absque alia iurisdictione, et vocantur
- 3 *oratores*, seu vulgo *ambasciatores*. Legati in iure canonico sunt in triplici differentia, nempe Legati *a latere*, Legati missi, seu nuntii apostolici, et Legati *nati*. *Communis* et colligitur ex cap. *Cum non ignoretis* 1, et cap. *Excommunicatis* 9 de officio Legati, et cap. *Officii nostri* 1 eodem in 6, et Glossa ibidem, verb. *Legati*. In ipso enim cit. cap. *Cum ignoretis* fit mentio de Legato nato, in cit. cap. *Excommunicatis* fit mentio de Legato *a latere*, ac misso, et in cit. cap. *Officii nostri* fit mentio de omnibus tribus, scilicet tam de Legatis a Papa missis, sive sint *de latere*, sive non, quam de Legatis natis. * Summum Pontificem pollere potestate mittendi Legatos certum est quam quod certissimum, cum id ex vi et natura primatus profluere compertum sit. Cum enim ad iura primatus pertineat cura suprema, et sollicitudo omnium ecclesiarum, nemo erit, qui inficiari possit, id iuris per universam Ecclesiam pro unitate fidei, ac bono disciplinae ecclesiasticae illi competere, luculenter id adstruitur in extravag. *Super gentes et Regna*, un. de Consuet. inter communes, quidquid demum sit, an huius constitutionis auctor habendus sit Ioannes XXII, cui communiter tribuitur, an potius Bonifacius VIII, cui hodierni critici potiori suffragio adiudicant *.
- 4 Legati *a latere* alii sunt ordinarii et alii extraordinarii. Legati *a latere* ordinarii sunt Cardinales illi, qui a Summo Pontifice mittuntur ad obeundum in alia provincia legationis officium cum iurisdictione, seu potestate ordinaria ad instar praesidium provinciarum, ut sunt legati Bononiae, Ferrariae, Romandiolae, etc.
- 5 Et dicuntur *a latere*, quia Cardinales ad latus Summi Pontificis assistunt, et sic dum mittuntur, quasi *a latere* extrahi videntur. Papa enim, et Cardinales unum corpus mysticum faciunt, cuius caput est Papa, et membra eius sunt Cardinales; arg. can. *Si quis cum militi-*

bus 22, caus. 6, qu. 1, ibi: *Nam et ipsi pars corporis nostri sunt*, ac propterea Legati *a latere* nuncupantur c. *Decreto* 11, caus. 2, qu. 6, ibi: *Ante legatos nostros ex latere missos*: et can. *Si quis Episcopus* 30, ead. caus. et quaestione, ibi: *Ut de latere suo presbyteros mittat*. Sic Cohell. in Notitia Cardinal. cap. 16, privileg. 16, in princip.; Tondut. Qu. Beneficial. par. 3, cap. 20; Barbosa lib. 1 Iur. Eccles. univers., cap. 1, n. 1. Cardin. Petra t. 2 Comment., ad Constit. 3 Alexand. III, sect. 1, n. 1, et alii passim. Legati *a latere* extraordinarii sunt illi, qui mittuntur occasione alicuius emergentis necessitatis Ecclesiae universalis, ut ad concilia convocanda, vel etiam apud reges pro pace promovenda, sive pro Summi Pontificis paterno amore alicui regi in eius adventu testificando, vel alia simili gravi causa. *Communis*. Et quamvis pluries a Summis Pontificibus pro similibus causis fuerint missi Episcopi, et alii non Cardinales; nunc autem constans praxis obtinuit non mitti nisi Cardinales Legatos *a latere*, ut observat eminentissimus Petra loc. cit., n. 9. Et dato quod contingat, ut contingit, mitti alios non Cardinales, non datur eis titulus Legati *a latere*, sed missus nominatur nuntius *cum potestate legati a latere*, quae clausula de stylo curiae Romanae consuevit adiacere mandatis legatorum, qui fimbriam vestimenti Papae tetigerunt, seu qui ab eo mandatum vivae vocis oraculo receperunt, ut ex aliis notat Barbosa loc. cit., n. 5. * Vide etiam Gambarum de Officio Legati *a latere*, in prooemio n. 27 seqq. et Villadiego in tractatu de Legato, qu. 9, num. 2 seq. *. Hinc solis Cardinalibus proprie competit nomen Legati *a latere*, a quibus magis Pontificia auctoritas, et maiestas repraesentatur; non autem Archiepiscopis, Episcopis, aliisque praelatis in curia Papae existentibus, et ab ipso missis; ut tradunt Glossa in cit. cap. *Cum non ignoretis* 1 de offic. Legati, verb. *Legationis*, et in cit. cap. *Excommunicatis* 9 eod. tit., verb. *Commissam*; Speculator tit. de Legat. § *Sequitur*, n. 1 et 2; Boerius de Potestat. Legati *a latere*, n. 12, et plurimi alii cum Barbosa loc. cit., n. 4.

Legati missi, seu Nuntii Apostolici dicuntur, et sunt illi praelati, non Cardinales, qui a Papa mittuntur ad alios principes pro obeundo apud ipsos munere legationis, cap. *Volentes* 8 de officio Legati: Et tales sunt Nuntii Germaniae, Franciae, Hispaniae, etc., et olim apocrisarii dicebantur graeco vocabulo; quasi secretarii, ut in can. *Septuaginta* 12, dist. 26, et in c. *Significasti* 4 de Election., et Glossa ibidem, verb. *Apocrisarii*, ubi expresse dicit: *Apocrisarii dicuntur Nuntii domini Papae quasi secretarii*; et in regnis seu provinciis sibi commissis in negotiis agendis personam gerunt, et auctoritatem Romani Pontificis: can. *Valde*

necessarium 1, dist. 94. * Nuntiorum Apostolicorum duas classes distinguit Leopoldus Pilati origin. Iur. Pontif., l. 1, tit. 21, de Legatis Apostolicis; alios primi ordinis, qui scilicet sunt apud imperatorem, regesque Galliae, Hispaniae, Lusitaniae; alios secundi ordinis, cuiusmodi sunt Nuntii Poloniae, Neapolis, apud Venetos, Florentiae, Bruxellis, Coloniae, Lucernae. Adde his internuntios ut qui nunc Augustae Taurinorum residet. Universe de Nuntiis *missis* praeter interpretes Decretalium ad lib. 1, tit. 30, de officio Legati, copiosius agunt Barbosa Iur. eccles., l. 1, cap. 5 seqq.; Petrus Levrenius in Foro ecclesiastico, et Matthias a Corana in Tract. posthumo de potestate et dignitate Legatorum Apostolicorum, etc. Leodii 1572. Cavebis autem, si sapis, a commentatione historico-canonica *de Legatis, et Nuntiis Pontificum, eorumque fatis et potestate*, quae ab Anonymo prodiit in Germania 1785; scatet enim mendacii erroribusque iuri Pontificii primatus omnino repugnantibus, ut cum ait, ne ipsum quidem Pontificem esse posse ordinarium, et immediatum iudicem in dioecibus Episcoporum, aut causas per appellationem ad se devolutas Romae cognoscere, ac definire posse *.

11 Legati nati dicuntur, et sunt illi, quorum dignitati, quam in Ecclesia obtinent, munus legationis est annexum, et dicuntur Legati nati, non quod a Sede Apostolica non hauriant auctoritatem, sed quod hanc illa dederit fixae cuidam Ecclesiae, et quicumque illi fuerit praefectus, una simul etiam fiat, ac veluti nascatur Legatus Apostolicus, utpote cuius munus suae dignitati de iure annexum habet. Sic Legatus natus a iure dicitur Archiepiscopus Cantuariensis in Anglia, ut expresse habetur in cap. *Cum non ignoretis* 1 de officio Legati; Archiepiscopus Eboracensis item in Anglia, ut habetur in cap. *Dilecti filii* 1 de Appellationibus; Archiepiscopus Rhemensis in Gallia, ut habetur in cap. *Per venerabilem* 13, § *Verum*, Qui filii sint legitimi, et sic de aliis. * In Germania plures Archiepiscopi Legatorum natorum nomine insignantur, ut Archiepiscopus Salisburgensis, elector Coloniensis, Archiepiscopus Pragensis, de quibus consule Holl, in Statistica Eccl. Germ., part. 1, cap. 6, § 33 *.

12 Omnes supradicti Legati tum de latere, tum missi, tum nati, habent iurisdictionem ordinariam in provinciis sibi concreditae; et talis iurisdictione ipsorum Legatorum non exspirat per mortem Papae legantis, quamvis ipsa iurisdictione nondum uti coeperint, immo provinciam suam necdum ingressi fuerint. Sic desumitur ex cap. *Legatos* 2 de officio Legati in 6; Glossa ibid., verb. *Declaramus*. Legati enim Papae sunt, et esse dicuntur Legati Sedis Apostolicae, ut cap. *Dilectus* 6, et cap. *Nemini dubium* 10 de officio Legati, et saepe alibi. Ipsa

autem Sedes Apostolica nunquam moritur; cap. *Si gratiose* 5 de Rescript. in 6, adeoque, etc. Sic Glossa in cit. cap. *Legatos*, verb. *Declaramus*. Fagnan. in c. *Cum olim* 14, de Maioritat. et obed., num. 67, cum variis aliis; Barbosa l. c., num. 90, et alii ibi citati; Reiffenstuel loc. cit., num. 11; Layman, et alii passim.

Omnes supradicti Legati possunt causas ad 13 se pertinentes aliis delegare, cum hac tamen advertentia, quod iurisdictione delegatorum ab ipsis Legatis expirat una cum legatorum officio, seu finita horum legatione, quando res est adhuc integra, secus vero quando res non est amplius integra, sed causa delegata iam incoepa est; cap. *Licet undique* 30 de officio Delegati, et concordat cap. *Relatum* 19, c. *Gratum* 20 de officio Delegati, et cap. *Quamvis* 6 eod. in 6, cap. *Nemini dubium* 10 de officio Legati, et leg. *Et quia* ff. de Iurisdic. omn. Iudic. Ut res non sit amplius integra sufficit citatio partis facta per delegatum ante cessationem legationis Legati. Vide verb. *Delegatus*, n. 45.

Imo sufficit quod ante cessationem legationis 15 Legati praecesserit citatio, licet talis citatio ad partes antea non pervenerit; vid. cit. verb. *Delegatus*, a n. 46.

Omnes supradicti Legati possunt causas suorum 16 provincialium per appellationem ad ipsos devolutas cognoscere, et debito fine terminare. Communis, textu expresso in cit. cap. *Cum non ignoretis* 1 de officio Legati. Imo, de iure 17 antiquo ex cit. cap. *Cum non ignoretis*, poterant olim Legati cognoscere, et definire non solum causas per appellationem, sed etiam per simplicem querelam, etiam in prima instantia ad ipsos delatas. At iure novo Concilii Tridentini sess. 24, De reform., cap. 20, § *Legati quoque etiam de latere*, etc., est limitata eorum facultas, et est expresse statutum, quod causae omnes fori ecclesiastici in prima instantia coram Ordinariis locorum sint cognoscendae ac terminandae, nec Legati etiam de latere et Nuntii, quorumcunque facultatum vigore, possint in praedictis causis Episcopos impedire, aut alio modo iurisdictionem iis praeripere; alias eorum actus, et processus nullius momenti sint, et ad damni satisfactionem partibus illati teneantur; unde nisi speciali facultate post Concilium sint muniti, in praedictis causis nullatenus se ingerere possunt. Sic Sacra Congr. Conc. in Nullius 24 Augusti 1640, et in Pisauren. 14 Mart. 1648. Imo omnes 18 supradicti Legati neque se intromittere possunt in causis illis, quae per Papam specialiter cuiuspiam alteri delegantur, cum mandatum speciale deroget generali. Communis, textu expresso in cap. *Studuisti* 2 de officio Legati.

Legati Papae in hoc differunt ab eius delegatis, quod delegati Papae dicantur illi, quibus

una tantum, vel certae causae delegantur terminandae, extra quam vel quas non extenditur eius iurisdictio, cum sit limitata, et solum delegata, et non ordinaria vi proprii officii, arg. l. 1, § *Qui mandatum*, ff. de Officio eius cui mandata est iurisdictio. Econtra vero Legati Papae habent iurisdictionem et facultatem cognoscendi de omnibus causis concredita sibi provinciae; nec eorum iurisdictio est limitata et delegata, sed vere ordinaria vi proprii iuris, officii et dignitatis, arg. l. *More maiorum*, et l. *Quia* ff. de Iurisd. omnium Iud. *Et sic communis doctorum*.

20 Legati a latere excellentiorem, et ampliorem iurisdictionem prae aliis Legatis habent. *Com-*

21 *munis*. Unde Legati a latere de iure possunt absolvere quoscunque excommunicatos ob percussionem clerici etiam enormem, imo et ob caedem eiusdem; et hoc non solum intra provinciam suae legationis quo ad suos subditos, sed etiam extra suam provinciam quo ad omnes extraneos, undecumque ad se accedentes a die egressus ex urbe usque ad diem reditus in eandem: cap. *Quod translationem* 4, et cap. *Excommunicatis* 9 de offic. Legati, arg. a sensu contrario desumpto, et expresse cap. *Ad Eminentiam* 22 de Sentent. excommunicat. Glossa in cit. cap. *Excommunicatis* 9 de offic. Legati, verb. *Mittuntur*. Barbosa lib. 1 Iuris ecclesiast. univers., cap. 5, n. 27, cum pluribus ibi citatis; Azorius part. 2, lib. 5, cap. 32, qu. 6; Reiffenst. l. c., n. 28 et 45, in fine, et alii passim.

22 Legati autem non de latere, seu missi, vel Nuntii sine speciali facultate nequeunt de iure extra provinciam sibi commissam absolvere a tali excommunicatione ob percussionem clerici vel monachi, et intra suam provinciam possunt absolvere solummodo subditos suos, non autem extraneos aliunde accedentes. *Communis*, textu expresso in cit. cap. *Excommunicatis* 9

23 de offic. Legati. Legati autem nati nequeunt sine speciali facultate neque intra suam provinciam absolvere suos subditos a tali excommunicatione ob percussionem clerici vel monachi. *Communis*, textu expresso in cit. c. *Excommunicatis*.

24 Legati a latere possunt concedere licentiam abbati exempto, ut eligi possit in Episcopum, et transire possit ad ecclesiam sibi concessam. *Communis*, textu expresso in cap. *Si abba-*

25 *tem* 35 de Election. in 6. Id tamen non possunt alii Legati sine speciali sibi concessa facultate. *Communis*, textu claro in cit. cap. *Si*

26 *Abbatem*. Legati a latere possunt confirmare electiones Episcoporum. *Communis*, textu expresso in cit. cap. *Si abbatem*, § *Huiusmo-*

27 *di*, 36 de Elect. in 6. Id autem non possunt alii Legati sine speciali sibi concessa facultate. *Communis*, textu expresso in cit. cap. *Si abbatem*, § *Huiusmodi* in fine, ibi: *Alii autem*

legati hoc nequeunt, nisi id eis a Sede ipsa (Apostolica) specialiter sibi commissum.

Legati a latere possunt conferre beneficia 28 quae vacant tempore suae legationis in provincia sibi concredita. *Communis*, textu expresso in cap. *Dilectus* 6 de offic. Legati, et cap. *Officii nostri* 1 eod. in 6, cum similibus. Imo, spectato iure communi, Legati a la- 29 tere concurrunt cum quolibet Ordinario suae provinciae in collatione beneficiorum, ita ut inter ipsos simul et Papam locus sit praeventioni, cap. *Si a Sede* 31 de Praebend. in 6; Rota in una Assisiensi *Beneficii*, 9 Mart. 1587, cor. Orano; Glossa communiter recepta in cap. *Offic. nostri* 1 de offic. Legati in 6, verb. *Ampliori*. Id tamen sine speciali ponti- 30 ficia concessione nequeunt alii Legati. *Communis*, textu expresso in cit. cap. *Officii nostri* 1 de offic. Legati in 6. Excipiuntur ta- 31 men Legati missi, seu Nuntii Apostolici, qui ex facultatibus sibi concessis possunt conferre quaecunque beneficia, etiam reservata, dummodo non excedant valorem ducatorum 24. Rota part. 15 recent., dec. 24, num. 3. Legati au- 32 tem nati in sua provincia extra suam dioecesim sine speciali pontificia concessione nequeunt ulla beneficia, utcunque minima, conferre. *Communis*, arg. cit. cap. *Officii nostri* 1 de offic. Legati in 6.

Alia de iis, quae possunt Legati a latere 33 et Nuntii Apostolici circa collationem beneficiorum, vide verb. *Beneficia*, art. 5, a n. 10 usque ad 29. Et de iis, quae non possunt, vide d. verb. *Beneficia*, cit. art. 5, a n. 51 usque ad 60.

An autem Legati a latere et Nuntii Apo- 34 stolici possint in sibi commissis provinciis conferre ordines, et approbare confessarios? Vide verb. *Approbatio*, art. 1, a n. 26 usque ad n. 38.

Quibus adde sequentia tredecim dubia pro- 35 posita, et resoluta in Sacra Congregat. Concilii 29 Februar. 1707, videlicet:

1. An Nuntius Apostolicus apud Helvetios possit concedere facultatem audiendi confessiones personarum saecularium, vel etiam regularium, imo et monialium in dioecesi Comen. sine licentia et approbatione Ordinarii loci?

2. An idem Nuntius, sace rdotibus non approbatis ad audiendas confessiones, concedere possit facultatem absolvendi in foro interno ab haeresi, censuris, etc.

3. An possit concedere facultatem generalem absolvendi a casibus Ordinario reservatis, et quatenus affirmative.

4. An expediat adhiberi aliquod moderamen in huiusmodi facultatum communicatione, tam circa numerum, quam circa qualitates personales eorum quibus conferuntur?

5. An possit concedere suis commissariis,

subditis dioecesis Comen. facultatem eligendi sibi confessarium, etiam non approbatum ab Ordinario?

6. An possit concedere licentiam retinendi et legendi libros haeticorum, seu alios quomodolibet prohibitos?

7. An commissarii nuntiaturae accedere possint ad monasteria monialium, easque alloqui, etiam citra necessitatem officii, absque licentia Ordinarii?

8. An iidem commissarii concedere possint aliis ad eos recurrentibus licentiam alloquendi moniales sine licentia Ordinarii?

9. An dicti commissarii obligati ad residentiam ratione canonicatus, vel alterius beneficii, possint ab illa abesse pro negotiis commissariatus, et nihilominus lucrari distributiones, aliaque omnia emolumenta tanquam si essent praesentes?

10. An idem reverendissimus Nuntius concedere possit dictis commissariis licentiam retinendi famulas, quamvis non annosas, cum derogatione quaruncunque ordinationum per Ordinarios locorum quomodolibet factarum?

11. An concedere possit facultatem exorcizandi independenter ab Ordinario?

12. An iidem commissarii concedere possint licentiam laborandi in diebus festis?

13. An commissarii nuntiaturae punire possint etiam in prima instantia fectorum violatores, blasphematores, aliosque contra Dei, et Sanctae Sedis praecepta temere agentes?

Die 26 Februarii 1707, propositis in Sacra Congregatione Concilii dictis tresdecim dubiis; eadem Sacra Congr. Concilii respondit ut infra:

Ad 1, 2, 3, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, *Negative*. Ad 4, provisum in 1, 2 et 3. Ad 6, ad Congregationem Sancti Officii.

36 Sic refert Ursaya tom. 2, part. 1, discept. 31, ubi in fine adducit alia 16 dubia, quae dicit non fuisse in eadem Sacra Congregatione Concilii proposita, et ea ipse, variis adductis, negative resolvit a n. 19 usque ad n. 92, unde videri possunt apud ipsum, qui post plurima solida fundamenta pro tali negativa resolutione adducta sub num. 93, sic praecise concludit: *Adversus quae in universum non relevat asserere, quod S. R. E. Cardinales Legati a latere, et Apostolicae Sedis Nuntii, uti Ordinarii Ordinariorum, possint in suis provinciis omnia ea, quae Episcopi possint in eorum dioecibus, et proinde cum illis possunt concurrere, eosque praevenire ex ratione, quia gerunt vices Apostolicae Sedis, et Summi Pontificis personam repraesentant. Quia (sunt verba Pignatelli. consult. 187, n. 14, tom. 9), haec et similia non procedunt in iis, quae a sacris canon. et Sac. Conc. Trid. et Const. Apost. expresse proprio Ordinario reservata sunt.*

37 Nuntius Apostolicus, si absque facultate San-

ctae Sedis promoveat ad sacros ordines clericos suae provinciae, ipse, et ordinati incurrun-
t in poenas impositas a Sacro Concil. Tri-
dent. cap. 8, sess. 22, De reformat. Sic Sa-
cra Congregat. in Taurinens. 16 Apr. 1633,
teste Bonfadino in Thesauro ecclesiast. dec.,
resol. 31, n. 4, et Barbosa Summa apostolic.
decis., verb. *Nuntius Apostolicus*, n. 4. Nun-
tius Apostolicus non debet exercere divina in
ecclesia Archiepiscopi absque eius licentia. Sa-
cra Congr. Rit. in Taurinens. 9 Mart. 1593,
quam refert Sellius in Select. Canon., c. 22,
n. 3, et Barbosa l. c., n. 2.

Legati et Nuntii Apostolici non possunt pro
se vel pro suis consanguineis procurare a prin-
cipibus, ad quos destinantur, favores, vel eis
uti ad consequendas dignitates apud Sedem
Apostolicam, sub poena excommunicationis la-
tae sententiae reservatae; Pius IV const. 96,
incipient. *Et si Romanum*. Legati et Nuntii
Apostolici non possunt procedere contra cle-
ricos nisi Episcopo prius requisito et negligente;
alias acta et processus nullius sunt valoris,
et tenentur ad restitutionem et damna. Conc.
Trid. sess. 24, de Reform., c. 20.

Legato praesente in civitate, Episcopus non
potest populo benedicere, nec uti mozzetta,
vel rochetto discooperto; intra vero propriam
ecclesiam potest, si ibi non sit praesens lega-
tus, vel eo annuente. Sacra Congregat. Conc.
in Perusina 2 Octob. 1601, quam refert Sel-
lius loc. cit., cap. 2, n. 83, et Barbosa loc.
cit., verb. *Legatus*, n. 2. Legato a latere prae-
sente, caeteri legati deponunt sua insignia, et
suspenditur, pendente praesentia ipsius, exerci-
tium potestatis eorum. Communis, textu ex-
presso in cap. *Volentes* 8 de officio Legati.

Legatus a latere potest cognoscere de causis
contra exemptos; c. *Si Abbatem* 36 de Elect.
in 6, ibi: *Ei tamen ab alio, quam a nobis,
vel ab Apostolicae Sedis Legato, si sit in pro-
vincia de latere nostro missus*; Barbosa lib. 1
Iur. ecclesiast. univers., cap. 5, num. 77, cum
plurimis aliis ibi citatis; Diana part. 1, tract. 2,
res. 16; Donatus Prax. rerum regular., tom. 1,
tract. 13, qu. 9, n. 1, et alii passim.

Alii autem Legati non possunt de iure, sine
speciali facultate pontificia et exemptos iuris-
dictionem exercere; cit. cap. *Si abbatem*; Bar-
bosa loc. cit., n. 8; Diana loc. cit.; Donat. loc.
cit., cum aliis ibi ab ipsis adductis. Dicitur
autem notanter *De iure sine speciali facultate
Pontificia*; quia Legati missi, seu Nuntii Apo-
stolici iam solent talem facultatem a Sede Apo-
stolica obtinere; unde ex Rota part. 11 re-
cent., decis. 345, num. 14. Nuntius est iudex
exemptorum, et potest alios iudices exemptis
subdelegare.

Legatos in sua provincia valide assistit ma-
trimoniis: validum enim est matrimonium con-
tractum coram ipso. Sic pluries declaravit Sac.

Congr. Conc. et signanter in Nullius 4 Iulii 1602, ut in lib. 10 decret., fol. 36, et in alia Nullius 3 Iun. 1628, ut in l. 13 decret., fol. 467, et in dub. Iurisdic. 22 Mart. 1681, ut in lib. 31 decret., fol. 363, apud Ursayam tom. 1, part. 2, discept. 2, n. 156, ubi plures cit. doctores, et tenent alii passim.

- 46 Legati et Nuntii Apostolici possunt subditis suae legationis et nuntiaturae pro quocumque opere pio concedere centum et plurium dierum indulgentiam, attamen semper minus, quam annum. Pro tempore autem seu cappella, possunt concedere indulgentiam 7 annorum et 7 quadragenarum pro illis, qui confessi communicaverint, et in eo loco de more oraverint ad intentionem Ecclesiae. Vide verb. *Indulgentia*, art. 2, n. 22. Et tales indulgentiae concessae a Legatis et Nuntiis sunt perpetuae, et durant etiam legatione et nuntiatura finita, et post mortem concedentis; Barbosa lib. 1 Iuris ecclesiast. univers., cap. 5, n. 86, cum plurimis ibi citatis.
- 48 Legatus et Nuntius absque speciali facultate apostolica non habet auctoritatem extrahendi a loco immuni, nec consignandi reum curiae saeculari. Sac. Congreg. Immunitatis in Bononien. 17 Aug. 1630, lib. 2 decret. Pauluc., pag. 53. Quare eminentissimus Legatus extrahere faciens homicidas ab ecclesia, mandet reponi; Sac. Congr. Immun. in Ferrariens. 29 Decemb. 1635, lib. Scripturar. veterum, p. 77. Eminentissimo Legato petenti facultatem a Sanctissimo procedendi contra sacerdotem indicatum, ut mandantem occasionem, Sac. Congr. respondit: *Non expedire*; Eadem Sac. Cong. in Bononien. 15 Iun. 1688, lib. 1 decret. Mart., pag. 303.
- 49 Legatus et Nuntius Apostolicus absque speciali facultate apostolica nequit absolvere ab excommunicatione ob violatam immunitatem ecclesiasticam; unde absolutio concessa ab eminentissimo Legato sine facultate apostolica non suffragatur; et iniungitur Episcopo, ut denuo absolvat auctoritate Sacrae Congregationis. Eadem Sacra Congregat. Immunit. in Papiens. 11 Iul. 1676, lib. 1 decret. Altov., p. 1302.
- 50 Legatus duarum vel plurium provinciarum, potest in una iurisdictionem exercere de negotiis et causis alterius. *Communis*, textu expresso in cap. *Novit ille* 7 de officio Legati.
- 51 Legati Papae statuta durant etiam finita legatione. *Communis*, textu expresso in cap. *Nemini* 10 de officio Legati.
- 52 Legati iurisdic. seu officium cessat quatuor modis, ut observat Glossa communiter recepta in cap. *Praesenti* 3 de officio Legati in 6, verb. *Finitur*. Primo per mortem ipsius Legati, si legatio fuit personalis. Secundo per expletum sibi praefixum tempus, si Legatus fuit destinatus ad terminatum tantum tempus; arg. cap. *De causis* 4 de offic. Delegati. Tertio

per egressum ipsius a provincia, seu provinciis sibi commissis animo non redeundi, arg. cap. *Nemini* 10 de offic. Legati. Quarto per eiusdem Legati revocationem a Papa factam. Dummodo tamen talis revocatio fuerit iam ipsi Legato intimata, alias dum Legatus ipsam revocationem ignorat, perseverat eius iurisdic. et valida sunt quae interim gerit, arg. c. *Audita* 4, vers. *Quia tamen*, de Restit. spol.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

De Legato quaeri solet, an ei asserenti munitum se specialiter a S. Sede esse quibusdam facultatibus, credendum sit?

Affirmavit Rota in Polocen. *Bonorum* 21 Iun. 1726, § *Porro*, coram bon. mem. Cornel., et 7 Febr. 1729, § 3 et plur. sequent., coram clar. mem. Aldovrand., et 14 Maii 1751, § 6 et seq., coram bon. mem. Vicecom.

Negasse autem videtur idem supremum tribunal in Nullius seu Piscien. *Beneficii* 5 Mart. 1719, § 7, coram bon. mem. Gama-ches, in Salamantina *Beneficii* 19 Iun. 1744, § *Eodem*, et 24 Ian. 1746, § *Pariter*, coram clar. mem. Millin., et in Hildesimen. *Manutentionis* 17 Mart. 1749, § 19, et 4 Iul. eiusdem anni 1749, § 3, coram eminentiss. Elephantut.

Non male autem Cardinalis Petra in Comment. ad Const. Apostol., const. 3 Alexandri III, sect. 2, n. 12 et sequent. — *Ego vero* (inquit) *in hoc distinguendum puto, aut agitur de re, quae non sit directa in praeiudicium tertii, etsi generaliter influat, et agatur de actu, qui generaliter concedi solet Legatis, et tunc debet eisdem credi, quia eo ipso quod Legatus est a latere, habet ea omnia, quae de iure vel consuetudine illi debentur, etsi consequenter ius alterius laedatur, quia est praeiudicium consequens actui necessario. Si vero actus, quem praestat, non sit a iure permixtus Legatis, et insuper agatur de re alteri praeiudiciali, tunc debet ostendere facultates, quia vere non agit uti Legatus, sed potius uti specialem facultates exercens, quae non praesumitur. Confer etiam Fagnan. in cap. Cum in iure, n. 49 et 50, de offic. et potest. Iud. delegat.*

ADDITIONES CASINENSES.

Idem sonat Legatus, quod apostolus et missus, dictique sunt Legati pontificii, qui mandatas Sedis Apostolicae vices obire consueverunt, a Romanis Pontificibus vel missi ut Conciliis praesiderent; vel ut defensores Patrimonii divi Petri, Ecclesiae Romanae essent; vel ut apud reges, magnosque principes Ecclesiae universalis negotia procurarent; vel ut consecrationes Episcoporum, aliaque Sedi Romanae

reservata negotia peragerent in longinquis praesertim occidentalibus regionibus insigniores Episcopi, Pontificio Vicariatu adaucti, modo personaliter, quoad vel ipsi viverent, vel pontificibus legantibus libuisset; modo realiter ob perpetuam eorumdem sedibus adnexam lega-

tionis praerogativam, ut ex cap. *Officii nostri* 1 de offic. Leg. in 6. Legatorum hinc alii *nati*, aliique *facti*, seu missi nuncupati fuerunt, ut late apud Lucium nostrum in hoc articulo. Coeterum de hoc argumento iterum sub v. *Nuntius* agemus.

LEGISLATOR

Vide verb. Lex, art. 2, per tot., et art. 3, a n. 13 ad 25.

LEGITIMA

Summarium.

1. Legitima quid sit? - 2. Legitima quomodo, et quanta debeatur liberis seu descendentes? - 3. In descendentes numero computandi sunt etiam qui haereditati renuntiaverunt, seu religionem capacem bonorum professi sunt. - 4. Non computandi tamen sunt in tali numero, qui legitime sunt exhaereditati, nec qui religionem incapacem bonorum professi sunt. - 5. Liberi immediati de legitima participant in capita; nepotes autem, si plures sint filii unius ex liberis, tanquam unius patris personam repraesentantes, etiam unius tantum portionem participant in stirpem. Et si unus sit nepos filius alterius liberi, tantum participat ex se solo, ac omnes illi plures simul. - 6. Si autem, nullis exstantibus liberis testatoris, exstant plures nepotes omnes filii unius solius liberi praemortui, tunc omnes isti nepotes succedunt in capita, et faciunt tantum numerum ad computandam legitimam, ac si essent immediati filii testatoris. - 7. Si vero nullis exstantibus liberis testatoris, plures exstant nepotes filii non unius tantum, sed diversorum liberorum dicti testatoris, tunc omnes isti nepotes non succedunt in capita, sed in stirpem, et quantitas eorum legitimae metienda est a quantitate suorum genitorum. - 8. In solo defectu descendentes debetur legitima ipsa ascendentes, et talis legitima debita ascendentes universaliter est *triens*. - 9. Fratribus et sororibus nunquam debetur legitima, nisi in casu, quo instituitur turpis persona. - 10. Fratrum et sororum legitima in tali casu esset quarta pars illius, quod ab intestato accepissent. - 11. Legitima debetur ex solis bonis propriis testatoris, deducto prius aere alieno et expensa funeris. - 12. Legitima debetur ex omnibus et singulis bonis ita ut non sit in libertate haereditis universalis eam tradere in rebus sibi benevisis, ut in numerata pecunia, nisi, etc. - 13. Pro deducenda legitima computari debent, non solum bona post mortem testatoris, deducto aere alieno, et expensa funerum, exstantia, sed etiam illa, quae haeredes necessarii in vivis iam receperunt, sive per modum dotis, sive per donationem et huiusmodi, nisi testator contrarium expresse statuerit. - 14. Excipiuntur tamen expensae factae a parentibus in educandis liberis, seu studiorum, vel opificii aut artis addiscendae causa. - 15. Legitima debetur filiis non solum ex bonis patris, sed etiam ex bonis matris. - 16. Tam ex bonis dotalibus, quam ex extradotalibus libera ab omni onere. - 17. Legitima de omnibus bonis parentum est debita filiis de iure naturalis. - 18. Legitima debetur etiam filio legitimo. - 19. Legitima de omnibus bonis non solum debetur filio, sed etiam nepoti et nepti ex bonis avi vel aviae, non existente tamen eorum patre et matre. - 20. Legitima liberis et parentibus relinqui debet titulo institutionis, seu haereditis, adeo ut si alicui relinqueretur alio titulo, posset est testamentum, quoad haereditis institutionem, dicere nullum. - 21. Si alicui descendenti, aut ascendenti relinqueretur pro legitima minor portio, quam supra assignata, competit ei actio ad petendum

complementum legitimae, quae actio durat ei usque ad triginta annos. - 22. Si autem sine iusta exhaereditandi causa non solum minor portio, quam assignata, sed nulla relinqueretur pro legitima, testamentum ipso iure est nullum, quoad extranei haereditis institutionem, non item quoad legata, commissam et huiusmodi. - 23. Si vero legitima causa exhaereditationis sit testamento inserta, sed ab haerede instituto probari non possit, tunc competit haeredi necessario querela inofficiosi testamenti, per quam poterit evacuare testamentum, quoad haereditis extranei institutionem, sed necessario absolvenda intra quinquennium. - 24. Legitimae supplementum peti potest, etiamsi pater aliquid reliquerit filio vel filiae pro legitima cum expressa prohibitione, ut nihil aliud possit petere. - 25. Legitima debita haeredibus necessariis debet relinqui sine ullo onere aut gravamine, alioquin apposita onera et gravamina habentur pro non apposis. - 26. Legitima debetur filiis statim post obitum patris. - 27. Legitima debetur statim a die obitus patris seu testatoris, una cum fructibus. - 28. Legitima sicut debetur descendentes una cum fructibus a die mortis, ita etiam debetur ascendentes. - 29. Fructus ex legitima debentur, quando haereditas consistit in stabilibus, aliisque bonis fructiferis, licet legitima relinqueretur in quantitate. - 30. Huiusmodi fructus ubi debentur, taxantur ad rationem quinque pro centenario et anno. - 31. Legitima debetur statim non solum a die mortis naturalis, sed etiam a die mortis civilis, unde debetur filio vel patri statim emissa monachi professione, non expectata morte naturali, etiamsi agatur de monasterio in communi bonorum. - 32. Legitima debetur etiam matri a die emissionis professionis filii et filiae. - 33. Si vero mater et pater tempore professionis ad secundas nuptias convolverint, legitimam acquirere non possunt, nisi quoad simplicem usumfructum, non autem quoad proprietatem. - 34. Intellige tamen in casu, quo adhuc existant filii primi matrimonii; secus autem si sint praemortui, et amplius non existant, nec descendentes ex ipsis. - 35. Si vero praemortui filii, existant adhuc nepotes et alii descendentes, proprietas talis legitimae erit servanda pro ipsis. - 36. Quando monasterium tenetur solvere legitimam filiis patris professi debet eam tradere, etiamsi filii praecedant patri, cum ius exigendi legitimam transmittatur ad eius haeredes, etiamsi non fuerit petita. - 37. Imo transit ad haeredes etiam extraneos, quamvis filius in vita legitimam, vel supplementum non petierit. - 38. Quinimo hoc ius petendi legitimam etiam filius monachus transmittit ad monasterium, quamvis ignoraverit. - 39. Legitima non debetur, nec peti potest a filio, viventibus adhuc parentibus. - 40. Et hoc procedit etiam respectu nepotis in bonis avi. - 41. Quamvis autem filio non debeatur legitima ante obitum patris, potest tamen a patre vivente persolvi; dummodo interveniat consensus filii. - 42. Quo casu si legitimam filius acceptavit in vita patris, amplius reclamare non potest, etiamsi augeantur postea facultates paternae. - 43. Legitima sicuti non debetur

filiis ex bonis parentum adhuc viventium; ita non debetur parentibus ex bonis filiorum pariter viventium. - 44. In casu autem, quo pater in vita dissiparet bona

sua, posset cogi ad assignandam legitimam filio: et in simili casu posset cogi filius ad assignandam legitimam patri. - 45 ad 52. Additiones ex aliena manu.

- 1 Legitima est portio illa haereditaria, quae necessariis haeredibus, scilicet, liberis, nepotibus et aliis descendantibus (iisque deficientibus) ascendentibus in testamento necessario relinqui debet. *Communissima*. Legitima hoc modo debetur liberis, quod si non sint plures quam quatuor, legitima inter eos dividenda erit *triens*, seu tertia pars totius hereditatis relictæ, deductis prius expensis funerum, et aere alieno, computanda; si autem sint quinque aut plures, legitima inter eos dividenda erit *semis*, seu media pars totius haereditatis, ut supra inter eos aequaliter dividenda. Nov. 18, cap. 1, et Authent. *Novissima* Cod. de inoffic. Testam. ibi: *Novissima lege cautum est, ut si quatuor sunt filii, vel pauciores ex substantia deficientis triens; si plures sint, semis debeatur, etc., ex aequo scilicet inter eos dividenda*. De aliis autem partibus extra legitimam parens potest disponere ad suum arbitrium, unde dantur sequentes versus:

Quatuor, aut infra dant natis iura trientem:
Semissem vero dant natis quinque vel ultra:
Arbitrium sequitur substantia caetera patris.

- 3 In supradicto descendantium numero computandi sunt etiam, qui haereditati renuntiaverunt, seu religionem capacem bonorum professi sunt. Tunc enim monachus ius petendi legitimam transmisit ad monasterium: Menoch. consil. 77, n. 8; Castrens. consil. 34 *Ego Paulus*, ad fin. n. 4, lib. 1; Boer. dec. 250, n. 4; Gratian. Discept. forens. cap. 26, n. 15, tom. 2; Panimoll. part. tertia posthum., decis. 151, adnot. 7, n. 43, et alii. Non computandi tamen sunt in tali numero, qui legitime sunt exhaereditati ex aliqua ex quatuordecim causis legitimis exhaereditandi assignatis, sub verb. *Exhaereditatio*, a num. 10, nec qui religionem bonorum incapacem professi sunt: cum tales sint omnimode incapaces, et ratione personae, et ratione monasterii, ut de se patet.
- 5 Liberi immediati de illa portione legitima participant in capita; nepotes autem, si plures sint filii unius ex liberis, tanquam unius partis personam repraesentantes, etiam unius tantum portionem participant in stirpem, et si unus sit nepos filius alterius liberi, tantum participat, ac omnes illi plures, id est si ex tribus, verbi gratia, liberis testatoris unus solus superstes existat, et alii duo praemortui sint, remanente unico solo filio ex uno duorum praemortuorum, et quinque remanentibus ex alio, tunc una tertia pars *trientis*, seu tertiae partis totius hereditatis testatoris, quae erat legitima pro tribus suis filiis, debetur suo filio superstiti. Et altera tertia pars debetur illi unico filio relicto ab uno duorum prae-

mortuorum, et alia tertia pars debetur quinque illis relictis ex altero. Unde, ut vides, cum isti quinque repraesentent solum unius partis personam, solum tantum de legitima acquirunt inter omnes, ac ille unicus, qui de se solo unam etiam repraesentat personam aequè bene, ac omnes illi quinque simul. *Communis*, argum. Authent. de Triente et semisse, et Institut. de Haeredibus ab intestato, § *Cum filius*.

Si autem, nullis exstantibus liberis testatoris, exstent plures nepotes, filii unius solius liberi praemortui, tunc omnes isti nepotes succedunt in capita, et faciunt tantum numerum ad computandam legitimam, ac si essent immediati filii testatoris. Unde si non sint plures, quam quatuor, legitima inter eos aequaliter dividenda est *triens*, seu tertia pars totius haereditatis; et si sint quinque aut plures legitima inter eos aequaliter dividenda est *semis*, seu media pars totius dictae haereditatis. *Communis*, argum. cit. Authent. de Triente et semisse, et Institut. de Haeredibus ab intest., § *Cum filius*.

Si vero, nullis exstantibus liberis testatoris, plures exstent nepotes, filii non unius tantum, sed diversorum liberorum dicti testatoris; tunc omnes isti nepotes non succedunt in capita, sed in stirpem, et quantitas eorum legitimae metiende est a quantitate suorum genitorum, ita ut si eorum genitores non fuerint plus quam quatuor, eorum legitima sit *triens*, et si fuerint quinque vel plures, eorum legitima sit *semis*. Cum hac tamen advertentia, quod si unius liberi testatoris sit unicus filius, et alterius liberi testatoris sint duo filii, vel tres, vel quinque, vel decem; tantum participat de legitima ille unicus ex se solo, quantum illi duo, vel tres, vel quinque, vel decem omnes simul, cum ex dictis non succedant in capita, sed in stirpem et ille unicus aequè bene repraesentet unam stirpem ex se solo, ac unam tantum stirpem repraesentent omnes dicti alii simul. *Communis*; arg. cit. Authent. de Triente et semisse, et cit. Institut. de Haeredibus ab intestato, § *Cum filius*. In solo defectu descendantium debetur ipsa legitima ascendentibus, scilicet immediate parenti utrique, vel uno superstiti; et neutro superstite, in locum patris succedunt avus, vel avia paterna, et in locum matris avus, vel avia materna. Novell. 110, c. 1, et communis Doctorum teste Reiffenst. lib. 3 Decret., tit. 16, n. 114. Et talis portio legitima debita ascendentibus universaliter est *triens* seu tertia pars illius haereditatis, quam, nullo existente testamento, ab intestato accepissent; arg. Authent. de Haeredibus ab intestato, Authent. de Triente et semisse, et Novell. 115, cap. 4.

- 9 Fratribus et sororibus nunquam debetur legitima, nisi in casu, quo instituitur turpis persona. *Communis*. Et ratio est, quia legitima debetur solummodo haeredibus necessariis, fratres autem, et sorores nunquam sunt haeredes necessarii, nisi in dicto casu, ut habetur expresse in § 1 Instit. de inofficios. Testam., et l. *Fratres* 27. Cod. eod., ubi statuitur, quod fratres et sorores consanguinei (id est ab eodem patre nati) non sic tamen fratres, et sorores uterini, id est ab eadem matre, sed diversis patribus progeniti, possint in dicto casu tale testamentum per querelam inofficiosi testamenti impugnare et rumpere, ibi: *Fratres et sorores uterini ab inofficiosi actione contra testamentum fratris et sororis penitus arceantur, consanguinei autem durante agnatione, vel non, contra testamentum fratris sui, vel sororis de inofficioso quaestionem movere possunt, si scripti haeredes infamiae, vel turpitudinis, vel levis notae macula aspergantur.*
- 10 Et sic *communis* doctorum. Fratrum autem, et sororum legitima in tali casu esset quarta pars illius, quod ab intestato accepissent. *Communis*, arg. leg. *Papinianus*, § *Quarta*, ff. de inofficios. Testam., ubi generaliter legitima erat statuta quarta pars; et licet talis lex fuerit correcta quoad legitimam descendantium, et ascendentium in Authent. *Novissima* Cod. de inoffic. Testam., et in Authent. de Triente et semisse, et alibi; nullibi tamen invenitur correcta quoad fratres et sorores.
- 11 Legitima debetur ex solis bonis propriis testatoris, deducto prius aere alieno, et expensa funeris. *Communis*, textu expresso in cit. l. *Papinianus*, § *Quarta autem*, ff. de inoff. Testam., ibi: *Quarta autem* (hodie est tertia, vel media pars, seu *triens*, vel *semis* ex citatis iuribus sub n. 2) *accipietur deducto aere alieno, et funeris impensis.* Legitima debetur ex omnibus et singulis bonis testatoris, ita ut non sit in libertate haeredis universalis eam tradere in rebus sibi benevisis, aut in numerata pecunia, nisi testator expresse aliter disponat, vel ille, cui legitima competit, cum haerede conveniat. *Communis* cum Rota par. 3 recent., dec. 116, num. 4, dec. 514, num. 4, dec. 776, num. 5, et saepe alibi, arg. Novella 18, cap. 1, et l. *Scimus* Cod. de inoff. Testament. Et ratio est, quia legitima est tertia, seu media pars totius substantiae relictæ a testatore; cit. Novell. cap. 1; Authent. *Novissima* Cod. de inoffic. Testam., et Authent. de Triente et semisse. Adeoque non certae partis talis substantia; cum plurimum intersit, unam rem prae alia habere, praesertim cum ille, cui legitima competit, ad rem aliquam affectus est, eo quod maiorum fuerit; l. *Si in emptione* 36 ff. de Minor.
- 13 Pro deducenda legitima computari debent non solum bona post mortem testatoris, de-

ducto aere alieno, et expensa funerum, exstantia, sed etiam illa, quae haeredes necessarii in vivis iam receperunt, sive per modum dotis, sive per donationem, et huiusmodi, nisi testator contrarium expresse statuerit. Decius ad l. 17 Cod. de Collation.; Molina disp. 237; Sichard. ad rubr. Cod. de Collation., n. 11, et alii communiter; arg. tot. tit., Cod. de Collation. bonor., et praesertim Novella 18, c. 6. Excipiuntur tamen expensae factae a parentibus in educandis liberis seu studiorum, vel opificii, aut artis addiscendae causa, et huiusmodi, ut tenet *communis* doctorum. Legitima debetur filiis non solum ex bonis patris, ut est certa, et *communis* cum Rota p. 14 recent., dec. 181, n. 6, et dec. 247, n. 13, et saepissime alibi, sed etiam ex bonis matris, ut etiam est certa et *communis* cum eadem Rota p. 3 recent., dec. 103, num. 1, p. 6, dec. 49, n. 5, part. 7, dec. 220, n. 4, p. 10, dec. 192; n. 6, et saepe alibi. Tam ex bonis dotalibus, quam ex extradotalibus, libera ab omni onere. Rota part. 12, decis. 225, n. 1, et saepe alibi, et *communis* doctorum. Legitima enim de omnibus bonis parentum est debita filiis de iure naturae; Authentic. Ut cum de appellat., § *Aliud quoque*, collat. 8; c. *Rainutius* 16 de Testamentis, ubi expresse dicitur, quod *legitima portio est debita iure naturae*, et sic Rota pag. 5, tom. 1, dec. 47, num. 3, dec. 42, num. 14, 15 et seq. Legitima debetur etiam filio legitimo; Rota p. 3, dec. 401, sub num. 1, par. 4, tom. 1, dec. 38, num. 6, part. 5, tom. 1, dec. 360, n. 15, et doctores passim.

Legitima de omnibus bonis non solum debetur filio, sed etiam nepoti et nepti ex bonis avi vel aviae, non existente tamen eorum patre vel matre, respective referendo. Rota p. 1, dec. 479, n. 7, p. 4, tom. 1, dec. 543, num. 1, p. 5, tom. 1, dec. 329, n. 7, p. 6, dec. 355, n. 2, p. 10, dec. 193, n. 9, par. 12, dec. 311, n. 4 et 7, p. 18, tom. 1, dec. 190, n. 8, et saepe alibi, et *communis* doctorum.

Legitima liberis et parentibus relinqui debet titulo institutionis seu haeredis, adeo ut si alicui relinqueretur alio titulo, verbi gratia, legati, fideicommissi, donationis et huiusmodi, posset is testamentum, quoad haeredis institutionem, dicere nullum. *Communis*, textu claro princip. Instit. de exhaeredand. Lib., et § 5 Instit. eod., et Novella 115, c. 3, ubi expresse habetur non sufficere, *si per quamlibet donationem, vel legatum, vel fideicommissum, vel alium quemcunque modum eis dederit legibus debitam portionem.*

Si alicui descendenti aut ascendenti relinquitur pro legitima minor portio, quam supra assignata, competit ei actio ad petendum complementum legitimæ, quae actio durat ei usque ad triginta annos; l. *Omnimode* Cod. de in-

- officios. Testament., et Auth. Ut cum de appellat. cognoscitur, § *Haec autem disposuimus*, et sic ex communi sententia Gomez. 1, resol., c. 11, n. 23; Molina disp. 77; Layman lib. 3 de Iustitia, tract. 5, n. 11. Si autem sine iusta exhaeredandi causa non solum minor portio, quam assignata, sed nulla relinquatur pro legitima, testamentum ipso iure est nullum, quoad extranei haeredis institutionem (non item quoad legata, commissa, et alia). Authentic. *Ex causa* Cod. de Liberis
- 23 praeteritis. Si vero legitima causa exhaeredationis sit testamento inserta, sed ab haerede instituto probari non possit, tunc competit haeredi necessario querela inofficiosi testamenti, per quam poterit evacuare testamentum, quoad haeredis extranei institutionem, sed necessario absolvenda intra quinquennium; l. *Si quis filium* 34, l. *Scimus* 35 Cod. de inoffic. Testam., et ex communi docet Iul. Clarus q. 40, n. 5.
- 24 Legitimae supplementum peti potest, etiamsi pater aliquid reliquerit filio vel filiae pro legitima, cum expressa prohibitione, ut nihil aliud possit petere: in quantitate enim legitimae lex non confidit de singulari affectione patris, et sic quod deficit, ipso iure suppletur etiam contra dispositionem et voluntatem patris; l. *Scimus post princip.* vers. *Repletionem*, Cod. de inoffic. Testam., et § *Haec autem disposuimus*, vers. *Caeterum*, in Auth. Ut cum de appell. cognoscitur, et tenet Salicet. in leg. *Quoties*, n. 13, Cod. de Haered. inst.; Aret. in l. *Ex facto*, n. 15, vers. *Est tamen hodie casus*, de vulgar. Subst.; Socin. Senior consil. 1, n. 3 et 4, lib. 4; Mantica de Tacit. et ambig. convent., lib. 12, tit. 23, n. 1; Alexander consil. 69, n. 4, et consil. 128, in princip. lib. 1; Panimoll. p. 3 posthum., dec. 151, adnot. 7, num. 44, et alii passim. Rota p. 10 rec., dec. 103, n. 35, p. 16, dec. 187, n. 2, et dec. 188, n. 2, et saepe alibi.
- 25 Legitima debita haeredibus necessariis, sive descendantibus sive ascendentibus, debet relinqui sine ullo onere aut gravamine; alioquin apposita onera et gravamina habentur pro non apposis. *Communis*, textu expresso in l. *Quoniam*, et leg. *Scimus* Cod. de inofficios. Testament., cum similibus, et cap. *Rainutius* 16 de Testamentis. Rota part. 1, dec. 201, n. 1, par. 8, dec. 269, num. 8, part. 11, dec. 311, n. 8, p. 12, dec. 426, n. 8, et saepissime alibi.
- 26 Legitima debetur filiis statim post obitum patris; Rota p. 4, t. 1, dec. 302, n. 3, p. 5, t. 1, dec. 272, n. 6, p. 5, t. 2, dec. 579, n. 15, et saepissime alibi. Legitima debetur statim a die obitus patris seu testatoris una cum fructibus. Rota p. 2 recent., dec. 528, n. 3, p. 9, t. 2, dec. 459, num. 10, p. 13, dec. 536, n. 1 et 13, p. 17, dec. 592, n. 5,

et saepe alibi. Legitima sicuti debetur descendantibus una cum fructibus a die mortis, ita etiam debetur ascendentibus. Rota part. recent., dec. 759, n. 3, p. 5, tom. 1, dec. 61, n. 65, part. 11, dec. 140, n. 2. Fructus ex legitima debentur, quando haereditas consistit in stabilibus aliisque bonis fructiferis; licet legitima relinquatur in quantitate. Rota p. 10 recent., dec. 39, n. 11, par. 12, dec. 20, n. 24, p. 16, dec. 188, n. 7, p. 19, tom. 1, dec. 190, n. 2. Huiusmodi fructus ubi debentur, taxantur ad relationem quinque pro centenario et anno. Rota par. 12, dec. 20, num. 26, p. 13, dec. 46, n. 3, p. 16, dec. 188, n. 3, p. 17, dec. 192, n. 6 et 7, par. 18, tom. 2, dec. 774, num. 16.

Legitima debetur statim non solum a die mortis naturalis, sed etiam a die mortis civilis; unde debetur filio vel patri statim emissa monachi professione, non expectata morte naturali, etiamsi agatur de monasterio in communi capaci bonorum. Rota p. 5, t. 1, dec. 267, n. 1 et seq., p. 5, t. 2, dec. 503, n. 1 et seq., p. 17, dec. 100, n. 14, p. 18, t. 2, dec. 144, n. 7, p. 18, t. 2, dec. 691, num. 18. Fagnan. in cap. *Cum simus* 14 de Regularibus, n. 7, ubi dicit quod sic tenent canonistae communiter, quamvis legistae videantur sentire contrarium. Panimoll. loc. cit., n. 22, ubi plurimos alios citat contra multos alios ab ipso citatos ibidem, sub num. 10, tenentes deberi legitimam non a die mortis civilis professi in aliqua religione, sed solum a die mortis naturalis eiusdem; at vero nostra sententia est aequior, et aequitati canonicae convenit, adeoque servanda in utroque foro, et crebrius recepta: ut expresse concludit Rota recent. part. 1, tom. 1, dec. 267, num. 4.

Legitima debetur etiam matri a die emissae professionis filii. Sic Rota p. 5, dec. 116, n. 16 et seq., ubi dicit quod haec opinio est verior et aequior; et quamvis plurimi doctores contrarium sentiant per dispositionem iuris antiqui; Authent. *Si qua mulier* Cod. de Sacrosanct. Eccles., tamen dicta Authentica fuit correcta per cap. *Cum simus* 14 de Regularibus; imo Glossa in dicta Authentica est illi contraria, ut observat et tenet Rota part. 5, tom. 1, dec. 267, n. 9, et ab hac sententia recedendum non esse firmavit eadem Rota, in Tridentina *Legitimae* 3 Ianuarii 1608, coram Ottembergo, relata in dec. 116, n. 16, dec. 277, n. 2 et seq., p. 5, tom. 1, dec. 110, n. 14, par. 17 in recent., iuxta firmata in dec. 138, n. 1 et seq., par. 1 recent. Et hanc sententiam tanquam aequiorem, et aequitati canonicae consonam in utroque foro servari debere dicit Covarruv. in cap. 2 de Testam., n. 7; Tondut. Resol. civil., 194, n. 1, p. 2; Ferrentil. in addit. ad Burat. dec. 461, n. 16;

Sperell. dec. 32, num. 21; Panimoll. par. 3, posthum., dec. 162, n. 18, ubi pro hac sententia plurimos alios citat.

33 Si vero mater et pater tempore professionis ad secundas nuptias convolaverint, legitimam acquirere non possunt, nisi quoad simplicem usumfructum, non autem quoad proprietatem propter poenam secundo nubentibus inflictam, in l. *Feminae* Cod. de secundis Nuptiis, eamque servare tenentur filiis primi matrimonii iuxta dispositionem dictae leg. *Feminae* Cod. de secundis Nuptiis. Rota dec. 41, n. 2, et dec. 676, n. 2, 3 et 4, coram Amat. Dunozet., decis. 534, n. 3 usque ad finem, coram Martino, dec. 96, a n. 1, et pluribus seq., post Pacific. de Salvian. Interdict. dec. 144, n. 9 et 10, par. 18, tom. 1, et dec. 691, a n. 9 usque ad 13, ead. par. 18, tom. 2, in recent., et doctores passim, quos sequitur Card. Petra tom. 3 Comment., ad constit. 4 Innoc. IV, sect. 1, a n. 86 ad 92. Vid. ibi.

34 Intellige tamen in casu quo adhuc existant filii primi matrimonii; secus autem si sint praemortui, et amplius non existant, nec descendentes ex ipsis; quia tunc mater et pater transientes ad secundas nuptias, non censentur privati filiorum haereditate et legitima, etiam quoad proprietatem, quae eo casu consolidatur cum usufructu. Rota part. 1 recent., decis. 479, n. 9, vers. *Sed cessat omnis difficultas*; Bald. consil. 317, lib. 5; Aretin. consil. 40, n. 4; Decius in cap. *Ecclesiae Sanctae Mariae*, col. 16, n. 122, vers. *Secunda conclusio*, de Const.; Amat. Dunozet. dec. 641, n. 3, tom. 1, et alii passim.

35 Si vero praemortuis filiis, existant adhuc nepotes, et alii descendentes, proprietas talis legitimae erit servanda pro ipsis textu expresso in leg. *Feminae*, § *Illud.*, Cod. de secund. Nupt., ibi: *Nullum ex priori matrimonio habuerit successorem*, et leg. *In quibus 7* Cod. eodem tit., ibi: *Filio, vel filiae nepote, et nepote, vel pluribus relictis*, et in l. *Si quis prioris 8* Cod. eod. tit., ibi: *Filiis a se vel nepotibus, vel pronepotibus relictis*. Et ratio est, quia poenae secundo nubentium inductae fuerunt, nedum favore filiorum, sed totius posteritatis; Bertrand. consil. 166, n. 1, lib. 1; Ruin. in consil. 58, n. 8, lib. 5; Panimoll. part. 3 posthum., dec. 151, n. 34 et seq., cum pluribus aliis ibi citatis.

36 Quando monasterium tenetur solvere legitimam filiis patris professi, debet eam tradere, etiamsi filii praecedant patri, cum ius exigendi legitimam transmittatur ad eius haeredes, etiamsi non fuerit petita. Merlin. de Legitima, l. 5, t. 3, quaest. 3, n. 15; Honded. consil. 60, l. 2; Panimoll. loc. cit., n. 41, et alii. Imo transit ad haeredes etiam extraneos, quamvis filius in vita legitimam vel supplementum non petierit. Craver., consil. 312, n. 4; Alexan-

der consil. 55, et consil. 250, lib. 2; Decius consil. 81, et consil. 303; Anton. de Tempore legati, lib. 2, cap. 98, n. 18; Salicet. in l. *Scimus* Cod. de inofficios. Testament.; Panimoll. loc. cit., num. 42, et alii adducti a Gratian. Discept. forens., cap. 271, num. 14, tom. 2. Quinimo hoc ius petendi legitimam etiam filiis monachus transmittit ad monasterium, quamvis ignoraverit. Menoch. consil. 78, n. 8; Castr. consil. 34 *Ego Paulus*, ad fin. n. 4, l. 1; Boer. d. 250, n. 4, quos refert Gratian. dict. discept. 271, n. 15, t. 2; Panimoll. loc. cit., n. 43, et alii.

Legitima non debetur, nec peti potest a filio, viventibus adhuc parentibus. Rota recent. par. 4, tom. 1, dec. 235, num. 14, par. 4, tom. 2, dec. 203, n. 10, et dec. 459, n. 7, par. 5, tom. 1, dec. 141, num. 5, par. 11, dec. 180, n. 8, part. 14, dec. 417, n. 25; Panimoll. loc. cit., n. 17, et alii communiter. Et hoc procedit etiam respectu nepotis in bonis Avi. Rota par. 3 recent., decis. 446, num. 3.

Quamvis autem filio non debeatur legitima ante obitum patris, potest tamen a patre vivente persolvi. Rota par. 4, tom. 1, dec. 623, sub num. 2, et Annotat. ad dec. 29, n. 27, par. 8. Dummodo interveniat consensus filii. Rota par. 19, tom. 1, dec. 243, n. 1 et 2. Quo casu si legitimam filius acceptavit in vita patris, amplius reclamare non potest, etiamsi augeantur postea facultates paternae. Rota part. 18, tom. 1, dec. 385, n. 5. Et in eo casu pater ad nihil ulterius tenetur, si legitimam ab eo vivente assignatam filius dilapidet. Rota par. 19, tom. 1, dec. 344, n. 9.

Legitima sicuti non debetur filiis ex bonis parentum adhuc viventium; ita non debetur parentibus ex bonis filiorum pariter viventium, par. 10, dec. 326, n. 41. In casu autem quo pater in vita dissiparet bona sua, posset cogi ad assignandam legitimam filio, et in simili casu posset cogi filius ad assignandam legitimam patri. Rota par. 8, dec. 488, num. 5, et Ann. ad decis. 29, num. 29 et late seq., part. 1.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

De legitima tria hic omittenda haud sunt; primum est, quod si legitima ex nuda iuris dispositione debeatur, pro ea non nisi conditio ex lege competit, non item actio hypothecaria. Quod si debeatur praeterea legitima ex iudicio defuncti, competit pro ipsa hypothecaria actio; dummodo tamen legitimarius, obsequendo iudicio defuncti, legitimam detrahare velit iuxta formam ab ipso praescriptam; secus e contra; Rota in Romana, seu Senen. *Legitimae* 20 Febr. 1747, et 2 Iunii eiusdem anni 1737, coram Eminentiss. Bussio.

- 48 Alterum est, quod dispositio textus in leg. *Iubemus*, quod soli filii non teneantur imputare fructus in Trebellianicam, ultiores vero descendentes teneantur, trahi haud potest ad
 49 legitimam; nam nec filii, nec ultiores descendentes, quibus legitima debetur, imputare tenentur fructus in legitimam: Rota in Bonon. *Pecuniaria* 3 Martii 1747, et 1 Iun. eiusdem anni 1747, coram bon. mem. Vicecom.
 50 Tertium est, quod nonnisi *cautela Socini* prohiberi a patre filiis potest legitima. Quando vero adhibita dici possit necne *cautela Socini*, tradit Rota in Romana *Immissionis* 16 Februarii 1742, et 4 Martii eiusdem anni 1742, coram illustrissimo Molino, in Civitatis Plebis

Manutentionis 29 Ian. 1745, et 30 Apr. eiusdem anni, coram bon. mem. de Vais, in Bononien. *Pecuniaria* 3 Martii 1747, et 16 Iunii eiusdem anni 1747, coram bon. mem. Vicecom., et 4 Maii 1748, coram illustris. Clement.

Caeterum si filius nec expresse, nec tacite 51 acceptet prohibitionem legitimae, tametsi factam cum *cautela Socini*, non excluditur a iure ipsam petendi; Rota in Romana *Haereditatis* 5 Martii 1742, coram bon. mem. Nunez. Quando vero Filius acceptasse dici pos- 52 sit, necne, prohibitionem legitimae cum *cautela Socini*, vid. Rot. apud paulo ante citatas decisiones.

LEGITIMATIO

Summarium.

1. * Quando legitimatio prolis per subsequens matrimonium fieri possit; ad n. 5. - 6. Agitur de irregula-

* Per subsequens matrimonium non legitimari prolem, quando copula habita est inter impeditos, et proles nata est eodem impedimento perseverante, communis est sententia. Si vero constet prolem natam esse sublato impedimento, dubitetur vero, num concepta sit eodem impedimento perseverante, tunc in favorem prolis iudicium ferendum est. Benedict. XIV, Bull. tom. 1, n. 113, epist. incip. *Redditae Nobis*.

ADDITIONES CASINENSES.

- 1 Sub v. *Filius*, Lucius noster agit de legitimatione prolis per subsequens matrimonium, ut pro variis casibus videre est ibi, num. 32 et seqq.
- 2 Liceat amplius sequentia ex Barbosa notare: « Advertendum duxi, sic ille, in hac materia (legitimationis) non omnes filios ex iisdem parentibus ante tale matrimonium natos, per subsequens matrimonium legitimari, sed solum naturales; ille autem *naturalis* reputandus est, qui, licet conceptus ex iis parentibus sit, inter quos tempore conceptionis erat impedimentum dirimens matrimonium, quod tempore nativitatis iam cessaverat, veluti si soluta concepit ex coniugato; at vero tempore nativitatis filii mortua erat uxor illius coniugati; vel si soluta concepit ex consanguineo et affine, et tempore nativitatis filii obtenta erat dispensatio, ut contrahere possent; tunc tali casu filius natus est *naturalis*, et non *spurius*, eo quod status filii ex tempore conceptionis aut nativitatis, prout magis tali filio erit expediens, est iudicandum... Unde colligitur parentes habiles ad contrahendum, ut eorum filii per subsequens matrimonium legitimantur, esse debere tempore conceptionis vel partus, prout sit utilius, et tempore, quo coniugium celebratur

ritate ex defectu natalium ubi nonnulla ad rem. - 7. Affertur integra epistola Benedicti XIV *Redditae Nobis*, ubi de legitimatione prolis per subsequens matrimonium late disseritur.

nulla cura habenda de tempore intermedio et intermediis parentum nuptiis. Ratio est, quia favor filiorum postulat, ut tempus illud attendatur, quod ipsis favorabilius est. » Collect. DD. in lib. 4 Decret., tit. 17 Qui filii sint legitimi, cap. *Tanta* 6, n. 30 et 31.

Pari modo Reiffenstuel sic habet: « Inferitur... quod, si vir, vivente uxore sua, aliam impraegnet, et uxor dein moriatur, antequam adultera partum edat, proles ex tali adulterio concepta legitimatur per subsequens parentum matrimonium. Nec obstat huic celebrationi cap. *Tanta* 6, tit. Qui filii sint legitimi, ubi tale partum non legitimari, decidi videtur. Nam contra est, quod ibi sit sermo de casu, quo adulterinus partus editus est ante mortem uxoris, uti patet ex illis verbis: *Si vir, vivente uxore, ex alia prolem susceperit*, quia proles suscepta non dicitur ante nativitatem. » Ad tit. 17 lib. 4 Decr., Qui filii sint legitimi, § 2, num. 40.

Neque obstat Iustinianum l. 11 Cod. de 3 natur. Liberis, Novell. 12, cap. 4, Novell. 89, cap. 8, videri requirere ad legitimationem prolis per subsequens matrimonium, ut tempore non solum nativitatis, sed et conceptionis (ipsius prolis), inter parentes connubium potuerit haberi. Nam etsi ita se haberent huiusmodi imperatoris leges, passim tradunt doctores, per humaniores mores illas fuisse subactas. Inspicere igitur haud oportet invisam parentum venerem, ubi legitimis nuptiis vitium sit emendatum.

« Quod si aliquis ex adulterio conceptus, et 4 vivente legitimo marito natus sit, non fiet legitimus, quamvis marito mortuo, mater eius ab adultero in uxorem ducatur; similiter nec iura legitimorum consequitur, qui ex incestu cum consanguinea genitus est, licet post eius

nativitatem mater per dispensationem in uxorem ducatur, nisi ante nativitatem in utroque casu impedimentum (in priori per mortem mariti, in altero per dispensationem) fuisset sublatum ». Engel ad Tit. 17 Decret., Qui filii sint legitimi, num. 11; Reiffenst. loc. cit., num. 41.

5 « Sed hic quaeritur, sic idem Engel, an ignorantia impedimenti patrocinetur filio? An qui v. g. natus quidem ex consanguinea, parentibus tamen consanguinitatem ignorantibus, legitimus censeatur, si postea per dispensationem matrimonium contrahatur? Negative respondet Barbosa... Contrariam tamen sententiam aliquando in Rota Romana praevaluisse ex Cassiodoro refert (idem) Barbosa... eaque etiam apud nos in praxi recepta est. Ratio mihi videtur esse valde efficax, quod talis filius non sit natus ex formali incestu, nec parentes in tali casu tanquam incestuosi propter ignorantiam impedimenti poena incestus ordinaria punirentur, ergo in materia favorabili non venit nomine incestuosi ». Loc. cit., num. 12.

6 Heic porro addendum, quod licet omnes illegitimi in genere sint irregulares; « Valde autem probabiliter dicunt Sanchez de Matrim., l. 8, d. 7, n. 19; Pontius eod. tit., cap. 3, n. 2; Anacl. pag. 506, n. 33; Bonac... et Salmat... cum Sayr., Pelliz., Diana et Corn. contra Suarez, D. 50, sect. 1, n. 3; Tourn. tom. 2, pag. 26, sufficere ad legitimandam prolem, et eam reddendam immunem a defectu natalium, quod matrimonium fieri poterat tempore nativitatis, ut colligitur ex cap. *Tanta* Qui filii sint leg., ubi dicitur, quod proles est illegitima, si vir, vivente uxore sua, aliam cognoverit, et ex ea prolem suscepit. Susceptio enim prolis fit verius non per conceptionem, sed per nativitatem; saltem ibi pontifex certe loquitur de filio iam nato, dum ait illum ab hereditate repellendum; ergo cum oppositum saltem sit dubium dubietate iuris, non censetur in eo casu imposita irregularitas, quae non incurritur, nisi in iure sit expressa. Et novissime Benedictus XIV hanc sententiam amplissima dissertatione in forma epistolae in Bull. suo, tom. 1, in ordine 113, responsivae ad Archiep. S. Dominici in insula Hispaniola illustravit, et sic de hoc casu § 3 suum sensum aperuit: *In qua controversia satis ardua, cum inveniantur textus textibus contrarii, cum doctores doctoribus adversentur, si a Nobis iudicium interponendum foret, non aliter id a Nobis fieret, quam secundum sententiam in tribunalibus, et curia illius regionis receptam, in qua esset pronuntiandum.* In § 4 procedit ad aliud dubium, quod ita resolvit: *Sed cum certum est, matrimonium inter illius parentes contractum, incertum vero tempus, quo filius conceptus, et in lucem edi-*

*tus fuerit, filium hunc legitimum censeremus, cum iudex in dubio debeat in bonum et com-
moda prolis propensus esse.* Sic D. Alph. de Ligorio de Irregul., n. 422.

Denique operae pretium est in hac de legi- 7
timatione prolis per subsequens matrimonium materia, integram afferre cit. a de Ligorio epistolam Bened. XIV, incip. *Redditae Nobis*, quippe in qua tam sapienter ac erudite rem totam praestantissimus hicce Pontifex explanavit, ut nihil supra. En tenor epistolae:

VENERABILI FRATRI ARCHIEPISCOPO
SANCTI DOMINICI IN INSULA HISPANIOLA.

BENEDICTUS PAPA XIV.

*Venerabilis Frater,
salutem et Apostolicam Benedictionem.*

Redditae Nobis altero ab hinc mense fuerunt litterae tuae 27 Maii proxime elapsi ad Nos scriptae, ac typis impressae, quibus occurrentem istic cuiusdam facti speciem enarras, et Nostram super eo sententiam requiris. Non te latere arbitramur, nullum Nos diem vacuum habere, cum gravissimis assidue curis, atque negotiis non tam occupemur, quam pene iam obruamur; in hisce praesertim asperitatibus rerum, quibus undique conflictamur, et quarum famam ad vestras quoque oras pervasisse non dubitamus. Sed tamen ut comperit sit omnibus, quanti te facimus, venerabilis Frater, et quanto dignitatem Episcopalis characteris, quo praefulges, in honore habemus, aliqua temporis spatia reperire, et colligere studuimus, eaque in evolvendis privatae Bibliothecae Nostrae libris imsumpsimus, quo possemus propositae abs te quaestioni respondere. Quod quidem praesentibus Nostris litteris facimus, non tamen ex auctoritate Apostolicae Sedis, quam meritis licet imparibus obtinemus, sed meram sustententes personam doctoris privati, cuius vitae aetas fere omnis in sacrorum canonum studiis, quamvis non magno fortasse fructu, exacta est. Neque enim visa Nobis est ea quaestio Pontificiae Decisionis oraculo indigere, quemadmodum ex inferius dicendis Fraternitas Tua probe poterit intelligere.

§ 1. Itaque casus est: Vir nobilis uxoratus rem habuit, stante matrimonio, cum libera muliere, pari cum ipso natalium nobilitate, duosque filios ex ea procreavit. Defuncta vero uxore matrimonium contraxit cum praedicta muliere, quae duos, ut praefertur, filios ei pepererat. Horum alter iam mortem obierat; atque ille procul dubio natus erat priori uxore in vivis agente. Alter superstes est, sed nondum satis est exploratum an, eadem prima uxore vivente, conceptus aut natus fuerit. Dubitatur de utroque, an legitimi, sive spurii sint habendi; seu potius, an per subsequens matrimonium

cum ipsorum matre contractum, ambo censendi sint legitimi.

§ 2. Porro, admissa canonici iuris regula, quam Nos verissimam iudicamus, quamque, ut paulo infra patebit, a nemine in dubium revocari posse arbitramur: quod nempe, licet proles ante matrimonium nata, legitima fiat per subsequens matrimonium inter parentes rite contractum; attamen id duntaxat locum habeat, cum copula intercesserit inter liberum et liberam, non autem ubi alter ex parentibus matrimonio ligatus foret; tunc enim proles ante secundas nuptias nata nequaquam fit legitima, quamvis adulter, post mortem prioris uxoris, verum legitimum cum eius matre contrahat matrimonium, hac, inquam, regula semel admissa, evidens est filium illum praemortuum, qui natus est, prima uxore superstite, legitimum non evasisse per matrimonium cum ipsius matre contractum, postquam prima uxor e vivis excesserat.

§ 3. Quod vero ad alterum filium adhuc viventem attinet: si constaret, saltem hunc natum esse post mortem primae uxoris, quam illius pater habuerat, quamvis ea superstite conceptus fuisset, in arduam illam controversiam deduceremur, quae inter doctores, ut nostri, agitur, an scilicet pro statuenda prolis legitimatione eiusdem nativitatis tempus attendi debeat, an praeterea habenda sit ratio temporis eiusdem conceptus, in qua controversia, satis, ut praediximus, ardua, cum inveniantur textus textibus contrariis, cumque doctores doctoribus, tribunalia tribunalibus adversentur, si a Nobis iudicium nostrum in casibus particularibus interponendum foret, non aliter id a Nobis fieret, quam secundum sententiam in tribunalibus, et curia illius regionis receptam, in qua esset pronuntiandum.

§ 4. Cum vero hactenus, ut scribis, incertum sit quo tempore filius ille vivens conceptus, quoque in lucem editus fuerit, solumque constet de morte prioris uxoris, et de secundo cum altera muliere matrimonio, supervacaneum extraneumque remanet examen praefatae controversiae, an ad effectum legitimationis prolis, tempus nativitatis duntaxat, an etiam tempus conceptus attendi debeat. Sed in his facti circumstantiis, cum certum sit matrimonium inter illius parentes rite contractum, incertum vero tempus, quo filius idem conceptus et in lucem editus fuit, si nostrum de eo iudicium exquireretur, filium hunc legitimum censeremus, cum iudex in dubio debeat in bonum et commoda prolis propensus esse.

§ 5. Equidem intelligimus, hanc nostram responsionem neque desiderio tuo, neque praconceptae opinioni satisfacturam. Non desiderio, inquam; propterea quod utrosque praefatos filios, per subsecutum inter parentes matrimonium, legitimatos fuisse declarari velles.

Neque porro opinioni, quam foves; eo quod existimes, filios etiam ex adulterio procreatos legitimi, superveniente matrimonio inter adulteram et patrem, coniuge iam defuncta. Verum aequo animo feras volumus, Nos ad haec asseverando reponere, quod filii ante matrimonium nati legitimantur utique per subsequens matrimonium, si tamen ex soluto et soluta fuerint procreati, ut, inhaerendo canonicis sanctionibus, definitum fuit a praedecessore nostro Alexandro Papa III, in cap. *Conquestus* Qui filii sint legitimi; secus autem si iidem filii orti sint ex patre, qui de eo tempore cum alia muliere matrimonio coniunctus erat; licet ea postea e vivis sublata, aliam illam duxerit ex qua prolem susceperat, ut idem Alexander III respondit in cap. *Tanta* Qui filii sint legitimi: cuius verba sunt, quae sequuntur: *Tanta est vis matrimonii, ut qui antea sunt geniti, post contractum matrimonium legitimi habeantur. Si autem vir, vivente uxore sua, aliam cognoverit, et ex ea prolem susceperit, licet post mortem uxoris eandem duxerit, nihilominus spurius erit filius, et ab haereditate repellendus; praesertim si in mortem uxoris prioris alteruter eorum aliquid fuerit machinatus.*

§ 6. Neque vero postremis hisce verbis commoveri debes, ac si ex illis colligi posset minime ab Alexandro definitum fuisse quod proles ex adulterio suscepta, per subsequens matrimonium legitimi nequeat; sed illud duntaxat, quod nempe proles legitima non fiat, si contra vitam prioris uxoris alteruter ex parentibus adulteris machinatus fuerit. Etenim animadvertere te oportet, verbum illud a Pontifice usurpatum, *praesertim*; quod idem sonat, ac multo magis; ita ut vera decretalis illius sententia sit, quod cum proles ex adulterio suscepta pro spuria perpetuo sit habenda, et ab haereditate repellenda, etiamsi legitimum postea ineatur inter parentes matrimonium, multo magis id procedat, ubi alteruter in prioris uxoris mortem fuerit machinatus. Ex quo minime sequitur quod proles ex adulterio nata, si machinatio absit, legitimetur per subsequens matrimonium; sed palam fit, eiusmodi prolem ex adulterio susceptam, ideoque per subsequens matrimonium nequam legitimandam, multo maiori ratione legitimam nunquam fieri, si alter ex parentibus adulteris contra vitam prioris uxoris sit machinatus. Qua de re optime opportuneque disserit Gonzalez in cap. 6, n. 6, Qui filii sint legitimi, per haec verba: *Arguit Alexander III de minori ad maius; nam si filii spurii non legitimantur per subsequens parentum matrimonium; multo minus per matrimonium nullum, quale est quod contrahitur quum alter ex coniugibus in necem coniugis machinatus est.*

§ 7. Sane a te dissimulata non fuit dispo-

sitio relatae Decretalis Alexandri III, in cit. cap. *Tanta* Qui filii sint legitimi; quinimo ultro fateris, communem doctorum opinionem eam esse, quae nuper a Nobis exposita fuit; nimirum prolem ex adulterio progenitam per subsequens matrimonium nequaquam legitimari. Verumtamen aperte declaras, nullam sententiam, quantumvis communi canonistarum calculo comprobata, apud te valere, nisi eadem in textu canonico fundata sit, illique innitatur; hanc autem sententiam, de qua agitur, minime dici posse canonico textui innixam esse; quoniam inspecta Decretali Alexandri III, non quidem mutila, atque contracta, prout iacet in nostra Decretalium collectione, a Gregorio Papa IX confecta, sed in sua integritate manifeste, ut putas, agnoscitur, ideo Pontificem illegitimam declarasse prolem illam ex adulterio procreatam, quamvis eius pater, defuncta priori uxore, adulteram sibi matrimonio iunxisset, quia nimirum Alexandri aetate vigeat adhuc ea disciplina, qua interdictum erat adulterio, etiam post mortem prioris uxoris, matrimonium cum adultera valide contrahere; et quia tota Decretali perlecta, perspicuum est, in eo casu, praeter adulterium, adfuisse etiam machinationem adulterae contra vitam prioris uxoris. Quibus positis, deinde concludis quod cum, iuxta praesentem Ecclesiae disciplinam, adulterium praecedens non habeatur pro impedimento dirimente matrimonium inter moechum et moecham, nisi coniunctum sit, vel cum machinatione, vel cum fide data futuri matrimonii; cumque in proposita facti specie nullum indicium adsit machinationis in prioris uxoris necem intentatae; nullum propterea adduci valeat obstaculum adversus prolis legitimationem, secuto iam inter ipsius parentes legitimo matrimonio; atque adeo tuum illud systema, firmiter, ut putas, stabilitur, nimirum subsequente matrimonio legitimum prolem, etiam ex adulterio susceptam, quoties adulterio non accedat aut machinatio adversus prioris coniugis vitam, aut promissio matrimonii post prioris coniugis mortem inter adulteros contrahendi.

§ 8. Profecto ut ingenue loquamur, venerabilis Frater, displicet Nobis tua haec ingeniosa ratiocinatio, in qua nescio quid arrogantius et audacius, quam par est, introspicere videmur. Nobis etenim persuasum manet, opinioniones doctorum communes non ita facile parvipendendas esse; idque didicimus ex celeberrimo vestrate Melchior Cano, qui in suo tractatu de Locis theologicis, lib. 8, cap. 7, ita de communibus canonistarum sententiis, in his, quae pertinent ad doctrinam canonum, loquitur: *In huiusmodi canonum interpretatione Ecclesiae iudices et administri concordem omnium iurisconsultorum sententiam amplectuntur. Qui enim in actionibus, vel iudiciis*

ecclesiasticis, suo sensu, et non communi iurisperitorum omnium doceretur, sine dubio suo illum iudicio Ecclesia coerceret.

§ 9. Praeterea minus recte Nobis videris de compilatione Decretalium Gregorii IX iudicare. Non hic agitur de Gratiani decreto, quod utpote privata auctoritate confectum, tantam vim habet, quantam textus in eodem adducti ex se ipsi habere noscuntur. Non agitur de aliqua ex aliis quinque Decretalium compilationibus, quae Gregorii IX opus praecesserant, et quarum nonnullae a privatis auctoribus concinnatae fuerunt. Res est de sexta illa Compilatione, quam Gregorius Pontifex a Sancto Raymundo de Pennafort adornari iussit, quamque approbatione Pontificia munivit, mandans, ut ea sola deinceps in Tribunalibus et Scholis deberet usurpari. En illius verba in praefatione Decretalium: *Volentes igitur, ut hac tantum Compilatione universi utantur in Iudiciis et in Scholis, districtius prohibemus, ut quis praesumat aliam facere, absque auctoritate Sedis Apostolicae.*

§ 10. Non latuit Gregorium, multa in Decretalibus resecata fuisse ab earum compilatore, cum idem Pontifex in dicta praefatione hoc ipsum innuat, iis verbis: *resecatis superfluis*; voluit tamen singulis constitutionibus, praefixum manere nomen earum auctoris. Idem quoque deinceps praestitit Bonifacius VIII, in sua compilatione libri 6 similium Decretalium a Romanis Pontificibus conditarum, quibus licet multimodo, ubi opus fuit, a se immutatis, atque truncatis, nihilominus praefixum reliquit auctorum nomen. Siquidem ipse Bonifacius sic loquitur in prooemio: *Pluribus plane resecatis, reliquis quibusdam ex eis abbreviatis, aliquibus in toto vel in parte mutatis, multisque correctionibus, detractionibus et additionibus, prout expedire vidimus, factis in ipsis.* Constat etiam Clementem Papam V, pari modo se gessisse, dum suo Clementinarum libro inseruit Concilii Viennensis constitutiones, tamquam a seipso factas in eodem Concilio, quamvis synodo peracta eas resecasset atque mutasset, uti testatur Ioann. Andreas in Glossa ad praefationem earundem Clementinarum: *Demum per peritiores fecit illas recenseri, qui aliquas, et paucas in totum reservaverunt; aliquas mutaverunt quoad verba, mente servata; in aliquibus menti et verbis detraxerunt et addiderunt, et has, licet non sub his verbis in Concilio publicatae fuissent, voluit sub nomine Concilii reservari.* Quod pariter testatur Bernardus Guidonus, auctor illius aetatis, in suo codice manuscripto, qui in Bibliotheca nostra Vaticana asservatur; idemque legitur in duabus Historiis de vita eiusdem Pontificis a Balutio publicatis.

§ 11. Qua in re praedicti Pontifices Gregorius, Bonifacius et Clemens exemplum secuti

sunt Triboniani, aliorumque doctissimorum Iurisconsultorum, qui veteres leges, responsa Prudentum, et praecedentium imperatorum codices in corpus iuris civilis nostri redigentes, non dubitarunt, quaecumque opus erant, emendare, corrigere et immutare; et nihilominus auctorum nomina singulis responsis et legibus praefixa reliquerunt; accedente nimirum expressa Iustiniani imperatoris approbatione, cuius haec verba sunt, in promulgatione Pandectarum et Codicis, senatui, populoque Constantinopolitano perscripta: *Tanta autem a Nobis antiquitati habita est reverentia, ut nomina Prudentum taciturnitati tradere nullo modo patiamur: sed unusquisque eorum, qui auctor legis fuit, nostris digestis inscriptus est, ut si quid legibus eorum supervacuum, vel imperfectum, aut minus idoneum visum esset, vel adiectionem, vel diminutionem necessariam accipiat.* Et infra: *Nam nomina quidem veteribus servavimus, legum autem veritatem nostram facimus.* Et alibi: *Nominibus enim veteribus relictis, quidquid legum veritati decorum, et necessarium fuit, hoc nostris emendationibus servavimus.*

§ 12. Sic igitur praedecessor noster Gregorius IX suam confici iussit Decretalium compilationem qua hodie in scholis et in foro utimur, eamque, abrogatis aliis prioribus, publica auctoritate, et Pontificia confirmatione munivit. Huic collectioni insertam voluit Decretalem Alexandri III, demptis ex ea verbis illis quibus, ut contendit, indicabatur matrimonium, de quo ibi agebatur, duplici ex capite irritum, et nullum fuisse, nimirum, et quia cum adultera contractum fuerat, et quia machinatio in necem prioris uxoris praecesserat. Retulit vero alia verba, ex quibus, ut iacent, consideratis, eruitur sententia superius a Nobis exposita, quod nempe proles ex adulterio procreata nequam legitimatur per subsequens matrimonium, post mortem prioris uxoris cum adultera contractum. Non tamen ex ea Decretali nomen Alexandri III delevit: omnia haec pro concessis interim habeto. Verum his positis, quidnam inde pro sententia tua erui posse putas? Potuit Gregorius ita se gerere, imo non aliter debuit facere quam fecit. In animo illi erat locum dare in nova compilatione Decretali Innocentii III, quae incipit *Significasti*, quaeque legitur sub titulo, de Eo qui duxit in matrimonium, etc. In hac decretali Innocentii III, quae posterior est alia ab Alexandro III condita, manifeste definitur (quod et ipse agnoscis) matrimonium inter adulterum et adulteram consistere posse, nisi machinatio saepe dicta, aut promissio futuri matrimonii praecesserit: *Discretionem vestrae*, Innocentius ait, *per Apostolica scripta mandamus, quatenus, nisi alter eorum in mortem defunctae uxoris fuerit machinatus, vel, ea vivente, sibi*

fidem dederint de matrimonio contrahendo, matrimonium illud legitimum iudices. Cum autem Gregorius collocare vellet in sua collectione tum Decretalem hanc Innocentii III, tum alteram Alexandri III, plane vides, necesse illi fuisse abiicere ab hac Alexandrina Decretali verba illa, quae, tuo iudicio, nullitatem matrimonii inter adulterum et adulteram statuebant.

§ 13. Nunc igitur, bona fide disserendo, iterum quaerimus: quid tandem illud est quod contendis? Filiosne illos, de quibus agitur, legitimos esse propterea quod iuxta decretalem integram Alexandri III, pro legitimis habendi essent? At nihilominus illegitimi sunt, quia tales ab Innocentio III et Gregorio IX declarantur, et quia, malo ipsorum fato, nonnullis iam saeculis post horum Pontificum mortem in lucem sunt editi. An manifestum fieri cupis, te scientiam sacrorum canonum funditus callere, neque contentum esse his quae in Gregoriana compilatione leguntur, sed altius ab ipsis fontibus doctrinam tuam repêtere? Nihil tibi controversiae nobiscum de hoc erit, venerabilis frater: diligentiam potius tuam commendamus, studium laudamus; nemo tibi succensere poterit, quod integram decretalem inspicere velis, ubi in aliquam incurreris, quae in Gregoriana compilatione deprehenditur decurtata. Verumtamen memineris, laudandam quidem illius diligentiam esse, qui decretalem integram consulit, ut eam quae integra non est, perfectius intelligat; quemadmodum optime advertit clarissimus Antonius Augustinus in sua praefatione Gregorio XIII Pontifici Maximo inscripta, quam praemisit volumini quatuor priorum compilationum Litterarum decretalium, quas ipse edidit; quibusque deinceps quintam adiecit Innocentius Cironius: sed neque probandum scito, neque ferendum, quod quis ad integram decretalem confugiat, ubi perspicua et dilucida est illa quae aliquo modo mutilata fuit; et si quid huic deesse dignoscitur, id eo iubente ac volente detractum fuit, qui suprema ad hunc effectum pollebat auctoritate; eaque de causa detractum, ut disciplina, quam ipse Legislator servari voluit, in tuto poneretur; neve turbari illam, et nutare contingeret, si tota decretalis novae compilationi inserta fuisset.

§ 14. Hucusque disseruimus, tuum tibi permittentes assertum, quo pro certo ponis, aliquod interesse discrimen inter decretalem integram Alexandri III, aliamque contractam; et quidem in integra decretali nullum declarari matrimonium ibi relatum, ex duplici capite; tum scilicet, quia inter adulteros, defuncta uxore legitima, contractum fuerat; tum quia machinatio accesserat in vitam prioris uxoris; et ex utroque praefato capite simul considerato, prolem illegitimam censi: mutilam vero

decretalem validum admittere matrimonium cum adultera contractum post mortem prioris uxoris; et tunc solum huiusmodi matrimonium nullum in ea statui, quando machinatio intervenerit; sed prolem nihilominus illegitimam declarari, tam in uno, quam in altero casu, etiam seorsim sumptis; tam scilicet ex causa simplicis adulterii, ex quo eadem proles progenita fuerit, quam ex causa praecedentis parentum machinationis in necem legitimae uxoris. Haec, inquam, tibi hactenus concessa volumus. Nunc vero aggredimur demonstrare, decretalem, tam integram quam minus integram, sibimetipsi perfecte constare, eandemque prorsus esse utriusque sententiam.

§ 15. Integra decretalis, quae refertur tom. 6, part. 2, Conciliorum Collectionis Harduini, pag. 1819, ita se habet: *Meminimus Nos fraternitati tuae, super causa, quae inter P. et R. de quadam haereditate vertitur, quod idem P. nomine Sybillae uxoris suae petebat, tali modo scripsisse; ut si constaret, prout Litterae tuae continebant, inter R. patrem et matrem, post eius nativitatem, matrimonium fuisse contractum, eum, omni appellatione remota, legitimum esse denunties, et ab haereditate paterna propter causam praedictam nullatenus deberet repelli. Tanta est enim vis matrimonii, ut qui antea sunt geniti, post contractum matrimonium habeantur legitimi.*

Hic statuit integra decretalis, quod filii nati extra matrimonium, ex soluto et soluta, accedente postea matrimonio inter ipsorum parentes, legitimi fiant. Nec aliud porro statuitur in decretali minus integra, quae sic incipit: *Tanta est vis matrimonii, ut qui antea sunt geniti, post contractum matrimonium legitimi habeantur.*

§ 16. Progreditur integra decretalis, et casum ponit, quo aliquis uxoratus adulterium admittit, et filium ex eo habet, adultera vero machinatur in vitam legitimae coniugis; et hac demum defuncta, matrimonium inter adulteros contrahitur: *Verum quoniam P. ultra quam in litteris tuis continetur, Nobis significavit, quod pater suus, vivente uxore, matrem R. tenebat, et eum in adulterio procreasset, et quod in mortem ipsius uxoris mater fuerit machinata.*

Hic vero Pontifex declarat, quod in huiusmodi facti circumstantiis, dummodo probationes legitime suppetant, filius censendus erit spurius, praesertim si machinatio matris in vitam prioris uxoris praecesserit. *Fraternitati tuae, etc., quatenus rei veritatem inquiras, et si tibi constiterit quod, vivente uxore, pater praedicti R. matre ipsius publice abusus fuisset, eum spurium, et ab haereditate repellendum, praesertim si mater ipsius in mortem prioris uxoris fuerit machinata, decernas, quoniam inter se legitimum matrimonium contrahere non potuerunt.*

Hunc ipsum casum expendit decretalis minus integra, et eandem omnino definitionem pronunciat, spuriam scilicet esse prolem ex adulterio progenitam, quamvis matrimonium, uxore defuncta, inter adulterum et adulteram contrahatur, praesertim si aut haec, aut ille machinatus fuerit adversus vitam prioris uxoris; *Si autem vir, vivente uxore sua, aliam cognoverit, et ex ea prolem susceperit, licet post mortem uxoris eandem duxerit, nihilominus spurius erit filius, et ab haereditate repellendus, praesertim si in mortem prioris uxoris alteruter eorum aliquid fuerit machinatus.*

§ 17. Integra decretalis, dum de adulterio loquitur, nihil aliud addit quam vocem *publice*, quae ad criminis probationem refertur, nec ullatenus sensum immutat circa id de quo nunc inquiritur. Quod ad machinationem attinet, integra decretalis hanc ponit ab adultera fuisse intentatam; at minus integra eandem machinationem considerat, sive ab adultera, sive ab adultero praecesserit. Sed neque istud ad praesentem quaestionem facit. At vero tam integra quam minus integra decretalis in eo conveniunt, quod utraque declaret prolem ex adulterio procreatam, spuriam esse, nec legitimi, quamvis accedente matrimonio inter adulteros, post mortem legitimae uxoris. In utraque autem, cum de machinatione agitur, verbum illud adest *praesertim*, de quo supra dicebamus. Dumque in his adamussim inter se conveniunt, frustra exaggeratur praetensa inter integram, et minus integram decretalem discordia.

§ 18. Verum iam fraternitati tuae in mentem venisse suspicamur, inconsulto a Nobis silentio praeterita fuisse verba illa quae ad eam, quam agitamus, controversiam plus habent ponderis; et quae in integra decretali sunt, sed in altera minus integra desiderantur. Sic enim concluditur integra decretalis (quemadmodum superius fideliter exposuimus): *Quoniam inter se legitimum matrimonium contrahere non potuerunt.* Quae quidem verba in Gregoriana compilatione non sunt revelata. Haec autem pro argumento tibi facile erunt, ut asseras Alexandrum III declarasse matrimonium inter adulterum et adulteram nullum et irritum esse, ob idque illegitimam esse prolem ex adulterio susceptam. Atque in hoc manifestissima, te iudice, est discrepantia inter decretalem integram, et mutilatam, dum haec validum admittit matrimonium inter adulteros contractum, at nihilominus eorum prolem spuriam declarat, neque per subsequens matrimonium ullo modo legitimandam.

§ 19. Plane si ita tecum reputares, venerabilis frater, non aequum de Nobis iudicium ferres. Nos enim praemissa decretalis verba exacte referre, eaque iusta lance pensare nequa-

quam omisimus. Verum id, quod ex iisdem inferendum esse autumas, Nos inde colligi posse non arbitramur.

Etenim verba illa: *Quoniam inter se matrimonium contrahere non potuerunt*, connexa immediate sunt cum aliis: *praesertim si mater ipsius in mortem prioris uxoris fuerit machinata*. Ac proinde (ex regula iuris peritorum, iuxta quam *relatio fit ad proxima*) declaratio nullitatis matrimonii non quidem in praecedenti adulterio fundatur, sed in machinatione adversus vitam legitimae uxoris; circa quam nulla inter Nos neque etiam inter alios est controversia.

§ 20. Praeterea verba illa: *Quoniam inter se legitimum matrimonium contrahere non potuerunt*, non tantum ad machinationem paulo ante enunciatam referri, sed ad totum id, quod in integra decretali expositum fuit. Porro in integro decretalis contextu agitur de matrimonio post prioris uxoris mortem, non solum inter adulteros, sed etiam praevia machinatione in prioris uxoris mortem contracto: *Nobis significavit quod pater suus, vivente uxore, matrem R. tenebat, et eum in adulterio procreasset, et quod in mortem ipsius uxoris mater fuerit machinata*. En duas relati matrimonii circumstantias simul unitas; ex quo sequitur quod quamvis ea verba: *Quoniam matrimonium inter se contrahere non potuerunt*, referri debeant ad totam facti speciem cum suis circumstantiis in decretali expressis; nunquam inde inferre poteris quod integra decretalis pro nullo habeat quodlibet matrimonium inter maechos contractum post obitum legitimae uxoris, sed illud duntaxat, quod ibi expenditur, nullum iudicatum fuisse, quia ei praecesserat machinatio in prioris coniugis necem. Nobis autem integrum erit asserere quod, licet validum in eatur matrimonium inter adulteros, deficiente machinatione, aliisque circumstantiis de iure canonico illud irritantibus, attamen proles tempore adulterii habita, illegitima semper erit, ad normam etiam decretalis non mutilatae, quae ita statuit: *Et si tibi constiterit, quod, vivente uxore, pater praedicti R., matre ipsius publice abusus fuisset, eum spurium, et ab haereditate repellendum, praesertim si mater ipsius in mortem prioris uxoris fuerit machinata, decernas*.

§ 21. Sed quanquam destitutum te videas validissimo subsidio, quod, ad sententiam tuam sustinendam, in integra Alexandrina decretali constitueras, attamen, pro ea, qua polles, eruditionis ecclesiasticae copia, in aliud te recipies propugnaculum, asseverans, matrimonium inter adulterum et adulteram, post mortem prioris uxoris contractum, iuxta veterem disciplinam, pro nullo habitum esse; tum adhuc aetate Alexandri III huiusmodi disciplinam viguisse; ac demum immutatam esse temporibus

Innocentii III, cuius decreto, ad irritandum matrimonium inter adulteros, praeter adulterii crimen, requiri coepit, aut machinatio in mortem legitimi coniugis, aut promissio nuptiarum, post prioris matrimonii solutionem, inter adulteros contrahendarum.

§ 22. Non adeo tempore abundamus, et otio, ut canonicam dissertationem super hac quaestione contexere valeamus. Nihilominus pauca quaedam observare studebimus, quibus satis, superque tua refellatur assertio. Sane ei obstat Sancti Augustini testimonium, relatum canone *Denique*, caus. 31, qu. 1, in quo sic legitur: *Denique mortuo viro, cum quo verum connubium fuit, fieri potest coniugium, cum quo praecessit adulterium*. Profecto non ignoramus Iacobum Cuiacium asserere in cap. 1 de Eo qui duxit in matrimonium, etc., quod ibi legendum sit: *Marito mortuo, cum quo verum connubium fuit, fieri verum connubium non potest, cum quo prius adulterium fecit*. Sed exploratum quoque habemus, in pluribus Vaticanis Codicibus particulam illam non in Augustino deesse, sicuti deest in praedicto canone *Denique*; quod etiam animadverterunt, qui Gratiani Opus, se iussu Gregorii XIII recensuerunt et emendarunt, ut videre est in Gratiani Decreto ipsorum opera edito. Genuinam huiusce loci controversi lectionem procul dubio fraternitas tua, pro sua eruditione, petendam existimabit ex editione operum Sancti Augustini, quae studio monachorum Sancti Mauri in Gallia, prodiit. Sancti doctoris locus in canone relatus habetur lib. 1 de Nuptiis et concupisc., cap. 10, isque in edit. Maurina legitur tom. 1, p. 286, hisce verbis: *Denique mortuo viro, cum quo verum connubium fuit, fieri verum connubium potest, cum quo prius adulterium fecit*. Ab hac igitur accurata lectione abest particula *non*, quae quidem in nulla alia appareret, si seriem contextus editores prae oculis habuissent. Augustinus enim mox ante verba, de quibus disputatur, probandum sibi proposuerat (uti revera probat), non solvi matrimonium, quod indissolubile est inter viventes, si uxor maritum deserat, et ad alterius contubernium migret; idque confirmando, subdit, quod contubernium illud pro adulterio haberi non posset, si primum legitimum matrimonium dissolutum fuisset: *Cum alias quippe adulteri non essent, nisi ad alterutrum coniuges permanerent*.

Hoc posito, quisnam bona fide legendum putabit: *Fieri verum connubium non potest*? ubi orationis scopus is esse conspicitur, ut, demonstrato fine durationis matrimonii: *Denique mortuo viro, cum quo verum connubium fuit*, finis etiam adulterii, et initium novi legitimi matrimonii statuatur: *Fieri verum connubium potest, cum quo prius adulterium fuit*.

§ 23. Ne vero a Nobis expectes plenam hoc loco proferri historiam disciplinae, quae super hac re sequentibus saeculis in Ecclesia obtinuit. Huiusmodi inquisitio nimis profecto excederet epistolae modum. Verum quia tibi persuasum esse videmus, quod ipsa aetate Alexandri III nulla censerentur matrimonia, quae inter adulteros quomocunque fierent, satis erit intra illius aetatis terminos inquisitionem hanc nostram coarctare.

§ 24. Non longe quidem ab Alex. III aetate ut optime nosti, distat Gratianus decreti compilator, qui ante Alex. Pontificatum paucis omnino annis suum illud opus vulgavit. Is hanc eandem controversiam tractat in causa 31, quaest. 1, et pro utraque sententia, ut solet, textus discordantes adducit. Cum vero canonem attulisset cuiusdam Conc. quo statuitur, ne quis, moriente marito mulieris quam adulterio polluit, cum ea matrimonio coniungatur; hunc textum cum aliis ibi relatis, atque contrarium statuentibus, ita conciliat: *Hic subaudiendum, nisi prius peracta poenitentia, et si nihil in mortem viri machinatus fuerit; vel si vivente viro, fidem adulterae non dedit, se sumpturum eam sibi in coniugem, si viro eius superviveret.* Verum Gratianus, inquires, non habet auctoritatem, qualem textus canonici habere noscuntur. Neque id negamus. At gravis est auctor, et canonum valde peritus; neque ipse ea scripsisset quae modo retulimus, si aetate illa (quam diximus in tempora Alexandri fere incidisse) locum obtinuisset disciplina seu lex, vigore cuius, ob solum praecedens adulterium, irritum haberetur matrimonium, post mortem legitimi coniugis, inter adulteros contractum.

§ 25. Similiter inter Alexandrum III et Innocentium III Pontifices, vix quadraginta annorum spatium intercedit; cum Alexander ad Pontificatum evectus sit anno Domini 1159; Innocentius vero anno 1198. Hic autem, ut supra inuimus, in cit. cap. *Significasti* de Eo qui duxit in matr., etc., pronuntiat, validum et legitimum existere matrimonium inter adulterum et adulteram, post prioris uxoris mortem: *Nisi alter eorum in mortem defunctae uxoris fuerit machinatus, vel, ea vivente, sibi fidem dederint de matrimonio contrahendo;* quod etiam ipse concedis, dum affirmas Innocentium III novam hanc disciplinam in Ecclesiam invexisse. Sed cum Innocentius nequam dicat, se novam per hoc disciplinam inducere; quinimo, ad quaestionem sibi propositam ab Episcopo, sive a capitulo Spoletano, profiteatur, se responsurum iuxta canonum praescripta: *Nos igitur inquisitioni vestrae secundum formam canonicam respondentes* etc.: evidens est, iam pridem, et antè tempora etiam Alexandri III validum habitum fuisse matrimonium, quod inter moechum et moecham,

legitimis nuptiis solutis, et praedictis irritantibus circumstantiis non concurrentibus, contrahebatur. Equidem in compilatione decretalium Gregorii IX minime reperies relata verba: *Nos igitur inquisitioni vestrae secundum formam canonicam respondentes*; sed earum loco haec alia leges: *Nos igitur inquisitioni vestrae taliter respondentes*, etc. Verum, quoniam res Nobis erat cum eo canonum doctore, qui vulgata decretalium compilatione neutiquam contentus, integram decretalem consulere mavult; eadem ratione Nobis agendum esse iudicavimus. Itaque etsi praedicta verba: *Secundum formam canonicam*, in decretali minus integra desiderentur; leguntur tamen in integra decretali; qua Nos quidem minime abutimur, dum eam ad decretalis minus integrae sensum non corrumpendum, sed illustrandum, advocamus.

§ 26. Esto, inquires, quod ad Innocentium III attinet, sed nonne immediatus ipsius praecessor Coelestinus III in cap. *Cum haberet* de Eo qui duxit, etc., nulla declaravit matrimonia inter adulteros, post prioris coniugis mortem contracta, etiam non interveniente machinatione, aut sponsione futuri matrimonii?

§ 27. At vide ne forte, in hac decretali pro te alleganda, hallucineris. Quidam Ioannes uxorem legitimam habebat, Allitiam nomine, ipsique simul adulterii consuetudo cum famula intercedebat. Quum vero semel superioris ecclesiastici praecepto adactus adulteram dimisisset, postea tamen in idem relabens scelus, ausus est, vivente adhuc prima uxore, reverti ad famulae contubernium, in eoque *quasi matrimonialiter* per decennium perseverare, unde et decem filios ex ea procreavit. Defuncta demum uxore, quum consuleretur Pontifex, (quem aliqui non Coelestinum, sed Clementem III huius decessorem fuisse autumant) quidnam statuendum esset de huiusmodi adulteris, qui in eadem prava consuetudine adhuc perseverabant; tale dedit responsum, *ut separentur omnino, et eis competenti poenitentia iniuncta, perpetua continentia indicatur*, habita potissimum ratione ipsorum pervicaciae, gravisque scandali quo Ecclesiam perturbaverant.

§ 28. Ex ipsa simplici hac rei narratione facile agnosces, non ibi quaestionem fuisse de validitate, aut nullitate matrimonii, post mortem prioris uxoris inter adulteros contrahendi; sed de poenitentia canonica adversus gravissimum crimen irroganda; quae quidem huiusmodi fuit, ut non modo ipsis adulteris prohibitum fuerit matrimonio invicem copulari; sed etiam cum alia qualibet persona matrimonium contrahere; *praesertim cum in dies suos ambo praecesserint, et iamdiu publice in adulterio et periurio, ex certa scientia perdurantes, Ecclesiam in gravi scandalo perturbaverint*, ut eadem decretalis prosequitur.

§ 29. De validitate quidem matrimonii in-

ter adulterum et adulteram, ex instituto agit Alexander III in epistola sua decretali, quae tamen nostris compilationibus inserta non est; sed reperitur in Actis Conciliorum Collectionis Harduini praefatae, tom. 6, part. 2, p. 1838. Ea vero sic habet: *Ex praesentium latoris confessione percepimus, quod cum ipse quamdam alterius uxorem in adulterio polluisset, poenitentiam inde suscepit. Sed postea in eundem incidit, diabolo instigante, reatum; ac eandem mulierem, viro defuncto, sibi in matrimonium copulavit, eamque asserit in praesenti pro coniuge retinere.*

§ 30. Super his autem cum Alexandri iudicium requireretur, respondit, non (quod tu quidem velles), matrimonium, ratione adulterii, invalidum fuisse; sed nullitati obnoxium fore, si machinatio, aut promissio nuptiarum intervenisset. *Verum quoniam Nos de salute animarum ipsorum solliciti compellimur in Domino cogitare, fraternitati tuae, etc., quatenus rem ipsam diligenter inquiras, et si tibi constiterit, quod ille, vel illa in mortem prioris viri fuerit machinata, vel si, eo vivente, fidem ipsi mulieri dederit, se eam in coniugem recepturum, eos non differas penitus separari.*

§ 31. Neque hic sistit Alexander, quin etiam dicere non omittit, quid iuris esset, si solum adulterium praecessisset: Tunc enim nequaquam matrimonium irritum fore declarat (quod utique non taceret, si huiusmodi disciplina eo tempore viguisset; quemadmodum supra de eo matrimonio pronuntiaverat, in quo ad crimen adulterii accessisset machinatio, aut promissio futuri coniugii); sed iubet procedi in causa secundum canonicas regulas: *Quod si neuter istorum constiterit, in causa ipsa iuxta ecclesiasticam consuetudinem, et canonica statuta procedas.* Si autem quaesieris quidnam hac de re consuetudo ecclesiastica, et canonica statuta decernerent, respondemus, satis probabile videri respexisse Alexandrum ad Concilii Tolentani vi, anno sexcentesimo trigesimo octavo celebrati, constitutum, quod exstat can. *De his* 33, quaest. 2, et in quo praescribitur methodus cum iis servanda, qui post poenitentiam publicam peractam, in idem reciderent crimen, pro quo subiecti fuerant poenitentiae. Canonem hunc, quum tibi vacaverit, legere poteris, atque perpendere; sed frustra in illo quaeras nullitatem matrimonii inter adulteros ipso iure statutam; deficientibus aliis irritantibus circumstantiis, a Nobis pluries memoratis.

§ 32. Attamen, quod ibi statutum non reperitur, alibi te sine ullo labore invenisse affirmabis, in nostra nempe collectione Gregoriana, sub titulo superius allato, de Eo qui duxit in matrimonium quam polluit per adulterium, cap. *Propositum*, quod est ipsius Ale-

xandri III, ubi sic legitur: *Licet autem in canonibus habeatur, ut nullus copulet in matrimonio, quam prius polluerat adulterio, et illam maxime, cui fidem dederat, uxore sua vivente, vel quae machinata est in mortem uxoris; et quidem validum tibi argumentum dices suppetere in ea voce maxime, qua indicari videtur nullitas matrimonii inter adulterum et adulteram (de quo Pontifex in superioribus locutus erat), etiam non concurrente machinatione, nec data fide futuri matrimonii.*

§ 33. Forte putabis, Nos, adversus haec responsionem nostram comparantes, grammaticalem controversiam tecum agitare velle de significatione illius verbi *maxime*; eaque de re a Nobis consultum iri libros vet. canonistarum, praesertim Abbatis, qui in cit. cap. *Propositum*, audacter sustinet, vocem illam *maxime*, in rel. textu, aequipollere adverbio *solum*. Verum si ita de Nobis opinatus fueris, haud aegre feras nos tibi respondere non satis tibi notum esse morem, animumque nostrum; Nos enim in veritatis inquisitione, nequaquam huiusmodi nugis levibusque fundamentis innitimur, et quaestiones inutiles prorsus aver-samur.

§ 34. Itaque respondemus, veram Alexandri Pontificis mentem, circa ea, de quibus nunc agimus, minime eruendam esse ex aliquibus verbis, quae ipsi excidere potuerunt, dum aliam omnino quaestionem definiret; sed videndum esse potissimum, quid ipse scripserit, quum data opera, eam pertractaret quaestionem, quam prae manibus habemus. Porro Alexander in cit. cap. *Propositum* respondet Abbatii Sancti Albani, qui ab ipso quaesierat quidnam statuendum esset de quodam homine, qui, vivente uxore sua, alteram sibi matrimonio copulaverat, legitima uxore adhuc superstite; Pontifex ergo cum eam circumstantiam magni aestimaret, quod scilicet *praefata mulier erat inscia, quod ille aliam uxorem haberet viventem*, nec aequum censeret praedictum virum, qui scienter contra canones venerat, lucrum de suo dolo reportare, statuit, ut, si quidem ipsa mulier id postularet, divortium inter eos fieret; non vero, si, volente muliere in huiusmodi connubio perseverare, vir peteret ab ea separari.

§ 35. Quaestionem hanc definiendam sumpsit Alexander in cit. cap. *Propositum*; atque ita definivit, ut praecipuam aequitatis prudentiaeque rationem ab illo habitam esse dignoscatur; eaque definitio, unice est attendenda. Si autem, dum legislator de principali argumento verba facit, quidpiam ab ipso extraneum minus recte dictum esse comperiatur, minime debet enuntiatio haud satis accurata aut legislatori vitio verti, aut id veritatis praeiudicium trahi; neque potest pro regula iuris id accipi, quod sic ab eodem legislatore, veluti prae-

tereundo, dictum fuisset apparet; praesertim cum ipse, opportuniore occasione oblata, iudicium suum super eadem re aperte declaraverit.

§ 36. Nos autem in hoc praecise casu versamur. Idem nimirum Alexander, cui in cit. cap. *Propositum*, ea verba exciderunt, quibus, ut tibi visum est, negavit, validum matrimonium esse posse inter adulteros, defuncto legitimo coniuge, etiam absque aliis irritantibus circumstantiis; idem, inquam, in alia sua decretali, quam ex collectione Conciliorum Arduini supra retulimus, cum directe ab eo quaereretur, an nullum censendum foret huiusmodi matrimonium: nullum illud esse respondit, si machinatio, aut nuptiarum promissio supervenerint. Isque Pontifex hoc ipsum firmat in cap. *Super eo* De eo qui duxit in matrimonium etc., ubi sic habet: *Super eo vero quod de latore praesentium tuis litteris quaesivisti; an liceat cum ea sibi matrimonium contrahere, quam, alia sua uxore vivente, sibi de facto matrimonio copulavit; tuae sollicitudini duximus respondendum: quod si adultera in mortem alterius aliquid machinata, sive iste fidem dederit, quod eadem defuncta, hanc esset ducturus, secundum canones ab eius consortio perpetuo prohibetur; et haec prohibitio perpetuo est observanda.* Quibus verbis, *perpetuo prohibetur*, et, *prohibitio perpetuo est observanda*, pro ea, qua polles, canonum scientia, plane intelligis, impedimentum designari, quod a doctoribus dirimens appellatur, illudque, per huius decretalis contextum, ad casum praecedentis machinationis aut pacti connubii coarctari.

§ 37. Superest nunc, ut licet prolixius iam haec epistola evaserit, quam Nobis initio propositum fuerat, aliqua tamen addamus, quae adhuc legere non graveris, quemadmodum praemisissis hucusque animum patienter adhibuisti. Nec enim levioribus praetermissis, quidquam a nobis praeteriri decet ex his quae in litteris Fraternalitatis Tuae gravioris sunt ponderis et momenti.

§ 38. Legitimationem prolis ex soluto et soluta procreatae, quae fit per subsequens matrimonium, ex Sacramenti virtute derivandam esse putas, eodem Alexandro III auctore, qui ait: *Tanta est enim vis sacramenti, ut qui antea sunt geniti, post contractum matrimonium habeantur legitimi.* Unde arguis, quod si isti ex vi sacramenti legitimantur, nihil obstat, quominus filii pariter ex adulterio suscepti, tanti sacramenti virtute, legitime evadant.

§ 39. Verum ubi a te legitur: *Tanta est vis Sacramenti*, Nos legimus, *Tanta est vis matrimonii*, quemadmodum scriptum est in decretali Alexandri III, cap. *Tanta* Qui filii sint legitimi. Quod si ad integram decretalem,

quae apud Harduinum est, de more provocas, rogamus, ne te pigeat in marginem quoque oculos conicere; ibi enim loco verbi *Sacramenti*, adnotatum reperies aliud *Matrimonii*. Nec aliter profecto res se habere poterat. Vis enim ac dignitas matrimonii, qua sacramentum est, in eo est posita, quod gratiam sanctificantem confert, quod unionem hypostaticam Verbi divini cum humana natura repraesentat, itidemque illam, qua Christus cum Ecclesia per gratiam coniungitur; non autem in eo sita est, quod spuriam prolem legitimam efficiat. Neque enim hanc efficaciam Iesus Christus tribuit matrimonio, quum illud ad dignitatem sacramenti novae Legis evexit; sed id ab Ecclesia institutum est, cui placuit, pro auctoritate sibi concessa statuere, ut proles extra matrimonium, non tamen ex adulterio procreata, per subsequens matrimonium legitima fieret.

§ 40. Denique addis, magis abominatam canonicis legibus esse prolem incestuosam, quam sit proles adulterina; ideoque, cum illa interdum legitima fiat, hanc etiam pari aut maiori ratione legitimari posse. Porro legitimatur proles incestuosa ope dispensationis, quae dicitur *in radice matrimonii*. Ut autem obtineatur huiusmodi dispensatio, quae non sine urgentissima causa concedi consuevit, requiritur, quod proles nata sit ex copula non manifeste fornicaria, sed putative matrimoniali; quodque impedimentum, quo matrimonii nullitas inducta est, non a iure divino, aut naturali, sed a iure duntaxat ecclesiastico proveniat. Sicque, et non aliter legitimatur proles incestuosa, vigore dispensationis, quae dicitur *in radice matrimonii*. Tuum modo est huiusmodi circumstantias aptare ad legitimatorem prolis ex adulterio genitae; quod sane opus ingenii nostri tenuitatem excedere fate-mur.

§ 41. Hactenus Fraternalitati Tuae satisfacere studuimus, quoad nobis licuit per angustias temporis, ut plurimum somno detracti, meram gerentes in hac epistola, ut initio dicebamus, privati doctoris personam: nunc demum epistolae nostrae finem facientes, supremi Pastoris partes resumimus, ut apostolicam tibi benedictionem impertiamur; utque praeterea te admoneamus, quod, quum ea quae ad Nos scripsisti, a Iusto Henningio Boehmero (quantumvis nullam de eo mentionem feceris) sis mutuatus, eaque descriperis ex eius opere de Iure ecclesiastico protestantium, tom. 1, pag. 237 et sequentibus, iuxta tertiam editionem anno 1730 typis impressam; sicuti laudabilis foret industria tua, si eo auctore usus esses ad venerabiles Ecclesiae catholicae doctrinas illustrandas, aut si ipsum, in iis, in quibus Nobis adversatur, confutare aggressus esses; ita reprehensioni te obnoxium fecisti, dum illius

opus perlegere, atque etiam tacitus transcribere ausus es, ut ad impugnandas canonicae iuriprudentiae sententias inter orthodoxos communiter receptas, instructior accederes. At ne forte paterni huius moniti libertatem in malam partem accipias, tibi persuasum volumus, non

minus sincero charitatis affectu Nos te complecti, ac Fraternitati Tuae fausta omnia ex animo adprecari.

Datum Romae apud Sanctam Mariam Maiorem die 5 Decembris 1744, Pontificatus nostri anno quinto.

LEGITIMUS

Vide verb. FILIUS.

LEX

PARTITIO ARGUMENTI

LEX: 1. quoad ea quae concernunt ipsius naturam, divisionem, et eos, qui ipsam condere possunt; 2. quoad ea quae concernunt eius promulgationem, acceptionem, et obligationem; 3. quoad ea quae concernunt personas ad ipsam obligatas; 4. quoad ea quae concernunt intentionem, modum, et tempus eam adimplendi; 5. quoad eius cessationem.

ARTICULUS I. *Lex quoad ea quae concernunt ipsius naturam, divisionem, et eos, qui ipsam condere possunt.*

SUMMARIUM. 1. Lex unde sic dicta? - 2. Lex solet appellari variis nominibus, quae assignantur. - 3. Dicta nomina in quo differant? - 4. Ad legem variae requiruntur conditiones, ex can. *Erit autem lex* 2, dist. 4. - 5. Primo, debet esse honesta et iusta. - 6. Secundo, debet esse possibilis. - 7. Tertio, debet esse loco temporisque conveniens. - 8. Quarto, debet esse necessaria et utilis. - 9. Quinto, debet esse manifesta. - 10. Sexto, debet esse nullo privato commodo, sed pro communi civium utilitate praescripta. - 11. Brevius tamen et clarius omnes necessariae legis conditiones continentur in eius definitione, quae hic datur. - 12. Primo igitur requiritur quod lex sit recta agendorum ratio. - 13. Secundo, quod sit lata a publica potestate. - 14. Tertio, quod sit communitati denuntiata. - 15. Quarto, quod sit lata cum voluntate perpetuo obligandi. - 16. Assignatur prima differentia legis a simplici praeecepto. - 17. Assignatur secunda. - 18. Assignatur tertia. - 19. Lex dividitur immediate in aeternam et temporalem; et quae sit utraque? et in quo differant? - 20. Lex temporalis subdividitur in naturalem et positivam; et quae sit utraque et in quo differant? - 21. Lex positiva subdividitur in divinam et humanam, et quae sit utraque? - 22. Lex divina positiva subdividitur in legem veterem et novam, et quae sit utraque? - 23. Lex divina positiva alia est mere divina positiva, et alia est divina naturalis, et quae sit utraque? - 24. Lex positiva humana subdividitur in legem seu ius gentium, in legem ecclesiasticam seu canonicam, et in legem saecularem seu civilem, et quae sint omnes? - 25. Lex seu ius gentium subdividitur in primum et secundarium, et quid, et quale sit utrumque? *Remissive.* - 26. Lex ecclesiastica seu canonica quomodo subdividitur? *Remissive.* - 27. Lex saecularis seu civilis quomodo subdividitur? *Remissive.* - 28. Lex, seu ius gentium in quo differat a lege canonica et civili? - 29. Et in quo a lege naturali? - 30. Quando inter leges ecclesiasticas seu canonicas, et saeculares seu civiles, est aperta contrarietas, quaenam sint servanda? *Remissive.* - 31. Summus Pontifex potest condere leges ecclesiasti-

cas, seu canonicas in materia spirituali, et concernente animarum salutem, obligantes pro toto orbe christiano. - 32. Legatus Pontificis potest leges ecclesiasticas ferre intra fines suae legationis. - 33. Cardinales possunt similes leges ferre in ecclesiis sui tituli. - 34. Patriarchae, Primates, Archiepiscopi et Episcopi possunt dictas leges ferre pro suis respective dioecesibus. - 35. Abbates exempti, alique praelati obtinentes in suis territoriis iurisdictionem quasi Episcopalem. - 36. Item abbates, priores, abbatissae, priorissae, superioresque similes independentes, pro suis monasteriis. - 37. Concilium generale legitime congregatum potest condere leges ecclesiasticas obligantes totam Ecclesiam, dummodo Pontifex consensum praebeat, easque confirmet. - 38. Item leges ecclesiasticas condere potest concilium provinciale, et synodus dioecesana obligantes proprios subditos intra limites sui territorii existentes. - 39. Capitulum ecclesiae cathedralis, sede vacante, potest condere leges totam dioecesim obligantes, etiam post electionem novi Episcopi, donec ipse illas revocaverit. - 40. Affertur et solvitur obiectio. - 41. Capitula generalia regularium possunt condere leges, et statuta propria pro tota religione ad successores transeuntia, iuxta modum in quavis respective regula praescriptum, et consuetudines proprias et privilegia. Et sic capitula provincialia respective pro unaquaque sua provincia. - 42. Leges civiles seu politicas condere potest Summus Pontifex pro ditione temporali suo dominio subiecta; imperator pro imperio, reges pro sui regnis, et alii duces seu principes, aut reipublicae suprema iurisdictione temporali gaudentes pro suis respective ditionibus. - 43. Principes autem inferiores, civitates et communitates suprema iurisdictione temporali non gaudentes, nequeunt leges et statuta condere, nisi accedat concessio, seu confirmatio supremi principis, cui subiiciuntur, aut consuetudo legitime praescripta. - 44. Nulla potestas legislativa humana, sive ecclesiastica, sive laica potest condere leges, vel statuta contra ius naturale, vel divinum praeceptum vel prohibitivum. - 45. Quinimo nulla potestas legislativa humana, Summo Pontifice excepto, potest leges ferre, et quidpiam statuere contra ius commune canonicum, aut alias constitutiones apostolicas. - 46. Subnectuntur addit. ex aliena manu ad n. 57. - 58. De lege Mosaica speciatim ad num. 63*.

- 1 Lex secundum etymon nominis dicitur vel a *legendo*, ut vult S. Isidorus lib. 2 Etymol., cap. 10, eo quod leges apud veteres solebant in publicis tabulis scribi, et populo legendae

proponi, ut in ipsis legerent, quae praticare, et a quibus abstinere deberent; vel ab *eligendo* secundum Ciceronem lib. 1 de Legib., et S. August., qu. 15 Novi testamenti, dicen-

tem: *Lex ab electione dicta est, ut e multis quod eligas, sumas, vel potius a ligando, eo quod homines legibus ligentur, seu obligentur ad aliquid faciendum, vel omittendum, ut vult S. Thom. 1-2, quaest. 90, artic. 1, et Scotus in 4, dist. 15, qu. 2, § Hic sunt quatuor.*

2 *Lex solet variis aliis nominibus appellari. Interdum enim vocatur Ius, eo quod definiat ac praescribat quod iustum est; can. Ius generale 2, dist. 1, ibi: Ius autem est dictum, quia iustum est. Quamvis tamen, stricte loquendo, inter legem et ius nonnulla sit differentia, quia, ut dicitur in cit. can. Ius generale 2, dist. 1: Ius generale nomen est, lex autem iuris est species; sub uno enim iure divino vel humano, canonico vel civili, leges plurimae continentur. Aliquando lex appellatur Constitutio, quia illam praecedere solet plurimum consilium, et consensus quidpiam simul statuentium, quasi communis statuitio. Quandoque lex dicitur statutum, eo quod per ipsam statuatur aliquid stabile atque firmum.*

3 *Dicta autem nomina in hoc differunt, quod leges supremi principis saecularis dicantur iura; Summi Pontificis vero decreta appellentur constitutiones; et decreta inferiorum principum, civitatum et populorum dicantur statuta, quamvis saepe saepius soleant confundi et sumi promiscue.*

4 *Ad legem variae requiruntur conditiones, quae ex divo Isidoro assignantur, in can. Erit autem lex 2, dist. 4, ibi: Erit autem lex honesta, iusta, possibilis, secundum naturam, secundum patriae consuetudinem, loco, temporique conveniens, necessaria, utilis, manifesta quoque, ne aliquid per obscuritatem in captionem contineat, nullo privato commodo, sed pro communi civium utilitate conscripta.*

5 *Debet igitur lex primo esse honesta et iusta; quia ideo lex conditur, ut genus humanum informetur honeste vivere, alterum non laedere, ius suum cuique tribuere; § Iuris Instit. de Iustit. et iure, ibi: Iuris praecepta sunt haec: Honeste vivere, alterum non laedere, ius suum cuique tribuere; et c. Consuetudo 5, distinct. 1, ibi: Lex erit quod ratione constiterit, religioni conveniat, disciplinae congruat, saluti proficiat.*

6 *Debet secundo esse possibilis; nam, ut habetur in l. Impossibile 185 ff. de Regul. iuris: Impossibile nulla est obligatio, et cap. Nemo 6 de Regul. iuris in 6: Nemo potest ad impossibile obligari. Et additur secundum naturam, quia lex non debet praecipere supra vires et possibilitatem naturae; sic, ipsa naturali ratione dictante, cui lex conformari debet; c. Consuetudo 9, dist. 1. Et subiungitur: Secundum patriae consuetudinem; quia rationabiles patriae consuetudines non facile per legem contrariam sunt abrogandae; ut enim ex-*

presse habetur in l. De quibus ff. de Legibus: Inveterata consuetudo pro lege non immerito custoditur; et in dubio lex secundum patriae consuetudinem est intelligenda et interpretanda, l. Si de interpretatione ff. de Legibus, cum consuetudo sit optima legum interpres, c. Cum dilectus 8 de Consuetud.

7 *Debet tertio esse loco temporique conveniens, quia leges condi debent, et moderari iuxta diversitatem locorum, et qualitatem temporum atque hominum, quibus dantur, textu expresso in can. Sciendum est 1, can. Regulae 2, et can. Necesse est 3, distinct. 29. Et de facto nostra Fratrum Minorum Regula a sancto Patre Francisco divinitus accepta habet modificationem in c. 4, ibi: Secundum loca et tempora.*

8 *Debet quarto esse necessaria et utilis, quia ius novum statui non debet nisi instante necessitate, can. Regulae 2, dist. 29, et l. Ergo omne 39 ff. de Legibus, et in l. 3 ff. de Constitut. princip., expresse dicitur, quod in rebus novis constituendis evidens esse utilitas debet, alioquin tanquam sine ratione, et causa lata, superflua censeretur, et potius quam de novo condenda, esset rursus abiicienda, si iam fuisset condita, textu claro in c. Omnia talia 12, dist. 2.*

9 *Debet quinto esse manifesta quoque, ne aliquid per obscuritatem in captionem contineat; quia propter eius obscuritatem posset captiose et perperam interpretari, et inde multa posent mala evenire, ad quae evitanda merito statuatur etiam in cap. Abbate 25, § Contra, de Verbor. significat., quod Lex non debeat esse obscura vel captiosa, sed certa et manifesta.*

10 *Debet sexto esse nullo privato commodo, sed pro communi civium utilitate conscripta, quia lex primario et principaliter debet esse ordinata ad bonum commune reipublicae, ut expresse habetur in l. 1 ff. de Legibus, ibi: Lex est commune praeceptum, communis reipublicae sponsio, et l. 2 ff. eod., ibi: Lex est communis sponsio Civitatis, ad cuius praescriptum omnes, qui in ea Republica sunt, vitam instituere debent, et l. 8 ff. eod., ibi: Iura non in singulas personas, sed generaliter constituuntur.*

11 *Brevius tamen et clarius omnes necessariae legis conditiones continentur in definitione, quae de ipsa generatim sumpta, et prout est quid commune ad constitutiones humanas, tam ecclesiasticas, quam civiles, traditur his verbis: Lex est recta agendorum ratio a publica potestate communitati denuntiata cum voluntate eam perpetuo obligandi ad aliquid agendum vel omittendum; sic in re Communis doctorum.*

12 *Primo igitur ad veram legem requiritur, quod sit recta agendorum ratio, id est iusta*

- et honesta*; quia si non sit iusta, non est absolute dicenda lex, ut expresse dicit S. Augustin. lib. 1 de liber. Arbitr., cap. 5, ibi: *Mihi lex esse non videtur, quae iusta non fuerit.*
- 13 Secundo requiritur quod sit lata a publica potestate, scilicet a legislatore habente legitimam et publicam auctoritatem ferendi legem; aliter talis lex posset sine incursu culpae et poenae non observari, c. *Ut animarum* 11 de Constitutionibus in 6, ibi: *Cum extra territorium*
- 14 *ius dicenti non pareatur impune.* Tertio requiritur quod sit *communitati denuntiata*, id est quod sit promulgata, aliter ignorantia merito excusaret subditos ab observatione legis; c. 1 de Praeb. in 6, ibi: *Lex seu constitutio, et mandatum nullos adstringunt, nisi postquam ad notitiam pervenerint eorundem*; Authent. Ut factae novae constitutiones, § *Sancimus*, collat. 5, ibi: *Cur enim* (inquit imperator) *culpabimus eos, qui positas nostras ignoraverint*
- 15 *Constitutiones?* Quarto, quod sit lata *cum voluntate perpetuo obligandi*, id est quod legislator intendant subditos obligare ad observantiam talis legis; aliter non erit lex, sed consilium. Et quidem *obligandi perpetuo*, quia lex, quantum est de sui natura, nisi postmodum legitime revocetur, est, ut obliget in perpetuum; arg. c. *Nemini dubium est* 10 de officio Legati, et c. *Ex rescripto* 1 de Locato, cum similibus, et quidem merito, cum ea quae ad ius pertinent perpetua esse debeant; l. *Falso* Cod. de diversis Rescriptis.
- 16 Hinc lex differt a simplici praecepto. Primo, quia lex durat etiam post mortem legislatoris, et semper suam vim habet, donec revocetur, aut per contrariam consuetudinem legitime abrogetur, arg. cit. iuribus; simplex vero praeceptum expirat morte praecipientis, et absque nova revocatione cessat cessante vita aut officio praecipientis, ut de se patet, et tenet Menoch. lib. 1 de Arbitrar. Iudic., qu. 69, num. 4; Sanch. lib. 8 de Matrim., disput. 28, n. 47; Layman in cap. *Gratum* 20 de offic. Delegat.
- 17 in 6, et alii passim. Secundo differt, quia lex censetur immediate afficere locum seu territorium legislatoris, et inde in subditos inibi existentes transire. Unde leges territorii non obligant cives absentes; cap. *Ut animarum* 2 de Constitut., et sic tenent doctores communiter, argum. l. *Omnes populi* ff. de Iustitia et iure. Simplex vero praeceptum econtra immediate fertur in personas singulares, earumque ossibus inhaeret, quocunque locorum abierint, et hoc patet de praeceptis superiorum, v. gr. praelatorum regularium, quae obligant subditos, ubicunque existant, cum eis competat iurisdictio in ipsos subditos, non ratione loci, sed per se, ac ratione personae propter votum obedientiae. Tertio differt, quia lex imponitur toti reipublicae, seu communitati, et loquitur non tantum ad praesentes, sed etiam ad futuros;
1. 1 ff. de Legibus, ibi: *Lex est commune praeceptum*, l. *Leges* 7 Cod. de Legibus, c. *Quoniam* 13 de Constitutionibus, ibi: *Cum leges et constitutiones futuris certum est dare formam negotiis.* Simplex vero praeceptum imponitur personis singularibus et praesentibus, cum quibus ordinarie exstinguitur, nec transit ad successores, ut patet de praecepto patris imposito huic vel illi filio; de praecepto superioris huic vel illi religioso, et huiusmodi.
- Lex, ut sic, dividitur immediate in aeternam 19 et temporalem. *Lex aeterna* est ordinatio quaedam divinae voluntatis ab aeterno fixe determinantis quae sint agenda vel cavenda a creatura rationali, ut debitum finem assequatur. *Lex temporalis* est, quae ad dictum finem est condita in tempore. Et in hoc differunt, quod prima sit increata, et in Deo, secunda autem creata, et extra Deum.
- Lex temporalis subdividitur in naturalem et 20 in positivam. *Lex naturalis* est regula obligans creaturam rationalem ad practicandum ea quae ex se necessario conveniunt naturae rationali, et omittendum ea quae eidem disconveniunt. *Lex positiva* est quae ab aliquo legislatore positivo, sive Deo, sive homine posita est, tanquam regula obligans creaturam rationalem ad practicandum, vel omittendum ea, quae non ex se, nec necessario conveniunt aut disconveniunt naturae rationali. Et in hoc differunt, quod in lege naturali obiectum ex se, necessario, et ab intrinseco habet, quod sit conveniens aut disconveniens, bonum aut malum. In lege vero positiva obiectum solum ab extrinseco libere et contingenter a voluntate legislatoris positivi habet, quod sit conveniens aut disconveniens, et quod sit obligans; unde quae lege naturali sunt prohibita, ideo sunt prohibita, quia ex se mala. Quae autem lege positiva prohibentur, ideo sunt mala, quia prohibita.
- Lex positiva subdividitur in divinam et humanam. 21 *Lex divina positiva* est quae a Deo in tempore lata et condita est. *Lex humana positiva* est quae lata et condita est ab homine.
- Lex divina positiva subdividitur in legem 22 veterem et in legem novam. *Lex vetus*, seu Mosaica, est quae a Deo per angelos Moysi, et per Moysen Israelitis pro tempore Veteris Testamenti tradita fuit. *Lex nova*, seu evangelica, est quae a Christo fuit condita, et partim per ipsummet, partim per apostolos fuit publicata.
- Lex divina positiva alia est mere divina positiva, et alia est divina positiva naturalis. 23 *Lex divina mere positiva* est, quae mere praecipit ea quae non sunt praecepta a lege naturali, ut quod confessarius debeat esse sacerdos, quod confessio peccatorum mortalium debeat praemitti sumptioni Eucharistiae, et huiusmodi. *Lex*

divina positiva naturalis est, quae praecipit eadem quae praeciipiuntur a lege naturali, ut quod Deus sit colendus, parentes sint honorandi, non sit mentiendum, et non sit occidendum, et huiusmodi.

24 Lex positiva humana subdividitur in legem, seu ius gentium, in legem ecclesiasticam seu canonicam, et in legem saecularem seu civilem. *Lex*, seu *ius gentium*, est illa, seu illud, qua, vel quo omnes gentes, vel ferme omnes utuntur. *Lex ecclesiastica*, seu canonica, est, quae a Summo Pontifice, et aliis superioribus ecclesiasticis pro recta gubernatione Ecclesiae, et ad spiritualem animarum profectum, est legitime condita. *Lex saecularis*, seu civilis est, quae auctoritate principis, seu magistratus saecularis, est condita ad civium politicam gubernationem, et ad rem publicam in pace et iustitia conservandam.

25 Lex, seu ius gentium subdividitur in primum et secundarium. *Lex*, seu *ius gentium primum*, et *lex*, seu *ius gentium secundarium*; quae, et quales sint? Vid. verb. *Jus*, num. 10.

26 Lex ecclesiastica, seu canonica, quomodo subdividatur? Vid. verb. *Jus*, a num. 19 ad num. 34.

27 Lex saecularis seu civilis quomodo subdividatur? Vide verb. *Jus*, a n. 12 ad 14.

28 Lex, seu ius gentium in hoc differt a lege ecclesiastica seu canonica, et a lege saeculari seu civili, quod lex seu ius gentium concernat semper universalem, seu fere universalem hominum societatem; lex autem ecclesiastica seu canonica, et saecularis seu civilis, concernat aliquando unicum regnum, unicam provinciam, imo et interdum unicam civitatem.

29 Et lex, seu ius gentium in hoc differt a lege, seu iure naturali, quod lex, seu ius naturale stricte sumptum dirigat hominem, praesertim solitarie spectatum; lex autem, seu ius gentium praecise illum dirigat, ut in aliorum consortio commorantem; imo ita in regulandis hominibus simul convenientibus occupatur, ut eius dispositiones concernant universalem, seu fere universalem hominum societatem.

30 Quando inter leges ecclesiasticas seu canonicas, et saeculares seu civiles est aperta contrarietas, quatenam sint servandae? Vide verb. *Jus*, a n. 37 ad n. 43.

31 Summus Pontifex potest condere leges ecclesiasticas seu canonicas in materia spirituali, et concernente animarum salutem, obligantes pro toto orbe christiano. *Communis*, per textum in cap. *Solitae* in 6 de Maiorit. et obed., et patet clare ex verbis Christi, Matth. xvi, ibi: *Quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis*, cum similibus.

32 Legatus Pontificis potest leges ecclesiasticas ferre intra fines suae legationis, cap. *Nemini dubium* De officio Legati. Cardinales possunt similes leges

ferre in ecclesiis sui tituli, in quibus iurisdictionem quasi episcopalem habent, cap. *His quae* 11 de Maiorit. et obed. Patriarchae, Primates, Archiepiscopi et Episcopi possunt dictas leges ferre pro suis respective dioecesibus; cap. *Si quis venerit* 2 de Maiorit. et obed., cum similibus. Item abbates exempti, alique praelati obtinentes in suis territoriis iurisdictionem quasi episcopalem. Hostiens. in Summa de Constitutionibus num. 3 et 4; Suarez lib. 4 de Legib., cap. 3, et c. 4, num. 2 et seq., et cap. 5, num. 3 et 4; Pirhing lib. 1 Decret., tit. 2, num. 4, et alii passim, argum. can. *Annis singulis*, distinct. 18, et can. 1 de Consecrat., distinct. 3, et cit. cap. *Si quis venerit* 2 de Maiorit. et obedient., cum similibus. Item Abbates, Priores, Abbatissae, Priorissae, et Praefectae monialium, superioresque similes independentes pro suis monasteriis. La Croix lib. 1, tract. 2, cap. 1, n. 562, et alii passim.

Concilium generale legitime congregatum potest condere leges ecclesiasticas obligantem totam ecclesiam, dummodo Summus Pontifex consensum praebeat, easque confirmet. *Communis et certa*. Et patet in habitis Conciliis generalibus, et signanter in Concilio Tridentino, ubi praeter articulos fidei, plura decreta circa reformationem morum condita fuerunt. Et quod debeant esse approbatae et confirmatae a Summo Pontifice, habetur clare ex c. *Significasti* 4 de Elect., ibi: *Cum omnia Concilia per Romanae Ecclesiae auctoritatem et facta sint et robur acceperint, et in eorum statutis Romani Pontificis patenter excipiatur auctoritas*, et expresse patet ex c. *Regula* 2, dist. 17, cum similibus. Item leges ecclesiasticas condere potest Concilium provinciale et Synodus dioecessana obligantem proprios subditos intra limites sui territorii existentes. *Communis* per text. in c. *Catholicae* 8, dist. 11, c. *Quod dicitis* 14, dist. 16, cum similibus.

Capitulum ecclesiae cathedralis sede vacante potest condere leges totam dioecesim obligantes etiam post electionem novi Episcopi, donec ipse illas revocaverit; arg. c. *Cum olim* 14 de Maiorit. et obed., et cap. un. eod. in 6, num. 61. Capitulum sede vacante succedit Episcopo in his quae sunt iurisdictionis; potestas autem condendi leges, ut patet, pertinet ad potestatem iurisdictionis, adeoque, etc. Et sic tenent Abbas in cit. cap. *Cum olim*, num. 2, § *Septimo dubitatur*; Fagn. ib., n. 57; Laym. ib., n. 6; Felinus in cap. *Cum omnes* 6 de Constitutionib., n. 50; Pirhing lib. 1 Decr., tit. 2, num. 6; Reiff. ibid., num. 89, et alii passim.

Nec valet obicere quod, sicut collegium Cardinalium nequit condere leges vacante sede papali, ex cap. *Ubi periculum* 3, § *Idem quoque Cardinales*, de Elect. in 6, et Clementin.

Ne Romani, § 1, de Elect., ita multo minus leges condere potest capitulum vacante sede episcopali. Non valet, inquam, quia id est peculiariter statutum de collegio Cardinalium, ne forsitan cum gravi universalis ecclesiae periculo et detrimento, Romani Pontificis electio diutius protraheretur, si interim collegium Cardinalium posset exercere iurisdictionem papalem; secus autem est de capitulo sede episcopali vacante, quod ubi ipsi competit electio successoris, habet a iure praefixum sibi solum trium mensium spatium. Tum quia sede papali vacante iurdictio papalis non transit ad collegium Cardinalium ex cit. iuribus cum similibus; bene vero iurdictio episcopalis transit in capitulum sede vacante episcopali; cap. *Cum olim* 14 de Maiorit. et obed., et c. unic. eod. in 6, cum similibus.

41 Capitula generalia regularium possunt condere leges et statuta propria pro tota religione ad successores transeuntia, iuxta modum in unaquaque respective regula praescriptum, et consuetudines proprias, ac privilegia, et sic capitula provincialia respective pro quaque sua provincia. *Communis*.

42 Leges civiles seu politicas condere potest Summus Pontifex pro ditione temporali suo dominio subiecta, imperator pro imperio, reges pro suis regnis, et alii duces seu principes, aut reipublicae supremam iurisdictionem temporali gaudentes pro suis respective ditionibus; l. 1 ff. de Constitutionibus principum, cum similibus. Et sic tenet *communis doctorum*.

43 Principes autem alii inferiores, et civitates, seu communitates suprema iurisdictionem temporali non gaudentes, sed iurisdictionem dependentem habentes, nequeunt leges et statuta condere, nisi accedat cessio seu confirmatio supremi principis, cui subiiciuntur, aut consuetudo legitime praescripta. *Communis*.

44 Nulla potestas legislativa humana, sive ecclesiastica sive laica, potest condere leges vel statuta contra ius naturale vel divinum praeceptivum vel prohibitivum, sive statuere aliquid contra id quod lex naturalis aut divina praecipit seu prohibet. *Communis*, arg. c. *Inferior* 4, dist. 21, c. *Cum inferior* 16 de Maiorit. et obed.; Clementin. *Ne Romani*, § 1, de Elect., ibi: *Lex superioris per inferiorem tolli non potest*.

45 Quinimo nulla potestas legislativa humana, Summo Pontifice excepto, potest leges ferre, et quidpiam statuere contra ius commune canonicum, aut alias constitutiones apostolicas. *Communis*, per textus in citatis iuribus, et in can. *Institutionis* 7, caus. 25, qu. 2, et cap. *Quod super his* 9 de Maiorit. et obed., cum similibus.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Lex non male definitur: *Norma liberarum actionum a superiore inferiori sub praemio vel poena praescripta*.

Ex hac autem definitione facile est iudicare de diversis legis speciebus. Si enim de essentia legis est, ut feratur a superiore inferioribus, quot sunt hominibus superiores (intelligo de supremis), tot sunt leges.

Homines autem in statu naturali considerati sunt inter se aequales, ita ut nemo alteri superior sit; unum tamen habent superiorem, *Deum*. In statu vero civili eum habent superiorem, qui pro forma reipublicae, in qua sunt, summum obtinet imperium. Quinimo iis qui Christianam religionem amplexi sunt, accedit et alter superior in statu civili, nimirum Vicarius Christi, scilicet Summus Pontifex.

Patet hinc legem optime dividi in *divinam* et *humanam*. *Divina* vero, prout a Deo promulgatur hominibus, est vel *naturalis*, si lumine rationis promulgetur; vel *revelata*, si promulgetur per revelationem. Quomodo autem lumine rationis assequi possimus hanc, quam dicimus *naturalem* legem, plures post Grotium adlaborarunt; sed frustra. Meo iudicio satis est simul considerare ideam Dei, et ideam hominis, ut noscere possimus, et quidem facili negotio, omnia nostra erga Deum, erga nos ipsos, et erga alios homines officia: et summa ratione. Nequit enim Deus quidquam hominibus praescribere, quod consentaneum non sit suis attributis, tum proprietatibus hominum; sed haec inquisitio non est huius loci.

Lex *humana*, si ab eo qui potitur summo imperio in statu civili feratur, dicitur *civilis*, sin autem a Summo Pontifice, *ecclesiastica*.

Habes diversas legis species. Nec mireris quod nihil dixerim de *iure gentium*. Si enim *ius hoc gentium* diversum est a *lege naturali*, commentitium est. Sunt enim, ut dictum est, homines in statu naturali inter se aequales. Quomodo igitur ferre potuerunt gentes gentibus dictantes leges, quae nonnisi a superiori inferioribus ferri possunt? Quod si nomine *iuris gentium* intelligas quasdam consuetudines inter nonnullas cultas gentes, tum tempore pacis, tum belli receptas, abuteris nomine *iuris*, nam hae consuetudines non in vim legis, sed potius in vim pacti obligant. Sed haec iam nostra tempestate excussa sunt a tot viris doctis.

ADDITIONES CASINENSES.

Quantum ad legem veterem attinet, de qua obiter agit auctor, sub num. 22, triplicis haec generis praecepta continet: *moralia* nimirum, *caeremonialia* ac *iudicialia*.

Moralia ad legem naturalem spectant, quae-

que in Decalogo habentur; caeremonialia cultum divinum, et ritus sacrificiorum iudaicorum respiciunt; iudicialia demum circa causas iudicialis, et debitum ordinem ac aequitatem in populo iudaico servandam sese exerunt.

60 Iam vero duorum posteriorum generum praecepta per adventum Christi vim obligandi amisisse extra controversiam est.

Praestat in hac re audire S. Thomam ita docentem: *Respondeo dicendum, quod iudicialia praecepta non habuerunt perpetuam obligationem, sed sunt evacuata per adventum Christi; aliter tamen quam caeremonialia.*

Nam caeremonialia adeo sunt evacuata, ut non solum sint mortua, sed etiam mortifera, observantibus post Christum, maxime post Evangelium promulgatum. 2-2, quaest. 104, art. 3.

Hoc pacto, eodem Thoma docente circumcidi, et alias caeremonias observare post passionem Christi est peccatum mortale: (Siquidem) omnes caeremoniae sunt quaedam protestationes fidei, in qua consistit interior Dei cultus. Sic autem fidem interioriorem potest homo protestari factis, sicut et verbis; et in utraque protestatione, si aliquid homo falsum protestatur, peccat mortaliter. Quamvis autem sit eadem fides, quam habemus de Christo, et quam antiqui patres habuerunt; tamen, quia ipsi praecesserunt Christum, nos autem sequimur, eadem fides diversis verbis significatur a nobis et ab eis. Nam ab eis dicebatur: Ecce Virgo

concipiet, et pariet filium (Isa. vii), quae sunt verba futuri temporis; nos idem repraesentamus per verba praeteriti temporis, dicentes quod concepit et peperit. Et similiter caeremoniae veteris legis significabant Christum ut nasciturum et passurum, nostra autem sacramenta significant ipsum ut natum et passum.

Sicut igitur peccaret mortaliter, qui nunc suam fidem protestando, diceret Christum nasciturum, quod antiqui pie et veraciter dicebant, ita etiam peccaret mortaliter, si quis nunc caeremonias observaret, quas antiqui pie et fideliter observabant. 2-2, quaest. 103, art. 4¹.

Praecepta autem iudicialia, sunt quidem mortua, quia non habent vim obligandi; non tamen sunt mortifera; quia si princeps ordinaret in regno suo illa iudicialia observari, non peccaret; nisi forte hoc modo observarentur, vel observari mandarentur, tanquam habentia vim obligandi ex veteris legis institutione, talis enim intentio observandi esset mortifera. 2-2, qu. 104, art. 3.

Quoad vero praecepta moralia, cum sint ipsa 62 legis naturae dictamina, neutiquam haec Christi adventu abrogata fuisse in compertis habet: semperque vim habitura planum est, non quidem ex auctoritate veteris legis, sed quia sunt ipsius naturae dictamina, et a Christo Domino in Evangelio quoad observantiam inculcata, iuxta illud eiusdem divini Servatoris: Si vis autem ad vitam ingredi, serva mandata. Quae?

¹ Illud porro non immerito addendum, legalia non statim ab adventu Christi, sed in eius morte cessasse. Audiamus Thomam in haec verba: « Dicendum quod mysterium redemptionis humani generis completum fuit in passione Christi. Unde tunc Dominus dixit consummatum est (Ioan. xix). Et ideo tunc totaliter debuerunt cessare legalia, quasi iam veritate eorum consummata. In cuius signum in passione Christi velum templi legitur esse scissum (Matth. xxvii). Et ideo ante passionem Christi, Christo praedicante et miracula faciente, currebant simul Lex et Evangelium; quia iam mysterium Christi erat inchoatum, sed nondum consummatum. Et propter hoc mandavit Christus Dominus ante passionem leproso, ut legales caeremonias observaret » (2-2, qu. 103, art. 3, ad 2).

Disputatum fuit olim, quando legalia huiusmodi cessaverint, ut non solum mortua, sed etiam illicita, id est mortifera evaserint. Lubet eiusdem D. Thomae doctrinam afferre, tenoris sequentis: « Dicendum quod circa hoc diversimode sensisse videntur Hieronymus et Augustinus. Hieronymus enim... distinxit duo tempora: unum tempus ante passionem Christi, in quo legalia non erant mortua, quasi non habentia vim obligatoriam, aut expiativam pro suo modo; nec etiam mortifera, quia non peccabant ea observantes: statim autem post passionem Christi incoeperunt esse non solum mortua, id est non habentia virtutem et obligationem, sed etiam mortifera, ita scilicet quod peccabant mortaliter, quicunque ea observabant. Unde dicebat quod Apostoli nunquam legalia observaverunt post passionem secundum veritatem, sed solum quadam pia simulatione, ne scilicet scandalizarent Iudaeos, et eorum conversionem impedirent. Quae quidem simulatio sic intelligenda est,

non quidem ita quod illos actus secundum rei veritatem non facerent, sed quia non faciebant tanquam legis caeremonias observantes... Sed quia indecens videtur quod Apostoli ea occultarent propter scandalum, quae pertinent ad veritatem vitae et doctrinae, et quod simulatione uterentur in his quae pertinent ad salutem fidelium, ideo convenientius Augustinus... distinxit tria tempora: unum quidem ante Christi passionem, in quo legalia neque erant mortifera, neque mortua: aliud autem est post tempus Evangelii divulgati, in quo legalia sunt mortua et mortifera: tertium autem est tempus medium, scilicet a passione Christi usque ad divulgationem Evangelii; in quo legalia quidem fuerunt mortua, quia neque vim aliquam habebant, neque aliquis ea observare tenebatur; non tamen fuerunt mortifera, quia illi, qui conversi erant ad Christum ex Iudaeis, poterant illa legalia licite observare, dummodo non sic ponerent spem in eis, quod ea reputarent sibi necessaria ad salutem, quasi sine legalibus fides Christi iustificare non posset. His autem, qui convertebantur ex gentilitate ad Christum, non inerat causa ut ea observarent. Et ideo Paulus circumcidit Timotheum, qui ex matre Iudaea genitus erat: Titum autem, qui ex gentilibus natus erat, circumcidere noluit. Ideo autem noluit Spiritus Sanctus ut statim inhiheretur his qui ex Iudaeis convertebantur, observatio legalium, sicut inhihebatur his qui ex gentilibus convertebantur, gentilitatis ritus, ut quaedam differentia inter hos ritus ostenderetur. Nam gentilitatis ritus repudiabatur, tanquam omnino illicitus, et a Deo semper prohibitus; ritus autem legis cessabat, tanquam impletus per Christi passionem, utpote a Deo in figuram Christi institutus » (2-2, qu. 103, art. 4, ad 1).

Non homicidium facies; non adulterabis; non facies furtum; non falsum testimonium dices....
Matth. xix, 17 et seqq.

- 63 Ad maiorem rei claritatem ac distinctionem, operae pretium est doctrina cl. Engel heic per integrum afferre: « Leges caeremoniales et iudiciales, sic ille, quia vel specialiter pro gente Iudaica eorumque moribus latae, vel praefigurativae Christi, et *umbra futuri hominis* erant, per adventum Christi, et veri luminis disparuerunt, et vim obligandi amiserunt, ut ex D. Paulo ad Galat. iii et iv satis probatur, et docent interpretes communiter ad cap. unic. de Purific. post partum. Imo caeremonialium legum observatio non tantum *mortua* sed etiam *mortifera*, et interdicta est Christianis. Iudiciales vero, licet ex se non obligent tempore gratiae, propter moralem aequitatem tamen, vel honestatem possunt etiamnum hodie, vel constitutione vel consuetudine introduci, c. 1 de Homic.; c. 1 et seqq. de Iniuriis⁴. Illae quoque leges caeremoniales, quae non tam mysteria nascituri Christi praefigurabant, uti sunt *immolatio agni, circumcisio*, etc., quam potius

ad devotionem et cultum Dei decenter peragendum pertinebant, veluti *vestes sacerdotales*, etc., etiam in nova lege per Ecclesiam repeti possunt, ita tamen ut non ex lege divina, sed ecclesiastica obligent. *Moralia* praecepta Veteris Testamenti adhuc vim habent, et perpetuo habebunt, non tam ex auctoritate veteris legis, quam ex eo quod sint a natura ipsa instituta, et a Christo in Evangelio passim praecepta, et *praecepta servare* iubente repetita. Demum aliquae sunt leges mixtae, quae partim sunt *caeremoniales* vel *iudiciales*, et partim *morales*, cuiusmodi sunt *decimae*, quae quoad quantitatem, scilicet decimam partem, legibus *iudicialibus*, quoad congruam sustentationem ministrorum Ecclesiae *moralibus* recte annumerantur... Item *sabbati sanctificatio* quae quoad diem *sabbathinum, caeremonialis*; quoad cultum divinum, qui aliquibus saltem diebus soli Deo debetur, *moralis* est. Istae leges mixtae non obligant quidem hodie ex iure divino, in quantum sunt *caeremoniales* vel *iudiciales*, sed in quantum sunt *morales*. Ad tit. 2 Decret., de Constit., § 1, n. 5.

ARTICULUS II. *Lex quoad ea quae concernunt eius promulgationem, acceptionem et obligationem.*

SUMMARYUM. 1. Ad hoc ut lex obliget quoad culpam, vel quoad poenam requiritur eius sufficiens promulgatio. - 2. Ut lex dicatur sufficienter promulgata, sufficit quod taliter promulgetur, ut ea ad notitiam communis deveniat, quamvis singulorum auribus specialiter, et singillatim non inculcetur. - 3. Si lex, iuxta legislatoris mandatum, promulgata sit tali loco et tempore, a quo velit ipsam obligare, tunc ipsa, sive sit civilis sive canonica, non incipit obligare, nisi post promulgationem factam in loco praescripto, et elapso tempore a legislatore statuto. - 4. Leges imperiales seu caesareae, latae pro pluribus provinciis non incipiunt obligare, nisi post duos menses elapsos a die promulgationis factae in cuiuslibet provinciae metropoli. - 5. Leges regum, aliorumque principum Romano imperio non subditorum, nisi aliud certum praefixerint tempus pro observantia, aut aliud legitima consuetudine praescriptum fuerit, incipiunt obligare statim ac sufficienter sunt promulgatae, et ad notitiam subditorum pervenerint. - 6. Leges pontificiae incipiunt obligare, quantum est ex se, totum orbem Ecclesiae subiectum, statim ac Romae in curia, aliisque consuetis locis solemniter fuerint promulgatae, et ad aliorum cognitionem pervenerint; nec est necesse, quod etiam promulgentur in singulis provinciis et episcopatibus, nisi in ipsis aliud exprimitur. - 7. Veritas huius conclusionis constat ex recepta praxi, consuetudine ac stylo curiae Romanae. - 8. Hanc sententiam qui teneant? - 9. Ad intrinsecam legis constitutionem non requiritur acceptatio populi. - 10. Affertur solida ratio. - 11. Affertur et solvitur instantia ex illo dicto Gratiani: *Leges insti-*

tuuntur cum promulantur; firmanur cum moribus utentium approbantur. - 12. Hinc subditi peccant mortaliter, si sine rationabili causa non acceptent legem obligantem sub mortali. - 13. Lex sine rationabili causa non acceptata, adhuc perseverat obligare, praesertim si legislator instet pro legis acceptione et observantia. - 14. Si lex non acceptetur nec observetur, et id sciat et taceat legislator, quamvis primi sine rationabili causa ipsam non acceptantes, nec observantes peccaverint; tamen ipsi, et alii a die, quo cognoscuntur id scire et tacere legislatorem, non peccant. - 15. Si legislator nesciat legem non acceptari, nec deduci ad observantiam, durat legis obligatio, donec elaboratur decennium; quo elapso habet locum contra eam praescriptio, et non amplius obligat, sive sit lex civilis sive canonica. - 16. In dubio an lex sit acceptata, nec ne, praesumi debet, quod sit acceptata et observari debet. - 17. In dubio an superior habeat potestatem ferendi hanc vel illam legem obligatoriam, talis lex debet acceptari et observari. - 18. In dubio an lex sit iusta, nec ne, debet acceptari et observari. - 19. Populus habens rationabilem causam non acceptandi legem a supremo principe, potest et debet ad ipsum recurrere per remedium supplicationis pro sublatione legis: et si lex sit lata a legislatore inferiore, potest appellare ad superiorem. - 20. Et durante tali supplicatione vel appellatione, licitum est populo suspendere obligationem legis. - 21. Alii tamen sentiunt contrarium. - 22. Si legislator vel superior, audita populi supplicatione vel appellatione, taceat, nec ulterius pro legis observantia instet, cum possit, censetur populi supplicationi vel appellationi tacite annuere, et eo ipso legem revocare. - 23. Excipe tamen in casu, quo aliunde satis colligeretur, quod talis taciturnitas legislatoris, vel superioris esset per modum repulsae aut indignationis. - 24. Leges humanae iustae, tum ecclesiasticae tum ci-

⁴ Et revera in tit. Decr. de Homic., cap. 1, habetur: *Si quis per industriam occiderit proximum suum, vel per insidias, ab altari meo evelles eum, ut moriatur.* Qui utique textus desumptus est ex Exodo cap. xxi. Pari modo in tit. Decr. de Iniuriis, affertur alius textus Exodi ex eod. cap., hoc pacto: *Si rixati fuerint homines, et*

percusserit alter proximum suum lapide vel pugno, et ille mortuus non fuerit, sed iacuerit in lecto, et perrexerit et ambulaverit foris super baculum suum, innocens erit, qui percusserit; ita tamen ut opera eius, et impensas in medicos restituat.

viles, obligant in conscientia, ita ut earum transgressio culpabilis in materia gravi, sit peccatum mortale. — 25. Non sic tamen obligant ad culpam leges mere poenales. — 26. Lex mere poenalis quomodo differt a lege morali et a lege mixta. — 27. Lex poenalis alia est latae sententiae, et alia sententiae ferendae, et quae sit utraque. — 28. Regula prima pro cognoscenda lege poenali, an sit latae vel ferendae sententiae. — 29. Regula secunda. — 30. Regula tertia. — 31. Regula quarta. — 32. An quando lex utitur verbis imperativi modi, quae afficiunt immediate ipsam poenam, sit latae sententiae, vel ferendae; ad n. 34. — 35. Regula quinta. — 36. Lex poenalis sententiae ferendae obligat ante sententiam iudicis. — 37. Lex poenalis latae sententiae in iis quae aliam executionem externam non requirunt, obligat in conscientia ante sententiam declaratoriam iudicis. — 38. Lex poenalis latae sententiae in iis quae externam executionem requirunt, non obligat in conscientia ante iudicis sententiam declaratoriam de crimine commissio;

nisi lex in specie addat clausulam: *alia etiam declaratione non secuta*. — 39. Imo secundum plurimos, etiamsi lex addat talem clausulam, *alia etiam declaratione non secuta*, vel simili; non obligat ante declaratoriam iudicis de crimine commissio, nisi in aliquibus specialibus poenis, quae assignantur. — 40. Declaratoria de crimine commissio requirit citationem partis, et ab ea dari potest appellatio. — 41. Adducitur et solvitur instantia. — 42. Assignatur notabilis differentia inter sententiam condemnatoriam, et sententiam declaratoriam. — 43. Assignatur quomodo, non obstante clausula *ipso facto incurrenda*, adhuc requiratur sententia declaratoria iudicis. — 44. Assignatur quomodo, non obstante clausula *absque alia declaratione*, adhuc requiratur talis sententia declaratoria iudicis. — 45. De lege episcopali vel synodali ad n. 50. — 51. Subnectuntur addit. ex aliena manu ad n. 54. * De obligatione et promulgat. legis speciatim n. 55 et seqq. *.

1 Ad hoc ut lex obliget quoad culpam, vel quoad poenam, requiritur eius sufficiens promulgatio. *Communis* per textum in cap. *Quia cunctis* 1 de Concess. praebend., ubi expresse dicitur, *quod lex, seu constitutio et mandatum nullos astringunt, nisi postquam ad notitiam pervenerint eorundem*; et Authent. Ut factae novae constitutiones, § *Sancimus*, collat. 5, ubi imperator sic inquit: *Cur enim culpabimus eos, qui positas nostras ignoraverint constitutiones?* Et ratio est quia, cum lex sit praecceptum rationale, nemo potest aut tenetur illi parere, si ipsi non sit sufficienter promulgata, et sine sua culpa non sit cognita; ignorantia enim tollit voluntarium, et ubi non est voluntarium, ibi nulla est culpa, et consequenter neque poenae locus esse potest, cum culpa et poena sint correlativa, argum. can. *Satis* 7, distinct. 56, et cap. *Cognoscentes* 2 de Constitutionibus, ibi: *Rem, quae culpa caret in damnum vocari non convenit*, et cap. *Sine culpa* 23 de Regul. iuris in 6, ibi: *Sine culpa* (nisi subsit causa) *non est aliquis puniendus*....

2 Ut lex dicatur sufficienter promulgata, sufficit quod taliter promulgetur, ut ea ad notitiam communitatis deveniat, quamvis singulorum auribus specialiter et singillatim non inculcetur. *Communis*, textu expresso in c. *Ad haec* 1 de Postulatione praelator., ubi dicitur *quod nec sit necessarium, cum constitutio solemniter editur, aut publice promulgatur, ipsius notitiam singulorum auribus per speciale mandatum, vel litteras inculcare; sed id solum sufficit, ut ad eius observantiam teneatur, qui noverit eam solemniter editam, aut publice promulgatam*; et concordat can. *Quod dicitis* 14, dist. 16, cum similibus.

3 Si lex iuxta legislatoris mandatum promulganda sit tali loco et tempore, a quo velit ipsam obligare, v. gr., statim ac in curia, in metropoli, vel postquam in singulis civitatibus vel parochiis promulgata fuerit, vel statim elapso uno mense a die publicationis et huiusmodi, tunc ipsa, sive sit civilis, sive canonica,

non incipit obligare, nisi post promulgationem factam in loco praescripto, et elapso tempore a legislatore statuto. *Communis*, per varia exempla similium legum, quae habentur tum in iure communi, ut in cap. *Cum singula* 32, in fin., de Praebend. in 6, ubi statuitur executio ipsius legis infra mensem postquam ad notitiam pervenerit; tum in Conc. Trident., sess. 24, de Reform. matrim., cap. 1, ubi statuitur talem legem non habere vim, nisi post triginta dies a die primae publicationis in singulis parochiis factae numerandos; tum in Authent. Ut in privatis domibus, et cap. § *Haec enim*, collat. 5, ubi statuitur tempus trium mensium; tum in Authent. Ut neque miles, § *Sint igitur*, collat. 8, ubi statuuntur triginta dies computandi ab insinuatione seu promulgatione dictarum legum.

Leges imperiales seu caesareae, latae pro 4 pluribus provinciis non incipiunt obligare, nisi post duos menses elapsa die promulgationis factae, in cuiuslibet provinciae metropoli. *Communis*, textu expresso in Authent. Ut factae novae constitutiones, collat. 5. Leges regum, 5 aliorumque principum Romano imperio non subiectorum, nisi aliud certum praefixerint tempus pro observantia, aut aliud legitima consuetudine praescriptum fuerit, incipiunt obligare statim ac sufficienter sunt promulgatae, et ad notitiam subditorum pervenerint, arg. cap. *Quia cunctis* 1 de Concession. praebend., § *Nec obstaret*, ubi expresse dicitur, *quod lex, seu constitutio, vel mandatum nullos astringunt, nisi postquam ad notitiam pervenerint eorundem; aut nisi post tempus infra quod ignorare minime debuissent*. Dicta enim Authent. Ut factae novae constitutiones, est respectiva, ut in ipsa patet, ad solas leges imperiales latas pro pluribus imperii provinciis; unde cum de legibus regum, aliorumque principum Romano imperio non subiectorum, nihil quoad hoc reperiatur in iure statutum, non est quid speciale temere asserendum. *Erubescimus enim sine lege loqui*, inquiunt iurisconsulti; arg. Authent. De triente et semisse,

- § *Consideremus*, collat. 3, et l. *Si vero*, § de *Viro*, ff. *Solutio matrimonii*, cum similibus; et concordat can. *Consulisti* 20, caus. 2, qu. 4, ibi: *Quod sanctorum Patrum documento sancitum non est, superstitiosa adinventio non est praesumendum*, et sic tenent Abbas in cap. *Cognoscentes*, n. 7, de Constitution.; Pirhing l. 1 Decr., tit. 2, n. 30; Engel ibid., n. 46; Reiffenst. ibid., n. 113; Suarez lib. 3 de Legibus, c. 16, n. 7; Navarr., Palao, et alii passim.
- 6 Leges Pontificiae, seu constitutiones apostolicae incipiunt obligare, quantum est ex se, totum orbem Ecclesiae subiectum, statim ac Romae in curia, aliisque consuetis locis solemniter fuerint promulgatae, et ad aliorum cognitionem pervenerint; nec est necesse quod etiam promulgentur in singulis provinciis ac episcopatibus, nisi in ipsis aliud exprimatur. Colligitur clare ex cap. *Ad haec* 1 de postulatione Praelatorum, ubi, ut patet ex propriis verbis adductis supra n. 2, expresse dicitur, quod *id solum sufficit, ut ad eius* (scilicet constitutionis pontificiae) *observantiam teneatur, qui noverit eam solemniter editam, aut publice promulgatam*. Hoc autem iam fit, si constitutio Pontificia Romae solemniter promulgetur, et de tali promulgatione cuiuspiam certo constet. Et quod magis certam reddit nostram sententiam est, quia ibi Pontifex per allatam rationem solemniter reprobatur excusationem adductam de non servando interdicto in dioecesi Altissiodorensi, ex quo in tali dioecesi non fuisset promulgatum Pontificium decretum; adeoque Pontifex aperte declaravit decreta Pontificia esse observanda, quamvis in tali dioecesi non fuerint promulgata, et colligitur etiam ex cap. *Quia cunctis* 1, § *Nec obstaret*, de concess. Praebend. in 6, per propria verba adducta supra sub n. 5. Et consequenter ad hoc ut leges pontificiae obligent, non requiritur quod publicentur in singulis provinciis seu dioecesibus, sed sufficit quod solemniter promulgentur Romae in locis consuetis, et alibi de ipsis sufficiens notitia habeatur; arg. c. *Eum qui* 31 de Reg. iuris in 6, ibi: *Eum qui certus est, certiorari ulterius non oportet*.
- 7 Tum quia veritas huius nostrae sententiae aperte constat ex recepta praxi consuetudine ac stylo curiae Romanae, ubi omnes iudices orbis, ut experientia constat, iudicant contra omnes totius orbis Christianos secundum leges seu constitutiones Pontificias in locis Romae consuetis promulgatas, quamvis non fuerint promulgatae in singulis provinciis, dummodo vere illas non ignoraverint; consuetudo autem est optima legum interpret, c. *Cum dilectus* 8 de Consuetud., et l. *Si de interpretatione* ff. de Legibus. Quinimo ipse stylus curiae Romanae habet vim legis; arg. c. *Quam grave* 6 de Crimine falsi.

Et hanc sententiam tenet Abbas Panormit. 8 in c. *Noveris* 49 de Sentent. excommunic., num. 3, ubi expresse dicit quod *constitutio Papae non est necessario publicanda in qualibet provincia, quia satis est quod publicetur in curia Romana*; Vallensis de Constitutionibus, § 2, num. 2; Card. de Luca tom. 12, part. 1, de Benefic., disc. 76, num. 7, allegans Rotam dec. 365, num. 13 et 14; Antonius Burgosius in Repetit. ad cap. *Cognoscentes*, num. 207, de Constit.; Quintilianus Mandosius in Repetit. ad c. 2 de Constit., num. 79; Pirhing lib. 1 Decr., tit. 2, num. 32, ubi citans Suarez, Silvestrum, Azor., Navarr., et alios, dicit quod haec sententia sit communior; Reiffenst. ib., num. 118, ubi dicit quod haec sit communior; La Croix lib. 1, tract. 2, cap. 1, num. 579, ubi aliis citatis dicit quod ita docent communiter canonistae; Cardenas in 1 crisi, disp. 9, cap. 20, art. 12, ubi dicit hanc esse certam; Farinaccius cum pluribus aliis, part. 1 Fragmentorum criminalium, n. 653, dicens quod haec opinio sit verior, magisque communis, et canonizata in Rota; Castropalao part. 1, tract. 3, disp. 1, punct. 12, n. 2, citans Suarez, Vasq., Silvestrum et alios, ubi vocat hanc certam et omnino tenendam sententiam. Et sic plurimi alii, contra plures alios tenentes contrarium. * Nihil ad hanc de legum Pontificiarum promulgatione controversiam opportunius afferri posset, quam singula Ecclesiae saecula percurrere, et quae in singulis servata sint, ubi de huiusmodi legibus promulgandis ageretur, ex certis monumentis depromere; variam quoque hac in re disciplinam adnotare, atque unde orta ea varietas fuerit, et quis in ea usurpanda modus habitus, diligenter considerare. Id enimvero cum Franc. Antonius Zaccaria praestiterit in suis latinis dissertationibus Fulginiae editis t. 11, diss. 11, quae inscribitur: *De varia Ecclesiae praesertim Latinae, in promulgandis sacris constitutionibus disciplina, satis erit illum consulere*. *

Ad intrinsecam legis constitutionem non requiritur acceptatio populi, unde ante populi acceptionem lex caeteroquin iusta iam obligat; sic late Fagnanus in cap. *Treguas* 1 de Tregua et pace, num. 48 et seqq.; Pirhing lib. 1 Decr., tit. 2, num. 37, ubi dicit quod haec est theologorum sententia magis recepta, et per se loquendo absolute vera. Suarez l. 3, d. cap. 19, num. 6; Layman. lib. 1, tract. 4, cap. 3, num. 1, ubi cum multis aliis ibi citatis dicit quod haec sententia absolute, et per se loquendo est vera. Castropalao part. 1, tract. 3, disput. 1, punct. 13; Felix Potestas tom. 1, part. 1, n. 193, ubi dicit hoc esse certum; Busemb. de Legibus tract. 2, cap. 1, dub. 3; La Croix ibidem; Viva in proposito. 28 damnat. ab Alexand. VII, num. 6 et seq.; Reiffenstuel lib. 1 Decretal., titul. 1,

num. 136, ubi dicit quod haec communio doctorum, et iam post propositionem 28 damnatam ab Alexandro VII, infra adducendam, est fere indubitata, quamvis antea multi oppositum docuerint.

10 Et ratio nostrae conclusionis est, quia ad hoc ut intrinsece censeatur constituta, et vim de se habeat obligandi subditos, duo solum requiruntur et sufficiunt ex parte legislatoris, scilicet potestas et voluntas obligandi subditos ad legis observantiam, prout desumitur ex cap. *Cum super* 23 de offic. Delegati. Neutrum autem horum deficit in legitimis legislatoribus, quia quantum ad potestatem, si sit sermo de supremo legislatore ecclesiastico, scilicet de Summo Pontifice, habet eam absolutam ferendi leges sine consensu et acceptance populi christiani, immediate a Christo; Matth. xvi, ibi: *Quodcunque ligaveris super terram*, etc., et Ioan. xxi, ibi: *Pasce oves meas*. Et si sit sermo de supremis legislatoribus laicis, habent talem potestatem ferendi leges absque consensu et acceptance populorum; l. 1 ff. de Constit. princip., § *Sed et quod principi* Instit. de Iur. nat. gent. et civ., et potestatem etiam habent obligandi et cogendi subditos ad illarum observantiam; l. *Leges* 7 ff. de Legib., et can. 1 ad finem, dist. 20. Quantum autem ad voluntatem, quod scilicet legislatores eam habeant obligandi subditos independentem ab eorum acceptance, et non sub praetensa ab adversariis conditione, *si subditi velint acceptare*, de se clare patet, quia alias essent potius consilia seu exhortationes, quam leges seu praecepta, textu clario in can. *Quisquis* 3, caus. 14, qu. 1. Tum quia cum legislatores ferunt leges, cogunt subditos independentem ab eorum voluntate, poenis et suppliciis ad eorum observantiam can. *Praeceptis* 2, dist. 12, can. *Non frustra* 18, et c. *De Liguribus* 43, caus. 23, qu. 5; cap. *Cum clericorum* 13 de Vita et honest. cleric., cum similibus, l. *Leges* 7 ff. de Legibus, cum concordantiis, adeoque eo ipso censentur habere voluntatem subditos obligandi absolute, et non solum sub conditione, *si subditi velint legem acceptare*, ac per consequens, cum ex citatis iuribus possint legislatores subditos coercere independentem ab eorum consensu ad legem observantiam, et punire transgressores, stat clarum quod possint etiam independentem ab eorum acceptance ferre leges obligatorias, quia in tantum possunt subditos sic coercere et punire, in quantum possunt eos obligare.

11 Nec valet obicere can. *In istis* 3, dist. 4, ubi dicitur, *quod leges instituuntur, cum promulgantur, firmanur cum moribus utentium approbantur*. Non valet, inquam, quia ultra quam quod dictum istud, cum sit Gratiani, non habeat canonis auctoritatem, textus ille aperte favet nostrae conclusioni, quia *si leges*

instituuntur, cum promulgantur, ergo cum promulgantur ante populi acceptance antece-
denter ad hanc acceptance, sunt iam institutae, et iam obligant, ideoque si leges sunt iam institutae ante populi acceptance, populi acceptatio non requiritur ad intrinsecam legis constitutionem. Id autem quod sequitur, scilicet *firmanur, cum moribus utentium approbantur*, debet intelligi, ut cum aliis recte notat Fagnan. in c. *Treguas* 1 de Tregua et pace, num. 48 et 49, quod leges firmanur moribus, quoad firmitatem stabilitatis, seu de facto, non autem quoad firmitatem auctoritatis, seu de iure; nam de iure, et quoad auctoritatem obligandi, sunt iam satis firmatae ab ipsa legitima institutione, seu firmanur moribus, et usu non firmitate intrinseca et essentiali, ut incipiant obligare, cum usus ipse ex obligatione nascatur, sed firmanur quadam firmitate extrinseca et accidentali, ut sic moribus utentium comprobatae, stabiliores sint, et non facile per desuetudinem abrogentur.

Hinc, subditi peccant mortaliter, si sine rationabili causa non acceptent legem obligantem sub mortali; habetur clare ex illo Apostoli Pauli ad Roman. xiii, ibi: *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit; qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt*, et ideo merito fuit damnata ab Alex. VII, die 24 Sept. 1665, sequens propositio ordine 28, ibi: *Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat legem a principe promulgatam*. Ex qua damnata propositione aperte 13 infertur, quod lex sine rationabili causa non acceptata, adhuc perseveret obligare, praesertim si legislator instet pro legis acceptance et observantia, et lex sit iusta, et legislator sit legitimus ex illis assignatis art. 1, a n. 41 ad 43.

Si lex non acceptetur, nec observetur, et id 14 sciat, et taceat legislator, quamvis primi sine rationabili causa ipsam non acceptantes nec observantes peccaverint, tamen ipsi et alii, a die quo cognoscunt id scire, et tacere legislatorem, non peccant, quia tunc rationabiliter censetur hoc ipso legem revocare, si cum possit pro acceptance et observantia instare, non instat. Si legislator nesciat legem non acce- 15 ptari, nec deduci ad observantiam, durat legis obligatio, donec elabatur decennium, quo elapso, habet locum contra eam praescriptio, et non amplius obligat, sive sit lex civilis, sive canonica.

In dubio an lex sit acceptata nec ne, praesumi 16 debet quod sit acceptata, et observari debet, quia, cum constet de lege, pro ea stat possessio. Tum quia ipsa debuit acceptari ex dictis n. 12 et 13, adeoque praesumendum est fuisse acceptatam. Bonacina, Sanchez, et alii cum La Croix lib. 1, tract. 2, c. 1, dub. 1,

- n. 592; Busemb. ibid., dub. 3 in fine; Viva ad proposit. damnat. 28 Alexandri VII, n. 14, et alii. In dubio an superior habeat potestatem ferendi hanc vel illam legem obligatoriam, talis lex debet acceptari et observari. Possessio enim stat pro absoluta potestate superioris ad ferendam omnem iustam et rationabilem legem, nisi habeatur certitudo, quod haec vel illa lex sit supra eius potestatem; in casu autem nostro non haberetur certitudo, sed sola dubietas, uti supponitur, adeoque, etc. Sanchez in Decalog. lib. 6, c. 3, num. 6; La Croix lib. 1, tract. 2, cap. 1, num. 594, et alii passim. In dubio an lex sit iusta nec ne, debet acceptari et observari; superior enim est in possessione imperandi omne id, quod iudicat iustum et licitum, et subditus tenetur observare omne tale praeceptum, quod non scit certo esse iniustum et malum. Ovied. de Conscient., contr. 3, punct. 5, n. 61; La Croix loc. cit., num. 595, et alii passim; arg. can. *Quid culpatur* 5, caus. 23, qu. 1.
- 19 Populus habens rationabilem causam non acceptandi legem latam a supremo principe, potest et debet ad ipsum recurrere per remedium supplicationis pro sublatione legis; et si lex sit lata a legislatore inferiore, potest appellare ad superiorem. *Communis*, arg. c. *Si quando* 5 de Rescriptis. Et durante tali supplicatione vel appellatione, licitum est populo suspendere obligationem legis, sic enim habet usus et praxis; neque ideo puniuntur subditi, si pendente tali supplicatione vel appellatione, legem non observent. Et revera sic convenit suavi reipublicae gubernationi, ne subditi illico premantur nimia legis gravitate, ad quam alias non tenentur ex rationabili causa a legislatore ignorata, quae si ab ipso cognita fuisset, talem legem non condidisset; tum quia subditi allegantes iustam causam ob quam nequirent propter peculiare circumstantias loci, temporis, consuetudinis, et huiusmodi, talem legem observare, sibi ipsis ipsomet facto contradicerent, si ipsam interea observarent. Sic Rodriguez, Salas, Bonacina, Granad. et alii apud Moyam in Sel. tom. 6, d. 1, qu. 6, num. 16; Herincx part. 2 Summae theologiae, disp. 3 de Legibus, num. 116, cum aliis ibi citatis; Illsung tract. 1, d. 2, num. 5; La Croix lib. 1, tract. 2, cap. 1, num. 639; Reiffenst. lib. 1 Decr., tit. 2, num. 145, et alii plures; arg. cap. *Si quando* 5 de Rescriptis, ubi Alex. III rescribit Ravennat. Archiepiscopo praecisis his verbis: *Si quando aliqua tuae Fraternitati dirigimus, quae animum tuum exasperare videntur, turbari non debes. Et infra: Qualitatem negotii pro quo tibi scribitur diligenter considerans, aut mandatum nostrum reverenter adimpleas, aut per litteras tuas quare adimplere non possis rationabilem causam praetendas, quia patienter sustinebimus, si non*

feceris quod prava nobis fuerit insinuatione suggestum. Suarez tamen lib. 4 de Legibus, 21 cap. 16, num. 8; Castropalao part. 1, disputat. 13, num. 14; Vasquez, Lorca, Garcias, teste Leurenio part. 3, qu. 170, n. 5, tenent oppositum, volentes interim esse observandam legem, quia certo possidet, et excusatio est dubia.

Si legislator, audita populi supplicatione, 22 vel alius superior, audita populi appellatione, taceat, nec ulterius pro legis observantia instet, cum possit, censetur populi supplicationi vel appellationi tacite annuere, et eo ipso legem revocare; arg. c. *Qui tacet* 43 de Regul. iuris in 6, ibi: *Qui tacet, consentire videtur*; Reiffenst. loc. cit., n. 146; Bonacina disp. 2 de Legib., qu. 1, punct. 4, n. 43; Castropalao loc. cit., punct. 13, n. 15; La Croix loc. cit., n. 640; Salas, et alii plures. Limitanda tamen 23 est conclusio in casu, quo aliunde satis colligeretur, quod talis taciturnitas legislatoris seu superioris, esset per modum repulsae aut indignationis, quia tunc potius firmaretur lex, ut recte notat La Croix l. c., n. 640.

Leges humanae iustae, tum ecclesiasticae, 24 tum civiles obligant in conscientia, ita ut earum transgressio culpabilis in materia gravi sit peccatum mortale. *Communis*. Et ratio est, quia leges humanae continent praeceptum superioris, et consequenter obligant in conscientia, cum lex naturalis praecipiat esse obediendum superioribus iusta imperantibus. Unde Apostolus ad Roman. xiii sic expresse habet: *Omnis anima sublimioribus potestatibus subdita sit*, et infra subdit: *Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam*, id est non solum metu poenae, quam posset infligere princeps iratus transgressoribus, sed etiam metu culpa, quam incurrerent subditi eius legem transgrediendo, quae Scriptura expressius loquitur de superioribus temporalibus, iisque etiam gentilibus et ethnicis. Unde Apostolus ibidem loquendo de regibus, principibus et aliis superioribus saecularibus, ait: *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit; qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt*. Damnatio autem non incurritur nisi ob peccatum mortale, adeoque, etc. Et quod nedum leges ecclesiasticae, sed etiam civiles sic obligent, habetur etiam ex c. *Quo iure* 1, dist. 8, ubi sic dicitur: *Ipsa iura humana per imperatores et reges saeculi Deus distribuit humano generi*; c. *Nemo* 17, caus. 16, qu. 3, ubi dicuntur *Venerandae Romanae leges divinitus per ora principum promulgatae*, etc. Unde c. *Quae contra* 2, dist. 8, dicitur expresse: *Generale pactum est societatis humanae, obedire regibus suis*.

Non sic tamen obligant ad culpam leges 25 mere poenales; quia istae obligant ad solam poenam transgressoribus taxatam. Sic *Communi-*

nis cum S. Th. 2-2, qu. 189, art. 9, ad 1, ubi id probat ex Regula Patrum Praedicatorum in qua dicit dari aliqua, quorum transgressio vel omissio ex genere suo non obligat ad culpam, neque mortalem, neque venialem, sed solum ad poenam taxatam subeundam. Et ratio est quia lex non obligat ultra mentem legislatoris; ergo si legislator intendat et declaret expresse se solum quoad poenam velle subditos obligare, iam clare patet talem legem non obligare quoad culpam; nam actus agentium non operantur ultra eorum intentionem; cap. ult. de Praebend., et leg. *Non omnis ff.* Si certum petatur, cum similibus.

26 Hic iuvat notare quomodo differat lex mere poenalis a lege morali, et a lege mixta. Unde *lex mere poenalis* ea est, quae ad culpam, per se loquendo non obligat, sed ad solam poenam transgressoribus taxatam. *Lex moralis* ea est, quae expresse nullam poenam transgressoribus imponit, sed mores dirigit, obligando ad actum, vel omissionem illius; unde tunc, ne crimina remaneant impunita, poena non taxata a lege potest imponi transgressoribus prudenti arbitrio iudicis. *Lex mixta* ex mortali et poenali ea est quae obligat ad actum seu omissionem illius, et simul ad poenam transgressoribus taxatam.

27 *Lex poenalis* alia est latae sententiae, et alia sententiae ferendae. *Lex poenalis latae sententiae* est illa, per quam, posito delicto, statim, vi ipsius legis, poena irrogatur, et legislator poenam per ipsammet legem delinquenti imponit, atque ad eam condemnat. *Lex poenalis sententiae ferendae* econtra est illa, per quam legislator poenam solummodo comminatur delinquenti, nondum autem per se, ac vi legis suae imponit, sed primum per sententiam iudicis imponendam decernit.

28 Pro cognoscenda lege poenali an sit latae vel ferendae sententiae, attendendae sunt sequentes regulae. Prima: quoties est dubium an verba legis contineant sententiam latam vel ferendam, tunc censendum est quod contineant solum sententiam ferendam. *Communis*, argum. cap. *Odia restringi* 15 de Regul. iur. in 6, et cap. *In poenis* 49 eod. in 6, ibi: *In poenis benignior est interpretatio facienda*, et l. *Interpretatione* 42 ff. de Poenis, ibi: *Interpretatione legum poenae molliendae sunt potius quam exasperandae*. Secunda regula est, quod quando lex solum comminatur poenam, tunc continet solum sententiam ferendam, ut si dicat: *Sub poena excommunicationis, sub poena interdicti, sub poena privationis officii, sub poena privationis vocis activae et passivae*, et huiusmodi, dummodo tamen non addatur alia particula importans poenam latae sententiae; ut si dicatur: *Sub poena excommunicationis seu privationis officii, aut vocis activae et passivae ipso facto incurrenda*. Sic *Communis*

cum Farinac., part. 2 fragment., verb. *Lex*, num. 69.

Tertia regula est quod quando lex poenalis 30 utitur verbis futuri temporis, tunc est solum sententiae ferendae, ut si dicat: *Excommunicabitur, officio, seu voce activa et passiva privabitur*, et huiusmodi. *Communis* cum Farinaccio loc. cit., num. 63; Reiffenstuel lib. 1 Decretal., tit. 2, num. 210; arg. Clementin. *Saepe*, verb. *Irritandus*, de Verb. significat., ubi verbum illud *irritandus* expresse opponitur verbo *irritus*, quod importat nullitatem actus ipso iure.

Quarta regula est, quod quando lex utitur 31 verbis imperativi modi, quae non afficiunt immediate ipsam poenam, sed ipsam actionem iudicis, ut si dicat: *Excommunicetur, privetur voce activa et passiva*, et huiusmodi, tunc est solum sententiae ferendae; nisi tamen addatur alia particula importans poenam latae sententiae; Farinac. loc. cit., n. 63; Herincx part. 2, disput. 5 de Legibus, num. 5; Reiffenst. loc. cit., n. 211, et alii passim. An autem quando 32 lex utitur verbis imperativi modi, quae afficiunt immediate ipsam poenam, ut si dicat: *Sit excommunicatus, anathema sit, sententiam excommunicationis incurrat, subiaceat excommunicationi seu interdicto*, et huiusmodi, sit latae sententiae, vel ferendae, variant doctores. Multi enim volunt quod per dicta et similia verba importetur poena latae sententiae; arg. c. *Et si pignorationes* 1 de Iniuriis in 6, et ibi Glossa in fine, ubi notatur quod ly *sententiam excommunicationis incurrat*, et ly *subiaceat interdicto* poenam latae sententiae importet. Sic notat etiam Abbas in cap. *Quia in omnibus* de Usuris, n. 9. Et ita etiam verba illa: *Anathematis vinculo subiaceat*, in c. *Si quis suadente* 24, caus. 17, qu. 4, volunt plures quod importent poenam latae sententiae; et quod ly *sit anathema*, importet poenam latae sententiae docet Felinus in c. *Rodolphus* de Rescriptis, n. 33, post Glossam in c. *Gualsarius* 23, qu. 4. Et id ostendunt doctores huius opinionis ex Conciliis generalibus, et praesertim ex Tridentino, quod contra quemcunque de definitionibus fidei a se factis contrarium sentiat, absolute pronuntiat *anathema sit*, id est *sit ipso facto excommunicatus*.

Plurimi tamen alii tenent quod dicta, et similia 33 verba, de se importent solum sententiam ferendam, et non sententiam latam, nisi alia adiecta verba, vel iura id declarent. Sic Navarr. c. 16 Manual., num. 22, ubi ex professo docet quod haec verba *sit excommunicatus*, non denotent sententiam latam, sed ferendam, nisi cum alia adiecta verba vel iura id declarent. Idem tenet Sanch. lib. 7 de Matrim., disput. 12, num. 2, et post Baldum in c. *At si clerici*, num. 20, de Iudiciis, et alios, docens quod ly *Excommunicatus, anathema sit*,

non continet sententiam latae excommunicationis, nisi haec aliunde habeatur. Idem docet Layman lib. 1, tract. 6, part. 1, n. 3; Herincx part. 2, disp. 5 de Legibus, num. 7; Reiffenstuel loc. cit., num. 15, et alii. Quinimo licet Abbas cap. 2, num. 13, de Foro competent., post Glossam in cap. *Quicumque*, verb. *Innodetur*, de Haeretic. in 6, et quosdam alios teneat per haec verba *Sit excommunicatus, innodatus*, et huiusmodi, significari excommunicationem ipso facto, illico tamen addi, ob iura in oppositum pugnantia, huiusmodi verba esse intelligenda iuxta subiectam materiam, nec continere latam sententiam, quando per alia iura patet quod non inferatur sententia ipso facto. Et ratio huius opinionis est, quia plurimi canones habent illa verba: *Anathema sit*; et tamen continent solummodo sententiam ferendam, iuxta Glossam final. cap. 2 de Foro competent. Quae etiam censent in simili, verba illa: *Ab ecclesia Dei sit sequestratus*, significare sententiam ferendam. Tum quia verbum *sit* est futuri temporis, et potest commode explicari per ly *Fiat excommunicatus*, prout Glos. final. in c. *Si quis ex clericis* de Vita et honestat. cleric., explicat ly *Anathema sit*, dicens: *Hoc est fiat; non enim est excommunicatus ipso iure*. Et sic explicanda esse dicit Laym., loc. cit., ista verba: *Excommunicatus sit, anathema sit, qua praecipitur iudici ut ab ipso criminosus excommunicatus fiat*. Unde per similia verba non videtur ferri sententia ipso iure, seu ipso facto, nisi aliquid aliud addatur, v. g. *ipso facto sit excommunicatus, ipso iure sit suspensus, ipso iure innodatus existat*, et huiusmodi. Tum etiam quia dicta verba et similia, uti liquet ex ipsa doctorum varietate sentiendi, et ex allatis rationibus, dubia sunt, an contineant sententiam latam, vel solum ferendam; atqui quoties dubium est, an verba legis contineant sententiam latam vel ferendam, tunc censendum est quod contineant solum sententiam ferendam, ut tenet *Communis*, per iura adducta sub num. 28, ergo, etc. Tum tandem quia, si conditor legis voluisset praefata et similia verba esse intelligenda de sententia lata, cum potuisset exprimere, expressisset; argum. cap. *Inter corporalia* 2 de Translat. Episc., § *Sed neque istud, c. Quia circa* 22 de Privilegiis, et c. *Ad audiendam* 12 de Decimis.

- 34 Ad auctoritates pro prima opinione adductas, praesertim ex can. *Si quis suadente* 29, caus. 17, qu. 4, ubi verba illa: *Anathematis vinculo subiaceat*, intelliguntur communiter de sententia lata; respondetur quod in tantum ibi sic intelliguntur, quia verba immediate sequentia, quibus ibidem absolutio reservatur Papae, et plures alii sacri canones clare significant excommunicationem ob iniectas manus violentas in clericum, esse latae sententiae. Et

ad illud de Conciliis generalibus, et signanter in Concilio Tridentino, ubi ly *Anathema sit*, contra haereticos, seu contra sentientes contrarium de definitionibus fidei ab ipso Concilio factis, fulminatum, importat sententiam latam. Respondetur quod ibi de tali sententia lata sic intelligitur, quia haeretici ipsomet iure iamdudum fuerant excommunicati excommunicatione latae sententiae, ut patet in can. *Achatius* 1, et in can. *Maiores* 2, caus. 24, qu. 1, cum similibus. Unde ob huiusmodi instantias notanter in conclusione posita sub num. 33, additum fuit, verba illa non denotare sententiam latam, sed ferendam; *nisi alia adiecta verba vel iura id declarent*; prout accidit in allatis exemplis de c. *Suadente*, et de Concilio Tridentino, et de aliis similibus, quae possunt afferri; sic fere litteraliter Reiffenst. loc. cit., num. 26.

Quinta regula est, quod quando lex utitur 35 verbis, quae nullam dilationem temporis admittunt, v. g. *mox, statim, illico, ex tunc, ipso facto*, et huiusmodi, tunc est latae sententiae. Item lex latae sententiae est, quando legislator, sibi vel legi suae adscribit sententiam, dicendo, v. gr.: *Auctoritate nostra; virtute praesentium, ipso iure subiaceat tali poenae*. Item lex latae sententiae est, quando utitur verbis indicativi modi, praesentis vel praeteriti temporis, dicendo, v. gr.: *Excommunicamus, suspendimus, interdicimus, sciat se esse excommunicatum, sciat se excommunicationem incurrisse, noverit suspensionem, interdictum, seu excommunicationem se incurrisse*, et huiusmodi; Farin. cit. part. 2 Fragment., verb. *Lex*, num. 74; Cardin. Tuschus, litt. P, conclus. 719, n. 16; Herincx l. c., n. 7; Layman l. c., n. 3; Suarez lib. 5 de Legib., c. 6, et alii passim.

Lex poenalis sententiae ferendae non obligat 36 ante sententiam iudicis. *Communis*. Reus enim non obligatur ad amplius quam lex ipsi imponit; lex autem ferendae sententiae solum imponit reo, ut poenam subeat postquam ad ipsam per sententiam iudicis fuerit condemnatus, adeoque lex poenalis sententiae ferendae non obligat ante sententiam iudicis.

Lex poenalis latae sententiae in iis, quae 37 aliam executionem externam non requirunt (v. gr. in censuris latae sententiae, in irregularitatibus, impedimentis matrimonii, et huiusmodi), obligat in conscientia ante sententiam declaratoriam iudicis. Sic Suarez lib. 5 de Legibus, cap. 5; Sanch. lib. de Matrim., disp. 27, num. 2, et disp. 30, num. 2; Reiffenst. lib. 1 Decr., tit. 2, num. 226; Engel ib., num. 43; Mastrius Theol. Moral., disp. 2, qu. 5, art. 3, cum Caietan., Bannez, Medina, Valentia, ab ipso citatis; Castropal. part. 1, tract. 3, disput. 2, punct. 2, num. 1, et alii passim. Et ratio est, quia valde expedit ut Ecclesia, ad

augendum spiritualem fidelium profectum, utatur non solum poenis in foro externo infligendis, sed etiam poenis in foro interno illico incurrendis ob peccata etiam occulta, ut hac ratione ipsi fideles magis magisque retrahantur; et hoc patet ex pluribus sacris canonibus, in can. enim *Si quis suadente* 29, caus. 17, qu. 4, Excommunicatio lata in percussores clericorum et monachorum incurritur ipso facto, et idem est de aliis censuris ecclesiasticis ipso iure latis; cap. *Cum desideres* 15 de Sentent. excommun., cap. *Illud Dominus* et seq. de Cleric. excommun. ministrant., et alibi, et idem est de irregularitate, cap. ult. de Temporibus ordinat., et cap. *Presbyterum* ac sequent. de Homic., et idem est de impedimentis matrimonii, ut de affinitate ex copula illicita, impedimento criminis, et huiusmodi, quae ipso facto oriuntur, quamvis crimina sint occulta.

38 Lex poenalis latae sententiae in iis, quae externam executionem requirunt (v. gr. est amissio dominii, confiscatio bonorum, privatio beneficii aut officii ecclesiastici, aut privationis alicuius rei propriae, etiam acquisitae, et huiusmodi), non obligat in conscientia ante iudicis sententiam declaratoriam de crimine commisso, nisi lex in specie addat clausulam, *alia etiam declaratione non secuta*. Sic Menochius de Arbitrar. iudic., casu 416, n. 2; Sanchez lib. 2 in Decalog., cap. 27, num. 7; Silvest. verb. *Haeresis*, 1, num. 31; Navarr. tom. 2 Comment. de Datis et promissis., notab. 31, num. 44; Reiff. lib. 1 Decr., tit. 2, num. 27; Engel ib., num. 45; Laym. lib. 1, tract. 4, cap. 15, num. 6; Mendo verb. *Lex*, n. 31; Felix Potestas tom. 1, part. 5, n. 180; Mastrius loc. cit.; Herincx disp. 5, qu. 2; Kazenberger in supplem. Theol. moral. Patr.; Sporer cap. 1, sect. 3, qu. 5, n. 265; Sylvius in Resolut. variis, part. 1, verb. *Beneficium*, cas. 5; Illsung tom. 1, dist. 2, num. 73; La Croix lib. 1, tract. 2, cap. 1, dub. 2, n. 612, ubi citat Granad., Molin., Covarruv., Vasq., Lezan., Less., Suarez, et alios; et plures alii apud Leuren. part. 2, qu. 288; Farinac. part. 2 Fragment., verb. *Lex*, num. 158, et alii; argum. cap. *Cum secundum* 19 de Haeret. in 6, ubi, quamvis bona haereticorum decernantur ipso iure confiscata, tamen ipsi non illico in conscientia obligantur bona sua tradere fisco; imo ibi Bonifacius VIII, conditor illius decretalis, expresse prohibet fieri dictae confiscationis executionem, seu bonorum occupationem, ante sententiam declaratoriam iudicis ecclesiastici super crimine haeresis commisso; adeoque idem est dicendum de aliis similibus legibus poenalibus externam executionem requirentibus, cum de similibus idem iudicium sit habendum, c. *Inter corporalia* 7 de Translation. Episcop. Et ratio est clara, quia lex

debet esse possibilis moraliter observatu, ac secundum naturam humanam, scilicet naturae humanae accommodata, c. *Erit autem lex* 2, dist. 4. Est autem ab hominum natura et moribus alienum, ut quis seipsum ante omnem iudicis sententiam, etiam declaratoriam, in conscientia spoliare debeat rebus iam possessis, aut iuribus acquisitis, cum sic delinquens teneretur suum occultum delictum propalare, seipsum infamare et condemnare, quod esset naturae humanae durissimum, adeoque, etc.

Imo Illsung tom. 1, disp. 2, n. 72, univer- 39
saliter concludit quod, quamvis legi addatur clausula *ipso facto ante declarationem*, tamen de facto nulla datur lex poenalis, quae nulla praemissa iudicis sententia denuntiante vel poenam, vel crimen, obliget, exceptis legibus statutibus censuram ecclesiasticam, irregularitatem, reservationem absolutionis, impedimentum criminis in matrimonio, privationem petendi debitum coniugale ratione incestus intra secundum gradum, privationem fructuum ob neglectas Horas. Et idem tenent Dominicus Soto l. 1 de Iustit., qu. 6, art. 6; Covarruv. de Matrim. part. 2, cap. 6, § 8, n. 9 et 13; Henric. de Excomm., cap. 16; Paulus Mezgor tract. 8, disp. 35, art. 2, n. 4; Lessius lib. 2 de Iustitia, cap. 29, dub. 8, num. 63; et ipso teste, multi alii recentiores; Herincx loc. cit., num. 14; Kazenberg. loc. cit., num. 267, et alii, qui docent, quod si lex dicat: *Ipso facto absque alia declaratione, seu nulla declaratione praemissa, vel nulla alia declaratione expectata*, et huiusmodi; tales clausulas esse intelligendas de declaratione, qua declaretur poenam esse incursum, non autem qua declaretur crimen commissum; id est intelligendae sunt de declaratione poenae, non negata declaratione criminis. Et quamvis haec expositio videri posset non parum torta et violenta, et minus congruens menti legislatoris, et ideo reiciatur a Suarez et pluribus aliis, illam tamen confirmat usus, ut dicunt Lessius, Herincx, Kazenberger loc. cit., et alii; ex quo usu constat non teneri reos, seu possessores se abdicare bonis vel officiis ante declarationem criminis, quamvis leges poenales dicant poenam incurendam esse *ipso facto absque alia declaratione*, quia, licet prima legislatoris mens fuisset alia, non equidem obligaret ex hoc capite; cum similes leges non videantur receptae in illo rigore, ut sponte teneatur se reus spoliare, seu potius est eis per contrariam consuetudinem in hac parte derogatum, et praxis habet, ut nulla alia poena proprie dicta (qualis est privatio alicuius rei iam coeptae possideri, vel alicuius iuris quaesiti) incuratur ante sententiam declaratoriam criminis, ut post Farinac. et alios asserit Castrop., disp. 2, punct. 2, num. 12; Kazenberg. loc. cit., adeo ut nullatenus alioquin possit mandari executioni; Reif-

fenstuel loc. cit., n. 233, cum aliis ibi citatis.
 40 Declaratoria autem requirit citationem partis, teste Iulio Claro, et Reiffenst. l. c., n. 234; et ab ea dari potest appellatio, ut docet Farinacc., et alii apud Kazenberger l. c., n. 267 in fine.

41 Dices, si lex poenalis latae sententiae in iis quae externam executionem requirunt, non obligat in conscientia ante iudicis sententiam, iuxta dicta supra num. 38; ergo nulla erit differentia inter legem poenalem latae sententiae, et legem poenalem sententiae ferendae, cum in utraque ad inducendam obligationem aequae requiratur sententia iudicis. Respondetur negando sequelam cum sua probatione; adest enim inter ipsas sua vera et realis differentia; nam pro incurrenda poena legis poenalis ferendae sententiae, requiritur sententia condemnatoria iudicis, et talis poena debetur solum a tempore latae sententiae; pro incurrenda autem poena legis poenalis latae sententiae, nullo modo requiritur sententia condemnatoria, sed sufficit sola sententia declaratoria iudicis super admissio crimine; et haec poena debetur non solum a die latae huius sententiae declaratoriae super admissio crimine, sed etiam a die perpetrati delicti, cui poena a iure imposita fuit, cum per iuris fictionem ad tale tempus retrahatur sententia declaratoria; quod non verificatur de sententia condemnatoria. Sententia enim condemnatoria cadit supra poenam, quae cum sit sententiae ferendae, non incipit currere, nisi a die huius latae sententiae. Sententia vero declaratoria cadit supra culpam, cui cum a iure fuerit imposita poena statim ac fuerit commissae, statim ac habita declaratione de tali culpa commissae, incipit currere a die talis commissionis seu perpetrationis. Reiffenstuel loc. cit., n. 230 et seq., cum aliis ibi citatis; Kazenberg. l. c., n. 260, et alii.

43 Instabis: Ergo si, non obstante clausula *ipso facto incurrenda*, adhuc requiritur sententia declaratoria iudicis, frustra apponitur in lege poenali dicta clausula *ipso facto incurrenda*. Respondetur negando consequentiam, quia talis clausula denotat quod post iudicis declarationem de commissae culpa seu delicto, non requiratur alia sententia condemnatoria circa poenam subeundam, sed tunc ipso facto debere delinquentem subire eam, quae in lege ipso iure designata est. Sic Mendo verb. *Lex*, n. 32; Felix Potestas tom. 1, part. 1, n. 180, et doctores omnes supra citati.

44 Urgebis: Ergo saltem superflua erit illa addita *absque alia declaratione*. Respondetur negando consequentiam, quia, ut dictum est supra num. 39, talis et similis clausula intelligenda est de declaratione, qua declaretur poenam esse incursum, non autem de declaratione, qua declaretur crimen esse commissum. Unde quamvis talis et similis clausula videatur superflua quoad declarationem incursum poenae,

non est tamen superflua quoad declarationem commissae culpae seu delicti, cui a iure imposita est talis poena. Sic doctores citati d. n. 39. Vide Nicolium in Flosculis, verb. *Poena*, n. 14, ubi dicit hanc opinionem probasse Sac. Congr. Episc. et Regul. 5 Octobr. 1646, et 26 Nov. 1649.

Legi episcopali vel synodali non tenentur 45 illi, qui in dioecesi quidem degunt, sed extra dioecesim abeunt mox redituri, si interim extra fines dioeceseos aliquid agunt contra illam legem, quia lex per se et immediate territorium respicit. Verum si quis e dioecesi se absintet animo declinandi synodale statutum, fraudem illi patrocinium praestare non est aequum; quare tunc peccat contra eandem legem; ita Clemens V in Constit. incip. *Superna*, edixit poenitentes recedentes e territorio in fraudem non esse absolvendos a reservatis sui territorii. Bened. XIV de Synod. dioeces., lib. 13, c. 4, § 9 et 10.

Lex ab Episcopo lata extra synodum, au- 46 dito tamen consilio capitulari, longe probabilius perseverat etiam post obitum eiusdem Episcopi; neque enim habet quid diversum a lege in synodo lata, quam etiam, defuncto Episcopo, perseverare satis constat. Ibidem, lib. 13, cap. 5, § 1. Lex synodalis, si non 47 acceptetur a populo, quamvis peccant non acceptantes, tamen si id sciat superior post paucos actus ab eo neglectos et non punitos, ligare desinit ex quadam eius conniventia. Ibidem, lib. 13, c. 5, § 3.

Si vero id nesciat Episcopus, tunc decen- 48 nium sufficere censetur; hoc enim sufficit ut consuetudo longi temporis dicatur. Ib., § 4.

Si vero iam acceptata sit, praescriptio con- 49 tra illam inducitur per decennium, neque enim agitur de praescriptione, qua aliquod ius proprietatis ab Ecclesia auferatur, quae praescriptio annos quadraginta exigit. Requiritur tamen ut a maiori communitatis parte libere sit inducta, continuis actibus frequentata, animo legem tollendi, et adsit consensus legislatoris iuridicus saltem, et legalis, qualem scilicet leges requirunt. Ib., lib. 13, c. 5, § 5.

Lex synodi dioecesanae obligans totam provin- 50 ciam, si obtinuerit confirmationem a Sede Apostolica in forma communi, ut plerumque fit, quaeque his verbis concipi solet: *Si iuste, canonice ac provide facta sint, et dummodo sacris canonibus Concilii Tridentini decretis et constitutionibus apostolicis non adversentur*; tunc utique abrogari ab Episcopo potest, cum maneat lex eiusdem tantummodo. Si vero confirmatio fiat in forma specifica cum causae cognitione, singulis statutis expensis, et in confirmatione addatur ex *motu proprio, atque ex certa scientia*, tunc utique fit lex Pontificis, in qua Episcopus dispensare non potest. Ibid., lib. 13, c. 5, § 11.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

51 De lege nova a Summo Pontifice promulgata, utrum ea obliget statim, an post duos a promulgatione menses iuxta Authent. Ut factae novae constitutiones, quaeri solet.

52 Negant communiter doctores apud Sell. de Legib. part. 1, § 1, num. 47. « Pontifex (ait laudatus auctor loco mox citato) in modo ferendi legem suam, et obligationem inducendi non acceptavit Authent. Ut novae constitutiones, quoad primam partem, scilicet quoad publicationem faciendam in qualibet provincia, ut supra ostendimus. Ergo, nec quoad secundam, nempe duorum mensium, quia haec acceptatio, neque aliquo textu iuris canonici, quo Pontifices declarant velle se adhibere leges civiles pro modo ferendi vel obligandi Ecclesiam per suas leges, neque probatur consuetudine, ut fidem suam interponunt graves auctores, et specialiter Vasquez, etc. Et Navarrus, etc., docet, de consuetudine et stylo in Urbe servari, ut constitutionum apostolicarum transgressores, ante duos menses a promulgatione puniantur, non solum qui probantur scivisse promulgationem, sed etiam qui non potuit illam ignorasse. Quod autem hanc consuetudinem aliqui Navarrum secuti restringendam putent ad forum tantum exterius, et urbicolas seu incolas Romae, profecto tanquam naturae repugnans probari non potest. Ecclesia enim non punit, nisi propter delictum, aut verum aut praesumptum. Sed neutrum adesset hoc casu. Non verum, quia, ubi non datur vera transgressio legis, non potest dari verum delictum; sed antequam obliget lex, non datur vera transgressio. Ergo. Sed neque praesumptum invenitur delictum; nam certo ponitur non constare, nondum esse elapsum tempus duorum mensium. Ergo si sciens legem iudicatur ut transgressor, ex nulla praesumptione iudicatur, sed ex certa probatione delicti. Unde consuetudo ita transgressores puniendi, aperte supponit legem obligare Romae ante duos menses, quae suppositio, utpote in voluntate Pontificis modum et stylum curiae Romanae utique non ignorantis fundatur. Altera vero restrictio facta ad urbicolas, quae asseritur a Navarro non impliciter, sed sub particula *Forte*, non probatur, neque apparet Suario esse verisimilis, nec immerito, opinionem si hanc rite ponderemus ».

53 Negativae huic opinioni standum et ego censeo, unice motus consuetudine illa puniendi transgressores novae legis pontificiae ante duos menses. Caeterum, seposita hac consuetudine, lex nova pontificia, uti et lex nova civilis, non obligaret, nisi post duos menses a promulgatione; idque quia ius canonicum, ubi contrarium aperte haud decernit, imitari profitetur civile. Et obligare statim debet lex Pontificia

nova, non solum incolas urbis, sed et alios, ad quos ipsius notitia pervenerit.

ADDITIONES CASINENSES.

Circa obligationem legis humanae servandae 55 de qua disserit auctor sub num. 24 et seqq. haec addere placet.

Ac primum « Leges humanae, cum ecclesiasticae tum civiles, non obligant ut plurimum cum vitae aut incommodi gravissimi periculo. Neque enim lex ipsa naturalis (exceptis iis praeceptis, quae prohibendi rem per se malam habent), neque lex divina positiva semper obligat cum vitae periculo, cum tamen maiorem obligandi vim habeant quam leges humanae; lex enim de reddendo deposito non obligat eum cui ex redditione depositi mors imminet. Lex de eleemosyna graviter indigenti eroganda non obligat eum qui fame conficiendus est, si panem unicum, quem habet, alteri tribuat. . . . Leges etiam divinas positivas cum vitae periculo non semper obligare, certum est. Nam Davidem panes propositionis, urgente necessitate, innoxie comedis; Machabaeos Sabbato pugnasse inviolata lege de sanctificatione Sabbati, res est ex Scripturis sacris comperta et explorata. Pari ratione dixerimus neminem ad audiendum Sacrum festis diebus, ad ieiunium ecclesiasticum servandum, ad horas canonicas recitandas, ad vitandum excommunicatos, et similia, cum periculo vitae, vel alterius incommodi gravissimi, passim, et semper obligari. Natalis Alex., Theol. dogm. moral. lib. 4, de Decalogo, art. 3, reg. 14.

« Quando (vero) legis observatio est moraliter necessaria ad publicum bonum conservandum, tunc lex humana potest obligare cum aperto vitae periculo... estque *communis*. Ratio est quia conservatio boni communis omnino est praeferenda bono vitae privati hominis; ergo in tali casu necessitatis potest superior, cui ex officio incumbit providere bono communi, obligare subditum ad observantiam legis cum periculo vitae. Sic in primis communiter admittitur teneri militem tempore periculoso permanere in statione sua cum aperto mortis discrimine. Similiter tempore pestis tenetur parochus, tum vi sui officii, tum praesertim accedente speciali praecepto Episcopi, permanere in suo loco ad excipiendas pestiferorum confessiones, non obstante manifesto vitae periculo; idem accidere potest in aliis similibus casibus.

Pari modo « quando violatio legis humanae cederet in contemptum fidei, aut ecclesiasticae legis vel potestatis, tunc lex est servanda, etiam cum periculo vitae. Ita Herincx cum omnibus catholicis doctoribus. Sic si quis ab haereticis captus, urgeatur ad comedendum carnes tempore Quadragesimae in contemptum ecclesia-

sticae legis, illique haeretici minitentur mortem, nisi carnes comedat, potius ei moriendum foret, quam ut in talibus circumstantiis carnes comederet. Ratio est quia violatio legis ecclesiasticae in talibus circumstantiis cederet in contemptum fidei catholicae potestatisque ecclesiasticae, et comedens carnes ad talem haeticorum instantiam, eorum sectam exterior profiteretur ac metu mortis ipso opere contemneret potestatem Ecclesiae; hoc autem nullo modo licet, sed est intrinsece malum. Unde tali potius esset subeunda mors, quam si quis ex praefata causa oppeteret; revera foret martyr, cum moreretur ob confessionem fidei catholicae, qua credimus Ecclesiam a Christo accepisse potestatem certas leges fidelibus imponendi ». Reiffenstuel, Theol. moral. de Obligat. legum human., quaest. 3, n. 23, conclus. 2 et 3¹.

- 58 Quaeritur an in dubio si lex existat, lex obliget? Respondetur minime obligare post adhibitam sufficientem diligentiam ad inquirendam veritatem, praeciso tamen scandalo, vel alio notabili inconvenienti, quia tunc possidet libertas. Ita communiter Suarez tom. 5, in p. 3, d. 40, sect. 5, n. 15; Sanch., Dec. lib. 1, c. 10, num. 32 et 33; Pal. tr. 1, d. 3, p. 7, num. 1; Salm. de Leg. cap. 2, num. 110, cum Tap., Vill., Arav., etc. Id expresse confirmant D. Th. qu. 17 de Verit., art. 3, ubi: *Nullus ligatur per praeceptum aliquod, nisi mediante scientia illius praecepti*. Scotus in 4, d. 3, qu. 4: *Nullus tenetur ad aliquod praeceptum divinum, nisi per aliquem idoneum et authenticum sibi promulgetur*. Item Glossa in c. *Cum sunt* de Reg. in 6. *In dubio nullum praesumi obligatum*, ex Authent. Quibus modis. Item Glossa in cap. *Ex parte* de Cens.: *In dubio liberum est sequi quod magis placuerit*. Item N. SS. Bened. XIV, notific. 13, ibi: *Non si debbono porre legami, quando non v'è una chiara legge che gl'imponga*. Id clare probatur ex can. *Erit*, dist. 4, ubi S. Isidorus sic ait: *Erit autem lex manifesta*. Item ex c. *Cum iure* 31 de Offic. et pot. iud. del., ibi: *Nisi de mandato certus exstiteris, exsequi non cogeris quod mandatur*. Item in cap. fin. de Transact.: *In his vero, ubi ius non invenitur expressum, procedas aequitate servata, semper in humaniorem partem declinando*. Item S. Leo in can. *Sicut quaedam*, dist. 14, sic docuit: *In his quae vel dubia fuerint, vel obscura, id noverimus sequendum, quod nec praeceptis evangelicis contrarium, nec decretis*

SS. Patrum inveniantur adversum. Item Lactantius in lib. 3 Instit., cap. 21, dixit: *Stultissimi est hominis, praeceptis eorum velle parere, quae utrum vera aut falsa sint dubitatur*. Ratio est quia Deus sane donavit homini dominium libertatis, ex Apostolo 1 Cor. vii, 37: *Potestatem autem habens suae voluntatis*. Et ex Ecclesiastico xv, 14: *Deus ab initio constituit hominem, et reliquit illum in manu consilii sui. Adiecit mandata et praecepta sua. Si volueris mandata servare, conservabunt te*. Quamobrem possidet homo libertatem ad agendum quicquid vult, quod non constet a lege sibi vetitum, ut ait D. Th. in 4, distinct. 15, qu. 2, a. 4 ad 2 et q.: *Illud dicitur licitum quod nulla lege prohibetur*, ex 1. *Necnon ff. ex Quib. caus. mai.*, ubi: *Omnia sunt permissa per legem, quae prohibita non inveniuntur*. Hinc Melchior Canus in Relect. 4 de Poenit., part. 4, qu. 2, prop. 3, num. 5, sic impugnat sententiam Scoti, et aliorum, qui volunt peccatores teneri ad actum contritionis in quolibet die festivo: *Quoniam* (ait Canus) *ignoro unde ad hanc opinionem DD. illi venerint, libere possum quod non satis explore praeceptum est, negare*. Ac propterea D. Th. quodlib. 9, art. 15, dixit: *Periculosum est (determinare aliquid esse peccatum mortale) ubi veritas ambigua est, nempe si in iure divino non invenitur determinata expresse*. Et D. Antoninus part. 2, tit. 1, c. 11, ait bene excusari ignorantiam, utpote invincibilem, quantum ad ea quae non sunt expresse contra ius divinum, vel naturale.

Et idem dicendum cum Salm. dicto n. 110, et aliis, si dubitetur, an aliquid comprehendatur sub lege; seu an lex extendatur ad aliquid. Item in dubio, an incoeperit legis obligatio; secus autem in dubio, an finierit. Salm. ibid., num. 120, cum Layman, Sanchez, Pal., D. Ligorio cap. 1 de Natura et obligat. legis, dub. 1, num. 97. Ita D. de Ligorio Theolog. moral. de Natura et oblig. legis, n. 97.

« Quid in dubio an causa quam habes, sit sufficiens ad te excusandum a lege? Quidquid dicat Salas, verius est teneri ad legem; quia tunc possidet lex antecederet ad tuam libertatem. Salm. ib., n. 112, cum Sanch. Pal., etc. » D. de Ligorio loc. et n. cit.

« Quid in dubio an lex sit promulgata? Legem non obligare tenent Dicast. apud La Croix, ibid., num. 590, et Salm. ibid., c. 2, n. 110. Excipit tamen La Croix, si lex fuerit iam usu recepta. » D. de Ligorio eod.

¹ « Quamvis, iuxta multos, liceat catholico transire per loca haeticorum, comedere carnes die alias vetito, ne si abstineat, prodatur se Catholicum, et ideo de vita periclitetur, eo quod praeceptum Ecclesiae non obligat cum tanto damno; tamen si quis ab haeretico cogeretur ad comedendas carnes die vetito, ut ostenderet hoc facto se despiciere ecclesiasticam legem seu

potestatem, teneretur subire mortem potius quam comedere. Nec excusaretur, etsi declararet se non comedere carnes in contemptum Ecclesiae, sed propter necessitatem ad vitandam mortem; nam tunc adhuc esset contemptus externus legis, qui semper est intrinsece malus ». Delugo apud Antoine Theol. mor. de Legibus, cap. 2, qu. 5.

61 « Quid in dubio an lex usu recepta sit? Ad sunt tres sententiae:

» Prima sententia tenet tunc legem non obligare, saltem si sit poenalis, ut Azor. tom. 1, lib. 2, cap. 19, qu. 12; Salas D. un., n. 169, et Dian., Tap., etc. apud Salm. de Leg., c. 2, num. 113. Et universaliter de omni lege hoc tenent Nav., Rebell., Felin., Dec., etc., apud Pal. de Consc., disp. 3, part. 7, num. 4, et probabile putant ipse Pal., Sporer. de Consc., cap. 1, n. 81, ac Tamb. de Consc., c. 3, § 7, verb. *Legis*. Ratio quia, tunc, cum dubitetur de receptione legis, dubitatur etiam an lex unquam obligaverit; et ideo possidet libertas...

» Secunda sententia, quam tenet La Croix lib. 1, n. 591, dicit legem obligare, si sit ecclesiastica; secus vero, si sit civilis.

» Tertia tamen sententia sequenda affirmat legem obligare. Et hanc tenent Pal. loc. cit., num. 3; Sanch. Dec. lib. 1, cap. 11, et Salm. loc. cit., n. 114. Ratio 1 quia cum constet de lege, pro ea stat possessio. Regula enim generalis est, ut factum praesumatur, quod de iure faciendum erat, prout hic praesumitur facta acceptatio. Ratio 2 quia lex, cum iam lata et promulgata fuerit, non indiget acceptatione... Saltem, ut recte dicunt La Croix lib. 1, n. 591, et Mazzot c. 6, qu. 6, lex, modo non sit certe abrogata... iam habet vim obligandi; unde, licet quis non peccet contra legem, quia ipsa nondum est recepta, peccat tamen, quia eam non acceptat... ». D. de Ligorio ibidem, num. 98.

62 « Quid in dubio an lex praecipiat vel suadeat? Aut an obliget sub gravi vel levi? Resp. tunc legem, aut non obligare, aut non obligare sub gravi, ex regula iuris 59 ff. de Regulis iur. *Semper in dubiis benigniora sunt praeferenda*. Ita La Croix n. 596, cum Nav., Sanch. et contra Layman ». D. de Ligorio ib., num. 99.

63 « Quid in dubio an advenerit vel praeterierit tempus obligationis legis? Resp. In dubio inceptionis, v. g. an expleveris annos 21, non teneris ad ieiunium, quia tunc possessio est pro libertate; secus in dubio praeteritionis, v. gr. an in sabbato transacta sit hora mediae noctis, ne quis edere carnes, tunc enim possidet lex. Sic etiam si dubitas an habeas annos 16, ad professionem, vel an. 25 ad sacerdotium, nequis profiteri aut ordinari. Ita communiter Layman lib. 1, tract. 1, cap. 5, § 4; Sanchez de Matrim. lib. 2, d. 41, num. 4, et Dec. lib. 1, cap. 10, num. 38; Pal. tract. 1, d. 3, part. 8, a n. 6; et Sal. c. 2, num. 120, cum Tapia, Diana et Villal. Quid in dubio an legem impleveris? In dubio negativo teneris implere; secus, in positivo. Carden. et Ills. cum La Croix, lib. 1, n. 600 ». D. de Ligorio num. cit.

64 Atque ut speciatim aliqua dicamus de ob-

ligat. legis, sive de eius implemento ex debito conscientiae, « ante omnia notandum quod alia est lex pure poenalis, quae nullum dat praecceptum; v. gr. qui hoc fecerit, solvat poenam; et haec non obligat in conscientia, etiam si poena sit gravissima... Hinc leges oppidorum prohibentes *sub poena* caesionem lignorum sive herbarum, piscationem, venationem, non obligant sub culpa; sic enim habet consuetudo...

» Alia est lex non pure poenalis, seu mixta, 65 quae praecipit et poenam imponit; v. g. Nemo hoc faciat sub poena, etc. (Hisce positis).

» Omnes leges sub poena excommunicationis latae sententiae obligant graviter. *Est commune...* » D. de Ligorio l. c., dub. 4, n. 145.

» Quaeritur an obliget sub gravi lex, quae 66 praecipit sub poena suspensionis, interdicti vel irregularitatis? Negant obligare sub gravi, cum ista possint incurri sine peccato gravi. Caiet., Val., Salon. apud Salmat. Contradicunt tamen Salmaticenses, tam quoad irregularitatem cum Sanchez, Pal., Tan., etc., quam quoad interdictum et suspensionem, si sint maiores, prout suspensio ab officio vel beneficio ad longum tempus, et interdictum ad omnem usum, quae dicunt non posse incurri sine peccato gravi. Ita Salm., etc... Et idem dicunt de aliis poenis spiritualibus gravissimis ». D. de Ligorio ib., num. 146.

» Quid si tales poenae sint ferendae sententiae, an obligent sub gravi? Alii affirmant, alii 67 probabilius negant, ut Salmat... Nisi dicatur quod censura incuratur *sine ulla monitione*; vel nisi de se materia sit gravis ». D. de Ligorio, eod.

» Quaeritur an leges assignantes poenam temporalem, et simul praecipientes, obligent ad culpam, an solum ad poenam? Prima sententia negat, nisi ipsa lex exprimat, velle obligare etiam ad culpam. Ita Nav. Man. c. 23, n. 55 et 60, ubi ait: *Leges humanae etiam praecipientes, quae poenam temporalem constituunt, in dubio ad aeternam non obligant, quatenus sunt leges eius qui poenam statuit*. Ita etiam Caiet. in Summ., v. *Clericus*, § *Verum*. Item Mencada, Gomez, Imola ap. Salm. de Leg., c. 2, num. 47, et probabilem ib. vocant Val., Bon., Dian., Tap. ac Vill. et, loquendo de lege civ., probabilem etiam putat Mazzot. de Leg. qu. 2, c. 1, cum Fill. Ratio quia, licet principes bene possint obligare, tam ad poenam, quam ad culpam, tamen cum non sint imponenda onera sine necessitate, non praesumuntur ipsi velle ad culpam obstringere, quando sufficit poena ad eos coercendos; et ita huiusmodi leges dicunt a consuetudine interpretari. Verius tamen contradicit *secunda* sententia, quam absolute tenent Salm. l. c., num. 49, et probabilior ibi censet Val., Bon., Dian., Tap. et Vill. Ratio, quia haec est differentia

inter legem *pure poenalem*, quae obligat ad solam poenam, et haec est, quando in ea tantum poena assignatur; et legem *mixtam*, quae obligat etiam ad culpam; et haec est, quando, ultra poenam, praeceptum adiungitur; ipso enim praecepto tunc creditur Superior velle ad culpam obligare, ne frustra videatur praecipere ». D. de Ligorio de Leg. dub. 4, n. 147.

- 69 « An legislator potest in materia gravi obligare solum sub veniali?

» Multi asserunt, et videtur communis¹ sententia. Quia 1. Potestas obligandi, quam habet legislator, est, quoad usum, in eius libera voluntate, et sic potest eam applicare, prout voluerit. Ergo potest illam applicare ad obligandum solum sub veniali; praesertim cum materia maioris obligationis sit etiam capax minoris, et hoc ad convenientem gubernationem interdum expediat, ne scilicet nimium oneretur conscientia subditorum, qui sufficienter ad talis legis observationem inducuntur per obligationem sub veniali. 2. Multae leges ac constitutiones Religiosorum, ut Carmelitarum discalceatorum, a SS. Pontificibus approbatae, obligant solum sub veniali in rebus gravibus, ut ieiuniis, abstinentiis, etc. 3. Lex divina solum praecipit, ut pareatur superiori, quantum, et quatenus praecipit, et ab illa oritur obligatio commensurata voluntati superioris. Ergo, si superior leviter exigit et praecipiat aliquid, etsi de se grave, inde oritur solum obligatio levis, et tunc praeceptum censetur formaliter leve. 4. Actus libere agentium non operantur ultra intentionem eorum. (Ergo, etc.). Ita Antoine Theol. Moral. c. 2, qu. 3.

- 70 « An quando lex requirit aliquam conditionem, sine qua irritet actum, uti lex irritans testamentum sine solemnitatibus, vel lex irritans alienationem bonorum Ecclesiae sine consensu capituli, obliget in conscientia? Prima sententia negat, ut Nav., Covarr., Tap., Sylv., Medin., et alii ap. Salm. c.² 2, n. 44 et 103. Ratio, quia tales leges fundantur in praesumptione fraudis, quae tunc non adest. Secunda sententia affirmat quia tales leges non solum fundantur in praesumptione fraudis, sed etiam in periculo illius, quod semper adest. Ita Salm. cum Sanch., Pal., n. 104. Utraque est probabilis, sed secunda probabilior ». D. de Ligorio l. c., n. 151.

- 71 « Quaeritur hic ultimo, quando teneamur tollere impedimenta, vel ea non apponere, quae obstant impletioni legis? Praenotandum est ad quaestionis solutionem, aliud esse, quod quis non obligetur a lege, sive ab illius obligatione extrahatur; aliud, quod excusetur a transgressione legis, manendo tamen sub eius

obligatione. Unde fit ut dupliciter possis te impedire ab observatione legis; vel apponendo causam, qua extraharis a legis observatione, scilicet si ab hoc loco, ubi est praeceptum audiendi sacrum, discedas ad alium, ubi tale praeceptum non viget; vel efficiendo opus, quod, licet impediat te ab observatione legis, non te extrahit tamen a legis obligatione; nempe, si die Dominico discedas a loco sacri ad silvam, ubi, etsi sacrum audire nequeas, ab illius obligatione tamen non extraheris. Deinde notandum est quod contra leges naturales nunquam licet apponere impedimentum, ut ab illius obligatione extraharis; secus autem dicendum de legibus humanis, quae non obligant cum tanto rigore. Ita sapienter distinguunt Salm. c. 2, n. 158, 159 et 160.

» Hinc inferunt non peccare excommunicationem, si sacrum non audiat¹, et absolutionem non procuret; nam per impedimentum excommunicationis iam extrahitur ab obligatione audiendi sacrum. Inferunt 2. Non peccat contra praeceptum ieiunii, recitandi officium, etc., qui sua culpa incidit in infirmitatem, etsi praeviderit; nec qui die ieiunii, pedestre iter agit, vel multum laborat, ex quo excusetur inde a ieiunio; etiamsi ex pravo fine iter assumat, nempe ad furandum, etc. Ita Salm. cap. 2, n. 161, cum Sanchez, Medin., Henric., etc. Sed nos omnino oppositum sentimus cum S. Thoma.

» An vero peccet contra legem, qui eo animo id impedimentum apponit, ut a legis obligatione extrahatur, scilicet si fatiget, ut non ieiunet? Affirmant peccare Pal., Salas, Med., etc., ap. Salm. c. 2, num. 163, quia nemini debet prodesse sua fraus. Negant tamen peccare contra ieiunium Sanch., Fill., Azor., Vill., etc., quod satis probabilem sententiam vocant Salm. ib., n. 164, quia tunc ille utitur iure suo, quo potest extrahi ab obligatione legis, in quo nulla est fraus; prout si quis exeat a sua patria, ubi est obligatio ieiunandi, ut eximat se a ieiunio. Sed nos tanto potius, iuxta sententiam quam mox supra secuti sumus, omnino primam sententiam sequimur.

» Peccat vero contra praecepta naturalia vel divina, qui praevidens se hominem occisurum in ebrietate, ab ebrietate non abstinet; vel qui non procurat absolutionem excommunicationis tempore paschali; tunc enim urget gravius praeceptum radicaliter divinum communionis. Sic etiam peccat, qui se inebriat, vel somno se tradit tempore audiendi sacrum, vel recitandi officium, quia alia praecepta tunc iam eum obligant, neque per eas actiones a praecepto extrahitur. Ita Salm. ib., num. 162, cum *comuni*. D. de Ligorio eod., n. 152.

¹ Sententia (haec) affirmans, et si multos, eosque graves patiat adversatores, puta Sotum, Victoriam, Tannerum, Medinam, Bellarminum, etc. longe plurimum

tamen theologorum auctoritate praevalet, simulque rationibus magis stipata videtur. » Philip. de Carboneano in not. ad hanc Antoine quaest.

72 Quoad legis promulgationem spectat, de qua agit auctor n. 3 et seqq., quaeritur, an leges Pontificiae, ut obligent, promulgari debeant, non solum Romae (sive in curia) sed etiam in singulis provinciis?

73 « Prima sententia affirmat, et hanc tenent plures graves auctores, ut Becanus de Leg. qu. 5, n. 5; Nat. Alex., Theol. lib. 4, art. 3, reg. 25¹. Continuat. Tourn. t. 2 de Legib., sec. 4; Cabassut. Theor. Iur. lib. 1, cap. 4, num. 4, cum Medina, Angel., etc., et probabilem vocant Sylvius tom. 2, in 1, 2, qu. 96, art. 4, concl. 3; Anacletus, Roncaglia, et alii. Citatur pro hac sententia etiam Caietanus, sed Caietanus aliud non dicit², quam quod leges canonicae non obligant ignorantes. Citatur etiam Lessius, sed Lessius lib. 2, c. 22, n. 89, loquitur tantum de legibus quae contractus irritant. Citatur quoque Dom. Soto, sed Soto de Iust. l. 1, qu. 1, a. 4, potius loquitur de legibus inhabilitantibus aut revocatoriis privilegiorum. Fautores autem huius primae sententiae principaliter fundantur in Authentica mox supra relata, Ut factae novae, et aiunt quod, ubi non adest specialis dispositio legis

canonicae, standum civili, prout infertur ex cap. 2 de Nov. op. nunc., in quo dicitur: *Sacrorum statuta canonum, principum constitutionibus adiuvantur*. Praeterea, inquit, nimis esse durum fideles totius orbis Christiani obstringere ad servandas leges tantum Romae publicatas. Sed adhuc, iuxta hanc primam sententiam, excipi debent bullae insertae in Bul-lario, quoniam hae sunt iam corpus legum; et in hoc omnes conveniunt, ut testatur Cardinalis Petra in Prooemial., c. 4, n. 50 et 54.

» Secunda vero sententia, valde communior 74 et probabilior, id negat, tenetque leges pontificias obligare fideles sola promulgatione Romae peracta; ita Suarez de Leg. l. 3, c. 16, n. 8; Bonac. eod. tit., d. 1, qu. 1, p. 4, n. 10, vers. *Concedo*; Laym. l. 1, tract. 4, c. 3, n. 4; Azor. p. 1, l. 5, c. 3, vers. *In hac qu.*; Castrop. de Leg., tract. 3, d. 1, p. 11, num. 4; Carden. in 1 Crisi, d. 9, c. 20, a. 12; Ferrar. Bibl. tom. 4, verb. *Lex*, art. 2, num. 6; Salm. tract. 11 de Leg., c. 1, num. 86, cum Valent., Navarr., Vasq., Menoch., Pontio, Diana et Salas. Ratio haec est: Nulli dubium quod lex, ut vim habeat obligandi, debet esse

¹ Natalis Alexander cit. loc., haec habet: « Lex humana, sive ecclesiastica sive civilis obligare non videtur, nisi solemniter publicata fuerit in provinciis. Leges enim ita promulgari necesse est, ut in eorum, quibus latae sunt, notitiam facile perveniant, aut pervenire possint, ut constat ex leg. *Leges Sacratissimae C.*, tit. de Legibus, et colligitur ex Innocentio III, cap. *Ad haec* de Postulat. praelat., cuius haec sunt verba: *Cum constitutio solemniter editur, aut publice promulgatur, non est necessarium notitiam ipsius per speciale mandatum singulorum auribus inculcare, sed id solum sufficit ut ad eius observantiam quis teneatur, si eam solemniter editam, aut publice noverit promulgatam*. In omnium porro notitiam facile pervenire non possunt, nisi sint in provinciis promulgatae. Hinc Siricius Pontifex Maximus, Epistola ad Himerium Tarraconensem Episcopum, decretalem suam in quinque Hispaniae vicinisque provinciis promulgari sanxit. *Et haec, inquit, ad tua consulta rescripsimus, ut in omnium Coepiscoporum nostrorum perferri facias notionem, et non solum eorum, qui in tua sunt dioecesi constituti, sed etiam ad universos Carthaginenses, Boeticos, Lusitanos atque Callaicos, vel eos qui vicinis collimitant hinc inde provinciis, haec quae a Nobis sunt salubri ordinatione disposita, sub litterarum tuarum prosecutione mittantur. Et quoniam statuta Sedis Apostolicae, vel canonum venerabilia definita, nulli sacerdotum Domini ignorare sit liberum, utili tamen, et pro antiquitate sacerdotii tui, dilectioni tuae admodum poterit esse gloriosum, si ea, quae ad te speciali nomine generaliter scripta sunt, per unanimis tuae sollicitudinem, in universorum fratrum nostrorum notitiam perferantur; quatenus, et quae a Nobis non inconsulte, sed provide, et sub nimia cautela et deliberatione sunt salubriter constituta, intemerata permaneant, et omnibus in posterum excusationibus aditus, qui apud Nos nulli patere poterit, obstruatur*. Eamdem formam prisci Pontifices sunt secuti: eumque morem Novellae Iustiniani pro civilibus legibus praescriptum, in legibus etiam ecclesiasticis promulgandis observari aequissimum duxerunt, ut scilicet non obligarent, donec in provinciis publica auctoritate fuissent promulgatae. Ipsaque concilia generalia, decreta

sua non aliter obligare, satis aperte significaverunt. Concilium enim Lateranense IV, sub Innocentio III, canone 22, relato cap. *Cum infirmitas* de Poenitent. et remiss., cum praecepisset medicis, ut aegros inducerent ad consulendum suarum animarum saluti antequam morbo remedia parentur, addit tamen poenae canonici adiectae non esse locum, donec promulgatio canonis istius facta fuerit ab Episcopo dioecesano: *Si quis autem medicorum huius nostrae constitutionis, postquam per praelatos locorum fuit publicata, transgressor extiterit, tandiu ab Ecclesiae ingressu arceatur, donec pro transgressionem huiusmodi satisfecerit competenter*.

Et Sacra Synodus Tridentina decretum primum de Reformatione matrimonii, tunc demum vim obligandi fideles habiturum declarat, cum in eorum parochia fuerit publicatum: *Ne vero, inquit, haec tam salubria praecepta quemquam lateant, Ordinariis omnibus praecipit ut, cum primum potuerint, curent hoc decretum populo publicari, ac explicari in singulis suarum dioecesum parochialibus ecclesiis, idque in primo anno quam saepissime fiat; deinde vero quoties expedire viderint. Decernit insuper ut huiusmodi decretum in unaquaque parochia suum robur post triginta dies habere incipiat, a die primae publicationis in eadem parochia factae numerandos*. Unde theologi omnes et iuriconsulti, summo consensu docent decretum illud non obligare, ideoque et matrimonia contra formam in eo praescriptam contracta... rata esse in iis provinciis et regnis, in quibus promulgatum non fuit. Hinc Panormitanus... Caietanus... Dominicus Soto... et alii theologi plerique, solum in Romana curia promulgationem non sufficere censent, ut lex ecclesiastica fideles obliget universos, sed necessariam esse per singulas provincias publicationem contendunt. Atque haec est summa rationum prioris sententiae.

² Verba Caietani haec sunt: « Si lex aliqua Romae publicatur; et non curia ipsa procurat, ut promulgatio ad cathedrales ecclesias deveniat, neque praelati, qui ibi sunt, insinuant suis ecclesiis, accusari, nec apud Deum, nec apud homines possunt absentes nesciri ». In D. Thom. 2, qu. 90, art. 4.

promulgata; alias ad notitiam subditorum pervenire non posset; sed quod ad promulgationis modum pertinet, hic ab arbitrio et intentione legislatoris pendet. Hinc observavi (prout etiam Salmaticenses pro certo testantur) quod inter omnes DD. adhuc inter adversarios, non est qui neget opus non esse de sua natura, ut lex obliget, quod in qualibet provincia publicetur, sed satis est quod promulgetur in curia legislatoris, sicut de facto etiam in Hispaniis (scribunt iidem Salmaticenses) leges regiae, eo quod rex ibi non tenetur Caesareas servare, tantum Matriti promulgantur. Et sic pariter bullae pontificiae, ut plurimum, iuxta usum iam receptum, tantum Romae promulgantur locis ibi ad id destinatis; et vigore huiusmodi constitutionum deinde omnes causae ecclesiasticae iudicantur. Contra autem Sedes Apostolica, cum vult aliquam legem non obligare, nisi post publicationem factam in provinciis, id exprimit, sicut expressit in *Interdicto ab Ecclesia*, imposito a Concilio Lateranensi IV adversus medicos, qui pergunt ad assistendum infirmis, antequam illi confessionem expleverint, ut praecipitur in cap. *Cum infirmitas* de Poenit. et remiss. Et sic etiam expressum fuit a Concilio Trident. sess. 24, c. 1, circa invaliditatem matrimoniorum clandestinorum.

» Hoc posito, cum Pontifex statuit suas bullas tantum Romae publicari, minime verisimile est, quod ipse non alias provincias, sed solam Romanam obligare intendat. Cum Papa tantum Romanos obstringere vult, solet peculiariter edicta emanare (et haec italico idiomate efformat); sed statuta per totam Ecclesiam condens, eaque solemniter promulgans cum clausulis obligatoriis, procul dubio praesumitur omnes fideles obligare velle, statim ac ipsis notitia pervenerit. Quae notitia facile est, ut e Roma ad provincias perveniat; Romae enim conveniunt omnes fere nationes, et omnes praelati habent ibi suos procuratores, qui ordinarie satagunt suos principales de novis bullis, quae promulgantur, certiores facere.

75 » Praeterea, quod leges Pontificiae obligent statim ac solemniter promulgantur, id clare deducitur ex cap. *Ad haec* 1 de Postul. praelat., ubi dicitur: *Nec sit necessarium cum constitutio solemniter editur, aut publice promulgatur, ipsius notitiam singulorum auribus per speciale mandatum vel litteras inculcare; sed solum sufficit, ut ad eius observantiam teneatur, qui noverit eam solemniter editam, aut publice promulgatam.* Notetur solemniter edi-

tam, aut publice promulgatam. Qui igitur notitiam certam habet de aliqua bulla iam solemniter Romae promulgata, bene tenetur ad eam servandam. Idem satis infertur ex c. *Quia cunctis* 1, § *Nec obstaret*, de Concess. praeb. in 6, ubi habetur: *Lex, seu constitutio, vel mandatum nullos astringunt, nisi postquam ad notitiam pervenerint eorundem, aut nisi post tempus, infra quod ignorare minime debuissent.* Ergo quisque tenetur leges illas observare, quarum notitia iam ipsi pervenit, cum illae iam promulgatae fuerint modo, quo legislator eas promulgare potest.

» Nec est dubitandum, quin Papa adstringere possit omnes fideles ad observantiam bullarum suarum per solam promulgationem Romae factam, sicut quilibet princeps (prout omnes auctores admittunt, ut supra vidimus), obligare suis legibus valet cuncta sua regna per solam publicationem in sua curia expletam. Sed quod magis nostrae sententiae vim praebet, sunt duae clausulae, quae apponi solent in his bullis, quae Romae promulgantur, locisque consuetis affiguntur. Altera clausula sic dicit: *Ut autem praesentes litterae ad omnium notitiam facilius deveniant, et nemo illarum ignorantiam allegare valeat, volumus illas ad valvas, etc., affigi et publicari, sicque publicatas, omnes et singulos, quos illae concernunt, perinde arctare et afficere, ac si unicuique eorum personaliter intimatae fuissent.* Altera dicit: *Volumus autem, ut praesentium litterarum transumptis, etiam impressis, manu alicuius notarii publici subscriptis, et sigillo personae in dignitate ecclesiastica constitutae munitis, eadem prorsus tam in iudicio, quam extra illud ubique adhibeatur observantia, ac si unicuique forent exhibitae vel ostensae.* Hae autem clausulae nimis diserte ostendunt mentem Pontificis esse velle omnes fideles obstringere ad huiusmodi statuta, independentem ab eorum publicatione in singulis provinciis. Et Sylvius ac Roncaglia, quamvis admittant ut probabilem primam sententiam, habent tamen ut certum, quod omnes bullae cum praefatis clausulis Romae promulgatae obligent per se absque alia promulgatione¹.

» Caeterum, recte ait Roncaglia quod ex relatis verbis talium clausurarum firmum adduci potest argumentum pro primae sententiae probabilitate, respectu ad eas bullas, ubi praedictae clausulae desunt; nihil enim in legibus frustra appositum supponendum, et clausulae illae omnino essent superfluae, si omnes bullae Romae publicatae etiam sine talibus clau-

¹ « Sententia defendens sufficientem promulgationem legum pontificiarum in Romana curia, iudice Bened. XIV lib. 13 de Syn., cap. 4, n. 1, magis communis est apud DD. Ei nempe longe plures, si theologos et canonistas simul computes, suffragantur, partim Italiae ferme uni-

versae, partim exterarum regionum; quales sunt ex. Io. ex Hispanis Bas. Pontius, Suaresius et Navarrus; ex Belgis Sylvius et Vanroy; ex Germanis Smalzgrueber, Pirhingius, etc. » Philip. de Carboneano ad Theol. mor. Antoine c. 2 de Legibus, qu. 7.

sulis obligarent ante quamlibet aliam publicationem in provinciis; modo (excipit) in aliquo loco consuetudo non vigeret indifferenter amplectendi bullas Romae quocunque modo promulgatas.

78 » Quaerit autem Sylvius, loco supra citato, vers. *Petes*, an Episcopi teneantur promulgare aut satagere, ut alii observent omnia pontificia statuta iam Romae promulgata? Et sic respondet: *Teneri curare ut observentur, quando Pontifex significat se velle quod sua lex ubique obliget, etiam absque alia promulgatione alibi facta. Non tenentur tamen curare, ut promulgentur, nisi vel mandatum pontificium ad eos dirigatur, vel rationabiliter iudicet, promulgationem in suis dioecesibus esse necessariam. Nihilominus qui legis notitiam habent, ad eam obligari videntur, nisi illa recepta non fuerit, vel per non usum eius obligatio desierit. Caeterum, si Pontifex non significet esse opus alia promulgatione, neque mandatum dirigat ad Ordinarios, probabile est quod ipsi non tenentur legem promulgare vel curare ut observetur, nisi fructum notabilem ex talis legis promulgatione in suis dioecesibus exspectent. Possunt enim tunc interpretari mentem Pontificis esse, quod lex in diversis provinciis tunc observari vel promulgari curetur, quando Ordinarii existimaverint ita esse pro suis locis expediens et utile.* Idem scribit Diana in Summa, v. *Lex*, n. 18, cum Wigers et Maldero, dicens: *Quando Pontifex non significat opus esse alia publicatione, et non praecipit Ordinariis, ut servari eam (legem) faciant, nec populis ut servant, non tenentur publicare et observari curare, nisi pro loco sperent fructum; nam mens Pontificis generalem legem praescribentis est, ut ubi cum fructu fieri potest, curetur observari.*

79 » Praeterea probabiliter aiunt Suarez de Leg. l. 5, c. 33, n. 8, et Layman eod. tit., c. 2, n. 7, cum Molina et Soto, quod leges Pontificiae, quae infirmant aliquem contractum suapte natura validum (prout fecit bulla S. Pii V quoad contractus censuales), vel quae iurisdictionem auferunt, v. gr. in sacramento poenitentiae, circa has benigne interpretari possumus, mentem esse Pontificis, quod nolit eas effectum habere, nisi postquam fuerint in dioecibus promulgatae; alioquin ipsae redundarent in detrimentum plurimorum, qui illas invincibiliter ignorarent.

80 » Secus autem est respectu poenarum, quae statuuntur adversus clericos male ordinatos, et

Episcopos male ordinantes, prout Sixtus V declaravit (praesertim quoad simoniace promotos et promoventes, nam quoad alios bulla Sixti per aliam bullam Clementis VIII, 40 *Romanum*, fuit reducta ad terminos Concilii Trident.). Sicut etiam secus procedit in legibus irritantibus actum aliquem ob defectum solemnitatis; quae leges, postquam obligandi vim habuerunt, etiam respectu ignorantium valent, ut dicunt Sanchez de Matr. l. 3, d. 17, et l. 9, d. 32, n. 2, ac Layman l. c., cum Navarr. et aliis ». D. de Ligorio de Nat. et oblig. legis, c. 1, n. 96.

« Quaeritur (amplius) an, ut lex obliget, 81 requiratur spatium duorum mensium a promulgatione? Tres sunt sententiae. *Prima* dicit statim obligare. Ita Salas, Vasq., Villal., etc., apud Salm., cap. 1, num. 89. Ratio, quia lex, cum promulgatur, iam in suo esse integro constituitur. *Secunda* dicit obligare statim, vel quasi, saltem existentes in curia, alios autem non obligare, nisi post sufficiens tempus, plus minus, iuxta distantiam locorum. Ita Palaus tract. 3, dist. 1, part. 11, num. 7; Suar. lib. 3, cap. 17, a num. 7. Item Montes., Gran., etc., ap. Salm., n. 90. *Tertia* sententia probabiliter dicit, quando in lege non determinatur tempus ad obligationem, nullos obligare, neque in curia existentes, nisi post duos menses a promulgatione; sed transactis duobus mensibus, iam arbitrio prudentum taxatis, omnes obligare. Ita Soto de Iust. lib. 2, qu. 1, art. 4; Bonac. tom. 3, cap. 6, concl. 2, num. 3; Sa v. *Lex*, n. 8; Sylvest. eod. verb., qu. 6, et Salm. n. 91, cum Valent., Reg., Men., Tab., et aliis. Ratio, quia lex non obligat, nisi eius notitia moraliter ad omnes subditos pervenire possit, ut eruitur ex l. *Leges*, Cod. de Leg., ubi: *Leges sacratissimae intelligi ab omnibus debent, ut universi, praescripto earum manifestius intellecto, prohibita declinent.* Et ex c. de Concess. praeb. in 6, v. *Nec obstat*, ibi: *Lex seu constitutio et mandatum nullos adstringunt, nisi postquam ad notitiam pervenerint eorumdem, aut nisi post tempus intra quod ignorari minime debuissent.* Hoc autem tempus, quo lex humano modo pervenire possit ad aures subditorum, taxandum est arbitrio prudentum, hocque arbitrium iam taxatum habemus in Authent. Ut facta, etc., uti supra dictum est. Ergo illi standum, ubi tempus non est determinatum. » D. de Ligorio loc. et n. cit.

Sed haec hactenus.

ARTICULUS III. *Lex quoad ea quae concernunt personas ad ipsam obligatas.*

SUMMARYUM. 1. Ad leges Ecclesiae obligantur omnes Christi fideles. - 2. Ad tales leges obligantur infantes seu pueri post septennium in iis quorum materia eorum aetati est conveniens. - 3. Imo ad tales leges in

iis, quorum materia eorum aetati est conveniens, secundum multos, obligantur etiam infantes seu pueri habentes perfectum usum rationis ante septennium. - 4. Alii tamen tenent contrarium. - 5. Pueri et puellae post septennium completum, et ante pubertatem, id est ante annum 14 completum in masculis, et ante 12 in feminis, possunt incurrere excommunicationem latam

in eos, qui ingrediuntur monasteria monialium. - 6. Et sic dicendum est de puellis, quae in simili aetate ingrediuntur monasteria seu conventus virorum. - 7. Etiam probabilius est tales impuberes incurrere excommunicationem latam in percussores clerici. - 8. Item valde probabile est tales impuberes incurrere alias censuras a iure vel ab homine latas. - 9. Amentes non perpetui, sed delirantes per intervalla tantum, sicut et ebrii, obligantur ad leges humanas. - 10. Non tenentur tamen ad ipsas humanas leges amentes perpetui. - 11. Ad leges et statuta infer. praelator. et alior. superiorum obligantur solum subditi propr. territorii; * v. addit. in fine. - 12. Imo neque ad tales leges tenentur subditi, quando actu existunt extra territorium legislatoris. - 13. Legislator humanus tenetur ad proprias leges, in quibus continetur ius naturale vel divinum. - 14. Legislator humanus monarchicus non tenetur suis legibus, quoad vim coactivam, neque quoad vim directivam directe, sed tantum indirecte. - 15. In legibus duplex vis obligandi distinguitur, una directiva et alia coactiva, et quae sit utraque? - 16. Vis directiva; alia dicitur directa, et alia indirecta, et quae sit utraque? - 17. Probatur prima pars conclusionis, scilicet quod legislator humanus monarchicus non tenetur suis legibus, quoad vim coactivam. - 18. Imo supremus monarchicus legislator quoad vim coactivam, neque obligatur legibus suorum antecessorum. - 19. Probatur secunda pars conclusionis, scilicet quod legislator humanus monarchicus non tenetur suis legibus, neque quoad vim directivam directe. - 20. Probatur tertia pars, scilicet quod legislator humanus monarchicus tenetur suis legibus quoad vim directivam indirecte. - 21. Papa exemptus est ab omnibus poenis canonicis iure humano introductis, et Episcopus exemptus est a poenis per se, suosque antecessores statutis. - 22. Non sunt tamen exempti a culpa, nec Papa, nec respective Episcopus, si suas vel suorum antecessorum leges non observent. - 23. Papa, quamvis non teneatur ex praecepto ecclesiastico ad annuam confessionem et paschalem communionem vi coactiva, tenetur tamen vi directiva. - 24. Et sic, salva proportionem, dicendum est de aliis legislatoribus; cum hoc tamen, quod, secluso scandalo et damno, seu iniuria tertiis, peccatum legislatoris monarchici propriam legem, seu suorum antecessorum transgredientis, raro sit mortale. - 25. Si legislator sit ipsa communitas, v. g. respublica, capitulum vel alia universitas, tunc singuli de tali communitate tenentur ad legem ab ipsa conditam observantiam. - 26. Haeretici, quamvis de facto resistant legibus ecclesiasticis pro toto christiano orbe latis, de iure nihilominus ad earum observantiam sunt obligati. - 27. Iudaei, pagani et catechumeni non tenentur legibus ecclesiasticis. - 28. Peregrini et advenae existentes extra territorium suum non obligantur ad leges speciales sui territorii. - 29. Imo peregrini et advenae existentes extra suum territorium, non solum non obligantur ad leges speciales sui territorii, sed nec ad leges communes in suo territorio vigentes, si istae non vigeant in loco, ubi per modum hospitii reperiuntur aut morantur. - 30. Peregrini et advenae exeuntes e suo territorio, et nacti domicilium in alio loco cum animo ibidem permanendi, illico adstringuntur legibus illius loci, tam communibus quam specialibus. - 31. Peregrini et advenae discedentes mane ex oppido, ubi non est ieiunium, possunt ibi comedere carnes, quamvis vesperi aut meridie venturi, seu redituri sint ad locum ubi est ieiunium de praecepto. - 32. Neque domum reversi amplius tenebuntur illa die servare ieiunium. - 33. Tenebuntur tamen adhuc abstinere a carnibus. - 34. Item tenentur abstinere a carnibus in loco domicilii ubi est ieiunium, si inde mane discedant, perventuri ad locum, ubi non est ieiunium. - 35. Peregrini et advenae se transferentes in fraudem ieiunii de loco ubi viget praeceptum ieiunandi ad locum ubi non ieiunatur, peccant graviter. - 36. Sic nullum est matrimonium illorum qui in fraudem legis et loco proprii domicilii ubi est publicatum Concilium Tridentinum,

non mutato realiter domicilio, transeunt ad locum ubi non est publicatum Tridentinum, eo solo animo et fine, ut absque paracho et testibus contrahant. - 37. Peregrini autem et advenae, qui de loco ubi ieiunatur, non in fraudem ieiunii, sed bona fide transeunt ad loca, seu per loca ubi non ieiunatur, non tenentur ieiunare. - 38. Sic qui non in fraudem ieiunii, sed peregrinationum aut negotiorum causa, de loco proprii domicilii, ubi ob discrepantiam novi et veteris kalendarii, nondum est incepta Quadragesima, pergit ad locum ubi per hebdomadam est quadragesima iam incepta, et observatum ieiunium, non tenetur illic illo anno ieiunare per adhuc alios octo dies Paschae ad complendam integram Quadragesimam, sed potest licite se accommodare moribus eorum apud quos est. - 39. Econtra vero si talis in loco sui domicilii complexisset Quadragesimam, non teneretur postea alibi observare illos octo dies. - 40. An peregrini et advenae exeuntes e loco ubi est festum de praecepto, transiunt ad alium locum ubi non est festum, teneantur ante discessum audire missam? - 41. Tales peregrini et advenae ante discessum a territorio ubi currit festum toto illo tempore, quo permanent ibi, tenentur abstinere a labore servili. - 42. Cum autem pervenerint ad locum ubi non est festum, dummodo illuc non se contulerint in fraudem legis, possunt laborare, quamvis in loco sui domicilii, propter peculiare festum ibi currens, debeant ex praecepto abstinere a labore servili. - 43. Peregrini et advenae tenentur ad leges locales in celebratione contractuum. - 44. Unde si sponsus et sponsa e loco ubi non est promulgatum Tridentini Concilii decretum de contrahendo matrimonio coram paracho et testibus, peregrinentur ad locum, ubi est promulgatum, tenentur contrahere coram paracho et testibus, alias matrimonium esset invalidum. - 45. Peregrini et advenae tenentur ad leges locorum ubi reperiuntur, quando tales leges latae sunt specialiter ob bonum commune illorum locorum ubi sunt. - 46. An vagi seu vagabundi obligentur legibus et consuetudinibus locorum per quae transeunt, vel in quibus hospitantur? multi tenent affirmativam. - 47. Unde parochus proprius vagorum seu vagabundorum in ordine ad matrimonium, est parochus illius loci ubi vagi actu versantur. - 48. Multi alii tamen satis probabiliter docent eandem esse rationem vagorum, quae peregrinorum, ut scilicet vagi seu vagabundi obligentur, vel non obligentur illis legibus particularibus locorum per quos transeunt, quibus obligantur, vel non peregrini, seu advenae; alia ad rem ibi*. - 49. Clerici et regulares nullatenus tenentur ad leges civiles, quae sine apostolica approbatione de personis, locis et rebus ecclesiasticis specificae, hoc est expresse vel nominatim disponunt, etiamsi eorum commodum vel favorem contineant, et tanto minus, si contineant eorum praeiudicium et incommodum. - 50. Clerici et regulares, quoad vim coactivam, nec tenentur legibus civilibus et statutis laicorum, quae non specificae, seu non expresse vel nominatim disponunt de ecclesiis, rebus et personis ecclesiasticis, sed generaliter seu communiter ob publicam utilitatem seu necessitatem quidpiam praecipiant aut prohibent, quamvis id non repugnet statui clericali, aut immunitati ecclesiasticae. - 51. An autem clerici et regulares teneantur dictis legibus civilibus et statutis laicorum quoad vim directivam, variant doctores. Plurimi enim docent clericos et regulares teneri dictis legibus quoad vim directivam, si non directe et per se, saltem indirecte et per accidens. - 52. Alii tenent, quod leges civiles seu laicales, etiam favorabiles et generaliter loquentes, non includant et obligent clericos et regulares, si praecipiendo vel prohibendo loquuntur. - 53. In praxi ad bonum publicum promovendum, et peccatorum pericula, aliave mala evitanda, consultissimum est, quod praelati ecclesiastici tempore caritatis, pestis, aut alterius publicae necessitatis coadiuvant similibus edictis principum secularium proclamata. - 54. Et hoc est de mente Sacr. Congr. Episcoporum et Regularium, quae

pluries id ordinavit. — 55. Et saepe saepius quodam haec et similia idem rescripsit et decrevit Sacr. Congr. Immunitatis, et afferuntur ad id plurima eiusdem decreta, usque ad n. 78. — 79. Leges saeculares, siue communes siue municipales aliquorum locorum generaliter disponentes circa contractus, aliasque res profanas, si sint favorabiles, extenduntur, et procedunt etiam quoad cle-

ricos, et ecclesias, earumque res; secus si sint istis praeiudiciales. — 80. Clericus contrahens seu celebrans contractum cum laico, ut valeat contractus, debeat observare solemnitatem, et formam a lege saeculari pro tali validitate praescriptam, aliter contractus corruit. — 81. Secus autem si clericus contrahat cum alio clerico. — 82. Subnectuntur additiones ex aliena manu ad n. 84.

¹ Ad leges Ecclesiae obligantur omnes Christi fideles; *Communissima* per textum in cap. *Canonum statuta* 1 de Constitutionibus, ibi: *Canonum statuta custodiantur ab omnibus. Et nemo in actionibus, vel iudiciis ecclesiasticis suo sensu, sed eorum auctoritate ducatur, cum similibus.*

² Ad tales leges obligantur infantes, seu pueri post septennium, in iis quorum materia eorum aetati est conveniens. *Communis.* In tali enim aetate communiter censentur capaces rationis; et leges positivae attendunt ad ea quae communiter contingunt; leg. *Nam ad ea ff. de Legibus.* Imo ad leges Ecclesiae in iis, quorum materia eorum aetati est conveniens, secundum

³ multos obligantur etiam infantes, seu pueri habentes perfectum usum rationis ante septennium. Sic Busemb. lib. 1, tract. 2, cap. 2, dub. 1, n. 3; Navarr., Henriq., Azor., ab ipso citati, Bosco de Poenit., d. 7, n. 2, ubi docet tales pueros obligari ad confessionem annuam, et sic tenent plures alii, et haec sententia est satis probabilis, teste La Croix l. 1, n. 676, ubi dicit hanc sententiam saltem esse suadendam in praxi. Et ratio huius sententiae est, quia cum tales pueri sint capaces praecepti non requirentis certos annos, si plenum usum rationis habeant, ut supponitur, Lex procedit

⁴ contra eos, adeoque, etc. ⁴. Alii tamen dicunt tales pueros seu infantes, non teneri ad ipsas leges ante septennium completum, quamvis plenum rationis usum habeant, quia leges ecclesiasticae in obligando procedunt humano modo, et ideo neminem obligant, nisi habentem plenum usum rationis, quem non praesumunt, nisi post septennium completum, quia leges positivae attendunt ad ea quae conmu-

niter contingunt, cit. l. *Nam ad ea ff. de Legibus*; communiter autem non contingit plenus usum rationis ante septennium completum, adeoque, etc. Sic Diana part. 10, tract. 12, resol. 37; Burghaber centur. 2, casu 24; Illsung tom. 1, d. 2, n. 18; Castropalao tr. 4, disp. 1, punct. 14, § 2; Kazenberger l. c., n. 238; Ioannes Sanchez et alii, et haec sententia est etiam satis probabilis, teste La Croix loc. cit., n. 676.

Pueri et puellae post septennium completum et ante pubertatem, id est ante annum 14 completum in masculis, et ante annum duodecimum completum in feminis, possunt incurrere excommunicationem latam in eos qui ingrediuntur monasteria monialium. Concilium enim Tridentinum sess. 25, cap. 5, de Regularibus expresse addit *cuiuscunque aetatis sint*; unde cum post septennium completum, licet ante pubertatem, pueri et puellae sint doli et malitiae capaces, si ingrediantur cum cognitione talis prohibitionis monasteria monialium, incurrunt excommunicationem. Sic tenent Suarez, Vasquez, Dicastill., cum La Croix lib. 7, num. 41; Kazenberger loc. cit., n. 241, et colligitur ex declaratione Sacr. Congr. Episc. et Regular. Quae saepe saepius censuit, quod introducens infantes cuiusvis sexus vel aetatis, incurrit censuras violatae clausurae, et signanter in Tudertina 7 Aprilis 1579; in Neapolit. 22 Martii 1580; in Taurinen. 10 Iunii 1650. Et sic dicendum est de puellis, quae in simili aetate ingrediuntur monasteria, seu conventus virorum; ut habetur ex Constitut. Eugenii IV edita pro Congregatione S. Iustinae de Padua incipien. *Et si quaslibet personas.* Vide verb. *Conventus*, art. 3, n. 18, ubi adducuntur praecisa eius verba.

⁵ Non solum suadenda est pueris, in quibus usum rationis obtinet ante septennium, ac malitia supplet aetatem, confessio sacramentalis, sed inculcanda, ac omnino praecipienda. Fac enim hos pueros inter bonum et malum discernere, ac peccati conscios esse, quis neget necessarium iis esse sacramentum poenitentiae, ut a peccato surgant? Si confessorium adire tenentur nondum expleto septennio; ergo divino praecepto revera astringuntur. Cum itaque Ecclesia, ne fideles salutare ac necessarium post peccatum remedium negligant, generatim praecipit ut omnes, saltem semel in anno, confiteantur, idque sub ecclesiasticis quoque poenis, ut fortius negligentes excitet, omnesque moveat ad reconciliationem cum Deo, saltem semel in anno procurandam, manifestum est, tempus determinasse, ultra quod nulli prorsus peccati capaci confessionem differre liceat. Itaque si pueri, in quibus usum rationis acceleratur, ac malitia aetati praevallet, peccati ac gravis culpae capaces sint, quis unquam eos poterit ab illo

Ecclesiae praecepto eximere, quo ad annuam confessionem omnes fideles obligantur? Vides ergo quam longe a vero aberrant benigni illi theologi, qui probabilis opinionis usu, aut hortandos tantum, aut omnino excusandos a confessione huiusmodi pueros docent. Atque haec in causa sunt, ut apud perfidiores, ac de aeterna hominum salute magis sollicitos theologos, doctrina probabilismi male audiat. Nam admissa etiam opinione quae tradit Ecclesiae praecepta homines non obligare ante septennium, quod leges positivae ad ea referuntur, quae generatim accidunt, nihilo tamen minus de annuae confessionis praecepto in puero peccati capace ante septennium aliter philosophandum est: nisi velimus asserere, Ecclesiam de horum puerorum salute sollicitam non esse, vel leges suas non extendere ad omnes quibus congruunt, ac etiam necessariae sunt. Congruit vero, ac necessarium est ut puer capax peccati, et qui gravis esse possit culpa reus, poenitentiae sacramentum recipiat. (NOTA ROM. THEOL.).

- 7 Etiam probabilius est tales impuberes incur-
rere excommunicationem latam in percussore
clerici, uti ex iure probant Castrop. de Legib.,
disp. 1, p. 24, § 2, num. 9; Delbene c. 15,
dub. 3; Dicastill. d. 1, num. 228 et 231; La
Croix lib. 7, cap. 41; Kazenberger loc. cit.,
8 n. 241, et alii. Item valde probabile est tales
impuberes incurrere alias censuras a iure, vel
ab homine latas; Suarez, Dicastill., cum La
Croix loc. cit., num. 42; Kazenberger loc. cit.,
n. 241. Et ratio est, quia aetas illa est de se
capax censurae, uti quamvis sit contrariae sen-
tentiae, fatetur etiam Krimer l. 5, n. 1662,
et nullo iure probatur exempta. Imo, ut fate-
tur etiam Delbene loc. cit., videtur certum in
praxi, quod quando fertur censura interdicti in
totum populum, obligentur etiam impuberes,
cum et illi abstineant a divinis, adeoque com-
munis sensus est, quod incurrant censuram in-
terdicti, et consequenter et alias, quamvis non
tam facile, cum eorum actio saepius excusetur
a peccato.
- 9 Amentes non perpetui, sed delirantes per in-
tervalia tantum, sicuti et ebrii obligantur ad
leges humanas. *Communis*. Ipsi enim absolute
pollent usu rationis, adeoque non eximuntur
absolute a legibus humanis, sed solum tem-
pore delirii, et ebrietatis per accidens excusan-
tur a formali, et imputabili earum transgres-
sione, cum careant tunc usu rationis ad pec-
catum formale necessario requisito. Non tenen-
tur tamen ad ipsas humanas leges amentes per-
petui. *Communissima*. Perpetuo enim amentes
sunt perpetuo incapaces usus rationis, neces-
sario requisiti ad peccatum formale.
- 11 Ad leges et statuta inferiorum praelatorum
ecclesiasticorum, aliorumque superiorum obli-
gantur solum subditi proprii territorii. *Communi-*
nis. Ad obligationem enim legis necessaria est
iurisdictio, quam non habet legislator in non
suos subditos; arg. l. ult. de Iurisdict. omn.
iudic., ibi: *Extra territorium ius dicenti non*
paretur impune; et concordat cap. *Ut anima-*
rum 2 de Constitutionibus in 6, ibi: *Cum ex-*
tra territorium ius dicenti non pareatur im-
12 *pune*. Imo neque ad tales leges tenentur sub-
diti, quando actu existunt extra territorium le-
gislatoris; quia leges non feruntur in personas
absolute, sed dependenter a territorio, leg.
Omnes populi ff. de Iustitia et iure, et exprese
habetur in cit. cap. *Ut animarum* 2 de Con-
stitutionibus in 6, ibi: *Statuto Episcopi, quo*
in omnes qui furtum commiserint excommuni-
cationis sententia promulgatur, subditi eius fur-
tum extra ipsius dioecesim committentes, mi-
nime ligari noscuntur, cum extra territorium
ius dicenti non pareatur impune, et concordat
cit. l. ult. de Iurisdict. omn. iud.
- 13 Legislator humanus tenetur ad proprias leges
in quibus continetur ius naturale vel divinum,
quia haec iura, cum procedant ab auctore Deo,

sunt supra legislatorem humanum, quamvis ab
eo sint populo proposita et declarata, adeoque
nequit ab ipsis se eximere, cum inferior in le-
gem superioris nullam habeat protestatem; can.
Inferior 4, dist. 21, cap. *Cum inferior* 16 de
Maiorit. et obedient., et Clement. *Ne Romani*
de Election.

Legislator humanus monarchicus non tenetur 14
legibus quoad vim coactivam, neque quoad vim
directivam directe, sed tantum indirecte. Sic
cum communi theologorum et canonistarum
S. Thomas 1-2, qu. 96, art. 5 ad 3; Fagn.
in cap. *Canonum statuta*, n. 57, de Constitu-
tionibus; Barbosa lib. 1 Iuris ecclesiast. univ.,
cap. 2, n. 187, cum pluribus ibi citatis; Pir-
hing lib. 1 Decr., tit. 2, n. 67; Reiffenstuel
ibid., n. 268; Engel ibid., n. 28; Navarr. in
cap. *Si quando* de Except. 8, et num. 12 de
Rescriptis; Covarruvias in cap. *Alma mater*,
part. 1, § 1, n. 5; Fachineus lib. 1 Controv.
iuris, cap. 2; Mastrius Theol. moral. disp. 2,
qu. 4, art. 4, et alii passim.

Ad faciliorem captum conclusionis praemit- 15
tendum est, quod in legibus duplex vis obli-
gandi distinguí solet, scilicet una directiva et
alia coactiva. *Vis directiva* est quae obligat ad
solam culpam in conscientia incurrendam; *Vis*
coactiva est quae obligat non solum ad culpam
in conscientia incurrendam, sed etiam ad poe-
nam ratione transgressionis subeundam. *Vis* 16
autem directiva alia dicitur *directa* et alia *in-*
directa. *Directa* est illa cuius obligatio prove-
nit ex vi ipsiusmet legis, et haec proprie non
obligat, nisi subditos legislatoris. *Indirecta* est
illa cuius obligatio non provenit ex vi ipsius-
met legis, sed ex naturali aequitate, ac dicta-
mine rectae rationis post latam eiusmodi legem;
et haec obligat etiam ipsamet legislatorem
ad se conformandum suis subditis in obser-
vantia suae latae legis. His praenotatis,

Probatur prima pars conclusionis, scilicet 17
quod legislator humanus monarchicus non te-
neatur suis legibus, quoad vim coactivam, quia
nemo sibi imperare aut prohibere potest; textu
expresso in l. penult. ff. de Receptis arbitris,
ibi: *Neque autem imperare sibi, neque se pro-*
hibere quisquam potest; adeoque cum legisla-
tor monarchicus non habeat superiorem, a quo
vi coactiva obligetur ad leges, et neque possit
seipsum sic ad illas obligare, stat clarum, quod,
quantum ad obligationem poenae subeundae,
solutus est, textu expresso in l. *Princeps* 30
ff. de Legib., ibi: *Princeps legibus solutus est*.
Imo supremus monarchicus legislator, quoad 18
vim coactivam, neque obligatur legibus suo-
rum antecessorum; cap. *Innotuit* 20 de Elect.,
§ *Quamvis autem*, ibi: *Successoribus suis nul-*
lum potuit in hac parte praeiudicium generari,
pari post eum, imo eadem potestate functuris,
cum non habeat imperium par in parem; et
cap. *Exiit* 3 de Verborum significat. in 6,

§ *Caeterum sanctae memoriae, ibi: Nec successorem suum quomodolibet obligavit, cum non habeat imperium par in parem.*

19 Probatur secunda pars conclusionis, scilicet quod legislator humanus monarchicus non teneatur suis legibus neque quoad vim directivam directe; quia omnis obligatio directa, etiam directiva, supponit in imponente superioritatem et in faciente subiectionem, ut habet communis doctorum, arg. l. ult. de Iurisdic. omnium, et cap. *Ut animarum* 2 de Constitutionibus in 6, cum similibus, adeoque cum legislator, respectu sui ipsius, non sit superior, nec subditus, suis legibus non tenebitur directe, etiam quoad vim directivam, arg. cit. l. penult. ff. de Receptis arbitris, et cit. l. *Princeps* 20 de Legibus.

20 Probatur tertia pars, scilicet quod legislator humanus monarchicus teneatur suis legibus quoad vim directivam indirecte; quia legislatorem teneri suis legibus quoad vim directivam indirecte, nihil aliud est, quam etiam ipsum, posita semel lege pro bono totius communitatis, teneri consecutive hanc observare ex iure naturali ac divino ad se conformandum suis subditis in observantia legum, ne pars a toto discrepet, et ne subditi scandalizentur. Ad hoc autem revera legislator tenetur ex ipsa naturali aequitate, et rationis ordine, ut colligitur ex can. *Quae contra* 2, dist. 8, ubi sic dicitur: *Turpis est enim omnis pars universo suo non congruens, et Conc. Trid. sess. 24 de Refor., cap. 1, ubi sic habet: Totius familiae domini status, et ordo nabit, si quod requiritur in corpore, non inveniatur in capite.* Quia ut dicitur Ecclesiastici x: *Qualis rector est civitatis, tales et inhabitantes in ea.* Unde si qui forent legislatores, qui suas leges ita non observarent, posset illis merito impropere illud, quod tanquam omni iuri repugnans improbavit Christus scribis et pharisaeis, Matth. xiii, dicens: *Alligant onera gravia, et importabilia, et imponunt in humeros hominum; digito autem suo nolunt ea movere.* Hinc can. *Iustum est* 2, dist. 9, sic expresse insinuat: *Iustum est principem legibus obtemperare suis; tunc enim iura sua ab omnibus custodienda existimet, quando et ipse illis reverentiam praebet. Principes legibus teneri suis convenit, nec in se posse damnare iura, quae in subiectis constituunt, iustum est. Iusta est enim vocis auctoritas eorum, si quod populis prohibent, sibi licere non patiantur.* Et cap. *Cum omnes* 6 de Constitutionibus, expresse dicitur: *Patere legem quam tu ipse tuleris;* et ibi Glossa, verb. *Patere legem*, sic habet: *Nec debent aliis legem imponere, quam ipsi negligunt observare, ut similiter habetur in cap. Pro illorum* 22 de Praebendis, ibi: *Cum nobis legem imponere non debeant, quam ipsi negligunt observare, et l. 4 Cod. de Legibus, sic praecise dicitur:*

Digna vox est maiestate regnantis, legibus obligatum se principem profiteri. Adeoque, etc.

Ex adductis sequitur quod Papa exemptus 21 sit omnibus poenis canonicis iure humano introductis; et Episcopus exemptus sit a poenis per se suosque antecessores statutis; cum enim, ex dictis, legislator non teneatur legibus suis, et antecessorum quoad vim coactivam, et tales poenae proveniant a vi coactiva legum pontificiarum, et respective episcopalium, Papa, et respective Episcopus est ab ipsis exemptus. Non sunt tamen exempti a culpa, nec Papa, 22 nec respective Episcopus, si suas, vel suorum antecessorum leges non observent cum, ex dictis, teneantur ad earum observantiam quoad vim directivam. Hinc Papa, quamvis non te- 23 neatur ex praecepto ecclesiastico, cap. *Omnis utriusque sexus* de Poenitentis et remissionibus, ad annuam confessionem et paschalem communionem vi coactiva, ita ut subiaceat poenis ibidem in transgressores taxatis; tenetur tamen vi directiva, ita ut, si id facere negligere, peccaret. Geminian. in can. *Iustum est* 2, dist. 9; Ioan. Andreas in cap. *Significasti* de Foro competent.; Fagnan. in cap. *Canonum statuta* 1 de Constitutionibus, n. 17 et sequent., cum aliis ibi citatis; Covarruv. in cap. *Alma mater*, part. 1, § 1, n. 6; Barbosa part. 1 Iur. eccles. univers., cap. 2, n. 87; Reiffenstuel loc. cit., n. 212, et alii passim, arg. citatis iuribus, et can. *Confidimus* 1, caus. 25, qu. 2, ubi Gelasius Papa sic dicit: *Id quod universalis Ecclesiae probavit assensus, nullam magis exsequi sedem prae caeteris oportere, quam primam, cum similibus.* Et sic, salva propor- 24 tione, dicendum est de aliis legislatoribus, cum hoc tamen, quod secluso scandalo et damno, seu iniuria tertii, peccatum legislatoris monarchici propriam legem, seu suorum antecessorum transgredientis, raro sit mortale, ut tenet Tannerus t. 2, disp. 5, qu. 6, n. 22; Reiff. loc. cit., n. 273; Kazenberger loc. cit., n. 229, et alii.

Si legislator sit ipsa communitas, v. g., res- 25 publica, capitulum vel alia universitas, tunc singuli de tali republica, universitate, seu tali religione, vel communitate repraesentata per capitulum, adeoque etiam ipsimet senatores, capitulares, alique conditores ipsarum legum tenentur ad earundem observantiam, non solum quoad vim directivam, sed etiam quoad vim coactivam, quia senatores tota republica, et capitulares tota religione vel universitate, seu communitate simul sumpta sunt inferiores, et vere subditi. *Communis*, arg. c. *Cum omnes* 6 de Constitutionibus, § *Cum igitur*, quod quisque iuris in alterum statuit, ipse debeat uti eodem. Et sapientis dicat auctoritas: *Patere legem quam tu ipse tuleris;* cum similibus.

Haeretici, quamvis de facto resistent legibus 26 ecclesiasticis, seu constitutionibus pontificiis pro

toto christiano orbe latis, de iure nihilominus ad earum observantiam sunt obligati. *Communis*. Haeretici enim per baptismum, ac fidem Christi susceptam, iam sunt ingressi Ecclesiam catholicam, eiusque membra effecti, adeoque manent obligati legibus ipsis; nec, ex quo ipsius legibus de facto resistant, per hoc liberantur ab obligatione eas observandi, quia, ut expresse dicitur l. *Nemo ex suo* ff. de Regul. iuris: *Nemo ex suo delicto meliorem suam conditionem facere potest*, et concordat cap. *Intelleximus* 7 de Iudiciis, ibi: *Ne videatur de sua malitia commodum reportare*.

27 Iudaei, pagani et catechumeni non tenentur legibus ecclesiasticis. *Communis*. Leges enim nequeunt obligare non subditos legislatoris; arg. l. ultim. de Iurisdiction. omn. iudic., et cap. *Ut animarum* 2 de Constitutionibus in 6, cum similibus. Iudaei autem, pagani et catechumeni non sunt subditi Ecclesiae, cum necdum per baptismi ianuam in ipsam sint ingressi; adeoque, etc. Hinc Apostolus 1 ad Corinth. v dicit: *Quid mihi de iis qui foris sunt iudicare? Nam eos qui foris sunt Deus iudicabit*; et concordat cap. *Gaudemus* 8 de Divortiis, ubi expresse Papa fatetur quod infideles et pagani, *constitutionibus canonicis non arctantur*. *Quid enim ad nos, secundum Apostolum eundem, de his qui foris sunt iudicare?* Et idem supponere videtur Concilium Tridentinum sess. 14, cap. 2, ibi: *Cum Ecclesia in neminem iudicium exerceat, qui non prius in ipsam per baptismi ianuam fuerit ingressus*.

28 Peregrini et advenae existentes extra territorium suum non obligantur ad leges speciales sui territorii. *Communis*, per textum in l. ult. de Iurisdiction. omn. iudic., ibi: *Extra territorium ius dicenti non pareatur impune*, et cap. *Ut animarum* 2 de Constitutionibus in 6, ibi: *Cum extra territorium ius dicenti non pareatur impune*. Leges enim non feruntur in personas absolute, sed dependenter a territorio;

29 l. *Omnes populi* ff. de Iustitia et iure. Imo peregrini et advenae existentes extra suum territorium, non solum non obligantur ad leges speciales sui territorii, sed nec ad leges communes in suo territorio vigentes, si istae non vigeant in loco ubi per modum hospitii reperiuntur aut morantur. *Communis*; arg. can. *Illa autem* 11, dist. 12. Tunc enim quilibet potest se accommodare rationabilibus consuetudinibus locorum, in quibus existit, cum privilegio locali frui possint omnes in eo loco existentes. Hinc Itali, dum hospitantur aut morantur in Germania, possunt licite vesci lacticiis diebus ieiunii, quamvis haec in Italia pro talibus diebus non liceant; et sic de similibus.

30 Peregrini et advenae exeuntes e suo territorio, et nacti domicilium in alio loco cum animo ibidem permanendi, illico astringuntur legibus illius loci tam communibus quam spe-

cialibus. *Communis*, arg. l. *Domicilium* ff. ad Municipalem, l. *Cives* Cod. de Incolis, lib. 10, cap. *Ex parte* 15, et cap. *Licet* 20 de Foro competent., cum similibus.

Peregrini et advenae discedentes mane ex oppido ubi non est ieiunium, possunt ibi comedere carnes, quamvis vesperi, vel meridie venturi, seu redituri sint ad locum ubi est ieiunium de praecepto; quia in priori loco constituti nondum tenentur lege ieiunii posterioris loci. *Communis*. Neque domum reversi amplius tenebuntur illa die servare ieiunium, quippe iam violatum, et servatu impossibile. *Communis*. Tenebuntur tamen adhuc abstinere a carnibus, quia haec abstinencia est divisibilis, et adhuc tunc illam pro reliqua diei parte servare possunt. *Communis*. Item tenentur abstinere a carnibus in loco domicilii ubi est ieiunium, si inde mane discedant, perventuri ad locum ubi non est ieiunium, quia tenentur legibus proprii domicilii, quandiu in eo reperiuntur. *Communis*.

Peregrini et advenae se transferentes in fraudem ieiunii de loco ubi viget praeceptum ieiunandi ad locum ubi non ieiunatur, peccant graviter, quia fraus et dolus alicui patrocinari non debent; cap. *Sedes* 15, et c. *Ex tenore* 16 de Rescriptis, cap. *Tuae* 12 de Clericis non residentib., cap. *Ex litteris* 2 de Dolo et contumacia, l. *In fundo* ff. de Rei vindic., l. *Cum hi* ff. de Transact., l. *Si legatarius* Cod. de Legatis, cum similibus. Vide verb. *Ieiunium*, art. 2, n. 29 et 36, ubi solide probatur haec conclusio, tum ex Concilio Mediolanensi, tum ex Constitutione Clementis X incip. *Superna*, tum ex ratione intrinseca, plurimis etiam adductis doctoribus. Vide etiam verb. *Impedimenta matrimonii*, art. 2, n. 98, ubi affertur decretum Urbani VIII confirmativum decreti Sac. Congr. Conc. in quo declaratur nullum matrimonium illorum qui, in fraudem legis, e loco proprii domicilii ubi est publicatum Concilium Tridentinum, non mutato realiter domicilio, transeunt ad locum ubi non est publicatum Tridentinum, eo solo animo et fine, ut absque parocho et testibus contrahant.

Peregrini autem et advenae qui de loco ubi ieiunatur, non in fraudem ieiunii, sed bona fide, v. gr. peregrinationum causa, transeunt ad loca, seu per loca ubi non ieiunatur, non tenentur ieiunare, quia lex illa ieiunii est affixa loco; vide dict. verb. *Ieiunium*, art. 2, n. 31. Sic qui, non in fraudem ieiunii, sed peregrinationum, aut negotiorum causa, de loco proprii domicilii ubi, ob discrepantiam novi et veteris kalendarii, nondum est incepta Quadragesima, pergit ad locum ubi per hebdomadam est Quadragesima iam incoepa et observatum ieiunium, non tenetur illo anno ieiunare illic per adhuc alios octo dies Paschae ad complendam integram Quadragesimam, sed potest licite

se accommodare moribus eorum apud quos
39 est. Vide d. verb. *Jejunium*, n. 32¹. E contra
vero si talis in loco sui domicilii compleret
Quadragesimam, non teneretur postea alibi ob-
servare illos octo dies, quia praeceptum illud
iam implevit, et Ecclesia tantum obligat ad
unam Quadragesimam, dummodo tamen ca-
veat ne alii scandalizentur. Vide d. verb. *Je-
junium*, n. 33.

40 An peregrini et advenae exeuntes e loco ubi
est festum de praecepto, transituri ad alium lo-
cum ubi non est festum, teneantur ante dis-
cessum audire missam? Variant doctores; au-
tores enim 18 apud Pasqualigum de Sacrificio,
qu. 1296, teste La Croix l. 2, tr. 2, cap. 2,
dub. 2, n. 684, tenent partem affirmativam.
Alii autem undecim apud eundem Pasqualig.,
Busemb., et varii alii tenent absolute partem
negativam. At placet distinctio quam multi
alii afferunt: vel enim antequam discedant e
suo territorio, nullum ibi celebratur sacrum;
et tunc non tenentur exspectare, sed possunt
discedere et non audire sacrum. Vel antequam
discedant, celebratur sacrum, quod sit unicum
in tali loco: et tunc ante discessum tenentur
illud audire, quia pro tali differentia temporis
tenebantur illa die audire sacrum, quod cum
ibi supponatur esse unicum, non poterat ibi
audiri alia hora, adeoque tenebantur illud au-
dire ante suum discessum, cum ante suum dis-
cessum eos urgeret praeceptum audiendi illud
unicum sacrum tali tempore celebratum. Vel
tandem in loco a quo discedunt, celebrantur
plura sacra; et tunc quamvis unum, vel duo
sacra celebrentur ante suum discessum, si alia

sacra remaneant celebranda, postquam disces-
serint, non tenentur sacrum audire antequam
discedant, quia si ibi mansissent, potuissent
licite exspectare aliud sacrum, et etiam ulti-
mum ibi celebrandum, adeoque cum ante ela-
psum tempus illius sint deobligandi, eo quod
migraturi sint in aliud territorium in quo non
est talis obligatio, etiam non tenebuntur prae-
venire. Et ratio est quia, quando praecipitur
auditio sacri, subintelligitur tacita conditio, si
toto illo tempore, quo sacra celebrantur, per-
manserit quis in loco diei festi, et consequen-
ter subditur praecepto; in supposito autem no-
stro casu tales peregrini et advenae non reman-
ent in loco festi pro toto tempore quo sacra
celebrantur, sed eodemmet mane antequam
omnia sacra celebrentur, exeunt fines illius loci,
et perveniunt ad alium locum ubi non currit
festum de praecepto, adeoque, etc. Sic Sanch.,
Lessius, Castropalaus, Bonacina, Henriquez,
Praepositus, Amicus, Reiffenstuel, Delbene,
Moya, Illsung, aliique multi apud La Croix
loc. cit., num. 684, et Kazenberger loc. cit.,
num. 252².

Tenentur tamen tales peregrini et advenae 41
ante discessum a territorio ubi currit festum,
toto illo tempore quo permanent, ibi abstinere
a labore servili, quia hoc praeceptum obligat
divisibiliter pro qualibet parte notabili totius
diei. Paulus Mezger tract. 8, dist. 33, art. 5,
§ 4, n. 28; Kazenberger loc. cit., n. 252, et
alii passim.

Cum autem pervenerint ad locum ubi non 42
est festum, dummodo illuc non se contulerint
in fraudem legis, possunt laborare, quamvis

¹ Lucius noster cum suis probabilistis opinatur eum
qui in loco domicilii Quadragesimam ieiunando absol-
verit, non teneri ad ieiunium, si in locum veniat ubi
nondum expletum Quadragesimale ieiunium sit, ob di-
versum Kalendarium ibi usurpatum: contra vero eum
qui in loco domicilii octo vel decem dies ieiunare ad-
huc debuisset secundum illius kalendarium, non teneri
ad ieiunium, si ad locum venerit ubi Quadragesima
transacta, ac Pascha celebratum sit. Non video quo-
modo haec duo invicem cohaereant. Si in loco ad quem
perrexerit peregrinus christianus, ieiunandum sit, non
tenetur sese conformare moribus, ac loci institutis, quia
Ecclesiae praeceptum iam implevit; at si ibi non sit
ieiunandum, potest optime ipse sese accommodare mo-
ribus et regionis institutis, etsi, iuxta Ecclesiae prae-
ceptum, de Quadragesimali ieiunio octo aut decem dies
adhuc ieiunare deberet. Nunquid ergo ita sunt cum loco
in quo versamur praecepta coniuncta, ut a loco nullo
modo pendeant, dum res sit de ieiunando, vel festo
servando; pendeant vero, dum liberandi homines sint
a ieiunio festoque celebrando, secundum ecclesiasticam
legem? Vide quaest. hanc a nobis tractatam tom. 2
Theol. moral. Patris Antoine pag. 58, edit. Romanae
an. 1757, ubi Verricellum id asserentem, quod Ferraris
tuetur, confutavimus.

² Vide, amice lector, quam stupendum sit horum
theologorum studium, ut homines a legibus solvant!
Peregrinus et advena loco discessurus ubi festum ce-
lebratur, si una tantum in eo celebranda sit missa, eam
audire tenentur, dum ante ipsorum discessum celebre-

tur. Si vero plures adsint celebrandae ibi missae, licet
duae aut tres celebrentur ante eorum discessum, nullam
audire tenentur. Ubi maius est satisfaciendi praecepto
commodum, ibi minor, imo nulla obligatio est. Quis
id in animum inducat suum, dum recte cogitet? Audi
ergo Antoine pag. 40, tom. supracit., qui hanc ait esse
praxim, et persuasionem fidelium timoratorum, ut ante
discessum a loco praeceptum audiendi sacrum impleant,
si praevideant postea impeditum iri, ac revera ita agere
tenentur, quia lex peregrinum illum obligat; tempus
vero quo adhuc in suo domicilio versatur, unicum est
ei aptum ad illam observandam: quare perinde est ac
si eo solo tempore obligaretur. Quisque vero tenetur
servare praeceptum quo astringitur. Rursus praeceptum
affirmativum debet impleri quando potest, praesertim
si praevideatur postea non implendum; neque enim
temporis spatium concedit, pro quo differri possit eius
observatio; sed obligat ut, quam primum potest, ob-
servetur, si postea non possit impleri, alioquin non
esset satis efficax, et saepe eludi posset; ita sapientiss.
Suarez. « Hinc qui abit die festi ad locum ubi non est
festus, tenetur audire sacrum priusquam exeat, si pos-
sit absque gravi incommodo, et nequeat alibi audire,
sicut si non exiret, teneretur audire primam missam,
si praevideret postea impeditum iri. Quia praeceptum
obligat simpliciter eo die, et non potest impleri, nisi
audiendo primam missam; nam hic et nunc, et re-
spectu talis hominis, illa est unica, et praesens hora est
ultima ipsi apta ad implendum praeceptum ». (Haec
Antoine).

in loco sui domicilii, propter peculiare festum ibi currens, debeant ex praecepto abstinere a labore servili; statuta enim et consuetudines locales sunt veluti loco affixae, adeoque tale peculiare festum sui domicilii non ligat ipsos, dum existunt sine fraude legis extra districtum dicti sui domicilii. Lessius lib. 4 de Iustitia et iure, cap. 2, n. 55; Navarr. cap. 13 Manualis, n. 5; Reiffenstuel Theol. moral. tract. 2 de Legibus, dist. 3, qu. 4, n. 33, et alii passim. Vide dicta supra a n. 34 ad 36.

43 Peregrini et advenae tenentur ad leges locales in celebratione contractuum, cap. *Licet* 20 de Foro competent., leg. *Haeres absens*, et leg.

44 *Omnem obligationem* ff. de Iudiciis. Unde si sponsus et sponsa e loco ubi non est promulgatum Tridentini Concilii decretum de contrahendo matrimonio coram parcho et testibus, peregrinentur ad locum ubi est promulgatum, tenentur contrahere coram parcho et testibus; alias matrimonium esset invalidum, eo quod semper sit habenda ratio loci ubi matrimonium per verba de praesenti contrahitur; *Communissima*, et sic declarasse Sac. Congr. Conc. referunt Wamesius in Conc. to. 2, cons. 530; Pignatell. tom. 5, cons. 79, n. 33; La Croix l. 6, part. 3, n. 714.

45 Peregrini et advenae tenentur ad leges locorum ubi reperiuntur, quando tales leges latae sunt specialiter ob bonum commune illorum locorum, uti sunt, v. gr., leges quae prohibent ne certae merces ex oppido evehantur, ne certae pecuniae expendantur, ne certa genera armorum deferantur, et huiusmodi; aliter si ipsas leges scienter transgrederentur, possunt puniri, ac alii inquilini, cum tunc ratione delicti fiant subditi, et sortiantur forum loci ubi delinquant. *Communis*, per textum in cap. *Postulasti* 14, et cap. *Licet* 20 de Foro competent., cap. *De illis* 1 de Raptoribus, et can. *Placuit* 6, qu. 3, et Authent. *Qua in provincia* Cod. Ubi de criminibus agi oportet, ubi sic expresse habetur: *Qua in provincia quis deliquit, aut in qua pecuniarum, aut criminum reus fit, illic etiam iuri subiaceat*.

46 An vagi seu vagabundi, qui nullibi habent domicilium, obligentur legibus et consuetudinibus locorum per quae transeunt, vel in quibus hospitantur, variant doctores. Affirmant enim Sotus, Suarez, Mastrius, Herincx, Mezger, Bonacina, Mendo, Felix Potestas, et alii plures; arg. cit. cap. *Postulasti* 14 de Foro competent., cum aliis numero antec. allegatis, et cit. Authent. *Qua in provincia* Cod. Ubi de criminibus agi oportet. Vagi enim seu vagabundi possunt a loci magistratu capi atque puniri, nedum ob delicta in loco talis magistratus commissa, sed etiam ob delicta alibi perpetrata, unde colligitur eos in quovis loco ubi hospitantur, sortiri forum, ac eisdem le-

gibus subiici, alias nullis legibus localibus ligarentur, quod esset absurdum. Unde parochus 47 proprius vagorum seu vagabundorum in ordine ad matrimonium, est parochus illius loci ubi vagi actu versantur. Sanchez l. 4, disp. 20, n. 5, 8 et 11; Pirhing lib. 4 Decr., tit. 15, n. 19; Reiffenstuel loc. cit., num. 88, et alii commuiter. Vide verb. *Impedimenta matrim.*, art. 2, n. 78, et verb. *Vagus* seu *Vagabundus*, num. 4.

Multi alii tamen, ut Lessius l. 4, cap. 2, 48 dub. 7, n. 49; Layman de Leg. 1, tract. 4, cap. 12, n. 7; Busemb. lib. 1, tract. 2, cap. 2, dub. 3, cum pluribus aliis ibi citatis; Kazenberger cit. cap. 1, sect. 3, n. 258; Sayrus, et alii satis probabiliter docent eandem esse rationem vagorum, quae peregrinorum, ut scilicet vagi seu vagabundi obligentur, vel non obligentur illis legibus particularibus locorum per quae transeunt, quibus obligantur, vel non obligantur peregrini seu advenae. Et ratio istorum est, quia sunt tantum quatuor modi ordinarii, seu speciales sortiendi forum, scilicet, vel ratione delicti, vel ratione contractus, vel ratione domicilii, vel ratione rei, sive possessionis sitae in territorio, textu expresso in cap. *Licet* 20 de Foro compet., ibi: *Ratione delicti, seu contractus aut domicilii, sive rei de qua contra possessorem causa movetur, forum regulariter quis sortitur*. Vagi autem, seu vagabundi nulli horum modorum subiecti sunt, ut supponitur, adeoque non sortiuntur forum in locis per quae transeunt, et consequenter nec obligantur illorum particularibus legibus. Unde vagi et vagabundi transeuntes per locum in quo sit particularis lex ieiunandi, seu festandi et audiendi sacrum, possunt ibidem, secluso scandalo, comedere carnes, labori servili se applicare, et missam non audire. Et ad rationem prioris opinionis respondent, quod per consuetudinem est introductum, ut etiam vagi seu vagabundi, cum proprium iudicem non habeant, puniri possint ubicunque reperiantur, ne eorum crimina omnino impunita maneant, ex quo tamen non sequitur eos simpliciter et in omnibus sortiri forum, sive iurisdictionem et leges loci in quo existunt; nec est absurdum quod nullis specialibus locorum legibus teneantur, quia ipsi adhuc tenentur servare leges communes, seu iuris communis, imo etiam illas ex municipalibus quae respiciunt specialiter bonum commune illius loci per quem transeunt, uti dictum est supra n. 44 de Peregrinis et advenis. Item servare tenentur leges illas particulares quae concernunt contractus, uti dictum est supra n. 42 et seq., et ideo, ut dicebatur supra sub n. 46. Parochus proprius vagorum et vagabundorum, in ordine ad matrimonium, est parochus illius loci ubi vagi actu versantur, et sic de similibus.

Romani theologi nota.

Si vagi non tenerentur legibus locorum in quibus versantur, dici posset, nec ulla lege etiam communi vivere posse, cum locus dari queat in quo communis lex non vigeat, ut optime animadvertunt doctissimi censores. Suntne haec aequo animo ferenda? Itaque vagi leges servare debent etiam speciales locorum in quibus versantur. Primum quia peregrini et vagi, eo ipso quod exeunt ex proprio territorio, solvuntur ab illius legibus; dum ergo ingrediuntur territorium alienum, subiecti illius legibus fiunt, praesertim cum gaudeant illius privilegiis, et qui sentit commodum, et onus sentire debeat, ex Reg. iuris 55 in 6. Deinde peregrini et vagi subiiciuntur regimini, et iurisdictioni territorii ratione suae praesentiae in illo; nam, iuxta omnes, quibusdam legibus subditi sunt, v. g., ne quis noctu arma ferat, ne triticum afferat, ne peregrinus ultra triduum commoretur, etc.; ergo titulo subiectionis etiam vagi leges servare debent territorii in quo degunt, ac vere subditi sunt principis illius territorii transeunter, et actu, alioquin nec legibus supradictis astringerentur. Praeterea pax, ordo ac bonum commune postulat ut leges locales servantur ab omnibus qui in territorio versantur, quandiu in illo morantur; et princeps, cum potestatem habeat ad bonum commune, et rectum ordinem tuendum, non videtur dubitandum quin suis legibus etiam vagos in eodem commorantes obligare velit. Vide S. Augustinum in Epist. ad Ianuarium, et lib. 2 Confession., cap. 8, ubi ita rem comprobatur: *Quae contra mores hominum sunt flagitia, pro morum diversitate vitanda sunt, ut pactum inter se civitatis, aut gentis consuetudine, vel*

lege firmatum, nulla civis, aut peregrini libidine violetur. Turpis enim omnis pars est suo universo non congruens.

Responsio auctoris.

Advertendum est quod relata hic opinio de vagis seu vagabundis impugnata a Theologo, non est mea, sed doctorum ibi adductorum, ut clare patet ex verbis meis, dico enim: *Et ratio istorum est*; sed mea vera opinio est illa a me conclusa antea sub num. 46 et 47, ubi, adductis iuribus et auctoribus pro illa tuenda, concludo sic: *Unde colligitur eos in quovis loco ubi hospitantur, sortiri forum, ac eiusdem legibus subiici, alias nullis legibus localibus ligarentur, quod esset absurdum: Unde parochus proprius, etc.* Et relata opinio auctorum sub n. 48 est tantummodo ad eruditionem, ut legentes sciant quid etiam alii sentiant, relinquendo interim unamquamque opinionem huiusmodi etiam ex supra traditis, et a Theologo notatis in suo probabilitatis gradu, iuxta tradita a recol. mem. Benedicto XIV in Constitut. incip. *Sollicita ac provida*, § 17, ubi expresse sic habet: *Hoc de caetero cogitantes, non paucas esse opiniones quae uni scholae, instituto, aut nationi certo certiores videntur; et nihilominus sine ullo fidei ac religionis detrimento ab aliis catholicis viris reiiciuntur, atque impugnantur, oppositaeque defenduntur, sciente ac permittente Apostolica Sede, quae unamquamque opinionem huiusmodi in suo probabilitatis gradu relinquit*¹.

* Porro « certum est legibus communibus totius Ecclesiae ubique locorum teneri peregrinos et advenas christianos, cum semper subsint iurisdictioni Ecclesiae, ubicunque existant.

¹ Praestat hac in re audire D. de Ligorio, ita scribentem: « An, si quis in aliquo loco ad breve tempus moretur, teneatur leges illius servare? Prima sententia affirmat, et hanc tenent Pontius, Suarez... etc. Probant 1 ex c. *Illā*, dist. 20, ubi refertur illud celebre D. Ambrosii: *Cum Romam venio, Sabbatum ieiuno; cum Mediolani sum, non ieiuno: sic, et tu, ad quamcumque Ecclesiam veneris, eius morem serva: si cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi*. Probant 2 ratione, quia expedit, ad pacem publicam servandam, et ad scandalum vitandum, ut omnes servant leges loci ubi reperiuntur, ut colligitur ex relata doctrina Ambrosii; et saltem, ratione dicti scandali vitandi, ut ait Suarez, Episcopus loci iurisdictionem habet in peregrinos.... Haec sententia est satis probabilis.

» Sed probabilior videtur secunda, quae dicit advenam non teneri legibus loci ubi non moratur, nec intendit morari per maiorem anni partem (* siquidem per maiorem partem anni quis alicubi manendo, acquirere in eo loco quasi domicilium tenent Silvest. v. *Domicilium*, Sanchez de Matrim. lib. 3, disp. 18, num. 9*). Ratio, tum quia leges non obligant, nisi subditos, quales non sunt peregrini, cum ipsi ob brevem illam moram minime subiiciantur iurisdictioni superioris loci, ut habetur ex citat. l. *Haeres absens*; tum quia non

dicatur moraliter commorari in aliquo loco ubi non manet, nec animum manendi habet per maiorem partem anni. Ad textum autem D. Ambrosii, respondetur 1: illum procedere tantum, ubi vitandum est scandalum. Respondetur 2: S. Doctorem loqui ibi de lege communi servandi ieiunii, quod Mediolani non servatur in primis quatuor diebus Quadragesimae; sed lex communis utique servanda est a peregrinis, quando absunt a patria ubi lex illa non servatur, ut ex communi sententia docent Suarez, Layman. etc., quamvis tamen Laym. non improbet oppositam Sanchezii, qui, de Matrim. l. c., n. 7, ait cives mox in patriam redituros, per fictionem iuris, pro praesentibus haberi.

» Limitatur vero haec secunda sententia 1. in legibus de iure communi, vel circa solemnitates contractuum, aut circa commoda ipsius loci, v. g. de non extrahendo triticum, arma, etc. 2. Limitatur si eadem leges vigeant in patria peregrini, licet Sanctius cum Diana huic contradicat. 3. Limitatur, si peregrinus ibi delinquat contra ius commune, tunc enim fit subditus ratione delicti, ex c. finali de Foro compet. ». D. de Ligorio de Natura et obligat. legis, n. 156. — Et sic, ex eod. D. de Ligorio l. c., n. 139 et seq., vagi et peregrini non tenentur (salvis limitat. ut etiam apud Auct. sub n. 43, etc.) praeceptis special. locorum ubi morantur.

Sic quilibet peregrinus tenetur ad ieiunia Quadragesimae et vigiliarum, atque ad audiendam missam diebus dominicis, festivisque, quia haec sunt de praecepto totius Ecclesiae.

» Certum insuper est illum qui migrat aliorum, fixurus ibidem domicilium, mox teneri legibus illius loci, cum primum incipit ibidem degere; nam extunc incipit esse incola illius loci. » Reiffenst. de Legib., qu. 3, n. 20 et 21.

Ille vero acquirit quasi domicilium, qui manet in aliquo loco per maiorem partem anni; vel qui ibi moratur per aliquod notabile tempus, cum animo ibi manendi maiori parte anni, ut recte aiunt Roncaglia, Layman et Summus Pontifex Benedictus XIV Instit. Eccl. 33, n. 6: et communis sententia tenenda docet, quod talis contrahens quasi domicilium, teneatur legibus loci ubi est.

« Non tenentur absentes ad leges patriae, ut communissimum est ex cap. *Ut animarum* de Constit. in 6. Etiam si lex sit de iure communi, quando peregrinus est in loco ubi illa abrogata est... et hoc etiam si discederet a patria ad eximendum se a lege. Hinc docet Palaus cum Basilio posse peregrinum qui nolit confiteri peccata reservata proprio parochi, alio discedere, ut ab alio absolvatur; quia tunc utitur iure suo. Et hoc etiam valet, si ille maneat in sua patria, sed in loco exempto... An vero pro locis exemptis intelligantur etiam conventus regularium? Negant Suarez, Con., apud Salmat... Sed dicunt intelligi tantum oppida, et Ecclesias intra diocesim, alienae tamen iurisdictioni subiectas. Sed affirmant Salmaticenses... quia tam loca, quam personas Tridentinum exemptas appellat, sess. 14, cap. 5, de Reform., in fine, et valde probabile est. »

Unde resolves: « Si Episcopus, sub poena excommunicationis, vetet lusum aleae, non obligantur clerici ludentes in loco exempto a iurisdictione Episcopi. » Bonac., Layman.

« Si quis die ieiunii aut festo sit in loco alio, non sui territorii aut exempto ubi tunc non est ieiunium aut festum, potest ibi comedere, exercere servilia. » Layman, Bonac.

« Id etiam habet locum in praeceptis iuris communis, si in loco isto sint usu abrogata, vel non recepta, vel habeatur privilegium. Quare potes, v. g., Mediolani primis quatuor diebus Quadragesimae vesci carnibus; item in loco ubi Tridentinum non est receptum valide (etsi non licite) inire matrimonium clandestinum. » Suarez, Sanchez, Lessius.

« Hic magna quaestio occurrit disceptanda, an peregrini possint dispensari ab Episcopo loci ubi sunt, tam in legibus communibus (puta ieiunii, vel abstinenciae ab opere servili), quam in votis et iuramentis? Adsunt quatuor sententiae. Prima... affirmat universe tam pro legibus, quam pro votis... Secunda sententia prorsus opposita... dicit quod peregrinus, quoad

usque acquirat alicubi verum domicilium, nunquam subditus est censendus, et ideo nec tenetur ad leges loci, nec potest dispensari in legibus communibus, neque in votis, aut iuramentis ab illius Episcopo... Tertia sententia censet peregrinum adhuc transeuntem bene posse dispensari ab Ordinario loci in legibus etiam communibus, quia ipse quoad leges bene subditur iurisdictioni illius superioris, non autem quoad vota et iuramenta... Quarta sententia communissima... cui subscribimus tenet posse peregrinum dispensari ab Episcopo loci, non solum in legibus, sed etiam in votis et iuramentis, modo ibi sit animo permanendi per maiorem anni partem. Ratio, quia ex illa diuturna habitatione contrahitur quasi domicilium... Et idem sentit Sanchez... quoad dispensationem facultatum concessarum Episcopis a Tridentino in cap. 6 *Liceat*, sess. 24 de Reformat. » Ex D. de Ligorio de Natur. et oblig. legis, n. 156 et 157. *

Clerici et regulares nullatenus tenentur ad 49 leges civiles quae sine apostolica approbatione de personis, locis, et rebus ecclesiasticis specificae, hoc est expresse, vel nominatim disponunt; etiam si eorum commodum vel favorem contineant, et tanto minus, si contineant eorum praeiudicium et incommodum. *Communissima*, textu expresso in cap. *Quae in Ecclesiam* 7, et cap. *Ecclesia Sanctae Mariae* 10 de Constitutionibus, ibi: *Nos attendentes quod laicis, etiam religiosis, super ecclesiis et personis ecclesiasticis, nulla sit attributa facultas, quos obsequendi manet necessitas, non auctoritas imperandi, a quibus, si quid motu proprio statutum fuerit, quod ecclesiarum etiam respiciat commodum et favorem, nullius firmitatis existit, nisi ab Ecclesia fuerit approbatum. Unde statutum Basilii de non alienandis praediis rusticis vel urbanis, ministeriis et ornamentis ecclesiarum, illa reprobatur fuit potissimum ratione, quod auctoritate non fuit Romani Pontificis roboratum*; et concordat can. *Bene quidem* 1, dist. 96, cum similibus. Et ratio est clarissima, quia lex lata sine iurisdictione, seu erga non subditum, vim obligandi non habet, cap. *A nobis* 21 de Sentent. excommun., cap. *Ut animarum* 2 de Constitut. in 6, et l. ultim. de Iurisdiction. omnium iudic., cum similibus. Personae autem ecclesiasticae, ac ecclesiae, earumque res sunt exemptae a iurisdictione saeculari, gaudentque privilegio fori et immunitate ecclesiastica; cap. ultim. de Rebus Eccles. non alienand., cap. *Nimis* de Iureiurando, cap. *Non minus* de Immunit. Eccles., cap. *Quoniam* de Censibus in 6, cum similibus; et patet ex dictis verb. *Clericus*, art. 2, verb. *Forum* seu *Forus*, et verb. *Immunitas*. Adeoque, etc.

Clerici et regulares, quoad vim coactivam, 50 nec tenentur legibus civilibus et statutis laico-

rum, quae non specificè, seu non expresse, vel nominatim disponunt de ecclesiis, rebus et personis ecclesiasticis, sed generaliter, seu communiter ob publicam utilitatem, seu necessitatem quidpiam praecipiant ac prohibent, quamvis id non repugnet statui clericali, aut immunitati ecclesiasticae. *Communissima*, textibus claris in can. *Bene quidem* 1, can. *Denique* 5, can. *Satis evidenter* 7, can. *In scripturis* 8, can. *Quis dubitet* 9, can. *Si imperator* 10, can. *Nunquam* 11, dist. 96, cap. *Decernimus* 2, cap. *At clerici* 4, cap. *Clerici* 8, et cap. *Qualiter* 17 de Iudiciis, cap. *Saeculares* 2 de Foro competent. in 6, et cit. cap. *Ecclesia Sanctae Mariae*, ibi: *Nos attendentes quod laicis, etiam religiosis, super ecclesiis et personis ecclesiasticis, nulla sit attributa facultas, quos obsequendi manet necessitas, non auctoritas imperandi, etc.*, cum similibus. Clerici enim et regulares, ob privilegium fori ipsis competens, sunt omnino exempti a iurisdictione saecularium; adeo ut nihil commune clerici cum publicis actionibus, vel ad curiam pertinentibus, cuius corpori non sunt annexi, habeant, ut fatetur ipsemet imperator in l. *Placet* Cod. de Episcop. et cleric.

51 An autem clerici et regulares teneantur dictis legibus civilibus, et statutis laicorum quoad vim directivam? Non satis conveniunt doctores. Plurimi enim docent clericos et regulares teneri dictis legibus, quoad vim directivam, si non directe et per se, saltem indirecte et per accidens. Ita Abbas in cap. *Ecclesia Sanctae Mariae* 10 de Constitutionibus, n. 13; Fagn. ibidem, n. 29, cum multis ibi citatis; Card. de Luca tom. 1, disc. 8, Miscellanei ecclesiastici, n. 6; Mastrius Theolog. Moral., disp. 2, qu. 4, art. 4; Kazenberger loc. cit., n. 232, ubi testatur de communi; Suarez lib. 3 de Legib., cap. 33, n. 6; Bellarmin. lib. 1 de Clericis, cap. 28; Covarr. Practic. quaest. cap. 33, n. 7; Reiffenstuel lib. 1 Decret., tit. 2, n. 301 et seq.; Pirhing ibid., n. 79, testans ita tenere communiter canonistas et theologos. Et ratio est quia, licet clerici et regulares nequeant obligari a dictis legibus civilibus, et statutis laicorum ex vi propria ipsarum legum, seu statutorum ob defectum iurisdictionis in clericos et regulares, quod quidem requiritur ad obligationem directivam directam, et per se, ex notatis supra n. 16 et 19, tamen obligantur a dictis legibus vi directiva indirecte et per accidens, in quantum, positis dictis legibus civilibus pro bono communi reipublicae latis, tenentur ad earum observantiam ex ratione naturali, cui leges illae innituntur, ipsaque naturali aequitate dictante, quod pars non debeat discordare a toto: *Nam turpis est omnis pars suo universo non-congruens*, ut expresse dicitur can. *Quae contra* 2, dist. 8. Tum etiam obligantur ad earumdem observantiam ex iure

naturali et divino de vitando scandalo proximi, quod nimis facile eveniret, si saeculares viderent clericos, qui potiori perfectioni sunt obligati, et alios ad integram legum observantiam alioquin exhortantur, palam, et libere ipsas leges transgredientes seu negligentes; tum pariter ad ipsarum observantiam obligantur ex auctoritate sanctae matris Ecclesiae, eiusmodi leges pro bono publico approbantis seu recipientis; can. *Si in adiutorium* 7, dist. 10, cap. *Intelleximus* de novi operis Nuntiatione, ubi Lucius III Summus Pontifex expresse dicit: *Sicut leges non dedignantur sacros canones imitari, ita et sacrorum statuta canonum principum constitutionibus adiuvantur*. Unde in defectum canonum recte allegantur huiusmodi leges civiles in utroque foro, videlicet tam canonico, quam civili, et ipsis legibus civilibus pluries sunt usi ipsimet Summi Pontifices, ut patet in cap. 1 et 2 de novi operis Nuntiatione, et saepe alibi, et ideo in cap. *Super specula* 28 de Privileg., notanter dicitur, *quod sancta Ecclesia legum saecularium non respuat famulatum, quae aequitatis et iustitiae vestigia imitantur*.

Alii autem, ut Navarrus, consil. 3 de Const., 52 n. 4, cum quibusdam aliis ibi citatis; Decius in dict. cap. *Ecclesia Sanctae Mariae* 10 de Constitutionib., n. 24, tenent quod leges civiles seu laicales, etiam favorabiles, et generaliter loquentes, non includant et obligent clericos et regulares, si praecipiendo vel prohibendo loquantur, cui sententiae favere videtur Sperellus dec. 13 Fori ecclesiastici, num. 4 et sequent., ea motus ratione, quod clericorum actiones sint extra sphaeram activitatis et iurisdictionis, etiam directivae, principum saecularium; cum clericorum et regularium directio ad suos pertineat praelatos; can. *Si imperator* 11, dist. 96, cum similibus. Idem tamen sub n. 10, exemplificans de statuto, seu edicto laicali taxante iustum pretium frumenti, vini, aliorumque victualium ad vitam necessariorum, dicit cum aliis ibi citatis, quod, licet ex defectu potestatis, clericos non comprehendat; tamen, illo statuto posito, debent clerici taxatum pretium non praeterire, non quidem obligatione orta ex vi statuti, seu edicti saecularis, sed ex vi iuris naturalis, ac divini praecipientis ne quis ultra iustum pretium vendat; quale iustum pretium dignoscitur, vel ex communi caeterorum hominum consensione, vel ex legis seu statuti declaratione, vel aliunde; ad quam notitiam iusti pretii per accidens est, ut ex principis declaratione perveniamus; adeoque est ratio naturalis vel divina, quae, posito statuto, clericos dirigit; non autem lex principis, quae illos nullatenus dirigere potest, ut ibi, multis citatis, subiungit, postquam dixerat quod vendentes ultra pretium a statuto taxatum, quatenus faciunt contra iustitiam, tenentur ad restitutionem; quatenus vero contra rationem,

ac legem divinam, mortaliter peccant, plures ad hoc citans doctores. Unde sub n. 13 concludit quod non peccant contra legem principis laici, sed contra regulam charitatis et iustitiae, qua iure divino et naturali tenentur ad ea observanda, quae ad convenientem reipublicae ordinem, gubernationem, conservationem et pacem sunt necessaria; et ita vult esse intelligendos doctores, qui docent clericos vi directa teneri ad observantiam talium et similium legum principum saecularium.

- 53 Hinc in praxi ad bonum publicum promovendum, et peccatorum pericula, aliave mala evitanda, consultissimum et maxime opportunum est, quod praelati seu superiores ecclesiastici, tempore caritatis, pestis, aut alterius publicae necessitatis, coadiuvent similibus suis edictis principum saecularium proclamata, ut notant Navarrus cap. 23 Manual., num. 88; Azorius part. 1, dub. 5, cap. 12, in fine; Sperell. dec. 13 Fori ecclesiastici, n. 14; Reiffenstuel lib. 1 Decret., tit. 2, num. 310, et alii plures. Et de facto id practicavit S. Carolus Borromaeus, Cardinalis zelantissimus, et vigilantissimus Archiepiscopus Mediolanensis, qui cum a gubernatore illius urbis per litteras requisitus fuisset, ut cogeret clericos ad observandum edictum a se pro publica utilitate conditum, die 27 Aprilis 1576, eidem in haec verba rescripsit: *Hoc Excellentiae vestrae, quam paterna charitate unice in Christo diligimus, primum persuasum esse debet, in Ecclesia Dei novum atque inusitatum esse, et canonum sanctionibus, sanctaeque Ecclesiae immunitatis ratione alienum, ecclesiasticos edictis eiusmodi laicorum principum, magistratuumve servandis astrictos teneri, ad eaque exsequenda per Episcopos compelli.* Nihilominus, ut publicae utilitati melius et opportunius consulere, statim et ipse super eodem negotio edictum a se confectum promulgari fecit, prout patet ex eadem sua epistola, ibi: *Nihilominus tamen nos, non ut decreta laici principis exsequeremur, sed ut in re quae ad utilitatem publicam spectare aliquo modo posse videtur, omni cautione uteremur, superioribus proximis diebus, pro nostro pastoralis munere, de ea ipsa Orizae ratione, tum edictum auctoritate nostra confectum promulgari iussimus, tum alia, prout expedire censuimus, opportuna officia adhibuimus,* etc. Sic refert Sperellus dec. 12, n. 20, et dec. 13, n. 34, et latius legitur post consil. 1000 Menochii.

- 54 Et hoc itidem est de mente Sacrae Congregationis Episcop. et Regul. quae, teste Sperello, cit. decis. 43, n. 14, pluries Ordinariis locorum rescripsit, ut quoad annonam, et ad exactionem frumenti conforment se cum ordinationibus magistratuum saecularium, similes facientes ordinationes, quas postea servari curent, et signanter ita rescripsit D. Nuntio Nea-

politano sub die 13 Septembris 1591, et 23 Augusti 1595, domino Episcopo Parmensi de anno 1599, et alias passim. Et saepe saepius 55 quoad haec et similia idem rescripsit, et decrevit Sacra Congregatio Immunitatis, ut patet ex variis decretis adductis verb. *Fruementum*, et ex aliis, quae hic ad litteram dantur, prout referuntur a D. Petro Andrea Riccio in sua Synopsi, verb. *Edicta laicalia*, et verb. *Edicta ecclesiastica*, ibi. Edicta et banna eminentissimi 56 Legati comprehensiva ecclesiasticorum, tum saecularium, tum regularium, sunt repugnantia immunitati et libertati ecclesiasticae, et iniungitur, ut ea revocet. Ferrar. 18 Octobris 1633, lib. 2 Decr. Paul., p. 175.

Edicta sanitatis publicata a laicis contra ec- 57 clesiasticos tempore contagionis, et simul continentia poenas, etc., revocantur tanquam contraria immunitati et iurisdictioni ecclesiasticae, et iniusta, et ideo tanquam nulla, irrita et invalida censuit, et declaravit Sac. Congr. quae tamen iniungit Episcopis, ut dicto tempore contagionis, summa concordia, et diligentia eorum Tribunalia una cum saecularibus publicae sanitati et securitati incumbant, et communibus consiliis hanc rem gerant. Neapolitana et Mediol. 10 Iulii 1657, lib. Decr. Rocci, pag. 16 et 18.

Edictum magistratus sanitatis tempore suspi- 58 cionis pestis comprehensivum omnium ecclesiasticorum, est revocandum, et Episcopus debet se conformare, seu se unire potestati laicae, edendo edictum pro eo, quod respicit ecclesiasticos. Mantuana 11 Nov. 1679, lib. 2 Decr. Altovit., pag. 1870. Hoc edictum magistratus pie reformavit opera Episcopi ad formam debitam canonicam, in eadem 20 Ianuarii 1680, lib. 2 Decr. Altov., pag. 1910.

Senatus Mediolanen. revocat edictum sanita- 59 tis tempore contagionis editum, laesivum immunitatis et iurisdictionis ecclesiasticae, ut ex litteris dicti senatus ad Sanctissimum, et ex brevi Sanctissimi eidem senatui patet. Mediolanen. 26 Februarii 1658, lib. Decret. Rocci, pag. 65.

Edictum laicorum prohibens extractionem 60 frumenti et similium, Episcopus revocet per decretum registrandum in actis suae curiae ad perpetuam rei memoriam, et deinde publicet denuo aliud edictum prohibens ecclesiasticis talem extractionem, ad formam edicti publicati a laicis, nulla tamen facta mentione de illo. Parmen. 26 Martii 1658, lib. Decret. Rocci, pag. 80.

Edictum principis laici prohibens ecclesiasti- 61 cis extractionem bladarum et animalium, ac venditionem ipsorum sine eius licentia, delendum, et ad hoc ser. ser. Princeps est cogendus. Sarzanen. 17 Dec. 1624, lib. script. veterum, p. 46.

Edictum, consuetudo, vel statutum principis 62

saecularis, quo prohibetur extractio fructuum extra territorium, non comprehendit ecclesiasticos. Casalén. 14 Febr. 1628, lib. Decret. Paul., pag. 84.

63 Edictum super bladis extrahendis iudicis laici non comprehendit ecclesiasticos. Papien. 10 Septembris 1629, lib. 2 Decr. Paul., pag. 68.

64 Edictum generale magistratus urbis Alcaniz regni Aragoniae, prohibens, ex motivo publicae necessitatis, extractionem frumenti, quoad omnes habitantes, absque exceptione ecclesiasticorum, est irritum. Caesaraugust. 23 Novembris 1688, lib. Decr. Martelli, p. 379.

65 Edictum per communitatem publicatum super prohibitione pascendi, non comprehendit ecclesiasticos; sed Episcopus, ob necessitatem boni publici, hoc idem edicto publico mandare debet. Sutrina 13 Augusti 1629, lib. 2 Decr. Paul., p. 2.

66 Edictum in materia annonae a laicis publicatum comprehensivum ecclesiasticorum, est moderandum quoad ea quae tangunt ecclesiasticos. Mantuana 3 Martii 1676, lib. 1 Decr. Altov., p. 1212.

67 Episcopus curet declarari edictum regium quo prohibetur ne quisquam emat, aut vendat res cuiuscunque generis sine mensura bullata a communitate, non comprehendere nec directe nec indirecte ecclesiasticos. Lycien. 27 Maii 1687, lib. Decr. Martelli, pag. 105.

68 Edictum vulgo *Grida*, iussu ducis N. facta, praecipiens describi omnes personas sui status, non comprehendit ecclesiasticos, nec personas exemptas. Casalén. 9 Maii 1690, lib. Decret. Martelli, p. 607.

69 Edictum gubernatoris Mediolani circa omnes censualistas nequit afficere loca pia. Cremon. 31 Iul. 1691, lib. Decr. Martelli, p. 748.

70 Edictum regium quoad taxas impositas causa monetae novae, non afficit ecclesiasticos. Aprutina 1 Aprilis 1695, lib. 1 Decret. Vallemani, pag. 180.

71 Syndicus communis potest cogi ad declarandum, quod sub edicto prohibitivo contractionis farinae non comprehenduntur ecclesiastici ad removenda omnia impedimenta contra ecclesiasticos. Ruben. 11 Aprilis 1690, lib. Decret. Martelli, p. 599.

72 Quoad edicta generalia, quae poterant afficere ecclesiasticos, publicata a quodam sacerdote ministro baronis, quae fuerant affixa in praediis ecclesiasticorum, absque tamén mandato dicti sacerdotis, decernitur, quod praevia declaratione de non comprehendendo ecclesiasticos, et abolitis actis respicientibus affixionem, quatenus adsint, Episcopus absolvat ad cautelam dictum sacerdotem; ministri vero publicantes, et affigentes praefata edicta non absolventur, nisi praevia revocatione, eo modo, quo fuit facta publicatio. Oritana 22 Apr. 1698, lib. 2 Decr. Vallem., p. 149.

Praecipitur confectio novi edicti exclusivi ecclesiasticorum, tam directe quam indirecte. Spoletana 13 Maii 1698, lib. 2 Decr. Vallem., pag. 154.

74 Quoad edictum magistratus prohibens tabernariis appendere res venales in columnis porticus, quos ecclesia S. Laurentii habebat ius locandi, Episcopus procedat prout de iure. Imolen. 4 Maii 1699, lib. 2 Decr. Vallem., pag. 219.

75 Iubente sanctissimo, iniungitur Archiepiscopo Neapolitano publicare edictum poenale, ne aliqua persona ecclesiastica saecularis et regularis audeat tempore suspicionis pestis ingredi civitatem Neapolitanam absque speciali licentia in scriptis eiusdem Archiepiscopi gratis concedenda. Neapolitana 20 Iunii 1656, lib. 6 Decr. Paul., p. 100.

76 Et iniungitur Nuntio, ut quinque canonicos Lateranenses, qui fuerunt ingressi, puniat rigore, nec non Abbatem, qui illos recepit. Ibidem.

77 Archiepiscopus edere debet edictum separatim ab edicto laicali quoad personas ecclesiasticas, prohibitivum circa immunditias. Tarentina 12 Decembris 1651, lib. 4 Decr. Paul., pag. 711.

78 Episcopus publicet edictum conforme ad statutum civitatis circa qualitatem animalium detinendorum in territorio Spoletano. Spoletana 16 Iulii 1686, lib. 3 Decr. Altov., pag. 586.

79 Leges saeculares, sive communes sive municipales aliquorum locorum, generaliter disponentes circa contractus, aliasque res profanas, si sint favorabiles, extenduntur et procedunt etiam quoad clericos, et ecclesias, earumque res; secus si sint istis praeiudiciales. *Communis* cum Menochio lib. 2 de Iurisdic., c. 1, casu 3 et 4; Card. de Luca Miscellan. Ecclesiast., disc. 7, n. 6 et 10; Pirhing lib. 1 Decr., tit. 2, n. 74; Reiffenstuel ibid., n. 315.

80 Clericus iniens contractum cum laico, ut valeat contractus, debet observare solemnitatem et formam a lege saeculari pro tali validitate praescriptam, aliter contractus corrui. Abbas in cap. *Ecclesia Sanctae Mariae* 10 de Constitutionibus, n. 43; Felinus ibid., num. 81; Maranta disp. 8 Quaestionum legalium, n. 33 et 48; Federicus de Senis cons. 85; Sperell. dec. 10, n. 3; Reiffenstuel loc. cit., n. 342, et alii passim. Et ratio est, quia tali contractui resistit lex saecularis, utpote inhabilitans laici consensus ad taliter contrahendum; leg. *Cum lex* ff. de Fideiussorib., adeoque corrui contractus in totum, et nulla ex eo oritur obligatio; cum enim contractus claudicare nequeat, veluti importans ultro citroque obligationem, l. *Labeo*, § *Contractum*, ff. de Verbor. signif., neque clericus, quamvis ipse tali legi astrictus non sit, tali informi contractu iuvare, et contra laicum uti poterit. Validus tamen est con-

tractus, si clericus, ubi viget talis lex, contrahat cum alio clerico; quia tali casu utraque pars contrahentium est persona non subdita legi saeculari seu laicali, adeoque non tenetur ad eius observantiam, cum leges saeculares seu laicales nequeant astringere, neque sub nullitate actus obligare personas ecclesiasticas, ex quo istae, vi privilegii fori, sint exemptae a iurisdictione laicali; c. *Bene quidem* 1, c. *Satis evidenter* 7, cap. *Si imperator* 10, et cap. *Nunquam* 11, dist. 96, can. *Decernimus*, can. *At clerici* 4, cap. *Clerici* 8, et c. *Qualiter* 17 de Iudiciis, cap. *Ecclesia Sanctae Mariae* 10 de Constitutionibus, cap. ultim. de Rebus ecclesiast. non alienand., cap. *A nobis* 21 de Sententia excommunicat., c. *Ut animarum* 2 de Constitutionib. in 6, cap. *Saeculares* 2 de Foro competent. in 6, l. ultim. de Iurisdic. omnium iudic., cum similibus. Ita Felinus in cit. cap. *Ecclesia Sanctae Mariae*, num. 94; Maranta cit. disp. 8, n. 51; Reiffenstuel loc. cit., num. 343, et alii passim cum Sperello dec. 15, n. 10, ubi dicit hoc esse indubitatum, si in clerici testamento alter clericus sit institutus, vel ab uno clerico fiat donatio in favorem alterius clerici, cum tunc lex laicalis in clericos sic testantes, vel donantes nullam habeat iurisdictionem, nec ratione rerum, nec ratione personarum.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

- 82 De legatis, tum studiosis disputari solet, an ii, durante legatione et peregrinatione studiorum causa, ligati sint legibus illius regionis, in qua morantur?
- 83 Quod concernit legatos, eorumque comites, cum considerandi ii haud sint ex sua persona,

sed repraesentent absentes a quibus sunt missi, perinde ac absentes illi, haud tenentur iure civili eius populi, apud quem legationis causa degunt; Voet Comment. ad Pand. lib. 1, tit. 3, num. 12.

Quod vero attinet ad studiosos, diversa sane esse debet eorum causa. Etenim cum in his haud militet maxima illa utilitatis publicae ratio, et iure gentium introducta sanctitas; inde fit, ipsos quoque communi iure censeretur, ac parere legibus illius loci, in quo causa studiorum morantur, eo tamen modo, et eatenus, quatenus et peregrinantes alii, dum sunt in territorio, tenentur; idem Auctor ubi supra, n. 13.

ADDITIONES CASINENSES.

Traditis ab auctore sub n. 11 et seqq., et illud adde, nempe, Archiepiscopos posse quidem condere novas constitutiones obligantes in sua particulari dioecesi (ibi namque suam propriam habent iurisdictionem, non secus ac alii Episcopi); non tamen posse statuere leges obligantes totam provinciam, nisi in Concilio provinciali, et de consensu suorum suffraganeorum, seu comprovincialium Episcoporum. Patet hoc totum ex can. *Nullus primas* 7, caus. 9, qu. 3, ibi: *Si quis metropolitanus Episcopus (nisi quod ad suam solummodo propriam pertinet parochiam), sine consilio et voluntate omnium comprovincialium Episcoporum extra aliquid agere tentaverit, gradus sui periculo subiaceat et quod egerit, irritum habeatur et vacuum.* Concordat c. *Sicut olim* 25 de Accusat., ac tenent Suarez... Sanchez... etc. Reiffenstuel ad tit. de Constitutionibus, § 4, num. 74.

ARTICULUS IV. *Lex quoad ea quae concernunt intentionem, modum et tempus eam adimplendi.*

SUMMARYUM. 1. In executione operis a lege praecipti duplex potest haberi intentio; una scilicet praestandi opus, quod praecipitur, et alia satisfaciendi legi seu praeepto per tale opus. - 2. Ad impletionem legis seu praecipti non requiritur intentio ei satisfaciendi. - 3. Hinc si quis die festo, missam audiat, immemor esse diem festum, is nihilominus satisfacit praeepto, neque necesse est, ut postea intelligens esse diem festum, velit tunc satisfacere per missam iam auditam. - 4. Quamvis autem ad satisfaciendum legi seu praeepto non requiratur intentio satisfaciendi ipsi legi seu praeepto, requiritur tamen intentio praestandi opus, quod praecipitur. - 5. Hinc, si quis, curiositatis gratia, aut fine inveniendi amicum, intret in ecclesiam nihil cogitans de missa, quae interim celebratur, is non satisfacit praeepto audiendi missam. - 6. Legi seu praeepto satisfacit, qui faciens opus praeeptum, expresse intendit per illud non satisfacere. - 7. Affertur et solvitur instantia. - 8. Hinc licet quis die festo, missam attente audiens, habeat expressam intentionem tunc non satisfaciendi praeepto Ecclesiae, sed aliam missam postea audiendi, is nihilominus satisfacit, ita ut non teneatur postmodum aliam audire. - 9. Item qui reci-

tavit officium divinum non ex devotione seu attentione qua voluisset, et ideo proposuit repetere ad satisfaciendum praeepto, is non tenetur repeterè. - 10. Item qui missam audivit, divinum officium recitavit, poenitentiam sacramentalem peregit, et alia huiusmodi, cum expresso animo non satisfaciendi, non tenetur postea mutare voluntatem, ut velit per praecedens opus satisfecisse. - 11. Leges et praeepta impleri possunt sine charitate seu gratia sanctificante. - 12. Quinimo potest etiam satisfieri legi seu praeepto per actionem, ex fine vel circumstantia extrinsece malam seu vitiatam. - 13. Hinc si quis ieiunet vel intersit missae ob vanam gloriam, vel etiam ut furetur, vel ob alium pravum finem, potest nihilominus implere praeeptum etiam per tales et similes actus, ex fine seu circumstantia peccaminosos. Ipse tamen peccat contra aliud praeeptum, cui finis ille malus opponitur. - 14. Item sacerdos, qui missam celebrat in statu peccati mortalis, satisfacit et suae obligationi et praeepto audiendi missam die festo, non obstante, quod gravissime peccet. - 15. Item adimpletur votum, iuramentum Deo factum. poenitentia sacramentalis et huiusmodi, quamvis actus, per quem adimpletur, sit malus, et peccetur contra aliud praeeptum, cui actus ille malus opponitur. - 16. Nec valet obicere, quod adimplens legem seu praeeptum per actum peccaminosum, non adimpleat modum ac finem praecipti; quia respondetur, quod modus et finis non cadit sub praeepto, nisi sit de intrinseca ra-

tionem actus praecepti; seu in aliqua lege vel praecepto sit specialiter et expresse requisitus. — 17. Si autem modus et finis sit de intrinseca ratione actus praecepti, seu in aliqua lege vel praecepto sit specialiter et expresse requisitus, nequit utique adimpleri praeceptum, non adimpleto modo ac fine, et affertur exemplum de sacrilega communione. — 18. Sic autem si quis dormiens die festo assistat missae, non satisfacit praecepto ecclesiae. — 19. Leges seu praecepta, quamvis sine charitate seu gratia sanctificante possint adimpleri satisfactorie, non tamen sine charitate et gratia sanctificante possunt adimpleri meritorie. — 20. Potest eodem tempore satisfieri pluribus legibus et praeceptis per diversos actus, quando unus actus non impedit alium debite exercendum. — 21. Hinc, qui die festo, audiendo missam, recitat Horas canonicas, satisfacit eodem tempore praecepto audiendi missam, et praecepto recitandi Horas canonicas. — 22. Item satisfacit praecepto, qui tempore missae conscientiam suam examinat, elicit actus doloris, vel aliis piis actionibus se praeparat ad confessionem. — 23. An autem, qui per notabilem partem missae confitetur sua peccata, satisfaciat praecepto audiendi missam? *Remissive*. — 24. Unico et eodem actu potest satisfieri pluribus legibus seu praeceptis, extra tamen materiam iustitiae, et nisi aliud colligatur ex mente legislatoris seu praeipientis. — 25. Hinc qui obligatur ad recitandas Horas canonicas ratione ordinis

sacri, simulque beneficii ecclesiastici, satisfacit unica recitatione. — 26. Item qui tenetur ieiunare ex voto die Veneris, si tali die currant quatuor anni tempora, et vigilia alicuius sancti, unico ieiunio satisfacit tribus obligationibus. — 27. Item quando festum alicuius sancti incidit in Dominica, satisficit duplici praecepto auditione unius solius missae. — 28. Quando tamen sunt plures obligationes iustitiae, iis satisfieri non potest unico actu. — 29. Item quando circumstantiae, seu verba legis denotant, legislatorem velle exigere actum non debitum, non potest satisfieri actu alias debito. — 30. Hinc si confessarius iniungat poenitenti Rosarium pro poenitentia, et talis poenitens sit voto obstrictus ad Rosarium recitandum quotidie, poenitens non satisfacit praecepto confessarii per recitationem Rosarii debitam ex voto; nisi confessarius oppositum exprimat, vel aliunde colligi possit. — 31. Item si confessarius pro poenitentia iniungat auditionem missae, nisi oppositum exprimat, vel aliunde colligi possit, censetur velle obligare poenitentem ad aliam auditionem missae ab ea, quam die festo audire tenetur. — 32. Secus autem esset, si confessarius iniungeret pro poenitentia auditionem quotidianam missae pro uno mense, pro uno anno, et huiusmodi. — 33. Nullatenus potest unica numerice recitatione divini officii satisfieri duplici praecepto, v. g. pro die praesenti, et pro die crastino.

- 1 In executione operis a lege praecepti, duplex potest haberi intentio: una scilicet praestandi opus, quod praecipitur, et alia satisfaciendi legi, seu praecepto per tale opus. *Communis*. Ad impletionem legis, seu praecepti non requiritur intentio ei satisfaciendi; Vasquez 1-2, qu. 100, art. 9; Sanchez lib. 1 Decalog., c. 13, n. 9; Herincx disp. 3 de Legibus, n. 88; Reiffenstuel Theol. moral., tract. 2, de Legib., dist. 3, qu. 5, n. 45, et alii communiter. Et ratio est, quia lex humana praecipit solam liberam, seu voluntariam operis externi executionem v. g. auditionem missae; non autem, quasi reflexam implendi praecepti intentionem, seu ut alio peculiari actu quis velit vel intendat praecepto satisfacere. Hinc infertur, quod si quis die festo missam audiat, immemor esse diem festum, is nihilominus satisfaciat praecepto; neque necesse est, ut postea intelligens esse diem festum, velit tunc satisfacere per missam iam auditam, quia implevit substantiam actus praecepti. *Communis*.
- 4 Quamvis autem ad satisfaciendum legi seu praecepto non requiratur, ex dictis, intentio satisfaciendi ipsi legi seu praecepto, requiritur tamen intentio praestandi opus, quod praecipitur. Sanchez lib. 1 Decal., cap. 13, num. 2; Bonacina de Legibus, disp. 1, qu. 1, punct. 10, num. 2; Reiffenstuel loc. cit., n. 44, et alii passim. Et ratio est, quia opera praecepta debent praestari modo humano; non praestantur autem humano modo, nisi adsint voluntas et intentio ea praestandi, adeoque, etc. Hinc infertur, quod si quis curiositatis gratia, aut fine inveniendi amicum, et alio huiusmodi fine intret in ecclesiam, nihil cogitans de missa audienda, quae interim celebratur, is non satisfacit praecepto audiendi missam, quia cum non

habuerit intentionem et animum ipsam audiendi, non censetur eam audivisse. Item si quis recitet Horas canonicas solo fine et animo legendi vel discendi, non satisfacit praecepto divini officii persolvendi, quia ad id requiritur intentio saltem recitandi Horas canonicas, seu orandi. Sic doctores citati, et alii communiter.

Legi seu praecepto satisfacit, qui faciens 6 opus praeceptum, expresse intendit per illud non satisfacere. Sanchez lib. 1 Moral., cap. 13, num. 9 et 12; Lessius lib. 2, c. 7, dubit. 10; Suarez lib. 2 de Legibus, lib. de Horis, c. 26, et 3 part., tom. 3, disp. 88, sect. 3; Valentia tom. 3, disp. 6, qu. 10, in fine; Reiffenstuel loc. cit., n. 46; Vasquez 1-2, qu. 100, art. 9; Busemb. lib. 1 de Legibus, tract. 2, cap. 3, dub. 3, num. 693; La Croix ibid.; Layman Theolog. moral. lib. 1, tr. 4, c. 4, n. 7, et alii plures contra Navarr. de Orat., c. 16, n. 73; Azor. tom. 1, lib. 7, c. 2, qu. 16, et alios. Et ratio est, quia leges et praecepta obligant solum ad substantiam operis iniuncti, adeoque, illa posita, satisficit legi, etiam contra expressam intentionem operantis, cum non sit amplius in potestate operantis, ut non satisfaciat. Nec va- 7 let obicere quod actus non operentur ultra intentionem agentis, l. *Non omnis* 19 ff. de Rebus creditis; quia id debet intelligi, quando est in potestate operantis, v. g. satisfacere vel non. Nec item valet dicere, quod sicuti voto obligatus ad faciendam eleemosynam, si illam faciat animo non adimplendi, non satisfacit; ita a pari, in casu legis adimpletae cum animo illam non adimplendi, non satisfacit; non valet, inquam, quia in tantum obligatus voto ad faciendam eleemosynam, si illam faciat animo non adimplendi, non satisfacit, quia talis et similis obligatio provenit ex voluntate promit-

tentis, qui sicut ab initio debitorem se libere constituit, sic indebito libere permanere potest; obligatio autem parendi legi provenit ex voluntate legislatoris, ideoque non extenditur ultra eius intensionem et voluntatem, nempe ultra substantiam operis praecepti, quae posita non est in potestate operantis, nolle per ipsam satisfacere, quia cum legislator hoc solum praeceperit, ut opus humano modo impleatur, eo opere praestito, exstinguitur statim obligatio independenter ab intensione satisfaciendi operantis; Busemb. loc. cit., n. 693; Coninch. n. 309; Layman loc. cit., n. 7; Lessius loc. cit., et alii. Vide verb. *Missa*, art. 17, n. 11 et 12.

- 8 Hinc infertur quod licet quis die festo missam attente audiens, habeat expressam intensionem tunc non satisfaciendi praecepto Ecclesiae, sed aliam missam posterius audiendi, is nihilominus satisfacit, ita ut non teneatur postmodum aliam audire. Item, qui recitavit divinum officium vel partem eius, non ea devotione et attentione qua voluisset, et ideo proposuit repetere ad satisfaciendum praecepto, non tenetur repetere, quia per illam primam recitationem satisfecit praecepto. Item, qui die festo missam audivit, divinum officium recitavit, poenitentiam sacramentalem peregit, et alia huiusmodi cum expresso animo non satisfaciendi, non tenetur postea mutare voluntatem, ut velit per praecedens opus satisfecisse, quia vere satisfecit; Lugo de Eucharistia, disp. 22, sect. 2, n. 12; Salas d. 9, n. 33; Busemb. loc. cit.; Sanchez, et alii supra citati.

- 11 Leges et praecepta impleri possunt sine charitate, seu gratia sanctificante. *Communis*. Et ratio est, quia praecipitur solum substantia actus inclusi in praecepto, non autem modus praecepti; aequae enim adimplet legem, qui eam observat in peccato, ac qui eam observat in gratia; quis enim diceret, quod non satisfaciatur praecepto audiendi missam, praecepto ieiunandi, praecepto honorandi parentes et huiusmodi, qui talia et similia praecepta exsequatur existens in peccato? Unde falsissimum est, charitatem esse necessariam ad implenda omnia praecepta, ut perperam docuerunt Baius, Iansenius, et alii, et ideo a S. Pio V die 1 Octobris 1567, Const. incip. *Ex omnibus*, a Gregorio XIII die 29 Ianuarii 1579, Const. incip. *Provisionis nostrae*, et ab Urbano VIII die 6 Martii 1641, Const. incip. *In eminenti* inter 79 propositiones Michaelis Baii, et aliorum, merito damnata fuit sequens propositio in ordine 16: *Non est vera legis obedientia, quae fit sine charitate*.

- 12 Quinimo potest etiam satisfieri legi, seu praecepto per actionem ex fine, vel circumstantia extrinsece malam et vitiatam. Sanchez lib. 1 Moral., c. 14; Layman l. 1, tract. 4, c. 4, n. 6; Lugo disp. 22, sect. 2, n. 23; Reiffen-

stuel loc. cit., n. 43, et alii communiter apud Mastrium Theol. moral., disp. 2, quaest. 5, n. 169. Et ratio est, quia lex praecipit tantum substantiam actionis ex obiecto suo honestae: non autem finem vel circumstantias, adeoque potest quis, ponendo substantiam legis seu praecepti, satisfacere ipsi legi seu praecepto; etiam per actionem ex fine vel circumstantia extrinsece malam et vitiatam, quamvis peccet pro ratione pravi finis aut circumstantiae malae. Hinc infertur, quod si quis ieiunet, vel intersit missae ob vanam gloriam, vel etiam ut furetur, vel ob alium pravum finem, potest nihilominus implere praeceptum, etiam per tales et similes actus ex fine seu circumstantia peccaminosos, quia implet substantiam illius praecepti, licet peccet contra aliud, cui finis ille malus opponitur. Item sacerdos, qui missam celebrat in statu peccati mortalis, satisfacit, et suae obligationi et praecepto audiendi missam die festo, non obstante quod gravissime peccet; ponendo enim actum praeceptum, iam adimplet quod ei erat iniunctum, et consequenter satisfacit etiam praecepto. Item adimpletur votum, iuramentum Deo factum, poenitentia sacramentalis, et huiusmodi, quamvis actus per quem adimpletur, sit malus, et peccetur contra aliud praeceptum, cui actus ille malus opponitur. Omnes citati doctores, et alii passim.

Nec valet obiicere, quod adimplens legem, seu praeceptum per actum peccaminosum, non adimpleat modum ac finem praecepti, qui est honorare Deum per actum praeceptum; non valet, inquam, quia modus et finis non cadit sub praecepto, nisi sit de intrinseca ratione actus praecepti; sive in aliqua lege, vel praecepto sit specialiter et expresse requisitus. Sic *communis* doctorum sententia. Si autem modus et finis sit de intrinseca ratione actus praecepti, seu in aliqua lege vel praecepto sit specialiter et expresse requisitus, nequit utique adimpleri praeceptum, non adimpleto modo ac fine; sic sacrilege confitens non satisfacit praecepto annualis confessionis, et sacrilege communicans non satisfacit praecepto paschalis communionis; quia ad sacramentum poenitentiae necessario requiritur dolor de peccatis commissis, propositum de caetero non peccandi, et confessio omnium peccatorum; finis enim talis praecepti est, ut peccatores per tale sacramentum remittantur in Dei gratiam, sicuti finis et modus recipiendi sacram communione est, ut recipiatur in statu gratiae, et gratia per ipsam in communicante augeatur; unde merito ab Alexandro VII, die 24 Sept. 1665, inter alias fuit damnata sequens propositio in ordine: *Qui facit confessionem voluntarie nullam, satisfacit praecepto Ecclesiae*; et ab Innocentio XI, die 2 Martii 1679, merito inter alias fuit damnata sequens propositio 55 in

ordine: *Praecepto communionis satisfit per sacrilegam corporis Domini manducationem.* Sic etiam, si quis dormiens die festo assistat missae, non satisfacit praecepto Ecclesiae, quia de intrinseca ratione praecepti audiendi missam die festo est, ut quis ei assistat modo humano seu cum advertentia rationis, quod a dormiente non fit, adeoque, etc. Et sic dicendum est de similibus.

19 Leges seu praecepta, quamvis sine charitate, seu gratia sanctificante possint adimpleri satisfactorie, id est ipsis satisfieri, non tamen sine charitate et gratia sanctificante possunt adimpleri meritorie, id est per talem impletionem praemium mereri. *Communis*, arg. Epist. I ad Corinth., c. XIII, n. 1, ibi: *Si linguis hominum loquar, et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut aes sonans, aut cymbalum tinniens; et infra n. 3: Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.*

20 Potest eodem tempore satisfieri pluribus legibus, et praeceptis per diversos actus, quando unus actus non impedit alium debite exercendum. *Communis*. Et ratio est, quia qui facit id, quod lege vel praecepto praescribitur, legi vel praecepto satisfacit: sed potest quis eodem tempore facere quod praescribunt diversae leges, seu diversa praecepta; ergo potest quis eodem tempore satisfacere pluribus legibus vel praeceptis, quoties unus actus non impedit alium debite exercendum. Hinc inferitur quod, qui die festo audiendo missam, recitat Horas canonicas, aliasve preces obligatorias, satisfacit eodem tempore praecepto audiendi missam, et praecepto recitandi Horas canonicas, seu obligationi recitandi alias preces aliunde debitas, quia recitatio Horarum seu aliarum precum non impedit attentionem requisitam ad missam. *Communis*. Item satisfacit praecepto, qui tempore missae conscientiam suam examinat, elicit actus doloris, vel aliis piis actionibus se praeparat ad confessionem, quia istae actiones non impediunt attentionem requisitam ad missam. *Communis*. An autem ille qui per notabilem partem missae confitetur sua peccata, satisfaciatur praecepto audiendi missam; vide verb. *Missa*, art. 17, n. 27, ubi alia ad rem per totum articulum.

24 Unico et eodem actu potest satisfieri pluribus legibus seu praeceptis extra tamen materiam iustitiae; et nisi aliud colligatur ex mente legislatoris seu praecipientis. Sanchez lib. I in Decalogum, cap. 14, n. 5; Reiffenstuel loc. cit., n. 51; Herincx disp. 3 de Legibus, n. 85; Salas, Bonacina, et alii apud Mastrium Theol. moral., disp. 2, qu. 5, art. 170. Et ratio est, quia obligatio legis seu praecepti pendet a mente legislatoris, seu praecipientis, ipsiusque

voluntatem non excedit: ergo si legislator, seu praecipiens unico actu intendit, et permittit pluribus simul satisfieri legibus seu praeceptis, sequitur, unico actu pluribus legibus seu praeceptis satisfieri posse. Hinc sequitur quod, qui obligatur ad recitandas Horas canonicas ratione ordinis sacri, simulque beneficii ecclesiastici, satisfacit unica recitatione. Item, qui tenetur 26 ieiunare ex voto die veneris, si tali die occurrant quatuor anni tempora, et vigilia alicuius sancti, unico ieiunio satisfacit tribus obligationibus scilicet voto, et duobus Ecclesiae praeceptis.

Item, quando festum alicuius sancti incidit 27 in Dominica, non tenetur quis audire duas missas, sed, unica audita missa, satisfacit duplici praecepto, scilicet et praecepto pro Dominica, et praecepto pro festo talis sancti. Et sic de similibus.

Notanter autem fuit dictum in conclusione 28 sub num. 19, *extra tamen materiam iustitiae*, quia si sint plures obligationes iustitiae, iis satisfieri non potest unico actu; si enim Petrus debeat Paulo centum aureos ex contractu, et alios centum ex damnificatione iniusta, non satisfacit utrique obligationi, semel dando Paulo centum, sed tenetur dare ducentos, quia in materia iustitiae commutativae, seu in debitis iustitiae, attenditur aequalitas rei ad rem; non potest autem unum centum esse aequale debitis plurium centum; secus autem est in materia legali, seu in debitis legalibus, quia ibi attenditur mens et intentio legislatoris, quae saepius ferri potest in unum idemque opus; ita doctores omnes citati.

Notanter etiam fuit dictum in eadem con- 29 clusione, *nisi aliud colligatur ex mente legislatoris seu praecipientis*, quia si circumstantiae, seu verba legis denotent, legislatorem velle exigere actum non debitum, tenebitur subditus illum actum non debitum praestare, et non poterit satisfacere actu alias debito. Hinc si 30 confessarius iniungat poenitenti Rosarium pro poenitentia, et talis poenitens sit voto obstrictus ad Rosarium recitandum quotidie, poenitens non satisfacit praecepto confessarii per recitationem Rosarii debitam ex voto, quia confessarius, nisi oppositum exprimat, vel aliunde colligi possit, obligare intendit poenitentem ad rem non debitam. Item si confessarius pro 31 poenitentia iniungat auditionem missae, nisi oppositum exprimat, vel aliunde colligi possit, censetur velle obligare poenitentem ad aliam auditionem missae ab ea, quam die festo audire tenetur. Secus autem esset, si confessarius iniungeret pro poenitentia auditionem quotidianam missae pro uno anno et huiusmodi; quia ex benigna interpretatione censetur contentus esse missa debita ex praecepto diebus festivis, neque enim censendus est velle obligare ad audiendas duas missas diebus festivis, 32

nisi id exprimat; cum enim sit grave onus, si id voluisset, expressisset; arg. cap. *Inter corporalia* 2 de translation. Episcop., § *Sed neque istud*, cap. *Quia circa* 22 de Privilegiis, et cap. *Ad audientiam* 12 de Decimis. Sic Castropalaus disp. 1, punct. 19, n. 1 et sequent.; Kazenberger Supplem. theolog. Decal. cap. 1, sect. 1, qu. 4, n. 46; Reiffenstuel loc. cit., n. 63, et alii supracitati.

- 33 Nullatenus tamen potest unica numerice citatione divini officii satisfieri duplici praecep-

pto, v. g., pro die praesenti et pro die crastino, quando hora licita anticipandi Matutinum et Laudes recitatur hodie officium diei sequentis; adstricti enim ad Horas canonicas tenentur legere officia singulis diebus affixa; unde Alexander VII, die 18 Martii 1666, merito damnavit inter alias sequentem propositionem 35 in ordine: *Unico officio potest quis satisfacere duplici praecepto pro die praesenti, et crastino.*

ARTICULUS V. *Lex quoad eius cessationem.*

SUMMARYUM. 1. Lex humana cessat, vel per cessationem eius causae finalis, vel per eius abrogationem, vel per interpretationem seu epicheiam, vel per dispensationem, vel per privilegium, vel per consuetudinem contrariam. — 2. Lex cessat, omnisque eius obligatio, quando cessat universim totalis eius causa finalis. — 3. Secus autem si cesset tantum finis partialis, seu partiale motivum legis. — 4. Item nec cessat obligatio legis, cessante causa seu fine ipsius in particulari homine. — 5. Lex in praesumptione fundata cessat obligare, si de contraria veritate constet. — 6. Lex cessat per eius abrogationem, cum a legislatore, seu a legitimo superiore in totum tollitur. — 7. Assignatur differentia inter abrogationem, derogationem et irrogationem legis. — 8. Legem abrogare potest legislator, qui eam tulit. — 9. Item legem abrogare potest legislatoris successor in officio vel in iurisdictione superior. — 10. Inferior tamen nequit abrogare legem superioris. — 11. Nova lex, seu constitutio principis tollit priorem sibi directe contrariam, etiamsi de ipsa non faciat mentionem. — 12. Lex nova, seu constitutio principis generaliter lata non tollit nec revocat rationabiles consuetudines, nec particularia statuta locorum, nisi id exprimat. — 13. Expressio autem talis abrogationis seu derogationis sufficit, quod fiat per clausulas generales in lege appositae. — 14. Leges non sunt abrogandae seu immutandae, nisi ex gravi et iusta causa. — 15. Iusta autem et gravi interveniente causa pro varietate temporum, valide et licite possunt mutari leges, eas vel in totum abrogando, vel ipsis ex parte derogando. — 16. Sine iusta et gravi causa possunt quidem abrogari leges valide, at non licite. — 17. Lex cessare potest per veram interpretationem et epicheiam. — 18. Interpretatio quid sit? — 19. Interpretatio est triplex, scilicet authentica, usualis et doctrinalis, et quae sit quaelibet? — 20. Interpretatio doctrinalis subdividitur in declarativam, extensivam et restrictivam, et quae sit quaelibet? — 21. Authentica legis interpretatio fieri potest a legislatore, eiusque successore, vel utriusque superiore. — 22. Non potest fieri ab inferiore, nisi ab hoc ipsum a superiore habere potestatem. — 23. Usus legis interpretatio fieri potest ab ipso usu communi, et consuetudine legitime introducta. — 24. Doctrinalis legis interpretatio fieri potest

etiam a privatis doctoribus, si observent regulas communiter praescribi solitas. — 25. Prima regula assignatur: *Verba clara non admittunt interpretationem, neque voluntatis coniecturam.* — 26. Secunda regula: *Verba legis sunt intelligenda secundum propriam significationem, nisi aliud constet sensisse legislatorem.* — 27. Tertia regula: *Si de mente legislatoris constet, interpretatio est facienda potius secundum ipsam, quam secundum legis verba, quidquid aliud ipsa verba sonare videantur.* — 28. Mens legis seu legislatoris unde desumi debeat? — 29. Quarta regula: *Lex generaliter et distincte loquens, generaliter et distincte est intelligenda.* — 30. Quinta regula: *Exceptio firmat regulam in contrarium in casibus non exceptis.* — 31. Sexta regula: *Ubi eadem est ratio, eadem est iuris dispositio.* — 32. Septima regula: *In omnibus causis potior debet esse ratio aequitatis, quam stricti iuris.* — 33. Ubi deficit aequitas scripta, servanda est aequitas non scripta. — 34. Aequitas quid sit? — 35. Octava regula: *Argumentum a sensu contrario est satis validum.* — 36. Nona regula: *Non censetur plus de priori lege mutatum, quam est expressum in posteriori.* — 37. Decima regula: *Lex poenalis et omnis alia odiosa, est stricte interpretanda, nec regulariter extendenda ultra casum et personas expressas.* — 38. Undecima regula: *Leges favorabiles ampliori interpretatione sunt intelligendae; seu in materia favorabili verba legis accipi debent secundum amplam suam significationem.* — 39. Duodecima regula: *In beneficiis plenissima est interpretatio facienda.* — 40. Excipienda tamen sunt rescripta ad beneficia ecclesiastica obtinenda quae sunt strictae interpretationis. — 41. Epicheia quid sit? — 42. In quo differat epicheia ab interpretatione legis. — 43. Datur locus epicheiae in casu aliquo particulari ob certas circumstantias concurrentes. — 44. Lex cessare potest per dispensationem factam ab habente legitimam dispensandi potestatem. — 45. Quoad ea, quae speciatim concernunt dispensationem, remissive. — 46. Lex cessare potest per privilegium concessum ab habente legitimam potestatem ipsum concedendi. — 47. Privilegium quid sit? — 48. Privilegium est stricte interpretandum. — 49. Lex cessare potest per consuetudinem contrariam legitime introductam. — 50. Circa ea, quae speciatim quoad hanc concernunt consuetudinem, remissive. — 51 et seq. Additiones ex aliena manu.

- 1 Lex humana cessat, vel per cessationem eius causae finalis; vel per eius abrogationem; vel per interpretationem seu epicheiam; vel per dispensationem; vel per privilegium, vel per
- 2 consuetudinem contrariam. *Communis.* Lex igitur cessat per cessationem eius causae finalis; scilicet lex cessat, omnisque eius obligatio, quando cessat universim totalis eius causa finalis. Suarez lib. 6 de Legibus, cap. 9, n. 5; Silvester verb. *Lex*, qu. 9, § 8; Layman lib. 1, tract. 4, cap. 21, n. 3, et communis aliorum; arg. 1. *Adigere*, § 2, ff. de Iurepatron., ubi

aperte habetur, quod cessante ratione et causa legis vel obligationis, cessat lex seu obligatio ipsa; et cap. *Cum cessante* 60 de Appellation., ibi: *Cum cessante causa, cesset effectus.* Et ratio est, quia sicuti lex ab initio non subsistit, si sine ratione lata sit, cum ratio legis sit anima legis; 1. *Cum ratio* ff. de Bonis damnatorum, ita etiam postea desinit, desinente ratione eius, quandoquidem tunc eius observatio inutilis atque supervacanea esse incipit. Unde hac ratione Apostolus ad Hebraeos vii, ait: *Reprobatio fit praecedentis mandati* (id est le-

gis Mosaicae) *propter infirmitatem eius et inutilitatem*. Sic in primitiva Ecclesia Apostoli (Actor. xv) legem constituerunt, ut omnes abstergerentur ab immolatis, sanguine et suffocatis, eo solo fine, ut Iudaei ab iis abhorrentes tanto facilius in fide et religione cum gentilibus iungerentur. Quo fine successu temporis cessante, cessavit quoque illa lex talis abstergentiae, ut docet S. Augustinus lib. 32 contra Faustum, cap. 13; Nicolaus primus in responsione ad Bulgaros, cap. 90; S. Thom. 1-2, qu. 103, art. 4 ad 3, ubi addit: *Procedente autem tempore, cessante causa, cessavit effectus*, scilicet obligatio illius legis apostolicae. Et sic docent doctores communiter.

3 Notanter autem dictum fuit, *quando cessat totalis eius causa finalis*. Nam si cesset tantum finis partialis, seu partiale motivum legis, non ideo cessat ipsa lex, cum tunc perseveret adhuc alter finis, seu aliud legis motivum sufficiens ad conservandam eius obligationem, ut recte observat Abbas in cap. *Cum cessante* 60 de Appellat., n. 2; Layman loc. cit., n. 3; La Croix lib. 2, num. 86; Herincx disp. 3, qu. 16, n. 202; Paulus Mezger disp. 36, n. 5; Mastrius cit. qu. 6, n. 209, et alii plures apud ipsos. Et ratio est, quia quando sunt plures fines, licet simul sumpti faciant unicum finem totalem, tamen deficiente uno, si alius maneat, manet quoque adhuc legis obligatio; adeoque, si cesset tantum finis partialis, seu partiale motivum legis, non ideo cessat ipsa lex.

4 Notanter etiam dictum fuit *quando cessat causa universim*; quia, cessante causa, seu fine legis in particulari homine, non ideo cessat obligatio ipsius legis. Et ratio est, quia finis legis humanae non potest cessare quoad aliquem in particulari, si adhuc maneat quoad communitatem; finis enim legis in praesumptione periculi fundatae, non est evitare quodcunque periculum in particulari, sed periculum in communi et generaliter, adeoque quamvis cesset periculum in aliquo particulari, cum non cesset periculum in communi et generaliter, non cessat obligatio legis. Si enim v. gr. princeps, lege lata, interdicat civibus usum armorum ad vitandas rixas et homicidia, fas non erit alicui particulari arma prohibita gestare, quamvis in ipso ob senectutem, vel pacificam naturam, seu morum probitatem, vel simplicitatem cesset rixarum et homicidiorum periculum; quia interest boni publici, ut leges communes ab omnibus communiter observentur, quandiu non occurrit aliquod impedimentum contrarium, quod per epicheiam excuset; aliter orirentur multa incommoda in damnum reipublicae, si tali et similibus casibus tribueretur licentia agendi contra legem; nam quisque facile sibi posset blandiri, causam et finem legis hic et nunc in se cessare. Et sic tenent D. Thom. 2-2, qu. 154, art. 2, in capit.;

Suarez lib. 6 de Legibus, cap. 9, n. 6; Layman loc. cit., n. 3; Mastrius loc. cit., n. 210; Herincx loc. cit., n. 203; La Croix loc. cit., n. 314; Paulus Mezger loc. cit., n. 6; Katzenberger loc. cit., num. 314, ubi testatur de communi, Amicus, Aversa, Caspensis, Solus, Salas, Reding., aliique plurimi contra Granad., Henriquez, Dianam, et alios.

Lex in praesumptione fundata, cessat obligare, si de contraria veritate constet, quia, ex communiter recepto axiomate, praesumptio cedit veritati; arg. cap. *Super hoc* 5 de Renunt., l. *Continuus* 137 ff. de Verb. signific., l. ult. ff. Quod metus causa; l. *Imperatores* ff. de Probation., ibi: *Respondit, veritati locum superfore*; ex quibus aperte deducitur, quod mens legislatorum nunquam fuit per leges in praesumptione fundatas aliquid disponere contra veritatem; adeoque, veritate cognita, sive per propriam confessionem, sive per alias legitimas probationes, cessant tales leges obligare etiam in foro externo; et multo magis cessant obligare in foro interno, seu conscientiae, ubi talis veritas est manifesta; quia ut Apostolus 2 ad Corinth. 1, dicit: *Gloria nostra haec est testimonium conscientiae nostrae*. Tum quia talibus praesumptione a parte rei falsa infestatis, non deficit suum verum ius, sed solum probatio; arg. l. *Duo sunt* ff. de Testament. tutel., adeoque cum leges debeant esse iustae, c. *Erit autem lex* 2, dist. 4, cum similibus, nullimode potest dici mentem legum in praesumptione fundatarum fuisse ius suum alicui adimere, etiam cognita veritate, cum ius suum unicuique tribuere, pertineat ad tria iuris praecepta, § *Iuris* Instit. de Iust. et iur., his verbis expressa: *Iuris praecepta haec sunt: honeste vivere, alterum non laedere, ius suum cuique tribuere*. Et sic tenent Abbas in cap. *Quia plerique*, n. 18, de Immunit. Eccles.; Covarr. in cap. *Cum esset*, n. 9, de Testam.; Navarr. in cap. *Ita quorumdum* de Iudaeis, notab. 10, n. 29; Layman lib. 1, tract. 4, cap. 21, n. 4, et alii passim.

Lex cessat per eius abrogationem, cum a 6 legislatore, seu legitimo superiore in totum tollitur. *Communis*. Hic tamen advertendum venit, quod datur differentia inter abrogationem, derogationem et irrotationem legis. Abrogatio enim legis fit, cum lex in totum tollitur; derogatio vero cum lex tollitur solum ex parte; textu expresso in l. *Derogatur* 102 de Verb. signific., ibi: *Derogatur legi, cum pars detrahitur; abrogatur legi, cum prorsus tollitur*. Irritatio autem legis fit, cum lex ab inferiori instituta, auctoritate superioris irritatur seu rescinditur, et nullius valoris efficitur, ut si lex ab Episcopo lata, a Summo Pontifice annulletur, irrita et inanis ac nullius roboris declaretur. *Communis*.

Legem abrogare potest legislator, qui eam 8

- tulit, arg. cap. *Omnis res* 1 de Reg. iuris, ubi expresse dicitur, quod *omnis res, per quascunque causas nascitur, per easdem dissolvitur.*
- 9 Item legem abrogare potest legislatoris successor, vel in officio vel in iurisdictione superior; quia voluntas successoris aequivalet in iurisdictione voluntati antecessoris; et voluntas superioris etiam praevallet, adeoque quod in iurisdictione licuit antecessori, etiam licebit successor, vel utriusque superiori. *Communis*, arg. cap. *Innotuit* 20 de Election., § *Quamvis*, c. *Exiit* 3 de Verb. signific. in 6, § *Ceterum sanctae memoriae*, cum similibus. Inferior tamen nequit abrogare legem superioris, cum voluntas inferioris nullum habeat ius, seu nullam potestatem supra voluntatem superioris; can. *Inferior* 4, dist. 21, c. *Cum inferior* 16 de Maiorit. et obed.; Clement. *Ne Romani* de Elect.
- 10 Nova lex, seu constitutio principis tollit priorem sibi directe contrariam, etiamsi de ipsa non faciat mentionem. *Communis*, textu expresso, in cap. *Licet* 1 de Constit. in 6, ibi: *Licet Romanus Pontifex (qui iura omnia in scrinio pectoris sui censetur habere) constitutionem condendo posteriorem, priorem, quamvis de ipsa mentionem non faciat, revocare noscatur*, etc., et concordat ius civile; 1. *Sed et posteriores ff. de Legibus*, ibi: *Sed et posteriores leges ad priores pertinent, nisi contrariae sint*. Hinc pariter in testamentis statuto ultimo, etiamsi in ipso non fiat mentio de priori; 1. *Si mihi et tibi ff. de Legatis* 1, et can. *Ultima voluntas* 4, caus. 13, qu. 2, ubi dicitur *quod ultima voluntas defuncti modis omnibus servari debet*.
- 12 Lex nova, seu constitutio principis generaliter lata, non tollit, nec revocat rationabiles consuetudines, et particularia statuta locorum, nisi id exprimat. *Communis*, textu expresso in cit. c. *Licet* 1 de Constit. in 6, ubi post verba num. antecedenti allegata, statim subiungitur: *Quia tamen locorum specialium, et personarum singularium consuetudines, et statuta (cum sint facti, et in facto consistant) potest Romanus Pontifex probabiliter ignorare; ipsis dum tamen sint rationabilia, per constitutionem a se noviter editam (nisi expresse caveatur in ipsa), non intelligitur in aliquo derogare*. Expressio autem talis abrogationis seu derogationis sufficit, quod fiat per clausulas generales in lege appositae v. g. *Nulla obstante consuetudine contraria, vel non obstantibus quibuscunque statutis particularium locorum, seu non obstantibus quibuscunque statutis, vel consuetudinibus etiam immemorialibus*, et huiusmodi. Gailus lib. 1 Pract. observ., 18, n. 2; Layman cap. 1, n. 12, de Const. in 6; Reiffenstuel lib. 1 Decr., tit. 2, n. 499, et alii passim.
- 14 Leges non sunt abrogandae seu immutandae, nisi ex gravi et iusta causa; 1. 3 ff. de

Constit. princip. *In rebus novis constituendis evidens esse utilitas debet, ut recedatur ab eo iure, quod diu aequum visum est*: quia, (ut expresse dicit Benedictus XI Summus Pontifex in Extravag. *Inter cunctas* 1 de Privil., § *Sane*) *plerumque pariunt novitates discordiam, praesertim dum ab eo, quod diu aequum visum est, per novam constitutionem receditur, nec quare recedatur, utilitas evidens, vel alia causa subest*. Ita communis doctorum.

Iusta autem et gravi interveniente causa, pro 15 varietate temporum et circumstantiarum, valide et licite possunt mutari leges, eas vel in totum abrogando, vel ipsis ex parte derogando. *Communis*, textu expresso in c. *Non debet* 8 de Consang. et affinit., ibi: *Non debet reprehensibile iudicari, si, secundum varietatem temporum, statuta quandoque mutantur humana, praesertim cum urgens necessitas, vel evidens utilitas id exposcit, quoniam ipse Deus ex his, quae in Veteri Testamento statuerat, nonnulla mutavit in novo*. Item in cap. *Alma mater* 24 de Sentent. excomm. in 6, ibi: *Alma Mater Ecclesia plerumque nonnulla rationabiliter ordinat et consulit, quae suadente subiectorum utilitate, postmodum consultius et rationabilius revocat, in meliusve commutat*.

Sine iusta vero et gravi causa possunt qui- 16 dem abrogari leges valide, at non licite. *Communis*. Et quidem quod possint abrogari valide, stat clarum, quia cum obligatio legum dependeat a voluntate legislatoris in fieri et conservari, tanquam a causa adaequata, sublata hac voluntate, peribit obligatio legum, et consequenter earum abrogatio erit valida; arg. cap. *Omnis res* 1 de Reg. iuris, ibi: *Omnis res per quascunque causas nascitur, per easdem dissolvitur*. Quod autem nequeant abrogari licite, clare patet, quia legislator seu eius successor, vel superior peccat agendo contra exigentiam boni publici: abrogare autem leges sine iusta et gravi causa est contra exigentiam boni publici; arg. cit. iuribus, sub num. 14, adeoque, etc.

Lex cessare potest per veram interpretationem et epicheiam. *Communis*. Interpretatio autem nihil aliud est, quam congrua per aliud clarius explicatio verborum legis ordinata ad concipiendum verum legis sensum a legislatore intentum. *Est in re communis*. Interpretatio iuxta Gloss. in l. 37 ff. de Legibus, est triplex, scilicet authentica, usualis et doctrinalis. Interpretatio *authentica* seu necessaria, cui 17 nempе necessario est acquiescendum, est illa 18 quae fit a legislatore, seu eius successore per aliam legem prioris declarativam, et obtinet eandem auctoritatem, ac ipsa lex, quam declarat; et de hac interpretatione intelligendum est id, quod habetur l. 11 Cod. de Legibus, iuncto summano, ibi: *Eius est legem interpretari, cuius est condere*; et c. *Inter alia* 31

de Sentent. excomm., ibi: *Ut unde ius prodiit, interpretatio quoque procedat*. Interpretatio *usualis* est quae per usum et consuetudinem introducit; nam consuetudo, ut dicitur cap. *Cum dilectus* 8 de Consuetudine, est prima legum interpres; sed de hac infra. Interpretatio *doctrinalis*, seu scholastica, vel magistralis est quae a doctoribus, seu magistris dari solet; l. unic. Cod. de Prof. urbis Constant., l. 22, et haec per se loquendo non inducit obligationem, sed duntaxat probabilitatem; unde huic interpretationi non est necessario inhaerendum, nisi fiat a communi doctorum consensu, ac alia meliora et solidiora iuris fundamenta non suppetant.

20 Interpretatio doctrinalis, seu magistralis subdividitur in declarativam, extensivam et restrictivam. Interpretatio *declarativa* est congrua dubiorum, vel obscurorum verborum expositio. Interpretatio *extensiva* est ea per quam fit ampliatio legis ad non expressa, et haec, vel est *mere extensiva* per quam dispositio legis, ob paritatem vel similitudinem rationis, extenditur ad personam vel casum, neque verbis, neque mente legislatoris comprehensum: vel est etiam *comprehensiva* per quam lex extenditur ad personam vel casum, verbis quidem non expressum, mente tamen legislatoris comprehensum ob adaequatam rationis identitatem. Interpretatio *restrictiva* est ea per quam verba legis aut statuti, suadente sic aequitate, in sua generali significatione coarctantur et restringuntur.

21 Authentica legis interpretatio fieri potest a legislatore, eiusque successore, vel utriusque in iurisdictione superiore. *Communis*, arg. l. 11 Cod. de Legibus, ubi summarium inquit: *Eius est legem interpretari, cuius est condere*, et can. *Inter alia* 31 de Sentent. excomm., ibi: *Ut inde ius prodiit, interpretatio quoque procedat*. Non potest tamen authentica legis interpretatio fieri ab inferiore, nisi ad hoc ipsum a superiore habeat potestatem. *Communis*, arg. cap. *Inferior* 4, dist. 31, c. *Cum inferior* 16 de Maioritat. et obedient., et Clement. *Ne Romani* de Elect.

23 Usualis legis interpretatio fieri potest ab ipso usu communi et consuetudine legitime introducta. *Communis*, per textum in l. *Si de interpretatione* 37 ff. de Legibus, ibi: *Si de interpretatione legis quaeratur, in primis inspicendum est quo iure civitas retro in huiusmodi casibus usa fuisset; optima enim est legum interpres consuetudo*; et c. *Cum dilectus* 8 de Consuetudine, ibi: *Consuetudinem approbatam quae est optima legum interpres*.

24 Doctrinalis legis interpretatio fieri potest etiam a privatis doctoribus seu magistris, si observent regulas communiter praescribi solitas. Cum enim lex saepe saepius quid obscurum et ambiguum in sua significatione conti-

neat, necesse erat, ut doctoribus seu magistris tribueretur facultas eam interpretandi, et per quid clarius explicandi. *Communis*, per textum in l. un. de Professoribus urbis Constantinop., l. 12, et in cap. *Cum de diversis* 2 de Privilegiis in 6.

Pro interpretatione doctrinali seu magistrali 25 observandae sunt sequentes regulae. Prima regula: *Verba clara non admittunt interpretationem, neque voluntatis coniecturam*. *Communis*, cum Glossa in cap. *Cum dilectus* 8 de Consuetudine, verb. *Nec iuri communi*, ubi sic praecise dicit: *Ubi verba non sunt ambigua, non est locus interpretationi; sed ubi sunt dubia, necessaria est interpretatio*; et colligitur ex l. *Licet imperator* ff. de Legatis 1, et l. *Ille aut illa* ff. de Legatis 3.

Secunda regula: *Verba legis sunt intelligenda 26* *da secundum propriam significationem, nisi aliud constet sensisse legislatorem*: *Communis*, per textum in c. *Ad audientiam* 12 de Decimis, et l. *Non aliter* 69 ff. de Legatis 3, ibi: *Non aliter a significatione verborum recedi oportet, quam cum manifestum est, aliud sensisse testatorem*. Et l. 1, § *Licet*, ff. de exercitoria Actione, ibi: *In re dubia melius est verbis edicti servire*.

Tertia regula: *Si de mente legislatoris con- 27* *stet, interpretatio est facienda potius secundum ipsam, quam secundum legis verba, quidquid aliud ipsa verba sonare videantur*: *Communis*, per textum in can. *Humanae aures* 11, caus. 22, qu. 5, ibi: *Non debet aliquis verba considerare (intellige nude et simpliciter), sed voluntatem et intentionem: quia non debet intentio verbis deservire, sed verba intentioni*. Hinc l. *Scire* 16 ff. de Legibus, dicitur: *Scire leges non est earum verba tenere, sed vim et potestatem*: et cap. *Certum est* 88 de Regulis iuris in 6, ubi expresse dicitur: *Certum est quod is committit in legem, qui legis verba complectens, contra legis nititur voluntatem*. Mens 28 autem legis, sive legislatoris desumi debet tum ex materia legis, tum ex circumstantiis temporum, locorum et personarum, praecipue ex ratione in lege posita; cap. *Intelligentia* 6 de Verb. significat., ibi: *Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi, quia non sermoni res, sed rei est sermo subiectus*.

Quarta regula: *Lex generaliter et indistincte 29* *est intelligenda*; *Communis*, per textum in cap. *Quia circa* 22 de Privileg., ubi additur haec ratio: *Cum nihil exceperit et poterat excepisse*. Unde commune iuristarum axioma, iuxta summarium in l. *De pretio* ff. de publiciana in rem Actione, sic expresse habet: *Ubi lex non distinguit neque nos distinguere debemus*.

Quinta regula: *Exceptio firmat regulam in 30* *contrarium in casibus non exceptis*; *Communis*, per textum in leg. *Quaesitum*, § *Idem*, ff. de

- Instruct., etc., ibi: *Nam qui haec excepit, non potest non videri de caeteris rebus, quae in ea essent sensisse*; et concordat l. *Cum praetor* 12 ff. de Iudiciis, c. *Qualis hinc*, dist. 25, can. *Dominus* 32, qu. 7, cap. *Nonne de Praesumpt.*, et cap. 2 de *Coniug. leprosor.*, cum similibus, et tenet expresse Fagnan. in cap. *Illa* Ne sede vacante, n. 31; Barbosa axiomat. 85, n. 4; Glossa communiter recepta, l. *In iis quae ff. de Legibus*, ubi ait: *Exceptio a regula firmat regulam in aliis.*
- 31 Sexta regula: *Ubi eadem est ratio, eadem est iuris dispositio*; Communis, per textum in leg. *Ideo ff. de Legibus*, ibi: *Semper quasi hoc legibus inesse credi oportet, ut ad eas quoque personas, et ad eas res pertineant, quae quandoque similes erunt*; et leg. *Non possunt ff. eodem*, ibi: *Non possunt omnes articuli singillatim, aut legibus, aut senatusconsultis comprehendendi, sed cum in aliqua causa sententia eorum manifesta est, is qui iurisdictioni praeest, ad similia procedere, atque ita ius dicere debet*. Et cap. *Inter corporalia* 2 de translation. *Episcop.*, ibi: *Cum de similibus idem iudicium sit habendum.*
- 32 Septima regula: *In omnibus causis prior debet esse ratio aequitatis, quam stricti iuris*; Communis, per textum in leg. *Placuit* Cod. de Iudiciis, ibi: *Placuit in omnibus rebus praecipuam esse iustitiae, aequitatisque scriptae, quam stricti iuris rationem*; et leg. *In omnibus ff. de Reg. iuris*, ibi: *In omnibus quidem maxime tamen in iure aequitas spectanda est*. Et l. *Quod si Ephesi*, § *Interdum*, ff. de *Eo quod certo loco*, ibi: *In summa aequitatem ante oculos habere debet iudex*; et cap. *Ex parte* 13 de offic. *Delegati*, ibi: *Et in causa*
- 33 *iuxta iuris aequitatem procedere*. Ubi autem deficit aequitas scripta, et in iure circa aliquam causam nihil habetur expressum, tunc servanda est aequitas non scripta, et iudex procedere debet prout aequum et iustum esse censuerit; cap. *Ex parte tua* 21 de *Transactionibus*, ibi: *In his vero super quibus ius non invenietur expressum, procedas (aequitatem servata) semper in humaniorem partem declinando, secundum quod personas et causas, loca et tempora videris postulare.*
- 34 Aequitas vero est iustitia fulgore misericordiae temperata, ut eam definit S. Cyprianus relatus ab Abbate in cit. cap. *Ex parte tua* 11 de *Transactionibus*, num. 7. Vel aequitas est quaedam factorum convenientia, et rectitudo iudicii naturalem sequens rationem, ut eam definit Baldus in leg. *Omnes populi*, num. 19, ff. de *Iustitia et iure*; Barbosa axiomat. 15, num. 5.
- 35 Octava regula: *Argumentum a sensu contrario est satis validum*; Communis, per text. in leg. 1 ff. de *Officio eius cui mandata est iurisdiclio*, ibi: *Huius rei fortissimum argu-*
- mentum est quod lege Iulia de vi, nominatim cavetur etc. Non aliter igitur mandare poterit*; et can. *Qualis hinc*, dist. 25, ibi: *Quod enim de uno negatur, consequens intellectus patet, quia de quibusdam conceditur*. Unde Glossa in cap. *Cum apostolica*, verb. *Datur intelligi*, de *His quae fiunt a praelatis*, expresse dicit, quod *a contrario sensu datur fortissimum argumentum*. Dummodo tamen ex tali argumento a sensu contrario nullum sequatur absurdum, aut inconueniens, sed iurium correctio; quia argumentum a sensu contrario non valet, quando ei alia iura resistunt, ut expresse dicit Glossa communiter recepta in cap. *Significasti*, verb. *Clerici*, de *Foro competent.*, ibi: *Argumentum a sensu contrario non habet locum, cum alia iura contradicunt.*
- Nona regula: *Non censetur plus de priori lege mutatum, quam est expressum in posteriori*; Communis, per textum in leg. *Praecipimus* Cod. de *Appellat.*, ibi: *Quidquid autem hac lege specialiter non videtur expressum, id veterum legum, constitutionumque regulis omnes relictum intelligant*; et leg. *Si vero*, § *De viro*, ff. *solutio Matrim.*, ubi summarium sic habet: *Provisio legis contra ius commune non extenditur ultra illud quod exprimit, licet eadem sit ratio*. Accedit ratio, quia correctio legum, utpote odiosa, non facile est praesumenda; iura enim iuribus, quantum fieri potest, sunt concordanda, neque eorum correctio est inducenda sine necessitate, textu expresso in cap. *Cum expediat* 29 de *Elect.* in 6, ibi: *Cum expediat concordare iura iuribus, et eorum correctiones, si sustineri valeant, evitari*; et concordat textus in leg. *unic. de inofficiis*. Dotibus, ibi: *Leges legibus concordare promptum est, cum similibus*; unde in leg. *Non est novum* 25 et sequent. ff. de *Legibus*, generaliter sancitur, ad evitandas legum correctiones, leges priores esse habendas et explicandas per posteriores; et e contra has per priores, ibi: *Non est novum, ut priores leges ad posteriores trahantur, etc., sed et posteriores leges ad priores pertinent, nisi contrariae sint.*
- Decima regula: *Lex poenalis, et omnis alia odiosa, in dubio, est stricte interpretanda, nec regulariter extendenda ultra casum et personas expressas*; Communis, per textum in l. 42 ff. de *Poenis*, ibi: *Interpretatione legum poenae molliendae sunt potius, quam exasperandae*; et c. *Odia* 14 de *Regul. iuris* in 6, ibi: *Odia restringi et favores convenit ampliari*; et c. *In poenis* 49, eod. in 6, ibi: *In poenis benignior est interpretatio facienda*; dicitur autem notanter in dubio; quia si ipsa verba legis poenalis, aut alterius odiosae, eiusque mens adeo clara sint, ut, salva ratione recti sermonis, non possint aliam interpretationem habere, non obstante quod lex appareat nimis dura et odiosa, adhuc erit observanda, leg. *Prospexit* ff. *Qui*

et a quibus manumissi, ibi: *Quod quidem perquam durum est; sed ita lex scripta est.*

38 Undecima regula: *Leges favorabiles ampliori interpretatione sunt intelligendae; seu in materia favorabili verba legis accipi debent secundum amplam suam significationem; Communis*, per textum in cit. cap. *Odia* 15 de Regul. iuris in 6, ibi: *Favores convenit ampliari*. Dummodo tamen nihil aliud exprimat, vel appareat ex verbis legis, seu alterius dispositionis, nec exinde illusio legis sequi possit; prout notatur in c. *Si sententia* 16, et cap. *Si civitas* 17 de Sentent. excommunic. in 6.

39 Duodecima regula: *In beneficiis plenissima est interpretatio facienda; Communis*, textu expresso in c. *Cum Dilecti* 6 de Donationib., ibi: *In contractibus plena; in testamentis plenior; in beneficiis plenissima est interpretatio facienda*, et cap. *Olim* 16 de Verbor. signific., ibi: *Cum beneficia principum sint interpretanda largissime*. Excipienda tamen sunt rescripta ad beneficia ecclesiastica obtinenda, quae sunt strictae interpretationis, textu expresso in cap. *Quamvis* 4 de Praebendis in 6, ibi: *Quamvis plenissima sit alias in beneficiis interpretatio facienda; litterae tamen super obtinendis beneficiis debent, cum sint ambitiosae, restringi.*

41 Epicheia est benigna legum interpretatio secundum aequum et bonum, declarans casum aliquem particularem, ex mente legislatoris ob suas circumstantias speciales, sub lege universaliter lata non esse comprehensum. *Est in re communis*; arg. 1. *Placuit* Cod. de Iudiciis, ibi: *Placuit in omnibus rebus, praecipuam esse iustitiae aequitatisque scriptae, quam stricti iuris rationem*; et 1. *In omnibus* ff. de Regul. iuris, ibi: *In omnibus quidem, maxime tamen in iure, aequitas spectanda est, cum aliis iur. adductis supra n. 32 et 33.*

42 In hoc autem differt epicheia ab interpretatione legis, quod per interpretationem interpretantur verba legis, quando sunt obscura et ambiguum sensum reddunt; per epicheiam vero interpretatur mens legislatoris, ubi constat de universali verborum sensu, dubitatur autem de mente legislatoris, utrum nempe is talem casum particularem, ob certas circumstantias, voluerit vel potuerit comprehendere sub generali locutione legis; unde tunc speciatim verificatur textus cit. cap. *Intelligentia* 5 de Verbor. significat., ibi: *Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi, quia non sermoni res, sed rei est sermo subiectus*; et cap. *In his* 15 de Verborum signific., ubi Pontifex factae a se interpretationis allegat hanc rationem: *Considerantes nihilominus, quod non debet aliquis considerare verba, sed voluntatem; cum non intentio verbis, sed verba intentioni debeant deservire, interpretamur*, etc.

43 Hinc quandoque esse locum epicheiae in

casu aliquo particulari ob certas circumstantias concurrentes tenet communis doctorum; arg. 1. 4 ff. de Legibus, ubi dicitur, quod *ex iis, quae forte uno aliquo casu accidere possunt, iura non constituuntur*. Neque sic praeiudicium infertur potestati legislativae, cum praesumatur legislator in simili casu eadem fuisse dicturus, ut colligitur ex 1. *Nulla iuris* ff. de Legibus, ubi habetur: *Nulla iuris ratio, aut aequitatis benignitas patitur, ut quae salubriter pro utilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipsorum commodum producamus ad severitatem.*

Lex cessare potest per dispensationem factam 44 ab habente legitimam dispensandi potestatem. *Communis*. Quo autem ad ea, quae speciatim 45 concernunt dispensationem; vide verb. *Dispensatio* per tot.

Lex cessare potest per privilegium concessum 46 ab habente legitimam potestatem ipsum concedendi. *Communis*. Privilegium enim est, quod princeps contra communes regulas iuris, seu contra communes leges cuiquam concedit seu rescribit, iuxta illud Esther xxv: *Non enim pro te, sed pro omnibus haec lex constituta est*. Dicitur enim privilegium, quasi *lex pri-* 47 *vata*; neque esset privata, nisi aliquod speciale indulgeret; c. *Privilegia* 3, dist. 3, et c. *Abbate* 25 de Verbor. significat., § *Contra*.

Quia igitur privilegium est contra ius com- 48 mune, et omnis recessus a iure est odiosus, cap. *Is qui* 1 de Filiis presbyterorum, § *Ille vero*, in 6, ibi: *Quam exorbitantem a iure oportet veluti odiosam restringi*. Hinc privilegium est stricte interpretandum ac restringendum, dummodo ex hoc non reddatur inutile. *Communis*, arg. cit. c. *Is qui*, et cap. *Odia* 15 de Regulis iuris in 6, ibi: *Odia restringi, et favores convenit ampliari, cum simil.*

Lex cessare potest per consuetudinem con- 49 trariam legitime introductam. *Communis*. Circa 50 autem ea, quae speciatim quoad hoc concernunt consuetudinem. Vide verb. *Consuetudo* per tot.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Pertinet et ad iurisconsultos iudicesque le- 51 ges interpretari. Tripliciter autem interpretari possunt iurisconsulti et iudices leges. Primo ad 52 casus similes producendo legis dispositionem, considerata ratione eius in aliis ad eandem utilitatem tendentibus militante, idque etiamsi taxativis verbis lex uteretur, quippe quia taxatio tantum ad casus dispares excludendos pertinet, non item ad eos, in quibus militat similis, aut eadem, aut maior ratio. Secundo 53 restringendo generalia legum effata ad casus illos, in quibus solis manifesta et adaequata ratio legis locum habet. Tertio denique expla- 54 nando verba legis obscura vel ambigua, et dubium ipsius legis sensum eruendo.

- 55 Id autem ut recte fiat, servanda sunt quaedam universalia praecepta. In primis et ante omnia de mente legis non est iudicandum, nisi tota lege perspecta, cum ex antecedentibus et subsequentibus ut plurimum evidens evadat sententia legis; leg. 24 ff. de Legib.
- 56 Deinde semper adhiberi debet ea interpretatio, quae caret vitio, et aptior est rei gerendae, et convenientior menti legislatoris; l. 19 eod. tit., l. 67 et l. 96 ff. de Reg. iuris, non calumniosa; l. penult. ff. Ad exhibend.
- 58 Non talis, quae circumveniat mentem legis, dum fieret, quod lex fieri noluit, fieri tamen expresse non vetuit; l. 29 et 30 ff. de Leg., l. 5 Cod. eod. Quaeve redderet legem inutilem, nullis accommodata casibus, et sic omni effectu destitutam, argum. l. 1, § ult., ff. Ad municipal., aut, quae in favorem alicuius inventa, torqueret severius in eiusdem dispendium ac laesionem; l. 25 ff. de Leg., et l. 6 Cod. eod.
- 60 Sed nec petenda est interpretatio ex iis, quae constituta sunt iure singulari, aut necessitate quadam in certis solummodo casibus; l. 14 ff. de Leg., et l. 16 ff. de Regul. iuris, aut errore sunt introducta leg. 39 ff. de Leg.
- 61 Recedendum nec aliter est propria verborum significatione, quam cum manifestum est, id legislatorem voluisse; arg. l. 69 ff. de Legat. 3, magisque in dubio verbis edicti serviendum ait Ulpianus in l. 1, § 20, ff. de exercit. Action. Recedere autem voluisse legislatorem a propria

significatione verborum, erui valet cum ex antecedentibus et subsequentibus verbis legis, praefatione, epilogo et similibus, tum ex ratione legis ipsi legi subiuncta, tum etiam ex eo quod verba in proprio significato accepta, involverent absurditatem, impossibilitatem, vitium, vel significationem non satis aptam rei gerendae.

Omittendum haud est etiam, ex argumentis desumptis a contrario sensu, legis sensum erui posse, et interpretationem fieri, ut servarunt ipsi iurisconsulti in l. 1 ff. de Offic. eius cui mandat. iurisd., l. 18 ff. de Testib., l. 20, § 6, ff. Qui testam. facere poss., l. 26 ff. de Pact. dotal.

Quod si hisce, similibusque praeceptis observatis, necdum manifesta reddi possit legis sententia, aut evitari absurditas, iniquitasque, quam videbatur involvere dispositio legis, haud poterit iudex, praetextu aequitatis, arrogare sibi licentiam spernendae legis, tanquam durae et iniquae, ac iudicare contra perspicuam legis decisionem, cum iudicis sit secundum legem, nequaquam vero de legis iustitia vel iniustitia iudicare, et facti quidem quaestio, non item iuris auctoritas, in eius potestate sit; l. 1, § 4, ff. Ad senatus consult. Turpilian., iuncta l. 12, § 1, ff. Qui et a quibus liberi non fiant, solumque superest, ut eatur ad legislatorem; l. 11 ff. de Leg., l. 2, § 18, Cod. de veter. Iur. enucleand., l. 1, l. 9, l. penult. et ultim. Cod. de Legibus.

LEX COMMISSORIA

Vide verb. EMPHIO art. 4, a n. 40 ad 45, et verb. HYPOTHECA, n. 34 et 35.

LIBELLUS FAMOSUS

Summarium.

1. Libellus famosus quid sit? - 2. Libellus famosus fit scriptura vel pictura, et quid veniat appellatione scripturae et picturae. - 3. Ad constituendum libellum famosum quinque requisita copulative debent concurrere. - 4. Primo requiritur, quod occultetur nomen libellantis. - 5. Secundo requiritur, quod in illo exprimatur nomen libellati seu iniuriati. - 6. Tertio requiritur, quod libellus famosus publicetur. - 7. Quarto requiritur, quod interveniat dolus. - 8. Quinto requiritur, quod libellus contineat non solum contumeliam, sed et simul delictum aliquod considerabile. - 9. Dicta requisita debent cumulative concurrere ad hoc, ut quis dicatur reus libelli famosi. - 10. Unde qui ioco facit libellum famosum, non incidit in crimen et poenam libelli famosi. - 11. Et iocus praesumitur, quando deficit causa. - 12. Et quando faciens est juvenis laetus, et facetus, et bonae famae. - 13. Item non incidit in poenam libelli famosi, qui mittit epistolam alicui in iniuriam et infamiam alterius, cum expressione et mandato, quod illam teneat secreto. - 14. Vel etiam mittit ipsi iniuriato, qui praesumitur eam secreto retenturus. - 15. Item non incidit in crimen et poenam libelli famosi, qui provocatus et lacessitus libello famoso; libellum in auctorem primi conficit et crimina in ipsum retorquet. - 16. Multi sancti Patres scriptis lacessiti cum mordaci-

tate et cum aliis scriptis responderunt. - 17. Libellos famosos facientes, publicantes, consulentes seu mandantes fieri seu publicari, committunt crimen gravissimum et detestabile. - 18. Insuper rei huius detestabilis criminis subiacent gravissimis poenis, tum de iure canonico. - 19. Tum de iure civili. - 20. Eadem poena puniuntur mandantes, cooperantes et consulentes fieri libellos famosos. - 21. Eadem poena puniuntur invenientes libellum famosum, et illum non lacerantes nec comburentes, sed aliis manifestantes. - 22. Eadem poena puniuntur dictantes, scribes et exemplantes libellum famosum. - 23. Eadem poena puniuntur componentes carmina, cantiones et similia in detractionem famae alicuius. - 24. Item eadem poena puniuntur eas cantiones, seu carmina cantantes. - 25. Eadem poena puniuntur facientes libellum famosum contra mortuum. - 26. Eadem et maiori poena puniuntur, qui libellum famosum faciunt, non sub nomine suo, sed nomine alterius. - 27. Eadem poena puniuntur, qui faciunt cadere in terram libellum famosum, ad effectum ut publicetur. - 28. Eadem poena puniri possunt bibliopolae et mercatores librorum ementes, retinentes et vendentes libellos famosos. - 29. Ex constitutionibus S. Pii V et Gregorii XIII, appellatione libelli famosi continentur pariter, nedum, ut vulgo dicitur *li avvisi segreti*, sed etiam pasquilli, vulgo *pasquinate*. - 30. Si libellus famosus respiciat statum alicuius religionis in communi,

ultra supradictas poenas, auctor est ipso facto excommunicatus excommunicatione maiori Papae reservata. — 31. Poena libelli famosi habet locum, etiam si quis in eo verum dixerit. — 32. Non desunt tamen doctores

tenentes contrarium. — 33. Qui detraxerunt aliis libello famoso continente vel falsum crimen, vel verum occultum ad quid teneantur; *remissive*. — 34 ad 41. Additiones.

- 1 Libellus famosus est chartula quaedam in quocunque loco reperta, ad alterius infamiam scripta vel picta; colligitur ex l. unic. Cod. de Libell. famos., et can. *Si quis famosum* 5, qu. 1, et est *in re communis* cum Moscatell. de Cognition. delict., tit. de Iniur. et Libell. famos., num. 8 et 9; Raynald. tom. 1, c. 11, § 1, num. 4; Ursaya Instit. crimin. lib. 2, tit. 9, num. 78. Unde ut vides, libellus famosus fit scriptura vel pictura. Nomine et appellatione chartulae veniunt nedum scripturae, sed etiam carmina, epigrammata, et similes cationes in detractorem famae alterius compositae. Farinac. qu. 105, num. 467 et sequent.; Ursaya loco cit., num. 80, et alii passim. Nomine et appellatione picturae veniunt nedum picturae obscenae et turpes in alterius iniuriam et infamiam factae, sed etiam stercoreationes factae seu appositae in portis, fenestris, seu domo alterius, et omnes turpitudines, et multo magis cornua ibidem in alterius iniuriam et infamiam affixa. Clarus in Praxi, § fin., qu. 68, num. 25; Panimol. decis. 52, annot. 1, num. 22 et 23; Ursaya loco cit., n. 28 et seq.; Farinac. qu. 105, n. 469 et 471; Bertazin. consil. 237, n. 2, et alii apud ipsos.
- 3 Ad constituendum libellum famosum quinque requisita copulative debent concurrere ut recte observat Ursaya loco cit., n. 86; Raynald. lib. 1, c. 11, § 1, a n. 7. Primo requiritur, quod occultetur nomen libellantis, id est, quod occultetur nomen suum, ut habetur in leg. unic. Cod. de famos. Libell., et tenet Engel. in leg. *Lex Cornelia*, § *Si quis librum*, ff. de Iniur., etc.; Clarus qu. 68, n. 25; Ursaya loco cit., n. 86; Raynald. l. c., n. 7, et plures alii apud ipsos.
- 5 Secundo requiritur, quod in illo exprimat nomen libellati seu iniuriati. Sarno in Praxi crimin., part. 2, formul. 10, vers. *Et primo*; Maresca apud Sarn., loc. mox cit., vers. *Et primum* in fine. Raynald. loco cit., num. 10; Ursaya l. c., n. 87; nisi tamen aliunde constet, quod de eo auctor loqui voluit. Farinac. qu. 105, n. 47; Conciol. Resol. crim., verb. *Laesae maiestatis crimen*, resol. unic., n. 19; Raynald. loco cit., n. 11; Ursaya l. c., n. 88, et alii.
- 6 Tertio requiritur, quod libellus famosus publicetur; est enim de substantia libelli famosi, quod ex eo sequatur diffamatio, quae sine publicatione non datur. Farinac. loco cit., n. 486; Sanctior. de Poenis, part. 2, c. 12, qu. 3; Ursaya l. c., n. 89; Raynald. l. c., n. 13, cum pluribus ibi cit.; Conciol. Resol. crim., verb. *Libellus famosus*, resol. un., n. 10 et plures alii apud ipsum.

Quarto requiritur, quod interveniat dolus, 7 quia, si aliquis non animo iniuriandi, sed vel per simplicitatem, vel per iocum libellum componat et publicet, vel libidinis motivo cantiones canat, non erit reus libelli famosi. Conciol. Resolut. crimin., vers. *Laesae maiestatis crimen*, resol. unic., num. 20; Ursaya loco cit., num. 92 et seq.; Raynald. loco cit., num. 18, cum plurimis ibi citatis per textum in leg. *Lex Cornelia*, § *Si quis librum*, ff. de Iniur., ibi: *Dolove malo fecit, vel curavit*, et l. 1 ff. Ad legem Iul. maiestat., ibi: *Fueritve dolo malo*; can. *Si quis inventi fuerunt* 3, caus. 5, qu. 1, ibi: *Sed vim earum dolose manifestaverit*.

Quinto requiritur, quod libellus contineat 8 non solum contumeliam, sed et simul delictum aliquod considerabile; quia si contineret solum contumeliam, non libellus famosus, sed iniuria in scriptis dicenda esset. Theodoric. de Delict. privat., c. 2, aphorism. 16, n. 32; Ursaya l. c., n. 95; Raynald. l. c., n. 19 et seq., et plures alii apud ipsum.

Dicta requisita debent cumulative concurrere 9 ad hoc, ut quis dicatur reus libelli famosi, quia si unum vel alterum ex his deficiat, deficit nomen et crimen libelli famosi; et remanet crimen et actio iniuriarum. Binsfeld. de Iniur. et damno dato, c. 1, qu. 13, concl. 3 et 4; Carpzov. Practic. crimin., qu. 98, n. 50; Maresca penes Anell. De Sarno in Prax. crim. part. 2, vers. *Debet sane*; Raynald. l. c., n. 23, et alii passim.

Unde qui ioco facit libellum famosum, non 10 incidit in crimen, et poenam libelli famosi; arg. l. *Si non convicii* Cod. de Iniur., et leg. *Item apud Labeonem*, § *Meminisse*, ubi Glossa, ff. eodem tit., et sic tenent Surd. decis. 89; Thorvot. decis. 50, num. 6 et 7; Navarr. collect. 2 ad pragmat. 1 de Iniur., n. 4; Carpzov. loco cit., qu. 98, num. 58; Gargareus Tract. de Libello famoso, c. 4, n. 10, et c. 7, n. 50; Raynald. l. c., n. 26 et seq., et plures alii apud ipsos. Qui omnes aiunt praesumi ioco 11 factum, quoties non apparet de causa propter quam quis moveri potuerit. Et quoties impu- 12 tatus sit iuvenis laetus; et ut dicitur: *allegro e faceto*, seu bonae famae.

Item non incidit in poenam libelli famosi, 13 qui mittit epistolam alicui in iniuriam, et infamiam alterius cum expressione et mandato, quod illam teneat secreto. Vel etiam mittit 14 ipsi iniuriato, qui praesumitur eam secreto retenturus. Farinac. quaest. 105, num. 487, et conclus. 123, num. 5; Ursaya l. c., n. 133, n. 38, vers. *Quinta ratio*, part. 5; Raynald. l. cit., n. 24 et seq., et alii plures apud ipsos.

- 15 Item non incidit in crimen et poenam libelli famosi, qui provocatus et lacessitus libello famoso, libellum in auctorem primi conficit, et crimina in ipsum retorquet, l. *Qui cum*, § *Idem*, ff. de Bon. libert., ibi: *Et si ab eo petitus retorsit in eum crimina; ignoscendum est enim ei, qui voluit se ulcisci provocatus*, ibique Glossa verb. *Retorsit*, ibi: *Ignoscendum ei, qui non facit sponte*, et c. *Ad limina* 30, qu. 1, ibi: *Inculpabile iudicandum est, quod necessitas intulit*¹.
- 16 Hinc multi sancti Patres scriptis lacessiti cum mordacitate, et cum aliis iniuriis pariter in scriptis responderunt, ut patet de S. Gregorio Nazianzeno in eius vita et oratione de Episcopis; de S. Hieronymo in Apologia contra Ruffinum; de S. Bernardo lib. 4 de Consideratione; de S. Thoma in opusc. 19; de S. Bonaventura in Apologia contra Gulielmum de Sancto Amore; et de aliis pluribus. Et sic tenent Ursaya l. c., n. 111, cum aliis ibi citatis; Farinac. qu. 104, n. 488; Raynald. loc. cit., a num. 29, cum pluribus citatis.
- 17 Libellos famosos facientes, publicantes, consulentes, seu mandantes fieri seu publicari, et huiusmodi, committunt crimen gravissimum et detestabile, ut recte notant Farinac. qu. 105, n. 490; Raynald. loc. cit., n. 2, et alii communiter; et comprobatur ex constitutione S. Pii V, incip. *Romani Pontificis providentia*, in princip.
- 18 Insuper rei huius detestabilis criminis subiacent gravissimis poenis; iure enim canonico sancitum est, quod tales rei anathematizentur, fustibus ac verberibus carpantur; can. *Qui in alterius* 1, can. *Quidam* 2, et can. *Si qui inventi fuerint* 3, caus. 5, quaest. 1; Farinac. qu. 105, num. 422 et sequent.; Panimoll. decis. 52, adnot. 1, num. 42; Ursaya loc. cit., num. 108, et alii. Et secundum cit. constit. S. Pii V, incip. *Romani Pontificis providentia*,

libellos famosos retinentes, facientes, dictantes, etc., in Statu Ecclesiae, gravissimis poenis sunt puniendi, et bonorum confiscatione, et aliquando etiam ultimo supplicio.

De iure autem civili huiusmodi rei efficiuntur infames et intestabiles, leg. *Ob carmen* ff. de Testibus, et l. *Lex Cornelia*, § *Si quis*, ubi Glossa verb. *Intestabilis*, ff. de Iniuriis; Ursaya loc. cit., num. 107, et alii. Insuper aliquando fustigantur, aliquando ad triremes transmittuntur, et aliquando ultimo supplicio condemnantur, l. unic. Cod. de famoso Libello; Panimoll. l. c., sub n. 42, et alii apud ipsum Ursaya l. c., n. 103 et sequent., ubi refert exemplum de quodam Cremonensi, qui ob malos versus et similes cantilenas contra Clementem VIII praedefunctum, et nonnullos Cardinales fuit decapitatus, et confiscatione bonorum plexus. Idem evenit abbati Francisco Dominico Rivarola, qui ob similes libellos contra Clementem XI fuit capite punitus in Urbe die 4 Aug. 1709, nec non Caietano Vulpino die 5 Febr. 1720.

Eadem poena puniuntur mandantes, cooperantes et consulentes fieri libellos famosos; omnes enim isti concurrunt in genere causae efficientis, et dicuntur illos componere et facere, l. *Lex Cornelia*, § *Si quis librum*, ff. de Iniur.; Gargiareus de Libello famoso, cap. 9, num. 3 et 18; Farinac. quaest. 105, n. 442 et seqq.; Ursaya, l. c., num. 125; Raynald. loc. cit., § 4 et 6, n. 50, et alii plures apud ipsos.

Eadem poena puniuntur invenientes libellum famosum, et illum non lacerantes, nec comburentes, sed aliis manifestantes; l. unic. Cod. de famoso Libello, ibi: *Si vero non statim easdem chartulas, vel corruperit, vel igne consumpserit, sed vim earum manifestaverit, sciat, se quasi auctorem huiusmodi delicti, capitali sententiae subiugandum*; et late Fari-

¹ Auctor, ut ego opinor, de foro externo et criminali iudicio loquitur, quo spectant leges, quas citat, non vero de foro conscientiae. Sed si de foro conscientiae sermo sit, quis unquam probare poterit licitum esse homini Christiano libello famoso per libellum famosum respondere? Lex enim Christi diligere inimicos iubet, eisque benefacere; percutienti consulit alteram maxillam praebendam, et tollenti pallium dandum quoque tunicam esse. Item cum eadem Christi lex, tum etiam lex ipsa naturae odio habere proximum vetat, iram compescere iubet, ac ea omnia prohibet, quae homines ad iram et odium apta sint provocare. Age vero: fac hominem libello famoso lacessitum, libello alio famoso, ac recriminatione publica respondere, dum tamen id necessarium ita non sit ad propriam defensionem, ut alia via non suppetat, quis non videat, praeceptum illud infringere, quo iubemur inimicos diligere eisque benefacere, quo tenemur patienter iniurias ferre ac iniuriam irroganti parcere; quo denique odium proximi prohibetur, et ea omnia interdiciuntur, quae ad iram et odium proximi incitare possint et debeant? Si res ita se habet, ut revera est; qua ratione probari pot-

erit usus libelli famosi in homine Christiano, qui per libellum antea lacessitus fuerit? Atque hinc liquet, quam inepte, ad suam comprobendam assertionem, attulerit Lucius sanctos Ecclesiae Patres, qui non libellis neque iniuriis usi sunt in refutandis adversariis; sed veritatis studio ac virtutis amore, fervore quodam incitati adversus haereticos, vel novatores, aut scandalosos homines, obiurgationes ac tales phrases adhibuere, quae vel detestandos errores, vel noxias novitates, vel improbatos ac perniciosos mores, aut obstinatam perversorum hominum malitiam exprimerent ac veluti horrendam Christianae plebi praedicarent. At ita scribere non est *iniuriis* respondere, nulla enim iniuria fit homini perverso, dum publici ipsius errores, ac perversi et humano generi noxii mores obiurgantur ac maledictis etiam palam reprehenduntur. Si vero quisquam Patrum iniuriis in adversarium responderit, secus ac patientia et charitas Christiana postulat, a culpa in illa actione liberari non potest; sed praedicanda potius erit poenitentia eximia, qua culpam illam expiavit, et poenitentes imitandi erunt, non vero irati, ac iniuriis proximum afficientes.

nac. qu. 105, n. 450 et sequent.; Raynald. loc. cit., § 2, n. 5 et sequent., ubi tres rationes assignat. 1. Quia retinens libellum famosum praesumitur illius auctor. 2. Quia videtur habere animum manifestandi. 3. Quia dat occasionem, ut libellus ab aliis possit inveniri et videri.

22 Eadem poena puniuntur dictantes, scribentes et exemplantes libellum famosum, l. *Lex Cornelia*, § *Si quis librum*, in verb. *Scripserit*, ff. de Iniuriis, leg. *Item apud Labeonem*, § *Haec in verbo scribit*, ff. eodem, et expresse cavetur in cit. constit. S. Pii V, incip. *Romani Pontificis providentia*; Panimoll. dec. 52, adnot. 1, num. 17; Farinac. qu. 104, n. 446; Bursat. consil. 20, num. 55, et communis aliorum.

23 Eadem poena puniuntur componentes carmina, cantiones, et similia in detractionem famae alicuius, l. *Lex Cornelia*, § final., et ibi Glossa in verbo *Epicheia*, et in verbo *Sive scripturam* ff. de Iniuriis; Farinac. qu. 105, n. 467 et seq., cum multis aliis a se citatis; Panimoll. dec. 12, adnot. 1, n. 30, et alii passim. Item eadem poena puniuntur eas cantiones cantantes, textu expresso in l. *Item apud Labeonem*, § *Haec autem*, ibi: *Vel cantant aliquid, quod pudorem alicuius laedat*, ff. de Iniuriis; Farinac. l. c., n. 468; Panimoll. l. c., n. 31, et alii.

25 Eadem poena puniuntur facientes libellum famosum contra mortuum, quia non est minor iniuria, quae infertur mortuo, quam vivo, l. 1 ff. de His quae ut indignis; Ursaya loc. cit., n. 138; Muta ad Pragm., tit. 40 de Poen. eden. famos. libell., n. 37, et alii. Et patet exemplo adducto supra sub n. 18, de quodam Cremomensi, qui fuit decapitatus ob malos versus, et similes cantilenas confectas contra Clem. VIII praedefunctum.

26 Eadem et maiori poena puniuntur, qui libellum famosum faciunt, non sub nomine suo, sed sub nomine alterius; ipsi enim magis delinquere videntur, cum alium, ad se excusandum, de huiusmodi crimine falso inculpate intendunt; leg. *Lex Cornelia*, § *Si quis librum*, ibi: *Etiamsi alterius nomine*, et ibi Glossa, ff. de Iniuriis; Farinac. quaest. 105, num. 472; Panimoll. loc. cit., n. 27, et alii communiter.

27 Eadem poena puniuntur, qui faciunt cadere in terram libellum famosum, ad effectum ut publicetur. Hoc enim idem est, ac si illum publicassent, sive illum confecerint ipsi, sive ab aliis acceperint; l. 1 Cod. de famoso Libello, ibi: *Sed vim earum manifestaverint*, et ibi Glossa; Farinac. qu. 105, n. 458 et seq., cum aliis ibi citatis; Panimoll. l. c., n. 26, et alii passim.

28 Eadem poena puniri possunt bibliopolae et mercatores librorum, ementes, retinentes et

vendentes libellos famosos; sunt enim causa, ut ab aliis legantur. Gargiareus de Libello famoso cap. 8, n. 50; Coler. decis. 154, n. 8 et seq.; Ursaya l. cit., n. 139, et alii passim.

Ex dispositione cit. constitutionis S. Pii V 29 incip. *Romani Pontificis providentia*, et constitutionis Gregorii XIII, relatis a Navarr. in Summ. Bullar., p. 2, comm. 83, n. 1, appellatione libelli famosi continentur pariter, nedum, ut vulgo dicitur *li avvisi secreti*, ut plurimum continentes laesionem alterius famae, in quibus constitutionibus contra illos conficientes imponitur poena mortis; sed etiam pasquilli, vulgo *pasquinate*. Ursaya l. c., n. 147, cum aliis ibi adductis.

Si famosus libellus respiciat statum alicuius 30 religionis in communi, v. g. ordinis Praedicatorum, Minorum, Augustinensium, Carmelitarum, Societatis Iesu, et huiusmodi, ultra supradictas poenas, auctor est ipso facto excommunicatus excommunicatione maiori Papae reservata, ut observat Navarr. in Summario Bull., part. 2, comm. 83, num. 7; Ursaya loc. cit., num. 143, ubi notat, quod in eadem excommunicationem non incurrit conficiens libellum famosum contra privatum religiosum, eius personam tantum infamando, quia constitutiones apostolicae respiciunt favorem religionis in communi, non autem alicuius religiosi in particulari. Navarr. et Ursaya loc. cit.; Medina de Confess. l. 1, c. 15, n. 35, et alii passim.

Poena libelli famosi habet locum etiam si 31 quis in eo verum dixerit, l. 2 Cod. de famoso Libello, ubi Gloss. in verb. *Sane*; Oltrad. consil. 53, num. 2; vers. *Si per libellum*; Azor. in summ. de famos. Libell., n. 2, in fin.; Boss. tit. de Iniur. num. 4, post princip., vers. *Nec obstat*; Covarruv. Variar. resolut. lib. 1, c. 11, num. 5, circa med.; Panimoll. dec. 52, adnot. 2, num. 9, et alii adducti per Farinac. in Praxi crimin., tit. de var. divers. crimin., qu. 101, num. 24 et 244, et aperte id disponitur in cit. constit. S. Pii V, incip. *Romani Pontificis providentia*, et comprobatur Gauzzin. de Confiscat., conclus. 13, ampliatur. 91, num. 2 et 4, ubi testatur dispositionem dictae constitutionis S. Pii V esse in viridi observantia, et diversis casibus occursis, ita fuisse decisum, prout etiam refert Farinac. consil. 30, num. 109, t. 1, et ex ipso Panimoll. d. 52, adnot. 2, n. 11, adducens diversa exempla.

Non desunt tamen doctores tenentes contra- 32 rium, scilicet poenam libelli famosi non habere locum, quando sunt vera in libello expressa. Sic multi apud Farinac. l. c., qu. 104, n. 242 et seq.; Raynald. l. c., n. 24 et seq.; Famian., Centolin. in Adnot. ad consil. crimin., 30; Farinac. litt. V, vers. *Contrarium videtur voluisse*.

- 33 Qui detraxerunt aliis libello famoso continente vel falsum crimen, vel verum occultum, ad quid teneantur? Vide verb. *Detractio*, art. 2 per tot., ubi salva proportionem abunde dictum est de simili obligatione.

NOVAE ADDITIONES EX ALIENA MANU.

- 34 Publicum iudicium ex senatusconsulto redditum est ob libellum famosum; l. 6 ff. de Iniur.; cuius poena capitis est, l. unic. Cod. de famoso Libello.
- 35 Non male vero nostri interpretes poenam hanc capitis restrinxerunt ad famosum libellum, quo alicui obiciuntur gravia et capitalia crimina ab eo, qui saevitiae iudicum aut principis adrepere satagit. Absurdum namque foret ob quamcunque contumeliam scripto factam imminere reo poenam capitis. Confirmatur communis haec sententia tum per verba mox cit. legis unicae Cod. de famos. Libell., tum per constitutiones, quae sunt in Codice Theodosiano sub eodem titulo. Potissimum vero vide 4, 5, 8 et 10.
- 36 Puniunt imperatores Valentinianus et Valens eos quoque capite, qui libellum inventum non illico consumpserint, sed aliis sensum eius manifestaverint. Id sane durum videtur. Sed restringenda verba ad eum sunt, qui contenta

libello crimina effert dolo malo, ut periculum ex ea re capitis creet infamato.

Quod qui fecit, cum eo non valde duriter agetur, si ea poena afficiatur ipse, cuius spectaculo in alterius cervicem crudelem animum satiare voluit. Caeterum si quis non dolo id faciat, sed *vicio linguae atque impotentia*, dum cognita tacere nescit, durissimum foret poenam capitis *garrulitati* statuere. Iniuria enim sine dolo atque affectu iniuriandi nequaquam committitur, garrulitas autem non dolus, sed culpa est.

Restat ut disseramus de poena eius, qui non appetierit famoso libello vitam et salutem alterius, sed famam tantummodo, atque existimationem. Nihil autem nominatim scriptum est, nisi quod damnatus ob carmen famosum fiat intestabilis; l. 5, § *Si quis librum*, ff. de Iniur., l. 2 ff. de Testib. Sed cum iurisconsultus dicat in d. l. 5, si condemnatus sit, qui id fecit intestabilem ex lege esse iuberi, satis indicat aliam fuisse poenam, quae sententia iudicis infligeretur. Quae cum prodita non sit, dicamus puniendum reum extra ordinem arbitrio iudicis. Haec de poena famosi libelli de iure civili. Quod autem innovatum sit Summorum Pontificum constitutionibus, indicat Auctor.

LIBERALITAS

Vide verb. *AVARITIA*, num. 12.

LIBRI

Summarium.

1. Sub poena excommunicationis latae sententiae tenetur quisque suscipere pro sacris et canonicis omnes libros Novi et Veteris Testamenti a Concilio Trident., sess. 4, in Decreto de canonicis scripturis enumeratos. - 2. Libros de rebus sacris sine nomine auctoris nullus imprimere potest, nec illos vendere, vel apud se retinere, nisi prius sint examinati et approbati ab Ordinario sub poena excommunicationis et pecuniaria apposta a Concilio Lateranensi et Tridentino. - 3. Regulares, ultra examinationem et approbationem huiusmodi, licentiam quoque a suis superioribus impetrare tenentur. - 4. Et utramque concessionem debent imprimi facere ad principium operis. - 5. Libros scriptos communicans vel vulgans ante examen et approbationem, subicitur poenis, quibus et impressores; et eos habentes vel legentes, nisi prodant auctores, pro auctoribus habebuntur. - 6. Librorum approbatio danda est in scriptis et gratis, sicuti et examen est gratis faciendum. - 7. Libri non sunt imprimendi sine nomine auctoris, vel certi collegii. - 8. Libri imprimi non possunt Romae absque licentia Cardinalis Vicarii, et

magistri Sacri Palatii. - 9. Alibi vero imprimi non possunt absque licentia Ordinarii et inquisitoris. - 10. Librarii seu impressores imprimentes absque his licentiis incurrunt excommunicationem et poenam amissionis librorum et centum ducatorum. - 11. Libri auctorum degentium in statu Ecclesiae imprimi non possunt extra statum sine licentia Card. Vicar. et magistri Sacri Palatii (et extra), sine licentia Inquisitorum; aliter impressi ipso facto sint prohibiti, et aliae poenae ab imprimente incurruntur. - 12. Libri de miraculis, gratiis, beneficiis et aliis quae dicuntur accepta ope alicuius defuncti cum opinione sanctitatis, a Sede Apostolica non canonizati nec beatificati, imprimi non possunt sine licentia Sedis Apostolicae. - 13. Impressores et bibliopolae habentes libros lutheranos, aut aliorum haereticorum, aut de haeresi suspectos, quas poenas incurrant, nisi eos consignent inquisitoribus. - 14. Libri sine nomine typographi vel loci impressionis, vendi non possunt sub poena confiscationis librorum. - 15. Libros furto extrahere, seu subtrahere ex bibliothecis regularium est prohibitum sub poena excommunicationis latae sententiae Papae reservatae. - 16. Referuntur ad hoc summarie variae constitutiones Pontificiae, usque ad n. 33.

- 1 Libros Novi et Veteris Testamenti a Concilio Tridentino, sess. 4, in decr. de Canon. Script., enumeratos, qui integros cum omnibus suis partibus, prout consueverunt legi in

Ecclesia catholica, et habentur in veteri vulgata latina editione, non suscipit pro sacris et canonicis, est excommunicatus. Conc. Trid. loc. cit.

- 2 Libros de rebus sacris sine nomine auctoris nullus imprimat, vel imprimere faciat, et illos non vendat, vel apud se retineat, nisi prius sint examinati et approbati ab Ordinario, sub poena excommunicationis et pecuniae appositae in canone Concilii Lateranensis, sess. 10, de Impressione librorum, sub Leone X. Sic expresse Concil. Trident. Decret. cit. sess. 4, in decreto *De editione et usu sacrorum librorum*.
- 3 Regulares, ultra examinationem et approbationem huiusmodi, licentiam quoque a suis superioribus impetrare tenentur, recognitis per eos libris, iuxta formam suarum ordinationum. Concil. Trid. l. c., et sic habetur etiam in instructione Clementis VIII auctoritate regulis indicis adiecta, § 2 de Impressione librorum.
- 4 Ubi additur, quod *utramque concessionem, quae appareat, ad principium operis imprimi faciant*.
- 5 Libros scriptos communicans vel vulgans ante examen et approbationem, subiicitur poenis quibus et impressores. Et eos habentes, vel legentes, nisi prodant auctores, pro auctoribus habebuntur. Sic expresse Conc. Trid. loc. cit.
- 6 Librorum approbatio danda est in scriptis; atque ideo in fronte libri, vel scripti vel impressi authentice appareat, idque totum, hoc est, et probatio et examen gratis fiat; sic expresse Conc. Trid. l. c.
- 7 Libri non sunt imprimendi sine nomine auctoris, vel certi Collegii. Concil. Trid. l. c., et cit. Instruct. Clementis VIII, de Impressione librorum § 1, ubi sic expresse habetur, ibi: *Nullus liber in posterum excudatur, qui non in fronte nomen, cognomen et patriam praeferat auctoris. Quod si de auctore non constet, aut ob iustam aliquam causam, tacito eius nomine, Episcopo et inquisitori liber edi posse videtur, nomen illius pro nomine auctoris describatur, qui librum examinaverit, atque approbaverit. In his vero generibus librorum, qui ex variorum scriptorum dictis, aut exemplis; aut vocibus compilari solent, is qui laborem colligendi et compilandi susceperit, pro auctore habeatur*. Haec ibi.
- 8 Libri imprimi non possunt Romae absque licentia Cardinalis Vicarii Papae, et magistri Sacri Palatii. Leo X, Const. 12, incip. *Inter sollicitudines*, quae est Concil. Lateran. V, sess. 10, const. 3.
- 9 Alibi vero imprimi non possunt absque licentia Ordinarii et inquisitoris haereticae pravitatis. Leo X in cit. const., incip. *Inter sollicitudines*, et Conc. Lateran. V, sess. 10, et Conc. Trid. sess. 4 in decreto *De editione et usu sacrorum librorum*.
- 10 Librarii seu impressores imprimentes absque his licentiis, incurrunt excommunicationem et poenam amissionis librorum et centum ducatorum applicandorum fabricae S. Petri Romae. Leo X, cit. const., incip. *Inter sollicitudines*, et Concil. Lateran. V, cit. sess. 10.
- Libri auctorum degentium in Statu Ecclesiae, imprimi non possunt extra Statum sine licentia Cardinalis Vicarii et magistri Sacri Palatii, et extra, sine licentia inquisitorum; aliter impressi ipso facto sunt prohibiti, et aliae poenae ab imprimente incurruntur. Urban. VIII, const. 50, incip. *Sanctissimus*.
- Libri de miraculis, gratiis, beneficiis et aliis, quae dicuntur accepta ope alicuius defuncti cum opinione Sanctitatis a Sancta Sede Apostolica non canonizati nec beatificati, imprimi non possunt sine licentia Sedis Apostolicae. Urban. VIII, constitut. 37, incipien. *Sanctissimus*.
- Impressores et bibliopolae habentes libros Lutheranos, aut aliorum haeticorum, seu de haeresi suspectos, quas poenas incurrant, nisi eos inquisitoribus tradant, aut consignent? Pius IV, constit. 76, incip. *Cum pro munere*, assignat.
- Libri sine nomine typographi vel loci impressionis vendi non possunt, sub poena confiscationis librorum. Conc. Mogunt. IV, c. 99; Conc. Coloniens. III, part. 12, c. 9.
- Libros furto extrahere seu subtrahere ex bibliothecis regularium est prohibitum, sub poena excommunicationis latae sententiae Papae reservatae, ut constat ex pluribus pontificiis constitutionibus pro variis religionibus diversis temporibus emanatis, quae summarie hic subnectuntur, prout referuntur a Pittono in Collectione Constitutionum Pontificiarum ad regulares.
- « 1568, 4 Novembris. Universis et singulis personis ecclesiasticis saecularibus et regularibus, mandatur, ne ex Bibliothecis ordinis S. Francisci, aut earum aliqua, librum aliquem aut quinternum furto subtrahere quoquo modo praesumant, sub poena excommunicationis, cuius absolutionem Romano Pontifici (excepto mortis articulo) reservat S. Pius V in Const. quae incipit: *Cum sicut accepimus*, apud Flavium Cherubin. in Compend. Bullar. tom. 2, pagin. mihi 129, et refert etiam Roderic. in Collect. privilegior. regular., tom. 2, bulla 17. »
- « 1587, 3 Octobris. Minister ac commissarius generalis, ministri provinciales, commissarii, guardiani, caeterique Fratres Minores de Observantia S. Francisci, aliaeque omnes personae ecclesiasticae saeculares et regulares nullo praetextu audeant per se vel alios amovere vel amoveri facere de bibliothecis dicti ordinis libros ibidem existentes, quinternas, folia, nec res aliquas, sub excommunicationis latae sententiae poena (reservata Papae absolutione) ipso facto incurrenda, neque consulere, vel alicui auxilium praestare praesumant, sub eadem poena, nec non privationis vocis activae

- et passivae, ac inhabilitatis perpetuae ad quaelibet officia dictae religionis obtinenda. Monasteriorum guardiani munus guardianatus non assumant, nisi prius in praesentia discretorum loci, in quo fuerit aliqua bibliotheca, subscripserint cum dictis discretis inventarium dictorum librorum, quod erit etiam a quolibet ministro provinciali, et dictae provinciae commissario singulis annis revidendum. Si praedicta non fuerint facta, guardianus et minister ac commissarius sint statim privati et inhabiles ad quaecumque officia. Sixtus V apud Cherub., in Bullar. Roman., tom. 2, const. 67, quae incipit *Cum sicut*. » Vide P. Ubaldum Giraldu a S. Caetano in suis Notis et Accessionibus ad P. Carolum Antonium Thesaurum in sua de poenis ecclesiasticis praxi, verb. *Bibliothecae*, c. 1, pag. 82, editionis Patavinae, an. 1761.
- 18 « 1593, 29 Maii. Amoventes et subtrahentes ex bibliothecis ordinis Fratrum Beatae Mariae de Monte Carmelo libros et monumenta, sive impressa sive manuscripta, excommunicationis sententiae ipso facto incurrendae (a qua ab alio, quam a Romano Pontifice, nisi in mortis articulo absolvi non possint), subiacent. Clemens VIII apud Cherub., in Bullar. Rom., t. 3, constit. 24 quae incipit: *Quae ad tuendam*, § 1. »
- 19 « 1625, 13 Februarii. Interdicitur et prohibetur, ne de caetero quisquam quosvis libros, vel quinternas, aut folia sive manuscripta sive impressa, bibliothecae Genuensi ordinis Fratrum Minorum S. Francisci de Paula assignata et assignanda quovis quaesito colore audeat ex dicta bibliotheca extrahere, vel praesumat permittere ut extrahantur vel removeantur, sub excommunicationis ac privationis vocis activae et passivae poenis per contrafacientes incurrendis. Urbanus VIII apud Cherubin., in Bullar. Rom., t. 5, const. 44, incip. *Conservationi*, et refert etiam Peyrin. de Privil. Regular., tom. 2, constitut. 4 eiusdem Pontif., pag. 1278. »
- 20 « 1626, 23 Martii. Nemo de caetero, quavis auctoritate fungens, libros, vel quinternas, seu folia, sive impressa sive manuscripta bibliothecis domorum regularium ordinis Fratrum Praedicatorum hactenus donata seu assignanda, ex eisdem bibliothecis extrahere, seu ut extrahantur permittere aut consentire, sub quovis praetextu, audeat seu praesumat, sub excommunicationis, nec non privationis vocis activae et passivae per contrafacientes eo ipso incurrendis poenis, prout interdicit et prohibet Urbanus VIII apud Cherub. in Bullar. Roman., tom. 4, constit. 55, quae incipit: *Cum sicut accepimus*. »
- 21 « 1628, 31 Octobris. Vicarius generalis et Fratres Minimi pro tempore existentes Collegii S. Francisci de Paula ad Montes in Alma Urbe, et aliae personae quaecumque, tam saeculares quam regulares nullas reliquias, nec libros seu volumina et scripta ab Ecclesia et bibliotheca dicti collegii ullo modo amovere, transportare, distribuere, seu mutuo dare audeant seu praesumant, sub excommunicationis eo ipso incurrendae sententia. Urbanus VIII apud Cherub. in Bull. Rom., tom. 4, const. 96, quae incipit: *Iustis et honestis*. »
- « 1637, 13 Octobris. Nemo libros, aut quinternas, vel folia, sive impressa sive manuscripta bibliothecis, aut paramenta et ornamenta quaecumque ecclesiis Fratrum Minorum S. Francisci de observantia Recollectorum provinciae Granatensis donata vel donanda audeat vel praesumat ex dictis bibliothecis et ecclesiis respective extrahere, seu quibusvis aliis ecclesiis et monasteriis, ac locis piis, aut personis commodare; sive ut extrahantur, seu commodentur permittere. Et hoc sub excommunicationis ac privationis vocis activae et passivae poenis per contrafacientes incurrendis, intendit ac prohibet Urbanus VIII in Bullar. Roman., tom. 5, constit. 235, quae incipit: *Conservationi*. »
- « 1638, 20 Iulii. Interdicitur et prohibetur sub excommunicationis ac privationis vocis activae et passivae poenis per contrafacientes incurrendis, ne de caetero quisquam libros vel quinternas, aut folia sive impressa sive manuscripta ex bibliothecis Fratrum Ordinis Minorum S. Francisci Cappuccinorum extrahere, sive ut extrahantur permittere audeant seu praesumant. Provincialibus tamen et diffinitoribus dicti ordinis coniunctim procedentibus permittitur, ut per eorum syndicos possint libros inutiles cum aliis utilibus commutare; superioribus vero singularum huiusmodi domorum conceditur, ut dictos libros valeant extrahere pro usu praedicatorum ordinis; ac fratribus facultas tribuitur illos ad suas cellas deferendi, relictis tamen in bibliotheca nominibus suis, et librorum. Postquam autem dicti praedicatores et fratres illis usi fuerint, illico ad bibliothecas sub eisdem poenis reportent. Urbanus VIII in Bull. Rom., tom. 5, const. 249, quae incipit: *Conservationi*. »
- « 1642, 25 Martii. Nullus ex religione Discalceatis ordinis Beatae Mariae de Monte Carmelo congregationis Hispaniae audeat vel praesumat ex bibliothecis domorum regularium huiusmodi ordinis libros, vel quinternas, aut folia impressa sive manuscripta extrahere, seu commodare, aut donare, sub excommunicationis maioris poena, etiam a quovis saeculari, vel alterius religionis seu congr. regulari, qui praedicta extraxerit, vel utenda acceperit, aut sibi retinuerit, ipso facto incurrenda. Urbanus VIII in Bull. Rom., tom. 5, const. 302, quae incipit: *Conservationi*. »
- « 1643, 6 Februarii. Interdicitur et prohibetur, ne de caetero quisquam libros, vel quinternas, aut folia, sive impressa sive manuscripta extrahere, seu commodare, aut donare, sub excommunicationis maioris poena, etiam a quovis saeculari, vel alterius religionis seu congr. regulari, qui praedicta extraxerit, vel utenda acceperit, aut sibi retinuerit, ipso facto incurrenda. Urbanus VIII in Bull. Rom., tom. 5, const. 302, quae incipit: *Conservationi*. »

terna, aut folia sive impressa sive manuscripta sub quovis praetextu et bibliothecis et domibus regularibus Fratrum ordinis Eremitarum S. Augustini Discalceatorum extrahere seu asportare, aut ut extrahantur seu asportentur permittere, sub excommunicationis ac privationis vocis activae et passivae poenis per contrafacientes eo ipso incurrendis, audeat seu praesumat. Urbanus VIII in Bullar. Rom., tom. 5, const. 319, quae incipit: *Conservationi*. »

26 « 1643, 23 Decembris. Nullus sive generalis sive provincialis minister, aut alius quivis superior ordinis Minorum S. Francisci Recollectorum, e sacristiis et bibliothecis conventuum eorumdem Fratrum Recollectorum de provincia Granatensi audeat vel praesumat ulla paramenta et ornamenta ecclesiastica, aut libros, vel quinterna, vel folia amovere, aut cuiquam commodare in virtute sanctae obedientiae, etc., prout prohibet Urbanus VIII in Bullar. Rom., tom. 5, constitut. 332, quae incipit: *In his quae*. »

27 « 1651, 27 Iulii. Interdicitur et prohibetur, ne de caetero quispiam libros, quinterna, folia, aut scripturas tam impressa quam manuscripta bibliothecis domorum Fratrum ordinis Minorum S. Francisci de observantia Reformatorum donata vel donanda, quibusvis personis commodare, aut sub quovis quaesito colore e dictis bibliothecis, seu eorum aliqua extrahere et asportare, seu ut commodentur, vel extrahantur et asportentur permittere aut consentire praesumat, sub excommunicationis latae sententiae (reservata Papae absolutione) ac privationis vocis activae et passivae poenis per contrafacientes eo ipso incurrendis. Permittitur tamen dictarum domorum Fratribus Verbum Dei praedicantibus et studiis operam navantibus libros, quinterna et folia huiusmodi e dictis bibliothecis extrahere, et illis in eorum cellulis tantum uti; sed finito usu huiusmodi, illos seu illa ad dictas bibliothecas respective sub eisdem poenis referre teneantur. Innocentius X in Bullar. Roman., tom. 5, const. 47, quae incipit: *Conservationi*. »

28 « 1656, 3 Iulii. Sub excommunicationis latae sententiae, ac privationis vocis activae et passivae poenis per contrafacientes eo ipso incurrendis, interdicitur et prohibetur, ne de caetero quispiam libros, aut scripturas, seu quinterna, vel folia tam impressa quam manuscripta bibliothecis Fratrum ordinis Minorum S. Francisci Cappuccinorum donata vel donanda, quibusvis personis (praeterquam Fratribus dicti ordinis, qui quidem libros a bibliothecis huiusmodi respective de superioris seu bibliothecarii pro tempore existentis licentia extrahere, et eis pro communi conventuum huiusmodi, et particulari Fratrum dicti ordinis usu in suis cellulis, Fratribus quoque eiusdem ordinis verbum Dei praedicantibus, qui etiam extra suos

conventus uti possint, sed finito usu huiusmodi ad dictas bibliothecas respective, sub praedictis poenis subito reportare omnino debeant) commodare, aut sub quovis quaesito colore a dictis bibliothecis extrahere et asportare, seu ut commodentur aut extrahantur, et asportentur permittere aut consentire audeat seu praesumat. Alexander VII in Bullar. Rom. tom. 5, const. 21, quae incipit: *Conservationi*. »

« 1657, 2 Octobris. Universis et singulis 29 personis ecclesiasticis, tam saecularibus quam regularibus, ac etiam laicis interdicitur et prohibetur, ne sub quovis praetextu, per se vel alios e bibliotheca Sancti Martini de Senis ordinis Eremitarum S. Augustini, libros, sive typis editos, sive manuscriptos, nec non picturas et antiquitates extrahere seu extrahi facere, vel ut extrahantur permittere audeant seu praesument, sub excommunicationis poena latae sententiae (reservata Papae absolutione), et insuper quoad regulares, etiam privationis vocis activae et passivae eo ipso incurrenda. Alexander VII in Bull. Rom., tom. 5, const. 43, incip. *Cum sicut*. »

« 1658, 24 Septembris. Interdicitur et pro- 30 hibetur sub excommunicationis latae sententiae, ac privationis vocis activae et passivae poenis per contrafacientes eo ipso incurrendis, ne quispiam libros, quinterna, scripturas publicas et privatas, indulta, privilegia, tam impressa, quam manuscripta ex archivis et conventibus ac bibliothecis Canonicorum Regularium congregationis S. Augustini in regno Portugalliae existentibus extrahere, aut aliis commodare audeat seu praesumat. Alexander VII in Bullar. Rom., tom. 5, const. 56, quae incipit: *Conservationi*. »

« 1708, 21 Novembris. Interdicitur et prohi- 31 betur, ne quispiam extrahat quomodolibet libros, chartas et mobilia quaecunque ex bibliotheca monasterii SS. Fabiani et Sebastiani extra muros Urbis, sub poena excommunicationis latae sententiae Papae reservatae, et quo ad regulares, etiam privationis vocis activae et passivae. Clemens XI, constit. *Cum sicut dilectus*. »

« 1713, 19 Maii. Interdicitur et prohibetur sub 32 poena excommunicationis latae sententiae Papae reservatae, et quo ad regulares, etiam privationis vocis activae et passivae, ne quispiam extrahat libros et quinterna bibliothecae conventus S. Mariae Maioris Tiburis ordinis Fratrum Minorum de observantia S. Francisci extra ipsum conventum, absque auctoritate Apostolica. Clemens XI, const. incip. *Cum sicut dilectus*. »

« 1720, 12 Iulii. Interdicitur et prohibetur sub 33 poena excommunicationis latae sententiae Papae reservatae, et quo ad regulares, etiam privationis vocis activae et passivae eo ipso absque alia declaratione incurrenda, ne quispiam praesumat

extrahere vel asportare libros et scripturas ex publica bibliotheca nuper a Sanctitate Sua in conventu Fratrum ordinis Minorum S. Francisci

Conventualium nuncupatorum civitatis Urbis instituta. Clemens XI, constit. incip. *Cum nos.* »

LIBRI PROHIBITI

Summarium.

1. Libri prohibiti ex Indice sunt triplicis classis. - 2. Qui sint libri prohibiti in prima classe? - 3. Qui sint libri prohibiti in secunda classe? - 4. Qui sint libri prohibiti in tertia classe? - 5. Libri prohibiti in prima et secunda classe dupliciter differunt inter se, et assignatur talis differentia. - 6. Libri prohibiti in tertia classe, non ideo ponuntur in tertia et ultima classe, quasi sint minoris periculi et malitiae, adeoque minus prohibiti, ut male olim plures existimarunt. - 7. Unde ad evitandam confusionem, quam ob dictam malam intelligentiam pariebat recensita in tres classes librorum prohibitorum divisio, Novus librorum prohibitorum Index de mandato Alexand. VII fuit editus; retentis adhuc regulis prioris Indicis. - 8. Adducuntur regulae Indicis. - 9. Alexander VII, omnes poenas et censuras contra legentes, retinentes, etc. libros prohibitos hactenus latas, reduxit ad poenas contentas in constit. Pii IV, incip. *Dominici gregis*, super dicti Indicis Tridentini confirmatione edita. - 10. Poenae et censurae in dicta const. Pii IV contentae referuntur. - 11. Dicta const. Pii IV, quos libros, et qua poena eos percutiat? - 12. Legentes, tenentes, etc. libros prohibitos solum, quia sunt contra bonos mores et huiusmodi, nullam incurrunt excommunicationem, sunt tamen denunciandi. - 13. Adducitur ad hoc constitutio Apostolica. - 14. Hinc qui assereret, posse in conscientia retineri libros prohibitos non ob haeresim nec falsi dogmatis suspicionem, sed solum ob aliam causam, esset denunciandus, ut assertor propositionis temerariae et scandalosae. - 15. Item denunciandus esset, qui assereret, quod libri non perpetuo prohibiti, sed donec expurgentur, possunt retineri usquedum ad-

hibita diligentia corriganter; sicuti etiam denunciandi essent retinentes tales libros. - 16. Habentes libros quomodocunque prohibitos, non satisfaciunt illos comburendo, sed necessario eos deferre debent inquisitoribus. - 17. Unde libros prohibitos propria auctoritate comburentes, et ipsos non consignantes inquisitoribus, cum possunt sine gravi suo incommodo et periculo, peccant mortaliter. - 18. Non incurrunt autem excommunicationem aliasque poenas latas a Iulio III et Pio IV, usque ad num. 21. - 22. Qui consignant dictos libros prohibitos aliis habentibus licentiam illos legendi, non abdicantes a se dominium, sed tantum deponentes ad tempus, incurrunt excommunicationem. - 23. Econtra si illos ipsis tradant, abdicantes a se dominium, possessionem, licite faciunt, et religiosi, imo et alii saeculares satisfaciunt, si tradant in locum sequestratum, ut in bibliothecis regularium, usque ad n. 24. Card. autem Petra sentit contrarium, et quidem tutius. - 25. Licentiae legendi libros prohibitos non possunt hodie concedi, nisi a Summo Pontifice et a Sac. Congreg. S. Officii, aut a specialiter deputatis ab ipsis. - 26. Unde eas concedere non possunt Cardinales, Episcopi, Inquisitores, nec Generales ordinum, imo nec ipsimet possunt tales libros prohibitos legere, nisi habeant specialem sibi concessam licentiam. - 27. Quot conditiones requirantur, et quae ad incurr. excom. Papae reservatam, quae lata est in bulla Coenae, ad n. 38. - 39. Quinam veniant sub nomine *legentium* ad incurrendam censuram bullae Coenae, ad n. 43. - 44. Quinam vero veniant sub nomine *retinentium*, ad n. 57. - 58. Et quinam sub nomine *imprimantium*, ad n. 63. - 64. Quinam denique sub nomine *defendentium*, ad num. 66. - 67. Alia ad rem, ad n. 71. - Sequitur Appendix, sive novus de librorum prohibitionem Articulus.

- 1 Libri prohibiti ex Indice sunt triplicis classis. *Communis*, et patet ex ipsorum Indice iussu Concilii Tridentini edito, et a Pio IV approbato in const. incipiente *Dominici gregis*.
- 2 Libri prohibiti in prima classe sunt illi, qui sunt damnati seu prohibiti propter eorum auctores, quatenus ipsi sunt haeretici, aut de haeresi publice et communiter suspecti; unde omnes istorum libri tam editi quam edendi, de religione ex professo tractantes, quamvis de ea bene tractent, et nullam haeresim contineant, sunt prohibiti in prima classe, quia, ut expresse habet summarium, in c. *Fraternitatis* 4 de Haereticis, ibi: *Damnato auctore, damnantur eius scripturae, et libri et opera.*
- 3 Libri prohibiti in secunda classe sunt illi qui, sunt prohibiti non propter eorum auctores, qui sunt catholici, sed propter non sanam et moribus fidelium repugnantem doctrinam; aut aliquam, quam incidenter continent haeresim aut falsi dogmatis suspicionem.
- 4 Libri prohibiti in tertia classe sunt illi qui prohibiti propter ignotum nomen auctoris, et ob doctrinam quam continent malam, sive in genere *moris*, sive in genere *religionis*, sive in genere *fidei*.

Libri prohibiti in prima et secunda classe dupliciter differunt inter se. *Primo*, quia libri prohibiti in prima classe, sunt prohibiti principaliter propter eorum auctores, qui sunt haeretici, ideoque omnes eorum libri de religione tractantes, etiamsi sanam doctrinam contineant, sunt prohibiti. Libri vero prohibiti in secunda classe sunt prohibiti principaliter propter materiam pravam, quam continent, et non propter eorum auctores, qui sunt fideles Catholici. *Secundo*, quia libri prohibiti in prima classe, sunt prohibiti duplici excommunicatione, scilicet, et excommunicatione bullae coenae, et excommunicatione Indicis et Pii V ex const. incip. *Dominici gregis*. Libri vero prohibiti in secunda classe sunt prohibiti sola excommunicatione Indicis et Pii IV.

Libri prohibiti in tertia classe, non ideo in tertia et ultima classe ponuntur, quasi sint minoris periculi et malitiae, adeoque minus prohibiti, ut olim plures etiam ex classicis doctoribus existimarunt, putantes, quod gravitas malitiae, periculi, et consequenter prohibitionis, desumenda esset ex ordine classis, ita ut magis essent perniciosi et prohibiti, qui in prima classe, minus qui in secunda, et multo minus

qui in tertia classe. Nam contrarium a parte rei se habet, cum plures libri, ob ignotum auctorem, in tertia classe prohibiti, sint multo perniciosiores, quam libri prohibiti in prima et secunda classe, uti expresse dicit Alexander VII in constitutione super observatione librorum prohibitorum, incipiente *Speculatores domus Israel*, ubi § 1 postquam dixit, quod illa classium (trium scilicet supra specificatarum) distinctio plurimos non modo vulgares, sed etiam eruditos decipiebat, dum ex earum ordine confixionis gravitatem aestimabat, quasi severius actum semper videatur cum legentibus anteriorum, quam posteriorum classium libros; quod tamen secus esse ex ipsa classium institutione a Conc. Trid. facta colligi facile potest. Addit prope finem: *Contingit ut plerique libri ignoti auctoris, qui tertiae classi assignantur, multo peiores sint, quam in prima aut secunda recensiti.*

7 In qua constitutione dictus Pontifex ad vitandam confusionem, quam pariebat recensita in tres classes librorum prohibitorum divisio, novum librorum prohibitorum Indicem fieri decrevit, in quo, omissa illa trium classium distinctione, reponerentur ordine alphabetico non solum libri prioris Indicis, sed etiam illi, qui de novo in dies prohibiti fuerint. Quem Indicem, et successores Pontifices servari et continuari fecerunt usque in praesens; cum sola significatione illorum librorum, qui sunt primae classis, utpote speciali nota digni, per ly 1 Cl. ad denotandum, quod libri in hoc novo indice tali signo notati, sunt prohibiti in prima classe. Quoad regulas autem generales nihil a dicto Pontifice in tali constitutione fuit immutatum; immo easdemmet veteris Indicis stricte observari praecipit, et adhuc in praesentiarum adamussim observantur, et ad hunc finem in novo Indice reponuntur, cum quibusdam observationibus Clem. VIII ad regulam decimam, quae, ut ab omnibus tali novo Indice carentibus in promptu habeantur, hic ad litteram dantur, prout ibi continentur una cum ipsis regulis.

8 REGULAE INDICIS
Sacrosanctae Synodi Tridentinae iussu editae.

REGULA I.

Libri omnes, quos ante an. 1515, aut Summi Pontifices, aut concilia oecumenica damnarunt, et in hoc Indice non sunt eodem modo damnati, esse censeantur, sicut olim damnati fuerunt.

REGULA II.

Haeresiarcharum libri, tam eorum, qui post praedictum annum haereses invenerunt vel su-

scitarunt, quam qui haereticorum capita aut duces sunt vel fuerunt, quales sunt Lutherus, Zuvinglius, Calvinus, Balthasar Pacimontanus, Schuvencfeldius, et his similes, cuiuscumque nominis, tituli aut argumenti existant, omnino prohibentur.

Aliorum autem haereticorum libri, qui de Religione quidem ex professo tractant, omnino damnantur.

Qui vero de religione non tractant, a theologis catholicis, iussu Episcoporum et Inquisitorum, examinati et approbati permittuntur.

Libri etiam catholice conscripti, tam ab illis qui postea in haeresim lapsi sunt, quam ab illis qui post lapsum, ad Ecclesiae gremium rediere, approbati a facultate theologica alicuius universitatis catholicae, vel ab inquisitione generali, permitti poterunt.

REGULA III.

Versiones scriptorum etiam ecclesiasticorum, quae hactenus editae sunt a damnatis auctoribus, modo nihil contra sanam doctrinam contineant, permittuntur.

Librorum autem Veteris Testamenti versiones viris tantum doctis et piis, iudicio Episcopi, concedi poterunt, modo huiusmodi versionibus tanquam elucidantibus vulgatae editionis, ad intelligendam Sacram Scripturam, non autem tanquam sacro textu utantur.

Versiones vero Novi Testamenti ab auctoribus 1 Classis huius Indicis factae, nemini concedantur, quia utilitatis parum, periculi vero plurimum lectoribus ex earum lectione manare solet.

Si quae vero adnotationes cum huiusmodi, quae permittuntur versionibus, vel cum vulgata editione circumferuntur, expunctis locis suspectis a facultate theologica alicuius universitatis catholicae, aut inquisitione generali, permitti eisdem poterunt quibus et versiones.

Quibus conditionibus totum volumen Bibliorum, quod vulgo Biblia Vatabli dicitur, aut partes eius concedi viris piis et doctis poterunt.

Ex Bibliis vero Isidori Clarii Brixiani prologus et prolegomena praecedantur, eius vero textum nemo textum vulgatae editionis esse existimet.

REGULA IV.

Cum experimento manifestum sit, si Sacra Biblia vulgari lingua passim sine discrimine permittantur, plus inde, ob hominum temeritatem, detrimenti quam utilitatis oriri; hac in parte iudicio Episcopi aut Inquisitoris stetur, ut cum consilio parochi vel confessarii Bibliorum a catholicis auctoribus versorum lectionem vulgari lingua eis concedere possint, quos

intellexerint ex huiusmodi lectione non damnum, sed fidei atque pietatis augmentum capere posse; quam facultatem in scriptis habeant.

Qui autem, absque tali facultate ea legere seu habere praesumpserit, nisi prius Bibliis Ordinario redditis, peccatorum absolutionem percipere non possit.

Bibliopolae vero, qui praedictam facultatem non habent, Biblia idiomate vulgari conscripta vendiderint, vel alio quovis modo concesserint, librorum pretium in usus pios ab Episcopo convertendum, amittant; aliisque poenis pro delicti qualitate eiusdem Episcopi arbitrio subiaceant.

Regulares vero, nonnisi facultate a praelatis suis habita, ea legere aut emere possint.

REGULA V.

Libri illi, qui haeticorum auctorum opera interdum prodeunt, in quibus nulla aut pauca de suo apponunt, sed aliorum dicta colligunt, cuiusmodi sunt Lexica, Concordantiae, Apophtegmata, Similitudines, Indices et huiusmodi, si quae habeant admixta, quae expurgatione indigeant, illis Episcopi et Inquisitoris, una cum theologorum catholicorum consilio, sublatis aut emendatis permittantur.

REGULA VI.

Libri vulgari idiomate de controversiis inter Catholicos et haeticos nostri temporis discentes, non passim permittantur, sed idem de iis servetur, quod de Bibliis vulgari lingua scriptis statutum est.

Qui vero de ratione bene vivendi, contemplandi, confitendi, ac similibus argumentis vulgari sermone conscripti sunt, si sanam doctrinam contineant, non est cur prohibeantur, sicuti nec sermones populares vulgari lingua prohibiti.

Quod si hactenus, in aliquo regno vel provincia aliqui libri sunt prohibiti, quod nonnulla contineant, quae sine delectu ab omnibus legi non expediat, si eorum auctores catholici sunt, postquam emendati fuerint, permitti ab Episcopo et Inquisitore poterunt.

REGULA VII.

Libri, qui res lascivas seu obscenas ex professo tractant, narrant aut docent, cum non solum fidei, sed et morum, qui huiusmodi librorum lectione facile corrumpi solent, ratio habenda sit, omnino prohibentur, et qui eos habuerint, severe ab Episcopis puniantur.

Antiqui vero ab ethnicis conscripti, propter sermonis elegantiam et proprietatem permittuntur; nulla tamen ratione pueris praelegendi erunt.

REGULA VIII.

Libri quorum principale argumentum bonum est, in quibus tamen obiter aliqua inserta sunt, quae ad haeresim seu impietatem, divinationem seu superstitionem spectant, a catholicis theologis, inquisitionis generalis auctoritate, expurgati concedi possunt.

Idem iudicium sit de prologis, summariis seu annotationibus, quae a damnatis auctoribus libris non damnatis appositae sunt; sed posthac nonnisi emendati excudantur.

REGULA IX.

Libri omnes, et scripta geomantiae, hydro-mantiae, aeromantiae, pyromantiae, onomantiae, chiromantiae, necromantiae, sive in quibus continentur sortilegia, veneficia, auguria, auspicia, incantationes artis magicae prorsus reiciuntur.

Episcopi vero diligenter provideant, ne astrologiae iudiciariae libri, tractatus, indices legantur vel habeantur, qui de futuris contingentibus, successibus, fortuitisve casibus, aut iis actionibus, quae ab humana voluntate pendent, certo aliquid eventurum affirmare audent.

Permittuntur autem iudicia et naturales observationes, quae navigationis, agriculturae, seu medicae artis iuvandae gratia conscripta sunt.

REGULA X.

In librorum aliarumve scripturarum impressione servetur quod in Concilio Lateranensi sub Leone X, sess. 20, factum est.

Quare si in Alma Urbe Roma liber aliquis sit imprimendus, per vicarium Summi Pontificis, et Sacri Palatii magistrum, vel personam a Sanctiss. Dom. N. deputandam prius examinetur.

In aliis vero locis ab Episcopo vel alium habentem scientiam libri vel scripturae imprimendae, ab eodem Episcopo deputandum, ac Inquisitorem haeticae pravitate eius civitatis vel dioecesis, in qua impressio fiet, eius approbatio et examen pertineat, et per eorum manum, propria subscriptione gratis, et sine dilatione imponendam, sub poenis et censuris in eodem decreto contentis, approbetur; hac lege et conditione addita, ut exemplum libri imprimendi authenticum, et manu auctoris subscriptum apud examinatorem remaneat.

Eos vero, qui libellos manuscriptos vulgant, nisi ante examinati probatique fuerint, iisdem poenis subici debere iudicarunt Patres deputati, quibus impressores. Et qui eos habuerint et legerint, nisi auctores prodierint, pro auctoribus habeantur.

Ipsa vero huiusmodi librorum probatio in scriptis detur, et in fronte libri vel scripti vel impressi authentice appareat, probatioque et examen, ac caetera gratis fiant.

Praeterea in singulis civitatibus ac dioecesebus, domus vel loci, ubi ars impressoria exercetur, et bibliothecae librorum venalium saepius visitentur a personis ad id deputandis ab Episcopo sive eius vicario, atque etiam ab inquisitore haereticae pravitatis, ut nihil eorum quae prohibentur, aut imprimatur, aut vendatur, aut habeatur.

Omnes vero librarii et quicumque librorum venditores habeant in suis bibliothecis Indicem librorum venalium, quos habent, cum subscriptione dictarum personarum; nec alios libros habeant, aut vendant, aut quacumque ratione tradant sine licentia eorumdem deputatorum, sub poena amissionis librorum, et aliis arbitrio Episcoporum vel inquisitorum imponendis; emptores vero, lectores vel impressores eorumdem arbitrio puniantur.

Quod si aliquis libros quoscunque in aliquam civitatem introducant, teneantur iisdem personis deputandis renunciare; vel si locus publicus mercibus eiusmodi constitutus sit, ministri publici eius loci, praedictis personis significant libros esse adductos.

Nemo vero audeat librum, quem ipse vel alius in civitatem introducit, alicui legendum tradere, vel aliqua ratione alienare aut commodare, nisi ostenso prius libro, et habita licentia a personis deputandis, aut nisi notorie constet, librum iam esse omnibus permissum.

Idem quoque servetur ab haeredibus et executoribus ultimarum voluntatum, ut libros a defuncto relictos, sive eorum Indicem illis personis deputandis offerant, ab iis licentiam obtineant, priusquam eis utantur, aut in alias personas quacumque ratione eos transferant.

In his autem omnibus et singulis, poena statuatur, vel amissionis librorum, vel alia, arbitrio eorumdem Episcoporum, vel inquisitorum, pro qualitate contumaciae, vel delicti.

Circa vero libros, quos Patres deputati aut examinarunt, aut expurgarunt, aut expurgandos tradiderunt, aut certis conditionibus, ut rursus excuderentur, concesserunt, quidquid illos statuisse constiterit, tam bibliopolae quam caeteri observent.

Liberum tamen sit Episcopis aut inquisitoribus generalibus, secundum facultatem, quam habent, eos etiam libros, qui his regulis permitti videntur, prohibere, si hoc in suis regnis, aut provinciis, vel dioecesebus expedire iudicaverint.

Caeterum nomina eorum librorum, qui a Patribus deputatis purgati sunt, tum eorum, qui-

bus illi hanc provinciam dederunt, eorumdem deputatorum Secretarius notario Sacr. universalis Inquisitionis Romanae descripta Sanctiss. D. N. iussu tradat.

Ad extremum vero omnibus fidelibus praecipitur, ne quis audeat contra harum regularum praescriptum, aut huius Indicis prohibitionem, libros aliquos legere aut habere.

Quod si quis libros haeticorum, vel cuiusvis auctoris scripta, ob haeresim, vel ob falsi dogmatis suspicionem damnata atque prohibita legerit sive habuerit, statim in excommunicationis sententiam incurrat.

Qui vero libros, alio nomine interdictos, legerit aut habuerit, praeter peccati mortalis reatum, quo afficitur, iudicio Episcoporum severe puniantur.

OBSERVATIONES AD REGULAM QUARTAM ET NONAM
CLEMENTIS PAPAE VIII IUSSU FACTAE.

Circa quartam Regulam.

Animadvertendum est circa supradictam quartam regulam Indicis fel. rec. Pii IV nullam per hanc impressionem et editionem de novo tribui facultatem Episcopis vel inquisitoribus, aut regularium superioribus, concedendi licentiam emendi, legendi aut retinendi Biblia vulgari lingua edita, cum hactenus, mandato et usu sanctae romanae et universalis Inquisitionis, sublata eis fuerit facultas concedendi huiusmodi licentias legendi vel retinendi Biblia vulgaria, aut alias Sacrae Scripturae, tam Novi quam Veteris Testamenti partes, quavis vulgari lingua editas, ac insuper summaria et compendia, etiam historica, eorumdem bibliorum seu librorum Sacrae Scripturae, et quocumque vulgari idiomate conscripta, quod quidem inviolate servandum est.

ADDITIO.

* Quod si huiusmodi Bibliorum versiones vulgari lingua fuerint ab Apostolica Sede approbatae aut editae cum annotationibus desumptis ex Sanctis Ecclesiae Patribus, vel ex doctis catholicisque viris, conceduntur, Decret. S. Congr. Indicis 13 Iun. 1757 *.

Circa nonam Regulam.

Circa regulam IX eiusdem Indicis, ab Episcopis et inquisitoribus Christi fideles sedulo admonendi sunt, quod in legentes aut retinentes contra regulam hanc libros huiusmodi astrologiae, divinationum, sortilegiorum, rerumque aliarum in eadem regula expressarum, procedi potest, non modo per ipsos Episcopos et Ordinarios, sed etiam per inquisitores locorum, ex constit. fel. rec. Sixti Papae quinti, contra

exercentes astrologiae iudiciariae artem, et alia quaecunque divinationum genera, librosque de eis legentes ac tenentes, promulgata. Sub datum Romae apud S. Petrum anno Incarn. Domini MDLXXXV, Nonis Ian., Pontificatus sui anno primo.

De Thalmud et alijs libris Hebraeorum.

Quamvis in tertia classe Indicis praedicti Pii Papae IV, sub littera T. Thalmud Hebraeorum, eiusque glossae, annotationes, interpretationes et expositiones omnes prohibeantur; sed, quod si absque nomine Thalmud, et sine iniuriis et calumniis in religionem christianam aliquando prodiissent, tolerarentur, quia tamen sanctissimus D. noster Dominus Clemens Papa VIII, per suam constitutionem contra impia scripta, et libros Hebraeorum, sub datum Romae apud Sanctum Petrum, Incarnat. Dom. MDXCIII, pridie Kal. Martii, Pontific. sui anno secundo, illos prohibuit atque damnavit; mens ipsius non est, eos propterea ullatenus, etiam sub illis conditionibus, permittendi aut tolerandi; sed specialiter et expresse statuit et vult, ut huiusmodi impii Thalmudici, Cabalistici aliique nefarii Hebraeorum libri omnino damnati et prohibiti maneant et censeantur, atque super eis et alijs libris huiusmodi praedicta constitutio perpetuo et inviolabiliter observetur.

De libro Magazor.

Ad haec sciant Episcopi, Ordinarii et Inquisitores locorum, librum *Magazor* Hebraeorum, qui continet partem officiorum et caeremoniarum ipsorum, et Synagogae, Lusitanica¹, Hispanica, Gallica, Germanica, Italica, aut quavis alia vulgari lingua, praeter quam Hebraea, editum, iamdiu, ex speciali decreto, rationabiliter prohibitum esse. Idcirco provideant illum nullatenus permitti aut tolerari debere, nisi Hebraica lingua praedicta.

De libris Ioannis Bodini.

Cum in appendice 2 classis sub littera I, dicatur (Ioannis Bodini Andegavensis, *Daemonomania* omnino prohibetur; liber vero de Republica, et *Methodus ad facilem historiarum cognitionem* tandiu prohibita sint, quousque ab auctore expurgata cum approbatione Mag. Sacri Palatii prodierint), id quidem per errorem fortasse librarii factum creditur; nam liber De Republica eiusdem Ioann. Bodini, primum die 25 mensis Octob. MDXCII, deinde liber *Daemonomaniae*, die 1 mensis Septembris MDXCIV¹, ab eodem Sanctissimo D. N. Papa simpliciter damnati sunt, ac proinde uterque damnatus et prohibitus censendus est.

OBSERVATIONES AD REGULAM DECIMAM
ALEXANDRI PAPAE VII IUSSU ADDITAE.

Observandum est circa Regulam decimam quod degentes in statu Sedi Apostolicae mediate vel immediate subiecto, non possunt transmittere libros a se compositos alibi imprimendos, sine expressa approbatione, et in scriptis Em. ac Rev. D. Card. SS. D. N. Vicarii, et Mag. Sac. Pal. si in Urbe, si vero extra Urbem existant, sine Ordinarii loci illius, sive ab his deputandorum facultate et licentia operi infigenda.

Qui vero super impressione librorum ordinariam aut delegatam auctoritatem exercent, dent operam, ne ad examen librorum huiusmodi personas affectui auctorum quomodolibet addictas, praesertim vero propinquitatem illos, aut alia quantumvis a longe petita ea sit (veri et sinceri iudicii corruptrice) necessitudine contingentes admittant; super omnia autem ab oblatis sibi in hanc operam per eosdem auctores censoribus caveant. Sed iis demum utantur, quos doctrina morumque integritate probatos ab omni suspicione gratiae intactos, ac si fieri potest, auctoribus ipsis ignotos, et unius boni publici, Deique gloriae studiosos cognoverint; quo vero ad auctores regulares, cuiuscumque ordinis et instituti sint, illud praeterea observandum, et ne eorum scripta vel opera alijs eiusdem instituti regularibus examinanda committantur, sed alterius ordinis et instituti viri pii doctique, et a partium studio, atque ab amoris et odii stimulis prorsus remoti eligantur; per hoc autem non tollitur, quin intra eorundem Regularium ordinem per religiosos eiusdem ordinis, superiorum suorum iussu, praefati libri examinari debeant.

Advertendum venit quod dictus Alexand. VII, ⁹ in cit. const. incip. *Speculatores domus Israel*, omnes poenas et censuras contra legentes et retinentes, etc., libros prohibitos hactenus latis, exceptis latis in bulla Coenae, reduxit ad poenas contentas in constitutione Pii IV quae incip. *Dominici gregis*, super dicti Indicis Tridentini confirmatione edita. En verba praecisa dictae constitutionis Alexandri VII: *Indicem* (supple tu) *librorum prohibitorum observari mandamus et praecipimus, sub poenis in constitutione fel. mem. Pii IV etiam praedecessoris nostri super dicti Indicis Tridentini confirmatione edita contentis, ad quas varietatis veterum decretorum proponendis transgredientium poenis tollendae gratia, omnes et singulas poenas per constitutiones apostolicas et decreta anteriora huiusmodi quomodolibet inflatas, harum serie reducimus: firmis tamen manentibus his, quae de auctoribus et libris damnatis in litteris apostolicis die coenae Domini publicari solitis sancita sunt, circa quos nihil omnino mutare, ac ne contingere quidem intendimus.*

10 Poenae autem et censurae contentae in dicta constitutione Pii IV exprimuntur per praecisa ipsius verba: *Si quis autem adversus eas regulas, prohibitionemque fecerit, is quidem, qui haereticorum libros, vel cuiusvis auctoris scripta propter haeresim vel falsi dogmatis suspicionem, damnata atque prohibita legerit habueritve, ipso iure in excommunicationis poenam incidat, eamque ob causam in eum, uti de haeresi suspectum, inquiri et procedi liceat; praeter alias poenas super hoc ab Apostolica Sede sacrisque canonibus constitutas. Qui autem libros alia de causa prohibitos legerint habuerintve, praeter peccati mortalis reatum, Episcoporum arbitrio severe se noverint puniendos.*

11 Unde, ut vides, haec constitutio Pii IV percutit solummodo excommunicatione latae sententiae non reservata, libros quoscunque haereticorum, et libros aut scripta, propter haeresim vel falsi dogmatis suspicionem prohibita, sive sint haereticorum, sive catholicorum; nulla autem excommunicatione percutit libros catholicorum prohibitos ob aliam causam, v. gr. quia sunt contra bonos mores, pacem, et charitatem, et huiusmodi, sed solum declarat ipsos legentes et retinentes incurrere peccati mortalis reatum, et esse severe Episcoporum arbitrio puniendos.

12 Caeterum licet legentes, tenentes, etc. libros prohibitos, solum quia sunt contra bonos mores, pacem et charitatem, seu huiusmodi, nullam incurrant excommunicationem, sunt tamen denunciandi, ut clare patet ex bulla Greg. XV incip. *Apostolatus officium*, edita 30 Decembris 1621 et innovata ab Urbano VIII 2 Aprilis 1631, ut sequitur:

13 *Apostolatus officium, etc. Cum librorum lectio magno sinceræ fidei cultoribus detrimento esse noscatur, et, sicut accepimus, nimis excessiva sit licentia huiusmodi libros legendi et habendi libros quoscunque ob haeresim vel falsi dogmatis suspicionem, seu per constitut. Apostolicas, etiam astrologiae iudiciariae, vel alios quomodolibet prohibitos, quibuscunque personis laicis et ecclesiasticis, tam saecularibus quam regularibus, cuiuscunque ordinis, societatis et instituti existentibus, ac quacunque dignitate, etiam ecclesiastica fulgentibus, etc. etiam specialiter nota et mentione dignis etc. ex quacunque causa, etc. concessa, etc., revocamus, casamus et annullamus, etc., quinimo libros per licentias huiusmodi permissos legentes aut habentes, poenas in sacris canonibus, constitutionibus Apostolicis et indicibus librorum prohibitorum contentas incurrere volumus et declinamus.*

Decernentes, ut praesentes litterae postquam in valvis, etc., affixae fuerint infra duos citra montes, ultra vero montes infra quatuor menses ex tunc proximos, omnes et singulos, ad

quos spectant, arceant et afficiant, perinde ac si unicuique personaliter intimatae fuissent; quodque dictis duobus, et respective quatuor mensibus durantibus, ii, qui libros prohibitos habuerint, eos ad Episcopum seu inquisitorem, qui illos quantocius comburere debeat, deferre, quique aliquos similes libros prohibitos habere sciverint, eos denunciare teneantur. Neque de caetero similes licentiae, nisi a Congreg. S. Officii, dum singulis hebdomadis coram nobis habetur, vel ab aliis per Nos etiam in ead. Congr. specialiter deputandis, concedantur, etc. Dat. sub die 1 Apr. 1631.

Ubi, ut vides, haec ultima verba, *Aliquos similes libros prohibitos*, referuntur ad priora: *Libros quoscunque ob haeresim vel falsi dogmatis suspicionem, seu per constitutiones Apostolicas, etiam Astrologiae iudiciariae, vel alios quomodolibet prohibitos.* Unde praefati Summi Pontifices praecipunt, denunciandos esse a scientibus detinentes libros quomodo libet prohibitos etiam ob aliam causam, quae non sit haeresis aut falsi dogmatis suspicio.

Hinc qui assereret, posse in conscientia re- 14
tineri libros prohibitos non ob haeresim, nec ob falsi dogmatis suspicionem, sed solum ob aliam causam, v. gr. quia sunt contra bonos mores, et huiusmodi, esset denunciandus, ut assertor propositionis temerariae et scandalosae. Item denunciandus esset, qui assereret, quod 15
libri non perpetuo prohibiti, sed donec expurgentur, possunt retineri, usque dum adhibita diligentia corrigantur; sicuti etiam denunciandi essent retinentes tales libros; Alexand. enim VII, die 18 Martii 1666, merito damnavit inter alias sequentem propositionem, 45 in ordine: *Libri prohibiti, donec expurgentur, possunt retineri, usquedum adhibita diligentia corrigantur.*

Habentes libros quomodocunque prohibitos, 16
non satisfaciunt illos comburendo, sed necessario eos deferre debent inquisitoribus. Sic statuit Iulius III const. incip. *Cum meditatio*, et Pius IV const. incip. *Pro munere*, et tenent Sanchez lib. 2 Moral., cap. 10, n. 56; Palao de Fide tract. 4, disp. 2, punct. 20, § 2, n. 12; Barbosa de offic. et potest. Episcopi, part. 3, allegat. 90, cum pluribus ibi citatis, et alii passim.

Unde libros prohibitos propria auctoritate 17
comburente, et ipsos non consignantes inquisitoribus, cum possunt sine gravi suo incommodo et periculo, peccant mortaliter, quia faciunt contra praeceptum obedientiae impositum a Iulio III, et confirmatum a Pio IV in cit. constit., ibi: *In virtute sanctae obedientiae.* Et sic tenent doctores citati, et alii communiter. Non incurrunt autem excommunicationem, 18
aliasque poenas latas in cit. constitutionibus a Iulio III et Pio IV, quia Alexander VII, in cit. const. incip. *Speculatores domus Israel*, supra adducta sub num. 9, omnes poenas et

- censuras in materia librorum prohibitorum hactenus latas, exceptis latis in bulla Coenae re-
duxit ad poenas contentas in const. Pii IV incip. *Dominici gregis*, in qua constitutione, ut patet ex ipsius verbis adductis supra sub n. 10, non infligitur excommunicatio aliave poena non consignantibus, aut retinentibus, aut legentibus.
- 19 Tum quia dicti Pontifices Iulius III et Pius IV in citatis constitutionibus non percutiunt excommunicatione, aliisque ibi latis poenis ipsos non consignantes, ut non consignantes, sed solum ut retinentes, in quantum scilicet supponuntur retinere libros, quos non consignant; quod non verificatur de comburentibus, cum ipsi ex quo libros comburant, aperte constet, quod non retineant. Sic Bordonus in *Manual. consult.*, sec. 48, num. 54; Pueronus apud *Dianam* part. 10, tract. 12, resol. 48; Felix Potestas tom. 2, part. 2, n. 372 et sequent., et Sanchez, *Filliuc.*, *Pignat.*, apud *La Croix* lib. 7, num. 355, et alii contra Suarez, Barbosa, Dicastill., Krimer., et alios. Et constat ex verbis ipsius constitutionis Iulii III, confirmatae a Pio IV, ibi prope finem: *Volumus autem quod ii, qui libros Lutheranos, seu alios praedictos infra spatium et terminum huiusmodi, dictis Inquisitionibus consignaverint, nisi ipsi alias, quam ex retentione librorum huiusmodi haeretici, seu de Fide suspecti fuerint, eo ipso, etiam absque aliqua de super facienda abiuratione, a censuris et poenis propterea forsan incursis in utroque foro absoluti sint, et esse censeantur, prout Nos, etc.*
- 20 Et colligitur etiam ex duabus constitutionibus Innocentii XI, una incip. *Cum sicut accepimus*, edita die 16 Sept. 1680, et alia incip. *Dum sicut Nobis*, edita die 26 Febr. 1687, in quibus, sub excommunicatione maiori, interdicat lectionem et retentionem quorundam librorum, deinde absque illa expressione censurae, praecipit, ut qui eos habuerint, *toneantur tradere atque consignare locorum Ordinariis vel inquisitoribus, qui exemplaria sibi tradita illico flammis aboleri curent.*
- 21 Nec etiam incurrunt excommunicationem bullae Coenae, quia, licet Alexander VII in cit. constit. incip. *Speculatores domus Israel*, reducens, omnes poenas et censuras contra legentes et retinentes, etc., libros prohibitos ad poenas contentas in constit. Pii IV incip. *Dominici gregis*, excipiat expresse poenas et censuras latas in bulla Coenae, ut patet ex ipsius verbis adductis supra sub n. 9, in fine, bulla Coenae tamen exprimit solum legentes, retinentes, imprimentes et defendentes libros haereticorum, et nullam mentionem facit de comburentibus, de quibus etiam, voluisset, si expressisset, quod enim voluit expressit; argum. c. *Inter corporalia* 2 de translat. *Episc.*, § *Sed neque istud*, et c. *Quia circa* 22 de Privileg., et cap. *Ad audientiam* 12 de Decimis. Eo vel

maxime, quod ex regula 15 Iuris in 6: *Odia restringi, et favores convenit ampliari*, et ex Regul. 49, eodem in 6: *In poenis benignior est interpretatio faciendā*, et ex leg. *Interpretatione* 42, ff. de Poenis: *Interpretatione legum poenae molliendae sunt potius, quam exasperandae.*

Qui vero consignant dictos libros prohibitos 22 aliis habentibus licentiam seu facultatem illos legendi, non abdicantes a se dominium, sed tantum deponentes ad tempus, incurrunt excommunicationem, quia reipsa tales libros retinent apud alios: Ugolin., Graff., Sayrus, Fagund., Sanch., Bonac., Sousa, Pignatell., citati et secuti a *La Croix* lib. 7, n. 253. Ubi subdit, quod econtra, si illos ipsis tradant, abdicantes a se dominium et possessionem, licite faciunt; religiosi autem, imo et alii saeculares satisfaciunt, si tradant in locum sequestratum, qui solet esse assignatus in singulis monasteriis: et dicitur carcer haereticorum, seu infernus. Haec ille. Et sic tenent Veruys tract. 5, 23 art. 7; Reiffen. lib. 5 Decr., tit. 7, a n. 129, et alii plures, volentes, quod consignatio et conservatio librorum prohibitorum in bibliothecis regularium, ubi solent adesse Religiosi habentes licentiam seu facultatem ipsos legendi, non repugnet nec bullae Coenae, nec Indici librorum, imo, quod plerumque melius et consultius sit, libros prohibitos modo supradicto in ipsis regularium bibliothecis asservari, quam comburi; quia, si iuxta verborum corticem, omnes libri haeretici et suspecti de haeresi vel falso dogmate, postquam ab aliquo fuerunt lecti, statim deberent comburi, et non possent pro ulteriori lectione ab eodem, vel ab aliis similes ipsos legendi licentiam habituris, asservari, hoc cederet in magnum Ecclesiae et religionis catholicae praeiudicium et detrimentum. Quomodo enim possent ad defensionem veritatis infallibilis nostrae fidei et religionis obviari et impingi ad oculum ipsis haereticis falsitates, errores, deceptiones, contradictiones, discordiae, mutationes, mutilationes quas etiam in substantialibus fidei et religionis articulis, et Sacrae Scripturae textibus ipsi ad fundandas et tuendas falsas suas sectas adinvenerunt, fecerunt et commiserunt, si combusti fuissent, et in dies comburerentur eorum libri, tractatus, confessiones, conciliabula et scripta, in quibus supradicta omnia apparent, ut de facili reperiuntur, et ex quibus hactenus fuerunt deprompta ad eorum confusionem et confutationem non sine ingenti nostrae catholicae fidei incremento?

Tum quia, si, ut volunt aliqui, iuxta cor- 24 ticem textus, quivis liber prohibitus, postquam ab aliquo lectus est, non amplius retineri posset, sed statim comburi deberet, seu consignari ad comburendum, omnes libri prohibiti cito perirent, et sic superfluae et inutiles redderen-

tur facultates et licentiae libros prohibitos legendi a Sacra Indicis Congregatione, de mente Sanctissimi, in dies concedi solitae, quod non est dicendum, cum omnia privilegia, facultates et rescripta gratiae aliquid operari, et effectum aliquem sortiri debeant, arg. c. *In his* 30 de Privilegiis, cum similibus. Unde expediens et satis proficuum videtur pro licita et utili lectione, eos, ut supra ante, asservari posse in bibliothecis monasteriorum, ubi adsunt et solent adesse religiosi habentes licentiam illos legendi, non obstante quod cortex verborum aliud insinuare videatur, quia etiam ad *rescripta* applicari bene possunt, quae de legibus dicuntur pluribus in locis, et signanter in can. *Humanae aures* 11, caus. 22, qu. 5, ibi: *Non debet aliquis verba considerare* (intellige, nude et simpliciter) *sed voluntatem et intentionem, quia non debet intentio verbis deservire, sed verba intentioni*; et c. *Intelligentia* 6 de Verbor. significat., ibi: *Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi, quia non sermoni res, sed rei est sermo subiectus*; et c. *In his* 15, eod. tit., ibi: *Considerantes nihilominus, quod non debet aliquis considerare verba, sed voluntatem, cum non intentio verbis, sed verba intentioni debeant inservire, interpretamur, etc.* Hinc l. *Scire* 27 ff. de Legibus, dicitur: *Scire leges non est earum verba tenere, sed vim et potestatem.* Petra autem, et quidem tutius, sentit contrarium in tom. 3 Comment. ad Const. 2 Innoc. 4, sect. 1, n. 15. Vide ibi.

25 Licentiae legendi libros prohibitos non possunt hodie concedi, nisi a Summo Pontifice, et Sacra Congregatione S. Officii, aut a specialiter deputatis ab ipsis. Sic expresse statuit Urbanus VIII 2 Aprilis 1631, constit. incip. *Apostolatus officium*, ibi: *Neque de caetero similes licentiae, nisi a Congregatione S. Officii, dum singuli hebdomadis coram Nobis habetur, vel ab aliis per Nos etiam in eadem Congregatione specialiter deputandis, concedatur.* Unde eas concedere non possunt Cardinales, Episcopi, aut inquisitores, vel generales ordinum,

26 Imo nec ipsimet possunt tales libros prohibitos legere, nisi a Sede Apostolica, seu per dictam Sacram Congregationem sit eis specialis ad id concessa facultas; sic colligitur ex constitutione Iulii III, incip. *Cum meditatio cordis*, quae expresse revocat omnes et quascunque facultates legendi libros damnatos, concessas quibuscunque personis, cuiuscunque status, ordinis et conditionis, etiamsi episcopali vel archiepiscopali; vel alia maiori dignitate ecclesiastica seu saeculari praeeminentia fulgeant, cum qua concordat Const. Pii IV incipiens: *Quia in futurorum eventibus*; et alia eiusdem incipiens: *Cum pro munere*; et cit. const. Urbani VIII incipiens: *Apostolatus officium*, ubi sic praecise habet: *Motu proprio, etc., omnes et singulas*

licentias legendi et habendi libros quoscunque ob haeresim vel falsi dogmatis suspicionem, seu per constitutiones Apostolicas, etiam ratione astrologiae iudiciariae, vel alias quomodolibet prohibitos, quibuscunque personis laicis et ecclesiasticis, tam saecularibus quam regularibus cuiuscunque ordinis, societatis et instituti existentibus, ac quacunque dignitate, etiam ecclesiastica fulgentibus, cuiuscunque status, gradus, conditionis, qualitatis et praeeminentiae, etiam speciali nota et mentione dignis, ac per Litteras Apostolicas ad tempus, seu ad vitam, et aliter quomodocunque a praedecessoribus nostris Romanis Pontificibus, seu a quibuscunque aliis a nobis, vel ab eis facultatem et auctoritatem habentibus: non tamen a Nobismetipsis per Litteras Apostolicas etiam in forma brevis, seu per chirographum manu nostra signatum concessas, earum tenores praesentibus pro expressis et insertis habentes, hac nostra perpetuo valitura constitutione revocamus, cassamus et annullamus, etc. Sic Suarez de Fide, disputat. 20, sect. 2, n. 28; Sanchez in Praecepta Decalog., lib. 2, c. 10, n. 46; Ricciul. de Iure personar. lib. 5, c. 25, n. 4; Bordon. in Manual. Consultat., sect. 60, n. 23; Felix Potest. tom. 2, part. 2, n. 386; Barbosa de offic. et potest. Episc., part. 2, alleg. 90, n. 7 et 8, et alii passim.

Ad incurrendam excommunicationem Papae 27 reservatam, latam in bulla Coenae § 1, his verbis: *Excommunicamus, anathematizamus, etc., omnes et singulos haereticos, quocunque nomine censeantur, etc., ac eorundem libros haeresim continentes, vel de religione tractantes, sine auctoritate nostra aut Sedis Apostolicae scienter legentes aut retinentes, imprimentes seu quomodolibet defendentes, ex quavis causa, publice vel occulte, quovis ingenio vel colore, etc., quinque simul conditiones requiruntur, ita ut, una deficiente, excommunicatio non incurratur.* Layman lib. 2, tract. 1, cap. 15, num. 1; Busemb. lib. 7, cap. 2, dub. 4, art. 5, num. 1; Felix Potestas tom. 2, part. 2, n. 353, et alii passim.

28 Prima requisita conditio est, ut liber sit alicuius veri haeretici, seu ut auctor sit vere haeticus; unde excommunicationem bullae Coenae non incurrunt, qui legunt librum pagani, Turcae, Iudaei, vel alterius infidelis non baptizati, quamvis de religione tractet, et haeresim contineat. Nec illi qui legunt librum auctoris catholici, qui unam, vel plures haereses ex ignorantia, seu imprudentia, aut inadvertentia inspersas habeat, vel haeticorum haereses, ad ipsas impugnandas, etiam ad longum, referat. Bulla enim excommunicat solum illos qui legunt librum haeretici, unde si auctor libri non est verus haeticus, illum legentes non incurrunt talem excommunicationem, cum lex poenalis, et omnis alia odiosa sit stricte inter-

pretanda; c. *Odia* 14 de Regul. iuris in 6, ibi: *Odia restringi, et favores convenit ampliari*, et cap. *In poenis* 49, eod. in 6, ibi: *In poenis benignior est interpretatio facienda*, et l. *Interpretatione* 42 ff. de Poenis, ibi: *Interpretatione legum poenae molliendae sunt potius quam exasperandae*. Navarr. Manual. c. 27, n. 36; Laym. lib. 2, tract. 1, c. 15. num. 1; Sanchez lib. 2 Moral., c. 10, n. 23; Castrop. de Fidelitate, tract. 4, disp. 2, punct. 10, § 2; Reiffenst. lib. 5 Decret., tit. 7, n. 36, et alii passim.

- 29 Secunda requisita conditio est, ut liber, vel expresse contineat haeresim, vel de religione tractet, ita ut alterum horum sufficiat, quia bulla loquitur disiunctive per dictionem *Vel* quae alterutrius subsistentia verificatur; argum. l. *Eum* ff. Quando dies legati; leg. *Si illud* ff. de Legatis, cum similibus. Unde hanc excommunicationem incurrunt legentes librum haeretici de religione ex professo tractantem, v. g. de theologia scholastica, morali, vel mystica, quamvis nullam contineat haeresim; et eandem incurrunt legentes librum haeretici, si contineat haeresim, etiam in singulari, quamvis de religione non tractet, sed de medicina, philosophia et huiusmodi; bulla enim plus non requirit, quam, ut liber, vel de religione tractet, vel haeresim contineat; in nostro autem casu liber vere de religione tractat, quamvis non contineat haeresim; et vere continet haeresim, quamvis unam solam in singulari contineat et tractet de religione; et sic conditio bullae adimpleta habetur, adeoque excommunicatio incurritur, Sanchez lib. 2 Moral., c. 10, num. 34; Diana part. 6, tract. 6, resol. 55; Castropalao de Infidelitate, tract. 4, disput. 2, punct. 10; Leander de Censuris, tract. 3, disput. 1, qu. 39, n. 34; Bonac. de Censuris, disp. 2, qu. 5, punct. 4, n. 19; Farinac. de Haeresi, qu. 180, n. 22; Felix Potestas t. 2, part. 2, n. 357 et seq.; Suar. part. 3, tract. 5, et alii plures contra Filliuc., Graff., Sayr., Carenam, et alios.

- 30 Tertia conditio requisita est, ut scienter liber legatur, retineatur, etc., id est sciatur talem librum esse auctoris haeretici, et tractare de religione, vel haeresim continere; textu expresso in eadem bulla, ibi: *Scienter legentes*
31 *aut retinentes*, etc. Unde qui, vel non scit auctorem libri esse *haeticum*, vel, si id sciat quidem, ex tenore tamen, vel aliunde deceptus ignorat, illum de religione tractare, vel haeresim continere, excommunicationem bullae Coenae non incurrit, etiamsi ignorantia esset crassa aut supina, ut tenet *Communis* cum Sanchez lib. 2 Moral., cap. 10, n. 38; Layman. lib. 2, tract. 1, cap. 24, n. 4; Busemb. lib. 7, c. 2, dub. 3, art. 5, n. 7; Reiffenst. loc. cit., n. 55; Felix Potestas loc. cit., n. 379. Et ratio est, quia universaliter quando in lege ad incurren-

dam censuram requiritur scientia, ut in praesenti, illa ignorantia excusat, quae opponitur scientiae; talis autem est ignorantia crassa et supina, nam crasse et supine ignorantes, non dicuntur scientes. Covarr. in c. *Alma mater*, part. 1, § 10, num. 17; Silvester verb. *Ignorantia*, qu. 8, dist. 4; Reiffenstuel loc. cit.; Sanchez et alii communiter. Imo Diana part. 3, tract. 6, resol. 7, et part. 5, tract. 6, resol. 11; Bonac., Tamburrin., Hurtad., et alii cum La Croix lib. 7, num. 345, tenent, quod excuset etiam ignorantia affectata, id est cum quis, data opera, vult ignorare, ut in casu nostro, cum quis, data opera, non vult scire an hic liber sit haeretici, ut liberius illum legat aut retineat. Quod tamen de hac ignorantia affectata negant Felix Potestas loc. cit., et alii, quia ignorantia affectata aequiparatur scientiae, et aequivalet dolo, cum sic affectati ignorantes dolose nolint intelligere, ut liberius peccent, iuxta illud Psalmistae, Psalm. lxxxv: *Noluit intelligere, ut bene ageret*; Fraus autem et dolo nulli nemini patrocinari debent, cap. *Sedes* 16, et c. *Ex tenore* 16 de Rescriptis, c. *Tuae* 12 de Clericis non residentib., cap. *Ex litteris* 2 de Dolo et contumac., et l. *In fundo* ff. de Rei vindicat., et leg. *Cum hi* ff. de Transact., leg. *Si legatarius* Cod. de Legatis, cum similibus.

Quarta conditio requisita est, ut legatur materia notabilis sufficiens ad mortale. Qualis autem sit materia notabilis et sufficiens ad mortale, multum controvertitur inter doctores. Toletus enim dicit sufficere unam vel alteram lineam legi, cum in ea contineri possit haeresis; at haec opinio, ut nimis rigida, paucos adinvenit patronos. E contra Crousers apud Dianam in summa, verb. *Haeticorum libri*, n. 39, dicit requiri eam libri partem, quae per se sumpta, vere dici possit liber, et quod infra est, dicit esse veniale. Ad haec, ut nimis laxa, pauci sunt, qui eam sequantur. Sanchez, Sa, Vivald., Krimer, et alii volunt, minus quam paginam in folio non sufficere ad mortale. Marchant. autem in Tribunal., tom. 1, tract. 2, tit. 2, qu. 2; Sporer in Moral., tract. 1, c. 5, num. 28; La Croix lib. 7, num. 340, et alii melius dicunt, in hac re attendendam esse materiam, non secundum se, sed secundum finem prohibitionis: Unde, cum quis aperit librum haeticum, et statim incidit in unam vel alteram lineam continentem formalem et veram apertam haeresim, dicendum est, si non statim desistat, ac cognoscit, ipsum peccare mortaliter, et incurere excommunicationem, quamvis legat paucas lineas, quia et periculo se exponit et agit contra totum finem legis; Si vero incidat in materiam indifferentem, et ut talem cognoscat, dicendum est, ipsum non peccare mortaliter, quamvis legat integram paginam talis materiae indifferentis, quia sic, cum non se ex-

ponat periculo perversionis, non agit directe contra finem legis.

35 Hinc graviter peccant, et excommunicationem incurrunt legentes haeretici epistolam, concionem, orationem vel aliam similem parvam scripturam de religione tractantem, aut haeresim continentem; et ratio est, quia in his eadem ratio, idem et maius periculum perversionis invenitur, ubi autem eadem est ratio, eadem est legis dispositio, l. *Illud* ff. ad Legem Aquiliam, et c. *Inter corporalia* 2 de translatione Episc. Unde sicuti, ubi cessat ratio et finis legis vel obligationis, cessat lex seu obligatio ipsa; l. *Adigere*, § 2, ff. de Iurepatr., cum ratio legis sit anima legis, l. *Cum ratio*, ff. de Bonis damnator.; ita a sensu contrario, ubi perseverat, et etiam viget finis legis vel prohibitionis, perseverat, et etiam viget lex seu obligatio ipsa.

36 Nec valet dicere, quod tales epistolae, conciones, orationes, seu aliae similes parvae scripturae separatae non veniunt nomine *libri*, de quibus solum loquitur bulla Coenae: *Ac eorundem libros*. Non valet, inquam, quia ex declaratione facta in simili materia a Sac. Congreg. Conc., etiam supradicta veniunt nomine *libri*; cum enim esset interrogata circa decretum Conc. Trident., sess. 4, de Editione librorum emanatum, quaenam comprehenduntur ibid., nomine *libri*? respondit comprehendendi sub illo etiam *conciones, lectiones, disputationes*, et similia. Sic testatur Reiffenst. loc. cit., n. 43, et cum aliis Barbosa Collect. in Trid., sess. 4, n. 8. Tum quia bulla Coenae, prohibendo haeticorum libros, revera intendit et voluit prohibere omnia illorum opera, sive magna, sive parva, sive impressa, sive scripta, quorum lectio possit esse periculum perversionis legentibus; unde cum etiam ex lectione similium epistolarum, concionum, modicarum scripturarum idem ac forsan maius periculum subsit, dicendum est, quod etiam similes epistolae, conciones et parvae scripturae cadant super eadem bullae Coenae censura, sive in stricto ac communi sensu libri dici possint, sive non; quia, propter verba legis, non debemus iudicare contra intentionem illius, can. *Humanae aures* 2, caus. 22, qu. 5, ibi: *Non debet aliquis verba considerare* (intellige nude et simpliciter) *sed voluntatem et intentionem, quia non debet intentio verbis deservire, sed verba intentioni*; cap. *Intelligentia* 6 de Verb. signific., ibi: *Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi, quia non sermoni res, sed rei est sermo subiectus*; et c. *In his* 15 eod. de Verb. signific., ibi: *Considerantes nihilominus, quod non debet, aliquis considerare verba sed voluntatem, cum non intentio verbis, sed verba intentioni debeant deservire, interpretamur*; et cap. *Certum est* 88 de Regul. Iur. in 6, ibi: *Certum est, quod is committit in*

legem, qui legis verba complectens contra legis nititur voluntatem; et l. *Scire* 16 ff. de Legibus, ibi: *Scire leges non est verba earum tenere, sed vim et potestatem*; et sic tenet Farinac. de Haeresi, qu. 80, n. 30 et 31: Suarez disp. 20, sect. 2, num. 10; Stoz. l. 2, part. 3, n. 536, et alii plures ibi cit.; La Croix lib. 7, n. 337, cum Pignatel. et aliis ibi cit.; Reiff. l. c., a n. 41, et hanc opinionem probabiliorum, et in praxi tenendam censet Palao de Infidelitate, tr. 4, dis. 2, punct. 10, § 1, n. 4 et 5. Et probabilissimam vocat Dicastill. d. 3, n. 1165, et vere probabiliorum dicunt Spor., Krimer., et plurimi alii.

Alii autem tenent contrarium. Lugo de Fide, 37 disp. 21, num. 33. Alberghinus cap. 2, n. 5; Diana part. 1, tract. 11, resol. 34; Busemb. lib. 7, cap. 2, dub. 3, art. 5, num. 4; Felix Potest. tom. 2, part. 2, n. 366; Sanch. lib. 2 Moral., cap. 10, num. 29; Bonac. disp. 2 de Censur., qu. 5, punct. 4; Durandus lib. 4, in caus. 1, qu. 44, num. 6; Herincx disp. 9 de Fide, qu. 8, num. 86; Layman lib. 2, tract. 1, cap. 15, n. 3. Alii plures, quorum aliqui contrariam sententiam tenent esse veram, et alii saltem probabilem esse putant, hac ducti ratione, quod tales epistolae, conciones, et aliae similes parvae scripturae separatae, non sunt proprie *libri*, de quibus solum loquitur bulla Coenae, adeoque sub eius censura non comprehenduntur, cum verba legis poenalis et odiosae sint stricte interpretanda, cap. *Odia* 15 de Regul. iur. in 6, ibi: *Odia restringi, et favores convenit ampliari*; et c. *In poenis* 49, eod. in 6, ibi: *In poenis benignior est interpretatio facienda*. Quae sententia revera non caret sua probabilitate.

Quinta conditio requisita est, ut legatur et 38 retineatur sine auctoritate seu licentia Sedis Apostolicae, ut expresse habet ipsa bulla Coenae, ibi: *Sine auctoritate nostra aut Sedis Apostolicae*. Unde, qui habet licentiam legendi ipsos libros haeticorum, vel a Summo Pontifice, vel ab aliis ab ipso ad id deputatis, non incurrit dictam censuram bullae Coenae, legendo aut retinendo similes libros prohibitos, qui autem tales licentias concedere possint, vel non. Vide sup. n. 23 et 26.

Per ly *legentes*, ad incurrendam censuram 39 bullae Coenae, intelligitur omnis, qui non solum voce legit, sed etiam qui tacitus oculis librum percurrit. *Communis*. Legens autem 40 voce, seu oculis librum percurrans, si non intelligat libri idioma aut linguam, non incurrit talem censuram, quia is proprie non legit, nisi materialiter; ad lectionem enim ab Ecclesia prohibitam requiritur, quod scriptura mente percipiatur, cum solum talis lectio inducat periculum perversionis catholici, et communicationem cum haeretico in doctrina. Sic Diana part. 1, tract. 12; Bordon. in Manual. con-

sult. sect. 49, num. 12 et 72; Felix Potestas tom. 2, part. 2, num. 403; La Croix lib. 7, n. 341, cum Suarez, Sanchez, Filliuc., Tambur., Krimer, Pignatell., Castropal., Dicastill., Stoz ibi citatis contra Bonacinam, et alios¹.

41 An autem audiens alium legentem librum prohibitum incurrat censuram? Variant doctores; quidam enim tenent, ipsum censuram non incurrere, si audiat casu, at vero eam incurrere, si consilio, petitione, iussu aut mandato inducat alium, ut sibi legat, quia qui per alium facit, per se ipsum facere videtur, cap. *Qui facit* 72 de Regul. iur. in 6, ibi: *Qui facit per alium perinde est ac si faciat per se ipsum*. Tum quia talis audiens non se habet mere passive, sed active influendo, cum enim mandato seu concilio inducat alium, ut sibi legat, est ipse causa lectionis, et censetur ipse legere. Econtra si ipse non induxerit, non censetur legere, sed tantum audire. Sic tenent Nald., Azor., Sair., Graff., Reginald., Silvester, Pignatell., Veruys, cum La Croix l. c., n. 342, ubi dicit hanc sententiam videri probabiliorē, et alii apud Leandr. de Censuris, tract. 3, disput. 1, qu. 59. Alii autem absolute tenent, ipsum censuram incurrere, sive audiat casu, consilio, petitione aut mandato, quia idem est periculum infectionis in audiente et legente, et idem odium haereseos, quae fuit ratio prohibitionis sub tali censura; adeoque, etc. Sic Leander loc. cit., qu. 58 et 59; Suarez, Roccaful., et alii. Econtra, alii absolute docent, ipsum censuram non incurrere, sive audiat casu, sive consilio, petitione aut mandato, quia proprie ille tantum dicitur legens, qui visu et mente scripta percurrit, et ex Iure verba legis poenalis sunt in propria et stricta significatione accipienda, cit. cap. *Odia* 15, et cap. *In poenis* 49 de Reg. iur.; sic Diana part. 1, tract. 11, resolut. 133, cum multis ibi citatis; Portell. verb. *Librorum prohibitio* in addit., num. 11; Tamburin. lib. 2 Decalog., cap. 1, § 7, n. 32; Felix Potest. tom. 2, part. 2, sub num. 471, ubi cum aliis solvit rationes opinionum contrariarum; Ugolin., Sanchez, Coninch., Dicastill., Stoz, Krimer, et alii cum La Croix l. c., ubi hanc etiam tenet probabiliter.

42 Legens librum de mandato alterius, a quo prudenter timet grave damnum, non incurrit censuram, quia metus gravis in constantem virum excusat a transgressione praecepti ecclesiastici, cum praeceptum ecclesiasticum non obliget cum tanto detrimento. Bordon in Manual. cons., sect. 49, n. 41; Leander de Censuris, tr. 3, disp. 1, qu. 57, et disp. 9, qu. 23, cum pluribus aliis ibi citatis. Incurrit tamen censuram, si legat de mandato alterius solum

ex metu levi, quia metus levis non excusat a transgressione praecepti ecclesiastici. *Communis*.

Per ly *retinentes*, ad incurrendam censuram 44 intelligitur omnis, qui habet apud se librum, sive proprium, sive alienum, quomocunque illum habeat, sive retineat illum nomine proprio, sive nomine alieno. Imo etiamsi in aliena domo retineat, quia semper dicitur vere retinens. Busemb. l. 7, cap. 2, dub. 4, art. 3, n. 8; La Croix ib., n. 347; Bonacina tom. 3, disp. 1, qu. 2, punct. 4, num. 15; Felix Potest. l. c., n. 428; Pignatell. et *communis* aliorum. Hinc tam deponentes librum apud 45 alium, seu alteri commodantes aut in pignus tradentes, quam depositarii, seu commodato, aut in pignus accipientes incurrunt censuram. La Croix l. c., cum Pignatell., et *communis* aliorum.

Item censuram incurrunt vendentes scienter 46 libros haereticorum, seu asportantes de uno in alium locum, quia isti nedum sunt retentores, sed etiam fautores haereticorum. Leander de Censuris, tract. 3, disp. 1, qu. 88, et alii communiter. Item censuram incurrunt librum re- 47 tinentes ad confutandum, quia bulla Coenae absolute prohibet retentionem, et factum respicit, non affectum; et intentio bona non potest cohonestare actum absolute prohibitum. Bordon in Manual. consult., sect. 49, n. 13, et *communis* aliorum. Item censuram incurrunt, 48 qui retinent libros haereticos solum ad ornatum in bibliothecis, licet sine animo legendi, et quamvis idioma non intelligant, quia talis retentio est in periculum infectionis aliorum, et contra finem adaequatum prohibitionis factae a bulla, nempe ultra periculum infectionis, ut tales libri plene abolerentur in odium auctoris haeretici, et huiusmodi. Sanchez lib. 1 Moral., disp. 10, n. 52 et seq.; Castropal. de Fide, tract. 4, disput. 2, punct. 10, § 2, n. 7 et seq., et ipso teste *communis* aliorum. Item 49 censuram incurrunt tales libros retinentes, quamvis cognoscant, nullum esse perversionis periculum, quia talis prohibitio non est facta solum ob periculum perversionis, sed, ut dictum est, etiam in odium haereticorum, et ut sui libri penitus exterminentur. *Communis*.

Item censuram incurrunt bibliopolae et bi- 50 bliopeces, qui huiusmodi libros ad distrahendum et compingendum retinent. Sanch., Reifensuel lib. 3 Decretal., tit. 7, n. 72, cum plurimis ibi citatis. La Croix lib. 7, n. 353, cum Ugolin., Sanchez, Pignatell. ibi cit. Item 51 qui librum, antequam prohiberetur, redegit in compendium, incurrunt censuram, si hoc solum compendium manuscriptum legat vel retineat post prohibitionem, quia est moraliter idem

¹ Etsi non incurrit perlustrando oculis librum, cuius idioma ignoretur, incurrere tamen in censuram videtur

retinendo illum; cum etiam retentio sit sub hac poena prohibita (NOTA ROM. THEOL.).

ipse liber compendiat, et a fortiori, si re-
 ductus sit in compendium post prohibitionem.
 La Croix l. c., num. 350; Pignatell. ibi cit.,
 et alii. Item censuram incurrit, qui partem li-
 bri retinet, quia is vere dicitur retinere librum,
 sicuti dicitur legere librum, qui partem illius
 legit. Sanchez loc. cit., num. 54; Reiffenstuel
 loc. cit., n. 73, et alii passim. Hinc Sanchez,
 Filliuc., Castropalao, Dicastil., Pignatell., Ve-
 ruys, Krimer, apud La Croix loc. c. n. 349,
 excommunicatos censet aromatarios, mercato-
 res, et quosvis alios, qui huiusmodi libros aut
 partes eorum retinent ad involvendas merces
 aut similia.

Retinentes librum per unum vel alterum diem
 cum proposito postea tradendi, excusantur a
 peccato mortali et censura. La Croix loc. c.,
 num. 348, cum Sanchez, Duard., Reginald.,
 Castropal., Diana, Pignatell., Sporer ibi cita-
 tis. Item excusantur a peccato et censura, qui
 longiori tempore libros tales retinent, ex eo
 quia non habent opportunum tempus et oc-
 casionem illum tradendi inquisitoribus, vel ha-
 bent licentiam eos legendi et retinendi. Lay-
 man lib. 2, tract. 3, cap. 15, n. 7; Castrop.
 tract. 4 de Fide, disp. 2, punct. 10, § 2, n. 10;
 Reiffenst. loc. cit., tit. 7, num. 75, et alii. Si
 tamen tandiu expectarent ad consignandum,
 ut censerentur non velle consignare, peccarent
 mortaliter, et incurrerent censuram. La Croix
 loc. cit., num. 348; Veruys tract. 5, art. 8,
 et alii.

Si autem haberent voluntatem absolute re-
 tinendi, et paulo post mutarent hanc volun-
 tatem, et vere proponerent, quam primum po-
 terunt, consignare, peccassent quidem morta-
 liter ratione habitae absolutae voluntatis reti-
 nendi contra gravem prohibitionem ecclesiae,
 at probabilius non incurrissent censuram, quia
 censura non incurritur ob voluntatem, sed ob
 ipsam retentionem; adeoque, si retentio de se
 non sit mortalis et longa, non est materia suf-
 ficiens ad censuram. Sicuti si quis habuisset
 absolutam voluntatem occidendi clericum, et
 paulo post mutaverit ipsam voluntatem, nec
 clericum occiderit, nec vulneraverit, quamvis
 peccasset mortaliter ratione talis habitae abso-
 lutae voluntatis, non esset tamen excommuni-
 catus. Sanchez, Reginald., Castropal., Sporer,
 Diana, Veruys, Dicastil., Krimer citati et se-
 cuti a La Croix l. c., n. 348.

Per ly *imprimentes*, ad incurrendam censa-
 ram, intelliguntur et veniunt omnes, qui ad
 libri impressionem propinque concurrunt, et
 verae illius causae sunt ut typographus, aut
 patronus officinae, cuius auctoritate libri typis
 mandantur; qui humectat seu praeparat char-
 tam, imponit atramentum, typos ordinat et
 componit, chartam madefactam supponit tor-
 culari, torcular premit. *Communis* cum Reif-
 fenstuel lib. 5 Decret., tit. 7, n. 77; Leandro

de Censuris, tract. 3, disp. 1, qu. 82; La Croix
 l. c., n. 356; Sanchez lib. 2 Moral., disp. 10,
 n. 57. Item eandem censuram incurrunt tran-
 scribentes libros haereticorum, quia nulla est
 in substantia diversitas. Leander l. c., qu. 87;
 Felix Potest. l. c., n. 448, et alii. Imo tran-
 scribentes incurrunt etiam censuram tanquam
 legentes et detinentes librum haereticorum, et
 tanquam fautores haereticorum. *Communis*.

Qui facit expensas pro impressione, incurrit
 censuram, ut fautor haereticorum, non autem
 ut impressor, quia non dicitur proprie im-
 pressore, sed solum remote concurrat ad impres-
 sionem. Leander l. c., qu. 84 et 86; La Croix
 lib. 7, n. 356, cum Ugolin., Sair., Filliuc.,
 Dicastil., Pignatell., ibi citatis, et alii plures.
 Item corrector exemplaris impressi non incurrit
 censuram ut imprimens, quia non est proprie
 impressor sed impressi inspector. Unde incurrit
 censuram ut legens, et quidem toties, quoties
 legit magnam partem et etiam ut fautor ha-
 ereticorum. *Citati doctores*. Item vendentes im-
 pressoribus chartam, characteres, atramentum,
 aut alia necessaria ad impressionem incurrunt
 solum censuram ut fautores haereticorum, si
 talia ipsis vendant animo favendi haeresi, non
 autem ut imprimentes, quia non concurrunt,
 nisi valde remote ad impressionem. *Citati do-
 ctores*. Imo nullam censuram incurrunt, si talia
 vendant, non ut faveant haeresi, sed solum
 negotiationis et iusti lucri gratia. La Croix
 loc. cit., num. 356, cum Castropal., Tam-
 burrin., Krimer, Pignatell., ibi citatis, et alii
 passim.

Per ly *defendentes*, ad incurrendam censa-
 ram, intelliguntur, et veniunt omnes, qui quo-
 cunque praetextu vel causa librum haeretici,
 quatenus talem, defendunt et tuentur verbis
 vel factis, laudando v. gr. et exaltando talem
 librum, probando ea quae in ipso scripta sunt
 esse vera, abscondendo illum, aut impediendo,
 ne inquisitoribus tradatur, aut ne comburatur,
 et huiusmodi. Sanchez loc. cit., n. 58; Castropal.
 loc. cit., num. 14; Reiffenstuel loc. cit.,
 num. 78, et alii communiter, textu expresso
 in ipsa bulla Coenae, § 1, ibi: *Seu quomodo-
 libet defendentes ex quavis causa, publice vel
 occulte, quovis ingenio vel colore*, etc.

Hinc qui talis libri stylum, vel doctrinam,
 seu ingenium auctoris laudat eo fine et animo,
 ut damnationem seu consignationem impediatur,
 censuram incurrit, quia ad censuram incurren-
 dam non requiritur quod defensio fiat praecise
 ob haeresim vel haeticum, sed ut expresse
 loquitur bulla: *Ex quavis causa publice vel
 occulte, quovis ingenio vel colore*. La Croix
 loc. cit., num. 359; Pignatell. ibi cit., et alii.
 Non incurrit tamen censuram, si laudet sty-
 lum libri, vel ingenium auctoris, vel catholi-
 cam doctrinam, quae in eo est, sed non qua-
 tenus in eo est, nec in ordine ad tuendum,

- ne damnetur, ne inquisitoribus tradatur aut comburatur; quia haec laudat secundum se, non ut opera haeretica et auctoris haeretici, adeoque non defendit librum haeretici. Sanchez l. c.; Reiffenst. l. c.; Busemb. lib. 7, cap. 2, dub. 4, art. 5, n. 8; Leander de Censuris, tr. 3, disp. 1, qu. 94 et 95; Bonacina, Layman, et alii passim.
- 67 Libri et Scripturae de ritibus Sinensibus publicari prohibentur; Bened. XIV, tom. 1, constit. 59, incip. *Ex quo*, § 8. Libri gentilium de falsa religione seu de rebus obscenis et superstitionis tractantes, fidelibus prohibentur. Idem, constit. 107, incip. *Omnium sollicitudinum*, § 3 et 14. Librorum quorumque editio super argumento immunitatis festorum de praecepto prohibetur sub gravissimis poenis. Idem, tom. 2, constitut. incip. *Non multi menses*.
- 70 Libri noxii tam a Congregatione Universalis Inquisitionis, quam a Congregatione Indicis proscribuntur; et utraque summa maturitate et consilio utitur in proscriptione evulganda. Benedict. XIV const. incip. *Sollicita*, in qua methodus praescribitur in examine ac proscriptione librorum a Congregationibus Universalis Inquisitionis et Indicis servanda, certaeque harum Congreg. relatoribus ac consultoribus proponuntur regulae, quas in examine, iudicioque ferendo sequantur; quae constitutio est merito tota attente legenda, et plene observanda.
- 71 Secretum sive silentium, quod in Congregatione Sancti Officii praescriptum est, eodem prorsus modo in examine ac proscriptione librorum in Congregatione Indicis, a Cardinalibus, revisoribus et consultoribus custodiendum praecipitur a Bened. XIV, constit. incip. *Sollicita*, § 12.

APPENDIX, SIVE NOVUS DE LIBRORUM PROHIBITIONE
ARTICULUS.

In quo de Ecclesiae potestate in libris proscribendis, de antiqua et nova disciplina circa huiusmodi prohibitionem, de auctoritate decretorum Apostolicae Sedis libros vetantium, deque poenis in eos latis, qui huiusmodi libros legant retineantque, ac de nonnullis ad hanc materiam pertinentibus quaestionibus.

§ I.

De concessa Christi Ecclesiae potestate prohibendi libros, deque antiqua circa rem hanc disciplina, quae ad inventam usque artem typographicam perduravit.

Improbatae lectionis libri sunt, qui religioni, bonis moribus, pietatique obsint. Hos vero, ex hominum manibus eripiendos, proscribendosque esse, ipsa recta ratio suadet, atque exem-

plis cuiusque bene ordinatae reipublicae comprobatur. Constat enim ex Laertio, graecos Protagorae libros in foro iussisse comburi; atque in Romana Republica plures ex senatus consulto libros, qui homines vel a divino cultu avocarent, vel ad superstitionem, quam pravam ipsi crederent, provocassent, fuisse combustos, ut legere est apud Valerium Max. aliosque. Eademque lex ita apud Romanos viguit, etiam postquam summa rerum penes imperatores esset, ut Ulpianus, l. *Caeterae* ff. Famil. Erciscund., scripserit, improbatae lectionis libros, dum haereditaria res sit dividenda, non dividi, sed a iudice aboleri oportere, non secus ac mala medicamenta et venena. Haec autem animadvertenda duxi, non solum ut lector intelligat, consentaneum esse rectae rationi, ut noxii libri interdicantur, sed etiam ut inde sciant, quinam fuerit in republica usus circa huiusmodi libros, dum christiana religio coepit, et quam maius fuerit servandae religionis studium apud idololatrias ipsos, quam apud novatores aetatis nostrae, e quorum officinis prodire Obbesii, Tollandi, Spinosae, Baelii, aliorumque male feriatorum hominum opera, quae christianam ac religionem omnem, omnemque pietatem evertunt.

Ecclesiae autem fecisse Christum Dominum potestatem proscribendi libros, tum ex munere pastoribus concredito, tum etiam ex usu, quem eiusdem potestatis semper fecit, est omnino exploratum. Voluit enim, ut in ea essent pastores, qui eandem regerent usque ad consumptionem saeculi; atque vos Episcopos vocat Lucas in *Actis Apostolorum*, quos posuit *Spiritus Sanctus regere Ecclesiam suam*. Iisdem Christus pascendi oves suas onus potestatemque clavium indidit, quae passim in Scripturis ad supremam designandam potestatem adhibetur. At munus Christi Pastoris est, suam doctrinam, quae viam salutis demonstret, edocere, ea proponere, quae aeternae salutis consecutionem faciliorem faciant, quaeque obstacula tollant quae impedimento esse possint. Huic autem muneri conveniens ac necessaria est potestas eripiendi ab hominum manibus noxios libros, qui non solum maximo obstaculo sunt aeternae saluti, sed ad certam perniciem homines trahunt. Quis ergo dubitet, quin auctoritatem dederit proscribendi perniciosos libros, ac opportunis etiam poenis ab horum lectione homines evocandi? Ex solo Pastoris munere intelligi id facile posset, sed ut inexcusabiles omnino novatores essent, hanc potestatem notissimis aetate illa phrasibus ac luculentissimis verbis in Scripturis Novi Testamenti explicavit. Quid enim aliud innuit Scriptura, dum hos ait a Spiritu Sancto positos ad regendam Ecclesiam Christi; dum iis ligandi et solvendi, et clavium potestatem concessam tradit; dum ita eos missos fuisse declarat Luc. (xx, vers. 16), ut

qui hos loquentes praecipientesque audit, Christum audiat, qui vero eos contemnat et spernat, Christum spernat; dum denique per Paulum ad Hebr. xiii, vers. 17, eosdem praepositos appellat, quibus parere ac subesse oporteat? Hae phrases, hi loquendi modi satis superque declarant, Christum Ecclesiam suam instar reipublicae stabilisse, in qua pastores praeessent, auctoritate freti, ea prohibendi, praecipendi, ac etiam certis poenis interdiciendi, quae commune Ecclesiae bonum postularet.

Fac vero haec ambigua fore, atque in alium quoque sensum detorqueri posse; si constet, hanc Apostolos ac Episcopos deinde eorumdem successores exercuisse potestatem; eamque in iisdem agnovisse, ac fuisse veneratos primos Christianorum principes, quis dubitet, quin eam revera a Deo habuerint? Neque est verisimile, Ecclesiam viventibus adhuc Apostolis formam a Christo stabilitam mutasse; eamque veluti a Deo sibi collatam pastores sibi usurpasse potestatem, quam non habuissent. At Ecclesia hanc semper exercuit potestatem. Nam ut ea mittam, quae Actorum xix, vers. 19, leguntur, de libris eorum, qui fuerant curiosa sectati, quorum ingens numerus Ephesi, Paulo praedicante, combustus fuit, auctor Constit. Apostolicarum, lib. 1, cap. 7, ait: *Apostolos prohibuisse initio fidelibus libros gentilium et falsorum prophetarum*; et canon. 59, ex iis qui apostolorum nomen praeferunt: *Si quis*, inquit, *falso inscriptos impiorum libros, tanquam sanctos in Ecclesia publicat ad populi et cleri perniciem, deponatur*. Haec satis sunt ad ostendendum Ecclesiam etiam dum sub principibus infidelibus esset, auctoritate, quam a Christo habuerat, usam, libros noxios prohibuisse, ac poenas, prout temporum circumstantiae ferebant, adversus inobedientes statuisset.

Reddita vero Ecclesiae pace, hanc potestatem liberius exercuit, probantibus ac faventibus etiam ipsis christianis principibus. Nam in Concilio Nicaeno I, Patres damnarunt Arii libros, eosque comburendos esse docuerunt. Constantinus vero Magnus indicta poena capitis in eos qui illos occultassent, omnes comburi curavit; ut scribit Socrates lib. 1, c. 9, et Nicephorus lib. 8, c. 25.

Patres Concilii Ephesini, damnatis Nestorii scriptis in synodica epistola, ita ad Theodosium scribunt: *Vestram autem maiestatem iterum atque iterum rogatam cupimus, ut universam illam doctrinam e sanctis ecclesiis submoveri, eiusdemque libros, ubique locorum repertos, iubeat flammis absumi*. Similem sententiam tulere Chalcedonenses Patres in scripta Eutychetis, quae ex edicto imperatorum, fuere deinceps combusta. Hac via antiqui illi patres, auxilium eisdem praebentibus imperatoribus e fidelium manibus haereticorum libros praeci-

pere studuerunt. Imo piissimi principes, ut promptiores essent ministri ad libros, quos Ecclesia religioni inimicos declarasset, abolendos, leges quoque statuere, quibus haereticorum libros comburi praecipiebatur. Id vero, non ut potestatem, quam non haberet Ecclesia, supplerent, ut falso scripsit Petrus Giannone, sed ut necessarium ei praeberent auxilium per poenas temporarias ad facilius huiusmodi pestem extirpandam. Nam cum primum potuit libere Ecclesia horum librorum combustionem decernere, atque executioni mandare, id propria auctoritate fecisse constat. Sanctus enim Leo Magnus, anno 443, propria auctoritate et sententia Manichaeorum libros Romae combussit. Et Epistola 93, quae est ad Turibium Asturicensem Episcopum: *Apocryphae*, inquit, *Scripturarum, quae, sub nominibus Apostolorum, multarum habent seminarium falsitatum, non solum interdicendae, sed etiam penitus auferendae, atque ignibus concremandae*. Et infra: *Si quis Episcoporum, vel apocrypha per domos non prohibuerit, vel sub canonicorum nomine eos codices in ecclesiis permiserit legi, qui Priscillianii adulterina sunt emendatione corrupti, haereticum se noverit iudicandum*. Symmachus quoque et Hormisdas Manichaeorum libros combusserunt. Concilium Nicaenum secundum, act. 5, libros haereticorum damnavit, comburique iussit. Nicolaus I in Respons. ad consul. Bulgarorum, noxios blasphemosque Saracenorum libros igni tradendos constituit. Nicolaus II, anno 1059, idem in Concilio Romano de Berengarii libris decrevit. Et, ut alia mittam, Concilium Romanum et Constantiense igni tradidere Ioannis Hus, atque Wiclephi libros. Atque hinc patet, Patres ac Supremos Pontifices Apostolos imitatos, usque ad quintidecimi saeculi initium, haereticorum librorum combustionem, malis occurrere consuevisse quae ex huiusmodi librorum lectione in Ecclesia oriri potuissent. Haec praecipua pastorum ac praesertim Romanorum Pontificum cura fuit, atque hac unica via tot haereticorum libros perdere potuerunt. Mirum itaque non est si antiquae Ecclesiae nullus proscriptorum librorum catalogus occurrat, nam index ille librorum apocryphorum a Gelasio Papa in Romana Synodo propositus, inquit cl. P. Catalani, *nequaquam dici potest index librorum prohibitorum, iuxta usitatum modernam phrasim: Index exhibens libros, tam privatim quam publice legi prohibitos*; cum scopus illius decreti esset libros proponere, qui in Ecclesiis per anni circulum a nonnullis leguntur pro fidelium aedificatione. At inde iniuria colligas, nunquam in Ecclesia privatam librorum lectionem fuisse prohibitam. Nam id vetitum fuisse constat ex supra cit. Const. Apost. lib., ex sancti Leonis verbis, ex conciliis omnibus generalibus, in quibus damnati fuere haereticorum libri, ex can. 16 Con-

cil. IV Carthag., quo statuitur, ne *Episcopus gentilium libros legat*; haeticorum autem pro necessitate ac tempore; atque ex eo, quod sanctus Epiphanius ann. 401, synodo Cypri librorum Origenis lectionem prohibuerit. Haec sane ostendunt privatam quoque librorum lectionem interdici consuevisse. Nec desunt gravissimi theologi, qui Gelasianum quoque decretum ad privatae quoque lectionis prohibitionem extendat librorum, qui apocryphi declarantur; cum scripta eorum in illo catalogo se consignare voluisse declaraverit *quae a Catholicis vitanda sint*. Hactenus de disciplina, qua universa usa est Ecclesia in eripiendis e fidelium manibus haeticorum libris, noxiisque scriptis.

§ II.

De stabilita per Apostolicam Sedem disciplina circa examen proscriptionemque librorum post inventam artem typographicam ac post ortas Lutheri Calvinique haereses.

Superiori in capite ostendimus qua via Ecclesiae pastores e fidelium manibus impiorum libros eripuerunt, cum nondum ars typographica inventa esset. Quanta vero eorum, ac praesertim Romanorum Pontificum cura fuerit, quantum principum in Ecclesia et Apostolicae Sedis decreta obsequium, vel ex eo intelliges, quod ne vel unus quidem antiquorum haeticorum liber supersit. At inventa arte typographica, ortis Lutheri et Calvinique haeresibus, atque divisa, malis haeticorum artibus, in varia schismata Europa, alia ratione occurrendum fuit malis, quae ex pravorum librorum lectione orirentur. Viguit etiam deinceps, (et ipse Leo X omnes Lutheri libros sub gravissimis poenis comburi iussit), ac etiam nunc viget usus comburendi per manus Carnificis certum librorum genus. At etsi id satis est ad conciliandam iniquis auctoribus infamiam, et ad ostendendam Ecclesiae voluntatem, quae illos abolitos vellet, ac publicam prae se fert execrationem, qua homines ad horrendam illius lectionem incitantur; tamen sufficiens non est ad omnia prorsus perdenda typis evulgata, et dissitis in locis in multorum manus delata exemplaria. Quamobrem nova atque aptiori disciplina fideles ab horum librorum lectione deterrire oportuit.

Coepit ars typographica circa annum 1460. Initio autem, cum omnes imprimendis selectioribus antiquorum scriptis intenti essent, comoda huius novae artis homines experiebantur ac laudabant; quae vero mala inde oritura essent, nec praesentiebant, nec suspicabantur. Sed postquam initio sextidecimi saeculi, ob nimiam in antiquis theologis patribusque carpendis, atque sacris Scripturis interpretandis libertatem, et ob novas Lutheri Calvinique haereses, plures noxii libri ederentur, inter quos

nonnulli, mentito quoque nomine, haeretico fermento conspersi essent, nova Apostolicae Sedis oeconomia, maiorque cura et sollicitudo enituit. Nam Leo X, combustis nonnullis Lutheri scriptis, interdictisque sub anathematis poena illius operibus, in Concilio Lateranensi anno 1515, sess. 10, vetuit, ne deinceps imprimerentur libri nisi prius in Urbe, ab ipsius vicario et magistro sacri palatii, aut personis ab ipso deputatis examinati essent; in aliis locis vero ab Episcopo vel ab eius deputato, aut ab inquisitore haeticae pravitatis eius civitatis et dioecesis, in qua impressio fieret. In transgressores vero, praeter excommunicationem, suspensionem ab exercitio artis, amissionem librorum, aliasque poenas arbitrio Ordinarii infligendas constituit. Deinde etiam Iulius III cavuit, ne cui liceret legere, aut habere apud se libros Lutheranorum aliorumque haeticorum, idque sub poenis spiritualibus et temporariis, quae in haeticos latae essent.

Sed cum plures quotidie prodirent haereticae labe conspersi libri, qui mentito plerumque Auctoris nomine, ac variis artibus ita errores occultabant, ut facile non esset eos a catholicorum libris discernere, ac simplices illorum lectione decipere ac seducere possent, communi orthodoxorum voto Catalogus sive Index librorum, quorum lectio perniciose foret, optabatur. Hinc etiam Carolus V Facultati Lovaniensi iussit, ut librorum, qui haeretici vel haereseos suspecti essent, catalogum texeret, qui auctoritate ipsius Caroli V, anno 1546, vulgatus fuit. Cum vero assidue novi haeticorum libri prodirent, fusiorem quoque edidit eadem sacra Facultas, quem, addito speciali edicto, Imperator publicari mandavit anno 1556.

Sed cum istiusmodi Indices summae auctoritatis non essent, quae omnes ubique Fideles obligaret, ac libri etiam, qui ab haeticis italica lingua editi essent, desiderarentur, Paulus IV P. M., anno 1557, iis, qui Sacrae Inquisitioni contra haeticam pravitatem praesunt, mandavit, ut Indicem conficerent, confectumque eodem anno vulgavit. In quo, etsi nullum exstat decretum: *ita tamen a tergo faciei libri legitur*, inquit Catalanus de Secret. Sacr. Congreg. Indicis c. 4, *Index alphabetico ordine distinctus est*, etc. Edidit praeterea idem Pontifex alium Indicem anno 1558, die 30 Decembris, quem initio anni 1559 vulgavit, latis censuris contra legentes et tenentes libros prohibitos in Bulla Coenae expressis, additis etiam aliis gravissimis poenis. Pius autem IV Pauli successor rigorem temperans, totum illud Indicis librorum negotium ad Concilium Tridentinum detulit.

Quid vero deinceps actum fuerit, paucis innuit Clemens VIII in Const. cuius initium est *Sacrosanctum*, in qua ait: *Sed cum nostris hisce calamitosis temporibus antiquus humani*

generis hostis a sua malitia nunquam recedens, ad eandem catholicam doctrinam labefactandam, pestiferas haereses et detestabiles errores, aut novos conflasset, aut veteres ex inferis excitasset, Sacra Tridentina Synodus pestilentem noxiorum librorum copiam, quae plus nimio excreverat, coercere aut auferre cupiens, primum quidem doctissimos aliquos viros delegit, qui de tota ea re cognoscerent et deliberarent; deinde vero cum ii in negotio illo parum progressi essent, iustis de causis eadem Synodus permota, ad ipsam Sedem Apostolicam, integram rem deferendam statuit. Quid vero Romanus Pontifex egerit, iis verbis declarat: Itaque fel. rec. Pius Papa IV, praedecessor noster, qui tunc ad Ecclesiae gubernacula sedebat, praelatis quibusdam doctrina et prudentia praestantibus adhibitis, Indicem librorum prohibitorum, et Regulas quasdam per suas Litteras in forma Brevis promulgavit, et eiusmodi noxiorum librorum detrimentis depellendis opportunè providit. Litterae autem Pii IV initium habent: Dominici Gregis, etc. Clemens vero VIII hac eadem Constitutione eundem Indicem, iam a Sixto V auctum, Apostolica Auctoritate recognitum, publicavit: instructione adiecta de exequendo prohibitionis Decreto, deque sincere emendandi et imprimendi libros ratione. Huius Indicis confectionem commiserat Gregorius XIII Sacrae Indicis Congregationi a S. Pio V institutae; Index vero auctus fuit sub Sixto V ac absolutus sub Clem. VIII.

Itaque Apostolicae Sedis cura librorum improbatæ lectionis Indices plures prodire, ac novis concurrentibus libris, iterum aucti in lucem mittuntur. Praeter Congregationem supremæ Inquisitionis, aliam quoque Cardinalium Congregationem, quae indicis appellatur, instituit S. Pius V, eamque novis facultatibus auxit Sixtus V, novisque privilegiis roboravit Clemens VIII in supra citata Constitutione.

Haec autem indicavi, ut inde omnes agnoscant, quae fuerit, quaeque nunc sit Romanae Sedis pro impedienda noxiorum librorum lectione, sollicitudo; quantumque eiusdem hac de re Decretis debeat obsequium. Ecclesiae enim unice munus est demonstrare Fidelibus, quinam sint noxii libri, quorum lectio homines seducere ac depravare possit. Ubi vero nisi in Romana ac Petri Sede id fieri potest? Quis non videat, divina ei providentia concessum esse, ut in statum illum devenerit, in quo hac nostra aetate et undique conquirere libros, et doctos cuiuscumque facultatis Censores, et tantæ dignitatis et auctoritatis Iudices, quantæ sunt Cardinales, habere possit? Si non aliam auctoritatem haberet, quam ab Ecclesia in Tridentina Synodo congregata eidem collatam; an non omnes eiusdem Decretis obtemperare deberent? At eam habet, quam Christus Petro, supra quem Ecclesiam suam fundavit, contulit;

quam Petrus ipse, eorumque Successores in universam Ecclesiam semper exercuere, quam denique agnovere semper Ecclesiae omnes, veluti fontem totius sacerdotalis iurisdictionis, veluti centrum unitatis, ac veluti matrem et magistram omnium Ecclesiarum.

Sed videamus, quas regulas pro diiudicandis vetandisque libris stabilierit, et qua ratione ad eosdem proscribendos procedat. *Libri, qui in huiusmodi catalogum referri debent*, inquit Pius IV constit. incip. *Dominici Gregis, ii sunt qui vel haeretici sunt, vel de haeretica pravitate suspecti, vel certe moribus et pietati nocent.* Haec sane praecipua ac generalis regula est, atque ad hanc facile revocantur prohibitiones etiam librorum in odium Auctorum eorumque, qui, ob non servatas in editione praescriptas ab Ecclesia regulas, vetantur, ut rem serio expendenti liquet. Quis vero non videat, Pastoris munus esse, hos ex illorum manibus, quorum animarum rationem sint reddituri, praeripere libros? Quae autem methodus sit, quam Apostolica Sedes in iis examinandis proscribendisque libris servet, habes ex Const. fel. rec. Bened. P. XIV, quam integram hic exhibemus.

BENEDICTUS EPISCOPUS

SERVUS SERVORUM DEI

Ad futuram rei memoriam.

Sollicita ac provida Romanorum Pontificum praedecessorum Nostrorum vigilantia in eam semper curam incubuit, ut Christi fideles ab eorum librorum lectione averteret, ex quibus incauti ac simplices detrimenti quidpiam capere possent, imbuique opinionibus ac doctrinis, quae vel morum integritati, vel catholicae religionis dogmatibus adversantur. Nam, ut vetustissimum mittamus Sancti Gelasii I decretum, quaeque iampridem a Gregorio IX aliisque Pontificibus hac de re statuta fuerunt, ignorare neminem arbitramur, quae fuerint a praedecessoribus nostris Pio IV, Sancto Pio V et Clemente VIII, diligentissime praestita, ut saluberrimum opus a sacrosanctae Tridentinae synodi Patribus susceptum, mature discussum, ac pene ad exitum perductum, de vetitae lectionis librorum Indice conficiendo atque vulgando, non absolverent solum atque perficerent, sed sapientissimis etiam decretis ac regulis communirent. Quod quidem negotium Apostolica Sedes continenter urget ac promoveat, ad id deputatis duabus Sanctae Roman. Eccles. Cardinalium Congregationibus, quibus onus inquirendi in pravos noxiosque libros impositum est, cognoscendique, quibus emendatio, et quibus proscriptio debeat. Id muneris Congregationi quidem Romanae universalis Inquisitionis a Paulo IV commissum per-

hibent, idque adhuc ab ea exerceri pergit, ubi de libris ad certa rerum genera pertinentibus iudicandum occurrit. Certum est autem sanctum Pium V primum fuisse Congregationis Indicis institutorem, quam subsequentes deinde Pontifices Gregorius XIII, Sixtus V et Clemens VIII confirmarunt, variisque privilegiis et facultatibus auxerunt: eiusque proprium ac fere unicum officium est, in examen libros vocare, de quorum proscriptione, emendatione, vel permissione capienda est deliberatio.

§ 1. Qua maturitate, consilio ac prudentia in Congregatione universalis Inquisitionis de proscribendis, vel dimittendis libris deliberetur, cum neminem latere putamus, tum nos plane perspectum, ac diuturna experientia comperitum habemus; nam in minoribus constituti de libris nonnullis in ea censuram tulimus, et consultoris eiusdem Congregationis munere diu perfuncti sumus; postremo inter Sanctae Rom. Eccles. Cardinales cooptati, Inquisitoris generalis locum in ea obtinuimus: ac demum ad Apostolicam Sedem, meritis licet imparibus, eVecti, non modo censorum animadversiones in libros nonnullos aliquando legere ac ponderare, sed etiam in Congregationibus, quae singulis feriis quintis coram nobis habentur, Cardinalium sententias atque suffragia, antequam de iisdem libris quid decernatur, audire et excipere consuevimus. Haud minoris diligentiae testimonium ferre possumus, adeoque debemus, pro altera Congregatione Indicis, cui generaliter incumbit, ut supra diximus, de quorumvis librorum proscriptione decernere. Dum enim in minoribus versaremur, cum primi tum secundi censoris seu relatoris officium in ea Congregat. non semel obivimus; ex quo autem supremum Pontificatum gerimus, nullius libri proscriptionem ratam habuimus, nisi audito Congregationis secretario, qui libri materia, revisorum censuras, Cardinalium iudicia, et suffragia accurate nobis exponeret.

§ 2. Sed quoniam compertum est nobis, atque exploratum, multas librorum proscriptiones, praesertim quorum auctores catholici sunt, publicis aliquando iniustisque querelis in reprehensionem adduci, tanquam si temere ac perfunctorie in tribunalibus nostris ea res ageretur; operae pretium duximus, hac nostra perpetuo valitura constitutione, certas firmasque regulas proponere, iuxta quas deinceps librorum examen iudiciumque peragatur: tametsi plane affirmari possit, idipsum iampridem, vel eadem prorsus ratione, vel alia aequipollenti, constanter actum fuisse.

§ 3. Porro Romanae universalis Inquisitionis Congregatio ex pluribus constat Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalibus a Summo Pontifice delectis, quorum alii sacrae Theologiae, alii canonici iuris doctrina, alii ecclesiasticarum rerum peritia, munerumque Romanae cu-

riae exercitatione, prudentiae demum ac probitatis laude, conspicui habentur. His adiungitur unus ex Romanae curiae praesulibus, quem assessorem vocant; unus ex ordine Praedicatorum, sacrae Theologiae magister, quem commissarium appellant; certus praeterea consultorum numerus, qui ex utroque clero saeculari ac regulari assumuntur; alii demum praestantes doctrina viri, qui a Congregatione iussi, de libris censuram instaurant, iisque qualificatorum nomen tributum est. De variis in praefata Congregatione, iisque gravissimis rebus agitur, in primis autem de causis fidei, ac de personis violatae religionis reis: at cum librum aliquem ad eam, tanquam proscriptione dignum, deferri contigerit: nisi ad Indicis Congregationem, ut fieri plerumque solet, iudicandum remittat, sed pro rerum temporumque ratione sibi de illo cognoscendum esse arbitretur; Nos, inhaerentes decreto lato ab eadem Congregatione feria quarta Kalendis Iulii anni millesimi septingentesimi quinquagesimi, atque a Nobis confirmato feria quinta insequente, hac ratione et methodo iudicium institui mandamus.

§ 4. Primo nimirum uni ex qualificatoribus aut consultoribus a Congregatione designando, liber tradatur, quem is attento animo legat, ac diligenter expendat; tum censuram suam scripto consignet, locis indicatis et paginis, in quibus notati errores continentur. Mox liber cum animadversionibus revisoris ad singulos consultores mittatur, qui in Congregatione pro more habenda singulis feriis secundis in aedibus sancti Officii, de libro et consultorum suffragiis ad Cardinales transmittatur, ut hi in Congregatione, quae feria quarta haberi solet in Fratrum Praedicatorum coenobio Sanctae Mariae supra Minervam nuncupato, de tota re definitive pronuntient. Post ab assessore Sancti Officii acta omnia ad Pontificem referantur, cuius arbitrio iudicium omne absolvetur.

§ 5. Cum autem sit veteri institutione receptum, ut auctoris catholici liber, non unius tantum relatoris perspecta censura, illico proscribatur; ad normam praefati decreti mensis Iulii anni millesimi septingentesimi quinquagesimi, volumus, eam consuetudinem omnino servari; ita ut si primus censor librum proscribendum esse iudicet, quamvis consultores in eandem sententiam conveniant, nihilominus alteri revisori ab eadem Congregatione electo liber et censura tradantur, suppresso primi censoris nomine, quo alter iudicium suum liberius exponat. Si autem secundus revisor primo assentiatur, tunc utriusque animadversiones ad Cardinales mittantur, ut, iis expensis, de libro decernant; at si secundus a primo dissentiat, ac librum dimittendum existimet, tertius eligatur censor, cui suppresso priorum nomine, utraque censura communicetur. Huius autem

relatio, si a priore consultorum sententia non abludat, Cardinalibus immediate communicetur, ut ipsi, quod opportunum fuerit, decernant; sin minus, iterum consultores, perspecta tertia censura, suffragium ferant; idque una cum omnibus praefatis relationibus, Cardinalibus exhibeatur, qui, re ita mature perpensa, de controversia denique pronunciare debebunt. Quotiescunque autem Pontifex, vel ob rei, de qua in libro agitur, gravitatem, vel quia id auctoris merito, aliisque circumstantiis tribuendum censeat, libri iudicium coram se ipso in Congregatione feriae quintae habendum decreverit; quod saepe a nobis factum fuit, et quoties ita expedire iudicabimus, in posterum quoque fiet, tunc satis fuerit exhibere Pontifici et Cardinalibus libri censuras, et consultorum suffragia, omisso examine Congregationis feriae quartae, eiusque relatione, quam per assessorem Pontifici faciendam diximus: nam Cardinalium suffragiis coram ipso Pontifice ferendis, atque huius definitiva sententia, vel alio opportune consilio in eadem Congregatione capiendi, res absolvetur.

§ 6. Altera quoque Indicis Congregatio plures complectitur Cardinales ipsi a Pontifice adscriptos, iisdemque dotibus praeditos, quibus Sancti Officii Cardinales pollere solent; quum etiam eorum aliquos in utraque Congregatione locum habere contingat. Ex iis unus eiusdem Congregationis praefectus existit; assistens vero perpetuus est Magister Sacri Palatii; secretarius autem, a prima Congregationis institutione usque in praesentem diem, ex Ordine Fratrum Praedicatorum a Summo Pontifice pro tempore eligi consuevit. Sunt praeterea ex utroque clero saeculari et regulari, eiusdem Congregationis consultores et relatores selecti; et quidem, ubi aliquis librorum relationes coram Congregatione semel, bis, tertio laudabiliter peregerit, tum ipsa Congregatio Pontificem rogare solet, ut eius auctoritate in consultorum numerum referatur.

§ 7. Sub ipsa Pontificatus nostri primordia, ea nos subiit cogitatio, ut certam aliquam, et immutabilem methodum pro examine iudicioque librorum in hac Indicis Congregatione servandam statueremus. Qua de re non modo consilium exquisivimus dilecti filii nostri Angeli Mariae Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalis Quirini nuncupati, eiusdem Sanctae Romanae Ecclesiae bibliothecarii, dictae Congregationis praefecti, qui pari prudentia et doctrina suum nobis sensum scripto declaravit: verum etiam antiquiores aliquot eiusdem Congregationis consultores coram dilecto filio Iosepho Augustino Orsi, Ordinis Praedicatorum, tunc ipsius Congregationis secretario, nunc autem Palatii Apostolici Magistro, convenire iussimus, suamque sententiam aperire, quae pariter scripto concepta, nobis iam nunc exhibita fuit.

Cumque haec omnia diligenter apud nos asserta fuerint, nunc demum veterem deliberationem nostram resumentes, quemadmodum ea, quae ad librorum examen atque iudicium in primodicta Congregatione Sancti Officii peragendum, pertinent, auctoritate nostra constabilivimus; ita etiam, ea, quae ad Congregationem Indicis, et eiusdem generis negotia apud eam tractanda facere possunt, opportunis decretis constituere volentes, praelaudati Cardinalis praefecti consiliis, dictorumque consultorum votis inhaerendo, haec deinceps servanda decernimus.

§ 8. Cum Congregatio Indicis ad librorum censuram unice, ut dictum est, instituta, non ita crebro convocari soleat, ut altera Sancti Officii Congregatio, quae ob causarum et negotiorum multitudinem, singulis hebdomadis ter haberi consuevit; illius propterea secretario peculiare munus et officium recipiendi librorum denuntiationes, ut fieri iam ante consuevit, committimus et demandamus. Is autem a libri relatore percunctabitur diligenter, quas ob causas illum prohiberi postulet, tum librum ipsum haud perfunctorie pervolvit, ut de propositae accusationis subsistentia cognoscat: duobus in eam rem adhibitis consultoribus, ab ipso, praevia Summi Pontificis aut Cardinalis praefecti, vel eius, qui praefecti vices supplet, approbatione, eligendis; quorum collato consilio, si liber censura et nota dignus videatur, unus aliquis relator ad ferendum de eo iudicium idoneus, illius nempe facultatis, de qua in libro agitur, peritus, eadem, quam nuper innuimus, ratione eligendus erit, qui scripto referat animadversiones suas, adnotatis paginis, quibus singula ab ipso reprehensa continentur. Sed antequam eius censura ad Cardinalium Congregationem feratur, haberi volumus privatam consultorum Congregationem, quam olim *parvam* dixerunt. Nos autem *praeparatoriam* vocabimus, ut relatoris animadversionibus ad librum collatis, de earum pondere iudicium fiat. Huiusmodi Congregatio semel omnino singulis mensibus, aut etiam saepius, si oportuerit, ab ipso Congregationis secretario convocanda erit, vel in suis cubiculis, vel opportuniore, ut ipsi videbitur, loco, intra praedicti coenobii aedes, ubi is commoratur. Eique semper intererit Magister Sacri Palatii pro tempore existens, una cum sex aliis e numero consultorum, singulis vicibus, pro qualitate argumenti et materiae de qua disputandum erit, ut supra de primis duobus consultoribus, et de relatore constitutum est, a secretario eligendis; praeter secretarium ipsum, cuius partes erunt in tabulas referre consultorum sententias, quas deinde ad Congregationem Cardinalium mittet, cum relatoris censura. In generali demum Congregatione omnia illa servari debebunt, quae superius statuta sunt pro Congre-

gatione Sancti Officii circa librorum examen. Ac quemadmodum ad assessorem Sancti Officii pertinet de actis in Congregatione Summum Pontificem certum reddere; ita ad secretarium Congregationis Indicis spectabit, quoties haec librum aliquem proscribendum aut emendandum censuerit, eiusdem Pontificem assensum, praevia diligenti actorum omnium relatione, exquirere.

§ 9. Quoniam vero in Congregatione Indicis de sola librorum prohibitione agitur, nonnulla hoc loco adiungenda iudicavimus, eidem Congregationi potissimum usui futura, quae tamen ab altera etiam Congregatione Sancti Officii, dum in huius quoque generis causis se immiscet, ubi similes rerum circumstantiae se offerant, aequae observanda erunt. Quotiescunque agatur de libro auctoris catholici, qui sit integrae famae et clari nominis, vel ob alios editos libros, vel forte ob eum ipsum, qui in examen adducitur, et hunc quidem proscribi oporteat; prae oculis habetur usu iamdiu recepta consuetudo prohibendi librum, adiecta clausula: *donec corrigatur seu donec expurgetur*, si locum habere possit, nec grave quidpiam obstet, quominus in casu, de quo agitur, adhiberi valeat. Hac autem conditione proscriptioni adiecta, non statim edatur decretum, sed suspensa illius publicatione, res antea cum auctore, vel quovis altero pro eo agente et rogante, communicetur, atque ei quid delendum, mutandum, corrigendumve fuerit indicetur. Quod si nemo auctoris nomine compareat, vel ipse, aut alter pro eo agens, iniunctam correctionem libri detrectet, congruo definito tempore decretum edatur. Si vero idem auctor, eiusve procurator, Congregationis iussa fecerit, hoc est novam instituerit libri editionem cum opportunis castigationibus ac mutationibus; tunc supprimatur proscriptionis decretum: nisi forte prioris editionis exemplaria magno numero distracta fuerint; tunc enim ita decretum publicandum erit, ut omnes intelligant, primae editionis exemplaria duntaxat interdicta fore, secundae vero iam emandatae permissa.

§ 10. Conquestos scimus aliquando nonnullos quod librorum iudicia et proscriptiones, inauditis auctoribus, fiant, nullo ipsis loco ad defensionem concesso. Huic autem querelae responsum fuisse novimus, nihil opus esse auctores in iudicium vocare, ubi non quidem de earum personis notandis, aut condemnandis agitur, sed de consulendo fidelium indemnitati, atque avertendo ab ipsis periculo, quod ex noxia librorum lectione facile incurritur; si qua vero ignominiae labe auctoris nomen ex eo aspergi contingat, id non directe, sed oblique ex libri damnatione consequi. Qua sane ratione minime improbandas censemus huiusmodi librorum prohibitiones, inauditis auctoribus, factas; quum praesertim credendum sit, quid-

quid pro se ipsa, aut pro doctrinae suae defensione potuisset auctor afferre, id minime a censoribus atque iudicibus ignoratum neglectumque fuisse. Nihilo tamen minus, quod saepe alias summa aequitatis et prudentiae ratione ab eadem Congregatione factum fuisse constat, hoc etiam in posterum ab ea servari magnopere optamus, ut quando res sit de auctore catholico, aliqua nominis et meritorum fama illustri, eiusque opus, demptis demendis, in publicum prodire et prodesse posse dignoscatur, vel auctorem ipsum causam tueri volentem audiat, vel unum ex consultoribus designet, qui *ex officio* operis patrocinium defensionemque suscipiat.

§ 11. Quemadmodum vero, ubi de Congregatione Sancti Officii agebamus, eidem Nos semper interfuturos recepimus, quotiescunque de libro, cuius materia gravioris momenti sit, iudicium agatur; quod erit Nobis facillimum, quum eadem Congregatio qualibet feria quinta coram nobis habeatur; sic et Indicis Congregationi praesentiam nostram impendere parati sumus, quoties rei gravitas id promereri videbitur. Neque enim id opus esse dicendum est, quum vel haeretici hominis liber denuntiatur, in quo auctor errores catholico dogmati adversantes consulto tradit aut tuetur; vel opus aliquod in examen adducitur, quo rectae morum regulae labefactantur, ac vitiis et corruptelis fermenta praebentur. In his enim casibus ne illas quidem, quas supra scripsimus, accuratiores cautelas adhibere necesse erit, sed haeretico dogmate, vel pravo moris incitamento semel comperto, proscriptionis decretum illico faciendum erit, iuxta primam, secundam et septimam Indicis regulas, Sacrosancti Tridentini Concilii iussu editas atque vulgatas.

§ 12. Cum in praeaudata Congregatione Sancti Officii severissimis legibus cautum sit, ne de rebus eiusdem Congregationis quisquam cum alio extra illam loquatur, Nos hanc eandem silentii legem a relatoribus, consultoribus et Cardinalibus Congregationis Indicis religiose custodiendam praecipimus. Illius tamen secretario potestatem facimus, ut animadversiones in libros censurae subiectos, eorum auctoribus, vel aliis illorum nomine agentibus et postulantibus, sub eadem decreti legi communicare queat, suppressis semper denuntiatoris censorisque nominibus.

§ 13. Examinandis, corrigendisque libris peropportuna sunt, quae decem regulis Indicis a Patribus Tridentinae Synodi confectis atque editis continentur. In instructione autem felicitis recordationis Clementis Papae VIII eiusdem regulis adiecta, tit. *de correctione librorum*, § 5, Episcopis et inquisitoribus cura committitur, ut ad librorum edendorum examen *spectatae pietatis et doctrinae viros adhibeant, de quorum fide et integritate sibi polliceri queant nihil*

eos gratiae daturos, nihil odio, sed omni humano affectu posthabito, Dei duntaxat gloriam spectaturos, et fidelis populi utilitatem. His porro virtutibus, animique dotibus, si non maiori, at pari certe de causa, praestare oportet huius nostrae Congregationis revisores et consultores. Cumque eos omnes, qui nunc huiusmodi munera obtinent, tales esse non ignoremus, optandum sperandumque est, non absimiles deinceps futuros, qui ad id eligentur; homines nimirum vitae integros, probatae doctrinae, maturo iudicio, incorrupto affectu, ab omni partium studio personarumque acceptatione alienos; qui aequitatem, libertatemque iudicandi, cum prudentia et veritatis zelo coniungant. Cum autem eorum numerus nunc certus et constitutus non sit, ab eiusdem Congregationis Cardinalibus consilium expectabimus, atque capiemus, num eum pro futuris temporibus definire oporteat vel expediat; hoc tamen iam nunc decernentes, quatenus eorum numerus definiatur, ut tam relatores quam consultores, ex utroque clero, saeculari nempe et regulari, assumantur, alii quidem theologi, alii utriusque iuris periti, alii sacra et profana eruditione praestantes, ut ex eorum coetu, pro varietate librorum, qui ad Congregationem deferuntur, idonei viri non desint ad ferendum de unoquoque iudicium.

§ 14. Ipsos autem relatores consultoresque, tam nunc existentes, quam in posterum quandocunque futuros, monemus, et vehementer hortamur, ut in examine iudicioque librorum, sequentes regulas diligenter inspiciant, accurateque custodiant.

§ 15. I. Meminerint, non id sibi muneris onerisque impositum, ut libri ad examinandum sibi traditi proscriptionem modis omnibus curent, atque urgeant: sed ut diligenti studio, ac sedato animo ipsum expendentes, fideles observationes suas, verasque rationes Congregationi suppeditent, ex quibus rectum iudicium de illo ferre, eiusque proscriptionem, emendationem aut dimissionem pro merito decernere valeat.

§ 16. II. Tametsi hactenus cautum sit, cavendumque deinceps non dubitemus, ut ad referendum et consulendum in praedicta Congregatione, ii solum admittantur, qui scientiarum rerum, quas libri delati respective continent, diuturno studio acquisitam possideant; decet enim de artibus solos artifices iudicare; nihilominus si forte eveniat, ut alicui per errorem materia aliqua discutienda committatur ab illius peculiaribus studiis aliena, idque a censore aut consultore electo, ex ipsa libri lectione deprehendatur; noverit is se neque apud Deum, neque apud homines culpa vacaturum, nisi quamprimum id Congregationi aut secretario aperiat, seque ad ferendam de huiusmodi libro censuram minus aptum professus, alium magis

idoneum ad id muneris subrogari curet: quo tantum abest, ut existimationis suae dispendium apud Pontificem et Cardinales passurus sit, ut magnam potius probitatis et candoris opinionem et laudem sibi sit conciliaturus.

§ 17. III. De variis opinionibus, atque sententiis in unoquoque libro contentis, animo a praeiudiciis omnibus vacuo, iudicandum sibi esse sciant. Itaque nationis, familiae, scholae, instituti affectum excutiant: studia partium seponant; Ecclesiae sanctae dogmata, et communem Catholicorum doctrinam, quae conciliorum generalium decretis, Romanorum Pontificum constitutionibus et orthodoxorum Patrum, atque doctorum consensu continetur, unice prae oculis habeant; hoc de caetero cogitantes, non paucas esse opiniones, quae uni scholae, instituto, aut nationi certo certiores videntur, et nihilominus, sine ullo fidei aut religionis detrimento, ab aliis catholicis viris reiiciuntur, atque impugnantur, oppositaeque defenduntur, sciente ac permittente Apostolica Sede, quae unamquamque opinionem huiusmodi in suo probabilitatis gradu relinquit.

§ 18. IV. Hoc quoque diligenter animadvertendum monemus, haud rectum iudicium de vero auctoris sensu fieri posse, nisi omni ex parte illius liber legatur; quaeque diversis in locis posita et collocata sunt, inter se comparentur; universum praeterea auctoris consilium et institutum attente dispicatur; neque vero una, vel altera propositione a suo contextu divulsa, vel seorsim ab aliis, quae in eodem libro continentur, considerata et expensa, de eo pronuntiandum esse: saepe enim accidit, ut quod ab auctore in aliquo operis loco perfunctorie aut subobscurè traditum est, ita alio loco distincte, copiose ac dilucide explicetur, ut offensae priori sententiae tenebrae, quibus involuta pravi sensus speciem exhibebat, penitus dispellantur, omnisque labis expers propositio dignoscatur.

§ 19. V. Quod si ambigua quaedam exciderint auctori, qui alioquin catholicus sit, et integra religionis doctrinaeque fama, aequitas ipsa postulare videtur, ut eius dicta benigne, quantum licuerit explicata, in bonam partem accipiantur.

§ 20. Has porro, similesque regulas, quae apud optimos scriptores de his agentes facile occurrent, semper animo propositas habeant censores et consultores; quo valeant in hoc gravissimo iudicii genere, conscientiae suae, auctorum famae, Ecclesiae bono, et fidelium utilitati consulere. Duo autem reliqua sunt, in eum finem plane opportuna, quae hoc loco adiungenda omnino esse iudicamus.

§ 21. Prodeunt aliquando libri, in quibus falsa et reprobata dogmata aut systemata, religioni vel moribus exitiosa, tanquam aliorum inventa et cogitata, exponuntur et referuntur,

absque eo quod auctor, qui opus suum pravis huiusmodi mercibus onerare satagit, ea refutandi curam in se recipiat. Putant vero, qui talia agunt, nulli sese reprehensioni aut censurae obnoxios esse, propterea quod de alienis, ut aiunt, opinionibus nihil ipsi affirmant, sed historice agant. At quidquid sit de eorum animo et consilio, deque personali in eos animadversione, de qua viderint, qui in tribunalibus ad coercenda crimina institutis ius dicunt, dubitari certe non potest, magnam eiusmodi libris in Christianam rempublicam labem ac perniciem inferri; quum incautis lectoribus venena propinent, nullo exhibito vel parato, quo praeserventur, antidoto. Subtilissimum hoc humanae malitiae inventum, ac novum seductionis genus, quo simplicium mentes facile implicantur, quam diligentissime revisores advertant ac censurae subiiciant; ut, vel huiusmodi libri, si aliqua ex ipsis capi possit utilitas, emendantur; vel in vetitorum Indicem omnino referantur.

§ 22. In ea, quam superius laudavimus, praedecessoris nostri Clementis Papae VIII instructione, tit. *de correct. lib.*, § 2, sapientissime cautum legitur, ut *quae famae proximorum, et praesertim ecclesiasticorum et principum detrahunt, bonisque moribus, et Christianae disciplinae sunt contraria, expungantur.* Et paulo post: *Facetiae etiam, aut dicteria, in perniciem aut praepudicium famae et estimationis aliorum iactata, repudientur.* Utinam vero in aspectum lucemque hominum libri eiusmodi in hac temporum licentia et pravitate non efferrentur, in quibus dissidentes auctores mutuis se iurgiis conviciisque proscindunt: aliorum opiniones nondum ab Ecclesia damnatas censura perstringunt, adversarios eorumque scholas ac coetus sugillant, et pro ridiculis ducunt, magno quidem bonorum scandalo, haereticorum vero contemptu, qui digladiantibus inter se catholicis, seque mutuo lacerantibus, plane triumphant. Etsi vero fieri non posse intelligamus, ut disputationes omnes e mundo tollantur, praesertim cum librorum numerus continenter augeatur: *Faciendi enim plures libros nullus est finis*, ut est apud Ecclesiasten, cap. xii; compertum praeterea Nobis sit, magnam aliquando utilitatem ex eis capi posse; modum tamen in defendendis opinionibus, et christianam in scribendo moderationem servari merito volumus. *Non inutiliter* (inquit Augustinus in *Enchirid.*, cap. 59, prope finem) *exercentur ingenia, si adhibeatur disceptatio moderata, et absit error opinantium se scire, quod nesciunt.* Qui veritatis studium et purioris doctrinae zelum, quo suarum scriptorum mordacitatem excusent, obtendere solent, ii primum intelligant, non minorem habendam veritatis, quam evangelicae mansuetudinis, et christianae charitatis rationem. Cha-

ritas autem de corde puro, patiens est, benigna est, non irritatur, non aemulatur, non agit perperam (utque addit idem Augustinus, lib. contra litteras Petiliani, cap. 29, n. 31), *sine superbia de veritate praesumit, sine saevitia pro veritate certat.* Haec magnus ille non veritatis minus, quam charitatis doctor, et scripto et opere praemonstravit. Nam in suis adversus Manichaeos, Pelagianos, Donatistas, aliosque tam sibi, quam Ecclesiae adversantes assiduis conflictationibus, id semper diligentissime cavit, ne quempiam eorum iniuriis aut conviciis laederet atque exasperaret. Qui secus scribendo vel disputando fecerit, is profecto nec veritatem sibi praecipue cordi esse, nec charitatem sectari se ostendit.

§ 23. Ii quoque non satis idoneam iustamque excusationem afferre videntur, qui ob singulare, quod profitentur, erga veteres doctores studium, eam sibi scribendi rationem licere arbitrentur. Nam si carpere novos audeant, forte ab laedendis veteribus sibi minime temperassent, si in eorum tempora incidissent; quod praeclare animadversum est ab auctore Operis imperfecti in Matthaeum, homil. 42: *Cum audieris, inquit, aliquem beatificantem antiquos doctores, proba, qualis sit circa suos doctores: si enim illos, quibuscum vivit, sustinet et honorat, sine dubio illos, si cum illis vixisset, honorasset: si autem suos contemnit, si cum illis vixisset et illos contempsisset.* Quamobrem firmum ratumque sit omnibus, qui adversus aliorum sententias scribunt, ac disputant, id quod graviter ac sapienter a Vener. servo Dei praedecessore nostro Innocentio XI, praescriptum est in decreto edito die 2 Martii anni millesimi sexcentissimi septuagesimi noni: *Tandem, inquit, ut ab iniuriis contentionibus, doctores seu scholastici, aut alii quicumque in posterum abstineant, ut paci et charitati consulatur, idem Sanctissimus in virtute sanctae obedientiae eis praecipit, ut tam in libris imprimendis ac manuscriptis, quam in thesibus ac praedicationibus, caveant ab omni censura et nota, nec non a quibuscunque conviciis contra eas propositiones, quae adhuc inter catholicos controvertuntur, donec a Sancta Sede recognitae sint, et super eis iudicium proferatur.* Cohibeatur itaque ea scriptorum licentia, qui, ut aiebat August. lib. 12 Conf., cap. 25, n. 34, *sententiam suam amantes, non quia vera est, sed quia sua est*, aliorum opiniones non modo improbant, sed liberaliter etiam notant atque traducunt. Non feratur omnino, privatas sententias, veluti certa ac definita Ecclesiae dogmata, a quopiam in libris obtrudi, oppositas vero erroris insimulari; quo turbae in Ecclesia excitantur, dissidia inter doctores aut seruntur, aut foveantur, et christianae charitatis vincula persaepe abruptuntur.

§ 24. Angelicus scholarum princeps, Ec-

clesiaeque doctor S. Thom. Aquinas, dum tot conscripsit nunquam satis laudata volumina, necessario offendit philosophorumque theologorumque opiniones, quas, veritate impellente, refellere debuit. Caeteras vero tanti doctoris laudes id mirabiliter cumulat, quod adversariorum neminem parvipendere, vellicare aut traducere visus sit, sed omnes officiose ac perhumaniter demereri. Nam si quid durius, ambiguum, obscurumve eorum dictis subesset, id leniter et benigne interpretando, emolliebat atque explicabat. Si autem religionis ac fidei causa postulabat, ut eorum sententiam exploderet ac refutaret, tanta id praestabat modestia, ut non minorem ab iis dissentiendo, quam catholicam veritatem asserendo, laudem mereretur. Qui tam eximio uti solent, ac gloriari magistro (quos magno numero esse, singulari nostro erga ipsum cultu studioque, gaudemus) ii sibi ad aemulandum proponant tanti doctoris in scribendo moderationem, honestissimamque cum adversariis agendi, disputandique rationem. Ad hanc caeteri quoque sese componere studeant, qui ab eius schola doctrinaque recedunt. Sanctorum enim virtutes omnibus in exemplum ab Ecclesia propositae sunt. Cumque Angelicus doctor sanctorum albo ascriptus sit, quamquam diversa ab eo sentire liceat, ei tamen contrariam in agendo ac disputando rationem inire omnino non licet. Nimium interest publicae tranquillitatis, proximorum aedificationis et charitatis, ut e catholicorum scriptis absit livor, acerbitas atque scurrilitas, a christiana institutione ac disciplina, et ab omni honestate prorsus aliena. Quamobrem in huiusmodi scriptorum licentiam graviter, pro munere suo censuram intendant revisores librorum, eamque Congregationis Cardinalibus cognoscendam subiiciant, ut eam pro zelo suo et potestate coerceant.

§ 25. Quae hactenus a nobis proposita ac constituta sunt, praedecessorum nostrorum decretis plane consona, Congregationum quoque nostrarum legibus et consuetudinibus comprobata, in librorum examine ac iudicio instituendo, Apostolica auctoritate deinceps servari decernimus: mandantes universis, qui in praefatis Congregationibus locum obtinent, seu illis quomodolibet operam suam praestant, ut adversus praemissa sic a nobis statuta nihil edicere, innovare, decernere aut intentare praesumant, absque nostra, vel successorum nostrorum pro tempore existentium Romanorum Pontificum expressa facultate.

§ 26. Non obstantibus contrariis quibusvis, etiam Apostolicis constitutionibus et ordinationibus, necnon earumdem Congregationum, etiam Apostolica auctoritate, seu quavis firmitate alia roboratis decretis, usibus, stylis et consuetudinibus, etiam immemorabilibus, caeterisque in contrarium facientibus quibuscunque.

§ 27. Nulli ergo omnino hominum liceat paginam hanc nostrorum decretorum, mandatorum, statutorum, voluntatum ac derogationum infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum.

Datum Romae apud Sanctam Mariam Maiorem, anno Incarnationis millesimo septingentesimo quinquagesimo tertio, septimo Idus Iulii, pontificatus nostri anno tertio decimo.

D. Card. PASSIONEUS.

I. Datarius.

Visa de curia

I. C. Boschi.

I. B. Eugenius.

Loco † Plumbi

Registrata in Secretaria Brevium.

§ III.

De auctoritate decretorum libros vetantium; de poenis in eos latis, qui huiusmodi libros legant, retineant, etc.

In primo capite ostendimus, antequam inventa esset ars typographica, Ecclesiae curam universim fuisse, ut igne perderet haereticorum, aliosque religioni ac pietati inimicos libros, vocato multoties in subsidium brachio saeculari, et ecclesiasticis quandoque censuris adhibitis, ut huiusmodi libros detegeret, ut excitaret Episcopos ad eorundem inquisitionem, fidelesque ad eos Episcopis deferendos, ut comburerentur. Id autem non ita intelligant, velim, quasi illorum lectio vetita non esset, sed sola librorum combustio decerneretur. Nam regula generalis erat, ut ex S. Gregorio Magno, lib. 7, cap. 48, colligitur, *damnato auctore damnari eius scripturas et libros et opera*, in quibus errores essent, quorum causa damnaretur. Quae vero damnatio fuisset operum, si retineri ac legi potuissent? Imo dum sub anathematis poena auctores damnati essent, eisdem poenis subiectos fuisse arbitror tenentes legentesque eorum libros. Praesertim cum eorum fautores haberentur, quorum apud se haberent ac legerent libros. In altero autem capite ostendimus, post illius artis inventionem, et postquam tot haereses in schismata divisere christianos, consuevisse utique nonnullos libros iuxta antiquam consuetudinem comburi, at fieri non potuisse, ut hac via e fidelium manibus omnino praeirentur; quamobrem nova opus fuisse disciplina, quam quidem singulari Apostolicae Sedis cura stabilitam ac absolutam fuisse demonstravimus. In hoc itaque primum de poenis in hac disciplina constitutis, deque obligatione agemus, quae ex decretis libros vetantibus oritur,

Primum itaque lex in Concilio Lateranensi sub Leone X lata, inculcata in Concilio Tridentino, atque in Indice renovata, contra typographos, qui libros evulgent, qui prius ab illis non sint approbati, quibus hoc munus commissum est, poenam constituit contra illius violatores, *amissionis omnium librorum, eorumque publicae combustionis, ac centum ducatorum*: item *excommunicationis*, et integri anni *suspensionis* ab officio et exercitio typographico, praeter poenas arbitrio Episcoporum contumacibus infligendas.

Deinde in legentes, tenentes ac imprimentes libros prohibitos variae constitutae sunt poenae, pro varietate librorum: nonnulli enim sub *excommunicatione* vetantur, quae bulla Coenae continetur, quaeque est Romano Pontifici reservata. Alii vero sub poena *excommunicationis*, quae in regulis Indicis exprimitur, prohibiti sunt, quae tamen *excommunicatio* nulli reservatur. Alii brevibus seu bullis Romanorum Pontificum singulariter proscripti fuere, atque ita prohibiti in novo Indice indicantur. Ii vero fere omnes, etsi ab auctoribus catholicis conscripti sint, et ex professo de haeresi non tractent, tamen sub *excommunicationis* poena Romano Pontifici reservatae prohibentur, ut consulenti breviter bullasque Pontificias liquebit. Alii denique sub poena tantum peccati mortalis, aliisque poenis arbitrio Episcopi contumacibus infligendis. Ne vero lectores cum P. Concina, tom. I Theolog. Christ., lib. I, disp. 2, pag. 221, putent, etiam libros omnes catholicos, quacunque ex causa prohibitos, vetari sub peccato mortali, et *excommunicatione* non reservata, placet hic in medium proferre verba Constit., Pii Papae IV, incipien. *Dominici gregis: Si quis, inquit, adversus eas regulas, prohibitionemque fecerit, is quidem, qui haereticorum libros, vel cuiusvis auctoris scripta propter haeresim aut falsi dogmatis suspicionem damnata atque prohibita legerit habueritve, ipso iure in excommunicationis poenam incidat, eamque ob causam in eum tanquam de haeresi suspectum inquiri et procedi liceat; praeter alias poenas super hoc ab Apostolica Sede sacrisque canonibus constitutas. Qui autem libros alia de causa prohibitos legerit habueritque, praeter peccati mortalis reatum, Episcoporum arbitrio severe se noverit puniendum.*

In *excommunicatione* bullae Coenae incurrunr legentes, vel retinentes quoscunque libros Lutheri, Calvinii, aliorumque haeresiarcharum, de quocunque argumento tractantes, sive ex professo de religione agant, sive non, sive haereses inspersas habeant, sive non. Hoc autem nomine designantur, qui novas haereses et sectas condiderunt, aut veteres iam sepultas et extinctas iterum instaurarunt aut suscitaverunt. Quod quidem nomina ipsa designant haeresiar-

chae, capitis et ducis in prima regula Indicis expressa. In eadem *excommunicatione* incidunt legentes habentesque libros, quorumcunque haereticorum, ex professo de religione tractantes. Tractant autem ex professo de religione, agentes de Sacra Scriptura, de theologia dogmatica, scholastica et morali, de iure canonico, de historia ecclesiastica, de clericis, de monachis, de sanctorum cultu, de sacramentis, de sacris ritibus, deque aliis ad religionem pertinentibus. Itaque qui *scienter*, hoc est, scientes auctores esse haereticos, vel libros esse ab Ecclesia vetitos, huiusmodi libros legunt sine debita licentia, sive id ex mera curiositate, sive etiam animo refellendi errores id agant, *excommunicationem* antea dictam subeunt: dummodo parvitas materiae non excuset. Eadem incurrunr eosdem ementes, etiam ad merum ornatum bibliothecae, imo et qui apud alios quoque retineant, qui facultatem habeant, retento dominio, nisi id per breve sit temporis spatium, quod aliquantulum extendi potest, dum iusta causa adsit spei obtinendae facultatis. Extenditur quoque *excommunicatio* illa ad eos, qui operam ad horum librorum editionem conferunt, ut sunt typographus, qui sumptus suppeditat, qui aeneas litteras iungunt et componunt, qui praelo excudunt, quique typos perlegunt et corrigunt. Ac demum ad eos, qui huiusmodi libros defendant; defendere autem dicuntur libros, qui eorum prohibitionem impediant; qui eosdem utiles bonosque esse, non vero damnandos praedicunt; aliaque agant, quae ad illorum detentionem pertineant. Ii omnes in duplicem *excommunicationem* incidunt, alteram bullae, cuius absolutio Summo Pontifici reservata est, alteram Indicis, quae non est reservata.

Dum vero libri sint ab haeretico homine conscripti, de religione vero non tractent, sed philosophiam, rhetoricam, historiam profanam, medicinam, aliamque inferiorem facultatem exponant, si a theologis, aliisque iussu Episcoporum vel inquisitorum, examinati, approbati sint, omnino permittuntur. Tunc enim praesumitur, aut nullos habuisse errores, aut fuisse iam expurgatos. Quia vero quotquot exeunt ex haereticorum officinis, iuxta praescriptum regularum Indicis editi non sunt, omnes cuiusque argumenti per regulam 10 proscripti esse videntur. Sed ad Catholicorum loca delati universim veluti permitti haberi solent, donec Ecclesiae iudicio in damnatorum catalogum referantur. Id autem non alia de causa, ut ego arbitror, nisi quod per revisores deputatos ad examen librorum, qui in catholicorum civitates introducuntur veluti examinati probatique habentur. Quamobrem graviter peccant revisores, si suspectos huiusmodi libros examinare negligant, ac mercatores etiam librorum, alique qui scientes illos e suspectis typogra-

phis prodiisse, eosdem de industria deputatis revisoribus occultare student. Nam praeter quam quod contra Ecclesiae legem agunt libros illos examini subiicientem, in causa sunt, ut noxii libri e simpliciorum manibus, aliisque quos seducere ac depravare possint, iuxta Ecclesiae voluntatem non eripiantur. Peccant itidem, et quidem graviter, qui huiusmodi libros legentes, in iisque vel haereses aut errores alios religioni pietatique contrarios offendentes, eos denun- tiare negligunt Sacrae Congregationi, vel Epi- scopis aut inquisitoribus, ut in catalogum pro- hibitorum referantur. Imo si libri alieni etiam a religione argumenti, de philosophia ex. gr. vel iure civili, tales sint, ut haereses plures saepius inculcent, vel unam eandemque cre- bro inserant, ac persuadere conentur, sicuti passim usuvenire solet novatoribus, ii habentur pro libris de religione tractantibus, inquit doctissimus P. Gretserus, ac iam damnati sunt per generalem legem, tum bullae in Coena Do- mini, tum Indicis; illosque tenentes ac legen- tes sine necessaria licentia, postquam noverint huiusmodi esse haeresibus infectos, atque ab Ecclesia damnatos haereticorum libros, in poe- nas incidunt illis legibus contentas. Nam om- nium iudicio, per haereticorum libros, ii in- telliguntur, qui de religione tractant, et haere- ses continent, *non unam vel alteram, sed plu- res: et si eandem, saepius, et cum studio re- petitam et inculcatam*. Huiusmodi itaque libri, etsi in catalogo prohibitorum non leguntur, tamen ut haereticorum libri ipso iure damnati sunt: addit etiam citatus Gretserus lectionem libri qui de religione non agat, sed aliquam haeresim tantum obiter contineat, excommuni- cationem secum ferre Indicis tantum, *ob ma- teriae parvitatem*.

Si liber, qui de religione non tractat, aut catholici auctoris, sub excommunicatione pro- hibebatur, sed nec bullae Coenae, neque reser- vationis mentio ulla fiat, excommunicatio reser- vata non est. At qui post Alexandrum VII brevibus sive bullis particularibus proscripti sunt, omnes fere reservatam excommunicatio- nem secum ferunt; ut ex iisdem brevibus in- telligere est, ad quae lectiones remittuntur in Epistola novae Indicis editioni praefixa.

Nota 1. Constitutione pluries cit. *Omnium sollicitudinum*, Christi fidelibus in regno Ma- durensi, aliisque finitimis regionibus interdici- tur, *gentilium libros legere et retinere, sub poena excommunicationis latae sententiae, nisi prius habita licentia parochi, sive missionarii curam animarum exercentis, quorum pruden- tiae committitur facultas super hoc dispensandi, et libros (qui forte sunt) noxia superstitione vacuos, nihil contra bonos mores tractantes, pro Christianorum usu seligendi, eorumque le- cturam permittendi*.

Nota 2. In bulla Coena non prohibentur

libri ethnicorum, iudaeorum et mahumetano- rum. Nam ii haereticorum nomine non veniunt. Libri de astrologia iudiciaria, ac divinatione de rebus contingenter futuris, prohibentur a Si- xto V sub poena excommunicationis latae sen- tentiae Summo Pontifici reservatae. Celebriores theologi censent, nomine librorum haeretico- rum venire etiam libros Photianorum, Arme- niorum, Iacobitarum et recentiorum Nestoria- norum, quia ii non sunt sub obedientia Ro- mani Pontificis, sicut haeretici, atque eorum libri ita religioni sunt inimici, et ad seducen- dum apti, ut praesumi omnino debeat Eccle- siam et Apostolicam Sedem, illorum quoque lectionem vetare voluisse. Haec quantum ad poenas: nunc decretorum vi et auctoritate agen- dum est. Id vero nonnullorum dubiorum so- lutione praestabimus.

§ I.

Proponuntur circa hanc materiam nonnullae quaestiones.

Quaest. I. Utrum in prohibitione libri etiam manuscripta prohibita censeantur?

Resp. Affirmative, nam vel libri sunt hae- reticorum, qui de religione tractant; vel sunt libri Catholicorum in catalogum prohibitorum Ecclesiae sententia relati. Utrique autem pro- hibiti sunt sive manuscripti, sive typis editi circumferantur. Ad haereticorum libros quod spectat, quis ignoret ab Ecclesia in bulla Coe- nae, et in generalibus regulis Indicis omnes damnari haereticorum libros, *qui de religione ex professo tractant*? Itaque si manuscripta haereticorum de religione ex professo agant, dubitari non potest, quin generali illa lege pro- hibita fuerint. Deinde, nemo negat, librorum nomine etiam manuscripta venire, quae hoc nomine designabantur, dum nondum haberetur ars typographica, ac etiam nunc exprimi solent. Denique nemo ignorat, Ecclesiam hos proscri- bere libros, ut a periculis, qui ex eorumdem lectione imminet, fideles liberet.

Itaque Ecclesiae finis fuit hac prohibitione fideles a lectione scriptorum haereticorum avo- care, ne simplices corrumperentur, neve ipsi etiam docti in varios errores abirent, ut loquitur Pius IV in saepe citata constitutione. At si manuscripta non prohibuisset, incommoda haec non evitaret. Nam possent haeretici sola manuscripta divulgare, aut alii curare possent, ut haereticorum libri ita describerentur, sicque omnem prohibitionem eludere. Accedit etiam, quod Ecclesia per hanc prohibitionem non mi- norem adhibeat sollicitudinem, quam adhibuis- set ante inventionem artis typographicae, ut a fidelium manibus noxios libros praeripiat. Ergo omnem prorsus lectionem vetat, etiam manu- scripti. Ita sane omnes doctiores, et qui sunt in hisce rebus magis versati sentiunt, et ut ni-

mis laxam contrariam opinionem reiciunt, atque ut omnino commentitiam habent declarationem Sacr. Congregationis ab adversariis assertam.

Si liber vero prohibitus, aut de religione non tractet, vel sit auctoris catholici, cum non damnatus sit, quia typis editus, sed ob noxiam quam habent doctrinam, quis non videat etiam manuscriptum prohibitum esse?

Quaest. II. *Utrum libri Catholicorum prohibiti in uno, sint etiam in alio idiomate vetiti?*

Resp. *Affirmative*, nam regula praescripta a Clemente VII, § 6, ita habet: *In universum autem de malis et perniciosis libris id declaratur atque statuitur, ut qui certa lingua initio editi, et deinceps prohibiti, ac damnati a Sede Apostolica sunt, eosdem quoque in quamcunque postea vertantur linguam, censi ab Apostolica Sede sub eisdem poenis interdictos et damnatos.*

Quaest. III. *Quinam concedere debeat legendi libros prohibitos facultatem?*

Resp. Ius concessum Episcopis et Inquisitoribus sublatum esse per Constitutionem Gregorii Papae XV, incip. *Apostolatus officium*, in qua statuitur, *de caetero similes licentiae, nisi a Congreg. Sancti Officii concedantur.* Deinde istud idem ius concessum fuit Sacr. Congreg. Indicis, habetque Magister Sacr. Palatii pro Roma et eius districtu. Hoc autem notatum volui, ut lectores intelligant non posse locorum Ordinarios hanc licentiam concedere, nisi illius concedendae facultatem habuerint ab Apostolica Sede; *quia inferior non potest legem superioris tollere, neque absolvere a reservatis Papae*, ut optime advertit, Navarr., l. 1 Consil., tit. 2, consil. 1, qu. 36, et quia per superiorem Constitutionem huiusmodi ius Apost. Sedi reservatur.

Quaest. IV. *Utrum decreta, quibus Romae prohibentur libri, obligent omnes omnino fideles?*

Resp. *Affirmative*. Primum id liquet ex verbis supra citatis regulae Clem. PP. VIII, ubi dicitur libros prohibitos a Sede Apostol. in quamcunque vertantur linguam, *censi ab eadem Sede ubique gentium sub eisdem poenis interdictos et damnatos.* Deinde, huiusmodi decreta approbari solent a Summis Pontificibus ac de re sunt quae ad omnes fideles pertinet, cuiusmodi est fidei et morum doctrina. Quis vero dicat, decreta edita a summis viris, qua-

les sunt Cardinales, et approbata a Summo Pontifice, qui fatentibus omnibus catholicis, auctoritatem et iurisdictionem habet in universam Ecclesiam, vim non habere obligandi omnes fideles? Ab eo enim approbata vulgantur, qui potestatem et animum obligandi habet. Ne dicas recepta non esse, vel non esse satis vulgata. Quis enim dicat, ex ovium acceptance vim pendere legum, quas pro communi bono supremus Ecclesiae Pastor constituat, quibus velit omnes omnino obligare: vel satis vulgata non esse decreta, quae ita publicantur, ut facile ad omnium notitiam pervenire possint? Nam praeterquam quod decreta huiusmodi typis consignantur, ut facile per manus Episcoporum ad omnium notitiam pervenire possint, libri proscripti Indici librorum prohibitorum inferuntur, ex quo fideles omnes facile intelligere possunt quinam sint libri Apostolicae Sedis decreto damnati.

Denique, id eadem Sacr. Congreg. definivit die 4 Decembris an. 1674, in solutione dubiorum, quae fuerant ex parte Episcopi Malacensis proposita, quorum primum erat: An decreta Sacr. Congreg. obligent etiam in regnis Hispaniarum? Alterum vero: An Episcopi procedere possint contra transgressores horum decretorum? Sacra Congregatio respondit ad 1, *id non posse verti in dubium, cum decreta huius Congregationis obligent universos Christianos.* Ad 2, *quod Episcopi possunt procedere contra transgressores utendo propria auctoritate.*

Nota. Si alicubi ex Sedis Apostolicae indulgentia vel tolerantia usu receptae non sint regulae Indicis, ac bullae Coenae, id unice inferri poterit, legentes libros non incurrere in censuras in illis expressas. At certum est, graviter peccare contra Ecclesiae praeceptum, quae semper vetuit horum librorum lectionem, quaeque eandem per Romanum Pontificem inculcat et renovat. Hinc boni probique Catholici ex omnibus partibus recurrere solent ad Apostolicam Sedem, vel ad habentes ab ea facultatem, ut legendi vetitos libros licentiam obtineant. Quae ad libros prohibitos, Indices eorum, regulas in illis praescriptas, et Apostolicas Constitutiones spectant, Franciscus Antonius Zaccaria in opere, cui titulus: *Storia polemica delle proibizioni dei libri*, Romae 1777, copiose pertractavit; nihil ut hic addi possit, quam ut qui plura de hoc gravissimo argumento desiderant, eam historiam conferant.

LIGAMEN

Vide verb. IMPEDIMENTA MATRIMONII, art. 2, a n. 8 ad 19.

LIMINA APOSTOLORUM ROMAE

Summarium.

1. Limina Apostolorum Romae visitanda esse ab Episcopis statuit, sed absque praefinitione temporis Leo III. - 2. Sanctus Anacletus statuit visitanda esse iuxta Papae chirographum. - 3. Zacharias Papa statuit ab Episcopis propinquis quolibet anno visitanda esse personaliter, a remotis vero per epistolas. - 4. Episcopi noviter creati iurant se visitaturos limina Apostolorum per se, vel per certum nuntium quolibet anno, nisi a Sede Apostolica dispensentur, seu ad longius tempus eorum visitatio prorogetur. - 5. Nunc autem Episcopi viciniore, ut Itali, etiamsi sint Cardinales, tenentur per seipsos, si non sint legitime impediti, visitare limina Apostolorum tertio quoque anno. Alii vero pro maiori vel minori distantia, quarto, ut Germani, Galli, Hispani; quinto, ut Africani; decimo, ut Asiatici. - 6. Episcopi legitime impediti, si per seipsos non possunt visitare limina, tenentur id facere per alium in dignitate constitutum, vel si hunc non habent, per sacerdotem dioecesanum id facere debent; et si nec hunc habent, per alium clericum, et docere debent de impedimento. - 7. Limina Apostolorum visitare tenentur etiam Patriarchae, Archiepiscopi et Episcopi titulares. - 8. Coadiutor autem Episcopi non tenetur visitare ipsa limina Apostolorum, sed coadiutus. - 9. Munus visitationis liminum consistit potissimum in tribus actibus, scilicet in materiali sacrorum liminum visitatione, in exhibitione debitae obedientiae et reverentiae Romano Pontifici, et in relatione status ecclesiae. - 10. Pro exarandis relationibus statuum Ecclesiarum servanda est instructio novissime edita de mandato Bened. XIII. - 11. Episcopi pro visitandis liminibus possunt abesse a residentia suae Ecclesiae per septem menses, si sint ultra montes, et per quatuor, si sint citra; dummodo ad alios actus non divertant. - 12. Episcopus tamen, qui beatorum Apostolorum limina visitavit in fine unius triennii, non potest immediate in principio sequentis triennii iterum visitare, ac proinde visitationis titulo nequit per octo menses continuos abesse a sua ecclesia. - 13. Canonicus, qui accedit Romam pro servitio Episcopi, qui venit ad visitanda limina Apostolorum, etiam quod veniat post Episcopum, et non simul, lucratur distributiones quotidianas. - 14. Sic etiam distributiones lucrantur canonici missi ab ipso-

rum Episcopis ad limina Apostolorum visitanda eorum nomine. - 15. Canonico autem in Urbe commorante, si ipse deputetur ab Episcopo suo ad visitanda limina, debentur ei distributiones unius mensis. - 16. Si vero Episcopum ad visitanda limina comitasset, tunc distributiones debentur pro toto tempore accessus, mansionis et recessus. - 17. Quantum possit esse tale tempus? - 18. Episcopi, interveniente legitimo impedimento visitandi per se ipsos limina Apostolorum, possunt ipsa visitare per certum nuntium aut procuratorem specialiter ad id deputatum. - 19. Nequeunt tamen ipsa visitare per manentem in curia. - 20. Neque per presbyterum dioecesanum non existentem de capitulo cathedralis, neque in dignitate Ecclesiastica constitutum. - 21. Neque per sacerdotem regularem. - 22. Episcopi, quando visitant limina Apostolorum, referre debent, se paruisse Constitutioni Urbani VIII, incip. *Salvatoris*. - 23. Tempus praefixum ad visitanda limina Apostolorum incipit currere a die publicationis Constitutionis Sixti V, incip. *Romanus Pontifex*. - 24. Talis publicatio quando facta sit, et quando coeperit currere primum triennium pro Episcopis Italis; primum quadriennium pro Episcopis Germanis, Gallis, Hispanis, etc.; primum quinquennium pro Episcopis Africanis, et primum Decennium pro Episcopis Asiaticis? Et haec Triennia quando finiant, et de novo incipiant? - 25. Computatio fieri debet de ipsa die 20 Decembris exclusive, et sic in fine cuiusque triennii, quadriennii, etc., integra dies vigesima Decembris cedit commodo Episcoporum. - 26. Triennia, quadriennia, quinquennia et decennia respective currunt perpetuis temporibus pro omnibus successoribus, Episcopis, et quomodo? - 27. Liminum visitatio fieri debet in ultimo anno triennii, quadriennii, etc. - 28. Ad limina visitanda non admittuntur Episcopi nuper consecrati, priusquam se ad residentiam conferant, nisi in casu, quo consecrentur in curia paulo ante finem triennii sui antecessoris. - 29. Limina Apostolorum ibi esse dicuntur, ubi est Papa. - 30. Episcopi, Archiepiscopi, Primate et Patriarchae, etiamsi Cardinalatus honore praefulgeant, si seclusis legitimis impedimentis, per se vel per certos nuntios limina Apostolorum non visitaverint statutis temporibus, incurrunt censuras et poenas, et quas? - 31. Caetera ad rem ad num. 45. - 46. Subnectuntur Addit. Casin. ad n. 53. Ponitur in fine Instructio pro expedienda liminum visitatione.

1. Limina Apostolorum Romae visitanda esse ab Episcopis statuit, sed absque praefinitione temporis, Leo III, epist. 1. Sanctus Anacletus autem statuit esse visitanda iuxta Papae chirographum; c. *Iuxta* 3, dist. 93. Qui huius disciplinae antiquitatem ex certis vetustatis sacrae monumentis pernosse velit, relictis Anacleti epistola, quae Isidori figmentum est, adeat is cl. viri Petri Lazeri *de Liminibus Apostolorum* disquisitionem historicam Rom. vulgatam 1775. Neque mirum, Episcopis onus impositum visitandi Apostolorum limina. Nam a saeculo saltem XI, in formula iuramenti a beneficiariis S. Neapolitanae Ecclesiae praestari soliti, quam Chioccharellus primus vulgavit, deinde Aurelius Alexius Pelliccia *de Christianae Ecclesiae politica*, diss. 5, pag. 103, iterum exhibuit, ipsimet clerici se *limina Beati Iuanuarii singulis annis personaliter* visitaturos sacramento spondebant.
3. Zacharias vero in Concilio Romano, cap. 4, sta-

tuit, ab Episcopis propinquis quolibet anno visitanda esse personaliter, a remotis vero per epistolas, cit. can. *Iuxta* 3, dist. 3. Episcopi noviter creati iurant se visitaturos limina Apostolorum per se vel per certum nuntium quolibet anno, nisi a Sede Apostolica dispensentur, seu ad longius tempus eorum visitatio prorogetur; cap. *Ego N. Episcopus* 4 de Iureiurando. Nunc autem talis obligatio est eis prorogata, ut infra.

Episcopi viciniore, etiamsi sint Cardinales, per seipsos, si non sint legitime impediti, visitare limina Apostolorum, et sui pastoralis officii rationem reddere, ac totius suae Ecclesiae status relationem facere tenentur tertio quoque anno, ut Itali. Alii vero pro maiori vel minori distantia, quarto, ut Germani, quinto, ut Africani, vel decimo anno, ut Asiatici, iter suscipere, et, Deo concedente, perficere debent, et successive, eisdem temporibus transactis, repe-

tere debent. Sixtus V, Constit. 15 incip. *Romanus Pontifex*.

- 6 Episcopi legitime impediti, si per seipsos non possunt visitare Limina, tenentur id facere per alium in dignitate constitutum, vel si hunc non habent, per sacerdotem dioecesanum id facere debent, et si nec hunc habent, per alium clericum, et docere debent de impedimento, et quomodo id est faciendum. Sixtus V, cit. Constitut. incip. *Romanus Pontifex*, § 4.
- 7 Limina Apostolorum visitare tenentur etiam Patriarchae, Archiepiscopi et Episcopi titulares, ut declaravit Sac. Congr. Conc., teste Fagn. lib. 2 Decr., in cap. *Ego N. Episcopus* 4 de
- 8 Iureiurando, n. 82. Coadiutor autem Episcopi non tenetur visitare Limina Apostolorum, sed coadiutus. Sac. Congr. Conc. 4 Aug. 1609, apud Gavant. in Manual., verb. *Limina Apostol.*, n. 2 in addit.
- 9 Munus visitationis Liminum in tribus actibus potissimum consistit; scilicet in materiali Sacrorum Liminum visitatione, in exhibitione debitae obedientiae ac reverentiae Romano Pontifici, et in relatione status Ecclesiae. Quos tres actus complectitur cit. bulla Sixti V, § *Quo circa*; et eorundem meminit S. Congr. Concil. in litteris patentibus, quas tribuere solet Episcopis post peractam visitationem, quarum formulam tradit Fagn. loc. cit., n. 61.
- 10 Et novissime Benedictus XIII in Concilio Romano celebrato anno 1725, tit. 13, cap. 1, et Appendice, instruct. 12, ubi ne deinceps defectu instructionis nunquam editae pro exarandis relationibus statuum Ecclesiarum, earum aliquae exhibeantur abundantes in superfluis, et aliquae deficientes in necessariis, ut olim non semel accidebat, datur instructio hactenus emissa de mandato eiusdem Summi Pontificis a S. Congregatione Concilii edita, et ab omnibus Episcopis, Archiepiscopis, Primatibus et Patriarchis adamussim servanda. Vide ibi per tot.
- 11 Episcopi pro visitandis Liminibus possunt abesse a residentia suae Ecclesiae, seu dioecesis per septem menses, si sint ultra montes, et per quatuor, si sint citra montes: dummodo eo tempore ad alios actus non divertant; sic expresse Urbanus VIII, Constit. incip. *Sancta*
- 12 *synodus*. Episcopus tamen, qui beatorum Apostolorum Limina visitavit, v. gr. in fine unius triennii, non potest immediate in principio sequentis triennii iterum visitare, ac proinde visitationis titulo nequit per octo menses continuos abesse a sua Ecclesia seu dioecesi. Sac. Congr. super residentia Episc. habita in Quirinali ex ordine Sanctissimi, die 17 Iulii 1657.
- 13 Canonicus, qui accedit Romam pro servitio Episcopi, qui venit ad visitanda Limina Apostolorum, etiam quod dictus canonicus veniat post Episcopum, et non simul, lucratur distributiones quotidianas. Sac. Congr. Concil., die 9 Septembris 1623.

Sic etiam distributiones lucrantur canonici 14 missi ab ipsorum Episcopis ad Limina Apostolorum visitanda eorum nomine. Sic decisum fuisse a Sac. Congr. Conc. refert Garcias de Benefic., part. 3, cap. 2, n. 248, et Barbosa Collectan. Apostol. decis., verb. *Distributiones* 15 *quotidianae*, n. 11. Canonico autem in Urbe commorante, si ipse deputetur ab Episcopo suo ad visitanda Limina, debentur ei distributiones unius mensis. Sac. Congr. Concil. in Vigilien., 6 Ianuarii 1682.

Si vero Episcopum ad visitanda Limina co- 16 mitasset, tunc distributiones debentur pro toto tempore accessus, mansionis et recessus. Ead. Sac. Congr. Conc. in Comen., 28 Aug. 1688. Quoad tempus ead. Sac. Congr. Conc. con- 17 stituit esse trium mensium in una Vasionen., 17 Aprilis 1627. At advertendum est, quod tempore huius ultimi decreti nondum erat edita cit. Constitut. Urbani VIII, incip. *Sancta Synodus*, emanata solum 12 Decembris 1634, concedens Episcopis ultra montes septem menses, et Episcopis citra montes quatuor menses pro visitandis Liminibus, quod tempus videtur respective concessum etiam canonicis ipsos pro tali fine comitantibus.

Episcopi, quamvis interveniente legitimo im- 18 pedimento visitandi per se ipsos personaliter Limina Apostolorum, possint ipsa visitare per certum nuntium vel procuratorem specialiter ad id deputatum, ut expresse conceditur in cit. cap. *Ego N. Episcopus* 4 de Iureiurando, et 19 cit. Const. Sixti V, incip. *Romanus Pontifex*, tamen nequeunt ipsa visitare per manentem in curia, ut respondit Sac. Congreg. Concil. in Forolivien., 12 Augusti 1628. Neque per pre- 20 sbyterum dioecesanum non existentem de capitulo cathedralis, neque in dignitate ecclesiastica constitutum, ut censuit Sac. Congreg. Conc. in Elboren. sub die 4 Decembris 1627. Neque 21 per sacerdotem regularem, ut respondit eadem Sac. Congr. Conc. in Visen. sub die 13 Novembris 1627. * Caeterum vide Addit. Casinenses per tot. *

Episcopi quando visitant Limina Apostolo- 22 rum, referre debent, se paruisse Constit. 195 Urbani VIII, incip. *Salvatoris*, editae 3 Februarii 1634, in qua praecipit, quod locorum Ordinarii, et verbi Dei concionatores, ad minus duabus vicibus quolibet anno Adventus et Quadragesimae temporibus, necessitates locorum Terrae Sanctae commendari curent. Sic statuit Innocentius X Constitut. 10 incip. *Salvatoris*, et confirmavit Clemens V Constit. 39 etiam incip. *Salvatoris*.

Tempus praefixum ad visitanda Limina Apo- 23 stolorum incipit currere a die publicationis dictae Constitutionis Sixti V, incip. *Romanus Pontifex*. Sic declaravit etiam Sac. Congreg. Concil. in Burgen., 12 Augusti 1628.

Talis autem publicatio facta fuit die 20 De- 24

cembriis 1585. Unde a tali die coepit currere primum triennium pro Episcopis Italis, primum quadriennium pro Episcopis Germanis, Gallis, Hispanis etc., primum quinquennium pro Episcopis Africanis, et primum decennium pro Episcopis Asiaticis. Et haec triennia, quadriennia, quinquennia et decennia durant usque ad diem 20 Decembris, sui respective elapsi triennii, quadriennii, quinquennii et decennii; et a tali die 20 Decembris semper incipiunt nova triennia, quadriennia, etc., aliis iam respective elapsis, et ipsa die completis. Quae tamen computatio fieri debet ab ipsa die 20 Decembris exclusive, et sic in fine cuiusque triennii, quadriennii, quinquennii et decennii integra dies 20 Decembris cedit commodo Episcoporum; adeo ut tempus ad visitandum praefixum duret usque ad ultimum momentum eius diei; dies enim termini non computatur in termino; l. 1 ff. Si quis cautionibus, cap. *Frequens* 1 de Restit. spoliator. in 6, cum concordantiis de quibus per Glossam ibidem, verb. *Proponitur*; Fagnan. loc. cit., n. 43, et alii passim.

Hinc est advertendum quod triennia, quadriennia, quinquennia, decennia respective currunt perpetuis temporibus pro omnibus successoribus Episcopis: unde si quis Episcopus Italiae consecratur, v. gr. prima die Iunii tertii anni triennii, quod currebat suo praemortuo, vel translato antecessori, qui pro illo triennio limina non visitavit, tenetur ipse limina visitare eodem ipso anno ante elapsam totam diem vigesimam Decembris eiusdem anni: et si hoc spatium temporis nimis breve videatur ipsi Episcopo ad perfecte conficiendam relationem suae recentis adeptae Ecclesiae, et Limina visitanda, poterit prorogationem ad hoc munus obeundum impetrare a Sacr. Congr. Conc. quae in similibus casibus solet ipsam concedere. Si autem suus antecessor pro tali currenti triennio iam Limina visitaverit, ipse Episcopus successor poterit differre visitationem Liminum spatio trium annorum et sex mensium, et viginti dierum a die prima Iulii suae consecrationis usque ad diem 20 Decembris ultimi anni sui primi respective currentis triennii. *Communis*, per text. d. Constit. Sixti V, incip. *Romanus Pontifex*, § *Ad hoc autem*, vers. *Quae ne longius disserantur*, etc.

Liminum visitatio fieri debet in ultimo anno triennii, quadriennii, quinquennii et respective decennii. Unde Episcopi, praesertim Italiae, non consueverunt in primo anno triennii admitti ad visitationem Liminum, in secundo autem anno nonnisi raro, et ex aliqua rationabili causa; sic censuit Sacr. Congr. super residentia Episcoporum habita in Quirinali ex ordine Sanctissimi, die 17 Iulii 1657. Hinc ad Limina visitanda non admittuntur Episcopi nuper creati priusquam se ad residentiam conferant, nisi in casu, quo consecrantur in curia paulo ante

finem triennii sui antecessoris, v. gr. mense Octobris seu Novembris; quia tunc, cum non subsit tempus adeundi suam Ecclesiam, et conficiendi eiusdem status relationem, et redeundi ad Urbem ad Limina visitanda ante elapsam diem 20 Decembris immediate sequentis, ex gratia admitti solent a Sacr. Congr. Conc. ad visitationem Liminum, priusquam abscedant a curia, aliquibus eis conditionibus impositis. Fagnan. loc. cit., n. 49, et alii.

Limina Apostolorum ibi esse dicuntur, ubi est Papa; sic ex multis, cum multis probat Fagnan. loc. cit., a n. 69, per text. in can. *Qui cathedram* 3, et can. *Iuxta* 4, dist. 93, can. *Ad Limina* 7, caus. 31, qu. 1, cap. *Ego N. Episcopus* 4 de Iureiurando, et cit. Const. Sixti V, incip. *Romanus Pontifex*.

Episcopi, Archiepiscopi, Primates et Patriarchae, etiamsi Cardinalatus honore praefulgeant, si, seclusis impedimentis legitimis, per se vel per certos nuntios, aut specialiter deputatos procuratores, statutis ac supra assignatis temporibus Limina Apostolorum non visitaverint, ab ingressu ecclesiae, ac etiam ab administratione tam spiritualium quam temporalium, nec non a perceptione fructuum suarum ecclesiarum a capitulis earum interim libere exigendorum, et in opus fabricae seu ornamentorum Ecclesiae emptionem, prout maior exegerit necessitas insumendorum, ipso facto, elapso respective triennio, quadriennio, quinquennio et decennio, tandiu sunt suspensi, donec a contumacia resipiscentes relaxationem suspensionis a Sede Apostolica meruerint obtinere, textu expresso in cit. Const. Sixti V, incip. *Romanus Pontifex*, § *Si vero, quod absit*.

Limina Apostolorum statutis temporibus visitari debent ab omnibus Episcopis; Benedictus XIV, Const. 7 incip. *Quod sancta*, § 1 et 2. Item ab inferioribus praelatis iurisdictionem quasi Episcopalem habentibus. Idem ibid., § 5. Qua de re iuramentum praestare iubentur, si praesentes in curia fuerint, in manibus S. R. E. Diaconi Cardinalis ordine prioris; si vero absentes, in manibus nuntii aut legati Sedis Apostolicae, si praesens fuerit; sin minus in manibus alicuius Episcopi aut Archiepiscopi eorum arbitrio eligendi. Idem ibid., § 5. Itali et insularum adiacentium tertio quoque anno. Reliqui autem in aliis provinciis, regnis et terrarum orbis partibus et regionibus existentes, tam qui nunc sunt, quam qui in posterum erunt, quinto quoque anno a tempore captae possessionis computando. Idem ibid., § 7.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Ex Constitutione sa. mem. Benedictus XIV, 38 data 23 Novembris 1740, incip. *Quod sancta*: omnes et quicumque abbates, priores, praepositi, alique quocunque nomine ac titulo insi-

- gniti, etiam Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinales, tam saeculares quam regulares *iurisdictionem quasi episcopalem habentes*, iam promoti et promovendi, antequam suorum monasteriorum seu ecclesiarum possessionem apprehendant, iuramentum praestare debent iuxta formulam in dicta Constitutione descriptam in manibus Cardinalis decani, si praesentes in curia, et si absentes, in manibus nuntii aut legati Apostolici, eoque absente, in manibus alicuius Archiepiscopi, aut Episcopi eorum arbitrio eligendi, se Liminum visitationem, *nullo intercedente legitimo impedimento*, personaliter peracturos esse, ac de sibi commissa monasteriorum et ecclesiarum procuratione relationem Romano pro tempore Pontifici facturos esse singulis trienniis a die possessionis apprehensae incipiendis, si sint Itali, vel ex Insulis et provinciis Italiae adiacentibus, sin minus, quinto quoque anno, sub poena suspensionis ingressus ab ecclesia, administrationis tam temporalium quam spiritualium, perceptionis fructuum, etc., *intercedente vero legitimo aliquo impedimento*,
- 39 per virum in dignitate ecclesiastica constitutum de gremio monasteriorum vel ecclesiarum, aut per aliquem sacerdotem regularem aut saecularem, per quem docere debent de impedimento.
- 40 His qui tenentur visitare Limina, tum relationem facere de statu suarum ecclesiarum, adde etiam administratores datos alicui Episcopo in legitima aetate nondum constituto, ut usuvenit, dum aliquis regius princeps, nondum in aetate legitima constitutus praeficitur alicui Ecclesiae; sa. mem. Benedictus XIV de Synod. dioecesan., lib. 13, cap. 6, n. 5.
- 41 Recte Auctor num. 7 sentit teneri, et Episcopos titulares ad visitationem Liminum. Tamen enim Andreucci de Episcopo tit., p. 4, § 1, n. 290, neget eos teneri, ea reddita ratione, quod Ecclesiarum suarum statum plane ignorantes, illius relationem facere nullo modo queunt; tamen optime ex Fagnano advertit dictus Benedict. XIV de Synod. dioecesan., lib. 13, cap. 6, n. 5, *quod quum in visitatione sacerdotum Liminum (sunt eius verba) praeter venerationem erga sanctorum Apostolorum cines, debitus Romano Pontifici submissionis et obedientiae actus contineatur; quum etiam Episcopus titularis, licet absens, et impeditus quominus ad suam Ecclesiam accedat, de huius tamen statu aliqua identidem cognoscere possit, quae Pontifici referenda sint, et quorum occasione aliquid in eiusdem Ecclesiae utilitatem proponendum occurrat; hinc affirmandum videtur, Episcopos quoque titulares ad Sixtinae bullae observantiam teneri*. Adde pro hac sententia Thomassin. de Veter. et nov. Eccles. disciplin., part. 2, lib. 3, cap. 42, num. 12 et sequent.
- 44 Recte quoque auctor n. 8 sentit, et teneri
- 45 coadiutum, nequaquam vero coadiutorem. Cae-

terum si coadiutor visitationem peregrisset, et relationem de Statu Ecclesiae fecisset, minime pro ea vice tenetur coadiutus; Benedict. XIV de Synod. dioecesan., lib. 13, cap. 6, n. 5.

ADDITIONES CASINENSES.

Quod tradit auctor sub n. 21, nempe Episcopos, ubi ex legitimo impedimento, nequeant per seipsos visitare Limina Apostolorum, quo in casu facultas eis conceditur ipsa visitare per certum nuntium, vel procuratorem ad id specialiter deputatum, nequaquam id muneris demandare posse sacerdoti regulari, id intelligendum, quando adsit copia sacerdotum saecularium. Quod si clerus omnino in dioecesi deficiat, tunc per sacerdotem regularem posse antedictos antistites eadem Limina visitare, utique exploratum est ex formula iuramenti ab Episcopis ante consecrationem edi soliti, prout exstat in Pontificali Romano, quamque in nostris additionibus sub v. *Iuramentum*, in fine, attulimus: in qua formula sequens particula continetur: *Apostolorum Limina singulis trienniis personaliter per me visitabo.... Quod si legitimo impedimento detentus fuero... adimplerebo per certum nuntium ad hoc speciale mandatum habentem, de gremio capituli, aut alium in dignitate ecclesiastica constitutum... aut iis mihi deficientibus, per dioecesanum sacerdotem; et clero deficiente omnino, per aliquem alium presbyterum saecularem vel regularem*, etc.

Idem etiam aperte liquet ex Constitutione felic. recordat. Sixti V Pontificis Max., incip. *Romanus Pontifex*, cuius Auctor supra meminit.

Verum quidem est, Sacr. Congreg. Concilii Limina ad visitanda pro Episcopo Visen. noluisse admittere regularem Episcopi familiarem et commensalem, etiamsi alium non invenire diceret, et iste iam esset in Urbe, ut in Visen. sub die 13 Nov. 1627. Apud Barbosam, Apostol. Decis. collect. 451, n. 5, v. *Limina Apostolorum*. At id ex causis et circumstantiis particularibus repetendum.

Caeterum, eodem Barbosa referente *Limina Apostolorum ut possint visitari per sacerdotem regularem bene informatum, fecit gratiam Sacr. Congreg. Concil. Episcopo Canarien. sub die 9 Maii 1629, cum fuerit ab illis partibus transmissus, stante, quod propter itineris longitudinem milliarium 1700 et ob pericula in quae occurrunt alias transmissi sacerdotes saeculares, qui a Turcis captivi facti fuerunt, nullus invenitur, qui mitti voluit*. Ibidem, n. 6.

Ubi, ut vides, Sacr. Congr. admisit pro visitatione SS. Liminum sacerdotem regularem, etsi saeculares sacerdotes non absolute deficerent, ex particularibus nimirum considerationibus.

Hinc porro est, cur is idem clar. canonista, in alleg. 111, n. 41, de offic. et potest. Episc., de visitatione SS. Liminum agens, fundamentaliter ponit secundum a nobis tradita ex textibus allatis, nempe quod omnes Patriarchae, Primates, Archiepiscopi et Episcopi, si legitime impediti fuerint, per certum nuntium ad id speciale mandatum habentem de gremio suorum capitulorum... et si clero careant omnino, per aliquem alium presbyterum saecularem aut regularem... hoc ipsum adimpleant.

Atque ad uberiores totius materiae notitiam, nec non ad confirmationem eorum, quae a nobis notata sunt, facturos operae pretium putamus, si nonnulla loca ex Synod. Dioecesis. Benedicti XIV, heic afferamus, in haec sane verba:

« Abstinendum hic autem ducimus ab exponendis controversiis olim in praedicta Congr. agitatae tam super qualitate impedimenti, quo Episcopus a personali sacrorum Liminum visitatione recte excusetur, quam super documentorum genere, quae ad idem impedimentum legitime probandum afferri debeant, ac demum super persona Procuratoris ad obeundas Episcopi vices delegandi; de quo disputatum fuit, an liceret canonicum, aliumve dioecesanum sacerdotem, non praecise in eum finem delegatum, sed iampridem in Urbe commorantem, suasque res ibi agentem, ad visitationem peragendam, procuratorem constituere; et an sacerdotem regularem mittere et deputare liceret. In hoc enim rerum genere iamdudum facilius atque remissius agi coepit, et pristinus rigor progressu temporis valde temperatus est, habita ratione gravium expensarum, quae ad Romanum iter conficiendum Episcopis subeundae sunt, graviorumque onerum, quibus episcopales mensae, vel temporum calamitate, vel aliis de causis, subiiciuntur. Unde si episcopus, iusto quolibet impedimento detentus, a Sacra Congregatione licentiam petat visitandi Limina per procuratorem, atque etiam in eum finem deputandi canonicum aliquem, aut sacerdotem dioecesis suae iam in Urbe existentem, et privatis suis rebus vacantem, vel etiam ordinarium suum negotiorum gestorem seu agentem, de rebus Ecclesiae et dioecesis probe instructum, dummodo ecclesiastico caractere sit insignitus, facta Romano Pontifici per secretarium ipsius Congregationis instantiae illius relatione, non ita frequenter reiici solet, ut olim evenisse constat; sed petita licentia, et facultas passim benigne conceditur. De regulari tam sacerdote, cum mentio quidem fiat in citata Sixti V Constitutione, § 4, sed pro eo tantum casu, quo clerus in dioecesi deficiat; adiuncta lege, ut Sacerdos regularis probus et religiosus sit, Ecclesiaeque ac dioecesis res et negotia optime calleat, atque haec etiam enuntiantur in formula iuramenti, quam recitat Epi-

scopus, dum ad suscipiendum consecrationis munus accedit, quaeque inserta est Pontificali Romano, ubi sic legitur: *Et, clero deficiente omnino, per aliquem alium presbyterum saecularem vel regularem, spectatae probitatis et religionis, de supradictis omnibus plene instructum*: hinc est, quod si regularis aliquis sacerdos deputari velit, nonnihil difficultatis offendi solet: cum prius probanda sit deficientia capituli et cleri saecularis: eaque non probata, nequaquam admittatur procurator regularis sive a dioecesi missus, sive iampridem in Urbe degens; nisi forte agatur de Ecclesiis in remotissimis regionibus constitutis, unde difficillimum est specialem procuratorem de gremio capituli aut cleri saecularis ad visitanda Apostolorum Limina Romam transmittere.

» Nonnullas (prosequitur Bened. XIV) alter. generis quaestiones in praef. Congreg. Conc. discussas et definitas breviter hoc loco indicabimus. Et primum, cum in Sixtina Constitutione inter eos, qui singulis decenniis ad sacrorum Liminum visitationem adiguntur, non alii recenseantur, quam Episcopi Asiatici, et qui in novis terris orientalibus, meridionalibus, occidentalibus et septentrionalibus existunt; Episcopi Hiberniae olim postularunt, ut eorum paupertatis ratione habita, ipsis concederetur, singulis pariter decenniis semel duntaxat eadem visitationem explere: quod iis, ob allegatam paupertatis causam, a Sacra Congregatione, annuente Pontifice, indultum fuit die 10 Maii 1631, ut adnotatum reperitur lib. 14 Decret., p. 422, quantumvis in ipsa Sixti V Constitutione de iis nominatim statutum fuisset, ut quarto quoque anno ad id tenerentur. Eadem lex de visitandis quarto quoque anno Apostolorum Liminibus in dicta Constitutione imponitur Episcopis Gallis. Quaesitum itaque fuit an Episcopus Carpentoractensis singulis quadrienniis vel potius trienniis, ad huiusmodi visitationem teneretur: et quidem perpenso, quod comitatus Venusinus, non secus ac Avenionensis, licet non de Gallia, in Galliae tamen partibus situs est, ut dictum fuit in dec. 80, n. 1 et seq., post Tondut. de Pensionib. ecclesiast., et in Disquisitionibus legalibus Pauli de Gandecombe, cap. 12, num. 1, et pluribus seq., dicta Congregatio die 19 Februarii 1718, dum nos secretarii illius munere fungeremur, merito censuit Episcopum Carpentoractensem singulis tantum quadrienniis sacra Limina visitare debere: ut videre est tom. 1 Thesaur. Resolut., Urbin. edit., p. 23.

» De aliis praeterea controversiis actum et pronuntiatum fuit, quae pertinent ad personas praedictae visitationis, et reddendae rationis lege obstrictas. Quaesitum nempe aliquando fuit an id oneris incumberet Episcopis, quibus coadiutor ab Apostolica Sede datus fuisset. Summus autem Pontifex Clemens VIII die 25 Fe-

bruarii 1592 respondit satis esse, ut vel Episcopus ipse, vel coadiutor, illius nomine, visitationem expleret, et relationem status Ecclesiae exhiberet: idque relatum fuit in Acta dictae Congregationis Concilii lib. 73 Supplicum libellorum, p. 29. Accidit aliquando, gravibus id suadentibus causis, ut regius aliquis princeps, in legitima aetate nondum constitutus, alicui Ecclesiae praeficiatur, adiuncto eidem certo administratore ad hoc, ut meliori dioecesis regimini consulatur. Cum itaque dubitatum olim fuerit, an huiusmodi administrator Apostolorum Limina visitare, et statum Ecclesiae sibi quoque ad regendum commissae, Apostolicae Sedi repraesentare teneretur: S. Cong. Concilii die 13 Augusti 1622 respondit, administratorem tam proprio nomine, quam etiam principis Episcopi, cuius partes in ecclesiae gubernatione adimplet, Sixtinae Constitutionis praeceptum servare debere.

» Nemini ignotum est (sic idem cl. scriptor) in S. R. E. Cardinalium collegio sex esse Episcopos, suburbicarios nuncupatos, Ostiensem videlicet, Portuensem, Sabinensem, Albanensem, Praenestinum et Tusculanum...

» An vero huiusmodi suburbicarii Cardinales Episcopi ad visitationem sacrorum Liminum, et ad relationem status propriae cuiusque Ecclesiae iuxta Sixtinam Constitutionem tenerentur, controversia olim fuit: de qua cum in Congregatione Concilii die 9 Ianuarii 1616 actum fuerit, Sacra Congregatio ita rescripsit: *Agendum esse cum sanctissimo domino nostro, ne illos obstringat; sed potius benigne declaret, non teneri eiusmodi onus subire, cum sint quotidie in conspectu Sanctitatis Suae*. At Summus Pontifex Paulus V, ut in actis eiusdem Congregationis adnotatum legitur lib. 19 Supplic. libellor., p. 887, huiusmodi declarationem edere noluit; *sed dixit, nec velle se illis id oneris imponere, si alias non teneantur: verum expedire, sibi que placere, ut et ipsi Constitutionem observent*. Denique Clem. XII in Constit. *Pastorale offic.*, § 9, iure ac merito declaravit, ipsos vere obligatos esse ad Sixtinae Constitutionis observantiam: *Necnon relationem status earundem Ecclesiarum et dioecesium, quibus praesunt, ipsi Pontifici iuxta Constitutionem san. mem. Sixti Papae V praedecessoris quoque nostri, quae incipit Romanus Pontifex, exhibere*. Quod quidem iure ac merito a Clemente XII factum fuisse diximus. Cum enim in Sixtina Constitutione Episcoporum etiam Cardinalium expressa mentio fiat; cumque iidem Cardinales Episcopi suburbicarii dioeceses suas gubernare et visitare teneantur, nec ab alio episcopalis officii onere exempti sint, praeterquam a residentia materiali, difficile sane erat intelligere, qua ratione a Sixtina Constitutionis lege immunes censerentur. De Synod. dioeces., lib. 13, §§ 3, 4, 5, 6, 7.

Praestat insuper ad totius rei de qua agitur in hoc articulo explanationem, suprad. Sixti V Constit. heic afferre tenoris sequentis:

Romanus Pontifex, ibi: « Hac perpetua Constitut. sancimus, decernimus et mandamus, ut omnes Patriarchae, Primates, Archiepiscopi, Episcopi per universum orbem terrarum constituti, a Nobis deinceps ordinandi, etiam si Cardinalatus honore praefulgeant, antequam munus consecrationis suscipiant, seu eis consecratis pallium de B. Petri corpore sumptum tradatur, aut si ad aliam Ecclesiam transferantur, antequam illius regimini et administrationi se immisceant, si quidem praesentes in curia fuerint, in manibus S. R. E. diaconi Cardinalis ordine prioris, si vero absentes in manibus antistitis, qui ad impendendum munus praedictum, aut ad tradendum pallium huiusmodi a Sede Apostolica delegabitur, iurent iuxta formulam in libro Cancellariae Apostolicae Quinterno appellato nuper descriptam, se beatissimorum Apostolorum Petri et Pauli Limina statutis in hac nostra Constitutione temporibus personaliter, ac per se ipsos visitaturos, ac Nobis et successoribus nostris pro tempore existentibus Romanis Pontificibus rationem reddituros de toto eorum pastoralis officio, deque rebus omnibus et ipsarum, quibus praesunt, Ecclesiarum statum, ad cleri et populi disciplinam, animarum denique, quae illorum fidei creditae sunt, salutem quovis modo pertinentibus, et vicissim mandata Apostolica humiliter recepturos, et quam diligentissime executuros.

» Quod si legitimo impedimento detenti fuerint, iurent, se praedicta omnia adimpleturos per certum nuntium ad illa speciale mandatum habentem de gremio suorum capitulorum, aut alium in dignitate ecclesiastica constitutum, seu alias personatum habentem, aut si huiusmodi hominem ecclesiastica dignitate, et personatu praeditum non habeant, per dioecesanum sacerdotem, et si clero careant omnino, per aliquem alium presbyterum saecularem vel regularem spectatae probitatis et religionis, de supradictis omnibus plene instructum. De huiusmodi autem impedimento docere debeant per legitimas probationes, ad dictum primum diaconum Cardinalem per supradictum nuntium transmittendas.

» Quin etiam principes temporales, si quid pro eorum pietate, et erga hanc Apostolicam Sedem observantia Rom. Pont. voluerint significare, eosdem sive Episcopos, sive alios, qui ab eis mittentur, fidos habebunt nuntios ac relatores, quorum opera ab eadem Sede pro illorum domini ditionibus et rebus firmandis ac stabiliendis, et cum Dei et sanctae religionis causa, sine qua tuto consistere haud possint, coniungendis, opportuna sincerarum charitatis officia, consilia, atque subsidia expectare certo poterunt.

» Ad hoc autem debitum visitationis officium commode explendum supradicti omnes Patriarchae, Primates, Archiepiscopi et Episcopi, Itali videlicet, vel ex italicis insulis, unde in Italiam commodius traici potest, veluti Siculi, Sardi, Corsi et alii adiacentium provinciarum Italiae, ac etiam Dalmatiae et Graecarum, quae e regione ipsis Italiae et Siciliae oris sunt, tertio anno: Germani vero, Galli, Hispani, Belgae, Bohemi, Hungari, Poloni, Angli, Scoti, Hiberni, et caeteri omnes, qui in Europa sunt citra mare Germanicum et Balticum, ac omnium insularum maris Mediterranei, quarto anno: et qui intra Europae fines sunt his provinciis remotiores; ac etiam Africani littoribus nostris adversi, ac insularum maris Oceani septentrionalis et occidentalis Europae, et Africae citra continentem novi orbis, tam qui nunc sunt, quam qui ad catholicam fidem per misericordiam Dei aliquando redierint V anno. Asiatici vero, et qui extra Asiam, et in aliis novis terris orientalibus, meridionalibus, occidentalibus et septentrionalibus, tam in insulis, quam in continentibus, et denique in quibuslibet mundi partibus, decimo anno iter suscipiant, et Deo concedente perficiant, idemque institutum certo quoque quarto, quinto et decimo anno repetant et observent. Haec autem annorum spatia a tempore suscepti muneris consecrationis, vel pallii traditionis, aut translationis, ut praefertur incipiant. Quae ne longius differatur, volumus quod tempus quaecunque excursus alicui ex supradictis praesulibus, qui sive morte praeventus, sive alia quacunque de causa ob non finitum tempus ei praescriptum dicta Limina non visitaverit, ita illius successori effluxisse et excurrisse intelligatur, ut termino ipso iuxta praedecessoris sui iusiurandum completo, debitam tunc visitationem quam primum conficere teneatur.

» Hi vero ex supradictis Antistitibus, qui hactenus ab hac Sancta Sede ordinati sunt, aut dictum pallium ab ea susceperunt, aut ad aliam Ecclesiam translati sunt, prout cuique distantia locorum et temporum intervalla praescripta sunt, ad supradicta omnia observanda a die publicationis praesentis Constitutionis omnino teneantur.

» Iubemus igitur in virtute sanctae obedientiae supradictis omnibus Antistitibus praesentibus et futuris, ut visitationem praedictam sibi suisque Ecclesiis adeo utilem ac necessariam, iuxta praescriptam formulam omnino conficiant. Si vero, quod absit, non egerint, eos ab ingressu Ecclesiae, ac etiam ab administratione tam spiritualium quam temporalium, necnon a perceptione fructuum suarum Ecclesiarum, a capitulis eorum, omni exceptione et mora cessante, interim libere exigendorum, et in opus fabricae seu ornamentorum Ecclesiae emptio-nem, prout maior exegerit necessitas insumen-

dorum, ipso facto tamdiu suspensos esse volumus, donec a contumacia resipiscentes, relaxationem suspensionis huiusmodi a Sede praedicta meruerint obtinere. Non obstantibus, etc.»

Tandem satius putamus addere instructionem pro rite conficienda relatione status singularum ecclesiarum in visitandis Apostolorum Liminibus, a Sacr. Congr. Conc. iussu Bened. XIII exaratam, subindeque probatam, et publica auctoritate donatam tenoris ut sequitur:

INSTRUCTIO SACR. CONGREGATIONIS CONCILII

PRO EPISCOPIS, PRIMATIBUS ET PATRIARCHIS.

Super modo conficiendi relationes statuum suarum Ecclesiarum, quas, occasione visitationis sacrorum Liminum, eidem Sacrae Congregationi exhibere tenentur.

Summus Pontifex Sixtus Papa Quintus, qui tempora statuit, quibus singuli Episcopi, Archiepiscopi, Primates et Patriarchae per seipsos, vel per eorum certum nuntium, visitare tenentur Limina beatissimorum Apostolorum Petri et Pauli, antiquissimae observantiae inhaerendo, nedum voluit, ut ultra sacrorum Liminum visitationem, Romano pro tempore Pontifici de toto eorum pastoralis officio, et de rebus omnibus ad ipsarum, quibus praesunt, Ecclesiarum statum, ad cleri et populi disciplinam, animarum denique, quae illorum fidei creditae sunt, salutem, quovis modo pertinentibus, rationem redderent, uti fusius habetur in praedicti Pontificis Constitutione, quae incipit *Romanus Pontifex*; sed in alia etiam Constitutione quae incipit *Immensi aeterni Dei*, Sacrae Congregationi praepositae interpretationi Sacrosancti Concilii Tridentini, curam demandavit, praedictam relationem, quae dicitur *Relatio status Ecclesiae*, perpendendi et examinandi, ac postulatis in eadem proponendis respondendi.

Sixtinae hae Constitutiones suo non caruerunt effectu tum quoad sacrorum Liminum visitationem, tum quoad relationem statuum ecclesiarum; sed cum nulla unquam edita fuerit instructio pro dictis relationibus exarandis, factum hinc est, ut aliquae ex eis aliquando fuerint exhibitae abundantes in superfluis, et aliquae aliquando deficientes in necessariis: cumque, ad haec avertenda, in Synodo Romana, hoc anno 1725, a sanctissimo domino nostro Benedicto Papa XIII, habita in Basilica Lateranensi, praescriptum sit, ut Instructio hactenus omissa, a Sacra Concilii Congregatione ederetur; haec idcirco instructio publici iuris fit, ut in relationibus statuum suarum ecclesiarum, ad eandem Sacram Congregationem in posterum transmittendis curent Episcopi, Archiepiscopi, Primates et Patriarchae, ipsi se

conformare, et suas relationes ad quaedam distincta capita reducere: quorum primum ad statum ecclesiae materialem; secundum ad personam ipsius referentis; tertium ad clerum saecularem; quartum ad clerum regularem; quintum ad moniales; sextum ad seminarium; septimum ad ecclesias, confraternitates et loca pia; octavum ad populum, et ultimum denique referatur ad postulata, quae ab ipso referente Sacrae Congregationi proponuntur.

§ I.

De primo relationis capite,
pertinente ad statum Ecclesiae materialem.

In hoc primo relationis capite sequentia erunt exponenda:

I. Institutio.

II. Confinia.

III. Privilegia et praerogativae episcopatus, archiepiscopatus aut patriarchatus.

IV. Numerus civitatum, oppidorum aut locorum, qui episcopatui, archiepiscopatui aut patriarchatui subiecti sunt.

V. Status cathedralis, metropolitanae aut patriarchalis ecclesiae, una cum numero canonicorum, et aliorum servitio chori addictorum; et an erectae fuerint praebendae poenitentiarum et theologalis.

VI. Status ecclesiarum collegiarum, una cum numero pariter canonicorum et caeterorum, qui choris earum intersunt, et an in collegiatis erecta sit praebenda theologalis.

VII. Status et numerus ecclesiarum parochialium, necnon aliarum ecclesiarum et oratoriorum in episcopatu, archiepiscopatu aut patriarchatu existentium; referendo signanter, an cathedralis, metropolitana aut patriarchalis et collegiatae, oratoria, necnon parochiales, caeteraeque ecclesiae sint sacris suppellectilibus instructae, et quanam ex eis habeant redditus pro fabrica assignatos.

VIII. Numerus monasteriorum tam virorum quam mulierum; exprimendo, an aliqua ex monasteriis virorum sint subiecta suae iurisdictioni: et an, et quae mulierum monasteria sibi subiecta sint, vel praelatis regularibus.

IX. An adsit in dioecesi seminarium clericorum, quot clerici in eodem alantur, an fuerit statuta taxa, et in qua quantitate, et an aliqua beneficia fuerint eidem unita, et in universum quinam, et quot sint redditus praedicti seminarii.

X. Numerus hospitalium, collegiorum, confraternitatum et aliorum locorum piorum, quae

sunt in episcopatu, archiepiscopatu aut patriarchatu, et quinam sint eorum redditus.

XI. An adsint montes pietatis, et quot sint, una cum aliis consimilibus ad statum materialem Ecclesiae spectantibus; cum advertentia tamen, ut plena status materialis relatio in prima relatione tantum, quae fit ab Episcopo, Archiepiscopo aut Patriarcha exhibeatur: in subsequentibus enim relationibus, satis erit, quod ipsi se referant ad primum, nisi aliquid novi, pertinens ad dictum statum materialem, contigisset, quod referens notificandum Sacrae Congregationi existimaret ¹.

§ II.

De secundo relationis capite, pertinente ad ipsum Episcopum, Archiepiscopum, Primatem et Patriarcham.

In hoc capite exponi debet:

I. An residentiae praeceptum, a sacris canonibus, Concilio Tridentino, et Constitutione Urbana praescriptum, adimpleverit; et an aliquo, et quo tempore abfuerit, et an ultra menses conciliares, et an cum, vel sine Sedis Apostolicae licentia.

II. An, et quoties dioecesis sibi commissae visitationem expleverit.

III. An per se, vel per alium Episcopum sacras ordinationes expleverit, et sacramentum Confirmationis administraverit.

IV. An, et quoties synodum dioecesanam coegerit: et si Episcopus nulli Archiepiscopo subiectus sit, an ad synodum provincialem eius Archiepiscopi, quem ad tramites Tridentini eligere tenetur, ut eius synodo provinciali intersit, accesserit: et si sit Archiepiscopus, an synodum provinciale habuerit, et quinam suffraganei eidem interfuerint.

V. An verbum Dei per se ipsum praedicaverit, et an, legitimo concurrente impedimento, viros idoneos assumpserit ad huiusmodi praedicationis officium salubriter exequendum.

VI. An habeat depositarium poenarum, et multarum pecuniarum, et an eadem fuerint piis usibus applicatae.

VII. Quanam taxa, et an Innocentiana in sua cancellaria observetur.

VIII. An aliquod habeat, quod sibi obstat circa exercitium episcopalis officii, iurisdictionis ecclesiasticae, necnon tuendae libertatis et immunitatis Ecclesiarum.

IX. An aliquod pium opus peregerit pro Ecclesia, pro populo aut pro clero.

¹ Non semper haec peragenda sibi esse, sed prima tantum vice, qua sacra limina visitantes, Apostolicae Sedi Ecclesiarum suarum statum exponunt: deinde vero necessarium non esse, ut semper haec eadem repetant; sed satis futurum, si ad ea se referant, quae in super-

rioribus significarunt: nisi quid interea in dioecesi mutatum fuerit, aut novi aliquid contigerit, quod statum Ecclesiae materialem inverterit, et tanti momenti sit, ut exprimendum merito videatur. Sic quoque Benedictus XIV, lib. 13 de Synodo Diocesano, cap. 7, n. 2.

§ III.

De tertio capite, ad clerum saecularem pertinente.

In hoc capite exponendum erit :

I. An canonici, caeterique choro addicti cathedralis, metropolitanae aut patriarchalis ecclesiæ, necnon collegiatarum, choro iugiter intersint.

II. An ultra matutinum, laudes, caeterasque alias horas canonicas, quolibet die celebrent missam conventualem.

III. An quolibet die eam applicent pro benefactoribus.

IV. An suas habeant constitutiones, et eas punctualiter observent.

V. An qui obtinent praeendam poenitentiam aut theologalem, adimpleant, quae adimplenda sunt, et quomodo.

VI. An parochi in suis parochiis resideant.

VII. An librum matrimonii et baptizatorum aliosque libros, quos ad normam Ritualis Romani retinere debent, retineant.

VIII. An aliqui ipsorum indigeant aliorum sacerdotum opera, ut sacramenta populo administrent.

IX. An iidem per se, vel per alios idoneos, si legitime impediti fuerint, diebus saltem Dominicis et festis solemnibus, plebes sibi commissas pro sua et earum capacitate pascant salutaribus verbis, docendo quae scire omnibus necessarium est ad salutem, iuxta monitum Tridentini et praecitati Concilii Romani.

X. An saltem Dominicis et aliis festis diebus, in suis parochiis, fidei rudimenta et obedientiam erga Deum et parentes, pueros, caeterosque hoc adiutorio indigentes doceant; et an, et qui eis operam praestent in hoc opere adimplendo, et an fructuose hoc opus adeo necessarium in singulis parochiis proficiat.

XI. An singuli parochi, caeterique curam animarum exercentes, singulis dominicis, festisque de praecepto, missam applicent pro populo eorum curae commisso.

XII. An et quae praemittantur, antequam quis ad primam tonsuram, et minores ordines admittatur, et an sacris ordinibus initiandi, ante cuiuscunque ordinis sacri receptionem, piis meditationibus, vulgo spiritualibus exercitiis, vacent per aliquot dies in aliqua domo religiosa.

XIII. An omnes praedicti vestes iugiter deferant clericales, et an, quoad fori privilegium, servantur disposita a sacrosancta Synodo Tridentina, sess. 23, c. 6, de Reform., et a Constitutione sanctissimi domini nostri Benedicti Papae XIII in eodem Concilio Romano emanata.

XIV. An habeantur conferentiae theologiae moralis, seu casuum conscientiae, et etiam sacrorum rituum, et quot vicibus habeantur, et qui illis intersint, et quinam profectus ex illis habeatur.

XV. Quinam sint mores cleri saecularis, et an aliquod in eo adsit scandalum, quod remedio indigeat potentiori:

§ IV.

De quarto capite ad clerum regularem pertinente.

In hoc capite exponendum erit:

I. An regulares curam animarum exercentes qui episcopali iurisdictioni, visitationi et correctioni subsunt in iis, quae ad curam pertinent et administrationem sacramentorum, munus sibi commissum fideliter adimpleant, iuxta ea, quae in praecedenti capite dicta sunt de parochis saecularibus.

II. An aliquis regularis extra monasterium degat: an aliqui adsint in dioecesi, a suis superioribus, servatis servandis, eiecti, vel aliquis fuerit regularis intra claustra monasterii degens, sed qui extra ea ita notorie deliquerit ut populo scandalo fuerit; et quomodo in hisce casibus in sic delinquentes animadvertit.

III. An sua iurisdictione delegata usus sit in explenda visitatione conventuum et granciarum monasteriorum, in quibus religiosi non aluntur in numero a sacris Constitutionibus praefixo; et quinam sunt religiosorum mores, in dictis conventibus et granciis degentium.

IV. Denique an aliquod habeat cum regularibus offendiculum in exercitio iurisdictionis delegatae in illis casibus, in quibus eadem ipsi tributa est a Sacro Concilio Tridentino, vel a Summorum Pontificum Constitutionibus, et signanter a bulla Clementis Papae X quae incipit *Superna*.

§ V.

De quinto relationis capite ad moniales pertinente.

In hoc capite exponendum erit:

I. An moniales, Episcopo subiectae, suas servant constitutiones.

II. An clausura in earum monasteriis inviolate custodiatur.

III. An aliqui abusus in iisdem monasteriis irrepserint, qui consilio, aut auxilio Sacrae Congregationis indigeant.

IV. An, praeter ordinarium confessorem, alius extraordinarius ab ipso bis, aut ter in anno fuerit oblatus.

V. An dictorum monasteriorum redditus fideliter administrentur, et monialium dotes fuerint persolutae, et quomodo erogatae.

VI. An in monasteriis monialium, quae sunt praelatis regularibus subiecta, curaverit ut clausura dictarum sanctimonialium fuerit exacte observata; et an contra inobedientes et contradictores, per censuras ecclesiasticas, et alia iuris remedia processerit.

VII. An harum monialium confessarii regulares, sive ordinarii sive extraordinarii, fuerint

ab ipso approbati, antequam earum confessiones exceperint.

VIII. An, adhibitis superioribus regularibus, singulis annis exegerit rationem administrationis ab his, qui administrarunt bona pertinentia ad haec monialium monasteria regularibus subiecta; et an fideliter eorum redditus administrentur, et alia fuerint adimpleta, quae praescribuntur in bulla Gregorii XV quae incipit *Inscrutabili*.

§ VI.

De sexto relationis capite pertinente ad seminarium.

In hoc capite exponendum erit:

I. Quot sint in seminario alumni.

II. An in ecclesiastica disciplina recte instituantur.

III. Quibusnam studiis vacent, et quo profectu.

IV. An cathedrali, et aliis locis ecclesiae diebus festis inserviant.

V. An cum consilio duorum canonicorum seniorum, a se electorum, necessaria pro recto regimine statuerit.

VI. An illud aliquando visitet, et operam det ut constitutiones adimpleantur.

VII. An statuta sit taxa ad tramites Concilii Tridentini, eademque exigatur; et an aliqui sint morosi in eius solutione.

§ VII.

De septimo capite ad ecclesias, confraternitates et loca pia pertinente.

In hoc capite exponendum erit:

I. An in sacristiis omnium et singularum ecclesiarum exposita sit tabella onerum missarum et anniversariorum, ad tramites decretorum san. mem. Urbani VIII, et an eis punctualiter satisfactum sit.

II. An in confraternitatibus, scholis, aliisque locis piis, punctualiter executioni mandentur pia opera a testatoribus iniuncta.

III. An quolibet anno sibi fecerit reddi rationes ab horum locorum administratoribus.

IV. An montem pietatis, sive charitatis visitaverit; et an idem habeat redditus, qui superabundent sustentationi ministrorum, aliisque necessariis expensis, et in quas causas redditus illi erogentur; et si quid exigatur ab illis, qui

pecuniam aut frumentum, si agatur de monte frumentario, ab eo recipiunt.

V. An infirmorum hospitalia visitaverit, reddituum rationes ab administratoribus exegerit, et an infirmis necessaria, quoad salutem animae et corporis, in eis subministrentur.

§ VIII.

De octavo relationis capite ad populum pertinente.

In hoc capite exponendum erit:

I. Quinam sint populi mores, et an in pietate proficiant.

II. An aliquis irrepserit abusus, aut prava quaedam in eodem inoleverit consuetudo, quae consilio indigeat, et Sedis Apostolicae adiutorio.

§ IX.

De ultimo capite ad postulata pertinente.

Ultimo loco Episcopi, Archiepiscopi, Primates et Patriarchae, qui suarum Ecclesiarum relationes ad Sacram transmittunt Congregationem, si quae habent postulata proponenda pro suarum regimine Ecclesiarum, proponere poterunt, cum clara facti et omnium circumstantiarum expressione; et quatenus postulata spectent ad negotia forensia, exponant, an ea sint in aliis tribunalibus introducta, an adsint super iisdem aliorum tribunalium sententiae, ut, omnibus mature pensatis, possit Sacra Congregatio congruum suppeditare praedictis postulatis responsum.

Et haec sunt, quae opportuna visa fuerunt, ut in hac instructione inserantur. Quod si aliqua fuerint, quae Episcopi, Archiepiscopi, Primates et Patriarchae pro suarum indigentia Ecclesiarum atque dioecesium, addenda existimaverint, sciant, ibi liberum esse addere, quae ipsis addenda videbuntur et ad notitiam Sacrae Congregationis deferre, quae ex charitatis et iustitiae norma per se expediet, quae poterit, et maiora ad Summum Pontificem deferet, qui fratribus suis Episcopis, quantum cum Domino licet, gratificari semper exoptabit.

C. Card. ORIGUS Praefectus

Loco ✠ Sigilli.

P. Archiepisc. Theodosiae Secret.

**LINEA AFFINITATIS, CONSANGUINITATIS,
LEGALIS PATERNITATIS, LEGALIS FRATERNITATIS,
LEGALIS AFFINITATIS**

Vide verb. AFFINITAS, et verb. IMPEDIMENTA MATRIMONII, art. 1, n. 27 ad 78.

LITANIAE

Summarium.

1. Verbum *litaniae* est nomen graecum, quod latine significat humiles supplicationes et devotas, seu ferventes preces. - 2. Quatuor litaniarum species apud sacros scriptores reperiuntur, scilicet: *litaniae* Veteris Testamenti, *litaniae* Sanctorum, *litaniae* B. M. V., et *litaniae* SS. Nominis Iesu. - 3. *Litaniae* Veteris Testamenti quae sint? - 4. *Litaniae* Sanctorum quae sint? - 5. *Litaniae* Sanctorum quare vocantur *maiores* in Festo S. Marci, et *minores* diebus Rogationum? - 6. *Litaniae* Sanctorum qui primo instituerit? - 7. *Litaniae* Beatissimae Virginis Mariae quae sint? - 8. *Litaniarum* B. M. V. qui fuerit primus auctor et compositor? Eas recitantes lucratur ducentos dies indulgentiae. - 9. *Litaniae* SS. Nominis Iesu quae sint? - 10. *Litaniae* SS. Nominis Iesu non sunt prohibitae, imo ex concessione Sixti V eas recitantes lucratur trecentos dies Indulgentiae. - 11. Exceptis his SS. Nominis Iesu, nullae aliae praeter *litanias* Sanctorum, et B. M. V. recitari, et cani possunt sine approbatione Sedis Aposto-

licae, aut Sacr. Congreg. Rituum. - 12. *Litaniae* non approbantur a Sacr. Congreg. Rit. praeter ordinarias impressas in Breviario, et quae recitantur in Ecclesia Lauretana de B. V. M. - 13. *Litaniis* non possunt inseri alii sancti praeter ibi descriptos, neque tempore pestis addendi sunt titulares, et civitatis patroni sine speciali concessione. - 14. *Litaniae* maiores, si occurrunt in die sancto Paschatis, transferuntur in feriam 3 sequentem. - 15. Si festum S. Marci incidat infra octavam Paschae, transfertur post octavam: at non transferuntur *litaniae*. - 16. Obligatio recitandi *litanias* in festo S. Marci, et tribus diebus Rogationum est de praecepto sub mortali. - 17. Et recitandae sunt proprio mane, nec possunt anticipari vesperi pridie. - 18. In *litanis* propriis seu particularibus quibusdam regularibus concessis, nihil praetermitti debet de *litanis* universalis Ecclesiae; et solum addi possunt nomina priorum Sanctorum. Nullimode autem nomina eorum, qui solo fruuntur titulo beatorum. - 19. In *litanis* Sanctorum post nomen S. Ioannis Baptistae, statim adiungi debet illud S. Iosephi.

Verbum *litaniae* est nomen graecum, quod latine significat humiles supplicationes et devotas seu ferventes preces, Concil. Mogunt. I, c. 2, et tradunt communiter doctores agentes de *litanis*. Suarez tom. 2 de Religione, lib. 3 de Orat. vocali, c. 9 in fine; Lezana in Summa, verb. *Litaniae*, n. 2; Serrarius in opusculo *Litaniae*, lib. 1, c. 2.

Quatuor litaniarum species apud sacros scriptores reperiuntur; scilicet *litaniae* Veteris Testamenti, *litaniae* Sanctorum, *litaniae* B. V. Mariae, et *litaniae* Sanctissimi Nominis Iesu. Sic Clericatus nelle *Spighe raccolte*, verbo *Litaniae*, n. 217.

Litaniae Veteris Testamenti sunt illae, quas recitabant Hebraei, tum publice in templo, tum privatim in suis domibus, recolentes divina attributa reducta in 27 versiculos collectos in Ps. xxxv, incip. *Confitemini Domino quoniam bonus*. Cuilibet ex ipsis versiculis, dum recitabantur, respondebant Hebraei: *Quoniam in aeternum misericordia eius*, uti respondemus nos Christiani invocationi cuiuslibet Sancti: *Ora pro nobis*. Menoch. nelle sue *Stuore*, part. 2, centur. 3, cap. 76; Clericat. loc. c., num. 218.

Litaniae Sanctorum sunt illae, quae habentur in Breviario Romano in fine psalmorum poenitentialium, et vocantur modo *maiores* et modo *minores*. *Maiores* vocantur in festo S. Marci evangelistae, quia tales *litaniae* a principio maiori solemnitate fuerunt institutae et celebratae, ut notant Suarez lib. 3 de Orat. vocali, cap. 9, n. 6; Castaldus in Praxi caeremon., lib. 2, sect. 10, cap. 7; Quarti de Processionibus, sect. 2, punct. 9, § *Respondeo*; seu quia, ut dicit Clericatus loc. cit., num. 219, tali die recitantur et canuntur processionaliter in toto orbe catholico, et Romae processio dirigitur ad ecclesiam Sanctae Mariae Maioris, a

quo hoc supranomen sumpserunt, ad differentiam litaniarum quae canuntur in processionibus trium dierum Rogationum ante Ascensionem Domini, quae dicuntur *minores*; quia diriguntur ad alias ecclesias inferiores.* Sunt tamen qui *litaniam* a Sancto Gregorio Magno, 7 Kal. Maias primum institutam, *maiolem* velint dictam, *minores* vero appellatas *rogationes* a S. Mamerto inductas; sed falluntur, Moguntina enim Synodus can. 33, Capitularia Caroli M. alique veteres ipsas Mamerti rogationes *litanias maiores* vocant. Binghamus et Selvaggius Antiquit. Christianar. lib. 2, p. 1, c. 6, § 7, opinati sunt (neque contemnenda eorum opinio est) *Kyrie eleison* pluries repetitum, et ad matutinum, ad missas et ad alias liturgiae partes adhibitum, *litaniam minorem* fuisse dictum, quippe quod brevior fuerit supplicationis formula, in omnibus ecclesiis per diversas nocturni diurnique officii horas usitata. Caeterum ab eadem formula etiam *litaniae*, quae in Gregoriana supplicatione, et Mamerti rogationibus caneantur, vel etiam pro aliis opportunitatibus sive privatim, sive a populo publice recitabantur, initium sumebant. Nec tamen exempla desunt litaniarum, quae, omissis consuetis illis graecis precibus, *Kyrie eleison*, atque adeo ommissa ipsa sanctissimae Trinitatis expressa invocatione, statim incipiant a latina Christi invocatione: *Christe, audi nos*.

Vide tomo XXXII Syllog. Opusculorum Caloggeranae Ioan. Chrysostomi Trombellii disceptationem epistolarem in quasdam veteres *litanias* qu. 3, part. 263*.

Quis autem has Sanctorum *litanias* primo instituerit, non conveniunt doctores. Quidam enim, ut notant Marcius in suo Hierolexico, verb. *Litaniae*, et Quarti in tract. de *Litanis* Sanctorum, sect. 1, punct. 4, dicunt, fuisse institutas et compositas a divo Gregorio Magno

Summo Pontifice, et Ecclesiae doctore, anno Christi 600. At haec opinio communiter reicitur, quia in pluribus Conciliis, quae longe praecesserunt D. Gregorium Magnum, fit mentio litaniarum maiorum et minorum, ut patet in Concilio Aurelianen., cap. 29, Conc. Gerunden., cap. 3; Conc. Bracaren. II, c. 9; Conc. Toletan. I, cap. 1; Toletan. II, cap. 6; Conc. Moguntin. 1, cap. 32 et 33, c. *Rogationes* 2, dist. 3 de Consecrat., cum similibus. Quamvis enim ipse S. Gregorius Magnus saepius eas indixerit et celebrari praeceperit, solemniorique ritu prae caeteris, non tamen ipse instituit et composuit, cum iam multo tempore ante ipsum fuerint litaniae Sanctorum in usu; quippe cum id. S. Mamertus Episcopus Viennae in Gallia de anno 475, ad impetrandam liberationem infestationis luporum a suo territorio, multas indixit publicas processiones cum cantu ipsarum litaniarum Sanctorum; imo in Ecclesia Orientali ipsae litaniae Sanctorum erant in usu tempore S. Basilii et Greg. Thaumaturgi, qui postremus vivebat in dimid. tertii saeculi, testibus ipso S. Basilio Epist. 63; Clericat. loc. cit., num. 220; Socrate lib. 6 Histor., cap. 8; Sozomeno lib. 8, c. 8; Nicephoro l. 14, c. 3, et aliis. * 2. Equidem vereor, ne hanc in rem perperam hi Patres laudentur; nam praeterquam quod Cardin. Bona de Divinis Psalm., cap. 14, § 4, huiusmodi testimonia ad preces liturgicas refert, quae in liturgiis Iacobi, Basil., Chrysost. *Litaniae* appellantur, notum est Graecis Litaniae et litae, *λῆταις* nomina nativa suo significatu preces quascunque Deo fusas designare. Vide Eusebium de Vita Constantini lib. 2, cap. 14, et lib. 15, c. 61. Exstat tamen de nostris litaniiis egregius eiusdem Chrysostomi locus. Hom. contra ludos et theatra, ubi ait: *Ante hos dies, irrumpente pluvia, litaniae et supplicationes fuere, totaque civitas nostra, quasi torrens ad loca Apostolorum cur-rebat, advocatosque implorabamus S. Petrum et B. Andream, par illud Apostolorum, Paulum item et Timotheum* *. Unde eminentiss. Cardinalis Baronius in notis Martyrologii Romani ad diem 25 Aprilis, sic concludit: *A quo litaniae primum fuerint institutae, adhuc mihi est inexploratum, vetustissimum sane morem fuisse in Ecclesia litanias peragere, certissimum est* *. 3. Non omittendum, litanias in antiquis libris nunc ternas, nunc quinas, nunc septenas et septiformes appellari. Nonnulli sic dictas volunt litanias, quae in tres veluti partes, quinque aut septem sectae sunt et dispersitae, dum scilicet tria, quinque aut septem personarum genera totidem ex locis initio sacrae processions ducto, in eandem denique sacram aedem conveniunt, de quo luculentum exstat exemplum apud sanctum Gregorium M., lib. 11 Epistolar., indict. 4, ep. 2. Alia quoque de causa haec litaniarum divisio orta est.

Scilicet, ut recte animadvertit Ioannes de Ioanne, de divinis Sicularum officiis, cap. 29, *septena litania* sic erat appellata, quod eius invocationes singulae septies repeterentur, scilicet a quinque clericis singillatim, dehinc a dextro choro, postea a sinistro; *quina*, quod repeteretur quinquies, a tribus nempe clericis, et utroque choro singulatim; *terna* vero, quod triplici constaret repetitione; nam ei cantandae vacabant archichori duo simul, respondente primum choro dextro, deinde sinistro. Plura dabit Trombellius in citata disceptatione epistolari qu. 1, pag. 250 *.

Litaniae sacratissimae Virginis Deiparae sunt illae, quae dicuntur *Lauretanae*, ex quo omni sabbato canantur magna cum solemnitate et devotione in sancta domo Laureti, et iam fere apud omnes catholicos sic recitari et cani consueverunt. Harum etiam litaniarum primus auctor et compositor ignoratur; solum testantur catholici scriptores has etiam antiquissimas, et semper recitatas fuisse a fidelibus, tum in publicis ecclesiis, tum in privatis domibus, sacras porrigendo Deo deprecationes per invocationem specialem eiusdem beatissimae Genitricis, eandemque Virginem honore prosequendo variis mysticis nominibus, encomiis et attributis, cuiquam ipsorum respondendo: *Ora pro nobis*. Laudatus autem Pater Quarti in suo tractatu *Litaniarum*, sect. 1, punct. 4, secus a Clericato loc. cit., num. 211, censet quod hae litaniae fuerint institutae et formatae a sanctis Apostolis, quod satis verisimiliter dicet citatus Clericatus id factum esse post Assumptionem Beatissimae Virginis Dei Genitricis in coelum, ut excitarentur fideles ad implorandam in omnibus indigentis spiritualibus et temporalibus eius potentissimam protectionem. *Cum autem*, dicit Quarti loc. cit., *cum autem nemo ab historicis litaniarum auctor, quantumvis vetustissimus asseratur, quin eo antiquior litaniarum usus inveniat, merito ab Apostolis eas ducere originem censendum est*. Recitantes litanias beatissimae Virginis Mariae lucrantur ducentos dies indulgentiae; Sixtus V, Constitut. incip. *Red dituri*.

Litaniae Sanctissimi Nominis Iesu sunt illae, quae continent varia attributa et encomia ipsius Sanctissimi Nominis Iesu ad similitudinem litaniarum Beatissimae Virginis Dei Genitricis Mariae, quae, cum recitantur, cuilibet ex ipsis responderetur *Miserere nobis*. Dubitarunt aliqui ex scriptoribus, an hae litaniae sint censendae prohibitae, attenta constitutione 122 Clementis VIII, incip. *Sanctissimus*, et declaratione Sacrae Congregationis Rituum in Alexandrina 15 Maii 1608 infra adducenda, in qua conceditur recitari solas litanias Sanctorum, et illas Beatissimae Virginis Mariae Laureti recitari solitas. At nihilominus affirmant omnes communiter, tales Sanctissimi Nominis Iesu litanias

esse approbatas a Sede Apostolica, ac per consequens non includi in prohibitione generali Clementis VIII et Sacrae Congregationis Rituum 15 Maii 1608, quia videntur solum loqui de litaniiis a Sede Apostolica alias non approbatis, Sixtus enim V, const. incip. *Reddituri* in Bullario, Rodriguez tom. 2 inter bullas Sixti n. 25, ad instantiam Patrum Carmelitarum Discalceatorum concessit trecentos dies indulgentiae recitantibus dictas litanias Sanctissimi Nominis Iesu, quod satis indicat tales litanias esse a Sede Apostolica approbatas, et posse ab omni fidei absque ullo scrupulo recitari. Gobat. in Quinario tract. 4, n. 602; Lezana in Summa, verb. *Litaniae*, n. 5; Quarti in appendice de Litaniiis Sanctorum sect. 1, punct. 1; Clericat. l. c., n. 222, et alii passim.

Exceptis igitur his Sanctissimi Nominis Iesu litaniiis, nullae aliae praeter litanias Sanctorum et Beatissimae Virginis Mariae Lauretanae nuncupatae recitari et cani possunt sine approbatione Sedis Apostolicae aut Sacrae Congregat. Rituum; Clem. VIII in cit. constitut. incip. *Sanctissimus*, promulgata octavo Idus Septembris 1601, in qua sic habetur: *Quoniam multis hoc tempore privati etiam homines, praetextu alendae devotionis, novas quotidie litanias evulgant, ut iam prope innumerabiles formae litaniarum circumferantur, et in nonnullis ineptae sententiae, in aliis (quod gravius est) periculosae, et errorem sapientes inveniantur, pro sollicitudine sua pastorali providere volens ut animarum devotio, Deique ac Sanctorum invocatio sine ullius detrimenti spiritualis periculo foveatur, praecipit et mandat, ut retentis antiquissimis et communibus litaniiis, quae in Breviariis, Missalibus, Pontificalibus ac Ritualibus continentur, necnon litaniiis de Beatissima Virgine, quae in sacra aede Lauretana decantari solent, quicumque alias litanias edere, vel etiam editis in ecclesiis, sive oratoriis, sive processionibus uti voluerint, eas ad Congregationem Sacrorum Rituum recognoscendas, et si opus fuerit, corrigendas mittere teneantur, neque sine licentia et approbatione praedictae Congregationis eas in publicum edere, aut publice recitare praesumant sub poenis (ultra peccatum) arbitrio Ordinarii et inquisitoris severe infligendis. Quaranta in Summa Bullarii, verb. *Litaniae*.*

Litaniae non approbantur a Sacra Congregatione Rituum praeter ordinarias impressas in Breviario, et quae recitantur in ecclesia Lau-

retana de Beatissima Virgine Maria. Sacra Congregatio Rituum in Alexandrina 15 Maii 1608, in responsione ad dubium 16; apud Sellium in Selectis canonic., cap. 2, n. 48, et Barbosam Collectan. Apostolic., verb. *Litaniae*, n. 6.

Litaniiis non possunt inseri alii sancti praeter ibi descriptos, neque tempore pestis addendi sunt titulares et civitatis patroni sine speciali concessione. Sacr. Congregat. Rituum in Rhegien. 22 Martii 1631; apud Gavant. in Rubric., sect. 9, cap. 4, num. 10; Barbosa l. c., n. 3; La Croix lib. 6, p. 2, n. 2055, decr. 310.

Litaniae maiores si occurrant in die sancto Paschatis, transferuntur in feriam tertiam sequentem. Sacr. Congregat. Rituum die 25 Septembris 1627, apud Gavant. in Rubric. Missalis, part. 4, tit. 11, n. 10, et in Rubric. Breviarii, sect. 7, c. 6, n. 25; apud Barbosam l. c., n. 2; La Croix l. c., decret. 182. Si festum Sancti incidat infra Octavam Paschae, transfertur post Octavam. At non transferuntur litaniae. La Croix lib. 4, n. 1291, et *Communis* aliorum cum praxi.

Obligatio recitandi litanias in festo Sancti Marci, et tribus diebus Rogationum, est sub mortali. Lezana tom. 1, cap. 12, num. 23, ex Suarez et Bonacina ibi relatis, et in Summa, verb. *Litaniae*, n. 7; Tannerus in 2-2, disp. 5, qu. 1, dub. 5, n. 148; Castropalao tom. 2, disp. 2, punct. 2, num. 13; La Croix lib. 4, n. 1290, et alii passim. Ex communi enim sententia theologorum, et usu Ecclesiae censetur pars officii illorum dierum, ut notat Lezana loc. cit. Unde qui ad divinum officium sunt obligati, si illas in processionibus non recitaverint, privatim eas recitare tenentur de praeepto, ut solent notare quotannis suis propriis locis Kalendaria, et cum multis tenent Reiff. Theol. Moral., tract. 6, d. 1, qu. 3, n. 6 et seq.

Et quidem tenentur illas recitare proprio mane, nec possunt illas recitare vesperi pridie statim post Matutinum et Laudes officii diei etiam pridie recitatas, ut colligitur a simili de officio defunctorum die commemorationis omnium fidelium defunctorum, quod recitandum est de praeepto etiam extra chorum mane illius secundae diei Novembris, nec potest anticipari pridie in Vesperis, ex decreto Sacrae Congr. Rit. 1 Sept. 1607. Merati t. 2, sect. 6, c. 15, ubi cum multis hanc defendit sententiam. Vid. verb. *Officium defunctorum*; et verb. *Rogationes*, n. 7¹.

¹ Episcopo praesente concedit S. R. Congr. posse recitari die prima Novembris ante horam completorii officium Defunctorum in cathedralibus ecclesiis. Similiter et in aliis non cathedralibus, et Episcopo absente, quando consuetudo esset in contrarium, dummodo pro commoditate et frequentia populi esset introducta; extra chorum vero licite absolvi posse post vespertinas horas statuit rursus S. R. C. 4 Septembris 1745, ita

decernens: *Privata officiis defunctorum commemoratio absolvi licite potest post vespertinas horas festi Omnium Sanctorum; in choro autem iuxta rubricas adimplenda est mane die secunda Novembris; nisi, ut populi commodius et frequentius illis interesse possint, contraria iam faceret consuetudo. Praesente vero Episcopo, etiam sine causa in hac sanctione expressa recitari potest, ut supra dictum est. (NOTA ROMANI THEOLOGI).*

* Nunc autem paritas deducta ex officio defunctorum, recitando die 2 Novembris amplius non currit, ex quo anticipari posse permittat S. R. Congr., cuius decretum habes tomo 5, verb. *Matutinum*, n. 15, et tomo 8, inter Decreta S. R. C., sub n. 1301.

- 18 In litiis propriis seu particularibus quibusdam regularibus ex indulto Apostolico concessis nihil praetermitti debet de litiis uni-

versalis Ecclesiae, et solum addi possunt nomina propriorum Sanctorum; nullimode autem nomina eorum, qui solo fruuntur titulo beatorum. Sic expresse cavetur in Rubricis particularibus. Breviarii Franciscani, n. 19.

In litiis Sanctorum post nomen S. Ioan. Bapt. statim adiungi debet illud S. Iosephi Benedictus XIII 19 Decemb. 1726, in Decreto *Urbis et orbis*.

LITTERAE APOSTOLICAE

Summarium.

1. Litteras Apostolicas falsificantes, et illarum executionem impediētes, quomodo puniantur; ad n. 2. - 3. Quando expediendae, et quomodo publicandae litterae Apostolicae super beneficiis resignatis; ad n. 4. - 5. Litterae Apostolicae non sunt executioni tradendae

- 1 Litteras Apostolicas falsificantes aut falso publicantes excommunicantur in bulla Coenae. Benedict. XIV tom. 1, constitut. 14, incip.
- 2 *Pastoralis*, § 6. Litterarum Apostolicarum executionem impediētes excommunicantur. Idem ib., § 14.
- 3 Litterae Apostolicae super beneficiis resignatis expediri debent post duos ad summum menses a data Rescripti, quo admissa fuit resignatio. Idem t. 2, const. 10, incip. *Ecclesiastica*
- 4 *ministeria*. Et publicari debent ad normam constitutionis Gregor. XIII, inter sex menses a data concessionis computandos, si beneficia citra montes posita sint; vel intra novem, si ultra. Idem ib. De Litterarum huiusmodi expeditione docendum est in Officio subdatarii ad

ab iis quibus diriguntur, si obreptionis aut subreptionis vitio aperte laborent, aut si deficiat conditio, sine qua concessae non fuissent. - 6. Litterae Apostolicae super dispensationibus matrimonialibus quomodo et quibus adiectis conditionibus concedi soleant. - 7. Alia ad rem vide verb. *Exsecutor litterarum Apostolicarum*, et verb. *Falsum*, *Falsarius*, n. 39 et seq.

obtinendam prorogationem ad publicandum etiam pro prima vice. Idem ib.

Litterae Apostolicae executioni tradendae non sunt ab iis, quibus diriguntur, si obreptionis aut subreptionis vitio aperte laborent, aut si deficere comperiatur conditio, sine qua concessae non fuissent. Idem const. 51 incip. *Magna nobis*. Litterae Apostolicae super dispensationibus matrimonialibus quomodo, et quibus adiectis conditionibus concedi soleant. Vide verb. *Dispensatio*.

Alia ad rem. Vide v. *Exsecutor litterarum Apostolicarum*, et verb. *Falsum*, *Falsarius*, a num. 39. * Et sub v. *Matrim.*, art. 7, Add. *Casinenses* *.

LITTERAE

Summarium.

1. Litteras, vel scripturas alienas aperire et legere invitis dominis, communiter est mortale. - 2. Litteras dilaceratas et abiectas probabiliter non licet, partibus relictis et iunctis, legere. - 3. Et hoc maxime si talia frustra dilaceratae litterae proiecta sint a domino in ignem et fornacem, vel in alium similem locum a quo difficilis sit extractio. - 4. Et a fortiori non possunt legi litterae, quas aliquis casu, vel inconsideratione reliquit in loco etiam publico. - 5. Litteras alienas aperire et legere quando quis probabiliter scit esse scriptas in suum iniustum damnum et in suam iniuriam, regulariter non est peccatum; hinc princeps potest aperire et legere litteras, non tantum hostium, sed etiam aliorum, quae tempore belli veniunt ex locis finitimis hostium, aut ex aliis suspectis; et idem possunt facere ministri publici, quoties in bono publico necessarium esse iudicant. - 6. Iniuste aperiens litteras alterius, ex quibus cognoscit, ipsum aliquod pingue beneficium certo medio consecuturum, certa negotiatione multum lucraturum et huiusmodi, et postea praeventit, impedit, et sibi tali medio aut negotiatione acquirit, peccat contra iustitiam, et tenetur ad restitutionem iuxta proportionem certitudinis, probabilitatis, aut spei habitae illud bonum consequendi. - 7. Item peccat contra iustitiam, et tenetur sic ad restitutionem, qui dolose retinet lit-

teras alienas, quas ex iustitia, officio vel contractu tenetur tradere, si ex morosa consignatione litterarum alicui fuit impedita consecutio alicuius boni. - 8. Regulares utriusque sexus dantes, aut recipientes litteras sine licentia superiorum regulariter non peccant contra votum paupertatis, nisi sint contra utilitatem monasterii, aut expendatur aliquid in illis dandis aut recipiendis. - 9. Litteras a superioribus ad inferiores et ab inferioribus ad superiores missas aperire, legere, impedire, aut retardare est peccatum grave, et ut casus reservabilis, solet esse casus reservatus in omnibus fere religionibus. - 10. Superiores regulares an licite aperire et legere possint litteras suorum subditorum? - 11. Nullimode possunt superiores litteras subditorum missas ad superiorem maiorem, aut ab ipso superiore maiore ad tales subditos directas aperire et legere. - 12. Scribere ad superiores contra aliquem litteras sine nomine seu caecas, continentes notabilia delicta occulta, communiter ex genere suo est peccatum mortale. - 13. Non esset tamen peccatum, si id fieret ex charitate ad correctionem, et non ex odio ad vindictam. - 14. Non possunt autem superiores ex huiusmodi litteris procedere ad specialem inquisitionem illorum delictorum, quae continent, etiamsi in ipsis litteris notificarentur testes, qui delictum testificari possent. - 15. Possunt tamen superiores ex huiusmodi litteris procedere ad generalem inquisitionem. Subnect. Add. ad n. 29.

- 1 Litteras vel scripturas alienas aperire et legere furtive, et invitis dominis communiter est mortale, nisi excuset levitas et parvitas materiae. Baldell. lib. 3, d. 11; Layman. lib. 2, tract. 3, part. 1, cap. 4; Navarr. cap. penult., d. 6, de Poen.; Busemb. lib. 5, c. 3, dub. 2, n. 6; La Croix ib.; Toletus, Molina, et alii
- 2 passim. Litteras dilaceratas et abiectas probabilius non licet, partibus recollectis legere, quia hoc ipso, quod dominus dilaceraverit, maxime si parva frusta effecit, sufficienter significavit, se nolle ut legantur, et sic non ideo voluit cedere iuri suo, aut dimittere secretum; adeoque talia parva frusta colligens, iungens et legens peccat, cum, invito domino, id faciat. Pestchacher de Restit., qu. 5, art. 4; La Croix lib. 3, part. 2, n. 1236; Rebell. part. 1, lib. 4, qu. 4, et alii plures. Et hoc maxime, si talia
- 3 frusta dilaceratae litterae proiecta sint a domino in ignem vel fornacem, et in alium similem locum, a quo difficilis sit extractio; quia tunc si quis extrahat et legat, facit gravem iniuriam domino, qui talia frusta proiciendo in talia loca aperte indicavit se nolle ut legantur. Lugo disp. 15, n. 150; Busemb. loc. c., resol. 6,
- 4 et alii supracitati. Et a fortiori non possunt legi litterae, quas aliquis casu, vel in loco etiam publico ex inconsideratione reliquit. La Croix l. c., n. 12, 36; Busemb. loc. cit., resol. 6, et alii passim.
- 5 Litteras alienas aperire et legere, quando quis probabiliter scit esse scriptas in suum iniustum damnum, vel in suam iniuriam, regulariter non est peccatum, si id simpliciter faciat ad avertendum suum damnum vel iniuriam, cum quilibet possit sibi omni meliori modo consulere; praeceptum enim naturale de evitando damno iniuste inferendo, praeponitur praecepto de observando secreto. Hinc princeps potest aperire et legere litteras non tantum hostium, sed etiam aliorum, quae tempore belli veniunt ex locis finitimis hostium, aut ex aliis suspectis. Sic etiam possunt facere ministri publici, quoties id bono publico necessarium esse iudicant. Navarr. in Manual., cap. 18, num. 53; Lugo disp. 15, n. 148; Reginald. lib. 24, cap. 6, n. 60; Escobar, Lezana, et alii passim.
- 6 Iniuste aperiens litteras alterius, ex quibus cognoscit ipsum aliquod pingue beneficium certo medio consecuturum, certa negotiatione multum lucraturum, et huiusmodi, et postea praevenit, impedit, et sibi tali medio et negotiatione acquirit, peccat contra iustitiam et tenetur ad restitutionem iuxta proportionem certitudinis, probabilitatis vel spei habitae illud bonum consequendi; quia talis iniusta aperitio et lectio litterarum fuit impeditiva ipsius boni et causa mali. Lugo disp. 18, sect. 5, n. 104, et in Resp. moral., lib. 5, dub. 10; Lessius lib. 2, cap. 12, a n. 140; Sporer. t. 2, tract. 4,

Praelim. ad praecepta secundae Tab., cap. 2, sect. 5, n. 205; La Croix lib. 3, part. 2, n. 76, et alii.

Item peccant contra iustitiam et tenentur sic 7 ad restitutionem, qui dolose retinent litteras alienas, quas ex iustitia, officio vel contractu tenentur tradere, si ex morosa consignatione litterarum alicui fuit impedita consecutio alicuius boni, talis enim dolosa litterarum detentio fuit graviter iniuriosa et praeiudicialis ei cui erant directae. Sic doctores supracitati et alii passim.

Regulares utriusque sexus dantes aut reci- 8 pientes litteras sine licentia superiorum, regulariter non peccant contra votum paupertatis, nisi sint contra utilitatem monasterii, aut expendatur aliquid in illis dandis vel recipiendis, tunc enim sunt materia proprietatis. In aliis autem casibus solum erit peccatum contra obedientiam, si id fiat contra rationabile praeceptum superioris. Navarr. lib. 3 Consil. de statu monach., consil. 3, et comment. 2 de Regular.; Peyrin. tom. 1 de Subdito, qu. 2 de Paupertate, c. 2, § 10; Lezana Summa quaestionum regularium, c. 6, n. 49, et alii.

Litteras a superioribus ad inferiores et ab 9 inferioribus ad superiores missas aperire, legere, impedire aut retardare est peccatum grave, quia per hoc impeditur maxime bonum regimen religionis et fraterna charitas inter religiosos; unde inter casus reservabiles a superioribus regularibus Clemens VIII, in suo decreto edito 26 Maii 1593, designavit: *Malitiosum impedimentum, aut retardatio, aut aperitio litterarum a superioribus ad inferiores et ab inferioribus ad superiores*, et talis casus fere in omnibus religionibus solet reservari, et in nostra religione Minorum de Observantia est reservatus sub n. 15, his verbis: *Generalis et provincialis, aut eorum secretariorum litteras tum missas, tum accipiendas, impediens, frangentes, falsificantes, vel quomolibet impediens*.

Superiores regulares licite aperire et legere 10 possunt litteras suorum subditorum, ubi id mandant seu permittunt propriae constitutiones, vel legitima consuetudine introductum est pro bono publico religionis; dummodo tamen eas non aperiant et legant ex mera curiositate aut privata passione et malitia, quae pacem et fraternam charitatem potius violaret. Unde in his debent superiores, depositis privatis passionibus, caute procedere, maxime cum similes constitutiones et consuetudines iam fere in omnibus religionibus abierint in desuetudinem, et passim religiosi subditi scribant et accipiant litteras sine scientia et licentia superiorum. Nullimode autem possunt superiores aperire 11 et legere litteras subditorum missas ad superiorem maiorem, seu ab ipso maiore superiore ad tales subditos directas, propter dicta

et adducta numero antecedenti. Diana part. 3, tract. 6, resol. 15; Peyrin. de Relig. tom. 1, quaest. 2, cap. 1; Busemb. loc. cit., cap. 3, dub. 2, num. 6, resolut. 3; Escobar et alii passim.

- 12 Scribere ad superiores contra aliquem litteras sine nomine, seu, ut vulgariter dicitur, caecas, continentes notabilia delicta occulta, communiter ex genere suo est peccatum mortale; quia est revelare notabilia occulta fratris seu proximi, quod de se est mortale; maxime cum ordinarie hoc procedat ex odio seu vindicta. Peyrin. tom. 1 de Subdito, quaest. 2, de Paupertate, cap. 2, § 12; Lezana Summa quaestionum regularium, cap. 8, n. 31, et alii passim.

- 13 Non esset tamen peccatum, si id fieret ex charitate, et non ex odio aut vindicta, ultionem et punishmentem non quaerendo, sed solum correctionem et emendationem et ideo solum celetur nomen scribentis, ne si forte perveniat ad notitiam illius, contra quem scribitur, reddatur illi inimicus, et aliquod malum iniuste pati cogatur. Peyrin. et Lezana loc. c., et alii communiter.

- 14 Non possunt autem superiores ex huiusmodi litteris procedere ad specialem inquisitionem illorum delictorum, quae continent, etiamsi in ipsis litteris notificarentur testes, qui delictum testificari possent; quia huiusmodi litterae nullam inducunt infamiam, textu expresso in cap. *Inquisitionis* 21 de Accusationibus, § *Tertiae dubitationis*; Rodrig. tom. 2 qq. Regular., qu. 6, art. 10; Lezana loc. c., cap. 8, n. 31, et cap. 17, num. 3; Lessius lib. 2 de Iustit. et iur., c. 20, dub. 15, n. 136; Thomas a Iesu de visit. Regul., tract. 2, c. 3, n. 9, et *communis* aliorum.

- 15 Possunt tamen superiores ex huiusmodi litteris sine nomine scribentium procedere ad generalem inquisitionem, quia ad generalem inquisitionem non requiritur infamia. Alderete de disciplina Regular., lib. 1, cap. 7, num. 31; Lezana loc. cit., c. 17, n. 4, et alii communiter.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

- 16 De aperitione litterarum alienarum agit Auditor, sed *in foro*, ut aiunt, *Poli.* Agendum paucis de ea *in foro*, ut pariter aiunt, *Fori.*

Aperitio alienarum litterarum communiter 17 refertur ad crimen falsi ob l. 1, § 5, et l. 16, ff. de Leg. Cornel. de Fals. Quod tamen putant nonnulli procedere concurrentibus hisce 18 alienas. I. Si aperiens alienas litteras sciat esse 19 id faciat, animo promulgandi secreta et nocendi alteri. Quae si desint, reus falsi dici nequit aperiens alienas litteras.

Atque hinc est, quod si quis putet litteras 20 alienas ad se scriptas, forte quod idem nomen sit sibi ac illi, ad quem litterae erant datae, falsi crimen aperiendo haud committit, cum iusta penes ipsum sit ignorantia; Menoch. de Arbitr., lib. 2, c. 538, n. 7; Genua de Scriptur. privat., lib. 3, qu. 2, n. 4. Dummodo 21 silentio involvat contenta, et in alterius praeiudicium eadem non propalet. Quod si propa- 22 laverit, extra poenam haud erit. Licet namque 23 nullus adfuerit dolus in aperitione litterarum, adfuit tamen in propalatione; Stryk. Iuridic. dissert., disp. 8, c. 4, n. 39.

Pariter falsi crimen ne admittit ille, qui lit- 24 teras alterius aperit, sed solius curiositatis gratia, ut scilicet sciat quid in iisdem contineatur. In 25 crimine enim falsi necesse est, ut quid fiat in fraudem vel damnum alterius. Id autem non intendit aperiens litteras solius curiositatis gratia. Reus igitur falsi haud est. Reus tamen 26 stellionatus est et propterea extra ordinem puniri potest; Hoeping. de Iur. sigill., cap. 14, n. 54; Tabor. de Intercept. crimin., part. 9, num. 6.

Num litterae aperiri impune possint, si quis 27 damnum quoddam iisdem sibi vel proximo iniuste parari timeat? Vide apud Stryk. Iuridic. dissert., volum. 3, disputat. 13, cap. 5, num. 14.

Nota quod ubi concurrunt tria illa, de qui- 28 bus supra mentionem fecimus, tanquam falsarius puniri poterit, qui alterius aperit legitque litteras, sive illae sint clausae sive apertae, sive publicae sive privatae, sive integrae sive dilaceratae; Stryk. Iuridic. dissert., vol. 4, disp. 13, c. 5, n. 36.

Plura de aperitione alienarum, si scire cu- 29 pias, adi Wurms. Practic. For., lib. 1, t. 47, observ. 25; Hoeping. de Iur. sigill., cap. 14; Viv. l. 1, dec. 62.

LITURGIA

NOVISSIMAE ADIECTIONES

Summarium.

1. Generalis huius nominis significatio, ad n. 2. - 3. Peculiariter tamen cultum Deo tributum designat, eiusque partes universe complectitur. - 4. Praecipue

- 1 Liturgiae Graecum nomen est, quod universali comprehensione publicum ministerium, vel publici ministerii opus significat. Interdum tamen

vero incruentum Christianae Ecclesiae sacrificium, eiusque ritus et ministerium significat. - 5. Primis ipsis Ecclesiae saeculis scriptae sunt Liturgiae. - 6. Quid de quibusdam Apostolorum liturgiis sentiendum sit. - 7, 8. Alii liturgici libri, eorumque in rebus theologicis usus.

sumitur aliquanto latius pro quovis officio, famulatu ac ministerio, etiam inter privatos. Sic Apostolus, 2 Cor. ix, 12, eleemosynas vocat

diaconiam liturgiae, nempe *ministerium publici officii*.

2 Omnium tamen percelebris ea est huius nominis acceptio, qua cultus Deo tributus designatur, is praesertim, qui non ex privata cuiusque sententia, sed ex communi ratione legitime institutus usurpatur. Hinc factum, ut cum in Veteri Testamento sacri apud Hebraeos ministerii mentio occurrit, LXX interpretes illud seu nomen seu verbum plerumque reddiderint per suum nomen *Liturgiae*, aut verbum *Liturgeo*.

3 Igitur sic accepta liturgia omnes divini cultus partes universe complectitur. Hoc autem sensu passim in Scripturis et apud ecclesiasticos auctores liturgiae nomen usurpatur, ut ad Hebr. x, 11, et in Sardicensis Concilii canone 12; quem locum explicans Zonaras, *Liturgiae*, inquit, *nomine hic... statas preces et hymnos, qui solemniter Deo concinuntur, intelligi oportet*.

4 Est tamen peculiaris quaedam liturgiae acceptio, eaque apud Graecos usitatissima, qua significatur incruentum Christianae Ecclesiae, verumque ac proprii nominis sacrificium; ritus item omnes et caeremoniae designantur ad illud litandum diversimode pro locorum et gentium diversitate usurpatae, quo usu penes Latinos potissimum occurrit *Missae* nomen, de quo infra suo loco.

5 Quo primum tempore liturgiae ad sacrificium peragendum scripto consignari coeperint, nondum eliquata res est. Nam P. Le Brun et Ioannes Pinius Bollandianus quinto primum saeculo liturgias fuisse scriptas contenderunt. Plerique tamen hanc opinionem veluti paradoxam reiiciunt, ut Meratius in Gavantum, t. 1; Sala in notis ad eminentiss. Bonae Res liturgicas, t. 1, p. 123, seq.; Muratorius Dissert. de Liturg. Rom., c. 1; Assemanus Cod. liturg., lib. 4, p. 1, p. 137 seqq.; Zaccaria Bibl. Ritual., t. 1, diss. 11, cap. 7, n. 1, et editor Venetus S. Gregorii M. in Isagoge liturgica, cap. 12. Difficillimum certe in Brunii, Piniique sententia videri debet, non exiguum orationum, consecrationum, benedictionum, antiphonarum farraginem, quae tamen sequentibus saeculis multum accrevit, memoriae ab omnibus Epi-

scopis presbyterisque fuisse mandatam, et veluti ex tempore quatuor saeculis recitatam.

Neque tamen crediderim liturgias, quae sub S. Petri, Iacobi, Marci, aliorumque Apostolorum nomine circumferuntur, eosdem in omnibus auctores habuisse, quorum nominibus praenotantur. Vere idem Venetus Gregorianorum Operum editor, seu Ioannes Baptista Gallicciollius cit. Isagog., cap. 5, num. 2, monuit, Apostolos, v. gr. Petrum, Iacobum vel Marcum, quibus addendus Clemens, primos fuisse, qui liturgiarum fundamenta iecerint, eisque ecclesiis quas quisque ordinavit reliquerint. Quorum instituta retinentes Ecclesiae illae, ut Antiochena, Hierosolymitana, Alexandrina, Romana, etsi plura subinde adiecta fuerint, venerationis tamen ergo, priorum institutorum nomina custodierunt. Quae autem nobis supersunt vetustissima istarum liturgiarum monumenta, merito quidem huius vel alterius Apostoli nomen praeseferunt; esse vero purum illius Apostoli foetum, somniantis hominis fuerit pertinacius affirmare. Confer Zaccariae Bibliothecam ritalem, t. 1, lib. 1, c. 3, art. 2, § 1.

Praeter hasce liturgias plures habent Graeci 7 liturgicos libros. Caveus eos percensuit; tum copiosius idem Zaccaria, tom. 1 eiusdem Bibl. Ritual., pag. 17. Idem deinde, pag. 19, Orientalium quoque libros liturgicos enumeravit. De libris liturgicis Latinorum egit peculiari dissertatione cl. Dominicus Georgius, tum Zaccaria, cap. 1, pag. 29 ad 76. Quem vero nuper appellavi, Ioannes Baptista Gallicciollius Isagog., c. 12, pag. 257, syllabum librorum liturgicorum cum Graecae, tum Latinae Ecclesiae ordine alphabetico exhibuit.

Horum liturgicorum librorum magnus esse potest in rebus theologicis usus, si canones quidam servantur pro delectu eorum librorum, unde theologus petere argumenta iure possit, itemque ad germanum verumque eorumdem librorum sensum assequendum. Eiusmodi canones, aliaque ad insignem hunc theologiae fontem pertinentia dabit idem Zaccaria dissert. 11, *de usu librorum liturgicorum in rebus theologicis*, quae exstat t. 1 Bibl. Rit., pag. 55, et seqq.

LITURGICUM IUS

NOVISSIMAE ADIECTIONES

Summarium.

1. Quid ius liturgicum sit? - 2. Hoc exercuerunt Apostoli, praestituto primum liturgiae ordine. - 3, 4. Ritibus quoque et certis precum formulis praescriptis. - 5. Re-

gulas ad Apostolicas hasce Constitutiones dignoscendas. - 6. Transiit ius liturgicum ab Apostolis ad eorum successores Episcopos, qui in Conciliis maxime illo sunt usi. - 7. Praecipue vero spectavit illud semper ad Romanos Pontifices. - 8. Nihilne in re liturgica possit principum auctoritas?

1 Ius liturgicum ius est ad rationem, qua cultus publicus sit Deo Sanctisque praestandus, constituendam.

Atque hoc quidem Apostoli exercuerunt. Nam 2 ordinem aliquem missae praescripserunt, praesertim vero sancti Ioannes, Iacobus ac Petrus.

Ac de Petro quidem S. Isidorus Hispalensis lib. 1 de Eccles. offic., cap. 15, id diserte asserit: *Ordo*, inquit, *missae vel orationum*, quibus oblata Deo sacrificia consecrantur, primum a S. Petro est institutus. Idem de S. Ioanne tradit Antoninus, fortasse monachus Lexoviensis saeculi VII, ab Henrico Spelmanno editus tom. 1 Conc. Magn. Brit., p. 177, quem Mabillonius quoque magnificiebat. Sed antiquiorem demus huius rei testem de omnibus Apostolis, deque Iacobo Hierosolymorum Episcopo, Epiphanium, inquam, haer. 79. Namque enumeratis Apostolis addit: *Hi omnes electi sunt Apostoli per orbem, sacram Evangelii functionem administrantes, una cum Paulo et Barnaba ac reliquis, et mysteriorum ordinatores fuere cum Iacobo fratre Domini*: et primo Hierosolymorum Episcopo, quem a Iacobo Alphaei aperte distinguit. Ad S. Paulum quod attinet, ipse quid in sacris conventibus agendum esset, 1 Cor. xi, 4 seqq., et 1 Cor. xiv, 26, docet. Singularis porro de precibus, quae in sacrificio missae fundebantur, locus exstat 1 Timoth. xi, 1 et seqq., ubi Sanctus Apostolus ait: *Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, et omnibus, qui in sublimitate sunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate et castitate*; quae ad sacrificium referri tradunt S. Augustinus ep. 59 ad Victorinum, qu. 5, et celeberrimus, quisquis demum is fuerit, auctor operis, De vocatione gentium, lib. 1, cap. 4.

3 Quosdam praeterea liturgiae ritus ab Apostolis accepimus. Eiusmodi sunt 1. Invocatio Spiritus Sancti, de qua S. Basilii in libro de Spiritu Sancto, cap. 27; 2. Aquae mixtio cum vino, quam S. Cyprianus in Epistola ad Caecilium memorat; 3. Orationis Dominicae recitatio; 4. Hostiae fractio. Vide Bonam lib. 2 Rer. liturg., cap. 15.

4 Formularum quoque nonnullarum vestigia in veteribus Patribus supersunt, quae nonnisi ab Apostolis edi potuere, ut formula: *per omnia saecula saeculorum*, cui populus respondebat: *Amen*; cuius quidem formulae indicia suppeditant S. Irenaeus lib. 1 adv. haer., cap. 1, et Tertullianus in libro de Spectaculis, c. 25. Sic etiam praefatio: *Sursum corda*, cui respondet *Plebs*, ut in lib. de Oratione Dominica scribebat Cyprianus, *Habemus ad Dominum*.

5 Ut autem haec omnia, aliaque colligamus, regulam ponamus, qua quae in liturgia ab Apostolica praeceptione manarunt, certissime dignoscamus. Sit autem ea, quam emin. Bona lib. 1, cap. 6, § 1, indicat. *Sunt quaedam in omnibus Liturgiis, in quibus omnes Ecclesiae conveniunt, utpote sine quibus sacrificii ratio nullo modo subsisteret; cuiusmodi sunt panis et vini praeparatio, oblatio, consecratio, consummatio*

et ipsius sacramenti communicare volentibus distributio. Aliae item praecipue partes sunt, quae licet ad sacrificii integritatem non spectent, in omnibus tamen omnium gentium liturgiis reperiuntur, psalmorum scilicet modulatio, lectio Sacrae Scripturae, ministrorum apparatus, thurificatio, catechumenorum et aliorum profanorum exclusio, fractio hostiae, praecatio pacis, preces diversae, gratiarum actio et si quae aliae sunt eiusdem generis. Statue iam cum Ernesto Grabe, licet heterodoxo, ad S. Irenaei l. 1, c. 3, illos qui omnibus liturgiis (iis praesertim, quas Apostolicas vulgo vocant) exprimuntur ritus, ex Apostolica traditione fluxisse.

Ab Apostolis transiit ius liturgicum ad eorum successores Episcopos, unde liturgiae Gregorii Nazianzeni, Basilii, Chrysostomi; imo Syri Iacobitae plurimis utuntur liturgiis, quas eorum Episcopi ad saeculum XIV procuderunt. In Conciliis tamen potissimum iure hoc liturgico usi sunt prioribus Ecclesiae saeculis Episcopi; quo spectant canones quos *Apostolorum* dicunt, tertius, quartus, quintus, octavus, nonus, decimus, quadragesimus nonus et quinquagesimus; item plures Conciliorum canones, ut Eliberitani, Antiocheni, etc. In Graeca tamen Ecclesia Patriarcha Constantinopolitanus omne fere ius liturgicum sibi vindicavit, ut ex Theodoro Balsamone constat ad canonem Trullanum 32. Etiam apud Syros Maronitas post saeculum VIII, summam rei liturgicae solis patriarchis servatam affirmat Assemanus in Diss., de orig. Liturg., p. 134.

Itaque eo minus mirabimur, Romanos Pontifices vel ut occidentis Patriarchas, vel etiam ut universae Ecclesiae Primates ius liturgicum a primis Ecclesiae temporibus ad nostrum saeculum exercuisse. Exempla suppeditant Siricii ep. 1 ad Himer., et ep. 10 ad Gallos, Innocent. I ep. 6 et 25 ad Decentium, Coelestini I ep. 4 ad Episcopos provinciae Viennensis et Narbonensis, S. Leonis Magni, Gelasii, Gregorii M. Sacramentaria. Eodem iure usi sunt, seu cum Ecclesias saltem occidentales ad Romanae Ecclesiae ritus adducere Innocentii I exemplo studuerunt, (hincque abolitae sunt liturgiae celeberrimae Gallicana, Mozarabica, et tandem ipsa Aquileiensis); seu, cum ad S. Gregorii M. in epistola ad Augustinum sententiam, ritus a Romanis diversos in aliis Ecclesiis prudenti oeconomia aut tolerarunt aut permiserunt; ut Ambrosianos, adnitente praesertim S. Carolo Borromaeo, aliosque, quos S. Pius V in nova Missalis et Breviarii editione exceptos voluit in constitutionibus a se datis, pro Breviario quidem an. 1568, septimo Idus Iulii, pro Missali vero an. 1570, pridie Idus Iulii.

Quaeres, nihilne principis in re liturgica posset auctoritas? Certe apud Baluzium, t. 1 Ca-

pitular. Regum Franc., exstat Caroli M. constitutio *de emendatione librorum et officiorum ecclesiasticorum*. Sed duo distingui hic velim, ipsos scilicet liturgicos ritus, libros, ministros, et si quae id genus sunt alia; tum aliqua, quae ita ad cultum publicum pertinent, ut adia-phora sint. Ad ritus illos quod pertinet, unum habet princeps, quod in reliquos Ecclesiae canones, externamque disciplinam universam sacris sanctionibus constitutam et usu receptam ius tuitionis, curandaeque executionis, ubi id Ecclesia ipsa expetierit. Neque vero Carolus M. huiusce iuris fines praetergressus videri iure possit. Nam quae egregius ille imperator sive illa, quam indicavi, constitutione praecepit, sive ad Romanam liturgiam Gallicanae substituendam egit, non solum, sed de consilio Episcoporum statuit, ut Hadriani I desiderio satisfaceret. Ad caetera, quae adia-phora diximus, quod spectat, quoniam de rebus agitur ad ipsum Dei Sanctorumque cultum pertinentibus, quae licet aut pacato aut opulentiori reipublicae sta-

tui obesse videantur, fortasse tamen revera non obsunt; obesse contra plurimum religionibus publicis et divino honori possent, si publicae quietis obtentu abrogarentur; mallem ex veteri more haec ipsa a principibus Episcoporum iudicio relinqui; neque enim dubitandum, quin Ecclesiae antistites, si quid in sacrum cultum irrepserit, unde respublica detrimentum capere possit, de emendatione sint solliciti futuri. Imo vero non expectabunt ipsi, ut ea super re in consultationem vocentur, sed ad illud, quodcunque est, amoliendum curas omnes primi, collato inter se se studio, convertent; tum si irritos suos esse conatus perspexerint, principis auxilium implorabunt, ut ab Africanis Patribus factum novimus, ad abolendas in sacris aedibus agapas, quae a primaeva charitate, dignaque christianis moribus laetitia degeneraverant. Sed de his omnibus, quae in novo hoc articulo dicta a nobis sunt, consuli velim Francisci Antonii Zaccaria dissertationem primam de Iure liturgico praemissam tom. I Biblioth. Ritual.*.

LIVELLUM

Vide verb. MONIALIS, art. 2.

LOCATIO

Summarium.

1. Locatio quid sit et quaenam locentur et conducuntur; ad num. 2. - 3. In quo differat locatio a commodato et a precario; ad n. 4. - 5. Locator, conductor, inquilinus, colonus, redemptor et publicanus qui dicantur, et an conductor rem sibi locatam alteri locare possit; ad n. 6. - 7. Bona ecclesiastica quando, quomodo, pro quanto tempore et a quo locari possint; ad n. 9. - 10. Minores et pupilli, sive uxores ad quid teneantur quoad locationes per tutores et curatores, sive per maritos factas; ad n. 11. - 12. An et quando teneantur stare locationibus, seu conductionibus factis heredes universales, emptores, legatarii, donatarii, successores in maioratu, fidei commissarii, filii successores in legitima; ad n. 19. - 20. Ad quid teneatur locator erga conductorem; ad n. 30. - 31. Quot et quibus causis possit locator ante finitum tempus locationis conductorem e re conducta invitum expellere; ad n. 36. - 37. Quot sint et qui casus praecipui, in quibus locator teneatur, vel non remittere, vel minuere pensionem; ad n. 47. - 48. Quid sibi invicem debeant

locatores et conductores operarum; ad n. 60. - 61. Ad quid teneatur conductor, qui sit in culpabili mora solvendi pretium tempore in contractu praefixo; ad n. 62. - 63. An possit unquam conductor ante tempus conductionis finitum rem conductam deserere; ad n. 64. - 65. Ad quid teneatur conductor transacto locationis tempore; ad n. 66. - 67. An et quando conductor uti possit re conducta ad alium usum, ad quem non fuerit concessa; ad n. 69. - 70. An, et quando conductor teneatur ad resarciendum damnum, sive propria, sive famulorum culpa contingat; ad num. 71. - 72. An, et quando conductor mercedem solvere teneatur, etiamsi re conducta uti nequeat; ad n. 74. - 75. Conductor an teneatur augere mercedem, si tempore ubertatis ac fertilitatis maiores solito fructus percipiat ex re frugifera conducta; ad n. 77. - 78. Quae sit conductoris obligatio quoad casus fortuitos; ad n. 80. - 81. Quid iuris habeat locator in fructibus rei locatae pro sibi debita pensione; ad n. 82. - 83. Quaenam iura et actiones locatori competant ex *locato*, et e contra conductori ex *conducto*: ac utrum haec iura et actiones transeant ad eorum haeredes; ad n. 84. - 85. Subne-ctuntur additiones ex aliena manu ad n. 94.

1 Locatio est contractus, quo quis rem aliquam alteri utendam vel fruendam concedit, certo pretio sive mercede constituta. Est in re communis. Dicitur quo quis rem aliquam alteri utendam vel fruendam concedit ad denotandum, quod locantur et conducuntur non tantum res, quae ad solum usum deserviunt, ut domus ad inhabitandum, equus ad equitandum, bos ad arandum, et huiusmodi; l. 9, princ., ff. de Locato et conducto; sed etiam res, quae deserviunt ad fructus percipiendos, ut ager, vinea, pascua, iura et redditus; l. Sed

addes 19, § 1, ff. de Locato et conducto; insuper non solum locantur aut conducuntur ipsae res, sed etiam personae, seu potius operae et labores personarum, ut patet in famulis et ancillis, operariis, officialibus, artificibus et huiusmodi, qui se seu operas suas aliis locant et ab aliis conducuntur; l. Item 51, 22, § 2, ff. de Locato et conducto, ibi: *Locat enim artifex operam suam*. Dicitur certo pretio sive mercede constituta, quia pretium seu merces in locatione necessario intervenire debet; l. Si convenerit 23, in fine, ff. Communi dividundo.

4 Et in hoc differt locatio a commodato et precario, vi quorum res ad usum gratis conceduntur, ut patet sub verb. *Commodatum*, et verb. *Precarium*.

5 Ex contractu locationis contrahentes varia sortiuntur nomina. Qui enim pro usu vel fructu rei, aut pro opera sua pretium seu mercedem recipit, dicitur *locator*; qui pro usu vel fructu rei, aut opera personae pretium vel mercedem dat, dicitur *conductor*. Sic passim in totis titul. ff. et Cod. de Locato et conducto; qui praedium urbanum vel domum conducit, dicitur *inquilinus*, l. *Sed addes* 19, § 4 et 5, ff. de Locato et conducto; qui conducit agrum vel praedium rusticum, dicitur *colonus*, l. *Res pignoris* 37 ff. de Acquirenda possess.; qui conducit operam personae, dicitur *redemptor*, leg. *Cum plures* 60, § 3, ff. de Locato et conducto; qui conducit vectigalia, dicitur *publicanus*, l. *Quantae*, in fin., ff. de Public.

6 Conductor potest rem sibi locatam locare alteri aequae idoneo; leg. *Si tibi alienam* 7 de Locato et conducto, nisi aliter conventum sit, l. *Nemo* Cod. de Locato et conducto. Si enim locator convenisset cum conductore, quod rem conductam seu sibi locatam non posset alteri locare, esset servanda conventio, nec in tali casu posset ipsam alteri locare; argum. cap. *Contractus* 85 de Regul. iuris in 6, ibi: *Contractum ex conventionem legem accipere dignoscuntur*.

7 Bona ecclesiastica quomodo, et pro quanto tempore locari possint; vide verb. *Bona*, art. 1, a n. 9 ad 13. Locatio bonorum ecclesiasticorum facta ab antecessore beneficiario, non obligat successorem in beneficio, si talis antecessor locavit bona ad proprios redditus suae dignitatis aut praebendae pertinentia; in tali enim casu successor non tenetur stare contractui, quia perinde se habet ac successor in maioratu, cui praedecessor praeiudicare non potuit, nec disponere de ipso, nisi pro tempore, quo redditus ad ipsum pertinent; et sic conductor etiam libere poterit a conductione recedere. Lugo tom. 2 de Iustitia et iure, disput. 29, sect. 1, n. 24; Molina disput. 492, n. 6; Silvester verb. *Locatio*, quaest. 11; Regin. l. 25, n. 141; Covarruv. l. 2 Var. res., cap. 15, n. 6; Riccius verb. *Alienatio*, dec. 123; Rossignol. de Locato et conducto, contr. 20, praenot. 13, n. 17; Pirhing lib. 3 Decr., tit. 18, num. 36; Reiffenstuel ibid., num. 83, et alii communiter; nec non Rota recent. p. 10, decis. 219, n. 10, ubi expresse dicit in hac materia firmari quod, extincto antecessore, terminetur omne ius locationis, et propterea locatio facta ab antecessore, non obligat successorem, quamvis agatur de locatione ad modicum tempus, ut expresse habet eadem Rota p. 21, dec. 75, n. 3.

9 Locatio autem bonorum ecclesiasticorum fa-

cta a praelato antecessore obligat etiam successorem, si talis praelatus antecessor, servatis iuris solemnitatibus, et pro debito tempore locavit bona pertinentia non ad se, seu ad proprios redditus suae dignitatis aut praebendae, sed pertinentia ad ecclesiam ipsam, vel conventum seu monasterium, cuius erat superior seu administrator; in tali enim casu tenetur stare locationi etiam successor, quia cum praelatus non locaverit talia bona nomine proprio, sed ecclesiae, cuius erat legitimus administrator, talis locatio ita se habet, ut locatio bonorum facta a tutore vel curatore nomine pupilli aut minoris; huic autem stare tenentur pupillus aut minor, et successor tutoris seu curatoris; l. *Si tutela* 8 ff. de Administr. tutor., adeoque, etc. Sic communis doctorum cum supracitatis, et Rota rec. p. 11, cit. decis. 75, n. 4, 5 et 8.

Minores igitur et pupilli tenentur stare locationi factae per suos tutores et curatores tempore tutelae et curae; et ita etiam successores dictorum tutorum et curatorum; quia quae agunt tutores et curatores, intelliguntur agere non nomine proprio, sed nomine pupillorum et minorum, vel ex voluntate expressa testatorum, vel ex dispositione iudicum; l. *Si tutela* ff. de Administratione et peric. tutor., et sic Molina disp. 492, n. 1: Mantica de tacitis et ambig. convent., lib. 5, tit. 20, n. 23; Azorius part. 3, lib. 8, c. 6, qu. 5; Rossignol. l. c., n. 14; Gomez t. 2 Variar., c. 14, n. 5, et alii passim.

Uxor tenetur stare locationi factae a marito in iis quae maritus locavit nomine eiusdem uxoris; non autem in iis quae maritus locavit nomine proprio; unde uxor tenetur stare locationi factae a marito, quoad bona paraphernalia; at non quoad bona dotalia, quia cum bonorum paraphernalium administratio de iure communi non competat marito, sed uxori, si maritus ea administret, omnes contractus circa ipsa censentur facere nomine uxoris; non sic autem circa bona dotalia, quia cum eorum administratio de iure communi pertineat ad ipsum maritum, omnes contractus circa ipsa, et consequenter locationem, censentur facere nomine proprio. Molina de Iustitia et iure, tract. 2, qu. 492; Covarr. lib. 2 Var. res., c. 15, n. 5; Gomez tom. 2 Variar. resol., cap. 3, num. 8, conc. 1; Bonacina disput. 4, qu. 7, punct. ultim., propos. 2, n. 8; Rossignol. l. c., n. 16, et alii.

Locatoris et conductoris successor seu haeres universalis tenetur stare locationi seu conductioni ab ipso locatore seu conductore respective factae. *Communis* per textum in § final. Instit. de Locato, et l. *Viam veritatis* Cod. de Locato, et leg. *Veteris* 13 Cod. de Contrahend. et committ. stipul., ubi universaliter ita statuitur: *Generaliter sancimus omnem stipu-*

lationem, sive in dando sive in accipiendo inveniat, et ad haeredes et contra haeredes transmitti. Ubi etiam ratio redditur: Cur enim quod in principalibus personis iustum est, non ad haeredes et adversus haeredes transmittatur? Haeres enim quoad iura et onera una cum defuncto persona censetur.

13 Non tenetur autem stare locationi et conductioni successor particularis locatoris et respective conductoris. *Communis*, per textum in l. *Qui fundum* ff. Locati, et leg. *Emptorem* 14 Cod. de Locato. Hinc emptor non tenetur stare locationi per venditorem factae; textu expresso in cit. l. *Emptorem* Cod. de Locato, et in l. *Si merces*, § *Qui fundum*, ff. Locati. In tali tamen casu conductor potest agere de suo interesse contra venditorem, aut contra suos haeredes, si ille fuerit praemortuus; l. *Qui fundum* ff. Locati, et l. *Nihil*, § ult., ff. de Legatis 2.

16 Neque legatarius, neque donatarius tenetur stare locationi factae per legantem aut donantem de re legata aut donata; legatarius enim seu donatarius est successor singularis; successor autem singularis non tenetur stare contractui locationis inito per suum praedecessorem in tali re; cit. l. *Qui fundum* ff. Locati, et l. *Nihil*, § ult., ff. de Legatis 2.

17 Neque successor in maioratu tenetur stare locationi factae per praecedentem in maioratu; l. *Si quis Domum*, § *Hic subiungi*, ff. Locati.

18 Neque fideicommissarius tenetur stare locationi factae per haerodem gravatum; l. *Peto*, § *Praedium*, ff. de Legatis 2.

19 Neque filius successor in legitima tenetur stare locationi factae in ipsa per patrem; legitima enim debetur omni onere et quavis obligatione detracta; l. *Omnimode*, et l. *Quoniam novello* Cod. de Inofficios. testam. Non esset autem legitima sine onere et obligatione, si filius in eadem succedens, teneretur stare locationi factae per patrem.

20 Locator tenetur rem locatam iuxta modum et tempus per locationem conventum praestare conductori, alias, si ob eius causam conductor nequeat frui re conducta tempore et modo convento, debet restituere pretium et interesse.

Communis per textus in l. *Ex conducto* 15, § 8, et l. 24, § 4, ff. Locati. Item tenetur locator restituere pretium et interesse conductori, si impedimentum ab alio proveniens non impedivit, dum potuit; si autem non potuit impedire, tenetur solum restituere pretium et non interesse; l. *Ex conducto* 15, § 8, ff. Locati; et l. *Si fundus* 33, ad fin., ff. eodem, ibi: *Si colonus tuus frui re, a te aut ab eo prohibetur, quem tu prohibere, ne id faciat, possis, tantum ei praestabis, quantum eius interfuerit frui; sin vero ab eo interpellabitur, quem tu prohibere propter vim maiorem, aut potentiam eius non poteris, nil amplius ei, quam mercedem remittere aut reddere debebis.*

Locator tenetur propriis expensis reparare et 22 reficere in re locata, quae necessario reparanda sunt, ut conductor modo et tempore convento, ea commode uti et frui possit; alias conductor agere potest ex *conducto*, contra ipsum ad refundendum pretium et interesse. *Communis*, textu expresso in l. *Ex conducto* 13 ff. Locati, et l. *Si merces* 25, § 2, ff. eodem.

Locator obligatur etiam ad refundendas expensas tam necessarias quam utiles a conductore in rem locatam factas et duraturas etiam post finitam locationem. *Communis*, textu clarissimo in l. *Dominus* 55, § 1, ff. Locati, ibi: *Si in conducto fundo (supple tu, vel alia re locata) conductor sua opera aliquid necessario vel utiliter auxerit, vel aedificaverit et instituerit, cum id non convenisset, ad recipienda ea, quae impendit, ex conducto cum domino fundi experiri potest.* Et concordat l. *Colonus* 61, in princip., ff. eodem.

Locator etsi nolit refundere expensas tales 24 necessarias sive utiles duraturas etiam post finitam locationem ad commodum ipsius locatoris, potest conductor meliorationes factas secum asportare, si sint amovibiles sine laesione rei locatae, l. *Sed addes* 19, § 4 et 5, ff. Locati. Vel si sint inamovibiles sine laesione rei 25 locatae, potest conductor rem locatam tandiu retinere, et ea uti, donec per decurrendas pensiones de factis expensis se compensaverit, l. 5, princip., ff. de Impensis in rem dot., et leg. *Colonus* 61, in principio, ff. Locati. Nisi tamen de expensis faciendis aliter inter contrahentes conventum sit, seu consuetudine loci aliud receptum sit, ut communiter advertunt doctores.

Locatores tenetur manifestare conductori vitia occulta rei locatae, alias si ex vitio non manifestato sequatur damnum conductori, tenetur ad restitutionem; l. *Sed addes* 19, § 1, ff. Locati; l. *Item quaeritur*, § 1, ff. eodem, cum similibus. Unde si equum assuetum sese 27 in aquam proicere alteri locavit ad merces transferendas non praemonito conductore de tali vitio, tenetur merces exinde perditas et alia damna secuta resarcire; idem dicendum est de nauta locante navem non idoneam et de locante pascua ferentia herbas nocivas et de similibus; cit. l. *Sed addes* 19, § 1, ff. Locati, l. *Item quaeritur*, § 1, ff. eodem, iuncta leg. *Tenetur*, § *Sed si vas*, ff. de Action. empt. Si autem locator tale occultum vitium penitus 28 ignoravit, tenetur restituere solum pretium, at non interesse et damna; cit. l. *Sed addes* 19, § 1, ff. Locati, iuncta leg. 15, 33 et 34, ff. eod.; Molina disp. 494; Bonacina de Contr., disp. 3, qu. 7, punct. 3, n. 3; Reiffenst. l. c., n. 36, et alii passim.

Locator, non vero conductor, tenetur praestare tributa et onera publica, quae ratione domus aut fundi locati debentur. *Communis*,

textu expresso, in leg. *Aediles studeant*, unic., ff. de Via publica, ibi: *Construat vias publicas unusquisque secundum propriam domum; et aquaeductus purget, qui sub dio sunt, et construat ita, ut non prohibeatur vehiculum transire. Quicumque autem mercede habitant, si non construat dominus, ipsi construentes computent dispendium in mercedem.*

- 30 Locator absque legitima et iusta causa ante finitum locationis tempus nequit expellere conductorem invitum e re conducta, et si illegitime expellat, tenetur ad refundendum pretium et interesse. *Communissima*, textu expresso in l. *Aede* 3, l. *Si clerici* 21, *Si in lege* 24, § 4, ff. Locati, et concordat l. *Si merces* 25, et l. *Si fundus* 33 ff. eodem.
- 31 Quatuor autem ob causas potest locator ante finitum tempus locationis conductorem e re conducta invitum expellere, eiusque usu et fructu privare. *Communis*, textu expresso in leg. *Aede* 3 Cod. de Locato, et c. *Propter* 3 de Locato et conducto.
- 32 Prima causa est, si conductor per biennium pretium conventum non solverit; cit. c. *Propter* 3 de Locato et conducto, ibi: *Cum canonem per biennium non solvisset; et concordat l. Aede* 3 Cod. de Locato, et l. *Quaero an* 54, et l. *Cum Domini* 56 ff. Locati. Tempus autem hoc biennale ad repellendum conductorem invitum requisitum intelligitur solum in locatione ad longum tempus celebrata, v. gr. ad decem annos, vel etiam ad quinque annos; in locatione vero ad brevius tempus, v. gr. ad duos vel tres annos, si conductor non solverit pretium statuto tempore, potest statim expelli. *Communis* cum Glossa in cit. cap. *Propter*, verb. *Canonem*, arg. cit. l. *Aede* 3 Cod. de Locato et conducto, et l. *Quaero* 53, § 1, ff. eodem.
- 33 Secunda causa est, si locator ipsemet indigeat domo vel alia re locata propter necessitatem aliquam, quae tempore locationis non erat, et cui necessitati aliter providere nequit; cit. l. *Aede* 3 Cod. de Locato, ibi: *Nisi propriis usibus dominus eam necessariam esse probaverit, et cit. cap. Propter* 3 de Locato et conducto, ibi: *Verum invito inquilino domum inhabitare poteris, si necessitas (quae tamen tempore locationis non erat) id exposcat.* Et talem necessitatem locator habere dicitur, etiamsi suus filius, suus pater vel mater re alteri locata indigeat, quia hi iure naturae extraneo conductori praeferuntur. Bald. in cit. l. *Aede* 3 Cod. de Locato, n. 11; Molina disp. 449, n. 5; Azorius part. 3, lib. 8, qu. 2; Pirhing l. 3 Decr., tit. 18, n. 13; Reiffenstuel ib., n. 53, et alii.
- 34 Tertia causa est, si locator re locata male utatur, vel contra bonos mores, vel eam deteriorando; cit. l. *Aede* 3 Cod. de Locato, ibi: *Aut tu male in re locata versatus es, et cit.*

c. *Propter* 3 de Locato et conducto, ibi: *Etiam inde rationabiliter amovetur, si perverse ibi fuerit conversatus.*

Quarta causa est, si domus seu alia res locata necessaria indigeat refectione seu reparatione, qua non indigebat tempore locationis et quae fieri nequit, nisi ad tempus discedat conductor; cit. l. *Aede* 3 Cod. de Locato, ibi: *Aut corrigere domum maluerit, et cit. cap. Propter* 3 de Locato et conducto, ibi: *Verum, invito inquilino, domum... reficere poteris, si necessitas (quae tamen non imminabat locationis tempore) id exposcat.* Locator autem domo refecta, tenetur ad permittendum, ut inquilinus redeat, si velit, ad pristinam conditionem pro tempore, pro quo conduxit; Glossa communiter recepta in leg. *Si duo* 3, § *Cum inquilinus*, ff. *Uti possidetis*; Bartolus ibidem; Carocius part. 4, tit. *Causae recusationis* quatuor, qu. 6; Rossign. loc. c., praenotat. 29, num. 21; Reiffenst. loc. c., n. 54, et alii passim.

Regulariter loquendo, si ob sterilitatem seu alios evenientes casus sine culpa conductoris, ipse conductor fructus non percipit ex re frugifera locata, tenetur locator remittere mercedem, vel totam, si omnino nullos percipit fructus, vel ad ratam, si paucos et exiguos colligit. *Communis*, textu expresso in cap. *Propter sterilitatem* 3 de Locato et conducto, ibi: *Propter sterilitatem afficientem magno incommodo conductores vitio rei sine culpa coloni, seu casu fortuito contingentem, colonis Ecclesiae tuae pro rata pensionis remissio est facienda.* Et l. *Ex conducto* 15, § 2, ff. Locati, l. *Si merces* 25, § *Vis maior*, ff. eodem, et l. *Licet* 18 Cod. eodem. Et ratio est clara; quia pensio, sive merces locationis constituitur in compensationem fructuum ex re vel fundo conducto percipiendorum, adeoque ratio et aequalitas postulat, ut si conductor omnino nullos percipit fructus, aut paucos et exiguos, pensio seu merces ex toto vel ex parte prorata, iuxta proportionem damni ei a locatore remittatur.

Notanter autem dicitur, *regulariter loquendo*, quia multi sunt casus, in quibus locator non tenetur pensionem minuere, seu de pretio vel mercede remittere. Primus casus est, quando sterilitas unius anni compensatur per maiorem fertilitatem alterius anni, sive praecedentis sive subsequentis, textu expresso in cit. cap. *Propter sterilitatem* 3 de Locato et conducto, ibi: *Nisi cum ubertate praecedentis vel subsequentis anni valeat sterilitas compensari; et concordat l. Ex conducto* 15, § 4, ff. Locati, et l. *Licet* 2 Cod. eodem. Nec refert sive continuus sive interpolatis annis sterilitas fertilitate compensetur, ut recte notant Molina disput. 496, n. 20; Barbosa in cit. cap. *Propter sterilitatem*, n. 18; Pirhing lib. 3 Decr., tit. 18, n. 6;

Reiffenst. ibidem, num. 41, et alii, arg. l. *Ex conducto* 15, § *Papinianus*, ff. Locati. Quinimo si ob praesentis anni sterilitatem, v. gr. Locator mercedem ex toto vel ex parte remittit, eandem iterum repetere potest, si immediate sequenti, vel etiam secundo, tertio aut quarto anno ubertate compensatur damnum illatum, textu expresso in l. *Ex conducto* 15, § *Papinianus*, ff. Locati, ibi: *Papinianus ait, si uno anno remissionem quis colono dederit ob sterilitatem, deinde sequentibus annis contingit ubertas, nihil obesse domino remissionem, sed integram pensionem etiam eius anni, quo remisit, exigendam.* Et sic tenent omnes doctores citati n. antecedenti, et insuper Gregorius Lopez l. 23, tit. 5, part. 5; Ancharanus in cap. *Propter sterilitatem*, col. 3, n. 23, de Locato; Bartolus in leg. *Si merces*, § *Vis maior*, n. 6, ff. Locati; Antonius Gomez l. 2 Variar. resol., cap. 3, n. 19; Silvester verb. *Locatio*, qu. 14; Filliuccius tract. 36, cap. 3, quaest. 5; Onnate tract. 35 de Locatione, disput. 127, sect. 8, n. 120; Azorius Instit. moral., part. 3, lib. 9, qu. 2; Rossignolus de Locato et conducto, contract. 10, praenot. 6, n. 5, et alii volentes, quod superveniente in fundo locato magna fructuum abundantia, augmentum pensionis faciendum sit in favorem locatoris, quia dicunt ipsi: in contractibus onerosis ultro citroque obligatoriis debet esse aequalis utriusque contrahentis conditio, adeoque si in magna sterilitate debet locator minuere pensionem conductori, eandem debet augere in magna abundantia conductor locatori; sed de hoc infra sub n. 75 et seq.

Secundus casus est, quando colonus est partarius, scilicet dat locatori loco mercedis pecuniariae mediam v. g. vel tertiam partem fructuum, quia tunc ad ratam dividitur damnum inter locatorem et conductorem, ut expresse dicitur in leg. *Si merces* 24, § 6, ff. Locati, ibi: *Partarius colonus, quasi societatis iure damnum et lucrum cum domino fundi partitur*, et concordat l. 53, § 4, ff. Pro socio, et tenet communis doctorum.

Tertius casus est, quando inter locatorem et conductorem conventum est, quod, quocunque eveniente casu fructuum perceptionem impediende, adhuc conductor pensionem solvere debeat, textu expresso in l. *Si quis* 9, § 2, ff. Locati, ibi: *Si quis fundum locaverit, ut etiam si quid vi maiori accidisset, hoc ei praestaretur, pacto standum est*; et concordant l. *Licet* 8 Cod. de Locato, l. *Item quaeritur*, § *Si gemma*, ff. eodem, l. *Iuris gentium*, § *Si quis pactus*, ff. de Pactis, et c. *Contractus* 85 de Reg. iur. in 6, ubi expresse dicitur, quod *contractus ex conventionem legem accipere dignoscuntur*. Et sic doctores communiter. Vide infra n. 78.

Quartus casus est, quando consuetudo re-

gionis aliter obtinuit, quia sicuti pacta obligant, ita et consuetudines; cap. *Cum tanto* 11 de Consuet., leg. *Ex conducto* 15, § *Si vis tempestatis*, ff. Locati, l. *Licet* 8 Cod. eod., leg. *Semper* 34 ff. de Regul. iuris, ibi: *Semper enim in contractibus id sequitur quod actum est; aut si non appareat quod actum est, erit consequens, ut id sequamur, quod in regione, in qua actum est, frequentatur.*

Quintus casus est, quando sterilitas est consueta, vel oritur ex vitio seu intrinseca qualitate rei locatae, quia sibi imputare debet colonus, si conducit rem cum manifesto periculo, quod scit et praevidet, vel scire debet; ut si conducat agrum prope flumen, quod saepe saepius excedat, vel tempore belli conducat praedium, ubi adest periculum hostilis incursus. Sic communis doctorum, textu expresso in l. *Ex conducto* 15, § 2, ff. Locati, ibi: *Si qua tamen vitia ex re oriantur, haec damno coloni esse, etc. Si vero nihil extra consuetudinem acciderit, damnum coloni esse.*

Sextus casus est, quando sterilitas vel damnum in fructibus provenit ex culpa ipsius conductoris. *Communis*, arg. cit. l. *Ex conducto* 15 ff. Locati, ibi: *Cui resisti non potest, et c. Damnum* 86 de Reg. iuris in 6, ibi: *Damnum, quod quis sua culpa sentit, sibi debet, non aliis imputare.* Si enim colonus negligens fuerit in colendis vel stercorandis agris, in cooperiendis vitibus tempore hiemis et huiusmodi, sibi imputet, si paucos et exiguos fructus percepit.

Septimus casus est, quando damnum ex sterilitate aut casu fortuito proveniens est modicum. *Communis*, textu expresso in leg. *Si merces* 25, § *Vis maior*, ff. Locati, ibi: *Modicum damnum aequo animo debet ferre colonus, cui immodicum lucrum non aufertur, quia qui sentit commodum, sentire debet et damnum.*

Quodnam autem censi debeat damnum parvum et modicum, ob quod non debeat fieri remissio pensionis conventae, et e contra quodnam censi debeat damnum magnum et notabile, seu immodicum, ob quod debeat fieri talis remissio? Variarum sunt doctorum opiniones. Alii enim, inter quos est Bartolus in leg. *Si merces*, § *Vir maior*, ff. Locati, tenent tunc solum adesse magnum seu notabile et immodicum damnum, ob quod fieri debet remissio pensionis, quando, deductis impensis, colonus nihil percipit vel lucratur. Alii autem dicunt intelligi magnum seu notabile et immodicum damnum, quando tertia pars fructuum, qui communiter colligi solent, deficit. Sic Panormitanus, Navarrus et alii, quos refert et reprobatur Lugo de Iustitia et iure, tom. 2, disput. 19, n. 42. Alii demum et revera multi, quos refert et sequitur Molina disp. 495, n. 5, Lugo loc. cit., num. 43, defendunt, tunc adesse magnum et notabile, seu immodicum da-

num, quando, detracto semine et impensis, non percipiuntur tot fructus quot adaequent mediam partem pensionis annuae praestandae, qui in iure magna laesio adesse non censetur, nisi sit ultra dimidium iusti pretii; l. 2 Cod. de rescind. Vend., et leg. *Si voluntate* Cod. eod. Et iuxta hanc satis probabilem sententiam tantum est remittendum de pensione propter sterilitatem, seu alium casum fortuitum, quantum sufficit, ut damnum adaequet partem pensionis solvendae detracto semine et expensis; unde in tali casu, primo deducendum est semen, et id quod impensum est; deinde ex reliquo dimidia pars tradenda est locatori; reliquum vero dividendum inter eundem locatorem et conductorem; sic v. gr. si praedium aliquod conductum fuerit pro mille libris imperialibus, et ex illo praedio consueverint colligi centum modii tritici, et pro aliquo anno non fuerint collecti, nisi quadraginta, tunc conductor debet prius de illis quadraginta modis detrachere quantum valet semen et expensae in colendo factae; postea reliquum debet appreciari iuxta styllum fori, et dimidium valoris tradi locatori, et aliud dimidium dividi inter ipsos; sic docte exemplificat Rossignolus l. c., sub n. 3.

- 47 Quamvis autem haec ultima opinio sit satis probabilis, probabilior tamen est sententia docens ad effectum, ut fiat remissio, aestimandam esse vulgi opinionem, sicuti aestimatur pretium rerum venalium. Sic Glossa in l. *Si uno* ff. Locati, Cinus in l. *Licet* Cod. de Locato; Gail. lib. 2, observ. 23, n. 1; Layman lib. 3, tract. 4, cap. 29, n. 7; Rossign. loc. cit., sub n. 3; Pirbing l. 3 Decret., tit. 18, n. 5; Reiffenst. ibid., num. 47, et alii; arg. l. 1 ff. de Iure delib., et l. *Circa locationes* 18 Cod. de Locato, ubi statuitur circa contractum locationis attendendum esse ad regionum consuetudines.

- 48 Locatores, qui operas suas aliis locant, ut famuli operarii, artifices et huiusmodi, tenentur iuxta tenorem conventionis fideliter laborare, et in casu negligentiae pro rata laboris omissi, vel non debite praestiti mercedem remittere, vel iam acceptam restituere debent. *Communissima*, arg. leg. 15, § 6, ff. Locati, l. fin. Cod. de Conduct. ob causam.

- 49 Locatores operarum suarum tenentur etiam ad interesse et damna, si quae ex eorum culpa lata vel levi, non tamen levissima, domino emergunt, *Communis*, arg. l. *Si*, § 10, ff. Ad legem Rhodiam; et ratio est, quia in contractibus, qui fiunt in gratiam utriusque contrahentis, ex culpa lata vel levi, non tamen ex levissima, obligantur contrahentes; arg. leg. *Sicut certo* ff. Commodati; unde si quis sit conductus ad opus aliquod faciendum, et illud sive ob suam imperitiam, sive ob non adhibitam debitam materiam, sive ob aliam causam

sua culpa opus imperfecte aut vitiose conficit, tenetur ad interesse et omnia damna sarcienda. *Communis*, per textum in leg. *Si in lege*, princ., 24, l. *Opus* 36, l. *Ea lege*, l. *Locavi*, ff. Locati.

Qui operam suam locarunt ad custodiendum gregem vel aliam rem, tenentur ad restitutionem, si sua culpa lata vel levi perit, seu perditur ovis, vel res et huiusmodi. *Communis*, per textum in l. *Si quis fundum* 9, § 4, ff. Locati; l. *Qui mercedem* 5 ff. eod. Et tales custodes ad se liberandum ab onere restitutionis, tenentur probare, quod ovis, seu res furto vel rapina ablata sit, vel fugerit, vel perierit et huiusmodi, et quod eorum culpa id non acciderit. *Communis*; arg. l. *Si quis fundum* 9, § 4 *Imperator*, ff. Locati; l. *Si quis ex argentariis prope finem* ff. de Edendo, iuncta l. fin. ff. de Custod. reorum et exhib.

Famuli, alique locantes operas suas, si ante finitum tempus locationis absque legitima causa ex malitia et culpa sua discedant, tenentur ad damna domino inde secuta. *Communis*; arg. l. *Dominus* 55, § 2, ff. Locati, et l. 1 Cod. de Servis fugitivis, ubi additur ratio, videlicet: *Ne servorum fuga dominis suis ex quacunque causa fiat damnosa*.

Sic etiam dominus debet totum salarium servis conductis, si absque legitima causa eos repellit ante finitum tempus locationis. *Communis*; arg. l. *Quis opera* 38 ff. Locati, ibi: *Qui operas suas locavit, totius temporis mercedem accipere debet, si per eum non steterit, quominus operam praestet*; l. 2 ff. de His qui sui vel alieni iuris; leg. *Sed addes* 19, § 4, ff. Locati. Nisi famuli aliud servitium pro aequali mercede statim acquirant; sicque damnum non sentiant; arg. l. *Sed addes* 19, § 4, ff. Locati; ubi statuitur deberi mercedem illi, penes quem non stet, quod operas locatas praestaret, ibi: *Si eodem anno mercedem ab alio non accepit*.

Hinc generaliter tenetur conductor solvere personas conductas, etiamsi uti non possit opera earum, si impedimentum, intuitu ipsius conductoris, proveniat; et nisi tales personae conductae interea alii pro aequali mercede operas praestent, sicque damnum non sentiant. *Communis*, per mox citata iura sub n. 53 et 54.

Si autem impedimentum ratione ipsarum personarum conductarum proveniat, quominus earum opera uti possit conductor, tunc mercedem dare non tenetur, nisi pro rata temporis, quo earum opera uti potuit. *Communis*, arg. l. *Ex conducto* 15, § 2 et 6, ff. Locati; l. *Ex fundo* 33 ff. eod., l. final. Cod. de Conduct. ob causam.

Unde herus non tenetur dare mercedem famulo pro longo et notabili tempore, quo agrotat, nisi id specialiter sit conventum, aut

ferat consuetudo regionis. Sic Glossa communiter recepta in l. penult. Cod. de Conduct. ob caus.; Bartolus in l. *Si uno*, § *Item cum quidam*, ff. Locati, et in l. *Opera* ff. de Usufruen. leg.; Ancharanus in c. *Propter sterilitatem* 3 de Locato, n. 17; Abbas in c. 1 de Clerico aegrot. et debil., n. 6; Covarr. lib. 3 Variar. resol., c. 13, n. 8; Navarrus in Manual., c. 17, n. 108; Rossignol. l. c., contract. 10, praenot. 9, n. 8; Reiffenst. l. c., n. 99, et alii passim.

8 Dicitur autem notanter: *Nisi id specialiter sit conventum, aut ferat consuetudo regionis*, quia cap. *Contractus* 85 de Reg. iur. in 6, expresse dicitur; *quod contractus ex conventionem legem accipere dignoscuntur*; unde talis conventio omnino servari debet, l. *Exempto* 11 ff. de Action. empt. Et sic etiam talis consuetudo servanda est, cum haec legitime introducta vim legis habeat; cap. *Cum tanto* 11 de Consuetudine, et maxime, quia locatio seu conductio praesumitur fieri iuxta consuetudinem locorum, nisi aliud exprimatur; l. *Circa locationes* 19 Cod. de Locato. Dicitur etiam notanter, *pro longo et notabili tempore*, quia si modico solum tempore v. gr. per aliquos dies aegrotaret famulus ad annum conductus, ex aequitate et naturali charitate, non esset aliquid propterea de sua mercede detrahendum, arg. l. *Cum haeres* 4, § 5, de Statu lib.

0 An autem famuli vel famulae possint occulte aliquid surripere de bonis suorum dominorum seu conductorum, quando iudicant mercedem seu salarium eorum esse minus iusto. Vide verb. *Famuli*, *Famulae* a n. 26, et verb. *Compensatio* per tot.

1 Conductor vi conductionis tenetur integrum pretium solvere locatori tempore in contractu praefixo. *Communis*, per textum in l. *Quod si* 28, et l. *Insulam* 58 ff. Locati.

2 Unde si sit in culpabili mora solvendi, tenetur et pretium et usuras eiusdem solvere; si enim qui ei locavit rem seu operam suam, ratione non sibi soluti conventi pretii tempore praefixo, patiatur aliquod damnum, ut si cogatur credito, et consequenter carius emere sibi necessaria, debita contrahere, et pro summis capitalibus interesse solvere; seu aliquod honestum et licitum lucrum amittere, tenetur ipse conductor ad omnia talia et similia damna causata ex sua culpabili mora solvendi integrum pretium; textu expresso in l. *Praeses* 17 Cod. de Locato, ibi: *Praeses provinciae ea, quae ex locatione debentur, exsolvi sine mora curabit, non ignarus ex locato et conducto actionem, cum sit bonae fidei, post moram usuras legitimas admittere*; et sic tenet communis doctorum.

3 Conductor sine iusta et rationabili causa ante tempus conductionis finitum nequit rem conductam dimittere; alias, si dimittat, tene-

tur solvere pensiones totius temporis conventi. *Communis*, textu expresso in l. *Dominus* 55, § *Qui contra legem*, ff. Locati, ibi: *Qui contra legem conductionis fundum ante tempus sine iusta et probabili causa deseruerit, ad solvendas totius temporis pensiones ex conducto conveniri potest*; et concordat l. *Si in lege*, § *Si domus*, ff. eodem, cum similibus.

Dicitur notanter *sine iusta et rationabili causa*, quia, tali aliqua causa interveniente sine sua culpa, potest rem conductam deserere, et pensiones non solvere; tales autem iustae causae sunt; si res facta fuerit sine sua culpa inhabilis ad eum usum ad quem conduxit; si nequeat domum inhabitare, vel quia ruinam minatur, vel spectris seu spiritibus praedominantibus infestatur, vel pestis et hostilis incursio ibi prudenter timetur, et huiusmodi; l. *Habitatores* 27, § 1, ff. Locati, et cit. l. *Dominus*, et cit. l. *Si in lege*, cum similibus, et communis doctorum.

Conductor, transacto locationis tempore, ex 65 vi contractus tenetur rem conductam integram et non deterioratam reddere locatori, nisi ex ipso usu secundum se et ex natura sua, et non ex culpa conductoris sequatur aliqua deterioratio, quae certe non est compensanda. *Communis* per textum in l. *Conductoris* Cod. de Locato, et l. *Non abs re* Cod. Unde vi. Si 66 autem conductoris dolo vel culpa lata seu levi, res conducta sit facta deterior; tenetur ad restitutionem seu compensationem; l. *Si quis* 9, § 3, l. *Item quaeritur* 13, § 1, ff. Locati.

Conductor tenetur non uti re conducta, nisi 67 ad eum usum de quo facta fuit conventio, alias impetitur actione furtiva; l. *Qui iuramenta*, et l. *Qui pignore* ff. de Furtis, l. *Si ut certo*, § *Sed interdum*, ff. Commodati, et § *Furtum autem sit* Instit. de Obligat. quae ex delicto. Nisi forsitan rationabiliter praesumeret locato- 68 rem non fore invitum l. *Qui re* 76 ff. eod. Unde qui, absque rationabiliter praesumpto lo- 69 catoris consensu, utitur re conducta ad alium usum ad quem per locatorem non fuit concessa, et in illo usu ex casu fortuito res fuerit perditam vel deterioratam, tenetur de casu. Sicut, si quis equum conduxerit pro itinere Taurinum versus, et eo usus fuerit versus Mediolanum et ultra, eoque in itinere furatus fuerit seu perierit, tenetur ad restitutionem, et ad omnia damna, et interesse locatoris, quia peccavit contra iustitiam in damnum ipsius locatoris, et ex culpa dedit causam ipsi casui fortuito. Molina disp. 295, vers. *Illud praeterea*; Filliuccius tr. 34, cap. 8, num. 186; Baldus cons. 289, n. 4, citati et secuti a Rossignolo, l. c., contract. 10, praenot. 15; Bonacina de Contract., disp. 3, qu. 7, punct. 3, cum aliis ibi citatis; Reiffenst. l. c., n. 58, et alii arg. citatis iuribus.

70 Conductor tenetur ad resarciendum damnum, sive propria sive famulorum culpa contingat, si negligens vel culpabilis fuit in seligendis bonis ac probatis servis; secus vero si servi selecti erant moribus et vita probi, et tales, ut prudens paterfamilias eos non reprobaret; argum. 1. *Videamus* 11, in princip., Locati, ibi: *Videamus an et servorum culpam, et quoscunque induxerit, praestare conductor debeat?* etc. *Mihi ita placet, ut culpam etiam eorum quos induxit, praestet suo nomine, etsi nihil convenit, si tamen culpa in inducendis admittit, quod tales habuerit, vel suos vel hospites.* Concor-dat 1. *Nam et servus*, § fin., ff. de Negot., 1. *De illo* ff. Pro socio, 1. *Cum plures* ff. eod., 1. *Qui insulam*, § fin., ff. Locati, 1. *Si servus servum* 27, § 9, ff. ad Leg. Aquil., ubi expresse dicitur: *Si fornicarius servus coloni ad fornacem obdormisset, et villa fuisset exusta, Neratius scripsit, ex locato conventum praestare debere; si negligens in eligendis ministris fuit.* Ex quibus iuribus aperte infertur, conductores teneri quidem de damno proveniente ex culpa servi non probi nec diligentis, culpabiliter electi, at non de damno proveniente ex culpa servi probi, diligentis et probati prudenter electi. Sic Azorius Instit. moral., part. 3, lib. 8, cap. 7, qu. 4; Rossignol. loc. cit., contract. 10, praenot. 7, n. 6; Reiffenstuel loc. cit., num. 64, et alii. Vide verb. *Damnificatio*, *Damnum*, num. 8, et verb. *Incendiarii*.

71 Probare, quod damnum ortum, v. gr. incendium in domo conducta contigerit culpa conductoris, spectat ad locatorem. Menochius de Arbitr. iudic., cas. 390, n. 9; Mynsing. centur. 6, observ. 88; Laymann lib. 3 de Iustitia, tract. 4, cap. 22, n. 6, ubi testatur de communi; Gail. lib. 2, observ. 21; Engel lib. 3 Decretal., tit. 18, n. 7; Reiffenst. ibid. num. 68, dicens esse communem aliorum sententiam; Mascard. vol. 2, conclus. 467, n. 8, ubi concludit hanc sententiam veram esse ac communem. Et ratio est, quia actori incumbit probatio, 1. 2 ff. de Probat., et 1. 4 Cod. de Fattendo; in casu autem incendii, si locator praetendit damni compensationem, est actor, ut de se patet, adeoque, etc. Tum quia culpa, et delictum in dubio non praesumitur, sed probari debet, ut tenet *communis* doctorum cum Mascard. 1. cit., n. 1, arg. 1. *Merito* 51 ff. Pro socio, 1. *Dolum* 6 Cod. de Dolo.

72 Quando conductor uti non potest re conducta ob impedimentum ex parte sua, vel ratione sui proveniens, tenetur nihilominus ad totam mercedem. *Communis*; arg. 1. *Habitatores* 27, § 1, ff. Locati, et 1. *Dominus* 55,

73 § 2, ff. eod. Nisi forsitan locator talem rem v. gr. domum a conductore desertam, statim alteri pro aequali pretio locaverit, ac consequenter nullum damnum sentiat; arg. 1. *Sed*

addes 19, § 9, ff. Locati, ubi statuitur deberi mercedem illi penes quem non stet, quod operas locatas praestaret: *Si eodem anno mercedem ab alio non accepit.*

Si autem conductor non possit uti re conducta ob impedimentum non ex sua culpa, nec ratione sui, sed vel ex culpa locatoris, seu aliunde proveniens, non tenetur solvere mercedem pro illo tempore quo re conducta uti non potuit. *Communis*, arg. cit. 1. *Habitatores* 27, § 1, ff. Locati, 1. *Si fundus* 33, leg. *Perinde* 34, 1. *Et haec* 35 ff. eod.

Conductor an teneatur augere mercedem, si tempore ubertatis ac fertilitatis maiores solito fructus percipiat ex re frugifera conducta? Varias sunt sententiae doctorum. Prima absolute tenet, in tali casu augendam esse pensionem in favorem locatoris; sic iuristae communiter, quos affert Molina disp. 494, n. 15, ut notat Lugo tom. 2, disp. 19, n. 50; Rossign. de Locato et conducto, contract. 10, num. 5, cum pluribus aliis ibi citatis, et supra adductis sub num. 39, quia in contractibus onerosis ultro citroque obligatoriis debet esse aequalis utriusque contrahentis conditio, adeoque si in magna sterilitate debet locator minuere pensionem conductori, eandem debet augere in magna abundantia conductor locatori. *Contrariorum enim eadem est ratio*, 1. 1 ff. de His qui sui vel alieni iur., et ut dicitur in leg. 10 ff. de Reg. iuris: *Secundum naturam est commoda cuiusque rei eum sequi, quem sequuntur incommoda*: et consonat c. *Qui sentit* 55 de Regul. iur. in 6, ibi: *Qui sentit onus, sentire debet eodem modo et e contra.*

Secunda sententia tenet augendam esse pensionem in favorem locatoris, quando ubertas seu abundantia provenit ex aliquo casu fortuito ob rerum mutationem; ut si v. gr. quis conduxit molendinum, quod solum supersit, reliquis omnibus casu fortuito aquarum impetu destructis, proinde multo plures afferat fructus seu redditus, tunc conductor augere debet pensionem in favorem locatoris; Molina disp. 494, n. 10; Lessius lib. 2, cap. 24, dub. 3, n. 21; Filliucci tract. 36, cap. 3, qu. 5; Navarrus cap. 17, num. 191; Reginaldus lib. 25, c. 7, num. 524; Abbas in cap. *Si propter sterilitatem* 3 de Locato, n. ult.; Azorius part. 3, lib. 9, cap. 10, quaest. 3; Bonacina de Contractib., disput. 3, quaest. 8, punct. 3, n. 14; Pirhing lib. 3 Decret., tit. 18, num. 18, ubi dicit esse communem, et idem dicendum esse, quando ubertas provenit ex caeli clementia propter rationem et iura adducta num. antecedenti.

Tertia sententia tenet absolute nunquam augendam esse pensionem in favorem locatoris propter notabilem ubertatem seu abundantiam, sive ipsa proveniat ex cit. casu fortuito de molendino, sive ex clementia coeli et aeris, et

tanto minus si proveniat ex speciali industria et opera ipsius conductoris. Lugo de Iust. et iur., tom. 2, disp. 19, num. 52; Engel lib. 3 Decr., tit. 18, num. 6; Zoësius ibid., n. 12; Caninus ibid., n. 9; Reiffenst. ibid., n. 78 et seq.; Barbosa in cap. *Propter sterilitatem* 3 de Locato; Illsung t. 4, d. 2, n. 459; La Croix lib. 3, p. 2, n. 1049, ubi dicit esse communem, quia l. *Si merces* 25, § *Vis maior*, ff. Locati, dicitur expresse quod conductori *immodicum lucrum non aufertur*, et pro hac sententia stat consuetudo et praxis fere universalis, ut fatentur Pincianus, Pinellus, Emman., Suarez, Valasc., Salicetus, et alii quos affert et sequitur Rebellus part. 2, lib. 14, qu. 9, n. 1; Lugo l. c., n. 52, et alii dicentes usum non esse augendi pensionem ex hac causa; unde ubi revera viget haec consuetudo et praxis, servanda est; arg. cap. *Cum tanto* 11 de Consuetudine, et l. *Circa locationes* 1 Cod. de Locato, ubi statuitur circa contractum locationis attendendum esse ad regionum consuetudines.

78 Conductor obligans se ad casus fortuitos in genere, non obligatur ad casus penitus insolitos. Bartolus in l. *Scio*, § *Medico*, ff. de annuis Leg.; Butrius in cap. 1 de Commodato; Bonacina l. c., num. 13; Rossignol. l. c., praenot. 8, num. 4; Pirhing l. c., num. 6; Reiffest. l. c., num. 40, ubi ex Molina disp. 495, num. 20, dicit esse communem contra Pinellum, et alios apud Molinam l. c., arg. l. *Fistulas*, § *Frumenta*, ff. de contrah. Emption., et Gloss. ibidem, verb. *Immoderate*. Ut autem reputetur casus pro penitus insolito, non sufficit quod a longo tempore, v. g. a quadraginta annis non contigerit, sed debet esse talis, qui in huiusmodi regione nunquam contigerit, aut omnem memoriam hominum superet, ita ut de illo nulla penitus cogitatio aut timor a conductore concipi potuerit; sic notant passim doctores.

79 Si tamen conductor per pactum expressum se obligasset ad quoscunque casus fortuitos, etiam penitus insolitos, tunc ad ipsos tenetur. *Communis*, per textum in l. *Si quis* 9, § 2, ff. Locati, leg. *Licet* 8 Cod. eod., leg. *Item quaeritur*, § *Si gemma*, ff. eodem, leg. *Iuris gentium*, § *Si quis pactus*, ff. de Pactis, et c. *Contractus* 85 de Regul. iur. in 6, ubi expresse dicitur *quod contractus ex conventionem legem accipere dignoscuntur*. Vide supra num. 41.

80 Conductor suscipiens in se periculum equi conducti, non tenetur de morte naturali eiusdem, quia nomine et appellatione periculi non venit mors naturalis ex naturalibus causis obventura; sed in his et similibus causis nomine periculorum veniunt ea quae ex causis extrinsecis possunt obvenire, ut ex incursione hostium, latronum aggressionem, viarum difficul-

tate, et similibus. Tum quia mors naturalis aequae obvenire potuisset, sive equus fuerit locatus, sive non; sive locatus tali conductori, sive alteri; nisi conductor quodammodo per modum insuetum causam dederit illius morti, quia tunc, ratione culpa, teneretur de ipsa morte; sic Rossignolus l. c., disquis. 1, § 25, n. 2, et alii.

Conductor tenetur prius aliis locatori in fructibus rei locatae, et locator in dictis fructibus habet tacitam hypothecam contra quoscunque creditores anteriores conductoris. Rota recent. part. 14, dec. 64, num. 9, p. 18, tom. 2, dec. 726, n. 3 et sequent., p. 19, tom. 1, dec. 91, n. 20. Locator enim seu dominus fundi 82 pro pensione sibi debita potest agere executive supra dictis fructibus, l. *Si servus* 63, § *Locavi*, ff. de Fur.; Rota part. 14, cit. dec. 64, num. 6, qui fructus fundi tacite censentur pro pensione obligati, leg. *In praediis* ff. In quibus caus. pignor. vel hypoth.; Rota ibid., num. 7, et locator seu dominus fundi, quousque non fuerit de pensione satisfactus, potest interdicare asportationem fructuum. Rota ibid., num. 8.

Locatori competit ius et actio *ex locato* ad 83 ea omnia prosequenda, ad quae eidem obligatur conductor vi locationis; et econtra conductori competit ius et actio *ex conducto* ad ea omnia prosequenda, ad quae eidem obligatur locator vi conductionis. *Communis*, per textum in l. *Praeses* 17 Cod. de Locato. Et haec iura et actiones, sicuti etiam onera et obligationes, transeunt respective ad eorum haeredes. *Communis*, per textum in leg. *Sed adde* 19, § 9, ff. Locati, l. *Viam veritatis* 10 Cod. eodem, § final. Instit. eod., l. *Veteris* 13 Cod. de contrahend. et commit. Stipul., ubi universaliter ita statuitur: *Generaliter sancimus omnem stipulationem sive in dando sive in faciendo inveniat, ad haeredes et contra haeredes transmitti*; et ibi etiam additur ratio: *Cur enim quod in principalibus personis iustum est, non ad haeredes, et adversus eos transmittatur?*

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

De locatione bonorum ecclesiasticorum dis- 84 seruiamus licet breviter in addit. ad verb. *Alienatio*, art. 3. Disserendum hic sed breviter quoque de locatione fructuum eorumdem.

Porro, si fructus non ad rectorem ecclesiae, 85 sed ad ipsam ecclesiam pertineant, ut solent esse fructus destinati in fabricam ecclesiae, prohibita sine solemnitatibus est eorum locatio ad longum tempus, non secus ac locatio bonorum ecclesiasticorum pariter ad longum tempus. Clement. de Reb. eccles. non alienand.

Si autem fructus pertineant ad rectorem, in- 86 dubitanter prohibita est eorum locatio anticipatis solutionibus in praeiudicium successoris,

ex Concilio Trid. sess. 25, cap. 11, de Refor.
87 Quinimo, secluso etiam praeiudicio successoris, ex constitutione S. M. Benedicti XIV, cui initium est: *Universalis Ecclesiae cura*, prohibita quoque est locatio eorumdem ad vitam, recepta unica vice mercede illa, quam beneficiatis habita ratione aetatis, tum valetudinis corporis verisimiliter durante vita consequi potuisset; idque, ne consumpta pecunia illa, mendicare postea cogatur ipse beneficiarius.

88 Extra hos casus opinio non vulgarium doctorum est, quod ad longum tempus, imo ad vitam, locari sine solemnitatibus a beneficiario possint fructus ad se spectantes, propterea quod sacri canones prohibendo alienationem bonorum ecclesiasticorum, prospicere intellexerunt indemnitati ecclesiarum duntaxat, non item rectorum earumdem, ut nominatim confutatis Guttierrez, Barb., aliisque, firmant doctores in Decret. ad tit. de Locatis; Pirhing num. 26; Scamb. num. 3; Wiestner num. 14; Leuren. qu. 146, per tot.; Schmalzgrueb. n. 37; Covarruv. Variar. resolut. lib. 2, cap. 16, n. 6; Redoan. de Reb. eccles. non alien., quaest. 7, § ultim., n. 4; Mantic. de Tacit. et ambig., lib. 12, t. 12, n. 21; Carroc. de Locat. et conduct., p. 3, num. 51; Azor. Instit. moral., part. 2, lib. 9, cap. 2, qu. 7; Vasquez Opus de Redditibus, cap. 2, § 2, n. 31 et 34; Castropal. tom. 2, tract. 11, disp. unic., part. 2, n. 11; Sopran. ad Filiuc., tract. 44, cap. 4, qu. 1; Quarant. in Summ. Bullar., verb. *Alienatio*; num. 18; Molina de Primogen. Hispan., lib. 1, cap. 2, num. 27; Alter Molin. de Iust.

et iur., lib. 1, tract. 2, disp. 445, n. 6; Gibalin. de Univ. negotiat., tom. 2, lib. 4, cap. 8, art. 4, consec. 11, n. 9; Delbene de Immun., tom. 2, cap. 17, dub. 24 per tot., et rursus c. 18, dub. 10, n. 1 et 7, ubi monstrat, contrariam huic sententiae haud esse extravagantem *Ambitiosae* De reb. Eccles. non alien. Accedit quod eo ipso quod prohibita est locatio fructuum, de quibus disseritur, anticipatis solutionibus, in praeiudicium successoris, et recepta unica vice mercede, hisce exceptis duobus casibus, dici debet permissa, cum alias frustra caderet prohibitio super mox dictis duobus casibus.

At nihilominus delata hac controversia ad supremum auditorium Rotae, censuit ipsum, ne fructus quidem ad beneficiarium pertinentes posse ab eo ad longum tempus, sine solemnitatibus locari. Quinimo sensit, id ipsum procedere, etiamsi expressim in contractum deducta sit *commoditas* fructuum, si fructus percepturus sit conductor. Vide decisiones in Averzana *Manutentionis* 22 Iunii 1757, et 21 Novembris eiusdem anni, cor. R. P. D. Olivatio. Causa vero semel a sacro Auditorio fuit examinata, et quia prima propositio fuit facta unica duntaxat parte informante, post secundam propositionem per concordiam fuit finita.

Agit auctor num. 8 et 9 de quaestione illa an et quando successor in beneficium stare teneatur locationi ab antecessore factae; sed consule qui eam pro dignitate tractat Cardinalem Lanfredin. Respons. Eccles. 10 per tot.

LOTH PATRIARCHA

ADDITAMENTA AUCTORIS

1 Loth quis fuerit, et de rebus ab eo gestis satis Scriptura testatur Genes. cap. xi, xiii, xviii, xix, et Sapient. x. Uxor vero eius quam Rabбини (teste Calmeto in Dictionario, verb. *Loth*) *Hedith* appellant, cum contra Dei mandatum retrospexisset, in poenam suae inobedientiae et incredulitatis versa est in statuam salis, Genes. xix, 26, ibi: *Respiciensque uxor eius post se, versa est in statuam salis*. Et Sapientiae x, n. 7, ibi: *Et incredibilis animae memoria stans figmentum salis*. Et quamvis verisimile sit illam nonnisi venialiter atque ita in Purgatorio expiatam animam salvam esse, voluit tamen severius punire Deus, et novo salis exemplo fatuos docere credendum in omnibus, et obediendum Deo, nec in sancto proposito respiciendum retro, aut tergiversandum. Ita Rupertus, Prosper, et alii apud Tirinum in Genes., c. 19, num. 26, qui recte addit in eandem sententiam, ipsummet Christum dicere Luc. xvii, num. 31: *Memores estote uxoris Loth*.

De hac Loth uxoris versione in statuam salis 2 variae sunt opiniones, at, illis brevitatis gratia relictis, communior et verior est, corpus uxoris Loth, retenta figura feminea, illic conversum fuisse in sal lapideum, et quidem durissimum ac quasi metallicum; Sic Plinius, Solinus, Isidorus, Aulus Gellius, Petrus Hispanus, Calmet, Tirinus, et alii passim. Imo Irenaeus, Buchar-dus, Adricomius, aliique plures asserunt illam statuam mulieris formam servantem hoc quoque tempore exstare inter Mare Mortuum et montem Engaddi, in quem Loth confugit. Quinimo aliqui apud Calmetum loc. cit. addunt, rem sane incredibilem, ut ipse notat, quod nempe illa statua lapidea uxoris Loth infirmitatibus propriis, et muliebri sexui consuetis adhuc laboret.

ADDITIONES CASINENSES.

Sodomae, finitimarumque urbium incendio territus, et diutius in Segor degere Loth veritus, in proximi montis specum una cum suis

filiabus se contulit. Hae homines interiisse, orbemque nisi per ipsas novis incolis donaretur, defecturum sibi suadentes, patrem inebriarunt; natuque maior, quin rem ille perciperet, ex eodem filium concepit, qui *Moab* appellatus, Moabitarum pater exstitit. Altera vero filia ex patre iterum inebriato, nocte sequenti concepit *Ammonem*, ex quo deinde Ammonitae.

Qui incestum illum Loth cum filiabus in examen revocarunt, quidquid est criminis in ea re discutientes, in varias abeunt sententias. Excusandi aliis Loth et filiae videntur, neminem excusandum alii maluerunt. Simpliciores puellas, et ignorantem rerum Loth eo nomine excusat S. Irenaeus lib. 4, cap. 51, cum maxime, ait, vir ille non ductus libidine scelus perpetraverit. Rem totam ita statuisset Deum observat, ut permetteret filias Loth commisceri cum patre, ut ea veluti figura exprimeretur fecunditas a I. C. Synagoga, et Ecclesiae collata. Apologiam pariter Loth et filiarum instruit S. Chrysost., hom. 44 in Genes., singulari divinae sapientiae dispositione factum arbitratus, ut vir ille iustus, epoto largius vino, ita mentis impos fieret, ut quid eveniret non intelligens, a crimine esset immunis; nihil enim criminis est, quod cognitione vacat et voluntate. Excusat autem a crimine ebrietatis, quod taedio et moerore potius, quam mala ingurgitandi vini voluptate ad bibendum invitaretur. Observat tandem Scripturam ipsam purgare quodammodo filiarum Loth a crimine voluntatem, cum illarum rectum consilium aperiat. Cum enim igne absumptum humanum omne genus arbitrarentur, metu ne homines funditus perirent, patrem largius ingesto vino a mente abalienarunt, ne horrore actionis, quam necessariam credebant, retineretur.

Chrysostomum praeceptorem pro suo more secutus Theodoretus, qu. 70 in Genes., excusari Loth ignorance rerum arbitratur; notat enim Scriptura virum illum, sive ante, sive post, nihil novisse. Eius quidem ebrietas a crimine penitus non absolveretur; sed si forte filias suis vinum affundentibus indulsit, factum id potius, quod crederet, illas taedium patris levaturas liquorem illum propinare. Tandem feminae illae nunquam criminis damnarentur; non enim voluptatis plectum quaerebant, sed ob exitium hominum reparandum rem totam praestiterunt.

Eadem ferme ratione factum Loth et filiarum excusat S. Ambros. lib. 1 de Abraham. Origenes hom. 5 in Genes., mediam viam tenens, Loth nec damnat omnino, nec prorsus absolvit. Eius ebrietatem criminis habere aliquid fatetur; et nisi ille vinum intemperanter ingurgitasset, adeo ut a mente abalienari se sinneret, scivisset profecto quid agerent filiae, nec ab illis decipi se passus fuisset. Sed de in-

cestu virum illum accusari nequaquam aequum esse defendit; neque enim quidquam vel de illo norat, vel voluntate in illum ferebatur. Filias porro, quanquam non prorsus eximendas a crimine arbitretur, haec tamen pro illo leniendo affert; nempe ad adolescentulas illas aliquid pervenerat de suprema orbis vastatione per ignem; sed cum rumorem tantum, nec totam eius rei veritatem fuissent assecutae, reputarunt, incendio illo Pentapoleos hominum genus omne absumptum, eoque mundum reductum, quo olim post diluvium: curandum proinde, ut repararentur homines. Quanquam autem insito quodam horrore absterrentur ab incestu et a deceptione patris in re tanta, plus tamen mali reputarunt, si sua ipsarum causa hominum genus in suo exitio relinqueretur; adeoque bonum, quod exinde sperabant, criminis gravitatem longe superare arbitrabantur. Accesserunt ergo ad patrem, sed semel tantum. Tandem apologiam claudit his memorabilibus verbis: *Ubi hic libidinis culpa, ubi incesti crimen arguitur? Quomodo dabitur in vitio, quod non iteratur in facto? Vereor proloqui quod sentio, vereor, inquam, ne castior fuerit harum incestus, quam pudicitia multarum.*

S. Augustinus in opere contra Faustum lib. 22, cap. 44, omnia colligit hic supra adducta in defensionem Loth; sed pro ingurgitato intemperantius vino excusandum illum minime arbitratur, ne illa quidem ratione, quod scilicet levaturus suum, et filiarum de obitu matris taedium, indulgendum aliquid voluptati potandi censeret. Eorum pariter reiicit apologiam, qui incestum hunc excusant, quod scilicet Loth typum exprimat veteris legis, puellae vero Iudaeorum: *Illud factum, ait, cum in Sacra Scriptura narratur, prophetia est: cum vero in illorum vita, qui hoc commiserunt, consideratur, flagitium est.* Calmet Comment. in Genes. c. xix, v. 32.

Porro idem Augustinus concludit in haec verba: *Loth culpandus, non quantum ille incestus, sed quantum ebrietas meretur. Nam et hanc lex aeterna condemnat, quia cibum et potum ad ordinem naturalem, non nisi gratia conservandae salutis, admittit, cit. lib. 22, c. 44. Non tamen, prosequitur August., Scripturas sanctas, non hominum peccata defendimus. Non sic autem de huius facti purgatione satagimus, quasi hoc Deus noster aut fieri iusserit, aut factum approbaverit, aut iusti homines in illis libris appellentur, ut si voluerint, peccare non possent. Cum ergo Deus huic facto nullum iustitiae testimonium perhibuerit, qua dementia (Manichaei) hinc illas litteras (SS. Scripturas) accusare contendunt, cum (in) aliis earum locis apertissime inveniantur divinis praeceptis ista prohiberi? Unde in illa re gesta de opere filiarum Loth narrata ista sunt, non laudata. Ib., c. 45.*

Audiamus insuper D. Thom. 2-2, qu. 150, art. 4, ubi de ebrietate et de Loth agit, in haec sane verba: *In ebrietate duo attenduntur, scilicet defectus consequens et actus praecedens. Ex parte autem defectus consequentis, in quo ligatur usus rationis, ebrietas habet excusare a peccato, in quantum causat involuntarium per ignorantiam. Sed ex parte actus praecedentis videtur esse distinguendum; quia si ex actu illo praecedenti subsecuta est ebrietas sine peccato, tunc peccatum sequens totaliter excusatur a culpa, sicut forte accidit de Loth.*

Si autem actus praecedens fuit culpabilis, sic non totaliter aliquis excusatur a peccato sequenti, quod scilicet redditur voluntarium ex voluntate praecedentis actus, in quantum scilicet aliquis dans operam rei illicitae incidit in sequens peccatum. Diminuitur tamen peccatum sequens, sicut, et diminuitur ratio voluntarii. Unde August. dicit contra Fastum, quod Loth culpandus est, non quantum ille incestus, sed quantum ebrietas meruit.

Atque hinc ex occasione notamus quod quamvis effectus illi pravi, qui frequenter accidit in ebrietate, voluntarie se inebriantibus imputentur ad culpam, eo quod potuerunt praevideri, ac proinde sint voluntarii, saltem virtualiter, et in sua causa; nihilominus illi eventus qui raro contingunt, nec fuerunt praevisi, ad culpam non imputantur. Et hac de causa S. August.... excusat ipsum Loth ab incestu quem

ebrius admisit.... eo quod non praeviderit incestum ex eius ebrietate secuturum. Sic Reifst. Theol. moral., tract. 1, de Act. hum., dist. 1, n. 10.

Sed ad uberiores rei explanationem lubet referre quae a Cornelio a Lapide de Loth ac filiabus eius notata sunt, hoc sane pacto:

Joseph., S. Chrysost., Theod., Ambros., has filias Loth a peccato excusant, idque ex duplici capite. Primo ex ignorantia eorum invincibili; secundo, quod tali casu quo illae solae cum patre fuissent superstites, licita erat earum cum patre commixtio, ad servandum genus humanum, ait Ambros. lib. 1 de Abraham, c. 6. Sic enim Eva, quae ex Adami costa est facta, itaque Adae fuit quasi filia, eiusdem tamen fuit uxor; quia haec erat tunc sola in mundo femina. Verum contrarium docet S. Augustinus, et communiter theologi. Primo, ignorantia haec filiarum erat vincibilis; secundo, concubitus filiae cum patre est contra omnem naturae pudorem; unde nullo casu aut necessitate licitum est, nisi Deus dispenset¹, eumque concedat. In c. xix Genes., vers. 31.

Et is idem clarus scriptor loquens de secunda ebrietate Loth, addit: *Haec secunda ebrietas Loth maius peccatum fuit priori, quia ex priori expertus est iam vini potentiam, suamque temulentiam sapere debuisset, et cavere sibi temperare a vino, ne in secundam incideret. Sed quis praesertim ita afflictus per omnia tam providus est? Vers. 35, ibid.*

LUDUS, SPONSIO

Summarium.

1. Ludus quid sit? - 2. Ut ludus sit licitus, quatuor requiruntur conditiones, quae assignantur. - 3. Sponsio quid sit? - 4. Ut sponsio sit licita, quatuor etiam requiruntur conditiones, quae assignantur. - 5. Ludi contractus iure naturae semper est licitus, quando in eo supradictae quatuor conditiones concurrunt. - 6. Iure tamen positivo est prohibitus tam laicis, quam clericis ludus, qui sola fortuna et casu regitur, seu omnis ille qui alearum nomine venit. - 7. Haec prohibitio quantum ad laicos non est in vigore, saltem ubi ludus est moderatus quoad pretium, tempus, modum, verba, et huiusmodi. - 8. An autem, et quomodo sit talis prohibitio in vigore quoad clericos? *Remissive.* - 9. Regulares et Episcopi, propter eorum perfectionem statum, et propter scandalum, possunt prae aliis clericis facilius et gravius peccare in his ludis. - 10. Regulares ludentes lucri gratia pro pecunia, vel re pretio aestimabili, peccant contra votum paupertatis. - 11. Neque praelati possunt ad hoc licentiam concedere. - 12. Honestae autem recreationis causa possunt regulares ludere aliquam parvam et modicam pecuniae quantitatem de licentia superiorum, dummodo non ludant ludis prohibitis, vel a iure, vel a regula, vel constitutionibus seu scandalosis, aut religioso statui indecentibus. - 13. Hinc ludens cum religioso, et lucrans quod religiosus ludere non poterat, sive ratione ludi prohibiti, sive ratione quantitatis non sibi permissae, tenetur restituere ipsi religioso, vel rectius religioni seu conventui, cuius est

filius. - 14. Similiter contra religiosus ludens ultra eam quantitatem quam potest ludere et perdere, non potest lucratum accipere; et si accipiat, tenetur restituere. - 15. Haec procedunt non solum de religiosis ludentibus cum extraneis, sed etiam de ludentibus cum aliis religiosiis monasterii. - 16. Et probabilis victores tenentur ad restitutionem. - 17. Ludere pro re aliqua spirituali, videlicet pro orationibus, aut psalmis, vel precibus dicendis a victo pro victore, non est peccatum nec irreverentia. - 18. An liceat sacerdoti ludere ludo alias licito cum laico hoc pacto, ut si laicus vincat, teneatur sacerdos dicere pro illo missam, rosarium, officium B. M. V. et huiusmodi; si vero vincatur, teneaturolvere sacerdoti unum iulium, unam gallinam, seu aliam huiusmodi rem temporalem? - 19. Filius si alatur in loco distante a parentibus, potest ex alimentis moderate aliquid insumere in ludos honestos. Item illud, quod parcius vivendo, reservat; et tunc si id amittat, non tenetur victor ad eiusdem restitutionem. - 20. Filius degens etiam in domo patris, et a fortiori extra domum ipsius patris, si suo labore et industria acquirat aliquid amplius, quam Pater expendat in eius alimentis, potest de illo moderatam quantitatem ludo exponere; et si illud amittat, non tenetur victor ad eiusdem restitutionem. - 21. Etiam si expresse constaret de positiva voluntate patris, ut filius nihil penitus ludo exponeret. - 22. Filius potest semel, etiam initio anni, ludo exponere omnem illam summam, quae iuxta suam conditionem, seu iuxta assignationem sibi factam a patre, posset licite ludere per totum annum, et si illam totam

¹ Vide Additiones Casinenses, verb. *Matrim.*, ad art. 3.

unico ludo, cum animo non ludendi iterum in toto anno, amiserit, non tenetur victor illam restituere; dummodo sciat non amisisse antea cum aliis illam, vel aliam maiorem summam. - 23. Si autem victor sciat, talem filium cum aliis iam amisisse totam illam summam, tenetur ad restitutionem. - 24. Si vero ipsemet victor successive ludens cum tali filio supra eam summam, scienter lucretur, non tenetur restituere totum lucrum, sed solum excessum supra illam summam quam filius ludere poterat. - 25. Si tamen victor scire non possit, an talis filius totam, vel partem dictae summae iam cum aliis amiserit, necne; tunc retinere potest lucrum usque ad illam summam quam scit ludere potuisse. - 26. Filiusfamilias potest licite exponere ludo licito bona castrensia et quasi castrensia; et si ea amittat, non sunt ei restituenda. - 27. Filiusfamilias regulariter non potest ludo exponere bona adventitia absque patris consensu, et si exponat et perdat, potest pater ea repetere. - 28. In tali autem casu, quo pater illa bona repetat, filius obligatur naturaliter de evictione erga suum victorem. - 29. De iure tamen communi positivo non obligatur civiliter ad illam coactionem. - 30. Filiusfamilias exponens ludo bona paterna, quae, ignorante collusore, alienare non potest, et cum illis lucrans notabilem summam, tenetur illam summam lucratam restituere. - 31. Si autem collusor fuerit conscius quod talia bona essent patris, et non alienabilia a tali filio, tunc talis filius non tenetur ei restituere dictam summam lucratam. - 32. Uxor, inscio et invito marito, regulariter loquendo, non potest exponere ludo bona eiusdem mariti; nec bona dotalia, et communia, et si exponat et amittat, sunt a victore restituenda. - 33. Et si exponendo ludo talia bona, quae, ignorante collusore, alienare non potest, notabilem summam lucretur, tenetur eam restituere: secus autem si collusor fuerit conscius. - 34. Uxor potest similia bona moderate ludo exponere, inconsulto, et etiam irrationabiliter invito marito, in pluribus casibus, qui assignantur. - 35. Uxor potest de iure communi ludis exponere, inconsulto et invito marito, bona sua patrimonialia non data in dotem, et bona paraphernalia. - 36. Ludens volens plus vincere quam possit perdere, peccat, et si plus vincat uno solo depositionis iactu, et cum una sola persona, tenetur illud plus restituere: secus autem si successive diversis iactibus aut lusibus, aut uno solo iactu cum diversis simul exponentibus seu colludentibus. - 37. Ludens cum animo deliberato non solvendi, si perdat, et id collusor ignoret, non potest quidquam lucrari, atque ideo nec retinere quod lucretur. - 38. Secus autem si collusor id sciverit. - 39. Si vero etiam alter colludens similem animum non solvendi habuit, tunc qui vincit potest retinere lucrum. - 40. Ludens bona fide cum fure, et rem furtivam in individuo lucrans, cognita veritate, tenetur ipsam rem restituere domino, et non furi collusori. - 41. Si vero lucretur non ipsam rem furtivam in individuo, sed pretium ipsius rei iam venditae, potest hoc lucrum retinere, si fur sit aliunde adhuc potens restituere; secus vero si, perduto hoc pretio, fur sit impotens ad restituendum. - 42. Ludens pecunia furtiva, aut quomodocunque aliena, si quid lucretur, potest ipsum retinere. - 43. Sic qui, deficiente sibi in ludo pecunia, eam clam a colludente subripit, et eam postea lucretur, et non habeat quid proprium pro facienda debita restitutione talis pecuniae furto subreptae, tenetur restituere lucrum: secus autem si habeat quid proprium unde restituat. - 44. Iniuste per metum gravem, aut violentiam tractus et coactus ad ludendum potest lucrari et retinere lucrum; trahens autem iniuste non potest lucrari, et si lucretur, debet sic iniuste tracto restituere; ad n. 45. - 46. In ludo licitae et permissae sunt aliquae deceptiones seu simulationes, quae assignantur. - 47. Sunt autem in ludo prohibitivae deceptiones et fraudes sequentes: *primo*, si quis designet chartas notis aliquibus occultis, vel quid simile efficiendo ut eas a tergo cognoscat; unde hic tenetur lucrum restituere, et id quod alter lucratus

fuisse, nisi ipse illas fraudes commisisset. - 48. *Secundo*, si quis accuset plura puncta, ac habeat, et hac ratione lucretur, caeteroquin amissurus: unde hic tenetur restituere, nedum lucrum hac fraude reportatum, sed etiam aliud aequivalens, quod ipse certo amisisset, si alter deceptus excedebat in punctis. - 49. *Tertio*, si quis dolose primam manum subripiat in ludo sibi non competentem, sed alteri, et illa dolosa subreptione lucrum acquirat, caeteroquin non acquisiturus: unde hic tenetur restituere, nedum totum lucrum, sed etiam id quod ipse certo esset amissurus, nisi illam manum dolose usurpasset. - 50. *Quarto*, si quis ex collusoribus, data opera, se constituat in loco ubi chartas adversarii videre possit, et de facto videat: unde si hic ex tali visione victoriam reportet, caeteroquin non reportaturus, tenetur lucrum restituere. - 51. *Quinto*, si quis ludens, ex aliquo circumstante secreto admoneatur de statu alterius collusoris facientis, seu urgentis sponsonem: unde hic si ante monitionem decreverat non acceptare, tenetur ad restitutionem, et in eius defectu tenetur ipse secretus monitor; si vero ante talem monitionem anceps erat utrum acceptaret vel non, tenetur restituere solum quoad partem, et non quoad totum, et in eius defectu tenetur ipse secretus monitor. Si autem ante talem monitionem iam absolute, et vere decreverat acceptare, ad nihil tenetur. - 52. *Sexto*, si quis ludens alteri collusori non advertenti minus solvat quam perdidit: unde hic tenetur absolute restituere reliquum quod non solvit, et vere perdidit. - 53. An ludens peccet contra iustitiam, et teneatur ad restitutionem, si non moneat collusorem errantem contra se in numerandis punctis, vel in accipiendo primam manum sibi competentem in ludo, et ideo ipse perdat, et ille lucretur. - 54. An multo magis in arte ludi peritus ludens cum multo minus perito, teneatur ipsi restituere lucrum ab eo reportatum ratione talis suae maioris peritiae? - 55. Lusor qui ludo exponit monetam malam, si habet verum animum sustinendi bonam in casu quo perdat, potest licite retinere quod cum ipsa mala lucretur. - 56. Ludentes ludo legibus prohibito, per se loquendo, secluso scandalo et contemptu, aliove malo accidente nec peccant, nec si lucretur, tenentur lucrum restituere in foro conscientiae ante sententiam iudicis. - 57. Potest tamen victus terrere victorem comminando ei repetitionem lucri, seu pretii soluti in iudicio, et sic pacisci cum ipso extraiudicialiter de aliqua parte reddenda seu restituenda, eo quod iuri suo cedat non repetendo in iudicio. - 58. An si victus solum fide minetur, non habens animum vere repetendi in iudicio, sit tutus in simili transactione? - 59. Qui ludo prohibito lusit credito et perdidit, est in conscientia naturaliter obligatus ad solvendum. - 60. An qui ludit ludo prohibito cum animo utendi hoc beneficio legis, scilicet non solvendi, vel solum repetendi per sententiam iudicis, si perdat, possit licite retinere lucrum in casu quo lucretur? - 61. Quamvis victus antecederet renuntiaverit dicto beneficio legis, potest nihilominus postea adhuc uti tali legis beneficio. - 62. Si tamen renuntiaverit cum iuramento, tunc stare debet tali iuramento. - 63. An in tali casu possit petere relaxationem dicti iuramenti. - 64. An victor possit licite impedire ne a iudice condemnatur ad restitutionem. - 65. Quoad sponsonem eadem proportionaliter concludenda sunt, quae de ludo. - 66. Qui certus est de eventu, vel veritate rei, regulariter loquendo nequit sponsonem inire, et inde lucrum recipere. - 67. Si quis a principio certus videatur de veritate rei quam sustinet, et postea altero pertinaciter contradicente, et spondere volente, incipiat formidare et dubitare, poterit tunc licite spondere et lucrari. - 68. An quando qui habet certitudinem, protestatur se esse certum, nec velle, aut posse spondere, et tamen ille alius contendit, et vult spondere non obstante illa sibi protestata certitudine, ille possit sponsonem acceptare, et lucrum inde recipere, seu receptum licite retinere. - 69. Subnectuntur Addit. ex aliena manu ad n. 83.

- 1 Ludus est contractus quo ludentes inter se paciscuntur ut victori in praemium victoriae cedat quod singuli deposuerunt. *Est in re communis*. Ut ludus sit licitus, quatuor requiruntur conditiones. I. Ut ludens non utatur dolo et fraude. II. Ne alter alterum compellat ad ludum per vim, aut verbis contumeliosis.
- 3 III. Ut ludens disponere possit de re quam ludo exponit. IV. Ut sit aequalis conditio coludentium. Sic doctores *communiter*. Vide alias conditiones in Addit. novis.

- 4 Sponsio est contractus in quo duo de veritate aut eventu alicuius rei certantes, sibi invicem aliquid spondent, ut id eius sit qui veritatem assecutus fuerit. *Est in re communis*.

Ut sponsio sit licita, quatuor requiruntur conditiones. I. Ut fiat super re dubia. II. Ut sit aequalitas in re quae spondetur cum aequali incertitudine. III. Ut dubius sit eventus in utroque. IV. Ut uterque eodem sensu accipiat id de quo certatur. Sic doctores *communiter*.

- 5 Ludi contractus iure naturae semper est licitus, quando in eo supradictae quatuor conditiones concurrunt. *Communis*; et ratio est, quia sicuti est in potestate cuiuscunque rem suam alteri donare absolute, ita etiam in alterum transferre sub quavis conditione, sive ea fortuita sit, sive ex intentione pendeat; imo Layman lib. 3, tr. 4, c. 21, n. 1; Reiffenstuel tr. 8 de Contract., dist. 4, qu. 9; Molina tom. 2, disp. 310, in fine, et alii ex S. Thoma 2-2, qu. 168, art. 2, colligunt quod si ludus debito modo instituatur, sit actus duarum virtutum; scilicet iustitiae et eutrapeliae, et utilis sit ad evitandum otium, et quae inde sequuntur mala.

- 6 Iure tamen positivo est prohibitus tam laicis quam clericis ludus qui sola fortuna et casu regitur, seu omnis ille qui alearum nomine venit. De laicis patet l. *Victum* 1 Cod. de Aleatoribus et alearum lusu, l. *Alearum* ult. Cod. de Religiosis et sumptibus funerum; l. *Praetor* 6 ff. de Aleatoribus, ubi sancitur ludentes esse puniendos; et hoc est statutum ad evitanda gravia mala ex ludis non raro evenientia, ut sunt periuria, blasphemiae, bonorum dilapidationes, familiarum lapsus, rixae, homicidia, et huiusmodi; unde etiam Horatius scripsit:

Nam ludus genuit strepitum, certamen et iram.

De clericis habetur expresse in canon. 41 et 42 Apostolorum, can. *Episcopus* 1, dist. 35, cap. *Clerici officia* 15 de vita et honestat. Clericor., Concil. Trid. sess. 22, cap. 1, de Reformat. Imo non solum legibus ecclesiasticis et canonicis est ludus prohibitus clericis, sed etiam legibus caesareis et civilibus, ut expresse habetur in Authent. *Interdicimus* Cod. de Episc. et clericis. Vide verb. *Clericus*, art. 5, n. 1 et 2, ubi afferuntur omnes praecisi textus.

Hanc tamen prohibitionem quantum ad laicos non esse in vigore, saltem ubi lusus est moderatus quoad pretium, tempus, locum, modum, verba, et huiusmodi, declarat totius orbis praxis recepta, et etiam a valde timoratis frequentata.

An autem et quomodo sit talis prohibitio in vigore quoad clericos. Vide d. verb. *Clericus*, art. 5, a num. 3 ad 9, et verb. *Venatio*, num. 1.

Regulares autem et Episcopi, propter eorum perfectionem statum et propter scandalum, possunt prae aliis clericis facilius et gravius peccare his ludis. Rebullus enim, lib. 12, qu. 2, censet religiosos et Episcopos non posse excusari a veniali, si vel semel ludant, nisi urgeat necessitas excitandi vel recreandi infirmum, et huiusmodi, cui non possit aliter satisfieri; Diana autem part. 7, tr. 9, resol. 4, ex Molina t. 2, disp. 21, num. 6; Dicast., Lugo, disp. 31, n. 12, putat religiosos et Episcopos in ipsis ludis a peccato gravi excusari vix posse. Et Alcozer lib. de Ludo, c. 11, absolute dicit Episcopos et religiosos peccare mortaliter, quando ludis vetitis ludunt, nisi ubi consuetum est, et absque pravo exemplo saecularium, ob levandum aliquem infirmum, vel coniectum in carcerem, et ob solam animi recreationem, quod verum putant Sanchez lib. 1 Concil., c. 8, dub. 28, n. 9; Molina loc. cit.; Lugo loc. cit., n. 12; Bannes, et alii, quia hi ludi multum dedecent statum religiosorum et Episcoporum.

Regulares ludentes lucri gratia pro pecunia, vel re pretio aestimabili, peccant contra votum paupertatis, quia res, quas habeant sibi concessas tantum ad usus necessarios et utiles, expendunt in usus non necessarios nec utiles, et exponunt iacturae illicitae, quod utrumque est contra votum paupertatis religiosae. Sanchez lib. 7 in Decalog., c. 19, n. 76; Medina lib. 1 Summ., cap. 14; Tamburin. de Iur. abbat., t. 2, disp. 21, qu. 12, n. 1; Bonac. de Contract., disp. 2, qu. 3, punct. 1, n. 9; Lezana in Summa qu. regular., tom. 1, c. 6, n. 50, et tom. 4, verb. *Ludus*, n. 10, et alii passim. Neque praelati possunt ad hoc licentiam concedere, quia cum non sint domini, sed tantum prudentes administratores bonorum monasterii seu conventus, sicut non possunt ipsi in proprios usus, nisi necessarios vel utiles, ea expendere, ita neque possunt subditis facultatem concedere, ut in alios quam in praedictos usus expendant, et tanto minus in ludos. Ledesma tom. 2 Summae, tr. 31, c. 1, post 10 conclusionem; Sanchez loc. cit., n. 80; Tambur. loc. cit., n. 8; Saloni. 2-2, tr. de Domin., qu. 5, art. 6, dub. penult.; Molina tom. 2 de Iustit., disp. 250; Lezana loc. cit., verb. *Ludus*, num. 11; Alcozer lib. de Ludo, cap. 39; Petrus a Navarr. lib. 3 de Restit.,

c. 177; Navarrus comment. 2 de Regul., n. 15 et 18; Lessius l. 2 de Iustit. et iur., cap. 4, dub. 5, n. 33, et alii, et signanter sapientissimus P. Rossignolus de Restitutione 11, disquisit. 1, § 8, num. 14, ubi habet sequentia verba digna ut hic ad litteram referantur, ibi: *Nec incongrua ratione haec decernuntur, quandoquidem ea quae habent singuli religiosi, etiam ex facultate superioris, sunt, nemine discrepante, quoad dominium monasterii; superior autem non est bonorum monasterii absolute dominus, sed simplex dispensator et administrator; et quidem ad normam eorum quae praescribunt instituta ordinis et decreta, et sanctiones conciliares et pontificiae; sed administratores simplices et dispensatores non possunt administrare et dispensare, ut ea quae sunt monasterii expendantur extra causas licitas et honestas; caeteroquin patrimonium Christi profunderetur in res illicitas et profanas: hinc absolute arbitror, etiam stante consuetudine, religiosos ludentes ludis vetitis alearum et taxillorum causa lucri graviter peccare, quantumvis hoc praestent superioribus videntibus et non contradicentibus. Quod si haec verificantur, etiam superioribus scientibus, quid erit dum fiunt remotioribus in abditis, ut passim contingit, ipsis omnino ignorantibus? An praesumetur eorum voluntas et concessio? Abominabile adeo hoc vitium est, ut religiosum statum et perfectionem evertat, sanctitatem comminuat, vota disrumpat. Oh! quam gravibus poenis apud supremum Dei tribunal obnoxii erunt, nedum religiosi ludentes, et superiores etiam scientes, et corruptelam hanc non resecantes, quae cedit nedum in animarum perniciem, sed etiam in religionis eversionem? Hactenus doctissimus et zelantissimus dictus P. Rossignolus.*

2 Honestae autem recreationis causa possunt regulares ludere aliquam parvam et modicam pecuniae quantitatem de licentia superiorum, dummodo non ludant ludis prohibitis, vel a iure, vel a regula, vel constitutionibus, seu scandalosis ac religioso statui indecentibus; quia tunc ludus est honestus, et ille usus pecuniae licitus. Lugo tom. 1, disp. 3, n. 144, ubi dicit hanc sententiam esse communem et veram; Maior in 4, dist. 18, qu. 13, in solut. ad 2; Ledesma tom. 2, part. 4, qu. 15, art. 5; Lezana loc. cit., c. 6, n. 50, et verb. *Ludus quoad regulares*, n. 10; Bonacina loc. cit.; Tambur. loc. cit.; Rossignol. loc. cit., n. 21, et Portell. dub. regul., verb. *Ludus*, n. 2, subiungit: *Si vero quaeratur quantam summam, seu quantitatem possit religiosus ludere, qualis quisque ille sit: ego credo illum posse ludere illam quantitatem quam extra ludum licite donare vel alienare potest, iuxta suam regulam et constitutiones; haec enim regula certa est et generalis. Si enim verbi gr. tres*

regales donare potest iuxta suam regulam et constitutiones, vel quid simile minus aut maius, idem etiam poterit alienare ludendo: parum enim interest, si potens donare vel alienare, donet aut alienet gratis, vel per ludum sibi alias licitum. Et idem tenent Navarr. in Manual., cap. 19, n. 12; Azorius tom. 3, lib. 5, cap. 25, qu. 8, dicentes posse regularem extra conventum existentem de licentia sui superioris, ex iis quae sibi mittuntur ad congruam sustentationem, si aliquid modicum sibi subtrahat parce vivendo, illud exponere ludo, honestae recreationis gratia; et sic etiam Sanchez l. 7 in Decal., c. 19, n. 79, referens Valentiam, Lessium, Graffium, Salonium, et alios; et ita etiam Tamburinus de Iure abbat., to. 2, disp. 21, qu. 12, n. 3, et alii. Qui tamen id limitant, nisi talis ludus sit prohibitus, aut indecens religioso, ut est ludus alearum, taxillorum, etc., vel prohibitus per regulam aut constitutiones, quia ludo prohibito nec parvam, nec magnam quantitatem licet religioso ludere, etiam de licentia superioris, cum pro tali ludo non possit illam concedere. Salon. 2-2, tr. de Domin., qu. 5, art. 6, dub. penult.; Molina tom. 2 de Iust., disp. 520; Lezana to. 1 Summ. quaest. regul., cap. 6, n. 50, et supra citati.

Hinc ludens cum religioso, et lucrans quod 13 religiosus ludere non poterat, sive ratione quantitatis non sibi permissae, tenetur restituere ipsi religioso; vel rectius religioni seu conventui, cuius est filius. Ledesma 2 part. Summ., tract. 31, c. 1, post 10 conclusionem; Alcozer. lib. de Ludo, c. 37; Rossign. loc. cit., n. 20; Lezana loc. cit., c. 6, n. 51; Rodriguez Add. summ., tom. 3, c. 228, concl. 10; Rebellus de Oblig. iust., 2 part., l. 12, qu. 5, n. 15; Portell. Dub. regul., verb. *Ludus*, n. 3, et, ipso teste, omnes alii communiter. Et ratio est quia cum religiosus nequeat tali ludo, vel talem quantitatem ludere, nec etiam sic ludens cum illo poterit illam lucrari, adeoque si accipiat, tenetur restituere, et sibi imputare debet, quod non praecaverit abstinendo a ludo cum persona quae incapax erat ad transferendum dominium rei seu pecuniae expositae tali ludo.

Similiter econtra si religiosus ludens ultra 14 eam quantitatem quam potest ludere et perdere ex licentia sui superioris, vel quia non habet talem licentiam, vel quia ludus est illi prohibitus, et contingat tunc lucrari, non potest lucratum accipere, et si accipit, tenetur restituere. Salon. 2-2, post qu. 61, qu. 5, de Dominio, art. 6, dub. penult.; Valent. 2-2, disp. 5, qu. 6, punct. 5; Lezana loc. cit., c. 6, num. 51; Lessius l. 2 de Iust. et iur., c. 26, dub. 5, num. 32; Rossignol., loc. cit., n. 21; Lugo tom. 1 de Iust. et iur., disp. 3, sect. 7, n. 146, ubi dicit hanc esse commu-

nem sententiam doctorum, quos refert et sequitur Sanchez lib. 1 Consil., cap. 19, n. 86, quamvis aliqui apud ipsum Sanch., ibid., n. 85, id negent. Et ratio est quia de ratione ludi est, ut in eo uterque ludens aequalis conditionis sit in periculo amittendi et spe lucrandi; qui enim non potest perdere, non potest lucrari, sicuti qui non potest lucrari, non potest perdere; adeoque cum religiosus non possit tali ludo, sed ultra talem quantitatem perdere, nec poterit ultra illam lucrari.

15 Quae dicta sunt, non solum procedunt de religiosis ludentibus cum extraneis, sed etiam de ludentibus cum aliis religiosis eiusdem ordinis seu monasterii. Unde religiosi inter se ludentes ludis vetitis in magna quantitate, sive exstet consuetudo, seu potius corruptela, sive non exstet, graviter peccant. Rossignol. loc. cit., n. 22; Lezana tom. 4 Summ. quaest. regul., verb. *Ludus quoad regulares*, n. 10, et alii

16 passim; et probabilius victores tenentur ad restitutionem. Rossignol. loc. cit., num. 23, et alii.

17 Ludere pro re aliqua spirituali, videlicet pro orationibus aut psalmis, vel precibus dicendis a victo pro victore, non est peccatum nec irreverentia. Navarr. in Manual., cap. 19, n. 7; Diana part. 7, tract. 9, resol. 1; Sanchez loc. cit., dub. 24, n. 15; Rebellus lib. 12; Salas dub. 23, n. 1; Lugo to. 2, disp. 31, sect. 1, n. 5; Lezana tom. 4 Summ. quaest. regular., verb. *Ludus quoad regulares*, n. 13; Busemb. lib. 3, part. 2, cap. 3, dub. 3, n. 15; Bonac. loc. cit., n. 8; et alii contra Lopez 2 part. Instr. conscient., cap. 34, in fine; Peyrin. tom. 2 de Praelato, qu. 2, cap. 2, § 5, n. 103; Vegam verb. *Ludus*, c. 14, volentes non licere propter irreverentiam qua permiscerentur sacra profanis. At verius nulla in hoc est irreverentia erga res sacras, cum potius sit signum devotionis et pietatis erga illas, Deum et Sanctos; et si quae est irreverentia in eo quod praedicta dicantur sine devotione aut reverentia, id est per accidens, cum possint et debeant devote et reverenter recitari; et talis est usus plurimum piorum, maxime apud religiosos.

18 An autem liceat sacerdoti ludere ludo alias licito cum saeculari seu laico, hoc pacto, ut scilicet si laicus seu saecularis vincat, teneatur sacerdos dicere pro illo Missam, Rosarium, Officium B. M. V., et huiusmodi; si vero vincatur, teneatur solvere sacerdoti unum iulium, unam gallinam, seu aliam huiusmodi rem temporalem? Negant multi, et Lugo loc. cit., n. 5, dicit posse esse periculum Simoniae; sed id non esse Simoniam, nec quid illicitum tenent Rodrig. in Addit. ad Summ., tom. 3, cap. 228, conclus. 9; Portell. loc. cit., n. 4; Lezana loc. cit., num. 13; La Croix lib. 3, part. 2, n. 1096; cum Diana, Francisco Bonaespei et Stephano a S. Paulo, ibi citatis. Nam, ut ibi

dicat, non ideo res spiritualis aestimatur temporali, sed offertur executio rei spiritualis loco temporalis, alioquin tradendae, quae commutatio licita est; si enim sacerdos debeat v. gr. 10 iulios alicui saeculari, licite offert 10 missas pro ipso legendas, ut sic ipsum moveat ad ei remittendos dictos 10 iulios; sic quisvis alius sacerdos offert licite missas alteri laico, ut ab eo recipiat triticum, vinum, pannum et aliam huiusmodi rem temporalem, ut passim fieri videmus.

Filius, si alatur in loco distante a parentibus, potest ex alimentis moderate aliquid insumere in ludos honestos et licitos, v. gr., quinque ex centum. Item illud quod parcius vivendo reservet ex pecunia sibi missa, dummodo ea de causa non plura alimenta petat, et tunc si id amittat, non tenetur victor ad eiusdem restitutionem. *Communis*.

Filius degens etiam in domo patris, et a fortiori extra domum ipsius patris, si suo labore et industria acquirat aliquid amplius quam pater expendat in eius alimentis, potest de illo moderatam quantitatem ludo exponere, et si illam amittat, non tenetur victor ad eiusdem restitutionem; hoc enim fundatur in naturali aequitate et interpretativa et praesumpta rationabiliter voluntate patris consentientis in tali moderato ludo filii. Diana part. 7, tr. 9, res. 5; Rossignol. loc. cit. de Restitutione, 11, disquisit. 1, § 9, num. 16, et alii passim. Imo etiam si expresse constaret de positiva voluntate patris, ut filius nihil penitus ludo exponeret, volunt plurimi quod si filius nihilominus moderatam quantitatem ludo exposuerit et amiserit, nec ipse eius pater possit ipsam repetere, quia ludi moderati et congrui eiusdem filii aetati et qualitati pertinent ad congruum ipsius statum, secundum quem pater tenetur eum alere et ei conferre quae tali statui conveniunt: unde est irrationabiliter invitus, quod filius aliquid moderatum secundum suum statum et qualitatem exponat in ludis ab aliis suae aetatis et conditionis frequentatis. Rossignol. loc. cit., num. 16; Salas tract. de Ludo, dub. 10, n. 1; Ledesma in Summa, tom. 2, tract. 31, cap. 2, conclus. 8; Alcozer. tract. de Ludo, cap. 14, et alii cum Sanchez lib. 1 Consil., c. 8, dub. 7, n. 5; Lugo tom. 2, disp. 31, sect. 2, n. 20.

Filius potest semel etiam initio anni ludo exponere omnem illam summam quae iuxta suam conditionem, seu iuxta assignationem sibi factam a patre, posset licite ludere per totum annum; et si illam totam unico ludo, cum animo non ludendi iterum in toto anno, amiserit, non tenetur victor illam restituere, dummodo sciat non amisisse antea cum aliis illam vel aliam maiorem summam, quia in tali casu filius renuntians recreationi lusus pro reliquo anni tempore, ut semel unico illo ludo

- maiores habere, licite totam illam summam semel unico ludo exponit, et sic victor illam totam summam semel unico ludo licite lucratur, adeoque non tenetur illam restituere. Sanchez lib. 1 Consil., cap. 8, dub. 7, num. 7; Lugo tom. 2, disp. 31, n. 23; Diana part. 7, tract. 9, resol. 10; Rosignol. loc. cit., n. 19, et alii passim. Si autem victor sciat talem filium iam illo anno amisisse cum aliis totam illam summam, tenetur ad restitutionem; quia sicuti filius nequit ultra illam summam licite ludere pro illo anno, ita neque victor ultra illam summam potest ab illo aliud licite lucrari, adeoque si sciens priorem amissionem, adhuc cum ipso ludat et lucretur, tenetur ad restitutionem, quia in tali casu lucratur id quod respectu filii ludentis erat alienum, nec poterat ludo exponere. Sic doctores citati. Si vero ipsemet victor successive ludens cum tali filio supra eam summam scienter lucretur, non tenetur restituere totum lucrum, sed solum excessum supra illam summam quam filius ludere poterat; quia quoad illum solum excessum vitatur contractus seu ludus. Lugo loc. cit., n. 23; Rosignol. loc. cit., n. 21; Sanchez loc. cit., n. 7, cum pluribus aliis ibi citatis contra Alcozer. lib. de Ludo, c. 10, et quosdam alios affirmantes in tali casu restituendum esse totum lucrum, quia dicunt ipsi totus ludi contractus redditur tunc vitiosus. Si tamen victor scire non possit an talis filius totam vel partem dictae summae iam cum aliis amiserit, necne; tunc retinere potest lucrum usque ad illam summam quam scit ludere potuisse; quia melior est conditio possidentis; Lugo loc. cit., n. 22; Sanchez loc. cit., dub. 7, n. 6, cum aliis ibi citatis.
- Filiusfamilias potest licite exponere ludo licito bona castrensia, et quasi castrensia: et si ea amittat, non sunt ei restituenda; filius enim familias, quoad huiusmodi bona est sui iuris, et habet plenum eorum dominium independentem a patre, et sic potest ipse licite exponere ludo, et collusor ea licite lucrari sine onere restitutionis. *Communis*.
- Filiusfamilias regulariter non potest ludo exponere bona adventitia absque patris consensu; et si exponat et perdat, potest pater ea repetere. *Communis*. Et ratio est quia filius familias quod ad dicta bona, nec habet administrationem, nec usumfructum, cum utrumque maneat apud patrem, quoad usque vixerit; adeoque sine consensu patris nequit ea ludo exponere, et si exponens amittat, potest ea pater repetere, cum non sit suo iure ususfructus et administrationis invitus spoliandus.
- In tali autem casu, quo pater illa bona repetat, filius obligatur naturaliter de evictione erga suum victorem, cui rem illam tradiderat. Et ratio est quia filiusfamilias in suis contractibus privata auctoritate initis obligatur natu-

raliter; cum enim fideiussores minorum et filiorum familias pro eorum contractibus obligentur civiliter, leg. fin. ff. de Iureiur., et leg. Marcellus ff. de Fideiussoribus; debent iidem minores et filiifamilias obligari saltem naturaliter; nam deficiente principali obligatione, non potest subsistere accessoria, adeoque ut subsistat accessoria, debet principalis saltem naturaliter obligare; l. Cum lex ff. de Fideiuss. et mandat., et l. Naturaliter ff. de Conduct. indebit. Colligitur etiam ex l. Si pupillus ff. ad Leg. Falcid., ubi dicitur pupillum ex mutuo accepto obligari naturaliter, et ex l. ff. de Novat., ubi dicitur pupillum ex promissione naturaliter obligari. Sic cum pluribus aliis Rosignol. loc. cit., n. 7.

De iure tamen communi positivo non obligatur civiliter ad illam evictionem, arg. Inst. de Auctoritat. tutor., initio, et § Pupillus Inst. de inutil. Stipul., ubi dicitur quod minores et filiifamilias possint valide contrahere in suum commodum, non tamen in suum incommodum, et meliorem suam facere conditionem, deteriore vero non. Sic Rosignolus loc. cit., n. 8, et alii contra Lessium lib. 2 de Iustit. et iur., cap. 26, dub. 5, n. 35; et sic etiam habetur de iure municipali variarum provinciarum et regnorum, et signanter ducatus Mediolani, ubi est expresse statutum eos non posse contrahere, et si contraxerint, eorum contractus non valere et nullimode obligare.

Filiusfamilias exponens ludo bona paterna, quae, ignorante collusore, alienare non potest, et cum illis lucrans notabilem summam, tenetur illam summam lucratam restituere; Sanchez lib. 7 Moral., cap. 18, n. 86; Amicus to. 5 de Iustitia, disp. 28, sect. 3, n. 36; Lopez Instruct. conscient., c. 16, § Porro circa ea; Rosignol. loc. cit., num. 17; Sporer tom. 2, tract. 6, in Complement. 7 praecept. Decal., cap. 6, sect. 6, n. 71, et alii passim. Et ratio est clara, quia de ratione ludi est, ut in eo uterque ludens sit aequalis conditionis in periculo perdendi, et spe lucrandi; talis autem filius init contractum ludi inaequalem, dum vincere et lucrari voluit, sed perdere non potest, cum id quod ludo exposuit non esset suum, sed patris; adeoque ipsam summam lucratam restituere debet. Si autem collusor fuerit conscius quod talia bona essent patris, et non alienabilia a tali filio, tunc talis filius non tenetur ei restituere dictam summam lucratam, quia collusori scienti et volenti nulla facta est iniuria. Ita Sayr., Henriquez, Azor., Bonacina apud Dianam part. 1, tract. 7, resol. 67; Sporer loc. cit., n. 2; Tamburin. lib. 8, tract. 2, cap. 9, § 5, n. 18, disp. 4, dub. 2, n. 12; Navarr. in Manual., c. 19, n. 11; Angelus verb. Ludus, n. 8; Silvester eod. verb., quaest. 17, et alii.

Uxor, inscio et invito marito, regulariter lo-

- quando, non potest exponere ludo bona eiusdem mariti; nec bona dotalia et communia: et si exponat et amittat, sunt a victore restituenda. *Communis*. Uxor enim quoad bona mariti, nec habet dominium, nec usumfructum et administrationem; et quoad bona dotalia, licet habeat dominium directum, non habet tamen usumfructum et administrationem, sicuti nec habet quoad bona communia; adeoque non potest, inscio et invito marito, ea alienare et ludo exponere et consequenter victor tenetur ea restituere, quia revera acceptat rem alienam invito domino. Et si exponendo ludo talia bona quae, ignorante collusore, alienare non potest, notabilem summam lucretur, tenetur eam restituere; secus autem si collusor fuerit conscius quod talia bona essent mariti, et non alienabilia ab uxore, propter rationem adductam de filiofamilias, n. 30 et 31. Sic doctores ibi cit.
- 33 Notanter autem fuit dictum *regulariter loquendo*, quia uxor in pluribus casibus potest similia bona moderate ludo exponere, inconsulto et etiam irrationabiliter invito marito. Potest enim uxor de illis bonis insumere in ludis illam moderatam summam et quantitatem quam in ipsis et aliis honestis recreationibus solent insumere aliae uxores similis conditionis, quoad statum et facultates, ut in simili de filiofamilias fuit dictum supra n. 21, et sic tenent Lugo tom. 1, disp. 16, sect. 4, n. 64; Dicastillas lib. 2 de Iust., tract. 18, disp. 5, dub. 9, n. 19 et seq.; Hurtad. de Iust., disp. 9, difficult. 9; Molina tract. 2 de Iust., disp. 520; Amicus tomo 3 de Iustitia, disp. 28, sect. 4, n. 54; Rosignol. loc. cit., § 10, n. 3, et alii satis communiter; sic etiam potest uxor ludis exponere ea quae sua privata industria et labore acquirit post praestita marito et domui debita et consueta obsequia; item ea quae maritus eidem concedit ut ornatio et comptior procedat, si ipsa restrictius vivendo, aliquid subtrahat. Item a fortiori potest uxor ludis exponere ea quae maritus ipsi concedit, ut pro libito expendat. Molina cit. tract. 2 de Iustit., disp. 250; Azor. part. 3, lib. 5, cap. 26, qu. 10; Villalobos in Summa, tom. 2, tract. 28, diffic. 5, n. 3; Rosignol. loc. cit., n. 3, et alii passim.
- 35 Uxor potest de iure communi ludis exponere, inconsulto et invito marito, bona sua patrimonialia non data in dotem, et bona paraphernalia. *Communis ac certa*. Uxor enim quoad huiusmodi bona habet de iure communi plenum dominium, usumfructum et liberam administrationem independentem a marito, adeoque potest independentem a marito ea ludis exponere sicuti potest pro suo libito de ipsis disponere.
- 36 Ludens volens plus vincere quam possit perdere peccat, et si plus vincat uno solo depo-

sitionis iactu et cum una sola persona tenetur illud plus restituere; secus autem si successive diversis iactibus aut lusibus, aut uno solo iactu cum diversis simul exponentibus seu colludentibus. Si enim v. gr. Paulus non habet seu non potest exponere nisi duos florenos et ludat ac si posset exponere quatuor, sicque primo iactu lucretur quatuor a solo Petro, facit iniuriam et tenetur ei restituere duos, quia est tunc manifesta inaequalitas contractus, si solum possit perdere duos florenos et velit una vice seu uno solum iactu ab uno solo collusore lucrari quatuor. Si autem successive diversis iactibus vel lusibus aut etiam uno solo iactu exponat Paulus cum Petro, et aliis tribus colludentibus, et singuli exponant duos florenos, poterit Paulus suis duobus florenis unico iactu lucrari octo, id est duos a singulis, quia suos duos etiam exposuit quadruplici periculo iacturae apud singulos, adeoque licite potest ludere cum spe etiam ab omnibus quatuor colludentibus lucrandi, et si lucretur, potest retinere. *Communis*, cum Sporer loc. cit., n. 70.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

Si non potest cum eadem persona plusquam duos florenos ludo exponere, quia non potest plus velle vincere, quam perdere possit: quare ratione poterit cum quatuor aut pluribus uno iactu duos illos exponere animo lucrandi non duos, sed octo vel decem? Si primum non potest, nec alterum.

RESPONSIO AUCTORIS.

Sed bona venia theologi iam a me est ibi tradita manifesta ratio, quare non possit in primo casu et possit in secundo; quia in primo casu est manifesta inaequalitas contractus, si Paulus possit solum perdere duos florenos cum solo Petro, et velit unico iactu ab ipso solo collusore Petro lucrari quatuor. Si autem unico iactu exponat Paulus duos florenos cum Petro et aliis tribus vel quatuor colludentibus, et singuli exponant solummodo duos florenos, poterit Paulus suis duobus florenis unico iactu lucrari octo aut decem, id est duos a singulis, quia duos suos etiam exposuit quadruplici aut quintuplici iacturae apud singulos unico iactu, quia in hoc secundo casu adest manifesta aequalitas; quia sicuti illi quatuor aut quinque colludentes cum suis duobus respective expositis florenis possunt singuli singillatim unico iactu lucrari illos duos florenos expositos a Paulo, ita etiam Paulus poterit unico iactu lucrari ab illis singillatim suos duos expositos florenos; sicuti enim possunt singuli singillatim unico iactu vincere duos expositos florenos Pauli, poterit pariter Paulus unico iactu vincere illos similes duos florenos a singulis singillatim expositos. Militat enim inter ipsos omnimoda aequalitas et par ratio, et ubi eadem est ratio,

eadem est etiam legis dispositio; 1. *Ideo* 27 ff. de Legibus, 1. *Illud* 32 ff. ad Legem Aquiliam, et cap. *Inter corporalia* 2 de translat. Episc., tum quia talis inter ipsos intercedit expressus seu tacitus contractus, ut singuli vicissim possint sic perdere aut lucrari et contractus ex conventionem legem accipere dignoscuntur; cap. *Contractus* 85 de reg. Iuris in 6, 1. *Contractus* 23 ff. de diversis reg. Iuris, 1. *Depositum* 1 ff. Deposit., § 6. Nec cuiquam in tali casu fit iniuria quia scienti et consentienti non fit iniuria neque dolus; textu expresso in c. *Scienti* 27 de reg. Iuris in 6, 1. *Nemo videtur* 145 ff. de diversis reg. Iuris, ibi: *Nemo fraudare videtur eos qui sciunt et consentiunt.*

37 Ludens cum animo deliberato non solvendi si perdat, et id collusor ignoret non potest quidquam lucrari, atque ideo nec retinere id quod lucratur, quia contractus est inaequalis, cum alterum fraudulenter decipiat in ratione substantiali ludi, quod si alter sciret nollet cum ipso ludere. *Communis.* Si autem collusor sciverit talem ludentem non habere animum solvendi, et nihilominus luserit, potest lucrari et retinere quia lusor censetur consensisse et remittere; Tambur. lib. 8, tract. 2, cap. 9, § 1, n. 17; Sporer. loc. cit., num. 69; La Croix lib. 3, part. 2, n. 1076, et alii. Si vero etiam

39 alter colludens similem animum non solvendi habuit, tunc qui vincit, potest retinere lucrum, quia decipiendo se mutuo compensat iniuriam. Tamburin., Sporer et La Croix l. c., et alii.

40 Ludens bona fide cum fure, et rem furtivam in individuo lucrans, cognita veritate, tenetur ipsam rem restituere domino, et non furi collusori, quia dominium rei ablatae semper manet apud dominum. *Communis.* Si vero lucretur non ipsam rem furtivam in individuo, sed pretium ipsius rei iam venditae, potest hoc lucrum retinere, si fur sit aliunde adhuc potens restituere, quia fur erat dominus huius pretii; at si, perditio hoc pretio, sit fur impotens ad restituendum, tunc lucrans tenetur illud restituere, quia tunc contractus ludi reipsa fuit nullus. Cum enim illud ipsum pretium necessario fuerit a fure restituendum domino, non potuit illud tanquam quid alienum a fure valide exponi ludo. Tamburin. lib. 8 Decalog., tract. 2, cap. 9, § 1, n. 30; Sporer loc. cit., n. 76; La Croix loc. cit., n. 1078; Bonacina disp. 2 de Restitut., qu. 2, prop. 1, cum aliis ibi citatis contra alios oppositum velut probabile tenentes.

42 Ludens pecunia furtiva aut quomodocunque aliena, si quid lucretur potest ipsum retinere, quia est fructus propriae industriae et artis, ideoque suum; dummodo tamen habeat aliquid proprium quod tradat, si collusor vincat, alioquin contractus esset nullus, cum nihil ludi periculo exponeret quod collusor acquirere posset, ut postulat ratio pro servanda requisita

aequalitate inter colludentes. Lugo loc. cit., n. 13; Sporer. loc. cit., n. 79; Molina, Sanchez cum La Croix loc. cit., n. 1076, contra Trullench., Villalob., Dianam, dicentes lucrum nequidem tunc fieri talis ludentis. Si quis, deficiente sibi in ludo pecunia, eam clam a colludente subripit et eam postea lucretur, si non habeat quid proprium pro facienda debita restitutione talis pecuniae furto subreptae, tenetur restituere lucrum; si autem habet quid proprium, unde restituat, lucrum sibi acquirit et retinere potest aequae, ac si exposuisset ludo pecuniam ab aliquo tertio furto ablatam, cum sit idem casus, sive pecunia sit furto ablata ipsi colludenti, sive alteri. Sanchez et Molina cum Sporer loc. cit., n. 79.

Iniuste per metum gravem, aut violentiam tractus et coactus ad ludum, potest lucrari et retinere lucrum; trahens autem iniuste non potest lucrari, et si lucretur, debet sic iniuste tracto restituere. Sic Lugo tom. 2, disp. 31, n. 28 et 30, ubi pro hac sententia citat S. Thomam, S. Antoninum, Abulensem, Henriquez, Eman., et alios plures quos affert et sequitur Sanchez loc. cit., dub. 11, n. 1 et 3, ubi hanc tradit ut certam et communem. Salas tract. de Ludo, dub. 6, n. 2, cum pluribus ibi relatis; Lessius lib. 2, cap. 26, n. 9, et alii plures contra Victoriam, Lopez, Alcozer, Franciscum Garciam et alios volentes non solum debere restituere lucrum eum, qui iniuste traxit, sed etiam qui iniuste tractus fuit, si ipse lucretur; et contra Molinam disp. 516, Franciscum Garciam de Contractibus, part. 2, cap. 19, et alios dicentes neutrum teneri restituere lucrum, licet trahens cum violentia iniusta peccet contra iustitiam.

At nostram sententiam vocat communem et veriore Lugo loc. cit., n. 28, ibique eam solide et late probat dicens, obligationem restituendi lucrum iniuste tracto seu coacto non oriri in iniuste trahente, seu cogente ex inaequalitate ludi, sed ex iniusta laesione, cum sic trahens et cogens per violentiam iniustam alium ad ludum, inferat ei gravem iniuriam et fiat reus totius damni; quod illi ex tali violentia subsequitur, adeoque debeat eum reddere omnino indemnem, sicuti, ut affert ibi exemplum, si Titius v. g. per metum gravem iniuste cogat Caium ad ei vendendum equum, etiamsi pretium iustum solverit; si tamen Caius ob eam causam coactus sit postea emere alium equum cariori pretio, debet Titius hoc damnum ei resarcire, quod sua causa est passus, non quidem rescindendo contractum, qui mortuo iam fortasse equo, rescindi non potest, sed reddendo eum indemnem a damno, quod ex Titii iniuria seu iniusta coactione est ei subsecutum.

In ludo licitae et permissae sunt aliquae deceptiones seu simulationes, consistentes prae-

cise in artificio ludentis, absque eo quod vitient naturam ludi et iniuste laedant colludentem. *Primo* igitur qui scit se meliorem ludum habere, potest metum simulare et formidinem, ut adversarius audacior factus sponsonem augeat, et ipse eam acceptando maius lucrum reportet; *secundo*, qui scit se meliorem ludum habere, et securus est iam de victoria, potest augere sponsonem, ut quid magis lucretur; *tertio*, qui scit se inferiorem ludum habere, atque ideo esse amissurum, potest simulare habere ludum maiorem et augere sponsonem, ut alter perterritus recuset acceptare sponsonem, et relinquat ipsi quod iam antecederet ad illam sponsonem appositum erat; *quarto*, qui videt adversarium plures chartas accipere quam debeat, potest tacere, ut propter ipsum excessum debeat postea perdere quod appositum est; *quinto*, denique licitae sunt generaliter omnes illae deceptiones et simulationes quae, secundum leges illius ludi quo luditur, communiter permittuntur; in dubio autem standum est iudicio peritorum. Sic communiter doctores.

47 Sunt autem in ludo prohibita deceptiones, et fraudes sequentes. *Primo*, si quis designet chartas notis aliquibus occultis, vel quid simile efficiendo, ut eas a tergo cognoscat; unde hic tenetur lucrum restituere, et id quod alter lucratus fuisset, nisi illas fraudes commisisset. Trullench. in Decalog., to. 2, lib. 7, c. 27, dub. 2, n. 4; Regin. in Praxi, t. 1, lib. 10, c. 29, n. 385; Amicus t. 4 de Iustit., disp. 28, sect. 4, n. 27; Rosignol. loc. cit., n. 4, et alii passim.

48 *Secundo*, si quis accuset plura puncta ac habeat, et hac ratione lucretur, caeteroquin amissurus; unde hic tenetur restituere, nedum lucrum hac fraude reportatum, sed etiam aliud aequivalens, quod ipse certo amisisset, si alter deceptus excedebat in punctis. Diana part. 7, tract. 9, resol. 47; Rosignol. loc. cit., n. 3; Dicastill. de Iust., lib. 2, tract. 18, disp. 5, dub. 3, n. 22; Alcozer tract. de Ludo, cap. 28, dub. 1, et alii passim.

49 *Tertio*, si quis dolose primam manum surripiat in ludo sibi non competentem, sed alteri, et ex illa dolosa subreptione lucrum acquirat, caeteroquin non acquisiturus, unde hic tenetur restituere, nedum totum lucrum, sed etiam id quod ipse certo esset amissurus, nisi illam manum dolose usurpasset. Diana part. 7, tract. 9, resol. 45; Rosignol. loc. cit., n. 9; Dicastill. de Iustit., lib. 2, tract. 18, disp. 5, dub. 3, n. 14, et alii.

50 *Quarto*, si quis ex collusoribus data opera se constituat in loco, ubi chartas adversarii videre possit, et de facto videat; unde si hic ex tali visione victoriam reportet, caeteroquin non reportaturus, tenetur lucrum restituere. Diana part. 7, tract. 6, resol. 50; Sanchez in Opusc. c.,

tom. 1, lib. 1, cap. 8, dub. 12, n. 9, cum aliis ibi citatis; Rosignol. loc. cit., num. 5; Trullench. in Decalog., to. 3, disp. 31, n. 37, et alii.

Quinto, si quis ludens ex aliquo circumstante 51 secreto admoneatur de statu alterius collusoris facientis seu agentis sponsonem: unde hic si ante monitionem decreverat non acceptare, tenetur ad restitutionem, et in eius defectu tenetur ipse secretus monitor; si vero ante talem significationem seu monitionem anceps erat utrum acceptaret, vel non, tenetur restituere solum quoad partem, et non quoad totum, et in eius defectu tenetur ipse secretus monitor. Si autem ante talem significationem iam absolute et vere decreverat acceptare, ad nihil tenetur. Trullench. in Decalog., tom. 2, l. 7, c. 27, dub. 2, n. 4; Dicastill. de Iust., l. 2, tract. 18, disp. 5, dub. 3, n. 31; Molfesius in Summa, tom. 2, tract. 12, cap. 21, n. 58; Rosignol. loc. cit., n. 6; Sayrus in Clavi regia, l. 9, c. 12, num. 23; La Croix lib. 3, p. 2, n. 1805.

Sexto, si quis ludens alteri collusori non ad- 52 ventanti minus solvat quam perdidit; unde hic tenetur absolute restituere reliquum quod non solvit et vere perdidit. Diana p. 7, tr. 9, resol. 53; La Croix loc. cit., n. 1084, et alii communiter.

An autem ludens peccet contra iustitiam et 53 teneatur ad restitutionem, si non moneat collusorem errantem contra se in numerandis punctis, vel in non accipiendo primam manum sibi competentem in ludo, et ideo ipse perdat, et ille lucretur? Affirmant Navarrus, Ludovicus Lopez, et alii apud Sanchez loc. cit., dub. 14; Azorius part. 3, lib. 5, cap. 25, qu. 3; Philarcus de offic. Sacerdot., tom. 2, p. 5, lib. 5, cap. 2; Lessius lib. 2, cap. 26, dub. 3, n. 14; Amicus tom. 5 de Iustitia, disp. 28, sect. 4, n. 30; Marchantius in Quaest. pastor., part. 1, cap. 8, proposit. 10, qu. 1, cas. 5; Molina de Iustitia, tom. 2, tract. 2, disp. 517, in fine; Trullench. in Decalog., tom. 2, lib. 7, disp. 27, dub. 2, n. 5; Rosignol. loc. cit., num. 7; Rebellus lib. 12, qu. 3, et alii addentes, nisi consuetudo in tali loco obtinuerit quod collusores non teneantur monere de huiusmodi errore; negant tamen Sanchez loc. cit., dub. 14; Diana part. 7, tract. 9, resol. 44; La Croix lib. 3, part. 2, n. 1084, et alii, qui dicunt quod licitum est non monere adversarium de tali errore, licet ideo perdat; quia ludens tenetur ipse attendere ad suum negotium, et leges ludorum permittunt errores; cum, ut docet Alcozer tract. de Ludo, cap. 20, dub. 3, quem videtur sequi Lugo loc. cit., n. 36; Hurtadus de Mendoza de Controv. disp. 8, diffic. 7, haec ludi lex sit, ut error proprius noceat erranti, dummodo alter positive non decipiat.

An vero multo magis in arte ludi peritus 54

ludens cum multo minus perito, teneatur ipsi restituere lucrum ab eo reportatum ratione talis suae maioris peritiae? Respondendum est cum distinctione; vel ille multo magis peritus nescit collusorem esse ita imperitum; et tunc potest totum lucrum retinere, quia nulla intercessit deceptio. *Communis*, cum Diana part. 7, tract. 9, resol. 30; La Croix loc. cit., n. 1069. Vel talis multo magis peritus scit collusorem esse multo minus peritum; et hic ab ipso vel ab aliis admonitus de illius longe superiore peritia, vel aliunde eam sciens, nihilominus vult secum ludere; et tunc etiam nihil tenetur restituere, quia hic in tali casu censetur cedere iuri suo, quod habebat ad aequalitatem servandam in ludo. Scienti enim et consentienti non fit iniuria; Sanchez in Opuscul., tom. 1, lib. 1, c. 8, dub. 13, n. 7; Diana part. 7, tract. 9, resol. 31; Dicastill. de Iustit., lib. 2, tract. 18, disp. 5, dub. 1, n. 8 et 12; Faustus in Specul. confessor., disp. 32, qu. 3; Rosignol. loc. cit., § 1, n. 12; La Croix loc. cit., et alii; vel tandem talis scit se esse multo magis peritum, et ideo est moraliter certus se lucraturum, et collusor id nescit, et si sciret non esset lusus, et tunc tenetur restituere, quia in collusoribus debet esse aequalitas spei lucrandi et periculi perdendi; in hoc casu autem ex parte ludentis multo minus periti reipsa spes lucrandi est fere nulla, periculum vero perdendi est prope certum; contra vero ex parte ludentis multo magis periti; adeoque ludus est inaequalis, et consequenter iniustus et restitutioni obnoxius. Sic Lugo loc. cit., n. 44, ubi dicit ita tenere Molinam, Lessium, Rebellum, Medinam, Petrum Lesdesmam, Azorium, Emman., et alios omnes communiter. Sic Rosignolus loc. cit., cum aliis apud ipsum; sic cum aliis Sporer tom. 2, tr. 7, in Complement. 7 praecept. Decalog., cap. 6, sect. 4, n. 67; ubi appellat hanc sententiam communem et veram. La Croix loc. cit., ubi appellat communissimam; quamvis Toletus, Covarr., et alii apud ipsum ibid., doceant etiam in hoc casu ipsum multo magis peritum nihil teneri restituere, et alii cum Diana, apud eundem ibid., dicant ad summum teneri ad partem maiorem vel minorem pro gravitate vel levitate periculi quod subiit.

Lusor, qui ludo exponit monetam malam, si habet verum animum substituendi bonam in casu quo perdat, potest licite retinere quod cum ipsa mala lucratur. Si autem non habet verum animum substituendi bonam in casu quo perdat, nullimode lucrari potest ratione inaequalitatis cum collusore. Diana loc. cit., res. 25; La Croix loc. cit., n. 1077, et alii passim.

Ludentes ludo legibus prohibito per se loquendo, secluso scandalo et contemptu, aliove malo accidentali, nec peccant, nec si lucrentur, tenentur lucrum restituere in foro conscientiae

ante sententiam iudicis; sic Card. de Lugo tom. 2, disp. 31, n. 60, ubi cum plurimis ibi citatis dicit hanc esse communem et veram sententiam. Rosignol. loc. cit., § 8, cum multis ibi citatis; Sporer loc. cit., n. 81, ubi dicit, quod sic docet iam communis doctorum, quos citant et sequuntur Molina disp. 513; Sanchez lib. 1 Consil., cap. 8, dub. 1; Lessius cap. 26, dub. 3; La Croix loc. cit., n. 1086, ubi dicit quod sic communissime tenent Alens, Sotus, Medin., Covarruv., Molina, Trullench., Dicastill., Sanchez, Less., Dian., Tamburin., Lugo, Sporer et alii contra S. Thomam, S. Bonaventuram, Silvestrum et alios dicentes lucrantem ludo per legem adhuc vigentem prohibito, teneri restituere in foro conscientiae. Et ratio nostrae conclusionis est, quia tali ludo ludentes et lucrantes non peccant, nec restituere tenentur de iure naturae, quia ludus hic de se est contractus iustus et licitus, servatis debitis conditionibus. Nec etiam est talis obligatio de iure communi positivo, quia leges humanae eum ludum, et translationem domini non irritant, sed solum praecipiunt restitutionem faciendam victo petenti in iudicio post sententiam iudicis; haec enim sunt praecisa verba l. *Alearum* Cod. de Aleatorib., ibi: *Nulli liceat in publicis vel privatis domibus, vel locis ludere, neque in genere, neque in specie; et si contra factum fuerit, nulla sequatur condemnatio* (scilicet victi ad solvendum); *sed solum reddatur, et competentibus actionibus repetatur ab his qui dederint, vel eorum haeredibus, aut his negligentibus, a patre, aut defensoribus illius civitatis; vel recipiat fiscus, non obstante 50 annorum praescriptione*. Unde inferunt doctores quod victor non teneatur restituere pretium solutum, seu lucrum ipsi victo repetenti illud extraiudicialiter, sed solum si ipse, vel eius haeres repetat in iudicio, et sententia a iudice proferatur, ut clare colligitur ex verbis illis, *et competentibus actionibus repetatur*.

Potest tamen victus terrere victorem com-
minando ei repetitionem lucri seu pretii soluti
in iudicio, et sic pacisci cum ipso extraiudicia-
liter de aliqua parte reddenda seu restituenda,
eo quod iuri cedat non repetendo in iudicio.
Communis, cum citatis doctoribus. Si autem
victus solum fide minetur, non habens animum
vere repetendi in iudicio; Salas dub. 28; Mo-
lina disp. 515; Alloza sect. 1, num. 9; Lugo
loc. cit., n. 72, dicunt non esse tutum, quia
per dolum et fraudem cogeret victorem ad sic
transigendum. Sed Lessius loc. cit.; Tambur.
cit. § 1, n. 10; Sporer loc. cit., n. 81, alique
cum Diana loc. cit., resol. 18, dicunt esse tu-
tum: quod probabile esse fatentur Sanchez,
Castropal., Trullench., Dicastill., et alii, quia
revera habet ius repetendi in iudicio quod pre-
tio aestimabile est; et illi iuri cedit pro restituta

parte cui non cederet, nisi pars restitueretur, adeoque videtur id posse licite facere.

- 59 Qui ludo prohibito lusit credito et perdidit, est in conscientia naturaliter obligatus ad solvendum, quia contractus ille ludi est validus, et legibus humanis non irritatur, adeoque dat ius victori ad lucrum; promissio enim mutua, valida, onerosa et acceptata, debet ius aliquod ex iustitia parere, et per consequens obligationem in promittente. Sic tenent Ioannes Medina et Castro apud Molinam disp. 516; Corduba in Summ., qu. 98; Conradus qu. 196; Franciscus Garcias de Contractibus, part. 2, qu. 19; Azorius part. 3, lib. 5, cap. 24, qu. 7; Sporer loc. cit., n. 83; La Croix loc. cit., n. 1087, et alii. Verumtamen potest victus se tueri exceptione legis alearum, ut etiam in conscientia solvere non teneatur, quia illa lex non tantum est lata in poenam lucrantis tali ludo, sed etiam in favorem victi, ut solvere non teneatur, si petat exceptionem ipsius. Navarrus cap. 20, n. 17; Molina disp. 515; Tolet. lib. 5, c. 27; Lessius cap. 26, dub. 4; Layman cap. 21, n. 3; Lugo loc. cit., n. 70; Adrianus, Aragonius, Covarr., et alii quos affert Salas dub. 26, n. 2, qui n. 4 amplectitur hanc sententiam cum Rebello et Valentia, nempe posse victum non solvere, si petat iudicio ut cassetur promissio. La Croix loc. cit., n. 1087; Sporer loc. cit., n. 83, ubi testatur de communi; et ratio est, quia cui ius dat actionem repetendi iam solum, eidem multo magis dat exceptionem, antequam solvat; textu expresso in l. *Invitus* 156 ff. de regul. iuris, ibi: *Cui damus actionem, eidem et exceptionem competere multo magis quis dixerit*, et cap. *Qui ad agendum* 71 de regul. iuris in 6, ibi: *Qui ad agendum admittitur est ad excipiendum multo magis admittendus*. Ius autem commune dat actionem repetendi iam solum ei qui ludo prohibito perdidit, et iam solvit, c. l. *Alearum* Cod. de Aleatorib., adeoque ei multo magis competit actio ad non solvendum, antequam solvat. Ad quid enim in hoc casu esset solvere id quod statim potest repetere? Frustra enim solvitur quod statim repetendum est; l. *Dolo* 8 ff. de Doli mali exceptione, et cap. *Dolo* 59 de reg. iur. in 6, ibi: *Dolo facit qui petit quod restituere oportet eundem*. Unde cum retinere propriam rem antequam detur, vel ipsam iam datam iterum repetere, reipsa aequivaleant, non erit iniustitia, ut inquiunt Tamburin. loc. cit., n. 11; Sporer loc. cit., n. 83; La Croix loc. cit., n. 1087, et alii, alterum modum commodiorem absque inutili circulo eligere. Hinc l. 3 ff. de Compensatione, dicitur: *Interest nostra potius non solvere, quam solum repetere*.

- 60 An autem qui ludit ludo prohibito cum animo utendi hoc beneficio legis, scilicet non solvendi, vel solum repetendi per sententiam iudicis, si perdat, possit licite retinere lucrum

in casu quo lucretur? Molina, Reginald., Dicastill., Lessius cit. cap. 26, n. 31, dicunt, ipsum teneri restituere id quod lucratur, quia talis decipit adversarium falso significans, se illi cessurum esse si vincat, quam deceptionem, si ille sciret, certe non luderet, deinde non ponit aequalitatem requisitam inter ludentes. Sanchez autem loc. cit., dub. 5, n. 1; Lugo loc. cit., n. 53; Sporer l. c., n. 84; La Croix loc. cit., n. 1088, et alii cum Diana loc. cit., resol. 25, probabilius dicunt ludum esse validum, et dictum ludentem posse licite retinere lucrum, quia intentio adimplendi non est de essentia promissionum vel contractuum, adeoque etiam licet talis non habeat intentionem solvendi pretium, ludus tamen erit validus, et transferet dominium lucri. In reliquo autem utitur suo iure, ex beneficio legis concedentis sibi exceptionem, ne teneatur solvere, vel actionem ad repetendum solum si iam solverit; collusor autem sibi imputet, si ludit tali prohibito ludo qui dat ius suo colludenti vel non solvendi, vel solum repetendi; neque est inter ipsos inaequalitas, quia etiam alteri competit idem beneficium legis, si perdat.

Quamvis victus antecederet renuntiaverit dicto beneficio legis; scilicet non solvendi, vel solum repetendi, potest nihilominus postea adhuc uti tali beneficio legis; quia omnis ludens promittit irrevocabiliter solvere, et tamen lex vult ut, non obstante promissione solvendi, possit adhuc non solvere, vel solum repetere, cum ipse per talem promissionem non possit vim legis enervare; sic tenent Rebell., Salas, Lessius, Diana loc. cit., resol. 26; Lugo loc. cit., n. 65; La Croix loc. cit., n. 1089, et alii. Si tamen renuntiaverit dicto beneficio legis cum iuramento, iurando scilicet se non usurum tali beneficio, tunc stare debet iuramento quo non potest licite non solvere et licite repetere solum. Si enim id sub iuramento promisit, debet observare cum sit omnimode observandum iuramentum promissorium de re licita. Molina disp. 515; La Croix loc. cit., n. 108; Lugo loc. cit., n. 66; Sporer loc. cit., n. 83; Lessius loc. cit., n. 26, et alii quos affert et sequitur Salas dub. 26, n. 7. Dicunt tamen Navarrus, Covarruv., Valentia, Toletus, Vega, Henriquez, Diana, et alii quos refert et sequitur Salas loc. cit., n. 8, posse petere relaxationem iuramenti, et hac obtenta uti dicto beneficio legis; at melius negant Molina, Sotus, Lessius, Rebellus cum Card. de Lugo loc. cit., n. 66; La Croix loc. cit., num. 1089, et alii, quia cum tale iuramentum sit de re licita et de solutione quam absque peccato accipere et retinere potest victor, videtur confirmare contractum, et dare ius ex iustitia, in cuius praeiudicium non potest praelatus relaxationem concedere. * Sed vid. Addit. Casinenses sub verb. *Juramentum*, n. 78 et seq. *

4 An autem victor possit licite impedire ne a iudice condemnetur ad restitutionem? Omnes communiter docent posse id licite facere, si sine vi vel fraude impediatur, v. gr. pure negando se lusisse, donec probetur. Si autem de hoc interrogetur iudicialiter a iudice, quamvis Molina, Sanchez, et alii cum Diana loc. cit., resol. 27, dicant ipsum non teneri fateri se lusisse tali ludo et lucratum fuisse, si probari non possit; tamen si de hoc interrogetur iudicialiter a iudice, Lessius loc. cit., n. 21; Lugo loc. cit., n. 64; La Croix loc. cit., n. 1090, et alii probabilius dicunt teneri fateri, quia lex non est pure poenalis, sed dispositiva, et iudex habet ius ad interrogandum, cum non agatur de punitione, sed de restitutione a lege concessa.

5 Quoad sponsionem quae fuit descripta supra n. 3, adductis ibi, n. 4, conditionibus ad ipsam requisitis, cum sit ludo valde affinis, de ipsa est concludendum proportionaliter, sicut hactenus de ludo fuit conclusum; unde hic solum aliqua specialia de sponsione adducuntur. Qui certus est de eventu, vel veritate rei, regulariter loquendo nequit sponsionem inire et inde lucrum accipere. *Communis*. Et ratio est clara; quia qui certus est de eventu et veritate rei, nullo periculo perdendi se exponit, ut se exponit alter, qui, si id sciret, nollet spondere cum ipso, adeoque defectu aequalitatis inter spondores, est illicita talis sponsio, nec ex ipsa potest aliquod lucrum accipi, et si sit acceptum, debet restitui. Notanter autem dicitur, *regulariter loquendo*, quia si quis a principio certus videatur de veritate rei quam sustinet, et postea altero pertinaciter contradicente, et spondere volente, incipiat formidare et dubitare reflectens contigisse alias, ut deceptus fuerit etiam in iis quae sibi prius certa apparebant; poterit tunc licite spondere et lucrari propter aliquale illud periculum cui in sua existimatione se exposuit. Molina disp. 508, ante fin.; Lugo loc. cit., n. 79, qui testatur de comuni.

8 An autem, quando qui habet certitudinem, protestatur alteri, se esse certum, nec velle aut posse spondere, quia nulli se exponit periculo, et tamen ille alius contendit, et vult spondere, non obstante illa sibi protestata certitudine, an, inquam, ille possit sponsionem acceptare et lucrum inde recipere, seu receptum licite retinere? Affirmant multi, inter quos Navarr. in Manual., cap. 19, n. 18; Diana tom. 3, tr. 4 Miscell., resol. 176; Villalobos in Summa, tom. 2, tract. 28, diffic. 6, n. 2; Busemb. lib. 3, part. 2, cap. 3, dub. 13, n. 4; Ludovicus Lopez, Medina, quos affert et sequitur Sanchez lib. 1 Consil., cap. 8, dub. 13, n. 11; Layman l. 3, tract. 4, cap. 21, num. 4, ubi dicit hanc sententiam esse veram, et alii: quia tunc, dicunt ipsi, nulla est fraus aut iniuria,

cum scienti et volenti non fiat iniuria, et sibi debet alter imputare suam temeritatem. Alii tamen id negant, ut Molina, Alcozer, Franciscus Garcias, Lessius, Bonacina, quos citat et sequitur Lugo loc. cit., n. 81, et alii, quia tunc, dicunt ipsi, non servatur aequalitas quae requiritur ad contractum sponsionis, ut uterque aequale periculum subeat, possitque et vincere et vinci; Filliuccius autem tract. 25, cap. 2, n. 24, secutus a Sporer loc. cit., n. 85, et ab aliis, recte dicit primam sententiam esse satis probabilem, sed secundam esse magis iustam et tutam.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Libet de ludo, tum de sponsione disserere secundum ius civile, quod utinam ubique gentium servaretur.

Ludus vel est *fortunae* vel *virtutis*. Plura 69 autem iure civili contra aleatores sancita sunt, quae tamen ad omnes lusores *fortunae* pertinent, ut tradunt Andr. Sensileb. de Alea veter., et Passus Iust. de Alea seu curanda in pecunia ludendi cupiditate. Huc i. pertinet generalis prohibitio ludi fortunae tam in privatis, quam in publicis domibus; l. fin. Cod. de Aleat. ii. Quod ludo perditum victori petere 72 non liceat; l. 1 et 3 Cod. d. tit. iii. Quod 73 victus et haeres ipsius perditum condicere valeat non solum ab ipso victore, sed et ab eius haeredibus; d. l. 1 Cod. d. tit. iv. Quod si 74 victus pecuniam repetere negligat, id facere queat vel ipsius pater, vel magistratus civitatis, vel tandem fiscus; d. l. 1 Cod. d. tit. v. Quod 75 etiam Episcopis incumbat prospicere ut hoc fiat, et eo nomine praesidium auxilio utantur; l. final. Cod. d. tit. vi. Ut huic repetitioni 76 non nisi 50 annorum praescriptio obstet; l. 3 Cod. d. tit. vii. Ut cautio super aleae usu 77 data sit irrita, et condici possit; l. 1 Cod. d. t. viii. Si quis verberaverit hospitem lusores tollerantem, damnumve ei dederit, nulla huic detur actio; l. 1, in princ., ff. d. tit. ix. Qui 79 alium ad ludendum compulit, in latomias vel vincula publica condemnandus; d. l. 1, in fin., ff. d. t. x. Nec venia digni, qui, licet ab initio 80 ad lusum non coegerint, victi tamen dimittere nolunt; l. 2, in princip., ff. d. tit. xi. Quod 81 etiam adversus parentes illius qui in alea quid lucratur, repetitio danda sit; leg. final., in fin., ff. d. tit. Quod tamen procedere reor, si parentum consensu filii ludo indulgeant; vel filiis 83 certam pecuniam ad ludendum dent.

De pecunia ad ludum, de quo disserimus, 84 *fortunae* credita, an ea repeti possit, nihil speciatim definitum est. Caeterum interest, num ea credita sit a collusore, an a receptatore lusorum, an a tertio. Collusori et receptatori lusorum actionem communiter denegant DD. Vide Pseil consil. 28, num. 6; Marsmann. in

- Miliologia cap. 2, fer. per tot.; Coler. part. 1, dec. 173, num. 9; Berlich. part. 1, dec. 66.
- 86 At quod attinet ad tertium, ei dant actionem Carpzov. l. 6, respons. 96, n. 15; Berlich. part. 1, d. dec. 66, negat vero inter alios Bruneman. ad l. 8, n. 3, ff. pro Emptor. Hactenus de ludo fortunae.
- 87 Ludus *virtutis* permissus est, si honestati non refragetur et sanitatis causa modice adhibeatur. Quorsum spectat locus Ciceronis lib. 1 Officior., § 103, ibi: *Non omnem damus ludendi licentiam, sed eam quae ab honestis actionibus non sit aliena.*
- 88 Videamus nunc quos virtutis ludos permiserint iura nostra. Paulus illos recenset in l. 2, § 1, ff. d. tit. *Si quis*, inquit, *certet hasta, vel pila iacendo, vel currendo, saliendo, luctando, pugnando, quod virtutis causa fiat.* Consule vero Gothofred. ibidem, tum Pancirol., Thesaur. variar. lection., lib. 1, cap. 48, in princip.
- 89 Sed nec omittendum est quinque ludorum species recenseri et permitti a Iustiniano in l. 1 et final. Cod. dict. tit. Confer et Pancirol., Thesaur. variar. lect., lib. 1, c. 47, et Marsmann. in Miliologia c. 2.
- 90 De lottaria, sive olla fortunae, quaeri solet an plus iuris hic subsit quam in ludo fortunae alio? Ollas hasce defendunt plures, modo eae publica auctoritate sint constitutae. Adi Molin. de Iust. et iur., tract. 2, disp. 509, fer. per tot.; Kloch. de Aerar., lib. 2, c. 118, n. 4; Martin. del Rio, lib. 4 Magic. disquisit., cap. 4, qu. 1. Illas vero impugnat Dedekenn. Consil. theol., vol. 2, tit. 8, num. 15; Amesius de
- 92 Casib. conscient., cap. 23. Sed de hac quaestione alibi ex professo disserendum.
- 93 Reliquum est, ut verba faciamus de spon- sione. Hanc vulgo licitam dicunt, ex sententia Martiani in l. 3 ff. d. tit., sed omittunt limites ab eodem. Iurisconsulto adiectos, ut scilicet in aliis casibus, ubi pro *virtute* certatum non
- 94 est, sponsonem facere non liceat. Quinimo ex leg. fin., § *Nec permittimus*, Cod. d. tit., ubi virtutis causa sponsio fit ultra unum solidum, si multum dives sit, exponere prohibitum. Vide Wissenbach. ad tit. hunc ff. de Aleatoribus, § 18.

* NOVA APPENDIX

NOVISS. ADIECT.

Ne lectores non pauca, quae ad hunc articulum pertinent, ab auctore omissa, aliunde petere cogantur, ea hic subiicienda duximus.

- 1 Ut ludus, quatenus pro contractu accipitur, licitus sit, praeter quatuor conditiones ab auctore nostro n. 2 propositas, tres adhuc Antoine, atque theologi vulgo requirunt. Harum prima est, ut serventur omnes conditiones ad

ludum honestum necessariae: quia ludus, ut contractus, continet ac supponit ludum generatim, cui est accessorius.

Ludus vero generatim ex Antoine in tract. 3 de Contractibus, cap. 11, qu. 1, *est iucundum aliquod dictum, vel factum ad animi relaxationem ordinatum.* Eius finis proximus est, ut animus oblectatione relaxetur, fiatque aptior ad applicationem ac intentionem necessariam, eo modo, quo vires corporis per somnum reficiuntur: quies enim animae delectatio, inquit S. Thomas 2-2, qu. 168, art. 2. Hinc ludus tam potest esse honestus, quam dormitio, si cum debitis circumstantiis ob finem honestum exerceatur, pertinetque ad virtutem, quam Aristoteles et S. Thomas eutrapeliam vocant, quae est species temperantiae, per quam homo dirigitur, ac inclinatur ad modum in ludo tenendum.

Ut autem ludus sit licitus, haec ex communi 4 sententia requiruntur: 1°. Ut ludi genus nullo iure sit prohibitum. 2°. Ut non sit occasio peccandi nec scandalum, aut damnum ullum cuiquam pariat. 3°. Ut modus debitus, decorum, et omnes circumstantiae debitae serventur, ita ut congruat personae, tempori et loco, etc., nam, *bonum ex integra causa, malum ex quovis defectu.* Hinc Conc. Senonense prohibet clericis, ne in publico ludant pila, aut aliis ludis, maxime cum laicis, ob indecentiam. 4°. Ut nec saepius, nec diutius ludatur, quam exigit necessitas reficiendi vires animi, et eum expeditiorem reddendi ad debita officia. Necessitas enim est mensura ludi, sicut cibi et potus. *Parum autem de delectatione sufficit ad vitam, quasi pro condimento, sicut parum de sale sufficit in cibo*, ait Aristoteles a S. Thoma quaest. cit., art. 4, relatus. His adde, ut ludus necessarius referatur ad finem honestum; nam homo semper propter finem honestum agere tenetur. Altera conditio est, ut non ludatur principa- 5 liter ob lucrum, quia finis proximus ludi est animi levamen et oblectatio, ut animus vegetior atque aptior fiat ad debita munera propter Deum obeunda. Nec illud praetermittendum, lucrum, quoad lucrum, finem honestum esse non posse. Caeterum qui ludit ex intentione primaria lucrandi, inquit Cuniliati, tr. 10, cap. 11, § 1, n. 111, cum communiori Caetani et Soti non peccat lethaliter, quia revera non desideratur damnum proximi, sed desideratur res proximi, ita ut ad ludentem perveniat modo iusto; et quemadmodum non est lethale desiderare rem etiam pretiosissimam, ita ut sibi perveniat modo iusto, puta aut donatione, aut alio iusto titulo; ita in praesenti. Secus dicendum, si lucrum intentum praevideretur allaturum familiae colludentis grave detrimentum, ut dixi; tunc enim sicut illicitum esset ludum continuare lucrando, ita illicitum quoque est tale lucrum intendere. Si quis au-

tem moderate ludendo intenderet lucrum, non propter ipsum lucrum, sed puta, ut filiae dotem convenientem constituat, etc., tunc nec veniale forte videretur.

6 Tertia conditio est, ut summa, quae ludo exponitur, sit modica secundum cuiusque facultatem et conditionem, et non maior quam opus sit ad excitandum cum oblectatione animum, et impediendum ne ludus langueat.

7 De regularibus ludentibus Cuniliati, tr. 16, cap. 2, § 4, n. 5 et seq., scribit: « Circa ludos alearum, italice *di fortuna*, et praecipue chartarum, quantum dedecet ecclesiasticas personas, et praecipue regulares, declarant sacri canones, ordinumque regulae; et idcirco theologi communiter damnant peccati lethalis religiosos huiusmodi ludis, praecipue frequenter, operam dantes: sufficit afferre duos recentiores perdoctos, nec de severitate doctrinae suspectos. Primus est P. Passerinus to. 2, qu. 187, art. 2: *Ludi chartarum*, ait ipse, *maxime cupiditati et avaritiae deserviunt, eo quod de uno ex illis ad aliud est facilis transitus.... Inde est, quod nedum in religionibus observantibus, sed et in omni religione, praelati huiusmodi pestes et ludos voluptuosos, nulla consuetudine obstante, iuxta sancita in Conc. Tridentino sess. 22, cap. 1, de Reform., extirpare debent; et graviter peccant, si id non faciant, et si huiusmodi ludos permittant; et multo amplius si dent licentiam eis ludendi suis subditis.* (At, dico ego, quid? si forte superior ipse suo exemplo oppositum doceret?) *Manifestum est enim, quod per usum horum ludorum sub praetextu recreationis fratrum, sternitur via ad dissolutionem religionum.* Haec doctor primus. Audi secundum; qui est P. Rotarius to. 1, 2, lib. 3, cap. 1, puncto 12, n. 13 et 14, ubi concedens, quod nos non audemus concedere, nempe licere aliquando regularibus, chartis ludere, deinde sic scribit: *Secus dicendum, si saepe vacarent praedictis ludis; nam tunc difficile excusarentur a mortali (nota bene), etiamsi luderent sine scandalo, ut ex communi doctorum testatur Lezana, verbo Ludus, n. 4. Erit autem ludus frequens, et ludens dicitur consuetudinarius, si semel in hebdomada fiat, iuxta Bordonum resol. 33, n. 3. Claudit demum hoc punctum Giribaldus gravibus verbis, quibus invehitur in religiosos saepe ludentes ludis vetitis alearum et taxillor., causa lucri. Rosignolus item, sive hoc faciant, nescientibus, ut communiter contingit, sive etiam videntibus et non contradicentibus superioribus, (verba ipsius sunt) abominabile hoc vitium est, ut religiosum statum, et perfectionem evertat, sanctitatem comminuat, vota dirumpat. Heu! quam gravibus poenis ad supremum Dei tribunal obnoxii erunt, nedum religiosi ludentes, sed superiores etiam scientes, et corruptelam hanc non resecantes, quae ce-*

dit nedum in animarum perniciem, sed etiam in religionis eversionem! Ex dictis patet, communem sententiam esse, quod etiamsi non obstant decreta, neque sit scandali periculum, neque ingens pecunia ludo exponatur; tamen in religioso consuetudo ludendi nequit a mortali excusari, cum nimis adversetur statui religioso. Ex his inferri debet: primo, ex communi, superiores permittentes introductionem ludi chartarum in suos conventus, graviter peccare, sicuti et introductum extirpare non procurantes. Secundo, dictis ludis religiosos utentes, saltem aliqua frequentia, certo peccare lethaliter. Dixi, saltem aliqua frequentia, ut communem opinionem indicarem: caeterum adopto opinionem semper damnantem ut mortales in religionis huiusmodi ludos; nisi forte parvitas materiae, nempe brevissimi temporis, et magnae raritatis excuset; eo quia et iura ecclesiastica nimis urgeant; et huiusmodi ludi nimis regulari statui adversentur; et regulares obligationes, praecipue studium perfectionis exterminent. Tertio, inferendum, graviter peccare superiores, qui, ubi toleratur abusus peculii, concedunt religiosis ludentibus aliis ludis honestis, et non vetitis, puta tesseredibus, scacchis, pila, etc., ut pecuniam exponant, quamvis intra claustra, quia id dissonat paupertatis voto, et excedit suam auctoritatem, quae nihil potest circa ea quae sunt voti laesiva. Eo vel magis, quod est moraliter impossibile, impedire transitum paulatim de modica summa ad maiorem, et de maiori ad grandem, cum voti iactura semper maiori. Similiter peccare ipsos religiosos, tam sine licentia pecuniam exponentes, quam cum licentia, quae cum sit iniusta et sine honesta causa, quandoquidem discordat a voto et a regularitate, nequit licitum reddere actum. Si opponas: igitur nil pretio aestimabile poterit cum licentia exponi, ad acuendam honestam delectationem ludentium? Respondeo, posse aliquid licite exponi de licentia, puta imagines, cereolos, etc., pecuniam vere non; quia est esca nimis alliciens avaritiae famem, nimisque adversans voto; usus enim aliarum rerum, imaginum, cereolorum, etc., conceditur religiosis quibuslibet; neutiquam usus pecuniae, ob datam rationem. » Et tract. 10 de septimo Decalog. praecepto, cap. 11, § 2, n. 4: *Ludentes ludo aliquin permissio, dominium habere debent eorum quae ludo exponunt, ut patet. Hinc iuxta communem, pupilli absque tutoris; et minores absque curatoris; et religiosi absque superioris licentia, nil exponere possunt, et qui lucratur, tenetur lucrata restituere respective tutoribus, curatoribus, religioni: eo quod lucretur ab his, qui rem suam alienare non possunt,* ait S. Thomas 2-2, qu. 32, a. 7 ad 2.

Huc quoque pertinent, atque ut a regularibus et monialium confessariis etiam atque etiam

considerentur, deprompsimus, quae scribit P. Ubaldus Giraldis Expositionis iuris Pontificii part. 1, sect. 558, pag. 369 seq. Sunt autem huiusmodi: «Hic serio monitos velim quoscunque paupertatis voto, tam simplici quam solemni, et huic potissimum obstrictos, ne cum periculo damnationis aeternae se allucinentur, putantes sibi licitum esse citra sacrilegam dicti voti fractionem, pecuniam, cuius usum habent, cuicunque ludo exponere, et praesertim vulgo *del lotto*, ea falsa innixi ratione, quod id ludi genus, iam prohibitum a Benedicto XIII die 12 Augusti 1727, etiam sub poena excommunicationis, Papae reservatae, permissum deinde fuerit a Clemente XII, in eius Motu proprio 9 Decembris 1731 incipien. *Tra le molte angustie*, impresso in typographia Camerali: in hoc enim expresse excluduntur quicunque paupertatis voto obstricti sint, ibi: *Perciò ci contentiamo, che nel nuovo Lotto, da noi, come sopra permesso* (Romae tamen, et tota Ecclesiastica ditione duntaxat), *possa qualunque persona dell' uno e l' altro sesso, non comprese però quelle, che venissero impedite dal vincolo de' voti di povertà*. Quae ultima verba repetita etiam leguntur in edictis de mandato eiusdem Pontificis, publicatis ab eminentissimo Urbis vicario, et a generali thesaurario, sub die 12 dictorum mensis et anni, in eadem typographia impressis. Nec existiment se tutos in foro conscientiae, si id faciant cum licentia suorum superiorum, si forte hodie, et cum hac faciant; quandoquidem omnia iura proclamant, his omnino interdictum esse, concedere propriis subditis facultatem quidquam erogandi in usus profanos, et contra ipsorum statum, sed in necessarios duntaxat, licitos et honestos. Hinc (ita, hoc certo et incontrovertibili firmato principio, inter alios DD. communiter infert Bartholomaeus a S. Fausto Congregat. Fuliensis, ordinis Cisterciensis, in Thesaurio Religiosorum, lib. 8 de Voto paupertatis, qu. 94: *Praelatus non potest facere facultatem huiusmodi religioso, v. g. ut expendat pecuniam in ludos, luxus et similia: et quamvis praelatus praedictam licentiam concedat, non ideo subditus excusatur a mortali, et a nota proprietatis, si in materia gravi causatur*. Et ratio est quia hoc non est dispensare, vel rectam licentiam dare, sed dissipare, quia dispensatio est discreta pensatio, necessitate vel utilitate suadente; at in pecunia ad libitum religiosi expendenda, nunquam est salutifera dispensatio: neque itidem sibi suadeant, tam superiores in concedendo licentiam, quam subditi in ea utendo, se mortalis peccati reatui non esse obnoxios, si exponant praefato ludo, sicut et caeteris, parvam aliquam summam, ratione parvitatatis materiae; cum enim non semel, sed pluries intra annum, et hic in Urbe decem et octo vicibus hanc praetensam parvam sum-

mam exponere soleant, et sic continuando quolibet anno, non video quomodo dici possit parvitas materiae; eo pari modo, quo dici nequit, eum excusari a peccato mortali ratione parvitatatis materiae, a quo per pauca moraliter continuata furta ablata est magna summa totalis, iuxta propositionem 38 in ordine, inter alias proscriptas ab Innocentio XI, 2 Martii 1679. Neque tandem ad excusandas excusationes in peccatis, subsidium sibi ita tuto aucupari se posse credant a vivae vocis oraculo, quod prolatum fuisse dictitant a laudato Clemente post publicationem relati *Motus proprii*, licere scilicet paupertatis vinculo obstrictis parvam aliquam pecuniae summam praedicto ludo exponere, non obstante prohibitione, in eodem Motu proprio expressa, cum de eo nullo modo constet. Et quamvis ex attestatione aliquorum fide dignorum, ut dictitatur, constaret, praesumi nequit, tantum Pontificem ita zelotypum ad sartam tectam fidelium pietatem servandam, voluisse dicto vinculo obstrictis aperire viam proprietatis, ipsis indulgendo, non ut raro, sed ut toties quoties quolibet anno exponere possent praedicto ludo parvam aliquam summam, quae integraret, ut dixi, magnam summam totalem contra votum paupertatis. Unde de hoc asserto vivae vocis oraculo dicendum est, verum fuisse commentum, ab aliquibus excogitatum ad propriae indulgendum cupiditati, palliandumque proprietatis vitium. Si qui vero citra lethalem culpam se tuto id, non semel, sed pluries in anno, facere posse credant, aut vi huius praesumpti oraculi, aut alterius tituli, puta ad subveniendum, vel suae, vel loci pii, vel alienae paupertati, ipsi viderint, cum non meum sit de iis iudicium ferre. Audias tamen quid de iisdem sentiat S. Antoninus part. 11, tit. 1, cap. 23, § 3: *Sed et religiosi, si quae habent ad usum, vel per administrationem, illa tamen donare, vel alienare non possunt licite, ut in LUDIS*. Est hic notandum, quod quamvis Clemens derogaverit constitutioni Benedicti quoad excommunicationem inflictam iis qui praedicto ludo vacarent, hanc tamen firmam remanere declaravit contra illos, qui in ludendo uterentur pravis artibus et detestabilibus, ac damnatis superstitionibus, ut dicam infra ad titulum de Sortilegiis, ad cap. 2 *In tabulis*, nempe pag. 687, ubi haec ex motu proprio Clementis XII, refert: *Quanto poi alla pena della scomunica, vogliamo parimente, che resti ferma solamente contro quelli, che tratti da una folle speranza di vincere per mezzi riprovati ed illeciti, useranno nel giocare arti prave, o si serviranno di detestabili e dannate superstizioni; quale deve credersi essere stata ancora l'unica e principale mira del prenominato nostro Predecessore nell' imporla.* De hoc porro ludo qui plura cupit, legat Hieronymi Ercoli I. C. Romani Dissertationem *Del giuoco*

del lotto, che sia degno di essere da per tutto proibito: Romae 1728. Confer Andreae Hieronymi Andreucci opusculum inscriptum: *L'osservanza divinatoria de' sogni fatta scorgere inutile, colpevole e pericolosa*: in Roma 1742. Inter alios praecipue legendus Anonymi liber, cui titulus *Trattato de' giuochi permessi o proibiti ai Christiani*: Roma 1768, per il Barbiel-

lini alla Minerva. Meminerint quoque omnes decreto 15 Iulii 1732, proscriptum fuisse libellum, qui inscribitur: *Liste dell'arti di tutte l'Estrazioni ridotte per ordine di alfabeto*; ut constat ex Indice librorum prohibitorum Benedicti XIV Pont. Max. auctoritate publicato pag. 160 *.

LUNATICUS, ET FURIOSUS

Vide verb. IRREGULARITAS, art. 2, num. 12.

LUXURIA

Summarium.

1. Luxuria quid sit. - 2. Luxuriae species sunt septem: scilicet fornicatio, adulterium, incestus, stuprum, raptus, sacrilegium, et peccatum contra naturam, quod subdividitur in mollietatem, inordinatum concubitus, sodomiam et bestialitatem; quibus accedit impudicitia. - 3. Fornicatio quid sit. - 4. Fornicatio est peccatum mortale. - 5. Fornicatio est intrinsece mala. - 6. Fornicatio alia dicitur vaga more pecudum, modo cum hac, vel hoc, modo cum illa, vel illo; alia determinata cum una certa et determinata persona, et dicitur concubitus. - 7. Concubitus quid sit. - 8. Fornicatio cum persona infideli an sit simplex fornicatio, vel addat novam malitiam specie distinctam, et in confessione necessario aperiendam? - 9. Fornicatio cum sponsa, vel sponso alterius de futuro, an addat novam malitiam iniustitiae distinctam et in confessione necessario aperiendam? - 10. Qui copulam habuit cum soluta, non sufficit, si dicat in confessione, *Commisi grave peccatum contra castitatem cum soluta*, sed debet explicare copulam. - 11. Adulterium quid sit? et omnia, quae ipsum concernunt, remissive. - 12. Incestus quid sit? - 13. Non solum concubitus, sed etiam tactus, amplexus, oscula etc., participant rationem incestus, si fiant inter personas consanguineas, aut affines. - 14. Ad hoc ut incestus sit casus reservatus, nisi aliud ab Episcopo exprimatur, requiruntur tres conditiones, quae assignantur. - 15. Incestus est peccatum mortale gravissimum duplicis malitiae, scilicet contra castitatem, et contra virtutem pietatis personis coniunctis debitae. - 16. An incestus inter diversos consanguinitatis vel affinitatis gradus commissi distinguantur specie? - 17. Incestus iuxta gradus suos sunt necessario in confessione exprimendi. - 18. Incestuosus volens post copulam incestuosam contrahere in gradu prohibito, debet pro dispensatione recurrere ad sacr. Poenitentiarium, si tam culpa, quam gradus sint occulti. - 19. Si tamen gradus est publicus, copula vero est occulta, debet prius petere a Dataria dispensationem gradus, et postea a sacr. Poenitentiarium dispensationem impedimenti orti ex copula incestuosa occulta. - 20. Incestuosus an, et quando do possit, et debeat, vel non, petere, et reddere, vel offerre debitum? remissive. - 21. Stuprum quid sit. - 22. Stuprum non est copula in quam consentit virgo. - 23. Quandocumque virgo censeatur ita violenter deflorari, ut eius defloratio dicatur stuprum stricte et proprie sumptum? - 24. Concubitus etiam violentus corruptae non est stuprum. - 25. Stuprum est gravissimum et speciale peccatum ob gravissimam iniuriam, quam stuprator infert puellae virgini et eius parentibus. - 26. Stuprator tenetur in foro conscientiae aut virginem stupratam ducere in uxorem, aut illam honeste dotare. - 27. Si tamen puella ob illatum stuprum nullum aliud damnum passa fuit, stuprator ad nullam obligatur restitutionem

seu dotationem ante iudicis sententiam. - 28. Raptus quid sit? et omnia quae ipsum et raptoem concernunt. Remissive. - 29. Sacrilegium carnale et personale quid sit? - 30. Sacrilegium est peccatum gravissimum et speciale contra virtutem religionis. - 31. Qui simul est sacerdos et religiosus non committit duplex sacrilegium violando castitatem. - 32. Si ambae personae, quae peccant, sunt sacrae, est duplex sacrilegium in confessione exprimendum. - 33. Peccatum contra naturam quid sit? - 34. Peccatum contra naturam subdividitur in mollietatem, inordinatum concubitus, sodomiam et bestialitatem. - 35. Mollietates seu pollutio quid sit? - 36. Mollietates seu pollutio ab Apostolo vocatur alio nomine *immunditia*, et est peccatum mortale contra naturam. - 37. Mollietates est intrinsece mala, adeo ut etiam seclusa prohibitione divina, adhuc foret mala; et sic nunquam, neque practextu tuendae sanitatis, vel vitandae alias certae mortis, licitum est intendere, et directe procurare mollietatem seu pollutionem. - 38. Desiderare efficaciter, ut eveniat naturaliter pollutio, vel de ipsa iam secuta gaudere ob delectationem, est omnino illicitum. - 39. Non est tamen illicitum desiderare ineffaciter, ut pollutio mere naturalis et omnino involuntaria in somno eveniat, vel de ea naturaliter et involuntarie secuta gaudere ob aliquem finem bonum. - 40. Pollutio in somnis involuntarie secuta, non est peccatum. - 41. Potest tamen pollutio in somnis esse peccatum, si oriatur ex causa praeterita illicita aut otiosa, proxime ordinata ad venerem. - 42. Si autem pollutio oriatur ex causa tantum remota, et per accidens ad ipsam concurrans, non est peccatum mortale. - 43. Pollutionem omnino involuntariam, sponte sua naturaliter evenientem, aut in somnis iam coeptam non impediens nec reprimens, non peccat. - 44. Facturus aliquam actionem necessariam, seu licitam et honestam, et praevidens inde naturaliter secuturam pollutionem, nullo tamen modo a se volitam et intentam, non tenetur abstinere a tali actione, dummodo absit periculum consensus in delectationem. - 45. Polluens se cum imaginatione seu desiderio peccandi cum persona soluta, coniugata, voto castitatis obstricta, consanguinea vel affine, debet in confessione circumstantiam personae exprimere. - 46. Inordinatus concubitus quid sit? - 47. Coniuges gravissime peccant contra naturam, si voluntarie concubant modo tali, quo certo impediatur generatio. - 48. Sic mortaliter peccant si se retrahant in actu seminationis, ne proles concipiat. - 49. Coniuges, qui in copula vas naturale servantes, variant situm, et modum coeundi ordinarium, si id faciant sine seminis perdendi periculo, et ex aliqua iusta causa tunc excusantur a peccato; si vero id faciant sine iusta causa, ordinarie peccant, saltem venialiter. Et si id faciant cum seminis perdendi periculo, peccant graviter. - 50. Sodomia unde dicta? - 51. Sodomia quid sit? - 52. Sodomia est duplex, una per-

fecta, altera imperfecta, et quae sit utraque? - 53. Sodomia perfecta differt specie ab imperfecta, et ideo est in confessione specificanda. - 54. Sodomia perfecta committitur inter masculos, sive coeant inter se in vase praepostero, sive in ore; et inter feminas committitur, sive utantur vase anteriori, sive posteriori. - 55. Ut sodomia sit casus reservatus, requiritur, quod actus sit completus cum effusione seminis intra vas. - 56. Sodomia, sive perfecta sive imperfecta, ultra primam malitiam, habet aliam specie distinctam in confessione explicandam iuxta statum personarum copulatarum. - 57. Probabilius in confessione debet exprimi, an quis fuerit agens vel patiens? - 58. Complexus duorum masculorum se carnaliter per modum copulae commiscendum cum affectu ad eundem masculinum sexum; sicuti et complexus duarum feminarum similiter se carnaliter commiscendum, cum affectu ad eundem femininum sexum cum effusione seminis, licet ipsum semen in nullo vase emittatur, sed in membris effluat, reducit ad sodomiam, estque haec circumstantia in confessione explicanda. - 59. Non reduceretur tamen ad peccatum sodomiae, si mas se pollueret inter coxendices, brachia, seu alias partes feminae extra quodlibet vas. - 60. Rei huius nefandi et horrendi criminis sodomiae puniuntur tum iure civili, tum canonico gravissimis poenis, quae assignantur. - 61. Dictas poenas non incurrit, qui mulierem cognoscit sodomitice. - 62. Nec dictae poenae aliquem ligant ante iudicis sententiam criminis declaratoriam. - 63. Hic in detestationem tanti criminis esse sciendum, quod sodomitae omnes mortui fuerunt in illa nocte, qua Iesus Christus natus est. - 64. Bestialitas quid sit. - 65. In confitendo peccato bestialitatis, non est opus dicere cum qua specie animalis sit commissa. - 66. Explicari tamen debet, an sit facta cum bestia mare vel femella, et in vase naturali aut in praepostero? - 67. Ad speciem bestialitatis reducit coitus viri aut feminae cum daemone succubo vel incubo. - 68. In coitu viri aut mulieris cum daemone, triplex ordinarie concurrit peccatum specie distinctum in confessione exprimendum, quod assignatur. - 69. Bestialitas est omnium peccatorum contra naturam gravissimum, et punitur gravissimis poenis, quae assignantur. - 70. Mollities, sodomia et bestialitas habent malitias specie distinctas. - 71. Impudicitia quid sit. - 72. Oscula, tactus et amplexus impudici ob delectationem sensualem veneream inter personas solutas, sunt peccata mortalia. - 73. Oscula, tactus et amplexus, si fiant secundum morem patriae, causa urbanitatis, amicitiae, fovendae pacis, benevolentiae, debiti obsequii et huiusmodi, per se loquendo, excusantur a peccato, et licent. - 74. Tactus et oscula facta in partibus impudicis et verendis a personis solutis sunt peccata mortalia. - 75. Imo tactus et oscula impudica verendorum sunt peccata mortalia etiam in illis, qui propter defectum aetatis aut alia de causa seminare non possunt. - 76. Osculari pueros ex affectu tenerae infantilis aetatis, item eos complecti, tangere captando delectationem sensibilem ex mollitie carnis tenerae, per se loquendo, secluso consensu aut complacentia turpi, vel nullum est peccatum, vel tantum veniale. - 77. Ancillae teneros pueros vestientes, etsi motus sensualis exsurgat, secluso consensu aut complacentia turpi, aut non peccant, si ita officium exigat, aut solum peccant venialiter, si leviter et ex curiositate

faciant; si tamen id facerent cum mora, ordinarie peccarent mortaliter. - 78. Aspicere animalia coeuntia ex curiositate vel levitate tantum, seclusa voluntaria concupiscentia libidinosa, est peccatum tantum veniale. - 79. Insuper eadem animalia, minora praesertim, ut catellos, catos et huiusmodi, molliter tractare, demulcere, etiam eorum pudenda contrectare, ex sola curiositate vel levitate sine ulla impura delectatione, ordinarie est tantum peccatum veniale. - 80. Esset tamen mortale ita bruti alicuius pudenda fricare, ut semen expelleret curiositate illud videndi, et ob delectationem sensibilem. - 81. Personae eiusdem sexus, simul nudaee existentes in balneo, in habitaculo seu alibi, et se invicem ex curiositate aspicientes, seu ex levitate aut ioco tangentes etiam in partibus verendis cum motu sensualitatis, secluso libidinoso consensu et complacentia turpi, non peccant graviter. - 82. Peccant autem ordinarie graviter sic aspicientes, vel tangentes personas diversi sexus, aut concubitus humanos, etiam secluso affectu venereo. - 83. Scipsum vero aspicere seu tangere ex curiositate vel levitate, seclusa intentione et complacentia turpi, ordinarie est solum veniale peccatum. - 84. Persona soluta permittens se tangi, osculari et huiusmodi ab alia, quando peccet graviter vel non? *remissive*. - 85. Obscoena legere, inhonesta canere, turpia loqui, impudicos gestus facere, turpes comoedias spectare, litteras amatorias et lascivas scribere et recipere, talia audire et similia facere, si haec fiant cum intentione et complacentia turpi, vel cum periculo ruinae spiritualis sui vel aliorum, sunt peccata mortalia; si autem fiant ex curiositate vel levitate tantum, seu ex vano solatio sine dicto periculo, sunt solum peccata venialia. - 86. Libros, cationes seu tractatus obscoenos componentes vel divulgentes, comoedias turpes exhibentes seu repraesentantes, picturas ad libidinem incitantes facientes seu publico exponentes, et huiusmodi, peccant mortaliter. - 87. Choreae de se non sunt malae, nec actus libidinis, sed communis laetitiae; dummodo tamen fiant locis et temporibus non prohibitis, et modis licitis. - 88. Omnes tactus, oscula, amplexus, turpiloquia, aspectus lascivi et huiusmodi, quae fiunt inter coniuges sine ordine ad copulam, si fiant cum periculo pollutionis in uno vel altero, vel pertineant ad Sodomiam quendam inchoatam, sunt peccata mortalia, alias non sunt nisi venialia. - 89. Quando autem coniuges graviter peccent, vel non, circa delectationem morosam de actu coniugii? *remissive*. - 90. Omnes tactus, oscula, amplexus, turpiloquia, aspectus lascivi et huiusmodi, quae fiunt inter sponsores cum delectatione sensibili venerea morosa et directe voluntaria, sunt peccata mortalia; alias non sunt nisi venialia; et si pudice fiant ex recto fine secundum consuetudinem patriae, sunt licita. - 91. Quando autem sponsi graviter peccent, vel non, circa delectationem morosam de copula futura et de dictis tactibus, osculis, amplexibus, etc.? *remissive*. - 92. Viduae quando peccent, vel non circa delectationem morosam de copula praeterita? *remissive*. - 93. Quando feminae graviter peccent, vel non, in ornamentis et similibus provocantibus ad lasciviam? *remissive*. - 94. Quando sint peccata gravia cogitationes impurae et delectationes morosae, quae ex hactenus recensitis oriri solent? *remissive*. - 95. In delectatione venerea deliberata, seu in re vel materia luxuriae in se directe et deliberate volitae, non datur parvitas materiae excusans a mortali.

- 1 Luxuria est inordinatus appetitus, vel usus venereorum. *Est in re communis*.
- 2 Luxuriae species sunt septem; scilicet fornicatio, adulterium, incestus, stuprum, raptus, sacrilegium et peccatum contra naturam; quorum ultimum subdividitur in mollitiem, inordinatum concubitum, sodomiam et bestialitatem, quibus accedit impudicitia. Ita doctores

communiter, paucis exceptis qui omittunt sacrilegium scilicet carnale et personale.

Fornicatio est naturalis concubitus illicitus 3 soluti cum soluta. *Est in re communis*. Fornicatio est peccatum mortale; est de fide et oppositum est haeresis damnata in Clementina incip. *Ad nostrum* 3 de Haereticis. Apostolus enim ad Ephesios v expresse dicit: *Omnis*

fornicator aut immundus... non habet haereditatem in regno Christi et Dei; et ad Galatas v dicit: Manifesta sunt opera carnis, quae sunt fornicatio, immunditia et impudicitia, luxuria, etc., et his similia, quae praedico vobis, sicut praedixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur; et in Apocal., cap. xxi, sic habetur: Fornicatoribus... pars erit in stagno ardenti, igne et sulphure, quod est mors secunda.

5 Fornicatio est intrinsece mala, de iure naturae graviter prohibita. Natura enim abhorret a fornicario concubitu, tanquam fini generationis, bono prolis, imo et bono communi opposito; unde merito Innocentius XI, die 2 Martii 1679, inter alias damnavit sequentem propositionem 48 in ordine: *Tam clarum videtur, fornicationem secundum se nullam involvere malitiam, et solum esse malam, quia interdicta, ut contrarium omnino rationi dissonum videatur.*

6 Fornicatio alia dicitur vaga more pecudum, modo cum hac vel hoc, modo cum illa vel illo. Alia determinata cum una certa et determinata persona, et dicitur concubinitus. Qui concubinitus est fornicatio continuata cum eadem certa et determinata persona, ita ut supra fornicationem addat statum et perseverantiam, sive interim quis, vel quae personam fornicariam domi habeat, sive ex consuetudine illam conveniat; et hic concubinitus est tam grave et periculosum peccatum, ut concubiniarius absolvi non possit, nisi certe promittat concubinam quamprimum dimittere, et si secundo reversa concubina sine iusta causa nondum eiecta, est ei absolutio deneganda, quia concubiniarius non solum peccat fornicando, sed etiam in continuo saltem virtuali proposito peccandi perseverat, quandiu concubinam voluntarie detinet; hinc Alexander VII die 28 Martii 1666 iustissime damnavit sequ. propositionem 41 in ordine: *Non est obligandus concubiniarius ad eiiciendam concubinam, si haec nimis utilis esset ad oblectamentum concubiniarii, vulgo regalo, dum deficiente illa nimis aegre ageret, et aliae epulae taedio magno concubinarium afficerent et alia famula nimis difficile inveniretur.*

8 An fornicatio cum persona infideli v. gr. Iudaea vel Turcissa, sit simplex fornicatio, vel addat novam malitiam specie distinctam, et in confessione necessario aperiendam? Affirmant Navarrus, Lugo, et cum nonnullis aliis Sanchez lib. 7 de Matrimonio, disp. 5, volentes, quod sicuti Ecclesia speciali ratione prohibet matrimonium fidelis cum infideli ob motivum religionis, cum talia coniugia sint damnosa coniugi fideli, et bonae educationi prolis: ita propter idem motivum censeatur speciali ratione prohibitus fornicarius concubitus fidelis cum infideli. Negant e contra Azorius part. 3, lib. 3,

c. 29; Diana, Tamburinus, Filliucius, Mastrius, Reiffenstuel Theol. moral. tract. de Praeceptis Decalogi, dist. 4, qu. 2, n. 15; Felix Potestas tom. 1, part. 1, n. 2142, et alii, quia nullo iure probatur malitiam illam esse specie distinctam, quamvis revera sit gravior, et ideo reservari soleat et puniri; nec id probat assumpta paritas de prohibitione matrimonii, quia in matrimonio habetur longe maior coniunctio, et inde maius periculum subversionis coniugis et prolis, quam in simplici accessu fornicario, ut de se patet, adeoque, etc. * Primae ex his opinionibus magis adhaerere videtur Antoine in tract. de Peccatis, art. 5, qu. 2, § *Item fornicatio fidelis*. Et sane copula fidelis cum infideli in religionis dedecus vergit *.

An fornicatio cum sponsa, vel sponso alterius de futuro addat novam malitiam iniustitiae distinctam, et in confessione necessario aperiendam? Negant aliqui cum Mastrio, Theolog. moral., disp. 11, n. 119; Reiffenstuel loc. cit., n. 14. At probabilius affirmant alii cum Henno, tom. 1, disp. 6, qu. 1, conclus. 1; Busemb., lib. 3, part. 1, cap. 2, dub. 2, n. 1, ubi citat Sanchez, Rodriguez, Filliucium, quia sponsus et sponsa post sponsalia non sunt amplius personae plene solutae et liberae: quamvis enim in mutua corpora non habeant ius in re, habent tamen ius ad rem, et ideo alteruter concedens alteri usum sui corporis, specialem iniuriam facit comparti, quia, ultra fornicationem, committit aliquam iniustitiam reducibilem ad adulterium, tanquam imperfectum ad perfectum sui generis; unde est circumstantia in confessione necessario exprimenda.

Qui copulam habuit cum soluta, non sufficit si dicat in confessione, *commisi grave peccatum contra castitatem cum soluta*, sed debet explicare copulam, quia, ipsa reticita, non explicat peccatum quod fecit; cum etiam soli tactus impudici, seu oscula ob delectationem carnalem habita cum soluta, sint gravia peccata contra castitatem; unde merito Alexander VII die 24 Septembris 1665 inter alias damnavit sequentem propositionem 25 in ordine: *Qui habuit copulam cum soluta, satisfacit confessionis praecepto, dicens, commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem, non explicando copulam*. Et die 18 Martii sequentis anni 1666, idem Summus Pontifex damnavit etiam propositionem sequentem 40 in ordine: *Est probabilis opinio, quae dicit esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem et sensibilem, quae ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris et pollutionis*.

Adulterium quid sit, et omnia, quae ipsum 11 concernunt. Vide verb. *Adulterium*, ubi late de omnibus per varios articulos.

Incestus est peccatum luxuriae cum persona 12 consanguinitate aut affinitate coniuncta intra gradus a iure prohibitos commissum. *Est in*

¹³ *re communis*. Dicitur autem peccatum luxuriae ad denotandum, quod non solus concubitus, sed etiam tactus, amplexus, oscula, etc., participant rationem incestus, si fiant inter personas consanguineas aut affines, eo quod inducant malitiam actus principalis, ad quem ordinantur. Ab hoc autem ut incestus sit casus reservatus, concurrere debent tres conditiones, nisi aliud ab Episcopo exprimatur in reservatione; *prima*, quod copula sit perfecta, id est cum seminatione intra vas; *secunda*, quod personae sint consanguinitate aut affinitate coniunctae intra gradus in reservatione expressos; *tertia*, quod intercedat malitia moralis.

¹⁵ Incestus est peccatum mortale gravissimum duplicis malitiae, scilicet contra castitatem et contra virtutem pietatis personis coniunctis debitae; unde Levitici II mors diversis gradibus incestuosorum statuitur, qui tantam turpitudinem, tantum nefas, tantum scelus patravissent; et Apostolus I ad Cor., cap. v, incestuosum Corinthium, in detestationem tanti sceleris, tradidit Satanae, ut spiritus salvaretur; et ratio est, quia actus carnales, utpote foedi et turpes, graviter adversantur honori, reverentiae et pietati, quam debent sibi consanguinei et affines; unde ex instinctu naturali apud omnes gentes damnatur concubitus cum consanguineis in linea ascendente vel descendente; imo etiam in linea collateralis intra certos gradus; quinimo hanc reverentiam nobis insinuant quaedam irrationabilia animalia, quae ex ingenito reverentiae instinctu nolunt parentibus misceri; unde Aristoteles lib. 9 Historiae animalium, cap. 47, refert, a camelo, qui ex fraude camelarii fuerat congressus cum matre, interfectum esse deceptorem; equum vero similiter deceptum, se ex alto praecipitasse. Sic Henno loc. cit., qu. 3, concl. 2.

¹⁶ An incestus inter diversos consanguinitatis, vel affinitatis gradus commissi distinguantur specie? Affirmant aliqui, et negant alii; unde cum utraque opinio sit probabilis, et incestus eo gravius peccatum sit, quo gradus est propinquior, talis gradus est in confessione exprimendus, saltem pro maiori securitate, ut faterentur passim doctores, etiam sententiae tenentis ipsos incestus non distinguere specie. Imo varii ex ipsis dicunt, quod non obstante incestuum identitate specifica, necessario iuxta gradus suos sunt in confessione exprimendi, quia licet speciem non mutant, malitiam notabiliter aggravant, et ideo obligationi suae non satisfacit, qui dicit simpliciter se commisisse incestum, sed debet exprimere an cum matre vel noverca, an cum filia vel cum sorore, vel cum matertera, an cum cognata germana, vel alia, et sic de aliis; sic inter alios expresse Henno loc. cit., concl. 3. Item an cum affine, vel cum cognato spirituali vel legali; item an cum filia confessionis, ut probabiliter tenent Sanch.,

Coninch., Fagundez, et caeteri citati et secuti a Busemb. lib. 3, part. 1, cap. 2, dub. 2, n. 5; La Croix ibid., et lib. 6, p. 2, a n. 1073, contra Sa, Dianam, et alios.

Incestuosus volens post copulam incestuosam ¹⁸ contrahere in gradu prohibito, debet pro dispensatione recurrere ad Sacram Poenitentiarium, si tam copula, quam gradus sint occulti. Si tamen gradus est publicus, copula vero est ¹⁹ occulta, debet prius petere a Dataria dispensationem gradus, et postea a sacra Poenitentiarium dispensationem impedimenti orti ex copula incestuosa occulta; Sanchez de Matrimonio, disp. 25, n. 11 et 12; Clericatus c. 71, n. 10; Felix Potestas tom. 1, p. 2, n. 2156, et alii.

Incestuosus an, et quando possit et debeat, ²⁰ vel non, petere et reddere, vel offerre debitum? Vide verb. *Debitum coniugale* per totum.

Stuprum stricte sumptum est violenta deflo- ²¹ ratio puellae virginis, seu est concubitus cum puella virgine, ipsa invita, seu per vim coacta. Sic in re doctores communiter. Ponitur autem ²² *ly violenta*, vel *ipsa invita*, seu *per vim coacta*, ut excludatur copula, in quam consentit virgo, quia talis copula, in quam consensit virgo, pertinet potius ad simplicem fornicationem, quam ad stuprum stricte et proprie sumptum. Censetur vero virgo violenter, vel ipsa invita, ²³ seu per vim coacta deflorari, sic ut eius defloratio dicatur stuprum stricte et proprie sumptum, quando vi, timore, dolo, fraude, aut ficta promissione matrimonii, et huiusmodi decipitur, et inducitur ad copulam. Dicitur no- ²⁴ tanter *puellae virginis*, seu cum *puella virgine*, ut excludatur concubitus etiam violentus corruptae, seu illius, quae antea habuerat copulam, quia ille violentus concubitus non est stuprum, cum non sit violatio integritatis virginalis.

Stuprum est gravissimum, et speciale pecca- ²⁵ tum ob gravissimam iniuriam, quam stuprator infert puellae virgini et eius parentibus. Unde ²⁶ stuprator tenetur in foro conscientiae, aut illam ducere in uxorem, aut illam honeste dotare, secundum sui possibilitatem, et viri prudentis arbitrio. Si tamen puella ob illatum stu- ²⁷ prum nullum aliud damnum passa fuit, puta, quia factum mansit occultum, et aequae honestum matrimonium consecuta est, ac si non fuisset stuprata, stuprator ad nullam obligatur restitutionem ante iudicis sententiam, quia pro iniuria, secluso damno, nulla debetur restitutio, sed poena a iudice; sic quoad omnes has tres ultimas conclusiones, doctores passim. Alia quoad haec, vide verb. *Dos*, art. 2, a n. 14 ad 38, ubi late de omnibus.

Raptus quid sit? et omnia quae ipsum et ²⁸ raptorem concernunt. Vide verb. *Impedimenta matrimonii*, art. 2, a n. 103 ad n. 117.

Sacrilegium carnale et personale est concu- ²⁹ bitus illicitus personae, aut sacrae cum sacra,

aut sacrae cum non sacra, aut non sacrae cum sacra. *Est in re communis.* Sacrilegium est peccatum gravissimum, et speciale contra virtutem religionis. *Communis.* Qui simul est sacerdos et religiosus non committit duplex sacrilegium violando castitatem, sed unicum gravius, quia moraliter est una numero malitia contra eandem virtutem religionis. *Communis.*

Si ambae personae quae peccant sunt sacrae, est duplex sacrilegium in confessione exprimendum ob duas iniurias et irreverentias numero distinctas. *Sic doctores passim.*

Peccatum contra naturam quod est vitium inter caeteras luxuriae species gravissimum, est actus luxuriae, quo fit seminatio modis repugnantibus institutioni naturae. *Est in re communis.* Hoc peccatum, ut iam fuit dictum supra sub n. 2, subdividitur in mollitiem, inordinatum concubitum, sodomiam et bestialitatem. *Communis.*

Mollities seu pollutio est voluntaria seminis effusio extra vas solius voluptatis gratia facta. *Est in re communis.* Mollities seu pollutio quae ab Apostolo 2 ad Corinthios xii, ad Galatas v, alio nomine vocatur *immunditia* quando est perfecte voluntaria, est peccatum mortale contra naturam, quia est contra ordinem naturae et generationis; unde omnino excludit a regno Dei; ut expresse dicit Apostolus 1 ad Corinthios cap. vi, ibi: *Neque molles regnum Dei possidebunt*, et ad Galatas v, ibi: *Manifesta sunt opera carnis quae sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, etc., quae praedico vobis, sicut praedixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.*

Mollities est ab intrinseco mala, adeo ut, etiam seclusa prohibitione divina, adhuc foret mala, et sic nunquam, neque praetextu tuendae sanitatis vel vitandae alias certae mortis, licitum est intendere et directe procurare mollitiem seu pollutionem; unde merito Innocentius XI, die 2 Martii 1679, inter alias sequentem damnavit propositionem 49 in ordine: *Mollities iure naturae prohibita non est; unde si Deus eam non interdixisset, saepe esset bona et aliquando obligatoria sub mortali.*

Desiderare efficaciter ut eveniat naturaliter pollutio vel de ipsa iam secuta gaudere ob delectationem est omnino illicitum. *Communis.* Non est tamen illicitum desiderare ineffaciter ut pollutio mere naturalis et omnino involuntaria in somno eveniat vel de ea naturaliter et involuntarie secuta gaudere, ob aliquem finem bonum, verb. gratia tentationis sedandae vel sanitatis recuperandae. Tunc enim pollutio mere naturaliter eveniens non est nisi spontanea et naturalis evacuatio seu exoneratio naturae seu corporis, qualis est emissio sudoris vel aliorum superfluum excrementorum. Sanchez in Decalog., lib. 1, cap. 2, a num. 18; Tannerus de Peccatis dist. 4, qu. 2, n. 145;

Platell. de Peccatis, n. 244; Lessius lib. 4, cap. 3, n. 105; Layman lib. 3, sect. 4, n. 17; Vasquez 1-2, disp. 115, cap. 3; Navarrus in Manual., cap. 16, n. 7 et sequent., cum pluribus ibi citatis; Reiffenstuel Theolog. moral., tract. 9, dist. 1, qu. 5, n. 55; Busenbaum lib. 3, part. 1, tract. 4, cap. 2, dub. 4, n. 4; La Croix ibidem, n. 932, ubi dicit hanc esse communioem sententiam. Sporer to. 1, tr. 1, cap. 6, n. 34, ubi hanc appellet communioem doctrinam, et sic alii plures contra Sylvium, Azorium, Henno loc. cit., qu. 7, art. 3, concl. 1 et 2, et alios. Vide verb. *Delectatio morosa*, a n. 15 ad 23.

Pollutio in somnis involuntarie secuta non est peccatum; quia est effectus mere naturalis. *Communis.* Potest tamen pollutio in somnis esse peccatum si oriatur ex causa praeterita illicita aut otiosa proxime ordinata ad venerem, ut sunt tactus, aspectus impudici, lectio, locutio aut auditio turpium et huiusmodi; quia tunc talis pollutio, quamvis non sit directe intenta, si fuit praevisa, est voluntaria in causa et indirecte voluta. Si autem pollutio oriatur ex causa tantum remota et per accidens ad ipsam concurrente ut est esus aut potus calidorum, nimia comestio aut potatio, equitatio et huiusmodi tunc non est peccatum mortale, quia in talem rem seu causam remotam, non ordinatam de se ad venerem, consentiens, non ideo censetur velle effectum seu pollutionem, sed potius per accidens eam patitur. Lessius loc. cit., n. 90 et 100; Filliucius tract. 30, n. 152; Sanchez loc. cit.; Busembaum loc. cit., n. 6, et alii passim.

Pollutionem omnino involuntariam sponte sua naturaliter evenientem aut in somnis iam coeptam non impediens nec reprimens non peccat, quia id non est ipsam procurare, sed pati ut semen effluat, quod alias corruptum sanitatem laederet. Unde in tali casu dummodo absit periculum consensus in delectationem seu complacentiam potest sanitatis causa sinere, ut natura sponte sua se exoneret. Clericatus c. 73, n. 4; Mastrius disp. 11, n. 129; Sanchez de Matrimonio, lib. 9, disp. 45, n. 27; Busembaum loc. cit., n. 3; Felix Potestas tom. 1, part. 2, n. 2168, et alii. Imo Sanchez loc. cit., n. 28, cum aliis idem admittit etiamsi pollutio orta esset prius ex culpa, dummodo de ea doleat, et consensum ulteriorem abstrahat.

Facturus actionem aliquam necessariam, seu licitam et honestam, et praevidens inde naturaliter secuturam pollutionem, nullo tamen modo a se volitam et intentam, non tenetur abstinere a tali actione, dummodo absit periculum consensus in delectationem. Clericatus cap. 73, num. 6; Tamburin. lib. 7 Decalog., cap. 7, § 2; Layman loc. cit., n. 16; Mendo, verb. *Pollutio*; Felix Potestas l. c., n. 2166;

- Busembaum loc. cit., num. 5, cum Sanchez, Filliuc., Navarro, ibi citatis; Reiffenstuel loc. cit., n. 53, testans de communi. Et ratio est, quia persequenti suum ius non imputatur effectus per accidens, et praeter intentionem et consensum ipsius secutus; unde quamvis quis praevideat secuturam pollutionem ex auditione confessionum mulierum, ex lectione casuum conscientiae, ex necessario tactu sui, vel alterius, et huiusmodi, dummodo absit periculum consensus in delectationem, potest nihilominus licite audire confessiones mulierum, legere casus conscientiae, tangere se et alios, ex necessitate, et huiusmodi; secus autem si adesset periculum consensus in delectationem, quia tunc cognoscens qui ex simili occasione saepius fuisse mortaliter lapsus, teneretur a similibus actionibus et officiis, quantumvis licitis et honestis abstinere, ut advertunt citati doctores, et alii. Sanchez loc. cit., n. 4.
- 45 Polluens se cum imaginatione, seu desiderio peccandi cum persona soluta, coniugata, voto castitatis obstricta, consanguinea vel affine, debet in confessione circumstantiam personae exprimere, quia iuxta qualitatem personae illicite concupitae, intervenit in tali pollutione alia distincta species malitiae, et turpitudine. *Communis.*
- 46 Inordinatus concubitus, seu indebitus concumbendi modus, est actus peccaminosus contra naturam, quo vir concumbit cum femina modo inordinato et indebito, ita ut impediatur generatio. Sic Filliucius tr. 30, cap. 8, n. 161; Reiffenstuel l. c., n. 64, et alii. Et notanter dicitur, *ita ut impediatur generatio*, quia alioquin in rigore, non esset peccatum contra naturam.
- 47 Unde coniuges gravissime peccant contra naturam, si voluntarie concumbant modo tali, quo certo impediatur generatio, quia generationem impedire gravissime repugnat bono prolis et naturae, et ideo intrinsece malum est, et nullo casu potest cohonestari. *Communis.*
- 48 Sic mortaliter peccant coniuges, si se retrahant in actu seminationis, ne proles concipiatur. *Communis*, propter dictam rationem.
- 49 Coniuges, qui in copula vas naturale servantes, variant situm et modum coeundi ordinarium, si id faciant sine seminis perdendi periculo, et ex aliqua iusta causa, quia, verbi gratia mulier est praegnans, vel quia corporis dispositio propter pinguedinem aliter fieri non patitur, tunc excusantur a peccato. Si vero id faciant sine iusta causa, ordinarie peccant saltem venialiter. Et si id faciant cum seminis perdendi periculo, peccant graviter. Hinc coniuges sic indebite et inordinate congregientes sine iusta causa, sunt graviter reprehendendi. Sic doctores communiter.
- 50 Sodomia, sic dicta a Sodoma civitate, quae propter nefandum hoc vitium, quod ibi, et in finitimis civitatibus plurimum grassabatur, una cum ipsis igne coelitus delapso fuit concremata, Genesis cap. xix, est coitus libidinosus cum 51 persona indebita, vel si cum persona debita in vase indebito. *Sic in re communis.* Sodomia 52 est duplex, una perfecta, altera imperfecta; sodomia perfecta est concubitus masculi cum masculo, aut feminae cum femina. Sic communior doctorum cum D. Th. 2-2, qu. 154, art. 11; Sporer, Theolog. sacramentali, part. 4, cap. 3, sect. 6, n. 626 et 627; Busembaum l. cit., dub. 3, n. 14; Henno l. cit., qu. 6, art. 4; Reiffenstuel lib. 5 Decretal., tit. 16, n. 83, et aliis; arg. can. *Usus 14*, caus. 32, qu. 6, contra aliquos volentes concubitus feminae cum femina esse sodomiam imperfectam. Sodomia imperfecta est concubitus viri cum femina extra vas naturale. Sic doctores citati, et alii. Sodomia perfecta differt specie ab im- 53 perfecta, et ideo est in confessione specificanda, quia sodomia perfecta fit cum affectu ad sexum indebitum: imperfecta vero fit cum affectu quidem ad sexum debitum, sed in vase indebito.
- Sodomia perfecta committitur inter mascu- 54 los, sive coeant inter se in vase praepostero, sive (quod horrendum est) in ore; et inter feminas committitur, sive utantur vase anteriori sive posteriori, cum secundum plurimos feminae inter se ita misceri possint, et ita invicem exardescere, ut ementitis virilibus congressibus, instrumentis quibusdam diabolicis semen intra vas, sive anterior, sive posterius recipiatur, et sic habeatur sodomia proprie dicta, quae praesertim consistit in affectu ad sexum indebitum.
- Ut sodomia sit casus reservatus (nisi aliter 55 in reservatione ab Ordinario exprimatur) requiritur, quod actus sit completus cum effusione seminis intra vas, qua deficiente sive in masculis sive in feminis, non est casus reservatus, quia non censetur sodomia completa et consummata. Sic doctores citati, et alii.
- Sodomia sive perfecta sive imperfecta, ultra 56 propriam malitiam, habet aliam specie distinctam in confessione explicandam, si personae copulatae sint vel Deo sacrae, vel coniugatae, vel consanguineae seu affines; tunc enim committitur etiam vel sacrilegium, vel adulterium, vel incestus; et quidem aliquando duplex sacrilegium vel adulterium, si utraque persona est Deo sacra vel coniugata. Sic doctores citati, et alii passim.
- Probabilius est in confessione peccati sodo- 57 miae adesse obligationem exprimendi, an quis fuerit agens vel patiens, quia agens se polluit, non sic patiens. Leander de Poenitentia, disp. 8, § 3, quaest. 6; Lugo de Poenitentia disp. 16, n. 143; Mendo disp. 5, n. 188; Henno loc. cit., art. 4, concl. 1; La Croix lib. 6, part. 2, n. 1080, cum aliis ibi citatis contra plures id negantes cum Diana pluribus in locis, et praesertim part. 1, tract. 1, resol. 11, et tract. 3,

resolut. 4, et in Compendio, verb. *Sodomia*, num. 2.

58 Complexus duorum masculorum se carnaliter per modum copulae commiscantium cum affectu ad eundem masculinum sexum, sicuti et complexus duarum feminarum similiter se carnaliter commiscantium cum affectu ad eundem femineum sexum cum effusione seminis, licet ipsum semen in nullo vase emittatur, sed in membris effluat, reducitur ad sodomiam, estque haec circumstantia in confessione explicanda, nec sufficit dicere se exercuisse molli-
 59 tiem, quia haec tendit ad explendam libidinem sine speciali affectu ad indebitum sexum; Tamburinus lib. 7, cap. 7, § 2; La Croix l. cit., n. 1082, et alii plures contra alios volentes, quod talis complexus sit sola mollities. Non reduceretur tamen ad peccatum sodomiae si mas se pollueret inter coxendices, brachia seu alias partes feminae extra quodlibet vas, quia sic nec haberet affectum ad sexum indebitum, nec ad indebitum vas; adeoque sufficeret in confessione explicare se polluisse cum tactibus impudicis, seu consortio feminae coniugatae, vel Deo sacrae, vel consanguineae aut affinis. Sic passim doctores.

60 Rei huius nefandi et horrendi criminis sodomiae iure civili puniuntur poena ignis, ut patet ex Codice Theodosiano lib. 9, tit. 7, ubi dicitur: *Huius* (scilicet Sodomiae) *scelus spectante populo, flammae vindices expiabunt*; et idem observari mandavit Carolus quintus Ordin. crim., art. 116. Iure autem canonico laici de sodomia convicti iubentur excommunicari; cap. *Clerici* de excessibus Praelator., ibi: *Si Laici excommunicationi subdantur, et a coetu fidelium penitus fiant alieni*. Insuper declarantur infames; can. *Infames* 2, caus. 3, qu. 7, et conceditur facultas eorum uxoribus, ut possint ab eis discedere, sicut ab adulteris; arg. can. *Omnes* 7, caus. 31, qu. 7. Clerici vero de sodomia convicti iure communi canonico privantur beneficio, et a statu et ordine clericali abiiciuntur; cit. cap. *Clerici* 4 de excessibus Praelatorum, et ex Constitutione S. Pii V, incip. *Horrendum illud scelus*. Clerici sodomiam exercentes privantur omni privilegio clericali, officio, beneficio et dignitate, ac degradati traduntur potestati saeculari puniendi ut
 61 laici hoc in exitio devoluti. Dictas autem poenas non incurrit, qui mulierem cognoscit sodomitice, quia haec sodomia est imperfecta; nec qui mixtus masculo non seminavit intra vas, quia non est sodomia consummata. Leges autem poenales, nisi in ipsis aliter exprimat, afficiunt solum delictum perfectum, et consummatum; arg. cap. *Odia* 15, et c. *In poenis* 49
 62 de regulis Iuris. Nec dictae poenae aliquem ligant ante iudicis sententiam criminis declarationem. Sic doctores communiter. Hic in detestationem tanti criminis est sciendum, quod
 63

sodomitae omnes mortui fuerunt in illa nocte, qua Iesus Christus natus est, ut ex multis refert Barbosa de officio et potestate Episcopi, part. 2, alleg. 44, n. 2.

Bestialitas est coitus cum brutis. *Est in re* 64
communis. In confitendo peccato bestialitatis 65 non est opus dicere, cum qua specie animalis sit commissa, quia manet eadem malitia, sive fiat cum cane, ove, et huiusmodi: malitia enim bestialitatis consistit in hoc, quod non servetur eadem species et natura; et omnia animalia conveniunt in hac una ratione, quod non sint eiusdem speciei cum homine; Filiucius tr. 30, cap. 8, n. 161; La Croix loc. cit., n. 1083; Reiffenstuel loc. cit., n. 59, et alii communiter. Explicari tamen debet, an sit facta cum bestia 66 mare vel femella; et an in vase naturali, aut in praepostero, quia sunt diversae deordinationes; Mendo dist. 5, qu. 25; La Croix loc. cit., n. 1083, et alii contra alios.

Ad speciem bestialitatis reducitur coitus viri 67 aut feminae cum daemone succubo vel incubo, quia licet daemon assumat formam hominis, de facto tamen specie differt ab illo. *Communis*. Hinc in coitu viri, aut mulieris cum daemone 68 triplex ordinarie concurrit peccatum specie distinctum in confessione exprimendum. *Primo*, scilicet peccatum bestialitatis, quia detorquetur affectus ad non hominem. *Secundo*, peccatum superstitionis, quia est speciale peccatum contra virtutem religionis habere commercium cum maximo Dei et hominum hoste. *Tertio*, peccatum illius speciei, circa quod fertur affectus; ita ut si vir misceatur daemoni tanquam masculo, sit peccatum sodomiae; si tanquam feminae liberae, est peccatum fornicationis; si tanquam consanguineae aut affini, sit incestus; si tanquam coniugatae, sit adulterium; si tanquam Deo sacrae, sit sacrilegium.

Bestialitas est omnium peccatorum contra 69 naturam gravissimum, quia congressus ille inter diversas species maxime repugnat naturae; hinc Glossa interpretatur, quod de hoc scelere loqueretur Ioseph. Genes. xxxvii, dum *accusavit fratres suos apud patrem crimine pessimo*; et Levitici cap. xx, prohibetur coitus ille sub poena mortis, et statuitur ut bestia, et bestialitatem perpetrans interficiantur. Quod et nunc eo magis servatur apud catholicos, et praesertim in Germania, et pluribus aliis regnis et provinciis, ubi, ut refert Farinacius in Praxi criminali, part. 5, qu. 148, t. 16, num. 46, uterque in detestationem tanti sceleris igne concrematur; et non una semel vice hoc fuisse servatum testatur.

Mollities, sodomia et bestialitas habent ma- 70 litas specie distinctas, quia licet opponantur eidem virtuti castitatis, opponuntur tamen ei secundum notabiliter diversas honestates; unde qui sodomiam aut bestialitatem commisit, non satisfacit in confessione, eam exprimendo sub

nomine *pollutionis*, dicendo se procurasse pollutionem; hinc iustissime Alexander VII, die vigesima quarta Septembris, millesimo sexcentesimo sexagesimo quinto, inter alias damnavit sequentem propositionem, in ordine 24: *Mollities, sodomia et bestialitas sunt peccata eiusdem speciei infimae, ideoque sufficit dicere in confessione, se procurasse pollutionem.*

71 Impudicitia, quae ut dictum fuit supra sub n. 2, praedictis luxuriae speciebus accedit, nihil aliud est, quam species luxuriae inchoatae, seu quae non pergit usque ad copulam seu seminationem, ut sunt oscula venerea, tactus et aspectus impudici, verba obscoena, scripta lasciva, turpes cationes, repraesentationes et comoediae impurae, et huiusmodi: et de hac impudicitia loquitur Apostolus ad Galatas v, ibi: *Manifesta sunt autem opera carnis, quae sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, etc., quae praedico vobis, sicut praedixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.*

72 Unde oscula, tactus et amplexus impudici habiti ob delectationem sensualem veneream inter personas solutas sunt peccata mortalia. *Communis.* Unde merito ab Alexandro VII, die decima octava Martii, millesimo sexcentesimo sexagesimo sexto, fuit inter alias proscripta sequens propositio, in ordine 40: *Est probabilis opinio, quae dicit, esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem et sensibilem, quae ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris et pollutionis.*

73 Oscula, tactus et amplexus, si fiant secundum morem patriae, causa urbanitatis, amicitiae fovendae, pacis, benevolentiae, debiti obsequii, et huiusmodi, per se loquendo, excusantur a peccato, et licent. *Communis*, quia oscula, tactus et amplexus non sunt intrinsece mali, sed indifferentes, adeoque sunt liciti, cum fiunt ob aliquem honestum finem ex assignatis, et similibus¹.

74 Tactus et oscula facta in partibus inhonestis, impudicis, et verendis a personis solutis, sunt peccata mortalia, quia de se sunt valde inde-

centia, et ad delectationem veneream tendunt, eamque valde excitant. *Communis*, cum Diana part. 3, tract. 4, resol. 225; La Croix lib. 3, part. 1, n. 905, et supracitatis. Imo tactus et oscula impudica verendorum sunt peccata mortalia etiam in illis, qui propter defectum aetatis, aut alia de causa seminare non possunt, quia ex sua natura tendunt ad pollutionem, et spiritus venereos notabiliter excitant. Tamburin. lib. 7, cap. 7, § 2; La Croix loc. cit., n. 906; Sporer ibi cit., et alii.

Osculari pueros ex affectu tenerae infantilis aetatis, item eos complecti, tangere, captando delectationem sensibilem ex mollitie carnis tenerae, per se loquendo secluso consensu, aut complacentia turpi, vel nullum est peccatum, vel tantum veniale. Sanchez de Matrimonio lib. 9, disp. 46, n. 13; Sporer tom. 1, tr. 1, cap. 5, sect. 2, sub n. 19, et tom. 3, part. 4, cap. 3, sect. 4, n. 692; La Croix loc. cit., n. 901; Iacobus Marchant Resolut. pastoral., part. 1, cap. 6, qu. 6, et alii.

Ancillae teneros pueros vestientes, lavantes, eorumque pudenda tangentes vel aspicientes, etsi motus sensualis exurgat, secluso consensu, aut complacentia turpi, aut non peccant, si ita officium exigit, aut solum peccant venialiter, si leviter et ex curiositate faciant. Si tamen id facerent cum mora, ordinarie peccarent mortaliter, ob mortale periculum consensus libidinosi. Sporer l. cit.; La Croix l. cit., n. 902, et alii.

Aspicere animalia coeuntia, ex curiositate vel levitate tantum, seclusa voluntaria complacentia libidinosa, est peccatum tantum veniale, quia id non multum excitare solet ad libidinem. *Communis*, teste Sporer cit. num. 19². Insuper eadem animalia, minora praesertim, ut catellos, catos, et huiusmodi, molliter tractare, demulcere, etiam eorum pudenda contrectare ex sola curiositate, vel levitate sine ulla impura delectatione, ordinarie est tantum peccatum veniale. Sanchez lib. 9 de Matrimonio, disp. 46, n. 15; Sporer cit. tract. 1, cap. 5, sub n. 19, et cit. part. 4, cap. 3, num. 697;

¹ Quoad oscula, tactus et amplexus inter personas, praesertim diversi sexus, haec attente notanda sunt. Primum gravi culpa non carere, si ob sensualem delectationem fiant, deinde si certum periculum sit huiusmodi delectationis vel pravi desiderii excitandi; ita enim agentes sese periculo peccandi exponerent; qui vero periculo se exponit peccandi, revera peccat. Demum si alterutra persona, vel hac delectatione afficeretur, vel in huiusmodi certo periculo per oscula poneretur; nam id ex parte utriusque videndum est, ut oscula, tactus, amplexusque ab omni prorsus culpa liberentur. Quae quidem notanda attente sunt, ut in huiusmodi usibus peccata caveamus (NOTA ROM. THEOL.).

² Qui ex curiositate vel levitate actus huiusmodi aspiciant, a gravi culpa liberari haud possunt, si periculo complacentiae delectationis, atque pravi desiderii sese exponant. At difficile admodum est, ut huiusmodi periculum absit, ut consideranti patet. Id quoque di-

cendum de iis, qui ex curiositate vel vano solatio turpia et obscoena legant vel canant, dum enim tantae non sint ignorantiae vel stupiditatis haec legentes aut canentes, ut ad ea quae dicunt nullimode attendant, aut ea non intelligant, vix et ne vix quidem fieri potest, ut lectiones et cantilenae huiusmodi pravas cogitationes non excitent, vel prava desideria non foveant; aut saltem in occasione et periculo proximo non exponantur habendi pravas cogitationes ac desideria prava. Quam ob rem non adeo facile generatim pronuntiandum est, solius culpae venialis reos esse, qui ex curiositate vel vano solatio obscoenos libros volvant, aut turpes cantilenas canant. In choreis quoque occasio, et peccandi periculum attente considerandum est; nam si a viris et mulieribus simul fiant non facile erit stabilire abesse occasionem et peccandi periculum; quia, etsi fortasse ex parte unius desit, non deerit plerumque in altero; atque hoc satis est ut improbentur.

La Croix loc. cit., num. 903, et alios citans
 80 Diana part. 2, tract. 17, resol. 37. Esset tamen mortale ita bruti alicuius pudenda fricare, ut semen expelleret, ex curiositate illud videndi et ob delectationem sensibilem, quia talis fricatio pudendorum bruti facta ob sensibilem delectationem, principium ex se est impurae libidinis. Tamburinus lib. 7 Decalog., cap. 8, § 2, n. 5; Sporer loc. cit., n. 697; Bonacina et Salas ibi citati, et alii.

81 Personae eiusdem sexus simul nudaee existentes in balneo, in habitaculo seu alibi, et se invicem ex curiositate aspicientes, seu ex levitate et ioco tangentes, etiam in partibus verendis cum motu sensualitatis, secluso libidinoso consensu et complacentia turpi, non peccant graviter; Sporer loc. cit., part. 4, c. 3, n. 693,
 82 et alii passim. Peccant autem ordinarie graviter sic aspicientes, vel tangentes personas diversi sexus, aut concubitus humanos, etiam secluso affectu venereo, quia tunc est semper morale periculum consensus libidinosi, et adest gravissima indecentia. Sporer loc. cit., n. 693; Busemb. lib. 3, part. 1, tr. 4, cap. 2, dub. 1, num. 6, cum Sanchez, Filliucio, Layman ibi citatis. Henno tom. 1 tract. in Decal., disp. 6, qu. 6, art. 3, conclus. 1, et alii.

83 Seipsum vero aspicere vel tangere ex curiositate vel levitate, seclusa intentione et complacentia turpi, ordinarie est solum peccatum veniale, quia minor est indecentia, et minus movent ad libidinem propria, quam aliena verenda; Sporer loc. cit.; Busembaum loc. cit., n. 5, et alii passim. Imo aspicere, vel tangere verenda proprii corporis ex naturali aliquo et non malo fine, ne quidem erit veniale, ut si quis verbi gratia, fricatione velit extinguere pruritum non venereum, cum non adest periculum pollutionis, aut consensus in eam, dato quod involuntarie et improvise obveniret. Sanchez lib. 9 de Matrimon., disp. 44; Busembaum loc. cit., num. 5; Filliucius tract. 30, n. 200, et alii passim.

84 Persona soluta permittens se tangi, osculari, et huiusmodi ab alia, quando graviter peccet, vel non? Vide verb. *Femina*, a n. 27 ad 30, et per totum, ubi multa ad rem.

85 Obscoena legere, inhonesta canere, turpia loqui, impudicos gestus facere, turpes comoedias spectare, litteras amatorias et lascivas scribere et recipere, talia audire, et similia facere; si haec fiant cum intentione et complacentia turpi, vel cum periculo ruinae spiritualis sui vel aliorum, sunt peccata mortalia; si autem fiant ex curiositate vel levitate tantum, seu ex vano solatio, sine periculo ruinae spiritualis sui vel aliorum, sunt solum peccata venialia. Sporer loc. cit., n. 695; Sanchez de Matrim., lib. 9, disp. 46, a n. 31; Filliucius tract. 30, qu. 3; Busembaum loc. cit., num. 8, et alii passim.

Libros, cantiones, seu tractatus obscenos 86
 componentes vel divulgantes, comoedias turpes exhibentes, seu repraesentantes picturas ad libidinem incitantes facientes, seu publico exponentes, et huiusmodi, peccant mortaliter, quia sunt spiritualis ruinae multorum, cum et ipsi sciant, et scire debeant, plurimos inde in libidinem esse lapsuros, adeoque tot peccatorum fore coram Deo culpabiles, quot personis erunt causa ruinae spiritualis. Busembaum loc. cit., n. 19; Filliucius loc. cit., n. 7; Sporer loc. cit., et alii communiter. De comoediis vide Pignatelli tom. 8, consult. 153, ubi tum ex Sacra Scriptura, tum utroque iure communi, tum Conciliis generalibus et provincialibus, tum auctoritate sanctorum Patrum eas condemnant, plurimum invehens in earum auctores et spectatores. Vide v. *Clericus*, art. 4, a n. 16.

Choreae, quamvis non paucis sint plenae 87
 periculis, de se tamen non sunt malae, nec actus libidinis, sed communis laetitiae; dummodo tamen fiant locis et temporibus non prohibitis, et modis licitis, scilicet sine malo fine libidinoso, sine tactibus et gestibus lascivis, aut alio periculo delectationis venereae; sic in hoc sensu choreas non esse malas tenent Caietanus, Silvester, Armilla, Angelus, Filliucius, Azor., Busembaum loc. cit., n. 9; Sporer loc. cit., n. 694; Henno loc. cit., qu. 9, art. 5, conclus. 1, et ipso teste alii communiter. Unde quando Sancti Patres eas interdum acriter reprehendunt, loquuntur de choreis turpibus, seu factis locis et temporibus prohibitis, ut in locis sacris, et tempore divinorum officiorum aut de eorum abusu; et dum sacri canones eas interdunt, loquuntur specialiter de clericis tum saecularibus tum regularibus, quibus choreae sunt interdictae, tum iure communi antiquo tum novo Concilii Tridentini sess. 22, cap. 1, de Reformation. Vide verb. *Clericus*, art. 4, a num. 13.

Omnes tactus, oscula, amplexus, turpiloquia, 88
 aspectus lascivi et huiusmodi, quae fiunt inter coniuges sine ordine ad copulam, si fiant cum periculo pollutionis, in uno, vel altero, vel pertineant ad sodomiam quamdam, inchoatam, sunt peccata mortalia. Alias non sunt nisi venialia. *Communis*.

Quando autem coniuges graviter peccent, vel 89
 non, circa delectationem morosam de actu coniugii? Vide verb. *Delectatio morosa*, a n. 24 ad 26.

Omnes tactus, oscula, amplexus, turpiloquia, 90
 aspectus lascivi, et huiusmodi quae fiunt inter sponsos cum delectatione sensibili venerea morosa, directe voluntaria, sunt peccata mortalia. Alias non sunt nisi venialia, et si pudice fiant, ex recto fine, secundum consuetudinem patriae, sunt licita. *Communis*.

Quando autem sponsi graviter peccent, vel 91
 non circa delectationem morosam de copula

- futura et de dictis tactibus, osculis, amplexibus, etc. Vide verb. *Delectatio morosa*, a n. 27 ad 29, et n. 32.
- 92 Viduae quando peccent, vel non, circa delectationem morosam de copula praeterita? Vide verb. *Delectatio morosa*, a n. 30 ad 32.
- 93 Quando feminae graviter peccent, vel non in ornamentis, et similibus provocantibus ad lasciviam? Vide verb. *Femina*, a n. 14.
- 94 Quando sint peccata gravia, vel non, cogitationes impurae et delectationes morosae, quae ex hactenus recensitis oriri solent? Vid. verb. *Delectatio morosa*, per tot.
- 95 In delectatione venerea deliberata, seu in re, vel materia luxuriae in se directe et deliberate volitae non datur parvitas materiae excusans a mortali. *Est in re communis*: et fuit approbata a summis Pontificibus Clemente VIII et Paulo V qui praeceperunt denuntiari inquisitoribus eos qui docerent amplexus et oscula libidinosa non esse mortalia, licet sola delectatio venerea in eis placeret sine ordine ad copulam, ut referunt La Croix lib. 3, part. 1, n. 910; Sanch. in Decalog., cap. 6, n. 12; Reiffenstuel Theologia moral., tract. 9, dist. 4, qu. 6, n. 85; Castropalao to. 1, tract. 2, disp. 2, punct. 10, num. 4; Diana part. 5, tract. 5, resol. 5; Verricell. tract. 4, qu. 16, n. 11, et alii passim, qui concludunt oppositam sententiam esse improbabilem, falsam, erroneam, temerariam, periculosam et scandalosam, et aliqui apud Mendosam disp. 5, n. 4, putant esse damnatam. Et concordat propositio 40 inter alias damnata ab Alexandro VII die decima octava Martii, millesimo sexcentesimo sexagesimo sexto, iam relata supra sub n. 10 et 72: *Est probabilis opinio, quae dicit esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem sensibilem, quae ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris et pollutionis*; unde haec sententia, tanquam iam certissima, non indiget ulteriori probatione.

M

MACELLUM

Summarium.

1. Usus Macelli separati pro ecclesiasticis est permissus. - 2. Episcopi et alii Praelati inferiores ad evitandas impositiones carnis, etc., constituent Macellum et alias apothecas separatas pro ecclesiasticis, ad n. 4. -

5. Nihil omnino est innovandum contra ecclesiasticos et eorum familias super exemptione ipsis competente a gabella cuiusvis generis carnis, etc., ad n. 6. - 7. Prohibenda est Ecclesiasticis macellatio carnis porcinae, nisi pro usu propriarum domorum, monasteriorum, etc., alia ad rem ad n. 9.

Usus Macelli separati pro ecclesiasticis est permissus; et contra impediētes tam directe quam indirecte, procedendum ad Censuras; Sac. Congr. Immunit. in Sulmonen. 9 Septem. 1631, lib. 2 Decr. Paul., p. 90; in Baren. 10 Sept. 1642, lib. 3 Decr. Paul., 182, et in Ortonen. 29 Maii 1646, ibi pag. 282.

2. Episcopi et alii praelati inferiores ad evitandas impositiones carnis et aliorum comestibilium constituent macellum, et alias apothecas separatas pro ecclesiasticis, ita ut eorum immunitati in aliquo non praeiudicetur. Sacra Congr. Immun. in Mutinen. et Regien. 12 Februarii 1648, lib. 4 Decr. Paul., pag. 6.

3. Cum civitas imposuerit pretium immodicum carnibus, ecclesiastici tanquam gravati ex hoc pretio aperuerunt macellum, ubi carnes pro ecclesiasticis minori pretio venduntur; verum cum civitas supplicasset dictum macellum claudi, Sacra Congreg. respondit: Licere ecclesiasticis aperire macellum. Sacra Congregat. Immunit. in Spoletana 20 Decemb. 1702, lib. 3 Decret. Vallem., pag. 464. Attamen attenta assecuratione exemptionis ecclesiasticorum, aliquando deponitur macellum de consensu eorumdem, iuxta mentem Sanctissimi, et Sacrae Congregat. Sacra Congreg. Immun. in Beneventana 19 Novembris 1641, lib. 3 Decr. Paul., pag. 159.

5. Nihil omnino est innovandum contra ecclesiasticos et eorum familias super exemptione ipsis competente a gabella cuiusvis generis carnis; sed sunt manutenendi in dicta exemptione aut quasi possessione respective; et quoad carnes, a die aperitionis macelli civitatis, tam em-

ptio animalium, quam pretium carniū fieri debet cum assistentia et consensu ecclesiasticorum per capitulum et clerum deputandorum; et Sanctissimus mandavit omnino ita observari. Sac. Congr. Imm. in Beneventana 1 Mart. 1674, lib. Decr. Altov., pag. 904.

Quamvis ecclesiastici sint comprehensi, attamen non possunt cogi ad emendam carnem in unico macello. Sac. Cong. Immun. in Anconitana 22 Sept. 1654, lib. 5 Decret. Paul., pag. 51, et in Perusina 21 Ianuar. 1673, lib. 1 Decr. Altov., pag. 673.

Prohibenda est ecclesiasticis macellatio carnis porcinae, nisi pro usu propriarum domorum, monasteriorum et inservientium, nec non pro usibus propriis non provenientibus a mercatura. S. Congreg. Immunit. in Florentina 20 Ian. 1637, lib. 3 Decr. Paul., p. 22.

Quod dubium, an Archiepiscopus Rossanen. et virgines monasterii Sanctae Clarae possint emere belluas suinas, et illas macellari facere in taberna mensae episcopalis, easque vendere pretio praefixo a conductore communitatis cum exemptione a gabellis, ad quas in eo casu tenentur laici? Sacra Congreg. pronuntiavit, non competere exemptionem a gabellis, nisi pro animalibus existentibus in bonis mensae episcopalis et monasterii virginum. Sac. Congr. Immunit. in Rossanen. 23 Dec. 1692, lib. 1 Decr. Vall., pag. 13.

Minister Archiepiscopi, si vult gaudere privilegio fori, non exerceat artem macelli, sin minus Archiepiscopus removeat litteras patentes. Sacra Congr. Immun. in Brundusina 14 Novemb. 1662, lib. Decr. Rocci, pag. 436.

MAGI, QUI CHRISTUM ADORAVERTUNT IN CUNABULIS

Summarium.

1. Magi, qui Christum adoraverunt, fuerunt tres. - 2. Magos reges fuisse, id est dynastas, est probabilior opinio. - 3. Magi non ab arte magica aut astrologia iudiciaria, quam professi fuerint, ut aliqui putant, sic

sunt appellati; sed quia erant philosophi astrorum scientia periti. - 4. Quid stella illa fuerit, ab ipsis visa, variant dd. - 5. Magos sexta die Ianuarii Bethleem venisse Christum adoraturus, communis sententia est. - 6. An eis eodem anno et die tria illa miracula contigerint, quae in die Epiphaniae ab Ecclesia recoluntur, etc., ibi.

- 1 Magi, qui Christum adoraverunt, tres fuerunt, ut expresse tradit S. Leo Papa serm. 30 in Epiphani., cap. 1, ibi: *Tribus igitur magis in regione Orientis stella novae claritatis apparuit*. Et serm. 42 de Epiphani., cap. 5, ibi: *Tres magos... stella perduxit*, et pluribus aliis ad id relictis, sic tenet recepta in Ecclesia sententia. Tres isti magi vocantur Melchior, Balthasar et Gaspar, ut de communi testatur Bollandus ad diem primam Ianuarii, pag. 8, ad diem 6, pag. 323, et ad diem undecimam, pag. 664. Eorum corpora fuerunt Constantinopolim allata, inde ab Eustorgio Episcopo Mediolanum asportata, et in basilica ab eodem Episcopo aedificata, collata, et a fidelibus ibi venerata per sexcentos septuaginta annos; et tandem sub Frederico Aenobardo illinc amota, et ab Episcopo Reinoldo Coloniam asportata. Sic apud Card. Lambertin. n. 43, referunt Galesinius in not. ad Martyrolog., pag. 13, et Saxus in Histor. corporum SS. Gervasii et Protasii, n. 38.
- 2 Magos reges fuisse, id est dynastas, est probabilior opinio, ut inter alios tradunt Baronius ad annum Christi 1, n. 50, ibi: *Hos igitur fuisse reges dixerimus usitato more divinae Scripturae, quae cuiusque oppidi dominum, regem appellare consuevit, ut patet de quinque regibus, quos Abraham armatis suis vernaculis debellavit*. Natal. Alexander Hist. eccl. saec. 1, cap. 1, art. 4, ibi: *Viros tamen potentes et divites toparchas forte, vel dynastas fuisse, probabile est*. Grefferus tom. 5 edit. Ratisbonen., lib. 1 de Festis, cap. 30, ibi: *Adde quod regium nomen magnam latitudinem habet, etc. Neque enim necesse est ut omnes qui vel fuere, vel appellantur reges, sint tanti quanti sunt rex Hispaniae et Galliae. Favet Scripturae phrasis, maxime in libris Iosue, ubi regis nomen illis tribuitur, qui hodie vix principis nomenclaturam tueri possent*. (* 1 Harduinus, in suo ad secundum Matthaei caput commentario, magos quidem negat fuisse reges. In marmoreis sarcophagis apud Bottarium, t. 1 operis *delle pitture e sculture de' Sacri Cimiteri*, in alio principis Auximani templi, quem in Francisci Antonii Zaccaria excursibus litterariis per Italiam evulgatum habemus, uti et in TI. CORCONII sarcophago, quem in Anconitana cathedrali asservatum prolixo commentario Io-

seph Bartholus illustravit, historia magorum repraesentatur. In his porro sarcophagis, uti et in veteri nummo olim Cardinalis Boncompagni, exhibentur magi capitibus opertis pileo phrygio, quem Tertullianus, lib. de Orat., c. 12, *tiaram* appellat. Hoc enim vero capitis tegumentum visum fuit Harduino *rusticanum*, et reliquum quo sculptoribus eos induere placuit, vestis genus *plebeium*. Sed nimis delicatus fuit Harduinus, qui apparatus regium in magis, si reges fuissent, postulabat; quum illi ut itinerantium, qui ab omni pompa abstinendum sibi sapienter censuissent, ne forte adventu suo et inopinato in Iudaeam ingressu, Herodes rex turbaretur, ferebat habitus, caelati a sculptoribus fuerint. Ad capitis vero tegmen quod spectat, illo ipso cum Pàridem in antiquis marmoribus, tum Priamum in picturis codicis Virgiliani Vaticani usos videmus. Caeterum non satis ex criticae artis legibus pronuntiavit Harduinus, *certius* laudati nummi, quem Tristanus ante eum vulgaverat, quam nostrorum sarcophagorum *testimonium* esse. Ille enim nummus, ut antiquissimus sit, ad summum xi saeculo vetustior non est. Neque illud probam, quod idem Harduinus ait, eundem nummum *cusum fuisse saeculo ut cum tardissime xiv ineunte*. In hoc certe vir doctus fallitur quod non animadverterit, nulla potuisse ratione nummum illum xiv saeculi initia attingere. Servatoris enim effigies, uti in antiqua parte proponitur, xi saeculum indicat; deinde xiii et insequentibus saeculis non pileum phrygium, sed coronas magorum capitibus impositas fuisse, quin etiam unum ex illis Aethiopis facie passim a pictoribus atque sculptoribus exhibitum, testatior res est, quam ut illam Harduinus ignorare potuerit *).

Magi non ab arte magica aut ab astrologia iudiciaria, quam professi fuerint, ut aliqui putant, sic sunt appellati, sed quia erant philosophi astrorum scientia periti; gensque spectandorum siderum arte pollebat, asserit S. Leo serm. 4 de Epiph., et eruditissimus Serry in Responsionibus ad Sandinum, pag. 34, tradit magos olim fuisse, hoc est philosophos sideralis scientiae peritos; unde ex hac siderum cognitione, visa stella in Oriente: *Vidimus enim stellam eius in Oriente*, Matth. 11, dixerunt ad invicem; hoc signum magni regis est,

eamus et afferamus ei munera, aurum; thus et myrrham. *Ecce magi ab Oriente venerunt Hierosolymam dicentes: Ubi est, qui natus est rex Iudaeorum? vidimus enim stellam eius in Oriente, et venimus adorare Dominum.* Quid enim stella illa fuerit, variant auctores. Verisimilior tamen sententia est, quae tradit sidus illud meteorae genus fuisse clarissima luce coruscans, quod angelus in astri figuram formaverat, quodque suspensum in media aeris regione ab Oriente ad Occidentem movebat ad demonstrandum magis iter, uti de columna nubis narratur, qua Iudaei deducti sunt per desertum; seu etiam astrum fuisse tum primo creatum; non illud quidem in coelo, sed in aere non longe a terra, quod nutu Dei moveretur antecedendo magos, usquedum veniens staret supra, ubi erat puer. Sic docet S. Th. 3 part., qu. 35, art. 3, cit. et secut. a Lambertin. de Festis, n. 31, et ab aliis communis. (*2 De stella magorum duce plures a Ioanne Andraea Schmid, in supplementis ad Sagittarii introductionem tom. 11, p. 34, indicantur protestantium de illa dissertationes, cuiusmodi sunt Ioann. Frider. Frenzel dissertatio inscripta: *Stella nati Iesu a magis visa*, et Eliae Bertrandi observationes, quibus Iacobi Elsneri *dissertatio apologetica de stella solis Magis visibili modo desto examini subiicitur* *).

An magi sexta Ianuarii die Bethlehemum venerint Christum adoraturi? Relictis aliquibus contrariis opinionibus, communis sententia est, quod d. sexta die Ian., tertia decima post Christi nativitatem Magi Bethlehemum ad Christum adorandum, (*3 Non solum tamen Ioannes Clericus, et Samuel Basnagius, sed etiam Richardus Simon, cum in gallica Novi Testamenti versione, et in notis ad cap. xi Matthaei; tum in dissertatione, quae exstat in eius Bibliotheca critica, ausus est inficiari fuisse Iesum a Magis ut Deum adoratum. Eos porro refellunt Benedictinus D. Liron tom. 1 operis praenotati *Singularités historiques et littéraires*, p. 181, 222, ubi et aliqua de magorum nominibus adversus Tillemontium adnotat, Honoratus a S. Maria t. 11 Animadv. in Reg. critic., lib. 3, diss. 4, art. 5, et P. Liberatus Fassoni, in dissertatione de cultu Iesu Christo a Magis adhibito, Romae 1756, de qua dissertatio conferri poterunt Zachariae Annales litterarii Italiae, t. 1, p. 11, pag. 51 seqq. *), et munerandum pervenissent. Sic laudat. Lambertin. l. c., n. 61, allegans ad id S. Thomam, Baronium, Canum, Suarez, Raynaldum, Graevessonum, Card. Gottum, Honoratum a S. Maria, Sandinum et Ayalam, et ibidem n. 67, ostendit facillime potuisse ipsos tali die Bethlehemum pervenire; cum Arabia Felix, e qua profecti sunt, distet solummodo octo dierum itinere ab Hierosolyma; sicque potuisse commode parare aurum, thus et myrrham, aliaque

itineri necessaria, et Hierosolymis aliquantum immorari, ut demonstrat Petrus de Marca in opusculo De adventu Magorum a Balusio edito; et ad id praesertim adhibitis pro itinere iuxta Isaiae oraculum velocissimis dromedariis, ut recte advertit Baronius ad annum Christi 1, n. 34, ibi: *Quod quidem haud mirum videri debet, si ex Arabia Iudaeam adiacente, quod superius demonstravimus, advenisse dixerimus, et ut Propheta praedixerat, ad celeritatem itineris dromedariis usos fuisse, quos velociiores esse ad cursum equis Nysseis Aristoteles tradit.* Et iisdem fundamentis ad id utitur eruditissimus Lamy in Armon. Evang., lib. 1, c. 11, § *Ambigitur*; idque tenent plurimi alii brevitate gratia omissi.

An eodem anno et die tria illa miracula 6 contingerint, quae in die Epiphaniae ab Ecclesia recoluntur, ipsa dicta die sic in eius Officio canente: *Tribus miraculis ornatum diem sanctum colimus. Hodie stella magos duxit ad praeseptum; hodie vinum ex aqua factum est ad nuptias; hodie in Iordane a Ioanne Christus baptizari voluit, ut salvaret nos.* Eadem die sexta Ianuarii contigisse magorum adorationem, ut mox diximus, et baptismum Christi, est vetus Ecclesiae traditio, et fere communis sententia, ut tradit eruditissimus Card. Baronius ad annum Christi 31, n. 18, ibi; *Quo vero ad mensem et diem, quibus baptizatus est Christus, spectat, id factum esse sexta Ianuarii die, ut ex communi, et traditione antiqua Eusebius Pamphili ad Marinum scribens testatur. Confirmat hoc ipsum Hieronymus, ac denique omnes scriptores ecclesiastici, uno duntaxat excepto Epiphanio, ut vidimus; qui sicut audiendus non est, dum ait, Christum natum sexta Ianuarii, ita nec dum dicit, baptizatum esse sexto Idus Novembris; cum et eidem contradicant Aegyptii, licet de die Natali Domini aequae ipsi consentiant.* Sicque tenent etiam Cardin. Gottus, Graveson, Serry, Sandinus, Tillemontius, Honoratus a Sancta Maria allegati et secuti a Lambertin. loc. cit., n. 58, aliique plurimi. Maior controversia est, an eadem die 6 Ianuarii contingerit etiam aquae conversio in vinum; quod negant non pauci, et ipsemet Baronius ad annum Christi 31, n. 36. Suarez autem, ne totam hanc rem dubitationibus implexam omnino relinquat, affirmat eadem sexta Ianuarii die, et magos Dominum adorasse, et Iesum fuisse baptizatum, et aquam in vinum fuisse conversam. Quocirca ne cogamur omnia in dubium vocare, sentiendum existimo baptismum Christi, et alia etiam duo mysteria sexta die Ianuarii facta esse. Sic 3 p., tom. 2, disp. 26, sect. 1. Quam sententiam quod eadem die 6 Ianuarii contingerint omnia dicta tria miracula, quamvis non eodem, sed diverso anno, iam tradiderat S. Thomas lect. 1, in c. 2 Ioannis, ibi: *In festo Epiphaniae trium mira-*

colorum commemoratio fit, scilicet adorationis magorum, quae fuit primo anno nativitatis Dominicae, et baptismi Christi, quo baptizatus est eodem die (sexto Ianuarii) revolutis triginta annis; et de nuptiis, quae factae sunt eodem die (sexto ibidem Ianuarii) revoluta anno.

- 7 Utcunque tamen res sit, solus Deus certo id scit, et nobis adhuc incerta remanet vera dies praesertim miraculi conversionis aquae in vinum. Unde S. Maximus, serm. de Epiphania, sic tradit: *In hac, dilectissimi, celebritate, sicut ratione paternae traditionis instruimur, multiplici est festivitate laetandum. Ferunt enim Christum hodie vel stella duce a gentibus fuisse adoratum, vel invitatum ad nuptias, aquam vertisse in vinum, vel suscepto a Ioanne baptismo, Iordanis fluentia consecrasse. Sed quid potissimum praesenti hoc factum sit die, noverit ipse qui fecit.* Hinc Baronius advertit quod, quamvis Ecclesia canat: *Hodie vinum ex aqua factum est ad nuptias*, nihil aliud his verbis velit intelligi, quam eo die fieri eius miraculi commemorationem, quo aqua in vinum conversa fuit; ut de omnibus tribus miraculis sentit etiam Pererius, in Ioan. cap. 2, disp. 2,

n. 8, ibi: *Illud hodie non referunt ad tempus rei gestae, quasi sensus sit, eo die tria illa mysteria esse facta (ideoque etiam miraculum conversionis aquae in vinum), sed refertur ad commemorationem et celebrationem eorum trium mysteriorum eo die fieri solitam, ut sit eorum verborum sensus: hodie colitur et celebratur commemoratio istorum trium festorum.* Quod et tradit Ioannes Baptista Casalius de Veteribus sacris Christianorum ritibus, edit. Roman. ann. 1647, pag. 119, ibi: *Rectissime antiqua sancta mater Ecclesia haec tria hac eadem die memorat, nempe adorationem gentium, manifestationem in baptisma, miraculi exhibitionem in Cana, non diebus attentis, quibus singula contigerunt, sed consideratis rationibus, quod his maxime tribus divinitas Salvatoris universo orbi manifestata est.* * Ad quid si historia omnis Magorum in Matthaei Evangelium intrusa foret? Ita quidem Antonius Collins impudentissime asseruit; sed ab eodem Fassonio Scholarum Piarum erudito theologo, pro meritis castigatus fuit in dissertatione De veritate atque divinitate historiae Magorum, quae est apud Matthaeum; Romae 1758 *.

MAGIA

Vide verb. SUPERSTITIO, num. 10 et 11.

MAGISTER

Summarium.

1. In magistrum assumendus non est, qui formam discipuli non assumpsit. - 2. Docere priusquam doceri praeposterum est, impossibile. - 3. Qui magisterii seu doctoratus gradum praepropere et immature suscipiunt, corripuntur. - 4. Magistro non prodest, quod multoties fuerit approbatus, si aperte indignus sit. - 5. Magistri, doctores, regentes universitatum vel gymnasiorum, docentes quascunque scientias, etiam grammaticam, et alii cuiuscunque artis ac facultatis professores, sive clerici aut laici illi sint, tenentur emittere fidei professionem. - 6. Magistri scholarum admitti non possunt, nisi prius de fide et moribus examinati reperiuntur idonei, et hoc faciendum est, etiamsi magistri sint conducti a magistratu civitatis. - 7. Ipsi tamen magistri examinari possunt ab Episcopo in iis dumtaxat quae spectant ad fidem, doctrinam christianam et bonos mores. - 8. Magistri non solum in grammatica et rethorica, aliisque scientiis adolescentes instruere debent, sed etiam in iis quae ad religionem pertinent, et ipsos ad bona opera compellere possunt. - 9. Magistri, correctionis causa, possunt moderate castigare discipulos clericos sine incursu excommunicationis. - 10. Cum hac tamen advertentia, quod si ipsi magistri sint laici, possunt solum sic corrigere et punire discipulos clericos in minoribus, non autem in maioribus ordinibus

constitutos. - 11. Si autem et ipsi magistri sint clerici, possunt sic corrigere et leviter punire discipulos suos etiam in maioribus ordinibus. - 12. Magister clericus maiorem habet potestatem in discipulum, quam Pater in filium: * Sed vide Addit. Casinenses in fine *. - 13. Magistri quoad discipulos peccant in pluribus, quae assignantur. - 14. Magistri, qui vi, fraude, mendaciis, criminationibus cum aliorum praeiudicio curant ad se trahere illos discipulos, qui aliorum scholas frequentabant, peccant graviter; et tenentur ad restitutionem iuxta proportionem boni impediti et mali causati. - 15. Non peccant autem magistri contra iustitiam, nec tenentur ad restitutionem, si id faciunt sine ulla vi, fraude, mendacio et criminatione, etc. - 16. Imo in tali casu Lugo et alii eos excusant etiam a peccato mortali. - 17. Magistri et doctores laureati aequiparantur nobilibus. - 18. Tales magistri et doctores censentur in dignitates constituti. - 19. Sunt exempti a communibus oneribus. - 20. Si evadant rei criminis, mitius puniuntur, quam alii. - 21. In assumendis dignitatibus et beneficiis caeteris praeferri debent. - 22. Nomine magistrorum et doctorum veniunt etiam *licentiati*, unde et isti gaudent supradictis privilegiis. - 23. Licentiati qui sint et dicantur? - 24. Baccalaurei qui sint et dicantur? - 25. Baccalaurei unde sic dicantur? - 26. Baccalarii ab aliis vocantur. * Subnectuntur Add. Casin. ubi plura ad rem *.

- 1 In magistrum assumendus non est, qui formam discipuli non assumpsit, textu expresso in cap. *Cum in magistrum* 49 de Electione, ibi: *Cum in magistrum assumi non debeat, qui formam discipuli non assumpsit, nec sit*

praeficiendus, qui subesse non novit, etc. Fagnan. lib. 1 Decr., in c. *Cum ad nostram* 57 de Electione, n. 2, et alii communiter. Docere enim prius quam doceri, praeposterum est, et impossibile, textu expresso in c. *Ordinatus* 4,

- dist. 59, ibi: *Debet enim ante esse discipulus, quisquis doctor esse desiderat, ut possit docere quod didicit... Qui minime litteris operam dederit, praeceptor esse non potest litterarum.* Baldus in cap. *Cum in magistrum* 49 de Election., in principio; Fagn. ibid., n. 2, et alii passim.
- 3 Unde merito corripuntur, qui magisterii seu doctoratus gradum praepropere et immature suscipiunt, nam, ut expresse dicitur in can. *Miserum* 4, dist. 61: *Miserum est eum fieri magistrum, qui nunquam fuit discipulus.* Fagn. in cit. cap. *Cum in magistrum*, n. 2. Nec magistro prodest, quod multoties fuerit approbatus, si aperte indignus sit; arg. can. *Qui de mensa* 11, dist. 37, et c. *Cum sit ars* 14 de Aetat. et qualitat.; Vincent. et Collector. cum Fagnan. in cit. c. *Cum in magistrum*, n. 4.
- 5 Magistri, doctores, regentes universitatum vel gymnasiorum docentes quascunque scientias, etiam grammaticam, et alii cuiuscunque artis et facultatis professores, sive clerici, aut laici illi sint, tenentur emittere fidei professionem; Pius IV, const. incip. *Sacrosancta*.
- 6 Magistri scholarum admitti non possunt, nisi prius de fide et moribus examinati reperiuntur idonei, et hoc faciendum est, etiamsi tales magistri sint conducti a magistratu civitatis. Conc. Colonien. III, tit. *Quoad institutionem*, cap. 1.
- 7 Ipsi tamen magistri examinari possunt ab Episcopo in iis duntaxat, quae spectant ad fidem, doctrinam Christianam et bonos mores, ut declaravit Sacr. Congr. Concilii apud Aldan. in Compend. canon. resolut. 1. 3, tit. 4, n. 10; Barbos. in Summa apostolic. decis., verb. *Magister*, n. 5.
- 8 Magistri, non solum in grammatica et rhetorica, aliisque scientiis adolescentes instruere debent, sed etiam in iis quae ad religionem pertinent; et sic adolescentes ad missas, divina officia et praedicationes audiendas non solum hortari, sed etiam compellere possunt; ea vero, quae sunt contra bonos mores, aut quae ad impietatem inducere possunt, legere vel docere omnino prohibentur; Leo X, const. 6 incip. *Meretur*.
- 9 Magistri, correctionis causa, possunt moderate castigare discipulos clericos sine incursu excommunicationis; cap. 1, cap. *Ex tenore* 10, et cap. *Cum voluntate* 54 de Sent. excomm.
- 10 Cum hac tamen advertentia, quod si ipsi magistri sint laici, possunt solum sic corrigere et punire clericos in minoribus constitutos, non autem in sacris et maioribus ordinibus, textu claro in cit. cap. *Cum voluntate* 54 de Sent. excomm. Si autem et ipsi magistri sint clerici, possunt sic corrigere, et leviter punire discipulos suos etiam in sacris seu maioribus ordinibus constitutos, ut ex cit. c. *Cum voluntate*, colligunt Hostiens. ibid., n. 8, allegans plures canones; Ioann. Andreas ibidem, n. 8; Ancharanus ibid., n. 6; Card. ibid., n. 3; Butrius

ibid., n. 22; Felin. ibid., circa med., vers. *Secus a praelato vel a magistro*; Fagn. ibid., n. 32, et idem tenet Glossa in c. 1, vers. *Et a magistris*, caus. 35, qu. 5. Hinc magister 12 clericus maiorem habet potestatem in discipulum quam pater in filium, quia magister potest corrigere, et leviter punire discipulum clericum etiam in sacris seu maioribus ordinibus constitutum, pater autem potest punire filium solum in minoribus existentem, et nondum in maioribus constitutum, ut Glossa in dict. c. 1, vers. *Et a magistris*; Fagnan. loc. c., n. 33, et alii.

Magistri peccant, si profectum discipulorum 13 in litteris non sedulo promoveant, sed potius negligant. Si non satis studeant ipsi, ut suo officio ex integro cum discipulorum profectu satisfaciant. Si a discipulis exigant stipendium maius iusto, quam qualitas gymnasii ferat, aut consuetudo permittat. Si doctoratus seu magisterii lauream seu insignia negent dignis, et indignis conferant. Si sanam et catholicam doctrinam bonis moribus conformem non tradant discipulis, eorumque spiritualem profectum non promoveant, sed potius eorum peccata dissimulent, et non corrigant, nec impediant, cum possunt. Sic expresse cit. const. Leonis X, incip. *Meretur*.

Magistri, qui vi, fraude, mendaciis, crimi- 14 nationibus cum aliorum praeiudicio curant ad se trahere illos discipulos, qui aliorum scholas frequentabant, peccant graviter, et tenentur ad restitutionem, iuxta proportionem boni ipsis impediti, et damni causati, quia tales nedum peccant contra charitatem, sed etiam contra iustitiam. *Communis*. Non peccant autem ma- 15 gistri contra iustitiam, nec tenentur ad restitutionem, si id faciant sine ulla vi, fraude, mendacio et criminatione, sed solis communibus mediis persuasionis, consilii, precum et huiusmodi, absque intentione alios offendendi; quia tales utuntur iure suo, quod habent ad alios persuadendos in sui utilitatem; nec alii habent ius strictum ad illos discipulos, sicut enim poterant illi sine iniustitia sponte sua recedere, sic possunt sine iniustitia suaderi; Sanchez lib. 2 Consil., cap. 3, dub. 3, num. 2; Lugo tom. 1 de Iustitia et iure, disp. 18, n. 109, ubi dicit hanc esse veriore sententiam; La Croix lib. 3, p. 2, n. 81, et alii. Imo Lugo 16 ibid., n. 111, eos excusat etiam a peccato mortali, quamvis cum aliorum praeiudicio curent ad suam scholam trahere eos, qui scholas aliorum frequentare solebant, quia charitas non obligat ad consulendum bono proximi cum magno proprio incommodo. Si enim peccarent mortaliter, ut volunt plures cum Sanchez l. c., n. 5; *Vae*, dicit Lugo, *vae, magistris et concionatoribus, qui omnibus artibus et mediis utuntur, ut scholares vel auditores sibi accumulent, etiam cum praeiudicio omnium con-*

currentium; imo tunc maiorem aestimant suam gloriam, quando ex schola vel audientia aliorum retrahunt scholares vel auditores ad suam, quod quidem faciunt, et advocati, procuratores, medici, chirurgi, tonsores, artifices, mercatores, alique similes, quos omnes, si absque vi et fraude id faciant, non debemus facile peccati mortalis reos dicere. Sic recte concludit Lugo ibid.; La Croix l. 3, p. 2, num. 81, et alii.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

Duo hic sunt, quae cum ethica Christiana haerere haudquaquam posse videntur. Primum, quod ab omni sint culpa immunes, ac iustitiam nullo modo laedant, qui communi, hoc est, usu frequentata arte, ab aliis magistris scholares evocant, ut maiorem sibi numerum discipulorum acquirant. Alterum vero, quod a lethali culpa excusari universim possint magistri, concionatores, alique, qui etiam cum aliorum damno scholares auditoresque ab aliorum ad proprias scholas trahant; nam ethica Christiana inanem gloriam, veluti capitale crimen detestatur, horret ea, quae odia et inimicitias nota sint parere; ac generatim vetat aliis fieri, quae nobis fieri nolumus. Ubi vero in magistro communi arte procurante alterius discipulos ad se trahere, inanis gloria deesset? Illa enim uteretur arte, ut se supra illos efferret, quorum discipulos ad se traheret; atque ita sane res appareret, quaecunque interea foret illius intentio. Praeterea nota res est, hac via in partes scholares auditoresque scindi, ac odia excitari foverique inimicitias. Id enim vix quidem contingere solet, quin alterius scholares auditoresque de proprii magistri ac delecti concionatoris praestantia contendant, et quin unum laudibus efferre et deprimere alterum studeant. Scimus denique magistros concionatoresque aegre admodum ferre, aliorum arte discipulis auditoribusque privari, ac satis constat de hoc, veluti de maxima iniuria, passim conqueri. Potestne sine culpa fieri, quod aliis maxime displicet? Nunquid Iesu Christi ethica haec, atque similia probat? Imo improbat in unoquoque Christiano. Vide ergo, num in magistro et concionatore id omni vacare possit culpa. Si enim ex officio virtutem docere, praedicare et inculcare tenetur verbo et exemplo, quod leve in aliis, in iis grave peccatum erit. Ait Lucius, hos iustitiam non laedere, at laedunt charitatem, et quidem non sine scandalo, ut ex dictis liquet; imo et iustitiam quoque; iniuria enim magistro fit, dum ipsi invito, ac sine ipsius culpa, subtrahuntur discipuli; est enim in possessione illorum, ac recedendo ab ipso, ut ad alium accedant, laeditur illius existimatio, ac ius quod ad hanc famam habet. Fac deinde praeiudicium et damnum inde sequi, quis eos a gravi culpa excusabit? Ait Lugo:

Vae magistris et concionatoribus, etc. Quorsum haec? Quia passim ita agunt, etsi passim ita agunt, passim peccant, et graviter, quia charitatem laedunt, quia scandalo sunt fidelibus et discipulis, quos aedificare tenentur, quia de industria damnum aliis inferunt; quod, etsi demus non esse contra iustitiam, quia molestum quam maxime aliis esse solet, et odia inimicitiasque natum est parere, nunquam sine gravi culpa erit.

RESPONSIO AUCTORIS.

Notat hic Rom. theologus duo a me tradita esse loc. cit., quae cum ethica Christiana cohaerere haudquaquam posse videntur. Primum, quod ab omni culpa sint immunes, ac iustitiam nullo modo laedant, qui communi, hoc est, usu frequentata arte, et sine vi, fraude, mendacio et criminatione curant ad se trahere discipulos alias scholas frequentantes. Alterum vero, quod a lethali culpa excusari universim possint magistri, concionatores, qui omnibus artibus et mediis utuntur, ut scholares vel auditores sibi accumulent etc. Ast hic typographus Venetus vellet scire a nostro theologo, an iuxta haec sua principia, ei licuerit tam avide et ardentem promovere suam editionem Romanam, ipsam sic magnificando, et Venetam parvipendendo ad retrahendos emptores ab emptione Venetae, et ipsos attrahendos ad emptionem Romanae cum tanto sui detrimento, nedum spirituali, sed et temporali, quum ipsum sic incitaverit ad non parvam spiritus perturbationem, et animi aversionem nedum contra ipsum theologum, sed et contra ipsum penitus innocentem Lucium, ut sibi, quamvis falso, sed constanter repraesentatum, contra suam illibatam fidem et religiosam integritatem, socium cum theologo pro editione Romana, in tantum detrimentum suae Venetae editionis, ut ex epistolis patet, quae adhuc servantur, plenius querimoniis, indignationibus et protestationibus, se velle omnem movere lapidem in Urbe et orbe, pro reparatione tanti sui indebiti detrimenti. En quot mala, quot hic et inde animorum perturbationes. Sed ad haec nil noster theologus; omnia sibi licent, aliis nihil, praedicat aliis non furandum, et ipse in hoc genere, ex assertione typographi, satis superque furatur.

Magistri seu doctores, qui lauream magisterii seu doctoratus in facultate theologica vel iuridica, tum canonica tum civili, vel medica vel philosophica legitime sunt consecuti, variis gaudent privilegiis. Primum est, quod nobilibus annumerentur, veramque nobilitatem consequantur; arg. l. 2, § ult. in fine, et l. 4, § 1 in fine, de Excus. tut. Imo nobilitas morum plus ornat, quam genitorum, can. *Nos qui* 3, dist. 40. Quapropter etiam gaudent nobilium praeerogativis; arg. c. *De multa* 28 de Praebend.

8 Secundum est, quod a plebeia conditione exempti in dignitate censeantur constituti; arg. c. *Quanto* 3 de Magistris, et Clement. *Cum sit nimis* 2, l. c.

9 Tertium est, quod exempti sint ab oneribus tam realibus quam personalibus, textu expresso l. *Medicos* 6, et l. 11 Cod. de Professoribus et medicis.

0 Quartum est, quod magistri et doctores criminum rei mitius puniendi sint, quam plebei, adeoque non torturae, praeterquam in criminibus exceptis, sunt subiiciendi, nec poena trimmium, nec fustibus, nec alio ignominiosiori poenae genere, sed ultimum supplicium meriti, gladio puniri debent; argum. l. *Custodiam* ff. de Custod. reorum, l. 4 Cod. Ad l. Iul. maiest., l. *Moris* 9, § 11, ff. de Poenis, cum similibus.

1 Quintum est, quod magistri et doctores, caeteris paribus, in assequendis dignitatibus et beneficiis ecclesiasticis, aliis praeferrari debent; c. *De multa* 28 de Praeb., c. *Cum in cunctis* 7 de Elect., et Conc. Trid. sess. 24, de Reform., cap. 12.

2 Nomine magistrorum et doctorum veniunt etiam *licentiatii*, unde, et isti gaudent dictis privilegiis; Alciatus in l. *Cui praecipua* de V. S.; Leander de Privileg. doctorum, p. 4, n. 11, et alii. Et ratio est, quia licentiatii habent etiam illam excellentem, et legitime approbatam scientiam et doctrinam, bono communi servientem, propter quam principaliter sunt concessa dicta et alia privilegia magistris et doctoribus; ipsi enim licentiatii, quamvis lauream magisterii et doctoratus non sint solemniter assecuti, habent tamen licentiam et facultatem proximam illam solemniter consequendi, quoties velint, cum illa digni iam sint rite et solemniter declarati. Unde pro eis stat illud iuris: *Proxime accingendus habetur pro accincto*; leg. penult. ff. de Testament. milit. Tum quia Conc. Trid. in assequendis dignitatibus et beneficiis, licentiatos aequiparat doctoribus, sess. 22, de Reform., c. 2, et sess. 24, de Reform., c. 12.

3 Licentiatii autem sunt et dicuntur illi, qui supremum in aliqua facultate, sive theologica, sive iuridica, sive medica gradum doctoratus seu magisterii insignia publica capessendi, quando volunt, licentiam seu facultatem habent, eo quod pro talibus post praeivum examen, non tantum digni iudicati, sed ut licentiatii rite et solemniter declarati sunt.

4 Licentiatii paulo inferiores sunt *baccalaurei*, quorum appellatione veniunt illi, qui in scientia vel facultate aliqua, sui profectus primum testimonium, primumque gradum sunt adepti. Isti, ut ex Prateio et Paulo iuriconsulto refert Calvinus in suo magno Lexico iuridico, verb. *Baccalaureos*, a *Bacca laurea* nomen assumpsisse videntur. Pignatellus autem tom. 10, con-

sult. 38, n. 27, de horum etymologia sic praecise habet: *De baccalaureo triplex est huiusmodi cognominis etymologia, mea sententia, non absurda. Prima, est, a baculo dicuntur bacularii, vel quod adhuc in pristino laborantes, baculis impelluntur, vel quod nondum disciplinis absoluti, opus habeant rectore baculo. Haec est probabilis. Secunda, constat lauri baccas esse nigras et amaras; porro quoniam id temporis etiamnum arrodentes amarum sapientiae corticem, nondum ad melleum dulcissimum penetrarunt, baccalaureos appellari placuit. Ista est probabilior. Tertia est, arbitratum non nemo dictionem compositam a vacca et laro: Vaccalarius; aliquae enim nationes pro B sonant V consonantem, et e contra; vacca autem lac porrigit, et larus avis est avidissima. Iam de amabili illo sapientiae principe dictum est: Mel et lac sub lingua eius. Unde quos vehemens quidam ardor huius lactis agit rapitque, baccalari dicuntur; haec est etiam probabilis.*

Alii ipsos vocant *baccalarios*, qui, teste Rhemano apud Calvinum loc. cit., verb. *Baccalarii* a *bacillo* nominati sunt, quia primi studii auctoritatem, quae per exhibitionem baculi concedebatur, iam consecuti fuissent. Erat velut quoddam mancipationis signum in huiusmodi aliquod studium, baculi traditio. Vulgus *baccalarios*, eruditi *baccalaureos* vocant. Haec Calvinus l. c.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

De magistro scholae primum in ecclesia cathedrali, et postea etiam in collegiata ecclesia instituto, agit et quidem latissime Bohemer. in Decret. lib. 5, tit. 5, fere per tot.

Munus autem huius magistri erat docere non solum grammaticam, sed et alias disciplinas, scilicet rethoricam, dialecticam etc. Lectio enim vulgata in cap. 4 de Magistr., est depravata, ubi perperam legitur: *Qui clericos ecclesiarum ipsarum gratis in grammatica facultate, et alios instruat iuxta posse.* At apud Harduin. tom. 7 Conc., pag. 30, legitur: *In Grammaticae facultate, et aliis*, id est facultatibus seu disciplinis. Notum quippe est, quamlibet disciplinam ab antiquo facultatem dictam fuisse, ut evincit usus loquendi in academiis familiaribus.

Hic autem magister in aliquibus ecclesiis cathedralibus etiamnum existit, et vocabulo *scholastici* designari solet, estque dignitas ecclesiastica, sed commissum ipsi principio a sacris canonibus munus haud amplius implet.

Diversi autem ab his magistris scholae, quos canonici in cathedralibus collegiisque ecclesiis volebant, sunt magistri, qui de licentia Episcopi, grammaticam aliasque mox dictas facultates hodie docent. Atque hinc est, quod ad hos trahi nequit id, quod de illis a canonibus sancitum

- reperitur. Illi, ut exemplum aliquod afferamus, eo quia ex proventibus ecclesiae vivebant, nihil a scholaribus suis, nisi sponte oblatum, accipere poterant. At hi, nisi stipendium publicum habeant, non prohibentur aliquid a scholaribus exigere; Confer. Gonzal. Comment. ad c. 4, n. 6, de Magistr.
- 33 Possunt, ut monet Auctor n. 8, hodierni magistri in iis etiam, quae ad religionem pertinent, scholares suos instruere, non tamen (ita recte ait Romaguer. ad Synodal. Gerund. l. 5, tit. 1, n. 5) *per istos sublevantur parochi a sua obligatione docendi doctrinam christianam, sed eo non obstante ad eam docendam tenentur.*
- 34 De exemptione, qua, ait Auctor n. 19 frui magistros seu doctores ab oneribus personalibus et realibus, vide Brunemann. in l. final. Cod. de Profess. et medicis; et praecipue Klok. de Contrib., cap. 10, per tot., qui de ea ex professo tractat, et quando, tum quomodo procedat, tradit.
- 35 Absolute verum haud est, quod asserit Auctor, n. 22, licentiatos venire nomine magistrorum seu doctorum, tum frui privilegiis omnibus ipsis concessis; consule Besold. in Dissert. de Studiosis, c. 8, per tot., et Mendo de Iure academic., l. 1, qu. 13, n. 321, et plur. seq., qui docent quibus doctorum privilegiis gaudeant licentiat.

ADDITIONES CASINENSES.

Quamvis auctor, sup. n. 12 huius articuli, in eam iverit sententiam, magistrum clericum posse corrigere et leviter punire discipulum clericum, etiam in sacris seu maioribus ordinibus constitutum, patrem vero posse punire filium solum in minoribus existentem, et nondum in maioribus constitutum; quod etiam adstruit in art. 11, v. *Excommunicatio*, n. 9; attamen placet nobis doctrinam D. de Ligorio hic afferre, tenoris sequentis: « Quaeritur an pater possit verberibus clericum punire? Certum est posse, si clericus est in minoribus, ex cap. *Cum voluntate* 54 de Sententia excomm., § *Si qui vero*... Dubium est an possit, si clericus est in sacris constitutus? Prima sententia negat; et hanc tenent Laym... Pal... cum Host., Panor., Angel., Mol., etc., quia nullibi habetur, quod pater possit manus iniicere adversus clericos in sacris. Haec est probabilis, at sententia affirmans videtur probabilior, et hanc tenent Suarez... Bonac... Concina... Tournely... Salmatic., cum Valent., Bann., Con. et Avila, et probatur ex c. 1 de Sentent. excomm., ubi excusatur magister, si scholarem clericum (*quamvis sit plenae aetatis*, ut ibi praemittitur, unde includitur etiam clericus constitutus in sacris) *intuitu disciplinae vel correctionis percusserit*. Si ergo non solum causa disciplinae, sed etiam correctionis, potest ma-

gister clericum percutere, tanto magis poterit pater, cui principaliter, et de iure naturali incumbit compescere insolentias filiorum ». Theolog. moral. lib. 7 de Excommunicatione, n. 275.

Lubet insuper sub hoc articulo sequentia addere:

« Magistrorum docentium theologiam, etiam extra suas Ecclesias, et beneficia, privilegium est, quod non minus, quam si in iis resident, fructus beneficiorum suorum integre percipere possint (quotidianis distributionibus exceptis) quandiu in docendo persistunt. » Engel ad tit. de Magistris, num. 3. Intellige dummodo in scholis publicis docuerint, ut infra dicendum.

Idemque iuris est pro docentibus in scholis publicis sacram Scripturam. Barbosa cit. t. de Magistr., ad c. *Super specula* 11, n. 3, et constat ex Trid. mox adducendo. Porro eodem privilegio donati sunt scholares per quinquennium, dum theologiae et S. Scripturae in scholis publicis operam navant.

« Hinc fit quod licet Summi Pontifices statutis poenis, usque ad beneficiorum privationem ad residentiam omnes induxerint... nihilominus tamen iudicantes quam utile ac fructuosum esset Ecclesiae Dei addiscere et docere litterarum scientias... statuerunt ut tam docentes in theologica facultate, dum in scholis docuerint, quam studentes in ipsa integre percipiant proventus et fructus suarum praebendarum et beneficiorum. Ita Honorius III in cap. *Super specula* de Magistris, ibi: *Docentes vero in theologica facultate, dum in scholis docuerint, et studentes in ipsa, integre per annos quinque percipiant de licentia Sedis Apostolicae proventus praebendarum et beneficiorum suorum, non obstante aliqua alia contraria consuetudine vel statuto, cum denario fraudari non debeant in vinea Domini laborantes.* (Sic quoque) Conc. Tridentinum sess. 1, cap. 1, de Reformat., in fine, ibi: *Docentes vero ipsam sacram Scripturam, dum publice in scholis docuerint, et scholares, qui in ipsis scholis student, privilegiis omnibus de perceptione fructuum, praebendarum et beneficiorum suorum in absentia a iure communi concessis, plene gaudeant et fruuntur.* » Apud Barbosam Consult. Can. 88, dub. 2, n. 29 et 30.

« Itaque, ait Fagnanus ad c. *Super specula* 11, cit. titulo de Magistris, magistri quamdiu publice in scholis sacram theologiam docuerint, et scholares, qui in ipsis scholis eidem studio operam navaverint per quinquennium, fructibus praebendarum et beneficiorum suorum in absentia plene gaudent et fruuntur... distributionibus quotidianis duntaxat amissis.

» Hoc tamen intelligas, (*nota*) si fructus praebendae a quotidianis distributionibus sint seiuncti; secus vero si universi fructus huiusmodi distributionibus constent, quia tunc lecto-

res et studentes lucrantur duas tertias illarum partes, omissa alia tertia, quae inservientibus accrescit; ut ex sententia Sacrae Congregat. Conc., » n. 3.

4 Si vero de parochis sermo sit, cum ipsi vi proprii officii, atque ad mentem S. Conc. Trident. stricte ad residentiam teneantur; hinc est, quod docendi causa abesse a sua ecclesia nequeant. Nisi quod *Parochus in civitate ecclesiam suam habens, potest inibi in publica universitate Sacram Scripturam legere, ita tamen, ut cura animarum per ipsum exercenda nihil detrimenti patiatur*; Sacra Congr. Conc. Apud Barbosam Collect. apost. decis., v. *Parochus quoad residentiam*, n. 17.

5 Porro licet in cit. cap. *Super specula*, fiat solum mentio de theologia, id ipsum tamen communiter doctores extendunt ad ius canonicum; « quia (Fagnano docente) tale studium cedit in utilitatem universalis Ecclesiae... quam (opinionem) saepius probavit Sacra Congreg. Conc. Trid. interpr. Quinimo (*nota*) alias censuit, docentes ius canonicum in aliqua universitate gaudere, et potiri privilegio de percipiendis in absentia fructibus, *quamvis praebendae, quas obtinent, sitae sint in cathedrali eiusdem civitatis*, in qua publici lectoris munere funguntur. » Ibid., n. 5¹.

6 Heic vero notandum, privilegium abessendi et percipiendi fructus, de quo supra « procedere in docentibus et studentibus in studio generali seu celebri universitate... Studium autem generale illud dicitur, quod est erectum et insti-

tutum per Papam, Regem seu Principem ». Barbosa Consult. canon. 88, n. 36 et 37. — « Dictis privilegiis tum gaudent, si in scholis generalibus, seu publica universitate doceant aut studeant... Unde non sufficit studium, quae non sit universitas, quamvis in eo optime legatur, et publice cuicumque audire volenti... et ideo multo minus sufficiet studium, quod habetur in ecclesia cathedrali, sub canonico theologo legente ». Idem Barbosa de Canonic. et dignit., c. 28, n. 47.

« Advertendum est etiam (sic quoque n. Garcias) quod studentes in ecclesiis cathedralibus non gaudent d. privilegio de percipiendis fructibus in absentia, ut apparet ex sequenti declaratione S. Congregationis supra c. 1, sess. 5 Tridentin., ibi: *Scholares in ecclesiis cathedralibus non gaudent iisdem privilegiis sicut studentes in studiis publicis vel academiis* ». De benefic. tert. part., c. 2, n. 118².

Praeterea: « Amplia, seu potius declara procedere in cathedraticis, qui docent conducti aut salariati, vel ratione stipendii seu cathedrae, quam habent, non vero in iis, qui sponte aut voluntarie legunt sine stipendio et cathedra, nisi legant cum licentia universitatis seu claustris, seu collegii doctorum »³.

Ulterius: « Amplia privilegium percipiendi 8 fructus beneficiorum quoad docentes, non habere ullam temporis determinationem, sed eo gaudere, quamdiu docuerint... In studentibus vero privilegium huiusmodi non suffragari ultra quinquennium, a die quo coeperunt studere »⁴.

¹ « Amplia (quoad perceptionem fructuum praebendae) procedere, etiamsi praebendae, quas obtinent docentes, sitae sint in cathedrali eiusdem civitatis, in qua publice lectoris munere funguntur ». (Barbosa Consult. canonic. 88, n. 43).

« Incontroversa apud omnes interpretes elicitor assertio, quod beneficiati omnes legitime absentes causa studiorum, sive studuerint sive docuerint, pro praesentibus habentur, ideoque integros fructus suae praebendae lucrantur, ac si personaliter residerent, amissis tamen distributionibus quotidianis, etiamsi praebendae sitae sint in cathedrali eiusdem civitatis, *in qua respective student vel docent* ». (Cardinalis Petra Comment. ad Const. Apostol., Const. 9 Bonifac. VIII, tom. 3, pag. 544, n. 15).

² « Verum licet fatendum sit, huiusmodi sententiam (scilicet quod doceatur vel studeatur in publica universitate) communi DD. calculo esse assertum; attamen eidem propere subscribere non audeo, cum nullibi in iure eandem cautam esse inveniam; perperam enim desumitur ex supra cit. text. *Tuae de Cleric. non resid.*, in quo dumtaxat sancitur, hoc privilegium cessare, ubi nullum vigeret litterarum studium, idem enim est esse minus competens, et esse nullum... ideo non undique improbabile videtur asserere, quod ad hoc privilegium capessendum sufficiat studere, ubi studium sit celebre, quamvis non sit universitas privilegiata... Pro comperto autem est (*nota*) quod collegia simplicia pro veris academiis et universitatibus haberi non debent, nec lauream doctoralem consequi possunt, nisi pro certis locis ex speciali privilegio ». Petra Comment. ad const. Apostol. t. 3, pag. 553, num. 6, ad constit. 10 Bonifac. VIII.

³ « Quaero, sic Fagnanus, an canonicus cathedralis publice in aliqua academia docens s. theologiam, si nullum sit ei stipendium a publico constitutum, neque sit ex numero eorum, qui cathedras habent, sed facultatem a rectore, vel aliis ad quos spectat, obtinuerit, gaudeat privilegio a iure concesso, ut fructus canonici in absentia percipiat. Hoc dubium habet duas partes. Prima est, an ad gaudendum privilegio, oporteat lectorem esse stipendiatum; secunda, an oporteat eum esse de numero eorum, qui habent cathedras. Quoad primam partem, videtur respondendum, nihil referre ad gaudendum privilegio, ut quis sit stipendiat, necne. Primo, quia ratio, ob quam a iure concessum est lectoribus privilegium percipiendi fructus beneficii in absentia, est, quia promovent utilitatem, nedum ecclesiae particularis, sed etiam universalis, quae ad sui regimen iuris litteratis indiget... Haec autem ratio militat in lectore non stipendiat non minus, imo magis, quam in stipendiat; ideoque privilegium debet habere locum...

» Quoad secundam partem dubii, an pro huiusmodi privilegiis oporteat, lectorem esse de numero obtinentium cathedras, similiter videtur respondendum, non oportere. Primo, quia iura non requirunt ad gaudendum privilegio lectoribus concesso, ut sint ex numero obtinentium cathedras, sed tantum ut legant in civitate regia vel privilegiata vel longissima possessione super hoc munita. Accedit, quod causa privilegii militat etiam in his, qui non sunt de numero obtinentium cathedras; nam et ipsi in vinea Domini operantur ». (Cit. c. *Super specula* de Magistr. n. 6. 7, 8, 9).

⁴ « Innocentius XII decreto constituit (in suo Bulario, pag. 262) ne eiusmodi privilegia, quae studiorum

- 9 Denique: « Amplia ad dictum privilegium de percipiendis fructibus praebendarum in absentia, non requiri licentiam Episcopi in documentibus... Requiritur vero videtur in studentibus ». Barbosa Cons. canonic. 88, dub. 2, num. 37 et seqq.¹.
- 10 « Porro quaestio est dubia, sic idem Barb., an presbyteris seu aliis in ecclesiastica dignitate constitutis, liceat ius civile publice legere, nec non ad cathedras Caesaris iuris in aliqua universitate se exponere; pro affirmativa, scilicet docere publice leges esse licitum presby-

teris, illisque nullibi reperiri prohibitum, videtur insinuare Gloss., Io. Andreas, Cardin. Zarabello... Navarrus, quibus adde Navarr., Talet., Suarez, etc. » De offic. et potest. Episc. alleg. 56, n. 34.

« An vero huiusmodi iuris civilis, aut aliarum facultatum professores gaudeant privilegio, de quo supra, percipiendi scilicet fructus beneficiorum suorum in absentia, dum in aliqua universitate legerint; iure communi negativam decidendum videtur ». Engel ad cit. tit. de Magistris, n. 4.

MAGISTER CAEREMONIARUM

Summarium.

1. Magister caeremoniarum est necessarius in cathedralibus et collegiatis. — 2. Ad officium magistri caeremoniarum non debet compelli canonicus, sed providendus est alius simplex sacerdos. — 3. Magister caeremoniarum non potest alterare seu mutare consuetudinem circa praeintonationem antiphonarum ad vespas. — 4. Magister caeremoniarum, absente magistro chori, habet munus indicendi silentium in choro. — 5. Occasione consecrationis monialium non est permissum magistro caeremoniarum clausuram ingredi. — 6. Magister

caeremoniarum, si sit beneficiatus, potest in exercitio sui officii dimittere habitum beneficiatorum, et uti superpelliceo. — 7. Magister caeremoniarum, etiamsi sit cappellanus, dum est in exercitio sui officii, sedere debet apud celebrantem vel assistentes. — 8. Magister caeremoniarum in processionibus incedit apud celebrantem et eius assistentes, et ubique, quando opus est, discurret. — 9. Magister caeremoniarum debet personaliter significare Episcopo, quando debet ad ecclesiam accedere pro functionibus episcopalibus. — 10. Caeremoniae unde sint dictae? — 11. Afferuntur duo dubia novissime a Sacra Congr. Conc. resoluta. — 12. Alia ad rem, *remissive*.

- 1 Magister caeremoniarum est necessarius in cathedralibus et collegiatis. Unde in cathedrali, quousque assignetur ei aliunde competens stipendium, contribuere debent Episcopus et Capitulum pro rata. Sac. Congr. Episc. et Regul. in Comensi 10 Iulii 1600, et S. Congr. Rit. in Tropien. 23 Martii 1602.
- 2 Ad officium magistri caeremoniarum non debet compelli canonicus, sed providendus est alius simplex sacerdos. Sac. Congr. Episc. et Regul. in Castellaten. 23 Iulii 1602.
- 3 Magister caeremoniarum non potest alterare seu mutare consuetudinem circa praeintonationem antiphonarum ad Vespas. Sac. Congr. in Suessionen. 28 April. 1607.
- 4 Magister caeremoniarum, absente magistro chori, habet munus indicendi silentium in

choro. Sac. Congr. Rit. in Hydruntina 6 Decemb. 1613.

Occasione consecrationis monialium non est 5 permissum magistro caeremoniarum clausuram ingredi. Sac. Congr. Conc. in Sabinen. in resp. ad 5 dub., die 3 Iulii 1632.

Magister caeremoniarum, qui est beneficia- 6 tus, potest dimittere habitum beneficiatorum, et uti superpelliceo in exercitio sui officii absque incursu censurarum contra illum habitum non deferentes. Sac. Congr. Rit. in Ianuen. 9 Decemb. 1617.

Magister caeremoniarum, etiamsi sit cappel- 7 lanus, quando officium exercet, et vestibus illius officii vestitus est, sedere debet apud celebrantem, vel eius assistentes pluvialibus indutos; quando vero non est in ministerio, se-

causa concedi debent, illis qui vigesimum quintum annum iam attigissent in posterum conferrentur, et ne triennii spatium superarent ». (Benedict. XIV Institut. Eccl. 107, n. 72. At DD. vulgo ad 5 annos extendunt).

« Hic autem non importune quaeritur, nimirum, nunquid attento, quod haec licentia concedi consuevit ad certum tempus limitata, praesertim ad quinquennium, eo transacto, ac huiusmodi studio adhuc minime consummato, poterit, hac de causa idem Ordinarius hanc facultatem oratori ad aliud tempus prorogare; et omni prorsus haesitatione remota, negativa datur responsio, quandoquidem Sacra Congreg. Conc. desuper consultata, in hunc modum respondit, videlicet licentia, ut quis abesse possit causa studii a servitio suae ecclesiae vel sui canonicatus, non suffragatur ultra quinquennium, impetrata a die, quo coepit studere ». (Pyr. Corrad. Praxis dispensat. Apostolic., lib. 5, cap. 6, num. 34).

¹ « Quia vero regulare est, quod beneficiatus a sua

residentia abscedere non possit, etiam ex iusta et iure canonizata causa, nisi petita et obtenta a suo praelato licentia, ut communiter firmant canonistae... Ideo requiritur ad hoc, ut absens studiorum causa habeatur pro praesente, quod Episcopi consensus accedat... Adeo ut huiusmodi indulta, etiam a Sede Apostolica obtenta, non suffragentur, nisi committantur Ordinariis loci, ubi beneficia consistunt ex declaratione Pii IV, in constit. edita 24 Nov. 1564, incip. *Sanctissimus*... Hinc huiusmodi indulta, quae solent concedi per S. Congregationem Conc., semper expediuntur in forma commissoria directa propriis Ordinariis ». (Petra Comment. ad const. Apost., Const. 10 Bonifac. VIII, tom. 3, pag. 553 et 54, n. 7 et 8).

« Hanc autem licentiam si Episcopus sive alius praelatus sine causa negaret, poterit recursus haberi ad superiorem, qui illum ad eam concedendam compellat ». Pyr. Corrad. Praxis dispensat. Apostol., lib. 5, c. 6, num. 33).

dere debet in choro inter praebendatos vel presbyteros sui ordinis, servato ordine suae receptionis; Sac. Congr. Rit. in Patavina 28 Novemb. 1609, et 8 Maii 1617.

8 Magister caeremoniarum in processionibus incedit apud celebrantem, et eius assistentes, et ubique discurrit, quando opus est, pro ordinanda processione. Sac. Congr. Rit. in d. Patavina 30 Aug. 1602, et 8 Maii 1617.

9 Cum sit officium magistri caeremoniarum Episcopo significare, quando debet ad ecclesiam accedere pro functionibus episcopalibus, debet id ei personaliter significare. S. Congreg. Episc. et Reg. in Campanien. 3 Octobris 1642.

10 Caeremoniae dictae sunt a *Caere* seu *Caerite*, antiqua celebri urbe Tusciae, ad quam, Roma a Gallis obsessa, virgines vestales transulerunt simulacra deorum, et inibitum eis exhibebant; ob cuius rei memoriam Romani in libertatem per Camillum asserti statuerunt, ut deinceps divini cultus caeremoniae appellarentur. Tit. Livius lib. 5; Macrobius lib. 3, c. 4; Nou-

veau Dictionnaire théologique historique, etc., par. D. de Juigné, verb. *Cere*.

Afferuntur duo dubia novissime resoluta a 11 Sac. Congr. Conc.

I. An Clemens Grattarola caeremoniarum magister Archiepisc. Ravennaten., quando ratione sui officii assistit eidem Archiepiscopo pontificalia exercenti tam in ecclesia cathedrali, quam in aliis quibuscunque civitatibus locis, eiusque suburbiis, necnon extra civitatem in locis suae dioecesis in actu visitationis, gaudere debeat distributionibus quotidianis? et quatenus negative.

II. An ex gratia indulgendum sit, ut dictas distributiones lucretur in casu, etc.

Sac. Congr. Conc. in Ravennaten. 1 Augusti 1739, respondit: *Negative ad utrumque in casu de quo agitur, praeterquam quando assistit Archiepiscopo in cathedrali.*

Alia ad rem, vide in tomo 9 Decreta Sac. Rit. Congr. sub n. 9, 47, 148 seqq., 159 seqq., 958, 1170, 1333, 1465, 1539.

MAGISTRATUS

Summarium.

1. Magistratus non debet occupare locum capituli et cleri, qui in concionibus sedere debent immediate apud suum Episcopum. — 2. Magistratus aut iudices non debent proprias dignitates et canonicorum sedes seu stalla in choro aut presbyterio occupare, quamvis aliquando id eis permissum fuerit. — 3. Magistratus et officiales civitatis thurificandi sunt post dignitates et canonicos aequis ductibus, non obstante usu in contrarium. — 4. Magistratus in processionibus Sanctissimi Sacramenti debet incedere in loco, in quo secundum antiquam consuetudinem consuevit incedere. — 5. Magistratus debet iuxta solitum tibicines mittere ad processionem Ss̃mi Sacramenti, nec licet prohibere solitum tributum cerae Ecclesiae, etc. — 6. Magistratus civitatis cogi potest solitum obsequium Episcopo accedenti ad ecclesiam praestare, et iuxta solitum accedere ad ecclesiam cathedralem in diebus solemnibus, et tempore Adventus et Quadragesimae. — 7. Magistratus

nihil debet in praeiudicium capituli, ecclesiae et canonicorum innovare vel attentare. — 8. Magistratus saecularis civitatis, quando non est de maioribus et perpetuis, debet cedere in omnibus et per omnia canonicis ecclesiae cathedralis, et concionator debet prius canonicos, quam magistratum salutare. — 9. Magistratus, quando est de maioribus, debet incensari ante canonicos post assistentes Episcopum. — 10. Magistratus laicus non potest habere locum in choro seu in presbyterio, sed extra illum. — 11. Magistratus laicus non potest in ecclesia habere retentionem sive usum tapeti seu stratus. — 12. Magistratus debet cedere praecedentiam capitulo cathedralis in omnibus functionibus ecclesiasticis; et concionator debet prius salutare capitulum, quam magistratum. — 13. Item concionator debet prius salutare canonicos, quam gubernatorem civitatis. — 14. Adducuntur varia dubia ad rem resoluta a Sacra Congr. Rituum. — 15. Qualis honor debeatur praelato praesidi provinciae, *remissive*. — 16. Poena in magistrat. procedent. contra ecclesiast.

1 Magistratus non debet occupare locum capituli et cleri, qui in concionibus sedere debent immediate apud suum Episcopum. Sacra Congregat. Rituum in Balneoregion. 25 Ianuar. 1602.

2 Magistratus aut iudices non debent proprias dignitates et canonicorum sedes seu stalla in choro seu presbyterio occupare, quamvis aliquando id eis permissum fuerit. Sac. Congr. Rit. in Compostellana 4 Februarii 1608, et sub die 21 Februar. 1604, et in Granaten. 24 Octob. 1609.

3 Magistratus et officiales civitatis thurificandi sunt post dignitates et canonicos aequis ductibus. Sacra Congr. Rit. in Interamnen. 10 Iulii 1600, et in Fanen. 1 Sept. 1607, et in Narn. 16 Iunii 1617. Non obstante usu in contrarium per quindecim annos servato. Ead. Sac. Congr. in Cephalud. 24 Octob. 1609.

Magistratus in processionibus Sanctiss. Sacramenti debet incedere in loco, in quo secundum antiquam consuetudinem consuevit incedere. Sacra Congr. Rit. in Forolivien. 4 Aprilis 1605.

Magistratus debet iuxta solitum tibicines mittere ad processionem Sanctissimi Sacramenti, nec licet prohibere solitum tributum cerae ecclesiae, canonicis, seu fabricae debitum a consulibus artium et massariis villarum. S. Congr. Rit. in Narnien. 16 Iulii 1605.

Magistratus civitatis cogi potest solitum obsequium Episcopo accedenti ad ecclesiam praestare, et iuxta solitum accedere ad ecclesiam cathedralem in diebus solemnibus, et tempore Adventus et Quadragesimae. Sac. Congr. Rit. in d. Narnien. 16 Iulii 1605, et in Civit. Castellii 29 Nov. 1618.

Magistratus nihil debet in praeiudicium ca- 7

pituli ecclesiae et canonicorum innovare vel attentare. Sacr. Congr. Rituum in d. Narnien. 16 Iulii 1605.

- 8 Magistratus saecularis civitatis, quando non est de maioribus et perpetuis, debet cedere in omnibus et per omnia canonicis ecclesiae cathedralis; et concionator debet prius canonicos, quam magistratum salutare. Sacr. Congreg. Rit. in Tirasonen. et in Oscana 3 Octobris 1615.
- 9 Magistratus, quando est de maioribus, debet incensari ante canonicos post assistentes Episcopo. Sacr. Congregat. Rit. in Patavina 2 Mart. 1602.
- 10 Magistratus laicus non potest habere locum in choro sive in presbyterio, sed extra illum, ut saepe declaravit Sac. Rit. Congr., et praesertim in una Auximana 2 Iulii 1639. Unde eadem Sacr. Rit. Congr. in una Amerina *Sedilium*, 16 Martii 1697, confirmata 12 Septembris 1660, mandavit aptandum esse loco magistratui extra presbyterium, iuxta designationem porrectam a magistro caeremoniarum, non obstante quod magistratus reperiretur in possessione, et allegaret alterius loci congrui deficientiam.
- 11 Magistratus laicus non potest in ecclesia habere retentionem, sive usum tapeti aut stratus, ut declaravit Sacr. Congr. Rit. in Bar. 2 Septemb. 1690. Vide verb. *Ecclesia*, art. 5, n. 32, ad 36, ubi afferuntur multa decreta ad rem facientia.
- 12 In causa Capuana fuerunt proposita et resoluta sequentia dubia:
 - I. An capitulo ecclesiae metropolitanae debeat praecedentia super magistratum saecularem eiusdem civitatis in omnibus functionibus ecclesiasticis?
 - 13 II. An concionator debeat salutare prius capitulum vel magistratum.
 - III. An, absente Archiepiscopo, magistratus debeat salutari cum titulo illustrissimi, et capitulum cum titulo reverendissimi?
 Sacra Congregat. Rit. 23 Ianuarii 1700, respondit.
 - Ad 1. *Deberi.*
 - Ad 2. *Affirmative.*
 - Ad 3. *Negative in casu proposito*, apud Monacell. tom. 4 Supplem. ad 1 tom., n. 20 et sequent.
 Et iam in alia Vercellensi 2 Augusti 1691 declaraverat, quod concionator debeat prius salutare canonicos, quam gubernatorem civitatis.
- 14 Et novissime in Veliterna pro magistratu Velitrarum cum capitulo eiusdem civitatis fuerunt in ead. Sacr. Rit. Congr. proposita et soluta sequentia dubia:
 - I. An magistratus Velitrarum in festo S. Francisci Xaverii possit incedere cum clava, et eodem comitatu ac incedit in festivitatibus qua-

tuor Sanctorum Patronorum civitatis, sanctissimae Conceptionis et beatae Mariae Gratiarum?

II. An idem magistratus in ecclesiis extra cathedralem sit thurificandus triplici ductu?

III. An eidem magistratui sit dandum osculum pacis per amplexum, seu potius per instrumentum, et a quo.

IV. An celebrantes post finem missae tam solemnis quam privatae, debeant, antequam ab altari discedant, reverentiam facere magistratui.

V. An eodem magistratu interessente missae privatae, liceat in altari accendere quatuor candelas.

VI. An magistratus immediate post canonicos, et ante beneficiatos, caeterosque de clero admitti debeat ad crucis adorationem, et ad cineres?

VII. An magistratus eiusque officiales in processionibus, in quibus deferunt Intortitia, illa propriis manibus deferre debeant?

VIII. An magistratu accedente ad cathedralem aliasque ecclesias civitatis cum comitatu et clava, licitus sit sonitus tubarum intra easdem ecclesias.

IX. An eodem magistratu in cathedrali aliisque ecclesiis saecularibus et regularibus interessente missae privatae, licitus sit sonitus tubarum in actu elevationis sanctissimae Eucharistiae intus ipsas ecclesias?

X. An eidem magistratui liceat in ecclesia parochiali Sanctae Mariae de Trivio retinere scamnum intus presbyterium?

XI. An eidem magistratui in ecclesia Sancti Martini, Sancti Francisci, S. Clarae et S. Theresiae liceat retinere scamnum a cornu Evangelii?

Die 10 Sept. 1618, proposita causa per Card. Fabron. in Sacra Congr. Rit.

Ad 1. responsum fuit *Affirmative*.

Ad 2. *Negative*.

Ad 3. *Per instrumentum dandam esse pacem ab aliquo ministro superpelliceo induto*.

Ad 4. *Negative*.

Ad 5. *Affirmative, dummodo incedat in habitu consulari*.

Ad 6. *Negative*.

Ad 7. *Affirmative*.

Ad 8. *Affirmative, sed extra ianuam*.

Ad 9. *Ut ad proximum*.

Ad 10. *Negative*.

Ad 11. *Arbitrio eminentissimi Ordinarii, et amplius non proponatur*.

Qualis autem honor debeat praelato praesidi provinciae, vide dicta verb. *Ecclesia*, art. 5, num. 36, ubi ad id dantur Sacrae Congr. Rit. decreta. * Nullus magistratus, sive supremus sit, sive magistratus supremi, principisve nomine agat, in ecclesiae praesules, aut etiam ministros ecclesiasticos, *uti tales*, iurisdictionem habet. Negant id quidem protestantes, qui prin-

cipibus ius in sacra adscribunt. Sed audiant quid quarto saeculo Lucifer Calaritanus lib. 1 pro S. Athanasio ad Constantium scripserit: *Proba, te super nos factum iudicem: proba, ad hoc te constitutum imperatorem, ut nos armis tuis ad omnem implendam voluntatem amici tui diaboli perduceres. Cum probare non possis, quia praeceptum sit tibi, non solum non dominari Episcopis, sed et ita eorum obedire statutis, ut si subvertere eorum decreta tentaveris, si fueris in superbia comprehensus, morte mori iussus sis; quomodo dicere poteris, iudicare posse de Episcopis, quibus nisi obedieris, iam, quantum apud Deum, poena fueris multatus?* Nec mirum ita locutum fuisse Luciferum Calaritanum. Nam et Binghamus Anglicanae communionis homo t. 1 Origin. ecclesiastic., part. 103, exemplis ab antiquitate petitis, ostendit, fuisse Episcopis omnes subordinatos magistratus in rebus ad spiritualem iurisdictionem attinentibus.

Equidem Lucifer de solis Episcopis loquitur, uti et Binghamus; sed idem de caeteris ecclesiasticis dicendum esse, is solus non videt, qui ecclesiastici status officium dignitatemque aut imprudens ignoret, aut impius contemnat. Nam etiam hi, quantum ad ordinem pertinet publicae disciplinae, ut Gelasius Pontifex aiebat, magistratibus et principibus obnoxii sunt, sed solum ut cives, neque id vi cogente; non vero ut ecclesiastici; imo neque ut cives, si forte magistratus illis aliquid imperet, quod a sacris

canonibus vetitum sit. Vere Symmachus Papa: *Nos quidem potestates humanas suo loco suscipimus, donec contra Deum suas non erigant voluntates; quemadmodum facerent, si aut canonibus adversantia mandarent, aut vi cogente in illos uterentur: Defer Deo in nobis* (quilibet ecclesiasticus iisdem verbis quemcunque magistratum alloqui potest); *et nos deferemus Deo in te* *.

Magistratus et iudices saeculares procedentes 16 in criminalibus contra ecclesiasticos, excommunicantur in bulla Coenae; Bened. XIV tom. 1, const. 14 incip. *Pastoralis*, § 19.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

De loco magistratuum in ecclesia; thurificatione ipsorum, pace iis danda, tum de associatione ab illis facienda Episcopo, vide, ubi res postulat, Romaguer in Synodal. Gerund., lib. 3, tit. 17, c. 12, per tot.; Lagun. de Fructib., part. 1, cap. 30, § 1, n. 108, et plur. seq.; Cort. ad decis. Catalan. 247, n. 15, et omnium optime Panimoll. dec. 1, adnot. 11, per tot.

Hic vero non est praetereundum, nullo 18 modo licere dare osculandum Evangelium cuivis magistratui, ut decisum refert a Sacra Congregatione Rit. Romaguer. ubi supra, n. 17; Pignatell. Consult. canon. tom. 3, consult. 54, n. 8 et final. * Quod nonnullis antiquorum imperatorum legibus frustra oppugnat Binghamus t. 11 Origin. Eccles., p. 223 *.

MALCHUS

Summarium.

1. Quis fuerit ille Malchus, cui a S. Petro amputata fuit auricula nocte Passionis Christi, non conveniunt doctores. - 2. Eum fuisse servum principis sacerdotum, habetur Matth. xxvii, Marci xiv, Lucae xxii, et illius nomen fuisse Malchum Ioan. xviii, ibi: *Erat autem nomen servo Malchus*. Hunc Malchum illum fuisse, qui colapho Salvatoris os percussit, dicendo: *Sic respondes pontifici?* tradunt aliqui. Nonnulli putant, Malchum, cum a Christo Domino sibi esset auricula restituta, fidem Christi amplexisse, ut inter alios Cornelius a Lapide, in cap. xxvi Matth., vers. 51, § *Denique Christus*. An autem Petrus totam integram ei prae-ciderit auriculam, ut in terram caderet, an vero partem tantum, ambigitur. Fortasse tamen pars solum fuit abscissa, cum solo tactu a Christo restituta perhibeatur, Lucae xxii, 51, 52, ut tradit Calmet in Dictionario, verb. *Malchus*.

tum, habetur Matth. xxvii, Marci xiv, Lucae xxii, etc. - 3. Putant nonnulli, Malchum, cum a Christo Domino sibi fuit auricula restituta, fidem Christi amplexum fuisse, etc., ad n. 4. - 5. Adolescens, qui, relicta sindone, nudus profugit e manibus satellitum nocte passionis Christi, quis fuerit; vide ibi.

Malchus, amplexa fide, Christianus obierit, verba Scripturae refragari videntur, quod Malchus ille fuerit, qui colaphum Iesu impegit, dicens: *Sic respondes pontifici?* cum illum fuisse quemdam ex ministris Annae summi Sacerdotis praesentibus, habeamus Ioannis xviii, 31, nihilque de Malcho legatur, de quo tamen in eodem capite actum erat. Vide Lambertin., postea Benedictum XIV, de Festis Domini N. I. Christi n. 208, et Calmet in Dictionario, verb. *Malchus*.

ADOLESCENS, qui, relicta sindone, nudus 5 profugit e manibus satellitum nocte passionis Christi, quis fuerit, non parum dissident auctores: Hieronymus et Epiphanius censuere illum fuisse Iacobum fratrem Domini Iesu, appellatum Iustum; sed hanc opinionem reiiciunt Baronius, Suarez, apud Lambertin., Bened. XIV, de Festis D. N. I. Christi, n. 209. Chrysostomus et Ambrosius putarunt fuisse Ioannem

Evangelistam; sed haec quoque reiicitur opinio; Lamy enim, Harmon. Evang., lib. 5, cap. 7, dicit: *Susplicantur quidam, fuisse Ioannem Christo dilectum; sed quare id temporis fuisset Ioannes nudus, aut prope nudus?* Tillemonius nota 3 in Vit. S. Ioannis, quaerit num dici possit adolescentem illum fuisse nudum, quamvis in vicinia habitantem, qui vestibus exutus in lecto iaceret et audito clamore et strepitu, lecto desiliisse sindone amictum et

domo egressum, sindone in eorum manibus, qui se comprehenderant, relictam, aufugisse. Et ad id inclinat Antonius Bineus de Morte Christi, t. 3, l. 2, c. 4, n. 14, sic concludens: *Probabilius nihil est, quam hunc iuvenem ex vicina aliqua villa, armorum, virorumque strepitu excitatum, accurrisse, ut cerneret cognosceretque quid ageretur intempesta nocte. Quare quisnam fuerit, indagare nemo mortalium potest.* Vide Lambert. l. c.

MALEDICUS

Vide verb. POENA, art. 2, a n. 160 ad 164.

MALEFICIUM

Vide verb. SUPERSTITIO, a n. 55 ad 80.

MALESONANS PROPOSITIO

Vide verb. PROPOSITIONES DAMNATAE, num. 38.

MARITUS

Summarium.

1. Marito non licet occidere uxorem in adulterio deprehensam. - 2. Maritus graviter peccat contra iustitiam consummando et dilapidando bona uxoris sine eius licentia, adeoque tenetur ad restitutionem. - 3. Maritus potest irritare uxoris vota, quae praeiudicant usui matrimonii, educationi prolis, vel administrationi familiae. - 4. Imo secundum multos maritus potest directe irritare quaecumque vota uxoris. - 5. Quamvis tamen probabilius sit oppositum. - 6. Mortua uxore, usufructus dotis spectat ad maritum, proprietates vero pertinet ad filios. - 7. Quid autem possit, vel non, maritus circa dotem, vivente uxore, et quando eius dominium acquirat, remissive. - 8. Maritus peccat mor-

taliter, si cogat uxorem ad communicandum coram se, seu ad subeundum candentis ferri, vel ferventis aquae iudicium et huiusmodi in testimonium, quod non sit adultera. - 9. Maritus quando possit et debeat, seu non, debitum coniugale reddere, petere et offerre, remissive. - 10. Maritus a mortuis reviviscens non tenetur amplius pristinae uxori. - 11. Maritus occidens propriam uxorem praegnantem, cum non constet concludenter de proditione, gaudet immunitate, etc. - 12. Maritus occidens propriam uxorem ad effectum ducendi aliam, et extractus ab Ecclesia ad formam bullae, condemnatur, annuente Sanctissimo, ad poenam extraordinariam. - 13. Maritus occisor propriae uxoris gaudet immunitate; ad instantiam tamen Sacrae Consultae retinetur in carceribus usque ad novos ordines. - 14. Alia ad rem, remissive.

1. Marito non licet occidere uxorem in adulterio deprehensam. *Communis ac certa.* Unde Alexan. VII, die 24 Septemb. 1665, merito damnavit inter alias sequentem propositionem, 19 in ordine: *Non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehensam.*
2. Maritus graviter peccat contra iustitiam consummando et dilapidando bona uxoris sine eius licentia, adeoque tenetur ad restitutionem. *Commun.* Vide verb. BONA, art. 4, n. 16 ad 18.
3. Maritus potest irritare uxoris vota, quae praeiudicant usui matrimonii, educationi prolis, vel administrationi familiae. *Communis.* Imo secundum Sanchez, Sotum, Tambur. et alios, maritus potest directe irritare quaecumque vota uxoris, eo quod voluntas eius videatur esse plene subiecta dominio viri, iuxta illud Apostoli ad Ephes. v, vers. 22, ibi: *Mulieres viris suis subditae sint sicut domino, quia vir*

caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiae, etc.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

Falsum visum est celebrioribus theologis, virum posse quaecumque uxoris vota irritare: etsi enim in irritum mittere possit vota sibi, aut familiae noxia et incommoda, v. g. vota de ieiuniis, humicubationibus, peregrinationibus et elemosynis ex rebus ad familiam pertinentibus, ac praesertim continentiae votum, non sic autem vota de certis precibus recitandis, de superfluo et dissoluto ornatu reiiciendo, de abstinendo a spectaculis et choreis, de pauperibus alendis labore et opere manuum suarum, quibus familia non indiget, de secundis nuptiis vitandis, de ingressu monasterii, si viro superstes fuerit, ut inquit Natalis Alexander. *Imo mulier ipsa, inquit, nonnulla mariti vota facere potest irrita, quae scilicet sibi incommoda*

sunt, aut familiae, qualia sunt vota continentiae, abstinentiarum immodicarum, vel diuturnarum peregrinationum et quarumcunque rerum, quibus impotens ad debitum coniugale fieret. Atque hinc patet, quam inepte ad id afferatur Paulinus textus, quo mulieres subditae viris declarantur; nam subiectio haec tanta non est, ut omne in omnibus eis dominium admittat; sed in iis tantum, quibus marito, ut coniugi, et familiae domino subiicitur. Quamobrem ita libera est in iis vovendis, quae supra indicavimus, ut arbitrio mariti fieri irrita nequeant. Regula autem in hoc generalis erit, ut maritus irrita facere possit vota, quae sine ipsius consensu emittere ac servare mulier nequeat; quae vero mulier sine viri consensu licite ac rationabiliter promittere et servare potest, vovere etiam potest, quin votum auctoritate mariti revocari possit.

RESPONSIO AUCTORIS.

Dicit theologus, quod falsum visum est celebrioribus theologis, virum posse quaecunque uxoris suae vota irritare, etc., atque hinc patet, quam inepte ad id afferatur Paulinus textus, ad Ephes. v, v. 22, etc. Sed bona venia ipsius theologi, ea non est mea opinio, et Paulinus textus affertur ab aliis; dico enim ibi secundum alios. Meam autem opinionem aperte declaro num. 5, immediate sequenti, sic concludendo, quamvis tamen probabilius sit cum S. Antonio, Navarr., Azor., Valent., Suarez, Less., Bonac., Layman, Castrop., Illsung, citatis et secutis a La Croix lib. 3, pag. 2, n. 493, quod maritus possit solum irritare illa vota, quae, ut dictum fuit, praeiudicant usui matrimonii, educationi prolis, vel administrationi familiae.

Quamvis tamen probabilius sit cum Sancto Antonio, Navarr., Azor., Valen., Suarez, Lessio, Bonacina, Laymann, Castropalao, Illsung, citatis et secutis a La Croix lib. 3, part. 1, num. 493, quod maritus possit solum irritare illa vota, quae, ut dictum fuit, praeiudicant usui matrimonii, educationi prolis, vel administrationi familiae, cum subiectio uxoris respectu mariti fundetur tantum in contractu matrimonii, adeoque detur tantum in ordinem ad finem matrimonii.

Mortua uxore, ususfructus dotis spectat ad maritum, proprietates vero pertinet ad filios; leg. 1 Cod. de Bonis matern.; Rota recent. part. 3, dec. 126, n. 2, et part. 11, dec. 368, num. 25. Quid autem possit, vel non, maritus circa dotem, vivente uxore, et quando eius dominium acquirat? Vide verb. *Dos*, art. 1, et art. 3.

Maritus peccat mortaliter, si cogat uxorem ad communicandum coram se, seu ad subeundum candentis ferri, vel ferventis aquae iudicium in testimonium, quod non sit adultera.

Ita Sotus apud Escobar lib. 8, num. 381; La Croix lib. 6, num. 675, et id esse absolute illicitum docet S. Thomas 3 part., quaest. 80, art. 6 ad 3; Suarez disput. 67, sect. 6; Dicastill. de Sacrament., distinct. 3, n. 280, et alii communiter, argum. cap. *Ex tuarum* 8 de Purgatione canonica, c. *Dilecti* 3 de Purgatione vulgari, et c. *Consuluisti* 20, caus. 2, qu. 4, ubi expresse prohibentur huiusmodi probationes ad explorandam alterius innocentiam.

Maritus quando possit et debeat, seu non, 9 debitum coniugale reddere, petere et offerre? Vide verb. *Debitum coniugale* per tot.

Maritus a mortuis reviviscens non tenetur 10 amplius pristinae uxori; maritus enim non tradidit uxori corpus suum, sicuti uxor non tradidit suum marito, nisi usque ad mortem, iuxta illud Apostoli ad Corinth. vii: *Quod si dormierit vir eius, liberata est, cui vult, nubat.* Unde si adhuc vellent esse coniuges, de novo foret contrahendum. La Croix lib. 6, artic. 3, n. 418, ubi ex S. Thoma et Gobat testatur esse communissimam theologorum.

Maritus occidens propriam uxorem praegnante 11 tem, cum non constet concludenter de proditione, gaudet immunitate; sed, annuente Sanctissimo, attentata atrocitate delictorum, condemnatur in poenam extraordinariam, dummodo non excedat decennium ad triremes. Sacra Congreg. Immun. in Melevitana 3 Dec. 1670, lib. 2 decr. Altov., pag. 511.

Maritus occidens propriam uxorem ad effectum 12 ducendi aliam, et extractus ab Ecclesia ad formam bullae, condemnatur, annuente Sanctissimo ad poenam extraordinariam, quae non excedat triremes ad decennium. Eadem Sacra Congr. Immun. in Acernen. 2 Dec. 1681, lib. 2 decr. Altov., pag. 2289.

Maritus occisor propriae uxoris gaudet immunitate; 13 ad instantiam tamen Sacrae Consultae retinetur in carceribus usque ad novos ordines. Eadem Sacra Congr. Immun. in Beneventana 24 Martii 1676, lib. 1 decr. Altov., pag. 1222.

Alia vid. verb. *Adulterium*, *Bona*, *Debitum coniugale*, *Dominium*, *Dos*, *Filius*, *Matrimonium*, *Uxor*, et verb. *Immunitas*, art. 2, n. 90, ubi datur novissima constitutio Benedicti XIV, incip. *Ex quo*, et altera eiusd. Pontificis, incip. *Officii nostri*, secundum quas nunc intelligenda et moderanda sunt omnia quae immunitatem concernunt.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

De iure mariti in uxorem legis Stryk. Iuridicar. dissert. vol. 8, disp. 32, per tot. Nota 15 vero hic nobilitatem mariti communicari regulariter uxori, ita ut qui ex patre nobili et matre plebeia natus est, is pro nobili habendus sit; Besol., Polit. 1, cap. 11, § 33; Carpzov. Iurispr. consistorial., lib. 2, defin. 11.

- 17 Quod si ex peculiaribus statutis, sive ecclesiarum, sive ordinum, nobilitas utriusque ascendens requiratur, natus ex matre plebeia pro nobili haberi nequit; Rhetius Instit. iur. publ., lib. 3, tit. 21, § 9; Matth. Stephan. de Nobilit. politic. c. 5, n. 44.
- 18 Num omnia mariti privilegia uxori communicentur, non conveniunt inter se doctores. Pro regula statuo, personale mariti privilegium, neque vivo, neque mortuo ipso marito, uxori prodesse; secus si maritus commode uti nequeat privilegio, nisi eius usus liceat uxori; Stryk. Iurid. diss., vol. 4, disput. 25, cap. 4, n. 34, et plur. seq., ubi exemplis rem illustrat.
- 19 Quoad privilegia ratione officii marito concessa, distinguendum ait Stryk. Iuridic. dissert., vol. 4, disp. 25, n. 41 et seq. *Inter officium annexum habens dignitatem, et in quod ignobile est et plebeium; hoc casu nihil potitur mulier, ne quidem vivente marito etc. nisi in casibus in iure expressis. In casu vero ubi ra-*

tionem nobilitatis et officii dignioris privilegium est concessum, patet illud etiam uxori, etc. Neque id iniquum, quoniam dignitas cum suo annexo transire debet, nominumque identitas identitatem ipsius arguere solet etc. Sed haec ipsa intelligenda sunt de iuribus, quae in uxores cadere possunt. Confer et Myler. in Gamol. Princ., c. 2, ubi et iura persequitur, quae uxoris principum, comitum et baronum ex persona maritorum competunt.

An in viduis permaneant iura mariti? Consule Stryk. Iurid. dissert., vol. 4, disp. 25, c. 4, n. 48, et plur. seq.

De marito quoque quaeri solet an et quae ex persona uxoris sortiantur, an aliquando sequatur forum illius, aut radiis eius coruscet? At de priori adi Stryk. Exercit. 9, thes. 28; Tiraquell. de Legib. connub., gloss. 2, n. 46, et de posteriori De Ponte l. 2, consil. 16, n. 23 et seq.; Mastrill. de Magistrat., lib. 4, c. 13, n. 20 et seq.

MARTYRIUM

Summarium.

1. Martyrium quid sit. - 2. Ad martyrium in adultis requiritur, quod mors seu cruciatus lethalis voluntarie acceptetur. - 3. Unde, si quis adultus in odium fidei Christianae dormiens occidatur, et hic antea nihil cogitasset de morte ob fidem subeunda, sicque eam nullatenus acceptaverit, non est proprie censendus martyr. - 4. Esset tamen talis vere martyr, si prius cogitasset de morte ob fidem subeunda, et statuisset secum potius mori in vinculis et in tormentis, quam fidem Christi negare. - 5. Nedum mors ipsa, sed etiam cruciatus de se illativus mortis est sufficiens ad martyrium, ut patet de S. Io. Apostolo et Evangelista. - 6. Ad verum martyrium non satis est poena, vel tolerata mors, sed requiritur, ut toleretur ob causam fidei Christi. - 7. Hinc, si haeretici occidantur propter sectam suam, quam profitentur, non sunt martyres, quamvis pro uno vero articulo occidantur. - 8. Non solum sunt martyres, qui expresse propter confessionem fidei, sed etiam qui pro defensione aliarum virtutum supernaturalium moriuntur, vel cruciatus lethales perferunt. - 9. Hinc S. Io. Baptista est vere martyr, licet non expresse pro confessione fidei, sed pro reprehensione adulterii decollatus fuerit, et sic de variis aliis martyribus. - 10. Ad martyrium tria potissimum requiruntur, quae assignantur. - 11. *Martyres graece, testes latine dicuntur.* - 12. Martyres sunt, non solum illi, qui violentam mortem seu cruciatus lethales voluntarie perpessi sunt, sed etiam illi, qui a persecutoribus nostrae fidei comprehensi, varie vexati, in carcerem vel in exilium missi, et acrumnis confecti usque in finem perseverantes, propter fidei aliarumque supernaturalium virtutum confessionem, mortem naturalem subierunt. - 13. Item martyres sunt etiam infantes occisi ob odium fidei Christi. - 14. Imo etiam infantes in utero matris occisi propter fidem sunt veri martyres. - 15. Milites catholici, qui

pro fide adversus haereticos vel infideles pugnando occiduntur, non sunt proprie martyres. - 16. Si tamen in statu gratiae sic generose pugnando occidantur, speciali gloria coronandi ad coelum evolvant. - 17. Morientes ob amorem Dei in servitio peste infectorum non sunt proprie martyres. - 18. Seipsos interficientes, etiam propter peccatum a se commissum, non sunt martyres. - 19. Non licet, seclusa rationabili causa aut divino instinctu, provocare hostes fidei, et se martyrio ingerere. - 20. Affertur clara ratio. - 21. Licet tamen interveniente divino instinctu vel rationabili causa. - 22. Imo in variis casibus datur obligatio martyrium subeundi. - 23. Ad martyrium in adultis praerequitur baptismus fluminis, si adsit opportunitas. - 24. Ad martyrium autem in adultis baptizatis, et actuali peccato mortali obnoxii praerequitur confessio sacramentalis, si adsit opportunitas. - 25. Si tamen non adesset opportunitas confessionis, satis esset contritio supernaturalis, cum voto sacramenti poenitentiae. - 26. An in tali casu, sicut sufficit contritio supernaturalis cum voto sacramenti poenitentiae, ita sufficiat etiam attritio supernaturalis cum eodem voto? Seu quod idem est: An si quis bona fide et invincibiliter ignarus, vel oblitus praecepti de contritione eliceret solum actum attritionis, ipse iustificaretur ex opere operato, seu vi martyrii? Adducitur sententia negativa. - 27. Adducitur sententia affirmativa, quae est communior et verior, ad n. 28. - 29. Respondetur ad auctoritates adductas pro negativa sententia. - 30. Martyrium in adultis remittit omnem culpam et poenam. - 31. Martyrio decoratis respondet in coelo *laureola*, seu *aureola*, et quid sit? - 32. Martyrium confert gratiam probabilis in ultimo instanti vitae, in quo eadem gratia nullo peccato mortali actuali impeditur. - 33. Cur in canone missae nominentur solum martyres et non confessores. - 34. Martyrum numerus aliquoties disquiritur. - 35. Alia ad rem cum Append. 37 ad 75.

- 1 Martyrium est voluntaria perpessio, vel tolerantia mortis, seu cruciatus lethalis propter fidem Christi, vel aliam virtutem christianam.
- 2 *Est in re communis.* Dicitur primo *voluntaria perpessio*, vel *tolerantia* ad denotandum, quod in adultis omnino requiritur, ut mors seu cru-

ciatus lethalis voluntarie acceptetur. Unde si quis adultus in odium fidei christianae dormiens occidatur, et hic antea nihil cogitasset de morte ob fidem subeunda, sicque eam nullatenus acceptaverit, non est proprie censendus martyr. Laym. l. 3, sect. 3, n. 4; Dicastil. de

Bapt. d. 3, n. 7; Less. lib. 3 de Iustit. et iure, c. 1, n. 24; Reiffenst. Theol. mor., tract. 7, 4 dist. 2, qu. 6, n. 45; Suarez et alii. Esset tamen talis vere martyr, si prius cogitasset de morte ob fidem subeunda, et statuisset secum potius mori in vinculis et tormentis, quam fidem Christi negare, quia ratione voluntatis praehabitae, et saltem habitualiter perseverantis, censeretur mortem voluntarie acceptare, quamvis dormiens occideretur, et sic tanquam verus martyr esset habendus. Gobat in Experient., tr. 2, an. 615; Reiff. l. c., n. 45; La Croix lib. 6, part. 5, n. 231, cum Caietan., Coninch., Bonac. ibi citatis.

5 Dicitur secundo *mortis*, seu *cruciatu lethali*, quia nedum mors ipsa, sed etiam cruciatus de se illativus mortis, est sufficiens ad martyrium, ut patet de S. I. Apostolo et Evangelista, qui fuit vere martyr, licet a ferventis olei dolio per miraculum illaesus evaserit, et morte naturali postea decesserit. Unde S. Augustinus serm. 296 in Natali Apostolorum Petri et Pauli, cap. 4, tradit eos, qui in tormentis et cruciatibus ob fidem a Deo miraculose praeservantur, corona martyrii donari: *Non enim, ait, quia Ioan. Apost. passio defuit, ideo passioni animus praeparatus deesse potuit; non est passus sed (corona martyrii), potuit pati. Praeparation. eius Deus noverat. Quemadmodum tres pueri arsurum missi sunt in caminum, non victuri. Negabimus eos martyres, quia flamma eos urere non potuit? interroga ignes, passus non sunt; interroga voluntatem, coronati sunt.*

6 Dicitur tertio *propter fidem Christi*, ad demonstrandum, quod ad verum martyrium non satis est poena vel tolerata mors, sed requiritur, quod poena seu mors toleretur ob causam fidei Christi. Unde Sanctus Augustinus in Psal. xxxiv, serm. 2, n. 13, sic expresse habet: *Itaque martyres non facit poena, sed causa; nam si poena martyres faceret, omnes, qui gladio feriuntur, coronarentur. Et antea n. 1 dixerat: Multi hic patiuntur, et pro peccatis, et pro sceleribus suis; magna vigilantia quaerenda est causa, non poena; sceleratus enim potest habere martyris similem poenam, sed tamen dissimilem causam. Tres erant in cruce, unus Salvator, alius salvandus, alius damnandus;*

7 *omnium par poena, sed impar causa.* Hinc si haeretici occidantur propter sectam suam, quam profitentur, non sunt martyres, quamvis pro uno vero articulo, v. g. pro Trinitate aut Incarnatione, seu Adventu Spiritus Sancti occidantur, quia, ut dicitur ad Hebraeos xi: *Sine fide impossibile est placere Deo*; et haeretici non habent veram fidem supernaturalem, cum haec credat omnia a Deo revelata ab Ecclesia proposita, quod non faciunt haeretici, unum vel alterum articulum fidei profitentes, et ceteros alios abnegantes.

8 Dicitur quarto *vel aliam virtutem christia-*

nam, quia non solum sunt martyres, qui expresse propter confessionem fidei, sed etiam qui pro defensione aliarum virtutum supernaturalium moriuntur, vel cruciatus lethales perferunt; nam omnia virtutum opera, quatenus referuntur ad Deum, sunt quaedam protestationes fidei, et qui potius vult mori, quam deficere a virtute, facto ipso protestatur Deum esse summe venerandum ac omnibus aliis bonis creatis praeferendum, quod est articulus fidei christianae, ut docet S. Thomas 2-2, qu. 124, arric. 5. *Et communis aliorum.* Hinc 9 S. Ioannes Baptista est vere martyr, licet non expresse pro confessione fidei, sed pro reprehensione adulterii decollatus fuerit. S. Stanislaus Episcopus Cracoviensis martyr veneratur ab Ecclesia, eo quod fuerit occisus propter salutares redargutiones, et sententiam excommunicationis latam in Boleslaum Poloniae regem, se a gravissimis delictis emendare nolentem. S. Thomas Cantuariensis Archiepiscopus martyr celebratur, quia pro defensione libertatis et immunitatis ecclesiasticae gladiis impiorum occubuit. * S. Ioannes Nepomucenus, ex unanimi consensu Sacr. Congr. Rit., declaratus est vere martyrium subiisse; et inter sanctos martyres canonizatus est, cum mortem pertulerit nolens confessionis sigillum propalare. * Sic plurimae SS. virgines sunt martyres ob toleratam mortem pro defensione virginitalis.

Unde, ut vides, ad martyrium tria potissi- 10 mum requiruntur. *Primum* est, ut quis mortem subeat, vel saltem cruciatus illativos mortis. *Secundum*, ut eam, vel eos voluntarie acceptet et sustineat. *Tertium*, ut eam, vel eos sustineat propter veritatem et confessionem fidei, vel propter aliam virtutis actum relatum in Deum, in quo usque ad finem perseveret. Martyres enim, ut expresse dicit S. Isidorus lib. 7 Etymologiarum, c. 21: *Martyres graece, 11 testes latine dicuntur, quia propter testimonium Christi passiones sustinuerunt, et usque ad mortem pro veritate certaverunt*; et ut dicit S. Augustinus, Annotationum in Iob c. 39: *Martyr est intrepidus et alacer testis fidei salutaris, iuxta illud Actorum c. 1: Eritis mihi testes in Hierusalem.*

Testimonium autem fidei, aliarumque chri- 12 stianarum virtutum perhibetur, non solum ab illis, qui sanguinem fuderunt, et violentam mortem ab inimicis nostrae fidei voluntarie perpessi sunt, sed etiam ab illis, qui a persecutoribus nostrae fidei comprehensi, varie vexati, in carceres vel exilium missi, in aerumnis confecti usque in finem perseverantes propter fidei aliarumque supernaturalium virtutum confessionem, mortem naturalem subierunt, ut patet exemplo SS. Martyrum et Pontificum Marcelli, Ioannis, Silverii, Martini, Pontiani et Eusebii Vercellensis Episcopi, quos Ecclesia pro martyribus colit.

- 13 Item testimonium, et confessio fidei perhibetur etiam ab infantibus, qui licet nullum actum proprium elicere possint, quando tamen occiduntur ob odium fidei Christi, evadunt et ipsi martyres, ut patet in SS. Innocentibus, qui ab Herode immaniter propter Christum occisi, eius praeconium non loquendo, sed moriendo confessi sunt, adeoque ipsos Ecclesia tanquam martyres veneratur. Et ratio est quia, licet ipsi non sint capaces martyrii quoad actum internum virtutis, cum nullum possint elicere actum, quo acceptent martyrium propter fidem, sunt tamen capaces martyrii quoad opus externum mortis, per quod realiter conformantur cum passione et morte Christi; et reipsa propter fidem perdunt animam suam, adeoque eam rursus in coelis invenient, iuxta illam generalem Christi promissionem Matth. x, v. 39: *Qui perdiderit*
- 14 *animam suam propter me, inveniet eam.* Imo etiam infantes in utero matris occisi propter fidem, sunt veri martyres, quia revera perdunt vitam corporalem sibi in odium Christi aut religionis ablatam, adeoque, ut sint veri martyres, militat eadem ratio de ipsis ac de aliis. Sic Toletus, Henriq., Reginald., Vasquez, Bonacina, Dicastill., cum La Croix lib. 6, part. 1, n. 337; Reiffenst. loc. cit., num. 42; Henno tom. 2, tract. de Baptismo, disp. 6, concl. 2, et alii passim.
- 15 Milites catholici, qui pro fide adversus haereticos vel infideles pugnando occiduntur, non sunt proprie martyres, quia non voluntate, sed potius necessitate mortem sustinent; imo hanc hostibus inferrent, nisi ab ipsis vincerentur. Neque similitudinem gerunt Christi patientis, qui, ut iam praedixit Isaias c. LIII, v. 7, et dicitur Actor. VIII, v. 32: *Tanquam ovis ad occisionem ductus est, sicut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum.* Et ut habetur in Epistola prima B. Petri Apostoli, cap. II, n. 23: *Qui cum malediceretur, non maledicebat, cum pateretur, non comminabatur, tradebat autem iudicanti se iniuste.* Sic Tannerus et Dicastill. cum La Croix loc. citato, n. 235; Lessius, Laymann, et alii cum Reiffenst. loc. cit., n. 47. Et de facto Ecclesia nunquam consuevit colere pro martyribus tales milites in actuali pugna decessos; imo Episcopi restiterunt Phocae imperatori, cum vellet similes milites caesos in bello haberi martyres, apud Spondanum, Epitom. tom. 1, ad ann. 608, n. 2.
- 16 Quamvis autem tales milites propter rationem adductam non sint proprie et rigorose martyres, si tamen in statu gratiae existentes pia intentione defendendi veram nostram fidem contra hostes eiusdem generose militantes occiduntur, summum meritum consecuti speciali gloria coronandi ad Paradisum evolant, can. *Omni timore* 9, caus. 23, qu. 8, ubi ex verbis Leonis IV sic praecise habetur: *Omni timore*

ac terrore deposito contra inimicos sanctae fidei, et adversarios omnium religionum agere viriliter studete; novit enim Omnipotens, si quilibet vestrum morietur, quod pro veritate fidei, et salvatione patriae, ac defensione christianorum mortuus est, et ideo ab eo praemium coeleste consequetur. Et S. Ioannes a Capistrano suis cruce signatis militibus contra Turcas proponebat: *O quam felices qui in hac pugna Christi moriuntur, quia statim ab angelis cum sanctis martyribus, qui pro fide mortui sunt, coronabuntur.* Sic apud Wadingum ad annum 1456.

Morientes ob amorem Dei in servitio peste infectorum non sunt proprie martyres. *Est iam communis.* Opinio enim affirmans, quod tales essent proprie martyres, fuit proscripta sub Urbano VIII et Innocentio X, ut testatur Augustinus Matthaeucci in Practica theologico-canonica, tit. 4, cap. 2, § 5, n. 85. Et de facto ipsi nec censentur mori pro fide Christi, nec pro defensione alicuius virtutis supernaturalis, prout requiritur ad verum martyrium. Nec martyrologium Romanum solitum citari ab adversariis sub die 28 Februarii, appellat eos proprie martyres, sed velut martyres, ibi: *Quos velut martyres religiosa fidelium fides venerari consuevit*, ly enim *velut* indicat, ipsos dici martyres solum per quamdam analogiam et similitudinem, non vero secundum esse proprium et germanum.

Seipsos occidentes, etiam propter peccatum a se commissum, non sunt martyres. *Communis et certa.* Imo Donatistae et Circumcelliones id docentes damnati fuerunt in Concilio Romano sub Melchiade Papa anno 313, Carthaginensi I, anno 344.

Non licet, seclusa rationabili causa, aut divino instinctu, provocare hostes fidei, et se martyrio ingerere. *Communis*, et colligitur ex Sacra Scriptura, quae tantum abest, ut ultro neam morti ingestionem consulat, quin e contra fugam praecipiat. Matthaei enim x, Christus ipse mandat: *Cum persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam*; et id etiam facto docuit, Ioannis VIII: *Tulerunt ergo lapides, ut iacerent in eum: Iesus autem abscondit se, et exivit de templo.* Unde S. Athanasius, in Apologia de fuga sua, sic ait: *Verbum propter nos homo factus non indignum putavit, cum quereretur, quemadmodum et nos, abscondere se, cum persecutionem pateretur, et insidias declinare*; et sic fugit Apostolus persecutionem Hebraeorum Thessalonicensium, fugit dictus S. Athanasius persecutionem Constantii imperatoris, et plures alii sancti, ut patet in annalibus ecclesiasticis. Hinc S. Augustinus ep. 228 ad Honoratum, n. 5, sic ait: *Fugit Apostolus cum a persecutore proprie ipse quaereretur: fugit S. Athanasius Episcopus, cum eum specialiter apprehendere Constantius cuperet imperator.*

Et quod, seclusa rationabili causa, aut divino instinctu, non liceat se temere martyrio ingerere, aperte ipsa ratio demonstrat, quia homo non est dominus vitae suae, sed Deus, ex Sapient. xviii: *Tu es, Domine, qui vitae et mortis habes potestatem*; et ex Deuter. xxiii, ibi: *Ego occidam, et ego occidere faciam*, et ex c. *Si non licet*, caus. 23, qu. 5, et ex l. *Liber ff. ad l. Aquil.* Tum quia sic daretur occidenti gravissimi peccati occasio; tum etiam, quia ita se temere ingerere in martyrium est quaedam Dei tentatio, ut advertunt Clemens Alexandrinus Stromat., c. 5; S. Athanasius in Apologia de sua fuga; S. Gregor. Nazianzenus orat. 10 de S. Caesario, et orat. 20 in S. Basil.; S. Petrus Chrysolog. serm. 151, et S. Cyprianus epist. 83, ubi dicit expresse, quod *temeritate non caret, temere procurare martyrium*.

Dicitur autem notanter, *seclusa rationabili causa, aut divino instinctu*, quia, hoc interveniente, licitum est se martyrio ingerere, vel se ultro tyrannis et hostibus fidei sistere, ipsosque provocare, ut licite fecisse creduntur quotquot sancti et sanctae martyres in Martyrologio et in Breviario celebrantur, ac in ecclesiasticis historiis commendantur. Unde S. Athanasius, in Apologia de sua fuga, sic ait: *Quod si quidam ex iis se persecutoribus dedidere, non temeritate eo rapiabantur, sed passim apud omnes profitebantur, a Spiritu Sancto hanc sui oblationem profectam esse*. Et S. Augustinus loquens de variis virginibus, quae ex tali divino instinctu se martyrio ingesserunt, et se, vel in flammis, vel in flumen motivo virginitatis servandae, proiecerunt, sic praecise ait: *Quid? Si enim hoc fecerunt non humanitus deceptae, sed divinitus iussae, nec errantes, sed obediennes; sicut de Samsonē aliud nobis fas non est credere*. Et infra: *Qui ergo audit non licere se occidere, faciat, si iussit, cuius non licet iussa contemnere; tantummodo videat utrum divina iussio nullo nutet incerto*. Sic id. Augustinus lib. 1 de Civitate Dei, c. 26, et concordat textus in cit. can. *Si non licet*, caus. 23, qu. 5.

Imo in variis casibus datur obligatio martyrium subeundi, ut si esset fides neganda, aut mors eligenda, si esset peccandum vel moriendum, si id postulet fidei aut religionis conservatio, si id foret necessarium ad vitandum scandalum, quod per dissimulationem vel fugam causaretur. *Communis*.

Ad martyrium in adultis praerequitur baptismus fluminis, si adsit opportunitas ipsum recipiendi. *Communis*. Et ratio est, quia martyrium subituri non excusantur ab onere observandi divina praecepta; in Epist. enim prima Ioannis, cap. 11, dicitur: *In hoc scimus, quoniam cognovimus eum, si mandata eius observemus; qui dicit se nosse Deum et mandata eius non custodit, mendax est*. Praeceptum au-

tem baptismi est expressum in sacro textu Ioann. 3: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei*; et sine baptismo fluminis, aut eius voto nullum adultum posse salvari definit Conc. Trid. sess. 6, cap. 4. Unde, qui, data opportunitate ipsum recipiendi, nollet recipere, peccato mortali omissionis poneret obicem gratiae martyrii, nec per martyrium iustificaretur.

Ad martyrium autem in adultis baptizatis, et actuali mortali peccato obnoxiiis praerequitur confessio sacramentalis, si adsit opportunitas; poenitentia enim sacramentalis est omnibus post baptismum lapsis per se necessaria ad salutem, sicut nondum regeneratis ipse baptismus, ut definit Concil. Trid. sess. 14, cap. 2, de Poenit., ibi: *Est autem hoc sacramentum poenitentiae lapsis post baptismum ad salutem necessarium, ut nondum regeneratis ipse baptismus, ut idem definivit cap. 5 eiusdem sess. 14*. Unde qui, data opportunitate, scienter nollet peccatum suum mortale sacramento poenitentiae subiicere, novo peccato mortali omissionis poneret obicem gratiae martyrii, nec per martyrium iustificaretur, nec habendus esset ut martyr, quamvis a tyranno in odium fidei occideretur. *Communis*.

Si tamen non adesset opportunitas confessionis, satis esset contritio supernaturalis cum voto sacramenti poenitentiae, quod in ipsa includitur, ex Conc. Trid. sess. 14, c. 4. Adulti enim martyrium pro Christo subituri, non debent esse deterioris conditionis, quam ceteri fideles, in quibus, in defectu opportunitatis confessionis, sufficit contritio cum voto Sacramenti, ut definit Concil. Trid. sess. cit. 14, c. 4. *Communis*.

An autem in tali casu, sicut sufficit contritio supernaturalis cum voto sacramenti poenitentiae, ita sufficiat etiam attritio supernaturalis cum eodem voto? Seu quod idem est, an si quis bona fide et invincibiliter ignarus vel oblitus praecepti de contritione, eliceret solum actum attritionis, ipse iustificaretur ex opere operato, seu vi martyrii? Gravis est controversia inter doctores. Negativam sententiam esse communem SS. Patrum et antiquorum scholasticorum doctrinam testatur Vasquez 3 part., tom. 2, disp. 153, cap. 12, et ex ipso Laym. lib. 3, sect. 3, n. 6, et de facto eam tenent S. Th. 3 part., qu. 66, art. 12, ad 2, et 2-2, qu. 14, art. 2, ad 3; S. Bonavent. in 4, distinct. 4, part. 2, art. 1, qu. 2, n. 51 et 54; Alensis part. 4, qu. 12, memb. 6, art. 1; Paludan. in 4, dist. 4, qu. 3, art. 1, concl. 1; Durand. in 4, dist. 4, qu. 8, ad 2; Laymann loc. cit., n. 6; Vasquez loc. cit., cap. 1; Canus, Bannes, et alii per textum Apostoli 1 ad Corinth. xiii, ibi: *Si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest*.

27 Econtra sententiam affirmativam tenent Caietanus, Scotus, Praepositus, Valentia, Bellarminus, Suarez, Coninck, Tannerus, Lessius, Bonacina, Castropalao, Raynal., Platel, Sporer, Illsung, Aversa, Dicastill., Gobat, Corm., cum La Croix lib. 6, part. 1, n. 238; Lauraea in 3, part. 2, disp. 2, art. 9, n. 146; Frassen. tr. 1, disp. 1, qu. 4, concl. 2, de Sacram. baptismi; Esparza Curs. theol., tom. 2, lib. 10, qu. 41; Pontius Theol., tract. 11, disp. 41, qu. 1, n. 3; Matthaeucci in Practica theologico-canonica, tract. 4, cap. 1, § 1, n. 40; Henno tom. 2 Tract. de Baptismo, disp. 6, quaest. 3, concl. 2; Felix Potestas t. 1, part. 4, n. 2944, et alii recentiores passim cum Reiffenst. Theolog. mor., tr. 7, dist. 1, qu. 6, n. 59, ubi citat S. Th. part. 3, qu. 87, artic. 1; Scotum in 4, distinct. 14, qu. 1, § *Ex his*, qui revera hanc tenet, licet ab aliis citetur pro alia sententia, Mastrium, Herinx, et alios, et hanc tenent Tertullianus in Apolog., ubi dicit: *Quis non pati exoptet, ut totam Dei gratiam redimat, ut omnem veniam ab eo compensatione sui sanguinis expediat? Omnia enim huic operi delicta donantur.* S. Th. cit. part. 2, qu. 87, art. 1, ad 2, ubi sic ait: *Passio pro Christo suscepta obtinet vim baptismi, et ideo purgat ab omni culpa, et veniali et mortali, nisi actualiter voluntatem peccato invenerit inhaerentem.* Et expressius S. Augustinus lib. 13 de Civit., c. 7, ubi sic praecise habet: *Quicumque, etiam non percepto regenerationis lavacro, pro Christi confessione moriuntur, tantum eis valet ad dimittenda peccata, quantum si abluerentur sacro fonte baptismatis. Qui enim dixit: Si quis non renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum coelorum, alia sententia istos facit exceptos, ubi non minus generaliter dixit: Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui in coelis est; et alio loco: Qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam. Hinc est quod scriptum est: Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius (qui vel iam sancti sunt, vel per martyrium fiunt). Quid enim pretiosius quam mors, per quam fit ut delicta omnia dimittantur, et merita cumulatius augeantur?* Et consimiliter loquuntur alii SS. Patres apud Platel. part. 5, n. 156, martyrium aequiparantes baptismi, imo maiorem vim seu virtutem ei tribuentes, quam baptismi, ut inter alios dicit S. Cyprianus in Exhortat. ad martyres, ibi: *Hoc baptisma, nempe sanguinis, in gratia maius, in potestate sublimius, in honore pretiosius.* Baptismus autem iustificat cum sola attritione supernaturali, ut concedunt omnes ex Trid. sess. 6, cap. 6, ubi nulla fit mentio de contritione perfecta, adeoque etiam martyrium cum sola attritione supernaturali, iuxta censum nostrae conclusionis, iustificabit adultum peccatorem, seu con-

feret ei primam gratiam ex opere operato, ex privilegio seu promissione Christi, Matth. x, v. 32: *Qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui in coelis est;* et ibid. 39: *Qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam;* et Marci viii, v. 35: *Qui autem perdiderit animam suam propter me et Evangelium, salvam faciet eam;* et Lucae ix, v. 24: *Qui perdiderit animam suam propter me, salvam faciet illam.* Ubi, ut vides, martyrium pro defensione fidei toleratum, elevatum est ad tantam excellentiam, ut quis ex attrito fiat aequaliter contritus, quatenus illius vi et efficacia per speciale Christi privilegium gratiam sanctificantem et salutem aeternam consequitur.

Tum quia tres dantur baptismi, scilicet *fluminis, flaminis et sanguinis*; si autem baptismus sanguinis, seu martyrium praeremitteret ad iustificationem contritionem perfectam, essent tantum duo baptismi, scilicet fluminis et flaminis, cum tunc martyrium non iustificaret, sed contritio ipsum praecedens, sicque falsum esset annexam esset martyrio ex speciali privilegio Christi, seu ex opere operato collationem gratiae, adeoque non darentur dicti tres baptismi, quod videtur esse contra communem sensum; unde haec secunda sententia est communior et verior.

Ad auctoritatem autem illam Apostoli: *Si tradidero corpus meum, etc.*, quae videtur esse Achilles adversariorum, respondetur cum SS. Theodoret., Anselm., Thom. et Suarez, quos citat et sequitur Tirinus in d. Epist. 1 S. Pauli ad Corinth. cap. xiii, v. 3, quod utique, si tradidero corpus meum ita ut ardeam vel exuram, in hoc sensu v. gr. pro patria servanda, vel pro inani gloria, vel etiam pro fide Christi tutanda, sed odio erga proximum, vel alio mortaliter peccandi affectu reservato, vere nihil mihi prodest. Et in hoc sensu intelligendae sunt etiam sententiae SS. Patrum, quando dicunt quod martyrium non habet rationem baptismi sine charitate, seu sine charitate non valet ad salutem et huiusmodi, et praesertim D. Thom. in illis locis, ubi citatur pro sententia contraria; cum ipsemet sic exponat et intelligat Apostolum l. c., seu respondetur cum Frassen l. c.; Henno loc. cit., et aliis, martyrium sine charitate antecedente et concomitante nihil prodest in eo, qui vel antecedentem vel concomitantem habere potest, concedo; nihil prodest in eo, qui neutram habere potest, cum sit libertatis et rationis impos, seu, in sensu nostrae conclusionis, bona fide et invincibiliter ignarus vel oblitus praecepti de contritione, elicit solum actum attritionis, nego. Imo Suarez tom. 3, in 3 part., disp. 22, sect. 3, addit, quod si quis reus criminis mortalis, immemor contritionis et attritionis, eliciat propositum seu voluntatem efficacem obeundi martyrium pro fide Chri-

sti, et statim durante tali proposito martyrizetur, adhuc hic iustificetur ob virtutem aliquam attritionem inclusam in illo proposito subeundi martyrium pro Deo ex motivo spei, consequendi scilicet beatitudinem, cum tali spe detestetur implicite peccatum huius beatitudinis impeditivum. Semper autem in attritione requiritur initium amoris Dei.

Martyrium in adultis remittit omnem culpam et poenam, nihilque remanet in martyre, quod ipsum remoretur ab ingressu gloriae coelestis. *Communis*, arg. c. *Cum Marthae* 9 de celebr. Missar., § *Tertio loco*, ubi dicitur; *Iniuriam facit martyri, qui orat pro martyre*.

Martyrio decoratis respondet in coelo *laureola*, seu ut teste Gobat tom. 1, tract. 2, n. 618, cum S. Thoma loquuntur communis theologi et canonistae, *aureola*, id est speciale gaudium proveniens ex tam excellenti victoria, et redundans in corpus, cum peculiari decore illarum partium, in quibus passi sunt martyres, ut satis indicat S. Augustinus lib. 22 de Civitate Dei, cap. 20, et clarius serm. 103 et 115 de Divers., et docent Raynaud de Martyrio, p. 2, p. 6, n. 33; Gobat l. c., n. 619; La Croix l. c., n. 242; Dicastill. de Baptism., d. 3, n. 51.

Martyrium confert gratiam probabilius in ultimo instanti vitae, in quo eadem gratia nullo peccato mortali actuali impeditur, quia SS. Patres dicunt tunc conferri quando martyr amplius peccare non potest. Raynaldus loc. cit., n. 25; Platel. part. 5, n. 171; Illsung Theol. moral., t. 4, disp. 1, n. 24; Matthaeucc. l. c., n. 44; Henno loc. c., qu. 5, concl. 2, et alii.

In canone missae martyres solum, et non confessores nominantur, quia, ut dicit Innocent. III, lib. 3 Myster. miss., cap. 10, canon fortassis fuit editus prius, quam Ecclesia memoriam sanctorum confessorum solemniter celebraret, quem canonem varii censent a S. Clemente fuisse ordinatum, et ei subinde quidquam aliud ab aliis Summis Pontificibus esse additum; ulterior autem ratio, et satis verisimilis videtur, quod congruentius in canone fiat memoria, non sanctorum confessorum, sed martyrum, quia ipsi effusione proprii sanguinis imitati sunt passionem Christi, cuius representatio fit in sacrificio altaris; Matthaeucci l. c., 4, et alii.

Tam copiosus est numerus sanctorum martyrum, ut solum Romae unius mensis spatio decem septem millia Christiani sub Diocletiano imperatore fuerint martyrio coronati; et in Aegypto centum quadraginta quatuor millia, ultra septem centum millia exilio demandati. Unde Genebrardus in Chronico, numerans omnes Christianos martyrio coronatos in decem persecutionibus, assignat triginta millia cuilibet diei unius integri anni; et S. Birgitta lib. 3 Revelation., ex illis solis Romae occisis

septem millia cuilibet diei, *che*, ut refert eruditissimus Berninius, in tomo primo Historiae omnium haeresum italico idiomate scriptae, cap. 14, saeculi III, fol. 206, *moltiplicati* (sunt eius praecisa verba) *ascendono a più di due milioni e mezzo di Santi Martiri*: absque numero aliorum plurimorum post tempora Genebrardi et S. Birgittae martyrio coronatorum. Et Bosius, verae Ecclesiae signa describens, observavit, quod triginta tres pontifices inter coronatos Romae martyrio fuerunt, atque isti cum aliorum locorum aliis, in tribus solis primis saeculis ad minus quinquagies centena millia exstiterunt, qui pro Christo mortem sustinuerunt, cum solus Diocletianus edictis suis vicies centena millia morti tradiderit. Uno verbo, ex martyrum capite Christo ad haec usque tempora plusquam centies et decies centena millia communi calculo supputantur martyrio donati. O bone Deus, per quot excitas nos ad gloriosam pugnam, ut perveniamus ad aeternam coronam, et tamen filii hominum adhuc gravi corde diligentes vanitatem et quaerentes mendacium, in eo quod vapor est, modicum parens, demerguntur? Qui plasmasti nos, miserere nostri, quos pretioso sanguine redemisti.

Martyres sunt pueri ante usum rationis in odium Christi occisi; Bened. XIV, constit. incip. *Beatus Andreas*, § 10 et seq. In Martyrologio Romano pluries inscripta leguntur nomina infantium, qui in odium Christi fuerunt occisi. Idem ibid., § 11. Martyrologio Romano canonizatorum nomina tantummodo inscribenda sunt. Idem ib., § 5. Non tamen ex eo tantum canonizatus quis fuisse probatur, quod ipsius nomen fuerit in martyrologium Romanum illatum. Idem ib., § 21.

APPENDIX

SIVE NOVUS DE MARTYRIO ARTICULUS,
E ROMANA EDITIONE.

Novum hunc de martyrio articulum addimus, ut ea suppleamus, quae sunt a P. Ferraris omissa, ac nonnulla luculentius exponimus, quae ab ipso vel obscure aut nimis compendiose tractata sunt, vel iuxta minus tutam opinionem asserta. In his vero, quem ipse tenuit, ordinem sectabimur.

Quod graece *martyrium* dicitur, latine *testimonium* appellatur. *Martyr* enim *testem* proprie significat; ut S. Aug. in Psalm. cxviii declarat: *Testimonia graece martyria nuncupantur; quo verbo iam utimur pro latino; unde illos, qui propter testimonium Christi diversis passionibus humiliati sunt, et usque ad mortem pro veritate certarunt, non testes, quod latine utique possemus, sed graece martyres appellamus. Vide t. 2, v. Cultus sanctorum, Nova additamenta.*

38 Martyrii causae tres esse debent. Prima est persecutore mortem inferens: duae enim personae ad martyrium necessariae requiruntur; quarum altera est tyrannus, qui infert, altera fidelis, qui ob fidei christianae confessionem mortem sustinet. Quamobrem S. Augustinus Donatistas, Circumcelliones, mortem sibi inferentes, non martyres, sed insanos appellat, lib. primo contra Gaudentium Donatistam, c. 30, inquit: *Non est hoc consilium, sed furor; non est sapientia, sed dementia*. Excusat vero sanctas mulieres, sibi pudicitiae custodiendae causa mortem consciscentes: *quia*, inquit, lib. 1 de Civ. Dei, cap. 22, *hoc fecerunt, non humanitus deceptae, sed divinitus iussae; nec errantes, sed obediennes, sicuti de Samsonem aliud nobis fas non est credere*. Non ergo quaecunque mors sat est ad martyrium, sed solum ea, quae a persecutore infertur in odium fidei christianae. Quare falsa est sententia Theophili Raynaudi de Martyrio per pestem, quam communiter Theologi iure improbant. Quamvis enim, qui peste laborantibus inserviunt, et eadem lue inquinati obeunt, heroicum charitatis officium exercent, et martyres per quamdam analogiam dici possint; martyres tamen ab Ecclesia non habentur, quia deest persecutor, qui vim inferat in odium fidei.

39 Altera martyrii causa *motiva* appellatur, quae ad martyrium movet, impellitque. In martyre haec causa est fidei confessio; in tyranno est fidei odium. Hic in fidei detestationem mortem infert; ille ob fidei confessionem mortem sustinet. Hinc S. Aug. Ps. xxxiv, inquit: *Martyres non facit poena, sed causa*. Martyres enim testes Christi sunt, de quibus S. Lucas cap. xii: *Omnis quicumque confessus fuerit me coram hominibus, et Filius hominis confitebitur illum coram angelis Dei*. Et Ecclesia universa canit: *Hic est vere martyr, qui pro Christi nomine sanguinem suum fudit*.

40 Ad causam, quae *motiva* dicitur, officium spectat cuiusque virtutis a lege divina praescriptum. Qui ergo virtutem aliquam exercent, eiusque veritatem tueatur, et ob istius defensionem et exercitium, mortem sustineat, voce aut factis testatur se Christum profiteri, qui virtutis istius exercitium praescribit et urget, et martyrii meritum sibi comparat, iuxta illud Matthaei v: *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam*. Exempla martyrum, qui ob alicuius virtutis officium mortem sustinuerunt, videri possunt in suo articulo ab auctore recensita. Hic tamen animadvertas velim, inter martyres haudquaquam recenseri posse, qui mortem sustineant pro aliqua veritate, quae ad fidem non pertineat eorum, quae credenda et agenda sunt, vel pro peculiari sibi facta revelatione, aut pro opinione tuenda, quae nondum Ecclesiae iudicio definita sit vera; ex quo concludit Benedict. XIV, l. 3, cap. 19 de Ca-

nonizatione Sanctorum, futuros non esse martyres, qui pro immaculato Virginis conceptu sanguinem fundant; quia, cum nondum Ecclesiae sententia definitum sit fuisse Virginem ab originaria culpa praeservatam, mors, quae pro tuenda pia sententia sustineretur, inter opera recenseri non posset quae *sunt quaedam protestationes fidei, per quam nobis innotescit, quod Deus huiusmodi opera a nobis requirit, et nos pro eis remunerat*; secundum quod virtutum opera esse possunt causa martyrii, ut inquit S. Thom. 2-2, qu. 124, art. 5. Cum enim nobis non proponatur, ut revelata, immaculata Virginis conceptio, defensio huius assertionis morte confirmata haberi non potest pro protestatione fidei, per quam innotescat, Deum huiusmodi defensionem a nobis requirere, ac nos pro ea gratia martyrii remunerare. Num vero votum emitti possit subeundi mortem pro tuendo immaculato Virginis Conceptu, gravis controversia est a pluribus hac nostra aetate in Italia agitata, sed nondum ab Ecclesia definita sententia, et ab Apostolica Sede permissio cuilibet privato pro arbitrio opinandi, non adeo facile probari posse videtur eorum sententia, quae asserit, posse christianum hominem votum emittere fundendi sanguinem, ac dandi vitam pro Immaculati Conceptus defensione. Neque enim vitam, quae Dei est, pro iis, quae non Dei, sed nostra sunt, promittere ac dare possumus; at si liberum nobis est opinari circa Immaculatam Virginis Conceptionem, pia illa sententia, qua id tuemur, nostra opinio est, nec inter opera recenseri potest, quae Deus a nobis requirat, pro quibus vitam dare possumus atque tenemus.

Tertia martyrii causa *finalis* est; quia finis 41 mortis sustinendae debet esse Dei gloria. Atque hac de causa haeretici et schismatici martyrii sunt incapaces; cum enim desit in ipsis veritas et unitas Ecclesiae, desit quoque necesse est finis ille, qui ex charitate oritur, quae maior dari non potest. *Extra ecclesiam occisus*, inquit S. Aug. lib. 5 de Baptism., c. 17, *charitatem non habuisse convincitur*. Et S. Cyprianus, lib. de Unitate, inquit: *Esse martyr non potest, qui in Ecclesia non est*. Atque haec de martyrii causis.

Videndum nunc est, quatenus dispositiones 42 requirantur in homine, ut martyrii gratiam consequatur. Agemus primum de adultis; nonnullas deinceps de parvulis dissolvemus quaestiunculas. Satis ab auctore ostensum est n. 23 et sequentibus, praerequiri in adultis baptismum fluminis, si opportunitas recipiendi adsit, aut baptismi recipiendi votum; in baptizatis vero mortali peccato obnoxiiis, sacramentum poenitentiae, sacramentalem scilicet confessionem, si adsit opportunitas, vel istius votum cum contritione, si confiteri peccata nequeat. Sed ad quaestionem, quam promovet; num

scilicet adultus oblitus praecepti de contritione elicienda, per solum actum attritionis disponere se possit ad gratiam martyrii? non adeo facile probanda censetur sententia, quam ipse eligere videtur de sufficientia solius attritionis sine amore benevolo, sive charitate saltem imperfecta.

3 Moveor autem ad hanc improbandam opinionem, quia, ut Ferraris ipse testatur, contraria sententia communis est SS. Patrum et antiquorum theologorum. Nam cum orthodoxa de efficacia martyrii doctrina non aliunde constet, quam per revelationem; et cum Dei revelatio ad nos usque traducta sit per SS. Patres et per antiquos theologos SS. Patrum successores, manifestum est, non posse nos, nisi temere, a communi Patrum et antiquorum theologorum sententia recedere, ut excogitatum a recentioribus opinionem amplectamur. Deinde SS. Patres astruentes charitatem, necessariam in martyribus dispositionem, propriam sententiam Christi verbis, et Sac. Scripturarum oraculis comprobant. Christus enim, Matthaei x, haec habet: *Qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam*; Marci viii: *Qui perdiderit animam suam propter me, et Evangelium, salvam faciet eam*; Lucae ix: *Qui perdiderit animam suam propter me, salvam faciet eam*. Augustino vere teste, lib. de Moribus, c. 9, non potuit Christus expressius designare charitatem, quam dicendo, *propter me*, exponens enim haec verba, *propter te mortificamur tota die*, ita subnectit: *Charitas vero ipsa non potuit significari expressius, quam quod dictum est propter te*. Adest praeterea textus Apostoli Pauli, i ad Corinth. xiii, dicentis: *Si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest*; ex quo fit, martyrium sine charitate susceptum nullum fructum afferre. Ut autem Ferrarianas praecludam exceptiones, proferam expositionem huius textus, quae tradita ab Augustino est, serm. 15 de Verbis Apostoli, c. 12, ubi inquit: *Deus non amatur, nisi de Deo: multum amavit, qui torqueri potuit, deficere non potuit: sed ille non potuit tanta perferre sine amore, nec tu poteris communicare Christi passionibus sine amore. Sed quaero, quo amore? Non sit cupiditas sed charitas*: Si enim, inquit, tradidero corpus meum, ut ardeam, et charitatem non habuero, nihil mihi prodest. *Ut prosit tibi communicatio passionum Christi, charitas adsit. Si enim in te fuerit charitas Dei, communicabis Christi passionibus, et verus eris martyr, in quo charitas coronatur*.

46 Audiantur deinde alii Patres. Sic Tertullianus lib. adversus Praxeam, c. 1: *Etsi*, inquit, *corpus suum tradidisset exurendum Praxeas, nihil profecisset, dilectionem Dei non habens*; et Scorpiaci c. 6: *Propterea*, inquit, *martyribus nihil iam reputari potest, quibus in lava-*

cro ipsa vita deponitur. Sed dilectio operit multitudinem delictorum, quae Deum scilicet diligens ex totis viribus suis, quibus in martyrio decertat, ex tota anima sua, quam pro Deo ponit, hominem martyrem excudit. Sic S. Bernardus epist. 77 ad Hugonem Victorinum: *Et si*, inquit, *martyrium vicem baptismi posse implere conceditur, non plane hoc facit poena, sed ipsa fides, quae utique per dilectionem operatur; nam absque ipsa quid est martyrium, nisi poena? Quae ergo martyrio praestat, ut absque ulla dubietate pro baptismo reputetur, quomodo ipsa ita infirma et imbecillis per se erit, ut quod dare alteri valet, sola non valeat obtinere?* Ubi martyrium iustificandi vim totam habet ex ea fide, quae per se, et extra martyrium iustificare valet. Accedit 47 etiam S. Thomas, qui ex illis Apostoli verbis, tert. part., qu. 66, art. 12, ad 2, colligit *quod effusio sanguinis non habet rationem baptismi, si fit sine charitate*. Ex quo, pergit idem sanctus doctor, *patet quod baptismus sanguinis includit baptismum fluminis, et non e converso; unde ex hoc ipso probatur perfectior*. Et 2-2, qu. 124, art. 2, ait: *Martyrium est actus charitatis, ut imperantis, fortitudinis autem, ut elicentis. Quod autem sit meritorium, hoc habet ex charitate, sicut et quilibet virtutis actus; et ideo sine charitate non valet*. Nec ratio theo- 48 logica deest, quae id suadeat: primum quia martyrium est mors pro Christo tolerata, haec vero ex effectu amoris amicitiae erga Christum esse debet, quod est a Christo indicatum, cum dixit: *Maiorem ac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis*, ubi animam ponere pro amicis, ponere illam ex dilectione amicorum significat. Et sane si ex metu gehennae et amissionis paradisi moveretur ad acceptandam mortem, non pro Christo, sed pro se ipso homo daret animam suam: hoc est, ut malum imminens declinaret, et bonum acquireret. Itaque, ut homo pro Christo, et Deo mortuus dicatur, necesse est Dei amore mortem sustinere. Denique non minor sane in adulto dispositio requiritur ad martyrium, quam ad baptismum, ut adversarii fatentur. At ad 49 baptismum suscipiendum amor Dei requiritur saltem initialis; vult enim Tridentinum Concilium, ut baptizandus adultus, praeter fidem et spem, amorem quoque habeat, quo incipiat diligere Deum, veluti iustitiae fontem: amor autem huiusmodi charitas est, ut liquet, tum ex eo, quod Concilium de tribus ibi virtutum theologiarum actibus loquatur; tum etiam ex eo quod de amore verba faciat, qui spem consequitur; qui sane amor charitatis et amicitiae est, non concupiscentiae; cum amor concupiscentiae spem praecedat, non vero sequatur.

Et ut ad martyrium in adultis charitatem 50 aliquam saltem initialem desideremus; tamen illorum non placet sententia, qui solum ex

- opere operantis gratiam conferre opinantur. Scimus in hac versari opinione doctissimum Melchiorem Canum, Sotum, Bannesium, aliosque. Sed horum opinioni praeferendam censemus sententiam S. Thomae, et aliorum fere omnium theologorum aientium, non ex solo opere operantis, *sed etiam ex imitatione Passionis*, ut ait S. Thomas in 4, dist. 4, quaest. unica, art. 4, ad 3, et alibi; vel ex privilegio, ut alii malunt, et ex speciali quodam favore Christi, ut aiunt Piette, Vanroy, et alii, vel quasi ex opere operato, ut ait continuator Tournely, vel denique ex opere operato, virtute scilicet mortis Christi, ut universim theologi loquuntur. Nam per martyrium remittitur tota poena temporaria; quamobrem iniurius esset martyri, qui pro martyre oraret: haec vero non remittitur, nisi ex privilegio, aut ex imitatione passionis Christi, aut alio modo ex opere operato. Non enim vi mortis, quae quandoque lenis esse potest, nec sufficiens ad satisfaciendum pro gravissimis sceleribus, quibus se quis toto vitae suae decursu foedaverit, et ex quibus fortasse ipsam mortem, eamque per graviora quaeque supplicia inferendam promeruerit: non propter fervorem charitatis, cum multi sancti confessores ardentiori charitate fervuerint, quam martyrum plerique, quin tamen indulgentiam poenae temporalis peccatis antea commissis debita consecuti sint; ergo.
- 53 Sed quaestio de baptismi efficacia paulo uberior pertractanda est. Omnes conveniunt, haereticis Valentinianis exceptis, qui teste Tertuliano lib. Scorpiaci, cap. 1, non simplicitatem sed vanitatem, imo dementiam esse fabulabantur pro Deo mori, martyrium peculiari gratia, honore, atque corona a Deo donari; sed dissident invicem theologi in modo designando, quo peculiarem sibi annexam gratiam contineat.
- 54 Nullus Catholicorum dubitat quin peculiarem hanc secum ferat gratiam, dum ab adultis hominibus Dei amore suscipiatur; Canus vero et alii, quos supra recensuimus, vim huius peculiaris gratiae conferendae amore illi tribuunt, quo adultus sponte, atque libere martyrium acceptat et subit, quamobrem ex opere operantis gratiam conferre asserunt. Hos vero supra confutavimus, sed recensere hic placuit iterum opinionem, ut id quod certum est, ab eo, quod in controversiam inter Catholicos revocatur, distinguamus. Maior autem difficultas est circa puerorum martyrium. Adulti martyres dicuntur alii voluntate et opere, ut S. Stephanus. Alii sola voluntate, ut S. Ioannes Evangelista, in quo voluntas opus martyrii fuit. Alii denique opere tantum, non voluntate. Huius tertii generis sunt infantes in odium Christi occisi. Hos vero in duas classes distinguimus: in prima ponimus Innocentes Bethlehemitas ab Herode in Christi pueruli odium impia iussione occisos; in altera vero alios pue-

ros, qui vel ferventibus primis Ecclesiae saeculis persecutionibus, vel postremis saeculis a Iudaeis in odium Christianae religionis crudeliter necati perhibentur, de quibus longum catalogum texuit Benedictus XIV, cum in opere suo *De cultu sanctorum*, tum in epistola quadam ad illustrissimum Benedictum Veterani, fidei promotorem, circa causam beatificationis Beati Andreae Pagi Rinensis, qui, nondum tertio aetatis anno expleto, anno 1462 a Iudaeis in odium Christi occisus fuit. Circa infantes ab Herode occisos, quos semper Ecclesia veluti sanctos, ac martyres venerata est, nonnulli aetate S. Thomae opinabantur, martyres illos esse, quia Deus acceleravit illis usum rationis, gratiamque contulit, qua mortem pro Christo acceptarent, atque subirent; alii cum Richardo Armanaco in Irlandia praesule, nullum ex infantibus ab Herode propter Christum occisis, praeter circumcisos, salvum fuisse probabiliter defendi posse arbitrantur. Alii vero cum Cardinali de Vitriaco, licet fateantur infantes ab Herode interfectos, ex peculiari privilegio salvos, sanctosque esse; tamen negant id de infantibus Christianorum a tyrannis in Christi odium occisis, quos etiam e regno coelorum exclusos volunt, nisi beneficium baptismi obtinuerint. Ab hac sententia parum dissidere videntur S. Bonaventura et Alexander Alensis: nam S. Bonaventura in 4, dist. 4, part. 2, dub. 1, postquam dixit ad martyrium completum duo concurrere, scilicet iustam voluntatem et iustam causam, subdit quod *Dominus supplevit, quod deerat ex parte voluntatis in Innocentibus, quia simul cum ipso nati erant, et propter hoc, quod erat coetaneus illis*; et alibi satis superque indicat, deficiente voluntate, non haberi martyrium; similia habet Alensis; ex quibus liquet hos non agnovisse, nec admisisse martyres ex solo opere sine voluntate, exceptis SS. Innocentibus ab Herode occisis, in quibus Deus voluntatem supplevit.

59 Communis tamen, ac universim recepta hac aetate nostra opinio est, mortem in Christi odium illatam, ex imitatione passionis Christi, aut ex alio huic concessio privilegio, gratiam martyrii conferre, ac baptismum fluminis supplere, etiam in parvulis in utero materno occisis, licet aliquis theologus adsit, qui de parvulis in materno utero interfectis dubitet, dum in tyranno voluntas desit hos occidendi. Ut autem clare pateat tuta hac de re sententia, nonnulla afferemus argumenta, quae etiam parvulis martyrium prodesse ostendunt. Primum enim ad parvulos quoque pertinere videtur generalis illa Christi Domini sententia apud Matthaeum 10, vers. 39: *Qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam*. Deinde Ecclesia tanquam martyres semper venerata est omnes infantes, quos Herodes iussit occidi. Irenaeus enim, lib. 3 adversus Haereses, c. 16,

infantes illos martyres vocat: eodem titulo eosdem donavit Cyprianus in Ecclesiae saeculo, epistol. 56, adhortatoria ad martyrium; Chrysostomus, hom. 3 in Matthaeum, martyres eosdem vocat; et ut alios mittam, Augustinus lib. 3 de libero Arbitrio, cap. 33: *Infantes illos, inquit, in honore martyrum receptos commendat Ecclesia*; atque eodem modo patres reliqui loquuntur. Ecclesia ergo semper et ubique docuit, omnes occisos ab Herode infantes in coelis cum Christo regnare martyrii gloria conspicuos, non distinguens inter circumcisos et incircumcisos. Vim ergo talem in morte illis illata agnovit, qua omnes sanctificarentur, atque digni coelesti martyrum gloria fierent. Ergo ex universalis Ecclesiae consensu evincitur vere hos martyres fuisse. Nec dici potest, acceleratum in iis fuisse rationis usum, ut inquit S. Thomas 2-2, qu. 124, art. 1, id enim nulla Scripturae auctoritate comprobatur; nec patrum testimonio asseritur: imo S. Augustinus serm. de Diversis, qui in recenti editione est 375, parvulos illos alloquens, inquit: *Non habebatis quidem aetatem, qua in Christum passurum crederetis, sed habebatis carnem, in qua pro Christo passuro passionem sustineretis*; quod serm. 375 supra relatis verbis confirmat. Si ergo non aliud habebant, quod darent pro Christo, quem nondum poterant confiteri, praeter carnem, non habebant usum liberi arbitrii.

62 Apertius autem Chrysologus serm. 152, qui est de Innocentibus, dicens: *In parvulis quae voluntas, quod arbitrium, ubi captiva fuit et ipsa natura?* Et serm. sequenti: *Vere, fratres, isti sunt gratiae martyres, confitentur nascentes, nescientes pugnant, vincunt inscii, moriuntur inconscii, ignari tollunt palmas, coronas rapiunt ignorantes*. Et Ecclesia universa in celebratione festi SS. Innocentium, hos veluti martyres, qui fidem Christi *non loquendo, sed moriendo confessi sunt*, satis superque indicat, et mortem, quam pro Christo subire, causam in huiusmodi infantibus fuisse sanctitatis, et gloriae martyrii.

63 Ecclesia itaque semper credidit mortem infantibus pro Christo ab Herode occisis, divina quadam opitulatione, ut loquitur Augustinus, uberem martyrii gratiam contulisse. Atqui martyrii honore donatos etiam habuit infantes reliquos in odium Christi deinceps a tyrannis occisos. Nam quotquot infantes a primis ecclesiae saeculis ad nostra usque tempora, sive ab idololatriis, sive a Iudaeis Christianae religionis causa occisi fuere inter martyres recensentur. In martyrologiis enim non semel memoria occurrit martyrum, qui in infantili aetate pro Christo occisi fuerunt: in coemeteriis itidem pluries reperta fuere corpuscula puerorum, quos Christianae fidei hostes interfecerunt cum certissimis martyrii signis. Nemo inter

64 criticos est adeo severus, ut pro certo martyrii

signo non habeat vas, aut sanguinis plenum, aut aspersum sanguine iuxta corpus positum, quod in antiquis Christianorum coemeteriis reperiatur; videri poterunt hac de re viri clarissimi, Aringus, Mabillonius, Buonaroti, Raphaellus Fabrettus, Ludovicus Antonius Muratorius, Boldettus, Marangonius atque Victorius, viri hac in re peritissimi, qui unanimi consensu asserunt, supra recensitum vas certum esse martyrii signum. At in coemeteriis pluries reperta fuere puerorum ossa cum huiusmodi signis. Ut unum afferamus exemplum, 65 ex relatione supra citati canonici Boldetti constat, in coemeterio Cordiano ossa reperta fuisse cuiusdam pueruli cum inscriptione nominis Dorothei, et cum antedicto sanguinis vase; ac corpus itidem alterius pueruli annorum quinque, nomine Decentii, cui idem vas pro signo appositum erat. Quae quidem exempla satis 66 nobis videntur ad ostendendum, Ecclesiam Christi semper habuisse ut veros martyres etiam infantes in odium Christianae religionis occisos. Atque hinc facile patet, recte sentire theologos, qui in parvulis martyrium baptismum supplere asserunt, ac peculiarem quoque gratiam conferre; cum ex dictis constet Ecclesiam agnovisse semper martyres etiam solo opere, et non voluntate; atque huiusmodi martyrio vim quamdam ex Christi favore credidisse, quia etiam isti pueruli sanctificari, et martyrium gloria condecorari possent.

Huiusmodi martyres *solo opere et non voluntate* in quatuor classes distinguit Benedictus XIV in supra citata ad clarissimum praesulem Veterani epistola. In prima classe reponit illos, qui a remotioribus saeculis in universa Ecclesia publicum cultum obtinent. Qua quidem in classe soli innocentes pueri ab Herode occisi reponi possunt, cum de nullo alio constet in universa Ecclesia a remotioribus saeculis publicum cultum obtinere. In secunda classe pueros statuit in odium Christi fidei occisos, qui ab immemorabili tempore in aliqua civitate, aut dioecesi publicum cultum habent scientia, tolerantia, ac etiam expressa Ordinariorum approbatione commendatum; atque ad hos referri quoque posse existimat plures, ac plures alios, quorum vel mentio occurrit in annalibus et ecclesiasticis monumentis, vel certe nomina in Martyrologio Romano descripta sunt. In tertia classe pueri illi reponuntur, quorum corpora cum nominibus et signis supra indicatis, in coemeteriis inventa sunt, quorum deinceps reliquiae in aliquibus ecclesiis publicae venerationi expositae fuerunt. In quarta denique classe ii constituendi erunt, quibus vita in odium Christi sublata fuit, quorum cultus via ordinaria beatificationis aut canonizationis promovetur apud apostolicam sedem, ad quam unice spectat post decretum Alexandri III, permittere, discernere et approbare cultum Sancto-

- rum in particularibus locis, et in unaquaque mundi dioecesi. Semper enim ad Apostolicam Sedem pertinuit decernere publicum cultum alicui sancto pro universa Ecclesia, istumque praecipere; ac sine istius approbatione, nullius sancti cultus ab una ad omnes alias dioeceses extensus est, atque universim praeceptus; et in hoc Sanctorum canonizatio consistit. Sed post Alexandri decretum etiam concessio expressa permissionis cultus in aliqua civitate, aut dioecesi in honorem alicuius confessoris aut martyris, Apostolicae Sedis auctoritate fieri debet: haec vero permissio servi Dei beatificatio appellatur. Ad hanc classem spectant beati duo pueri a Iudaeis in odium Christianae fidei occisi, Simon scilicet de Tridento anno 1475, interfectus, et Andreas de Pago, cuius martyrium contigit anno 1462. Num expediat huiusmodi pueris permittere, ut post beatificationem etiam decernatur publicus canonizationis cultus? Vide supra citatam Benedicti XIV epistolam.
- 71 Unum in praesentia animadvertendum duxi, parvulis scilicet pro Christo occisis, non respondere in coelis *aureolam*, quae, iuxta theologos, in gloria quadam accidentali consistit, in illa laetitia posita, quam beati martyres experiuntur, dum victoriam cogitant, quam pro Christo dimicando reportarunt: *Innocentes*, inquit S. Thomas in 4, dist. 49, qu. 5, art. 3, quæst. ad duodecimum, *sicut non pertingunt ad perfectam rationem martyrii, sed aliquid martyrii habent ex hoc, quod passi sunt pro Christo, ita etiam aureolam, non quidem secundum perfectam rationem, sed secundum aliquam participationem, in quantum scilicet gaudent, se in obsequium Christi occisos esse ut dictum est de pueris baptizatis, quod habebunt aliquod gaudium de innocentia, et carnis integritate*. Iis coherencia habet eminentissimus Cardinalis Capisucchi, in suis controversiis theologicis de Martyrio, qu. 2, § 26, nempe: *Cum aureola sit praemium a Deo beatis concessum intuitu egregiorum operum, quae ipsi pro Deo in terris patrarunt, ac proinde sit praemium respondens operibus; evidens est, Sanctos Innocentes, et alios parvulos pro Christo ante usum rationis occisos aureola non gaudere martyrii*.
- 72 Et si mors in odium Christi parvulis illata semper in Ecclesia veluti quoddam martyrium habita est, atque adeo ex divina quadam dispositione peculiaris gratiae productiva: tamen censura digni dici non possunt a privatis viris theologi illi, qui de salute dubitant parvulorum, quos hac de causa infideles interfecerint, priusquam nati essent, aut antequam baptismum suscepissent. Ecclesia enim nunquam antiquos illos theologos damnavit, qui peculiare huius gratiae privilegium ad solos Bethlehemiticis pueros restrixere; qui inter hos, solos circumcisos salvos praedicarunt, et qui accele-

raturum iis fuisse dixerunt rationis lumen, ut ex libera acceptatione mortis pro Christo gratiam consequerentur martyrii: horum enim opiniones nunquam Ecclesia proscripsit. Ac multo minus reprehendi ii theologi possunt, qui negant salvos, ac proinde martyres esse pueros in materno utero inclusos, de quorum occisione ne quidem cogitarunt infideles illi, qui in odium Christi matres interfecere, quin de occidendo filio in eius utero incluso unquam cogitaverint; cum in his voluntas quoque tyranni desit, saltem directa occidendi puerum pro Christo, et quandoque praesumi etiam possit voluntatem habuisse hos non occidendi.

Restat ut nonnulla dicamus de pluralitate martyrum priorum Ecclesiae saeculorum. Huic controversiae occasionem dedit Dodwellus, qui, in suis dissertationibus Cyprianicis, de paucitate martyrum priorum Ecclesiae saeculorum disputavit. Huius autem viri temeritatem demonstrarunt plures eruditi catholici viri; scilicet Theodoricus Ruinartius, in opere hac de re contra Dodwellum scripto; Augustinus Orsi celeberrimus Ordinis Praedicatorum theologus, postea S. R. E. Cardinalis; ex eadem quoque praedicatorum familia, martyrum pluralitatem vindicavit clarissimus Ansaldi, egregius aetatis nostrae in universitate Taurinensi theologus; et, aliis missis, eruditus D. Gerardus Castelli, canonicus ordinis S. Crucis, in controversiis ecclesiastico-historicis; ii enim innumerabilem martyrum multitudinem fuisse ostendunt in Christi Ecclesia primorum saeculorum; tum singulas numerando persecutiones; tum ex antiquis SS. Martyrum actis; tum ex Eusebio Caesariensi, lib. 6 Histor. ecclesiasticae, in quo, c. 6, n. 23, innumerabiles Phrygiae martyres recenset: et cap. 8, *Prope infinitos* in Aegypto martyres obisse scribit; tum ex Prudentio, qui martyrum numerum sub solo Diocletiano incredibilem fuisse scribit; tum denique ex omnibus fere SS. Patribus II, III et IV etiam saeculi, qui sine numero obisse Ecclesiae martyres scripserunt; scilicet S. Irenaeus circa medium II saeculi, lib. 4 adversus Haereses, c. 64: *Ecclesia*, inquit, *in omni loco ob eam, quam habet dilectionem, multitudinem martyrum in omni tempore praemittit ad patrem*. Clemens Alexandrinus circa finem eiusdem saeculi, lib. 2 Stromatum, ait: *Nobis autem sunt quotidie martyrum fontes, qui nostris spectantur oculis, qui torrentur et capite truncantur*; S. Cyprianus, circa medium III saeculi, de Exhortatione ad mart., c. 11, scribit: *Numerari non possunt martyres Christiani: quod si tantus ostenditur martyrum numerus, nemo difficile, vel arduum putet esse martyrem fieri: quando videt Christianorum martyrum populum non posse numerari*. Similia leguntur apud omnes apologistas religionis Christianae apud Lactantium in lib. de Mortibus persecutorum; apud

Eusebium et alios antiquos historicos ecclesiasticos; apud Ambrosium, Augustinum, aliosque antiquos Patres; quod sic indicasse sufficiat, ut lectoribus pateat, quanta fuerit haere-

tici Dodwelli temeritas, qui adversus tot luculentissima testimonia de martyrum paucitate ausus sit disputare.

MARTYROLOGIUM

Summarium.

1. Quid sit martyrologium, ad n. 2. — 3. Quomodo a calendariis differat. — 4. Eusebiusne Martyrologium scripserit? — 5. Martyrologium Hieronymianum. — 6. Ro-

manum parvum. — 7. Bedae. — 8. Adonis. — 9. Usuardi, ad n. 10, 11. — 12. Romanum. — 13. Descriptio in Romano Martyrologio quid importat? — 14. Apponine in Romano Martyrologio queant Sancti nondum canonizati? — 15. Martyrologii lectio.

1 Reddi *Martyrologium* latine posset sermo de testibus; *martyr* enim testem significat, quia martyres Christi fidem suo ipsorum sanguine testati sunt; quod et confessione sua alii sancti fecere, quorum etiam habetur in martyrologio memoria; sed a potiori parte sumitur martyrologii appellatio, a martyribus nempe, qui pro Christi nomine passi sunt.

2 Inter martyrologia porro, et calendaria, quibus quoque martyrum nomina inscripta sunt, non parvum intercedi discrimen. Nimirum, ut Pagius senior adnotavit, in Critica ad annum Christi 64, n. 6, *singulae Ecclesiae sua habere calendaria, in quibus digesta erant nomina Episcoporum, et Martyrum, diesque notati, quibus memoria eorum anniversario cultu celebraretur; martyrologia vero non unius loci propria, sed totius Ecclesiae fuere communia, quippe quae totius orbis Martyres, confessoresque generaliter continerent; et in calendariis quidem antiquioribus, nomen urbis nunquam (verius, plerumque) describitur, cum in usum duntaxat unius Ecclesiae comparata sint; at in martyrologio nomina singularum urbium, et oppidorum ascribuntur, propterea quod ad usum totius Ecclesiae institutum est. Quod etiam a Florentinio Admonit. 5, pag. 23, perspicue affirmatur.*

3 Et aliud calendaria inter et martyrologia discrimen est; quod in illis vix quidquam, praeter Sanctorum nomina ascribitur; in his contra Sancto, cuius fit mentio, elogium quodpiam modo brevius, modo prolixius textitur. Hinc cum Matthias Fridericus Beckius *Martyrologium* quoddam *Ecclesiae Germanicae per vetustum* edidisset, commentario illustratum; Augustae Vindelicorum 1687; Basnagius in historia *des ouvrages des savants* eiusdem anni pag. 28, *calendarium* illud potius, quam *Martyrologium* appellandum esse monuit, cum nuda martyrum nomina contineat.

4 Baronius cap. 5, Proleg. ad Martyrol. Rom., primum omnium, qui scribendo Martyrologia operam dederit, ab omnibus, ait, praedicari Eusebium. Id quoque dicitur in epistola, quae Hieronymi nomine ad Heliodorum circumfertur, a Beda in Retract. ad Acta apostol., cap. 1; Valafrido Strabone de Offic. Eccles., cap. 28, et fere, ut idem Baronius animadvertet, a

recentioribus (sui temporis) *omnibus*. Porro Eusebii Martyrologium a S. Hieronymo latinitate donatum fuisse Beda, aliique, quos Molanus secutus est de Martyrologiis, cap. 11, tradiderunt. Verum Baronius, cap. 6, Eusebium contendit, non Martyrologium, sed fusiore stylo acta martyrum scripsisse: ad S. Hieronymum vero quod spectat, epistolas illas Heliodori ad Hieronymum, huiusque ad illum confictas docet; ad summum eodem cap. 6, ait: *Existimandum esse, Hieronymum brevi summa librum illum Eusebii in compendium redegisse, ipsumque opus postea Martyrologium esse dictum, ac Hieronymi nomine nuncupatum.*

Enimvero Lucas Dacherius tom. 4 Spicilegii, 5 ant. edit. pag. 617, *Martyrologium* vulgavit ann. 1661 vetustissimum, S. Hieronymi presbyteri nomine insignitum. Septem post annis illud ipsum Lucensibus typis edi curavit cl. Franciscus Maria Florentinius, hoc titulo: *Vetustius occidentalis Ecclesiae Martyrologium D. Hieronymi*. Bollandiani quoque idem S. Hieronymi Martyrologium ex membranis Eptarnacensibus exhibuerunt, tom. 2 April.; Martenius vero tom. 3 Thes. Anecd., p. 1547, ex ms. monasterii S. Germani Antissiodorensis illud emisit. Tandem Vallasius Dacherianum huius Martyrologii exemplum in Veronensem Hieronymianorum operum editionem a se curatam intulit t. 11, pag. 475. Verum Dacherius ipse, qui illud, ut diximus, primus protulit, negat, se illud integrum Hieronymo asserere tanquam germanum foetum, *cum plures ipso recentiores sanctos constet diversis temporibus cum a clericis, tum a monachis pro libito fuisse adiectos, potissime patronos, aliosque qui anniversario cultu cuiusque in Ecclesiis celebrantur*. Nec tamen exiguo in pretio illud habendum monet: *Similes enim, inquit, passae sunt accessiones Bedae, Usuardi, Adonis martyrologia: quapropter cogerebantur identidem eruditi viri his ipsis Martyrologiis fidem denegare, ni adiecta secernerent*. Dacherii iudicium exscribit, probatque in admonitione praevia Vallasius, suppositisque sancto doctori operibus ad censendum hocce Martyrologium consentit; addit tamen, esse lectu dignum, et bonae prae caeteris frugis opusculum. *Nobis satis sit, Martyrologium hocce, quisquis eius*

auctor fuerit, antiquissimum esse, quod doctissimus P. Sollerius in Praefat. ad Martyrol. Usuardi, cap. 1; Bedae, ac praesertim Cassiodori de Instit. divin. litter., cap. 32, confirmat, imo, ut idem Sollerius animadvertit, ex communi Catholicorum consensu (si Henricum Valesium exceperis) Hieronymi nomèn praeferre posse, atque adeo Hieronymianum tuto nuncupari, tametsi monumenta desint, quibus ipsum sancto Doctori certo vindicemus.

6 Martyrologium Romanum parvum, quod cum Adone ab Heriberto Rosweydo primum, deinde a Dominico Georgio accepimus, Hieronymiano proximum aetate est. Illud enim ipsum est, quod S. Gregorius M. memorat. Negant id quidem Valesius in Exercitatione de hoc martyrologio ad Eusebii calcem, Florentinius ad Hieron. Martyrolog., p. 17 seq., et Saussaius de Mysticis Galliae scriptoribus, pag. 981 seq. Verum hocce Martyrologium satis antiquum esse ostendit Sollerius Proleg. ad Usuard., c. 2, et si quid est, quo illud sincerum non esse vetus Romanum, de quo Gregorius, fere, mea quidem sententia, ad accessiones spectat Graecorum, qui illud ad suae Ecclesiae mores Ravennae, ubi eius exemplum descriptum fuit, accommodarunt.

7 Sequitur Bedae Martyrologium, quod cum saepe editum sit, Bollandiani studium operamque contulerunt t. 11 Martii, ut illud quoad fieri posset, suae integritati restitutum, et a Flori diaconi Lugdunensis, a quo fuerat circa annum 836 interpolatum, additamentis distinctum exhiberent. Neque tamen ad Bedae autographum satis repurgatum visum Sollerio aliisque nonnullis fuit. In Anastasio Blanchinanae editionis extat aliquanto purius, et cum Bollandianorum editione collatum ad pervetustum Veronensis capituli Codicem, de quo cl. marchio Maffei in Biblioth. Veron., ad calcem Historiae theologiae, de Gratia, p. 93. Omitto alias editiones; omitto etiam Wandelberti, Rhabani, Votkeri, Balbuli Martyrologia, de quibus eruditissimus comes Fridericus Althanus in Dissertatione de Calendariis, p. 20 seqq., et p. 337, 339 seqq.

8 Ad Viennensis ix saeculo Archiepiscopi Adonis Martyrologium progredior. Aloysius Lipomanus Patricius Venetus, ac Veronensis Episcopus magno in opere de Vitis sanctorum, tom. 4, illud primum edendum curaverat p. 150 seqq.; Venetae a. 1554 editionis. Hanc Adoniani Martyrologii editionem exceperere duae Colonienses a Iacobo Mosandro Carthusiani ordinis curatae, altera a. 1681, altera a. 1586, in appendice ad Surium. Tertiam Antuerpiae, ex officina Plantiniana dedit cum praeclarissimis adnotationibus, et Romano parvo, ut diximus, Martyrologio P. Heribertus Rosweydu; quae deinde in Bibliothecas Patrum Parisiensem a. 1645, et Lugdunensem a. 1677 illata fuit.

Quartam denique, eamque praestantiolem egregius praesul Dominicus Georgius Rhodiginus Romae a. 1745 exhibuit.

Ante Adonem nominandus mihi fuisset Usuardus Sangermanensis, nono saeculo monachus, si (quod Baronio, Molano, imo et Mabillonio visum fuit) Adonem aetate praecessisset. Sed praestantissimus P. Sollerius in luculenta Usuardini Martyrologii editione, tom. 6 Iunii, Bollandiani, primus feliciter detexit, non solum Adone fuisse Usuardum in concinnando Martyrologio posteriorem, sed etiam id potissimum sibi sumpsisse, ut Adonianum Martyrologium contraheret. Benedictinus tamen Iacobus Bovillart, ut Sollerii editionem minus accuratam fuisse ostenderet, Usuardi Martyrologium iterum exhibuit Parisiis 1718, in-4°, ad Usuardi ipsius autographum, quod in Sangermanensi bibliotheca asservari non dubitabat. Nolim tamen praetermittas, quae in litterariis Patrum Trivultianorum Ephemeridibus mense Maio an. 1719, pro Sollerio adversus Bovillartii observationes disputata fuerunt. Adi etiam in actis Bollandianis ipsius Sollerii vitam.

Lectio Usuardini Martyrologii, ut ait eminentissimus Lambertinius de Servor. Dei beatif. et Beat. canon., lib. 4, p. 11, cap. 17, ad omnes fere alias Ecclesias propagata est, etiam ad Romanam, excepta tamen Vaticana basilica, quae suum quoddam habebat Martyrologium, quod hodie etiam in archivio capituli conservatur; ita ut in fine saeculi xv passim in Ecclesiis non aliud Martyrologium legeretur, quam Usuardi. Itaque hoc Martyrologium illud est secundum morem Romanae curiae, quod emendatum per magistrum Belinum de Padua ordinis Fratrum Eremitarum S. Augustini. Venetiis prodiit arte et impensis Lucae Antonii de Giunta Florentini, anno 1509, illud quoque, quod Franciscus Maurolycus abbas Mesanensis ibidem edidit apud Iuntas; illud etiam, quod a Petro Galesinio protonotario Apostolico cum notis non contemnendis illustratum exiit Mediolani ann. 1577, iterumque Venetiis 1578.

Sed tandem Gregorii XIII iussu ad Romani Martyrologii correctionem manum admovit Baronius, ac emendatum an. 1584 vulgavit; quod postea saepius recusum fuit. Potior tamen est, novisque Baronii curis praestantior editio, quae Romae a. 1588 Sixto V inscripta exiit. Recognitum tamen fuit a. 1632 Urbani VIII auctoritate, illudque cum notis geographicis tabulisque et Indicibus, per Augustinum Lubinum Augustinianum, prodiit Parisiis 1661 et 1679. Novam a Clemente X emendationem subiit Martyrologium Romanum, non tamen perfectam, nisi sub Innocentio XI eaque an. 1681 typis Reverendae Camerae exiit. Inter huiusce Martyrologii editiones eminet quam Beneventi, anno 1716, exhibuit Franciscus Maria d'Hasta,

Archiepiscopus Hydruntinus, cum disceptationibus chronologico-geographicis.

Demum Benedictus XIV Romanum hocce Martyrologium accuratissime emendandum suscepit, illudque ann. 1748 Romae emisit, praemissa insigni epistola, qua de Martyrologio deque Sanctis quos, aut primum in illud intulit (in his S. Siricius Papa), aut inde expunxit (nempe Clementem Alexandrinum et Sulpicium Severum), doctissime disserit. Hinc operi titulus: *Martyrologium Rom. Gregorii XIII iussu editum, Urbani VIII et Clementis X auctoritate recognitum; editio novissima a Sanctissimo D. N. Benedicto XIV P. M. aucta et castigata, in qua nonnulla Sanctorum nomina in praeteritis editionibus omissa supplentur; alia item Sanctorum et Beatorum nomina ex integro adduntur.*

Anno 1680 dubitatio exorta est, an descriptio in Martyrologio Romano extensionem cultus importet. Itaque D. Prosper Bottinius pro suo, ut aiunt, Promotoris fidei munere, S. R. C. dissertationem exhibuit, in qua eam descriptionem, cultum, eiusque extensionem importare multis contendebat. Atque haec Bottinii sen-

tentia plurimis probata est. At contra Cardin. Lambertinius in laudato opere de Servor. Dei beatif. loc. cit., cap. 19, sensit *descriptionem nominis alicuius in Martyrologio Romano ad historiam gestorum pertinere*. Hanc vero doctissimi Cardinalis, postea Summi Pontificis sententiam singulari dissertatione adversus Bottinianam propugnavit vir eruditissimus D. Emmanuel de Azevedo, atque ea prostat inter huius Exercitationes relectas, Venetiis an. 1783, excusas p. 647 seq.

S. R. C. 10 Iulii ann. 1616, itemque 31 Augusti ann. 1680 decretum edidit *De non apponendis in Martyrologio Romano, nisi Sanctis canonizatis*. Nihilominus, ex peculiari Summorum Pontificum indulgentia, Beatorum aliquot nomina Martyrologio inscripta novimus, ut vere idem Azevedius animadvertit, Exercit., p. 11, exercit. 38, p. 92, quas videsis.

Lectio Martyrologii in choro ad primam praescripta est. Triduo tamen Hebdomadae sanctae omittitur, quia Christi Passioni iam nimis sumus intenti, ut de passione aliorum Sanctorum cogitemus. Alia vide infra, verb. *Natalis*.

MATER

Summarium.

1. Mater praegnans in periculo vitae, quod nequit aliter evitare, potest sumere medicamenta ordinata directe ad ipsius salutem, quamvis indirecte possint tendere ad foetus nondum animati interitum. - 2. Non potest tamen mater praegnans in tali periculo ob tuendam sanitatem sumere medicamenta ex se, et directe tendentia ad interitum foetus, quamvis nondum animati. - 3. Si medicamentum seu remedium aequae tendat ad sanitatem matris, ac ad interitum foetus nondum animati, potest mater probabilius illud licite sumere. - 4. Quando foetus est iam animatus, certum est, quod non potest mater pro salvanda propria vita licite sumere medicamenta seu remedia de se directe et primario tendentia ad interitum ipsius foetus animati. - 5. Nec etiam potest mater licite sumere talia remedia in casu, quo dubitetur, an de facto sit foetus animatus? - 6. In casu autem, quo medicamenta seu remedia adhibenda aequae efficaciter tendant ad sanitatem matris et interitum foetus animati alioquin desperati, poterit mater probabilius licite ea sumere. - 7. Quidquid negent aliqui. - 8. Dato quod certo, vel probabiliter medicorum iudicio mater simul cum foetu animato ante partum moritura sit, et adhibitis remediis, spes sit, quod saltem mater servari possit, tunc licite potest mater adhibere remedia per se directa, et efficacia ad suam sanitatem, quamvis inde per accidens contingat foetus enecari. - 9. Exstante vero spe, quod proles possit in

lucem viva prodire et baptizari, tenetur mater abstinere ab huiusmodi remediis, et postponere propriam vitam corporalem salutem aeternae prolis. - 10. Foetus quando animetur? - 11. Alia, *remissive*. - 12. An mater teneatur permittere sectionem, ut baptizetur puer, alias moriturus sine Baptismo. - 13. Mater praegnans crebras et numerosas choreas ducens cum agitatione, ob periculum, in quod inicit se ipsam et foetum, regulariter non eximitur a peccato gravi. - 14. Mater tenetur alere filios primo triennio. - 15. Alia quoad haec, *remissive*. - 16. Mater et nutrix, quae sine debita cautela infantem tenellum retinent noctu in lecto, in quo ipsae cubant, sive sequatur suffocatio, sive non, ordinarie peccant graviter. - 17. Possunt tamen dari casus, in quibus mater et nutrix excusentur a culpa gravi, et etiam aliquando a veniali, et assignantur. - 18. Mater suffocans seu occidens filium, de rigore, privilegio immunitatis gaudere debet. - 19. Mater praetensa rea infanticidii extracta ab hospitali ad formam bullae, gaudet immunitate, adeoque est restituenda dicto loco immuni. - 20. Matricida extractus ab ecclesia gaudere debet immunitate ecclesiastica. Cavendum tamen est, ne in his tribus ultimis casibus interveniat casus praemeditatus, ob quem rei homicidii privantur immunitate ex noviss. const. Bened. XIII relata sub v. *Immunitas*. Et ex alia noviss. const. Bened. XIV allata in Supplemento ad dict. v. *Immunitas*. - 21. Matris moestitia est filius stultus. - 22. Matris maledictio eradicat fundamenta. - 23. Subnectuntur Add. ex aliena manu, ad n. 31.

Mater praegnans in periculo vitae, quod nequit aliter evitare, potest sumere medicamenta ordinata directe ad ipsius salutem, quamvis indirecte possint tendere ad foetus nondum animati interitum. *Communis*, cum S. Antonino 3 part., tit. 7, cap. 2, § 5; Diana part. 7, tract. 5, resol. 34; Bossio tract. de Effect. matrimum., cap. 9, n. 80; Card. de Lugo to. 1, disp. 10, n. 132, et alii passim. Eadem est

ratio quoad hoc de expulsionem seminis, et foetus nondum animati; unde sicuti licite sumuntur medicamenta directe ordinata ad sanitatem, quamvis ex iis sequi possit seminis effusio, seu pollutio omnino praeter intentionem et consensum, ita licite possunt sumi medicamenta directe ordinata ad salutem matris praegnantis; quamvis indirecte omnino praeter intentionem ex iis sequi possit foetus nondum animati interitus.

- 2 Non potest tamen mater praegnans in tali periculo ob tuendam sanitatem sumere medicamenta ex se, et directe tendentia ad interitum foetus, quamvis nondum animati. Lugo to. 1, disp. 10, sect. 5, n. 132; Sporer to. 3 Theolog. sacramental., part. 4, c. 4, sect. 1, n. 704, cum aliis ibi citatis; Basilius Pontius lib. 10, c. 13, num. 2; Bonacina de Restit., disp. 2, qu. ultim., punct. 7, n. 3; Vasquez Opusc. de Restit., c. 2, § 1, dub. 7, n. 29, et c. 3, § 6, dub. 15; Mazuchellus de Casibus reserv., disp. 2, cap. 2, qu. 1, difficul. 3; Navarr. in cap. 25, n. 62; Corduba in Summa qu. 137, dic. 4, et in Quaestionar. lib. 1, qu. 38, dub. 2; Rosignolus de Effectibus matrim., contract. 15, de Matrimon. 8, praenotat. 11, n. 3; Covarr. in Clementin. *Si furiosus*, part. 2, n. 1; La Croix lib. 3, part. 1, n. 286; Lessius lib. 2, cap. 9, dubit. 10, n. 61, et alii passim contra Torreblancam de Magia, lib. 2, c. 34, n. 10; Ioann. Angelum Bossium tract. de Effectibus matrim., cap. 9, n. 85, et alios. Et ratio nostra est, quia sicuti pro tuenda salute propria, quamvis aliud remedium non suppetat, non licet directe procurare seminis emissionem seu pollutionem, ut tenet communis doctorum, et patet ex dictis verb. *Luxuria*, n. 37, ita neque pro tuenda salute matris, quamvis aliud remedium non suppetat, erit licitum procurare directa remedia, seu medicamenta de se primo tendentia ad interitum foetus, quamvis nondum animati: est enim tam intrinsece mala abortio voluntarie et directe procurata, quam intrinsece mala sit pollutio.
- 3 Si medicamentum, seu remedium aequae tendat ad sanitatem matris, ac ad interitum foetus nondum animati, potest mater probabilius illud licite sumere. Sanchez lib. 9 de Matrim., disp. 20, num. 18; Trullench. in Decalogum, tom. 2, lib. 4, c. 1, dub. 4; Diana part. 7, tract. 4, de Abortu, resol. 36; Rosignol. loc. cit., num. 4, et alii infra citandi sub num. 6. Et ratio est quia, quando remedia seu medicamenta aequae tendunt ad sanitatem matris, ac ad interitum foetus nondum animati, mater illa sumens non dicitur directe procurare eiusdem foetus interitum, seu abortum, sed solummodo directe procurat suam sanitatem, quam apta sunt de se conferre illa remedia seu medicamenta, adeoque in tali casu potest licite illa sumere, quamvis ex ipsis aequae sequi possit praeter suam intentionem abortus foetus, cum tunc mater utatur iure suo potius sibi in aequali periculo consulendi, quam foetui.
- 4 Quando foetus est iam animatus, certum est, quod non potest mater, pro salvanda propria vita, licite sumere medicamenta, seu remedia de se directe, et primario tendentia ad interitum ipsius foetus animati. *Communis, ac certa* cum Sanchez lib. 9 de Matrimon., disp. 20, num. 7; Bossio tract. de Effect. matrim.,

c. 9, n. 127; Sporer tom. 3 Theol. sacram., part. 4, cap. 4, sect. 1, n. 710. Et ratio est, quia directe et voluntarie occidere hominem innocentem, ut esset in casu de foetu animato, est intrinsece malum, quod nullo unquam casu potest esse licitum. Nec etiam potest mater licite sumere talia remedia in casu, quo dubitet, an de facto sit foetus animatus, quia cum supra sub n. 3 fuerit conclusum, non posse matrem licite sumere talia medicamenta, ex se et directe tendentia ad interitum foetus, quamvis nondum animati, tanto minus poterit illa sumere exstante dubio, an foetus sit iam animatus? cum sic se insuper voluntarie, et directe exponeret periculo occidendi hominem innocentem, quod est grave peccatum. *Communis*, cum supracitatis.

In casu autem, quo medicamenta, seu remedia adhibenda aequae efficaciter tendant ad sanitatem matris, et interitum foetus animati, alioquin desperati, poterit mater probabilius licite ea sumere; Sanchez lib. 9 de Matrimon., disp. 28, n. 18; Trullench. in Decalog., lib. 5, cap. 1, dub. 4, num. 5; Raymundus de Ortu infan., cap. 9, n. 3, et seq.; Diana part. 7, tract. 5, resol. 36; Ioann. Angelus Bossius tract. de Effect. matrim., c. 9, num. 121; Bonacina de Restitut., disp. 2, quaest. ultim., sect. 1, punct. 7, num. 3, vers. *Addo tamen*; Villalobos 2 part. Summae, tract. 12, diffic. 3, num. 2, in fine; Rosignol. loc. cit., num. 7; Sporer loc. cit., n. 712, ubi hanc dicit esse veram sententiam; quidquid negent Corduba, Vega, Lugo, Lopez, et alii. Et ratio est, quia sic mater non intendit directe mortem foetus animati, ut praetendunt adversarii, sed propriam sanitatem, ad quam conservandam, adhibendo talia remedia, utitur iure suo, cum potius ius habeat mater ad conservandam vitam suam, quam habeat foetus animatus, cum hic a matre dependeat, et non econtra, adeoque, etc.

Dato tamen, quod certo vel probabili medicorum iudicio, mater simul cum foetu animato ante partum moritura sit, et adhibitis remediis, spes sit, quod saltem mater servari possit, tunc licite potest mater adhibere remedia per se directa et efficacia ad suam sanitatem, ut est venae sectio, medicamentum purgativum, et huiusmodi, quamvis inde per accidens contingat foetum animatum enecari, alias enim periret mater una cum foetu, per talia vero remedia forte liberabitur uterque. Sanchez lib. 9 de Matrim., disp. 20; Layman lib. 3, tract. 3, part. 3, cap. 4, n. 4; Diana part. 7, tract. 5, resol. 35; Lugo loc. cit., disp. 10, sect. 10; Sporer loc. cit., n. 711, et ipso teste *Communis aliorum*.

Exstante vero spe, quod proles possit in lucem viva prodire et baptizari, tenetur mater abstinere ab huiusmodi remediis, et postponere

vitam propriam corporalem saluti aeternae prolis; Ioann. Angelus Bossius tract. de Effect. matrimon., cap. 9, n. 130; Lessius lib. 2 de Iustitia et iure, c. 9, num. 63; Raynaud. de Ortu infant., cap. 9, n. 21; Sanchez lib. 9 de Matrimon., disp. 20, num. 17; Diana part. 7, tract. 5, resol. 37; Lugo loc. cit., disp. 10, sect. 5, n. 133; Sporer loc. cit., num. 713; Rosignol. loc. cit., n. 8; et alii passim. Et ratio est, quia, ut docent communiter doctores, lex et ordo charitatis exigit, ut aliena vita spiritualis praeferatur propriae vitae corporali, adeoque mater in tali casu tenetur potius abstinere ab huiusmodi remediis cum suae vitae periculo, quam exponere prolem aeternae damnationi quoad poenam damni.

0 Foetus autem existimatur animari in maribus die 30, vel 35, vel 40 vel 45. In feminis vero die 35, vel 40, vel 45, vel 50. Sic iuxta veviore sententiam probat ex Hippocrate Lessius loc. cit., n. 65; Lugo loc. cit., n. 133, et alii. Hinc Innocentius XI die 2 Martii 1679 merito damnavit sequentem propositionem, 35 in ordine: *Videtur probabile omnem foetum, quandiu in utero est, carere anima rationali, et tunc primum incipere eandem habere, cum paritur, ac consequenter dicendum erit in nullo abortu homicidium committi.*

1 Alia vide verb. *Abortus*, ubi datur etiam sequens propositio, 34 in ordine inter damnatas a d. Innocentio XI, die et anno quo supra, ibi: *Licet procurare abortum ante animationem foetus, ne puella deprehensa gravida occidatur aut infametur.*

2 Matrem teneri permittere sectionem sui, et posse ab aliis secari, ut baptizetur puer alias moriturus sine baptismo, docent Ioann. Angel. Bossius de Effect. matrimon., cap. 9, n. 200; Torres 2-2, tom. 2, disp. 26, dub. 2, n. 27; Raynaudus de Ortu infant., cap. 5 et 6, n. 8; Corduba l. 1, qu. 26, in secundo puncto; Ludovicus Lopez prima part. Instruct., cap. 67; Toletus in Summa, lib. 4, cap. 10, num. 2, Azorius tom. 2, lib. 12, cap. 4, § Tertio loco; Rosignol. de Effectib. matrimon., contract. 15, praenot. 15, n. 8; La Croix lib. 6, part. 1, n. 293, cum aliis ibi citatis; Gobat tom. 1, tract. 2, cap. 8, n. 259, append. 1, ubi retractans quae prius scripserat de vetita huiusmodi sectione; et iudicio ac testimonio plurium recentiorum medicorum, certissimisque exemplis una cum Raynaudo loc. cit., probat talem sectionem uteri matris sine periculo eius vitae fieri posse, adeoque ad eam teneri; quod, his stantibus, utique tenendum esse et nos censemus. Secus vero si ob id occidenda esset mater, ut docent S. Thomas 3 part. Summae, qu. 68, art. 11, ad 3, ubi expresse dicit: *Non sunt facienda mala ut veniant bona, ut dicitur ad Roman. III, et ideo non debet homo occidere matrem ut baptizet puerum. Si tamen*

mater mortua fuerit vivente prole in utero, debet aperiri, ut puer baptizetur. S. Antonius 3 part. Summae, tit. 14, cap. 13, § 1; Natalis Alexander tom. 1 Theolog. dogmatic. et moral., lib. 2 de Baptismo, cap. 7, regul. 2; Pontas verb. *Baptismus*, casu 39; Bonac. de Baptis., disp. 2, qu. 2, punct. 6, n. 9, cum pluribus aliis ibi allegatis. Boyvin. tom. 3 de Sacram., disp. 2, qu. 6, conclus. 3, in fine; Coninch. in 3 part., qu. 66, art. 7, n. 75; Comitulus in Respon., lib. 1, qu. 14, testans de communi, et dicens, neque id licere, etiamsi mater ad sui occisionem consentiat, quia corporis sui nemo dominus est l. *Liber homo* 13 ff. ad Legem Aquilianam, sed Deus solus est directus et absolutus Dominus humanae vitae, Sap. cap. xvi, v. 13, ibi: *Tu es, Domine, qui vitae et mortis habes potestatem*, cum similibus, in Additionibus ad Theologiam moralem P. Cuniliati, tr. 8 de quinto Decalogi praecepto, cap. 1, § 3, ad n. 7, pag. mihi 327 et seq., haec leguntur: « Ioannes Verardus Zeviani Opusculum edidit impressum Veronae 1756, in quo de Embryulcia, sive foetus vivi extractione per uncus disserit: ostenditque, extractionem hoc modo peractam non esse illicitam. Hisce verbis casum ipse proponit: *Difficillimus omnium, ait, a recentissimis, iisque peritissimis artis obstetriciae professoribus, tristissimus atque implicatissimus casus, qui, cum pariendi tempus accesserit, mulieribus accidere potest, ille iure censetur, cum foetus ob caput valde magnum, vel ob vias nimis angustas in ore uteri, vel vagina immotus haeret. Hinc chirurgus ad extrema saepe, et maiora artis praesidia veniendum est. Ibi enim impactus et quasi incuneatus foetus manet, et fere intra triduum moritur, matrem ipsam in gravi vitae periculo constituit, nisi protinus educatur. Educi autem facile, ut alias fieri solet, per manus chirurgi non potest, quia manus demitti nequit, neque lubricum caput apprehendi, aut sine mortifera cerebri compressione retrudi potest, ut pedibus apprehensis extrahatur foetus. Cum talis casus incidit, chirurgus uncum undique levem, breviorisque acuminis, non festinanter nimis capiti foetus infigit, deinde attrahit, non omni omnino vi cogendo, sed ita ut ex facili integer foetus subsequatur. Sic fit, ut mater servetur ut plurimum, foetus vero aliquando. Porro foetus vivos sic per uncus extrahere, non esse interfectionis genus asserit ipse; et ad evincendum plura affert, praesertim, inquit, quod occisio, quin desperatam vitam, ut in casu nostro accidit, in ambiguum redigat, eam omnino exstinguit; additque, non esse ita lethiferam hanc curandi rationem, ut vulgo creditur, quod experientia optima rerum magistra comprobatur, ac tandem recte concludi posse existimat, istam curandi rationem, qua vivi foetus uncis extrahuntur, tanquam illicitam non esse reiiciendam, imo*

et probandam, cum morbi ratio non solum matri, sed foetui quoque eam faciat commodam et necessariam ». Legatur loc. cit. *

- 13 Mater praegnans crebras et numerosas choreas ducens cum agitatione, ob periculum, in quod iniicit se ipsam, et foetum, regulariter non eximitur a peccato gravi. S. Antoninus 2 part., tit. 17, c. 8, § 1; Navarrus in Manual., c. 15, n. 14; Silvester verb. *Homicidium* 2, n. 11; Fagundez in Decalog., lib. 6, n. 33; Raynaud. de Ortu infant., cap. 11, num. 9; Ioannes Angelus Bossius tract. de Effect. matrim., cap. 9, n. 240, et alii passim. Ex huiusmodi enim choreis exemplo compertum est, pluries abortum provenisse, ut exempla referunt Raynaudus et Bossius loc. cit.
- 14 Mater tenetur alere filios primo triennio, et post triennium tenetur pater usque ad emancipationem, ut docent communiter doctores per textum in l. *Nec filium* Cod. de patria Potest.; et c. *Ex litteris* de Convers. infid. Hinc communiter traduntur hi vulgati versiculi:

Mater alit puerum trimum, trimoque minorem,
Maiores vero pascere patris erit.

* Hinc an mater teneatur lactare proprium filium sub gravi culpa, theologii quidam affirmant, cum onus istud impositum ipsis a natura animadvertant, nec ulla sint bruta, quae natis suis id non praestent. Alii tamen melius culpam ea in re levem agnoscunt. Occurrere tamen plures legitimas causas eximendi ab hoc onere matres ultro fatendum. Bened. XIV de Synod. dioeces., lib. 7, cap. 58, § 11.

- 15 Alia quoad haec vide verb. *Filius*, *Filii*, a n. 126 usque in finem, et verb. *Parentes*, num. 19.
- 16 Mater et nutrix, quae sine debita cautela infantem tenellum retinent noctu in lecto, in quo ipsae cubant, sive sequatur suffocatio, sive non, ordinarie peccant graviter. Exponunt enim infantem periculo suffocationis, ut non semel accidit, et contrafaciunt legibus episcopalibus, quae fere ubique prohibent talem retentionem sub gravi poena reservationis, et multis in locis sub poena excommunicationis. Sic tenent Navarr. in Manual., c. 15, n. 14; Rosignolus l. c., contract. 15, de Matrim. 19, praenot. 3, num. 1, quibus videtur consentire Bonac. to. 2 de Legibus in genere et in particular., disp. 1, qu. 1, punct. 7, § 4, n. 19; Vallensis lib. 5 Decr., tit. 10, n. 2, et alii, arg. c. *Consuluit* 20, caus. 2, qu. 5, ibi: *Monendi sunt namque, atque protestandi parentes, ne tam tenellos secum in illo lecto collocent, ne negligentia qualibet proveniente suffocentur aut opprimantur. Unde ipsi homicidii rei inveniantur... Hi autem, qui probantur, vel confitentur talis reatus se noxios, tua eos castiget moderatio; quia si ille qui conceptum in utero per abortum deleverit, homicida est, quanto magis, qui unius*

saltem diei puerulum peremerit, homicidam se esse excusare nequibit? et concordat cap. *De infantibus* 2 de His qui filios occiderunt.

Notanter autem dicitur peccare graviter *ordinarie*, quia possunt dari casus, in quibus mater et nutrix excusentur a culpa gravi, et etiam aliquando a veniali, ut si id facerent ratione impotentiae, si alium locum non habeant, ubi puerum reponant, dummodo adhibeant cautelas, quas possunt adhibere, tunc enim necessitas, quae fundatur in illa impotentia, praeponderat iuri positivo prohibenti talem detentionem, arg. can. *Sicut* 11, dist. de Consecrat., ibi: *Necessitas non habet legem*; et cap. *Consilium* 2 de Observant. ieiunior., ibi: *Cum non subiaceat legi necessitas*. Item ut iuxta Barbosam in cit. cap. *De infantibus*, num. 2, contingere potest, si lectum sit amplum, et puer implacabilis, qui aliter a frigore defendi non possit, et mater seu nutrix in somno suum retinere soleat situm et locum, vel huiusmodi, dummodo semper adhibeant illas cautelas, quas possunt adhibere.

Mater suffocans seu occidens filium, de rigore, privilegio immunitatis gaudere debet. Sacr. Congreg. Immun. in Pisaur. 12 Novembris 1647, lib. 4 decr. Pauluc., pag. 33, in Maceraten. 28 Sept. 1694, lib. 1 decr. Vallemann, pag. 148.

Mater praetensa rea infanticidii, extracta ab hospitali ad formam bullae, gaudet immunitate, adeoque est restituenda dicto loco immuni. Sacr. Congr. Immun. in una Civitatis Castelli 7 Septembris 1683, lib. 3 decret. Altovit., pag. 228.

Matricida extractus ab Ecclesia gaudere debet immunitate ecclesiastica. Sacr. Congr. Immun. in Arianen. 15 Novembris 1661, lib. decret. Rocci, pag. 367. Cavendum tamen est ne in his tribus ultimis casibus interveniat casus praemeditatus, ob quem rei homicidii privantur immunitate, ex novissima Constitutione Benedicti XIII, sub verb. *Immunitas*, art. 2, n. 90, vel alias ex casibus exceptis a Benedicto XIV in sua novissima Constitutione, incip. *Officii nostri*, allata tom. 4, verb. *Immunitas*, ubi multa ad rem merito scienda.

Matris moestitia est filius stultus, patris autem laetitia est filius sapiens. Proverb. cap. x, n. 1: *Filius sapiens laetificat patrem; filius vero stultus moestitia est matris suae*, id est filius sapiens laetificat patrem, quia sua sapientia, prudentia, ac dexteritate iuvabit eum in regimine domus, in expediendis negotiis, aliisque rebus gerendis. Tum quia filius sapiens ad conspicuioresevehitur honores, sublimiores cathedras ac insigniora officia, quae spectans pater, ac reflectens, quod post suam mortem, talis filius honorificentissime suam repraesentabit personam, magno gaudio et laetitia afficitur; filius vero stultus, quia ineptus est ad res

gerendas, ac munia exercenda, et ad officia honorifica obeunda, remanet in domo privatim cum matre, quae videns et cognoscens eius stultitiam, et haec dedecora filii, continuam habet materiam tristitiae, sicque assidue luget et moeret. Ita Liranus, Cornel. a Lapide, et alii in dicto cap. x, n. 1 Prov. Mystice autem filius sapiens est quilibet iustus, et poenitens de peccatis, ipse enim est laetitia patris sui, id est Christi, qui de poenitentia eius gaudet cum tota curia coelesti; iuxta illud Lucae cap. xv, v. 7 et 10, ibi: *Ita gaudium erit in caelo super uno peccatore poenitentiam agente...* Ita dico vobis gaudium erit coram angelis Dei super uno peccatore poenitentiam agente. Filius vero stultus, id est omnis, qui transgreditur mandata Dei, et de peccatis non dolet, moestitia est matris, id est Ecclesiae, iuxta illud Baruch cap. iv, v. 8, ibi: *Obliti estis Deum, qui nutrit vos, et contristastis nutricem vestram.* Sic cum aliis Lugo Card. in cit. c. 1, n. 1 Proverb.

22 Matris maledictio eradicat fundamenta, et benedictio patris firmat domos filiorum. Eccles. cap. iii, v. 11, ibi: *Benedictio patris firmat domos filiorum, maledictio autem matris eradicat fundamenta;* id est benedictio patris firmat domos filiorum in multiplicatione filiorum, eos magis ac magis in dies divitiis, honoribus, gloria, splendoribus, et omnibus bonis spiritualibus, ac temporalibus augendo et replendo, ut patet de Sem et Iaphet benedictis a patre Noe. Genes. cap. ix, v. 26 et 27; de Isaac, qui a patre Abraham, et Iacob qui a patre Isaac fuit sic benedictus; Genes. cap. xxvii, v. 28 et 29. Maledictio autem matris eradicat domos filiorum usque ad fundamenta, eorum sobolem, ac familiam, ac opes et honores, omniaque eorum bona spiritualia ac temporalia penitus extinguendo, ut patet horrendo exemplo adducto a S. Augustino lib. 22 de Civit. Dei, cap. 8, et prolixius serm. 94, inter novos, de matre, quae filiis sibi inobedientibus ac rebellibus maledicens, omnes illos continue tremulos, ac vagos sine domibus, opibus et honoribus miseros undequaque effecit. *Est enim maledictus a Deo, qui exasperat matrem;* Eccli. cap. iii, v. 16. Sic Cornelius a Lapide in cit. cap. iii, v. 11 Eccli. Vel ut cum aliis notat ibid. Ugo Cardinalis, benedictio patris, id est qua pater benedicitur a Domino, firmat domos ac familias filiorum; quia cum Deus benedixit patribus antiquis, in eis benedixit filiis filiorum, Genes. c. xii, v. 18, ibi: *Benedicentur in semine tuo omnes gentes;* et iterum Genes. cap. xxvi, v. 4: *Benedicentur in semine tuo omnes gentes,* cum similibus. Seu sic benedictio patris, quia pater benedicitur a filiis, firmat domos, quia merito benedictionis huiusmodi, confirmantur et stabiluntur filii in bonis temporalibus et spiritualibus; maledictio autem matris, qua scilicet

mater maledicitur a filiis, eradicat usque ad fundamenta domos filiorum, non solum in temporalibus, sed etiam in spiritualibus, quia cum mater teneriori amore, quam pater, diligat filios, ac maiori cura, sollicitudine et labore ultra dolores partus, eos nutriet, foveat ac educet, si sibi ingratos agnoscat, eis maledicendo, ex quo amor laesus vertatur in furorem, eradicat usque ad fundamenta domos ipsorum, eos denudando omnibus bonis, ac replendo omnibus malis, iuxta illud Proverb. cap. xvii, v. 13: *Qui reddit mala pro bonis, non recedet malum de domo eius.* Et universim statutum est quod *Qui maledixerit patri suo vel matri, morte moriatur.* Exod. cap. xxi, v. 17. *Qui maledixerit patri suo aut matri, morte moriatur: patri matrique maledixit sanguis eius sit super eum.* Levit. cap. xx, v. 9. *Qui affligit patrem, et fugat matrem, ignominiosus est et infelix.* Proverb. cap. xix, v. 26: *Qui maledicit patri suo et matri, extinguetur lucerna eius in mediis tenebris.* Prov. c. xxix, v. 20, cum similibus.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

An potestas in filios de iure naturae competat soli patri, exclusa matre, non convenit. 23 Mihi ea semper arrisit opinio, ut haec potestas utrique parenti, iure naturae attento, competat, idque quia onus educandi filios utrumque parentem tenet, educatio autem dari nequit sine potestate. Vide Lockium de Regimine civili, 24 cap. 5, qui una tradit quousque se extendat, tum quandiu duret haec potestas parentum in filios secundum ius naturae.

Iure vero civili Romanorum uni Patri potestas in filios competit, § 1 Institut. de Adopt., § 3 pariter Instit. de Haered. qual. et differ. 25 Atque hinc factum, ut nequeat mater ad exemplum patris filiis pupillariter substituere: princip. Institut. de pupillar. Substit., l. 2, princip., ff. eod., nec etiam perinde ac patri ususfructus in bonis liberorum competit; Bruneman l. 6 Cod. de Bon. quae liber.; Carpzov. lib. 6, tit. 7, respons. 70, nec a rationum redditione, nec ab inventarii confectione immunis sit mater tutrix pupillorum, eaque neglecta, ad iuratam specificationem teneatur. Stryk. iuridic. dissert., vol. 2, disp. 4, c. 3, § 2; Carpzov. Iurisprud. forens. p. 2, Constit. 11, defin. 5 et 6, quae omnia aliter se habent in Patre, d. l. 6 C. de Bon. quae liber.

Sed licet iure civili Romanorum patri tantummodo potestas in filios competat, sunt tamen officia, quae filii non patri solum, sed et matri praestare tenentur. Inter haec principem locum tenet alendi debitum, quod sicuti parentibus respectu liberorum, ita quoque liberis incumbit, si forte contingat parentes inopia laborare, sibi ob senilem aetatem, vel adver-

sam valetudinem prospicere haud posse de vitae necessariis, l. ultim., § *Ipsum autem*, Cod. de Bon. quae liber., leg. 5 Cod. de patr. Potest., leg. 1 et 3 Cod. de alend. Liber.

27 Persona unius, itemque alterius parentis semper sancta et honesta filiis esse debet, l. 9 ff. de Obsequ. parent. et patron. praestand. Quo fit, ut filii non solum ab omni iniuria, vel reali, vel verbali parentibus inferenda abstinere sedulo debeant, nisi gravissimas animadversiones velint incurrere, l. 3 Cod. de patr. Potest., sed et nullam actionem, vel exceptionem famosam parentibus dedecori futuram valeant adversus ipsos proponere; quin, si casus ita ferat, suppressa doli mali fraudisque mentione, in factum verbis uti debeant, l. 11 ff. de Dol. mal., l. 20, § ult., ff. de Iniur., l. 2, § 1, ff. de Obsequ. parent. vel patron. praestand.

28 Quod dictum est de actione *famosa*, id ipsum in accusatione quoque locum sibi vindicat, l. 8 ff. de Accusat., si excipias tamen crimen laesae maiestatis, l. penult. Cod. Qui accusari non poss., tum et maxime crimen apostasiae, haeresis, etc., cap. 10 de Haeret. Admisso vero a parentibus crimine, quod notatur legibus publicorum iudiciorum de facto eorum civiliter quaerere possunt; Bruneman in leg. 11, n. 4, Cod. Qui accusari non poss.

29 Huc etiam spectat, quod filii absque venia parentes in ius vocare nequeant, leg. 4 ff. de in Ius vocand. Non male vero Anton. Faber in Cod. lib. 2, tit. 2, defin. 13, monet, hodie opus amplius haud esse hac venia, propterea quod iudex eo ipso quod ad instantiam alicuius citat, haec venia impetrata censetur.

Vide et alia officia liberorum erga utrumque parentem apud Stryk. Iurid. dissert. vol. 2, disp. 4, cap. 3, § 13 et seq.

Reliquum est, ut de eo verba faciamus, an matri asserenti filium aliquem ex adulterio natum esse credendum sit? Negatur communiter ex leg. 39, § 1, de Probation. Idque procedit etiamsi mater de adulterio sit convicta, nam potest esse mater adultera, filius vero legitimus, Bruneman in dict. leg. 29; Stryk. in Not. ad Lauterbach. tit. de His qui sui, vel alieni iuris sunt, quinimo etiamsi mater in articulo mortis constituta hanc emisit confessionem, argum. leg. *Si quis in gravi* 3 ff. de Senatusconsult. Syllanian. Quid si filius praeterea patri sit dissimilis, referatque ipsum adulterum? Nec matri creditur, quum ista similitudo per accidens ex imaginatione mulieris tempore conceptionis contingere potuerit. Gail. 2, observ. 97, num. 7, qui et alias ampliaciones affert.

Hinc quemdam regem stultitiae arguere solent doctores, qui ad confessionem matris, quod scilicet ex adulterio natus erat, regno se abdicavit.

Responsio auctoris.

Quae addita sunt hic circa fin. iam fuerant a me tradita sub verb. *Filius*, a n. 113 ad 119; praesertim, quod filius non teneatur credere matri asserenti ipsum natum esse ex adulterio; et quod derisus fuerit, et adhuc in dies deideatur rex, qui ad confessionem matris, quod natus erat ex adulterio, regno se abdicavit. Vide ibi multa ad rem.

MATRIMONIUM

PARTITIO ARGUMENTI

MATRIMONIUM: 1. quoad ea quae concernunt eius naturam, materiam, formam, et ministrum; 2. quoad debitum coniugale; 3. quoad ea quae concernunt dispensationem super impedimento petendi debitum coniugale; 4. quoad denuntiationes; 5. quoad ea quae concernunt impedimenta mere impedientia, et septem prima dirimentia; 6. quoad ea quae concernunt alia septem impedimenta dirimentia; 7. quoad ea quae concernunt facultatem dispensandi in impedimentis matrimonii; 8. de revalidatione, seu ratificatione matrimonii invalide contracti; 9. quoad varia miscellanea ipsum concernentia.

ARTICULUS I. *Matrimonium quoad ea quae concernunt eius naturam, materiam, formam, et ministrum.*

SUMMARY. I. Matrimonium unde dictum? - 2. Quare dicatur potius matrimonium quam patrimonium? - 3. Matrimonium aliquando vocatur coniugium, et quare? - 4. Quandoque dicitur connubium, et quandoque nuptiae; et quare? - 5. Matrimonium quid sit? - 6. Matrimonium dividitur in legitimum, ratum et consummatum. - 7. Matrimonium legitimum quale sit? - 8. Matrimonium ratum quid sit? - 9. Matrimonium consummatum quale sit? - 10. Dicta tria matrimonia differunt firmitate seu stabilitate. - 11. Matrimonium ratum et consummatum differunt inter se etiam in ratione significationis. - 12. Matrimonium in lege veteri, sicut et matrimonium nunc contractum inter infideles, quamvis

fuerit et sit legitimum atque validum in ratione contractus, non fuit tamen, nec est sacramentum. - 13. Solum matrimonium contractum inter fideles baptizatos est sacramentum, estque unum ex septem novae Legis sacramentis a Christo Domino institutum. - 14. Matrimonium in ratione sacramenti probabilius fuit institutum, quando Christus dixit: *Quod Deus coniunxit, homo non separet.* - 15. Adducitur et solvitur instantia. - 16. Probabilius est inter fideles sive baptizatos nullo modo, ne quidem per intentionem contrahentium, posse valide separari rationem sacramenti a contractu matrimonii. - 17. Adducitur et solvitur instantia. - 18. Est tamen probabilis etiam contraria opinio. - 19. Matrimonium legitime contractum ex dispensatione Pontificia inter fidelem et infidelem, est sacramentum ex parte fidelis. - 20. Matrimonium duorum coniugum infidelium, si ambo convertantur et baptizentur, an fiat sacramentum? ad n. 21. - 22. Bona principalia matri-

monii sunt tria; scilicet fides, proles et sacramentum. - 23. Praeter dicta tria principalia bona, seu tres primarios fines, aut effectus, habet matrimonium alios effectus seu fines minus principales, qui assignantur. - 24. Materia remota sacramenti matrimonii sunt ipsa corpora habilia contrahentium, et materia proxima est ipsamet traditio mutua corporum in ordine ad generationem. - 25. Forma sacramenti sunt ipsorum contrahentium verba seu signa verbis aequivalentia mutuum consensum internum sufficienter exprimentia. - 26. Etiam mutus et surdus potest contrahere matrimonium? - 27. Illi, qui tenent ministrum matrimonii esse parochum seu sacerdotem delegatum, tenent etiam, quod legitimus contractus civilis sit materia huius sacramenti, et forma sint illa, vel similia verba a paracho seu sacerdote delegato prolata: *Ego vos in matrimonium coniungo: In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.* - 28. Ministri tamen sacramenti proprie sunt ipsimet contrahentes, quilibet partialis, uterque totalis. - 29. Adducitur fundamentalis probatio ad n. 30. - 31. Adducitur et solvitur instantia. - 32. Assignantur doctores tenentes contrariam sententiam. - 33. Matrimonium inter absentes celebratum, sive fiat per procuratores, sive per litteras, sive per nuntios, validum est in ratione contractus, si certae serventur conditiones. - 34. Et

etiam validum est in ratione sacramenti. - 35. Afferuntur conditiones requisitae in matrimonio celebrato inter absentes, et satisfit rationibus adversariorum. - 36. Procurator potest esse diversi sexus ab illo, nomine cuius contrahit. - 37. Nec requiritur, quod sit certae aetatis. - 38. Quando matrimonium contrahitur per nuntios, debent isti utriusque mittentis traditionem et acceptionem significare coram paracho et testibus. - 39. Et si contrahatur per litteras, debent etiam istae legi coram paracho et testibus. - 40. Contrahentes per procuratores, vel nuntios, seu litteras, optime faciunt, si deinde per se ipsos privatim inter se repetant mutuum consensum. - 41. Principales contrahentes debent esse in statu gratiae pro eo tempore, quo probabiliter credunt posse procuratores eorum nomine contrahere, vel nuntios suam voluntatem significare, seu litteras suas legi posse coram paracho et testibus; procuratores autem et nuntii non peccant, si eo tempore sint in peccato mortali. - 42. Matrimonium contractum a procuratore post revocationem Procuraee etiam ignoratam, est nullum. - 43. Circa parochum ministrum matrimonii, ad n. 60. - 61. Subnectuntur additiones ex aliena manu ad n. 75. - 76. Novissimum additamentum de matrimonio per procuratorem, ad n. 83.

- 1 Matrimonium secundum nominis Etymologiam derivatur a ly *mater*, et *munium* seu *munus*, quasi sit *matris munium* seu *matris munus*; unde S. Augustin., l. 19 contra Faustum, sic habet: *Matrimonium ex hoc appellatum est, quod non ob aliud debeat femina nubere, quam ut mater fiat*; et concordat S. Thomas in Supplement., qu. 44, art. 2, ubi dicit quod dicitur matrimonium, quia est praecipue *matrum onus*.
- 2 Hinc dicitur *matrimonium* a matre potius, quam patrimonium a patre, quia ad prolem, cuius generandae et educandae causa institutum est matrimonium, magis concurrat mater ipsam in utero caute gestando, sollicite nutriendo, difficulter pariendo et accurate educando.
- 3 Matrimonium variis aliis nominibus appellatur; aliquando enim vocatur *coniugium* a coniungendo sub uno mutuo iugo, quia virum ac mulierem sub uno, eodemque quasi mutuo iugo ad servandam fidem, et onera matrimonii sustinenda constituit; Catechism. Rom. de Matrim., c. 1. Quandoque dicitur *connubium*, et quandoque *nuptiae* ab obnubendo, eo quod antiquius pudoris gratia se puellae obnuberent seu caput et faciem velarent, dum viris dabantur, exemplo Rebeckae, de qua idipsum legitur Genes. xxiv, n. 65, ibi: *At illa tollens cito pallium operuit se*; et habetur expresse in can. *Nec illud* 8, ca. 30, qu. 5, ibi: *Nec illud otiosum, quod cum veniret Rebecca, vidit Isaac deambulantem, et cum interrogasset, quis esset, cognito quod ipse esset, cui duceretur uxor, descendit, et caput obnubere suum coepit, docens verecundiam in nuptiis praeire debere; inde enim et nuptiae dictae, quia pudoris gratia se puellae obnuberent.*
- 5 Matrimonium in iure, tum canonico, tum civili praecise definitur, quod sit *maris et feminae coniunctio individuum vitae consuetudinem retinens*, sic expresse in cap. *Illud* 2 de

Praesumptionibus, et caus. 17, qu. 2, § 2, et § 1 Instit. de patria Potestate; quia vero ibi matrimonium potissimum definitur, et explicatur quoad vinculum; datur hic alia definitio adaequate ipsum complectens et explicans, et ut contractum, et ut sacramentum, et ut vinculum: *Matrimonium est individua coniunctio maris et feminae legitimo contractu firmata ad generandam prolem, a Deo auctore naturae instituta, et sacramento novae legis signo, et bono a Christo Salvatore elevata ad christiane generandam prolem*; sic expresse Marchantius t. 3 Tribun. seu speculi, part. 3, qu. 1; Sporer tom. 3 Theol. sacramental., part. 4, c. 1, n. 1. *Estque in re communis.*

Matrimonium dividitur in legitimum, ratum 6 et consummatum. *Communis.* Matrimonium 7 *legitimum* est illud, quod legitimo consensu inter personas habiles, seu iure non impeditas contrahitur; et dicitur *legitimum*, quia contrahitur iuxta leges, et tale matrimonium datur etiam inter infideles non baptizatos, cum ut sic abstrahatur a ratione sacramenti. Matrimo- 8 nium *ratum* est illud quod non solum legitimo modo contrahitur, sed insuper accedit ei ratio sacramenti, vi cuius dicitur *ratum*, quia magis indissolubile; cum tamen contractum ab infidelibus sit dissolubile per conversionem alterius ad fidem, et ideo eorum matrimonium, quamvis legitimum, non est ratum, cap. *Quanto* 7 de Divortiis, ibi: *Nam etsi matrimonium verum inter fideles existat, non tamen est ratum* (quia scilicet potest dissolvi, ut expresse dicit Glossa ibidem *verbum ratum*). *Inter fideles autem verum et ratum existit; quia sacramentum fidei, quod semel est admissum, nunquam amittitur, sed ratum efficit coniugii sacramentum, ut ipsum in coniugibus illo durante perduret.* Matrimonium consummatum est illud quod, ac- 9 cedente mutua actuali traditione corporis, et

copulatione carnis, completur et consummatur, et id non solum in ratione contractus legitimi, sed etiam in ratione sacramenti, ut idcirco maiorem, et quasi ultimam ex divina institutione stabilitatem acquirat.

- 10 Dicta tria matrimonia, ut vides, differunt firmitate seu stabilitate, matrimonium enim *legitimum* solvi potest favore fidei, cum alter coniux ad fidem convertitur altero nolente converti. Ep. 1 ad Corinth., c. vii: *Quod si infidelis discedit, discedat; non enim servituti* (nempe ligamini coniugali) *subiectus est frater, aut soror in huiusmodi*. Item c. *Si infidelis* 2, caus. 38, qu. 2, et cit. c. *Quanto* 7 de Divortiis. Matrimonium *ratum* solvitur favore religionis per solemnem professionem; c. *Verum* 2, et cap. *Ex parte* 14 de Convers. coniug., et est expresse definitum a Concil. Trident. sess. 24 de Matrim., canon. 6, ibi: *Si quis dixerit, matrimonium ratum non consummatum, per solemnem religionis professionem alterius coniugum non dirimi, anathema sit*. Matrimonium *consummatum* quoad vinculum nunquam solvi potest, ut habetur expresse ex verbis Christi Matth. xix, ibi: *Quod Deus coniunxit, homo non separet*; et ex Apost. ad Rom. vii, ibi: *Mulier, vivente viro, alligata est legi*; et 1 ad Corinth., vii, ibi: *His qui matrimonio iuncti sunt, praecipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere, quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari*. Et est expresse definitum a Conc. Trident. sess. 24, canon. 5, ibi: *Si quis dixerit propter haeresim, aut molestam cohabitationem, aut affectatam absentiam a coniuge, dissolvi posse matrimonii vinculum, anathema sit*. Et ibidem, canon. 7, ibi: *Si quis dixerit Ecclesiam errare, cum docuit et docet, iuxta evangelicam et apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius coniugum matrimonii vinculum non posse dissolvi, etc., anathema sit*.

- 11 Matrimonium *ratum* et *consummatum* differunt inter se, etiam in ratione significationis; nam *ratum* significat coniunctionem Christi cum anima iusti per gratiam, quae coniunctio solubilis est per peccatum mortale, *consummatum* autem significat coniunctionem Christi cum Ecclesia per carnem assumptam, seu unionem hypostaticam, quae coniunctio est omnino insolubilis; nam verbum quod semel assumpsit, nunquam dimisit, cap. *Debitum* 5 de Bigamis. Unde, ut recte infert Pignat. to. 1, consul. 148, n. 4, Dominus, Matth. xix, non dixit: *Quod Deus coniunxit, homo non separet*, nisi post illa verba: *Et erunt duo in carne una*; et Apostolus ad Ephes., v, non dixit: *Hoc sacramentum magnum in Christo et Ecclesia*, nisi post illa verba: *Et erunt duo in carne una*; et ideo Leo Pontifex relatus in can. *Cum societas* 17, caus. 27, qu. 2, sic expresse habet: *Cum societas nuptiarum ita a principio sit instituta,*

ut praeter commixtionem sexuum non habeant in se nuptiae coniunctionis Christi, et Ecclesiae sacramentum, etc.

Matrimonium in lege veteri, sicuti et matrimonium nunc contractum inter infideles quamvis fuerit et sit legitimum, atque validum in ratione contractus, non fuit tamen, nec est sacramentum. *Communis*. Qui enim nondum receperunt sacramentum baptismi, non sunt capaces aliorum sacramentorum, cum baptismus sit ianua omnium sacramentorum. Unde solum matrimonium contractum, inter fideles baptizatos est sacramentum, estque unum ex septem novae legis sacramentis a Christo Domino institutum, ut definivit Concilium Florentinum, in decreto Unionis, et Tridentinum sess. 7, canon. 1, ibi: *Si quis dixerit, sacramenta novae legis non fuisse omnia a Iesu Christo Domino nostro instituta, aut esse plura vel pauciora, quam septem, videlicet baptismum, confirmationem, eucharistiam, poenitentiam, extremam unctionem, ordinem et matrimonium, aut etiam aliquod horum septem non esse vere, et proprie sacramentum, anathema sit*. Et idipsum definivit specialiter de Matrimonio sess. 24, canon. 1, ibi: *Si quis dixerit, matrimonium non esse vere et proprie unum ex septem legis evangelicae sacramentis a Christo Domino institutum, sed ab hominibus in Ecclesia inventum, neque gratiam conferre, anathema sit*.

Matrimonium in ratione sacramenti probabilius fuit institutum, quando Christus, Matth. xix, dixit: *Quod Deus coniunxit, homo non separet*; nullum enim aliud tempus talis institutionis potest congruentius assignari in toto Evangelio. Scotus in 3, dist. 26, § *De primo*; Sanchez lib. 2 de Matrim., disp. 4, n. 5; S. Antoninus 3 part., tit. 1, cap. 2, ante § 1; Rosignol. de Matrim. 1, contract. 15, praenot. 1, n. 6, cum aliis ibi citatis; Reiffenstuel loc. cit., n. 9; Henno loc. cit., disp. 2, qu. 3, concl. 2, ubi testatur de communi; quamvis tamen Viguerius, Ledesma, et alii dicant, fuisse elevatum in sacramentum quando, Ioan. ii, interfuit Christus nuptiis Canae Galileae.

Nec valet dicere, quod matrimonium fuerit a Deo iam absolute et ab initio mundi institutum et in eo statu innocentiae, Genes. ii, adeoque non a Christo, quando dixit: *Quod Deus coniunxit, homo non separet*. Non valet, inquam, quia ab initio mundi fuit institutum matrimonium, solum in ratione contractus indissolubilis, atque in ordine ad officium naturae, et legitimam propagationem generis humani; in ratione autem sacramenti, hoc est, signi efficacis digne recipientibus conferentis gratiam ex opere operato, fuit solum institutum a Christo, quando dixit praedicta verba: *Quod Deus coniunxit, homo non separet*.

Probabilius est, inter fideles, sive baptizatos, nullo modo, ne quidem per intentionem con-

trahentium, posse valide separari rationem sacramenti a contractu matrimonii; id est probabilius nequit fidelis valide inire matrimonium, solum ut contractum, non vero ut sacramentum. Sic Sanchez lib. 2 de Matrim., disp. 10, n. 6; Suarez tom. 1 de Sacramentis, qu. 64, art. 10; Petrus de Ledesma de Matrim., qu. 42, art. 1, dub. 7, in solut. ad primum et secundum; Rosignolus de Matrimon. 1, contract. 15, praenot. 2, n. 2; Esparsa de Matrim. qu. 114, ad 3; Layman lib. 5, tract. 10, part. 2, c. 2, n. 2; Lugo de Poenit., disp. 14, n. 42; Tannerus tom. 4, disp. 8, qu. 4, n. 85; Cardenas in 2 Crisi, dist. 20, num. 77; Haunold. lib. 4, n. 716; Germ. disp. 5, n. 345; Bonesp. de Matrim., disp. 4, dub. 1; Coninch. disp. 24, n. 22, et mordicus Aversa qu. 1, sect. 5; La Croix lib. 6, part. 3, num. 276, cum Hiquaeo, Pontio, Brancato, Bellarmin., Praeposit., et aliis ibi citatis; Pignatell. to. 7, consult. 22, n. 7, alique plurimi apud ipsos; Sperell. dec. 9, n. 23, ubi dicit hanc esse veram sententiam, et Romae approbatam. Et ratio est, quia ex institutione Christi in statu legis evangelicae ratio sacramenti est essentialiter inhibita in ratione contractus matrimonialis, et haec videtur esse etiam germana Scoti opinio, qui in 4, dist. 26, n. 13, sic ait: *Ideo dici potest, quod contractui matrimoniali annexuit Deus sacramentum proprie dictum saltem pro lege evangelica, alioquin non esset sacramentum novae legis*; unde Concilia et SS. Patres dicunt absolute, quod matrimonia fidelium sunt sacramenta, et favet Innocentius III in c. 7 de Divortiis, ibi: *Etsi matrimonium verum inter infideles existat, non tamen est ratum; inter fideles autem verum et ratum existit, quia sacramentum fidei, quod semel est admissum, nunquam amittitur, sed ratum efficit coniugii sacramentum*; quibus verbis videtur aperte asserere, quod baptismus, hoc ipso, quod inadmissibiliter sit admissus, faciat, contractum matrimonii baptizatorum esse sacramentum, adeoque dicendum est, non posse fideles seu baptizatos separare rationem sacramenti a contractu matrimonii; nullum enim est solidum fundamentum dicendi, quod Christus reliquerit privatis fidelibus potestatem separandi unam rationem ab altera, aliter posset prudenter suaderi iis, qui in mortali existerent, nec vellent poenitere ante matrimonium, ut intenderent solam rationem contractus, et non sacramenti, ne committerent sacrilegium: item posset dari, quod unus coniugum intendens contractum et sacramentum, susciperet sacramentum, alter autem intendens solum contractum, non susciperet sacramentum, quae, ut recte notant Aversa loc. cit., sect. 5, La Croix loc. cit., n. 276, et alii, plane sunt absurda, et praeter mentem Ecclesiae ac existimationem Fidelium.

Nota Rom. Theologi.

Aliud est non esse in potestate hominis efficere, ut matrimonium iuxta Ecclesiae leges rite celebratum, non sit sacramentum; et aliud, num homo Christianus matrimonium inire queat, quod sacramentum non sit. Primum verum est, cum in hominis potestate non sit, ut id, quod Christus Dominus sacramentum esse voluit, sacramentum non sit. At in hominis potestate est id ponere, vel non ponere, quod necessarium esse voluit Christus, ut sacramentum efficeretur; quamobrem, si homo, iis positis, quibus matrimonii contractus constat, omissis vero, quae addidit Christus huic contractui, ut sacramentum fieret, matrimonium ineat, habebimus utique verum contractum, neutiquam vero sacramentum. Fac ergo Christianum hominem ea adhibere, quae ad rationem naturalis et civilis contractus spectant, negligere autem caeremonias Ecclesiae, et institutionis divinae ritus, quibus contractus huiusmodi sacramentum fit, iam habes verum contractum, deest vero ex gravi hominis Christiani culpa ratio sacramenti. Quid deinceps si intentionem spectemus? Dum in perverso Christiano volente civilem huiusmodi inire contractum animus sit, non solum non perficiendi et recipiendi sacramenti, sed irridendi potius et contemnendi, nunquid sacramentum fiet? At in hoc argumento non sistimus; primum indicasse sufficiat, ut inde constet, probabiliorum non esse auctoris assertionem.

Responsio Auctoris.

Plura hic adducit Rom. theologus, ut inde constet, probabiliorum non esse assertionem, quam tradidi loc. cit. At si attente perpendantur omnia ibi, n. 16 et 17 producta, et quae tradit rec. mem. Benedictus XIV de Synodo dioec., lib. 6, cap. 7, n. 3, ad 5, et lib. 8, cap. 13, a n. 4 ad 8, manifeste patebit, probabiliorum revera esse opinionem meam. In dicto enim cap. 13, n. 4, laudatus Pontifex sic expresse asserit: *Verum quamquam hucusque explicata Melchioris Cani sententia tot doctorum suffragiis communita, sit valde probabilis... attamen nullus inficiabitur, communiorum esse contrariam aliorum opinionem; qui constanter defendunt, solos contrahentes esse ministros sacramenti matrimonii, quod proinde necessario ab illis confici docent, simul ac validum inter se ineunt coniugii contractum*; quae est mea probabilior assertio, quamvis etiam contraria opinio sit vere probabilis, ut et ego ipse iam ibi sub n. 18 tradidi. Porro ad suam simul et meam assertionem ostendendam communiorum et probabiliorum is Pontifex, ultra solida fundamenta adducta loc. cit., in dicto n. 4, sic prosequitur: « Hanc quippe sententiam pro-

pugnarunt fere omnes antiqui theologi, iurisque canonici interpretes, quos citant et sequuntur Vasquez, Sanchez, Theoph. Raynaudus, Frassen, Card. de Laurea, Clericatus, Card. Gottus. Nec verum est, quod nonnulli iactant, hanc opinionem ultra montes iam esse fere antiquam: ex illis quippe, qui ultra montes non diu antea scripserunt, eamdem tuentur Van Espen, Simonet, Boucat, auctor Theologiae Moralis ad usum seminarii Petrocorensis, Merbesius, Pontas, alique non pauci, quocirca Tournelyus, quanquam Melchiori Cano adhaeserit, nihilominus ingenue fassus est loc. cit.: *Si ex auctoritate et numero scholasticorum pugnandum hic foret, vinceret haud dubio opposita sententia*. Sic laudatus Pontifex ad litteram loc. cit., merito legendus et sequendus. Et doctissimus Maschat edition. Rom. 1757, celeberrimi Ubald. Giraldis, tom. 2, lib. 4, tit. 1, n. 41, expresse tradit: *Denique ministri huius sacramenti sunt ipsi contrahentes, non vero sacerdotes; ita vero sententia*, quam efficaciter probat. Unde hic mirandum quod dictus Ubaldus unus ex revisoribus probaverit censuram propositionis, ut probabilioris a me traditae, quando ipsemet cum suo Maschat; in sua editione, eam non tantum ut probabilior, sed ut absolute veram propugnat, atque expresse concludit: *Ita vera sententia*.

- 17 Nec valet dicere, quod ad substantiam, seu validitatem sacramenti requiritur intentio ministri volentis illud conficere, adeoque non haberi hic validum sacramentum, cum nedum non habeatur intentio ministri volentis illud conficere, sed et ipsius positiva nolitio, seu exclusiva intentio. Non valet, inquam, quia Christus Dominus ita inseparabiliter connexuit contractui matrimoniali rationem sacramenti, ut quamvis positio contractus pendeat a voluntate fidelium, eo tamen ipso non pendeat a voluntate fidelium ratio sacramenti; sed eo ipso, quod legitime ponatur contractus Matrimonialis, statim, ex Christi institutione, sit annexa ratio sacramenti, taliter quod quicumque fideles volunt vere contrahere matrimonium, volunt etiam virtualiter accipere sacramentum, et contra, si nollent sacramentum suscipere, consequens esset, ut neque matrimonium contrahere intenderent, sicque contractus irritus esset, quia deficiente intentione quoad sacramentum, deficit etiam essentialiter intentio quoad contractum, cum inter fideles intentio vere contrahendi matrimonium indivisibiliter afficiat tam sacramentum, quam contractum, adeoque deficiens quoad unum non trahitur ab altero.

- 18 Est tamen probabilis etiam contraria opinio docens, rationem sacramenti posse valide, etsi non licite, separari a ratione contractus, saltem per intentionem conficiendi contractum, et non sacramentum, ut tenent plurimi et maximi doctores, ut Caietanus, Durandus, Victoria, Vas-

quez, Rebell., aliisque congestis, Perez disp. 19, sect. 10; Hurtad. disp. 3 de Matrim., diff. 10; Dicastill. dub. 19, disp. 2; Tamburin. tract. 5, cap. 1, n. 6; Diana part. 3, tract. 4, res. 225, et probabilior censeat Henno tom. 2, tract. de Matrimon., dis. 2, qu. 4, concl. 1; Sporer tom. 3 Theolog. sacramental., part. 4, cap. 1, sect. 4, num. 316; Herincx disp. 2, qu. 2, n. 17; Gobat tom. 1, tr. 9, cas. 11, n. 228; Gonet, Platel, Krimer, et alii.

Matrimonium legitime contractum ex dispensatione Pontificia inter fidelem et infidelem, est sacramentum ex parte fidelis, seu baptizati, quia, ut iam dictum est, fidelis seu baptizatus, ex divina ordinatione, nequit contrahere, nisi simul efficiat sacramentum, quia ipsemet fidelis, seu baptizati contractus est ipsummet sacramentum; et quamvis Christus non prohibeat fidelem cum infideli nondum baptizato contrahere, non propterea eximit fidelem ab iis, quae circa fideles ipse ordinavit, quod nempe non possit inire matrimoniale contractum sine sacramento; unde dicendum est quod ex tali contractu respectu baptizati consurgat ratio sacramenti, uti, quantum ex vi contractus resultaret etiam respectu alterius non baptizati, nisi obisteret incapacitas defectu baptismi; hinc divus Thomas in dist. 39, qu. unica, art. 2, ad primum, dicit quod quamvis illud matrimonium respectu non baptizati non sit sacramentum actu, sit tamen potentia, quatenus immediate ac fuerit baptizatus, sit actu postea tale, eidemque confert gratiam sacramentalem; sic tenent etiam Scotus in 4, dist. 26, qu. 2, art. 3, in fine; Echius to. 4, hom. 73, de Sacramentis; Paludanus in 4, dist. 27, qu. 4, art. 3, n. 25; Argentina in 4, dist. 39, qu. 1, art. 1, ad primum; Vera Crux 2 part. Speculi, art. 36, conclus. 2; Vega lib. 4 Summae, cas. 113; Aversa qu. 1, sect. 6; Rebellus, Catherin., et alii: et ex Scotistis, tale matrimonium esse sacramentum ex parte fidelis, tenent Hiquaeus, Pontius, Brancatus et Frassen. de Matrimon. tract. 3, disp. 2, art. 1, qu. 2, quaeres. 1, et videtur conformior menti Scoti, ut observat eius fidelis interpres Hiquaeus in Comment. ad dist. 26, num. 56, et alii contra, Vasquez, Henriquez, Sanchez, Coninch, Becan., Krimer, La Croix loc. cit., n. 277, et alios.

Nota Romani Theologi.

Probabilior tamen illorum videtur opinio, quae negat omnino matrimonium huiusmodi esse sacramentum. Nam ut matrimonium sit validum in ratione contractus, mutuum exigit utriusque coniugis consensum. Matrimonium enim unum est sacramentum, non duo: neque sacramentum dimidiatum est, sed integrum: ergo quando in uno deficit intentio suscipiendi sacramentum, intentio alterius minime sufficit,

sicut enim matrimonium est unicum mutuum vinculum, unus contractus, ita unum et sacramentum.

Responsio auctoris.

Contendit hic Rom. Theologus, quod probabilior sit illorum opinio, quae negat omnino, matrimonium huiusmodi, nempe contractum ex dispensatione Pontificia inter fidelem et infidelem, esse sacramentum ex parte fidelis, seu baptizati. Sed mea opinio defenditur non solum ab auctoribus ibi a me allegatis, sed etiam ab Henrico, a S. Ignatio in *Ethica amoris* to. 3, lib. 8, part. 2, cap. 8; a Tournelyo de *Matrimonio* pag. 95, edit. Parisien. 1730; Card. de Lauraea disp. 13 de *Matrimonio*, art. 10, in quo ulterius n. 163, id probat ex paritate baptismi, qui ministratus ab infideli, animo faciendi, quod faciunt fideles, est verum sacramentum. Tum quia si duo fideles matrimonium contrahant, et unus sit in peccato mortali, et incapax gratiae sanctificantis a sacramento provenientis, alter qui obicem non habet peccati, recipit gratiam et effectum sacramenti, quin possit ab obice et indispositione alterius praepediri: ita in nostro casu idem est dicendum, si unus sit fidelis, capax sacramenti ratione baptismi et alter sit infidelis et incapax ob defectum baptismi, et ita in uno sit sacramentum, et non in altero, ea potissimum ratione, ut iam tradidi, quod nemo fidelis ex divina ordinatione potest contrahere matrimonium, nisi simul efficiat sacramentum; cum ipsemet fidelis, seu baptizati contractus sit ipsummet sacramentum; et ideo non contraria, sed mea videtur probabilior opinio.

20 Matrimonium duorum coniugum infidelium, si ambo convertantur et baptizentur, an fiat sacramentum? Variant doctores: affirmativam enim sententiam tuentur S. Th. in 4, dist. 39, qu. 1, art. 1; Capreolus art. 3, ad 5; Bellarmin. lib. 1 de *Matrimon.*, cap. 5; Sanchez lib. 2, disp. 9; Gobat tom. 1, tract. 10, num. 390; Aversa qu. 1, sect. 6; Paludanus, Covarruv., Layman, Valentia, Tannerus, et alii plurimi volentes, quod cum baptizantur, eorum matrimonium transeat in sacramentum, quia tunc incipit significare indissolubilem unionem Christi cum Ecclesia, adeoque habere rationem sacramenti, propter quod est absoluta indissolubilitas; et praesertim evadit eorum matrimonium sacramentum, si, ut dicunt Ledesma, Durandus, Capreolus, Henriquez, Bellarminus, Rebellus, Platellius et alii, post baptismum coram parochio et testibus renovo consensum, quia tunc ponitur contractus matrimonialis inter fideles, inter quos talis contractus est sacramentum. Quam tamen renovationem consensus non esse necessario faciendam coram parochio et testibus tenet cum pluribus Barbosa

in Conc. sess. 24, cap. 1, n. 138, et de offic. et potest. Episc., allegat. 32, num. 158, et de offic. et de potest. Paroch., n. 85.

Sententiam autem negativam tenent Vasquez 21 disp. 2 de *Matrim.*, cap. 10; Coninck disp. 22, dub. 2, concl. 3; Henriquez disp. 2, qu. 2, n. 10; Pontius lib. 2, cap. 9, num. 3 et 9; Krimer n. 354; Henno loc. cit., conclus. 2, vers. *Petes*; Mastrius Theolog. moral. disp. 21, n. 17; Frassen loc. cit., *Quaeres* 2, ubi dicit, quod haec sit verior et conformior doctrinae subtilis in 4, dist. 39. Praepositus, Dicastill., Castropalao, et alii; et ratio est, quia licet tunc consensum renovo, et sacramentum intendat; non tamen per id fit novus contractus matrimonialis, sed confirmatur iam factus; cum enim corpora fuerint iam antea tradita, nec possint tales coniuges iterum tradere, quod suum non est, ex quo neuter coniugum habeat potestatem sui proprii corporis, ut docet Apostolus 1 ad Corinth. vii, non ponitur tunc nova materia vel forma contractus, adeoque etc.

Bona principalia matrimonii sunt tria, scilicet 22 fides, proles et sacramentum. *Communis*, cum S. Augustino lib. 9 de *Genesi*, cap. 7, ubi sic praecise dicit: *Bonum, quod habent nuptiae, tripartitum est, fides, proles, sacramentum; in fide attenditur, ne praeter vinculum coniugale cum altera, vel altero concubetur: in prole, ut amanter suscipiatur, benigne nutriatur, religiose educetur; in sacramento, ut coniugium non separetur, ut dimissus, aut dimissa nec causa prolis alteri coniungatur.* Et concordat Concilium Florentinum in decreto unionis Armenorum, ubi sic expresse habet: *Assignatur autem triplex bonum matrimonii. Primum est proles suscipienda et educanda, ad cultum Dei. Secundum est fides, quam unus coniugum alteri servare debet. Tertium indivisibilitas matrimonii propter hoc, quod significet indivisibilem coniunctionem Christi et Ecclesiae.*

Praeter autem dicta tria principalia bona, seu 23 tres primarios fines, ut effectus a Christo in institutione sacramenti matrimonii intenta seu intentos, habet matrimonium alios etiam effectus, seu fines minus principales, et signanter est remedium vitandae incontinentiae iuxta illud Apostoli 1 ad Corinth. vii, num. 2, ibi: *Propter fornicationem autem* (scilicet vitandam) *unusquisque suam uxorem habeat, et unaquaeque suum virum habeat; et v. 9: Melius est enim nubere, quam uri.* Item conciliat verum amorem inter coniuges, et parit debitam subordinationem uxoris ad virum iuxta praeceptum Apostoli ad Ephesios v. Item efficit, ut com mune iugum levius feratur et patientius tolerantur a coniugibus aerumnae illae carnis descriptae ab Apostolo 1 ad Corinth. vii, et huiusmodi.

Materia remota sacramenti matrimonii sunt 24

ipsa corpora habilia contrahentium, et materia proxima est ipsamet legitima traditio mutua corporum in ordine ad generationem proles. S. Thomas in 4, dist. 42, quaest. 3, art. 2; S. Bonaventura in 4, dist. 26, part. 2, qu. 1; Scotus in 4, dist. 26, circa finem; Mastrius Theolog. moral. disp. 20, n. 9 et 10, et alii passim. Et ratio est, quia materia remota huius sacramenti, seu contractus matrimonialis est, sicuti in aliis contractibus, res, de qua contrahitur; res autem, de qua contrahitur in hoc sacramento, seu contractu matrimoniali, sunt corpora habilia contrahentium, adeoque, etc. Et quod legitima traditio mutua ipsorum corporum sit materia proxima huius sacramenti, patet a simili de aliis sacramentis, in quibus materia proxima est traditio materiae remotae. Talis autem traditio censetur fieri non per mutuum manus contactum, cum, etiam illo non interveniente, adhuc subsistat sacramentum, sed per consensum mutuum signis externis expressum sufficienter importantibus traditionem corporum.

- 25 Forma sacramenti sunt ipsorum contrahentium verba, seu signa verbis aequivalentia mutuum consensum internum sufficienter exprimentia; S. Thomas in 4, dist. 26, art. 1, ad 1; Scotus in 4, dist. 26, qu. unica, num. 14; S. Bonaventura loc. cit., et alii communiter, tum Thomistae, tum Scotistae. Et ratio est, quia generaliter forma contractuum sunt verba, vel alia signa verbis aequivalentia, ac sufficienter exprimentia internum consensum contrahentium: tum quia etiam in aliis omnibus sacramentis forma consistit in verbis. Dicitur autem notanter *seu signa verbis aequivalentia*, ad denotandum, quod etiam mutus, etsi loqui non valeat, et surdus, dummodo sufficienter intelligat, potest contrahere matrimonium, ut expresse habetur in cap. *Cum apud Sedem* 24 de Sponsalibus et matrim., addita ibi ratione: *Cum quod verbis non potest, signis valeat declarare.*

- 27 Advertendum autem hic est, quod theologi illi, qui tenent ministerium matrimonii esse parochum, seu sacerdotem delegatum, tenent etiam, quod legitimus contractus civilis sit materia huius sacramenti, et forma sint illa, vel similia verba a paracho seu sacerdote prolata: *Ego vos in matrimonium coniungo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.*

- 28 Minister tam sacramenti matrimonii proprie sunt ipsimet contrahentes, quilibet partialis, uterque totalis, S. Thomas in 4, distinct. 26, qu. 2, art. 1, ad 1, ubi ait: *Verba, quibus consensus matrimonialis exprimitur, sunt forma huius sacramenti, non autem benedictio sacerdotis, quae est quoddam sacramentale.* Unde, si, ut dicit S. Doctor, benedictio sacerdotis non est forma sacramenti, nec ipse ministrat sacramentum, cum non concurrat per aliud: Scotus

in 4, dist. 26, qu. unica, § *De ministro*, ubi dicit: *Ipsimet contrahentes ministrant sibi ipsis hoc sacramentum, vel mutuo, vel uterque sibi.* S. Thomam et Scotum sequuntur celebriores theologi, non solum utriusque scholae discipuli, sed etiam Bellarminus lib. 1 de Matrimon., c. 9, et duobus seqq., dicens oppositam sententiam esse temerariam, uti ex ipso dicit etiam Fagnanus lib. 4 Decret., in cap. *Quod nobis* 2 de clandestina Desponsatione, num. 52; Suarez disp. 16, sect. 1, et pluribus congestis, Sanch. lib. 2, disp. 6, n. 2, ubi dicit, quod sententia opposita sit temeraria, uti ex ipso dicit etiam Monacell. part. 4 Formul. legal. pract., Supplement. ad 2 tom., n. 447, et alii passim.

Probatur igitur veritas huius conclusionis 29 auctoritate Concilii Florentini in decreto unionis, ubi habet, quod contrahentes conficiunt hoc sacramentum mutuo consensu, ait enim: *Causa efficiens matrimonium regulariter est mutuus consensus per verba de praesenti expressus.* Sed hoc esset falsum, si ad ipsius sacramenti validitatem necessarius esset alius minister distinctus a contrahentibus, maxime cum ex doctrina eiusdem Concilii in eodem decreto unionis, tria duntaxat requirantur ad confessionem sacramenti, adeoque, etc.

Colligitur etiam id ipsum ex Concilio Tri- 20 dentino sess. 24, cap. 1, de Reformatione matrimonii, ubi dicit, quod *dubitandum non est, clandestina matrimonia* (id est sine paracho, vel sacerdote delegato celebrata) *libero contrahentium consensu facta, rata et vera esse matrimonia, quandiu Ecclesia ea irrita non fecit; et proinde iure damnandi sunt illi, ut eos sancta synodus anathemate damnat, qui ea vera ac rata esse negant.* Ex quibus Concilii verbis clare patet, quod ante irritationem Tridentini valida erant matrimonia sine paracho, ergo tunc parochus non erat illorum minister. Atqui Tridentinum, irritando similia matrimonia, non instituit novum matrimonii ministerium; ergo sicuti tunc soli contrahentes erant ministri, etiam nunc. Quod autem Tridentinum non instituerit novum sacramenti matrimonii ministerium, patet quia institutio seu immutatio ministerii sacramenti, utpote quid substantiale sacramenti, sicuti et aliorum sacramenti substantialium, non Ecclesiae, sed soli Christo sacramentorum institutori competit, arg. can. *Sunt quidam* 6, caus. 25, qu. 1; S. Thomas in 4, dist. 3, qu. 1, art. 2, quaest. 2; Scotus in 4, dist. 1, qu. 1, not. 7; Fagnan. loc. cit., n. 53, et alii passim, et patet ex c. 2, sess. 21, circa dispensationem sacramenti Eucharistiae, ubi idemmet Tridentinum Concilium declarat hanc potestatem perpetuo in Ecclesia fuisse, ut in sacramentorum dispensatione, salva illorum substantia, ea statueret vel mutaret, quae suscipientium utilitati, seu ipsorum sacramentorum venerationi, pro rerum, temporum et lo-

corum varietate magis expedire iudicaret; ubi, ut vides, excipit a potestate Ecclesiae mutationem substantiae sacramentorum, salva illorum substantia.

1 Nec valet obiiere quod Tridentinum in cit. cap. 1, de Reformatione matrimonii, sess. 24, subiungat: *Ad celebrationem matrimonii in facie Ecclesiae procedatur, ubi parochus viro et muliere interrogatis, et eorum mutuo consensu intellecto, vel dicat, Ego vos in matrimonium coniungo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, vel aliis utatur verbis iuxta receptum uniuscuiusque provinciae ritum;* quibus verbis significari videtur, quod parochus, seu sacerdos delegatus vere coniungat coniuges in sacramento matrimonii, adeoque sit eius minister. Non valet, inquam, quia Concilium ibi non dicit verba illa *Ego vos coniungo*, etc., esse absolute a parocho proferenda, imo suadet, ut aliis utatur verbis, si alius fuerit usus eius provinciae, adeoque verba illa non requiruntur ad substantiam sacramenti. Tum quia Sacra Congregatio eiusdem Concilii interpretes pluries declaravit, ut patet ex decretis citatis sub verb. *Impedimenta matrimonii*, art. 2, a n. 69, sufficere ad validitatem sacramenti matrimonii praesentiam parochi nulla verba dicentis, imo etiam inviti, dissidentis et contradicentis, quod falsum esset, si parochus esset minister, cum ad valorem sacramenti requiratur consensus et intentio ministri; et falsissimum esset, si illa verba *Ego vos in matrimonium coniungo*, etc., essent, ut praetendunt adversarii, forma essentialis huius sacramenti; cum ergo ab illo tot sapientissimorum patrum senatu, non nisi verissimae, et undequaque aequissimae soleant emanare declarationes, dicendum est, falsum esse, quod parochus seu sacerdos delegatus, sit minister sacramenti matrimonii, et illa verba: *Ego vos in matrimonium coniungo*, etc., sint eiusdem forma: et de facto talia verba non pertinere ad matrimonii essentiam expresse declaravit eadem Sac. Congr. Concilii, quamvis Iuenin dissert. 11 de Matrimonio, qu. 3, in responsione ad 5 obiectionem, dicat eam esse fictitiam, aut illam posse explicari de matrimonio, prout est contractus naturalis et civilis, non autem prout est sacramentum novae legis.

2 Sententiam autem contrariam, docentem scilicet ministrum sacramenti matrimonii esse sacerdotem proferentem illa verba pro forma: *Ego vos in matrimonium coniungo*, etc., tuentur Canus lib. 8 de Locis theologicis; Estius § 10; Sylvius in Supplemento qu. 42, art. 1, et late Iuenin cit. dissert. 11 de Matrimonio, qu. 3, per tot., et alii. Vide tamen infra a n. 43, ad fin.

Matrimonium inter absentes celebratum, sive 33 fiat per procuratores, sive per litteras, sive per nuntios, validum est in ratione contractus, si certae servantur conditiones. *Communis.* Et quod sit validum, si fiat per procuratorem, constat ex can. *Honorantur* 13, caus. 32, qu. 2, cap. *Procurator* 9 de Procuratoribus in 6. Et quod sit validum per litteras, habetur l. *Mulierem* ff. de Ritu nuptiar., et l. *Sufficit* ff. de Sponsalibus. Et quod sit validum per nuntios, constat per ea, quae dicuntur de procuratoribus et litteris; et ratio universalis est, quia etiam alii contractus possunt ab istis fieri inter absentes, arg. c. *Potest quis* 68 de Reg. iuris in 6, ibi: *Potest quis per alium, quod potest facere per se ipsum*, et c. *Qui facit* 72, eodem in 6, ibi: *Qui facit per alium, est perinde ac si faciat per se ipsum*.

An autem tale matrimonium inter absentes 34 sic contractum habeat nunc post Tridentinum rationem sacramenti? variant doctores. Negativam sententiam tenent Silvester, Canus, Ledesma, Rebell., Caietan., Victoria, Estius, et alii, quia dicunt ipsi, cum collatio et receptio sacramenti sit actio personalis, non potest matrimonium, ut sacramentum, confici vel recipi, nisi minister et subiectum sint praesentes; tum quia Tridentinum vult virum et mulierem interrogari de mutuo consensu, adeoque vult esse praesentes. Affirmativam autem sententiam merito tenendam ab omnibus docent Innoc., Covarruv., Paludanus, Sotus, Valentia, Navarrus, Barbosa, Sporer, Pontius, Mendo, Aversa, Mastrius, Reiffenstuel, Henno, La Croix, et pluribus congestis, Sanchez lib. 2 de Matrim., disput. 11; Frasen de Matrim., tract. 3, disp. 2, part. 1, qu. 3, *Petes primo, respondeo secundo*, ubi testatur de communi. Quam sententiam Castropal. disp. 2, part. 9, vocat verissimam, Tannerus et Gobat, tract. 10, n. 278, dicunt temeritatis esse damnandum, qui hoc tempore id negaret; accedit enim praxis ac sensus Ecclesiae, quae de facto permittit publice sic celebrari matrimonia, praesertim inter magnates, quod non permetteret, si matrimonium inter absentes celebratum non esset sacramentum, cum ipsa velit semper suscipi sacramentum, quando initur matrimonium; tum quia ex dictis supra n. 16, ratio sacramenti inter fideles est essentialiter imbibita in ratione contractus, nec una potest separari ab alia, cum ipsemet contractus matrimonii sit ipsummet sacramentum. Unde, si ex communi doctorum, matrimonium celebratum inter absentes est validum in ratione contractus, debet esse legitimum et validum etiam in ratione sacramenti, sicut dictum fuit sub n. 33¹, certae servantur conditiones.

¹ Longam Romani theologi ad hunc n. adnotationem, auctoris responsionem, ac nostras animadversiones,

ad artic. calcem lectorum commodo reiciendas duximus.

Notae Romani theologi.

Non videtur temeritatis damnari posse, qui negant sacramentum esse contractum per procuratores matrimonium; imo P. Danieli Concinae probabilior visa est contraria sententia, quam tot gravissimi viri tuentur. En argumenta, quibus vir doctus utitur. Nullum sacramentum inter absentes celebratur. Nec minus praesentes contrahentes requirunt haec verba, *Ego vos coniungo*, quam praesentem poenitentem postulent haec alia, *Ego te absolvo*. Atqui opinio quae olim defendebat haec ultima verba proferri posse in poenitentem absentem, damnata a Clemente VIII est. Respondet Tournely, non esse contra naturam sacramenti poenitentiae, ut inter absentem ministrum et poenitentem perficiatur; adeoque valeret absolutio absenti data, nisi obstaret Ecclesiae prohibitio, quae potest inhabiles declarare, et sacerdotes ad absolvendum, et poenitentes ad recipiendam absolutionem, nisi sint praesentes. Hactenus Tournely de Matrim., qu. 1, art. 2, pag. 43. Haec responsio nimis est arbitraria. Hoc quippe pacto ratiocinabantur plures theologi ante Clementem VIII, qui illorum proscripsit opinionem. Cur damnavit Ecclesia usum absolutionis datae absenti? Quia voluit declarare inhabiles poenitentes absentes ad absolutionem. Sed cur ita voluit? An ex arbitrio Ecclesia suas definitiones pronuntiat? Proscripsit talem opinionem, quia iudicavit haec verba, *Ego te absolvo*, postulare poenitentem praesentem: quemadmodum illorum reipsa obvis et naturalis sensus hanc praesentiam supponit. Validum itaque est in ratione contractus naturalis et civilis matrimonium initum inter absentes per procuratorem, ut omnes fatentur. At verum sacramentum non esse, mihi est probabilius. Hinc est quod principales contrahentes consensum per procuratores datum renovant coram parochia, qui super eos profert haec verba: *Ego coniungo vos in matrimonium*. Haec notanda duxi, ut inde lectores agnoscant, non adeo facile spernendam esse opinionem theologorum, qui distinguunt in matrimonio contractum a sacramento, constitutum a Christo sacramenti matrimonii ministrum sacerdotem esse tuentur. Theologi enim, quia ita sentiunt, viri sunt longe vulgaribus peritiores in ecclesiastica historia, et in iis monumentis, e quibus divina nobis illa traditio patet, per quam scire unice possumus, matrimonium ad sacramenti dignitatem fuisse elevatum; sunt enim theologi, qui ita opinantur, Guillelmus Parisiensis, quem, teste Pallavicino lib. 23, cap. 9, n. 15, secutus est in Concilio Tridentino Simon Vigor, unus ex primariis Sorbonae doctoribus, Melchior Canus lib. 8 de Locis theologicis, c. 5; Tolet. lib. 7 Instruct. sacerdot., c. 6; Petrus Ledesma de Matrim., qu. 42, art. 1; Petrus de Marca tract.

de Matrimon.; Maldonatus qu. 1, pag. 441; Estius in 4, dist. 26, § 10; Sylvius Supplem., qu. 12, art. 1; Tutelensis Episcopus t. 3, c. 4; Iuveninus qu. 3; Tournelyus de Matrimon., p. 60; Petrus Collet in tractatu de Matrim., c. 4, art. 2, auctor de Re Sacramentaria, p. 580; Herminier, Duhamel, Serry, Pielt, Vanroi, Gilbert, Daniel Concina, Florentius de Cocq., Natalis Alexander, ac plures alii viri doctissimi; qui tantae mihi sunt auctoritatis, ut vel unus ex istis sufficere videatur ad revocandam in dubium assertam a vulgo theologorum opinionem. Sed videamus argumenta, quae movent tum supra laudatos auctores, tum etiam plures alios nunc in Urbe degentes viros doctissimos, etiam eminentissima dignitate decoratos, ad existimandum probabilius esse sacerdotem sacramenti matrimonii ministrum.

Primum itaque explorata apud omnes res est, ante saeculum undecimum, nec theologum, nec ecclesiasticum scriptorem occurrere ullum, qui affirmaverit sacramenti matrimonii ministrum esse contrahentes. Id vero satis superque est, ut de veritate contrariae opinionis vehementer suspicemur: cum enim de re agamus, quae ex divina institutione pendet, ubi clara Scripturae auctoritas, vel antiquorum assertio et Ecclesiae traditio deest, nullum, aut imbecille admodum argumentum erit, quo alia via ostendatur, quinam fuerit a Deo designatus sacramenti minister. Hic ergo cum traditio desit, quae contrahentes sacramenti matrimonii ministros adstruat, et cum Scriptura saltem generatim hos a sacramentorum ministerio excludat, perspicuum est, vulgarem theologorum opinionem destitutam illo praesidio esse, ex quo assertiones theologicae certitudinem suam habent. Porro Scripturam generatim excludere laicos homines ab ordinario sacramentorum ministerio, facile patet. Nam ministri sacramentorum sunt Christi ministri et dispensatores mysteriorum Dei, ut loquitur Apostolus Paulus; et ut etiam ex eo liquet, quia Christi nomine sacramenta administrant, et quia Dei mysteria, quae in Ecclesia dispensantur, proprie loquendo sunt sacramenta. Christi autem ministri et dispensatores mysteriorum Dei sunt sacerdotes, ut ex unanimi Patrum et interpretum sententia constat. Itaque sacerdotes tantum in Scriptura generatim dicuntur sacramentorum ministri; quod etiam ex eo comprobatur, quia ii tantum ministri religionis habentur. Nisi ergo clare aliunde constet, Deum ministerium sacramenti matrimonii contrahentibus tribuisse, qua ratione excludere sacerdotes possumus ab ordinario huius sacramenti ministerio; ecquisnam est Scripturae textus, quaenam antiquorum Patrum sententia est, quae non sacros religionis ministros, sive sacerdotes; sed contrahentes, hoc est marem et feminam, ministros asserat sacramenti matrimonii? Nil sane

huiusmodi occurrit. Imo antiqua traditio nunquam matrimonium rem sacram, aut sacramentum vocavit, nisi simul meminerit sacerdotalis in illo intervenientis ministerii, ut optime observavit Benedictus XIV in egregio suo opere de Synodo dioecesana, lib. 7, cap. 28. Ex hoc autem constat, in Ecclesia Christi semper matrimonium ut rem sacram, et qua sacramentum est, opus habuisse sacerdotalis ministerii. Ecclesiae ergo traditio indicat constitutum a Deo fuisse huius sacramenti ministrum sacerdotem.

Deinde in quolibet sacramento, quod actione contineatur, cuiusmodi sunt, una Eucharistia excepta, sacramenta reliqua, suscipiens a ministro distinguitur, ut discurrenti per singula liquet. At si vera contraria opinio feret, sponsi suscipientes sacramentum matrimonii, sibi ministri essent, ac sibi sacramentum conferrent. Undenam constat nubentibus conficiendi et sibi conferendi sacramentum collatum a Deo fuisse potestatem? Id enim ex Scriptura, ex Patribus, ex Conciliis, atque ex aliis fontibus eruendum esset, ex quibus divinam sacramentorum institutionem novimus: imo perspicuae ac clārissimae hac in re desiderarentur auctoritates; quia stabilienda foret diversa administrandi et conficiendi sacramenti ratio. Scriptura vero, Patres, Concilia, etc., nihil de hoc habent.

Denique forma sacramenti, utpote a Christo instituta, est essentialiter opus religionis, per quod gratiam et salutem a Deo consequi speramus; et cum sacramentum sit supernaturale, et efficax gratiae signum, forma eius spiritualement sacramenti effectum, ut operari, sic et significare debet. Atqui neutrum in contraria opinione verum est. Nam, ea posita, forma huius sacramenti non est essentialiter opus religionis: non solum enim verba, sed facta et nutus sunt forma; hinc ante Concilium Tridentinum et nunc etiam, ubi Concilium Tridentinum promulgatum non est, sponsalia per copulam carnalem animo maritali facta transibant in matrimonium, et copula haec erat matrimonii forma. At, inquit doctissimus Sylvius, nullam habet speciem veri, Christum pro sacramenti forma statuuisse, quod non potest absque gravi peccato fieri, qualis erat huiusmodi copula, quae et a sola libidine erat, et grave peccatum, utpote pertinens ad clandestinum matrimonium, ab Ecclesia semper improbatum; et praesertim, si pro signo consensus non aliud sit, quam ipsa corporum commixtio. Praeterea nec forma, in sententia illa, spiritualement sacramenti effectum significat; haec enim in iis sita est verbis: *Accipio te in meam; accipio te in meum*. Haec porro verba nullum spiritualement gratiae effectum significant; nec certe magis significant, quam materia ipsa, cum tamen expressior esse debeat formae significatio, quam materiae.

Hactenus argumenta theologica innuimus: superest auctoritas Conciliorum et Patrum. Ex Concilio Tridentino sess. 24, cap. 1, de Reformatione, haec habemus: *Ad celebrationem matrimonii in facie Ecclesiae procedatur, ubi parochus, viro et muliere interrogatis, et eorum mutuo consensu intellecto, vel dicat: Ego vos in matrimonium coniungo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti; vel aliis utatur verbis, iuxta receptum uniuscuiusque provinciae ritum*. Satis perspicue colligi hinc videtur, sacerdotem esse huius sacramenti ministrum, et verba, quae profert, esse formam. Concilium enim certa verba usurpanda praescribit, vel alia, iuxta cuiusque Ecclesiae ritum. Ibidem subdit, hanc benedictionem a proprio paracho faciendam esse: *Item si quis parochus, vel alius sacerdos alterius parochiae sponso sine illorum parochi licentia matrimonio coniungere, aut benedicere ausus fuerit, ipso iure suspensus maneat*. Plura alia Concilia provincialia, ut Coloniense, Cameracense, Remense, Turonense, quae refert Sylvius, praetereo.

His accedunt Ritualia plurima. Rituale Romanum vetus, an. 1494 a P. Alberto Castellano O. P. collectum, haec habet: *Contrahentibus respondentibus, se nec affines, nec consanguineos, etc., sacerdos pronuntiet verba, quae sunt forma huius sacramenti*. Alterum Romanum, Pauli V iussu editum, haec verba: *Ego vos coniungo, etc.*, proferenda a paracho istius sacramenti ministro praescribit. P. Martene de Antiquis Ecclesiae ritibus, to. 2, pag. 11, lib. 1, c. 9, plura alia Ritualia in hanc rem affert. Unum laudare sufficiat, nempe Mediolanense, in quo S. Carolus Borromaeus, Act. part. 4, haec inseri curavit, nempe *quinque duntaxat esse sacramenta, quae parochus ex officio administrare potest, baptismum, eucharistiam, poenitentiam, matrimonium, et extremam unctionem*.

Haec pauca iudicavimus, ut lectoribus pateat, iniuria a Vasquesio opinionem hanc temeritatis accusari, ac gravissima esse momenta, quibus eruditi viri supra a nobis laudati moventur ad affirmandum opinionem hanc longe probabiliorum esse. Videantur auctores illi et praesertim continuator Tournely tom. 8, cap. 4, art. 2, ubi alia quoque argumenta in huius opinionis comprobationem affert, et adversariorum obiecta docte et erudite solvit et explicat.

Unum vero adhuc addendum est, nempe sententiam hanc tutiorem esse. Nemo enim in controversiam vocat, inquit P. Concina, matrimonium, benedictione sacerdotali accedente, esse sacramentum. Contra, hac benedictione sublata, gravissimi theologi aperte inficiantur, matrimonium tale esse sacramentum. Haec autem theologorum opinio probabilis est. An negabunt adversarii hanc opinionem esse probabilem, quam tot doctissimi theologi propugnant? Si

quisquam minus peritus hoc auderet, illi op-pono auctoritatem sapientissimi Pontificis Benedicti XIV, qui lib. 8 de Synod., cap. 28, n. 3, haec scribit: *Verum quamquam hucusque explicata Melchioris Cani sententia, tot doctorum suffragiis communita, sit valde probabilis, ac cuique liberum absque erroris nota eam amplecti*, etc. Non probabilis modo, verum etiam valde probabilis est sententia nostra, teste Pontifice Maximo. Est etiam tutior in comparatione oppositae. Illa enim tutior sententia est, de qua theologorum nemo unus ambigit. Porro omnes ad unum fatentur, coniugium ecclesiastico ritu benedictum a sacerdote esse verum sacramentum. Ergo tutior illa, haec minus tuta. Atqui ex decreto Innocentii XI, ex duabus opinionibus, quae in utramque partem a theologis disputantur, tutiorem amplecti debemus, quando de sacramentis agitur. Ergo amplectenda nostra, reiicienda altera est.

Circa materiam et formam secundum hanc opinionem, placuit recensere sententiam continuatoris Tournely, quae plausibilior visa est. Materia huius sacramenti sunt actus contrahentium; forma vero sunt verba, quibus sacerdos contractum hunc nomine Ecclesiae ratihabendo, eidem benedicit. Prima pars ostenditur, tum quod caeterae opiniones nil habent solidi, nil, quod ambiguum non sit; tum quia sacramenti materia in eo bene reponitur, quod cum de se indifferens sit ad esse duntaxat civile, vel ad esse sacramentale, ad istud per formam determinatur, atque contrahentium actus, qui de se indifferentes sunt ad permanendum in ratione contractus civilis, per formam seu per verba sacerdotis determinantur ad acquirendum esse sacramentale; tum demum quia, ut loquitur Estius in 4, dist. 26, § 12: *Sicut in sacramento poenitentiae materia, vel quasi materia sunt actus poenitentis, qui velut informantur per absolutionem sacerdotis, ita recte dicitur, actus contrahentium, quibus mutuo sibi dant fidem matrimonialem, esse huius sacramenti materiam, vel quasi materiam, quae deinde informantur ad gratiae consecutionem per ea verba sacerdotis, in quibus consistit forma sacramenti. Sicut enim Deus actus poenitentis erexit in sacramentum novae legis, addita absolutione sacerdotis ut forma, ita valde convenienter dicitur, quod actus contrahentium erexit in sacramentum novae legis, addita benedictione sacerdotis ut forma*. Favet huic doctrinae S. Thomas 3 part., qu. 84, art. 1, ad 1, ubi: *In illis sacramentis, inquit, quae habent effectum correspondentem humanis actibus, ipsi actus humani sunt loco materiae, ut accidit in poenitentia et matrimonio*.

Ostenditur altera pars: 1° Quia in eo reponenda est matrimonii, ut sacramenti, forma, quod antiquitas tota ut potissimam eius partem commendavit; cui traditio gratiam in chris-

tiano matrimonio collatam tribuit constanter; quod formam sacramenti huius esse asseruerunt quaedam Concilia, nulla autem negarunt. Atqui benedictionem sacerdotalem ut potissimam christiani matrimonii partem tota commendavit antiquitas, etc. 2° Quia in materia sacramentali ea dubio procul amplectenda est opinio, quae tutior est, nisi contraria non aliquo tantum gradu, sed magno et intenso sit probabilior. Atqui opinio, quae sacerdotis verba ut essentialem formam requirit, indubie tutior est, cum nulli sacramentum exponat periculo. Aliunde contraria opinio non est longe multo probabilior, imo nec aequae probabilis, ut ex dictis videre est.

Atque hinc eam existimarem in praxi sequendam: 1° quoad heterodoxos, ad ecclesiam reduces, ut statuit Sanchesius; 2° quoad infideles ad Ecclesiam conversos; 3° quoad eos etiam, qui in locis, ubi non viget Tridentinum, sine opera sacerdotali contraxissent. Licet enim, quod iam advertimus, negent viri graves matrimonium, quod semel valuit in ratione contractus civilis, ad sacramenti gradum assurgere unquam posse; non est adeo certum, ut peccet, qui contra senserit et egerit. Haec tamen, ut nostra omnia, Sedis Apostolicae et Episcoporum, quin et doctorum censurae subiecta sint.

Responsio Auctoris.

Notat hic Rom. Theolog., quod non videtur temeritatis damnari posse, qui negat sacramentum esse initium per procuratores matrimonium. Imo videtur velle probabiliorum esse contrariam sententiam, pronuntiatque ipsam tutiorem. Ast, ultra ibi allegatos auctores, et a me adducta pro mea sententia, id tenent etiam plurimi alii et signanter Card. Gotti de Sacram. matrimonii, quaest. 2, dub. 1, § 3, per tot., ubi etiam solvit obiecta; Pontas verb. *Matrim.*, casu 19; Antoine Tract. de *Matrim.*, qu. 7; Maschat. editionis Rom. doctiss. Ubald. Giralaldi, 1757, l. 4, tom. 1, n. 45, expresse dicens: *Fideles etiam post Tridentinum contrahere possunt per procuratorem matrimonium in ratione sacramenti*; quod efficaciter probat et solvit obiectiones, uti faciunt Pontas, Antoine, et peren. mem. Bened. XIV de Synodo dioecessana, lib. 13, cap. 23, n. 9, ubi plura tradit ad rem merito videnda et observanda. Unde contraria opinio non est probabilior, sed illa mea, dummodo attendantur et serventur omnia a me ipso tradita cit. n. 34 ad 40 inclusive. Unde hic recurrit nova admiratio, novusque stupor, quo dictus Ubaldus, ut Revisor, probaverit sententiam theologi Romani ut probabiliorum atque tutiorem contra meum assertum, cum ipsemet cum suo Maschat l. c., in sua noviss. edit. Romana, iuxta meam assertionem et contra conclusionem theologi, sic

expresse supra concludat: *Fideles etiam post Trid. contrahere possunt per procuratorem matrimonium in ratione sacramenti.*

35 Conditiones igitur necessario servandae in matrimonio contracto inter absentes per procuratorem; sunt sequentes: Prima est, quod procurator habet a suo principali mandatum speciale ad contrahendum matrimonium; cap. *Procurator* 9 de Procuratoribus in 6, ibi: *Procurator, non aliter censetur idoneus ad matrimonium, contrahendum, quam si ad hoc mandatum habuerit speciale.* Secunda, quod procurator mandatum illud exsequatur per se, et non per substitutum, nisi specialis ad substituendum alium fuerit ei concessa facultas a suo principali; cit. cap. *Procurator*, ibi: *Et quamvis is, qui constituitur ad negotia procurator, alium dare possit, in hoc tamen casu (propter magnum, quod ex facto tam arduo posset periculum imminere) non poterit deputare alium, nisi hoc eidem specialiter sit commissum.* Tertia, quod eo tempore, quo procurator contrahit, eius potestas non sit revocata a suo principali, ne quidem tacite seu interne, alias nulum erit matrimonium, licet procurator ipse, aut ea, cum qua contraxerit, talem revocationem penitus ignorarent, quia quacunque revocatione cessat consensus, et sine consensu nulum est matrimonium, cit. cap. *Procurator*, ibi: *Sane si procurator, antequam contraxerit, a Domino fuerit revocatus, contractum postmodum matrimonium ab eodem (licet tam ipse quam ea, cum qua contraxit, revocationem huiusmodi penitus ignorarent) nullius momenti existit, cum illius consensus defuerit, sine quo firmitatem habere nequivit.* Quarta, quod determinetur specificè in mandato et commissione, cum qua persona sit contrahendum, quia non sufficit clausula contrahendi cum quacunque, l. *Generali* 34 de ritu Nuptiarum. Quinta, quod procurator seu mandatarius non excedat substantialiter suum mandatum, seu limites mandantis, l. *Diligenter* ff. Mandati. Sexta, quod post publicationem Concilii Tridentini procuratores personarum principalium contractum ineant coram parochio et duobus testibus, ut colligitur ex eodem Concilio Tridentino, sess. 24, c. 1, de Reformat. Matrimonii, ubi ad eius validitatem requirit praesentiam parochi et saltem duorum testium. Unde ex istis patet responsio ad rationes adversariorum sub n. 34 adductas. Nam in ipsis procuratoribus interrogantur et respondent principales, quod etiam faciunt per nuntios et litteras, adeoque non requiritur personalis praesentia, cum id specialiter conveniat sacramento matrimonii, quod sequitur rationem contractus, qui potest aequè bene celebrari inter absentes. * Porro quamvis matrimonia per procuratorem contracta valeant, ut communis est theologorum, etiam post Tridentinum scribentium sen-

tentia, tamen cautius est, ut quae sic conciliata sunt, iterum praesentibus coniugibus coram parochio renoventur; quae tamen dicta sunt ad cautelam, non autem ad necessitatem. Benedict. XIV de Synod. dioecesis, lib. 13, c. 23, § 9, nov. edit.

Procurator potest esse diversi sexus ab illo, 36 nomine cuius contrahit; unde potest femina contrahere pro viro, et vir pro femina; agit enim non suo, sed alterius nomine. Frassen. l. c., vers. *Observandum autem est*; Aversa qu. 3, sect. 5; La Croix lib. 6, part. 3, n. 263, et alii passim.

Nec requiritur, quod procurator sit certae 37 aetatis, sufficit enim, quod sit in aetate sufficiente ad manifestandum sui principalis consensum, quamvis necdum esset pubes. Sanch. lib. 3, disp. 41, n. 8; Krimer n. 2185, et doctores citati et alii.

Quando matrimonium contrahitur per nun- 38 tios, debent isti utriusque mittentis traditionem et acceptionem significare coram parochio et testibus, arg. Conc. Trid. loc. cit. Et si contrahatur per litteras, littera a sponso scripta sponsae, quod eam acceptet in uxorem, et se ei tradat in maritum, debet legi coram parochio et testibus, coram quibus debet sponsa vicissim dicere, quod eum acceptet in maritum et se ei tradat in uxorem. Et si uterque per 39 litteras agat, debet uterque alterius litteras legere coram parochio et testibus arg. eodem Concil. Trid. loc. cit., Castropal. disput. 2, part. 9; La Croix lib. 6, part. 3, n. 264, et alii passim.

Recte autem monent Sanchez dis. 120, n. 31; 40 Aversa qu. 3, sect. 5; Sporer l. c., n. 325; La Croix l. c., n. 268, et alii, contrahentes per procuratores, seu nuntios, vel litteras, optime facturos, si deinde per se ipsos privatim inter se repetant mutuum consensum, ut certius sit sacramentum, si forte illegitimum quid intervenit.

Principales contrahentes, cum sint ipsi, qui 41 ministrant et recipiunt sacramentum, debent esse in statu gratiae, non quidem necessario eo tempore, quo procuratores constituunt, seu nuntios vel litteras mittunt, sed eo, quo probabiliter credunt, posse procuratores eorum nomine contrahere, vel nuntios suam voluntatem significare, seu litteras suas legi posse coram parochio et testibus; procuratores autem, seu nuntii non peccant, si eo tempore sint in peccato mortali, quia nec recipiunt in se sacramentum, nec nomine suo ministrant. *Communis.*

Matrimonium contractum a procuratore post 42 revocationem mandati procurae, quamvis fuerit ignorata talis revocatio, est nullum et invalidum; textu expresso in cap. *Procurator* 9 de Procuratoribus in 6, et Sac. Congr. Conc. in Eugubina 5 Iulii 1727, apud Thesaurum Reso-

lutionum Sacr. Congr. Conc., tom. 4, quae resolutiones prostant Romae apud Barbiellini ad Minervam.

* Circa parochum ministrum matrimonii iuvat hic adnotare sequentia.

- 43 Benedictus XIV abstinendum censet ab ea quaestione inter theologos agitata, num parochus sit huius sacramenti minister, seu potius ipsi contrahentes simul materia, forma, et ministri huius sacramenti habeantur. Utriusque sententiae fundamenta late expendit in tract. de Syn. dioeces., lib. 7, cap. 28. Quanquam non obscure inclinare visus est in sententiam, quae contractus et sacramenti totum quidquid est contrahentibus vindicat. Merito tamen reprehendendi sunt illi, qui a contracturis matrimonium non exigunt scientiam doctrinae christianae, saltem eorum, quae ad salutem necessaria sunt. Mandavit enim Clemens XI, et ipse etiam Bened. XIV, constit. 42, tom. 1, incip. *Etsi minime*, ut parochus ab inituris matrimonium exquirat interrogando quae ad salutem necessaria sunt; et si deprehenderit ignorasse, matrimonio iungendi non sunt; monet insuper cum Giribaldo, illos, qui praecipua fidei mysteria sciunt, ea vero, quae sunt de necessitate praecepti, rudi solummodo modo tenent, illos quidem posse aliquandiu retineri a matrimonio celebrando, atque interim parochus illos diligenter doceat, et si deprehenderit rudiores esse ingenio et exilis memoriae, ut doctiores effici non valeant, tenetur tandem coniungere. Ibid., cap. 29.

- 44 *Matrimonium coram paracho vel alio sacerdote de ipsius parochi seu Ordinarii licentia et duobus vel tribus testibus celebrari debet*, quae verba sunt Trident. de Refor. matrimonii, sess., 24, c. 1. Reprehendendam vero censet Pontifex Epis coporum quorundam oscitantiam, qui in synodis suis edixerunt celebrandum esse *coram legitimo ministro*, ex quo ansa data est theologis nonnullis opinandi, sententiamque suam ex eorum mente, ut ii quidem arbitrantur, firmandi, parochum esse legitim. sacram. matrimonii ministrum.

- 45 Parochus per se assistere matrimonio tenetur, nisi legitima gravissimaque de causa sit impeditus. Bened. XIV const. 90, tom. 1 Bull., incip. *Nimiam licentiam*. Vide de hoc et seqq. num. Addit. Casin. sub art. 6, ubi de paroch. agitur.

- 46 Si Episcopus generatim interdicat paracho, ne matrimoniis adsistat, adhuc tamen matrimonium valere definivit Sacr. Congr. Conc., et firmat Pontifex in tr. de Syn. dioeces., lib. 7, c. 68, § 11.

- 47 Si vero interdictum istud venerit a Pontifice cum decreto irritante, tunc utique non valere coniugium, cum Pontifex iure suo possit impedimenta constituere. Nisi tamen adsit huic interdicto decretum irritans, matrimonium va-

let; cum impedimentum istud impediens, non irritans censendum sit. Ibid., § 3.

Parochus coram quo celebrari potest matrimonium est parochus domicilii, non originis, ut ex consensu auctorum et sensu S. Congregationis constat. Instit. Eccles. 33, § 6. Quare si quis habeat duo domicilia in duplici paroecia, in alterutra matrimonio iungi potest: at tamen ad habendum duplex domicilium requiritur, ut in utraque aequalem moraliter habitationem habeat. Ibid. Parochus ruralis, quo quis pergit ad rusticandum, non est aptus matrimonio illius, qui ibi moratur causa recreationis et ad rusticana negotia, ita enim perpetuo censuit Sacra Congr. Ibid., § 7.

Nullum est matrimonium eius, qui e loco propriae habitationis, non tamen deserto ibi domicilio, pergit ad alium locum, animo se coniungendi in matrimonium, non adepto novo domicilio, seu quasi domicilio. Ita ex sensu perpetuo Sacrae Congr. Ibid., § 8.

Vagorum parochus quoad matrimonium, est parochus loci ubi tunc versantur, ut ex sensu plurimum theologorum. Ibid., § 10.

Diligenter tamen distinguendi sunt vagi a peregrinis. Vagi sunt eum illi, qui relicto proprio domicilio, aliud quaesituri vagantur; peregrini vero, qui, non relicto domicilio, peregrinantur alicubi. Ibid., § 10.

Scholares, iudices, medici etc., qui alicubi conducti habitant, in loco eiusdem habitationis contrahunt quasi domicilium, si ibi permaneant aliquo idoneo tempore. Ita ex DD. et Decret. Sacrae Congr. Ibid., § 11.

Quoad matrimonia eorum, qui in carcere adstricti detinentur, si detineantur in carcere ex sententia iudicis, sive deputati in perpetuum, sive ad certum tempus, respectu illorum, parochus loci ubi carcer situs est, est parochus matrimonii. Si vero detineantur in carcere donec causa eorum expediatur, tunc parochus eorum est ille, ubi habent domicilium. Ita ex sensu Sacrae Congregationis et DD. Ibid., § 12.

Parochus eorum, qui expositi sunt, et in hospitali aluntur, quoad matrimonium non est cappellanus eiusdem hospitalis, sed parochus, ubi situm est hospitale. Sic ex decretis Sacrae Congr. Ibid., § 14.

Educandae in monasterio degentes habent pro paracho matrimonii illum, in cuius loco est domicilium paternum, maternum seu fratrum, uti ex multis theologis. Ibid., § 16. Si eo careant, est parochus loci, ubi est monasterium. Vide infra art. 2, n. 115 seqq.

Famuli habentes domum et familiam in alia paroecia diversa ab ea, quam habet domus heri, parochum matrimonii habent illum, in quo est domus et familia. Ita ex statutis cleri Romani. Ibid., § 20, disponitur. Si vero domicilium habeant familiae extra Urbem et in Urbe famu-

lentur, tunc coram paracho urbano contrahunt. Instit. Eccles. 88, § 56.

57 Si Episcopus mandet alicui paracho, ut assistat matrimonio, reputans hunc esse verum parochum alterutrius ex contrahentibus et postea reperiatur, vere non esse parochum illorum, adhuc tamen mandatum Episcopi valet, ut consensus iste sustineatur, ut semel et iterum decisum a S. Congr. refertur; Instit. Eccles. 88, § 4.

58 Matrimonium etiam bona fide contractum coram paracho et unico teste, non valet, ut ex responso S. Congr. Conc. constat; de Synod. Dioec., lib. 12, c. 5, nov. edit. Vicissim valet contractum coram duobus testibus sine paracho in loco, ubi non est nisi haereticus, vel si est, illum adeundi libera facultas deest. Ibidem.

59 Paracho praesente, ita tamen, ut neque videat contrahentes, neque auribus verba eorum percipiat, matrimonium est nullum, uti definitum est a S. Congreg. Concilii post diligens examen in causa Romana die 7 Mart. 1700. At si parochus *affectaverit non intelligere* verba contrahentium, matrimonium valere respondit alio decreto anni 1593 in causa Ulyssiponen. S. Congr., de Synod. dioec., lib. 13, cap. 23; nov. edit. Tunc vero *non audire affectat* parochus, si invitus adhibetur ad contractus celebrationem, et data opera neque videre vult, neque percipere, cum tamen facile posset, et testes audierunt et viderunt; quae sane ratio fuit decreti S. Congreg. in Carthag. *Matrim.*, anno 1753, lati pro similis matrimonii validitate. Ibid., § 11. Hac de re plura vide infra verb. *Matrimonium quoad impedimenta*, art. 2, n. 135 et seqq., et Addit. Casin., ibi.

60 Parochus cui interdictum est ab Episcopo, ne interveniat matrimonio contrahendo, adhuc tamen non reddit matrimonium invalidum. Ita ex decis. S. Congr., de Synod. dioec., lib. 13, c. 23, § 1, nov. edit. Idem dicas, si Ordinarius tantum vetet vicario parochi, ne assistat, ille contra mandatum assistat. Item pariter iudicandum est, si vel parochus, vel eius vicarius prohibiti ab Episcopo, nolentes et inviti assistere cogantur. Ibid., ex eodem decreto.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

61 De matrimonio quaeri solet, an, seposita lege positiva, sit indissolubile. Negat inter alios Lockius de Regimine civili, c. 6, § 3 et plur. seqq., idque quia nec contractus hic natura sua perpetuitatem requirit, nec eam exposcunt fines ipsius. Tradit tamen, tamdiu saltem debere illud durare, quamdiu proles educata sit. Sed vide acutissimum Pontium de Matrim., lib. 1, c. 13 per tot., tenentem, seposita lege positiva, esse matrimonium indissolubile.

65 De disciplina Ecclesiae circa infidelium et haereticorum coniugia, quum alter eorum ad

fidem convertitur, vide, si lubet, mox dictum Pontium, citato opere, l. 9, c. 4 per tot., qui rem pro dignitate tractat.

In dubio, favore matrimonii esse iudicandum, 66 regula est. At ne *auctoritate regulae*, ut plerumque usuvenit, in errores incidamus, monendum est, procedere regulam hanc in *iuris*, non item in *facti* dubio. Si itaque dubitetur, 68 an ipsum matrimonium sit contractum necne, non est iudicandum, fuisse matrimonium contractum; Rot. cor. Tanario, dec. 220, num. 5.

Consensus ad matrimonium requisitus potest 69 exprimi non solum verbis, sed et quibuscunque signis et nutibus, ut monuit Auctor n. 25 et sequent., et respondit Rot. in Maioricen. *Matrimonii*, 3 Iul. 1749, cor. R. P. D. Caniliac. Sed nonnunquam dubitatur, an verba pro- 70 lata a contrahentibus importent necessarium ad matrimonium consensum. Idemque dubium oriri 71 solet de signis ab ipsis adhibitis. Vide vero, qui 72 de iis ex professo tractat, Pontium de Matrimonio, lib. 2, cap. 7, et plur. sequent., ubique per tot.

In matrimonio coram paracho et testibus 73 contracto, sed invalide ob aliquod impedimentum, an oporteat renovare consensum pariter coram paracho et testibus, quaestionis est. Affirmant post Concilium Tridentinum Fagnan. in c. 11, n. 13, de Despons. impub.; Pont. de Matrim., l. 5, c. 6, n. 7; Clericat. decis. 17, n. 39, de Sacrament. matrimon., alique. At 74 Schmalzgrueb. Iur. Eccles. univers. l. 4, p. 1, tit. 1, § 2, n. 420, affirmativam hanc opinionem amplectendam esse tenet, si impedimentum, propter quod matrimonium invalide sit contractum, sit notorium, vel in iudicio probari queat, non item si ipsum impedimentum occultum sit, nec ullo modo in iudicio probari possit, dummodo tamen ambo coniuges sciverint nullitatem matrimonii, et cohabitaverint diuturno temporis spatio et quidem spontanee.

Non incongrue agi hic posset de sponsalibus 75 et matrimoniis, quae a filiis familias contrahuntur, parentibus, insciis vel iuste invitis. Sed longum esset et inutile, postquam de iis suam edidit dissertationem doctissimus Muscettola, eamque in Romana editione anni 1766, variis additamentis illustravit eruditissimus, et nunquam sine laudis praefatione nominandus *Ma-zochius*. Consule igitur ubi res ita postulat, dissertationem hanc dictae editionis Romanae anni 1766.

NOVISSIMUM ADDITAMENTUM.

Nec instituti nostri, nec loci huius est sin- 76 gula, quae Romanus theologus pro opinione sua in adnotatione paulo ante descripta affert, expendere, aut nostrum de opinione ipsa iudicium ferre. Itaque ex illis ea tantum attingemus, de quibus a nobis lectores pro no-

stro munere necessario monendos esse existimavimus.

- 77 Argumentatio, qua Daniel Concina utitur, ut evincat matrimonium per procuratorem inter absentes rite contractum, non esse sacramentum, infirmo plane fundamento nititur. Quis enim ex adversae opinionis defensoribus dederit, nullum inter absentes sacramentum celebrari, ac verba haec: *Ego vos coniungo in matrimonium* sacramenti matrimonii formam esse, quemadmodum sacramenti poenitentiae forma sunt illa: *Ego te absolvo*. Nec ullius ponderis est ductum a renovatione consensus eiusmodi coniugum, coram parcho verba ista proferente, argumentum. Etenim Bened. XIV de Synodo dioecesana, lib. 13, cap. 23, n. 9, testatur: *Theologos quidem prudenter consilere, ut, qui matrimonio per procuratorem coniuncti sunt, vel iterum ipsimet coram parcho et testibus matrimonio iungantur, vel saltem, quod ipsis habentibus actum est, praesentes ipsi coram Ecclesia ratum habere declarent; sicuti videre est apud Salmaticenses, in Cursu morali, tract. 9 de Matrim., cap. 3, dub. 4, n. 84. At hoc minime necessarium reputari, sed maioris duntaxat cautela gratia faciendum suaderi, sicuti post Sotum, Sanchez, Gutierrez, Rebellum, Bonacinam, aliosque, fatetur Rosignolus de Matrimonio, part. 1, tom. 6, contract. 15, disquisit. 1, § 21, n. 3.*

- 78 Fatemur theologos et ingenii acumine et ecclesiasticae historiae ac monumentorum, e quibus divina nobis traditio patet, peritia illustres, in matrimonio contractum a sacramento distinguere, et constitutum a Christo sacramenti matrimonii ministrum sacerdotem esse tueri. Verum hos praestantiores esse et in divinae traditionis investigatione accuratiores SS. Thoma Aquinate et Bonaventura, caeterisque theologorum scholarum principibus, qui in opposita sententia versantur, fateri non possumus; et quamquam illos magni faciamus, tamen *tantae nobis non sunt auctoritatis, ut vel unus ex ipsis sufficere videatur ad revocandam in dubium allatam vulgo theologorum opinionem*, praesertim cum minori, quam par est, diligentia, genuinum sensum testimoniorum, quae proferunt, exploraverint.

- 79 Primum theologicum argumentum, quo Romanus theologus asserit, moveri plures ad existimandum, probabilius esse sacerdotem sacramenti matrimonii ministrum, petitur a novitate opinionis illorum, qui sacramenti eiusdem ministros esse contrahentes affirmant. Etenim explorata, inquit, *apud omnes res est, ante saeculum undecimum, nec theologum, nec ecclesiasticum scriptorem occurrere ullum, qui affirmaverit sacramenti matrimonii ministrum esse contrahentes*. Hoc autem argumentum, ut alia omittam, quae ad ipsum infirmandum afferri possent, qui tuentur sacramenti matri-

monii ministros esse contrahentes, in adversarios retorquebunt. Quaerent enim ab illis, ut theologos vel ecclesiasticos scriptores proferant, qui ante Guillelmum Arvernum Episcopum Parisiensem in matrimonio fidelium rationem contractus a dignitate sacramenti separari docuerit ac fideles quidem matrimonii, ut contractus est, ministros esse tradiderit, ut est sacramentum, non item; cumque nullum proferre queant, ipsorum opinionem potius, quam suam, a novitate in suspensionem erroris vocari posse contendunt. Etenim Guillelmus Arvernus saeculo xiii claruit, cum ex Gallia Christiana, novae editionis tom. 7, p. 99, anno 1248, obierit.

Illud quoque addent, opinionem illam a 80 Guillelmo minus perspicue propositam; etenim in tractatu de Sacramento matrimonii, cap. 9, qu. 1, Opp. eiusd. edit. Aurel. 1674, tom. 1, pag. 525, sic habet: *Utrum autem sacramentum veri nominis et sacramentalis virtutis sit, si praeter nuptialem benedictionem et orationem quam habere potest, contrahatur. Verum certum est, quia et sacrum signum est, et sacrans, sive sanctificans virtute essentiali, seu contrarietatis, ut diximus, et forsitan merito, dummodo nuptialis benedictio non contemnatur, sed virtutem sacramentalem omnino non habet, nec veri nominis est sacramentum, nisi sicut diximus. Unde et matrimonium apud fideles et apud infideles aequivoce dicitur; apud infideles enim non est, nisi sicut diximus; apud fideles autem et illo modo et insuper sacrans benedictionis virtute, quod est proprium verorum plenae virtutis sacramentorum.*

Nec illud praeternitent, nullum ex theolo- 81 gis, quorum scripta exstent, ante saeculum xiv Guillelmo adhaesisse. Nam Paludanus, in 4 Sentent., dist. 5, qu. 11, qua in quaestione Melchior Canus de Locis theologicis, lib. 8, cap. 5, pag. mihi 237, ipsum imprudentem in Guillelmi sententiam descendisse scribit, et quem Serry Vindicat. Melchioris Cani, cap. 7, confidenter pro eadem sententia absolute citat, eandem perspicue oppugnat. Etenim quaestione indicata, fol. mihi 23, col. 3 et 4, sic habet: *Non videtur, quod peccator contrahens matrimonium, peccet, cum tamen essentia matrimonii consistat in mutuo consensu per verba unius alteri expressa; hic enim consensus sacramentum ministrat, non autem sacerdos benedicens, qui solum sacramentale quoddam adhibet*. Et dist. 26, qu. 4, fol. 140, col. 4: *Benedictio... nubentium non est de necessitate matrimonii*.

De S. Thoma Aquinate non est cur pluri- 82 bus agam. Quid enim in hac controversia senserit, perspicue constat ex illis maxime, quae in lib. 4 Sentent., dist. 26, qu. 2, art. 1 ad 10, statuit. Scribit namque: *Verba, quibus consensus matrimonialis exprimitur, sunt forma*

huius sacramenti, non autem benedictio sacerdotis quae est quoddam sacramentale. Quae quidem adeo clara sunt, ut non possim non mirari Serry frontem loc. cit. S. Thomam a theologis, qui contrahentes esse matrimonii sacramenti ministros propugnant, *suas in partes vel invitum* trahi affirmare non verentis. Nec vero tam perspicuo testimonio offundi tenebrae possunt respons. S. Thomae ad 5, lib. eodem Sent., dist. 1, quaest. 2, art. 3, quam ibidem Serry describit. Nam 1. quae paulo ante recitavimus, posterius, quam haec, S. Thomas scripsit. 2. Quae de benedictionibus ab Ecclesia institutis tradit, non de forma essentiali sacramenti, sed de accidentali intelligi possunt ac debent, ut ostendit Billuart. in Tract. de Matrimonio, dissert. 1, art. 6, ubi alia quoque S. Thomae testimonia a Melchioro Cano et Sylvio producta explicat.

Ut autem omnibus pateat, quam inane sit theologorum illorum effugium, qui ad vim testimoniorum S. Thomae pro sententia de contrahentibus sacramenti matrimonii ministris elevandam, respondent, S. Doctorem secus opinarum fuisse, si theologicam summam absolvisset, placet hic adscribere alium eiusdem ex opusculo 5 in hanc rem illustrem locum. Est vero huiusmodi: *Septimum sacramentum est matrimonium, quod est signum coniunctionis Christi et Ecclesiae. Causa autem efficiens matrimonii est mutuus consensus per verba de praesenti expressus.* Ubi de matrimonio, ut sacramentum est, loqui S. Doctorem educitur ex opusculo 22, in quo, c. 1, scribit: *Similiter etiam in sacramento matrimonii requiruntur verba exprimentia consensum de praesenti.*

De caeteris argumentis, quae adnotationum auctor profert, consulatur ven. Card. Bellarminus de Matrimonio, lib. 1, cap. 8, qui ea fere omnia sibi proponit ac dissolvit, et Benedictus XIV de Synodo dioecesis, lib. 8, c. 12 et 13, edit. 1755. Ego primum referam, quae habet Martene eo ipso loco, ad quem Romanus theologus provocat; deinde subiiciam, quod Benedictus XIV lib. cit., cap. 12, animadvertit. Igitur Martene de antiquis Ecclesiae ritibus, lib. 1, part. 2, cap. 9, art. 3, n. 6, edit. Rothomagi, anno 1700, pag. 608: « Constituto, inquit, ad celebrandas nuptias die adveniente, sponsus et sponsa benedicendi a parentibus, aut a paranympo, qui, ut ait S. Augustinus serm. 293, erat amicus interior conscius secreti cubicularis, sistebantur sacerdoti ad portas ecclesiae, qui, secundum quosdam, eos interrogare debebat de fide quam profitebantur. Deinde datis sibi mutuo dextris, exigebat ab utrisque consensum, in quo totam sacramenti matrimonii essentiam reponebant antiqui. Inaudita quippe apud eos erant illa verba parochi: *Ego vos coniungo in nomine Patris*, etc., in quibus aliqui ex recentioribus scholasticis,

formam huius sacramenti constituunt, quae tamen desiderantur in duobus antiquis Ritualibus miss. Beccensis monasterii, in Pontificali Senonensi annorum 300, in antiquo Rituali Bituricensi et in aliis pene omnibus, quae a nobis postea exhibebuntur, quibus adiungere possemus constitutiones Ricardi Episcopi Sarum, anno 1217 editas, cap. 56, in quibus haec lego: *Item praecipimus quod sacerdotes doceant personas contrahentes hanc formam verborum in Gallico vel in Anglico: Ego N. accipio te N. in meam. Similiter et mulier dicat: Ego accipio te in meum. In his enim verbis consistit vis magna et matrimonium contrahitur.* Hinc autem theologi, qui communem veterum de matrimonii sacramenti ministris sententiam defendunt, firmissimum ad labefactandam adversariorum opinionem argumentum educi arbitrantur. Nam si verba illa: *Ego vos coniungo*, etc., essent sacramenti matrimonii forma, si quidem sacramenti illius minister necessitatis sacerdos foret, vel eadem, vel aequivalentia usurpata semper in matrimoniis benedicendis fuissent, atque adeo eorum mentio in veterum conciliorum canonibus, atque in ritualibus ecclesiarum libris fieret. Contra autem accidit. Nullum enim verborum illorum in veteribus sacramentaliis, nullum in Romanorum Pontificum Conciliorumque decretis vestigium exstat; quin imo ex certis monumentis liquet saeculo eodem, quo Concilium Tridentinum habitum fuit, variam fuisse Ecclesiarum disciplinam, quam Tridentini Patres intactam reliquerunt. Etenim in Enchiridio Concilio provinciali Coloniensi, quod adnotationum auctor laudat, subiecto de Sacramento matrimonii § *Hunc canonem*, edit. Colon. 1808, fol. 212, ver. legimus: *Coniunctio, quam sacerdos facit, significat matrimonium, nectente Deo* (cuius legatione sacerdos fungitur), *copulari; quamobrem etiam sacerdos Christi verbis inter copulandum utitur nempe iis: « Quos Deus coniunxit homo non separet ».* Et Dominicus Sotus in lib. 4 Sentent., dist. 26, qu. 2, art. 3, *Forma*, ait, *illa sacerdotis non est universalis in Ecclesia, sed alii dicunt: Ego vos sponso et sacramentum confirmo, et alii: Quos Deus coniunxit, homo non separet, atque alii aliter.* Confer Concil. Trid. sess. 24 in decreto de Reformatione Matrimonii.

Benedictus autem ibid. loquens de Synodis ⁸⁴ a quibus parochus *legitimus matrim. minister* vocatur, inquit: *Equidem nobis persuasum est, hanc unam ob causam ab hisce Synodis parochum appellari legitimum matrim. ministrum, quia scilicet ipse est publicus minister cui soli Ecclesia auctoritat. tribuit sua praesentia roborandi matrim. contractum, eique vires et firmit. adiiciendi.* Atque haec quoque causa est, cur matrim. inter sacram., quae parochus ministrat, recenseatur.

ADDITIONES CASINENSES.

*De consensu ad valorem matrimonii,
et de matrimonio per procuratorem.*

Causa efficiens matrimonium, ex Concilio Florentino, regulariter est mutuus consensus per verba de praesenti expressus.

- 85 Mutuus porro consensus verus et internus esse debet; quippe *matrimonium in veritate contrahitur per legitimum viri et mulieris consensum*; cap. 25 de Sponsalibus. Consistit etenim in contractu legitimo, qui est essentialiter duorum consensus. Hinc si consensus sit fictus ex alterutra parte, nullum est matrimonium, ex cap. *Tua Nos* 26, tit. cit., in haec verba: « Super quo tibi taliter respondemus, quod cum praefatus vir praedictam desponsaverit mulierem, in propria persona et sub nomine alieno, quo tunc vocari se finxit: et inter eos carnalis sit copula subsecuta, videtur forte pro coniugio praesumendum, nisi ut Nobis expresse scripsisses, quod ille nec proposuit, nec consensit illam ducere in uxorem: *Quod qualiter tibi constiterit non videmus*. Nos autem quid iuris sit rescribentes, hoc dicimus, quod si res ita se habet, videlicet, quod ille non proposuit eam ducere in uxorem, nec unquam consensit in praedictam personam, non debet ex illo facto coniugium iudicari... quoniam ex altera parte dolus solummodo adfuit, et defuit omnino consensus, sine quo caetera nequeunt foedus perficere coniugale ».

- 86 Praeterea D. Thomas docuit, argumento desumpto ex ratione sacramenti, expressionem verborum sine interiori consensu matrimonium neutiquam facere. En eius verba: « Intentio requiritur in omnibus sacramentis; sed ille, qui corde non consensit, non habet intentionem matrimonii contrahendi; ergo non fit matrimonium. Respondeo dicendum, prosequitur Thomas, quod sicut se habet ablutio exterior ad baptismum, ita se habet expressio verborum ad hoc sacramentum (matrimonii). Unde sicut si aliquis abluitionem exteriorem reciperet, non intendens accipere sacramentum, sed ludum et dolum facere, non esset baptizatus; ita expressio verborum sine interiori consensu matrimonium non facit ». Supplem. 3 part., qu. 45, art. 4.

- 87 Adverte tamen, illud quod in allata Decretali speciatim additur, *qualiter tibi constiterit* (scilicet, quod ille nec proposuit, nec consensit illam ducere in uxorem), *non videmus*. Quippe, Barbosa docente « matrimonium revera non est, si quis verbis aequivocis aut falsis decipit mulierem, et sine animo eam ducendi contrahit et carnaliter cognoscit quia deest consensus; *sed hoc* (nota) *in foro exteriori vix potest probari...* (Hinc) collige ex textu (*Tua Nos*, dict. cap. 26) quod in foro interiori animae, quam conscientiae appellamus,

si sponsus diceret, se ad sponsam accessisse affectione fornicaria, non coniugali, non iudicantur illa sponsalia matrimonium, secus tamen in foro exteriori ». Collect. Doctor. in lib. 4 Decret., ad tit. de Sponsalibus, cap. 26, n. 1 et 2.

« Cum (defectus consensus), sic quoque Covarruvias, in animo consistat, nec credere debet sponsa ipsi sponso profitenti dissensum... Et quamvis posset hic defectus (consensus) apparere, illa tamen cognitio plena non est, defectus autem consensus in ipso confitente non satis constat: cum ei fides non detur propriam turpitudinem proferenti. Cum ergo cognitio illius rei, quae probanda est, non sit satis sufficiens in confitente, nec digna tanta fide, ut iuris canonici urgentissimae praesumptioni sit praefenda, admittenda non est ». De Sponsal., part. 1, c. 4, § 1, n. 9.

Amplius « notatur ad hoc, quod protestatio, qua alter coniux protestatus est ante matrimonium, se nolle per quaecunque verba postea a se dicta matrimonium contrahere, non prodest, sed adhuc praesumitur ab ea discessum esse, matrimonio postea inito... intelligit Sanchez, si fiat altero ignorante, aut si scivit, dissensit protestationi, secus tamen si ea protestatio fiat altero sciente et consentiente ». Sic idem Barbosa loc. c., n. 5. — Audiamus Sanchez sic docentem: « Caeterum... si ea protestatio fiat altero coniuge sciente et consentiente, valet, et per eam recessum videtur a consensu sequenti, nec praesumetur matrimonium. Si vero fiat altero ignorante, aut si scivit, dissensit protestationi, nihil prodest, sed per sequentem consensum videtur ab ea recessum ». Lib. 2 de Matrim., disputat. 45, num. 19.

Porro ex sententia P. Antoine; « qui fecte consensit, peccavit graviter, tum contra reverentiam sacramenti, falso et sine intentione adhibendo eius signa; tum contra iustitiam, quia in contractu oneroso, si unus bona fide ponat partem suam, habet ius, ut etiam alter adiciat suam et sic ponatur aequalitas. Unde tenetur iniuriam resarcire et damna compensare, imo, et tollere deceptionem, vere consentiendo et contrahendo; nisi aliqua causa gravis obstet, qualis est magna conditionis inaequalitas, vel si gravia mala, capitales inimicitiae, dissidia, scandalum grave ex tali matrimonio merito timeantur; quo casu sufficiet pecuniaria compensatio. Excipiuntur etiam hi casus, nempe si tanta fuerit evidentia fictionis ut mulier censeatur voluntarie decepta fuisse, quia volenti non fit iniuria, vel si mulier decepta ipsum etiam deceperit, simulando se esse virginem, cum non esset ». Theol. moral. de Matrim., c. 2, qu. 3, n. 1. — Sed audiamus D. de Ligorio Theol. moral. de Matrim., qui haec habet:

« Queritur, an qui fecte contraxit matrimo-
nium, teneatur deinde ex iustitia illud revali-
dare per verum consensum? Affirmant Pau-
lus... Pont.... Concina.... Salmat. cum Soto,
Trull. et Aversa. Ratio, quia alter iam tradi-
dit corpus per suum consensum, unde, ut ser-
vetur aequalitas, tenetur fecte consentiens etiam
per verum consensum corpus suum tradere.
Negant vero probabilius Sanchez.... cum Na-
varr., Angles, Henr. Man. et Arag. item Gut-
tier. Hurt... Ratio, quia cum contractus ma-
trimonii non possit claudicare, quando unus
fecte consensit, nulla adest traditio alterius et
ideo nulla remanet inaequalitas; ille enim, qui
verum apposuit consensum, aequae liber rema-
net ac si nullum consensum apposuerit. Omnes
tamen conveniunt, teneri fecte consentientem
revalidare matrimonium per verum consensum,
si aliter reparare non possit damna ex illa de-
ceptione alteri illata ». * *Secus si nullum da-
mnum sit puellae obventurum* * n. 887, 1113.

Quantum vero ad modum expressionis con-
sensus attinet, « Certum est apud omnes (pau-
cis exceptis) ad contrahendum valide matrimo-
nium verba non esse necessaria, ut docent
D. Thomas.... Bellarminus.... Sanchez, Nav.,
Covarr... et alii passim. Probatur ex cap. 23
de Sponsal., ubi muti et surdi valide quidem
nubunt; et ex cap. unic., § final., de Despon-
sat. impuber. in 6, ubi dicitur, ad matrimo-
nium filiae sufficere consensum parentum, si
ipsa taceat; item ex c. *Is qui fidem* de Spon-
sal., ubi olim sponsalia per copulam in ma-
trimonium transibant. Ex quibus canonibus
infertur, verba non esse necessaria, cum ibi
sufficiat ad contrahendum consensus signis tan-
tum expressus et praesumptus. Clarius id pro-
batur ex cap. *Tuae Fraternalitati* 29 de Spon-
sal., ubi ad quaesitum, *utrum ex solis verbis*
matrimonium contrahatur? Innocentius III sic
respondit: *Matrimonium in veritate contrahi-*
tur per legitimum viri et mulieris consensum,
sed necessaria sunt, quantum ad Ecclesiam,
verba consensum exprimentia de praesenti; nam
surdi et muti possunt contrahere matrimonium
per consensum sine verbis. » Ita D. de Ligorio,
eod. n. 887.

Ad hunc vero textum Decretal. *necessaria*
sunt, quantum ad Ecclesiam verba consen-
sum exprimentia respondet Sanchez « verba
esse necessaria quoad Ecclesiam, id est quoad
clariorem probationem, vel utilia ad meliorem
probationem ». Sic Barbosa Collect. Doct. in 4
Decret., ad tit. de Sponsal., c. 25, n. 2.

« An autem verba sint necessaria de prae-
cepto? Alii affirmant, ut Aversa Corneio et
Rodrig. apud Salmat... et probant ex verbis
mox supra relatis, cit. cap. *Tuae Fraternalitati*:
Necessaria sunt quantum ad Ecclesiam verba.
Et ideo sentiunt, peccare graviter sponsos, qui
signis tantum consensum exprimunt, cum pos-

sint verbis. Alii autem negant, verba esse de
praecepto; ita Pontius... Pal... Viva et Diana.
Quia, ut aiunt, nullibi patet, tale adesse prae-
ceptum. Respondent ad praefatum textum,
Pontificem ibi minime intendisse excludere alia
signa consensum exprimentia, et dixisse, ne-
cessaria esse verba *quantum ad Ecclesiam*, non
quoad substantiam actus, sed quoad faciliorem
coniugii probationem. Et sic sentit etiam
Glossa ib., v. *Verba*, dicens: « Non contrahi-
tur sine verbis, vel per aliquod aliud, per quod
intelliguntur consentire ». Ac ideo ait Pontius,
Tridentinum, sess. 24, cap. 1, nihil aliud re-
quirere, nisi quod *parochus, viro et muliere*
interrogatis, et eorum mutuo consensu intel-
lecto dicat: Ego vos coniungo, etc. Alii vero
probabilius dicunt, verba requiri, sed tantum
sub culpa veniali, ita Sanchez... Roncaglia...
et Bossius.... cum Con. Fill. led. et Henr.
quia alias ageretur contra consuetudinem Ec-
clesiae; sed a tali culpa bene excusaret vere-
cundia, aut alia rationabilis causa ». D. de Li-
gorio ib., n. 888.

Liceat insuper sequentia addere quoad ma- 93
trimonium per procuratorem.

Certae quaedam desiderantur conditiones, ut
procurator absentis nomine, validum ineat ma-
trimonium, quae a Lucio nostro recensitae sunt
sub n. 39; vide ibi.

Prima conditio est « ut habeat is speciale 94
mandatum ad matrimonium, nec satis est ge-
nerale ad omnia negotia, expressis aliquibus
exigentibus speciale mandatum; sed debet esse
nominatim ad matrimonium. Quia licet quando
exprimuntur aliqui casus speciale mandatum
petentes, clausula generalis subsequens exten-
datur ad alios casus non expressos, exigentes
similiter speciale mandatum... at non extendi-
tur ad matrimonium, quia intelligitur de casi-
bus, qui expressis similes fiunt, non autem
de longe maioribus, ut est matrimonium....
Similiter etiam ad contrahenda sponsalia requi-
ritur mandatum speciale; quia sunt dispositio
et via ad matrimonium ». Sanchez lib. 2, dis-
put. 11 de Matrim., n. 3. — Porro pro hoc
speciali mandato, de quo sermo est, non re-
quiritur scriptura, sed sufficit, si detur orete-
nus. Sanchez cit. disput., n. 14; de Ligorio
Theol. moral. de Matrim., n. 885.

Item requiritur, ut mandatum non sit revo- 95
catum (nec etiam mentaliter) a mandante, an-
tequam matrimonium celebretur. D. de Ligo-
rio 1, et n. cit.

« Haec autem procuratoris ad matrimonium
revocatio effectum habebit, reddetque illud ir-
ritum (nota) quamvis iuramentum de procu-
ratore non revocando praemissum sit; revo-
cans enim periurii reus erit, tenebit tamen re-
vocatio ». Sanchez l. cit., num. 8. Adverte
tamen « quod valebit revocatio procuratoris
mere interna quoad forum conscientiae; licet

quoad externum incumbat revocanti eam testibus probare ». Sanchez ib., n. 9.

- 96 Sufficit quoque revocatio tacita mandati, nempe si quis mandatum dederit contrahendi cum una, et postea celebret sponsalia cum altera. Sanchez eod., n. 10; De Ligorio uti supra, n. cit.

- 97 Amplius « Si dum quis mandatum dedit, consensus finxit, tempore tamen, quo procurator eius nomine contrahit, habet verum consensum, valet matrimonium, quia cum eo tempore conficiatur, tunc desideratur consensus. Unde quocunque tempore intermedio dissensus sit, nihil refert, dummodo tempore, quo celebratur matrimonium, consensus adsit ». Sanchez lib. et disput. cit., n. 13. Sed audiamus quoque in hac re D. de Ligorio, ita disserentem: « Quaeritur hic, an qui dederit mandatum sine animo contrahendi, sed ante celebrationem matrimonii mandatum ratificavit tunc valide matrimonium contrahatur? Negant Pal. et Coninck... quia mandatum illud, deficiente animo contrahendi, fuit nullum et ideo non potuit solo consensu reconvallidari, sed oportet, ut denuo consensu expresso constituatur. Sed affirmant Sanchez... Bonac., Roncaglia et Salmat... cum Trul. Ratio, quia procurator ideo valide contrahit, inquantum suis verbis significat voluntatem non iam praeteritam, sed praesentem mandantis; sufficit igitur, quod tempore, quo contrahit, adsit voluntas mandantis, ut valeat actus. Haec videtur probabilior, sed primam non censeo improbabilem ». De Matrim., n. 886.

- 98 Ulterius « Si procurator mandati fines excedat, nil prorsus valet matrimonium, ut si mandatum detur contrahendi certa dote constituta, et procurator contrahit ea conditione non servata, nihil agit, quia mandatum ad unguem servandum est... et ubi quis limites potestatis sibi traditae excedit, privatus censendus est... et ratio est, quia cum potestas sit limitata, in eo, quod quis excedit, potestate caret, et est quidem privatus ». Sanchez ibi, n. 17.

- 99 « Rogabis, quid si in commissione dicatur, *do tibi facultatem contrahendi matrimonium, servata forma Tridentini*, ut semper dici solet, utrum si, omissis denuntiationibus, contrahat procurator, valeat matrimonium?... Breviter dico, si ex Ordinarii dispensatione omittantur, non esse dubium (matrimonium valere): quia forma Tridentini est, praemissis denuntiationibus, *nisi Ordinarius dispensaverit* ». Sanch. eod., n. 18. — « Idem dicendum est si omittantur denuntiationes matrimonii absque dispensatione, licet in mandato expresse dicatur, *do tibi facultatem contrahendi praemissis denuntiationibus*. Quia quoties exprimitur in commissione forma iuris communis, non est intentio inducendi novam formam et conditionem, sed est admonitio ut servetur forma iuris

communis ». Sanchez cit. lib. 2 de Matrim., disput. 11, n. 18.

Item exigitur « ut procurator ostendat mandatum parochi et testibus et coram eis contrahat matrimonium iuxta formam Tridentini... In talibus autem nuptiis parochus interrogare debet procuratorem: *Vis in uxorem Luciam nomine. N. N.? Et feminam: Vis in maritum Franciscum mediante praesenti suo procuratore?* D. de Ligorio l. et n. c.

Matrimonium contractum a procuratore post revocationem mandati, quamvis talis revocatio ignorata fuisset, nullum est et invalidum. Textu expresso cap. 9 de Procurat. in 6, nec non ex decreto S. Congr. Conc. in Eugubina 5 Iulii 1727, prout exstat in tom. 4 Thesaur. Resolut. S. C. Conc., pag. 15, 16, 50, 51, 80, tenoris sequentis:

25 Ianuarii 1727.

« EUGUBINA SEU PERUSINA MATRIMONII. Licet regula iuris sit, actum valere, qui per procuratorem legitimum adimpletur, licet hic tempore actus gestis fuisset a sue principali revocatus, dummodo revocato ad eius notitiam non devenisset, iuxta textum in cap. *Ex parte* 33 de Rescriptis, et in Clementina unica de Renuntiatione; fallit tamen haec regula in procuratore constituto ad contrahendum matrimonium; cum etenim de eius essentia sit consensus utriusque contrahentis; si alter ex his mandatum revocavit, matrimonium est nullum, licet revocatio non fuerit delata ad notitiam procuratoris vel alterius contrahentis, iuxta Decretalem Bonifacii VIII in cap. finali de Procuratoribus in 6, ibi: *Sane si procurator, antequam contraxerit a domino fuerit revocatus, contractum postmodum matrimonium ab eodem, licet tam ipse, quam ea, cum qua contraxit, revocationem huiusmodi penitus ignorarent, nullius momenti existit, cum illius consensus defecerit, sine quo firmitatem habere nequivit.*

» Ad tramites huius limitationis contendit Elisabeth de Gherardis, matrimonium a se per procuratorem contractum cum Hieronymo de Raphelibus nullitate laborare, ex quo videlicet, antequam illud contractum fuisset, mandatum a se fuerat revocatum, licet id tunc non fuisset deductum ad notitiam procuratoris.

» E contra Hieronymus se opponit et probare conatur, mandatum revocationis contigisse post matrimonium contractum et revocationem non fuisse spontaneam, sed coactam...

» Iura circumferuntur, onus erit EE. VV. decernere:

» *An constet de nullitate matrimonii in casu, etc.*

» *Dilata, et puella caute transportetur ad aliquod monasterium civitatis Castelli in quo*

exploretur eius voluntas ab Episcopo iuxta instructionem ».

« Die 26 Aprilis 1727.

» EUGUBINA SEU PERUSINA MATRIMONII. Elisabeth de Gherardis matrimonium contraxit per procuratorem cum Hieronymo de Raph. promotaque per eam praetentione, quod illud nullitate laboraret, ex quo, antequam illud contractum fuisset, mandatum a se fuerat revocatum, propositum fuit in Congregatione habita die 25 Ianuarii 1727, sequens dubium; *An constet de nullitate matrimonii in casu, etc.* Rescriptum fuit (uti supra, etc.). . .

» Quia vero matrimonium per procuratorem fuerat contractum die 29 Martii 1724, hora duodecima, et puella per actum publicum mandatum revocaverat eadem die, sed uti probabiliter credebatur, post contractum matrimonium, et praetendebatur, quod actus publicus revocationis mandati factus quidem appareret dicta die 29, sed quod consensus pro matrimonio contrahendo fuisset ab ipsa revocatus die 28 uti ex nonnullis testibus habebatur, et Elisabeth examinata die 2 Maii 1724 deposuerat coram Vicario generali Perusino, scriptum idcirco fuit Episcopo civitatis Castelli, ut delato iuramento, puellam interrogaret, primo, an revera consensum revocasset die 28 Martii; secundo, an revocatio fuerit spontanea, vel per metum incussum a patruis de Donninis, vel ex subornationibus aliorum, qui cum eis Eugubium accesserunt, et tertio, in qua nunc non voluntate persistat, contrahendi videlicet, vel contrahendi matrimonium cum Hieronymo.

» Supervenerunt acta transmissa ab Episcopo Civitatis Castelli, ex quibus habetur, puellam interrogatam respondisse, primo, se suam voluntatem revocandi mandatum propalasse die 28 Martii summo mane Petro de Donninis patruo, patri Gasparo de Giglis et moniali Hieronymae de Bonassoris, eos rogando, ut ad monasterium accedere facerent notarium,

ut publicum suae revocationis fieret instrumentum. Secundo, se die 27 eiusdem mensis consimilem revocationem consensus et mandati procurae significasse patri Gaspari de Giglis et post eius discessum a monasterio, moniali Felici Sarzi, cui iniunxit, ut suam voluntatem Hieronymo significaret ad effectum, ut se a matrimonio abstineret. Tertio, se haec omnia fecisse sponte et libere, non autem per metum incussum... nec ex persuasionem seu subornationem... ultimo, se nolle contrahere matrimonium et se in hac voluntate esse, atque fuisse a momento, quo consensum et mandatum procurae revocavit.

» His stantibus, dignabuntur EE. VV. discernere.

» *An constet de nullitate matrimonii in casu, etc.*

» *Dilata, et proponatur in prima in ultima Iunii, et partes informant ».*

« Die 5 Iulii 1727.

» EUGUBINA SEU PERUSINA MATRIMONII. Proposita fuit haec causa in Congregatione habita die 25 Ianuarii currentis anni... nec ulla fuit capta resolutio, sed dictum, quod Elisabeth de Gherardis caute transportaretur ad aliquod monasterium Civitatis Castelli, in quo exploraretur eius voluntas a dictae civitatis Episcopo, iuxta instructionem.

» Transportatio fuit executioni mandata et facta est ab Episcopo voluntatis exploratio, iuxta instructionem, repositaque causa in Congregatione habita die 26 Aprilis currentis anni... nulla fuit capta resolutio, sed dictum, *Dilata etc. et partes informant*, cumque hodie causa pro tertia vice proponatur, ex iuribus circumferendis dignabuntur EE. VV. discernere.

» *An constet de nullitate matrimonii in casu, etc.*

» *Affirmative ».*

ARTICULUS II. *Matrimonium quoad debitum coniugale.*

SUMMARUM. I. Coniux tenetur sub mortali reddere debitum coniugi petenti serio et instanter, quando nulla illud denegandi intervenit iusta et rationabilis causa, ad n. 2. - 3. Peccat contra iustitiam ex genere suo mortaliter coniux ille, qui cum teneatur ad reddendum debitum, reddit se notabiliter impotentem immoderatis ieiuniis. - 4. Non peccat coniux coniugi debitum semel tantum et obiter vel implicite petenti, modeste denegando, tergiversando, se excusando, prece vel suasu avertendo petentem, si id non valde aegre laturus videatur, ad n. 5. - 6. Ad dignoscendum, quod coniux serio debitum coniugale petat, non est necessaria petitio expressa et formalis, sed sufficit tacita, virtualis et interpretativa, quae habeatur a signis indicantibus seriam voluntatem petendi, ad n. 8. - 9. Dantur plures et rationabiles causae, quibus intervenientibus, potest licite debitum denegari, ad n. 26. - 27. Assignantur plures iustae causae, propter quas non possunt coniuges

debitum denegare, ad num. 34. - 35. Debitum coniugale licite petitur et redditur, etiamsi mulier sit lactans vel praegnans, dummodo absit periculum abortus, ad num. 36. - 37. Debitum petere dum mulier est puerpera, per se loquendo non nisi veniale esse solet, et cum menstruata petere et reddere in lege veteri sub poena capitali prohibebatur, et nunc si non mortale, est ad minus grave veniale, ad n. 39. - 40. Debitum coniugale licite petitur et redditur, etiam non servato debito concumbendi modo aut situ, dummodo fiat propter aliquam iustam et rationabilem causam, alias saltem venialiter peccatur, ad n. 42. - 43. Coniuges, qui mala fide, seu dubii de valore matrimonii contraxerunt, non possunt, stante illo dubio, nec petere, nec reddere debitum: et quid, si unus tantum dubius, aut iam bona fide contracto matrimonio, de valore dubium superveniat, ad n. 50. - 51. Si coniux pro certo cognoscat invaliditatem matrimonii, eo quod indubitanter sciat subesse impedimentum dirimens, quamvis hoc in facie Ecclesiae probare nequeat, non solum non potest petere, sed nec reddere debitum, ad

n. 52. - 53. Coniux, qui, durante matrimonio, contrahit affinitatem cum sua consorte, cognoscendo videlicet carnaliter eius consanguineam in primo vel secundo gradu, non potest petere debitum, tenetur tamen red-

dere, et si cognita esset consanguinea in 3 vel 4 gradu, non privatur iure petendi, ad n. 55. - 56. Coniux voto simplicis castitatis adstrictus non potest licite debitum petere, tenetur tamen reddere.

- 1 Coniux tenetur sub mortali reddere debitum coniugi petenti serio et instante, quando nulla illud denegandi intervenit causa iusta ac rationabilis. *Est communissima*; et habetur expresse ex Apostolo 1 ad Corinth., cap. vii, v. 3, ibi: *Uxori vir debitum reddat, similiter et uxor viro*; quia ut v. 4 rationem reddens, subdit Apostolus: *Mulier sui corporis potestatem non habeat, sed vir; similiter autem, et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier*. Et volens Apostolus ostendere, quod haec obligatio reddendi debitum urgeat coniuges sub gravi et de iustitia, sub v. 5 eiusdem debiti negationem appellat fraudem: *Nolite fraudare invicem, nisi ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi; et iterum revertimini in idipsum, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram*. Hinc recte inferunt doctores communiter quod coniux iniuste negans debitum alteri coniugi serio et instante petenti, peccat mortaliter toties quoties. Unde peccat contra iustitiam ex genere suo mortaliter coniux ille, qui ad reddendum debitum reddit se notabiliter impotentem immoderatis ieiuniis, vigiliis, laboribus et huiusmodi, aut voluntariis pollutionibus, ut communiter tradunt doctores, et signanter Sanchez lib. 9, disp. 3, n. 3 et 4; S. Antonin. part. 3, tit. 1, cap. 29, § 10; Silvester verb. *Debitum*, qu. 1; Paludan. in 4, dist. 32, qu. 1, art. 2, conclus. 3; Dicastill. disp. 9, dub. 19; Coninch. disp. 34; Layman lib. 5, tract. 10, p. 3, c. 1, n. 2; Sporer t. 3, part. 4, c. 2, n. 506.
- 4 Notanter autem fuit dictum, petenti serio et instante, id est tali modo, ut constet, coniugem velle exigere copulam tamquam debitum coniugale; nam non peccat coniux coniugi debitum semel tantum et obiter, vel implicite petenti, modeste denegando, tergiversando, se excusando, prece vel suasu avertendo petentem, si id non valde aegre laturus videatur. *Est communis* cum Sanchez et Layman locis citatis. Si tamen cognoscat coniugem tergiversationem talem, seu excusationem aut avertentem precem, vel suasionem valde aegre laturum, et advertat ex privatione debiti coniugalis eum periculo incontinentiae exponi, tunc pertinaciter negans, seu se excusans aut dissuadens, peccat mortaliter, licet percipiat coniugem non adeo serio et rigore tanquam debitum coniugale copulam exigere. Ita etiam *communis* cum Sanchez et Laymann locis citatis.
- 6 Ad dignoscendum, quod coniux serio debitum coniugale petat, non est necessaria petitio expressa et formalis, sed sufficit tacita virtualis et interpretativa, quae habeatur a signis indicantibus seriam voluntatem petendi. Divus

Thomas in 4, dist. 32, quaest. unica, art. 2, quaestiuncula prima in corpore; D. Antoninus tertia parte tit. 1, cap. 20, § 7; et alii communiter. Et hoc maxime verificatur in femina, quae potissimum subditur verecundiae, et prae rubore non petit expresse, quod anxie petit, et ubi quoquomodo constat de voluntate, parum refert, quod verbis vel signis indicetur, per textum in 1. *De quibus* ff. de Legibus. Et hoc etiam potest interdum verificari in viro, qui sit talis conditionis, ut vel ratione maioris dignitatis in femina, vel naturalis timoris et verecundiae in ipso, non audeat expresse et verbaliter petere; tunc enim femina tenetur signis saltem sensibilibus et interpretativis exhibere actum coniugalem, cum tam in petendo, quam in reddendo coniuges sint pares, ex cit. Epist. 1 ad Corinth., cap. vii, arg. can. *Praecepit* 19, et c. *Apud nos* 20, caus. 32, qu. 5.

Notanter etiam fuit dictum, quando nulla illud denegandi intervenit iusta et rationabilis causa; dantur enim plures et rationabiles causae, quibus intervenientibus potest licite debitum denegari. *Primo*, coniux innocens potest denegare debitum coniugi adultero, ut colligitur aperte ex c. v et xix Matthaei; frangenti enim fidem, fides merito non servatur ex Regul. 75 Iuris in 6, ibi: *Frustra sibi fidem quis postulat ab eo servari, cui fidem a se praestitam servare recusat*. Si tamen etiam alter coniux esset adulter, negare debitum licite non posset, quia iam iniuriae adulterii sibi invicem compensatae essent; cap. *Intelleximus* 6, cap. *Tua fraternitas* 7 de Adulteriis. Ita *communis*. *Secundo*, coniux innocens liberatur ab obligatione reddendi debitum, si alter coniux iure petendi debitum privatus sit ob incestum commissum cum coniugis consanguinea in gradu primo vel secundo; nam ubi cessat ius petendi, consequenter cessat obligatio reddendi; coniux autem incestuosus, in poenam criminis, amisit ius petendi debitum; c. *Transmissae* 4, cap. *Tuae fraternitatis* 10 de Eo qui cognovit consanguineam uxoris suae, can. *Si quis viduam* 20, can. *Qui dormierit* 21, can. *Concubuit* 23, caus. 32, qu. 7. Postquam tamen incestuosus dispensationem super petendo debito impetravit, ius exigendi debitum plene recuperavit; Sanchez lib. 9, disput. 6, n. 10; Laymann loc. cit., n. 15, et alii passim. *Tertio*, coniux innocens potest denegare debitum coniugi, qui sodomias vel bestialitatis crimine sese turpiter inquinavit. Si enim ratione adulterii et incestus potest a coniuge innocenti denegari debitum coniugi reo, a fortiori poterit denegari ratione sceleris sodomiae et bestialitatis, cum sodomiticum scelus incestum cum

ipsa matre commissum horrore et enormitate superet, ut expresse cavetur ex S. Augustino in c. *Adulterii malum* 11, caus. 32, qu. 7, et qui cum carne bestiae carnem suam divisit, indignus prorsus sit, ut in posterum nunquam cum coniuge fiat una caro; qui enim ob exsecranda illa scelera igni vivus secundum leges tradendus est, quo pacto fidelis coniugis consortio dignus videri posset? Et colligitur ex can. *Idololatria* 5, caus. 28, qu. 1; ubi, de mente sancti Augustini declaratur, posse denegari debitum, et fieri separationem a coniuge reo cuiusunque perniciosi et turpis concubitus, ibi: *Ex quo intelligitur, quod propter illicitas concupiscentias, non tantum quae in stupris cum alienis viris aut feminis committuntur, sed omnino quaslibet, quae animam corpore male utentem a lege Dei aberrare faciunt et perniciose turpiterque corrumpunt, possit sine crimine et vir uxorem dimittere et uxor virum, quia exceptam facit Dominus causam fornicationis, quam fornicationem.... generalem et universalem intelligere cogimur.*

Quarto, potest coniux denegare debitum, quoties ex tali redditione sibi timetur grave periculum salutis corporalis, v. g. mortis vel morbi gravis et periculosi, ut si petens peste, lepra, morbo gallico, vel alio contagioso morbo et probabiliter certo infecturo laboret, aut petat debitum ab eo, qui febris hectica, vel alio morbo laborat, ratione cuius reddendo debitum gravis ei infirmitas vel periculum timeatur. Ita communis cum S. Thoma et Scoto in 4, dist. 37; Abbate in cap. de Coniug. leprosor., et aliis, quos citat et sequitur Sanchez lib. 9, disp. 24, n. 16; Layman loc. c., n. 5. Et ratio est, quia, ex naturali interpretatione, coniuges in matrimonii contractu corporum potestatem inter se dant, salva suarum personarum incolumitate; adeoque cum timeatur grave periculum salutis corporalis, non urget obligatio reddendi debitum. Nec obstat id, quod respondit Alexander III in c. *Quoniam* 2 de Coniug. leprosor., ibi: *Si virum, sive uxorem leprosum fieri contigerit, et infirmus a sano debitum exigit, generali praecepto Apostoli, quod exigitur, est solvendum, cui praecepto nulla in hoc casu exceptio invenitur.* Non obstat, inquam, quia respondent communiter doctores apud Silvestrum, verb. *Debitum*, qu. 1, § secunda; Sanchez lib. 9, disput. 24, n. 17; Layman loc. cit., num. 6. Pontificem ita respondisse ex praesumptione, quod coniugi reddenti debitum propinquum infectionis periculum plerumque non immineat a leproso, praesertim cum raro admodum fiat, situsque mutatione ac vestitu periculum caveri possit; nam pro casu et morbo, quo coniux sanus debitum persolvere nequeat, quin ex iudicio periti medici morbum contrahat, quia in tali casu et morbo nemo tenetur sui cor-

poris vitam et incolumitatem pro privati hominis peccato vitando exponere, cum is in necessitate simpliciter positus non sit, sed alia concupiscentiae remedia adhibere possit. Quae explicatio et exceptio est iuxta principium, quod constituit D. Thomas in 4, dist. 32, art. 1 in corp., dicens, unum coniugem non teneri ad debitum alteri reddendum, nisi sub ista conditione *salva tamen prius personae incolumitate*. Si quis autem sponte contraxit cum 16 persona, quam prius sciebat lepra, vel morbo gallico, aut alio simili morbo contagioso laborare, non potest ipsi denegare debitum, nec cohabitationem, quia censetur cessisse iuri suo, sicuti is qui, sciens vitium mercis, nihilominus emit, ut cum communissima DD. docet Sanchez l. c., n. 22, § *Porro*.

Quinto, debitum coniugale denegare potest 17 mulier illa quae ex antecedentis periculosissimi partus experientia et ex medicorum et chirurgorum iudicio scit, non posse sine manifesto vitae periculo partum emittere. *Est communis* cum S. Thoma in 4, dist. 32, quaest. unic., art. 1 in corp., ubi expresse dicit mulierem non teneri ad debitum, nisi sub ista conditione; *salva tamen prius personae incolumitate*. Sexto, debitum denegare potest uxor gravida 18 quando ex redditione periculum probabile mortis (vel etiam abortus) timetur prolis iam conceptae; imo tunc nec petere nec reddere licitum est; c. *Origo* 5, caus. 32, qu. 4, c. *Non solum* 15, caus. 32, qu. 7, can. *Si causa* 4, caus. 33, qu. 4, ut observat Laymann loc. c., n. 7. Si tamen ex mutatione situs accommode 19 possit evitari tale periculum, tenetur uxor gravida debitum reddere marito illud serio petenti; *Omnes* vid. not. ad n. 35.

Septimo, potest coniux denegare debitum 20 quando alter coniux illud petit in amentia, ebrietate aut alias constitutus extra usum rationis, quia talis non petit actu humano et libere rationabiliter ut homo, sed potius ut bestia. *Est communis*. Si tamen coniux ebrius 21 vel amens accessurus esset ad aliam, vel se polluturus, tunc uxor teneretur per accidens et ex charitate saltem reddere ob impedienda mala inde emergentia. Ita communis. Octavo, 22 potest coniux debitum denegare quando alter immoderate ac nimis frequenter petit, quia non videntur coniuges sese obligasse ad usum immoderatum, praesertim cum repugnet decetiae, ipsique valetudini. Unde non peccat coniux, si v. g. petenti ter reddat et quarta vice neget, ut notat Glossa in c. *Quoniam*, dist. 31; La Croix lib. 6, part. 3, num. 396; Sporer tom. 3, part. 4, cap. 2, n. 513, et alii. Nono, 23 potest coniux debitum denegare si publice seu coram aliis exigatur aut in ecclesia ubi sine sacrilegio coniugalis actus exerceri non potest, excepto necessitatis casu, si videlicet coniuges diuturno tempore inclusi in sacro loco, ob hu-

manam fragilitatem in periculo incontinentiae
 24 versentur. Ita *communis doctorum*. Decimo, potest coniux ante elapsos duos menses a contractu matrimoniali denegare debitum si nondum sit consummatum matrimonium; potest enim coniux ante consummationem matrimonii religionem ingredi intra duos menses: unde ante elapsum tale tempus non tenetur illud consummare reddendo debitum; cap. *Ex publico* 7 de Conversione coniug., c. *Commissum* 16 de Sponsalibus et matrim.

25 *Undecimo*, coniux potest, imo et debet denegare debitum coniugale alteri coniugi illud etiam serio et instanter petenti quando ambo unanimi consensu ante vel post matrimonium consummatum continentiam voverunt; habetur clare de mente S. Augustini in c. *Quod Deo* 4, caus. 33, qu. 5, ibi: *Quod Deo pari consensu voveratis perseveranter usque in finem reddere ambo debuistis a quo proposito si lapsus est ille, tu saltem instantissime persevera*. Et sic docet D. Thomas in 4, dist. 38, qu. 1, art. 3, quaest. 2, ad 2 et 4; et S. Antonin. 3 part. Summ. theolog., tit. 1, cap. 21, § fin., prae-cisus his verbis: *Cum... uterque pari consensu voverint continentiam, nullus eorum potest vel debet exigere debitum, vel reddere nisi cum*

26 *peccato mortali*: et alii communiter. *Duodecimo*, coniux potest imo et debet denegare debitum alteri coniugi illud petenti quando sibi invicem promiserunt sub iuramento abstinentiam ab usu matrimonii ad certum tempus, v. g. pro toto tempore Quadragesimae, ut colligitur ex cap. *Administrationis* 1, c. *Debitores* 6, c. *Ad nostram* 7, et cap. *Quemadmodum* 25 de Iureiurando, in quibus constat promissa sola conventionem firmata posse quidem omitti, non vero iureiurando obsignata; et ratio est quia non sufficit ut coniuges mutuo sibi suam remittant iuratam promissionem ad licitum matrimonii usum ante lapsum praefixi temporis; non enim solum ad se invicem mutuo consensu sunt obstricti, sed etiam apud Deum, invocato eius nomine, ipsoque in testem sui pacti vocato; unde necesse est ut talis eis a Deo condonetur obligatio per Ecclesiae dispensationem, aliqua iusta interveniente causa, aliter tales coniuges neque exigere, neque reddere debitum coniugale possunt. Sunt etiam aliae nonnullae causae, propter quas coniuges possunt licite denegare debitum coniugale, quae brevitatis gratia relinquuntur videndae apud Sanch. lib. 9 de Matrim., disp. 24 et seq., et alios diffuse de istis agentes.

27 Unde veniunt hic adducendae causae propter quas non possunt coniuges debitum denegare et possunt licite petere et reddere. *Primo* igitur coniux non potest debitum denegare eo quod alter sit nominatim denunciatus excommunicatus; c. *Quoniam multos* 103, caus. 11, qu. 3, ubi Gregorius VII pro nostra assertione

sic expresse concludit: *Quoniam multos, peccatis nostris exigentibus, pro causa excommunicationis perire quotidie cernimus partim ignorantia, partim nimia simplicitate, partim timore, partim etiam necessitate, devicti misericordia, anathematis sententiam ad tempus, prout possumus, opportune temperamus; apostolica itaque auctoritate ab anathematis vinculo hos subtrahimus, videlicet uxores, liberos, servos, ancillas seu mancipia nec non rusticos servientes, etc.* Quod confirmat Innocentius III in cap. *Quod in dubiis* 30 de Sentent. excommuni., et in cap. *Inter alia* 31, eod. tit., ubi declarat illos qui homini nondum excommunicato famulari solebant, ex lata eius excommunicatione ab eodem ministerio non arceri, ibi: *Cum quaedam personae in praemisso capitulo (Quoniam multos) illis in quos lata fuerit excommunicationis sententia ante prolationem ipsius obsequio tenerentur familiariter adhaerere, neque postmodum ad contrarium teneantur, cum adhuc debitum duret, beneficio canonis id agente, a priore non sunt obnoxietate solutae, sed ad familiare tenentur obsequium, et ita per consequens ad communicationem tenentur, sine qua illud nequeunt exhibere*. Hinc Glossa in cit. cap. *Quoniam multos*, verb. *Uxores*, sic expresse ait: *Sed nunquid vir excommunicatus potest petere debitum ab uxore?... Si petat vir mulierem in iudicio et ipsa obiicit ei excommunicationem, iudex tenetur ex suo officio restituere ei mulierem, cum in hoc casu possit ei communicare: unde credo quod tenetur debitum reddere*.

Secundo, coniux non potest negare debitum ob solum metum ne multiplicetur proles et ob inopiam non possit ali. Ita Angelus verb. *Debitum*, § 15; Silvester qu. 8; Navarr. c. 16, n. 25; Laymann loc. cit., n. 16; Sporer loc. cit., n. 516, et alii communiter negantes absolute multiplicationem prolis excusare a redditione debiti. Et ratio est quia ex una parte multiplicatio prolis spectat ad praecipuum finem matrimonii, estque magnum bonum ac donum Dei, cuius gratia a coniugibus tolerandum est omne incommodum prima coniugii stipulatione conceptum; ex altera autem parte melius est proli, ut vivat inops quam ut omnino non vivat, nec ex apprehensa inopia et deficientia alimentorum pro prole potest deduci excusatio tam strictae obligationis redditionis debiti, cum Deus in se vere confidentes non deserat, iuxta illud Regis Prophetae, Ps. xxxv, v. 25: *Iunior fui, etenim senui, et non vidi iustum derelictum nec semen eius quaerens panem*. Et Christus ipse, Matthaei vi, v. 26 et seq., sic in Dei providentia confidere praecipiat et diffidentes severe obiurgat, ibi: *Respicite volatilia coeli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, et Pater*

vester coelestis pascit illa. Nonne vos magis pluris estis illis?... Et de vestimento quid solliciti estis? Considerate lilia agri, quomodo crescant, nec laborant neque nent.... Si autem fenum agri, quod hodie est et cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos modicae fidei?

9 *Tertio, non potest coniux debitum denegare, ex quo petatur diebus festis, vel diebus sacrae communionis aut similibus. Est communis cum D. Thoma in 4, dist. 32, quaest. unic., art. 5 in corpor., ubi expresse ait: Tenetur unus alteri debitum reddere quocunque tempore et quacunque hora, salva debita honestate quae in talibus exigitur; et iterum in Supplement., qu. 64, art. 7 in conclus., dicit: Ne propter lubricum carnis aliqua peccati detur occasio, tenentur coniuges etiam in diebus festis et quacunque hora sibi mutuo debitum reddere, salva tamen honestate. Et Sylvius in 3 part., S. Th. qu. 80, art. 7, sic clare concludit: Coniux quae est communicatura non propterea excusatur a redditione debiti, si alter instet, sicuti neque excusatur ex eo quod illo die communicaverit. Et habetur in can. Vir 7, caus. 33, qu. 4, ibi: Si quis vero sua coniuge non cupidine voluptatis captus, sed solummodo creandorum liberorum gratia utitur, eodem ipso die si velit communicare, ipse profecto... de sumendo corporis Dominici sanguinisque mysterio, suo est relinquendus iudicio.*

Nec valet obiicere quod Apostolus 1 ad Corinth. cap. vii, v. 5, praecipiat coniugibus, ut abstineant ab usu matrimonii ad tempus, ut vacent orationi: Non valet, inquam, quia ibi Apostolus praecipit coniugibus ut non fraudent ad invicem, et solum permittit abstinere ad tempus ab usu matrimonii ex communi consensu, ut vacetur orationi, et en praecisa ipsius verba: Nolite fraudare invicem nisi forte, ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi, et sic ipsum Apostolum intelligit S. Augustinus relatus in can. Apostolus 12, caus. 33, qu. 4, ibi: Apostolus nec ad tempus, ut vacent orationi nisi ex consensu, voluit coniuges, carnali invicem fraudare debito. Nec etiam valet obiicere canonem in can. Si causa 4, caus. 33, qu. 4, ubi de mente S. Ambrosii sic habetur: Si causa procreandorum filiorum ducitur uxor, non multum tempus concessum vi-

detur ad ipsum usum, quia et dies festi et dies processionis, et ipsa ratio conceptus et partus, iuxta legem cessari temporibus his debere demonstrant. Nec etiam obiicere canonem Quotiescunque 2, eadem caus. et quaest., ubi ex S. Augustino sic praecise habetur: Quotiescunque aut dies Natalis Domini, aut reliquae festivitates advenerint, sicut frequenter admonui, non solum ab infidelium concubinarum consortio, sed etiam a propriis uxoribus abstinete. Nec canonem Christiano 5, ead. caus. et quaest., ubi ex eodem S. Augustino uxoris usus diebus processionis et ieiunii interdicitur. Nec canonem Omnis homo 21 de Consecrat., dist. 2, ubi ex Concilio Eliberitano sic habetur: Omnis homo ante sacram communionem a propria uxore abstinere debet tribus, aut quatuor, aut octo diebus. Nec canonem in can. Si sciatis 1, caus. 33, qu. 4, ubi de mente S. Hieronymi sic habetur: Si panes propositionis non poterant ab iis qui uxores suas tetigerant comedi, quanto magis panis ille qui de coelo descendit non potest ab his qui coniugalibus paulo ante haesere complexibus violari atque contingi. Non valet, 32 inquam, quia tales et consimiles canones intelligendi sunt secundum congruitatem et non secundum necessitatem, ex consilio et non ex praecepto, ut optime exponit S. Thomas 3 part. Summae, quaest. 8, art. 7, ibi: Hoc secundum congruitatem et non secundum necessitatem, ex consilio et non ex praecepto est intelligendum ¹.

33 *Quarto, non potest coniux debitum denegare sub praetextu, quod alter coniux affinitatem spirituales contraxerit, baptizando proprium filium in casu extremae necessitatis; cum enim talis coniugis actio non solum sit licita, sed etiam necessaria, et ex praecepto charitatis imperata, non debet ei imputari ad ullam poenam, sicuti non ei imputatur ad ullam culpam, ex regula Innocentii III tradita in c. Discretionem 6 de Eo qui cognovit consanguineam uxoris suae, ibi: Cum suo iure non debeat sine sua culpa privari. Et expresse habetur decisum a Ioanne VIII in can. Ad limina 7, caus. 30, qu. 1, ibi: Dicimus omitendum esse, et inculpabile iudicandum, quod necessitas intulit. Nam hoc baptizandi opus laicis fidelibus iuxta canonicam auctoritatem,*

¹ Operae pretium est referre quae scripsit Bened. XIV l. 5 de Synod., c. 1, num. 8: Olim in solemnioribus festivitibus, ac ieiunii diebus, quibus peculiariter erat orationi vacandum, vetitum fuisse coniugibus matrimonii usum, ex pluribus colligitur Ecclesiae sanctionibus, collectis a Gratiano can. 33, quaest. 4. Haec fortasse, aliaque huius generis multa ignota fuerunt nonnullis theologis moralibus, qui antiquam disciplinam ex hodierna metientes (quod saepe ab iisdem fieri notavit Card. Bona, Rer. liturg. l. 1, c. 18, num. 1) non dubitarunt affirmare, nunquam ab Ecclesia fuisse usum coniugii certis diebus interdictum; cum potius asserere debuerint

nunc intra meri consilii limites contineri, quod olim severa lege erat prohibitum, sicuti scite ponderat Catedralanus in Com. ad Pontif. Rom., t. 3, tit. de Ordine ad Synodum, § 22. Quod attinet ad auctoritatem S. Thomae, verba, quae auctor exscribit, loco ab eo citato non occurrunt. Illa tamen verba hoc secundum congruitatem, et non secundum necessitatem est intelligendum leguntur 3 part. qu. 80, art. 7, in quo quaerit utrum nocturna pollutio aliquem impediat a sumptione Eucharistiae, in resp. ad 2, ubi hac ratione accipiendum esse S. Hieronymi testimonium in cap. Si sciatis translatus declarat.

si necesse fuit facere, libere conceditur: Unde si supradictus genitor filium suum corpore morientem aspiciens, ne animam perpetua morte pereuntem dimitteret, sacri unda baptismatis lavavit, ut eum de potestate auctoris mortis et tenebrarum eriperet, et in regnum Christi iam regnaturum sine dubitatione transmitteret, bene fecisse laudatur, et idcirco suae uxori, sibi legitime sociatae, impune, quandiu vixerit, iudicamus manere coniunctum, nec ob hoc... separari debere.

- 34 Quinto, nec potest coniux debitum denegare sub praetextu, quod alter coniux affinitatem contraxerit ratione incestus vel adulterii non sponte, sed coactionis vi, vel ignorantia facti, commissi. Et ratio est, quia talis coniux ex huiusmodi incestu seu adulterio sine ulla sua culpa commissio non debet suo iure petendi debitum ullo modo privari; cit. cap. *Discretionem* 6 de Eo qui cognovit consanguineam uxoris suae, ibi: *Cum suo iure non debeat sine sua culpa privari*; et Reg. 23 Iuris in 6, ibi: *Sine culpa, nisi subsit causa, non est aliquis puniendus*. Coniux autem, qui non sponte, sed coactionis vi, vel ignorantia facti, incestum vel adulterium commisit, nullam admisit culpam, cum pro se fuerit omnino materialis talis actus incestus vel adulterii, ex quo, ut supponitur, in eum nullatenus consenserit, neque adeo ipsi in peccatum imputari debeat ex mente S. Augustini relati in can. *De pudicitia* 6, caus. 32, qu. 1, ibi: *Nemo impudice utitur*

corpore, nisi spiritu prius concepta nequitia; et ut dicit Origenes l. 2 ad c. 2 Epistolae ad Romanos: Neque enim fieri potest ut, si ante quis non moechetur in corde, moechari possit in corpore. Et quod affinitas contracta ratione incestus vel adulterii non sponte, sed coacte commissi, non privet iure petendi debitum coniugem innocentem, habetur expresse in cap. Discretionem 6 de Eo qui cognovit etc., ibi: Sed nec affinitas, quae post contractum legitime matrimonium inter virum et uxorem inique contrahitur, ei debet officere, quae huiusmodi iniquitatis particeps non existit, cum suo iure non debeat sine sua culpa privari. Et quod etiam affinitas contracta ratione incestus vel adulterii ignorantia facti commissi, non privet iure suo petendi debitum coniugem sic ignoranter et consequenter solum materialiter peccantem, habetur expresse in c. Si virgo 5, caus. 34, qu. 1 et 2, ibi: Hinc etiam ignorantia excusat eum, qui nesciens dormivit cum sorore uxoris suae; et can. In lectum 6, eadem caus. et quaest., ibi: In lectum mariti, absente uxore, soror ivit uxoris, quam ille uxorem putans suam esse, dormivit cum ea; super hoc visum est, si ipse per securitatem veram hoc probaverit, quod inscius fecerit hoc scelus... legitimam suam coniugem habere permittatur.

Debitum coniugale licite petitur et redditur, etiamsi mulier sit praegnans, dummodo tamen absit periculum abortus. *Est communis*¹. Nec

¹ Sententia est sanctorum Patrum auctoritati innixa, in primisque sancti Augustini, usum matrimonii culpa non vacare, nisi propagandae prolis, vel debiti reddendi causa exerceatur. Plura ex S. Doctore producere monumenta, perfacile esset. Unum vel alterum lectorum oculis sistimus. Melior est quidem, ait S. D. I. de Bono coniugali c. 6, ab omni concubitu continentia, quam vel ipse matrimonialis concubitus, qui sit causa gignendi; sed quia illa continentia meriti amplioris est: reddere vero debitum, nullius est criminis; exigere autem ultra generandi necessitatem CULPA VENIALIS, etc. Tom. 6 Operum, col. 236.

Et in Enchiridio cap. 78. Putari posset, inquit, non esse peccatum misceri coniugi, non filiorum procreandorum causa, quod bonum est nuptiale, sed carnalis etiam voluptatis; ut fornicationis... mortiferum malum.... incontinentium devitit infirmitas. Posset ergo, ut dixi, hoc putari non esse peccatum, nisi addidisset (Apostolus): hoc autem dico secundum veniam, non secundum imperium. QUIS AUTEM ESSE PECCATUM NEGAT? cum dari veniam facientibus, apostolica auctoritate fateatur? Ibidem colum. 166. Legesis et S. Hieronymum in cap. v Epistolae ad Ephesios, l. 2, t. 7 Operum, editionis noviss. Veronen., colum. 637, et S. Gregorium Magnum in Regula pastorali part. 3, c. 27, tom. 2 Operum, edit. Benedict., colum. 80. Hinc S. Th. in 4, dist. 31, qu. 2, art. 2, docet, duobus solis modis coniuges absque omni peccato conveniunt; scilicet causa prolis procreandae, et debiti reddendi, ALIAS AUTEM SEMPER EST IBI PECCATUM, AD MINUS VENIALE. Qui igitur fieri potest, ut idem usus innoxius evadat, uxore praegnante, ut hic auctor absque ulla restrictione asserit? Sane, si sanctorum Patrum, sacrorumque canonum doctrinam consulamus, in contrariam sententiam declinemus, oportet.

S. Clemens Alexandr. l. 2 Paedag., cap. 10: Ullum, inquit, induxit (Moyses) veterum Hebraeorum coeuntem cum sua uxore praegnante. Sola enim voluptas, si quis ea etiam utatur in coniugio, est praeter leges, et iniusta, et a ratione aliena. Rursus Moyses abduxit viros a praegnantibus, quousque pepererint... Nefas est ergo operantem iam Naturam adhuc molestia afficere, superflue ad petulantem prorumpendo libidinem. (Tom. 2 Operum, editionis Oxonii pag. 225).

S. Ambrosius lib. 1 in Lucam, num. 54: Ad cohibendam, inquit, petulantiam tuam manus quasdam tui Auctoris in utero hominem formantis advertis. Ille operatur, et tu sacri uteri secretum incestas libidine? Vel pecudem imitare, vel Deum verere. Tom. 1 Operum, edit. Benedict. colum. 1281.

Videri etiam possunt SS. Augustinus et Hieron. locis laudatis. Quapropter sacris cautum est canonibus, ut qui cum uxoris praegnantibus conveniebant, poenitentiae subicerentur. Hoc constat ex Poenitentiali Romano, tit. 7, cap. 9 et 10, et ex Poenitentiali Bedae, cap. 2 et 10. Unde S. Thomas in 4, dist. 31, in Expositione textus: Ideo Hieronymus vituperat accessum viri ad uxorem impraegnatam: Non tamen, quod semper sit peccatum mortale, nisi forte quando probabiliter timetur periculo abortus. Ex hucusque laudatis auctoritatibus perspicax lector iudicium ferre potest, utrum canones ab auctore laudati consilium, an praeceptum sonent, quos praeceptum indigitare in promptu esset ostendere, si id necessitas expostularet. Unum addimus; scilicet ne incautus lector omnes doctrinas, quae in hoc articulo leguntur, amplectatur, v. g. expositam sub n. 42 circa modum concumbendi; sub n. 45 de debiti petitione cum dubio circa matrimonii validitatem, quam e diametro esse oppositam sententiae Innocentii III relatae in cap. Inquisitioni de Sentent. excommunicatio-

obstat textus can. *Origo* 5, caus. 32, qu. 4. can. *Non solum* 15, eadem caus. 32, qu. 7, can. *Si causa* 4, caus. 33, qu. 4, ubi videtur prohiberi accessus ad uxorem gravidam¹. Respondetur enim hoc esse de consilio, et non de praecepto, nisi in casu probabilis periculi abortus. Licite etiam petitur eo tempore, quo mulier est lactans. *Est communis*. Nec obstat textus can. *Ad eius* 4 dist., ubi dicitur: *Ad eius vero concubitus vir suus accedere non debet, quousque qui gignitur, ablactetur*. Respondetur enim etiam hoc esse de consilio, et non de praecepto, nisi in casu probabilis periculi mortis suae proles, quando scilicet mulier percipiat, quod ratione usus coniugii, lac suum notabiliter fiat noxium infanti, aut ad eius nutritionem notabiliter deficiat. Debitum petere et reddere eo tempore, quo mulier est puerpera, id est post recentem partum, durante adhuc naturali purgatione mulieris, per se loquendo, non est quidem peccatum mortale, ut tenent plurimi doctores, at nihilominus communiter peccatum veniale deesse non solet, et hoc ob nimiam intemperantiam, quae in copula ista foeditati iuncta intervenire solet; Herincx disp. 7 de Matrim., qu. 6, num. 18; Sanchez lib. 9 de Matrim., disp. 21, n. 7, et alii passim; et colligitur ex can. *Ad eius* 4, dist. 5, ubi, de mente S. Gregorii sic habetur: *Hae itaque, quae filios suos ex prava consuetudine aliis ad nutriendum tradunt, nisi purgationis tempus prius transierit, viris suis non debent admisceri*: et ex responsione Nicolai I ad consulta Bulgarorum, cap. 68, ibi: *Quot diebus viro, postquam mulier filium genuerit, ab ea sit abstinendum non ad inventionibus nostris, sed verbis beatae memoriae Gregorii Romani pontificis, ad Anglorum gentis Apostolum declaratur, qui Augustino Episcopo, quem in Saxoniam ipse direxerat, scribens, inter caetera dixit: Ad eius vero (id est mulieris) concubitus vir suus accedere non debet, etc.*

Debitum petere et reddere eo tempore quo mulier est menstruata, id est menstruo fluxui statutis temporibus subiacet, in Lege veteri cap. 20 Levitici sub poena capitali prohibebatur, ibi: *Qui coierit in fluxu menstruo, interficiantur ambo de medio populi sui*. Et licet quod hoc praeceptum, tanquam caeremoniale, quoad poenam cessaverit cum ipsa lege, tamen quia non solum erat indictum ad evi-

tandam immunditiam legalem, sed etiam ne ex tali coitu proles nasceretur imperfecta, et quoad hunc respectum erat praeceptum morale, etiam nunc est servandum, ut expresse docet S. Th. in 4, dist. 32, qu. unic., art. 2, qu. 2 in corpore, ibi: *Accedere ad menstruatam in lege prohibitum erat duplici ratione, tum propter immunditiam, tum propter nocumentum, quod in prole ex huiusmodi commixtione frequenter sequebatur; et quoad primum, praeceptum erat caeremoniale, sed quantum ad secundum erat morale, quia, cum matrimonium sit ad bonum proles principaliter ordinatum, inordinatus est omnis matrimonii usus, quo bonum proles impeditur. Et ideo hoc praeceptum obligat etiam in nova lege propter secundam rationem, etsi non propter primam*. Et huius sententiae fuerunt etiam S. Augusti-³⁹ nus lib. 3 de Peccat. mort. et remiss., c. 12, num. 22; S. Hieronymus lib. 6 in Ezechiel, cap. 18, et S. Gregorius relatus in cit. c. *Ad eius* 4, dist. 5, et alii. Sed quia tales SS. Patres non explicant sub quali peccato obliget nunc tale praeceptum, et S. Thomas loc. cit. subiungit quod talis *fluxus non durat nisi ad modicum tempus; unde prohibitum est ad talem accedere, similiter prohibitum est mulieri in tali fluxu debitum petere*, dicendum est quod debitum petere pro tali tempore sit ad minus peccatum grave veniale, ut vult communior doctorum; eo vel maxime, quod multi magni nominis Doctores sustinent esse peccatum mortale.

Debitum coniugale licite petitur et redditur⁴⁰ etiam non servato debito concumbendi modo aut situ, dummodo fiat propter aliquam iustam et rationalem causam, v. gr. propter periculum suffocationis foetus, vel aegritudinem, vel aliam indispositionem corporis, puta nimiae pinguedinis et huiusmodi, et servetur vas naturale absque periculo extramissionis seminis, seu fraudationis generationis. *Est communis*. Non est tamen licitum, saltem sub veniali, petere et reddere debitum non servato⁴¹ debito concumbendi modo aut situ sine ulla rationabili causa, et solum maioris voluptatis gratia, ut colligitur ex can. *Nervi* 2, dist. 13, can. *Deinde* 3, dist. 26, can. *Origo* 5, can. *In eo* 12, et can. *Liberorum* 14, caus. 32, qu. 4, et can. *Vir* 7, caus. 33, qu. 4. Unde merito fuit ab Innocentio XI die 2 Martii 1679 damnata inter alias sequens propositio, nona

nis, nemo sanæ mentis inficiabitur. Vide cl. Eusebium Amort. in Disquisitionibus dogmaticis de controversiis in theologia morali insignibus, disquis. 11 de Petitione debiti coniugalis, quo tempore uxor est gravis; in qua pluribus ostendit, debitum coniugale nunquam sine peccato veniali exigi posse, post conceptionem moraliter certam. Confer Antoine in Tractu de Obligationibus, c. 3, qu. 11, resp. 2, n. 2.

¹ Sobrie et iuste, et pie vivendum esse in hoc saeculo,

omnibus praecipit Apostolus ad Tit., cap. 2. Coniuges vel qui coniugium peccata audire tenentur, ea verba perpendant, et quae sequuntur S. Bonaventurae, Comp. Theol. Verit., l. 6, c. 38: *Potest quis accedere ad uxorem suam quatuor de causis: scilicet causa proles, causa reddendi debitum, causa vitandae incontinentiae, quarto potest fieri causa explendae libidinis; et hoc modo peccatum est veniale vel mortale, secundum quod libido est venialis vel mortalis*.

in ordine, ibi: *Opus coniugii ob solam voluntatem exercitum omni penitus caret culpa ac defectu veniali*. Ita Rosignolus tract. 15 de Matrimonio, praenot. 7, sect. 3, n. 4, cum communi aliorum, saltem quoad petere; quamvis sit contra varios quoad reddere, volentes quod, quando coniux petens debitum peccat solum venialiter, vel ob circumstantiam se tenentem ex parte solius petentis, vel ob circumstantiam se tenentem ex parte ipsius actus, alter reddens nullo modo peccet, nec eximatur ab onere reddendi, ut docet Sanchez de Matrim., lib. 9, disp. 6, n. 6, cum variis aliis.

⁴³ Coniuges, qui mala fide, seu dubii de valore matrimonii contraxerunt, non possunt, stante illo dubio, nec petere nec reddere debitum, quia non est possessio pro matrimonio, sed pro sexto Decalogi praecepto copulam inter eos prohibente, nec alterutri favet possessio iuris pro petendo debito, cum possessio iuris inchoari non possit cum mala fide. Ita ⁴⁴ communis. Si vero unus tantum coniux mala fide, seu dubius de valore matrimonii contraxit, non potest ille, stante tali dubio, petere debitum, tenetur tamen illud reddere alteri, qui bona fide contraxit, quia hic, qui bona fide contraxit, stante dubio, non est privandus suo iure, cum sit in possessione iuris coniugii, ac, stante dubio, melior sit conditio possidentis; habetur expresse cap. Dominus 2 de secundis Nuptiis. Si matrimonio bona fide contracto superveniat dubium de valore, poterit ⁴⁵ talis dubitans post debitam diligentiam et inquisitionem factam, ex qua veritas nondum comperta est, non solum reddere, sed etiam petere debitum; nam dubium superveniens bonae fidei possessori obesse non debet. Ita ex communi Sanchez lib. 2, disp. 41, qu. 4, n. 45, et lib. 1 Moral., cap. 10, n. 9; Barbosa in lib. 5 Decret., cap. Inquisitioni, num. 5, de Sentent. excommun.; Pirhing lib. 5 Decret., tit. 39, n. 108; Laymann Theolog. moral., lib. 1, tract. 1, cap. 5, n. 24; Henricx disp. 7 de Matrim., qu. 6, n. 32; Reiffenstuel Theolog. moral., tract. 14, disp. 13, n. 85; Diana part. 4, tract. 13, resol. 15; Terill. de Conscient., qu. 23, n. 66; Dicastill. de Restit., d. 5, a n. 221; Reginal. in Praxi fori poenitent., lib. 31, n. 100; Aegid. de Sacram. et censur., disput. 34, dub. 10, n. 105; Socin. in 4 de Iust., quaest. 5, art. ult.; Valentia tom. 4, disp. 10, qu. 6, punct. 2; Lugo de Iustit. disp. 17, n. 88; Cardenas in 2 crisi, d. 19, n. 107; La Croix lib. 6, part. 3, de Matrim., n. 302, et apud ipsum ibidem dictus Scotus, Vera Crux, Vict. Lopez, Suarez, Coninch., Bonac., Lessius, Bress., Boss., Bardi, et alii contra multos alios ab ipso citatos.

⁴⁶ Et veritas nostrae assertionis colligitur ex S. Augustini verbis relatis in can. Si virgo 5, caus. 34, qu. 1 et 2, ubi sic expresse habetur:

Si virgo nupserit nesciens viro alieno, hoc si semper nesciat, nunquam ex hoc adultera erit; si autem sciat, iam ex hoc adultera esse incipit, ex quo cum alieno sciens cubaverit, sicut in iure praediorum tandiu quisque bonae fidei possessor rectissime dicitur, quandiu se possidere ignorat alienum; cum vero sciverit nec ab aliena possessione recesserit, tunc malae fidei possessor perhibetur. Et ex c. Laudabilem 2 Ut lite pendente, ubi sic praecise a Clemente III fuit responsum: Respondemus quod coniugum alteruter accusatus (de matrimonii defectu) ante probatam accusationem iure, quod habet in altero, privari non possit. Et ex cap. Dominus 2 de secundis Nuptiis, ubi Lucius tertius supponit, si secundo matrimonio bona fide contracto superveniat dubium de morte prioris coniugis, posse eum, qui bona fide contraxit, petere debitum, et alterum, etiamsi mala fide contraxerit, posse reddere, ibi: Super matrimoniis, quae quidam ex vobis, nondum habita obeuntis coniugis certitudine, contraxerunt, id vobis respondemus ut nullus amodo ad secundas nuptias migrare praesumat, donec ei constet quod ab hac vita migraverit coniux eius; si vero aliquis, vel aliqua id hactenus non servavit, et de morte prioris coniugis adhuc sibi existimat dubitandum; ei, quae sibi nupsit, debitum non denegat postulanti, quod a se tamen noverit nullatenus exigendum. Quod si post hoc de prioris coniugis vita constiterit, relictis adulterinis complexibus, ad priorem coniugem revertatur. Et ratio nostrae assertionis est, quia talis sic dubitans, praemissa debita diligentia et inquisitione, habet ignorantiam invincibilem de invaliditate matrimonii, ergo manet possessio pro validitate matrimonii bona fide contracti, iuxta cit. can. Si virgo 5, caus. 34, quaest. 1 et 2, ibi: Bonae fidei possessor rectissime dicitur, quandiu se possidere ignorat alienum; adeoque manet in iure petendi debitum, cum melior sit conditio possidentis, et dubium superveniens bonae fidei possessori obesse non debeat. Et hoc ipsum a fortiori est dicendum, si dubium superveniens, oriatur solum ex levi ac temeraria credulitate, nam potest tale dubium ad consilium proprii pastoris seu parochi deponi, ac debitum coniugale non solum licite reddi, sed etiam peti, textu expresso in cap. Inquisitioni 44 de Sentent. excommun., ibi: Et quidem ad sui pastoris consilium (conscientia levis et temerariae credulitatis explosa) licite potest non solum reddere, sed exigere debitum coniugale.

Nec valet obicere contra nostram principalem assertionem, id quod Innocentius tertius prosequitur immediate dicere in d. cap. Inquisitioni, ibi: *Verum cum conscientia pulsatur animus ex credulitate probabili et discreta, quamvis non evidenti et manifesta, debitum quidem*

reddere potest, sed postulare non debet, ne in alterutro, vel contra legem coniugii, vel contra iudicium committat offensam. Non valet, inquam, quia, ut optime respondet Card. de Lugo, tom. 1, disp. 17, n. 88, vel Pontifex in d. c. *Inquisitioni* loquitur solum de coniuge, qui nondum adhibuit debitam et sufficientem diligentiam pro cognoscenda veritate, ut volunt multi, quos sequitur Sanchez lib. 2 de Matrim., disp. 41, qu. 4, n. 53. Vel etiam dato quod universaliter loquatur, dicere possumus ex illo magis confirmari nostram conclusionem; nam alter coniux, qui erat possessor bonae fidei, dicitur posse petere et reddere; alter autem, dum habet dubium, non permittitur petere, quia nimirum in casu illius textus coniux non habebat dubium mere negativum, sed potius credulitatem et opinionem positivam, de impedimento matrimonii, ut constat ex verbis illius capitis; stante autem illa opinione de impedimento, et non stante opinione etiam probabili de negatione impedimenti, non poterat coniux petere, quia nullum habebat indicium saltem probabile de valore illius matrimonii; unde apparet quod Innocentius III in d. cap. *Inquisitioni*, ideo sic respondit, quia ille, de quo erat casus, ab initio mala fide contraxerat matrimonium, quia videlicet positive dubitabat de eius valore, ut proinde sit casus similis illi, qui refertur in cit. cap. *Dominus* 2 de secundis Nuptiis, ubi Lucius tertius, ut apparet ex suis verbis adductis supra sub n. 45, respondet dubitantem de valore matrimonii, quod contraxerat, nondum habita certitudine coniugis prioris praemortuae, debitum interim a coniuge sua exigere non posse. Hinc non facit obiectio talis textus pro nostro casu, qui est de dubio superveniente matrimonio iam bona fide contracto, adeoque licet sic dubitans petendo debitum post adhibitam debitam diligentiam se exponat periculo fornicationis materialis, non se exponit tamen periculo fornicationis formalis, cum ignorantia invincibilis in bonae fidei possessore a peccato formalis excuset. Nam Innocentii definitio locum habet quoties *conscientia pulsat animum ex credulitate probabili*. Hinc de valore matrimonii bona fide contracti dubitans, nisi post debitam diligentiam et inquisitionem factam dubium deposuerit, a petendo absteineat.

Si coniux pro certo cognoscat invaliditatem matrimonii, eo quod iudubitanter sciat subesse impedimentum dirimens, quamvis hoc in facie Ecclesiae probare nequeat, non solum non potest petere, sed nec reddere debitum, non obstante quod per sententiam iudicalem Ecclesiae, (quae de occultis non iudicat), vel etiam per excommunicationem ad id compellatur, aut ab altero coniuge, absque gravi scandalo, aut etiam absque manifesto vitae periculo discedere nequeat. *Est communis*; et ratio est,

quia in nullo casu potest quis scienter fornicari, seu alteri carnaliter commisceri extra legitimum matrimonium; hoc enim est intrinsece malum; unde talis potius in foro externo debet humiliter sententiam excommunicationis sustinere, ut expresse statuitur in cap. *Litteras* 13 de Restit. spoliat., ibi: *Cum mulier, quae consanguinitatis habet notitiam, praesertim in gradibus, quos lex divina (Levitici c. xviii) prohibuit, non possit huiusmodi viro sine peccato mortali carnaliter commisceri; quoniam omne, quod non est ex fide, peccatum est, et quidquid fit contra conscientiam, aedificat ad gehennam; frustra in tali casu adiudicaretur restitutio spoliato, cum illa contra Deum non debeat in hoc iudici obedire, sed potius excommunicationem humiliter sustinere.* Idem declarat ipsemet Innocentius III in cap. *Inquisitioni* 44 de Sentent. excommuni., ibi: *Credimus distinguendum utrum alter coniugum pro certo sciat impedimentum coniugii, propter quod sine peccato mortali non valet carnaliter commercium exercere, quamvis illud apud Ecclesiam probare non possit, an non sciat pro certo, sed credat. In primo casu debet potius excommunicationis sententiam humiliter sustinere, quam per carnale commercium peccatum operari mortale.* Talis enim coniux, ex simili excommunicatione contra se lata, non ligatur apud Deum, cum irrita et invalida sit excommunicatio, quae peccato mortali non nititur, ut ait Concilium Meldense in can. *Nemo* 41, caus. 11, qu. 3, nec proinde verae censurae effectum producere valeat, ut constat de mente Gelasii I relat. in c. *Cui est* 46, dict. caus. 11, quaest. 3, et de mente S. Hieronymi relati in cap. *Quomodo* 44, ean. caus. et quaest., et de mente S. Augustini in cap. *Coepisti* 48, in can. *Quid obest* 50, et in can. *Etsi* 13, ead. caus. et quaest. Et expresse Glossa in can. *Si quis* 70, caus. 1, qu. 1, ibi: *Quid ergo si Episcopus excommunicet? patienter ferat, nec curet, cum non ligetur apud Deum.* Quod autem 52
nequeat coniux ab alio discedere absque gravi scandalo, aut etiam absque manifesto vitae periculo, nihil refert, nam ut expresse dicitur in reg. 3 Iuris: *Utilius scandalum nasci permittitur, quam veritas relinquatur.* Et occisus ex hac causa meretur pro servanda virtute supernaturali castitatis, et sic evaderet martyr, nam non solum qui propter confessionem fidei, sed etiam qui pro defensione aliarum virtutum supernaturalium moriuntur, martyrii palmam consequuntur. Generaliter enim loquendo omnia virtutum opera, quatenus referuntur in Deum, sunt quaedam fidei protestationes, quia, dum quis potius vult mori, quam Deum peccato quopiam offendere, ipso facto protestatur Deum esse summum bonum, ac omnibus aliis bonis creatis praeferendum; quod est articulus fidei Christianae;

unde sanctus Augustinus, serm. 250 de tempore, etc., sic expresse dicit: *Christianis quotidiana martyria deesse non possunt; sicut enim castitas, et veritas, et iustitia, Christus est, sic et ille, qui eis insidiatur, persecutor est; qui et in aliis defendere, et in se custodire voluerit, martyr erit.*

- 53 Coniux, qui, durante matrimonio, contraxit affinitatem cum sua consorte, cognoscendo videlicet carnaliter eius consanguineam in primo vel secundo gradu, non potest petere debitum; can. *Qui dormierit* 30, caus. 27, qu. 2, cap.
- 54 *Si quis* 1 de Eo qui cognovit, etc. Licite tamen potest reddere, imo tenetur, textu expresso in c. *Discretionem* 5 de Eo qui cognovit, etc., ibi: *Nec affinitas, quae post contractum legitime matrimonium inter virum et uxorem inique contrahitur, ei debet officere, quae huiusmodi iniquitatis particeps non existit, cum suo iure non debeat sine sua culpa privari; et c. Tuae fraternitatis* 10 eod. tit., ibi: *Vir eius poterit et debebit cum Dei timore debitum ei solvere coniugale, cum affinitas post matrimonium inique contracta illi nocere non debeat, quae iniquitatis particeps non existit.*
- 55 Notanter autem fuit dictum *consanguineam in primo et secundo gradu*, quia, si esset consanguinea solum in tertio aut quarto gradu, non incurreret poenam non petendi debitum, prout, teste Farinaccio in declar. super sess. xxv Conc. Trid., c. 4, de Reformat. Matrim., declaravit Gregorius XIII his verbis: *Sanctissimus dominus noster Gregorius XIII ex sententia Congr. dixit, per hoc decretum sublatum cen-*

seri impedimentum quoque supervenientis affinitatis post contractum matrimonium, quia, si impedimentum dirimens sublatum est, quod maius est, ergo et illud quod impedit, ne is, per quem contracta est affinitas, sine peccato possit exigere debitum, quod minus est.

Coniux voto simplicis castitatis adstrictus licite non potest petere debitum, tenetur tamen reddere; cap. *Quidam* 3, can. *Charissimus* 12 de conversione. Coniug., can. *Sunt qui* 19, caus. 27, qu. 2, can. *Si dicat* 1, can. *Notificasti* 2, c. *Una sola* 6, et c. *Noluit* 16, caus. 33, qu. 5. Et ratio est quia votum castitatis includit obligationem praecepti negativi, cum vovens se obstringat ad se abstinendum ab omni actu venereo; adeoque votum castitatis ab uno coniuge factum obligat semper, et pro semper quoad ea, quae cum matrimonio sunt compatibilia; compatibile autem est non petere debitum, licet non reddere non sit compatibile. Nec valet dicere quod hoc esset nimis difficile coniugi voventi, et nimis onerosum alteri coniugi non voventi, maxime si coniux non vovens sit mulier, quae vereretur dabitur petere. Non valet, inquam, quia, si coniugi voventi sit difficile, sibi imputet, et petat dispensationem, et onerosum alterius coniugis non voventis tollitur, ex quo coniux vovens possit reddere, non solum quando alter petit expresse, sed etiam quando ex signis, quae inter coniuges sunt nota, advertit alterum coniugem optare, ut patet ex dictis supra n. 6, 7 et 8.

ARTICULUS III. Quoad ea quae concernunt dispensationem super impedimento petendi debitum coniugale.

SUMMARYUM. 1. Dispensatio ad hoc ut sit valida, debet dari ex legitima et iusta causa. - 2. Possunt Episcopi ad petendum debitum dispensare cum coniuge, qui ante matrimonium emisit votum perpetuae castitatis, eoque ligatus nupsit. - 3. Idem possunt cum coniuge, qui post matrimonium, sive consummatum sive non, praedictum emisit votum, vel cum vel sine consensu alterius coniugis, dummodo non fuerit emissum ab utroque cum reciproca et expressa renuntiatione iuris, ad n. 6. - 4. Excipiuntur casus urgentis necessitatis, in quibus Episcopi dispensare possent etiam in votis Summo Pontifici reservatis, et consequenter, super ipsorum impedimento reddendi debitum: et qui sint urgentis necessitatis casus innuuntur, ad n. 8. - 5. Insuper possunt Episcopi dispensare ad petendum debitum cum impeditis ratione contractae affinitatis et cognationis spi-

ritualis cum sua coniuge. - 6. Eadem potestas dispensandi super impedimento petendi debitum coniugale competit etiam capitulis eorumque vicariis capitularibus sede episcopali vacante, et vicario generali Episcopi, maxime si specialem ab illo facultatem habeat, ad n. 11. - 7. Regulares mendicantes, alique omnes cum ipsis communicantes possunt dispensare ad petendum debitum, tam super impedimento proveniente ex voto simplici castitatis perpetuae, ante vel post matrimonium contractum inito, quam super impedimento proveniente ex affinitate contracta ratione copulae habitae cum consanguinea vel consanguineo, etiam in primo gradu alterius coniugis, ad n. 12. - 8. Confessarii regulares possunt valide et licite dispensare super impedimento petendi debitum in primo, ex nuper expressis casibus, licet non sint ad hoc specialiter deputati a suis superioribus maioribus, at in secundo probabilis est non posse, nisi ad id specialem praefatorum commissionem habeant; non desunt tamen magni nominis doctores pro affirmativa, ad n. 22.

- 1 Praemisso quod dispensatio, ad hoc, ut sit valida, debet dari ex legitima et iusta causa, alias per doctores communiter esset irrita et invalida, et facta ex abusu potestatis concessae, ex Apostolo 1 ad Corinth., c. xiii, v. 10: *In aedificationem, et non in destructionem.*
- 2 Possunt Episcopi ad petendum debitum dispensare cum coniuge, qui ante matrimonium

emisit votum perpetuae castitatis, eoque ligatus nupsit. S. Antoninus 3 part., tit. 1, c. 22, § 2; Ioann. Andreas in cap. *Rursus qui clerici, vel voventes*, num. 6; et ibi Ancharan. n. 2; Praepositus n. 6; Angelus verb. *Matrimonium* 3, impediment. 5, num. 3; Ugolinius de Matrimon. cap. 20, n. 10; Brunellus de Sponsalibus concl., n. 4; Valentia 4, part. 10,

qu. 5; Scotus in 4, dist. 37, qu. unica, art. 1; Reiffenstuel lib. 4 Decret., in Appendice de dispensatione super impedimentis, num. 564; Rossignolus de Matrimon., disp. 12, qu. 4, cum pluribus aliis contra Silvestrum, verb. *Dispensatio*, qu. 9, n. 15; Guttierrez Canon. qq. lib. 1, c. 23, n. 17, et varios alios. Et ratio est quia, licet Episcopi hoc non possint de iure ordinario, prout notat Azor. to. 1, lib. 11, c. 19, qu. 8; Toletus lib. 4, c. 18, num. 1, dist. 2; Graffius in dec. part. 1, lib. 1, c. 13, n. 80; Diana part. 1, tract. 11, resolut. 66, et alii, possunt tamen vigore consuetudinis et communis praxis, secundum quam omnes Episcopi, scientibus pontificibus et non reclamantibus, quoad hoc ius petendi dispensant, consuetudo autem praescripta dat iurisdictionem per textum clarum in cap. *Cum contingat* 13 de Foro competenti, et quidem iuxta rectam rationem inducta est quoad originem et continuationem haec consuetudo et praxis, quandoquidem possunt coniuges periculo incontinentiae subesse, etc.

Possunt etiam Episcopi ad petendum debitum dispensare cum coniuge qui post contractum matrimonium, sive illud fuerit consummatum, sive non, emisit votum perpetuae castitatis, sive cum vel sine consensu alterius coniugis, sive ab illo solo, sive etiam ab altero coniuge seorsim, dummodo non fuerit emissum ab utroque coniuge cum reciproca conventionione et expressa renuntiatione reciproci iuris; Sanchez lib. 8 de Matrimon., disp. 11, a n. 4 ad octavum; Aragonius 2-2, qu. 88, art. 8; Ioannes Angelus, Bossius de triplic. iub. privileg., sect. 2, cas. 20, n. 13; Basilus Pontius lib. 8 de Matrim., cap. 9, n. 2; Bartholomaeus a S. Fausto lib. 3 Thesaur. religios., qu. 79; Rossignol. loc. cit., n. 23; Reiffenstuel loc. cit., n. 559; Sporer tom. 1, tract. 3, in 2 praecept. Decalog., c. 3, n. 76, et alii plurimi. Et ratio est quia votum post contractum matrimonium emissum ab uno coniuge, sive cum vel sine consensu alterius coniugis, sive ab illo solo, sive etiam ab altero coniuge seorsim, quoties non est emissum cum reciproca conventionione et expressa renuntiatione reciproci iuris, licet videatur elici absolute et perfecte, non potest tamen vere dici votum perfecte absolutum, et integrae castitatis, quia unus coniugum, sine expressa renuntiatione sui iuris facta ab altero coniuge, non potuit vovere absolutam et integram castitatem in praedictum alterius coniugis, cui reddere debitum ex iustitia obligatur; vovit ergo solum castitatem partialem, et secundum quid, scilicet non petere debitum, quale votum secundum omnes non est reservatum Summo Pontifici, adeoque dispensabile ab Episcopis; unde si Episcopi dispensando tollere possunt, et actu tollunt votum, quod est unica causa et radix

impedimenti, utique etiam tollere possunt, et dispensando tollunt ipsum impedimentum, eo quod; cessante causa, cesset effectus; c. *Cum cessante* 60 de Appellat.

Notanter autem fuit dictum, dummodo non 4 fuerit emissum ab utroque coniuge cum reciproca conventionione, et expressa renuntiatione reciproci iuris, quia, vi huius mutui contractus et reciprocae conventionis, a petendo et reddendo abstinendi licite et valide, absolute et integre vovent; et sic cum in tali casu utraque pars, vi conventionis sit liberata etiam ab obligatione reddendi debitum, consequenter votum libere observari possit et debeat, ac votum sit absolutum et perfectum ex parte utriusque, et ideo reservatum Summo Pontifici, arg. Extr. *Et si Domini* 5 de Poenit. et remiss., dispensare in illo Episcopi non possunt; Sanchez lib. 9 de Matrimon., disp. 37, n. 10; Sporer loc. cit., n. 76; Ancharan. in c. *Dudum* de convers. Coniugator., n. 12; Reiffenstuel loc. cit., n. 561, cum Abbate, Innocent., Ioann. Andrea, ibi citatis, et communiori tam theologorum quam iurisperitorum; arg. can. *Quod Deo*, caus. 33, qu. 1, ubi de mente S. Augustini sic expresse habetur: *Quod Deo pari consensu voveratis, perseveranter usque in finem reddere ambo debuistis. A quo proposito si lapsus est ille, tu saltem instantissime persevera.* Vide artic. antecedent. sub n. 24. Nec valet 5 obicere quod sicuti ex dictis num. 2 possunt Episcopi dispensare in petendo debito cum impeditis ratione voti perpetuae et perfectae castitatis ante matrimonium emissi, ita etiam possunt cum impeditis ratione voti perpetuae et perfectae absolutaeque castitatis post matrimonium emissi. Non valet, inquam, quia absolute negatur paritas; quia cum illis, qui obstricti voto perpetuae et perfectae castitatis ante matrimonium emissi, dispensant Episcopi ratione praescriptae consuetudinis iuste et rationabiliter introductae, ad evitandum evidens incontinentiae periculum in coniuge, qui nunquam posset petere debitum, et tamen semper teneretur reddere, quod periculum minime intervenit in illis, qui post contractum matrimonium cum reciproca conventionione et expressa renuntiatione reciproci iuris vovent perpetuam et perfectam castitatem, in ipsis enim non adest tale periculum, cum nulla pars debitum petere et reddere licite possit. Unde sicut pro 6 istis nulla introducendi consuetudinem dispensandi habetur iusta ratio, de nulla etiam dispensandi scitur consuetudine Episcoporum, et consequenter nulla habetur potestas dispensandi; Reiffenstuel loc. cit., n. 563; Sanchez de Matrimon. lib. 8, disp. 11, n. 10, et alii.

Excipiuntur tamen casus urgentis necessita- 7 tis, in quibus Episcopi dispensare possunt etiam in votis Summo Pontifici reservatis, et consequenter super ipsorum impedimento petendi

debitum. Sanchez lib. 8 de Matrimon., disp. 9, num. 22; Rodriguez t. 11 Qq. regul., q. 63, art. 6; Navarrus in Manual., c. 12, num. 77; Silvester verb. *Votum* 4, qu. 4; Layman lib. 4, tract. 4, cap. 8, n. 16; Sporer loc. cit., n. 71; Reiffenstuel lib. 3 Decret., tit. 34, num. 37, et alii passim. Et ratio desumitur ex epikeia (Ἐπίκεια), et rationabiliter praesumpta mente Summi Pontificis, nolle eum sibi vota reservare in quocunque casu, sed potius contentum esse, ut urgente gravi necessitate cum impedimento ipsum adeundi, potestas dispensandi devolvatur ad Episcopum proprium, ne alias animae laqueis irretitae in tam magno versentur periculo. Tales autem casus urgentis et gravis necessitatis, in quibus dispensare possunt Episcopi, sunt illi, qui ratione pestis, belli, seu alterius huiusmodi impedimenti, vel nullimode, vel nisi cum maxima difficultate possunt deferri ad Summum Pontificem, vel sine gravi periculo, scandalo aut tali malo possunt differri, seu suspendi usque ad obtentam dispensationem a Summo Pontifice, ut v. g. si ex dilatione matrimonii usque ad responsum Pontificis ex parte voventis, seu inter contracturos urgeat evidens et proximum periculum incontinentiae, si matrimonium differri nequeat sine gravi sponsi vel sponsae vel eorum familiae dedecore, si puella deflorata prolesque nascenda infamanda sit; maxime si sponsus, aut alias delinquens sit morti iam proximus, et nisi gravidam ducat, nascenda sit proles illegitima, vel sint oriturae graves discordiae inter cognatos, et his similia, de quibus doctores citati, et praecipue Sanchez lib. 2 de Matrim., disp. 40.

Nota Romani theologi.

Quae circa Episcoporum potestatem dispensandi in aliquibus matrimonii impedimentis docet auctor, cum distinctione excipienda sunt. Ac primo quidem, licet aliqua ipsis Episcopis in praedictis impedimentis facultas dispensandi competat, ea tamen non ordinaria, sed extraordinaria prorsus censenda est. Ordinaria siquidem facultas dispensandi in lege a superiore sancita inferiori inesse minime potest; impedimenta autem matrimonii, vel a generalibus Conciliis, vel a Summis Pontificibus ortum habent; atque ideo iure ordinario nequeunt in ipsis Episcopi utpote inferiores dispensare. Atque hanc eandem potestatem dispensandi, praesertim in impedimentis dirimentibus publicis, minime Episcopis inesse multis demonstrat Benedictus XIV in Synodo dioecesana, l. 9, cap. 2, editionis Romanae, anni 1755. Per extraordinariam igitur facultatem possunt Episcopi dispensare in impedimentis occultis, dummodo tres simul istae circumstantiae concurrant: prima, si matrimonium sit publice contractum,

seu in facie Ecclesiae, praemissis denuntiationibus, et bona saltem unius fide ex iuris aut facti ignorantia. Secunda, si sit consummatum, et sine scandalo nequeant coniuges separari. Tertia, si adiri nequeat facile prima Sedes, si ve a Pontifice dispensatio obtineri ob coniugum paupertatem, locorum distantiam, similesque causas, et periculum peccandi ex tanta dilatione probabiliter timeatur. Si una ex his desit circumstantiis, debet per Ordinarium peti a Sede Apostolica dispensatio in forma pauperum, ut docet Cabassutius in Theoria et praxi iuris canonici lib. 3, cap. 27, n. 7. Deinde possunt Episcopi dispensare in aliquo occulto impedimento, etiam ante contractum matrimonium, si nequeat Summus Pontifex consuli; nec possit matrimonii contractus differri sine scandalo, et illorum qui nuptias celebrare debent, infamia.

Insuper possunt Episcopi dispensare ad petendum debitum cum impedito ratione affinitatis contractae, et cognationis spiritualis cum sua coniuge. Ita quoad primam partem Sanchez lib. 8 de Matrimon., disp. 12, n. 13; Paludanus in 4, dist. 42, qu. 1, art. 3, conclus. 2, n. 28, et conclus. 3, num. 29; Sotus in 4, dist. 37, qu. unic., art. 2, colon. 4, vers. *Dubium autem*; Corduba in suo Quaestionario, lib. 1, qu. 12, art. 2, dist. 4 et 5; Petrus Ledesma de Matrimon., qu. 58, art. 4, dub. 2, vers. *In huius rei explicationem*; Silvester verb. *Matrimon.* 8, qu. 15, dist. 7; Vivald. Candelab. sacrament., 1 p., n. 210; Sa verb. *Debitum*, n. 13; Rosignolus loc. cit., n. 27; Reiffenstuel loc. cit., n. 565; Sorbus in Compend. privileg., verb. *Absolutio qua ad saeculares* 2, vers. *Tertio advertendum*, ubi citat communem. Et quoad secundam partem, nempe de impedimento ratione cognationis spiritualis, tenet S. Antoninus 3 part., tit. 1, cap. 15, § 3; Paludanus loc. cit., qu. 1, art. 1, conclus. 1, n. 6; Vera Crux 1 part. Specul., art. 57, vers. *Sed contra*; Graffius 1 part. Decision., l. 2, cap. 83, n. 12; Navarrus Summa in cap. 16, num. 34, vers. *Interrogatus autem*; Valentia 4 part., disp. 10, qu. 5, punct. 5, in fine; Ludovicus Lopez 1 part. Instruct., cap. 85, col. 2, vers. *Praeterea si coniux*; Rosignol. loc. cit., n. 27, et alii passim. Et ratio quoad utramque partem est, quae fuit assignata supra num. 2.

Eadem potestas dispensandi super impedimento petendi debitum coniugale competit etiam capitulis, eorumque vicariis capitularibus sede episcopali vacante. Capitulum enim, seu eius vicarius capitularis succedit in omnes actus iurisdictionis episcopalis, demptis casibus in iure expressis; cap. *Cum olim* 14 de Maiorit. et obedient., et cap. unic. de Maioritat. et obedient. in 6, ubi, sede vacante, Capitulo indistincte attribuitur episcopalis iurdictio his

verbis: *Episcopali sede vacante, potest capitulum, seu is ad quem episcopalis iurisdictio tunc temporis noscitur pertinere*, etc.; c. *Cum nullus* 3, § *Episcopo*, de Temporibus ordinat. in 6, ibi: *Sede vacante, capitulum seu is, ad quem tunc temporis administratio spiritualium noscitur pertinere*, etc. Et sic expresse tenet Reiffenstuel loc. cit., n. 566, et alii passim. Item super impedimento petendi debitum dispensare potest vicarius generalis Episcopi; maxime si habeat specialem facultatem ab ipso Episcopo, ut communiter sustinent doctores. Si autem non habeat hanc specialem facultatem, communius docent doctores non posse dispensare, quia dispensatio est species quaedam gratiae ac remissionis, quae in generali concessione non venit; Rebuffus in Praxi benefic., part. 1, tit. *Forma vicariatus*, n. 54 et sequent.; Gutierrez Canonic. qq. lib. 1, cap. 19, n. 15; Monet. de Commut. ult. volunt., num. 478; Sbroz. lib. 2, qu. 34, n. 2; Peregrin. in Praxi vicarior., p. 1, sect. 2, subsect. 2, n. 52, et alii. Unde non potest vicarius generalis absque speciali mandato dispensare in irregularitatibus et suspensionibus ex delicto occulto provenienti- bus, etiam Sedi Apostolicae reservatis, sicuti potest Episcopus in vim Concilii Tridentini sess. 24, cap. 6, de Reformat., quia Concilium hanc facultatem non tribuit vicario generali, nisi specialem commissionem ad hoc habenti, prout patet ex praecisis verbis eiusdem, ibi: *Per se ipsos, aut vicarium ad id specialiter deputandum*. Rebuffus loc. cit., n. 45; Barbosa part. 3 de Offic. et potest. Episcop., alleg. 54, n. 121; Garcias p. 5 de Benefic., c. 8, n. 47 et 48; Engel lib. 1, tit. 28, n. 10; Reiffenstuel lib. 1 Decret., tit. 28, n. 87, et alii.

Regulares mendicantes, alique omnes cum ipsis communicantes possunt dispensare ad petendum debitum, tam super impedimento proveniente ex voto simplici castitatis perpetuae ante vel post contractum matrimonium inito, quam super impedimento proveniente ex contracta affinitate, ratione copulae habitae cum consanguinea, vel consanguineo etiam in primo et secundo gradu alterius coniugis; *Est fere communis*. Primam partem docent specialiter Sanchez lib. 8 de Matrim., disp. 16, num. 3; Vera Crux 1 part. Specul., art. 15; Rodriq. t. 2 seqq. Regul., qu. 63, art. 2; Quintanadvenas Singular., tract. 9, singul. 2, num. 5; Henriquez l. 12 de Matrim., c. 2, n. 9; Reiffenstuel loc. cit., n. 568; Bonagratia Habsensis verb. *Dispensatio*, n. 148, et verb. *Privilegium*, n. 420, § *Viri quoque gravissimi*; P. Bassaeus tom. 2, verb. *Privilegium*, n. 8; Hurtado, Sorbus, et alii, qui communiter probant conclusionem ex privilegio a S. Pio V concessio nobis Franciscanis de Observantia 26 Octobris 1569, uti refertur in com-

pendio meritissimae Societatis Iesu, tit. *Dispensatio*, § 4, et in compendio Minorum tit. *Dispensatio*, post adnotationem Capuccin. Et hoc insuper probatur quia possunt supradicti regulares dispensare in omnibus votis, in quibus iure ordinario possunt dispensare Episcopi, ut clare patet ex pluribus privilegiis Summorum Pontificum, et signanter Innocentii VIII, Eugenii IV, Martini V, Pauli III, Gregorii XIII, ut videri potest in compendiis privilegiorum Dominicanorum, Minorum, Augustinianorum, Carmelitarum, Societatis Iesu, etc. Atqui Episcopi possunt dispensare ad petendum debitum super impedimento proveniente ex voto simplici castitatis perpetuae ante vel post contractum matrimonium inito, ut patet supra n. 2 et seq.; ergo idem poterunt etiam regulares. Quoad secundam partem docent specialiter Sanchez lib. 8 de Matrim., disp. 16, num. 8; Vera Crux 1 p. Specul., art. 23 in fine; Henriquez lib. 11 de Matrim., cap. 15, n. 11; Quintanadvenas Singular., tract. 6, singul. 3; Reiffenstuel loc. cit., n. 571; Sorbus in Compendior. privileg., verb. *Absolutio* 2, quoad saeculares, et alii, qui communiter iterum probant conclusionem ex privilegio, vivae vocis oraculo nobis Franciscanis de Observantia a S. Pio V concessio his verbis: *Possunt dicti confessarii, si sint viri docti, et in forma Concilii Tridentini approbati, ex commissione provincialis dispensare in foro conscientiae ad petendum debitum cum his, qui consanguineum vel consanguineam sui coniugis post matrimonio cognoverunt*.

Quia tamen adducta privilegia non satis vi-
dentur probare, ex quo fuerint concessa solum
vivae vocis oraculo, et privilegia vivae vocis
oraculo concessa revocata sint a Gregorio XV
2 Iunii 1622, Constit. incip. *Romanus*, et ab
Urbano VIII 26 Decembris 1631, Const. incip.
Alias felicitis, ideo probatur efficacius ex privi-
legio Eugenii IV quod non vivae vocis oraculo,
sed per bullam concessit Benedictinis Congre-
gationis Casinensis 1436 pridie Kalendas Iulii;
et refertur in Bullario Casinen. tom. 1, Con-
stitut. 36, quam etiam alii allegant doctores,
praesertim Murga tom. 2 Disquisit. moral.,
disquisit. 1, dub. 13, n. 121. Et quamvis in
praefata bulla expresse non contineatur facultas
dispensandi cum incestuosis coniugibus ad pe-
tendum debitum, tamen Iulius II expresse de-
claravit hanc potestatem vi dictae bullae Euge-
nianaesse concessam, et suam ipsam decla-
rationem notificari fecit a Ludovico S. Marcelli,
Presbytero Cardinali et maximo poenitentiario,
et officiali Papae, et ab eo sigillo officii poe-
nitentiariae subsignatam; quae (teste Murga)
authentico Casinensi bullario est inserta tenoris
sequentis: *Nos igitur auctoritate domini nostri
Papae, cuius poenitentiariae curam gerimus,
et de eius speciali et expresso mandato super*

hoc vivae vocis oraculo nobis facto, ut tam vigore concessionis Apostolicae praedictae, quam verborum huiusmodi in illa appositorum, vos et pro tempore existentes dictorum monasteriorum abbates, priores, praesidentes et monachi praedicti coniugatos huiusmodi, qui post contractum matrimonium consanguineas uxorum suarum cognoverunt, vel uxores quae a consanguineis virorum se carnaliter cognosci permiserunt, a talibus excessibus absolvere et eis salutarem poenitentiam iniungere, nec non cum eis et eorum quolibet, ut, non obstante affinitate superveniente, debitum coniugale reddere et exigere valeant, dispensare libere et licite valeatis, ac possint ac valeant, perpetuo declaramus, in contrarium non obstantibus quibuscunque.

- 15 Nec valet dicere quod haec declaratio sit facta seu concessa a Iulio II solo vivae vocis oraculo, et consequenter sit revocata per citatas Constitutiones Gregorii XV et Urbani VIII. Non valet, inquam, quia, licet in citatis Constitutionibus sint revocata privilegia solo vivae vocis oraculo concessa, non sunt tamen revocatae declarationes quae vivae vocis oraculo fiunt super privilegiis bullatis, quia tales declarationes nil novi concedunt, sed praecise
- 16 quod iam concessum est declarant. Tum quia Urbanus VIII ex post die, scilicet 11 Apr. 1635, Constitutione incipien. *Alias felicitis*, declaravit oracula vivae vocis facta officialibus Papae adhuc vigere et suam sortiri vim, ac si praedictae duae Constit. citatae sub n. 14, quod ad illos non emanassent, ibi: *Motu proprio certaue scientia, ac matura deliberatione nostris, deque apostolicae potestatis plenitudine; officiales seu ministros praedictos, quibus alias ante emanatas praedictas Constitutiones, ex officiorum suorum auctoritate et praerogativa, de oraculo per eos a Romanis Pontificibus pro tempore existentibus habito, fides haberi solebat quoad ea quae, ut praefertur, ad cuiuslibet eorum officium seu munus quo funguntur pertinent, in litteris etiam nostris praedictis, super revocationem oraculorum huiusmodi emanatis, minime comprehensos fuisse nec esse, nec comprehendere debere declaramus et decernimus, et ad abundantiore cautelam eosdem officiales seu ministros adversus easdem Constitutiones, quatenus opus sit, restituimus et plenarie reintegramus in omnibus et per omnia, perinde ac si quoad illos praedictae Constitutiones non emanassent.* Cardinalis autem Ludovicus S. Marcelli erat tunc officialis domini Papae, utpote suus maximus poenitentiarius, ut patet ex propriis suis verbis adductis supra sub n. 14 in fine, adeoque oraculum vivae vocis ei a Iulio II factum adhuc viget, et remanet in plenaria sua
- 17 vi et virtute, et consequenter, etc. Tum etiam quia gravissimi auctores, teste Bussaeo, to. 1, verb. *Privilegium*, n. 8, vers. *Quartum est*,

tenent Gregorium XV et Urbanum VIII ea sola vivae vocis oracula revocasse quae non sunt confirmata per bullam alicuius Pontificis ex certa scientia, sed plures Summi Pontifices ex certa scientia confirmarunt privilegia minorum etiam vivae vocis oraculo concessa, uti S. Pius V, Gregorius XIII, Paulus V, et signanter Clemens VIII 20 Decembris 1595, Constit. incip. *Ratio pastoralis*, sub § 3, ubi omnia et singula privilegia fratribus minoribus per Romanos Pontifices concessa, *etiam per solam signaturam, etiam vivae vocis oraculo... approbat, confirmat ac innovat, perpetuamque roboris firmitatem obtinere et firmiter observari decernit.* Unde cum talia privilegia sic confirmata et innovata iam in bullas transierint, teste Hurtado, apud Bussaeum loc. cit., vers. *Quintum est*; licet omnia vivae vocis oracula essent revocata per Gregorium XV et Urbanum VIII, ista tamen adhuc valere communis iam refert sententia, ut expresse dicit Bonagratia Habsensis in compendiosa Summula in select. Qq. regular., verb. *Privilegium*, n. 420, § *Viri quoque gravissimi.*

Confessarii regulares possunt valide et licite dispensare super impedimento petendi debitum ratione voti ante vel post matrimonium emissi, licet non sint ad hoc specialiter deputati a suis superioribus maioribus. *Est communis.* Et ratio est quia certum est quod confessarii regulares possunt vi suorum privilegiorum, absque ulla speciali deputatione vel licentia superioris, dispensari in votis: ergo etiam in impedimentis petendi debitum ex solis votis provenientibus; nam si dispensando tollere possunt, et actu tollunt votum, quod est unica causa et radix impedimenti, utique etiam tollere possunt et dispensando tollunt ipsum impedimentum, eo quod, ut iam dictum est n. 3, cessante causa, cesset effectus; cap. *Cum cessante* 60 de Appellat.

Super impedimento tamen petendi debitum ratione affinitatis contractae ex copula post contractum matrimonium habita cum aliqua vel aliquo sui coniugis consanguinea vel consanguineo in primo vel secundo gradu, probabilius est non posse dispensare, nisi habeant ad hoc specialem commissionem et licentiam a suis superioribus maioribus, puta generalibus, provincialibus et huiusmodi; Rodriguez to. 1 Qu. regul., qu. 63, art. 1; Portel. in Dub. regul., verb. *Confessar.*, n. 23; Henrion disp. 4, de Voto, qu. 6, n. 68; Peyrin. to. 2, qu. 1, c. 4, § 4, n. 76; Felix Potestas to. 1, part. 4, c. 11 de Sacrament. Matrimon., num. 4303; Murga et alii satis communiter sustinentes nequidem superiores locales dispensare posse ad petendum debitum, nisi habeant specialem commissionem seu licentiam a provinciali vel generali. Et ratio est quia in memoratis privilegiis expresse requiritur ut confessarii ad hoc

specialiter deputentur seu specialem commissionem et licentiam a provinciali habeant, ut patet legenti verba privilegiorum: *Privilegia autem non plus operantur quam verbis expriment*, iuxta commune axioma DD.; arg. cap. Porro 7 de Privilegiis, ibi: *Quod totum in inspectione privilegiorum suorum plenius advertere potest, et secundum quod inveneris ita observes*. Et cap. *Recepimus* 8 eod. tit., ibi: *Inspicienda sunt ergo privilegia, et ipsorum tenor est diligentius attendendus*.

Non desunt tamen doctores magni nominis qui expresse tenent posse confessarios regulares, etiam sine speciali commissione et licentia provincialis vel generalis, dispensare super impedimento petendi debitum ratione affinitatis contractae ex copula post contractum matrimonium habita cum aliqua, vel aliquo sui coniugis consanguinea, vel consanguineo in primo vel secundo gradu. Ita Diana part. 5, tract. 13, resol. 46, citans etiam Coelestinum in Compend. theolog. moral., tract. 8, c. 15; eadem docet Anton. a Spiritu Sancto in Director. reg., part. 1, tract. 2, disp. 1, sect. 2, § 3, num. 112, citans Leand. Martin. a S. Ioseph, Bordon., et alios dicentes quod, licet Eugenius IV et S. Pius V concesserint privilegium cum clausula, ut confessarii regulares pro eo practican-do specialem debeant habere commissionem et licentiam provincialis, tamen postea Pontifices successores idem privilegium aliis regularibus communicaverint sine simili restrictiva. Et expresse sustinet Reiffenstuel lib. 4 Decr. in Append. de dispensat. super impedimentis, num. 577 cum sequentibus, adducens privilegium bullatum concessum PP. Augustiniani a Leone X quod cum his qui in primo affinitatis gradu scienter aut ignoranter contraxerunt, modo notorium id non fuerit neque

iudicium productum dispensare valeant, ut de novo contrahant et in eodem contracto matrimonio remaneant, prole etiam legitima. Ita tenor privilegii prout refertur ex bulla dict. Leonis X a Richardo Roffensi Episcopo in suo libello de causa matrimonii regis Angliae, a quo rege in odium fidei catholicae fuit occisus, et a Cassaing. de privilegiis Regul., tract. 5, c. 5, propos. 3; a Vera Crux 2 part. Speculi aurei, art. 27, vers. *Et hoc confirmavi expresse*, et ab aliis. Cum enim, ut dicit Reiffenstuel loc. cit., n. 579, vi dicti privilegii ab ipso allegati loc. cit., n. 543, possint confessarii regulares mendicantes legitime approbati et expositi absque ulla speciali deputatione vel licentia superioris, dispensare in foro conscientiae cum coniugatis super impedimento affinitatis dirimente, ita ut matrimonium nulliter contractum revalidare in eoque permanere, debitum petere ac reddere valeant, multo magis poterunt super eodem affinitatis impedimento solam petitionem debiti impedi-ente dispensare iuxta regulam 53 Iuris in 6, ibi: *Cui licet quod est plus, licet utique quod est minus*, etiam in materia privilegiorum si maius et minus sunt eiusdem ordinis, et minus in maiori includatur, uti in praesenti, quia potestas dispensandi super impedimento dirimente implicite etiam includit potestatem dispensandi super impedimento petendi debitum, utpote quod libere petere possunt coniuges incestuosi, statim ac sunt dispensati super impedimento affinitatis dirimente cum quo contraxerunt. Hinc dicto privilegio confessarii absque ulla speciali licentia in foro conscientiae secure uti possunt, praesertim cum in dispensatione ad petendum debitum non agatur de valore sacramenti, sed tantum de honestate actus. Hactenus ad litteram Reiffenst.

ARTICULUS IV. *Matrimonium quoad denuntiationes.*

SUMMARYUM. I. Denuntiationes matrimonii quid sint. - 2. Quid si matrimonium absque denuntiationibus contrahatur; ubi de poenis contra contrahentes, nec non contra parochos; an et contra testes, ad n. 11. * Vid. Additiones Casinenses in fine, ubi nonnulla ad rem. * - 12. Denuntiationes debent fieri tribus diebus festivis continuis intra missarum solemnias; nec possunt fieri diebus ferialibus, etiam cum dispensatione Episcopi; possunt tamen fieri in die profesto; et etiam extra Ecclesiam et missarum solemnias, si magnus adsit populi concursus, et locus aptus sit, ut ad multorum notitiam perveniat; et possunt etiam fieri diebus festivis dum

cantantur vesperae; alia ad rem ad n. 21. - 22. Denuntiationes matrimoniales possunt fieri eo tempore quo nuptiae prohibentur. - 23. Vicarius generalis non potest impedire, ne parochus faciat denuntiationes absque sua licentia. - 24. A quonam parochus sint faciendae denuntiationes, et quid amplius in hac re notandum, vide ad num. 28. - 29. Regulares non possunt publicare denuntiationes in missarum solemnias. - 30. Quando denuntiationes remitti possint, et quibus haec competat facultas; insuper de iustis causis ad hoc ad n. 64. - 65. De obligatione revelandi impedimenta quae intercedere possunt in hoc vel illo matrimonio contrahendo ad num. 68. - 69. Alia ad rem ad num. 72. - 73. Subnectuntur additiones ex aliena manu ad num. 90.

Denuntiationes matrimoniales sunt proclamationes, seu notificationes publicae de matrimonio duorum inter se contrahendo, in Ecclesia coram populo congregato faciendae, ad hoc, ut, si quis aliquod dirimens aut impediens impedimentum inter contrahere volentes sciat, possit adhuc in tempore manifestare. *Est in*

re communis; arg. cap. *Cum inhibitio* 3 de clandestina Desponsat., et Conc. Trident. sess. 24, de Reform. matrim., cap. 1. Si matrimonium contrahatur sine legitima dispensatione, absque praevis denuntiationibus, parochus, et contrahentes, sicuti et testes dolose assistentes, peccant mortaliter; arg. c. *Cum in-*

hibitio 3 de clandestin. Desponsat., § 1, ibi: Statuimus ut, cum matrimonia fuerint contrahenda, in Ecclesiis per Ecclesiae Presbyteros publice proponantur competenti termino praefinito, ut citra illum, qui voluerit vel valuerit, legitimum impedimentum apponat. Et Concil. Trident. sess. 24, de Reform. matrim., cap. 1, ibi: Sacri Lateranensis Concilii sub Innocentio III celebrati vestigiis inhaerendo, praecipit ut in posterum, antequam matrimonium contrahatur, ter a proprio contrahentium parochis, tribus continuis diebus festivis inter missarum solemnias publice denuntietur, inter quos matrimonium sit contrahendum; quibus denuntiationibus factis, si nullum legitimum opponatur impedimentum, ad celebrationem matrimonii in facie Ecclesiae procedatur. Quae leges, ut vides, graviter obligant, et consequenter a contemnentibus ipsas graviter peccatur, ut cum communi docent Sanchez lib. 3, disp. 5, n. 6; Navarrus in Manual., cap. 16, n. 36; Layman lib. 5, tract. 10, part. 2, cap. 4, n. 9; Pignatell. tom. 4, consult. 147; Monacelli to. 3, tit. 2, form. 5, n. 2 et sequent.; Reiffenstuel lib. 4 Decret., tit. 3, n. 4, et cum plurimis aliis a se citatis; Barbosa de offic. Episcop. part. 2, alleg. 32, n. 2; Card. de Luca de Matrimon., disc. 3, n. 7.

- 3 Hinc graves poenae infliguntur omittentibus culpabiliter tales denuntiationes, ut patet in dict. cap. *Cum inhibitio*, § *Si quis*, et § *Sane*; et in Conc. Trident. dict. sess. 24, de Reform. matrim., cap. 1. Poenae autem tam graves non possunt infligi ob solum peccatum veniale, cum poena debeat correspondere delicto; arg. cap. *Felices 5 de Poenis* in 6, § *Illud*, ibi: *Iudex in talem, poenam metiatur ex culpa, ut secundum quod excessus exegerit, vindicta procedat.* Poenae igitur determinatae contra contrahentes
- 4 sine denuntiationibus, sunt istae. Prima, quod si sine denuntiationibus cum impedimento dirimente contrahunt, proles procreatae sint illegitimae, etiamsi dicant se impedimentum ignorasse, cit. cap. *Cum inhibitio*, § *Si quis*, ibi: *Si quis vero huiusmodi clandestina, vel interdicta coniugia inire praesumpserit in gradu prohibito, etiam ignoranter, soboles de tali coniunctione suscepta prorsus illegitima censeatur, de parentum ignorantia nullum habitura subsidium.* Secunda poena est, quod eis sit adempta spes impetrandae dispensationis super tali impedimento. Concil. Trid. sess. 24, de Reform. Matrimon., cap. 5, ibi: *Quod si ignoranter id fecerit, siquidem solemnitates requisitas in contrahendo matrimonio neglexerit, eisdem subiaciatur poenis (scilicet separetur, et spe dispensationis consequendae careat) non enim dignus est qui Ecclesiae benignitatem facile experiat, cuius salubria praecepta temere contemp-*
- 6 *psit.* Tertia poena est, quod praesumentibus contrahere matrimonium, omissis etiam in gra-

du permissio denuntiationibus, condigna poenitentia iniungatur; cit. cap. *Cum inhibitio 5*, § *Sane*, ibi: *Sed his, qui taliter praesumpserit etiam in gradu concesso copulari, condigna poenitentia iniungatur.* Quae poenitentia cum ibi non sit praescripta, debet arbitrio iudicis irrogari; arg. cap. *De causis* de Officio deleg. Sacra Congreg. Concil. teste Sellio in Select. canon., cap. 21, num. 10; Pignatell. tom. 4, consult. 147, n. 17, censuit debere his taliter contrahentibus imponi poenam interdicti ab ingressu Ecclesiae, et nullo modo ab illo, nisi publica poenitentia peracta, esse absolvendos.

Poena determinata in iure contra parochos praesumentes interesse matrimoniis, omissis denuntiationibus, vel contemnentes prohibere similia clandestina matrimonia, est suspensio ab officio per triennium; et etiam gravior poena arbitrio iudicis inferenda, si culpa qualitas exegerit; cit. cap. *Cum inhibitio*, § *Sane*, ibi: *Sane si parochialis sacerdos tales coniunctiones prohibere contempserit, aut quilibet etiam regularis, qui eis praesumpserit interesse, per triennium ab officio suspendatur, gravius puniendus, si culpa qualitas exegerit;* concordat Concil. Tridentin. cit. sess. 24, de Reformat. Matrimon., cap. 1. Haec autem poena suspensionis non est latae, sed ferendae sententiae: ut clare indicat verbum illud in textu: *Suspendatur.* Sic communis. Contra testes dolose talibus clandestinis matrimoniis praesentiam praestantes, licet nulla determinata poena sit a iure imposita, possunt tamen ab Ordinariis poena arbitraria puniri, ut cum multis a se citatis tenet Pignatell. tom. 4, consult. 147, num. 18; Monacell. tom. 3, tit. 2, form. 5, num. 4, et sic censuit Sacra Congr. die 10 Febr. 1629 in qua propositis sequentibus dubiis:

1. *An Episcopus possit punire contrahentes matrimonium contra eius prohibitionem contractum.*

2. *An eos qui contrahunt coram parochis ex causa iusta dissentiente?*

3. *An eos, qui contrahunt, omissis denuntiationibus?*

4. *An possit punire testes intervenientes in praedictis casibus?*

5. *An possit in eisdem casibus punire poenis pecuniariis, locis tamen piis applicandis; Sac. Congr., etc.*

Ad 1, 2 et 3 respondit, Episcopum posse.

Ad 4 posse, quatenus testes sint in dolo.

Ad 5 pariter respondit posse.

Et eadem Sacra Congr. Concilii in Boven. 28 Ianuarii 1690, respondit quod Episcopus contra eos, qui parochum dolose compulsam adesse curarent, et matrimonium sine denuntiationibus contrahere praesumerent, potuisset in synodo, in subsidium poenae pecuniariae (si ista esset inexigibilis), imponere etiam poenam excommunicationis, iuxta quintum decre-

tum Concilii provincialis Mediolan. quod admittit Card. de Luca de Matrim., disc. 2, n. 7, vers. *Opponebatur*; Pignatell. tom. 4, cit. consult. 147, num. 17; Monacell. to. 3, tit. 2, formul. 5, n. 4.

2 Denuntiationes debent fieri tribus diebus festivis continuis inter missarum solemnia, textu expresso in Conc. Trident. loc. cit., ibi: *Antequam matrimonium contrahatur, ter a proprio contrahentium parrocho tribus continuis diebus festivis, inter missarum solemnia publice denuntietur, inter quos matrimonium sit contrahendum*. Praefati tres dies festivi pro denuntiationibus matrimonialibus non debent sibi immediate succedere, uti succedunt festa paschalia, pentecostalia et natalitia, sed inter unam et alteram denuntiationem unus saltem, vel duo dies interponi debent, ut populus sufficiens habeat apponendi, aut impedimenta detegendi tempus, qui est finis legis et sic fuit statutum in Conc. Coloniensi III, tit. Censur., c. 32, ibi: *Tribus diebus festis a se invicem distantibus*; et similiter in Moguntino IV, cap. 38, et ita tenent Vincentius de Iustis c. 19 de Matrim. clandestino, n. 197; Reginald. l. 31, n. 225; Coninch. disp. 28, n. 47; Aloys. Riccius in Praxi rerum fori Eccles., resol. 222, n. 4, et cum aliis Barbosa de offic. et potest. Episc., alleg. 32, n. 12, et supra Tridentin. sess. 24, de Reform. matrim., cap. 1, n. 19. Parochus non peccat mortaliter, si uno vel altero die festo omittat denuntiationes, dummodo inter unam et alteram multos dies festos non interponat; nam si multos dies festos interponeat, peccaret mortaliter, quia faceret contra prohibitionem Ecclesiae in re gravi et ob magnum temporis intervallum, seu moram fieri posset, ut parochiani tardiores evaderent ad deferenda impedimenta et interim obliviscerentur praecedentium denuntiationem; Reginald. lib. 31, n. 226; Sanchez disp. 6, cap. 8; Coninch. disp. 27, dub. 5, n. 46, et cum variis Barb. de offic. et potest. Episc., d. alleg. 32, n. 12.

5 Qui intra duos menses post denuntiationes factas matrimonium non contraxit, non potest illud inire, nisi aliae denuntiationes, vel saltem una, aut duae arbitrio Episcopi repetantur, et sic decisum fuisse a Sacra Congregatione referunt Bellarm. et Farinac. ad cap. 1, sess. 24 Conc. Trid., de Reform. matrim., teste Panimol. part. 3, dec. 173, annot. 1, num. 28, quamvis alii dicant decisum fuisse pro termino quatuor mensium. Et de facto in Rituali Romano praescribitur terminus duorum mensium, ita ut, nisi infra dictum tempus matrimonium celebratum fuerit, sint denuntiationes repetendae, cui tutius est inhaerere, ut recte dicit Corrad. in Praxi dispens. apostol., lib. 7, cap. 7,

num. 22. Denuntiationes, quando omittuntur, 16 debent infra octo dies fieri a die contracti matrimonii et interim non debet matrimonium consummari; sic decisum fuisse a Sacr. Cong. referunt Barbosa loc. cit., n. 55, et de Iustis loc. cit., n. 199; Chamerata et alii.

Denuntiationes non possunt fieri diebus fe- 17 ryalibus, etiam cum dispensatione Episcopi; sic decisum fuisse a Sacra Congreg. refert Praxis Neapolit. cap. 26, n. 10, quam refert Riccius in Praxi fori Ecclesiastici, resol. 224, n. 3, in nova impress.; et Barbosa loc. cit., num. 14. Episcopus enim non potest dispensare super conciliari dispositione, cum inferior non possit se ingerere in lege superioris; c. *Cum inferior* de Maiorit. et obedien. Possunt tamen fieri in 18 die profesto; et quando ingens populi multitudo ad Ecclesiam accedit, ut contingere solet in concionibus, processionibus, litanis, cum Concilii fini hoc modo satisfiat ratione magni populi concursus; qui autem satisfacit fini et intentioni legis, satisfacit legi ipsi; arg. can. *Humanae aures* 11, caus. 24, quaest. 5, ibi: *Non debet aliquis verba considerare, sed voluntatem et intentionem, quia non debet intentio verbis deservire, sed verba intentioni*, et l. *Scire* 16 ff. de Legib., ibi: *Scire leges, non hoc est, verba earum tenere, sed vim et potestatem*. Sic Sanchez lib. 3, disp. 7, num. 9; Reginald. lib. 31, n. 227; Guttier. de Matrim., cap. 56, n. 8; Layman l. 3, tr. 10, cap. 4, n. 9, et alii passim cum Barbosa l. c., n. 15. Imo denuntiationes valide fieri possunt etiam 19 extra Ecclesiam et missarum solemnia, si magnus adsit populi concursus et locus aptus sit, ut ad multorum notitiam perveniat; sic doctores mox citati propter eandem rationem.

Denuntiationes matrimoniales ex iusta causa 20 possunt etiam fieri diebus festivis dum cantantur Vesperae; Sacr. Congr. Conc. in Avenion. 25 Octobris 1586, lib. 4 Decreti, fol. 188. Denuntiationes matrimoniales an fieri debeant 21 in missa parochiali vel conventuali, in illa Ecclesia, quae est simul parochialis et collegiata relinquatur parochi arbitrio, quando pro utraque est populi concursus; S. C. Conc. in Novarien. 1 Iulii 1724. Denuntiationes matrimoniales pos- 22 sunt fieri eo tempore, quo nuptiae prohibentur: Sacra Congreg. Episcop. 18 Decembris 1589.

Vicarius generalis non potest impedire, ne 23 parochus faciat matrimonii denuntiationes absque sua licentia; Sacra Congregatio Concilii 27 Maii 1627.

Denuntiationes faciendae sunt a proprio con- 24 trahentium parrocho, vel ab alio substituto ab ipso parrocho, textu expresso in Conc. Trident. loc. cit., ibi: *A proprio contrahentium parrocho*, et sic communis doctorum ¹.

¹ Recte prorsus hic docet auctor, denuntiationes, quae matrimonium praecedere debent, faciendas esse a

proprio contrahentium parrocho, iuxta Concilii Tridentini doctrinam, vel ab alio substituto ab eodem paro-

- 25 Si sponsi sint ex diversis parochiis, debent fieri deuuntiationes in utraque parochia. Sic decisum fuisse a Sacr. Congreg. Conc. refert Sanchez lib. 3, disp. 6, n. 4, et Bosco, p. 5, disp. 21, sect. 10, ex Farinac. his verbis: *Quanto matrimonium contrahitur inter duos de diversis parochiis, debent in ambobus fieri denuntiationes*. Et sic etiam statuitur in Rituali Romano de Sacramento Matrimonii, ibi: *Si vero vir et mulier parochiae sint diversae, in utra-*
- 26 *que parochia fiant denuntiationes*. Si contrahentes plura habuerint domicilia, seu plures parochias debent fieri denuntiationes in Parochia, in qua actu habitant cum vero animo ibi permanendi, ut salvetur dispositio Conc. Trident. quod denuntiationes fiant *a proprio contrahentium parrocho*, qualis est parochus, in cuius parochia contrahentes habitant tempore, quo matrimonium intendunt contrahere, ut teste Bosco, p. 5, disp. 11, sect. 10, n. 400, declaravit Sacr. Congr. his verbis: *Proprius parochus est in cuius parochiis contrahentes habitant tempore, quo matrimonium contrahitur*.
- 27 Ab aliis autem parochiis, in quibus habitarent in aetate capaci contrahendi matrimonium, vel canonica impedita ad ipsum, debent referre suum proprium statum liberum legalitate illius parochiae et dioecesis Ordinarii munitum, et exaratum ad normam instructionis a Suprema et Universali Inquisitione editae 21 Aug. 1670, et a Clemente X confirmatae in sua Constit. incip. *Cum alias*, seu etiam ad normam litterae encyclicae a Sacra Congregatione S. Officii directae omnibus Ordinariis sub die 1 Oct. 1699.
- 28 Denuntiationes matrimonii contrahendi inter externos non sunt faciendae a parrocho sine licentia Ordinarii. Sacr. Congr. Episc. et Regul. 20 Decembris 1692, et Sacr. Congr. S. Officii, in dicta instructione sub n. 7.
- 29 Denuntiationes in missarum solemnibus publicare non possunt Regulares. Sic decisum fuisse a Sacra Congregatione Concilii referunt Lezana in Summ. quaest. regul., cap. 12, n. 41, vers. *Ad 6*, et Barbosa in Summ. apostolicar. dec., verb. *Denuntiationes matrimoniales*, n. 5.
- 30 Ex iusta causa potest Ordinarius remittere denuntiationes matrimoniales; Conc. Trident. cit. sess. 24, de Reform. matrim., c. 1, ibi: *Nisi Ordinarius ipse iudicaverit ut praedictae denuntiationes remittantur, quod illius prudentiae et iudicio S. Synodus reliquit*. Tales denuntiationes potest remittere etiam vicarius generalis absque ulla speciali commissione aut mandato; vicarius enim generalis est vere Ordinarius habetque veram iurisdictionem ordinariam, et quidem eandem cum Episcopo; arg. c. *Romana*, § 1, de Appell. in 6, iuncta Gloss.

ibid., verb. *Generaliter*, et alia Glossa in cap. *Licet* 2, verb. *Officiale*, de officio Vicarii in 6, et ideo a vicario generali non datur appellatio ad Episcopum, textu expresso in c. *Non putamus* 2 de Consuetudine in 6, ibi: *Non putamus illam consuetudinem, quantocunque tempore de facto servatam consonam rationi, quod ab officiali Episcopi ad eundem Episcopum valeat appellari; ne ab eodem ad seipsum (cum sit idem auditorium utriusque) appellatio interposita videatur*. Et sic fere communiter tenent doctores cum Barbosa loc. cit., n. 29; De Iustis loc. cit., n. 292; Sanchez loc. cit., n. 10, plurimos alios citantibus. Sic etiam dispensare possunt in denuntiationibus matrimonialibus omnes alii praelati ecclesiastici, seu abbates qui iurisdictionem quasi episcopalem in aliquo territorio obtinent sine ulla subiectione ad aliquem dioecesanum: isti enim sunt vere Ordinarii; 1. *More maiorum* ff. de Iurisd. omn. iud., c. *Ordinarii* 3 de offic. Ordinar. in 6, iuncta Glossa ibidem, verb. *Locorum*. Omnis autem Ordinarius habet talem potestatem, quia cum Tridentinum dict. sess. 24, de Reform. matrim., c. 1, indistincte loquatur de Ordinario, de eo indistincte venit intelligendum; arg. cap. *Quia circa* 22 de Privileg. Sic Sanch. lib. 3, disp. 7, n. 4; Navarrus lib. 4 Consil., de clandest. in dispen., consil. 2; Reiffenstuel l. 4 Decret., tit. 5, n. 34; De Iustis loc. cit., n. 207 et seq., cum plurimis aliis; Barbosa loc. cit., n. 30 et seq. Et quamvis Rebellius, Armend., Garcias, Hurtado, et alii referant declaratum fuisse contrarium a Sacra Congregatione, tamen ab ipsa declaratione recessum fuisse patet ex alia resolutione Sacrae Congr. Concilii a Sanctissimo approbata et emanata ut sequitur. In una nullius, seu Baren., die 23 Martii 1624. *Sacra Congreg. censuit referendum S. D. N. qui Sanctissimus, eiusdem Sacrae Congregationis audita sententia, declaravit praefatos inferiores nullius dioecesis proprium territorium et iurisdictionem quasi episcopalem habentes, utique posse legitimis ex causis denuntiationes matrimoniales remittere*. Sic refert Panimoll. part. 3, dec. 183, adnotat. 1, n. 3. Imo contrariam declarationem non fuisse usu receptam, utpote quia ubique praelati habentes iura episcopalia utantur facultate remittendi denuntiationes ex rationabili causa, subdit Bossius de Matrimon., cap. 7, § 16, n. 42, vers. *Sed illa declaratio*, et ipse Panimoll. loc. cit., num. 5.

Episcopus, et quilibet alius Ordinarius, in cuius dioecesi celebrandum est matrimonium, potest cum utroque sponso dispensare, licet unus sit alterius dioecesis, dummodo saltem

cho; ubi advertendum est substitutum a parrocho ad denuntiationes faciendas, sacerdotem esse debere, neque sufficere parochum quidem substitutum, sed diaconum:

id siquidem contrarium foret determinationi Concilii Tridentini (NOTA ROM. THEOL.).

Ordinarius alterius contrahentis testetur in sua dioecesi nullum subesse impedimentum; remissio enim Ordinarii, in cuius dioecesi matrimonium est contrahendum, nunquam sufficit, nisi Ordinarius alterius contrahentis, vel ipse etiam remittat, vel saltem testetur, in sua dioecesi nullum subesse impedimentum, ut censuit Sacra Congregatio Concil. in una Vicen. prout etiam statutum fuit in Concilio Mecliniensi Romae approbato de anno 1570, in tit. de Sponsal., cap. 3 et seq., de quo Boss. de Matrim. cap. 7, § 18 et 19. Sic refert et tenet Panim. loc. cit., n. 2. Archiepiscopus non potest remittere denuntiationes matrimoniales in dioecibus suorum suffraganeorum, nisi quando coram eo pendet lis in gradu appellationis super facto matrimonio, vel ex gravamine non remittendi ex causa denuntiationes, et in executione suae sententiae: ipse enim Archiepiscopus non est ordinarius in dioecibus suorum suffraganeorum, nisi in causis sibi devolutis per appellationem, et in casibus expressis in cap. *Pastoralis* de offic. Ordinar., vel dum actu dioeceses visitet suffraganeorum, eiusque subditorum; Segura in Director. Iud. 2, p. 2, cap. 15, n. 50; Bossius de Matrimon. cap. 4, § 19, n. 51, et cap. 7, § 19 per tot.; Spin. de Testam. gloss. 15, n. 38 et 39; Panimoll. l. c., n. 18 et 19; Barb. l. c., n. 125; Sanch., Pontius, et alii passim. Episcopus, seu alius Ordinarius potest alteri delegare facultatem dispensandi in denuntiationibus; potest enim hoc facere omnis habens ordinariam iurisdictionem; eo vel maxime, quod, quando fuit Ordinariis concessa potestas dispensandi in denuntiationibus, non fuit electa industria personae, quando delegatio fit personae incognitae et indeterminatae, ut, quando fit praelatis praesentibus et futuris, sicuti accidit in facultate concessa Ordinariis ad dispensandum in denuntiationibus; sic Sanchez lib. 3, disp. 7, n. 10; Reginald. lib. 31, n. 235; Coninch. disp. 27, n. 35, conclus. 3, et cum plurimis aliis, Barbosa loc. cit., n. 36. Vicarius generalis, quamvis non possit facultatem dispensandi in denuntiationibus delegare generaliter, ex quo non possit constituere alium vicarium generalem, cap. *Clericos* de offic. Vicarii; potest tamen unam vel alteram causam delegare; Barbosa loc. cit., n. 37; Bonacina de Matrimon., qu. 2, punct. 6, num. 7, cum Sanchez, Guttier., Reginald., et aliis.

Ad hoc, ut Episcopus et quilibet alius Ordinarius licite dispense in denuntiationibus, requiritur iusta et rationabilis causa; sine enim iusta et rationabili causa dispensatio non est dispensatio, sed dissipatio, ut recte dicit S. Bernardus lib. 3 de Consid., paulo ante finem, allegans verba divi Pauli IV ad Corinth., cap. 1: *Quaeritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur. Ubi necessitas urget, excusabilis dispensatio; ubi utilitas provocat, dispensatio*

laudabilis est: utilitas, dico, communis, non propria; nam cum nihil horum est, non plane fidelis dispensatio, sed crudelis dissipatio est. Unde Ordinarius, remittendo dictas denuntiationes sine iusta et rationabili causa, peccaret mortaliter, quia ageret contra legem in materia gravi; cum enim Concilium cit. sess. 24, de Reform. matrim., cap. 1, hoc negotium relinquat prudentiae et iudicio Ordinarii, ita ut, si expedire iudicaverit, dispense, intelligi debet ut eiusmodi arbitrium sit prudentiale et regulatum; Sanchez lib. 3, disp. 8, n. 1; Trullenc. tom. 3, lib. 7, cap. 6, dub. 9, num. 5; De Iustis lib. 2, cap. 19, de Matrimon. clandest., n. 132; Reiffenstuel lib. 4 Decr., tit. 3, n. 28, et cum aliis Barbosa super Trident., sess. 24, cap. 1, de Reform. Matrimon., num. 60. Non tamen necesse est ut Ordinarius huiusmodi causas cognoscat iudicialiter, sed sufficit ut ex informationibus extraiudicialiter habitis sibi videatur iustam dispensandi causam adesse, ut bene advertunt Sperell. dec. 109, n. 50; Sanchez loc. cit., n. 4; Barbosa loc. cit., n. 61; De Iustis loc. cit., n. 135; Reginald. l. 31, cap. 32, n. 234; Riccius, Bonacina, et alii. Episcopus seu Ordinarius non solum potest tunc dispensationem concedere, dum est in sua dioecesi, sed etiam dum est extra illam, quia huiusmodi dispensatio non est actus iurisdictionis contentiosae, sed voluntariae; Sanchez lib. 3, disp. 8, n. 6, vers. *Secundo inferitur*; De Iustis loc. cit., n. 139; Pyrr. Corrad. Praxis dispensat. apostolicar., lib. 7, cap. 7, n. 27, et alii passim. Episcopus seu Ordinarius non potest, ratione huiusmodi denuntiationum, remissionis ac dispensationis, praecise imponere aliquam pecuniariam mulctam; Sanchez lib. 3, disp. 10, num. 9; Filliuc. tract. 10, part. 1, cap. 5, n. 180; Aversa qu. 7, sect. 2, vers. *Dumque praelatus*; Boss. cap. 7, num. 105; De Iustis loc. cit., n. 200, et alii. Et ratio est quia Concilium Tridentinum concedit quidem dispensandi facultatem, non tamen concedit ut possit Ordinarius obligationem legis in aliam materiam commutare. Imo, sess. 25, cap. 18, praecipit dispensationes gratis fieri debere. Excipe tamen nisi aliquod delictum praerberet iustam causam dispensandi, v. gr. ob concubinatum vel deflorationem virginis, quia tunc poterit, non ratione dispensationis, sed in poenam delicti, aliquam mulctam iniungere; Sanch. et De Iustis loc. cit., et alii.

Iustae causae principales dispensandi in huiusmodi denuntiationibus enumerantur. *Prima* est periculum animae, ut si duo concubinari velint matrimonium contrahere, ut in bono statu constituentur, et periculum sit, ne interim, dum fiunt denuntiationes, carnaliter commisceantur; Sanchez loc. cit., n. 17; Bossius loc. cit., n. 93; Filliuc. loc. cit., num. 178; De Iustis loc. cit., num. 173. *Secunda* est, si 45

- quis in mortis periculo constitutus velit concubinam ducere, sive ut securior suus transitus reddatur, sive ut proles ex ea suscepta legitima evadat; Sanchez loc. cit., n. 10, cum
- 46 communi. *Tertia* est, dum repentinus casus offert rationem statim contrahendi matrimonium, ut si qui in concubinato deprehensi, essent plectendi a iudice, et ideo ad effectum, ut iudici dicere possint se esse coniuges, et se eximere a poenis, poterit super denuntiationibus dispensari; Sanchez loc. cit., n. 16; Boss.
- 47 n. 92; Filliuc. n. 178. *Quarta* est, si quis esset statim longe abiturus, et ad reparandum honorem feminae, vel ad prolem legitimandam vellet ex improviso ante discessum contrahere; Bossius loc. cit., n. 92; De Iustis loc. cit.,
- 48 n. 172. *Quinta* est, si aliqui in concubinato permanentes, existimantur tanquam vir et uxor, quia verecundia, quam haberent in publicando huiusmodi matrimonio, sufficit pro causa dispensationis in ipsis denuntiationibus; Sanchez loc. cit., n. 5; Silvester verb. *Matrimonium*, 6,
- 49 qu. 7, dist. 2. *Sexta* est, quando probabiliter timetur matrimonium iniuste esse impediendum, aut per maleficia, aut per parentum vel aliorum fraudes; Francis., Molin., de Ritu nuptiar. lib. 1, diffic. 11, n. 51; Marcell., Vulpe in Praxi iudic. fori eccles., cap. 15, num. 20; Barbosa de offic. Episcop., d. alleg. 32, n. 41.
- 50 *Septima* est, quando inter contrahere volentes adest disparitatis conditionis, aetatis, divitiarum et qualitatis, quando scilicet nobilis cum ignobili, pauper cum divite, honestae vitae cum turpi et infami matrimonium contraheret; Sanchez lib. 3, disp. 9, n. 3; Navarr. in Manual., cap. 21, n. 70, vers. *Advertendum*; Zerola in Praxi episcopali, part. 1, verb. *Matrimonium*,
- 51 § 9, in fine; Barbosa loc. cit., n. 46. *Octava* est, quando magnates contracturi sunt matrimonium, quia, cum magna deliberatione solet tractari, eorumque impedimenta valde nota sunt, si quae adsint; Sanchez d. disp. 9, n. 6; De Iustis loc. cit., n. 162; Jacob de Grassis in Decis. aureis, part. 1, lib. 2, cap. 86; Barbosa loc. cit., n. 45.
- 52 *Nona* est, quando tempus, quo nuptiae prohibentur, instat, ita ut nequeant omnes denuntiationes praemitti. Zerola in Praxi episcop., part. 1, verb. *Matrimonium*, § 9, in med.; Reginald. lib. 31, n. 235, vers. *Quarta*; Genuens. in Praxi archiepiscop., cap. 20, num. 3; Barbosa loc. cit., num. 48.
- 53 *Decima* est, si virgo sit sub tutela iniqui tutoris, qui eam viro ignobili et disparis conditionis tradere intendit; Sanchez lib. 3, disp. 9, n. 13; Genuens. loc. cit., vers. *Quarta*; Boss. de Matrim. cap. 7, n. 81; De Iustis loc. cit.,
- 54 n. 160; Barbosa loc. cit., num. 42. *Undecima* est, si vir feminam defloravit, et damnum amissae virginittatis reparare intendit, et si matrimonium causa praemittendi denuntiationes differatur, periculum esset in mora; Sanchez loc.

cit., n. 15; Barbosa loc. cit., n. 91; De Iustis loc. cit., n. 182. *Duodecima* est, si periculum adsit, ut aliquis ex contrahere volentibus mutet voluntatem, et id tenderet in praeiudicium animae, ut quando meretrix in lupanar exposita velit matrimonium contrahere, ut sic a malo statu, in quo reperitur, desistat, et periculum adsit, ne ipsa, aut sponsus mutet voluntatem, si contractus matrimonii differatur, dum sint factae denuntiationes; De Iustis loc. cit., n. 172, cum Sanchez, Filliuc. et Aversa. *Tertia decima* est, dum aliquis ex publicis denuntiationibus, aut ex dilatione tot dierum timeret sibi aliquod grave damnum, molestiam, aut amissionem alicuius notabilis commodi sibi, vel suis coniunctis; Avers. qu. 7, sect. 2, vers. *Pluresque*; De Iustis loc. cit., n. 174. *Quarta decima* est, vitatio scandalorum ob aliquam factionem, quae cessaret statim secuto matrimonio; Sanchez loc. cit., n. 18; Stephanus a S. Gregorio lib. 3, cap. 97; De Iustis loc. cit., n. 176; Reiffenstuel loc. cit., n. 25. *Quinta decima* est, quando moraliter certum est nullum adesse impedimentum, aut aliud obstaculum, quia causa, ob quam fuerunt ordinatae denuntiationes, ea fuit, ut impedimenta detegantur; si ergo moraliter certum est nullum adesse impedimentum, poterit in denuntiationibus dispensari; Bosco loc. cit., n. 146; De Iustis loc. cit., n. 161; Reiffenstuel loc. cit., n. 27, et cum pluribus aliis a se citatis Sanchez lib. 3, disp. 9, n. 7.

Episcopus, seu alius Ordinarius, licet propter omnes supradictas causas, vel alias consimiles, possit in denuntiationibus matrimonialibus dispensare, non tamen tenetur dispensare semper propter omnes; quia non omne, quod potestati Iudicis committitur, id iuris necessitati subicitur; 1. *Quidquid* 4 ff. de Iudiciis; dispensatio enim etiam legitima et ex causa facta, adhuc vocatur gratia et misericordia; cap. *Licet canon* 14 de Elect. in 6, ibi: *Possit Ordinarius dispensationis gratiam facere*; c. *Didici* 15, caus. 1, quaest. 7, ibi: *Dispensationis enim gratia*; cap. *Pastoralis* 7 de Cleric. excomm. ministrant., ibi: *Nisi misericorditer cum eis fuerit dispensatum*; adeoque, si subinde ex sola gratia et misericordia fit, non semper necessario fit, sic Sanchez lib. 3, disp. 10, n. 3; Pontius lib. 5, cap. 31, n. 6; Guttierrez lib. 1, Can. qq., cap. 20, n. 33; Palao de Sponsalib., disp. 2, punct. 13, § 5, n. 1; Reiffenstuel loc. cit., n. 41, et fere communis aliorum contra plures a Sanchez relatos, volentes quod Episcopus seu alius Ordinarius semper teneatur dispensare, quoties intervenit aliqua iusta causa dispensandi.

Tenetur autem Ordinarius sub mortali dispensare in denuntiationibus, quoties dispensatio servit pro bono communi, et quoties conducit ad acquirendum notabile bonum privati, vel

ad avertendum periculum incurrendi notabile damnum in bonis animae, famae et corporis, aut fortunae; et ratio est quia praelatus ex officio tenetur providere, et bono communi, et particulari subditorum, illorumque periculis obviare; ergo quoties dispensatio facit pro notabili bono acquirendo, aut pro notabili malo avertendo, tenetur sub mortali Ordinarius illam concedere; Sanchez de Matrim., lib. 3, disp. 10, n. 6; Gutierrez de Matrim., cap. 57, n. 4 et 5; Barbosa de offic. Episcop., d. alleg. 31, n. 51, et super Trid. sess. 24, cap. 1, de Reform. matrim.; Boss. de Matrimoni, cap. 7, § 25, n. 103, et seq.; Bonacina de Matrim., qu. 1, punct. 6, n. 7; Zipaeus lib. 4, tit. de Matr. et sponsal., n. 11, vers. *Et existente causa*; Hurtad. de Matrim., disp. 5, diff. 20, n. 7, vers. *Nos ergo*; Filliuc. to. 1, tract. 10, cap. 5, n. 179; Panimoll. part. 3, dec. 173, annot. 1, n. 44; De Iustis loc. cit., n. 143; Reiffenst. loc. cit., n. 42, et alii plurimi. In praedictis casibus, in quibus tenetur Ordinarius dispensare, potest ab eo appellari de iniusta denegatione dispensationis, et quoad effectum devolutivum, et quoad effectum suspensivum, quia ille, cum quo est dispensandum, habet actionem ex praecepto legis, ut secum dispense; Sanchez lib. 3, disp. 10, a n. 12, et praesertim n. 20; Filliuc. loc. cit., n. 181; Gutierrez loc. cit., c. 57, n. 5; Pellicion. qu. 6, c. 1, pag. 1035, col. 2; De Iustis loc. cit., num. 147, et alii. In casibus vero, in quibus adest iusta causa dispensandi, et non stricta et rigorosa obligatio dispensandi, tunc si Ordinarius nolit dispensare, poterit ab iniusta denegatione appellari ad effectum solum devolutivum, non autem suspensivum. Sanchez dict. disp. 10, n. 19 et n. 21; Avers. qu. 7, sect. 2; Filliuc. loc. cit.; Stephanus a S. Gregorio loc. cit., n. 12; De Iustis loc. cit., n. 148, et eo casu superior tenebitur vel dispensare, vel coegere inferiorem, ut dispense; Sanchez et Filliuc. loc. cit.; Barbosa dict. alleg. 32, n. 52; Hostiens. in Summa lib. 5, tit. de Dispensat., n. 2; Sperell. dec. 111, n. 11; De Iustis loc. cit., n. 149.

In casibus, in quibus necessaria est dispensatio, vel pro legitimanda prole, ut si morti proximus velit cum concubina contrahere, vel ad evitandum periculum infamiae, aliaque gravia imminencia scandala et mala, et Ordinarius adiri non posset pro dispensatione, seu iniuste et indebite dispensationem denegasset, et periculum esset in mora, tunc parochus posset sine denunciationibus matrimonio assistere, non quidem dispensando, sed declarando eas non obligare in similibus urgentibus casibus, quia necessitas nullam legem agnoscit; c. *Consilium 2* de Observatione ieiuniorum, ibi: *Cum non subiaceat legi necessitas*; et l. unic. ff. de offic. Consul., l. *Aliquando* 5 ff. de Proconsul. Sic

Squillant. de Obligat. cleric., part. 2, n. 124; Sanchez disp. 10, n. 25 et 29; Layman lib. 5, tract. 10, part. 2, cap. 4, n. 11; Filliuc. loc. cit., n. 182; De Iustis loc. cit., n. 144; Tanner tom. 4, disp. 8, qu. 3, n. 132; Gobat tract. 10, num. 403 et seq.; Pontius lib. 5, cap. 32, n. 7; Barbosa d. alleg. 32, n. 53; Aversa qu. 7, sect. 2, vers. *Si tamen*; Reiffenstuel loc. cit., num. 39, et sic contractum fuisse validum quoddam matrimonium censuit Sac. Congr. Conc. in una Mediolanensi die 23 Febr. 1630, ut refert et tenet Pyrr. Corrad. in Praxi dispens. apostol., lib. 7, cap. 7, n. 26. Hinc patet denuntiationes non requiri ad validitatem matrimonii, cum per omissionem earum, etiam sine Ordinarii dispensatione, non reddatur nullum matrimonium, ut censuit Sac. Congr. Conc. in una Mediolanensi die 24 Septembris 1591, tenoris sequentis: *Sacra Congregatio Concilii censuit matrimonium contractum non praemissis denuntiationibus, nisi aliud obstat, irritum non esse*. Et in alia Iurisdiction. de mense Nov. 1587: *Censuit omissione denuntiationum, et contradictione parochi adhibiti, non effici nullum matrimonium*. Sic refert Panimoll. part. 3, dec. 173, adnotat. 1, n. 1, et tenent communis doctorum, et continua praxis.

Post factas denuntiationes, qui novit aliquod impedimentum inter volentes contrahere, etiam si occultum sit, et illud probare non possit, tenetur sub peccato mortali, vi talium denuntiationum manifestare, dummodo tamen absque suo gravi incommodo aut praeiudicio id facere possit. Et ratio est quia quivis tenetur avertere ruinam spiritualem, et grave peccatum alterius, atque irreverentiam sacramenti, si commode et absque suo praeiudicio potest; unde cum in casu nostro hoc possit, ex quo, revelando impedimentum, facit quod alii contrahendo graviter non peccent, et ne gravis irreverentia irrogetur sacramento, quod alias fieret, stat evidenter teneri sub gravi ad manifestandum; ita Gutierrez Can. lib. 1, c. 11, n. 12 et 29, et de Matrimoni, c. 59, n. 9; Sanchez lib. 3, disp. 13, n. 2; Coninch. disp. 27, dub. 7, n. 61; Reginald. lib. 31, n. 128; Reiffenstuel loc. cit., n. 49; Hurtad. de Matrim., disp. 5, diff. 21; Bonac. de Matrim., qu. 2, punct. 6, n. 20; Covarr. de Sponsal., part. 2, c. 6, § 10, n. 21; Navarr. in Manual., c. 21, num. 83; Barbosa d. alleg. 33, n. 25, et super Trid. sess. 24, de Reform. matrim., c. n. 34, et alii passim. Nec excusabitur ab obligatione denuntiandi, quamvis ex ipsa denuntiatione secuturum sit damnum tertio, et quamvis etiam ipse solus impedimentum sciverit, vel sub secreto acceperit, vel ab aliis dici audiverit, dummodo personae, a quibus dici audivit, sint fide dignae. Non tamen si accepisset a persona nil certum sciente, vel levi, vel si non meminit a quibus

- dici audierit; Sanchez lib. 3, disp. 13, n. 7; Pont. lib. 5, cap. 34, n. 1; Bonacina loc. cit.; Filliuc. to. 1, tract. 10, part. 1, cap. 5, n. 185; Boss. de Matrim., cap. 7, a n. 164; Aversa qu. 7, sect. 4; Barbosa loc. cit.; De Iustis
 68 loc. cit., n. 211 et 212. Cognoscens aliquod impedimentum, vel sub secreto, vel occultum, ita ut solus ipse noverit, et tale impedimentum oriatur ex infamia aut peccato, et contrahentes sint in bona fide, non tenetur detegere, sicut non tenetur impedimenta denuntiare cum gravi suo incommodo, vel aliorum scandalo; Barbosa d. alleg. 32, n. 26, et super Trident. loc. cit., n. 35; Chamerata dub. 27, vers. 9; Bonacina d. punct. 6, n. 20; Basil. Pont. de Impediment. matrim., c. 26, § 4, vers. *Denique*; Hurtad. disc. de Offic. 21, n. 75; F. Emmanuel in Summa, part. 1, cap. 217, n. 9; De Iustis loc. cit., n. 222, et alii. Et quod non teneatur impedimenta denuntiare cum gravi suo incommodo, vel aliorum scandalo, est communis cum Pontio l. 5, c. 34, num. 2, quia charitas non obligat magno cum damno proprio avertere alterius damnum, sive spirituale, sive aliud.
- 69 Denuntiationes matrimonii sine gravi causa non sunt omittendae; Benedict. XIV tom. 1, Constit. 35 incip. *Satis vobis*, § 5.
- 70 Nec super trina denuntiatione matrimonii est facile dispensandum; idem Constitut. 85 *Nimum*. Vid. Append. in fin. art. 7 huius rubricae. Dispensandi facultas adimitur Nuntio Apostolico in regno Poloniae commoranti. Idem
 71 ibid., § 16. Denuntiationum lex pro contrahendis matrimoniis in Servia, et finitimis regionibus est servanda. Idem Constitut. 89 *Inter omni-*
 72 *genas*.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

- 73 De origine denuntiationum matrimonii, vide, si lubet, Rousseaud de la Combe in sua Iurisprudencia canon., verb. *Ban de Mariage*, sect. 1, num. 1.
- 74 Mire inter se dissentiunt doctores de tempore, quod a factis denuntiationibus ad matrimonium elabi debet, ut eae repetantur. Alii tenent, tunc demum esse repetendas denuntiationes, quum annus elapsus est. Alii sufficere arbitrantur, si elapsi sint menses quatuor, ut
 75 denuntiationes repetantur. Alii, quos sequitur auctor, n. 15, duos menses satis esse volunt
 76 pro repetitione denuntiationum. Et hunc terminum statuit D. Carolus Borromaeus in Conc. Mediolanen. V, tit. 17.
- 78 Nata inde est haec varietas, quod in iure nihil de hoc tempore sancitum est. Ego cum Rousseaud de la Comb. in sua Iurisprudencia canonica, verb. *Ban de mariage*, sect. 3, n. 2, censeo, terminum hunc dependere debere a circumstantiis, tum a prudentia Episcopi. Quod

si aliqua suspicio sit de novo aliquo impedimento, repetendae sunt denuntiationes, quamvis nec duo menses sint elapsi.

Tametsi nonnulli cum auctore num. 18, et plur. sequent., sentiant, denuntiationes fieri posse diebus non festis, si magnus sit populi concursus, et quidem etiam extra ecclesiam, tum fieri posse in ecclesia diebus festis, dum celebrantur vesperae, Concilium tamen Trid., ut observat Rousseaud de la Combe in sua Iurisprud. canonica, verb. *Ban de Mariage*, sect. 3, n. 4, aperte contrarium est, eo ipso quod decrevit, ut fiant denuntiationes diebus festivis inter missarum solemnias.

Opinio auctoris n. 31, quod vicarius generalis, vi solius generalis commissionis vicariatus, possit dispensare super denuntiationibus, plures habet contradictores, quos citat Leuren. de Vicar., tract. 1, sect. 3, cap. 3, § 8, qu. 161. Sequitur autem mox laudatus doctor eandem auctoris opinionem, sed una monet, posse Episcopos eiusmodi facultatem dispensandi super denuntiationibus etc., sibi ipsis reservare etc. *Unde, inquit, an vicarius hic et nunc in dictis denuntiationibus remittendis dispensare valeat, colligendum ex mente Episcopi, et ex consuetudine huius, vel illius Ecclesiae; ita tamen, ut si in generali commissione vicariatus, aut extra id expressum non sit ab Episcopo, aut aliud habeat dicta consuetudo, id possit vicarius.*

Dum contrahentes sunt duarum dioecesium, necessario requiri, ut dispensatio super denuntiationibus concedatur ab utroque Episcopo, contra Barbosa, Sanchez, Bonacina, aliosque quos sequitur auctor n. 34, tenet Rousseaud de la Combe in sua Iurisprudencia canonica, verb. *Ban de Mariage*, sect. 4, dist. 3, n. 6.

De causis ex quibus concedi debet dicta dispensatio confert Rousseaud de la Combe in sua Iurisprudencia canonica, sect. 4, dist. 2, ubi improbat causam illam, quam affert auctor, n. 52, imminentis temporis, quo nuptiae celebrari nequeunt, et pro se allegat D. Carolum Borromaeum in Concilio Mediolanensi V.

Denuntiationes non esse necessarias, adeoque omitti posse, tenet Rousseaud de la Combe in sua Iurisprudencia canonica, verb. *Ban de Mariage*, sect. 4, dist. 1, si celebratio matrimonii demandata sit decreto alicuius supremi tribunalis.

ADDITIONES CASINENSES.

Quoad poenas, quas matrimonia, denuntiationibus posthabitis, sequuntur, tam respectu parochi, quam ipsorum contrahentium et testium, addimus cum Benedicto XIV quod « parochus matrimonio interesse praesumens, cui legitimae non praecesserint denuntiationes, suspensione ab officio, triennio duratura, aut etiam

graviori poena plecti iubetur in cap. *Cum inhibitio*, § final., de clandestin. Desponsat.; a qua quidem suspensione, cuius tempus est a iure determinatum, non posse eundem intra triennium ab Episcopo absolvi, docent Sanchez... Guttierrez... et Pontius ». De Synod. dioec., lib. 12, cap. 6, n. 2.

Insuper ait Sanchez: « Admitterem, posse iudicem suspendere eum parochum triennio suspensum ab officio, eo quod interfuit matrimonio clandestino ob solam denuntiationum omissionem, posse (inquam) *suspendere simul a beneficio*, quando culpa gravitas hoc postulare ». De Matrim. l. 3, disp. 51, n. 14.

Amplius, eodem Sanchezio docente « incurret parochus eam poenam, ut suspendendus sit triennio non tantum quando interfuerit matrimonio clandestino, vel impedire neglexerit, sed etiam idem dicendum est de aliis matrimoniis interdictis iure, vel a iudice. Nam § final. (cit. cap.) de clandest. Desponsat., sic dicitur: *Sane si parochialis sacerdos tales coniunctiones prohibere neglexerit*, ubi verbum illud *tales* refertur ad nuptias, de quibus § praecedenti egerat ille textus: egerat autem de clandestinis, vel interdictis coniugiis. Sic Maiolus... unde bene infert parochum coniungentem vagos, non servato quod praescribit Trident. sess. 24, de Matrim., c. 7, incurrere eam poenam, ut triennio suspendendus sit... Eadem ratione, si alter sit vagus, aut alienigena, licet non vagus, parochus assistens tali matrimonio, incurret eandem suspensionem, si absque Ordinarii licentia intersit ». Loc. cit., disp. 48, n. 5.

Quantum vero ad ipsos contrahentes, ac testes spectat « quia (illi) Ecclesiae mandatum in re sane gravi contemnunt, condignam poenitentiam iniungendam in cit. cap. *Cum inhibitio*, § final., statuitur. Testibus tamen, qui

eiusmodi matrimoniis assistunt, nulla poena, neque a Concilio Lateranensi, neque a Tridentino reperitur imposita: at nihilominus pleraeque dioecesanae synodi etiam in illos duxerunt animadvertendum poena excommunicationis latae sententiae. Quamvis porro Soto... absonum visum sit, a particulari synodo illam in praedictos testes irrogari poenam, a qua infligenda Concilia generalia abstinuerunt, ac proinde praefatas constitutiones irritas existimaverit; rectius tamen earundem validitatem propugnat, atque a Soti argumentis vindicat Sanchez... Etenim cum testes praefati assistantiam praestent matrimonio ab Ecclesia interdicto, graviter profecto in Ecclesiae leges delinquant: quapropter synodales Constitutiones eorum culpam debita coercentes poena, nihil agunt contra canones, sed canones ipsos tuentur ac foveant. » Sic idem Benedictus XIV de Synod. dioec., cit. lib. 12, cap. 6, n. 2.

Atque ad hanc doctrinam magis firmandam 94 non supervacaneum addere putamus, quod licet nec Archiepiscopi, etiam in provinciali Concilio, nec Episcopi pro suis dioecesibus, multoque minus alii inferiores praelati possint pro subditis quidpiam statuere contra ius commune canonicum, aut alias constitutiones apostolicas, ut unanimiter docent DD., quippe *Lex superioris per inferiorem tolli non potest*; sicut nec per Episcopos, etiam in Synodo dioecesana, aliquid statui potest, quod canonicis adversetur institutis; c. 9 de Maiorit., etc. « Hoc tamen non obstante, possunt leges superioris per inferiorem adjuvari per poenae adiectionem... Ratio est: quia nullo iure istud reperitur prohibitum, et longe aliud est, legem superioris tollere, aliud vero eam, ut melius servetur, per poenae adiectionem adjuvare ». Reiffenst. ad tit. 2 de Const., § 4, n. 75, 76.

ARTICULUS V. Quoad ea quae concernunt impedimenta mere impedientia, et septem prima dirimentia.

SUMMARY. I. Impedimenta matrimonii sunt duplicis generis, et quae? - 2. Datur in Ecclesia Dei potestas constituendi impedimenta matrimonii. - 3. Impedimenta mere impedientia, spectato iure antiquo, fuerunt sex, et quae? - 4. Ecclesiae vetitum quid sit? - 5. Tempus feriatum quid et quale sit? - 6. Catechismus quid? - 7. Crimen quid? - 8. Sponsalia quid sint, et quando impediunt? - 9. Votum quid, et quale sit? - 10. Ex assignatis sex impedimentis non vigent nunc nisi quatuor, et quae? - 11. Impedimenta dirimentia, quae de iure antiquo erant tantum duodecim, nunc iure Tridentini sunt quatuordecim, et assignantur. - 12. Error est quadruplex, scilicet personae, fortunae, conditionis et qualitatis, et assignatur quilibet. - 13. Error personae dirimit matrimonium, non solum iure positivo, sed etiam iure naturae. - 14. Error fortunae aut qualitatis non dirimit matrimonium, nisi certo limitaret consensum contrahentis. - 15. Condicio seu impedimentum conditionis quid sit? - 16. Error conditionis servilis dirimit matrimonium, quando liber credens contrahere cum libera, contrahit cum serva,

et econtra. - 17. Intellige de servis et ancillis proprie talibus, non autem de servis et ancillis *ascriptitiis et originariis*. - 18. Matrimonium contractum a persona libera cum servili prius cognita ut tali, est validum et licitum. - 19. Item validum est matrimonium contractum inter duas personas similes, etiam invitis dominis. - 20. Item validum est matrimonium contractum a persona serva cum alia pariter serva, quam tamen putabat liberam, et cui non nupsisset, si conditionem eius servilem cognovisset. - 21. Item validum est matrimonium contractum a persona libera cum alia libera, quam ex errore putabat servam. - 22. Item validum est matrimonium contractum a persona serva cum libera, quam ex errore putat servam. - 23. Votum quid, et quale sit? - 24. Omne et solum votum solemne per susceptionem sacri ordinis, et per professionem religiosam emissum dirimit matrimonium contrahendum. - 25. Votum solemne ordinis sacri est solum impedimentum dirimens respectu matrimonii contrahendi, attamen non dirimit iam contractum, quamvis nondum consummatum. - 26. Votum autem solemne professionis religiosae, non solum est impedimentum dirimens respectu matrimonii postea contrahendi, sed etiam dirimit iam contractum nondum consummatum. Subnectuntur hic additiones ex aliena manu, quae in aliis Ferrariensibus editionibus collocatae reperiuntur,

sub verb. *Coniuges*, in fine, ad n. 46. - 47. Cognatio est triplex, naturalis, spiritualis et legalis; et quae sit naturalis seu carnalis? - 48. Stipes quid sit? - 49. Linea consanguinitatis quid sit? - 50. Haec linea est duplex, recta et transversalis. - 51. Quae sit linea recta? - 52. Quae sit linea transversalis, tam aequalis quam inaequalis? Et quid sit gradus, ac quare sic dictus? - 53. Ad facilius dignoscendum, quot gradibus distent inter se consanguinei, dantur tres regulae, prima pro linea recta, secunda pro linea transversali aequali, et tertia pro linea transversali inaequali. - 54. Assignatur regula pro linea recta. - 55. Assignatur regula pro linea transversali aequali. - 56. Assignatur regula pro linea transversali inaequali. - 57. In linea transversali inaequali pro obtinenda in gradibus consanguinitatis dispensatione debent manifestari, nedum gradus remotior, sed etiam propinquior stipiti. - 58. Regulae traditae pro computatione graduum in linea transversali, tam aequali quam inaequali valent solum in iure canonico, non autem in iure civili. - 59. Assignatur ratio disparitatis. - 60. Ordo computationis graduum status a iure civili servandus est etiam in foro ecclesiastico, et e contra ordo computationis graduum status a iure canonico servandus est etiam in foro saeculari. - 61. Cognatio naturalis non dirimit matrimonium iure ecclesiastico, nisi infra quantum gradum, tam in linea recta quam in transversali, sive aequali, sive inaequali. - 62. Impedimentum consanguinitatis dirimit matrimonium quoad primum gradum in linea recta, non solum iure humano, sed etiam divino et naturali. - 63. Imo probabilissimum est, dictum impedimentum consanguinitatis in linea recta dirimere matrimonia iure naturae, non solum quoad primum gradum, sed etiam quoad reliquos usque in infinitum. - 64. Contraria tamen sententia docens dictum impedimentum in linea recta dirimere matrimonia de iure naturae solum quoad primum gradum, et non quoad alios, est vere probabilis. - 65. Impedimentum cognationis naturalis in linea transversali dirimit matrimonium iure naturae, ac divino quoad primum gradum. - 66. Affertur ratio. - 67. Impedimentum cognationis naturalis in linea transversali non dirimit matrimonium quoad secundum et ultiores gradus iure naturali et divino, sed solum iure ecclesiastico. - 68. Cognatio spiritualis quid sit, et quomodo habeatur, ad n. 69. - 70. Impedimentum cognationis spiritualis introductum est solum iure ecclesiastico. - 71. Cognatio spiritualis antiquo iure erat triplex, scilicet paternitas, compaternitas et confraternitas; et quid sit paternitas spiritualis? - 72. Compaternitas spiritualis quid sit? - 73. Confraternitas spiritualis quid sit? - 74. Iure vero Tridentini fuit omnino sublata dicta *confraternitas spiritualis*, et certo modo restricta *paternitas* et *compaternitas*. - 75. Cognatio spiritualis a quibus hodie contrahatur? - 76. Cognatio spiritualis non oritur ex baptismo et confirmatione nulliter collata. - 77. Cognatio spiritualis contrahitur ab accipiente puerum ab obstertrice. - 78. Cognatio spiritualis contrahitur etiam in baptismo domi secuto. - 79. Cognationis spiritualis in primo gradu dispensatio concedi non solet. - 80. Alia concernentia hanc cognationem spiritualem. *Remissive*. - 81. Cognatio legalis unde dicta? - 82. Cognatio legalis quid sit? - 83. Cognatio legalis est triplex, scilicet paternitas, fraternitas et affinitas legalis; et quid sit paternitas legalis? - 84. Haec cognatio semper durat et dirimit, etiamsi adoptio per emancipationem fuerit soluta. - 85. Fraternitas legalis quid sit? - 86. Haec cognatio non durat semper, sed expirat expirante adoptione. - 87. Affinitas legalis quid sit? Haec cognatio semper durat et dirimit etiam soluta adoptione. - 88. Assignatur ratio differentiae, cur cognatio legalis in linea recta descendendum, et affinitas durat semper, et non sic cognatio transversalis, seu fraternitas legalis. - 89. Cognatio legalis dirimens matrimonium oritur inter ipsos filios adoptivos, si plures ab eodem adoptantur. - 90. Cognatio legalis dirimens matrimonium non oritur inter adoptatum et filiam illegi-

timam adoptantis; nec inter filiam illegitimam adoptati et adoptantem, vel legitimos eius liberos. - 91. Cognatio legalis non oritur inter adoptantem et parentes adoptati. - 92. Neque cognatio legalis dirimens matrimonium oritur inter filios duorum fratrum adoptivorum. - 93. Neque oritur inter filios legitimos et naturales patris adoptantis, et filios adoptivorum. - 94. Adoptio quid sit, et quis adoptare et adoptari possit, et quomodo? - 95. Adoptio est duplex, una propria et perfecta, et alia impropria et imperfecta; et quae sit utraque? - 96. Assignantur differentiae vertentes inter adoptionem perfectam et imperfectam. - 97. Probabile est, quod cognatio legalis dirimens matrimonium, non solum oriatur ex adoptione perfecta, sed etiam ex imperfecta. - 98. Multi tamen sustinent contrarium. - 99. Crimen dirimens matrimonium est quadruplex; primum est solum homicidium; secundum est homicidium cum adulterio; tertium est adulterium solum cum promissione matrimonii de futuro; quartum est adulterium solum cum alio matrimonio contracto. - 100. Solum homicidium quando dirimat? - 101. Ad hoc, ut tale homicidium inducat impedimentum, requiruntur tres condiciones, et assignantur. - 102. Homicidium cum adulterio quando dirimat? - 103. Ad hoc, ut tale homicidium inducat impedimentum, requiruntur etiam tres condiciones, et assignantur. - 104. Adulterium solum cum promissione matrimonii de futuro quando dirimat? - 105. Ut tale adulterium causet impedimentum, requiruntur quatuor condiciones, et assignantur. - 106. Adulterium solum cum alio matrimonio contracto, quando dirimat? - 107. Ut tale adulterium causet impedimentum, requiruntur duae condiciones, et assignantur. - 108. Criminis impedimentum non est inductum iure naturae, vel divino. - 109. Hinc, si duo infideles pro tempore infidelitatis commisissent tale crimen, et postea conversi ad fidem inter se contraherent, valide contraherent. - 110. Non sic autem, si tale crimen fuisset commissum a duobus, quorum unus esset fidelis et alter infidelis. - 111. Cultus disparitas inter quos dirimat matrimonium? - 112. Hoc impedimentum non est inductum iure naturae aut divino, sed solum iure ecclesiastico. - 113. Si ex duobus coniugibus infidelibus unus convertatur ad fidem, et alter monitus et rogatus nolit converti, nec cohabitare sine iniuria Creatoris, tunc matrimonium, etiamsi fuerit consummatum, dissolvitur quoad vinculum. - 114. Non potest autem fidelis conversus solvere matrimonium quoad vinculum, quando infidelis vult cohabitare sine iniuria Creatoris, licet nolit converti. * Subnectuntur *Additiones Casinenses* ad maiorem rei explanationem * - 115. Nec etiam solvitur matrimonium quoad vinculum, si unus coniugum transeat ad infidelitatem, seu labatur in haeresim. - 116. Imo nedum non dirimuntur matrimonia propter haeresim, sed et valide contrahuntur cum haereticis, si ritu catholico contrahantur. - 117. Secundum multos matrimonia cum haereticis, nedum sunt valida, sed etiam licita in locis, ubi haeretici et catholici permixti vivunt. Sed tamen multa quoad hoc sunt advertenda. *Remissive*. - 118. Vis quantum ad praesens quid sit? - 119. Vis seu metus est duplex; scilicet gravis, seu cadens in constantem virum, et levis, seu cadens in virum inconstantem; et qualis sit uterque? - 120. Ad metum gravem quatuor condiciones requiruntur et assignantur. - 121. Metus alius est incussus a causa intrinseca, et alius a causa extrinseca libera; et qualis sit uterque? - 122. Insuper metus alius est iuste incussus, et alius iniuste; et qualis sit uterque? - 123. Matrimonium ex gravi metu iniuste incusso contractum est ipso iure nullum et invalidum. - 124. Metus gravis iniuste incussus dirimit matrimonium iure naturae. - 125. Metus levis, etiamsi sit iniuste incussus, non dirimit matrimonium. - 126. Metus gravis ab intrinseco proveniens non dirimit matrimonium. - 127. Nec etiam dirimit matrimonium metus gravis ab extrinseco proveniens, si sit iuste incussus. - 128. Alia ad rem. *Remissive*. - 129. Subnectuntur additiones ex aliena manu, ad n. 140.

Impedimenta matrimonii sunt duplicis generis, alia mere impediencia et alia dirimentia. *Impedimenta mere impediencia* sunt illa quae mere impediunt matrimonium contrahendum, sed non irritant iam contractum: unde quamvis matrimonium cum aliquo ex his impedimentis nequeat licite et absque peccato contrahi, potest tamen valide. *Impedimenta dirimentia* sunt illa, quae non solum impediunt, ne matrimonium contrahatur licite, sed etiam ne valide; unde matrimonium contractum cum aliquo ex his impedimentis est omnino nullum ac irritum. Datur in Ecclesia Dei potestas constituendi impedimenta, sive impediencia, sive etiam dirimentia matrimonii; *communis* inter catholicos, atque definitum contra modernos haereticos in Concilio Trident. sess. 24, can. 4, ibi: *Si quis dixerit, Ecclesiam non potuisse constituere impedimenta matrimonium dirimentia, vel in iis constituendis errasse, anathema sit*; et canon. 3, ibi: *Si quis dixerit, eos tantum consanguinitatis et affinitatis gradus, qui in Levitico exprimuntur, posse impedire matrimonium contrahendum, et dirimere contractum: nec posse Ecclesiam in nonnullis eorum dispensare aut constituere, ut plures impediunt et dirimant, anathema sit*; et colligitur ex cap. Tum 3 de Ordine cognationum, cap. *Ex litteris* 1 de Consanguinit. et affin., can. *Multorum* 10, caus. 35, qu. 6.

Impedimenta mere impediencia, spectato iure antiquo, sex fuerunt sequentibus versiculis communiter comprehensa:

Ecclesiae vetitum, nec non tempus feriatum,
Atque catechismus, crimen, sponsalia, votum
Impediunt fieri, permittunt iuncta teneri.

Ecclesiae vetitum est prohibitio Ecclesiae, quae fit a Papa, ab Episcopo, vel parochio ex iusta causa ad certum tempus, v. gr. ad evitandum scandalum et tumultum, aut cognoscendum impedimentum aliquod, de quo dubitatur inter copulandos; arg. c. 1, 2 et 3 de Matrimonio contracto contra interdictum Ecclesiae, et cap. final. de clandestin. Despons.

Tempus feriatum, quo prohibetur, non matrimonium, sed matrimonii solemnitas, scilicet benedictio nuptiarum solemnitas, sponsae in domum sponsi traductio, solemniora convivia et tripudia, etc. Tale tempus olim varium, et longius erat, ut patet ex c. 8, 10 et 11, caus. 33, qu. 4, et cap. *Capellanus* 14 de Feriis. Ast in praesentiarum est restrictum a Concilio Trid. sess. 21, cap. 10, de Reform. matrimonii, ab Adventu usque ad diem Epiphaniae, et a feria quarta Cinerum usque ad octavam Paschae inclusive, ibi: *Ab Adventu Domini nostri Iesu Christi usque ad diem Epiphaniae; et a feria quarta Cinerum usque ad octavam Paschae inclusive, antiquas sollemnium nuptiarum prohibitiones diligenter ab omnibus observari sancta*

synodus praecipit, in aliis vero temporibus sollemniter celebrari permittit.

Catechismus, per quem intelligitur cognatio 6 quaedam spiritualis imperfecta, quae olim contrahebatur ab eo, qui respondebat pro infante, quando supplebantur caeremoniae post baptismum collatum privatim in necessitate, quamvis talis respondens infantem iam antea privatim baptizatum de sacro fonte non levarit; argum. cap. *Contracto* 5 de Cognatione spirituali, et cap. *Per catechismum* 2, eodem in 6. Ast hodie non amplius viget hoc impedimentum; cum videatur sublatum a Tridentino sess. 24, de Reform. matrim., cap. 2, per illa verba: *Omnibus inter alias personas huius spiritualis cognationis impedimentis omnino sublatis*; prout contra paucos alios advertunt Pontius lib. 6, c. 11, n. 3; Sanchez lib. 7 de Matrimon., disp. 10, n. 10; Reiffenstuel lib. 4 Decret., tit. 11, n. 5, ipsisque testibus, declaravit Sacra Congregatio, et motus proprius S. Pii V, confirmatque ipsa praxis, et universalis Ecclesiae consuetudo, quae, ex cap. *Cum dilectus filius* 8 de Consuetudine, optima est legum interpres. Et sic tenent Ledesma, Reginald., Rebellus, Gutierrez, Bonacina, Mollesius cum Barbosa super d. cap. Concilii Tridentini, n. 41. Quamvis ipse Barbosa sibi contradicat, et teneat contrarium in Summa apostolicar. decis., verb. *Cognatio spiritualis*, n. 7, afferens decretum Sacrae Congregationis Concilii de anno 1592, 22 Decembris.

Crimen, per quod intelligebantur varia enormia delicta, quorum aliquod si quis committebat, nubere alteri licite amplius non poterat; arg. cap. *Qui presbyterum* 2 de Poenitentiis et remissionib., c. *Si quis* 1, et can. *Veniens* 2 de Eo qui cognovit consanguineam, etc., can. *Statutum* 33, caus. 17, qu. 2, can. *Admonere* 6, caus. 33, qu. 2, cum similibus, et Glossa in cit. c. *Qui presbyterum*, verb. *Absque spe coniugii*, ubi ipsa crimina comprehendit his versiculis:

Incestus, raptus sponsatae, mors mulieris,
Susceptio propriae prolis, mors presbyteralis,
Vel si poeniteat sollemniter, aut monialem
Accipiat: prohibent haec coniugium sociandum.

Sponsalia, quae sunt mutua promissio futurarum nuptiarum, l. 1 ff. de Sponsalibus, can. *Nostrates* 3, caus. 30, qu. 5, quando sunt contracta cum una persona, impediunt matrimonium cum alia, nisi prius sint rite dissoluta; arg. cap. *Ex litteris* 2, et cap. *Ad audientiam* 4 de Sponsalibus, et cap. 1 de Pactis, et similibus.

Votum, per quod in proposito intelligitur 9 votum simplex castitatis, seu votum simplex ingrediendae religionis, assumendi ordinem sacrum, non ineundi coniugium, quae vota impediunt matrimonium contrahendum, sed non dirimunt iam contractum, cap. *Consuluit* 4, et

cap. *Rursus* 6 Qui clerici, vel voventes matrimonium contrahere possunt; c. unic. de Voto in 6.

- 10 Ex assignatis autem sex impedimentis mere impediētib; cum duo iam non amplius vigeant, nempe impedimentum *catechismi*, iam per consuetudinem contrariam abrogatum, et impedimentum *criminis* iam per longaevam desuetudinem abrogatum, hinc quatuor tantum hodie vigent impedimenta mere impediētia apte in hoc versiculo comprehensa:

Sacratum tempus, vetitum, sponsalia, votum.

- 11 Impedimenta dirimentia, quamvis iure antiquo fuerint tantum duodecim, tamen hodierno iure sunt quatuordecim, cum ipsis duodecim impedimentis antiquis duo de novo sint adiecta a Concilio Tridentino, scilicet *absentia* parochi et duorum testium, ut habetur sess. 24, c. 1, de Reform. matrim., et *Raptus*, ut habetur ead. sess. 24, cap. 6, de Reform. matrim., quae omnia impedimenta comprehenduntur sequentibus versiculis, relatis tum a S. Thoma part. 3, qu. 50, Supplement., art. 1, tum a Scoto in 4, dist. 42, et ab aliis passim.

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas;
Si sis affinis, si forte coire nequibis,
Si parochi, aut duplicis desit praesentia testis;
Raptaque sit mulier, nec parti reddita tutae:
Haec faciēda vetant connubia, facta retractant.

- 12 Error est quadruplex, scilicet personae, fortunae, conditionis et qualitatis, textu expresso in can. *Quod autem*, caus. 29, quaest. 1, ibi: *Error personae est, quando hic putatur esse Virgilius, et ipse est Plato; error fortunae, quando hic putatur esse dives, qui est pauper vel e converso; error conditionis, quando putatur esse liber, qui servus est; error qualitatis, quando putatur bonus qui malus est.*
- 13 Error personae dirimit matrimonium, non solum iure positivo, ex cap. *Tua nos* 26 de Sponsalibus, et cit. can. *Quod autem*, caus. 29, q. 1, ibi: *Error personae consensum coniugii non admittit*; sed etiam ex iure naturae, adeoque nullum est, etiamsi ab infidelibus cum tali errore contrahatur; Et ratio est, quia errantis nullus est consensus; arg. l. 8 et 9 Cod. de Iur. et fact. ignorant. Ubi autem non adest consensus, non adest matrimonium; can. *Sufficiat* 2, caus. 27, qu. 2, cap. *Cum locum* 14 de Sponsalibus, cum nuptias non concubitus sed consensus faciat; l. *Nuptias* 20 ff. de Regul. iuris.
- 14 Error fortunae aut qualitatis non dirimit matrimonium, nisi certe limitaret consensum contrahentis. *Communis*, arg. can. *Cum in apostolica* 18 de Sponsalibus, et cit. can. *Quod autem*, caus. 29, qu. 1, ibi: *Error fortunae et qualitatis non excludit consensum... quae nubet pauperi putans illum esse divitem, non pot-*

est renuntiare priori conditioni, quamvis erraverit... Similiter qui ducit in uxorem meretricem, vel corruptam, quam putabat esse castam vel virginem, non potest eam dimittere, et aliam ducere. Dictum autem fuit notanter nisi certe limitaret consensum contrahentis, quia invalidum est matrimonium, si non intendat contrahere, nisi adsit talis qualitas, eo quod tunc non censeatur adesse consensus in personam, nisi sub conditione qualitatis subsistentis; et consequenter, ubi non subsistit haec, non subsistit ille; omnis enim contractus sub conditione honesta de praesenti initus, conditione non subsistente, nullus est; l. *Cum ad praesens* 37 ff. de Rebus credit., et l. *Cum in secundo*, princip., § de iniusto rupto etc.; S. Th. in 4, dist. 30, qu. 1, art. 2, ad 5; S. Bonaventura in 4, dist. 30, in Expositione litterae, n. 4, et teste Sanchez lib. 7, disp. 18, n. 21, omnes alii. De matr. sub conditione vide Addit. Cas. in fin. 4 artic.

Conditio quantum ad praesens, seu error conditionis est iudicium, quo liber iudicat personam, cum qua contrahit, esse liberam, cum non sit: conditio enim servilis est status personae, quae non est sui iuris, ut in re communiter sentiunt doctores. Hinc error conditionis servilis dirimit, et irritat matrimonium, quando liber credens contrahere cum libera, contrahit cum serva, et e contra, textu expresso in c. *Ad nostram* 4 de Coniugio servorum, ibi: *Mandamus quatenus si constiterit, quod miles ignoranter contraxerit cum ancilla, ita quod, postquam intellexit conditionem ipsius, nec facto, nec verbo consenserit in eamdem... contrahendi cum alia libera ipsi concedas auctoritate apostolica facultatem; et concordat can. Si quis ingenuus 4, caus. 29, quaest. 2, ibi: Si quis ingenuus homo uxorem ancillam alterius acceperit, et existimat, quod ingenua sit, si ipsa femina postea in servitute fuerit detecta, si voluerit, aliam accipiat; si autem ancillam eam scierat, legitimam eam habeat, similiter, et mulier ingenua de servo alterius facere debet.* Intellige tamen conclusionem de servis, et ancillis proprie talibus, non autem de servis et ancillis *adscriptitiis*, nec de *originariis*; matrimonia enim contracta cum istis a personis, liberis, etiamsi illarum conditionem ignoraverint, sunt valida; ut, nemine dissentiente, sentiunt omnes doctores, et docet praxis communis.

Matrimonium contractum a persona libera servili prius cognita ut tali, est validum et licitum. *Communis*, textu claro in cap. *Proposuit* 2, et c. *Ad nostram* 4 de Coniugio servorum; et can. *Si quis lib.* 2, can. *Si quis ingenuus* 4, et can. *Si femina* 5, caus. 29, qu. 2, ibi: *Si femina ingenua deceperit servum, sciens quod servus esset, habeat eum.* Item validum est matrimonium contractum in-

ter duas personas serviles, etiam invitis dominis; *Communis*, textu expresso in cap. *Dignum est* 1 de Coniugio servorum, ibi: *Ita nec inter servos matrimonia debent ullatenus prohiberi: et si contradicentibus dominis, et invitis contracta fuerint, nulla ratione sunt propter hoc dissolvenda*; concordat c. *Omnibus* 1, caus. 29, qu. 2. Item validum est matrimonium contractum a persona serva cum alia pariter serva; quam tamen putabat liberam, et cui non nupisset, si conditionem eius servilem cognovisset; sic S. Bonav. in 4, dist. 36, art. 2, qu. 2, in conclus.; S. Th. in 4, dist. 36, art. 1, ad 1, his verbis: *Quia in matrimonio est aequalis obligatio ex utraque parte ad debitum reddendum; non potest aliquis requirere maiorem obligationem ex parte alterius, quam ipse possit facere, et propter hoc servus, etiam si contrahit cum ancilla, quam credit liberam, non propter hoc impeditur matrimonium; et sic patet, quod servitus non impedit matrimonium, nisi quando ignorata est ab alio coniuge, et si ille sit liberae conditionis*. Sic etiam docet Scotus in 4, dist. 36, qu. 1, § *Dic ergo*; Durand. ibid., qu. 1; Pontas, Petr., Palud. ibid., qu. 1, n. 8, verb. *Impedimentum conditionis*, cap. 2, et alii passim. Item validum est matrimonium contractum a persona libera cum alia libera, quam ex errore putat servam, quia exinde non deterioratur eius conditio. *Communis*, cum Scoto in 4, dist. 36, qu. 1, et Sanchez lib. 7, disp. 19, num. 23; Hostiens. in cap. *Ad nostram* 4 de Coniugio servorum, num. 2; Reiffenstuel lib. 4 Decr., tit. 9, num. 10. Item validum est matrimonium contractum a persona serva cum libera, quam ex errore putat servam, quia melioratur eius conditio; Scotus in 2, dist. 36, quaest. 1; Reiffenstuel loc. cit., n. 10, et alii communiter.

Votum, quod, ut sit impedimentum dirimens, debet esse solemne castitatis, est illud quod fit in professione religionis approbatae, vel in susceptione ordinis sacri; arg. cap. unic. de Voto in 6, ibi: *Praesentis declarandum duximus oraculo sanctionis, illud solum votum debere dici solemne, quantum ad post contractum matrimonium dirimendum, quod solemnizatum fuerit per susceptionem sacri ordinis, aut per professionem expressam, vel tacitam factam alicui de religionibus per Sedem Apostolicam approbatis*. Omne et solum votum solemne per susceptionem Sac. Ord., vel per professionem religiosam emissum, dirimit matrimonium contrahendum; *Communis*. Et quidem de voto solemnii per susceptionem Sac. Ord. habetur cap. *De diacono* 1, et cap. *Ex litterarum tuarum tenore* 2 Qui clerici vel voventes, cap. *Si qui clericorum* 1 de Clericis coniugatis, et concordant can. *Presbyteri* 8, dist. 27, can. *Presbyter* 16, dist. 28, cum similibus. De professione autem religiosa habetur cap. *Memini-*

mus 3, et cap. *Insinuante* 7 Qui clerici vel voventes, et de utroque voto expresse definivit Concilium Tridentinum sess. 24, de Sacramento Matrimonii, canon. 9, ibi: *Si quis dixerit, clericos in Sac. Ordinib. constitutos, vel regulares castitatem solemniter professos, posse matrimonium contrahere, contractumque validum esse, non obstante lege ecclesiastica, vel voto... anathema sit*.

Adest tamen haec differentia inter votum 25 solemne ordinis sacri, et votum solemne professionis religiosae, quod votum solemne ordinis sacri est solum impedimentum dirimens respectu matrimonii postea contrahendi; attamen non dirimit matrimonium prius iam contractum, quamvis nondum fuerit consummatum; *Communis*, textu expresso et definito a Ioann. XXII in Extrav. *At quae de voto*, ibi: *Quo licet votum solemnizatum per sacri susceptionem ordinis, quantum ad impediendum matrimonium contrahendum, ac ad dirimendum, si post contractum fuerit, secundum statuta canonum sit efficax reputandum; ad solvendum tamen prius contractum, etiamsi per carnis copulam non fuerit consummatum, cum nec iure divino, nec per sac. canones reperitur hoc statutum, invalidum est censendum*. Vo- 26 tum autem solemne professionis religiosae, non solum est impedimentum dirimens respectu matrimonii postea contrahendi, sed etiam dirimit iam contractum ratum, dummodo nondum fuerit consummatum. *Communis*, textu expresso in cap. *Verum* 2, et cap. *Ex parte* 14 de Convers. coniug., et est expresse definitum a Conc. Trident. sess. 24, de Matrim., can. 6, ibi: *Si quis dixerit, matrimonium ratum, non consummatum, per solemnem religionis professionem alterius coniugum non dirimi, anathema sit*.

Subnectuntur hic additiones ex aliena manu, quae in aliis Ferrariensibus editionibus collocatae reperiuntur, sub v. Coniuges; sunt porro huiusmodi.

Matrimonio contracto, et nondum consum- 27 mato, potest alter coniugum, etiam alio invito, intra bimestre religionem ingredi, et remanens in saeculo ad secundas nuptias transire, ut recte ex text. in cap. 7 de Convers. coniugatis, firmat auctor n. 3, et plur. sequent. Vide ibi.

Quaeri hic non incongrue potest, a quo tem- 28 pore parti volenti religionem ingredi currat bimestre? Sunt qui tenent, numerari debere bimestre a die contracti matrimonii. Vide Zoes. in Decret. lib. 3, tit. 32, n. 20; Wiestner in hunc ipsum titulum, n. 2. Alii vero sentiunt 29 numerandum a die praefixionis termini factae a iudice; Fagnan. in c. 7, n. 27, de Conversione coniugatis; Schmalzgrueb. Iur. eccles. univers. lib. 3, part. 4, tit. 32, § 1, num. 3, 30

ubi quod utilis est resolutio haec ad cognoscendum, quando coniuges sibi debitum negantes peccent, et quando si sponsus sponsam cogat, religionem amplius ingredi eidem non liceat.

- 31 Controversia vero est non levis, an intra hoc bimestre a iudice praefixum teneatur ingredi volens profiteri? Ratio dubitandi inde oritur, quod Concilium Tridentinum sess. 25, cap. 16, de Regular., statuit, ut professioni annus probationis praemittatur, et quidem sub poena nullitatis. Navarrus, summus ille canonista, in utramque partem disputat consil. 1 per tot., de Convers. coniug., sed in Manual. confessor., c. 17, n. 27, affirmativam tenere videtur sententiam. Hanc ipsam affirmativam sententiam post Vega, Maia, Sol. aliosque acriter tuetur Zoes. Decret. lib. 3, tit. 37, num. 21, ubi: *Probabile inquit esse quantum ad hanc rem nihil esse immutatum per Tridentinum, quum decretum Concilii sit generale, et posterius, quod solet per propria specialia restringi et explicari, etc. Facit ratio iuris antiqui, ne scilicet per moram ingressi detur manenti in saeculo ansa peccandi, quae ratio etiam obtinet iure novo. Nec videtur quidquam facere negatio universalis posita in dict. cap. 16, cum respondeat generali prohibitioni iuris antiqui, ut non improbabiler ius novum eius distinctioni adaptandum veniat, etc. Facit, quod priora iura non censeantur abrogari per posteriora, nisi sit in iis expressum.*

- 32 Communior tamen est opinio negativa, secundum quam bimestre illud ad deliberandum tantum datum intelligitur, et propterea eis, qui intra hoc tempus ingressus est religionem, adhuc integrum habet annum, quo probare religionem possit, antequam teneatur professionem emittere. Vide Fagnan. c. 7, n. 19, de Convers. coniug.; Wiestner in Decret. lib. 3, tit. 32, n. 8; Sanchez de Matrimonio, lib. 2, dec. 24, n. 6 et seq.; ubi tamen non diffitetur, satis probabilem esse sententiam affirmativam; Pontius eod. tractat., lib. 9, cap. 9, num. 2.

- 33 Quod si constaret authenticas esse binas illas Sacrae Congr. Concilii interpretis resolutiones, quas pro negativa opinione ex Farinacio affert Pontius, finis iam esset impositus controversiae huic doctorum.

- 34 Consummatum autem matrimonium hac in materia habetur per coniugalem copulam subsequentem, quod est extra dubium.

- 35 At dubitari potest, an copula antecedens impediatur alterum coniugum ingredi. Negat Zoes. in Decret. lib. 3, tit. 32, num. 4: *quia (sunt ipsius verba) requiritur matrimonialis, quae sequatur ipsum matrimonium contractum; praecedens enim est tantum fornicatio. Nihil facit quod matrimonium sequens retrahatur ad copulam praecedentem; per cap. Tanta, Infra.*

Qui filii sint legit., nam hoc tantum in favorem prolis, qui non est extendendus in favorem eorum qui deliquerunt.

De professione facta, consummato matrimonio ab uno coniuge, altero invito, vel inscio, disputatur, utrum sit ea irrita, an irritari debeat? Irritam esse tenent Zoes. in Decret. lib. 3, tit. 32, n. 5; Sanchez de Matrimon., lib. 7, disp. 35, num. 1 et 10, et quidem ex text. in c. 3, et in cap. 2 de Convers. coniug.

Num autem ingressus, non revocatus ab altero, possit propria auctoritate egredi, et ad dimissum redire? Affirmativam sententiam tuetur Zoes. in Decr. lib. 3, tit. 32, n. 6.

Quid si coniux alter moriatur, an confirmetur professio? Affirmant nonnulli ex text. in cap. 10 de Convers. coniugat. At Sanchez de Matrimon., lib. 7, disp. 34, n. 11 et seq., ait, non aliter amplecti posse affirmativam hanc opinionem, quam si ab initio consenserit expresse, vel tacite alter coniux, nam alias professio ab initio irrita non potest convalescere, non secuta rathabitione post mortem coniugis.

Gravior quaestio est, si uterque coniux ingreditur sine mutuo consensu? Validam utriusque professionem pronuntiant Boich. in c. 8, n. 13, de Convers. coniugat.; Sanchez lib. 7, disp. 34, n. 24, dummodo uterque fuerit conscius alterius. Caeterum si inscius, non valebit professio, nec tenebitur professus manere in religione, ut, praeter allegatos, tradit Zoes. lib. 4, tit. 32, n. 8.

An, altero coniuge ingresso sine consensu alterius, possit et alter ingredi, et profiteri valide sine alterius consensu? Negant Zoes. lib. 3, tit. 32, num. 10; Sanchez de Matrim. lib. 7, disp. 24, n. 23.

Caeterum dicta de nullitate professionis coniugis, qui non reportavit consensum ab altero coniuge, intellige quoad votum solemne, quod eatenus non habet effectum.

At professio haec operabitur obligationem quoad votum simplex castitatis, quod ponit impedimentum, quod dicunt impediens matrimonii ineundi post mortem alterius; c. 3 et c. 12 de Convers. coniugat. Ita sane statuit Ecclesia praesumendo, profitentem se saltem obligare velle ad id, quod potest citra detrimentum alterius, scilicet ad castitatem independentem a professione, nisi alia fuerit ipsius profitentis mens, scilicet non continuandi, nisi in statu religioso, quae, ut ait Zoes. in Decret. lib. 3, tit. 32, n. 11, *faciet votum illud ad nihil utile esse.*

De casibus, quibus post matrimonium consummatum liceat ingredi religionem, vide late disserentem Schmalzgrueb. Iur. Eccles. univ. lib. 3, part. 4, tit. 32, § 2 per tot.

Cognatio est triplex, naturalis, spiritualis et legalis. Cognatio naturalis seu carnalis, quae consanguinitas dicitur, est *vinculum persona-*

rum ab eodem stipite, carnali propagatione descendunt, seu quarum una descendit ab altera: quae ultima verba adduntur, ne excludatur consanguinitas genitorum cum genitis. Stipes est illa persona, a qua aliae personae de quarum cognatione tractatur, carnali propagatione descendunt. Linea consanguinitatis est ordinata series talium personarum ab eodem stipite descendunt, gradus continens et numeros distinguens. Haec linea est duplex, linea recta, et linea transversalis seu collateralis. Linea recta est earum personarum, quarum una praecedat ab altera; quae, si fiat descendendo v. gr. a patre ad filium, ac nepotes suos, dicitur *linea recta descendunt*; si autem fiat ascendendo, ut a filio ad patrem, a nepote ad avum, proavum, abavum, atavum, tritavum, et sic deinceps usque ad Adam, dicitur *linea recta ascendunt*. Linea transversalis seu collateralis est earum personarum, quarum una non procedit ab altera, licet omnes procedunt ab eodem stipite: ut fratres, consobrini, et huiusmodi. Linea transversalis seu collateralis est duplex, aequalis et inaequalis. Linea transversalis aequalis est habitudo inter personas ab eodem communi stipite aequaliter distantes, ut inter fratres et sorores, patruales et consobrinas. Linea transversalis inaequalis est habitudo inter personas inaequaliter a communi stipite distantes, ut fratres et filii sororis. Gradus consanguinitatis est ipsa distantia unius personae ab altera in eadem linea consanguinitatis in ordine ad eundem stipitem. Et dicitur gradus ad similitudinem graduum scalarum, vel locorum proclivium, quia ita gradimur de proximo in proximum.

Ut facilius cognoscatur quot gradibus distent inter se consanguinei, tres regulae communiter assignari solent, prima, pro linea recta: secunda, pro linea transversali aequali: et tertia, pro linea transversali inaequali. Regula pro linea recta est haec: *Ascendentium et descendunt tot sunt gradus, quot sunt personae de quibus quaeritur, computatis intermediis, dempto stipite*. Hinc, si vis scire quantum distet abavus ab Antonio stipite, computato utroque, ac intermediis, inveniuntur quinque personae; deme unam, nempe Antonium stipitem, quatuor remanent gradus, ut clarissime demonstrat parvum sequens

SCHEMA LINEAE RECTAE.

4. Titius	Abavus.
3. Caius	Proavus.
2. Petrucius	Avus.
1. Franciscus	Pater.
	Antonius
	Stipes.
1. Franciscus	Filius.
2. Petrucius	Nepos.
3. Caius	Pronepos.
4. Titius	Abnepos.

Ubi, ut vides, *Franciscus* est in primo gradu coniunctus cum Antonio, quia, dempto ipso stipite, qui est *Antonius*, una sola remanet persona, nempe *Franciscus*. *Petrucius* autem est in secundo gradu coniunctus cum Antonio, quia, Antonio stipite dempto, remanent duae personae, scilicet *Petrucius* et *Franciscus*. *Caius* vero est in tertio gradu coniunctus cum Antonio, quia ipso Antonio stipite dempto, remanent tres personae, nempe *Franciscus*, *Petrucius* et *Caius*. *Titius* denique est coniunctus cum Antonio in quarto gradu, quia, ipso Antonio stipite dempto, remanent quatuor personae, id est *Franciscus*, *Petrucius*, *Caius* et *Titius*.

Regula pro linea transversali aequali est haec: 55
Quot gradibus quaevis duarum personarum, de quibus quaeritur, distat a proximo communi stipite, a quo ambae descendunt, tot gradibus distant inter se: et ad facilius hanc regulam percipiendam ponitur parvum sequens

SCHEMA LINEAE TRANSVERSALIS

Antonius stipes.

Francis.	Frater et soror	1 gradu	Maria
Petruc.	Consobrini primi	2 gradu	Lucia
Caius	Consobrini secundi	3 gradu	Petronilla
Titius	Consobrini tertii	4 gradu	Agnes
Lucas	in nullo gradu		Clara.

Ubi, ut vides, *Franciscus* est coniunctus in primo gradu cum *Maria*, quia uno gradu distant ab Antonio stipite seu Patre. *Petrucius* est coniunctus in secundo gradu cum *Lucia*, quia duobus gradibus distant ab Antonio stipite. *Caius* est coniunctus in tertio gradu cum *Petronilla*, quia tribus gradibus distant ab Antonio stipite. *Titius* est coniunctus in quarto gradu cum *Agnete*, quia quatuor gradibus distant ab Antonio stipite. *Lucas* denique in nullo gradu est coniunctus cum *Clara*, quia, licet antiquo iure consanguinitas in linea transversali extenderetur usque ad septimum gradum inclusive; c. Nullum 7, can. De consanguinitate 17, caus. 35, qu. 3, ibi: *De consanguinitate sua uxorem nullus ducat usque post generationem septimam*; cum similibus, tamen modernum iure in dicta linea transversali non extenditur, nisi ad quartum gradum inclusive, ut expresse statuit Concilium generale Lateranense cap. 30, relatum in cap. Non debet 8 de Consanguinitate et affinitate, ibi: *Prohibitio quoque copulae coniugalis quartum consanguinitatis et affinitatis gradum de caetero non excedat, quoniam in ulterioribus gradibus iam non potest absque gravi dispendio huiusmodi prohibitio generaliter observari*.

Regula pro linea transversali inaequali est 56
haec: *Quot gradibus remotior ex personis, de quibus quaeritur, distat a communi stipite, a*

quo ambae proxime descendunt, tot gradibus distant inter se: unde, ut vides, in allato schemate lineae transversalis, *Franciscus* in secundo gradu distat a *Lucia*, quia *Lucia*, quae est persona remotior ab *Antonio* stipite, duobus gradibus distat ab ipso *Antonio* stipite, quamvis *Franciscus* ab ipso *Antonio* distet unico tantum gradu. Sic descendendo, idem *Franciscus* in tertio gradu distat a *Petronilla*, quia *Petronilla*, quae est persona remotior ab *Antonio* stipite, tribus gradibus distat ab ipso *Antonio* stipite. Item idem *Franciscus* in quarto gradu distat ab *Agnete*, quia *Agnete*, quae est persona remotior ab *Antonio* stipite, quatuor gradibus distat ab ipso *Antonio* stipite.

- 57 Notandum tamen hic est, quod licet in linea transversali inaequali ita numeretur in ordine ad matrimonii impedimentum cognoscendum, in ordine tamen ad obtinendam in gradibus consanguinitatis dispensationem, debet in memorialibus explicari et manifestari, nedum gradus remotior, sed etiam gradus proximior, seu propinquior stipiti, ut declaravit S. Pius V Constitut. incip. *Sanctissimus*; et Urban. VIII et Innoc. X, ambo in brevi incip. *Alias pro parte*. Hinc in eodem allato schemate lineae transversalis, *Franciscus* dicitur primo gradu in secundo coniunctus cum *Lucia*: primo gradu in tertio cum *Petronilla*: primo gradu in quarto cum *Agnete*: denique primo in quinto cum *Clara*, et sic in nullo gradu, quia ultra quartum gradum, nulla datur amplius cognatio, ex cit. c. *Non debet* 8 de Consanguinitate et affinitate, et per hoc, cum gradus remotior est ultra quartum, nec gradus proximior est exprimendus, nec dispensatio est necessaria, quia nulla amplius datur cognatio. Pariformiter *Petrucius* est secundo gradu in tertio coniunctus cum *Petronilla*: secundo in quarto cum *Agnete*: secundo in quinto cum *Clara*: et sic in nullo, cum, ex dictis, ultra quartum gradum nulla detur amplius cognatio. Similiter *Caius* est tertio in quarto coniunctus cum *Agnete*: tertio in quinto cum *Clara*, et sic in nullo, propter rationem supradictam. Item *Tytius* est quarto gradu in quinto coniunctus cum *Clara*, et sic in nullo, propter semper eandem rationem. *Lucas* denique in nullo gradu est coniunctus cum filia *Clarae*, cum hodie, ex dictis, ultra quartum iam non detur amplius ulterior gradus. Quae autem exemplificata, et dicta sunt de viris in ordine ad feminas, intelligenda omnimode sunt de feminis in ordine ad viros. Unde *Maria* est coniuncta primo gradu in secundo cum *Petrucio*: primo in tertio cum *Caio*: primo in quarto cum *Titio*: denique primo gradu in quinto cum *Luca*, et sic in nullo, cum ultra quartum gradum nulla amplius detur cognatio. Similiter *Lucia* est secundo gradu in tertio coniuncta cum *Caio*: secundo in quarto cum *Titio*: secundo in quinto

cum *Luca*, et sic in nullo, et pariformiter est discurrendum de caeteris.

Notandum est insuper, quod traditae Regulae pro computatione graduum in linea transversali, tam aequali, quam inaequali, valent solum in iure canonico, non autem in iure civili. Quamvis enim in linea recta ascendentium et descendentium, eodem modo computentur gradus consanguinitatis secundum ius civile et secundum ius canonicum, ita ut pro utroque iure valeat Regula tradita sub n. 34, ut clare habetur ex c. *Ad sedem* 2, caus. 35, qu. 5, et § 1 ac seqq. Instit. de Grad. cognat. In linea tamen transversali seu collateralis, tam aequali quam inaequali, aliter computantur gradus secundum ius civile, in ordine ad capiendam ab intestato hereditatem, et aliter secundum ius canonicum, in ordine ad contrahenda matrimonia. *Communis*, textu claro in cit. can. *Ad sedem* 2, caus. 35, qu. 5. Secundum enim ius canonicum observantur, pro computatione graduum, regulae traditae supra sub num. 35 et 36. Secundum autem ius civile, pro tali computatione, tam in linea aequali quam inaequali, observatur alia, et quidem unica sequens regula: *Tot sunt gradus, quot sunt ex utraque parte, vel linea, personae, una dempta, communi nempe stipite*; et consequenter: *Tot gradibus duae personae in linea transversali distant inter se, quot ex utraque parte numerantur personae usque ad communem stipitem, in quo ambae conveniunt, una dempta, ipso nempe stipite communi*. Unde, ut vides, secundum ius civile, in computatione duplicantur gradus, ita ut inter duos fratres sint duo gradus; inter duos patruales quatuor gradus. Duo enim fratres distant duobus gradibus inter se, quia sunt tres personae, duo fratres nempe, et pater, in quo, tanquam in communi stipite conveniunt, et consequenter, una persona dempta, scilicet *stipite*, sunt duo gradus, quia remanent duae personae; secundum enim ius civile, in linea transversali non datur gradus unicus, seu primus. Sic duo patruales distant quatuor gradibus inter se, quia ex utraque parte seu linea, usque ad communem stipitem, sunt quinque personae, ipsi nempe duo patruales, duo ipsorum patres et avus: una autem persona, avo nempe tanquam stipite, dempta, sunt quatuor gradus, quia remanent quatuor personae, et sic de aliis; arg. tot. tit. Instit. de Gradib. cognat., et cit. can. *Ad sedem* 2, caus. 35, qu. 5, ubi habentur praecisa haec verba: *Fratres itaque, qui, secundum leges saeculares, dicuntur in secundo gradu, iuxta canones, numerantur in primo. Filii fratrum, qui illic numerantur in quarto, hic computantur in secundo*: et sic deinceps. Et ratio disparitatis est, quia ius canonicum computat gradus ob matrimonium, pro quo requiruntur duae personae ad constituendum gradum; ius

vero civile ob successionem, in qua sufficit una persona proxima in gradu, cit. c. *Ad sedem* 2, caus. 35, qu. 5.

Advertendum tamen hic est, quod ordo computationis graduum statutus a iure civili pro successione hereditaria ab intestato capienda, servandus est etiam in foro ecclesiastico et canonico, cum quoad hoc ius civile sit approbatum, et canonizatum a iure canonico, arg. cit. can. *Ad sedem* 2, caus. 35, qu. 5. Et e contra ordo computationis graduum statutus a iure canonico pro contrahendis matrimoniis, servandus est etiam in foro saeculari seu civili, prout fatentur ipsimet civiles iuristae, arg. cit. can. *Ad sedem* 2, caus. 35, qu. 5.

Cognatio naturalis vel carnalis, quae dicitur consanguinitas, id est *quasi sanguinis unitas*, non dirimit matrimonium iure ecclesiastico, nisi infra quantum gradum, tam in linea recta, quam in transversali, sive aequali sive inaequali, ut colligitur ex c. *Non debet* 8 de Consanguinitate et affinitate, ubi indistincte restringitur ad quantum gradum impedimentum consanguinitatis, quod iuxta ius antiquum in can. *Nul- lum* 7, in c. *De consanguinitate* 17, caus. 35, qu. 3, et aliis similibus extendebatur usque ad septimum gradum inclusive. Nec quidem diversum ex post statutum reperitur in sacris canonibus, neque pro linea recta, pro qua stat praecipua lis inter doctores. Sic tenet Sanchez lib. 7, disp. 52, n. 22; Fagnan. in cap. *Vir qui* 9 de Consanguinitate, num. 31, ubi dicit certum esse, matrimonium inter ascendentes et descendentes, non irritari in infinitum iure ecclesiastico; Henno tom. 2, disp. ult. de Matrimonio, qu. 3, conclus. 1; Sporer tom. 3, p. 4, cap. 1, sect. 4, n. 67; Felix Potestas t. 1, p. 4, n. 4042; Leander, Tamburinus, Pontius, et alii plures contra Abbatem, Silvestrum, Engel et Reiffenstuel lib. 4 Dec., tit. 14, n. 25, et alios volentes impedimentum consanguinitatis in linea recta dirimere matrimonium iure ecclesiastico in infinitum.

Impedimentum consanguinitatis dirimit matrimonium quoad primum gradum in linea recta, non solum iure humano, sed etiam divino et naturali. *Communis*. Et ratio est, quia ipse instinctus naturalis matrimonium inter parentes, et liberos abhorret propter pudorem. Unde merito in leg. *Adoptivus* 14, § 2, ff. de Ritu nuptiar., sic dicitur: *In contrahendis matrimoniis naturale ius, et pudor inspiciendus est; contra pudorem est autem filiam in uxorem suam ducere.*

Imo probabilissimum est, dictum impedimentum consanguinitatis in linea recta dirimere matrimonia iure naturae, non solum quoad primum gradum, sed etiam quoad reliquos usque in infinitum, adeo ut, si Adam hodie viveret, nullam posset uxorem ducere ex universo mundo, cum omnes feminae per lineam

rectam ab ipso descendant, et ita Eva nullum posset ducere maritum, cum omnes homines per lineam rectam ab ipsa descendant. Ita Scotus in 4, dist. 40, § *De secundo*; Fagnanus in cap. *Vir qui* 9 de Consanguinit. et affinit., n. 25; Rosignolus contract. 15, de Matrim. 11, praenot. 10, sect. 2, n. 3, citans Glossam, et alios plures; Sporer tom. 2, part. 4, cap. 1, sect. 1, n. 68; Herinx disp. 6 de Matrim., qu. 8, n. 50; Henno loc. cit., conclus. 2; Reiffenstuel loc. cit., num. 27; Pirhing lib. 4 Decret., tit. 14, n. 9; Coninch. disp. 32 de Sacrament., n. 16; Layman lib. 5, tract. 10, part. 4, n. 2; Busemb. lib. 6, part. 3, dub. 2; n. 4; S. Antonin., Paludan., Durand., Abbas, Bellarm., Vasquez, Hurtadus, Meratius, Mastrius et alii; arg. l. ult. ff. de Ritu nuptiar., ubi deciditur, iure gentium (per quod intelligitur a iurisconsultis ius naturae) incestuosas esse nuptias in gradu ascendentium vel descendendum, ibi: *Iure gentium incestum committit, qui in gradu ascendentium, vel descendendum uxorem duxerit*; et l. *Nuptiae* 53 ff. eodem, ibi: *Nuptiae consistere non possunt inter eas personas, quae in numero parentum, liberorumve sunt sive proximi, sive ulterioris gradus, usque in infinitum*. Et ratio est quia in omnibus lineae rectae ascendentibus et descendibus, quantumvis remotis, reperitur ratio principii et principiati, et ascendentes veniunt omnes nomine parentum, et descendentes omnes nomine liberorum; arg. c. l. *Nuptiae* 53 de Ritu nuptiar. Inter parentes autem, et liberos matrimonium est irritum iure naturae, adeoque, etc. Tum quia, ut observant Reiffenstuel loc. cit., n. 27; Henno loc. cit., conclus. 2, et alii, nullibi legitur Summos Pontifices in tali gradu dispensasse, quaecunque occurrerit ratio, aut necessitas.

Contraria tamen sententia docens, dictum 64 impedimentum in linea recta dirimere matrimonia de iure naturae solum quo ad primum gradum, et non quo ad alios, est vere probabilis, eamque docent S. Thomas in 4, dist. 40, qu. 1, art. 3, et ibi S. Bonaventura et Richardus qu. 3; Roffensis in Tract. de matrimonio regis Angliae, fol. 3; Alexander de Ales, in secunda part., qu. 169; Augustin. Triumph. in Summa de potestate eccles., qu. 53, art. 5 et 6; Fagnan. in c. *Vir qui* 9 de Consanguinit. et affinit., num. 35; Sanchez l. 7, disp. 51, n. 19; Caietan., Victoria, Ledesma, Pontius, Covarruv., Sotus, Valentia, Fagundez, Perez, Bonacina, Aversa, Felix Potestas tom. 1, p. 4, n. 4042; Pignatell. tom. 7, cons. 22, n. 45, et alii apud La Croix l. 6, p. 3, n. 608, ubi, ultra rationem adductam pro hac sententia, solvit etiam rationem opinionis contrariae.

Impedimentum cognationis naturalis, seu 65 consanguinitatis in linea transversali dirimit matrimonium iure naturae ac divino, quo ad

primum gradum, nempe inter fratres et sorores, excepto casu absolutae necessitatis propagandi genus humanum, ut fuit ab initio mundi inter filios et filias Adae et Evae. Scotus in 4, dist. 40, qu. unic., ubi solvit rationes oppositae sententiae, Guttierrez de Matrimon. c. 98, n. 20; Rosignolus loc. cit., sect. 3, num. 2 et 5; Sanchez l. 7, disp. 52, n. 11; Reiffenst. loc. cit., num. 28; Layman lib. 5, tract. 10, p. 4; Sporer loc. cit., n. 70; Sotus, Vasquez, Ledesma, Bonacina, Henriquez, Perez, et alii plures contra D. Thomam 2-2, qu. 154, art. 9; Caietanum, Pontium, et alios citatos a Sanch. l. 7, disp. 52, n. 10, et a Felice Potest. to. 1, p. 4, n. 4042. Colligitur autem nostra sententia ex c. *Gaudemus* 8 de Divortiis, ubi Pontifex decernit quod infideles conversi ad fidem separari non debeant, si in secundo et ulteriori gradu consanguinitatis existentes antea matrimonio iuncti fuere, quia legibus Ecclesiae infideles non arctantur: ergo a sensu contrario, si in primo gradu uniti essent, deberent separari, eo quod talis gradus iure naturae dirimat, aliter Pontifex incongrue expressisset secundum et tertium gradum, si etiam primus de iure naturae non esset interdictus. Sic Concilium Tridentinum sess. 24, de Reform. matrimon., cap. 5, decrevit, in secundo consanguinitatis gradu nunquam esse dispensandum, et solum in tali gradu posse dispensari inter magnos principes, et ob publicam causam, ibi: *In secundo gradu nunquam dispensetur, nisi inter magnos principes, et ob publicam causam*: ergo a sensu contrario in primo gradu non; adeoque videtur primus gradus esse de iure naturae, aliter incongrue Concilium expressisset secundum gradum, si primus non esset de iure naturae et divino.

66 Et ratio conclusionis est quia, ipsa natura suadente, inter fratrem et sororem est naturalis quidam pudor et reverentia, cui valde adversatur actus coniugalis, utpote qui turpitudinem quamdam prae se fert; hinc, et ipsaemet nationes infideles solo lumine naturali ductae abhorruerunt ab huiusmodi coniugio, ut colligitur ex Aristotele 2 Politicorum, cap. 2, qui turpissimam censet coniunctionem fratrum cum sororibus. Hinc, ut observant Reiffenstuel loc. cit., n. 29; Rosignolus loc. cit., n. 5; Henno loc. cit., conclus. 3, et alii plures, Summi Pontifices nunquam in tali gradu dispensarunt ob quancunque necessitatem occurrentem, quamvis Silvester verb. *Papa*, qu. 17, referat ex Archidiacono Martinum V semel dispensasse in tali gradu, ut evitaret gravia scandala alias eventura.

67 Impedimentum cognationis naturalis, seu consanguinitatis in linea transversali, non dirimit matrimonium quoad secundum et ultiores gradus iure naturali et divino, sed solum iure ecclesiastico. *Communis*, arg. c. *Gaudemus* 8

de Divortiis, ubi matrimonium infidelium inter consanguineos in secundo gradu agnoscitur validum, adeoque non est contra ius naturae; et Conc. Trid. sess. 24, de Reform., cap. 5, ubi expresse decernitur, posse in secundo gradu dispensari, adeoque secundus gradus et a fortiori ultiores non dirimunt iure naturae; aliter Papa in ipsis non posset dispensare. Et quod dirimat iure ecclesiastico, habetur expresse in cap. *Non debet* 8 de Consanguinitate et affinitate, ubi statuitur, dirimere hodie solum usque ad quartum gradum, et restringitur ius antiquum, quo tale impedimentum dirimebat usque ad septimum gradum inclusive, ut patet ex c. *Nullum* 7, et c. *De consanguinitate* 17, caus. 35, qu. 3, can. *Ad sedem* 2, caus. 35, qu. 5, et similibus.

Cognatio spiritualis est propinquitas inter aliquas personas proveniens ex dispensatione sacramentali solius baptismatis et confirmationis. Scotus in 4, dist. 42, qu. 1, n. 2, et est in re communis, arg. tot. tit. de Cognatione spirituali, et caus. 30, qu. 1 et 3, et Concil. Trident. sess. 24, de Reform. matrim., cap. 2. Dicitur notanter *solius baptismatis et confirmationis*, quia per dispensationem baptismi, et confirmationis fit spiritualis quaedam generatio; baptismus enim dat primam vitam spirituales, quae dein per confirmationem perficitur et roboratur, ut cum S. Thoma advertit S. Bonaventura in 4, dist. 42, art. 1, qu. 3, et notatur in can. *Ita diligere* 1, et can. *Placitum* 2, caus. 3, qu. 1. Unde merito per solam dispensationem baptismi et confirmationis, et non per dispensationem aliorum sacramentorum contrahitur cognatio spiritualis, ut expresse habetur in c. *Quamvis* 3 de Cognatione spirituali in 6, ibi: *Ex datione vero aliorum sacramentorum cognatio spiritualis nequaquam oritur, quae matrimonium impediatur vel dissolvat*. Impedimentum cognationis spiritualis introductum est solum iure ecclesiastico. *Communis*, arg. tot. tit. de Cognatione spirituali, et caus. 30, qu. 1 et 3. Et iuste, convenienterque Ecclesia hoc statuit impedimentum, quia sicut ex generatione naturali oritur *cognatio naturalis* matrimonium dirimens, ita voluit Ecclesia, ut etiam ex generatione spirituali *cognatio spiritualis* oriretur pariter matrimonium dirimens; idque ex decentia ac reverentia, quam spiritualiter nati debent suis spiritualibus genitoribus, sicuti carnaliter et naturaliter nati debent suis carnalibus et naturalibus genitoribus, arg. c. *Ita diligere* 1, et c. *Placitum* 2, caus. 3, qu. 3.

Cognatio spiritualis antiquo iure erat triplex; 7 scilicet *paternitas*, *compateritas* et *confraternitas*. Paternitas spiritualis est propinquitas, seu cognatio spiritualis inter baptizantem seu confirmantem, eorumque uxores, et baptizatum vel confirmatum; item inter baptizati aut con-

firmati patrinum, eiusque uxorem, et ipsum baptizatum seu confirmatum; arg. can. *Pervenit* 1, can. *Si quis* 2, et c. *De eo* 5, caus. 30, qu. 1, can. *Ita diligere* 1, caus. 30, qu. 3, cap. *Nedum inter* 1 de Cognatione spirituali in 6, cum similibus. *Compaternitas spiritualis* est cognatio inter baptizati et confirmati naturales parentes ex una, et inter baptizantem et confirmantem, atque patrilos eorumque uxores ex altera parte; can. *Si quis* 3, caus. 30, qu. 4, et cap. *Nedum inter* 1 de Cognatione spirituali in 6, cum similibus. *Confraternitas spiritualis* est cognatio inter baptizatum, seu confirmatum ex una, et filios naturales baptizantis seu confirmantis, atque patrinorum ex altera; can. *Placitum* 2, et c. *Non oportet* 3, caus. 30, qu. 3, cap. *Utrum* 1, cap. *Super eo* 3, et can. *Tua nos* 7 de Cognatione spirituali, cum similibus.

Iure autem novo in Concilio Tridentino, sess. 24, de Reform. matrimon., cap. 2, ad tollenda multa inconvenientia et scandala, et praecavenda multa peccata, fuit omnino sublata dicta *confraternitas spiritualis*, et certo modo restricta *paternitas* et *compaternitas*; ita ut hodie non amplius cognatio spiritualis oriatur inter virum et uxorem simul levantes infantem ex baptismo, ut olim ex can. *Quod autem* 5, caus. 30, qu. 4. Neque inter baptizatum vel ipsius patrem ex una, et baptizantis vel levantis uxorem ex alia parte, ut olim ex c. *Martinus* 4 de Cognatione spirituali. Neque inter baptizatum et confirmatum ex una, et filiam baptizantis, confirmantis, levantis, seu tenentis ex altera, ut olim ex cap. *Ex litteris* 8 de Cognatione spirituali. Neque inter filium compatris et filiam commatris, et econtra, ut olim ex cap. *Tua nos* 7 de Cognatione spirituali. Neque inter filiam spiritualem baptizantem, et filium carnalem baptizantis, ut olim ex can. *Placitum* 2, caus. 30, quaest. 3. Neque inter filiam spiritualem levatam de sacro fonte, et inter filium carnalem levantis seu tenentis, ut olim ex c. *Non oportet* 3, caus. 30, qu. 3. Neque inter virum et commatrem suae uxoris defunctae, et econtra, ut olim ex can. *Sciscitatur* 1, caus. 30, qu. 4. Neque inter baptizantem et levantem, levantisque uxorem et filiam, et huiusmodi.

Unde hodie cognatio spiritualis solum contrahitur: I. A baptizato, vel confirmato cum baptizante, vel confirmante. II. A baptizato, vel confirmato cum patrino vel matrino, et hae duae cognationes dicuntur *paternitas* et *filiatio spiritualis*, arg. can. *Pervenit* 4, c. *Si quis* 2, et can. *De eo* 5, caus. 30, qu. 1, can. *Ita diligere* 1, caus. 3, qu. 3, cap. *Nedum* 1 de Cognatione spirituali in 6. III. Contrahitur a patrino vel a matrino cum patre et matre baptizati vel confirmati. IV. A patre et matre baptizati vel confirmati cum ipso baptizante

vel confirmante, et hae duae posteriores dicuntur *compaternitas* et *commaternitas*, argum. can. *Si quis* 3, caus. 30, qu. 4, et cap. *Nedum* 1 de Cognatione spirituali in 6. Inter istos igitur solum contrahitur hodie cognatio spiritualis dirimens matrimonium, et non ultra inter alios, ut expresse decrevit Conc. Trid. sess. 24, de Reform. matrimon., cap. 2, ibi: « Docet experientia propter multitudinem prohibitionum multoties in casibus prohibitis ignominanter contrahi matrimonia, in quibus, vel non sine magno peccato perseveratur, vel ea non sine magno scandalo dirimuntur. Volens itaque sancta synodus huic incommodo providere, et a cognationis spiritualis impedimento incipiens, statuit, ut unus tantum vir, sive mulier, iuxta sacrorum canonum statuta, vel ad summum unus et una baptizatum de baptismo suscipiant, inter quos, et baptizatum ipsum, et istius patrem et matrem, nec non inter baptizantem et baptizatum, baptizatique patrem et matrem tantum spiritualis cognatio contrahatur. Quod si alii ultra designatos baptizatum tetigerint, cognationem spirituales nullo pacto contrahant, constitutionibus in contrarium facientibus non obstantibus... Ea quoque cognatio quae ex confirmatione contrahitur, confirmantem et confirmatum, illiusque patrem et matrem ac tenentem non egrediatur, omnibus inter alias personas huius spiritualis cognationis impedimentis omnino sublatis ».

Cognatio spiritualis non oritur ex baptismo nulliter collato, sicuti neque ex confirmatione nulliter collata. *Communis*. Et ratio est, quia cum ex talibus sacramentis nulliter collatis nulla fiat generatio et corroboratio vitae spiritualis, nulla quoque consurgit *paternitas* vel *compaternitas*, aut *filiatio spiritualis*, quia quod nullum est, nullum producit effectum c. *Illud* 8 de Iure patronat. Et iuxta regulam 52 Iuris in 6: *Non praestat impedimentum, quod de iure non sortitur effectum*. Cognatio spiritualis contrahitur ab accipiente puerum ab obstetrice, neque est necesse, ut illum accipiat immediate a manu baptizantis. Sac. Congreg. Conc. in dub. *Cognitionis spiritualis*, 18 Dec. 1668, lib. 38 Decr., fol. 618. Cognatio spiritualis contrahitur etiam in baptismo sine solemnitatibus ob necessitatem domi secuto; S. Congr. Conc. in dub. *Cognat. spirit.*, 5 Mart. 1678, lib. 30 Decr., fol. 33. Cognationis spiritualis in primo gradu dispensatio concedi non solet. Sanchez de Matrimon., lib. 8, disp. 24, n. 7. Illam tamen concessam fuisse a Gregorio XIV testatur Pontius de Matrim., lib. 8, cap. 17, n. 28, et de Iustis de Dispensat. matrimon., lib. 2, c. 5, n. 74, asserentes infelicem habuisse exitum. Sic apud Ursayam in Miscellaneo sacro et profano primo, verb. *Cognatio*, num. 189.

Alia concernentia hanc cognationem spiri- 80

tualem; vide verb. *Baptismus*, art. 7, per tot.; verb. *Cognatio spiritualis*, verb. *Confirmatio*, art. 3.

- 81 *Cognatio legalis* sic est dicta, quia a legibus inventa; leg. *Adoptivus* 14 ff. de Ritu nuptiar., et § 1 ac 2 Instit. de Nupt., ac postea per sacros canones recepta est; can. unic. *Si qua* de Cognatione legali, et c. *Ita diligere* 1, et can. *Per adoptionem* 6, caus. 30, qu. 3.
- 82 *Cognatio legalis* est propinquitas personarum, quae ex adoptione provenit, et inter certas personas matrimonium dirimit. *Est in re communis*; arg. cit. leg. *Adoptivus*, et cit. § 1 et 2 Instit. de Nupt., et cit. cap. *Si qua*, et c. *Ita diligere* 1, et can. *Per adoptionem* 6, caus. 30, quaest. 3.
- 83 *Cognatio legalis* est triplex, scilicet paternitas, fraternitas et affinitas legalis. *Paternitas legalis* est cognatio inducens impedimentum in linea recta inter adoptantem tanquam patrem legalem, et adoptatum tanquam filium, et adoptati descendentes usque ad quartum gradum. *Est in re communis*; arg. § 1 Instit. de Nupt., et leg. *Quin etiam* 55 ff. de Ritu nuptiar.
- 84 Haec cognatio semper durat et dirimit, etiamsi adoptio per emancipationem fuerit soluta; c. *Ita diligere* 1, caus. 30, qu. 3, § 1 Instit. de Nuptiis, l. *Quin etiam* 55 de Ritu nuptiar. Et ratio est, quia, cum haec cognatio legalis pariat quamdam coniunctionem similem naturali, et inde oriatur reverentia inter cognatos sic constitutos, talis reverentia debita inter ipsos cognatos adhuc perseverat, nec dissolvitur per dissolutionem adoptionis.
- 85 *Fraternitas legalis* est cognatio in linea transversali impedimentum inducens inter liberos naturales legitimos adoptantis et adoptatum, tanquam fratres et sorores legales. *Est in re communis*, arg. cap. *Si qua* 1 de Cognat. legal., et l. *Qui in adoptionem* ff. de Adoption. Haec cognatio non durat semper, sed expirat, expirante adoptione, l. *Per adoptionem* 17 ff. de Ritu nuptiar., ibi: *Per adoptionem quaesita fraternitas eousque impedit nuptias, donec manet adoptio; ideoque eam, quam pater meus adoptavit et emancipavit, potero uxorem habere, aequae ac si, me emancipato, illam in potestate retinuerit, poterimus iungi matrimonio*; et concordat cit. c. *Si qua* de Cognatione legali, ibi: *Si qua mihi soror per adoptionem esse coeperit, quandiu durat adoptio, inter me et ipsam nuptiae consistere non possunt*.
- 87 *Affinitas legalis* est cognatio inter adoptantem et inter uxorem adoptati, et vicissim inter adoptatum et uxorem adoptantis. *Est in re communis*; arg. l. *Adoptivus* 14 ff. de Ritu nuptiar. Haec cognatio semper durat et dirimit, etiam soluta adoptione. *Communis*, textu expresso in cit. l. *Adoptivus*, ibi: *Adoptivus filius, si emancipetur, eam, quae patris adoptivi uxor est, ducere non potest, quia novercae lo-*

cum habet. Ratio autem differentiae, cur cognatio legalis in linea recta descendentium et affinitatis duret semper, et dirimat matrimonium, etiam soluta per emancipationem adoptione, non autem cognatio transversalis, seu fraternitas legalis, est, quia cognatio in linea recta descendentium et affinitatis trahit secum maiorem reverentiam inter cognatos debitam, quae semper perseverat; cognatio autem in linea transversali non trahit secum tantam reverentiam; unde soluta per emancipationem adoptione, cessat ipsa cognatio, et prohibitio de contrahendo matrimonio in tali linea. Sanchez lib. 7 de Matrimonio, disp. 63, n. 24, in fine; Rosignolus contr. 15 de Matrimonio, 11, praenot. 10, sect. 5, n. 15, et alii passim.

Cognatio legalis dirimens matrimonium non oritur inter ipsos filios adoptivos, si plures ab eodem adoptantur; unde valide possunt inter se matrimonium contrahere. Glossa communiter recepta in cap. *Si qua mihi soror*, verb. *Quandiu*, de Cognatione legali; Divus Antonius 3 part., tit. 1, cap. 13; Bonacina de Matrimon., qu. 3, punct. 5, n. 7; Rosignol. loc. cit., num. 16, et alii passim. Nullo enim iure statutum invenitur tale impedimentum. Tum quia inter filium et filiam spiritualem eiusdem patris spiritualis non versatur impedimentum; ergo multo minus inter duos adoptivos, cum isti minus sint coniuncti, quam illi; arg. c. *Ita diligere* 1, caus. 30, qu. 3.

Cognatio legalis dirimens matrimonium non oritur inter adoptatum et filiam illegitimam adoptantis, nec inter filiam illegitimam adoptati et adoptantem, vel legitimos eius liberos. *Communis*, cum Sanchez lib. 7 de Matrimon., disp. 63, n. 30; Sporer to. 3, part. 4, cap. 1, sect. 1, n. 85; Pirhing lib. 4 Decr., tit. 12, n. 9; Reiffenstuel ibid., n. 7. Et ratio est, quia illegitimi non veniunt nomine naturalium liberorum, neque sunt sub patria potestate; § *Si adversus* 12 Instit. de Nuptiis, et tali potestate non existente seu cessante, cessat adoptio, et consequenter etiam cognatio legalis, can. *Per adoptionem* 6, caus. 30, qu. 3.

Cognatio legalis dirimens matrimonium non oritur inter adoptantem et parentes adoptati, quia nullo iure prohibitum est inter istos matrimonium contrahi. *Communis* cum S. Thoma in 4, dist. 42, qu. 1, art. 3, ad primum; S. Antonin. 3 part., tit. 1, cap. 13; Tolet. lib. 7 Summae, cap. 4, in fin.; Rosignolus loc. cit., n. 18. Neque cognatio legalis dirimens matrimonium oritur inter filios duorum fratrum adoptivorum; si enim ex dictis supra n. 69, duo adoptivi possunt libere contrahere inter se, a fortiori poterunt ad invicem contrahere eorum filii. *Communis*. Neque cognatio legalis impediens matrimonium oritur inter filios legitimos et naturales patris adoptantis, et filios adoptivorum. Sic Bonacina qu. 3 de

Matrimon., punct. 5, n. 6; Rosignolus loc. cit., n. 19, et alii plures. Et ratio est, quia de hac cognatione nulla fit in iure mentio, et illa tantum debet cognatio agnosci, quae in ipso iure exprimitur, unde non debemus extendere hanc cognationem legalem ultra terminos, ad quos eadem iura extendunt, ut docet Navarrus in Manual., cap. 21, n. 45. Nec aliam detensionem per gradus debemus agnoscere, praeterquam in linea recta; in linea enim transversali, seu collaterali non fit extensio ultra primum gradum. Rosignolus loc. cit.; Felix Potestas tom. 1, part. 4, n. 4031, et alii.

Ut facilius percipiantur, quae de cognatione legali dicta sunt, et in dies currunt, cum ipsa ex adoptione proveniat, hic aliqua breviter de adoptione traduntur. *Adoptio igitur est extraneae personae in filium, vel filiam, nepotem, vel deinceps, legitima assumptio.* Est in re communis. Per ly *personae extraneae* intelligitur ea, quae est extra potestatem adoptantis, et a iure, ad quod assumitur, aliena, sive alioquin sit eius consanguinea, sive non. Per ly *in filium, vel filiam, nepotem, vel deinceps*, denotatur, quod non potest quis adoptari in fratrem, vel parentem, quia, cum adoptio ex genere suo sit superioris ad inferiorem, et per illam adoptatus constituatur sub potestate adoptantis, non potest esse in fratrem vel parentem, quia isti de genere suo non sunt inferiores, sed vel aequales, vel superiores; et hoc habetur expresse in leg. *Nec apud* Cod. de Haered. instit. Per ly *legitima assumptio*, denotatur, quod ad hoc, ut adoptio sit valida, debet fieri secundum formam a lege seu iure praescriptam, scilicet, ut adoptio fiat inter praesentes, et non per procuratorem; l. *Neque*, et l. *Post mortem*, § *Neque*, ff. de Adoption. Ut adoptans sit masculus; nam femina adoptare non potest, nisi ex speciali concessione principis, § *Femina* 10 Instit. de Adopt. Ut 18 annis praecedat adoptatum, § 4 Inst. de Adopt. Ut natura sit potens ad generandum; unde castrati adoptare non possunt, § 9 Inst. de Adoption. Vide verb. *Patria potestas*, n. 26 et 27, ubi notatur differentia inter spadones et castratos; possunt tamen adoptare sacerdotes, quia isti non a natura, seu physice, sed per accidens, et moraliter tantum inhabiles sunt ad generandum. Abbas in cit. cap. *Si qua* 1 de Cognatione legali, n. 4; Hostiens. ibid., n. 4, et alii passim. Ut adoptans sit sui iuris, et maior 25 annis, quia alias nondum habet administrationem suorum bonorum; quae omnia, et alia habentur tot. tit. ff. et Cod. de Adopt., et Instit. eod.

Adoptio est duplex, una propria et perfecta, quae *adrogatio* dicitur; et alia impropria et imperfecta, quae *adoptio simplex et in specie* vocatur; l. 1 ff. de Adoption. Adoptio perfecta, seu *adrogatio* est illa, per quam adoptatus sui

iuris existens, principis rescripto transit in potestatem adoptantis, fitque haeres necessarius ex testamento in quarta bonorum parte, ut filius legitimus et naturalis; arg. § 1 Instit. de Adopt., et l. 2 Cod. eod. Adoptio imperfecta, seu *adoptio simplex et in specie*, est illa, per quam adoptatus nondum sui iuris existens, auctoritate cuiuscunque iudicis competentis, ita assumitur in filium aut nepotem, ut non transeat in potestatem et familiam adoptantis, sed adhuc maneat sub sui patris naturalis, aut avi potestate; nec fiat adoptantis haeres necessarius ex testamento, sed solum ei succedere possit ab intestato arg. § *Adoptio* Instit. de Adopt., leg. *Generalis* ff. de Adoption. Unde, ut videtur 96 des, in multis differunt inter se adoptio perfecta et imperfecta. *Primo*, adoptio perfecta, seu *adrogatio* non potest fieri, nisi auctoritate supremi principis, et adoptio imperfecta, seu *simplex et in specie* potest fieri auctoritate cuiuslibet iudicis, seu magistratus competentis; leg. *Generalis* 2 ff. de Adoptionibus, § *Adoptio* Instit. eod. tit. *Secundo*, adoptio perfecta, seu *adrogatio* transfert ius, in adrogatum, ut non solum succedat ab intestato, sed etiam ex testamento in quarta parte bonorum adrogantis; unde adrogans non potest penitus privare adrogatum per testamentum omnibus suis bonis, sed tenetur eidem servare quartam partem bonorum pro legitima; § *Sed hodie* Institut. de Adopt. Adoptio autem imperfecta transfert solum ius in adoptatum, ut succedat ab intestato, non vero, ut si haeres necessarius ex testamento; unde adoptans potest per testamentum de bonis suis disponere in favorem alterius sine laesione et iniuria adoptati; cit. § *Sed hodie* Instit. de Adoption. *Tertio*, adoptio perfecta, seu *adrogatio* petit, ut adrogatus ante sui assumptionem, seu electionem sit sui iuris, cum per adrogationem transeat in potestatem adrogantis; adoptio vero imperfecta non requirit, quod adoptatus sit sui iuris, cum per adoptionem imperfectam adoptatus non transeat in potestatem adoptantis, adeoque nullum ius laedatur illius, sub cuius potestate est l. 2, § ult., ff. de Adoption. Sunt adhuc aliae differentiae, quae, ut minus principales, relinquuntur videndae apud legistas in Instit., ff. et Cod. de Adoption.

Probabile est, quod cognatio legalis dirimens 97 matrimonium, non solum oriatur ex adoptione perfecta, seu adrogatione, sed etiam ex adoptione imperfecta, seu simplici. Glossa in cap. *Si quis* 1 de Adoptione legali, et ibi Abbas n. 5; Ancharanus n. 8; Covarruv. part. 2 de Matrim., c. 6, § 5, n. 2; Gutierrez de Matrimon., cap. 102, n. 5; Barbosa de offic. et potest. Episc., allegat. 51, n. 189; Reinffenstuel loc. cit., n. 10, ubi testatur de communi. Et ratio est, quia iura omnia inducentia hanc cognationem ad dirimendum matrimonium lo-

- quantur indistincte de adoptione, nulla facta mentione de imperfecta vel perfecta; adeoque intelligenda sunt in tota sua latitudine, et sine ulla restrictione; cap. *Quia circa* 22 de Privileg. Non desunt tamen etiam magni nominis auctores, qui nedum dicunt probabile esse, sed etiam probabilius, ex adoptione imperfecta non oriri cognationem legalem dirimentem matrimonium, sed tantum ex perfecta; ita Innocentius in cap. *Si qua* de Cognatione legali, n. 1; Silvester verb. *Matrim.*, 8, qu. 8, et varii alii cum Rosignolo l. c., n. 10.
- 99 *Crimen* dirimens matrimonium est quadruplex. Primum est solum homicidium. Secundum est homicidium cum adulterio. Tertium est adulterium solum cum promissione matrimonii de futuro. Quartum est adulterium solum cum alio matrimonio contracto. *Solum homicidium* scilicet uxoricidium vel maritididium, est impedimentum dirimens, quando vir aut mulier, etiam sine adulterio, ex mutuo tamen consensu, occidit suam aut alterius consentientis compartem, cum animo matrimonii inter se post mortem alterius coniugis contrahendi. *Communis*, argum. cap. *Laudabilem* 1 de Conversion. infidelium, et c. *Si quis vivente* 5, caus. 31, qu. 1.
- 101 Ut autem tale homicidium sine adulterio causet impedimentum, requiruntur tres conditiones: *Prima*, ut tam vir quam mulier contrahere volentes, moraliter vel physice concurrant ad mortem coniugis innocentis; non enim sufficit, si unus tantum, vel una sine scitu vel consensu alterius ad talem mortem concurrat, arg. cit. cap. *Laudabilem* 1 de Convers. infidelium. *Secunda*, ut mors ex mutua eorum machinatione revera, et in effectu sequatur; non enim sufficit sola mutua machinatio, si mors non sequatur. *Communis*, arg. cit. cap. *Si quis vivente* 5, caus. 31, qu. 1, et cit. cap. *Laudabilem* 1 de Convers. infidelium. *Tertia*, ut conspiratio illa in mortem coniugis innocentis, ac mortis machinatio fiat, ex, vel cum intentione contrahendi invicem matrimonium, morte secuta; non enim sufficit, si fiat ex alio fine seu motivo, v. g. ex odio, vindicta, et huiusmodi. *Communis*, arg. cit. cap. *Laudabilem*, et cit. c. *Si quis*, caus. 31, qu. 1, ibi: *Occidisse notetur, ut coniungeretur*, ut notat ib. Glossa.
- 102 *Homicidium cum adulterio* est impedimentum dirimens, quando solus adulter, commisso adulterio, occidit suam uxorem, aut sola adultera suum maritum, etiam absque conspiratione cum complice adulterii, *Communis*, arg. cap. *Significavit nobis* 2, et cap. *Super hoc* 3 de Eo qui duxit in matrimonium, et can. *Si quis vivente* 5, caus. 31, qu. 1.
- 103 Ut tale homicidium cum adulterio causet impedimentum, requiruntur etiam tres conditiones: I. Ut unus complicum adulterii sit vera causa physica aut moralis caedis coniugis innocentis; sola enim rati habitio caedis iam factae, aut approbatio non sufficit. *Communis*, arg. cit. c. *Si quis vivente* 5, caus. 31, qu. 1, c. *Significasti* 6 de Eo qui duxit in matrimonium. Nec requiritur, quod uterque concurrat, sed sufficit, si unus solus eorum, etiam altero inscio, id faciat; arg. cit. can. *Si quis vivente*, ibi: *Nisi forte vir aut mulier*; et cit. cap. *Significasti*, ibi: *Nisi alter eorum in mortem fuerit machinatus*. II. Ut mors ex tali machinatione realiter et in effectu sequatur. Non enim sufficit sola machinatio, si revera mors non sequatur. *Communis*, arg. cit. can. *Si quis vivente* 5, caus. 31, qu. 1, et c. *Laudabilem* 1 de Convers. infidel. III. Ut machinatio in mortem coniugis innocentis fiat ab alterutro eo fine, et animo contrahendi matrimonium cum complice adulterii; non enim sufficit, si fiat ex alio fine aut motivo, v. g. ex odio, vindicta, et huiusmodi; arg. cit. arg. *Laudabilem* 1 de Convers. infidel., et cit. c. *Si quis vivente* 5, caus. 31, qu. 1, ibi: *Occidisse notetur, ut coniungeretur*, notat ib. Glossa.
- Adulterium solum cum promissione matrimonii de futuro* est impedimentum dirimens, quando adulter et adultera, sive ante, sive post adulterium commissum, promittunt, et fidem dant de matrimonio post mortem coniugis contrahendo, etiamsi ipsi in talem mortem non conspiraverint. *Communis*, arg. can. *Relatum est* 4, caus. 31, quaest. 1, cap. *Propositum* 1, cap. *Ex litterarum tuarum* 4, cap. *Significasti* 6, et c. *Veniens* 7 de Eo qui duxit in matrimonium.
- Ut tale adulterium solum cum promissione matrimonii de futuro causet impedimentum, requiruntur quatuor conditiones: I. Ut intercedat seria et acceptata ab altera parte promissio de futuro matrimonio; non enim sufficit adulterium sine tali acceptata promissione. *Communis*, arg. cap. *Significasti* 6, cap. *Veniens* 7, et cap. *Si quis* 8 de Eo qui duxit in matrimonium. Nec refert, an adulterium praecedat, vel subsequatur talem promissionem, textu expresso in cit. cap. *Si quis* 8 de Eo qui duxit in matrimonium, ibi: *Si prius, vel postea... illam adulterio polluisset*. II. Ut promissio et adulterium facta sint, vivente eodem coniuge; non enim sufficit, si fiant post mortem ipsius. *Communis*, arg. c. *Significasti* 6, cap. *Veniens* 7, et cap. *Si quis* 8 de Eo qui duxit in matrimonium, ubi semper dicitur *Si vivente uxore*. III. Ut uterque adulterans sciat alterum esse coniugatum; non enim sufficit, si neutra vel altera pars nesciat se committere adulterium. *Communis*, arg. c. *Propositum* 1 de Eo qui duxit in matrimonium, ibi: *Quia tamen mulier erat inscia, quod ille aliam haberet uxorem viventem*; et cap. *Veniens* 7 eodem. IV. Ut adulterium sit perfectum et con-

summatur; non enim sufficit copula solum attentata. *Communis* cum Glossa in cap. *Si quis* 9 de Eo qui duxit in matrimonium, verb. *Cognovit*; Ioan. Andr. ib., n. 4; Abbas ib., n. 6; Barbosa ib., num. 4. Et ratio est, quia non obest conatus, ubi iniuria non habuit effectum; arg. cap. *Adolescens* 32 de Sponsalibus.

Adulterium solum cum alio matrimonio contracto est impedimentum dirimens, quando adulter, vivente legitima sua uxore, cum altera adultera contrahit per verba de praesenti, vel adultera, vivente legitimo suo marito, cum alio adultero per verba de praesenti contrahit; tunc enim, etiam mortua uxore adulteri, vel marito adulterae, contrahere nunquam possunt. *Communis*, arg. c. *Propositum* 1, c. *Cum haberet* 5, c. *Veniens* 7, c. *Si quis* 8 de Eo qui duxit in matrimonium.

Ut tale adulterium solum cum alio matrimonio contracto causet impedimentum dirimens, requiruntur duae conditiones: I. ut matrimonium cum primo coniuge sit validum; non enim sufficit matrimonium ex aliqua ratione invalidum. *Communis*, arg. cap. *Significavit* 2 de Eo qui duxit in matrimonium. II. Ut matrimonium cum primo coniuge contractum sit notum secundo coniugi; non enim sufficit primum contractum matrimonium, si secundus coniux ipsum penitus ignoraverit. *Communis*, arg. cap. *Propositum* 1, et c. *Veniens* 7 de Eo qui duxit in matrimonium.

Criminis impedimentum non est inductum iure naturae vel divino, ut patet in Davide, qui post adulterium et occisionem Uriae, duxit eius uxorem Bethsabeeam, sed solum iure ecclesiastico. *Communis*, arg. c. *Si quis vivente* 5, caus. 31, qu. 1, c. *Propositum* 1, cap. *Significavit* 2, cap. *Super hoc* 3, c. *Cum haberet* 5, c. *Significasti* 6, c. *Veniens* 7, et c. *Si quis* 8 de Eo qui duxit in matrimonium. Hinc si duo infideles pro tempore infidelitatis commisissent tale crimen, et postea conversi ad fidem inter se contraherent, valide contraherent; quod non possent, si tale impedimentum esset inductum iure naturae, cui et ipsi infideles subduntur, licet non subdantur iuri ecclesiastico. *Communis*. Non sic autem, si tale crimen fuisset commissum a duobus quorum unus esset fidelis, et alter infidelis; tunc enim non posset hic alteri post baptismum iungi matrimonio. *Communis*, arg. cap. *Laudabilem* 1 de Convers. infidelium. Et ratio est quia tunc impedimentum ab Ecclesia statutum directe in fidelem, redundat etiam in infidelem, siquidem impedimentum ex parte unius in contractibus correspectivis invalidat contractum etiam respectu alterius, ut patet in impedimento voti sollemnitis in professione religiosa, quod quamvis in uno tantum reperiatur, reddit tamen matrimonium invalidum etiam respectu alterius.

Cultus disparitas, seu diversitas religionis 111 dirimit matrimonium inter fidelem et infidelem, seu baptizatum et non baptizatum. *Communis*, arg. can. *Cave* 15, caus. 28, qu. 1, et tota fere illa quaestione. Et ratio est, quia non patet aditus ad alia sacramenta sine baptismo, cum baptismus sit ianua sacramentorum. Hoc 112 impedimentum non est inductum iure naturae aut divino, sed solum iure ecclesiastico, si non scripto, saltem consuetudinario, consuetudine et perpetuo usu Ecclesiae approbante. Scotus in 4, dist. 39, quaest. unic., art. 2, et ibi S. Bonavent. art. 1, qu. 1; Coninch. de Matrimon., disput. 21, num. 41; Sanchez lib. 7, disp. 71, n. 7; Perez disp. 36, sect. 1, n. 4; Sporer to. 3, part. 4, cap. 4, c. 1, sect. 1, n. 115; Reinffenstuel lib. 4 Dec., tit. 1, n. 355 et seq., et alii *communiter*; tempore enim legis naturae Esau duxit uxores Cananaeas (Genes. xix). Ioseph duxit uxorem Asenet Aegyptiacam (Genes. xli). Tempore legis scriptae Moyses accepit Sephoram Aethiopissam (Ex. ii). Salomon plurimas uxores idololatrias (2 Reg. 1 et ii). Esther duxit Assuerum Chaldaeum (Esther ii).

Si ex duobus coniugibus infidelibus unus 113 convertatur ad fidem, et alter monitus et rogatus nolit converti, nec cohabitare sine iniuria Creatoris, tunc matrimonium, etiamsi fuerit consummatum, dissolvitur quoad vinculum, ita ut coniux fidelis possit aliud matrimonium contrahere cum fidei ante omnem sententiam, ut colligitur ex 1 ad Corinth., cap. vii, ibi: *Quod si infidelis discedit, discedat; non enim servituti* (id est ligamini coniugali) *subiectus est frater, aut soror in huiusmodi*; et ex can. *Si infidelis* 2, caus. 28, qu. 2, ubi sic expresse habetur: *Contumelia quippe Creatoris solvit ius matrimonii circa eum qui relinquitur; infidelis autem discedens, et in Deum peccat, et in matrimonium, nec est ei fides servanda coniugii, etc.*; et cap. *Quanto* 7 de Divortiis, ibi: *Si enim alter infidelium coniugum ad fidem catholicam convertatur, altero vel nullo modo, vel non sine blasphemia divini nominis, vel ut eum pertrahat ad mortale peccatum, ei cohabitare volente, qui relinquitur, ad secunda, si voluerit, vota transibit, et hoc casu intelligimus, quod ait Apostolus: « Si infidelis discedit, discedat; frater enim vel soror non est servituti subiectus in huiusmodi », et canonem etiam, in quo dicitur: « Contumelia Creatoris solvit ius matrimonii circa eum qui relinquitur »: et Glossa ib., verb. *Contumelia*, ubi adducit sequentes versus:*

Desere spernentem, vel blasphemare volentem.

Vel te credentem scelus ad mortale trahentem.

Nam sunt absque mora sic vineula rupta priora.

Non potest autem fidelis conversus solvere 114 matrimonium quoad vinculum, quando infidelis vult cohabitare sine iniuria Creatoris, licet

nolit converti, ut colligitur ex prima ad Corinth., cap. 7, ibi: *Si quis frater uxorem habet infidelem, et haec consentit habitare cum illo, non dimittat illam, et si quae mulier virum habet infidelem, et hic consensit habitare cum illa, non dimittat illum*; et ex cit. can. *Si infidelis* 2, caus. 28, quaest. 2, et cit. cap. *Quanto* 7, et cap. *Gaudemus* 8 de Divortiis. Et tenent S. Thomas in 4, dist. 39, qu. unic., art. 5 in corpore, et ibi S. Bonavent. art. 4, quaest. 1; S. Antonin. 3 part., tit. 2, cap. 6, not. 3, et alii passim.

ADDITIONES CASINENSES.

Lubet hic, duce ac magistro Benedicto XIV sequentia tradere: « Certum est infidelium coniugium, ex privilegio in fidei favorem a Christo Domino concessio, et per Apost. Paul. 1 ad Cor., c. vii, promulgato, dissolvi, cum coniugum alter Christianam fidem amplectitur, renuente altero, in sua infidelitate obdurato, cohabitare cum converso, aut cohabitare quidem volente, sed non sine contumelia Creatoris, hoc est sine periculo subversionis coniugis fidelis, vel non sine execratione sanctissimi nominis Christi, et Christianae religionis despicientia. Ex hoc vero fit, integrum non esse coniugi

converso transire ad alia vota, priusquam infidelis interpellatus, aut absolute recusaverit cum eo cohabitare, aut animum sibi esse ostenderit, cum illo quidem cohabitandi, sed non sine Creatoris contumelia, uti colligitur ex celeberrima Decretali Innocenti III in c. *Quanto* de Divortiis, notatque Sanchez... Salmatic... Card. de Laurea... Clericatus...

» At quandoque evenit (prosequitur Benedictus XIV) coniugem infidelem in longinquas abiisse regiones, aut ita latitare, ut interpellari nequeat; et tunc dubitatur an, interpellatione omissa, fas sit converso alias inire nuptias. Affirmant plerique, quibus astipulantur Sanchez... Genuensis... Riccius... Alii ex adverso, inter quos Pontius... in eo rerum statu necessariam putant dispensationem Summi Pontificis, cuius est declarare in quibusnam circumstantiis desinat obligare praeceptum divinum, quo praedicta interpellatio, ante rescissionem matrimonii videtur iniuncta. Atque huic posteriori sententiae, in quadam causa Florentina, discussa 17 Ianuarii 1722, adhaesit Sacra Congreg. Concilii, cuius iudicio nos omnia subicimus rationum momenta, quae a dissidentibus inter se doctoribus in utramque partem afferuntur, uti legere est tom. 2 Thesaur. resol., pag. 117 et seq.¹

¹ En rationum momenta, et resolutio Sac. Congr. Conc. — « Die Sabbati 17 Ian. 1722.

» FLORENTINA, Anna Maria Theresia Medicea, divina inspirante gratia, Iudaicam perfidiam abiuravit, et die 29 Octobris anni elapsi 1721, una cum quatuor filiis S. Baptismum recepit. Dum Anna erat in statu infidelitatis, matrimonium contraxerat cum Abrahamo Barda Hebraeo, a quo tamen, iuxta ritum Iudaeorum, usque de anno 1710, libellum habuerat repudii, cumque Anna praedicta promptam habeat occasionem nubendi cum Antonio Cecchio, milite Christiano, et periculum sit in mora, et Abraham in longinquis degat regionibus, absque eo quod sciri tuto possit, quo loco versetur, exorta est Florentinae disputatio, an Abraham praedictus de iure sit interpellandus, quatenus affirmative, an concurrentibus circumstantiis, possit Anna matrimonium facere cum milite Christiano, omissa, ex superiorum indulgentia, memorata interpellatione, et a vicario capitulari Florentinae, qui omnia praedicta in sua informatione refert, huiusce Sac. Congr. oraculum exposcitur.

» Ducto initio ab interpellatione, apostolus Paulus, in prima ad Corinthios, cap. vii, inquit: *Nam caeteris ego dico, non Dominus, si quis frater uxorem habet infidelem, et haec consentit habitare cum illo, non dimittat illam; et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum, etc. Quod si infidelis discedit, discedat, non enim servituti subiectus est frater aut soror in huiusmodi, in pace autem vocavit nos Deus.*

» A quibus Apostoli verbis, sicut deducitur, quod per conversionem ad fidem unius ex coniugibus, tunc tantum solvitur matrimonium quoad vinculum, quando alter remansens in infidelitate, non vult converti, vel non vult habitare sine contumelia Creatoris, uti perpendit Innocentius III in cap. *Quanto* de Divortiis, ibi: *Si enim alter infidelium coniugum ad fidem catholicam convertatur, altero vel nullo modo, vel non sine blasphemia divini nominis, vel, ut eum pertrahat ad mor-*

tale peccatum, ei cohabitare volente, qui relinquitur, ad secunda, si voluerit, vota transibit, et in hoc casu intelligimus, quod ait Apostolus, si infidelis discedit, discedat, frater enim vel soror non est servituti subiectus in huiusmodi; et canonem etiam, in quo dicitur: Contumelia Creatoris solvit ius matrimonii, circa eum, qui relinquitur.

» Ita infertur coniugem fidelem debere de necessitate coniugem infidelem interpellare, an velit converti et cohabitare sine contumelia Creatoris, ad effectum, ut ad alia vota sibi liber aditus esse debeat, uti late docent Sanchez, Salmaticenses... clar. mem. Card. de Laurea... Clericat... ubi formam per extensum refert huiusce interpellationis.

» Haud urgente, quod usque de anno 1710 Abraham vir miserat ad mulierem, de qua agitur, libellum repudii; ita ut ipsa remanserit in libertate alium ducendi virum, uti habetur in Deuteronom. cap. xxiv. Cum enim Christus Dominus, Matth. xix dixerit Moysen, ad duritiam cordis, permisisset Iudaeis ut uxores dimitterent, sed ab initio sic non fuisse, et hoc ipsum iterum dixerit Marci cap. x concludendo: *Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet*, docent communiter theologi, hodie Iudaeis non esse permissum uxores suas repudiare, et per repudium non solvi vinculum matrimonii: Christus enim Dominus illum reduxit ad suum primaeum statum, hoc est ad indissolubilitatem, non statuendo novam legem, sed auferendo dispensationem, quae circa dictam indissolubilitatem fuerat concessa; Medina... Cardin. Bellarm... Cornelius a Lapide in Deuteronom., Sanchez... Lessius... Clericat... Pignatell...

» Et licet, hinc minime obstantibus, etiam hodie inter Hebraeos, scientibus et tolerantibus superioribus ecclesiasticis, vigeat praxis repudii, adhibitis nonnullis solemnitatibus... haec tamen et similia poterunt ad summum sibi locum vindicare in repudio inter infideles misso, et iisdem in infidelitate permanentibus, secus autem, quoties, prout hic, alter ex eis ad fidem con-

» Nec Sedes Apostolica difficile se praebet eam petentibus dispensationem, quam urgens causa suadet concedendam; etenim sicut in praefata causa Florentina animadvertimus, Gregorius XIII locorum Ordinariis, parochis et presbyteris missionariis societatis Iesu, in Angola, Aethiopia et Brasilia degentibus, potestatem fecit dispensandi cum qualibet coniuge, qui Christianae religioni nomen dedit, ut novum possit matrimonium inire, ommissa interpellatione alterius coniugis infidelis, quem constat legitime interpellari non posse; et Nos ipsi, ad Petri cathedram evecti, facultatem concessimus Apostolico nuntio Venetiis commoranti, ut in simili rerum eventu, possit ab eiusdem interpellationis onere relevare coniuges conversos... quod habetur in Const. 117 nostri Bullar., tom. 1, incip. *In suprema* ». De Synodo dioecesis., lib. 6, c. 4, n. 3.

En tenor constitutionis: *In suprema*, etc., ibi: « Fraternitati tuae, et pro tempore existenti nuntio Venetiarum, ut cum quibuscunque utriusque sexus neophytis, vel infidelibus, vel Iudaeis vel Turcis, aliisque personis cuiuscunque sectae... vere ad fidem conversis, qui ante baptismum matrimonia, ut praefertur, contraxerint, ut eorum quilibet, etiam superstitute coniuge infideli, Iudaeo et Turca, etiam eius consensu vel requisito, et non exspectato, vel minime requisito; dummodo etiam tibi constet summarie et extraiudicialiter, coniugem absentem moneri legitime non posse, aut monitum, intra tempus in monitione praefixum, suam voluntatem significare neglexisse, matrimonium cum quovis fideli et catholico, praemissis prius proclamationibus seu denuntiationibus a Concilio Tri-

dentino praescriptis, in faciem Ecclesiae rite contrahere, ac carnali copula consummare, et in matrimonio sic contracto, quoad vixerint, remanere libere et licite possint, auctoritate nostra dispenses et indulgeas.

» Praeterea matrimonia inter neophytos huiusmodi, et alios fideles, et Catholicos alias rite contracta, etiamsi postmodum innouerit priores coniuges infideles, vel Turcas, aut Iudaeos, nonnullis legitimis impedimentis detentos, suam voluntatem significare minime potuisse, vel ad fidem etiam tempore secundi matrimonii conversos fuisse, ullo unquam tempore rescindi minime debere, sed illa semper firma, valida et inviolabilia existere et fore, dicta auctoritate decernas et declares, plenam et amplam facultatem et potestatem, eadem auctoritate, tenore praesentium tribuimus, et impertimur, » etc.

« Sed alia (sic idem Benedictus XIV) hinc oritur controversia, de temporis momento, quo rescindatur foedus connubii, de quo sermo est (* nempe inter coniugem conversum ad fidem, et alterum in infidelitate permanentem, ut supra *).

» Plerique doctores sentiunt, interpellato coniuge infideli, eoque, aut expresse abnuente legitime cohabitare, cum fideli, aut intra terminum, sibi in interpellatione praefixum, nihil respondente, dissolutum statim censi vinculum coniugii, quo erant ambo constricti. Alii arbitrantur tunc primum dirimi, cum coniux conversus alteras nuptias contrahit.

» Ab istius autem controversiae decisione, alterius pendet enodatio difficultatis, de qua non semel contingit in ecclesiasticis foris dis-

versus est, uti probat textus Innocentii III in cap. *Gaudemus* de Divortiis, ibi: *Qui autem secundum ritum suum legitimam repudiavit uxorem, cum tale repudium Veritas in Evangelio reprobaverit, nunquam, ea vivente, licite poterit aliam, etiam ad fidem Christi conversus habere, nisi post conversionem ipsius illa renuat cohabitare cum ipso, aut etiam si consentiat, non tamen absque contumelia Creatoris, vel ut eum pertrahat ad peccatum.*

» Haec quoad necessitatem interpellationis, de iure loquendo, post quae transitum faciendo ad punctum, an, stantibus circumstantiis, ex superioris indulgentia omitti possit in casu interpellatio, refert vicarius capitularis, primo, periculum esse in mora, si interpellatio facienda sit, et ante matrimonium exspectandus sit lapsus temporis in interpellatione praefigendus; secundo, elapsus esse tempus undecim annorum a die repudii ab Abraham missi, absque eo quod ille unquam de uxore et filii requisiverit; tertio, libellum repudii esse conceptum verbis adeo iniuriis, ut nullum spei vestigium supersit reditus viri ad uxorem repudiatam; ultimo denique ignorari an Abraham sit vivus, an mortuus, nec ullam a die discussus habitam fuisse notitiam loci, quem ipse petiit.

» Concurrentibus autem consimilibus circumstantiis, nonnulli putant posse iure suo coniugem fidelem, ommissa interpellatione viri infidelis, transire ad alia vota; Sanchez.... Sicque fuisse in curia archiepiscopali Neapolitana decisum referunt Genuensis... Riccius... et haec

opinio, tanquam probabilis, admittitur a Diana... et in terminis mulieris Hebraeae ad fidem conversae, et hic in Italia degentis, quod stante latitatione viri in infidelitate permanentis, posset, ommissa interpellatione, aliud matrimonium contrahere, docuerunt Comitoli... Clericat...

» Econtra alii censent quod, etiam concurrentibus circumstantiis, de iure sit locus interpellationi, sed quod, si graves sint, haberi debeat recursus ad Summum Pontificem, cuius est in eo rerum statu indulgere, ut, ommissa interpellatione, coniux fidelis ad alia vota transire possit, Pontius... Nicol... ubi dicit sic resolutum fuisse ab hac Sacra Congr., et faciunt Apostolicae Litterae Gregorii XIII apud Pignatell... in quibus, singulis locorum Ordinariis, parochis et presbyteris missionariis societatis Iesu in Angola, Aethiopia et Brasilia degentibus concessit, ut, si aliquis ex coniugibus ad fidem convertatur, et alius in infidelitate remaneat, quoties sibi summarie, extraiudicialiter constiterit, coniugem infidelem abesse, et legitime moneri non posse, dispensare valeant, ut coniux fidelis, ommissa interpellatione, aliud contrahat matrimonium.

» His stantibus, dignabuntur EE. VV. decernere:

» 1. An de iure necessaria sit interpellatio, in casu, etc., et quatenus affirmative;

» 2. An, stantibus circumstantiis, indulgenda sit dispensatio ab interpellatione in casu, etc. ».

» *Ad utrumque affirmative* ».

putari. Fingite Titium Hebraeum Christianam fidem amplecti; postquam baptisinate ablutus, uxorem suam Naeviam, quam in Iudaismo pertinacem reliquit, interpellat, an velit secum cohabitare sine Creatoris contumelia; Naevia, aut expresse renuat, aut intra praefinitum sibi temporis intervallum nihil respondeat; aliud deinde matrimonium cum Hebraeo viro contrahat Naevia, Titius autem Christianus caelibem statum eligat, fingite, rursus, post aliquot annos, Naeviam, cum suo secundo viro, ad Christianam fidem converti, colente adhuc Titio caelibatum; gravis statim excitatur quaestio, an Naevia redire debeat ad Titium suum primum virum, an potius permanere cum secundo. Huius autem quaestionis decisio ab alia pendet, quam antea proponebamus. Etenim si matrimonium Titii cum Naevia rescissum fuit, statim ac Naevia interpellata renuit cum Titio legitime cohabitare, uti opinantur doctores primae sententiae, valide profecto potuit eadem Naevia alteri se copulare viro, cum quo propterea perseverare debet, etiam cum ambo Christianorum sacris sunt initiati.

» At si matrimonium in infidelitate contractum, tunc solum dissolvitur, quando coniux conversus aliud coniugium init, uti existimant doctores secundae sententiae, cum Titius, in

casu, aliam non duxerit uxorem, illegitimum certe fuit novum matrimonium a Naevia, nondum a priori vinculo soluta, contractum; atque idcirco, cum Christianam fidem amplectitur, tenetur ad primum virum redire.

» Verum cum res contigerit Florentinae, anno 726, et de ea disceptaretur in S. Congreg. Concilii, nos, pro nostro, quod tunc gerebamus, secretarii munere, dissertationem elucubravimus, qua luculenter ostendimus, ex enuntiatis sententiis, posteriorem esse, tam inter antiquos, quam inter recentiores theologos et canonistas fere communiter receptam; ex quo conclusimus virum Hebraeum, de quo res erat, quique cum secunda uxore, quam, iuxta praemonstratum casum duxerat, baptismum petebat, post illum susceptum, teneri redire ad primam, iam pridem Christianam factam, et perseverantem innuptam; et Sacra Congregatio, ne latum quidem unguem a nostra sententia recessit, eoque libentius eam est amplexata, quod nobis pariter suggerentibus, compererit, ita, consentientibus theologis in consilium adhibitis, fuisse ab eadem definitum anno 1679 et 1680 in simili casu, qui Florentinae quoque evenerat; quae omnia legenda sunt in Thesaur. resol., tom. 3, pag. 346, 352 et seq.¹ ». De Synodo dioec. l. c., n. 4.

¹ Sunt porro tenoris sequentis: — « Die 27 Iulii 1726.

» FLORENTINA — Ricca Esther, dum erat Iudaea, matrimonium contraxit cum Abraham Hebraeo, et illud consummavit.

» Post aliquod temporis spatium Ricca Florentinae Iudaicam perfidiam abiuravit, et ad catholicam religionem conversa est, relicto Abraham post canonicam consuetam monitionem in sua Iudaica perfidia.

» Ricca ad alia vota non transivit, et adhuc remanet innupta, sed Abraham anno 1721, aliam Hebraeam nomine Blancam duxit in uxorem et matrimonium consummavit.

» De praesenti Abraham et Blancha unanimi consensu cupiunt catholicam religionem amplecti; sed velent post baptismum receptum perseverare, quatenus liceret in matrimonio inter ipsos, uti supra, contracto, et Ricca suum praestat assensum, cum nullo modo velit redire ad Abraham, etiam post abiuratam ab ipso iudaicam perfidiam, et conversionem ad nostram sanctam religionem.

» Super hac facti specie controversiae exortae sunt in civitate Florentina, eademque remissae ad hanc sacram Congregationem.

» Secretarius facillioris studii gratia nonnulla adnotavit ad calcem folii, quibus solita maturitate perpensis, dignabuntur EE. VV. decernere.

» 1. An adhuc subsistat matrimonium in Iudaismo contractum inter Riccam et Abraham, et quatenus affirmative.

» 2. An Abraham post suam et Blanchae conversionem teneatur ad redeundum cum Ricca, et Blancham relinquendam, et quatenus affirmative.

» 3. An Ricca cogi possit ad cohabitandum cum Abraham ad fidem converso, et quatenus affirmative.

» 4. An Summus Pontifex dispensare possit, ut Abraham conversus permaneat in matrimonio in infidelitate, uti supra, contracto cum Blancha, et quatenus affirmative.

» 5. An consilium praestandum sit sanctissimo do-

mino nostro pro concessione dictae dispensationis in casu, etc.

» Ad primum et secundum affirmative, in reliquis dilata, et scribant theologi et canonistae, et perquirantur exempla, et ad mentem ».

Discursus secretarii in causa Florentina. — « 1. Certum est quod matrimonium in infidelitate contractum solvitur quoad vinculum, si alter ex coniugibus in infidelitate permaneat, et nolit cohabitare cum coniuge ad fidem converso, vel si cohabitare velit, nolit cohabitationem sine contumelia Creatoris. Incertum autem quo tempore matrimonium praedictum quoad vinculum solvatur, et a resolutione huiusce controversiae pendet resolutio primi ex propositis dubiis: An videlicet adhuc subsistat matrimonium in Iudaismo contractum inter Riccam et Abraham; nec non secundi: An Abraham, post suam et Blanchae conversionem teneatur ad redeundum cum Ricca, et Blancham relinquendam.

» 2. Quod autem certum sit matrimonium in infidelitate contractum solvi quoad vinculum, si alter ex coniugibus in infidelitate permaneat, et nolit cohabitare cum coniuge ad fidem converso, vel si velit cohabitare, nolit id facere sine contumelia Creatoris, colligitur ex Apostolo, in prima ad Corinthios, cap. VII, ubi sic inquit: *Nam caeteris ego dico, non Dominus*, etc., vers. 12, 13 et 15.

» Cum etenim Christus Dominus, Matth. XIX, de coniugio inter fideles contracto dixisset: *Quos Deus coniunxit, homo non separet*, Apostolus in citatis verbis de caeteris, hoc est de illis qui matrimonium ante fidem contraxerant, locutus est, et facultatem concessit coniugi ad fidem converso transeundi ad alia vota, si coniux permanens in infidelitate cohabitare nolit sine contumelia Creatoris, uti praedictos textus conciliando, docet S. Augustinus lib. 2 de Adult. coniugiis, et bene prosequitur Card. Bellarm... et facit apertus textus, in can. *Si infidelis* 28, qu. 2, et concordat alius textus in cap. *Quanto* de Divortiis.... Et cohaerenter ad haec,

« Alter eiusdem causae articulus (sic idem Bened. XIV) Sacrae Congr. discussioni tunc quoque propositus indecisus remansit. Quaerebatur itidem, an saltem ius esset Summo Pontifici primum matrimonium, infidelitate contractum et consummatum, suprema sua auctoritate relaxandi, veniamque concedendi coniugi, tardius ad fidem converso, ut in prae-

dictis rerum circumstantiis, posset cum secunda uxore permanere....¹ Sed Sacra Congregatio satius duxit a sententia ferenda se abstinere... »

Addendum insuper satius putamus quod praedict. Bened. XIV de maritis Iudaeis christianam fidem suscipientibus notavit, hoc sane pacto: « Severe prohibebit Episcopus, ne maritus Hebraeus, ad fidem conversus, mittat ad

quando alter ex coniugibus ad fidem convertatur, alium in infidelitate manentem interpellat an velit converti et cohabitare sine contumelia Creatoris, ad effectum, ut ad alia vota sibi liber aditus esse possit... quae interpellatio non fuit omissa a Ricca, quando ad catholicam fidem conversa est, permanente Abraham in sua iudaica perfidia.

» 3. Quod vero incertum sit quo tempore matrimonium praedictum quoad vinculum solvatur, dignoscitur ex variis doctorum sententiis; nonnulli etenim docent matrimonium quoad vinculum dissolvi, statim ac infidelis monitus renuit legitime habitare; alii docent, illud non statim dissolvi, sed tunc solum, quando lapsus est terminus auctoritate Ecclesiae infideli praefixus, ut se declaret, an velit cohabitare sine contumelia Creatoris; et caeteri demum in ea sunt sententia, ut matrimonium tunc solum dissolvatur quoad vinculum, quando coniux fidelis aliud contrahit matrimonium...

» 4. Descendendo itaque ad supradictae controversiae examen, prima et secunda sententia... innititur can. (cit.) *Si infidelis*, ibi: *Contumelia quippe Creatoris solvit ius matrimonii, circa eum qui relinquitur*.

» At tertia sententia, quae vult matrimonium quoad vinculum dissolvi, tunc cum coniux fidelis aliud contrahit matrimonium, suum desumit fundamentum a Decretali Innocentii III in cap. *Gaudemus* de Divort., ibi: *Quod si conversum ad fidem, et illa conversa sequatur, antequam propter causas praedictas, legitimam ille ducat uxorem, eam recipere compellitur*. — Si etenim conversus ad fidem, qui aliam non duxit uxorem, compellitur ad recipiendam uxorem, quae in infidelitate permansit, et deinde catholicam fidem amplexa est, signum evidentissimum hoc est quod matrimonium non erat solutum, et quod intantum solutum non erat, inquantum conversus ante suae uxoris conversionem, aliam non duxerat uxorem.

» 5. Pro prima et secunda sententia stant antiquiores canonistae, Abbas, videlicet... Host... Praepos. Innocentius... Ioannes Andreas... Butt... Anchar... — Sed pro tertia opinione strenue pugnant antiqui et recentiores theologi, et etiam recentiores canonistae, et huic eidem postremae opinioni, re mature discussa, adhaesit Sacra Congr.

» 6. Antiquiorum theologorum agmen ducit S. Th. qu. 4 Sentent., dist. 39, qu. 1, art. 5, in resp. ad 2, sic ait: « Crimen uxoris nolentis cohabitare sine contumelia Creatoris absolvit virum a servitute qua tenebatur uxori, ut non possit, ea vivente, aliam ducere; sed nondum solvit matrimonium, quia si blasphemia illa converteretur, antequam ille aliud matrimonium contraheret, redderetur ei vir suus, solvitur per matrimonium sequens, ad quod pervenire non posset vir fidelis non solutus a servitute uxoris per culpam eius ».

» Sequitur S. Raymundus... ubi ait: « Solvitur statim matrimonium quoad servitutem, sed non quoad substantiam, nisi tunc demum, cum contrahit cum alia matrimonium ». — Adhaeret Cardinalis Turcremata... Sylvester... ubi dicit « quod per solum matrimonium solvitur primum, unde, si antequam contrahatur secundum matrimonium, infidelis convertatur, reliquus tenetur illum recipere, et hoc est, quia stat vinculum ».

» 7. Ex recentioribus theologis hanc ipsam tertiam

sequuntur opinionem Sanchez... Pontius... Perez... Salmatic... Leander... Card. de Laurea... Clericat... Rosign...

» 8. Ex recentioribus canonistis Navar... ait hanc opinionem esse veriolem, et religioni christianae convenientiorem; de Iustis... Anaclet... Engel... Pirhing... Schmalzgrueber...

» 9. Et demum huic ultimae opinioni suffragatur resolutio huius Sacrae Congregationis, in alia causa Florentina, prima Iul. 1679... ».

¹ Super hac materia adest duplex sententia. Navarrus cons. 3, lib. 3, a num. 12, tit. de Convers. infidelium; Sanch. de Matrim. lib. 2, disput. 17; Verricell. de Apost. mission., tit. 12, qu. 177, n. 18; Layman tom. 2, lib. 5, tract. 10, part. 2, cap. 3, et plures alii asserunt Summum Pontificem posse, in specie de qua agitur, dispensare, hac sane ratione, nimirum: « Firmus est (sunt verba Sanchez) matrimonium ratum fidelium, quam consummatum infidelium, maiorem enim firmitatem sortitur matrimonium ex ratione sacramenti, quam habet (matrimonium) ratum fidelium, quam ex ratione contractus naturalis, quam solum habet matrimonium consummatum infidelium... Cum ergo possit Pontifex dispensare in matrimonio rato fidelium, poterit a fortiori in (matrimonio) consummato infidelium ». Ibidem.

Alii e contra, qui dubitant de pontificia potestate et multo magis de usu, sic ratiocinantur: Matrimonium suam obtinuit indissolubilitatem in ipso mundi principio ex iure naturali, divino, et deinde ex evangelico: Matth. cap. XIX, ibi: *Itaque iam non sunt duo, sed una caro: Quod ergo Deus coniunxit homo non separet*. Posito igitur quod vinculum matrimonii, saltem consummati, sit indissolubile iure naturali, divino et evangelico, non operatur haec indissolubilitas, quin in aliquo casu dissolvi possit, sed oportet ut hic casus sit expressus ab eo qui primam statuit indissolubilitatem, quique potest dicto iuri derogare: cumque huius vinculi dissolutioni solus faveat textus Apostoli 1 ad Corinth., c. VII: *Quod si infidelis discedat*, etc., quod idem est ac dicere: cum unicus sit dissolutionis casus a Deo per Apost. Paulum expressus, quando videlicet coniux infidelis non vult cohabitare cum coniuge ad fidem converso, vel si vult id facere, non vult id exsequi sine contumelia Creatoris, consequenter, extra hunc casum, solvi non potest vinculum matrimonii consummati, ita ut per consequens, interdictum dici debeat Sum. Ponf. solvere matrimonium in infidelitate consummatum, vel quando ambo coniuges permanent in infidelitate, vel quando ambo sunt conversi, vel quando alter est conversus, et alter vult converti; nec enim in hoc casu infidelis discedit, sed potius venire dicendus est. Hocce in substantia est argumentum, quo utuntur dubitantes de Pontificia auctoritate in casu de quo agitur. Ita Pontius, Castropal., Aversa, Cardinalis de Laurea. Et quamvis ab auctoribus primae sententiae producantur exempla dispensationis huiusmodi per Sum. Pontifices Pium V et Gregor. XIII, revera illae dispensationes alio spectant, quam ad praesentem casum concludere possint. Quocirca quoad casum in quaestione, nec exempla inveniri videntur, nec causa tam gravis, vel necessaria concipi potest, ut ait Pontius, pro huiusmodi dispensatione. Atque haec sunt rationum momenta pro utraque sententia.

uxorem in sua persistentem infidelitate libellum repudii, iuxta ritum iudaicum, ut hac ratione det illi libertatem transeundi ad alia vota. Hunc enim detestabilem abusum, iudaica utique superstitione infectum, nos proscripsimus nostra constitutione, quae incipit *Apostolici ministerii...*¹ ». De Synod. dioec., lib. cit., num. 6.

Haec amplius super impedimento disparitatis cultus, adnotare operae pretium sit: nimirum:

« Matrimonium inter fidelem et infidelem non est irritum iure divino, naturali vel positivo, vel certa aliqua lege Ecclesiae.... Probatur primo, quia non tollit omnino finem matrimonii, licet aliquo modo impediatur. Nam ex tali coniugio proles nasci potest, et institui etiam in religione, licet difficilior, etc., et aliquando accidere potest ut non etiam impediatur ullo modo educatio, neque pax, ut si alter coniugum de religione nihil curet, aut bene sit affectus erga fidem...

» Secundo probatur exemplis Sanctorum, qui sine dubio infidelibus coniuncti non fuissent, si id matrimonium iure naturae irritum esset. Exstant autem exempla in lege naturae, in lege scripta, et in lege gratiae: In lege naturae, Iacob uxores duxit filias Laban idololatrae; Ioseph filiam Putipharis Aegyptiam; Moses filiam Ietro Aethiopissam. In lege scripta Esther nupsit Assuero regi Persarum, ethnico; et Salomon uxorem duxit filiam Pharaonis; et David accepit filiam regis Gessur.... In lege gratiae testantur Hieronymus..... et Augustinus... suo tempore fuisse frequentissima in Ecclesia eiusmodi coniugia; et quamvis a Patribus reprehendebantur, tamen non dirimebantur, nec est probabile fuisse tolerata, si vera matrimonia non fuissent.

» Praeterea sancta Monica virum habuit paganum, teste Augustino.... et Clotildis christiana nupsit Clodoveo regi Francorum, ethnico, teste Gregorio Turonico... utraque autem pia erat, et virum ad fidem convertit; non potest autem fieri, ut piae feminae essent, et in perpetua fornicatione viverent.

» Quod non sit etiam impedimentum dirimens iure divino positivo probatur; nam in Testamento Novo non exstat tale praeceptum.

¹ Est quippe tenoris huiusmodi: *Apostolici ministerii*, ibi: « Motu proprio, et certa scientia, et plenitudine potestatis, tenore praesentium volumus et intendimus, et iubemus, ut cum aliquis Hebraeorum christianam veritatem amplexus fuerit, non praetermittatur interpellatio mulieri more recepto facienda, an velit, nec ne, se ad Christum convertere, dummodo tamen ex aliqua gravi causa, vel a Nobis, vel a Romanis Pontificibus successoribus nostris, non censeatur huiusmodi interpellatio omittenda... Imo expresse vetamus, prohibemus, ac interdiciamus, ne conversi quovis tempore, et quovis modo, sive in Iudaeorum domicilio, nempe *Ghetto*, rabbinico ritu, sive extra, coram notario, et

Verba enim Pauli: *Tantum in Domino*, et, *Nolite iugum ducere cum infidelibus*, non probant, nisi non esse contrahendum cum infidelibus, non autem probant matrimonium esse irritum.

» In Testamento autem Veteri non invenitur praeceptum ita prohibens coniugia cum infidelibus, ut ea redderentur irrita, nisi apud Esdram lib. 1, cap. 9 et 10. Ibi enim legimus, Esdra interpretante legem Domini in Deuter. a Moyse latam, separatos fuisse filios Israel a coniugibus infidelibus, quas duxerant. Sed illud praeceptum, quatenus irritans matrimonia, iudiciale fuit, non naturale, et ideo cessavit cum caeteris, neque ad Christianos pertinet...

» Iam vero, quod non sit cultus disparitas impedimentum dirimens, ob certam aliquam legem Ecclesiae probatur, quia nulla exstat talis lex. Quae enim (exstant prohibitiones ad hoc) ex conciliis², non probant matrimonium esse irritum, si fiat inter fidelem et infidelem, sed tantum non esse faciendum. Nam Concilium Chalcedonense et Agathense inter infideles nominatim ponunt etiam haereticos, et tamen communi consensu Catholicorum matrimonium cum haeretico non est irritum. Concilium autem Toletanum IV iubet quidem separari coniuges, sed non loquitur nisi de Iudaeis, et in Hispania; neque enim Concilium illud universale, sed nationale fuit, quare legem toti Ecclesiae dari non potuit ».

Est ergo propositio: « Matrimonium inter fidelem et infidelem non baptizatum, irritum esse ex more populi Christiani, vim legis obtinente, probatur; nam ab annis ut minimum 400, sine ulla controversia creditum est, in Ecclesia Christiana, ista matrimonia esse nulla. Nam et Magister sententiarum... et Gratianus... et deinceps omnes theologi et canonistae, tanquam rem exploratam, et a maioribus acceptam hoc tradiderunt. Cum igitur tota Ecclesia a multis saeculis id crediderit et servaverit, et tamen certa aliqua lex non inveniat, necesse est ut id paulatim sit introductum, et consuetudo vim legis obtinuerit » Haec Bellarminus de Matrim. sacramento, lib. 1, cap. 23.

Ex his illud sane inferas licet, nempe quod *potest Summus Pontifex, si causa id postulet,*

testibus christianis, libellum repudii uxoris, quae interpellata recusant se convertere, aut omissa vigore dispensationis eiusmodi interpellatione, quia ex probabili coniectura creditum est, minime se ad Christi fidem conversuras, dare, scribere, aut mittere audeant, et possint ».

² Exstat canon 13 Concilii generalis Chalcedonensis, ubi prohibentur coniugia cum haeticis, iudaeis, et paganis. Item can. 69 Conc. Agathensis, nempe: *Non oportet cum hominibus haeticis miscere connubia, et filios, vel filias dare.....*; nec non canon. 14 Concil. Tolet. III, et 61 Concil. Tolet. IV, ne scilicet Iudaei uxorem christianam habeant.

cum *fideli dispensare, ut cum infideli matrimonium contrahat*. Idem, ibi.

Nec etiam solvitur matrimonium quoad vinculum, si unus coniugum transeat ad infidelitatem, seu labatur in haeresim, textu expresso in cit. c. *Quanto* 7 de Divortiis, ibi: *Si vero alter fidelium coniugum, vel labatur in haeresim, vel transeat ad gentilitatis errorem, non credimus quod in hoc casu, is qui relinquitur, vivente altero, possit ad secundas nuptias convolare*; et tenet communis DD. cum S. Th. in 4, dist. 39, art. 1 in corpore, ubi sic dicit: *Si vero infidelitas coniugis matrimonium sequatur, non propter hoc vinculum matrimoniale dirimitur, sed potest fieri separatio a toro et cohabitatione, sicut et propter fornicationem carnalem*; et quod non solvatur tale vinculum propter haeresim, definivit Concil. Trid. sess. 24 de Matr., can. 5, ibi: *Si quis dixerit propter haeresim aut molestam cohabitationem... posse dissolvi matrimonii vinculum, anathema sit*.

Imo nedum non dirimuntur matrimonia propter haeresim, sed et valide contrahuntur cum haereticis, si ritu catholico contrahantur. Sic S. Thom. in 4, dist. 39, quaest. unica, art. 1, ad 5; S. Bonavent. in 4, dist. 39, quaest. 1, art. 1; Abbas in cap. *Si conditiones* 7 de Conditionibus appositis, n. 5, et ibi Cardinalis n. 3; Ioann. Andr. n. 8; Sanchez lib. 7, disput. 72, n. 2, et communis aliorum, arg. cap. *Decrevit* 74 de Haereticis in 6. Quinimo secundum Sanch. loc. cit., n. 5; Azor. lib. 8, cap. 11, qu. 5, et varios alios, matrimonia cum haereticis nedum sunt valida, sed insuper sunt licita in locis ubi haeretici et Catholici permixti vivunt. Vide tamen verb. *Haereticus*, a n. 20 ad 26, ubi affertur in contrarium novissimum Decret. Clementis XI, sub die 16 Iunii 1710, relat. a Card. Petra tom. 4 Comment., in Const. 12 Ioannis XXII, n. 14. Vide ibi, ubi multa sapientissime adducit ad rem.

ADDITIONES CASINENSES.

Apud Graecos Synodus Trullana can. 72, orthodoxorum cum haereticis connubia irrita decrevit. « Non licere (en verba can.) virum orthodoxum cum muliere haeretica coniungi, neque vero orthodoxam cum viro haeretico copulari. Sed, et si quid eiusmodi ab ullo ex omnibus factum apparuerit, irritas nuptias existimari, et nefarium coniugium dissolvi. Neque enim quae non sunt miscenda misceri, nec ovem cum lupo, nec peccatorum sortem cum Christi parte coniungi oportet... ».

Ad quem canonem haec notat Espenius, nempe: « Si hic per haeticum intelligatur omnis qui pertinaciter quodcunque dogma haeticum sustinet, et fidei catholicae in aliquo articulo adversatur, tametsi sit baptizatus,

et in Christum credat, habebitur hic impedimentum dirimens, hactenus apud nos non receptum; licet enim Ecclesia etiam Latina sumopere, idque pluribus et arduis ex causis, improbet matrimonia orthodoxorum cum haereticis; non tamen impedimentum dirimens hactenus constituit, nec matrimonia huiusmodi irrita existimavit ». Acholia in can. Trull. sub can. 72.

Vis seu violentia, quantum ad praesens, 118 est metus gravis et iniuste incussus, inducens virum seu feminam ad contrahendum matrimonium, quod alioquin nullo modo contraxisset, nisi ad id metu illo seu violentia fuisset compulsus seu compulsus. *Est in re communis*, arg. c. *Abbas* 2, c. *Ad audientiam* 4, et cap. *Cum dilectus* 6 de His quae vi metusve causa fiunt, et l. *Metum autem* ff. eodem. Vis et metus est duplex, scilicet gravis 119 seu cadens in constantem virum, et levis seu cadens in virum inconstantem; metus gravis, seu cadens in virum constantem, est ille quem vir constans et fortis prudenter et rationabiliter concipit de gravi malo sibi, aut consanguineis, vel affinibus inferendo. *Est in re communis*, arg. cit. l. *Metum autem*, et cit. cap. *Ad audientiam*. Metus levis, seu cadens in virum inconstantem, est ille quem vir pusillanimis concipit de levi tantum malo, aut gravi quidem, sed immerito, ac irrationabiliter et imprudenter, cum non certa, prudenti et rationabili, sed solum levi et irrationabili sua aestimatione, tale grave malum ei imminet, et sit eventurum. *Est in re communis*, arg. cit. l. *Metum*, et cit. cap. *Ad audientiam* 4, et cit. c. *Cum dilectus* 6 de His quae vi, etc.

Ad metum gravem quatuor conditiones requiruntur: 120 *Primo*, quod malum quod timetur sit grave in se, et non solum in vana aestimatione metuentis. *Secundo*, quod cum rationabili fundamento, et non leviter et imprudenter timeatur. *Tertio*, ut metum incutiens potens sit minas exsequi. *Quarto*, quod is qui timet non possit ullo modo minanti resistere aut vitare malum quod timet. Quod si alterutra harum conditionum deficiat, metus erit levis, seu cadens in virum inconstantem; arg. cap. *Cum dilectus* 6 de His quae vi metusve causa fiunt.

Metus alius est incussus a causa intrinseca, 121 et alius a causa extrinseca libera. Primus est metus intrinsecus ab ipsomet metuente susceptus, vel ex propria passione, vel ex causa naturali, ut est metus mortis imminenti ob morbum, naufragium, bestias; item metus inferni et huiusmodi. Secundus est metus extrinsece ipsi metuenti ab alio homine incussus, ut cum quis minatur alteri mortem, mutilationem, carcerationem, spoliationem bonorum et huiusmodi, nisi suae voluntati adhaereat. In 122 super metus alius est iuste incussus, et alius

iniuste. Metus iuste incussus est, cum quis minatur alteri gravem poenam, nisi faciat aliquid, ad quod de iustitia tenetur, v. gr. nisi ducat vel dotet puellam, quam violavit. Metus iniuste incussus econtra est, cum quis minatur alteri gravem poenam, nisi faciat aliquid ad quod de iustitia non tenetur, v. g. nisi ducat puellam, cui nec ratione promissionis, nec ratione violationis tenetur.

- 123 Matrimonium ex gravi metu iniuste incusso contractum est ipso iure nullum et invalidum. *Communis*; arg. cap. *Cum locum* 14 de Sponsalibus, ubi dicitur quod contracturus matrimonium *plena debet securitate gaudere, ne per timorem dicat sibi placere quod odit, et sequatur exitus, qui de invitis solet nuptiis provenire*, et cap. *Veniens* 15, et cap. *Consultationi* 28, eod. Metus gravis iniuste incussus dirimit matrimonium iure naturae, S. Th. in 4, dist. 29, qu. 1, art. 3; S. Bonaventura ead. dist., n. 5; Scotus ead. dist. 29, qu. unica, § *De secundo*; Covarruvias part. 3 de Matrimonio, cap. 3, § 5, n. 6; Reiffenstuel lib. 1 Decr., tit. 41, n. 48 et seq., et alii plures, arg. cap. *Cum locum* 14 de Sponsalibus, ubi dicitur: *Cum locum non habeat consensus, ubi*
- 125 *metus vel coactio intercedit*. Sine consensu autem matrimonium est nullum iure naturae, adeoque, etc. Metus levis, etiamsi sit iniuste incussus, non invalidat, nec dirimit matrimonium. *Communis*, textu claro in cap. *Cum dilectus* 6 de His quae vi metusve causa fiunt, et l. *Metum autem* ff. eod., et arg. cap. *Veniens* 15, et cap. *Consultationi* 28 de Sponsalibus, ubi requiritur quod metus sit talis, qui *cadere possit in virum constantem*, scilicet gravis.
- 126 Metus gravis ab intrinseco proveniens non invalidat, nec dirimit matrimonium; arg. cap. *Sicut nobis* 17 de Regularibus, ubi votum religionis emissum a constituto in lethali infirmitate, censetur validum, et servari iubetur; ergo a pari idem dicendum est de matrimonio contracto ex metu gravi ab intrinseco proveniente, v. g. de eo qui, metu imminentis mortis, et timore inferni contrahit matrimonium cum concubina; ita Covarruvias de Matrimonio part. 2, cap. 3, § 4, n. 26 et seq.; Reiffenstuel l. c., n. 26; Sanchez lib. 4 de Matr., disp. 12, n. 4 et seq., et alii passim. Nec etiam invalidat et dirimit matrimonium metus gravis ab extrinseco proveniens, si sit iuste incussus. *Communis*; arg. cap. *Ex litteris* 10 de Sponsalibus, ubi matrimonium ante promissum, si contrahatur metu excommunicationis per iudicem infligendae, validum censetur, ex c. *Pervenit* 2 de Adulter. et stupr., ubi ille qui, ob stuprum ad ducendam stupratam obligatus, renuit nubere, iubetur excommunicari, et sic indirecte cogi ad nubendum, et l. *Continet* 3, § 1, ff. Quod metus causa.

Adulterium praecedens, seclusa machinatione et fide futuri matrimonii, non est impedimentum dirimens matrimonium; Benedict. XIV, tom. 1, const. 113, incip. *Redditae*, § 12.

Alia ad rem vide verb. *Metus*.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

De ratione probandi impedimenta matrimonii non inutile est disserere. Distinctio autem in subiecta materia recepta est, quod aut summus in matrimonio nondum contracto impediendo, et levis sufficit probatio. Aut vero in matrimonio versamur, iam contracto dirimendo, et probatio requiritur plenissima. Idque adeo verum est, ut hoc in casu, nec utriusque sponsi confessio de impedimento attendi queat, ut communiter firmat Schmalzgrueb. Iur. Eccles. univ. lib. 4, part. 3, tit. 13, n. 30 et seq.; Pichler. Iur. can. lib. 3, tit. 13, n. 7; Sanchez de Matr., lib. 2, disp. 45, n. 3; Molina de Rit. nuptiar., lib. 1, comparat. 15, n. 32, et plur. seq.; Panimol. decis. 19, adnot. 3, n. 52, 55 et seq.

Quaestionis vero est, an idipsum obtineat si confessio haec emissa sit a sponsis ante matrimonium contractum? Affirmare videtur Rota coram Penia, dec. 211, ea de ratione, quod emissa sit eo tempore quo suspicio collusionis cadere haud potest.

At confessio coniugum de impedimento, sive emissa sit matrimonio constante, sive ante contractum matrimonium, reiicienda indistincte est, idque quia sacri canones dum disponunt, ne stetur confessioni coniugum de impedimento, sese fundant, non in periculo solum collusionis, sed et in praeiudicio inde obveniente proli, aliisque bonis matrimonii, ut notant Barbos. in Collectan. DD., in decr. lib. 4, tit. 13, cap. *Super eo*, n. 3; Wagnerek. in Comment. exeget. sacr. canon., lib. 4, tit. 13, dict. cap. *Super eo*, not. 1; Pirhing in Ius canon., lib. 4, tit. 13, § 3, n. 17; Schmalzgrueb. Iur. Eccles. univers. lib. 4, part. 3, tit. 13, n. 33; Pichler Iur. can. lib. 4, tit. 13, n. 17; Molin. de Rit. nupt. lib. 1, comparat. 15, n. 41 in fin. Hoc autem praeiudicium, cum aequae urgeat, si confessio coniugum de impedimento emissa sit vel matrimonio constante, vel ante matrimonium contractum, utroque propterea casu reiici debet, ut sensit Rota in Compostellana 10 Ianuarii 1757, § 12, coram R. P. D. Canillac, et 27 Nov. 1758, § 13 et 15, coram reverendissimo P. D. Bussio decano.

Quod vero attinet ad decis. 211 Peniae, satis est animadvertere quod Rota in decisione, citra ullam causae necessitatem, dixit standum esse confessioni coniugum de impedimento, emissae ante contractum matrimonium, eo quia revera non concurrebat confessio haec, ut pa-

tet ex n. 16. Vulgatissimum autem est, nequaquam esse attendenda, quae supremum hoc tribunal praeter necessitatem causae tangit.

DE MATRIMONIO SUB CONDITIONE, MODO, etc.

*Novus Casinensium articulus,
in suppl. ad artic. 5 auct., n. 13.*

Quia porro omnes contractus non tantum pure et absolute, sed etiam conditionate iniri possunt, ita quoque sponsalia et matrimonium. Engel ad tit. 5 Decr. de Condit. appos. Quippe si post Trident. celebraretur aliquod matrimon. coram paroco et testibus, sub aliqua conditione, iudicandum esset de eo sicut ante Tridentinum, cum praeter solemnitatem parochi et testium, nihil aliud immutarit Tridentinum. Sanchez de Matrim., lib. 5, disput. 1, num. 1.

Iam vero sponsalibus et matrimonio potest aliquid adiici, vel ut *conditio*, vel ut *modus*, vel ut *monstratio*, vel ut *causa*, vel tanquam *dies*, qua contrahi debet; de his singillatim agendum.

Conditio est adiectio dispositioni, id est actui vel contractui apposita, suspendens aut resolvens ipsam dispositionem, quae sub ea sit, DD. communiter. Quae conditio ordinarie exprimitur per particulam *Si*: *Si pater consentiat*, *Si navis ex Asia venerit*, etc.

Potissima conditionum distinctio est, ut aliae sint de praesenti, aliae de praeterito, aliae de futuro. *Conditio de praesenti* est, quae circumstantiam pro praesenti tempore, quo fit contractus, denotat; nempe *contraho tecum, si es virgo*, etc. *Conditio de praeterito*, circumstantiam iam secutam respicit, nimirum: *Contraho tecum, si navis ex India iam advenerit*, etc. *Conditio de futuro*, circumstantiam primum eventuram denotat, et donec eveniat obligationem suspendit, eaque non eveniente, dissolvit; v. g. *Contraho tecum si pater meus consenserit*.

Iam vero conditio proprie *de futuro* intelligenda est, non *de praesenti*, vel *praeterito*; quippe de natura verae conditionis est suspendere valorem actus et obligationis eius, atque efficere ut actus possit subsistere vel deficere, iuxta existentiam nempe vel defectum conditionis. Cum ex adverso nulla sit conditio quae in praeteritum conferatur, vel in praesens, sed statim contractus valeat, vel irritus sit, ex existentia nimirum, vel non existentia huiusmodi conditionis.

Conditio de futuro rursus dividitur in necessariam, quae non potest non evenire; ex. gr. *si cras orietur sol*; et contingentem, quae potest evenire, vel non, quaeque in *potestativam*, *casualem* et *mixtam* dispescitur, ut nobis in addit. sub v. *Legatarius*, *Legatum*, expositum fuit. Vide ibi.

Amplius conditio alia possibilis, alia impossibilis, alia honesta, alia turpis esse potest. Vide ibi.

Quibus praemissis, ad applicationem doctrinalem, iuxta conditionum variam indolem, gradum faciamus.

Ac primum si de conditione honesta et possibili de praesenti vel de praeterito agatur, haec « adiecta in actu ipsius matrimonii, illud non suspendit; sed si conditio tunc vera sit, matrimonium illico est validum, si falsa illico irritum... Ideoque videmus hanc conditionem: *Contraho tecum, si es virgo*, non reiici; et matrimonium sic contractum esse nullum, *si mulier sit corrupta*... Et idem est de conditione, *Si non es caeca, muta, leprosa*, et similibus ». Fagn. ad tit. 5 de Condit. apposit., cap. *Si conditiones*, n. 16, 17 et 18¹.

Item si adiecta sit haec conditio de praesenti: *Contraho tecum si es legitima*, « non videtur posse dubitari quominus praesens conditio... ex sui natura possibilis et honesta sit... Unde sequitur ut matrimonium, ut proponitur, contractum, ab initio nullum fuerit, cum nunquam exstiterit conditio honesta et possibilis illi adiecta ». Fagnanus ibid., n. 19 et 20.

« Superest nunc examinandum (sic idem Fagnanus) an convaluerit matrimonium hocce per copulam subsequutam.... Cum hoc casu mulier ante copulam illegitima esset, atque ita iam defecisset conditio illa, *si mulier est legitima*, copula subsequens nihil profuit ad matrimonii validitatem; et haec est communis omnium sententia.... Quibus accedit quod, etsi per copulam coniuges viderentur recessisse a conditione, tamen cum matrimonium esset nullum ab initio, necessarium fuisset iterum contrahere coram paroco et testibus, ad praescriptum Conc. Trident. » Loc. c., n. 21 et 24.

Et quoties de conditione honesta et possibili de praesenti vel de praeterito agitur, matrimonium nequaquam validari per copulam subsequutam, tenent Reiffenst. tit. cit., § 1, n. 14; Abbas in cap. *Per tua*, h. tit.; Ancharanus ibi, etc. Secus vero se res habet in conditione de futuro, ut infra dicendum.

¹ Idem in terminis docet Sanchez, hoc pacto: « Prima conclusio sit conditio honesta et possibilis de praesenti, vel praeterito, adiecta matrimonio, illud non vitiat, nec suspendit, sed si conditio tunc est vera, ut si *pater tuus vult*, vel *voluit*, est statim validum matrimonium, si vero est falsa, est statim irritum. Haec conclusio est D. Thomae... quem omnes sequuntur. Et quamvis

D. Thomas solum loquatur de conditione de praesenti, at omnes idem dicunt de conditione de praeterito ». De matrim., lib. 5, disput. 6. n. 1. Id quod pari modo obtinet, etiamsi contrahentes ignorent, conditionem iam existere, vel exstisse; Laymann, Phirhing apud Reiffenst., ad tit. 5 De condit. appos., § 1, n. 12.

13 Quaeritur quid efficiant conditiones necessariae? Conditiones huiusmodi quaecunque, etiam *de futuro* conceptae, matrimonio vel aliis contractibus adiectae non vitiant actum, nec suspendunt, sed faciunt quod actus illico valeat, ac si nulla conditio appositae fuisset. Limitatur conclusio in casu, quo ex circumstantiis colligitur conditionem necessariam esse appositam, non tanquam conditionem, sed praefinitionem ac determinationem temporis, quo quis, iuxta promissum, nubere velit; v. g. *contraho tecum, si pater meus morietur*. Quamvis enim haec conditio sit necessaria, tamen bene fieri potest quod non per modum conditionis, sed temporis apponatur, ut sensus sit: quam primum *pater meus mortuus fuerit, contraham tecum*; nam tunc usque ad mortem patris suspenditur obligatio contrahendi. Sanchez apud Reiff. l. c., n. 10 et 11.

14 Quod « si matrimonio apponatur inhonesta aut turpis conditio de praesenti vel de praeterito, puta, *contraho tecum si odio habes inimicum meum; si fornicasti*, non habetur pro non adiecta, sed omnino attenditur, ita ut matrimonium statim valeat, si conditio subsistat; irritum autem et nullum sit, si non subsistat: Covarruvias... Alexander de Naevo... Quippe turpis conditio de praesenti aut praeterito non invitat ad peccandum, sicuti (conditio) de futuro ». Reiffenstuel ib., § 2, n. 45.

15 « Nec obstat cap. fin. (tit. cit. de Condit. appos.) turpes conditiones pro non adiectis reputans... Nam contra est, quod cit. cap. loquatur de conditionibus proprie dictis, hoc ipso, quod verba legum et canonum in propria significatione accipere et intelligere oporteat... Conditio autem de praesenti aut praeterito, proprie conditio non est ». Sic idem Reiffenst. l. et n. cit.

16 « Num autem, prosequitur Reiffenstuel, conditio ex natura, aut facto impossibilis *de praesenti vel de praeterito*, habeatur pro adiecta, variant doctores. Pontius siquidem.... cum Sylvestro... affirmat, per fundamenta praecedentis conclusionis (nempe, quod huiusmodi

conditio proprie conditio non sit). Covarruv. vero.... Sanchez... et alii melius negant et volunt, talem conditionem semper haberi pro non adiecta, consequenter matrimonium initum semper esse validum... ». Ibid. n. 46. — At negandum non est sententiam Pontii iuris conclusionibus (per ea quae dicta sunt de conditione turpi de praesenti vel de futuro) magis inniti.

Quid iuris de matrimonio sub conditione de futuro, impossibili aut turpi, sive inhonesta, contracto? « Si adiiciatur matrimonio turpis aut impossibilis conditio de futuro, quae repugnat substantiae matrimonii, vitatur, et ipso iure nullum est matrimonium¹: si vero aliae adiiciantur conditiones turpes aut impossibiles, substantiae tamen matrimonii non repugnantes, validum est matrimonium, et conditiones pro non adiectis habentur ». *Communis et certa*, textu claro, cap. fin., tit. cit. de Condition. apposit., ibi: « Si conditiones contra substantiam coniugii inserantur; puta, alter dicat alteri: *Contraho tecum, si generationem prolis evites*; vel donec inveniam alteram honore vel facultatibus ditiolem; aut si pro quaestu adulterandam te tradas, etc.; matrimonialis contractus, quantumcunque sit favorabilis, caret effectu², licet aliae conditiones appositae, si turpes aut impossibiles fuerint, debeant propter eius favorem pro non adiectis haberi »³.

« Obiicies (sic Reiffenstuel): Consensus contrahentium est de substantia matrimonii; sed in tali casu matrimonium deest consensus, saltem contrahentis sub conditione impossibili ex natura, utpote qui non voluit se obligare, nisi sub conditione impossibili apposita, quam, quia evenire non posse bene scivit, censendum est quod nullatenus se obligare aut contrahere intenderit; arg. § *Si impossibilis* 11 Inst. de inutil. Stip., ibi: *Si impossibilis conditio, obligationibus adiiciatur, nihil valet stipulatio*; et l. *Non solum* 31 ff. de Oblig. et act., ibi: *Non solum stipulationes impossibili conditioni applicatae nullius momenti sunt, sed etiam caeteri quoque contractus, veluti emptiones,*

¹ « Amplia, etiamsi post matrimonium sub conditione illa contractum, sequeretur carnalis copula, nam non efficeret ut matrimonium hoc omnino nullum propter prolem supervenientem revivisceret ». Barbosa Collect. in l. iv Decret., tit. 5, cap. *Si conditiones* 7, n. 7.

² « Limita, ut procedat in propriis, et veris conditionibus, id est in iis, quae a futuro pendente eventu, secus in conditionibus de praeterito, vel praesenti tempore, quae vere conditiones non sunt ». Barbosa, Collect. DD., in 4 Decret., t. 5, cap. *Si conditiones*, n. 8.

³ « Adverte tamen quia ita demum conditio contra substantiam matrimonii apposita, illud vitiat si uterque coniux appositioni conditionis consentiat; tunc enim nullus est consensus, nec matrimonium tenet. Secus vero si alter contradicat, quia tunc matrimonium est validum, perinde ac si conditio non fuisset apposita... Et idem si taceat, quia censetur contradicere favore matrimonii... Ratio est, quia protestatio huiusmodi,

vel conditio, idcirco vitiat actum, quia partes, quae intendunt detrahare substantiae actus, non videntur consentire in actum, qui sine substantia esse non potest... At haec consideratio cessat quando unus tantum intendit detrahare, et alius non exprimit, quia tunc descendendo postea ad actum, qui mutuo consensu perficitur, et matrimonium consummando, ex quo utraque pars non consentit turpitudini contra substantiam actus, censetur recessum a conditione, seu protestatione... Et propterea Vincen. et Hostien. hic, et communiter scribentes consulunt ut cautae sint mulieres, et crebro etiam moneantur ut quando viri, ad eas alliciendas, ostendunt se velle cum eis matrimonium contrahere, et apponunt huiusmodi conditiones contra substantiam matrimonii, taceant, et nihil respondeant; nam secuta copula erit matrimonium ». Fagnan., ad tit. cit. de Condit. appos. ad c. *Si conditiones*, n. 3.

locationes, impossibili conditione interposita, aequae sunt nullius momenti; quia in ea re, quae ex duorum pluriumque consensu agitur, omnium voluntas spectatur, quorum dubia in huiusmodi actu talis cogitatio est, ut nihil agi existimetur, apposita ea conditione, quam sciant esse impossibilem.

» In solvenda, prosequitur Reiffenstuel, hac gravissima instantia, et in explicatione relati cap. finalis, tit. cit., multum laborant et variant DD. Optima videtur interpretatio et responsio eorum qui dicunt dispositionem dicti cap. fin. (tit. ut supra de Condit. appos.) tantum habere locum in casu, quo dubium est de intentione, et animo contrahentis sub conditione impossibili aut turpi, an nempe serio talem conditionem adiecerit, nolens alias contrahere; an vero iocose tantum: stante enim tali dubio, praesumit Ecclesia ita contrahentem, vere et absolute voluisse contrahere, et conditionem iocose tantum adiecisse: hoc ipso, quod sciverit talem conditionem, vel ex natura, vel de iure, impossibilem impletu esse.

» Ratio huius interpretationis ac constitutionis cit. cap. fin. est: Tum quia in dubio semper pro valore matrimonii iudicandum est, ad evitanda gravissima scandala et animarum pericula, quae sequeretur ex dissolutione matrimonii, forsitan valide contracti, praesertim si dein aliis nubarent separati; arg. c. *Licet* 47, in fin., de Test. et attest., ubi propterea dicitur: *Tolerabilius est aliquos contra statuta hominum dimittere copulatos, quam coniunctos legitime contra statuta Domini separare.* Tum quia matrimonium est causa favorabilis, sicut testamentum..... ergo sicut ob hanc causam (iure Romano) in testamento conditiones impossibiles habentur pro non adiectis¹, arg. l. *Obtinuit*, et l. *Multae* ff. de Condit. et demonstr., ita habenda erunt in matrimonio.

» Quod si vero ex circumstantiis (nota) constaret aut appareret, conditionem impossibilem vel turpem serio adiectam esse, consequenter sine animo contrahendi, nisi sub illa conditione, quae impleri, vel de facto, vel de iure non potest, matrimonium utique nullum foret... quia tunc Ecclesiae praesumptio cederet veritati». Ita antedictus Reiffenst. l. c., § 2, n. 41 et seqq.

Haec eadem habet Sanchez: « Hinc infertur, sunt eius verba, si ex coniecturis constet (conditionem impossibilem) ioco appositam esse, ac absque animo contrahendi, tunc etiam in foro externo non habendam pro non apposita, sed vitare matrimonium. Quia iam intentio contrahentium non est dubia ». De Matrim., lib. 5, disp. 3, n. 16.

Quoad conditiones possibiles et honestas de futuro, v. g. *Si pater tuus consenserit*, etc., certum est illas matrimonium huiusmodi suspendere, ita ut non perficiatur, donec conditio adimpleatur, aut eveniat: « Conditio possibilis, ait Sanchez, et honesta de futuro suspendit contractum matrim., ut nullo modo valeat, dum conditio non impletur ». Loc. cit., disput. 6, n. 2. Textus est expressus, cit. tit. de Condit. app., cap. 5, in haec verba: « Super eo vero quod postulasti utrum ille qui in quamdam mulierem consensit, si pater eius suum praestaret assensum, sit ad consummandum matrimonium compellendus; respondeamus, quod cum consensus liber dici non possit, qui in alieno arbitrio reservatur, ac conditionem ipsam canonica non improbet instituta: nisi voluntas patris postmodum intercedat, nequaquam cogendus est ad matrimonium contrahendum.... cum huiusmodi consensus non sit de praesenti habendus, licet per verba de praesenti evidentius exprimatur, qui in alieno arbitrio, non habito, sed habendo, consistit ».

Ex eiusmodi textu rite deducunt interpretes, 21 quod « si interim sub conditione pendente... qui sic contraxit, cum alia contrahat, valet matrimonium secundo contractum, quamvis postea conditio sequatur, dum matrimonium hoc fuerit pure contractum; censetur enim a priori nondum perfecto recessum... (Amplius) Franc. Molin..... resolvit, matrimonium cum alia contractum sub conditione, valere, non obstante conditione in priori contractu apposita, dum haec posterior prius purificetur... et tenet.... quod matrimonium secundo loco contractum, et sub conditione, sicut primum, stante dubio, quae conditio prius fuerit purificata, neutrum valet matrimonium ». Barbosa Collectan. DD. in l. 4 Decr., tit. 5 de Condit. app., c. 5, n. 4.

Illud porro est exploratum per copulam carnalem subsequutam validari matrimonium sub conditione de futuro initum, ex c. 5 et 6, cit. tit. 5 de Condit. appositis, etc., quia per huiusmodi copulam contrahentes a tali conditione recessisse, clarum est. « Et haec, ait Fagnanus, est praesumptio iuris, et de iure, quae non admittit probationem in contrarium... ut omnes notant ». Ad c. *Si conditiones* de Condit. app., n. 21.

Insuper « contrahentes matrimonium per 23 verba de praesenti sub conditione a iure non improbata, statim, purificata conditione, cogi posse ad matrimonium consummandum; et sic, adveniente conditione, statim est matrimonium perfectum et purum, etiamsi novus

¹ Iure hodierno apud nos, ac etiam alibi, ut in Gallia, non solum in testamentis, sed etiam in actibus inter vivos, pro non scriptis habentur conditiones im-

possibiles, nec non quae legibus aut bonis moribus adversantur, id quod favere videtur interpretationi DD. de qua supra.

consensus non intercedat ». Fagnan. ad cap. *Super*, eod., n. 2.

- 24 Superest hinc disquirendum an purificata praedicta conditione de futuro, matrimonium statim sit perfectum, absque novo consensu; affirmant communiter canonistae. « Et est ratio, quia dispositio conditionalis, adveniente conditione purificatur, et ex eo tempore perficitur, perinde ac si ab initio pure fuisset facta, ut l. 2 *Potior* ff. Qui potior, in pignor., ibi: *Cum conditio semel exstitit, perinde habetur ac si illo tempore, quo stipulatio interposita est, sine conditione facta esset.* Et matrimonium, quamvis post legem evangelicam sit elevatum in sacramentum, habet tamen rationem contractus; unde per adventum conditionis perficitur, sicut caeteri contractus conditionales. l. *Haec venditio*, ibid. Conditionales venditiones tunc perficiuntur, cum impleta fuerit conditio ». Fagn. cit. n. 2 et 3.

Additque is idem clar. interpres quod ita « servat curia, etiam post Concilium Tridentinum, et ideo ab illa (curia) in consulendo et iudicando non est ullatenus recedendum; nam in Sacra Congregat. Concilii alias fuit propositum infra scriptum dubium :

» Cum quidam contraxissent coram paroco et testibus, per verba de praesenti sub conditione licita, quae postea fuit purificata; si reputantes se pro legitimis coniugibus, sine alia solemnitate matrimonium consummaverint, an validum sit ipsum matrimonium, vel coniuges cogendi sint, ut denuo, quia purificata est conditio, coram paroco legitime contrahant.

» In Congregatione generali, cui interfuerunt S. R. E. Cardinales Moronus, Perusinus, Alciatus, Senon, Montaltus, S. Sixti et Carafa, solus Alciatus tenuit cum communi canonistarum, quod, conditione purificata, non sit opus alia iteratione contractus matrimonii, coram paroco... Reliqui omnes tenuerunt opus esse iterum contrahere coram paroco... quia Concilium videtur intellexisse de matrimonio perfecto pure per verba de praesenti, ibi *vos coniungo*; sed quando contrahitur per verba conditionata, non videtur matrimonium, sed sponsalia de futuro; item tutius videtur, ut fiat coram paroco pro securitate conscientiae; tamen dictum fuit agendum cum Sanctissimo.... Sanctissimus, nempe Pius V, probavit sententiam canonistarum, quod, purificata conditione.... matrimonium sit perfectum, nec opus esse alia iteratione

contractus coram paroco; sicque praevalere, et in decidendo attendendam esse opinionem canonistarum (uti supra): Conc. autem Trid. nihil facit ad rem.

» Haec eadem quaestio proposita fuit in alia Congreg. cui interfuerunt Cardinales Paleotus, Lancellotus, Castrucius, Montelpus, Cusanus, de Monte, Paravicinus, Mattheus, Aquaviva et Plattus; et omnes, praeter unum Plattum, tenuerunt, matrimonium valere, nec requiri ut de novo coram paroco et testibus contrahatur. Qua decisione Sanctissimo relata, scilicet Clem. VIII, Sanctissimus visus est dubitare, quia licet de iure veteri matrimonium valeret, per textum in cap. *Super eo* de Condit. appos., tamen hodie post Concil. quo solemnitas parochi et testium introducta est, secus esse videtur, quia cum contrahitur sub conditione, solemnitatem adhibendo, non satisficit Concilio; quando autem a conditione receditur, solemnitates non adhibentur. Ideoque mandavit hoc dubium seu difficultatem in Congregatione considerari. Qua difficultate proposita, Congregatio respondit Concilium non requirere solemnitates parochi et testium, quando receditur a conditione; sed quando, mutuo consensu habito, vir et mulier contrahunt; hoc autem in casu, quando contractum fuit, adhibitae sunt solemnitates. Iterum hac difficultatis solutione Sanctissimo relata, Sanctitas Sua probavit decisionem Congregationis, et ita in hac causa responderi mandavit. Verum noluit hanc decisionem omnibus casibus inservire, sed omnes qui acciderint in futurum cum suis circumstantiis esse specialiter considerandos ». Ad cit. tit. 5 de Condit. appos., cap. *Super*, n. 4 et seqq. ¹.

Caeterum, ut rite advertit Reiffenst.: « Quamvis nullibi prohibitum sit, ac consequenter concessum censeatur matrimonium sub honesta conditione de praesenti, praeterito vel futuro, contrahere; tamen ob plura incommoda consultum non videtur, ut matrimonium sub conditione de futuro contrahatur nisi specialis urgeat ratio aut necessitas, ut cum aliis notat Gobat... suadens parochis ne tali matrimonio assistant. Illud etiam omnino advertant parochi necesse est, ut si ob causam gravem matrimonium sub conditione contrahatur, illud consummare non permittant, donec certo constet, conditionem esse impletam, ne contingat, uti in casu quem refert Fagnanus, in c. *Si conditiones*, cit. tit. de Conditionib., etc., quo ali-

¹ Audiamus quoque hac in re D. de Ligorio, ita disserentem: « Quaeritur an impleta conditione in matrimonio, requiratur novus consensus? Prima sententia affirmat... Quia cum matrimonium, non solum sit contractus, sed etiam sacramentum, non potest pendere a futura conditione. Nam omnia sacramenta statim aut valida, aut nulla esse debent... Secunda vero sententia negat. Ratio, quia matrimonium, etsi sit etiam sacra-

mentum, habet tamen rationem contractus; omnes autem contractus impleta conditione, sine novo consensu perficiuntur... Utraque sententia est probabilis, at haec secunda videtur probabilior. Caeterum recte dicunt Viva et La Croix, consultius esse eo casu iterum contrahi matrimonium (* nempe renovando consensum coram paroco et testibus *) ». *Theol. moral., De matr.*, n. 895.

quis cum quadam contraxit sub conditione, *si es legitima*, et post multiplicem usum et copulam coniugalem, rescivit eam non esse legitimam. Et hoc matrimonium fuit nullum declaratum, non obstante copula carnali; quia licet per hanc matrimonium sub conditione de futuro statim evadat validum, tamen secus est de matrimonio sub conditione de praesenti aut de praeterito ». Loc. cit., § 1, num. 22.

26 Quaeritur, quid iuris de matrimonio inter habentes impedimentum inito sub conditione *si Papa dispensaverit*? Quidquid in contrarium dictum sit, utique tenendum cum Sanchez, Pontio, et communi aliorum, penes Reiffenst. l. c., n. 25 et seqq., tam sponsalia de futuro, quam matrimonium per verba de praesenti sub dicta conditione contracta, licite fieri, et obtenta dispensatione, valida esse, quippe conditio, *si Papa dispensaverit*, honesta est; sub conditione honesta autem licitum est sponsalia et matrimonium contrahere.

« Quod obtenta dispensatione (sic Reiffenst.) valeant probatur. (Enimvero) tam sponsalia, quam matrimonium, sub honesta et possibili conditione de futuro, purificata conditione, valent; atqui conditio, *si Papa dispensaverit*, est honesta atque possibilis; ergo, etc. ». Ib., num. 26.

27 Demum ut de matrimonio *sub causa, demonstratione, modo*, etc., aliqua dicamus, nempe *contraho tecum, quia es virgo*, en causa: *Quae es honesta*; et habetur demonstratio: *ut mihi ad serviendum praesto sis*; et habetur modus: pro comperto habe « matrimonium celebratum *sub causa, vel cum demonstratione*, sive possibili sive impossibili,

sive turpi sive honesta, sive substantiae matrimonii contraria sive non, ipsum nec suspendere, nec vitare contractum, etsi contingat error, nisi hic versetur circa personam: v. g. *contraho tecum, quia es dives, vel quia es nobilis, vel quia es virgo; vel quia es virtuosa, vel quia es haeretica, vel quia generationem prolis vitabis* (quae sunt merae causae), vel quia es (illa), talis *virgo, dives* etc., quae est demonstratio, valet matrimonium, etsi (illa) talis dives, aut virgo, aut nobilis, etc., non esset; Sanchez... Palao... Pirhing... Engel cum communi aliorum. Ratio est, quia causae et demonstrationes, etiam falsae, non obsunt contractui, nec vitant illum, sed habentur pro non adiectis ¹ ». Reiffenstuel l. c., § 2, n. 61.

Quod ad *modum* attinet, hic sive possibilis 28 sive impossibilis, sive turpis sive honestus, matrimonium aliosque contractus nec suspendit, nec vitat, sed si *modus* turpis aut impossibilis est, habetur pro non adiecto; si vero possibilis et honestus est, parit obligationem exsequendi id quod per modum oneris fuit adiectum; v. g. si quis dicat: *Contraho tecum, ut digito coelum tangas; vel ut me adiuves ad illud occidendum, aut illud furandum*, etc., valet matrimonium, et modus habetur pro non adiecto, nec parit ullam obligationem illum implendi. Si quis vero dicat: *Contraho tecum ut illos pupillos educes, ut mecum ad illum locum pergas*, etc., valet quidem statim actus, ita tamen, ut alter obligatus maneat ad modum, seu onus exsequendum; Sanchez... Pirhing... Silvester cum communi aliorum, quod hi modi non suspendunt contractum. Ratio est quia in actu sub modo, consensus non praestatur a modo, sicut fit in conditione, sed il-

¹ Certum est quod error circa qualitatem personae concomitans, seu non dans causam contractui, non irritat matrimonium; unde si quis contraheret cum corrupta, aut paupere, aut ignobili, quam putabat virginem, aut divitem, aut nobilem, non principaliter motus ex his qualitatibus, sed aliunde, valet procul dubio matrimonium, quia tunc iam adest voluntarium ad illud requisitum ». Sanchez, Pontius, etc., et alii communiter.

« Sed magna quaestio fit, an irritet matrimonium error circa qualitatem dans causam contractui, nempe, si cognito errore, matrimonium non fuisset contractum? Prima sententia affirmat, et hanc tenet Pontius... Ratio, quia dum sponsus contrahit, credens sponsam habere aliquam qualitatem nobilitatis, aut pulchritudinis, etc., tunc praestat consensum virtualiter conditionatum, nempe si sponsa habeat illam qualitatem; qualitate igitur deficiente, deficit consensus. Secunda vero sententia, communis et verior, negat, et hanc tuerent Sanchez... Abb. Mal. Lop. Laym... Concina... Nav. Ronc... Habert... Valent. Escob. Gutt. Fill. Salmat. cum Gonet, Less. Bonac. Trull. Candido Aversa, Dic., etc., ex doctrina D. Thomae, Supp., q. 51, art. 2 in corp. ad 3. Ratio, tum quia tunc iam adest simpliciter voluntarium circa substantiam matrimonii, nempe circa personam, quamvis deficiat voluntarium secundum quid circa accidentia, quae sunt personae qualitates; tum

quia alias innumera coniugia evaderent dubia, et litibus exposita.

» Communiter tamen, et recte docent DD. quod error circa qualitatem personae bene irritaret matrimonium, si qualitas redundaret in substantiam. Sed magna difficultas est ad dignoscendum quandonam error qualitatis redundet in substantiam, seu in personam? Tres attende regulas.

» Prima: tunc qualitas redundat in substantiam, cum quis actualiter intendit contrahere sub conditione talis qualitatis; tunc enim verificatur quod, deficiente conditione, omnino deficit consensus; hoc certum est cum Sanchez.

» Secunda regula est quando qualitas non est communis aliis, sed propria, et individualis alicui determinatae personae, puta si quis crederet contrahere cum primogenita regis Hispaniae, tunc qualitas redundat in personam; unde errando in qualitate, erratur in persona, et proinde nullum est matrimonium.

» Tertia regula, quam tradit D. Thomas... est, quod si consensus fertur directe et principaliter in qualitatem, et minus principaliter in personam, tunc error in qualitate redundat in substantiam: v. g., si dixerit: *Volo ducere nobilem, qualem puto esse Titiam*, tunc enim error redundat in substantiam, quia directe, et principaliter intenditur qualitas et minus principaliter persona ». D. de Ligorio de Matrim., n. 1011, et seqq.

lum praecedit; in quo differt conditione. Nam natura modi est, ut non suspendat actum; 1. *Cum ab eo* 41 ff. de contrah. Empt.; Reiff. ib., n. 63.

29. Amplius « non vitiat matrimonium, etiam sub modo substantiae matrimonii contrario contractum..... Ratio est quia, universaliter loquendo, nullus modus suspendit actum, nec consensus dependenter a modo praestatur, sed iam perfectum supponit, eique advenit.... at si valide iam est contractum, per talem non

amplius vitari potest ». Reiffenstuel eodem, num. 64 ¹.

« Utrum autem dies appositus suspendat contractum, puta si dicatur: *Duco te post tres dies?* Negat Sanchez.... Sed probabilius affirmant Viva, Con., Hurt., Perez et Salmat., quia contrahens tunc non intendit ponere perfectum consensum, nisi post tertium diem ». D. de Ligorio Theol. moral., de Matrim., num. 896.

Atque haec hactenus.

ARTICULUS VI. Quoad ea quae concernunt alia septem impedimenta dirimentia.

SUMMARYUM. - 1. Ordo quando sit impedimentum dirimens. - 2. Etiam Graeci in maioribus constituti non possunt matrimonium nec valide nec licite contrahere. - 3. Ordo sacer est quidem impedimentum dirimens respectu matrimonii contrahendi, sed non dirimit matrimonium iam prius contractum, uti dirimit votum solemne professionis religiosae. - 4. Ordo sacer dirimit matrimonium solum iure ecclesiastico. - 5. Voti solemnitatis, eiusque vis dirimendi provenit solum a iure ecclesiastico. - 6. Clericus in sacris constitutus matrimonium contrahens, praeter nullitatem matrimonii, incurrit ipso facto excommunicationem, et irregularitatem. - 7. Potest tamen talis clericus, dimissa uxore invalida, post longam poenitentiam et laudabilem vitam absolvi, dispensari, et suis officiis restitui ab Episcopo. - 8. Ligamen quid sit. - 9. Hoc impedimentum dirimit matrimonium, nedum iure ecclesiastico, sed etiam divino. - 10. Sancti Patres Veteris Testamenti habuerunt plures uxores ex divina dispensatione. - 11. Neutri coniugum licet, vel permitti potest quavis auctoritate transire ad secundas nuptias, nisi habita notitia moraliter certa de morte alterius. - 12. Si tamen quis sine tali morali certitudine de morte alterius coniugis transit ad secundas nuptias, illicite quidem, sed valide contraxit, si revera, quando contraxit, prior coniux erat mortuus. - 13. Certitudo moralis quando habeatur. - 14. Qui, stante dubio de morte coniugis, matrimonium cum alio habente bonam fidem contraxit, tenetur huic reddere debitum, petere tamen non potest. - 15. Si tamen deponat prudenter dubium, etiam petere potest. - 16. Si vero ambo coniuges, in dubio de morte coniugis contrahunt, ambo privati existunt iure, tam petendi quam reddendi. - 17. Si post matrimonium etiam bona fide ab utroque coniuge contractum, constiterit coniugem putatum mortuum adhuc vivere, statim sunt separandi, et qui contraxerat alterum matrimonium, debet ad priorem coniugem omnino redire. - 18. Si autem deprehendatur vixisse quidem priorem coniugem tempore contracti secundi matrimonii, sed modo certe constet e vivis excessisse, adhuc separandi sunt a toro; et si velint cohabitare ut coniuges, tenentur de novo contrahere legitime. Si autem nolint de novo legitime contrahere, non possunt ad hoc cogi. - 19. Si tamen tale matrimonium secundum fuit contractum ex iudicio et assensu Ecclesiae, filii ex ipso nati reputantur legitimi. - 20. Honestas publica quid sit. - 21. Impedimentum publicae honestatis introductum est iure ecclesiastico. - 22. Iure antiquo hoc impedimentum multum extendebatur. - 23. - Iure autem novo est valde restrictum, ad n. 24. -

25. Impedimentum hoc ortum ex matrimonio rato, et nondum consummato, sive valido, sive invalido, dummodo non fuerit invalidum ex defectu consensus, dirimit etiam nunc, sicut olim, usque ad quartum gradum inclusive, et id totum exemplificatur variis casibus. - 26. Sponsalia valida, quamvis mutuo libero consensu dissolvantur, inducunt adhuc publicae honestatis impedimentum ad n. 27. - 28. Affinitas: * Subnectuntur *Additiones Casinenses* *. - 29. Impotentia quid sit. - 30. Haec impotentia dividitur primo in naturalem, seu intrinsecam, et in accidentalem, seu extrinsecam, et quae sit utraque. - 31. Dividitur secundo in perpetuam, et temporalem, et quae sit utraque. - 32. Dividitur tertio in absolutam et respectivam, et quae sit utraque. - 33. Impotentia perpetua, sive fuerit naturalis, sive accidentalis, sive absoluta, sive respectiva, dirimit matrimonium contrahendum, tum iure ecclesiastico, tum iure naturae. - 34. Si talis impotentia superveniat post matrimonium iam contractum, ipsum non dirimit. - 35. Impotentia perpetua antecedens dirimit matrimonium sive fuerit antecederet cognita, sive ignorata. - 36. Affertur et solvitur instantia. - 37. Affertur ad hoc constitutio Sixti V. - 38. Post talem constitutionem, eunuchi et quicumque impotentes nequeunt contrahere matrimonium cum impedimenti seu impotentiae consciis, neque ad societatem vitae, et caste vivendum per modum fratris et sororis. - 39. Eunuchi autem et spadones, unico tantum testiculo carentes, valide et licite matrimonium contrahere possunt. - 40. An autem, et quomodo hermaphroditum possint valide, et licite matrimonia contrahere, remissive. - 41. Impotentia temporalis non dirimit matrimonium. - 42. In dubio, an impotentia sit temporalis vel perpetua conceditur a iure integrum triennium ad faciendum experimentum, si possit nec ne haberi perfecta copula. - 43. Si, tali facto experimento, ambo coniuges in foro externo fateantur adesse impotentiam perpetuam ex parte unius, non potest illorum matrimonium nec propria, nec iudicis auctoritate annullari, nisi prius sit facta legitima probatio ad praescriptum sacrorum canonum. - 44. Sacri canones requirunt iuramentum coniugum, et quatuordecim propinquorum. - 45. Si vero unus coniugum neget, et alter affirmet impotentiam perpetuam, tunc non requiruntur quatuordecim propinqui, sed sufficiunt, et adhibendi sunt solum septem ex parte affirmantis. - 46. Si elapso triennio, vir dubie impotens neget copulam perfectam habitam esse, mulier vero id affirmet, et non appareant certa signa impotentiae, sed solum ambigua et dubia, debet credi uxori affirmanti et pronuntianti pro valore matrimonii. - 47. Item, si elapso triennio, mulier neget copulam perfectam habitam esse, et vir dubie impotens affirmet, si non appareant certa signa impotentiae, sed solum

¹ Barbosa cum Navarr., Covarr. tenet, quod nedum conditio expressa adversus substantiam matrimonii, sed et modus illud omnino irritet et annullat ». Collect. DD. in tit. 5 De condit. appos., cap. Si conditiones 7, n. 5. Ita etiam docet Sanchez, lib. v De matrim., disput. 19, n. 5, quibus astipulari videtur D. de Ligorio, cum ait:

« Probabilibus contradicunt huic (opinionem, quae stat pro validitate matrimonii contracti sub modo contra eius substantiam), quia non videtur habere animum contrahendi, qui intentionem habet contractui (id est substantiae contractus) oppositam ». Theol. mor., De matrim., n. 896.

dubia, debet credi viro affirmanti, et pronuntiari pro valore matrimonii. — 48. Si impotentia antecedens sit perpetua certo sic cognita per inspectionem corporum, vel aliunde talis impotentia sit simpliciter evidens, matrimonium debet statim declarari nullum absque concessione triennii ad faciendum experimentum, et absque interpositione iuramenti propinquorum et coniugum. — 49. Si per inspectionem, vel aliam probationem non habeantur signa physice certa, et simpliciter evidenter de impotentia, sed solum verisimilia, et quasi moraliter certa; tunc potest quidem, et debet declarari nullum matrimonium, non expectato triennali experimento: at requiritur iuramentum coniugum et propinquorum. — 50. Si post inspectionem, aut aliam probationem non habentur nisi signa dubia de impotentia perpetua, praeter dictum iuramentum coniugum et propinquorum, requiritur etiam triennale experimentum. — 51. Quando certo et evidenter constat de impotentia perpetua, dubitatur autem an praecesserit matrimonium, vel illo iam contracto supervenerit; si sit impotentia naturalis, seu intrinseca, praesumitur praecessisse; si vero sit impotentia accidentalis seu extrinseca, et coniux potens solum multo et longo tempore elapso post contractum matrimonium conqueri et reclamare incipit de impotentia alterius, in foro externo praesumitur eam fuisse subsecutam; si autem coniux potens brevi tempore, uno, vel altero mense post contractum matrimonium statim conqueri et reclamare incipit de impotentia alterius, praesumitur eam praecessisse. — 52. Dato casu, quo ob praesumptam, et allegatam perpetuam impotentiam dissolvitur matrimonium, et coniux praesumptus, et allegatus impotens contraxerit cum alia, et cum ipsa perfectam copulam habuerit, comperto errore est dissolvendum secundum matrimonium, et reintegrandum primum. — 53. Excipitur primo, quando impotens factus est postea potens per solum miraculum. — 54. Excipitur secundo, quando impotentia tollitur ope daemonis, aut per media illicita. — 55. Excipitur tertio, quando impotentia perpetua est respectiva. — 56. Excipitur quarto, quando impotentia provenit ex maleficio, et cum priori coniuge factum est triennale experimentum, et adhibitae sunt omnes aliae probationes a iure praescriptae. — 57. Steriles, et senes possunt valide matrimonium contrahere, dummodo natura, vel arte capaces sint ad habendam copulam perfectam. — 58. Moribundi possunt, imo quandoque tenentur contrahere. — 59. Clandestinitatis impedimentum quid sit. — 60. Ad valorem matrimonii requiritur praesentia parochi proprii. — 61. Nomine parochi proprii qui veniat. — 62. Sufficit parochus proprius alterutrius sponsi. — 63. Est validum matrimonium, etiamsi unus parochus assistat in parochia alterius, quamvis diversae dioecesis. — 64. Imo potest proprius parochus assistere matrimonio suorum parochianorum in alterius parochia, sine licentia parochi illius loci, in quo assistit. — 65. Quinimo non solum valide, sed etiam licite de iure potest proprius parochus alterutrius sponsi assistere matrimonio privatim, et absque solemnitate, et benedictione publica celebrato in aliena parochia. — 66. Parochus proprius est parochus habitationis seu domicilii, aut quasi talis, nec sufficit parochus originis, nisi etiam sit habitationis. — 67. Proprius parochus valide et licite assistit matrimonio, etiamsi nondum est sacerdos. — 68. Licentia tamen assistendi matrimonio non potest concedi alicui qui non sit sacerdos. — 69. An affectante parochus non audire verba, vel non videre nutus attentantium clandestine contrahere matrimonium, et revera illa non audiente, vel istos non vidente, validum sit matrimonium coram ipso attentatum, ad n. 80. — 81. Parochus valide assistit, etiamsi ex alia causa vocatus, adhibitus tamen ad illum actum. — 82. Imo, etiamsi Episcopus illi facultatem assistendi matrimoniis interdixerit. — 83. Parochus valide assistit matrimonio, quamvis sit putativus. — 84. Item, quamvis habeat suam collationem nullam ob nullitatem concursus propter defectum examinatorum synodali. — 85. Item

valide assistit, quamvis sit irregularis, suspensus, interdictus, et excommunicatus vitandus. — 86. Parochus proprius vagorum in ordine ad matrimonium est parochus illius loci, ubi vagi actu versantur. — 87. Talis parochus valide assistit vagorum matrimonio, etiamsi ipsi ea intentione et animo, ut liberius, et facilius in ea parochia copulentur, a proprio domicilio discedant, sicque aliquam quasi fraudem, et dolum committant, dummodo vere, et non ficto animo illud deserant, et ad illud brevi redire revera non intendant; et afferuntur ad rem plures exemplares declarationes sacrae Congregationis Concilii. — 88. Parochi, quamvis vagorum matrimoniis valide assistant sine praecedenti inquisitione de eorum statu libero, et habilitate ad contrahendum, tamen non possunt licite assistere, nisi praemissa diligenti inquisitione, et obtenta Ordinarii licentia. — 89. Parochi quoad hoc transgressores graviter peccant, et possunt graviter ab Ordinariis puniri. — 90. Matrimonium contractum ab eo qui erat carceratus ad custodiam vel ad correctionem, coram parochus carcerum nullum est. Si vero contraheretur ab eo qui esset damnatus ad carcerem in poenam perpetuam, vel ad tempus, tunc esset validum. — 91. Matrimonium contractum coram cappellano hospitalis nullum est. — 92. Matrimonia puellarum expositarum degentium in conservatoriis et hospitalibus non possunt contrahi coram rectoribus seu cappellanis eorumdem locorum, sed coram proprio parochus in cuius parochia sita sunt praedicta loca. — 93. Matrimonium contractum a puella educanda ad crates monasterii coram testibus et parochus ecclesiae parochialis, intra cuius limites situm est monasterium, validum est, etiamsi parochus fuerit alio praetextu vocatus. — 94. Matrimonia contracta coram cappellanis exercitis a militibus degentibus in castris, et stationibus hibernis, vel aestivis, aut in expeditione, etiam cum militaribus feminis, sine licentia Ordinarii loci, vel sine speciali facultate Sedis Apostolicae, sunt nulla. Alia circa ista, *remissive*. — 95. Principes et nobiles non possunt valide contrahere matrimonium in omnibus sibi subditis locis, sed solum in loco ubi habent veram habitationem, et coram parochus palatii in quo ordinarie resident. — 96. Si autem tales principes, seu nobiles, marchiones, comites, etc., duo loca seu duas parochias aequaliter, aut fere aequaliter inhabitent, possunt indifferenter coram alterutro parochus contrahere matrimonium. — 97. Secus vero si non aequaliter habitent utrobique, etc. * Subnect. Addit. Casin. ubi plura de domicilio. * — 98. Ad valorem matrimonii, ultra praesentiam parochi, aut delegati ab eo, vel ab Ordinario, requiruntur, et sufficiunt duo testes. — 99. Ad valorem matrimonii sufficiunt quicunque testes rationis capaces. — 100. Ad valorem matrimonii non sufficit praecise praesentia physica, vel corporea parochi, et testium, sed requiritur eorum praesentia moralis, rationalis et humana. — 101. Praesentia parochi, et testium ad valorem matrimonii debet esse simultanea, et non sufficit successiva. — 102. Praesentia parochi, et testium sufficit ad valorem matrimonii, quamvis ob aliam causam sint vocati dolose, et fraudulenter illic adducti, inviti et coacti, etiam cum protestatione, et contradictione ibidem existant, dummodo ad illum actum adhibeantur, et intelligant contrahentium consensum. — 103. Praesentia parochi et testium an sufficiat ad valorem matrimonii, etiamsi ipsi nihil eorum, quae agebantur, viderint, et intellexerint, si affectarunt non intelligere, obturando aures, ne audirent? — 104. Praesentia parochi et testium sufficit ad valorem matrimonii, etiamsi fuerit accidentalis, seu casualis, et non requisita. — 105. Alii tamen tenent contrarium. Ista opiniones, sicuti et sacrae Congr. declarationes conciliantur. — 106. Praesentia parochi, et testium non requiritur in locis, ubi Concilium Tridentinum non est promulgatum. — 107. Matrimonium contractum sine praesentia parochi et testium ab incolis loci, seu provinciae, ubi fuit promulgatum sed non receptum Tridentinum quoad disposita de matrimonio clandestino,

est validum. - 108. Item validum est matrimonium contractum sine praesentia parochi, et testium ab eo, qui e loco promulgati et recepti Concilii pergit ad locum ubi promulgatum aut receptum non est, et ibi cum incola illius loci contrahit, secus vero e contra. - 109. Si ambo sponsi e loco publicati et recepti concilii transferant realiter suam habitationem ad locum ubi non est publicatum, quamvis eo solo animo, ut absque parochio et testibus contrahant, validum est eorum matrimonium. Secus vero si illuc se transferant cum tali fine, et habitationem realiter non mutant, seu retento suo domicilio in loco publicati concilii, transeant per locum ubi non est publicatum, et ibi contrahant. - 110. Valida sunt matrimonia, quae catholici v. g. mercatores, aut peregrini contrahunt sine praesentia parochi et testium in locis infidelibus, aut in locis haereticis, ubi nunquam fuit publicatum Tridentinum. - 111. In locis autem haereticis promulgati Concilii Tridentini, si parochus, aut Episcopus, vel alius sacerdos ab ipsis deputatus haberi non potest, ad valorem matrimonii requiruntur nihilominus duo testes. - 112. Haeretici quoque in locis ubi publicatum est Tridentinum, tenentur observare formam indictam ab ipso pro contrahendis matrimoniis. - 113. Sunt tamen valida matrimonia haereticorum contracta sine praesentia parochi, et testium in locis ubi non fuit publicatum Tridentinum, et sine praesentia parochi in illis locis in quibus, quamvis sit publicatum, parochus tamen, aut Episcopus, catholicus, etc., non invenitur, nec potest tutus ad eum haberi accessus, dummodo in locis publicati concilii adhibeantur duo testes: * alia de paroch. ibi *. - 114. Raptus impedimentum et statutum a Tridentino. - 115. Raptus dirimens quid sit. - 116. Violentia inducens raptum est non solum physica, sed etiam moralis. - 117. Ad hoc, ut inducat impedimentum dirimens, debet talis violentia probabilius esse illata ipsi feminae raptae, nec sufficit si sit illata solis parentibus, aut tutoribus. - 118. - Alii tamen sentiunt contrarium. - 119. Si puella

consentiens et volens abducatur insciis parentibus et tutoribus, ita ut neque puellae ipsi, neque parentibus, aut tutoribus vis inferatur, licet iis adhuc iniuria fiat, non est raptus dirimens. - 120. Nec etiam est raptus dirimens, quando post tractatum de matrimonio legitime contrahendo, vel post sponsalia iam contracta, abducitur puella consentiens de domo patris, seu tutoris, quamvis inviti, et reclamantis. - 121. Quando puella quae rapitur erat prius raptori desponsata, licet ipsa, proposito mutato, sit invita, si nullam habet iustam causam reficiendi, non est raptus dirimens, bene vero, si habet iustam causam resiliendi. - 122. Raptus factus, non causa matrimonii, sed libidinis explendae, non dirimit matrimonium. - 123. Raptus dirimit matrimonium, etiamsi femina rapta non sit virgo, sed corrupta, vidua, coniugata, inhonesta, vel etiam meretrix. - 124. Raptus, quo femina rapit virum, non dirimit matrimonium. - 125. Raptus non dirimit matrimonium si solum importunis precibus femina abducatur, dummodo preces tales non sint, ut violentiae aequiparentur. - 126. Raptus, ut sit impedimentum, requiritur traductio feminae de loco ad locum. - 127. Impedimentum raptus inter raptorem et raptam perseverat, etiamsi rapta post raptum libere consentiat, si adhuc ipsa in potestate raptoris manserit; secus vero si rapta a raptoe separata, et in loco tuto, et libero constituta, illum in virum habere consenserit. - 128. Raptores et fautores raptus dirimentis matrimonium, sunt ipso iure excommunicati, et sunt perpetuo infames, et incapaces omnium dignitatum; et si clerici sint, amittunt gradum clericalem, et raptor sive matrimonium contrahat cum rapta, sive non, tenetur eam decenter dotare arbitrio iudicis. - 129. Raptores eorumque auxiliares, si fuerint laici, morte plectuntur, et si fuerint clerici, suspenduntur ab eorum officiis, ad n. 132. - 133. Alia ad rem, ad n. 136. - 137. Subnectuntur Addit. ex aliena manu, ad n. 152.

- 1 Ordo, quantum ad praesens, est impedimentum, quo clerici in sacris ordinibus constituti, fuerunt ab Ecclesia inhabiles redditus ad valide contrahendum matrimonium, ut patet ex cap. *De diacono* 1, cap. *Ex litterarum* 2 Qui clerici vel voventes, cap. *Si qui clericorum* 1 de Clericis coniugatis, et concordant can. *Presbyter* 8, dist. 27, c. *Presbyter* 16, dist. 28, cum similibus, et expresse definivit Conc. Trident. sess. 24, de Matrim., can. 9, ibi: *Si quis dixerit clericos in sacris ordinibus constitutos, vel regulares castitatem solemniter professos, posse matrimonium contrahere, contractumque validum esse, non obstante lege ecclesiastica, vel voto... anathema sit.*
- 2 Etiam Graeci in maioribus constituti, non possunt matrimonium, nec valide, nec licite contrahere, quamvis post contractum matrimonium possint suscipere sacros ordines, et in his constituti cum uxore, quam prius duxerant, coniugaliter vivere; Azorius part. 1, lib. 13, c. 12, qu. 5; Sanchez lib. 7, disp. 28, n. 3; Reiff. lib. 4 Decr., tit. 6, n. 4, et alii passim, id ostendentes ex eo ipso Graecorum usu ac moribus; arg. cap. *Cum olim* de Clericis coniugatis, c. *Si quis eorum*, dist. 32 et similibus.
- 3 Ordo sacer est quidem impedimentum dirimens respectu matrimonii contrahendi, sed non dirimit matrimonium iam prius contractum, ut

dirimit votum solemne professionis religiosae per iura adducta artic. antec., sub n. 25 et 26. Ordo sacer dirimit matrimonium solum iure ecclesiastico, S. Thomas 2-2, qu. 88, art. 11; Scotus in 4, dist. 37, qu. unic.; Pirhing lib. 4, tit. 7, n. 6; Reiff. ib., n. 15 et 17; et communis aliorum, et colligitur ex Conc. Trid. sess. 24, de Sacramento matrim., can. 9, (textum vide supra n. 1) ubi impedimentum hoc dirimens ascribitur *Legi ecclesiasticae et voto*, non quidem simplici cum istud non dirimat; arg. cap. *Consuluit* 4, et cap. *Rursus* 6 Qui clerici vel voventes, sed solemni. Voti autem solemnitas, eiusque vis dirimendi provenit solum a iure ecclesiastico; cap. unico de Voto in 6, ibi: *Voti solemnitas ex sola constitutione Ecclesiae est inventa*, et idem declaravit Gregor. XIII const. inc. *Ascendente*. Sic etiam votum simplex societatis Iesu solum coepit esse dirimens per dictam constitutionem Greg. XIII *Ascendente*, ante quam non dirimebat.

Clericus in sacris ordinibus constitutus matrimonium contrahens, praeter nullitatem matrimonii, incurrit ipso facto excommunicationem et irregularitatem; cap. *Si qui clericorum* 1 de Clericis coniugatis, et Clementin. unic. de Consanguinit. affinit., ibi: *Clericos in sacris ordinibus constitutos matrimonium contrahentes... excommunicationis sententiae ipso facto subiacere decernimus*. Insuper Con-

cilium Neocaesariense in can. *Presbyter* 9, dist. 28, ab ordine illum deponi iubet, ibi: *Presbyter si uxorem duxerit, ab ordine illum deponi debere*, etc. Quod Glossa explicat de dispositione officii, ut observat etiam Pignat., t. 8, consult. 63, num. 30, sicuti ipse, nedum officio, sed et quolibet beneficio ecclesiastico privari debet; can. *Decernimus* 2, dist. 28, ibi: *Decernimus ut hi qui in ordine subdiaconatus, et supra, uxores duxerint... officio atque beneficio ecclesiastico careant*; et concordant cap. *Si qui clericorum* 1, cap. *Quod a* 7 *te* de Clericis coniugatis, cum similibus. Potest tamen talis clericus, dimissa uxore invalida, post longam poenitentiam et laudabilem vitam absolvi, dispensari, et suis officiis restitui ab Episcopo; cit. Clementin. unic. de Consanguinit. et affinitat., et cap. *Si qui cleric.* 1, et cap. *Sane Sacerdos* 4 de Clericis coniugatis, ibi: *Post longam poenitentiam et vitam laudabilem, continentes officio suo restitui poterunt, et ex indulgentia sui Episcopi eius executionem habere*.

8 *Ligamen* est vinculum coniugum ortum ex matrimonio rato vel consummato, utroque coniuge vivente. *Est in re communis*, arg. cap. *Gaudemus* 8 de Divortiis, cum similibus. Hoc impedimentum dirimit matrimonium, nedum iure ecclesiastico, sed etiam iure divino. *Communis*, ex cap. *Gaudemus* 8 de Divortiis, et Conc. Trid. sess. 24, de Sacramento matrimonii, can. 2, ubi expresse sic definit: *Si quis dixerit licere Christianis plures simul habere uxores, et hoc nulla lege divina esse prohibitum, anathema sit*. Et merito Concilium sic definit; habetur enim hoc ex Matthaei xix, Marci x, et Luc. xvi. Unde SS. Patres, qui in Veteri Testamento plures uxores habuerunt, ex divina revelatione atque dispensatione eas duxerunt et retinuerunt propter necessitatem multiplicandi fideles, ut respondent communiter doctores; arg. cit. c. *Gaudemus* 8 de Divortiis.

11 Neutri coniugum licet, vel permitti potest quavis auctoritate transire ad secundas nuptias, nisi habita notitia moraliter certa de morte alterius, textu expresso in c. *In praesentia* 19 de Sponsalib., et cap. *Dominus* 2 de secundis 12 Nuptiis. Si tamen quis sine tali morali certitudine de morte alterius coniugis transiit ad secundas nuptias, illicite quidem, sed valide contraxit, si revera quando contraxit, prior coniux erat mortuus, quia protunc non erat ligamen; argum. cap. *Dominus* 2 de secundis 13 Nuptiis. Certitudo autem moralis habetur, quando adest attestatio legitima parochi, vel alia publica et authentica facta a magistratu ecclesiastico, politico aut militari, vel a notario publico, aut alia persona in publica auctoritate constituta, aut duorum testium de visu; sed quoad hoc est omnino servanda instructio

emanata a Sacra Congregatione supremae universalis Inquisitionis, quae asservatur in cancellariis episcopalibus, et adducitur a Monacelli, t. 3, in Append. ad formul., instruct. 6, ubi adducit etiam dubia aliquot circa exterorum matrimonia cum respons. Sacr. Congreg. Vide ante v. *Instructio*, etc.

Qui stante dubio de morte coniugis, matri- 14 monium cum alio habente bonam fidem contrahit, tenetur huic reddere debitum, petere tamen non potest. *Communis*, textu expresso in cit. cap. *Dominus* 2 de secundis Nuptiis. Si autem deponat prudenter dubium, etiam 15 petere potest. *Communis*, arg. cit. cap. *Dominus*, et cap. *Inquisitionis* 34 de Sententia excommuni. Si vero ambo coniuges in dubio 16 de morte coniugis contrahunt, ambo privati existunt iure tam petendi quam reddendi, donec prudenter tale dubium deponant; *Communis*, et cit. cap. *Dominus*, et cit. cap. *Inquisitioni*.

Si post matrimonium etiam bona fide ab 17 utroque coniuge contractum, constiterit coniugem putatum mortuum adhuc vivere, statim sunt separandi, et qui contraxerat alterum matrimonium, debet ad priorem coniugem omnino redire. *Communis*, textu expresso in cit. cap. *Dominus* 2 de secundis Nuptiis, et cit. cap. *Inquisitioni* 44 de Sentent. excom. Si autem 18 deprehendatur vixisse quidem priorem coniugem tempore contracti secundi matrimonii, sed modo certo constet e vivis excessisse, adhuc separandi sunt a toro, quia tale secundum matrimonium fuit invalidum; arg. cit. cap. *Dominus*, et regul. 18 Iuris in 6, ubi sic expresse statuit: *Non firmatur tractu temporis quod de iure ab initio non subsistit*. Et si velint cohabitare ut coniuges, tenentur de novo legitime contrahere. Si autem nolint de novo contrahere, non possunt ad hoc cogi, cum nullo iure ad hoc astringantur, quamvis maxime expediat ad multas tricas evitandas. Si tamen 19 talem matrimonium secundum fuit contractum ex iudicio et assensu Ecclesiae, filii ex ipso nati reputantur legitimi, et admittendi sunt ad haereditatem. *Communis*, textu expresso in cap. *Perlatum est* 8 Qui filii sint legitimi.

Honestas publica est propinquitas iure ec- 20 clesiastico oriens ex sponsalibus aut ex matrimonio rato. *Est in re communis*, arg. c. *Iuvenis* 3, cap. *Ad audientiam* 5, c. *Sponsam* 8 de Sponsalibus et matrim., cap. unic. de Sponsalibus in 6, can. *Si quis desponsaverit* 11, et can. *Si quis uxorem* 34, caus. 27, qu. 2, cum similibus. Impedimentum publicae honestatis 21 introductum est iure ecclesiastico. *Communis* ex mox citatis iuribus. Iure antiquo hoc im- 22 pedimentum dirimebat inter sponsum et consanguineos sponsae, et e converso, usque ad quartum gradum; arg. c. *Sponsam* 8 de Sponsalibus. Et oriebatur ex quibusvis sponsalibus

de futuro et praesenti, etiamsi fuissent invalida, dummodo non essent invalida ex defectu consensus, textu expresso in cap. unico de Sponsalib. in 6. Hodie tamen rigor dicti iuris antiqui non amplius viget, cum correctus et temperatus sit a Conc. Trid. sess. 24, de Reform. matrim., c. 3, his verbis: *Iustitiae publicae honestatis impedimentum, ubi sponsalia quacun- que ratione invalida erunt, sancta Synodus prorsus tollit; ubi autem valida fuerint, primum gradum non excedant; quoniam in ulterioribus gradibus iam non potest huiusmodi prohibitio absque dispendio observari.* Ubi, ut vides, declaratur quod impedimentum publicae honestatis non amplius oriatur ex sponsalibus invalidis. Et quod ortum ex sponsalibus validis, dirimat inter sponsum et consanguineos sponsae, et e converso, solum usque ad primum.

25 Impedimentum autem hoc ortum ex matrimonio rato et nondum consummato, sive valido sive invalido, dummodo non fuerit invalidum ex defectu consensus, dirimit etiam nunc, sicut olim usque ad quartum gradum inclusive; quia Tridentinum circa hoc nihil immutavit, ut expresse declaravit S. Pius V, const. incip. *Ad Romanum*, ibi: *Motu proprio, auctoritate apostolica, tenore praesentium, declaramus et definimus, decretum Concilii huiusmodi omnino intelligendum esse, et procedere de sponsalibus de futuro duntaxat, non autem in matrimonio sicut praeferitur contracto, sed in eo durare adhuc impedimentum in omnibus illis gradibus et casibus, in quibus, de iure veteri ante praedictum decretum Concilii introductum erat, et ita ab omnibus iudicari debere mandamus atque statuimus.* Unde, ut vides, si matrimonium tuum fuit invalidum, ex quocunque alio impedimento quam ex defectu consensus, v. g. ex impedimento voti, sacri ordinis, ligaminis, consanguinitatis, affinitatis, criminis et huiusmodi, contraxisti hoc impedimentum cum consanguineis uxoris tuae putativae, et illa vicissim cum consanguineis tuis usque ad quartum gradum inclusive, quia ex cap. unico de Sponsalibus in 6, non correcto per Tridentinum, hoc impedimentum oriebatur etiam ex sponsalibus de praesenti invalidis, seu ex matrimonio rato etiam invalido; dummodo non fuerit invalidum ex defectu consensus, quia invaliditate interveniente, puta defectu consensus, ut si contraxisti cum errore personae, cum ignorantia qualitatis servilis, et ex metu gravi iniuste incusso, et huiusmodi, non contraxisti hoc impedimentum cum matrimonio invalidum defectu consensus non pariat publicam honestatem, ut expresse habetur in d. cap. unico de Sponsalibus in 6, non correcto a Tridentino, et consequenter remanente in suo robore per allatam declarationem S. Pii V. Totum exemplificatur variis casibus.

I. Si Paulus v. g. contraxerit cum Francisca sponsalia de praesenti, seu matrimonium ratum invalidum, non ex defectu consensus, sed ex alio defectu, seu quocunque alio impedimento, puta voti, sacri ordinis, consanguinitatis, affinitatis, criminis et huiusmodi, non poterit ipse Paulus contrahere cum ulla Franciscae consanguinea, usque ad quartum gradum inclusive; arg. c. *Sponsum* 8 de Sponsalib., ubi universaliter ita disponitur: *Sponsam alterius nullus consanguineorum aliquo modo sibi potest matrimonio copulare*; intellige, iuxta praxim et communem intelligentiam, de consanguineis usque ad quartum gradum instar affinitatis; arg. cap. *Non debet* 8, § *Prohibitio*, de Consanguinit. et affinit., quae et alia antiqua iura circa id non fuerunt correcta per Tridentinum, sed relictas adhuc in suo robore, iuxta cit. S. Pii V declarationem; Concilium enim Tridentinum novum ius induxit solum quoad sponsalia de futuro, decernendo, quod si ipsa fuerint invalida, nullum pariant impedimentum publicae honestatis; et si fuerint valida, pariant dictum impedimentum solum usque ad primum gradum, ut patet ex ipsiusmet verbis supra allatis. Si vero tale ratum matrimonium fuisset invalidum ex defectu consensus, puta ob errorem in personam, aut per vim et gravem metum et huiusmodi, poterit adhuc libere contrahere cum Franciscae matre, vel filia, aut sorore, quia ex matrimonio rato invalido defectu consensus non oritur impedimentum publicae honestatis, ut expresse cavetur in cap. *Ex sponsalibus* unic. de Sponsalibus in 6, non correcto per Tridentinum, sed adhuc remanente in pleno suo robore per cit. constitutionem S. Pii V. Excipitur tamen matrimonium ratum impuberum, quia licet defectu perfecti consensus sit invalidum in ratione matrimonii, est tamen validum in ratione sponsalium, seu, ex speciali iuris dispositione, adhuc retinet vim sponsalium, textu expresso in cap. *Tuae* 14 de Desponsatione impuberum, et cap. unic., § *Idem quoque*, eod. in 6. Unde tales impuberes adhuc contrahunt impedimentum publicae honestatis ex sponsalibus usque ad primum gradum tantum; et tandem matrimonio post pubertatem adeptam ratificato, etiam impedimentum usque ad quartum gradum ex matrimonio rato.

II. Si Paulus contraxit sponsalia pura et absoluta cum Francisca, et postea, contra fidem priorum sponsalium, contrahat matrimonium ratum cum eius consanguinea in primo gradu, puta cum ipsius Franciscae matre, vel filia, aut sorore, tale matrimonium erit nullum ob impedimentum dirimens publicae honestatis; at nihilominus poterit adhuc, et debet ducere priorem sponsam de futuro, non obstantibus secundis sponsalibus de praesenti, seu matrimonio rato cum eius consanguinea, si nulla,

ut supponit casus, intercesserit copula; id enim habetur non solum ex iure novo Conc. Trid. loco superius citato, quia matrimonium ratum, seu secunda sponsalia de praesenti sunt invalida; sed ex iure antiquo cap. *Ex sponsalibus* unic. de Sponsalibus in 6, quia non debet admitti inter ipsa veluti quaedam reciproca actio, qua priora sponsalia vicissim a posterioribus irritentur, contra expressam prohibitionem d. c. *Ex sponsalibus*; sic Layman lib. 5, tract. 10, p. 4, c. 9, n. 3 et 5; Sporer tom. 3, p. 4, c. 1, n. 58; Gobat to. 1, tract. 9, n. 386; La Croix lib. 6, part. 3, num. 682, et alii passim.

III. Si Paulus priora sponsalia contraxit cum Francisca solum conditionate sub conditione pendente in futurum, v. gr. si parentes consenserint, si Papa dispensaverit, et huiusmodi; et postea, illa conditione non adimpleta, absolute contrahat cum eius consanguinea in primo gradu, puta cum eius Franciscæ matre, vel filia, aut sorore, tunc ex neutris sponsalibus impedimentum dirimens contrahet. Non ex primis, quominus saltem valide cum secunda contrahere possit, quia ex sponsalibus conditionatis ante eventum conditionis non oritur impedimentum; actus enim sub conditione celebratus, conditione non impleta, nulum operatur effectum; arg. § *Sub conditione* 4 Inst. de Verb. oblig., l. unic., § *Sin autem*, Cod. de Caducitatib. tollendis, cum suspendatur eius valor usque ad eventum conditionis; l. *Is cui* 42 ff. de Actionib. et obligat., et l. *Legata sub conditione* 41 ff. de Conditionib. et demonstration. Neque ex secundis, quia cum sint contra fidem priorum sponsalium, sunt illicita et invalida; et ex sponsalibus invalidis non oritur impedimentum publicae honestatis, ex Trid. cit. sess. 24, de Reform. matrim., cap. 3. Sic citati doctores et alii.

IV. Si Paulus absolute sibi desponsavit Franciscam, et postea copulam habeat cum sorore eius Lucia, neutram in uxorem accipere potest; non Franciscam, ob impedimentum affinitatis; non Luciam, ob impedimentum publicae honestatis. Si autem talis copula cum Lucia fuisset habita ante sponsalia celebrata cum Francisca, posset Paulus ducere ipsam Luciam; nam sponsalia cum Francisca essent de iure invalida ob impedimentum contractae affinitatis; sicque non inducerent impedimentum publicae honestatis ex novo iure Trid. cit. sess. 24, de Refor. matrim., c. 3. Ita supracitati doctores et alii passim.

V. Si Paulus desponsavit sibi Franciscam, et hanc in uxorem postea duxit Petrus frater Pauli, matrimonio nondum consummato, Paulus, etsi non teneatur, ob sibi fractam fidem, adhuc tamen si vult, potest ducere ipsam Franciscam, quia priora sponsalia ob publicam ho-

nestatem annullantia sequens matrimonium, non possunt violari vicissim a sequenti matrimonio, ne detur mutua quasi reactio inter duas desponsationes se reciproce irritandi contra expressam prohibitionem cit. c. *Ex sponsalibus* unic. de Sponsalib. in 6; sic supracitati doctores et alii.

Sponsalia valida, quamvis mutuo libero consensu dissolvantur, inducunt adhuc publicae honestatis impedimentum. Quamvis enim olim gravissimi doctores negativam sententiam tenuerint, ut videre est apud Barbosam de offic. et potest. Episc., alleg. 51, num. 188; Palao de Sponsalib., disp. 4, punct. 10, n. 9; Gutierrez de Matrim., cap. 103, n. 11; Sanch. de Matrim. lib. 7, disp. 58, n. 21, hodie tamen certa est nostra affirmativa sententia propter authenticam declarationem Sacrae Congregat. Concil. ab Alexandro VII approbatam, quam refert Fagn. lib. 4 Decret., in cap. *Ad audientiam* 4 de Sponsalib., n. 29, his verbis:

« Alphonsus Ruiza et Isabella Rodriguez Pacen. dioecesis, sponsalia per verba de futuro inter se contraxerunt; sed cum antequam se vidissent, aut simul colloquerentur, Isabella gravi morbo correpta fuisset, se invicem a promissione et iuramento absolverunt. Nunc autem Alphonsus volens matrimonium contrahere cum Maria sorore germana dictae Isabellæ, dubitat an sponsalibus cum Isabella contractis et mutuo consensu dissolutis, ortum sit publicae honestatis impedimentum? Sacra Congr. censuit sponsalia haec, cum a principio valida fuerint, induxisse impedimentum publicae honestatis, licet mutuo consensu dissoluta; quia Concilium hoc solum considerat, quod a principio valida sint; et quia si a principio valida, deinde dirempta per mortem, id impedimentum inducunt, ita et dissoluta consensu. Et novissime, iubente sanctissimo domino nostro, propositum fuit in Sacra Congregatione Concilii: An sponsalibus valide ab initio contractis, deinde mutuo consensu dissolutis, sit sublatum impedimentum iustitiae publicae honestatis? Et pluries proposito dubio ac mature examinato, tandem sub die 6 Iulii 1658, eminentissimi Patres in antiqua eiusdem Congregationis sententia consistentes censuerunt non esse sublatum; cuius sententiae una cum rationibus hinc inde deductis, et recentioribus eiusdem Congregationis in hac materia responsis, facta relatione ad Sanctissimum, Sanctitas Sua, die 10 eiusdem mensis, praedictam Congregationis resolutionem probavit, eandemque iussit in dubium deinceps non revocari ».

Affinitas. Vide verb. *Affinitas* per totum. 28

ADDITIONES CASINENSES.

An valide contrahi possit matrimonium inter vitricum et uxorem privigni.

Praestat in hac re per extens. referre, quae Bened. XIV docet, in saepius memorato aureo opere, de Synod. dioec., l. 9, c. 13; tenoris, ut sequitur:

« Cum Sacrae Congregationis Concilii secretarii munere fungebamur, acriter in ea disputatum fuit, an textus iuris civilis in l. *Uxorem ff. de Ritu nuptiarum*, esset correctus et abrogatus a iure canonico in cap. *Non debet de Consanguinit. et affinit.* Disputationi autem causam dedit quaedam synodalis constitutio, cuius firmitas a praedictae legis civilis pendebat firmitate. Quidam Episcopus in suis Constitutionibus synodalibus explicans impedimenta matrimonium dirimentia, et speciatim impedimentum affinitatis provenientis ex copula licita, dixit matrimonium valide contrahi non posse inter vitricum et uxorem privigni, iuxta citatum textum iuris civilis in l. *Uxorem* 15 ff. de Ritu nuptiar., ubi Papinianus ait: *Uxorem quondam privigni coniungi matrimonio vitrici non oportet, nec in matrimonium convenire novercam eius, qui privignae maritus fuit*: cui quidem textui minime derogatum addebat ab Innocentio III, in cit. cap. *Non debet de Consanguinit. et affinit.*, quoniam, ut ipse aiebat, Innocentius duntaxat revocavit et abolevit impedimentum secundi et tertii generis affinitatis in linea collateralium; non autem in linea ascendentium et descendendum: sicuti utrumque textum, canonicum scilicet et civilem perpendentes, docuerunt Oinotomus ad lib. 1 Institut., tit. de Nupt., n. 14; Arnoldus Vinnius ad eumd. tit., n. 2; Ioannes Schneideunitus in Comment. ad Institut. civil., lib. 1 de Nupt., tit. 10, pag. 50; Bruneman in Comment. ad Pandectas, ad cit. leg. *Uxorem* 15 ff. de ritu Nuptiar., quorum auctorum iudicium non ideo parvi faciendum est, quod ii sint hetherodoxi, quoniam et ipsi, quoad matrimoni impedimenta, ius canonicum sectantur: quare citatus Schneideunitus affirmat, hanc unicam ob causam matrimonium inter vitricum et uxorem privigni, ab eorum consistoriis irritum pronuntiar: *Quia*, ait, *in hoc casu ius civile expresse non reperitur correctum a iure canonico*. Idemque in tribunalibus Galliae saepius iudicatum, refert Antonius Mornaccius in Observ. ad 24 primos libros Digestorum, lib. 23, ad leg. 42 de Ritu nuptiar., pag. 762. Et dato etiam, pergebat Episcopus, quod in casu, matrimonio non obest impedimentum affinitatis, obstat saltem impedimentum publicae honestatis; quod consideravit Modestinus iurisconsultus, cum in leg. *Non facile* 4 ff. de Gradibus et affinis, ait: *Hos itaque inter se, quod, af-*

finitatis causa, parentum loco, liberorumque habentur, matrimonio copulari nefas est. Et profecto matrimonium, de quo est sermo, ob maximam, quam redolet, inhonestatem, a iure civili improbatum censuit Faber in sua Iurisprudentia Papiniana, tit. 10 de Nuptiis princ. 6, illat. 12, iniquens: *Inhonestum autem palam est, eam, quae aliquando uxor fuerit illius, qui mihi aut filii, aut parentis loco fuerit, uxorem a me duci*. Cui astipulatur Carpzovius lib. 2 Iurisprud. consist., tit. 7, de Dispensat. matrimon. in gradu prohibito, definit. 119, ubi ait: *Privignus a vitrici, et hic rursus a privigni vidua abstinere debet, non solum ob rationem honestatis, quae in matrimonio multum attenditur, sed etiam propter expressam iuris civilis dispositionem*.

» II. Nihilominus tamen, huius quaestionis articulo in Sacra Congregatione Concilii mature discusso, expensisque rationum momentis, a nobis, qui (ut diximus) eiusdem a secretis eramus, in utramque partem adductis... eadem Sacra Congregatio die 8 Martii 1721, validum pronuntiavit matrimonium inter vitricum et uxorem privigni contractum. Neque enim ulla habenda fuit ratio praedictarum constitutionum synodaliū, utpote quae unice innitebantur Iuris civilis sanctionibus, iamdiu correctis atque abrogatis ab Innocentio III in cit. cap. *Non debet de Consanguinit. et affinit.* Ad cuius textus expositionem praemittendum est, triplex olim fuisse affinitatis genus, iuxta can. 3, can. final. 35, qu. 3, et cap. 1 de Sobole ex secundis nuptiis suscepta, in prima collectione Decretalium: primum una duntaxat media persona; alterum duabus; tertium tribus personis mediis contrahebatur: quae omnia exemplis melius, quam ulla alia ratione, explicantur. Si Titius, frater Caii, matrimonium iniisset et consummasset cum Berta, haec Caii affinis erat, sicuti nunc est, in primo genere affinitatis; si, mortuo Titio, Berta matrimonio iungebatur cum Sempronio, Sempronius alter Bertae maritus, et Caium, et omnes defuncti Titii consanguineos, secundo affinitatis genere contingebat; si demum, mortua Berta, Sempronius aliud coniugium celebrasset cum Naevia, etiam cum hac et Caius, et omnes consanguinei Titii, tertio affinitatis genere coniungebantur. Ex his porro affinitatis speciebus quaelibet matrimonio valide contrahendo obstabat; quod et cit. can. 3 et final. liquet, et explicant Petrus Blesensis, epist. 115, ac fuse Sanchez lib. 7 de Matrim., disp. 67, ac Basilius Pontius lib. 7, cap. 34, sed Innocentius III in laudato cap. *Non debet*, secundam et tertiam affinitatis speciem abolevit et abrogavit; statuitque, ut deinceps sola affinitas primi generis, usque ad quartum gradum, matrimonium impediret et dirimeret. Adeo autem indefinite Innocentius loquitur, ut gratis omnino atque ar-

bitrario quis sibi fingere valeat, per praefatam decretalem abrogatas et deletas non esse secundam et tertiam speciem affinitatis in linea recta ascendentium et descendantium; quemadmodum ad tit. de Consanguinit. et affinit., optime ponderarunt Zoesius, n. 9; Engel n. 6; König n. 22; Schmalzgrueber n. 77, et auctor Theolog. dogmat. et moral. ad usum seminarii Caltalaunensis, tom. 7, pag. 853, unde ab omnibus canonistis, instar regulae nullam habentis limitationem, usurpatur commune illud effatum: *Affinitas non parit affinitatem*.

» III. Iam vero, cum vitricus et uxor privigni, secundo duntaxat, et non primo affinitatis genere, inter se coniungantur, necessario inde consequitur, nullo nunc detineri canonico impedimento quo minus possint validum matrimonium inter se contrahere: sicuti egregie ratiocinatur Cuiacius ad tit. 14 de Consanguin. et affinit., Oper. posthumor. tom. 3, edit. Paris., anni 1658, pag. 366, inquires: *At hodie ex cap. penultimo, sive Concilio Lateranensi, habito sub Innocentio III in secundo genere affinitatis nuptiae vetitae non sunt, et abrogata est lex 15 ff. de Ritu nuptiar.*; et in Comment. ad eandem leg. *Uxorem* 15, to. 1 Oper., pag. 153, ubi ait: *At haec Papinianii sententia hodie abrogata est decreto Innocentii, in cap. Non debet Extr. de Consanguin. et affinit., quo in primo tantum genere affinitatis nuptiae prohibentur, non in secundo vel tertio, et personae, de quibus in hac lege agitur, sunt in secundo genere affinitatis, non in primo.*

» IV. Remoto impedimento affinitatis illico corrumpitur aliud, quod ex publica honestate oriri fingitur: etenim impedimentum publicae honestatis unice emergit aut ex sponsalibus validis, iuxta textum in cap. 1 de Sponsal. et matrim. in 6, et cap. 3, sess. 24 Concil. Tridentini, de Reform. matrim., aut ex matrimonio duntaxat rato, ad normam Constitutionis S. Pii V incipientis *Ad Romanum*: matrimonium autem

consummatum aut veram producit affinitatem, aut certe aliud impedimentum non parit. Praeterea publicae honestatis impedimentum, ex matrimonio rato ortum, solum contrahitur inter maritum et consanguineos uxoris, ac vicissim inter uxorem et consanguineos mariti; non autem inter maritum et affines uxoris neque inter uxorem et affines mariti: vitricus vero non est consanguineus, sed affinis sui privigni, ac proinde neque affinitate, neque publica honestate impeditur, ne matrimonium contrahere valeat cum eiusdem sui privigni uxore. Itaque concludendum est, male fuisse in praefatis constitutionibus synodalibus allegatas leges civiles, quae ex iure canonico iamdiu fuerant expresse abrogatae.

» In synodo Limana, prosequitur idem Benedictus XIV, decretum est, ut Indi Peruani, qui matrimon. contraxerunt cum noverca vel nuru, non admittantur ad baptismum, nisi prius coniugium praefatum veluti iure naturae irritum, solvant, uti refert Acost. de Procuranda Indorum salute, tit. 16, cap. 21. Synodus haec certum ponit, affinitatem, quae ex matrimonio causatur, iure naturae dirimere matrimonium in primo gradu lineae rectae: id autem certum non est, cum probatissimi auctores doceant, nullam affinitatem, ne eam quidem, quae est in primo gradu lineae rectae, dirimere matrimonium iure naturae, sed iure tantum ecclesiastico, et consequenter super eo impedimento, gravissimis urgentibus causis, posse a Summo Pontifice dispensari; Sylvius Oper. to. 5, in verb. *Dispensatio*, tertio. At, quidquid sit de potestate, a simili dispensatione Romani Pontifices, etsi pluries rogati, abstinerunt. Legi potest Rigantius cit. tom. 4, ad reg. 49 Cancellariae, a n. 18 et seq., ubi etiam mentionem facit nostri consilii reverenter exhibiti, dum in minoribus essemus, Benedicto XIII nostro benefactori, ut a simili dispensatione, pro qua rogabatur, abstinere, prout abstinuit¹.

Impotentia prout est impedimentum diri- 29

¹ Haec habet Rigantius, ibi: « Quaesitum an in primo gradu affinitatis lineae rectae, inter vitricum nempe et privignam, privignum et novercam, socerum et nurum, generum et socrum Pontifices dispensare possint, pro nuptiis contrahendis? Et quamplures insignes theologi et canonistae dispensare non posse responderunt, quippe nuptiae praefatae prohibita videntur de iure naturae, et habentur ex civilibus sanctionibus, praesertim in l. ult., § *Noverca*, de Condit. sine caus., ubi nuptiae inter vitricum et privignam dicuntur prohibita de iure gentium; ius autem gentium peculiariter primarium, apud gentes erat ius naturale....

» Et sententiam hanc sequuntur prae caeteris Turrecremata... P. Victor... Koninck, Bellarminus, Natal. Alex., etc.

» Contrariae vero sententiae, quod Pontifices potestate gaudeant dispensandi super primo gradu affinitatis lineae rectae, adhaerent Sanchez, Pontius, alique plures... Et posterior haec sententia verior est; non enim inter praedictas personas coniugia prohibita sunt iure

naturali, sed lege tantummodo ecclesiastica, super qua Pontifices plenaria fruuntur dispensandi facultate...

» Eandemque sententiam, quod possit Pontifex dispensare in primo gradu affinitatis in linea recta, secuta est S. Congregatio SS. Inquisitionis, dum actum fuit super dispensatione petita a duce Mantuae pro ducenda nuru in uxorem... nec non Congregatio particularis habita coram s. memor. Benedicto XIII, die 14 Februarii 1727.

» At vero perpendentes Pontifices quod privigna respectu vitrici, privignus respectu novercae, nurus respectu soceri, gener respectu socrus, filiorum loco habiti sunt, qua ratione ex illorum coniunctione maxima oriretur turpitudine et indecentia, quam et ius civile agnovit, dum coniugia inter easdem personas celebrare prohibuit... hinc ab huiusmodi dispensatione concedenda se abstinuerunt. Enixe rogatus san. mem. Urbanus VIII a Carolo Gonzaga Mantuae duce, ut veniam sibi faceret ducendi in uxorem nurum suam, quam eius praedefunctus filius sine prole reliquerat, Pontifex post exquisitum votum

- mens, non est impotentia generandi, sed impotentia coeundi, seu perficiendi copulam coniugalem. *Communis*, arg. tot. tit. de Frigid.
- 30 et malefic. Haec impotentia dividitur primo in naturalem, seu intrinsecam et accidentalem, seu extrinsecam. *Prima* est illa quae oritur ex ipsius naturae defectu, v. gr. ex nimia frigidityte, debilitate, deficientia, aut ineptitudine necessariorum, et in femina talis vasis arctitudo, ut a viro penetrari nullatenus possit. *Secunda* est illa, quae provenit non ex naturae defectu, sed ex maleficio, vel hominis opera, qualis reperitur in maleficiatis, castratis et huiusmodi. Secundo dividitur in perpetuam et
- 31 temporalem. *Perpetua* est illa, quae non potest tolli aut superari, nisi cum mortis periculo, aut miraculo, aut gravi peccato per media illicita. *Temporalis* est illa, quae per media artis medicae, aut Ecclesiae, v. g. per exorcismos, aut alia media spiritualia potest aliquando tolli aut superari; arg. cap. *Fraternitatis* 6 de
- 32 Frigidis et maleficiatis. *Tertio*, dividitur in absolutam et respectivam. *Absoluta* est illa, quae reperitur in viro per ordinem ad quascunque mulieres, aut in muliere per ordinem ad quoscunque viros. *Respectiva* est illa, quae solum constituit impotentem per respectum ad determinatam personam, et non ad alias.
- 33 Impotentia perpetua, sive fuerit naturalis, sive accidentalis, sive absoluta, sive respectiva, dirimit matrimonium contrahendum, tum iure ecclesiastico, tum iure naturae. *Communis*. De iure enim ecclesiastico constat ex cap. *Accepti* 1, cap. *Quod sedem* 2, c. *Ex litteris* 3, cap. *Laudabilem* 5, cap. *Fraternitatis* 6, et cap. *Litterae* 7 de Frigidis et maleficiatis. De iure naturae inde patet, quod de essentia et intrinseca ratione matrimonii sit obligatio ad reddendum debitum, et traditio corporis apti ad congressum materialem, seu copulam coniugalem; sed perpetuo impotens ad copulam non potest se obligare ad eam: *Impossibile enim nulla est obligatio*; leg. *Impossibile* 185 de Regulis iuris; et c. *Nemo potest* 7 de Regulis iuris in 6, etc. Dicitur autem notanter
- 34

matrimonium contrahendum, quia si talis impotentia superveniat post matrimonium iam contractum, ipsum non dirimit, ut tenet *Communis doctorum*, textu expresso in can. *Hi qui* 25, caus. 32, qu. 7.

Impotentia perpetua antecedens dirimit matrimonium, sive fuerit antecederet cognita, sive ignorata; Navarrus in Manual., cap. 22, disp. 60; Coninch. n. 31, dub. 7, num. 79; Bonacina de Matrimon., qu. 7, punct. 3, proposit. 3, num. 12; Rosignolus contrav. 15 de Matrimon., 11, praenot. 17, n. 5; Panormitanus, Hostiensis et Innocentius in cap. *Consultationi* 4 de Frigidis et maleficiatis; Pirhing lib. 4 Decr., tit. 15, n. 9; Reiffenstuel ibid., n. 61; Henno tom. 2, tract. de Matrimon., ultim. artic. 6, et alii passim contra paucos. Et ratio est, quia talis impotentia, sive cognita sive ignorata, est semper contra naturam et essentiam matrimonii, quia excludit traditionem corporis apti ad copulam coniugalem; quae traditio corporis apti est de essentia matrimonii: licet enim usus matrimonii non sit de eius essentia, potentia tamen ad usum est ipsi essentialis, ut recte docet S. Thom. in 4, dist. 34, qu. unic., art. 2, ad 1, ibi: *Quamvis actus carnalis copulae non sit de essentia matrimonii, tamen potentia ad hoc est de essentia eius*; et idem ibidem docent Scotus, Richardus et Durandus.

Neque obstat, quod, qui novit impotentiam alterius, videatur iuri suo renunciare, si cum eo contrahat ac proinde subsistere matrimonium. Non obstat, inquam, quia, cum cessio illa sit iuris ad substantiam matrimonii contractus spectantis, admitti non potest, sicuti nec cessio, qua quis matrimonium contrahens, indissolubilitatis iuri cedere praesumeret. Unde merito Sixtus V, Const. incip. *Cum frequenter*, decrevit huiusmodi matrimonia, sive contracta cum scientia, sive cum ignorantia, nulla, irrita et invalida penitus esse, ibi: *Fraternitati tuae per praesentes committimus et mandamus, ne coniugia per dictos et alios quoscunque eunuchos et spadones utroque carentes cum*

S. Congregationis sanctissimae Inquisitionis, nec non cl. mem. Cardinalis de Lugo, qui sensit, posse quidem, sed non expedire ob maximam illius coniunctionis turpitudinem, dispensationem denegavit, die 5 Iul. 1637.

» Eandemque dispensationem, praevisio voto dictae Congregat. die 22. Novem. 1636, laudatus Urbanus denegavit Ioanni Arbogasti, comiti de Thun. petenti, ut cum secunda uxore avi materni, quam praegnantem reddiderat, matrimonium contraheret; et repetitis per comitem praefatum supplicationibus, stetit in decretis. Praevisio itidem voto eiusdem S. Congreg. idem Pontifex, anno 1642, indulgere noluit Aegidio Ermans, dioec. Ipreu., ut in uxorem duceret eius privignam; et anno 1658, cum Ant. Bernard et Ioa. de Rubeis supplicassent, cum ipsis dispensari, ut matrim. contrahere possint, non obstante, quod essent coniuncti in primo

gradu affinitatis, (quippe agebatur de vitrico et privigna) et eam dictus Antonius carnaliter cognoverat; S. M. Alexander VII post auditum dictae Congreg. votum, die 28 Mart. dispensationem denegavit. Nostrisque temporibus san. mem. Benedictus XIII inhaerendo voto Congregat. particularis, de qua meminimus, indulgere noluit vitrico cuidam, ut matrimonium cum privigna contraheret... Quemadmodum, nunquam super huiusmodi impedimenti primi gradus affinitatis in linea recta usque ab eorum tempore Pontifices dispensasse testatur Diana... etc... Et licet Bassaeus... testetur, Pontifices aliquando similes dispensationes concessisse, nihilominus id affirmat, sed non probat. Cornelius a Lapide in 3 Reg., cap. 2, ait, quod talis dispensatio semper fuit denegata... Sic Rigantius ad regul. 49 Cancell., ut supra, num. 18 et seqq.

quibusvis mulieribus defectum praedictum, sive ignorantibus, sive etiam scientibus, contrahi prohibeas, eosque ad matrimonia quomodocunque contrahenda inhabiles auctoritate nostra declares, et tam locorum Ordinariis, ne huiusmodi coniunctiones de caetero fieri quoquomodo permittant, interdicās, quam eos etiam, qui sic de facto etiam matrimonium contraxerint, separari cures, et matrimonia ipsa sic de facto contracta, nulla, irrita et invalida esse decernas. Hinc si haec verificantur, non obstante scientia inter eunuchos, cur verificari non debent, non obstante eadem scientia inter perpetuo impotentes? De utrisque enim militat eadem ratio. Eo vel maxime, quod Sixtus V in ead. cit. Const. expresse declarat, impotentes minime esse aptos ad contrahendum, ibi: *Secundum canonum sanctiones, et naturae rationem, qui frigidae naturae sunt et impotentes, iidem minime apti ad contrahendum reperiuntur.*

38 Unde post dictam Sixti V constitutionem eunuchi, et quicumque perpetuo impotentes nequeunt contrahere matrimonium cum impedi-
menti seu impotentiae consciis, neque ad societatem vitae, et caste vivendum per modum fratris et sororis; Sanchez lib. 9, disp. 97, ubi hanc vocat certissimam; Dicastill. disp. 7, dub. 43, ubi vocat omnino veram; Tannerus disp. 9, qu. 4, n. 136, ubi vocat certam; Perez disp. 37, sect. 1, ubi hanc dicit esse communem sensum totius scholae. La Croix lib. 6, p. 3, num. 785, ubi vocat communissimam; Sporer t. 3, p. 4, c. 1, sect. 1, n. 123, ubi dicit sic sentire doctores communissime contra Pontium apud Dianam, part. 4, tract. 4, resolut. 75. Et ratio nostra, ultra fundamenta adducta a citatis doctoribus, est, quia citata Constitutio Sixti V absolute definit, impotentiam esse impedimentum dirimens matrimonium, et nihil distinxit quoad hunc vel illum usum, ubi autem lex non distinguit, neque nos distinguere debemus; cap. *Quia circa* 22 de Privilegiis, et leg. *De pretio ff. de Publiciana* in rem actione.

39 Eunuchi autem et spadones unico tantum testiculo carentes valide et licite matrimonium contrahere possunt. *Communis*, arg. cit. Constitut. Sixti V. Cum enim dicantur esse invalida matrimonia inīta per eunuchos et spadones utroque teste carentes videtur sequi, quod, si unico tantum teste careant, possint valide et licite contrahere. Et stat ratio, quia, licet ipsi sint minus potentes, sunt tamen vere potentes, ad actum coniugalem et ad generationem, ut praxis et experientia docet. An autem, et quomodo hermaphroditi possint valide et licite matrimonia contrahere? Vide verb. *Hermaphroditus*.

41 Impotentia temporalis non dirimit matrimonium; *Communis*, textu expresse in cap. *Fra-*
42 *ternitatis* 6 de Frigid. et maleficiat. In dubio

autem, an impotentia sit temporalis, vel perpetua, conceditur a iure integrum triennium ad faciendum experimentum, si possit nec ne haberi perfecta copula, textu expresse in cap. *Laudabilem* 5, et cap. *Litterae* 7 de Frigid. et maleficiat. Et hoc triennium debet computari a die attentatae copulae, non vero a die contracti matrimonii; Glossa in cit. cap. *Laudabilem*, verb. *Celebrati*; Sanch. l. 7, disp. 110, n. 1, ubi testatur de communi; cum enim in dicto c. *Laudabilem*, dicitur *a tempore celebrati coniugii*, supponitur ex tunc attentatam fuisse copulam, quia dictum triennium conceditur ad experiendum an impotentia perpetua adsit nec ne? hoc autem experimentum inchoatur sola copulae attentatione, adeoque, etc.

Si, facto tali experimento, ambo coniuges in 43 foro externo fateantur adesse impotentiam perpetuam ex parte unius, non potest illorum matrimonium, nec propria, nec iudicis auctoritate annullari, nisi prius sit facta legitima probatio ad praescriptum sacrorum canonum. *Communis*, arg. cap. *Accepisti* 1 de Frigid. et maleficiat. Sacri autem canones praescribunt, 44 in tali casu requiri iuramentum viri, quod serio per tale tempus tentarit copulam, et mulieris, quod etiam conata sit, nec impedierit. Item iurare debent ex parte cuiuslibet coniugis septem propinqui, vel, his deficientibus, septem vicini, et sic inter omnes quatuordecim bonae famae, quod credant coniuges verum affirmare, textu expresse in cap. *Litterae* 7 de Frigid. et maleficiat., et concordat cap. *Laudabilem* 5 eod. Si vero unus coniugum ne- 45 get, et alter affirmet impotentiam perpetuam, tunc non requiruntur quatuordecim propinqui, seu ex qualibet parte septem, sed sufficiunt, et adhibendi sunt solum septem ex parte affirmantis; Hostiens., Ioann. Andreas, Ancharanus in cit. c. *Laudabilem* 5 de Frigid. et maleficiat.; Rosignolus loc. cit., n. 49; Reiffenstuel loc. cit., n. 51; Sanchez l. 7, disp. 109, n. 13, et alii passim; arg., cap. *Proposuisti* 4 de Probatione.

Si, elapso triennio, vir dubie impotens ne- 46 get copulam perfectam habitam esse, mulier vero id affirmet et non appareant certa signa impotentiae, sed solum ambigua et dubia, debet credi uxori affirmanti, et pronuntiari pro valore matrimonii; sic Ioann. Andreas et Ancharan. in cit. cap. *Laudabilem*, n. 4; Sanch. lib. 7, disp. 109, n. 9, et communis aliorum; et ratio est, quid id exigit favor matrimonii; arg. cap. final. de Sententia et re iudicat., et iuxta regul. 65 iuris in 6: *In pari.... causa potior est conditio possidentis.* Item, si, elapso 47 triennio, mulier neget copulam perfectam habitam esse, et vir dubie impotens affirmet, si non appareant certa signa impotentiae, sed solum dubia, debet credi viro affirmanti, et pronuntiari pro valore matrimonii; arg. can. *Si*

quis 3, caus. 33, qu. 1, et cap. *Accepisti* 1 de Frigid. et maleficiat., et tenent Pirhing lib. 6, tit. 15, n. 14; Engel ibid., n. 6; Reiffenstuel n. 49; Sanchez lib. 7, disp. 109, num. 2, et alii passim.

48 Si impotentia antecedens sit perpetua certo sic cognita per inspectionem corporum, ut posse et debere fieri innuere videntur cap. *Fraternitatis* 6, et cap. *Litterae* 7 de Frigid. et maleficiat., cap. *Proposui* 4, et cap. *Causam matrimonii* 14 de Probationibus, vel aliunde talis impotentia sit simpliciter evidens, matrimonium debet statim declarari nullum, absque concessione triennii ad faciendum experimentum, et absque interpositione iuramenti propinquorum et coniugum, quod copulam perfectam nunquam habuerint; quando enim evidenter constet de impotentia, evidens est etiam, matrimonium esse nullum et consequenter coniuges putativos separandos esse ab omni commercio carnali et posse coniugem potentem, cui voluerit, nubere; *Communis* cum Abbate in cap. *Fraternitatis* 6 de Frigidis et malefic., n. 11, et Sanchez lib. 7, disp. 103, num. 7.

49 Si per inspectionem, vel aliam probationem non habeantur signa physice certa, et simpliciter evidenter de impotentia, sed solum verisimilia et quasi moraliter certa, tunc potest quidem et debet declarari nullum matrimonium, non exspectato triennali experimento. Ast debet uterque coniux iurare nunquam potuisse habere perfectam copulam, et de eorum digna credulitate debent iurate affirmare quatuordecim propinqui, aut vicini bonae famae, scilicet septem ex parte utriusque coniugis; Sanchez lib. 7, disp. 107, n. 4; Engel lib. 4 Decr., tit. 15, n. 6; Reiffenstuel ibid., num. 43; La Croix lib. 6, part. 3, n. 787, et alii passim; arg. cap. *Laudabilem* 5 de Frigid. et maleficiat.

50 Si post inspectionem, aut aliam probationem non habentur nisi signa dubia de impotentia perpetua, praeter dictum iuramentum coniugum et propinquorum, requiritur etiam triennale experimentum; *Communis*, textu expresso in cap. *Litterae* 7 de Frigid. et maleficiat., et concordat cap. *Laudabilem* 5, eodem.

51 Si quando certo et evidenter constat de impotentia perpetua, dubitatur autem, an praecesserit matrimonium, vel illo iam contracto supervenerit? si sit impotentia naturalis, seu intrinseca, praesumitur praecessisse; Sanchez l. 7, disp. 103, n. 5; Guttierrez de Matrimon., c. 116, n. 2, et communis aliorum; arg. cap. *Litterae* 7 de Frigidis et maleficiat.; et ratio est, quia, quod a natura inest, semper inesse videtur, et consequenter etiam antecederet inesse praesumitur, ut late probat Menochius de Praesumptionibus, l. 1, praesumpt. 14, n. 3. Si vero sit impotentia accidentalis seu extrinseca, ut proveniens ex maleficio, aut mutilatione membri et huiusmodi, et coniux potens,

solum multo et longo tempore elapso post contractum matrimonium, conqueri et reclamare incipit de impotentia alterius, in foro externo praesumitur eam fuisse subsecutam; Sanchez lib. 7, disp. 103, n. 6 et seq.; Guttier. de Matrim., cap. 116, n. 2; Rosignolus loc. cit., n. 63; Reiffenstuel loc. cit., num. 30, et alii passim; arg. cap. *Accepisti* 1 de Frigid. et maleficiat., ibi: *Quia si proclamare voluit, cur tandiu tacuit, cito enim, et in praevio tempore scire potuit, si secum coire potuisset.* Si autem coniux potens brevi tempore, uno vel altero mense post contractum matrimonium, statim conqueri et reclamare incipit de impotentia alterius, praesumitur eam praecessisse. Ita doctores citati, arg. cit. cap. *Accepisti*, ibi: *Si autem statim in ipsa novitate post mensem, aut duos, ad Episcopum, aut eius missum (id est vicarium) proclamaverit, etc.*

Dato casu quo ob praesumptam et allegatam 5 perpetuam impotentiam dissolvatur matrimonium, et coniux praesumptus et allegatus impotens contraxerit cum alia et cum ipsa perfectam copulam habuerit, comperto errore, est dissolvendum secundum matrimonium et reintegrandum primum; *Communis*, textu expresso in cit. cap. *Laudabilem* 5, et cap. *Fraternitatis* 6 de Frigid. et maleficiat. Excipitur autem 5 *primo* quando impotens factus est postea potens per solum miraculum qui ex eo, quod impotens reddatur potens per miraculum, non sequitur impotentiam fuisse temporalem. *Communis*, arg. cap. *Fraternitatis* 6 de Frigid. et malefic. Excipitur *secundo* quando impotentia tollitur ope daemonis aut per media illicita, v. gr. incantationem et huiusmodi, quia impotentia, quae naturali et licito modo tolli nequit, censetur perpetua, quamvis tollatur modo illicito. *Communis*, arg. cit. cap. *Fraternitatis*. Excipitur *tertio* quando impotentia perpetua est respectiva, v. gr. ob arctitudinem vasis determinatae mulieris, quia respectu huius est et manet matrimonium nullum, quamvis cum alia postea latius vas habente, copulam perfectam habere possit et consequenter matrimonium valide contrahat; respectu enim illius mulieris vas nimis arctum habentis habet impotentiam perpetuam, unde ab ipsa remanet perpetuo solutus; Sanchez lib. 7, cap. 99, n. 18; Henricus in cap. *Fraternitatis* 6 de Frigidis et malefic., n. 12; Rosignolus loc. cit., n. 57; Reiffenstuel loc. cit., num. 59, et alii passim. Excipitur *quarto* quando impotentia provenit 5 ex maleficio et cum priori coniuge factum est triennale experimentum et habitae sunt omnes aliae probationes a iure praescriptae, quia frequentissime accidit maleficia perpetua fieri ad causandam impotentiam respectu certae tantum personae et non omnium; Glossa communiter recepta in cap. *Accepisti*, verb. *Reparare*, et cap. *Laudabilem*, verb. *Separantur*, et verb.

Redire, et cap. *Litterae*, verb. *Cognoscendis*, de Frigid. et maleficiatis; Abbas in cit. cap. *Accepisti*, num. 7; S. Thomas in 4, dist. 35, qu. unica, art. 3, in can. *Si per sortarios atque maleficos* 4, caus. 33, qu. 1.

7 Steriles et senes possunt valide matrimonium contrahere, dummodo natura, vel arte capaces sint ad habendam perfectam copulam; Sanchez lib. 3, disp. 92, n. 26; Engel lib. 4 Decret., tit. 15, n. 3; Reiffenstuel ibid., n. 17 et 18; Pirhing ibid., num. 3, et communis aliorum. Tunc enim matrimonium est in remedium concupiscentiae, qui est finis secundarius et minus principalis ob quem etiam fuit institutum, iuxta illud Apostoli 1 ad Corinth. vii: *Melius est nubere quam uri*. Unde senex annorum 73 qui votum castitatis emiserat, petiit et obtinuit dispensationem ducendi uxorem ob periculum incontinentiae, a Sacra Congr. Concil. in Senonensi 28 Septembris 1686, lib. 36 Decret., fol. 472, apud Ursayam in Miscellaneo 1 Sacr. et profan., verb. *Senex*, num. 133. Moribundi possunt, imo quandoque tenentur contrahere si id exigit honor concubinae, aut proles legitimanda, aut etiam propriae animae salus, quae ob nimium affectum erga concubinam periclitatur ex eo quod non possit habere serium propositum eam dimittendi, quia licet non sint actualiter copulae capaces, supponitur tamen ordinariam, nisi aliud probetur, potentiam generandi tantum esse impeditam et non ablatam; Sanchez de Matrim. lib. 7, disp. 105, n. 3; Ioann. Andreas in cap. *Tanta*, num. 2, Qui filii sint legitimi, et ibi Antonius n. 14; Ancharanus n. 4, notabil. 2; Cardinal. n. 6; Praepositus n. 8; Barbosa n. 8; Pirhing loc. cit., n. 6; Reiffenstuel loc. cit., num. 20, et communis aliorum, ut testatur Barbosa loc. citato.

9 *Clandestinitatis impedimentum est, si parochi, aut duplicis desit praesentia testis*; Conc. Trident. sess. 24 de Reform. matrim., cap. 1, ibi: *Qui aliter quam praesente parochi vel alio sacerdote de ipsius parochi seu ordinarii licentia, et duobus vel tribus testibus matrimonium contrahere attentabunt, eos sancta synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit, et huiusmodi contractus irritos et nullos esse decernit, prout eos praesenti decreto irritos facit et annullat*. Ad valorem igitur matrimonii requiritur praesentia parochi proprii; Conc. Trid. loc. cit.: *Qui aliter quam praesente parochi*, et quidem proprio, ut expresse habetur ab eodem Concilio in cit. cap. 1, ibi: *A proprio contrahentium parochi*. Nomine parochi non solum veniunt ipsi parochi, sed etiam Papa in toto orbe, Legati a latere, et Nuntii in suis provinciis, Cardinales in suis titulis, Episcopi et vicarii generales in suis dioecesibus, Archiepiscopi, dum actu visitant dioeceses suffraganeorum et dum ad eos fit ap-

pellatio contra Episcopum suffraganeum notentem aliquos matrimonialiter coniungi, vicarius capitularis sede vacante, abbates Ecclesiarum nulli Episcopo subiectarum, et omnes sacerdotes sive saeculares, sive regulares a supradictis respective delegati; *Communis* cum Barbosa super Trident., sess. 24, de Reform. matrim., cap. 1, et lib. 2 de offic. et potest. Episcop., alleg. 33.

Sufficit parochus proprius alterutrius sponsi. 62
Communis. Sic enim declarasse Sacram Congregationem Concilii referunt Sanchez lib. 3, disp. 19, n. 4; Bosco de Matrimoni., disp. 11, sect. 9, concl. 13; Fagnan. lib. 1 Decr., cap. *Quoniam* de Constit., n. 5; Reiffenst. lib. 4 Decret., tit. 3, n. 56, et alii. Et est validum 63 matrimonium etiamsi unus parochus assistat in parochia alterius, quamvis diversae dioecesis, v. gr. parochus viri, seu sacerdos ab ipso delegatus in parochia mulieris, et e contra; sic declarasse Sac. Congr. Conc. refert Pignat. tom. 5, consult. 79, a num. 16, ubi adducit ipsasmet declarationes, et La Croix lib. 6, part. 3, n. 731, ubi adducit Sac. Congreg. declarationem, et tenent passim doctores. Imo 64 potest proprius parochus assistere matrimonio suorum parochianorum in alterius parochia si ne licentia parochi illius loci in quo assistit; Hurtado de Matrim., disp. 5, diffic. 6, n. 22, ubi extendit etiam extra episcopatum; Sanch. Salzed., Spinol., Passerin., Coninchius, Regnaldus, Bonacina, Guttierrez, cum Barbosa de offic. et potest. Episc., lib. 2, alleg. 34, n. 95, et de offic. et potest. Parochi, part. 2, cap. 21, n. 58, et super Concilium sess. 24 de Refor., cap. 11, n. 71, et ita etiam tenent Bosco de Matrim., disp. 21, sect. 9, conclus. 11, n. 406; Castropal. de Sponsalibus, disp. 2, punct. 13, § 9, n. 3; Perez de Matrim., disp. 49, sect. 2, n. 7; Pirhing lib. 4 Decr., tit. 3, num. 15; Reiffenstuel ibid., n. 63, ubi testatur de comuni contra Pontium, qui, lib. 1 de Matrim., c. 16, n. 4, affert pro sententia contraria declarationem Sacrae Congr. quae tamen, ut recte respondet Sanchez loc. cit., n. 19; Bosco loc. cit., n. 408; Reiffenstuel loc. cit., n. 64, et alii, intelligenda sunt de sola illicita solemnii, praesertim cum benedictione sacerdotali, quia talis solemnii assistentia fit cum quodam quasi strepitu iudiciario illicito in territorio alterius. Et dato quod tales declarationes militarent etiam contra valorem matrimonii, responderetur eas esse correctas ab alia subsequenti declaratione recentiori, prout testatur Fagnanus in cap. *Quod nobis* 2 de clandestina Desponsat., n. 53, addens, Sanctissimum, audita relatione opinionum Congregationis statuisset, quod ita in futurum respondeatur, nulla habita ratione alterius decisionis editae 15 Dec. 1574.

Quinimo non solum valide, sed etiam licite 65 de iure potest proprius parochus alterutrius

sponsi assistere matrimonio privatim, et absque solemnitate et benedictione publica celebrato in aliena parochia; Perez de Matrim., disp. 40, sect. 2, n. 7; Sanchez lib. 3, disp. 19, n. 18; Guttierrez de Matrim. cap. 63, n. 6; Castro-palao loc. cit., disp. 2, punct. 13, § 9, n. 5; Bosco loc. cit., conclus. 13, n. 11; Reiffenst. loc. cit., n. 65, et alii plures contra Pontium et alios. Et ratio est quia nullo iure talis assistentia est prohibita si fiat privatim et sine solemnitate publica; Concilium enim Tridentinum ad valorem matrimonii solum requirit quod fiat in praesentia proprii parochi, non vero ut fiat in propria parochia eo quod per solam assistentiam, ubicunque matrimonium celebretur, iam vitatur clandestinum matrimonium adeoque finis Concilii servatur. Et Sac. Congr. Conc. declaravit posse proprium parochum assistere matrimonio etiam in aliena parochia, ut patet ex dictis supra n. 63, ut refert etiam Fagnan. in lib. 1 Decr., cap. *Quoniam* de Constit., n. 25. Nec potest dici quod illi-cite assistat cum nemo possit extra proprium territorium iurisdictionem exercere; arg. cap. final. de Constitutionibus in 6. Non valet, inquam, quia talis assistentia non est actus pertinens ad iurisdictionem contentiosam, imo neque ad voluntariam ut recte notant doctores cum Barbosa loc. cit. Proprius autem parochus est parochus habitationis, seu domicilii, seu quasi talis, nec sufficit parochus originis, nisi etiam sit habitationis. *Communis* cum Bosco loc. cit., concl. 11, num. 400, ubi asserit sic declarasse Sac. Congr. Conc.

66

* Hinc paucis ab hinc annis magna orta est controversia inter parochum sponsae ex una et sponsi parochum ex alia parte. Nam cum pridie quam nuptiae celebrarentur sponsa ad sponsi domum se contulisset eum invisendi gratia nimbis pluviisque impedita ne ad paternam domum rediret simul cum matre in domo sponsi pernoctavit. Die sequenti accito parochus sponsae in sacello domestico ipsius sponsi coram illo celebratae sunt nuptiae. Sponsi parochus matrimonium illud nullum esse statim affirmavit; quia celebratum coram parochus neque proprio sponsi ut patet neque proprio ipsius sponsae, quippe quae pridie iam mutaverat domicilium; ergo coram parochus omnino alieno. Contra vero parochus sponsae decertabat pro validitate matrimonii quia sponsa licet corpore nondum tamen animo ea nocte domicilium mutaverat, eademque ratione in domo sponsi pernoctaverat, qua pernoctaverat eius mater, utraque nempe tanquam mere hospes. Quod alio argumento confirmabat. Nam si de facto sponsa in domo sponsi ea nocte occubisset, ius funeris non ad sponsi parochum,

sed ad ipsum parochum sponsae spectasset. Ergo parochus sponsae nondum amiserat suum ius respectu matris *.

Proprius parochus valide et licite assistit matrimonio, etiamsi nondum sit sacerdos; sic declaravit Sac. Congregatio Conc. in Abulensi 12 Martii 1593, lib. 7 Decr., fol. 193, apud Monacell. tom. 2, tit. 16, formul. 2, n. 34, et apud Piton. Const. ad parochos, n. 160, et iam propter talem declarationem tenent Reiffenstuel loc. cit., num. 70; Sanchez lib. 3, disp. 20, a n. 3; Pontius lib. 5, cap. 17, n. 1; Barbosa in Conc. Trid. sess. 24 de Reform., cap. 1, num. 81 et 88, et de offic. et potest. Episcop., alleg. 32, n. 101, et de offic. Parochi ⁴, cap. 21, n. 51, cum plurimis ibi citatis et alii communiter contra nonnullos a Sanchez citatos. Licentia tamen assistendi matrimonio non potest concedi alicui, qui non sit sacerdos; Sanchez lib. 3, disp. 20, n. 10; Layman lib. 5, tract. 10, part. 2, c. 4, n. 4; Palao de Sponsalib., disp. 2, punct. 10, c. 5; Reiffenstuel loc. cit., n. 81, et alii passim; arg. Conc. Trident. loc. cit., ubi expresse requirit ut deligendus sit sacerdos, ibi: *Vel alio sacerdote*.

An affectante parochus non audire verba, vel non videre nutus attentantium clandestine contrahere matrimonium, et revera illa non audiente, vel istos non vidente, validum sit matrimonium coram ipso attentatum? Variant doctores. Affirmativam sententiam inter alios tenent Fagnanus in cap. *Quoniam* 13 de Constitutionibus, n. 25, et in cap. *Quaesitum est* 7 de Poenitentiis et remissionib., n. 7, testans Sacram Congregationem declarasse *validum esse matrimonium contractum coram parochus etiam invito, et per vim adhibito, quamvis nihil eorum, quae agebantur, vidit et intellexit, si affectavit non intelligere, ut in parochus, qui obtulerit aures suas, ne audiret*. Riccius in Praxi for. eccles., resol. 213, n. 3; Pontius de Matrim. lib. 1, cap. 25, sub n. 12; Bossius eodem tract., cap. 3, n. 22; Leander. Oper. moral. tom. 2, tract. 9, disp. 7, qu. 50; Barbosa de potest. Episcop., part. 2, alleg. 32, n. 83 et 85, de officio Parochi part. 2, c. 21, n. 47 et 49, et ad Conc. sess. 24 de reform. Matrim., c. 1, n. 73 et 75; Card. de Luca in annot. ad Conc., disc. 26, n. 4 et seq.; Natal. Alexand. in Theolog. dogmat., to. 2, reg. 10, in fin., fol. 26, quos omnes citat, et sequitur Rota in Romana Matrim. 4 Februarii 1697, coram Ursino, asserens in simili matrimonio resultare eius non intelligentiam, ab ipsius parochi positivo facto processisse, proindeque dum ipse causam dedit, quo minus intelligeret, de iure habendus est pro intelligente, dum

⁴ Consule Ubaldi Giralaldi librum, cui titulus: *Animadversiones ad Barbosam* DE OFFIC. ET POTEST. PA-

ROCH., impress. Romae apud Barbiellini ad Minervam, rem egregie pertractantem.

nesciens ex quo noluit scire, vel affectavit nescire habendus est pro sciente, cap. *Cum inhibito* 3, § *Si quis vero*, de clandestina Despons.

Et in dicta Romana circa finem eadem Rota expresse subiungit, quod eoque magis inclinarent DD. in hanc sententiam, ex quo ipsamet Sacra Congreg. Conc. Trident. interpres tam antiquis quam modernis temporibus eidem sententiae adhaesisse visa est, et signanter in una Giennen. 26 Iulii 1582, in qua super dubio his verbis concepto: *Quid si sacerdos nihil eorum, quae agebantur vidit; neque audivit? Sacra Congregatio declaravit, non valere matrimonium, si non intellexit, nisi affectasset non intelligere*. In cuius sequelam paucis post annis in una Ulyssiponen. etiam consimile decretum prodiit, ibi: *Congregatio censuit, si vera sunt, quae narrantur, et parochus affectaverit non intelligere, matrimonium valere*: et in terminis themati, de quo disputatur, proximioribus in una Sarzanen. 16 Febr. 1648, ubi omissae fuerunt denuntiationes, parochus contradicebat, et audivit tantummodo verba consensus praestiti per sponsum, dum sponsam habebat prae manibus: *Congregatio censuit matrimonium sustineri, etiamsi parochus non intellexerit verba sponsae, dum tamen de illius consensu ex aliis signis, iuxta iuris communis dispositionem legitime constet*. Prout etiam in Patavina 16 Maii 1669, in Tolentina 18 Nov. 1671, et in Venetiis 11 Mart. 1673, in quibus omnibus, iuxta tenorem decretorum, quae olim in foliis authenticis circumferebantur, resolutum legebatur matrimonium valere, etiamsi parochus verba alterius ex contrahentibus non audierit, vel quia affectaverit non intelligere, vel quia ex quo terga vertit, non auscultaverit, vel quia propter iram, aut rumorem, vel quid simile audire non potuit. Et allegata praemissa resolutione in Giennen. firmat Fagnan. tum in cap. *Quaesitum* de Poenit. et remissionib., n. 7 et 8, tum in cap. *Quoniam*, n. 25, de Constitutionibus, una cum aliis supra allegatis; hactenus Rota apud Ursayam to. 1, part. 2, discept. 2, num. 11, 12 et 13. Negativam tamen sententiam verius sustinent classici doctores, tum theologi, tum canonistae, et signanter Pirhing in Ius canonicum, tom. 4, tit. 3, § 3, n. 2; Reiffenstuel ibid., n. 106; Engel ibid., sub num. 14; Pignatell. tom. 9, consult. 133, n. 35; Panimoll. dec. 19, adnot. 1, n. 31, vers. *Vel ab altari fugam arripiat*; Monacell. tom. 3, tit. 2, formul. 5, a n. 6 ad 11; Cabassut. in Not. Eccles., Notit. ad Conc. Trident., num. 55, et in Praxi iur. canonic., lib. 3, cap. 26, sub n. 12; Sanchez de Matrimon., lib. 3, disp. 39, sub num. 6; Dicastill. de Matrim., tract. 10, disp. 19, n. 167; Tancred. de Matrim., lib. 3, disp. 39, n. 2; Marchant. in Tribunal. sacram. de Matrimon., tract. 1, tit. 7, qu. 5, conclus. 2, vers. *Dices*;

Rosignolus in Praxi theolog. legal., tit. de Matrimon. 1, praenot. 32, sub n. 5, et plurimi alii citati, et secuti ab Ursaya tom. 1, part. 2, discept. 1, num. 129, et discept. 2, n. 106 et seq., et tom. 3, part. 1, discept. 1, § 4, a n. 2 ad 15.

Et ratio viva est, quia eo ipso quod parochus affectando non audire verba, nec videre nutus contrahentium, ipsos revera non videt, et illa non audit, non potest esse testis contracti matrimonii, ad quem effectum sub nullitatis poena illius praesentia praescripta fuit a Concilio cap. 1, sess. 24, de Reform. matrim., adeoque tale matrimonium tanquam deficiens in forma substantiali, hoc est in uno ex tribus testibus a Concilio pro forma requisitis, nullum est in radice; et hoc verum est, sive voluntarie, sive ex quocunque alio motivo nequeat parochus testificari de contracto matrimonio, eo modo quo in testamentis, in quibus deficiente, sive ex propria culpa et voluntate sive ex alio accidenti, uno ex septem necessariis testibus, illud est nullum, textu expresso in l. *Si unus* 12 Cod. de Testamentis, et observant Glossa in l. 1, § *Si quis neget*, ff. Quemadmodum testamenta aperiuntur; Fagnanus in cap. *Cum esses*, n. 37, de Testamentis; Ursaya tom. 1, part. 1, discept. 2, n. 115, cum Rota et aliis ibi allegatis.

Nec contra istam nostram sententiam militant resolutiones Sacrae Congregationis Concil. allegatae supra n. 70, pro alia sententia, quia in tantum in dictis resolutionibus Sacra Congregatio censuit esse valida matrimonia contracta coram parochis affectantibus, dissentientibus, contradicentibus, fugientibus, et data opera oculos, vel aures claudentibus, ne mutui consensus contrahentium nutus viderent, aut verba audirent, in quantum, istis non obstantibus, perfectissime contrahentium consensum perceperunt; et quamvis consulto, et data opera affectassent, seu finxissent non intelligere ac percipere, revera tamen intellexerunt et perceperunt mutuum actualem contrahentium consensum, ut solide et clare probat Ursaya to. 1, part. 2, discept. 2, n. 169 et seq., adducens praecisa verba allatae resolut. in Giennen. 26 Iulii 1582, et infra num. 186 et seq., adducens verba allatae resolut. in Ulyssiponen., et sub n. 189 et seq., adducens verba in allata Sarzanen. 16 Februarii 1648, et infra num. 239, adducens verba in allata Patavina 16 Maii 1669, et infra sub n. 240 et seq., adducens verba in allata Tolentina 18 Novembris 1671, et deinde n. 243, adducens verba in allata Venetiarum seu Vicentina 11 Martii 1673, et in hunc sensum varias Sacrae Congr. Concil. resolutiones citant, et sequuntur Bonac. tom. 1 de natura et propriet. Matrim., qu. 2, punct. 8, n. 20; Ledesma in 2 part. D. Thomae, qu. 45, art. 5, fol. 201, vers. *Quo posito*; Gonzalez ad reg. 8

Cancellar., gloss. 48, n. 7; Pignatell. tom. 5, consult. 79, n. 19; Iorius de Matrim. part. 4, qu. 7, de Paroch., n. 8; Rodriq. in Summa, c. 218, n. 18; De iustis de dispensat. Matrim., lib. 2, cap. 19, n. 98, et pluries resolvit dict. Sacr. Congr. Conc. signanter in Mediolanen. 15 Dec. 1692, in Brugnaten. 16 Martii 1630, in Comen. 2 Iunii 1674, et in Ruremunden. 23 Augusti 1681, apud Ursayam to. 1, part. 2, discept. 2, n. 109. Et talem esse verum, et germanum sensum resolutionum Sacr. Congr. Concilii circa parochi affectationem, late ostendit d. Ursaya to. 3, part. 1, discept. 1, § 14, per tot., plurimos ad id allegans doctores, et valida fundamenta adducens.

- 74 Nec valet dicere, uti praetendunt patroni contrariae sententiae, quod in dictis casibus parochi affectantis non audire verba, vel non videre nutus contrahentium, sufficiat sola ipsius parochi praesentia physica, seu materialis; non valet, inquam, quia talis opinio fuit expresse reprobata a S. Congr. Conc. die 6 Mart. 1700. Cum enim, mandante Innocentio XII, die 10 Ianuarii 1699, fuerint in dicta Sacra Congregatione proposita resolvenda infra scripta quatuor dubia:

I. An parochus teneatur prohibere, et quantum in se est, positive resistere clandestinis matrimoniis? Et quatenus affirmative.

II. An ob inopinatum casum, deficientibus aliis mediis prohibendi et resistendi, peccet, vel male faciat parochus tentando fugam, claudendo oculos et aures obturando?

III. An parochi praesentia, de qua loquitur Sacrum Concilium in 2 part., cap. 1, sess. 24, de Reform. matrimonii, cum illis verbis: *Qui aliter quam praesente paracho*, etc., debeat esse moralis humano modo, vel cum advertentia, ita ut possit esse testis matrimonii actualiter, et de facto contracti, non vero voluntatis contrahendi; vel sufficiat potius sola praesentia physica et materialis?

IV. An affectante paracho non audire verba, vel non videre nutus attentantium clandestine contrahere matrimonium, et revera illa non audiente, vel istos non vidente, validum sit matrimonium coram ipso attentatum?

Die 6 Martii 1700, eadem Sacra Congregatio Concilii, reprobata opinione quod sufficiat praesentia parochi pure physica seu materialis, censuit providendum esse in casibus particularibus.

I. Card. SACRIFANTES Praefectus.

I. Dominicus Thomatus S. C. Secr.

- 75 Sic refert Ursaya to. 1, part. 2, num. 20 et seq., et num. 258 et seq., et 279 et seq. Qui in eadem discept. a n. 25 ad 29, ad primum ex quatuor allatis dubiis respondet cum plurimis doctoribus, *affirmative* per expressum textum generalis Concilii Lateranensis, relat.

in cap. *Cum inhibitio* 3, § *Sane*, de clandestina Desponsatione, ibi: *Sane si parochialis sacerdos tales coniunctiones prohibere contempserit, aut quilibet etiam regularis, qui eisdem praesumpserit interesse, per triennium ab officio suspendatur, gravius puniendus, si culpa qualitas postulaverit*; quae conciliaris sanctio fuit expresse renovata per Conc. Trid. sess. 24, de Reform. matrim., c. 1, post princip.

Et ibidem a n. 38 ad 32, ad secundum dubium respondet *negative*, quia ad evitandam suspensionis poenam, et ad non committendum peccatum mortale, tenetur parochus omnibus sibi possibilibus modis clandestinis matrimoniis resistere, sicque aliis deficientibus modis, bene facit tentando fugam, claudendo aures et oculos, ut, ipso teste, advertunt fere omnes classici doctores, et Rota part. 7 rec., dec. 124, n. 17, part. 8 rec., dec. 122, per tot., et coram Roias dec. 431, n. 5, et resolvit Sacr. Congr. Conc. in Comen. *Matrimonii* 2 Iulii 1675, ut in lib. 28 decr., fol. 312.

Et infra a num. 33 ad 101, cum innumeris doctoribus, variisque decisionibus ac iuribus resolvit tertium dubium, solide ostendendo, quod ad validitatem matrimonii requiratur parochi praesentia moralis humano modo, et talis naturae et advertentiae, ut possit testificari de matrimonio de facto coram ipso contracto; et nullimode sufficiat eius praesentia pure physica seu materialis, ut pluries censuit S. Cong. Concil. et signanter in Lauden. *Matrimonii* 28 Iulii 1678, in qua nullatenus pro valido canonizare voluit matrimonium coram Episcopo materialiter et physice praesente contractum, et novissime in Romana *Matrimonii* die 6 Martii 1700, absolute reprobavit *opinionem, quod sufficit praesentia parochi pure physica et materialis*.

Et ultimo ibidem a n. 103 usque in finem, plurimis adductis rationibus, decisionibus et auctoribus, ad quartum dubium respondet *negative*.

Nec supradictis obsistunt duae, quae solent allegari, resolutiones Sacr. Congreg. Concilii. Una in Romana *Matrimonii* 6 Augusti 1706; et alia in Amerina *Matrimonii* 15 Dec. 1714 et 12 Ianuarii 1715; ac si dicta Sacr. Congr. Concilii, recedendo a prioribus aliis resolutionibus, et praecipue a d. Romana 6 Mart. 1700, in ea fuerit opinione in dd. Romana et Amerina ut sola physica parochi praesentia pro matrimonii validitate sufficiat, utque affectante paracho non audire, et revera ex ipsius facto, seu affectatione, non audiente consensum contrahentium, adhuc matrimonium sit validum. Tales enim Sacrae Congregationis resolutiones nihil efficiunt, quia in tantum ibi Sacr. Congr. censuit validum esse matrimonium, non obstante affectatione parochi, in quantum non obstante quod parochus data opera, et con-

sulto affectasset seu finisset non intelligere ac percipere, revera tamen intellexit et percepit mutuum actualem contrahentium consensum, ut clare ostendit D. Ursaya tom. 1, part. 2, discept. 2, a n. 245 ad 253.

Hinc manifeste apparet nullatenus recessisse dictam Sacram Congregationem ab allegata supra n. 74 resolutione, in Romana 6 Mart. 1700, in qua raro exemplo interfuerunt 21 eminentissimi PP., nempe eminentissimi DD. Card. Bullionus, Acciaiolus, de Carpineo, Petruccius, Colloredus, Cantelmus, De Iudice, Morigia, Tanara, Cincius, S. Clementis, Sacripantes praefectus, Noris, Paulucius, Radolovicus, Sperellius, Gabriellius, Bichius, Franciscus Barberinus, de Alteriis et Sancti Caesarei. Unde stat clarum, quod Sacra Congregatio Concilii declaravit quidem valida matrimonia contracta coram parochis affectantibus, seu fingentibus non audire verba, vel non videre nutus contrahentium, sed in rei veritate illa audientibus, istos videntibus; nunquam vero pro validis habuit illa matrimonia contracta coram parochis, ex virtuosa et commendabili diligentia in exsequendo sanctionem generalis Concilii Lateranensis cap. 51, relat. in cap. *Cum inhibitio* 3, § *Sane*, de clandestina Desponsatione, et confirmatur a Conc. Trid., sess. 24, de Reformat. matrimon., c. 1, post princip., affectantibus non audire verba, vel non videre nutus attentantium clandestine contrahere, et revera illa non audientibus, vel istos non videntibus, et sic nullatenus mutuum eorum consensum percipientibus. Ut enim recte dicit doctissimus Rosignolus in Praxi theol. legal., de Matrim. 1, praenot. 32, sub n. 5, secutus ab Ursaya, cit. discept. 2, n. 265: *Omnino improbabile est quod Sacra Congregatio voluerit testimonium illius esse validum, qui nihil percepit eorum quae facta sunt. Quomodo enim testificari potest de matrimonio quod non cognovit?* Et clare evincitur de mente ipsiusmet Sac. Congreg. Concilii, quae, in cit. Romana die 6 Mart. 1700, absolute reprobavit opinionem, quod sufficiat praesentia parochi, pure physica seu materialis, hac viva ratione, quod non censeatur praesens, ad hoc ut de matrimonio testificari possit, nisi vere intelligat ac percipiat mutuum contrahentium consensum; arg. 1. *Coram Titio* 209 ff. de Verb. signific., ibi: *Coram Titio aliquid facere iussus, non videtur praesente eo fecisse, nisi is intelligat; scire autem, non etiam velle is debet, nam, et invito eo, recte sit quod iussum est*; 1. *Non multum* 14 ff. de auctoritat. Tutor., ibi: *Non multum interest an adfuerit tutor, cum negotium contraheretur, an praesens ignoraverit, quale esset, quod contrahebatur*; 1. *Apud Labeonem* 246 ff. de Verbor. signific., 1. *Testium* 18 Cod. de Testibus, cum similibus. Hinc si recte concludit Gutierrez de Matrim. in cap. 69, n. 1, secutus

ab Ursaya, cit. discept. 2, n. 65: *Cum igitur Conc. Trident. ad valorem matrimonii requiratur praesentiam praecise parochi, etc., intelligi debet iuxta iuris communis dispositionem, scilicet de praesentia more humano, hoc est cum intelligentia et advertentia actus, qui celebratur*. Vide ipsum Ursayam to. 1, part. 2, disceptat. 2, per tot., et to. 3, part. 1, disc. 1, per tot., ubi late et solide ad rem. Vide infra, num. 135.

Addenda et notanda ex Benedicto XIV.

(In edit. Casin.).

« Trident. Conc. decretum (sic Bened. XIV) c. 1, sess. 24, de Reform. matrim., quo statutum fuit ut matrimonium coram proprio parochi, aut alio sacerdote de eiusdem parochi aut Episcopi licentia, et duobus testibus celebretur, ita ut matrimonium aliter celebratum, irritum sit, occasionem aliquando dedit Episc. postulandi (varia de hac re). Quare... quaedam tantummodo responsa hoc loco adiciemus, quae data fuerunt Episcopo Giennensi an. 1581, et relata habentur lib. 3 Decretorum, pag. 59 et seq. Episcopus siquidem, Ecclesiae suae statum referens, nonnulla dubia discutienda proposuit; quorum hoc primum fuit: *Utrum prohibitione facta ab Ordinario ne parochus aliquos desponsaret, ita tollatur iurisdictio ipsius parochi, ut ad contrahendum matrimonium contra talem prohibitionem, non sit legitimus parochus*. Huic autem talis fuit data responsio: *valere matrimonium contractum coram parochi, cui interdictum est ab Episcopo, ne interveniat*. Secundum: *Utrum matrimonium, in quo intervenerit Vicarius parochi, non invitatus, sed volens, contra prohibitionem tantum Ordinarii, sit validum, vel potius invalidum, quia non intervenit sacerdos habens iurisditionem, cum sit sublata ab Ordinario*. Secundo: *Esse validum*. Tertium: *Si invitatus, et compulsus per viam adsit sacerdos, dum contrahitur matrimonium, praecedente, vel non praecedente dicta prohibitione, utrum tale matrimonium subsistat*. Tertio: *Subsistere*. Quartum: *Si sacerdos adfuerit, nihil tamen eorum, quae agebantur, vidit, neque audivit, utrum tale matrimonium valide contrahatur, vel potius, tanquam sine sacerdote, nullius sit ponderis et momenti*. Quarto: *Non valere, si sacerdos non intellexit: nisi tamen affectasset non intelligere*. Quintum: *Si adsit sacerdos, dum contrahitur matrimonium, casu, non cogitans se esse ad id vocatum, sed aliud agens, audit duos inter se contrahentes matrimonium, utrum sit validum tale matrimonium, in quo fuit praesens, non tamen certioratus, nec ad id expresse vocatus, neque interponens suam auctoritatem dicto vel facto; vel potius sit nullum, quasi assistentia auctoritativa per Concilium requiratur, et non*

nuda, vel causalis praesentia. Quinto: *Valere, etiamsi parochus aliam ob causam adhibitus sit ad illum actum.* Huius responsionis summa a Fagnano refertur in cap. *Quoniam*, n. 29 et seq., de Constitutionibus, et in cap. *Litterae*, num. 5 et seq., de Matrimonio contracto contra interdictum Ecclesiae. Quae vero ad quartum dubium fuit data responsio, cum alio convenit eiusdem Congregationis iudicio, edito die 29 Apr. 1593, ut ex lib. 7 Decr., pag. 106, a tergo in quadam causa Ulyssiponensi, Sacra Congregatio censuit: si vera sint, quae narrantur, et parochus affectaverit non intelligere, matrimonium valere. »

» ... In supra relato decreto matrimonium illud effectum carere statuitur, cui parochus ita sit praesens, ut neque videat contrahentes, neque auribus eorum verba percipiat: eo enim casu praesentia parochi tanquam mere physica considerari debet, quae ad matrimonii validitatem non sufficit, iuxta id, quod in eadem Congregatione definitum fuit in causa Romana *Super dubiis matrimonium* die 7 Martii 1700, in qua, cum ea res Innocentii XII Pontificis iussu diligenti examine discussa fuisset, eorum improbata fuit opinio, qui contendebant ad validitatem matrimonii praesentiam parochi mere physicam satis esse. Parochus enim interest matrimonio tanquam testis auctorizabilis pro Ecclesia; quae, cum in aliis duobus, aut tribus testibus, ad matrimonium rite contrahendum necessariis, non eas qualitates requirat quae illos omni exceptione maiores constituent, uti fuse demonstrat Sylvius Operum tom. 5, edit. Antuerp., in var. Resolut., verb. *Matrimonium* 10, § *Ad secundum*, idcirco parochi praesentiam voluit, ut in illius probitate maximum veritatis fundamentum statueret; uti colligitur ex historia dicti Concilii scripta a Cardinali Pallavicino lib. 22, cap. 4, n. 3 et n. 12. Parochus autem non potest testem agere tantae in Ecclesia auctoritatis, nisi et videat contrahentes, et vel eorum audiat verba, vel ea non percipiens, signa saltem videat et intelligat, quae mutuam significant utriusque partis consensum, iuxta textum in citata l. *Coram* ff. de Verb. signific., cuius verba sunt haec: *Coram Titio aliquid facere iussus, non videtur praesente eo fecisse, nisi is intelligat. Itaque, si furiosus, aut infans sit, aut dormiat; non videtur coram fecisse.* Cui conformis est can. *Testes* 3, q. 19, ubi Glossa, in verb. *Praesentia*, inquit: *Dum tamen intelligant; nam aliter non dicuntur praesentes;* et can. *In primis* 2, qu. 1, ubi eadem Glossa, verb. *Praesente*, subdit: *Et intelligente; alias non dicetur praesens;* praeter multo plura, quae videri possunt apud Fermosinum in tract. 2, to. 2 de offic. et sac. Eccl., in c. 2 et 3, de officio Archiepiscopi, qu. 1, num. 63, et seq., et apud Card. de Lauraea l. cit., art. 10, n. 240 et seq.

» ... Hoc igitur posito, videndos esse omnino a parcho contrahentes, eorumque percipiendum esse consensum; aliqua tantummodo difficultas oriri potest ex iis verbis, quae in laudato decreto leguntur *nisi tamen affectasset non intelligere*: cum enim, antea veluti pro regula statuatur, irritum esse matrimonium, si parochus coniuges non intellexerit, ea deinde subditur limitatio: *nisi tamen affectasset non intelligere*. Cuius limitationis ut verus sensus intelligatur, opus non est, intimam propriamque huius verbi *affectasset* significationem studiosius inquirere et penetrare, quemadmodum iuris civilis interpretes faciunt in l. *Quod ait lex*, § 2, ff. ad legem Iuliam de adulteriis; sed quoniam totum decretum iis verbis expressum est, quibus passim utitur curia, opportunius esse videtur praedicti verbi sensum, iuxta communem et usitatum in curia loquendi modum, interpretari. Affirmarunt nonnulli, decretum illud de eo parcho intelligendum esse, qui et videt et audit, sed se nec videre nec audire simulat. Ita sentit Neesen in suis Tractatibus de Iustitia et iure, tract. 8, quaest. 6, de Sacram. matrim., dub. 4: *Petes, quid, si pastor occludat aures et oculos et nolit intelligere quid agatur, an matrimonium sic contractum erit validum? Respondeo, si non intellexerit, nec adverterit quid actum sit, tunc matrimonium non valere, quia tunc revera non est moraliter praesens, ita ut possit testificari de matrimonio contrahendo: secus dic, si advertat quid agatur, sed affectat non intelligere, aut data opera fingit se non intelligere.*

» Haec tamen verbi intelligentia minime probatur Pontio... et quidem merito; neque enim necesse fuerat decretum condere ad id stabilendum, de quo nullum est dubium, verum scilicet et validum matrimonium iniri, ubi parochus et videt et intelligit, etiamsi se nec vidisse nec audisse mentiatur. Alii vero matrimonium irritum esse dicunt, quoties parochus revera non videt, neque intelligit contrahentes; etiamsi ideo non videat, neque intelligat, quia ipsemet consulto videre et intelligere noluit, ipseque sibi videndi et intelligendi modum ademit: ex ea nimirum ratione, quod minime poterit earum rerum, quas revera non vidit, nec intellexit, auctorizabile testimonium Ecclesiae ferre, quantumvis ipse sibi impedimentum creaverit, ut non videret, nec intelligeret. Ita ratiocinantur inter nostros Cardinalis de Lauraea... Monacellus... Giribaldus tract. 10 de Sacramento matrimonii, cap. 7, dub. 12, n. 120.

» Haec igitur est horum auctorum opinio, irritum semper et nullum esse matrimonium, si coniuges nec videantur, nec audiantur a parcho; idque non solum si ab extrinseca aliqua causa, externoque impedimento adempta fuerit parcho videndi audiendique potestas, verum etiam si ipse sibi impedimentum ultro

creaverit, ne videret, neque intelligeret. Itaque, re bene considerata, istorum opinio cum ea, quam superius exposuimus, sententia convenit; ut scilicet exceptio illa: *nisi affectasset non intelligere*, de eo duntaxat casu accipienda sit, quo parochus re ipsa viderit et audiverit, sed simul et falsoque asserat, se nec vidisse, nec audivisse. Alii denique affirmant matrimonium validum fore, quod celebratum fuerit coram parochus, qui si nec vidit nec intellexit, ipse sibi in causa fuit ut non videret, nec intelligeret; propterea quod vel aures sibi obstruxerit, vel faciem velaverit, ne audire et aspicere cogeretur. Et hic verus videtur esse illius decreti sensus, sicuti colligitur ex Fagnano in cap. *Quoniam*, n. 25, de Constitutionibus, et in cap. *Quaesitum*, n. 7 et 8, de Poenit. et remissionibus. Neque enim ulla haberi debet ratio affectatae ignorantiae illius, qui cum videre et audire commode posset, ipse sibi voluntarium posuit impedimentum, ne videret, audiretque, iuxta regulam textus in cap. *Cum inhibito*, § *Si quis vero*, de clandestina Desponsatione, et § final., et can. 16, dist. 37. Neque porro aequum est, ut ab arbitrio, factoque parochi pendeat, libertatem matrimonii impedire.

» Illud autem obicere minime prodest adhibendam esse a parochus industriam omnem, et diligentiam ad impedienda huiusmodi matrimonia, eumque canonicas poenas incurrere, et signanter in suspensionem ab officio ad triennium incidere, si praesentiam praestet alicui matrimonio, quod fieri praesumatur vel sine praescriptis denuntiationibus, vel sine praevia dispensatione illius, qui super observantia eorumdem denuntiationum dispensare potest: iuxta decretalem in cap. *Cum inhibito* de clandestina Desponsatione. Quamvis enim verum sit adnitendum esse parochus pro viribus, ut huiusmodi matrimonia fieri prohibeat; multoque magis eidem cavendum esse, ne eorum celebrationi voluntariam praesentiam exhibeat, ex his tamen hoc tantummodo sequitur, ut ipse data opera non debeat iis interesse, ut occasionem praestandae iisdem assistentiae, quantum fas est, evitare teneatur; ut, etiamsi forte circumventus aliove obtentu accersitus fuerit, contrahentes serio monere debeat, matrimonia huiusmodi sine gravi culpa celebrari non posse; sibi autem dictam esse legem, ut eosdem contrahentes, si id quod deliberarunt re ipsa perfecerint, ad superiorem deferat, a quo gravi poena plectendi erunt; praeterea se et animo et voluntate a praestanda eorum nuptiis praesentia longe abhorrere, cum huiusmodi contrahendi ratio a sacris canonibus improbetur: at nihil necesse est aures obturare, velare faciem, aliaque huius generis facere, quae ad id solum valent, ut animos contrahentium aliquando scrupulis torqueant: qui scilicet, quam-

vis ut plurimum nesciant illicita ab invalidis distinguere, adhuc tamen non solum matrimonium, uti destinaverant, contrahere, sed etiam consummare non praetermittunt; utrumque enim perficere in animo habent, quoties, circumvento aut deprehenso parochus, coram eo proferunt verba ad mutuum consensum significandum idonea.

» Neque timendum profecto est, ne occultum remaneat matrimonium ea ratione perfectum, indeque aditus aperiatur ad celebrandum alterum matrimonium, primo illo adhuc constante atque vigente. Quamvis enim huiusmodi matrimonium sit clandestinum *de iure*, utpote astute atque dolose sine praeviis denuntiationibus celebratum, sicuti docet Sanchez... probaturque ex sequentibus verbis textus in cap. final. de clandestin. Desponsat.: *Si quis vero huiusmodi clandestina coniugia inire praesumpserit*; attamen fieri nequit, ut re ipsa, et, ut aiunt, *de facto* occultum remaneat: cum et parochus illud ad Episcopum deferre, et Episcopus adversus contrahentes iudicialiter procedere debeat. Et sane quicumque humanarum rerum ignarus non est, poterit ex propria experientia testari, pleraque matrimonia, quae in parochiali Ecclesia praeviis denuntiationibus publice et rite celebrantur, nisi coniuges fuerint alicuius spectatae familiae, vel dignitatis, ut plurimum ignorari; at nullum fuisse clandestinum huiusmodi matrimonium coram parochus dolose accito, aut malitiose deprehenso, sine praeviis denuntiationibus initum, cuius rumor et fama per universam paroeciam et civitatem pervagata non fuerint, tum propter conatus a parochus ad illud impediendum adhibitos, tum propter ipsius matrimonii delationem episcopali curiae ab eodem parochus factam, tum denique propter iudiciales processus ab Episcopo adversus contrahentes institutos.

» Ex hactenus dictis recte colligitur, praedicta verba: *nisi affectasset non intelligere*, de eo casu accipienda esse, quo parochus invitatus ad matrimonii contractum adhibitus, ideo nec videt, nec percipit, quia data opera neque videre voluit, neque percipere, cum tamen et videre et percipere naturaliter potuisset eadem ratione, qua testes ad eum ipsum actum adhibiti, et vidisse se et percepisse fatentur. Celebris fuit anno praeterito 1753, causa Carthaginien. *Matrimonii*, in Concilii Congregatione agitata et iudicata, in qua agebatur de quodam matrimonio contracto coram parochus domi suae inopinate deprehenso, qui virum quidem aspererat, eiusdem verba perceperat, feminam vero nec viderat nec audiverat. Porro, cum ex iis, qui controversiae iudices sedebant, totidem ex una parte pro matrimonii validitate, totidem vero ex alia pro illius nullitate opinati fuerint, opportunum vobis visum est Congregationem ipsam coram nobis indicare, iussis prius theo-

logis aliquot, aliisque iuris canonici professoribus sententias suas hac de re scriptis exponere: qui sane, maxima diligentia ac labore, collatis inter se tum theologorum et canonistarum placitis, tum decretis eiusdem Congregationis et actis similium causarum, quae alias coram ipsa agitatae fuerant et ab ea definitae, in hoc facile convenerunt, ut ad matrimonii validitatem necessarium omnino esset, contrahentes à parochio videri, eorumque verba mutuum consensum exprimentia ab eodem audiri: eo scilicet principio prae oculis habito, quod, si parochus matrimonio interest tanquam testis Ecclesiae auctorizabilis, nullo modo poterit de matrimonio contracto fidem facere, ubi nec utrumque viderit coniugem, nec utriusque consensum audierit. Sed, cum factum ipsum, de quo agebatur, accurate perpensum fuerit, eiusque circumstantiae omnes diligenter excussae, manifesto compertum est quod, si parochus mulierem non viderit, eiusque verba non intellexit, hoc ideo evenit, quia ipse obfirmato animo eandem videre et audire noluit; cum eam facile videre et audire potuisset; quemadmodum bene viderant, recteque audierant testes ad eum actum adhibiti. Itaque pronuntiatum fuit, nobisque annuentibus, sententia prodiit pro matrimonii validitate ». De Synod. dioec. lib. 13, cap. 23, n. 1 et seqq. — Haec prae oculis habeat lector, ut inde quid sit in hac controversia rite tenendum ediscat.

- 81 Parochus valide assistit, etiam ex alia causa vocatus, adhibitus tamen ad illum actum. Sacra Congr. Conc. apud Fagnan. in cap. *Quoniam* 13 de Constitutionibus, n. 25. Imo etiam si Episcopus illi facultatem assistendi matrimoniis interdixerit, quia parochus ex Concilio Tridentino loc. cit., iure proprio, et non ex aliena facultate hanc assistentiam exercet, arg. l. *More maiorum* ff. de Iurisd. omnium iudic., ibi: *Qui etiam iure suo, non alieno beneficio habent.* Et sic declaravit ead. Sacra Congr. Conc. apud Fagnan. loc. cit., et tenet comm. DD. teste Reiffenst. loc. cit., n. 72.
- 83 Parochus valide assistit matrimonio, quamvis sit putativus. S. Congr. Conc. 12 Martii 1593, teste Barbosa, de offic. et potestat. Parochi, part. 2, c. 11, n. 51. Item quamvis habeat suam collationem nullam ob nullitatem concursus propter defectum examinerum synodaliū. Ead. S. Congr. in Ceneten. 31 Iulii 1627, apud Barb. loc. cit. Item valide assistit, quamvis sit irregularis, suspensus, interdictus et excommunicatus, etiam vitandus, dummodo possessionem beneficii adhuc retineat, et non sit actualiter depositus, quia talis adhuc est, et manet vere parochus, adeoque, etc. *Communis*, cum Barbosa l. cit., n. 52; Sanchez l. c., n. 4; Reiffenst. l. cit., n. 73; Fagnan. in cap. *Litterae*, n. 20, de Matrim. contracto contra interdictum Eccl., ubi refert sic declarasse Sacra Congr. Conc.

Parochus proprius vagorum in ordine ad matrimonium est parochus illius loci, ubi vagi actu versantur; Sanchez loc. cit., n. 5, 8 et 11; Pirhing loc. cit., n. 19; Reiffenstuel loc. cit., n. 88, et alii communiter. Talis parochus valide assistit vagorum matrimonio, etiamsi ipsi ea intentione et animo, ut citius et liberius in eius parochia copulentur, e proprio domicilio discedant, sicque aliquam quasi fraudem et dolum committant, dummodo vero et non ficto animo illud deserant et ad illud brevi redire revera non intendant. In tali enim casu non patrocinatur illis fraus, sed conditio parochiani, quam licite acquirunt. Card. de Luca de Matrimon. disc. 1, n. 9 et seq., dicens saepe esse declaratum a Sacra Congr. Conc. talem fraudulentiam non obstare mutationi domicilii, nec invalidare matrimonium; idem docet Fagnan. lib. 3 Decret., cap. *Significavit* 5, de Parochis, n. 36 et seq., ubi affert ad rem plures Sacra Congr. Conc. casus, et signanter de quodam iuvene nobili et meretrice Senensi, qui timentes posse impediri in civitate Senarum, ut facilius et securius inter se matrimonium contraherent, Romam accesserunt, ibique aliquantisper commorati, coram parochio et testibus Sanctae Anastasiae, in cuius parochia tunc habitabant, contraxerunt, et fuit iudicatum pro validitate matrimonii. Item de quodam scholari, qui Patavii quinque vel sex menses commoratus, duxit mulierem plebeiam coram parochio loci et testibus. Item de quodam alio, qui ob eandem causam se in Angliam transtulit, et ibi aliquantisper moratus coram parochio habitationis cum meretrice contraxit matrimonium. Item de quodam viro et muliere Traiectensi, qui timentes impedimentum a parentibus, ad vicinam urbem Aquisgranensem se contulerunt et ibi aliquandiu morati, matrimonium contraxerunt, et Sacra Congr. Conc. respondit, *quod si Aquisgranæ manserunt saltem per tempus unius mensis, danda est decisio pro validitate, alias de novo referendum in Congregatione.* Ex quibus dicit Fagnanus, non videtur dubitandum quominus validum sit matrimonium contractum coram parochio habitationis post quartum habitationis mensem et in hanc sententiam Sacra Congr. respondit. Haec ex Fagnano loc. cit., a n. 36 ad 39 inclusive. Et pro validitate matrimonii contracti in civitate, ad quam data opera se contulerunt coniuges, respondit Sacra Congregatio in Cenesaten. seu Forolivien. *Matrimonii* 20 Februarii 1723, et in Firmana 24 Aprilis eiusd. anni 1723. Vide verb. *Vagus*, *Vagabundus*, num. 4.

Parochi autem quamvis vagorum matrimoniis valide assistant sine praecedenti inquisitione de eorum statu libero et habilitate ad contrahendum, tamen non possunt licite assistere, nisi praevia diligenti inquisitione et obtenta Or-

dinarii licentia, ne forte sint alibi coniugati, aut habeant occultum impedimentum. Sic expresse statuit Concilium Tridentinum sess. 24, de Reform. matrim., cap. 7, ibi: *Multi sunt qui vagantur et incertas habent sedes, et ut improbi sunt ingenii, prima uxore relictā, aliam et plerumque plures, illa vivente, diversis in locis ducunt; cui morbo cupiens sancta synodus occurrere, omnes ad quos spectat paterne monet, ne hoc genus hominum vagantium ad matrimonium facile recipiant; magistratus etiam saeculares hortatur, ut eos severe coerceant, parochis autem praecipit, ne illorum matrimoniis intersint, nisi prius diligentem inquisitionem fecerint, et re ad Ordinarium delata, ab eo licentiam id faciendi obtinuerint.*

99 Unde parochi, qui sine diligenti inquisitione praemissa et licentia ab Ordinario obtenta assistunt matrimoniis vagorum, etiamsi unus tantum esset vagus, peccant mortaliter, et possunt graviter ab Ordinariis puniri, quia in re gravissima agunt contra tam urgens et expressum praeceptum ecclesiasticum Trident. Conc. *Communis*, v. ante Addit. Cass., ad art. 4.

100 Matrimonium contractum ab eo, qui erat carceratus ad custodiam, vel ad correctionem, coram paracho carcerum, nullum est. Si vero contraheretur ab eo, qui esset damnatus ad carcerem in poenam perpetuo, vel ad tempus, tunc esset validum, quia in hoc secundo casu carceratus acquirit domicilium, ut declaravit Sac. Congreg. Concil. in Farfen. *Matrimonii* 26 Martii 1707, quod decretum legitur impressum in statuto cleri Romani, cap. 2 de Iure eligendi sepultur., § 4, in addit. Matrimonium contractum coram Cappellano hospitalis nullum est. Sac. Congreg. Concil. in Eugubina 12 Aprilis 1651, lib. 10 Decret., fol. 124, a tergo. Matrimonium puellarum expositarum degentium in conservatoriis, seu hospitalibus non debent, neque possunt contrahi coram rectoribus, seu cappellanis eorundem locorum, sed coram proprio paracho, in cuius parochia sita sunt praedicta loca. Sic pluries declaravit Sac. Congr. Conc. apud Pignatell. cons. 396, tom. 1, et nuper in Suessana 7 Sept. 1696.

103 Matrimonium contractum a puella educanda ad crates monasterii coram testibus et paracho Ecclesiae parochialis, intra cuius limites situm est monasterium, validum est, etiamsi parochus fuerit alio praetextu vocatus, nisi aliud obstet. S. Congr. Conc. in Turrutana 19 Dec. 1648, lib. 18 Decret., pag. 563. Matrimonia contracta coram Cappellanis exercitus a militibus degentibus in castris et stationibus hibernis, vel aestivis, aut in expeditione etiam cum militaribus feminis sine licentia Ordinarii loci, vel sine speciali facultate Sedis Apostolicae, nulla sunt. Sacra Congreg. Concil. 6 Martii 1694. Vide verb. *Cappellanus militum*, ubi abunde per tot.

Principes vel nobiles, quamvis per fictionem 95 iuris censeantur cives omnium urbium, et omnium pagorum sui principatus vel domini, non tamen possunt valide contrahere matrimonium in omnibus sibi subditis locis, sed solum in loco, ubi veram et realem habitationem habent, et coram paracho palatii, in quo ordinarie resident, quia Conc. Trid. sess. 24, de Reform. matrim., cap. 1, exigens praesentiam proprii parochi, aperte intelligit de paracho proprio, apud quem vere, et non per fictionem iuris contrahentes habitant in proprio domicilio. Card. de Lugo in Respons. moral., lib. 1, dub. 37; Gobat tract. 9; n. 947; La Croix lib. 6, part. 3, n. 724, et alii; arg. cap. *Cum quis* 3 de Sepult. in 6. Si autem tales 96 principes, vel nobiles, marchiones, comites et huiusmodi duo loca, seu duas parochias aequaliter, aut fere aequaliter, inhabitant, v. gr. unam hieme, alteram aestate, possunt indifferenter coram alterutro paracho contrahere matrimonium, ita ut, si hieme contrahant, possunt contrahere etiam coram paracho aestivali, et e contra, quia uterque utroque tempore est proprius eorum parochus; arg. cap. *Cum quis* 1 de Sepult. in 6, et l. *Assumptio*, § *Viris prudentibus*, ff. ad Municip.; Guttier. de Matrim., c. 26, n. 4, et c. 64, n. 2; Sanchez de Matrimon., lib. 3, disp. 24, num. 3; Barbosa de potest. Episcop., alleg. 32, et de officio Par., p. 2, cap. 21, num. 41; Bonacina in tit. de Matrimonio, qu. 2, punct. 8, n. 5, tom. 1; Panimoll. dec. 120, n. 29; Ferentill. in Annotat. ad dec. 713; Buratti n. 14, et alii passim cum La Croix loc. cit., n. 723; Lugo loc. cit.; Gobat loc. cit., n. 508, et Rota in Toletana *Matrimonii* 10 Decembris 1615, et in Neapolitana *Matrimonii* 30 Martii 1629, cor. Merlino.

Si vero non aequaliter habitent utrobique 97 sed v. g. per septem menses in urbe, et per quinque ruri recreationis gratia, aut recolligendorum fructuum causa, invalide contrahunt ruri, quia, ut possint contrahere in utroque loco, iura requirunt aequalitatem habitationis in utroque, non quidem arithmetica, sed saltem moralem, quae in nostro casu non reperitur, cum dies 154 non sint numero moraliter aequales cum diebus 210. Lugo l. c., dub. 37; Gobat loc. cit., n. 508; La Croix loc. cit., n. 723; Genedo qu. 30, n. 60, et ita firmasse Sac. Congr. Conc. testatur Garcias de Benef., part. 4, cap. 7, n. 11, ad 4; Panimoll. dec. 129, n. 31; Guttier. de Matrim., cap. 63, num. 7; Navarr. consil. 7, n. 2, sub tit. de clandest. Desponsat., in noviss.; Menoch. consil. 378, n. 5, 16, 21, 37, et vol. 4; Sanchez de Matrimon., lib. 3, disp. 23, num. 12; Riccius in Praxi, to. 1, resol. 214, num. 2; Barbosa de potest. Episcop. alleg. 32, n. 66, et de offic. Parochi, part. 2, cap. 21, n. 37; Bonacina loc.

cit., n. 3; Diana Resol. moral., part. 3, tr. 4, de Sacrament., resol. 231, et ali passim cum Rota dec. 656, part. 1 Divers., et coram Seraphin. dec. 615.

ADDITIONES CASINENSES.

Rem sane gratam facturos lectoribus putamus, si in hac de domicilio, et de parochia domicilii (huiusmodi) materia, referamus, quae Bened. XIV tradidit in Instit. ecclesiastica 33, cuius nonnullos num. exhibebimus, ut sequitur.

« ... Primum omnium Sacra Congregatio ab anno 1573 hoc decretum edidit ut, quis sit proprius parochus explanaret: cum Concilium Tridentinum inter caetera praecipiat, matrimonia esse contrahenda, praesente parochus, vel alio sacerdote de ipsius parochi sive Ordinarii licentia, quaeritur, quid, si contrahentes sint diversarum parochiarum, utriusque parochi praesentia requiratur, sponsine, an sponsae, an vero utriusque, an etiam alterius parochi consensus accedere debeat. Sacra, etc., censuit, ad validitatem matrimonii sufficere praesentiam solius parochi proprii sponsae, quando matrimonium in parochia sponsae contrahitur, similiter sufficere praesentiam solius parochi sponsi, si modo matrimonium contrahatur in parochia ipsius sponsi.

» Deinde, cum de matrimonio agitur, proprium eum parochum nuncupandum censuit, in cuius parochia domicilium positum habetur, non vero illum in cuius parochia vitae primordia suscepimus. Cum ordines rite conferri possint per Episcopum non domicilii modo, sed etiam originis, ideo ad inquirendum locus oblatum fuit utrum idem ratione parochi in celebrandis matrimoniis statuendum videretur. Attamen ex ipsis Concilii verbis parochus domicilii satis aperte deprehenditur, et sacri canones, cum iisdem verbis parochum quoque originis complecti voluerunt, id expresse declarant, quemadmodum contigit, cum de sacra ordinatione sermo haberetur. His veluti fundamentis innititur unanimis scriptorum opinio, ob quam is proprius parochus pro celebrandis matrimoniis iudicatur, in cuius ditione domicilium constituitur. Sanchez... Perez... Sacra Concilii Congregatio hanc opinionem pariter secuta est, cum die 18 Novembris anno 1702 Mutinensis causa matrimonii proposita fuisset, Salmantic... in qua Card. Bandinus Panciaticus eiusdem Congregationis Praefectus, suo praesertim suffragio, opinionem, quam modo exposuimus, magno studio, sapienterque tutatus est, eamque unice probandam affirmavit. His quoque rationibus adducti plurimi scriptores, eum, qui duo habet in diversis parochiis domicilia, matrimonium rite coram illo parochus inire posse fatentur, in cuius potestate tunc degit, cum matrimonium contrahitur. Illud tamen advertunt, tunc solum duobus do-

miciis instructum aliquem iure appellari, cum in utroque aequaliter collocatus prudentium virorum iudicio existimetur; quod etiam iur. Pontific. auctoritate probatur, c. 2 de Sepult. in 6: *Cum ab eo, qui duo habet domicilia; se collocans aequaliter in utroque, etc.*; et ex leg. *Assumptio*, § *Viris prudentibus*, ff. ad Municipalem: *Viris prudentibus placuit, in duobus locis posse aliquem habere domicilium, si utrobique ita se instruxit, ut non ideo minus apud alteros se locasse videatur.*

» Tertio, si quis rei familiaris, aut rusticationis causa in agrum concedat, nunquam proprius parochus is nuncupari poterit, in cuius ditione rurale domicilium situm est. Qui enim ob eas causas ruri vitam degere constituit, nullam domicilii, seu quasi domicilii rationem consequitur. Pontius rurali parochus, si matrimonium agendum sit, proprii parochi nomen apte convenire arbitrat, eamque sententiam Sacrae Concilii Congregationi attribuit, quae Romanae Rotae iudicii contrarium statutibus anteferenda est. Eandem opinionem Leander inconsulto amplectitur; contra illos tamen reliqui fere omnes conveniunt. Et quoniam de Sacrae Congregationis Concilii decretis mentionem faciunt, nos in medium illa proferemus, quae ab Actis eiusdem Congregationis desumpsimus, cum secretarii munere fungeremur; non ea profecto a quibusdam scriptoribus edita, qui Sacrae Congregationis Acta nunquam inspexerunt.

» Sacra, etc., inhaerendo declarationibus alias factis, respondit, *parochum ruralem non esse proprium et verum parochum, quando rus itur causa recreationis, vel pro rusticanis negotiis, ideoque matrimonium valide coram huiusmodi parochus celebrari non posse.* Partibus tamen dentur declarationes antiquae scilicet:

» In una Florentina, Sacra, etc., censuit, *quod parochus ruralis non est verus parochus, quando rus itur causa recreationis, vel pro rusticanis negotiis.*

» In Florentina similiter respondit, *parochum ruralem, non esse proprium parochum, ideoque matrimonium coram eo celebratum fuisse nullum.*

» In una Abulen., Sacra, etc., censuit, *non valere matrimonium contractum coram parochus loci, ubi contrahentes reperiuntur non animo ibi domicilium contrahendi.* Die 1 Decembris 1640, lib. 16 Decretorum, pag. 470, a tergo a pag. 471.

» Quarto, si quis domicilium suum minime relinquens ex civitate, vel oppido, in quo degit, in alium locum proficiscatur, ubique matrimonium ineat, quin antea domicilium sibi, vel quasi domicilium comparaverit, illud omnino irritum, quia cum fraude in proprium parochum coniungitur, scriptores unanimis iure hac re consentiunt, quos Clericatus recenset.

Idem statuit Sacra Concilii Congregatio die 22 Februarii 1631: Sacra, etc., censuit, *dandam esse declarationem in abstracto in forma sequenti: vir et mulier a loco suae habitationis, absque animo illam relinquendi discedentes et ad locum alterius parochiae solo animo illic matrimonium celebrandi, non autem domicilium contrahendi, se transferentes, ibi coram paracho illius loci matrimonium inter se contraxerunt. Supplicatur per Sacram Congregationem declarari, an huiusmodi matrimonium sit nullum vel validum.* Die 22 Februarii 1631. Sacra, etc., *secundum ea quae proponuntur, censuit esse nullum.* Nobis autem Secretarium agentibus, cum die 13 Iulii an. 1725, haec in Sacra Congregatione proposita essent: *Controversia constituenda videtur in hoc, quod Antonius, qui est civis Lauretanus, quique captus amore Annae Margaritae, modo ad urbem Maceratensem, modo ad Montem Sanctum perrexerat et paucis diebus in illis versatus fuerat, spatium tandem duorum mensium una cum dicta Anna Margarita habitavit in loco Montis Casarii, a quo post parochi admonitiones de contrahendo cum Margarita matrimonio et praevias difficultates de probando statu libero eiusdem, cum ex improvise discesserit et una cum duobus testibus accesserit ad terram Montis Luponi, et coram paracho huius loci doctrinam Christianam pueros edocente matrimonium ex improvise contraxerit, et statim reversus fuerit ad terram Montis Casarii, etc., ex his inferri posse videtur ad nullitatem matrimonii.* Deinde, cum peteretur: *An matrimonium sit nullum in casu, Sacra Congregatio respondit affirmative.*

» Non inficiamur eandem Congregationem, iuxta consilium 254 Friderici de Senis, qui proprium parochum eum censuit, in cuius parochia quis degit, non ubi certum ac stabile habet domicilium, non semel decrevisse valida illorum matrimonia, qui ad evitandas cum parentibus altercationes, ex parochia domicilii in alium locum demigrantes, ibi matrimonium contraxerunt; ita Fagnanus commemorat. cap. *Significavit*, n. 36, et seqq., de Parochis. Advertendum tamen est, matrimonium hoc pacto ineunt, antequam rem perficerent, domicilium in eo loco, vel quasi domicilium adsecutos fuisse. Nam diu morati ibidem ante matrimonium fuerant, neque inde postea decesserunt, ut primam sedem, ac domicilium repeterent, quemadmodum Clericatus recte perpendit. Ob hanc causam Sacra Congregatio, cum nos ipsi Secretarii titulum haberemus, quoddam matrimonium validum probavit, licet per duos Caesenaes incolas contractum, qui, ut parentum se molestiis eriperent, illud Forolivii celebrarunt, cum puella ante discessum palam fecisset, se domicilium in illa civitate deligere, ubi materna avia vitam ducebat, quam tutricem, suique cu-

ratricem praedicabat. Insuper Urbanus VIII suis Apostolicis litteris, quae monumentis Card. de Lugo, et patris La Croix insertae sunt, has Sacrae Conc. Congr. sententias (* *quas auctor supra memorat* *) die 14 Augusti anni 1627 confirmavit: Primo, *an incolae tam masculi, quam feminae loci in quo Concilium Tridentinum in puncto matrimonii est promulgatum, transeuntes per locum in quo dictum Concilium non est promulgatum, retinentes idem domicilium, valide possint in isto loco matrimonium sine paracho et testibus contrahere?* Secundo, *quid, si eo praedicti incolae tam masculi quam feminae solo animo sine paracho et testibus contrahendi se transferant, habitationem non mutant?* Tertio, *quid, si iidem incolae tam masculi quam feminae eo transferant habitationem illo solo animo, ut absque paracho et testibus contrahant?* Iidem Cardinales ad primum et secundum, *non esse legitimum matrimonium inter sic se transferentes, ac transeuntes cum fraude;* ad tertium vero dubiorum huiusmodi, *si domicilium vere transferatur, matrimonium esse validum* responderunt et resolverunt. Igitur matrimonium primo, et secundo loco expositum irritum decernitur, cum fraus intercesserit; matrimonium tertio loco allatum etiam cum fraude validum declaratur, quia novum quoque domicilium accesserat. » Haec Bened. XIV loc. cit., n. 5 et seqq.

Ad valorem matrimonii ultra praesentiam 98 parochi aut delegati ab eo, vel Ordinario, requiruntur et sufficiunt duo testes. *Communis*, textu expresso in Conc. Trident., sess. 24, de Reform. matrim., cap. 1. Ad valorem matri- 99 monii sufficiunt quicunque testes rationis capaces; et ea quae de iure naturae requiruntur habentes; sic sufficiunt etiam impuberes, consanguinei, domestici, religiosi, feminae, excommunicati, infames, infideles, haeretici et alii etiam de iure positivo ad testimonium ferendum inhabiles. Concilium enim Tridentinum loc. cit. duos vel tres testes simpliciter et sine illius peculiaris qualitatis mentione ad valorem matrimonii requirit, adeoque, etc. *Communis*, cum Barbosa de offic. et potest. Episcop., alleg. 32, n. 138; Sanchez lib. 3, disp. 41, num. 5; Layman lib. 5, tract. 10, punct. 2, cap. 4, n. 6; Reiffenstuel loc. cit., num. 103. Ad valorem matrimonii non sufficit praecise 100 praesentia physica et corporea parochi et testium, sed requiritur eorum praesentia moralis, rationalis et humana, ita ut intelligant spon- sos de praesenti contrahere matrimonium. *Communis*, arg. Conc. Trid., cit. sess. 24, cap. 1, ibi: *Eorum mutuo consensu intellecto;* et sic expresse declarasse Sacram Congreg. Concilii refert Rebellius p. 2, lib. 2, qu. 8, n. 4 et 7, et post lib. 4, per haec verba formalia: *Quartum dubium, si sacerdos adfuit, nihil tamen eorum quae agebantur vidit neque audivit:*

utrum tale matrimonium validum sit sic contractum, vel potius tanquam sine sacerdote nullius sit ponderis? Respondit Sacra Congregatio non valere, si sacerdos non intellexit.

101 Praesentia parochi et testium ad validitatem matrimonii debet esse simultanea, nec sufficit successiva. Debent enim ita esse praesentes, ut de uno eodemque contractu matrimonii testari valeant, quod facere nequeunt, nisi simul praesentes existant. *Communis*, arg. Conc. Trid. loc. cit., ubi expresse videtur requirere simultaneam eorum praesentiam per illam copulativam dictionem, *et praesente parocho et testibus.*

102 Praesentia parochi et testium sufficit ad valorem matrimonii, quamvis ob aliam causam sint vocati, dolose et fraudulenter illuc adducti, invitati et coacti, etiamsi cum protestatione et contradictione ibidem existant, dummodo tamen ad illum actum adhibeantur et intelligant, seu percipiant contrahentium consensum. Sic pluries declarasse Sacram Congregationem Conc. refert Sanchez lib. 3, disp. 39, num. 9, et signanter die 29 Aug. 1591, teste Gonet, cap. 4, qu. 10, apud La Croix lib. 6, part. 3, n. 760, his verbis: *Sacr. Congr. Conc. censuit matrimonium coram parocho et testibus contractum, nisi aliud obstet, validum esse, quamvis parochus invitatus interfuerit, et alia de causa, quam, ut matrimonio interesset, a contrahentibus accersitus fuerit; et consimiliter 19 Dec. 1648, lib. 18 Decret., pag. 563, et alios apud Pontium lib. 5, cap. 21, n. 5, et apud Farinac. vol. 4, p. 268, et apud Reiffenstuel loc. cit., n. 108, his verbis: Dummodo parochus sit praesens et intelligat id quod agitur, licet dissentiat et contradicat: adhibitus vero parochus intelligitur, etiamsi ex alia causa vocatus sit, dummodo sit adhibitus ad illum effectum. Et sic tenet communis doctorum, quia Tridentinum loc. cit. plus non requirit, quam ut matrimonium contrahatur: Praesente parocho et duobus aut tribus testibus; quod revera fit, etiamsi ipsi dolo inducti, aut coacti et invitati, seu dissentientes et contradicentes sint praesentes; arg. l. Coram 209 ff. de V. S., ubi clare habetur, quod coram aliquo quid fieri dicatur, etiamsi eo invito fiat, ibi: *Scire autem, non etiam velle, is debet.* Vide supra, n. 80.*

103 Praesentia parochi et testium an sufficiat ad valorem matrimonii, etiamsi ipsi nihil eorum quae agebantur viderint et intellexerint, si affectarunt non intelligere, obturando aures suas, ne audirent? et pro valore declarasse Sacram Congregationem Concilii refert Fagnan. lib. 1 Decret., cap. Quoniam de Constitutionibus, n. 25, et lib. 5, cap. Quaesitum est de Poeniten. et remissionibus, num. 7, praecisis his verbis: *Sacr. Congr. Conc. alias respondit validum esse matrimonium contractum coram parocho, etiam invito et per vim adhibito, quamquam nihil eorum quae agebantur vidit et in-*

tellexit, si affectavit non intelligere; ut in parochus, qui obturavit aures suas, ne audiret. Vide supra n. 69 ad 80, et infra n. 135.

Praesentia parochi et testium sufficit ad valorem matrimonii, etiamsi fuerit accidentalis, seu casualis, et non requisita, seu contrahentes se sisterint coram ipsis transeuntibus per viam, confabulantibus in congressu, convivantibus in mensa, rem divinam parochus ad altare faciente, ad ipsum accedente, et ab ipso recedente, et testibus inservientibus seu assistentibus, et huiusmodi, dummodo tam parochus quam testes contrahentium consensum intelligant. Sic declarasse Sacram Congregationem Concilii refert Salzedo ad Practic. Diaz., cap. 37, dub. 5, et Rosignolus contract. 15, de Matrim. 1, praenot. 32, n. 10, his verbis: *An si adsit parochus, dum contrahitur matrimonium, casu, non cogitans se ad id vocatum, sed aliud agens audivit duos inter se contrahentes matrimonium, sit validum tale matrimonium, in quo fuit praesens, non autem certioratus, neque ad id expresse vocatus, neque interponens suam auctoritatem dicto vel facto; vel potius sit nullum, quasi assistentia auctoritativa per Concilium requiratur, non nuda vel carnalis praesentia?* Sacra Congr. Conc. censuit valere, etiamsi parochus aliam ob causam adhibitus sit ad illum actum; et consimiliter fuisse saepius resolutum ab eadem Sacra Congregatione refert Ledesma de Matrim., qu. 45, art. 5, in 2 dub.; Guttierrez de Matrimon., cap. 69, n. 3, et tenuit Rota, de mente eiusdem Sacr. Congr. coram Card. Seraphin. dec. 1099, n. 5, et in Ulyssiponen. Matrimon. 16 Novembris 1622, coram Manzanedo; et part. 7 recent., dec. 124, n. 17 et 18, et p. 11, dec. 301, n. 7, et part. 4, tom. 2, dec. 431, num. 2 et 3, et Annot. ad dictam dec. 431, a n. 13 ad 24; et sic tenent Barbosa de offic. et potest. Episc., alleg. 30, n. 88, et de offic. et potest. Parochi, part. 2, cap. 21, n. 50, et supra Concil., sess. 24, de Reformat., cap. 8, n. 77, ibique plurimos alios citans; Rosignolus loc. cit., n. 10; Navarrus lib. 4 Conc., in prima edit., de Sponsalibus, cons. 29, et in secunda, tit. de clandestin. Desponsat. cons. 11; Segura secund. par. Director. iudic., cap. 51, n. 54; Sanchez loc. cit., disp. 41, n. 7; Bosco disp. 11, sect. 9, concl. 14, n. 558; Gobat tract. 9, cas. 18, n. 292; Ioann. Angelus Bossius de Matrim. contractu, cap. 3, n. 6, et alii innumeri apud eundem et apud La Croix lib. 6, part. 3, n. 760. Et ratio est quia, quomodocunque parochus et testes sint praesentes, sive expresse rogati, sive non rogati, per talem praesentiam satisfit fini Concilii Tridentini, cum taliter praesentes, etiam non rogati, possint, ac si data opera interessent, testificari de contracto matrimonio et consequenter impedire ne sic contrahentes, stante hoc, aliud contrahere possint;

arg. 1. *Ad fidem* 11 ff. de Testibus, ibi: *Ad fidem rei gestae faciendam etiam non rogatus testis intelligitur.*

105 Alii tamen, ut Gonzal. ad regul. 8 Cancel., glossa 48, n. 35; Fagnanus lib. 4 Decretal., cap. *Quod nobis* 2 de clandestina Desponsat., n. 54, § *Cave*; Pontius lib. 5, cap. 21, n. 4; Bonacina, Leander et Amicus, tenent ad valorem matrimonii requiri, ut parochus et testes formaliter sint adhibiti, id est requisiti et rogati; et adducunt pro sua sententia duas declarationes Sacrae Congr. Conc., quas allegant Pontius loc. cit.; Rebellius part. 2, lib. 2, qu. 8, sect. 3, n. 51 et 73, et alii, quorum prima sic sonat: *Parochus praesens matrimonio debet esse, ut appareat a contrahentibus adhibitum fuisse, secus, si praesens casu fuisset.* Secunda sic habet: *An sit matrimonium, si duo contrahunt per verba de praesenti proprio parochi praesente, et aliis requisitis non omissis, cui contractui parochus formaliter adhibitus non fuit, sed dum forsitan convivii, vel confabulationis, vel aliud tractandi causa adesset, accidit huiusmodi contractum fieri, et postea alter contrahentium velit ab huiusmodi contractu, ratione huius defectus resilire?* Congregatio respondit posse, nisi alia intervenerint, quae parochum a contrahentibus adhibitum fuisse arguant, qui diceretur adhibitus, ut supra, quamvis ex alia causa vocatus, dummodo sit adhibitus ad illum actum. At istae, et consimiles Sacrae Congregationis declarationes posunt, et debent conciliari cum primis adductis numero antecedenti, dicendo esse intelligendas pro quando parochus et testes, accidentaliter et causaliter praesentes, non adverterunt quae dicerent et facerent contrahentes, nec potuerunt percipere et intelligere serium esse in tali circumstantia reciprocum eorum consensum, prout explicant Ioan. Angelus Bossius loc. cit., n. 7, in fin.; Rosin. loc. cit., n. 10, et alii. Hinc parochus et testes, licet solum accidentaliter et casualiter praesentes, adhuc dici possunt sufficienter ad eum actum adhibiti, ex eo quod contrahentes coram illis consensum manifestaverint, ad finem servandi ea quae a Tridentino, loc. c., praescribuntur, dummodo contrahentium consensum intellexerint et perceperint. Vide supra, a n. 71 ad 80.

106 Praesentia parochi et testium non requiritur in locis ubi Conc. Trident. non est promulgatum. Colligitur ex ipsomet Concilio loc. cit., ubi expresse disponit decretum suum in aliquo loco, seu parochia non tenere, nisi ibidem fuerit promulgatum, ibi: *Decernit insuper ut huiusmodi decretum in unaquaque parochia suum robur post triginta dies habere incipiat a die primae publicationis in eadem parochia factae enumerandos;* et explicite declaravit S. Congr. Conc. apud Bosco, part. 5, disp. 11, sect. 9, conclus. 4, ibi: *Sacra Congr. censuit, ubi de-*

cretum Conc. Trid. sess. 24, cap. 1, de Refor. matrimonii, non est publicatum, valere matrimonia contracta absque observatione formae a Concilio praescriptae. Matrimonium contractum 107 sine praesentia parochi et testium ab incolis loci seu provinciae, ubi fuit promulgatum, sed non receptum Tridentinum quoad disposita de Matrimonio clandestino, est validum. *Communis, et certa.* Item validum est matrimonium 108 contractum sine praesentia parochi et testium ab eo qui e loco promulgati et recepti Concilii pergit ad locum ubi promulgatum aut receptum non est, et ibi cum incola illius loci contrahit; secus vero econtra, si e loco non promulgati Concilii pergit ad locum in quo est promulgatum, et ibi contrahat sine praesentia parochi et testium: semper enim habenda est ratio loci, ubi matrimonium per verba de praesenti contrahitur. *Communissima,* et sic declarasse Sac. Congr. Conc. referunt Uvamesius in Consil. to. 2, consil. 530; Pignatell. to. 5, consult. 79, num. 33; La Croix lib. 6, p. 3, num. 714.

Si ambo sponsi e loco publicati et recepti 109 Concilii transferant realiter suam habitationem ad locum ubi non est publicatum, quamvis eo solo animo, ut absque parochi et testibus contrahant, validum est eorum matrimonium; secus vero, si illuc se transferant cum tali fine, et habitationem realiter non mutant: seu, retento suo domicilio in loco publicati Concilii, transeant per locum ubi non est publicatum, et ibi contrahant. Sic quoad omnes tres partes respondit Sac. Congreg. Conc. 5 Sept. 1626, quae responsio fuit confirmata ab Urbano VIII in Brevi ut sequitur.

URBANUS VIII, etc.

Exponi Nobis fecit venerabilis frater Archiepiscopus Coloniensis, quod habito nuper per eum ad venerabiles fratres nostros S. R. E. Cardinales, Sacri Concilii Tridentini interpretes, recursu supra infrascriptis dubiis, videlicet, *Primo*, an incolae tam masculi quam feminae loci in quo Conc. Trident. in puncto matrimonii est promulgatum transeunt locum, in quo d. Concilium non est promulgatum, retinentes idem domicilium, valide possint in isto loco matrimonium sine parochi et testibus contrahere? *Secundo*, quid, si eo praedicti incolae, tam masculi quam feminae, solo animo sine parochi et testibus contrahendi se transferant, habitationem non mutant? *Tertio*, quid, si iidem incolae, tam masculi quam feminae, eo transferant habitationem, illo solo animo, ut absque parochi et testibus contrahant? Iidem Cardinales, ad primum et secundum non esse legitimum matrimonium inter sic se transferentes ac transeunt cum fraude. Ad tertium vero dubiorum huiusmodi, si do-

micilium vere transferatur, matrimonium esse validum responderunt et resolverunt, prout in decreto desuper emanato plenius continetur. Cum autem, sicuti eadem expositio subiungebat, dictus Archiepiscopus responsum, seu dubiorum praedictorum resolutionem huiusmodi pro illius subsistentia firmiori apostolicae nostrae confirmationis robore communiri summo opere desideret; Nos eundem Archiepiscopum specialibus favoribus et gratiis prosequi volentes, supplicationibus illius nomine Nobis per hoc humiliter porrectis inclinati, responsum, seu dubiorum praedictorum resolutionem huiusmodi auctoritate Apostolica tenore praesentium approbamus et confirmamus, illisque inviolabilis Apostolicae firmitatis robur adiicimus, decernentes illud seu illam, nec non praesentes litteras valida, firma et efficacia existere et fore, suosque plenarios et integros effectus sortiri et obtinere, sicque, et iuxta illa per quoscunque iudices ordinarios et delegatos, etiam causarum palatii apostolici auditores iudicari et definiri debere, ac irritum et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis, caeterisque contrariis quibuscunque.

Datum Romae apud S. Mariam Maiorem sub annulo piscatoris die 14 augusti, anno 1627, pontificatus nostri anno quinto.

- 110 Valida sunt matrimonia, quae catholici v. g. mercatores aut peregrini contrahunt sine praesentia parochi aut testium in locis infidelibus, ut in regno Turcarum, Persarum et huiusmodi, aut in locis haereticis, ubi nunquam fuit publicatum Conc. Trid., ut in Saxonia, Prussia, Suecia, Anglia, Scotia, Dania, Pomerania, et aliis partibus septentrionalibus, quae iam ante Concil. Trid. a vera fide defecerant. *Communis*; et sic declarasse Sac. Congregat. Conc. refert Bosco part. 5, disp. 11, sect. 9, conclus. 5, et sic respondit Episcopo Tricaricensi ad 1 dub., 19 Ian. 1605, v. g. in Hollandia, Zelandia, Frisia et huiusmodi. In locis autem haereticis promulgati Conc. Trid., si parochus, aut Episcopus, vel alius sacerdos ab ipsis deputatus haberi non potest, ad valorem matrimonii requiruntur nihilominus duos testes, quia isti facile haberi possunt. Sic declaravit Sac. Congr. Conc. et respondit Episcopo Tricaricensi 19 Ianuarii 1605, ad quartum et quintum dubium, ibi: Quarto. *Ubi etiam constat decretum Concilii esse observatum, sed parochialis ecclesia, utpote vacans proprio parochus careat, et cathedralis itidem Episcopo atque capitulo, habentibus a Concilio facultatem alium sacerdotem ad id delegandi, nullusque alius ibi sit, qui vices parochi vel Episcopi suppleat, matrimonium valere absque praesentia parochi; servata tamen in eo in quo*
- 111

potest forma Concilii, nempe adhibitis saltem duobus testibus. Quinto. Si extent quidem parochus et Episcopus, sed nullo constituto Vicario, uterque metu haereticorum lateat, ita ut vere ignoretur ubinam sit, vel eodem metu a dioecesi absit, nec ad alterutrum sit tutus accessus, validum est matrimonium contractum absque forma Concilii, adhibitis tamen, ut dictum est, duobus testibus.

Haeretici quoque, in locis ubi publicatum est Concilium Tridentinum, tenentur observare formam indictam ab ipso pro contrahendis matrimoniis, unde, si sine praesentia parochi et testium ibi contrahant, eorum matrimonia sunt nulla. Sic respondit Sacra Congregatio Concilii Episcopo Tricaricensi 19 Ianuarii 1605, ad tertium dubium, ibi: Tertio: *Haereticos quoque, ubi decretum dicti c. 1 est publicatum, teneri talem formam observare, et praeterea ipsorum etiam matrimonia absque forma Concilii, quamvis coram ministro haeretico, vel magistratu loci contracta, nulla atque irrita esse*; et similiter declaravit in Ruremondensi Matrimonii, die 2 Martii 1676, ubi declaravit nullum matrimonium contractum coram magistratu saeculari in loco ubi Concilium Tridentinum est receptum, et parochus commode haberi et adiri poterat. Sunt autem valida matrimonia haereticorum contracta sine praesentia parochi et testium in locis ubi non fuit publicatum Tridentinum, et sine praesentia parochi in illis locis in quibus, quamvis sit publicatum, parochus tamen, aut Episcopus catholicus, seu alius sacerdos ab ipsis deputatus non invenitur, nec potest tutus ad eum haberi accessus, dummodo in illis locis promulgati Concilii adhibeantur duo testes. *Communis*, et patet ex allatis declarationibus Sac. Cong., sub n. 99 et 100.

ADDITIONES CASINENSES.

Praestat demum de parochi sequentia notare: « Parochus cognito impedimento (quod inter contrahentes matrimonium intercedat) tenetur prohibere matrimonium (huiusmodi), et remittere ad Episcopum, vel eius officialem, neque potest assistere Sanchez lib. 3 de Matrim., disp. 25; Mart. Perez d. 43, sect. 7, n. 9, etc., contra Pontium. Nisi tamen ex sola confessione nosset, tunc enim nullo modo posset negare matrimonium sive publice sive privatim petenti, neque illum admonere officii extra confessionem; licet in confessione posset ac deberet. Et tunc, si quidem sine magno scandalo a matrimonio non possent desistere, nec vellent, suadere ut contrahant communi consensu, sub conditione, si Papa dispenset, animo tantisper cohabitandi ut fratres (non autem quoad torum) donec accedat dispensatio, et iterum contrahant. Ita ex Beja, Pontio.... et Perez... qui addit, si id omnino nolint, per-

sistantque petere, debere parochum assistere ». Bussemb. apud d. de Ligorio, Theol. moral. de Matrim., n. 1001.

« Dubitatur 1. an parochus, si ipse solus noverit impedimentum, teneatur impedire matrimonium publice petitum? Si impedimentum denuntiatur ab aliis, certum est ex cap. fin. de clandestina Desponsat., teneri parochum interdiceret nuptias, et rem ad Ordinarium deferre, ut ille cognoscat. Dubium fit, si solus parochus impedimentum sciat extra confessionem, an possit, et teneatur nuptias impedire? Negat Pontius... quia nemo tenetur denunciare quod probare non potest. Affirmant tamen verius Sanchez..., Boss., Roncaglia, etc. Ratio, quia, si quilibet tenetur impedimentum revelare, etiamsi ipse solus illud sciat, a fortiori tenetur parochus, cui ex officio incumbit consulere saluti suarum ovium. Nec obstat quod peccatori occulto, publice petenti sacramentum, illud non est denegandum; nam respondetur cum auct. cit. quod hoc procedit, quando impedimentum dumtaxat reddit illicitam sacramenti susceptionem, secus vero, si impedimentum (praeter susceptionem) praebet occasionem aliorum damnorum et culparum ». D. de Ligorio l. c., n. 1002.

« Dubitatur 2. an Ordinarius, qui solus conscius sit impedimenti, teneatur matrimonium impedire? Sanchez.... Pontius, etc., sentiunt eum nec teneri, nec posse, quia nemo potest esse iudex et testis. Sed probabilius affirmant Bonac... Escob. cum Leand... et Salmat. cum Aversa, Trull., Dic., etc. Ratio, tum quia bene potest esse aliquis iudex et testis, quando agitur de peccato impediendo; tum quia eo casu saltem potest ipse Ordinarius deferre impedimentum ad iudicem superiorem (et etiam ad suum vicarium, ut aiunt Salmatic. cum auct. cit.), ut ille iudicium proferat, et ad hoc ipse Episcopus tenetur, ut imediat peccata quae ex matrimonio invalido oriuntur ». D. de Ligorio ibid., n. cit.

Parochus a contracturis matrimonium exigit oportet scientiam doctrinae christianae, saltem eorum quae ad salutem sunt necessaria.

Audiamus Benedictum XIV, qui haec tradit: « (Quidam theologi) cum ignorantiam doctrinae christianae non invenerint in vulgatis versiculis, in quibus enumerantur impedimenta matrimonium impediunt, asserere proinde non dubitarunt, neminem posse, ob illam solam, a matrimonio celebrando cohiberi. Ita docuit Thomas Sanchez lib. 3 de Matrim., disp. 15, n. 9, inquit: *Nescio tamen qua ratione possit (Episcopus) ob hanc ignorantiam arcere aliquos a matrimonio contrahendo, cum ipsius non sit impedimenta matrimonii statuere, nec hoc impedimentum ab Ecclesia statutum sit; et sequitur Diana...*

« Verum huic doctrinae et Rituale Roma-

num, et S. Carolus Borromaeus, et quamplurimae episcopales synodi, ac Summorum Pontificum edicta adversantur. Etenim Rituale Romanum, tit. de Matrim., de iis loquens qui matrimonio sunt iungendi, ait: *Uterque sciat rudimenta fidei, cum ea deinde filios suos docere debeant*. S. Carolus in Concilio provinciali Mediolanensi V, part. 3 Act. Eccl. Mediol., part. 1, pag. 287, haec statuit: *Parochus, quos sponsosexperiundo viderit doctrinae christianae rudimenta plane ignorare, ne matrimonio illos ante iungat, quam ea item ratione cognovit didicisse, quae eo de genere illos plane scire oportet*; quae verba advertens Franciscus Amatus Pouget Instit. catholic., tom. 2, part. 3, sect. 1, cap. 8, § 5, n. 6, inquit: *Non accedendum prius ad connubii legem quam teneantur praecipua religionis mysteria, Christianaeque vitae ratio, et coniugatorum officia probe noscantur*. In archiepiscopali Bononiensi Cardinalis Gabrielis Palaotii, part. 3, pag. 157, cavetur ne parochus ad tertiam deveniat matrimonii denuntiationem, nisi certo noverit sponsosex principalia fidei nostrae mysteria didicisse, et saltem *Orationem Dominicam, Salutationem Angelicam, Symbolum Apostolicum, et praecepta Decalogi memoriae mandasse*. Idem edixere innumerae Synodi collectae a Genetto, Theolog. Moral. tom. 5, tract. 9, cap. 2, qu. 17, quibus addimus Synodum Farfensem, habitam anno 1685 a Cardinali Barberino; Caesenatensem, habitam anno 1693 a Cardinali Denhoff; Neapolitanam, habitam anno 1694 a Cardinali Cantelmo; Ariminensem, habitam anno 1724 a Cardinali de Via; Neapolitanam, habitam anno 1726 a Cardinali Pignatello; Sabinensem, habitam anno 1736 a Cardinali Albano, omnes ad titulum *de Matrimonio*. Ac demum Congregatione habita coram san. mem. Innocentio XII, anno 1697, decretum est non esse a parochis matrimonium in ecclesia proclamandum, nisi antea sponsosex repererint in christianae religionis rudimentis sufficienter instructos; quod quidem decretum confirmatum fuit a fel. rec. Clemente XI in suo Bullario, pag. 326. Idem edixit Card. de Rohan in suo Rituali Argentinensi, ad tit. de Matrim., pag. 254, ubi parochos diligenter investigare iussit an *matrimonio iungendi teneant rudimenta fidei*. Ac denique Nos ipsi in nostra encyclica Epistola ad universos Episcopos, quae est 42 in nostro Bullario, § 11, tom. 1, haec scripsimus: *Verum, cum matrimonio iungendi non sint, si parochus, ut debet, prius interrogando, deprehenderit marem seu feminam quae ad salutem necessaria sunt ignorare; vix tantae ac tam luctuosae ignorantiae locum relinquet Episcopus, qui pastores animarum admoneat officii sui, et, huic si desint, negligentiae repetat poenas*.

»... Neque in contrarium facit quod aiebat Sanchez, nimirum, non posse Episcopum nova impedimenta, matrimonium impediunt, statuere; huic enim difficultati in primis reponimus, ab Episcopo repellente a matrimonio contrahendo ignorantes christianae religionis necessaria rudimenta, nullum de novo poni impedimentum, sed illud explicari et inculcari quo iidem iam detinentur; enimvero cum matrimonium inter fideles unum sit ex septem novae legis sacramentis, a Christo Domino institutis, atque e numero eorum quae dicuntur *vivorum*, nemo, sine gravi sacrilegio, illud celebrare potest in statu peccati mortalis, quod optime perpendit Didacus Covarruvias super 4 Decr., part. 2 de Matrim., cap. 6 in princ., inquit: *Existens in mortali crimine, non potest, absque novo peccato, matrimonium contrahere, tractat enim indecenter sacramentum hoc maximum*: nec parochus licite eidem matrimonio assistit; quamvis enim, iuxta communioem magisque receptam sententiam, non sit sacramenti matrimonii minister... nihilominus in multis comparatur ministro; nec licite sua praesentia et auctoritate firmare potest contractum, quem scit a contrahentibus sacrilege iniri, quemadmodum prosequitur Cardin. de Lauraea in 4 sent., tom. 3, disp. 22, art. 22, n. 549, et pluribus Franciscus Maria Muscettola, Archiepiscopus Rossanensis, in sua dissert. de Sponsalibus et matrimoniis, quae exstat post secundam impressionem Observat. bon. mem. Zauli ad Statuta Faventina, iterumque edita est Neapoli anno 1742. Qui autem fidei rudimenta ignorat, quae ex gravi praecepto scire tenetur, quandiu illa non addiscit, cum potest, versatur in statu peccati mortalis, ac propterea iure ac merito a matrimonio contrahendo arcetur.

» Deinde idem Sanchez cit. disp. 15, n. 5, et lib. 7, disp. 6, n. 6; Basilius Pontius de Matrim. lib. 6, c. 7; Gaspar Hurtado disp. 25, difficult. 1, n. 1, et Perez de Matrim. disp. 23, sect. 1, num. 1, non solum in Episcopo, sed etiam in parochia facultatem agnoscunt impediendi ad tempus matrimonium ex aliqua rationabili causa, puta ad sedandum scandalum vel ad detegendam alicuius obiecti impedimenti veritatem; nec tamen inde confici autumant verum et proprium impedimentum, eorum auctoritate, matrimonio apponi; siquidem illa prohibitio temporaria est, atque, ablato scandalo, et detecta falsitate obiecti obstaculi, sine ulla dispensatione cessat et exstinguitur. Idem autem contingit in re nostra: Episcopus enim ignorantibus christianae religionis instituta et praecepta matrimonium interdicat, solum ad tempus; donec scilicet illa addiscant; quod si haec prohibitio diuturna sit et perseveret, id per accidens est, atque unice oritur ex culpa eorum, qui illis erudiri aut recusant aut negligunt.

» Unum tamen advertendum addimus, quod recte consideravit Giribaldus de Sacram. matrim., tract. 10, cap. 3, dub. 13, num. 111, nimirum quandoque evenire ut quis praecipua fidei nostrae mysteria et sciat, et credat, caetera pariter, quae necessitate praecepti sunt addiscenda, aliquo saltem rudi modo perceperit; sed, quia hebetis est ingenii et exilis memoriae, post omnem adhibitam diligentiam, illa memoria retinere et recitare non valeat; in hoc autem rerum statu, non debet perpetuo arceri a matrimonio, quod est institutum in officium naturae, et propterea nemini, sine propria culpa, est denegandum; sed curabit parochus ut qui eo memoriae defectu laborat, frequenter audiat quae semel crasse didicit, ne ab eius mente penitus elabantur. Inter celeberrimas constitutiones Gibertinas, editas a Ioanne Matthaeo Giberto, Episcopo Veronensi, quas alibi commendavimus, tit. 5, cap. 23, legitur: *Cum autem quilibet Christianus Orationem Dominicam, Symbolum Apostolorum, et praecepta Dei atque Ecclesiae scire debeat, retinendo saltem sensum, et sacerdotibus ac praedicatoribus munere sibi imposito, prout tenentur, fungentibus, nullus se in veritate excusare poterit, quod, a quo necessaria ad salutem addiscere possit, non habeat. Ideo praemissa nescientes, ut magis confundantur, etc., in faciem Ecclesiae ad matrimonium contrahendum non admittantur*: ubi Cardinalis Augustinus Valerius in notis ad rem subdit: *Adverte non esse arcendos, etc., qui, ut necessaria ad salutem perdiscant, faciunt quod in se est, sicuti qui scholas doctrinae christianae frequentat, quia, non ob incuriam aut negligentiam sed ob ingenii memoriae imbecillitatem, ea non addiscunt*. De Synod. dioec. lib. 8, c. 14, n. 2 et seqq.

Raptus impedimentum est statutum a Tridentino, sess. 24, de Reform. matrim., cap. 6, his verbis: *Decernit sancta Synodus, inter raptorem et raptam, quandiu ipsa in potestate raptoris manserit, nullum posse subsistere matrimonium; quod si rapta, a raptore separata, et in loco tuto ac libero constituta, illum in virum habere consenserit, eam raptor in uxorem habeat, et nihilominus raptor ipse, ac omnes illi consilium, auxilium et favorem praebentes sint ipso iure excommunicati, ac perpetuo infames, omniumque dignitatum incapaces; et si clerici fuerint, de proprio gradu decident. Teneatur praeterea raptor mulierem raptam, sive eam uxorem duxerit, sive non duxerit, decenter arbitrio iudicis dotare*.

Raptus dirimens matrimonium est violenta abductio feminae in ordine ad contrahendum matrimonium. *Est in re communis*. Violentia inducens raptum est non solum physica, v. g. per violentam manuum iniectionem, sed etiam moralis, v. g. per minas aut gravem metum. *Communis*. Ad hoc, ut inducat impedimen-

tum dirimens, debet talis violentia probabilius esse illata ipsi feminae raptae; nec sufficit si sit illata solis parentibus aut tutoribus. Unde, si puella volens et consentiens abducatur, quamvis sint inviti, et reclamant parentes seu tutores, non oritur impedimentum raptus; Sanchez l. 7, disp. 13, n. 13; Coninch. disp. 41, n. 48; Perez disp. 38, sect. 4; Spor. tom. 3, part. 4, cap. 13, sect. 1, n. 28; Reiff. lib. 4 Decr., tit. 1, n. 374; Pignatell. tom. 5, consult. 80; Gobat n. 546; Mastrius num. 108; Krimer n. 514; Kugler n. 1633; Uvex n. 42; Aloysius Riccius resolut. 342, n. 5, part. 4; Hurtad. disp. 23, diffi. 3, vers. secundo; La Croix lib. 6, part. 3, num. 628, cum Aversa, Lessio, Reginald., Tanner. ab ipso citatis. Et ratio est, quia Tridentinum praecise intendit cavere ne laedatur libertas matrimonii, quae utique non laeditur, si puella libere consentiens abducatur, quamvis violentiam seu vim patiantur parentes, vel inviti reclamant, cum libertas puellae nubere volentis non dependeat a voluntate parentum et validissimum sit matrimonium contra eorum voluntatem ab ipsa contractum, ut decrevit ipsum Concilium Tridentinum, cit. sess. 24, de Reform. matrim., cap. 1, anathematizando contrarium sentientes, ibi: *Eos sancta Synodus anathemate damnat... qui falso affirmant matrimonia a filiis familias sine consensu parentum contracta irrita esse, et parentes ea rata vel irrita facere posse.* Tum quia Tridentinum statuit impedimentum raptus cessare, si femina rapta sit *separata a raptore, et in loco tuto ac libero constituta*; sive restituatur parentibus, sive non; et ideo etiam cap. *Cum causam* 6 de Raptoribus, Lucius III statuit, ut sequitur: *Iste raptor dici non debet, cum habuerit mulieris assensum, et prius eam desponsaverit, quam cognoverit, licet parentes reclamant, a quibus eam dicitur rapuisse.*

8 Non desunt tamen magni nominis doctores, qui contrarium sustinent, nempe, quod raptus feminae consentientis, si sint inviti parentes, dirimat matrimonium. Sic Barbosa super Conc., sess. 24, de Reform., cap. 6, n. 3, cum Salzedo, Henriq., Vega, Cardin., Tusch., Zerola, Petro Ledesma, Rebellio, Guttier., Bonacina, ibi citatis; Navarr. lib. 5, cons. 2, n. 1 de Raptor.; Molina, Henno, et alii, et consensit Card. de Luca de Matrim., disc. 5, et ad Trid. discours. 28, pro casu quo non praecesserunt sponsalia, vel tractatio matrimonii ineundi, et secundum S. Thomam 2-2, qu. 154, art. 7: *Quandoque violentia infertur patri, sed non virgini, puta cum ipsa consensit, ut ipsa per violentiam de domo patris abstrahatur... qualitercunque enim violentia adsit, salvatur ratio raptus.* Ast ex dictis patet, ut recte advertit La Croix loc. cit., et alii, quod S. Thomas ibi vult tantum tunc quomodocunque puellam

rapi parentibus, sed non ideo est raptus dirimens matrimonium, cum non praeiudicet puellae libertati, quam tantum Tridentinum vult ibi salvari, nihil reflectens ad consensum parentum, quibus etiam invitis et contradicentibus, potest validissime matrimonium contrahere ex ipsomet Concilio, cit. sess. 24, c. 1, per textum numero antecedenti adductum.

Conveniunt tamen omnes, quod, si puella 119 consentiens et volens abducatur insciis parentibus vel tutoribus, ita ut neque puellae ipsi, neque parentibus vis inferatur, licet his adhuc iniuria fiat, non fit raptus dirimens, quia raptus, sicut et rapina aliquam violentiam continent, ut ex communi notat Navarr. lib. 5, consil. 3, n. 1, de Raptor.; Sanchez lib. 7, disp. 12, n. 36; Reiffenstuel loc. cit., n. 373; Laym. lib. 5, tract. 10, part. 4, c. 13, arg. cap. *Cum causam* 6 de Raptorib. Sic etiam 120 omnes conveniunt quod non sit raptus dirimens matrimonium, quando post tractatum de matrimonio legitime contrahendo, vel post sponsalia iam contracta abducitur puella consentiens de domo patris, seu tutoris, quamvis inviti et reclamantis, ut expresse respondit Lucius III in cap. *Cum causam* 6 de Raptoribus, per verba praecisa adducta sub n. 119 in fine. Quando puella quae rapitur erat prius raptori 121 desponsata, licet ipsa, proposito mutato, sit invita, adhuc negant oriri impedimentum; Barbosa in cap. *Cum causam* 6 de Raptoribus, et supra Conc. Trid., sess. 24, de Reform., cap. 5, n. 6; Farinac., Henriq., Fr. Emmanuel, Ioseph Sessa, Rebell., Lessius, Genuensis, Molfesius ab ipso Barbosa citati et alii cum Tamburin., lib. 7 in Decalog., cap. 6, § 2, n. 15; arg. cit. cap. *Cum causam* 6 de Raptor., ibi: *Iste raptor dici non debet, cum habuerit mulieris assensum, et prius eam desponsaverit quam cognoverit.* Et ratio est, quia talis puella prius desponsata cogitur ad id quod facere tenebatur. Quae sententia tenenda est, praesertim si sponsa nullam habeat iustam causam resiliendi; secus vero non; Gobat cas. 19, n. 554; Sporer loc. cit., n. 27; La Croix loc. cit., n. 637, et alii cum Krimer n. 514, quia, cum sponsa iustam causam habet resiliendi, si invita rapiatur, fit ei vera violentia raptus impedimentum inducens, eo vel maxime, quod Sanchez, Aversa, Escobar, Hurtado, et alii velint simpliciter et absolute oriri impedimentum ex raptu, quo sponsus rapit propriam sponsam invitam.

Raptus factus non causa contrahendi matri- 122 monium cum rapta, sed solum causa libidinis explendae, non dirimit matrimonium; Sanch. lib. 7, disp. 13, n. 4; Reiffenstuel loc. cit., n. 377; Barbosa super Trid., sess. 24, de Reformat., cap. 6, n. 2; Salzed., Fr. Emmanuel, Vega, Lessius, Molfesius, Reginald., Guttier., Hurtad. citati a Barbosa ib.; Sporer loc. cit.,

n. 29, et alii plures cum Tambur. loc. cit., n. 11; Gobat loc. cit., n. 542, et alii, cum La Croix loc. cit., n. 631, ubi ex Gallemart in declaratione ad eum locum refert a Sacra Congr. Concilii decisum fuisse 23 Ian. 1586 raptos ob aliam causam, quam, ut in uxores ducant, non comprehendi a Tridentino illi infligente poenam excommunicationis. Et ratio est, quia Concilium eo decreto nihil intendit, nisi libertati matrimonii providere, adeoque agit de solo raptu et violenta abductione puellae ad contrahendum matrimonium; Sa tamen, Bonacina, et alii cum Platell., n. 1179, tenent contrarium.

123 Raptus dirimit matrimonium, etiamsi femina rapta non sit virgo, sed corrupta, vidua, coniugata, inhonesta, vel etiam meretrix; Barbosa l. cit., n. 4, cum Bonacina, Reginald., Sanchez ibi citatis; Bosco de imped. matr., disput. 12, sect. 9, concl. 4; Reiffenstuel loc. cit., n. 375; La Croix l. c., n. 637, et alii passim. Et ratio est, quia Concilium loc. cit. non attendit ad qualitatem virginis, seu honestae, sed solum ad libertatem cuiusunque feminae respectu matrimonii; universaliter enim et indistincte de rapta loquitur, et ubi lex non distinguit, neque nos distinguere debemus; leg. *De pretio* ff. de Publiciana in rem actione, et verba generalia generaliter sunt intelligenda; c. *Quia circa* 22 de Privileg., praesertim ubi, ut in praesenti, est eadem ratio; arg. l. *Ideo* ff. de Legib.

124 Raptus, quo femina rapit virum, non dirimit matrimonium; Sporer loc. cit., num. 30; Reiffenst. loc. cit., n. 376; Barbosa loc. cit., n. 5 cum Farinac., Sanchez, Pontio, Molfes., Reginald., Petro Ledesma, Bonac., Riccio, Hurtado ibi ab ipso citatis; La Croix loc. c., n. 635 cum Dicastill., Escobar., Gobat et aliis ibi a se citatis; Bosco loc. cit., concl. 3, a n. 81; Herincx de imped. Raptus, disput. 6, n. 80, et communior aliorum contra Henriquez, Guttier., Vegam, et alios. Et ratio est, quia Concilium, l. cit., loquitur solum de rapto, et non de raptrice, unde tale decretum utpote odiosum et poenale, non est extendendum ad raptricem; arg. cap. *Odia* 15, cap. *Quae a iure* 28, et c. *In poenis* 49 de Reg. iuris in 6.

125 Raptus non dirimit matrimonium, si solis importunis precibus femina abducatur, dummodo preces tales non sint, ut violentiae aequiparentur; Barbosa loc. cit., n. 7; Sanchez lib. 7, disp. 13, n. 11; Guttierrez de Matrim., cap. 86, num. 15; Bonacina de Matrimon., quaest. 4, punct. 8, n. 5 et 6, et alii passim.

126 Raptus, ut sit impedimentum dirimens, requiritur transductio feminae de loco ad locum; si enim quis virginem repertam in domo patris, aut in alia domo non educit de ea domo, sed illam ibi opprimit, aut trahit de uno cubiculo ad aliud, ut ibi illam commodius violet, non

incurrit impedimentum raptus; Sanchez lib. 7, disp. 13, num. 7; Navarrus consil. 1, n. unic., tit. de Raptoribus; Barbosa loc. cit., n. 8; F. Emmanuel in Summa, tom. 1, cap. 232, n. 2; Coninch de Sacram. et censur., tom. 2, disp. 31, n. 48; Bonacina loc. cit., punct. 8, n. 6 et 8, ubi citat Molinam, Guttier., Card. Tusch., et alios.

Impedimentum raptus inter raptorem et raptam perseverat, etiamsi rapta post raptum libere consentiat, *si adhuc ipsa in potestate raptoris manserit*. Secus vero *si rapta a rapto separata, et in loco tuto et libero constituta illum in virum habere consenserit*; Communis, textu expresso in Tridentino, cit. sess. 24, de Reform. matr., cap. 6. Ubi insuper declaratur quod raptos et fautores raptus dirimentis matrimonium sint ipso iure excommunicati, et sint perpetuo infames, et incapaces omnium dignitatum; et si clerici sint, amittant gradum clericalem; et raptor, sive matrimonium contrahat cum rapta, sive non, tenetur eam decenter dotare arbitrio iudicis. Vide verba praecisa Concilii, supra n. 114.

Raptos et eorum auxiliares, si fuerint laici, morte plectuntur; § *Sin autem per vim* Instit. de public. Iudic., et l. 1 Cod. de Raptu virg. Et insuper incurrunt excommunicationem ipso facto; can. *Raptor*, can. *Statutum* 27, qu. 2, can. *Eos*, can. *Raptos*, can. *De puellis*, c. *Nullus* 36, qu. 2, et expresse Conc. Trid., sess. 24, de Refor., c. 6. Talis autem excommunicatio nemini est reservata; Barbosa in Trid., loc. cit., n. 12; Panimoll. decis. 62, n. 8, et multi alii apud ipsos. Si autem sint clerici, deponuntur seu suspenduntur ab eorum officiis; Conc. Trident., loc. cit.

Dictam tamen suspensionem non incurrunt ante sententiam iudicis; Barbosa l. c., n. 13; Panimoll. loc. cit., n. 9, et alii plures citati ab ipsis; Ursaya Instit. crimin., lib. 2, tit. 7, num. 146. Vide ipsos ibi, ubi multa habent ad rem.

Impedimentum iustitiae publicae honestatis ex matrimonio rato non consummato fortius est eo, quod ex sponsalibus oritur; Benedicti XIV, constit. 89, tom. 1, incip. *Inter omni-genas*, § 15. Ubi Pontifex mandat Episcopis et missionariis Serviae, quod idcirco ab huiusmodi dispensatione concedenda abstinere debeant, non obstantibus amplis facultatibus sibi concessis.

Quoad iam tradita in hoc art. a n. 69 ad 80, et n. 103, de parochio affectante non audire verba, vel non videre nutus attentantium clandestine contrahere matrim., advertendum est quod illa exceptio, *Nisi affectasset non intelligere*, apposita in decretis ibi allatis, intelligenda est de eo casu, ubi parochus qui, si nec vidit, nec intellexit, ipse sibi in causa fuit,

ut non videret, nec intelligeret, propterea quod, vel aures sibi obstruxerit, vel faciem velaverit, ne audire et aspicere cogeretur, sicuti colligitur ex Fagnano in cap. *Quoniam*, n. 25, de Constit., et in cap. *Quaesitum*, n. 7 et 8, de Poenit. et remiss. Neque porro aequum est, ut ab arbitrio factoque parochi pendeat libertatem matrimonii impedire, ut recte docet Bened. XIV de Synodo dioec., lib. 13, c. 23. Vide Addit. Casin. sub n. 80 h. art.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

De impedimento *impotentiae*, tum de impedimento *clandestinitatis* aliqua addere abs re haud est.

6 Quod attinet ad impedimentum *impotentiae*, aliud est, si uterque ipsum fateatur, aliud si una pars *impotentiam* alleget, altera eadem neget.

7 Priori casu non est continuo matrimonium irritum declarandum. Quando defectus est occultus, tunc partes cohabitent per triennium; cap. 5 et 7 de Frigid. et malefic. Triennium autem incipit currere non a tempore monitionis per iudicem, sed potius a tempore, quo primus *impotentiae* defectus fuit observatus, quamvis aliquod tempus arbitrarium ad preces peragendas a iudice statui posse non negaverim per cap. 7 de Frigid. et malefic. Requiritur praeterea iure canonum, ut cum septima manu propinquorum vel vicinorum bonae famae, si propinqui defuerint, tactis sacrosanctis Evangeliiis, uterque iureiurando dicat, quod nunquam per carnis copulam una caro effecti fuerint; Zoes. ad tit. Decretal. de Frigid. et malefic., n. 9; Simon. de Impotent. coniugal., cap. 7, thes. 3, n. 4. Quod si defectus patens sit, triennium haud est observandum, nec iuramentum septimae manus desideratur, ita nec ipsorum coniugum iuramentum necessarium est; sed sufficit iuramentum medicorum, vel matronarum ea signa per inspectionem attestantium; Simon. de Impotent., c. 7, thes. 3, n. 5 et seq.

9 Posteriori casu, si mulier in ipsa statim novitate post mensem aut duos proclamaverit ad Episcopum vel eius missum, irritum declarari potest matrimonium, dummodo praeterea accusatio per *iustum iudicium* probetur; c. *Si quis* 53, qu. 1; Simon. de Impot., cap. 7, thes. 3, n. 2 et 3. Sin autem post mox dictum tempus ad Episcopum clamaverit, aiendo quod non sit cognita, maritus interim contrarium affirmet, marito tanquam mulieris capiti credendum; cap. 1 de Frigid. et malefic.; Simon. de Impot., c. 7, thes. 4, n. 4 et seq. Sed an inspectio decerni debeat, consule Bohemer. in Decr. lib. 4, tit. 15, § 24, et plur. seq., qui de inspectione fuse disserit.

1 De eo hic disquirat auctor, an parte impo-

tente contrahente novum matrimonium, irritum ipsum declarandum sit. Placet simplicius distinguere. Primum matrimonium, aut fuit irritum declaratum ex nimia membri magnitudine, et feminae arctitudine, aut ex frigidityte, aut ex maleficio. Si prius, cum impotentia non sit absoluta, sed respectiva, potest uterque coniux matrimonium cum alia persona contrahere. Quod si ex frigidityte, secundum matrimonium irritum declarari debet; sin ex maleficio, firmum illud permanet; Simon. de Impot., dict. cap. 7, thes. 4, n. 1 et plur. sequent.

144 Quod concernit impedimentum *clandestinitatis*, nimium esset de eo pro dignitate disserere. Satis sit adnotare aliqua, quae auctor, vel erronee, vel parum probabiliter firmavit.

145 Male auctor n. 61 ait Cardinalem in suo titulo venire nomine parochi, quoad assistentiam matrimonii. Ex his quae dicta sunt supra in not. et addit. ad verb. *Cardinalis*, articulo 3, patet non habere amplius Cardinalem iurisdictionem in populos et parochianos. Quocirca non est cur matrimoniis assistere amplius valeat.

Nec erat cur auctor n. 71 et plur. seq., 146 sequendo Ursayam, sustineret quod, affectante parochus non audire verba, vel non videre signa attentantium contrahere matrimonium, et revera illa non audiente, vel haec non vidente, invalidum sit matrimonium coram ipso contractum. Licet enim admittamus non satis esse, 147 ad implendam formam quam voluit Tridentinum Concilium, materialem illam et physicam praesentiam parochi, sed requiri praesentiam moralem cum advertentia actus, qui geritur; distinguendum tamen est inter parochum praesentem, et ex vi naturalis vel accidentalis impotentiae non audientem verba aut signa mutui consensus non videntem, et parochum praesentem quidem, sed nolentem, et studiose et voluntarie affectantem non audire eadem verba, aut videre signa mutui consensus. *Primo* enim 149 casu materialis et physica parochi praesentia non sufficit ad validitatem matrimonii; *secundo* vero casu materialis praesentia satis superque est; sufficitque audivisse vel vidisse testes, si parochus audire aut videre noluit, cum posset.

150 Et ratio vehementissima est, quia Concilium Tridentinum non requisivit consensum parochi in contrahendo matrimonio, neque matrimoniorum libertatem ita angustare voluit, ut esset in cuiusque parochi potestate illorum celebrationem impedire per suam ultimam voluntatem, et affectatam non intelligentiam, sed praesentiam parochi, uti publicae personae, requisivit ad tollendam clandestinitatem actus; ideoque si parochus praesens est, repugnet licet, simulet non audire, fugiat, increpet, faciat quod lubet, satis est esse praesentem, ut re-

spondit Rota in Maioricensi. *Matrimonii* 3 Iulii 1748, cor. R. P. D. Canillac. Et fuit sensus Sacrae Congr. Conc. interpretis in Nicien. *Matrim.* 27 Mart. 1751.

151 De matrimoniis contractis, non servata forma Conc. Trid., inter haereticos, vel haereticos inter et Catholicos, in locis haereticorum, in quibus fuit promulgatum Concilium Tridentinum, de quibus agit auctor n. 112 et 113, tum alibi, vide quid decreverit Benedictus XIV, die quarta Novembr. 1741: *Super dubiis respicientibus matrimonia in Hollandia et Belgio contracta et contrahenda.*

RESPENSIO AUCTORIS.

Male auctor n. 61 (verba sunt D. additoris hic supra n. 145 relata) *ait cardinalem in suo titulo venire nomine parochi, quoad assistantiam matrimonii.* Sed quoad haec iam satis dictum est in verb. *Cardinalis*, art. 3, n. 20, et art. 4, post n. 4. Ad id autem, quod subiungit n. 147, dicens: *Nec erat cur auctor, n. 71 et plur. seq., sequendo Ursayam sustineret quod affectante paracho non audire verba, etc.*, observet prudens lector quod omnia ibi tradita collegit et sustinuit clarissimus Ursaya, celeberrimus advocatus Romanus. Et similiter in re sensit Benedictus XIV de Synodo dioecesana, lib. 13, cap. 23, n. 10 et 11⁴. Decretum autem Sacrae Congr. Conc. in Nicien. *Matrimonii* ad eius sensum a D. additore adductum, ut editum 21 Mart. 1751, fuit iam a me productum in Supplem. secundae editionis Venetae, qua ipse D. additor est usus, sed non editum dicta die 27 Mart. At vero,

ARTICULUS VII. Quoad ea quae concernunt facultatem dispensandi in impedimentis matrimonii.

* SUMMARIUM. — 1. Papa dispensare potest super quovis impedimento impediendo, et super impedimentis de iure ecclesiastico dirimentibus. — 2. Papa ex praesumpta Dei voluntate, urgente aliqua gravi necessitate, dispensare potest super impedimentis de iure divino dirimentibus, quando originem trahunt a voluntate humana, et ad Deum referuntur. — 3. Hinc Papa dispensare potest, gravi urgente necessitate, ut presbyter, seu religiosus, vel religiosa contrahat matrimonium. — 4. Affertur gravia exempla similium dispensationum. — 5. Papa dispensare potest in matrimonio rato nondum consummato. — 6. Nequit autem Papa dispensare in matrimonio fidelium iam consummato. — 7. Affertur, et solvitur instantia. — 8. Papa, proprie et rigore loquendo, nequit dispensare in illis impedimentis, quae sunt iuris divini naturalis independentis quoad originem ab humana voluntate. — 9. Potest tamen Papa ius divinum interpretari et declarare, quod in aliquo casu valde particulari propter aliquas gravissimas circumstantias, non obliget. — 10. Legati a latere, et Nuntii apostolici possunt dispensare in sua provincia super

ut ex Thesauro Resolut. S. C. Concilii, editionis Roman. dicti anni 1751, diebus, ut sequitur. Nicien. *Matrimonii*, *An constet de validitate matrim.*, etc. S. C. Concilii die 13 Februarii 1751 respondit *affirmative, et amplius.* Deinde ad instantiam D. Baronis, proposito dubio: *An sit standum, vel recedendum a decisis in casu*, etc. eadem Sacra Congregat. die 24 April. 1751 respondit: *Dilata ad primam omnino.* Iterum, instante D. Barone, et proposito dubio: *An sit standum, vel recedendum a decisis in casu*, etc., sub die 8 Maii 1751, non fuit talis causa dicta die proposita. Noviter adhuc repropósito eodem dubio: *An sit standum vel recedendum a decisis in casu*, etc. eadem Sacra Congr. sub die 22 Maii 1751 respondit: *Dilata ad primam.* Repropósito tandem eodem dubio: *An sit standum vel recedendum a decisis in casu*, etc. eadem Sacra Congr. sub die 19 Iun. 1751 respondit: *In decisis, et amplius.* Et super hac causa ego met fui consultus. Et circa id, quod D. additor ib., sub n. 152, subiungit de matrimoniis contractis, non servata forma Concilii inter haereticos, vel inter haereticos et Catholicos in locis haereticorum, in quibus fuit promulgatum Concil. Trid., de quibus agit auctor n. 112 et 113 tum alibi; vide quod decrevit Bened. XIV die 4 Novembr. 1741, super dubiis respicientibus matrimonia in Hollandia et Belgio contracta et contrahenda; iamque a me de his et similibus traditum est in Supplem., verb. *Matrimonium*, quidquid sancivit dictus Summus Pontifex, tum in cit. const. 4 Novembris 1741, quae incipit *Matrimonia*, tum in aliis consimilibus. Vide ibi, ubi abunde de omnibus.

omnibus illis impedimentis, super quibus possunt dispensare Episcopi in sua dioecesi. — 11. Insuper solent Legatis et Nuntiis concedi a Summo Pontifice aliquae aliae speciales facultates, et quantum ad praesens dispensandi super impedimentis matrimonii enumerantur. — 12. Omnes tamen debent attendere praecisum tenorem specialium sibi concessarum. — 13. Consimiles dispensandi facultates solent obtinere Episcopi Germaniae, Indiarum, alique in aliis remotioribus partibus. — 14. Episcopi independenter a similibus specialibus facultatibus possunt pro utroque foro ex aliqua iusta causa dispensare in duobus impedimentis iure ecclesiastico solummodo impediuntibus, scilicet sacramento tempore, et vetito. — 15. Episcopi possunt etiam ex iusta causa dispensare super impediendo impedimento voti cuiuscumque, Papae non reservati. — 16. Episcopi, ordinarie et regulariter loquendo, nequeunt de iure communi dispensare in ullo impedimento dirimente. — 17. Extraordinarie tamen, seu in casu magnae et urgentis necessitatis possunt Episcopi dispensare pro foro conscientiae in impedimentis de iure ecclesiastico dirimentibus. — 18. Imo, etiam ante contractum matrimonium possunt Episcopi dispensare in impedimentis de iure ecclesiastico dirimentibus ex urgent. etc. * Subnectuntur ad rem addit. Cas. * — 19. Vicarius generalis Episcopi, vi officii sui, sine speciali

⁴ Ex doctrina Benedict. XIV superius relata sub n. 80 huius artic., videtur sane non eam fuisse laudati

Pontificis mentem, quemadmodum auctor supponit, si ita sentit, ut sub n. 71 et seqq. art. cit. EDIT. CASIN.

mandato nequit dispensare super impedimentis matrimonii occultis in foro interno, super quibus potest Episcopus iure ordinario. — 20. Multo minus potest vicarius generalis, vi officii sui, sine speciali mandato dispensare pro foro externo super illis impedimentis super quibus Episcopus dispensare potest ex speciali facultate a Papa concessa. — 21. Episcopus potest vicario generali, et aliis sacerdotibus idoneis communicare dispensandi facultatem, quam habet ex privilegio, seu speciali facultate pro utroque foro. — 22. Et communicare etiam eam facultatem, quam habet iure ordinario pro foro interno. — 23. Non sufficit tamen generalis dispensatio, sed requiritur speciale mandatum, seu specialis delegatio, seu concessio. — 24. Capitulum, sede vacante, eiusque vicarius capitularis valide et licite potest dispensare pro foro conscientiae super eisdem impedimentis occultis, super quibus potest Episcopus iure ordinario. — 25. Non potest tamen dispensare super iis impedimentis, super quibus dispensat Episcopus ex speciali facultate, seu privilegio. — 26. Commissarius bullae cruciatae potest dispensare pro foro conscientiae in contracto ante matrimonium impedimento affinitatis ortae ex copula fornicaria in primo, vel secundo gradu, tam lineae transversalis, quam rectae, dummodo concurrant aliquae conditiones, quae assignantur. — 27. Commissarius cruciatae potest legitimare prolem susceptam ex matrimonio huiusmodi post notitiam utriusque coniugis de impedimento quoad or-

dines et beneficia tantum. — 28. Non potest tamen commissarius cruciatae legitimare prolem, quae ex impedimento est illegitima; quando uterque coniux est in mala fide, nisi dispenset etiam in matrimonio, et matrimonium cum effectu contrahatur. — 29. Commissarius cruciatae dispensare potest super impedimento orto ex affinitate superveniente ad petendum debitum. — 30. Omnes confessarii regulares Mendicantes, vi privilegiorum, possunt dispensare super quovis impedimento voti non reservati. — 31. Non habent dicti confessarii regulares privilegium dispensandi super omnibus impedimentis, tam dirimentibus quam impediens, super quibus iure ordinario dispensare possunt Episcopi. — 32. Iuxta varios magni nominis doctores possunt confessarii regulares post matrimonium, sive bona, sive mala fide iam contractum, dispensare in foro interno super occulto impedimento affinitatis, etiam in primo gradu, et prolem inde susceptam legitimam declarare. — 33. Ast vero contraria sententia tenenda est cum communiore aliorum. — 34. An, et quando, et cum quibus possint regulares, et alii dispensare ad petendum debitum, *remissive*. — 35. An dispensatio sine iusta causa sit valida et licita, *remissive*. — 36. Regulares, in iis in quibus habent privilegium dispensandi, non possunt hoc facere extra sacramentum poenitentiae. — 37. Alii tamen tenent oppositum; alia ad rem ad n. 42. — Subnectuntur Addit. ex aliena manu ad n. 45. — Item Addit. Casin.

- 1 Papa potest dispensare super quovis impedimento impediens, et super impedimentis de iure ecclesiastico dirimentibus. *Communis*, arg. cap. *Proposuit* 4 de Concessione praebendae, ubi Pontifex de sua potestate loquens sic expresse dicit: *Qui secundum plenitudinem potestatis de iure possumus supra ius dispensare*.
- 2 Papa ex praesumpta Dei voluntate, urgente aliqua gravi necessitate, dispensare potest super impedimentis de iure divino dirimentibus, quando originem trahunt a voluntate humana, et ad Deum referuntur, ut in impedimento voti solemnitis, et huiusmodi. Hostiensis in cap. *Non est* 5 de Voto, n. 1, et ibi Abbas n. 5; D. Thomas in 4, dist. 38, qu. 1, art. 4, quaestiuicula prima in corpore, et ibi Richardus art. 9, qu. 1 in corpore, et ad primum; Henriquez lib. 8 de Eucharistia, cap. 13, n. 2, in Comment., litt. R; Rosignolus contract. 15 de Matrim., 3, praenot. 10, n. 1; Sanchez lib. 8, disp. 6, n. 2, ubi testatur de communi. Hinc
- 3 Papa dispensare potest, gravi urgente necessitate, ut presbyter, et religiosus, seu religiosa, contrahat matrimonium. S. Th. in 4, dist. 38, qu. 1, art. 3 ad 4, ubi sic praecise dicit: *Si communis utilitas totius Ecclesiae, aut unius regni vel provinciae exposceret, posset convenienter, et in voto continentiae, et in voto religionis dispensari, quantumcunque esset solemnizatum; non enim per votum posset se homo deobligare ab eo, in quo tenetur alteri. Unde talis possit imminere necessitas, ut posset alicui iuste prohiberi ne continentiam aut religionem voveret, et eadem necessitate manente, potest etiam in voto dispensari iam facto*. S. Antonin. in 2 part., tit. 11, c. 2, § 9, et in 3 part., tit. 1, cap. 15, § 3; Medina de

sacror. homin. Continentia, cap. 21, cum plurib. seq.; Tolet. in Summa, lib. 4, cap. 19, n. 6, et pluribus aliis citatis; Fagn. lib. 3 Decret., in cap. *Cum ad monasterium* 6 de Statu monachor., n. 65 et 66, ubi dicit hanc esse sententiam communem theologorum, ac fere omnium canonistarum, quam etiam tacite approbarunt varii Summi Pontifices, qui dispensarunt cum Episcopis, Cardinalibus, religiosis et monialibus, ut videre est apud Corrad. in Praxi dispensat., lib. 8, cap. 10, n. 28, et apud ipsum Fagn. l. c., et alios.

Coelestinus enim III dispensavit cum Constantia filia Rogerii Siciliae regis, quae, cum esset monialis professa Panormi, nupsit Henrico VI et ex tali coniugio iam quinquagenaria genuit Federicum secundum, ut referunt Caietanus in 2-2, quaest. 88, art. 11, in princip.; Fagn. loc. c., n. 69, et alii. Alexander III dispensavit ad nubendum cum Nicolao Iustiniانو sacerdote monacho in monasterio S. Nicolai ordinis S. Benedicti ad instantiam Venetorum ducis, ut referunt Bartholomaeus a S. Fausto de Thesaur. religios., lib. 2, qu. 36, num. 5, et Pineda in Monarchia ecclesiastica, part. 4, lib. 25, cap. 7, § 1, pag. 84; Fagn. l. c., n. 66. Gregorius XIII dispensavit cum fratre Cardinalis JoJosae Gallo sacerdote professo, et provinciali ordinis Capuccinorum, ut referunt Bartholomaeus a S. Fausto loc. cit., qu. 46, a n. 8; Fagn. loc. cit., n. 66, et alii. Alexander VIII 14 Ian. 1690, cum Francisco Leopoldo comite Slabata canonico Passaviensi subdiacono, ut refert Reiffenst. lib. 4 Decr., tit. 6, n. 16; ubi testatur fuisse alias sic dispensatum cum Caesare Borgia, qui prius erat Cardinalis diaconus; cum Ramiro Arago-

num rege, qui prius erat Episcopus, et cum pluribus aliis; et Iustus Redu tom. 2 Operis canonico-politici, tit. 8, fol. 208, refert quod Iuditha fuit monialis Ratisponensis, et deinde trium regum coniux, scilicet Bretislai Bohemiae, Mecislai Poloniae, et Petri Hungariae. Et multa alia exempla similium dispensationum refert Ursaya tom. 4, part. 2, disc. 5, per tot.

ADDITIONES CASINENSES.

Minus accurate auctor tradit sub n. 4 huius art. Caietanum, etc., secutus, Coelestinum III dispensasse cum Constantia moniali professa, ut nubere posset Henrico Federici I filio, postea imperatori. Siquidem multa sunt quae huius facti falsitatem, nempe quod monialis esset, evincunt.

« Ac primum, cum constet eandem Constantiam post obitum (*Rogerii Patris*) natam posthumam (*scilicet anno 1154*), plane eluditur fabula illa, quam idem Fazellus narrat de eadem ipsa Constantia, quod percussus pater rex vaticinio Ioachim abbatis, quo assebat, si nupsisset, funestam futuram Siciliae faciem, fecerit eam retrudi in monasterium, atque religionem profiteri monasticam; nam si vivo patre rege, ipsa non nata: quomodo potuit per eum monacha effici, atque professa? sic igitur vides, lector, pudendum detectum errorem de falsa origine Constantiae monachatus » : verba sunt Baronii ad an. 1186, num. 30.

Deinde incongruum sanè est Coelestinum III dispensasse cum antedicta Constantia ad matr. contrahendum, quippe, Godefrido Viterb. teste in Chron., inter ipsam et praefat. Henricum nuptiae secutae sunt Mediolani 27 Ianuarii 1186. De huiusmodi nuptiis hoc eodem anno secutis Sicardus in Chron., Otto de S. Blasio in Chron., et Galvanus Flamma in Manip. florum testantur; quibus et Godefridus monach. S. Pant. in Annalibus astipulatur, licet matrimonium, de quo sermo est, in octava Epiphan. apud Ticinum, praefato anno 1186 contigisse affirmet. Porro cit. anno (1186) Urbanus III Petri cathedram tenebat, non autem Coelestinus III, qui non nisi anno 1191 Pontifex fuit electus, quando nimirum matrimonium eiusmodi ab hinc quinque annis amplius, uti vides, iam fuerat effectum. Praeterea nullus ex scriptoribus coaevs, nempe cit. Godefridi Viterb., Hugonis Falcandi, Arnoldi Lubecensis, Romualdi Salernit. Archiep., Guillelmi Neubrigensis, Rogerii de Hoveden, et abbatis Uspersensis, ultra alios supradictos, ipsam monialem professam ante nuptias exstitisse dicit, quorum certe historicorum silentium in re de qua agitur utique venit attendendum.

Ludovicus Ant. Muratorius *Annali d' Italia*, sub anno, ut supra, 1187, Baronii sententiam

libentissime amplexus, monachatum Constantiae intra fabellas amandavit.

Papa dispensare potest in matrimonio rato nondum consummato. *Communis*, teste Rota Romana dec. 101, n. 7, part. 2 divers., et in una Burgensi *Dissolut. matrim.* 27 Iun. 1594, relat. inter impressas post secund. vol. Consil. Farinac., quae est 86, n. 1 in fin., ubi sic praecise habet: *Et domini quoad potestatem dissolvendi matrimonii rati non consummati, dixerunt non esse dubitandum, quia haec est communis opinio canonistarum, praesertim de consensu coniugum, et ex iusta causa, cap. Ex publico, et ibi Glossa verb. Consummatum de Convers. coniug. Et de facto in matrimonio rato dispensarunt Gregorius VII, Martinus V, Eugenius IV, et S. Pius V, ut referunt Arsdekin tom. 2, pag. 129; Delbene part. 2 de Inquisit., dub. 336, sect. 66, n. 20; Gregorius XIII et Urbanus VIII, ut refert Iustus Redu tom. 1 Operis canonico-politici, tit. 3, sect. 2, n. 26 et 27, fol. 46, et teste Sanch. lib. 2, disp. 4; dictus Gregorius XIII uno die quatuordecim matrimonia rata dispensando dissolvit quoad vinculum. Et plurima exempla similia dispensationum refert Ursaya tom. 2, part. 1, disc. 3, per tot.; et tom. 3, part. 2, disc. 21, per tot., adducens n. 153 votum Sac. Congr. Conc. sub die 20 Maii 1719, etiam dissolvente uno ex coniugibus.*

Nequit autem Papa dispensare in matrimonio fidelium iam consummato. *Communis* inter Catholicos contra haereticos, volentes etiam matrimonium consummatum quoad vinculum solvi posse propter unius adulterium, aut discessum a vera religione. Et ratio est, quia, cum matrimonium fidelium elevatum sit a Christo in sacramentum, et significet unionem indissolubilem ipsius Christi cum Ecclesia per carnem assumptam, expresse ipsemet Christus praecepit Matth. xix, quod a nulla humana potestate posset dissolvi, ibi: *Quod Deus coniunxit, homo non separet*. Nec valet dicere, quod matrimonium ratum et consummatum non differant nisi accidentaliter. Unde si Papa dispensare potest in rato, possit etiam in consummato. Non valet, inquam, quia dato etiam, et non concesso, quod differant solummodo accidentaliter, physice loquendo, differunt tamen substantialiter moraliter ob supervenientiam illius significationis, quae fundatur in unitate carnis, quae ante consummationem non aderat; duo enim coniuges fiunt una caro per copulam coniugalem, arg. cap. *Debitum* 5 de Bigamis, ubi dicitur quod matrimonium ratum significat solummodo unionem Christi cum anima per gratiam, quae, quia saepe in anima solvitur, etiam matrimonium ratum solvi potest. At matrimonium consummatum, cum ex dicto cap. *Debitum*, significet indissolubilem unionem Christi cum Ecclesia, etiam ipsum

est indissolubile per quamcunque humanam potestatem; aliter aptum non esset ad illam indissolubilem unionem Christi cum Ecclesia repraesentandam.

8 Papa, proprie et rigorose loquendo, nequit dispensare in illis impedimentis, quae sunt iuris divini naturalis independentis quoad originem ab humana voluntate. *Est fere communis*. Et ratio est, quia ius naturale divinum est supra quamcunque potestatem creatam, etiam pontificiam; adeoque Pontifex non potest, absolute, proprie et rigorose loquendo, super eodem dispensare, quia directe dispensatio tenderet in ius divinum naturale, ad quod non extenditur eius facultas. Sic enim se habet Papa ad legem Dei, sicuti inferior ad legem superioris. Imo minor est proportio Papae ad legem divinam, quam inferioris praelati ad legem humanam; cap. *Damnamus* 2 de Summa Trinitate, vers. *Quia inter Creatorem et creaturam*; sed in lege humana inferior nequit dispensare in lege superioris; can. *Inferior* 4, dist. 21; cap. *Cum inferior* 16 de Maiorit. et obed.; Clementina *Ne Romani* 2 de Elect., § 1, ubi expresse habetur *quod lex superioris per inferiorem tolli non potest*; ergo nec Papa dispensare potest in illis impedimentis, quae sunt iuris divini naturalis independentis quoad originem ab humana voluntate, cum hoc videatur contrarium sacris canonibus; c. *Sunt quidam* 6 c. *Contra statuta* 7 can. *Omne* 8, caus. 25, quaest. 1, c. *Super eo* 4 de Usuris, cap. *Litteras* 13 de Restitut. spoliati., cap. *Cum ad monasterium* 6 de Statu monachor.

9 Potest tamen Papa ius divinum interpretari, et declarare quod in aliquo casu valde particulari, propter aliquas gravissimas circumstantias non obliget, cum scilicet ex divinae legis observantia, aut aliquid maius bonum impeditur, aut aliquod grave damnum inde sequitur, cuius exempla sunt in cap. *Licet* 23 de Testibus, in cap. *Quanto* 18 de Iureiurando; Glossa in cap. *Non est* 5 de Voto. Interpretatio enim authentica fieri potest ab habente eandem auctoritatem; cap. final. de Constitutionibus, videlicet a legislatore ipso, vel eius successore, qualis est Pontifex, non tamen successor Petri, quam Vicarius Christi cum plenitudine potestatis. Et ratio est, quia si Pontifex in aliquo simili gravi et urgente casu non posset legem divinam interpretari et declarare, cum pro interpretatione ad Deum recursus non pateat, non fuisset ipse bonus paterfamilias (quod nullimode est dicendum), si gregem suum dimisisset sine pastore, qui in casibus dubiis et arduis posset ius divinum interpretari, et declarare, et sic omnibus suis ovibus pro necessitate consulere. Abbas in cap. *Proposuit* 12 de Concess. praebend.; Almain. de Potest. eccles., c. 13; Turrecremat. in Summa

de Eccles., lib. 2, cap. 7, et lib. 3, cap. 53, et in can. *Coniunctiones* 2, caus. 53, qu. 3, n. 3; Covarruv. 4 Decret., 2 part., cap. 6, § 9, n. 4; Sylvester verb. *Papa*, qu. 16 et 17; Navarr. lib. 4 Consil., in 2 edit., tit. de Sponsalibus, consil. 39, n. 16, et tit. de Despons. impub., consil. 4, n. 16; Sotus de Iustit. et iure, lib. 10, qu. 3, art. 1; Vasquez in Opusc. moral., in tract. de Benefic., c. 4, § 2, dub. 1, n. 122; Suarez de Eucharistia, qu. 74, art. 2, disp. 43, sect. 4, vers. *Tertia sententia*; Cardinalis in c. *Cum ad monasterium* 6 de Statu monachor., § ultim., n. 7; Catharinus lib. 6, in Caietanum, in quaestione illa: *An Pontifex possit dispensare in voto solemnium religiosorum?* S. Thomas in 2-2, qu. 54, art. 6, et in Quodlibet 4, art. 3 in corp., et ad primum; Durandus in 4, dist. 23, qu. 1, n. 15; Rosignolus tract. 15 de Matrim., 3, praenot. 10, n. 15; Reiffenst. lib. 1 Decr., tit. 2, n. 457; Fagn. lib. 1 Decr., in cap. *Cum pridem* 4 de Pactis, n. 80, et alii passim.

Legati a latere et Nuntii Apostolici possunt 10 dispensare in sua provincia super omnibus illis impedimentis, super quibus possunt dispensare Episcopi in sua dioecesi; ipsi enim reputantur ordinarii iudices suae provinciae textu expresso in c. *Legatos* 2 de officio Legati in 6. Insuper solent Legatis et Nuntiis 11 concedi a Summo Pontifice aliquae aliae speciales facultates, et quantum ad praesens dispensandi super impedimentis matrimonii; primo, dispensandi in tertio et quarto, tam consanguinitatis quam affinitatis gradu simplici, et mixto tantum cum pauperibus in contrahendis matrimoniis; secundo, in contractis vero cum haereticis conversis etiam in secundo simplici et mixto, dummodo nullo modo attingat primum gradum, et in his casibus prolem super impedimento publicae honestatis ex sponsalibus proveniente; tertio, dispensandi super impedimento criminis, neutro tamen coniugum machinante, et restituendi ius petendi debitum amissum; quarto, dispensandi in impedimento cognationis spiritualis praeter levantem et levatum in baptismo; quinto, Nuntii Hispaniae, ex privilegiis S. Pii V sub die quarta Aug. 1571, et Greg. XIII sub die 25 Iunii 1576, possunt dispensare cum Iudaeis in omnibus gradibus iure divino non prohibitis, vel coniunctis, vel attinentibus, et aliquando etiam dispensant in impedimentis dirimentibus post matrimonium contractum, si occulta fuerint, et alii alias ampliores solent a Summo Pontifice pro exigentia temporum, locorum et personarum obtinere facultates dispensandi, unde quisque stare debet suis obtentis concessionibus et privilegiis. Omnes tamen ad hoc, ut vi talium privilegio- 12 rum seu facultatum possint valide dispensare in impedimentis matrimonii, debent omnino observare clausulam, quam Papa similibus dis-

pensandi privilegiis adiacere solet his verbis: *Hae vero matrimoniales dispensationes non concedantur, nisi cum clausula: dummodo mulier rapta non fuerit, vel si rapta fuerit, in potestate raptoris non existat, in dispensationibus huiusmodi declaretur expresse illas concedi tanquam a Sedis Apostolicae delegato. Ad quem effectum etiam tenor eiusdem facultatis inseratur cum expressione temporis, ad quod fuerint concessae, alias nullae sint.*

- 13 Consimiles dispensandi facultates solent obtinere Episcopi Germaniae, Indiarum, alique in aliis remotioribus partibus, quas sibi concessas debet quisque attendere, nec excedere, semper servato adamussim sibi factae concessionis tenore, et plene observata supradicta
- 14 clausula. Episcopi, independentem a similibus specialibus concessionibus, possunt pro utroque foro iusta ex causa dispensare in duobus impedimentis iure ecclesiastico solummodo impedientibus, scilicet *sacrato tempore*, et *vetito*, nisi Papa aliquod matrimonium specialiter vetet.
- 15 *Communis et certa*. Episcopi possunt etiam ex iusta causa dispensare super impediendo impedimento voti cuiuscunque Papae non reservati, v. g. *castitatis* ad tempus, vel in perpetuum, si est conditionale vel poenale, item voti non nubendi, vel ordines suscipiendi. *Communis et certa*; arg. Extrav. *Etsi Domini* de Poenit. et remiss., ubi inter vota reservata Summo Pontifici non comprehenduntur supradicta; votum enim castitatis perpetuae ibi reservatum intelligitur de voto perfecto et absoluto, et quidem praecise quoad substantiam, non idem quoad qualitates vel circumstantias eorum; quia, cum talis reservatio sit praeiudiciosa iuri ordinario Episcoporum, tanquam odiosa est stricte interpretanda iuxta communissimam doctorum sententiam; arg. c. *Odia* 15 de Reg. iuris in 6, ibi: *Odia restringi, et favores convenit ampliari.*
- 16 Episcopi, ordinarie et regulariter loquendo, nequeunt de iure communi dispensare in nullo impedimento dirimente. *Communis*. Et ratio est clara, quia omnia impedimenta iure ecclesiastico dirimentia sunt introducta decreto Summi Pontificis, aut alterius Concilii generalis; Episcopi autem, uti inferiores Papae, et generali Concilio, nequeunt in eorum lege dispensare; arg. c. *Inferior* 4, dist. 21, c. *Cum inferior* 16 de Maiorit. et obed., et Clementina *Ne Romani* 2 de Elect., expresse dicitur: *Lex superioris per inferiorem tolli non potest.*
- 17 Extraordinarie tamen, seu in casu magnae et urgentis necessitatis possunt Episcopi dispensare pro foro conscientiae in impedimentis de iure ecclesiastico dirimentibus, si concurrant sequentes conditiones: 1. Si impedimentum sit occultum. 2. Si matrimonium sit publicum. 3. Si

sit contractum bona fide, sive cum ignorantia impedimenti. 4. Si adest gravis causa seu necessitas, v. g. impediendi scandalum, quod certo oriretur in separatione. Si necessitas sit urgens, ita ut non patiaturs dilationem, quia coniuges nequeunt abstinere ab usu putati matrimonii, donec Dispensatio a Pontifice vel Nuntio veniat. Sic tenent communiter doctores cum Reiffenstuel, lib. 4 Decretal., in appendice de Dispensatione super impedimentis, n. 15; Barbosa de offic. et potest. Episcop., alleg. 35; Sanch. lib. 2 de Matrimonio, disput. 40, per tot.; La Croix lib. 6, par. 3, n. 835; argum. can. *Quoniam* 13, caus. 1, quaest. 7; can. *Sicut* 11 de Consecrat., dist. 1; cap. *Omnes* 1 de Feriis; capit. *Consilium* 2 de Observ. ieiunior.; cap. *Consuluit* 3 de celebrat. Missar., et cap. *Quod non est* 1 de Regulis iuris, ibi: *Quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum.* In qualibet enim dispositione intelligitur excepta necessitas; cap. *Licet* 6 de Poenit. et remissionib.; Fagnanus lib. 1 Decret., in cap. *Nihil* 44 de Elect.

Imo etiam ante contractum matrimonium possunt Episcopi dispensare in impedimentis de iure ecclesiastico dirimentibus¹, quando adest urgentissima necessitas salutis animae, et non est aditus ad Papam, vel ratione morae in expectatione dispensationis pontificiae est periculum incontinentiae, aut alterius gravis mali spiritualis; argum. omnibus cit. iuribus, quia, ut expresse dicitur in cit. can. *Sicut* 11 de Consecr., dist. 1, *Necessitas non habet legem*, et in c. *Consilium* 2 de Observat. ieiunior., ibi: *Cum non subiaceat legi necessitas*, et tenent Reiffenst. loc. cit., n. 15; Barbosa loc. cit.; Bosco.... Gutierrez.... Cardenas.... Vasquez, Salas, Praeposit., Castropalao, Hurtad., Reginald., Pont., Bonacina, Villalob., Bassaeus, Silvius, Victorellus, Molfesius, Diana, Leander, Homobon., Cornejo, Machado, Candidus, et alii, quos citat et sequitur La Croix loc. cit., n. 838. Et ita declarasse Sixtum V testatur Pyrrus Corradus in Praxi dispensat., lib. 8, cap. 4, n. 40. Et ratio est, quia non est praesumendum, nec ullo modo credendum, quod Papa in tali casu necessitatis velit privative quoad Ordinarios sibi reservare cum dispendio boni communis animarum potestatem a Christo Domino in bonum commune ipsarum animarum concessam. Hoc enim non esset consonum fini eiusdem reservationis, qui est ad evitanda scandala, pericula et peccata; non autem ut eisdem irretiantur, et esset contra suavem et providam gubernationem Ecclesiae, quae potestatem suam gerere debet, non in destructionem, sed in aedificationem animarum, iuxta illud Apostoli 2 ad Corinth. x,

¹ Intellige de impedim. occultis (Edit. Cas.).

ibi: *Nam etsi amplius aliquid gloriatus fuero de potestate nostra, quam dedit nobis Dominus in aedificationem, et non destructionem vestram, etc.*

ADDENDA ET NOTANDA EX BENED. XIV.

(In edit. Casin.)

«... De impedimento dirimente occulto (ita Bened. XIV) quod obstat matrimonio nondum contracto, sed proxime contrahendo, scimus... non deesse doctores qui Episcopo facultatem asserant illud auferendi, cum tales urgent rerum circumstantiae, ut nec Summus Pontifex consuli, nec matrimonii contractus, ad quem omnia sunt disposita, differri possit sine scandalo, et paratorum ad nuptias infamia; ad praecavenda enim praedicta gravia mala, si alius non suppetat modus illis occurrendi, praesumendum est, Summum Pontificem delegare Episcopo potestatem dispensandi, quam certe, requisitus, non esset ei denegaturus. Hanc facultatem, nullius praecedentis doctoris patrocinio fretum, se omnium primum Episcopis vindicasse, gloriatur Sanchez... sed eum postea secuti sunt Pontius... Hurtadus... Perez... Bonacina... Barbosa... Cabassutius... Wiestner Anacletus. Sed quamvis haec opinio, teste citato Bonacina, hodie sit fere communis, eam tamen acriter reprehendit, et exagitat Fagnanus in cit. cap. *Nimis*, n. 33 et 35, de Filiis presbyter., fortasse quia, ut adnotavit Perez cit. sect. 6, n. 13, est moraliter impossibile eas omnes concurrere rerum circumstantias, quas sibi fingit Sanchez, in quibus nequeat matrimonium retardari absque scandalo, cum alii plurimi semper praesto sint modi, ab eodem Perez indicati, protrahendi tempus nu-

ptiis, absque ulla suspitione criminis, et infamia eorum, qui iam erant ad eas celebrandi accincti.

» Sed, quidquid sit de ea extraordinaria potestate, quae ex praesumpta Summi Pontificis voluntate in aliquo eventu, urgentissimae videlicet necessitatis et impedimenti occulti, competat Episcopis, nullum in praesens de ea ferimus iudicium: sed tantum disserimus de ordinaria potestate dispensandi in quibusdam impedimentis dirimentibus publicis. Hanc potestatem, communi fere calculo doctores denegant Episcopo: quinimo Sacrae Urbis Congregationes, Concilii videlicet, ac supremae Inquisitionis non semel proscripserunt, tanquam falsam et temerariam propositionem asserentem Episcopo ius dispensandi super impedimento dirimente publico, quod obstat matrimonio contrahendo, etiamsi gravis urgeat illud contrahendi necessitas; uti videre est apud Ioannem Baptistam Riantium, virum apprime doctum, tom. 4 Comment. in regul. cancellar., in notis ad regul. 49, n. 1 et 2¹, ubi Sacrarum Congregationum responsa, summa diligentia congesta, per extensum, ut dicitur, referuntur, et doctorum in hanc rem placita copiose allegantur. Et nihilominus aliquot Episcopi eandem potestatem etiam nunc sibimet ipsis ascribunt, et contra iuris communis principia, ac communem doctorum sensum; etiam in suis synodalibus constitutionibus sibi asserere quandoque non dubitant; et quod magis dolendum est, non desunt aliqui, licet pauci, DD., hac in re Episcopis blandientes; quorum nonnulli innituntur (*praetenso*) axiomate.... (* *quidquid potest Pontifex in universo orbe, si ea excipias quae totius Ecclesiae statum respiciunt, uti fidei artic. definire, potest* *Ep-*

¹ Haec porro apud Riantium: « Ad Sedem Apostolicam privative quoad Episcopos ius pertinere dispensandi super gradibus matrimonium dirimentibus, vix in dubium revocari potest. Cum enim ab Ecclesia universalis, sive illius capite Romano Pontifice sint impedimenta praefata instituta dispensatio super eis ad caput ipsum universalis Ecclesiae, non ad Episcopos spectat... Hinc cum alias Episcopus Syracusanus, litteris datis ad clar. mem. Cardinalem Corradum san. memoriae Alexandri VII prodatarium narrasset, in dioecibus suae conterminis nonnullos Episcopos eam sequi sententiam, quod possent in casu urgentissimae necessitatis ante contractum matrimonium super impedimento publico dirimente dispensare, ductos, ut aiebat, auctoritate, et rationibus per P. Vincent. Tancredi allegatis, in Quaest. moral., tom. 1, q. 78, consiliumque peteret an eadem sibi liceret uti facultate, re per laudatum Cardinalem exposita Pontifici, discussum fuit eius mandato in S. Cong. Concil. dubium: *An Episcopus in casu urgentissimae necessitatis, possit ante contractum matrimonium in impedimento publico dispensare*: Et die 13 Martii 1660 prodiit responsum, *Negative*. Successive vero cum ab eminentissimis eiusdem s. Congregationis Concilii PP. iniunctum fuisset DD. qualificatoribus sanctissimae Inquisitionis, ut propositionem quoad praetensam a nonnullis Episcopis facultatem dispensandi certis in casibus super gradibus matrimonii dirimentibus, qualificarent,

prodiit qualificatio his verbis concepta: *Propositio asserens Episcopum posse dispensare in publico impedimento matrimonii pro matrimonio dirimente consanguinitatis contrahendo sive in articulo mortis, sive in alia urgentissima necessitate, in qua contrahentes non possint expectare dispensationem sedis apostolicae, est falsa, temeraria, scandalosa, perniciose et seditiosa*. Deinde eadem s. Congreg. Concil. die 19 Ianuarii 1661 censuit: *Mox exscriptam propositionem esse falsam, et temerariam*.

... Nulla igitur, et irrita sunt matrimonia inter consanguineos vel affines, contracta cum dispensatione ab Episcopis impertita, nec Sedes Apostolica matrimonia praefata revalidat, permitendo quod in iis contrahentes remanere possint, sed mandat de novo contrahi, servata forma Concil. Tridentini. Solumque, ubi multitudo fuit in causa, quia nempe bona fide fuerunt nulliter matrimonia contracta inter consanguineos et affines praevis dispensationibus Episcoporum, aut missionariorum dispensandi facultate carentium, vidi illa in radice revalidata sine novo consensu ad evitandam stragem tot matrimoniorum, et ne conscientiae inquietentur; ut in casu Avenionen., de anno 1693. Et modernis hisce temporibus Sedes Apostolica nec expresse dicta matrimonia revalidat, sed rescribere iubet: *Non esse inquietandos existentes in bona fide*. » Comment. in regul. 49 Cancellariae, n. 2 et 4.

*scopus in sua dioecesi, nisi specialiter Papa sibi illud reservavit *¹*); alii vero innituntur diuturna consuetudine, per quam acquisitam decantant quibusdam Episcopis potestatem relaxandi aliqua impedimenta dirimentia, qua, spectato iure communi, carerent. Hinc Giberus suarum Consultationum tom. 12, cons. 59 de Matrim., absolute docet Episcopos in hoc negotio unice spectare debere suorum praedecessorum praxim, libereque posse, legitima exigente causa, eas dispensationes indulgere, quas a suis praedecessoribus concessas deprehenderint. Hinc pariter Natalis Alexander Theolog. dogmat. et moral., cit. lib. 2, de Matrim., c. 4, art. 13, postquam reg. 11 auctoritatem dispensandi super impedimentis matrimonium dirimentibus, publicis et notoriis, uni vindicavit Romano Pontifici, inquit: *Hodierna Ecclesiae disciplina, secundum quam dispensationes in gradibus prohibitis consanguinitatis vel affinitatis, aliisve impedimentis dirimentibus, Romano Pontifici reservatae sunt, cum publicum impedimentum est, et de matrimonio contrahendo agitur, non permittit ut Episcopi his in circumstantiis non dispensent. Cum enim ab Ecclesia universali, sive illius capite Romano Pontifice, sint instituta impedimenta matrimonium dirimentia, dispensatio super eis, communi iure, ad caput universalis Ecclesiae, Romanum Pontificem, non ad Episcopum, pertinet; ut colligitur ex cap. Cum inferiorem, extra de Maiorit. et obed. Conciliaque provincialia*

¹ Huius propositionis falsitas pro extollenda Episcoporum iurisdictione, sicque eis tribuenda facultate dispensandi in matrim. de quo hic, ratione et auctoritate clare evincitur. — « Ratione quidem: etenim... etiam seclusa superioris prohibitione, nequit inferior legem, ab eodem superiore latam, aut abrogare, aut relaxare: superior quippe, statim ac aliquid per suam legem praescribit aut prohibet, illud subtrahit ab ordinaria potestate inferioris; cui propterea non licet in illam falcem immittere, nisi velit suam voluntatem antepone voluntati superioris, per legem manifestatae: quod profecto esset suae subiectionis iugum excutere, et: qui maioris potestatis est, iudiciis suis addiscere, aut propriis definitionibus subiugare: quam intolerabilem insolentiam reprehendit Nicolaus I in Epistola ad Michaelem imperatorem, relata in can. Inferior, dist. 21. Praeterea, si integrum esset Episcopo legem relaxare a Concilio generali aut a Summo Pontifice rogatam, tota everteretur Ecclesiae disciplina, caput subiiceretur membris, et proinde actum iam esset de ecclesiastica hierarchia divinitus instituta: quod bene ponderavit... Fagnanus in cap. Nimis, num. 44 de Filiis presbyterorum, inquit: — Unde etiam apparet, longe minus admittendum esse, iure ordinario Episcopum dispensare contra legem Concilii generalis, vel Summi Pontificis, quoties dispensandi facultas illi non adimitur: haec enim doctrina, nisi temperetur, secundum ea quae dicta sunt, falsa et periculosa est, et nullatenus ad praxim deducenda: nam inferiorem posse contra legem superioris absolute dispensare, nihil est aliud quam caput membris et superiora inferioribus subiicere, et ordinem naturalem invertere, et ecclesiasticam hierarchiam confundere, Dei ordinatione institutam: praesertim vero quia mos sacrorum canonum, et Conciliorum est fere

plurima, Ritualia Ecclesiarum, auctores omnes id confirmant, et auctoritatem dispensandi competere negant Episcopis, cum publicum impedimentum est, vel de contrahendo matrimonio agitur; postquam (inquam) hanc communem doctrinam diserte tradidit et insinuavit, in sequenti regul. 12 eandem in hunc modum limitat: Si tamen antiqua sit, et legitime praescripta dioecesis consuetudo, ut Episcopus in quarto gradu, etiam de contrahendo, certis in casibus dispenset, quia eius decessores hac usi sunt ab antiquo ad hanc usque diem facultate, quae a Sede Apostolica creditur (quod in quibusdam Galliarum dioecesibus fieri novimus), de his dispensationibus haud movenda lis est: siquidem consuetudo legitime praescripta iuri positivo praeiudicat, ususque longaevis non levis est auctoritas, ut dicitur cap. Cum consuetudinis, et cap. Cum tanto, extra, de Consuet. Hinc denique nonnulli Gallicani Episcopi, uti narrant Pontas in verb. Dispensatio matrimonii, cas. 35; Herminier de Sacramentis, tom. 3, c. 17; auctor Collationum ecclesiasticarum Parisiensium sub Card. de Noailles, tom. 3, lib. 5, collat. 2, c. 2; Gerbesius in tractatu, quem edidit, de Potestate Ecclesiae et principum super impedimentis matrimonii; et Sainte-Beuve tom. 1 Resol. casuum conscientiae, cas. 66 et 67, usum praetexentes suorum decessorum, dispensant in impedimento quarti, et alicubi etiam tertii gradus consanguinitatis seu affinitatis; et alii ius vindicant

ubique simpliciter praecipere aut prohibere, quid faciendum sit, vel non faciendum: raro autem descendunt ad prohibitionem dispensationis. Unde, si liceret Episcopis dispensare, quotiescumque dispensatio in specie non prohibetur, consequenter esset in eorum facultate, totum ius commune, et concilia universalis subvertere, in singulis casibus dispensando, quod est erroneum asserere —.

» Ad auctoritatem quod attinet... clariore, nullique cavillationi obnoxii sunt textus, qui ad contrarium axioma confodiendum, producantur. Primus est in Clem. Ne Romani de Elect., in qua Clemens V ait: Nos, inter caetera, praecipue attendentes, quod lex superioris per inferiorem tolli non potest: idque ita intelligendum declarat, ut nequeat ab inferiori: corrigi, vel immutari, aut quidquam ei detrahi, sive addi, vel dispensari quomodolibet circa ipsam, seu aliquam eius partem. Alter textus est in cap. Sancta Romana de Religiosis domibus, inter Extravag. Ioannis XXII, ubi legitur: Quidam autem eorum dictum habitum, et vivendi ritum a quibusdam Episcopis, seu eorum superioribus vel Ecclesiarum praelatis habuisse profitentur, quos nec eis concedere licuit contra formam Concilii generalis. Ad quem locum opportune notat Glossa, litt. N. Non licet igitur Episcopis contra inhibitionem generalis Concilii facere, cum sint astricti ad observantiam canonum: idemque late ostendunt Innocentius in cit. cap. Dilectus de Tempor. ordinat., n. 2 et 3, in cap. 2, de eo qui furtive ordinem suscepit; Panorm. Covarr. Gutierrez... Suarez... Vasquez... Sanchez... Pontius... Cabassutius... Diana... alique innumeri, ab his allegati. » Bened. XIV, de Syn. dioec., lib. ix, c. 1, num. 5 et seqq.

relaxandi insuper impedimenta cognationis spiritualis, criminis, et publicae honestatis; licet alii eiusdem regni antistites, observante eodem Sainte-Beuve, sibi integrum non esse arbitrentur, ab ullo cuiuscunque generis canonico impedimento, matrimonium dirimente, quemquam solvere; prout scilicet, sicuti idem auctor prosequitur, fert diversa, quae in qualibet dioecesi inolevit, consuetudo.

» Ab eadem quoque consuetudine, quae ex privilegio, et indulto apostolico initium sumpsisse censenda sit, contendunt similiter Episcopi Leodienses, se potestatem adeptos dispensandi in quarto et in tertio, hinc inde, consanguinitatis gradu: *Si imminens appareat periculum defectionis partium ad vicinos fidei hostes, mutuae internecionis parentum et amicorum inter se, ob corruptam puellam, et partes non habeant media recurrendi ad Urbem*; quemadmodum referunt Lessius in Auctor., verb. *Matrimonium*, cas. 9; Gobat Theolog. experim., tract. 9, n. 596, et Van-Espen Iur. Eccl. univ. tom. 1, part. 2, tit. 14, c. 1, n. 11, quod tamen ius sibi non arrogare alios Belgii Episcopos, ne eos quidem, quorum dioeceses auctoritate Pauli IV a Leodiensi divulsae sunt, opportune animadvertit Zypaeus ad tit. De eo qui cognovit consanguineam uxoris, n. 13.

» Verum, sicuti graviter errant qui potestatem de qua agitur Episcopis adiudicant, unice freti illo axiomate (de quo supra), cuius falsitatem plur. Conc. provincial., Ritualia Ecclesiarum, auctoresque omnes agnoscere, fatetur etiam citatus Natalis Alexander in alleg. regul. 11, ita periculum est, ne se aliosque decipiant, qui eam a consuetudine mutantur. In primis enim prudenter dubitari potest, an eiusmodi consuetudo, in florentissimo Galliarum regno, Apostolicae Sedi obsequentissimo, et sacrorum canonum religiosissimo custode, ullo unquam tempore vigerit, cum non solum contingere potuerit, hunc illumve Episcopum in hoc aut illo impedimento dispensasse, ex privilegio sibi a prima Sede specialiter concessio; sed etiam, ita rem se habuisse constet ex registis Sacrae Congregat. de Propaganda Fide, et Sancti Officii, in quibus frequentes adnotatae reperiuntur huiusmodi speciales concessionem Episc. Gallicanis indultae, dispensandi super impedimentis tertii et quarti gradus; unde Ducasse, auctor Gallicanus in sua Practica iurisdictionis ecclesiasticae, c. 10, sect. 7, scribit, timoratae conscientiae et excellentis doctrinae Gallicanos Episcopos dispensasse post indultum sibi a Sede Apostolica concessum, et a dispensatione abstinuisse, postquam cessaverat nec fuerat renovatum indultum, quod ad certum tempus obtinuerant. In hac autem dubietate, non licere successori similes dispensationes elargiri, recte adnotavit idem Natalis Alexander in fine cit. regul. 12, scribens; *At,*

si dubitet, vel merito dubitare debeat Episcopus, an dispensationes a suis decessoribus concessae, sint ex privilegio reali et perpetuo, an ex privilegio personali, dispensare non potest, nisi et ipse dispensandi privilegium a Summo Pontifice obtineat. In re enim sacramenta spectante, non licet minus probabilem, ac minus tutam opinionem sequi, relicta probabiliore atque tutiore.

» Quod autem aliquot Galliarum Episcopi ex privilegio mere personali, non vero ex consuetudine, nacti sint facultatem super aliquo impedimento dispensandi, inde etiam coniciamus, quod ex una parte incredibile videatur, talem consuetudinem intra unius vel alterius dioecesis limites constituisse, nec conterminas permeasse; id quippe evenire vix potuit in re Episcopis favorabili, atque in regno servandae inter pastores disciplinae, morumque concordiae et unitatis studiosissimo; ex alia vero scimus quamplurimos Galliarum Antistites diserte declarasse, sibi fas non esse ullum auferre seu relaxare impedimentum, matrimonium dirimens: siquidem Concilium Turonense anni 1583, tit. de Matrim., tom. 10 Collectionis Harduini, col. 1405, definivit: *In quarto consanguinitatis et affinitatis, necnon cognationis spiritualis prohibitis gradibus, Episcopis dispensare non licere declaramus*; in Concilio Tolosano anni 1590, c. 8, ibidem, col. 1804, legimus: *Quos cognationis gradus impedit, licet iam legimus solutos et dispensatos, nisi visa prius Summi Pontificis dispensatione, in matrimonii coniunctionem parochi non recipiant*; Synodus Lingonensis apud Natalem Alexandrum, cit. regul. 12, post enumeratas personas, in aliquo usque ad quartum consanguinitatis gradum, inter se coniunctas, ait: *Inter istos non est legitimum matrimonium, nisi cum eis sit per Sedem Apostolicam dispensatum*; idemque sancitum declaratumque reperiri in Synodo Trecensi, idem Natalis Alexander testatur. Additque Diot in opere, cui titulus Sacramentarium pastorum, tract. 13, de Dispensationibus matrimonialibus, cap. 8, edit. Parisien., an. 1709, in generali Congregatione Episcoporum, et universi cleri Gallicani declaratum esse, dispensationes omnes matrimoniales ad solum Papam pertinere, et parlamentis esse obsistendum, si aliquando Episcoporum dispensationes admittant. Quis autem credat tot Gallicanos Episcopos suae iurisdictionis tenacissimos sibi sponte adiudicasse eam auctoritatem, quam passim viderent ab aliis finitimarum diocesium praesulibus iure ordinario, et non mere delegato, exerceri?

» At, etiam dato, in aliquam dioecesim irrepsisse consuetudinem, de qua contenditur ut per eam collatum dicamus Episcopo legitimum ius auferendi impedimenta, a Conciliis oecumenicis, aut a Summis Pontificibus inducta;

diligenter prius examinandum est an ea consuetudo omnes habuerit condiciones necessarias, ut potuerit praevalere legi Episcopo inhibenti, ne superioris statutum infringere, aut quoquo modo relaxare praesumat. Quin imo, cum talis consuetudo non solum tendat ad abrogandam legem, verum etiam ad tollenda et minuenda iura uni competentia Romano Pontifici; praeter caeteras condiciones, necesse est ut centum ad minus annorum spatio, sine ulla interruptione, perseveraverit. Quocirca citatus Van-Espen Iur. eccles. univ. part. 2, tit. 14, c. 1, n. 11, ut Episcopo Leodiensi auctoritatem astruat dispensandi in tertio et quarto, et in tertio hinc inde, consanguinitatis seu affinitatis gradu, eamque ex legitima consuetudine ab eo acquisitam evincat, eiusmodi consuetudinem contendit esse immemorabilem. Ad consuetudinem quoque, cuius initii memoria non exstet, confugit citatus auctor Collationum Parisiensium, tom. 3, collat. 2, § 2. Verum postremo, et potissimum considerandum est, an per eam consuetudinem, si qua inoleverit, *disrumpatur nervus ecclesiasticae disciplinae*; in quo eventu, nunquam per eam adversus legem praescribi declaravit Innocentius III in c. *Cum inter* de Consuet. Num porro praedicta consuetudo eiusmodi inficiatur vitio, potius, quam a nobis, praestat audire a Gallicano auctore Cabassutio, qui cit. lib. 3, cap. 47, loquens de auctoritate dispensandi, quam sibi vindicant nonnulli suae nationis praesules, haec habet: — Si, in oppositum reclamantibus Conciliis oecumenicis, quae hanc potestatem uni Summo Pontifici, legatoque reservant, sibi ausint vindicare Gallicani ducenti circiter et quadraginta nimirum Episcopi, cum suis vicariis, seorsim in suis dioecibus, singuli pro suo arbitrio, huiusmodi licentiam, ingruet profecto tota Gallicana ditio admodum exuberantior et inordinatior inter tot tamque diversa sibi, aliisque indulgentium praelatorum capita, in dispensandis matrimoniis licentia. Quin etiam, si per universum regnum ista invalesceret consuetudo (quod malum Deus avertat), contingeret demum, ut quilibet laici, etiam subalternorum tribunalium iudices, per captionem et distractionem bonorum episcopalium, ipsosmet Episcopos cogerent, pro suo peculiari, aut amicorum, aut partium postulantium affectu, ad sic dispensandum, sicut iamdudum compellunt invitos ad monitoria et excommunicationes decernendas; sicque simile quid illis obveniret divinae huic apud Isaia comminationi: *Pro eo quod abiecit populus iste aquas Siloe, quae vadunt cum silentio; propter hoc ecce adducet Dominus super eos aquas fluminis fortes et multas*. Sic enim renuentes hac in parte summo universalis Ecclesiae Pontifici subiici, compelluntur indignissime laicorum iudicum infimorum decretis obtemperare, aut proprio-

rum fructuum, ni pareant, interceptionem ac privationem pati —. Et post adducta modo a nobis relata loca Conciliorum Turonensis et Tolosani, inanem decernentia hac in re dispensationem, quae a Summo Pontifice non dimanarit, concludit Cabassutius: — Sane istae ab Episcopis concessae dispensationes pro contrahendis coniugiis, aut nullitatem, aut incertitudinem causant sacramenti. At vero in re sacramentaria unanimes docent theologi non esse licitum, quidquam incerti adhibere, eo certo medio praetermisso, quod adhiberi possit. Atque ita licentia ista vel nefariam inducit sacramenti nullitatem, aut ad summum, tutiore simul et probabiliore opinione reiecta, minus probabilem, nec tutam, in tanti momenti sacramento, consecratur opinionem —.

» Huic Cabassutii monito (concludit Benedict. XIV) morem gerant Episcopi, et nullius consuetudinis praetextu eam exercent facultatem, quam dubiam saltem atque incertam esse, dissimulare non possunt ». De Synod. dioec. lib. 9, cap. 2, n. 2 et seqq.

Vicarius generalis Episcopi, vi officii sui, sine speciali mandato, nequit dispensare super impedimentis matrimonii occultis in foro interno, super quibus potest Episcopus iure ordinario; arg. c. *Quid agendum* 4 de Procur. in 6, et in cap. *In generali concessione* 81 de Regulis iuris in 6, et l. *Illud* ff. de Min., et tenent Sanchez lib. 2, disp. 40, n. 12; Vincentius de Iustis lib. 4, cap. 2, n. 158, 159, de Dispensationibus; Puteus decis. 53, n. 2, lib. 3; Lotterius de Re benef., lib. 1, qu. 28, n. 123; Bosco de Matrim., disp. 12, sect. 13, conclus. 3, n. 189; Guttierrez lib. 3 Can. qq., cap. 19, n. 15; Reiff. loc. cit., n. 34; Barbosa de offic. et potest. Episcop., alleg. 54, n. 121; post Glossam communiter receptam in can. *Quae de causa* 9, caus. 2, qu. 4, vers. *Quidquid*, ubi ita argumentatur: *Cum enim dispensatio se habeat instar restitutionis in integrum, et restitutio in integrum non delegetur per mandatum generale*; arg. l. *Illud* ff. de Min., ergo nec dispensatio. Et ratio est quia cum dispensatio sit ex arduis et extraordinariis, non venit in generali mandato, in quo ardua et extraordinaria non comprehenduntur, et patet a simili in dispensatione pro foro interno, in suspensionibus et irregularitatibus ex delicto occulto provenientibus, quae dispensatio, vi officii sui, non competit vicario generali sine speciali mandato ac commissione, ex Concilio Trident., sess. 24, de Ref., c. 6, ibi: *Per seipsos aut vicarium ad id specialiter deputandum*. Multo minus potest Vicarius generalis, vi officii sui, sine speciali mandato, dispensare pro foro externo super illis impedimentis, super quibus Episcopus dispensare potest ex speciali facultate a Papa sibi concessa. *Communis ac certa*.

21 Episcopus potest Vicario generali, aut aliis sacerdotibus idoneis communicare dispensandi facultatem, quam habet ex privilegio seu speciali facultate pro utroque foro. *Communis*: constat enim clare ex clausula, quae expresse solet apponi in simili privilegio seu facultate, ibi: *Communicandi has facultates in totum vel*
 22 *in partem*. Et communicare etiam eam facultatem, quam habet iure ordinario pro foro interno. *Communis*; arg. cap. *Cum Episcopus* 7
 23 de Offic. et potestate delegati in 6. Non sufficit tamen generalis deputatio, seu commissio ad hoc, ut Vicarius generalis possit dispensare in dictis impedimentis; sed requiritur speciale mandatum, seu specialis delegatio vel concessio, dicendo v. gr. *Concedo tibi etiam omnem facultatem, quam ego habeo, sive iure ordinario, sive ex privilegio, aut speciali Papae concessionem dispensandi pro utroque foro in impedimentis matrimonii*. Sic contra paucos Barbosa de offic. et potest. Episcopi, alleg. 54, n. 59; Reiff. loc. cit., n. 40; Engel de officio Vicarii, n. 10, eoque teste alii communiter; arg. cap. *Quid agendum* 4 de Procurat. in 6, et cap. *In generali concessionem* 81 de Regul. iuris in 6.

24 Capitulum, sede vacante, eiusque Vicarius capitularis valide et licite potest dispensare pro foro conscientiae super eisdem impedimentis occultis, super quibus potest Episcopus iure ordinario. *Communis*. Et ratio est quia capitulum, sede vacante, succedit Episcopo in omnibus, quae sunt iurisdictionis ordinariae (demptis solis casibus in iure specialiter exceptis), arg. cap. *His quae* 11, et cap. *Olim* 14 de Maiorit. et obed., cap. *Ad abolendam* 9 de Haeretic., cap. *Ecclesiae cathedrali* 4 de supplend. neglig. Praelator. in 6, cap. *Cum nullus* 3 de Temporib. ordinat. in 6, cum similibus. Non potest tamen dispensare super iis impedimentis, super quibus Episcopus dispensat ex speciali facultate sibi concessa, aut particulari privilegio. *Communis*; arg. c. *Pastoralis* 11, § *Praeterea*, de officio Iudic. ordinarii, et cap. *Privilegium* 7 de Reg. iuris in 6, ibi: *Privilegium personale personam sequitur, et exstinguitur cum persona*, et leg. *In omnibus* ff. de Regul. iuris, ibi: *In omnibus causis id observatur, ut ubi personae conditio locum facit beneficio, ibi deficiente ea, beneficium quoque deficit*.

26 Commissarius bullae Cruciatæ potest pro foro conscientiae dispensare in contractu ante matrimonium impedimento affinitatis ortæ ex fornicaria in primo vel secundo gradu, tam lineæ transversalis, quam rectæ, dummodo concurrant sequentes conditiones, scilicet quod matrimonium fuerit iam cum dicto impedimento contractum, servata forma Concilii; impedimentum sit occultum; alter coniugum bona fide, et ignarus impedimenti contraxerit; et

quod coniux ignorans de nullitate matrimonii moneatur (tacita causa nullitatis, si videatur expedire ad evitanda scandala), ut sic matrimonium etiam secreto de novo tales coniuges inter se contrahere possint. *Communis*; patet enim hoc totum ex ipsamet bulla Cruciatæ, et cum aliis docet Vincentius de Iustis lib. 2, cap. 2, n. 167, de Dispensationibus. Commis- 27
 sarius Cruciatæ potest legitime prolem susceptam ex matrimonio huiusmodi post notitiam utriusque coniugis de impedimento quoad ordines et beneficia tantum; Pontius lib. 8, cap. 13, n. 8; De Iustis loc. cit., n. 168, et alii. Non potest tamen commissarius legitimare 28
 prolem, quae ex impedimento est illegitima, quando uterque coniux est in mala fide, nisi dispenset etiam in matrimonio, et matrimonium cum effectu contrahatur; Sanchez lib. 8, disp. 6, n. 26; De Iustis loc. cit., n. 171, et alii passim. Pontifex enim facultatem commissario concedendo, id facit in gratiam matrimonii. Commissarius Cruciatæ dispensare potest 29
 ab impedimento orto ex affinitate superveniente ad petendum debitum; Sanchez l. c., n. 13; Pontius l. c., n. 10; De Iustis l. c., n. 169, et alii communiter.

Omnes confessarii regulares mendicantes, vi 30
 privilegiorum, possunt dispensare super quovis impedimento voti non reservati, id est super impedimento voti: 1. Suscipiendi ordinem. 2. Castitatis non perpetuae. 3. Etiam perpetuae, sed poenalis. 4. Conditionati. 5. Vel ex metu emissi. 6. Vel urgente necessitate. 7. Non nubendi; Spörer in 2 praeceptum Decal., c. 3, sect. 3, n. 54; Sanchez lib. 4 Moral., c. 43, n. 2; Henricx disp. 4 de Voto, qu. 6, n. 65, et communis aliorum, tam theologorum, quam canonistarum, ut testatur, et tenet Reiffenst. lib. 3 Decret., tit. 34, n. 39, et lib. 4 in Appendice de disputatione super impedimentis, § 11, n. 538 et 539, et patet clare ex pluribus privilegiis Summorum Pontificum, ut Innocentii VIII, Eugenii IV, Martini V, Pauli III, Gregorii XIII, ut videre est in compendiis privilegiorum Dominicanorum, Minorum, Augustinianorum, Carmelitarum, Societatis Iesu, ac aliorum regularium. Non habent tamen dicti 31
 confessarii regulares privilegium dispensandi super omnibus impedimentis, tam dirimentibus quam impediens, super quibus iure ordinario dispensare possunt Episcopi, ut praetendunt aliqui. Et ratio nostra est quia talis facultas non competit regularibus, nec ex iure, ut omnes concedunt, nec ex privilegio; cum nullum allegari possit, prout etiam ipsi adversarii nullum allegant. Nec valet dicere quod sicuti confessarii regulares mendicantes possunt dispensare super quovis impedimento voti non reservati, super quo iure ordinario possunt Episcopi, ita etiam possunt dispensare super omnibus impedimentis, tam dirimentibus quam

impedientibus, super quibus dispensare possunt iure ordinario Episcopi. Non valet, inquam, quia in tantum possunt dispensare super votis, super quibus possunt iure ordinario Episcopi, in quantum ad hoc habent specialia et expressa privilegia sibi concessa a variis Summis Pontificibus, ut patet supra n. 30. Nullum autem privilegium habent dispensandi super omnibus impedimentis, super quibus possunt Episcopi. Unde adversariorum opinio non est sequenda, utpote omnino periculosa, et penitus improbabilis, ut recte advertunt Gobat in Theologia experimentalis, tract. 9, n. 721; Reiffenstuel lib. 4 Decret., in cit. Appendice, num. 140 et 141; Cardenas in 2 crisi, diss. 2, n. 379; La Croix lib. 6, part. 3, num. 892, et alii passim.

- 32 Iuxta varios magni nominis doctores possunt confessarii regulares post matrimonium, sive bona, sive mala fide iam contractum dispensare pro foro interno super occulto impedimento affinitatis, etiam in primo gradu, et prolem inde susceptam legitimam declarare. Sic expresse docent Richardus, Roffensis Episcopus, ab omnibus etiam adversariis summe laudatus tanquam vir celeberrimae doctrinae et sanctitatis, ab Henrico VIII, Angliae rege, in odium fidei catholicae occisus, et consequenter martyr, in suo libello de Causa matrimonii regis Angliae; Chassaing. de Privil. regul., tract. 5, cap. 5, proposit. 3; Veracrux 2 part. Specul. aurei, art. 27, vers. *Et hoc confirmatur expresse*; Reiffenst. lib. 4 Decret., in cit. Appendice, n. 542 et seq., et alii: et probant ex privilegio, quod dicunt per bullam fuisse a Leone X concessum Augustinianis, scilicet: *Quod cum his, qui in primo affinitatis gradu scierent aut ignoranter contraxerunt, modo notorium id non fuerit, neque in iudicium productum, dispensare valeant; ut de novo contrahant, et in eodem contracto matrimonio remaneant, prole etiam legitimata*. Ita tenor privilegii, ut patet ex bulla Leonis.

Hoc privilegium in terminis etiam adducit doctissimus Rodriquez noster tom. 3 qq. Reg., qu. 2, art. 2, dicens verum esse: *Quod Leo X, fratribus Augustiniani Ordinis concessit dictum privilegium per totum Orbem Christianum, quemadmodum in eius bulla palam continetur*; sunt formalia verba Rodriquez, quae non protulisset, si bullam non vidisset et legisset: Et addit: *Roffensis Episcopi testimonio certe credendum est propter eius maximam sanctitatem, siquidem pro fide catholica gladiis impiorum occubuit*; licet postea idem privilegium impugnet, dicens cum aliis non esse in usu. Idipsum privilegium ex Veracrux adducit etiam Quintanadvenas, Singularium tract. 9, singular. 1, n. 1, addens ad finem: *Veracrucio, utpote Augustiniano, in privilegiis sui Ordinis scribenti, fides adhibenda videtur*. Idem privi-

legium allegat etiam Sanchez lib. 8, disp. 6, n. 28; Pellizarius in Manuali regularium, lib. 8, cap. 3, n. 343; Gobat in Theologia experimentalis, tract. 9, n. 719; Bassaeus, Bonagratia, et alii communiter.

Nec (dicunt defensores huius privilegii), nec valet asserere hoc privilegium non esse in usu, quia dato et non concesso, quod non sit in usu, id provenit ex ignorantia eiusdem privilegii, quali non usu privilegia minime amittuntur, iuxta Innocentium in cap. *Accedentibus*, princ., de Privil.; Donat. tom. 1, tract. 12, qu. 6, n. 6; arg. 1. *His usumfructum* ff. Quibus modis ususfructus amittitur. Nec etiam obstat, addunt ipsi, allegatum privilegium non competere Episcopis, quia constat regulares pluribus aliis etiam privilegiis gaudere, quibus carent Episcopi, uti bene loco citato observat Chassaing. Hactenus Reiffenstuel loc. cit., a n. 542, qui dein, adductis et solutis aliis Adversariorum obiectionibus sub n. 549, sic expresse concludit: *Ex quibus omnibus, cum aperte constet viros doctrina et virtute celeberrimos, fideque dignissimos pro certo asserere, et testari saepe dictum privilegium per bullam Leonis X revera fuisse concessum, rationes vero et fundamenta doctorum idem privilegium impugnantium solum apparentia non autem efficacia videantur, sufficienter probata videtur...: vera existentia quaestionati privilegii*.

Ast vero, cum sententia defendens tale privilegium sit contra communioem aliorum, ut fatetur ipsemet Reiffenstuel loc. cit., n. 342, et deinde sub n. 550 dicit consultum non esse, ut regulares mendicantes ordinarie, vel passim illo etiam pro solo conscientiae foro utantur, sed ad poenitentiarum recurrant, dicendum est cum communiori et veriori sententia, non licere in praxi uti tali privilegio, adeoque non posse regulares post contractum matrimonium dispensare pro foro interno super occulto impedimento affinitatis in primo gradu. Sic pluribus adductis probat, et tenet Cardenas in 2 crisi, dissertat. 2, a n. 348; Sanchez lib. 8 de Matrim., disp. 6, n. 28; Gobat l. c., tract. 9, n. 725, La Croix lib. 6, part. 3, num. 892; Quintanadvenas, Vega, Henriquez, et alii communiter observantes tale privilegium Leonis X non reperiri apud illos, qui diligenter collegerunt mendicantium privilegia, nec ullibi reperiri assertam bullam similis concessionis.

An autem, quando, et cum quibus possint 34 regulares et alii dispensare ad petendum debitum? Vide verb. *Debitum coniugale*, artic. 2, per tot.

An vero dispensatio sine iusta causa sit valida et licita? Vide verb. *Dispensatio*.

Hic pro complemento est advertendum quod 36 regulares in iis, in quibus habent privilegium dispensandi, non possunt uti tali privilegio

extra sacramentum poenitentiae, ut probabilius tenent Rosignolus, tract. 15 de Matrimonio, 3, praenot. 12, num. 31; Corduba in Summa, qu. 152; Manuel in Bulla Cruciatæ, § 9, n. 113, reg. 9; Ludovicus Lopez 2 part. Instruct., ubi de clavibus, cap. 9, col. 9; Vega tom. 2 Summae, c. 129, caus. 34; Hieronymus Sorbus Cappuccinus in suis adnotationibus ad Compendium privilegiorum minorum, verb. *Votum*, nota 9; Ludovicus Beia p. 2 Moral. resp., cas. 9; Sayrus lib. 6 Clavis, c. 11, n. 105, et lib. 5, c. 60, n. 10; Sanctarellus de Iubilæo c. 8, dub. 8; Suarez tom. 2 de Religione, lib. 6, c. 16, n. 4, et alii magis communiter. Et ratio deducitur ex eo quod habetur in privilegio Pauli III concessio religionis Societatis Iesu, ubi dicitur: *Et confessionibus diligenter auditis, conceditur facultas absolvendi, nec non et vota commutandi*; ubi per *ly confessionibus diligenter auditis* importatur ablativus absolute positus; ablativus autem absolute positus importat conditionem requisitam; l. *A testatore* ff. de Condit. et demonstr. Tum quia huiusmodi facultas non conceditur regularibus quomodocunque, sed regularibus confessariis deputatis, ut constat ex privilegio in compendio Societatis Iesu, verb. *Dispensatio*, § 10, ibi: *Per facultatem benedictionis concessam a Martino V possunt nostri confessores deputati dispensare in votis*, etc., ergo præcise in actu confessionis; aliter superflue exigeret statum et qualitatem confessarii, si etiam extra confessionem posset dispensare. Quamvis enim commutatio et dispensatio in votis non exigit secundum se confessionem sacramentalem, prout tamen fit a confessario regulari ex concessione Pontificum, exigit talem confessionem, cum regulares non exercent iudicium, nisi in ipsa confessione.

37 Contrarium tamen tenent Sanchez de Matrimonio, lib. 8, disp. 16, n. 11; Henriquez lib. 7 de Indulgentiis, c. 30, n. 6; Quintanadvenas tract. 9, singular. 11; Diana part. 3, tract. 2, resolut. 14; Gobat tract. 10, n. 604; Portel., Aversa, et alii volentes quod regulares possint dispensare etiam extra confessionem. Imo Quintanadvenas l. c., et Gobat loc. cit., n. 204, dicunt posse regulares dispensare etiam cum absentibus, et proinde, si Parochus scribat alicui religioso facultatem habenti, *Peto a R. V. ut dispense cum N. N.* (tacito proprio nomine) *in debiti petitione*, erit res salva, cum confessarius rescripserit: *Dispenso*; dummodo subsit causa rationabilis; quae vix potest deesse. Sic Gobat loc. cit., n. 604*. Absit tamen, ut quis hanc sententiam ad praxim deducat!

38 Dispensatio matrimonialis super tertio et quarto gradu simplici, non se extendit, nec tollit impedimentum duplicis, tertii et quarti gradus; Benedict. XIV, const. incip. *Etsi ma-*

rimonialis, § 1 et 6. Dispensatio matrimonialis obtenta super gradu remotiori, reticito proximiori, est valida, modo hic primum gradum nullatenus attingat; idem ib., § 6. Hinc validum est matrimonium contractum ope dispensationis obtentæ super quarto gradu, nulla tertii gradus facta mentione; et antequam litteræ declaratoriae præscriptæ a S. Pio V, constitut. incip. *Sanctissimus*, fuerint obtentæ; idem ib., § 6. Et iam declareverat S. Congr. Concil. in Lucerien. *Nullitatis matrimonii* 28 Mart. 1722, quamvis sine dictis litteris declaratoriis matrimonium esset illicitum. Idem ibid., § 6. Dictæ enim litteræ declaratoriae super propinquiore gradu requiruntur, ut caveatur scandalum, ne forte aliqui videntes oratores fuisse dispensatos in gradu remotiori, existiment matrimonium esse nullum, si per dictas apostolicas litteras non sit declaratum non ob stare distantiam propinquiore gradus; unde Ordinarius in foro externo, exsequendo litteras dispensationis, non debeat dispensare, nisi exhibitis litteris declaratoriis super gradu propinquiore; quod si post contractum matrimonium, sciat oratores (aliquo tamen denuntiante) non expressisse gradum propinquiorem, deberet illos separare, donec dictas litteras declaratorias exhibuerint. At vero si ob omissionem expressionis huiusmodi nullum scandalum imminet, nec res deducta sit ad forum externum, valebit matrimonium sine huiusmodi litteris declaratoriis, quæ deserviunt tantum pro foro externo, et pro scandalo vitando; ut recte docet Pyrr. Corrad. in Praxi dispensat., lib. 7, c. 7, n. 19, et alii passim.

Dispensatio in radice matrimonii a solo Romano Pontifice, et quidem nonnisi ex causis admodum urgentibus, conceditur. Idem Pontifex ib., § 7. Dispensatio autem in radice matrimonii intelligitur solum de impedimento ortum habente a iure ecclesiastico, non autem a iure divino aut naturali, et per eam non fit, ut matrimonium nulliter contractum, non ita fuerit contractum, sed effectus de medio tolluntur, qui ob huiusmodi matrimonii nullitatem, ante indultam dispensationem, atque etiam in ipso matrimonii contrahendi actu, producti fuerunt. Idem ib., § 7, se referens ad tradita ab ipso in discursu confecto, dum in minoribus secretarii Congreg. Concilii munere fungeretur in causa Pragen. *Matrimonii*, proposita die 13 Iunii 1720, 16 Ianuarii 1723, 28 Augusti eiusdem anni, et tandem resoluta die 18 sequentis Sept., uti videri potest tom. 1 et 2 Thesauri resolutionum dictæ Congregationis, ubi dicit quod quemadmodum Summus Pontifex potest legem ecclesiasticam irritare et revocare, non tantum quoad in posterum secuturos effectus, ne incurrantur, sed etiam quoad effectus antea productos, iuxta textum in Clementina *Quoniam* de Immun. eccles., sic

dispensando in radice matrimonii, id est in origine, seu initio ipsius, et revocando impedimentum dirimens matrimonium, et simul et semel abrogando legem ecclesiasticam, quae dictum statuit impedimentum, facit ut dispensatio retrorahatur ad originem sive initium matrimonii, et sic quod proles quoad omnes effectus legitima sit, et habeatur, et quidem quoad effectus etiam civiles directe, in territoriis suae temporali iurisdictioni subiectis, iuxta ea, quae ex celebri responso Innocentii Papae tertii in cap. *Per venerabilem* Qui filii sint legitimi, plane colliguntur, et quoad Territoria alienae temporalis iurisdictionis, saltem indirecte quoad dictos effectus civiles.

40 Dispensatio in radice matrimonii ab altero obtenta, sub narrativa, quod alter coniux impedimentum ignoret, nulla est, si alter demonstret se impedimenti conscius fuisse ante petitam obtentamque dispensationem; idem ib., § 7; scientia tamen, aut dissensus post dispensationem superveniens, non attenditur; idem, ib.

41 Impedimentum dirimens matrimonium non oritur ex praecedenti adulterio, si machinatio absit, et fides futuri matrimonii; Bened. XIV tom. 1, const. 113, incip. *Redditae*, § 15 et 30. Vide supra verb. *Adulterium*.

« Illud (vero) constat in more positum non esse, ut Sedes Apostolica in matrimoniis iam contractis seu contrahendis dispensationem impertiat *super impedimento criminis*, si illud publicum fuerit, vel coniugi mors illata sit *altero, aut utroque machinante*; et profecto Clemens VIII viris potentissimis id expetentibus constanter denegavit. Attamen, ut saluti animarum aliquo modo prospiceretur, summo poenitentiario facultatem Pontifex concessit, ut *in foro conscientiae tantum impedimentum criminis* dissolveret, si ipsum crimen occultum sit; monet vero Pontifex, id raro peragendum, si coniugis mors patrata fuerit *utroque vel altero machinante*; necessitas intercedere debet, aut gravissimum periculum; nec ullo modo tribui dispensatio haec potest, nisi prius in Congreg. vel signatura Sacr. Poenitentiariae res diligenter examinetur (ut in hac formula): *super impedimento criminis adulterii, si fuerit cum fide data, duntaxat, neutro machinante commissum, possit tam in contrahendis, quam in contractis matrimoniis dispensare: Si vero crimen huiusmodi fuisset, utroque vel altero machinante, patratum, possit dispensationem concedere, raro tamen, et quando necessitas postulaverit ratione alicuius gravis imminens periculi, quod prudentia Maioris Poenitentiarii re praesertim discussa in Congregatione, vel signatura arbitrandum erit.* » Ita Bened. XIV, Instit. eccles. 87, p. 21.

42 Impedimentum iustitiae publicae honestatis ex matrimonio rato non consummato est for-

tius eo, quod ex sponsalibus oritur; idem constit. 89, incip. *Alias*, § 15, ubi Pontifex mandat Episcopis et missionariis Serviae, quod idcirco ab huiusmodi dispensatione concedendo abstinere debeant, non obstantibus amplius facultatibus sibi concessis.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.*

Ut Episcopus dispensare valeat super impedimentis dirimentibus matrimonio iam contracto, tunc quum facile recurri ad Sedem Apostolicam nequit, plura concurrant oportet, quam ea, quae affert Auctor n. 17: 1. Scilicet ut matrimonium contractum sit servata forma a Concilio Tridentino praescripta. 2. Ut bona fide sit contractum. 3. Ut sit consummatum, quam conditionem, eamque omnino necessariam omittit Autor. 4. Ut impedimentum sit occultum. 5. Ut nequeat sine gravi scandalo fieri separatio; san. mem. Bened. XIV, de Syn. dioeces., lib. 9, cap. 12, n. 1, 2 et 3; P. Girald. in not. ad Maschat. Instit. canon., lib. 4, tit. 21, tract. ib. inserto de Dispens., § 6.

Caeterum si occultum illud impedimentum postea detegatur, et deducatur ad forum contentiosum, novā, eaque pontificia dispensatione opus est. Idem auctores locis mox citatis.

Matrimonio vero nondum contracto, etiamsi 45 gravis urgeat necessitas, Episcopum haud dispensare posse super impedimentis dirimentibus publicis, quidquid nonnulli sentiant, et cum his fortassis Auctor n. 18, qui non limitat suam propositionem ad impedimenta occulta, ex mente Sacrae Congregationis universalis Inquisitionis, tum Congregationis Concilii interpretis, probat san. mem. Bened. XIV, ubi supra, qui ita concludit: *Sacrae urbis Congregationes, Concilii videlicet, et supremae Inquisitionis, non semel proscripserunt tanquam falsam et temerariam propositionem asserentem Episcopo ius dispensandi super impedimento dirimente publico, quod obstat matrimonio contrahendo, etiamsi gravis urgeat illud contrahendi necessitas.* Vide addita supra ex Bened. XIV, sub n. 18 h. art.

ADDITIONES CASINENSES.

In nostris additionibus sub v. *Loth*, lectorem remisimus ad alias item nostras animadversiones subnectendas sub v. *Matrimonium*, art. 3, iuxta editionem Venetam, qui articulo respondet 7, in edit. Barbell. ut in hac, quae curis nostris editur, nempe in quo agitur de dispensat. in impedimenta matrim., etc.

Ibi ex sententia, quam attulimus Cornelii a Lapide, dictum, quod *concubitus filiae cum patre est contra omnem naturae pudorem, unde nullo casu aut necessitate licitus est, nisi Deus dispenset, eumque concedat*; sunt cit. interpretis verba in Genes. cap. xix.

Praestat ad maiorem rei claritatem Bellarminum audire, qui, postquam de coniugiis naturali pudori adversantibus atque indispensabilibus¹ disserit, in hunc sane modum concludit: « Putamus (sic ille) a Deo dispensabilia esse coniugia omnia in quovis gradu: nullus enim est gradus, in quo coniugium sit intrinsece malum, ut repugnet illud fieri bene. Quod ex eo patet quia nullus gradus tollit finem matrimonii primum vel secundarium, licet aliquo modo impediat; nam ex coniugio etiam filii cum matre nasci possunt liberi et educari, etc., neque legi ullum, qui expresse hoc negaverit. Nam ipse etiam Caietanus in 2-2, qu. 154, art. 9, gradum istum primum in linea recta, dicit habere per se et naturaliter annexum impedimentum coniugii; tamen ibidem scribit coniugium in hoc gradu dispensabile esse ab Auctore naturae.

ARTICULUS VIII. *De revalidatione seu ratificatione matrimonii invalide contracti.*

Artic. novus edit. Casinensium.

SUMMARY. 1. Revalidatio matrimonii quid importet, et quando locum habeat. - 2. In probabilitate valoris matrimonii iam contracti potest illud haberi ut validum, modo dubium vertat circa impedimentum ab Ecclesia appositum. - 3. An ad revalidandum matrimonium nullum ob occultum impedimentum, sed in facie Ecclesiae iam celebratum, necesse sit illud iterum

Quoniam experientia patet, persaepe matrimonia invalide contrahi vel ob impedimentum aliquod dirimens publicum aut occultum, idque uni soli, vel utrique coniugi notum; vel ex defectu consensus ex parte unius, vel utriusque est tantum simulatus, aut fictus consensus, vel ob metum iniuste incussum; aut adest error circa substantiam, seu individuum personae, aut circa conditionem; de modo revalidationis talium matrim. iuvat singillatim disserere.

Ac primum praenotandum communem esse DD. sententiam, quod cum agitur de matrimonio revalidando, propter bonum animarum praesumitur Ecclesia in impedimento (si forte adsit) dispensare, semper ac adest de illius (matrimonii) valore vera probabilitas. Unde, ubi dubitatur inter DD. de valore alicuius matrimonii, bene potest haberi illud ut validum, si vere probabile sit de iure validum esse; modo dubium vertat circa impedimentum ab Ecclesia appositum, nam in impedimentis de

» Et aliquod argumentum ad hoc probandum afferri potest ex facto filiarum Loth, quae cum existimarent nullum omnino virum in mundo superesse, crediderunt sibi licitum esse ex proprio patre liberos quaerere, Gen. xix. Et quanquam a peccato non excusentur, quia debuissent curam istam generis propagandi patri relinquere, aut certe cum eo communicare consilium, et ipsius exspectare iudicium, et non praevenire, ac patrem decipere; tamen factum ipsum indicat, in tam extremo casu non esse omnino contra humanam rationem eiusmodi coniugium; praesertim si accederet auctoritas dispensantis Dei. Imo Chrysostomus homil. 44 in Genes.; Ambros. lib. 1 de Abraham, c. 6, eas omni crimine liberat. August., lib. 22 contra Faustum, cap. 44², peccasse dicit, non tam ardore libidinis, quam nimio amore posteritatis». De Matrim. lib. 1, c. 28.

renovari coram paroco et testibus, ad n. 6. - 7. Quando impedimentum intelligatur esse occultum, ad n. 11. - 12. Utrum matrimonium sit revalidandum coram paroco et testibus, si ipsi tempore matrimonii contracti fuerunt conscii impedimenti. - 13. An quando matrimonium fuit nullum ob aliquod impedimentum sit necessarium ad illud revalidandum, ut, ablato impedimento, uterque coniux fiat conscius de nullitate matrimonii ad n. 17. - 18. Quotuplici modo possit renovari, seu exigi consensus a parte inscia impedimenti post obtentam dispensationem. - 19. Quid in casu defectus consensus, nempe quia fuit fictus, vel motu extortus, quando matrimonium contractum fuit, ad n. 26. - 27. Quid in casu erroris personae, etc.

iure naturali non potest Ecclesia dispensare. Ita D. de Ligorio Theol. mor., de Matrim., n. 1109.

Porro ut ab impedimento occulto in matrimonio nulliter contracto exordiamur: « Quaeritur: An ad revalidandum (huiusmodi) matrimonium nullum ob occultum impedimentum, sed in facie Ecclesiae iam celebratum, sit iterum revalidandum coram paroco et testibus. Prima sententia affirmat, et hanc tenent Comit... Conc. et Pont. cum Palac. Gutt. et aliis paucis. Ratio, quia assistentia parochi et testium assignatur a Tridentino ut forma, sive ut substantiale requisitum matrimonii, forma autem contractus tum adhibenda est, cum contractus celebratur; si igitur primum matrimonium fuit nullum, ergo quando denuo, et revera contrahitur, debet forma adhiberi.

» Secunda vero sententia probabilior et communis negat. Ratio, quia Concilium praescribendo parochi praesentiam et testium ad valorem matrimonii, merito praesumitur noluisse

¹ Ex sententia Bellarmini: *Iure naturae interdicta sunt coniugia in primo gradu consanguinitatis, tam in recta linea, quam in transversa: et in primo gradu affinitatis in linea recta tantum.* De matrim., lib. 1, cap. 28. Caeterum vide dicta a Lucio nostro in art. 5

huius rubricae, sub n. 65 et seq., ac insuper additiones nostras sub art. 6, ad n. 28, sub v. *Affinitas*, ubi, de primo gradu affinitatis in linea recta latius cum Benedicto XIV disseruimus.

² Vide Addit. Casinenses, sub cit art. *Loth*.

hunc casum comprehendere; Concilium enim per illam praesentiam tantum voluit occurrere peccatis, quae consurgebant ex nuptiis clam celebratis, sed in nostro casu matrimonium iam publice est contractum; et ideo sufficit novum tantum ponere consensum; ita Nav., Natal. Alex., Fagn... Habert... Tournel., etc.

» Item N. SS. P. Benedictus XIV, notif. 87, n. 62, cum Pontas, Van-Espen et communi testatur¹. Et ideo quando agitur de matrimonio contrahendo cum impedimento occulto, S. Poenitentiaria in dispensando hac utitur formula: *Cum eodem latore, quod matrimonium cum dicta muliere, et uterque inter se publice, servata forma Concilii Tridentini, contrahere possit, misericorditer dispenses*. Quando vero agitur de matrimonio iam publice contracto in facie Ecclesiae, utitur his verbis: *Cum eodem latore, ut dicta muliere de nullitate prioris consensus certiorata* (sed id caute, ut latoris delictum nusquam detegatur), *matrimonium cum eadem, et uterque inter se de novo secrete ad evitanda scandala, contrahere valeat, dispenses*. Unde observa quod in primo casu, quia necessaria est praesentia parochi, dicitur, *servata forma Concilii*. In secundo vero dicitur, *secrete ad evitanda scandala*, id est, ut patet, sine paracho et testibus. Et sic etiam pluries declaravit S. C. Conc., ut refert idem Bened. XIV, etc. (vide in nota)... » D. de Ligorio, de Matrimonio, n. 1100.

5 « Obicit Pontius... (prosequitur D. de Ligorio) oraculum Clementis VIII, quod in extensum refert... ubi narrat quod, cum quaedam mulier ex metu cuidam nupsisset, per Stephanum Tucium ad petitionem Paul. Comitoli, consultus fuit Clemens VIII qui respon-

dit necessarium esse consensum utriusque coram paracho et testibus, admonito prius marito de matrimonii nullitate; sed, ad evitandum scandalum, se dispensare, ut secreto inter se contrahant, renovato consensu. Sed auctores nostrae sententiae, et praesertim Salmat., Ronc., Spor., Holz., Bloss. et Elb. multipliciter respondent, et 1. Quod illud impedimentum, licet occultum, cum tamen ortum habuerit ex metu incusso, erat obnoxium periculo publicationis aut deductionis ad forum... 3. Quod de praefato oraculo non satis constat, prout constat de oraculo S. Pii V quod apparet comprobatum tot declarationibus S. C., decisionibus Rot. Rom. et praxi constanti S. Poenitentiariae. Ad rationem autem oppositae sententiae respondetur, quod Concilium vult assistentiam parochi et testium, ad probandam validitatem matrimonii secundum externam apparentiam; cum autem matrimonium prius contractum iam externe reputatur validum, cessat ratio cur praedicta assistentia denuo requiratur ». D. de Ligorio l. c. 2.

Caeterum si matrimonio invalide contracto impedimentum evadit publicum, ita ut probari valeat, certum est apud omnes ad revalidationem adhiberi debere novam praesentiam Parochi et testium, hoc ipso enim, quod palam et in foro externo sciatur prius matrimonium publice contractum fuisse nullum, de novo publice contrahi debet, ad evitanda tam coniugum, quam populi scandala. Reiff. ad 4 lib. Decret., in Append. de Dispens. super imped., etc., § 13 final., n. 610.

Sed hic « Quaeritur quomodo et quando impedimentum intelligatur esse occultum, cum in litteris S. Poenitentiariae dicitur: *Dummodo*

¹ Praestat hic per extensum referre doctrinam Benedicti XIV qui, distinctione facta inter publicum et occultum impedimentum, sic habet, Notif. seu Inst. ecclest. 87, n. 62 et seqq.

« Magno studio disceptatum olim fuit, utrum novus hic consensus, qui matrimonium reipsa constituit, coram paracho et duobus testibus peragendus videretur. Nam Tridentina Synodus parochum ac duos testes praesentes necessario requirit, dum matrimonium celebratur. Attamen nulla difficultas amplius superest, si discrimen inter occulta et publica impedimenta habeatur. Si matrimonium publice initum est coram paracho, et duobus testibus, et impedimentum quoque publice innotuerit, idem matrimonium rite confirmari nequit, nisi consensus iterum coram paracho et duobus testibus praebeatur. Contra vero est, si matrimonium celebratum fuit coram paracho et duobus testibus, et impedimentum dirimens occultum servatur. Tunc novus consensus certe praestandus est, sed clam inter contrahentes; nec amplius parochus, duoque testes requiruntur. Nam semel mandato Tridentini Concilii iam paruerunt coniuges, cum primo matrimonio, licet interposito occulto impedimento, confecerunt.

» Haec ita (prosequitur Bened. XIV) decrevit Poenitentiaria S. Pii V Pontificis auctoritate, ut Navarrus fatetur, qui per tot annos eidem sacro tribunali operam praestitit suam. Id etiam probat sacra Congregatio Con-

cilii, uti tradit Fagnanus, qui per plures annos a secretis praeclare munus gessit, idemque vulgo scriptores docent. Insuper, cum sacrae rotae auditores huius sententiae veritatem in dubium revocassent, Cardinalis Carafa Congregationis Concil. praefectus duos ex iisdem auditoribus accivit, Seraphinum nempe, et Comitolum, quibus ostendit decreta a sacra Congregatione super hac re confecta, Poenitentiariae institutis et S. Pii V declarationi esse consentanea. Qua de re tribunal sacrae Rotae in posterum expositam paulo ante sententiam secutum constanter fuit. Etenim Tridentina synodus, cum iussit matrimonium contrahi coram paracho et testibus, nihil aliud statuendum voluit, nisi clandestina matrimonia impedire... Quamobrem cum parochus ac testes primo matrimonio iam interfuerunt, quod rite celebratum putabatur, quia impedimentum nequaquam innotuerat, ideo satis est ut clam inter coniuges novus consensus praebeatur, cum ipsum matrimonium Sacrae Poenitentiariae facultate rite confirmandum est ».

² Benedictus XIV in cit. Inst. ecclesiast. 87, n. 69, dict. Oraculum Clementis VIII, tanquam authent. agnoscere videtur. Hoc posito, non male fortasse Salmaticenses in eam iverunt opinionem, nempe tale responsum editum a praedicto Pontifice, ex eo quod illud impedimentum metus esset obnoxium periculo publicationis aut deductionis ad forum externum.

impedimentum occultum sit? Nav., cum Glosa... dicit esse occultum, quando factum fuit in praesentia quinque personarum... Unde concludit quod, ut aliquod crimen dicatur occultum, sufficit non esse publicum maiori parti oppidi, viciniae vel collegii, ubi saltem immorentur decem personae; et idem sentiunt Suarez... Azor., etc. Bene tamen advertit Fagnanus in cap. *Vestra* de cohab. Cleric., n. 117, hanc doctrinam, scilicet quod factum non sit notum maiori parti parochiae, intelligendum cum grano salis; nam si in parochia essent mille personae, perperam diceretur occultum factum illud, quod faciunt quadringenti vel quingenti. In nostro autem casu dicit Sanchez lib. 2, d. 37, n. 11, cum Henr. et Man., quod si impedimentum possit per duos testes probari, illud amplius non potest dici occultum, etiamsi non sit periculum, quod ad forum deferatur; quia tunc sequerentur eadem inconvenientia, quae olim sequebantur ex matrimonio clandestino; nam probato impedimento, post contractum matrim., posset alter coniux alias nuptias inire.

» Sed melius et communissime dicunt alii... cum communi... id tantum procedere, quando prudens adest periculum, quod res sit deferenda ad forum externum; et idem Sanchez videtur se retractasse lib. 8, d. 34, n. 55, dum explicando ibi praefatam clausulam S. Poenitentiariae, *Dummodo impedimentum sit occultum*, dicit... illud dici occultum, quod non est publicum maiori parti parochiae, viciniae vel collegii. Unde recte concludit N. SS. P. Benedictus XIV, notif. 87, n. 45, cum Navarro et Thesaurio, tunc confessario abstinendum esse ab exsequenda dispensatione, quando ex circumstantiis prudenter conicere potest, impedimentum ex occulto posse fieri publicum. Caeterum ait cum iisdem auctoribus, et Syro impedimentum per se dici occultum, si notum sit in oppido sex solis personis, in civitate septem vel octo, modo ab eis non fuerit divulgatum¹. Sic D. de Ligorio de Matrimon., num. 1111.

« Testatur autem Fagn. loc. cit., num. 118, (sic idem de Ligorio) S. Poenitent. servare hanc praxim, quando crimen est notum tantum quatuor vel quinque personis, dispensat in eo tanquam occulto; sed ego scio S. Poenitent.

dispensasse in impedimento quodam consanguinit. noto decem circiter personis. Advertit vero idem Fagn., n. 120, hoc intelligi, quando a S. Poenitentia dicitur in clausula simpliciter *occultum*, secus si dicatur *omnino occultum*, ut solet poni in impedimento criminis; quia tunc merito ait non dici occultum crimen, quod potest per duos testes probari. E contra notat praefatus Benedictus XIV loc. cit., n. 42, cum de Leone, Bon., Tiburt., Girib., et pluribus aliis, quod aliquando posset esse crimen publicum materialiter, nempe si publicum sit viciniae, sed formaliter occultum, nimirum si ignoretur ab illa copula nasci impedimentum affinitatis, et tunc etiam potest impetrari dispensatio a S. Poenitent. » De Matrimon., l. et n. cit.

Quaeritur adhuc: « Utrum occultum impedimentum censeatur, quod quidem publice cognoscitur in eo loco, ubi contractum fuit, sive alibi: occultum tamen est, ubi degunt, qui dispensationem expostulant, et ubi dispensatio ipsa conceditur. — Navarrus sapienter admonet confessarium, ut minime exsequatur dispensationem, si forte quis maiori poenitentiario declaraverit crimen esse occultum in civitate v. g. Bononiae, ubi vitam agit, et dispensatio tradenda est executioni, deinde silentio praetermiserit, idem crimen publicum esse Neapoli, ubi patratum fuit. Tunc confessarius reum hortetur ut ad Poenitentiarium rursum confugiat, ipsique patefaciat, quod prius omisit, suum nempe crimen per urbem Neapolis esse divulgatum. Sin autem id totum expositum fuisse in supplici libello confessarius deprehendat ex litt. Sacrae Poenitentiariae, tunc absque ulla difficultate pareat, et literas exsequatur ». Ita Benedictus XIV, cit. Institut. ecclesiast. 87, num. 46.

Amplius inquiritur: « Utrum impedimentum, quod fuit aliquando publicum, diuturnitate temporis occultum fieri possit, ita ut dispensatio tribuenda videatur. — Equidem M. Paul. Leo, pag. 133, sic respondet: *Notandum... non implicare, quod aliquid a sui origine et principio fuerit publicum, et tractu temporis fiat occultum. Tempus enim omnia devorat... et quae non delet ab hominum memoria diuturnitas temporis? Hoc autem genus occultorum etiam pluries meo tempore Signatura Of-*

¹ Haec porro apud Bened. XIV, cit. Notif. seu Inst. ecclesiast. 87, n. 45: « Marcus Paulus Leo... haec tradit: *Dicendum... notitiam duorum vel trium nec minus nocere, quominus aliquod delictum sit occultum*. Thesaurus etiam ita scribit: *Etiamsi res sit nota duobus vel tribus, res occulta dicitur. Item si quinque vel sex personis in aliquo oppido, vel septem aut octo in civitate res nota sit, non dicitur publica sed occulta*. De poen. Eccles. p. 1, c. 21. Idem affirmat irritam dici nequaquam posse dispensationem a Poenitentia concessam illis etiam verbis superadditis, *dummodo occultum*, licet im-

pedimentum notum sit tot hominibus, quot superius indicavit. Tib. Navar. idem plane fatetur, Manuduct. etc., pag. 19: *Res adhuc est occulta, si in oppido est nota quinque aut sex personis, in civitate vero septem aut octo, adhuc occulta censi debet, modo scilicet ab illis non fuerit divulgata*. Syrus, pag. 260, haec habet: *Si delictum sit notum duobus vel tribus alicuius loci, aut communitatis, aut capituli, occultum censetur. Si in oppido sit notum quinque, aut sex personis, in civitate vero septem aut octo, adhuc censetur occultum ».*

ficii S. Poenitentiariae admisit; sed non eodem modo in omnibus casibus: in dispensationibus matrimonialibus per decennium: in irregularitatibus per viginti et triginta annorum spatium. Bened. XIV *ibid.*, n. 47.

- 12 Iterum quaeritur: « An matrimonium sit revalidandum coram paroco et testibus, si ipsi tempore matrimonii contracti conscii fuerunt impedimenti? Affirmat Sanchez.... cum Henr. Led. et aliis, quia, ut ait, tunc fuerunt testes non valoris, sed potius nullitatis talis matrimonii; et idem sentit Croix... cum Aversa et Kugler, etiamsi tantum unus ex testibus impedimentum noverit. Negant vero Conink.... Tambur. et alii.... quia assistentia parochi et testium fuit praescripta a Tridentino, non tam ad testandum validitatem matrimonii, quae multipliciter eis potest esse ignota, quam ad probandam externam matrimonii celebrationem, ut periculo obvietur, ne iidem coniuges alias nuptias ineant. Utraque sententia est probabilis, sed secunda videtur probabilior; Concilium enim, sess. 24, cap. 1, requirendo assistentiam parochi et testium, iam causam exprimit, ne quis fraudulenter plura contrahat coniugia, et minime indicat velle amplius, ut testes certiorerentur de matrimonii valore: et cur? *Quia*, ut aiunt Salmat., *Ecclesia non adducit testes ad probandum valorem matrimonii, sed celebrationem illius externam* ». D. de Ligorio, num. 1112, loc. cit. — Intellige dummodo de impedimento publico non agatur.

- 13 Quaeritur insuper: « An quando matrimonium fuit nullum ob aliquod impedimentum, sit necessarium ad illud revalidandum, ut, ablato impedimento, uterque coniux fiat conscius de nullitate matrimonii? Prima sententia affirmat... Ratio, quia hoc matrimonium non potest fieri validum, neque per primum, neque per secundum consensum praestitum post dispensationem: non per primum, quia quod fuit nullum ab initio, tractu temporis validari non potest; non per secundum, quia hic novus consensus non est validus, nisi fiat animo contrahendi illo tunc matrimonium, et hunc animum non habet, qui ignorat matrimonium prius contractum esse nullum, vir enim, qui tunc consentit ignorans nullitatem, consentit quidem cum errore, putans consentire in uxorem iam suam, ergo cum erret in substantia, consensus minime valet.

- 14 » Secunda vero sententia... dicit non esse opus ut pars ignara impedimenti moneatur de nullitate matrimonii, sed sufficere quod, ablato impedimento, pars, quae conscia est de illo, consensum ab altera accipiat. Probatur... quia prior consensus, licet suo effectui caruerit ob impedimentum a iure positivo oppositum, tamen de iure naturae fuit validus, cum fuerit praestitus erga personam de iure naturae habilem ad contrahendum, ut sapienter considerat

Bened. XIV, notif. 87, n. 80. Unde fit quod, cum removetur impedimentum per dispensationem, perseverante ex una parte primo consensu coniugis ignorantis impedimentum virtualiter per usum matrimonii, nempe per conjugalem copulam, cohabitationem voluntariam, et alia signa externa, quae ex primo consensu procedunt; et accedente ex altera parte consensu interno coniugis conscii impedimenti, expresso saltem per similia externa signa, tunc consensus utriusque moraliter uniuntur, et matrimonium convalidant. Ac propterea dicunt Abbas, Gonzal., Felin., etc., apud Bossium... posse Papam dispensare in matrimonio nullo a novo consensu praestando: et de facto per Clementem XI, ex brevi edito die 2 Iul. 1701 (ut refert Bossius) quaedam matrimonia nulliter contracta a quibusdam populis Indiarum vocatis *pocueles* et *quartarones*, fuerunt sine novo consensu convalidata ». D. de Ligorio de Matrimon., n. 1116.

« In hac autem re (prosequitur D. de Ligorio) maxime notandum id, quod declaravit Benedictus XIV in Constit. incip. *Etsi matrimonialis*, edita die 27 Sept. 1755: nempe cum accidisset casus, quod quidam vir, qui bona fide, sed invalide matrimonium contraxerat ob impedimentum occultum consanguinitatis, petebat illud convalidare, non tamen certiorata uxore propter scandalum separationis, quod timebatur, Pontifex petitioni indulsit, eodemque tempore declaravit quod casu, quo impedimentum oritur, non a lege naturali, aut divina... sed provenit a lege ecclesiastica, tunc bene potest Papa dispensare, ut matrimonium contrahatur sine novo consensu partis ignorantis impedimentum, habendo pro valido consensum praestitum ab illa in principio, ubi ex lege naturali erat consensus quidem validus; nam eo casu Papa aufert impedimentum in radice matrimonii, retrahendo contractum ac si ab initio impedimentum abfuisset. Haec verba Pontificis: *Porro gratia concessa importat dispensationem in radice matrimonii, quae a Romanis Pontificibus concedi consuevit, urgente magna causa, et quando agitur de impedimento matrimonii ortum habente, non a iure divino, aut naturali, sed a iure ecclesiastico; et per eam non sit, ut matrimonium nulliter contractum, non ita fuerit contractum, sed effectus de medio tolluntur, qui ob huiusmodi matrimonii nullitatem ante indultam dispensationem, atque etiam in ipso matrimonio contrahendi actu producti fuerunt.*

» Caeterum, ubi non suppetit huiusmodi specialis dispensatio Pontificis, non discedendum a prima sententia; maxime quia in litteris Sacrae Poenitentiariae in dispensationibus ad huiusmodi matrimonia reconvalidanda, apponitur sequens clausula: *Ut dicta muliere de nullitate prioris consensus certiorata, uterque inter se*

de novo secrete contrahere valeat. Licet enim dicant Sanchez... Bonac... Tib. Navarr., praefatam clausulam non apponi ut conditionem, sed ut simplicem instructionem... attamen probabilius docet Benedictus XIV¹, notif. 87, n. 68, illam esse veram conditionem, eo quod ablativum absolutum iuxta iuris peritos veram importat conditionem; l. *A testatore* 109 ff. de Condit. et demonstrat. » Ita D. de Ligorio, loc. cit.

17 Quod « si ex notitia nullitatis matrimonii prudenter timeri possit periculum mortis, gravis infamiae, aut scandali ex separatione secuturi; et ex alia coniux impedimenti conscius non posset evitare redditionem debiti, tunc bene potest uti secunda sententia tanquam probabili, quia eo casu, ratione necessitatis, etiam cum periculo frustrationis Sacramenti, licitum est sequi opinionem tantum probabilem, ut communiter docent Sanch... Tournely... Carden... in Propos. Innoc. XI... Less... Holzmann... Bonac... Boss... cum Conink... Croix, et communi... Imo, ut dicunt Sanchez, Viva, Card., et alii... in casu extremae vel urgentis necessitatis licitum est uti opinione etiam tenuiter probabili, quia id quod esset indecens erga sacramentum, non est indecens, quando necessitas et bonum animae urget. Bene tamen advertit Sanchez... quod tale scandalum, cum impedimentum est ex parte viri, ordinarie non potest timeri ». D. de Ligorio de Matrimon., cit. n. 1116.

18 Quotuplici modo possit renovari, sive exigi consensus a parte inscia impedimenti post obtentam dispensationem? « Plures (sic id. de Ligor.) ab auct. assignantur modi. Primus modus, si dicat sponsus: *Quando nupsi, non habui verum consensum, nunc praestare volo, vis et tu praestare?* Hunc modum communiter admittunt DD. et recte quidem, ac sine mendacio, cum consensus nullus non sit verus consensus... Secundus modus, si dicat: *Dic, quae-so, si nullum fuisset nostrum matrimonium, nonne iterum me accipere intendis?* Huic tamen modo contradicunt Pontius... Bossius... cum Henr. Guttier. et Filliuc., quia, ut aiunt, tunc sponsa consentiendo, intendit consentire in suum, ignorantia enim concomitans non efficit voluntarium positive, et ideo tunc non apponitur consensus, ut requiritur, independentem a primo. Haec sententia est mihi verior, nisi (exciperem) ex illa petitione, ut supra, sponsa inscia impedimenti iam veniret in dubium, vel suspicionem de nullitate matrimonii, tunc enim

iam poneret consensum a primo independentem. Tertius modus, si sponsus dicat: *Angor scrupulis de nostri matrimonii valore, ideoque renovemus consensum...* (hic) enim (modus) satis est, prout mihi certum videtur, ut sponsa ponat consensum independentem a primo; nec obstat quod illa hoc modo non haberet notitiam certam nullitatis matrimonii; nam ut novus consensus valeat, non indiget, ut apponatur ex notitia certa nullitatis, sed tantum ut praestetur independentem a primo consensu. Quartus modus: *Si mihi non nupsisses, nonne nuberis nunc?* Sed hic modus minime est admittendus, quia in hoc modo revera non adest positivus consensus. Quintus modus: *Pro mea consolatione, volo de novo contrahere, eia contrahamus.* Sed hunc iure merito neque admittit continuator Tournely..., quia per hunc modum nulla ingeritur in alterum notitia, nec dubium de nullitate primi matrimonii. Sextus modus, si accedat copula maritali affectu habita ex parte coniugis conscii impedimenti per dispensationem iam sublata, intendendo sic exprimere novum consensum ad matrimonium de novo contrahendum, nam ex altera parte inscia impedimenti iam exercetur copula eo affectu ex primo consensu praestito usque tunc in effectu perseverante. Hic tamen modus tunc tantum sufficeret, quando non esset locus modis supra enuntiatis, et insuper immineret periculum gravis damni.... Neque tunc obstat clausula certiorationis, quae apponitur a S. Poenitentiaria, quia... in hoc casu necessitatis censetur S. Sedes relaxare praefatam conditionem, providendo meliori modo, quo potest, bono animarum, cum talis conditio tunc sit moraliter impossibilis executioni. In hoc igitur casu licite potest hic modus in praxim deduci, cum valde probabile sit... sufficere consensum partis consciae impedimenti expressum per copulam conjugalem cum consensu alterius virtualiter perdurante ». Loc. cit., n. 1117.

Quod vero attinet ad defectum consensus in 19 matrimonium, nempe quia fuit fictus, aut metu extortus, etc., sequentia exscribere lubet ex Busembaum apud D. de Ligorio de Matrim., num. 1109:

« Si fuit invalidum (matrimonium) propter 20 consensum fictum, vel metu extortum, sive ex una, sive ex utraque parte, potest revalidari per quodcunque signum veri et novi consensus; quia, si altera tantum pars fecte contraxit, consensus unius partis habitualiter permansit; ergo, accedente alterius consensu, revalidatur.

¹ Haec habet Bened. XIV, in cit. Notif. seu Institut. eccles. 87, n. 68, ibi: « Nos.. pro ingenii nostri tenuitate iudicamus, haud probari posse illorum opinionem, qui instructionem solum, non vero conditionem indici per illam S. Poenitentiariae clausulam arbitrantur; nam certissimum est apud iurisperitos, quod vera conditio ex ablativo absoluto consequitur: qua de re

praetermitti nullo modo potest, licet gravissima incommoda... interponantur. Siquidem illud Poenitentiariae mandatum innititur iuri communi, quod pro matrimonio rite confirmando expostulat novum a coniugibus consensum, et declarari impedimentum ignaro... ne permaneat primus consensus cum errore coniunctus, qui traditus fuit, cum matrimonium primo celebraretur. »

- 21 » Si metus, vel defectus consensus fuerit alterius tantum partis, curandum est ut ea saltem novum et liberum consensum eliciat, et externis signis prodatur; alteri autem parti non opus est declarari, praestari novum consensum ad valorem matrimonii.
- 22 » Si uterque fidei vel coacte consenserit, necesse est ut uterque consensum renovet, et verbis exprimat. Quia cum utriusque consensus plane nullus fuerit, aequè necesse est revocare et declarare, ac si factum nunquam fuisset. Atque ut solidius rem expendamus:
- 23 « Quaeritur an, si unus fidei vel ex metu contraxit matrimonium, debeat certius facere alterum coniugem de matrimonii nullitate, si postea velit illud revalidare? Prima sententia affirmat... Ratio, quia cum nullus eo casu fuerit contractus, deficiente consensu metu passi, vel fidei consentientis, nullus etiam fuit consensus alterius; consensus autem, qui ab initio fuit nullus, tractu temporis convalescere non potest. Secunda tamen communis, et verior sententia docet sufficere quod tantum fidei consentiens, vel metu passus suum ponat consensum... Ratio autem (huius) nostrae sententiae est, quia certum est quod in contractu matrimonii non requiritur simultas physica consensus sponsorum, sed sufficit moralis, nempe si consensus unius moraliter perseverat, dum ponitur consensus alterius. In nostro autem casu ideo matrimonium fuit nullum, quia defuit consensus metu passi, vel fidei consentientis; ergo cum iam praecesserit verus consensus alterius, et virtualiter perseveret per cohabitationem, etc... satis est quod accedat consensus illius metu passi, vel fidei consentientis expressus, aut per verba, aut per signa, nempe per copulam maritalem, aut voluntariam cohabitationem... Nec valet dicere quod consensus alterius, qui liber fuit a metu vel fictione, fuit nullus, cum nullus fuerit contractus; nam respondetur quod, licet contractus fuerit nullus, et consensus illius non habuerit effectum, tamen fuit verus consensus, et ideo, cum ipse moraliter perseveret, satis est ad revalidandum matrimonium, quando accedit consensus alterius, qui fidei consentit, pariter ac

si distulisset suum dare consensum, et postea iam praestasset ». D. de Ligorio, *ibid.*, n. 1114.

Haec D. de Ligorio sententia menti Decretalium consona quidem videtur. Quippe in cap. *Ad id* de Spons., pronuntiavit Clemens III puellam quamdam, quae nuptias sine consensu interno contraxerat, nihilominus ab iis recedere non posse, quia per annum et dimidium cum primo marito habitaverat, ex quo praesumptio erat, per illam cohabitationem suum praestitisse consensum. En verba Decretalis: « Ad id quod per tuas litteras intimasti de quadam parochiana tua, quam suus vitricus cuidam Teutonico matrimonialiter copulavit, taliter r. quod quamvis undecim annos (adhuc) habens, ab initio invita fuisset ei tradita, et renitens, tamen quia postmodum per annum et dimidium sibi cohabitans, consensisse videtur, ad ipsum est cogenda redire. Nec de caetero recipiendi sunt testes, si quos memorata mulier ad probandum, quod non consenserit in eundem, nominaverit producendos: cum mora tanti temporis huiusmodi probationem excludat. Mandamus igitur ut propter hoc non omittas, quominus (appellat rem per censuram eccl.) utrumque compellas ad alterum maritali affectione tractandum »¹.

Idipsum quoque ex l. 2 Cod. de His quae vi metusve causa, etc., deduci posse videtur: non secus ac in caeteris conventionibus, in quibus vis aut metus intercesserit, aut alio aliquo vitio, ex quo nullitati ac rescissioni locus sit, laboraverint; siquidem in his casibus confirmatio, rati habitio, aut executio eius, quod sub stipulatione cadit, voluntarie ac scienter facta a vim passo, etc., efficit, ut hic vel ille contractus habeatur pro valido, absque eo quod alterius contrahentis consensus de novo requiratur. Quod ex iure Romano (cit. l. 2 Cod., ut supra) et hodiern. in Europa Cod. ut in Gallia, et apud nos manifeste liquet.

Audiamus pro rei complemento, et ad maiorem claritatem Sanchez, in haec verba: « Sententia probabilior ait satis esse, qui minus legitime consensit, denuo consentiat, dum alter consensum non revocaverit. Probatur: nam cum consensus alterius validus de se fuerit, et

¹ Benedictus XIV, cit. *Instit. eccl.* 87, num. 69, priorem sententiam secutus fuisse videtur. En eius verba: « Nonnulli ex theologis asserunt pro matrimonio eiusmodi confirmando satis esse liberum illius consensum, qui ad illud ineundum coactus fuit, non autem requiri, ut qui iam prius libere assenserat, et vim alteri coniugi illatam ignoraverat, rursus ad exprimendum consensum adigatur. Clemens tamen VIII a quo super hac re consilium petitus fuit, expendens primum illum consensum pertinuisse ad materiam neque legitimam, neque idoneam, respondit pro matrimonii confirmatione novum consensum ab utroque coniuge esse tribuendum; ab eo nempe, qui matrimonium per vim contraxit, et simul ab altero, qui vim eiusmodi

ignorans, ultro ac libenter eodem se matrimonio illigavit. Insuper adiecta fuit ea conditio, ut maritus, qui iam libere consenserat, prius moneretur irritum fuisse matrimonium, eo quod uxor ad assentiendum coacta fuerit, cum primo celebratae sunt nuptiae: *Admonito prius de matrimonii nullitate*... Porro id satis est (concludit Benedictus XIV) ut haec opinio prae caeteris teneatur, cum de Sacramento agitur (in quo tutior sententia servanda est) ».

Sed cum sententia D. de Ligorio haud debilibus rationibus videatur esse suffulta, oraculum praedicti Clem. VIII ita liceat interpretari, quemadmodum ab eodem de Ligorio cum Salmant. et aliis sub num. 5 supra, praestitum fuit.

sufficiens ad matrimonium, nec revocatus fuerit, iam ex parte huius consensus nihil desideratur, solus autem deest consensus illius, qui fecte aut metu consensit, ergo hoc accedente, conualescit matrimonium. Confirmatur quia, si fecte vel metu consentiens, nullum omnino tunc praestitisset consensum, sed spatio temporis interiecto, manente in virtute priori consensu, valeret matrimonium... ergo satis est ut, manente in virtute priori consensu, ipse solus consentiat... Hinc inferitur 1°. in hoc casu non oportere aliquid intimari alteri coniugi, nempe matrimonium non valuisse, quia id necessarium est, ubi novus ipsius consensus exigitur... sed in hoc casu non exigitur novus ipsius consensus, ergo non oportet aliquid ipsi intimare...

» Inferitur 2°. satis esse in hoc casu, si ille interne in corde suo post consentiat, quia externum consensum iam praebuerat, et solus internus desiderabatur, ergo satis est hunc supplere...

» Inferitur 3° satis esse, si fecte vel metu con-

sentiens post vere assensum praebeat, quocunque temporis spatio interiecto; quia quando unius tantum adfuit consensus, oportet alterum absque longa mora consentire, ut prior consensus virtute maneat.... in hoc autem casu non tantum virtute, sed actu, et formaliter semper manet, cum semper, qui vere consensit, existimet valere matrimonium, et alterum habeat ut coniugem petens et reddens debitum. Et ita Navarrus... dixit sufficere hunc fecte consentientem, vere consentire, licet plures intercesserint menses.

» Inferitur 4° non esse opus ut iterum coram parcho et testibus celebretur hoc matrimonium, quia id est necessarium, quando omnino celebratur matrimonium, hic autem tantum suppletur defectus interni consensus, vel alius defectus occultus, et iam externo contractui astiterunt parochus et testes »¹. De Matrimon., lib. 2, disp. 32, n. 9 et seqq.

Errorem denique quod spectat, si versetur circa substantiam personae, iure etiam naturali matrimonium irritare cum sit exploratum: quip-

¹ In primo tom. Thesaur. resolut. Sac. Congr. Concilii, pag. 240 et 241, Panormitana *Nullitatis matrimonii*, afferuntur a Bened. XIV tunc a secretis praef. S. Congregationis, resolutiones (d. Congr.) anno 1609, etc. quibus definitum fuit matrimonium per vim, et metum contractum non convalidari, nisi iterum contrahatur *adhibita forma Concilii*, licet intercesserit cohabitatio cum copula.

Casus fuit (eodem Bened. XIV a secretis) de quadam Catharina Bonfilio, quae per vim et metum a Patre incussum, de quo testes deposuerunt, matrimonium contraxit in facie Ecclesiae cum Francisco Alvarez, qui confessus est dictam Catharinam nunquam non invitam in nuptiis huiusmodi existisse, ita ut opus esset illi ad minas, vel percussiones descendere, quoties de copula coniugali agebatur.

Secretarius praedictus has eminentissimis PP. considerationes subiecit, nempe « quod post Concilium Tridentinum, a quo nova forma inducta in contrahendo matrimonio, praesentia videlicet parochi et duorum testium, non solum matrimonium est nullum, si fuerit contractum per vim et metum, sed ulterius non convalidatur, nisi iterum contrahatur, adhibita forma Concilii, licet intercesserit cohabitatio, una cum copula, iuxta resolutiones (sunt verba antedicti Secretarii, tom. et pag. cit.) huius sacrae Congregationis, et signanter in Hispalen. 20 Jun. 1609, lib. 11 Decret., fol. 58, a tergo (nempe): *Sacra Congregatio Cardinalium Concilii Tridentini interpretum saepius respondit hodie post Tridentinum concilium matrimonium metu contractum, et purgato metu per cohabitationem cum carnali copula, aliosque actus non convalidari, nisi iterum contrahatur, adhibita rursus eiusdem Concilii forma*. Et concordat (prosequitur Lambertinus, ibi) alia resolutio in Constantinopolitana 16 Decembris 1634, lib. 15 Decretorum, fol. 46, a tergo. Unde S. Congregat. die 8 Jun. 1730 pro nullitate matrim. de quo agitur, respondit.

Consimilis resolutio praef. S. Congr. prodiit in causa Vigilien. *Matrimonii*, die 23 Iunii 1725, et 13 Iulii dicti anni, tom. 3 Thesaur., etc., pag. 173, 185. Ibi casus fuit de quodam Marco Bruno, qui rem habebat cum quadam Ioanna Soldano, cuius fratres sororis iniuriam vindicaturi, dictum Bruno, postquam vulneribus lethaliter affecerunt, per vim et metum coe-

gerunt eandem sororem uxorem ducere, accito fraudulenter parcho, cui bini sacerdotes pro nuptiis huiusmodi uti testes adiuncti fuerunt. Quod factum publicum ac notorium evasit, quippe cum interfuisset medicus, chirurgus, alique testantes vim et metum in constantem virum in matrim. de quo hic, intercessisse. Et in hac causa prae laudatus Lambertinus in considerat. EE. PP. submissis, eadem, uti supra, tradidit: *Supposito quippe metu (sic ille), et quod matrimonium contractum fuerit dependenter a metu cadente in constantem virum, subsequens cohabitatio illud validum efficere non potest, nisi novus accedat consensus, adhibita forma a Concilio Tridentino praescripta: et iterum affert resolutiones S. Congr. in Hispalen. etc., quas transcripsimus.*

Sed cum ex ipsius Benedicti XIV sententia, ut sub num. 5 huius art., nec non ex Pii V oraculo, atque ex stylo S. Poenitentiariae, in revalidatione matrimonii ob impedimentum occultum nullatenus requiratur, quod eius revalidatio fiat iterum coram parcho et testibus, non immerito concludi posse videtur, S. Congregationem Concilii respondisse, matrimonium ex causa metus iniuste incussi non convalidari, nisi adhibita forma Concilii, respiciendo scilicet ad metus huiusmodi publicitatem et deductionem ad forum externum, adeoque considerando impedimentum hocce non ut occultum, sed publicum, quo exstante (impedimento scilicet publico), matrimonium inde nullum iterum coram parcho et testibus convalidari debere ex supradictis nulli dubium.

Quinimo allatarum resolutionum mentem in hoc sensu interpretatus est in sua relatione coram EE. PP. praedictae Congreg. idem Bened. XIV tunc a secretis, in Florentina seu Lucana, die 28 Sept. 1725, tom. 3 Thesaur. resolut., pag. 367 et seqq., ibi: « Quando publicum adfuit impedimentum, non potest matrimonium revalidari, nisi per novum contrahentium consensum coram parcho et testibus, ad tramites Concilii Tridentini, licet forma haec a Concilio praescripta, in primo matrimonio nulliter contracto adhibita fuerit, iuxta Resolutiones (*nota*) huius S. Congregationis, in Hispalen. 20 Iunii 1709, lib. 2 Decretor., fol. 58, a tergo. Et in Constantinopolitana, 2 Decembris 1634 et 16 Decembris eiusdem anni, uti habetur lib. 15 Decret., fol. 130 a tergo, 140 pariter a tergo ».

pe impedit consensum in substantiam contractus, nempe in personam, cum qua contrahitur, persona enim est substantiale ac primum obiectum matrimonii, eo quod est res ipsa, circa quam contractus huiusmodi sese exserit; idque etiam si error sit solum concomitans, quia adhuc deest consensus actualis et positivus essentialiter requisitus ad huiusmodi contractum, patet non aliter tale matrimonium utique ex errore eiusmodi nullum, revalidari, quam ubi eo (errore) detecto pars ignara suum apponat consensum.

ARTICULUS IX. *Matrimonium quoad varia miscellanea ipsum concernentia.*

SUMMARY. 1. Matrimonium contrahentes, omissis dolose denuntiationibus, seu fraude deceptis parochis et testibus, possunt puniri ab Episcopo etiam poena pecuniaria. Imo potest Episcopus punire et ipsos parochos et testes, si fuerint culpabiles. - 2. Matrimonium nullum ex aliquo defectu essentiali non resolvitur in sponsalia de futuro, etiamsi secuta sit copula in figura matrimonii. - 3. Unde nullo modo audiendi sunt doctores contrarium sentientes. - 4. Matrimonium contractum a filia propter metum mortis a matre illatum, est invalidum, etiamsi post obitum matris per septennium cum viro permanserit, et filios susceperit. - 5. Matrimonium contractum ex metu resultante a praeceptis poenalibus, et carceratione de mandato iudicis secuta, est nullum. - 6. Matrimonium contractum a viro reperto in lecto a consanguineis mulieris, uti per metum contractum, non tenet. - 7. Matrimonium contrahens cum Petronilla, si ante consummationem declaretur nullum ob metum cadentem in constantem virum, poterit ducere in uxorem sororem eiusdem Petronillae. - 8. Secus autem si matrimonium esset nullum ob non servatam formam Concilii. - 9. Matrimonium contrahi non debet cum matre illius filiae, quam vir cognovit, ad quem effectum deneganda est dispensatio. - 10. Matrimonium contractum sub conditione opposita uni ex illius finibus principalibus, nullum est. - 11. Matrimonium non debet prohiberi illis, qui doctrinam christianam nesciunt, sed ad id comminatoriis monitionibus sunt cogendi. - 12. Matrimonium contractum coram Sacerdote extraneo, qui habet licentiam a proprio Parocho unius ex contrahentibus, et ignorat se illam habere, prout unus ex contrahentibus, est invalidum. - 13. Matrimonium mentito nomine, vel cognomine, adhuc prima uxore vivente, cum alia contrahens, quas poenas incurrat? - 14. Matrimonium coram parochis non promoto infra annum valide celebrari potest. - 15. Matrimonium contractum coram parochis illius loci, ubi contrahens moratur tamquam praetor, iudex, seu medicus temporalis, validum est. - 16. Matrimonium contractum coram parochis alieno de licentia Episcopi validum est, quamvis Episcopus intentionem haberet tale matrimonium non alii, quam proprio parochis committendi. - 17. Matrimonium contractum coram parochis excommunicato valet. - 18. Matrimonium contractum in parochia habitationis uxoris coram parochis viri, et e converso, validum est. - 19. Matrimonium nullum ex publica causa, nova indiget praesentia parochi ad illud convalidandum. - 20. Matrimonium contractum a viro annorum undecim, mensium sex, et dierum sex, nullum declaratum fuit. - 21. Matrimonium contractum, et consummatum cum muliere annorum decem cum dimidio, nullum declaratum fuit. - 22. Matrimonium autem contractum ab impubere, seu ante legitimam aetatem, valet, si malitia suppleat aetatem. - 23. Talis malitia supplens aetatem in duobus copulative necessario consistit, scilicet in discretione

Unde Lia pro Rachele intrusa Iacobo, Genes. xxix, non fuit vera eius uxor nisi postquam ipse, detecta fraude, eandem accepit in uxorem. *Matrimonium*, sic Reiffenstuel, *Iacob cum Lia a principio fuit nullum; quamvis postea, accedente novo ipsius consensu, fuerit convalidatum.* Theol. moral., tract. 14, qu. 4, § 1, num. 51. Quod idem applica in casu erroris conditionis. Vide dicta ab auct. in art. 5 h. rubricae, sub num. 12 et seqq.

ad conjugalem consensum, et in potentia ad copulam. - 24. An autem sit in impubere huiusmodi malitia, spectat ad iudicem ecclesiasticum declarare. - 25. Si impubes declaratur habere huiusmodi malitiam, potest contrahere matrimonium de Episcopi licentia, sine ulla Sedis Apostolicae dispensatione. - 26. Matrimonium per verba de praesenti inter puberem et impuberem, vel inter duos impuberes non proximos pubertati, et in quibus malitia non suppleat aetatem, nulliter seu clandestine contractum, valet in vim sponsaliorum, seu resolvitur in sponsalia de futuro. - 27. Sponsi tamen impuberes facti puberes non possunt per censuras cogi ad contrahendum per verba de praesenti, sed ad annos pubertatis perventi possunt recedere. - 28. Matrimonium inter puberes, non servata forma Concilii, contractum per verba de praesenti, non resolvitur in sponsalia de futuro. - 29. Puberes vocati sunt a pube. - 30. Pubes quid? - 31. Pubertas quid sit? - 32. Pubertatis anni in feminis ordinarie sunt 12 completi, et in masculis 14. - 33. Puberes sunt illae personae, quae dictam aetatem compleverunt, impuberes, quae non compleverunt. - 34. Pro regula certa illae personae sunt puberes, quae ex habitu corporis pubertatem ostendunt, et generare iam possunt. - 35. Quinam dicantur pubertati proximi? - 36. Ad valorem matrimonii tam de iure civili, quam canonico requiruntur, et sufficiunt anni pubertatis, scilicet 12 completi in feminis, et 14 in masculis, nisi tamen in eis malitia suppleat aetatem. - 37. Validum est autem matrimonium contractum ante aetatem ab illis, in quibus malitia praevent, seu supplet aetatem. - 38. Matrimonium quando contrahitur inter duos alienigenas, et a parvo tempore in parochia habitantes, qui tamen sunt cogniti, proprius eorum parochus esse intelligitur, in cuius parochia contrahentes habitant tempore, quo matrimonium contrahitur. - 39. Matrimonium coram parochis et testibus contractum hac conditione *si mulier est legitima*, subsecuta copula, non est validum, si postea constiterit mulierem esse illegitimam. - 40. Matrimonium contractum sub conditione appositae per virum, *si id salvo honore meo fieri potest, et si fratribus meis placuerit*, et non expectato conditionis eventu, subsecuta fuerit copula cum affectu maritali, est validum. - 41. Matrimonium contractum et consummatum, mediante apostolica dispensatione, ex causa indotationis mulieris, si detegatur falsa eadem causa, et appareat de congrua dote, adhuc sustinetur. - 42. Qui obtinuit dispensationem super impedimento consanguinitatis in forma pauperum, falso narrata paupertate, dicitur valide dispensatus, et proles legitima. - 43. Si dispensatio matrimonialis reperiatur concessa inter consanguineos ob angustiam loci, erit exsequenda, etiamsi testes deponant homines loci esse omnino pares. - 44. Qui obtinuit litteras dispensationis super gradu prohibito consanguinitatis, et illis non praesentatis, contraxit, vel carnaliter sponsum cognovit, indiget nova dispensatione. - 45. Qui delictum polygamiae commisit, et poenitentiam iam explevit, non potest absque dispensatione apostolica cum secunda de novo matri-

monium contrahere, quamvis prima legitima uxor decesserit. - 46. Non confirmatus non contrahit impedimentum ad effectum contrahendi cum suscepto in sacramento confirmationis. - 47. Qui sponsalia contrahit cum muliere inhonesta, non potest a consanguineis impediri, ne matrimonium contrahat. - 48. Matrimonium inaequale non potest impediri a matre sponsae. - 49. Matrimonium simulate contractum ad effugiendum aliquod periculum, nullum est. - 50. Matrimonium absque triennali cohabitatione dissolvendum est, quando clare constat de impotentia unius. - 51. Matrimonium contractum cum impedimento dirimente a muliere animam agente, ne moreretur infamata, nullum declaratum fuit. - 52. Matrimonium ratum ex iusta causa dissolvi potest a Summo Pontifice, dissentiente etiam uno ex coniugibus. - 53. Matrimonium contractum cum conditione, quod mulier haberet tantam dotem, detecta istius insufficientia, adhuc validum reputatum fuit. - 54. Matrimonia contrahi possunt a subditis etiam sine consensu dominorum, non obstante

contraria consuetudine. - 55. Matrimonia ne contrahantur post occasum solis, neque per procuratorem, statuere nequeunt Episcopi. - 56. Matrimonium valide et licite contrahi potest cum pacto continentiae; non sic tamen sub conditione professionis. - 57. Ordinarius non potest prohibere, quin matrimonia domi celebrentur. - 58. Matrimonium enim licite celebrari potest extra ecclesiam. - 59. Benedictiones coniugales non possunt fieri, nisi intra missarum sollemnia. - 60. Parochus proprius debet accipere eleemosynam ratione benedictionis, et non alius. - 61. Alia de matrimonio, *remissive*. - 62. Quoad validitatem, et invaliditatem matrimoniorum: et pro matrimoniis occultis, seu conscientiae, attendendae sunt duae novissimae constitutiones Benedicti XIV, in quibus varia statuuntur, quae assignantur ad n. 63. - 64. Alia, ad rem, *remissive*. - 65. Additur hic notabilis resolutio Sac. Congr. Concil. - 66. Subnectuntur *Supplementa auctoris*, ad n. 141. - 142. Item *Addit. ex aliena manu* ad n. 194.

I. Matrimonium contrahentes, omissis dolose denuntiationibus, seu fraude deceptis parochis et testibus, possunt puniri ab Episcopo etiam poena pecuniaria; imo potest Episcopus punire et ipsos parochos et testes, si fuerint in his culpabiles. Sacra Congregatio Concilii sub die 10 Februarii 1629, in qua porrectis quaesitis:

I. An Episcopus possit punire contrahentes matrimonium contra eius prohibitionem contractum?

II. An eos, qui contrahunt coram parochis ex causa iusta dissentiente?

III. An eos, qui contrahunt omissis denuntiationibus?

IV. An possit punire testes intervenientes in supradictis casibus?

V. An possit in eisdem casibus punire poenis pecuniariis, locis tamen piis applicandis?

Sacra Congr. etc.

Ad 1, 2 et 3 respondit *Episcopum posse*.

Ad 4 *posse quatenus testes sint in dolo*.

Ad 5 pariter respondit *posse*.

Et in Savonen. 2 Martii 1595 respondit *matrimonium contractum, servata forma Conc. esse validum; etiamsi ante Episcopus inhibuisset parochis, licet hic puniri valeat ob inobedientiam; lib. 8 Decr., fol. 106*.

2. Matrimonium nullum aliquo essentiali defectu, celebratum sine proprio parochis, non resolvitur in sponsalia de futuro, etiamsi secuta sit copula in figura matrimonii. Sic pluries censuit Sacra Congreg. Concil., ut refert Ursaya Disceptat. ecclesiast., tom. 3, part. 1, discept. 19, a n. 170, ad 242, et signanter in Nullius die 8 Iunii 1595, ubi censuit *matrimonium sine praesentia parochi per verba de praesenti contractum, etiam copula subsequuta, et irritum, et nullum esse, et in sponsalia de futuro minime resolvi*, lib. 8 Decret., fol. 130, et in Granaten. in qua propositis sequentibus dubiis:

I. An contrahens, non servata Concilii sollemnitate, obligatus sit saltem obligatione na-

turali, cuius vigore aliquo ecclesiastico remedio compelli possit ad observanda promissa?

II. Quid, si in huiusmodi contractu interpositum sit iuramentum?

III. An talis contractus valeat saltem ut sponsalia de futuro?

IV. An sic contrahens peccet mortaliter non adimplendo suam promissionem? »

Ad 1 Sac. Congr. censuit *non esse obligatum, etiam obligatione naturali*.

Ad 2 Sac. Congr. respondit idem, *etiamsi contrahens iurasset*.

Ad 3 Sacra Congr. respondit *non valere*.

Ad 4 Sacra Congregatio *non peccare* censuit.

Tom. 72 Positionum S. C. C. signat. foris, sess. 24, de Reform., cap. 1, fol. 168 et 169.

Unde recte infert citatus D. Ursaya ibidem, 3 sub n. 243, nullo modo audiendos esse doctores illos, qui contrarium asserunt, nempe matrimonium clandestinum habere vim sponsalium, et proinde obligare nulliter contrahentes ad iterum valide contrahendum; tum quia maioris etiam numeri sunt doctores tenentes tale matrimonium non resolvi in sponsalia, quam illi, qui tenent resolvi, ut videre est apud Barbosa in Conc. Trident., sess. 24, cap. 1, n. 130, et alios.

Matrimonium contractum a filia propter metum mortis a matre illatum, est invalidum, etiamsi post obitum matris per septennium cum viro permanserit, et filios suscepit. S. Cong. Conc. in Romana 15 Septembris 1629; Aldan. in Compendio canonic. res., lib. 1, tit. 8, n. 24; Barbosa in Summa apostolic. dec., verb. *Matrimonium*, n. 32, et in Conc. Trid. loc. cit., num. 133; Seraphin. dec. 900; Gregor. XV dec. 395. * Caeterum hoc decretum intellige iuxta a nobis tradita sub n. 36 per tot. art. antecedentis *.

Matrimonium contractum ex metu resultante 5 a praeceptis poenalibus, et carceratione de mandato iudicis secuta, est nullum. Sacra Congr. Concil. in Vintimilien. *Matrimon.*, 24 Aprilis

- anni 1700, et in S. Agathae Gothorum *Matrimon.*, eisdem die et anno.
- 6 Matrimonium contractum a viro reperto in lecto a consanguineis mulieris, uti per metum contractum, non tenet. Sacra Congr. Conc. in Aquilana *Matrimon.*, 2 Iunii 1715.
- 7 Matrimonium contrahens cum Petronilla, si ante consummationem declaretur nullum ob metum cadentem in constantem virum, poterit ducere in uxorem sororem eiusdem Petronillae, quia tali casu nullum ei obstat impedimentum, ut declaravit Sacra Congreg. Conc.
- 8 22 Martii 1664. Secus autem, si matrimonium esset nullum ob non servatam formam Conc., aut ex alia causa, quia tunc oriretur impedimentum iustitiae et publicae honestatis. Ead. Sacra Congr. Conc. 8 Novembris 1584, et in Caesenat. 18 Iunii 1611, lib. 11 Decr., fol. 99. Et ratio disparitatis est, quia in primo casu nullus adest consensus (qui est causa efficiens, et formalis contractus), et sic inde ortum habere non potuit impedimentum, non sic autem in secundo casu, in quo cum consensus non deficiat, sed solemnitas, oritur inde impedimentum, quod contractum dirimit iure ecclesiastico positivo.
- 9 Matrimonium contrahi non debet cum matre illius filiae, quam vir cognovit, ad quem effectum deneganda est dispensatio. Sacra Cong. Concil. in Neapolitana *Dispensationis* 28 Martii 1716, apud Ursayam tom. 4, part. 1, discept. 12.
- 10 Matrimonium contractum sub conditione opposita uni ex illius finibus principalibus, nullum est. Sacra Congr. Conc. in Ulyssiponen. *Occidentalis* 3 Iulii 1724, apud Ursayam in *Miscellaneo sacro et profano* 1, verb. *Matrimon.* 101.
- 11 Matrimonium non debet prohiberi illis qui doctrinam christianam nesciunt, sed ad id comminatoriis monitionibus sunt cogendi. S. Cong. Episc. et Reg. in Gallipolen. 9 Martii 1588.

Nota Romani Theologi.

Circa doctrinam necessariam in iis, qui contrahere matrimonium velint, videatur Ben. XIV, in tract. de Synodo dioecesis, lib. 8, cap. 14, ubi rem fuse pertractat. Inter alia vero haec habet. In Congregatione habita coram s. m. Innocentio XII ann. 1697 decretum est, non esse a parochis matrimonium in Ecclesia proclamandum, nisi antea sponso repererit in christianae religionis rudimentis sufficienter instructos; quod quidem decretum confirmatum fuit a fel. record. Clemente XI in suo Bullario pag. 326. Ac denique nos ipsi in nostra Encyclica Epistola ad universos Episcopos, quae est 42 in nostro Bullario, § 11, tom. 1, haec scripsimus: *Verum, cum matrimonio iungendi non sint, si parochus, ut debet, prius interro-*

gando deprehenderit, marem, seu feminam, quae ad salutem necessaria sunt, ignorare, vix tantae ac tam luctuosae ignorantiae locum relinquet Episcopus, qui pastores animarum admoneat officii sui, et huic, si desint, negligentiae repetat poenas. Contrahentes itaque matrimonium scire ea debent, quae necessaria sunt necessitate medii, et quae ex praecepto Ecclesiae memoria tenere debent fideles. Episcopi itaque et parochi repellere a contrahendo matrimonio debent eos, qui tum haec ignorent, tum etiam ea, quae spectant ad coniugatorum officia: hos vero arcendo a celebrando matrimonio, non novum impedimentum constituunt, sed indignos repellunt a sacramenti susceptione, quod sine sacrilegio recipere non possent: cum enim matrimonium sacramentum sit vivorum, hoc est, ab iis, qui in gratia sint, suscipiendum, animarum pastores munere funguntur suo, dum eos ab hoc recipiendo sacramento arceant, quos in peccato mortali versari noverint; qui vero negligunt ea scire, quae antea diximus, in peccato mortali sunt. Quamobrem pastores eo studio, quo curare debent, ut digne sacramenta suscipiantur, tandiu a sacramenti susceptione repellere contrahentes debent, quoad usque graviter culpabilem ignorantiam in iisdem deprehenderit: *Quod si haec prohibitio diuturna sit, et perseveret, id per accidens est, atque unice oritur ex culpa eorum, qui in illis erudiri, aut recusant, aut negligunt, inquit idem sapientissimus Pontifex.* Si vero culpabilis non sit ignorantia, sed ex eo oriatur, quod homo hebetis sit ingenii, et exilis memoriae, qua de causa adhibita diligentia memoriae mandare nequeat scitu necessaria, in hoc rerum statu, non debet perpetuo arceri a matrimonio, quod est institutum in officium naturae, et propterea nemini, sine propria culpa, denegandum; sed curabit parochus, ut qui eo memoriae defectu laborat, frequenter audiat, quae semel crasse didicit, ne ab eius mente penitus elabantur.

Responsio auctoris.

Notat hic Rom. Theologus circa doctrinam necessariam in iis, qui contrahere matrimonium velint, videndum esse Bened. XIV de Synodo dioecesis, lib. 8, cap. 14, sed et videnda est etiam circa doctrinam christianam tota integra eiusdem Pontificis Constit. 42, incip. *Est minima*, ab ipso loc. cit. indicata, eiusque summarium in indice tom. 1 eius Bullarii, verb. *Doctrina Christiana*, et verb. *Matrimonium*, iuxta a me allata in Supplementis dict. verb. *Doctrina Christiana*, et *Matrimonium*, quae omnia sunt exacte observanda. * Vide Addit. Casin., sub n. 113, art. 6*.

Matrimonium contractum coram sacerdote extraneo, qui habet licentiam a proprio paro-

- cho unius ex contrahentibus, et ignorat se illam habere, prout ignorat unus ex contrahentibus, est invalidum. Sac. Congr. Conc. sub 5 Dec. 1626, et sub die 15 Aprilis 1628, apud Sellium in *Selectis canonicis*, cap. 22, n. 15, et apud Barbosam in *Collectan. ad Trident.*, sess. 24 de Reform. matrim., cap. 1, n. 118.
- 3 Matrimonium mentito nomine vel cognomine, adhuc prima uxore vivente, cum alia contrahens, ultra poenas, quibus ipse ordinarie puniri solet, damnari debet ad triremes in perpetuum; quod si inhabilis repertus fuerit, publice fustigetur, et damnetur ad carceres in perpetuum; si vero pro qualitate et enormitate delicti graviores poenas meruerit, etiam curiae saeculari, arbitrio Sacrae Congreg. S. R. E. Cardinalium in universa Republica Christiana contra haereticam pravitatem generalium inquisitorum, puniendus tradatur. Urbanus VIII 20 Iunii 1637, Constitut. incip. *Magnum in Christo*.
- 4 Matrimonium coram paroco non promotum infra annum valide celebrari potest. S. Congr. Conc. sub die 12 Martii 1593, apud Barbos. in *Summa Apostolicar. dec.*, verb. *Matrimonium*, n. 7, et de offic. et potest. Parochi, cap. 11, n. 55.
- 5 Matrimonium contractum coram paroco illiciti loci, ubi contrahens moratur tanquam praetor, iudex, seu medicus temporalis, validum est. Sac. Congreg. Conc. apud Barbosam in *Summa Apostolicar. dec.*, verb. *Matrimonium*, n. 18, et de offic. et potest. Parochi, c. 21, n. 28, et apud Garciam de Benefic., part. 5, cap. 7, n. 11, ad 5.
- 6 Matrimonium contractum coram paroco alieno de licentia Episcopi validum est, quamvis Episcopus intentionem haberet tale matrimonium non alii, quam proprio paroco committendi. Sac. Congr. Conc. apud Sellium in *Selectis canonicis*, cap. 8, n. 73, et Barbosam in cit. *Summa*, n. 6.
- 7 Matrimonium contractum coram paroco excommunicato valet, quia ille in huiusmodi casu praestat solam praesentiam ad effectum tollendi clandestinit. Sacra Congreg. Concilii sub die 3 Martii 1594.
- 8 Matrimonium contractum in parochia habitationis uxoris coram paroco viri, et e converso, validum est. Sacra Congreg. Concilii apud Barbosam in cit. *Summa*, num. 17, recedens a priori contraria decisione apud eundem Barb. de offic. et potest. Parochi, cap. 21, num. 45.
- 9 Matrimonium nullum ex publica causa, nova indiget praesentia parochi ad illud convalidandum, et non valet dicere fuisse ratificatum per copulam subsecutam; et dicitur notorium, ac reputatur publica causa, si constet ex libro baptizatorum aliquem ex contrahentibus tempore matrimonii non esse legitimae aetatis. Sacra

Congr. Conc. in Balneoregien., 8 Iunii 1619, apud Barbos. in cit. *Summa*, n. 20.

Matrimonium contractum a viro annorum 20 undecim, mensium sex, et dierum sex, nullum declaratum fuit a Sacra Congr. Conc. in Romana *Matrimon.*, 11 Septembris 1666, lib. 25 Decr., fol. 226, apud Ursayam in *Miscellaneo sacro et profano* 1, verb. *Matrimon.*, n. 80.

Matrimonium contractum et consummatum 21 cum muliere annorum decem cum dimidio, nullum declaratum fuisse ab eminentissimo Urbis Vicario die 13 Septembris 1709, refert Ursaya, tom. 1, part. 2, discept. 29, n. 22, in fine.

Matrimonium autem contractum ab impubere, seu ante legitimam aetatem valet, si malitia suppleat aetatem, c. *Puberes* 3 de Desponsat. impuberum, ubi in ordine ad contrahendum matrimonium pro certo sufficienter pubes habetur, qui ex habitu corporis pubertatem ostendit, et generare iam potest; etsi determinatos a iure annos necdum habeat, uti adhuc clarius deciditur in cap. *De illis* 9, tit. eod., ibi: *Respondemus quod, si ita fuerint aetati proximi, quod potuerint copula carnali coniungi, minoris aetatis intuitu separari non debent, si unus in alterum visus fuerit consensisse, cum in eis aetatem supplevisse malitia videatur*, et concordat cap. *Tuae* 14, eod. tit., et expresse tenet Fagnanus in cap. *De illis*, n. 2, 19, 20 et 42, testans de communi, subdens ibid., n. 47, idipsum saepius probasse Sacram Congr. Conc.; nam quoad hoc Concilium non correxit canones, et expresse etiam tenet S. Thomas in 4, dist. 36, quaest. unica, art. 5, dicens: *Idcirco matrimonium valide contrahi, si aliquis ad perfectionem debitam ante tempus praedictum perveniat, ita ut vigor naturae et rationis, defectum aetatis suppleat*. Et de facto multa exempla habemus, quod masculi in decimo ac undecimo, et femellae in decimo anno proles procrearint; de quo vide Barbosam in cit. cap. *Puberes* 3 de Desponsat. impuber., num. 5, et Sanchez lib. 7, disp. 204, n. 29.

Talis vero malitia ad validitatem matrimonii 23 ante legitimam aetatem sufficiens in duobus copulative necessario consistit, scilicet et in discretionem ad coniugalem consensum, et in potentia ad copulam, ut ex communi tenet Fagnan. loc. cit., n. 3, subdens ibidem, n. 47, id declarasse etiam Sacram Congreg. Conc. in causa Ianuensi. An autem sit in impubere 24 huiusmodi malitia, spectat ad iudicem ecclesiasticum declarare, ut censuit eadem S. Congr. Conc. in d. Ianuensi, teste Fagnano loc. cit., num. 47.

Hinc impubes, qui ab Ordinario, receptis 25 bitis probationibus, declaratus fuerit habere huiusmodi malitiam suppletam aetatem, poterit matrimonium contrahere de Episcopi licentia

sine ulla Sedis Apostolicae dispensatione; et ratio est quia impedimentum aetatis a canonibus praefinitae non est simplex et absolutum, sed est conditionale, nisi malitia suppleat aetatem, ut patet in cit. cap. *Puberes* 3, cap. *De illis*, et cap. *Tuae* 14 de Desponsat. impuberum, et cap. unic., eod. in 6, adeoque statim ac Ordinarius declaravit malitiam supplere aetatem, talis impubes in contrahendo utitur iure suo, et Episcopus concedendo licentiam nihil attentat contra ius, cum possit illam concedere sine recursum ad Sedem Apostolicam, ut ex pluribus solide probat Fagnan. loc. cit., a n. 38 ad 46, ubi dicit hoc expresse declarasse Gregorium XIII qui, ut refert Nav. consil. 5, in fine, de Desponsat. impuber., cuidam petenti dispensationem ad matrimonium impuberis, dicitur respondisse Sedem Apostolicam ob hoc non esse interpellandam, cum si desit discretio vel potentia consummandi matrimonium, Sedes Apostolica nihil possit. Quod si neutrum deesse cognoverit, Ordinarius poterit, si causae, quae narrantur, sunt verae, suo iure dictam licentiam concedere. Haec ibi Fagnanus, qui n. 7 subdit quod idipsum saepius probavit Sacra Congr. Conc.

- 26 Matrimonium per verba de praesenti inter puberem et impuberem, vel inter duos impuberes non proximos pubertati, et in quibus malitia non suppleat aetatem, nulliter, seu clandestine contractum valet in vim sponsaliorum, seu transit, et resolvitur in sponsalia de futuro, textu expresso in cit. cap. unic., § *Idem quoque*, eodem in 6, et sic declarasse Sacram Congr. Conc. refert Fagnan. loc. cit., n. 49, et tenet Communissima doctorum, teste Reiffenstuel lib. 4 Decret., tit. 2, n. 18. Sponsi tamen impuberes, facti puberes non possunt per censuras cogi ad contrahendum per verba de praesenti, sed ad annos pubertatis perventi possunt recedere, c. *De illis* 7, et c. *A nobis* 8 de Desponsation. impuber., et sic plenis votis declaravit Sacra Congr. Conc. teste Fagnano loc. cit., n. 50, nisi sponsalia fuerint iurata, et impuberes tempore sponsaliorum fuerint doli capaces, quia tunc etiam impuberes facti puberes cogi possunt per censuram ecclesiasticam ad observantiam iuramenti, textu expresso in cap. *Ex litteris* 10 de Sponsalib., et Gloss. ib., vers. *Sub iuramento*; Hostiens. ibid., verb. *Iurare*; Ioann. Andreas ibid., n. 3; Butrius n. 10; Ancharan. n. 3; Abbas n. 6; Alexander de Naevo n. 15; Praepositus n. 4, in fine; Fagnanus n. 4, et in c. *De illis* 9 de Desponsat. impub., n. 51; Covarruv. in 4 decr., part. 1, cap. 5, § 1, n. 3; Sanch. l. 1, disp. 51, n. 22, et alii passim; nec quoad tales impuberes doli capaces, seu in quibus malitia tempore sponsaliorum supplebat aetatem, dissensit Reiffenstuel, l. 4 Decr., tit. 2, n. 17, quamvis n. 16, cum aliis ibi citatis dissentiat quoad impuberes simpliciter.

Matrimonium inter puberes, non servata forma Concilii, contractum per verba de praesenti non resolvitur in sponsalia de futuro, ut saepius declaravit Sacra Congr. Conc. et patet ex adductis eius decretis sub num. 2, et testatur etiam Fagnan. in cit. cap. *De illis* 9 de Desponsat. impuberum, in fine, ubi refert quod d. Sacra Congr. consulta, an matrimonium clam sine parocho et testibus contractum resolvatur saltem in vim sponsaliorum? respondit non resolvi; quia est defectus in forma. Unde non officit, quod in sponsalia resolvatur simile matrimonium impuberum ex dictis supra n. 26, per textum in cit. cap. *Tuae* 14 de Desponsat. impub., et cit. c. unic., § *Idem quoque*, eod. in 6, quia ibi agitur de nullitate ex defectu causae efficientis, non autem formalis, ut hic, sicuti dicit d. Sacra Congregatio, quia est defectus in forma, et cum Geminian. et pluribus aliis notat etiam recte Ursaya tom. 3, part. 1, discept. 19, n. 189.

Hic occasione puberum et impuberum iuvat notare varia circa ipsos. Unde puberes a pube sunt vocati, id est a prudentia corporis nuncupati, quia haec loca primo lanuginem ducunt, textu expresso in c. *Puberes* 3 de Desponsat. impub., ibi: *Puberes a pube sunt vocati, id est a prudentia corporis nuncupati, quia haec loca primo lanuginem ducunt*. Pubes enim est lanugo illa primo nascens circa pudenda, ita ut et pars illa corporis a Latinis pubes dicatur, ut ex communi notat Calvinus in suo magno Lexico iuridico, tom. 2, verb. *Pubes*, arg. cap. *Puberes*. Pubertas autem est emissio ipsa pubis, a qua anni pubertatis dicti sunt; Calvinus loc. cit., verb. *Pubertas*.

Pubertatis anni in feminis ordinarie sunt duodecim completi, in masculis autem 14 item completi, textu expresso in leg. ultim. Cod. Quando tutores esse desinant, ibi: *Iubemus, quemadmodum feminae post impletos 12 annos omnimode pubescere iudicantur, ita et mares post excessum 14 annorum puberes existimantur*, et concordat cit. c. *Puberes*. Unde puberes sunt illae personae, quae dictam aetatem compleverunt, et impuberes sunt illae personae, quae d. aetatem nondum complete attigerunt. Dictum autem fuit notanter *ordinarie*, quia in quibusdam pubertas interdum anticipat talem aetatem, et in aliis quandoque posticipat. Hinc regula certa est illas personas esse puberes, quae ex habitu corporis pubertatem ostendunt, et generare iam possunt, textu expresso in cit. cap. *Puberes* 3 de Desponsat. impuber., ibi: *Caeterum autem est, eum puberem esse, qui ex habitu corporis pubertatem ostendit, et generare iam potest*.

Quinam autem dicantur pubertati proximi, variae fuerunt opiniones: at duae prae aliis receptae videntur. Prima, quod masculi dicantur pubertati proximi, cum dimidiatum annum su-

pra decimum excesserut, et feminae, cum novem annos et dimidium egressae sunt, arg. § final. Quibus ex causis manumit. non lic. Nam post infantiam usque ad pubertatem sunt in masculis septem anni, et in feminis quinque; quare, ex quo excessit quis dimidiam huius temporis partem, magis pubertati, quam infantiae proximus dici debet. Panormitanus in cap. *Continebatur* 6 de Desponsat. impuber., quod in ea praesertim aetate soleat plerumque malitia tempus supplere; cap. 1 de Delict. puer.; Glossa in summa 20, qu. 1. Et hanc sententiam docuit Accursius, in l. 1 ff. de Novat., § *In summa* Instit. de Obligat. quae ex del., § *Pupillus* Instit. de inutil. Stip. Secunda sententia docet, non posse quoad hoc tradi unam regulam generalem pro omnibus, sed illas personas censi debere pubertati proximas, quae rerum intellectum iam capere possunt, et doli capaces existunt, seu in quibus malitia supplet aetatem, arg. l. 23 et 24 de Furtis, cap. *Puberes* 3, cap. *Continebatur* 6, cap. *De illis* 9, cap. *Attestationes* 10, et cap. *Tuae* 14 de Desponsat. impuber., et alii communius, et quantum ad contrahendum matrimonium haec sententia est habenda pro certa, textu expresso in cit. cap. *Puberes* 3 de Desponsat. impuber., ibi: *Certum est autem, eum puberem esse qui ex habitu corporis pubertatem ostendit, et generare iam potest*; et cit. cap. *De illis* 9, tit. eod., ibi: *Respondemus, quod si ita fuerint aetati proximi, quod potuerint copula carnali coniungi, minoris aetatis intuitu separari non debent, si unus in alterum visus fuerit consensisse, cum in eis aetatem supplevisse malitia videtur*. Vide supra, a n. 22 ad 25.

36 Hinc ad valorem matrimonii, tam de iure civili, quam canonico requiruntur, et sufficient anni pubertatis, scilicet duodecim completi in feminis, et quatuordecim item completi in masculis; nisi tamen in ipsis malitia suppleat aetatem; princip. Instit. de Nuptiis, et l. 4 ff. de actu Nup., cap. *Puberes* 3, cap. *Attestationes* 10, et c. *Tuae* 14 de Desponsat. impub. 37 Dicitur autem notanter: *Nisi tamen in ipsis malitia suppleat aetatem*, quia ex iam dictis a n. 22 ad 25, validum est matrimonium contractum ante dictam aetatem ab illis, in quibus malitia praevenit, seu supplet aetatem.

38 Matrimonium, quando contrahitur inter duos alienigenas, et a parvo tempore in parochia habitantes, qui tamen sunt cogniti, quod non sunt de comprehensis inter vagabundos, proprius eorum parochus esse intelligitur, in cuius parochia contrahentes habitant tempore, quo matrimonium contrahitur. Sac. Congreg. 39 Conc. sub die 21 Martii 1602. Matrimonium coram parcho et testibus contractum hac conditione, *si mulier est legitima*, subsecuta copula, non est validum, si postea constiterit mulierem esse illegitimam. Sac. Congr. Conc.

de anno 1620, apud Sellium in Selectis canonicis cap. 22, n. 17; et Barbosam in Summa apostolicar. decis., verb. *Matrimonium*, n. 21.

Matrimonium contractum sub conditione ap- 40 posita per virum: *Si id salvo honore meo fieri potest, et si fratribus meis placuerit*; si non expectato conditionis eventu, subsecuta fuerit copula cum maritali affectu, est validum; quia revera gratia non confertur sub conditione, sed completa voluntate actus. Sac. Congr. Conc. sub die 23 Augusti 1622.

Matrimonium contractum, et consummatum 41 mediante apostolica dispensatione ex causa indotationis mulieris, si detegatur falsa eadem causa, et appareat de congrua dote, adhuc sustinetur. Sac. Congr. Concil. in Praten. *Matrimonii* 4 Iulii 1712, et in Neapolitana *Matrimonii* eodem die et anno.

Qui obtinuit dispensationem super impedi- 42 mento consanguinitatis in forma pauperum, falsa narrata paupertate, dicitur valide dispensatus, et proles legitima, ut respondit Sac. Congr. Conc. 9 Septembris 1679, l. 3 Decr., fol. 406.

Si dispensatio matrimonialis reperitur con- 43 cessa inter consanguineos *ob angustiam loci*, erit exsequenda, etiamsi testes deponant, homines loci esse omnes pares. Sac. Congreg. Episcop. in Alben. 13 Februarii 1596, et Sac. Congr. Conc. in Bisacciarum 19 Iunii 1706, apud Monacell. p. 1, tit. 16, formul. 2, n. 33.

Qui obtinuit litteras dispensationis super 44 gradu prohibito consanguinitatis, et illis non praesentatis, contraxit, vel carnaliter sponsam cognovit, hic absque nova dispensatione in matrimonio permanere non potest. Sac. Congr. Conc. die... Maii 1635, apud Monacell. loc. cit., n. 30.

Qui delictum polygamiae commisit, et poe- 45 nitentiam, seu poenam triremium iam explevit, hic non potest absque dispensatione apostolica cum secunda denuo matrimonium contrahere, quamvis prima legitima uxor decesserit, quia obstat ei impedimentum criminis. Sac. Congr. Conc. in Sancti Sever. 18 Iulii 1704.

Non confirmatus non contrahit impedimen- 46 tum ad effectum contrahendi cum suscepto in sacramento confirmationis. Sac. Congr. Conc. in Lycien. 13 Iunii 1654, apud Monacell. loc. cit., num. 30.

Qui sponsalia contraxit cum muliere inho- 47 nesta, non potest a consanguineis impediri ne matrimonium contrahat. Sac. Congr. Episc. et Reg. in Recanaten. 25 Iunii 1619.

Matrimonium inaequale non potest impediri 48 a matre sponsae. Sac. Congr. Conc. in Neapolitana 25 Ianuarii, et 8 Martii 1722.

Matrimonium simulate contractum ad effu- 49 giendum aliquod periculum, nullum est. Sac. Congr. Concil. in Mutinen. *Matrimonii* 9 Iunii 1725, ubi de matrimonio contracto a mu-

liere musicae artis peritissima cum persona conscia de simulatione ad hoc, ut posset dimitti a carceribus ubi detinebatur, ne matrimonium contraheret cum nobili iuvene eius amore capto.

- 50 Matrimonium absque triennali cohabitatione dissolvendum est, quando clare constat de impotentia unius. Sac. Congr. Conc. in Seguntina 12 Septembris 1609, apud Pignat. to. 1, consult. 147, n. 21 et 23.
- 51 Matrimonium contractum cum impedimento dirimente a muliere animam agente, ne moreretur infamata, nullum declaratum fuit a Sac. Congr. Conc. in Cosentina *Matrimonii* 18 Novembris 1683, l. 34 Decr., fol. 393.
- 52 Matrimonium ratum ex iusta causa dissolvi potest a Summo Pontifice, dissentiente etiam uno ex coniugibus. Sac. Congreg. Conc. die 20 Maii 1719, et 28 Ianuarii 1720, et in Tironen. *Matrimonii* 2 Octobris 1723.
- 53 Matrimonium contractum cum conditione, quod mulier haberet tantam dotem, detecta istius insufficientia, adhuc validum reputatum fuit a Sac. Congr. Conc. in Romana *Matrimonii* 23 Ianuarii 1666.
- 54 Matrimonia contrahi possunt a subditis etiam sine consensu dominorum, non obstante contraria consuetudine; Sac. Congreg. Conc. in Pragen. *Matrimonii* 19 Martii et 24 Aug. 1669, lib. 26 Decr., fol. 183 et 283.
- 55 Matrimonia, ne contrahantur post occasum solis, neque per procuratorem, statuere nequeunt Episcopi. Sac. Congr. Conc. in Neapolitana 18 Augusti 1663, lib. 23 Decretal., fol. 276, apud Ursayam in Miscellaneo sacro et profano, verb. *Matrimonium*, n. 124.
- 56 Matrimonium valide et licite contrahi potest cum pacto continentiae sine intentione prolis, et remedii concupiscentiae, quia id non pugnat cum essentia matrimonii, cum sic coniuges tradant sibi adhuc mutuam potestatem radicalem, et quoad actum primum, et excludant generationem prolis solum negative, ut patet exemplo B. M. V. et S. Ioseph. Busebaum lib. 3, tract. 6, c. 2, dub. 1; La Croix ibid.; Perez de Matrimon., disp. 13, sect. 8; Dicastill. dist. 5, n. 12; Paludan., Vasquez, Coninch., Pontius, Hurtado, et alii apud ipsum contra Sanchez, Sotum, Henriquez, et alios; matrimonium tamen initum sub ea conditione, quod mulier deberet professionem emittere, et renuntiare cuicumque iuri sibi competenti in vim matrimonii, declaratum fuit invalidum a Sac. Congreg. in Ulixbonen. Occident. 8 Iulii 1724, apud Thesaurum resolutionum Sac. Congr. Conc., tom. 3, quae Resolutiones prostant Romae, apud Barbiellini ad Minervam.
- 57 Ordinarius non potest prohibere quin matrimonia domi celebrentur, servata Concilii forma, sed, cum maxime deceat ut in ecclesia celebrentur, id hortari debet, non praecipere.

Sic decisum fuisse a Sacra Congreg. Concilii referunt Barbosa de offic. et potest. Episcop., allegat. 22, n. 18; Gavant. Manual. Episcop., verb. *Matrimonii celebratio*, num. 20; Ursaya Miscellan. sacr. et profan. 1, verb. *Matrimonium*, num. 125; Franciscus Leo in Thesaurio fori ecclesiastici, part. 2, c. 8, n. 48; Basil. Pontius de Impedim. matrimonii, cap. 26, § 3, vers. 3; Rebell. de Obligatione iustitiae, part. 2, lib. 2, qu. 7, n. 11; Marcell. Vulpe in Praxi iudicii fori ecclesiastici, cap. 15, n. 15; Sanch. lib. 3, disp. 15, n. 20; Diana Moral. resolut., part. 3, tract. 4, resolut. 279; Reginald. in Praxi fori poenitent., lib. 31, n. 242.

Matrimonium enim licite celebrari potest extra ecclesiam, quia ad hoc, ut dicatur celebrari in facie Ecclesiae, non est opus, ut in ipsa materiali ecclesia, vel in eiusdem limine celebretur, sed sufficit, ut servatis ritibus Ecclesiae, fiat coram aliqua fidelium multitudine, quae, tanquam quaedam catholicorum Congregatio, censeri potest Ecclesia, iuxta textum in c. *Ecclesia* 6, dist. 1, de Consecr., ibi: *Ecclesia, id est Catholicorum collectio*, et cap. *Relatum* 12 de Testamentis, ibi: *Nomine autem Ecclesiae... communis Congregatio intelligitur*; Glossa verb. *Praefatam Ecclesiam* in cap. final. Ne Praelati vices suas; Barbosa loc. cit., n. 17, et alii passim.

Benedictiones conjugales non possunt nisi 50 inter missarum solemnia fieri. Sac. Congreg. Conc. in Pisaurensi 13 Iulii 1630. Et parochus proprius debet accipere eleemosynam ratione benedictionis, et non alius. Sac. Congr. Rituum in Acheruntina 25 Ian. 1602.

Alia vide verb. *Adulterium*, *Benedictio*, art. 4; 61 *Denuntiationes matrimonii*, *Divortium*, *Impedimenta matrimonii*, *Parochus*, *Sponsalia*.

Quoad validitatem, et invaliditatem matrimoniorum attendenda est omnino novissima Constitutio Summi Pontificis Benedicti XIV, incip. *Dei miseratione*, in qua praescribit Ordinem et formam observandam in iudiciis causarum matrimonialium super validitate matrimoniorum, et mandat, in omni dioecesi ab Ordinario loci eligendum esse idoneum virum, si fieri possit, ecclesiasticum *matrimoniorum defensorem* vocandum, qui ad omnem actum iudiciale citari debebit, et intervenire, et voce et scriptis validitatem matrimonii defendere, et appellare a prima sententia, si ista declaraverit invalidum matrimonium. Imo potest appellare etiam a secunda conformi priori, si ipsi defensori videatur manifeste iniusta, et etiam a tertia, si esset revocatoria alicuius alterius praecedentis in favorem validitatis matrimonii prolatae.

Quoad matrimonia attendenda est etiam alia 62 novissima dispositio Benedicti XIV, in Constitutione incip. *Satis vobis*, in qua refert plurima mala, quae in dies oriuntur a matrimo-

niis occultis, aut conscientiae. Inde mandat Episcopis, ut non de facili dispensent super denuntiationibus, et dispensando super istis, et non permittant matrimonium ita celebrari coram parcho, aut altero delegato sacerdote, et testibus confidentibus ipsis contrahentibus, ita ut celebratio matrimonii possit remanere secreta et occulta. Interveniēte tamen iusta et urgente causa permittit etiam ipsa matrimonia secreta, quibus debet assistere parochus alicuius ex contrahentibus, aut, attentis circumstantiis, alter sacerdos ab Episcopo delegatus. Qui ex eis assistet, consignare debet Episcopo scriptum documentum celebrationis dicti matrimonii, loci, temporis et testium, quod ab Episcopo fiet transcribi in libro particulari, et distincto continente sola matrimonia secreta, qui liber clausus, et sigillatus erit custodiendus in cancellaria episcopali. Si nascatur proles ex talibus matrimoniis, baptizabitur in respectiva ecclesia, notabiturque in libro baptizatorum sine nomine genitorum, et tenebuntur isti immediate, vel mediate intra terminum triginta dierum dictam prolem notificare Episcopo, exprimendo locum, tempus, aliasque circumstantias collati baptismi. Quod totum cum nomine genitorum debet transcribi in alio libro eisdem cautelis in cancellaria episcopali custodiendo. Quod si intra dictum terminum non fuerit, ut supra, notificatum, tenebitur Episcopus reddere notum dictum matrimonium secretum, a quo certo sciat ortam esse dictam prolem. Et huius sic contrahentium obligationis, aliarumque praescriptarum rerum erunt monendi a sacerdote, antequam tali eorum matrimonio assistat.

ADDITIONES CASINENSES.

Non abs re putamus citat. hic Constitutionem Benedicti XIV per extensum referre, estque tenoris sequentis:

Venerabilibus fratribus Patriarchis, Primatibus, Archiepiscopis et Episcopis.

BENEDICTUS PAPA XIV.

Venerabiles fratres, salutem et apostolicam benedictionem.

Satis vobis compertum esse non dubitamus, venerabiles fratres, eam semper fuisse piaē matris Ecclesiae vigilem curam, ut sacramentum matrimonii, magnum ab Apostolo nuncupatum, publice, et palam a fidelibus celebretur. Quod quidem ut diligentius, quam antea factum fuerat in posterum observaretur, sancta Tridentina Synodus, Lateranensis Concilii sub Innocentio III celebrati vestigiis inhaerendo, praecepit, ut in posterum, antequam matrimonium contrahatur, ter a proprio contrahentium parcho, tribus continuis diebus fe-

stivis in Ecclesia, inter missarum solemnias, publice denuntietur, deindeque, nullo legitimo concurrente impedimento, ad illius celebrationem in faciem Ecclesiae coram parcho, vel alio sacerdote de ipsius parochi, seu Ordinarii licentia, et duobus, vel tribus testibus praesentibus, rite procedatur. Voluit etiam eadem sancta synodus apud parochum diligenter librum custodiri, in quo coniugum, et testium nomina, diesque, et locus matrimonii describantur.

§ 1. Providae tamen huiusmodi leges tanta auctoritate saluberrime institutae, prava horum temporum conditione prolabi visae sunt, et enerves propemodum reddi, ob matrimonia usu nimis recepta, quae occulte adeo celebrantur, ut illorum notitia, quantum fieri potest, obli-teretur et in tenebris ignorantiae perpetuo iaceat consepulta. In more etenim positum est, illa celebrari nullis praeviis factis denuntiationibus, coram solo parcho, vel alio sacerdote de eius licentia, adhibita praesentia tantum duorum testium apposite a contrahentibus advocatorum, quorum fides nemini illorum est suspecta; remque peragi saepe extra Ecclesiam, quandoque etiam intra illam, ianuīs tamen occlusis, vel eo temporis momento, quo semota alterius cuiusvis praesentia, scientia initi matrimonii, praeter parochi, contrahentium, testiumque personas, alios penitus effugiat.

§ 2. Quantum a sacramenti dignitate, et ab ecclesiasticarum legum praescripto, occulta haec matrimonia, *conscientiae* vulgo nuncupata, ut plurimum abhorreant, satis superque coniciere quis poterit, qui mentis aciem ad exitiosos illorum effectus convertat. Hinc gravia ortum habent peccata, praesertim vero eorum, qui divini iudicii interminatione posthabita, priore uxore, cum qua clam contraxerunt, relicta, cum alia spe futuri matrimonii decepta et in turpem secum vivendi licentiam abducta, palam contrahere promittunt. Quorumdam vero mentem ita pravae cupiditates excaecant, ut novum contrahere secretum matrimonium audeant, post alterum secreto itidem contractum et nondum prioris coniugis morte solutum, seseque magno scelere polygamos reddant. Alii etiam eo impudentiae devenere, ut in huius magni sacramenti contemptum, post primas secreto initas, alteras aut publice, aut privatim nuptias contrahendo, sese audacius polygamia pariter innodare non perhorrescant. Age vero quam gravia, quam nullo pacto ferenda in his matrimoniis mala oriantur. Si enim ad quamcumque matrimonii suspicionem submovendam, virum seorsim a muliere vivere contingat, sublata est illico individua vitae consuetudo, et contemptum est verbum Domini: *Adhaerebit homo uxori suae, et erunt duo in carne una*; sin haec vitae consuetudo servetur, nemo est, qui illam criminis non arguat et utpote detestabilem, in scandalī materiam non

traducat. Neque illata per scandalum dispendia rependit subsecuta celebratio occulti matrimonii, quod in tenebris delitescit et ab omnibus ignoratur.

§ 3. Leviora quoque damna non sunt, quae susceptae proli irrogantur. Saepe enim contingit illam a parentibus et a matre praesertim amotam, nec pie nec liberaliter institui, sed incertis fortunae casibus obiectam relinqui: nisi etiam parentes ipsi, contra naturae leges ausu nefario illius vitae insidientur. Ubi vero tam immane facinus parentes deterreat, illosque ad sobolem alendam, instituendamque humanitas ipsa compellat; alia imminet liberis susceptis ex occulto matrimonio lugenda avitarum facultatum et bonorum iactura: pro quorum possessione assequenda, quamvis clament iura sanguinis, illis tamen careant necesse est, propter occulta parentum matrimonia et ademptam legitimitatis et filiationis probationem.

§ 4. Huic etiam malorum origini sunt referenda ipsa quoque secreta matrimonia contracta a filiisfamilias contra patris iuste dissentientis voluntatem, ex quibus quam gravia incommoda exoriri soleant, neminem latet. Quid plura? Adeo invaluit malitia, ut quandoque in minoribus ordinibus constituti pensiones et beneficia, ad divinum cultum et ecclesiastica munia instituta, etiam post initum clam matrimonium retinuerint, sibi quae de mammona iniquitatis loculos miserrime comparaverint.

§ 5. Deffenda haec igitur potius uberibus lacrymis, quam latiore calamo explicanda malorum congeries, quum ex hac Apostolicae Sedis specula omnes sibi vindicet nostrae vigilantiae curas; temperare non possumus, quin vos ipsos, venerabiles fratres, in partem nostrae sollicitudinis evocantes, vestram pietatem, et zelum excitemus ad custodiendas vigilias noctis super grege vobis credito, quem luctuosa horum temporum conditio in discrimen adducit. Primum itaque periculi non infrequens occasio vos reddat difficiliore ad remittendum publicationes a quibus contracturi matrimonium saepe per malitiosam suggestionem petunt dispensari. Quam caute solerterque oporteat ea in re Episcopos versari, non obscura vobis a Concilio Tridentino exhibentur argumenta. Si enim (ait eadem sancta synodus) probabilis fuerit suspicio, matrimonium malitiose impediri posse, si praecesserint denuntiationes; tunc vel una tantum denuntiatio fiat; vel saltem parochus et duobus testibus praesentibus, matrimonium celebretur et deinde ante illius consummationem denuntiationes in Ecclesia fiant, ut si aliqua subsint impedimenta, facilius detegantur. Praeterea licet Episcopo relictum sit omnimode super denuntiationibus dispensare, haec tamen facilitas non a sola dispensantis voluntate pendet, sed a Tridentino coercetur arctis prudentiae discretique arbitrii legibus,

quod idem est ac legitimam causam dispensationis requirere.

§ 6. Parem quoque, imo fortasse maiorem vigilantiam necesse est a vobis adhiberi, ne post remissas denuntiationes, celebretur matrimonium coram parochus, vel alio sacerdote ab ipso parochus, vel a vobis deputato, praesentibus duobus, vel tribus testibus confidentibus, ne ulla celebrationis notitia, vel rumor oriantur. Id enim, ut ad praescriptum sacrorum canonum licite fieri possit, non satis est obvia quaevis et vulgaris causa, sed gravis, urgens et urgentissima requiritur. A sacro nostrae Poenitentiariae tribunali, eo potissimum casu fit potestas ita celebrandi matrimonium, quo vir et femina in figura matrimonii publice degentes et de quibus nulla viget criminis suspicio, in occulto tamen concubinato perseverent; facile enim quisque coniiciet, quam absconum esset eos, a statu damnationis per gratiam sacramenti revocandos, ad publice contrahendum matrimonium praevis denuntiationibus compelli. Hanc vero praxim vobis duximus proponendam, non quia dispensatio praemisso casui solum congruat, quum alii similes, et fortasse urgentiores esse possint, in quibus dispensari expediat: sed quia, vestri pastoralis officii partes versari debent in sedulo investiganda legitima et urgenti causa dispensationis, ne matrimonia occulte celebrata luctuosos habeant exitus, quos intimo cordis moerore recensuimus.

§ 7. Hunc porro in scopum vos hortamur et impense admonemus, ut personarum matrimonium secreto contrahere petentium diligens fiat a vobis inquisitio: an scilicet eius qualitatibus, gradus et conditionis sint, quae id probe exposcant; an sint sui, vel alieni iuris; an filiifamilias, quorum nuptiae patri iuste dissentienti sint invisae; ab episcopali etenim, quod geritis, munere nimium esset alienum, facilem praeberi filio inobedientiae occasionem; an res sit de personis ecclesiasticis, licet in minoribus ordinibus constitutis, pensiones et beneficia ecclesiastica obtinentibus, ut detestabilis illorum retentio in statu uxorato congruis remediis postea compescatur. Potissimum vero curet vestra sollicitudo, antequam secreti matrimonii licentia concedatur, quod contrahentes clara et indubia et a quavis fraude immunis exhibeant documenta status liberi, ad avertendum ab iis, qui improbi sunt ingenii, polygamiae periculum.

§ 8. Quod attinet ad ministrum secreti matrimonii, volumus ad id munus deputari parochum alterius ex contrahentibus, quem notitia personarum, experientia et diuturnus rerum usus quovis sacerdote extraneo peritiorum effecisse praesumuntur. Si quae tamen vobis occurrant circumstantiae, quae alium sacerdotem loco parochi exposcere videantur, gravi

impellente causa, is sacerdos a vobis eligatur, qui probitate et doctrina et obeundi muneris peritia commendetur.

§ 9. Uni tamen, aut alteri sacramenti ministro a vobis deputando, distincte praecipiat, ne matrimonio intersit, nisi prius paterna charitate coniuges in Domino monuerit, sobolem procreandam regenerari quamprimum oportere sacro baptismatis lavacro; ac Christo iudici districtam reddituros esse rationem, nisi filios ut legitimos agnoverint, eosque pietate bonisque moribus imbuerint, et frui patientur bonis temporalibus, a maioribus in supremis tabulis relictis, vel provida legum auctoritate delatis.

§ 10. Celebrato autem matrimonio, indilate a párocho, vel alio sacerdote coram quo initum est, exhibeatur Episcopo illius scriptum documentum, cum nota loci et temporis, testiumque, qui celebrationi interfuerunt. Vestrum erit postea diligenter incumbere quod, ad perennem gestae rei memoriam, praefatum documentum fideliter transcribatur in libro prorsus distincto ab altero, in quo matrimonia publice contracta de more adnotantur. Huiusmodi liber pro matrimoniis secretis apposite compactus, clausus, et sigillis obsignatus, in vestra episcopali cancellaria caute erit custodiendus; et eo tantum casu resignari et aperiri vestra accedente licentia patiemi, quo alia id genus matrimonia describi oporteat, vel id sibi vindictae iustitiae administrandae necessitas, vel demum aliquod documentum ab eo exposcant verum interesse habentes, quibus probationum aliunde petendarum non suppetit copia: sedulo tamen animadvertentes quod, re absoluta, de novo claudatur et sigillis, ut antea, obsignetur. Fides, seu attestaciones clam celebrati matrimonii, a párocho, vel sacerdote, qui vices párochi gessit, exarandae, vobisque exhibendae, transcribantur in dicto libro, prout iacent de verbo ad verbum, a persona a vobis deputanda, quae apud omnes integritatis, probatque nominis luculentum habeat testimonium. Fides vero, et attestaciones ipsae in secretiori loco sartae tectaeque a vobis serventur.

§ 11. Quod, si ex occulto huiusmodi matrimonio prolem nasci contingat, eadem munda salutari aqua baptismi in ecclesia, in qua aliis infantibus hoc sacramentum indistincte confertur. Et quia, ad operiendum clam initum matrimonium, facile est in libro baptizatorum nullam fieri mentionem parentum, et eorum nomina consulto reticere; volumus, ac expresse mandamus, quod a patre baptizati, eoque defuncto, ab illius matre, suscepta proles vobis denuntietur; dictaque denuntiatio fiat vel immediate per parentes ipsos, vel per literas eorum caractere exaratas, vel per fide dignam personam ab ipsis parentibus designatam, ut certe et clare vobis constet, quod pro-

les tali loco et tempore, vel reticitis, vel falso expressis nominibus parentum, baptizata, est legitima, licet occulti matrimonii foedere procreata. Quae sane omnia quum vobis innotuerint, ne illorum excidat memoria, in libro fideliter describentur ab eo, cui facta a vobis est potestas adnotandi matrimonia occulte celebrata. Liber, in quem baptizatorum, ac utriusque parentis nomina referentur, quamvis distingui debeat ab altero matrimoniorum, eadem tamen diligentia, iisdem cautelis, in cancellaria episcopali clausus, et sigillis obsignatus, erit custodiendus, prout librum matrimoniorum caute custodiri supra mandavimus.

§ 12. Quia vero nonnulli deesse non possunt, qui propriae conscientiae vocibus obsurdescant, et nostris hisce mandatis parere negligant, debita poenarum distractione pro modo culpa a vobis puniantur. Quinimo cum satis Nobis experientia compertum sit, in huiusmodi negotiis homines in terram oculos declinantes, ob humanos respectus tardiores effici, et a recte agendi semita revocari; mandamus idcirco, matrimonia occulta a vobis evulgari, et nota fieri, si certo vobis constiterit, ex aliquo matrimonio occulto procreatam fuisse sobolem, et baptizatam suppressis parentum nominibus, nulla praestita vobis notitia, ut par erat, ab illius parentibus, intra triginta dies a nativitate numerandos.

§ 13. Ne autem contumaces et inobedientes violatae fidei, proditique secreti pastores suos insimulent; sedulo a vobis curandum est, ut a párocho, vel alio sacerdote, pro secreta celebratione matrimonii a vobis deputando, coniuges clare et aperte moneantur, ea lege, et pacto illis permitti secreti matrimonii celebrationem, ut soboles inde procreanda non solum regeneretur sacro baptismate, sed post baptismum denuntietur Episcopo, cum nota loci, et temporis administrati sacramenti, ac sincera indicatione parentum, a quibus ortum habuit, quemadmodum supra praemisimus est; alioquin matrimonium, licet contractum, data per Episcopum secreti fide, in lucem proferetur in gratiam filiorum, et ad propulsandam ab illis gravem, nulloque pacto ferendam iacturam.

§ 14. Volumus denique, ac mandamus, fides, seu attestaciones matrimonii clam initis, et soboles ex eo procreatae, excerptas ex dictis libris, modo quo dictum est, apud vos caute custodiendis, tantam promereri fidem, quantam sibi alii libri parochiales baptismatis et matrimonii vindicare consueverunt.

§ 15. Haec a vobis, venerabiles fratres, in hac temporum calamitate observari enixe praecipimus, ad communem animarum salutem, et ad praesidium ecclesiasticae disciplinae, propter invalescentem hominum malitiam, nova semper detrimenta vel patientis, vel reformidantis. Caeterum, nostris hisce litteris sublata nolu-

mus ea validiora remedia, quae huic malo in diem ingruenti consona dignoscet prudentia vestra, ad pastorale officium cumulate obeundum. Vobis interea paternae charitatis et benevolentiae testem, apostolicam benedictionem impertimur.

Datum Romae apud S. Mariam Maiorem, die 17 Novembris 1741, pontificatus nostri anno 2°.

- 64 Alia quamplura huc revocabilia, vel ad huiusce magni sacramenti pleniorum captum exoptabilia, suis in respectivis alphabetice locis reperiuntur, et praesertim in verbo *Impedimenta matrimonii*, ubi etiam fusius quaedam hic breviter attacta.
- 65 Additur hic attendenda resolutio sequentis dubii:

DUBIUM MATRIMONII

Sequens casus Sac. Poenitentiariae propositus, fuit ab ea ad hanc Sacram Congregationem pro decisione remissus.

Fulanus et Berta matrimonium inter se contracturi, statum suum liberum probaverunt apud acta curiae episcopalis, instantes subinde, iuberi parochum, ut ad trinam denuntiationem procederet. Interrogati autem a notario, quisnam esset eorum parochus? responderunt (per errorem tamen, et citra contemptum clavium) esse parochum S. Demetrii, in cuius parochia iam pridem habitaverant, sed tunc temporis non habitabant. Peractis itaque a parochum S. Demetrii, iuxta sibi traditam facultatem, denuntiationibus, nulloque impedimento detecto, Ordinarius impertitus est solitam licentiam per dictum notarium extensam sub hac verborum formula: *Concediamo licenza al parroco di S. Demetrio di poter assistere al matrimonio tra Follano e Berta, ambedue della sua parrocchia.*

Celebratum proinde fuit coram dicto parochum et testibus matrimonium: sed post aliquod tempus Fulanus librum moralem casu legens, invenit communem esse sententiam, quod ad matrimonii validitatem requiritur praesentia parochi, saltem unius ex contrahentibus, unde consultis pluribus confessariis, quid sibi agendum esset, suasus fuit, ut una simul cum Berta consensum renovaret coram proprio parochum et testibus. At Fulanus, explorata Bertae voluntate, an casu, quo non esset ipsius coniux, vellet sibi matrimonialiter copulari, responsum habuit absolute negativum. Nihilominus, habita nuper notitia, quod inter declarationes desumptas ex Bibliotheca rec. me. Card. Bellarmini, et typis impressas, ad caput primum, sess. 24, de Reform. matrimonii, exstat infra scripta: *Item licet non proprius parochus, sed alius de consensu Episcopi intersit, matrimonium tenet, etiam si Episcopus credat, fuisse vocatum proprium parochum: spem aliquam*

validitatis matrimonii concepit, sed ad omnem dubietatem removendam suppliciter instat declarari:

An praefatum matrimonium inter ipsum et Bertam contractum, fuerit validum?

Sacra Congregatio Concilii rescripsit, *Affirmative.*

Sic refert laudatus sapientissimus Cardinal. Lambertinus, tom. 2, notific. 88.

NOVAE ADDITIONES EX AUCTORE.

Matrimonia a Graecis contracta post susceptos ordines sacros, nulla et irrita declarantur. Bened. XIV tom. 1, Constit. incip. *Etsi pastoralis*, § 7. Matrimonium contrahi nequit a diacono Orientalis Ecclesiae, qui ordinatus fuerit in statu coelibis; idem Constit. 129 incip. *Eo quamvis tempore*, § 36. Matrimonium inter contingentes se quarto gradu consanguinitatis, vel affinitatis, Graecis prohibetur; idem cit. Constit. *Etsi pastoralis*, § 45. Matrimonia infantum prohibentur, idem Const. 107 incip. *Omnium sollicitudinem*, § 3 et 14. Matrimonia a Catholicis cum haereticis contracta detestantur. Idem Const. 34 incip. *Matrimonia*, § 3. Matrimonia contrahi a fidelibus cum neophytis ad fidem conversis in loco pio catechumenorum Venetiis, absque interpellatione prioris coniugis in infidelitate relictis, permittitur arbitrio Nuntii Apostolici Venetiis commorantis; idem Constit. 117 incip. *In suprema*. Idque matrimonium per adventum prioris coniugis non rescindendum esse decernitur. Idem, ibid.

Matrimonio iungendi non sunt, qui in doctrina christiana satis instructi non reperiuntur; idem Const. 42 incip. *Etsi minime*, § 11. Secundae, tertiae, et posteriores nuptiae damnari nequeunt. Idem Const. 57 incip. *Etsi pastoralis*, § 11, et Const. 129 incip. *Eo quamvis tempore*, § 29.

Matrimonii celebrandi forma a Concilio Tridentino statuta observari iubetur. Idem Constitut. 75 incip. *Nimia*, § 8. Decretum Conc. Tridentini de Reformatione matrimonii. Italo-Graecis rite publicari praecipitur. Idem Const. 57 incip. *Etsi pastoralis*, § 8.

Matrimonia inter subditos principum catholicorum in provinciis foederati Belgii, et vice versa, celebranda sunt iuxta probatas in similibus casibus alias editas a Sacra Congregat. Concilii resolutiones, ex quibus ubi disputatio contingat, decidatur. Idem Constit. 34 incip. *Matrimonia*, § 5. Matrimonia in Hollandia, et foederato Belgio inter incolas contracta, non servata forma Concilii Tridentini, valida declarantur. Idem ibid., § 2 et 3. Item inter personas addictas praesidiis locorum *di Barriera*. Idem ibid., § 4. Et inter incolas civitatis Mosae Traiectensis. Idem, ibidem.

Matrimonia in Servia, et finitimis regionibus

ad praescriptum Concilii Tridentini sunt celebranda, abrogatis clandestinis, aut coram solo iudice contractis. Idem Const. 89 incip. *Inter omnigenas*, § 9. Nec renovari possunt coram Caddi, nequidem per procuratorem, nisi ritus huiusmodi renovationis sint mere civiles. Idem, ibid., § 10.

Matrimonia inter fideles Malabares contrahenda sunt in congrua aetate, et iuxta formam a Concilio Tridentino praescriptam. Idem Constit. 107 incip. *Omniū sollicitudinē*, § 3. Intellige in locis in quibus decretum conciliare publicatum fuerit, et quod huiusmodi publicatio fieri debeat. Ibid., § 14.

Matrimonium inter maritum latinum et graecam mulierem, latine coram parcho latino contrahi debet; inter maritum vero graecum et mulierem latinam, potest contrahi, vel graece coram parcho graeco duobus, vel tribus testibus praesentibus, vel latine coram latino ubicunque maritus graecus voluerit. Eius autem loci, ac ritus parochus debet assistere, ubi, et quo ritu matrimonium contrahitur. Idem, Constit. 17 incip. *Etsi pastoralis*, § 8.

Matrimonia occulta, non nisi gravissima de causa, permitti debent, qua concurrente, celebrari nequeunt absque probatione status liberi. Idem, Constitut. 35 incip. *Satis vobis*, in qua multa statuuntur ad rem, vide supra, n. 63, ubi summarie affertur eius dispositio.

Matrimonium subsequens legitimat prolem ante genitam: non tamen, ex adulterio. Idem, Constit. 113 incip. *Redditae*, § 2. Idque non virtute sacramenti, sed ex dispositione legis ecclesiasticae. Idem, ibid., § 39.

Matrimonium iure naturali, divino et canonico indissolubile, non est temere dirimendum. Idem, Constit. 15 incip. *Matrimonii*, et Constitut. 33 incip. *Dei miseratione*, § 2. Divortia quo ad vinculum inter fideles non admittuntur. Idem, Constit. 57 incip. *Etsi pastoralis*, § 8. Matrimonium non dissolvitur per uxoris fugam, et nuptias ab ea cum infideli contractas. Idem, Constit. 89 incip. *Inter omnigenas*, § 12.

Matrimonialium causarum iudicia coram quibus et quo ordine ac forma peragenda sint, statuit idem Pontifex, Const. 33 incip. *Dei miseratione*, cuius dispositio allata fuit summarie, n. 62, et ad verb. *Defensor*. Unica sententia prolata, nemini licet ad alia vota transire. Idem, cit. Const. *Dei miseratione*, § 14. Appellatio a sententia lata super nullitate Matrimonii in quacunque distantia, semper suspendit executionem. Idem, ibid., § 11.

Appellatio in causis matrimonialibus impediri nequit per pacta poenalia. Idem, Const. 85 incip. *Nimiam*, § 4 et 7. Vide to. 1, ad verb. *Appellatio*. Appellatio super nullitate matrimonii nunquam transit in rem iudicatam; sed ex noviter detectis quandocunque revideri potest. Idem, Constit. 33 incip. *Dei miseratione*, § 11.

Ad validitatem contractus matrimonii rationis usus requiritur de iure naturali et divino. Idem, tom. 2, Constit. incip. *Magnae nobis*. Potentia actualis ad copulam requiritur de iure positivo canonico, super quo solus Pontifex dispensare potest. Idem, ibid. Quando autem malitia suppleat aetatem, idque ecclesiastico iudici, etiam ordinario comprobatur, canones permittunt matrimonium contrahi. Idem, ibid.

Dispensatio super aetate cum iis, qui copulae nondum idonei sunt, sed tamen rationis usum habent a Sede Apostolica privative concedi potest. Quando autem malitia supplet aetatem, ex legum et canonum dispositione licitum est matrimonium contrahere, super hoc vero, an malitia suppleat aetatem, tam a iudice ordinario, quam ab Apostolica Sede pronuntiari potest et consequenter facultas ad contrahendum concedi; tamen pro maiori actus solemnitate et ne de validitate contractus matrimonii propter minorem aetatem haesitari contingat, apostolicae dispensationis litterae impetrari solent. Et traditur formula huiusmodi litterarum. Sic quoad omnia supra laud. Benedictus XIV, tom. 2, Constit. 51 incip. *Magnae*. Vide ad id verb. *Aetas*, et verb. *Dispensatio*.

Matrimonia catholicorum cum haereticis semper a S. Sede fuere reprobata. Et recentioribus pontificiis decretis denuo reprobata fuisse demonstratur. Idem ib. Matrimonium si quis cum haeretica contraxerit, poenitentiam agere debet, et curare, ut coniugem a vera fide aberrantem ad gremium Christi reducat. Idem ib. Pro matrimoniis inter haereticos, aut cum haereticis contrahendis, dispensationes a S. Sede non conceduntur, nisi addita conditione de abiuranda prius haeresi. Et si de huius conditionis implemento Episcopis exsecutoribus non constiterit, dispensationes non sunt exsequendae. Idem ib. Matrimonium cum haereticis contrahi quibus casibus, quibusque de causis permittatur ab Apostolica Sede; quae leges et caute-lae in licentiis seu dispensationibus apponantur? Vide sub verb. *Dispensatio*, et sub verb. *Haereticus*.

Matrimonium, nulliter contractum definitur in gradibus a iure prohibitis, super quibus dispensatio concessa fuit ab Episcopo non servatis conditionibus in huiusmodi facultatis concessione sibi praescriptis. Idem, const. 19 incip. *Ad tuas manus*.

Matrimonium, quod inter duos Iudaeos erat, dissolvitur, si alter ex coniugibus baptismum suscipiat, alter vero converti recuset, et cohabitare sine contumelia Creatoris. Idem, Constit. 28 *Postremo mense*, § 18. Super quo tamen legitimam interpellationem praecedere necesse est. Idem ib. Sed non permittitur libellum repudii iudaicis ritibus ei dare. Idem, Const. 38 incip. *Apostolici ministerii*. Vide ad

- 111 verb. *Hebraeus*. Huiusmodi matrimonii solutio tunc effectum habere censetur, quando neophytus novas contrahit nuptias. Idem, Const. 28
- 112 incip. *Postremo mense*, § 58. Et quod haec opinio communior nunc sit, et in tribunalibus
- 113 Urbis recepta. Idem ib. An vero, dissoluto sic matrimonio, coniux alter in infidelitate remansens, novas nuptias contrahere possit, in utramque partem probabiliter disputatur. Idem ib.
- 114 Matrimonii nullitas satis canonizata non censetur ad hoc, ut partes transire valeant ad alia vota, nisi duae saltem sententiae conformes super ea emanaverint. Id., Const. incip. *Si datam*, et tom. 1 Const. 33 incip. *Dei miseratione*, § 9 et 14.
- 115 Pro matrimonio et sepultura educandarum, attendenda sunt sequentia: Sub die 8 Octobris 1723 a Sacra Congr. Episcop. et Regul. fuit rescriptum eminentissimo Cardinali Boncompagno Archiepiscopo Bononiensi, ut sequitur: *È stato rappresentato in S. Congreg. a nome delle monache de' monisteri di cotesta città, esser nati in essi gravissimi abusi contro la disciplina regolare, e quiete de' medesimi a causa dell' educande fattevi ritenere da' propri consanguinei dopo promesse e destinate in ispose. Questi eminentissimi miei signori, inerecendo a decreti generali ed altri ciò proibenti, emanati più volte da detta S. Congregazione, e specialmente dei 13 Gennaio 1634 e così anche dei 9 Novembre 1635 ed in altri tempi, m'hanno imposto di scrivere all' Eminenza vostra, che tutte quelle zitelle, quali avranno contratti i sponsali, o fatta promessa di matrimonio, si compiaccia d'ordinare, anche colle facoltà di essa Sacra Congregazione, che vengano subito, e con effetto fatte uscire da qualunque monistero, ancorchè esente, e rimandate alle loro case. Quo exacte, ut par est, observato, multa perpediuntur pericula et inconvenientia; ac tunc clare patet, proprium parochum pro contrahendis matrimoniis, esse parochum earum domicilii.*
- 116 At, si in aliquo urgenti casu non posset tale praescriptum executioni demandari, matrimonium educandae contrahendum est coram paracho illius paroeciae, in qua situm est monasterium, si educanda non habeat in alia paroecia domicilium. Si vero in alia paroecia habeat domicilium paternum, maternum aut fratrum, contrahi debet matrimonium coram paracho praedicti domicilii, factis tamen proclamationibus tam in parochia domicilii, quam in alia monasterii; prout recte tradit Cardin. Lambert., deinde Summus Pontifex, 2 volum., notific. 13, n. 16, adducens ad id doctores, et statutum cleri Romani, cap. 3 de Iure eligendi sepulturam. atque funerandi, § 9, in quo, loquendo de seminaristis et convictoribus alicuius collegii, praescribitur, quod aliquo eorum decedente in seminario vel collegio, funeralia spe-

ctant ad parochum domicilii, si illud habeat; si autem illud non habeat, ex quo sit exterus, pertineant ad parochum illius parochiae, in qua situm est seminario aut collegium. Et in factis dicto statuto additionibus examinatis in particulari Congregatione a Clemente XI deputata die 11 Ianuarii 1702 ab eodem Pontifice vivae vocis oraculo approbatis, decretum fuit, quod statutum pro seminaristis et convictoribus, servaretur pro educandis, tam pro earum sepulturis, quam pro earum matrimoniis, ibi: *Non solum in funeralibus, sed etiam in contrahendo matrimonio, etc. Publicationes autem matrimoniales fiant tam in parochia domicilii, quam collegii, monasterii aut conservatorii, in quo commorantur.* Quod idem servandum esse de famulabus continue degentibus in domibus dominorum seu dominarum asserit dict. Card. Lambertin. ib., n. 17, cum statutum cleri Romani loquens de funeribus, extensum sit etiam ad matrimonia; de eorum enim funeralibus, cap. 3, § 21, sic habet: *Familiares et famuli Cardinalium seu aliorum principum ac praelatorum, nec non aliorum quorumcunque, qui habent domum et familiam in alia parochia, ad illam pertinere statuimus, licet apud dominos infirmentur et occumbant.*

Et sic ubique observari convenit, cum praxis Urbis praebeat regulam in toto orbe iuxta firmata per Rotam part. 19 rec., dec. 469, n. 62, dec. 160, n. 2 et 3, et in Maioricens. *Parochialis de Monachor.*, 2 Iul. 1708, § *Haec quoque*, coram Omanno, ibi: *Sola autem Urbis consuetudo, veluti in conspectu ipsius Sedis Apostolicae inducta, haberi solet pro lege in universo orbe, et normam Episcopis, aliisque inferioribus praelatis tribuere debet.* Confirmata 16 Novemb. eiusdem anni § *Attenta*, coram Molines, relata et secuta ab Ursaya tom. 1, discept. 6, n. 165, et part. 2, disc. 14, n. 33, et tom. 8, part. 1, discept. 10, n. 77, adducens ad id aliam decisionem in Constantien. *Praecedentiae* 27 Ianuar. 1713, § *Idipsum*, coram Ansaldo, et tom. 9, part. 1, decis. 11, n. 11 et 12, et disc. 14, n. 172, ubi cum Barbosa de potest. Episc., part. 3, alleg. 76, n. 35, et Card. de Luca de Iudic., discurs. 37, n. 20, et Rota decis. 469, n. 92, decis. 56, n. 2 et 3, part. 19 recent., dicit Urbis solitum magni faciendum esse in his materiis. Stylus enim Curiae Romanae attendi debet; Glossa in cap. *Adsumus* de Rescript., et cum ipso procedendum esse in aliis curiis inferioribus, non autem cum praxi propriae regionis, tradit Card. de Luca de Iudic., discurs. 4, n. 12, et discurs. 37, n. 20, cum stylus curiae Romanae faciat ius, et pro lege habeatur, cap. *Ex literis* 11 de Constit., cap. *Quam gravi* 6 de Crimine falsi, ex quo Ecclesia Romana sit ordo, norma et caput omnium Ecclesiarum,

can. *Omnes* 1, et c. *Sacrosancta* 2, dist. 23, cum similibus.

22 Matrimonium filiorumfamilias et servorum sine consensu parentum ac dominorum irrita erant per leges civiles, quas quondam ratas habuit Ecclesia. Benedictus XIV de Synodo dioecesisana, lib. 7, cap. 37, n. 2 et 3. Eadem postea absolute valida voluit esse Ecclesia statuendo, ut deinceps nuptiarum validitas a solo penderet contrahentium consensu, nequaquam autem a nutu eorum, sub quorum dominio vel potestate contrahentes existunt, ut generatim sancitum habemus in cap. *Cum locum* 14 de Sponsalib. et matrim., in cap. *Licet* 3, et in cap. *Tua* 4 de Sponsa duorum. Speciatim vero de servis in cap. *Dignum* 1 de Coniugio servorum. Et tandem de filiisfamilias post alias sanctiones indicatas ab Iuenin. de Matrimonio, dissert. 10, quaest. 5, cap. 3, art. 1, definivit Conc. Trid. sess. 24, cap. 1 de Reform. matrim., ubi anathemate percutit, qui falso affirmant, matrimonia a filiisfamiliae sine consensu parentum contracta irrita esse, et parentes ea rata ac irrita facere posse. Vide supra, et verb.

25 *Exhaeredatio*. Hinc eorum validitati non obstant quaedam aliae leges civiles, postea in Gallia, aut alibi latae; adeoque dicta validitas est ab Episcopis in suis Synodis declaranda. Idem ib., n. 5.

26 Matrimonium validum est inter vitricum et uxorem privigni, nec ad illud pertinent impedimenta affinitatis, aut publicae honestatis. Idem ib., cap. 39, per tot. Vide verb. *Vitricus*, ubi ad id dantur decreta Sacrae Congregat. Conc.

27 Matrimonium contractum inter coniunctos tertio et quarto gradu duplicibus, obtenta dispensatione super tertio et quarto simpliciter, est nullum. Bened. XIV constitut. incip. *Etsi matrimonialis*, § 9. Matrimonium contractum non expeditis litteris super gradu proximior in dispensatione non expresso, est illicitum, sed tamen validum. Idem ib., § 6.

28 Matrimonium contractum a coniunctis in tertio et quarto consanguinitatis vel affinitatis gradibus, praevia dispensatione super gradu remotiori tantum, omisso proximiori, dummodo hic primum non attingat quocunque modo, est validum, licet illicitum. Quamvis enim Pius IV pro regula decreverit, quod in dispensationibus matrimonialibus non solum gradus remotioris, sed etiam propinquioris, expressa mentio fieri deberet, ita ut non facta mentione propinquioris, dispensatio nullius esset roboris et momenti; tamen S. Pius V, Constitut. incip. *Sanctissimus*, revocavit, quantum ad hoc, dictam regulam seu Constitutionem Pii IV, et innovavit regulam, seu constitutionem Gregorii XI et Clementis VI statuendo, quod in dispensationibus gradus remotior attenderetur, et traheret secum propinquior,

et sic quod sufficeret exprimere gradum remotiorem, obtentis tamen postea super gradu propinquiori litteris apostolicis, in quibus declaratur non obstare reticentiam gradus propinquioris. Quamvis vero matrimonium in tali casu sit validum, coniuges tamen separandi sunt, donec dictae litterae declaratoriae obtineantur, cum dictae novae litterae declaratoriae requirantur ad avertendum scandalum, ne videlicet aliqui rudes, et iuris ignari sumerent occasionem scandali, videntes non fuisse dispensatum in gradu propinquiori, licet aliunde regula iuris sit, quod gradus remotior imbibit, et trahit ad se propinquiorem, uti ad rem argumentantur doctores; et ita resolvit Sacra Congreg. Concilii anno 1722, in causa Luceorien. *Matrimonii*; cum enim post obtentam a Ioanne Sapica et Constantia Radziwila apostolicam dispensationem super *quarto*, quo erant coniuncti, consanguinitatis gradu, compertum fuisset, ipsos non *quarto* tantum, sed *tertio* et *quarto* gradibus fuisse coniunctos, et nihilominus placuisset exsecutori dispensationem praefatam executioni demandare, orta subinde fuit controversia super matrimonii validitate, eaque ad Sac. Congregat. delata, proposito dubio: *An constet de nullitate matrimonii*; die 7 Septembris 1720 prodiit responsum *dilata*, et ad mentem quae fuit, ut perquirerentur regesta Datariae circa styllum tam antiquum quam modernum concedendi declaratorias, et *perinde valere*. Pervolutis igitur Datariae regestis, illius officiales discursum exararunt, quo pluribus innixi rationibus, sed praecipue Datariae et Cancellariae stylo, ostendere satagerunt, nulla semper, et invalida habita fuisse matrimonia contracta inter coniunctos *tertio* et *quarto* gradibus, praevia dispensatione super *quarto* gradu tantum, et non obtenta declaratione super non obstantia *terti* reticiti. Sed Prosper Lambertinus tunc Sacrae Congregationis Secretarius, deinde Cardinalis, ac tandem Summus Pontifex sub nomine Benedicti XIV, alterum efformavit doctissimum et eruditissimum discursum impressum post folium distributum die 28 Mart. 1722, quo respondendo stylo Datariae, exemplis et rationibus per illius officiales expositis, matrimonii validitatem strenue propugnavit, unde proposita iterum eadem causa sub infra scriptis dubiis: 1. *An constet de nullitate matrimonii, et quatenus affirmative*; 2. *An princeps Ioannes Sapica factus sit inhabilis ad contrahendum matrimonium cum aliis mulieribus in casu?* Et dicta Sacra Congregatio die 28 Mart. 1722 respondit: Ad primum *Negative*, et *Episcopus mandet, quod coniuges continuent in separatione, donec obtinuerit litteras declaratorias*. Ad secundum, *provisum in primo, et amplius*. Sic in Thesauro resolutionum Sac. Congr. Concil. dicti anni 1722. Vide ibi in dicta Luceorien. *Nul-*

litis matrimonii sub die 28 Februar., et sub die 28 Mart., ubi multa ad rem. Et insuper vide doctissimum et eruditissimum Riganti tom. 2 in regula 14 Cancellariae, ubi cum classicis doctoribus abunde quoad omnia ad rem. Vide verb. *Dispensatio matrimonialis*.

- 129 Salutare quidem est decretum, quo fere omnes Episcopi prohibent, ne ante contractum matrimonium sponsus in una eademque domo cum sponsa habitet propter periculum evidens, ne inter eosdem sponso copula habeatur ante matrimonii celebrationem; non tamen id prohiberi potest sub poena stupri sed tantummodo sub poena arbitrio Ordinarii infligenda, ut respondisse Sacram Congreg. Concilii Episcopis provinciae Mediolanensis, refert Benedictus XIV de Synodo dioecesisana, lib. 12, c. 6, n. 3, ibi: *Non posse, sed ambo graviter arbitrio Ordinarii duntaxat esse puniendos*.

Dubia aliquot circa exterorum matrimonia cum responsionibus Sacrae Congr.

- 130 Ordines ultimo loco ab Urbe emanati circa matrimonia cum exteris contrahenda, inter alia disponunt, quod Ordinarii praecipiant omnibus et singulis parochis in eorum dioecesis existentibus, ut pro matrimoniis cum exteris contrahendis, non faciant publicationes in eorum ecclesiis nisi certiorato Ordinario, a quo, vel eius generali Vicario, prius teneantur fidem authenticam reportare, quod pro tali matrimonio fuerint examinati testes in eorum tribunali, qui probant statum liberum contrahere volentium.
- 131 Quaeritur an illi ex dioecesis circumvicinis, et ipsi teneantur tales probationes facere. An vero sufficiat fides denuntiationum in eorum dioecesis factarum cum legalitate Ordinarii, et probatio eorum status post discessum ab ipsa dioecesi.

R. Huiusmodi habentur pro exteris, et consequenter tenentur probationes facere.

- 132 Item an contrahere volentes in confinibus eorum dioecesis habitantes, et ob vicinitatem ab eorum rectoribus cogniti, teneantur easdem facere probationes, an vero sufficiant publicationes ab ipsis rectoribus faciendae?

R. Etiam isti tenentur facere probationes.

- 133 An easdem teneantur facere probationes ii qui, ante aetatem nubilem a propria dioecesi discedentes, ad aliam se contulerunt, et in ea postmodum habitaverunt?

R. Non tenentur, quia non fuerunt extra dioecesim tempore habili ad contrahendum.

- 134 An in civitate, in qua milites, Hispani, Teutonici, Alemanni, Galli, et aliarum longin quarum regionum residere solent, idem cum ipsis sit servandum; vel sufficiant in probationes ipsa civitate recipere de eorum statu a testibus ipsarum regionum de negotio edoctis?

R. Tenentur facere probationes iuxta formam instructionis, quia isti facilius committunt polygamiam.

An facta per parochum monitione Ordinarii contrahere volentis, fides status eiusdem sit ab eodem paracho, vel a contrahere volente reportanda.

R. Tenetur fidem reportare, et paracho consignare, is qui vult matrimonium contrahere, sed est in libertate parochi huiusmodi onus in se assumere.

An eadem probationes sint servandae in casu necessitatis, et ab existentibus in articulo mortis, sic contrahere volentibus, intra quem scilicet probabiliter non adsit tempus sufficiens faciendi diligentias; cum hoc etiam, quod si infirmus forte convaluerit, debeant fieri diligentiae, iuxta instructionem, antequam simul conveniant.

R. Non sunt servandae in articulo mortis.

An requiratur attestatio proprii Ordinarii pro exteris, qui per decem annos, et ultra domicilium acquisierant in loco, ubi sunt matrimonium contracturi, si eorum status liber probetur per testes fide dignos, tam originis, quam domicilii?

R. Requiritur.

An requiratur dicta attestatio pro illis exteris, qui unicam, vel plures duxerunt, et contra, si mortuae fuerint in loco, ubi iterum matrimonium contrahere desiderant, ac amplius post mortem a dicto loco non discesserunt?

R. Requiritur pariter.

Has easdem responsiones habet Synodus Bononien. 1699 typis edita, in Appendice, pag. 230.

Et cum responsione super quarto dubio consonant responsiones Sacr. Congr. Conc. datae dubiis propositis, et ab eadem Sacr. Congreg. Inquisitionis remissis 6 Mart. 1694, quia cappellani exercitus sine indulto Apostolico huiusmodi matrimoniis assistere non possunt; et quanquam hoc indultum, aliquando principibus et regibus catholicis concedatur, illud tamen experiri solet cum clausula, quod cappellani exercitus matrimonia faciant, et sacramenta ministrent et conferant duntaxat eo tempore, quo exercitus in actuali expeditione reperitur; secus vero quando milites in stationibus et praesidiis degunt, et ita expediri debere, resolutum fuit a Congr. deputata Concilii, 29 Septembris 1690.

Ita apud Monacell. tom. 3, in Append. ad Formularium, instruct. 6, pag. 220, 221 et 222, impressionis Romanae 1709.

Pro examine illorum testium, qui inducuntur pro contrahendis matrimoniis, tam in curia eminentiss. D. Card. Urbis Vicarii, quam in aliis curiis caeterorum Ordinariorum, instructionem luculentissimam habes, t. 4, verb. *Instructio pro examine*, etc.

* Iuvat adhuc ad rem adnotare sequentia.

Si infidelis coniux veniat ad fidem, et alter consentiat habitare cum illo absque iniuria Creatoris, quamvis in infidelitate perseverare velit (quod iudicandum pertinet ad Episcopum), tunc decrevit S. Congr. non posse conversum ad fidem aliam sibi coniugem adsciscere. At eo ipso, quod alter velit in infidelitate perseverare, censent theologi plures, satis esse periculi in neophyto. Verum huius dubii solutionem recte monet Cabassutius, ex moribus regionum, et casuum circumstantiis pendere; de Synod. dioec., l. 13, c. 21, § 1, nov. edit.

Accidit, ut infidelis plures uxores in infidelitate accipiat, cum veniat ad fidem, et fidem pariter una ex his uxoribus recipere sit parata, non tamen illa, quae prior ducta est, quae propter distantiam locorum, vel ignorando ubinam sit, requiri iudicialiter non possit. Demum, post renovatum cum illa, quae venit ad fidem, matrimonium (quod fieri non potest absque renovatione consensus coram parocho et testibus, eo quod prior consensus in infidelitate datus, fuerat nullus, propter matrimonium cum altera celebratum), comparet uxor prior, et probat, se non fuisse praemonitam, vel fuisse impeditam, ut suam voluntatem manifestaret; nunc vero paratam se dicit ad fidem amplectendam, vel iam fuisse amplexam antequam coniugium neophyti cum neophyta celebraretur. In hoc rerum eventu S. Pius V concessit missionariis, ut cum Iudaeis baptizatis dispensare possent, ad effectum remanendi tanquam cum uxore legitima, cum ea uxore, quae fuerit pariter baptizata. Eamdem dispensandi facultatem concessit Gregorius XIII Episcopis, parochis, et e Societate Iesu presbyteris ad sacramentales confessiones in iis regionibus approbatis, quoad eos, qui ab Anglia, Ethiopia ac Brasilia, in captivitatem adducti, et in remotas regiones delati fuerant, ut non expectato, nec requisito consensu coniugis in infidelitate ducti, matrimonium inire possint cum quocunque fideli, etiamsi coniuges infideles declarare possent, se iuste fuisse impeditos ad manifestandam suam voluntatem, vel etiamsi probarent, se fuisse conversos ad fidem tempore secundi matrimonii. Has Constitutiones certe emanare potuisse ab iis Pontificibus fuse demonstratur, sed ea extendi non posse ad alias regiones, quantumvis similes rationes suppetant, clare constat. Quare si forte casus accadat, petenda est facultas dispensandi a SS. Pontificibus. De Syn. dioec., nov. edit., lib. 13, c. 21, n. 3 et seqq.

Si infidelis unam coniugem infidelem duxerit, ita matrimonium valet, ut si ea vivente alteram superinducat, secundum matrimonium nullum est, cum matrimonium institutum sit ut unicam habeat. Ib., § 8.

Si matrimonium ineatur inter duos, qui primum habent errorem substantiae matrimonii repugnantem, ut inter Graecos, qui censent coniugii vinculum dissolvi per alterutrius coniugis adulterium, prava haec opinio non officit validitati matrimonii. Ita resolvit S. Congreg. Conc. die 15 Ian. 1724. De Syn. dioec., lib. 13, c. 22, § 4, nov. edit.

Verum, si haec opinio deducatur in pactum, tanquam conditio in actu ineundi matrimonii, tunc matrimonium nullum est, uti semper accidit, quum matrimonio est opposita conditio substantiae matrimonii repugnans, ex Decretali Gregorii IX in c. *De appositis*, ib., § 5. Hinc, quem subdo, casus, resolutus est a S. Congr. die 20 Maii ann. 1754.

In formula quam calvinistae in coniugiis adhibent, minister sponsum interrogat, *Accipisne illam in uxorem?* Respondet ille: *Accipio*. Eadem verba interroganti ministro repetit sponsa. Tum minister ad sponsum: *Personam quam manu tenes, amas et accipis eam in perpetuam uxorem, nec in ulla illius aerumna deseres, quoadusque in sua honestate et puritate permanserit?* Tantumdem dicit sponsae, porro illud *quoadusque in sua honestate et puritate permanserit* in sensu calvinistarum denotat, virum accipere sponsam in uxorem, quoadusque adulterium non contraxerit, eoque commisso, vinculum coniugii solvi. Celebrant igitur haec coniugia cum conditione opposita perpetuitati matrimonii, quae sane perpetuitas essentiae coniugii annexa est, ut ex Concilio Florentino in decreto de unione Armenorum, et instructione Clementis VIII pro Italo-Graecis, confirmata a Bened. XIV, Constitut. 57, Bull. tom. 1, incip. *Etsi pastoralis*, constat. Quare optime definitum in Congregatione Sancti Officii die 20 Maii 1754, coniugium illud nullum exstis, adeoque integrum fuisse alterutri sponso ad alia vota transire. De Synodo dioec., lib. 13, c. 22, § 9. Neque obstare, iudicatum est, prius dixisse utrumque sponsum *accipio hunc in coniugem*; deinde, ad novam interrogationem utrumque conditionem subdisse, quia et prior et secunda interrogatio unus idemque actus iudicatus est.

Ex his etiam resolutus est a Sacra Congregatione casus alter die 8 Iulii 1724. Vir et femina convenerunt celebrare matrimonium coram Ecclesia, at illud nequaquam consummare deberent, sed post quindecim dies mulier monasterium ingrederetur et post probationis annum profiteretur, interim vero omni iuri renuntiabat, quod in mariti personam ex matrimonio sibi acquirere potuisset, consenseratque, ut si ab his pactis defecisset matrimonium nullum irritumque declararetur. Ita conventum inter illos pactaque haec scriptis consignata sunt ac significata testibus, ac parocho coram quibus ineundae erant nuptiae. Hoc matrimo-

nium nullum esse declaravit Sacr. Congr. ex c. *Si conditiones* de Cond. apposit., nam abdicatio facta ab utroque de potestate in corpus alterius, aperte contraria est substantiae matrimonii. Quamvis enim in ipsa matrimonii celebratione actu expressae non essent pactiones istae, constabat tamen ex antecedentibus et sequentibus simul iunctis coniuges ab ipsis non recessisse. Ib., § 10.

- 147 Num in casu quo alteruter ex coniugibus ad fidem venerit, relicto altero qui negat cohabitare sine iniuria Creatoris; dein vero et ipse ad fidem conversus sit, atque interim, postquam secundus scilicet ad fidem conversus est, prior coniux secundas nuptias iniverit, in eo casu suadendum sit Pontifici ut matrimonium in infidelitate consummatum dissolvat in favorem secundi coniugii, ambigit Pontifex et merito, censetque id fieri non debere, nisi adsint causae gravissimae. De Syn. dioec., lib. 6, c. 4, V. art. 5, sub n. 114.

- 148 Catholici, qui cum haeretico matrimonium celebrant etiam in locis haeticorum gravissime peccant, quia hoc agendo cum illis in divinis communicant quod nisi forte cum gravissima causa illicitum est. Si vero, postquam sic contraxerint coram parochio catholico, possint iterum coram ministro protestante coniungi, ad evitanda gravia damna, quaestio est; ad quam Sacr. Congr. respondit: *Quatenus minister haeticus assistat hisce matrimoniis, ut minister politicus, tunc a Catholicis peccatum non committi, secus vero, si assistat ut minister sacris addictus*; ita censet Pontifex l. c., c. 5, § 1 et 2.

- 149 Coniugia haeretici protestantis cum femina haeretica coram parochio non catholico in Belgio confoederato celebrata valida habenda sunt. Decretum a Pontifice approbatum die 4 Novembris 1741. Item valet ita et in iis regionibus celebratum, si haeticus catholicam ducat, quamquam hoc postremum illicitum haberi debeat; ibid. Idipsum repetitur in epistola ad Card. ducem Eboracen. data die 9 Februarii 1749, § 17.

- 150 Nuptiae inter Catholicum et haeticum coniugem multo rectius non sunt benedicendae, neque missa in praesentia haeretici celebranda, nec tandem connubii ritus inter Ecclesiae ambitum peragendus, quod et vetitum fuisse a Clem. VIII, circa benedictiones quidam referunt. De Syn. dioec., lib. 6, c. 5, § 5.

- 151 Impedimentum ex adoptione proveniens ita explicatur a Pontifice in tractatus de Synod. dioec., lib. 7, cap. 36. Connubium iniri non potest inter adoptantem et adoptatum atque ab isto descendentes; quod impedimenti genus semper durat quoad adoptantem tantum et adoptatum. Secundo inter adoptatum et filios naturales adoptantis. Sed impedimentum istud tandiu durat, quandiu perseverat adoptio, seu

filii remanent sub patria potestate; nam ea soluta sive per mortem adoptantis, sive per emancipationem filii, sive adoptivi, sive naturalis cessat impedimentum. Tertio inter adoptantem et uxorem adoptati, seu vicissim inter adoptatum et uxorem adoptantis, idque semper durat. An vero haec impedimenta obtineant, tam in adoptione perfecta quam imperfecta, lis est inter doctores. Porro adoptio perfecta tum fit cum persona extranea sui iuris ex principis rescripto, ita transit in potestatem et familiam adoptantis ut perinde ac filius legitimus fiat eius haeres necessarius tam ab intestato quam extra. Adoptio imperfecta dicitur cum persona extranea constituta sub patris seu avi potestate, solius magistratus, alteriusve iudicis competentis auctoritate in filium aut nepotem asciscitur; non tamen in familiam et potestatem adoptantis transit et succedit solum ab intestato. De Synodo dioec., lib. 7, c. 36.

Impedimenta matrimonium impediencia ab Episcopo relaxari possunt, si excipias impedimentum ortum ex sponsalibus cum altero prius initis, et illud quod ex voto perpetuae castitatis et ingrediendae religionem, nisi fuerint conditionata, ortum duxit. Caetera vero matrimonium irritantia tollere, nisi Romanus Pontifex, nemo potest; excipitur tamen casus quem statim subdo.

Si forte accidat ut matrimonium iam fuerit contractum in facie Ecclesiae cum omnibus solemnitatibus, initumque fuerit bona fide ex ignorantia impedimenti iuris et facti, et sit consummatum, occultum sit tamen impedimentum et adiri non possit Pontifex, seu ab eo dispensatio obtineri ob coniugum paupertatem, rusticitatem, locorum distantiam, etc., nec possit separatio fieri sine scandalo; dum simul omnes istae circumstantiae adfuerint, tunc ab Episcopo ea dispensatio tuto conceditur, quem potest maior Poenitentiarius Papae, in foro tamen conscientiae tantum. Quare, si impedimentum istud postea detegatur et deducatur ad forum contentiosum, impetranda est a Summo Pontifice dispensatio. De Syn. dioec., lib. 7, c. 31, § 1.

Forte etiam Episcopus dispensare poterit in impedimento dirimente occulto cum matrimonio proxime contrahendum est, in casu quod tales urgeant rerum circumstantiae ut nec S. Pontifex consuli possit nec matrimonium differri sine scandalo aut infamia contrahentium. Tunc censendus est S. Pontifex tacite delegare Episcopo potestatem dispensandi. Ib., num. 2.

His praecisis rerum circumstantiis nemini fas est Episcopo dispensare in impedimentis publicis matrim. dirimentibus. Neque enim verum est et sanum axioma illuc a nonnullis adoptatum: *Quidquid potest Pontifex in uni-*

verso orbe, si excipias quae totius Ecclesiae statum respiciunt, veluti fidei articulum definire, potest Episcopus in sua dioecesi, nisi Papa illud sibi reservaverit. Non enim potest inferior legem a superiore datam relaxare. Sunt qui consuetudinem praetendant; at considerent attente, cum res sit de minuendis iuribus Romano Pontifici unice competentibus, num centum ad minus annorum spatium sine ulla interruptione perseveraverit. Considerandum insuper et potissimum, num per eam consuetudinem *disrumpatur nervus ecclesiasticae disciplinae*; tunc enim nunquam contra legem praescribitur; c. *Cum inter* de Consuet., de Synod. dioeces., lib. 7, c. 31. Vide addita sub n. 18, art. 6.

6 In contractis matrimoniis pro eorum revalidatione non dispensat Sacra Poenitentia in gradibus *primo et secundo* consanguinitatis vel affinitatis ex copula licita, nisi forte in secundo gradu per decennium duraverit occultum impedimentum et coniuges ut legitimi reputati fuerint. In reliquis vero dispensat; sicuti in gradibus tertio et quarto publicis revalidat matrimonia ex causa occulta subreptionis et obreptionis litterarum apostolicarum nulliter contracta, nisi falsitas consistat in narratione falsa praecedentis copulae. Bulla 95, tom. 1, incip. *Pastor bonus*, § 40. Vide Instit. Eccles. 87 Bened. XIV, venal. apud Barbiellini ad Minervam.

7 Si in dispensatione a Dataria obtenta quoad gradus prohibitos, reticeatur copula ex causa infamiae, tunc Sacra Poenitentia dispensat in matrimonio contrahendo et etiam contracto; at cum agitur de primo in secundo gradu exigit compositionem 50 ducatorum auri de camera, nisi gratia prior fuerit expedita in forma pauperum. Ibid.

8 Si in dispensatione a Dataria petita in impedimentis graduum expresse fuerit copula tacita; tamen mala intentione facilius obtinendi dispensationem, tunc, si mala intentio sit occulta, dispensat Sacra Poenitentia cum miserabilibus personis absolute, cum reliquis taxa definita. Si vero copula habita fuerit, affinitate seu consanguinitate non agnita, tunc pro dispensationibus non est necessario exprimenda. Inst. Eccl. 87, § 23.

9 In impedimentis occultis affinitatis ex copula illicita, absente etiam periculo scandalorum in contracto et contrahendo matrimonio in foro conscientiae dispensat.

0 Dispensat etiam in impedimento criminis, tam pro contracto, quam pro contrahendo, ubi nulla adest machinatio. Potest etiam dispensare quando agitur de machinatione ex parte tantum alterutrius; id tamen rarius praestat. Ib., § 44.

1 In impedimentis dispensat etiam si fuerint multiplicia sicut et dispensat in foro conscien-

tiae pro legitimatione proles nisi illa concepta sit in adulterio. Ib., § 45.

In dispensationibus pro impedimentis matrimonii super gradibus vetitis impetrandis si taceatur copula antecedens, sicut (si adfuerit) intentio facilius obtinendae dispensationis rescriptum vitiatur ut tradunt DD. Instit. Eccl. 87, § 13. In contractis tamen matrimoniis, si hoc vitium occultum perseveret, dispensat Poenitentia. Ib., § 14.

Clausula illa in dispensationibus matrimonialibus *absolutio et dispensatio in foro iudiciario nullatenus suffragetur*, eam vim habet ut si impedimentum ex occulto fiat publicum, potest Ordinarius coniuges separare a toro. Si tamen illi occulte sine scandalo debitum invicem reddant non peccant, ita sentiente Navarro. Ib., § 50.

Si Ordinarius subodorans impedimentum 164 velit procedere in cognitionem delicti, id potest, imo debet facere, etiamsi reus protestetur de obtenta dispensatione. Si vero certioretur ea de re ab aliquo fide digno, ut a confessario seu paroco, qui possunt id clam testificari Episcopo, tunc debet Episcopus acquiescere, nec debet ad delictum puniendum procedere ut ex Clericato. Ib., § 50.

Postrema clausula sic enuntiatur: *dicta muliere de nullitate prioris consensus certiorata, sed ita caute*, etc., reiicitur sententia opinantium hanc non esse conditionem, sed ut confessarius instruatur et quo certior sit contractus ac veram esse conditionem ex ablativo absoluto, quo enuntiatur ut est, iuristarum sensus demonstratur Instit. Eccl. 87, § 68. Vide sub n. 14, art. 8.

Nec admittitur sententia assereus, quando 166 fieri non possit revelatio impedimenti, sufficere ut pars illud sciens habeat copulam cum parte ignorante affectu maritali, cum prior consensus partis insciae fuerit nullus, adeoque ex parte illius nullus sit, unde debet innovari. Aliorum sententia pariter reiecta est, eorum nempe qui suadent, ut sciens impedimentum proponat alteri se adeo illam amare, ut denuo cum illa velit ligari, si alter respondeat affirmative consensus censetur innovatus. Haec tamen opinio reiicitur eo quod consensus praestitus a parte inscia est consensus iniunctus cum errore, quare non adimpletur conditio *dicta muliere certiorata*.

Praefertur caeteris quarta ratio certiolem reddendi partem ignaram et tunc fit cum parti ignarae dicitur, in priori matrimonio defuisse consensum validum, adeoque suasu confessoris se proponere ut iterum innovetur ex parte utriusque. Ib., § 78. Vide art. 8, sub n. 12 et seq.

Sed quid, si timor occurrat, ne parte ignara 168 certiorata de nullitate consensus, futurum sit, ut illa renuat novam celebrationem, adeoque

sic soluto matrimonio, nata antecederet proles timeatur, ne declaretur illegitima? Tunc utique de prole non est cur dubitetur, nam semper habetur ut legitima, cum impedimentum est occultum, et unus saltem ex coniugibus in bona fide versatur. Verum, si adhuc perseveret metus scandalorum ex resolutione huius matrimonii, suadet Pontifex ut per novas litteras exponatur S. Poenitent. casus, vel recurratur ad Episc. qui id suadebit quod erit opportunum. Ibidem, § 80. Vide cit. art. 8, ibid.

- 169 Matrimonio celebrato, non praemissis denuntiationibus, nec obtenta ea de re ab Episcopo facultate, si assistat parochus, suspensione ad triennium plectendus est ex c. *Cum inhibito*, § final., a qua suspensione toto eo triennio absolvi ab Episcopo nequit, ut ex Sanch. firmatur in tract. de Synod. dioec., lib. 7. c. 69, § 2.
- 170 Diebus, quibus interdicuntur matrimonia, non quidem absolute illa vetantur, praecisa consuetudine, sed solemnitas tantummodo, et pompa nuptiarum, ut ex cap. *Cappellanus* de Fer., monent theologi, et notatur Instit. eccl. 70, § 5.
- 171 Nomine vero solemnitatis nuptiarum censentur, et quidem potissimum, benedictiones in Missali Romano expressae. Vetantur vero illae sub peccato gravi, ut ex Sanchez, aliisque notatur Instit. Eccl. 80, § 7. Quare, cum temporibus feriatis permittit Episcopus nuptias celebrari, nunquam licet benedictiones illas conferre. Ib., § 2.
- 172 Imo et tota missa pro sponso et sponsa omittenda est, cum benedictiones illae pars eiusdem habeantur. Tunc igitur celebranda est missa de tempore. Ib., § 11.
- 173 Ideo vero requiritur facultas Episcopi ad celebrandum matrimonia diebus feriatis (quantum illa sint de se licita) quia in Synodis, ex consuetudine introducta, vetita illa habentur, quare requiritur, ut Episcopi facultas intercedat. Ib., § 4.
- 174 Semel tamen inita matrimonia diebus feriatis consummari possunt, ut ex sensu DD. theologorum statuitur, ib., § 17 et 18. Quare licita est traductio sponsae ad domum viri, ut ex Sacra Congr. firmatur. Ib., § 21.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

- 175 Duo hic praecipue explananda sunt. Prius agendum de illis, qui concedere possunt licentiam assistendi loco parochorum matrimoniis; disserendum posterius de conditionibus quae matrimoniis apponi solent.
- 176 Possunt licentiam assistendi matrimoniis loco parochorum concedere non solum ipsi parochi, sed et quicumque veniunt nomine *Ordinarii*, puta *Episcopi*, *Abbat*es nullius, etc. Quinimo

id ipsum permissum *vicariis generalibus*, tum *capitularibus*, etc. Perez de Matrim., disp. 41, sect. 1, n. 1, et plur. seq., modo tamen is cui conceditur haec licentia, sit sacerdos.

De vice curatis quaeritur, an et ii possint hanc licentiam assistendi matrimoniis concedere? Et posse, non solum absentibus, sed etiam praesentibus parochis, propterea quod sunt ipsi ad universitatem causarum destinati, tradit inter alios mox laudatus auctor d. tract., disp. 40, sect. 6, n. 5. Confer etiam Hurtad. de Matrim. disp. 5, diffic. 10, n. 34 et seq., ubi hanc etiam affert rationem, quod dare licentiam assistendi matrimoniis non sit subdelegare iurisdictionem.

Necesse vero haud est ut haec licentia sit specialis, sed concessa intelligitur, si alicui sacerdoti facta sit potestas exercendi in parochia, quaecumque ad animarum curam spectant; Perez de Matrim., disp. 4, sect. 1, n. 8. Ubi quid, si data alicui sit facultas administrandi omnia sacramenta in parochia; Hurtad. de Matrim., disp. 5, difficult. 11, n. 36 et seq. Utrum haec licentia debeat esse expressa, an sufficiat tacita vel praesumpta, et quando, vide apud eosdem ubi supra.

Recte autem auctor n. 11 tradit matrimonium contractum coram sacerdote, qui habet licentiam assistendi ipsi matrimonio, sed eam ignorabat, invalidum esse. Quinimo id procedit, etiamsi licentia non ab alio, sed ab ipso sacerdote petita sit. Antequam enim ipse sciatur concessam eam sibi esse, invalide matrimonio assistit, ut praeter allegatos tradunt Pontius de Matrim., lib. 5, c. 29, n. 8; Coninch. disp. 17, dub. 3, n. 32.

An matrimonium valide contrahatur coram sacerdote, cui licentia assistendi ipsi matrimonio aut vi metuque, aut dolo malo concessa est, ut si ementito nomine magnatis petita sit? Valide matrimonium contrahi, si licentia vi metuque sit concessa, communiter tenent Sanchez de Matrim., lib. 6, disp. 39, n. 13, aliique relati a Perez eodem tract., disputat. 41, sect. 6, n. 2. Caeterum distinguendum videtur licentiam vi concessam inter, et licentiam metu concessam. Si licentia vi sit concessa, nulla concurret concedentis voluntas: *Vis namque absoluta uti in plane invitum exercetur, ita quoque omnem illius, qui eam patitur excludit consensum*, ut totidem verbis ex text. in cap. *Sacris* de Iis quae vi metusve causa, ait Voet in Comment. ad Pandect., lib. 4, tit. 2, n. 1. Quocirca non est, quod valide contrahi dicatur matrimonium coram sacerdote hoc, cui licentia vi est concessa. Sin autem licentia sit metu concessa, non deest voluntas concedentis, et propterea sustineri potest, valide contrahi matrimonium coram sacerdote, cui licentia metu concessa est. De matrimonio vero contracto coram sacerdote, cui dolo malo licentia ipsi

matrimonio assistendi sit concessa, vide Perez de Matrim., disp. 41, sect. 9, per tot.

9 Sacerdos, cui concessa est licentia assistendi matrimonio, non secus ac parochus, valide potest assistere non solum in parochia, sed et extra dioecesim; Pontius de Matrim., lib. 5, c. 29, n. 9 et 10; Perez eod. tract., disp. 4, sect. 3 per tot.

0 Quod attinet ad conditiones quae matrimoniis apponi solent, eae non aliter appositae censentur, quam si coram parcho et testibus exprimantur. Quocirca, etiamsi constet, quod antea contrahentes manifestaverint velle contrahere sub hac vel illa conditione, ipsam vero non expressissent coram parcho et testibus, matrimonium pro puro haberi debet; Rota inter impressas apud Ursayam tom. 2 de Miscellan., dec. 37, n. 10, et in Posnanien. seu Varsavien. *Matrimonii* 26 Iun. 1747, § 6, cor. emin. Bussio.

1 Apponi vero matrimonio haud potest conditio contra substantiam ipsius, et apposita vitiat ipsum matrimonium; d. Avezan. de Matrim., c. 8 per tot.

2 Quid iuris erit, si conditio impossibilis vel turpis fuerit adiecta? Eam vitari, et non vitare matrimonium, modo contra substantiam matrimonii non sit, definivit Gregorius IX in c. final. de Condit. apposit.; D. Avezan. loco mox citato; Perez de Matrim., disp. 16, sect. 3 per tot. Vide et eum sequente sectione hoc ipsum argumentum exornantem.

3 De conditione: *Si te virginem reperero*, quid dicendum? Ita Rota de ea sensit in d. Posnanien. seu Varsavien. *Matrimonii* 26 Iun. 1647; § 8 et seq., cor. emin. Bussio: « Plane, inquit, in subiecta materia communis aequae, ac recepta apud doctores invaluit distinctio, quod conditio isthaec in ipso actu celebrati matrimonii adiecta: *Si te virginem invenero*, tum demum sustineatur, ubi, et quatenus de illius implemento cautum fuerit modo prorsus licito, ut nempe honesta fiat virginitatis exploratio per inspectionem matronarum, vel accurata praemittatur inquisitio vitae, ac morum puellae; eoque casu adeo tenet eiusdem conditio-

nis adiectio, ut si haec deficere comperiat, matrimonium utcumque in faciem Ecclesiae celebratum, ob cessantem mutuum utriusque contrahentis consensum, dissolvi possit, etc. Secus tamen est, vel quoties eodem conditio adiciatur circa explorationem virginitatis faciendam per copulam, et inspectionem ab ipso coniuge peragendam, aliosque modos illicitos et inhonestos, vel quoties, nullo designato modo adiectae conditionis purificationem assequendi, nec non una cum licita puellae inspectione, severa morum inquisitione praetermissa, vir pluries cum uxore concubuit, et matrimonium consummavit; in his enim terminis nemo dubitat quin huius generis conditio veluti turpis et illicita pro non adiecta reputetur, vetitumque sit viro assertum proponere defectum virginitatis, adeo ut posthabito dictae conditionis impedimento, coniugisque conquestionibus, partes iudicis esse debeant in matrimonii dissolutione firmiter deneganda ».

ADDITIO.

« In Bulgariae provincia mos est, ut patres 194 familias aliquando sibi in filios adoptent, absque tamen ulla iuris solemnitate, aliquos pueros vel puellas. Huiusmodi adoptati communiter inter catholicos ibi commorantes, veluti filii legitimi reputantur, adeo ut in haereditate etiam succedant. Reverendissimus D. Ioseph Roveranus, missionarius Congregationis S. Io. Baptistae, tunc Vicarius Apostolicus Sophien-sis, nunc Archiepiscopus Marcianopolitanus et Vicarius Patriarchalis Constantinopolitanus Sacram Congregationem de Propaganda Fide humiliter supplicavit, ut declarare dignaretur, an talis adoptio impedimentum pareret cognationis legalis. Eadem Sacr. Congr. instantiam remisit ad Sacram Congreg. S. Officii. Deinde in Congregat. generali habita coram S. D. N. feria v, die 16 Apr. 1761 Sanctissimus auditis votis, etc. reque mature perpensa, declaravit praefato in casu nullum exstare impedimentum, mandavitque instructionem efformari transmittendam laudato Vicario Apostolico ».

MANDATUM

NOVISS. ADDITUM.

Summarium.

1. Mandatum quid sit, et quomodo dividatur, ad n. 11. - 12. Qui possit mandare. - 13. An mandatarius possit mandare. - 14. Quidnam obiectum mandati esse possit. - 15. An mandatum in forma specifica per aequipollens possit impleri. - 16. Quid importat

mandatum a lege. - 17. Quisnam possit mandatum suscipere, et quatenam sit obligatio mandatarii, ad n. 19.-20. Duplex actio oritur ex hoc contractu, quae assignatur, ad n. 22. - 23. Quam culpam praestare debeat mandatarius, ad n. 24. - 25. Quot modis mandatum resolvitur, ad n. 34. - 35. Si quid obscuritatis mandatum contineat pro utro facienda interpretatio, ibi.

1 Mandatum est *contractus bonae fidei consensu constans, quo negotium honestum alteri id suscipienti gratis gerendum committitur;*

Zoes in Pand. h. t., n. 1; Huber eod. tit., n. 1; Voet. tit. eod., n. 2, etc.

Contractus iste mercedem respuit, ut is, qui 2

ab amicitia originem trahit l. 1, § ult., ff. h. t., cuius officia gratis sunt praestanda l. *Obligatio* 1, in fin., h. t. Et quanquam merces interveniens faciat in aliam speciem contractum hunc transire, § *In Summo*, fin., Inst. eodem, hoc tamen non efficit *honorarium* seu *salarium*, quod a mercede diversum est, etiamsi aliquando in iure nostro illud improprie *merces*, et *quasi merces*, et *merces officii* nuncupetur l. *Hoc iure* 19, § 1, l. *Aquilius Regulus* 27 ff. de Donat.; l. 1, § *Divus* 13, ff. de extraord. Cognit., magis autem proprie nuncupatur remuneratio l. 6 pr.; l. 7, l. *Idemque* et 10, § ult., l. *Si vero non* 12, pr., ff. h. t., at de hoc plura vide apud Voet in Pandect., h. t., n. 2.

3 Mandatum multiplex dividitur, aliud est *expressum*, aliud *tacitum*; illud verbis, litteris, nuntio exprimitur; hoc ex actibus colligitur, et quidem claris et perspicuis, sic qui praesens patitur, alium pro se fideiubere, mandare intelligitur l. *Semper* 60, inf., de Reg. iuris, l. *Si remunerandi* 6, § *Si passus* 2, l. *Qui patitur* 18, l. *Qui fide* 53 h. t., hoc autem ex ea vulgatissima regula receptum habetur, quia tacens consentire videtur c. *Qui tacet* 43 de Reg. iur. in 6. Secus autem, ubi clarae et perspicuae non sint circumstantiae, pro consentiente haberi non potest l. 8, § 1, de Procur.; Huber. Praelect. iur. Rom., tit. 27, n. 2, et in dubio mandatum intercessisse non praesumitur, sed tanquam quid facti ab eo probandum, qui se mandato ait instructum; argum. l. 1 Cod. de Mandat. principum, c. *Cum in iure* 31, Extra, de Officio et potest. iud. deleg.; Mantic. de Tacit. et ambig., lib. 7, tit. 4 et seqq.; Maschard. de Probat., conclus. 1008 et seqq., ad conclus. 1017.

4 Uti interponitur, sic recte suscipitur mandatum *vel expresse, vel tacite*. Monendum tamen, quod non ex solo silentio arguitur mandati acceptatio; l. *Filiusfamilias* 8, § *Invitus* 1, ff. de Procurat., arg. l. *Qui tacet* 142 ff. de Reg. iur. Sed res ipsa, et factum concurrat necesse est, veluti adimplendo ea, quae mandata fuerunt, ut animus mandatarii quoad illius acceptationem recte declaretur; Voet. ad Pandect., lib. 17, tit. 1, § 3. Mandatum praeterea tacite acceptasse videtur et is, cui per litteras aliquid fuerit commissum, nec is, quantocius rescribendo, mandato renuntiet, praecipue vero si alias talia mandata sic acceptaverit et executioni demandaverit; arg. *Si filiusfamilias* 16 ff. ad S. C., et l. 27 ff. h. t.; Hugo Grotius inter Respons. iurist. Holl., part. 3, vol. 2, cons. 180, n. 1; Ant. Matthaeus de Obligat., disput. 24, th. 2; Wissembach ad Pand., h. t., num. 2.

5 Mandatum rursus dividitur in *iudiciale*, sive *ad lites*, et in *extraiudiciale*, sive *ad negotia*, de quo vid. Zoes., h. t., n. 2. Utrumque vel

est *in rem suam*, vel *in rem alienam*, distinguente Huber Praelect. iur. Rom., tit. 27, lib. 3, n. 2, quem vide.

Altera mandati divisio est quod sit *universale*, vel *generale*, quo universitas negotiorum mandatur, l. 58 et seqq. de Procur., alterum speciale quod de certis rebus est datum. Vide Zoes., h. t., n. 2, et Huber Praelect. iur. Rom., lib. 3, tit. 27, sub n. 1. Mandatum generale a nonnullis dividitur in mandatum generale *simplex*, et cum *libera*, perinde ac si minus habeat facultatis, qui habet mandatum generale simplex, quam qui illud habet *cum libera*. Haec sane divisio a cultioribus in iure peritis merito reprobatur, eo potissimum, quod tantum tribuunt mandatario generali *simplici*, quantum mandatario generali *cum libera*; Vinn. Inst. Comm. de Rerum divis., lib. 2, tit. 1, § 42 *Nihil autem*; Cuiac. tom. 5, pag. 1151; Samuel Cocceius lib. 3, tit. 3, tom. 1, de Procurat., qu. 1. Dum enim generaliter et absque ulla restrictione universorum bonorum tradita est administratio, *cum libera* semper tradita intelligitur, secus non esset universorum bonorum; l. 17 in fin., l. 1, § 1, ff. de offic. Proc. Caes.; Donell. Comment. iur. civil., tom. 5, pag. 235, n. 32, et in not.; Hillig 31, tom. 1, pag. 735, § 11 et seq. Accedit etiam, certam et indubitam rei gerendae potestatem eum accipere, cui specialiter quid mandatum est, et mandatum non egreditur; ei tamen ubique comparantur procurator, cui specialiter quid mandatum est, et procurator universorum bonorum, seu rerum omnium, l. *Iusiurandum quod*, § ult., ff. de Iureiur., l. *Solutum*, § ult., l. *Vel universorum* et seq. ff. de Pignorat. act., l. *Nam et nocere*, ff. de Pact.; Mozz. de Contract., tract. de Mandat. et de Divis., n. 3. Vide Vinn. Iur. quaest., lib. 1, c. 9 per tot.

Uterius ipsa nec fert ratio, ut perpetuum 7 in procuratoribus potestatis differentiam ex clausula *cum libera* colligamus. Revera procurator simplex omnium bonorum habet ius novandi l. 20, § 1, de Novat. transigendi, l. 12 de Pact., iusiurandum deferendi l. 17, § ult., ff. de Iureiur., adeoque et alienandi. Quod si de procuratore *cum libera* agamus, hic exigendi ius habet l. 58 de Procurat. Posita itaque inter utrumque procuratorem differentia, quod concessum est procuratori *cum libera*, denegatum censebitur procuratori omnium bonorum simplici. Quid! Estne maius exigere debitum, quam transigere? Cum autem procurator simplex generalis transigendi ius habeat, poterit multo magis exigere, et sic non differet ab eo, qui mandatum habet *cum libera*. Dein plus est solvere quam exigere, solvere autem potest simplex procurator l. 87 ff. de Solut. Ergo quod minus est poterit et exigere, uti directe imo probatur ex l. 34, § 3, de Solut.

Uterius etiam, si solvere potest procurator generalis simplex, si solvere est alienare, quid ni et alienare?

Caeterum hoc ipsum comprobatur ex leg. *Procurator tutorum*, et ex altera l. *Qua ratione*, § *Nihil autem*. Intellectus enim primae legis apertus est, nimirum, quod procurator generalis simplex facultatem habet alienandi, dummodo domini sui rem utilem gerat, ex Mozz. de Contract., de Mand., num. 57. A qua legis dispositione altera non differt, in qua de procuratore generali cum libera habetur mentio. Ubi enim in dicta lege dicitur: *Si quid procurator universorum negotiorum vendiderit et tradiderit*, ex his negotiis dominium transferri, intelligendum est, dummodo talis traditio vel venditio sit ex negotiis, id est ex ratione negotiorum, seu melius bonorum administrationi maxime expediat, vel quia res esset peritura, vel ob deteriorationem. Utramque legem explicat sic Donell. Comment. iur. civ., tom. 1, lib. 4, c. 15, n. 11 et 12.

Obstare videntur hactenus dictis l. *Filiusfamilias* 7 de Donat., l. 60 ff. de Procurat., et altera l. 60 ff. Mandati; conciliantur tamen egregie apud Samuel Cocc. lib. 3, tit. 3, quaest. 1, obi. 2 et seqq., de Procur., et apud Mozz. de Contract., sub tract. de Mandat., num. 54.

Est et altera mandati divisio a fine desumpta, pro quo mandat. Mandatum enim contrahitur aut solius mandantis gratia, § 1 Inst. h. t., l. *Quintus Mutius* 48, § 1, ff. h. t., vel mandantis et mandatarii, vel mandantis et aliena, vel aliena tantum. Quae partitio exstat et apud Caium l. 2, pr., ff. h. t., et Inst. h. t., pr., et § 2, 3, 4, 5, vel denique mandantis, mandatarii et aliena, cuius exemplum vide in l. *Si procuratorem* 8, § *Si tutores* 5, ff. h. t. At si mandatarii tantum gratia mandatum interponatur, forma tantum externa mandatum intelligitur, sed erit consilium potius, neque vim obligandi habebit. Sibi enim quis imputet, nisi prius exploraverit an expediat consilium sequi nec ne? Lex *Mandatum* 2, § ult., ff. h. t., § *Tua tantum* 6 Inst. h. t. Casus tamen excipiendus, quo consilium fraudulentum datum fuerit, tunc enim actio de dolo est; l. *Consilii* 47 ff. de Reg. iur., l. *Idemque* 10, § *Si quis ea* 7 in fine, ff. h. t., et Zoes. in Pand., h. t., n. 4. Fraus vero consilium dantis non aestimanda est ex eventu, sed ex intentione consilium dantis; vide Zoes. loc. cit.

Tenebitur etiam ex consilio, quanquam non fraudulento, mandans, qui consuluit, ut certae personae alias non crediturus, pecuniam crederet; § *Qua tantum* 6 Inst. h. t. Quod etiam placuit Ulpiano in l. *Si remunerandi* 6, § *Plane* 5, ff. h. t., et hoc ex ea ratione, quia commendatio certae personae facit consilium trans-

ire in mandatum; d. l. 6, § *Si tibi* 4, h. t. Quarum mandati specierum exempla vide apud Huber. Praelect. iur. Rom., lib. 3, tit. 27, sub n. 4 per tot., et fuse apud Voet. in Pand., h. t., sub n. 4 per tot.

Verum cum mandatum sit contractus, hinc est quod mandare possit qui potest contrahere. Zoes. in Pand., h. t., n. 5; Voet. l. c., n. 5. Mandare itaque nequit pupillus, furiosus, prodigus, nec mulier in causa aliena, quia propter hoc intercedere videtur l. *Si mulier* fin., § *Mulier* 4, ff. ad S. C. Vellei. His adde minores quoad actus iudiciales, cum personam legitimam standi in iudicio non habeant, et servos; l. *Servum* 33 sup. h. t.

Illud etiam fortasse quaeri potest, an recte mandet mandatarius? Affirmative respondet iurisconsultus in l. 8, § *Si quis* 3, h. t., quae regula indistincte obtinet quoad negotia, nisi sit electa industria personae; cap. *Is cui* de offic. potest. iud. deleg. in 6; Zoes. in Pand., h. t., n. 6. Vide etiam Voet. ad Pand., l. cit., n. 5. Quod si quis datus fuerit procurator ad lites, tunc recte non substituet, nisi quis vel datus fuerit procurator in rem suam, vel litem fuerit contestatus, cum fiat ex tunc dominus litis. Zoes. l. c., n. 6, et Voet. d. l., sub n. 5.

Mandati obiectum sunt res licitae et honestae. Cum enim contra bonos mores nulla subsistat obligatio, ita neque mandatum potest subsistere; l. 6, § 3, h. t., l. *Ne permittendum* 57 Pro soc., l. *Generaliter* 26 cum seq., l. *Si flagitii* 123 de Verb. obl.; Huber. praelect. iur. Rom., l. cit., n. 5; Vinn. Inst., h. t., § 7, n. 1. Quinimo tum mandator rei turpis, tum exsecutor tenetur ad poenam tam damnum passo, quam reipublicae § 7, h. t., et uterque severe puniendus; l. 15, § 1, ad l. Cornel. de Sicar., l. 7, § ult., de Iurisd., et l. 1, § 1, de Eo per quem fact., et Huber. l. c., n. 5, et l. 5 Cod. de Accus.; Heinecc. ad Pand., h. t., § 235. Nulla igitur actio nascitur inter mandatorem rei turpis, et mandatarium, quapropter nec mandans de implemento mandati semel suscepti, vel ad id quod interest, nec mandatarius ad suipsius indemnitatem recte contendit; § *Illud quoque* 7 Inst., h. t., l. *Si remunerandi* 6, § *Rei turpis* 3, l. *Si mandavero* 22, § *Qui eadem* 6, ff. h. t. Sive etiam in exsequendo mandato impensas fecerit; Voet. ad Pand., l. c., n. 6.

Celebrem olim fuisse quaestionem testatur Cellius lib. 1, cap. 13, an mandatum in forma specifica per aequipollens perfici possit. Huius quaestionis resolutio ex una pendet interpretatione consilii, et voluntate mandantis. Si igitur ex substantia mandati aperte colligatur aliquid specificae commissum fuisse, quia mandans alias utilius rem geri non posse arbitrabatur, mandatum per aequipollens impleri posse ar-

bitror, si aequae mandantis desiderio satisfactum appareat; l. 5, § ult., l. 46, l. ult. ff. Mandat.; Lampred. Ius publ., cap. 11, § 10 in fin.; Vinn. Instit., h. t., § 8, num. 1 in fin.; Grotii Manuduc. ad Iurisp. Hol., lib. 3, cap. 12, num. 12.

16 Hactenus de mandato ab homine. Sunt etiam qui habent mandatum a lege; Mozz. de Contract., tract. de Mand., n. 63. Tales sunt tutores, qui pupillorum rei administrandae praesunt. Hi tamen ex lege mandati rem pupillarem nequeunt alienare, nisi causam iudex cognoscat, et secum interponat decretum; text. in l. 1 ff. de Reb. eor. qui sub tut. vel cur. sunt; l. *Lex quae* Cod. de Administrat. tut.; Cuiac. tit. de Praed. et al. reb. min.; l. *Et si sine* 4 Cod. Quando decret. opus non est; et late Pugas de Reb. eor. qui sub tut., n. 22 et seqq., n. 38 et 40; leg. *Sed si pecunia* 3, § *Si ius*, ff. de Reb. eorum; leg. *Etiam* 13 Cod. de Praed. et al. reb. min. Vide etiam Mantic. de Tacit. et ambig., lib. 7, tit. 2, num. 13.

17 Mandatum suscipere potest quilibet qui se obligat contrahendo. Sic recte mandatum suscipit filius familias; l. *Quod pen.* ff. h. t., cum obligare se possint. Nec minus recte mandatur mulieri, modo virile negotium sub mandato non comprehendatur l. *Ait praetor* 1, in pr., ff. de Negot. gest. Quod si de stando pro alio in iudicio res sit, neque minor a mandati susceptione excluditur, uti colligitur ex § *Eadem lege* 4 Inst. Quib. ex caus. manumitt. non lic. Ut enim animadvertit Cuiac. 22 obs., cap. 16, sibi mandans imputet, si a minore minus recte demandata causa fuerit defensa. Casus tamen excipiendi, in quibus minor restitui possit, vel quando sponte defensionem alicuius idem suscipit, de quibus loquitur l. *Minor* 51 ff. de Procurat.; Zoes. in Pand., h. t., § 8. De iure autem canonico, de stando in iudicio mandatum suscipere nequit minor; cap. *Qui generaliter* 5 de Procurat. in 6.

18 Susceptum autem cum semel fuerit mandatum, executioni demandari debet ex leg. 22, § ult., ff. h. t.; Heinecc. ad Pand., h. t., § 233. Mandatarii officium in eo exsequendo tale esse debet, ut mandati fines religiose custodiat, quos si praetergrediatur, neque obligabit mandantem, eumque indemnem praestabit iuxta excessus mensuram; ex § 8 Inst., h. t.; leg. 4 et 33 ff. eod., l. 1, § 4, ff. de Verb. oblig.; Huber. praelect. Iur. Rom., lib. 3, tit. 27, n. 6, h. t.; Heinecc. ad Pand., h. t., § 233. Idque est, quod generaliter definit Paulus, diligenter mandati fines esse custodiendos, eum enim qui excessit, aliud quid fecisse videri; l. *Si mandavero* 22, in pr., ff. h. t. Vide Vinn. Inst. h. t., § 8, n. 1.

19 Quaestionis autem est, an de eo, quod mandati limites excedit, saltem utilis negotiorum

gestorum actio detur. Visum id olim fuit Martino, et Ioan. Fabr. ex recentioribus Baron., Meys. et Bronch. 1 Miscell., 66, arg. leg. 2, leg. *Quae utiliter* 45 de Negot. gest. Rectius vero negant Accursius, Vinn. Inst. h. t., § 8, n. 5; Voet. ad Pand., h. t., n. 11, quoniam actio negotiorum gestorum ei non competat, qui gessit invito domino, § *Is qui exsequitur* 8 Inst. h. t., l. *Praeterea* 3, § ult., l. 4, l. 5, l. *Rogatus* 33 ff. h. t., et Voet. loc. cit., et Vinn. l. c.

Duplex ex hoc contractu oritur actio: *directa* et *contraria*. Prima datur mandanti eiusque haeredibus, cuius et quatenus interest mandatum impleri; l. *Si procuratorem* 8, § *Mandati* 6, ff. h. t., contra mandatarium eiusque haeredes. Petitur hac actione, ut mandatarius administrati negotii rationem reddat, uti fuse ac respective declarat Voet. in Pand., h. t., n. 9, speciale autem hoc habet actio, quod eo etiam tendit, ut mandatarius usuras praestet quoties vel moram fecit in restituendis nummis residuis, vel in usum proprium converterit, vel otiosos retinuerit, vel foenori collocaverit nomine ipsius domini; l. *Idemque* 10, § *Si procurator* 3, leg. *Si vero* 12, § *Dedi tibi* 10, iunct. leg. *Ex mandato* 20 ff. h. t., leg. *Qui semisses* 13, § 1, ff. de Usuris. Hac praeterea actione utitur mandans contra mandatarium, si hic dolo vel culpa mandanti nocuit, leg. 8, § ult., h. t.

Contraria vero actio datur mandatario, ut, durante administratione, necessaria suppeditet; l. 12, § ult., h. t., finitoque negotio, restituat impendia in mandato facta; leg. 10, § 9, et l. 27, § 4, h. t., ac demum procuratorem quoad totum negotium indemnem mandans praestabit; l. 12, § 9, l. 20, 26, § 6 et 7, l. 27, § 4, et arg. l. 10, § 10, ff. Mandati; leg. 61, § 5, ff. de Furtis; qui enim aliquid singulare mandat, et mandasse intelligitur actus omnes, sine quibus primum illud obtineri nequit, nec mandatarium quidquam aliud promississe gratis censetur, quam operam suam. Ex his colligere facile est, quod et casum et infortunium praestabit mandans, si casui vel infortunio causam dederit mandati executio. Et de eo casu intelligenda est l. 26, § 6, ff. eod. tit., arg. l. 61, § 5, ff. de Furtis; Ant. Faber. Cod. lib. 4, tit. 26, defin. 29, et in Rational. ad d. l. 26, § 6; Groeneavegen ad d. leg.; Paulus Voet. ad § 8 Inst., h. t., n. 6; Responsa iurisc. Holland. part. 4, cons. 385 in med.

Si quid autem mandatarius, contrario iudicio, a mandante repetendi ius habeat, compensare sibi poterit, dummodo aliquid de mandantis pecunia retineat; arg. l. *In rebus* 18, § ult., ff. Commodati, l. 1, § *Praeterea* 4, ff. de Contrar. tut. et util. act.; Papon. lib. 6, tit. 12, in Append., art. 3.

Caeterum mandatarius tenetur de levissima 23

culpa in exsequendo mandato l. 13, l. 21, Cod. h. t.; et l. 1, § ult., ff. eod., etiamsi hic solius mandantis versetur utilitas, contra regulam l. 5, § 2, ff. Commodati. Huius autem sanctionis rationem commodat locus Ciceronis pro Roscio; inquit enim: *Mandati iudicium constitutum est non minus turpe, quam furti, credo propterea quod quibus in rebus ipsi interesse non possumus, in his operae nostrae vicaria fides amicorum supponatur, quam qui laedit, oppugnat omnium commune praesidium, et quantum in ipso est, disturbat vitae societatem. Non enim possumus omnia per nos agere, alius in alia est re magis utilis; idcirco amicitiae comparantur, ut commune commodum mutuis officiis gubernatur.* Et mox: *Ergo idcirco turpis haec culpa est quoad duas res sanctissimas violat, amicitiam et fidem; nam neque mandat quisquam fere, nisi amico, neque credit, nisi ei quem fidelem credit.*

His tamen non obstantibus, sunt qui, praeter dolum et culpam, nil a mandatario praestandum esse aiunt, exemplo depositarii; uterque enim est beneficii debitor; unde quod deponenti imputatur, quod negligenti amico rem custodiendam tradidit, leg. 1, § *Is quoque* 5, ff. de Obl. et act., idem mandanti sit imputandum quod negligenti amico rem gerendam commiserit; adeoque uti depositarius, sic mandatarius de sola lata culpa tenebitur. His tamen obstant quaedam leges, quibus traditum est mandatarium, non tantum de dolo, sed culpa etiam nomine teneri; leg. 8, § ult., ff. Mand., l. 2 Cod. eod.; leg. 23 ff. de Reg. iur., et apud Licin. Rufinum in Coll. leg. Mosaic. et Roman., tit. de Depositi, haec verba Modestini refert: *In mandati iudicio dolus, et culpa praestatur.* Culpae autem nomine absolute positae significatur culpa levis; Zoes. in Pand. h. t. n. 16. Verum quod omnem tollit difficultatem ac controversiam, habetur diserte scriptum in l. 4 procuratore 13 Cod. Mand., quae habet, *dolum et omnem culpam praestandam esse, solum casum fortuitum non praestandum.* Vide quae ad haec habet Zoes. loc. cit. Quod vero diximus mandatarium et depositarium inter se non differre, bene etiam se habet, si agatur de eo depositario qui deposito ultro se obtulit, quem placet culpam omnem praestare, et summam rei custodiendae adhibere diligentiam; leg. 1, § *Culpae* 35, ff. Depositi; Vinn. Iur. quaest., lib. 1, c. 52, pag. 85.

Hactenus de mandato, quatenus consistat. Mandatum quatuor modis resolvitur, quorum duo ex persona mandantis, nempe *mors et revocatio*; altera duo ex persona mandatarii, nempe *mors et renuntiatio* proficiscuntur. Morte mandantis mandatum deficit; leg. *Inter* 26 ff. Mandat., l. 15 Cod. eod., ad § 10 Inst. tit. eod., et in Clement. ult. de Procurat. Mandati

siquidem ea est natura, ut neque mandantis neque mandatarii personas egrediatur. Non mandantis, quippe quem sibi soli officiosam hanc operam ab amico praestari et cui soli mandatarium gratificari voluisse censendum est; non mandatarii, quia in mandato industria ac fides certae unius personae ex millenis eligitur in cap. ult. de offic. Deleg. in 6, l. *Mandatum* 57 h. t.; Vinn. h. t., § 10; Donell. comment. Cod., tit. 35, lib. 4, c. Mandati, tom. 8, n. 9; Voet., h. t., n. 16. At praecitata regula fallit, quoties tale sit mandatum, ut nonnisi post mortem mandantis impleri possit, veluti monumentum sibi fieri; l. *Si vero* 12, § ult., ff. h. t., *Haeredi dari, haeredi fundum emi*, in quantum nulla viventis haereditas, haeres nullus est; l. *Idem est* 13 ff. h. t., iunct. l. 1 ff. de Haered. vel act. vend. Confer Bachov. ad Treutler. vol., disput. 27, th. 6, litt. C. Idem dicas, si mandatum institori datum sit, quod durat, donec per haeredes praeponentis revocetur; l. *Si quis mancip.* 17, § 9, ff. de Inst. act., et tit. de Inst. act., n. 3. De caetero autem vide Voet., h. t., sub n. 15. Consule etiam Donell. Comm. iur. civ., lib. 16, c. 26, t. 4, n. 6.

Quibus exceptis casibus, mandatum semper morte mandantis exstinguitur. Nec ex eo quod procurator mandatoris obitum ignoraverit, idcirco et post mortem mandatum consistet. Ubi enim ex regula, de qua supra, mandatum morte mandantis exstinguitur, mandatarius perinde habetur ac si nullo unquam fuisset instructus mandato, hinc est quod, post obitum mandatoris, mandatum semper revocatum censetur, vel procurator mandatoris obitum sciverit vel ignoraverit; Gabriel. Commun. conclus., lib. 2, tit. de Procurat., conclus. 2, n. 1 et seq.; Trentacinq. Var. resolut., lib. 2, tit. de Procurat., resol. 10, n. 18; Pax Iord. Elucubr. divers., vol. 3, lib. 14, tit. 2, n. 235; Mozz. de Contract., tit. de Mandat., cap. *Quib. mod. annull. solv. finiat mandat.*, n. 20; Masch. de Mandat., tit. 8, n. 3; Alderis de Symbol. contract., tit. 3, cap. 5, n. 65, et Rot. in Camerinen. *Canonicatus* 1 Martii 1779, § 5, cor. Riminaldo. Cum hac tamen propositione concilianda nunc super est dispositio text. in l. 26, in princ., ff. Mandati, et § 10 Inst., tit. eod., quibus habetur ut si mandatarius mandantis mortem ignoraverit, ac bona fide negotium ad finem perduxerit, ratum manet, nec subiacet rescissioni; vide Voet. h. t., n. 15 in med. Rectius fortasse eadem Rota in Camerinen. *Canonicatus* 1 Martii 1779, § 6, cor. Riminaldo, distinguit *mandati solutionem, et mandati actionem.* Hanc mandatario competere, qui mortem mandantis ignorans, mandatum ad exitum perduxit, admittit, de quibus casibus loquuntur obiectae iuris leges, non tamen admittit ut, mortuo mandante, mandatum non dissolvatur.

Aperta est iuris censura in l. 58 ff. Mandati, et certatim docent Perez in Comment. ad Cod., lib. 4, tit. 36, n. 27; Botcholt. in Comment. ad Instit., lib. 3, tit. 27, § 10; Masoret eod. loc., pag. 321, edit. Tholosan. ann. 1699, pluribusque omissis, late Faber. in Ration. ad Pand., d. l. 26, verb. *Si tamen*, ff. h. t.

27 Neque praemissis adversatur illud, quod rite gestum se habeat, quidquid post expressam mandati revocationem a mandatario fuit commissum. Maxime enim distinguenda est a tacita mandati revocatione, quae fit morte, expressa mandati revocatio. Cum enim expresse mandatum per mandantem revocatur, indeque sententiam mutet mandans, apud eum tamen ius et dominium semper manet, ex quo procurator, quanquam revocationis ignarus, potest mandatum implere. Secus autem, ubi morte mandantis tacite mandatum revocatur, siquidem ius et dominium ad caeteros pertransiit, sine quorum repetito mandato quidquid a mandatario geritur, pro infecto habetur, ut distinguunt Golin. de Procurat., part. 3, c. 4, n. 8; Alderis de Symbol. contract., tit. 3, cap. 5, n. 66. Attamen fieri aliquando etiam potest, ut et post obitum mandantis mandatum recte consistat, cum nempe de alicuius contractus agitur executione. Exemplum praebet text. in l. *Fundi* 33, § primo, ff. de Acquir. possess., ibi enim agitur de procuratore ad tradendam fundi possessionem constituto, cuius vi nulla ulterius inducitur obligatio, sed suscepta impletur. De his egregie disserit Cuiac. ad African., tract. 8, l. penult. ff. de Reb. credit.; Wisembach. disp. 27 ad Inst., thes. 1, n. 21; Bronchorst. Erant. cent. 3, assert. 92; Covarr. Pract. quaest., c. 2.

28 Idipsum statuendum, si de re agatur beneficiaria. In hac si ad resignandum mandatum dederit beneficiarius, postea vero re etiam integra expresse mandatum revocet, utilis erit resignatio facta a procuratore, dummodo mandati revocationem prorsus ignoraverit. Si vero ad resignandum constituto procuratore, moriatur beneficiarius, tunc nulla erit resignatio, etiamsi mortem procurator ignoraverit. Hoc autem obtinet ex possessionis iure, quod in revocatione mandati expressa adhuc retinet beneficiarius, non vero in tacita (quod fit morte mandantis), quia tunc ius possessionis ad successorem pertransiit; Zoes. in Comment. ad Decretal., lib. prim., tit. 9, n. 11; Schmalzgrueber Iur. Eccles. univer. lib. pr., tit. 9, n. 47; Paris de Resign., lib. 9, qu. 24, num. primo; Vallens de Benef., lib. 3, tit. 26, num. primo et seqq.; Lauren. for. benef., part. 3, sect. prima, cap. 4, § 9, qu. 693, n. primo, et qu. 698 per tot.; Gagliard. de Benef., tit. 20, n. 21; Begnudel Bibl. can., v. *Resignatio*, § 9, n. 85 et seqq., et apprime Rot. in Camerinen. *Canonicatus* 1 Martii 1771, § 8, cor. Sentmanat.

In universali autem mandato illud singulare 29 habetur, ut per mandantis mortem nequaquam finiatur; Bartol. in leg. *Quicumque*, § *Si ab alio*, ff. de Institut., et tradunt Gabriel. Commun. conclus., lib. 2, tit. de Procurat., conclus. 2, num. 20; Mantic. de Tacit., lib. 7, tit. 23, num. 39; Golin. de Procurat., part. 3, cap. 4, num. 26, pluribusque adductis Alderis de Contract. Symbol., tit. 3, cap. 5, num. 100.

Sunt etiam qui a regula generali mandato- 30 rum excipere velint mandatum iureiurando mandatoris de non revocando munitum, vel quod tale sit, quod in alienam vergat utilitatem. Ac primo morte mandantis mandatum etiam iuratum semper resolvitur, quia iusiurandum iurantem haeredem non afficit; Suarez de Iuram., cap. 31, n. 2; Merend. Controv. iur., lib. 1, c. 1, n. 8; Torr. de Pact., lib. 1, c. 5, n. 67; et praecit. Rot., § 15.

Caeterum vero sunt qui tenent morte man- 31 dantis non resolvi mandatum, quod in alienam vergat utilitatem, non iam mandantis, ad text. in l. 3 ff. Mandat., et § 1 Inst. tit. eodem; Harpret. in Comment. ad Instit., tit. eodem, n. 36; Widmann de Contract., tit. 16, n. 36. Huic tamen opinioni plures adversantur, ac tenent mandatum etiam ad donandum, mandantis morte penitus resolvi ac finiri, ex quibus Alderis. de Symbol. contract., tit. 3, c. 5, n. 84; Gratian. Discept. forens., c. 783, n. 3; Mantic. de Tacit., lib. 7, tit. 23, n. 12; Pax Iord. Elucubrat. divers., tom. 3, lib. 14, tit. 2, n. 236; Gabriel. Commun. conclus., tit. de Procurat., conclus. 2, n. 7; et Rot. in Camerinen. *Canonicatus* 1 Martii 1771, § 14, cor. Sentmanat.

Morte quoque mandatarii exstinguitur man- 32 datum, quia certae personae industria electa est; l. *Si quis alicui* 27, § *Morte* 3, ff. h. t., et § 10 Inst. h. t., id tamen re integra; proindeque si haeredes negotia adhuc integra ad finem scientes perduxerint, nullam mandati actionem contra mandantem habebunt, ex l. 27, § 3, ff. h. t.; Voet. ad Pand., h. t., n. 16. Sin autem probabili errore facti mandatum veluti rem suam executioni demandaverint, quomodo iis succurrendum habes fuse apud Voet. in Pand., l. c.

Revocatione quoque mandantis mandatum 33 finitur, dummodo tempestive, et re integra fiat; l. 12, § *Per*, l. 15 ff. h. t.; Heinec. ad Pand., h. t., § 238, etc. Imo et re non integra, mandati revocatio permittitur, eo tamen dato, quod interest mandatarii mandatum non revocari, quod mandati actio persequitur; l. 8, § *Mandati* 6, h. t.; Zoes. in Pandect., h. t., n. 26. Cum enim hic contractus per procuratorem peragendus dependeat a mandantis voluntate, si tempore contractus per revocationem mandati sublatus fuerit consensus, irritus remanere

debet contractus, nec a procuratoris obligatione devinctus esse potest mandans, sed procuratori contraria mandati tantum actio dabitur; Duaren. Oper. tom. 2, pag. 243, coll. 1 in fin. Exemplum habes in haereditatis petitione, in cuius acquisitione duo requiruntur, factum petitionis, et voluntas haeredis. Factum petitionis explet procurator, non voluntatem, licet mandatum ab haerede habuerit. Si post mandatum haeres in furorem incidat, nulla est petitio haereditatis, deficiente per furorem voluntate haeredis; l. *Si quis alieni* 48 ff. de Acquir. haeredit.; Averan. Interpret. iur., lib. 1, cap. 12, n. 20. Ex his patet quam temere arbitrentur illi qui putant hoc speciale esse in mandato pro contrahendo matrimonio. Hoc quippe mandato quandocunque revocatur, licet inscio procuratore, matrimonium inutiliter contrahitur; c. *Procurator*, fin., de Procurat. in 6. Huius ratio in summa matrimonii libertate sita est, quae nullimode coarctanda propter ipsorum exitus difficiles. Vide Zoes. in Pand., h. t., n. 27. Quinimo tenet nedum expressam revo-

cationem ad hoc requiri, sed tacitam etiam sufficere, ut is optime prosequitur n. 28. Alia vero, et quidem validior ratio est, quia matrimonium a voluntate unice dependet. Hoc tamen speciale est in huiusmodi mandata, ut mandatarius non possit contra mandantem contrariam exercere actionem mandati ex causa simpliciter matrimonii.

Quarto demum renuntiatione mandatarii 34 mandatum finitur, re tamen integra, secus ad id, quod mandantis interest, tenebitur mandatarius, ni intempestive renuntiandi legitimam ac iustam alleget causam; l. *Sane* 23, 24, 25, et l. *Si quis* 27, § *Qui mandatum* 2, h. t.

Huius autem pro coronide tituli quaeri posset, si quid obscuritatis mandatum contineat, pro utro facienda sit interpretatio? Alii ad commodum mandantis interpretandum esse aiunt mandatum; rectius vero alii pro mandatario. Sibi enim imputet mandans, si clarius, dum potuit, locutus non est ex regula leg. *Veteribus* 39 ff. de Pact. Vide Wesemb. ad tit. de Procurat., n. 9 in fin., etc.

MATUTINUM

Summarium.

1. Matutinum in cathedrali debet recitari de mane, non autem vesperi pro sequenti die. - 2. In aurora, vel circiter. - 3. Nisi dispensetur, ut dicatur, vesperi pro aliqua necessitate. - 4. Vel tempore hiemis. - 5. Vel propter aeris intemperiem. - 6. Episcopus enim potest concedere ut canonici ob aeris intemperiem valeant horam matutini protrahere. - 7. Tolerandum est quod canonici tribus mensibus anni frigidioribus recitent dieb. ferialib. matutinum in sacristia. - 8. Canonici absentes a Matutino non lucrantur correspondentes distributiones per interessentiam concioni in habitu canonicali, quamvis quoad hoc inoleverit consuetudo. - 9. Matutinum recitandum est nocturno tempore, si adsit consuetudo; secus vero et alii legitime impediti, si interesse non possunt, lucrantur distributiones quotidianas. - 10. Matutinum, quod secundum regulam Ordinis recitari debet media nocte, conceditur ut possit ex causa recitari hora octava noctis. - 11. Matutinum, quod recitabatur media nocte, conceditur monialibus S. Catharinae Senensis, ut possit recitari hora prima noctis ob aeris intemperiem, et adversam valetudinem monialium. - 12. Matutinum, quod media nocte a clero cathedralis ecclesiae recitari consueverat, ut in futurum abescente die cantari possit ex causis narratis fuit concessum. - 13. Matutinum, quod recitari solebat a canonicis una hora post ortum solis, non est ante ortum solis inchoandum. - 14. Matutinum defunctorum, non vesperi pridie se ipsamet die commemora-

tionis omnium fidelium defunctorum post laudes recitari debet, vide tamen novissimum decretum. - 15. Matutinum potest etiam sine causa dividi tota nocte a Laudibus. - 16. Imo multi dicunt id esse etiam laudabile. - 17. Quando Matutinum dividitur a laudibus, debet in fine addi *Pater noster*, et probabilius etiam addi debet oratio diei sine tamen aliis commemorationibus. - 18. Probabilius est etiam quod initio laudum divisarum non debeat dici *Pater* et *Ave*. - 19. Matutinum et laudes non recitare ante celebrationem missae multi tenent esse peccatum mortale. - 20. Plurimi autem communius et verius id negant. - 21. Imo multi volunt nedum non esse peccatum mortale, sed ne quidem esse veniale, quando adest causa rationalis. - 22. Quinimo aliqui dicunt, per se loquendo, nullum esse peccatum. - 23. Probabilius tamen est, per se loquendo, et sine rationabili causa, esse peccatum veniale. - 24. Matutinum sequentis diei, si absque causa dicatur ante absolutum officium diei praesentis, peccatur venialiter. - 25. Si autem fiat ex causa, nullo modo peccatur. - 26. Per unicum recitationem Matutini et Laudum non potest satisfieri obligationi pro die praesenti et sequenti. - 27. Qua hora pridie inchoari possit Matutinum? *remissive*. - 28. Qui recitat Matutinum pro feria secunda sequenti ante solis occasum diei Dominicae, non debet genuflectere ad antiphonam finalem B. M. V., debet tamen genuflectere, si illud recitet post solis occasum. - 29. Alia ad rem scitu digna exhibentur, ad n. 33. - 34. Afferitur prodigiosus eventus in matutino a nostro B. Ioann. Parmensi una cum daemonibus persoluto. - 35. Alia ad rem, ad n. 38.

1 Matutinum in cathedrali debet recitari de mane, non autem Vesperi pro sequenti die. Sacr. Congr. Episc. et Regular. in Vercellensi 25 Novembr. 1578, et in Aretina 18 Octobris 1595, apud Nicol. in Floscul., verb. *Matutinum*, num. 1. In aurora, vel circiter. Eadem Sacra Congregat. in Caesenaten. 3 Decemb. 1602.

Nisi dispensetur, ut dicatur Vesperi pro aliqua necessitate. Eadem Sacra Congr. in Dertonen. 16 Octobris 1605. Vel tempore hiemis. Eadem Sacra Congregat. in Salernitana 30 Septemb. 1616. Vel propter aeris intemperiem. 5 Eadem Sacra Congreg. in Ferrarien. 4 Aprilis 1628. Episcopus enim potest concedere ut 6 canonici ob aeris intemperiem valeant horam

Matutini protrahere, prout pro tolerantia respondit Sacra Congr. Conc. in Troiana 14 Februar. et 14 Nov. 1699, favore capituli civitatis Foggiae.

- 7 Tolerandum est quod canonici tribus mensibus anni frigidioribus recitent diebus feriabilibus Matutinum in sacristia. Sac. Congreg. Episcop. et Regul. in una S. Severini 13 Septemb. 1641, apud Nicol. in Flosculis, verb. *Officium*, n. 19.
- 8 Si in ecclesia cathedrali inoleverit ab immemorabili tempore, ut canonici, quibus diebus habetur concio in ipsa ecclesia, audiendo concionem in habitu canonicali, lucrentur distributiones quae dantur Matutino interessentibus, licet recitationi dictae Horae matutinae non interfuerint, huiusmodi consuetudo non excusat canonicos in conscientia ab onere restituendi. Sacra Congr. Conc. in Vicentina ad cap. 12, sess. 24, de Reform., die 7 Februar. 1643.
- 9 Matutinum seu matutinae Horae recitandae sunt nocturno tempore, si adsit consuetudo; secus vero, et alii legitime impediti, si interesse non possunt, lucrantur distributiones quotidianas. Sac. Congr. Rit. in Mazarien. 20 Decemb. 1601.
- 10 Matutinum, quod, secundum regulam ordinis, recitari debet media nocte, ut ex causa recitari possit hora octava noctis, conceditur. Sacra Congr. Rit. in causa civitatis Angelorum, sive in Thaxcalan. in Indiis occidentalibus 12 Nov. 1605.
- 11 Matutinum, quod recitabatur media nocte, ut possit recitari hora prima noctis ob aeris intemperiem, et adversam valetudinem monialium, conceditur monialibus S. Catharinae Senensis. S. Congr. Rit. in Thaxcalan. in Indiis Occidentalibus 20 Iunii 1609.
- 12 Matutinum, quod media nocte a clero cathedralis ecclesiae recitari consueverat, ut in futurum albescente die cantari possit ex causis narratis fuit concessum. Sacra Congr. Rit. in Oscen. 21 Iulii 1609.
- 13 Matutinum, quod recitari solebat a canonicis una hora post ortum solis, non est ante ortum solis inchoandum. Sac. Congr. Rituum in Asculana 16 Sept. 1606.
- 14 Matutinum defunctorum in festo Omnium Sanctorum ad Vesperam recitandum non est, sed ipsamet die commemorationis omnium fidelium defunctorum post Laudes diei recitari debet. Sac. Congr. Rit. sub die 1 Sept. 1607 et 22 Ianuarii 1701. Vide in tom. 8 Decreta S. C. R., n. 21, 698, 740. Ex post tamen ab eadem S. C. R. die 14 Sept. 1745 in Ratisbonen. editum fuit sequens decretum: *Privata officii defunctorum recitatio pro generali illorum commemoratione absolvi licite potest post vespertinas horas festi Omnium Sanctorum: in choro autem iuxta rubricas adimplenda est mane die 2 Novembris, nisi, ut populi com-*

modius et frequentius illis interesse possint, contraria iam fuerit consuetudo. Vide citata Decreta sub n. 1201.

Matutinum potest etiam sine causa dividi 15 tota nocte a Laudibus. Bonarot. lib. 1, c. 17; Stoz lib. 1, part. 3, n. 410; La Croix lib. 4, n. 1305; Sporer tom. 3 Append., c. 2, n. 138, et alii passim.

Imo id etiam laudabile esse dicunt Navarr., 16 Suarez, Sanchez, Filliuc., Tambur., Pellizar., aliique multi apud La Croix loc. cit. Quando 17 Matutinum dividitur a Laudibus, debet in fine addi *Pater noster*, et probabilius etiam addi debet oratio diei, sine tamen aliis commemorationibus; Navarr., Lezan., Bonac., Gavant., Diana, part. 5, tract. 14, resolut. 48, et alii contra Sanchez, Bonart., Pellizar., Stoz, Gobat, tract. 5, n. 672; Lohner de Horis canonicis, part. 2, tract. 1, § 11, cum La Croix, l. c., n. 1305, qui vere probabiliter dicunt non esse opus addere orationem diei, cum id specialiter tantum in Nativitate Domini praecipitur. Probabilius est etiam quod initio Lau- 18 dum divisarum non debeat dici *Pater* et *Ave*, quia nullibi praescribitur, et nec dicitur initio Completorii, quamvis sit distincta; Bonac., Azorius, Tambur., et alii cum La Croix loc. cit. Est tamen consultum et laudabile illa dicere.

Matutinum et Laudes non recitare ante ce- 19 lebrationem missae, esse peccatum mortale tenent S. Antoninus, S. Raymundus, Armilla, Tabien., Angel., Navarr., Maiol., Antonin., Bernard, Petr., Boll., Melchior de Huelan., Ludovicus Beia, Michael Timoth., Laelius Zech, Stephanus Durant., Bartholomaeus ab Angel., Iacobus de Grassis, Henriquez, Petigian., Azorius, Card. Bellarm., Francolin., Homobonus, Gavant., apud Barbosam de offic. et potest. Episc., p. 2, alleg. 24, n. 15, vers. *Licet affirmativam opinionem.* Et novissime hanc sententiam, nempe esse peccatum mortale, mordicus tenet, et pluribus adductis defendit Monacell. tom. 2, tit. 16, formul. 1, n. 5 et 6, ubi cum verbis Gavant. Commentar. in Rubr. missar., part. 2, tit. 1, litt. B, referens S. Antoninum et S. Raymundum pro hac sententia, inquit: *Quid facies, pie lector, in re tam dubia, in qua totidem sunt hinc inde auctores pro affirmativa sanctorum; praeterea vero duo Summi Pontifices Innoc. IV et Pius V qui collocavit hunc inter defectus graviores? Ego certo tutiorem, quae in Rubrica est, sequor sententiam.* Et rursus tom. 4, supplement. ad 2 tom., a n. 278 ad n. 282 inclusive, pluribus additis ipsam propugnat, et infra n. 519 subdit: *Tu autem tene cum veriori sententia, quod sit mortale, et quod contraria opinio auctoris et sequacium videtur periculosa ex rationibus quas perpendimus in hoc supplemento ad titulum 16, form. 1, n. 6, pag. 61.*

- 20 Non esse autem peccatum mortale tenent Sotus, Liamas, Medina, Vega, Ioan. Baptista, Conrad., Coch., Ludovicus, Lopez, Emmanel Sa, Petrus Aragonius, Scott., Valent., Vasquez, Comitulus, Fr. Emmanuel, Macign., Bartholomaeus a S. Fausto, Laymann, Possevin., Bonacina, Squillant., Fernandez, Villalob., Raphael della Torre, Diana, Lezana, Galet, Nugnus, Suarez, Fagundez, Petrus de Ledesma, Naldus, Miranda, Chamerota, Lessius, Coninch, Molfesius citati et secuti a Barbosa loc. cit., n. 15; Reiffenstuel Theol. moral., tr. 6, qu. 6, n. 7; Sanchez, Bass., Baldel., Victor., Castropal., Illsung, alique plurimi citati et secuti a La Croix lib. 6, part. 2, n. 23. Et haec opinio est iam communior inter doctores, et ut verior tenetur passim a recentioribus cum pluribus etiam ex antiquis; et ratio est quia non videtur tanta connexio inter Matutinum et missam, ut non servans dictum ordinem prius recitandi Matutinum et Laudes ante celebrationem missae, peccet mortaliter; tum quia nulla lege reperitur sancitum talem graviter peccare.
- 21 Imo nedum non esse peccatum mortale, sed ne quidem esse veniale, quando adest causa rationabilis licet non omnino, v. g. maior commoditas studii vel itineris, tenent supracitati doctores apud La Croix loc. cit., num. 230.
- 22 Quinimo Sotus, Suarez, Tambur. et alii apud Gobat tr. 3, n. 667, et La Croix loc. cit., dicunt, per se loquendo, nullum esse peccatum, quia nullibi invenitur praeceptum, nec videtur esse specialis connexio aut dependentia missae ab illis precibus. Unde Marchant. et Quartus, part. 2, tract. 1, dicunt esse consilium, et quamdam congruentiam, ut ante celebrationem missae recitetur Matutinum cum Laudibus.
- 23 Probabilius tamen est, per se loquendo, et sine rationabili causa, esse peccatum veniale, quia in rubricis Missalis, tit. de Praep. sacerdotis celebraturi, § 10, id numeratur inter defectus peccaminosos, et merito, quia recitatio Matutini et Laudum est recta et optima praeparatio ad missam celebrandam, cum ex tali recitatione advertat celebraturus quas orationes et commemorationes facere debeat, et an *Gloria*, vel *Credo* dicere: sic Aversa qu. 11, sect. 12; La Croix l. c., n. 230, ubi dicit se id tenere cum d. Aversa, et aliis communiter.

* Hanc controversiam Benedictus XIV de Sacrosancto missae sacrificio, lib. 3, c. 13, n. 3 et 4, versat, ac suam de ipsa sententiam fert his verbis: « In rubrica sub titulo *De ritu servando in celebratione missae*, cap. 1, praescribitur, ne sacerdos missam prius celebret, quam saltem Matutino cum Laudibus absoluto; et in rubrica *De defectibus in celebratione missae occurrentibus*, inter defectus, qui occurrunt, recensetur ille: *Si celebrans saltem post Matutinum cum Laudibus non dixerit*; et in Sacerdotali Romano, cap. 80: *Missa privata sal-*

tem post Matutinum quacunque hora ab aurora usque ad meridiem dici potest. Super his rubricis oritur controversia, utrum qui, quod in iis praescribitur, non servaverit, peccet mortaliter, an vero venialiter? Alii in alias abiere sententias, sive quia nonnulli falsum illud sequuntur principium, rubricas meras instructiones esse, et consilia, sive quia alii, etsi eam sequuntur sententiam, rubricas habere vim legum, ut transgressio *ex genere suo* sit peccatum mortale, tamen partim materiam gravem celebrare missam non dicto Matutino et Laudibus, partim levem esse arbitrantur. Prima igitur opinio est eorum qui putant sacerdotem, celebrando missam, antequam Matutinum et Laudes recitet, peccare mortaliter; hanc tuetur opinionem S. Antoninus 3 part., tit. 13, c. 6. *Missa non debet dici ab eo qui non dixit Matutinum, licet possit audiri, alias dicendo esset peccatum mortale, quia contra consuetudinem generalem Ecclesiae.* Favet huic sententiae Innocentii IV responsio, in causa quam ad eum retulit Otho Cardinalis Episcopus Tiburtinus, inter Archiepiscopum Nicosiae cum suis suffraganeis latinis Episcopis ex una parte, et Episcopos graecos regni Cypri ex altera: *Sacerdotes autem dicant Horas canonicas more suo; sed missam celebrare, prius quam officium matutinale compleverint, non praesumant.* Altera est eorum opinio, qui nullum hic neque mortale, neque veniale peccatum deprehendunt. Tertia est eorum qui nonnisi veniale peccatum committi putant. Clericatus, dec. 50 de Sacrificio missae, primam sequitur opinionem, et quinque ac quinquaginta auctores affert, qui graviter peccare eum existimant qui perpetuo, et quasi ex habituali consuetudine semper missam celebret, quin unquam Matutinum et Laudes recitaverit. Si sermo sit de missa conventuali, videtur peccatum esse mortale, eam ante Matutinum et Laudes celebrare; id enim est contra generalem Ecclesiae consuetudinem. In missis vero privatis, si qua sit legitima causa, puta si princeps aut praelatus missam expeteret, videri posset a peccato etiam veniali immunis, qui eam celebraret non recitato Matutino et Laudibus. Si vero absit causa, perdifficile videtur ne veniali quidem peccato non esse locum, ut observat Meratus ad Gavantum tom. 1, part. 2, pag. 799. Quod si quis, nulla causa urgente, perpetuo id faceret, ut videretur quasi statuisse animo nunquam celebrare, dicto Matutino et Laudibus, tum cum illis quinque et quinquaginta auctoribus, quos sententiae suae suffragatores affert Clericatus, et ex rationibus ab ipso adductis, concludi posset huiusmodi sacerdotem peccare mortaliter. Natalis Alexander, Theolog. dogmat. et moral., lib. 2, de Sacram. Euchar., c. 8, art. 4, S. Antonini sequitur sententiam, sed declarat se non reprobare contrariam; profitetur etiam

sé nullius peccati reum credere qui, gravibus et necessariis charitatis officiis impeditus, puta administratione sacramentorum, antequam Matutinum et Laudes, missam celebraret. Grancolas in veter. Sacramentar. Ecclesiae, part. 1, pag. 739, concilia profert aliquot provincialia, quae, excommunicationis poena sancita, vetant ne quis sacerdos, non recitatis Matutino et Laudibus, missam celebret. Ea vero sanctione non nisi ille tenetur, qui synodis illis est subiectus; neque ea potest illud everti, quod superius generatim statuimus, et ad singulares circumstantias accommodavimus. » *

- 24 Matutinum sequentis diei, si absque causa dicatur ante absolutum officium diei praesentis, peccatur venialiter; debet enim ordinate procedendo prius compleri et perfici obligatio huius praesentis diei, quam inchoetur obligatio alterius sequentis; unde, si sine causa pervertatur hic ordo, peccatur saltem venialiter. Suárez de Orat., lib. 4, cap. 24, num. 3; Diana part. 1, tract. 12, resol. 15; Sanchez in Concil., lib. 7, cap. 2, dub. 37, num. 6; Castropal. tract. 7, disp. 2, punct. 4, num. 4; Stoz. lib. 1, part. 3, num. 385; La Croix lib. 4, n. 1315. Si autem fiat ex causa, v. g. si quis rogetur ab alio ut secum recitet Matutinum diei sequentis, quamvis necdum recitaverit Vesperas seu Completorium diei praesentis, nullo modo peccat; Pellizar. tom. 1, tract. 5, c. 8, n. 108, cum aliis ibi citatis; La Croix l. c., cum Bonacina, Gobat, et aliis.
- 26 Per unicum recitationem Matutini et Laudum non potest satisfieri obligationi pro hac die praesenti, et pro die sequenti; Alexander enim VII die 18 Martii 1666 inter alias merito expresse damnavit sequentem propositionem, 35 in ordine: *Unico officio potest quis satisfacere duplici praecepto pro die praesenti et crastina.*
- 27 Quanam hora pridie Vesperis inchoari possit Matutinum, habetur in tabella quae singulis annis in Kalendario dari solet, et ubi non datur, potest observari tabella quae anno 1706 prodiit Romae typis camerae apostolicae, et traditur a La Croix lib. 4, post n. 1314.
- 28 Qui recitat Matutinum pro feria secunda sequenti ante solis occasum diei Dominicae, non debet genuflectere ad Antiphonam finalem Beatae Mariae Virginis, Gavant. de Fin. officii, c. 22, n. 18. Debet tamen genuflectere, si illud recitet post solis occasum, quia ritus standi incipit a primis Vesperis Dominicae, et non a media nocte, adeoque desinit in occasu solis eiusdem Dominicae, more indulgentiarum. Idem ibidem.
- 29 Matutinum in solemnitate Epiphaniae incipitur ex abrupto ab antiphona et psalmo sine *Domine labia mea aperies*, invitatorio et hymno, quia magi, visa stella, statim venerunt, muto nuntio, non loquente. Et omittitur in-

vitatorium, ad detestandam fraudulentam Herodis invitationem ad Christum adorandum: *Ut et ego veniens adorem eum.* Matth. II, v. 8. Nec dicitur hymnus, quia perfectorum est canere hymnos, conversio vero gentium in solis magis perfecta non erat. Gavant. et Merati tom. 2, sect. 6, c. 7, n. 3; Durand. lib. 6, cap. 19; Belet. in Explicat. divinorum officiorum, cap. 73; Alcuin. in Epiph., et alii. Dicitur tamen in tertio Nocturno psalmus invitatorius nonagesimus quartus, *Venite, exsultemus Domino* cum intercalari antiphonae repetitione, ad indicandum quod in tertio tempore, nempe tempore gratiae per tertium Nocturnum significato, sufficienter invitata est Ecclesia de gentibus per magos, et stellam, et successive per Apostolos, ita ut nullus excusari possit ab obligatione adorandi Christum, quia *in omnem terram exivit sonus eorum.* Psalm. XVIII, v. 5. Repetitur ideo saepius antiphona *Venite, adoremus*, ut confluant undique omnes. Gavant. et Merati l. c., n. 5; Durand. l. c., num. 9, ubi etiam advertit quod dictus psalmus invitatorius dicitur ad septimam antiphonam, ad indicandum quod per baptismum datur Spiritus septiformis. Infra octavam vero dicitur *Domine labia*, etc., invitatorium et hymnus, quia iam supponitur Ecclesia de gentibus sufficienter instructa, et perfecta ad hymnos canendos, sicque invitatur ad ipsum in hymnis et laudibus adorandum. Durand. l. c.; Gavant. et Merati l. c., n. 4, et alii.

Matutinum ultimi tridui maioris hebdomadae incipitur absolute sine *Domine labia*, etc., invitatorio et hymno, ad obstruendos os Iudaeorum, potius quam laudes et hymnos loquentium iniqua, et detestandum eorum invitationem ad conciliabula contra Christum. Sicque sine initio inchoamus Matutinum, et alias canonicas Horas et sine solito fine absolvimus, quia in Horis canonicis huius tridui celebramus exsequias triduas mortis Christi, et quia Christus moritur, alpha et omega, principium et finis; Rupertus lib. 1, c. 14, 24 et 25; Alcuinus c. *In coena Domini*; Gavant. et Merati l. c., c. 13, n. 4 et 5, ac alii.

Ad Matutinum Paschatis, sicuti et ad alias 31 Horas, non dicitur hymnus, usque ad Dominicam in Albis exclusive, quia tempus paschale significat statum beatorum, quorum hymnus est *Alleluia*; Durand. lib. 6, cap. 87, n. 2; Gavant. et Merati loc. cit., cap. 14, num. 2. Neque dicuntur capitula, quia in statu beatorum significato per tempus paschale, non est locus exhortationi, quae continetur in capitulis; Gavant. et Merati loc. cit., n. 3, et alii. Dicuntur tantum tres antiphonae cum tribus psalmis, ac tres lectiones cum tribus responsoriis, ad indicandum quod in nomine sanctissimae Trinitatis institutum est baptismum, cuius formam post Resurrectionem suam Iesus Chri-

stus tradidit suis Apostolis, dicens: *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*. Matth. xxviii, 19. Unde ternarius dictus numerus denotat mysterium, siquidem Christus ante traditam baptismi formam, praeemisit, ut supra, *Docete omnes gentes*, etc., scilicet mysterium Trinitatis, quod in ternario illo numero significatur; et quia *Tres sunt, qui testimonium dant in caelo, Pater, Verbum, et Spiritus Sanctus, et hi tres unum sunt*, 1 Ioann. v, 7, et quia Isaiae vi, 3, ter dicitur *Sanctus, Sanctus, Sanctus*, et semel *Dominus Deus exercituum*, seu *Dominus Deus Sabaoth*, haec personarum divinarum Trinitas bene notatur in trino numero antiphonarum, psalmodiarum, lectionum et responsoriorum. Unitas vero Deitatis bene significatur in uno solo Nocturno hac die et per octavam recitando, iuxta illud S. Ambrosii lib. 2 de Fide ad Gratian., c. 4: *Quid sibi vult sub uno nomine Sanctitatis trina repetitio? Si trina repetitio, cur una laudatio? Si una laudatio, cur trina repetitio? Trina repetitio cur, nisi quia Pater, Filius, et Spiritus Sanctus sanctitate unum sunt? Non dixit semel, ne Filium sequestraret. Non bis, ne Spiritum Sanctum praeteriret. Non quater, ne creaturam sibi coniungeret. Et ut ostenderet Trinitatis unam esse deitatem, cum tertio dixisset Sanctus, addidit singulariter Dominus Deus Sabaoth*. Sic colligitur ex Ruperto lib. 8, cap. 2; Gavant. et Merat. loc. cit., cap. 14, n. 1. Vel ad triduanam sepulturam recolendam, ex qua ortum habuit Resurrectio Christi die tertia; Durand. lib. 6, cap. 86; Gavant. et Merat. loc. cit. Vel ad significanda opera trium dierum, quae Christus se promisit facturum in praesenti saeculo, Luc. xii, hoc est daemonia eiicere, sanitates perficere, et consummari tertia die. Aut ad significandas virtutes fidei, spei et charitatis, quae in hoc mysterio maxime vigent; Amalar. lib. 1, c. 23; Gavant. et Merat. loc. cit. *Haec dies* etc. loco praedictorum dicitur, et ritus hic desumptus est e psalmo, cui titulus est *Alleluia*; Rupertus lib. 7, c. 11; Gavant. et Merat. loc. cit., n. 5. Et antiquum esse hunc ritum testatur ac firmat Greg. VII in c. 6, in die 15, dist. 5, de Consecrat. *, de quo c. vide Berardum in can. Gratiani, part. 2, cap. 82.

32 Ad Matutinum Dominicae in Albis resumuntur hymni, et plures psalmi sub unica tamen solum antiphona pro quolibet nocturno, ratione temporis paschalis, quod totum festivum est, et laetitiae; ex Ordine Romano hic, ubi additur ratio, dicendo quod deinde in sequenti tempore, quasi crescentium arborum frondes multiplicantur psalmi, et recoluntur mores boni diversorum operum per plures psalmos: et idem dicit de novem lectionibus in hac Dominica Gemin. lib. 4, c. 177. Sic Gavant. et Merat. loc. cit., cap. 15, n. 1.

Ad Matutinum Dominicae Pentecostes, et 33 per Octavam dicitur unum tantum Nocturnum cum tribus antiphonis, tribus psalmis, tribus lectionibus et tribus responsoriis, ex Ordine Romano, et Gregorio VII, c. *In die 15*, dist. 5, de Consecrat., ut in Paschate resurrectionis. Et ratio est quia ex hoc ternario numero, ultra dicta pro die Paschatis, et per eius Octavam, ostenditur Spiritum Sanctum tria circa Apostolos operatum fuisse, nam veteres innovavit, innovatos confirmavit, et confirmatos ad alios convertendos misit, ut exponit Durandus l. 6, c. 107, sub n. 4, et sequuntur Gavant. et Merat. loc. cit., c. 16, et alii.

Hic iuvat afferre prodigiosum eventum in 34 Matutino, a B. Ioanne Parmensi ministro generali totius nostri seraphici ordinis persoluto una cum daemonibus, Deo sic praecipiente, ipsum hospitio recipientibus. Cum sanctus generalis visitaret ultramontanas provincias, contigit brumali tempore eum errore itineris tota die deviasse, atque in deserto mediisque silvis ingruentem noctem sustinuisse. Unde ipse, et socii variis orationibus Deo, B. M. Virgini, ac B. Patri Francisco se commendantes, audierunt pulsari campanam, qua excitati magis in divinas laudes ad sonitum perrexerunt: et perventi ad monasticum sibi visum conventum, pulsato ostio, praesto obviam fiunt quasi ex conducto expectantes plures monachi, qui prompte receperunt hospites, ducunt ad ignem, lavant pedes, exsiccant vestimenta, apponunt coenam, et sternunt lectos, omnia ministrant necessaria magna alacritate. Post primam vigiliam surrexit generalis ad orationem, et audita campana monachos ad Matutinum convocante, ad chorum cum ipsis convenit, relictis sociis, qui sommo et fatigue detinebantur. Officium incoepiturus hebdomadarius, nec consueta usus est caeremonia, nec ordine, nec versiculo *Domine, labia*, sed abruptim, et cum turbatione incoepit ab illo versu Psalm. xxxv, v. 12: *Ibi ceciderunt, qui operantur iniquitatem*. Respondit chorus: *Expulsi sunt, nec potuerunt stare*. Tertio id ipsum repetitum, quod suspicionem ingessit fratri Ioanni generali. Praecepit igitur in virtute Passionis Christi, et sanctissimi eius nominis, ut ocus dicerent, quinam essent. Respondit qui abbas loco videbatur praeesse omnes esse angelos tenebrarum, qui ex divino praecepto inviti missi sunt ad ministrandum ea nocte ipsi, et sociis, precibus, inquit, Matris Dei, et illius vexilliferi Patris vestri; quibus dictis, totum evanuit quod ibidem exstructum cernebatur; se autem cum sociis nemoroso antro, atque in nuda humo invenit generalis, et excitatis sociis in laudibus divinis, reliquam noctem usque ad auroram, quae iam instabat, vigiles duxerunt, et surgentes, iter progressi, ad conventum ordinis pervenerunt. Simile quid contigit in meritum obedientiae duo-

bus fratribus apud Perusium missis. Sic expresse refert Wadingus novissime Romae impressus, typis Rochi Bernabò, .to. 3, fol. 172, n. 5, ad annum Christi 1247.

- 35 Attendendae sunt sequentes resolutiones. In una enim Mutinensi sub die 12 Novemb. 1644, Sacra Congr. Conc. censuit petitam facultatem recitandi Matutinum, esse oratoribus concedendam post Completorium praecedentis diei, pro arbitrio tamen Episcopi, et dummodo lapsa sit
36 hora tertia post meridiem. Et semper requiri arbitrium, seu licentiam Episcopi, habetur novissime decum a Benedicto XIII in suo Brevis sub die 8 Iulii 1726, contra capitulum Papiense.
37 In Interamnen. sub die 25 Maii 1674, fuerunt ab Episcopo proposita, et a Sacra Congreg. Conc. resoluta sequentia dubia.

In visitatione suae cathedralis ecclesiae reperit dominus Episcopus Interamnensis nonnullos abusus circa servitium chori, quos cum eliminare cupiat, supplex quaerit ex hac Sacra Congr. An tolerandum sit:

Primo, quod diebus festis Matutino praesentes habeantur; ac proinde punctis non multentur, qui, non nisi absoluto primo Nocturno, videlicet post psalmos tres, totidemque lectiones recitatas, choro intersint?

Secundo, diebus vero ferialibus, qui, non nisi absolutis sex psalmis?

Tertio, quod sacris processionibus distributiones assignatae non sint, sed contra contumaces poena duntaxat trium librarum cerae constituta, quae nunquam exigi consuevit.

Quarto, et an praenarratus modus interveniendi possit etiam ratione consuetudinis immemorabilis tolerari?

Sacra, etc., ad primum respondit non esse tolerandum; idem ad secundum respondit; ad tertium respondit exigendam esse poenam praescriptam; ad quartum, non suffragari contrariam consuetudinem.

* Matutinum non est segregandum a Laudibus sine causa, quae optima suppetit Ecclesiae seiuigenti Matutinum a Laudibus nocte Natalis Domini. Instit. Eccles. 24, § 9.

Peccat etiam venialiter, qui sine legitima causa horam non servat, ut ex D. Thoma, ib., § 9.

Hora recitandi Matutinum die praecedenti incipit post exactas tres quartas partes diei, ut in Calendario Romano adnotatum est. Ibid., § 10.

Alia ad rem, vide verb. *Officium divinum* *.

MEDICUS

Summarium.

1. Medicus tenetur ante omnia suadere infirmis confessionem peccatorum. - 2. Medicus nullus potest doctoratum accipere, nisi iuret se observaturum, quod ultra tertium diem non visitabit infirmum, nisi hic vocet ad se confessarium, nisi rationabilis causa excuset. - 3. Et si ultra tertium diem continuet visitationem, et curam infirmi nondum confessi, subiaceat excommunicationi maiori latae sententiae Summo Pontifici, et Episcopis locorum privative et respective conservatae, aliisque gravissimis poenis. - 4. Medici et chirurgi a communitate conducti tenentur gratis curare ecclesiasticos utriusque cleri, prout alios cives. - 5. Non solum personae ecclesiasticae, sed nec etiam alii viventes earum expensis, et in earum domibus tenentur ad contributionem pro salario medici. - 6. Medici tenentur curare gratis pauperes infirmos. - 7. Medici sive physici sive chirurgi non possunt inire societatem cum aromatariis. - 8. Medici Iudaei non possunt a Christianis vocari in suis infirmitatibus, nisi nullus adsit, vel excellens sit aliquis in eis. - 9. Medicus confugitus exiens ad curandum Ordinarium sub cautione sibi ab ipso facta, debet omnino restitui. - 10. Medicus inquisitus compositionis venenatae, ac multis propinatae, mandante Sanctissimo, extrahitur ab Ecclesia, et retinetur in carceribus nomine Papae. - 11. In causa mortis ex veneno secutae Sanctissimus dat facultatem examinandi sacerdotem medicum, et consignandi examen curiae saeculari absque incurso irregularitatis. - 12. Medicus monialium non debet esse minor quinquaginta annis, ubi medicorum penuria non adest. - 13. Medici et chirurgi ordinarii debent habere licentiam generalem ingrediendi clausuram de nocte in casibus urgentis necessitatis, in aliis non ordinariis requiritur specialis. - 14. Debent tamen associari, eisque assisti cum infirma tractantibus. - 15. Medicus extraordinarius permitti non debet monialibus, nisi in

gravi infirmitate. - 16. Et quando ordinarius non invenit remedium, vel est impeditus, ad n. 17. - 18. In casu, quo Episcopus, ex aliqua rationabili et honesta causa, extraordinarium concederet, medicamenta necessaria ab eodem ordinata solvenda erunt a monasterio, non autem a monialibus quae opera medici extraordinarii usae fuerunt. - 19. An, et quando clerici, et religiosi possint exercere artem medicinae, et chirurgiae? *remissive*. - 20. Medicus peritus promoveri potest ad sacros ordines, si conscientiam habet, quod ex sua causa aliquis non sit mortuus; secus autem, si de morte alicuius ex sua causa eum sua conscientia remordeat. - 21. Medicus tenetur sub gravi obligatione habere sufficientem scientiam, sive peritiam. - 22. Medicus in medicamentis applicandis tenetur sub gravi sequi sententias certas et securas, relictis incertis et dubiis. - 23. Si autem medicamenta certa et securas non occurrant, debet applicare probabiliora et tutiora. - 24. Potest tamen medicus per accidens applicare medicamenta minus tuta, si nempe infirmus non possit, aut nolit medicamenta pretiosa solvere. - 25. Medicus gravissime peccat, si solum experiendi gratia incerta et inexplorata medicamenta applicet infirmo. - 26. Si autem infirmus extreme laboret, et nulla sit spes de eius salute, nec adsit nisi remedium dubium, tunc, accedente consensu ipsius infirmi, vel eius consanguineorum, potest medicus illud applicare. - 27. Medicus potest, vel non, applicare praegnantibus ea remedia quae possunt, vel non, licite sumere ipsae praegnantibus, *remissive*. - 28. Medicus graviter peccat, si suadeat infirmo aliquod remedium Dei honori, vel praecepto contrarium. - 29. Medicus de se nullam habet facultatem dispensandi in ieiunio, vel in esu carnis; et si facile, et sine necessitate declaret aliquem non obligari ad ieiunium, seu ad abstinentiam carnis, peccat graviter. - 30. Medicus quando peccet, vel non, abstrahendo eos qui alios frequentant? *remissive*. - 31. Medici sunt honorandi, et expenditur quo

sensu poena sit incidere in manus medici. - 32. De medici attestationibus quoad relaxationem ieiunii Quadragesimae, etc., ad n. 35. - 36. Laici artem medicam vel chirurgicam exercentes ex praescripto suae artis, etiamsi aliquis aegrotus obierit, non incurrunt irregularitatem: attamen in promotione ad sac. ordines petunt, et obtinent dispensationem ad cautelam. - 37. Sacros vero ordines iam obtinentes, vel etiam mi-

nores cum beneficio ecclesiastico, ex praescripto sacrorum canonum necessario debent petere indultum, si medendi artem velint exercere, etc. - 38. Quid de regular. missionariis, vel curam hospitalium habentibus: ad n. 40. - 41. Alia notanda ad rem quoad clericos et regul. ad n. 45. - 46. Subnectuntur *Addit. ex aliena manu*, ubi de medicor. salario, ad n. 53. - 54.* Item *Addit. Cas.* ubi nonnulla notatu digna, ad n. 59.

1 Medico tenetur ante omnia suadere infirmis confessionem peccatorum, alias ipse medicus ab Ecclesia arceatur; c. *Cum infirmitas* 13 de Poenit. et remissionib., et novissime id innovavit, et statuit Benedictus XIII in Concilio Romano celebrato an. 1725, tit. 32 de Poenit. et remissionib., cap. 1.

2 Medico nullus potest doctoratum accipere, nisi iuret se observaturum, quod ultra tertium diem non visitabit infirmum, nisi hic vocet ad se confessarium, nisi rationabilis causa excuset; S. Pius V Constitut. 3 incip. *Super gregem*,

3 innovata a Benedicto XIII loc. cit. Et si ultra tertium diem continet visitationem et curam infirmi nondum confessi, subiacet excommunicationi maiori latae sententiae, Summo Pontifici, et Episcopis locorum privative et respective reservatae; possuntque puniri etiam aliis gravissimis poenis; S. Pius V in cit. Constit. incip. *Super gregem*, et Benedict. XIII in cit. Conc. Romano, tit. 32 de Poenit. et remissionibus, in Appendice ad ipsum Concilium Romanum, § 28, *Ordini, ed Avvertimenti intorno alla obbligazione de' medici nella cura spirituale degl' infermi*, ubi plura ad rem.

Itaque mandata ipsa, ac monita ad litteram lectorum commodo hic referre placet: « La ineffabile bontà del Signore, il quale ad tit. de Poenit. et remission., non vult mortem impii, sed ut convertatur a via sua, et vivat (Ezech. xxviii, 11) se chiama in ogni tempo gli huomini a penitenza, con sovrabondanza però di amore, li ricerca oppressi dalle malattie, quando *super emanatione suae bonitatis* (allo scrivere del grande Areopagita) *ad se revocat, et convertit*, lib. 6 de Divin. nominib., per render loro non men del corpo, che dell'anima la perduta salute. Ma perchè sommo mancamento de' pastori della Chiesa sarebbe non cooperare con Dio a prò della salute delle anime, per ognuna delle quali lo stesso eterno Pastore, nel darne loro la cura, volle malleatrice la lor propria, dicendo per bocca di Ezechiello: *Impius, si in iniquitate sua morietur, sanguinem eius de manu vestra requiram*, loc. cit., v. 6; ricorda perciò la Santità di Nostro Signore a tutti i Vescovi, il conoscersi talor più obbligati, e con ispeciale vigilanza dover'essi attendere alla santificazione di quelle, quando più prossimo si tema il pericolo di perderle eternamente. Ed accadendo ciò spese volte, allorchè, non facendosi sul principio conto de' malori, per gli quali l'huomo infermato si pone a letto, vien impensa-

tamente ad aggravarsi il morbo, e l'infermo o non può affatto confessarsi, e piangere i suoi peccati, o sbalordito dalla febbre accresciuta, confuso, e quasi mezzo morto, si confessa sì, ma Dio sà, se colle dovute disposizioni; muore in fine l'ammalato, senza haver di proposito provveduto allo stato eterno dell'anima sua, contro l'avviso dello Spirito Santo, proposto ad ognuno dall'Ecclesiastico: *Confiteberis vivus, et sanus confiteberis, et laudabis Deum, et gloriaberis in miserationibus illius*, cap. xvii, v. 27; e quell'altro: *Ante languorem humiliate, et in tempore infirmitatis ostende conversationem tuam*, cap. xviii, v. 21.

» Inerendo quindi Sua Santità alla Costituzione del Concilio generale Lateranense, celebrato sotto Innocenzo III nel 1215, alla bolla di S. Pio V emanata agli 8 di Marzo del 1566, ed a quanto si è presentemente inculcato in questo Concilio Romano, sotto il titolo *De poenitentiis et remissionibus*, espressamente ordina, ed altrettanto vuole, che uniformemente eseguano, e facciano eseguire i Vescovi, e gli altri Ordinarij de' luoghi nelle proprie diocesi.

» I. Che tutti i medici, così fisici, come cerusici di Roma, e di qualunque città e diocesi, nel primo giorno, che visiteranno l'infermo, giacente in letto per qualsivoglia infermità (eccetto quando fosse podagra, o altra indisposizione, che da se stessa non ricercasse il letto), debbano primieramente ammonire l'infermo medesimo, perchè chiami il medico spirituale, e si confessi sacramentalmente, affinchè, curata l'anima, si proceda con più salutare profitto alla curagione del corpo, giusta il cap. *Cum infirmitas* del sovracitato titolo.

» II. A tal'effetto non lascia anche la Santità Sua di ammonire, ed esortare i congiunti, i domestici, famigliari, e gli amici dell'infermo, acciocchè avvisino subito il proprio parroco; e questo unitamente con loro persuada, ed induca con parole efficaci e caritative l'infermo decumbente a confessarsi de' suoi peccati in istato più comodo, e profittevole non men all'anima, che al corpo.

» III. Che i medici, scorgendo nel secondo giorno non essersi l'infermo già confessato, debbano ammonirlo di nuovo, e minacciarli, che non ritorneranno più a medicarlo, se nel giorno seguente non sarà loro presentata la fede della di lui confessione, sottoscritta dal confessore.

» IV. Che ritornando nel terzo giorno, e non presentandosi loro la sudetta fede, deb-

bano gli stessi medici, sotto pena della scomunica maggiore di lata sentenza, al Sommo Pontefice, ed a' Vescovi de' luoghi privatamente, e rispettivamente riservata, e di essere inoltre dichiarati perpetuamente infami, privi affatto del grado della medicina, discacciati, ed esclusi dal collegio de' medici, e puniti anche con pena pecuniaria ad arbitrio, onninamente lasciar di fatto la cura dell'infermo, fino, che non costi ad essi, col mezzo della sudetta fede del confessore, o di esser quello già confessato, o che il parroco o altro padre spirituale non testifichi, anche in iscritto, havergli per qualche motivo ragionevole, su' l quale si grava la lor coscienza) conceduto altro determinato tempo a far la di lui confessione; dopo il quale, non havuta la detta fede, sian tenuti, sotto le prescritte pene, lasciar nuovamente la cura.

* V. Ed acciocchè, intorno al dar fuori la precettata fede, non si manchi da' confessori, con pregiudizio degli ammalati, e con iscusade' medici, ordina Sua Santità a tutti i confessori, anche regolari, di qualunque ordine, o istituto essi siano, eziandio della Compagnia di Gesù, sotto pena, riservata pur rispettivamente alla Santità Sua, ed a' Vescovi de' luoghi, della sospensione *ipso facto* dall'udir le confessioni, che subito senza far passare lo stesso giorno, lascino in mano dell'infermo, o di chi in casa gli assiste, la fede, o il testimoniale d'aver eglino udito la confessione di tale infermo, o della proroga da essi concedutagli, di farla in altro tale giorno determinato.

* Finalmente in esecuzione di quanto qui si prescrive, desidera la Santità Sua, che da ciascun Vescovo se ne formi editto particolare, da pubblicarsi nella propria diocesi: dopo la di cui pubblicazione, sotto le pene, ed arbitrio dei medesimi Vescovi, vuole ancora Sua Santità, che da essi si astringano, col mezzo del giuramento tutti i medici alla precettata osservanza, la quale in somma non contiene, che un sommario della riferita bolla di S. Pio Quinto *.

» F. A. Arcivescovo Vescovo di Avellino
e di Frigento, Segr. del Concilio. »

- 4 Medici et chirurgi a communitate conducti tenentur gratis curare ecclesiasticos utriusque cleri, prout alios cives, sive salarium recipiant ex redditibus publicis, sive ex contributione taxae per communitatem impositae. In hoc tamen secundo casu potest Ordinarius permittere ut per ecclesiasticos detur annua contributio, seu recognitio voluntaria et proportionata. Sac. Congreg. Immunitatis in Amalphitana 9 Decembris 1631, lib. 2 decr. Pauluc., pag. 105; in Spoletana 23 Augusti 1633, lib. 2 decret. Pauluc., pag. 169; in Pampilonen. 9 Oct. 1635, lib. 2 decr. Pauluc., pag. 236; in Nazarena 5 Aprilis 1661, lib. decr. Rocci, p. 329, et

plura alia decreta refert ad rem Pignatell. to. 3, cons. 25, n. 5.

Non solum personae ecclesiasticae, sed nec 5 etiam alii viventes earum expensis, et in earum domibus, tenentur ad contributionem pro salario medici. Eadem Sacra Congr. Immunitat. in una civitatis Castellanae 12 Decembr. 1645, lib. 3 decret. Pauluc., p. 266; in Ariminen. 4 Maii 1700, l. 2 decr. Altoviti, pag. 286; Pignatell. cit. consult. 25, n. 5.

Medici tenentur ex praecepto charitatis gra- 6 tis curare pauperes infirmos. Glossa communiter recepta, in can. *Si quis 1*, dist. 83, verb. *Inferas*, ibi: *Medicus gratis tenetur curare pauperem infirmum, quia plus debet valere vita illius, quam propria pecunia*. S. Antoninus 3 part., tit. 7, c. 1, § 1, ibi: *Pauperibus non valentibus solvere, gratis mederi debet, et non se ab eorum cura abstrahere, quia hoc esset indirecte occidere; mortem enim probatur languentibus inferre, qui hanc, cum potest, non excludit*; quod Sanctus collegit ex distinct. 83, § *Providendum*.

Medici sive physici, sive chirurgi non pos- 7 sunt inire societatem cum aromataris. Gregor. XIII Const. incip. *Cum officio*.

Medici Iudaei non possunt a Christianis vo- 8 cari in suis infirmitatibus, nisi nullus alius adsit, vel excellens sit aliquis in eis; et hoc praeceptum a parochis curandum est observari, et quolibet anno decretum hoc est publicandum. Conc. Sabinen. cap. 22; Gregorius XIII Constit. 64 incip. *Alias*.

Medicus confugitus exiens ad curandum Or- 9 dinarium infirmum sub cautione sibi facta ab Ordinario, nihil agendum fore contra ipsum, debet omnino restitui. Sac. Congr. Immun. in Nullius Atinae 3 Augusti 1694, lib. 1 decr. Vallem., p. 137.

Medicus inquisitus compositionis venenatae, 10 ac multis propinatae, mandante Sanctissimo, extrahitur ab Ecclesia, et retinetur in carceribus nomine Sanctitatis Suae. Sac. Congreg. Immun. in Ariminen. 7 Octobris 1676, lib. 1 decr. Altoviti, pag. 1289.

In casu mortis ex veneno secutae, Sanctis- 11 simus dat facultatem examinandi sacerdotem medicum, et consignandi examen curiae saeculari absque incursu irregularitatis. Sac. Congr. Immunit. in Tropien. 30 Martii 1694, lib. 1 decret. Vallem., pag. 114.

Medicus monialium non debet esse minor 12 quinquaginta annis, ubi medicorum penuria non adest. Sac. Congr. Episc. et Regular. in Ferrarien. 7 Martii 1616, et in Ianuensi 14 Iunii 1625.

Medici et chirurgi ordinarii debent habere 13 licentiam generalem ingrediendi clausuram, etiam de nocte, in casibus urgentis necessitatis, in aliis non ordinariis requiritur specialis. Sac. Congreg. Episc. et Regul. in Ferrarien.

2 Iulii 1599 et 13 Iulii 1605. Debent tamen associari, eisque assisti cum infirma tractantibus. Eadem Sacr. Congr. Episc. in Parmen. 26 Martii 1601.

5 Medicus extraordinarius permitti non debet monialibus, nisi in gravi infirmitate. Eadem Sacr. Congr. Episcop. in Bonon. 8 Iulii 1588; in Ferrarien. 6 Aug. 1601; in Ianuensi 14 Decembris 1605, et in Mediolan. 25 Maii 1621. Et quando ordinarius non invenit remedium; eadem Sacr. Congr. Episc. in Ianuen. 13 Martii 1721; vel est impeditus; eadem Sacr. Congr. Episc. in Portugall. 15 Martii 1647.

8 In casu quo Episcopus, ex aliqua rationabili et honesta causa, extraordinarium concederet, medicamenta necessaria ab eodem ordinata solvenda erunt a monasterio, non autem a monialibus quae opera medici extraordinarii usae fuerunt, ut respondit Sacr. Congr. Episc. in Comen. pro monasterio Sanctae Margaritae Terrae Lucani 11 Decembris 1699, proponente eminentissimo Colloredo, in qua a nonnullis monialibus praetendebatur, quod medicamenta praescripta a medico extraordinario deberent solvi sumptibus monialium, quae utebantur illius opera.

9 An, et quando clerici et religiosi possint exercere artem medicinae aut chirurgiae? Vide verb. *Clericus*, art. 3, a n. 77 ad 82.

0 Medicus peritus promoveri potest ad sacros ordines, si conscientiam habet, quod ex sua causa aliquis non sit mortuus; secus autem, si de morte alicuius ex sua causa eum sua conscientia remordeat; c. *Ad aures* 7 de Aetate et qualit., etc.

1 Medicus tenetur sub gravi obligatione habere sufficientem scientiam sive peritiam; alias, si absque sufficienti ac requisita peritia gravem morbum curare tentet, graviter peccat. *Communis*. Medicus in medicamentis applicandis tenetur sub gravi sequi sententias certas et securas, relictis incertis et dubiis. *Communis*. Si autem medicamenta certa et secunda non occurrant, debet applicare probabiliora et tutiora. Navarrus c. 25, n. 61; Sanchez lib. 1 Moral., cap. 9, n. 40, et alii communiter, quia, ultra obligationem generalem charitatis, qua omnes tenentur meliori seu efficaciori modo, quo possunt, auxilium ferre proximo graviter indigenti, habet medicus specialem obligationem iustitiae ex pacto saltem implicito inter ipsum et infirmum de eo curando mediis et remediis probabilioribus et certioribus. Potest tamen medicus per accidens applicare medicamenta minus tuta, si nempe infirmus non possit, aut nolit pretiosa medicamenta solvere, quia in tali casu operatur secundum voluntatem et conditionem infirmi. *Communis*.

6 Medicus gravissime peccat, si solum experiendi gratia, incerta et inexplorata medicamenta applicat infirmo. *Communis*.

Si autem infirmus extreme laborat et nulla sit spes de eius salute, et adsit remedium dubium de quo scilicet dubitatur an sit profuturum, vel nociturum, tunc accedente consensu ipsius infirmi, vel eius consanguineorum, potest medicus illud remedium, seu medicamentum applicare, quia, cum ex una parte vita infirmi iam desperata sit et ex altera parte sit aliqua spes, et adsit consensus aliquis in periculum illud accelerandae mortis, tunc infirmi negotium utiliter geritur, adeoque medicus potest in tali casu illud medicamentum dubium et periculosum adhibere. Layman lib. 1, tr. 1, cap. 5; Bonacin. de Peccatis, disp. 2, qu. 3, punct. 9; Filliuc. tract. 21, n. 152; Sporer to. 1, tr. 1 Prooemial., cap. 1, sect. 3, n. 59, et alii communiter.

Medicus potest, vel non, applicare praegnantibus ea remedia quae possunt vel non licite sumere ipsae praegnantibus; unde vide verb. *Mater*, a n. 1 ad 12.

Medicus graviter peccat, si suadeat infirmo aliquod remedium Dei honori vel praeepto contrarium, v. g. incantationem, superstitionem, pollutionem et huiusmodi; c. *Nec mirum* 14, caus. 26, qu. 5, art. *Ad haec*; cap. *Cum infirmitas* 13 de Poenit. et remiss.

Medicus de se nullam habet potestatem dispensandi in ieiunio vel in esu carni, sed solum potest declarare uti alius vir prudens, an hic et nunc aliquis obligetur ad praeeptum propter grave damnum, vel incommodum suae sanitatis? Et si facile et sine necessitate declaret aliquem non obligari ad ieiunium, seu ad abstinentiam carni, graviter peccat. *Communis*.

Medicus quando peccet, vel non, abstrahendo eos qui alios frequentant? Vide verb. *Magister*, a n. 14 ad 16.

Medici honorari debent: Ecclesiasticus enim, qui c. xxxviii, v. 4, nos instruit, quod *Altissimus creavit de terra medicamenta, et vir prudens non abhorrebit illa*, ibidem, v. 1, inquit: *Honora medicum propter necessitatem, etenim illum creavit Altissimus*; ac vers. 11 et 12: *Da locum medico: etenim illum Dominus creavit, et non discedat a te, quia opera eius sunt necessaria*. Quod idem Ecclesiasticus vers. 15 testatur: *Qui delinquit in conspectu eius, qui fecit eum, incidet in manus medici*; per id innuitur, quod qui perperam in conspectu agit Creatoris, incidet in morbos, circa quos occupatur medicus; spiritu namque infecto peccatorum lue, necesse est ut corpus, cui regendo spiritus est accommodatus, languescat, vel etiam tabescat; unde Ps. lxxi nos alloquitur Propheta: *Longe a peccatoribus salus, qui iustificationes tuas non exquisierunt*. Hinc peccata magis magisque discamus in horrorem habere, ut Dominus, cuius est salus, elargiatur perpetua mentis et corporis sanitate gaudere,

aut ut si infirmitas corpus afficiat, ea sit, quae virtutem perficiat.

- 32 Medicos esse nimis faciles in suadenda peculiaribus personis observantiae Quadragesimalis relaxatione, et ideo gravissime super hoc monendos esse ab Episcopis, ne suas animas, sic indulgendo, nimis aggravent, statuit Benedictus XIV tom. I, Const. 130 incip. *Libentissime*, § 25. Quamvis ipsi severius consulere soleant, ubi agatur de universali dispensatione;
- 34 idem, *ibid.* Medicorum sententiae exquirendae, eorumque attestations exhibendae sunt pro obtinenda dispensatione Quadragesimae pro integra civitate, seu populo; idem, *ibidem*, § 24 et 25. Et ab ipsis varia observari oportet pro similibus faciendis attestationsibus, nempe discrimen inter morbos constitui, pro quorum aliquibus curandis nequaquam requiritur ut iusculum et carnes loco piscium, olei et herbarum, substituantur; in aliis vero iuvare plurimum, si, sublatis carnibus cum inducitur ieiunium, oleo vel lacte aegrotantes utantur; *id.*, *ibid.*, § 25.
- 36 * Laici artem medicam vel chirurgicam exercentes ex praescripto suae artis, etiamsi aliquis aegrotus obierit, non tamen incurrunt irregularitatem; attamen *ad cautelam* petunt, et obtinent dispensationem, si promoveri ad ordines sacros postulant. Verum eiusmodi brevina non conceduntur, nisi prius audito Episcopo, cui iniungitur ut distincte referat casus omnes animadversione dignos, eorumque peculiare circumstantias, simulque exponat cuius rei gratia orator ad Ordines sacros promoveri poscat; de Synod. dioec., lib. 13, cap. 10, § 4, nov. edition.
- 37 Sacros vero ordines iam obtinentes, vel etiam minores cum ecclesiastico beneficio, ex praescripto sacrorum canonum necessario debent petere indultum, si medendi artem velint exercere. Hoc vero indultum non obtinetur, nisi exposita causa, nempe quod locus in quo orator degit, et profiteri cupit, vel sit poene destitutus, vel non satis illi provisum sit ex medico laico, vel denique eius familia tantae sit egestatis, ut providendum illi sit ex honesto lucro ab arte clerici percipiendi; *ibid.*, § 6.
- 38 Regulares vero in missionibus agentes privilegio donantur, ex bulla potissimum Clementis XII incip. *Cum sicut*, ut possint exercere artem medicam. Hoc tamen privilegio frui non possunt, nisi in ea arte sint periti, et gratis remedia praescribant, ac tandem abstineant ab incisione et adustione. Denique requiritur ut non adsint medici laici, vel sint quidem, at haeretici, vel Hebraei, ut ex decreto Congreg. de Propaganda Fide; *ibid.*, § 7.
- 39 Regulares, ex instituti sui ratione, hospitalium curam et administrationem obtinentes, medicam artem exercere non possunt extra illa hospitalia; *ibid.*

In praedictis indultis apostolicis monachis 40 vel clericis concessis semper apponitur haec limitatio: *Absque incisione et adustione*; *ibid.*, § 8.

Clericis saecularibus sacris ordinibus insigni- 41 tis si concessum fuerit indultum, ut provideant familiae indigenti, illud durat quoadusque orator certos ecclesiasticos redditus, vel residentiale beneficium obtinuerit.

Insuper affertur limitatio, ne quid exposcat 42 ab aegrotis, neque enim ecclesiastico saeculari medico prohibetur ut sponte oblata recipiat, praeterquam a veris egenis, a quibus nihil penitus potest accipere; *ibid.* Regularibus vero indultariis semper datur cum modificativa, ut nihil ab aegrotis recipiant; *ibid.*

Porro indulta illa ecclesiasticis vel regulari- 43 bus concedi non solent, nisi prius audito Episcopo testante de viri peritia in ea arte, et de indigentia medici in ea civitate, vel oppido. Praeterea exquiritur etiam pro regularibus testimonium superioris regularis circa mores illius qui indultum petit. Si vero non praemittatur testimonium Episcopi, adhuc tamen Pontificii brevis executio Episcopo committitur, qui commissum munus impleturus de his omnibus certiorum se reddere tenetur; *ibidem*, § 9.

Chirurgiam vero exercere ecclesiasticis sae- 44 cularibus, et regularibus longe difficilius conceditur, et tunc solum cum omnis omnino chirurgus laicus deest; quin et tunc sine adustione et sectione; *ibid.*, § 11.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Disserendum paululum de salario medico- 45 rum. Ne liceat medicum debito salario defraudare, legibus constitutum est, ut magistratus aditus huius rei causa a medico, extra ordinem ex officio nobili sine figura iudicii, levato, quod aiunt, velo, de salario medicis debito ius dicat; l. 1 ff. de extraord. Cognit. Idque sive aegrotus convalescerit, sive mortuus sit. Confer Perez ad tit. Cod. de Professor. et medic., n. 18. Num autem medicus privilegio aliquo gaudeat in concursu creditorum? Vide Berlic. part. 1, concl. 64, n. 95 et seq.; Finkelthens in Observ. pract., observ. 98, n. 3 et seq.

Quod si medicus iam accepisset salarium 46 a curando, is autem non vi morbi, sed alio modo, puta ab alio interfectus, periisset, haud tenetur ad accepti restitutionem, c. 1, § 13, ff. de var. et extraord. Cognit., l. penult. et ultim. Cod. de Conduct. ob caus.; Ripa de Rest., c. 7, n. 137.

Pariter si medico certum salarium quotan- 47 nis a republica vel privatis est constitutum, isque vita functus sit intra annum, salarium totius anni debetur, propterea quod non mercedem intuitu laborum, sed potius salarium

accipit, et per eum non stetit quominus cura defunctus fuerit, l. 1, § *Divus*, ff. de extraord. cogn.; Carpzov. Iurisprud. forens. part. 2, c. 51, def. 12, n. 5; Gail. 1, observat. 44, num. 12.

Medicus, cui constitutum est certum salarium in singulos dies, v. gr. x, debetur pro eo tempore quo fuit in itinere; argum. textus in l. 20 ff. de Oper. libert. Quid, si medicus discedat tarda iam hora, an pro integro die salarium exigere queat? Distinguendum utrum medicus causam protracti itineris dederit nec ne? Priori casu peti haud potest salarium totius diei a curando, potest vero posteriori casu.

Medicus, cui certum salarium annuum, verb. gr. ad tres annos a communitate constitutum est, si, finito locationis tempore, pergat mederi, non videtur tacite reconductus; ita ut non contra communitatem, sed contra eos quos curavit agere debeat; Ripa de Peste, c. 7, n. 124.

De eo magna inter doctores quaestio est: an conventa medicum inter et aegrotum certa mercede pro curando aliquo morbo, teneatur medicus eadem mercede curare, si aegrotus recidivam patiat? Argumenta utrinque militantia affert Spekhan. centur. 1, qu. 13. Contra medicum pronuntiat Perez ad tit. Cod. de Profess. et medic., n. 15. Distinguendum vero est utrum morbus procedat ex nova causa, an recurat ex iisdem humoribus et causa. Priori sane casu non tenetur, posteriori vero casu tenetur, modo non appareat reversum esse morbum ex culpa aegroti, ut si contra praeceptum medici vixerit, nec ex intervallo, sed incontinenti sit morbus reversus; Spekhan. ubi supra. Incontinenti autem, quando reversus dici queat morbus, non est usquequaque expeditum, utpote certa regula haud definitum: arbitrio iudicis id relinquendum; Ripa de Peste, cap. 7, n. 145.

De contractibus aegrotum inter et medicum non inutiliter quoque hic agi posset. Sed longiores essemus, quam additionum angusti limites patiuntur.

ADDITIONES CASINENSES.

De iuramento medicorum (quod ultra tertium diem non visitabit infirmum, si hic non vocet ad se confessarium, nisi rationabilis causa excuset) de quo agit auctor sub n. 2 et seqq., praestat adnotare cum Salm., Sanchez, Caiet., Prad., Trull., Leand., etc. * Tale iuramentum (verba sunt D. de Ligorio) non obligare, si non sit usu receptum, prout non esse receptum in Hispania (iidem) testantur (sicut nec etiam receptum est Neapoli). Hinc dicunt tunc medicum tantum teneri, quando praevidet in infirmo probabile periculum mortis, et simul probabiliter credit eum esse in mortali, vel

necessarium esse ut disponat de rebus suis ad solvenda debita, tollendas lites, etc... In dioecesi autem Neapolitana per ultimam synodum factus est casus reservatus, cum excommunicatione, nam antea erat sine excommunicatione; ibi enim, n. 4, sic dicitur: *Medici qui visitantes in lecto infirmos, post tres dies a visitatione non curaverint ut praedicti infirmi peccata sua idoneo confessario confiteantur, aut alias non deseruerint, secundum terminos Const. S. Pii V et Innocent. XI.* Theol. moral. de Iuramento, n. 182.

» Sed ut dixi, prosequitur D. de Ligorio, 55 huiusmodi constitutio non est Neapoli usu recepta, ut plures sapientes mihi asseruerunt, quando infirmitas levis est; dum vero periculosa, viget constitutio et reservatio. Hinc Mazzott... loquens de praedicto casu reservato, ait, Constit. S. Pii V a consuetudine ita temperatam esse, ut intelligatur tantum de morbis periculososis. Excusatur tamen medicus (sic idem de Ligorio) si per alium moneret infirmum, vel si certe censeret monitionem non profuturam. Dicitur *certe*, nam in dubio tenetur monere. Ita Elbel., Sanchez, Bon., Tambur., etc. Idem ait Mazz... qui addit sufficere testimonium domesticorum vel ipsius infirmi de confessione recentem peracta, si sint fide digni. Sed in hoc regulariter dico (addit de Ligorio) domesticos facile ut suspectos habendos ». Loc. et n. cit.

Sed audiamus eumd. de Ligor. qui alibi, 56 post relatas ad hoc sanctiones Conc. Lateran. sub Innocent. III et S. Pii V (de quibus Lucius noster supra), ita prosequitur: « Quaeritur de qua infirmitate haec decreta intelligantur? Prima sententia, quam tenent Laym., Rosel., Graff., Vega et Rodriguez apud Salm... dicit intelligi de solo morbo periculoso, vel saltem de quo dubitatur an sit periculosum, et idem sentit Nav., Man., c. 25, n. 61, dicens: *Monitioni non est locus, quando manifestum est morbum non esse periculosum.* Et in hoc sensu aiunt auct. cit. praedicta decr. usu recepta fuisse. Secunda autem sententia... dicit intelligi de quocunque morbo, etiam non mortali... Tertia vero sententia communior... et huic consentit Benedict. XIV notif. 22, n. 4, dicit 1. hoc praeceptum non quidem intelligi de solis morbis periculososis, nam revera Const. Innoc. III edita fuit, ob motivum, ne infirmi, cum monerentur in morbo mortali, facilius mortis periculum incurrant; unde praeceptum seu iuramentum intelligendum est de faciendi monitione etiam in morbo non periculoso, ut infirmi, cum monentur, non incurrant mortis periculum. Dicit 2. nec etiam intelligi de quocunque morbo levi (quod ridiculum esset ait Suarez), sed morbo gravi, etsi non periculoso. Ratio, quia tam Innocent. quam S. Pius V loquuntur de infirmis *lecto iacentibus*, et ideo intelligunt lo-

qui de illa infirmitate quae non ex maiori commoditate, veluti si aeger podagra aut consimili affectu laboret, sed ex necessitate lectum petit, ita ut sit per se gravis, vel prudenter iudicatur periculosa, ut gravis fiat». De Sacram. poenit., n. 664.

- 57 « Notant autem DD. 1. sufficere ut medicus moneat infirmum per alios... 2. sufficere testimonium aliorum (absque confessarii scripto) quod infirmus sit confessus, modo sint fide digni; 3. quod medicus non tenetur ad huiusmodi monitionem, si moraliter sit certus infirmum esse in bono statu... 4. quod si infirmus nolit obstinate confiteri, et esset in periculo mortis, si a medico desereretur, tunc non tenetur medicus eum deserere, quia praefata decreta non adversantur charitati, quae favet etiam obstinatis, quantum fieri potest; ita Nav. Bon., Suarez, Diana, Concina et Sanchez. Hancque opinionem dicit Bededict. XIV, cit. notif., n. 17, esse communem theologorum et canonistarum ». Ita D. de Ligorio l. et n. c.

« Circa praedictam autem obligationem (sic laud. de Ligor.) monendi infirmum de confessione, stando quidem rigori praef. Const. Inn. et S. Pii, omnino videtur esse vera tertia sententia docens monitionem esse faciendam, non solum quando morbus est mortalis, sed etiam cum adest periculum, ne mortalis evadat; Pontifices enim sane illud novum praeceptum medicis imponunt praeter illud ad quod ipsi de iure divino tenentur¹.

«... Sed cum decreta Pontificum (ita id. de Ligorio), non obligent, nisi secundum sunt usu recepta, ut docent Caiet..., Sanchez, Pal., Diana, Salm., etc. Hinc dicunt Salm. cum Caiet., Sanchez et aliis cit., praefata decreta et iuramentum in Hispania non obligare, quia ibi non sunt usu recepta, vel sunt abrogata. Idemque testatur Mazzot. loquens de nostro regno, dum ait iuramentum S. Pii V ex usu recepto (ut etiam mihi constat) tantum in morbis periculosus observari ». Loc. et num. citat.

MELCHISEDECH REX ET SACERDOS

Summarium.

1. Melchisedech quisnam fuerit. — 2. Fuit revera

- 1 Melchisedech Chananaeus fuit, et rex Hierusalem, ut expresse tradit eruditiss. Card. Lambertin., exposit Bened. XIV, de Sacrificio missae, sect. 2, n. 287, ibi: *Vera sententia est, Melchisedechum gente Chananaeum fuisse, regem Salem, quod idem est ac Hierosolymae, ut ostendit Calmetus in erudita dissertatione de Melchisedecho*. Quod et tradit sapientissimus Tirinus in cap. xiv, v. 17, Genesis, ibi: *Sed fuit princeps aliquis et regulus gentilis e gente Chananaea, rex Salem, seu Hierosolymae, ut est in Chaldaeo, quam et illum condidisse Iosephus affirmat, et fidelium (qui tum ipsius, tum aliorum opera istic reperiuntur) doctor, sacerdos, pastor; ita S. Dionysius, Hippolytus, Irenaeus, uterque Eusebius, Apollinarius, et alii cum plerisque recentioribus. Addunt S. Ignatius, et Suida Melchisedech semper virginem permansisse. Unde et in hoc typum gessit Christi, uti et in nomine et in nominis etymo, in officio, in sacerdotio, in sacrificio, de quibus fuse ad Hebraeos vii, et Ps. cix.*

- 2 Hic Melchisedech fuit revera sacerdos; et quia sacerdos erat, panem et vinum obtulit; Gen. xiv, v. 18: *Proferens panem et vinum; erat enim sacerdos Dei Altissimi*. Et Apost., ad Hebr. vii, asserit Melchisedechum non solum Christi figuram fuisse, ut Aaron, sed insuper dicit Christum sacerdotem fuisse, non secundum ordinem Aaron, qui offerebat sacri-

Sacerdos. — 3. Quo sensu Melchisedech traditur ab Apostolo, sine patre, sine matre, sine generatione, etc., ibi.

ficia cruenta, sed secundum ordinem Melchisedech, qui obtulit sacrificium incruentum, proferens panem et vinum; unde et Christus, ut palam faceret se sacerdotem esse secundum ordinem Melchisedech, uti Deus per Davidem de illo praedixerat ps. cix, vers. 3, sub iisdem speciebus panis et vini suum quoque sacrificium in ultima coena incruentum instituit. Ita omnes tam S. Patres, quam doctores scholastici.

Melchisedech sine patre, sine matre, sine 3 genealogia traditur ab Apostolo ad Hebr. c. 6, v. 3, non quod his caruerit, sed quod nobis ignoti sint, cum nulla sive avorum, sive parentum eius memoria fiat in Scripturis, quae non gentilium (qualis erat Melchisedech, unus ex regulis Chananaeorum, teste Iosepho, S. Dionysio, Epiphanio, Theodoreto), sed solum Hebraeorum genus et historiam pertexunt, ut recte observat laudatus Tirinus in Epist. ad Hebr. cap. 7, v. 3; Calmetus tamen in Dictionario, verb. *Melchisedech*, refert quod aetate sancti Epiphanii fuerunt qui parentes Melchisedech designarent, Heraclam nempe, sive Heraclen patrem illius, matrem vero Astaroth, sive Astariam appellantes. Catena Arabica in Gen. ix eius genealogiam paternam ex Sem, maternam ex Iaphet derivans, Heraclam, sive Heraclim patrem Melchisedech, filium, seu nepotem Phaleg, filium vero Heber facit; matrem vero,

¹ Quippe agitur de salute aeterna animarum.

quam Salthiel appellat, filiam tradit Gomer filio Iaphet. Iosephus Gorionides, Hebraeus scriptor circa undecimum saeculum, Melchisedech alterum nomen, Ioram nempe, inducit, l. vi, cap. 31, sidusque eius ortui praesidens,

Sedech (planeta est Iovis) appellat; urbem tandem cui praeerat, primum *Iebus*, deinde *Sedech*, postea *Salem*, tandem *Hierusalem*, denominatam testatur. Haec ille, qui plura adhuc ad rem ibi tradit.

MELIORAMENTA

Summarium.

1. Melioramenta rei aliqua dicuntur intrinseca, et alia extrinseca, et quae utraque sint? - 2. Melioramenta rei alia dicuntur necessaria, alia utilia et alia voluptuaria. - 3. Melioramenta necessaria quae sint? - 4. Melioramenta necessaria refici debent cuiusque melioranti, etiam possessori malae fidei, et iniusto. - 5. Et persolvi debent in ea quantitate, quae fuit impensa, nulla servata ratione meliorati et impensi. - 6. Melioramenta utilia quae sint? - 7. Melioramenta utilia facta a possessore bonae fidei sunt illi restituenda. - 8. Si vero sint facta a possessore malae fidei repeti non possunt. - 9. Melioramenta voluptuaria quae sint? - 10. Melioramenta voluptuaria refici non debent. - 11. Quae sint melioramenta voluptuaria ex relationibus peritorum deducitur. - 12. Melioramenta, ut repeti possint, debet de eis liquide constare tum in genere, tum in specie. - 13. Unde, ut melioramenta et sumptus repeti possint, duo copulative sunt distincte probanda, id est tantum fuisse insumptum, et tantum fuisse melioratum. - 14. In melioramentis, et expensis repetendis, semper attenditur quod minus est, sive illud minus sit insumptum sive melioratum. - 15. Melioramenta bona fide facta possunt recuperari, vel excipiendo ante sententiam, vel officium iudicis post sententiam implorando. - 16. Interim, qui bona fide fecit melioramenta, habet retentionem rei melioratae, donec de melioramentis fuerit integre satisfactus. - 17. Ad effectum tamen obtinendi retentionem rei melioratae pro melioramentis, debet necessario de illis constare. - 18. Melioramenta, si sint probata in genere tantum, non dant retentionem rei melioratae, nec retardant immissionem, sed succurritur bonae fidei possessori per cautionem de illis reficiendis liquidatione facta. - 19. Melioramenta mala fide facta, si sint necessaria, possunt repeti. - 20. Secus autem, si sint tantum utilia. - 21. Hinc, si quis scienter in solo alieno inaedificavit, sumptus non repetit, et inaedificatum cedit domino soli. - 22. Item

melioramenta facta in re fideicommisso subiecta ab eo qui rem illam scienter emit, non possunt repeti. - 23. Item, qui scienter emit rem subiectam retractui, eamque melioravit, non potest melioramenta repetere. - 24. Idem usufructuarius non acquirit dominium meliorationum quas scienter facit, nec potest sumptus repetere. - 25. Potest tamen usufructuarius repetere expensas necessarias, et quae ad perpetuam proprietatis utilitatem pertinent. - 26. Idem procedit in patre usufructuario meliorante bona adventitia filiorum, quo casu melioramenta spectant ad filios, et pater solum repetit expensas. - 27. Melioramenta facta a gravato in bonis fideicommisso subiectis non veniunt in restitutione fideicommissi, sed per viam detractiois remanent libera ipsi haeredi gravato. - 28. Melioramenta, quae sunt ab emphyteuta, vel feudatario facta, non dicuntur feudalia, aut emphyteutica, etiamsi principale subiectum sit feudale, vel emphyteuticum, sed transeunt ad haeredes et successores emphyteutae, vel feudatarii meliorantis. - 29. Melioramenta quae sine laesione prioris status rei locatae possunt amoveri, semper conductori sunt restituenda. - 30. Alia, *remissive*. - 31. Melioramenta facta ab emphyteuta, quando possint repeti, vel non? *remissive*. - 32. Melioramenta facta per beneficium ex bonis patrimonialibus detrahuntur per haeredem: secus si ex fructibus beneficii. - 33. In dubio autem facta censentur ex fructibus beneficii. - 34. Equites Hierosolymitani promoveri non possunt ad digniores commendas, nisi antecederent legitimis documentis ostenderint se priores meliorasse. - 35. Unde, si de tempore vacationis non obtinuerint sua melioramenta probari, sed nec illa exhibuerint, sunt incapaces novas obtinendi commendas. - 36. Nec eis suffragari potest subsequens exhibitio, praecipue si fuerit interea alteri ius quaesitum. - 37. Melioramentorum exhibitio facienda est ab equite ad novas commendas coram lingua, vel prioratu, non autem coram eorum commissariis. - 38. Melioramenta in beneficialibus invalide alienatis emptori debent refici. - 39. Subnectuntur *Addit. ex aliena manu*, ad n. 40.

1 Melioramenta rei alia dicuntur intrinseca et alia extrinseca. Melioramenta intrinseca sunt illa quae quasi transeunt in rem, quam meliorem efficiunt, ut stercoreatio agri, implantatio arborum, si radices fixerint, et huiusmodi. Extrinseca sunt illa, quae tantum extrinsece adhaerent, et salva re separari possunt, ut picturae, ianuae, fenestrae, domuncula mobilis, quae solo alieno imponitur, et similia.

2 Rursus melioramenta alia dicuntur necessaria, alia utilia, et alia voluptuaria. *Communis*. 3 Melioramenta necessaria dicuntur illa sine quibus res peritura esset, vel deterioratura, vel nullos aut non ordinarios fructus afferret, et quorum omissio imputanda esset omittenti. *Communis* cum Rota p. 1 recent., dec. 6, n. 1 et seq.; p. 15, dec. 191, n. 26; p. 18, t. 2, dec. 564, n. 6.

4 Melioramenta necessaria refici debent cuiusque melioranti, etiam possessori malae fi-

dei et iniusto; Rota p. 7 recent., dec. 223, n. 15; p. 9, t. 1, dec. 318, n. 14; p. 18, t. 2, dec. 584, n. 5, et dec. 611, n. 3. Et 5 persolvi debent in ea quantitate quae fuit impensa, nulla servata ratione meliorati et impensi; Rota part. 18, tom. 2, dec. 397, n. 20, et dec. 398, n. 20, et dec. 537, n. 10 et sequent.

Melioramenta utilia dicuntur illa quae faciunt ut res sit utilior, sive ut plures fructus afferat, verb. gr., si ager cum necessariis expensis de more afferat 10 modia tritici, et cum aliis afferat 12 modia, hae expensae sunt utiles, et dicuntur melioramenta utilia, cum sic augeant valorem rei, eiusque fructus. *Communis* cum Rota part. 12 recent., dec. 203, n. 21 et seq.; part. 14, dec. 22, n. 8; part. 15, dec. 191, n. 25. Melioramenta utilia facta a 7 possessore bonae fidei sunt illi restituenda. Rota part. 2 recent., dec. 356, n. 1; part. 4,

- 8 tom. 1, dec. 64, n. 1. Si vero sint facta a possessore malae fidei, repeti non possunt, sicuti non sunt reficienda melioramenta excessiva et consulto facta. Rota part. 11 rec., dec. 2, n. 32; p. 12, dec. 307, n. 21 et 22.
- 9 Melioramenta voluptuaria dicuntur illa quae fructus rei non augent, sed tantum conferunt ad ornamentum, vel ad delicias; uti id, quod impenditur ad picturas, statuas, artificiosos fontes, deliciosa viridaria, et huiusmodi. *Communis* cum Rota p. 2 rec., dec. 650, n. 4; p. 11, dec. 317, n. 18; p. 12, dec. 233, n. 16.
- 10 Melioramenta voluptuaria refici non debent. Rota part. 9, tom. 1, dec. 7, n. 11; part. 10, dec. 219, n. 25; part. 11, dec. 317, n. 15; part. 12, dec. 203, num. 21; part. 14, dec. 22, n. 8; part. 16, dec. 237, num. 2.
- 11 Quae vero sint voluptuaria ex relationibus peritorum deducitur. Rota part. 11 recent., dec. 317, n. 17.
- 12 Melioramenta ut repeti possint, debet de eis liquido constare, tum in genere, tum in specie. *Communis* cum Rota part. 2, dec. 161, n. 2; part. 5, tom. 2, dec. 470, n. 7; part. 14, dec. 19, n. 14. Unde, ut melioramenta, et sumptus repeti possint, duo copulative sunt distincte probanda, id est tantum fuisse insumptum, et tantum fuisse melioratum, cum dominus rei melioratae electionem habeat reficiendi, quod minus est inter impensum et melioratum. Hinc, si sint impensa centum, et res facta sit pretiosior in centum quinquaginta, non reficiuntur nisi centum impensa; quia in illis centum duntaxat concurrunt duo dicta requisita, scilicet tantum impensum, et tantundem melioratum, in quinquaginta vero, in quibus melioramenta excedunt impensam, non concurrat illud requisitum, quod tantundem fuerit impensum, quia in illis nihil impensum fuit. Et e converso si sint impensa centum quinquaginta, et res facta sit pretiosior in centum, reficiuntur solum illa centum meliorata, quia in quinquaginta, in quibus impensa excedunt melioramenta, non verificatur illud requisitum quod tantundem fuerit melioratum, cum pro illa summa nihil melioratum fuerit, et Dominus rei melioratae electionem habeat reficiendi, quod minus est inter impensum et melioratum. *Communis* cum Rota part. 3, dec. 650, n. 2; part. 9, tom. 1, dec. 318, n. 17; part. 11, dec. 363, n. 12; part. 12, dec. 27, n. 21; part. 13, dec. 109, n. 19, dec. 288, n. 20; p. 14, dec. 405, n. 17; p. 15, dec. 119, n. 1, dec. 191, n. 1; part. 17, dec. 224, n. 20, et dec. 250, n. 8, et saepe alibi per textum in cap. *Requisivit* 1 de in integrum Restitutione, c. *Ad nostram* 11 de rebus Ecclesiae non alienand., *Paulus*, § *Domos*, ff. de Pignoribus, et leg. *Domos* ff. de Legat. 1.
- 14 Unde regula communis et generalis est, quod in melioramentis et expensis repetendis semper attenditur quod minus est, sive illud minus sit insumptum, sive melioratum; 1. *In fundo*, vers. *Et si plus*, ff. de Rei vindicat., et ibi Glossa communiter recepta in vers. *Plus pretio*, dicens: si sunt impensa decem, et melioratio quindecim, repetuntur sola decem; item si decem impensa, et melioratio quinque, sola quinque repetuntur; Fagn. in cap. *Requisivit* 1 de in integrum Restitutione, n. 21, ubi, pluribus citatis, testatur de communi.
- 15 Melioramenta bona fide facta possunt recuperari, vel excipiendo ante sententiam, vel officium iudicis post sententiam implorando; Baldus consil. 257, *Titius emit fundum*, in princip. lib. 1; Fagnanus loc. cit., n. 27, et alii passim. Et interim qui bona fide fecit melioramenta, habet retentionem rei melioratae, donec de melioramentis fuerit integre satisfactus; 1. *Si in area*, in fin., de ff. Conduct. indeb., et leg. *Paulus* ff. de Dol. mal. except., et expresse Rota part. 4 recent., tom. 1, dec. 206, n. 1, dec. 513, n. 4; part. 10, dec. 113, n. 5; part. 18, tom. 1, dec. 237, n. 1; p. 19, t. 1, dec. 380, n. 38, et dec. 220, n. 1, et part. 19, tom. 2, dec. 614, n. 1.
- 17 Ad effectum tamen obtinendi retentionem rei melioratae pro melioramentis, debet necessario de illis constare. Rota part. 14 recent., dec. 405, n. 2; p. 18, tom. 2, dec. 329, n. 2. Adeoque retentio non datur pro melioramentis, de quibus nec in genere, nec in specie constat. Rota part. 3, dec. 378, n. 1; p. 12, dec. 97, n. 20; p. 19, tom. 1, dec. 352, n. 18; Fagn. l. c., n. 18, et alii passim.
- 18 Melioramenta, si sint probata in genere tantum, non dant retentionem rei melioratae, nec retardant immissionem, sed succurritur bonae fidei possessori per cautionem de illis reficiendis liquidatione facta. Rota part. 4, tom. 2, dec. 127, n. 7 et 8; part. 3, dec. 521, n. 17, et saepe alibi; Puteus dec. 471, lib. 2; Fagn. l. c., n. 33, cum aliis ibi citatis.
- 19 Melioramenta mala fide facta, si sint necessaria, possunt repeti; Rota part. 7 recent., dec. 223, n. 15; part. 9, tom. 1, dec. 218, num. 14; part. 18, tom. 2, dec. 564, n. 4, et patet ex dictis supra n. 4 et 5. Secus autem si sint tantum utilia; 1. *Domum*, in fine, Cod. de Rei vind., et c. *Requisivit* 1 de in integrum Restit., a sensu contrario, ibi: *Quos bona fide fecerit*, Fagn. ib., n. 34 et 42, cum aliis ibi citatis, et expresse Rota part. 2 rec., dec. 2, num. 34; part. 12, dec. 307, n. 21 et 22.
- 21 Hinc, si quis scienter in solo alieno inaedificavit, sumptus non repetit, et inaedificatum cedit Domino soli, ut 1. *Si quis sciens* Cod. de Rei vindic., et § *Ex diverso* Instit. de Rerum divis.; Rota part. 6 rec. dec., n. 5 et 45. Qui enim, non obstante, quod sciverit solum

esse alienum, adhuc inibi aedificium construxit, sua voluntate amisisse proprietatem materiae intelligitur; dict. § *Ex diverso*, et l. *Adeo* ff. de Acquir. rer. domin., et sic aedificanti obici potest, quod temere aedificavit in eo solo, quod certo solebat esse alienum, ut dicitur in § *Certe* Instit. de Rer. divis.

Item melioramenta facta in re fideicommisso subiecta ab eo, qui rem illam sciens esse fideicommisso subiectam, emit, propter eius malam fidem non possunt repeti, ut l. *final.*, § *fin.*, Cod. Comm. de leg., et ibi doctores communiter teste Fagnano, loc. cit., n. 36. Item qui scienter emit rem subiectam retractui, eamque melioravit, propter eius malam fidem non potest talia melioramenta repetere. Igneus in leg. *Dudum*, n. 40, Cod. de Contrah. empt.; Fagnanus loc. cit., n. 37, et alii passim. Item usufructuarius non acquirit dominium meliorationum, quas scienter facit, nec potest sumptus repetere; Rota part. 6 recent., dec. 116, n. 6; Fagnanus loc. cit., n. 38, per text. in l. *Usufructuarius* 61 ff. de Usufruct., et leg. *Usufructuarius* 68 ff. eod. Potest tamen usufructuarius repetere expensas necessarias, et quae ad perpetuam proprietatis utilitatem pertinent; Rota cit. part. 6, dec. 116, n. 36 et seq., ubi, pluribus adductis, dicit esse communem. Idem procedit in patre usufructuario meliorante bona adventitia filiorum, quo casu melioramenta spectant ad filios, et pater solum repetit expensas; Rota cit. part. 6, dec. 116, n. 11, ubi pluribus adductis, dicit, quod expensarum repetitio ex privilegio patri videtur concessa ratione legitimae administrationis; quam habet in bonis filiorum.

Melioramenta facta a gravato in bonis fideicommisso subiectis non veniunt in restitutione fideicommissi, sed per viam detractiois remanent libera ipsi haeredi gravato; Rota dec. 344, n. 2, vers. *Et non comprehenduntur*, part. 2 diversar., et eadem Rota part. 3 recent., dec. 116, n. 23.

Melioramenta, quae sunt ab emphyteuta vel feudatario facta, non dicuntur feudalialia aut emphyteutica, etiamsi principale subiectum sit feudale vel emphyteuticum, sed transeunt ad haeredes et successores emphyteutae, vel feudatarii meliorantis; Rota part. 2 recent., dec. 349, n. 1, et part. 6, dec. 116, n. 25 et 26; Card. de Luca de Legat., disc. 35, n. 34.

Melioramenta, quae sine laesione prioris status rei locatae possunt amoveri, semper conductori sunt restituenda; Rota part. 18 recent., tom. 2, dec. 608, n. 4. Alia quoad melioramenta facta a conductore in re sibi locata. Vide verb. *Locatio*, a num. 23 ad 25 inclusive.

Melioramenta facta ab emphyteuta, quando possint repeti, vel non? Vide verb. *Emphyteusis*, art. 1, a n. 7 ad 15 inclusive.

Melioramenta facta per beneficiatum ex bonis patrimonialibus detrahuntur per haeredem; secus, si ex fructibus beneficii, quia pertinent ad Ecclesiam, cum Ecclesia succedat tanquam beneficiati haeres in bonis, quae Ecclesiae occasione quaesita sunt. Card. de Luca de Benef., disc. 82, n. 5, et disc. 86, n. 2 et seq., cum aliis ibi citatis. In dubio autem facta censentur ex fructibus beneficii, cum beneficiatus ex debito officii ea fecisse censeatur magis ex fructibus beneficii, quam de proprio. Garcias de Expens. et melioram., cap. 11, num. 71; Card. de Luca locis citatis; Rota dec. 671, part. 1 diversar., et part. 12 rec., dec. 168, n. 27, ubi dicit, quod bona beneficiati praesumuntur acquisita ex fructibus beneficiorum; tum quia in dubio, non constituto de contrario, intrat praesumptio donationis, seu incorporationis ad beneficium Ecclesiae. Card. de Luca cit. dis. 86, n. 5.

Equites Hierosolymitani ex statutis religionis tit. 14, cap. 16 et 17, promoveri non possunt ad digniores commendas, nisi antecederent legitimis documentis ostenderint, se priores meliorasse. Rota p. 17 recent., dec. 3, n. 3. Unde si de tempore vacationis non obtinuerint sua melioramenta probari, sed nec illa exhibuerint, sunt incapaces novas obtinendi commendas. Rota p. 17, dec. 137, n. 1. Nec eis suffragari potest subsequens exhibitio, praecipue si fuerit interea alteri ius quaesitum. Rota cit. dec. 173, n. 2, 3 et 4.

Melioramentorum autem exhibitio facienda est ab equite aspirante ad novas commendas coram lingua, vel prioratu, non autem coram eorum commissariis; Rota part. 17 recent., dec. 137, n. 6 et 7. Commissarii enim habent nudam facultatem visitandi et revidendi processum super melioramentis factis. Rota ibidem.

Melioramenta facta in bonis ad beneficium spectantibus, et invalide alienatis, debent emptori refici. Sacra Congreg. Concil. in Ruben. *Nullitatis alienationis* 28 Augusti 1823, ad 4 dub., apud Thesaur. resolut. Sacrae Congr. Conc., tom. 2, fol. 355, ultimae impressionis, quae prostat Romae apud Barbiellini ad Minervam.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Notabilis intercedit differentia praedia urbana inter et praedia rustica, quoad meliorationum aestimationem; *profecto in illis* (ita recte ait Rota in Ravennat. *Immissionis super melioramentis* 20 Martii 1747, § *Profecto*, coram clar. mem. Millino) *spectandus est status temporis praesentis, iuxta textum in leg.* Domos haereditarias ff. de Legat. 1, in aliis vero, cuius generis est de quo agitur, *inspiciendum est tempus factarum meliorationum, ut inter impensum et melioratum reficiatur quod minus est*

possessori bonae fidei, secundum alterum textum in leg. Fundo ff. de Rei vindicat., etc., dummodo tamen res sit de meliorantibus uti-

libus, nam quae necessariae probantur, sunt in totum reficiendae melioranti ad modum sumptuum factorum.

MENDACIUM

Summarium.

1. Mendacium quid sit. - 2. Potest quis mentiri, non tantum verbis, sed etiam nutibus, gestibus et scriptis. - 3. Ut quis dicatur vere mentiri, requiritur, quod falsum putet id, quod dicit ut verum, et e contra. - 4. Ad verum mendacium requiritur animus fallendi, si non expressus et formalis, saltem tacitus. - 5. Mendaciorum genera octo distinguit S. Augustinus. - 6. At haec omnia commode reducuntur pro faciliori captu ad tria, scilicet iocosum, officiosum et perniciosum. - 7. Mendacium iocosum quid sit? - 8. Mendacium officiosum quid sit? - 9. Mendacium perniciosum quid sit? - 10. Mendacium iocosum et officiosum ex genere suo sunt tantum peccata venialia. Mendacium autem perniciosum est ex genere suo peccatum mortale. - 11. Nullum ex dictis mendaciis unquam est licitum. - 12. Mendacium proprie dictum nullo casu aut fine potest esse licitum, ne quidem ad salvandam hominis vitam. - 13. Imo neque unquam licitum est menda-

cium proprie dictum etiam pro salute spirituali hominis. - 14. Adducitur instantia ex variis locis sacrae Scripturae. - 15. Respondetur ad omnia dicta loca sacrae Scripturae, usque ad n. 19. - 20. Ex omnibus supra adductis clare constat, nihil posse inferri, quod probet mendacium proprie dictum posse esse licitum in aliquo casu, sed remanet in suo vero robore nostra conclusio, quod mendacium proprie dictum sit per se et intrinsece malum, et nullo casu, seu ob nullam necessitatem cohonestari, et licitum fieri possit. - 21. Bene vero non est per se malum, sed ob iustam causam licitum est celare veritatem, seu per verbi aequivocationem, aut facti dissimulationem. - 22. Adducitur et solvitur instantia. - 23. Mendacium in confessione deliberate commissum est sacrilegium. - 24. Mentiens deliberate circa materiam necessariam confessionis peccat mortaliter. - 25. Mentiens deliberate circa materiam non necessariam confessionis peccat solum venialiter. - 26. Dummodo tamen talis poenitens absolutioni subiiciat aliam materiam sufficientem: de qua habet verum dolorem et propositum.

- 1 Mendacium est falsa significatio contra mentem cum animo fallendi, S. Augustinus, lib. contra mendacium, c. 12, relatus in c. *Beatus Paulus* 5, caus. 22, qu. 2. Dicitur primo *falsa significatio*, quia potest quis mentiri, non tantum verbis, sed etiam nutibus, gestibus, scriptis et huiusmodi, unde S. Augustinus lib. contra Mendacium, c. 3, dicit: *ille mentitur, qui aliud habet in animo, et aliud verbis, vel quibuslibet significationibus enuntiat.*
- 3 Dicitur secundo, *contra mentem*, quia mentiri est contra mentem ire; unde: ut quis dicatur mentiri, requiritur, quod falsum putet id, quod dicit ut verum. Potest enim fieri, quod aliquis non mentiatur, licet falsum dicat, si nempe credat illud esse verum, et contra mentiatur licet verum dicat, si nempe dictum suum putet esse falsum. Hoc totum exprimit S. Augustinus, Enchirid., c. 18, relatus in can. *Is autem* 4, caus. 22, qu. 2, ibi: *Nemo mentiens iudicandus est, qui dicit falsum, quod putat verum; quoniam, quantum in ipso est, non fallit ipse, sed fallitur... potiusque e contrario quantum in ipso est, ille mentitur, qui dicit tanquam verum, quod putat falsum.*
- 4 Dicitur tertio, *cum animo fallendi*, quia quamvis huius particulae necessitatem negent plures volentes sufficere ad mendacium, quod quis loquatur contra mentem, sive interius intendat fallere, sive non; hanc tamen requirit Gelasius Papa in c. *Beatus Paulus* 5, caus. 22, qu. 2, in cuius Summario expresse dicitur: *Non mentitur, qui animum fallendi non habet*; et S. Augustinus relatus in c. *Is autem* 4, caus. 22, qu. 2, ibi: *Is autem, qui mentitur contra id, quod animo sentit, loquitur voluntate fallendi.* Et ideo non proprie mentiretur ille, qui io-

candi causa diceret: *Ego uno solo die peragravi quatuor mundi partes: Ego hodie ivi Romam, et inde huc redivi*; et similia; per haec enim nullatenus intendit fallere, sed nugari, ut utique id clare ex modo pronuntiandi, aliisque circumstantiis personae, loci, temporis, et huiusmodi percipiunt ipsimet auditores. Et sic expresse docet S. August. lib. quaest. in Genesim, qu. 145, relatus in can. *Quod autem* 18, caus. 22, qu. 2, ubi dum explicat haec patriarchae Iosephi verba: *An ignoratis, quod non sit similis mei in augurandi scientia?* dicit eiusmodi phrases non esse mendacia, quia iis non utuntur modo serio, sed tantum quodam ioco: *Mendacia enim a mendacibus serio aguntur, non ioco. Cum autem, quae non sunt, tanquam ioco dicuntur, non reputantur mendacia.* Et id confirmat idem S. Doctor lib. de Mendacio, cap. 2, ibi: *Nunquam (ioci) sunt putata mendacia, habent enim evidentissimam ex pronuntiatione, atque ipso iocantis affectu significationem animi nequaquam fallentis, etsi non vera enuntiantis*; et ib., cap. 3, subiungit: *Ex animi enim sui sententia, non ex rerum ipsarum veritate vel falsitate mentiens aut non mentiens iudicandus est.* Et sic tenent Pontas verb. *Mendacium*, cas. 4; Henno t. 1, tract. in decalog., disp. 8, qu. 1, conclus. 1; Laym. lib. 4, tract. 3, cap. 13, n. 4, et alii passim volentes, quod ad mendacium requiratur animus fallendi, si non expressus et formalis, saltem tacitus, contentus in verbis, quae talibus, aut talibus circumstantiis nota sunt fallere.

Mendaciorum genera octo distinguit S. Augustinus, lib. de Mendacio, cap. 4, relatus in can. *Primum* 8, caus. 22, qu. 2. At haec omnia 6

commode reducuntur ad illa tria, scilicet mendacium *iocosum*, *officiosum* et *perniciosum*, quae ordinarie pro faciliiori captu a doctoribus traduntur cum S. Bonaventura in 3 sentent., dist. 38, art. 1, qu. 5, in corpore, ubi dicit, quod mentiens, aut intendit prodesse, aut delectare, aut laedere; secundum quod intendit prodesse est mendacium officiosum; secundum quod intendit delectare, est mendacium iocosum; tertium quod intendit laedere, est mendacium perniciosum.

Mendacium *iocosum* est, quod profertur, vel fit sine alicuius nocumento, causa voluptatis propriae vel alienae. *Est in re communis*. Mendacium *officiosum* est, quod profertur vel fit sine alicuius nocumento, causa utilitatis propriae vel alienae. *Est in re communis*. Mendacium *perniciosum* est, quod profertur, vel fit causa alienae iniustae damnificationis. *Est in re communis*. Mendacium iocosum et officiosum ex genere suo sunt tantum peccata venialia. Mendacium autem perniciosum est ex genere suo peccatum mortale. *Communis*.

Nullum ex dictis mendaciis unquam est licitum. *Communis et certa*, cum S. Augustino relato in can. *Primum* 8, caus. 22, qu. 2, ibi: *Quisquis autem esse aliquod genus mendacii, quod peccatum non sit, putaverit, decipiet se ipsum turpiter cum honestum se deceptorem arbitretur aliorum*. Et patet ex Sacra Scriptura, quae indiscriminatim prohibet omne mendacium, ut Exodi xxiii, ibi: *Mendacium fugies*; Levitici xiii, ibi: *Non mentiemini*; Proverb. xix, ibi: *Qui mendacia loquitur, non effugiet*; Psal. i, ibi: *Perdes omnes, qui loquuntur mendacium*; Sapient. i, ibi: *Os quod mentitur, occidit animam*; Ad Colos. iii, ibi: *Nolite mentiri invicem*. Et patet etiam ratione, quia omne mendacium proprie sumptum est semper intrinsece malum, cum semper importet animum decipiendi; quod humanae societati repugnat, quia, ut recte dicit S. Augustinus in Enchiridio, c. 22, relatus in can. *Is autem* 4, caus. 22, qu. 2: *Verba propterea instituta sunt, non per quae se se invicem homines fallant, sed per quae quisque in alterius notitiam cogitationes suas proferat; verbis ergo uti ad fallaciam, non ad quod sunt instituta, peccatum est*.

Unde mendacium proprie dictum nullo casu aut fine potest esse licitum, ne quidem ad salvandam hominis vitam, ut expresse docet ipsemet S. Augustinus relatus in can. *Ne quis arbitretur* 14, can. *Faciatur homo* 15, et can. *Si quis* 17, caus. 22, qu. 2, et S. Isidorus relatus in can. *Omne genus mendacii* 16, ead. caus. et qu., et Alexander III in c. *Super eo* 4 de Usuris, ibi: *Cum Scriptura Sacra prohibeat pro alterius vita mentiri*. Imo neque unquam licitum est proprie dictum mendacium, etiam pro salute spirituali hominis; *Communis* cum S. Augustino lib. contra Mendacium,

cap. 26, ubi dicit, eum, qui non posset baptizari, nisi deceptis mendacio custodibus, esse sine baptismo relinquendum, cum non sint facienda mala, ut veniant bona; et tandem concludit: *Si ergo non docet veritas facere propter hominem baptizandum, quod est contrarium castitati, non docebis propter hominem baptizandum facere, quod est contrarium veritati*; et l. de Mendacio, c. 20, sic expresse dicit: *Ad sempiternam vero salutem nullus ducendus est opitulante mendacio*.

Nec valet dicere licitum esse mentiri in 14 casu necessitatis, seu ob magnum aliquod bonum, ut patet de Abraham, qui Genesis xx ut se eriperet a mortis discrimine, dixit uxorem suam Saram esse suam sororem; de Iacob, qui Genesis xxvii ut patris benedictionem obtineret, fratrem suum primogenitum se mentitus est; de obstetricibus Aegyptiis, quae, Exod. i, pro salvandis ab interfectione infantibus Hebraeorum mentitae sunt; de Ioseph, qui Genes. xlii se ariolum et augurem coram suis fratribus asseveravit; de David, qui i Regum cap. xxi, prae timore dementiae seu insaniam simulavit; de Iudith, quae, Iudith cap. x, xi, xii et xiii, compositis mendaciis Holofernem decepit; de ipsomet Christo, qui Marci xiii, loquens de iudicii adventu, dixit: *De die illo vel hora nemo scit, neque angeli in caelo, neque Filius hominis*, et Lucae xxiv ubi post resurrectionem suam in peregrini forma finxit se longius ire; et Ioannis vii, ubi dixit fratribus: *Vos ascendite ad diem festum istum, ego autem non ascendo...* *Ut autem ascenderunt fratres eius, tunc et ipse ascendit ad diem festum*; et sic de similibus, tum Veteris, tum Novi Testamenti.

Non valet, inquam, quia in omnibus supradictis nullum interfuit mendacium, sed mysterium, nec ipsi aliquid falsum dixerunt; sed solum licita aequivocatione, seu amphibologia, aut restrictione verum tacuerunt. Sic pluribus in locis expresse docet S. Aug., et signanter in libro de Mendacio, c. 12 et c. 17, ubi sic dicit: *Ad hanc veritatis regulam mihi videntur non solum ista (de Abrahamo et Sara), verum etiam, si quae sunt talia, redigenda, ut aut, quod esse creditur, ostendatur non esse mendacium, sive ubi tacetur verum, nec dicitur falsum, sive ubi significatio verax aliud ex alio vult intelligi*. Et idem S. Doctor in Quaest. in Genes., qu. 26, relatus in c. *Quaeritur* 22, caus. 22, qu. 2, sic habet: *Quaeritur cur patriarcha mentiri voluit, ut diceret: Saram sororem suam, et non potius Deo commisit, qui, si vellet, eius pudicitiam apud Pharaonem servare posset? Sed veritatem voluit celari, non mendacium dici; soror enim dicitur, quia filia fratris erat. Et in hoc ostenditur quod nemo debet tentare Deum, dum habet quod rationabili consilio faciat. Fecit, quod*

potuit, quod non potuit, Deo commisit, in quem speravit. Nec eum fides, aut spes fefellit. Si autem interrogatus uxorem suam indicaret, duas res tuendas committeret Deo, et vitam suam, et uxoris pudicitiam.

Et ibidem ad id, quod opponitur de Iacob Genes. xxvii, respondet: Iacob dicendo, se esse Esau primogenitum, non est mentitus, non enim dixit se esse primogenitum nascendo, sed ius primogeniturae, illo vendente, rite adeundo. Sic et Christus Ioannem dixit esse Eliam, non persona sed imitatione virtutis; erat ergo Iacob Esau, non nascendo (ut diximus), sed emptione primogeniturae, de non primogenito in primogenitum transeundo, sicut et ipse Esau primogenituram vendendo, de primogenito non primogenitus fieri meruit. Et de eodem Iacob lib. contra Mendacium, cap. 10, sic dicit: Iacob, quod matre fecit auctore, ut patrem fallere videretur, si diligenter et fideliter attendatur, non est mendacium, sed mysterium, etc. Vide in Breviario lectiones secundi nocturni Dominicae secundae Quadragesimae. Et cit. lib. contra Mendacium, cap. 11, subiungit: Neque illud, quod Ioseph, velut illudendis locutus est fratribus Genes. xlv; neque quod David simulavit insaniam 1 Regum xxi; nec caetera huiusmodi mendacia iudicanda sunt, sed locutiones, actionesque propheticae ad ea, quae vera sunt, intelligenda referendae. Unde, ut vides, ex doctrina S. Augustini, idem sentiendum est de obstetricibus Aegyptiis, de Iudith et aliis similibus personis, quarum locutiones seu actiones fuerunt, vel propheticae, seu mysticae, aut aequivocae, subintelligendo aliquod verum, quod ex circumstantiis poterat ab audientibus percipi, adeoque fuisse mendacii prorsus immunes, ut signanter de Iudith solide probat ex multis, et ipsomet sacro textu doctissimus P. Tirinus ibid., cap. 10 per tot.

¹⁷ Et dato, quod diceretur Abraham, Iacob, David, Iudith, et alios mentitos fuisse, cum non omnia ex Dei instinctu locuti sint, sed quaedam propria etiam simplicitate addiderint, permittente Deo ipsorum imperfectiones, non tamen sequitur eos peccasse, quia invincibili laborantes ignorantia, credebant, in similibus casibus fas esse mentiendo decipere; nam veritas ista, quod mendacium nullo casu sit licitum, nondum eo tempore cognita erat; imo, teste S. Augustino, apud Tirinum in Iudith, c. x, vers. 12, multi veterum, etiam post Christum passum, secuti Platonem, putarunt id sine peccato licuisse; sic Laym. lib. 4, tract. 3, c. 13, n. 9, et alii plures.

¹⁸ Insuper dato, quod ipsi excusari non possent a peccato saltem veniali, sicuti eos ab ipso non excusant S. Ioannes Chrysostomus, Lipomanus, Scotus, Hadrianus, Lyranus, Caietanus, Delrius, a Lapide, Bonfrerius citati, sed non secuti a Tirino in facto patriarchae

Iacob, Genes. xxvii, vers. 19, dicendum esset, sicuti de obstetricibus Hebraeorum ait S. Augustinus lib. de Mendacio, c. 5, et lib. contra Mendacium, cap. 15, fuisse laudatas non propter mendacium, sed ob misericordiam, quam servandis a nece infantibus praestiterunt. Hoc etiam modo Iudith, inquit S. Thomas 2-2, qu. 110, art. 3 ad 3, laudatur, non quia mentita est Holoferni, sed propter affectum, quem habuit ad salutem populi; quamvis etiam dici possit, quod verba eius veritatem habeant secundum aliquem sensum mysticum. Et concordat can. Si quaelibet culpa 10, caus. 22, qu. 2. Unde quomocunque dicatur, stat clarum nullo casu licitum mendacium.

Ad ea autem, quae ex Novo Testamento ¹⁹ obiiiciuntur de Christo, qui Marcixiii dixit: De die illo, vel hora nemo scit, etc., respondetur verba illa accipienda esse de scientia communicabili, adeoque vere et absolute dixit se diem illum nescire; ut iam fusius fuit dictum sub verb. Iuramentum, art. 1, n. 15, vide ibi; ad illud Lucae xxiv, ubi Christus finxit se longius ire, respondetur id ad mysterium seu figuram pertinere, quod Christus se peregrinum et divergentibus duobus discipulis, longius iturum finxit, id est figuravit; aliquid enim tunc quidem absconditum, postea autem intelligendum, significare intendebat; videlicet, se inter eos peregrinantem, mox longius abiturum ad Patrem coelestem. Sic S. Augustin. lib. contra Mendacium, cap. 13, ibi: Si nihil aliud significasset Iesus in eo quod (externo agendi modo) longius ire se finxit, merito iudicaretur esse mentitus simulando. Porro, autem, si bene intelligatur, et ad id quod voluit significare referatur, invenitur esse mysterium; alioquin erunt cuncta mendacia, quae propter quamdam rerum significandarum similitudinem, cum gesta non sint, tanquam gesta narrantur et infra; ille igitur concludat Christum mentitum esse fingendo, qui negat eum quod significavit implevisse faciendo; puta ad coelos ascendendo. Ad illud Ioan. vii, ubi Christus dixit: Ego autem non ascendo ad diem festum hunc, respondetur, ut communiter tradunt doctores ibi, quod Christus verissimum dixit, quamvis ascenderit, quia ex circumstantiis verba illa denotabant, se non ascensurum publice ad ostendendam miraculis suam divinitatem, ut rogabatur; et favet ipsemet textus, qui dicit et ipse ascendit ad diem festum, non manifeste, sed quasi in occulto.

²⁰ Unde ex omnibus supra adductis clare constat nihil posse inferri, quod probet mendacium proprie dictum posse esse licitum in aliquo casu, sed stat in suo vero robore nostra conclusio, quod mendacium proprie dictum sit per se et intrinsece malum, et nullo casu, seu ob nullam necessitatem cohonestari et licitum fieri possit, ut tenent Aristotel. lib. 4 Ethico-

rum, c. 8; S. Augustin. toto libro de Mendacio, et toto altero libro contra Mendacium; S. Basilius reg. 76 ex Brevioribus; S. Gregorius l. 19 Moral., c. 2 et 3; S. Thomas 2-2, qu. 110, art. 3; S. Bonaventura in 3 sentent., dist. 38, qu. 2; Scotus in 3 sentent., dist. 5, et alii communiter.

Bene vero non est per se malum, sed, ob iustam causam, licitum est celare veritatem per restrictionem non pure mentalem, seu per verbi aequivocationem, aut facti dissimulationem; S. Augustinus in Psal. v super illa verba: *Perdes omnes qui loquuntur mendacium*; et lib. contra Mendacium, cap. 10, ubi dicit aliud esse occultare veritatem et aliud proferre mendacium: *Quamvis enim omnis qui mentitur velit celare quod verum est, non tamen omnis qui vult quod verum est celare mentitur*. Et super Genes., qu. 26, relatus in can. *Quaeritur* 22, caus. 22, qu. 2, ibi: *Quaeritur cur patriarcha mentiri voluit, ut dicere Saram sororem suam... Sed veritatem voluit celari, non mendacium dici; soror enim dicitur, quia filia fratris erat*; S. Thom. 2-2, qu. 110, art. 3 ad 4, ubi ait, tametsi mentiri, aut simulare nullo casu licitum sit: *licet tamen veritatem occultare prudenter sub aliqua dissimulatione*; S. Chrysost. lib. 1 de Sacerdot., ad finem; S. Hieronymus relatus in can. *Utilem* 21, caus. 22, quaest. 2, ubi hortatur ad simulationem utilem et in tempore assumendam, exemplo Iehu, regis Israel et Davidis; S. Gregorius Papa lib. 26 Moral., cap. 7, relatus in can. *Humanae aures* 11, caus. 22, quaest. 5, ibi: *Humanae aures talia verba nostra iudicant, qualia foris sonant. Divina vero iudicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur*. Apud homines cor ex verbis, apud Deum vero verba pensantur ex corde.

Nec obstat id, quod dicit S. Isidorus lib. 2 de Summo bono, cap. 11, relatus in c. *Quacunque*, art. 9, caus. 22, qu. 5, ibi: *Quacunque arte verborum quis iuret, Deus tamen, qui conscientiae testis est, ita hoc accipit, sicut ille, cui iuratur, intelligit*. Non obstat, inquam, quia hic textus percellit eos, qui mala fide, soloque decipiendi et iniuste nocendi animo, pravam mentem suam obtegunt; non vero illos, quos iusta et rationabilis causa cogit bonum, quod mente gerunt, propositum verbis ambiguus et in aliquo sensu veris dissimulare; istis enim non quadrat S. Isidori sententia in cit. c. *Quacunque arte*; sed illa S. Gregorii Magni in cit. can. *Humanae aures*, sic istas sententias apparenter contrarias conciliat S. Thomas 2-2, qu. 89, art. 7 ad 4, citatus et secutus a Cabassutio in Theoria et praxi iuris canonici, lib. 4, cap. 4, n. 12, ubi sub n. 13 pluribus citatis dicit nostram conclusionem esse

communem, uti et communem esse testatur Laym. lib. 4, tract. 3, c. 13, n. 10. Vide verb. *Iuramentum*, art. 1, a n. 13.

Mendacium in confessione deliberate commissum est sacrilegium, quia non solum est contra veracitatem, sed etiam contra religionem, cum sit irreverentia contra sacramentum et eius auctorem. *Communis*. Mentiens deliberate circa materiam necessariam confessionis, vel negando scienter mortale, quod fecit, vel affirmando mortale, quod non fecit, peccat mortaliter, quia sic mentiens, vel non confitetur integre, vel saltem decipit iudicem in re gravi spectante ad substantiam iudicii, adeoque graviter peccat. Suarez disp. 22, sect. 10, n. 11; Gormaz curs. Theol., part. 1, n. 150; La Croix lib. 6, part. 2, n. 1176; Layman l. 5, tract. 6, cap. 8, num. 15; Reiffenstuel Theol. moral., tractat. 14, dist. 7, quaest. 1, num. 5, et alii passim.

Mentiens scienter et deliberate circa materiam non necessariam confessionis, vel negando veniale, quod fecit, vel affirmando veniale, quod non fecit, vel mentiens circa peccata mortalia alias rite confessa, aut quae hic et nunc non tenetur confiteri, peccat solum venialiter, quia cum poenitens non teneatur talia peccata confiteri, non graviter decipit confessarium mentiendo, neque irritum reddit sacramentum, cum nihilominus absolutionem validam consequatur Conink. disp. 6, dub. 3; Navarr. c. 21, n. 31; Sylvester verb. *Confessio*, 1, quaest. 8; Laym. l. c., n. 15; Sa verb. *Confessio*, n. 12; Petrus Sotus lect. 10, de Confess., in fine; Suarez disp. 22, sect. 10; Lugo disp. 16, n. 99; Castropal. tract. 23, part. 10, n. 4; Stoz. l. 1, part. 3, n. 34; Dicastill. disput. 8, num. 51; Tamburin. de Confess., lib. 2, cap. 16, n. 43; Reiffenstuel loc. cit., n. 17; Bonacina disp. 5, de Poenit., qu. 5, punct. 2, § 2, n. 9; Vasquez Arriaga, Illsung cum La Croix lib. 6, part. 2, n. 1177, contra S. Bonaventuram, Paludan., Caietan., Ledesma, Armill. et alios tenentes, fingere veniale in confessione semper esse mortale. At Tamburin., loc. cit., dicit nostram conclusionem esse certam, et Reiffenst., loc. cit., dicit esse communem, et de facto eam tenent DD. passim.

Dummodo tamen talis poenitens absolutioni subiiciat aliam materiam sufficientem, de qua habeat verum dolorem et propositum, quia si nihil confiteretur praeter veniale fictum, peccaret mortaliter, non ratione mendacii, sed quia faceret absolutionem esse nullam propter carentiam debitae materiae. Sic omnes doctores citati, et alii communiter cum Gobat tract. 6, num. 541; Diana part. 3, tractat. 4, resolut. 96.

MENDICANTES RELIGIOSI

Vide verb. ABSOLUTIO, APPROBATIO, CONFESSARIUS, DEBITUM CONIUGALE, ELEEMOSYNA, REGULARES.

MERCATOR

Summarium.

1. Ad quid tenetur mercator, vi, fraude, vel mendacio, vel criminationibus impediens, ne ad civitatem afferantur aliae merces, ut ipse carius vendat suas. — 2. Mercator quomodo et quando peccet et teneatur ad restitutionem, si ad se trahat eos, qui alios frequen-

1 Mercator, qui vi, fraude, mendacio vel criminationibus impedit, ne ad civitatem afferantur aliae merces, ut ipse carius vendat suas, tenetur non tantum ementibus, aut reipublicae excessum pretii, sed etiam aliis mercatoribus lucrum cessans, iudicio prudentis viri, restituere; est enim iniusta causa utriusque damni. Sanchez in Consil., lib. 2, disput. 49, n. 35, cum aliis ibi citatis; La Croix l. 3, part. 2, n. 80, et alii passim.

2 Mercator an, quomodo, et quando peccet, et teneatur ad restitutionem, si ad se trahat eos qui alios frequentant? Vide verb. *Magister*, a num. 14 ad 16 inclusive, quae enim circa haec dicta sunt ibi de magistris, dicenda proportionaliter veniunt hic de mercatoribus.

3 Mercator quomodo excusetur, quando dicit vel etiam iurat, se non posse pro tali pretio talem mercem vendere, vel sibi pluris constare, licet in rigore hoc verum non sit? Vide verb. *Juramentum*, art. 1, n. 21.

4 « Mercator peccat: 1. Si venenum vel alia prohibita vendat cum suspitione pravi usus. 2. Si paratus sit quodcumque pretium, etiam iniustum, ab emptore accipere. 3. Si rem carius, quam supremo pretio, vendat ob dilatam solutionem. 4. Si mercium defectum gravem occultum non aperiat; pondus et mensuram imminuat. 5. Si in emptorum iniuriam monopolium iniustum instituat, et merces omnes unius generis sibi comparet immoderato quaestu pro libito vendendas. 6. Si merces ab eo, qui non novit, emat, pretio minore vel chariore vendat ignoranti. 7. Si merces veteres et inutiles novis admisceat et vendat eodem pretio utrasque. 8. Si iusta tributa defraudet. 9. Si tempore debito, cum possit, non solvat creditoribus cum gravi eorum damno. 10. Si mercibus solvat, quod pecunia debet, contra creditoris voluntatem. 11. Si diebus festis publice emat, vel vendat contra consuetudinem permissam. 12. Si iuret falso, se tanto pretio merces comparasse. 13. Si contractum ineat quemcunque, dubitans de eius iustitia. 14. Si emat res furtivas, etc. ». Haec doctissimus Busembaum l. 4, c. 3, dub. 10, n. 1.

tant: *remissive*. — 3. Mercator an excusetur, quando dicit, vel etiam iurat se non posse pro tali pretio talem mercem vendere, vel sibi pluris constare, licet in rigore hoc verum non sit: *remissive*. — 4. Quotuplici modo peccare potest mercator in vendendo. — 5. Subnectuntur *Additiones ex aliena manu*, ubi late de libris mercatorum, quoad probationem mercium ab ipsis creditarum.

Alia ad rem, vide verb. *Contractus Emption.*, *Venditionis*.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

De libris mercatorum, an et quomodo ii 5 probent non inutilis hic est investigatio. Probare vero ipsos, sed *sempilene*, communiter doctores tenent, nisi vel statuto, vel consuetudine plenam faciant probationem; Carpzov. de Process., tit. 14, art. 5, n. 52 et seq.; Ruland. de Commiss., part. 2, lib. 5, cap. 13, n. 9; Hering de Fideiuss., cap. 20, § 1, n. 71; Ayer Process. inst. iur., c. 9, observ. 8.

At sequentes conditiones concurrant oportet, ut libri mercatorum vel *sempilene*, vel *plene*, ubi est statutum aut consuetudo, probent. *Primo* mercatores libros producentes debent esse fide digni. *Secundo* habere debent debitum et legalem formam, tum continere data et accepta. *Tertio* diem, mensem et annum comprehendere debent. *Quarto* exprimere debent causam. *Quinto* complecti debent verisimilia, tum carere omni falsitate et mala suspitione. Addunt *sexto* alii, ut sint libri mercatorum propria eorum manu scripti. At sufficere videtur si sint ab eorum institutoribus viris fidei haud suspectae exarati. Carpzov. de Process., tit. 14, art. 5, n. 52, et plur. seq.; Pacian. de Probat., lib. 1, c. 63, n. 21; Escobar. de Ratiocin., c. 12, n. 14; Scacc. de Commerc., c. 11, n. 268.

Nota vero, non aliter libros mercatorum vel 8 *sempilene*, vel *plene*, existente statuto aut consuetudine, probare quam si contineant, quae ad commerciorum materiam spectant; Carpzov. loc. mox citato; Gail. lib. 2, observat. 20, num. 8.

Quaestionis est, num libri rationum mer- 9 catorum pro tertio contra tertium *sempilene* probent? Affirmat Berlich. part. Conclus. 36, n. 97, sed rectius negat Gail. de Credit., c. 2, tit. 3, n. 737.

Nec incongrue ea hic expendenda est quae- 10 stio, an implorare queat beneficium restitutionis in integrum minor mercator, qui ob merces creditas ab alio mercatore debitum con-

trahit, conventusque dicat, circa merces esse deceptum? Negatur, propterea quod peritia cuiusque artis, quam minor proficitur, impedit restitutionem in integrum circa negotia eiusdem artis. Confer Odd. de Restit. in in-

tegr., part. 1, qu. 23 art. 7. Urget et illud, quod hac ratione contrahentes publica auctoritate deciperentur; Adi Zoes. in Comment. ad tit. ff. de Minor., n. 22.

MERCATUS

Summarium

1. Mercatus a nundinis quomodo, et sub quibus respectibus distinguatur: ad n. 5, per tot.

1 Mercatus a nundinis distinguuntur tam a doctoribus, quam in Ecclesiasticis Const. Benedict. XIV, tom. 1, Constit. 144 incip. *Ab eo tempore*, § 11. Mercatus sunt de rebus minoribus ad quotidianas necessitates pertinentibus, et singulis septimanis a vicinis fiunt. Idem ib., § 16. Hi prohibentur omnino fieri diebus festis; et in dies praecedentes aut subsequentes

transferri iubentur. Idem ib., § 22. Eaque de re approbatur decretum Congregationis Conc. in Ripana *Mercatus*. Quacunque etiam immemorabili consuetudine minime obstante, ut resolvit Sacr. Congr. Conc. in Barchinoh. *Observationis festorum*. Idem ibid., § 23 et 24. Vide tom. 4, verb. *Festa*.

MERCES

Mercedis causae, sicut etiam quae non excedunt summam scutorum 25 iudicari possunt a Cardinali Vicario, et a gubernatore Urbis contra quosunque, non obstante obligatione Camerali. Bened. XIV, tom. 1, Constitut. 115 incip. *Romanae Curiae*, § 24. Alia ad rem, vide tom. 3, ad verb. *Extractio*.

Mercimonia exercentes super eleemosynis missarum, laici excommunicationis, clerici vero et sacerdotes suspensionis poenam incurrunt. Bened. XIV, t. 1, Const. 22 incip. *Quanta cura*, § 5. Vide tom. 3, verb. *Eleemosyna*, n. 64, et infra verb. *Missa*, art. 2, n. 16, ubi affertur dicta Constitutio.

MERETRIX

Summarium.

1. Meretrix quae sit. - 2. Meretrix non est, quae uni, vel duobus sui corporis copiam facit, etiam quaestus causa. - 3. Neque poenae inflictae a iure, vel a constitutionibus municipalibus contra meretrices, habent locum in tali muliere: - 4. Principes et magistratus possunt sine peccato tolerare meretrices in suis ditionibus et civitatibus ad evitanda maiora mala. - 5. Hinc quibusdam hic assignatis conditionibus, excusantur a peccato, qui elocant domos meretricibus. - 6. Non excusantur tamen a peccato in aliquibus casibus, qui assignantur. - 7. Unde publicae meretrices possunt ab honestis locis expelli. - 8. Et si sint scandalosae et procaces debent in exilium eici sub poena carceris,

verberationis et aliis arbitrio iudicis. - 9. Meretrix potest recipere ac retinere recepta ratione meretricii, imo nedum conventum et receptum pretium pro concessio turpi usu sui corporis recipit et retinet, sed etiam omni iure in foro externo illud exigere potest, si non ei a fornicario solvatur. - 10. Meretrix potest de lucro ex meretricio accepto facere eleemosynam et donationem sibi benevisam. - 11. Id tamen est intelligendum solum in casibus, in quibus tale lucrum accepit a personis potentibus dare, seu alienare. - 12. Meretrix non potest absolvi, nisi vere suspectum consortium et meretricium deserat. - 13. Meretrix quibus praemissis possit a confessario absolvi. - 14. Meretrix quomodo sufficienter explicet peccata sua in confessione. - 15. Subnectuntur. *Addit. ex aliena manu* ad n. 21.

1 Meretrix est mulier quae multorum libidini est exposita; can. *Vidua* 16, dist. 34, ibi: *Meretrix est quae multorum libidini patet*, seu meretrix est mulier cuius turpitudine publice venalis est; can. *Meretrices* 11, caus. 32, qu. 4, ibi: *Meretrices esse, et ad meretrices accedere prohibet Dominus, quarum publice venalis turpitudine est*, et Glossa in cit. can. *Vidua*, verb. *Meretrix*. Unde mulier, quae unius amore capta, illi sui corporis copiam facit, non potest dici meretrix. Faber in § *Scortis* Instit. de inoffic. Testam.; Menochius de Arbitr., c. 328, n. 3; Maschard. de Probat., concl. 1063, n. 7. Neque illa quae duobus viris se prostituit, etiam quaestus causa, potest meretrix appellari. Abbas in c. *Inter opera*, in fine, de Sponsal.;

Bertaz. consil. 134, litt. C; Vincent. de Franch. decis. 63, n. 2; Menoch. consil. 18; Pignat. tom. 9, consult. 27, n. 20, cum aliis ibi citatis. Neque poenae inflictae a iure, vel a constitutionibus municipalibus contra meretrices locum habent in muliere, quae uni, vel duobus tantum, etiam quaestus causa, sui corporis copiam facit. Vincent. de Franchis l. c.; Pignat. l. c., et alii.

Principes et magistratus possunt sine peccato tolerare meretrices in suis ditionibus et civitatibus ad evitanda maiora mala. Sic S. Thomas 2-2, qu. 10, art. 11 in corpor., his verbis: *Humanum regimen derivatur a divino regimine, et ipsum debet imitari. Deus autem, quamvis sit omnipotens et summe bonus, per-*

mittit tamen aliqua mala fieri in universo, quae proscribere posset; ne, iis sublati, maiora bona tollerentur, vel etiam peiora mala sequerentur. Sic ergo et in regimine humano illi, qui praesunt, recte aliqua mala tolerant, ne aliqua bona impediuntur, vel etiam ne aliqua mala peiora incurrantur, sicut Augustinus dicit in libris de Ordine, c. 4: *Aufer meretrices de rebus humanis, turbaveris omnia libidinibus.* Et eadem doctrina traditur ab antiquo theologo apud S. Thomam opusc. 20 de Regimine principum, lib. 4, c. 44, citante alium textum S. Augustini, ibi: *Hoc facit meretrix in mundo, quod sentina in mari, vel cloaca in palatio: tolle cloacam, et replebis foetore palatium, et similiter de sentina; tolle meretrices de mundo, et replebis ipsum sodomia.* Et sic communis Doctorum, et praxis.

- 5 Hinc, quibusdam conditionibus concurrentibus, excusantur a peccato qui elocant domos meretricibus. Sic Sylvius in 2-2, qu. 77, art. 4, qu. 1, concl. 5, ubi ad quaesitum: *An etiam excusandi sint, qui domos elocant meretricibus?* Sic respondet: *Respondeo posse excusari si haec omnia concurrant; quod et mulieres illae sint ad meretricandum prorsus resolutae, et a republica tolerentur in ea civitatis parte, in qua ipsis elocatur domus, et peccatum displiceat elocatoribus; his enim positis iusta subest causa negligendi peccatum talium mulierum, neque tenentur elocatores illud impedire.* Ita etiam Quilic., p. 7, art. 4, n. 29; Ioan. de la Crux 6 praecept., art. 1, dub. 3, n. 7; Matthaeuc. Cautela confess., lib. 1, cap. 30, proposit. 41 ab Alexandro VII damnat., n. 18; La Croix lib. 2, n. 290, et lib. 3, part. 2, n. 1042, et alii. Et ratio est quia locatio non est proxime ordinata ad fornicationem, sed indifferens cum supponantur locatores eis domos locare, non cum intentione ut in eis peccent, sed ut ibi
- 6 habitent. Si autem domus essent in aliqua civitatis parte, in qua ob iustam causam non tollerentur a superioribus meretrices; seu tales essent, ut ex se maiorem praebere commoditatem peccandi seu meretricandi, quia videlicet plures haberent portas, seu essent in loco magis tuto et huiusmodi, tunc esset illicitum eas meretricibus elocare, ad quod facit Novella 14 de Lenonibus; l. *Non aliter* 7 ff. de Usu et habit.

- 7 Unde publicae meretrices possunt ab honestis locis expelli per text. in citatis iuribus et tradunt communiter doctores apud Pignat. tom. 4, consult. 87, n. 3, et Paul. de Castro in leg. *Casus* Cod. de Testamentis, expresse dicit quod, si aliqua inhonesta mulier veniat ad habitandum in vicinia, ubi similes mulieres

non consueverunt habitare, a vicinis et aliis civibus expelli possit. Quod et censuit Sacra 8 Congr. Episc. et Regul. in Civitatis Castellii 1 Ianuarii 1590, et in Ravennat. 8 Nov. 1593. Quod si praeterea sint scandalosae ac procaces, debent in exsilium eici ad quinquaginta miliaria sub poena carceris, verberationis et aliis arbitrio iudicis, ut in Spoletana 16 Ian. 1601, et S. Severini 11 Iulii 1602. Non obstante quod in civitate non sit certus locus pro meretricibus deputatus, ut colligitur ex cit. l. *Si pendentes*, ubi Glossa, ff. de Usufruct., et cit. leg. *Non aliter* 10 ff. de Usu et habitat. Hactenus Pignatell. loc. cit., n. 3. Et utinam revera sic eicerentur et punirentur, ut harum poena terretur etiam aliae, sordidam illam artem relinquerent; cum poena unius metus soleat esse multorum, textu expresso in l. *Ut unius* 1 Cod. ad Leg. Iul. repetundar.

An meretrix possit recipere et retinere accepta ratione meretricii absque onere restitutionis? Vide verb. *Restitutio*, art. 3, a n. 14 ad 16, et a n. 21 ad 23, ubi concluditur quod meretrix nedum conventum et receptum pretium pro concessio turpi usu sui corporis licite recipit et retinet¹; sed etiam omni iure etiam civili in foro externo illud exigere potest, si non ei a fornicario solvatur. Vide infra Addit. ex aliena manu.

Meretrix potest de lucro ex meretricio ac- 10 cepto, tanquam vere proprio, facere eleemosynam, donationem et quamcunque alienationem sibi benevisam; quia tale lucrum, licet turpiter et illicite acquiratur, patrato tamen scelere, licite acceptatur et retinetur ac possidetur ut vere proprium. Sic communiter doctores cum S. Thoma 2-2, qu. 32, art. 7 ad 2, ubi expresse dicit: *Quod mulier meretricium exercens turpiter agit et contra legem Dei; sed in eo quod accipit non iniuste agit, nec contra legem; unde quod sic illicite acquisitum est retineri potest et de eo eleemosyna fieri.* Id tamen debet intelligi solum in casibus, in 11 quibus meretrix tale lucrum seu datum acceperit a personis potentibus alienare, quia, si illud acceperit a personis non potentibus alienare, ut a filiis familias, pupillis, minoribus, religiosis et huiusmodi, teneretur restituere; cum dictae personae non possint dominium talis lucri in ipsam meretricem transferre. Vide verb. *Restitutio*, art. 3, a n. 14 ad 16.

Meretrix absolvi non potest, nisi vere su- 12 spectum consortium et meretricium deserat. *Communis.* Vide verb. *Absolutio*, art. 2, a n. 11 ad 16. Unde confessarius, antequam meretri-

¹ « Alio modo, (sic D. Thomas), aliquis illicite dat, quia propter rem illicitam dat, licet ipsa datio non sit illicita; sicut cum quis dat meretrici propter fornicationem; unde et mulier potest sibi retinere, quod ei

datum est; sed si superflue aliquid per fraudem, vel dolum extorsisset, tenetur eidem restituere » (2-2, quaest. 62, art. 5).

cem absolvat, debet ipsam diligenter interrogare, an sit adhuc in actuali meretricio, an domum suspectam mutaverit omnemque occasionem meretricandi vere dimiserit; an post conceptum de meretricio dolorem et emissum de caetero non peccandi propositum, adhuc relapsa fuerit? a quo tempore non amplius peccaverit? et huiusmodi; et sit vere in omnibus dispositam invenerit, et se rite ac vere accusantem de omnibus commissis peccatis, quoad numerum, speciem et circumstantias, quantum sibi possibile erit, cum firmo proposito de caetero non peccandi, nec se occasionibus peccaminosis exponendi, imo eas, quantum in se erit, evitandi ac suppositis caeteris ad validam absolutionem necessariis, poterit et debet ipsam absolvere.

14 Et si prae longo tempore sui meretricii sit ei moraliter impossibile, seu valde difficile explicare integrum numerum et omnes circumstantias peccatorum, sufficiet quod explicet per quantum tempus meretricium exercuerit, se plus, vel minus, toties per diem vel hebdomadam, solitam fuisse peccare, tam cum personis solutis, quam cum coniugatis; tam cum clericis et voto castitatis adstrictis, quam cum simplicibus laicis; tam cum consanguineis et affinibus, quam cum omnibus aliis, quibus ad libitum diu noctuque vivebat exposita et parata, se omnes, quos potuit, tum verbis, tum factis ad peccandum stimulasse, continuis impuris cogitationibus, lascivis locutionibus, ac obscenis cantionibus deditam fuisse et huiusmodi; dummodo tamen in illis peccatis, quae sunt enormiora et rarius committuntur, maiorem explicet numerum; unde de istis est etiam a confessario interroganda; quoties nempe peccaverit cum religiosis, cum consanguineis et affinibus? quoties modo praepostero, in vase non naturali ad generationem non ordinato? quoties veneficia, praesertim amatoria et similes superstitiones ad peccandum adhibuerit? quoties procuraverit abortum, seu prolem occiderit? quoties annum confessionem et communionem omiserit, aut sacrilege fecerit? et huiusmodi. Et si adinvenerit eam innodatam aliqua excommunicatione Episcopo reservata, seu cum causa ad sanctum tribunal spectante, debet eam dimittere ad Episcopum, vel ad inquisitorem respective.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

15 An datum meretrici condici possit, ipsi Romani iurisconsulti disputabant. Omnes autem conveniebant haud posse condici, sed non eadem de ratione. Labeo et Marcellus ideo datum meretrici repeti haud posse existimabant, quia utriusque turpitudine versatur, ubi possessoris causa potior est. Ulpianus vero: *Sed et quod meretrici datur* (ait in l. 4, § 3, ff. de Condict. ob turp. vel iniust. caus.) *repeti non potest ut Labeo et Marcellus scribunt, sed nova*

ratione, non ea quod utriusque turpitudine versatur, sed solius dantis; illum tamen turpiter facere quod sit meretrix, non turpiter accipere, cum sit meretrix.

Improbat vero et non immerito Stryk. Iu- 18
ridic. disp., vol. 11, disp. 17, cap. 1, n. 22, novam hanc Ulpiani rationem: *En conceptum* (ait) *egregium Ulpiani de turpitudine. Concedit involvere turpitudinem meretriciam vitam agere, sed in acceptione mercedis, cum semel meretrix sit nullam agnoscit. Idem est ac si dicere velles; turpe est esse furem et sacrilegum; sed ubi quis semel fur est et sacrilegus, non turpiter furatur et sacrilegium committit. Nunquam praegnantiores contradictionem inveni. Concedit Ulpianus esse turpe meretriciam vitam agere; quidquid ergo accipitur ex illa turpi causa, omnino turpe erit; non potest enim effectus melior esse sua causa. Sed quid haec ad allegationem propriae turpitudinis? locaris ni fallor. Pono, Titius pecuniam datam condicit; opponit meretrix exceptionem; accepi mercedem ex iusta causa vel titulo, scilicet propter stuprum. An putas meretricem non allegare propriam turpitudinem? Et tamen patronus meretricum Ulpianus hoc negat. Contradicit enim, ut videtur, aliis iurisconsultis, Labeoni et Marcello qui ratione saniori ducti existimabant, ideo mercedem repeti non posse quod utriusque turpitudine versetur, ubi possessoris causa potior est, leg. 8 ff. de Condict. ob turp. caus. Expresse etenim asserit solius dantis adesse turpitudinem, non accipientis et hanc novam rationem ab ipso esse inventam. Confer et Bruneman. in d. l. 4, § 3, ff. de Condict. ob turp. causam, n. 1 et plur. seq., improbantem hanc Ulpiani novam rationem.*

Hinc vero patet meretricem, etiam secuta 19
copula, petere haud posse promissum. Si enim datum ideo repeti minime potest, quia in pari causa turpitudinis melior est conditio meretricis possidentis, ex eadem ratione locus esse nequit petitioni promissi, quia et in pari turpitudinis causa, melior esse debet conditio promissoris. Accedit quod frustra quaereretur an datum repetatur, si non datum peti posset. Adi sis et et Bruneman. loco mox citato, n. 10 et plur. seq., qui Covarruviam in c. *Peccatum*, part. 1, § 12, contrarium tenentem nominatim confutat.

Utrum autem promissio facta meretrici sit 20
ipso iure nulla, an exceptione doli sit elidenda? Distinguit Bruneman. ubi supra, n. 8 et seq., et, *aut turpis causa non est expressa, inquit, et valet conventio, sed est inefficax ob exceptionem doli, qua probata, reus absolvitur; aut est expressa et est ipso iure nulla.*

Quid si pignus datum praeterea sit mere- 21
trici? Pignus retinere haud posse probat Zoesius in d. l. 4, § 2, n. 9, de Condict. ob turp. caus., propterea quod adici pignus nequit obligationi nullae, vel inefficaci.

METOPOSCOPIA

Vide verb. SUPERSTITIO, num. 22.

METROPOLITANUS

Summarium.

1. Metropolitanus iurisdictionem ordinariam in suffraganeorum dioecesebus exercere prohibetur. — 2. Metropolitanus non potest visitare ecclesias cathedrales, aut

- 1 Metropolitanus iurisdictionem ordinariam in suffraganeorum dioecesebus exercere prohibetur. Bened. XIV tom. 1, Constit. 98 incip.
- 2 *Inter plures*, § 19. Metropolitanus non potest visitare ecclesias cathedrales aut dioeceses Episcoporum suffraganeorum, nisi de mandato
- 3 Concilii provincialis. Idem ib. Metropolitanus iurisdictionem non habet proprio iure in monasteria sita in dioecesebus suffraganeorum. Idem ib., § 19.

NOVISSIMUM ADDITAMENTUM.

Apud omnes sive Graecos sive Latinos *Metropolitani*, voces cuius *Metropolitanus* et *Metropolita*, eadem et notio semper fuit, et potestas; is enim et alias fuit, et nunc est *Metropolitanus*, qui Episcopis superior, inferior primatibus, nec civitatem tantum unicam, ut Episcopus, nec dioecesim tamen, ut primas, sed provinciam regit integram. Metropolitanarum porro origo non male ab ipsis repetitur Apostolis, quia in Timotheo, Tito, et fortasse etiam in aliis quibusdam a se constitutis Episcopis specimen quoddam metropoliticae dedere potestatis, sequentibus deinde temporibus au-

dioeceses Episcoporum suffraganeorum, nisi de mandato concilii provincialis. — 3. Metropolitanus iurisdictionem non habet proprio iure in monasteria sita in dioecesebus suffraganeorum — Affertur *Novissimum Additamentum*, ibi.

ctae et completae. Erat autem Metropolitanus Episcopos ad Synodum vel bis vel semel singulis annis evocare; illorum electionibus praesidere; eos consecrare; contentiones, lites, dissidia, si quae inter illos orirentur, sopire; eos si quid peccarent, corripere; eorumque iudicia, si provocatum esset, aut rescindere, aut confirmare, aliaque, id genus obire munera, de quibus Selvaggius in antiquitatum Christianarum Institutionibus, lib. 1, p. 1, c. 19, § 5; salva tamen in ipsos Metropolitanos Patriarchae auctoritate, multoque magis salvo Romani Pontificis primatu, ut recte monuerunt Ballerini tom. 11 Oper. S. Leonis, col. 979, num. 4. Idem Ballerini ibidem col. 1029 seqq., serius Metropolitanus cum in Galliis et Hispaniis, tum etiam in Italia, nec nisi quarto saeculo institutos fuisse docent, nullum autem in regno Neapolitano et Siculo Metropolitanum praeter Romanum Pontificem a primis Ecclesiae saeculis ad Leonem Isaurum exstitisse, pluribus ostendendum Carminius Fimianus sibi sumpsit in ea dissertatione, quam Neapoli edidit 1776, *De ortu et progressu metropolitanae ecclesiarum in regno Neapolitano et Siculo* *.

METUS

Summarium.

1. Metus quid sit. — 2. Metus est duplex, scilicet gravis, seu cadens in constantem virum, et levis, seu cadens in virum inconstantem, et qualis sit uterque, *remissive*. — 3. Ad metum gravem quatuor conditiones requiruntur, et assignantur, *remissive*. — 4. Metus alius est incussus a causa intrinseca, et alius a causa extrinseca libera, et qualis sit uterque, *remissive*. — 5. Insuper metus alius est iuste incussus et alius iniuste et qualis sit uterque? *remissive*. — 6. Qualis metus invalidet, seu dirimat matrimonium, necne, *remissive*. — 7. Metus et violentia in quacunque aetate incutiantur, reddunt matrimonium ipso iure nullum. — 8. Dummodo tamen talis sit metus, et violentia, ut potuerit cadere in constantem virum. — 9. Mulieri dicenti se contraxisse per metum, incumbit onus probandi, non solum ipsum metum, sed etiam illius qualitatem. — 10. Metus cadens in constantem virum dicitur mortis periculum, aut corporis cruciatus et aliud huiusmodi grave malum. — 11. Metus vanus et levis non excusat. — 12. Metus quando dicatur vanus, et levis, seu non cadens in constantem virum et quando gravis, seu cadens in constantem virum, relinquitur arbitrio iudicis. — 13. Metus minus excusat feminam quam masculum. — 14. Metus mortis violentae incussus a causa libera extrinseca

cadens in constantem virum invalidat professionem regularem. — 15. Non invalidat autem dictam professionem, nec votum irritat metus mortis naturalis, seu ab intrinseco. — 16. Nec dictam professionem invalidat, nec votum irritat metus mortis accidentalis casualis. — 17. Cur professionem inficiat timor mortis violentae incussus a causa libera extrinseca, et non timor mortis naturalis, vel accidentalis casualis? — 18. Metus mortis violentae ad hoc, ut invalidet professionem, debet esse ab homine incussus et ordinatus ad ipsam professionem extorquendam. — 19. Secus autem non invalidat. — 20. Metus reverentialis, si praecesserint minae, vel verbera, aut pater sit terribilis, annullat professionem. — 21. Professio dicitur metu facta ex praecedentibus minis, aut verberibus a patre illatis, etiam sine expresso praeepto. — 22. Insuper volunt multi, sufficere solum metum reverentialem, etiam absque minis. — 23. In praxi tamen tenendum est, non sufficere solum metum reverentialem ad annullandam, seu invalidandam professionem regularem. — 24. Quae dicta sunt de metu circa professionem, veniunt proportionaliter caeteris paribus dicenda de metu circa matrimonium, et circa susceptionem sacrorum ordinum. — 25. Alia de metu, *remissive*. — 26. Metus electionem inficit ipso iure. — 27. Metus gravis cadens in constantem virum excusat a praeepto positivo tam divino quam humano. —

28. Nullus tamen metus etiam mortis excusat ab observantia divini praecepti, cuius transgressio est intrinsece mala. — 29. Neque ullus metus etiam mortis ex-

Metus est, instantis vel futuri periculi causa mentis trepidatio, leg. 1 ff. Quod met. caus.; S. Thomas in 4 sent., dist. 29, quaest. prima in corpor.; Fagn. in c. *Sacris* 5 de His quae vi metusve, n. 18.

Metus est duplex, scilicet gravis seu cadens in constantem virum, et levis, seu cadens in virum inconstantem, et qualis sit uterque? Vide verb. *Matrimonium quoad impedimenta*, art. 5, n. 119.

Ad metum gravem quatuor conditiones requiruntur et assignantur. Vide d. verb. *Matrimonium quoad impedimenta*, art. 1, n. 120.

Metus, alius est incussus a causa intrinseca, et alius a causa extrinseca libera, et qualis sit uterque? Vide d. verb. *Matrimon. quoad impedimenta*, n. 121.

Insuper metus alius est iuste incussus, et alius iniuste, et qualis sit uterque? Vide dict. verb. *Matrimonium quoad impedimenta*, n. 122.

Qualis metus invalidet seu dirimat matrimonium nec ne? Vide dict. verb. *Matrimonium quoad impedimenta*, a n. 123 ad 127, et verb. *Matrimonium*, art. 9, num. 4, 5, 6, 7 et 49.

Metus et violentia in quacunque aetate incutiantur, reddunt matrimonium ipso iure nullum, cum tollant libertatem consensus, textu expresso in cap. *De illis* 9 de Desponsat. impub., ibi: *Sed cuiuscunque sint aetatis, se possunt per illatam violentiam excusare, nisi post violentiam consensus accedat*; et concordat cap. *Veniens* 13 de Sponsalibus et matrim. Dummodo tamen talis sit metus et violentia, ut potuerint cadere in constantem virum; cap. *Veniens* 15, et c. *Consultationi* 28, tit. eodem; Fagn. in cap. *De illis* 9 et 10, et, ipso teste, communis aliorum.

Mulieri dicenti se contraxisse per metum, incumbit onus probandi non solum ipsum metum, sed etiam illius qualitatem, videlicet metum fuisse talem, qui cadere possit in constantem virum; cit. cap. *Veniens* 15, et c. *Consultationi* 28 de Sponsalibus, ibi: *Sed de illato metu est cum diligentia inquirendum, et si talis metus inveniatur illatus, qui cadere potuit in constantem virum, erunt non immerito audiendae*. Fagn. in cit. c. *Consultationi*, n. 9, et alii passim. Metus cadens in constantem virum dicitur mortis periculum, aut corporis cruciatus; et aliud huiusmodi grave malum; l. *Interpositas* Cod. de Transactionibus, c. *Perlatum est* 1, et c. *Cum dilectus* 6 de His quae vi metusve causa fiunt, can. *Si verum* 1, et can. *Lotharius* 4, caus. 31, qu. 2; Fagn. in cit. cap. *Consultationi*, n. 10; Cardin. ibid., n. 1, et ibi Glossa ultima communiter recepta.

excusat ab observantia praecepti, seu legis, cuius transgressio est contra bonum commune. — 30. Subnectuntur *Addit. ex aliena manu* ad n. 44.

Metus autem vanus non excusat; leg. *Metus* 11 autem 2 ff. Quod met. caus., l. *Vani timoris* ff. de Regul. iuris, et leg. *Si quis ab alio* ff. de Re iudicata; Fagn. loc. cit., n. 11, et alii passim.

Metus autem quando dicatur vanus et levis, 12 seu non cadens in constantem virum, et quando gravis seu cadens in constantem virum, relinquatur arbitrio iudicis. Leg. *Metus autem* ff. Ex quibus caus. maior.; Glossa in dicta l. *Interpositas*, in verb. *Cruciatus*, Cod. de Transact.; Glossa additionalis in cit. cap. *Consultationi*, verb. *In constantem*; Fagnan. ibidem, n. 11; Abbas in cap. *Cum virum*, n. 8, de Regularibus, et alii apud Menoch. de Arbitr. iudic., cas. 335, n. 3. Metus tamen minor magis excusat feminam quam masculum, ut notat Glossa communiter recepta in cap. *Cum locum* 14 de Sponsalibus et matrim., verb. *Metus*, per textum in cit. can. *Indignantur* 4, caus. 32, quaest. 6; Fagnanus in cit. cap. *Consultationi*, n. 14; Butrius ibid., n. 14; Card. num. 1; Abbas in 3 notab.; Praeposit. num. 2; Alexander de Nevo in 5 notabil.; Rota part. 7 rec., dec. 115, n. 12; p. 13, dec. 211, n. 8, et saepe alibi.

« Dubitatur an in matrimonio contracto ex metu gravi possit resilire ille, qui metum incussit? Prima sententia affirmat, et hanc tenent Busemb... Sanchez... cum Soto, Henr. Man. Arag. Pal. etc. et probabilem putat Bonac... Ratio, tum quia in contractu matrimonii nequit alter esse obligatus, altero libero remanente; tunc quia incutiens metum non tenetur stare matrimonio, neque ratione contractus, neque ratione iniuriae illatae; non ratione contractus, quia ex contractu nullo nulla consurgit obligatio; non ratione iniuriae illatae, quia haec iniuria non censetur tanta, ut non possit, nisi per matrimonium rescirari.

» Secunda vero sententia negat, eamque tenent Nav. Bon. Pont. cum Coninck, et Salm. cum Avers. Henr. Trull. Leand. etc. Ratio, quia nemo debet ex suo crimine commodum reportare. Haec autem sententia, una cum praefata ratione maxime probatur ex cap. *Propositum* 1 de Eo qui duxit etc., ubi: cum quidam coniugatus aliam uxorem duxerit, insciam prioris matrimonii, mortua deinde prima uxore, Pontifex decrevit virum teneri stare secundo matrimonio, si mulier voluerit, hanc rationem adducens: *Nec dignum est ut praedictus vir lucrum de suo dolo reportet*. Nec valet dicere, quod ibi sermo sit de dolo, non metu, nam in c. *Cum contingat* de Iureiur., dolus et metus aequiparantur. Imo ait Lugo... quod iura maiorem censent iniuriam irrogari per metum, quam per dolum, unde quod in textu dispo-

nitur de dolo, aequae et forte potius intelligendum de metu. Hinc fit quod, licet metum incutiens non remaneat obligatus vi contractus, remanet tamen obligatus ratione iniuriae. Utraque sententia est probabilis, sed haec secunda videtur probabilior; maxime si metus non possit probari, quia tunc, cum Ecclesia cogat metum passum ad cohabitandum, tale gravissimum incommodum non est reparabile, nisi per verum matrimonium et tanto magis si pars metum passa fuerit femina, quae alias, soluto matrimonio, semper aliqua infamia remaneret notata. Et huic consentit etiam Pal... ubi dicit primam sententiam tantum locum habere, quando iniuria posset alia via reparari». Ita D. de Ligorio de Matr., n. 1057*.

- 14 Metus mortis violentae incussus a causa libera extrinsece cadens in constantem virum invalidat professionem regularem; cap. *Perlatum est* 1, et cap. *Delectus* 6 de His quae vi metusve causa fiunt; Fagn. in cap. *Sicut nobis* 17 de Regularibus, n. 24 et 27, et communis aliorum.
- 15 Non invalidat autem dictam professionem, nec votum irritat metus naturalis, seu ab intrinseco, ut metus mortis in graviter aegroto, ratione cuius non impeditur votum emissum, cap. *Porrectum* 13, cap. *Sicut nobis* 17 de Regularibus, et c. *Ex part.* 9 de Convers. coniugator.; Fagn. loc. cit., n. 25,
- 16 et alii passim. Nec dictam professionem invalidat, nec votum irritat metus mortis accidentalis casualis, ut quando votum religionis assumendae fuit emissum ab eo, qui metuebat mortem ex periclitatione navis, ex incendio, ruina, peste aut clade, quae forsitan Deus immittit, ut homines convertantur, ut can. *Convertimini* 16, qu. 1, c. *Sanctum est* de Consecrat., dist. 4, et in Authent. *Ut non luxurietur contra naturam*, 1 respons., et § 1, collat. 6; Fagnan. l. c., n. 26, et alii.
- 17 Ratio autem, cur professionem inficiat timor mortis violentae incussus a causa libere extrinseca cadens in constantem virum, et non timor mortis naturalis, vel accidentalis casualis, est, quia cum timetur mors illa violenta, metus incutitur ab homine, non a Deo, et contra violentiam hominis iura assistunt, ut l. 1, et toto titulo ff. Quod metus causa, et cit. cap. *Perlatum est* 1, et cap. *Cum dilectus* 6 de His quae vi metusve caus. fiunt, cum similibus; cum vero timetur mors naturalis, aut accidentalis casualis, timor immittitur a Deo ad animae conversionem, contra quod non competit restitutio, ut notat Ioan. Andreas in cap. *Cum virum* de Regularibus, et Fagn. l. c., n. 28, nec esset superior, qui illam dare posset, can. *Inferior*, distinct. 21, et cap. *Cum inferior* de Maiorit. et obed. Deus enim non semel per flagella corripit peccatores; can. *Nabuchodonosor* 23, qu. 4. Et sic distinguit Glossa in cap. *Sicut nobis* 17 de Regularibus, verb. *De morte*

securus, ubi expresse habet: *Quaeritur quare alias timor mortis impedit monachari, ut cap. Perlatum 1 de His quae vi metusve causa fiunt, et non hic? Respondeo: monachatur ibi, ut evadat mortem corporis: hic non monachatur, ut evadat mortem corporis, sed potius mortem animae. Et ita Hostiens., Ioan. Andr., Henric., Boich. cum Fagn. l. c., n. 28, et ipso teste caeteri alii.*

Metus autem, seu timor mortis violentae ad hoc, ut invalidet professionem, debet esse ab homine incussus et ordinatus ad ipsam professionem extorquendam, iuxta textum in cap. *Perlatum* 1 de His quae vi metusve causa fiunt. Unde, si quis, ut evadat ultimum supplicium ob conscientiam scelerum commissorum, aut mortem sibi timens ab inimicis, religionem profiteatur, nisi aliud obstiterit, est valide professus, licet alias professurus non fuisset, ut articulo diligenter discusso declaravit S. Congr. Conc., teste Fagnano, in cap. *Si quis* 2 de Regularibus, n. 82.

Metus reverentialis, si praecesserint minae vel verbera, aut pater sit terribilis, annullat professionem. Sic, articulo mature discusso, firmavit Rota decis. 590, n. 2 et 3, et dec. 720, n. 3, coram Merlino cum aliis, in Melevitana *Nullitatis professionis* 3 Ianuarii 1653, § *Nec dicatur*, et part. 3 recent., decis. 109, n. 2, part. 13, dec. 211, n. 6, et saepe alibi, et sic tenet Pignatell. t. 7, consult. 77, cum communi aliorum. Professio dicitur metu facta ex praecedentibus minis aut verberibus a patre illatis, etiam sine expresso praecepto. Rota cit. part. 3, dec. 105, n. 2, et part. 13, dec. 211, n. 6, cum plurimis ibi adductis. Insuper Rota 22 in Tarraconensi coram Merlino, quae est decisio 491 inter illius impressas, teste Pignatell. loc. cit., n. 2, speciatim firmavit sufficere solum metum reverentialem, etiam absque minis, propter summam libertatem, quam huiusmodi actus requirit, ut ex mente Sacrae Congregat. Concilii tuetur Diana part. 3, tract. 2, de Regularibus, resol. 92; Sperell. dec. 79, n. 28, cum aliis per Rotam in Burgensi *Nullitatis professionis* 16 Aprilis 1649, § *Quae omnia*, coram Arguelles, et alii apud Reiffenstuel lib. 1 Decr., tit. 31, n. 164, et favet regul. 4 ff. de Regul. iuris, ibi: *Velle non creditur, qui obsequitur imperio patris vel domini*; quia talis metus reverentialis communiter censetur aequivalere metui gravi. Pontius lib. 4, cap. 5; Tanner, Lessius, Barbosa, apud Gobat tractat. 9, n. 249. In praxi tamen tenendum est non sufficere solum metum reverentialem ad annullandam seu invalidandam regularem professionem. Sic Reiffenst. lib. 3 Decr., tit. 31, num. 165, ubi, plurimis citatis, dicit esse probabilior, communior et communissimam aliorum. Pirhing ibid., n. 120; Sanchez lib. 4 de Matrim., disp. 6, n. 7 et 17, cum plurimis ibi adductis.

Quae dicta sunt de metu circa professionem, veniunt proportionaliter, caeteris paribus, dicenda de metu circa matrimonium, et circa susceptionem sacrorum ordinum. Vide Pignatell. tom. 7, consult. 77, ubi de quolibet respective metu adducit Rotae decisiones, et plurimos doctores.

Alia de metu, vide verb. *Contractus, Ordo, Professio, Votum, Matrimonium quoad impedimenta*.

Metus electionem inficit ipso iure, cap. *In nomine Domini* 1, § *Quod si pravorum*, § *Quod si quis contra*, dist. 23, cum similibus; Fagn. in cap. *Orbis* 3 de Simonia, num. 64, et alii communiter. Vide verb. *Electio*, artic. 4, a n. 51 ad 57.

Metus gravis, v. g. mortis, mutilationis, infamiae aut iacturae bonorum cadens in constantem virum excusat a praecepto positivo tam divino, quam humano. Sic non tenetur quis in tali periculo aut metu ad integritatem materialem confessionis, ad impletionem voti, ad observantiam ieiunii, ad auditionem missae in die festo, et huiusmodi; quia legislator non censetur obligare cum tanto incommodo; leges enim positivae sunt accommodatae humanae conditioni, iuxta illud Matthaei xi: *Iugum meum suave est et onus meum leve*. Sanchez 1 Moral., cap. 18; Azor. part. 1, lib. 1, c. 11; Layman. lib. 1, tract. 2, cap. 14; Felix Poestas t. 2, p. 1, n. 221 et 224, et alii passim.

Nullus tamen metus etiam mortis excusat ab observantia divini praecepti, cuius transgressio est intrinsece mala; unde neque ob metum mortis licet fornicari, adulterare, mentiri et huiusmodi. *Communis*. Neque ullus metus etiam mortis excusat ab observantia praecepti seu legis, cuius transgressio est contra bonum commune, quia bonum commune praevalet particulari. *Communis*.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Obligationes metu contractas iure naturae esse nullas, non est quod dubitetur. Ut enim aliqua oriatur obligatio, satis haud est, ut is, qui se obligat, voluntatem habeat se obligandi, sed insuper necesse est ut is cui acquiritur obligatio, capax sit eius acquirendae. In obligationibus autem metu contractis, ut ut is, qui metu se obligat, voluntatem habeat se obligandi, is tamen, cui obligatio acquiritur, eius acquirendae haud est capax, cum nemo ex facto suo illicito meliorem suam conditionem facere possit; confer Puffendorf.

Legibus vero romanis placuit distinguere negotia bonae fidei inter et negotia stricti iuris. In illis se conformarunt iuri naturae; in his autem obligationem nasci voluerunt, sed metum passo remedio restitutionis in integrum subvenerunt. Nec ius canonicum in totum recessit a iure romano; Bohemer. in *Introduct.*

in ius Digest., lib. 4, tit. 2, n. 1; Schaumburg. in *Compendio iuris digestor.*, lib. 4, tit. 2, § 1. An autem hodiernis moribus, sublata distinctione hac inter negotia bonae fidei, et negotia stricti iuris, nulla indistincte sit obligatio metu contracta? vide apud Strik. in *Usu moderno Pandect.*, lib. 4, tit. 2, § 2.

Ut autem de restitutione in integrum, quam concedunt leges romanae, paucis disseramus, sciendum est quod non omnis metus ei locum facit, sed metus iustus, qui dicitur *trepidatio mentis orta repraesentatione mali inevitabilis a tertio non iure facta*; l. 1, l. 7 in fin., et l. 8 ff. Quod metus causa gestum erit.

Requiritur ergo: 1. Ut malum repraesentatum inevitabile sit. Quocirca in incontinenti imminere non debet, sed sufficit quoque futurum, modo probabiliter certum sit; l. 2, princip., ff. *Locati*. Ita tamen comparatum esse debet, ut per metum agens, non velit solum, sed etiam possit illud inferre. Metus itaque infamiae iustus non est; l. 7, princip., ff. *Quod metus causa*; iustus vero est metus mortis, verberum, carceris; leg. 7, § 1, ff. d. tit., et l. 7 Cod. eodem, leg. 13 Cod. de *Transact.*, item stupri; l. 8, § 7, ff. d. tit. De caetero in diiudicanda metus iniustitia, iudicis arbitrium non plene excluditur, qui non ad malum solum repraesentatum, sed ad *affectum quoque, et conditionem metuentis* respicere debet. Adi omnino Voet. in *Commentar. ad Pand.*, lib. 4, titul. 2.

2. Requiritur ut a tertio malum sit repraesentatum. Sequitur autem hinc metum reventialem non esse iustum; suspicionem mali inferendi non sufficere l. 9, princ., l. 21, princ., ff. dict. tit.; l. 9, princ., Cod. eodem; metum, quem nullae minae concomitantur, vanum esse: reales quidem minas, licet verba non accedant, non vero simpliciter verbales, metum inferre posse, si facti atrocitas non sit timenda; d. l. c., eod. tit.

3. Requiritur ut malum non iure repraesentetur. Aliud igitur, si iure licito repraesentetur, veluti in bello, vel a magistratu, nisi hic modum excesserit, l. 3, l. 7, § 1, ff. d. tit.

Hisce autem positis, non solum actio ad repetendum id quod metu extortum est, sed et exceptio ad declinandam obligationem conceditur, nisi accesserit ratihabitio obligationis cessante metu facta, l. 2 et l. 4 Cod. d. tit.

Actio datur non solum contra inferentem, sed etiam contra quemvis tertium rei metu extortae possessorem, primario quidem *ad rem cum omni causa restituendam*, per accidens vero, si intra annum, vel iure codicis, intra quadriennium continuum sit instituta, restitutio vero ad arbitrium iudicis non sequatur, *ad quadruplum* rei fructus, et omnis causae; l. 14, § 7, ff. de tit. Sed an hodiernis moribus hoc in casu ad quadruplum agi queat, non con-

veniunt doctores. Affirmat Strik. in us. moderno Pandect., lib. 4, tit. 2; negant vero Gronowegen. ad l. 9, § 6, ff. h. tit.; Mornac. ad l. 14 ff. eodem; Gudelin. de Iure noviss., lib. 3, c. 12; adde Schaumburg. in Compend. digest., lib. 4, tit. 2, § 7, ubi quod haec actio, utpote non amplius hodiernis moribus poenalis, sit perpetua.

- 4³ Interest autem utrum haec actio instituat contra tertium, an contra metum inferentem. Ille tantum tenetur de re exstante, et non extincta, l. 14 ff. d. tit., nec de fructibus perceptis, nisi ex iis factus sit locupletior; l. 18 ff. d. tit. Hic vero de re etiam casu extincta,

et de omnibus fructibus percipiendis quoque tenetur, leg. 12, princ., ff. d. tit., idque quia ab ipso momento, quo rem sibi ex facto illicito habet, in mora restituendi esse intelligitur.

Contra haereditatem *qua talem* haec actio non competit, quia ex facto illicito et famoso oritur. Tenetur tamen haeres *qua* possessor rei *actione quod metus causa*: si ad eum aliquod ex facto antecessoris lucrum venit, *actione in factum*; l. 16, § 3, l. 19 ff. d. tit. Num de iure canonico detur haec actio contra haereditem, *qua talem*; consule Bohemer. in Decret. lib. 5, tit. 17, § 5.

MILES ¹

Summarium.

1. Milites quid possint et debeant facere, vel non ratione belli: *remissive*. — 2. Milites a quibus recipere

possint et debeant sacramenta, etc. ad n. 3. — 4. Milites an, et quando immunitate ecclesiastica gaudeant, ad n. 16. — 17. Alia ad rem ad n. 28. — 29. Subneuntur *Addit. ex aliena manu*, ibi.

- 1 Milites quid possint et debeant facere, vel non ratione belli? Vide verb. *Bellum*, artic. 8.
- 2 Milites a quibus possint et debeant recipere sacramenta poenitentiae, eucharistiae et extremae unctionis, et coram quibus valide et licite contrahere matrimonium? Vide verb. *Cappellanus militum*, per tot., ubi referuntur ad rem plurimā decreta.
- 3 Sacra Congregatio Concilii in Ferrariensis *Iurisdictionis* 12 Ianuarii 1704 resolvit non posse cappellanum arcis Ferrariensis audire in eadem arce confessiones cum licentia eminentissimi legati, a quo deputatur, absque licentia eminentissimi Episcopi, ut in lib. 54 decretor., fol. 1.
- 4 Milites confugientes ad ecclesiam, solam libertatem meditantes, et nullius alterius criminis rei, gaudent immunitate. Sacra Congregatio Immunitat. in Audomaren. et Ipren. 4 Sept. 1624, lib. 1 decret. Altovini, pag. 982.
- 5 Milites transeuntes ad hostes gaudent immunitate ecclesiastica; quoad transeuntes autem ad haereticos consulatur Sacra Congregat. S. Officii; eadem Sacra Congreg. Immunitatis in Ipren. 19 Maii 1607, lib. 1 decret. Altov., pag. 1249.
- 6 Miles extractus ab ecclesia a suis officialibus militiae gaudet immunitate ecclesiastica, et

est restituendus; eadem Sacra Congr. Immunit. in Cornetana 28 Sept. 1663, lib. decr. Rocci, pag. 510.

Milites confugiti ad ecclesiam, sed a proprio locum tenente assecurati posse redire ad suum proprium, ut dicitur, *quartiere*, relinquentes locum *immunem*, gaudent immunitate, dolose enim inducti sunt ad discedendum; eadem Sacra Congr. Immunit. in Spoletana 2 Aprilis 1675, lib. 1 decr. Altov., pag. 1081.

Coloni mensae episcopalis non possunt in 8 milites describi, nisi aliter sanctissimus iusserit; eadem Sacra Congregat. Immunit. in Perusina 11 Decemb. 1646, lib. 3 decr. Paul., fol. 297.

Miles, qui asportaverat, ut dicitur, *il nome della sentinella*, a gubernatore arcis extractus, restituatur ecclesiae, et postea nuntius extrahat, ac ex gratia speciali Sanctissimi consignet ministris reipublicae, ut illum puniant prout iuris; eadem Sacra Congr. Immunit. in Veneta 7 Iunii 1635, lib. 2 decr. Paul., pag. 160.

Datur facultas extrahendi et retinendi in Castro regio nomine Ecclesiae ad correctionem milites confugientes ad loca immunia, qui sunt incorrigibiles in eorum delictis; eadem Sacra Congr. Immunit. in Neapolitana 20 Sept. 1660, l. 1 decr. Altov., pag. 480.

¹ Oppido falluntur qui primaevae Ecclesiae saeculus nefas fuisse Christianis militare censent. Eos egregie confutavit cl. Mamachius Origin. antiq. christian., tom. 3, d. 303, seq. Tamen S. Basilius in sua ad Amphilochoium epistola consilium dabat, *ut qui puras* (a caedibus in bello factis) *manus non habent, triennio communionem abstinerentur*. Minime namque, ut ex Petavio monet idem Mamachius pag. 308, decere visum est, ut ei, qui iusta etiam, et licita caede manus imbuisset, sine piaculo ad tam sancta eucharistiae mysteria permitteretur aditus. Quemadmodum Davidi legimus, quod hostilis sanguinis plurimum fudisset, non concessisse Dominum, ut templum exstrueret. Hinc

etiam factum ut canones, eorum quoque, qui post baptismum milites aliquando fuissent, licet militare cingulum abiecerint, ordinationem prohibuerint; ea fortassis de causa, quod manus suas cruore infecisse praesumerentur; *Si quis*, inquit Innocentius I, epist. 2 ad Victorium, *post missionem peccatorum cingulum militiae saecularis habuerit, ad clericatum omnino admitti non debet*: quod epistola 23, cap. 4 et 6 inculcat. Paulo mitius Concilium Toletanum I, can. 8, statuit, *quod si quis post baptismum militaverit, clamydem sumpserit, aut cingulum, etiamsi graviora non admiserit, si ad clerum admissus fuerit, diaconi non accipiat dignitatem*.

1 Annuente Sanctissimo, datur facultas Archiepiscopo extrahendi milites confugientes in fraudem servitii militaris ad ecclesias, ad formam cap. *Inter alia* de Immunit. eccl.; ead. Sac. Congr. Immun. in Sipontina 18 Iulii 1671, lib. 1 decr. Altov., pag. 576.

2 Datur Archiepiscopo facultas extrahendi milites confugitos in ecclesiam in fraudem servitii regii, eosque consignandi suo centurioni, reportato iuramento non puniendi pro delicto; eadem Sacra Congregat. Immunit. in Mediolanen. 25 Augusti 1696, lib. 2 decr. Vallem., pag. 45.

3 Iussu Sanctiss. ex gratia speciali datur, seu prorogatur ad aliud biennium Episcopo Mantuae facultas extrahendi milites desertores vel reos alterius criminis militaris a quocunque loco immuni dictae civitatis et dioecesis, eosque consignandi suis superioribus, reportata ab iis obligatione iurata de eos non puniendo ob fugam, vel ob aliud delictum, sed de illos tantum retinendo tanquam milites, ut antea; eadem Sacra Congreg. Immunit. in Mantuana 9 Iunii 1703, lib. 3 decr. Vall., pag. 493.

4 Mandante Sanctissimo, similis facultas conceditur Archiepiscopo Taurinen. sub iisdem cautelis pro viginti casibus; eadem Sacra Congr. Immun. in Taurinen. 10 Maii 1700, lib. 2 decr. Vall., pag. 289.

5 Cum pro parte regis catholici eminentissimus Trivultius supplicasset Sanctissimo pro expediendo brevi ad hoc, ut milites delinquentes non fruantur immunitate ecclesiastica in ecclesiis, seu cappellis positis in castris et arcibus maiestati catholicae pertinentibus, responsum fuit: Recurrat in casibus particularibus; eadem Sacra Congreg. Immun. in una regnorum regis catholici 12 Novemb. 1652, lib. 5 decr. Paul., pag. 2.

6 Milites refugae a triremibus, et ad ecclesiam confugientes, gaudent immunitate, sed, si petantur, restituantur, praestito prius iuramento a triremium praefecto, illos non puniendi; ead. Sacra Congr. Immun. in Anconitana 6 Sept. 1672.

7 Ab onere hospitandi milites ecclesiastici sunt omnino exempti; ead. Sacra Congr. Immun. in Papiensi 10 Sept. 1629, l. 2 decr. Paul., pag. 6.

8 Etiam in bonis patrimonialibus pro sua portione, et virili; ead. Sacra Congr. in Der-tonen. 4 Novembris 1629, lib. 2 decr. Paul., pag. 18.

9 Ecclesiastici non possunt eiici a propriis domibus occasione habitationis militum; eadem Sacra Congregat. Immunit. in Aquilana 16 Aprilis 1630, et Nullius Altomurae 27 Aprilis 1632, apud Pignatell. tom. 2, consult. 32, num. 6.

0 Officiales et milites, praevia reintegratione ecclesiae et consensu partis, absolvuntur ob

violentam hospitalionem in domo canonicali; eadem Sacra Congr. Immunit. in Augustana Pedemont. 9 Aprilis 1695, lib. 1 decr. Vall., pag. 1881.

Item eadem Sacra Congr. Immun. sub die 21 30 Iunii 1532, dedit litteras Episcopis status Mediolanensis pro tuenda libertate ecclesiastica ab hospitalione militum. Idem decrevit in Der-tonen. 27 Martii 1635; scripsitque Episcopo Bobiensi, ut viriliter tueatur clerum ab hospitalione militum, ut sub 23 Augusti 1633. Idem Episc. Placentino sub 29 Maii 1634, apud Pignatell. l. c., n. 7.

Item eadem Sacra Congr. Immun. censuit 22 pariter domos regularium et monasteriorum monialium exemptas esse ab hospitalione militum, ut in Cotronen. 23 Augusti 1633, apud Pignatell. l. c., n. 8.

Episcopus non permittat hospitalionem 23 equorum militarium in atriis et curtilibus monasteriorum monialium; ead. Sacra Congreg. Immun. in Asten. 5 Dec. 1696, lib. 2 decr. Vall., pag. 61.

Ministri publici civitatis, qui violenter fe- 24 cerunt reponi fenum in clauistro regularium, incidunt in excommunicationem; sed attentata remotione feni, et praevia aliqua eleemosyna eroganda ecclesiae violatae, consensu partis, et obligatione de non incurrendo amplius in similia, datur facultas absolvendi in forma; eadem Sac. Congr. Immun. in Papien. 27 Augusti 1697, lib. 2 decr. Vall., pag. 110, apud Riccium, verb. *Hospitalio*, n. 5.

Neque bona Episcopi gravari possunt ho- 25 spitatione militum; ead. Sacra Congr. Immun. in Regien. 12 Ianuarii 1642. Imo censuit domos ecclesiasticorum, quanquam laicis locatas, esse exemptas ab hospitalione militum; ead. S. Congr. Immun. in Navarien. 9 Iunii 1627, apud Pignatell. loc. cit., n. 10.

Onus hospitalionis militum non est perso- 26 nale; sed mixtum, ideoque clericus coniugatus ab eo non est exemptus, nisi concurrat consuetudo; eadem Sacra Congregat. Immunitat. 13 Iulii 1649, lib. 3 decret. Paul., pag. 120.

Miles praesidiarius sepeliri debet in paro- 27 chia arcis, ubi actualiter moratur, non autem in alia parochia ubi retinet domum apertam cum uxore et filiis; Sac. Congr. Conc. in Romana *Iuris sepeliendi* 17 Augusti 1596, apud Ursayam in Miscellaneo 1 sacro et profano, litt. M, n. 203.

Militum stationes non praebent iustam cau- 28 sam dispensandi populum ab observantia Quadragesimali; Bened. XIV tom. 1, Const. 130 incip. *Libentissime*, § 19. Milites Mauriti imperatoris lege prohibiti sunt monasticam vitam amplecti, sed contra hanc legem scripsit S. Gregorius M. Idem to. 2, Const. 25 incip. *Ex quo dilectus*.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

- 29 De re militari consule Voet. lib. de Singul., de Iure militar., octo hisce capitibus, absoluto. Primum est de bello in genere, et nonnullis eius speciebus ac divisionibus. Secundum de militia; qui, et quales, et quomodo in militiam sint ascribendi. Tertium de variis militum gradibus, ac speciebus, praesertim de exercitus imperatore, eiusque requisitis. Quartum de delictis ac criminibus militum, eorumque poenis. Quintum de praemiis militum, et praeda bellica. Sextum de privilegiis militum, et aliis quibusdam, praeter ius commune quoad milites constitutis. Septimum de iudiciis mili-

taribus. Et octavum de missione militum, et pace. Confer etiam Burges Singular. observat. iurid. politic. militar., centur. quatuor. * Praeter Voetium praestabit consulere Gerardi Sichtermanni, de Poenis militaribus, eruditum tractatum, Amstelodami 1708, multae leges, variaeque antiquitates optime illustrantur; praesertim vero Ioann. Christiani Lunigii, Corpus iuris militaris, Lipsiae 1723, fol. Extant et alii duo libri non contemnendi, qui huic argumento inserviunt, Balthasar Ayala de Iure et officiis nec non disciplina militari, Antwerpiae 1597, et Lovanii 1648, et Ioachimi Burgeri Observationes militares, Coloniae 1651, in-4".

MILITIA ¹

Summarium.

1. De Militia S. Georgii martyris, sancti Ianuarii,
- 1 Militia S. Georgii M. a duce Bavariae erigitur, et in ea constituuntur sex officia ecclesiastica cum approbatione apostolica conferenda viris nobilibus equitibus ecclesiasticis, quorum primus episcopali dignitate et caractere sit insignitus, ut pontificalia munera in ordinis praefati ecclesia sub invocatione sancti Georgii martyris Deo dicata, et ab omni ordinarii Episcopi loci iurisdictione immunis, et exempta
- 2 exercere valeat. Secundus, cum praepositi nomine, et pontificalium usu, ut vices antistitis, hoc absente, vel legitime impedito, expleat.
- 3 Tertius ac quartus cum decanorum nominibus, qui divinis officiis, sive Horis canonicis cum aliorum militum equitum interventu in dicta
- 4 ecclesia persolvendis in choro intersint. Quintus ac sextus denique eleemosynarii ab honore appellati, quibus decanorum munera ipsis absentibus pariter, aut legitime impeditis, praestentur Bened. XIV tom. 1, Const. 32, incip. *Militares*, § 2 et 3, et per tot.
- 5 Militia S. Ianuarii a Carolo utriusque Siciliae rege erecta confirmatur, eiusque officialibus et militibus indulta et privilegia varia conceduntur. Id., Const. 24 incip. *Romanae Ecclesiae*, per tot.
- 6 Militia hospitalis sancti Ioannis Hierosolymitani laudatur, et ipsius militibus et subditis conceduntur indulta cruciatae. Idem, Constitut. 86 incip. *Quoniam*, per tot. Super eius trirēmibus permittitur celebratio missae cum solitis opportunis cautelis. Id., Const. 14 incip. *Exponi*. Vide ad verb. *Hierosolymitani milites*.
- 8 Militia Sancti Lazari Hierosolymitani a

S. Ioannis Hierosolymitani, et SS. Mauritii et Lazari varia proferuntur, ad n. 14.

S. Pio V reformata, a Gregorio XIII unita fuit militiae Sancti Mauritii; et Clemens VIII privilegiorum communicationem inter eos indul-

9 sit. Inter quae aderat facultas a S. Pio V concessa erigendi commendas ex beneficiis ecclesiasticis simplicibus de iurepatronatus laicorum. Idem, Constitut. 10 incip. *Fructuosa*, § 1, 3 et 4.

Militia S. Mauritii martyris a Gregorio XIII

10 erigitur sub regula Cisterciensi. Eius sedes principalis in Sabaudia, et magnus magister Sabaudiae dux constituitur. Eidem unitur militia

11 Sancti Lazari Hierosolymitani, et Clem. VIII confirmat unionem cum communicatione privilegiorum. Idem ib., § 2, 3 et 4.

Dictae militiae SS. Mauritii et Lazari magno

12 magistro conceditur, ut ex beneficiis ecclesiasticis simplicibus de iurepatronatus laicorum erigere possit commendas sui ordinis, de consensu patronorum. Idem ib., § 6. Et proba-

13 tiones super natura huiusmodi beneficiorum fieri possint coram nuntio apostolico apud Sardiniae regem, et Sabaudiae ducem residente, sive coram Archiepiscopo Taurinensi, aut Episcopo viciniori. Idem ib. Et erectiones com-

14 mendarum confirmari per litteras in forma brevis, vel etiam per simplex decretum Congreg. Episcoporum. et Regul. vel Concilii Tridentini. Idem ib., § 7.

Officiales patentati SS. Mauritii et Lazari

15 subiiciuntur iurisdictioni Ordinarii; cum enim nonnulli sacerdotes dioecesis Uritanae litteras, quas *patentales* vocant, obtinuissent a vicario commendae SS. Mauritii et Lazari, et ob id se

¹ Historiam ordinum militarium et equestrium, praeter Hermantium, et Bonannium, dabunt Bernardus Giustiniani, in italico opere Venetiis excusso 1692, fol. *Istorie cronologiche dell' origine degli ordini militari*,

e di tutte le religioni cavalleresche, et Honoratus a S. Maria in Gallicis dissertationibus historicis, et criticis *sur la chevalerie ancienne et moderne, séculière et régulière*, avec des notes; Parisiis, 1718, in-4°.

immunes censerent a iurisdictione Ordinarii; proposito dubio, an officiales patentati SS. Mauricii et Lazari sint exempti a iurisdictione Or-

dinarii? Sacra Congr. Conc. in dicta Uritana die 7 Septembris 1726 respondit *negative*, apud Thesaurum Resolut. dicti anni¹.

MINISTER SACRAMENTORUM

Summarium.

1. Minister sacramentorum novae legis est qui, nomine Christi operans, sacramentum conficit. - 2. Minister sacramentorum de lege ordinaria, et ex vi praesentis institutionis, est solus homo viator. - 3. Minister sacramentorum extraordinarius potest esse creatura rationalis, sive anima separata, sive angelus, sive etiam daemon, si a Deo assumeretur. - 4. Dicunt tamen aliqui quod si quis a S. Petro, vel alio beato extraordinarie absolveretur a peccatis, esset quidem vere absolutus, attamen maneret obligatus ad confitenda mortalia homini viatori et ad subiicienda directe clavibus Ecclesiae militantis. - 5. Non quivis homo est cuiusvis sacramenti minister. - 6. Minister baptismi, confirmationis, eucharistiae, poenitentiae, extremae unctionis, ordinis et matrimonii qui esse possit? *remissive*. - 7. Qualis intentio requiratur in ministro sacramentorum? *remissive*. - 8. Minister sacramentorum debet habere intentionem internam, ut valide sacramentum conficiat. - 9. Ad hoc sufficit attentio virtualis. - 10. Quanam sit attentio virtualis, actualis et habitualis, interna et externa? *remissive*. - 11. Minister voluntarie distractus in conficiendis sacramentis, quamvis ordinarie non peccet nisi venialiter, potest tamen interdum peccare mortaliter. - 12. Minister sacramenti specialiter ad id consecratus, solemniter ex officio conficiens sacramentum in mortali, peccat mortaliter, nisi adest casus extremae necessitatis vel impossibilitatis. - 13. Laici, et non sacerdotes baptizantes in mortali, non committunt novum peccatum mortale. - 14. Etiam sacerdos non peccat mortaliter, cum in casu extremae necessitatis puerum agonizantem, non prius contritus de mortali illico privatim baptizat, seu moribundum adultum absolvit. - 15. Imo multi volunt, tam laicum, quam sacerdotem privatim in casu extremae necessitatis puerum agonizantem baptizantes, et sacerdotem adultum absolventem, nullum peccatum, ne quidem veniale committere, si interim, urgente necessitate, nequeant se tam cito disponere ad contritionem. Quinimo volunt potius eos peccare, si in tali casu non baptizent et non absolvant. - 16. Minister sacramenti baptismi et poenitentiae existens in mortali peccat mortaliter, quoties illud extra casum necessitatis ministrat, interruptis moraliter ministeriis. - 17. An minister ordinarius seu alius sacerdos una vice, et velut uno mortaliter ministerio duos gemellos, aut etiam plures continue baptizans, vel absolvens, peccet toties quoties successive baptizat seu absolvit? *remissive*. - 18. Sacerdos mortaliter peccat quoties in mortali celebrat, et in die Natalis Domini tria peccata mortalia committit. - 19. Item mortaliter peccat sacerdos conferens in mortali extremam unctionem. - 20. Item mortaliter peccat Episcopus unctorem in mortali confirmationem et ordines. - 21. Item mortaliter peccat contrahens matrimonium in mortali, non solum prout est suscipiens, sed etiam prout est ministrans. - 22. Parochus assistendo matrimonio, non peccat mortaliter. - 23. Quamvis ministrans sacramenta extra casum necessitatis in mortali peccet mortaliter, valide tamen illa ministrat. - 24. Sic etiam ad valorem baptismi non requiritur fides ministri. - 25. Ministri sacri, qui mi-

nistrando sacramentum *non conficiunt*, sed sacramentum iam confectum solum aliis *applicant*, aut *distribuant* in mortali, probabiliter non peccant mortaliter: sicuti nec peccant mortaliter, in mortali conficientes sacramentalia, aut res sacras tractantes. - 26. Minister dignior non causat plus gratiae ex vi sacramenti, seu ex opere operato; potest tamen minister dignior ex opere operantis mereri, aut impetrare maiores gratias suscipienti independentes a sacramento. - 27. Minister per se loquendo peccat mortaliter, si sacramentum ministret scienter indigno. - 28. Minister ordinarie peccat mortaliter conferendo sacramentum peccatori publico et notorio, sive illud ei conferat privatim, sive publice. - 29. Si vero talis peccator esset in articulo mortis constitutus, tunc posset, imo deberet minister ei petenti sacramentum conferre. - 30. Minister peccat graviter, si sacramentum ministret occulte peccatori occulto, nisi indignitas peccatoris occulti esset cognita ex sola sacramentali confessione. - 31. Minister non peccat ministrando sacramentum peccatori occulto publice illud petenti. - 32. Minister nullo unquam casu, neque ob metum mortis sibi incussum, potest licite ministrare sacramentum incapaci. - 33. Potest tamen ob metum mortis licite ministrare sacramentum scienter indigno. - 34. Dummodo tamen non petatur in odium fidei, vel contemptum religionis. - 35. Per se loquendo non est licitum petere et recipere sacramentum a ministro notorie indigno, qui praevidetur et creditur ipsum collaturus in peccato mortali. - 36. Si peccatum ministri non sit publicum et notorium, potest quis licite petere et recipere ab eo sacramentum. - 37. Ob causam necessitatis vel utilitatis notabilis licitum est petere et recipere sacramentum a ministro indigno, qui possit digne ministrare, quamvis praevideatur et credatur indigne administraturus. - 38. A ministro cui incumbit ex officio sacramenta ministrare, licitum est ea petere et recipere, etiam extra casum necessitatis solo intuitu proprii profectus specialis, quamvis ille sit notorie indignus, et etiam excommunicatus toleratus. - 39. Non licet tamen petere et recipere sacramenta a ministro excommunicato non tolerato, et vitando. - 40. Excipe tamen casum extremae necessitatis. - 41. Minister simulans, non solum formaliter, sed etiam materialiter administrationem sacramenti ob metum gravem quemcunque etiam mortis, peccat mortaliter. - 42. Simulatio tamen materialis circa rem plane indifferenter se habentem ad sacramentum per se loquendo, si non adsit alia vitiosa circumstantia, non est illicita. - 43. Gravius peccat qui simulat administrationem sacramenti, quam qui sacrilege illud conficit seu administrat. - 44. Minister in administratione sacramentorum sequens sententiam tantum probabilem de valore, relicta tutiore, peccat mortaliter. - 45. Si non agatur de valore sacramenti, sed tantum de modo administrandi, potest minister sequi opinionem practice probabilem, relicta tutiore. - 46. Minister utens materia, vel forma falsa peccat mortaliter. - 47. Item peccat mortaliter per se loquendo, si utatur materia vel forma dubia; in casu autem quando non potest habere certam, potest et debet adhibere dubiam. - 48. Item peccat mortaliter omitendo intentionem requisitam. - 49. Minister repetens absolute

¹ Quae ad ordinum militarium iura aliaque a theologo et iuris ecclesiastici perito disquirenda pertinent, habes paucis apud Ascanium Tamburinum, de Iure abbatum, tom. 2, p. 462 seqq. Colon. edit. 1681, cum

primis vero adi Andreae Mendo de Ordinibus militaribus disquisitiones canonicas, theologicas, morales et historicas; Lugduni (quae auctior prima editio est), 1668, in-fol.

formam sacramentalem, vel aliquid in ea, cum dubio tantum levi, et inani timore, per se loquendo peccat mortaliter. - 50. Quando tamen est prudens dubium de valore sacramenti collati, potest licite, imo debet minister illud iterare, saltem sub conditione. - 51. Minister, qui ex officio est pastor, tenetur ex iustitia suis subditis, etiam extra necessitatem gravem, rationabiliter petentibus sacramenta ministrare. - 52. Talis minister tenetur sub mortali cum quocumque magno suo detrimento temporali, et etiam cum propriae vitae periculo, non solum in extrema, sed etiam in gravi necessitate spiritali alicui sibi subiectae ovis, ei ministrare sacramenta. - 53. Si autem esset unicuique

minister, quo sublato, deesset communitati minister sacramentorum, hic non debet singulis ministrare sacramenta cum probabili periculo infectionis, seu mortis, sine quo periculo aliis sacramenta ministrare posset. - 54. Minister, qui ex officio non est pastor, non tenetur ex iustitia ministrare sacramenta; tenetur tamen ex charitate, etiam cum vitae suae periculo sacramenta necessaria ministrare in extrema necessitate spiritali alicuius. - 55. An minister baptismi valide et licite puerum alias sine baptismo moriturum, in flumen, vel puteum proicere queat, ad n. 56. - 57. Subnectuntur *Addit. Romani theologi*, ad n. 67.

- ¹ Minister sacramentorum novae legis est qui, nomine Christi operans, sacramentum conficit. *Communis*. Unde in rigore, qui eucharistiam tantum distribuit, non est proprie minister, quamvis saepe dicatur ministrare, latius sumendo. Minister sacramentorum de lege ordinaria, et ex vi praesentis institutionis, est solus homo viator; Christus enim Dominus solos homines viatores allocutus est in institutione eorumdem sacramentorum; et ad ministerium extremae unctionis, ex divo Iacobo apostolo

requiritur fides, quae est solum propria viatorum. Sic tenent communius doctores, imo La Croix lib. 1, part. 1, num. 5, dicit sic tenere communiter auctores cum S. Thoma, 3 part., qu. 64, art. 7; Lugo disp. 8, sect. 1.

Minister sacramentorum extraordinarius potest esse quaelibet creatura rationalis, sive anima separata, sive angelus, sive etiam daemon, si a Deo assumeretur. *Communis* cum S. Thoma, 3 part., qu. 64, art. 7, et Scoto in 4, dist. 6, qu. 1¹. Unde, si constaret sacramentum esse

¹ NOTA EDITOR. CASINENSIIUM. - Martinus Lutherus impie asseruit omnes esse omnino ministros sacramentorum, non solum homines, sed etiam daemones: « Ego non dicam (sic ille in libro de Missa privata), quod papistae dicunt, nullum angelorum, nec Mariam quidem ipsam consecrare posse. Sed e contra dico, si diabolus veniret, et ego postea resciscerem diabolus sic irrepsisse in officium pastoris Ecclesiae, in specie hominis, vocatum ad praedicandum, et publice in ecclesia docuisse, baptizasse, celebrasse missam, et absolvisse a peccatis, et tali munere functum esse iuxta institutionem Christi, tunc cogere fateri sacramenta ideo non esse inefficacia, sed verum baptismum, verum Evangelium, veram absolutionem, verum sacramentum corporis et sanguinis Christi nos accepisse ».

Huiusmodi assertum ex eo probare studet « quia fides nostra, dignitas et efficacia sacramentorum, non nitiur qualitate personae, sed Christi verbis, et ordinatione. Sive igitur persona bona sit, sive mala, sive uncta, sive non uncta, sive Satan, sive angelus, idem efficit, modo servet Christi ordinationem. Tum etiam quia Iudas, qui erat membrum diaboli, non minus praedicabat et baptizabat quam caeteri apostoli (*Matth. x; Ioan. iv, 1 et 2, ubi dicitur Christi discipulos baptizasse, ibi: *Quamquam Iesus non baptizaret, sed discipuli eius* *) ». Cur igitur non possit diabolus quod possunt membra eius? Apud Bellarm. De Sacram. in gen., l. 1, cap. 24.

Sit igitur propositio adversus hunc novatorem: « Minister sacramentorum homo (*viator*) esse debet, non autem angelus, sive bonus, sive malus: est communis apud theologos. » Ita Bellarminus de Sacram. in gen., l. 1, cap. 24. Et ut loquitur Vasquez: « Vera, et catholica sententia est: Ministerium sacramentorum debere esse hominem, angelum autem esse non posse. Haec est certa apud scholasticos, et quamvis non sit expresse definita in Conciliis, pro veritate tamen catholica habenda est, ita ut oppositum asserere sit error. » In 3 part. D. Thom., disput. 138, cap. 1, n. 5.

Et revera Deum hanc auctoritatem solis hominibus viatoribus dedisse, non autem angelis bonis, vel malis, ex S. Scripturis clarissime evincitur. Quippe Matth. xxviii solis hominibus dixit: *Euntes docete omnes gentes*, etc.; item Lucae xxii, solis hominibus dixit: *Hoc facite in meam commemorationem*; sic pariter solis hominibus dixit. Ioannis xx, 23: *Quorum remiseritis peccata*, etc. Hinc Apostolus Paulus Eph. iv, 8 et seqq. Christum

inquit, ascendentem in coelum dedisse *dona hominibus*: postea haec dona enumerat dicens: *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios pastores et doctores... in opus ministerii*. Ac denique ad Hebr. v, 1: *Omnis namque pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis quae sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis*.

Probatur 2. Nam sacramentum est signum sensibile; ergo non nisi per visibiles homines administrari potest.

Quare Chrysostomus lib. 3 de Sacerdotio, cap. 5, aperte testatur angelis non esse concessum quod est concessum hominibus ut sacramenta ministrent: « Qui terram incolunt, sic ille, in eaque commorantur, ad ea, quae in coelis sunt, dispensanda commissi sunt, potestatemque acceperunt, quam neque angelis, neque archangelis dedit Deus. »

Ad argumenta vero eiusdem Lutheri, quae attulimus: quoad primum, scilicet quod efficacia sacramentorum non pendeat a qualitate ministri, respondet Bellarminus: « Concedimus sacramentorum efficaciam non pendere a qualitate ministri quacumque. Non enim pendet a qualitate accidentali, ut est bonitas: tamen pendet a qualitate essentiali, sine qua non esset verus minister: talis autem in primis est, ut sit homo. » De sacram. in genere, lib. 1, cap. 24.

Ad aliud argumentum, quod Iudas et membrum diaboli fuerit, et tamen vera sacramenta ministraverit, respondet idem Bellarminus: « Fatemur Iudam, et membrum diaboli fuisse, et vera sacramenta ministrasse: negamus autem idem convenire diabolo. Nam Iudas, non ut membrum diaboli, sed ut minister Christi sacramentum administravit: fuit autem Iudas Christi minister, quia verus homo erat, et a Christo acceperat potestatem baptizandi, quorum neutrum diabolo convenit. » L. et cap. cit. « Mali homines, audiamus D. Thomam, non habent, quod possint ministrare in sacramentis, ex hoc quod per malitiam sunt membra diaboli; et ideo non sequitur quod diabolus, qui est eorum caput, magis hoc possit. » Part. 3, q. 64, a. 7 ad 3.

Igitur « de facto, ac de lege Dei ordinaria, solus homo viator est legitimus sacramentorum minister. »

Quamvis vero « ad homines pertineat dispensare sacramenta, et in eis ministrare, non autem angelos: » extra ordinem tamen idipsum potest Deus demandare angelis, seu animabus beatis. Ita communiter theologi cum D. Thoma, qui sic habet:

a beato seu ab angelo collatum, de eius valore non esset dubitandum, quia certum est beatum seu angelum non nisi ex speciali Dei deputatione id fuisse facturum. Seclusa tamen certa revelatione, ut ait Scotus loco cit., dubitandum esset de collato a daemone, cum sit spiritus mendacii, et aliunde non quaerat hominem salvare, sed perdere. S. Thomas quoque loc. cit. inquit: *Si... daemones, qui sunt spiritus mendacii, aliquod sacramentale ministerium exhiberent, non esset ratum habendum.* Dicit tamen, et ad longum probat Lugo in Respons. moral., lib. 1, dub. 16, quem sequitur La Croix lib. 6, part. 1, n. 50, quod, si quis a S. Petro vel alio beato extraordinarie absolveretur a peccatis, esset quidem vere absolutus et iustificatus; attamen maneret obli-

gatus ad confitenda mortalia homini viatori et ad subiicienda directe clavibus Ecclesiae militantis; sicuti qui nunc sua peccata Christo confitetur, et ab eo per contritionem impetrat eorum remissionem, non ideo liberatur ab obligatione confitendi eadem peccata ministris Ecclesiae, ut praecepto divino et ecclesiastico sacramentalis confessionis satisfaciatur.

Non quivis homo est cuiusvis sacramenti ⁵ minister, uti fides catholica docet contra Lutherum, lib. de instituendis Ecclesiae ministris, edito anno 1523, ubi docet omnibus baptizatis eandem inesse potestatem in sacramentis administrandis: *Sacerdos, inquit, in Novo praesertim Testamento non fit, sed nascitur, non ordinatur, sed creatur; nascitur autem in baptismo, suntque prorsus omnes Christiani sa-*

« Sciendum.. quod sicut Deus virtutem suam non alligavit sacramentis, quin possit sine sacramentis effectum sacramentorum conferre: ita etiam virtutem suam non alligavit Ecclesiae ministris, quin etiam angelis possit virtutem tribuere ministrandi in sacramentis. Et quia boni angeli sunt nuntii veritatis, si aliquod sacramentale ministerium a bonis angelis perficeretur, esset ratum habendum: quia deberet constare, hoc fieri voluntate divina: sicut quaedam templa dicuntur angelico ministerio consecrata. » Part. 3, q. 64, art. 7.

Contra vero idem D. Thomas docuit haud esse ratum habendum sacramentum quod ab angelo malo esset ministratum. Lubet eius verba exscribere tenoris sequentis.

« Si vero daemones, qui sunt spiritus mendacii, aliquod sacramentale ministerium exhiberent, non esset ratum habendum. » Loc. cit. Et eidem S. Doctor alibi: « Dicendum, ait, quod diabolus in figura sacerdotis apparens, potest immergere, sed non sacramentum conferre, propter duas rationes; primo quia dispensatio sacramentorum non est concessa nisi hominibus... secundo si baptizare se fingeret, semper esset timendum, quod non faceret intentione baptizandi, quae ad sacramentum exigitur, sed intentione decipiendi; quia non esset probabile quod tantum bonum homini procuraret, sicut est spiritualis regeneratio. » In 4 sent., dist. 5, quaestiuncula 2, art. 3.

Scotus sane in 4, dist. 6, q. 1, in eam ivit sententiam, daemone de praecepto, et iussu Dei sacramentum ratum perficere; ibi:

« Si etiam malus angelus in corpore assumpto baptizet, et constet quod esset de praecepto Dei, talis habendus esset pro baptizato, quia oportet malum angelum, etiam invitum, obedire Deo. »

Cl. Vasquez in 3 part. D. Th., disput. 138, cap. 1, n. 8, hanc sententiam Scoti referens, concludit pro negativa cum cit. D. Thom. et Thoma de Argentina, nempe nequaquam esse firmum et ratum huiusmodi sacramentum, quippe cum existimandum non sit, Deum, cui angeli boni non desunt, tale ministerium daemone committere velle. « Caeterum, sic ille, notandum est id quod ait S. Thomas, si quando accideret ut angelus bonus in humana forma assumpta ministraret sacramentum aliquod, fore ut ratum et firmum existimandum esset, non quia ordinariam habeat ad hoc potestatem, sed quia eo ipso, quod bonus angelus illud ministrasset, credendum esset ad iussa Dei fecisse, ac proinde Deum, qui est auctor sacramentorum voluisse sacramentum per angelum ministratum firmum et ratum esse. Hoc ipsum notavit Scotus... idemque dixit fore de angelo malo, si manifeste constaret, praecepto et iussu Dei sacramentum ministrasse, alioquin, nisi aperte constaret de praecepto Dei, pro nullo habendum esse; in quo etiam cum S. Thoma convenit, quamvis

S. Doctor, et Thomas de Argentina in 4, dist. 6, q. 1, part. 1, in fine, absolute dicant, et merito, ministratum a daemone (sacramentum) *nunquam habendum esse pro firmo et rato*: neque enim existimandum est Deum illi hoc ministerium committere voluisse, cum boni angeli ipsi non desint. »

Suarez, in Comment. in D. Th., cit. 3 p., q. 64, art. 7; Natal. Alex. Theol. dogmat. et moral., l. 2, cap. 7, art. 1; Petrus Gazzanica dissert. 2, de Sacram., c. 1, S. Thomae supra allatam doctrinam pariter amplexi sunt, ipsissimis exscriptis eius verbis.

Ita quoque sentit Bellarminus, qui postquam cum eodem D. Thoma docuit Angelum bonum posse esse extraordinarium sacramentorum ministerium (proferens ad hoc exemplum S. Amphilochii, quem Angelos Episcopum ordinasse narrat Nicephorus), id de daemone negat. « Est autem observandum (sic ille) quod si forte Angelus bonus sacramentum aliquod ministraret, illud habendum esset ratum, quia certum esset, id factum esse divina dispensatione extraordinaria. » — « Quocirca, prosequitur Bellarminus, refert Nicephorus lib. 11, cap. 20, S. Amphilochium ab Angelis ordinatum Episcopum; idque ratum habitum ab Episcopis eius provinciae. » (* Verum, quae de Angelorum ministerio in sacramentis, vel conferendis, vel etiam conficiendis narrantur non facile credi debent, nisi gravibus innituntur testimoniis, ut optime monet Gazzanica, dissert. 2, de Sacram., cap. 1. *) « At si diabolus (concludit Bellarm.) idem faceret, *iterandum esset sacramentum*; quia diabolus nec habet ex se potestatem, nec *peculiari Dei dispensatione acciperet*, sed sibi usurparet, ut falleret » De Sacram. in gen., lib. 1, cap. 24. Ita pariter tenet Lessius, hoc sane pacto: « Per divinam dispensationem Angelus potest esse sacramenti minister... Diabolo tamen in tali ministerio non est credendum, quia Deus hoc nunquam ei committet. » In D. Thom. q. 64, de Ministr. sacram., art. 7, d. 3.

Bonacina vero cum Pitig. et aliis in hac re ita distinguunt, nimirum: « Si aliquod sacramentum de potentia ordinaria administraretur a diabolo, non habendum esset validum, sed invalidum, quia non est credibile Deum unquam daturum diabolo facultatem conferendi vera sacramenta, cum daemon intendat hominis perditionem, et non salutem... »

» Non nego tamen, prosequitur is idem scriptor, quin daemon de potentia Dei absoluta possit in assumpto corpore valide baptizare de mandato Dei, quia daemon est creatura Deo subiecta, illique debet obedire. » De Sacramentis in gen., disput. 1, quaest. 3, punct. 1, 3 proposit., n. 12.

Atque haec ad auctoris illustrationem, praesertim quantum ad ea quae sub num. 3 h. art. tradit, dicta sunt.

cerdotes. At nostra conclusio, ultra quam quod habetur ex plurimis Sacrae Scripturae locis, est expresse definita a Concilio Trid., sess. 7, de Sacramentis in genere, canon. 10, de Confirmat., canon. 2; de Eucharistia sess. 22, canon. 2; de Poenitent. sess. 14, canon. 10; de Extrema unctione, canon. 4; de Confirmat. et Ordine, sess. 23, canon. 7.

6 Minister baptismi quis esse possit? Vide *Baptismus*. Confirmationis? Vide *Confirmatio*. Eucharistiae? Vide *Eucharistia*. Poenitentiae? Vide *Poenitentiae sacramentum*. Extremae unctionis? Vide *Extrema unctio*. Ordinis? Vide *Ordo*. Matrimonii? Vide *Matrimonium*.

7 Qualis intentio requiratur in ministro sacramentorum? Vide v. *Intentio*, a n. 14 ad 43.

8 Minister sacramentorum debet habere attentionem internam, ut valide sacramentum conficiat; debet enim habere advertentiam et applicationem aliquam animi ad id quod facit, alioquin confectio sacramenti non esset actio humana, nec posset dici facta in nomine aut
9 persona Christi, ut requiritur. *Communis*. Ad hoc autem sufficit attentio virtualis, ut dictum
10 est de intentione virtuali, l. c. Quenam autem sit attentio virtualis, actualis et habitualis in-
11 terna et externa? Vide verb. *Attentio*. Minister voluntarie distractus in conficiendis sacramentis, quamvis ordinarie non peccet, nisi venialiter, uti cum communi docet Gobat in Exper., tract. 2, n. 102, potest tamen peccare mortaliter, si sit periculum errandi in formis praesertim longioribus, aut in applicatione debita materiae, ut notat idem Gobat, tract. 1, n. 97, et La Croix l. 6, part. 1, n. 85, citans Tamburin. de Sacramentis, l. 1, c. 2, § 1, n. 4, et de Sacrif., lib. 2, cap. 3, n. 9, ubi dicit eum peccaturum mortaliter, qui voluntarie distraheretur in consecratione eucharistiae, cum sic irreverenter se gerere in sacrificio sit gravis irreverentia.

12 Minister sacramenti ad tale sacramentum specialiter consecratus, solemniter ex officio conficiens sacramentum in statu peccati mortalis, peccat mortaliter, nisi adsit casus extremae necessitatis vel impossibilitatis. *Communis*. Est enim ex se gravis irreverentiae sacramentum a Christo institutum ad nostram sanctificationem confici a ministro ad id consecrato, in statu peccati mortalis; cum sancta sint sancte tractanda; unde Levitici cap. xxi dicitur: (Sacerdotes) *incensum Domini, et panes Dei sui offerunt, et ideo sancti erunt*. Exodi xix: *Sacerdotes, qui accedunt ad Dominum, sanctificentur*; et Isai. lxi: *Mundamini, qui fertis vasa Domini*; et c. Omnia 78, caus. 1, qu. 1, ex verbis S. Augustini habetur: *Omnia sacramenta, cum obsint indigne tractantibus, pro-*
13 *sunt tamen per eos digne summentibus*. Dicitur autem notanter *specialiter consecratus*, quia laici, et non sacerdotes baptizantes urgente ne-

cessitate in statu peccati mortalis, non committunt novum peccatum mortale. Cum enim ipsi non sint ad id specialiter consecrati, nec ex officio ministrent, sed mere per accidens, non est in eis tanta deformitas et irreverentia sacramentum baptismi ministrare in statu peccati mortalis. *Communis*. Dicitur etiam notanter *nisi adsit casus extremae necessitatis vel impossibilitatis*; quia etiam sacerdos non peccat mortaliter, cum in casu extremae necessitatis pueri agonizantis, et ob casum inopinatum perplexus et perturbatus, seu sine advertentia, non prius contritus de peccato mortali, in quo existit, ipsum puerum illico baptizat, seu moribundum adultum absolvit. *Communis*, testibus Dicastill. dist. 3, n. 214; Esparza quaest. 18, art. 4; La Croix lib. 6, part. 1, n. 92. Quinimo, teste Gormaz n. 141 et 151, cum La Croix loc. cit., n. 91 et 92, varii volunt, tam laicum quam sacerdotem privatum in casu extremae necessitatis puerum agonizantem baptizantes, et sacerdotem in pari necessitate adultum absolventem, nullum peccatum, ne quidem veniale, committere, si interim, urgente necessitate, nequeant se tam cito disponere ad contritionem, imo potius eos peccare, si in tali extrema necessitate non baptizent, seu non absolvant, quia ius divinum et charitas magis obligat ad procurandam salutem proximi, quam ad attendendam reverentiam sacramenti, contra quam non agitur in tali necessitate; sicut inquit Dicastill, et ex ipso La Croix, loc. cit., irreverentia est, per se loquendo, si famulus tecto capite transeat dominum, attamen si videat filium domini submergendum, nisi tecto capite accurrat ad eripiendum a naufragio filium domini, nullam in hunc committit irreverentiam, sed potius rem gratissimam agit, et culpandus esset si non ita faceret. Et si cum aliis tenent Lugo de Sacramentis in genere, disp. 8, sect. 9, num. 151; Gobat in Exper., tract. 1, n. 53; Sporer tom. 3, part. 1, c. 3, n. 176, et alii.

Minister sacramenti baptismi et poenitentiae
16 existens in peccato mortali peccat mortaliter, quoties illud extra casum necessitatis ministrat, interruptis moraliter ministeriis. *Communis*. An
17 autem, si minister ordinarius, seu alius sacerdos una vice, et velut uno moraliter ministerio duos gemellos, aut etiam plures continue baptizet vel absolvat, peccet toties quoties successive baptizat seu absolvit? Vide verb. *Confessarius*, art. 1, n. 46 et 47.

Sacerdos mortaliter peccat quoties in mortali celebrat, et in die Natalis Domini tria sacra consequenter in eodem altari celebrans, tria peccata mortalia committit, quia quodlibet missae sacrificium est unum per se distinctum ministerium ad aliud subsequens minime ordinatum. Sporer loc. cit., n. 175, et alii *communiter*.

9 Item mortaliter peccat sacerdos conferens in statu peccati mortalis extremam unctionem.
 0 Item mortaliter peccat Episcopus conferens in statu peccati mortalis confirmationem et ordines. *Communis.* Item mortaliter peccat contrahens matrimonium in mortali, non solum prout est suscipiens, ut tenent communiter doctores, sed etiam prout est ministrans, ut absolute tenent La Croix l. c., n. 93; Hennotom. 2, tract. de Sacram., disp. 4, quaest. 3, art. 3, resol. 2, et alii communius volentes, sic contrahentem esse reum duplicis culpae; utrumque tamen peccatum sufficienter explicat dicendo in confessione, se in mortali contraxisse, quia suscipiendo ministrat, et ministrando suscipit. Parochus autem non peccat mortaliter, quia in nostra sententia non est minister matrimonii, sed solum testis publicus et auctoritativus; qui tamen tenent ipsum esse ministrum, et non contrahentes, consequenter dicere debent eum peccare mortaliter, si ministraret in statu peccati mortalis.

3 Quamvis autem ministrans sacramenta extracisum necessitatis in statu peccati mortalis peccet mortaliter, valide tamen illa ministrat. Est de fide ex Trid., sess. 6, canon. 13, ibi: *Si quis dixerit ministrum in peccato mortali existentem, modo omnia essentialia quae ad sacramentum conficiendum aut conferendum pertinent, servaverit, non conficere aut conferre sacramentum, anathema sit.* Sicuti etiam ad valorem baptismi non requiritur fides ministri, dummodo, applicata debita materia et forma, intendat facere quod facit Ecclesia, seu faciunt Christiani. Est de fide ex variis conciliis, et signanter ex Trid., sess. 7, canon. 4, ibi: *Si quis dixerit baptismum, qui etiam datur ab haereticis, non esse verum baptismum, anathema sit.*

5 Ministri sacri, qui ministrando sacramentum non conficiunt, sed sacramentum iam confectum solum aliis applicant aut distribuunt, ut qui Eucharistiam iam confectam distribuunt in statu peccati mortalis, probabilius non peccant mortaliter; sicuti nec peccant mortaliter qui in statu peccati mortalis conficiunt sacramentalia, aut res sacras tractant, ut Episcopus in mortali primam tonsuram conferens, abbas benedicens sacras virgines, consecrans ecclesias, altaria, campanas, vasa, chrisma consecrans, oleumve infirmorum benedicens, vestes sacras, et huiusmodi. Item parochus in mortali matrimonio assistens, nuptias benedicens, seu solemnitates baptismi ab alio privatim in necessitate collati supplens; item sacerdos in mortali eucharistiam intra vel extra missam tangens, de loco ad locum transferens, aquam, sal, panem, domum et alia huiusmodi benedicens; item diaconus et subdiaconus in mortali ministrans, Evangelium vel Epistolam solemniter cantans; concionator publice verbum Dei prae-

dicans; et sic de aliis similibus. Sic quoad omnia supradicta Vasquez d. 136, n. 39; Amicus d. 9, n. 6; Bernal. d. 17, § 3; Sporer loc. cit., num. 174, et alii multi cum Diana part. 2, tract. 4, resol. 23, et Aversa de Euchar. qu. 10, sect. 5, § Quinto, et alii communius, teste Sporer l. cit.; La Croix lib. 6, part. 1, n. 86 et sequent., et ratio est quia omnes istae actiones non tendunt immediate ad sanctificandum hominem, sicut actiones propriae sacramentales: adeoque, quamvis aliqua irreverentia non careant, tamen non est irreverentia tam gravis, ut culpam mortalem constituat, quamvis communiter et ordinarie culpam venialem inducat. Vide in calce huius artic. Notas Rom. theol.

Minister dignior seu sanctior non causat 26 plus gratiae seu maiorem gratiam ex vi sacramenti seu ex opere operato. *Communis*, per textum in can. *Si iusti* 30, c. *Sic autem* 32, c. *Nec foris* 33, c. *Neque in homine* 36, can. *Dominus* 87, c. *Christus* 88, c. *Non nocet* 89, caus. 2, qu. 1, cum similibus; potest tamen minister dignior seu sanctior ex opere operantis, id est opere vel oratione sua mereri aut impetrare suscipienti maiores gratias; at hoc per accidens se habet ad sacramentum; La Croix l. c., n. 90, et alii passim.

Minister per se loquendo peccat mortaliter, 27 si sacramentum scienter ministrat indigno. *Communis* ex illo Matthaei vii, 7, ibi: *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos.* Dicitur autem notanter per se loquendo, quia interdum excusant damnum ministrantis, infamia suscipientis, aliorum scandalum, sigillum confessionis, et huiusmodi.

Minister ordinarie peccat mortaliter confe- 28 rendo sacramentum peccatori publico et notorio, sive illud ei conferat privatim, sive publice; cum tali peccatori sive publice sive privatim petenti debeat sacramentum denegari ratione gravis scandali populi, si non negaretur. *Communis.* Si vero talis peccator esset in 29 articulo mortis constitutus, tunc posset, imo deberet minister ei petenti sacramentum conferre. *Communis;* quia quisque praesumitur se tunc velle disponere, et necessitas tollit scandalum, vel illud tollet minister publicando poenitentiam occultam moribundi, quod fieri deberet, si ad ipsum publice deferenda esset eucharistia, ut dicit Tamburin. de Communion., c. 6, n. 24, et alii.

Minister peccat graviter, si sacramentum 30 ministrat occulte peccatori occulto; nisi indignitas peccatoris occulti cognita esset ex sola sacramentali confessione, quia tunc ratione sigilli teneretur ipsi ministrare. *Communis.* Mi- 31 nister non peccat ministrando sacramentum peccatori occulto publice illud petenti; tunc enim, ne notabiliter diffametur, non est ei sa-

cramentum denegandum; c. *Placuit* 3, caus. 6, quaest. 2, et cap. *Si sacerdos* 2 de Offic. iudic. ordinar., ubi Eugenius Papa id confirmat exemplo Christi non removens a communione Iudam, quem occulte noverat indignum; et sic tenent doctores communiter.

- 32 Minister nullo unquam casu, neque ob metum seu periculum mortis sibi incussum, potest licite ministrare sacramentum incapaci, ut rite baptizatum rebaptizare, confirmatum vel ordinatum iterato confirmare vel ordinare, quia tunc falsificaretur forma, et mentiretur minister dicendo: *Ego te baptizo, confirmo te, accipe potestatem*, etc. Mendacium enim proprie dictum, cum sit intrinsece malum, nullo unquam casu est licitum, neque ob metum mortis. *Communis*, et patet ex dictis verb. *Mendacium*, a n. 12.

- 33 Potest autem minister ob metum mortis licite ministrare sacramentum scienter indigno, seu peccatori notorio, quia si talem administrationem excusat notabilis infamia occulti peccatoris publice petentis, uti dictum est supra n. 31, debet etiam excusare metus, seu periculum mortis, vel similis infamiae ministrantis; Suarez, Nugnus, Bonacina citati et secuti a Gobat. in Exper., tract. 1, n. 273; Sporer loc. cit., n. 188; Dicastill. d. 3, n. 292; La Croix loc. cit., n. 138, alique cum Escobar.

- 34 lib. 8, n. 357. Dummodo tamen non petatur in odium fidei vel in contemptum religionis, quia si Eucharistia, v. g., peteretur ab haeretico ad conculcandum, a mago ad magias vel maleficia et huiusmodi, tunc ne tantum vilesceret et contemneretur fides et religio, esset eis denegandum sacramentum, etiam cum periculo mortis. *Communis*.

- 35 Per se loquendo non est licitum petere et recipere sacramentum a ministro notorie indigno, qui praevidetur vel creditur ipsum collaturus in peccato mortali, quia sic esset cooperari ad peccatum mortale proximi, quod non licet. *Communis*.

- 36 Dicitur autem notanter notorie indigno, quia, si peccatum ministri non sit publicum et notorium, potest quis licite petere et recipere ab eo sacramentum, cum possit et debeat praesumere ipsum non esse indignum, quia quilibet debet censi bonus, quandiu non probatur malus. *Communis*. Et quamvis sciret ipsum ministrum paulo ante peccasse, potest ab eo sacramentum recipere, praesumendo quod sit illud confessus, vel saltem se dispositus per contritionem; dummodo tamen non constet ipsum esse consuetudinarium aut semper esse

in occasione proxima peccandi, quia tunc prudenter praesumi posset status malus, adeoque, si posset facile haberi alius, ab eo esset sacramentum petendum et accipiendum. Herincx d. 3, n. 98; Bosco d. 1, sect. 8, n. 60; Gobat tract. 1, n. 265; Escobar. lib. 8, n. 313; Coninch. qu. 64, n. 49, et alii.

Ob causam necessitatis vel utilitatis notabilis licitum est petere et recipere sacramentum a ministro indigno, qui possit digne ministrare, quamvis praevideatur et credatur indigne ministraturus, quia tunc petens et recipiens utitur iure suo providendi suae necessitati vel utilitati spirituali, nec ullo modo cooperatur ad peccatum alterius, sed ob iustam causam excusantem ab impediendo peccatum proximi solum permissive se habet, et aliunde minister posset et deberet se disponere per contritionem faciendo quod in se est. *Communis*, per textum in c. *Sciscitantibus* 5, caus. 15, qu. 8.

A ministro, cui ex officio incumbit sacramenta ministrare, licitum est ea petere et recipere, etiam extra casum necessitatis solo intuitu proprii profectus spiritualis, quamvis ille sit notorie indignus, et etiam excommunicatus toleratus. Mastrius disp. 16 Theolog. mor., n. 51; Sporer loc. cit., n. 181; Reiffenstuel Theol. moral., tract. 14, dist. 1, qu. 4, n. 56, cum communi aliorum, et desumitur ex cit. can. *Sciscitantibus* 5, caus. 15, qu. 8, ubi dicitur quod de manu sacerdotis, quandiu ab Ecclesia toleratur, licite sacramenta sumantur: et ex decreto Concilii Constantiensis in bulla Martini V, incip. *Ad evitanda scandala*, ubi permittitur fidelibus communicatio etiam in sacris cum omnibus excommunicatis, *praeter nominatim denunciatis et notorios percussores clericorum*, adeoque, etc. Accedit ratio quia parochianus habet ius petendi et recipiendi sacramenta a suo parrocho, neque censetur amittere tale ius ob sui parochi indignitatem, maxime cum ipse si velit, ut debet, possit se prius disponere per confessionem, vel saltem per contritionem¹.

Non licet tamen petere et recipere sacramenta a ministro excommunicato non tolerato et vitando, nempe *nominatim denunciato aut notorio percussore clerici*; quia, cum ipse sit simpliciter praecisus ab Ecclesia, privatus est omni communicatione cum fidelibus, et consequenter omni iurisdictione, adeoque non licet ab ipso sacramenta petere et recipere, cum ipsa ministrare nequeat sine peccato mortali. *Communis*. Excipe tamen casum extremae necessitatis, si nempe aliquis esset moriturus sine

¹ ROMANI THEOLOGI NOTA.— Non videtur excusari a peccato posse homo qui a proprio parrocho iniquo sacramenta exposcat, quoties ea ab alio sacerdote probò exquirere possit cum eodem fructu. Charitas enim postulat ne proximo nostro gratis praebeamus occasionem ruinae spiritualis: at occasionem hanc gratis prae-

beret, qui cum posset sacramenta bene et a bono ministro recipere, eadem a parrocho malo petit et recipit. Is ergo graviter contra charitatem peccaret, non secus ac ille qui peccare volenti peccandi materiam praebeat et occasionem.

baptismo aut poenitentia, quia tunc licite possent talia sacramenta peti a ministro etiam excommunicato, degradato, etc., et licite ab ipso ministrari. *Communissima*; quia quod non est licitum in lege necessitas facit licitum; cap. *Quod non est* 4 de Reg. iuris, c. *Quoniam* 13, caus. 1, qu. 7, c. *Sicut* 11 de Consecr., dist. 1, c. *Omnes* 1 de Feriis, c. *Consilium* 2 de Observat. ieiunior., c. *Consuluisti* 3 de Celebrat. missarum.

1 Minister simulans, non solum formaliter, sed etiam materialiter administrationem sacramenti ob metum gravem quemcunque, etiam mortis, peccat mortaliter. Innocentius enim XI, die 2 Martii 1679, inter alias merito damnavit sequentem propositionem, 29 in ordine: *Urgens metus gravis est causa iusta sacramentorum administrationem simulandi*; unde si mors intentetur alicui sacerdoti, nisi extra missam consecraret totum panem, qui est in foro, aut nisi absolvat aliquem indispositum, peccat mortaliter, si formam proferat cum intentione non consecrandi, quamvis materialiter tantum simulet. Viva ad dictam propositionem damnatam Innocentii XI, a n. 14 ad 16; Cardenas in 2 crisi, d. 20, a n. 37: La Croix lib. 6, p. 1, a n. 149, et alii passim dicentes dictam propositionem damnatam comprehendere simulationem, non solum formalem, sed etiam materiale, et quemcunque metum gravissimum, etiam mortis, et sic non amplius sunt audiendi doctores, qui antehac oppositum tenuerunt, tanquam probabile.

2 Simulatio tamen materialis circa rem plane indifferenter se habentem ad sacramentum, per se loquendo, si non adsit alia vitiosa circumstantia, non est illicita; quia non est simulatio administrationis sacramenti; unde confessarius, ad occultandum defectum absolutionis poenitentis indispositi, potest licite post confessionem aliquam orationem recitare super ipsum, et facere signum crucis, quamvis a videntibus putetur absolvere. *Communis* cum supracitatis.

3 Gravius peccat, qui simulat administrationem sacramenti, quam qui sacrilege illud conficit seu administrat, textu expresso in c. *De homine* 7 de celebratione Missarum, ubi refertur casus de quodam incauto sacerdote, qui in mortali constitutus, nec potens confiteri, nec forsan conteri, et ob urgentem necessitatem coactus celebrare, peractis caeteris caeremoniis et omissis verbis consecrationis, missam celebrare simulavit, de quo Innoc. III sic habet, ibi: *Licet is qui pro sui criminis conscientia reputat se indignum, peccet graviter, si se ingerat irreverenter ad illud, gravius tamen videtur offendere qui sic fraudulenter illum praesumpserit simulare, cum ille in solius misericordiae Dei manum incidat, iste vero (ficta celebrans) non solum Deo, cui non veretur, illudere, sed populo, quem decipit, se astringat.*

Minister in administratione sacramentorum 44 sequens sententiam tantum probabilem de valore, relicta tutiore, peccat mortaliter: Innocentius enim XI, die 2 Martii 1679, iustissime damnavit inter alias sequentem propositionem, 1 in ordine: *Non est illicitum in sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore sacramenti, relicta tutiore nisi id vetet lex, conventio aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc sententia probabilis tantum utendum non est in collatione baptismi, ordinis sacerdotalis aut episcopalis.*

Si non agatur de valore sacramenti, sed 45 tantum de modo administrandi, potest minister sequi opinionem practice probabilioris, relicta tutiore. Sic cum communi Card. in 2 crisi, diss. 2, n. 4; Gormaz d. 5, n. 801; La Croix l. c., n. 121.

Minister utens materia vel forma falsa peccat mortaliter. *Communissima*. Item peccat mortaliter per se loquendo, si utatur materia vel forma dubia, quando potest haberi certa; in casu autem necessitatis, quando non potest haberi certa, potest et debet adhibere dubiam. *Communis*. Item peccat mortaliter omit- 48 tendo intentionem requisitam. *Communissima*.

Minister repetens absolute formam sacramentalem, vel aliquid in ea, cum dubio tantum levi et inani timore, per se loquendo, peccat mortaliter; quia est gravis irreverentia repetere absolute formam sacramentalem cum solo dubio levi et inani timore, qui nec sufficit pro licite repetenda tali forma sub conditione; cum enim nulla est prudens causa dubitandi de valore sacramenti, sed oriuntur tantum leves scrupuli, ne quidem conditionate est iterandum sacramentum, uti tenet *Communis* ex Catechismo Romano cum Dicastillo de Baptism., l. 1, n. 174.

Quando tamen est prudens dubium de valore sacramenti collati, potest licite, imo debet iterari saltem sub conditione, quia tunc consulitur, et salutis proximi, et reverentiae sacramenti per conditionem appositam. *Communis*, per textum in c. *Si nulla* 113 de Consecr., dist. 4, ubi Leo Papa ad rem sic expresse dicit: *Non intervenit temeritas praesumptionis, ubi est diligentia pietatis*; et c. ult. de Presbyt. non baptiz., ubi Innocentius III dicit: *Non intelligitur iteratum quod ambigitur esse factum.*

Minister, qui ex officio est pastor, ut pa- 51 rochus respectu saecularium, et superior respectu religiosorum, tenetur ex iustitia suis subditis, etiam extra necessitatem gravem, rationabiliter petentibus sacramenta ministrare. Ad hoc enim se obligavit assumendo officium pastoris, et talem videtur intercessisse contractum inter pastorem et oves. Unde talis mi- 52 nister tenetur sub mortali cum quantocunque magno suo detrimento temporali, et etiam cum

propriae vitae periculo, non solum in extrema, sed etiam in gravi necessitate spirituali alicuius sibi subiectae ovis, ei ministrare sacramenta. S. Th. 2-2, qu. 26, art. 5 ad 3, et qu. 185, artic. 5; Suarez qu. 1, p. 2, § Quarto dico; Castrop. d. 1, punct. 9; Granad. d. 4, n. 4; Coninch. d. 25, d. 7, conclus. 1 et 3; Bann., Aragon., Navarr., Tapia, quos citat et sequitur Carden. in 1 crisi, dissert. 76, c. 2; La Croix lib. 2, n. 174, et alii passim. Vide verb.

53 *Extrema unctio*, a n. 42. Si autem esset unus minister, quo sublato, deesset communitati minister sacramentorum, hic non debet singulis ministrare sacramenta cum probabili periculo infectionis seu mortis, sine quo periculo alii sacramenta ministrare posset; salus enim omnium praeferri debet salutis unius particularis, et minister obligatus ex officio communitati, tenetur se illi conservare; Barbosa de Offic. paroch., c. 17, n. 15; P. Marchant. in Tribun., tom. 3, part. 1, tit. 9, tom. 2, qu. 6, § 2, resol. 1, testans esse communem.

54 Minister, qui ex officio non est pastor, non tenetur ex iustitia ministrare sacramenta, tenetur tamen ex charitate, etiam cum vitae suae periculo, sacramenta necessaria ministrare in extrema necessitate spirituali alicuius. Unusquisque enim secundum ordinem charitatis tenetur, etiam cum periculo vitae corporalis, succurrere proximo in extrema necessitate spirituali constituto. *Communis*. Et per hoc stat differentia inter ministrum, qui ex officio est pastor, et ministrum, qui ex officio non est pastor, quia iste tenetur sacramenta necessaria ministrare solum ex charitate, et in extrema necessitate spirituali proximi; ille vero tenetur ea ministrare suis ovibus ex iustitia, et etiam in necessitate gravi, ex dictis supra n. 50.

55 Si minister baptismi carens aqua, puerum, alioquin sine baptismo moriturum, in flumen vel puteum proiciat, licet una simul proferat iustam verborum formam cum intentione conferendi sacramentum, seu vere baptizandi, nihilominus probabilius talis baptismus est invalidus. Sic cum communiori Scotistarum et antiquiorum Richardi, Paludani, Marsil., sancti Antonini, Toleti, Silvestri, Armillae et plurium aliorum, Scotus in 4, dist. 4, qu. 3, n. 3, ubi expresse dicit quod *proiectus de ponte non baptizatur, quia hoc non est ad vitam ordinatum, vel lotionem, sed ad mortem*. Et dist. 5, qu. 3, n. 1, referens sententiam Richardi asserentis puerum sic proiectum non esse baptizatum, ait: *dicitur etiam quod talis sic proiectus non esset baptizatus, quia baptismus est ablutio ordinata ad vitam abluti, non sic autem ordinatur illa immersio*. Et in reportatis eadem qu., n. 2, eandem difficultatem expendens dicit: *Sed si adultus proiciatur in flumen, dicendo: Baptizo te, credo quod non baptizatur, quia proiciens non habet intentionem*

Ecclesiae, quia intentio Ecclesiae est sic mactare eum, quod, ipso vivente, possit iterum dissecari; vel esto, quod baptizetur, non dubito quin proiciens peccet mortaliter. Quibus omnibus constat Scotum magis propendere in sententiam negantem, talem baptismum esse validum, ut recte advertit Frassen in 4, tr. 1, disp. 1, art. 1, qu. 5, concl. 2. Et ratio est 56 quia, ut dicit subtilissimus noster doctor, baptismus est ablutio ordinata ad vitam abluti, illa autem proectio est magis submersio ad mortem, quam ablutio ad vitam, cum per se loquendo tendat ad occisionem pueri seu adulti sic proiecti; et quamvis minister proiciens dicat se eam non intendere, tamen proectio ipsa non est moraliter, nec per intentionem disiungibilis ab occisione. Quis enim diceret se non velle occidere, sed solum abluere et lavare hominem quem, ligatis manibus et pedibus, et ingenti saxo ad collum alligato, in puteum, flumen aut mare proiceret? Adeoque stat clarum quod, non obstante tali praetensa intentione de non sic occidendo, adhuc dicta proectio manet vera et directa realis occisio innocentis, quae nec pro tali casu est permittenda, cum non sit dicendum Christum pro materia proxima baptismi ordinasse abluionem occisivam hominis, sicque actionem intrinsece malam, quae nunquam sine peccato adhiberi potest, et ex natura sua est ordinata ad mortem corporalem.

Dato autem quod talis baptismus esset va- 57 lidus, ut iam tenet fere communis recentiorum opinio cum Suarez, Vasquez, Coninch., Hurtado, Valentia, Diana, Bonacina, Caspensi, Aversa et aliis passim apud Matrium Theol. moral., disp. 17, qu. 2, art. 1, n. 19; Laym. lib. 5, art. 2, cap. 3, n. 5, de Sacramento baptismi; La Croix lib. 6, part. 2, n. 264, et tenent etiam Boyvin tom. 3, disp. 3, de Sacramentis, qu. 2, concl. 4; Felix Potestas tom. 1, part. 4, n. 2977, et alii volentes quod talis proectio sit vere et proprie ablutio ad validum baptismum sufficiens, si ante mortem pueri proferatur integra forma, quia, licet in tali casu sequatur submersio, et mors infantis, nihilominus puer potest dici vere ablutus et baptizatus, quia esset vera immersio coniuncta cum forma, et baptismus non ordinatur ad vitam corporis, sed animae, ac vita corporis cedere debet vitae animae; adhuc tamen nunquam esset sic conferendus, quia talis proectio esset illicita, iniqua ac mortifera, ut passim concedunt etiam adversarii ipsi, et expresse docent Scotistae omnes post Scotum in 4, cit. disp. 5, qu. 3, ubi sic ait: *Dico quod, quando praesumitur mors, nullo modo debet aliquis eum propellere et proicere, quia peccabit mortaliter occidendo, et quilibet tenetur magis vitare peccatum mortale in seipso, quam quaerere salutem proximi; quia ordinata charitas*

magis est ad seipsum. Et in reportatis loco supracitato expresse concludit. Vel esto quod baptizetur, non dubito quin proiciens non
 58 peccet mortaliter. Nec valet, quod dicunt aliqui pauci ex adversariis, quod talis baptismus nedum esset validus, sed etiam licitus, quia vita animae est praeferenda vitae corporis. Non valet, inquam, quia vita animae est quidem praeferenda vitae corporis, sed solum quantum fieri potest per media licita, non autem per media illicita, ut esset in nostro casu. Non sunt enim facienda mala, ut veniant bona. Ad Romanos III, 8; cap. *Super eo* 4 de Usuris; cap. *Ex tuarum* 2 de Sortilegiis, can. *Non est putanda* 27, caus. I, qu. I, cum similibus. Tum quia, ut rectissime dicit Scotus supra allatus: *Quilibet tenetur magis vitare peccatum mortale in seipso, quam quaerere salutem proximi, quia ordinata charitas magis est ad seipsum.*

ADDITIONES ROMANI THEOLOGI AD N. 25.

59 Censoribus non placet illorum assertio, qui aiunt probabilius non peccare lethaliter administrantes eucharistiam, ac diaconum et subdiaconum exercentes proprium officium in peccato mortali. Ut iis morem gererem, transcribenda duxi quae fusim hac de re disputat continuator Tournelly. Is itaque ait: *Peccat mortaliter per se loquendo, saltem qui ex officio sacramenta in statu peccati mortalis conficit vel administrat.*

Probatur I. ex Scriptura, Levit. XXI: *Sancti erunt (sacerdotes) Deo suo, et non polluent nomen eius; incensum enim et panes Dei sui offerunt; et ideo sancti erunt.* Unde sic: Gravi-ter peccant, qui polluant nomen Domini: sed qui destituti sanctitate, altari inserviunt, polluant nomen Domini; ergo.

Et cap. XXII: *Omnis qui accesserit de stirpe vestra ad ea quae consecrata sunt.... Ego Dominus;* atqui poena tam gravis grave peccatum supponit: *Quanto magis ergo putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit, et spiritui gratiae contumeliam fecerit,* ut ii faciunt sancta non tractantes sancte?

Isaiae ult. Facinorosus qui sanctificat mihi vitulum, quasi canem *animal immundum* occidat, et qui offert thus in memoriam, quasi blasphemus; ergo cum mysteria nostra legalibus longe sanctiora sint, longe gravius peccare oportet qui eadem impia manu coinquinat. Hinc Apostolus per Titum et Timotheum sollicite monet Episcopos, et presbyteros, et diaconos, ut ministrent in conscientia pura: *Oportet Episcopum irreprehensibilem esse, et Timotheum. III; Oportet Episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem;* diaconi proben-

tur primum, et sic ministrent, nullum crimen habentes; ibidem.

Probatur 2. ex traditione. Augustinus tract. 5 in Ioan.: *Ego dico, et omnes dicimus, quia iustos oportet esse tanti iudicis ministros;* errat ergo haec unanimis omnium sententia: et citato iam contra Parmenianum loco: *Omnia sacramenta cum obsit indigne tractantibus,* etc.; quibus consonat id Nicolai I ad Bulgaros: *Unde aliis commodum exhibet malus minister, inde sibi dispendium praebet.*

S. Gregorius lib. 2, epist. 23: *Necesse est ut munda sit manus quae diluere sordes curat: scriptum namque est: Mundamini, qui fertis vasa Domini.*

Gregorius IX, cap. *Quaesitum* 17 de Temporib. ordin., interrogatus de sacerdotibus aliisque clericis quorum occulta erant crimina, respondet eos, *si non poenituerint, monendos esse et sub interminatione divini iudicii obtestandos, ut in testimonium suae damnationis in susceptis ordinibus non ministrent;* quae verba grave scelus indicant. Hinc idem Pontifex, c. 10 de cohabit. Clericor., etc., declarat clericum *quemlibet pro mortali peccato quoad se ipsum esse suspensum.* Hinc etiam Rituale Romanum iussu Pauli V editum sic praescribit: *Sacerdos, si fuerit sibi mortalis conscius, quod absit! ad sacramentorum administrationem non audeat accedere.* Idem docet Catechismus Romanus part. 2, cap. I, num. 17, et S. Carolus Borromaeus in Institutionibus suis; unde liquet quam caute et sancte vivere debeant parochi caeterique sacerdotes qui omni fere temporis momento ad conferenda sacramenta vocari possunt.

Prob. 3. ratione. Qui sacramentum conficit aut administrat, gerit personam Christi; fit cum eo unum, et totale agens, cum actio eius sit indivisibiliter actio Christi; ac demum merita eius et sanguinem dispensat: atqui graviter peccat homo qui, cum reus sit et diaboli mancipium, haec et tanta praestare audet. Annon enim gravis est indecentia, et in ipsum Christum quadantenus redundans, quod infensus Christi hostis eundem in actione omnium dignissima repraesentare ausit? an non violatur sancta Dei maiestas, cum ei quasi operationis socius et adiutor coniungitur filius Belial? annon sanguinem testamenti pollutum aut quasi rem momenti nullius ducit, qui qua manu poculum Babylonis hac eundem sanguinem dispensat?

Dices: Non peccat canonicus, licet mortalis 60 culpaе conscius, qui cum aliis divinas laudes, attento modo et devote persolvit: ergo nec peccat minister, qui, cum intimo religionis sensu, ad iustificandum quidem impari, sed tamen ulterius peccandi voluntatem excludente, sacramenta conficit aut administrat. Si enim prior sancta sancte tractare censetur, quidni posterior?

Resp. neg. conseq. Ratio disparitatis duplex: prima, quod nec Scriptura nec Patres ullibi exigunt ut actu sanctus sit qui officium, seu privatim, seu publice recitat: id vero exigunt de eo cui tractanda incumbunt mysteria salutis nostrae: secunda, quod longe sublimior sit actio ministri sacramenta tractantis, quam canonici psallentis. An is enim dispensat sanguinem Christi? an personam eius in actione omnium maxima repraesentat, etc. Interim docet Habertus eum graviter peccare qui graviter reus divinis officiis praeest; unde qui *praesidentiam* hanc ex alterius absentia sibi imminere sentit, debet confestim ad Deum recurrere per actum doloris de peccato.

Dixit 1. *per se loquendo*; quia minister ex officio sacramenta conferens, a novo peccato excusari potest, 1. propter invincibilem sui status ignorantiam; 2. propter repentinam administrandi necessitatem, quae ita ingruit, ut desit spatium procurandae contritionis; tunc enim de duobus malis eligendum est minus; minus autem malum est ministrare sacramentum in statu peccati, quam illud non conferre illi, v. g., cuius aeterna salus proxime periclitatur.

61 Circa hunc necessitatis casum duo veniunt notanda: 1. immunem non fore a peccato eum qui necessitatem hanc praevidere potuisset; ut praevidere possunt et debent qui in amplis nosocomiis, aut in exercitiis ministrant: ii enim, si sapiunt, norunt satis singulis quasi passibus occurrere posse, qui illico absolvendi sint; unde quam hic obicere possent, peccandi necessitas, consequens est, et volita, adeoque imputabilis; 2. extra casus, seu pueruli animam agentis, seu operarii decidentis a tecto, qui transeuntem sacerdotem mire perturbant, rarum esse ut quis ad omnem contritionis actum impotens sit; cum ad id brevissima quaeque praesentis animi et temporis mora sufficiat.

Dixi 2. *saltem ex officio*. An enim presbyter aut laicus qui in casu necessitatis baptizat, sit novi peccati reus, res est inter theologos controversa. Negare videtur S. Thomas qu. 64, art. 6 ad 3, ubi sic habet: *In articulo tamen necessitatis non peccaret sacerdos aut diaconus baptizando in casu, in quo etiam laicus posset baptizare: sic enim patet quod non exhiberet se ministrum Ecclesiae, sed subveniret necessitatem patienti*. Et ita sentiunt Gonet, Iuenin. et Habert, etc.

62 Haec tamen opinio pluribus displicet, et merito: 1. quia esto laicus in casu necessitatis baptizans non agat ut Ecclesiae minister, agit certe ut minister Christi eiusque personam sustinet, nec minus est minister sacramenti quam sacerdos solemniter baptizans; atqui haec omnia videntur graviter exigere statum gratiae, ne sacramenta, et Christi dignitas et sanctitas gra-

viter laedantur; 2. quia sicut necessitas non efficit ut sancta sancta non sint, sic nec efficit ut sancte tractari non debeant; 3. quia, ut notat Gibert consult. 4 de Sacram., si sacerdos missam ab altero inchoatam continuet, ne imperfectum remaneat sacrificium, haud dubie peccabit lethaliter, nisi eliciat actum contritionis cum proposito quamprimum confitendi: atqui is sacerdos esset tamen solum minister necessitatis, ergo, ait idem canonista, *obstetrix quae centies baptizavit in necessitate, sine ullo contritionis actu, centies peccavit, et, ut mihi quidem videtur, gravius quam sacerdos ad baptizandum ex officio minime obligatus; quia haec necessitatis casum praevidere debuit, non ille*.

Hinc colliges primo, et laicum qui in casu necessitatis baptizat, et sacerdotem qui in eodem casu absolvit, aut unctionem extremam confert, teneri, si licuerit per tempus, ut plerumque licet, excitare se ad contritionem, priusquam haec sacramenta conferant, alias multiplicant peccata pro numero sacramentorum; quia, ut singuli baptismi, et absolutiones singulae totidem sunt actiones integrae et completae. Et vero, ait Gonet, *si homo cui proximum imminet mortis periculum, tenetur sub poena lethalis peccati actum contritionis elicere, licet brevissimum ad id habeat tempus: cur a gravi culpa immunis sit qui ab eliciendo contritionis actu absteineat ob brevem quam ad id habet temporis morulam?* Certe brevius temporis spatium, etsi impedit ne quis facile conteratur haud tamen impedit ne conteri possit. Cavendum tamen ministro in hoc perplexitatis casu ne, dum contritionis spiritum in se ascendere molitur, infanti vel moribundo desit.

Colliges 2. mortaliter etiam peccare sacerdotem qui reus excipit confessiones, etsi animus habeat vel excitandae in se contritionis, vel etiam sua deponendi peccata priusquam poenitenti absolutionem impendat: quia confessionis auditio, licet non sit confectio sacramenti, est tamen actio sacramentalis, utpote ad conficiendum sacramentum proxime ordinata: porro, ait idem theologus: *ut minister consecratus peccet mortaliter in exercitio ministerii, sufficit quod actio, quam elicit, sit factiva sacramenti, vel sacramentalis, id est ad conficiendum sacramentum proxime ordinata, vel distributiva aut applicativa sacramenti iam facti*; prout evincunt probationes superius allatae. Nec nocet quod poenitens sic conficiendo non peccet, quia maior esse debet reconciliantis sanctitas, quam reconciliandi.

Colliges 3. eum qui mortalis noxae sibi 64 conscius eucharistiam ab alio consecratam ministrat, novae mortalis culpa reum fieri. An autem tot admittat peccata quot sine morali interruptione distribuit hostias, parum utile est

in praxi, ut alibi advertimus; quia qui id negant, cum Henno fatentur indignam quamlibet distributionem, ultra primam, esse circumstantiam notabiliter aggravantem, utpote quae solitarie sumpta ad grave peccatum sufficiat; unde cum oporteat confiteri circumstantias notabiliter aggravantes, necessum est etiam iuxta ipsos, ut in confessione exprimat vel numerus eorum quibus facta est distributio, vel tempus circiter distributionis. Si tamen sacerdos plures uni hostias simul daret, unius solum peccati reus fieret, quia una tantum esset distributio. Caeterum quia minister sic affectus esse solet, ut omnibus quotquot accedent sacram synaxim praebat, huius dispositionis, quae sufficit ad peccatum, mentio facienda esset in poenitentiae tribunali, nisi haec a confessario supponeretur.

Colliges 4. graviter etiam reum videri qui ex officio eucharistiam extra administrationem tangit, seu immediate, puta ut ab uno vase in aliud immittat, seu mediate, ut si eam in processione circumgestet: *quia*, ut dicit Dionysius 1 cap. Coelestis Hierarchiae, *immundis nec symbola, id est sacra signa, tangere fas est: unde qui tangunt res sacras, quasi suo officio utentes, peccant mortaliter. Secus autem esset, si in aliqua necessitate aliquid sacrum contingeret, vel exsequeretur in illo casu in quo etiam laicis liceret, sicut... si corpus Christi in terram proiectum colligeret*. Ita S. Thomas in 4, dist. 24, qu. 1, art. 3, qu. 5 ad 4, cuius doctrinae postrema pars ex iis quae de ministro necessitatis dicta sunt, limitanda est.

Colliges 5. et certius graviter peccare qui in peccato mortali hostiam elevat, et cum ea populum benedicit: 1. quia haec est propria sacri officii functio, a qua *quoad se suspensus est* minister gravis peccati reus: et quae idem *sub interminatione divini iudicii* prohibita est ab Ecclesia, ut patet ex citatis Gregorii IX textibus: 2. quia is populum cum hostia benedicendi actus sine gravi indecentia exerceri nequit ab eo qui inimicus Christi est, eiusque oculis ipso daemone peior. Quia tamen in eo casu non dispensat proprie sacerdos merita et sanguinem Christi, minus peccat quam si sacramentum conficeret aut administraret.

Colliges 6. novi etiam gravisque peccati conscios esse diaconos et subdiaconos qui ordinum suorum functiones in eodem statu exercent: 1. quia hic locum habent probationes initio adductae, quarum nonnullae diaconos specialiter tangunt: 2. quia ex S. Thoma ibi statim: *Quicumque cum peccato mortali aliquod sacrum officium pertractat, non est dubium quin indigne illud faciat; unde patet quod mortaliter peccent*; atqui ipsi etiam subdiaconi, de quibus magis ambigitur, sacrum officium pertractant; ergo. Et certe ideo subdiaconos

in praesenti casu excusant plures a peccato gravi, quia eorum actio non est sacramentalis: atqui haec ratio non est solida, aut saltem non eo usque solida est ut dubium tollat. Quia ut quis in functione ecclesiastica mortaliter peccet sufficit ut ea functio Ecclesiae nomine exercetur, ut sacra; quidquid enim taliter exercetur, et grave est, et plurimum exigit reverentiae: atqui subdiaconorum functio Ecclesiae nomine exercetur ut sacra; et revera talis est, cum ad Eucharistiae confectioem proxime inserviat; ergo. Atque ita docet Nat. Alexand. lib. 2, art. 2, reg. 10; Paulus a Lugduno, Navarrus et Habert, qui ex eodem principio deducit lethaliter peccare eos qui sacramentalia exercent, quales sunt benedictiones aquae, chrismatis, olei, tonsura clericalis. Censent tamen non pauci, nec laxiores, in benedictione aquae lustralis, cinerum, abbatis, vestium sacerdotalium, imo et consecratione templorum, censurarum inflictione ac similibus quae nec gratiam ex opere operato conferunt, nec sunt sacramenti materia, nihil esse quod peccati venialis lineam excedat: ita P. Antoine. Aliud est, inquirunt, de chrismatis et olei infirmorum benedictione; quia Episcopus per ordinationem suam specialiter consecratur ad utramque illam actionem; unde in utraque exhibet se ut ministrum Christi, eiusque personam immediate sustinet; ac proinde gravem ei facit iniuriam, cum actiones illas in statu peccati exercet.

Quod spectat ad clericos minores, nihil est 68 unde functiones suas male obeundo lethalis culpa arguantur; tum quia in id conspirant theologi pene omnes; tum quia eorum munia hodie a laicis perinde ac clericis exercentur; tum denique quia functiones eorum nimis distant ab actione sacrificii.

Excipiendi viderentur exorcistae, nisi, iuxta 69 praesentem Ecclesiae disciplinam, munus eorum quadantenus foret sacerdotale. Ratio est quia graviter dedecet ut qui sponte diaboli mancipium est, eidem in nomine Christi, cui actu exosus est, imperare praesumat: nec dubium est quin excipi mereatur, sicut excepti sunt a daemone pessimo Scevae filii de quibus Act. xix, hinc ordinator Episcopus his exorcistas verbis alloquitur: *Tunc recte in aliis daemonibus imperabitis, cum prius in vobis eorum multimodam nequitiam superaveritis*.

* De sacris concionatoribus S. Thomas in 4 Senten., dist. 19, qu. 2, art. 2, quaestiunc. 2, in respons. ad 4: *Dicendum quod docere sacram Scripturam dupliciter contingit. Uno modo, ex officio praelationis, sicut qui praedicat docet: non enim licet alicui praedicare, nisi officium praelationis habeat, vel ex auctoritate alicuius praelationem habentis; Rom. xi: Quomodo praedicabunt, nisi mittantur? Alio modo, ex officio magisterii, sicut magistri theo-*

logiae docent. Dicunt ergo quidam quod ille qui primo modo docet peccat mortaliter, si sit in peccato mortali notorio, non autem ille qui secundo modo docet. Sed hoc est falsum, quia eorum qui docent sacram Scripturam est idem finis et eorum qui sacram Scripturam ediderunt: unde cum ad hoc ordinetur Scripturae edoctio, ut ad vitam aeternam homo perveniat, ut patet Ioan. x, quicumque impedit finem doctrinae docendo, peccat; impedit autem qui sacram Scripturam in peccato docet, quia ore se profitetur nosse Deum, factis autem negat. Et dicendum quod ille, qui est in peccato notorio, peccat sive sic, sive sic doceat; sed ille qui est in peccato occulto, peccat si primo modo doceat, non autem si secundo. Et in Comment. in psal. XLIX, Operum eiusd. edit. Rom. 1570, t. 13, fol. 66, col. 2 et seq. Nunquid qui in statu peccati mortalis est, peccat mortaliter; quando praedicat vel docet? Dicendum quod eius peccatum aut est publicum vel occultum; et si occultum, vel est ex contemptu et sine poenitentia aut cum poenitentia. Dicendum est ergo quod, si aliquis est in peccato publico, non debet publice praedicare vel do-

cere. Et dico publico, quia si peccatum non est publicum, posset cum charitate occulte fratrem suum de peccato etiam minori, quam sit suum peccatum occultum, reprehendere, reprehendendo tamen seipsum. Si vero est in peccato occulto, et sine poenitentia, tunc provocat Deum, qui simulat. Proverb. xi: Simulator ore decipit amicum suum. Et de his loquitur hic sicut dicit glo. Augustini: Lingua laudare non praesumat cui contradicit conscientia. Si vero peccatum est occultum, et dolet, non peccat praedicando vel docendo, etiam si publice loquatur contra peccatum; quia sic detestando aliorum peccata, detestatur etiam suum. Neque vero in Comment. in Epistolam secundam ad Corinthios lect. 1, in cap. 4, mortaliter peccare solos peccatores publicos et famosos statuisset, non autem etiam alios, ut antea docuerat, censendus est, propterea quod scribat: Unus publicus et famosus peccator cavere debet sibi, ne praedicet, alias peccat. Non enim ibi de utroque peccatorum genere publicorum et occultorum quaestionem instituit, sed de publicis tantum loquitur, ut Apostoli verba quae explicat postulabant*.

MINOR, MINORENNIS

Vide verb. AETAS, BENEFICIA, CONTRACTUS, EMPTIO, VENDITIO, FILIUS, RESTITUTIO IN INTEGRUM.

MINORITAE

Summarium.

1. Minoritae fratres custodiae Terrae Sanctae soli exercere possunt munia parochialia in Graeco-Melchitis patriarchatus antiocheni, absente paracho graeco. -

Guardianus d. Minoritarum S. Sepulcri, seu Terrae Sanctae potest conferre sacramentum confirmationis, absentibus Episcopis latini ritus, cum oleo et chrismate a catholico antistite benedictis. Alia Minoritas spectantia ad n. 16.

- 1 Minoritae fratres custodiae Terrae Sanctae soli exercere possunt munia parochialia in Graeco-Melchitis patriarchatus antiocheni, absente paracho graeco. Bened. XIV tom. 1, Const. 87
- 2 incip. *Demandatam*, § 13. Eorum guardianus S. Sepulcri seu Terrae Sanctae potest conferre sacramentum confirmationis, absentibus Episcopis Latini ritus, cum oleo et chrismate a catholico antistite benedictis, etiam antiquis, si nova haberi non possunt. Idem const. 10
- 3 incip. *Cum ad infrascriptam*. Ab eodem potest sub conditione conferri Graecis-Melchitis a simplici sacerdote confirmatio, absente Episcopo graeco catholico. Idem Const. 87 incip. *Demandatam*, § 14. Ubi vero sit Episcopus catholicus residens, huiusmodi sacramentum non conferat, nisi de eiusdem Episcopi consensu; eo autem dissentiente, absteineat. Idem, ibid.
- 6 Franciscani Observantes missionarii quibusdam Ecclesiis et missionibus Cocinchinae discedere iubentur decreto visitatoris Apostolici. Idem Const. 3 incip. *Quantopere*, § 7. Inde

appellant ad S. Sedem. Idem ibid., § 9. Et 7 decreta prius confirmata revocantur, ipsaque in pristinum restituuntur. Idem ibid., § 11. Adiecta lege conservandi missiones sibi adiudicatas, eaque non deferendi. Idem ib., § 15. Iisque permittitur praedicare in regnis Ciampae, 9 et Cambodiae, non tamen aliis exclusis. Idem ib., § 10.

Franciscani missionarii in Aegypto laborantes laudantur a laudato Pontifice tom. 1, Constitut. 129 incip. *Eo quamvis tempore*, § 2. Franciscani instituti spiritus, quod ad iurisdictionem parochorum, e documentis S. P. Francisci et S. Bonaventurae demonstratur. Idem ibid., § 15, ubi, adductis verbis Testamenti dicti S. P. Francisci et S. Bonaventurae in tractatu: *Quare fratres Minores praedicent*, subiungit: *Licere tantum fratribus ordinis Minorum S. Francisci custodiae Terrae Sanctae parochialia munia obire circa Graecos-Melchitas, eisque sacramenta administrare in iis locorum et temporum circumstantiis, quibus*

omnino deficiat modus habendi parochum, aut alium antistitem graeci ritus.

Advertendum quod nos fratres Minores (quidquid scripserit aliquis in contrarium) possumus ac debemus addere in *Confiteor* nomen nostri sancti patriarchae Francisci, dicendo: *Sanctis apostolis Petro, Paulo, beato Patri nostro Francisco*, etc., et ita dicendo *Sanctos apostolos Petrum et Paulum, beatum Patrem nostrum Franciscum*, etc. Cui non obstat decretum Sacrae Congregationis, diei 20 Mart. 1706, loquente ipso de iis qui illud non recitant ex speciali privilegio, *Regulares absque speciali privilegio*, etc., quo nos gaudemus ex ritu tradito a S. Bonaventura anno 1260, relato in Orbe Seraphico, tom. 3, n. 30, a quo recedere non possumus ex sancitis a Iulio II et Clemente X citat. in rubricis nostri novissimi Franciscani Breviarii, n. 129, ibi: *Quoad caeremonias vero et alia ad recte et sancte reddendum Domino sacrificium laudis, quoquomodo necessaria et opportuna observanda sunt documenta a sancto Bonaventura edita, necnon ordinationes capitulorum generalium, apostolica auctoritate confirmatae; ac proinde Rituale, constitutiones et doctrinae in firmamento trium ordinum contentae ibidem a san. mem. Iulii II et tandem a fel. record. Clemente X in Brevis Ex commissi Nobis, 28 Augusti 1671, cum aliis recentioribus, approbatae, et sub nonnullis poenis pro tunc et nunc observari mandatae*. Ac ideo in Missalibus et Breviariis Franciscanis in *Confiteor* rite appositum est post nomina Sanctorum Apostolorum Petri et Pauli, nomen S. Patris nostri Francisci. Et insuper ad id habemus personalem confirmationem Innocentii XIII, qui assistendo nostro capitulo generali Romae celebrato 15 Maii 1723, non solum id approbavit in publica confessione omnium vocalium, sed et sibimetipsi complacuit repetere, dicendo: *Precibus et meritis beatae Mariae*, etc., *beatorum apostolorum Petri et Pauli, et beati Patris vestri Francisci*, etc.; uti apparet ex supra laudato capitulo generali edito Romae anno 1730. Et ad id accedit totius religionis universalis, ac inveterata consuetudo, quae, quasi altera lex, parem obligandi obtinet potestatem, can. *Consuetudo* 5, dist. 1, l. *De quibus* 31 ff. de Legib., l. *Diuturna consuetudo* 35, et l. *Sed ea* 35 ff. eod. Consuetudo namque est optima legum interpres; l. *Si de interpretatione* 37 ff. de Legibus, c. *Cum dilectus* 8 de Consuetudine, cum similibus. Et haec sententia expresse traditur sub n. 168, in caeremoniali Mediolani impresso anno 1744, ab eruditissimis Patribus reformatis illius provinciae collecto ex caeremonialibus Romanis et Franciscanis.

DECRETA.

Decretum quo disposita atque sancita a P. Vicecommissario generali ordinis Min. Observ. Reformat. S. Francisci pro conventibus recessus, seu recollectionis nuncupatis confirmantur.

Sacra Congregatio super disciplina regulari, expenso tenore epistolae circularis Vicecommissarii generalis Min. Observantium Reformatum S. Francisci, datae die 9 Ian. 1707, in qua sub n. 7 ubi de conventibus recessus seu recollectionis agitur, haec habentur: *E in detto convento o conventi, ne' quali dovrà attendersi al solo spirito di divozione ed orazione, non vi potrà essere studio, nè lettori o altro religioso esente da qualunque atto comune*. Et mature perpensis omnibus et singulis deductis tam a d. Vicecommissario generali et procuratore generali et strictioris Observantiae sancti Francisci ex una, quam Patribus habitantibus in conventibus recessus provinciarum reformatarum Marchiae et Bononiae partibus ex altera, pro stabilitate conventuum recessus, sive recollectionis cum peculiaribus legibus rescripsit: *Exsecutioni mandetur in omnibus provinciis praedicta Epistola circularis vicecommissarii generalis, sub die nona Ianuarii 1707. Et tam superiores generales, quam provinciales omnino provideant conventui recollectionis, alias Sacra Congregatio providebit.*

Dat. Romae, hac die 24 Martii 1708.

I. R. Card. Imperialis praefectus.

Decretum de instituendis in unaquaque provincia strictioris Observantiae S. Francisci conventibus spiritualis recessus pro religiosis servantibus, ad praescriptum epistolae circularis P. a Monte-Bufo Vicecommissarii, alias a Sacra Congr. confirmatae.

Cum ad aures Sacrae Congregationis super disciplina regulari pervenerit, et multiplici fide dignorum testimonio fuerit comprobatum, in multis provinciis strictioris Observantiae S. Francisci per Italiam et insulas adiacentes, epistolam circularem Vicecommissarii generalis a Monte-Bufo datam 9 Ianuarii 1707 et ab hac Sacra Congregatione confirmatam 24 Martii 1708, plenum non sortiri effectum quoad demandatos spiritualis recessus conventus; volens propterea Sacra Congregatio, ne talis inobservantia in regularis disciplinae detrimentum diutius protrahatur, opportune et efficaciter providere, re mature discussa, auditisque pluries, tum voce, tum scripto, superioribus ordinis, referente eminentissimo Fabrono, rescripsit; pro omnimoda observantia praefatae epistolae circularis Vicecommissarii generalis a Monte-Bufo confirmatae, ut supra, a Sacra Congr., destituendis in

unaquaque provincia supradictis conventibus spiritualis recessus pro religiosis ferventioribus; et non concedatur licentia admittendi ad habitum et professionem, nisi in provinciis in quibus Sacrae Congregationi constiterit praefatos conventus re ipsa institutos esse, ac sedulo et cum effectu a superioribus generalibus detur notula, ubi sint respective instituti dicti conventus.

Romae 10 Decemb. 1714.

I. R. Card. Imperialis *praefectus*.

16

*Decretum consimile praecedenti
pro Minoribus Observantibus S. Francisci.*

Cum ad aures Sacrae Congregationis super disciplina regulari pervenerit, et multiplici fide dignorum testimonio fuerit comprobatum in multis provinciis Minorum de Observantia Sancti Francisci per Italiam et insulas adiacentes, Breve san. mem. Innocentii XI, quod incip. *Militantis Ecclesiae*, etc., editum die 22 No-

vembris 1679, plenum non sortiri effectum quoad demandatos recollectionum conventus; volens propterea eadem Sacra Congregatio ne talis inobservantia in regularis disciplinae detrimentum diutius protrahatur, opportune et efficaciter providere, re mature discussa auditisque pluries, tum voce, tum scriptis, superioribus ordinis, referente eminentissimo Fabrono, censuit supersederi pronunc in expeditione novi brevis, sed omnino servandam esse dispositionem brevis san. mem. Innocentii XI 22 Novembris 1679, de non concedenda licentia admittendi ad habitum et professionem in illis provinciis in quibus plene non constiterit Sacrae Congregationi supradictos recollectionum conventus institutos fuisse iuxta formam in eodem brevi praescriptam. Et interim detur a superioribus generalibus nota ubi respective sunt recollectionum conventus.

Romae 10 Decembris 1714.

I. R. Card. Imperialis *praefectus*.

MIRACULUM

Summarium.

1. Miraculum unde dictum? - 2. Miraculum quid sit? - 3. Ad verum et proprie dictum miraculum quatuor principaliter requiruntur. - 4. Assignatur primum requisitum. - 5. Assignatur secundum. - 6. Assignatur tertium. - 7. Assignatur quartum. - 8. His quatuor enumeratis requisitis addi solet quintum, et assignatur. - 9. Miraculorum triplex est genus, seu ordo, vel gradus. Quodnam sit primum genus, et quae miracula ad ipsum spectent? - 10. Quodnam sit secundum genus, et quae miracula ad ipsum spectent? - 11. Quodnam sit tertium genus, et quae miracula ad ipsum spectent? - 12. Miracula primi generis non est necesse, quod fiant in instanti. - 13. Miracula secundi generis nec ipsa petunt fieri in instanti. - 14. Miracula tamen tertii generis necesse est, quod fiant in instanti. - 15. Miraculum per quid differat a gratia? - 16. Gratia quid sit? - 17. Quando est dubium an sanitas recuperata sit per miraculum, vel per gratiam, concludendum est esse recuperatam per gratiam. - 18. Miracula in sacra Scriptura appellantur interdum *signa*. - 19. Interdum vocantur *prodigia*. - 20. Interdum appellantur *portenta*. - 21. Haec vox *miraculum*, quamvis pluries habeatur in Veteri Testamento, nunquam tamen reperitur in Novo. - 22. Miracula, prodigia et portenta conveniunt omnia in ratione signorum. - 23. Attamen licet omnia sint miracula, quaedam tamen magis proprie appellantur signa, quatenus non actu rem signatam ponunt, sed consummantur in praesignatione rei futurae vel rei praesentis. - 24. Miracula autem semper effectum suum ponunt actu a parte rei. - 25. Prodigia et portenta volunt nonnulli quod differant a miraculis ex parte effectus et modi significandi, quatenus illa terrorem, vel nocumentum aliis inferant et praenuntient; miracula vero commodum et gaudium. - 26. Alii autem tenent quod miracula illa quae propter eorum excellentiam maiori admiratione et stupore sunt plena, prodigia et portenta appellantur; quae vero admirationem inferunt, sed non tantam, minora et pura miracula dicantur. - 27. Pignatelli tamen et alii dicunt quod, inspecto eo quod sit excedens facultatem naturae creatae, miracula dicuntur *virtutes*; et inspecto eo propter quod ipsa fiunt miracula, nuncupantur *signa*; et

quatenus miracula aliquid praecostendunt, vocantur *ostenta* sive *portenta*; quatenus vero futura praedicunt, appellantur *prodigia*. - 28. Solus Deus proprie ac physice potest facere vere et proprie dicta miracula. - 29. Possunt tamen sancti ac servi Dei facere miracula moraliter. - 30. Miracula in confirmationem fidei possunt moraliter fieri etiam a peccatoribus veram fidem habentibus. - 31. Nequeunt tamen a peccatoribus fieri, neque moraliter in testimonium sanctitatis, aut insignium meritorum apud Deum. - 32. Haeretici nequeunt facere miracula, neque in confirmationem fidei, neque in testimonium sanctitatis, aut insignium meritorum apud Deum. - 33. Angeli possunt moraliter facere miracula. - 34. Angeli mali seu daemones, nequeunt ullo modo facere vera miracula. - 35. Adducitur et solvitur instantia. - 36. Virtutes, signa et prodigia Antichristi erunt spuria, apparentia et mendacia. - 37. Potestas examinandi et recognoscendi miracula competit non solum Summo Pontifici, sed etiam Episcopis. - 38. Debet tamen Episcopus, si examinet miracula nondum canonizatorum aut beatificatorum, antequam divulget aut divulgari permittat, totum negotium ad Sanctam Sedem transmittere, indeque responsum expectare. - 39. Examen miraculorum debet esse exactissimum et rigidissimum, praesertim quoad testes. - 40. Episcopus ad examen miraculorum debet adhibere in consilium etiam theologos et alios viros probos. - 41. Miracula, gratiae, et beneficia, etc., quae praesumuntur accepta a Deo ad intercessionem alicuius mortui cum opinione sanctitatis, non possunt imprimi sine licentia Sedis Apost., nisi fuerit canonizatus vel beatificatus. - 42. Miracula gratiae etc., talis mortui non canonizati nec beatificati publicari non possunt sine praefata licentia sub poenis, clericis saecularibus privationis officiorum, suspensionis a divinis, et administrationis sacramentorum; regularibus vero omnium officiorum, nec non vocis activae et passivae. - 43. Quando miracula fieri dicuntur in aliqua ecclesia saeculari, sive regulari virtute sacrarum imaginum, statim Episcopi mandant operiri imagines, et impediunt concursum populi, ne miracula publicentur antequam per testes legitimos fuerint sufficienter probata, et transmissa ad Papam, et transgressores possunt ab Episcopis puniri. - 44. Affertur celeberrimum miraculum. - 45. De variis miraculis a Christo Domino patris, *remissive*.

1 Miraculum dicitur mirum factum, vel quasi
 2 admiratione plenum. Barb. de offic. et potest.
 Episcop., part. 3, alleg. 99, n. 7, et alii pas-
 3 sim. Miraculum, prout usurpatur in causis bea-
 tificationum et canonizationum, describitur a
 S. Augustino, lib. de util. cred., cap. 16, ibi:
Miraculum voco quidquid arduum et insolitum
supra spem aut facultatem mirantis apparet,
 et a S. Thoma part. 1, quaest. 110, art. 4, et
 qu. 114, art. 4. Miraculum proprie et stricte
 sumptum definitur, quod sit *id quod fit prae-*
ter ordinem totius naturae creatae, et sic do-
 ctiores passim.

3 Ad verum, et proprie dictum miraculum
 quatuor principaliter requiruntur. Glossa com-
 muniter recepta in cap. *Gloriosus Deus* unic.
 de Reliquiis et veneratione Sanctorum, verb.
Sedis Apostolicae.

4 1° Igitur requiritur quod miraculum fiat su-
 pra naturam, id est praeter ordinem totius na-
 turae; sicut de virga Moysis mutata in colu-
 brum, et de asina loquente ad Balaam, ex cap.
Cum ex iniuncto 12 de Haereticis. Illud enim
 quod per causas naturales fieri potest, non est
 5 miraculum. 2° Quod appareat illud ex Deo,
 non ex arte contingere, neque ex diabolo, quia
 mirabilia, quae arte applicando activa passivis
 contingunt, seu ope daemonis virtute sua na-
 turali angelica agentis efficiuntur, quamvis fa-
 cultatem et captum humanum excedant, inde-
 que admirationem in intellectu humano cau-
 sent, non sunt tamen vere et propria miracula,
 licet in sensu largo talia dicantur, in can. *Teneamus* 56, caus. 1, Exodi vii, Actor. ix, et
 alibi: solus enim Deus proprie ac physice potest
 facere miraculum; hinc Ps. lxxi dicitur: *Qui*
facit mirabilia solus, et Ps. lxxxiii: *Tu faciens*
 6 *mirabilia, tu es Deus solus*. 3° Quod fiat non
 vi verborum, sed hominis merito id contingat.
 Unde transubstantiatio panis in corpus Christi
 per sacerdotem vi consecrationis causata, non
 est miraculum, prout requiritur ad beatifica-
 tionem vel canonizationem.

7 4° Quod fiat vel in confirmationem fidei,
 vel in testimonium sanctitatis alicuius, in quo
 Deus se vult mirabilem ostendere, eius virtutes
 in aliorum exemplum miraculis illustrando,
 unde de primo dicto fine ob quem Deus pa-
 trare solet miracula, constat ex Marc. ultimo,
 ibi: *Illi autem perfecti praedicaverunt ubique*
Domino cooperante, et sermonem confirmante
sequentibus signis. Et Hebraeor. ii, ibi: *Con-*
testante Deo signis et portentis. Et de secundo
 dicto fine constat ex Psal. lxi, 36, ibi: *Mira-*
bilis Deus in sanctis suis. Et de S. Thoma de
 Villanova in 3 lection. Officii, ibi: *Deus san-*
ctitatem servi sui testatam voluit praesertim
cum horreum frumento pauperibus distributo
penitus vacuum, repente plenum inventum est.

8 His quatuor enumeratis ad verum et prop-
 rium miraculum requisitis, quantum solet ad-

di, nempe quod fiat praeter consuetum et or-
 dinarium modum causandi. Unde quia creatio
 animae, conservatio universi, et huiusmodi non
 fiunt praeter consuetum et ordinarium modum
 causandi, quamvis a solo Deo fieri possint,
 non sunt ad propositum vere et proprie mi-
 racula. Barbosa de offic. et potest. Episcop.,
 alleg. 97, n. 8; Reiffenstuel lib. 3 Decr., tit. 45,
 n. 39, et alii.

Miraculorum triplex est genus, seu ordo vel 9
 gradus, sicuti tripliciter potest opus aliquod
 facultatem naturae excedere. Primo scilicet
 quoad substantiam facti, seu quoad id quod
 fit, quando nempe substantia rei factae est su-
 pra vires naturae; quod constituit speciem mi-
 raculorum primi generis, seu ordinis vel gra-
 dus; uti est illud quod duae naturae uniantur
 et subsistant in una persona, sicut factum est
 in Incarnatione, de quo dixit S. Augustinus
 tract. 17 in Ioannem: *Maius miraculorum est*
quod Deus factus est homo, quam miracula
omnia quae Deus fecit inter homines. Ad hoc
 primum genus, seu ordinem, vel gradum spec-
 tat fecunditas et partus virgineus B. M. V.;
 si idem corpus sit simul cum alio in eodem
 loco, ut de Christo Domino, qui intravit ad
 discipulos ianuis clausis; si corpus humanum
 glorificetur; si unum corpus simul sit in duo-
 bus, vel pluribus locis; si sol stet, aut retro-
 cedat, prout contigit ad preces Iosue et Eze-
 chiae regis, et huiusmodi.

Secundo, quoad subiectum, seu quoad id, in 10
 quo fit, quando nempe aliquid est supra vires
 naturae, quoad subiectum eius in quo fit, id
 est quando aliquid fit, quod natura ipsa quo-
 que facere potest, sed non in illo subiecto in
 quo tunc fit; quod constituit speciem miracu-
 lorum secundi generis, seu ordinis, vel gradus,
 uti est resuscitatio mortuorum, illuminatio
 caecorum, et huiusmodi: potest enim natura
 causare vitam, sed non in mortuo; potest prae-
 stare visum, sed non caeco. Ad hoc secundum
 genus, seu ordinem, vel gradum spectant sa-
 nationes paralyticorum quos Christus sanavit,
 et sanationes aridorum, claudorum, mutorum,
 vel alio simili morbo laborantium, quorum sa-
 nationes omnem medicorum artem et medici-
 nae virtutem superent, et soli divinae virtuti
 reserventur.

Tertio, quoad modum faciendi, quando nem- 11
 pe aliquid est supra vires naturae quoad vi-
 dum faciendi, id est quando tale quid fit, quod
 etiam natura ipsa facere potest, sed non illo
 modo. Quod constituit speciem miraculorum
 tertii generis, seu ordinis, vel gradus; uti est,
 cum quis subito ac instantanee divina virtute
 sanatur a febre, nullis adhibitis medicamentis,
 nulla eveniente crisi; aut cum aer statim di-
 vinitus condensatur in pluvias absque causis
 naturalibus, ut legitur factum ad preces Sa-
 muelis, et Eliae prophetae, et sanctae Schola-

sticae sororis D. Benedicti, et aliorum, et huiusmodi; potest enim natura causare salutem in infirmo, condensationem aeris in pluvias, sed non tali modo, scilicet in instanti, et sine medicamentis, et sine concursu aliarum causarum naturalium. Ad hoc tertium genus, seu ordinem, vel gradum spectant sanatio instantanea a febris socrus Simonis facta a Christo Domino, Lucae iv, sanationes instantaneae ab hydropse, ab hernia, et ab aliis huiusmodi morbis illico factae simul cum integra recuperatione virium ad invocationem alicuius servi Dei, seu sancti, quia, cum per naturam nequeant illico, et simul cum recessu morbi vires totaliter recuperari, ideo quoties morbus hoc modo recedit, et vires simul totaliter recuperantur, non per naturam, vel artem, sed per miraculum accidisse censetur.

12 Miracula primi generis, seu ordinis, vel gradus non est necesse ut habeantur pro veris miraculis, quod fiant in instanti, quia talia miracula, sive fiant in instanti, sive progressu temporis, semper verificatur quod a solo Deo procedant, cum totaliter superent vires, et facultatem naturae, a qua nec in instanti, nec successive provenire possunt. Pignatell. to. 4, consult. 44, n. 6; Lauraea in to. 3, disp. 20, art. 20, n. 865, et alii passim.

13 Miracula secundi generis, seu ordinis, vel gradus non est necesse quod fiant in instanti, et patet exemplis relatis in Sacra Scriptura; de filio enim viduae a morte excitato ab Elia, 3 Reg. xvii, habetur: *Qui expandit se atque mensus est super puerum tribus vicibus... reversa est anima pueri intra eum, et revixit.* Et de filio Sunamitis suscitato a mortuis ab Elisaeo, 4 Reg. iii, non statim, sed paulatim, ibi: *Nam Elisaeus ingressus domum ascendit, et incubuit super puerum, posuitque os suum super os eius et oculos super oculos eius, et manus super manus eius, et incurvavit se super eum, et calefacta est caro pueri. At ille reversus deambulavit in domo semel huc atque illuc, et ascendit, et incubuit super eum, et oscitavit puer septies, aperuitque oculos.* Et de caeco nato illuminato a Christo Domino, Ioann. ix, ibi: *Fecit lutum ex sputo, et linivit lutum super oculos eius, et dixit ei: Vade, lava in natatoria Siloe... abiit ergo, et lavit, et venit videns.* Quae miracula ex dictis supra n. 10, sunt secundi generis, et tamen, ut patet ex textu, non sunt facta in instanti.

14 Miracula tertii generis, seu ordinis, vel gradus necesse est quod fiant in instanti, ita ut infirmus sanetur, et vires recuperet statim ac sanctus est invocatus, alias si ita non evenirent, sed progressu temporis, dubitari ac suspicari cum fundamento posset, quod non a Deo supernaturali concursu supra vires naturae morbus fuisset expulsus, sed ex generali concursu cum natura operante id acciderit; quo-

ties autem dubium est, seu suspicio, quod sanatio potuerit procedere a natura, Ecclesia in causis beatificationis et canonizationis non approbat pro miraculo, sed solum pro gratia, arg. cap. *In obscuris* 30 de regul. Iuris in 6, ibi: *In obscuris minimum est sequendum.*

Unde miraculum, ut notat Diana Coordinat. 15 tom. 8, tract. et resolut. 1, et alii, per hoc differt a gratia: quod miraculum fit in instanti, et gratia successive: quamvis tamen miraculum differat a gratia per hoc etiam quod miraculum a solo Deo procedat, quin physice ad eum concurrat causa secunda; gratia vero procedat quidem a Deo per intercessionem alicuius invocati servi Dei, vel sancti, sed etiam concurrente alia secunda causa; uti patet, cum pro obtinenda sanitate infirmus invocet aliquem sanctum, et interim medicamenta adhibet, et citius, seu in minori tempore, quam si sanctus fuisset invocatus, sanitatem et vires successive recuperat; tunc enim dicitur non miraculum, sed gratia.

Hinc gratia describi potest, quod sit *beneficium procedens ex speciali Dei benevolentia, etiam in linea naturali, a Deo, concurrente simul physice causa secunda, successive factum petenti, sed citius quam si, vel ipse Deus, vel Dei servus non fuisset vocatus.* Matthaeucci in Practica theologico-canonica, tit. 3, c. 1, n. 67. Quando autem est dubium an sanitas recuperata sit per miraculum, vel per gratiam? concludendum est esse recuperatam per gratiam, per citatam Regulam 30 Iuris in 6, uti recte Matthaeucci loc. cit., n. 68, et alii.

Miracula in Sacra Scriptura appellantur interdum *signa*, ut Deuteronomii vi, ibi: *Deus fecit signa*; Marc. xvi, ibi: *Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis*; Ioann. ii, ibi: *Hoc fecit initium signorum in Cana Galilaeae, convertens aquam in vinum*; et ibidem, cap. iv: *Hoc iterum secundum signum fecit Iesus, cum venisset a Galilaea in Iudaeam sanans filium reguli.* Actorum viii signa vocantur sanationes paralyticorum, claudorum et energumenorum liberationes. Interdum vocantur *prodigia*, ut Deuteronom. vi, ibi: *Deus fecit signa atque prodigia magna*; Ps. xlv, ibi: *Quae posuit prodigia super terram*; Ioel. ii, ibi: *Dabo prodigia in coelo et in terra*; 2 Machabaeorum xv, ibi: *Prodigia facientem Dominum invocavit*; Ioann. iv, ibi: *Nisi signa et prodigia videritis*; Actor. v, ibi: *Fiebant signa et prodigia multa*, et saepe alibi. Interdum appellantur *portenta*, ut Deuter. iv, ibi: *Signa atque portenta*; et ibidem, cap. vii, ibi: *Signa atque portenta*; Iosue xxiv, ibi: *Multis signis, atque portentis*; ii Paralipom., cap. xxxii, ibi: *Ut interrogarent de portento, quod acciderat*; Isaiae viii, ibi: *In signum et in portentum*; Ezechiel. xxii, ibi: *Quia portentum dedi te domui Israel*; Marc. xiii, ibi: *Dabunt signa et*

portenta; ad Hebraeos II, ibi: *Contestante Deo* 21 *signis et portentis*, et saepe alibi. Haec autem vox *miraculum*, quamvis pluries habeatur in Veteri Testamento, nunquam tamen reperitur in Testamento Novo.

22 Miracula, prodigia et portenta conveniunt omnia in ratione signorum, quia omnia praeter speciem sui, quam ingerunt sensibus viventium, 23 quid aliud significant. Attamen licet omnia sint miracula utpote ardua et insolita, et supra vires naturae creatae, quaedam tamen magis proprie appellantur *signa*, quatenus non actu rem signatam ponunt, sed consummantur in praesignatione *rei futurae*, ut erunt signa in sole, et luna, et stellis, Lucae XXI, quae praesignabant iudicium universale proxime futurum. Vel *rei praesentis*, ut signa prodigiosa censentur illa quae, dum sancti martyrio afficiuntur, non semel solet evenire, quod nempe ferae mansuescant, terraemotus accidat, statuae inanum deorum corruant, magna tempestas oriatur, radii et splendores supra caput et circa corpus martyris appareant, concentus angelorum audiantur, faces accensae videantur, et huiusmodi quae omnia tanquam signa a Deo dantur ad indicandum quod mors patientis sit ipsi accepta, et iniuste, et inique iudex, et tyranni ope- 24 rentur, quin effectus alius ponatur a parte rei.

Miracula autem semper effectum suum ponunt in actu; si enim loquamur de miraculis primi generis, ut est Incarnatio divini Verbi, ponit actu a parte rei Verbum incarnatum; si loquamur de miraculis secundi generis, ut est resuscitatio mortui, ponit actu a parte rei mortuum resuscitatum; si loquamur de miraculis tertii generis, ut est sanatio instantanea a fe- 25 bri, ponit actu a parte rei sanitatem. Sic recte Matthaeucci loc. cit., cap. I, num. 30 et 31, et alii.

Prodigia et portenta volunt nonnulli, quod differant a miraculis ex parte effectus, et modi significandi, quatenus illa terrorem, vel nocu- 26 mentum aliis inferant, et praenuntient; miracula vero commodum et gaudium; sicuti resuscitatio a morte, sanatio miraculosa a morbo est miraculum afferens commodum et laetitiam.

26 Alii tamen tenent quod miracula illa, quae propter eorum excellentiam maiore admiratione, et stupore sunt plena, prodigia, et portenta appellantur; quae vero admirationem inferunt, sed non tantam, minora, et pura miracula dicantur. Sic Matthaeucci loc. cit., n. 21, et alii.

27 Pignatellus autem tom. 4, consult. 58, n. 1, observans, quod ex D. Thoma 2-2, qu. 178, art. 1 ad 3, duo possunt attendi in miraculis, quatenus excedunt vires totius naturae creatae, scilicet id, quod fit excedens facultatem dictae naturae, quo inspecto, inquit, miracula dicuntur *virtutes*, et id, propter quod ea fiunt, scilicet ad manifestandum aliquid supernaturale, cuius gratia, dicit, miracula nuncupantur *signa*.

Unde infert cum Angel. Rocc. de canonizatione Sanctor., c. 22, Miracula, quatenus aliquid praeostendunt *ostenta*, seu *portenta* vocari; quatenus vero futura praedicunt, appellari *prodigia*.

Solus Deus proprie ac physice potest facere 28 vera, et propria d. miracula. *Communis*; et ratio est, quia, si aliqua creatura, v. gr. angeli, sancti, ac daemones possent proprie, et physice facere vera, et proprie dicta miracula, iam miracula non essent supra naturam, nec praeter ordinem totius naturae creatae, prout requiritur ad rationem proprie et stricte dicti miraculi, ut patet ex eius definitione tradita ex D. Thoma supra n. 2. Unde dicitur Psal. LXXI: *Qui facit mirabilia solus*.

Possunt tamen sancti ac servi Dei facere, et 29 revera ab eis plura sunt facta, et in dies fiunt miracula *moraliter*, quatenus nempe Deus ad preces ipsorum, vel intuitu fidei, atque meriti eorum, aut in confirmationem sanctitatis eorumdem miracula patrat, seu patrat, quae alias non esset patraturus. Unde Psal. LXXVII dicit: *Mirabilis Deus in sanctis suis*. *Communis*.

Miracula in confirmationem fidei possunt 30 moraliter fieri, etiam a peccatoribus veram fidem habentibus, eamque praedicantibus, ac nomen Dei invocantibus, ut colligitur aperte ex I ad Corinth. XIII, ibi: *Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero; nihil sum*; ubi, ut vides, aperte supponit posse homines fide vera instructos, licet charitate destitutos, montes ipsos alio transvehere; et de facto patet in Iuda proditore, qui in testimonium fidei, aequae ac alii apostoli, patrat, Marc. III, ut recte observat Reiffenstuel lib. 3 Decret., tit. 45, n. 37, et tenent passim doctores.

Nequeunt tamen a peccatoribus fieri neque 31 moraliter miracula in testimonium sanctitatis, aut insignium meritorum apud Deum, qui est alter finis, ob quem miracula fiunt; miracula enim ob talem finem non possunt fieri, nisi ab illis qui apud Deum specialibus meritis sanctitatis refulgent. *Communis*.

Haeretici autem nequeunt facere miracula, 32 neque in confirmationem fidei, neque in testimonium sanctitatis, aut insignium meritorum apud Deum; ipsi enim carent fide supernaturali, quae necessaria est ad facienda miracula; iuxta illud Matth. XVII, ibi: *Si habueritis fidem, etc., et dicetis monti huic: Transi hinc illuc, et transibit, et nihil impossibile erit vobis*; nec habent sanctitatem, cum sint membra praecisa ab Ecclesiae sanctitate, adeoque nullimode possunt facere vera miracula. Pignatell. tom. 4, consult. 67, n. 43; Matthaeucc. loc. cit., tit. 6, cap. 3, num. 15 et seq.; Lauraea loc. cit., n. 804, et alii passim, et expresse habetur ex Concilio Constantinopolitano III, art. 15.

33 Angeli boni possunt moraliter facere miracula, sive quia ex voto et desiderio eorum Deus mira praestet, sive quia ministerium ei exhibeant, ut ea mira praestet. S. Thomas part. 1, qu. 110, art. 4; Pignat. loc. cit., n. 35, et alii passim.

34 Angeli mali, seu daemones, nequeunt ullo
35 modo facere vera miracula. *Communis*. Nec obstat, quod can. *Teneamus* 56, caus. 1, qu. 1, sicuti et Exodi c. vii habeatur magos Pharaonis fecisse miracula, et eod. can. *Teneamus*; et Actor. ix dicatur Simonem magum patrasse miracula. Non obstat, inquam, quia, ut dicunt S. Augustinus lib. 20 de Civitate Dei, et lib. 3 de Trinit.; S. Thomas part. 1, qu. 110, art. 4 ad 2, et qu. 114, art. 4, et alii passim. Mira illa per magos Pharaonis, et per Simonem magum, sicut, et alia per alios magos, et malos homines ope daemonis facta, seu exhibita, non fuerunt vera miracula, sed tantum apparentia, et praestigia quaedam sensus, et imaginationem illudentia. Vide etiam dicta ad rem sup. num. 5.

36 Sic etiam virtutes, signa et prodigia Antichristi erunt spuria et mendacia, quia ipse, ut interpretatur S. August. lib. 20 de Civitate Dei, et alii passim, decipiet sensus per illusiones et phantasmata et efficere videbitur, quod re ipsa non efficiet.

37 Potestas examinandi et recognoscendi miracula competit non solum Summo Pontifici, sed etiam Episcopis; habetur clare ex Conc. Tridentino sess. 25, de invocatione Sanctorum, ubi dicitur: *Nulla etiam admittenda esse miracula, nec novas reliquias recipiendas, nisi eodem recognoscente et approbante Episcopo*; qui textus non tantum procedit de miraculis iam *canonizatorum*, sed etiam *non canonizatorum*, ita ut Episcopus etiam istorum miracula recognoscere possit, prout Sacra Congregatio eiusdem Concilii interpres. declaravit, teste Fagnan. in cap. *Cum ex eo* 2 de Reliquiis et venerat. Sanctorum, n. 7, et Barbosa de offic. et potest. Episcop., part. 3, alleg. 97, n. 3, ubi dicit sic fuisse sibi responsum a dicta Sacra Congregatione et originalem responsionem apud
38 se asservare. Debet tamen Episcopus, si examinet miracula nondum canonizatorum, aut beatificatorum, antequam ea divulgari permittat, totum negotium ad Sanctam Sedem transmittere, indeque responsum expectare, iuxta constitutionem 37 Urbani VIII incipien. *Sanctissimus*; Fagnan. loc. cit., n. 10; Reiffenstuel lib. 3 Decr., tit. 45, n. 45 in fine.

39 Examen miraculorum debet esse exactissimum et rigidissimum, praesertim quoad testes, ita ut regulariter non nisi per testes idoneos iuratos, qui non sint singulares et qui depnant ex scientia per sensus proprios et singulatim examinentur, miraculum probari valeat, prout pluribus demonstrant auctores, arg. cap.

Venerabilis de Testibus, et c. *Testes*, caus. 3, qu. 9. Unde Episcopus ad examen miraculorum debet adhibere in consilium etiam theologos et alios viros probos, ut expresse praescribitur in Concilio Tridentino loc. cit., ibi: *Adhibitis in consilium theologis et aliis piis viris*. De hoc argumento fuse admodum, ac docte agit Episcopus Novariensis Ioseph M. Maraviglia, in suis Legibus prudentiae episcopalis, lege 303, 304, 305 et 306, quem vide.

Miracula, gratiae, beneficia, etc., quae praesumuntur accepta a Deo ad intercessionem alicuius mortui cum opinione sanctitatis, non possunt imprimi sine licentia Sedis Apostolicae, nisi fuerit canonizatus, vel beatificatus. Urbanus VIII Constit. 37 incip. *Sanctissimus*.

Miracula gratiae, etc., talis mortui non canonizati, nec beatificati, publicari non possunt sine praefata licentia sub poenis, clericis saecularibus privationis officiorum, suspensionis a divinis et administrationis sacramentorum: regularibus vero omnium officiorum, nec non vocis activae et passivae. Urbanus VIII Const. incip. *Sanctissimus*.

Unde Laur. de Franchis in controvers. inter
43 Episcop. et Regulares, p. 252, vers. *Ad 10*, relatus a Barbosa de offic. et potest. Episc., alleg. 97, num. 6, circa finem, refert, quod quando miracula fieri dicuntur in aliqua ecclesia saeculari, sive regulari, virtute sacrarum imaginum, statim Episcopi mandant operiri imagines, ianuas ecclesiae claudi et impediunt concursum hominum, nec miracula publicantur nisi prius per testes legitimos fuerint sufficienter probata et processus, sive aliquid huiusmodi mittatur ad Papam. Et ibid., vers. *Ad 12*, tenet quod tam saeculares, quam regulares admittentes nova miracula puniri possunt ab Episcopo.

Hic iuvat afferre magnum et maximum miraculum sic appellatum a decano, aliisque Sacr. Romanae Rotae auditoribus et relatum a nunquam satis laud. Summo Pontifice Bened. XIV in appendice in fine tertiū tomi sui undequaque aurei operis, de Servorum Dei beatificatione et beatorum canonizatione. Et est quod B. Petrus Baptista sacerdos et concionator mei Seraphici Ordinis, ac commissarius delegatus ad tyrannum Iaponiae, cum legationem sibi commissam felicissime ad optatum finem perduxisset, ac sibi illius tyranni seu imperatoris animum devinxisset obtinissetque facultatem aedificandi monasterium et ecclesiam in civitate de Meaco regia illius imperatoris et exinde plurimos illius nationis, qua verbis, qua exemplis et charitativis officiis una cum sociis ad catholicam fidem convertisset, valde ob id iratus tyrannus indixit ei et sociis mortem crucis; et ut sic crucifixis eorum corpora in cruce ad aliorum terrorem per bimestre remanerent; quo tempore dictus meus beatus Petrus Baptista plu-

ries ac pluries visus fuit, derelicta cruce, celebrare missam in ecclesia sui monasterii, sibi ministrante Antonio Doxico aetatis 13 annor., qui ministraverat ei vivus in missa, et postea simul cum ipso crucifixus fuerat. Unde, uti constat ex processu pro eorum canonizatione, iussu Urbani VIII a supradictis constructo, et loc. cit. integre allato, saepissime eveniebat, quod corpus beati Petri Baptistae et dicti Antonii non videbantur in cruce; et postea trans-acto tempore celebrationis missae, audientibus

interim astantibus canticum quasi coelestem, iterum videbantur in cruce eodem modo quo martyrium in illa passi fuerant, quod, uti revera est, merito appellatur magnum, imo maximum *miraculum*.

De variis miraculis a Christo Domino in ter-
ris degente patris dissertur in hac Bibliotheca
verb. *Hemorrhoida*, verb. *Magi*, verb. *Filius*
viduae Naim, et verb. *Samaritana*.

Alia ad rem, vide verb. *Cultus Sanctorum*.

MISSA, PROUT EST SACRIFICIUM

PARTITIO ARGUMENTI

MISSA: 1. quoad eius esse, effectus et fructus; 2. quoad applicationem, reductionem, satisfactionem et eleemosynam; 3. quoad obligationem quam habent eam applicandi parochi et beneficiati; 4. quoad locum in quo possit vel non possit celebrari; 5. quoad tempus quo potest vel non potest celebrari; 6. a quo possit celebrari, vel non? et in quo idiomate? 7. pro quibus celebrari possit, et pro quibus non; 8. quoad eam celebrantis obligationem; 9. quoad vetita in eius celebratione; 10. quoad requisita pro eius celebratione; 11. quoad requisita in celebrante pro valida et licita eius celebratione; 12. quoad ritus observandos in ipsa celebranda; 13. de observandis in missis votivis; 14. de observandis pro missis de *Requiem*, et de missis quas vocant *D. Gregorii*; 15. pro uberiori notitia adnotantur varia decreta et edicta pertinentia ad celebrationem missarum, earumque adimplementum, uti reperiuntur impressa in novissimo Bullario Clementis XI, aliaque insuper ad rem; 16. a quibus et quibus in locis missa audiri possit, et debeat? 17. quomodo debeat audiri, et quanam requirantur ad satisfaciendum praecepto eam audiendi?

ARTICULUS I. Quoad eius esse, effectus et fructus.

SUMMARIUM. 1. Missa est vere, et proprie sacrificium, vereque repraesentativum mortis Christi. — 2. Istud sacrificium in missa incruentum idem est cum sacrificio in cruce cruento. — 3. Haec mystica immolatio carnis Christi, quae fit manibus sacerdotis, Christi passio, crucifixio, mors vocatur, non rei veritate, sed significante mysterio. — 4. Effectus sacrificii missae est triplex, scilicet *propitiatorius*, seu *meritorius*, *satisfactorius*, et *impetratorius*. — 5. Missae sacrificium quomodo sit *propitiatorium*, seu *meritorium*? — 6. Quomodo sit *satisfactorium*? — 7. Quomodo sit *impetratorium*? — 8. Fructus seu valor sacrificii missae est etiam triplex, scilicet *generalis*, *medius*, seu *specialis*, et *personalis*, seu spe-

cialissimus. — 9. Fructus *generalis* competit ex instituto Ecclesiae generaliter omnibus. — 10. *Medius*, seu *specialis* competit illi, qui pro aliis celebrans offert, et applicat missam, sive ex charitate, sive ex iustitia, recepto stipendio. — 11. *Personalis*, seu *specialissimus* competit tantummodo ipsi sacerdoti celebranti, nec est alteri applicabilis. — 12. Fructus sacrificii alius potest esse ex opere operantis, et alius ex opere operato; fructus ex opere operantis unde proveniat? — 13. Fructus ex opere operato unde proveniat? — 14. Fructus, seu valor sacrificii missae non est infinitus, sed finitus. — 15. Affertur ratio, ad n. 16. — 17. Quaedam observatione digna ad articuli complementum in tyronum gratiam inducuntur, ad n. 19. — 20. Agitur de materia sacrif. missae, de forma, et defectibus consecrationis, ad n. 23. — 24. Alia ad rem, *remissive*.

- 1 Missa est vere et proprie sacrificium, cap. *Firmiter* de Sanctissima Trinitate, Conc. Trid. sess. 22, can. 1, et vere quidem repraesentativum mortis Christi; Concil. Coloniens. II, part. 7, cap. 27. Et istud sacrificium in missa incruentum idem est cum sacrificio in cruce cruento, quia licet Christus resurgens a mortuis, iam non moriturus, mors illi ultra non possit dominari, attamen in semetipso immortaliter et incorruptibiliter vivens pro nobis iterum in hoc mysterio moritur, can. *Utrum* 72, dist. 2 de Consecr. Haec enim mystica immolatio carnis Christi, quae fit manibus sacerdotis, Christi passio, mors, crucifixio vocatur non rei veritate, sed significante mysterio, can. *Hoc est* 48, dist. 2 de Consecr.
- 4 Effectus sacrificii missae est triplex; scilicet *propitiatorius*, seu *meritorius*, *satisfactorius* et *impetratorius*. Sic colligitur ex Trid. sess. 22, can. 3, ubi haec habet expresse: *Si quis di-*

xerit missae sacrificium tantum esse laudis et gratiarum actionis, aut nudam commemorationem sacrificii in cruce peracti, non autem propitiatorium, neque pro vivis et defunctis, pro peccatis, poenis, satisfactionibus et aliis necessitatibus offerri debere, anathema sit. Est enim missae sacrificium *propitiatorium*, seu *meritorium*, quia eius virtute et intuitu Deus fit offerenti et iis pro quibus offertur propitius, conferendo ipsis auxilia gratiae, quibus excitentur ad veram poenitentiam, sicque ad consequendam peccatorum remissionem virtute perfectae contritionis vel attritionis cum sacramento, ex Trident. sess. 22, cap. 2, his verbis: *Huius quippe oblatione placatus Dominus, gratiam et donum poenitentiae concedens, crimina et peccata etiam ingentia dimittit.* Est *satisfactorium*, 6 quia Deus illud acceptat tanquam satisfactionem pro poena temporali in hac aut alia vita pro peccatis quoad culpam iam deletis debita,

- ex Trident. sess. 22, c. 2, his verbis: *Quare non solum pro fidelium vivorum peccatis, poenis, satisfactionibus et aliis necessitatibus, sed et pro defunctis in Christo nondum ad plenum purgatis rite iuxta apostolorum traditiones offer-*
7 *fertur. Est impetratorium, quia per illud impetramus a Deo diversa bona, et spiritualia, et temporalia, ut innuit Trident. cit. sess. 22, cap. 2, dum dicit rite offerri non solum pro fidelium vivorum peccatis, poenis et satisfactionibus, sed etiam pro aliis necessitatibus.*
- 8 Fructus seu valor sacrificii missae est etiam triplex, scilicet *generalis, medius*, seu *specialis*, et *personalis*, seu *specialissimus*; colligitur ex Trident. sess. 21, c. 6, ubi habet: *Siquidem illae quoque missae vere communes censi debent, partim quod in eis populus spiritualiter communicet, partim vero, quod a publico Ecclesiae ministro non pro se tantum, sed pro omnibus fidelibus qui ad corpus Christi perti-*
9 *nent celebrentur. Fructus generalis competit ex instituto Ecclesiae generaliter omnibus fide-*
10 *libus. Medius seu specialis competit illi pro quo celebrans offert et applicat missam, sive ex charitate, sive ex iustitia recepto stipendio. Personalis seu specialissimus competit tantummodo ipsi sacerdoti celebranti, nec est alteri applicabilis. Et fructus sacrificii alius potest esse ex opere operantis et alius ex opere operato. Fructus ex opere operantis provenit ex merito, bonitate, devotione sacerdotis celebrantis, ut colligitur ex can. Ipsi 1, qu. 1, ubi habetur expresse: Quanto enim digniores fuerint sacerdotes, tanto facilius pro necessitatibus pro qui-*
11 *bus clamant exaudiuntur. Fructus ex opere operato provenit ex vi, virtute et meritis Christi qui est principalis in hoc sacrificio; et hic fructus nec crescit ex bonitate, nec minuitur ex pravitate sacerdotis, sed aequaliter prodest omnibus, sive missa celebretur per bonum, sive per malum sacerdotem, ut docent communiter doctores, et habet expresse can. Intra catholicam 1, qu. 1, et can. Utrum de Consecrat., dist. 2, ubi habentur praecisa verba: Intra catholicam Ecclesiam in mysterio corporis et sanguinis Christi nihil a bono maius, nihil a malo minus perficitur sacerdote, quia non in merito consecrantis, sed in verbo perficitur Creatoris et in virtute Spiritus Sancti. Et Conc. Trid. sess. 22, cap. 1, dicit aperte: Et haec quidem illa munda oblatio est, quae nulla indignitate aut malitia offerentium inquinari potest.*
- 12 Fructus autem, seu valor sacrificii missae non est infinitus, sed finitus. Ita S. Thom. 3, qu. 79, art. 5; Divus Bonaventura in dist. 45, art. 3, et Scotus, quodlibet 20, cum suis et aliis magis communiter. Ratio a priori est, quia oblatio huius sacrificii non est meritoria et satisfactoria, ut fit a Christo, cum Christus nunc non mereatur, nec satisfaciatur, sed quatenus ex institutione Christi habet annexas satisfactiones

praeteritas ipsius Christi; congruum autem fuit, ut haec annexio fieret modo finito, ut saepius a sacerdotibus frequentaretur et iteraretur, ut videtur praecepisse ipse Christus, dum dixit: *Haec quotiescunque feceritis, in mei commemorationem facietis*, ly etenim *Quotiescunque* extenditur ad iteratas vices, ad iteratas satisfactiones; haec autem iteratio arguit limitatum et finitum valorem eiusdem sacrificii, nam si esset illimitatus et infinitus, non exigeret illam reiterationem, cum unum sacrificium tantae virtutis esset, quantaessent plura sacrificia, et unica missa, utpote infiniti valoris, sufficeret ad exhaustiendum totum purgatorium; simulque
16 posset quis per unius missae celebrationem satisfacere pro centum et mille stipendiis, quod est damnatum ab Urbano VIII die 21 Iun. 1625, et ab Alexandro VII in decreto sanctae Inquisitionis die 24 Sept. 1655, ab Innocentio XII die 23 Decembris 1697, ut infra in adducendis eorum decretis potest aperte videri.

Nota Romani Theologi.

Valor sacrificii missae, seu vis et dignitas illius ratione rei oblatae infinita est. Nam eadem victima est, quae oblata pro nobis in cruce fuit, idem sacerdos, unum et idem proinde sacrificium, sola offerendi ratione diversum, ut ait Tridentinum. Ita ergo valoris est infiniti.

Responsio auctoris.

Dicit Rom. Theol. quod valor sacrificii missae seu vis et dignitas illius, ratione rei oblatae, infinitus est, nam eadem victima est, quae oblata pro nobis in cruce fuit, idem sacerdos, unum et idem proinde sacrificium, sola offerendi ratione diversum, ut ait Tridentinum. Ast quamvis sacrificium missae in se et in actu primo, quatenus exprimit virtutem et sufficientiam sacrificii crucis, habeat valorem infinitum, sacrificium tamen missae quantum ad applicationem et in actu secundo de quo loquitur mea conclusio, habet revera fructum, seu valorem tantummodo finitum; quia licet sacrificium missae sit idem cum sacrificio crucis, et tota efficacia sacrificii missae consistat in applicatione valoris Christi, ut ait Concil. Trid. sess. 22, cap. 1 et 2, haec tamen applicatio fit finito modo et per partem, sic Christo volente, ob hanc differentiam inter sacrificium incruentum et illud cruentum, quod scilicet cruentum non sit reiterabile, incruentum vero potest et debet iugiter reiterari, ut in dies ubique servatur, adeoque quamvis sacrificium crucis fuerit et sit valoris infiniti, quum Christus, qui voluit tantum semel mori etiam unico crucis sacrificio voluerit omnia impetrari; econtra vero, quia voluit sacrificium missae multiplicari, etiam voluit per illud merita suae passionis

per partes applicari, sicque finite et limitate; alias sequenter illa inconvenientia a me allegata, l. c., n. 15 et 16, et ab aliis passim. Unde firmiter sic tenenda est mea sententia, uti eam tenent S. Th., S. Bonav., Scotus, loc. a me cit.; Em. Card. Gottus qu. 2, dub. 1, § 2, de valore et subiecto sacrificii Missae; P. Daniel Concina lib. 3 de Eucharist., dissert. 2, de Sacrificio missae, c. 3; Mastrius in quaest., disp. 4, qu. 6, n. 117; Clericatus de sacrificio Missae, dec. 33, n. 35 et seq., cum pluribus aliis ibi cit.; Pasqualig. de sacrificio Missae, qu. 119, n. 3 et 4, ubi plures doctores cumulat; Card. Bellarm. lib. 2 de Missa, c. 4, proposit. 4; Card. Toletus lib. 2, cap. 6 et 8; Gavant. part. 2, tit. 8, num. 3, et alii, quos citat et sequitur Layman l. 5, tract. 5, c. 1, num. 9; Reiffenstuel Theol. moral., tract. 4, de Sacramentis, dist. 5, quaest. 5, conclus. 1, instans de communi, paucis exceptis; Felix Potestas de Sacrificio missae, n. 234; Henno to. 2, de Eucharist. sacram., disp. 2, concl. 2, ubi multa tradit ad rem allegans etiam D. Th. in 4, dist. 45, art. 4, qu. 3, ad 2, ubi docet quod quamvis sacrificium missae infinitam contineat virtutem, illa tamen limitatur ad determinatum effectum, quod confirmat praxis Ecclesiae plura sacrificia non solum pro diversis, sed etiam pro eodem sive vivo, sive defuncto, offerentis, et sic alii passim.

7 Ad huius articuli complementum in tyronum gratiam animadvertendum est, vi verborum consecrationis panis, sub speciebus eiusdem poni solum Christi corpus, et in consecratione vini sub speciebus vini, vi verborum poni duntaxat sanguinem Christi; nam id vi verborum ponitur sub speciebus respective, quod verba consecrationis directe et immediate ex institutione Christi signant. Sed verba consecrationis panis, solum Christi corpus, et verba consecrationis vini, duntaxat sanguinem directe et immediate loquendo signant, ergo, etc. At sub speciebus panis, post Christi Domini resurrectionem, venit etiam per concomitantiam sanguis Christi in consecratione panis et sub speciebus vini venit etiam corpus Christi in consecratione vini, nec non in utraque consecratione per concomitantiam venit Christi divinitas et anima: per concomitantiam enim venire, est fieri praesens sub speciebus vi naturalis et physicae connexionis, quam ad invicem habent ea, quae sunt Christi Domini; sed corpus Christi nunc est cum sanguine, anima et divinitate, nec non sanguis cum, etc.; ergo, etc., ad propositum optime facit pro pleniori perceptu ac sensu sequens exemplum; si aliquis apostolus in tri-duo mortis consecrasset, tunc vi verborum consecrationis panis, sub eiusdem speciebus posuisset corpus Christi; efficiunt enim consecrationis verba id quod significant, at non venisset per concomitantiam sub hostia sanguis et anima

Christi, eo quia pro tunc haud haec unita et connexa erat cum corpore Christi, bene vero per concomitantiam advenisset sub hostia divinitas, quod enim verbum divinum semel assumpsit, nunquam dimisit, fuitque idcirco Christi corpus semper Divinitati unitum, et similiter est suo modo dicendum respectu consecrationis vini in eodem hypothetico casu, atque hinc, ut patet, clarius liquent quae supra, nec non perpendenti fit obvium qualiter per mysticam vi verborum separationem corporis et sanguinis Christi praefatam innuatur in missa ratio sacrificii. Et equidem praedicta luculenter constant ex Trid. sess. 13, cap. 3, ubi sic habet: *Et semper haec fides in Ecclesia Dei fuit, statim post consecrationem verum Domini nostri corpus, verumque eius sanguinem sub panis et vini specie una cum ipsius anima et divinitate existere; sed corpus quidem sub specie panis et sanguinem sub vini specie ex vi verborum: ipsum autem corpus sub specie vini et sanguinem sub specie panis, animamque sub utraque vi naturalis illius connexionis, qua partes Christi Domini, qui iam ex mortuis resurrexit, non amplius moriturus, inter se copulantur; divinitatem porro propter admirabilem illam eius cum corpore et anima hypostaticam unionem.*

Est etiam prae oculis habendum, tritum esse ¹⁸ Catholicis ex cit. Trid. sess. 13, can. 2, quod *Si quis dixerit, in sacrosancto Eucharistiae sacramento remanere substantiam panis et vini una cum corpore, et sanguine Domini nostri Iesu Christi; negaveritque mirabilem illam, et singularem conversionem totius substantiae panis in corpus, et totius substantiae vini in sanguinem, manentibus duntaxat speciebus panis et vini, quam quidem conversionem catholica Ecclesia aptissime transubstantiationem appellat, anathema sit.* Ac proinde dum Apostol. I ad Cor., cap. II, vers. 26, inquit: *Quotiescunque manducabitis panem hunc, etc.*, id intelligi debere transitive seu distractive, scilicet id quod antea erat panis, vel dicitur panis extrinsece, eo quia remanet accidentia panis, vel analogice, quia nempe sicuti panis nutrit corpus, sic Eucharistia nutrit animam et ita de similibus ratiocinare.

Item tritum est Catholicis, transubstantiatione ¹⁹ peracta, corpus Christi sub speciebus panis et sanguinem sub speciebus vini tamdiu manere, quandiu conservaretur naturaliter substantia panis et vini, Christus enim in loco panis et vini, ut supra relatum est, succedit ex institutione sacramenti; et sicut panis et vinum, si adessent, nutrent, sic et species sacramentales, Deo supplente id, quod praestaretur a pane et vino, nec non si species alterarentur ad corruptionem, vermiumque generationem, sinente Deo causas secundas motus suos agere, ab ipso supernaturaliter, eodem instanti, quo species ita sunt alteratae, ut non posset sub eis natu-

raliter conservari panis et vinum, ibi creare materiam, ac in ipsam eam introducere substantialem formam, quae in panis corruptione fuisset genita.

20 * Materia sacrificii missae est panis triticeus, et vinum ex uvis. Si vero magna esset permixtio farinae ex aliis frugibus, et permixtio aquae vinum superaret, haec materia inepta esset consecrationi. Nec post consecrationem novus liquor, et praesertim aqua, in calicem infundendus est. Alioqui censet S. Thomas, corruptionem sacramenti sequi potuisse pro aliqua parte, nisi forte quantitas novi liquoris tantilla esset, ut non posset in omnes partes diffundi. Haec tamen sententia non aequè a scholasticis omnibus probatur.

21 Ad essentiam sacrificii necessaria est utriusque speciei consecratio, quod etiam in prima sua institutione a Christo Domino servatum est, ex quo fit, ut nemini permitti unquam possit consecratio sub unica tantum specie, quamquam si hoc fieret a sacerdote, consecratio

quidem valeret, sed ille gravi se crimine obstringeret, et sacramentum quidem, non vero sacrificium conficeret; deesset enim tunc mystica victimae mactatio.

In forma consecrationis defectus accidere possunt, qui invalidam, et defectus, qui illicitam tantum illam reddant. Illicitam dicas, si omitatur vox *enim*, et verbum *est*. Item si loco vocis *hoc*, dicatur *istud*. Invalidam, si pro *hoc* substituatur *illud*, vel *hic* pro adverbio sumptum. Dubium est, an invalida sit consecratio calicis, illis tantummodo verbis prolatis: *Hic est calix sanguinis mei*, caeteris omissis, ideoque si id forte contigerit, repetenda sub conditione verba consecrationis vini.

Sacerdos verba consecrationis proferens super panem et vinum, sed extra missam, valide quidem, sed illicite consecrat, nam tota vis consecrationis in verbis Christi consistit. Haec ex tract. Benedict. XIV de Sacrif. missae, lib. 3, cap. 13, n. 2, etc.

Alia ad rem; vide verb. *Sacrificium*.

ARTICULUS II. Missa quoad applicationem, reductionem, satisfactionem et eleemosynam.

SUMMARY. 1. Ut, quae sunt observanda circa celebrationem missarum, ab omnibus perfecte sciantur, dantur hic ad litteram omnia disposita a Sacra Congregatione Concilii, confirmata ab Urbano VIII et Innocentio XII. - 2. Affertur integre emanatum decretum. - 3. Non potest recipi stipendium pro applicatione fructus personalis, seu specialissimi correspondentis ipsi sacerdoti celebranti. - 4. Affertur ad id decretum sacrae Congregationis Concilii. - 5. Affertur ad id etiam propositio damnata ab Alexandro VII. - 6. Non potest recipi stipendium pro pluribus sacrificiis, et unum solum sacrificium offerre. - 7. Non potest unica missa satisfieri duplici obligationi, applicando uni fructum satisfactorium, et alteri impetratorium. - 8. Ex quibus manifeste patet non posse sacerdotem alicuius congregationis, et regularem cuiuscunque ordinis unica missa satisfacere duplici obligationi, quam habet applicandi missam, et pro presbytero suae congregationis, vel religioso sui ordinis, seu provinciae defuncto. - 9. Non potest missa anticipare celebrari et applicari pro eo, qui primo stipendium, seu eleemosynam dedit. - 10. Applicatio missae facta a religioso subdito praevallet applicationi factae a superiore, et sic valet illa subditi, et non illa superioris. - 11. Vivens probabilis invalide applicat animabus purgatorii omnes missas pro se defuncto applicandas. - 12. Episcopi et generales non possunt amplius reducere, et moderari missas post Concilium Tridentinum receptas; nec impositas in limine foundationis, quamvis ante Concilium. - 13. Poterit tamen Episcopus onera et missas reducere, ac moderari, si id ei sit concessum in foundatione beneficii.

14. Nec etiam possunt Episcopi et generales, et a fortiori ipsi beneficiati ex se missas reducere, etiamsi fructus fundi assignati deteriorati fuerint, et evaserint tenuiores sine propria culpa. - 15. Generales religionum nequeunt amplius uti antiquis privilegiis dispensandi cum suis subditis, ut celebratione unius missae cum novem collectis possint satisfacere pro novem missis. Nec parvas eleemosynas acceptas pro missis coniungere ad summam unius lulii, et per unicam missam omnibus satisfacere. - 16. Facientes celebrari ab aliis missas minori eleemosyna, quam ipsi receperint, quas poenas incurrant? - 17. Indulta, quae ab Apostolica Sede fuerint concessa pro moderandis missarum oneribus non suffragantur ad reducenda onera per contractum suscepta. - 18. Quomodo intelligi debeant verba illa: *dummodo infra modicum tempus possint omnibus satisfacere* a Sacra Congreg. posita ad 11 de cr. *De celebr. missarum*? - 19. Missarum reductioni locus non est, si universa haereditas fuit gravata, nec haeredi prodest fundi assignatio, si progressu temporis impares oneri redduntur eius proventus. - 20. Missarum reductio non conceditur, si pro celebratione non fuit assignatus fundus, sed gravati haeredes certam summamolvere. - 21. An missarum reductioni sit locus, si per contractum fuit earum onus susceptum? ad n. 22. - 23. An, et quando admittatur, vel non, compensatio missarum, quae ultra debitum sunt celebratae, cum missis deinceps celebrandis? - 24. Quamvis census in aliis veniant appellatione immobilium; non sic tamen quando pecunia investienda est in stabilibus pro celebratione missarum. - 25. Affertur ad rem particularis concessio Benedicti XII. - 26. Alia notabilia ad rem ad n. 50. - 51. Subnectuntur Addit. ex alien. manu, ad n. 73.

1 Ut quae sunt observanda circa celebrationem missarum ab omnibus perfecte sciantur, dantur hic ad litteram omnia disposita a Sacra Congr. Concilii, confirmata ab Urbano VIII et Innocentio XII in decreto ut sequitur:

2 « Nuper a Congregatione venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium Concilii Tridentini interpretum prodierunt decreta tenoris infra scripti, videlicet:

« Alias super celebratione missarum, ac prohibitionem illas moderandi, seu reducendi absque Sedis Apostolicae licentia, nec non supra earundem oneribus perpetuis suscipiendis, et religiosorum numero ultra redditus, et consuetas eleemosynas locorum regularium, non habendo, emanarunt ab hac Sacra Congregatione S. R. E. Cardinalium Conc. Tridentin. interpretum auctoritate per fel. rec. Urbanum Papam VIII

illi specialiter attributa, quamplura decreta tenoris sequentis:

§ 1. Cum saepe contingat in quibusdam Ecclesiis tam magnum missarum celebrandarum numerum, ex variis defunctorum relictis, aut piorum eleemosynis impositum esse, ut illis pro singulis diebus praescriptis nequeat satisfieri, et tamen nova onera missarum in dies suscipiantur, indeque fiat, ut depereant piae testantium voluntates, obstricta benefactoribus fides violetur, defunctorum animae suffragiis priventur, Ecclesiis debitus subtrahatur cultus, ac Christifideles gravi scandalo affecti, plerumque a similibus charitatis operibus retrahantur; cumque his malis maximum inter caetera fomentum praebeat, aut quod ii, qui missas supra vires celebrandas suscipiunt, sperent illas brevi ad pauciores numerum a superioribus reductum iri; aut quod ecclesiis, sorte pecuniarum absumpta, plerumque nuda remaneant onera missarum absque ullo emolumento, aut quod eleemosyna pro illis celebrandis sit adeo tenuis, ut non facile inveniantur, qui velint huic se muneri subiicere, et redditus ecclesiae aut monasterii adeo exigui, ut sacerdos pro necessaria sui substantiatione novis se oneribus obstringere compellatur, Sac. Congreg. Cardin. Concilii Tridentini interpretum animadvertens, facturam se rem Deo gratissimam, charitativam, ac iustitiae maxime consentaneam, si pro viribus satagat hunc teterrimum abusum e christiana republica convellere, atque eradicare: Sanctissimi D. N. Urbani divina providentia Papae VIII auctoritate sibi specialiter attributa, infra scripta decreta edidit.

§ 2. Ac primo districte prohibet, atque interdicit, ne Episcopi in dioecesana synodo, aut generales in capitulis generalibus, vel alias quocummodo, reducant onera ulla missarum celebrandarum, aut post idem Concilium imposita, aut in limine fundationis sed pro his omnibus reducendis, aut moderandis, vel commutandis ad Apostolicam Sedem recurratur, quae, re diligenter perspecta, id statuet, quod magis in Domino expedire arbitrabitur: alioquin reductiones, moderationes, et commutationes huiusmodi, si quas contra huius prohibitionis formam fieri contigerit, omnino nullas atque inanes decernit.

§ 3. Deinde, ubi pro pluribus missis, etiam eiusdem qualitatis, celebrandis, stipendia, quantumcunque incongrua et exigua, sive a pluribus personis collata fuerint, aut conferuntur in futurum sacerdotibus, ecclesiis, capitulis, collegiis, hospitalibus, societatibus, monasteriis, conventibus, congregationibus, domibus, ac locis piis quibuscunque tam saecularibus, quam regularibus; Sacra Congregatio, sub obtestatione divini iudicii mandat ac praecipit, ut absolute tot missae celebrentur, quot ad rationem at-

tributae eleemosynae praescriptae fuerint, ita ut alioquin ii, ad quos pertinet, suae obligationi non satisfaciant: quinimo graviter peccent, et ad restitutionem teneantur.

§ 4. Id vero ut deinceps observetur exactius, Sac. Congregatio eadem auctoritate revocat privilegia et indulta omnia quibusvis personis, ecclesiis ac locis piis, tam saecularibus quam regularibus, cuiuscunque ordinis, congregationis et instituti, quamcunque ob causam concessa, quibus indulgetur, ut certarum missarum, vel anniversariorum celebratione, aut aliquibus collectis seu orationibus, plurium missarum oneribus in futurum suscipiendis satisfiat.

§ 5. Ac similiter omne damnabile lucrum ab Ecclesia remove volens, prohibet sacerdoti, qui missam suscepit celebrandam cum certa eleemosyna, ne eandem missam alteri, parte eiusdem eleemosynae sibi retenta, celebrandam committat.

§ 6. Praeterea, ne in ecclesiis, in quibus onera missarum in perpetuum imposita sunt, sacerdotes in eis, ut par est, adimplendis eo tepidiores, ac segniores reddantur, quod onera huiusmodi cum nulla aut parva sint utilitate coniuncta; statuit, atque decernit, ut pecuniae, ac bona mobilia ecclesiis, capitulis, collegiis, hospitalibus, societatibus, congregationibus, monasteriis, conventibus, ac locis omnibus, tam saecularibus, quam regularibus, atque illorum personis in futurum simpliciter acquirenda cum onere perpetuo missarum celebrandarum ab iis, ad quos pertinet, sub poena interdicti ab ingressu ecclesiae ipso facto incurrenda, a die realis acquisitionis, statim deponi debeant penes aedem sacram, vel personam fide et facultatibus idoneam, ad effectum illa, seu illorum pretium quamprimam investiendi in bonis immobilibus fructiferis, cum expressa et individua mentione oneris, quod illis annexum reperitur.

§ 7. Ac si eadem bona immobilia auctoritate apostolica deinceps alienari contigerit, eorumdem pretium sub eadem poena, ut supra, deponi, atque in aliis bonis stabilibus item fructiferis cum eiusdem oneris repetitione, atque annexione converti debeat.

§ 8. Ad haec Sac. Congr. quibusvis capitulis, collegiis, societatibus et congregationibus, nec non omnibus et singulis ecclesiarum, ac piorum locorum, tam saecularium, quam regularium superioribus vel aliis, ad quos pertinet, districte prohibet, ne in posterum onera perpetua suscipiant missarum celebrandarum, saeculares quidem sine Episcopi, vel eius generalis vicarii, regulares vero sine generalis, vel provincialis consensu et licentia in scriptis et gratis concedenda, alioquin saecularis, qui huius prohibitionis transgressor extiterit, ab ingressu ecclesiae interdictus sit eo ipso: regularis vero poenam privationis omnium officio-

rum, quae tunc obtinebit, ac perpetuae inhabilitatis ad alia de caetero obtinenda, vocisque activae ac passivae, absque alia declaratione incurrat.

§ 9. Eleemosynas vero manuales et quotidianas pro missis celebrandis, ita demum iidem accipere possint, si oneribus antea impositis ita satisfecerint, ut nova quoque onera suscipere valeant: alioquin omnino abstineant ab huiusmodi eleemosynis, etiam sponte oblatis, in futurum recipiendis et capsulas auferant ab ecclesia cum inscriptione illa: *Eleemosyna pro missis*, vel alia simili, sub iisdem poenis ipso facto incurrendis, ne fideles hac ratione frustrentur.

§ 10. Episcopus vero, seu eius vicarius, aut generalis vel provincialis, ubi de licentia pro perpetuis oneribus fuerint requisiti, in singulis casibus diligenter inquirent, de singulis missarum celebrandarum obligationibus cuique ecclesiae, monasterio, aut loco pio incumbentibus: nec antea assensum huiusmodi, aut licentiam praebeant, quam eis legitime constiterit, illius sacerdotes, tam novo oneri suscipiendo, quam antiquis iam susceptis satisfacere posse, praecipuamque rationem habeant, ut redditus, qui ecclesiis et locis piis relinquuntur, omnino respondeant oneribus adiunctis secundum morem cuiusvis civitatis, vel provinciae, intelligentque, si in re tanti momenti, desides, aut negligentes fuerint, in novissimo die, se huius praetermissi muneris rationem esse reddituros.

§ 11. Postremo illustrissimi Patres non sine gravi animi dolore intelligentes, mala fere omnia quae regularem disciplinam evertunt, ac praecipue nimiam hanc facilitatem foveant in oneribus missarum supra vires suscipiendis, veluti ex infesta radice pullulare ex maiori regularium numero quam ferant redditus et eleemosynae cuiusque monasterii inhaerentes: Summorum Pontificum ac Sac. Conc. Tridentini decretis, hac de re editis, sanctissimi domini nostri auctoritate praecipunt, ac mandant omnibus et singulis, generalibus, provincialibus, commissariis, ministris, praesidentibus, abbatibus, prioribus, praepositis, guardianis, vicariis et quibuscunque aliis superioribus monasteriorum, conventuum ac domorum regularium, bona immobilia possidentium vel non possidentium cuiuscunque ordinis, congr. et instituti existentium intra fines Italiae et insularum adiacentium, ut singuli ad quos pertinet, in qualibet provincia adhibitis duobus aut tribus regularibus sui ordinis vel congreg. probatoribus et rerum usu peritioribus, bona immobilia, census, redditus et proventus omnes, consuetas item eleemosynas et obventiones tam communes monasteriorum, conventuum et domorum eiusdem provinciae, quam etiam singularibus personis religiosis assignatas seu permissas in communem usum deinceps conferendas, decem

annorum immediate praecedentium habita ratione diligenter et mature recognoscant, iis omnibus detractis, quae reparationes, praestationes, grandines, sterilitates, aliave cuiuslibet generis onera consueverunt absorbere.

§ 12. Eaque omnia scripto fideliter exarata, idem superior cuius interest in proximo capitulo seu congregat. generali vel provinciali coram tribus iudicibus ab ipsomet capitulo seu congregatione deligendis proponat qui computatis huiusmodi redditibus, eleemosynis et oneribus ut supra, detractis, sedulo examinent quot religiosi homines, connumeratis etiam laicis, aliisque necessariis servientibus in unoquoque monasterio, conventu et domo regulari, iuxta regionis et proprii instituti morem, victum et vestitum, et medicinalia in communi habentes, competenter valeant sustentari. Tum eorundem bonorum reddituum, eleemosynarum et onerum praecisam notam ipsimet capitulo seu congreg. exhibeant, ut in illo diligenter omnibus discussis, cuiusque familiae monasterii, conventus, ac domus regularis, in singula quaque provincia certus earum tantum personarum numerus Patrum capitularium voto, praefigatur quae redditibus, eleemosynis et obventionibus, ut superius sufficienter ali possint.

§ 13. Ne vero superiores, qui id praestare debent, serius aut remissius quam par est, suo muneris satisfaciant: mandat Sac. Congreg. ut infra annum, post proximum capitulum generale vel provinciale computandum, omnia hoc de genere capitulariter gesta in authenticam formam reducta ad Sacram ipsam Congregationem Concilii singuli mittant.

§ 14. Numerumque familiae singulorumque conventuum, monasteriorum et domorum huiusmodi regularium, capituli seu congregat. generalis vel provincialis sententia et auctoritate praefinitum iidem superiores tam generales et provinciales omnes quam locales, perpetuo servare omnino teneantur, nec possint illum quomodo augere, etiam praetextu augmenti redditum absque Sacrae ipsius Congregationis licentia; superiores autem huiusmodi, qui praedicta omnia in praefixo termino non praestiterint, vel numerum, ut supra praescriptum, quovis modo augere praesumpserint, privationis omnium officiorum, quae tunc temporis obtinebunt vocisque activae ac passivae, et ad omnia suae religionis officia et gradus inhabilitatis perpetuam poenam eo ipso incurrere, atque aliis, etiam gravioribus a Sede Apostolica infligendis poenis Sac. Congr. subiacere voluit et declaravit.

§ 15. Deinceps vero monasterium, conventus, domus, congregat. vel societas religiosorum, seu regularium nullibi recipiatur, nisi praeter alia ad id requisita in singulis huiusmodi locis duodecim saltem fratres, aut monachi seu religiosi degere, et ex redditibus et

consuetis eleemosynis, detractis omnibus, ut supra, detrahendis, competenter sustentari valeant, ad praescriptum decreti fel. recor. Gregorii XV hac de re editi: alioquin monasteria et loca huiusmodi posthac recipienda in quibus duodecim religiosi ut supra sustentari, atque inhabitare non poterunt et actu non inhabitaverint Ordinarii loci visitationi, correctioni, atque omnimodae iurisdictioni subiecta esse intelligantur.

§ 16. Porro ne ullo unquam tempore haec in oblivionem, seu desuetudinem abeant, superiores locales cuiusque monasterii, conventus ac domus regularis curare, atque efficere teneantur, sub poena privationis officii, vocisque activae et passivae ipso facto incurrenda, ut in perpetuum sexto quoque mense, id est feria secunda post primam Dominicam Adventus et feria sexta post octavam Corporis Christi, praesentes ordinationes in publica mensa perlegantur.

§ 17. Omnibus tam ecclesiasticis personis cuiuscunque sint ordinis, conditionis et gradus quam laicis, quocunque honore et potestate praeditis, praesentia decreta declarandi, vel interpretandi facultate penitus interdicta.

§ 18. Non obstantibus quoad superscripta omnia et singula in praesentibus decretis contenta, constitutionibus et ordinationibus apostolicis in favorem quarumcunque personarum atque ordinum, tam mendicantium quam non mendicantium, militiarum etiam Sancti Ioannis Hierosolymitani, congregationum, societatum, ac cuiuslibet alterius instituti, etiam necessario et in individuo exprimendi ecclesiarum, monasteriorum, conventuum, collegiorum, capitulorum, hospitalium, confraternitatum et aliorum quorumcunque, tam saecularium, quam regularium locorum, superiorum, nec non illorum, etiam iuramento, confirmatione apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis statutis et consuetudinibus etiam immemorabilibus, privilegiis quoque, indultis et litteris apostolicis etiam mari magno seu bulla aurea aut alias nuncupatis sub quibuscunque tenoribus et formis ac cum quibusvis etiam derogatoriis derogatoriis, aliisque efficacioribus et insolitis clausulis, nec non irritantibus decretis, etiam motu proprio et ex certa scientia, ac de apostolicae potestatis plenitudine, aut alias quomodolibet, etiam per viam communicationis, seu extinctionis concessis et iteratis vicibus approbatis et innovatis, etiamsi pro illorum sufficienti derogatione de illis eorumque totis tenoribus et formis, specialis et individua, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales, mentio seu quaevis alia expressio habenda, aut aliqua alia exquisita forma servanda esset, tenores huiusmodi ac si de verbo ad verbum nihil penitus omissis et forma in illis tradita et observata inserti forent, praesen-

tibus pro expressis habens, quibus quoad ea quae praesentibus adversantur, illis alias in suo robore permansuris, Sacr. Congreg. Sanctitatis Suae auctoritate specialiter et expresse derogat, caeterisque contrariis quibuscunque.

§ 19. Et ne praemissorum ignorantia a quocunque praetendi possit, voluit eadem S. Congr. ut praesentes ordinationes in valvis basilicarum Sancti Ioannis Lateranensis et principis apostolorum de urbe, ac in acie Campi Florae, ut moris est, affixae omnes ad quos pertinent ita arctent et afficiant, ac si unicuique personaliter intimatae fuissent.

§ 20. Utque earumdem praesentium transumptis etiam impressis manu alicuius notarii publici subscriptis et sigillo personae in dignitate ecclesiastica constitutae munitis, eadem prorsus fides adhibeatur quae praesentibus adhiberetur si forent exhibitae vel ostensae.

Datum Romae die 21 Iunii 1625.

COSMUS Card. DE TORRES

Prosper Fagnanus *Sacr. Congr. Secr.*

§ 21. Excitatis autem super praemissorum decretorum intelligentia seu interpretatione infra scriptis dubiis, prodierunt a memorata congregatione simili auctoritate illi a praefato Urbano Papa VIII specialiter attributa, responsiones seu declarationes inferius apponendae.

Super primo Sacrae Congregationis decreto de celebratione missarum, quo prohibetur ne Episcopi in dioecesana synodo, aut generales in capitulis generalibus, vel alias quoquo modo reducant onera ulla missarum celebrandarum aut post idem concilium imposita, aut in limine foundationis.

Quaeritur quid: si legatum sit ita tenue ut non sit qui velit onus illi iniunctum subire, et si recurrendum sit ad Sedem Apostolicam pro moderatione oneris, totum aut fere totum insumendum sit pro expensis ad id necessariis?

Et quid si permittatur Episcopo in fundatione ut possit huiusmodi onera moderari?

Secundo, super secundo eiusdem Congregationis decreto quo cavetur ut celebrentur tot missae, quot ad rationem tributae eleemosynae praescriptae fuerint?

Quaeritur an verba illa *praescriptae fuerint* intelligenda sint de praescriptione facta ab offerente vel ab Ordinario?

Tertio, an cum Ordinarius praescripserit eleemosynam congruam iuxta qualitatem loci, personarum ac temporum, sacerdotes accipientes stipendium minus congruo teneantur missas illis ab offerente praescriptas celebrare?

Quarto, an sacerdotes, qui tenentur missas celebrare ratione beneficii seu cappellae, legati aut salarii, possint etiam manualemente eleemosynam pro missis votivis aut defunctorum recipere et unico missae sacrificio utrique oneri satisfacere?

Quinto, posito quod testator relinquat ut celebrentur pro eius anima centum missae absque ulla praescriptione eleemosynae?

Quaeritur an liberum sit haeredibus eleemosynam sibi bene visam praescribere, an vero eadem eleemosyna praescribenda sit ab Ordinario?

Sexto, super tertio Congregationis decreto in quo eadem Congregatio revocat privilegia, quibus indulgetur ut certarum missarum vel anniversariorum celebratione, aut aliquibus collectis seu orationibus, plurium missarum oneribus in futurum suscipiendis satisfiat;

Quaeritur an verba *in futurum suscipiendis* intelligenda sint de oneribus suscipiendis post privilegium?

Septimo, super quarto eiusdem Congregationis decreto, quo prohibetur sacerdoti, qui suscepit missam celebrandam cum certa eleemosyna, ne eandem missam alteri, parte eiusdem eleemosynae sibi retenta, celebrandam committat.

Quaeritur an permittendum sit administratoribus ecclesiarum ut retineant aliquam eleemosynarum portionem pro expensis maintenance ecclesiae, altarium inservientium, paramentorum, luminum, vini, hostiae et similibus?

Octavo, an hoc decretum habeat locum in beneficiis quae conferuntur in titulum, id est an rector beneficii, qui potest per alium celebrare, teneatur sacerdoti celebranti dare stipendium ad rationem reddituum beneficii?

Decimo, an sacerdotes, quibus aliquando offertur eleemosyna maior solita pro celebratione missae, debeant dare eandem integram eleemosynam iis, quibus missas celebrandas committunt; an vero satis sit, ut dent celebrantibus eleemosynam consuetam?

Undecimo, super quinto eiusdem Congregationis decreto, quo inter caetera statuitur in haec verba: eleemosynas vero manuales et quotidianas pro missis celebrandis, ita demum iisdem accipere possint, si oneribus antea impositis ita satisfecerint, ut nova quoque onera suscipere valeant: alioquin omnino absterneant ab huiusmodi eleemosynis, etiam sponte oblatis, in futurum recipiendis, et capsulas auferant, etc.

Quaeritur an hoc decretum prohibeat absolute, quominus accipiant novas eleemosynas ii, qui acceptis non satisfecerunt, et quid, si congruo tempore possint omnibus satisfacere?

Duodecimo, quid, si offerens eleemosynas, audito impedimento, consentiat, ut sacerdos missam celebret cum primum poterit?

Decimo tertio, an poena interdicti, et aliae appositae in eodem decreto afficiant tam eos, qui accipiunt eleemosynas contra formam ibi praescriptam, quam eos, qui non auferunt capsulas ab Ecclesiis, ut ibidem praecipitur?

Decimo quarto, an in hoc decreto comprehendantur illae capsulae, quae apponi solent in ecclesiis in die commemorationis omnium defunctorum et vulgo dicuntur *casse de' morti*.

Decimo quinto, an administratores ecclesiae, magnae devotionis et concursus, possint eleemosynas pro missis celebrandis accipere, si iisdem missis, nonnisi post longum tempus, satisfacere valeant, ne alias cultus ecclesiae et devotio, ac concursus fidelium, ut aiunt, minuantur.

Decimo sexto, quia prohibitio dicti decreti videtur aliquibus directa solis capitulis, collegiis, societatibus, congregationibus, nec non omnibus et singulis ecclesiarum, piorum locorum tam saecularium, quam regularium superioribus, de quibus fit expressa mentio, non autem privatis sacerdotibus, qui tamen comprehendendi videntur sub clausula generali *et aliis ad quos pertinet*, supplicatur pro opportuna declaratione.

Decimo septimo, super septimo eiusdem Sacrae Congregationis decreto, quo cavetur ut in singulis monasteriis religiosorum praefigatur numerus, qui ex consuetis redditibus, aut eleemosynis commode possint sustentari.

Quaeritur an ubi haec praefixio facta iam fuit in vim similis decreti sanctae memoriae Pauli V absque tamen computatione reddituum, cuiusque religiosi, sit denuo facienda nec ne?

Decimo octavo, an novitii ad habitum regularem admissi, possint admitti ad professionem in monasteriis, in quibus habita, ut supra, praefixione numeri, commode ali non possunt?

Decimo nono, super ultimo, quo cavetur, ut nullibi recipiantur conventus regularium, nisi praeter alia ad id requisita, duodecim saltem fratres in eis degere, et competenter sustentari valeant, ita ut alioquin subsint iurisdictioni ordinariae.

Quaeritur, an hoc decretum, quod videtur editum in ordine ad celebrationem missarum, comprehendat eas religiones, quae non consueverunt onera missarum recipere, ut sunt religiones Cappuccinorum, ac Societatis Iesu?

Ultimo, an idem decretum, ubi disponit, ut nullibi recipiantur monasteria, nisi etc., habeat locum in Italia duntaxat, ad quam est restrictum decretum proxime antecedens, an vero etiam extra Italiam?

Declarationes seu responsiones ad supra dicta dubia.

§ 22. Sacra Congregatio Cardinalium Concilii Tridentini interpretum, auctoritate sibi a sanctissimo domino nostro attributa, ad singula dubia superius proposita ad hunc modum respondit, videlicet:

Ad primum, etsi legatum sit adeo tenue, nihilominus pro reductione oneris, ut supra, impositi, ab iis ad quos pertinet Sedem Apo-

stolicam esse adeundam, quae absque ulla impensa id statuet, quod magis in Domino e re esse iudicaverit; verumtamen, si in ipsa beneficii erectione expresse cautum fuerit, ut liceat Episcopo iniunctum onus reducere, ac moderari, legem hanc foundationis, quam decreta hac de re edita non sustulerunt, esse validam et observandam.

Ad secundum, esse intelligenda de praescriptione facta ab eo, qui eleemosynam tribuit, non autem ab ordinario: quod si tribuens eleemosynam numerum missarum celebrandarum non praescripserit, tunc tot missas celebrari debere, quot praescripserit Ordinarius secundum morem civitatis vel provinciae.

Ad tertium, teneri.

Ad quartum, sacerdotes, quibus diebus tenentur missas celebrare ratione beneficii, seu cappellae, legati, aut salarii, si eleemosynas pro aliis etiam missis celebrandis susceperint, non posse eadem missa utrique obligationi satisfacere.

Ad quintum, censuit, ubi nullam certam eleemosynam testator reliquit, esse ab Episcopo praescribendam eleemosynam congruam, quae respondeat oneribus missarum celebrandarum secundum morem civitatis, vel provinciae.

Ad sextum, ita esse intelligenda.

Ad septimum, respondit permittendum non esse, ut ecclesiae ac loca pia, seu illorum administratores ex eleemosynis missarum celebrandarum ullam, utcunque minimam, portionem retineant ratione expensarum, quas subeunt in missarum celebratione, nisi cum ecclesiae, et loca pia alios non habent redditus, quos in usum earundem expensarum erogare licite possint et tunc quam portionem retinebunt, nulloatenus debere excedere valorem expensarum, quae pro ipsomet tantum missae sacrificio necessario sunt subeundae et nihilominus eo etiam casu, curandum esse, ut ex pecuniis, quae supersunt, expensis ut supra deductis, absolute tot missae celebrentur, quot praescriptae fuerint ab offerentibus eleemosynas.

Ad octavum, non habere locum, sed satis esse ut rector beneficii, qui potest missam per alium celebrare, tribuat sacerdoti celebranti eleemosynam congruam secundum morem civitatis vel provinciae, nisi in fundatione ipsius beneficii aliud cautum fuerit.

Ad decimum, debere absolute integram eleemosynam tribuere sacerdoti celebranti, nec ullam illius partem sibi retinere posse.

Ad undecimum, respondit non prohibere absolute; ac propterea, etsi oneribus iam susceptis non satisfecerint, posse tamen nova etiam onera suscipere missarum celebrandarum, dummodo infra modicum tempus possint omnibus satisfacere.

Ad duodecimum, quamvis onera suscepta infra modicum tempus adimpleri nequeant, si

tamen tribuens eleemosynam pro aliarum missarum celebratione id sciat et consentiat, illae ut tunc demum celebrentur cum susceptis oneribus satisfactum fuerit, decretum non prohibere, quo minus eo casu eleemosyna accipiat pro iisdem missis iuxta benefactoris consensum celebrandis.

Ad decimum tertium, has poenas non habere locum, nisi in suscepturis onera perpetua missarum celebrandarum sine licentia Episcopi, vel eius generalis vicarii, aut generalis, vel provincialis.

Ad decimum quartum, comprehendere.

Ad decimum quintum, non posse, nisi de consensu eorum, qui eleemosynas tribuunt, ut supra in responsione ad duodecimum.

Ad decimum sextum, comprehendere etiam privatos sacerdotes.

Ad decimum septimum, numeri praefixionem esse iterum faciendam, servata forma ultimi decreti hac de re editi.

Ad decimum octavum, esse admittendos ad professionem, si alias habiles existant, ac deinde in aliquo alio monasterio eiusdem religionis esse collocandos, ubi commode ali possint.

Ad decimum nonum, censuit comprehendere.

Ad ultimum, habere locum extra Italiam.

COSMUS Card. DE TORRES.

Prosper Fagnanus *Sacr. Congr. Secr.*

§ 23. Cum autem super praemissis diversi irrepserint abusus, illorumque occasione, quamplures querelae, et recursus ad Apostolicam Sedem pervenerint, cupiens eadem Congregatio Cardinalium Concilii Tridentini interpretum huiusmodi detestabiles abusus e Christiana Republica pro viribus evellere, ac opportune providere, ut sublatis fraudibus, ac emendata negligentia, piae disponentium seu benefactorum voluntati fides illibata servetur, defunctorum animabus integra et prompta praestentur suffragia, itidemque Deo maior gloria, et ecclesiis praestantior cultus reddatur, praevia auctoritate per SS. D. N. Innocentium divina Providentia PP. XII ei specialiter attributa, infra scripta decreta, prius in particulari nonnullorum ex praefatis Cardinalibus per Sanctitatem Suam deputata, et postea in generali huiusmodi Cardinalium Congregatione mature et accurate discussa, recognita, et examinata edidit.

§ 24. In primis, praecerta decreta cum praemissis illorum declarationibus plenissime et amplissime approbat, confirmat et innovat, omniaque, et singula ibidem contenta et expressa, iterum omni meliori modo decernit, statuit, ac ab omnibus et singulis, etiam speciali et individuali nota, seu expressione dignis, penitus observari, et omnimodae executioni demandari decernit, sancit, et praecipit.

§ 25. Insuper, uti in re tanti momenti con-

sultius, ac maiori, ut par est, circumspectione procedatur; si qui forsan fuerint, vel sint, qui suis pravis et erroneis intentionibus, seu opinionibus blandiri volentes, missarum celebrationem omittant sub malitiosa vel irrationabili spe, earundem condonationem a Sede Apostolica, vel compositionem a reverenda fabrica Sancti Petri de Urbe obtinendi; Congregatio praefata, tum eosdem, tum quoscunque alios, qui posthac in adeo detestabiles abusus ausi fuerint offendere, certiores fieri, et monitos esse voluit, praefatas condonationes et reductiones ab eadem Sede, nonnisi ex rationabili causa, seu aequa commiseratione, compositiones vero a dicta fabrica, utente suis facultatibus et privilegiis, nonnisi ex causa pariter rationabili, et cum clausulis opportunis, et praesertim cum illa: *Dummodo malitiose non omiserint animo habendi compositionem, alias gratia nullo modo suffragetur*, admitti consuevisse et solere; quapropter, ut locus omnis in posterum hisce praetextibus praecludatur, memorata Congregatio tales intentiones, opiniones, seu spes, ac eleemosynarum, sive in toto, sive in parte versiones in alium, quam praefatarum missarum usum, seu satisfactionem, et quascunque alias directas vel indirectas, immediatas, vel mediatas contraventiones seu circumventiones, declarat prorsus irrationabiles, iniustas et illicitas, illasque omnino reprobat, damnat, et interdicat.

§ 26. Cumque huiusmodi absurda ex eo plerumque proveniant, quod onera missarum supra vires suscipiantur, caveant omnes, et singuli rectores, superiores, et ministri quarumcunque, tum saecularium, tum regularium ecclesiarum, seu illarum capitula, ne onera, seu missas, tum perpetuas, tum temporales, tum etiam manuales, quarum satisfactioni impares fuerint, quoquomodo suscipiant; utque idipsum, quoad fieri poterit, pateat, teneantur iidem conficere semperque in loco magis patenti, et obvio retinere tabellam onerum perpetuorum, et temporalium litteris perspicuis, et intelligibilibus descriptorum, quorum implemento, si moraliter, et intra praescriptum, sed breve tempus, satisfacere non posse, seu illa duntaxat, et non ulteriora adimplere posse crediderint, seu credere debuerint, alias missas, sive perpetuas, sive temporales, sive manuales, per se, vel interpositas personas quoquomodo recipere, seu acceptare omnino desistant, seu abstineant, et ulterius tali casu in eadem tabella similiter exprimant, sese propterea aliis missis acceptandis et celebrandis impares esse.

§ 27. Iidemque teneantur pariter in sacrario duos libros retinere, ac in eorum altero singula onera perpetua et temporalia: in altero autem missas manuales, et tam illorum, quam istarum adimplementum, et eleemosynas distincte ac diligenter adnotare, et adnotandas, seu adnotanda curare, singulisque annis de supra-

dictis adimplementis, eleemosynis, et oneribus pariter exactam rationem suis superioribus reddere, ac omnes, et singulas rationes huiusmodi in praefatis respective libris simili distinctione et diligentia, tam praefati a quibus rationes debent reddi, quam superiores, quibus reddendae erunt, describere seu adnotare, sive describendas vel adnotandas respective curare.

§ 28. Quibus semper salvis, debeant ulterius regulares praedicti, omnes, et quascunque eleemosynas, tum manualium, tum perpetuarum et temporalium missarum reponere in capsula particulari sub duabus clavibus: quarum una penes superiorem localem, altera vero penes alium a capitulo conventuali deputandum retineatur, ac de iisdem eleemosynis, et celebratione missarum coram patribus discretis, seu consiliariis, vel alio simili modo nuncupatis, singulis mensibus districtam rationem exigere, et respective reddere.

§ 29. Quod si praedicti, ad quos cura tabellae, capsae, et librorum praefatorum respective pertinet, seu pertinere debet, suam operam praemissis, ut praefertur, minime navaverint, et superiores tum saecularium, tum regularium ecclesiarum rationem praedictam non exegerint, seu non invigilaverint, quod praefati, qui in curam tabellarum et librorum incumbunt, suo muneri, ut praefertur, satisfaciant, in singulis respective casibus, saeculares poenam suspensionis incurrant, regulares vero voce activa, passiva, ac gradibus et officiis, quae obtinent, ipso facto, et absque alia declaratione privati sint, et intelligantur, necnon ad huiusmodi gradus, et officia obtinenda similiter inhabilitentur, et inhabilitati sint, et intelligantur.

§ 30. Porro ne ullo unquam tempore omnia et singula decreta praedicta in oblivionem seu desuetudinem abeant, rectores, superiores, seu capitula ecclesiarum saecularium illa retineant publice exposita in eorum sacrario; superiores vero locales cuiuscunque monasterii, conventus, ac domus regularis curare et efficere teneantur sub poena privationis officiorum, quae obtinent, vocisque activae et passivae ipso facto incurrenda, ut in perpetuum sexto quoque mense, id est feria secunda post primam Dominicam Adventus, et feria sexta post octavam corporis Christi, omnes et singulae praemissae, tum insertae, seu confirmatae, tum in praesens factae ordinationes, una cum dictis declarationibus in publica mensa perlegantur.

§ 31. Meminerint igitur, et satagent Ordinarii, ut a personis, et in ecclesiis quoquo modo, etiam in vim decretorum Concilii Trident. sibi subiectis, missae ea, qua par est, fide et diligentia celebrentur, et cuncta et singula decreta huiusmodi omnimodae executioni demandentur, nedum iustitiam requirentibus, seu instantibus reddentes, sed ex officio, tum in visitationibus, tum in aliis actibus et modis, quos

expedire, et convenire toties quoties iudicaverint, inquirentes, ne aliquid committatur, pervertatur, disseratur, vel omittatur, quod his omnibus et singulis decretis adversetur.

§ 32. Caveant etiam respective omnes regulares tum subditi, cum superiores quicunque, nedum locales, sed etiam provinciales et generales, ne missarum celebratio, et omnium decretorum praemissorum executio, cum pernicie propriarum animarum, cum praeiudicio illarum, quibus missae sunt applicandae, et cum magno Christi fidelium scandalo quoquomodo omittantur, differantur, negligantur seu pervertantur; alioquin ultra propriae conscientiae onerationem, poenam privationis vocis activae et passivae, ac graduum et officiorum, quae obtinent, nec non inhabilitationis ad huiusmodi gradus et officia obtinenda, prorsus incurrant.

§ 33. Curent propterea praefati superiores regulares in omnes et singulos contravenientes debitis poenis diligenter et prompte etiam per inquisitionem animadvertere; et insuper teneantur omnes et singuli superiores locales in provincialibus capitulis seu congregationibus exhibere attestationem seu fidem ab omnibus sacerdotibus conventus, monasterii, seu cuiuscunque domus regularis subscriptam et iuratam, quod omnibus et singulis, tum perpetuis, tum manualibus missarum oneribus, seu obligationibus, ad limites, et tenorem horum praesentium decretorum tempore regiminis fuerit omnino et integraliter satisfactum, vel deficiente aliqua modica satisfactione, possit etiam huiusmodi residuali implemento missarum, distincte referendarum, intra breve tempus moraliter satisfieri, ea adiecta, et omnino adimplenda conditione, quod ante praefatae attestationis exhibitionem quicunque superiores locales praedicti vocem activam, seu passivam in memoratis capitulis, seu congregationibus omnino habere non valeant.

§ 34. Praeterea provinciales, vicarii, visitatores provinciarum seu congregationum debent in fine eorum regiminis superioribus generalibus in forma probante ostendere, quod executioni praesentium decretorum sedulo invigilaverint, et ad eorum tenorem in omnibus et singulis conventibus, seu monasteriis, vel domibus regularibus provinciae seu congregationis, de omnibus et singulis oneribus et obligationibus, ac insinul satisfactionibus missarum exactam et diligentem rationem exegerint, ac contra delinquentes ad declarationem et executionem respective poenarum in decretis contentarum processerint, et de adimplemento circa ea, quae in praemissis ad ipsos spectant, legitime docuerint, alias ad vocem activam et passivam in capitulis generalibus nullatenus admittantur.

§ 35. Caeterum, quia etiam ad quamplures archiconfraternitates, confraternitates, societa-

tes, congregationes, hospitalia, altaria, cappellas, oratoria et ecclesias, ac alia loca et opera pia, quomodolibet nuncupata, quae cuicunque curae seu regimini aut administrationi vel directioni laicorum cuiuslibet gradus, status, conditionis et praeeminentiae, etiam speciali et individuali nota dignorum duntaxat, vel quorumcunque ecclesiasticorum et laicorum huiusmodi mixtim commendata, annexa, seu quomodocunque commissa, vel attributa sunt, onus, seu cura celebrationis missarum, sive manualium, sive ad tempus, vel in perpetuum pertinent. Hinc salvis semper iis, quae in praesentis decretis continentur, omnes et quicunque huiusmodi archiconfraternitatum, societatum, congregationum, hospitalium, altarium, cappellarum, oratoriorum et ecclesiarum, ac aliorum locorum, et operum piorum rectores seu administratores vel directores, et alii huiusmodi officiales, necnon ii ad quos cura tabellae et librorum in praemissis spectat, tabellam, libros, et haec decreta respective, iuxta modos superius expressos similiter retinere, necnon de oneribus, ac celebrationibus et elemosynis dictarum missarum singulis annis rationem exigere, et respective iis, ad quos pertinet, reddere sub poenis arbitrio, et in subsidium excommunicationis teneantur.

§ 36. Postremo omnibus, et quibuscunque tam ecclesiasticis personis cuiuscunque ordinis, status, gradus, regulae, congregationis, societatis, conditionis et dignitatis existant, quam laicis quocunque honore ac potestate praeditis, omnia et singula praemissa decreta interpretandi, necnon ecclesiasticis praedictis poenas in huiusmodi decretis relaxandi, seu quoquomodo circa praemissa dispensandi, omnis et quaecunque facultas sit penitus interdicta.

§ 37. Non obstantibus quoad suprascripta omnia et singula in huiusmodi decretis contenta, constitutionibus et ordinationibus apostolicis in favorem quarumcunque personarum, atque ordinum, tam mendicantium, quam non mendicantium, militiarum etiam S. Ioannis Hierosolymitani, congregationum, societatum, ac cuiuslibet alterius instituti, etiam necessario, et individue exprimendi, ecclesiarum, monasteriorum, conventuum, collegiorum, capitulorum, hospitalium, confraternitatum, et aliorum quorumcunque tam saecularium, quam regularium locorum, nec non illorum, etiam iuramento, confirmatione apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis statutis, consuetudinibus etiam immemorabilibus, privilegiis quoque, indultis et litteris apostolicis, etiam mari magno, seu bulla aurea, aut alias nuncupatis sub quibuscunque tenoribus et formis, ac cum quibusvis etiam derogatoriis derogatoriis, aliisque efficacioribus, et insolitis, nec non irritantibus decretis, etiam motu proprio, et ex certa scientia, ac de apostolicae potestatis plenitudine,

aut alias quomodolibet etiam per viam communicationis seu extensionis concessis, et iteratis vicibus approbatis et innovatis, etiam si pro illorum sufficienti derogatione de illis, eorumque totis tenoribus, et formis specialis et individua, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales, mentio, seu quaevis alia expressio habenda, aut aliqua alia exquisita forma servanda esset, tenores huiusmodi, ac si de verbo ad verbum, nihil penitus omisso, et forma in illis tradita observata, inserti forent, praesentibus pro expressis habens, quibus quoad ea, quae praesentibus adversantur, illis alias in suo robore permansuris Sacr. Congr. Sanctitatis Suae auctoritate specialiter et expresse derogat, caeterisque contrariis quibuscunque.

Datum Romae die 23 Novembris 1697.

IOSEPH Card. SACRIPANTES Praefectus

Ferdinandus Nuptius *S. C. Secret.*

§ 38. Quocirca, cum dilectus filius noster Ioseph tituli Sanctae Mariae Transpontinae, S. R. E. Presbyter Cardinalis Sacripantes, memoratae Congregationis Praefectus praefata decreta Nobis retulerit, Nos considerantes eadem omnia et singula decreta, ea qua decet, maturitate digesta et examinata, ac in vim apostolicae auctoritatis, eidem Congregationi specialiter, ut praefertur, attributae peracta, perutilia fore censes, illique propterea perpetuo et inviolabiliter observari, nec non constitutionis nostrae munimine roborare volentes: motu proprio, non ad cuiuspiam Nobis super hoc oblatae petitionis instantiam, sed ex certa scientia, matura deliberatione, deque apostolicae potestatis plenitudine, praeinserta decreta, omniaque et singula in eis contenta tenore praesentium auctoritate apostolica confirmamus et approbamus, illisque inviolabilis et irrefragabilis apostolicae firmitatis robur et efficaciam adii-cimus; quinimo motu, scientia, deliberatione, ac potestatis plenitudine, similibus omnia et singula in supradictis decretis contenta, de novo statuimus, decernimus et ordinamus, ac ab omnibus et quibuscunque, etiam speciali et individua nota dignis, omnino exacte et perpetuo servari volumus, sancimus et mandamus.

Decernentes praesentes litteras, cum omnibus et singulis inibi contentis, semper firmas, validas, et efficaces existere et fore, suosque plenarios et integros effectus sortiri, et obtinere debere, et ab omnibus, ad quos spectat, et pro tempore quandocunque spectabit, in omnibus et per omnia, plenissime et inviolabiliter observari; sicque, et non aliter per quoscunque iudices ordinarios et delegatos, quavis auctoritate, praeeminentia, aut potestate fungentes et functuros, etiam causarum Palatii Apostolici auditores, ac eiusdem S. R. E. Cardinales, etiam de latere Legatos, et Sedis Apostolicae

Nuntios, sublata eis, et eorum cuilibet, quavis aliter iudicandi et interpretandi facultate, iudicari et definiri debere, ac irritum et inane, si secus super his a quoquam, quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari.

Non obstantibus omnibus et singulis, quae praefata Congregatio, auctoritate per eiusdem recordationis Urbanum Papam VIII, et respective per Nos illi specialiter attributa, decrevit non ob stare, quae pariter et iterum Nos tenore praesentium non ob stare decernimus et mandamus: quibus omnibus quo ad ea, quae praesentibus adversantur, illis alias in suo robore permansuris, etiam harum serie plenissime, specialiter et expresse derogamus, caeterisque contrariis quibuscunque.

Volumus autem ut praesentes litterae in valvis ecclesiae Lateranensis, ac basilicae principis Apostolorum, nec non cancellariae Apostolicae, curiaeque generalis in monte Citatorio, ac in acie Campi Florae de Urbe, ut moris est, publicentur et affigantur, sicque publicatae et affixae, omnes et singulos, quos illae concernunt, perinde arctent et afficiant, ac si unicuique eorum personaliter intimatae fuissent.

Pariterque, ut earundem praesentium transumptis impressis, manu alicuius notarii publici subscriptis, et sigillo personae in dignitate ecclesiastica constitutae munitis, eadem prorsus fides adhibeatur, quae praesentibus adhiberetur, si forent exhibitae vel ostensae.

Nulli ergo omnino hominum liceat paginam hanc nostrarum confirmationis, approbationis, statuti, decretorum, ordinationis, voluntatis, sanctionis, mandatorum et derogationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum.

Datum Romae apud Sanctam Mariam Maiorem, anno Incarnationis Dominicae millesimo sexcentesimo nonagesimo septimo, decimo Kalendas Ianuarii; pontificatus nostri anno septimo.

« Non potest recipi stipendium pro applicatione fructus personalis, seu specialissimi correspondentis ipsi sacerdoti celebranti, ex declaratione Sacrae Congregationis Concilii de mente Alexandri VII edita in contingentia, quod auctores nonnullis scriptis suis, etiam typis datis, asseruerint, sacerdoti pro alio missam, recepta eleemosyna, celebranti, licitum esse aliam eleemosynam quoque accipere ab altero, cui partem illam fructus seu valoris eiusdem sacrificii ipsimet celebranti debitam (specialem nuncupatam) applicet; ac proinde hunc casum sub decreto Sacr. Congr. Conc. prohibente duplex pro unica missa stipendium seu eleemosynam recipi, non esse comprehensum.

« Propterea Sacra Congr. EE. ac RR. DD. 4

S. R. E. Card. Conc. Trid. interpretum, quae auctoritate sibi per Apostolicam Sedem specialiter attributa sedulo curat, ne a sacerdotibus circa celebrationem sacrosancti missae sacrificii, unde in nos uberrima divinae liberalitatis munera derivantur, avaritiae labes ulla aut suspicio contrahatur, antedictam assertionem mature examinavit, eademque prorsus reprobata sub die 25 Ianuarii 1659 censuit, nulli sacerdoti licitum esse, praefata ratione, sive praetextu aliam eleemosynam accipere praeter illam quam accepit ab eo, pro quo missam offerre tenetur; ac proinde casum hunc esse comprehensum in decretis alias per eandem Sac. Congr. editis, quibus prohibetur ne duplex stipendium pro unico recipiatur.

« Quam Sac. Congr. sententiam ad SS. Alexandrum Papam VII relatum, Sanctitas Sua sub die 19 eiusdem mensis approbavit, et decretum publicari, atque ad Episcopos et generales regularium ordinum transmitti iussit, ut ipsi doctrinam huiusmodi per suos poenitentiarios, et confessarios ac lectores respective insinuari, doceri, atque in tractatibus moralibus per eosdem imprimendos evulgari, pastorali vigilantia curent; publicatum die 27 Octobris 1659.

5 « Et hoc etiam fuit expresse damnatum ab eodem Alexandro VII in decreto S. Inquisit. die 24 Sept. 1665 in proposit. in ordine 8, ut sequitur: *Duplicatum stipendium potest sacerdos pro eadem missa licite accipere, applicando petenti partem etiam specialissimam fructus ipsimet celebranti correspondentem: idque post decretum Urbani VIII.*

6 « Non potest recipi stipendium pro pluribus sacrificiis, et unum solum sacrificium offerri, ex eodem Alex. VII damnante hanc propositionem in ordine decimam: *Non est contra iustitiam pro pluribus sacrificiis stipendium accipere, et sacrificium unum offerre: neque etiam est contra fidelitatem, etiamsi promittam, promissione etiam iuramento firmata, danti stipendium, quod pro nullo alio offeram.*

7 « Nec potest unica missa satisfieri duplici obligationi, applicando uni fructum satisfactorium, et alteri impetratorium, prout respondit Sacra Congr. Concilii ad sequens dubium; an sacerdos, qui unum stipendium accepit pro celebratione missae v. gr. pro defuncto, et sic cum obligatione applicandi fructum satisfactorium, et aliud stipendium pro celebratione missae, v. gr. pro infirmo, et sic cum obligatione applicandi fructum impetratorium, possit unica missa, utrique obligationi satisfacere, applicando defuncto satisfactorium, et infirmo impetratorium? Anve hoc casu locum habeat decretum secundum Sac. Congr. Conc. de celebratione Missarum? Die 13 Decembris 1659, Sacra Congregatio EE. ac RR. DD. Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalium Concilii Tridentini interpretum respondit, quoad primam partem non

posse satisfacere; quo vero ad secundam, habere locum ».

Ex quibus manifeste patet non posse sacerdotem alicuius Congreg. unica missa satisfacere duplici obligationi, quam habet applicandi missam, et pro eo, a quo stipendium recepit, et pro presbytero suae Congregationis defuncto, quia ex sua conventionem et lege Congregationis aequae stricte obligatur applicare pro isto; ac pro illo, a quo stipendium recepit cum virtualiter etiam ab ipso censeatur recepisse stipendium, et ratione iuris acquisiti a defuncto in consimilibus applicationibus factis pro suis confratribus, dum adhuc in vivis ageret, et ratione iuris, quod habet ipse ad paria suffragia, dum e vivis discesserit. Et sic pariformiter loquendum et concludendum venit de regularibus, qui nullatenus a quovis alio stipendium recipere possunt pro illis missis, quas ex suis constitutionibus, et praecepto sui superioris tenentur applicare pro suis religiosis defunctis. Sic enim ab omnibus est absolute tenendum, cum Alexander VII, die 29 Ianuarii 1659, consimilem sententiam Sac. Congr. supra allatam approbaverit, et iusserit publicari et transmitti ad Episcopos et generales regularium ordinum; ut ipsi doctrinam per suos poenitentiarios et confessarios, ac lectores respective insinuari, doceri, atque in tractatibus moralibus per eosdem imprimendos evulgari pastorali vigilantia curarent, et sic fuit publicatum die 27 Octobris 1659.

Non potest missa anticipate celebrari et applicari pro eo, qui primo stipendium seu eleemosynam dedit, ex decisione de mandato Clementis VIII facta a Sacra Congr. Concilii die 15 Novembris 1605, et habetur expresse in d. decreto de celebratione missarum.

Applicatio missae facta a religioso subdito praevallet applicationi factae a superiore, et sic valet illa subditi, et non illa superioris, licet subditus peccet graviter contra obedientiam, applicando contra intentionem praelati, ut tradunt communius doctores cum Pasqualig. qu. 183; Raynaudo sect. 2, p. 2, n. 8; Peyr. tom. 1 de Subdito, cap. § Unico; Suar., etc. Et ratio est, quia potestas applicandi sacrificium recipitur in collatione ordinis, et a Christo sacerdoti confertur, adeoque non potest ab ullo Christo inferiore limitari, ut non valeat applicatio a sacerdote facta, cum talis actio cum omni suo fructu subsit immediate soli dominio operantis, cuius intentionem non potest supplere aut mutare superior.

Vivens probabilius invalide applicat animabus purgatorii omnes missas pro se defuncto applicandas. La Croix l. 6, part. 2, n. 1334; Raynaud ibi cit.; et alii; quia applicatio operis non est in potestate illius, pro quo offertur; sed pendet ab intentione operantis; offerens autem, qui suo tempore offerret v. g. pro me;

non offert secundum hanc meam intentionem sibi incognitam, seu offerret ut prosit mihi, ileoque, si tunc mihi prodesse poterit, proderit; si autem mihi prodesse non poterit, et offerens non substituat aliam intentionem, a Deo distribuentur secundum interpretativam voluntatem offerentis, ut cum S. Thoma tenent Pasqualig. qu. 76; Raynaudus part. 1, n. 32, et alii multi. Vide verb. *Suffragia*, n. 12, et discurre sicut ibi.

- ¹² Episcopi et generales non possunt amplius reducere et moderari missas post Concilium Tridentinum receptas; nec impositas in limite foundationis, quamvis ante Concilium; ex supra adducto decreto Sacrae Congreg. Concilii de celebratione Missarum, edito de mandato Urbani VIII 21 Iunii 1625, et confirm. ab Innocent. XII 23 Decembr. 1697. Poterit tamen Episcopus onera et missas reducere ac moderari, si id sit ei concessum in foundatione beneficii, ex responsione eiusdem Sacrae Congr. ad primum.

- ¹⁴ Nec etiam possunt Episcopi et generales, et a fortiori ipsi beneficiati ex se missas reducere, etiamsi fructus fundi assignati deteriorati fuerint, et evaserint tenuiores sine propria culpa, quia ex eadem Sacra Congr. pro talibus reductionibus est absolute omnino Sedes Apostolica adeunda, ut patet ex praecisis suis verbis in responsione ad hoc primum dubium: *Quaeritur, quid si legatum sit ita tenue, ut non sit qui velit onus illi iniunctum subire, et si recurrendum sit ad Sedem Apostolicam pro moderatione oneris, totum, aut fere totum insumendum sit pro expensis ad id necessariis?* Ad primum respondit: *Et si legatum sit adeo tenue, nihilominus pro reductione oneris, ut supra, impositi ab iis, ad quos pertinet, Sedem Apostolicam esse adeundam, quae absque ulla impensa id statuere, quod magis in Domino e re esse iudicaverit.*

- ¹⁵ Regulares nullimode possunt uti privilegio Iulii II Const. 7, et Leonis X Const. 8, apud Confectum in Collect. privil. et titul. 19 de divinis Officiis, cap. 3, quo generalibus ordinum mendicantium concedebatur facultas dispensandi cum suis religiosis, ut celebratione unius missae cum novem collectis possent satisfacere pro novem missis, etiamsi particulariter de *requiem*, vel de sanctis essent celebrandae. Nec parvas eleemosynas acceptas pro missis coniungere ad summam unius *iulii*, et per unam missam omnibus satisfacere, cum in supra laudato decreto iussu Urbani VIII et Innocentii XII edito, sint expresse revocata omnia huiusmodi privilegia, ut illud legenti patet.

- ¹⁶ Facientes celebrari ab aliis missas minori eleemosyna, quam ipsi receperint, et pro se eiusdem parte retenta, si sint laici, incurrunt excommunicationem Papae reservatam, et si sint

sacerdotes, incurrunt suspensionem item Papae reservatam, quamvis sacerdos, qui eas tali minori eleemosyna celebrandas suscipit, expresse ad id consentiat. Sic novissime declaravit Benedictus XIV Const. incip. *Quanta cura*, quae hic subnectitur.

Venerabilibus fratribus Patriarchis, Primatibus, Metropolitanis, Archiepiscopis et Episcopis universis gratiam et communionem Sedis Apostolicae habentibus.

BENEDICTUS PAPA XIV.

Venerabiles fratres, salutem et apostolicam benedictionem.

Quanta cura adhibenda sit, ut sacrosanctum missae sacrificium non solum omni religionis cultu ac veneratione celebretur; verum etiam ut a tanti sacrificii dignitate cuiusvis generis mercedum condiciones, pacta importuna, atque illiberales eleemosynarum exactiones potius, quam postulationes, aliaque huiusmodi, quae a simoniaca labe, vel certe a turpi quaestu non longe absunt, e medio tollantur, nemo est ex catholicae fidei cultoribus, qui ignoret.

§ 1. Verum eousque tandem progressa est, sicut non sine ingenti cordis nostri moerore undique accepimus, nonnullorum sive ecclesiasticorum, sive laicorum virorum avaritia, quae est idolorum servitus, ut eleemosynas, quidem, seu stipendia propter missarum celebrationem iuxta locorum consuetudines, vel dioecesanarum synodorum sanctiones in subsidium alimentorum uniuscuiusque sacerdotis duntaxat pro regionum opportunitatibus praescripta colligant, missas vero celebrari curent alibi, ubi eleemosynae seu stipendia vel consuetudine vel synodali lege pro singulis missis attributa sunt minoris pretii, quam illic, ubi darentur.

§ 2. Id quam absonum sit, atque alienum ab ipsa sive expressa sive tacita pie offerentium voluntate, omnes plane intelligunt. Nec aliter existimandum est; in illa enim potius missas esse celebrandas quisque vult, ad quam religionis et pietatis stimulis ductus, eleemosynas confert, aut in qua quispiam, fortasse tumultus est, quam in alia ecclesia sibi prorsus ignota. Quod sane, veluti mercaturis faciendis a turpis lucri cupiditate inductum, non solum ab avaritiae suspitione et vitio, verum etiam a furti crimine, unde restitutioni subiacet, haud immune, in causa est, ut bonorum quamplurimi, ad quorum notitiam mercatura huiusmodi venit, graviter offensi, ab eleemosynis a celebrandis missas amplius offerendis sese abstineant.

§ 3. Exsecrabilem huiusmodi abusum alibi sensim irrepentem detestantes Romani Pontifices praedecessores nostri, de consilio tum Congregationis S. R. E. Cardinalium uni-

versalis Inquisitionis contra haereticam pravitatem, tum Congregationis Cardinalium Concilii Tridentini interpretum, decretum voluerunt, nimirum a quolibet Sacerdote stipendio seu eleemosyna maioris pretii pro celebratione missae a quocunque accepta, non posse alteri sacerdoti missam huiusmodi celebraturo stipendium seu eleemosynam minoris pretii erogari, etsi eidem sacerdoti missam celebranti et consentienti se maioris pretii stipendium seu eleemosynam accepisse indicasset.

§ 4. Eapropter vos, venerabiles fratres, in apostolici ministerii et sollicitudinis nostrae partem adscitos rogamus, et maximopere in Domino hortamur, ut custodientes vigilias super gregibus vestris, enitami, ne ea pestis amplius pervagetur, sed ut penitus exstinguatur. Ab avaritia enim tanquam a radice mala omnia germinant; quam quidam appetentes erraverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis. Avaritia quidem nulla potior contagio, quae conceptam apud omnes sacerdotalis dignitatis, perfectionisque opinionem magis inficiat evellatque. Avaritia opibus Deum posthabere, ac servire mammonae docens, efficit, ut avari haereditatem non habeant in regno Christi et Dei. Quod si haec in laicis hominibus minime toleranda, atque adeo legibus coerenda, quid in ecclesiasticis viris, qui terrenis rebus nuntium miserunt, qui in sortem Domini vocati, qui Deo mancipati sunt? Quid, quod non per mundana lucra, sed per altaris ministerium tam sordide, et cum sanctissimarum legum contemptu, et cum sacerdotalis characteris dedecore in avaritiam praecipiti animo rapiuntur? Contendite igitur, vener. fratres, quibus Christi ovium cura demandata est, non solum ut verbo et exemplo praeceuntes, Christi sitis bonus odor in omni loco, unde populi vestigia vestra sequantur; verum etiam, ut ecclesiasticos primum, deinde laicos viros ab infectis vitiorum pascuis avertentes, per viam mandatorum Dei ad coeleste ovile currere doceatis.

§ 5. Quoniam autem ita comparatum est, ut praesentis poenae metu salutaribus monitis facilius obtemperetur; per edictum in vestris dioecesebus proponendum affigendumque universis notum facite, quemcunque qui, eleemosynas seu stipendia maioris pretii pro missis celebrandis, quemadmodum locorum consuetudines vel synodalia statuta exigunt, colligens, missas, retenta sibi earundem eleemosynarum seu stipendiorum acceptorum, sive ibidem, sive alibi, ubi pro missis celebrandis minora stipendia seu eleemosynae tribuuntur, celebrari fecerit, laicum quidem, seu saecularem, praeter alias arbitrio vestro irrogandas poenas, excommunicationis poenam; clericum vero, sive quemcunque sacerdotem, poenam suspensionis ipso facto incurrere, a quibus nullus per alium,

quam per nos ipsos, seu Romanum Pontificem pro tempore existentem, nisi in mortis articulo constitutus, absolvi possit. Fore autem in Domino confidimus, ut unusquisque memor conditionis suae posthac bene consultum velit animae suae, nec tam salutare leges, censurasque ecclesiasticas parvipendat. Interea fraternitatibus vestris apostolicam benedictionem, in populos etiam curae vestrae commissos redundaturam, peramanter impertimur.

§ 6. Volumus autem, ut praesentium litterarum transumptis, sive exemplis, etiam impressis, manu alicuius notarii publici subscriptis, et sigillo personae in ecclesiastica dignitate constitutae munitis, eadem prorsus fides in iudicio et extra adhibeatur, quae adhiberetur ipsis praesentibus, si forent exhibitae vel ostensae.

Datum Romae apud Sanctam Mariam Maiorem sub annulo Piscatoris, diē 30 mensis Iulii 1741, pontificatus nostri anno primo.

D. Card. PASSIONEUS.

Indulta, quae ab Apostolica Sede fuerunt 17 concessa pro moderandis missarum oneribus non suffragari ad relucenda onera per contractum suscepta, resolvit Sacra Congreg. Conc. in Maceraten. *Oneris missarum* 15 Nov. 1687, lib. 73 decret., pag. 636; in Montis Politiiani 4 Sept. 1717, lib. 77 decr., pag. 429; in Romana *Reductionis oneris missarum* 22 Martii 1732, et in alia Romana 28 Febr. 1733, et in alia Romana 18 Aprilis 1733; in Faventina *Oneris missarum* 27 Febr. 1735; in Florentina *Applicationis missae quotidianae* 24 Iulii 1734; in Nolana *Reductionis missarum* 13 Martii 1739, ubi ad dubium, an sustineatur reductio missarum in casu, etc., respondit *negative et amplius*; quia talis missarum reductio fieri solet, et concedi solum, quando agitur de missarum onere per legatum, non autem per contractum suscepto.

Advertendum est pro intelligentia verborum 18 Sacrae Congregationis supra allati undecimi decreti de celebratione missarum, nempe: *Dummodo infra modicum tempus possint omnibus satisfacere*, quod modicum tempus praetendebatur posse extendi ad duos aut tres menses. Sed Sacra Congr. Conc. 17 Iulii 1655 sic expresse respondit: *Cum in declaratione undecimi impressa super decretis de celebratione missarum celebrandarum, permittatur receptio aliorum onerum missarum celebrandarum, dummodo infra modicum tempus possit omnibus satisfieri, hodie nonnulli superiores regulares pro conscientiarum, ut inquit, quiete, de novo quaerant: an dictum modicum tempus celebrandi missas reputetur tempus duorum vel trium mensium?* Sacra, etc., respondit, *modicum tempus intelligi infra mensem*; lib. 19 decret., pag. 497. Sic refert et tenet Cardin.

Lambertini, deinde Summus Pontifex Benedict. XIV, vol. 1 in Notificat. et instructione 56, *super eleemosyna missae, et retentione alicuius partis pro utensilibus*, § 14.

19 Missarum reductioni locus non est, si universa haereditas fuit gravata, nec haeredi prodest fundi assignatio, quam ille ultro fecerit, si progressu temporis, impares oneri reddantur eius proventus. Sacra Rom. Rota in Romana *Annuae praestationis* 16 Ianuarii 1792, § 13, coram Caprara, et in Romana *Supplementi et applicationis* 11 Iunii 1723, cor. patriarcha Aldrovando; et Sacra Congr. Conc. in Romana *Reductionis oneris missarum* 18 Aprilis 1722, apud Thesaurum resolutionum Sacrae Congreg. Conc., tom. 2, ubi adducuntur alia consimilia decreta, et prostant Venetiis apud Ioannem Baptistam Recurti.

20 Missarum reductio non conceditur, quoties pro earum celebratione non fuit assignatus certus fundus, sed gravati fuerunt haeredes certam pecuniariam summam solvere. Sacra Congr. Conc. in Romana *Reductionis oneris missarum* 22 Martii 1732, et in alia Romana *Reductionis oneris missarum* 28 Febr. 1733, apud d. Thesaur. resolut. Sacrae Congr. Conc., tom. 5 et 6.

21 Missarum reductioni non esse locum, si per contractum fuit eorum onus susceptum, sed agendum esse coram iudice ordinario, ut cognoscat num contractus ob laesionem et iniustitiam sit rescindendus, vel ad aequitatem reducendus, pluries respondit Sacra Congr. Conc., et signanter in Bononien. 1 Mart. 1687, confirmat. 27 Aprilis eiusdem anni, in Maceraten. 15 Novemb. 1687; in Assisien. 23 Aprilis 1701; in Recanat. 9 Iunii 1701; in Neapolitana 27 Ian. 1703; in Rom. 19 Apr. 1704; in Aesina 10 Iunii 1606, apud Monac. t. 4 Supplem. ad 2 tom., num. 466. Et speciatim agendo de indultis, quae a Sede Apostolica fuerunt concessa variis locorum Ordinariis, variisque superioribus regularibus pro moderandis missarum oneribus, nequaquam eis suffragari ad reducenda onera per contractum suscepta, pluries resolvit eadem Sacra Congr. Concilii, et signanter in Maceraten. *Oneris missarum* 16 Novembris 1687; in Montis Politiani 3 Septembris 1716; in Romana *Reductionis oneris missarum* 22 Martii 1732, et in alia Romana 18 Aprilis 1733; in Faventina *Oneris missarum* 27 Febr. 1734; in Florentina *Applicationis missae quotidianae* 24 Iulii 1734; in Nolana *Reductionis missarum* 14 Martii 1639, ubi ad dubium: *An sustineatur reductio missarum in casu, etc.*, respondit, *Negative et amplius*. Talis enim missarum reductio fieri solet et concedi solum quando agitur de missarum onere per legatum, non autem per contractum suscepto.

22 Contrariam tamen sententiam amplexi fuit

eadem Sacra Congr. Conc. die 8 Iulii 1724 in una Ordinis B. Mariae de Mercede, ubi praecise respondit: *In reductione ab indulto permissa comprehendere etiam onera per contractum acceptata*; eandemque declarationem edidit die 19 Augusti eiusdem anni 1713 quo ad Patres Congr. reformatae S. Bernardi, ut refertur in Thesauro resolut. Sacrae Congr. Conc. tom. 6, in Romana *Reductionis oneris missarum* 18 Aprilis 1733, quamvis ibidem aliae afferantur contrariae resolutiones. *Itaque*, ut ibi dicitur, *non satis certum est quid Sacra Congr. senserit circa interpretationem indulti per se considerati*, adeoque in dubiis pro huiusmodi interpretatione ad ipsam est recurrendum; quae, iuxta diversas casuum circumstantias, diversas solet edere resolutiones, ut videri potest in d. Thesauro resolutionum Sacrae Congregat. Conc., et signanter in Resolutionibus anni 1733 et 1739.

An et quando admittatur vel denegetur compensatio missarum, quae ultra debitum numerum celebratae sunt, cum missis deinceps celebrandis? Advertendum est quod in Romana *Suspensionis oneris, et reintegrationis eleemosynae missarum*, ad seq. dubia:

I. An celebratio missae quotidianae pro anima quondam Aegidii Ursini de Vivariis intermittenda sit, quousque fructus locorum Montium pro huiusmodi celebratione assignatorum, per eorum continuum investimentum ascendant ad annua scuta sexaginta in casu, etc.

II. An pro missis hucusque celebratis, annua semper eleemosyna scutorum sexaginta fuerit debita in casu, etc. Et quatenus affirmative

III. An ex iisdem fructibus locorum Montium ante omnia sit detrahenda et persolvenda tota illa pecuniarum summa, quae pro reintegratione eleemosynae missarum celebratarum ad istiusmodi annuam rationem sexaginta scutorum hactenus desideratur, in casu, etc.

Sacra Congr. Conc. 21 Maii 1718 respondit, ad 1 *Affirmative*; ad 2 et 3 *Dilata*.

Iterum proposita eadem causa pro resolutione duorum postremorum dubiorum, eadem Sacra Congr. 3 Decembris 1718 respondit: *Dilata*. Denuo reposita die 9 Maii 1719, respondit: *Iterum proponatur*, prout etiam respondit die 26 Augusti 1719. Ac iterum proposita die 11 Ianuarii 1721, non fuit resoluta; nec etiam resoluta die 6 et 20 Decemb. 1721. Et tandem reposita die 17 Ianuarii 1722, eadem Sacra Congr. respondit: *Ad mentem, quod committatur negotium eminentiss. praefecto*. Unde vide t. 1 Thes. resol. S. Congr. Conc., p. 133 et 194; t. 2, p. 110, 112, 119, prout prostant Venetiis apud Ioannem Baptistam Recurti, ubi Summus Pontifex Benedictus XIV, tunc eiusdem Sacrae Congregat. secretarius, erudite suo more adducit pro simili

libus causis decreta hinc inde merito ibi observanda; et tom. 2, pag. 7 et seq., ubi adducit factum huius causae, et desuper scripta a D. Fscale Visitationis Apostolicae, et a D. avvocato Corazza.

24 Quamvis census creati ad formam bullae S. Pii V connumerentur inter bona stabilia, seu veniant appellatione bonorum immobilium, Clement. *Exivi*, § *Cumque annui redditus*, de Verbor. signific.; Rota recent. decis. part. 4, tom. 1, dec. 163, n. 4; part. 13, decis. 413, n. 62, et coram Emerix iun. dec. 1147, n. 3; in Romana *Castri Turris* 22 Martii 1706, § fin., coram Molines, et in Bononien. *Census* coram Foscaro, 29 Ianuarii 1723, relata et secuta a Pitonio, part. 3, discept. 102, n. 50; Card. de Luca de Censibus, discurs. 17, n. 2 et seq., cum aliis ibi citatis; Merlin. de Pignorib., lib. 2, t. 1, qu. 44, n. 36; Cyriac. contr. 219, n. 10; Panimol. decis. 13, a not. 2, n. 10; Monacell. tom. 2, tit. 14, formul. 5, n. 4, et plurimi alii a Rota, et a supradictis, l. c., allegati. Et in specie quod sub legato stabilium veniant census, Gabriel consil. 141, n. 28 cum seq., lib. 2; Surdus decis. 207, n. 34; Buratt. dec. 574, n. 2; de Marin. resol. 11, lib. 1, n. 4; Censius qu. 30, n. 8; Card. de Luca loc. cit., n. 4, et alii plures, unde propterea receptum est, super censibus tanquam bonis stabilibus fructiferis ad formam bullae S. Pii V, imponi posse census, ex deductis per Cencium qu. 31, n. 1 et seq.; Leonardum de Usuris, quaest. 36, n. 13; Buratt. decis. 912, n. 1 et 2, et Rotam part. 7 recent. decis., decis. 235, ubi respondetur contrariis. Sic expresse Card. de Luca loc. cit., num. 3.

Attamen quando agitur de pecunia retrahenda ex re alienanda, cum mandato ut investiat in stabilibus, Sacra Congr. non approbat investimentum in censibus pro celebratione missarum. Unde in Fundana 28 Februarii 1654, tom. 19, pag. 319, censuit: *Census non reputari bona stabilia ad effectum investiendi pro celebratione missarum, nisi in aliquo casu speciali*; ut si stabilia post adhibitas debitas diligencias non reperiantur, ut fuit permissum post pestem in civitate Neapolis; in Neapolitana 13 Augusti 1658. Et ad dubium generale: *An sit permittendum investimentum in censibus?* Sacra Congr. censuit: *Recurrendum esse ad Sac. Congr. in casibus particularibus, ut in cit. Fundana, et in Signina 2 Decemb. 1645*. Et tunc conceditur cum cautelis, quod sint census tuti, et aliquoties cum fideiussore, et aliis cautelis, Sac. Congr. Conc. in Tarentina 8 Augusti 1671. Et in permutatione domus cum censu, cum pacto regressus, ac promissione perpetua exigibilitatis in Tarentina 8 Augusti 1693 et 12 Maii 1707. Sic expresse emin. Card. Petra tom. 5 Comment. ad Constit. 5

Pauli II, sect. 5, n. 18. Et ead. Sacra Congr. Concil. in Burgi S. Domnini 30 April. 1729 ad dub.: *An pro dote beneficiorum vel cappellaniarum cum perpetuo onere missarum erigendarum, sint assignandi fructus terrarum fructiferarum, vel potius annui census?* et ad alia dubia, inter quae: *An, et cuius expensis, si haeredis scilicet, vel legatarii facienda sit erectio beneficiorum?* Respondit: *Assignanda esse tot bona stabilia haereditaria, quae aestimata iuxta morem regionis, quotannis redderent in fructu annua scuta 70 monetae Romanae, tam pro eleemosyna missarum, quam pro expensis necessariis pro illarum celebratione, et erectionem esse faciendam expensis haereditatis*. Sic apud tom. 4, fol. 282 et 286 Thesauri resolution. Sac. Congr. Conc.

Scienda venit Constit. Bened. XIII incip. 25 *Exponi Nobis*, edita particulariter 14 Ian. 1727, in qua conceditur fratribus Carmelitae antiquae observantiae provinciae Portugalliae facultas, ut certis oneribus missarum, quas celebrare non poterant, satisfacere valeant una missa solemnibus singulis mensibus in quibuslibet eorum coenobiis, dummodo hoc non transeant in exemplum.

Advertendum est quod eleemosyna pro missis perpetuis taxanda est ad rationem sexaginta scutorum Romanorum pro qualibet perpetua quotidiana, prout ad eam rationem reducendas esse iam concesserat superioribus regularibus pro suis respective religionibus Innocent. XIII cum expresso mandato, ut in futurum onera missarum perpetua, nisi ad supradictam rationem non permitterentur acceptari; et denuo concessit monachis Casinatibus Benedictus XIII, die 15 Iulii 1724, ac etiam omnibus Episcopis, qui adstiterunt suo Concilio Romano celebrato ann. 1725, ut patet in ipso tit. 15, c. 8, et refert etiam Cardin. Lambertin., postea Benedict. XIV, vol. 1, notif. 56, n. 20, ubi insuper refert quod proposito in Sacra Congr. Conc. dubio: *An, et in qua quantitate eleemosyna manualis augenda esset in urbe?* Eadem Sacra Congregatio die 13 April. 1726 respondit: *Nihil esse innovandum; et ad mentem: ac mens est, ut agatur cum eminentiss. Vicario super observantia decretorum pertinentium ad utensilia, et ad non transmiss. missarum extra Urbem*. Ib., n. 23. Et eleemosynam pro unaqua- 27 que missa manuali, non posse tradi minorem uno iulio, iam fuit expresse statutum de mandato Clem. XI, et id posse statui ab Episcopis saepius resolvit Sacra Congr. Conc., ut videre est verb. *Eleemosyna*, n. 65.

Quo vero ad reductionem onerum missarum, praeter iam dicta, attendenda sunt etiam sequentia, ac primo notandum venit decretum Sac. Congr. Conc. in Senogallien.

Sacra Congr. Conc. die 13 Iulii 1626, in Senogallien. censuit: « Secundum ea quae pro-

ponuntur, confratres societatis Confalonis sanctae Virginis Mariae nuncupatae *dell' Incancelata*, terrae Corinaldi Senogallien. dioecesis, onus missarum praeteritarum supplere debere per alios cappellanos. De caetero vero non suscipienda esse onera nova missarum, nisi sacrista vel alius minister, missarum numero describendo, atque eleemosynis accipiendis pro tempore praeficiendus, admonuerit singulos qui eleemosynas offerunt, tam magno missarum numero celebrandarum, illorumque intentioni satisfieri non posse ipsa missarum celebratione, ac sacrificii applicatione, sed tamen eos participes fore missarum quae singulis diebus in dicta ecclesia pro benefactoribus celebrantur. Id vero, ut commodius praestare valeant, loco quo ponuntur eleemosynae palam affigatur tabella, in qua eademmet declaratio distincte et clare descripta sit, adeo ut sacrista vel minister, ut supra, accipiens oblationes, praemittat declarationem vel tabellam indicet offerentibus; quibus cautionibus adhibitis, accipi tuto posse quascunque eleemosynas ». Sic in libro 13 decret., pag. 22 et 23, cui consonat aliud decretum in Lancianen. 14 Novembris eiusd. anni 1626, lib. 13 decret., pag. 142 a terg., et seq. Ita refert Benedictus XIV de Synodo dioecessana, lib. 13, cap. ultim., n. 12, impressionis

29 Romae anni 1755. Ubi subdit, quoad id quod frequentius in praxi accidit, monendi nimirum pios offerentes per tabellam publice expositam, missas, quae celebrari nequivissent in ecclesia, vel ad altare, ubi eas offerri oportuisset, ut eorum menti ac peculiari devotioni satisfaceret, vel tractu temporis celebratum iri, cum primum id fieri licebit, vel aliam ecclesiam delegatum iri, inibi celebrandas, exstat hac de re eiusdem Congr. decretum, ut sequitur: « Sacra, etc., censuit missas, pro quibus usque ad hanc diem receptae fuerunt eleemosynae, esse quantocius in eadem ecclesia, iuxta oblato- rum intentionem, celebrandas; in posterum vero novas eleemosynas nullatenus recipi debere, nisi praevia expressa et clara monitione, per sacristam, seu per alium ipsis eleemosynis recipiendis praepositum, facienda offerentibus, non posse tam magnum numerum missarum in eadem ecclesia seu altari confestim celebrari, sed quod vel tractu temporis ibidem, cum commode fieri poterit, vel in alia ecclesia celebrantur. Id vero, ut facilius innotescat, loco ubi eleemosynae pro missis offeruntur, affigendam esse tabellam, in qua praenarrata admonitio dilucide descripta sit, adeo ut sacrista vel praefatus praepositus eleemosynis colligendis, aut offerentes ut supra expresse admoneat, vel tabellam indicet. Quod si nihilominus Christiani fideles eleemosynas elargiri voluerint, posse eas recipi, et missarum celebrationi ad formam antedictae monitionis, et diligenter, et quamprimum fieri possit, satisfaciendum ». Die

8 Mart. 1569, lib. 21 decr., pag. 530 a terg., et seq.

Et ibidem, n. 13, subiungit: « Iunituntur 30 huiusmodi resolutiones, seu decreta, Urbani VIII decretis, in quibus haec leguntur: *Quamvis onera suscepta infra modicum tempus adimpleri nequeant, si tamen tribuens eleemosynam pro aliarum missarum celebratione, id sciat, et consentiat, ut illae tunc demum celebrentur, cum susceptis oneribus satisfactum fuerit, decretum non prohibere, quominus eo casu eleemosyna accipiatur pro iisdem missis, iuxta benefactoris consensum celebrandis* ». Ac insuper ibid., n. 14, superaddit ut sequitur: « Neque silentio praetereundum est quod cum singuli sacerdotes Societatis Iesu singulis hebdomadis unam missam celebrare teneantur iuxta intentionem praepositi generalis, cui peculiaris reservata est facultas applicandi huiusmodi missas, in eiusdem Societatis congregatione generali XII habita anno 1682, editum fuit sequens decretum, numero octavum: *Postulatum ab ipso (scilicet praeposito generali) item fuit, ut Congregatio definiret, sitne Societatis menti consentaneum, missas, quas singulis hebdomadis iubentur ad intentionem generalis celebrare, posse ita ab eo applicari, ut per illas satisfiat obligationi quam alii quicunque susceperint, aut suscepturi sint, recipiendo eleemosynas pro missis celebrandis? Unanimi consensu responsum est id non censendum deinceps Societati nostrae consentaneum, nec debere ulla ratione praepositum generalem sacra, quae a nobis celebrantur, ita applicare, ut quicunque tandem illi sint, quidquam inde sibi aut aliis lucrarentur, seque aut alios, ab onere, quod accepto stipendio aut eleemosyna, nunc aut alias, vel ipsi vel alii contraxerint, liberos praestent* ». Deinde sic ipse prosequitur: « Congruit 31 hoc decretum communi regulae, quae iubet ut qui eleemosynam recepit celebret, applicetque missam pro offerente; ac semper, quoad fieri potest, interclusum sit iter iis qui omnia meditantur, ut et iustissimae huic legi, et piorum offerentium voluntati fraudem faciant. Cum autem collegium quoddam memoratae societatis, quod scriptum fuerat haeres, adiecto onere habendi aliquos cappellanos amovibiles, qui pro testatoris anima singulis hebdomadis certum missarum numerum offerrent per anni spatium, ex pura oblivione ab impositi oneris implemento cessasset, quaesitum fuit an id, quod intermissum fuerat, suppleri posset per applicationem a praeposito generali faciendam earum missarum, quas supra diximus, ab eo applicari posse; sed Card. de Lugo dub. 30, lib. 4 suorum Respons. moral. respondit, ac firmissimis rationibus defendit id minime licere ».

Missarum onera a fundatore beneficii prae- 32 scripta non licet Episcopo diminuere, quoties

fructus relictī decrementum subierint; non enim posse ab Episcopo reduci missas semper tenuit Sac. Congr. Conc. Facultas vero ad hoc data in Concilio Tridentino sess. 24, de Refor., cap. 4, ut Episcopi possent missas in testamento vel dispositione inter vivos adsignatas reducere in synodo dioecesana, et generales ordinum in suis capitulis generalibus, intelligitur tantummodo de oneribus missarum impositis ante Concilium Tridentinum, et de reductione facienda in dioecesana synodo, vel capitulo proxime post expletum Concilium Tridentinum habendis, ut exposuit S. Congr. Idem Pontifex in cit. tract. de Synod. dioec., loc. cit., n. 18.

33 Modo insuper non licet Episcopis, etc., praestare in suis synodis, etc.; quia id vetuit Urbanus VIII et Innocentius XII in sua Constitutione, de qua ibidem, ex vi quorum neque licet Episcopo reducere eadem onera antequam acceptentur ab iis ad quod pertinet; uti definitum est a S. Congr. Ib., n. 19.

34 Cum datur Episcopis facultas reducendi *pia legata et missarum onera*, adhuc tamen ex contextu totius dispensationis constat nihil illis concessum esse quoad reliqua legata, sed tantum quoad onera missarum. Ib., n. 22.

35 Si aliqua dispositio missarum onera et alia pia opera comprehendat, et ob tenuitatem reddituum reductio aliqua facienda sit; reducenda esse prius reliqua opera quam numerum missarum censuit Sac. Congr. Ib., n. 23. Quamquam haec vera sunt, nisi ex toto contextu dispositionis alia fuisse mens fundatoris deprehenderetur. Ibid. At si Episcoporum auctoritas quoad hanc reductionem profluxit ex ampliatione indulti Concilii Romani sub Bened. XIII vel ex instructione quadam tradita a Sacra Congregatione, et res fuerit, ut vel numerus missarum, vel alia opera pia sint imminuenda, tunc praestat recurrere ad Sacram Congregat. Conc. Ibid., n. 24.

38 Insuper ex vi concessionis praedictae non possunt redigi missae, quarum celebrationi Ecclesia, etc., per contractum sese obstrinxit, hoc enim cavetur expressis verbis in praememorata constitutione. Ibid., n. 25.

39 Porro pro regula reducendi missas laudatus Pontifex loc. cit., n. 32, tradit sequentia; iuxta theoricam Felini in cap. *Super litteris* de Rescriptis, quam optime illustratam videre est ab olim Congregationis secretario de Vecchis in suo voto impresso apud Crispin. in Visitatione pastoralī, part. 2, § 18, n. 6; et a qua nihil deflectere debet Episcopus, quoniam in ipsa etiam instructione, per Congregationem transmitti solita, cum alicui facultas conceditur reducendi missarum onera, eadem pro regula praescribitur: ut ex sequentibus verbis apparet:

« Quomodo autem se gerere debeat in ex-

secutione quoad legata taxative vel demonstrative concepta, Sanctitas Sua amplitudini tuae notificandum iussit, quod, mature pensatis ac perfectis dispositionibus et foundationibus quibuscunque, quibus praefata missarum onera annexa reperiuntur (exceptis instrumentis seu contractibus, super quibus manus apponere non debeat, nisi in casu iudicialis instantiae pro illorum remissione, titulo laesionis) illa legata seu foundationes, erunt taxative conceptae, si fundatores legando, aut aliquo modo disponendo, orationem seu dispositionem prius inchoaverint ab assignatione fundi, et subinde missarum onus adiecerint, et hoc casu huiusmodi onera, ad rationem eleemosynae manualis, ut supra, moderari possit; secus vero si fundatores orationem seu dispositionem incoeperint ab impositione oneris, et subinde fundum assignaverint; tunc enim onus dicitur demonstrative conceptum, ac fundatorum haeredes per Amplitudinem tuam cogendi sunt ad perpetuam dicti oneris manutentionem, et ad suppletendam summam deficientem tam pro praeterito quam pro futuro tempore ».

Prosequitur ultra laudatus Pontifex, ibid., 40 sub n. 33, sic: « Si autem pius testator iubeat suum haereditatem dare legatario, non fundi redditus, sed fundum ipsum, ut ex fructibus inde obvenientibus missarum celebrandarum stipendia desumat, ad nihil ultra cogitur haeres, quam ad ipsum fundum seu bona legata extrahenda; nec potest ulla ratione urgeri, ut suppleat, quod succedentibus temporibus ad integrum, absolutumque missarum oneris implementum deesse contingat, veluti fusius demonstrat Pasqualig. de Sacrificio novae legis, qu. 1026, n. 3, confirmatque Rota dec. 433, per totam, coram Cerro ». Haeres quippe id tantummodo praestare debet, quod ei demandatum est a testatore. Quod si progrediente tempore traditi fundi redditus imminuantur, ad legatarium pertinet, omissa haerede, ad legitimum superiorem instare pro oneris reductione; ad eamque obtinendam, docere tum de obveniente sibi damno, tum de reddituum imminutione, cui ipse propria culpa causam non deferit, tum denique ostendere, integrum sibi non esse urgere haereditatem, ut praestet id quod deesse compertum est, ad hoc ut piae testatoris voluntati cumulate satisfiat. Legimus, et sedulo quidem, vota praesulis Altoviti, qui per plures annos magna cum sui nominis laude munus secretarii Congregationis Concilii sustinuit, et cuius sententiae ac iudicio ipsa quoque Congregatio in variis causis discutiendis ac definiendis plurimum detulit; ibique agnovimus superius allatam distinctionem pro norma propositam et solide assertam. Ita in quodam illius voto elucubrato in causa Firmana *Reductionis missarum*, proposita die 26 Aug. 1686, haec habentur: « Ubi legatur species, per hae-

redem consignanda legatario, si ista pereat vel diminuatur, postquam fuit consignata, peremptio et diminutio huiusmodi cedit damno legatarii, neque haeres ad aliud quidpiam tenetur; si vero pereat vel diminuatur penes haeredem, antequam legatario tradatur, peremptio et diminutio cedit damno haereditis, qui proinde tenetur supplere ». Atque alio in voto exarato in causa Brixien., proposita 1 Decembris 1685, postquam pro regula posuerat in dubio existimandum esse, fundum demonstrative, non autem taxative designatum fuisse, ita pergit: « Attamen haec regula procedit, vel quando fuit legata quantitas, vel quando fuit legata res in genere, vel quando fuit legata res in specie, quae remanet penes haeredem habentem onus curandi celebrationem; vel quando res legata fuit ab haerede consignata legatario, non quidem ex praecepto testatoris, sed ex propria voluntate, et ad effectum tantummodo se eximendi a praefato onere curandi celebrationem. At secus est, quando testator gravavit haeredem ad tradendam legatario rem legatam, et eidem legatario iniunxit onus curandi celebrationem; hoc enim casu haeres, consignata legatario re legata, liberatur; et eveniente casu, quo illius annuus redditus evadat impar oneri missarum, non tenetur supplere ». Consulto autem superius diximus immunem haeredem fieri ab onere praestandi supplementi, si morem gesserit testatori, qui iusserit designatum fundum tradi legatario; nam si testator mandasset ut legatario tot praestarentur fructus, quot satis essent ad iniunctam missarum celebrationem, quantumvis haeres bona stabilia redditus satis idonei semel tradidisset, attamen supplementi onus declinare non posset, si forte subinde contingeret, ut ob subsecutam fructuum imminutionem, vel ob augmentum taxae, traditi fundi redditus imposito oneri sustinendo impares evaderent; ut subdit idem praesul Altovitus in voto quod ipse conscripsit; et Congregatio probavit in quadam causa Lucana *Reductionis missarum*, proposita 15 Decemb. 1685. « Quando enim testator mandat ab haerede suo consignari tot bona, quorum redditus sufficiant pro celebrando certo numero missarum, tunc dicitur legata species, quae stat in obligatione taxative, cui satisfit per consignationem. Quando vero mandat consignari tot fructus, qui sufficiant pro dicta celebratione, tunc dicitur legatum genus, et fructus sufficientes sunt in obligatione demonstrative. Unde licet haeres assignet tot bona, quorum redditus de tempore assignationis sufficiant, attamen illis pereuntibus, vel ad minorem quantitatem reductis, tenetur haeres supplere ex reddito aliorum bonorum ».

41 Deinde, ib., sub n. 34, idem Pontifex disserens de taxatione missarum eleemosynae in qualibet recte ordinata dioecesi constituta vel

constituenda tum pro missis perpetuis, tum pro missis manualibus, ita subiungit: « Si autem pro eleemosyna missae cantatae nulla existat synodalis taxatio, aderit tamen, vel certe adesse debet in unaquaque dioecesi recepta quaedam consuetudo, ad cuius normam eleemosynae quantitas determinetur. Qui perpetuas missas reducunt vigore facultatum sibi indultarum per viam ampliationis Concilii Romani, missarum reductionem ita componunt, ut pro quotidiana missa perpetua annum statuunt eleemosynam sexaginta scutorum monetae Romanae. *Unamquamque missam perpetuam moderari valeat, et reducere ad rationem scutorum sexaginta monetae Romanae, pro qualibet.* Cum autem inter missas reducendas repertae sunt missae cum cantu celebrandae, Congregatio Concilii in causa Romana 3 Febr. 1725, ita provide rescipsit, uti videre est lib. 75 decret., pag. 75 a tergo, et seq.

« Sacra Cong., etc., censuit quoad missas cantatas, quae habent redditus sufficientes ad rationem eleemosynae currentis pro missa cantata, iuxta morem regionis, et cuiuscunque dioecesis, in qua siti sunt conventus, esse omnino celebrandas, iuxta praescripta in legatis seu foundationibus; quo vero ad alias missas cantatas, quae non habent redditus sufficientes, ut supra, iuxta morem cuiuscunque dioecesis, faciendam esse illarum reductionem in unoquoque conventu ad eum numerum, qui celebrari poterit, habita ratione reddituum cuilibet legato seu foundationi assignatorum et supradictae eleemosynae de praesenti vigentis in unaquaque dioecesi pro missis cantatis; factaque modo praemisso reductione, quidquid ex redditibus cuicunque legato seu foundationi assignatis supererit, erogandum esse in celebrationem tot missarum lectarum, et tam missas cantatas reductas, quam lectas, esse collective applicandas pro animabus, et iuxta intentionem eorum qui missas cantatas reliquerunt ». Verum quia nonnulla reperiuntur onera missarum cum cantu celebrandarum, quibus aliud annexum est onus, ut aliquot praeterea celebrentur missae privatae seu lectae; ideo, proposita quaestione, quaenam adhibenda esset methodus in reductione peragenda, ubi eleemosyna pro missis cantatis addicta magnam relictorum fructuum partem absorberet, eadem Congregatio die 4 Augusti memorati anni rescipsit: « Sacra Congregatio censuit, quando aliquod legatum est complexivum missae cantatae, et missarum lectarum, tunc omnes legati redditus, si non sufficiant pro utroque onere adimplendo, erogandos esse in celebrationem tot missarum lectarum, deleta onere missae cantatae », uti videre est lib. 75 decret., pag. 431 a tergo. Insuper cum reductio fit in vim praememoratae Concilii Romani ampliationis, magna quoque animadversione

dignum occurrit aliud, quod in concessis facultatibus continetur: nimirum ut remitti seu condonari possint missae retroacto tempore nec celebratae, nec applicatae, hac tamen adiecta lege, ut infra octavam Commemorationis omnium fidelium defunctorum singulis annis anniversarium celebretur in expiationem animae illorum pro quibus, ex lege perpetuarum fundationum offerri et applicari debuissent memorata sacrificia praecedenti tempore omissa. « Ab hactenus omissa missarum perpetuarum celebratione misericorditer absolvit, etc. Uno die infra octavam Commemorationis omnium fidelium defunctorum unum anniversarium, in tabella onerum monasteriorum describendum, celebretur et applicetur pro animabus illorum pro quibus praefatae missae perpetuae erant celebrandae et applicandae, et hactenus non fuerunt celebratae et applicatae ».

Denique ib., n. 35, concludit ut sequitur: « Cum vero missarum perpetuarum reductio, ob insufficientiam reddituum, ab Episcopo fit vigore facultatum in saepe dicta instructione contentarum, tunc reductio componi debet *ad manualementem*, ut inquirunt; nimirum statuendum est, ut tot in posterum celebrentur missae, quot celebrari possunt, non quidem constituta pro iis eleemosyna ad eam mensuram qua missarum perpetuarum eleemosyna in Concilii Romani indulto taxatur, sed iuxta eam quantitatem quae vel ex synodali taxatione, vel ex recepta regionis consuetudine praestatur pro singulis missis, quas fideles dietim, ad manus tradita sacerdotibus eleemosyna, celebrari curant: *Iuxta proportionem cuiuscunque legati reddituum quantitatem, ad rationem eleemosynae manualis, inspectis regionis more, pro suo arbitrio et conscientia, reducere ac moderari possit et valeat*; idque etiam faciendum decernitur, quamvis ea esset piae dispositionis forma, ut vel expresse vel tacite impositum praesferret onus supplendi redditus casu aliquo imminutos; si, opportunis adhibitis diligentibus, vel haeredes ad id obstricti, vel bona ab ipso fundatore provenientia reperiri non possint: *In casu vero quo, factis iudicialibus et possibilibus diligentibus, etiam per edictum sub poena censurarum, vel haeredes cogendi, vel fundatorum bona non reperiantur, aut fundationes ipsae haberi nequeant, tunc onera ipsa ad eandem rationem eleemosynae manualis reducere possit*. Huiusmodi autem reductioni peractae et absolutae, nulla alia adiungitur clausula, praeter hanc unam: *Quod si redditus augeantur, augeri quoque debeat missarum numerus*. Denique has omnes reductiones aggredi et perficere potest Episcopus, non solum, dum sacra instituta visitatione dioecesim perlustrat, sed etiam cum ab ea cessaverit; *tam in actu visitationis, quam extra*, ut habent ipsa instructionis verba. Quaerit tandem Pasqualigus de Sa-

cificio novae legis, qu. 1182, an Episcopus, qui ab Apostolica Sede obtinuit facultatem reducendi missas suae dioecesis, possit etiam reducere perpetua missarum onera regularibus in eadem dioecesi commorantibus imposita, idque eidem licere non dubitat, quotiescunque regulares ipsi hac in re illius delegatam auctoritatem implorant, neque id putat, aut ipsorum regularium exemptionem, aut Sanctae Sedis iura ullo modo laedere. *Possunt in hoc se subiacere, neque praeiudicant Romanae Sedi: quia possunt se subiacere cum consensu eiusdem Romanae Sedis. Dum autem Pontifex concedit Episcopo ut possit reducere onera missarum suae dioecesis, concedit etiam implicate quod regulares dioecesis possint se subiacere Episcopo in ordine ad obtinendam reductionem*. Hucusque ad litteram laudatus Pontifex loco citato.

* Sacerdotes missas cum Episcopo celebrantes, eleemosynam pro sacrificio illo accipere minime valent, quia dans eleemosynam petit missam modo consueto. Bened. XIV de Sacrificiis, lib. 3, c. 16, § 10.

Si superior sacerdoti praeceperit ut missam certo alicui applicet, at ille pro alio offerat, reus est quidem sacerdos inobedientiae, sed applicatio a sacerdotis voluntate pendet, cum ille sit minister et dispensator sui sacrificii. Ib., § 4.

Cum is qui eleemosynam contulit pro missa celebranda praescripserit etiam tempus ob causam quae differri non possit, sacerdos non servans illud tempus, deest obligationi suae, ac tenetur eleemosynam restituere. Ibidem, cap. 9, § 6.

Sacerdos onus habens missae quotidianae, unicam tantum missam applicare cogitur in festo Natalis Domini. An vero parochus item teneatur tres eius diei missas pro populo applicare, nunquam decisum a Sacra Congregatione reperitur; tenetur tamen, ut obviet scandalo, tres ea die missas celebrare. Ib., § 9.

Eleemosyna pro missis a regularibus celebrandis in eorum ecclesiis, taxanda est ab Ordinario loci, ut ex decreto S. Congr., Instit. eccles. 56, § 10.

Missarum eleemosynam ultra quantitatem ab Episcopo taxatam exigere non possunt sacerdotes, tam saeculares quam regulares, nam debet dari quaedam proportio inter id quod datur et id quod accipitur; hanc autem proportionem definire ad Episcopum spectat, quare iustitiam commutativam laedit ille sacerdos, qui plus exigeret. Potest tamen dans ultro plus dare, et petens minus accipere, quanquam fieri possit ut aliquando prohibeatur sacerdos minus accipere, ne introducatur hinc consuetudo minus dandi in praeiudicium aliorum. Haec omnia late in Synodo dioecesana, lib. 5, cap. 2, et

id quod postremo dixi, confirmat ex decreto Congreg. Concil. lato in una S. Severini die 16 Iulii 1689.

- 49 Vetitum est accipere novas missarum elemosynas iis qui veteres habent satisfaciendas, dummodo, ut legitur in decreto Urbani VIII, *infra modicum tempus non possit omnibus satisfieri*. Modicum tempus definivit S. Congr. Concilii esse unum mensem. De Sacrif. miss., lib. 3, c. 24, § 14.
- 50 Alia ad rem, vide in tom. 9 Resolut. Sacr. Cong. Conc., Montis Regal. *Reduct. miss.*, etc., pag. 41.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

- 51 De cessatione, diminutione, reductione, tum augmento oneris missarum paucis est hic disserendum. Ad cessationem quod attinet, quaeri solet an deficientibus fructibus iam assignatis pro missis, cesset obligatio celebrandi? Videntur autem an defecerint culpa legatarii, (nec ne. Si defecerint culpa legatarii, non est quod cessare possit obligatio celebrandi; sin autem citra legatarii culpam defecerint, cessat utique celebrandi obligatio; Perez de Annivers. et capellan., lib. 1, c. 15, n. 8 et sequ., aliosque cumulans Pasqualig. de Sacrif. miss., tom. 2, qu. 105, n. 1 et 2.
- 54 At nota primo, quod si defecerint fructus, non culpa communitatis, cui legatum missarum relictum est, sed eius qui ipsi praeest, cessat adhuc obligatio celebrandi, secundum Pasqualig. loc. cit., n. 8. At opinio haec non omnis expers est difficultatis.
- 55 Nota secundo, quod si fructus existant, sed exigui nequeant, idem est ac si defecerint, dummodo tamen legatarius omnem adhibeat diligentiam pro exactione. Idem auctor, ubi supra, n. 7.
- 56 Nota demum, quod si ad tempus deficiant fructus, ad tempus cessat quoque obligatio celebrandi. Mox laudatus auctor, eodem loco, num. 6.
- 57 Quod vero concernit diminutionem, quaestio etiam est an, diminutis fructibus, diminuendum quoque sit onus missarum? Ea semper mihi arrisit distinctio, ut diminuendum haud sit onus missarum, si, non obstante diminutione, consuetum remaneat stipendium pro missis perpetuis; diminuendum vero sit, si hoc stipendium minime remaneat. Tamburin. de Sacrif. miss., c. 1, § 3, n. 90 et seq. Ubi tamen, quod non statim minuendus est numerus missarum, sed unus cum alio anno compensandus, Alvarad. de Coniectur. ment. defunct., lib. 2, c. 2, § 1, n. 37.
- 58 Num autem id ipsum locum habeat quoad executores? « Respondeo (inquit Pasqualig. qu. 1076, n. 8) quod si sint puri executores, et nudi, ita ut nil commodi percipere inde

possint, debent curare, ut celebretur praecisus numerus missarum praescriptus, quousque reperiat qui celebrare velit, contentus fructibus legati, qui supersunt. Quod si non reperiant, celebrari curabunt illum numerum missarum pro quo sufficit proventus. Si autem sint executores mixti seu veri legatarii, ita ut cedat in commodum ipsorum, quod superest ab executione operis iniuncti, nec teneantur exhibere pro celebratione aliquid ultra consuetum stipendium missarum manualium, crederem, iuxta diminutionem proventuum legati, minui posse etiam missarum numerum ».

Disputari et hic solet, an in diminutione missarum requiratur auctoritas Sedis Apostolicae? Resolutio autem huius quaestionis inde pendere videtur, an diminutio sit reductio? Nam, ut recte monet auctor ex decreto de celebratione missarum § 1, reductio est S. Sedi reservata. Tenet autem Pasqualig., qu. 1077 per tot., differre diminutionem a reductione, adeoque in ea non requiri auctoritatem S. Sedis. At non semper diminutio differt a reductione. Si enim petatur reductio, quia stipendium evasit incongruum oneri missarum, ut peti potest iuxta ipsum Pasqualigo qu. 1178, in nihilo videtur differre diminutio a reductione. Et propterea, si et in hac reductione requiritur auctoritas Sedis Apostolicae, requiritur etiam in diminutione.

De reductione ut aliquid dicamus, duplici ex causa deveniri ad eam potest. Prima est, ut mox innuimus, incongruitas stipendii cum onere. Quando autem haec causa dicatur adesse, tradit Pasqualig. dict. qu. 1178, n. 3. Altera est impossibilitas adimplendi omnia missarum onera, puta quia existunt etiamnum redditus pro missis assignati, sed monasterium nequit amplius alere tot sacerdotes, quot prius alebat. Et hoc in casu differentia intercedit diminutionem inter et reductionem. De hac altera causa etiam disserit Pasqualigo loc. cit., n. 4, et plur. seq. Sed an altera haec causa semper sit admittenda dubitari potest.

In reductione vero missarum semper stabilenda est commemoratio illorum defunctorum, in quorum favorem onera erant adimplenda; Concilium Trident. sess. 25, c. 4, de Refor. Haec autem commemoratio potest consistere, vel in celebratione unius aut plurium missarum, vel in recitatione collectarum, aliarumve precum, vel in solo *Memento* post consecrationem; Fraxinell. de Oblig. sacerdot., sect. 7, § 5, n. 17; Tamburin. de Sacrif. miss., lib. 3, c. 1, § 2, n. 5 in fine.

De reductione qui plura scire cupiat, ad eat Pasqualig., a quaestione 1163 ad quaestionem 1191.

Quando demum, auctis fructibus legatis pro missis, augeri quoque debeat numerus missarum, non conveniunt doctores. At vide, si

lubet, qui diversas affert opiniones, suamque simul proponit, Pasqualigo quaest. 1078, per tot.

69 Num obligatio celebrandi sit distincta ab obligatione applicandi, controverti solet. Affirmare videtur Rot. in Hispalen. *Applicationis missae pro populo* 14 Iunii 1751, coram eminentissimo Migazzi, et 13 Febr. 1753, coram emin. Elephantuccio; at negant Fagn. in c. 11, n. 44, de Praeben.; Cabasut. in Theor. et prax. iur. can., lib. 2, c. 28, n. 8; Collett. de SS. Myster., c. 17, sub n. 6, et qui vel solus sufficit, san. mem. Bened. XIV de Sacrif. miss., lib. 3, c. 9, n. 1 et seq.

70 Secundum igitur doctores hosce, posita obligatione celebrandi, poni simul debet obligatio applicandi. Maxime vero standum est huic opinioni, si id quod praestatur pro unaquaque missa, aequet stipendium missae celebrandae simul et applicandae; Alphons. de Leon. de Offic. cappellani, qu. 8, sect. 8, n. 51 et seq.; Amostaz. de Caus. piis, tom. 1, l. 2, cap. 3, n. 48, et plur seq.

72 Quod si testator plura imposuit onera missarum, et quoad aliqua tantum demandavit applicationem, argumento à discretiva ducto, potest sustineri, quod noluit applicationem respectu illarum missarum, in quibus eam non demandavit, ut tradit san. memor. Benedictus XIV de Sacrificio missae, lib. 3, cap. 9, num. 3.

73 Sunt qui tenent, nec locum habere applicationem, si testator iniunxit celebrationem missarum in certis ecclesiis horis designatis, ex praesumptione illa, quod in hisce circumstantiis in animo solum habuerit cultum ecclesiae, commoditatemve populi. At, nisi testator id expresserit, contrarium tenet Mayr. in Decret., lib. 3, tit. 41, n. 32; Rota coram Tanar. decis. 133, n. 17, et videtur rescripsisse Sacr. Congr. Conc. interpretes in Compostellana 2 Iulii 1760, et 8 Maii 1762.

ADDENDA ET NOTANDA EX BENED. XIV.

(In edit. Casin.)

Ex supra allato decreto Sacr. Congr. Conc. ab Urbano VIII et Innocentio XII confirmato: « Missarum reductione Apostolicae Sedis auctoritati reservata, vix dici potest quanta rerum farragine ex hoc uno capite obrueretur Congregatio Concilii, cui huiusmodi reductionum cognitio committebatur; quaeque proinde, ut aliqua huius oneris parte sese levaret, id demum consilii cepit, ut Episcopis saepe delegaret facultatem reducendi missas in eorum dioecesisibus, tradita tamen simul instructione, cui se in peragenda reductione conformare deberent. Interea vero adnotabimus id hodie frequenter usuvenire, ut Episcopis, communicata huiusmodi instructione, committatur missarum

reductio; reservato tamen Congregationi iure admittendi recursus, ac de iis cognoscendi, quotiescunque aliquis contendat, vel nullatenus imminuendum fuisse onus, vel saltem reduci non debuisse ea ratione ac forma, quae in illius reductione adhibita fuit.

» At, si magnum negotium facessebant reductiones missarum, quas per dioeceses et in ecclesiis ordinariae Episcoporum iurisdictioni subiectis peragi oportebat; maximum profecto illud erat, quod oriebatur ex reductione missarum, quam regulares in suis ecclesiis ac monasteriis fieri postulabant; ex quo videlicet Urbanus Pontifex in suis decretis facultatem reducendi missas non solum Episcopis, sed etiam regularium ordinum generalibus ademerat; itaque illius successores Alexander VII, Clem. X et Clemens XI, nonnullis regularibus ordinibus indulserunt, ut a suis generalibus, in ecclesiis et monasteriis ordinis, missarum reductiones peragi possent. Cum vero Nos ipsi, dum in minoribus constituti munere secretarii Congregationis Concilii fungeremur, Innocentio XIII praedecessori nostro exposuerimus valde opportunum fore, si quae aliquibus tantummodo generalibus ordinum data fuerat facultas, ad omnes protenderetur, simulque statueretur quosnam in consilium adhibere deberent generales in ipsa reductione conficienda; utque etiam definiretur non modo temporis spatium intra quod reductio absolvenda esset, sed etiam quantitas ad quam exigenda ac constituenda foret missae perpetuae eleemosyna; ac denique prohiberetur regulares nova missarum onera acceptare, nisi praehabita facultate a superioribus maioribus proprii cuiusque ordinis; Pontifex omnia probavit, atque decreto super his edito cautum fuit, ut generales ordinum in qualibet sibi subiecta provincia duos pluresve idoneos religiosos designarent, qui singula ad accuratum examen revocarent, suamque de tota re sententiam transmitterent ad ipsum generalem, qui adhibitis in consilium suis assistentibus, seu aliis sibi bene visis, reductionem perficeret, statuta pro singulis missis perpetuis eleemosyna annuorum scutorum sexaginta monetae Romanae; hoc autem indultum ad triennium tantummodo perduraret. Innocentii XIII decretum insertum legitur in alio decreto Benedicti Papae XIII impresso in Concilio Romano, quod anno 1725 celebratum fuit, tit. 15, cap. 8, ubi Benedictus Pontifex Innocentianum decretum, pro regularium ordinum generalibus confectum, ampliavit ad omnes Episcopos qui eidem Concilio Romano interfuerunt, ac etiam ad eos qui, iusto impedimento detenti, certum procuratorem suum ad illud ablegaverant. Neque hic aliud addendum superest, nisi quod deinde frequentes fuerunt, ac etiam adhuc esse non desinunt tam prorogationes statuti temporis, concessae regularibus, qui intra triennium

missarum reductiones facere, aut omni ex parte absolvere non potuerunt, quam extensiones praefati indulti, quo donati fuerunt Episcopi qui Concilio Romano interfuerunt, favore aliorum Episcoporum, qui eam facultatem sibi communicari petierunt, quamvis Concilio Romano non interfuerint, quique illam identidem postulare pergunt; quemadmodum agnoscere licet ex praecitato huiusmet operis, lib. 5, cap. 10, n. 3.

» Cum itaque facultates Episcoporum, quoad missarum reductiones, non aliunde nunc deriventur quam vel ex ampliacione indulti quo donati fuerunt Episcopi qui Concilio Romano interfuerunt, vel ex instructione quam Congregatio Concilii dat ad eos Episcopos, quibus, Summo Pontifice annuente, huiusmodi reductionis peragendae delegat facultatem; hoc primum statuendum est, quocunque ex his duobus capitibus profluat memorata facultas, circumscriptam eam esse ad missas tantummodo, neque protendi ad reliqua pia legata, praeve dispositiones inter vivos, quibus, exempli causa, eleemosyna pauperibus distribui, aut inopes virgines dotari praecipitur. Et quamvis in ipsa instructione legantur haec verba: *pia legata, et missarum onera*, si tamen integra instructio percurratur, satis aperte deprehendetur cohiberi eandem ad onera missarum, de quibus subinde semper, deque earum eleemosyna ibidem agitur atque disponitur. Cum autem Concilium Romanum, aequae ac instructio, missarum oneribus duntaxat provideant, non debet Episcopus se extendere vel ad dotalia subsidia, vel ad eleemosynas, vel ad quamlibet aliam dispositionem, ex ea iuris regula quae docet facultatem ad certas res datam, ad alias diversi generis produci non oportere; uti recte animadvertit Navarrus in Manual., c. 12, n. 79, et in rem nostram pergit Fagnanus in cap. *Ex parte*, n. 32, de Constitutionibus.

» Quod si aliqua proponeretur dispositio, quae simul, et missarum onera, et eleemosynarum distributionem, aliave pia opera comprehenderet, et quidem ob reddituum tenuitatem necessarium dignosceretur ad aliquam impositorum onerum reductionem devenire; reducenda potius sunt reliqua opera, non autem missarum numerus; iuxta praxim apud Congreg. Concilii receptam, de qua Fagnanus in cit. cap. *Ex parte*, n. 34, de Constitutionibus, pluribusque resolutionibus comprobata, et praesertim in quadam resolutione sive rescripto, quod redditum fuit litteris Episcopi Cremonensis mense Iunio anni 1586, et legitur lib. 4 Decret., pag. 161 a terg. et 162. *Quatenus ab habente potestatem reductio facienda sit, reducendas potius eleemosynas, quam missas*. Tunc autem tantummodo locus fieri posset reductioni missarum, integris manentibus reliquis piis operibus, cum eorum communis fun-

dator in sua dispositione certum fundum pro celebratione missarum, ac certum itidem fundum ad reliquorum piorum operum implementum designasset; fundus autem missarum celebrationi adductus imminutionem aut detrimentum aliquod subiisset, uti recte adnotat Pasqualigus de Sacrificio novae legis, qu. 1191, vel cum ex ipsis dispositionis verbis, totoque contextu colligi posset eam fuisse testatoris mentem ac desiderium, ut si quando, ob imminutos bonorum redditus, onera quoque deberent imminui, reduceretur potius missarum numerus quam eleemosynae et reliqua pia opera; veluti pergit Passerinus de Statu hominum, tom. 2, quaest. 187, n. 1101. Nam, cum superius memorata regula, ut scilicet, quoties reductionis peragendae urgeat necessitas, integro relicto missarum numero, reducantur potius reliqua pia onera, innitatur praesumptae menti ac voluntati fundatoris, qui proclivior fuisse censendus est in illud pium opus, ex quo maiora animae suae suffragia obventura prospiceret, quale est incrementum altaris sacrificium; idcirco, si coniciatur, et ex ipsis illius verbis, totaque perlustrata dispositione eruatur, ipsum propensiori affectu ac voluntate exoptasse reliquorum piorum operum implementum, quam celebrationem missarum, quandoquidem et reliqua pia opera sunt Deo accepta, et animae valde proficua; mirum videri non debet, si in hac facti specie, cum factus fuerit locus reductioni, seu piorum onerum imminutioni, huic potius missae, quam reliqua pia opera subiiciantur, eo vel magis, quod, iuxta graves receptasque sententias sancta et salubris consuetudo multiplicandi suffragia et sacrificia pro defunctis, minime efficere debet ut obsolescat aequae sanctus et salutaris usus eleemosynas pro pauperibus erogandi; sed exoptandum summopere est, ut et illa servetur, et alter non negligatur; quemadmodum licet quoque addiscere ex auctoritatibus Patrum, quas collegit Muratorius ad fin. c. 12 sui operis, de Christiana charitate.

» Et haec quidem dicta sint, ut propositi argumenti tractatio plenior evadat. Caeterum, si pro reductionibus faciendis omnis Episcoporum auctoritas vel ex ampliacione indulti in Concilio Romano concessi, vel ex memorata instructione profluens, ad missarum onera cohibetur; perfacile captu est, quoties ita res ferant, ut vel missarum numerus vel reliqua onera sint imminuenda, ab horum onerum reductione debere Episcopos abstinere, et Congregat. Concilii adire, ipsi rem universam deferentes, eiusdemque definitionem expectantes.

» Eadem vero facultas, Episcopis alterutro ex indicatis modis collata, quamvis ad missarum tantummodo reductionem contracta, complectitur tamen et anniversaria, iuxta Congregationis iudicium hac ipsa de re pansum in pluribus resolutionibus, quas collegit Fagnan.

in saepius cit. cap. *Ex parte*, n. 30, de Constitutionibus; ac etiam protenditur ad missas solemnes, et cum cantu celebrandas, quemadmodum mox infra adnotabimus; non autem ad eas porrigitur missas, quarum celebrationi ecclesia, vel sodalitium, sive collegium, ex inito contractu, sese obstrinxerunt. Et quamvis de hac exceptione nullum fiat verbum in Concilio Romano, perspicua tamen sunt instructionis verba: *Exceptis instrumentis seu contractibus, super quibus manus apponere non debeat, nisi in casu iudicialis instantiae pro illorum rescissione, titulo laesionis*. Et haec plane affirmari potest non modo antiquioribus, sed etiam proximis temporibus post idem Concilium Romanum, fuisse Congregationis Concilii sententia, semper retenta et manifestata, quotiescunque casus tulit ut huiusmodi quaestio discutienda ac definienda proponeretur.

» Adnotatum fuit etiam superius, si res exigenda foret ad normam sanctionis Conc. Tridentini, a quo tributa fuit Episcopis facultas reducendi missas in proxima synodo dioecessana post ipsum Concilium habenda, non licuisse Episcopo imminuere seu reducere missarum numerum in beneficiorum fundatione constitutum; cuius rei haec afferri potest ratio, quod scilicet non immerito dici posset acceptatum fuisse missarum onus per quemdam quasi contractum utrinque obstringentem: *Fundatio et dotatio illa habet se per modum quasi contractus ultro citroque obligatorii, seu donationis sub modo: quam cum Episcopus admiserit, et provisus, dum institueretur, non recusaverit; non potest modo onus detrectare*; sunt haec ipsa Fagnani verba, quibus in rem nostram utitur in saepe cit. Commentar. ad cap. *Ex parte*, n. 24, de Constitutionibus. Consonum his est Congregationis rescriptum redditum relationi, quam olim, occasione visitationis sacrorum liminum, exhibuit Episcopus Burgi S. Domnini. Rescriptum die 11 Maii 1630 signatum apparet, et legitur lib. 14 decret., pag. 288 a terg.: *Sacra, etc., libellum remisit ad Ordinarium Burgi S. Domnini, qui, regionis more perspecto, supradicta missarum celebrandarum onera non tamen vigore contractus vel conventionis suscepta, aut in fundatione apposita, ad proportionatam reddituum quantitatem pro suo arbitrio et conscientia moderetur*. Nec difformes sunt reliquae in similibus quaestionibus editae resolutiones; uti videre est in Maceraten. *Oneris missarum* 15 Novembris 1687, lib. 73 decret., pag. 636, et in Montis Politiani 3 Sept. 1716, lib. 66 decr., pag. 429. Cumque Nos ipsi, aliqua etiam adhibita diligentia, perlustravimus decreta post Concilium Romanum a Congregatione emanata, ut agnosceremus an ipsa, exceptas non videns missas per contractum acceptatas a reducendi facultate per saepe dictum Concilium

tributa, novum sibi systema, novamque iudicandi regulam statuisset, certo deprehendimus, quoties suborta fuit controversia super missarum reductionibus per generales ordinum factis in vim praedictae facultatis a Concilio Romano ipsis tributae, ex eo quod ad minorem numerum reducerint missas per contractum acceptatas, Congregationem nullas irritasque huiusmodi reductiones declarasse: quemadmodum videre est in Romana *Reductionis onerum missarum* 18 Aprilis 1733, lib. 83 decret., pag. 165 a terg.; in Faventina *Oneris missarum* 27 Februarii 1734, lib. 84 decr., pag. 94 a tergo; in Nolana *Reductionis missarum* 14 Martii 1739, lib. 89 decret., pag. 53 et 73 a tergo. Quapropter tuto concludi posse censemus Episcopos, quibus facultas est reducendi missarum onera vel ex Concilii Romani ampliacione, vel ex saepius memorata instructione, non posse missarum numerum in contractu praescriptum, ac vicissim acceptatum minuere seu reducere, quamvis imminuti fuissent redditus ob eum finem assignati; sed hac forte proposita facti specie, oportere ut iudicis partes assumant, investigantes an talis sit quae obvenit reddituum imminutio, ut iuxta recepti iuris regulas, sufficiat ad rescindendum contractum, vel saltem ad eundem ad iusti et aequi normam redigendum; quod etiam satis recte tuetur Monacell. tom. 4 Formul. legal., pag. 83, edit. Rom. pag. 111, ed. Ven. n. 466.

» Postquam demonstratum est quatenus missarum onera reduci possint, disserendum superest de causis ob quas reductionem peragere liceat; nec non de circumstantiis, in quibus locum sibi vindicare potest reductio, ac de quodam quasi limite, ultra quem protendi nequit ipsa reductio; uno verbo, de reliquis omnibus, quae necessaria sunt ad huiusmodi opus rite recteque absolvendum, et ne peractae ab Episcopis reductiones censuris molestisque investigationibus obnoxiae fiant.

» Causas itaque, ob quas fas est reductionem aggredi, plerumque, imo fortasse semper suppeditat decrementum reddituum, qui fuerant pro onerum implemento assignati; aliquando vero adaucta per Episcopos in suis Synodis missarum eleemosyna; quo nimirum fit ut, quamvis initio id quod constituit fundator in praescripti oneris supportationem ad illius implementum satis haberetur, nihilominus, auctis subinde missarum eleemosynis, impar deprehendatur, nec ullus reperiri valeat sacerdos qui, oblata iuxta veterem taxam eleemosyna, missam celebrare velit; proindeque is cui onus est curandi huiuscemodi missarum celebrationem, si velit imposito sibi oneri satisfacere, cogatur sacerdotibus celebraturis pinguiores eleemosynas largiri; et has quidem causas indigitavit quoque Tridentinum Concilium, praecit. c. 4, sess. 25, de Reform.

» Sed quamvis praemonstratae causae non modo re ipsa adsint, sed etiam fuerint plene comprobatae, non tamen illico fas est missarum perpetuarum reductioni manus admove-
re. Diximus autem missarum perpetuarum: cum enim res est de missis manualibus, pro quibus nimirum celebrandis receptae sunt eleemosynae, si earum celebratio neglecta sit, locum obtinere non potest reductio; sed condonatione aut compositione opus est, quae, uti supra monuimus, supremo Sanctae Sedis iudicio et auctoritati reservatae sunt. Disserendo itaque

ARTICULUS III. *Missa quoad obligationem quam habent eam applicandi parochi et beneficiati.*

SUMMARY. 1. Omnes parochi iure divino tenentur applicare sacrificium missae pro suis parochianis, cum hac tamen distinctione, quod illi qui habent pingues redditus tenentur applicare quotidie, et illi qui habent redditus tenues, saltem diebus festis, et tunc nequeunt illam applicare pro se, nec pro aliis gratis, et multo minus pro stipendio. - 2. Licet Concilium Tridentinum non exprimat quoties parochi teneantur applicare missam pro suis ovis, habetur tamen ex pluribus declarationibus S. Congr. eiusdem Concilii, et ex confirmatione Innocentii XII. - 3. Affertur ad id declaratio dictae Sacrae Congr. Concilii in Lucana. - 4. Afferuntur plures aliae eiusdem Sac. Congr. declarationes, et signanter in una Hydruntina, in una Romana, in una Meliten., in una Cremonensi. - 5. Affertur adhuc alia eiusdem S. Congr. Concilii declaratio pro illis parochis, qui ita tenues habent redditus, ut inde nec congruum habeant. - 6. Affertur ad id expressa confirmatio et declaratio Innocentii XII. - 7. Ex hac Innocentii XII constitutione sequitur manifeste, parochos esse ad id strictissime obligatos, ut etiam ex post pluries a dicta Sacra Congregatione Concilii fuit resolutum, praesertim in Pampilonensi, et in Camerinensi, ac saepe alibi. - 8. Unde omnino est sic semper tenendum, nulla habita ratione ad tenuitatem congruae parochorum, quia excusatio ista fuit semper reiecta, et signanter in una *Narniensi*, quae affertur. - 9. Imo, ut refert, et tenet Ursaya, ubi est consuetudo, quod parochi celebrent ad benedictiones nuptiales impertiendas, et pro sepeliendis mortuis, non possunt ipsis diebus pro eadem missa eleemosynam accipere; sic pluries declaravit sacra congregatio. - 10. Assignatur pro scrupulosis, quinam sint redditus pingues, ratione quorum tenentur applicare quotidie, et quinam sint redditus tenues, ratione quorum tenentur applicare solum diebus festis. - 11. Nunc autem circa praedicta attendenda est novissima dispositio Benedicti XIV. - 12. Varia quoad hoc notanda ad n. 14 - 15. Beneficiatus, seu cappellanus tenetur applicare sacrificium pro beneficii fundatore, licet non reperiat expresse expressum, quoties fundator non declaravit relinquere sacrificii applicationem in libertate celebrantis. - 16. Maxime, si beneficium sit ex recentibus, et redditus assignati excedant, et adaequant id

de missis perpetuis, ut hae iure reducuntur, aliquid amplius inspicere opus est; nimirum, an adsit quispiam qui contingentem reddituum imminutionem supplere teneatur; si enim inveniat aliquis hac obligatione obstrictus, non debet Episcopus de missarum reductione peragenda cogitare, sed potius hunc cogere ut quod contigit decrementum suppleat et emendet; quo iniuncta a pio fundatore missarum onera cumulate impleantur. Sic Bened. XIV de Synod. dioec., lib. 13, cap. ult., n. 20 et seqq.

quod ex iure vel consuetudine solet erogari pro onere applicationis in determinatis locis praescripto. - 17. Si vero redditus assignati non adaequant consuetum stipendium, quod erogari solet pro onere missarum cum applicatione, sed sint longe inferiores, vel beneficium sit ex antiquis, in quibus pro penuria sacerdotum intendebatur principalis commoditas populi, honor loci, vel templi, vel sancti, multi tenent cappellanum seu beneficiatum non obligari ad applicationem sacrificii. - 18. Cappellanus obligatus ad missam quotidianam, si obligatio referatur ad locum, ut si dicatur, *celebretur quotidie missa in tali ecclesia, vel tali altari*, tunc sine ulla vacantia tenetur celebrare quotidie, vel per se, vel per alium; si obligatio referatur ad personam sacerdotis, tunc etiam sine ulla vacantia tenetur quotidie celebrare, sive per se, sive per alium. - 19. Si vero obligatio quotidie celebrandi sit mere personalis, ita ut teneatur per se celebrare, tunc titulo honestatis, vel reverentiae sacramenti, aut alia iusta causa, potest aliquoties abstinere; et etiam semel in hebdomada. - 20. Diebus tamen quibus, ut supra, licite potest cappellanus a celebratione abstinere, non potest missam pro se ipso, vel pro aliis, praeterquam pro fundatoribus celebrare, et tanto minus pro huiusmodi celebratione stipendium accipere. - 21. Dantur ad id decreta Sac. Cong. Concil. - 22. Beneficiatus, cui impositum est onus ut debeat continue singulis diebus missam celebrare, et si cessaverit eam celebrare, teneatur v. g. solvere duos Iulios pro qualibet missa non celebrata, non potest unquam vacare, nisi suppleat per alium. - 23. Non tenetur tamen neque per alium celebrare tempore infirmitatis non excedentis quindecim dies. - 24. Ex concilio autem provinciali Mediolanensi cappellanus, seu beneficiatus deobligatur a celebrando, et supplendo per alium ratione infirmitatis, etiamsi per mensem aegrotet. - 25. Cappellanus, qui habet onus celebrandi singulis annis unum anniversarium triginta vel quinquaginta missarum pro anima fundatoris, non tenetur facere celebrare missam cantatam. - 26. Cappellanus non tenetur missas celebrare tempore quo capitale dotis assignatae est otiosum et infructiferum sine sua culpa. - 27. An obligatus faciendi celebrare missas, si ad id data eleemosyna, postea dubitet, vel sciat non celebratas, teneatur iterum, etc. - 28. Additur synopsis supra allatae const. Ben. XIV ad n. 43. - Subnectuntur *Addit. ex aliena manu*, ubi nonnulla ad rem, ad n. 52.

1. Omnes parochi iure divino tenentur applicare sacrificium missae pro suis parochianis; cum hac tamen distinctione, quod illi qui habent pingues redditus, tenentur applicare quotidie, et illi qui habent redditus tenues, saltem diebus festis, et tunc nequeunt illam applicare pro se, nec pro aliis gratis, et multo minus pro stipendio, ut deducitur in primis ex Concilio Tridentino, sess. 23, de Reform., cap. 1, sic expresse dicente: *Cum praecepto divino man-*

datum sit omnibus, quibus animarum cura commissa est, oves suas agnoscere, pro his sacrificium offerre, etc., ubi nota quod non dicit Concil. *coram illis offerre*, scilicet ut audiant, sed dicit *pro illis offerre*, id est applicare; adeoque ex Concilio clare constat, parochos omnes teneri iure divino applicare missam pro ovis suis. Et licet Concilium non exprimat quoties parochi teneantur applicare missam pro suis ovis, habetur tamen ex plu-

ribus declarationibus Sacrae Congreg. eiusdem Concilii, et ex confirmatione Innocentii XII, quae ut omnibus constant, hic ad litteram subnectuntur.

IN LUCANA.

3 Cum praecepto divino iis quibus animarum cura commissa est mandatum sit pro ovibus suis sacrificium offerre, saepe alias Sacra Congr. Conc. censuit, parochos teneri pro parochianis sacrificium applicare, atque ea cum distinctione, ut si redditus pingues sint, singulis diebus, si vero tenues, saltem diebus festivis. Idem nunc censet quoad parochos istius civitatis et dioecesis, hoc insuper addens, ut detrectantes E. V. pro suo pastoralis zelo compellere non gravetur. Hanc Sac. Congr. sententiam E. V. significo, eique manus humillime deosculor.

Romae, 10 Maii 1681.

Humillimus et addictissimus servus,
Fr. Card. COLUMNA.

Stephanus Archiep. BRANCATIUS,
Sacrae Congr. Secret.

4 Sic pariter iam fuit declaratum in una Civitatis Castellanae 26 Augusti 1628; in una Hydruntina 13 Febr. 1639; in una Romana 17 Iulii 1649; in una Clusin. 5 Iulii 1670, et iterum in una Meliten. 10 Maii 1692, et 7 Iunii eiusdem anni in respons. ad quartum; et in una Cremonen. 20 Decemb. 1692. In quarum causarum tertia propositione, in qua recursum habuit archipresbyter Rosarni a decreto Episcopi, quo astringebatur ad applicandum sacrificium pro populo in omnibus Dominicis et festis diebus, et partibus informantibus, propositum fuit dubium: *An decretum Episcopi super applicatione sacrificii pro populo omnibus Dominicis et festis diebus sit observandum?* responsum fuit: *Affirmative.*

5 Quia vero adhuc aliqui parochi dubitant an vi Conc. Trid. et praefatorum decretorum tenerentur missam applicare pro suis ovibus, etiam illi qui ita tenues habent redditus ut inde nec congruam habeant? Eadem Sacra Congr. 10 Martii 1692 respondit etiam hos teneri, ita ut dictis diebus aliud stipendium vel eleemosynam pro missa accipere non possint; sive habeant congruam, sive non, ut patet ex praecisis verbis decreti pro maiori robore et inviolabili observantia ab Innoc. XII specialiter confirmati 24 Aprilis 1699 per sequentem suam constitutionem:

INNOCENTIUS PAPA XII.

Ad futuram rei memoriam.

6 Nuper a Congregatione venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium Concilii Tri-

dentini interpretum emanavit super quodam dubio pro parte venerabilis fratris moderni Episcopi Pistoriensis et Pratensis, Congregationi huiusmodi proposito, decretum tenoris, qui sequitur, videlicet: *Cum parochi ecclesiarum Pistorien. et Praten. inter varias opiniones doctorum involuti, negligant in dies celebrationem, et respective applicationem sacrificii pro populo iuxta dispositionem sacrorum canonum et Conc. Trid. Episcopus ad consulendum, nedum propriae, verum etiam dictorum parochorum conscientiae, supplicat declarari an dicti parochi teneantur omnibus diebus festis applicare sacrificium pro populo, sive habeant congruam, sive non?* Die 14 Februar. 1699, Sac. Congr. emin. S. R. E. Cardin. Concil. Trid. interpretum censuit dandas esse resolutiones alias hac de re editas, et signanter in nullius Nonantulanae emin. Abbati 30 Augusti 1689, tenoris ut infra: *Cum praecepto divino iis quibus animarum cura commissae est, mandatum sit pro ovibus suis sacrificium offerre, saepe alias Sacra Congreg. Conc. censuit, parochos teneri pro parochianis sacrificium applicare; et praecipue in dubio applicationis sacrificii proposito, et respective resolutio sub die 10 Maii 1692, his praecisis verbis concepto: An parochus missam celebrare teneatur, et sacrificium applicare pro parochianis in diebus Dominicis et festivis, sive habeat congruam, sive non? Sacra Congr. iuxta alias declarationes, censuit teneri, nec posse eisdem diebus aliam eleemosynam recipere, ac proinde idem nunc respondendum esse censuerunt eminentissimi Patres quoad Parochos Nonantulanae dioecesis, addentes insuper, quod E. V. pro suo pastoralis zelo, detrectantes parochos compellere non gravetur, etc.*

Loco ✠ Sigilli.

I. Card. SACRIPANTES, Praefectus.

Cum autem, sicut dictus Episcopus Nobis subinde exponi fecit, ipse decretum huiusmodi, quo firmiter consistat et servetur exactius, apostolicae confirmationis nostrae patrocinio communiri plurimum desideret; Nos specialem ipsi Episcopo gratiam facere volentes, eumque a quibuscunque excommunicationis, suspensionis et interdicti, aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris et poenis, a iure vel ab homine, quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodatus existit, ad effectum praesentium duntaxat consequendum, harum serie absolventes, et absolutum fore censentes; supplicationibus eius nomine Nobis super hoc humiliter porrectis inclinati, decretum praeinsertum auctoritate apostolica, tenore praesentium approbamus et confirmamus, illique inviolabilis apostolicae firmitatis robur adiciamus, salva tamen semper in praemissis auctoritate memoratae Congr. Cardin. Decernentes easdem prae-

sentes litteras, validas et efficaces existere et fore, suosque plenarios et integros effectus sortiri et obtinere; illis, ad quos spectat, et pro tempore quandocunque spectabit, in omnibus, et per omnia plenissime suffragari, et ab eis respective inviolabiliter observari; sicque in praemissis per quoscunque iudices ordinarios et delegatos, etiam causam Palatii Apostolici auditores, iudicari et definiri debere, ac irritum et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis, caeterisque contrariis quibuscunque.

Datum Romae apud Sanctam Mariam Maiorem sub annulo Piscatoris, die 24 Apr. 1699, pontificatus nostri anno octavo.

I. F. Card. ALBANUS.

7 Cum autem in hac Constitutione iubeat Pontifex, sic in praemissis per quoscunque iudices ordinarios et delegatos, etiam causarum Palatii Apostolici auditores, iudicari et definiri debere, et declaret irritum et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari, sequitur manifeste, parochos sic strictissime esse obligatos, uti etiam exposit pluries a Sacra Congregat. Concilii fuit resolutum, praesertim in Pampilonen. 17 Novemb. 1702 et 31 Maii 1705, et in Camerin. 28 Iunii 1704, ut refert Merati t. 1, fol. 331, sub n. 3, ubi plura habet ad rem. 8 Unde omnino est sic semper tenendum nulla habita ratione ad tenuitatem congruae parochorum, quia excusatio ista fuit semper reiecta et signanter in Narniensi, ubi cum nonnulli parochi illius dioecesis, qui, nisi tenuissimam congruam pene scutorum viginti aut triginta non habent, recursum habuissent ad Sacram Congreg. pro aliqua dictorum decretorum moderatione, et exposuissent a parochianis tanquam miserabilioribus congruam augeri non posse et quod congruae alimentariae nunquam derogatum censetur, quia qui altari servit de altari vivere debet, et bovi trituranti os claudendum non est, et ideo aliqua mitiori provisione cum ipsis indulgendum esse postulassent, ne parochiales illae et cultus divinus desererentur aut cogerentur facere quod non decet, adhuc prodiit rescriptum, quod servare deberent decretum emanatum in d. Nontulana. Sic sibi significatum fuisse de mense Iulii 1711 ab Episcopo illius civitatis refert Monacell. tom. 4 in Supplem. ad 3 tom., n. 121. Ratio autem horum decretorum est, quia parochus, non ratione sustentationis, sed ratione officii, tenetur sacrificium pro populo applicare. Nam sicuti qui ducit uxorem pauperem sine ulla vel parva dote, se excusare non potest, nec se subtrahere ab oneribus ma-

trimonii, ut docent communiter doctores, ita qui acceptat parochiam exilis redditus, tenetur onera parocho iniuncta adimplere; argumentum etenim a matrimonio carnali ad spirituale optime concludit, cum pari passu ambulent et parochus sibi imputare debet, si sponsam pauperem acceptavit, ut perdocte tenet Pirhing. in Ius canon., lib. 3, tit. 23, n. 19. Imo ut refert et tenet Ursaya Instit. crimin., lib. 1, tit. 20, § 3, n. 137, ubi est consuetudo, quod parochi celebrent ad benedictiones nuptiales impertiendas et pro sepeliendis mortuis, non possunt ipsis diebus pro eadem missa elemosynam accipere; Sacra Congreg. in Civitate Castelli 8 Augusti 1648, lib. 18 decr., fol. 476; in Aretin. 18 Apr. 1629, lib. 14 decr., fol. 78, et in Fanen. 1 Sept. 1620, lib. 14 decret., fol. 153.

Ne vero a scrupulosis dubitetur an sui redditus sint pingues vel tenues, et sic an obligentur applicare quotidie, vel solum diebus festivis, notandum et sciendum est quod illi parochi dicuntur habere redditus pingues, et sic obligati ad quotidie celebrandum pro ovibus suis, qui habent tales ac tantos redditus, ut ex iis possint honeste iuxta suam qualitatem, consideratis considerandis, sufficientissime se sustentare, licet ultra honestam suam sustentationem parum, aut nihil superflui remaneat. Illi autem censentur habere redditus tenues, et consequenter obligati applicare pro suis ovibus solum diebus festivis, qui ex iis non possunt se sufficienter et honeste sustentare iuxta suam qualitatem. Sic communiter doctores.

Nunc autem circa praedicta attendenda est sequens novissima dispositio Benedicti XIV:

Venerabilibus fratribus Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis, cunctisque locorum Ordinariis per Italiam constitutis.

BENEDICTUS PAPA XIV.

Venerabiles fratres, salutem et Apostolicam Benedictionem.

Cum semper oblatas Nobis occasiones apostolica scripta dirigendi ad fraternitates vestras libenter amplectimur, ut sinceræ nostrae erga vos dilectionis argumenta frequenter eluceant, tum vero maiori animi alacritate idipsum praestamus, cum ad excitandum fraternitatum vestrarum zelum pro conservatione rectae disciplinae in clero regimini vestro commisso, praesentibus rerum aut temporum conditionibus coramovemur. Nec enim impositum imbecillitati Nostrae omnium ecclesiarum sollicitudinis onus aliter sustinere Nos posse confidimus, quam si divini cultus augmentum, atque exactam ecclesiasticarum sanctionum in singulis dioecesibus custodiam religiosae vigilantium

pastorum curae, identidem inculcando, commendemus.

I. Huius porro epistolae ad vos scribendae occasionem Nobis atque argumentum in primis praebet onus illud quod omnibus animarum curam gerentibus incumbit, applicandi missam parochialem pro populo ipsorum curae commisso; tum etiam applicatio missae conventualis, quae pro benefactoribus in genere facienda est ab iis qui missas canunt in ecclesiis patriarchalibus, metropolitanis, cathedralibus et collegiatis; tum denique debitum psallendi, quo tenentur canonici praedictarum ecclesiarum choro assistentes. Cuius quidem argumenti minime nova, sed a scriptoribus frequenter habita tractatio est; cumque ea res in huius almae Urbis nostrae Congreg. et potissimum in Congregatione venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium Concilii Tridentini interpretum, cuius secretarii munere olim in minoribus constitutis multos annos perfuncti sumus, multoties discussa ac definita fuerit, quamvis earundem Congregationum decreta plerumque circa eam uniformia et sibi consona prodierint, eorumque decretorum nonnulla etiam pontificiam praedecessorum nostrorum approbationem et confirmationem meruerint; minime tamen mirandum esset eorum notitiam ad singulos quosque vestrum non adhuc pervenisse. Quapropter non modo opportunum, verum etiam necessarium duximus encyclicam hanc epistolam ad vos scribere, per quam sublata demum diversarum, in quas scriptores abierunt, opinionum varietate, constans huius Apostolicae Sedis sententia praedictis de rebus cuilibet innotescat, et fraternitatibus vestris quaedam veluti norma ac regula suppetat, iuxta quam synodales, aliasque vestras circa praemissa constitutiones, ordinationes seu edicta, quorum publicationem vobis iniungimus, dirigere valeatis. Eorum vero executionem, dum, iuxta ea quae in praesentibus tenenda atque servanda praescribimus, omni qua decet sollicitudine ac vigilantia urgere studebitis, minime dubitandum vobis erit, ne statutorum vestrorum implemento obicem aut moram afferre valeant recursus ad huius Nostrae Curiae tribunalia forsitan habendi, utpote quos omnino reiiciendos esse praecipimus ac iubemus: quambrem has ipsas litteras nostras in singulorum tribunalium registis asservari volumus, atque ad earum praescriptum, tam ipsorum tribunalium resolutiones, quam de vestris decretis, quae ipsis praesentibus inhaerentes edituri estis, iudicia exigi et conferri mandamus.

II. Et quidem, quod nuper enuntiavimus, sacrosanctum missae sacrificium a pastoribus animarum applicari debere pro populo ipsorum curae commisso, id veluti ex divino praecepto descendens, a Sacra Tridentina Synodo diserte exprimitur sess. 24, cap. 1, de Reform., per

haec notabilia verba: *Cum praecepto divino mandatum sit omnibus quibus animarum cura commissa est, oves suas agnoscere, pro his sacrificium offerre. Et quamvis minime defuerint, qui per inanes et frivolas interpretationes huiusmodi obligationem a sancta Synodo memoratam de medio tollere, vel saltem extenuare contenderint; cum tamen relata Concilii verba satis clara et perspicua sint, cumque praedicta Congregatio eiudem Concilii interpretationi privative praeposita, constanter edixerit eos quibus animarum cura demandata est, non modo sacrificium missae celebrare, sed illius etiam fructum medium pro populo sibi commisso applicare debere, nec illud pro aliis applicare, aut pro huiusmodi applicatione elemosynam percipere posse; quodque magis interest, cum haec intelligentia a praedecessoribus nostris Romanis Pontificibus approbata fuerit et confirmata, nihil iam amplius ulli vestrum desiderandum superest, ut eam amplecti, eidemque obsequi, nec non illius promptam executionem in vestris respective dioecesibus omni studio procurare debeatis.*

III. Neque Nos tamen, qui, ut superius inuimus, in minoribus adhuc degentes, munus secretarii praedictae Congregationis Conc. Tridentini interpretis plures annos obivimus, aliosque non paucos partim in Anconitanae cathedralis, partim in metropolitana Bononiensis, patriae nostrae dilectissimae, quam adhuc retinemus, gubernatione assidue transegimus, non, inquam, Nos latent multiplicis generis effugia, per quae nonnulli praedictae obligationis implementum declinare satagunt, quibusque proinde opportune a Nobis est occurrendum.

IV. Cum enim Sacrum Tridentinum Concilium, ne animarum negligatur, non uno in loco Episcopis mandet, ut quotiescunque opus fuerit, idoneos vicarios cum certorum fructuum assignatione ad eandem curam exercendam eligant ac deputent, ut videre est in sess. 6, c. 2, sess. 7, cap. 5 et 7, sess. 21, c. 6, sess. 25, c. 16, non raro autem eveniat ut, aliqua ecclesia parochiali vacante, vicarius pariter ad implenda huiusmodi ecclesiae onera usque ad novi rectoris electionem, ab Episcopo deputari debeat, eodem Concilio Tridentino id iubente, sess. 24, cap. 18 de Reform., nonnulli ex huiusmodi vicariis nituntur seipsos a praedicta obligatione subtrahere, vel ex eo quod habituali cura penes alium, seu alios residente, ipsi actualement duntaxat exerceant; vel quod ipsi sint ad nutum amovibiles; vel ad breve tempus huiusmodi curae sint addicti; ut nihil hic loquamur de parochis regularibus, qui a praedicta applicatione missae pro populo nonnumquam alienos se ostendunt. Itaque mens nostra et sententia est, sicuti etiam pluries a praeaudatis Congregationibus iudicatum fuit ac definitum, quod omnes et singuli qui actu

animarum curam exercent, et non solum parochi aut vicarii saeculares, verum etiam parochi aut vicarii regulares, uno verbo, omnes et singuli, de quibus supra dictum est, atque alii quicunque etiam specifica et individua mentione digni, aequae teneantur missam parochialem applicare pro populo, ut praefertur, ipsorum curae commisso.

V. Nonnulli vero ad evitandum huiusmodi obligationis implementum allegare solent congruos sibi parochiae suae redditus non suppetere; alii denique ad inveteratam consuetudinem confugiunt, sustinentes id neque sibi, neque praedecessoribus suis per longum tempus, quod immemorabile affirmant, unquam in usu fuisse. Non autem ad praecedentes praedictae Congregationis Concilii resolutiones nostram approbationem et confirmationem extendimus, et quatenus opus sit, auctoritate Apostolica, iterum tenore praesentium decernimus et declaramus, quod licet parochi seu alii, ut supra, animarum curam habentes, congruis praefinitis redditibus destituantur, et quamvis antiqua, seu etiam immemorabili consuetudine in ipsorum dioecesibus seu parochiis obtinuerit ut missa pro populo non applicaretur, eadem nihilominus omnino in posterum ab ipsis debeat applicari.

VI. Dum tamen diximus omnes animarum curam habentes missae sacrificium pro populo sibi commisso applicare debere, non ideo statuere volumus eosdem, aut quotidie, aut quotiescunque celebraverint, ad praedictam applicationem pro populo teneri; equidem sacrosancta Tridentina Synodus, sess. 23, cap. 14, praecipit Episcopis curare ut sacerdotes saltem diebus Dominicis et festis solemnibus missarum sacra faciant: *Si autem curam habuerint animarum tam frequenter, ut suo muneri satisfaciant, missas celebrent*; in pluribus autem synodalibus Episcoporum constitutionibus novimus provide constitutos ac designatos esse dies, quibus animarum pastores missas celebrare debeant. At vero Nos id unum in praesenti suscepimus decernendum, quando nimirum iidem pro populo celebrare teneantur; et quamvis compertum habeamus id, quod alias a Congregatione Concilii responsum fuit, parochum nempe pinguibus redditibus dotatum quotidie pro populo celebrare et applicare debere, eum vero qui uberioribus huiusmodi redditibus non gaudeat, festivis tantum diebus id ipsum praestare teneri; cum tamen pariter Nobis perspertae sint tum controversiae super hoc ipso exortae, nimirum ad quam summam pertinere debeant ecclesiae parochialis proventus, ut pingues et uberes appellari possint; quoniam pingues minime habendi sunt redditus, etiam copiosi, quibus tamen multiplicia et gravia sint onera adnexa; tum etiam multorum querelae adversus huiusmodi decretum tan-

quam plus aequo rigidum, excitatae, Nobis innotescant; idcirco opportunum censemus fraternitatibus vestris declarare, Nobis abunde satisfactum fore, vobisque proinde satis esse posse, dum ii qui animarum curam exercent, sacrificium missae pro populo celebrent, atque applicent in Dominicis, aliisque per annum diebus festis de praecepto, cum praedicti Dominici aliique festi dies ii sint in quibus iuxta praeeptum Concilii Tridentini, sess. 5, cap. 2, et sess. 24, cap. 4, quilibet animarum curae praepositus populum sibi commissum salutaribus verbis pascere debet, docendo ea quae scire omnibus necessarium est ad salutem; iidemque sint dies, de quibus eadem sancta Synodus statuit, ut *moneat Episcopus populum diligenter, teneri unumquemque parochiae suae interesse, ubi commode id fieri potest, ad audiendum verbum Dei*; et quibus parochi subditos suos in doctrina Christiana erudire debent, iuxta id quod a praefecto Concilio in cit. cap. 4 Episcopis praecipitur, ut nempe saltem *Dominicis et aliis festivis diebus pueros, in singulis parochiis fidei rudimenta, et obedientiam erga Deum et parentes diligenter ab iis ad quos spectabit doceri curent*.

VII. Et quia in nonnullis dioecesibus numerus dierum festorum de praecepto de apostolica nostra auctoritate et consensu eatenus est imminutus, ut nempe in aliquibus festis Christifideles et missam audire, et ab operibus servilibus abstinere debeant, in aliis vero populo permissum sit opera servilia exercere, firma remanente obligatione audiendi missae sacrificium; Nos, ut obortae iam dubitationes circa onus applicationis missae parochialis in huiusmodi diebus festis penitus eliminantur, statuimus et declaramus, quod etiam iisdem festis diebus, quibus populus missae interesse debet, et servilibus operibus vacare potest, omnes animarum curam gerentes missam pro populo celebrare et applicare teneantur.

VIII. Quia vero propria nonnunquam experientia satis agnovimus aliquos esse parochos adeo pauperes, ut ferme ex eleemosynis, quas a fidelibus pro missarum celebratione accipiunt, vivere cogantur; eos vero qui, ecclesiae parochiali vacante, ad animarum curam exercendam sub vicarii seu oeconomi nomine deputantur, aliquibus in locis adeo illiberaliter tractari, ut exigui redditus ipsis constituti, et pauca incerta emolumenta eisdem obvenientia aegre ad eorum vitae necessaria sufficiant; quod iis quoque non raro evenire solet, qui in aliquibus ecclesiis, habituali cura apud alios manente, actuali tantum exercitio sunt addicti; proindeque cum istis severe nimis agi videretur, si diebus festis, quibus potissimum huiusmodi occasio se offert, eisdem vetitum esset eleemosynam pro applicatione missae recipere. Idcirco Nos¹, tam istorum quam illorum ino-

piam summopere miserantes, eisdemque quantum Nobis integrum est consulere volentes; quamvis, ut supra dictum est, omnes et singuli praedicti teneantur diebus festis missam pro populo celebrare et applicare; attamen, quod pertinet ad praedictos parochos egentes, unicuique vestrum facultatem concedimus, cum iis, quos revera tales esse noveritis, opportune dispensandi, ad hoc ut, etiam diebus festis huiusmodi eleemosynam ab aliquo pio offerente recipere, et pro ipso sacrificium applicare, quatenus id ab eo requiratur, libere et licite possint et valeant; dummodo ad necessariam populi commoditatem in ipsa ecclesia parochiali celebrent, ea tamen adiecta conditione, ut tot missas infra hebdomadam pro populo applicant, quot in diebus festis infra eandem hebdomadam occurrentibus, iuxta peculiarem intentionem alterius pii benefactoris obtulerint.

IX. Quod autem spectat ad vicarios sive oeconomos ecclesiarum vacantium, cum a Sacro Tridentino Concilio, cit. sess. 24, c. 18, cuiuslibet Episcopo tribuatur facultas eos deputandi et constituendi *cum congrua, eius arbitrio, fructuum portionis assignatione*, vestrum erit, ven. fratres, cum iis agere, qui vacantis ecclesiae fructus exigunt, ut egenti vicario, qui exigua huiusmodi certorum fructuum assignatione, paucisque incertis proventibus gaudet, congruum aliquod augmentum praebeatur pro onere celebrandi et applicandi missam pro populo diebus festis. Quapropter pro iis locis, in quibus Ecclesiarum vacantium fructus ad commodum camerae nostrae apostolicae exiguntur, opportuna thesaurario nostro generali mandata dirigimus, quae is denuntiare non praetermittet peculiaribus dictorum locorum collectoribus, cum quibus Episcopi ecclesiasticae nostrae ditionis, caeterorumque locorum, in quibus, ut praefertur, Ecclesiarum vacantium fructus ad cameram praedictam pertinent, officii sui partes in eum finem, de quo supra diximus, interponere debebunt.

X. Ac demum quoad illos qui tanquam vicarii, sive perpetui sive ad tempus constituti, animarum curam administrant, quae apud alios habitu residet, ratione alicuius ecclesiae parochialis, ipsorum ecclesiis seu monasteriis, collegiis aut locis piis olim unitae, quamvis a recol. mem. praedecessore nostro S. Pio Papa V praefinita fuerit certa pars fructuum huiusmodi vicariis assignanda, prout in ipsius Constitutione, quae incipit *Ad exsequendum*, data Kalendis Novembris 1567 distincte statuitur; nihilominus ubi praescripta fructuum portio, vel nullo modo, vel non integre vicariis praedictis assignata reperiatur vel etiam ubi ea, quae ad normam praedictae Constitutionis eisdem fuerit attributa, minime sufficiens a vobis reputetur, propter temporum circumstantias, et signanter pro implendo onere celebrandi et

applicandi missam pro populo diebus festis de praecepto; utendum vobis erit potestate, quam fecit Episcopis Synodus Tridentina, sess. 7, cap. 7, dum illorum arbitrio permisit iuxta temporum atque iniunctorum onerum rationem, congruam praedictis vicariis fructuum portionem assignare; quam ob causam Nos etiam fraternitatibus vestris, quatenus opus sit, necessarias omnes et opportunas facultates impertimur, quibuscunque appellationibus, privilegiis aut exemptionibus, ut in eodem Concilio sancitur, adversus ea quae salubriter a vobis constituta fuerint minime suffragantibus.

XI. Haec igitur circa missam parochialem statuenda, et fraternitatibus vestris denuntianda iudicavimus. Indequae gradum facientes ad ea quae pertinent ad missam conventualem, neminem vestrum latere putamus sacrorum canonum sanctiones, quibus praecipitur ut singulis diebus in ecclesiis patriarchalibus, metropolitanis, cathedralibus et collegiatis tum Horae canonicae debitis modo et forma recitentur, tum etiam missa conventualis celebretur, quae adeo clarae sunt, ut nulla super iis oriri possit dubitatio. Eaque de re perspicuae pariter, et per omnia uniformes existunt resolutiones ab hac Congregatione ven. fratrum nostrorum Concilii Tridentini interpretum repetitis vicibus emanatae, quas omnes apostolica auctoritate nostra confirmamus et approbamus, earum executionem vobis enixe inculcantes. Ut scilicet missa conventualis, quae singulis diebus canitur a clero praedictarum ecclesiarum, pro eorundem benefactoribus in genere quotidie applicetur, eodem prorsus modo, quo missam parochialem ab iis qui curam animarum gerunt, pro populo sibi commissio singulis saltem diebus festis de praecepto, applicari debere superius declaravimus.

XII. Itaque date operam ut falsam quorundam opinionem eliminatis, quam in aliquibus ecclesiis eiusmodi, sive dolo malo, sive per errorem invecam esse novimus; quod nempe, dum missa conventualis pro certo aliquo ecclesiae benefactore, vel grati animi ergo, vel ex vi oneris impositi celebratur et applicatur, satis impletum censeatur debitum applicationis missae conventualis. Etenim huiusmodi debitum non quidem respicit singulares aliquos benefactores, sed benefactores in genere cuiuslibet ecclesiae, cuius servitio addicti sunt quicunque in eadem sive dignitates, sive canonicatus, sive mansionariatus, sive beneficia choralia obtinent, et missam conventualem suis respective vicibus celebrant.

XIII. Neque minus improbandam noveritis aliorum sententiam, qui satis putant supradictam obligationem impletam esse, dum in eorum ecclesiis pro benefactoribus in genere aliquae interdum preces fiunt, vel anniversaria statutis diebus sacrificia pro illis peraguntur.

Nemo enim id sibi adrogare debet, ut impositae obligationi alia ratione satisfacere possit, quam ea quae a lege ecclesiastica multoties praescripta fuit: nimirum missam conventualem singulis diebus pro benefactoribus celebrando, eamdemque pro illis in genere applicando.

XIV. Profecto non solum prioribus Ecclesiae saeculis, verum etiam haud longe a nostra aetate remotis (quod vos ex historia Ecclesiae didicisse non dubitamus) servabatur olim in singulis ecclesiis series accurata omnium et singulorum, quorum liberalitate unaquaeque aucta fuerat, eorumque nomina sacris diptycis (sic enim vocabantur) ideo consignata erant, ut eorumdem recordatio nunquam interiret, utque pro iis tum preces funderentur, tum etiam missae sacrificium offerretur, quam ob causam etiam praedictus catalogus in plerisque ecclesiis ob oculos presbyteri celebrantis apponi consuevit, licet pii iidem benefactores in suis donationibus nihil penitus pro se pacti essent, sed tantummodo pro peccatorum suorum remissione se bona sua Deo offerre declarassent. Ecclesiarum siquidem praesules preces pro iis imperandas esse duxerunt, quamvis illi propria bona offerentes, ne verbum quidem ea de re fecissent. Sacrorum huiusmodi diptycorum usus sensim defecit; ob idque in oblivione iacent alicubi complurium benefactorum nomina; at non idcirco deserere fas est usum et disciplinam orandi pro iis, et sacrificium missae pro illis offerendi. Atque inde praeceptum applicandi missam conventualem pro benefactoribus in genere originem atque rationem desumit.

XV. Quemadmodum vero, loquendo de missa conventuali, superius dictum est, varias excusationes afferri solere ad declinandam illius applicationem pro populo diebus festis de praecepto; ita pariter usuvenit quoad applicationem quotidianam missae conventualis pro benefactoribus in genere. Ut autem superiores illae, sic etiam hae posteriores provide e medio sublatae fuerunt per opportunas Congregationis Concilii Trident. resolutiones, quas proinde in his etiam auctoritate nostra approbamus et confirmamus.

XVI. Nonnulli siquidem obtentu contrariae consuetudinis, etiam immemorabilis, in propria ecclesia vigentis, se ab huiusmodi onere eximi posse sibi persuaserunt. Verum iam pluries responsum fuit, huiusmodi consuetudinem, licet immemorabilem, quae potius abusus et corruptela dicenda est, nemini suffragari.

XVII. Alii a missa pro benefactoribus in genere applicanda se excusatos voluissent, ex eo, quod alio quopiam missarum onere obstricti inveniantur, vel ratione proprii canonicatus, aut alterius beneficii ecclesiastici, quod insimul cum canonicali praebenda obtinent, vel quia

praeter munus canonici, seu beneficiati, aut mansionarii in ecclesia cathedrali seu collegiata, cum etiam in eadem vel in alia ecclesia parochialem curam exercent, dum missam conventualem canunt diebus festis de praecepto, debent pro populo sibi commissio eam applicare, ac proinde nequeunt eamdem pro ecclesiae benefactoribus specialiter offerre. Sed iis quoque obviam itum est, iubendo singulis praedictis ut missam conventualem, quam canunt, pro ecclesiae benefactoribus in genere applicent, pro aliis vero, pro quibus ipsi peculiariter missam applicare tenentur, alterum substituant qui ipsorum loco missam huiusmodi celebret applicetque.

XVIII. Aliorum pariter exceptio fuit, quod missa conventualis non semper a canonicis aut dignitatibus celebretur, sed aliquando etiam a beneficiatis et mansionariis, quos minus aequum videtur pro missae celebratione omni eleemosyna carere, quae unde desumi valeat ignoratur. Cui tamen rei pariter consultum est, demandando ut ea desumatur ex massa distributionum.

XIX. Alii denique obtenderunt exiguitatem huiusmodi distributionum, quae, ob detractam eleemosynam quotidianam pro missa conventuali, ad nihilum fere redactae, vix foret ut ab aliquo curarentur cum magno detrimento servitii ecclesiae praestandi. Tridentina quidem Synodus, sess. 24, c. 15, opportunas rationes ostendit quibus canonicalium praebendarum inopiae valeat provideri. Si vero designatam a Concilio viam, ut fere evenire solet, nequaquam iniri posse contingat, reliquum erit ad Congregat. Concilii recursum habere; cuius erit, perspecto ex vestris relationibus rerum statu, auctoritate apostolica a praedecessoribus nostris eidem impertita, et a Nobis etiam praesentium tenore confirmata, quotidianam applicationem missae conventualis pro benefactoribus in genere, et alias ad festos tantummodo dies reducere.

XX. Non modo ecclesiis patriarchalibus, metropolitanis, cathedralibus et collegiatis iniunctum reperitur ut quotidie missa conventualis in eisdem canatur, sed etiam in rubricis generalibus, quarum exactissimam fraternitatibus vestris custodiam commendamus, praescribitur ut, certis diebus, non una, sed binae, atque etiam aliquando tres missae conventuales uno die celebrentur. Itaque cum nuper a Nobis dictum fuerit primam missam conventualem quotidie pro benefactoribus in genere celebrandam et applicandam esse, nunc expendendum superest an earundem ecclesiarum capitula iurisdictioni vestrae respective subiecta adigere debeatis, ut alias quoque missas, si plures, ut praefertur, celebrari contigerit, pro benefactoribus in genere similiter applicent.

XXI. Huiusmodi quaestio ab aliquibus ex

vobis ecclesiastico zelo flagrantibus supradictae Congregationi venerabilium fratrum nostrorum Concil. Trid. interpretum proposita est. Iamque ante illius propositionem compertum fuerat alias ab eadem Congregatione responsum fuisse, concedendam esse exemptionem ab onere applicandi secundam et tertiam missam conventualem pro benefactoribus in genere, attenta canonicatum et beneficiorum tenuitate, ex quo inferri poterat huiusmodi applicationis debitum manere, ubi de ecclesiis pauperibus non ageretur.

XXII. Verum cum hanc definiendae quaestionis regulam apud praedictam Congregationem non admodum veteri observantia firmatam probe noverimus, cumque huiusce dubii solutionem eadem Congreg. nuper iudicio nostro remittendam esse censuerit, Nos ita iudicamus, idque vobis tenendum indicimus, laudandos nempe et confirmandos esse quotquot sponte sua secundam aut tertiam conventualem missam pro benefactoribus in genere applicant; qui vero idem agunt ex vi consuetudinis in ipsorum Ecclesia vigentis, iis imperandum ut in ea consuetudine perseverent. Ubi vero in usu receptum non invenitur, liberam omnino secundae tertiaeque missae conventualis applicationem celebrantibus relinquendum esse, dummodo in commemoratione pro defunctis, ecclesiae benefactorum in genere non obliviscatur.

XXIII. Huic demum epistolae nostrae finem imponentes fraternitates vestras enixe hortamur ut maximam curam et vigilantiam in id conferatis, ut in ecclesiarum vestrarum choris praeter devotam celebrationem debitamque applicationem missae conventualis, Horae canonicae, non praepropere, sed exacte, pausa nempe interposita, et maxima qua decet reverentia ac religione canantur.

XXIV. Equidem scimus in aliquibus metropolitanis et cathedralibus ecclesiis inter canonicos eam opinionem invaluisse, ut se munus suum satis implere contendant, dum choro praesentes assistunt, licet ipsi sibi silentium imperent, neque psallentibus beneficiatis aut mansionariis in cantu se adiungant. In huiusce vero opinionis confirmationem adduci ab iisdem solent inveteratae consuetudines, statuta peculiaria, aut etiam praetensa ecclesiarum suarum privilegia. At cum Synodus Tridentina, sess. 24, c. 12, loquens de dignitatibus et canonicis qui choro interesse debent, unum ex eorum officiis esse dicat: *In choro ad psallendum instituto, hymnis et canticis Dei nomen reverenter, distincte devoteque laudare*; cumque pauca omnino sint capitula in quibus eo modo a canonicis in choro assistitur, ideoque receptae in universa ecclesia disciplinae paucos illos adversari dignoscatur, quum insuper opinio illa nunquam in Congregatione Conc. Tri-

dentini interpretationi praeposita examinata sit, quin statim explosa fuerit et improbata, quamvis praesumptis consuetudinibus, aliisque fundamentis et rationibus innixa perhiberetur, canonicis etiam ecclesiarum patriarchalium huius nostrae Urbis super hoc instantibus; quum denique idem iudicium prolatum reperiatur a pluribus Conciliis provincialibus, ab hac etiam Apostolica Sede approbatis et confirmatis; nihil iam reliquum esse videtur, quominus pauciores universorum legi se accommodent. Equidem minime Nobis compertum est, quo peculiari titulo suffulti, persuasum habeant unius vel alterius ecclesiae canonici se muneri suo satisfacere per simplicem in choro assistentiam absque divinae psalmodiae cantu. Verum nisi illis praesto sit apostolicum non praesumptum vel abrogatum, sed legitimum ac vigen privilegium sive indultum, iure ac merito verendum est, ne isti, dum ita se gerunt, praebendarum ac distributionum fructus minime suos faciant, et consequenter ne ad eorum restitutionem teneantur; quapropter vestrum erit, venerabiles fratres, haec omnia illis aperire, ut neque Nobis, neque vobis apud divinum Iudicem fraudi sit, si in huiusmodi re, quae tanti est momenti, utpote quae ad ipsius Dei cultum proxime spectat, abusus et corruptelas, quas arguendo et increpando evellere debebamus, dissimulatione ac silentio nostro fovisse et confirmasse inveniamur. Interea fraternitatibus vestris, quas intimo cordis affectu complectimur, apostolicam benedictionem amantissime impertimur.

Datum Romae, apud S. M. Maiorem, die 19 Augusti 1744, pontificatus nostri anno quarto.

Synopsim huius Constitut. V. infra a n. 28 ad 43.

Quo vero ad missas non applicatas, Sacra 12 Congr. Conc. in Balneoregion. 9 Aug. 1713, ad 2 dub., respondit quod canonici singuli tenentur a die adepti canonicatus satisfacere missas conventuales non applicatas. Et in Comen. 11 Maii 1726, ad 2 dub., eadem Sacra Congr. Conc. respondit quod parochus applicare debet missas parochiales, quas omisit.

Hic iuvat addere quae addit eruditissimus 13 P. D. Caietanus Merati in Thesauro sacrorum rituum, tom. 1, part. 3, tit. 12, sub num. 3, circa finem, ibi: *Addo his omnibus auctoritatem nostri P. Antonii Naldi, qui in Summa, verb. Parochus, n. 19, extendit hanc obligationem parochorum, etiam ad praelatos regulares, Episcopos et etiam ad ipsum Summum Pontificem*. Ait enim praefatus auctor: *Revera non magis debet de iure divino obligari parochus in hoc pro suis ovibus, quam praelatus regularis pro suis subditis, Episcopus pro sua dioecesi, atque etiam Summus Pontifex pro*

universali Ecclesia, in quibus proportionaliter esset dicendum, quod de parcho. Hanc eandem sententiam tenet Suarez in 3 part. D. Thomae, tom. 3, disp. 86, sect. 1, et tom. 4 de Religione, tract. 8, lib. 2, cap. 3, n. 7, ubi ait: *Haec autem iura generaliter loquuntur de omnibus dignitatibus ecclesiasticis habentibus curam animarum annexam, sub quibus sine dubio comprehenduntur etiam praelationes regulares, habent enim sine dubio curam animarum ordinariam, et ex officio vere praelationes et dignitates ecclesiasticae sunt.* Ita etiam tenent Pasqualig. de Sacrif. novae legis, qu. 847, n. 8, et qu. 851, n. 9; Tambur. de Iure abbatum, tom. 2, disp. 5, qu. 5, n. 5; Thomas Hurtadus resol. 4, n. 46, et recentissime Bernardus Van-Espen. Iur. Eccles. univers. tom. 1, p. 1, tit. 31, c. 10, n. 11, et Rotarius in sua Theol. Regularium.

* Circa praelatos regulares, inquit Pater Giraldis, Exposit. iur. Pontif., part. 2, sect. 85, pag. 925: « Animadvertendum est responsum Congreg. Conc. ad dubium, quod iisdem verbis, quibus repetitum legitur in folio eiusdem Congregat. sub die 15 Martii 1710, transcribo: *Dubium missae pastoralis, seu parochialis et conventualis.* Instante pridem de anno prope defluxo fiscali Sacr. Congr. Visitat. Apostol. coram Congreg. a SS. D. N. (Clemente XI) deputata super revisione onerum missarum Urbis, quatenus compellerentur omnes et singulae ecclesiae regularium quotidie celebrare et applicare missam conventualem pro benefactoribus, nec non adigerentur omnes et singuli praelati regulares, tanquam suorum subditorum pastores, nimirum generales, provinciales, guardiani, priores omnesque alii superiores cuiuscunque ordinis, regulae et instituti offerre et applicare sacrificium missae pro eorum ovibus, scilicet pro eorum religiosis subditis, eodem prorsus modo quo pro suo populo tenentur parochi; eadem Congreg. deputata decrevit, priusquam in praemissis resolutionem caperet, exquirendum esse oraculum huius Sacrae Congreg. Conc., quo quidem decreto approbato a SS. D. N. sub die 17 Februarii praelibati anni, recurrit idem fiscalis ad hanc Sacr. Congreg. in qua, citatis procuratoribus generalibus religionum in Congr. diei 1 Iulii eiusdem anni 1709 rescriptum prodiit: *Respondetur in casibus particularibus.* Subinde dicta die 15 Martii, citato speciatim per eundem fiscale procuratore generali ordinis Sancti Augustini, concordata et proposita fuerunt decedenda haec tria dubia: I. An P. Generalis totius ordinis eremitarum Sancti Augustini, vicarius generalis, ac omnes et singuli provinciales ac priores, seu superiores locales et conventuales eiusdem ordinis teneantur sacrificium missae parochialis seu pastoralis pro eorum ovibus, scilicet pro eorum regularibus subditis of-

ferre et applicare: et quatenus affirmative? II. An, et quomodo, et quibus diebus hoc idem sacrificium applicare teneantur? III. An, et quomodo, et quibus diebus omnes et singulae ecclesiae regularium praelaudati ord. Eremitar. S. Augustini teneantur celebrare et applicare missam conventualem pro benefactoribus in casu, etc.? Sed Sacr. Congreg. distulit resolutionem, ad quam nunquam amplius devenit; factis enim perquisitionibus tum a me in regestis dictae Congr. Concilii, tum a moderno P. Procuratore generali Sancti Augustini in suo archivio, nullum repertum est monumentum datae resolutionis. In Bibliotheca tamen Angelica penes conventum S. Augustini de Urbe asservantur responsiones ad dictum dubium, contra promotorem fiscale » *. 14

Ad Episcopos quod attinet, extendunt suam obligationem applicandi missam pro ovibus suis, non solum diebus festis, quinimo singulis diebus, dum quotidie celebrant, ut refert Aloysius Gherardi Episcopus Carnotensis in sua dissertatione, quae habetur in calce Compendii defectuum, qui accidunt sacerdoti in missae celebratione, ubi tamen subdit, quod Collegium Salmanticensium in suo Cursu theologico moralis, tom. 7, tract. 5, c. 5, de Sacrament., alique theologi, quos ipse congerit, mitius loquuntur circa obligationem quotidianam relate ad Episcopos, licet habeant redditus pingues, et licet sint parochi parochorum. Ad quod hodie facit adducta Encyclica Summi Pontificis Benedicti XIV.

Beneficiatus seu cappellanus tenetur applicare 15 sacrificium pro beneficii fundatore, licet non reperiatur explicite expressum, quoties fundator non declaraverit relinquere sacrificii applicationem in libertate celebrantis. Sic declaravit Sacr. Congr. Concilii in una Mediolanen. 18 Aprilis 1654, 2 Iulii 1669, 19 Augusti 1688, et expresse in Lucana 18 Februarii 1702, apud Monacell. tom. 4 Supplem. ad 2 tom., n. 54, ubi et alia satis ad rem, et in Ferrarien. 26 Martii 1718; in Alexandrina 18 Martii 1719; in Cornetan. 23 Iunii 1725; in Novarien. 22 Novembris 1727; in Florentina 24 Iulii 1733. Et saepius alibi. Sic etiam tenent Barbosa de offic. et potest. Episc., to. 2, alleg. 24, n. 35; Pignatellus tom. 1, cons. 139, n. 13 et 14; Fraxinellus, Bonacina, Homobonus, Azorius, et alii. Maxime si beneficium sit ex recentibus, 16 et redditus assignati excedant vel adaequent id quod vel ex iure vel ex consuetudine solet erogari pro onere applicationis in determinatis locis praescripto; credibile enim est omnino fundatorem principalius voluisse missarum fructum sibi et suis applicari, quam loci particularis venerationem. Si vero redditus assignati non 17 adaequent consuetum stipendium, quod erogari solet pro onere missarum cum applicatione, sed sint longe inferiores; vel beneficium

sit ex antiquis, in quibus pro penuria sacerdotum intendebatur principaliter commoditas populi, honor loci, vel templi, vel sancti, Marchinus, Navarrus, Rosignolus, Gobat, Fraxinellus, Riccius, Genuensis et alii sustinent Cappellanum non obligari ad applicationem sacrificii. Attente autem advertendum est, quod super puncto applicationis missarum, opinio Sacrae Congr. Concilii est, quod in Cappellaniis perpetuis cum onere missarum, regulariter sacrificium est applicandum pro fundatore, nisi aliud praeserferat eius voluntas, vel expressa, vel ex urgentibus coniecturis elicit, ut saepius fuit resolutum, et signanter in Tinen. *Applicationis sacrificii* 18 Augusti 1668; in Lucana *Applicationis sacrificii* 7 Augusti 1683; in Collen. *Applicationis sacrificii* 28 Augusti eiusdem anni 1683, non obstante quacumque observantia in contrarium, in Lucana 18 Febr. 1702, ad 2 dub.; in Pisaren. 17 Ianuarii 1722. Inter coniecturas autem praeserferentes contrariam mentem fundatoris, duae ad praesentem controversiam opportunae approbatae fuerunt ab eadem Sacra Congregatione: prima videlicet, quando celebratio missae demandata fuerit pro commodo populi, aut monialium missam audientium, ut in Collen. *Applicationis sacrificii* 17 Decembris 1679; in Tricastinen. *Applicationis sacrificii* 8 Aprilis 1711; in Mantuana *Applicationis sacrificii* 19 Decembris 1718, et in Novarien. 22 Dec. 1727, ad 1, ad 2 dub. Secunda est, quando fundator, praescribendo certum numerum missarum, aliquas applicari pro anima sua expresse mandaverit, et quoad alias, vel nihil de applicatione dixerit, vel illas remiserit ad arbitrium cappellani; quia tunc has posteriores non sibi applicari voluisse praesumitur ex vi discretivae locutionis, ut in Collen. *Applicationis sacrificii* 28 Augusti 1683; in Romana *Applicationis sacrificii* 8 Febr. 1710; in Tricastinen. *Applicationis sacrificii* 8 Augusti 1711, et in Ferrarien. *Applicationis sacrificii* 11 Iunii 1729.

18 Cappellanus obligatus ad missam quotidianam, si obligatio referatur ad locum, ut si dicatur: Celebraretur quotidie missa in tali ecclesia, vel in tali altari, tunc sine ulla vacantia tenetur celebrare quotidie, vel per se, vel per alium. Si obligatio referatur ad personam sacerdotis cum libertate, ut, vel per se, vel per alium quotidie celebret, tunc, etiam sine ulla vacantia, tenetur quotidie celebrare, sive per se, sive per alium. Si vero obligatio quotidie celebrandi sit mere personalis, ita ut teneatur per se celebrare, tunc titulo honestatis, vel reverentia sacramenti, aut alia iusta causa potest aliquoties abstinere, et etiam semel in hebdomada; non enim censetur iste obligatus strictissime ad quotidie celebrandum, per ea quae habet divus Augustinus, sive auctor operis de Ecclesiastic. dogmat., cap. 53, relatus in can. *Quotidie* 13

de Consecrat., dist. 2, et text. in cap. *Significatum* de Praebend. Et tenet Barb. de offic. et potest. Episcop., part. 2, alleg. 24, n. 28, cum multis aliis, et Fagnan. in cap. *Significatum* de Praebend., n. 9.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

Nimis laxa censoribus visa est Ferraris assertio. Ecquis enim credat posse cappellanum, qui celebrare quotidie teneatur, ut iniuncto sibi oneri satisfaciatur, semel quoque in hebdomada, honestatis causa, vel alio titulo, a celebrando abstinere? Hac enim via liberum cappellano foret absolvere se a septima iniuncti oneris parte, contra voluntatem institutoris: cum instituens cappellaniam quotidianam, praesumi nullo modo possit consentire, ut plusquam quinquaginta quolibet anno missae praetermittantur ab homine cui eleemosynam pro quotidiana missa assignavit. Consule Instit. Canon. P. Maschat cum additionibus Giralardi, tom. 2, pag. 108, col. 1, ubi haec habentur: « Beneficiatus seu cappellanus, cui incumbit onus missas quotidie celebrandi per seipsum, si ex diuturna infirmitate excedente quindecim dies impediatur eas celebrare, tenetur satisfacere per alium, ex decreto Congr. Concil. in Romana *Celebr. miss.* 4 Iunii 1689, et 17 Nov. 1695.

» An vero, praecisa infirmitate, aliquando abstinere possit a celebratione, devotionis aut honestatis causa? Cabassut. Iur. can. Theoria, lib. 2, cap. 28, n. 9, ex cap. *Significatum* de Praebend., admittit intermissionem a celebratione duodecim dierum in quolibet anno: dummodo tamen diebus, quibus pro fundatore non celebrat, abstineat pro alio celebrare, puta pro se, vel suis parentibus: neque ei licita est talis intermissio, quando non habet onus per seipsum celebrandi pro fundatore; ex decr. eiusdem Congr. 18 Septembris 1683 ».

RESPONSIO AUCTORIS.

Dicit hic Rom. Theologus, quod nimis laxa censoribus visa est Ferraris assertio. Ecquis enim credat posse cappellanum, qui celebrare quotidie teneatur... semel in hebdomada a celebrando abstinere? Ast Ferrariana assertio fundata est nedum in ibi adductis, sed insuper in praeciso decreto ad id emanato a Sacr. Congr. Visitationis Apostolicae sub die 18 Iulii 1697, relato a Monacell. edition. Roman. 1709, to. 3, in Appendice ad Formular., instruct. 5, pro adimplemento onerum missarum, n. 11, iam a me allato ad litteram in verb. *Cappellanus* in communi, n. 8.

Diebus tamen, quibus, ut supra, licite potest 20 est cappellanus a celebratione abstinere, non potest missam pro se ipso, vel pro aliis, praeterquam pro fundatoribus celebrare, et tanto minus pro huiusmodi celebratione stipendium accipere, ut constat ex responsione Sacrae Con-

gregationis ad sequentia dubia ei porrecta ab Episcopo Collensi ¹.

- 21 I. An sacerdotes obligati ratione beneficii, cappellaniae, legati, aut stipendii celebrare quotidie missam per seipsos, possint aliquando a celebratione vacare? et quatenus affirmative?

II. Quando, et quoties a dicta celebratione vacare possint?

III. An diebus licitae vacationis possint missam pro se ipsis, vel aliis praeterquam pro fundatoribus celebrare? et quatenus affirmative?

IV. An pro aliis celebrando, possint stipendium pro huiusmodi celebratione percipere?

V. An illis diebus, quibus licite vacant a celebratione, teneantur missam ab aliis celebrari facere iuxta intentionem fundatorum?

VI. An sacerdotes, ut supra, obligati celebrare missam quotidie absque tamen onere celebrandi per se ipsos, possint aliquando a celebratione vacare?

Sacra Congr. Conc. die 18 Septembris 1683 ad primum et secundum respondit *affirmative*, concurrente aliqua rationabili causa. Ad tertium, quartum et sextum negative, ad quintum distulit resolutionem; lib. 33, fol. 311.

- 22 Beneficiatus, cui impositum est onus, ut debeat continue singulis diebus missam celebrare, et si cessaverit eam celebrare, teneatur, v. g., solvere duos iulios pro qualibet missa non celebrata, non potest unquam vacare, nisi suppleat per alium. Sic decrevit Sac. Congreg.
- 23 Conc. 17 Septembris 1664. Non tenetur tamen neque per alium celebrare tempore infirmitatis non excedentis quindecim dies, ut declaravit Sac. Congr. Conc. 17 Novembris 1695.
- 24 Ex Concilio autem provinciali Mediolanensi septimo, tit. de Missis, cappellanus, seu beneficiatus deobligatur a celebrando, et supplendo per alium ratione infirmitatis, etiamsi per mensem integrum aegrotet; habentur enim ibi praecisa verba: *Si cappellanus saltem per annum functus sit suo munere celebrandi in aliquo loco, si etiam per mensem aegrotet, adhuc integram eleemosynam iudicio Episcopi accipere potest*; et in hoc consentiunt etiam doctores magis communiter.
- 25 Cappellanus qui habet onus celebrandi singulis annis unum anniversarium triginta vel quinquaginta missarum pro anima fundatoris, non tenetur facere celebrare missam cantatam, quia, nisi aliud exprimatur in fundatione, tale anniversarium intelligitur de triginta vel quinquaginta missis privatis eadem die anniversaria

celebrandis, iuxta mentem fundatoris. Sic decrevit Sacra Congr. Concil. 13 Ianuarii 1691.

Cappellanus non tenetur missas celebrare tempore quo capitale dotis assignatae est otiosum et infructiferum sine sua culpa; ut si capitale dotis, vel legatum relictum cum onere missarum consisteret in pecunia in capsula reposita per haereditatem legantis solvenda, vel si data ad censum, fuerit restituta, donec non sequatur investimentum in bonis frugiferis, vel constituatur alius census frugiferus, cappellanus, sive ecclesia, vel alius locus pius, cui fuit iniunctum tale onus missarum, non tenetur ex propriis aliis redditibus ad celebrationem ipsarum missarum. Sic decrevit Sac. Congregat. Concil. 15 Sept. 1677, et in una Forosempronien. 7 Iunii 1687, ad 5, et in una Monopolitana 8 Augusti 1705.

An habens obligationem, sive ex haereditate, sive ex legato, sive alio titulo faciendi celebrare missas, si pro ipsis celebrandis tradiderit congruam eleemosynam sacerdoti quem putabat probum et fidelem; et postea dubitet, vel sciat eas non celebrasse, teneatur iterum congruam eleemosynam solvere alteri sacerdoti qui eas fideliter celebret? La Croix lib. 6, part. 2, n. 149, cum Bardi et Schilder ibi allegatis, censet quod ipse satisfecerit suae obligationi, et non teneatur amplius aliam eleemosynam solvere pro ipsis celebrandis, quia defunctus censendus est tantum voluisse obligare ad dandum stipendium, et curandum prudenter quantum in se est, ut missae celebrentur. At nos cum distinctione respondendum censemus: vel enim habens talem obligationem, illam habet ex debito speciei, id est ratione rei particularis ac determinatae sibi individualiter relictas, seu traditae pro faciendi celebrare tot missas ut ratione determinati vasis argentei, equi, vestimenti, libri, et huiusmodi ad id sibi traditi seu relict; et tunc si talem individualement rem tradidit, et consignavit sacerdoti probo et fidei existimato pro ipsis missis celebrandis; quamvis postea resciat ipsas non celebrasse, non tenebitur ad aliam solutionem pro ipsis celebrandis; arg. leg. *Argumentum* 20 ff. Commodati, et cap. unico de Commodato; et ratio est quia quoties, omni debitoris culpa seclusa, res in individuo debita perit, domino suo perit; l. *Lectos* 12, et l. *Quod si neque* 14 ff. de Periculo et commodo rei venditae, leg. *Si dominum* 9 Cod. de Pignoribus, cum similibus: vel autem illam obligationem habet ex debito generis, id

¹ *Additio novissima ad auctoris responsionem n. 20 appositam.* — Illud tamen decretum, ex peculiaribus propositi casus adiunctis editum, ad omnes cappellanos protendi non potest. Itaque Benedictus XIV De sacrificio missae, lib. 3, cap. 3, num. 6, recensitis auctorum de hac quaestione opinionibus, inquit: « Nos... rebus iudicatis innixi dicimus, eos sacerdotes, qui habent onus celebrandi per se ipsos, posse interdum omit-

tere celebrationem: missae, si legitima intervenerit causa, neque tamen eo die quo omittunt sacrificium facere pro institutore, missam pro alio celebrare posse, multoque minus eleemosynam accipere; quaestionem autem illam, an omittens celebrare, debeat supplere per alium, sub iudice relinquimus. » De hac autem fusa Giraldis Exposit. iur. Pontif., part. 1, sect. 366.

est ratione haereditatis, pecuniae, tritici, vini, olei aliarumque rerum sibi relictarum aut legatarum, non secundum individuum ac determinatam seu singularem substantiam, sed secundum pondus, numerum et mensuram, et tunc licet congruam pro ipsis missis legendis tradiderit eleemosynam sacerdoti fidelissimo existimato; si resciat ipsas non celebrasse, tenetur ad aliam solutionem pro ipsis celebrandis. Et ratio est quia cum talis sic obligatus sit debitor generis, non vero huius aut illius individuae seu specialis materiae per infidelem sacerdotem defraudatae et consumptae, hac ipsa pereunte, durat adhuc eius obligatio; genus enim perire non potest; l. *Incendium* 11 Cod. Si certum petatur. Et ad id videtur facere resolutio S. C. C. in Alban. 10 Martii 1742, apud Thesaurum resolutionum S. C. C., in resolutionibus dicti anni, allata a nobis sub verb. *Haeres*, n. 3. In hoc enim casu videtur discurrendum esse eodem modo ac de casu debitoris ex contractu, seu re accepta, qui, si rem debitam inconsulto creditore transmittat per personam fidelem, et ex malitia illius personae fidelis habitae, vel quocunque casu ad dominum non perveniat aut pereat, tunc si debitum sit determinatum in individuo, ut hoc vas argenteum, hic equus, haec vestis et huiusmodi, perit ipsi domino seu creditori et non debitori, et debitor liberatur ab onere ulterioris et reiteratae restitutionis; secus autem, si debitum non sit determinatum in individuo, sed solum in genere aut specie seu aequivalenti ¹.

28 Missa parochialis applicari debet pro populo ipsorum curae commisso omnibus diebus festis, non solum a parochis, sed etiam a vicariis deputatis ad tempus, aut alias amovibilibus; Benedictus XIV in Const. incip. *Cum semper*, § 2 et 4. Idque non obstante defectu congruae, aut qualibet contraria consuetudine. Idem, ibidem, § 5.

29 Quod intellige de diebus festis, quibus populus missam audire tenetur. Idem, ibid., § 6 et 7. Dispensari tamen potest ab Ordinario cum parochis pauperibus, ut aliis diebus infra hebdomadam applicent missam pro populo. Idem, ibidem, § 8.

32 Patriarchales, metropolitanae, cathedrales et collegiatae ecclesiae tenentur quotidie celebrare, et applicare missam conventualem pro benefactoribus suis in genere, non obstante quavis, licet immemorabili, consuetudine in contrarium. Idem, ibid., § 11.

33 Per missam cantatam in suffragium alicuius benefactoris, vel benefactorum in genere, quae foret imposita, non satisfit oneri missae conventualis. Idem, ibid., § 12 et 13.

Ubi a beneficiatis vel mansionariis celebre-³⁴ tur missa conventualis, iisdem suppeditetur eleemosyna ex distributionum massa quae, si attenta earum tenuitate, adeo minuantur, ut negligantur, recursus haberi poterit ad Congregationem Concilii, quae ad solos dies festivos praedictae missae applicationem restringere poterit. Idem, ibid., § 18 et 19.

Rubricarum mandatis super duabus et quan-³⁵ doque tribus missis conventualibus cathedrales et collegiatae ecclesiae districte parere tenentur, easque omnes, ubi id consuetudo obtinuit, applicare pro benefactoribus; et consuetudine minime obstante, applicatio primae erit benefactorum suffragio reservata, reliquarum libera, dummodo eorumdem benefactorum non obliviscantur in commemoratione defunctorum omnium. Idem, ibid., § 20, 21, 22.

Si canonicus parochus, aut onere missarum³⁶ alias gravatus, missam conventualem celebret, hanc applicare tenetur pro benefactoribus in genere, et per alium supplere missas quibus particulariter manet adstrictus. Idem, ibidem, § 15.

* Beneficiatus cui iniungitur a testatore ce-³⁷ lebratio missae certis diebus, non explicata applicatione pro se, vel pro aliis, debet illis diebus missam applicare pro fundatore eiusdem beneficii, ut S. Congr. Conc. saepius respondit. De Sacrific. miss., lib. 3, cap. 9, § 2.

Idem dicas, si fundator mandaverit orare pro³⁸ se in missa, nam praesumitur nomine orationis applicationem designasse; nisi tamen ex aliis coniecturis deducatur etiam fuisse eiusdem fundatoris mentem, ut si, pluribus cappellaniis fundatis, in aliis mandaverit applicationem, in aliis orationem, ut ex resolutionibus Sacr. Congr., ibid., § 3.

Sacerdos qui beneficium possidet, in cuius³⁹ fundatione expresse cautum est non teneri celebrantem ad applicationem sacrificii, num possit pro applicatione novum stipendium exigere, non vetatur, sed neque reprobatum contraria sententia id negans, et decreta Sacr. Congreg. Concilii non apparent; ibid., cap. 22, § 7.

Si tamen nihil expressum sit in fundatione⁴⁰ eiusdem beneficii, quod demonstret testatorem remittere applicationem sacrificii arbitrio sacerdotis, tunc semper standum est pro obligatione applicationis pro testatore, ut ex decretis Sacr. Congregationis; ibid.

Sacerdos ratione beneficii obstrictus bis vel⁴¹ ter singulis hebdomadibus celebrare, potest anticipare tempus, nisi appareat testatorem voluisse in qualibet hebdomada bis vel ter celebrari, ne pagus, vel altaria quaedam singulis hebdomadis missa carerent; ib., l. 3, c. 6, § 8.

¹ NOTA ROMANI THEOLOGI. — Si inconsulto creditore res transmissa fuit, non videtur creditori perire, qui in transmissionem illam nullo modo consenserit,

sed potius debitori, cui tota debetur transmissio, modusque transmissionis, et quidquid defectu huius transmissionis, vel eius occasione subsecutum est.

- 42 Canonici in cathedralibus et collegiatis qui, iuxta praescriptum rubricae, certis quibusdam diebus plures missas canere tenentur, an omnes debeant applicare pro benefactoribus, nunquam a Sacr. Congregatione decisum est. Ibid., § 9.
- 43 Alia ad rem, quoad tradita supra num. 24, vide et verb. *Restitutio*, art. 4, n. 24, 25, 26.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

- 44 Obligatio celebrandi missam conventualem de iure inest ecclesiis cathedralibus et collegiatis, cap. *Cum creatura* de celebrat. Missar.
- 45 At sunt plures ecclesiae communitivae quae ex speciali titulo hac itidem obligatione tenentur. Dubitatum autem fuit an sicuti in ecclesiis cathedralibus et collegiatis, ita et in ecclesiis hisce communitivis applicanda sit missa conventualis pro benefactoribus. Et *affirmative* respondit Sacr. Congr. Conc. interpres duabus ecclesiis communitivis dioecesis Praenestinae, quae novissime eam hac de re consuluerunt, ex mandato facto ab eminentissimo Episcopo
- 48 in visitatione. Et iure meritoque, nam regulariter obligatio haud debet esse seiuncta ab applicatione. Accedit quod si est haec obligatio applicandi in cathedralibus et collegiatis, in quibus celebratio missae conventualis inducta dici potest pro maiori cultu ipsarum, potiori iure esse debet in mox dictis ecclesiis communitivis, in quibus minus urget mox dicta ratio.

ARTICULUS IV. *Missa quoad locum in quo possit vel non possit celebrari.*

SUMMARY. 1. Missa de iure communi et ordinario non potest licite celebrari, nisi in ecclesiis, vel locis consecratis, vel saltem legitima auctoritate benedictis. — 2. In casu tamen quo magna urget necessitas posset a quolibet sacerdote celebrari missa in locis non consecratis nec benedictis. — 3. Necessitas autem celebrandi extra loca consecrata seu benedicta, ut sub dio, vel in privatis domibus, aut in altari portatili, et loco caeteroquin honesto, esset tempore pestis, belli, persecutionum et huiusmodi, ubi sine periculo mortis, aut alterius gravis mali in sacratis et benedictis locis celebrari nequit. — 4. Ita etiam, si ecclesiae essent dirutae, vel ab infidelibus, sive haereticis impeditae. Similiter in maximo concursu populi, quem sacer locus capere non potest, in bello pro exercitu, in longa peregrinatione per loca infidelium, et huiusmodi. — 5. Nec potest censi, quod Concilium Tridentinum voluerit prohibere celebrationem extra loca sacra et benedicta in his casibus magnae necessitatis. — 6. An missa possit celebrari super navibus in mari, vel flumine? ad n. 9. — 10. Episcopi et maiores praelati, etiamsi essent Cardinales, non possunt concedere facultatem celebrandi in locis non sacris et non benedictis. — 11. Imo nec ipsi possunt celebrare extra domum propriae habitationis in domibus laicis, sive propriae, sive alienae dioecesis: vide tamen declarationem allatam sub verb. *Oratorium*, n. 70. — 12. Regulares, quantumvis privilegiati, non possunt hodie celebrare ubivis in altari portatili, aut in aliqua domo privata, aut alio loco non sacro vel benedicto, nisi adsit specialis concessio, aut novum privilegium Papae. — 13. Regulares an possint in propriis conventibus et extra conventus in grangiis et domibus ruralibus habere oratoria privata et ibi celebrare, et an alii ibi celebrantes et missam audien-

Differunt itaque ecclesiae cathedrales et collegiatae a communitivis quoad celebrationem tantum, scilicet quod illae de iure tenentur ad celebrationem missae conventualis, hae vero nonnisi ex speciali titulo.

Caeterum, si ecclesiis communitivis sit haec obligatio celebrandi ex titulo speciali, esse tunc debet et obligatio applicandi, non secus ac in cathedralibus et collegiatis, nisi contrarium clare constet.

* Cum in pluribus extra Italiam dioecibus Christianus populus iis diebus festis, quibus ipsi exercere servilia opera fas erat, manente tamen praecepto de missa audienda, solutus etiam hoc onere apostolica indulgentia fuerit, orta quaestio fuit: *Tenerentur ne parochi illis diebus missam, ut antea, pro ovibus sibi creditis applicare*; et quaestione a Sacr. Congr. de Propaganda Fide mature expensa, responsum fuit missionariis qui hanc quaestionem proposuerunt, *teneri*. Nec Sacr. Congregationis Concilii discrepans sententia est. Nam Pontifices, qui christianam plebem onere audiendi sacrum illis diebus liberarunt, non propterea parochos onere rem divinam pro populo iisdem diebus faciendi liberarunt, neque enim onus parochi sacrificium pro plebe sibi credita offerendi ex hoc oritur, quod plebi onus missae audiendae incumbat, adeo ut, hoc sublato, illud quoque tollatur *.

tes satisfaciant praecepto audiendi missam? *remissive*. — 14. Non celebrans missas in loco designato, v. g. in ecclesia, vel in altari convento, vel ex pacto, vel ex testamento, si hoc faciat absque iusta et rationabili causa, peccat mortaliter. — 15. Si vero hoc faceret ex rationabili et iusta causa, ut si altare esset dirutum, vel ecclesia in alium locum translata, tunc non peccaret. — 16. Sive tamen non celebret in loco convento et designato cum iusta, sive absque iusta et rationabili causa, non tenetur iterum in eodem altari vel ecclesia celebrare, aut ad aliquam restitutionem, ut compenset sacrificia alibi celebrata. — 17. Missarum onera relicta in determinata ecclesia, seu cappella, non possunt alio transferri absque Sedis Apostolicae licentia. — 18. Imo neque Nuntius Apostolicus potest concedere indultum, quod missae celebrandae in loco a testatore designato, alibi celebrentur. — 19. Alias translatio esset nulla, quamvis fieret auctoritate executorum testamentariorum, qui talem facultatem expressam non haberent. — 20. Missae ad satisfaciendum eleemosynis alicui ecclesiae traditis non sunt celebrandae per exteros, ubi commode possunt satisfieri per sacerdotes eiusdem ecclesiae: et generales ordinum non possunt de se celebrare facere in monasteriis aliarum civitatum, etc., missas pro quibus uni tantum ecclesiae fuerunt elargitae eleemosynae. — 21. Missae relictae a testatore, ut celebrentur in determinata ecclesia regularium, ex una decisione sacrae congreg. sunt celebrandae ab ipsis regularibus, nec possunt haeredes pro suo libito pro tali celebratione deputare sacerdotes saeculares, vel alios regulares, etiamsi testator non expresserit, per quos essent celebrandae. — 22. Ex post tamen fuerunt edita contraria decreta, in quibus fuit decisum electionem cappellani pro celebratione missarum in ecclesia eorundem regularium per testatorem non factam, spectare ad haeredes. — 23. Et si regulares nollent consentire, nec commodum et patientiam praestare sacerdoti sae-

culari deputato pro tali celebratione missarum, tunc conceditur oneris translatio ad aliam ecclesiam de licentia Ordinarii; novissime autem fuit resolutum contrarium, ubi supra n. 21. — 24. In suis ecclesiis non licet regularibus admittere sacerdotes saeculares ad missam celebrandam contra prohibitionem Episcopi. — 25. Sacristae seu praefecti ecclesiarum regularium adstringi possunt ad non permittendam celebrationem sacerdotum saecularium, nisi exhibita Ordinarii licentia. — 26. Presbyteri, qui Cappellani non sunt, possunt prohiberi ne accedant ad celebrandum in ecclesiis monialium etiam regularibus subiectarum, vel alias exemptarum. — 27. Cappellanus autem sufficit, quod approbetur a superiore monasterii. — 28. In ecclesiis monialium non debent regulares celebrare missas absque licentia Episcopi; et si in illis ex dispositione testatoris onus habent celebrandi, onus transferatur ad eorum ecclesiam. — 29. Missa non est celebranda in ecclesia polluta. —

30. Celebrans vero in ecclesia polluta, licet peccet graviter, nullam tamen censuram vel irregularitatem incurrit. — 31. Missa non est celebranda in loco interdicto et ibi celebrans fit irregularis. — 32. Nec potest celebrari in loco in quo sepultus est paganus seu infidelis. — 33. Nec ubi sepultus est excommunicatus vitandus. — 34. Poterit tamen ibi celebrari, si inde extrahantur cadavera, et ecclesia consecratur vel benedicatur. — 35. Capitulum nequit celebrare missas in ecclesiis regularium, ipsis renuentibus. — 36. Missae celebrandae ex eleemosynis a confratern. collectis, in eiusdem ecclesia celebrari debent. — 37. Missae celebrandae sunt in ecclesiis per testat. designatis; et hoc non expresso, in sepulchrali ecclesia, ad n. 38. — 39. Missarum celebratio scribenda est in libro in sacristia servato. — 40. Alia notabilia ad rem, ad n. 51. — 52. Subnectuntur *Addit. ex aliena manu*, ad n. 64.

1 Missa de iure communi, et ordinarie non potest licite celebrari, nisi in ecclesiis, vel locis consecratis, aut saltem legitima auctoritate benedictis, ex Clement. I epist. 3, et ex can. primo de Consecrat., dist. 1, ubi habetur: *Missarum celebrationes non alibi quam in sacratis Domino locis absque magna necessitate fieri debere, liquet omnibus*; can. *Sicut* 11 de Consecr., dist. 1, ubi habetur: *Nec in aliis quam Domino sacratis locis, id est in tabernaculis divinis precibus a Pontificibus delibatis, missas cantare, aut sacrificia offerre licet, nisi summa coegerit necessitas*; et ex Tridentino sess. 22, in decr. de observandis in celebratione Missarum, ubi prohibetur Episcopis *ne patiantur privatis in domibus, atque omnino extra ecclesiam, et ad divinum tantum cultum dedicata oratoria ab eisdem Ordinariis designanda et visitanda, sanctum hoc sacrificium a saecularibus aut regularibus quibuscunque peragi*.

2 Dicitur notanter *de iure communi et ordinarie*, quia in casu quo magna urget necessitas, posset a quolibet sacerdote celebrari missa in locis non consecratis, nec benedictis, ut tenent communiter doctores, et clare ostendunt mox citati canones, can. 2 de Consecr., dist. 1, per illa verba: *Absque magna necessitate fieri debere*; et can. 11 de Consecr., dist. 1, per illa verba: *Nisi summa coegerit necessitas*.

3 Necessitas autem celebrandi extra loca consecrata seu benedicta, ut sub dio, vel in privatis domibus, aut in altari portatili, et loco caeteroquin honesto, esset tempore pestis, belli, persecutionum, et ubi sine periculo mortis, aut alterius gravis mali in sacratis et benedictis locis celebrari nequit. Ita etiam si ecclesiae essent dirutae, vel ab infidelibus sive haereticis impeditae, can. *Concedimus* 30 de Consecrat., dist. 1. Similiter in maximo concursu populi, quem sacer locus capere non potest, in bello pro exercitu, in longa peregrinatione per loca

infidelium. In his enim et similibus necessariis casibus, de communi doctorum etiam absque licentia Episcopi, si absens sit, et difficultate adiri possit, ipso iure potest quilibet sacerdos licite celebrare ¹. Nec potest censi quod 5 Concilium Trident. voluerit prohibere celebrationem extra loca sacra et benedicta in his casibus magnae necessitatis, *quoniam*, ut subiungitur in can. *Sicut* 11 de Consecrat., dist. 1, *quoniam necessitas legem non habet. Et quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum*; cap. *Quod non* de Regul. iuris.

An autem missa possit celebrari super navibus in mari vel flumine, variant doctores. Negativam sententiam tenent Paludanus, Sotus, Turrecremata, Ioannes de Fribur., Tabiena, Sylvester, Armilla, S. Antoninus, Navarrus, Henriquez, Maiolus, Toletus, Azorius, Vasquez, Suarez, Reginaldus, Bonacina, Coninch, Bartholomaeus ab Angelo, Faustus, Ledesma, Zarnardus, Camerot, Astensis, Ioannes a Cruce, Pitigianus, Homobonus, Filiucius, Molfesius, Villalobos, Chelisonius, Praepositus, Grassius, Pax Iordanus, Tannerus, et alii apud Pignat. tom. 8, consult. 124, n. 4¹, ubi refert hanc negativam sententiam fuisse etiam Sacr. Congr. Sancti Officii, quae saepe censuit quod missa non permittatur celebrari super navigiis, in navigationibus Indiarum, ut 31 Iulii 1607 et 2 Augusti eiusdem anni. Et negata fuit licentia principi Philiberto, ut celebrari posset super tremeis 2 Septembris 1621. Eandem negativam sententiam tuentur Gavantus in Thesauro sacr. rit., pag. 1, tit. 20, littera F, § *Nunquam in mari*; Rotarius et alii apud eruditissimum P. Merati in addition. ad Gavantum loc. cit., litt. X; Antonell. de Loco legali, lib. 1, cap. 5, n. 4, et alii apud Card. Petra, tom. 4 Commentar. ad Constit. 2 Urbani V, n. 26; Diana cum aliis, part. 9, tract. 1, resol. 45, ubi refert declarationem Sacr. Rituum Congregationis

¹ NOTA ROM. THEOLOG. — Concursus populi causa sufficiens non est, ut extra sacrum locum sacerdos celebrare possit sine dispensatione superioris ecclesiastici, qui a lege ecclesiastica, quae sacrum in loco sacro fieri iubet, sacerdotem absolvat. Hoc enim in casu

pars illa populi, quae ingredi locum sacrum non posset, vel extra ecclesiam consistere animo satisfaciendi praeepto de missa audienda debet, vel si id facere non posset, non teneretur audire missam.

de anno 1633, qua committitur Episcopis, ut prohibeant sacerdotibus tam saecularibus quam regularibus, ne id ad praxim deducant. Et ratio ipsorum est quia licet in necessitate celebrari possit extra locum consuetum, non licet tamen cum aliquo periculo; in mari autem vel flumine semper adest periculum effusionis sanguinis, quia licet tranquillum potest de repente ventis commoveri.

- 7 Affirmativam autem sententiam defendunt, praesertim existente mari tranquillo, et nullo exstante periculo effusionis sanguinis, aut amotionis hostiae ex vento, Durandus, Sa, Maior, Granadus, Scortia, Layman, Gaspar, Hurtadus, Marchinus, Palaus, Caspensis, Aversa, Machad., Card. de Lugo, Franciscus de Lugo, lib. 5 de Sacrament., cap. 6, qu. 1, num. 9 et 14, ubi testatur se in navigatione ad Indias in navi celebrasse, Fagundez praecept. 1 Eccles., lib. 3, cap. 10, n. 15, testans de praxi quoad eos qui navigant ad Indos; Leander et alii apud Pignatell. loc. cit., n. 1, ubi ex Fagundez, loc. cit., refert quod re diu et mature discussa, fuit huiusmodi privilegium celebrandi super altari portatili in navibus concessum a Clemente VIII et Paulo V omnibus navigantibus ad Indias. Eandem affirmativam sententiam sequuntur Schiara, Giribaldus, et alii apud P. Merati, loc. cit., apud Felicem Potestat. tom. 3, part. 1, n. 319; La Croix lib. 6, part. 2, num. 255 et 261; Dianam part. 5, tract. 3, resol. 40, et part. 9, tract. 1, resolut. 45, et apud Dandin. de Suspectis de haeresi, cap. 3, sect. 1, subsecut. 4, n. 15 et seq. Item Verricel. Cotton. et alii apud Card. Petra, loc. cit., n. 27, ubi ipse dicit quod nullo iure prohibetur missae celebratio super aquas, nec navis locus est tanto sacrificio indignus, et plura refert exstare antiquitatis documenta quibus constat, non tantum pluries in mari missas celebratas fuisse, sed continuo super naves Eucharistiam deferri olim solum fuisse, ut habetur ex Baronio ad ann. 57, 404 et 800, ex Surio de S. Ludovico ad diem 25 Augusti, et ex S. Gregorio, S. Ambrosio et Metaphraste; Verric. de Apostol. mission., tit. 7, qu. 133, num. 9; Pasqualigo de Sacrificio novae legis, qu. 471, n. 3 et seq., et ex S. Antonino part. 1, cap. 2, tit. 14, § 2, de S. Vulfranno Archiepiscopo Senonensi.

- 8 Hinc concludendum videtur quod si constet de supradicta concessione facta a Clem. VIII et Paulo V omnibus navigantibus ad Indias, et de sic observata antiqua praxi, sit id permittendum etiam in quacunque alia longa navigatione super magnis navibus, in quibus tranquillo mari et sereno coelo, testibus peritis, nullum adest periculum effusionis sanguinis, aut amotionis hostiae ex vento; et in ipsis nedum reperitur locus decens pro sancto sacrificio, sed solet etiam adesse cappella magnifice ornata; et periculo effusionis sanguinis, ex im-

provisa et repentina maris commotione facile occurri potest a nautarum peritia, aut assistentia alterius sacerdotis vel diaconi, qui post consecrationem firmiter teneat calicem; unde quamvis praedicta concessio Clementis VIII et Pauli V afferatur facta solum pro navigantibus ad Indias, potest tamen habere locum pro omnibus navigantibus ad quaecunque loca in dictis magnis navibus, quia cum talis facultas seu licentia supponatur petita ratione difficultatis seu dubii, quod non liceret celebrare in navibus stante periculo effusionis sanguinis, dum fuit concessa, fuit potius quaedam declaratio quod liceat in dictis navibus celebrare, atque adeo non adsit periculum effusionis sanguinis; sicque si non adsit periculum, sit licitum omnibus navigantibus ad quemcunque locum, quia alias adesset aequalis necessitas sufficiens pro omnibus, puta pro audiendo sacro, praesertim diebus festivis, pro ministrando viatico, et pro solatio spirituali nautarum et rectorum. Ubi enim eadem est ratio, eadem est iuris dispositio; leg. *Ideo* 27 ff. de Legibus, leg. *Illud* 32 ff. ad Leg. Aquiliam, et cap. *Inter corporalia* 2 de translatione Episcop., maxime stante supradicta praxi et consuetudine quae est optima legum interpret, textu expresso in leg. *Si de interpretatione* 37 ff. de Legibus, cap. *Cum dilectus* 8 de Consuetudin., et consuetudo legitima semper est observanda, leg. *De quibus* 32 ff. de Legib., c. *Cum tanto* 11 de Consuetud., cum similibus.

Si autem non constet, prout valde dubitat 9 Card. Albitius de Inconstantia in fide, cap. 34, n. 171, apud Card. Petra, loc. cit., n. 30, de supradicta pontificia concessione et praxi ac consuetudine, recurrendum est ad Summum Pontificem pro obtinendo ad id speciale indultum, prout novissime obtinuit in simili recurso Sacra Hierosolymitana religio, quae, non obstante, quod habuisset privilegium altaris portatilis, nihilominus petiit speciale indultum celebrandi in suis magnis navibus, occasione longae navigationis in alto mari contra infideles, et praevio voto Sacrae Congr. Conc. sub die 13 Martii 1706, cum clausulis, ut breve possit expediri per Sanctitatem Suam cum concessione petitae facultatis celebrare faciendi missam, dummodo naves sint enuntiatae qualitatis, et celebratio fiat duntaxat tempore quo mare est tranquillum, et coelum serenum, et cum assistentia alicuius sacerdotis seu diaconi, ita ut adesse non possit periculum effusionis sanguinis in dicta celebratione, Clemens XI dictum petiit privilegium benigne concessit 22 Martii eiusdem anni 1706, Constit. incip. *Exponi Nobis*, quae est 26 in prima parte eius particularis Bullarii. Consimile litterale indultum fuit concessum anno 1706 pro navibus Hispaniarum, et anno 1716 pro trirem. classis pontificiae, ut refertur in t. 1 Thesaur. resolut. Sacr. Congr.

Conc. in Civitatis Castellanae, in fine pag. 64. Simile indultum pariter fuit concessum an. 1702, eminentissimo et reverendissimo D. Tournon, legato apostolico ad regnum Sinarum, teste eminentissimo Card. Petra, loc. cit., n. 31. Qui tamen ibidem, n. 39, allegat Card. Albitium de Inconstantia in fide, cap. 34, n. 131, asserentem, fuisse olim passim denegatum tale privilegium et adducentem plures casus denegationis, quamvis nostris hisce diebus videatur eum debitis cautelis facilius concedi.

* « Per Sedis Apostolicae, quae nunc invaluit, praxim (inquit Benedictus XIV de Sacrificio missae, lib. 3, cap. 6, n. 11) sublata est omnis disputatio. Scribunt enim viri Sacrarum Congregationum Romae peritissimi, ut videre est apud eminentissimum Card. Petram, loc. cit., et Meratum, loc. cit., apostolico opus

esse privilegio, ut in mari missa celebrari possit; neque satis esse privilegium altaris mobilis, quo continetur clausula, *in loco honesto ac tuto*, quae mari non convenit, ideoque peculiare privilegium oportere a Pontifice impetrare, quod, non nisi sub illis conceditur conditionibus, ut tutum navigium sit, ac longe absit a littore, tranquillumque sit mare, et celebranti adsit etiam alter vel sacerdos, vel diaconus, qui, si quis coiretur motus, quo periculum esset, ne calix everteretur, possit manu calicem ab eiusmodi periculo eripere. Videatur indultum, quod militari ordini Hierosolymitano concessit Clemens XI in eius Bullario ordine undecimum, pag. 51, cui post accuratam Sacrae Congregationis ea de re disceptationem, eae appositae sunt conditiones »¹.

Episcopi et maiores praelati, etiamsi essent 10

¹ NOTA EDITORUM CASINENSIIUM. — Praestat hic quoad locum celebrationis missae, oratoria, atque privilegium ad hoc Episcoporum etc., sequentia exscribere ex aureo opere supremi magistri Bened. XIV, de sacrificio Missae in haec sane verba:

« 1. Canonica regula est missam in templis consecratis esse celebrandam, ut videre est in can. *Sicut de Consecrat.*, dist. 1, vel in locis ubi Episcopus potestatem fecerit celebrandi. *Missarum solennia non ubique, sed in locis ab Episcopo consecratis, vel ubi ipse permiserit, celebranda esse censemus*; sunt verba can. *Missarum de Consecrat.*, dist. 1. Atque iuxta eam, quae nunc viget, disciplinam celebrari potest missa in templis ab Episcopo consecratis, aut eius permissu aliquo sacerdote benedictis, aut ex privilegio in oratoriis privatis, domesticisque sacellis, ut videre est apud Tournely de Euchar., tom. 2, pag. 361; S. Tridentina Synodus, sess. 22, in decreto *de observandis et evitandis in celebratione Missae*, iubet: *ne Episcopi patiantur privatis in domibus, atque omnino extra ecclesiam, et ad divinum tantum cultum dedicata oratoria ab eisdem Ordinariis designanda et visitanda, sanctum hoc sacrificium a saecularibus aut regularibus quibuscunque peragi*. Gilbertus Consultationum canonicar., consultat. 5, de sacrificio Missae, negat, per ea S. Concilii verba auctoritatem adeptam Episcopis concedendi facultatem celebrandi in privatarum domorum oratoriis, et auctoritatem confundit Episcopi, qua iubet domi suae missam celebrari, cum auctoritate concedendi potestatem, ut in aliorum domibus missa celebretur; atque ulterius progressus ait, Episcopum, etiamsi a S. Synodo ea sibi auctoritas esset adempta, ea tamen uti posse per viam dispensationis in casibus particularibus. Sed haec prorsus absona sunt, et a veritate non modo, quam ab universalis omnium dioecesium usu aliena.

« 2. Sancta Tridentina Synodus illis quae attulimus verbis, Episcopis facultatem adimit, qua olim erant praediti, concedendi suis dioecesanis oratorum in domo privatum, ubi missa celebrari posset, iuxta ea quae per encyclicas litteras Episcopis significavit sac. Congregatio sacros. illius Concilii interpretis anno 1615, iussu Pauli V, ut videre est apud Passerinum, de Statibus hominum, tom. 3, quaest. 189, n. 979. *Tametsi sacra Cardinalium Congregatio Concilii Tridentini interpretum, optimis innixa rationibus, saepissime responderit, celebrandi licentias in privatis oratoriis non nisi a Sede Apostolica esse concedendas, etc. Illustissimi Patres, etc., sanctissimi domini nostri iussu signandum duxerunt, facultatem huiusmodi licentias dandi ipsius Concilii decreto unicuique ademptam esse, solique beatissimo Romano Pontifici esse reservatam*. Nihil tamen de privi-

legio Episcoporum detractum est, quo possent in suis domibus privatum oratorium habere, et in eo missas celebrare, et aliis sacerdotibus permittere ut celebrent, quemadmodum eadem sac. Congregatio explicans ea quae Pauli V iussu in ea epistola Episcopis edixerat, disertissime declaravit anno 1623, atque illud etiam addidit, ne privilegium quidem Episcopis a Tridentina Synodo ademptum intelligi, ut suo loco dicemus, habendi altare mobile: *Proindeque cappellas et oratoria ad illorum usum ubique locorum exstructa minime comprehendendi in prohibitione Constitutionis iussu sanctae memoriae Pauli V, iam pridem edita de non celebrando in privatis oratoriis*.

« 3. In ius canonicum insertum est privilegium, quo Fratres Praedicatores et Minores altari uti mobili, et missam ubique celebrare possint, ideoque extra templa et oratoria vel privata vel publica, ab Ordinariis destinanda, et approbanda, ut in iis missa celebrari possit, quod videre est in cap. *In his de Privilegiis*. In iure canonico item exstat privilegium Episcoporum, ut, cum maxime deceat eos quotidie missam celebrare, aut saltem audire, ubique in hunc usum altare mobile, seu, quod idem est, petram consecratam secum habeant: ut est in cap. *Quoniam*, de Privilegiis in 6.

« 4. Huiusmodi privilegium regularibus ademit sancta Tridentina Synodus, quod saepe S. eius interpres Congregatio declaravit, ut videre est apud Pasqualigum, decis. 54, n. 1, et Pacem Iordan., *Elucubrationum* tom. 1, lib. 4, tit. 1, n. 40, idemque etiam evincitur ex S. Congregationis iudicio in causa Toletana die 4 Iunii 1672, in responsione ad 8 dubium. Propterea Gregorius XII, cum Patribus Societatis Iesu missionariis privilegium concessit altaris mobilis, Tridentinae Synodi decreto derogavit, ut videre est apud Verricellium de apostolicis Missionibus, quaest. 131, n. 1. In decreto autem Clementis XI, die 15 Decembris an. 1703, de quo nobis paulo post erit sermo, haec habentur: *Quo vero ad altare portatile, iterum inhaerendo declarationibus supradictis, censuit licentias, seu privilegia concessa nonnullis regularibus in cap. In his de Privilegiis, et per alios Summos Pontifices aliis regularibus communicata, utendi dicto altari portatili, in eoque celebrandi absque Ordinariis licentia in locis, in quibus degunt, omnino revocata esse per idem Concilium Tridentinum, atque idcirco eosdem regulares prohibendos ne iis utantur*.

« 5. S. Tridentina Synodus privilegium Episcoporum non sustulit, ut saepe declaravit S. Congregatio apud Barbosa de Episcopo, allegat. 13, n. 1 et constat ex libro Decretorum 12, pag. 120, ubi sic ea respondit: *Sacra Congregatio etc., censuit, Cardinales, non*

Cardinales, non possunt concedere facultatem celebrandi in locis non sacris et non benedictis.

- 11 Imo nec ipsi possunt celebrare extra domum propriae habitationis in domibus laicis, sive propriae, sive alienae dioecesis, non obstantibus antiquis eorum privilegiis, quae, quantum ad hoc, sunt totaliter abrogata, ex novissimo decreto Clementis XI, edito 15 Decembr. 1703, iuxta tamen posteriorem declarationem allatam sub verb. *Oratorium*, n. 70. Vide ibi. Vi cuius decreti non possunt hodie regulares, etiam quantumvis olim privilegiati, celebrare ubivis, in altari portatili, nec in aliqua domo privata, aut alio loco non sacro vel benedicto, nisi adsit specialis concessio aut novum privilegium Papae, quia Pontifex omnia privilegia alias eis concessa totaliter abrogat in hoc suo novissimo decreto, quod ad litteram habes per extensum sub verb. *Oratorium*. Vide ibi, ubi multa ad rem.

- 13 Regulares an possint in propriis conventibus, et extra conventus in grangiis et domibus ruralibus habere oratoria privata, et ibi celebrare? et an alii ibi celebrantes, et missam audientes satisfaciant praecepto audiendi sacrum? Vide verb. *Orator.*, a n. 72 ad 78.

- 14 Non celebrans missas in loco designato, v. g. in ecclesia, vel altari convento, vel ex pacto, vel ex testamento, si hoc faciat absque iusta et rationabili causa, peccat mortaliter, quia in re gravi non adimplet voluntatem et intentio-

nem paciscentis vel testatoris, nec praestat id ad quod fuit electus et assumptus, ut tenent communiter doctores. Si vero hoc faceret ex rationabili et iusta causa, ut si altare esset dirutum, vel ecclesia in alium locum translata, tunc non peccaret, quia non esset amplius in potestate sacerdotis ibi celebrare; teneretur tamen celebrare in ecclesia, cappella, seu altari translatis, quia locus translatus succedit in omnibus iuribus ad locum a quo facta fuit translatio, per textum in can. *Et hoc diximus* 16, quaest. 7.

Sive tamen non celebret in loco convento et designato cum iusta, sive absque iusta et rationabili causa, non tenetur iterum in eodem altari vel ecclesia celebrare, aut ad aliquam restitutionem, ut compenset sacrificia alibi celebrata, quia non privavit paciscentem seu fundatorem fructu sacrificii, id enim quod paciscens seu fundator intendit principaliter, est fructus sacrificii pro se et suis, et minus principaliter et quodammodo accessorie, cultus Dei vel sanctorum in tali ecclesia vel altari; fructum autem sacrificii consequitur, sive sacerdos celebret in illo sive in alio loco; et solum si alibi celebret, cessat cultus in tali loco. Omissio autem huiusmodi cultus, cum sit solummodo contra virtutem religionis et non contra iustitiam, non potest obligare ad restitutionem, ut tenet Barbosa de offic. et potest. Episcop., alleg. 24, num. 36, cum Passerin., Fraxinell.,

secus ac Episcopos, sine ulla Episcopi dioecesiani licentia uti posse privilegio altaris portatilis, ad praescriptum constitutionis felicis recordationis Bonifacii VIII; quae incipit: Quoniam Episcopi; nec huiusmodi privilegium sublatum fuisse Concilii decreto, cap. unic., sess. 22. Verum Clemens XI, in allato decreto, die 15 Decemb. 1703, edito in eius Bullario, et in Appendice Romanae Synodi sub Bened. XIII, cum videret eo privilegio quosdam abuti, statuit ne quis extra suam domum, nec propterea in laicorum domibus, sive in dioecesi sive extra dioecesim eiusmodi privilegio uteretur: *Ad abusus eiusmodi eliminandos et ad instaurandam venerationem tremendo mysterio debitam, sanctissimus dominus noster ex unanimi voto S.R.E. Cardinalium Concilii Tridentini interpretum, inhaerendo declarationibus alias hac de re editis, expresse declarat Episcopis, et his maioribus praelatis, etiam cardinalatus dignitate fulgentibus, neque sub praelexu privilegii clausi in corpore iuris, neque alio quoque titulo, nullo modo licere extra domum propriae habitationis in domibus laicis, etiam in propria dioecesi, quod fortius intelligitur in aliena, etiamsi dioecesiani consensus adhiberetur, erigere altare; ibique sacrosanctum missae sacrificium celebrare, sive celebrari facere.*

» 6. Ratio quae Pontificem ad illud condendum decretum impulit, ea fuit quod resciverat nonneminem Episcoporum tam in sua quam in aliena dioecesi domo sua egredi consuevisse, et ut primario culpam viro laico gratum faceret, qui non haberet privati oratorii privilegium ad illius domum sese conferre, ibique vel ab aliquo missam celebrare facere, aut etiam plures, si vir ille habuisset oratorium privatum, ubi non nisi unicam missam eodem die liceret celebrari: *Episcopi etiam in aliena dioecesi extra domum propriae habitationis, in privatis laicorum domibus erigere faciunt al-*

tare, ibique per unum aut plures e suis cappellanis vivificam Christi hostiam immolare. Idcirco opus fuit decretum Clementis XI declarari sub Innocentio XIII, qui in bulla Apostolici ministerii, de regulari disciplina pro Hispaniarum regnis, quam Benedictus XIII confirmavit, decreto Clementino declaravit locum non esse, si Episcopus tanquam hospes in alicuius laici domo moretur, aut dioecesim visitando, aut iter faciendo, aut ex licentia Sedis Apostolicae habitando in domo aliena extra dioecesim: *Declaramus tamen, quod cum in praedicto decreto statueretur non licere Episcopis extra domum propriae habitationis in domibus laicis erigere altare, ibique sacrosanctum missae sacrificium celebrare, sive celebrari facere, huiusmodi prohibitio intelligenda non sit de domibus etiam laicis, in quibus ipsi episcopi forte occasione visitationis, vel itineris hospitio excipiantur, et nec etiam quando Episcopi in casibus a iure permissis, vel de speciali Sedis Apostolicae licentia, absentes a domo propria ordinariae habitationis, moram idcirco faciant in aliena domo per modum similis habitationis; his enim casibus licita eis erit erectio altaris ad effectum praedictae celebrationis, non secus ac in domo propriae ordinariae habitationis. Privilegio altaris mobilis, quod habent Episcopi, gaudent eminentissimi Cardinales, etiam qui Episcopi non sint. Quod vero attinet ad oratoria seu cappellas privatas, quibus certus fixusque assignatus est locus in domibus tam Episcoporum quam Cardinalium, possunt plures quotidie missae celebrari etiam a sacerdotibus qui non sint ex familia, licet Episcopus vel Cardinalis absit: quique, etiamsi ex familia non sit, diebus festis ibi missam audit, ecclesiastico praecepto satisfacit.* » Haec in terminis apud praeclaudatum Benedictum XIV, in opere cit., lib. 3, cap. 6, n. 1 et seqq.

Bonacina, Gavant., March., Rosign., et aliis magis communiter¹.

Missarum onera relicta in determinata ecclesia seu cappella non possunt alio transferri absque Sedis Apostolicae licentia, ex Sacr. Congr. in Hispalens. 30 Septembris 1580, et in Brixiens. 1 Decembris 1685.

Imo neque Nuntius Apostolicus potest concedere indultum, quod missae celebrandae in loco a testatore designato, alibi celebrentur, S. Congr. Conc. in Giennen. 18 Aug. 1603. Alias translatio esset nulla, quamvis fieret auctoritate exsecutorum testamentariorum, qui talem facultatem expressam non haberent; ead. S. Congr. Conc. in Derthonen. 4 Iunii 1701, quia cum sit actus commutationis voluntatis, non potest fieri ab inferiori, nisi ageretur de translatione provisionali facta auctoritate Episcopi ob aliquam rationabilem causam, v. g. si locus determinatus esset impeditus, vel ecclesia diruta; nam tunc non commutatur voluntas, sed ex legitima et iusta causa alteratur in re accidentali, quod ab Ordinario fieri potest vigore facultatis sibi traditae a Conc. Trid., sess. 22, de Reformat.

Missae ad satisfaciendum eleemosynis alicui ecclesiae traditis non sunt celebrandae per externos, ubi commode possunt satisfieri per sacerdotes eiusdem ecclesiae; S. Congr. Episc. 28 Ianuarii 1606, et Sacr. Congr. Visitationis Apostolicae 24 Maii 1712, teste Ursaya, to. 3, discept. 23, n. 5 et 6. Et generales ordinum non possunt sua propria auctoritate celebrari facere in monasteriis aliarum civitatum, provinciarum et regnorum etiam extra Italiam, quantitatem missarum, pro quibus uni tantum ecclesiae fuerunt elargitae eleemosynae. Hoc enim tanquam abusum esse tollendum censuit Sacr. Congr. Conc. in una Regularium 17 Aug. 1647, apud Pascuccium, part. 2, tit. de Missae sacrificio, pag. 45 vel 27, iuxta impressionem Romanam vel Venetam.

Missae relictæ a testatore, ut celebrentur in determinata ecclesia regularium, ex decisione Sacr. Congr. 16 Novembris 1657, sunt celebrandae ab ipsis regularibus, nec possunt haeredes pro suo libito pro tali celebratione deputare sacerdotes saeculares, vel alios regulares, etiamsi testator non expresserit per quos essent celebrandae: *Sacr. Congr.* (sunt verba Congr. relata a Nicolio, Lucubrat. canon. lib. 3, tit. 31, de Regularibus, n. 15) *attentis narratis: censuit praefatos haeredes non posse pro suo libito, oratoribus invititis, deputare pro praedicta celebratione missarum in eorum ecclesia sacerdotes saeculares, seu alios cuiuscumque ordinis regulares, sed omnibus praefereandos*

esse eosdem oratores, quatenus ipsi missis satisfacere non recusent; quibuscumque non obstantibus.

Expost vero, contra assertionem Nicolii, fuit 22 nuper editum, ut refert Monac., part. 1, tit. 10, formul. 19, n. 18, aliud decretum a S. Congr. Conc. in Maceraten. 15 Martii 1692, contra Patres Minores conventuales terrae Montis Miloni, et fuit decisum, electionem cappellani pro celebratione missarum in ecclesia eorum regularium per testatorem non factam, spectare ad haeredes, non obstante opinione Nicolii, et sic iterum declaravit ead. Congr. Conc. in Romana 1 Decembris 1708, apud Monac. to. 4, Supplement. ad tom. 1, n. 192.

Et si Regulares nollent consentire, nec com- 23 modum et patientiam praestare sacerdoti saeculari deputato pro tali celebratione missarum, tunc conceditur oneris translatio ad aliam ecclesiam, prout Sacr. Congr. Episcop. indulsit in Nullius Castri Durantis 11 Aprilis 1615; in Burgo S. Sepulcri 7 Octobris 1617, et in una Venetiarum 24 Septembris 1639: *Sacr. Congr. Concilii censuit, dum regulares non consentiunt missas a testatore relictas per saeculares in regularium ecclesia celebrandas, ibidem celebrari, posse alibi celebrari, de licentia Ordinarii.* Novissime tamen S. Congr. Conc. in Romana *Oneris missarum* 7 Nov. 1731 ad 1 dub.: *An religiosi ecclesiae S. Francisci ad Ripam praeferi debeant in celebratione missarum, vel potius sit in libero arbitrio haeredis deputare quoscunque alios sacerdotes?* Censuit iuxta votum eminentiss. Vicarii missas esse celebrandas a religiosis S. Francisci. Quod iterum confirmavit die 12 Ianuarii 1732. Et instante adhuc haerede, ac proposito dubio: *An sit standum, vel recedendum a decisis in casu, etc.*, die 22 Martii 1732, ead. Sacr. Congr. Concil. respondit: *In decisis et amplius*; non obstantibus decretis contrariis allatis ab haerede, in Romana 15 Ianuarii 1639, et in Maceraten. 15 Martii 1692. Et idem censuit eadem Sacr. Congr. Conc. in Mediolanen. *Celebrationis missarum* 12 Maii 1736, ubi proposito dubio: *An pro celebratione missarum in ecclesia S. Mariae Paradisi debeant eligi religiosi eiusdem ecclesiae, vel potius sit in arbitrio haeredis deputare alios sacerdotes;* respondit: *Affirmative quoad primam partem, et Negative quoad secundam.* Et hoc non obstante, quod vicarius generalis in civilibus confirmans interpellationem ab administratoribus conservatorii vulgo nuncupati *del Rosario*, declaraverit in sententia auditis partibus edita, eosdem fratres S. Mariae Paradisi tertii ordinis S. Francisci *desistere debere a celebranda missa quotidiana disposita*

NOTA ROMANI THEOLOGI.— Difficultas tamen esse potest, si non celebretur in altari privilegiato iuxta mentem largientis eleemosynam, tunc enim contra iu-

stitiam peccasse videtur sacerdos, qui in non privilegiato celebraverit, ac teneri videtur ad iterum celebrandum in privilegiato.

in eius testamento a q. Magdalena Galimberta, ab ea die in antea, non obstantibus deductis per dictos Patres. Et pluries iam sic censuerat eadem Sacr. Congreg. Conc. et signanter in Romana Eleemosynae missarum 5 Sept. 1716, in Regien. 5 Augusti 1719, in Bituntina Missarum 19 Novemb. 1729. Et quidem sic cum omni rationabili ac iusto fundamento, quia in similibus casibus, non dicitur electa ecclesia solum ratione sui, sed potissimum ratione pertinentiae ad personas, seu regulares, ita ut potius videantur contemplatae personae, quam locus, et potius favore personarum electus sit locus, quam favore ipsius loci, iuxta id quod habetur 2 Machab., cap. v, v. 19, ibi: *Verum non propter locum, gentem, sed propter gentem, locum Deus elegit*. Imo ex hac reflexione alia insurgit potissima coniectura, quod pii testatores, relinquendo missas celebrandas in ecclesiis regularium, ultra sacrificii fructus, voverint etiam consulere indigentiae eorumdem regularium, ut plurimum mendicantium, et sic uberius suffragium assequi, obtinendo scilicet non solum fructus sacrificii, sed etiam remunerationem charitatis in pauperes religiosos exercitae, ut in specie observant Pasqualig. de Sacrific. nov. leg., tom. 2, qu. 1145, n. 5, adduct. in expositione causae in d. Romana Oneris missarum, vers. *At pro religiosis*, apud Thesaurum resol. Sacr. Congr. Conc., to. 5, pag. 192, alique plures allegati ad id per Passerin. de Statu homin., tom. 2, quaest. 178, n. 1189, in fine, et Capon. discept. 196, n. 11. Unde, ut asserit eruditissimus Pitonius, Episcopus Imeriae, et Benedicti XIII auditor, part. 1, discept. 2, n. 12: *Iniquum videtur quod haeres velit mittere alios sacerdotes ad celebrandum in aliena ecclesia, illisque dare eleemosynam manualement, quando huius eleemosynae capaces sunt ipsi fratres* (id est Minores de Observantia de quibus ibi loquitur) *et veniunt praeferendi omnibus extraneis, tum ratione praecepti testatoris, tum ratione loci in quo existunt, iuxta text. in can. Quia sacerdos. 13, caus. 10, qu. 1, Rot. Rom. in Placent. Praetensae collegialit. 20 Iunii 1695, § Praecipue, cor. R. P. D. Scotto.*

24 In suis ecclesiis non licet regularibus admittere sacerdotes saeculares ad missam celebrandam contra prohibitionem Episcopi. S. Congr. Concil. in Bononien. 2 Iunii 1620, et in Romana 29 Ianuarii 1633.

25 Et sacristae, seu praefecti ecclesiarum regularium adstringi possunt ad non permittendam celebrationem sacerdotum saecularium, nisi exhibita Ordinarii licentia. Sacr. Congr. Concilii in Neapolitan. 17 Augusti 1630.

26 Presbyteri, qui cappellani non sunt, possunt prohiberi ne accedant ad celebrandum in ecclesiis monialium etiam regularibus subiectarum, vel alias exemptarum, quia talis accessus per-

tinet ad custodiam clausurae, super qua Episcopus invigilat et iurisdictionem indiscriminatum exercet, ut respondit Sacra Congr. Conc. in Hieracens. Visitationis 26 Ianuarii 1692, in responsione ad septimum. Cappellanus autem sufficit, quod approbetur a superiore monasterii, in dicta Hieracensi in responsione ad nonum.

In ecclesiis monialium non debent regulares celebrare missas absque licentia Episcopi, et si in illis ex dispositione testatoris onus habent celebrandi, onus transferatur ad eorum ecclesiam, prout, laudando provisionem, S. Congr. Episcop. et Regul. rescripsit Patriarchae Veneto 15 Iunii et 8 Augusti 1592.

Missae non est celebranda in ecclesia polluta; 29 cap. *Proposuit ac seq. de Consecratione ecclesiae*. Hinc Rubricae missalis, titulo: *De defectibus in ministerio ipso occurrentibus*, sic habent: *Si, sacerdote celebrante, violetur ecclesia ante canonem, dimittatur missa; si post canonem, non dimittatur*. Incipit autem canon post dictum *Sanctus* ab illis verbis: *Te igitur, clementissime Pater*, etc. Celebrans vero in ecclesia polluta, licet peccet graviter, nullam tamen censuram vel irregularitatem incurrit, cum haec in iure statuta non reperiatur.

Missae non est celebranda in loco interdicto; 31 et ibi celebrans fit irregularis: cap. *De clerico excommunicato*, cap. *Postulastis*, § *Quaesivistis*, de Sentent. excomm. in 6, c. *Is qui*, § *Is vero*. Nec potest celebrari in loco in quo sepultus est paganus seu infidelis, can. *Ecclesia de Consecrat.*, dist. 2.

Nec ubi sepultus est excommunicatus vitandus, iuxta illam regulam: *Quibus non communicamus vivis, nec communicamus defunctis*, cap. *Sacris de Sepulturis*. Poterit tamen ibi celebrari, si inde extrahantur cadavera, et ecclesia consecratur vel benedicatur. De Consecratione, c. *Ecclesiam in qua* 27, dist. 1.

Missae in ecclesiis regularium, istis renuentibus, celebrari non possunt a capitulo. Sacra Congr. Conc. in Nullius Castellanae 29 Augusti 1722 et 30 Ianuarii 1723, apud Ursayam in Miscellan. sacro et profano, lit. M, n. 231.

Missae celebrandae ex eleemosynis a confraternitate collectis, debent in ecclesia eiusdem confraternitatis non autem in parochiali celebrari. Sacr. Congregat. Concil. in Bononien. 15 Maii 1728, ad 12 dub.

Missae celebrandae sunt in ecclesiis per testatorem designatis, sub poenis arbitrio Ordinarii. Sacr. Congregat. Concil. in Bergomen. 10 Iulii 1728, ad 2 dub.

Si autem a testatore relictas fuerint missae absque specificatione ecclesiae, in sepulchrali ecclesia celebrari debent. Abbas consil. 99 per tot., lib. 2; Pasqualig de Sacrific. novae leg., qu. 100, sub n. 7, et seq.; Rodriguez Quaest. mor., to. 4, cap. 151, verb. *Missae*, sub n. 3. Idque obtinuit, tum quia illa ecclesia supra

caeteras, utpote magis correlativa ad animam defuncti, praedilecta censetur. Ventrigl. in Prax., tom. 2, annotat. 28, § 1, sub n. 34; Tiraq. de Privileg. piae caus., qu. 17, sub num. 16; Mantica de Coniect. ult. volunt., lib. 8, tit. 9, sub n. 6. Tum etiam summae aequitatis suadet ratio, ut illa ecclesia, quae sustinet servitutem sepulturae, exinde celebrationis missarum sentiat commodum, ut pluribus relatis dixit Rota in Romana *Celebrationis missarum* coram Calcagnino 15 Iunii 1732, apud Scarfantonum in Ceccoperium, part. 3, in fine decis. 22, sub n. 4 et 5, et a num. 30 ad 32. Et ad hoc facit aperte Constitutio novissime edita a Benedicto XIV, incip. *Quanta causa*, per extensum allata supra art. 2, n. 16.

Missarum celebrationem debent sacerdotes in libro in sacristia asservato scribere. S. Congr. Concil. in Maceraten. 14 Maii 1729, ad 2 dub.

Missae in ea ecclesia et loco celebrari debent, in quibus voluerunt ii qui eleemosynas erogarunt; Benedictus XIV, cit. Constit. 22, § 2, ubi dicit quod in illa potius ecclesia missas esse celebrandas quisque vult, ad quam religionis et pietatis stimulis ductus eleemosynas confert; aut in qua quispiam fortasse tumulatus est, quam in alia ecclesia sibi prorsus ignota.

Missa extra ecclesias celebrari nequit extra casum necessitatis. Idem Const. 89 incip. *Inter omnigenas*, § 22.

Missa celebrari permittitur cum opportunis cautelis super triremibus militiae S. Ioannis Hierosolymitani. Idem Constit. 41 incip. *Exponi*; vide verb. *Hierosolymitani milites*.

Item super triremibus pontificiis. Idem Constitut. 25 incip. *Exponi*.

Quamvis a Sacra Congregatione saepius decisum fuit, in oratoriis publicis sitis intra fines parochiae, iuris non esse parochi prohibere ne missae celebrentur ante missam parochialem; si tamen Episcopus in synodo id prohibeat, ne populus retrahatur a missa parochiali et concione, Constitutio illa valet, et Episcopo parendum est. De Synodo dioec., lib. 11, c. 14, § 7.

In oratoriis privatis in quibus pro infirmo conceditur unica missae celebratio, die Natalis Domini fas est tres missas ab eodem sacerdote celebrari, ut ex decretis Sac. Congreg. Idem Bened. XIV, de Sacrific. missae, lib. 3, c. 4, § 8.

Episcopi, quanquam non habeant amplius facultatem concedendi licentiam ut in oratoriis privatis celebretur, adhuc tamen possunt in suis domibus privatum oratorium habere, et permittere aliis sacerdotibus ut in eo celebrent; ut ex decretis Sac. Congr. ibid., cap. 6, § 2.

Haec etiam celebratio praestari rite ibidem potest etiam absente Episcopo; atque ibi audientes missam quicumque fideles praecepto ecclesiastico satisfaciunt. Denique, quod hic dicitur de Episcopis, valet etiam pro Cardinalibus non Episcopis. Animadvertendum est tamen

valere haec pro oratoriis Episcopi in suis domibus, in quibus certus fixusque locus est assignatus. Ibid., § 6.

Si missa omnino celebranda sit, nec possit 48 in templis, vel etiam in oratoriis privatis, licet illam celebrare in loco non indecenti, quicumque tandem ille sit, ut planum fit exemplo cappellanorum in castris; eorum etiam, qui per infidelium regiones iter faciunt, et etiam in littore maris respectu navigantium. Ibid., § 7.

Ut celebretur missa in mari peculiare privilegium requiritur, nec sufficit clausula generalis, qua facultas sit celebrandi *in loco honesto et tuto*. Non conceditur autem, nisi cum conditione ut tutum sit navigium, longe absit a littore, tranquillum sit mare, ac tandem assistat celebranti alter, vel sacerdos, vel diaconus. Ibidem, § 8.

In templo polluto celebrans sacerdos, quamvis peccet graviter, ut ex cap. *Is qui* de Sent. excomm. in 6, nullam tamen poenam incurrit, cum nulla sit in iure expressa, quin nec desunt qui credant eum minime peccare, si adsit Episcopi consensus. Vicissim autem irregularitatem Summo Pontifici reservatam incurrit, qui in loco interdicto celebrat, ut ex eodem cap. *Is qui*, ibid., c. 7, § 4*.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Plures hic quaestiones expendendae sunt de 51 cappellano, qui celebrare haud valet in loco a testatore designato; quaeritur primo an celebrare alibi teneatur? Teneri sentiunt Hurtad. part. 1 Resol. moral., tract. 2, cap. 4, resol. 11, num. 105 et seq.; Monet. de Commut. ult. volunt., cap. 10, qu. 5, n. 242. At alii ita 52 distinguunt, quod videlicet, si testator voluit applicationem, teneatur alibi celebrare, si autem cultum eius altaris, aut commodum populi voluit, nequaquam celebrare alibi teneatur; Barbosa de offic. et potest. Episcop., part. 1, alleg. 24, n. 35; Card. Lugo, disp. 21, de Eucharistia, sect. 18, vers. *Si tandem*.

Standum et ego censeo huic distinctioni, 53 dummodo tamen clare constet, quod cum testator voluit cultum altaris, commodumve populi, noluit applicationem; idque potest testator velle simul, nempe cultum altaris, vel commodum populi, et applicationem; Pasqualig de Sacrific. miss., tom. 2, qu. 1147, num. 4, qui una docet quando clare constare dici possit voluisse testatorem applicationem.

Secundo quaeritur an obligatio celebrandi 54 missam quotidianam in ecclesia regularium, sequatur ipsos, si se transferant ad aliam ecclesiam? Sequi tenent, et quidem etiamsi fuisset 55 expressa ecclesia, cum nomine proprio, et absque expressione pertinentiae ad regulares, imo etiam cum verbis personalitatem denotantibus; Marchin. de Sacram. ordin., tract. 3, part. 2,

- cap. 24, num. 3; Pasqualig. de Sacrific. miss., tom. 2, qu. 1144, n. 1 et plur. sequent., ubi quod id quod dictum est de ecclesia regularium, locum habet in quovis alio collegio, seu communitate, cui idem onus sit iniunctum.
- 56 Tertio de cappellaniis erectis in ecclesia regularium, quaeritur an transferantur ad aliam ecclesiam, quando regulares mutant ecclesiam?
- 57 Videndum an cappellania sit saecularis, necne? Si sit saecularis, rursus videndum utrum ecclesia, in qua est erecta cappellania, sit erecta absque ullo respectu ad regulares, an cum respectu ad ipsos. Priori autem casu non transfertur; posteriori vero casu transfertur. Si autem cappellania non sit saecularis, indistincte transfertur; Pasqualig. de Sacrific. miss., t. 2, qu. 1146 per tot.
- 58 Quarto quaeritur an disponente testatore, quod missa celebretur in altari devotae alicuius imaginis, possit in alia ecclesia celebrari, si ii quibus est commissa celebratio, ad aliam ecclesiam se transferant? Sunt qui autumant quod si transferatur imago ad novam ecclesiam, transferatur et celebratio missarum; si autem non transferatur imago, nec transferatur missarum celebratio; Hurtad. tom. 1 Resolut. moral., tract. 2, c. 2, resol. 9, n. 100.
- 60 Hanc vero opinionem amplectendam sustinet Pasqualig. de Sacrific. miss., tom. 2, qu. 1145, si testator primo disposuit, quod missa celebretur in altari, in quo speciali cultu imago aliqua colitur, et deinde onus celebrandi imposuit regularibus, aliisve, ad quod pertinet ecclesia, non item si contemplantur inservientes ecclesiae, ita ut in eorum personam sit directum legatum missarum, et destinatio loci sit adiecta in consequentiam, ad celebrationem etiam ex devotione disponentis erga aliquam imaginem.
- 61 De quaestione demum quam tractat auctor a n. 21 ad plur. seq., videlicet an missae celebrandae in ecclesia regularium debeant ab ipsis celebrari, exclusis sacerdotibus ab haerede deputandis, aliquid etiam dicendum. Male autem auctor absolute sentit celebrari eas debere a regularibus. Distinctio enim in hac materia recepta est, quod aut legatum celebrationis missarum directum est in ecclesiam, ut si ecclesiae ipsi relictum sit aliqua summa pro missarum celebratione, et nullo in hoc casu haeres pollet arbitrio deputandi sacerdotes pro celebratione
- 64 missarum. Aut vero legatum celebrationis missarum directum est in haeredem, ut puta si haeredi iniunctum sit ut missas in ecclesia illa celebrari faciat, et in hoc disparato casu in ipsius haeredis libertate est deputare sacerdotes, pro missarum celebratione, ut distinguit Card. de Luca de Legat., discours. 25, fere per tot., et hanc distinctionem secuta fuit Sacr. Congr. Conc. in Taurinen. Celebrationis missae quotidianae 20 Maii 1752, ad primum dubium.

Additor hic sub num. 62 dicit: Male autem auctor absolute sentit celebrari eas debere a regularibus, et asserit, recepta messe distinctionem, quod, aut legatum celebrationis directum est in ecclesiam, ut, si ecclesiae relictum sit aliqua summa pro missarum celebratione, et tunc haeres non potest deputare sacerdotes: aut vero legatum celebrationis directum est in haeredem, ut puta si haeredi iniunctum sit ut missas in ecclesia illa celebrari faciat, et in hoc casu est liberum haeredi deputare sacerdotes sibi benevisos. Ast cum bona venia D. additoris, non videtur sic recepta asserta distinctio, ut clare patet ex contrariis decretis Sacr. Congr. Conc. allatis a me, loc. cit., n. 23, et signanter in allata Romana *Oneris missarum* 17 Nov. 1731, ubi quamvis legatum celebrationis missarum directum esset in haeredem, hoc non obstante, Sacr. Congr. iuxta votum eminentiss. Vicarii censuit, *missas esse celebrandas a Religiosis S. Francisci*. Quod iterum confirmavit die 12 Ianuarii 1732. Et instante adhuc haerede, ac proposito dubio: *An sit standum, vel recedendum a decisis in casu*, etc., die 22 Martii 1732 eadem Sacr. Congr. Conc. respondit, *in decisis, et amplius*, non obstantibus decretis contrariis allatis ab haerede in Romana 11 Ianuarii 1639, et in Maceraten. 15 Martii 1692. Quae particula *et amplius*, denotat quod omnes emin. Cardinales fuerunt in decisione concordantes, et quod quum materia seu causa de se clare pateat, non sit amplius proponenda, ut explicat et declarat Card. Lambertinus, postea Bened. XIV, vol. 3, notific. 14, p. 163, editionis Bononiensis. Ac pariter legatum erat directum in haeredem in allata Mediolan. *Celebrat. missar.* 12 Maii 1736, et tamen eadem Sacr. Congr. Concil. respondit: *Pro celebratione missarum non esse in arbitrio haeredis deputare alios sacerdotes, sed esse eligendos religiosos eiusdem ecclesiae*. Et hoc non obstante, quod vicarius generalis in civilibus confirmans interpellationem administratorum conservatorum vulgo nuncupati *del Rosario* declaraverit in sententia, auditis partibus, edita, Fratres S. Mariae Paradisi tertii ordinis S. Francisci desistere debere a celebratione missae. Et sic pluries iam censuerat eadem Sacr. Congr. Conc. et signanter in Romana *Eleemosynae missarum* 5 Septembris 1718; in Regien. 1 Augusti 1719; in Buntina *Missarum* 19 Novembris 1729, et saepe alibi. Nec tam evidens est, quod Sacr. Congr. Concil. secuta fuerit absolute assertam distinctionem a D. additore in Taurinen. *Celebrationis missae quotidianae*. 20 Maii 1752, iam allata a me, ubi Sacr. Congr. Conc. respondit quidem ad primum *Negative quoad primam partem, Affirmative quoad secundum*, sed cum addito: *et ad mentem, et mens est, quod prae-*

ferantur oratores Dominicani in casu de quo agitur; quamvis ipsi Patres Dominicani sua iura non produxissent, ut refert eminent. Furiectus tunc Secretarius dictae Congregationis in expositione dictae causae. Ibi: A Patribus Dominicanae familiae nihil habuimus. Unde in hoc rerum statu iudicent aequi rerum aestimatores, quis male senserit, an D. additor, vel ego Lucius auctor sub dict. n. 23, tot solida fundamenta pro mea conclusione adducens. Equis non videat, si esset recepta a S. Congr. illa asserta a D. additore distinctio, quod nullae amplius similes causae proponerentur? Re-

gulares enim illi, in quos esset directum legatum, relicta eis aliqua summa pro celebratione missarum, ipsas possent sine ulla contradictione libere in sua ecclesia celebrare. Alii vero, in quos non esset directum legatum, sed potius directum esset in haeredem, nulla eis relicta summa pro missarum celebratione, iam nulla ratione possent praetendere earum celebrationem: sicque undequaque ex utroque capite cessaret motivum proponendi in Sacr. Congreg. similes causas; et tamen in dies passim proponuntur, ut videre est in Thesaurio resolut. dictae Sacrae Congr. Conc. ¹.

ARTICULUS V. *Missa quoad tempus quo potest vel non potest celebrari.*

SUMMARY. 1. Tempus ordinarium celebrandi missam incipit ab aurora, et terminatur in meridie. - 2. Nec potest amplius celebrari tempore vespertino. - 3. Nec post horam nonam. - 4. In terris vero infidelium celebrari potest una ante auroram, et una hora post meridiem, seu nonam. - 5. Ubi non est aurora physice pro licita missarum celebratione, attendatur ea

moraliter et politice, quando scilicet terminari solet quies, et incipit labor. - 6. Regulares circa huiusmodi anticipationem et postpositionem multa obtinuerunt apostolica indulta, et privilegia, quae assignantur. - 7. Additur hic attentenda ad rem notabilis pontificia dispositio. - 8. Licitum est cuilibet sacerdoti rite disposito quotidie celebrare. - 9. Excipiuntur tamen ultimi tres dies hebdomadae sanctae. - 10. Excepto die Nativitatis Domini, et casu necessitatis, non licet eidem sacerdoti plures missas eadem die celebrare. -

¹ NOTA EDITORUM CASINENSIIUM.— Benedictus XIV, quem sacrae Congregationis Concilii mentem minime latuisse compertum est, id sane docere videtur, prolato etiam decreto praefat. S. C. Concil. in causa S. Miniati, 16 Novem. 1683, nempe quoties testator legatum reliquerit pro missis celebrandis in aliqua regularium ecclesia, per sacerdotem ab haerede vel legatario designandum, hunc etiam sacerdotem seculari pro huiusmodi celebratione bene uti posse, absque eo quod regulares talis ecclesiae praetendere valeant, id iuris celebrationis dictarum missarum sibi competere, sacerdote saeculari posthabito. En verba praeaudati Bened. XIV.: « Cum pius fundator iussisset, ut aliquot missae quotannis pro expiatione animae suae celebrarentur in quadam regularium ecclesia, ab eo sacerdote, quem suus haeres, sive legatarius designasset; cumque hic vellet presbyterum saecularem eligere, exhibens tamen regularium sacario quidquid opus est, et conferri solet pro consumptione sacrorum utensilium, aliisque expensis ad missarum celebrationem necessariis: orta hinc fuit occasio, ut in causa S. Miniati, proposita die 13 Novembris 1683, sequentia dubia efformarentur, et dirimenda proponerentur: Primo, an legatarii possint deputare sacerdotes saeculares, qui missas a testatore praescriptas celebrent in ecclesia regulari, praestita conventui congrua contributione pro usu sacrorum indumentorum, et aliis ad celebrationem missae necessariis. Secundo, an dicti regulares, praestita eis contributione praefata, teneantur praestare patientiam, ut praedictae missae in eorum ecclesia celebrentur. Tercio, an casu, quo regulares ex rationabili causa id negent, liceat legatariis onus missarum in alia ecclesia arbitrio Ordinarii impleri facere. Et ad omnia (prosequitur Bened. XIV) affirmativum redditum fuit responsum; quod quidem consentaneum est iis quae adnotavit Cardinalis de Luca, de Legatis, discus. 25. » De synod. dioec., lib. 13, cap. ult., n. 7.

Praeterea quoad id quod auctor tenet, sub n. 23 h. art., nempe: Novissime S. Congr. censuisse in missarum celebratione praefereandos sacerdotibus extraneis esse regulares, caeterosque sacerdotes, in quorum ecclesiis ea peragi debet, afferens ad id nonnullas eiusdem S. Congr. resolutiones, notasse liceat, praeaudatam S. Congregat. circa ea tempora, quando antedictus auctor dicit novissime, in contrariam abiisse sententiam, ut signanter in Papien. Oneris. missar. 28 No-

vem. et 16 Decemb. 1733; in Melevetana Celebrationis missarum, 8 Maii 1734, prout legere est in Thes. resol. S. C. Conc., tom. 6, p. 171, 185, 260. Cuius poster. resolutionis mentio fit in Tiburtina Celebrationis missarum, 10 Sept. 1735, cit. thes., tom. 7, p. 107, in considerationibus EE. PP. d. Congr. utrinque submissis, ubi etiam Rotae dec. 294, p. 9 rec., contra mentem auct. affertur, et consimile prodiit responsum. Adeo ut concludi posse videatur, etiam ex iis quae Benedictus XIV docet loco modo relato, S. Congregationem Concil. quoties censuit, rectores et regulares, in quorum ecclesiis missarum celebratio paragenda esset, praefereandos extraneis sacerdotibus, respexisse fortasse ad particulares circumstantias et rationes; vel quia praefati nimirum iam inde eiusmodi missas in suis ecclesiis solebant celebrare quarum celebrationem postea haeredes testatoris, alique ad quos spectabat hoc onus implere nulla rationabili interveniente causa, extraneis sacerdotibus committere voluissent; quod quidem argui posse videtur ex resolutionibus in Bituntina Missarum, 19 Novembris 1729, et in Mediolanen. Celebrationis missarum, 12 Maii 1736 (quarum resolut. auctor meminit), prout videre est in praedicto Thes. resol. etc., tom. 4, p. 351, 359; tom. 7, p. 206, 208, vel ad alias legit. causas et considerationes.

Imo notatu dignum est in citata causa Papien. Oneris missarum, nullam habitam fuisse rationem centum et septuaginta annorum, quibus Fratres Reformati, etc., missas, prout in specie, celebraverant, quippe in actibus facultativis nulla oritur ex longaevo tempore obligatio.

Auctoritatem denique Pitonii quod attinet, perpendat lector oportet, hunc cl. scriptorem attigisse casum, quod nempe ex conceptis et expressis verbis testatoris, missae aliquot celebrandae essent per designatos regulares in cappella iuris patronatus ipsius testatoris sita in ecclesia talium regularium: proindeque rite Pitonium conclusisse secundum verba et rationes a Lucio nostro relatas.

Nisi forte (salva Bened. XIV allata auct.) illud potius inferre velimus, S. Congr. ex peculiaribus circumstantiis in huiusmodi causis rescripta edere satius putasse, absque eo quod ad modum regulae hoc illudve eiusdem S. Congr. responsum sit invocandum, prout ex decreto praeaud. S. Congr. in Ariminen. Celebrationis miss., 13 Febr. et 12 Mart. 1757, tom. 26 cit. Thes. resol. etc., colligere fas est.

11. Et si is celebret in eadem die, fit irregularis. - 12. Excipitur dies Nativitatis Domini in quo tres missae celebrari possunt. - 13. Antiquis temporibus tres missae celebrabantur etiam in festivitibus Resurrectionis Domini, S. Ioannis Baptistae, et apostolorum Petri et Pauli. - 14. In ipso die Nativitatis potest sacerdos tribus obligationibus satisfacere. - 15. In ipso die Nativitatis est privilegium et non praeceptum celebrandi tres missas, adeoque est in libertate cuiusque sacerdotis iuxta morem in suo loco receptum, tres, vel unam celebrare. - 16. Cum hac advertentia, quod, qui unam tantum vult celebrare, illam celebret accommodatam tempori, quo celebrat, nempe, si de nocte, legat primam, si in aurora, secundam, si in pleno die, tertiam: quaecumque tamen legat, si unam solum legat, debet in ea facere commemorationem S. Anastasiae. - 17. De iure omnes sacerdotes in nocte Nativitatis possunt celebrare unam missam. - 18. Non possunt tamen in ipsa nocte Nativitatis successive ad primam missam, statim celebrari aliae duae missae, nec communio praebere fidelibus, nisi post auroram, non obstante quocumque privilegio. - 19. Excipitur etiam casus necessitatis, in quo celebrari possunt ab eodem sacerdote plures missae. - 20. Assignatur primus casus sufficientis necessitatis sic celebrandi plures missas eodem die. - 21. Assignatur secundus casus. - 22. Assignatur tertius casus. - 23. Assignatur quartus casus. - 24. In his casibus, si sacerdos praescius sit, postea sibi iterum sacrificandum fore, debet abstinere in prima missa a sumptione ablutionis, ut in missis Nativitatis Domini. - 25. Non est tamen casus sufficientis necessitatis, quod idem sacerdos eodem die celebret plures missas, ne moriturus sine viatico decedat. - 26. Nec etiam est casus sufficientis necessitatis adventus alicuius Magnatis, Principis, Episcopi, Cardinalis, Legati, et huiusmodi. - 27. Nec etiam est casus sufficientis necessitatis pro iteratione sacrificii eadem die praestanda ab eodem sacerdote, adventus inexpectatus processionis, magnae copiae peregrinorum, vel magna devotio Catholicorum in partibus infidelium audiendi sacrum. - 28. Nec etiam est casus sufficientis necessitatis defectus decentis apparatus vestium multorum nobilium erubescendum die festo intervenire sacro, cui alii concurrunt. - 29. Feria quinta in Coena Domini celebrari nequit missa in ecclesia in qua non asservatur sanctissimum sacramentum. - 30. Regulares possunt in suis ecclesiis missas celebrare eodem tempore quo parochi celebrant in suis. - 31. Regulares possunt pulsare campanas ad

missam, antequam pulsetur campana maioris ecclesiae, praeterquam in die sabbati sancti. - 32. Imo possunt regulares etiam celebrare missas, priusquam parochi celebrent. - 33. Nec Episcopi possunt illis prohibere ne campanas pulsent et missas celebrent in suis ecclesiis, ante pulsationem campanae et celebrationem missae in ecclesia parochiali. - 34. Potest tamen Episcopus decreto synodali statuere ut diebus festis de praecepto missae celebrari non debeant in oratoriis et ecclesiis ruralibus, nisi celebrata missa in ecclesia parochiali. - 35. Assumpto onere celebrandi missam ad finem aliquem obtinendum, si missa differatur ultra tempus quo finis possit obtineri, dilatio est graviter peccaminosa. - 36. Hinc sacerdos accipiens stipem, ut celebret missam pro alicuius salute corporali recuperanda, si differat celebrationem post ipsius mortem, graviter peccat. - 37. Graviter etiam delinquit quilibet sacerdos etiam privatus, assumens tot onera missarum quibus non possit satisfacere, nisi post longissimum tempus. - 38. Obligatus ad celebrandas missas in diebus festis ex institutione fundatoris, non potest illas differre in dies feriales sequentes ad festa, et sic differens graviter peccat. - 39. Dies festi in similibus casibus debent intelligi dies festi solum de praecepto. - 40. Non licet anticipata applicatione missam celebrare et applicare pro eo qui primus elemosynam erogabit. - 41. Cappellanus, qui onus habet certis diebus celebrandi pro fundatore potest anticipare praeveniendo illas celebrare, nisi fundator ipse aliud sive implicite, sive explicate statuerit. - 42. Si autem fundator in fundatione expresserit quod tot missae in qualibet hebdomada celebrentur, nec ulla ex eis in singula omittatur; vel dies praefixerit ex peculiari sua devotione ad eas, vel ut in ipsis determinatis diebus daretur commodum populo audiendi sacrum, tunc non posset anticipare celebrare, sed teneretur omnibus illis propriis diebus ad illam determinatam celebrationem saltem localem. - 43. Utilius est curare ut missae pro se celebrentur in vita, quam instituere ut celebrentur post mortem. - 44. Missae pro aliquo celebratae post mortem sunt solum satisfactoriae pro poenis quas animae luunt in purgatorio. - 45. At missae celebratae pro aliquo adhuc in vita, non solum sunt satisfactoriae, sed etiam propitiatoriae, meritoriae et impetratoriae. - 46. Ad complementum huius articuli plura edicuntur circa primam missam Nativ. Domini, ad n. 62. - 63. Alia ad rem ad num. 70. - 71. Subnect. *Addit. ex aliena manu*, ad num. 79.

- 1 Tempus ordinarium celebrandi missam incipit ab aurora, et terminatur in meridie, ut patet ex rubricis Missalis tit. *de Defectibus in ministerio ipso occurrentibus*, ubi dicitur quod *tempus debitum celebrandi sit ab aurora usque ad meridiem communiter*; et ex c. *Necesse est*,
- 2 et c. *Nocte sancta* de Consecrat., dist. 1. Nec potest amplius celebrari tempore vespertino: revocantur enim omnia privilegia a S. Pio V, Constit. 4 incip. *Sanctissimus*.
- 3 Nec post horam nonam, ex Innocentio IV, Const. 14 incip. *Sub Catholicae*. * Toleratur tamen anticipatio tertiae horae partis, sicut et prorogatio tertiae horae partis post meridiem, ut ex edicto Bened. XIII, et ex Bened. XIV
- 4 Instit. eccles., 12, § 4 *. In terris vero infidel. celebrari potest una hora post merid. seu nonam, ex Paulo V, Const. 40 incip. *Ex omnibus*, § 6. Ubi non est aurora physice pro licita missarum celebratione, attendatur ea moraliter et politice, quando scilicet terminari so-

let quies, et incipit labor, iuxta probatam regionum consuetudinem, ex decreto S. Congr. Rituum 18 Septembr. 1634. Regulares circa 6 huiusmodi anticipationem, et postpositionem multa obtinuerunt apostolica indulta et privilegia. Alexander VI concessit patribus Congregationi Vallisolet. ut possint celebrare duabus horis post mediam noctem, per Breve, quod incipit *Sane merita*; S. Pius V concessit Societati Iesu, ut refert in Compendio suorum privilegiorum, verb. *Missae*, § 3, quod possint celebrare per horam ante auroram, et infra horam post meridiem, causa itineris vel alterius legitimi impedimenti. Martinus V concessit Congregationi Vallisolet., Innocentius VIII Augustinianis, Leo X Minoribus, et Greg. XIII Casinensibus, ut statim post mediam noctem possint celebrare et etiam post meridiem, quando fratres debent ambulare, seu quando de via veniunt, et non possunt ante meridiem applicare ad locum, ubi commode possint missam

celebrare. Sic referunt Casarub. verb. *Missa*, 2; Suarez to. 3, in tertiam part., disp. 8, sect. 4; Baun. in Theol. moral., tract. 10, de Sacram., qu. 13; Rosignol. de Eucharistia, qu. 8, art. 16, n. 12, et alii *. Attamen ius habet Episcopus vetandi etiam sub poenis canonicis, ne regulares ultra consuetas horas celebrent, ut ex decretis S. Congr. firmatur; Instit. eccles. 68, § 12.

Attendenda est hic sequens epistola de mandato Sanctissimi transmissa eminentissimo et reverendiss. Card. Prospero de Lambertinis, tunc Archiepiscopo Bononiensi, et postea Summo Pontifici, et ab ipso relata in suis semper commendabilibus notificationibus, Notif. seu Instit. eccl. 68, nuper citata, § 12, ut supra tenor. sequent. :

Eminentissime et reverendissime domine observandissime.

Cum ad aures sanctissimi domini nostri venerit, nonnullos forte per annos, antequam Eminentia vestra istius Bononiensis Ecclesiae regimini praeficeretur, paulatim ea in civitate irrepsisse abusum, ut occasione, qua Sacra quaedam imago Deiparae Virginis a S. Luca, uti praefertur, depicta, ab ecclesia Sancti Matthiae religiosarum ordinis S. Dominici ad alias plures monialium ecclesias die Dominica ante Ascensionem, servato processioneis ritu, transfertur, multas per horas ante auroram, priusquam nempe eadem sacra imago inde amoveatur, missa lecta coram ipsa celebretur, deindeque eadem die, pluribus iam a meridie transactis horis, nimirum postquam dicta sacra imago ad ipsam Sancti Matthiae ecclesiam relata est, alia ibidem missa solemniter canatur; sanctissimus Pater, qui non sine gravi animi sui offensione, Ecclesiae praeceptum eiusque rubricas de tempore celebrandi missas salubriter constitutas, tanta horarum perturbatione violari accepit, has ad Eminentiam vestram iussit litteras dari, quibus significetur Sanctitatis Suae mentem esse, ut enuntiatus abusus penitus eliminetur, utque in hunc finem Eminentia vestra nedum ea, qua pollet ordinaria auctoritate, iuxta praescriptum Sacri Tridentini Concilii monentis in decreto *de observ. et evit. in celebr. Miss.*, locorum Ordinarios, ut edicto et poenis propositis caveant, ne sacerdotes aliis quam debitae horis celebrent; verum etiam facultate sibi ab eadem Sanctitate Sua, quatenus opus sit, specialiter delegata, mandet promulgari edictum, quo sub poena suspensionis a divinis ipso facto incurrenda, aliisque etiam gravioribus arbitrio Eminentiae vestrae decer-

nendis, districte prohibeatur omnibus et singulis sacerdotibus, tam saecularibus quam regularibus et praesertim fratribus ordinis Praedicatorum, ne quisquam eorum in praefata ecclesia Sancti Matthiae missam ullam, sive lectam, sive cum cantu, praeterquam debitae horis audeat praemissa die Dominica, vel alia quacunque celebrare. Id itaque de mandato eiusdem sanctissimi domini nostri Eminentiae vestrae significo, ut eius menti se conformare dignetur, eiusque manus humillime deosculor.

Romae, 2 Martii 1737.

Eminentiae vestrae

Humill. et addictiss. serv.

A. Card. GENTILI Propraefectus.

Licetum est cuilibet sacerdote rite disposito 8 quotidie celebrare; ex cap. *Consuluisti* de Celebratione missarum. Excipiuntur tamen ultimi 9 tres dies hebdomadae sanctae, in quibus ubique prohibentur missae privatae, non obstante quocunque privilegio, et contraria consuetudine, ex decreto Sacrae R. Congregationis, et Clement. XI, 20 Aprilis 1707, ac eiusdem tandem vivae vocis oraculo 8 Augusti 1713.

Excepto die Nativitatis Domini, et casu ne- 10 cessitatis, non licet eidem sacerdoti plures missas eodem die celebrare; ex can. *Sufficit*, dist. 1, de Cons., ibi: *Sufficit sacerdoti unam missam in die una celebrare, quia Christus semel passus est, et totum mundum redemit, et valde felix est, qui unam digne celebrare potest.* Et ex cap. *Te referente*, et cap. *Consuluisti* de Celebratione missarum, ibi: *Excepto die Nativitatis Dominicae, nisi necessitatis causa suadeat, sufficit sacerdoti semel in die unam missam solummodo celebrare.* Et si bis celebret 11 in eadem die, fit irregularis. Sacr. Congreg. Conc. in Placentina 11 Ian. 1710, ad primum dub. 1. Vide Barbosam Collect. in Decr., tit. de Celebr. miss., cap. *Consuluisti* 3, n. 3 2.

Excipitur dies Nativitatis Domini, in quo 12 tres missae celebrari possunt, can. *Nocte* 48 de Consecrat., dist. 1, et cap. *Consuluisti* 3 de Celebratione missarum; prima enim dicitur in media nocte, in memoriam Christi Nativitatis, secunda in aurora, in memoriam adorationis tali hora ei a pastoribus factae, et tertia hora tertiae diei in memoriam manifestationis omnibus factae, iuxta Telesphori Papae (qui celebrationem trium missarum instituit) intentionem, can. *Nocte* de Consecration., dist. 1. Vel dicuntur ipsa die tres missae ad significandam triplicem Christi Nativitatem, scilicet aeternam

* NOTA ROMANI THEOLOGI. — Quod sacerdos pluries celebrans in die fiat irregularis nec ne, placet hic transcribere; quod firmat Carolus Antonius Thesaurus Soc. Iesu, de Poenis ecclesiasticis, verb. *Missa*, cap. 5, n. 2, ibi: *Quidam putant irregularem, ut Maiol. tenet lib. 8, cap. 15, § Praeterea, in fine; sed nullo iure id*

probat, et irregularitas non est asserenda; ubi non est a iure expressa cap. Iis qui de Sent. excomm. in 6. Vide Additiones Casinenses in fine h. articuli.

* Barbosa, l. c., nihil statuit de poena, de qua auctor. EDIT. CASIN.

ex Patre coelesti, temporalem ex Maria Virgine, et spiritualement seu mysticam in hominum cordibus per gratiam, ut notat D. Thomas 3 part., qu. 83, art. 2. Vel ad significandum tres hominum status, scilicet ante legem Moysis, sub lege Moysis, et post legem, qui est status gratiae, ut dicit Beda in Sermone de Nativ., et notat Glossa in can. *Nocte* 48 de Consecrat., dist. 1, uti exprimunt versus sequentes:

Quarum prima tibi tempus, quo lege carebant:
Altera dat Moysen, designat tertia Christum.

- 13 Antiquis temporibus tres missae celebrabantur etiam in festivitibus Resurrectionis Domini, Sancti Ioannis Baptistae, et SS. Apostolorum Petri et Pauli, ut referunt Strabon. de Eccles. offic., cap. 21; Amalar. Fortunat., eodem tit., lib. 4, cap. 2; Gonzalez in cap. *Consuluisti* 3 de celebrat. Missarum; Ursaya Institut. crimin., lib. 1, tit. 10, § 2, num. 63.
- 14 In ipso die Nativitatis potest sacerdos tribus obligationibus satisfacere. Sac. Congr. Conc. in Nullius 18 Aprilis 1654, lib. 19 decretor., fol. 336. Vide infra a n. 57 et seqq., ubi afferuntur alia novissima ad rem attendenda.
- 15 In ipsa die Nativitatis est privilegium, et non praeceptum celebrandi tres missas, adeoque est in libertate cuiusque sacerdotis, iuxta morem in suo loco receptum, tres, vel unam celebrare, cum hac advertentia, quod qui unam tantum vult celebrare, illam celebret accommodatam tempori, quo celebrat; nempe si de nocte, legat primam: si in aurora, secundam: si in pleno die, tertiam. Quamcunque tamen legat, si unam solam legat, debet in ea facere commemorationem S. Anastasiae. Dixi si celebret de nocte, nam de iure omnes sacerdotes in nocte Nativitatis possunt celebrare unam missam: de Consecrat., dist. 1, can. *Nocte sancta*, ex Telesphoro Epistol. decr., et sequitur Nav. de celebrat. Miss., cons. 2, lib. 3; Monacell. t. 2, tit. 15, num. 16; Bonac. et alii. * Huius decreti Espenio et aliis visum est, Telesph. haud esse auct. *.
- 18 Non possunt tamen in ipsa nocte Nativitatis successive ad primam missam statim celebrari aliae duae missae, nec communio praeberi fidelibus, nisi post auroram, non obstante quocunque privilegio, ex decreto Sacrae Congreg. Rituum 7 Septembris 1641, 9 Augusti 1653, et 29 Aprilis 1664 in una Pisaurensi, in qua habetur, ut sequitur: *Patres S. Caroli Congr. clericorum regularium petierunt responderi an liceat in nocte Nativitatis Domini post cantatam primam missam, alias duas immediate celebrare, et communicare fideles?* Et S. Congr. respondit: *nullo modo licere, sed omnino prohibetur*. Et cum abusus celebrandi successive ad primam missam, et communionem praebeendi fidelibus iterum tam in Urbe quam extra resurgeret, denuo observantia dictorum decre-

torum a Sac. Congr. Visitationis Apostolica 7 Decembris 1702, et edicto eminentissimi Cardinalis Vicarii stricte demandata fuit, ut patet ex sequentibus provisionibus:

« Eminentissimi e reverendissimi signori.

» Il sacerdote Carlo Consueti oratore umilissimo dell'EE. VV. espone riverentemente, essersi introdotta tanto in Roma, come fuori in alcune chiese la celebrazione delle tre messe basse nella mezzanotte della nascita di Nostro Signore, il che è contro la forma della rubrica del Messale *de hora celebrandi missam*, rub. 15, e contro i decreti e dichiarazioni altre volte fatte da questa Sacra Congregazione, de' quali se ne dà qui sotto copia.

» Si supplicano pertanto l'EE. VV. d'altra promulgazione e Decreto, per toglier tale abuso, etc. »

Cum superioribus diebus consulta fuisset haec Sacra Rituum Congregatio: *An esset permittendum celebrari in media nocte Nativitatis Domini post missam decantatam, successive alias duas missas, et in eis Sac. Communionem exhibere fidelibus illam deposcentibus, et respondisset non esse permittendum, sed omnibus utrumque prohibendum. Nihilominus nonnulli regulares asserentes hoc licere, supplicarunt audiri; et Sacra Congregatio, ipsis auditis cum procuratoribus et advocatis, ad relationem eminentissimi Pallotti, stetit in decretis, et respondit iterum prohibendum, tam sacerdotibus celebrare volentibus, quam confluentibus in dicta nocte ad ecclesiam, et communionem deposcentibus; die 7 Decembris 1641. Quorum decretorum duplicata expedita fuerunt die 9 Augusti 1653, in Regest. fol. 144.*

Excipitur etiam casus necessitatis, nam in 19 casu necessitatis plures missas eodem die celebrari posse ab eodem sacerdote ieiuno, clare patet ex cit. cap. *Consuluisti* de celebratione Missar. Inter autem huiusmodi casus necessitatis praecipue comprehenduntur sequentes. Primus casus sufficientis necessitatis est, quando sacerdos iam celebravit, et superveniente morte, vel infirmitate, qua missam non possit prosecui, alteri sacerdoti celebranti post hostiam consecratam, ad eandem complendam ipse sufficitur, ut habetur in c. *Nihil* 7, qu. 1.

Secundus est, quando sacerdos habet duas 21 vel tres parochias inter se valde dissitas, et non potest habere coadiutorem, nec omnis populus potest in unam ecclesiam convenire; tunc enim poterit eadem die in qualibet sua parochia celebrare, ut quilibet populus possit praecepto de audiendo sacro satisfacere. Tertius casus 22 est, quando in partibus infidelium pauci sunt sacerdotes, et multi Catholici, ut in Anglia, Hollandia, etc., id exigente necessitate illorum Catholicorum in illis partibus. Quartus casus 23 est, quando, occurrente maxima solemnitate, tam magnus esset populi concursus, ut omnes

in eadem ecclesia capi non possent ad assistendum sacro, nullo alio existente sacerdote, tunc enim ab eodem posset sacrum iterari ad satisfaciendum omnibus. Sic tenet Durandus lib. 2 de Ritibus eccles., cap. 7, dicens ita sensisse Leonem Papam, epist. 81 ad Dioscorum; quinimo Strabo, de Rebus eccles., cap. 21, refert eundem Leonem Papam, quandoque septies, quandoque novies eadem die ex eadem causa celebrasse¹. Advertendum tamen est, quod in his casibus, si sacerdos praescius sit postea sibi iterum sacrificandum fore, debet abstinere in prima missa a sumptione ablut., ut in missis Nativ. Domini, uti notant comm. DD. in cap. *Ex parte* de celebr. Miss.

25 Alii casus referuntur a quibusdam doctoribus in quibus dicunt posse eundem sacerdotem eadem die bis sacrificare: v. gr., ne moriturus sine viatico decedat; at hic non subsistit, cum obstat praeceptum non iterandi sacrificium, et in eo casu ex defectu hostiae consecratae excusetur infirmus a praecepto sumendi viaticum ob impotentiam. Vide verb. *Infirmus*, n. 28, et verb. *Moribundus*, n. 16. Sic nec est casus sufficientis necessitatis adventus alicuius Magnatis, Principis, Episcopi, Cardinalis, Legati, ut volunt aliqui. Nec pariter sufficit pro iteratione sacrificii eadem die praestanda ab eodem sacerdote, adventus inexpectatae processiois, magnae copiae peregrinorum, vel magna devotio Catholicorum in partibus infidelium audiendi sacrum, etiam diebus ferialibus, ut volunt alii. Nec etiam defectus decentis apparatus vestium pro qualitate multorum nobilium erubescens die festo intervenire sacro, cui alii concurrunt, ut censuere aliqui. Videntur enim requiri graviores causae ad hoc, ut ab eodem sacerdote possit eadem die pluries celebrari, ut potest colligi ex sequentibus declarationibus. « Cum in civitate, quam dicunt *de Assumptione*, in provincia Parequarensi, pars magna nobilium domi se contineat, quod apparatu decente careat, ideo ut nobiles mulieres ac viri e domibus ad templa educerentur, opus fuerit missam ante solis ortum celebrare, sed non reperto sacerdote, qui absque stipendio munus hoc subire vellet, Episcopus praedictae civitatis missam antelucanam nobilium gratia celebravit. Proposito dubio in Sacra Congregatione eminentiss. Card. Conc. Tridentini interpretum: *An Episcopus absque apostolico indulto posset bis in die sacrificium offerre ex praeannata causa?* Die 1 Septembris 1657 ead. Sac. Congr. censuit *non posse* ». Hinc etiam cum Archiepiscopus Sipontinus obligatus esset in ecclesia Sipontina fer. v in Coena Dom. celebrare et

conficere chrisma, quamvis deberet in Ecclesia Garganica recipere peregrinos, ideoque cum clerus et populus compelleret ad hic prius celebrandum, Honorius III, cap. *Te referente* de Celebr. miss., sic decrevit: *Cum cuilibet sacerdoti, quacunque dignitate praefulgeat, unam in die celebrare missam sufficiat, nam et valde felix est, qui celebrat digne unam, fraternitati, tuae mandamus, quatenus die Coenae Domini in Ecclesia Sipontina duntaxat, in qua teneris chrisma conficere, missarum studeas solemnia celebrare.*

« Feria quinta in Coena Domini celebrari 29 nequit, missa in Ecclesia, in qua non asservatur sanctissimum sacramentum, ut in una Neapolitana disponitur, Instit. Vicarius generalis eminentissimi Archiepiscopi Neapolitani a Sac. Rituum Congr. declarari: *An liceat in Ecclesiis, in quibus non asservatur sanctissimum sacramentum, celebrari missam feriam quinta in Coena Domini, et in sepulcro idem augustissimum sacramentum asservari?* Et Sacra ead. Congr. respondit *non licere*; die 24 Iun. 1659.

Fr. Mar. PHEBAEUS, S. Rit. Congr. Secr.

Regulares possunt in suis ecclesiis missas celebrare eodem tempore, quo parochi celebrant in suis, ex concessione S. Pii V Const. incip. *Etsi mendicantium*. Et post concessionem 31 S. Pii V fuit editum decretum a Sac. Congr. Episcop. et Regul. 10 Octobris 1586, in quo statuitur, quod ordinarii non impediant fratres pulsare campanas ad Matutinum, ad Horas et ad missam, antequam pulsetur campana maioris ecclesiae, praeterquam in die sabbati sancti. Imo possunt regulares etiam celebrare missas priusquam parochi celebrent, ut statuit 32 S. Pius V in cit. Const., § 8, his verbis: *Nec non missas et divina officia huiusmodi etiam in diebus Dominicis, vel festivis, etiam antequam rector parochialis ecclesiae celebraverit, celebrare et facere, quando eis videtur*. Nec 33 Episcopi possunt illis prohibere, ne campanas pulsent et missas celebrent in suis ecclesiis ante pulsationem campanae et celebrationem missae in ecclesia parochiali, ut decrevit Sac. Congr. Concilii in causa Nullius provinciae Raven., die 15 Septembris 1629.

Potest tamen Episcopus decreto synodali statuere, ut diebus festis de praecepto missae celebrari non debeant in oratoriis et ecclesiis ruralibus, nisi celebrata missa in ecclesia parochiali, ut declaravit Sac. Congr. Concilii in S. Agathae Gothorum 25 Maii 1652, lib. 19 decret., fol. 191, et in Camerinen. 30 Augusti 1704, favore parochiae S. Pauli loci Flastrae 34

¹ Perperam Durandus., l. c., cum Lucio nostro Pontificem Leonem Magnum, seu I cum Leone III confundit, quem postremum (Leo III ab anno 795 ad an-

num 816 Pontificatum tenuit) testatur Strabo, plures in die missas celebrasse. EDIT. CASIN.

contra cappellanum Villae Collis, ita tamen, ut missa parochialis hora opportuna celebretur. Vide verb. *Parochus*, art. 3, n. 8.

35 Assumpto onere celebrandi missam ad finem aliquem obtinendum, si missa differatur ultra tempus, quo finis possit obtineri, dilatio est graviter peccaminosa, quia per illam dilationem frustratur finis, ob quem tradita est eleemosyna, et assumpta est illa obligatio, et etiam violata est fides, qua sacerdos se obligavit, adeoque graviter peccavit, nedum contra fidelitatem, sed etiam contra iustitiam.

36 Hinc, si quis erogaverit sacerdoti stipem ab eodem ad hunc finem acceptam, ut celebret missam pro salute corporali recuperanda, et sacerdos distulerit celebrationem post mortem secutam, certe non eximeretur a gravi culpa, cum forte mortuus non fuisset, si debito tempore pro eodem celebrasset. Sic etiam graviter peccant differentes ultra debitum tempus celebrationem missarum acceptarum pro praeciso fine habendi v. gr. felicem partum, prosperum iter seu navigationem, et huiusmodi, ut tradunt communiter doctores. Et graviter etiam delinquit quilibet sacerdos, etiam privatus, assumens tot onera missarum, quibus non possit satisfacere, nisi post longissimum tempus, quia Sacra Congr. auctoritate Urbani VIII in responsione ad 11 concedit solum posse nova onera missarum celebrandarum suscipere, *dummodo infra modicum tempus possint omnibus satisfacere*; et circa hoc in responsione ad 16 statuit *comprehendi etiam privatos sacerdotes*.

38 Obligatus ad celebrandas missas in diebus festivis ex institutione fundatoris, non potest illas differre in dies feriales sequentes ad festa, et sic differens graviter peccat, et ratio non solum deducitur ex dilatione ultra diem praescriptum, et ex violatione voluntatis testatoris; sed etiam ex qualitate diei festi, quem voluit testator specialiter tum ad venerationem eiusdem, tum ad commodum populorum. Et dies festi in similibus casibus debent intelligi dies festi solum de praecepto, in quibus cadit obligatio audiendi sacrum, et abstinendi ab operibus servilibus, non autem dies, qui, ratione ritus duplicis, dicuntur festi in ordine ad divinum officium.

40 Non licet anticipata applicatione missam celebrare et applicare pro eo qui primo eleemosynam erogabit; sic enim declaravit S. Congr. Concili, de mandato Clementis VIII die 5 Novembris 1605 praecisis his verbis: « Superioribus diebus significatum fuit S. D. N. paucis abhinc annis in Hispania novam consuetudinem recentiorum aliquot theologorum opinione nimiam, sensim receptam in dies magis invaluisse, ut sacerdotes missam celebrantes, eius valorem generalem applicent his, qui postea missae celebrationem postulaturi ac pro eo eleemosynam praebituri sunt, tametsi antequam missae sacri-

ficiū perageretur, neque a sacerdote illud rogassent, neque ei hac de causa praestitissent eleemosynam. Quam rem cum Sanctitas Sua ad Sacr. Congregationem Cardinalium Conc. Tridentini interpretum pro materiae gravitate examinandam reiecisset, in ipsa Congregatione primum de ea actum fuit diligentissime, ac deinde relatum ad Sanctitatem Suam, qui, ex eiusdem Congregationis sententia, huiusmodi consuetudinem, tanquam pluribus nominibus periculosam, fidelium scandalis et offensionibus obnoxiam, atque a vetusto Ecclesiae more nimium abhorrentem explosit ac improbavit, atque amplitudini tuae litteras dari, quod facimus, mandavit, ut omnibus illius regni Archiepiscopis atque Episcopis, in quorum dioecibus huiusmodi applicatio in usum inducta fuerit, per litteras aut alias scripto iniungat, ut talem usum aboleant ac prohibeant, excommunicationis, atque aliis, quas opportunas et necessarias existimaverit, poenis. Idemque praecipiat generalibus et capitibus Ordinum, quos in istis regnis nunc noverit commorari, ut scilicet et ipsi regularibus sibi subditis talibus applicationibus, iisdem poenis propositis, interdiciant: quae omnia pro sua pietate, et sanctissimi domini nostri iussu obsequendi studio amplitudinem tuam sedulo effecturam sperantes, omnipotentem Deum rogamus, eam quotidie coelestis suae gratiae donis velit auctiorem ». Romae, die 15 Novembris 1605, de qua declaratione meminerunt Laurentius de Peirinis, tom. 12 de Privileg. Minim., inter Constitut. Urbani VIII, n. 9; Gavant. in Thesaur., to. 1, part. 3, tit. 12, a n. 34; Lezana in Summ. quaest. regul., cap. 21, n. 7.

Cappellanus, qui onus habet certis diebus celebrandi pro fundatore, potest anticipare praeveniendo illas celebrare, nisi fundator ipse aliud, sive implicate, sive explicite statuerit; quia ex una parte illa anticipata celebratio non cadit in incertum, nec suspendit effectum eiusdem sacrificii, cum sint omnia requisita, et sit determinata persona, supra quam cadit idem effectus; ex alia parte potius suffragatur fundatori, quam noceat, siquidem pro eius salute, quo citius offertur sacrificium eo citius liberatur a purgatorio, adeoque non est, cur dicatur prohibita talis anticipata celebratio. Si autem fundator in fundatione expresserit, quod tot missae qualibet hebdomada celebrentur, nec ulla ex eis in singula omittatur, vel dies praefixerit ex peculiari sua devotione ad eas, vel ut in ipsis determinatis diebus daretur commodum populo audiendi sacrum, tunc non posset anticipare celebrare, sed teneretur omnibus illis praefixis diebus ad illam determinatam celebrationem saltem localem, quia aliter violaret mentem fundatoris, et fraudaret populum iure, quod ex eiusdem testatoris voluntate haberet sacrum audiendi illis cuiuscunque heb-

domadae determinatis diebus. Sic sentit Barb. de offic. et potest. Episc., part. 2, alleg. 24, n. 13; Diana, Riccius, et alii communiter.

Utilius est curare ut missae pro se celebrentur in vita, quam instituere ut celebrentur post mortem; quia missae pro aliquo celebratae post mortem sunt solum satisfactoriae pro poenis, quas animae luunt in purgatorio. At missae celebratae pro aliquo adhuc in vita, non solum sunt satisfactoriae, sed etiam propitiatoriae, meritoriae et impetratoriae, et sic iuvant in vita, et post mortem. Imo tanta esse possunt sacrificia in vita alicuius oblata, ut totam poenam, quae illi in purgatorio debeatur, expient ac deleant, ita ut ille decedens, coelum statim consequatur, et ita ad rem aptissime sentit divus Gregorius lib. 4 Dialog., cap. 58: *Tutior est via, ut bonum, quod quisque post mortem suam sperat agi per alios, agat ipse, dum vivit per se: beatus quippe est liberum exire, quam post vincula libertatem quaerere*; et sic cum ipso sentiunt Barbosa in Concil. Trident., sess. 22, de Sacrificio missae, cap. 2, n. 11; Hobat, Fraxinellus, Pinellus, Marchinus, et plurimi alii.

Ad complementum huius articuli addendum est, quod eminentissimus Cardinalis, qui in sacello pontificio celebrat primam missam Nativitatis Domini ante mediam noctem, censetur saltem tacite dispensatus a Summo Pontifice, ut celebret et communicet non ieiunus. Ipse enim solet in ipsa die vigiliae hora solita prandere, licet sero in collatione fieri solita in Palatio Apostolico, nihilumat, ut patet universae Urbi, teste Diana, Coordinat. tom. 2, tract. 3, resolut. 12, n. 4, ubi dicit non esse verum quod Summus Pontifex quotannis speciali brevi dispenset cum Cardinali celebraturo, ut possit non ieiunus celebrare, ut asserit Pasqualigus tom. 1, dec. 312, num. 4, nec quod Cardinalis celebraturus maneat tota die vigiliae Nativitatis ieiunus, et post celebrationem coenet, refertque sic sibi testatos fuisse plures curiae ministros, et magistrum caeremoniarum ipsiusmet Summi Pontificis; unde non videtur verificari opinionem Card. de Lugo de Sacram. Euchar., disp. 15, sect. 2, n. 16, et Aversa de Sacram. Euchar., qu. 8, sect. 8, putantium Summum Pontificem pro illo loco, et pro illa nocte anticipare aliquantulum initium diei sequentis, ita ut talis Cardinalis censeatur celebrare in die, et non in vigilia Nativitatis, sicque communicet ieiunus. Sic Dicastill. de Sacrament., tom. 1, tract. 4, dub. 17, qu. 7, n. 404, expresse dicens, revera saltem tacite Summum Pontificem dispensare, ut sacrum in cappella pontificia dicatur a Cardinali non ieiuno absque ulla anticipatione diei, ut vult Lugo, sed illud sacrum dici intra festivitatem ecclesiasticam Nativitatis Christi sine ulla anticipatione diei; ita etiam Quarti, Commentar.

in Rubric. missalis, part. 3, tit. 9, dub. 6, caus. 4; Pasqualigus loc. cit., dec. 311; Martinon. tom. 3, disp. 35, n. 64; Diana, Coordinat. t. 2, tract. 3, resolut. 11 et 12, quamvis ipse censeat contrariam opinionem etiam probabilem, et alii plures.

Non sic autem censendum est de aliis, qui 47 ex privilegio vel consuetudine celebrant ante mediam noctem, ut patet de primicerio S. Marci Venetiarum, qui ante dictam mediam noctem semper ieiunus celebrat, ut testatur Diana, Coordinat., loc. cit., resolut. 11, n. 4, ubi arguens contra Cardinalem de Lugo existimantem missam celebratam a Cardinali in cappella pontificia non solum esse missam diei, sed missam celebratam in die Natalis Domini, ex eo quod censet Summum Pontificem pro illo loco, et nocte, anticipare diem sequentem per aliquot horas, expresse sic habet: *Sed haec doctrina, credo, quod ipsemet Cardinalis non concederet pro templo Divi Marci, quod patet; nam si ita esset, primicerius posset dicere unam missam non ieiunus, quod nunquam accidit; nam semper primicerius celebrat ieiunus*. Et paulo infra subiungit: *Et hoc ultimum* (nempe quod illud sacrum censeatur dici intra festivitatem ecclesiasticam Nativitatis Christi sine ulla diei anticipatione) *dicendum est etiam de sacro, quod dicit primicerius in templo divi Marci, non autem de dispensatione ieiunii, nam ut observatum est, primicerii S. Marci semper celebrant illa nocte Nativitatis ieiuni*. Et sic in genere de omnibus qui celebrant ante mediam noctem, tenet expresse Gavantus to. 1, part. 4, tit. 3, n. 5, ibi: *Quod si celebraturus sit ante mediam noctem ex privilegio, vel legitima consuetudine, vere non dispensatur in ieiunio necessario ad missam, ideo a pridiana media nocte ieiunet, neque in missa vigiliaeumat purificationem*. Et ipsum sequitur Merati, ibid., n. 12, ibi: *Illi autem, qui ex privilegio celebraturi sunt ante mediam noctem, observent omnia ea quoad ieiunium servandum ante et post missam illam, quae tradit Gavantus supra*.

Cardinalis, vel alius celebrans praedictam 48 missam ante mediam noctem, non potest mane Nativitatis celebrare tres missas, sicuti alii sacerdotes. Sic Quarti loc. cit., part. 1, tit. 15, dub. 7, difficult. 1, et communis aliorum contra Caramuelem; et ratio est, quia Summus Pontifex non dispensat in numero missarum, quae dici possunt in solemnitate Nativitatis, sed solum in hora celebrandi primam ex tribus illis missis illa die concessis, transferendo in diem praecedentem partem illius privilegii, quod ius commune concedit pro ipsa die Nativitatis Domini. Unde cum iam prima missa fuerit ex privilegio anticipate celebrata, non potest iterum ab eodem celebrari. Nec ideo est deterioris conditionis aliis sacerdotibus, ut praetendit Caramuel in Theologia fundamentali, fund. 31,

n. 13, sed imo conditionis melioris, quia fruitur anticipate eodem privilegio. Potest tamen mane celebrare reliquas duas missas, ne sit deterioris conditionis aliis sacerdotibus, cum, quod ob gratiam alicuius conceditur, non sit in eius dispendium retorquendum, textu expresso in cap. *Quod ob gratiam* 61 de Regul. iuris in 6; Quarti loc. cit.; Gavant. loc. cit., n. 5, expresse concludens: *Et eo casu, si in prima missa noctis sumeret purificationem, imo et cibum ante mediam noctem, posse celebrare secundam et tertiam missam Nativitatis Domini, favet communis doctrina theologorum*; et sequitur Merati loc. cit., n. 12, quamvis Diana, Coordinat. to. 2, tract. 1, resol. 96, n. 4, dicat, quod Cardinalis, qui in sacello pontificio celebrat missam Nativitatis ante mediam noctem, non potest postea mane celebrare alias duas missas.

49 Cardinalis, vel alius celebraturus primam missam Natalis ante mediam noctem, potest mane celebrare missam consuetam vigiliae; Quarti loc. cit., difficult. 2, dicens sic communiter sentire doctores supracitados; et id supponunt Merati et Gavant., loc. cit., dicendo: *Neque in missa vigiliae sumant purificationem*. Et ratio est quia, quamvis praedicta hora pertineat physice ad diem vigiliae, moraliter tamen, quantum ad anticipatam celebrationem huius missae, pertinere videtur ad diem Natalis, cum vere dicatur pro solemnitate Natalis; et sic licite potest praedictus Cardinalis, vel alius sacerdos similiter privilegiatus mane celebrare missam consuetam vigiliae, et postea primam missam diei Natalis ante mediam noctem eiusdem, quamvis censeatur bis celebrare in eadem physice die; quia Summus Pontifex concedendo alicui anticipationem primae missae Natalis, non tollit ipsi facultatem de iure communi omnibus concessam celebrandi horis consuetis missam vigiliae; alias privilegiatus esset deterioris conditionis non privilegiatis, contra dispositionem cit. cap. *Quod ob grat.* 61 de Regul. iuris in 6.

50 Celebrans anticipate illam primam missam Natalis potest sumere purificationem, vel etiam postea coenam ante mediam noctem, et die sequenti, nempe in die Natalis celebrare secundam et tertiam missam. Sic cum Pasqualigo, Quarti, loc. cit., dub. 7, in fine; Gavantus et Merati, loc. cit., dicentes, quod favet communis doctrina theologorum. Et ratio est quia, cum illa hora vere physice pertineat ad diem vigiliae, sumens purificationem in ipsa anticipata missa, et postea coenam ante mediam noctem, vere erit ieiunus pro celebratione aliarum duarum missarum in die Natalis, quod est contra opinionem Card. de Lugo, loc. cit., existimantis iuxta sua principia, illam horam pertinere ad anticipatam per Summum Pontificem diem Natalis.

Tam celebrans, quam audientes dictam anticipatam missam, satisfaciunt praecepto dicendi vel audiendi missam, pro die Natalis. Ita Diana, Coordinat. to. 2, tract. 3, resol. 11 et 12; Quarti loc. cit., dub. 7, difficult. 3, cum Dicastillo, Aversa, et aliis supracitatis contra Pasqualigum. Et ratio est, quia eo ipso, quo Summus Pontifex dispensat, ut missa Nativitatis anticipate celebretur, dispensat etiam, ut ipsam celebrans et audientes anticipate satisfaciant obligationi. Nam dispositum in uno correlativo censetur et dispositum in alio. Unde in Thesauro resol. Sacr. Congr. Conc., tom. 1, sub die 13 Iulii 1720 in una Veneta in fine, expresse dicitur quod in ipsa civitate Venetiarum nocte Nativitatis Domini ante mediam noctem missa celebratur a primicerio in templo Sancti Marci; et senatus Venetus, alique, qui missam dicta hora audiunt, satisfaciunt praecepto audiendi missam die Nativitatis Domini. Et quod hoc ipsum sit in eadem civitate, et in ecclesiis S. Ioannis et S. Iacobi in Rivoalto, necnon in ecclesia canonicorum Lateranensium, et in ecclesia Patrum, qui nuncupantur *Frari*, necnon in ecclesia Monialium S. Zachariae: et simile privilegium fuit novissime concessum an. 1745 a Summo Pontifice Benedicto XIV pro Ecclesia nostri eius civitatis conventus vulgo nuncupati *La Vigna*; quamvis an. 1720 13 Iulii, fuerit ecclesiae collegiatae S. Pauli ipsiusmet civitatis denegata a Sacra Congregatione Concilii reasumptio intermissi consimilis privilegii sibi concessi a Pio IV, et S. Pius V, Const. 4 incip. *Sanctissimus*, revocaverit omnia huiusmodi privilegia, et prohibuerit praelatis et capitulis ac quibuscunque ecclesiarum superioribus in virtute sanctae obedientiae, et imposita poena perpetuae suspensionis a divinis: *Ne deinceps missas vespertino tempore huiusmodi licentiarum et facultatum, aut alio quovis praetextu celebrare, vel celebrari facere praesumant*; addita derogatione quibuscunque constitutionibus et ordinationibus apostolicis, consuetudinibus et privilegiis, etiam munitis derogatoriarum derogatoriis, et aliis quibuscunque clausulis, etiamsi privilegia concessa fuissent intuitu imperatoris, regum, reginarum, ducum et aliorum principum, ut latius in ipsa allegata constitutione, et ut patet in supra cit. Veneta impressa in Thesauro resolutionum Sacr. Congr. Concilii, tom. 1, sub die 13 Iulii 1720, quae Resolutiones prostant Romae apud Barbiellini ad Minervam.

Vigilia Nativitatis occurrente in Dominica, non potest quis nolle audire missam mane Dominicae, et exspectare, ad satisfaciendum praecepto missam illam anticipatam ante mediam noctem; Quarti loc. cit., dub. 7, difficult. 4, cum Diana et aliis ab ipso citatis, alique passim. Et ratio est quia illa anticipata missa nullo modo computari potest pro ipsa Dominica, sed

solum pro sequenti festo Natalis. Quamvis enim non dicatur in die Natalis, nihilominus vere dicitur pro solemnitate Natalis, et, ut dictum est numero antecedenti, ipsam celebrans et audientes satisfaciunt praecepto dicendi vel audiendi missam in die Natalis; unde cum ipsa inserviat pro satisfaciendo praecepto diei Natalis, non potest servire pro satisfaciendo praecepto Dominicae praecedentis; quia unico sacro non potest satisfieri duobus praeceptis duarum distinctarum festivitatum; sicuti unico officio non potest quis satisfacere duplici praecepto pro die praesenti et crastino: et merito damnata inter alias propositione 35 ab Alex. VII die 18 Martii 1666, ibi: *Unico officio potest quis satisfacere duplici praecepto pro die praesenti et crastino.*

3 Quoad missae celebrationem fieri solitam ante noctis dimidium in pervigilio Nativitatis Domini in cappella pontificia, sive in aliis ecclesiis ex privilegio praeter ea, quae hucusque adduximus, maximus Pontifex Bened. XIV de Synodo dioecessana, lib. 6, cap. 8, per tot., permulta ad rem eruditissime suo more adducit, et quoad horam ipsam celebrandi, haec n. 14 habet: « Ex diariis, quae pontificii caeremoniarum magistri ab anno 1484 ad annum 1517 digesserunt, colligimus, matutinum in pontificia cappella incoepisse circa octavam, nonam, ac etiam decimam horam (ab occasu solis numerando, iuxta Italiae morem) illius noctis, quae diem Christi Natalem praecedit; ac praeterea sacrum hunc ritum, una cum solemnibus missa, non nisi quatuor horarum spatio expleri consuevisse. Leo X, referente in Diariis Paride de Grassis, anno 1517, ob adversae valetudinis incommoda, pontificiae cappellae initium statuit *hora quinta noctis*. Pontifex Hadrianus VI, veterum morem secutus, horam noctis nonam restituit. At Clemens VII, Paulus III, ac Iulius item III, circa secundam aut tertiam noctis horam matutinum inchoandum mandarunt: hinc hora septima noctis, ipsi etiam solemniori missae finis imponebatur. Varius in hoc tempore designando fuit S. Pontifex Pius V quandoquidem, eo iubente, anno 1566 matutino initium dedit hora noctis sexta; an. 1567, hora quarta; anno 1568, hora quinta; an. 1569, hora octava cum dimidio; anno demum 1570, hora nona. Gregorius XIII, iuxta veterem morem, tertiam, aut quartam noctis horam in usum revocavit. Atque hic demum mos in pontificia cappella deinde servatus fuit, et adhuc viget, statuta pro matutini initio quarta hora noctis, ex quo sequitur ut solemnibus missa paulo ante noctis dimidium perficiatur ».

4 Deinde idem Pontifex, ibidem, n. 5, a designatione temporis, et horae pro ipsa missa celebranda, ad ieiunium progreditur, referens ex relatione magistrorum caeremoniarum in diariis, Cardinalem, qui sacrum obtulit, non-

nunquam ad celebrandam missam accessisse ieiunium, ut nostra aetate constat de Cardinali Leandro Colloredo, et de Benedicto Papa XIII, qui eadem ieiunii lege sese obstrinxit; quia vero non multa occurrunt eorum exempla, qui ieiuni accesserint ad altare; contra vero frequentius contingat, ut Cardinalis, qui nocte Nativitatis sacrum explet, die praecedenti a refectione non abstinuerit, pergat ad tradendam rationem, quae id licere suadeat; et sub n. 16, relatis variis auctorum opinionibus, iam a nobis loco supracit. adductis « sunt, dicit, qui credant Romanum Pontificem quotannis litteras in forma brevis expedire, per quas Cardinalis nocte Nativitatis celebraturus, eximatur a lege ieiunii, quod alioquin a praecedentis noctis dimidio servare teneretur. Id tamen, subiungit, ibidem gratis asseritur, et huiusmodi litterae reipsa minime conceduntur ». Et sub num. 17 ita superaddit: « Hinc meliori consilio alii sentiunt ac docent, in proposito casu, licet expressa Pontificis dispensatio non appareat, inesse tamen tacitam ac rationi admodum consonam. Enimvero, cum, nonnisi praehabito Summi Pontificis assensu, statuta ad matutinum inchoandum hora definiatur, profecto Summus Pontifex haud ignorat quo tempore in pervigilio Nativitatis cappella incipiat, qua hora sollemnis missa, cui nonnunquam ipsemet Pontifex interesse solet, celebretur. Et quoniam praeterea compertum persaepe illi est, eum qui sacrum offert, non esse ieiunium, et tamen nullum unquam Pontifex edixisse fertur, ut Cardinalis ea occasione ante noctis dimidium celebrans, a praecedenti media nocte ieiunium servaret, nihil ultra requirendum videtur ad tacitam Pontificis dispensationem inducendam, aequitatis tamen ac rationis legibus consentaneam ».

« Ex hactenus dictis (prosequitur idem Pontifex 55 ibid., n. 20) colligitur, privilegium celebrandi missam in pontificia cappella ante noctis dimidium, non quidem per necessariam connexionem secum ferre aliud privilegium exemptionis a lege ieiunii; imo posterius hocce privilegium esse repetendum a tacita Pontificis dispensatione, quam satis probant eae rerum ac temporis circumstantiae simul sumptae, quas supra memoravimus. Hinc sequitur, sublatis hisce circumstantiis, iam nullum tacitae dispensationi esse locum, ideoque ad ieiunium naturale servandum teneri, qui alibi sacrum offerat, etiamsi ex apostolico indulto, mediae noctis articulum in missae oblatione praeveniat. Consulendi in rem hanc Andreas Cataldo in Prax. caeremon., l. 3, sect. 2, cap. 1, n. 4, pag. 391, et cap. 3, n. 1, pag. 393, nec non celebris Gavantus, part. 4, tit. 2, n. 5, ubi ita loquitur: *Celebraturus ante mediam noctem ex privilegio, vel consuetudine legitima, vere non dispensatur in ieiunio necessario ad missam; ideo a*

pridiana media nocte ieiunet, neque in missa vigiliae sumat purificationem. Consonat diligens scriptor P. Merati to. 1, part. 1, Romanae editionis, pag. 853, n. 12 ».

56 « Itaque (concludit ibid., num. 21) ut rem hanc expediamus, Episcoporum partes erunt, duo haec in synodis opportune decernere, ut scilicet primo edicant, nulli fas esse, citra apostolicam dispensationem, in nocte Nativitatis Christi missam celebrare ante noctis dimidium, et id quidem fieri prohibeant, indicta in contumaces poena suspensionis, quam etiam probant et laudant Polacus in suis Aphorismis sacrar. caeremoniar., aphorism. 1, n. 4; Pax Jordan., Elucubrat., tom. 1, l. 4, tit. 1, de Sacrific. missae, n. 93. Secundo, aperte declarent eos qui, ex apostolico privilegio, sacrum obeunt ante noctis dimidium, adhuc teneri lege ieiunii, idque a praecedentis noctis dimidio servandum esse. In ordine quodam pro divini officii celebratione, Romae edito anno 1645, cuius etiam meminit Diana in edition. coordin., to. 3, tract. 1, resol. 55, n. 3, haec legimus: *Missa huius sacratissimae noctis debet celebrari post mediam noctem, aliter sacerdos non celebraret ieiunus. Celebraturus ante mediam noctem ex privilegio, vel legitima consuetudine, non dispensatur in ieiunio necessario ad missam, id est a pridiana nocte ieiunet, neque in missa vigiliae sumat purificationem.* Eadem occurrunt in Ordinario patriarchali, quod anno quolibet Venetiis evulgatur, ubi ad diem 24 Decembris, haec legitur adnotatio: *Celebrantes ante mediam noctem sint ieiuni a media nocte antecedenti, ideoque non sumant purificationem in missa hodierna* ». Hactenus idem Pontifex loc. cit.

57 Missas tres in Nativitate Domini, Armenis, et universim sacerdotibus Orientalibus celebrare non licet. Idem, Constit. incip. *In superiori*, § 2 et seq.

58 Missarum celebratio una hora ante auroram, et post meridiem indulgetur militibus S. Ianuarii. Benedictus XIV, Constit. incip. *Romanae Ecclesiae*.

59 Idipsum conceditur et equitibus S. Ioannis Hierosolymitani. Idem, Constitut. incip. *Quoniam*, § 1.

60 Missarum trium celebratio die Natali Salvatoris nostri primum a S. Telesphoro instituta fuit. Idem, Constit. incip. *Declarasti*, et Constitut. incip. *Quod expensis*. Quae consuetudo

61 asseritur et commendatur. Idem, ibidem. Antiquis temporibus alii per annum dies erant polyliturgici, quibus missarum sacrificia iterare licebat, nempe praeter Natalem Domini, prima dies Ianuarii, feria v in Coena Domini, vigilia Ascensionis, tres dies ieiunii infra octavam Pentecostes, alique dies festi nonnullorum sanctorum memoriae dicati, ut Nativitas S. Ioannis Baptistae, et Natalitium sanctorum Aposto-

lorum Petri et Pauli. Idem in cit. Constitut. *Quod expensis*.

Saepe etiam iterabantur sacrificia, si defuncti 63 cadaver die Dominico, vel alio festo ad Ecclesiam deferebatur. Idem, ibid. Ea consuetudo 64 iustis de causis abolita est, et praesertim ob inductos abusos circa eleemosynarum sordidas exactiones. Idem, ibid. Nec praesenti tempore 65 praeter dictam diem, permittitur missae iteratio, etiam ex causa utilitatis Ecclesiae, aut presbyteri. Idem, Const. 3 incip. *Declarasti*. Id solum permittitur parochi duarum ecclesiarum 66 adeo inter se distantium, ut populus utriusque subiectus, in unam earum totus convenire nequeat. Idem, ibid. Quod intelligendum est 67 de diebus festis tantummodo, in quibus adest praeceptum audiendi missam. Idem, ibid. Et 68 dummodo necessaria ad id Ordinarii superioris licentia accedat. Idem, ibid. Et sufficit contrarium synodalis constitutionis praeceptum, ut parochi id minime liceat. Idem, ibid.

Praeterea, si alius adsit sacerdos, qui in una 69 ex illis ecclesiis celebrare possit, parochus debet ab iteratione missae se abstinere. Idem, ibid. Etiam si necesse sit catechismum populo 70 explanare, cum id, vel per alium sacerdotem, vel ab ipso parochi extra missarum solemniam fieri possit. Idem, ibid.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

De modico tempore, intra quod onera missarum ex decreto Sacr. Congr. Rituum a s. m. Urbano VIII approbato, de quo auctor n. 37 sunt implenda, non inutile est hic disserere.

Sunt autem qui tenent modicum hoc tempus 72 extendi ad tres annos. Vide Peirin de Privileg., t. 3, ad Const. 9 Urbani VIII, ad 10.

Alii sentiunt hoc modicum tempus concludi 73 intra tres menses; Leander de Sacram., tr. 8, disp. 4, qu. 18; Tamburin. de Sacrific. miss., lib. 3, cap. 1, § 9, n. 4.

Brevius alii volunt hoc modicum tempus, 74 illudque ad duos menses restringunt; Marchin. de Ordin., tr. 3, part. 2, cap. 31, num. 5; Quarti in Rubric. missal., in Appendic., qu. 4, punct. 1, diffic. 2.

Ut, quod sentio, dicam, si tempus sit determinatum, haud potest differri celebratio ultra illud. Determinatio autem temporis aliquando provenit expressa voluntate dantis eleemosynam, et aliquando ex tacita eiusdem voluntate, ut si pro imminente aliqua occasione missarum celebratio committatur.

Si autem tempus haud sit determinatum, arbitrio boni viri, pensatis singulis circumstantiis, determinandum illud est; Dicastill. de Sacram., tr. 5, disp. 4, dub. 21, n. 403; Hurtad. part. 1 Resolut. moral., tract. 2, cap. 4, resolut. 18, n. 202, et sic aliquando potest esse brevius, aliquando amplius duobus men-

77 sibus. Quoties enim lex haud determinat tempus illud, quod nec partes determinarunt, eius determinatio dependere debet ab arbitrio boni viri, persensis singulis circumstantiis, minimeque licet sine auctoritate legis certum terminum statuere.

78 Monendum vero est, quod semper, quoad fieri potest, tempus hoc sit restringendum, cum ita conveniat subiectae materiae.

Responsio Auctoris.

79 Quoad dicta in his additionibus sub n. 76 et seq., poterat additor et debuerat videre decretum Sac. Congr. Conc. a me iam allatum in verb. *Missa*, art. 2, n. 18, relat. a Card. Lambertin. postea S. P. Bened. XIV, in to. 3 Notific., cit. c., p. 189, edit. Bononien., ubi sancivit modicum tempus debere intelligi infra mensem. Vide ibi expresse determinatum tempus a lege.

ADDITIONES CASINENSES.

80 Quoad ea, quae Auctor tradit sub num. 10 huius articuli notandum, posterioribus saeculis, et Benedicto XIV docente (Epist. ad Episc. Oscen. incip. *Declarasti*, to. 2 Bullar., pag. 7 et seqq.), ab Innocentio III, cap. *Consuluisti* de celebratione Missar., revera sancitum, ne plures, quam unam singuli eodem die presbyteri missam peragerent, praeterquam in festo Nativitatis Domini. Aliter se res habebat in antiquiori disciplina. Tertullianus de Corona, cap. 3, missam bis in die, mane scilicet, ac vespere celebratam aevo suo tradit. Synodus Emeritensis an. 666 decreverat, ut presbyter plures regens Ecclesias, in singulis Dominico die sacrum faceret; Toletana XII, an. 681, suspensionis censuram in eos sanxit, qui plura uno die sacrificia immolantes, in ultimo tantum, non in singulis eucharisticum cibum potumque sumerent, ut in can. 5 tenoris sequentis: « Relatum nobis est, quosdam de sacerdotibus non tot vicibus communionis sanctae gratiam sumere, quot sacrificia in una die videntur offerre; sed in uno die, si plurima per se Deo offerant sacrificia, in omnibus se oblationibus a communione suspendunt, et in sola tantum extrema sacrificii oblatione communionis sanctae gratiam sumunt, quasi non sit toties illis vero, et singulari sacrificio participandum, quoties corporis et sanguinis Domini nostri Iesu Christi immolatio facta constiterit. Nam ecce Apostolus dicit: *Nonne qui edunt hostias, participes sunt altaris?* Certum est, quod hi, qui sacrificantes, non edunt, rei sunt Dominici sacramenti. Quicumque ergo sacerdotum deinceps divino altari sacrificium oblaturus accesserit et se a communione suspendarit, ab ipsa, qua se indecenter privavit, gratia communionis anno uno repulsum se noverit... »

Pari modo Leonem III qui sedit ab an. 795 ad 816, quandoque septem ac novem missas in die celebrare consuevisse, Walfrid. Strabo de Rebus Eccles., cap. 21, ac post eum Baronius ad ann. 816, Annal. tom. 9, testantur. Et Card. Petrus Damiani, qui anno 1073 obiit, tradens consuetudinem a maioribus acceptam abluendi, abstergendique calicis in postrema, *si nosmetipsi*, addit, *eodem die sacrificium denuo speramus offerre*; lib. 6, ep. 18.

Sic quoque Hugo Menardus in lib. Sacrament. S. Greg. Magni, haec ante secundam missam habet: « Quando Apostolicus duas missas celebrat eodem die, inter eas non lavat os, nisi post officium, sed absque intervallo, finita priore, incipitur alia »: nimirum ut ieiunus celebret.

82 Praeterea Romanam Ecclesiam in multis festivitatibus olim indixisse uni eidemque vel Episcopo vel presbytero onus celebrandi duo vel tria sacrificia solemniter, puta praeter Nativitatem Domini, die primo Ianuarii, feria quinta Maioris Hebdomadae, Ascensionis festo, tribus ieiunii diebus ante Pentecosten (uti supra n. 62), et quoties plurium Sanctorum Natalitia eodem die concurrerent, aut missa ob aliquam necessitatem votiva, aut ob imminentem defuncti sepulturam incideret, ex antiquis ritualibus aliisque monumentis compertum est, per cl. Card. Bona congestis, Rer. liturg. lib. 1, c. 18, n. 5.

83 Illud vero addamus oportet, S. Bonifacium Archiep. Moguntinum, qui saeculo octavo vixit, unam tantum missam celebrare eodem die solitum fuisse. Unde idem Strabo, scriptor saeculi noni, rationes afferens in utramque partem, nempe pro plur. missarum celebratione, vel unius tantum ab eodem sacerdote eadem die, propensior esse videtur pro plurium celebratione; atque ita concludit loc. cit.: « Itaque unusquisque in sensu suo abundet, dum fides concordet, ut nec saepius offerentes aestiment Deum aliter petitiones non posse discernere, nec semel Host. per diem immolantes, suae fidei subtilitatem potius, quam superiorum devotionem divinitus acceptari ».

84 Nunc vero, cum regula sit unam tantum missam eadem die a sacerdote celebrari posse, excepto die Nativitatis, etc., Vide Lucium nostrum, n. 12 et seqq. h. art., merito « celebranti bis vel ter in die extra casus a iure permissos gravis poena infligi solet. Quanquam haec poena solet esse iudici arbitraria, pro qualitate facti et scandalo populi, » ait Bonacina de sacram. Euchar., disp. 4, qu. 8, punct. 7, propos. 3, § 5, n. 9.

Porro in Synodo dioec. Neap. eminent. Card. Pignatelli, part. 3, cap. 1, n. 10, poenam suspensionis ipso facto infligitur in huiusmodi sacerdotes pluries eadem die celebrantes.

85 Audiamus insuper hac in re Thesaur. de Poen. eccles., qui haec habet, c. 5, v. *Missae*. « Peccat graviter missas plures celebrans in eadem die, semel enim celebrare posse sacerdotem duntaxat in die habetur c. *Sufficit*, etc. » Deinde prosequitur:

« Quidam putant sacerdotem missam iterantem eadem die, hoc ipso esse irregularem, ut Maiolus tenet lib. 3, cap. 15, § *Propterea*. Sed nullo iure id probat, et irregularitas non est asserenda, ubi non est iure expressa. Tamen si esset de hoc crimine diffamatus, esset irregularis aliquo modo improprie, quatenus ratione scandali celebrare non posset licite ob infamiam facti ».

Praestat quoque audire Pignatellum, in haec verba rite disserentem: « Nullibi in iure constituta est aliqua poena contra celebrantes pluries in die, ideoque poenam huius delicti esse arbitrariam... Et ideo non est ad hanc vel illam speciem determinata, et proinde sufficit, quod in unaquaque specie sit proportionata delicto.... Quoniam autem (prosequitur) hoc facinus a populo existimari solet graviss., idque ut plurimum avaritiae causa a pauper. et imperitis sacerdotibus perpetratur, ideo non debent iudices leve illud iudicare, sed debent inferre poenam accommodatam delicto, consideratis prius diligenter facti notorietate, populi scandalo, ac personae delinquentis moribus, causa sive motivo, quo motus fuit ad delinquendum, praecipue, si pro pecuniis... si semel aut pluries hoc delictum commiserit, si non ieiunus, quod saepius accidit, quia malitiose hoc delictum committentes, sumunt abolutionem, ne se prodant, ac proinde gravius erit puniendus, quia committit duplex delictum, alterum contra praeceptum non celebrandi, nisi semel in die, et alterum non celebrandi, nisi praemisso ieiunio naturali, quod est gravius, quia strictius obligat, ut ex eo constat, quod DD. excepto, quando agitur de complendo sacrificio, quod per inchoantem impleri non potuit, in rarissimis casibus, aut in nullo concedunt posse celebrari a non ieiuno; aliisque circumstantiis, quae augere vel minuere possunt qualitatem delicti... ».

« Atque hinc (prosequitur Pignatellus), si quis semel ac iterum in eadem die celebrare, putans bona fide ex aliqua iusta causa id sibi licere, et si revera non liceret, nisi tamen constaret, quod malitiose se gesserit, poterit dimitti cum aliqua poenitentia salutari, quia cum processerit ex bona fide, non habet locum poena ».

« Quod (sic idem scriptor) si scandalose eadem die missam iterans, esset de hoc crimine diffamatus, esset irregularis aliquo modo improprie, quatenus ratione scandali celebrare non posset licet ob infamiam facti... ».

« Iudex autem (nota pariter cum Pignatello) tam ratione delicti, quam delinquentis regula-

riter est Episcopus, etiamsi delinquens sit regularis, vigore decreti S. Concil. Trident. *de observ. et evit. in celebr. Missae*, sess. 22, cum in hoc delicto intercedat abusus, qui saltem ex dicto decreto, reducitur ad avaritiam vel scandalum, atque adeo potest reus, etiamsi regularis sit, ab Episcopo puniri ». — Tom. 4 Consultat. canonic., consultat. 1, num. 3, 4, 6, 7, 9.

Quibus praemissis cavendum sane est ab opinione P. Armeni in tract. quem edidit Venetiis 1700 de Poenis, tit. 8, § 2, n. 29, ubi concludit in haec verba: « Cum igitur nec contra ius divinum, nec contra praeceptum Ecclesiae sit repetita celebratio, videre haud scio quomodo mortaliter peccet sacerdos, celebrans pluries in eadem die ». Et ulterius progrediens, n. 32, addit sequentia: « Adverto autem, quod potest etiam dari necessitas ex parte sacerdotis, si nempe pauper esset, eius fundi patrimoniales periissent, et sibi sustentanda esset mater, aut nepotes pauperes, et eleemosyna unius missae utpote tenuis, minime sufficeret ad sustentationem sacerdotis et familiae suae, etc. sequitur, ex hoc, quod ex tali necessitate adactus sacerdos, si omni diligentia adhibita, ne sequatur scandalum, bis celebret in die, non peccat ». Apud Monacell. tom. 2, tit. 15, n. 14, pag. 219.

« Quia vero opinio auctoris (prosequitur Monacell.) est contra communem sensum DD. et Eccl., nemoque, quem viderim, inter casus, in quibus iure antiquo permittebatur eadem die sacrum reiterandi, enumerat paupertatem sacerdotis, ut videre est apud Gloss. cap. *Consuluit*, verb. *Necessitatis*, de celebr. Missae..., cum evidens sit, quod necessitas, de qua loquitur textus in d. cap. respicit populum et Ecclesiam, non autem necessitatem privatam celebrantis, ut admonendo Episcopum Gerundensem declaravit S. Congreg. Episc. de anno 1588 ad 4, prout refert Fagnan. in cap. *In ordinando*, n. 37, de Simonia, cuius decreti tenor ibi relatus talis est: *Ad quantum super licentiis bis celebrandi, ac pecuniis quae pro illarum expeditione, ut asseritur, solvuntur, miratur Sac. Congr. agi de his licentiis concedendis; nam id non nisi ex magna necessitate fieri debet, et magna cautela, ut puta in locis, ubi perpaucissimi sunt sacerdotes, vel adsint impedimenta adversariorum fidei, vel quid simile; quae cessant eo in loco, ubi vix evenire possunt alii casus a iure permitti, nec concedi potest haec licentia ab Episcopo generaliter quasi privilegium alicuius sacerdotis, sed tantum in aliquo casu particulari necessitatis causa ab Episcopo examinanda*. Quibus bene perpensis (concludit Monacell.) doctrina cit. auctoris censuram Congr. Indicis non valuit effugere, nam eius liber fuit damnatus ». Loc. cit., n. 15.

87 Lubet denique sequentia exscribere ex epistola Bened. XIV, t. 2 Bull., 3 in ordine, incip. *Declarasti*, directa Episc. Oscensi, quoad causas, ex quibus possit sacerdos plures missas in die celebrare, ibi: « Quamvis nonnulli ex theologis moralibus plures rationes et causas excogitaverint, ob quas sacerdos eadem die sacrificium missae bis offerre posse videatur,... id tamen unanimi consensu permittitur sacerdoti, qui duas parochias obtineat, vel duos populos adeo seiunctos, ut alter ipsorum parochi celebranti per dies festos adesse nullo modo possit; ob locorum maximam distantiam; tunc enim absque ulla dubitatione licere existimant eiusmodi rectori, cum festi dies incidunt, bis sacrum conficere, ut populo utrique satisfaciat... ea tamen conditione, ut legitimam pro re gerenda facultatem prius obtinuerit ».

88 Seclusa huiusmodi necessitate: « Illud affirmabimus (prosequitur praeclaud. Pontifex), ex communi totius Ecclesiae disciplina permitti tantum sacerdotibus hoc tempore, ut die Natali Salvatoris nostri ter sacrum faciant, vel quia institutum id fuit a S. Telesphoro Pontifice, ut eam celebritatem singulari honore prosequerentur fideles, uti ostendit canon *Nocte sancta* de Consecr., dist. 1, vel quia (si plurimi facienda videantur argumenta, quibus auctor Telesphorus illius canonis impugnatur) parens ac magistra Ecclesia eum ritum die Natali Domini conservandum censuit, ut posteris perpetuo commendaret veterem disciplinam, ob quam sacerdos idem plura sacra conficiebat, cum alii quoque festi dies per annum occurrerent ».

89 Quantum ad causam utilitatis pro plur. missis in die ab eod. sacerd. celebrandis, haec id. Pontifex habet: « Et utilitas quidem non suffragatur: quidquid enim sit de titulo utilitatis, qui illum admittunt, illum explicant et intelligunt, non de utilitate celebrantis, sed missam audientis.... ».

90 Quoad vero necessitatem ex inopia, attentis alicuius paroeciae circumstantiis, cum una missa satis non est: « Minus prodest necessitas (sic addit praefatus Pontifex) ex inopia desumpta, cum plura sint expendenda, antequam titulus necessitatis ex inopia desumptus admittatur. Primo, an revera parochi tanta premantur egestate, ut alteri sacerdoti stipendium missae nequeant suppeditare. Si enim inopia adeo magna non sit, episcopali auctoritate... adigi poterunt, ut sacerdoti missam celebraturo eleemosynam largiantur... Secundo si parochis tenues omnino angustique proventus obveniant, videndum an populus etiam in eadem paupert. versetur; quemadmodum enim Episcop. adigere potest sacerdotem ut populo sacrum faciat diebus festis, ita etiam potest indicare populo ut celebranti sacerdoti consuet. stipend. elargiatur ».

« Porro difficile prorsus videtur (prosequitur Pontifex) omnia haec simul copulata deprehendi. Quod si res ita se haberet, tunc Ven. Frater, ex iis eleemosynis, quas ipse egenis elargiri large consuevisti, stipendium pro re divina facienda sacerdotibus erogare deberes, nec ullo modo perferre, ut sacrificium iterent parochi, quibus deest alius sacerdos, qui diebus festis populo ministret ».

Quantum ad consuetudinem, quae forte in- 91 valescere potuerit, pluries missas ab eodem sacerdote in die celebrari, audiamus praed. supremum magistrum hoc sane pacto: « Parochi postremo... vetustissimam adducunt consuetudinem. Nos.... solum inquirimus, utrum ea consuetudo rationem praescriptionis aut praesumptionis sibi comparaverit; et utrumque falsum et alienum iudicamus. Nos utique ius divinum sed ecclesiasticum prohibet, eadem die ab eodem sacerdote sacrificium iterari. At non omnia, quae iuris tantum ecclesiastici sunt, praescribi possunt. Si etenim, iuxta civiles leges, sanctae res praescribi non possunt, absonum undique est asserere fuisse per praescriptionem aliquid obtentum vel acquisitum, quod adversetur sanctionibus universalibus Ecclesiae, quarum observantiam Sacrum Trid. Conc. in missarum celebratione sacerdotibus omnino praecipit, uti colligitur ex decr. *de observ. et evit. in celebr. Missae* ».

« Praescriptionem excipit praesumptio (ita praed. Pontifex), de qua modo sermo habendus est. Equidem non ignoramus iurisperitorum commune adagium, nempe ratione consuetudinis ab immemorabili afferri posse in medium quemcunque gratiosum titulum, et etiam privilegium apostolicum, quod utpote nullo certo documento probatum, praesumptum appellatur. Sed caeteris praetermissis... subdimus haec intelligi posse de illis privilegiis, quae impetrari potuissent a Sede Apostolica, si quis ea postulasset; non vero de illis, quae, cum postulatur, negari omnino consueverunt; ne praesumptio plus habeat roboris et momenti, quam veritas ». Ita Bened. XIV, epist. citata.

tradendi sunt per inquisitores brachio saeculari, et ultimo supplicio afficiendi. - 4. Casus iste evenit Romae anno 1711, in Dominico Spallacino Urbevetano. - 5. Missa non debet permitti, quod celebretur a sacerdotibus vagis et ignaris. - 6. Nec a sacerdotibus notorie et publice criminosis. - 7. Nec a sacerdotibus exteris et incognitis, sine legitimis litteris dimissoriis sui Episcopi. - 8. Sacerdotes exteri nec etiam possunt

ARTICULUS VI. *Missa a quo possit celebrari, vel non? et in quo idiomate?*

SUMMARIUM. 1. Missa a solo sacerdote rite ordinato celebrari potest. - 2. Missam celebrantes non ordinati graviss. poenis puniuntur, quippe degradantur, et curiae saec. traduntur etiam pro prima vice. - 3. Et licet essent minores 25 annorum, dummodo compleverint 20,

admitti a regularibus ad celebrandum in suis ecclesiis contra prohibitionem Ordinarii. — 9. Missa non potest celebrari in lingua vulgari, sed solum in lingua latina, vel graeca a Graecis, nunquam, et a nullo in lingua sclavonica, nisi ex consuetudine, ad n. 11; alia ad rem

ad n. 17. — 18. Subnectuntur *Addit. ex aliena manu*, ad n. 23. — 24. An ob debilitatem corporis possit missa celebrari sedens ex indulto: an caecus omnino, possit, item ex indulto celebrare. — 25. Quid de sacerdote paralytico? *ibi*.

- 1 Missa a solo sacerdote ordinato rite celebrari potest; Concil. Nicaenum can. 4, et Trident. sess. 22, cap. 1. Solus enim sacerdos est legitimus minister Ecclesiae ad hoc mysterium conficiendum consecratus, iuxta quod Christus solis Apostolis, eorumque in sacerdotio successoribus praecepit in ultima Coena dicens: *Hoc*
- 2 *facite in meam commemorationem*. Unde missam celebrantes non ordinati, gravissimis poenis puniuntur. Gregorius enim XIII, Const. 21, incip. *Officii nostri*, statuit, quod iudicentur et puniantur rigorosissime per inquisitores; et Clemens VIII, Const. 81, incip. *Etsi alias*, decrevit quod degradentur et curiae saeculari tradantur etiam pro prima vice; quod etiam confirmat Urbanus VIII, Constit. 79, incip. *Apostolatus*.
- 3 Et licet essent minores 25 annorum, dummodo compleverint 20, tradendi sunt per inquisitores brachio saeculari et ultimo supplicio afficiendi, ex Clemente VIII et Urbano VIII in
- 4 cit. Const. Casus iste evenit Romae anno 1721 in Dominico Spallacino Urbevetano, qui sub mentito nomine Ioan. Baptistae Rosignoli, Andreae Rosignoli et Iosephi Bonifacii, per annos quinque saepissime missam celebravit, cum tamen nullos haberet sacros ordines, in Acie Campi Florae furca suspensus et deinde igni crematus fuit die 12 Iulii eiusd. anni 1711. Vide infra n. 12.
- 5 Missa non debet permitti, quod celebretur a sacerdotibus vagis et ignaris. Concil. Trid. sess. 22, in Decr. tit. *de observand. in celebrat.*
- 6 *Missar.* Nec a sacerdotibus notorie et publice
- 7 criminosis. Idem Concilium, *ibid.* Nec a sacerdotibus exteris et incognitis, sine legitimis litteris dimissoriis sui Episcopi. Concil. Mediolanen. I, part. 2, tit. *de iis quae pertinent ad*
- 8 *celebrat. Missae*. Sacerdotes exteri nec etiam possunt admitti a regularibus ad celebrandum in suis ecclesiis, contra prohibitionem Ordinarii, ut censuit Sacra Congr. Concil. in Bononiensi 2 Iulii 1620, et in Neapolitana 17 Augusti 1630, et saepe alibi.
- 9 Missa non potest celebrari in lingua vulgari; Conc. Senonen. cap. 7, inter errores damnatos ibi relatos. Conc. Trid. sess. 22, cap. 8, sed solum in lingua latina, vel graeca a Graecis; nunquam et a nullo in lingua sclavonica. Ioan. VIII, epist. 195, ibi: *Audivimus etiam, quod missas cantantes in barbara, hoc est sclavonica lingua; unde iam litteris nostris per Paulum Episcopum Anconitanum tibi directis prohibuimus, ne in ea lingua sacra missarum solemnia celebrares, sed vel in latina, vel graeca lingua, sicut Ecclesia Dei, toto ter-*

rarum orbe diffusa, et in omnibus gentibus dilatata cantat. Sic apud Pallavicinum in Polyanthea sacrorum canonum, tom. 3, verb. *Missa*, § 3, n. 1. Et Thomas archidiaconus Spalatensis in Historia Episcoporum Salonitanorum, edita a Ioanne Lucio, cap. 16, tempore Alexandri II refert a legatis Sedis Apostolicae coactam fuisse Synodum omnium Episcoporum Dalmatiae et Croatiae, in qua statutum fuit, ne quis de caetero praesumeret divina mysteria celebrare in lingua sclavonica, sed debere uti tantum latina vel graeca. Idem statuit Gregor. VII, Alexandri successor, lib. 7, epist. 11, data ad Vratislaum Bohemiae ducem, in qua sic scribit: *Quia nobilitas tua postulavit quod secundum sclavonicam linguam apud vos divinum celebrari annueremus officium, scias Nos huic petitioni tuae nequaquam posse favere.* Et paucis interiectis subdit: *Unde ne id fiat, auctoritate B. Petri inhibemus, teque ad honorem omnipotentis Dei huic vanae temeritati viribus totis resistere praecipimus.*

In Istria tamen, in Liburnia et in Dalmatia ¹⁰ littorali missa et alia officia lingua illyrica seu sclavonica celebrantur; at servatur *ibid.* Ritus Romanus. Eadem lingua ut tradit Card. Bona lib. 1, cap. 9, n. 4, est in usu apud Christianos Tartaros circa Tauricam Chersonesum, apud Circassos, et quasdam ponticas nationes, itemque in Servia, Misia, Bosnia, Bulgaria, Russia minori, in Volhinia, Podolia, et parte quadam Lithuaniae et in aliis finitimis regionibus. Usus talis linguae in sacris Ecclesiis functionibus coepisse saeculo nono, quo Moscovitas christianae religioni nomen dedisse sub imperio Basilii Macedonis ostendit Baronius in Appendice tom. 7, de Ruthenis a Sede Apostolica receptis, volunt aliqui; alii autem id serius, nempe vertente saeculo decimo, imperantibus Basilio iuniore et Constantino, contigisse opinantur; verum negari non posse ante praedictum tempus, nempe ante annum 872 ab Hadriano II Moravis permissum fuisse, ut lingua sclavonica in missis et officiis uterentur, tradit Bollandus in Vita S. Cyrilli et S. Methodii. Eandem licentiam celebrandi missam et officium lingua sclavonica confirmavit Innocent. IV an. 1248 epistola ad quemdam in Sclavonia Episcopum relata ab Oderico Raynaldo ad eundem annum, n. 52, et vigore eiusdem privilegii in ecclesia sancti Hieronymi Illyricorum Almae Romanae Urbis, festo ipsius Sancti, dum celebratur missa sollemnis, canitur idioma illyrico epistola in choro ab uno ex beneficiatis eiusdem Ecclesiae, Evangelium vero ab uno ex canonicis; et a subdiacono legitur

eadem Epistola in idiomate latino, sicut Evangelium in eodem idiomate a diacono, ut refert eruditissimus P. Merati tom. 1, part. 1 Observat. praeliminar., n. 29, ubi in fine tradit, quod in dictis provinciis, ut notat Card. Bona, l. c., non obstantibus apostolicis inhibitionibus numero antecedente relatis, dudum recepta consuetudo praevaluit, et viget. Vide ipsum, loc. cit., ubi multa ad rem erudite suo more adducit.

Cardinalis de Albic. tamen, de Inconstantia in fide, part. 1, cap. 34, n. 40 et seq., refert per extensum breve, quo Alexander VII 12 Ianuarii 1661 prohibuit Missale gallica lingua impressum, quo publicato, statim omnia exemplaria abolita fuerunt, observando sub n. 41 quod occasione huius Missalis clerus Gallicanus, pro suo in catholicae Ecclesiae disciplinam studio, Parisiis anno eod. 1661 in lucem dedit luculentissimam *collectionem quorundam gravium auctorum, qui ex professo, vel ex occasione, sacrae Scripturae, aut divinorum officiorum in vulgarem linguam translationes damnarunt*; sacerdotem aliter facientem esse vehementer de haeresi suspectum, dum nostri temporis haeretici id obstinate servandum esse contendunt. Quinimo neque permissum est Concilia in alias vulgares linguas traducere, ut respondit Sacra Congr. Conc. in una Galliae 2 Iulii 1629, ut in l. 16 decr., fol. 109.

Missam celebrantes, qui reperti fuerint ad presbyteratum non promoti, curiae saeculari traduntur, etiam pro prima vice, praevia degradatione, si alium ordinem habeant. Benedict. XIV, Const. 97 incip. *Sacerdos*. Etiam si unius tantum missae partem celebraverint, dummodo elevationem peregerint. Idem, ibid., § 6. Etiam si consecrationis formam non protulerint. Idem, ib. Si elevationem non peregerint, mitiori poena damnari possunt. Idem, ib.

Illyrica natio in missis celebrandis, et in Horis canonicis, aliisque divinis officiis persolvendis adhibere tenetur missalia, tabellas et brevitaria characteribus Hieronymianis impressa typis Congregationis Propagandae Fidei, et Slavum litterale idioma cum dictis characteribus retinere; ac nemo orationes et preces, quae Apostolicae Sedis auctoritate examinae et approbatae non fuerint, recitare, aut quoquo modo adhibere potest. Bened. XIV, ecclesiasticis omnibus Ritus Slavo-latini expresse id praecipit Constit. incip. *Etsi pastoralis*.

Nemo ignotus sive saecularis sive regularis admittendus est ad celebrandam missam, nisi adductis testimonialibus, iisque visis et approbatis ab Episcopo; idque praecipui posse ab eodem Episcopo, saltem quoad sacerdotes regulares externos etiam regularibus censuit S. Congregatio. Instit. eccles. 34, § 4, et de Synodo dioecesa., lib. 7, c. 41, § 5, novae edit., lib. 9, c. 15, § 5.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Grave adeo visum est delictum eius, qui cum 18 non sit sacerdotio initiatus, audet missam celebrare, ut plura singularia adversus ipsum Constitutionibus Pontificiis sint sancita.

Primum est, quod extremum probationis non 19 promotionis ad sacerdotium probari queat literis extraiudicialibus Ordinarii, ut statuit Bened. XIV in Constit. incip. *Sacerdos in aeternum*.

Secundum est, quod si ad probandum alterum 20 extremum celebrationis missae, testes inducti sint singulares, possit reus tormentis subiici ad veritatem eruendam. Idem Summus Pontifex in dicta Constitutione.

Tertium est, quod reus huius delicti tra- 21 datur brachio saeculari, etiam si partem tantummodo missae celebraverit, dummodo elevationem hostiae vel calicis, vel utriusque fecerit, forma consecrationis licet non probata. Mox laudatus Summus Pontifex in dicta Constitutione.

Quartum, quod et traditur ab auctore n. 3, 22 est, quod a traditione brachio saeculari, nec excusat aetas minor 25 annis, si tamen reus annum vigesimum compleverit, ut sanxit Urbanus VIII in Constitutione cui initium est: *Apostolatus officium*, et innovavit Bened. XIV in dicta Constitutione.

Quintum est, quod *confessio* vocata *de pla-* 23 *no*, quae suffragari in tribunali S. Inquisitionis solet ad mitigandam poenam ordinariam, minime reis huius delicti suffragatur ad vitandam traditionem brachio saeculari, ut constituit idem Bened. XIV in altera Constitutione, quae incipit: *Divinorum*.

ADDITIONES CASINENSES.

Pro resolutione dubiorum, an scilicet quis 24 sedens ob crurium debilitatem, etc., vel omnino caecus, missam ex Apostolicae Sedis indulto celebrare possit; satius existimamus epistolam hic transcribere immortalis Pontificis Benedicti XIV, in qua simul alia incidenter disciplinam ecclesiasticam respicientia suo more solidissime exposita reperiuntur, tenoris sequentis:

Lettera della Santità di nostro signore Benedetto Papa XIV a monsignore Ignazio Reali, primo maestro delle cerimonie pontificie, sopra il celebrare la messa sedendo.

ALL'AMATO FIGLIUOLO MAESTRO IGNAZIO REALI,
PREFETTO DELLE CERIMONIE PONTIFICIE

BENEDETTO PAPA XIV.

Amato figliuolo salute, ed apostolica benedizione.

Nell'estate dell'anno prossimo passato 1756, incominciammo a provare nella nostra com-

plessione naturale varî pregiudizî e danni, cagionati in parte dalla grave età in cui ci ritroviamo, ed in parte dalle incessanti fatiche intraprese e sopportate dai primi anni della nostra gioventù sino all'ultima nostra vecchiaia.... Da quel giorno sino al giorno presente non abbiamo mai celebrata la messa; non essendo possibile, che a Noi riesca lo stare in piedi. Abbiamo però sempre ricevuta la sacra Eucaristia in quei giorni, nei quali secondo il solito avremmo celebrata la messa, se non fossimo stati impediti; e la comunione è stata ricevuta da Noi o sedenti in una sedia, o per lo più stando nel letto, e stando in esso a sedere: nè in questo tempo abbiamo mai pensato a celebrare la messa, per la speranza dataci dai professori, che, venuta nell'estate la stagione calda, avremmo pel beneficio d'essa riacquistato ciò che avevamo perduto. Ma nulla avendo conseguito, ed essendo restati inabili come prima, ed avendo già sperimentate tutte le stagioni nel decorso d'un anno; ci sembra d'aver avuta la sentenza, da Noi ben volentieri accettata, di dovere nel rimanente di nostra vita esser impediti, come ora siamo, e non potere per conseguenza reggerci in veruna maniera su i piedi. Per lo che è necessario il vedere, che partito dobbiamo prendere; cioè, se dobbiamo continuare ricevendo la santa comunione, o se dobbiamo procurare di celebrare la messa stando a sedere.

Si è detto, aver Noi ben volentieri accettata la sentenza; non avendo mai pregato Dio nella nostra grave malattia di vivere, o di guarire dal male. Ci siamo sempre con pienezza e sincerità di cuore rimessi, in tutto e per tutto, nella sua santissima volontà, ben sicuri che non si sarebbe scordato dell'anima nostra, nè tampoco del governo della Chiesa, e di questa S. Sede Apostolica, quando la sua divina volontà fosse stata che dovessimo anche per qualche tempo sopravvivere. Si è detto, esser venuto il tempo di dover risolvere, se dobbiamo continuare ricevendo l'Eucaristia, come abbiamo fatto fin' ora, o pure dire la S. Messa, sedendo. Ma perchè Salomone nel capo 3 de' Proverbi dice: *Ne innitaris prudentiae tuae*, parole ancora, che si leggono nella decretale *Ne innitaris* de Constitutionibus; e Giansenio sopra i Proverbi, così soggiugne: *Vetat niti suae prudentiae, quod est sic illi fidere, quasi illa sufficiat ad directionem actuum nostrorum, et provisionem rerum necessariorum*; ed il Salazar sopra il detto testo de' Proverbi al n. 26, osserva con S. Gio. Grisostomo, che a questa legge sono ancora sottoposti i vecchi, non ostante la lunga esperienza degli affari, e che abbiano un bastone a cui si possano appoggiare: *Baculus, inquit Chrysostomus, senectutis sustentatio est. Quapropter dixerim, eo spectasse Salomonem, ut his verbis suadeat, sa-*

*pietiae vel prudentiae propriae non inniti. Nam, si qui possent certo propriis consiliis et prudentiae fidere, maxime senes et grandaevi, propter experimentum et canos. Ait ergo: ne prudentiae tuae, quasi baculo innitaris; id est etiamsi ad senectam perveneris, cum opus est baculo, ne tunc quidem tua prudentia quasi baculo utaris; quindi è, che dopo aver Noi dedotte in questa lettera per l'una e l'altra parte le ragioni che possono assistere o al proseguire la comunione, come insinò ad ora si è fatto, o al celebrare la messa sedendo, siamo risoluti di confidare queste nostre fatiche a varî uomini da bene e dotti, per prendere poi risoluzione, dopo aver inteso il loro consiglio. Il Cardinal Enea Silvio Piccolomini, che di poi fatto Papa, prese il nome di Pio II, nella sua celebre lettera scritta a Martino Mayer, cancelliere dell'Arcivescovo di Magonza, e stampata ne' Commentari dell'edizione di Roma del 1584, espone la necessità che ha il Papa di prender consiglio, colle seguenti parole: *Papa, etsi doctus et sapiens est, non tamen tam verbo suo sapit quam consilio assistantium; et deciperetur forsitan aliquando, nisi astarent viri sapientes, qui multa noscant*. Questo è un grande avvertimento per Noi, che non siamo nè dotti, nè sapienti, e che abbiamo alle mani un affare, che non è affare d'altri, ma nostro, ed in cui, senza il lume dell'altrui consiglio, l'amor proprio potrebbe far travedere.*

RIFLESSIONI

Sopra il proseguire a ricevere la comunione, come s'è fatto fino ad ora, lasciando il celebrare la Messa sedendo.

I. Per camminare con ordine, esporremo in primo luogo quanto riguarda il continuare la santa comunione nel modo fin' ora praticato, lasciando di celebrare la messa sedendo; per far poscia passaggio all'altra parte, in cui si ammette la celebrazione della messa sedendo, lasciando da parte il costume di ricever sempre la sacra comunione, come fin' ora si è fatto.

II. L'Angelico Dottore S. Tommaso, 2-2, qu. 93, art. 1 ad sec., insegna che, avanti il tempo della legge, i giusti per mezzo d'un interiore istinto erano istruiti del modo d'onorare Iddio, a cui poscia gli altri aderivano: *Ante tempus legis iusti per interiorem instinctum instruebantur de modo colendi Deum, quos alii sequebantur*: e che poi nella legge furono stabiliti i precetti esteriori, da quali restarono gli uomini a sufficienza istruiti, ed obbligati all'adempimento d'essi: *Postmodum vero exterioribus praeceptis*, prosiegue S. Tommaso, *circa hoc homines sunt instructi, quae praeterire pestiferum est*.

III. Terminata poi l'osservanza della legge

Mosaica, e l'obbligo di adempirla per la venuta di Cristo, e fattosi luogo al Vangelo, benchè non ogni rito spettante all'amministrazione de' Sacramenti, ed alla messa, sia stato istituito dagli Apostoli, ma molti e molti siano stati istituiti dalla Chiesa, ciò non toglie che questi pure debbano adempirsi ed osservarsi. Il Suarez nel t. 3, in 3 part. D. Th., qu. 83, art. 5, disput. 84, sect. 1, dopo aver portato le parole dell'Apostolo S. Paolo nella 1^a ad Corinth. xiv: *Omnia secundum ordinem fiant in vobis*; dice essere stata la Chiesa necessitata a costituire, ne' sacri riti spettanti all'amministrazione de' sacramenti ed alla celebrazione della messa, un ordine fisso anche nelle cose più minute: *Et ideo oportet in his omnibus, etiam minutissimis, certum ordinem ab Ecclesia constitui*: riflettendo che se le cose si fossero lasciate all'arbitrio di ciascheduno, *multo indecore et imprudenter fierent*; e che l'uniformità nelle predette cose serve per lodare l'unità della Chiesa, la cura e sollecitudine de' Pastori: *Haec uniformitas, quae in his omnibus servatur, ad splendorem officii ecclesiastici spectat, et unitatem Ecclesia commendat, et pastorum eius curam ac sollicitudinem*.

IV. E però, venendo al caso nostro, se nelle rubriche generali del Messale Romano al tit. 17, non si ammette il sedere nella messa privata, ma bensì nella messa solenne, quando si cantano dal coro il *Kyrie*, la *Gloria* ed il *Credo*, se quanto ivi è prescritto deve esattamente eseguirsi, esclusa qualsivisia mutazione, secondo la definizione del Sacro Concilio di Trento alla sess. 7, *de Sacram. in gen.*, can. 13, e la bolla di S. Pio V prefissa al Messale, in cui si comanda un'esatta osservanza di quanto è prescritto nelle sopradette rubriche, sembra restar chiara la conseguenza che, non essendo permesso il sedere nella messa privata, chi senza sedere non la può celebrare, dee contentarsi di ricevere la sacra comunione *more laicorum*, lasciando di celebrarla.

V. Ben vediamo, che si può replicare che l'argomento prova non doversi celebrare la messa senza l'opportuna dispensa, non escludendo il celebrarla colla dispensa. Ma subentra la replica; ed è che il celebrare la messa sedendo, quando la rubrica non lo permette è una specie di disprezzo, che non può levarsi pel mezzo della dispensa. Teofilo Raynaudo nella sua opera intitolata *Sacrum Christianum Acatistum, seu sessionis expers*, al tom. 6, pag. 498, § 4 e seg., pone in chiaro il sopradetto disprezzo. Evvi pure un opuscolo di S. Pier Damiano che è il 39 al tom. 3 della stampa del 1743 in cui persuade al Vescovo Bisuntino che dalla sua diocesi tenga lontano *opprobrium ignominiosae sessionis*. E nel decreto di Graziano sono registrati due canoni,

il 57 ed il 68 *de Consecrat.*, dist. 1, nel primo dei quali così si legge: *Nullus Episcopus, presbyter aut diaconus ad solemnias missarum celebranda praesumat cum baculo introire*; e nel secondo si ritrovano queste altre parole: *Apostolica auctoritate mandamus, dum sancta Evangelia in Ecclesia recitantur, ut sacerdotes et caeteri omnes praesentes, non sedentes, sed venerabiliter curvi in conspectum Evangelii stantes, Dominica verba intente audiant et fideliter adorent*.

VI. Tanto più, che ora non si parla d'una dispensa di celebrare la messa sedendo, stando però in piedi in tutto il tempo del canone, come altre volte è stato concesso; ma di celebrare la messa intera stando a sedere, e così ancora nel tempo del canone, della qual dispensa dicesi non ritrovarsi esempio. Il Pasqualigo *de Sacrificio novae legis*, tom. 1, qu. 227, propone la questione: *An sacerdos, dum celebrat, sedere possit?* e dopo aver risposto di no, pel motivo dell'irriverenza, parlando in ultimo della dispensa papale, dice, che non sarebbe conveniente il concederla, quando la dispensa dovesse comprendere tutta intera la messa; ma che piuttosto sarebbe cosa praticabile, se, non potendo il sacerdote stare in piedi tutto il tempo del canone, interrompesse la messa, e andasse a sedere, prendendo in quella maniera il necessario riposo: *Satius esset, quod potius interrumperet missam, et sedens quiesceret ad recuperandas vires, quam sedendo celebraret*; il che Noi abbiamo veduto praticare da un uomo dotto e dabbene, che era inquisitore di Perugia, e che non poteva stare in piedi tutto il tempo del canone, come doveva fare, a tenore della dispensa, per la gran debolezza a cui era sottoposto.

VII. Sappiamo parere superfluo a taluno quanto sin ora si è detto contro il celebrare la messa sedendo, e particolarmente quando il sedere comprende ancora il tempo del canone; poichè derivando la proibizione del sedere nel detto tempo dal gius positivo e non dalla legge divina o naturale, ed essendo il Romano Pontefice superiore al gius positivo, può con ogni facilità derogare ad esso, e per conseguenza concedere di poter sedere celebrando la messa o fuori del tempo del canone, o anche nel tempo del medesimo.

VIII. Ma chi la discorre così, non ha presenti quei casi, ne' quali il Romano Pontefice non concede dispensa, ancorchè, concedendola, non deroghi che al gius positivo, nè offenda il gius divino o naturale.

IX. Si controverte fra i teologi, se sia proibito dal gius divino, o naturale, oppure dal solo gius positivo il matrimonio tra fratello e sorella; e S. Tommaso, il Gonzalez, il Ponzio, il Parisio, l'Aversa riducono la proibizione al solo gius positivo: e ciò non ostante, non si

ritrova esempio di verun Pontefice Romano, che abbia ammesse le suppliche del fratello che voleva maritarsi colla sorella; essendo falsi gli esempi che dagl' inimici della S. Sede si portano per la concessione della dispensa; ed essendo solamente vero quello d' Arrigo VIII, re d' Inghilterra, che avendo con gran premura domandato al Pontefice Clemente VII, che il duca di Richemont suo figlio bastardo potesse maritarsi con Maria figlia legittima di lui e della regina Caterina, ebbe una pronta repulsa; ed essendo pur vero l' altro esempio del conte d' Armagnac, che si maritò colla sorella col mezzo d' una dispensa, ma falsa, di Callisto III che sempre ricusò di concederla. Vedasi il tutto pienamente riferito e comprovato dal Riganti, che volentieri nominiamo, per esser stato da Noi trattato in *minoribus* con amicizia e confidenza, e stima del suo valore e sue virtuose fatiche. Vedasi il citato Riganti ne' commenti sopra la regola 49 di cancelleria dal n. 13 fino a tutto il n. 17.

X. Il matrimonio in primo grado di affinità in linea retta non è proibito, che pel gius positivo; ed il Silvio, celebre teologo, sostiene, che concorrendovi causa di gran rilievo, può il Romano Pontefice concedere la dispensa fra patrigno e figliastria; ma insino ad ora non si è trovato Papa che abbia concessa, anche con causa di gran rilievo, dispensa in primo grado d' affinità di linea retta: come Noi abbiamo dimostrato nel nostro lib. 9 de Synodo dioecesis. dell' ultima edizione, al cap. 13, num. 4. (V. Addit. Cas., v. *Matrim.*, art. 6, sub verbo *Affinitas*, n. 28).

XI. L' impedimento *criminis*, ancor quando sia seguita l' uccisione del coniuge, è impedimento di gius positivo. Ciò si vede nella legge ebraica; che non riconosce nullità di matrimonio, ancorchè sia preceduta la copula coll' uccisione del coniuge: e Noi ci ricordiamo, essersi nel tribunale del S. Officio, quando in *minoribus* n' eravamo consultore, rigettata l' istanza d' un giudice ebreo, che voleva introdurre l' impedimento *criminis* nei matrimoni, che si facevano fra gli Ebrei, quando v' era stata l' uccisione del coniuge, essendo troppo chiaro il fatto di Davidde, il di cui matrimonio con Bersabea si ebbe per valido, ancorchè prima avesse colla medesima commesso adulterio, e macchinato nella morte di Uria di lei marito. Essendo la proibizione del matrimonio nel caso predetto di gius positivo, se fosse vera la regola generale della facilità di dispensare, quando la proibizione discende unicamente dal gius positivo, non vi dovrebbe esser stata, nè tampoco essere oggidì tanta difficoltà di dispensare, concorrendo causa legittima; e pure non v' è esempio, che da verun Romano Pontefice sia stata concessa simile dispensa, quando il fatto sia pubblico. Vedasi quanto in questo

proposito è radunato dal Migliorucci nelle sue Istituzioni canoniche, al lib. 2, tit. 14, nelle spiegazioni al n. 9 e 10. *Ubi coniugis occisio secuta sit, nunquam dispensatur, non quia Pontifex non possit*, e quanto al caso, che l' impedimento sia occulto, il maggior penitenziere concede la dispensa tanto ne' matrimoni contratti, quanto in quelli che debbono contrarsi, pel foro interno, se l' adulterio è seguito *neutro machinante*; ma se l' impedimento nasce dall' adulterio, *utroque, vel altero machinante*, essendo occulto l' impedimento, il maggior penitenziere ha la facoltà di dispensare, *raro tamen*, e sempre pel detto foro interno, e concorrendo una grave necessità, o sia qualche imminente pericolo, ma dopo aver proposto il caso nella piena Congregazione, o sia segnatura della Penitenzieria. Vedasi la nostra costituzione 95, che comincia *Pastor bonus*, nel v. 1 del nostro Bollario, al § 44.

XII. I sopradetti esempi pienamente comprovano, non doversi correre alla cieca, e stabilire per regola, che, quando una cosa non è proibita dal gius positivo, e non dal gius naturale o divino, sia in piena libertà del Romano Pontefice usare il diritto di derogarvi; anzi agli esempi poc' anzi riferiti può aggiungersi ancor quello del celebrare sedendo in tutto il tempo della messa, e così anche nel tempo del canone; giacchè, per quanto dice chi è contrario alla celebrazione della messa nel modo predetto, non si trova esempio di simile concessione.

XIII. Nè a quanto si è esposto, può in veruna maniera ostare, se mai si replicasse impedirsi un gran bene, se non si concede la detta dispensa; sì perchè consistendo il bene nell' edificazione, che dà il Vescovo celebrando la messa in quella maniera che può, questo gran bene avrebbe luogo, ogni volta che si concedesse la dispensa; inserendosi in simili dispense, ed anche in quella di poter celebrare sedendo, purchè nel tempo del canone si stia in piedi, la clausula, che la messa si celebri in oratorii privati, per non cagionare ammirazione e bisbiglio nel popolo; sì perchè, quando prescindendo dal motivo poc' anzi addotto, si potesse l' accennato bene ottenere, non sembra doversi conseguire con introdurre nella Chiesa un esempio nuovo; potendo il Vescovo soddisfare alla sua divozione, comunicandosi *more laicorum*; e potendo soddisfare alle messe che deve offrire pel popolo, commettendo ad altri il celebrarle in sua vece.

XIV. E un gran bene, che un povero ammalato, che chiede il SS. viatico, lo riceva; è un gran bene, che il sacerdote glielo amministri. Ma, se non si ritrova almeno una candela per celebrare la messa, o se mancano gl' indumenti sacri, essendo partito, senza prevedere il caso, chi li tiene sotto chiave, che ha seco

portata, nè l'ammalato riceve il viatico, nè il sacerdote glielo amministra: ma s'insinua all'ammalato il contentarsi del desiderio, che ha avuto, ed ha, di ricevere *in re* il sagramento, bastandogli in questo caso il riceverlo *in spe*; ed al sacerdote si dice pure, che si contenti della prontezza che aveva di celebrare la messa per poter amministrare all'ammalato il viatico; non essendo permesso pel bene di conferire il viatico all'ammalato, il celebrare la messa o senza i lumi o senza i sacri indumenti, secondo la più vera opinione, della quale da Noi si è parlato nel nostro Trattato della S. Messa, al tom. 2, sez. 2, c. 1, § 3, dell'edizione italiana, e dell'edizione latina al lib. 3, cap. 7, n. 3.

RIFLESSIONI

*Sopra il celebrare la Messa sedendo anche nel tempo del canone, senza essere astretto di sempre ricevere la sacra comunione, come la ricevono i laici. (*Agitur quoque de Sacerd. facto caeco, an possit ex indulto celebrare *).*

XV. Chi crede esser ben fatto il concedere la dispensa di celebrare la messa anche sedendo nel tempo del canone per la gran debolezza in cui si ritrova il celebrante, e per la quale senza pericolo di gravi sconcerti non può stare in piedi nel tempo del canone, premette non essere il sedere in tempo delle divine preci cosa indecente, o piena d'obbrobrio. Negli Atti apostolici al cap. 2, si legge, che lo Spirito santo discese sopra gli apostoli, che sedevano nel cenacolo: *Et replevit totam domum ubi erant sedentes*. Onde il Cardinale Gaetano così scrive sopra gli Atti degli Apostoli, commentando il detto testo: *Non horreo sessionem corporalem, cum nihil indecens inducat*; ed il Navarro nel *Manuale de Oratione*, al c. 4, n. 12, soggiunge, che il predetto sito del corpo non è incongruo per quelli che pregano. Passando poi oltre, chi è parziale della dispensa, ammette, che da ciò deriva l'esser cosa mal fatta e condannata, che chi celebra la messa stia a sedere; ma soggiugne che, concorrendo una causa legittima, qual'è quella della debolezza del corpo, questa tal debolezza, che non permette lo stare in piedi, ancorchè lo stare in piedi si restringa al tempo del canone, deve aversi per una causa bastante e legittima per accordare la dispensa di celebrare, sedendo, tutta la messa, non ad ognuno, ma a quei rispettabili sacerdoti, che per le dignità che ottengono, fanno una gran figura nella Chiesa, e molto più ai Vescovi, che per debito del loro ministero sono obbligati a celebrarla. S. Pier Damiano, che, come poc' anzi si è avvertito, fu capitale nemico del sedere nelle preci, nel fine del citato opuscolo, al cap. 4,

pag. 336, così soggiugne: *Nemo sedeat, nisi corporis eum valetudo compellat*; e Teofilo Raynaudo, inimico del sedere nelle sacre preci al pari di S. Pier Damiano, nel luogo citato, pag. 503, col. 1, così scrive: *Quis sedere coram Deo audeat iniussu eius? At abest Dei nutus, vel iussum de sibi assidendo, si adsit aegritudo corporis sessionem deposcens; ea enim corporis imbecillitas divinae indulgentiae ad sedendum concessae tessera est ex natura rei*. E leggendosi nel canone 131 del Concilio I Aquisgranense: *Nec cum baculis in choro, exceptis debilibus, sed religiosissime illic standum et psallendum est*. L'erudito Padre Haefreno nelle sue dotte Disquisizioni monastiche, l. 7, disquis. 1, p. 705, così lo spiega e commenta: *Quod autem debilibus hic legimus baculum indulgeri, caeteris negari, id factum eo modo, quo de Zebino scribit Theodor. in Phil., c. 24. Postquam autem non permittebat senectus, ut citra molestiam stare posset assidue, sustentaculum ei praestabat baculus, cui innixus Dom. et laudabat et orabat*.

XVI. E per vero dire, se inabilitandosi qualche sacerdote a poter celebrare la messa, si prendono tutte le misure per concedergli la dispensa di poterla celebrare, non ostante il difetto in cui è incorso, se si fa quanto si può acciò i laici e gli altri non restino senza ricevere i sacramenti, superando colle diligenze ed i mezzi termini le difficoltà, che ad essi impediscono il riceverli; non deve a chi si sia parer cosa strana, se, oltre il concedere a chi non può per lungo tempo stare in piedi, il celebrare la messa sedendo, eccettuato il tempo del canone, si conceda ai personaggi qualificati per le dignità ecclesiastiche, che hanno nella chiesa, e molto più ai Vescovi, che non possono stare in piedi nel tempo del canone, il celebrare sedendo sempre, e così anche nel tempo del canone e della consecrazione.

XVII. Quando il parroco o il sacerdote non è affatto cieco, se gli concede la licenza di celebrare nei giorni festivi e doppi la messa votiva della beatiss. Vergine, e ne' giorni feriali la messa da morto, ma con molte clausule, e particolarmente con quella, che *non sit omnino caecus, nec recitet memoriter*, ordinando al Vescovo, che diventando affatto cieco, gli neghi la licenza di celebrare. Ma, se si tratta d'un sacerdote diventato affatto cieco, questa malattia, che gli sopravviene dopo ricevuto l'ordine sacerdotale, non lo priva dell'ordine, ma dell'esecuzione dello stesso in ciò che appartiene alla consecrazione dell'Eucaristia, ma non agli altri uffizi, che non richiedono la vista, come sarebbe il confessare o il predicare; conforme molto bene riflette S. Tommaso nella 3 par., qu. 82, art. 10 ad 3. Non mancano esempi di dispense date a Vescovi ciechi di poter celebrare la messa; leggendosi nell'Ai-

monio negli Atti del Concilio Tricassino dell'anno 878 appresso il Cardinale Baronio, ed appresso Natale Alessandro, che il Pontefice Giovanni VIII accordò nel detto Concilio ad istanza de' Vescovi ad Incmaro Vescovo di Laon, cieco, nipote d' Incmaro Remense, il celebrare la messa; ed attestando il Soto in 4 sent., dist. 9, qu. 1, art. 2, di aver veduto nel Concilio di Trento un Vescovo cieco, che celebrava quotidianamente la messa colla dispensa del

Papa. Ma nel tempo che *in minoribus* eravamo seeretario della Congregazione del Concilio, dopo essere stata ben discussa ed esaminata la materia, dopo essersi veduti gli autori più gravi, allegati da Noi nel foglio, che in quell' occasione pubblicammo, e che si ritrova stampato nel tomo del Tesoro delle risoluzioni della detta Congregazione p. 101 e seg. dell'ediz. d'Urbino¹, fu concessa ad un degno parroco Fiorentino affatto cieco, al di cui favore con-

¹ Lubet afferre in terminis decretum S. C. Concilii hic supra a Bened. XIV memoratum: « FLORENTINA. Sacerdos Ioannes Niccoli parochus S. Romuli in Vilamagna dioecesis Florentinae, cum visus debilitatem pateretur, anno 1720 consuetam ab hac congregatione obtinuit licentiam celebrandi diebus festis, et duplicibus missam votivam beatae Mariae Virginis, et diebus ferialibus missam defunctorum cum solitis clausulis, quod videlicet non esset omnino caecus, memoriter non recitaret, data insuper Ordinario commissione dene-gandi licentiam celebrandi, quatenus ipse omnino caecus evasisset. Licet enim Vasquez et Suarez, alique magni nominis Theologi in ea sint opinione, ut illi, qui propter debilitatem visus non possunt legere, si possunt sufficienter hostiam et calicem videre, non sint arcendi a celebrando, si missam sufficienter memoriter recitent, uti videre est apud Dianam in edit. coordinata, tom. 2, tract. 1, resol. 137. Sacra nihilominus haec congregatio in formula consueta pro caecutientibus ap-ponit clausulam: *Dummodo memoriter non recitent.*

» Crescente aetate, et postquam sacerdos Ioannes devenit ad annum septuagesimum, caecus omnino factus est, habitoque per eum recursu ad Summum Pontificem pro facultate continuandi in celebratione missae votivae beatae Mariae Virginis diebus festis et duplicibus, et missam defunctorum in diebus ferialibus, instantiae remissio facta est ad hanc sacram congregationem, quae iuxta morem scripsit Archiepiscopo Fiorentino, ut informaret, facto prius experimento coram magistro caeremoniarum.

» Factum fuit experimentum coram praedicto magistro, qui in scripto retulit, oratorem esse gratia dignum, cum tali peritia polleat, non obstante caecitate, ut nullum sit irreverentiae periculum, si missam celebret. Archiepiscopus hoc idem confirmavit in suis literis, in quibus pro motivo gratiae addidit, oratorem nedum esse sacerdotem optimae famae, et parochum qui semper suum munus diligenter adimplevit, sed etiam paupertate laborare, cum ex redditibus parochiae non habeat, nisi annua scuta quinquaginta monetae Florentinae, quorum partem erogare tenetur pro alimonia cappellani, idemque Archiepiscopus concludit annui posse petitis, dummodo celebret cum assistentia alterius sacerdotis, et eo fortius, quia si orator missam non poterit celebrare, periculum imminet, quod parochiani sine missa diebus festis remaneant propter defectum aliarum ecclesiarum in parochia, et distantiam septem miliarium a civitate, et unius miliaris ab alia parochia.

» De promotio ad sacerdotium, certum est, quod si ille caecus evadat, non habet executionem ordinis, quantum ad ea, quae visum requirunt, uti est missae celebratio, teste divo Thoma, 3 p., q. 82, art. 10, ad 3, ibi: *Debilitas, vel aegritudo superveniens ordini sacerdotali ordinem non tollit, executionem tamen ordinis tollit quantum ad consecrationem Eucharistiae; quandoque propter impossibilitatem executionis, sicut si privetur oculis: secus quoad alia, quae visum non requirunt, uti confessiones audire, et concionari, uti adnotarunt Maiol... Gibalin. Et probat textus in cap. Presbyterum de Cler. aegr., ibi: ipsum autem caeteris officiis sacerdotalibus fungi minime prohibemus.*

» Punctus itaque est, an ex gratia a Summo Pontifice concedi possit, et aliquando concessum sit sacerdoti caeco, ut missam celebraret, et signanter cum assistentia alterius sacerdotis.

» Notae sunt similitates inter Hincmarum Remensem metropolitanum, Hincmarumque Laudunensem Episcopum eius nepotem, qui per duos annos in carcere detentus est, et oculis orbatus.

» In Synodo Tricassina secunda habita anno Christi 878 coram Ioanne VIII Romano. Pontifice, Hincmarus Laudunensis ad Pontificem adductus, oblato reclamationis libello, calamitatum suarum historiam exposuit, et episcopis orantibus, ipsum ab excommunicatione, irregularitate, et caeteris poenis Pontifex absolvit, et facultatem concessit missae celebrandae, attributo ad vitae sustentationem Congiario ex redditibus Ecclesiae, quo auditio, Episcopi Hincmarum indumentis sacerdotalibus indutum ad Ecclesiam detulerunt, et signum benedictionis super populum dari fecerunt, et sic synodus soluta est, uti refert Aimonius in Actis dictae synodi, et late prosequuntur Baronius ad annum Chr. 878, n. 24 et seqq.; Natal. Alex. in Hist. eccles., saec. 9, dissert. 8, n. 18 et seqq.

» De Episcopo, qui in Synodo Tridentina missam caecus celebrabat ex pontificia dispensatione, mentio fit apud Sotum in 4 dist. q. 1, art. 2. Et auctores passim testantur fuisse a Summo Pontifice dispensatum cum sacerdotibus caecis, ut missam celebrarent cum assistentia alterius sacerdotis, Henriquez... Diana... Formos. ad cap. 2 de corpore vitiat, q. 1, n. 39, ibi: *At ex dispensatione Papae, caecus potest celebrare missam, si alius sacerdos, aut vir expertus illi adsit caeco celebranti.* Michalor. de caeco, surdo, et muto, cap. 22; Gibal... Leander Oper. moral., p. 5, tract. 2, disp. 2, q. 6, ibi: *An saltem ex dispensatione Papae possit sacerdos caecus celebrare missam, respondeo posse, casu solum, quo alius sacerdos, aut alius vir expertus adsit ipsi caeco celebranti.* Raynald. in Observat. crim., tom. 1, ad cap. 8, suppl. 1, n. 55, 56; Episcopus Sarnellus, tom. 9 Epist. eccles., epist. 62, ubi proposita hac quaestione: *Se un sacerdote divenuto cieco possa ottenere la dispensa di celebrare quella messa, che sa a memoria: post plura allegata concludit, num. 15: Sicchè col sacerdote divenuto cieco si dispensa, che possa celebrare quella messa, che sa a memoria, come della beata Vergine, o di Requiem, purchè abbia assistente al lato un altro sacerdote, come ho inteso essere stato conceduto ad alcuni.*

» Et ipse testari possum (concludit Bened. XIV, tunc Prosper de Lambertinis, et d. congregationis secretarius) a sanctissimo domino nostro concessam fuisse sacerdoti professo ordinis S. Dominici, qui caecus factus est, facultatem missam celebrandi cum assistentia alterius sacerdotis.

» Quibus stantibus dignabuntur EE. VV. discernere: *An, et quomodo petitis sit annuendum in casu, etc.* Die 23 Augusti 1727, S. Congregatio rescripsit: *Pro gratia cum assistentia alterius sacerdotis.*

Ita in Thes. resol. S. C. C., tom. 4, p. 101, 106. Caeterum id. Bened. XIV in Institutione eccles. 34, § 2, de huiusmodi indulto et gratia apostolica, quae nempe omni oculorum luce destitutus missam celebrare

correvano varie rilevanti circostanze, la grazia di poter celebrare la messa coll'assistenza d'un altro sacerdote, essendo stata proposta la causa ai 2 di Agosto del 1727 e risolta nel giorno 23 dello stesso mese ed anno. Nè mancano altri simili esempi di concessioni di dispense fatte di poi.

XVIII. Non si può celebrare la messa col capo coperto. I canonici, che ciò vietano, sono da Noi allegati nella nostra notific. 14, del t. 2, ch'è la 32 dell'ediz. lat., al § 4, il che pure vien comprovato da Noi nel nostro t. 1 della S. Messa alla sez. 1, c. 4, § 2, dell'ediz. italiana, ed al lib. 1, cap. 9, num. 2 e seg., dell'ediz. lat., essendo, oltre gli altri canonici, letterale quello, che incomincia *Nullus Episcopus de Consecrat.*, dist. 1, le di cui parole sono le seguenti: *Nullus Episcopus, presbyter aut diaconus ad solemnia missarum celebranda praesumat cum baculo introire, aut velato capite altario Dei assistere*. E ciò che siasi di quello che racconta il Vasquez nel tom. 3, sopra la 3 part., disput. 232, cap. 4, che nella Polonia i sacerdoti anche regolari dicono la messa nel tempo d'inverno tenendo il capo coperto fino alla consecrazione, è introdotta l'usanza di concedere il celebrare la messa col capo coperto, tenendolo però scoperto nel tempo del canone e della consecrazione, quando vi concorra l'attestazione de' medici della necessità, in cui si trova il sacerdote di tener coperta la testa celebrando la messa, per non recar pregiudizio alla sua salute. E del Pontefice Paolo V si legge, che in alcune Chiese Orientali concesse il celebrare la messa col capo coperto anche nel tempo del canone e della consecrazione, riputandosi in quelle regioni cosa incivile il tenere il capo scoperto. E il Raynaudo nel cit. t. 6, pag. 499, e l'Henao nel t. 2 de *Sacrificio*, disp. 27, sez. 2, num. 10 e 20, ammettono il tenere il capo coperto anche nel tempo del canone e della consecrazione, pel timore del detrimento della salute, a cui sarebbero sottoposti i sacerdoti, che dicono la messa ne' paesi soggetti al gran freddo, ancorchè lo tenessero scoperto nel solo tempo del canone e della consecrazione. Onde il Navarro nel lib. 3 de *Celebrat. missar.*, cons. 7, n. 5, dell'ediz. Veneta del 1621, così la discorre: *Non desinunt sacramenta divina reverenter tra-*

ctari, eo quod ex iusta causa et necessitate vitandi frigoris, vel doloris capitis, pileolo aliquo honesto caput tegatur. Concorda il Salmerone al tom. 14 nell'Epist. 1^a ad Corinth., cap. 11, disput. 18, pag. 104, della stampa di Colonia del 1614. E l'Henao nella cit. sez. 2, n. 20, così conchiude coll'Arriaga disput. 55, sez. 4, n. 19: *Non est censendum, Deum malle omitti sacrificium, aut quod graviter sacerdotes de salute periclitentur, quam quod habeant tecta capita; cum hoc ipsum, quod extra necessitatem esset irreverentia, desinat esse talis in similibus casibus*. In oltre è proibito agli ecclesiastici il portare la parrucca, come può vedersi ne' monumenti da Noi raccolti nel nostro trattato de *Synodo dioecessana* dell'ultima stampa al lib. 11, c. 9, e molto più l'andare con essa all'altare, e celebrare con essa la messa; e ciò non ostante, si è introdotta una specie di tolleranza a pro di quelli, che hanno la licenza di portare la parrucca, di portarla anche all'altare celebrando la messa, purchè sempre resti scoperta la corona clericale.

XIX. Succede il discorrere delle facilità ritrovate, acciò i laici, non ostanti le difficoltà che s'incontrano, possano ricevere i sacramenti. È noto ad ognuno, che, sebbene una volta in mare celebravasi unicamente la messa, detta secca, che fu poi proibita, oggidì si concede il privilegio della celebrazione della messa vera; acciò i laici e gli altri, che sono della nave, non restino senza assistere al divin sacrificio, quando però la nave sia sicura, sia molto lontana dal lido, il mare sia tranquillo, ed oltre il celebrante, vi sia un altro sacerdote o diacono, il quale sia pronto ad accorrere colla mano, nel caso che insorgesse qualche moto per cui potesse temersi, che il calice si rovesciasse; come può il tutto vedersi nel nostro t. 2 della S. Messa, sez. 2, c. 1, § 3, p. 152 dell'ediz. ital., e nell'ediz. lat. lib. 3, cap. 6, n. 10, e seg. E, per non dilungarci di soverchio, accenneremo, non essersi tralasciato di pensare al modo, con cui può amministrarsi il sacramento dell'Eucaristia all'ammalato, che non può inghiottire la sacra particola, ed ancora al modo d'amministrare il sacramento dell'Eucaristia agli appestati, senza che il sacerdote, che l'amministra, contragga la peste; come quanto al 1 c., può vedersi nel nostro

conceditur, verba faciens, in hunc sane modum prosequitur: «Id vero (concessio Indulti praef.) perraro solet accidere. Nam longo temporis spatio, quo in sac. Conc. congregatione secretarii munus exercuimus, parochio Florentino (* ut in nuper allato decreto S. Congreg. *) id unice permissum fuit, qui ad extremam paupertatem redactus ita fuerat, ut nihil ipsi aliud pro vita sustentanda, nisi missae stipendium superesset. Insuper Florentinus Archiepiscopus ipsum in sacrificio peragendo diligentissimum testabatur, nullamque fore suspicionem, ne aliquid contra ipsius sacrificii dignitatem committeretur... »

Quoad vero eos sacerdotes, qui « lumine oculorum sic debilitentur, ut non omnino caeci, sed caecutientes evadant... Sacra Congregatio tribuere solet, ut diebus festis, ac duplicibus, votivam in honorem B. Virginis missam, diebus autem profestis pro defunctis celebrent. Multa tamen caventur, atque inter caetera, quod non sit omnino caecus, memoriter non recitet. Illud quoque episcopis praecipitur, ne quos omisso penitus oculorum lumine ad celebrandum accedere patiantur. » Sic prael. Bened. XIV, l. et n. cit. Id quod ex supra relato S. Congr. decreto aperte colligitur. (EDIT. CASIN.)

trattato della santa Messa al t. 2, sez. 2, c. 6, § 4 dell'ed. ital., ed al lib. 3, cap. 19 n. 4 dell'ediz. lat.; e quanto al 2 c., nel nostro trattato *de Syn. dioec.* dell'ultima stampa al lib. 13, cap. 19, n. 21 e seg. Per le quali cose tutte ripiglia vigore quanto poc' anzi si è detto, che, essendosi pensato a dare ogni possibile aiuto ai semplici sacerdoti inabilitati a celebrare la messa, acciò la possano celebrare, ed ai laici impediti a ricevere i sacramenti, acciò li possano ricevere, non debbasi poi con tanti scrupoli e sottigliezze procurar d'impedire ai personaggi costituiti nelle più sublimi dignità ecclesiastiche, e molto più ai Vescovi, che non possono reggersi su i piedi, il celebrare la messa sedendo in tutto il tempo della celebrazione, essendo particolarmente uffizio del Vescovo l'offerire a Dio il sacrificio della messa pel popolo alla sua cura commesso, ed anche per se stesso.

XX. Ecco le parole di S. Paolo nell'Epistola agli Ebrei al. c. v, vers. 1 e seg.: *Omnis namque Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis, quae sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis; qui condolare possit iis, qui ignorant et errant; quoniam et ipse circumdatus est infirmitate; et propterea debet, quemadmodum pro populo, ita etiam et pro semetipso offerre pro peccatis*; e nel cap. viii della stessa lettera al vers. 3: *Omnis enim Pontifex ad offerendum munera et hostias constituitur*. Per lo che Giovanni Gagneo sopra il detto capitolo v dopo un lungo discorso così conchiude: *Munus ergo assumpti Pontificis est orare, et pro suis, ac pro populi delictis sacrificia offerre et agnoscere se peccatorem, atque ita populi peccatis condolare*. E col Gagneo concordano Guglielmo Estio, il Salmerone e Cornelio a Lapide, ne' commenti sopra il cit. c. v, non meritando d'esser valutata la riflessione addotta di sopra, che dovendosi celebrare dal Vescovo sedente la messa, non in chiesa, ma nell'oratorio privato, per non recar meraviglia al popolo, che la vedesse celebrare nel modo predetto, cessa il fine della predetta celebrazione, ch'è l'edificazione del popolo; imperocchè non è l'edificazione del popolo la causa principale della celebrazione della messa, ma è l'offerire il sacrificio per esso, il che si fa, celebrando anche la messa nell'oratorio; oltre di che il popolo, che sta intento alle operazioni del Vescovo, sapendo, che il Vescovo celebra la messa in quella maniera che può, dee restar edificato del proprio pastore, e non scandalizzato; tanto più, quando sa, che così celebra, avendo ottenuta dal Papa la dispensa.

XXI. Tutto va bene, dirassi, ma a buon conto non si trova esempio, che di dispense concesse anche ai Vescovi di celebrare la messa sedendo, ma non nel tempo del canone, e della

consecrazione; nè si ritrova esempio di dispense di celebrare la messa sedendo in tutto il tempo della celebrazione, ch'è il punto della presente indagine. Scorrendo le sacra antichità, ritrovasi, che S. Luciano martire nella persecuzione di Massimiano, per soddisfare alla divozione de' Cristiani, che seco rinchiusi in carcere brama- vano d'assistere al sacrificio della messa, si stese in terra, e nella festa dell'Epifania si servi del proprio petto, come d'un altare per celebrarvi la messa; come si vede negli Atti appresso i Bollandisti nel tom. 1 di Gennaio, p. 361, n. 14. Ritrovasi, che Teodoretto Vescovo di Ciro, per far cosa grata ad un santo Romito, che stando nella sua solitudine, non era mai stato presente alla messa, portatosi al di lui tugurio coi sacri vasi, fece, che le mani de' diaconi servissero d'altare, e sopra esse fece la consecrazione della sacra Eucaristia; come esso stesso racconta nel Filoteo al c. 10. Uranio nella lettera *de obitu Paulini* appresso i Bollandisti al t. 4 di Giugno, p. 198, n. 2, attesta che essendo infermo S. Paulino Vescovo di Nola, vennero altri due Vescovi per visitarlo, e che con essi celebrò, benchè infermo, la messa, avendo fatto alzare un altare vicino al letto: *Et quasi profecturus ad Dominum, iubet, sibi ante lectulum suum sacra ministeria exhiberi; scilicet, ut una cum sanctis Episcopis oblato sacrificio, animam suam Domino commendaret*; il che anche fu puntualmente eseguito, come si vede nel n. 3. *Et cum haec omnia sanctus Episcopus laeto ac perfecto ordine celebrasset*; non potendosi ammettere l'intelligenza data da alcuni alle citate parole d'Uranio, cioè, che debbono intendersi, non della celebrazione della messa, ma del ricevere la sacra Eucaristia; essendo contrari a questa intelligenza, e favorevoli all'altra della celebrazione della messa, il Tillemont al t. 14 nelle gesta di S. Paolo, ar. 52, p. 139 della Veneta edizione, ed il dotto padre maestro Orsi, maestro di questo sacro Palazzo Apostolico, nel t. 12 della Storia ecclesiastica, lib. 28, n. 76, p. 375.

XXII. Sono senza dubbio speciosi i sopradetti esempi, e possono anche servire per l'assunto presente; ma sono antichi, e sono seguiti prima che la messa fosse ridotta al sistema, ed all'ordine, in cui presentemente si ritrova. Morì S. Tarasio patriarca di Costantinopoli nel principio del secolo nono, ed Ignazio Vescovo Niceno di lui discepolo, e che scrisse le di lui gesta, come può vedersi appresso il Cardin. Baronio all'an. 806, ed appresso i Bollandisti al t. 3 di Febbraio, p. 586, n. 47, così descrive la celebrazione della messa, che il santo faceva nel tempo della sua grave malattia: *Ingruens morbus, et valde gravem ei dolorem afferens, non persuasit ut obli- sceretur perpetui et divini officii. Nam et mor-*

bo et senio laborans, nequaquam satiabatur sacrosancti mysterii celebratione, sed intenso amore ad Deum ardens, et morbi nullam ducens rationem, pectore innixus mensae lignae, quae ponebatur ante aram divinam, sancta peragebat, infirmus videlicet: che vuol dire: appoggiando il ventre ed il petto alla tavola di legno, e sustentando coi piedi l'altra parte del corpo. Morì nel 1303 S. Ivo sacerdote, e parroco nella Bretagna Armorica, e di esso si legge, che non potendo stare in piedi, celebrava la messa nel modo seguente: *Fuit adeo infirmus et debilis, quod se non poterat sustinere; imo interdum sustentabatur per aliquos assistentes, et sic missam celebravit in cappella sua*; come può vedersi nel t. 4 di Maggio dei Bollandisti, p. 541, al n. 17, e lo depone un testimonio *de visu* nel processo fatto sopra le di lui virtù appresso gli stessi Bollandisti nel luogo citato pag. 560, c. 5, n. 65, e Maurizio Gaufrido nella lunga vita, che scrisse di S. Ivo, nel cit. tom. 4 de' Bollandisti, p. 594, cap. 6, n. 50, così descrive il tutto: *Erat autem adeo tunc infirmus, ut prae debilitate corporis nec induere, nec exuere per se sufficeret sacras vestes, sed nec alia pro missa necessaria praeparare, ad altare se sustinere, aut ad elevandum corpus Domini se iuvare; nisi ab assistantibus abbatibus Belliportus et de Begar, et archidiacono Trecorensi cum aliis praesentibus fulcitur*.

XXIII. Incominciano le cose ad accostarsi al suo dovuto segno; ma, non essendo in que' tempi introdotta per anche la disciplina della necessità della dispensa apostolica per potere sedendo celebrare la messa, disciplina saviamente introdotta, acciò non sia in petto di ciascheduno il figurarsi una malattia, e celebrare la messa sedendo; porteremo gli esempi delle dispense de' Romani Pontefici, concesse ai personaggi qualificati nella chiesa, ed ai Vescovi infermi, e che non possono reggersi su i piedi; non già di celebrare la messa sedendo, eccettuato il tempo del canone e della consecrazione, del che non si questiona, ma di sedere in tutto il tempo della messa, al qual punto si riduce il presente esame.

XXIV. Giovanni Renna Veneziano, che fu ai 3 di Novembre del 1534 fatto Vescovo d'Alghieri, e da questo vescovado fu trasferito a quello di Pamplona ai 13 di Maggio 1538, domandò al Pontefice Paolo III varie grazie. Fra le altre espose, ch'era maltrattato dalla podagra, in tal maniera che i suoi membri erano quasi resi affatto inabili: *Diversis infirmitatibus podagrae detentus, quibus fere ad membrorum invaliditatem redactus es*; per lo che non potendo celebrare la messa stando in piedi, desiderava poterla celebrare in una sua sedia, che aveva fatto fare, ed in cui sedendo pareva che stesse in piedi: *Ac tibi, qui propter*

infirmitatem praedictam, missam stando celebrare non vales, et zelo devotionis accensus, missam celebrare desideras, tibi, ut sedendo in quodam artificio sedis per te facto, in quo sedendo stare videris, quoties tibi placuerit missam celebrare, benedictionem elargiri, et alia, quae ad episcopalem ordinem pertinent, etiam sedendo exercere... tenore praesentium de speciali gratia indulgemus; proviso, quod divinum sacramentum debita cum reverentia tractetur, et scandalum non sequatur; et, si celebratione tua in artificio praedicto astantes scandalizari verisimiliter credi possit, celebrationem huiusmodi, non publice, sed privatim facias. Il breve si ritrova sottoscritto dal Cardinale Girolamo Ghinucci, che era quello, che aveva l'incombenza di sottoscriverli, come può vedersi nel Ciaconio al tom. 3, pag. 569, e da uno de' segretari apostolici, il di cui nome è abbreviato. Il breve poi si ritrova fra le minute originali de' brevi di Paolo III nell'archivio segreto all'anno 1538, n. 466, ed intero si trascrive nel fine di questa lettera, acciocchè ognuno, leggendolo possa soddisfarsi. Noi, qui non c' inoltreremo a discorrere della sedia artificiosa, in cui sedendo chi celebrava la messa, pareva che stesse in piedi; non avendo Noi pratica di simili cose; ma diremo, essere stata da Paolo III concessa la facoltà al Vescovo di Pamplona di celebrare la messa stando sempre a sedere, e senza l'obbligo di stare in piedi nel tempo del canone e della consecrazione.

Il Pontefice S. Pio V nel primo anno del suo pontificato concesse al Cardinale Pietro Francesco Ferrari del titolo di S. Agnese il celebrare la messa nella sua cappella privata sedendo, mentre per la grave indisposizione della podagra non la poteva celebrare in piedi: *Nos specialem gratiam tibi facere volentes, tuis in hac parte supplicationibus inclinati, circumspeditioni tuae, ut quotiescunque devotionis gratia missam celebrare volueris, si eam pedibus stando ob ipsas indispositiones commode celebrare nequiveris, illam sedendo in oratorio domus tuae, seu cappella tua privata, oratorum familiaribus et domesticis tuis duntaxat, ita ut exinde nullus scandalum aut offendiculum capere possit, alias tamen rite celebrare valeas, auctoritate apostolica tenore praesentium licentiam concedimus et facultatem*. La minuta originale del breve è sottoscritta da Monsignor Cesare Glorieri antico segretario de' brevi, ed è nell'archivio segreto fra le minute originali dei brevi di S. Pio V dell'anno 1566, n. 572. Si dà pure nel fine di questa lettera il breve intero, acciò non solamente possa ognuno soddisfarsi, ma resti ancora persuaso, dirsi da taluni con molta facilità, che non v'è esempio della tal cosa, perchè essi non ne hanno notizia; ed il comodo che si riceve dalla suddetta

asserzione, che trasfonde in altri il peso di faticare, liberandone l'asserente, suol finire in amarezza, comparando ciò, che lo stesso asserente aveva detto o non esservi, o non ritrovarsi.

Narrative di fatti che risguardano il Romano Pontefice, che sembrano necessarie a chi dee dare il suo giudizio sopra il caso, che è in questione.

A taluno sembrerà superfluo tutto ciò che or ora riferiremo: imperciocchè se il Sommo Pontefice concede ad altri impediti, e che non possono stare in piedi, il celebrare tutta la messa sedendo, cosa mai potrà dirsi, se, concorrendo la stessa causa, prende per sè quel comodo, che dà agli altri? Ma la riflessione in tutto e per tutto non soddisfa; potendovi essere alcune cose, che non si accordino colla dignità pontificia, ancorchè il Papa ad altri le conceda. E però acciò si veda, se disdica al Papa il celebrare sedendo, è d'uopo vedere, se vi siano esempi di Sommi Pontefici, che non potendo stare in piedi, abbiano celebrata la messa sedendo in tutto il tempo d'essa. Ciò a Noi non sarà di gran fatica, avendo radunato quanto potemmo radunare in questo proposito, quando dammo alla buona memoria del Cardinale di Roano Vescovo d'Argentina, la licenza di celebrare la messa sedendo, eccettuato il tempo del canone e della consecrazione, per l'impedimento della podagra, che non l'avrebbe lasciato stare in piedi in tutto il tempo della messa, ma unicamente in quello del canone e della consecrazione. L'unione delle notizie, che allora facemmo, non ci sarebbe oggi riuscito di fare, non solo pel grave peso degli anni, e della nostra non perfetta guarigione, ma perchè avendo destinata la nostra copiosa e scelta libreria all'Istituto di Bologna, ed avendo ad esso trasmessa una gran parte de' libri, de' quali avevamo tutta la pratica, ciò ci astringe a chiedere ad altri que' libri più rari, de' quali abbiamo bisogno; il che ci è di non piccolo incomodo, e perdita di tempo, di cui poscia abbiamo gran carestia.

XXVII. Onorio IV fu eletto Sommo Pontefice nel 1285, e non era che diacono; in tal maniera fu d'uopo consecrarlo prete e pontefice. Gl'istorici attestano, ch'era abitualmente infermo. Martino Minorita nel suo *Flores temporum*, Giovanni Vitodurano nella Cronaca, Andrea di Ratisbona pure nella Cronaca, Ermanno Cornero parimente nella Cronaca, appresso Giorgio Eccardo nel suo Corpo storico del medio evo al tom. 1, pag. 1631, pag. 1756, pag. 2088, ed al tom. 2, pag. 936. Altri, ch'era talmente infermo ne' piedi, che non poteva camminare; Riccobaldo Ferrarese nella Storia dei Pontefici Romani all'anno 1285, nel tom. 9

Rer. Ital. script., pag. 182. Altri, ch'era talmente oppresso dalla gotta, che non poteva unire un dito coll'altro; Muratori negli Annali d'Italia, tom. 7, pag. 460. Altri, che non poteva celebrare la messa, se non coll'aiuto d'alcuni strumenti: Tolomeo Luccense al lib. 24 della sua Storia ecclesiastica, c. 13, nel tom. 9 *Rer. Ital. script.*, pag. 1191; il Raynaldi all'anno 1285, n. 14; Fleury al tom. 18 della Storia ecclesiastica p. 371, e nella Vita del detto Pontefice il Ciaconio al tom. 2, p. 240; il Burio, il Pagi, al tom. 3, p. 456, n. 3; l'autore delle Vite de' Papi stampate all'Haya al tom. 3, p. 289. Non manca poi chi descrive ancora gli strumenti, coll'aiuto de' quali sedendo celebrava la messa. Questi è il P. Francesco Pipino di Bologna, dell'ordine de' Predicatori, che nella sua Cronaca al lib. 4, cap. 12, così lasciò scritto: *Pedibus erat ita aegrotus, ut nec ambulare, nec stare posset; manus autem sic contractas habebat, ut digitos, exceptis pollicibus, unum ad alterum iungere non posset; imo etiam, carne superexcrecente, fere unus ab altero secerni non poterat. Et, cum celebraret, ponebatur corpus Domini inter ipsos pollices; et quodam instrumento ligneo, quo insidebat,olvebatur ad populum;* conforme si può vedere nel cit. t. 9 *Rer. Ital. script.*, alla pag. 727.

XXVIII. Ne' Commentari di Pio II che fu eletto Sommo Pontefice l'anno 1458, alla pag. 203, dopo una lunga narrativa della processione fatta nel trasporto del capo di S. Andrea apostolo venuto dall'Acaia, in dono all'istesso Pontefice, si leggono le seguenti parole: *Die sabbati, quae fuit Aprilis 17, celebrato grandi officio, cum benediceret populo Pontifex Maximus, promisit in crastinum, ob reverentiam Resurrectionis, in ecclesia Principis Apostolorum sese rem divinam facturum, portaturumque sacrum Andreae caput, ut iterum atque iterum videretur, quod ex Altari beati Petri abductum, in palatio clauserat. Res nova et insperata fuit. Nam propter aegritudines, et absentiam Pontificis ante quatuor annos, non viderunt Romani suum Pontificem divinam hostiam offerentem. Cumque suis pedibus stare pius praesul nequiret, excogitata ingenia sunt, ut quasi sedens celebraret.*

XXIX. Pio III fu eletto Sommo Pontefice nel 1503 e non era che diacono, ed aveva in una gamba una piaga mortale, in tal maniera, che non poteva stare in piedi. Sedendo fu ordinato prete dal Cardinale di S. Pietro in Vincoli ai 30 di Settembre 1503 e dallo stesso fu consecrato Vescovo nel giorno 1 d'Ottobre, e nel giorno 8 dello stesso mese fu ordinato, e celebrò sedendo la messa pontificale nella basilica Vaticana. Il tutto si vede nel libro ultimo dei Diari di Giovanni Burcardo, maestro delle sacre cerimonie, alla pag. 56, 58 e 59,

che era nella libreria del fu Cardinale Silvio Valenti nostro segretario di Stato, e che oggi è nelle mani di Monsignor Luigi Valenti di lui nipote.

ANNO MDIII.

Die Veneris 29 Septembris ordinavi sedem pro Papa, in qua sedens cruribus extensis ordinaretur, et celebraret, et mensam longam pro altari, ut pedes subtus extendi possent.

Die sabbati.... Cardinalis S. Petri ad Vincula ordinavit Papam..... accessit in planeta ad Papam in illa sede ordinata ad omnia sedentem.

Die Dominica 8 Octobris S. D. N. delatus in sede ad hoc ordinata, de qua per totum officium non descendit. Sed in ea post introitum Ecclesiae..... accepit in ea pallium, et portatus in ea super solium, deinde in ea celebravit.

XXX. Celebrando pontificalmente il Romano Pontefice, dopo la consecrazione fatta all'altare, ritorna al soglio, ed ivi riceve l'Eucaristia sotto le specie del pane e del vino, ma stando in piedi; non essendo vero ciò che da alcuni viene scritto, che si comunichi sedendo; come può vedersi nel t. 2 del nostro trattato della Santa Messa, sez. 1, cap. 20, § 1 dell'ediz. ital., e nell'ediz. lat. al lib. 2, cap. 21, n. 4. Ma nel cerimoniale della cappella papale si lascia il Sommo Pontefice in libertà di comunicare i Cardinali diaconi, e gli altri personaggi del soglio, sedendo; il che da Noi mai è stato fatto, avendo sempre comunicato i predetti, stando in piedi. Dovendosi il Papa eletto consecrar Vescovo, si dice, che dal Cardinale Vescovo, che fa la consecrazione, gli s'impone il libro degli Evangelii sopra le spalle, e le mani sopra il capo, e successivamente se gli fa la sacra unzione col crisma, tanto nel capo, quanto nelle mani, stando in tutte le dette azioni il Papa a sedere. Parimente se il Papa eletto non fosse suddiacono, o non fosse diacono, o pure non fosse sacerdote, nel suddiaconato il Cardinal Vescovo, che conferisce l'ordine stando in piedi, dà al Sommo Pontefice eletto *sedenti calicem vacuum cum patena, et urceolos cum vino et aqua, bucale, et manutergium*; e gli consegna il libro Epistolario, seguitando esso a sedere. Conferendosegli il diaconato, il Cardinale che ordina sta in piedi, pone la mano sopra il capo del Papa sedente, dicendo: *Accipe Spiritum sanctum*; ed al Papa sedente si consegnano i sacri paramenti, ed il libro degli Evangelii. E finalmente nell'ordinazione sacerdotale s'impongono le mani dall'ordinante sopra il capo del Papa sedente, che pure sta sedendo, quando il detto ordinante gli unge le mani coll'olio santo de' catecumeni, e gli consegna il calice col vino e l'acqua, e la patena coll'ostia. Cose tutte che dimostrano,

non disdire al Sommo Pontefice nelle più sacre azioni lo stare sedendo, e rende più facile quanto di sopra si è detto, scorrendo di celebrare la messa sedendo anche nel tempo del canone, non potendo reggersi su i piedi in tutto il tempo del canone e della consecrazione.

XXXI. Ed ecco quanto abbiamo creduto bene d' esporre in questa nostra lettera, che comunichiamo anche a quelli, il consiglio dei quali desideriamo d'avere prima di prendere veruna risoluzione. E quando si arrivasse a prendere la risoluzione favorevole alla celebrazione della messa, sarà suo pensiero il far preparare una tavola d'altare colla pietra sacra, coll'immagine del Crocifisso, coi lumi, ed ogni altra cosa che si richiede per la messa, lasciando vacuo ciò che resta sotto l'altare, per potervi distendere i piedi; essendo sicurissimi che il tutto sarà fatto ed eseguito colla solita sua inarrivabile diligenza. E Noi intanto di vero cuore le diamo l'apostolica benedizione.

Datum Romae apud Sanctam Mariam Maiorem, 11 Octobris 1758, pontificatus nostri anno decimo octavo.

PAULUS PP. III

VENERABILI FRATRI IOANNI EPISCOPO
PAMPILONEN.

*Venerabilis frater, salutem et apostolicam
benedictionem.*

Cupientes commodis tuis, qui diversis infirmitatibus podagrae detentus, quibus fere ad membrorum invaliditatem redactus es, limina Apostolorum Petri et Pauli visitare personliter de triennio in triennium commode, ut iurasti, non vales providere, tuis in hac parte supplicationibus inclinati, tibi, ut tua vita durante per procuratorem tuum ad hoc a te specialiter constitutum, dicta limina visitando, ad ea aliter visitandum minime tenearis, nec ad id invitus a quoquam compelli possis; ac tibi, qui propter infirmitatem praedictam, missam stando celebrare non vales, et zelo devotionis accensus missam celebrare desideras, tibi, ut sedendo in quodam artificio sedis per te facto, in quo sedendo stare videris, quoties tibi placuerit, missam celebrare, benedictionem largiri, et aliae quae ad episcopalem ordinem pertinent, etiam sedendo exercere; et Horas canonicas, diurnas et nocturnas, cum uno vel duobus cappellanis iuxta ordinem romanae curiae per dilectos filios nostros Cardinalem sanctae Crucis, vel alios antiquitus institutum, prout tibi placuerit, libere et licite dicere, ac easdem Horas anteporre e postponere, et cumulative unico contextu recitare sine scrupulo conscientiae libere et licite possis et valeas, tenore praesentium de speciali gratia indulgemus:

proviso quod divinum sacramentum debita cum reverentia tractetur, et scandalum non sequatur; et si celebratione tua in artificio praedicto astantes scandalizari verisimiliter credi possit, celebrationem huiusmodi non publice, sed privatim facias. Non obstantibus apostolicis ac in provincialibus et synodalibus Conciliis editis generalibus vel specialibus constitutionibus et ordinationibus, caeterisque contrariis quibuscunque. Datum in domo Sanctae Crucis extra muros Nicien. sub annulo Piscatoris 6 Iunii 1538, pontificatus nostri anno quarto.

HIERONYMUS Card. GHINUCCIUS
Fab. Vigil.

PIUS PP. V

DILECTO FILIO NOSTRO PETRO FRANCISCO

*Tituli sanctae Agnetis in agone presbytero
Cardinali Ferrerio vocato.*

Dilecte fili noster, salutem et apostolicam benedictionem.

Eximia virtutum dona quibus personam tuam illarum largitor illustravit Altissimus, promerentur ut votis tuis, praesertim quae ex devotionis fervore prodire dignoscuntur, benigno annuamus affectu. Cum itaque, sicut Nobis nuper exposuisti, tu adeo frequenter gravibus tui corporis indispositionibus, et praesertim podagra quae te assidue impeditum tenet, laborare solitus sis, ut, quando devotionis tuae causa missam celebrare desideras, quoniam pedibus stare non potes, id facere nullo modo valeas; quare Nobis humiliter supplicasti, ut tibi in praemissis opportune providere de benignitate apostolica dignemur: Nos igitur specialem gratiam tibi facere volentes, tuis in hac parte supplicationibus inclinati, circumspectioni tuae, ut quotiescunque devotionis gratia missam celebrare volueris, si eam pedibus stando ob ipsas indispositiones commode celebrare nequiveris, illam sedendo in oratorio domus tuae seu cappella tua privata, coram familiaribus et domesticis tuis duntaxat, ita ut exinde nullus scandalum aut offendiculum capere possit, tamen rite celebrare valeas, auctoritate apostolica tenore praesentium licentiam concedimus et facultatem. Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis, caeterisque contrariis quibuscunque.

Datum Romae apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris, die 28 Sept. 1566, pontificatus nostri anno primo.

CAESAR GLORIERIUS.

Apud Bened. XIV, Tract. de Sacrif. miss., edit. ital. Venetiis 1792, typis A. Curti et Q. Iacobi ad calcem Oper.

Morbo paralytico laboranti, nec etiam cum assistentia alterius sacerdotis missam celebrare posse ex Indulto concedi solet. Lubet transcribere ad hoc, decretum Sac. Congreg. Concil. 27 Maii 1718, ubi quoque de epileptico agitur, tenoris ut sequitur:

« *Civitatis Castellanae.* — Iacobus Paradisi sacerdos et canonicus cathedralis ecclesiae civitatis Castellanae fuit a suo Ordinario suspensus a celebratione missae, propter morbum paralyticum quo laborat, eodemque supplicante pro facultate celebrandi missam cum assistentia sacerdotis, fuerunt, iuxta morem, preces remissae ad eundem Ordinarium pro informatione et voto, et ipse retulit, sibi, ex testimonio plurium sacerdotum et clericorum, fide dignorum, constare quod post absolutam a Iacobo paralytico missam fuerunt adinventae in corporali particulae hostiae consecratae, et quod aliquae ex calice sanguinis guttae ceciderunt, dum missa ab eodem celebrabatur, propter manuum tremorem quo laborat. De hoc postremo facto Episcopus dicit se informatum esse ex processu a se confecto, neque se existimare quod adiutorium alterius sacerdotis operari valeat, ne in missae celebratione a canonico peragenda, sequi possint ea quae supra fuerunt enarrata.

» De iustitia suspensionis nulla videtur esse posse difficultas; sacerdos etenim, qui tremulas habet manus, propter periculum subversionis sanguinis suspenditur ab ordinis sacerdotalis administratione, iuxta doctrinam Specul. in cap. *Si forte* de Elect. in 6, ita ut hic et nunc tantum quaerendum sit an missae celebratio illi permitti valeat cum alterius sacerdotis assistentia.

» Pro negativa opinione Gloss. in can. *Communiter*, in verbo *De iis*, dist. 33, quae alterius sacerdotis assistentiam admittit in epileptico qui raro tamen in terram labatur, nisi quia, si accidat paroxysmus, sacrificium, quod ab eo incoepum est, perfici valet ab assistente, quae ratio non videtur applicabilis casui sacerdotis paralytici.

» Pro affirmativa vero opinione facit textus Concilii Toletani, relatus in can. *Illud* 7, qu. 1, qui assistentiam sacerdotis generaliter admittit quando agitur de infirmo sacerdote celebrante, non attentis postremis verbis in quibus dicitur non admitti sacerdotem adiutorem, quando frequens et continuus est morbus celebrantis; haec etenim postrema verba non sunt verba Concilii, sed Gratiani, quaeque consequenter vim textus habere non possunt, iuxta communem sensum eruditorum, etiam in tribunalibus admissum...

» Additur quod adhibito calice maioris ponderis, et firmato celebrantis brachio per brachium assistentis, non videtur amplius adesse posse periculum effusionis. Simileque est illud

quod habetur in concessione facta celebrationis missae anno 1706 in navibus Hispanorum, et in triremibus classis pontificiae pro anno 1716 per litteras apostolicas in forma brevis; legitur enim in illis haec clausula: *Dummodo celebratio missae eo duntaxat tempore quo mare tranquillum et coelum serenum reperiatur, et cum*

assistentia alterius sacerdotis seu diaconi fiat, ita ut periculum effusionis sanguinis in dicta celebratione minime adsit.

» Dignabuntur itaque EE. VV. decernere an oratoris precibus sit annuendum in casu, etc. *Negative* ». Ita in Thes. resol. S. Congr. Conc. tom. 1, pag. 64, 65.

ARTICULUS VII. Missa

pro quibus celebrari possit, et pro quibus non.

SUMMARIVM. 1. Missa potest offerri pro sacerdote ipso, et pro omnibus aliis fidelibus. - 2. Potest offerri etiam pro peccatoribus. - 3. Etiam pro Turcis, infidelibus, haereticis, et schismaticis potest offerri sacrificium per modum deprecationis, ut ad fidem convertantur. - 4. Sic etiam potest offerri pro catechumenis. - 5. Potest etiam directe offerri pro infantibus. - 6. Missae sacrificium potissime offertur pro defunctis in purgatorio existentibus. - 7. Non potest autem missa offerri pro defunctis haereticis, et infidelibus. - 8. Neque pro mortuis christianis certo damnatis. - 9. Hic missae non possunt offerri pro iis, qui omnino volun-

tarie, et compotes sui se occidunt. - 10. Nec pro mortuis excommunicatis. - 11. Pro excommunicatis vitandis, et non toleratis, licet possit offerri missae sacrificium indirecte, non potest tamen offerri directe. - 12. Licet ipsi excommunicati vitandi essent mortui contriti et in gratia Dei, adhuc non posset pro illis directe missa offerri, donec etiam mortui ritu caeremoniali essent absoluti. - 13. Missae sacrificium an licite possit offerri pro excommunicatis toleratis et non vitandis, ad n. 14. - 15. Missae sacrificium an, et quomodo possit offerri pro sanctis? ad n. 16. - 17. Approbatur et conceditur missa nova ad postulandam gratiam bene moriendi, etc. - 18. An liceat offerre sacrificium pro damnatis: ad n. 20. - 21. Num liceat anticipare ante mortem celebrare, vel celebrari facere missas de requie pro anima sua etc. ibi.

1 Missa potest offerri pro sacerdote ipso et pro omnibus aliis fidelibus. Ex Apostolo ad Hebraeos, c. 5, vers. 1 et 3, praecisis his verbis: *Omnis pontifex.... pro hominibus constituitur in iis, quae sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis..... Et propterea debet quemadmodum pro populo, ita etiam et pro semetipso offerre pro peccatis.* Potest offerri etiam pro peccatoribus; est enim sacrificium propitiatorium, quale fuit etiam crucis sacrificium pro peccatoribus oblatum, habetur clare ex Trid., sess. 22, c. 1 et 3, ubi dicitur: *Huius quippe oblatione placatus Dominus gratiam, et donum poenitentiae concedens, crimina et* 2 *peccata, etiam ingentia, dimittit.* Etiam pro Turcis, infidelibus, haereticis et schismaticis potest offerri sacrificium per modum deprecationis, ut ad veram fidem convertantur, ut colligitur ex Trid., sess. 22, can. 3, ubi dicit posse missam offerri *pro peccatis et aliis necessitatibus*; sed infidelitas est peccatum¹, et maxima necessitas, adeoque, etc. Sic etiam potest offerri pro catechumenis, ut habetur c. *Apostolicam* de Presbytero non baptizato. Potest etiam directe offerri pro infantibus, ut tenet communis cum Pasqualigo qu. 40, ubi refert Constitutionem a S. Clemente factam, his verbis: *Infantium Ecclesiae memores simus, ut Dominus perfectos esse in timore suo ad adultam aetatem perducatur.*

6 Missae sacrificium potissime offertur pro defunctis in purgatorio existentibus, ut de fide esse definit Concil. Trid., sess. 22, can. 3: *Si quis dixerit missae sacrificium tantum esse laudis et gratiarum actionis, aut nudam com-*

memorationem sacrificii in cruce peracti, non autem propitiatorium; vel soli prodesse summenti; neque pro vivis et defunctis; pro peccatis, poenis, satisfactionibus et aliis necessitatibus offerri debere, anathema sit. Et idem repetit sess. 25, in Decreto de Purgatorio: *Cum catholica Ecclesia Spiritu sancto edocta, ex sacris litteris et antiqua Patrum traditione, in Sacris Conciliis, et novissime in hac oecumenica Synodo docuerit, purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis, potissimum vero acceptabili altaris sacrificio iuvare, etc.* Ubi praecipit quod missarum sacrificia, aliaque pietatis opera quae pro fidelibus defunctis ex testatorum foundationibus vel alia ratione debentur, a sacerdotibus et Ecclesiae ministris, et aliis, qui hoc praestare tenentur, diligenter et accurate persolvantur.

Non potest autem missa offerri pro defunctis haereticis et infidelibus. Greg. III, epist. 1, Conc. Lateranen. III, can. 27. Neque pro mortuis Christianis certo damnatis, ut expresse prohibetur can. *Pro obeuntibus* 2, caus. 13, qu. 2. Hinc missae non possunt offerri pro iis, qui 9 omnino voluntarie, et compotes sui se occidunt. Nicolaus I ad consulta Bulgarorum, can. 98, causa 23, qu. 5, c. *Placuit*. Nec pro 10 mortuis excommunicatis; Leo IV, homil. de Cura pastorali 11, qu. 3, *Si quis Episc. aut Abbas*.

Pro excommunicatis vitandis et non toleratis 11 licet possit offerri missae sacrificium indirecte, v. gr. offerendo pro omnibus peccatoribus, pro reductione et conversione haereticorum vel impiorum, directe tamen pro ipsis excommuni-

¹ Intellige non de infidelitate pure negativa, quae, utique non est peccatum. Vide Addit. Casinenses sub verb. *Infidelitas*. (EDIT. CASINENSES.)

- catis vitandis non potest offerri, et qui offerret, etiamsi generaliter pro illis offerret, nulum in particulari nominando vel determinando, peccaret mortaliter, ut tenent communiter doctores, quia ageret contra prohibitionem gravem Ecclesiae imponentis excommunicatis vitandis hanc poenam medicinalem privationis communium suffragiorum, qualis est missa, donec corrigantur, et a contumacia resipiscant, et postea absolvantur; ut habetur cap. *A nobis* 28, et cap. *Sacris* 38 de Sent. excomm., his verbis: *Licet is, qui voluntarius excommunicatis illis communicaverat... ad cor rediens, de mandato Ecclesiae excommunicatos, quos prius foverat, expugnaverit, non tamen priusquam absolutionis gratiam perceperit, habendus est absolutus, nec si occumbat in huiusmodi bello, sunt absolutiones vel oblationes recipiendae pro eo, vel orationes Deo porrigendae; nisi cum de ipsius viventis poenitentia per evidentia signa constiterit, et iuxta cuiusdam Constitutionis nostrae tenorem, defuncto etiam*
- 12 *absolutionis beneficium impendatur.* Sic Innocent. III ex cuius mente et sensu aperte constat, quod, licet ipsi excommunicati vitandi essent mortui contriti, et in gratia Dei, adhuc non posse pro illis directe missam offerri, donec etiam mortui ritu caeremoniali essent absoluti.
- 13 Pro excommunicatis toleratis et non vitandis multi ex doctoribus post Concil. Constantiense, et extravagant. Martin. V, incip. *Ad evitanda*, sustinent posse licite offerri sacrificium missae; quia, cum in ipsa extravaganti concedatur communicatio cum excommunicatis toleratis etiam in sacris et divinis; imo et pro ipsis praesentibus publice precemur in choro dicendo: *Misereatur vestri etc., Dominus vobiscum*, sequitur posse etiam pro ipsis licite offerri sacrificium missae; sic sentiunt Navarrus, Henricus, Sanchez, Fagund., Hurtad., Sa,
- 14 Lugo, Coninch., Pasqualig., et alii passim. Verum, quamvis id licite fiat, simulque tale sacrificium prodesse valeat excommunicatis toleratis, quatenus offertur in persona Christi, non tamen ipsis proderit, quatenus offertur in persona Ecclesiae, cum Pontifex in praefata bulla expresse protestetur quod per hoc non intendit excommunicatos in aliquo relevare, nec eis quomodolibet suffragari.
- 15 Quamvis missae sacrificium offerri possit Deo in honorem sanctorum, et in gratiarum actionem pro beneficiis quae Deus illis concessit, atque ad obtinendam eorum intercessionem apud Deum, ut definit Trid., sess. 22, cap. 3,

his verbis: *Quamvis in honorem et memoriam sanctorum nonnullas interdum missas Ecclesia celebrare consueverit, non tamen illis sacrificium offerri docet, sed Deo soli qui illos coronavit; unde nec sacerdos dicere solet: Offero tibi sacrificium, Petre vel Paule; sed Deo de illorum victoriis gratias agens, eorum patrocinia implorat, ut ipsi pro nobis intercedere dignentur in coelis, quorum memoriam facimus in terris.* Et ib., can. 5: *Si quis dixerit, imposturam esse missas celebrare in honorem sanctorum et pro illorum intercessione apud Deum obtinenda, sicut Ecclesia intendit, anathema sit.* Nequit tamen offerri pro ipsis sanctis, ut habetur decisum cap. *Cum Marthae*, § *Tertio loco*, de Celebrat. missar., quia ut ibi dicitur: *Iniuriam facit martyri, qui orat pro martyre.* Et sancti in coelis orationibus nostris non indigent pro eo, quod cum sint perfecte beati, omnia eis ad vota succedunt.

Approbatur et conceditur pro Ecclesia universalis missa nova ad postulandam gratiam bene moriendi, ponenda in missali post missam pro remissione peccatorum, et in Rubricis generalibus in tit. de Color. paramentorum, sub colore violaceo, ac praeterea in gradualibus ad cantum chori in eodem cantu et tono, qui in antiquis habetur feria 4 post Domin. 1 et Sabbato post Domin. 3 in Quadragesima, et in Dominicis 4, 16, 22 et 26 post Pentecosten. Sacr. Rit. Congreg. 20 Mart. 1706, approbante Clemente XI, die 27 eiusdem mensis et anni.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

An liceat sacrificium offerre pro damnatis? 18 Affert Petavius tom. 3 Theol. dogmat., lib. 3, cap. 8, n. 15, nonnullos SS. Patres, et cum primis D. Augustinum, D. Ioannem Chrysostomum, et D. Ioannem Damascenum tenentes, per eleemosynas et sacrificia animas damnatorum aliquantulum a poenis sublevari. At idem 19 Petavius concludit quod, cum nihil hac de quaestione definitum sit ab Ecclesia, tanquam absurda sit explodenda opinio haec affirmans posse pro damnatis sacrificium offerri¹. Quin 20 imo refert Albic. de Inconstantia in fide, c. 3, n. 12, quod quum quidam concionator exhortando fideles ad erogandas eleemosynas, hanc protulisset propositionem: *Ab eleemosynis poenas damnatorum aliquantulum sublevari*, re delata ad tribunal S. Inquisitionis, coactus ille fuit se retractare, et hanc resolutionem S. Inquisitionis approbavit ven. Innocentius XI.

Num liceat anticipare ante mortem celebrare, 21

¹ Lubet hic afferre integrum textum Petavii, qui sane mutilus hic supra ponitur, dum sic concludit: « De hac damnatorum saltem hominum respiratione, nihil adhuc certi decretum est ab Ecclesia catholica: ut propterea non temere, tanquam absurda, sit explodenda sanctissimorum Patrum haec opinio; quamvis

a communi sensu Catholicorum hoc tempore sit aliena. Et vero maximum adversus illam praeiudicium est, quod nunquam Ecclesia pro damnatis orare consuevit: quod profecto faceret si levare saltem illorum cruciatus possent, etsi penitus terminari non possent. » De Angelis, l. 3, c. 8, n. 18.

vel celebrari facere missas defunctorum, sive de Requie pro suffragio animae suae, ut a poenis purgatorii liberetur? Quaestio haec fuit alias ad S. Congregationem Concilii interpretem de-

lata, sed ab ea non fuit resoluta, ut litteris consignavit Albic. ubi supra, n. 37. Affert autem hic auctor rationes in utramque partem, sed concludit haud posse.

ARTICULUS VIII. Missa quoad eam celebrantis obligationem.

SUMMARY. 1. In sacrificio missae debent a celebrante offerri panis et vinum aqua mixtum. - 2. Et plus de vino, quam de aqua est ponendum: Vinum enim debet esse plus saltem quoad duas partes. - 3. Nec potest offerri vinum mellitum, vel mulsum, vel aliud. - 4. Panis debet esse triticeus. - 5. Et potest valide consecrari sive in azymo, sive in fermentato, iuxta suae Ecclesiae consuetudinem. - 6. Graecus vero consecrans in azymo et Latinus in fermentato graviter peccant: imo Latinus celebrans in fermentato privatur officio et beneficio. - 7. Missam dicens celebrare tenetur iuxta missale Romanum. - 8. Tenetur eam prosequi usque in finem, alias excommunicatur, nisi aliquis casus ac-

cidat. - 9. Tenetur communicare recipiendo corpus et sanguinem Christi. - 10. Tenetur missam legere, antequam ad altare accedat, et signa praeparare, ne erret. - 11. Omnia debet legere et nihil memoriter recitare, et neque celerius, neque tardius, quam par est, eam legere. - 12. Debet sinere candelas accensas usque ad finem ultimi evangelii Sancti Ioannis. - 13. Debet generaliter et specialiter orare pro vivis et defunctis. - 14. De calceamentis in accessu ad altare. - 15. Quid circa defectus, qui deprehendi possunt in pane et vino, ante vel post consecrationem; ad n. 20. - 21. Quae-nam attendenda de vino, ut sit materia apta; ad n. 23. - 24. Alia a celebrante attendenda, vel praestanda, ad n. 40. - Subnectuntur additiones ex aliena manu, ad n. 46. * - 47. Expenditur dubium, an aqua, vel alius liquor, post consecrationem immitti possit in calicem absque sacramenti corruptione; ad n. 50.

1 In sacrificio missae debent a celebrante offerri panis et vinum aqua mixtum; est enim illicitum offerri vinum sine aqua, cum a latere Christi aqua simul cum sanguine exierit, de Consecrat., dist. 2, can. *In sacramentorum*; c. *Si quis in sacrificando*, can. *Non oportet*; Conc. Aurel. IV, cap. 4; Conc. Vornat., c. 4, et Conc. Trid. sess. 22, cap. 7. Et plus de vino, quam de aqua est ponendum, de Celebrat. missar. cap. *Perniciosus*. Vinum quippe cum aqua miscendum debet esse plus saltem quoad duas partes, Conc. Tribur. I, cap. 19. 3 Nec potest offerri vinum mellitum, vel mulsum, vel aliud, Concil. Antissiodoren., cap. 8. Valide tamen consecratur mustum, seu vinum de uvis recenter expressum; at illicite, et cum gravi peccato, quia licet sit verum vinum, nihilominus est impurum et feculentum, adeoque indecens, ut docet S. Thom. qu. 74, art. 5 ad 3, ex declaratione Iulii Papae in cap. *Cum omne crimen* de Consecrat., dist. 2, ubi tamen conceditur, ut, urgente necessitate, possit consecrari mustum. Similiter si vinum coeperit acescere, vel corrumpi, vel fuerit aliquantulum acre, usque ad ultimum instans, quo substantialiter mutetur, et fiat penitus acetum, valide consecratur, quia adhuc retinet substantiam et formam vini, at consecrans graviter peccat propter irreverentiam, quae fit sacramento, adhibendo vinum semicorruptum quoad qualitates; S. Thom. qu. 75, art. 5 ad 2. Rubrica Missalis part. 3, tit. 4 de Defectu vini, num. 2. Quarti et Merati ibid., et alii passim. Si autem urgeat necessitas celebrandi, seu non possit sacerdos absque nota omittere sacrum, ut praesertim inter regulares contingere potest, non peccat sacerdos subditus adhibendo tale vinum aliquantulum acidum vel acre, quia non tenetur subditus cum notabili incommodo sacrificium illud omittere; et quamvis tali vino uti sit contra reverentiam sacramenti, ea tamen

irreverentia non imputatur celebranti, sed superiori vel ministro qui est causa voluntaria illius, praesertim si fuerit monitus, et ob avaritiam vel alium finem, aut quia decipitur, nolit mutare, sed praecipiat adhuc tale vinum apponi. Sic Merati et Quarti l. cit., cum aliis. Quid autem agendum sit, si deprehendatur vinum esse factum penitus acetum, vel alias corruptum, sive ante consecrationem, sive post? docet clare dicta rubrica de Defectu vini; Vide ipsam per tot. Panis debet esse triticeus. Concil. Carthagin., can. *In Sacrament.* 5 de Consecrat. 5, dist. 2; Eugen. IV in Decreto unionis in Conc. Florentino. Et potest valide consecrari sive in azymo sive in fermentato, iuxta 5 suae Ecclesiae consuetudinem, ut declaravit Eugen. IV in Decreto unionis in Concil. Florent. sess. 25, in fine, his verbis: *In azymo, sive fermentato pane triticeo corpus Christi veraciter confici, sacerdotesque in altero ipsum Domini corpus conficere debere, unumquemque scilicet iuxta suae Ecclesiae, sive Occidentalis sive Orientalis consuetudinem.* Graecus vero, 6 consecrans in azymo, et Latinus in fermentato, graviter peccant ex eodem Concilio Florent., et S. Pio V Const. incip. *Providentia Romani Pontificis*. Imo Latinus celebrans in fermentato privatur officio et beneficio Honor. III in cap. *Litteras* 24 de Celebr. miss., his verbis: *Cum igitur, vel ex aperta malitia, vel nimia desipientia peccasse probetur, mandamus quatenus officio et beneficio perpetuo ipsum prives.* Missam dicens celebrare tenetur iuxta Missale Romanum ex forma et iussu Concil. Trid. institutum; S. Pius V Const. 106 incip. *Quo primum*, et iuxta formam praescriptam ab Ecclesia Romana. Conc. Bracarense I, c. 22, et Conc. Trid. sess. 22, in Decret. *de observ. et vitand. in celebr. Missae.*

* Sunt audaces quidem novitatum amatores, qui vel in ipsa Italia non verentur Missale Ro-

manum subterfugere, cum tamen Romanus Pontifex, non solum primatis iure, sed etiam patriarchali potuerit Occidentis Ecclesiis Missalis formam praescribere, ut nuper ostendit eruditus presbyter Franciscus Antonius Mondellius in praeclaro, quod edidit Suessionensis Archiepiscopi Langueti opusculo de Secreta canonis pronuntiatione *. Tenetur eam prosequi usque in finem, alias excommunicatur, nisi aliquis casus accadat. Conc. Rom. sub Zacharia, c. 14, post epist. 2 Soter. Tenetur communicare recipiendo corpus et sanguinem Christi de Cons., dist. 2, c. *Relatum est*. Leo IV, homil. de Cura pastoralis. Tenetur missam legere, antequam ad altare accedat, et signa praeparare, ne erret. Omnia debet legere et nihil memoriter recitare, et neque celerius neque tardius quam par est eam legere. Concil. Mediolanen. I, part. 2, tit. *Quae pertinent ad celebrationem missae*. Debet sinere candelas accensas usque ad finem ultimi evangelii S. Iohannis, ex eodem Concil. Mediolanens. Ibid. Debet generaliter et specialiter orare pro vivis et defunctis, de Consecr., dist. 1, can. *Visum praeterea*, Concil. Cabilonenis. II, cap. 39. Sacerdos calceatus pedibus debet accedere ad altare, ut praescribit Rubrica Missalis part. 2, tit. 1, num. 2, de Praeparatione sacerdotis celebraturi; ibi: *Calceatus pedibus*, quod volunt esse praeceptum. Silvester verb. *Missae*, et Sotus in 4, dist. 13, qu. 2, et alii; et Ordo Romanus, de Parasceve, dicit non licere presbyterum, diaconum vel acolythum ad altare ministrare per nudos pedes. At vero nonnisi ad maiorem honestatem et decentiam hoc praescribi dicunt Suarez 3 part., disp. 82, sect. 3; Quarti et Gavant. loc. cit., et alii. Neque quod sacerdos calceatus ad altare accedat, vacat mysterio, iuxta illud Apostoli ad Ephes. vi: *Calceati pedes in praeparatione Evangelii pacis*, id est, cum animo parato, prompto et expedito ad Evangelium pacis profitendum, vita exprimendum, et ad alios deferendum, ut ex Chrysost. et Theophil. recte docet sapientissimus Tirinus in cit. cap. 6 ad Ephes., n. 15: *Qui enim calceatus incedit, audaciter, intrepide et expedito progreditur; at vero qui nudis est pedibus aegre, timide, tarde, nec nisi suspenso gradu procedit; hinc doctissimus*

P. Gavantus in cit. part. 2, tit. 1, rubrica 2, litt. X, apud eruditissimum P. Merati eod. loco, recte concludit, quod laudandi sunt clerici regulares sui praeclarissimi ordinis, qui in sacristia deponunt etiam communes crepidas seu calceos et alias ibidem ad id paratas crepidas induunt ad maiorem nitorem, et sacri ministerii splendorem; quod et observari comperit in pluribus provinciis et conventibus nostri seraphici ordinis, nec non in pluribus aliis.

* Quid statuendum, si contingat defectum aliquem deprehendi vel in pane, vel in vino consecrationis, ex rubrica repetatur; quae mandatur, si forte accadat, ut post sumptionem sanguinis animadvertatur primo hostia inepta sacrificio, resumendum esse novum panem et vinum cum aqua, et verba consecrationis super utrumque repetenda, sumpto initio ab illis verbis: *Qui pridie quam pateretur*, facta tamen utriusque oblatione. Sunt quidem qui putant sufficere hostiae tantummodo consecrationem; at tunc debitus ordo non servaretur; quae altera est ex duabus causis, ex quibus rubrica utriusque consecrationem mandat. Quare rubricae parendum. Ben. XIV de Sacrif. missae, lib. 3, c. 15, § 2.

Si vero post consecrationem, sumpta iam hostia, cognoscat vinum ineptum fuisse ad consecrationem; tunc nova hostia, novumque vinum apponendum est, novaque utriusque consecratio facienda. Id utique censet S. Thomas, eiusque discipuli. Sed post reformatas sub Clemente VIII rubricas Missalis legitur in illis expressum; si missa celebretur in loco publico coram multis, ad scandalum evitandum sufficere, si tantummodo apponatur novum vinum cum aqua, et facta oblatione consecratur statimque sumatur. Ibid., § 3, 4, etc. ¹.

Defectus si occurrat in pane et vino, deprehendaturque ante consecrationem, nova materia apta apponatur; si post consecrationem, missa omitti tuto potest; si post sumptionem, necessario omittitur, nisi forte multitudo adesset missae audiendae; quo in casu posset sacerdos submissa voce preces aliquas recitare, quae ad illam partem missae non pertinerent, et benedictionem populo impertiri. Ibid., c. 15, § 9.

Si aqua infusa calici non sit, idque ante

¹ « Gibertus, consult. can. de Sacr., consult. 3, de sacrif. Miss., casum proponit, si clericus ex aedituis, qui sacrario inserviunt, partem hauserit vini, quod ad missas paratum erat et pro vino assumpto substituerit aquam, quo fiat, ut presbyter, accepto calice, sentiat plus inesse aquae quam vini; quaeritur, utrum, quae facta est consecratio, valida sit, an vero opus sit, novo accepto vino exigua aqua diluto, consecrationem iterare; et respondet, in sacramentis mutationem materiae non esse substantialem, nisi pro materia, quam Christus instituit, alia prorsus materia adhibeatur, quae illam destruat. Cum itaque vinum propria calicis materia sit, negat mutationem esse substantialem, nisi pro

vino adhibeatur aqua, aut tantum aquae in vinum infundantur, ut destruat vinum natura. Porro et illud advertit, ad inducendam substantialem mutationem, ad quam, ubi de validitate disceptatur, unice respiciendum est, non satis esse, quod plus aquae quam vini in calicem sit infusum: eiusmodi enim esse potest vinum, ut robore suo resistat, et propriam servet naturam, quamvis aquae mensura longe maior sit; palatum autem verius, quam oculos posse iudicare, suamne naturam vinum retinuerit, licet plus aquae infusum sit. » Apud Bened. XIV de sacrif. Miss., lib. 3, cap. 10, num. 17. (EDIT. CASIN.)

consecrationem agnoscatur, infundatur statim; si post consecrationem, missa peragenda est. Ib., § 10.

9 Si musca vel aranea in calicem ante consecrationem ceciderit, effundatur vinum, et novum apponatur. Si post consecrationem, illud, quidquid est, extrahatur, lavetur et comburatur, et ablutio cum cineribus in sacrario reponatur. Ita ex S. Thoma; ib., § 10.

0 Si vino immixtum venenum deprehendatur ante consecrationem, idem quod prius servandum est; si post consecrationem, in aliud vasculum transfundatur, et tandiu servetur, donec species vini fuerint exsiccatae, et aliud vinum consecratur, ut ex S. Thoma, ib.

1 Vinum acescens non est adhibendum in missa; si tamen id fiat, conficitur sacramentum; nec peccant regulares, qui celebrare debent, nec habent auctoritatem vinum commutandi, id enim peccati ligat eorum superiores, ut ex Quarti et Merati adnotatur, Inst. eccles. 77, § 2. Vinum, quod ex aqua conficitur botris superiniecta, quale a Latinis priscis lora seu lorca dicebatur, ineptum est ad sacrificium, ut ex theologis firmatur. Ibid., § 4.

2 Vetitum est sub peccato gravi adhibere vinum illud dilutum, quod ex musto, et aquae aequali vel fere aequali quantitate conficitur ut ex theologis. Ib., § 6.

3 Licitum est tamen adhibere in eam rem vinum, quod ex modo illud conficiendi in regionibus aliquibus habet aliquid aquae admixtum, est enim vinum usuale. Ibid., § 7.

4 Si guttae vini reperiantur extrinsece in cappa calicis, censeantur non consecratae et abstergantur purificatorio. Si interius, tutius censeantur consecratae, et per secundam purificationem assumantur. De Sacrif. miss., lib. 3, cap. 17, § 7.

5 Generatim monet S. Thomas, in dubiis, num aliquid omissum sit in missa, vel si certe constet omissum, nec illud sit de necessitate sacramenti, negligendum esse, si sit vero de necessitate sacramenti, illud iteretur, et reliqua omnia ex ordine deducantur. Ibid., cap. 15, § 16.

6 Si sacerdos, sumpta purificatione, animadvertat remansisse in corporali vel patena fragmenta, sive illa magna sint, sive parva, absumantur, sicut et absumenda sunt fragmenta, si quae remanserint post distributionem Eucharistiae in adstantes peracta missa. Ib., lib. 3, c. 17, § 3.

7 Si tamen quod remanet, non fragmentum, sed integra est hostia, magna seu parva; haec post sumptam purificationem non est absumenda, sed vel recondenda in tabernaculo vel ponenda in patena, ut alteri sacerdoti mox celebraturo reservetur; quod si fieri non potest, absumatur. Ita ex rubr. Ib., § 4.

8 Particula illa hostiae, quae separatur in in-

feriori parte hostiae in duas partes fractae, si in vino non diffuat in os, sed remaneat in calice, potius quam digito redigatur ad oram calicis, praestat, ut mediante novo vino hauriatur. Ib., § 1.

Sacerdoti in sacristiam iam restituto post 29 missam et nondum sacris vestibus exuto, absumenda sunt fragmenta, si quae advertit remansisse in patena. Si vero sacras vestes exuit, quidquid superfuerit e sacrificio reponendum est in tabernaculo si adsit; sin minus, vel non liceat, sine aliqua admiratione populi, absumendum est. Ita ex S. Thoma, ib., § 5.

Peccaret graviter sacerdos, si hostiam in missa 30 consecratam reponeret in tabernaculo, et eius loco sumeret hostiam quae in eodem tabernaculo antea continebatur. Ita ex can. *Relatum de Consecr.*, distinct. 2, ib., § 8.

Sacerdos celebrans si habeat hostiam parvi 31 moduli, melius faceret, si populum doceret, ne miraretur, si illam adhibet pro maiori, quae tunc non suppetit; potius quam utatur sententia aliquorum, qui censent posse tunc extrahi e tabernaculo hostiam maiorem, quae forte ibi adest, et adhibere illam ad elevationem. Ib., § 9.

Si pyxis hostiis parvis plena sit praesens moraliter sacerdoti, sed non fuerit aperta ante oblationem et consecrationem, illicite quidem id fieret; sed, cum moraliter praesens esset sacerdoti, valida esset consecratio; quod verum est, etiamsi quando consecravit, actu de particulis non cogitaret. Moralis vero praesentia ea dicitur, cum ita praesens est, ut verificari censeantur illa verba formae *Hoc*, vel *Hic*. Ib., c. 18, § 2 et 3.

Si particulae afferantur ad altare post per- 33 actam oblationem, non debet sacerdos illas consecrare sine legitima causa, ut si magna multitudo populi parata ad recipiendam Eucharistiam, alias careret sacramento, tunc vero sacerdos deberet prius illas ante consecrationem mente offerre; coepto iam canone, si afferatur particula, non est consecranda, neque pro dando viatico infirmo, tunc enim sufficeret, si sacerdos ex sua hostia parvam portionem separaret. Ib., § 5.

Si forte contingat, ut pyxis deferatur ad al- 34 tare, nec sacerdos illam advertit, adeoque proferat verba consecrationis, nihil cogitans de pyxide, tunc utique, si pyxis non sit supra petram sacram, non censetur voluisse sacerdos consecrare, alioquin enim censeretur voluisse id quod sibi illicitum est. Quamvis vero sint doctores qui contrarium censent, cum tamen in sacramentis conferendis sequi teneamur opinionem tutiorem, relictis probabiliori, ideo in casu tali particulas illas non esse populo distribuendas, sed asservandas, ut in alia missa sub conditione consecrentur, satis constat. Ibidem, § 6.

35 Si celebranti sint praesentes undecim hostiae, et ille habeat intentionem consecrandi solum decem, nec determinet quales, nulla ex illis esset consecrata, ut ex rubricis discimus. Quare debet sacerdos intentionem suam ita dirigere, ut velit omne consecrare quicquid ante se positum est. Ex quo intelligitur, sacerdotem, qui cum hac intentione habet in manu duas hostias, unam se tenere putans, utramque revera consecrare. *Ib.*, § 7.

36 Nemini licet ab altari recedere coepta missa, relicto alio sacerdote, ut reliqua suppleat; ut statuitur in can. *Nullus Ep.* de Cons., d. 1. Quod ibi vetatur sub poena suspensionis, quae tamen est ferendae, non latae sententiae, nec locum habet, si sacerdos ante consecrationem ab altari sine causa recedat. *Ibidem*, lib. 3, c. 14, § 2.

37 Tridentinum sess. 23, cap. 14, monet Episcopos ut curent, ut sacerdotes non habentes animarum curam, diebus saltem Dominicis vel festis solemnioribus missam celebrent. An committant peccatum grave sacerdotes illi, si monito Tridentini non se submiserint, quaestio est anceps. Profecto peccaret graviter, qui nunquam per annum sacrificium offerret; esset enim hoc indicium vitae corruptae et pareret scandalum. Teneretur etiam celebrare, ut aegroto viaticum deferretur, si alio modo fieri non posset. De Sacrificio missae, lib. 3, c. 1, § 10.

38 Missam quotidie celebrare melius est quam ab ea abstinere; negandum tamen non est, quin optime praestet sacerdos, si aliquando abstineat ex reverentia, seu ad hoc, ut ferventius celebret. Id vero eruitur ex eo, quod ad spiritum Ecclesiae propius accedit, qui quotidie sacramentum recipit. Addendum quod munus sacerdotis est non privatum sed publicum, estque eius opus Ecclesiae utile, et ex assidua celebratione validius auxilium obtinebit a Deo, ut dignius celebret. Quare statuendum sacerdoti ut plurimum quotidie celebrandum esse, si, discussa conscientia sua, persuadere sibi moraliter possit, se esse in statu gratiae. Nec obstat minor fervor, cum illum persaepe patiamur inviti. *Ib.*, c. 2.

40 Missae nec ita breves esse debent, ut saltem horae tertiam partem non attingant, neque ita longae, ut horae dimidium excedant. De Sacrific. miss., lib. 3, c. 24, § 2. Vide Instit. eccl. 34, § 19.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

41 Haud licere missam inchoatam intermittere, liquet ex cap. *Nullus* de celebrat. Missar. Ex-
42 cipitur vero casus urgentis necessitatis. Quocirca posse missam intermittere, etiam post consecrationem, ut sacramentum poenitentiae homini in extremis constituto ministretur, communis est sententia; idem dic de baptismo

ministrando homini pariter in extremis constituto. Num possit intermittere missa pro administratione viatici aut extremae unctionis? Ante consecrationem posse, modo periculum sit in mora, non item post consecrationem, sentiunt auctores relati a Pasqualig. de Sacrific. missae, tom. 1, qu. 197, a n. 4 ad plur. seq. Quin-
43 imo Quart. in rubr. missal., part. 2, tit. 3, sect. 3, dub. 3; Tamburin. de Sacrific. miss., l. 2, c. 6, § 7, n. 4, alique tenent et post consecrationem posse intermittere, si moribundus sit intra ecclesiam.

De sacerdote, qui, incoepta missa, recordatur se a iure impeditum esse, quaeritur, an valeat is missam deserere. Negant communiter auctores, si recordetur post consecrationem. At discordes inter se sunt, si recordetur ante consecrationem. Vide Pasqualig. de Sacrific. miss., tom. 1, qu. 194, a n. 3 ad plur. sequent., qui abit in sententiam eorum, qui sustinent posse prosequi. Verum meo iudicio non est recedendum a Rubrica Missalis, quae haec habet: *Ante consecrationem in supradictis casibus si non timetur scandalum, debet missam incoeptam deserere.*

ADDITIONES CASINENSES.

S. Thomas expendens an aqua possit vino iam consecrato misceri: generalem statuit regulam, nullum post consecrationem infundendum esse liquorem in calicem, praesertim aquam: « Nullo autem modo (sic ille) debet aqua vino iam consecrato misceri, quia sequeretur corruptio sacramenti pro aliqua parte ». 3 part., qu. 83, art. 6 ad quartum. Verum « utcunque sit, addit Bened. XIV, de ea ratione quam affert Angelicus Doctor, regula optima quidem est pro occidentali Ecclesia ». « Sed, cum Graeci (prosequitur idem Pontifex) post consecrationem vini aquam calidam in calicem immittant, et in Concilio Florentino eas de hoc ritu rationes attulerint, quibus Eugenius IV conqueverit, idcirco Cardinalis Bona Rer. liturg. lib. 2, c. 9, n. 5, putat, eam Angelicum Doctorem statuuisse regulam, eiusque rationem attulisse, haud gnarum illiusmodi ritus Graecorum ». De Sacrific. missae, lib. 3, c. 10, n. 16.

Amplius idem D. Thomas, cit. part. 3, qu. 77, art. 8, loquens de vino non consecrato, quod cum consecrato misceatur, concludit, si in magna quantitate admisceatur, ita ut in omne vinum consecratum diffundatur, non amplius remanere ibi sanguinem Christi; en eius verba: « Manifestum est.... quod corpus et sanguis Christi remanent in hoc sacramento, quandiu illae species manent eadem numero; consecratur enim hic panis et hoc vinum. Unde, si fiat tanta permixtio liquoris cuiuscunque, quod pertingat ad totum vinum consecratum, et fiat

permixtum, erit aliud numero, et non remanebit ibi sanguis Christi: Si vero fiat tam parva alicuius liquoris adiunctio, quod non possit diffundi per totum, sed usque ad aliquam partem specierum, desinet esse sanguis Christi sub illa parte vini consecrati, remanebit tamen sub alia». Haec ille.

At praestat adnotare, Innocentium III in cap. *Cum Marthae*, § *Quaesivisti*, de celebrat. Miss., generaliter posuisse: « Si post calicis consecrationem aliud vinum mittatur in calicem, illud quidem non transit in sanguinem, nec sanguini commiscetur, sed accidentibus prioris vini commixtum, corpori, quod sub eis latet, undique circumfunditur, non madidans circumfusum: ipsa tamen accidentia vinum appositum videntur afficere; quia, si aqua fuerit apposita, vini saporem assumit ». Quae Innocentii doctrina adversatur plane iis, quae D. Thomas docet loco modo relato. Id praevidit S. Doctor l. c., et adducto d. text. Innocent. ait, intelligendum esse, si tantula sit extranei liquoris quantitas, ut non diffundatur in omne vinum consecratum: « Quando non fit tanta permixtio liquoris extranei, quod sanguis Christi desinat esse sub toto, tunc enim dicitur undique circumfundi, non quia tangat sanguinem Christi secundum eius proprias dimensiones, sed secundum dimensiones sacramentales, sub quibus continetur ». Ibid., ad 3.

Contra tamen huiusmodi D. Thomae doctrinam videntur sentire fere omnes theologi, Innocentii III allata decret. freti, ubi indistincte Pontifex loquitur, sive liquor in magna, sive in parva quantitate vino consecrato admisceatur. Audiamus Barbosam, qui sub dicto capite *Cum Marthae*, § *Quaesivisti*, haec habet: « Quid

autem dicendum sit, ubi vino consecrato fit commixtio vini in summa quantitate, veluti si guttae sanguinis Christi superadditum sit vini profani dolium, quaestio est difficilis, an scilicet maneat semper, facta praedicta commixtione, illa gutta sanguinis sub particula vini consecrati? Partem negativam clarissimis verbis tuetur D. Thomas 3 part., qu. 77, art. 8, et iterum in 4, dist. 12, art. 2, quaestiuncula 1, et quodlibet 10, art. 3, cuius fundamentum illud est, quod licet per commixtionem eiusdem liquoris, scilicet vini, non corrumpatur species vini consecrata, nec desit adesse vinum per modum substantiae, attamen desinit esse idem in individuo, propter divisionem liquoris commixti in tam magna quantitate, et ideo desinit ibi esse sanguis Christi, qui eatenus ibi est, quatenus species consecrata non corrumpitur, imo existit et conservatur.... Contra eandem tamen videntur sentire fere omnes theologi.... pro qua sententia afferunt multas et efficacissimas rationes, ultra auctoritatem huius textus (*Cum Marthae*, etc.) qui indistincte loquitur, sive liquor in magna quantitate, sive in parva misceatur calici consecrato¹ ». Collect. DD. in Decr. tit. 41 de celebr. Miss., c. *Cum Marthae*, et c. 6, n. 10.

Illud quoque pro hac postrema sententia ex veteri disciplina addere possumus « cum populo in calicibus ministerialibus sub specie vini exhibebatur Eucharistia, vinum non consecratum identidem, ut postulabat numerus eorum, qui essent communicandi, in calicem infundi consuevisse, nec ullum unquam veritum esse, ne fideles Christi sanguinem non susciperent ». Verba sunt Bened. XIV de Sacrif. missae, lib. 3, c. 10, n. 17.

ARTICULUS IX. Missa quoad vetita in eius celebratione.

SUMMARY. 1. Vetitum est missam celebrare capite velato. - 2. Unde nemini licet uti pileolo, et ficto capillitio. - 3. Nec alius praeter Sedem Apostolicam potest concedere facultatem eum ferendi, ad n. 4. - 5. Vetitum est missam celebrare sine ministro. - 6. Vetitum est sacerdotibus deferre manutergium super calicem eundo, vel redeundo ab altari. - 7. Vetitum est pro ministro feminam inservire. - 8. Sic nec filius illegitimus potest missae sui patris presbyteri inservire. - 9. Vetitum est cum baculo ad missam celebrandam accedere. - 10. Item vetitum est missam sine lumi-

nibus celebrare. - 11. Sic etiam vetitum est missam celebrare in calice ligneo, et vitreo. - 12. Neque uti permittitur calice ex aere, aut aurichalco. - 13. Sicuti nec etiam uti licet calice plumbeo, aut ferreo. - 14. Vetitum est missam celebrare cum calice quocunque non consecrato. - 15. Imo, si quis auderet celebrare in calice non consecrato, esset suspensus ab officio celebrandi et a beneficio, si quod haberet. - 16. In sacrificio missae non est adhibenda palla drappo serico a parte superiore cooperta. - 17. Sacerdos in sacrificio missae congruentius utitur cingulo linteo non serico. - 18. Alia ad rem ad num. 22. - 23. Subnectuntur Addit. ex aliena manu ad n. 27, ubi nonnulla reperiuntur notatu digna.

1 Vetitum est missam celebrare capite velato; can. *Nullus Episcopus* 57 de Consec., dist. 1.
2 Unde nemini licet uti pileolo, et ficto capillitio. Concilium Mediolanen. I, part. 2, tit. *Quae*
3 *pertinent ad celebr. missae*. Nec alius praeter

Sedem Apostolicam potest eum ferendi cuiquam licentiam concedere, ex decreto iussu Urbani VIII in Missali reformato reposito his verbis: *Nemo audeat uti pileo in celebratione missarum sine expressa licentia Sedis Aposto-*

¹ « Difficultas est, quid faciendum sit de dolio vini in quod gutta specierum vini consecratarum immissa est. Respondet Sotus... et alii, illud vinum adhiberi, et bibi posse a laicis, nec opus esse, ut servetur pro missis celebrandis, quia illa gutta habetur pro omnia, cum ignoretur, quatenam illa sit. Verum magis pie

Suar. Bonac., et alii per eos citati sentiunt huiusmodi vinum servandum esse ad pios usus, alioquin fieri contra reverentiam speciebus consecratis debitam. » Idem Barbosa, Collect. DD. in Decretal., tit. 41 de celebr. Miss., cap. *Cum Marthae*.

licae, non obstante quacunq̃ue contraria consuetudine: et Sacr. Congregat. Conc. 24 Aprilis 1626, his verbis: *Facultas concedendi usum pileoli in missa spectat ad Papam.* Et quoad fictum capillitium seu comas expresse prohibuit Innoc. XI cuius decretum in dioecesi Coloniensi fuit promulgatum praecisus his verbis: « Cum informato non ita pridem, et consulto S. D. N. Papa Innocent. XI super rationibus et motivis quare usus comarum adscititiarum in hisce rigidioribus partibus saltem apud illos, qui de S. Sedis Apostolicae, seu legatorum eius aut Episcoporum dioecesanorum, vel Vicariorum eorumdem licentia longo temporis intervallo illis usi, iisdem sine praesenti valetudinis discrimine deinceps carere non posse dignoscerentur; modo et forma iuxta edictum sub 14 mensis Decembr. anni novissimi lapsi praescriptis tolerandus videretur, eiusdem Suae Sanctitatis hic residenti legato illustriss. et reverend. Archiepiscopo Damasceno renunciatum fuerit, non esse mentem Sanctitatis Suae, quod Nuntius Apostolicus aut Episcopus liceat licentiam sacerdotibus concedere eiusmodi comas in actu celebrationis gestandi; hinc iustissimis sanctissimi Patris nostri monitis devotissime in omnibus obsequendo, revocatis cum hoc quibuscunque aliis etiam post emanatum praefatum edictum obtentis licentiis, aut concessionibus, seu earum declarationibus, monentur omnes et singuli harum tenore serio ac paterne in Domino, ut memores humilitatis et reverentiae tam tremendo mysterio debitae, sacrificio missae, aut altari Dei nonnisi detecto ac nudato capite assistere praesumant, idque sub poena suspensionis a divinis officiis, aliisque iuxta superius edictum, cuius tenor in reliquis quoque quoad vestium prohibitarum, annulorum, comae et coronae etiam subdiacon. et diaconalibus ordinibus proportionatae gestationem exactius, quam hactenus ubique observabatur. Signatum Coloniae die 21 Martii 1689. Ioannes Henricus Anethan., Episcop. Hierap. suffrag. et Vicarius generalis Coloniensis ». Vide verb. *Coma fictitia* seu *adscititia* per tot., et 5 verb. *Pileolus* per tot. Vetitum est missam ce-

lebrare sine ministro cap. *Proposuit de Filiis presbyter.*, ubi sic habetur: *Non enim solus presbyter missarum solemniam, aut alia divina officia potest sine ministri suffragio celebrare.* Concil. Parisien. VI, p. 1, c. 48, his verbis: *Visum est, ut deinceps huiusmodi casus inhibeatur, provideatque unusquisque Episcoporum, ne in sua parochia quisquam presbyterorum missam solus celebrare praesumat, et, si hanc definitionem, superbiendo transgressus fuerit, canonicae correctioni subiaceat.* Sic etiam decrevit Conc. Granatense c. 36; Conc. Moguntin. c. 43, et Leo IV Homil. de Cura pastoralis. *Vetitum est sacerdotibus deferre manutergium super calicem eundo vel redeundo ab altari.* Sacr. Congr. Rit. 1 Septemb. 1703, quod est etiam contra rubricam generalem Missalis, et Comment. Gavant. in easdem rubricas, part. 1, tit. 20. *Vetitum est pro ministro feminam inservire; cap. Inhibendum de Cohabitat. clericor. et mulier.*, ubi sic statuitur: *Prohibendum quoque est ut nulla femina ad altare praesumat accedere, aut presbyterio ministrare.* Subiungit La Croix lib. 6, part. 2, num. 388: *Et si mulier in ecclesia tacere debet, uti habetur 1 ad Corinth. xiv, multo magis abstinere debet a ministerio altaris; sic etiam Barbosa de offic. et potest. Parochi, part. 11, cap. 15, num. 42 et 43, cum multis ibi citatis. Confirmat Bened. XIV in Const. 47, tom. 4 Bullar., quae incip. Allatae sunt, ubi, § 29, haec habet: Summus Pontifex Gelasius in sua epistola nona ad Episcopos Lucaniae cap. 26, pravam consuetudinem iam invecitam improbavit, iuxta quam, mulieres sacerdoti missam celebranti inserviebant; cumque idem abusus ad Graecos transisset, Innocentius IV in epistola, quam ad Episcopum Tusculanum dedit, eundem severissime proscripsit: « Mulieres autem servire ad altare non audeant, sed ab illius ministerio repellantur omnino »; iisdem verbis a Nobis quoque prohibetur in nostra saepius citata Constitutione Et si pastoralis, § 6, n. 21, t. 2 Bullarii nostri¹. Sic nec filius illegitimus potest missae sui patris presbyteri inservire, quia indecorum est, ut in*

¹ « Minister, secundum Nav., Fagn., Zerol., sub mortali, et quidem masculus: in necessitate tamen gravi, v. g. diei festi, vel dandi viaticum, posset quis sibi respondere, inquit Sa, Bonac. et Dian. tr. 4, resol. 43, ex aliis. In quo casu etiam feminam adhiberi posse docet Nug. a. 6, d. 1, et Sylv. idque quibusdam Belgii partibus consuetudine inductum esse docet March. R. past., cap. 5, contra communem, apud Lay, Fern. et Dian., l. c. Tamburin... et March., de Ord., t. 3, cap. 13, ubi vult id esse mortale. Ministrante tamen circa altare viro, qui haud sciat respondere, mortales ex choro respondere, non esse prohibitum notat C. de Lugo, et Tambur... ubi etiam cum Henric. et Hurtad. permittit celebranti missam coeptam prosequi sine ministro, si hic forte abiit et aliquantulum expectatus non revertatur. » Busemb. apud D. de Ligorio, de Eucharist. etc., num. 391.

Sed audiamus eundem D. de Ligorio, qui haec habet: « Dubitatur an sacerdos celebrans, respondente muliere, graviter peccat? Affirmat Nunn. apud Dianam... sed communiter negant Laym... Suarez... Tournely... et Diana... cum Molfes., Homob., Zanardo, Fern. Hinc dicunt Wigandth... Tournely cum Lugo, et Laym. cum Palud. et Hurtad. bene permitti, ut feminae quandoque respondeant a longe, maxime si sint sanctimoniales, modo non immediate ministrent in altari, porrigendo urceolos, etc., id enim non posse excusari a mortali ex cap. *Inhibendum de cohabit.* Cleric., ubi feminis omnino interdicitur celebranti ministrare. Et ideo bene advertit Laym., quod, urgente necessitate, satius esset celebrare sine ministro, quam cum femina ministrante. » Loc. cit., num. 392. (EDITORES CASINENSES.)

altaris officio illegitimus filius impudico patri ministret, in quo unigenitus Dei Filius aeterno Patri pro salute humani generis victimatur, ut habetur cap. *Cum decorem* 15 de Filiis presbyterorum, et colligitur ex Concil. Trid. de Reformat., sess. 25, cap. 15, ubi: *Ut paternae incontinentiae memoria a locis Deo consecratis, quos maxime puritas sanctitasque decet, longissime arceatur*, iubet, ne filii illegitimi clericorum, in ecclesiis, ubi eorum parentes beneficium habent, ullo modo ministrent, per praecisa haec verba: *Nec in dictis ecclesiis quoquo modo ministrare*. Vetitum est cum baculo ad missam celebrandam accedere, ex canon. Zachariae Papae lato in Concil. Romano, et inserto in decreto Gratiani in cap. *Nullus Episcopus* 57 de Consecr., dist. 1, ubi sic habetur: *Nullus Episcopus, presbyter aut diaconus ad solemnia missarum celebranda praesumat cum baculo introire, et qui temere praesumpserit, communione privetur*. Item vetitum est missam sine luminibus celebrare. Leo IV Homil. de Cura pastorali, et Honorius III in cap. *Litteras* 12 de celebrat. Missarum. Sic etiam vetitum est missam celebrare in calice ligneo et vitreo ex Conc. Remensi, cap. 6, canon. *Ut calix* 45 de Consecr., dist. 1, ubi expresse dicitur: *Nullus autem in ligneo aut vitreo calice liceat praesumat missam cantare*. Neque uti permittitur calice ex aere aut aurichalco; ex eodem Conc., ibidem, his verbis: *De aere aut aurichalco non fiat calix, quia ob vini virtutem aeruginem parit, quae vomitum provocat*. Sic uti nec etiam uti licet calice plumbeo aut ferreo ex eodem motivo; c. *Vasa* de Consecr., dist. 1, et Leo IV Homil. de Cura pastorali.

Vetitum est missam celebrare cum calice quocunque non consecrato, ex cap. unico, § fin., de sacra Unctione. Imo, si quis auderet celebrare in calice non consecrato, esset suspensus ab officio celebrandi et a beneficio, si quod haberet, per textum in cap. ultimo de celebrat. Missarum.

In sacrificio missae non est adhibenda palla drappo serico a parte superiori cooperta. Sacra Congr. Rit. 22 Ian. 1701.

Sacerdos in sacrificio missae congruentius utitur cingulo lineo, quam serico. Eadem Sac. Congr. Rit. 22 Ian. 1701, apud La Croix lib. 6, part. 2, n. 2055, pag. 312 et 313.

Annulum in digito gerere, dum missa celebratur, cuiusculunque dignitatis nemo potest, vetante S. Rit. Cong., Inst. eccl. 34, § 4, n. 15.

Nec licet etiam protonotariis non participantibus adhibere in missa instrumentum argenteum cum candela, ut ex decreto apud Monacell., ibidem, num. 16. Quod etiam superioribus ordinum mendicantium, et parochis vetuit Sacra Congregatio, cuius litterae referuntur ibid., sub n. 17, sunt autem tenoris sequentis:

Eminentiss. ac reverendiss. Domine observandiss.

Cum sacrorum Rituum Congreg. innotuerit, quemdam in ista civitate Bononiae irrepsisse abusum, quod tum parochi eiusdem, tum superiores ordinum mendicantium nulla dignitate ecclesiastica insigniti, nulloque iusto titulo fulti, in celebratione missae solemnissimae sive privatae instrumento argenteo cum candela, quod *bugia* nominatur, noviter uti praesumpserunt, eminentissimi et reverendissimi Patres eidem S. Congregationi praepositi Eminentiae vestrae scribendum esse duxerunt, ut ipsa abusum praedictum zelo, quo pollet, ecclesiasticae disciplinae, a civitate ista omnino tollere et amovere curet, parochosque omnes, et ordinum mendicantium superiores, adhibitis iis iuris remediis, quae prudentiae suae opportuna, vel etiam necessaria videbuntur, auctoritate ipsius Sacrae Congregat. moneat, coerceat, et ad terminos suos reducere non omittat; et E. V. manus humillime exosculor.

Romae 18 Augusti 1734.

Eminentiae Vestrae

Humillimus atque addictissimus servus
A. F. Card. ZONADARI
Propraef.

N. M. TEDESCHI, Archiep. Apam.
S. R. C. secret.

Quin et iuxta decreta Alexandri VII abbatibus regularibus consecratis id non licet, nisi in missa solemnii, cum pontificalibus utuntur, ut ex decretis S. Congr.; cit. Instit. eccl. 34, § 4, n. 17.

Pari passu cum hoc argenteo instrumento procedendum est cum assistente; ibid., § 18, ut ex decreto Sacrae Congr. Rituum.

Novus sacerdos in celebratione missae primae vetatur ecclesiam circuire sacris vestibus indutus, ut recipiat oblationes, potest tamen se vertere ad altare, et ibi eas accipere, ex decreto Sacrae Congregationis; Institut. Eccl. 56, § 7.

Sacerdos, in alia dioecesi celebrans missam, non potest nomen Episcopi sui nomini Episcopi illius dioecesis substituere, ex Pouget et Merato. Bened. XIV de Sacrif. missae lib. 2, cap. 17, § 4.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

An possit sacerdos sine ministro missam celebrare, si sit aliqua celebrandi necessitas, non conveniunt inter se auctores. Negant post D. Antoninum complures. Affirmant vero alii; sed et hi discordes sunt circa illam necessitatem, quae licitam facit hanc missae celebrationem sine ministro. Afferit Sotus exemplum, si aliter sacerdos non posset satisfacere praecepto

- audiendi missam. Sed non omnes in hoc exemplo concordare videntur. In eo tamen videntur plerique convenire, quod scilicet possit missa celebrari sine ministro, si viaticum sit ministrandum periculose aegrotanti.
- 26 De eo quoque quaeri solet, an in casu necessitatis liceat uti ministerio mulieris? Satis

esse sine ministro celebrare, quam mulierem habere adiutricem, communis opinio est.

Num filius illegitimus in casu necessitatis possit patri celebranti ministrare; tum an possit ministrare eidem patri secreto celebranti in aliquo oratorio, vide apud Pasqualig. tom. 1, qu. 349, n. 5.

ARTICULUS X. Missa quoad requisita pro eius celebratione.

SUMMARIUM. 1. Requiritur in primis altare. - 2. Et debet esse consecratum. - 3. Et coopertum linteis mundissimis. - 4. Et ista lintea regulariter debent esse tria. - 5. Et in ipso altari, etiamsi sit expositum venerabile, semper requiritur crux cum imagine Crucifixi etc. - 6. Et debent lumina esse in ipso accensa. - 7. Requiritur corporale benedictum ab Episcopo, vel

ab habente privilegium benedicendi. - 8. Et hoc debet esse linteum. - 9. Requiritur quaedam etiam parva palla superponenda calici. - 10. Requiritur calix cum patena ex auro, vel ex argento. - 11. Requiritur missale. - 12. Requiritur insuper amictus, alba, cingulum, manipulus, stola, et casula. - 13. Alia ad rem ad n. 24. - 25. * An sacerdos omittendo aliquid eorum, quae ad ritum celebrationis attinent, puta debitum tempus, altare, etc. vestes, etc., valide consecret. - 26. Expenditur hic, an debeat esse determinata quantitas panis et vini pro valida consecratione; alia ad rem, ibi.

- 1 Requiritur in primis altare, ex cap. *Altaria* de Consecrat., dist. 1, quod debet esse lapideum, ex Conc. Epaonen. can. 26 et 27, post epist. 2 Evaristi, et ex Conc. Hipponen. c. 6, et refertur in c. *Altaria* de Consecr., dist. 1.
- 2 Et debet esse consecratum ex c. 1 de Consecrat., dist. 1. Et coopertum linteis mundissimis, c. *Consulto* de Consecr., dist. 1; Conc. Coyacens. c. 3; Conc. Lateranen. IV cap. 19;
- 4 Conc. Oxonien. I c. 10. Et ista lintea regulariter debent esse tria, ut videtur colligi ex c. *Si per negligentiam* de Consecr., dist. 2, ubi praeter corporale numerantur tria his verbis: *Si aliquid de sanguine stillaverit supra linteam altaris, et ad aliud stilla pervenit, quatuor diebus poeniteat, si usque ad tertium, novem diebus poeniteat, si usque ad quartum, viginti diebus.* Ubi nota primum verba stillaverit super linteum altaris referri ad corporale, et cum de tribus aliis fiat mentio, utique iudicari, quod requirantur tria praeter corporale, sicuti pariter Missale Romanum auctoritate Clement. VIII et S. Pii V editum expresse tria requirit t. *de Defectibus*. Et in ipso altari etiam si sit expositum venerabile, semper requiritur crux cum imagine Crucifixi, ut declaravit Sacra Congr. Rit. 24 Maii 1707, his verbis: *Quando super altare expositum est venerabile, debet etiam in eo collocari cum imag. Crucifixi.* Et quidem illius altitudinis et magnitudinis novissime praescriptae a saepe laudato Sum. Pont. Bened. XIV, die 16 Iulii 1746, in sua encyclica epistola directa Archiepisc., Episc. et Ordinariis ditionis ecclesiasticae, in qua circa finem sic expresse mandat: *Illud vobis praecipimus, ut nullo modo patiamini rem divinam fieri ad huiusmodi altaria nisi crucifixus inter candelabra ita promineat, ut sacerdos celebrans, ac populus sacrificio assistens eundem crucifixum facile et commode intueri possit, quod evenire nequit, si exigua solum crux minori tabulae defixa fidelibus exhibeatur. Si eiusmodi corruptela in dioecesim non valde propagata est,*

facile extinguere poterit; si privatim regulares aut saeculares ecclesiarum superiores de hac re moneantur; sin autem late per dioecesim invaluerit, tunc a vobis edictum necessario promulgandum erit, quod his nostris litteris conformetur. Vide tamen in supplementis ad verb. *Altare*, n. 59, novissimam dispositionem eiusdem Pont. Bened. XIV circa crucem collocandam, vel non, in altari, in quo est expositum sanctissimum sacramentum. Et debent lumina 6 esse in ipso accensa, ex capitulo ultimo de celebratione Missarum.

Requiritur corporale benedictum ab Episcopo 7 vel ab habente privilegium benedicendi, cap. *Consulto* de Consecr., dist. 1.

Et hoc debet esse linteum, ex Conc. Remens. 8 cap. 3. Requiritur etiam quaedam parva palla 9 superponenda calici, ut habet Innocent. lib. 2, de mysteriis Missae, cap. 56, his verbis: *Duplex est palla, quae dicitur corporale, una, quam diaconus super altare totam extendit, altera quam supra calicem plicatam imponit.* Requiritur calix cum patena ex auro, vel ex 10 argento, ex cap. *Vasa* de Consecr., dist. 1, et ex Conc. Remensi relato in cap. *Ut calix* de Consecrat., dist. 1, ubi habentur haec verba: *Ut calix Domini cum patena, si non ex auro, omnino ex argento fiat;* qui calix cum patena debet esse consecratus, ex cap. unico, § final., de sacra Unctione. Requiritur Missale iussu 11 S. Pii V editum Const. incip. *Quo primum*; quod iterum restitutum et emendatum solum in usu haberi mandavit Clemens VIII Const. incip. *Cum sanctissimum.* Requiritur insuper 12 amictus, alba, cingulum, manipulus, stola et casula ex Conc. Coyacensi cap. 3, Leone IV Homil. de Cura pastoralis, et videtur colligi ex c. *Ecclesiastica institutione* dist. 23, et explicite enumerat omnes has vestes Innocent. III, lib. 1, de Mysteriis missae.

* Sacerdos missam celebrans etiam in necessitate dandi viatici infirmo absque uno e sacris indumentis, peccat graviter ex irreve-

rentia; neque enim urget viatici praeceptum, si ministrari non possit eo modo, quo decet. Benedictus XIV de Sacrificio missae, lib. 3, cap. 7, § 1.

14 Idem dicas si absque luminibus, quae sint oportet sive ex cera, sive ex oleo; et si desint, in necessitate, saltem sebacea, sufficit tamen, si necessitas urgeat, unicum lumen. Idem dicas, si celebret absque Missali seu libro, in quo sit saltem canon. Haec ex DD. ibid., § 2.

15 Peccat etiam sacerdos celebrans sine ministro, ut eruitur ex cap. *Proposuit* de Fil. presbyt. Si tamen sit ministrandum viaticum, potest sacerdos sine ministro missam celebrare et sibi ipsi respondere. Alias praestat omittere missam, quamvis si hoc agat, sunt qui negent illum peccare. Ib., § 3.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

16 Altare, in quo missa est celebranda, potest consecrari non solum ab Episcopo, sed et a simplici sacerdote, si hanc ipsi potestatem concedat Summus Pontifex; V. Habert. de Euch. 13, quaest. 1.

17 Num autem ad consecrationem altaris necesse omnino sit, ut reliquiae sanctorum in eo includantur, magna quaestio est. Negant plures, quos allegat Hebert loco citato, qu. 3, ut sunt Suarez, Sotus, Coninck., etc. Sed recedendum haud est a communi Ecclesiae praxi firmata communiori opinione, nempe altare sine reliquiis non esse consecratum, consecratumque exsecrari ablatis reliq., vel fracto sigillo locali, in quo sunt recondita.

18 Quando vero altare consecratum censi possit exsecratum et amisisse benedictionem, tradit Habert ubi supra, qu. 2.

19 Sicuti altaris, ita et calicis consecratio potest ex permissione Summi Pontificis spectare ad simplicem presbyterum reque ipsa spectat ad nonnullos abbates et superiores. Sed haec facultas non solet ipsis dari, nisi pro oratoriis sui ordinis tantum et ita semper intelligenda, si forte verba essent dubia. De exsecratione calicis, vide Habert eodem loco, qu. 3.

21 Non conveniunt auctores, an sacerdote celebrante cum calice, aut in altari non consecrato, censeantur illa consecrata? Non male vero distinguit Sambovius inter altare et calicem, tenetque altare non manere consecratum ex sacrificio super eo oblato. Calicem vero consecrari ex solo contactu sanguinis Christi.

22 Si aliqua ex vestibus sacerdotalibus desit, nec haberi queat, an omitti debeat missae sacrificium in casu etiam necessitatis? *Pensandum est* (inquit Habert. de Eucharistia, c. 14, qu. 7) *quatenus ex una parte sit defectus et*

23 *ex altera quanta sit celebrandi necessitas. Namque 1. in communi et profano vestitu nunquam liceret offerre; quod etiam verum est, si desit altare consecratum, sive calix, sive patena,*

sive corporale. 2. Si tanta sit celebrandi necessitas, puta si frequens populus sine scandalo dimitti non posset, celebrare liceret sine manipulo aut cingulo. Si autem tanta non sit necessitas, si v. g. sacerdos aliter satisfacere non possit praecepto audiendae missae, ex S. Antonino praestat non audire, quam indecenter celebrare. Monent communiter in casu necessitatis licitum esse stola pro cingulo vel manipulo pro stola uti.

ADDITIONES CASINENSES.

Sacerdos omittendo aliquid ex iis, quae ritum celebrationis spectant, nempe tempus debitum, altare, etc. peccat quidem graviter, nihilominus consecrat, positis debita materia et forma, si adsit eius intentio.

Ita in Sacerdotali Romano, ubi haec leguntur: « Sciendum est, quod secundum S. Thomam et Albertum et alios theologos, si omittatur aliquid de his, quae ad ritum celebrationis pertinent, quilibet dimittens aliquid tale, puta tempus debitum, altare tribus mappis coopertum, vestes et huiusmodi, graviter peccat; nihilominus consecrat, si sit ordinatus, et adsit eius intentio, et debita materia et debita forma, sed gravissime peccat, si scienter hoc faciat ». Apud Bened. XIV de Sacrificio missae, lib. 3, c. 13, n. 2.

« Quaeritur P. Orsi, prosequitur idem Bened. XIV l. c., an valide consecraret sacerdos qui super panem et vinum communi mensae apposita consecrationis verba pronuntiaret, nullus indutus sacris vestibus, nullis caeremoniis, nullis precationibus adhibitis, serio tamen agens cum intentione faciendi, quod facit Ecclesia. De illicita consecratione nulla esse potest controversia; tota difficultas eo redit, an valide consecret. Combefisius, Le Quien et Toutée statuunt consecrationem esse invalidam, eorum opinionem secuti, qui non Christi tantum verbis, sed Ecclesiae etiam precationibus panem et vinum existimant consecrari. Quam sententiam cum idem P. Orsi everterit et ipsi cum eo sentimus, consecrationis formam in Christi verbis consistere, idcirco statuimus cum eo, eiusmodi consecrationem illicitam quidem fore, sed validam ».

Circa quantitatem vero panis et vini consecrandam, an scilicet determinata esse debeat, pro validitate consecrationis, audiamus D. Thomam, qui sic habet: « Quidam dixerunt quod sacerdos non posset consecrare immensam quantitatem panis et vini; puta totum panem, qui venditur in forno, aut totum vinum, quod est in dolio.

» Sed hoc non videtur esse verum: quia in omnibus habentibus materiam, ratio determinationis materiae sumitur ex ordine ad finem; sicut materia serrae est ferrum, ut sit apta sectioni. Finis autem huius sacramenti est usus

fideliū. Unde oportet, quod quantitas materiae huius sacramenti determinetur pro comparatione ad usum fideliū. Non autem potest esse, quod determinetur per comparationem ad usum fideliū, qui nunc occurrunt; alioquin, sacerdotes paucos parochianos habens non posset consecrare multas hostias. Unde relinquitur, quod materia huius sacramenti determinetur per comparationem ad usum fideliū absolute. Numerus autem fideliū est indeterminatus. Unde non potest dici, quod quantitas materiae huius sacramenti sit determinata ». Part. 3, qu. 74, art. 2.

Addit idem D. Thomas, ibid. ad 2, quod etiamsi sacerdos consecraret propter malum finem, quicumque is esse posset, nihilominus perficeret sacramentum. En eius verba: « Un-

de si sacerdos intendat consecrare corpus Christi propter aliquem malum finem, puta ut irrideat, vel veneficia faciat, propter intentionem mali finis peccat; nihilominus tamen propter potestatem sibi datam perficit sacramentum ».

Hinc concludas oportet, cum Christus materiae consecrandae mensuram non definiverit, sive in exigua, dum tamen visibili, sive in magna copia consecrationem valere; « Quamvis (nota) non defuerint theologi, qui irritam putarent fore consecrationem, si sacerdos immensam panis aut vini copiam, qualis est ex. gr. in furno, aut in dolio consecrare vellet, eo quod, inquebant, potestatem a Christo accepit in aedificationem, non in destructionem ».

ARTICULUS XI. *Missa quoad requisita in celebrante pro valida et licita eius celebratione.*

SUMMARIUM. 1. Requiritur, ut valide celebret, quod celebrans sit rite ordinatus sacerdos. — 2. Et quod habeat intentionem sacrificandi et conficiendi sacramentum. — 3. Et ut licite celebret, quod sacerdos in gratia sit et se probet. — 4. Unde Concil. Trid. confessionem in sacerdote praerequirat, non solum ratione communionis, sed etiam ratione specifica celebrationis. —

- 1 Requiritur, ut valide celebret, quod celebrans sit rite ordinatus sacerdos, ex Conc. Nicaeno
- 2 cap. 4, et ex Trident. sess. 22, c. 1. Et quod habeat intentionem sacrificandi et conficiendi sacramentum, ex Conc. Florentino in Decreto unionis Armen., et ex Trid. sess. 7, can. 11, de Sacramentis in genere, ubi anathematizatur, qui dixerit, *in ministris, dum sacramenta conficiunt et conferunt, non requiri intentionem saltem faciendi, quod facit Ecclesia.*

* Porro intentio applicationis missae sufficit si habitualis fuerit; est enim veluti quaedam donatio, quae semper valet, etiamsi multo ante intercesserit. Tempus autem applicationis num sit sufficiens post consecrationem ambiguum est. Praestat, ut sacerdos missam applicet, cum se ad eam praeparat, de Sacrif. miss., lib. 3, cap. 16, § 9. Quoad intentionem hoc quoque notandum: cum novi sacerdotes cum Episcopo celebrant, non debent intentionem suam ita conformare, ut intelligant se consecratos eodem momento, quo Episcopus extrema verba protulerit, sive ipsi ante, sive postea formam compleverint; sed debent esse ita animo comparati, ut omne studium ponant proferendi ultima verba cum Episcopo, atque ita una cum eo consecrent, ex quo fit, ut si non ita iungant sua verba cum Episcopo, non consecrent, cum non habuerint intentionem consecrandi.

- 3 Ibidem, § 6 *. Et ut licite celebret, requiritur, quod sacerdos sit in gratia et se probet, iuxta praeceptum Apostoli 1 ad Corinth. xi: *Probet autem se ipsum homo et sic de pane illo edat et de calice bibat*, id est confessionem sacra-

5. Quomodo sit intelligendum Tridentinum praecipiens sacerdoti, qui, necessitate urgente, absque praevia confessione celebravit, ut post celebrationem quamprimum confiteatur ad n. 6. — 7. Ut celebrans licite celebret requiritur etiam quod sit ieiunus ieiunio naturali. — 8. Assignantur tamen aliquae causae, ob quas potest licite celebrare etiam non ieiunus ieiunio naturali, ad n. 28. — 29. Quid sit ieiunium naturale et quando frangatur, vel non? ad n. 46. — 47. Subnectuntur Additiones ex aliena manu ad n. 53.

mentalem praemittat, ut vult Conc. Trident. sess. 13, cap. 7, de Eucharistia, his verbis: *Ecclesiastica autem consuetudo declarat eam probationem necessariam esse, ut nullus sibi conscius mortalis peccati, quantumvis sibi contritus videatur, absque praemissa sacramentali confessione ad S. Eucharistiam accedere debeat, quod a Christianis omnibus, etiam ab iis sacerdotibus, quibus ex officio incubuerit celebrare, haec sancta synodus perpetuo servandum esse decrevit, modo non desit illis copia confessoris; quod si, necessitate urgente, sacerdos absque praevia confessione celebraverit, quamprimum confiteatur*, et canone 11 eiusdem sessionis statuit expresse, *necessario praemittendam esse confessionem sacramentalem*, sub poena excommunicationis eo ipso. Unde Conc. 4 Trident. confessionem in sacerdote praerequirat, non solum ratione communionis, sed etiam ratione specifica celebrationis, adeo ut non solum teneatur esse in gratia quando in missa sacram Eucharistiam sumit, sed etiam in ipso actu sacrificii, quando ipsum conficit, ut expresse innuit sess. 22, in decreto de observandis et vitandis in celebratione missae, dum dicit: *Omnem operam et diligentiam in eo ponendam esse, ut quanta maxima fieri potest interiori cordis munditia, puritate, atque exteriori devotionis ac pietatis specie peragatur.*

Illa autem particula citati Tridentini quam 5 *primum confiteatur*, si, urgente necessitate, ex defectu confessoris inconfessus celebraverit, non est intelligenda in hoc sensu, scilicet cum sacerdos suo tempore confitebitur; quia in hoc

sensu fuit damnata ab Alex. VII, 18 Mart. 1666, his praecisis verbis, uti iacet n. 39 in ordine: *Illa particula quam primum intelligitur, cum sacerdos suo tempore confitebitur*. Sed eius verus sensus est, ut quamprimum, et statim post peractum sacrum habuerit copiam confessoris, vel illico ac confessarius sibi occurrerit, teneatur confiteri, taliter quod, si unum vel alterum confessarium culpabiliter praetermittat, peccet mortaliter ratione non adimpleti huius praeccepti. Nec potest dici quod Concil. Trid. ibi consulat tantummodo, et non praecipiat confessionem quam primum, quia Concilium ibi praecceptum dat, non consilium, ut expresse patet ex sequenti propositione 38 in ordine damnata ab Alexandro VII, die et anno quo supra: *Mandatum Tridentini factum sacerdoti sacrificanti ex necessitate cum mortali peccato, confitendi quam primum, est consilium, non praecceptum*.

* Sacerdos igitur valide consecrat, etsi lethali crimine sit infectus, excommunicatus, haereticus, degradatus. At ut celebret etiam licite, debet esse in statu gratiae, et a lethali peccator liber; alioquin, duplicis culpa reum se constituit, conficiendo scilicet, vel suscipiendo indigne sacramentum, et infideliter sibi ipsi ministrando.

Vetat quidem Tridentinum, cit. sess. 13, c. 7, de Eucharistia, ne sacerdos peccati mortalis reus, quantumvis contritus, nisi prius sacramentali confessione expiatus, ad celebrandum accedat; permittit tamen sacerdotibus celebrationem praevisio tantum actu contritionis, dummodo gravis necessitas urgeat, nec sit copia confessarii: simul vero in eo rerum eventum mandat, ut qui ita celebraverit, quamprimum confiteatur; atque ita explicat praecceptum divinum ab Apostolo traditum, *probet autem se ipsum homo*. In casu vero urgentis necessitatis non satis est attritio, sed omnino contritio requiritur, vel saltem attritio, quam sacerdos sine culpa contritionem existimaverit.

Porro urgens necessitas, de qua hic sermo, ea censetur, si sacerdos eo die non celebrans offensioni esset et scandalo. Item si parrocho celebrandum est ad ministrandum viaticum. Sunt qui addunt sufficere ad celebrationem in eo rerum statu, si nuper decessit anima probabiliter sacrif. indigens; quod tamen aliis, et merito, minus probatur, cum omnes animae in purgat. sacrif. indigeant.

Sed quid, si sacerdos, coepta missa, recordetur peccati lethalis non expositi in confessione, vel se obstringi aliqua censura, vel ieiunium non servasse? Profecto, si ante consecrationem peccati, seu ieiunii non servati recordatur, missam deserere tenetur, nisi aliud suadeat iustus de gravi scandalo timor. Si vero post consecrationem, perficiat, et sumat sacramentum, praemissa contritione, si succurrat

grave peccatum nondum poenitentia deletum, et elicto proposito satisfaciendi postmodum praeccepto confessionis et absolutionis. Si vero nequeat conteri, satius est scandalum potius permittere, quam sacramentum conficere, et indigne recipere.

Scandalum vero an causaret recedendo ab altari ille, qui in loco privato celebrans cum unico ministro, peccati gravis, inchoata missa, recordetur, quaestio est anceps; sunt enim, qui minimum esse scandalum censerent, si adsit tantummodo minister puer, vel celebrantis servus, aut amicus.

Si ea die, tempore missam praecedente, grave peccatum commissum a sacerdote fuerit, de quo tamen doluit, et confessus est, non decet sacerdotem eadem die celebrare, quia tollitur quidem reatus culpa, sed non continuo immundities corporis adimitur. Idem dicas de eo qui pollutionem proprii corporis sensit, nec tamen consensum apposuit. Quamvis nulla sit in eo culpa, indecens est tamen ad sacrificium accedere, praesertim si menti tenacius inhaereant pravae cogitationes. Ex tract. Benedicti XIV, de Sacrific. missae, lib. 3, cap. 11, § 1 ad 12.

Ut celebrans licite celebret, requiritur etiam, quod sit ieiunus ieiunio naturali, uti, iuxta morem universalis Ecclesiae apostolica traditione introductum, decreverunt varia Concilia, et in primis Carthaginense III, can. 29, statuit: *Ut sacramenta altaris nonnisi a ieiunis hominibus celebrentur*, et idem reperitur can. 47. Concil. Matisconense II, can. 6 renovat canon. Concilii Carthaginensis, et addit poenam depositionis; Concilium Bracarense I decrevit, ut etiam feria v in Coena Domini missae a ieiunis celebrentur; Conc. Toletanum VII, can. 2, relat. in c. *Nihil* 16, caus. 7, qu. 1, poenam excommunicationis statuit in eos, qui post sumptum cibum quemlibet exiguum, missam celebrare audent, praecisis his verbis: *Ne tamen, quod naturae languoris causa consulitur, in praesumptionis perniciem convertatur, nullus post cibum, potumque quemlibet minimum sumptum missas facere praesumat... Si quis haec temere praesumpserit, excommunicationis sententiam sustinebit*. Concilium Constantiense, sess. 13, damnat errorem, sive abusum quorundam, qui sacramentum altaris post cibum sumptum celebrare audebant: et sic senserunt communiter sancti Patres, pro quibus omnibus unus Augustinus adducitur, qui in epist. 54, alias 218, n. 7 et 8, habet praecisa haec verba: *Placuit Spiritui Sancto, ut in honorem tanti sacramenti prius in os Christiani corpus Dominicum intraret, quam caeteri cibi; nam ideo per universum orbem mos iste servatur*; et refertur in c. *Liquido* 54, dist. 2, de Consecrat.

Dantur tamen aliquae causae, ob quas sacerdos licite celebrare, ac communicare potest,

etiamsi non sit ieiunus ieiunio naturali. Et prima est necessitas integrandi sacrificium. Si enim sacerdos celebrans post consecrationem unius vel utriusque speciei, recordetur se non esse ieiunum, potest, imo debet adhuc complere sacrificium; quia maius et fortius est praeceptum divinum obligans ad integrandum sacrificium, quam praeceptum ecclesiasticum obligans ad communicandum ieiune. *Communis.* Si autem sacerdos recordetur, se non esse ieiunum ante consecrationem, ac celebret privatim in aliquo oratorio, uno tantum ministro, aut altero bene noto praesente, sicque possit sine gravi scandalo ab altari recedere, missamque relinquere, ad id omnino tenebitur; secus vero si publice coram magno populo celebret, ac nequeat missam relinquere sine gravi scandalo; quia tunc poterit etiam non ieiunus ieiunio naturali complere sacrificium; cum non posset sine magna sui erubescencia, aut nota infamiae, et aliorum sinistra interpretatione, suspicione ac temerario iudicio, adeoque vero scandalo, sic ab altari recedere, quod, teste Sporer t. 3, part. 2, cap. 6, sect. 7, n. 476, concedunt communiter doctores etiam de laico iam ante altare communicaturo existente, ac ibi se non esse ieiunum recordante, et non sine magno rubore, infamia ac scandalo, non valente recedere; leges enim positivae nunquam tam severe ac rigide obligant; et totum id colligitur etiam ex S. Th., 3 part. Summ., qu. 83, art. 6, ad 2, ubi in similibus casibus reputat quidem tutius ab altari et communione recedere, sed tamen nisi quis recedere non possit sine ingenti scandalo, ibi: *Nisi grave scandalum timeretur.*

11 Item si sacerdos celebrans, peracta iam consecratione utriusque, vel unius speciei, de repente moriatur, seu tali morbo corripiatur, ut non possit sacrificium complere, ac non reperiatur sacerdos ieiunus, debet sacrificium compleri ab alio sacerdote, quamvis non ieiuno.

12 *Communis.* Item si sacerdos loco vini inadvertenter solum aquam consecraverit, et errorem suum solum post sumptionem totius aquae cognoverit, debet, quamvis non amplius ieiunus ieiunio naturali, de novo vinum cum aqua consecrare, ac consecratum sumere ad integrandum sacrificium. *Communis.* Et ratio est quia, ut dictum est supra, maius et fortius est praeceptum de sacrificio non relinquendo imperfecto, quam praeceptum de sacrificando et communicando ieiune.

13 *Secunda* est necessitas servandi reverentiam debitam sacramento. Si enim immineat periculum, ne sacrae hostiae seu particulae ab infidelibus et haereticis profanentur, aut incendio vel inundatione absumantur, non solum a sacerdote non ieiuno, sed sacerdote absente, etiam a laico non ieiuno propriis manibus sumi, et absumi possunt, ut docent communiter doctores; imo et debent, ut volunt Layman lib. 1,

tract. 4, cap. 6, n. 22; Gobat t. 1, tract. 3, casu 13, n. 423, et alii.

Item, si post iam sumptam ablutionem sacerdos reperiatur aliquas particulas, aut reliquias ex hostia, quae aliter nequeant decenter asservari, debet eas, sive parvae, sive magnae sint, sumere, quia spectant ad idem sacrificium. Rubr. Miss., tit. 7, *de Defectibus.* Et hoc etiamsi integra hora interim, etiam post sacrum finitum occupatus fuerit in communicandis aliis; imo etiamsi eas repperit iam ad sacristiam reversus, et depositis vestibus, ac non modico tempore effluxo, si nequeant asservari sine maiori irreverentia, ac nullus alius adsit sacerdos sacrificaturus, qui illas in suo sacrificio ante ablutionem possit absumere; in tali enim casu non censebitur novam communionem inchoare, sed perficere praecedentem, cum dictae particulae seu hostiae videantur spectare ad idem suum sacrificium. Si autem tales particulae, seu reliquiae hostiae essent ex alio non suo sacro, si eas repperit ante sumptam ablutionem, debet eas absumere: secus vero, si eas repperit post sumptam ablutionem, quia tunc, si commode et reverenter asservari possent, essent asservandae donec ipse vel alius sacerdos intra sacrum eas ieiunus sumeret; quia non sunt pars sui praesentis sacrificii; quamvis Bonacina, Castropalaus, et alii permittant earum sumptionem, licet sint ex alio sacro; quod et ego approbo in casu, quo non possint commode et reverenter asservari; quia tunc urget reverentia sacramenti. Et si sacerdos dubitet, an repertae particulae, seu reliquiae hostiae sint consecratae, nec ne, poterit eas sumere post utriusque speciei sumptionem ante suae ablutionis sumptionem, et etiam post ipsam, si solum post ipsam eas repperit. Sic in universum Gobat loc. cit., a n. 420 ad 422; Sporer loc. cit., n. 477, cum pluribus aliis ab ipsis allegatis.

Item si particula hostiae mixta cum sanguine remaneat in fundo calicis, poterit sacerdos vinum infundere, ut sic cum vino deglutiatur, et hoc bis aut ter, si non sufficit semel; quamvis enim ex Rubricis Missalis, *de Defectibus*, tit. 10, n. 8, possit celebrans pro libito ipsam particulam, vel digito attrahere ad labium calicis, et ante purificationem sumere; vel vinum infundere, ut sic cum vino deglutiatur, aptior tamen et decentior est hic secundus modus, nempe ut infundatur vinum, et cum eo sumatur particula, quamvis prius deglutiatur aliqua pars vini, sicque ieiunium naturale frangatur, antequam deglutiatur particula. Et ratio est, quia praeceptum ieiunii naturalis urget solum pro integra communione, et sumptione sacramenti absoluta, et per se; non autem pro sumenda aliqua remansa reliquia communionis iam inchoatae, ut patet de sanguine Christi, qui non totus a sacerdote omnino ieiuno hauriri contingit, cum in prima sumptione semper

aliquid remaneat vini consecrati, quod una cum non consecrato bibitur, et eo magis in hoc casu, ubi traditur talis modus ad decentius perficiendam, et complendam eiusdem sacramenti sumptionem, ut cum Suarez, Silvestro, Victoria, Caietano, Navarro, Aversa, Tamburino, et Card. de Lugo tradit Quarti, Commentar. in Rubric. Missal., part. 2, tit. 10, dub. 7, et cum aliis Gobat loc. cit., n. 423, addens idem pariter faciendum esse a laico, quando hostia seu particula palato adhaeret.

19 *Tertia* est necessitas sumendi viaticum in articulo mortis; si enim quis reperiatur constitutus in articulo mortis, sive naturalis per infirmitatem, sive violentae per iustitiam, nec possit communicari ieiunus, tunc potest etiam non ieiunus sacram communionem recipere per modum viatici. *Communis*, et quotidiana praxis. Qui mane ante periculum communicavit ex devotione, si superveniat periculum, an possit et teneatur eadem die per modum viatici communicare, etiam non ieiunus? Vide verb. 20 *Eucharistia*, n. 36. In eadem infirmitate, etsi non teneatur, potest tamen aegrotus post 7 vel 8 dies repetere viaticum non ieiunus, dummodo nequeat ieiunus sumere, et periculum 22 mortis recurat. Vide ibidem, n. 37. Quando morbus et periculum diu protrahitur post 7 vel 8 dies, potest iterum dari communio non 23 ieiuno; vide ibid., n. 38. Pro consecrando viatico dando moribundo, non est licitum sacerdoti non ieiuno celebrare; vide verb. *Infirmus*, num. 8.

24 *Quarta* est necessitas vitandi scandalum publicum, aut aliud grave malum seu damnum: si enim parochus v. g. aut alius sacerdos obligatus ex officio celebrare diebus Dominicis et festis non possit sacram omittere sine gravi scandalo et obmurmuratione, susurratione, et sinistra suspitione populi, aut etiam sine proprio gravi malo seu damno, aliter non evitabili sine celebratione, tunc poterit celebrare etiamsi casu vel culpa non sit amplius ieiunus. Sic Suarez disp. 4, sect. 5; Tannerus disp. 5, qu. 8, n. 41; Layman loc. cit., n. 22; Sporer loc. cit., num. 479; Rosignol. de Eucharistia, qu. 3, art. 7, n. 12, et alii passim; quia maius et fortius est praeceptum naturale charitatis de vitando scandalo, quam praeceptum positivum ecclesiasticum de celebrando et communicando ieiune. Quod etiam in laicis, praesertim religiosis, qui determinatis diebus communicare debent, locum habere posse, tradunt citati doctores, et Rosignolus loc. cit., n. 12, in fine, sic praecise habet: *In universum ubicunque intervenire potest scandalum coniunctum cum aliqua infamia, quae aliter vitari*

*nequeat, sive in sacerdote sacrificante, sive in laico communicaturo, etiam fracto ieiunio potest ille sacrificare, hic communicare, quandoquidem exceptio de vitando scandalo in omnibus praeceptis locum habet, ubi contrarium non est intrinsece malum, et obligatio legis positivae non obligat cum tanto onere et discrimine*¹. Quamvis neomysta, seu neopresbyter (qui mane 20 diei, quo primitias solemniter celebraturus erat, se adhuc probans, ut prioribus diebus missam siccā privatim celebrando, incogitanter sumpsit panem et vinum, seu aliter ieiunium naturale fregit) per se loquendo non possit missam licite celebrare, sed debeat in sequentem diem differre, possunt tamen intervenire, et concurrere tales circumstantiae, ob quas sic non ieiunus possit licite suam primam missam solemniter celebrare. Utpote 1° si neomysta seu neopresbyter sit perhonestae familiae. 2° Si illic advenerint aliunde cognati complures. 3° Si paratum iam fuerit lautum convivium. 4° Si e suggesto fuerat invitatus populus ad ipsum primum sacram pro tali die, et iam plebs, et multae aliae personae nobiles ob id ad destinatam ecclesiam se accinxerint. 5° Si error ille non ieiuni neomystae fuerit occultus. In his circumstantiis simul concurrentibus posset talis neomysta licite suum primum sacram solemniter celebrare, ob rationabilissimam epikeyam, quod si Papa adesset, vel interrogaretur, an generalis lex statuta in sacris Conciliis, sacrisque canonibus de non communicando et celebrando, nisi ieiune, vellet extendi ad hunc casum in dictis circumstantiis, responderet, nec se, nec suos antecessores id velle aut voluisse, praesertim ad evitanda ingentia mala, incommoda, et scandala inde oritura, videlicet maximam mortificationem illius innocentis neomystae, eius cognatorum tristitiam, aliorum obmurmurationes, suspiciones, temeraria iudicia, adeoque vera scandala ultra magnas expensas frustra factas, et contemptum ipsius neopresbyteri, tanquam hominis incautissimi in re gravissima; unde in tali casu locum haberet legistarum axioma: *Singula, quae non possunt, multa collecta iuvant*. Sic expresse Gobat loc. cit., casu 13, a n. 410 ad 415; Sporer loc. cit., n. 481; La Croix lib. 6, part. 1, n. 583, et alii per text. in 1. *Spadones* 15, § 11, de Excusationibus, 1. *Instrumenta* 5, et 1. *Rationes* 6 Cod. de Probationib., cap. *Cum causam* 13 de Probation., ex quibus deductum est d. axioma teste Barbosa axiom. 209, n. 1.

Item si parochus v. g. invitaret alium vicinum 27 parochum, ut in festo maioris sollemnitatis suae parochiae, missam pro eo caneret, hicque invitationis oblitus, domi celebraret aut

¹ NOTA ROM. THEOL. — Si ieiunus laicus, praesertim religiosus, non sit, dicere sine ulla infamia potest, non sum ieiunus, atque ita sine scandalo potest a

communione abstinere quam percipere iuxta Ecclesiae praeceptum nequeat.

ientaret, sicque non amplius ieiunus accederet ad parochum invitatem, qui sub spe habendi ad canendam solemnem missam ieiunum parochum invitatum, et ipse iam celebravit aut ientavit, posset parochus invitatus, ad evitandum grave scandalum, licite quamvis non ieiunus missam celebrare; si enim non celebraret, nec adesset alius ieiunus sacerdos celebraturus, sicque populus absque missa dimitteretur, non posset evitari grave scandalum, id est gravis et iusta indignatio, gravis oblocutio adversus ipsum, ac alios sacerdotes, ridiculi sarcasmi, et dicteria laedentia eorum famam et honorem. Sporer loc. cit., num. 480; Gobat tom. 1, tract. 4, casu 19, n. 239 et seq., cum aliis ibi citatis.

28 Item, si in festo Nativitatis Christi non esset, nisi unicus sacerdos non amplius ieiunus, neque alius haberi posset, qui missam celebraret, nec aliter evitari posset scandalum, licite ageret, si celebraret; Sporer loc. cit.; Gobat loc. cit., n. 331, cum Tannero et Angles ibi citatis, et alii id colligentes etiam ex S. Th., 3 part. Summ., qu. 83, art. 6 ad 2, dicente, quod ubi difficultas occurrit, semper accipiendum est illud, quod habet minus de periculo, et quod minus est illud, quod pertinet ad qualitatem sumentis, quam publicum grave scandalum, adeoque, etc., vide supra n. 10. Et ratio est iam allata, supra n. 24, quia maius et fortius est praeceptum naturale charitatis de evitando scandalo, quam praeceptum positivum Ecclesiae de celebrando ac communicando ieiune.

29 Ieiunium naturale ad celebrationem et communionem praerequisitum est *carentia cibi et potus suscepti in stomachum, vel in via ad stomachum*. Sic Scotus in 4, d. 8, qu. 3, et est in re communis. Unde ille ieiunus est ieiunio naturali, qui a media nocte nihil sumpsit per modum sibi, aut potus: sumere autem aliquid per modum cibi aut potus est *aliquid ab extrinseco sumptum per se actione vitali in stomachum dimittere, edendo vel bibendo*; ut ex communi tradit Tannerus disp. 5, quaest. 8,

30 n. 78, et Sporer loc. cit., n. 466. Hinc saliva, et quidquid per modum salivae sumitur, vel in stomachum dimittitur, non frangit ieiunium naturale. Illud autem dicitur sumi, vel traici per modum salivae, *quod cum sit minimum quid, et a saliva inseparabile*, (quamvis in illam non sit conversum), *inadvertenter, et praeter directam intentionem traicitur*. Sic Suarez, Vasquez, et alii apud Dianam part. 1, tr. 5, res. 12; Sporer loc. cit., num. 466; La Croix l. 6, part. 1, num. 566, cum aliis ibi citatis.

31 Unde, si quis abluendo os aqua, aliquam eius stillam mixtam salivae deglutiat, potest adhuc celebrare seu communicare; quod et tradunt etiam Rubricae Missalis tit. *de Defectibus dispositionis corporis*, ibi: *Si abluendo os, deglu-*

tiatur stilla aquae praeter intentionem, non impedit communionem. Secus vero, si quis de-
32 dita opera parvam aquam, aut aliquid etiam minimum a saliva distinguibile, per modum cibi aut potus deglutiat. S. Thomas 3 part. Summ., qu. 80, art. 8; Scotus loc. cit., et alii communiter. Per cibum autem, et potum
33 intelligitur illud solum, et omne quod a stomacho alterari, saltem, ex parte digeri potest, sicque in substantiam hominis aliquo modo converti. Sanchez, Tambur., Lugo, Dicastill., Gobat et alii citati, et secuti a La Croix loc. cit., n. 561, et a Sporer loc. cit., num. 467, contra Nugnum, Layman, Bernal. et alios, qui non requirunt ut sit aliquid digestibile.

Unde, qui deglutiret capillos, ungues ab-
34 rasos, ossicula fructuum, lignum, aurum, argentum, plumbum, vitrum, fila ex serico vel lana, et quidquid nec cibi nec potus rationem habet, non frangit ieiunium naturale; Lugo, Dicastill., Ledesma, Sanchez, Diana, Tambur., Aversa citati, et secuti a La Croix loc. cit., n. 562; Gobat tom. 1, tract. 4, num. 262; Sporer loc. cit., n. 467; Rosignol. loc. cit., num. 20 et 21; Quarti comment. in Rubric. Missal., part. 3, tit. 9, dub. 2, diffic. 3, cum aliis ibi citatis contra alios; supradicta enim non habent rationem comestibilis aut potabilis, nec digeruntur, nec alterantur, sed integra egeruntur; excepto auro, quando resolvitur et redditur potabile. Tum quia sacri canones solum exigunt, ut nullus cibus aut potus sumatur ante communionem, ut patet in can. *Nihil* 16, caus. 7, qu. 1, ibi: *Nullus post cibum potumque quemlibet minimum sumptum, missas... facere praesumat*; et in cap. *Liquido* 54 de Consecr., dist. 2, ibi: *Placuit Spiritui Sancto, ut in honorem tanti sacramenti prius in os Christiani corpus Dominicum intraret, quam caeteri cibi: et consimiliter in cap. Ex parte* 5 de celebrat. Missar., in Conc. Bracaren. I canon. 16, et Bracaren. II canon. 10, Carthaginen. III canon. 29, Constantiensi sess. 13, et in aliis; quae autem ex sua natura non sunt ab homine comestibilia aut potabilia, ut supradicta, non sunt proprie cibus aut potus humanus, adeoque non censentur prohibita ante celebrationem et communionem, nec frangunt ieiunium naturale.

An autem terra seu creta, quam puellae
35 edunt ut albescant, charta seu papyrus, filum ex lino, fenum, palea, cera, pulveres medicinales, venenum, et huiusmodi frangant ieiunium naturale, variant doctores. Aliqui enim volunt, ea ieiunium non frangere, quia, dicunt ipsi, non sumuntur per modum cibi aut potus, cum ex sua natura non sint comestibilia aut potabilia. Alii autem probabilius tenent, quod ipsa ieiunium naturale frangant, quia in terra et creta continentur partes mixtae, quae a stomacho sunt alterabiles et digeribiles, sic-

que aliquo modo in substantiam hominis converti possunt: papyrus seu charta servit pro nutrimento muribus, et filum ex lino fit ex herbis, sicuti etiam ipsa charta, saltem mediate, ex herbis fit, cum fiat ex lino; fenum et palea in substantia sua sunt herbae nutritivae; cera retinet aliquid mixtum de melle; pulveres medicinales etiam ex ossibus et lapidibus contritis confecti habent se tamquam cibi medicinales corporum; venenum continet partes, quae ex natura sua deservire possunt pro cibo humano, ut patet exemplo Mithridatis, adeoque cum supradicta et alia similia possint a stomacho alterari et digeri, sicque aliquo modo in substantiam hominis converti, probabilius ieiunium naturale frangunt. La Croix loc. cit., n. 562; Tamburin. de Communion., cap. 2, num. 19 et 20; Henno tom. 2 tractat. de Eucharistia, disp. 8, qu. 2, art. 1, conclus. 2, resol. 1; Layman lib. 5, tract. 4, cap. 6, n. 18, cum aliis ibi citatis; Nugnus, Praepositus, Henriquez, Bonacina, Reginaldus, Villalobos, Fagundez, et alii contra alios.

6 Qui reliquias cibi diei praecedentis dentibus implicitas inadvertenter et casualiter deglutiant, non frangunt ieiunium naturale, S. Thomas 2 part. Summ., qu. 80, art. 8 ad quartum, et alii passim, quia non censentur illae comedi, sed per modum salivae deglutiri. Si autem advertantur, et sensibiliter percipiantur in lingua, debent expui, aliter frangerent ieiunium: quia si scienter et dedita opera deglutirentur, non possent habere meram rationem salivae, cum possent a saliva separari et expui; quod optime videtur considerasse S. Thomas loc. cit., ubi dicit reliquias illas non frangere ieiunium, addita tamen conditione, *si casualiter transglutiantur*; et sic docet communior opinio, ut testatur Henno loc. cit., resol. 5. Attamen Suarez, Castropal., Gobat, Leander et alii, non dissentientibus Tannero, Diana, Ochagavia apud La Croix loc. cit., n. 567; Quarti loc. cit., difficult. 1, et alii tenent non frangi ieiunium, etiamsi advertenter, et dedita opera ipsae deglutiantur, quia, dicunt ipsi, censentur adhuc deglutiri per modum salivae, et non veniunt ab extrinseco, ac censentur pertinere ad comestionem praecedentis diei; et Rubricae Missalis tit. 9 de Defectibus dispositionis corporis, simpliciter sic habent: *Si reliquiae cibi remanentes in ore transglutiantur, non impediunt communionem, cum non transglutiantur per modum cibi, sed per modum salivae.*

7 Ieiunium naturale non frangunt, qui ad probandum, an sit vinum album vel aqua, ad percipiendum saporem seu condimentum, iusculum, aquam vel aliquid aliud supra linguam ponunt, et praegustant, ac statim expuunt, quamvis parum ipsius iusculi, vini, aquae, vel alterius liquoris salivae admixtum casu deglutiant. Sic expresse S. Antonin. 3 part. Summ.

theolog., tit. 3, cap. 7, § 8; Sylvius in 3 part. Summ. S. Thomae, qu. 80, art. 8, et teste Sporer loc. cit., n. 368, communis aliorum cum S. Thoma loc. cit., quia cum illud parum sit a saliva inseparabile, censeretur per modum salivae traiectum: secus autem si vel in magna quantitate, vel in parva quidem non casualiter, sed advertenter, et ex proposito; si videlicet illud parum potuissent a saliva distinguere et separare; Sporer loc. cit.; Gobat cit. tract. 4, casu 17, n. 266, cum aliis ibi allegatis. Quid autem dicendum sit, si quis gargarizet, et aquam detineat in ore diutius? Iordanus tom. 1, lib. 4, tit. 2, n. 4; Gobat loc. cit., n. 167; Sporer loc. cit., n. 468, respondent vix possibile esse, tunc partem aliquam aquae a faucibus non attrahi, ideoque ut periculosum saltem dissuadendum esse.

Qui aromata dentibus terunt, aut ore continent ad confortandum caput, vel vitandum noxium aerem aut odorem, dummodo nihil ex intentione deglutiant, non violant ieiunium naturale, quamvis aliquid succi inseparabiliter salivae permixtum deglutiant, quia illa traectio est per modum salivae, et non est vera comestio seu potatio; imo ob eandem rationem etiamsi parvum granulum aromatis casu, et sine intentione comedendi in stomachum descenderet. Sic Coninch. Mercerus, Bonacina, Tannerus, Lorichius, et alii, quos citant et sequuntur Diana part. 5, tract. 13, resol. 1, § Verum; Quarti loc. cit., dub. 2, vers. *Coligitur tertio*, et alii.

Nec ieiunium naturale frangunt, qui respirando attrahunt vapores ex cibo et potu praesente; nec qui per modum respirationis attrahunt per os in stomachum vel pulverem, vel pluviam, vel muscam, vel quid simile, quia ista deglutiantur per modum respirationis, et non per modum comestionis, aut potationis, ut requiritur ad fractionem ieiunii. Sic quidem doct. citati, et alii passim. Secus autem esset dicendum, si quis alicui oscitanti, nec advertenti iniiceret in os uvam, aut parvam nucem, ipsamque deglutiret, aut ei dormienti in os apertum, aut guttur globulum sacchari, aut aliquid cibi vel potus immitteret, et ipse casu, vel violenter deglutiret, aut in flumen prolapsus invitus aquam in stomachum traiceret: quia vitaliter sumitur per potationem, vel cibationem, cum sic etiam infantes et infirmi, ac bruta cibentur, licet invitis ingeratur cibus. Gobat cit. tract. 4, casu 17, num. 64; Sporer loc. cit., n. 470; La Croix loc. cit., n. 168, et alii apud ipsos.

Neque ieiunium naturale frangunt, qui deglutiant sanguinem e gingiva, vel humorem ex capite, seu pustula in ore rupta, defluentem: quia ista non sumuntur ab extrinseco, nec per modum cibi aut potus, sed per modum salivae. Sporer loc. cit., n. 480; La Croix loc. cit.,

n. 465, cum aliis ibi allegatis. Quarti loc. cit., dub. 2 in fine, ubi citans S. Thomam, Suarez, Card. de Lugo, et alios addit insuper, quod licet sanguis in os defluens ex industria deglutiretur, etiam animo se nutriendi, non violaretur ieiunium, quia intentio illa non potest dare rationem cibi, praedicto ex capite, et sanguine ab intrinseco defluenti, cum de ratione cibi sit, ut ore sumatur ab extrinseco, iuxta regulam traditam a S. Thoma in 4, dist. 8, qu. 1, art. 4, quaestiuncula 2 ad 3, et ab aliis communiter receptam.

- 42 Secus autem dicendum esset, si quis suggeret sanguinem ex vulnere manus aut digiti, vel extractum ex propria vena, quia tunc vere haberetur cibus ore sumptus ab extrinseco. Quarti loc. cit.; La Croix loc. cit., cum Lugo et Tamburin., ibi allegatis, Henno loc. cit., resol. 2, et alii. Et idem dicendum est de muliere lac sugente de propriis mammillis. Henno loc. cit., resol. 2; La Croix loc. cit., ubi addit frangi etiam ieiunium, si id, quod ex oculis vel naribus defluit, in os admittatur et deglutitur, quia aliquid digestibile sumitur ab extrinseco instar cibi aut potus praesertim, si id potuit
- 43 a saliva distinguere, separari et exspui. Non frangit tamen ieiunium, qui aquam, vel quidpiam aliud per nares sumit, licet aliquid dilabatur in stomachum, quia non sumit ore per modum cibi vel potus, nec est comestio, vel potatio, cum haec fiant ore, non naribus. Quarti loc. cit., vers. *Colligitur quinto*, allegans Suarez, Coelestinum, Faustum et alios, quos affert et sequitur Diana part. 2, tract. 13, resol. 1; Henno loc. cit., resol. 6, et alii.

- 44 Qui vesperi decumbens imponit ori saccharum, vel aliquid contra raucedinem paulatim liquandum et deglutendum, si post mediam noctem, etiam dormiens aliquam partem deglutiret, frangeret ieiunium naturale, nec posset celebrare aut communicare, quia moraliter tandiu censetur durare comestio, quandiu saccharum est in ore, cum fuerit sumptum, ut paulatim deglutiretur; Quarti loc. cit., diff. 1, testans de communi; Henno loc. cit., res. 5;
- 45 Sporer loc. cit., n. 459, et alii passim. Si vero dubius sit, an aliquid deglutiverit, vel an factum sit post mediam noctem, si adhibita diligentia adhuc perseveret dubius, probabile est quod possit celebrare aut communicare; et ratio est, quia in dubio melior est conditio possidentis, c. *Si causa* 7 de Praescriptionibus; c. *Quod autem* 5 de Iurepatr., c. *In pari* 65 de Regul. iuris in 6, l. *Nemo* 126, § 2, ff. de Reg. iur., l. *In pari causa* 123 ff. eodem. Quilibet autem fidelis possidet ius communicandi, quandiu non constat de impedimento aliquo, adeoque hic, cui, facta diligentia, non

constat de impedimento fracti ieiunii, poterit celebrare aut communicare. Sic Layman lib. 1, tract. 1, cap. 1, n. 36, et multi alii, quos affert et sequitur Diana part. 6, tract. 11, resol. 18, ubi citat Dicastillum, Bossium, Leandrum, Caramuelem, Drullench, Pasqualigum, et alios citat part. 10, tract. 13, resol. 14, § *Nota*, et prius etiam docuerat part. 3, tr. 5, resol. 29, ut refert Quarti loc. cit., dub. 5, vers. *Secunda sententia*; qui in fine dicti dubii dicit contrariam opinionem esse etiam vere probabilem, uti revera est, et talem censent graves doct. ab ipso in dicto quinto dubio allegati, quia in tali dubio seu incertitudine tutior pars eligenda videtur propter reverentiam sacramenti. Tum quia possessio stat pro praepeto de non celebrando, seu communicando, nisi ieiune ¹.

An sumptio tabaci frangat ieiunium naturale, et impediatur celebrationem seu communionem? Vide verb. *Tabacum*, n. 6 et 7.

Missa in pontificio sacello nocte Nativitatis Domini celebratur a Cardinali plerumque non ieiuno a praecedenti media nocte. Bened. XIV Constit. incip. *Quadam*, § 9 et 10. Et id fit ex tacita, non autem expressa dispensatione Pontificis. Idem ibidem.

Missam ut etiam non ieiuni celebrare possent sacerdotes per Indias regi Lusitaniae subiectas, ex certis causis indulget Pius IV, ut refert Bened. XIV, cit. Constit. *Quadam*, § 9. Vide dicta verb. *Eucharistia*.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

De sacerdote, qui non ieiunus celebrat, quaeri solet, an sit is suspectus de fide, ita ut possit contra eum procedere tribunal S. Inquisitionis? Affirmant Alphonsus de Leon de offic. et potest. Confessarii, recoll. 22, versic. trigesimo sexto; Transmiera de Polygam., lib. 3, qu. 2, n. 55; Albergin. in Manual., cap. 23, n. 3, qui ultimus hanc reddit rationem, quod scilicet talis sacerdos facto adhaerere videtur haeresi Lutheri, qui asseruit consultius esse sumere eucharistiam post sumptum cibum.

At re discussa in tribunali supremæ Inquisitionis, existimatum fuit, minime sacerdotem hunc esse suspectum de haeresi, adeoque puniri haud posse ab ipso tribunali supremæ Inquisitionis; ut patet ex decreto lato die 10 Septembris 1613, quod allegat Albit. de Inconstant. in fide, cap. 33, n. 55. Probe vero monet mox laudatus auctor, num. 66, decretum hoc haud habere locum, si sacerdos esset ex illis regionibus, in quibus viget haeresis Lutherana; nam hic vocari posset ad S. Officium, et interrogari super eius credulitate et intentione.

Minusque S. Officio subiicitur sacerdos, qui

¹ NOTA ROMANI THEOLOGI. — Qui ita dubius est, tenetur non celebrare, ne se exponat periculo transgre-

diendi Ecclesiae praeceptum. Vide quae de probabili-
simo disputata sunt, art. *Conscientia*.

in prima vel secunda missa diei Nativitatis Domini nostri Iesu Christi sumat purificationem; deinde celebret secundam vel tertiam missam; ut liquet ex allato decreto lato die 29 Martii 1628, allato ab eodem auctore ubi supra, n. 67.

ARTICULUS XII. *Missa quoad ritus observandos in ipsa celebranda.*

SUMMARYUM. 1. Missa quoad fieri potest, est semper legenda de die, seu concordans cum officio, prout a rubricis Missalis praescribitur, nisi pro aliquo casu et obligatione debeatur legi votiva et de Requiem. — 2. Hinc missae propriae concessae certis regularibus, et certis locis, non possunt ab aliis dici alibi et ne quidem in ecclesiis eorumdem regularium. — 3. Unde sacerdotes celebrantes in ecclesiis regularium diebus propriorum sanctorum habentur missam propriam, debent quidem missam celebrare de illo sancto, vel beato, sed cum missali Romano et de communi. — 4. Et cappellani monialium etiam non utentium Breviario Romano possunt quotidie celebrare missam correspondentem officio a monialibus recitato, sed cum Missali Romano et de communi. — 5. Si vero moniales non habeant Missale a Romano diversum, sacerdotes in earum ecclesiis celebraturi, possunt dicere proprias missas ipsis monialibus concessas. — 6. Sacerdotes omnes celebrantes in ecclesiis regularium, in quibus fit de festo duplici, non debent dicere missam de Requiem. — 7. Missa potest celebrari de quolibet canonizato, licet nondum relato in Martyrologio. — 8. De beatis autem potest celebrari solum in illis locis et ecclesia regularium et ab illis, quibus facta est specialis concessio. — 9. Missa potest etiam celebrari de dedicatione ecclesiarum. — 10. Imo de ipsa dedicatione seu consecratione propriae ecclesiae tenentur omnes missam celebrare et respectivum officium recitare sub ritu duplici primae classis omnes clerici illius ecclesiae, sive sint saeculares, sive regulares cum octava. — 11. Sicut etiam sub eodem ritu cum octava tenentur de titulari propriae ecclesiae, et conventus. — 12. Et regulares tenentur sub eodem ritu primae classis, sed sine octava ad missas, et officia patroni principalis loci vel dioecesis, ac protectoris civitatis, et regni, nec non titularis ecclesiae cathedralis. — 13. Et ad missam, et officium dedicationis ecclesiae cathedralis sub ritu duplici secundae classis sine octava. — 14. Potest etiam missa celebrari sub ritu duplici in ea ecclesia, in qua habetur insignis reliquia. — 15. Missa non est celebranda per totam civitatem vel dioecesim, nec recitandum officium de sancto, eo quod in loco adsit ecclesia parochialis, vel regularis, vel etiam abbatialis, aut aliqua insignis reliquia, sed tantum in propria ecclesia, nisi habeatur specialis licentia. — 16. Nec festum, quod in aliqua ecclesia celebratur ratione corporis, vel insignis reliquiae habet octavam, nisi specialiter concedatur. — 17. Et qui recitat officium de sancto, de quo habet insignem reliquiam in propria ecclesia, si celebret eo die in alia ecclesia, debet omittere *Credo*. — 18. Missa S. Rochi in die eius festi potest solum celebrari in ecclesiis in eiusdem honorem Deo dedicatis, nisi aliud specialiter concedatur. — 19. Episcopi regulares debent missam celebrare, et officium recitare iuxta ritum suae dioecesis, non vero regulae; et occurrente festo regulae in festo dioecesis hoc erit praeferendum. — 20. Episcopi regulares, qui ex indulto Sedis Apostolicae gaudent privilegio suae religionis, de quibus sunt capaces pro eorum conditione, non possunt de beatis suae religionis recitare officium, et in propriis cathedralibus missam celebrare, et altare praedictis beatis erigere. — 21. In missis de beatis non est dicendum symbolum, ubi est permissa huiusmodi celebratio, nisi adsit reliquia, et nisi sit de iis concessum officium, sub ritu saltem se-

Agere hic non esset incongruum de casibus, 53 in quibus sacerdos non ieiunus celebrare valet. Sed vide, qui de iis egregie prae caeteris tractat, Cardin. de Lugo de Sacram., disp. 15, sect. 2, 3 et 4.

cundae classis. — 22. Nemo potest excedere limites verbales indultorum Sedis Apostolicae super beatificationibus, praesertim in celebratione missarum et officii cum octavis sine expressa licentia praedictae Sedis Apostolicae. — 23. Sacerdos, qui celebrat missam conventualem, in qua chorus tenetur canere symbolum, non potest illam prosequi eo tempore, quo a choro cantatur Symbolum praedictum: Neque dum canitur *Credo* debent pulsari organa. — 24. Sacerdoti missam novam celebranti licet oblationes accipere, dummodo non discedat ab altari. — 25. Vicario Episcopi missam cantanti solemnem non ministrant canonici, neque fit circulus ante ipsum. — 26. Missas conventuales et pontificales non potest celebrare vicarios absente Episcopo. — 27. Ad missam vicarii generalis non debent accendi quatuor candelae, nec assistere duo cappellani. Nec etiam quatuor candelas in missis privatis adhibere possunt praelati, et superiores quicunque sive saeculares, sive regulares Episcopo inferiores. — 28. Vicarius, ut vicarius, non potest, absente Episcopo, missas cantare solemnes, sanctissimum sacramentum, aut sacras reliquias paratus deferre, nec aliis se immiscere functionibus ecclesiasticis, sed tantum praeesse, ut omnia suo ordine fiant. — 29. Assistens presbyter debet Episcopum thurificare ad sedem, quicunque ille sit, non vero diaconus Evangelii. — 30. Absente Episcopo thurificandus est celebrans triplici ductu. — 31. Finito Evangelio missae solemnis, cui assistit Episcopus cum cappa, thurificandus est celebrans, non vero Episcopus. — 32. Septimum candelabrum debet adhiberi in missis tantum Episcopi solemnibus, sed non defunctorum. — 33. Archidiaconus sustinens baculum Episcopi thurificandus est post diaconos assistentes, ubi non adsit contraria consuetudo. — 34. Canonici in Dominicis singillatim aspergendi sunt aqua benedicta, non vere unico ictu in circum. — 35. Celebrans, qui distribuit cineres, candelas, et ramos, detecto capite debet distribuere. — 36. Absente Episcopo, benedictiones candelarum, cinerum, palmarum, et fontis, debent fieri ab eo, qui cantaturus est missam. — 37. Ille idem, qui benedixit cineres prima die Quadragesimae, vel candelas in festo Purificationis, aut ramos in Dominica Palmarum, debet etiam cantare missam sequentem. — 38. Non est facienda altaris thurificatio in missa conventuali dierum solemnum, si absque cantu, et ministris celebretur. — 39. Diaconus et subdiaconus accipiunt pacem ab Episcopo celebrante statim post diaconos assistentes. — 40. Duorum canonicorum assistentia semper convenit Episcopo, sive celebret ipse, sive assistat divinis. — 41. Dignitates tenentur associare Episcopum cum canonicis ex debito, licet caeremoniale Episcoporum nominet tantum canonicos, ubi non adsit contraria consuetudo. — 42. Consuetudo, ut dignitates, et canonici mitram, gremiale, baculum, thuribulum, et similia ministrent Episcopo, est servanda. — 43. Non tenentur omnes canonici associare Episcopum ab eo altari, in quo missam planam celebravit, usque ad sedem episcopalem, si assistere velit missae conventuali. — 44. Archidiaconus non potest assistere Episcopo in habitu praelatio, non choralis, licet sit protonotarius. — 45. Canonici assistentes Episcopo praecedunt vicarium generalem, et sunt ante ipsum thurificandi. — 46. Canonici missam celebrantes coram Episcopo non debent sedere in sede cum postergali, sed in scamno, oblongo tapeto, vel panno cooperto in latere Epistolae. — 47. Archidiaconus, si est prima dignitas, debet facere officium presbyteri assistentis, si est sacerdos; et recusans,

cogendus est poenis et censuris. — 48. Prima dignitas debet assistere Episcopo celebranti, licet sit unica. — 49. Soli canonici debent facere consuetos circulos ante Episcopum, non autem vicarius generalis. — 50. Licet Episcopus non celebret, sed tantum assistat missae solenni, celebrans debet ad confessionem respondere Episcopo usque ad *Indulgentiam* inclusive, non vero simul cum illo dicere: *In nomine Patris*, etc. — 51. Coadiutor Episcopi non sedet celebrans, nisi in faldistorio, neque habet diaconos assistentes, neque canonici parantur, neque ponitur septimum candelabrum. — 52. Praedictus Episcopi coadiutor non utitur baculo, nisi in ordinationibus. — 53. Coadiutor Episcopi celebrans praeter diaconum, et subdiaconum debet habere assistentem canonicum pro libro. — 54. Candelae, cineres, et palmae distribuuntur, stando cum mitra in capite ab eo, qui privilegium habet eam gestandi. — 55. Inferiores Episcopo non debent sumere de altari paramenta pro missa. — 56. Prima dignitas dat candelam Episcopo in festo Purificationis, et Episcopus dat statim primae dignitati ante vicarium generalem. — 57. Clerici in minoribus non sunt assumendi ad cantandam Epistolam vel Evangelium, etiamsi sit penuria diaconorum et subdiaconorum. — 58. Clericus qui solemniter cantat epistolam cum tunicella, et reliquis sacris vestibus sed absque manipulo, debet petere dispensationem irregularitatis ad cautelam. *Vide* tamen novum decretum citatum in corpore. — 59. Si sub altari, vel sub eius gradibus humata sint defunctorum cadavera, non est ibi celebranda missa, donec alio transferantur. — 60. Intra clausuram omnino prohiberi debet celebratio missae, etiam ad communicandas infirmas, non obstante antiquissima consuetudine. — 61. Missae ad satisfaciendum eleemosynis alicui ecclesiae traditis non sunt celebrandae per externos, ubi commode possunt satisfieri per sacerdotes eiusdem ecclesiae. — 62. Non debent regulares in canone nominare superiores suos, ut antistites. — 63. Regulares in celebratione missae possunt annuntiare dies festos et ieiunia in suis ecclesiis. — 64. In oratione *A cunctis* nomina patronorum S. Michaelis archangeli, et S. Ioannis Baptistae praeponebantur Apostolis. — 65. Celebrans in Parasceve debet mittere particulam in calicem; neque debet se signare cum calice. — 66. Oratio imperata a superiore, veluti *Deus refugium*, omittenda est in duplicibus primae classis; Romae omittitur etiam in festis secundae classis. — 67. In fine missae, ad quodcumque altare celebratae,

fit reverentia cruci infra gradus capite semper deoperto. — 68. Non permittitur ad altare maius celebratio missae, dum dicuntur in choro Matutinum et Horae. — 69. Qui prae timore vel balbutie non pronuntiat Evangelium S. Ioann. quod legitur in fine missae, sed eius loco aliud suo arbitratu recitat, suspendendus est a missarum celebratione, quousque illud rite pronuntiare assuescat. — 70. Evangelium pro solenni palmarum benedictione canendum est in cornu Epistolae ab illo qui celebrat absque diacono et subdiacono. — 71. Passio in hebdomada maiori legenda est in missis privatis in cornu Evangelii, licet in missa solenni legatur a celebrante in cornu Epistolae. — 72. In processionibus Candelarum, Palmarum, et similium, quae fiunt intra ecclesias sine sacramento, non est pulsanda campanula ad elevationem SS. Corporis Christi in missa privata; quod si pulsetur et advertatur elevatio, tunc est genuflectendum in utroque genu a transeuntibus ante altare, ubi missa celebratur, et deposito Sanctissimo Sacramento, progrediendum. — 73. Similiter, si aliqui transeant in elevatione calicis. — 74. Sacerdos in sacrificio missae congruentius utitur cingulo lineo, quam serico. — 75. In sacrificio non est adhibenda palla drappo serico a parte superiore cooperta. — 76. Non est omitenda una ex assignatis orationibus in Missali, veluti *A cunctis*, ut eiusdem loco dicatur aliqua oratio imperata ab Episcopo, veluti *Deus refugium* etc., neque ut recitetur penultimo loco oratio pro defunctis. — 77. Quando dicitur oratio *A cunctis*, vel *Ecclesiae*, non est dicenda oratio contra paganos, vel alia huiusmodi. — 78. Quando dicitur collecta, vel missa contra paganos, non potest mutari nomen *Paganorum*, dicendo *Turcarum*, *Haereticorum*, etc. — 79. Manus sacerdotis ad *Hanc igitur oblationem*, debent ita extendi, ut palmae sint apertae pollice dextro super sinistrum in modum crucis supra manus, non vero infra manus. — 80. Crucis, quae fiunt a sacerdote super oblata, non sunt faciendae manu transversa, sed manu recta in transversa parte crucis. — 81. Pars inferior hostiae, non autem superior, praecidenda est, quando dicitur *Pax Domini sit semper vobiscum*. — 82. De sequentiis quoad recitationem, earumque auctores, ad n. 86. — 87. Pacis osculum cur non detur in missa feriae V in Coena Domini, Feriae VI in Parasceve, et sabbati sancti? ad n. 89. — 90. Alia ad rem ad n. 103. — 104. Additur attendenda ad rem, notarilis resolutio sac. Congregat. Rit. cum aliis notatu dignis ad n. 126.

- 1 Missa, quoad fieri potest, est semper legenda de die, seu concordans cum officio, prout a rubricis Missalis praescribitur, nisi pro aliqua causa et obligatione debeatur legi votiva, et de Requiem.
- 2 Hinc est, quod missae propriae concessae certis regularibus, et certis locis, non possunt ab aliis dici alibi, et ne quidem in ecclesiis eorumdem regularium, ex decreto Sac. Congr. Rituum 19 Novembris 1622.
- 3 Unde sacerdotes celebrantes in ecclesiis regularium diebus propriorum sanctorum habentium missam propriam, debent quidem missam celebrare de illo sancto vel beato, sed cum Missali Romano, et de communi, ut decrevit Sac. Congr. Rituum 19 Novembris 1622, et iterum 9 Iunii 1668, his verbis: *Qui celebrat missam in aliqua ecclesia regularium, aut etiam monialium, in qua fit de festo duplici habente missam propriam, quae non sit concessa omnibus, missam quidem dicat de festo, sed cum*
- 4 *Missali Rom.* Et cappellani monialium etiam

non utentium Breviario Romano, possunt quotidie celebrare missam correspondentem officio a monialibus recitato, sed cum Missali Romano, et de communi, ut declaravit Sacra Cong. Rituum 29 Novembris 1628. Si vero moniales non habeant Missale a Romano diversum, sacerdotes in earum ecclesiis celebraturi possunt dicere proprias missas ipsis monialibus concessas; Sac. Congr. Rituum 27 Augusti 1672, vide infra, n. 121. Sacerdotes omnes celebrantes in ecclesiis regularium, in quibus fit de festo duplici, non debent dicere missam de Requiem. Sac. Congreg. Rituum 9 Iunii 1669. Et ad hoc dantur novissima decreta emanata ad instantiam PP. tertii ordinis S. P. Francisci sic quaerentium:

I. An diebus Dominicis, aliisque diebus, quibus in ipsorum ecclesiis celebratur de sanctis ordinis sub ritu duplici, sacerdotibus exteris ad eas confluentibus permitti debeat celebratio de Dominica, vel alio festo, vel etiam de Requiem, et quatenus affirmative? At in

missa de Dominica, aliisque festis debeant sacerdotes exteri uti paramentis competentibus dictis Dominicis et festis; vel possint se conformare paramentis, quibus eisdem diebus utuntur fratres?

II. An fratres diebus, quibus propria officia celebrant sub ritu dup. celebrantes in alienis ecclesiis possint celebrare missam cum dictis officiis concordantes, vel possint celebrare de aliis conformando se ritui earundem ecclesiarum, ac etiam de Requiem, et quatenus affirmative quoad primam partem, quid quoad colores paramentorum?

III. An sacerdotes exteri confluentes ad ipsum ecclesias, ut supra, et celebrantes de sanctis ordinis Ser. Ser. possint in missis se unificare cum fratribus quoad *Credo* et quoad numerum orationum more duplicium?

IV. An diebus Dominicis, quibus tam fratres, quam exteri celebrant de Dominica, possint exteri uti coloribus paramentorum, quibus utuntur fratres ratione alicuius octavae, et fratres celebrantes in alienis ecclesiis uti coloribus iuxta ritum earundem, et an tam exteri in ecclesiis fratrum, quam fratres in alienis possint apponere commemorationem octavae, ut supra occurrentis, servata rubrica de duplici oratione habenda in Dominicis infra octavam?

V. An in offic. ad Hymn. *Iste confessor* pro sanctis confessoribus, quoties eisdem fixa dies est assignata, quae non est dies obitus, recitari debeat v. *Meruit beatas scandere sedes*, eo quod revera officium sit de die obitus, et quatenus affirmative, an eadem regula servanda sit in officiis de confessoribus translatis, dummodo officium sit de die obitus?

Sacr. Congreg. Rituum die 11 Iunii 1701 respondit:

Ad primum quoad primam partem dubii negative, quando festum celebratur cum solemnitate, et concursu populi, et quoad secundam partem iam provisum. Ad 2, ut ad primum. Ad 3, posse. Ad 4, posse. Ad 5, negative.

Missa potest celebrari de quolibet canonizato, licet nondum relato in Martyrologio, quia per canonizatione definitur, publicum et universalem cultum deberi ab omnibus ipsi canonizato. De beatis autem potest celebrari in illis locis et ecclesiis regularium, et ab illis, quibus facta est specialis concessio, cum nondum sit eis concessus cultus universalis. Sacra Rituum Congregat. 27 Septembris 1649. Potest etiam celebrari de dedicatione ecclesiarum. Imo de ipsa dedicatione seu consecratione propriae ecclesiae tenentur missam celebrare, et respective officium recitare sub ritu duplici primae classis omnes clerici illius ecclesiae, sive sint saeculares sive regulares, cum octava. Sacra Congr. Rituum 18 Aug. 1729 et 13 Iun. 1682. Sicuti etiam sub eodem ritu cum octava tenen-

tur de titulari propriae ecclesiae et conventus. Eadem Sacra Congr. 13 Iunii 1662. Et regulares tenentur sub eodem ritu primae classis, sed sine octava ad missas, et officia patroni principalis loci, vel dioecesis, ac protectoris civitatis et regni, nec non titularis ecclesiae cathedralis, ex decreto Sacrae Congreg. Rituum 20 Martii 1783.

Et ad missam et officium dedicationis ecclesiae cathedralis sub ritu duplici secundae classis sine octava, ex decreto eiusdem 8 Apr. 1662. Potest etiam missa celebrari sub ritu duplici in ea ecclesia in qua habetur insignis reliquia, ex eadem Sacra Congr. 23 Novembris 1602, dummodo ipsa sit integra, et non parva, et prius ab Ordinario sit legitime approbata, ut requirit decretum Sacrae Congregat. iussu Urbani VIII evulgatum anno 1630, et sit de sanctis non baptizatis nominibus ad libitum, ex decreto eiusdem 19 Decembris 1643, sed solummodo de descriptis in Martyrologio Romano, et dummodo constet de identitate corporis, seu reliquiae insignis illiusmet sancti, qui reperitur in Martyrologio descriptus, ex decreto 11 Augusti 1691 edito, et a sanctissimo Innocent. XII die 19 Oct. eiusdem anni 1691 approbato.

Missa non est celebranda per totam civitatem, vel dioecesim, nec recitandum officium de sancto, eo quod in loco adsit ecclesia parochialis, vel etiam abbatialis, aut aliqua insignis reliquia, sed tantum in propria ecclesia, nisi habeatur specialis licentia, ex decreto S. C. R. 8 Aprilis 1628. Nec festum, quod in aliqua ecclesia celebratur ratione corporis vel insignis reliquiae habet octavam, nisi specialiter concedatur a Sede Apostolica; 12 Augusti 1653.

Et qui recitat officium de sancto, de quo habet insignem reliquiam in propria ecclesia, si celebret eo die in alia ecclesia, debet omittere *Credo*. S. R. C. 2 Decembris 1684.

Missa S. Rochi in die eius festi potest solum celebrari in ecclesiis in eiusdem honorem Deo dedicatis, nisi aliud specialiter concedatur; 29 Novembris 1629. Episcopi regulares debent missam celebrare, et officium recitare iuxta ritum suae dioecesis, non vero regulae; et occurrente festo regulae in festo dioecesis, hoc erit praefendum, 11 Iunii 1605. Episcopi regulares, qui ex indulto Sedis Apostolicae gaudent privilegio suae religionis, de quibus sunt capaces pro eorum conditione, non possunt de beatis suae religionis recitare officium, et in propriis cathedralibus missam celebrare, et altare praedictis beatis erigere; 17 Aprilis 1660. In missis de beatis non est dicendum Symbolum, ubi est permessa huiusmodi celebratio, nisi adsit reliquia; 22 Iulii 1664, et nisi sit de iis concessum officium sub ritu saltem secundae classis. Nemo potest excedere limites verbales indultorum Sedis Apostolicae super bea-

- tificationibus, praesertim in celebratione missarum et officii cum octavis sine expressa licentia praedictae Sedis Apostolicae; 5 Octobris 1652.
- 22 Sacerdos, qui celebrat missam conventualem, in qua chorus tenetur canere Symbolum, non potest illam proseguere eo tempore, quo a choro cantatur Symbolum praedictum; 17 Dec. 1695.
- 23 Neque dum canitur *Credo*, debent pulsari organa; 17 Decembris 1695. Sacerdoti missam novam celebranti licet oblationem accipere, dummodo non discedat ab altari; 1 Oct. 1601.
- 25 Vicario Episcopi missam cantanti solemnem non ministrant canonici, neque fit circulus ante ipsum; 8 Martii 1595. Missas conventuales et pontificales non potest celebrare Vicarius absente Episcopo; 16 Maii 1600. Ad missam vicarii generalis non debent accendi quatuor candelae, nec assistere duo cappellani; 7 Augusti 1627. Nec etiam quatuor candelas adhibere possunt in missis privatis praelati, et superiores quicunque, sive saeculares, sive regulares Episcopo inferiores, uti expresse statuit Sacra Rituum Congregatio coram sanctissimo domino nostro Alexandro Papa VII, die 27 Septembris 1659, in decreto generali circa usum Pontificalium praelatis Episcopo inferioribus concessorum, § 21, ibi: *In missis privatis... duasque tantum candelas super altari adhibeant*, et confirmavit die 20 Iulii 1660, in declaratione ad § vigesimum primum, ibi: *Ad § vigesimum primum, quo in missis privatis prohibentur abbatibus quivis ritus, et praerogativae ad Episcopos privative spectantes, exponentibus monachis abbates Casinenses hactenus in missis privatis adhibuisse quatuor candelas, etc., Sacra Congr. censuit, servandum esse decretum*; quod et Sanctissimus approbavit. Vide verb. *Abbas*, circa finem, ubi dicta decreta cum aliis dantur per extensum.
- 28 Vicarius, ut vicarius, non potest, absente Episcopo, missas cantare solemnes, SS. Sacramentum, aut sacras reliquias paratus deferre, nec aliis se immiscere functionibus ecclesiasticis, sed tantum praeesse, ut omnia suo ordine fiant; 19 Septembris 1627. Assistens presbyter debet Episcopum thurificare ad Sedem, quicunque ille sit, non vero diaconus Evangelii;
- 30 19 Maii 1607. Absente Episcopo thurificandus est celebrans triplici ductu; 30 Ianuarii 1616.
- 31 Finito Evangelio missae sollemnis, cui assistit Episcopus cum cappa, thurificandus est celebrans, non vero Episcopus; 4 Augusti 1663.
- 32 Septimum candelabrum debet adhiberi in missis tantum Episcopi sollemnibus, sed non defunctorum; 19 Maii 1607.
- 33 Archidiaconus sustinens baculum Episcopi thurificandus est post diaconos assistentes, ubi non adsit contraria consuetudo; 28 Apr. 1607.
- 34 Canonici in Dominicis sigillatim aspergendi sunt aqua benedicta, non vero unico ictu in circulum; 20 Decembris 1601. Celebrans, qui

distribuit cineres, candelas et ramos, detecto capite debet distribuere; 18 Iulii 1626. Absente Episcopo, benedictiones candelarum, cinerum, palmarum, et fontis debent fieri ab eo, qui cantaturus est missam; 12 Iunii 1627. Ille idem, qui benedicit cineres prima die Quadragesimae, vel candelas in festo Purificationis, aut ramos in Dominica Palmarum, debet etiam cantare missam sequentem; 12 Aprilis 1640. Non est facienda altaris thurificatio in Missa conventuali dierum solemnum, si absque cantu et ministris celebretur; 22 Ianuarii 1701.

Diaconus et subdiaconus accipiunt pacem ab Episcopo celebrante statim post diaconos assistentes; 15 Martii 1608. Duorum canonicorum assistentia semper convenit Episcopo, sive celebret ipse, sive assistat divinis; 10 Maii 1608. Dignitates tenentur associare Episcopum cum canonicis ex debito, licet caeremoniale Episcoporum nominet tantum canonicos, ubi non adsit contraria consuetudo; 10 Ianuarii 1609. Consuetudo ut dignitates et canonici mitram, gremiale, baculum, thuribulum, et similia ministrent Episcopo, est servanda; 5 Iulii 1603. Non tenentur omnes canonici associare Episcopum ab eo altari, in quo missam planam celebravit usque ad sedem episcopalem, si assistere voluerit missae conventuali; 5 Iulii 1603. Archidiaconus non potest assistere Episcopo in habitu praelatio, non choralis, licet sit protonotarius; 6 Martii 1610. Canonici assistentes Episcopo praecedunt vicarium generalem, et sunt ante ipsum thurificandi; 6 Martii 1610. Canonici missam celebrantes coram Episcopo, non debent sedere in sede cum postergali, sed in scamno oblongo, tapeto vel panno cooperto in latere Epistolae; 19 Maii 1614. Archidiaconus, si est prima dignitas, debet facere officium presbyteri assistentis, si est sacerdos, et recusans cogendus est poenis et censuris; 30 Maii 1616. Prima dignitas debet assistere Episcopo celebranti, licet sit unica; 12 Decembris 1620. Soli canonici debent facere consuetos circulos ante Episcopum, non autem Vicarius generalis; 28 Septembris 1630. Licet Episcopus non celebret, sed tantum assistat missae sollemni, celebrans debet ad confessionem respondere Episcopo usque ad Indulgentiam inclusive; non vero simul cum illo dicere: *In nomine Patris*; 4 Augusti 1663. Coadiutor Episcopi non sedet celebrans, nisi in faldistorio, neque habet diaconos assistentes, neque canonici parantur, neque ponitur septimum candelabrum; 1 Septembris 1607. Praedictus Episcopi coadiutor non utitur baculo, nisi in ordinationibus; 1 Septembris 1607. Coadiutor Episcopi celebrans praeter diaconum et subdiaconum debet habere assistentem canonicum pro libro; 7 Augusti 1627. Candelae, cineres, et palmae distribuuntur stando cum mitra in capite ab eo, qui privilegium habet eam ge-

standi, 18 Februarii 1650. Inferiores Episcopo non debent sumere de altari paramenta pro missa; 7 Iulii 1612. Prima dignitas dat candelam Episcopo in festo Purificationis, et Episcopus dat statim primae dignitati ante vicarium generalem; 14 Iunii 1608. Clerici in minoribus non sunt assumendi ad cantandam Epistolam vel Evangelium, etiamsi sit penuria diaconorum et subdiaconorum; Sacra Rit. Congr. in una Alexandrina 15 Martii 1608. Clericus, qui solemniter cantat Epistolam cum tunicella et reliquis sacris vestibus, sed absque manipulo, debet petere dispensationem Irregularitatis ad cautelam; S. C. Conc. 23 Apr. 1604. Apud Nicol. Lucubrat. canon., l. 5, t. 28 de Cleric. non ordinat. ministrant. Vide tamen t. 9 Decr. S. R. C., n. 701. V. Addit. Casin., verb. *Irregularitas*.

Si sub altari, vel sub eius gradibus humata sint defunctorum cadavera, non est ibi celebranda missa, donec alio transferantur; 10 Novembris 1599. Intra clausuram omnino prohiberi debet celebratio missae, etiam ad communicandas infirmas, non obstante antiquissima consuetudine; 1 Decembris 1602. Missae, ad satisfaciendum eleemosynis alicui ecclesiae traditis, non sunt celebrandae per externos, ubi commode possunt satisfieri per sacerdotes eiusdem ecclesiae; 28 Ianuarii 1606. Vide supra, art. 4, n. 16. Non debent regulares in canone nominare superiores suos ut antistites; 12 Novembris 1515. Regulares in celebratione missae possunt annuntiare dies festos, et ieiunia in suis ecclesiis; 2 Iulii 1602. In oratione *A cunctis* nomina patronorum S. Michaelis Archangeli et S. Io. Baptistae praeponenda sunt apostolis; 22 Augusti 1620. Celebrans in Parasceve debet mittere particulam in calicem, neque debet se signare cum calice; 28 Aug. 1627. Oratio imperata a superiore, veluti *Deus refugium*, etc., omittenda est in duplicibus primae classis; 28 Augusti 1627. Romae omittitur etiam in festis secundae classis. In fine missae ad quodcunque altare celebratae, fit reverentia cruci infra gradus, capite semper deoperto; 18 Augusti 1627. Non permittitur ad altare maius celebratio missae, dum dicuntur in choro Matutinum et Horae; 15 Sept. 1564. Qui prae timore vel balbutie non pronuntiat Evangelium S. Ioannis, quod legitur in fine missae, sed eius loco aliud suo arbitratu recitat, suspendendus est a missarum celebratione, quousque illud rite pronuntiare assuescat; 5 Iulii 1631.

Evangelium pro solemnibus Palmarum benedictione canendum est in cornu Epistolae ab illo, qui celebrat absque diacono et subdiacono; 27 Aprilis 1697. Passio in hebdomada maiori legenda est in missis privatis in cornu Evangelii, licet in missa solemnibus legatur a celebrante in cornu Epistolae; 4 Augusti 1663. In pro-

cessionibus Candelarum, Palmarum et similium, quae fiunt intra ecclesias sine sacramento, non est pulsanda campanula ad elevationem SS. Corporis Christi in missa privata. Quod si pulsetur et advertatur elevatio, tunc est genuflectendum utroque genu a transeuntibus ante altare, ubi missa celebratur, et, deposito SS. Sacramento, progrediendum; similiter, si aliqui transeant in elevatione calicis; 1 Martii 1681. Sacerdos in sacrificio missae congruentius utitur cingulo lineo, quam serico; 22 Ianuarii 1701. In sacrificio missae non est adhibenda palla drappo serico a parte superiori cooperta; 22 Ianuarii 1701. Non est omittenda una ex assignatis orationibus in Missali, veluti *A cunctis*, ut eiusdem loco dicatur aliqua oratio impetrata ab Episcopo, veluti *Deus refugium*, neque ut recitetur penultimo loco oratio pro defunctis; 2 Decemb. 1684. Quando dicitur oratio *A cunctis* vel *Ecclesiae*, non est dicenda oratio contra paganos, vel alia huiusmodi, quia sufficienter una continet quod et altera; 16 Aprilis 1688. Quando dicitur collecta vel missa contra paganos non potest mutari nomen *paganorum*, dicendo *Turcarum*, *Haereticorum*, etc.; 29 Iulii 1689. Manus sacerdotis ad *Hanc igitur oblationem* debent ita extendi ut palmae sint apertae, pollice dextero super sinistrum in modum crucis supra manus, non vero infra; 4 Augusti 1663. Cruces quae fiunt a sacerdote supra oblata non sunt faciendae manu transversa, sed manu recta in transversa parte crucis; 4 Augusti 1663. Pars inferior hostiae non autem superior praecedenda est, quando dicitur *Pax Domini sit semper vobiscum*; 4 Augusti 1663.

In missa Paschatis resurrectionis et infra eius octavam dicenda est sequentia *Victimae Paschali*, cuius auctorem esse abbatem Nogerum, seu Notherum Sancti Galli, aut Hotgerum ducis Sueviae filium et abbatem S. Galli asserit Herrera scriptor recentior, lib. 2, de origine et progressu rit. Miss., cap. 12, relatus a Card. Bona de Rebus liturgicis, l. 2, c. 6, num. 6. Alii vero tribuunt talem sequentiam Hermanno Contracto Germaniae monacho qui fuit astrolabii inventor; ita Bellotte in suis Observationibus, pag. 416; et Possevinus in Apparatu sacro, tom. 2, et alii alium volunt auctorem; unde verum est quod scribit Gavantus part. 1, tit. 10, rubric. 3, litt. R, incertum esse talis sequentiae auctorem.

In missa Pentecostes et infra eius octavam dicenda est sequentia *Veni, Sancte Spiritus*, cuius auctor esse perhibetur Robertus Franciae rex apud Trithemium et Durandum, lib. 4, cap. 22, circa annum 1003, vel Hermanus Contractus, Germaniae monachus, de Ligno vitae, lib. 5, cap. 70; Merati tamen tom. 1, part. 4, tit. 12, n. 18, dicit probabilius esse, fuisse dictam sequentiam compositam ab Innocent. III

ët ab eodem in Missali insertam, cum in eius operibus reperiatur.

84 In missa festi Corporis Christi et totius eius octavae dicenda est sequentia *Lauda, Sion, Salvatorem*, cuius auctorem esse S. Thomam Aquinatem dicit Gavantus, part. 1, tit. 10, rubr. 3, litt. R, et tenent etiam alii. At vero Rioche, l. 4 Compend. tempor., cap. 71, col. 3; Petrus Antonius a Venetiis in Viridario seraphico, italice conscripto, tom. 2, part. 5, in Operibus editis a S. Bonaventura, citans Pisanum in suo catalogo, et Oldoinum apud Ciaconium, tenent ab ipso S. Bonaventura fuisse compositam.

85 In missa SS. Nominis Iesu et totius eius octavae ubi celebratur recitanda est a Fratribus Minoribus sequentia *Lauda, Sion, Salvatorem*, cuius auctor videtur dicendus vulgo B. Bernardinus de Bustis, cum ipse, ut tradit Petrus Antonius de Venetiis, loc. cit., cap. 5, multa addiderit eius Officio composito a S. Bernardino Senensi post insignem eius victoriam Romae obtentam; ab aliis autem sacerdotibus, sive saecularibus, sive regularibus etiam cappellanis, seu confessariis non Franciscanis monialium ordinis Minorum est omittenda, ut recte docet sapientissimus Merati t. 1, p. 4, tit. 4, n. 4, referens quod in concessione facta praeclearissimae Societati Iesu, anno 1701, 1 Oct., expresse dicitur: *Exclusa tamen sequentia*; et de facto ab aliis omittendam esse dictam sequentiam respondit novissime Sac. Rit. Cong. in Burgen. 23 Iunii 1736, et in Meclinen. 16 Febr. 1737. Vide in t. 9, Decreta S. R. C., num. 1011.

86 In missa festi Septem Dolorum B. M. V. et totius eius octavae, ubi celebratur, recitanda est sequentia *Stabat Mater dolorosa*, cuius auctorem esse vulgo beatum Iacobum, seu Iacoponum a Tuderto ordinis Minorum refert dictus Petrus Antonius a Venetiis, loc. cit., c. 5, ubi insuper dicit fuisse ab ipso etiam compositum nobile canticum de contemptu mundi, incipiens *Cur mundus militat sub vana gloria*, allatum sub verb. *Mundus*.

87 In missa feriae v in Coena Domini non datur pacis osculum, ex Ordine Romano, in detestationem osculi Iudae. Alcuin. ibid.; Gavant. et Merati to. 1, part. 4, tit. 8 de Feria v in Coena Domini, num. 4, ubi Gavant. addit quod in tertio *Agnus Dei* dicitur: *Dona nobis pacem*, contra editionem Venetam in officiis parvis hebdomadae maioris in quibus antiquo Ritu notatur quod habet Durand. l. 4, c. 52, tertio dici *Miserere nobis*; nam Missale vult dici de more, quamvis pax non detur.

88 Item in missa feriae vi in Parasceve non datur Pax, ex Ordine Romano, in odium dicti osculi Iudae. Amalat. lib. 1, cap. 13; Gavant. et Merati loc. cit., part. 4, tit. 9, rubrica 18, litt. Q. Tum quia nullum hac die fit sacrificium, ex Albaspineo, lib. 1 de Veterib. ritib., obser-

vat. 17. Unde nec dicitur *Pax Domini*, nec *Agnus Dei*, quia ordinantur ad pacem dandam, ut patet in tertio *Dona nobis pacem*.

In missa autem sabbati sancti non datur Pax, ex Ordine Romano, quia nondum dixerat Christus apostolis *Pax vobis*; Gavant. et Merati loc. cit., t. 10, rubric. 38, litt. M. Nec dicitur *Agnus Dei*, ex Ordine Romano et Sacrament. Gregor., ob silentium mulierum quae nondum credebant Christo Redemptori animarum ad tollenda peccata mundi. Durand. lib. 6, cap. 8; Gavant. et Merati loc. cit., litt. N, post Alcuinum ibi allegatum.

Missae in quibus solus sacerdos communicat reprobari non possunt; Benedict. XIV, to. 1, Constit. incip. *Certiores*, § 1. * Quia tamen non defuerunt temerarii quidam pseudo-theologi, qui nihil a Benedicti XIV Encyclica commoti falsum illud de necessitate communionis populi dogma novis libellis confirmare ausi sunt, ut Nannaronius et Traversarius, eorum commentarios Roma iure ac merito confixit *. Missam celebrantes non tenentur S. Eucharistiam omnibus petentibus infra ipsam actionem ministrare. Idem, ibid.

Ad Episcopos pertinet praescribere ea quae observanda et evitanda sunt in celebratione missae; iisque tanquam Apostolicae Sedis delegatis omnes etiam exempti hac in re obedire tenentur. Idem tom. 2, Const. 17 incip. *Accepimus praestantium*. * Intellige modo Episcopi a Romani Missalis rubricis pro commentitia quadam auctoritate quam Episcopus S. Pontii Petrus Ioannes Persin superiore saeculo propugnare, aliisque persuadere frustra conatus est, edito libro: *Du droit et du pouvoir des Evêques de régler les offices divins dans leurs diocèses*, sibi discedendum non duxerint *. In missarum celebratione Crucifixi imago super altari retineri debet in memoriam Dominicae passionis et mortis. Idem, ibidem. Alia ad rem vide verb. *Cruce*.

Missa celebrari nequit a sacerdote latino ritibus graecis, nec vice versa, sub poena suspensionis. Idem, Const. 57 incip. *Etsi pastoralis*, § 1. Missarum celebratio permittitur Italo-Graecis in feriis Quadragesimae cum conditionibus et limitationibus, nempe servato, nec praetermisso in parochialibus ecclesiis praesantificatorum ritu et excepto postremo triduo maioris hebdomadae. Idem, ibid. Missa unica in die super quolibet altari a Graecis celebrari potest. Idem, ibid., et Const. 87 incip. *Demandatam*, § 8. Permittuntur tamen erigi plura altaria in eadem ecclesia et plures sacerdotes super eodem altari simul celebrare. Idem, ibid., § 9. Missam applicare potest pro offerentibus eleemosynam sacerdos graecus, qui cum alio ritu concelebrat; concelebrare tamen non dicitur, nec sacrificium applicare potest pro offerentibus eleemosynam, qui particulas tantum

adiicit in praeparatione panis ante missam. Idem, ibid.

98 Missa praesantificatorum duntaxat celebrari potest apud Graecos in Quadragesima, exceptis diebus Dominicis et sabbatis. Idem, ibid., cit.

99 § 9. In missis praesantificatorum non fit transubstantiatio vini per immersionem particulae consecratae et confutatur hac de re error schismaticorum. Idem, t. 2, Const. 3 incip. *Declara-*
100 *sti*. Missa praesantificatorum iterari non potest, etiamsi in priori omissus fuerit haustus vini non consecrati. Idem, ibid.

01 Addendum est quod antiphona *Communio* cantari debet immediate post *Agnus Dei* eodem tempore, quo celebrans sacram communionem sumit, nisi fiat communio populi, quia tunc ad eam cantatur. Gavant. part. 1, tit. 13, n. 1; Bauldry part. 3, cap. 7, tit. 13; Scarfanton. part. 2, tit. 10, n. 11, et novissimum Caeremoniale provinciae reformatae Mediolani impressum anno 1744, cap. 21, n. 519, ubi ad id citatur etiam Caeremoniale Episcoporum lib. 2, cap. 9, uti ipsum etiam citat Bauldry, licet id tangat Caeremoniale Episcoporum in cap. 8.

02 Attendendum est differentiam intercedere inter missam cantatam, et missam solemnem; quando enim praescribitur missa cantanda, sufficit illam cantari cum assistentia solius acolythi; at quando mandatur cantari missa solemnis, cani debet cum assistentia diaconi et subdiaconi. Cum enim in una Neapolitana *Celebrationis missarum* praetenderetur Patres Carmelitas non adimplevisse onus sibi iniunctum, canendi quotidie unam missam ex quo illam cantassent sine assistentia diaconi et subdiaconi, et causa fuisset proposita in Sacra Congregatione Concilii sub die 28 Augusti 1683 nec ipsa die resoluta, et reposita sub die 29 Ianuarii 1684, sub hoc dubio: *An missa quotidie cantanda debuerit, et debeat cantari cum assistentia diaconi et subdiaconi, vel solius acolythi?* Eadem Sacra Congregatio reflectens, quod onus erat unius missae cantatae, et non unius missae solemnis, respondit: *Satisfactum fuisse, et satisfieri voluntati testatoris, cantando missas etiam sine assistentia diaconi et subdiaconi.*

03 Sic refert et tenet Card. Lambertin., dein Sum. Pontif. Benedict. XIV, vol. 5, notif. 17, § 7, ubi insuper refert, fuisse decusum, quod electio diaconi et subdiaconi pro missa solemni canenda a parochio, vel ab alio sacerdote a se deputato in ecclesia confraternitatis, seu pro inibidanda benedictione, pertinet ad ipsam confraternitatem, et non ad se; proposito enim in Sacra Congregatione Concilii hoc dubio: *An parochus, vel interveniens ad canendam missam, vel dandam benedictionem, habeat ius sibi eligendi diaconum, subdiaconum, caeterosque ministros;* eadem Sac. Congr. in Bononien., die 15 Maii 1728, respondit: *Negative.*

Attento decreto S. R. C. 2 Septembris 1741, 104 de quo infra art. 14, n. 88, et tom. 9, inter Decreta S. R. C., num. 1102, patet, posse in missa dici plures orationes quam tres. Et quidem etiam quinque, aut septem ad libitum, ut expresse habetur in Missali, rubrica 9, de *Orationibus*, n. 12, ibi: *In festis simplicibus, et feriis per annum, nisi aliter in propriis locis notetur, dicuntur tres, ut in semiduplicibus, aut quinque: possunt etiam dici septem ad libitum.* Tres autem orationes praescribuntur in 105 honorem SS. Trinitatis, et in memoriam Christi, qui tertia die resurrexit, et ter oravit in horto; quinque in commemorationem quinque plagarum eiusdem Christi; et septem ob septem petitiones Orationis Dominicalis, vel ad obtinenda septem dona Spiritus Sancti. Sic Inno- 106 centius III, l. 1, c. 27; Micrologus cap. 4; Merati loc. cit., num. 11; Cavalieri loc. cit., c. 11, n. 7, et alii. Nec septenarius orationum 107 numerus videtur posse excedi, cum loquendi modus, quem servat cit. rubrica missalis, *possunt etiam dici septem ad libitum*, videatur satis indicare numerum, ultra quem progredi non possit, quamvis non utatur taxativa *tantum*, quae tamen semper debet subintelligi, nisi oppositum exprimatur, quando determinatur quantitas, ut recte notant Megalius, tom. 2 *Variarum resol.*, resol. 158, et Cavalieri cit. c. 11, n. 6, ne in infinitum detur processus, et ne indiscreti sacerdotes per ulteriorem additionem taedio afficiant adstantes, et ne fideles ob taedium avertantur ab auditione missarum. Tales 108 autem orationes, ut vult allatum Sac. Congr. decretum, *curandum est, ut sint numero impares*. Nec obstat aliud eiusdem Sac. Congr. decretum editum 2 Decembris 1684, in una canonicorum regul. Lateranensium, his verbis: *Non est omittenda una ex assignatis orationibus in missa, veluti tertia A cunctis, si secunda esset de festo simplici, ut eius loco dicatur oratio imperata, veluti Deus refugium; sed post tertiam orationem A cunctis, potest et imperata dici, cum in missa de semiduplici, vel simplici, vel votiva, non sint necessario dicendae collectae impares, puta tres, quinque, vel septem.* In hoc enim decreto nulla fit mentio de missis defunctorum. Unde *cum expediat concordare iura iuribus*, textu expresso in cap. *Cum expediat* 29 de Elect. in 6, videtur dicendum, quod hoc decretum velit, non necessario esse dicendas collectas impares in missa de semiduplici, vel simplici, vel votiva, cum in his missis numerum parem, puta quatuor aut sex possint exigere commemorationes secundum ritum, vel imperate faciendae, quod non potest recurrere in missis pro defunctis, et ideo decretum 2 Septembris anni 1741, vult, in istis curandum esse, ut orationes sint numero impares, quod de facili potest in his adimpleri, cum numerus impar pendeat a liber-

tate celebrantis, ubi in illis pendet quandoque numerus par a necessitate ritus, vel superioris imperio.

- 109 Missa et officium, sub ritu SS. doctorum, S. Leonis I Papae decernitur a Benedicto XIV, Const. incip. *Militantis*, § 3, ubi statuitur, ut in officii divini Breviario in festo S. Leonis Papae et confessoris, antiphona ad *Magnificat* in utrisque vesperis ponatur ea, quae incipit *O doctor optime*; in missa autem dicatur Introitus *In medio Ecclesiae*; et post collectam subsequatur *Lectio libri Sapientiae: Iustus cor suum tradet*, cum gradualis, ut in communi doctorum; post Evangelium vero dicatur *Credo*; reliqua, ut in consueta missa de S. Leone.

- 110 * Sacerdotibus latini ritus in Russia Polonica degentibus, tam praesentibus, quam futuris conceditur, ut deficientibus tabulis lapideis consecratis, missam celebrent super Antimensiis Ruthenorum unitorum. Ritu tamen latino sacrum agere istis iniunctum est. Sunt Antimensia lintei quidam episcopali benedictione consecrati, in quorum angulis sanctorum reliquiae reconditae sunt. Benedict. XIV, Constitut. 43 incip. *Imposito nobis*.

- 111 Commentitia est distinctio inter rubricas praeceptivas et instructivas, sed omnes sunt praeceptivae, licet aliquae ex materiae parvitate sub veniali tantummodo obligent. Bened. XIV, de Sacrif. missae, lib. 3, cap. 13, § 3.

- 112 Nulla urgente causa, leve est peccatum celebrare missam privatam non recitatis Matutino et Laudibus. (Vide verb. *Matutinum*, a n. 19 ad 23.) At si de missa conventuali agatur, mortalis criminis reus videri posset ille, qui ante Matutinum et Laudes eam celebraret, nempe ante eam partem officii in choro celebratam. Sicut et peccato gravi se obstringeret, qui perpetuo, et quasi ex animo statuisset, nunquam missam celebrare, Matutino cum Laudibus recitato. Ibid., § 4.

- 113 Si contingat ut sacerdos, dum missam celebrat, subito morbo corripiatur, vel mortuus concidat, vel hoc accidat ante consecrationem, nec tunc opus est missam ab alio continuari; si vero post consecrationem unius vel utriusque speciei, tunc supplenda est missa, et quidem ex praecepto a sacerdote, initio inde sumpto, ubi alter desiit, et si prior ille sacerdos adhuc vivat, et capax sit sacramenti, nec alia praesto sit hostia consecrata, ex hostia sacerdotis secundi pars infirmo ministranda est, ut ex rubricis Miss., ibid., § 4 et 5.

- 114 Sacerdos missam suppleturus praestare id potest, si alius non adsit, etiamsi non sit ieiunus, quin etiam si in statu gratiae non versetur; tunc enim quaerendus ab illo est confessarius, et si non reperitur, eliciendus est actus contritionis, atque ita comparatus missam perficiat. At si neque conteri possit, neque missa ab altero perfici ante meridiem, tunc ho-

stia et calix reponendi sunt in tabernaculo, ut ad alteram diem reserventur. Haec omnia ex rubricis et DD., ibid., § 7 et 8. Ex hoc conficitur, quod laico, si fuerit praesens, hostia illa, et calix dari non potest; ibid., § 6.

Si sacerdote missam celebrante violetur vel polluat subitò templum, ante incoeptum canonem, missa intermittenda est; eo vero incoepto, perficienda; ut ex rubricis; ibid., § 12.

Si, dum celebratur, incidat subita irruptio hostium, vel imminens alluvio, aut ruina templi, ante consecrationem, deserenda est missa: post consecrationem, sumendum statim sacramentum, omissis aliis caeremoniis. Si vero casus isti incidant, hostia quidem, sed nondum sanguine consecrato, potest sacerdos hostiam statim sumere et abire, nisi forte in casu, quo christianae religionis hostes in contemptum eiusdem religionis minitentur sacerdoti mortem, nisi sacrificium imperfectum relinquat. Ibidem, § 14.

Superveniente excommunicato non tolerato, missa, si nondum perventum est ad canonem, vel ut quidam volunt, ad consecrationem, nec ille possit abigi, deserenda est, post consecrationem perficienda. Sed sumpta communione, reliqua perficienda sunt, vel in sacristia, vel in alio loco decenti. Ibid., § 14.

Rite pariter interrumpitur missa, etiam interruptione longa vel ad baptizandum infantem moriturum, qui alioqui sine baptismo moreretur, vel ad audiendam confessionem infirmi, qui alioqui non confessus obiret; vel etiam, ad extremam unctionem administrandam. Curandum tamen tunc esset a sacerdote, ut sacramentum interim diligenter custodiatur, et cum redierit, resumenda missa est ex eo loco, ubi fuerit intermissa. Ibid., § 15.

Si recitato iam Evangelio et Symbolo, superveniat vir princeps, sive laicus, sive ecclesiasticus qui missam die festo non audierit, negant plures doctores posse ex integro missam resumere. Ibid., § 16.

Eucharistiam fidelibus administrare infra actionem missae non sunt obligandi sacerdotes, si parochi seu Episcopi censuerint praestare, ut haec administratio fiat in altari, ubi adservatur SS. Eucharistia extra missam. Encyclica ad Episcopos Italiae, incip. *Certiores effecti*.

Sacerdotes saeculares in ecclesiis regularium illorum missam legere vetantur, sed utendum est illis Missali Romano, ita tamen, ut possint de sancto, de quo regulares illi agunt officium, missam recitare, eam desumendo ex communi Missalis Romani, ut pro cappellanis, et confessariis monialium decrevit Sacr. Congregatio, Clemente XI decretum approbante, de Sacrif. missae, lib. 3, cap. 23, § 1, et Instit. eccles., instit. 34, § 20.

Sacerdotes tamen saeculares celebrantes in ecclesiis totius ordinis S. Augustini possunt

recitare missas proprias sanctorum illius ordinis, ut ex rescripto sanct. mem. Clem. XIV, 18 Iunii 1773, per secretariam supplicum libellorum edito; et SS. D. P. Pius VI eandem facultatem concessit celebrantibus in ecclesiis ordinis Minorum S. Francisci 5 Septem. 1775; Carmelitarum Excalceatorum 14 Augusti 1777; Carmelitarum antiquae Observantiae 2 Iun. 1778, et in Ecclesiis totius ordinis S. Benedicti 12 Februarii 1780, per eandem secretariam.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

23 Missa, ut monet etiam auctor num. 1, debet esse conformis officio diei, *nisi gravis causa excuset*; tum quia cap. *Quidem* de Celebrat. missar., reprehenduntur sacerdotes, qui officio diei praetermisso frequentius celebrant missas, quas *votivae* dicimus; tum quia non semel a Sacra Rituum Congregatione prohibitum est quominus missae votivae in festis solemnibus, et duplicibus celebrentur.

24 Dixi *nisi gravis causa excuset*, propterea quod in exsequiis ex. gr. praesente corpore, debet missa de defunctis celebrari.

25 Cautè vero intelligendus est auctor, dum eodem n. 1 ait: *Nisi pro aliqua causa et obligatione debeat legi votiva*. Ex his enim verbis videtur sequi, quod sacerdos, qui ratione be-

neficii vel stipendii tenetur missam celebrare, ex. gr. de beata Virgine, vel de defunctis, eam indistincte celebrare queat diebus etiam Dominicis, et festis duplicibus. At non concurrente expressa voluntate fundatoris, recte monet Habert de Eucharistia, cap. 16, qu. 1: *Sacerdotem, qui ratione beneficii vel stipendii tenetur missam celebrare de B. Virgine, seu de defunctis, posse, imò debere Dominicis et festis duplicibus sacrum facere de die; quia praesumitur fundator Ecclesiae filius iuxta matris praescriptum suum legatum instituisse.*

* Hoc ipsum diserte tradit Lucius noster, art. proximo, num. 4, quod miror ab auctore additionum non fuisse animadversum*.

Quid vero, si expressa sit voluntas fundatoris, ut festis etiam duplicibus celebretur missa de B. Virgine, vel de defunctis; ita ut recurri nequeat ad dictam praesumptionem? Tolerari posse celebrationem missae de B. Virgine, vel de defunctis, si festa illa simplicia non sint de praecepto, relato decreto S. Congreg. Rituum, tradit Pasqualig. de Sacrif. miss., to. 1, qu. 249, num. 2.

Maiores difficultates est, an id ipsum tolerari queat in feriis privilegiatis, et in diebus infra octavam, quibus cadunt etiam officia duplicia; negat mox laudatus auctor ubi supra, n. 3.

ARTICULUS XIII. De observandis in missis votivis.

SUMMARIUM. 1. Missa unde dicatur votiva? - 2. Missa votiva licita est, si adsit rationabilis causa pro ipsa celebranda. - 3. Missae votivae privatae non possunt dici in festo duplici, etiamsi tale duplex esset translatum. - 4. Item nequeunt dici die Cinerum, septimana sancta, in vigilia Nativitatis Christi et Pentecostes, in vigilia Epiphaniae, infra octavas Epiphaniae, Paschae et Pentecostes, infra octavam Corporis Christi, infra octavam Nativitatis Christi, et in omnibus anni Dominicis. - 5. Votivae solemnes, et pro re gravi, et causa publica celebrari possunt etiam in festis duplicibus de praecepto, et Dominicis, exceptis Dominica prima Adventus, feria IV Cinerum, Dominica prima Quadragesimae, Passionis, et Palmarum usque ad fer. III Paschae inclusive, Dominica in Albis, Dominica Pentecostes, cum duobus festis sequentibus, Nativitate Domini, Epiphania, Ascensione, Corpore Christi et omnibus solemnitatibus primae classis. - 6. Res gravis pro licita missae votivae solennis decantatione cum *Gloria* et *Credo* ea est, pro qua convenit totus clerus cum Episcopo; vel apud regulares in eorum comitiis generalibus, vel provincialibus, et cum cantatur missa pro re, eorumdem iudicio, gravi. - 7. Item pro expositione 40 Horarum pro tempore cantatur missa votiva de SS. Sacramento cum *Gloria* et *Credo*, et unica oratione, exceptis Dominicis et festis 1 et 2 classis, ac feria 4 Cinerum, et feria 2, 3 et 4 maioris hebdomadae, quibus diebus cantatur missa de officio currenti cum commemoratione SS. Sacramenti sub unica tantum conclusionem. - 8. Et si cantanda est alia missa, durante expositione, licet sit conventualis, debet cantari in alio altari. - 9. Neque in altari expositionis debent celebrari missae privatae cuiuscunque ritus. - 10. Et missae privatae, si officium est duplex, debent celebrari de officio currenti cum commemoratione

SS. Sacramenti. - 11. Vel si non est duplex, votivae de Sanctissimo Sacramento sine *Gloria* et sine *Credo*. - 12. Sacerdos missam privatam celebraturus, dum transit ante SS. Sacramentum, facta adoratione utroque genu, et aperto capite, sargens se cooperit. - 13. Missae votivae solemnes pro re gravi et causa publica canendae sunt cum *Gloria* et *Credo*, nisi adhibeantur paramenta violacea, quia tunc debet omitti *Gloria* et *Credo*. - 14. Missae votivae nunquam sunt celebrandae cum *Gloria* et *Credo*, nisi fuerint missae angelorum, in quibus quotidie est recitandus hymnus angelicus; vel Missae de B. M. V. in quibus quolibet Sabbato dici debet *Gloria*, sed sine *Credo*. - 15. In votivis dicitur semper psalmus *Iudica*, et ad *Introitum* et *Lavabo* semper *Gloria Patri*, etc., etiamsi esset missa de Passione, etiam infra hebdomadam Passionis, licet haec omnia omittantur in missa de tempore. - 16. Praefatio dicitur propria, si habeatur; alias dicitur de tempore, vel de octava, vel de communi. - 17. Quod procedit etiam infra octavam Nativitatis Christi, si votiva habeat praefationem propriam. - 18. *Communicantes* et *Hanc igitur*, si votiva dicatur infra octavam, quae illa habet propria, dicuntur de octava; et in fine dicitur semper Evangelium S. Ioannis. - 19. Infra octavam non celebratur votiva de eo de quo est octava, sed dicitur missa festi conveniens officio cum *Gloria* sine *Credo*; quod si sit infra octavam B. M. V. et fiat officium de aliquo sancto, pro votiva de B. Maria Virgine, debet dici missa de octava, sed more votivo sine *Gloria* et sine *Credo*; nisi fuerit sabbatum, quia tunc dicendum erit *Gloria* sine *Credo*. - 20. Qui in sabbato recitat officium de B. M. V., si celebret votivam de aliquo sancto, non debet dicere *Gloria*, neque praefationem B. M. V. - 21. Ob missam votivam non est omittenda missa conventualis, neque potest introduci consuetudo in contrarium. - 22. Imò abrogatur consuetudo non cantandi missam in die ultra votivam. - 23. Et licet in illis ecclesiis, in quibus adest inveterata consuetudo cantandi missam votivam de B. V. Maria singulis diebus sab-

bati, possit hic pius usus, seu populorum devotio continuari, etiam in sabbatis festo duplici impeditis; non est tamen omittenda missa conventualis, ad n. 24. —

- 1 Missa dicitur votiva non simpliciter a voto quo quis se obstringit ad talem missam celebrandam, sed a voluntate qua se determinat, vel ex propria devotione, vel ad implendum
- 2 desiderium alterius qui eam petit. Et licita est, si adsit rationabilis causa pro ipsa celebranda, alioquin missa debet concordare cum officio, ut in Rubricis Missalis praescribitur. Missae votivae privatae non possunt dici in festo duplici, etiamsi esset tale duplex festum translatum; Sac. Rituum Congreg. 5 Augusti 1662.
- 4 Item nequeunt dici die Cinerum, septimana sancta, in vigilia Nativitatis Christi et Pentecostes, 29 Augusti 1627; in Vigilia Epiphaniae, 27 Aprilis 1698 et 10 Decembris 1718; infra octavas Epiphaniae, Paschae et Pentecostes; 28 Augusti 1627; infra octavam Corporis Christi, 21 Iunii 1670; infra octavam Nativitatis Christi, 25 Septembris 1706, confirmat. 15 Septembris 1714; nec non in omnibus anni Dominicis, ut constat ex ipsis rubricis, in quibus dicitur posse solum celebrari missam votivam *aliis diebus infra hebdomadam*, hoc est a Dominica in Dominicam, quando non est duplex.
- 5 Votivae autem solemnes, et pro re gravi et causa publica celebrari possunt etiam in festis duplicibus de praecepto, et in Dominicis, exceptis Dominica prima Adventus, feria iv Cinerum, Dominica prima Quadragesimae, Passionis et Palmarum usque ad feriam iii Paschae inclusive, Dominica in Albis, Dominica Pentecostes cum duobus festis sequentibus; Nativitate Domini, Epiphania, Ascensione, Corpore Christi, et omnibus solemnitatibus primae classis. Quarti part. 1, tit. 4, vers. *Nota secundo*; alique communiter, ut patet ex decretis relatis
- 6 artic. sequent., num. 4. Res gravis pro licita missae votivae sollemnisi decantatione cum *Gloria* et *Credo* ea est, pro qua convenit totus clerus cum Episcopo; vel apud regulares in eorum comitiis generalibus vel provincialibus; et cum cantatur missa pro re, eorundem iudicio gravi, 19 Maii 1607. Item pro expositione 40 Horarum, iuxta decretum eiusdem Congr. 13 Februarii 1666, et instructionem de mandato Clementis XI pro tali expositione emanatam die 20 Ianuarii 1705, in qua disponitur, ut sequitur: *In expositione et repositione Sanctissimi Sacramenti pro oratione 40 Horarum cantatur missa votiva de SS. Sacramento cum Gloria et Credo, et unica oratione, exceptis Dominicis et festis 1 et 2 classis, ac feria 4 Cinerum, et feria 2, 3 et 4 maioris hebdomadae, quibus diebus cantatur missa de officio currenti cum commemoratione SS. Sacramenti*
- 8 *sub unica tantum conclusione. Et si cantanda est alia missa, durante expositione, licet sit*
- 9 *conventualis, debet cantari in alio altari. Ne-*

25. Alia satis summarie referuntur, ad num. 36. — 37. Missae votivae an dici possint de beatis nondum canoniz. ? ad n. 39. — 40. Alia ad rem ad n. 49.

que in altari expositionis debent celebrari missae privatae cuiuscunque ritus. Et missae pri- 10 vatae, si officium est duplex, debent celebrari de officio currenti cum commemoratione Sanctissimi Sacramenti; vel si non est duplex, vo- 11 tivae de Sanctissimo Sacramento sine Gloria et sine Credo. Sic praecipiente sanctissimo D. Nostro. Vide tamen infra, n. 34, et verb. *Oratio*, n. 31, ubi excipiuntur etiam alii dies pro missis votivis cantandis ex nova instructione Clementis XII emanata, die 1 Septembris 1730, et iam integre allata in tomo tertio, verb. *Eucharistia*, n. 64. Sacerdos missam privatam celebraturus, 12 dum transit ante SS. Sacramentum, facta adoratione utroque genu, et aperto capite, surgens se cooperit; Sac. Rituum Congr. 7 Septembris 1638.

Missae votivae solemnes pro re gravi et 13 causa publica canendae sunt cum *Gloria* et *Credo*, nisi adhibeantur paramenta violacea, quia tunc debet omitti *Gloria* et *Credo*, ex decreto 19 Maii 1607. Missae autem votivae 14 privatae nunquam sunt celebrandae cum *Gloria* et *Credo*, nisi fuerint missae angelorum, in quibus quotidie est recitandus hymnus angelicus, vel missae de B. V. Maria, in quibus quolibet sabbato dici debet *Gloria*, sed sine *Credo*, 15 Maii 1672. In votivis dicitur semper psal- 15 mus *Iudica*, et ad *Introitum* et *Lavabo* semper *Gloria Patri*, etc., etiamsi esset missa de Passione, etiam infra hebdomadam Passionis, licet haec omnia omittantur in missa de tempore, 10 Februarii 1647. Praefatio dicitur pro- 16 pria, si habeatur; alias dicitur de tempore, vel de octava, vel de communi, 28 Augusti 1607 et 16 Iunii 1683. Quod procedit etiam infra 17 octavam Nativitatis Christi, si votiva habeat praefationem propriam, 28 Augusti 1627 et 16 Iunii 1683. *Communicantes* autem et *Hanc* 18 *igitur* dicantur de octava, si votiva dicatur infra octavam, quae illa habet propria: et in fine dicitur semper Evangelium S. Ioannis, 20 Augusti 1627 et 16 Iunii 1683. Infra octavam 19 non celebratur votiva de eo de quo est octava, sed dicitur missa festi conveniens officio cum *Gloria* sine *Credo*. Quod si sit infra octavam beatae Mariae Virginis, et fiat officium de aliquo sancto, pro votiva de B. M. Virgine, debet dici missa de octava, sed more votivo sine *Gloria* et sine *Credo*, nisi fuerit sabbatum, quia tunc dicendum erit *Gloria* sine *Credo*, 2 Decembris 1684. Qui in sabbato recitat of- 20 ficiam B. M. Virginis, si celebret votivam de aliquo sancto, non debet dicere *Gloria*, neque praefationem B. M. Virgin., 2 Decembris 1684. Ob missam votivam non est omittenda missa 21 conventualis, neque potest introduci consuetudo in contrarium, 16 Ian. 1627. Imo abrogatur 22

consuetudo non canendi missam de die ultra
23 votivam; 28 Augusti 1628. Et licet in illis ec-
clesiis, in quibus adest inveterata consuetudo
cantandi missam votivam de B. M. Virgine sin-
gulis diebus sabbati, possit hic pius usus, seu
populorum devotio continuari etiam in sabbat-
tis festo duplici impeditis, non est tamen omit-
tenda missa conventualis; 2 Decembris 1684.

24 Tenentur enim canonici omnino ad canendam
missam de die, ut lucrentur distributiones;
28 Ianuarii 1612, et ex Sacra Congregatione
Concilii in Tusculan. 10 Novembris 1652, et
in Civitatis Castellanae 4 Martii 1690.

25 Missa votiva sollemnis de B. M. V. potest
cantari in die Dominica ratione concursus po-
puli; Sacr. Rit. Congr. in Aretina 20 No-
vembris 1662; dummodo tamen non sit Do-
minica privilegiata, vel ipsa non incidat in fe-
sto 1 et 2 classis, vel in octavis privilegiatis.
Vide Resolutiones Sacr. Congr.

26 Missa votiva sollemnis de B. M. V. cum
Gloria et *Credo* potest cantari in die Dominico
ratione voti, seu alia causa; Sacra Rit. Congr.
in Aretina 16 Iunii 1663. Id tamen locum non
habet in Dominicis, et octavis privilegiatis, et
in duplicibus primae et secundae classis; ut
in numero antecedenti.

27 In ecclesiis ubi quotidie non cantatur missa,
si occurrat festum patroni seu titularis die-
bus quibus non potest de eo fieri officium,
potest nihilominus (diebus non exceptis a Ru-
brica Missalis, tit. 6 de Translatione) cantari
missa de patrono seu titulari, licet non cante-
tur altera missa non concordans cum officio;
Sacra Rit. Congr. in una Ordinis Eremitar.
S. Augustini, 23 Augusti 1704.

28 In ecclesiis ubi titulus est ecclesiae, vel con-
cursus populi ad celebrandum festum quod
transferri debet diebus in quibus, iuxta Rubricas
missalis, t. 6 de Translatione festor., possunt
cantari duae missae, una de die, alia de festo,
si non est obligatio cantandi missam quotidie,
cantari potest missa sollemnis votiva de festo
occurrente tantum; Sacr. Rit. Congr. in Bor-
gonen. 17 Augusti 1709, apud Pitton. to. 2
Constitut. et decis. pro sacris ritibus, num.
margin. 1675, et observa num. hic immediate
antecedentem sub 27 Augusti 1704 in una Or-
dinis Eremitar. S. Augustini.

29 Missae votivae, quas ex obligatione capitu-
lum tenetur per hebdomadam celebrare certis
diebus praescriptis, in quibus multoties occurrit
festum de praecepto, debent transferri in aliam
diem non impeditam de praecepto; Sacr. Rit.
Congr. in Tarentina 9 Decembris 1634.

30 Missa sollemnis in Dominica infra octavam
alicuius sancti, non debet celebrari de eodem
sancto, licet de consensu Ordinarii fiat processio
ad eius Ecclesiam; Sacr. Rit. Congr. in Are-
tina 24 Iulii 1660.

31 Missa sollemnis de S. Iosepho, quando eius

festum incidit in feria 2, 3 et 4 maioris heb-
domadae, non potest cantari, etiam ob concur-
sum populi, sed debet omitti, nec potest illis
diebus fieri processio in eius honorem; Sacr.
Rituum Congr. 4 Augusti 1663, in una Urbis.

Receptio ad habitum et professionem reli- 32
giosam, sub re gravi numerari non potest, ut
ex consuetudine cantari possit missa votiva so-
lemnis etiam de Spiritu Sancto, in Dominicis
vel duplicibus, et hic abusus est omnino tol-
lendus; Sacr. Rituum Congr. in Ruremonden.
24 Iulii 1683.

Non potest missa votiva de Spiritu Sancto, 33
vel alia celebrari etiam ab Episcopo pro eli-
genda abbatissa in festo duplici, vel Dominica;
Sacr. Rit. Congr. 28 Aprilis 1708.

Missae sollemnes, et pro re gravi, et causa 34
publica non solum nequeunt cani in supradic-
tis Dominicis, et duplicibus primae et secun-
dae classis, feria 4 Cinerum, 2, 3 et 4 maioris
hebdomadae, iuxta instructionem pro exposi-
tione Sacramenti ratione orationis 40 Horarum
editam a Clemente XI die 20 Ianuarii 1705,
et a nobis allatam sub verb. *Eucharistia*, in
fine; sed neque in omnibus diebus octavarum
Paschae et Pentecostes, in vigilia Nativitatis
Domini et Pentecostes, et in die octava Epi-
phaniae, ut colligitur ex eadem instructione
confirmata et adducta sub § 10 a Clemente XII,
die prima Septembris 1730, et allata a Merati
tom. 1, part. 2, tit. 14, in qua praescribitur
quidem missa de Sanctissimo Sacramento votiva
pro re gravi, sed excipiuntur expresse supra-
dicti dies, qui non erant excepti in instructione
praedicta Clementis XII, in quibus mandat can-
tari missam de officio currenti cum comme-
moratione SS. Sacramenti sub unica tantum
conclusioni. Unde si in dictis diebus non po-
test cantari votiva pro re gravi de Sanctissimo
Sacramento, quod est maius, neque poterit cani
alia votiva, quod est minus; arg. auth. *Multo
magis* Cod. de Sacr. Eccles.

Potest tamen in supradictis diebus cani missa 35
sollemnis in propria ecclesia de sancto patrono
seu titulari, licet transferendo: quia allata Cle-
mentina instructio respicit solum missam so-
lemnem simpliciter votivam: missa autem de
patrono seu titulari, in casu proposito, non
est simpliciter votiva, sed semifestiva, ut no-
tant Quarti, Gavantus, Arnaud et alii apud
Merati to. 1, part. 1, tit. 4, § 7, et habet ali-
quid iuris, et acquisiti et acquirendi in propria
sua die. Tum quia Rubrica Missalis, tit. 6 de
Translatione festorum, expresse sic habet: *In
ecclesiis autem ubi titulus est ecclesiae, vel
conkursus populi ad celebrandum festum, quod
transferri debet, possunt cantari duae missae,
una de die, alia de festo; excepta Dominica
prima Adventus, feria quarta Cinerum, Domi-
nica prima Quadragesimae, Dominica Palma-
rum cum tota hebdomada maiori, Dominica*

Resurrectionis, et Dominica Pentecostes cum duobus diebus sequentibus, die Nativitatis Domini, Epiphaniae, Ascensionis, et festo Corporis Christi. Ubi, ut vides, non excipiuntur supradicti et similes dies: exceptio autem firmat regulam in non exceptis l. *In his quaeque* 15 ff. de Legibus; l. *Quaesitum* 12, § 43, ff. de Instructo, vel instrumento legato; can. *Dominus* 16, caus. 32, qu. 7; cap. *Quoniam* 2 de Coniugio leprosor., cum similibus: adeoque, vigore dictae rubricae, cantari poterit in dictis diebus non exceptis missa de titulari in propria Ecclesia; et ad id faciunt supra allata decreta Sac. Congr. Rit. sub num. 27 in una Ordinis Eremitarum Sancti Augustini, et sub n. 28 in Bergomen. Tunc autem erunt cantandae duae missae in ecclesiis quibus incumbit onus eas cantandi; Sac. Rit. Congr. 28 Augusti 1628, 4 Maii 1686, et 5 Iulii 1698. De his omnibus vide Resolutiones et Decreta S. R. Congreg., quae in hac editione apposita sunt in tom. 8.

36 Missae votivae de Sanctissimo Sacramento, de B. M. V. cum cantu, fundatae seu relictæ, et ordinatae a benefactoribus, cantari non possunt in duplicibus, aliisque diebus duplicia excludentibus, sed cantari debent missae de festo occurrente cum applicatione sacrificii, sicque satisfieri, et benefactorum mentem impleri resolvit, nnn obstante quacunque consuetudine in contrarium, quam abusum esse declaravit S. Rit. Congr. in Ruremunden. 24 Iulii 1683, apud Henricum Pisarr. in Exposit. Rubricar. Missal. Roman., part. 1, tit. 4 de Missis votivis, sub n. 8, et Merati loc. cit., n. 463.

37 An missae votivae dici possint de beatis nondum canonizatis, variant doctores; affirmativam sententiam tenent Castropalao, tract. 3 de fide, disp. 1, punct. 5, § 5, n. 7; Quintanadvenas in Theolog. moral., tract. 7, singul. 5; Megalius in Promptuario, verb. *Canonizatio*; Tamburin. opuscul. de Sacrific., lib. 2, cap. 6, § 8; Pasqualig. tom. 1 de Missa sacrific., qu. 277, num. 3 et seq., et alii ab ipsis citati volentes posse dici missas votivas de dictis beatis a quibuscunque sacerdotibus in quibuscunque ecclesiis, et quibuscunque diebus, in quibus sint permissae missae votivae, quia eo ipso, quod Sedes Apostolica concessit posse recitari missam de aliquo beato, quilibet recitans missam quacunque die et in quacunque ecclesia in honorem dicti beati, id facit auctoritate Sedis Apostolicae, quae abstulit impedimentum relatum in cap. 1 de Reliquiis et veneratione sanctorum, ubi cavetur neminem esse venerandum sine auctoritate Apostolicae Sedis.

38 Negativam autem defendunt Quarti in Rubr. Missal., part. 1, tit. 4, dub. 6; Bissus litt. M, n. 231, § 26; Guyetus l. 4, c. 21, qu. 2; Merati t. 1, tit. 5, § 2, n. 16, et alii dicentes non posse in honorem beati nondum canonizati dici missam extra diem assignatam, vel ab aliis personis, vel in aliis ecclesiis non expressis in diplomate beatificationis; asseruntque hanc sententiam communiorē esse et veram. Imo Quarti loc. cit., et alii volunt esse communem. Et ratio est quia ex cit. cap. 1 de Reliquiis et veneratione sanctor., nemini licet aliquem venerari cultu publico absque licentia Sedis Apostolicae; in nostro autem casu non est concessa licentia, nisi determinatis personis, et pro diebus et locis etiam determinatis, adeoque non licet praedictos limites excedere; alias, si liceret, frustra et inutiliter apponeretur praedicta determinatio et limitatio personarum, dierum et locorum, quod non est dicendum; tum quia vis privilegii seu concessionis non pendet solum a causa, sed praecipue pendet a libera voluntate concedentis, qui non intendit concedere, nisi id quod exprimit, adeoque in casu nostro non potest dici missa, neque ab aliis personis, neque in aliis diebus in bulla non expressis, quia non licet excedere, praesertim in missa, limites verbales indultorum Sedis Apostolicae, ex decreto Sac. Rituum Congreg. 5 Octobris 1653, relat. inter Resolutiones Sac. Congr. Quae sententia, ut conformior decretis et menti Sedis Apostolicae, est tenenda. Et ad summum posset sequi prima sententia quoad hanc partem, nempe posse dici missas votivas de beatis non canonizatis ab illis personis quibus a Sede Apostolica est concessa de dictis beatis missarum celebratio, quia tales personae, maxime in locis concessis, non viderentur exhibere illis cultum diversum ab eo quem concessit Sedes Apostolica; sicque non viderentur contravenire decretis et menti dictae Apostolicae Sedis, nisi forte talis concessio esset expresse restricta ad solam eorum diem festivam.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Quaeri hic potest an missae assignatae certis diebus aut festivitibus possint in aliis diebus tanquam votivae celebrari? Missas de communi celebrari posse per annum in honorem eorum sanctorum, de quibus licet missas celebrare, non est quod controverti queat, idque quia cum sint eae applicabiles pluribus sanctis, ita etiam pro quolibet tempore applicari possunt.

Quinimo id ipsum locum habet quoad sanctos quorum missa in Missali est propria quoad aliquas preces, propterea quod ita ea est ordinata ad celebritatem illius sancti, ut convenire etiam possit cuicunque commemorationi ipsius, qualis est quae sit in missa votiva. Vide Alcozer. tract. 1 Caeremon., gloss. 14; Castal. lib. 2 Caeremon., sect. 9, cap. 4, n. 1.

Difficultas itaque est de missis dierum mobilium, festorum B. M. Virginis, et similibus. Hasce autem missas tanquam votivas celebrari haud posse, communiter praeter mox allegatos

tenent Gavant. in Rubr. Missal., part. 4, tit. 17, num. 8; Quarti in Rubric. Missal., part. 1, tract. 3, dub. 5; Avers. qu. 11 de Eucharistia, sect. 12; Pasqualig. de Sacrificio missae, t. 1, qu. 248, n. 2.

44 Quo fit ut pro missis hebdomadae maioris erit celebranda missa de passione, pro missa Pentecostes votiva de Spiritu Sancto, eo quia hae missae institutae principaliter sunt pro illa celebratione, adeoque non congruunt extra occasionem ipsius; Pasqualig. de Sacrif. missae, tom. 1, qu. 248, dict. n. 2.

45 Ex hac autem communi opinione plura sequuntur: 1° quod non possit celebrari missa votiva Assumptionis B. M. Virginis, aut alte-

rius festivitatis, sed celebranda sit votiva posita in Missali iuxta congruentiam temporis ibi assignatam. 2° Quod si celebranda sit missa 47 votiva Nativitatis Domini, celebrari ea debeat, quae celebratur infra octavam, et omittenda sint ea quae non congruunt tempori in quo recitatur, ut esset *Alleluia*, et addendus esset tractus, qui esset proportionatus. 3° Quod si 48 petatur celebratio missae votivae S. Petri aut S. Pauli, erit celebranda missa votiva Apostolorum. 4° Quod ubi petitur missa votiva, quae 49 non debet celebrari; et in Missali non adest votivae correspondens, celebranda erit quae currit illo die; Pasqualigo loc. cit., num. 5, et plur. seqq.

ARTICULUS XIV. De observandis pro missis de Requiem, et de missis quas vocant D. Gregorii.

SUMMARYUM. 1. Missae privatae de Requiem non possunt celebrari omnibus illis diebus quibus non possunt celebrari missae votivae. - 2. Missae privatae de Requiem non possunt dici in festo duplici, etiamsi esset tale duplex festum translatum. - 3. Et neque privatae missae de Requiem possunt celebrari etiam praesente et insepulto corpore, in quocunque duplici, vel quacunque die qua prohibetur fieri officium duplex. - 4. Missa sollemnis de Requiem, praesente corpore, potest cantari in omnibus Dominicis et festis de praecepto, praeterquam in solemnitatibus primae classis: et triduo maioris hebdomadae, ac die S. Paschae prohibentur etiam exsequiae, et quodcunque signum defunctorum, sed officium et preces recitantur privatim. - 5. Anniversaria de Requiem, aut de tertia, septima et trigesima die non possunt in festo de praecepto cani, ne quidem solemniter; bene tamen pro implenda voluntate testatorum in festo duplici, quod non est de praecepto. - 6. Imo, anniversaria et missae de Requiem, quae ex dispositione testatorum cum cantu sunt quotannis celebrandae, possunt cantari, etiamsi ipsorum obitus dies inciderit in festum duplex maius; non tamen in festo duplici secundae classis. - 7. Cum primum habita fuerit notitia de obitu alicuius personae, cantari poterit missa de Requiem, etiam in festo duplici, quod non sit de praecepto, nam in hoc casu praedicta missa erit differenda. - 8. Missae in festo duplici celebratae in altari pro animabus perpetuo privilegiato, et in quo proinde quotidie etiam in duplicibus celebrandae essent missae de Requiem ex obligatione, suffragantur, ac si celebratae fuissent pro defunctis etiam iuxta formam privilegiorum. - 9. Decretum extenditur etiam ad altaria, non in perpetuum, sed ad septennium, seu aliud brevius vel longius tempus, ac non omnibus, sed aliquo vel aliquibus tantum hebdomadae diebus privilegiata, ac proinde missae de festo duplici, quae sive ex obligatione, sive ex sola fidelium devotione celebrantur, suffragantur, ac si celebratae fuissent pro defunctis. - 10. Insuper missae celebratae de festo currente in altaribus privilegiatis in diebus, quibus non licet missas de Requiem celebrare, habent eandem vim et indulgentias, perinde ac si essent celebratae missae defunctorum. - 11. Adducitur ad id constitutio Alex. VII. - 12. Adducitur ad id constitutio Clementis IX. - 13. Ad-

ducitur ad id constitutio Innocentii XI. - 14. Adducitur ad id novissima resolutio Sac. Congr. Rituum Urbis et Orbis, specialiter approbata a Clemente XI. - 15. Dies tertia, septima et trigesima numerantur a die datae sepulturae. - 16. Ante sepulturam die tertia, septima et trigesima, celebratur missa de die obitus, sive depositionis. - 17. Si dies tertia, septima, trigesima, aut anniversaria incidat in diem prohibitam, potest transferri in diem sequentem. - 18. Imo, si dies prohibita non sit ex magis privilegiatis, et festum de praecepto, ad implendam testatorum voluntatem, potest cani missa sollemnis de Requiem die tertia, septima et trigesima, etiamsi sit festum duplex, non de praecepto. - 19. Et pro anniversariis quotannis adimplendis potest etiam cani in duplici maiori. - 20. Missae in die commemorationis omnium fidelium defunctorum possunt applicari ad libitum, scilicet tam in genere pro omnibus, quam in specie pro aliquibus defunctis. - 21. Durante expositione SS. Sacramenti non potest celebrari missa de Requiem, neque cantari pro adimplenda mente testatoris, sive anniversario satisfaciendo, licet currat officium huiusmodi missas admittens. - 22. An, quomodo, et quando liceat ministrare eucharistiam in parentis nigris, et in missis defunctorum, ad n. 23. - 24. Triginta missae S. Gregorii unde ortum habuerint, et ob quam causam in devotionem et praxim fidelium devenerint. - 25. Istae triginta missae non sunt prohibita, sed solum quaedam aliae pro vivis et defunctis falso divo Gregorio imputatae, et a Sacra Congregat. non approbatae. - 26. Hae triginta missae non est necesse, quod omnes celebrentur ab uno et eodem solo sacerdote. - 27. Nec necesse est quod omnes illae triginta missae sint de Requiem. - 28. Requiritur autem quantum fieri potest, ut istae triginta missae sint continuatae et non interpolatae. - 29. Et dato, quod sacerdos ad illas celebrandas obligatus, ex decentia et honestate pro aliqua die vellet missam omittere, sic permittente Ecclesia, tunc posset illas continuare per celebrationem alterius sacerdotis. - 30. Non interpolantur tamen per omissionem celebrationis illis diebus quibus per Ecclesiam vetitum est celebrare. - 31. Cavendum autem est ne haec continuatio missarum per triginta dies fiat aliquo modo superstitioso, ponendo vim in tali praeciso numero, aut in hac vel illa conditione. - 32. In missis defunctorum nequeunt pulsari organa, et alia instrumenta musica. - 33. Pax quare non detur in missis defunctorum. - 34. Adduntur varia decreta usque ad n. 69. - 70. Alia ad rem, ad n. 91.

1 Missae privatae de Requiem non possunt celebrari omnibus illis diebus quibus non possunt celebrari missae votivae, cum supra adducta decreta pro missis votivis militent etiam pro missis de Requiem non celebrandis in illis 2 diebus exceptis. Missae privatae de Requiem

non possunt dici in festo duplici, etiamsi esset tale duplex festum translatum; Sac. Rituum Congregat. 5 Augusti 1662. Et neque privatae 3 missae de Requiem possunt celebrari etiam praesente et insepulto corpore in quocunque duplici, vel quacunque die, qua prohibetur fieri

officium duplex; Sacra Rituum Congregatio 10 Iunii 1693; et expresse prohibuit sub gravibus poenis Alexander VII 5 Aug. 1662, cuius decretum confirmavit et innovavit Clem. XI

4 10 Aug. 1706. Missa autem sollemnis praesente corpore potest cantari in omnibus Dominicis et festis de praecepto, praeterquam in duplicibus primae classis; Sacra Rituum Congregatio 5 Iunii 1698, 23 Aug. 1704, 29 Sept. 1714, 10 Decembr. 1718, et 11 Aug. 1736. Et tri-duo maioris hebdomadae, ac die S. Paschat. prohibentur etiam exsequiae et quodcunque signum defunct., sed officium et preces recitantur privatim ex cit. decretis. Vide tamen infra in Supplementis, ubi varia alia adducuntur ad rem observanda.

5 Anniversaria de Requiem, aut de tertia, septima et trigesima die non possunt in festo de praecepto cani, nequidem solemniter; bene tamen pro implenda voluntate testatorum in festo duplici, quod non est de praecepto; Sacra Rituum Congr. 7 Sept. 1607 et 20 Iunii 1626.

6 Imo anniversaria et missae de Requiem, quae, ex dispositione testatorum, cum cantu sunt quotannis celebranda, possunt cantari, etiamsi ipsorum obitus dies inciderit in festum duplex maius; Sacra Rituum Congregat. 22 Novembris 1664, et Alexander VII 22 Ianuar. 1667, decret. incip. *Credita*. Non tamen in festo duplici secundae classis; Sacra Rituum Congr.

7 greg. in Collen. 5 Iulii 1699. Cum primum habita fuerit notitia de obitu alicuius personae, cantari poterit missa de Requiem, etiam in festo duplici, quod non sit de praecepto, nam in hoc casu praedicta missa erit differenda; 4 Maii 1686.

8 Missae in festo duplici celebratae in altari pro animabus perpetuo privilegiatae, et in quo proinde quotidie etiam in duplicibus celebrandae essent missae de Requiem ex obligatione, suffragantur ac si celebratae fuissent pro defunctis, etiam iuxta formam privilegiorum; 22 Ian. 1667.

9 Decretum extenditur etiam ad altaria, non in perpetuum, sed ad septennium, seu aliud brevius vel longius tempus, ac non omnibus, sed aliquo, vel aliquibus tantum hebdomadae diebus privilegiata; ac proinde missae de festo duplici, quae sive ex obligatione, sive ex sola fidelium devotione celebrantur, suffragantur ac si celebratae fuissent pro defunctis; 23 Septem-

10 bris 1669. Insuper missae celebratae de festo corrente in altaribus privilegiatis in diebus quibus non licet missas de Requiem celebrare, habent eandem vim et indulgentias, perinde ac si fuissent celebratae missae defunctorum, ut expresse statuerunt tres Summi Pontifices, scilicet Alexander VII die 22 Ianuarii 1667, in sua Constitutione incip. *Credita*; Clemens IX die 22 Septembris 1669, in sua Constit. incipient. *Cum felicitis*, et Innocentius XI die 4 Maii 1688, in sua Const. incip. *Alias*, quae

omnes, ut prae oculis a cunctis habeantur, ad tollendas omnes dubietates per extensum hic adducuntur.

ALEXANDER PAPA VII.

Credita Nobis coelitus dispensationis officium salubriter exsequi, adiuvante Domino, iugiter satagentes, et quam plurima dubia in diversis mundi partibus orta, et in Congreg. venerab. Fratrum nostrorum Sanctae Romanae Eccles. Cardin. Sacris Ritibus praepositorum deducta, occasione decreti eiusdem Congregationis die 5 Augusti 1662 editi, ac a Nobis probati, de non celebrandis missis de Requiem in duplicibus, tollere atque dirimere cupientes, de memoratorum Cardin. consilio, auctoritate apostolica tenore praesentium approbamus in primis aliud decretum praedictae Congregat. editum in una Novarien. die 22 Novemb. 1664, quo declaratum fuit, anniversaria, et missas cantatas de Requiem relictas ex dispositione testatorum, quotannis in die ipsorum obitus, etiam in duplici maiori contingentis, non comprehendendi in dicto decreto.

Ulterius quoad altaria perpetuo privilegiata, et in quibus proinde quotidie etiam in duplicibus celebrandae sint missae de Requiem ex obligatione, auctoritate et tenore praedictis declaramus, per celebrationem missarum de festo currenti satisfieri dictis obligationibus, et suffragari cum eisdem indulgentiis perinde ac si essent celebratae missae de Requiem ad formam privilegiorum; salva tamen semper in praemissis auctoritate Congr. Decernentes easdem praesentes litteras semper firmas, validas et efficaces existere et fore, suosque plenarios et integros effectus sortiri et obtinere. Non obstantibus, etc.

Datum Romae apud S. Mariam Maiorem sub annulo Piscatoris die 22 Ian. 1667, Pontificatus nostri anno duodecimo.

Declarationem Alexandri extendit Clem. IX 12 ad altaria temporaneo privilegio decorata, quoad missas in eis etiam ex fidelium devotione celebrandas, ut sequitur:

Cum fel. record. Alexand. Papa VII praedecessor noster dubia in diversis mundi partibus occasione decreti Congr. tunc existentium S. R. E. Card. Sacris Ritibus praepositorum, die 5 Augusti 1662 emanati, et ab ipso Alexandro praedecessore approbati, de non celebrandis missis defunctorum in festis ritus duplicis, exorta, dirimere cupiens, aliud eiusdem Congr. decretum in una Novariensi, die 22 Novembris 1664, editum approbaverit, quo declaratum fuerat anniversaria et missas defunctorum cum cantu ex disposit. testatorum quotannis, recurrente ipsorum obitus die celebrandas; tametsi dies obitus huiusmodi in festo

ritus duplicis maioris incideret, non comprehendendi in primo dicto decreto; ac ulterius quoad altaria privilegio apostolico pro animabus fidelium defunctorum in perpetuum decorata, et in quibus proinde quotidie, etiam in festis ritus duplicis, celebrandae essent missae defunctorum ex obligatione, declaravit, per celebrationem missarum de festo currenti satisfieri iniunctis obligationibus, et indulgentias per eiusmodi privilegia apostolica concessas animabus fidelium defunctorum in purgatorio existentibus suffragari, perinde ac si celebratae fuissent missae defunctorum ad formam dictorum privilegiorum, et alias prout in eiusdem Alexandri praedecessoris litteris desuper in simili forma brevis die 22 Ianuarii 1667 expeditis, quarum tenores praesentibus pro plene et sufficienter expressis et insertis haberi volumus, uberius continetur. Cumque (sicut ad aures nostras pervenit) etiam dubitetur utrum dictarum litterarum dispositio, quoad altaria pariter quidem privilegiata, sed non in perpetuum, nec pro omnibus hebdomadae diebus, et ad quae missae, non ex obligatione, sed ex sola fidelium devotione celebrantur, locum habeat; hinc est, quod nos dubitationes huiusmodi ex iniunctae nobis coelitus pastoralis sollicitudinis munere dirimere pariter atque decidere cupientes, de venerabilium fratrum nostrorum eiusdem Sanctae Romanae Eccl. Cardinalium Sacris Ritibus praepositorum, qui rem mature perpenderunt; consilio, declarationem a memorato alexandro praedecessore, sicut praemittitur, editam, ad altaria, ut praefertur, non in perpetuum, sed ad septennium, seu aliud brevius vel longius tempus, ac non omnibus, sed aliquo, vel aliquibus tantum hebdomadae diebus, nunc et in futurum, quandocunque privilegiata, auctoritate Apostolica tenore praesentium extendimus. Et proinde, ut missae, quae ibidem de festo currenti, in quo missae defunctorum celebrari non possint, sive ex obligatione, sive ex sola fidelium devotione celebrantur, ita ut animae Christifidelium, pro quibus celebratae fuerint, indulgentias per privilegia huiusmodi concessas, consequantur in omnibus et per omnia, perinde ac si missae defunctorum ad formam eorundem privilegiorum celebratae fuissent, auctoritate et tenore praedictis concedimus et indulgemus. Decernentes easdem praesentes litteras semper firmas, validas et efficaces existere et fore, suosque plenarios et integros effectus sortiri et obtinere. Non obstantibus, etc.

Datum Romae apud S. Mariam Maiorem sub annulo Piscatoris, die 23 Sept. 1669, pontificatus nostri anno tertio.

3 Deinde Innocentius XI confirmavit decretum S. Congreg. Rituum editum super intelligentia declarationum Alexandri et Clementis, quo ad

alios quoque dies in quibus, iuxta rubricas, missae defunctorum celebrari non possunt, ut infra:

Alias postquam felic. recordat. Alexander Papa VII praedecessor noster per quasdam suas in simili forma brevis die 22 Ianuarii 1667 expeditas litteras, dubia in diversis mundi partibus, occasione decreti Congregat. tunc existentium Sanctae Romanae Eccl. Card. sacris Ritibus praepositorum, die 5 Aug. 1662 emanati, et ab ipso Alexandro praedecessore approbati, de non celebrandis missis defunctorum in festis ritus duplicis, exorta, dirimere cupiens, inter caetera, quoad altaria privilegio apostolico pro animabus fidelium defunctorum in perpetuum decorata, et in quibus proinde quotidie, etiam in festis ritus duplicis, celebrandae fuissent missae defunctorum ex obligatione, declaraverat, per celebrationem missarum de festo currenti satisfieri iniunctis obligationibus, et indulgentias per eiusmodi privilegia apostolica concessas, animabus fidelium defunctorum in purgatorio existentibus suffragari, perinde ac si celebratae fuissent missae defunctorum ad formam dictorum privilegiorum; rec. mem. Clem. Papa IX pariter praedecessor noster, aliam subinde ortam dubitationem, utrum scilicet dictarum Alexandri praedecessoris litterarum dispositio, quoad altaria pariter quidem privilegiata, sed non in perpetuum, nec pro omnibus hebdomadae diebus, et ad quae missae non ex obligatione, sed ex sola fidelium devotione celebrarentur, locum haberet, similiter tollere desiderans, declarationem a memorato Alexand. praedecessore, sicut praemittitur, editam, ad altaria, ut praefertur, non in perpetuum, sed ad septennium, seu aliud brevius vel longius tempus, ac non in omnibus, sed aliquo vel aliquibus tantum hebdomadae diebus tunc, et in futurum quandocunque privilegiata, auctoritate apostolica extendit, et proinde ut missae, quae ibidem de festo currenti, in quo missae defunctorum celebrari non possent, sive ex obligatione, sive ex sola fidelium devotione celebrandae essent, suffragantur, ita ut animae Christifidelium, pro quibus celebrarentur, indulgentias per privilegia huiusmodi concessas, consequerentur, in omnibus et per omnia, perinde ac si missae defunctorum ad formam eorundem privilegiorum celebratae fuissent, eadem auctoritate concessit et indulsit, et alias, prout in ipsius Clement. praedecessoris litteris, etiam in forma brevis die 23 Septembr. 1669 desuper expeditis, quarum et praefatarum Alexand. praedecessoris litterarum tenores praesentibus pro plene et sufficienter expressis et insertis haberi volumus, uberius continetur. Cum autem postmodum, sicut accepimus, novum circa praemissa excitatum fuerit dubium, videlicet an supradictae Alexandri et Clementis praedecessorum declarationes, sibi pariter

locum vindicarent etiam in diebus Dominicis, infra octavas Paschatis Resurrectionis, Pentecostes, et Corporis Christi, aliisque diebus, licet a festo duplici non impediuntur, adhuc tamen missae defunctorum iuxta ritum et morem Ecclesiae celebrari nequeunt, quatenus nimirum missae, quas iisdem diebus celebrare licet, servata caeteroquin dictorum privilegiorum forma, ad praefata altaria privilegiata celebrarentur; Nosque dubium huiusmodi Congreg. ven. fratrum nostrorum, S. R. E. Card. Sacris Ritibus praepositorum, examinandum commiserimus, ac eadem Card. Congr. re mature discussa, nuper suum decretum die 3 Aprilis proximi praeteriti, praefatas Alexandri et Clem. praedec. declarationes intelligendas esse pro omnibus diebus, quibus, iuxta rubricas, missae defunctorum celebrari non possunt, responderit. Hinc est, quod Nos commissae Nobis coelitus dispensationis munere fidelium defunctorum animarum in purgatorio existentium suffragiis peramplius consulere cupientes, decretum huiusmodi a memorata Cardinalium Congregatione editum, ut praefertur, apostolica auctoritate, tenore praesentium confirmamus et approbamus, illique inviolabilis apostolicae firmitatis robur adiicimus; salva tamen semper in praemissis auctoritate supradictae Congregationis Cardinalium. Decernentes easdem praesentes litteras semper firmas, validas et efficaces existere et fore, suosque plenarios et integros effectus sortiri ac obtinere.

Datum Romae apud S. Mariam Maiorem sub annulo Piscatoris, die 4 Maii anno millesimo sexcentesimo octuagesimo octavo, pontificatus nostri duodecimo.

I. F. ALBANUS.

- 14 Circa quae adest resolutio Congregationis Rituum urbis et orbis 15 Septemb. 1714, specialiter approbata a Clemente XI, die 29 dicti mensis sequentis tenoris:

Urbis et Orbis.

Cum occasione Missalis, typis Sacrae Congregat. de Propaganda Fide summa cura ac diligentia novissime impressi, et prope diem publico usui exponendi, Sacrae Rituum Congregat. enixe fuerit supplicatum, ut nonnulla eiusdem Sacrae Congr. decreta iam alias edita et approbata, in praedicto novo Missali summam apponi et imprimi posse benigne concedere dignaretur, videlicet:

Missae pro defunctis, sive de Requiem in festis duplicibus, contra praescriptum rubricarum Missalis Romani nullatenus celebrari debent. Quod si ex benefactorum institutione missae huiusmodi celebrandae incidunt in festum duplex, tunc, ne dilatio animabus suffragia exspectantibus detrimento sit, in aliam diem non impeditam minime transferantur; sed

dicantur de festo currenti, cum applicatione sacrificii, iuxta mentem eorundem benefactorum; die 5 Augusti 1662 approbatum a fel. rec. Alex. VII eadem die.

Praedictum decretum ab eiusdem fel. rec. Alexandro VII speciali brevi, quod incip. *Greditae Nobis*, denuo fuit confirmatum ac insuper statutum, idem servandum esse quoad missas in altaribus privilegiatis ex obligatione celebrandas, et indulgentias per eiusmodi privilegia concessas animabus in purgatorio existentibus, suffragari, perinde ac si celebratae fuissent missae defunctorum. Ac denique declaratum, anniversaria et missas cantatas de Requiem relicta ex dispositione testatorum, quotannis in die ipsorum obitus, etiam in duplici maiori contingentis, in praedicto decreto die 5 Augusti edito minime comprehendendi, prout antea in una Novarien. 22 Novemb. 1664, eadem Sacra Congr. declaraverat die 21 Ianuarii 1668, pontificatus duodecimo.

Deinde fel. rec. Clemens IX eadem Sacrae Congr. decreta, alio brevi, cuius initium: *Cum fel. rec.*, iterum confirmavit, praedictamque Alexandri VII dispositionem ad altaria, non in perpetuum sed ad septennium, seu aliud brevius vel longius tempus, ac non in omnibus, sed aliquo vel aliquibus tantum hebdomadae diebus, nunc et in futurum quandocunque privilegiata extendit die 23 Sept. 1669, Pontificatus tertio.

Tandem proposito dubio, an supradictae Alexandri VII et Clementis IX declarationes sibi locum vindicarent, etiam in diebus Dominicis et infra octavas Paschatis Resurrectionis, Pentecostes et Corporis Christi, aliisque anni diebus omnibus, licet a festo duplici non impediuntur, adhuc tamen missae defunctorum, iuxta ritum Ecclesiae, celebrari nequeunt, quatenus nimirum missae, quas iisdem diebus celebrari licet, servata caeteroquin privilegiatorum forma, ad altaria privilegiata celebrarentur. Eadem Sacra Rituum Congr. die 2 Aprilis 1668, praedictorum Pontificum declarationes pro omnibus diebus quibus iuxta rubricas missae defunctorum celebrari non possunt, intelligendas esse respondit, eiusque decretum subinde confirmatum fuit a fel. rec. Innocentio Papa XI speciali brevi, quod incipit *Alias postquam*, dato die 4 Maii 1688.

Decretum a Sacra Rituum Congregatione anno 1630 editum, quo permittitur posse in ecclesiis recitari officia et missas celebrari de illis sanctis, quorum corpora vel reliquiae insignes in eisdem asservantur, intelligendum esse de sanctis duntaxat in Martyrologio Romano descriptis, et dummodo constet de identitate corporis eorundem, vel insignis reliquiae. Secus vero de sanctis in eodem Martyrol. non descriptis. Quorum tamen corporibus et reliquiis ab Ordinariis locorum approbatis debita

a fidelibus veneratio adhibenda est, sed absque officio et missa sub poenis de non satisfaciendo praecepto recitandi officium, aliisque in Constitutionibus S. Pii V contentis, die 11 Augusti 1691 approbatum a fel. rec. Innoc. XII die 19 Octobris.

Ad augendam fidelium venerationem erga augustissimum Eucharistiae Sacramentum, eiusque cultum in toto terrarum orbe promovendum, prohibitum est celebrari missas votivas, vel pro defunctis infra octavam Corporis Christi; die 21 Iunii 1670, eadem die a fel. rec. Clemente X approbatum.

Item prohibitum est easdem missas celebrari infra octavam Nativitatis Domini; in missis vero solemnibus pro re gravi infra eandem octavam celebrandis, dicenda est praefatio iuxta rubricam generalem, tit. 12, n. 4, die 25 Septembris 1706, iam a Sanctissimo approbatum.

Re vero in Sacra Rituum Congregatione ad relationem eminent. et reverend. domini Cardin. Barberini pluries discussa, et mature perpensa, Sacra eadem Rituum Congregatio supradicta decreta, tum ut celebrantium instructioni et usui sint, tum ut nonnulli abusus, qui in aliquibus locis irrepserunt, penitus evellantur, in Missali post rubricas generales apponi et imprimi posse censuit, si sanctissimo domino nostro visum fuerit; die 14 Septemb. 1714.

Factaque deinde per me prosecretarium de praedictis sanctissimo domino nostro relatione, Sanctitas sua sensum Sacrae Congreg. approbavit, eademque decreta in Missali apponi et imprimi mandavit die 29 Septembris eiusdem anni 1714.

F. Card. DE ABDUA, *Praefectus*.

N. M. TEDESCHI, Episcopus Liparitanus,
Sac. Rit. Congr. *Prosecretarius*.

5 Dies tertia, septima et trigesima numeratur a die datae sepulturae; sic Quarti Comment. in Rubric. Missalis, tit. 5, n. 3, vers. *Colligitur primo*; La Croix lib. 9, part. 2, n. 514; Gavant. in Rubric. part. 4, tit. 18, n. 9, quamvis ipse etiam teneat posse dictos dies numerari a die obitus, sumendo pro eodem obitus et depositionis diem. Ante sepulturam, die tertia, septima et trigesima celebratur missa de die obitus sive depositionis; idem, ibidem.
7 Si dies tertia, septima et trigesima, aut anniversaria incidat in diem prohibitum, potest transferri in diem sequentem; 27 Sept. 1707.
8 Imo si dies prohibita non sit ex magis privilegiatis, et festum de praecepto, ad implendam testatorum voluntatem, potest can. missa sollemnis de Requiem die tertia, septima et trigesima, etiamsi sit festum duplex non de praecepto; ex superius cit. decret. 23 Mii 1603,

1 Septemb. 1607 et 20 Iunii 1626. Et pro anniversariis quotannis adimplendis potest etiam can. in duplici maiori; ex cit. decret. 22 Novembr. 1664, et Alexandri VII 22 Ianuarii 1667. Missae in die Commemorationis omnium fidelium defunctorum possunt applicari ad libitum, scilicet tam in genere pro omnibus, quam in specie pro aliquibus defunctis; 4 Aug. 1663. Et iterum sic decrevit eadem Sacra Congr. in una Ordin. Cappuccinorum 9 Decemb. 1709, apud Ioan. Bapt. Pitt. in Brevi, tract. de Commemoratione omnium fidelium defunctorum, num. 37. Et sic videtur voluisse etiam Innocent. XI 30 Septembr. 1679, dum concessit in ditionibus regi catholico subiectis omnibus sacerdotibus, tam saecularibus quam regularibus cuiuscunque ordinis, eodem die Commemorationis omnium fidelium defunctorum in quocunque altari celebrantibus *liberationem animae pro qua sacrificium offerent*; quibus verbis supponit aperte Pontifex, posse illa die applicari missam pro particulari defuncto, ad libitum celebrantis, et sic expresse novissime eadem Sacra Congr. Rit. 14 Dec. 1709. Durante ex-
21 positione SS. Sacramenti, non potest celebrari missa de Requiem, neque cantari pro adimplenda mente testatoris, sive anniversario satisfaciendo, licet currat officium huiusmodi missas admittens; 2 Dec. 1684. Nullo modo
22 licere in missis defunctorum praebere Eucharistiam fidelibus illam deposcentibus, decrevit Sacra Rituum Congr. 16 Apr. 1701. Neque
23 administrare in paramentis nigris; 2 Aug. 1701, id est nec tempore celebrationis, nec post, ex declaratione eiusdem Sac. Congregat. Rituum 20 Martii 1711, et confirmata 2 Augusti 1724. Novissime autem, ad tollendas omnes insurgentes difficultates, eadem Sac. Rituum Congr. in una Aquensi Provinciae Franciae, sub die 2 Sept. 1741, declaravit sic: *In paramentis nigris non ministratur Eucharistia per modum sacramenti, extraendo pyxidem a custodia; potest tamen ministrari per modum sacrificii, prout est quando fidelibus praebetur communio cum particulis infra eandem missam consecratis*.

Circa missas triginta S. Gregorii sciendum
24 est, quod istae ortum habuerunt, ex quo divus Gregorius in Dialog. 4, cap. 55, praescripserit abbati Pretioso, ut offerri curaret triginta missas triginta diebus continuis pro monacho Iusto, his verbis: *Vade, ab hodierna die diebus triginta continuis offerre pro eo sacrificium, stude ut nullus omnino praetermittatur dies, quo pro absolutione illius hostia salutaris non offeratur*. Hinc ritus celebrandi has triginta missas pro defunctis coepit esse in maxima veneratione in Ecclesia Dei, et fideles solent similes missas pro suis defunctis curare, tum ob institutionem tam sancti Pontificis, tum ob varias revelationes, quod illae maxime profue-

- rint animabus, pro quibus oblatae fuerunt.
- 25 Nec istae missae sunt prohibitae, ut falso putarunt aliqui, ex decreto edito a Sacra Rituum Congr. die 8 Apr. 1628; quia in illo decreto prohibuit solum quasdam alias pro vivis et defunctis falso divo Gregorio imputatas, et ab ipsa Sacra Congr. non approbatas. Istae vero triginta missae a divo Gregorio, uti supra, sic institutae et ordinatae, non sunt prohibitae, ut expresse decrevit Sacra Rituum Congregat. die 28 Octobris 1628, apud Barbos. de officio
- 26 Parochi, p. 1, c. 11, n. 30. Hae autem triginta missae non est necesse, quod omnes celebrentur ab uno et eodem solo sacerdote, quia divus Gregorius in citatis verbis non dicit *offer per temetipsum*, sed *offerre stude*, quod aequae fieri potest, vel per se ipsum, vel per alium.
- 27 Nec necesse est quod omnes illae triginta missae sint de Requiem; aliter non possent esse continuatae, cum intra illas triginta dies continuas mediant Dominicae, et regulariter etiam alii dies officii duplicis, in quibus nequeunt celebrari missae de Requiem ex supra citatis decretis, eo vel maxime quod divus Gregorius dixit solum abbati Pretioso: *Vade, offerre pro eum sacrificium stude*; quod aequae fieri potest sive in missa de Requiem, sive in missa de officio currente, cum solum exigatur applicatio sacrificii, quod illi animae aequae prodest, sive fiat in missa de Requiem, sive in missa de officio currente ex supra adductis declarationibus Alexandri VII, Clementis IX et Innocentii XI. Requiritur autem quantum fieri potest, ut istae triginta missae sint continuatae, et non interpolatae, cum divus Gregorius institutor illius ritus expresse dicat *diebus triginta*
- 29 *continuis*. Et dato, quod sacerdos ad illas celebrandas obligatus, ex decentia et honestate pro aliqua die vellet missam omittere, sic permittente Ecclesia, tunc posset illas continuare per celebrationem alterius sacerdotis, quod, ut
- 30 mox diximus, fieri potest. Non interpolantur tamen per omissionem celebrationis illis diebus, quibus per Ecclesiam vetitum est celebrare, ut in triduo maioris hebdomadae; ex decreto Sacrae Rituum Congr. et Clement. XI 20 Apr. 1707, et eiusdem vivae vocis oraculo 8 Aug. 1713, et in feriis sextis Quadragesimae iuxta ritum Ambrosianum, in quibus, obstante tali ritu, missae non celebrantur; per omissionem enim celebrationis illis vetitis diebus non inducitur discontinuatio contra institutionem divi Gregorii, cum haec intelligenda sit de continuatione servato ritu Ecclesiae. Cavendum tamen est ne haec continuatio missarum per triginta dies fiat aliquo modo superstitioso, ponendo vim in tali numero praecise, aut in hac vel illa conditione, ut advertit et damnat Sanchez in Praecepto Decalogi, t. 1, lib. 2, c. 40 et 41; Hieronym. Roderic. in Compend. quaest. regular., resol. 45, n. 8; Barbosa l. c.,

de officio Parochi, p. 1, c. 11, n. 30, et alii plures.

In missis defunctorum nequeunt pulsari organa et alia instrumenta musica; Bened. XIII in Conc. Romano, tit. 15, c. 6.

In missis de Requiem non datur pax, quia indicium est laetitiae, quod non convenit missae defunctorum. Alcuin. cap. de *Exsequiis mortuorum*; Amalar. lib. 3, cap. 44; Gavant. et Merati tom. 1, p. 2, tit. 10; Rubr. 4, litt. 1; Durand. lib. 4, c. 13, addit quiescere iam defunctos in Domino, neque amplius esse inurbatione hominum. Albaspineus vero de Veterib. ritib., l. 1, observ. 17, probabilior, ut vult Gavant. l. c., affert causam, quia, inquit, mortuorum sacra privata erant, non solemnia, ex canon. 4 Concil. Vasen. II. In solemnibus autem erat communio populi, et ad eam per pacem praeparatio, quae cessabant in privatis.

Addenda sunt sequentia decreta tradita cum eruditis suis commentariis a sapientissimo P. Cavalieri in Agenda defunctorum.

Missae defunctorum non possunt celebrari, nisi cum colore nigro, vel saltem violaceo. S. R. C. 21 Iunii 1670 in Oritana.

Sacerdos saecularis, sive cappellanus sive non, qui recitavit officium semiduplex, vel simplex, vel feriale, illo die celebrans in aliqua regularium ecclesia, in qua recitatum est ab ipsis regularibus eadem die officium duplex de non praecepto, prout de aliquo sancto sui ordinis, non potest dicere missam de Requiem; S. R. C. 9 Iunii 1668 in Conversana.

Prohibitio facta 9 Iunii 1668 sacerdotibus saecularibus, etiam cappellanis, licet recitaverint officium semiduplex, vel simplex, vel feriale, ne celebrent missam de Requiem in ecclesiis regularium, in quibus recitatum sit officium duplex de non praecepto, vel de aliquo sancto eorumdem sui ordinis, intelligi etiam debet pro Ecclesiis monialium; S. Rit. Congr. 11 Febr. 1702 in Tarvisina.

Non possunt celebrari missae, etiam pro animabus purgatorii, una hora post meridiem; Sacra Rit. Congr. 24 Novembr. 1661, in Neapolitana.

In die commemorationis omnium fidelium defunctorum sacrificia possunt a sacerdotibus celebrantibus applicari ad libitum, scilicet, vel pro omnibus fidelibus defunctis, vel pro aliquibus tantum. S. R. C. 4 Aug. 1663 in una Dalmatarum.

Missi ut in die obitus praesente corpore ultra missam de communi defunctorum, celebranda erit, quando aliquis obierit in die Commemorationis omnium fidelium defunctorum; Sacra Rituum Congr. 14 Apr. 1696, in Ulyssipon.

Missae exsequiales defunctorum in die depositionis defuncti possunt solemneriter celebrari diebus, in quibus cadit festum duplex alicuius

- sancti, dummodo non sit de praecepto iuxta rubricas Breviarii Romani; S. R. C. 19 Septembr. 1614 in Papien.
- 42 Missae privatae de Requiem, corpore praesente et insepulto, dici non possunt diebus, quibus fit de officio duplici, vel aliis a rubrica vetitis; et quamcunque consuetudinem tanquam abusum abolendam, iuxta dispositionem rubricae 5 Missalis Romani, de Missa defunctorum, n. 2 in fine, et decreta Sacrae Congregationis, et signanter generale 5 Aug. 1662, servanda esse mandavit S. R. C. 10 Ianuarii 1693 in una Galliar.
- 43 In die quo celebratur festum duplex etiam translatus, prohibetur missa de Requiem, nisi sit praesens cadaver. Anniversarium potest transferri, imo debet, et in feriis maioribus debent omnino cantari duae missae; S. R. C. 31 Iulii 1664 in una Nullius provinciae Treviren.
- 44 Tolerari possunt missae votivae cantatae B. M. V. in sabbato, vel pariter cantatae defunctorum in festo duplici quod non est de praecepto, ut testatorum voluntates adimpleantur, dummodo non omittatur missa conventualis; S. R. C. 1 Sept. 1607 et 20 Iulii 1626 in Nucerina.
- 45 Feria secunda post Dominicam Passionis, quando recitatum est officium defunctorum, non dicitur missa conventualis de defunctis, neque oratio *Fidelium*, quae etiam in aliis feriis secundis Quadragesimae non dicitur iuxta rubricas, sed solum oratio *Omnipotens sempiternae Deus* quae est pro vivis et defunctis, et omittitur tempore Passionis; S. R. C. 11 Iulii 1643 in Lugdunen.
- 46 Ob missam votivam, seu pro defunctis, non est omittenda missa conventualis, neque potest introduci consuetudo in contrarium usum; S. R. C. 16 Ian. 1627, in Ianuen.
- 47 In die commemorationis omnium fidelium defunctorum non potest celebrari missa solennis de Requiem post Primam, sed servandae sunt rubricae quae praescribunt post Nonam; S. R. C. 22 Ian. 1701, in una Camaldulen. montis Coronae.
- 48 Missas duas in die commemorationis omnium fidelium defunctorum singuli sacerdotes celebrabant in regnis Aragoniae, Valentiae et Maioricae, et in principatu Cataloniae, regulares vero tres. Bened. XIV in Constit. 3, tom. 2, incip. *Declarasti*, et Constit. 61, incip. *Quod expensis*. Idque antiquae consuetudini et famae privilegii apostolici innitebatur. Idem, ib.
- 51 Rogante Hispaniarum rege ut mos iste ad omnes ditiones suas extenderetur, et Portugalliae rege simile privilegium pro suis ditionibus postulante, Pontifex tres missas ab omnibus tam saecularibus quam regularibus presbyteris in dictis regionibus ea die celebrari indulsit. Idem in cit. Const. 61, incip. *Quem expensis*.
- 52 Sed applicationem missarum de novo indulta-
rum in suffragium omnium defunctorum fidelium, in genere fieri iubet. Idem, ibid. Item pro celebratione missarum huiusmodi quamcunque eleemosynam sub quocunque praetextu percipi prohibet sub poena suspensionis Papae reservatae ipso facto incurrendae. Idem, ibid. Quo-
ad illos autem qui ante hoc tempus in Aragoniae regno duas vel tres respective missas praedicta die celebrantes, duas vel tres eleemosynas accipiebant, nihil innovandum censuit. Idem, ibid.
- Missae privatae de defunctis, quocunque die dici possunt, praeterquam in festis duplicibus et Dominicis diebus, iuxta praescriptum rubricarum; S. Rituum C. 15 Febr. in Faventina, 28 Febr. 1660.
- In diebus in quibus non potest fieri de festo duplici prohibentur missae votivae et de Requiem; S. Rit. Congr. 28 Aug. 1627, in una Urbis.
- Infra octavam SS. Corporis Christi prohibentur missae votivae quaecunque, vel pro defunctis; S. R. C., approbante Clem. X 20 Iunii 1670.
- Ad augendam fidelium venerationem erga augustissimum Eucharistiae sacramentum, eiusque cultum in toto terrarum orbe promovendum, prohibuit celebrari missas votivas, vel pro defunctis infra octavam Corporis Christi; S. R. C. 15 Sept. 1714, annuente Clem. XI, 29 eiusdem.
- Infra octavam Nativitatis Domini prohibentur missae votivae, vel pro defunctis; Sacra Rituum Congregatio 25 Septembr. 1706, et 14 Septembris 1714, annuente Clement. XI, 29 eiusdem.
- In vigilia Epiphaniae dici non possunt missae privatae defunctorum; S. R. C. 27 Aprilis 1697 in Panormitana.
- In vigilia Epiphaniae non licet celebrare missas privatas pro defunctis; S. R. C. 26 Iun. 1708 in Parisien.
- In vigilia Epiphaniae missae votivae et defunctorum celebrari non possunt; S. R. C. 10 Dec. 1718 in Aesina.
- In vigilia Epiphaniae Domini non possunt celebrari missae privatae de Requiem et votivae; S. R. C. 16 Septembr. 1730 in una Ord. Hierosol.
- Omnibus et singulis sacerdotibus, tam saecularibus quam regularibus cuiusvis ordinis, etiam necessario exprimendi districte praecipitur ut missas privatas pro defunctis, seu de Requiem, in duplicibus nullatenus celebrare audeant vel praesumant; quod si ex benefactorum praescripto missae huiusmodi celebrandae incidant in festum duplex, tunc minime transferantur in aliam diem non impeditam, ne dilatio animabus suffragia exspectantibus detrimento sit, sed dicantur de festo cum applicatione sacrificii, iuxta mentem eorundem

benefactorum; curentque ecclesiarum rectores, sacristae, alique ad quos spectat ut huiusmodi decretum inviolate servetur, atque in sacristia affixum retineatur, ubi commode ab omnibus celebrare volentibus conspici et legi possit; in eos autem qui contrafacere ausi fuerint, vel praemissa adimplere neglexerint, locorum Ordinarii tam saeculares quam regulares pro modo culpa animadvertant. S. R. C. approbante Alexand. VII, 3 Aug. 1662.

- 65 Missae pro defunctis sive de Requiem in festis duplicibus contra praescriptum rubricarum Missalis Romani nullatenus celebrari debent. Quod si ex benefactorum institutione missae huiusmodi celebrandae incidant in festum duplex, tunc ne dilatio animabus suffragia expectantibus detrimento sit, in aliam diem non impeditam minime transferantur, sed dicantur de festo currenti cum applicatione sacrificii, iuxta mentem eorundem benefactorum; Sacr. R. C. 15 Septembr. 1714, annuente Clem. XI, ibidem.
- 66 Collectae pro defunctis non admittuntur, nisi in missis festorum simplicium et ferialium; S. R. C. 31 Iulii 1665 in una Nullius provinciae Treviren.
- 67 In missa privata de festo semiduplici, simplici seu votiva, vel de infra octavam, seu de feria non privilegiata, potest in penultimo loco dici collecta pro particulari defuncto, puta *Inclina*, etc. vel *Deus qui nos Patrem*, etc., et similia; sed ob id non est omittenda ulla ex collectis pro tempore assignatis, puta *A cunctis*, vel *Ecclesiae*; S. R. C. 2 Dec. 1684, in una Canon. Lateranen.
- 68 Occurrente commemoratione sancti simplicis in feria secunda Quadragesimae, quando dictum est nocturnum defunctorum, non debet in Missa quarto loco dici orat. *Omnipotens sempiterne Deus qui vivorum*, etc., pro commemoratione defunctorum, sed sufficit tertia oratio *A cunctis*. Quod si dicatur quarta *Omnipotens*, etc., quinta erit ad libitum; S. R. C. 4 Maii 1709, in Pistorien.
- 69 Occurrente commemoratione Sancti simplicis in feria secunda post Dominicam Passionis, quando dictum est nocturnum defunctorum, in missa dicenda est secunda oratio de simplici tantum; S. R. C. 4 Maii 1700, in Pistorien.
- 70 In missis defunctorum non pulsantur organa nec aliud quodvis musicum instrumentum adhibeat. Bened. XIII in Concilio Romano, tit. 15, cap. 6, Caeremonial. Episc., lib. 1, c. 20, ibi: *In missis et officiis defunctorum nec organo, nec musica quam figuratam vocant utimur, sed cantu firmo, quem etiam in tempore Adventus et Quadragesimae in ferialibus diebus adhiberi convenit.*
- 71 Hic iuvat ad uberiores notitias referre quae tradit de missis defunctorum eruditissimus P. Ca-

valieri in cit. Agenda defunctorum, cap. 10, a n. 14 ad 17. Quatuor in Missali pro defunctis assignantur missae, et quaelibet cum sua propria Epistola et proprio Evangelio, et quamlibet ex his missis cum sua Epistola et suo Evangelio in assignatis quatuor diebus dicendam esse, titulus ipse aperte declarat, videlicet primam in commemoratione omnium fidelium defunctorum, secundam in die obitus seu depositionis, et in diebus 3, 7 et 30; tertiam in anniversario, et quartam in missis quotidianis, seu in missis omnibus aliis quae dicuntur extra praefatos dies et circumstantias. Limita pro die depositionis et anniversarii Summi Pontificis et Episcopi in quo rubrica orationibus praefixa diserte mandat primam missam quae consequenter dicenda etiam erit in eorundem diebus 3, 7 et 30, pro quibus supplet rubrica alia in secunda missa inserta, quae in praefatis diebus expresse praescribit *missam ut supra*, scilicet ut in die obitus; unde pro quibus in die obitus dicitur prima missa, haec etiam dicenda erit in diebus 3, 7 et 30. At qualis adhibenda erit infra annum in circumstantiis aliis? Ut in quotidianis; sic enim indiscriminatim indicitur, nec rubrica ulla, vel indirecte Summis Pontificibus aut Episcopis aliquem favorem facit.

Eandem primam missam Cardinali defuncto, 72 ut supra, attribuunt Gavantus part. 4, tit. 18, n. 6; Meratus ibid., n. 2; Tonellius tit. 13, n. 5; Quarti part. 1, tit. 6, dub. 1, num. 12; Guyetus loc. cit., qu. 27 et 29, alique plures quorum nonnulli eandem extendunt etiam ad praelatos regulares, reges, principes et magnates. Verum auctores hos omnes diserte capit rubrica quaedam in Missale defunctorum Romae anno 1725, typis Vaticanae typographiae in tertiam missam sub his verbis injecta: *In anniversario S. R. E. Cardinalium...* Oremus, Deus indulgentiarum, etc.; haec enim rubrica *missam anniversarii sub qua est posita, in anniversario Cardinalium usurpandam esse indicat, et consequenter etiam in die depositionis aliisque, missas illas quae in talibus diebus et circumstantiis communiter praescribuntur. Idem esto iudicium de regibus, magnatibus, sacerdotibus atque praelatis; hi quippe etsi ordinariam et quasi episcopalem iurisdictionem habeant, carent adhuc episcopali dignitate, in cuius gratiam favor ille latus fuit. Suffragatur admodum Ecclesiae praxis quae distincto communi in divinis officiis, pontifices quidem honorat, caeteros vero, licet cardinales, reges, etc., communi confessorum non Pontificum indiscriminatim aggregat.*

Qui tamen secus faciunt, contra rubricas non 73 omnino peccant; post quartam enim missam haec particularis rubrica habetur: *Epistolae et Evangelia superius posita in una missa pro defunctis dici possunt etiam in alia similiter*

pro defunctis. Una missa ab alia non differt, nisi in orationibus, Epistola et Evangelio; ergo demptis orationibus de quibus suo loco liberum est quaecunque missam pro quocunque et in qualibet circumstantia dicere, si Epistolae et Evangelia unius missae in alia dici possunt. Quid unquam nisi idipsum praetendunt Missalia antiqua, dum quatuor Epistolas et Evangelia praedicta continenti serie sub una eademque missa referunt? Pro eadem libertate pronuntiant itidem citati Quarti, Tonellius et Gavantus, n. 4, et cum indubie eadem faciant rubricae verba in suo veriori sensu, nos dissentiri non possumus, quidquid scribat Guyetus qui qu. 27 dictam rubricam nimis violenter explicat, dum eandem restringit ad id quod in sequentibus Missale declarat, aut alias ex pari ratione opportunum iudicabitur. Et quidem Missale infra solum disponit *pro die obitus, et anniversario Summi Pontificis et Episcopi*, et adhuc determinate assignat primam missam, et consequenter etiam determinate Epistolam et Evangelium eiusdem missae, unde nunquam integrum foret Epistolam et Evangelium unius missae in alia usurpare contra expressam rubricae indulgentiam.

4 Captum sit itaque, quod quidem decet Epistolas et Evangelia dici in diebus et circumstantiis, prout in Missali sunt distributa, non dempta tamen celebranti libertate assumendi utrum Epistolam, et utrum velit Evangelium; et quidem etiam in die depositionis, et anniversario Summi Pontificis aut Episcopi; dum enim in casu huiusmodi per particularem rubricam determinate assignatur prima missa, id accipiendum est cum subordinatione ad rubricam alteram, quae, ut supra, libertatem facit. Qua libertate bene usum iri credimus, seu magis fieri, quod magis decet, si in die commemorationis omnium defunctorum alicuius religionis, quae se habet instar commemorationis omnium fidelium defunctorum universalis Ecclesiae, prima missa cum sua Epistola et Evangelio assumatur, et secunda in die quasi obitus, quando scilicet primum habetur notitia obitus alicuius in loco dissito, licet in priori casu communior praxis usurpet anniversarii missam; id enim profecto evincit paritas pro utroque casu, et pro secundo diserte favet decretum 6, cap. 3, nempe: *Cum primum acciperetur nuntium de obitu in loco dissito alicuius, potest cantari missa de Requiem, ut in die obitus, pro eius anima in festo duplici maiori vel minori, non tamen de praecepto, ut citius suffragetur animae defuncti, non relicta tamen missa in casu de festo duplici, quatenus adsit obligatio*; Sacra Rit. Congregat. 4 Maii 1686 in una Canon Regul. Lateran.; concordantque Gavantus num. 15, et Guyetus quaest. 28. Haec ille.

5 Sapientissimi autem Patres Gavantus part. 4,

tit. 18, n. 7, et Meratus ibidem, n. 2; Tonellius, Quarti et Guyetus, alique plures l. c. a Cavalieri, volunt eandem missam primam dicendam esse tam in die obitus, quam in anniversario pro defunctis Cardinalibus, mutatis orationibus, ut in Missali, nempe pro defuncto Cardinali Episcopo, *Deus qui inter apostolicos, etc.*, dicendo *Episcopum Cardinalem*; et si sit solum diaconus, *Inclina Domine, etc.*, dicendo *diaconi Cardinalis*, quia ut advertit Gavantus loc. cit., n. 8, licet rubrica Missalis id non praescribat, usus tamen ita declaravit, nam Cardinales Episcopis sunt maiores. Et ibidem, n. 8; subiungit: *Quid pro sacerdote defuncto? Licet de eo rubrica Missalis meminerit inter defunctum Episcopum et Cardinalem; non tamen iisdem aequalem facit, et rationabilis consuetudo est in plerisque ecclesiis maioribus Urbis, ut dicatur missa secunda mutata oratione, ratione cuius videtur in rubrica, prius de sacerdote quam de Cardinali mentionem factam fuisse; si tamen dicatur missa prima, favet rubrica in fine missarum pro defunctis, quae concedit Epistolas et Evangelia unius missae dici posse in alia quacunque missa pro defunctis.* Haec ille, et Meratus in Additionibus ad tit. 5, part. 1, sub num. 11, expresse sic habet: *Pro defuncto sacerdote, quamvis rubrica nihil disponat, tamen in die obitus seu depositionis dicenda videtur eadem missa prima cum oratione, ut in Missali pro sacerdote assignata. Ita Bissus litt. M, n. 243, § 3 et seq. Pro aliis vero defunctis, sive clericis sive laicis in die obitus dicitur missa, quae secundo loco habetur intra missas defunctorum, cum unica oratione congruenti personae defunctae.*

Hinc collige servandam quidem esse rubricam in omnibus Missalibus positam, statuentem, celebrandam esse primam missam pro Summo Pontifice et Episcopo, et rubricam in Missale defunctorum Romae anno 1725, typis Vaticanae typographiae in tertiam missam sub his verbis invecam: *In anniversario sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalium*, Oremus, Deus indulgentiarum, etc. a P. Cavalieri assertam. At liberum esse sacerdotibus servare etiam rubricam post quartam missam, seu in fine missarum pro defunctis impressam, quae ut notant etiam Gavant. loc. cit., n. 8; Cavalieri l. c., n. 26, et alii, concedit Epistolas et Evangelia unius missae dici posse in alia quacunque missa pro defunctis, ibi: *Epistolae et Evangelia superius posita in una missa pro defunctis, dici possunt etiam in alia similiter pro defunctis.*

Ubi vero adsit usus seu consuetudo quam 77 adesse tradit Gavant. l. c., n. 7, dicendi eandem primam missam, mutatis orationibus, etiam pro Cardinalibus defunctis, quamvis rubrica id explicite non praescribat, cum tamen

usus ita declaraverit rubricam, ut dicit ipse, eadem consuetudo est servanda, sicut etiam servanda est alia rationabilis consuetudo, quae, teste eodem, loc. cit., n. 8, est in plerisque ecclesiis maioribus Urbis, ut pro sacerdote defuncto dicatur missa secunda mutata oratione; consuetudo enim est optima legum interpret, textu expresso in l. *Si de interpretatione* 37 ff. de Legib., et in cap. *Cum dilectus* 8 de Consuetudine.

- 78 Notandum est, quod in missis defunctorum prosa seu sequentia *Dies irae, dies illa* dicitur in die commemorationis omnium defunctorum, et depositionis defuncti, et quandocunque dicitur una tantum oratio; in aliis autem missis pro defunctis dicitur ad arbitrium sacerdotis. Sic expresse rubrica Missalis p. 1, tit. 5 de Missis defunctorum, n. 5. Unde dici debet in diebus 3, 7, 30. Anniversario, et in missis quibuslibet, quae pro defunctis solemniter celebrantur, cum hisce in missis una tantum dici debeat oratio, ex praescripto eiusdem rubricae, num. 3, et quod canenda sit in anniversariis, expresse decrevit etiam Sac. Congr. Conc. in Montis Marani 30 Ianuarii 1723, ad 2 dub.
- 80 Eius auctor diversus a diversis assignatur. Leander Albertus apud eruditissimum P. Merati, in c. *Rubrica* 4, n. 12, dicit eius auctorem fuisse Latinum Cardinalem Ursinum, Frangipanium etiam dictum, ordinis Praedicatorum, cui eam etiam tribuit Marcellus Cavalieri in *Statera sacra*, tit. 2, n. 192, secutus a doctissimo P. Ioanne Michaeli Cavalieri in *Agenda defunctorum*, cap. 10, n. 8; Possevinus in *Apparatu sacro* ascribi ait Augustin. Bugellensi Pedemontano, ordinis S. Augustini, subdens ibidem verum auctorem esse Humbertum, quintum generalem ord. Praedicatorum; Arnaldus Wion lib. 5 *Ligni vitae*, c. 70, asserit a quibusdam adiudicari S. Gregorio Magno; et alii eam ascribunt S. Bernardo. Verum P. Petrus Antonius de Venetiis in *Viridario seraphico*, tom. 5, part. 3, italice conscripto, dicit fuisse compositam a P. Thoma de Coelano ordin. Minorum provinciae Marchiae, quod et asserit Lucas Wadingus apud Merati loc. cit., quamvis alii apud eundem Wadingum adscribant S. Bonaventurae, vel Matthaeo Aquasparto ex-generalibus et Cardinalibus dicti ordinis Minorum.
- 82 In missis quotidianis pro defunctis tres regulariter dicuntur orationes, quae in Missali
- 83 assignantur. In his enim missis quotidianis quoad numerum orationum servatur eadem regula, ac de feria, et simplicibus seu semiduplicibus; cum hac advertentia quod si missa applicetur generaliter pro defunctis, dicuntur regulariter orationes in Missali pro missis quotidianis assignatae. At si missa celebretur pro aliqua vel pro aliquibus determinatis personis, primo loco dicitur oratio pro iis pro quibus

missa celebratur, secunda et tertia quae secundo et tertio loco ponuntur in missa quotidiana defunctorum; Lohner part. 4, tit. 3, § 21, n. 4; Merati part. 1, tit. 5, n. 12. Sacerdos autem celebrans potest secundo loco aliam orationem ad libitum dicere v. g. pro suis parentibus, vel pro suo patre et sua matre, et huiusmodi; Quarti part. 1, tit. 5, dub. 1, vers. *Respondeo*, n. 7; Merati loc. cit., n. 23, et S. Rit. Congregatio in decreto mox adducendo.

Et si plures dicuntur orationes, ultimo loco semper est dicenda oratio *Fidelium*, quae est generalis pro defunctis. Sic expresse S. R. C. 2 Septembris 1741, his verbis: *In missis quotidianis quae pro defunctis celebrantur, posunt quidem dici plures orationes quam tres, sed curandum ut sint numero impares. Sicut pro illa, Deus veniae largitor, potest subrogari alia, nempe pro patre, pro matre, etc., dummodo ultimo loco dicatur oratio Fidelium.*

Iuxta decreta allata supra n. 4, missa solennis de Requiem praesente corpore potest cantari in omnibus Dominicis et festis de praecepto, praeterquam in duplicibus primae classis; sed quia adhuc remanebat indecisa controversia, an in eodem decreto comprehensa manerent cuncta primae classis, ut vult Quarti ad rubricas Missalis, part. 1, tit. 5, dub. 1, n. 7, an vero duntaxat maiora seu solemniora, ut tradit Pasqualig. de Sacrificio novae legis, tom. 1, qu. 285, ad ipsam dirimendam, videtur sufficere sequens decretum novissime editum a sacra Rituum Congregat. die 2 Septemb. 1741, his verbis: *Cum iuxta rubricas Ritualis Romani absque missa, quantum fieri potest, defunctorum corpora non sint sepelienda, poterit praesente in ecclesia cadavere unica missa solennis de Requiem celebrari feria secunda Paschae aut Pentecostes. Haec tamen missa non decantabitur in duplici primae classis, etiam non festivo de praecepto, si corpus praesens in ecclesia non fuerit, aut si fuerit pridie sepultum*; per quod decretum, dum permittit celebrari missam solemnem praesente corpore in feriis secundis Paschae et Pentecostes, quae sunt festivae de praecepto, et duplices primae classis, respuendo quaecunque alia duplicia primae classis occurrentia, non obscure indicatur, quod ex festis primae classis, solum maiora seu solemniora, iuxta sententiam Pasqualigi, non admittant missam solemnem de Requiem praesente corpore, et quod etiam aliqua festa inferioris conditionis et ritus, si cum maiori solemnitate et concursu populi celebrentur, eodem privilegio ac honore gaudeant, cum decretum innitatur rubricis Ritualis Romani, ibi: *Cum iuxta rubricas Ritualis Romani*, et ipsae rubricae, tit. de Exsequiis, solum ob stare velint *magnam diei celebritatem seu solemnitatem*; quae magna celebritas seu solemnitas certo non con-

gruit cuicunque festo duplici primae classis, et aliunde verificari potest de aliquo festo inferioris conditionis et ritus alicubi celebrato cum maxima frequentia populi, ut experientia patet. Hinc recte infert eruditissimus P. Cavalieri loc. cit., cap. 3, decr. 4, n. 5, quod ex festis universalibus primae classis missam solemnem de Requiem, etiam praesente corpore, non admittant Nativitas Christi, Epiphania, dies prima Paschae et Pentecostes, et festum Corporis Christi in tota catholica Ecclesia, ut festa praecipua solemniter admodum celebrata, ipsis addendo Ascensionem Domini, et Deiparae Assumptionem, ac ultimum triduum maioris hebdomadae, in quo iuxta decreta supra allegata n. 4, et signanter iuxta illud 11 Augusti 1736 celebrari non possunt defunctorum exsequiae, et officium ac preces mandantur recitari privatim. Quibus adderem in tota universali Ecclesia festum SS. Apostolorum Petri et Pauli, et

in tota seraphica religione festum Concept. I. V. M. Ex festis etiam particularibus dictam 90 missam de Requiem, etiam praesente corpore, respuunt duntaxat festum titularis, aut festum alterius sancti cum maxima solemnitate et concursu populi celebratum, et apud regulares festum eorum respectivi S. fundatoris, aut festum alterius sancti cum magna solemnitate et frequentia populi celebratum, ne minuatur, perturbetur, aut interrumpatur magna occurrens celebritas aut solemnitas, iuxta dispositionem rubricae Ritualis Romani.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

De missis quas vocant D. Gregorii, vide, 91 si lubet, qui de iis plenius disserit, tum plures pro more expendit quaestiones, Pasqualig. de Sacrif. miss., t. 1, a qu. 292 ad qu. 296, et alios quos citat Benedict. XIV, instit. 24, num. 22.

ARTICULUS XV. *In quo pro uberiori notitia adnotantur varia decreta et edicta pertinentia ad celebrationem missarum, earumque adimplementum, uti reperiuntur impressa in novissimo Bullario Clementis XI, aliaque in super ad rem.*

Decreta varia ad missarum celebrationem pertinentia summatim collecta, quae in Missali typis Sacrae Congr. de Propaganda Fide novissime impresso edita sunt.

URBIS ET ORBIS.

1 *Cum occasione, etc.* Vide in articulo antecedenti sub n. 14, in quo habentur omnia per extensum.

2 *Decreta varia, et instructio pro accurato perpetuorum onerum missarum adimplemento.*

Affinchè li obblighi delle messe perpetue, o a tempo, o manuali, che dalla provvidenza de' fedeli defonti prima di passare da questa all'altra vita, o dalla carità de' loro congiunti ed amici, ovvero dalla divozione di pii benefattori sono stabiliti con assegnamenti di certi capitali; o con limosine quotidiane per la celebrazione di esse, vengano puntualmente adempiti da quelli, che avendo ricevuti gli emolumenti, sono a ciò tenuti, e le povere anime purganti ricevano ne' debiti tempi i dovuti suffragi; la Santità di N. S. Papa Clemente XI, inerendo a' decreti sopra la celebrazione delle messe emanati in tempo delle SS. MM. di Urbano VIII ed Innocenzo XII suoi predecessori, e rinnovandone la puntuale osservanza sotto le stesse pene in dette costituzioni contenute, per comandamento espresso datoci a bocca, ordina e comanda a tutti i superiori, e sopra-

intendenti, deputati, sagrestani, cappellani, ed a qualunque altra persona, che con qualsisia titolo ed officio presiede al governo, regolamento ed amministrazione delle chiese patriarcali, basiliche, collegiate, parrocchiali, monasteri e conventi de' Regolari dell'uno e l'altro sesso, conservatori, congregazioni, ospedali, confraternite laicali, e d'ogni altra chiesa, cappella ed oratorio di Roma, che tanto nel ricevere le limosine delle messe, quanto nel soddisfare agli obblighi nella celebrazione delle medesime, sia inviolabilmente ed intieramente osservata e praticata la seguente istruzione sotto pena a quelli, che o in tutto o in parte la trasgrediranno, della sospensione *a divinis*, se saranno preti secolari, e della privazione della voce attiva e passiva, e delle cariche ed uffizi, se saranno regolari, ed anche d'altre pene pecuniarie, e rispettivamente corporali ad arbitrio della Santità Sua.

Illustrazione per le messe perpetue.

Si formerà un catalogo, nel quale si descriveranno distintamente tutti li obblighi di messe cantate e piane, sì perpetui, come *ad tempus*, da che provengono, sì per testamento, o per donazione, o in altra forma, con li fondi, che sono stati lasciati per dote di ciaschedun obbligo, e gli altari, in cui si devono soddisfare.

Il detto catalogo doveranno esibirlo poi al signor Angelo Stantelli computista deputato da Sua Santità, che gli sarà fatto l'esibito, e gli sarà reso.

Doveranno inoltre tenere la tabella distinta di tutti detti obblighi con la espressione del nome del benefattore, e indicazione del testamento, o altro istromento che vi sia, cioè per quali atti, e di che tempo, e ripartitamente con le sue colonnette distinte delle messe can-

tate, messe quotidiane, messe d'ogni mese, messe d'ogni settimana, o altri obblighi temporanei, che si sono lasciati, che si celebrino, con l'espressione dell'altare, in cui si dovranno celebrare, etc. Qual tabella doverà esser riconosciuta e sottoscritta da monsignor segretario della Sacra Visita Apostolica *pro tempore*, e computista deputato, e si debba tener affissa nella sagrestia in luogo patente, come dispongono le costituzioni apostoliche, e che da essa non si possa levare, nè aggiungere partita alcuna, senza ritornare a riconoscersi e sottoscrivere da' medesimi, e succedendo infra annum qualche lascito, si debba portare tanto il catalogo, quanto detta tabella per potersi notare.

In oltre dovranno tener due libri, uno per gli obblighi perpetui, e l'altro per le messe avventizie, come dispongono le medesime costituzioni apostoliche, e questi dovranno regolarsi nel modo, come si dirà appresso.

Il libro delle messe perpetue si doverà intavolare anno per anno, e doverà esser finito d'intavolare dentro il mese d'Ottobre di ciaschedun anno per l'anno avvenire, e nelli mesi di Novembre e Dicembre esibirli al computista deputato da Nostro Signore, acciò riconosca, se sono ben intavolati, e li contrassegni, e faccia sottoscrivere a monsignore segretario della Sagra Visita Apostolica *pro tempore*; e li libri vecchi, in cui appariranno le celebrazioni dell'anno antecedente, si dovranno parimente esibire al medesimo dentro il mese di Gennaro susseguente all'anno finito, acciò si riconosca, se sia adempito a tutti gli obblighi, e non essendo adempito in qualche cosa si deduca la causa, acciò si possano pigliare quegli espedienti, che pareranno più proprii.

Il modo d'intitolare detti libri sarà il seguente; cioè

Si debba tenere un libro bislungo per le messe perpetue, nel quale in prima carta si devono descrivere partita per partita gli obblighi delle messe perpetue, che vi sono, cioè:

*Per l'anima di Pietro Messe Messe
N. N. una messa quotidiana cantate basse.
bassa, e un anniversario il
giorno della sua morte, che
fu li . . . come in tabella numero primo.*

Num. 1. N. 365.

*Per l'anima di Paolo
N. N. una messa al mese
bassa, come in tabella n. 2.*

Num. N. 12.

*Per lascito di Francesco
N. N. una messa ogni Venerdi,
come in tabella n. 3.*

Num. N. 52.

*Per lascito di Giovanni
N. N. messe 50 l'anno, come
in tabella n. 4.*

Num. N. 50.

Num. 1. N. 479.

e così di altre che potessero esservi, andar notando sotto detto rigo ultimo, e chiudere poi la somma dell'intero delle messe, che si dovranno celebrare in tutto l'anno, e il medesimo se vi sono altri anniversari con la medesima dichiarazione, e succedendo poi infra annum qualche altro lascito, aggiungerlo, come sopra.

Si noterà poi nella carta susseguente a correlazione nella nota suddetta, giornata per giornata, cioè nel mezzo, a dì primo Gennaro, ed in margine dire n. 1 messa per l'anima di N. N., e se sono quattro messe quotidiane di diversi, notare sotto il medesimo giorno quattro partite distinte per l'obbligo, che vi è; e così andare seguitando, ed in quella giornata, che cade il Venerdì, Sabato, o altro giorno fisso, che vi sia qualche disposizione, aggiungere la partita in quel giorno distintamente, che in fin d'anno il numero delle messe tirato in margine verrà a corrispondere con la prima nota fatta in primo foglio del detto libro per esempio:

Addi primo Gennaro 1705 Giovedì.

Num. 1. *Per l'anima di Pietro N. N.*

Num. 1. *Per l'anima di Paolo N. N.
2 detto Venerdì.*

Num. 1. *Per l'anima di Pietro N. N.*

Num. 1. *Per l'anima di Francesco N. N.*

Num. 1. *Per l'anima di Gio. N. N.
3 detto Sabato.*

Num. 1. *Per l'anima di Pietro N. N.*

Inoltre debba ogni sacerdote, tanto cappellano fisso della messa quotidiana, quanto ogni altro, che averà cura di celebrare per gli obblighi infra settimana, celebrato che averà la sua messa, notarsi dirimpetto alla sua partita dell'obbligo, per il quale ha celebrato, N. N. *celebravi*, e in questa forma resteranno adempite le disposizioni nel modo, che sono state lasciate, e apparirà chiaramente la celebrazione.

Per ovviare a qualche disordine, che potesse succedere in quelle chiese, dove vi è maggior numero di messe per obblighi fissi da celebrarsi, dove si può dar il caso, che escano più sacerdoti a celebrare nel medesimo tempo, e uno ritornando prima metta il *Celebravi* in quella partita, che avesse adempito un altro; si ordina che il sacerdote, quando va in sagrestia per prepararsi, ricorra al libro, e riconosca la sua partita vacante, dove deve mettere il *Celebravi* per chi la deve dire, e metta subito il suo nome e cognome. E celebrato che averà, aggiunga al detto nome *Celebravi*, che in questa forma ogn'uno che arriverà, e che non vederà la partita contrassegnata, come sopra, saprà quella, che doverà celebrare, e non ne succederà confusione.

In caso poi, che in quel giorno, che si deve celebrare per adempimento dell'obbligo, fosse qualche sacerdote accidentalmente impedito, onde in detto giorno non restasse celebrata la messa, dovendosi rimettere dopo, noterà quello, che celebrerà N. N. *Celebravi sub die tali*, etc., perchè senza detta dichiarazione non verrebbe a corrispondere alla giornata, che vi sarà il *Celebravi*, come l'altre.

Per le messe avventizie.

Si riterrà il solito libro, nel quale si notano l'elemosine, che vengono portate da' benefattori, e queste si doveranno descrivere distintamente, se siano votive, o pro defunctis, e il numero esprimerlo dentro la partita in lettera con tirarlo fuori per abbaco, come per esempio:

<i>Messe due per defonti.</i>	Num. 2.
<i>Messe tre per S. Antonio.</i>	Num. 3.
<i>Messe quattro per S. Francesco.</i>	Num. 4.

Le messe notate in detto libro si noteranno poi riportate in un altro libro da tenersi in sagrestia, nel quale si doverà notare messa per messa ad effetto, che il sacerdote possa all'incontro mettere il *Celebravi* nel modo, come si è detto nelle messe perpetue, e se ne dà la norma come appresso.

<i>Messe una per defonti.</i>	Num. 1.
<i>Messe una per defonti.</i>	Num. 1.
<i>Messe una per S. Antonio.</i>	Num. 1.
<i>Messe una per S. Antonio.</i>	Num. 1.
<i>Messe una per S. Antonio.</i>	Num. 1.
<i>Messe una per S. Francesco.</i>	Num. 1.
<i>Messe una per S. Francesco.</i>	Num. 1.
<i>Messe una per S. Francesco.</i>	Num. 1.
<i>Messe una per S. Francesco.</i>	Num. 1.

Quelle messe che non si saranno finite di celebrare in quell'anno, che si sono avute l'elemosine, si doveranno riportare nell'anno susseguente, e doverle in prima partita con l'istesso ordine di sopra.

Procuri per tanto ciascuno di dare pronta esecuzione a quanto si ordina per espresso comandamento di Sua Santità, altrimenti si procederà contro li trasgressori rigorosamente alle pene di sopra comminate. E perchè niuno possa in qualsivoglia tempo allegare ignoranza di quanto nella sopra espressa istruzione si prescrive, si doverà in ciascheduna sagrestia delle sopra nominate chiese ed oratorii, tenere continuamente affisso in luogo visibile un esemplare del presente editto, sotto pena, in caso di contravvenzione, di scudi dieci d'oro, da pagarsi irremissibilmente dal sagrestano, se sarà prete secolare, e della privazione della carica, ed

inabilità a qualsivoglia ufficio per cinque anni, se sarà regolare.

Dato il 1 Ottobre 1704.

GIUSEPPE DOMENICO DE TOTIS
Segretario della Sacra Visita Apostolica.

NICCOLÒ PIGNATELLI
Commiss. e fiscale
della Sacra Visita Apostolica.

PAOLO FATH Not. della Sac. Cong.

EDICTUM.

*Pro notitiis missarum onera respicientibus, ³
quae secretariae Sacrae Congregationis a
Notariis, et aliis infra statutum tempus ex-
hibendae sunt.*

Una delle cure principali, che fin dal principio del suo apostolico ministero ha cagionata particolar sollecitudine nella santa mente di nostro Signor Papa Clemente XI, è sempre stata la premura, che restino adempiti gli obblighi delle messe, che con pia provvidenza i fedeli hanno procurato, o in vita, o in morte, di assicurarsi con l'impiego delle proprie facoltà per suffragio delle proprie anime, e de' loro congiunti, benefattori ed amici, e potendosi temere, che l'omissioni e le negligenze talvolta praticate nella soddisfazione di detti obblighi, abbiano potuto provocare la divina giustizia, che non solo faccia provare ai popoli le gravi percosse del suo flagello, ma anche maggiori sempre più ne minacci; pertanto la Santità Sua per sottrarre il suo gregge vivente dalle calamità che gli sovrastano in questa vita, e l'anime de' fedeli defonti dall'atrocissime pene, che soffrono nell'altra per mancanza dei dovuti suffragi, comandò con ordine datoci a bocca, che si pubblicasse un'istruzione, in cui era prescritto a tutte le chiese e luoghi pii di Roma un modo o metodo universale di formare e descrivere le tabelle ed i cataloghi degli obblighi delle messe, ed intavolare i libri dove si deve notare l'effettiva celebrazione di ciascheduna messa di mano dell'istesso celebrante.

Ed avendo noi sin sotto il 1 Ott. 1704 per obedire alli comandamenti di Sua Santità, fatta personalmente presentare la detta istruzione a' ministri di tutte le chiese e luoghi pii di Roma, dalla pronta esecuzione che ha avuto, e dalla comune osservanza della medesima per due anni già terminati, si è riconosciuto di quanto profitto sia stato per assicurare la piena soddisfazione degli obblighi delle messe con indicibile consolazione e quiete dell'animo di Sua Beatitudine.

Ma perchè nel confronto, che di ordine parimenti della Santità Sua si va presentemente facendo di detti obblighi descritti nelle tabelle con i testamenti ed altri documenti, d'onde derivano, si è trovato in alcuni qualche difetto

o mancanza nei nomi dei notati, nel tempo e nella quantità con pregiudizio de' suddetti suffragi; ed affinchè in avvenire le tabelle, che di nuovo si formeranno, o le addizioni, che si faranno nelle già formate de' nuovi obblighi, che giornalmente sopravvengono, sempre appariscano fatte con maggior legalità e sicurezze, e di loro in ogni tempo si possa avere una piena verificazione.

La Santità di nostro Signore con ordine datici a bocca vuole ed espressamente comanda, che tutti li capo notari, loro sostituti, giovani di qualsivoglia tribunale ecclesiastico e secolare di Roma, ed anche quelli, che senza avere uffizio pubblico, si rogano nelle loro case private di detta città, dopo quindici giorni, che avranno stipulato qualsivoglia contratto tra vivi, in cui vi sia ingiunto obbligo di messe, o perpetue, o a tempo lungo che passi il decennio o anniversari, ne debbano portare e lasciare nota distinta nella nostra segreteria, o de' nostri successori nell'uffizio di deputato a riconoscere gli obblighi delle messe, e riportarne la fede dell'esibizione da darsi gratis, e parimente dopo quindici giorni, che avranno aperto e pubblicato qualsivoglia testamento, codicillo o donazione *causa mortis* di qualsivoglia persona anche privilegiata, o privilegiatissima, della quale se ne dovesse fare special menzione, benchè fosse Cardinale della S.R.C. dove siano ingiunti pesi di messe, come sopra, debbano portare e lasciare l'istessa nota alla medesima segreteria, e riportarne la fede dell'esibizione sotto pena alli trasgressori di venticinque scudi d'oro da pagarsi per ciascheduna volta, che non averanno adempito quanto di sopra si contiene, da applicarsi una metà all'accusatore, il quale sarà tenuto segreto, e l'altra metà a' poveri luoghi pii, ed anche della sospensione e privazione dell'uffizio, ed altre pene ad arbitrio della Santità Sua, alle quali pene saranno ancora tenuti li notari padroni per i loro sostituti e giovani.

E di più vuole e comanda che tutti li parrochi, o altri, che con qualsivoglia titolo esercitano cure d'anime, tanto amovibili, quanto perpetui, secolari e regolari, confessori, sacerdoti e religiosi, di qualsivoglia ordine ed istituto, di qualunque monastero, convento o ospizio di questa città, dopo quindici giorni dalla morte di qualsivoglia persona, come sopra, che gli avrà confidenzialmente lasciato qualche obbligo di messe perpetue, o a lungo tempo, o anniversari, o che in loro presenza secondo la disposizione della ragione canonica, avrà disposto legati di messe, come sopra, ne debbano portare e lasciare la nota alla sopradetta segreteria, e riportarne la fede dell'esibizione, come sopra, sotto pena a' secolari per ciascheduna volta, che mancheranno, di venticinque scudi d'oro da applicarsi come

sopra, ed ai regolari della privazione di voce attiva e passiva, ed anche ad ambedue della sospensione del loro uffizio, ed altre pene ad arbitrio della Santità Sua.

Inoltre comanda, che tutti li camerlenghi ed uffiziali dei capitoli di patriarcali basiliche, o collegiate di Roma, e tutti li superiori, e sopra intendenti, rettori, sagrestani e cappellani di qualsivoglia chiesa, tanto de' regolari, quanto dei secolari, e monasteri di monache, e conservatorii, e tutti li prefetti, guardiani, provveditori ed altri superiori di confraternite, oratorii, adunanze, congregazioni ed altri luoghi pii secolari in qualsivoglia modo nominati, benchè eretti in chiese e case regolari, che in caso, che da qualsivoglia persona come sopra, confilentemente brevi manu, o per scrittura privata gli fosse consegnata, o in vita o in morte, qualche somma di denaro contante, o qualche stabile, luogo di monte, credito, o qualsivoglia altro capitale, con peso di celebrazione di messe perpetue, o a lungo tempo, che passi il decennio, debbano dopo quindici giorni, che ne sarà seguita l'assegna, portarne e lasciarne la nota alla medesima segreteria e riportarne la fede dell'esibizione come sopra, sotto pena a' trasgressori secolari di venticinque scudi d'oro per ciascheduna volta, da applicarsi nel modo sopra detto, ed alli regolari della privazione di voce attiva e passiva, e ad entrambi della sospensione, privazione del loro uffizio, ed altre pene ad arbitrio della Santità Sua.

Intendendo la medesima Santità Sua, che nel presente editto s'intendano compresi i parrochi, vicarii perpetui, o manuali, o altri, che sotto qualsivoglia titolo abbiano l'esercizio di cura d'anime, confessori, sacerdoti, secolari e regolari, superiori, prefetti, guardiani, soprintendenti, notari e segretari di qualsivoglia chiesa, confraternita o altro luogo pio, benchè fosse nazionale, e che godesse qualunque privilegio, esenzione o indulto apostolico, benchè fosse per titolo di dotazione o fondazione, e per qualsivoglia altra causa, alle quali tutte la Santità Sua, per la piena osservanza di quanto di sopra si contiene, con la pienezza della sua autorità specialmente deroga.

Procuri pertanto ciascuno di prontamente adempire quanto nel presente editto si contiene, per non incorrere nelle pene nel medesimo comminate, che contro i trasgressori saranno puntualmente eseguite dichiarando, che il medesimo editto pubblicato ed affisso ne' soliti luoghi di Roma, obbligherà tutti, come se a tutti fosse personalmente intimato. Questo di primo Febbraio 1707.

Giuseppe Domenico DE TORIS
deputato dalla Santità di N. Sig.

Paolo FATH
Notario A. C. delle Sacre Congregaz.

EDICTUM

Quo plura statuuntur atque mandantur pro sedulo missarum onerum adimplemento, eorumque in destinatis libris descriptione.

Avendo la Santità di Nostro Signore Papa Clemente XI con editto emanato sotto il primo di Ottobre 1704 già prescritto il metodo, che universalmente deve osservarsi nell'adempimento degli obblighi di messe, tanto perpetue, quanto manuali, ed avendo con altro simil editto sotto il primo Febbraio 1707 providamente ordinato, che si diano nella nostra segreteria le notizie dei nuovi pesi di celebrare negli altari o chiese destinate da' testatori o pii benefattori, quindi è, che inerendo agli accennati editti con rinnovarne la puntuale osservanza sotto le medesime pene in essi contenute, e volendo con il suo santo zelo sempre più provvedere al totale adempimento dei sopra nominati obblighi di messe, per ordine espressamente datoci a bocca precisamente vuole e comanda:

Che tutti li cappellani e sacerdoti, canonici, abbatì, rettori, beneficiati ed altri di qualsivoglia stato, grado e condizione, anche privilegiati, privilegiatissimi, delli quali se ne dovesse fare speciale menzione, tanto secolari, quanto regolari di qualsivoglia ordine ed istituto, comprese anche le undici congregazioni, e li Padri Gesuiti, di qualunque monastero, convento, ospizio, oratorio, chiesa ed altro luogo pio di quest' alma città di Roma, che hanno il peso di celebrare le messe in un altare certo e determinato, debbano per l'avvenire celebrarle nel medesimo, e non in altro altare, benchè ugualmente o più privilegiato. Ed acciò apparisca tale adempimento, doveranno li suddetti che averanno celebrato, notare di proprio carattere la celebrazione nel libro, che nelle sagrestie si ritiene a tal effetto, con l'espressione dell'istesso altare, come per esempio, se si hanno da celebrare le messe nell'altare di S. Francesco, debbano scrivere di proprio carattere la celebrazione in questa forma, cioè: *Ego N. celebravi ad altare S. Francisci*; ovvero essendo notato l'Altare nel foglio contrapposto possono scrivere in questo modo: *Ego N. celebravi ad contrascriptum altare*, e così doveranno fare di altro altare, se l'obbligo sarà in altro altare, altrimenti incorreranno *ipso facto* nella pena di dieci scudi d'oro per ogni volta, che contravverranno, da applicarsi la metà all'accusatore, e l'altra metà a' luoghi pii ad arbitrio della Santità Sua, e saranno tenuti a celebrare di nuovo le messe celebrate, o fatte celebrare in altro altare, ovvero non notate nella forma già detta, come se non fossero in modo veruno adempite. E se saranno regolari quelli che in qualunque modo contravverranno a quanto nel presente

editto si contiene, incorreranno *ipso facto* nella pena della sospensione dall'ufficio e della privazione della voce attiva e passiva; ed anche tanto contro i suddetti secolari quanto regolari si procederà ad altre pene ancora maggiori ad arbitrio di Sua Santità. E contro i sagrestani ed altri soprintendenti alle sagrestie che non invigileranno alla puntuale osservanza di tale adempimento si procederà rigorosamente con simili ed altre pene ad arbitrio di Sua Beatitudine.

Similmente ordina e comanda, che le messe perpetue dalla pia disposizione de' Fedeli lasciate da celebrarsi in una certa e determinata chiesa, non possano in conto alcuno celebrarsi o farsi celebrare in altra chiesa, e molto meno fuori di Roma; ancorchè l'altra chiesa, tanto dentro la città, quanto fuori fosse dipendente dalla chiesa, dove sono state destinate le messe, o fosse della stessa religione, dell'istesso istituto. E quelli, che in qualunque maniera contravverranno, incorreranno nel medesimo modo nelle pene già sopra espresse.

Finalmente essendosi ordinato sotto il primo di Ottobre 1704 nel sopra nominato editto o istruzione da osservarsi per l'adempimento degli obblighi delle messe, che il libro delle messe perpetue debba intavolarsi anno per anno, ed esser finito d'intavolarsi dentro il mese di Ottobre di ciaschedun anno per l'anno avvenire, e nelli mesi di Novembre e Dicembre esibirsi al computista deputato dalla medesima Santità Sua, ed essendosi per l'esperienza riconosciuto, che l'esibirlo in detto tempo genera qualche confusione ed incomodo, perchè molti portandolo nel fine del mese di Dicembre, non possono poi subito per l'angustia del tempo, dentro il quale non può il computista riconoscere tanti libri, nel principio del nuovo anno riaverlo, ed in conseguenza notare in esso la celebrazione delle messe, ma sono forzati a notare la celebrazione in foglio volante; perciò la Santità Sua non cessando di sempre più procurare il miglior e più facile modo di adempiere li obblighi delle messe, confermando in tutto e per tutto il nominato editto o istruzione, e solo in questa parte moderandolo, espressamente ordina e comanda, che li libri delle messe perpetue per gli anni avvenire debbano intavolarsi dentro il mese di Settembre, ed esibirsi al detto computista dentro il mese di Ottobre sotto le medesime pene ai trasgressori già nell'accennato editto contenute.

Avverta dunque ciascuno di puntualmente adempiere quanto nel presente editto si prescrive, altrimenti incorrerà irremissibilmente nelle pene in esso comminate, ed anche in altre maggiori ad arbitrio di Sua Beatitudine. Ed acciò niuno possa in qualsivoglia tempo allegare ignoranza di quello si contiene in questo editto, si dovrà in ciascuna sagrestia di tutte e singole

chiese e luoghi pii di Roma tenere continuamente affisso in luogo visibile un esemplare del medesimo editto, sotto pena, in caso di contravvenzione, di scudi dieci d'oro da pagarsi irremissibilmente dalli sagrestani o soprintendenti alle sagrestie, se saranno preti secolari, e della privazione dell'ufficio, della voce attiva e passiva, e dell'inabilità a qualsivoglia ufficio, se saranno regolari, dichiarando però, che questo editto pubblicato ed affisso ne' soliti luoghi di Roma obbligherà tutti e singoli, come se a tutti e singoli fosse personalmente intimato.

Questo dì 25 Gennaro 1708.

Leonardo Antonio GHEZZI
Segr. della Sagra Visita Apostolica.

Niccolò PIGNATELLI
commissario e fiscale
della Sagra Visita Apostolica.

EDICTUM

- 5 *Quo praecedentes ordinationes instaurantur, ac plura insuper alia pro accuratiori onerum missarum adimplemento statuuntur.*

La pastorale sollecitudine di nostro Signore già mai si stanca di pensare a stabilire un perfetto regolamento, perchè totalmente si adempiscano i legati e pesi delle messe, e ne ricevano il dovuto e pronto suffragio le anime de' defonti, ed aiuto e grazie li fedeli, che non li trascurano, perciò avendo nelli anni scorsi fatto pubblicare alcuni editti, per mezzo dei quali si è ottenuto nella maggior parte il bramato fine, ne rinnova ora con tutto il fervore, autorità e comando quanto in essi viene prescritto, e sentendo tuttavia insorgere alcuni abusi nell'adempimento di molti legati, a cui possa darsi più opportuno rimedio, con comando espresso datoci a viva voce, vuole che si pubblicino li ordini seguenti.

Primieramente per li legati di messe, che restano in arbitrio di poterli soddisfare in quella chiesa o chiese, dove parerà e piacerà agli eredi o altri che abbino per qualunque titolo l'obbligo ingiunto di adempirli, sieno tenuti li detti eredi o altri come sopra tanto ecclesiastici, quanto laici di qualsivoglia stato, grado e condizione, in fine d'ogni anno portare la giustificazione del loro adempimento nella computisteria della Sagra Visita, nella quale se ne riterrà registro in libro a parte, verranno riconosciute da uno dei computisti a tal fine deputato, sottoscritto da monsignor segretario della sagra Visita Apostolica *pro tempore*, sotto pena a' contravventori di scudi 25 d'oro da applicarsi la metà al denunziante, che sarà tenuto segreto, e l'altra metà in beneficio de' poveri luoghi pii, e se saranno regolari incorreranno nella pena della sospensione dall'ufficio,

e della privazione della voce attiva e passiva, oltre altre pene anche maggiori ad arbitrio di Sua Santità, e della Sacra Congregazione della Sacra Visita.

Ordinando e dichiarando, che le giustificazioni da esibirsi, come sopra, debbano contenere la celebrazione delle messe notate giorno per giorno dal celebrante in un foglio e libretto particolare con la sottoscrizione in fine del rettore o sagrestano di quella chiesa o chiese, nelle quali si saranno celebrate; e per la celebrazione delle messe, che per disposizione dei benefattori, o per speciale indulto si facesse fuori di Roma, le dette giustificazioni debbano essere legalizzate dalli Ordinari de' luoghi, se li celebranti saranno sacerdoti secolari, e se regolari, da' superiori maggiori della loro religione.

E quando il benefattore ha ingiunto il peso agli eredi o altri di dichiarare la chiesa, dove abbino a celebrarsi le messe, siano quelli tenuti sotto le pene suddette, dentro sei mesi determinare la chiesa, nella quale abbia a farsi l'adempimento, e registrarsi nella tabella di detta chiesa.

Ordina parimente la Santità Sua, che tutti li pesi di messe perpetue, o a lungo tempo che passi li dieci anni, li quali sino al presente non si trovassero espressi nelle tabelle di quelle chiese in cui devono soddisfarsi, o perchè l'obbligo di soddisfarli spettava ad altri, o secolari, o regolari, o luoghi pii, o pure perchè sin ora si sono fatte soddisfare, come se fossero messe avventizie, per l'avvenire, si aggiungano alle dette tabelle, con l'espressione, che il peso di farsi soddisfare spetta a tali eredi, legatari o altri. E per la più pronta e facile esecuzione, si ordina alli eredi, legatari o altri, come sopra, che non trovandosi espressi gli accennati pesi nelle tabelle di quelle chiese, dove gli devono far soddisfare, nel termine di sei mesi, ne portino la notizia in detta computisteria sotto le pene di sopra espresse.

In oltre la Santità Sua vuole e comanda che l'erezione delle cappellanie, o assegnamento dei fondi per peso di messe ingiunto da' benefattori, si faccia sollecitamente, e perciò nel termine di sei mesi dovranno gli eredi o altri come sopra, far costare in detta computisteria l'erezione o assegna fatta de' fondi. E quando per qualche giusta e ragionevol causa si richiedesse maggior tempo, dentro il medesimo termine di sei mesi, dovrà impetrarsi una proroga competente.

Essendo per tanto tutti questi ordini diretti a togliere gli abusi, e mantenere con facilità ed esattezza l'adempimento de' legati pii, procuri ciascuno prontamente eseguire quanto nel presente editto si contiene, e per secondare con la dovuta obbedienza la rettilissima inten-

zione di Sua Beatitudine, e per non incorrere nelle pene in esso comminate, le quali irremissibilmente si eseguiranno contro gli trasgressori; dichiarando, che il medesimo editto pubblicato ed affisso ne' soliti luoghi di Roma obbligherà tutti, come se a tutti e a ciascheduno di loro fosse personalmente intimato. Ed acciocchè in qualsivoglia tempo avvenire nessuno possa allegare causa d'ignoranza di quanto nel presente editto si contiene, si dovrà in ciascheduna sagrestia di qualsivoglia chiesa e luogo pio di Roma tenere continuamente affisso in luogo visibile un esemplare del medesimo Editto sotto le pene sopra espresse in caso di contravvenzione.

Dato li 18 Settembre 1719.

A. M. PALLAVICINI

Segretario della Sagra Visita Apostolica.

GAETANO IRONES

Comm. e fiscale della s. Vis. Apost.

Haec insuper notasse liceat.

Missarum celebratio et applicatio probatur iuramento celebrantis; ipsi enim id asserenti cum iuramento credendum est, licet in libro ad hoc parato, per incuriam, oblivionem, aut alia de causa non reperiatur descriptus; quia ea, quae pendent ab animo et conscientia, legitime probantur iuramento, ex punctuali et notabili Glossa in cap. *Significasti* 16, verb. *Si est ita*, de Homicid. Sic expresse Monacell. in Formulario legali practico, t. 2, tit. 13, formul. 2, n. 46, afferens ad id decretum Sacrae Congr. Concilii in una Civitat. Plebis sub die 17 Maii 1704, et testans de communi DD. Dictus autem celebrans, qui missas celebratas in libro ad hoc parato non notavit, potest ab Ordinario mulctari. Monacell. l. c., ex Gavant. in Manuali Episc., verb. *Missae*, n. 60, et Conc. Mediolan. provincial. VII, part. 1, tit. de Missis, ubi rectores Ecclesiarum carentes dicto libro mulctantur aureo nummo, et sacerdotes non scribentes duodecim solidis.

* Si Ecclesia et loca pia careant redditibus, adeo ut non possint licite illos erogare in expensas pro missarum celebratione, fas eius administratoribus est aliquid subtrahere de consueta eleemosyna, quantum necesse est pro celebratione illius missae, ut ex decreto Urbani VIII certum est. Sed ex pluribus decretis Sacrae Congreg. eruitur, detrahi in eo casu aliquid posse ex eleemosyna in missis perpetuis; tunc autem videndum est, num adsit aliquis, qui sit obligatus supplere, et num potius supplendum sit recurrando pro diminutione numeri missarum.

Sive autem Ecclesia sit paupercola, sive non, non potest aliquid exigi ab iis sacerdotibus,

qui sponte religione ducti veniunt in aliqua Ecclesia celebraturi, sicut etiam ab iis, qui ab administratoribus Ecclesiae eleemosynam nullam recipiunt.

Iure tamen exigitur haec detractio ab iis, qui omnino ibi celebrare volunt, nec Ecclesia habet de suo quomodo utensilibus provideat, nec de suo providet ille, qui eleemosynam suppeditavit. Haec omnia ex tract. Bened. XIV de sacrif. Missae, lib. 2, cap. 24, § 13.

De eleemosynis receptis pro missis, sacristae 10 regulares tenentur illas ponere in arca duabus clavibus obserata, quarum alteram tenere debet superior localis, alteram unus ex regularibus a capitulo deputatus; ac deinde de satisfactione earundem missarum tenentur reddere rationem coram Patribus discretis, ut ex decreto Urbani VIII ab Innocent. XII confirmato constat. Instit. eccles. 72, § 29.

Bened. XIII in Romano Concilio praefectos 11 regularium monuit, ut in taxanda pecuniae summa pro missis perpetuis sexaginta scuta romana definirent non excedendo nec minuendo. De sacrif. Miss., lib. 3, c. 22, § 9.

Episcopus potest quidem visitare parochiales 12 ecclesias regularium; sed num possit etiam recognoscere de oneribus missarum, an sint impleta, requisita fuit Sac. Congr., et nondum prodiit responsum. Potest tamen Episcopus inquirere, num parochus regularis singulis diebus festis pro populo celebraverit, cum id concernat curam animarum, de qua ius est inquirendi Episcopo in visitatione. De Syn. dioec., l. 13, c. ult., n. 5, nov. edit. Fas est tamen Episcopo visitare confraternitates laicorum in ecclesiis regularium erectas, et altare, si illis incumbit onus manutenendi, et onera missarum, ad quae confraternitates illae tenentur. Ib., § 6.

Si testator missas reliquerit quotannis celebrandas in ecclesiis regularium, et haeredi suo permiserit, ut designet sacerdotem, per quem celebrari debeant, non possunt regulares exigere, ut unus ex suis designetur, quin et praestare debent patientiam, ut ab eo, quem haeres designarit, in suis ecclesiis celebrentur, dummodo tamen dentur frustatoriae, ut ex responso S. Cong. Ibid., § 7. V. Addit. Casin. ad art. 4 h. rubr.

A mandatis et monitoriis, etc., per quae retardetur executio provisionum et statutorum pro divino cultu conservando et augendo, praesertim circa missae celebrationem, ad executionem decretorum Tridentini sess. 21, de Reform., cap. 8, et sess. 22, in Decr. de observ. et evitand. in celebrat. Miss., ne recipiantur in tribunali actus iudiciales, per quos eorum executio impediatur, sancitum est a Pontifice in bulla *Ad militantis*. Bull. tom. 1, n. 48, § 46.

ARTICULUS XVI. *Missa a quibus, et quibus in locis audiri possit et debeat?*

SUMMARIUM. 1. Omnes fideles usus rationis capaces, non legitime impediti, cuiuscunque sint status et conditionis, tenentur integram missam audire singulis diebus Dominicis et festivis sub peccato mortali. - 2. Missam audire tenentur integram, et quidem unius solius sacerdotis, et non debent ante benedictionem sacerdotis egredi. - 3. Unde probabilius non satisfaciunt praecepto de audiendo sacro, etiam qui successive a diversis celebrantibus absque iusta causa audiunt duas medietates. - 4. Partem notabilem missae omittere est peccatum mortale: parvam autem omittere est solum veniale, si nulla iusta causa intersit. - 5. Quenam sit parva, aut notabilis. - 6. Impediti aliqua impotentia, sive physica, sive morali, aut aliquo officio, seu rationabili motivo excusantur a praecepto audiendi sacrum, et assignantur sic legitime impediti. - 7. In omnibus recensitis casibus, et consimilibus excusantur fideles ab obligatione audiendi Sacrum ex mente ecclesiae praecipientis instar discretas et benignae matris nolentis obligare cum tanto rigore. - 8. Non excusantur autem domini, nec famuli, qui ob parvum lucrum per occupationes impediuntur ab audienda missa. - 9. Fideles audiendo missas in ecclesiis regularium satisfaciunt praecepto de audiendo missam. - 10. Unde non possunt fideles constringi ad missam audiendam in ecclesia parochiali. - 11. Nec ullam censuram meretur, qui docet in foro conscientiae nullum teneri in diebus festis parochiae suae interesse ad missam audiendam. - 12. Fideles satisfaciunt praecepto de audiendo missam etiam in oratoriis et cappellis domesticis regularium. - 13. Imo etiam in cappellis regularium rusticis, seu oratoriis sitis in eorum grangiis, seu praediis ruralibus. - 14. Satisfaciunt audiendo missam in oratoriis et cappellis Cardinalium et Episcoporum. - 15. Etiam in oratoriis de licentia Episcopi erectis in quibusdam domibus, dummodo ab ipsis domibus ita sint separata, ut

per eas ad illa minime iri possit, et a via publica pateat cunctis accessus. - 16. In oratoriis vero privatis, quae a Sede Apostolica aliquibus in propriis domibus solent concedi, satisfaciunt audiendo missam solummodo in indulto privilegiati. - 17. Ut autem sciatur, quinam sint privilegiati necne: adducuntur clausulae, quae in similibus indultis solent impraesentiarum regulariter apponi. - 18. Adducitur clausula, quae solet apponi in Indulto pro infirmo, etiam nobili. - 19. Familiares, seu famuli indultarii in eius domo inservientes, et eius expensis viventes, nisi in actu celebrationis missae servitio Domini necessarij sint, ut satisficiant praecepto de audienda missa diebus festis, tenentur accedere ad ecclesiam. - 20. Adducitur et solvitur instantia. - 21. Talis conditio, cum ponatur in indultis de intentione expressa Pontificis, et declaratione Sacr. Congr. Concilii, est omnino servanda, ad n. 22. - 23. Indultarii autem, qui suis in indultis maiora habent privilegia, et ampliores clausulas, possunt iis libere et licite uti sine ulla restrictione. - 24. In oratorio rurali ultra dimidium miliare ab ecclesia distante satisfaciunt omnes familiares. - 25. Concesso privilegio domino, et famulis eidem inservientibus, absente domino, famuli audientes sacrum non satisfaciunt praecepto. - 26. Si autem dominus, audito sacro in ecclesia, ex devotione iterum audiat solitum sacrum in suo privato oratorio, tunc familia, et famuli actu domino inservientes satisfaciunt praecepto audiendi sacrum. - 27. Celebrato in ipso privato sacello, seu oratorio uno sacro, non potest illa die aliud celebrari neque per regulares. - 28. Familiares sunt solum illi, qui expensis eius, cuius dicuntur familiares, continuo vivunt, et morantur cum eo, indeque continui commensales dicuntur. - 29. Appellatione familiae, quae in privatis oratoriis potest audire missam, veniunt omnes illi, qui habitant in domo privilegiati cum quadam habitudine ad illum, et assignantur. - 30. Filii ac filiae privilegiati, eorumdem uxores ac viri non gaudent hoc privilegio, si habitent in eadem domo, sed vivant separatim propriis expensis. - 31. Alia ad rem, *remissive*.

- 1 Omnes fideles usus rationis capaces non legitime impediti, cuiuscunque sint status et conditionis, tenentur integram missam audire singulis diebus dominicis et festivis, sub peccato mortali, c. *Missas* 64 de Consecrat., dist. 1; cap. *Ut Dominicis* de Parochis, can. *Omnes fideles*, can. *Si quis*, et can. *Qui die* de Consecrat., dist. 1; Conc. Agathens. c. 47;
- 2 Conc. Matiscon. II, c. 4. Dixi *integram missam*, quia, iuxta canonem *Missas* 64 de Consecrat., dist. 1, non debet populus ante benedictionem sacerdotis egredi; et ab Innoc. XI, die 2 Martii 1679, damnata fuit haec propositio, quae est 53 in ordine: *Satisfacit praecepto Ecclesiae, de audiendo sacro, qui duas eius partes, imo quatuor simul a diversis celebrantibus audit*. Unde probabilius, imo pro certo, iuxta nunc receptam apud probatores theologos sententiam, non satisfaciunt praecepto de audiendo sacro, etiam qui successive a diversis celebrantibus absque iusta causa, imo absolute, audiunt duas medietates, v. gr. a consecratione usque ad finem ab uno, et postea a principio usque ad consecrationem ab alio sacerdote, ut solide probat Lugo de Sacram. Eucharistiae, disp. 22, sect. 1, n. 8, citans pro se Azorium, Toletum, Fagundez, Suarez, Coninch, Reginal. et alios; opinio enim contraria

videtur virtualiter comprehendere in damnatione mox recensitae propositionis 53 propter eandem rationem. Partem notabilem missae omittere est peccatum mortale, parvam autem omittere est solum veniale, si nulla iusta causa intersit. Et parva pars censetur communiter a doctoribus omissio usque ad Epistolam exclusive, et a communionem usque ad finem; et sic excusantur a mortali, qui missam audiunt a principio Epistolae, seu etiam Evangelii, secundum multos, usque ad finem, vel etiam ab initio usque ad communionem, cum sic non omittant partem notabilem, uti esset media vel tertia pars, ex quo sic notabiliter deficeretur contra praeceptum de audienda tota missa indictum a Concilio Agathens., cap. 47, his verbis: « *Missas die Dominico saecularibus totas audire speciali ordine praecipimus, et in can. Omnes fideles de Consecrat., dist. 1, his praecisis verbis: Omnes fideles, qui conveniunt in solemnitatibus sacris ad ecclesiam, et Scripturas Apostolorum, et Evangelium audiant. Qui autem non perseverant in oratione, usque dum Missa peragatur... convenit communionem privari* ».

* « Iuxta multos, inquit Antoine in Tract. de Virtute Religionis, cap. 11, qu. 5, num. 1, § Porro, peccat solum venialiter, qui ab initio

Epistolae usque ad finem missae interest, quia putant partem omissam non esse notabilem. At ex communi sententia omissio initii missae, et aliorum usque ad Evangelium inclusive, imo secundum multos etiam exclusive, est mortalis; quia haec pars omissa notabilis est respectu missae. Imo est mortale abesse solo tempore consecrationis; nam est pars maxime notabilis, et principalis, cum in ea consistat essentia sacrificii, et Ecclesia praecipiat missam principaliter quoad sacrificium. *Tunc fiunt missae, quando munera offeruntur, et corpus vel sanguis Domini consecratur*, ait S. Caesarius. Idem dicunt aliqui de communione sacerdotis; quia vel est essentialis pars sacrificii, vel saltem est de illius integritate et complemento substantiali, ac proinde est pars notabilior; pars enim notabilis aestimari debet non solum ex diuturnitate, sed etiam ex dignitate operis; nec leve censi debet abesse ab essentia vel integritate, ac complemento sacrificii, cui toti interesse teneris. Hinc qui potest solum interesse consecrationi, et non reliquae parti missae, ad id tenetur; nam illa pars est principalis, et continet essentiam sacrificii, nec principale sequitur accessorium ».

6 Dixi non legitime impediti, quia impediti aliqua impotentia, sive physica sive morali, aut aliquo officio, seu rationabili motivo excusantur a praecepto audiendi sacrum, uti sunt infirmi, carcerati, domi sequestrati, navigantes, excommunicati, (* « Tenentur tamen excommunicati, quam primum possunt, obtinere absolutionem, quam si obtinere non curent, erunt in causa omissionis missae, et omissio imputabitur ad peccatum lethale »). Ita P. Cuniliati tract. 6 de Tertio Decalogi praecepto, cap. 11, § 4, n. 11 *) interdicti, milites custodientes castra et urbes, si suo muneri deesse non possunt, pastores ovium, et similes, si non habeant alios, quos ad earum custodiam relinquunt, nec possint diversis horis, et alternis vicibus omnes sacro interesse; matres et custodes infirmorum, si non habeant, quos relinquunt ad custodiam infantulorum et infirmorum, qui possent pati periculum; timentes prudenter grave damnum sibi aut aliis, si exirent de domo; habentes gravia negotia expedienda, quae sine magno incommodo differri non possunt; itinerantes, qui nequeunt sacrum audire, nisi amittant socios, sine quibus, vel viam ignorant, vel prudenter timent latronum periculum, aut aliud grave malum; habentes graves difficultates adeundi ecclesiam ob distantiam loci, ob difficile iter, ob pluviam, et similia; mulieres gravidae, si graviditates sint periculosae; non habentes vestes suo statui convenientes; mulieres ex consuetudine patriae non egredientes tempore luctus, (* Romanus theologus hanc ad haec verba not. apposuit: *Non habentes vestes convenientes possunt sum-*

mo mane audire sacrum. Nec videntur excusari mulieres posse ex consuetudine loci tempore luctus, cum abusus hic sit intolerabilis, nec rationi consentaneus. Hunc tamen morem absolute non damnat P. Cuniliati, qui, loc. cit., n. 111, scribit: « His causis excusantibus accedere potest consuetudo aliquarum regionum, in quibus nobiles in diebus luctus aliquis stricte coniuncti, domi se continere consueverunt, quamvis non habeant privilegium oratorii domestici. In aliis, puellae nobiles tempore sponsaliorum domo exire non consueverunt. In aliis, mulieres puerperae tot septimanis ab Ecclesiae ingressu arcentur, quousque a sacerdote benedicantur; et haec fiunt scientibus Episcopis et parochis, iisdemque tacentibus; idcirco omittentes missam non videntur culpandi. Cavendum tamen, ne hae consuetudines introducantur, ubi non sunt, et ne amplientur, ubi obtinent ». Subdit autem opportune num. 4: « Monendum est, impeditos ex causa aliqua audire sacrum teneri sub mortali supplere per aliqua alia pietatis opera, praecipue actuum fidei, charitatis, spei, contritionis, aut similia. Non quidem ex vi praecepti ecclesiastici, quod obligat ad missam, sed ex vi praecepti naturalis colendi Deum diebus festis; unde qui non potest cultu praescripto, potest autem supplere per cultum alterum, supplere obligatur. Ita docent P. Marchantius t. 2 Tribunal., tract. 4, tit. 2, qu. 3, auctor non severus, et P. Sporer tract. 3, in tertium praecept., c. 4, sect. 2, n. 36, auctor ex benignioribus ». *) et mulieres post partum, dummodo non exeant ob alias causas; uxores ob zelotypiam a maritis impeditae, feminae ex occulta fornicatione praegnantae, si metuant exire, ne reae sic cognoscantur; ignorantes invincibiliter et inculpabiliter inadvertentes tali die currere festum de praecepto. In omnibus enim recensitis casibus et consimilibus, excusantur fideles ab obligatione audiendi missam ex communi doctorum; cum haec sit mens Ecclesiae praecipientis instar discretae et benignae matris nolentis obligare cum tanto rigore. Non excusantur autem domini, nec famuli, qui ob parvum lucrum per occupationes impediuntur ab audienda missa, iuxta canonem *Non putatis*, distinct. 89. Vide verb. *Vidua*, n. 9.

Fideles audiendo missas in ecclesiis regularium satisfaciunt praecepto de audiendo missam, ex declaratione Leonis X, data 13 Novembris 1517, in Constit. incip. *Intelleximus*, quae est tenoris, qui sequitur: « Intelleximus, quosdam in dubium revocare, et perinde timoratis conscientiae scrupulum iniicere, si Christifideles, qui Dominicis et festis diebus extra ecclesias suas parochiales missas audiunt in ecclesiis Fratrum Ordinum mendicantium, Ecclesiae praecepto de missa audienda satisfaciant. Nos enim ambiguitatem huiusmodi penitus tollere

volentes, ut cum sinceriori conscientia fideles quique Deo Creatori suo serviant, auctoritate apostolica, tenore praesentium notum facimus, omnes Christifideles utriusque sexus, qui (non contempto proprio sacerdote parochiali) in ecclesiis Fratrum Ordinum mendicantium, Dominicis et festis diebus, missas audiunt, satisfacere praecepto Ecclesiae de missa audienda, nec in aliquam labem mortalis peccati, poenamve incurrere. In contrarium facientibus, non obstantibus quibuscunque, etc. ». Ex Paulo III in sua extravaganti emanata Kalendis Novembr. 1549, incip. *Licet debitum*, qua « omnibus Christifidelibus cuiuscunque conditionis, qui verbi Dei praedicationibus in templis eiusdem Societatis (Iesu) interfuerint, concedit, ut ibidem missas audire, et sacramenta recipere libere et licite valeant, neque ad id parochiales ecclesias accedere teneantur »; ex S. Pio V in sua Constit. edita 16 Maii 1567, incip. *Etsi mendicantium*, in qua Summus ille Pontifex refert vexationem, de qua religiosi mendicantes querebantur apud Episcopos et sacerdotes: « Aliqui vero, inquit, in suos parochianos ad sonum campanae excommunicationem promulgant, ut non possint interesse missis, concionibus et divinis officiis, nisi in propria parochia ». En causa expostulationis, circa quam S. ille Papa decidit, Concilii Tridentini decretum explicans his verbis: « Et insuper sess. 22 Decretum, quod populum saepe ad suas Ecclesias saltem Dominicis et maioribus festivis diebus convenire debere monet insequendo, volumus, quod fratribus mendicantibus huiusmodi, non solum prohiberi non possit, ne missas et alia divina officia in eorum ecclesiis, etc. Quicunque utriusque sexus Christifideles totius anni tempore illas et illa (missas et divina officia) in ecclesiis Fratrum huiusmodi audire possint, ipsi Christifideles ulatenus desuper molestari aut impediri per locorum Ordinarios seu rectores parochialium ecclesiarum..... non valeant, seu debeant. Sed praefati Christifideles audiendo missas et alia divina officia in ecclesia Fratrum huiusmodi, diebus Dominicis aut festivis, praecepto Ecclesiae de illis audiendis satisfacisse censeantur ». Et ex Clemente VIII, qui anno 1592, 22 Decembris, contrariam opinionem circa hanc controversiam Duaci excitatam expresse dirimit his verbis: « Praesenti nostro decreto sancimus, licere saecularibus Christifidelibus universis missas diebus Dominicis et festis aliis maioribus audire in ecclesiis, tam fratrum Praedicatorum, quam aliorum mendicantium, nec non etiam Collegii Societatis Iesu, iuxta eorum privilegia et antiquas consuetudines, dummodo id in contemptum parochialium ecclesiarum non faciant; et tam dictis Patribus praedicatoribus ac Presbyteris dictae Societatis, quam aliis privilegiatis, quibus id a Sede Apostolica indultum est,

idoneis et ab Ordinario approbatis, peccata sua, etiam Quadragesimali et Paschali, et quovis alio tempore confiteri licite posse, etc. ».

Ex quibus patet non posse fideles constringi¹⁰ ad missam audiendam in ecclesia parochiali. Sacr. Congreg. 10 Octobr. 1581. In Tridentino enim sess. 22, decret. *de observand. et evitand. in celebrat. Missae*, solum dicitur: *Monent Episcopi populum, ut frequenter ad suas parochias saltem diebus Dominicis, ac maioribus festivitibus accedant*. Et Sacra Congreg. Concilii Tridentini declaravit: *Non posse Ordinarium mulctis et poenis cogere populum ad audiendam missam aut concionem in propria parochia, etiam in casu negligentiae aut contumaciae*; ut refert Azorius tom. 1, lib. 7, c. 8, qu. 6; Lugo de Euchar., dist. 22, sect. 1, num. 2, et alii. Nec ullam censuram meretur,¹¹ qui docet in foro conscientiae nullum teneri in diebus festis parochiae suae interesse ad missam audiendam, ut declaravit Alexander VII in speciali decreto anno 1659, die 29 Ianuarii emanato.

Hanc tamen propositionem non esse praedicandam, nec publice docendam statuit. Ita namque in decreto laudato: « 4. Nullus in foro conscientiae laudato parochiae suae interesse tenetur, nec ad annuam confessionem, nec ad missas parochiales, nec ad audiendum verbum Dei, divinam legem, fidei rudimenta, morumque doctrinam, quae ibi in catechesibus annuntiantur et docentur. Quoad primam et secundam partem simpliciter accepta est erronea et temeraria; suppositis vero privilegiis apostolicis nullam meretur censuram. Et quoad tertiam partem, de auditione verbi Dei, servetur dispositio Sacri Concilii Tridentini. 5. Talem legem in hac materia nec Episcopi, nec concilia provinciarum vel nationum sancire, nec delinquentes aliquibus poenis, aut ecclesiasticis censuris mulctare possunt. Suppositis itidem privilegiis apostolicis, nullam meretur censuram, verum ista non est praedicanda, nec publice docenda, prout nec praecedens quarta ».

Fideles satisfaciunt praecepto, audiendo missam¹² etiam in oratoriis et cappellis domesticis regularium, cum in ipsis ex privilegiis possint quotidie celebrari plures missae etiam a sacerdotibus saecularibus, cum sit privilegium locale, quo gaudere possunt omnes. Sacra Congreg. Episcoporum et Regular. in Bononien. 31 Maii 1602; in Tarant. 25 Maii 1618; et Congreg. Concilii in Neapolitan. et Brundusin. 8 Aug. 1615. Imo etiam in cappellis regularium rusticis, seu oratoriis sitis in eorum grangiis seu praediis ruralibus. Gregor. XV 24 Septembris 1622, et Congr. Concilii 6 Martii 1621, et sic plurimi doctores sustinent stante etiam privilegio concesso ab Alexandro VI Cisterciensibus relato a Rodriguez tom. 2, quae. 75,

art. 2; et Pellizar. in Manual. regul., tom. 2, tract. 8, cap. 2, num. 134¹. Satisfaciunt audiendo missam in oratoriis et cappellis Cardinalium; Sac. Congr. Conc. 1 Februar. 1623, et Episcoporum; ex Sac. Congr. Conc. 22 Septembris 1640. Etiam in oratoriis de licentia Episcopi erectis in quibusdam domibus, dummodo ab ipsis domibus ita sint separata, ut per eas ad illam minime iri possit, et a via publica pateat cunctis accessus Sac. Congreg. Episcop. et Regular. in Conimbricens. 1 Iulii 1616. In oratoriis vero privatis, quae a Sede Apostolica aliquibus in propriis domibus solent concedi, satisfaciunt audiendo missam solummodo in indulto privilegiati. Ut autem sciatur, quinam sint privilegiati, nec ne, adducuntur clausulae, quae in similibus indultis solent impraesentiarum regulariter apponi. « Volumus autem, quod familiares servitiis tuis tempore dictae missae actu non necessariis ibidem missae huiusmodi interessentes, ab obligatione audiendi missam in ecclesia diebus festis de praecepto minime liberi censeantur. Pro infirmo autem etiam solet apponi sic: *Tibi, ut etiam diebus ut praefertur exceptis, si in illis ob infirmitatem domo egredi non poteris, in dicto oratorio praedictam unicam missam celebrari facere, ac illam cum una persona servitiis tuis necessaria duntaxat audire libere et licite valeas.* Vel sic: *In tua, ac unius personae servitiis tuis necessariae duntaxat praesentia celebrari facere libere et licite possis et valeas.* Volumus autem quod alii praeter supradictam personam missae eiusmodi ibidem interessentes ab obligatione audiendi Missam in ecclesia diebus festis de praecepto minime liberi censeantur. Et pro oratorio rurali solet poni sic: *In tua, ac familiae, et hospitum nobilium tuorum praesentia celebrari facere libere et licite possis.* Volumus autem, quod familiares servitiis tuis tempore dictae missae actu non necessariis ibidem missae huiusmodi interessentes, ab obligatione audiendi missam in ecclesia diebus festis de praecepto minime liberi censeantur.

19 Ex istis igitur et similibus clausulis manifeste patet, quod familiares seu famuli Indultarii in eius domo inservientes, et eius expensis viventes, nisi in actu celebrationis missae servitio Domini necessarij sint, indulto gaudere non possunt; sed ut praecepto Ecclesiae de audienda missa diebus festis satisfaciant, ad ecclesiam accedere tenentur non obstante, quod penes quosdam contrarios usus oppositum admittat, quia iste usus est corruptela et perniciosus abusus contra expressam intentionem Pontificis, ut clare patet in prima clausula;

Volumus autem, quod familiares servitiis tuis tempore dictae missae non necessarij, etc. Nec valet dici, quod praefatae clausulae apponantur in indulto de stylo potius officialium secretariae brevium, quam de intentione vera Papae, quia talis conditio, quae est quinta tenoris sequentis: *Quinto, ut qui ibidem missam audiunt, non liberentur ab obligatione accedendi diebus praeceptis ad Ecclesiam pro missis audiendis, praeter eos famulos et famulas tantum, qui servitio domini, cui facultas conceditur, fuerint necessarij;* fuit de voto Sacrae Congr. Conc., Papa approbante et mandante in huiusmodi indultis apposita in una Minerwin. 4 Maii 1604, prout refert Fagn. in cap. *Auctoritate*, post num. 22, de Censibus, et Nicol. Lucubrat. canon. lib. 5, tit. 33 de Privileg. et excess., post num. 7, ampl. 7. Unde cum talis conditio ponatur in indultis, de intentione expressa Pontificis, et declaratione Sacrae Congr. Concilii, est omnino servanda, non obstante aliquorum contraria observantia et abusu; quaelibet enim magis lata interpretatio, nec in mente, nec in verbis comprehenditur Pontificis, cum ipse in indulto personas digito designet, et famulis actu non necessariis indultum non suffragari expresse declarat. Imo addo, quod cum die 31 Iulii 1706 in Auximana transcripta fuisset in folio S. C. Concilii dicta clausula brevis, et propositum fuisset dubium: *An in vim dicti brevis satisfaciant praecepto missae in diebus festis omnes famuli commensales, vel quinam in casu?* Rescriptum fuit: *Dilata iuxta mentem;* et mens fuit, quod orator peteret declarationem a Papa; ideoque si Sacra Congr. Concilii noluit apponere manum propter satis claram mentem Papae in dicta clausula expressam, nemo poterit illam latius, quam sonet, interpretari et declarare. Indultarii autem, qui in suis indultis maiora habent privilegia, et ampliores clausulas, possunt iis libere et licite uti sine ulla restrictione, cum hic sit sermo solummodo de indultis, quae communiter et regulariter iuxta communes clausulas solent concedi; adeoque attendenda sunt pro observantia indultariorum indulta. In oratorio rurali ultra dimidium miliare ab ecclesia distante satisfaciunt omnes familiares, cum propter talem distantiam, et longam moram accessus et recessus, ne servitium domini patiatur, omnes dicantur actu necessarij; sicuti etiam tempore hyemis et magnae pluviae; ex Monacell. tom. 4, num. 489. Concesso privilegio domino et famulis eidem inservientibus, absente domino, famuli audientes sacrum non satisfaciunt praecepto, ex decreto Clement. XI, 15 Decembr. 1703. Si autem dominus, audito

¹ NOTA ROMANI THEOLOGI. In cappellis ruralibus, et privatis domibus regularium sacrificare non licet, nisi oratoria erecta sint auctoritate Ordinarii; ita ex de-

creto Sac. Congr. Conc. 1 Martii 1687, relato a Card. Petra Comment. ad Const. Apost., tom. 1, sect. unic., n. 53. (Vide Addit. nostras ad verb. *Cappella*, n. 78).

- sacro in Ecclesia, ex devotione iterum audiat solitum sacrum in suo privato oratorio, tunc familia et famuli actu domino inservientes satisfaciunt praecepto audiendi sacrum, cum facultas concessa domino audiendi sacrum in proprio sacello non sit solum ad audiendum illud pro satisfactione praecepti, sed etiam ad audiendum ex devotione, sicuti non est concessum familiae et famulis solum satisfacere praecepto, quando intersunt cum domino, vel inserviunt ei audienti ad satisfaciendum praecepto, sed quoties cum eo intersunt, et ei inserviunt, sive audiat ex praecepto, sive ex devotione. Celebrato in ipso privato sacello uno sacro, non potest illa die aliud celebrari, neque per Regulares, ex cit. decr. Clement. XI, 15 Dec. 1703.
- 28 Familiares autem sunt solum illi, qui expensis eius, cuius dicuntur familiares, continuo vivunt et morantur cum eo, indeque continui commensales dicuntur, cap. *Sicut nobis* de Verborum significatione in 6; Barbosa appellat. 96, n. 1, ubi cum aliis dicit, quod duo debent concurrere copulative, quod scilicet in-

serviant actu, et vivant expensis domini. Et 29 appellatione familiae, quae in privatis oratoriis potest audire missam, veniunt omnes illi, qui habitant in domo privilegiati cum quadam habitudine ad illum, uti sunt pater, mater, nurus, gener, uxor, filii, filiae, nepotes, pronepotes, et alii quicunque de parentela habitantes et conviventes cum illo. Filii vero ac filiae 30 privilegiati, eorumdem uxores, ac viri non gaudent hoc privilegio, si habitent in eadem domo, sed vivant separatim propriis expensis, quia istae personae constituunt familiam omnino distinctam a privilegiato, cum vivant propriis expensis, habeant omnia servitia, et suos famulos seorsim a familia privilegiati, et licet maneant in eadem domo materiali, non constituunt tamen unam familiam formalem cum familia privilegiati, cum eis deficiat commensalitas et conviventia ipsius privilegiati expensis, prout requiritur, ex c. *Sicut nobis* de Verborum significatione in 6¹.

Alia vide verb. *Oratorium*, ubi late de omnibus clausulis. 31

ARTICULUS XVII. *Missam quomodo debeat audiri, et quaenam requirantur ad satisfaciendum praecepto eam audiendi?*

SUMMARYUM. 1. Missa debet audiri cum omni devotione mentis et cordis affectu, et cum omni compositione corporis et modestia, sine ulla confabulatione et tumultu. - 2. Missa est audienda aperto capite, et vultu ad altare converso, nec est sedendum a principio canonis. - 3. Missa non est audienda cum armis; et transgressores puniendi sunt a iudice ecclesiastico. - 4. Fideles debent missae interesse eodem decenti vestitu, quo in publicum prodire solent, et ita se componere, ut corporis habitu animi religionem prae se ferant. - 5. Missae attendere debent auscultantes, et voto agere id, quod sacerdos agit ministerio. - 6. Ad satisfaciendum praecepto requiritur intentio, quae sufficit, etiamsi sit solum interpretativa, et virtualis consistens in actuali voluntaria assistentia, quantumvis non sit expressus animus satisfaciendi eidem praecepto. - 7. Hinc praecepto satisfacit, qui solet interesse missae, tanquam rei sacrae, qui adit ecclesiam volens partes christiani facere, qui adit, ut praesentia sua honoret sacrificium, qui ecclesiam adit ex nulla alia causa, et quicunque missam audit, si non constet, eum habere intentionem contrariam, praesumitur habere sufficientem. - 8. Imo satisfacit praecepto, etiamsi quis adeat ecclesiam cum intentione libidinosa videndi feminam, et simul audiendi sacrum, licet iste graviter peccaret. - 9. Audiens sacrum ob devotionem, ignorans esse diem festum, si postea advertat, non tenetur ad aliud sacrum. - 10. Audiens sacrum cum intentione ipsum audiendi ob devotionem, licet non habeat intentionem satisfaciendi per illum sacrum praecepto, vere satisfacit, etiamsi aliud sacrum non audiat. - 11. Si autem audiat tale sacrum cum positiva et actuali intentione per illud non satisfaciendi, secundum multos non satisfacit praecepto. - 12. Secundum autem plures alios satisfacit. -

13. Ad satisfaciendum requiritur etiam praesentia corporalis, et assistentia moralis. - 14. Non est tamen necesse, quod actu quis videat, aut audiat sacerdotem. - 15. Censetur quis moraliter praesens corpore, quamvis pergat ad sacristiam aliquid pro ministerio missae allaturus, aut ad campanile campanas tacturus. - 16. Satisfaciunt praecepto qui de navi audiunt missam quae celebratur in littore, sicuti et milites e suis tentoriis audientes eam quae celebratur in campo publico ad distantiam 20 et 30 passuum. - 17. Missam audiens e fenestra suae domus, si domus sit omnino coniuncta cum ipsa ecclesia, satisfacit praecepto. - 18. Si autem domus sit omnino seiuncta ab ecclesia, ita ut inter fenestram et ecclesiam mediet via seu platea, licet videat altare, in quo missa celebratur, non satisfacit praecepto. - 19. Qui interest missae coactus, v. g. ligatus et reluctans, non satisfacit, sicut nec ebrius, aut dormiens. - 20. Qui tempore missae in altam contemplationem, seu extasim a sensibus abripitur, censetur adhuc satisfacere praecepto, maxime si pergat contemplari mysteria, quae peraguntur in ipsa missa. - 21. Ad satisfaciendum requiritur etiam attentio tam interna quam externa. - 22. Quae sit attentio interna? - 23. Et quae externa? - 24. Non satisfaciunt praecepto, qui tempore notabili missae scribunt, vel pingunt, aut negotia pertractant. - 25. Neque satisfaciunt, qui per notabile tempus de re seria confabulantur, vel res alias fixe aspicunt et considerant, ita ut moraliter loquendo nequeant attendere ad ea quae a sacerdote geruntur. - 26. Nec satisfaciunt, qui per notabilem partem missae legunt attente librum profanum. - 27. Nec satisfaciunt, qui per notabilem partem missae confitentur sua peccata. - 28. Satisfaciunt tamen praecepto qui tempore missae conscientiam suam examinant, eliciunt actus doloris, vel aliis piis actionibus se praeparant ad confessionem. - 29. Satisfaciunt etiam, qui tempore missae recitant officium canonicum, vel poenitentiam a confessario impositam et praeceptam. - 30. Satisfaciunt etiam musici

¹ NOTA ROMANI THEOLOGI. In huiusmodi oratoriis celebrari, ac praecepto satisfieri non potest, nisi eidem missae actu praesens sit aliquis ex iis, quibus principaliter indultum concessum fuit. Hoc autem principaliter indultum concessum intelligitur iis, quibus breve

dirigitur, vel facultas conceditur, ut possint in oratorio privato, cui ipsa persona adssistit, missam celebrandam ordinare; ex decr. Congr. Conc. relatis a Bened. XIV in Epist. cuius initium *Magno*.

et organaedi, tympanistae, chelistae, tubicines, et huiusmodi, dummodo simul attendant quod a sacerdote in altari geritur. — 31. Sic pariter satisfaciunt collectores eleemosynarum, si simul attendant ad missam, sic-

uti ministrantes missae sufficienter attendunt exhibendo suum ministerium. — 32. Omnes supradicti, ut satisfaciant praecepto, debent integram missam audire. — 33. Alia ad rem ad n. 49.

1 Missa debet audiri cum omni devotione mentis, et cordis affectu, c. *Decet* de Immunit. eccles. in 6, cum omni compositione corporis et modestia, sine ulla confabulatione et tumultu. Concil. Turon. III, c. 38; Concil. Later. IV, c. 17; Conc. Trid., sess. 22, in decr. *de observand. et evitand. in celebrat. Missae*, in quo decreto circa medium mandat non permitti interesse sacrificio missae: *Nisi prius, qui intersint, decenter composito corporis habitu declaraverint, se mente etiam, ac devoto cordis affectu, non solum corpore adesse*. Missa est audienda aperto capite, et vultu ad altare converso, nec sedendum est a principio canonis; Conc. Mogunt. IV, cap. 59; Concil. Mediol. I, part. 2, tit. *Quae pertinent ad celebr. missar.* Missa non est audienda cum armis; et transgressores puniendi sunt a iudice ecclesiastico; Concil. Aurelian. III, c. 28. Fideles debent missae interesse eodem decenti vestitu, quo in publicum prodire solent, et ita se componere, ut corporis habitu animi religionem prae se ferant; Conc. Mediolan., loco mox citato. Missae attendere debent auscultantes, et voto agere id, quod sacerdos agit ministerio; Conc. Mogunt. IV, c. 58.

6 Ad satisfaciendum praecepto requiritur intentio, quae sufficit, etiamsi sit solum interpretativa et virtualis, consistens in actuali voluntaria assistentia, quantumvis non sit expressus animus satisfaciendi eidem praecepto. Hinc praecepto satisfacit, qui solet interesse missae tanquam rei sacrae; qui adit ecclesiam volens partes Christiani facere; qui adit, ut praesentia sua honoret sacrificium, qui ecclesiam adit ex nulla alia causa, si enim non adit ex alia, interpretatur adire ex ista, et quicumque missam audit, si non constet eum habere intentionem contrariam, praesumitur habere sufficientem, ut tradunt communiter doctores. Imo satisfacit praecepto, etiamsi quis adeat ecclesiam cum intentione libidiosa videndi feminam, et simul audiendi sacrum, licet iste graviter peccaret, quia sic audiens efficit quidquid requiritur ad satisfactionem praecepti, habet enim assistentiam corporalem, et sufficientem attentionem cum implicita saltem voluntate satisfaciendi eidem praecepto. Nec obstat illa libidiosa intentio, quia haec non tollit substantiam actus, quamvis illum inficiat; quotiescunque autem salvatur substantia actus, praeceptum intelligitur per illam adimpletum.

9 Audiens sacrum ob devotionem, ignorans esse diem festum, si postea advertat, non tenetur ad aliud sacrum, quia iam satisfecit ob interpretativam et virtuales intentionem satisfaciendi. Audiens sacrum cum intentione ipsum

audiendi ob devotionem, licet non habeat intentionem satisfaciendi per illud sacrum praecepto, vere satisfacit, etiamsi aliud sacrum non audiat; quia ad hoc non requiritur expresse velle satisfacere, sed ponere solum id, quod praecipitur, ut notant communiter theologi.

Si autem audiat tale sacrum cum positiva et actuali intentione per illud non satisfaciendi praecepto, Azorius part. 1, lib. 7, c. 2. qu. 6; Navarr., Medina, et multi alii cum Rosignol. qu. 8, de Usu Euchar. et audit. sac., art. 20, dicunt ipsum non satisfacere praecepto, quia actus agentium non operantur ultra intentionem eorum. Leg. *Non omnis* 19 ff. de Rebus creditis, lib. 22, tit. 1. Unde a fortiori, et maxime hic in moralibus non operabuntur contra positivam intentionem eorum, adeoque audiens tale sacrum cum positiva et actuali intentione non satisfaciendi, non satisfacit, quia, ut dicunt ipsi, non potest esse actus obedientiae cum voluntate expressa et absoluta non obediendi; sed auditio sacri, prout praecipitur ab ecclesia, debet esse actus obedientiae; ergo si fit cum voluntate expressa non obediendi, seu non satisfaciendi praecepto, non poterit talis auditio Sacri esse satisfactoria praecepti; sunt enim actus omnino repugnantes dicere: *Nolo satisfacere, et satisfacio, nolo obedire, et obedio*, adeoque, etc. Secundum autem multos alios satisfacit; uti est Pasqualigus qu. 1311, cum 28 auctoribus, qui sustinent, eum adhuc satisfacere praecepto. Vide verb. *Lex*, art. 4, n. 6 et 7, ubi adducuntur auctores, et solvitur instantia.

Ad satisfaciendum requiritur etiam praesentia corporalis et assistentia moralis; id est, ut quis sit ita praesens physice vel moraliter loco, in quo fit missa, ut possit dici unus e numero eorum qui humano modo libere assistunt, et cum sacerdote offerunt sacrificium. Unde non est necesse, quod actu quis videat, aut audiat sacerdotem, nam surdus, caecus, aut ob multitudinem populi distans, ut actu nec audiat, nec videat, satisfacit, si sacrificio sit praesens in ipsa ecclesia vel in loco, qui communicat cum ipsa ecclesia, ut in choro post altare, in sacristia habente ostium patens directe ad ecclesiam, etiam in atrio seu platea extra ecclesiam, in quam ingredi non possit propter multitudinem, dummodo sciat missam inchoari seu fieri, et sit illi multitudini ita coniunctus, ut faciat unum corpus morale fidelium sacro praesens et assistens. Sic pariter quis censetur moraliter praesens corpore, quamvis pergat ad sacristiam aliquid pro ministerio missae allaturus, aut ad campanile campanas tracturus, cum haec ordinentur ad illud Dei cultum, qui per

- 16 sacrificium ei exhibetur. Satisfaciunt praecepto qui de navi audiunt missam quae celebratur in littore, sicuti et milites e suis tentoriis audientes missam quae celebratur in campo publico ad distantiam 20 et 30 passuum, quia isti ratione suae conditionis, ut censeantur moraliter corpore praesentes, sufficit, quod possint aliqua ratione cognoscere, quid agatur celebrante. Missam audiens e fenestra suae domus, si domus sit omnino coniuncta cum ipsa ecclesia, satisfacit praecepto; quia cum sit interiectus solus paries, in quo est fenestra, censetur ipse moraliter praesens, cum sic facillime videat et audiat sacerdotem, eiusque ministerium et actiones attendat. Si autem domus sit omnino seiuncta ab ecclesia, ita ut inter fenestram et ecclesiam mediet via seu platea, licet videat altare in quo missa celebratur, non satisfacit praecepto, quia nec physice nec moraliter est praesens ecclesiae et sacerdoti celebranti; non physice, quia corporaliter non est in ecclesia; nec moraliter, quia domus seiuncta, et platea, seu via interiacens ponunt quamcunque interruptionem, nec secundum communem hominum existimationem haberetur ut existens in ecclesia. Qui interest missae coactus, v. g. ligatus et reluctans, non satisfacit, sicuti nec ebrius aut dormiens, quia non adest modo humano, cum, ut supponitur, nequeat per notabilem partem missae attendere, quamvis ebrietas et dormitio esset involuntaria. Qui tempore missae in aliam contemplationem seu exstasim a sensibus abripitur, censetur adhuc satisfacere praecepto, maxime si pergat contemplari mysteria, quae peraguntur in ipsa missa, quia manet moralis assistentia per praecedentem voluntatem nondum revocatam; imo ex speciali gratia Dei censetur excellentiorem prae aliis moralem assistentiam habere tali sacrificio, ad cuius mysteria contemplanda sic mirabiliter elevatur.
- 21 Ad satisfaciendum requiritur etiam attentio, 22 tam interna quam externa. Interna est advertentia, seu applicatio animi ad aliquid, v. g. ad ministerium et actiones, quae in altari geruntur. Externa est omissio actionum exteriorum impossibilium cum attentione interna, uti pingere, scribere, confabulari, etc. Ratio est, quia ecclesia praecipiendo auditionem sacri, praecipit actionem humanam religiosam, qualis non est auditio sacri sine ulla prorsus attentione interna, sed cum omnimoda voluntaria distractione interna, et sine attentione externa, se occupando tempore missae in actionibus externis moraliter impossibilibus cum tali auditione. Unde non satisfaciant praecepto, qui tempore notabili missae scribunt, vel pingunt, vel negotia pertractant, quia hae actiones ita occupant, ut cum illis attentio interna videatur esse impossibilis. Neque satisfaciunt, qui per notabile tempus de re seria confabu-

lantur, vel res alias fixe aspiciunt et considerant, ita ut moraliter loquendo nequeant attendere ad ea, quae a sacerdote geruntur. Nec satisfaciunt, qui per notabilem partem missae legunt attente librum profanum, v. g. philosophum, rethoricum, poetam, et similia, ut litteras, historias, etc., quia lectiones istae profanae ex natura sua avertunt animum ab attentione debita ad missae sacrificium, ut tradunt doctores. Nec satisfaciunt, qui per notabilem partem missae confitentur sua peccata, quia enarratio peccatorum ita distrahit, ut cum illa non videatur stare posse attentio requisita ad missam. Confitens enim non habet se per modum alicuius, qui cum sacerdote offert sacrificium, sed per modum rei, qui se accusat; accusatio autem, aut persona rei non spectat ad sacrificium, et sic sentiunt communius doctores, ut Suarez, Azorius, Tanner., Bonac., Tamburin., Stephan., Basil., March., Pasqual., Rosignol., et alii plurimi cum de Lugo, qui de Eucharistia, disp. 22, sect. 2, num. 22, dicit esse sic omnino tenendum, quia, quod actio, quae fit, ordinetur ad obsequium Dei, non facit illam compatibilem cum auditione sacri, ut praetendebant aliqui; alioquin posset quis, dum audit missam, consulere patrem spiritualement, vel theologum circa casus suae conscientiae, posset inservire, aegroto, sternere ei lectum, et his similia, quod non est dicendum, cum quaelibet actio pietatis, quae excludit attentionem requisitam ad missam, non sit compatibilis cum auditione sacri de praecepto.

Satisfaciunt tamen praecepto, qui tempore missae conscientiam suam examinant, eliciunt actus doloris, vel aliis piis actionibus se praeparant ad confessionem, quia istae actiones, ut habet communis, non excludunt attentionem requisitam ad missam.

Satisfaciunt etiam, qui tempore missae recitant officium canonicum vel poenitentiam a confessario impositam et praeceptam; nam aequae cum istis et aliis orationibus stare posset attentio ad missam audiendam requisita, cum etiam istae ordinentur ad Deum colendum, atque nihil prohibet duobus praeceptis uno eodemque actu satisfieri. Non enim prohibet idem tempus; nam sicuti per idem ieiunium habitum in die Quadragesimae, in qua concurrat dies quatuor temporum, vel pervigilium alicuius festi, satisfit et oneri ieiunii quadragesimalis, et oneri ieiunii sacrorum temporum et pervigilli, ita per auditionem missae, et recitationem officii canonici et poenitentiae praeceptae a confessario factam eodem tempore satisfit et oneri audiendi missam, et recitandi officium, et adimplendi poenitentiam: nec prohibet defectus debitaе attentionis, nam cum etiam recitatio officii et poenitentiae ordinetur ad Deum colendum, est compatibilis cum attentione requisita ad missam; nec prohibet ali-

quod praeceptum positivum, cum de hoc nullo libi constet. Satisfaciunt etiam musici, organædi, tympanistae, chelistae, tubicines, dummodo simul attendant, quod a sacerdote in altari geritur, nam cantus et actus ipsorum referuntur ad hunc Dei cultum, nec necessario impedit requisitam attentionem ad illa quae in altari a sacerdote geruntur. Sic pariter satisfaciunt collectores eleemosynarum, si simul attendant ad missam, sicuti ministrantes missae sufficienter attendunt exhibendo suum ministerium, cum hoc sit actualis cooperatio ad sacrificium, imo et exhibitio partis ipsius sacrificii. Omnes autem isti, ut satisfaciant praecepto, debent integram missam audire, ex Conc. Agathens., can. 47, ubi expresse habetur: *Missas die Dominico saecularibus totas audire specialiter ordine praecipimus*; et ex cap. *Omnes fideles* de Consecrat., distinct. 1: *Omnes fideles, qui conveniunt in solemnitatibus sacris ad ecclesiam, et scripturas Apostolorum, et Evangelium audiant. Qui autem non perseverant in oratione usque dum missa peragatur... convenit communione privari*. Vide art. 16, n. 1 et 2.

Praeceptum itaque audiendi missam non implevisse censetur, qui ante benedictionem ab ecclesia discedit, ex sententia cit. Conc. Agath. Bened. XIV, Const. incip. *Declarasti*.

Missam auscultare diebus festis in quacunque ecclesia, etiamsi non sit propria parochialis, cuicumque fidei, ut praecepto satisfaciat, fas est, ut consuetudo ubique obtinens, quae proinde induit rationem iuris communis, demonstrat. De Synod. dioeces., lib. 7, cap. 64, § 10.

* Huc referenda sunt nonnulla ex illis quae leguntur in Addit. ad P. Cuniliati, tract. III de Decal. praecepto, cap. 11, § 1, num. 11, tom. 1, pag. 305 seqq.: « Colligendum est primo praecepto satisfacere, qui solet interesse missae tanquam rei sacrae, qui adit ecclesiam volens partes Christiani adhibere; si enim non adit ex alia causa, reputatur adire ex ista; et uno verbo quicumque missam audit, si non constet, eum habere contrariam intentionem, praesumitur habere sufficientem ad implendum praeceptum, ut sentiunt communiter doctores. Colligendum secundo non satisfacere praecepto, qui interest missae coactus, v. g. ligatus et reluctans, ut et auctor docet tract. 1, cap. 2, § 7, n. 1. Si tamen quis coactus templum ingrederetur, et deinde voluntarie missam audiret, praeceptum impleveret. Teneretur tamen priorem pravam suam voluntatem praecepto repugnantem, utpote grave peccatum iam commissum, in confessione aperire. Videatur Suarez cit. disp. 88, sect. 3. An autem praecepto faciat satis, qui ob intentionem pravam aspiciendi impudice feminam pergit ad audiendum sacrum, dissident inter se theologi. Affirmant commu-

niter recentiores, sed alii verius negant cum S. Antonino 2 part., tit. 9, cap. 10, § 2, illorumque opinionem ut laxam et falsam reiiiciunt. Consulatur P. Daniel Concina Theolog. Christ. t. 5, lib. 1, dissert. 3, c. 4, ubi difficultatem hanc examini subiicit, atque pro dignitate tractat. Tum satisfaciunt praecepto qui tempore missae actum doloris de peccatis ad confessionem necessarium eliciunt, vel aliis piis actionibus sese ad illam disponunt. Idem asserit P. Lucius Ferraris verb. *Missae*, art. 17, num. 28, et de iis, qui eodem tempore conscientiam examinant. At secus dicendum existimat auctor, tract. 1, cap. 2, § 7, num. 10, nisi de brevissimo examine sermo sit: *Nam, ait, ut examen recte fiat, praecipue si longiusculum, a sacro nimis distrahere necesse est*. Deinde paucis interpositis: *Idem et de collectoribus eleemosynarum sentiendum, nimirum quod satisfaciant, si simul attendant ad missam. Quia vero non est adeo facile ut omnes recensiti attentum animum ad missam conservare valeant, idcirco in re tanti momenti hortandi sunt ut missam privatam audiant*. Satisfaciunt demum, qui tempore missae, in altam contemplationem seu extasim abripiuntur; maxime, si pergant contemplari mysteria, quae in missa peraguntur. Verum non satisfaciunt praecepto, qui tempore notabili missae scribunt, pingunt, ludunt, disputant, et id genus similia exterius agunt. Non satisfaciunt item, qui per notabile tempus confabulantur, corrient, et oculos quoque versum in exeuntes et introeuntes convertunt, vel qui, ut omnes decoris et urbanitatis modos servant, in id pene unum intendunt, ut saluent et resaluent. Non satisfaciunt quoque, qui per notabilem missae partem libros legunt, vel epitaphia aut picturas fixe aspiciunt et considerant. Non satisfaciunt etiam, qui per notabilem missae partem dormiunt. Qui autem coepit audire sacrum intentione debita, sed postmodum vexatur a somno, si adeo resistat ut audiat sacrum ea attentione, quod saltem videat se non omittere audire partem notabilem, licet propter gravitatem et molestiam somni non attendat ad significationem, neque ad aliam meditationem, non peccat saltem mortaliter iuxta PP. Salmanticensis, loc. cit., punct. 5, n. 48. Non satisfaciunt denique qui tempore missae peccata sua confitentur, nisi excuset brevis confessio; nec confessarii, dum confessiones audiunt, possunt satisfacere praecepto audiendi missam, quando ipsi non celebrant, quia haec, ut nemo non videt, omnino impediunt attentionem necessariam. Quaeres quoti temporis interna vel externa distractio lethale crimen inducat? Resp. Illud sufficere tempus, quod aequivalet omissioni partis notabilis missae; quippe audire missam absque debita attentione, idem est ac prorsus illam omittere. Sic censet Suarez citata

pluries disp. 88, sect. 3, his verbis: *Si quis... eo modo* (videlicet exercendo voluntarie actiones aliquas repugnantes debitae attentioni missae) *magnam missae partem audiat, peccabit mortaliter, et non implebit praeceptum, si nimirum tanta sit pars, cuius omissio sufficeret ad praecepti transgressionem.* Hinc colligimus

adversum Cardinalem de Lugo dis. 22, sect. 2, n. 2, eum praecepto minime satisfacturum, qui voluntarie per tempus duntaxat consecrationis foret distractus; cum ex superius dictis exploratum sit, illum non implere praeceptum, qui solo tempore consecrationis a sacrificio abest * ».

MISSIONES, MISSIONARII

Summarium.

1. Concessio missionum pro regnis Bargao et Bittia. — 2. Missionarii Latini Episcoporum Graecorum Melchitarum iurisdictionem perturbare non debent, ad n. 5. — 6. De iuramento praestando ante exercitium Missionis a missionariis regnorum Madurensis, Mayssurensis, etc., ad n. 7. — 8. Ipsis interdicitur translatio rituum gentilium in ritus Ecclesiae catholicae absque S. Sedis licentia. — 9. Item dispensationes concedere super observantia rituum Ecclesiae. — 10. Sicque pariter prohibentur lavacra et ablutiones ritu et more paganorum, praeter necessariam corporis munditiam. — 11. Iuramenta praescripta praestare et observare iubentur. — 12. Pollicentur se *pareis*, id est abiectissimis viris omnia spiritualia praestituros; id quod iisdem iniungitur sub poena privationis facultatum, etc. — 13. De mis-

sionariis in Sinis, et in regno Cocinchinae, ad n. 14. — 15. Alia ad rem ad n. 17. — 18. Missionarii ab Episcopis missi tanquam visitationis pastoralis praeiuncti recipi debent a parochis etiam regularibus in propriis ecclesiis et domibus. — 19. Approbatio Congregationis Missionis ab Alexandro VII. — 20. Vota simplicia in eadem emissa a nemine dissolvi possunt, praeterquam a Summo Pontifice, aut a superiore generali in actu dimissionis tantum, ad n. 22. — 23. Missionis presbyteri aut clerici ad beneficia curata aut residentialia extra Congregationem promoveri nequeunt. — 24. Missionariis a Sede Apostolica conceditur privilegium celebrandi missam bis in die, in casu tamen necessitatis. — 25. Missionarii sacramenta saecularibus ministrare non possunt, nisi Episcopi, Vicarii apostolici, vel cuiusvis Ordinarii loci impetrata licentia, etc., ad num. 26. — 27. Munera Missionariorum per Orientem. — 28. Alia ad rem ad n. 30.

- 1 Missiones conceduntur pro regnis Bargao et Bittia in magno Thibet. Ben. XIV, tom. 1, Constit. 53, incip. *A dilecto*, et Constitut. 54, incip. *Litterae*. Missionarii Latini Episcoporum Graecorum Melchitarum iurisdictionem non debent perturbare. Idem, Const. 87, incip. *Demandata*, § 13. Transitum a ritu graeco ad latinum Graecis non suadeant, nec admittant inconsulta S. Sede. Idem, ibidem, § 15. Rituum Graecorum conservationem curent. Idem ib., § 19.
- 5 Nec adversus illos dispensationes concedant, aut quidquam innovent. Idem, ib.
- 6 Missionarii regnorum Madurensis, Mayssurensis et Carnotensis iurare debent observantiam Constitutionum Apostolicarum, antequam missionis exercitio se immisceant. Idem, Constit. 107, incip. *Omnium sollicitudinum*, § 17.
- 7 Eorum iuramenta subscripta exhibentur Summo Pontifici. Idem, ibid., § 21. Ipsis interdicitur translatio rituum gentilium in ritus Ecclesiae catholicae absque licentia S. Sedis. Idem, ib., § 14. Item dispensationes concedere super observantia Rituum Ecclesiae. Idem, ib., § 14.
- 10 Eisdem prohibentur lavacra et ablutiones ritu et more paganorum, praeter necessariam corporis munditiam. Idem, ib., § 3 et 14. Iuramenta praescripta praestare et observare iubentur. Idem, ib., § 28. Pollicentur se *pareis*, id est abiectissimis viris omnino spiritualia praestituros; id quod iisdem iniungitur sub poena privationis facultatum post quinquennium ipso facto incurrenda. Idem, ib., § 35 et 37. Alia ad rem vide verb. *Baptismus*.
- 13 Missionarii Apostolici in Sinis, et mandatis non obtemperaverint, in Europam revocari iu-

bentur sub poenis contra eorum superiores. Idem, Const. 59, incip. *Ex quo*, missionariis in regno Cocinchinae prohibetur exercitium iurisdictionis aut facultatum, extra districtus sibi assignatos. Idem, Const. 3, incip. *Tantopere*.

Missionum sacramenta ad excitandam in populis pietatem utilitas commendatur ab experimento et auctoritate. Idem, Const. 140, incip. *Gravissimum*, § 4. Earum usus laudatur vel iniungitur a Congr. Concilii. Idem, ibid., § 7. Instructio fidelium in rebus ad salutem necessariis est praecipuus missionum scopus. Idem, ib., § 11.

Missionarii ab Episcopis missi, tanquam visitationis pastoralis praeiuncti recipi debent a parochis, etiam regularibus in propriis ecclesiis et domibus. Idem, Const. 109, incip. *Firmandis*, § 5.

Missionis Congregatio approbatur ab Alexandro VII. Idem, Const. 69, incip. *Quo magis*. Vota simplicia in eadem emissa a nemine dissolvi possunt, praeterquam a Summo Pontifice, aut a superiore generali in actu dimissionis tantum. Idem, ib., § 3 et 4. Nequidem vigore facultatum, quae confessariis tribuuntur in iubilaeis aliisque Indultis. Idem, ib., § 3.

Neque ratione infirmitatis vel assecutionis beneficii curati aut residentialis. Idem, ib., § 4. Missionis presbyteri aut clerici ab beneficia curata aut residentialia extra Congregationem promoveri nequeunt. Idem, ib., § 4.

Missionariis a Sede Apostolica conceditur privilegium celebrandi missam bis uno die, in casu tamen necessitatis. Idem, tom. 2, Constitut. 3, incip. *Declarasti*.

5 Missionarii sacramenta saecularibus ministrare non possunt, nisi Episcopi, Vicarii apostolici, vel cuiusvis Ordinarii loci impetrata licentia. Bened. XIV, Const. incip. *Apostolicum*, § 10. Missionarii regulares in Anglia, in iis, quae curam animarum respiciunt, et administrationem sacramentorum, subiiciuntur Vicariis Apostolicis; et contraria quaecunque regularium privilegia sustulit Tridentinum Concilium. Idem, ib., § 12 et 13.

6 Tali decreto non solum afficiuntur regulares parochi, sed et caeteri, qui unum vel plura sacramenta, renuente vel irrequisito Ordinario, saecularibus ministrant. Idem, ib., § 14. In iis tamen, quae regularem observantiam respiciunt, suis superioribus, non autem Vicariis Apostolicis, subiiciuntur. Idem, ib., § 15 et 16. Perinde enim habendi sunt missionarii regulares in Anglia commorantes, ac si intra monasterium degerent. Idem, ib., § 15 et 18. Immo vero in iis, quae curam animarum et administrationem sacramentorum spectant, etiam a superioribus regularibus corrigi ac puniri possunt. Idem, ib., § 16 et 17. Vicarii tamen Apostolici iudicium, sententiae superioris regularis, ex iure cumulativo concurrentis, praepollet. Idem, ib., § 17. Caeterum Vicarius Apostolicus potest missionarium regularem ab officio suspendere vel remove, quin superiori regulari causam pandere teneatur. Idem, ib., § 17. Eadem facultas competit quoque superiori regulari. Idem, ib., § 17 et 21. A decreto suspensionis vel remotionis non conceditur missionario regulari suspensiva appellatio. Idem, ib., § 17.

Missionariorum per Orientem munus est, ut 27 schismaticos ad unitatem Ecclesiae adducant. Bened. XIV, Const. incip. *Allatae sunt*, § 19; missionarii ritus omnes orientales intervertere non debent, nec conversis ad unitatem Ecclesiae suadere transitum ad ritum latinum. Idem, ib., § 19 et 21. Missionarii non possunt dispensare cum Catholicis Orientalibus super observatione ieiunii aliorumque, quae in ipsorum ritu praescribuntur. Idem, ib., § 3.

Missionarios mutuae charitatis et concordiae 28 officium maxime decet. Bened. XIV, Constitut. incip. *Apostolicum ministerium*, in prooemio. Missionibus Anglicanis quatuor Vicarii Apostolici praeficiuntur. Idem, ib., § 1. Missionarii regulares ad Anglos, cum primum illo advenierint, debent se sistere Vicariis Apostolicis, eisque testimoniales litteras suorum superiorum exhibere. Idem, ib., § 6. Deberent insuper, iure communi inspecto, examinari et approbari a Vicariis Apostolicis ad audiendas saecularium confessiones. Idem, ib., § 7 et 8. Ex speciali 29 indulto iisdem datur, ut examen vel coram Ordinario loci, ubi situm est monasterium, vel Bruxellis coram Nuntio Sedis Apostolicae, subire possint. Idem, ib., § 8. Facultas tamen au- 30 diendi confessiones a Vicariis Apostolicis est impetranda; et ista ad sexennium concedi debet, et subinde ad aliud sexennium prorogari sine examine; et ab hoc onere regulares quantumvis privilegiati non sunt immunes. Idem, ib., § 10. Et a Vicariis Apostolicis itidem expetere et accipere facultates formulae secundae. Idem, ib., § 12.

MOLENDINUM, MOLITOR

Summarium.

1. Agitur de privilegiis molendini mensae Episcopalis, et sub directo dominio Ecclesiae, ad num. 8. -

1 Molendinum mensae episcopalis non comprehenditur sub prohibitione facta a communitate populo de non adeundo, nisi ad molendina communitatis; Sac. Congregat. Immunit. in Firmana 2 Iulii 1620, l. 2 Decr. Paul., pag. 48.

2 Molendina et alia aedificia sub directo dominio Ecclesiae sunt exempta. Ead. Sac. Congr. Immunit. in una Montis Regalis 15 Ian. 1648, lib. 4 Decr. Paul., pag. 2.

3 Molendina ecclesiasticorum non comprehenduntur sub bannis gubernatoris, qui debet facere declarationem de non comprehensione eorum. Ead. Sac. Congregat. Immunit. in Aesina 8 Apr. 1631, lib. 2 Decr. Paul., pag. 74; in Pleinen. 20 Sept. 1639, l. 3 Decr. Paul., pag. 10.

4 Molendina ecclesiasticorum, ac molentes in ipsis molendinis non comprehenduntur sub prohibitione laicali solvendi gabellam ut dici-

9. Alia circa molendinum, et molituram ad exemptionem ecclesiasticorum, regularium, et monialium spectantia, ad n. 19.

tur della Pesa. Ead. Sacra Congr. Immunit. in Maceraten. 19 Ianuar. 1638, lib. 3 Decr. Paul., pag. 52.

Repugnat immunitati et libertati eccles. ex 5 actio oneris moliturae in molendinis ecclesiasticorum et equitum S. Mauritii, nec non publicatio ordinis prohibitivi eundi ad dd. Molendina. Ead. Sac. Congregat. Immunit. in Taurinen. 11 Septembr. 1634, lib. 2 Decr. Paul., pag. 202.

Episcopus procedat prout de iure contra 6 ministros laicos impediunt moniales in fabricatione molendini olearii, non obstante monitorio A. C. Eadem Sacra Congr. Immunitat. in Ariminen. 9 Febr. 1700, lib. 2 Decr. Vall., pag. 272.

Impedientes molere olivas in molendinis ec- 7 clesiasticorum, et praetendentes decimas, sunt ab Ordinario excommunicandi. Eadem Sacra Congr. Immunit. in Catacen. 11 Augusti 1631,

- lib. 2 Decr. Paul., pag. 85; in Ugentina 29 Octobris 1695, lib. 1 Decr. Vall., pag. 226.
- 8 Prohibitio communitalis eundi ad alia molendina quam ad molendina ipsius communitalis non comprehendit molendina Episcopi, ecclesiarum et ecclesiasticorum, tam intra, quam extra communitalis territorium existantia; et communitas est cogenda ad declarationem non comprehensionis. Ead. Sacra Congr. Firmana 10 Nov. 1630, lib. 3 Decr. Paul. p. 65.
- 9 Ecclesiastici non possunt cogi ire ad molendinum domini temporalis, seu communitalis, sed possunt ire ad alia sibi benevisa. Sacra Congr. Immun. in Neritonen. 1 Sept. 1643, l. 3 Decr. Paul., p. 208.
- 10 Molendina vulgo dicta *centimoli* ab ecclesiasticis retineri possunt in propriis domibus pro eorum usu et familiae. Ead. Sacra Congr. Immun. in Lycien. 20 Sept. 1630, lib. 4 Decr. Paul., pag. 120.
- 11 Ecclesiastici sunt exempti ab impositione moliturae. Eadem Sacra Congregat. Immunit. in Isernien. 10 Martii 1631, lib. 1 Decr. Paul., pag. 99.
- 12 Non licet gubernatori, seu curiae saeculari visitare, seu perquisitiones facere in molendinis monialium, et aliorum piorum locorum, quamvis sint conducta a molitoribus afflictuariis. Eadem Sacra Congr. Immun. in Verulana 2 Octobr. 1691, l. Decr. Grim., pag. 18.
- 13 Nec vexare dictos molitores afflictuarios sub praetextu mensurarum iniustarum, vulgo *le scudelle*, sed illas restituere debent. Ibid.
- 14 Molitores seu conductores molendini praepositurae et collegiatae patentati respondentes pro affictu molendini in tot frumentis relictis in ipso molendino, gaudent privilegio

fori. Eadem Sacra Congregatio Immunitatis in Nullius Atini 4 Iunii 1607, lib. 2 Decr. Vall., pag. 95.

Molitor, qui sine collectis moluit frumentum mensae episcopalis, nequit molestari a curia laica, alioquin Episcopus procedat contra eandem, prout de iure. Ead. Sacra Congr. Immun. in Bononien. 22 Apr. 1698, lib. 2 Decr. Vall., pag. 148; item 19 Augusti et 16 Sept. d. a. et lib., pag. 175.

Operarii molendini olivarum conventus regularium vendentes oleum mensuris non iustis, nequeunt puniri a iustitiariis saecularibus. Eadem Sacra Congregatio Immunitatis in Arianen. 8 Aprilis 1687, lib. Decret. Mart., pag. 76.

Ecclesiastici, cum mittunt triticum ad molendina, non tenentur accipere, nec deferre cartulam, vulgo *la bolletta*, subscriptam a gabelariis. Ead. Sacra Congr. Immun. in Nullius Altamurae 8 Novembris 1692, lib. 1 Decr. Vall., pag. 85.

Mensurae vulgo dictae *le scudelle* ablatae a molendinis ecclesiasticorum de ordine gubernatoris, sunt restituendae curiae episcopali, ad quam etiam debet recurri pro cognitione fraudum commissarum in dd. molendinis. Eadem Sacra Congr. Immun. in Veliterna 12 Ian. 1648, lib. 3 Decr. Alt., pag. 1047.

Quatenus ecclesiastici non molestentur in executione impositionis moliturae et aliorum onerum vigore edictorum, quae ipsos nullatenus comprehendere possunt, supersedendum est a fulminatione censurarum; alias praecedendum est ad ulteriora. Eadem Sacra Congr. Immun. in Mutinen. 16 Ian. 1647, lib. 4 Decr. Paul., pag. 2.

MOLLITIES

Vide verb. LUXURIA, a num. 35 ad 45.

MONACHUS

ARTIC. NOVISS. ADIECTUS.

Summarium.

1. Unde monachi nomen? - 2, 3, 4, 5. Varia monachorum genera: ascetae, anachoretae, coenobitae, stylitae. - 6. *Origo monachorum* a primis Ecclesiae saeculis repetenda in Ascetis. - 7. His in Paulo, Antonio, aliisque paucis cum Deciana persecutione, tum

post ipsam anachoretarum successerunt. Pachomius coenobitarum institutor, data Ecclesiae pace. - 8, 9, 10. Monasticae vitae progressus. - 11, 12. Regulae monachorum. - 13. Monachi a primaeva institutione laici fuerunt, eorum tamen aliqui subinde sacerdotio initiati. - 14. Quanta a monachis in rempublicam ipsam dimanet utilitas, Iustiniano imperatore iudice. - 15. * Subnectuntur addit. Casin. ad n. 28.

- 1 Monachi nomen varie a Patribus explicatur. Aptissima est Cassiani interpretatio; ait enim collat. 18, abbatis Pyamonis c. 5, inde monachos dictos, quod a coniugiis abstinerent, et a parentum se consortio ac mundi huius conversatione secernerent, ut nimirum soli Deo per contemplationem inhaerent.

Varia fuere monachorum genera. Primum ascetae constituunt, qui nuptiis, carnibus, rebusque vitam habentibus, et vino abstinebant; (hos enim canon. 51, inter apostolicos *ascetas* vocat) qui ferventiori precandi studio se dabant, ut excellentiora quaedam charitatis, paupertatis evangelicae, mundiique contemptus ar-

gumenta praeberent; quo nomine Hieronymus, de Scriptor. eccles., c. 41, Serapionem ep. Antiochenum *ascesi addictum*, et cap. 76, Pierium *mirae asceseos appetitorem et voluntariae paupertatis* appellat.

3 Alterum monachorum genus anachoretæ et eremitæ induxerunt, hominum scilicet, qui civitates aliorumque consortium fugientes, in speluncis et cavernis solitariam vitam agebant. Quo spectat illud B. Hieronymi in Epistola ad Heliodorum: *interpretare vocabulum monachi, hoc est tuum; quid facis in turba, qui solus es?* quibus sane verbis illud sanctus doctor insinuat, nomen monachi nonnisi eremitis, qui soli habitabant, propriissime convenire.

4 Tertiū generis coenobitæ sunt, qui et synoditæ dicti, ii scilicet qui, in societate viventes, omnia habebant communia. De his loquitur S. Augustinus in Ps. cxxxii.

5 Adde his stylitas, sic nuncupatos a singulari vivendi ratione super columna.

6 Hinc vides, quo demum pacto gravis illa quaestio de vitae monasticae origine sit dirimenda. Quarto primum saeculo hoc vitae genus coepisse Magdeburgenses, cent. 4, c. 6, et protestantes passim contendunt, sed insigni mendacio, et rerum ecclesiasticarum ignoratione; nimirum hi monachorum institutionem ad quartum saeculum pertrahunt, ut austerioris cuiusdam vitae professionem, paupertatis evangelicae studium, caelibatum inventa hominum fuisse suadeant a primaeva Ecclesiae puritate abhorrentia. Sed nonne ab ipso Apostolorum aevo ascetæ exstiterunt? Id pluribus non efficiam, cum id iam praestiterit illustrissimus praesul Nicolaus Antonellius in eruditissima de ascetis dissertatione, qua utilissimam splendidissimamque suam S. Iacobi Nisibeni sermonum editionem Romanam exornavit. At a monachis ascetæ discriminabantur. Nomine profecto differebant, re tamen, et virtutum, quas monachi postea professi sunt, exercitatione mirifice conveniebant, ut nihil proficiant sacrorum votorum osores monachorum tardioris institutione, cum ab ipsis Ecclesiae primordiis plurimi fuerint, qui eadem vota magna pietate ac religione servarent. Quid ergo de nomine solliciti simus, ubi eadem arctioris vitae institutendae ratione, ac praesertim votorum paupertatis, et castitatis professione monachis ascetæ praeivere solum, sed ita praeivere, ut quemdam in Ecclesia ordinem clericos inter et laicos medium constituerent, quemadmodum ex S. Cyrilli Catechesibus, et S. Gregorii Nazianzeni oratione *De pace quae in reconciliatione solitarie degentium habita est*, constat. Itaque si quid video, revera ascetæ monachis praeluserunt, nec monachi aliud fuerunt, quam ascetæ solitudini addicti, et ex peculiaris cuiusdam disciplinae legibus ea exercentes, quae cae-

teri ascetæ in ipsis civitatibus, et omni lege soluti persequerentur.

Anachoretæ tamen primi fuerunt, qui, Deciana persecutione saeviente, in solitudine sese receperunt, Paulus cum primis, et Antonius, quorum illum *Vitae anachoretarum* auctorem, hunc illustratorem S. Hieronymus, ep. 22 ad Eustochium vocat. Nondum tamen monasterium ullum extruxerant; sed, cessante quoque ea persecutione, in cellulis, quas sibi in solitudine paraverant, pauci tamen, et singulares homines hac illac dispersi in Aegypti desertis permanere maluerunt, quam ad pristina sua domicilia reverti. Discimus hoc ex actorum S. Pachomii scriptore apud Pezium ad ann. 308, n. 12. Ubi vero, pace a Constantino Ecclesiae reddita, idem Pachomius quaedam monasteria in Thebaide Aegypti aedificanda curavit, in quibus ad certas leges in societate monachi degerent, paulatim in alias quoque regiones ea invecta fuit disciplina. Hilarion Antonii discipulus primus fuit in Palaestina sive Syria monachorum fundator et eruditor, ut in eius Vita, cap. 11, Hieronymus scribit. Eustathius Sebastiae Episcopus Sozomeno teste, Hist. eccles. lib. 3, cap. 14, inter Armenos Paphlagonas et Ponti accolas monasticam vitam introduxit. Basilii monasticae vitae aditum patefecit in Cappadocia. Nec omittendus in Mesopotamia et Perside monachorum institutor Eugenius B. Antonii discipulus, quemadmodum ostendunt Acta sanctorum Barsabiae, Bademi, aliorumque monachorum apud Persas in dirissima Saporis persecutione caesorum, aliaque monumenta a cl. praesule Stephano Evodio Assemano prolata in luculenta praefatione ad Acta martyrum orientalium et occidentalium, t. 1, p. 67 et seq.

Roma a S. Athanasio, qui anno 340 huc 8 accessit, et postea a Petro item Alexandrino Episcopo, B. Antonii adhuc tunc viventis, monasteriorumque in Thebaide Pachomii... didicit disciplinam, ut ep. 16 ad Princip. scribebat Hieronymus, qui deinde addit se Romae commorante, tam crebra fuisse virginum monasteria, monachorumque innumerabilem multitudinem, ut pro frequentia servientium Deo, quod prius ignominiae fuerat, esset postea gloriae. A Romana porro Ecclesia caeterae Occidentalis Ecclesiae monasticam disciplinam mutuatae sunt. Illustria in his fuerunt in nostra Italia Vercellense monasterium a S. Eusebio Vercellarum Episcopo et Mediolanensia alterum a S. Ambrosio, alterum a S. Martino condita.

Idem Martinus Turonensis Ecclesiae Episcopus 9 creatus, duobus fere ab urbe illa miliaribus monasterium statuit, quod maius etiamnum vocant. Brevi autem Martino auctore adeo monachorum numerus accrevit, ut ad S. Antistitis exsequias monachorum fere duo millia convenisse dicantur.

10 S. Augustinus Ambrosii exemplo edoctus, *factus presbyter*, inquit Possidius in illius Vita, *monasterium intra Ecclesiam* (Tagaste in Africa) *mox instituit, et cum Dei servis vivere coepit secundum modum et regulam sub sanctis apostolis constitutam*. Quod tamen Thomassinus p. 1, lib. 3, cap. 3; et Selviggus lib. 1, part. 11, cap. 13, § 2, num. 3, cum aliis malunt de clericorum simul cum Augustino inhabitantium conventu intelligere, quam de veris monachis. Caetera, quae ad monasticæ vitæ in Occidente progressum spectant, dabit Mabillonius Praef. in saec. 1 Benedictin., a n. 19.

11 Malim ego ex eodem aliqua promere de primariis veterum monachorum regulis. Ut in Oriente, sic in Occidente *tot propemodum typi ac regulæ erant quot cellae et monasteria*, ut ait Cassianus lib. 2 Instit., c. 2. Aliis pro regula erat abbatis voluntas; aliis modus maiorum usu et traditione confirmatus; aliis leges scriptae imponebantur. In uno eodemque coenobio plures simul regulæ scriptae non raro observabantur detractis vel assumptis nonnullis pro locorum ac temporum conditione. Sancti Basilii regulam, postquam Rufinus Aquileiensis presbyter, rogante Urseio Pineti abbate, eas latinas fecerat, monachi nostrates praeferebant. Nam Eugippii abbatis Lucullanensis et Virgilii diaconi regulæ non admodum tenebantur. Eandem Basilii Regulam in Gallia servabat Arelius cum Cassiani institutis, quae in pluribus eiusdem gentis monasteriis vigeant. In Hispanias quam regulam intulerit ex Africa S. Donatus Facundi Hermianensis discipulus, incertum est.

12 Ad Italiam nostram redeo: Saeculo quinto elanguit apud nos monastica institutio ob Gothorum, Hunnorum, Vandalorum et Erulorum irruptiones; sed tandem incunte saeculo sexto respirare coepit, et S. Benedicto auctore, Aegyptiorum monachorum celebritatem non aequavit solum, sed plane superavit incredibili Ecclesiae, atque ipsius reipublicae utilitate, tot tantosque viros Benedictinus Ordo a primo, quo coepit, saeculo, ad nostram aetatem sanctissimos et doctissimos monachos dedit.

¹ Sanctior quidem vitae forma in Hebraeorum *Rechabitis* praeluxit, ut sileam antiquiores solitariae vitae imagines, quas ab Elia et Eliseo, filiisque prophetarum Basilii, Chrysostomus et Eucherius repetunt. Praeterea Iosephus Flavius Ant. Iudaic., lib. 18, cap. 1. Patriae Hebraeorum philosophiae sectas recensens, Pharisei nempe, Sadduceorum et Essenorum, horum ult. austerum vivendi genus exponit: quod idem fusius lib. 2, cap. 8, de Bello Iudaic., persequitur: « Tria hominum genera (haec ille loc. cit.) apud Iudaeos philosophantur.... Tertium vero, quod sane vitam severiorem exercere videtur, Esseni appellantur, gente quidem Iudaei, at mutuo sese amore magis quam alii complectentes. Isti a voluptatibus tanquam a scelere abhorrent, continentiam vero servare, et cupiditatibus non succumbere pro

Monachi a primaeva institutione laici omnes 13 fuerunt. Huc spectat Chalcedonensis can. 11: *Si quis sequester et intercessor adeo turpibus et nefariis lucris apparuit, hic quoque si sit quidem clericus, proprio gradu excidat; si sit autem laicus vel monachus, anathematizetur*. Brevi tamen praeter monachos, quos Episcopi in Ecclesiae suae commodum, rectamque fidelium institutionem e monasteriis abstractos ad clericatum evehebant, pauci inter monachos sacerdotio initiari coeperunt, praesertim ubi monasteria ab episcopali aut parochiali ecclesia distarent, aut nimis ampla essent. Ordinabantur autem olim, non ut modo, titulo paupertatis, sed sub titulo sui monasterii, ut fert Chalcedonensis canon 6. Confer Mabillonium Praefat. in saecul. 5, n. 131.

Monachorum censores, qui nostro saeculo 14 in dies excrescunt, mirabuntur, in hac nostra Romana editione additum fuisse hunc de monachis articulum. Sed mirari desinent, si Iustiniani imperatoris Novellam 133 legerint. Pauca haec ex illa decerpo: *Si enim illi puris manibus, et nudis animabus pro republica supplicent Deo, manifestum, quod et exercitus habebunt bene et civitates bene disponentur.... Sed et terra nobis feret fructus, et mare quae sua sunt dabit, illorum oratione propitiationem ad omnem rempublicam deducente*. Haec imperator, non certe a philosophis, politicisque nostrae aetatis superstitionis aut imbecillitatis, nomine contemnendus. Alia ad rem vide verb. *Regulares*.

ADDITIONES CASINENSES.

De instituto monastico speciatim.

Ex cap. xix, xi et xxi Matthaei vel utique 15 colligas licet, institutionem vitamque monasticam duobus Christi Servatoris consiliis inniti, quae in continentia et paupertate consistunt; ut hinc Fleuryus, Hist. eccles., discours. 8, asserere non dubitet, eiusmodi monasticum vivendi genus esse divinae institutionis.

Hinc iuxta Cassianum *coenobitarum disciplina* 16 a tempore praedicationis apostolicae sumpsit exordium, collat. 18, c. 5¹.

virtute maxima ducunt. Et ipsis quidem despectui habentur nuptiae, alienos vero liberos, dum ad capessendas disciplinas molles adhuc sunt, suscipientes, pro cognatis suis reputant, suisque moribus informant.... Divitias contemnunt... Erga Deum pietate sunt singularem... Est et alius Essenorum ordo, qui cum prioribus quidem quoad rationem vivendi, moresque, et instituta consentit, sed in una de nuptiis opinione ab ipsis discrepat... Verumtamen sponsas per triennium probant. Cum autem ter purificatae fuerint ad explorandum possint ne parere, tum eas in uxores ducunt. At cum gravidis non coeunt, hoc ipso ostendentes quod nuptias non voluptatis ergo, sed liberorum inopia fecerint». Haec Flavius, qui cit. lib. 18, cap. 1, Antiq. Iud., de illis sic subiungit: *Esseni omnia Dei in manu*

7 In hoc sensu D. Marcum evangelistam monasticam vitam Alexandriae instituisse Epiphanius, haeres. 29, tradit; deque hoc eodem evangelista haec Eusebius refert, nempe: *Marcum... in ipsa urbe Alexandria Ecclesias constituisse. Tanta porro multitudo virorum simul et mulierum, qui fidem Christi illic amplexi fuerant, ab ipso statim initio tam severam, tamque philosophicam institutionem professi est, ut studia illorum, et coetus.... totamque vivendi rationem scriptis suis commemorare operae pretium duxerit Philo.* Hist. eccles. lib. 2, cap. 16.

8 Exploratum praeterea est primos Ecclesiae Hierosolymitanae fideles eam ab Apostolis vitae institutionem habuisse, qua monastica ac regularis disciplina praecipue constat Actor. iv, 32.

9 Id tamen non de monachatu stricto sensu intelligendum. Fuere enimvero semper inter Christianos, qui durius quoddam et asperius vitae genus sequerentur, vacantes ieiunio, precibus et meditationi rerum divinarum, quique ascetae dicti sunt; at hi cum monachis nequaquam confundendi veniunt, ut recte Cotel. Pagi, alique observant.

Iam vero paganorum principum persecutionibus per tria et amplius saecula gliscentibus, factum est, praesertim a tempore Decii imperatoris an. 249, aer. 5, ut plurimi in Thebaidem, aliosque orbis solitudines se reciperent, ibique vitam ducerent sanctissimam. A Graecis isti eremitae et monachi, id est solitarii, dicti sunt; hincque monachatus initia repeti possunt. Eorum autem principem D. Paulum Thebaeum exstitisse vulgo scriptores memoriae prodiderunt; solitariae vitae auctor Paulus, illustrator Antonius, ut ait Hieronymus epist. 22 ad Eustoch., c. 16.

0 At Paulus quidem toto vitae suae longaevo tempore nemini ferme cognitus fuit, tantumque morti proximus Antonio innotuit. Antonius vero plures habuit imitatores et in eo totus fuit, ut solitariam vitam inculcaret, perficeret, et regulis asceticis instrueret. *Habuit porro quamplurimos ac probatissimos discipu-*

los, quorum alii in Aegypto ac Libya, alii in Palaestina et Syria, atque Arabia floruerunt; ut Sozomenus scribit Histor. eccles., lib. 1, c. 13⁴. Inter hos celebres Macharius et Hilarion fuere.

Porro, cum pacem Ecclesia universa, Con- 21 stantino imperante, adepta fuisset, satius monachi duxerunt e speluncis et solitudinibus sese ad coenobia in unam societatem conferre, ibique sub communi tecto communem vitam colere, id unum respicientes, nempe aeternae salutis negotium simul peragere. Hos quippe permulti virorum ac mulierum² sectati sunt, quo in coenobiis Christum, resque divinas tutius prosequerentur. De his quidem ita loquitur Basil.: *Homines ex diversis nationibus et regionibus profectos, per exactam morum ac disciplinae similitudinem adeo velut in unum coaluisse, ut in pluribus corporibus unus tantum animus inesse videatur, vicissimque plura corpora unius animi instrumenta.* Inst. monast., cap. 19.

Hinc porro factum est ut ex Aegypto, ubi 22 primum monasticum institutum suscepit exordium, per alias Orientis ac etiam Aethiopum ac Persarum regiones diffunderetur. Sed Orientales praecipuum monachorum praeconem et institutorem S. Basilium celebrant, cuius regulae et constitutiones deinceps in Orientis monasteriis unice ferme obtinuerunt.

A beato Athanasio Alexandrino Episcopo, 23 Romam monachos invectos tradit Hieronymus in haec sane verba: *Nulla eo tempore nobilium feminarum noverat Romae propositum monachorum. Haec (Marcella) ab Alexandrinis prius sacerdotibus, papaque Athanasio, et postea Petro, qui persecutionem Arianae haereseos declinantes, Romam confugerant, vitam B. Antonii adhuc tunc viventis, monasteriorumque in Thebaide Pachomii, et virginum ac viduarum didicit disciplinam; nec erubuit profiteri, quod Christo placere cognoverat.* Ep. 28 ad principium. Atque hinc ipsa Hieronymi aetate crebra fuerunt Romae virginum monasteria, atque ingens monachorum multitudo. Et

relinquenda esse censent... Hinc proinde, ut ait Fleuryus Hist. eccles., lib. 1, n. 4, omnia fato, nihilque libero arbitrio attribuebant; adeo ut vel ex hoc uno capite (prosequitur Fleur.) nimis quidem inferiores Christi discipulis agnoscendi sint.

Porro, qui inter eos longe durius vitae genus amplectebantur, therapeutae dicti fuere.

¹ Non tamen Antonius ullum aedificavit monasterium, quo solitarii simul viverent. Primus Pachomius pacatis Constantini M. temporibus coenobium, et communem monachorum vitam instituit, quod ex Actis Pachomii ab antiquo quodam auctore scriptis aperte constat: ibi enim inducitur Antonius anachoretarum parens, qui ita Sacchaeum Pachomii discipulum alloquitur: *Quo ego primum tempore monachum coepi agere, nullum usquam exstabat coenobium, in quo de aliorum salute cura aut metus cuiquam erat; sed quisquam antiquorum monachorum persecutione iam finita, privatim*

in vita sese monastica exercebat. Postea vero Pater vester (Pachomius) tantum bonum, Deo adiuvante, effecit. Apud Papebroch. in Acta Pachomii, die 14 Maii, in Acta, sanctorum, cap. 77.

² Ipsae siquidem feminae monasticam vitam pari cum viribus zelo amplexae sunt. In Oriente quarto saeculo, Basilio teste, de instit. Monach., iam erant virginum conventus. Et Chrysostomus, homil. 8 in Matth., choros virginum in solitudinibus aegyptiacis degentes laudat. Ita invaluit differentia inter virgines ecclesiasticas et monasticas, quarum illae in domibus paternis degabant, Concil. Carthagen. III, can. 33; hae vero communem ducebant vitam, et non secus ac reliqui monachi propriis laboribus vivebant, August. de Moribus eccles., cap. 31. Et sequenti aetate in Occidente quot fuerunt monachorum ordines, tot familiae sanctimonialium, easdem, quas viri regulas profitentes, enatae fuerunt.

littora maris Etrusci, et insulas circumiacentes, et Volscorum provinciam numero et pietate monachorum spectabiles factas fuisse, idem Hieronymus cit. epist. testatissimum reliquit. Per Gallias vero vitae monasticae propagatio S. Martino praecipue debetur, qui postquam in Italia, prope Mediolanum, monasterium condidisset, apud Pictavos alterum aedificavit; posteaque creatus Turonensis Episcopus, duo celeberrima monasteria ibi constituit.

24 Verum, monastica vita in Occidente splendorem et incrementum suum maxime debet S. Benedicto, qui circa annum 529 Casinum montem in Campan. Felice petiit, unde Regula Benedictina per universum Occidentem pervagata est.

25 Illud autem cognoscas licet, ab ipsa ferme monachatus origine duo emersisse spuria et reprobata monachorum genera, quorum unum sarabaytae, alterum gyrovagi constituebant; sarabaytae ferme bini vel terni in urbibus et castellis proprio arbitrato, subque nullius praesidis regimine vivebant; de quibus ita Hieronymus, epist. 22 ad Eustoch.: *Apud hos affectata sunt omnia, laxae manicae, caligae follicantes, vestis crassior, crebra suspiria, visitatio virginum, detractio clericorum, et si quando dies festus venerit, saturantur ad vomitum*. Gyrovagi, alio nomine circumcelliones dicti, quippe nullo certo loco fixi, per totam vitam vagabantur, propriis voluptatibus et gulae illecebris servientes, ut eos S. Benedictus describit Regul. cap. 1. Insuperque alii ex his membra martyrum, si tamen martyrum, venditabant; alii fimbrias et philacteria sua magnificabant, omnesque vel sumptus lucrosae egestatis, vel simulatae sanctitatis exigebant; quod Augustinus, de Opere monach., c. 28, de his circumcellionibus scriptum reliquit. Proindeque non minus sarabaytae, quam gyrovagi vitae monasticae propudia potius et opprobria, quam monachi fuere.

26 Porro prima coenobitarum regula non alia fuit, quam cuiusque abbatis vox ad normam consiliorum evangelicorum, ac evangelicae perfectionis. Subinde nonnullis SS. Patrum satius visum monachos suos ad religionem litteris informare. Pachomius fertur primus omnium regulam Tabennensibus scripto tradidisse, cuius plura capita Sozomenus, l. 3 Histor. eccles., c. 14, recenset: quod et alii postea praestiterunt, unde codicem Regularum Lucas Holstenius confecit, praecipui vero regularum conditores in Oriente S. Basil., S. Augustin. in Africa (hunc pro virginum coenobio, cui soror praefuit, regulam scripsisse, putat cum aliis Papebr. ad Vit. S. Alberti, die 8 April., eamque postea non nisi saec. IX viris aptatam a B. Bened. Ananiensi abb. Chr. Lupus contendit, in Not. ad Tertull. de Praesc.), in Occidente S. Bened. exstiterunt.

Illud heic addamus oportet, eiusmodi monasticae vitae regulas peculiaries, hoc est singulis monasteriis proprias fuisse, quod ex memorata regularum collectione, quas antedict. Lucas Holstenius edidit, colligere fas est. Quin monasteria regulas saepe mutarunt et interdum plures in uno eodemque coenobio obtinebant regulae, quod Io. Mabillonius (in Praefat. in part. 1 saec. IV Ord. S. Bened., n. 53) observat. Stetitque haec disciplina usque ad S. Benedictum, qui primus, aut certe inter primos sollemnis professionis formulam praescripsit, qua monachi ad perpetuam susceptae regulae observantiam adstricti fuerunt. Atque hoc sane pacto antiqua castigata fuit, atque coercita mutandae regulae libertas, deque una ad aliam transeundi; quod non solum pro Casinensi coenobio, sed pro universo ordine factum est, ut anted. Mabillonius (in Praefat. ad Annal. Bened., n. 19 et 28) adversus Holsten. luculentissime demonstrat.

Iam vero, cum primum monachi nullos reditus possiderent, quippe mundo et opibus propter Christum valedixerant, manibus suis victum sibi hoc pacto paraturi operabantur; id quod etiam ad eorum virtutem promovendam aptissimum sane erat. Et revera otiosi in solitudine vitiis contabescunt, et continuis carnis tempestatibus sunt obnoxii. Ita labor manualis vitae monasticae proprius et insitus censebatur. Hinc inter monachos alii in agro colendo laborabant, alii in pistrino, alii in fabricando, alii in parandis coriis, alii in sportis atque canistris contexendis. Quae omnia Palladius Helenopolitanus episc. (floruit saec. IV) in historia, quae *Lausiaca* inscribitur, c. 39, recenset. Similiter et in Occidente monachi in horto, pistrino, aliisque opificiis laborarunt. Opus vero manuum, cui cum totius posteritatis immenso beneficio se addixerunt monachi occidentales, fuit veterum codicum descriptio et instauratio: adeo ut *quidquid apud antiquos eruditum, ac scitu dignum, quidquid apud Patres pium et sapientiae plenum, quidquid in conciliis sanctum, quidquid in libris sacris divinum est, totum id (procul iactantia dictum velim) per monachorum nostrorum manus ad haec usque tempora pervenerit*, quemadmodum iure meritoque ait Mabillonius Praefat. in saec. I ordin. S. Bened., n. 114.

Per decem plus minus saecula inter monachos nulla fuit ordinum diversitas, sed omnes tum Orientales, tum Occidentales unius instituti esse censebantur, quod vir doctissimus Mabillonius observat, Praefat. in part. 1 saecul. IV ordin. S. Bened., n. 52. In Occidente circa saeculum decimum diversitas inter monachos fieri coepit, quam primum Cluniacenses induxere, unam ex pluribus monasteriis congregationem conficientes. Deinde subsecuti sunt Camaldulenses, Grandimontenses, Carthu-

siani, Cistercienses; postea, saec. xiii ineunte, mendicantes; omnes nimirum in vinea Domini multiplici pietatis exercitio, variisque modis ad Dei gloriam, bonumque proximi instantissime operaturi. Annis autem consequentibus alii instituti sunt ordines regulares, ut certa

charitatis officia praestarent, atque ut clericis opem ferrent in iis quae clericalis muneris propria sunt. Nec praetereundi ordines equestres et militares, qui praesertim a cruciatis, atque expeditionibus in Saracenos ortum habuerunt. Caetera ad rem sub v. *Ordines religiosi* persequemur.

MONASTERIUM

Vide verb. REGULARIS, ubi late, etc.

Summarium.

1. Monasterii etymol. - 2. Alia monasteriorum synonyma. - 3. Varia eorundem forma. - 4. In quibusdam laus perennis vigeat. - 5, 6. Prius omnia Episcopis suberant, exempta postmodum ab earum iurisdic-

ctione cum in Africa, tum in Italia, Galliis, etc., multo ante Isidorianas Decretales. - 7. Bonorum monasterialium partitio inter abbatem et monachos saeculo ix inducta. - 8. Nobiliorum monasteriorum conditio, antequam in unum corpus redigerentur. - 9. Capitulorum generalium origo. - 10. Alia huc spectantia apud Ferrarium, ubi quaerenda.

1 Monasterium a solitudine dictum; nam monasteria in locis abditis, et ab hominum commercio seiunctis condi solebant; ut qui in illa sese reciperent, soli cum essent, facilius contemplationi vacarent.

2 Eadem coenobia appellata, quod in eis vita communis a monachis ageretur, uti et cellae, quo nomine saepe utitur S. Gregorius M. non modo ad designandum privatum monachi aliquius cubiculum; sed ad totum monasterium indicandum, ut dum, Dialog., lib. 1, cap. 4, Aequitius Basilium de cella expelli iubet; lib. 11, cap. 9, habitacula cellae memorat, et lib. 3, cap. 15, quatuor vel quinque pecudes in cella remansisse scribit. Vide cl. Mabillonium praef. in saec. I Ben. Annal., num. 46. Aliud laurae erant, de quibus Evagrius lib. 1, c. 21: *Cum ad Christi urbem venisset (Eudocia), multa in honorem Dei Servatoris nostri gessit. Nam et religiosa aedificavit monasteria, et lauras, quas vocant, construxit*, loca scilicet ubi plures anachoretæ in eadem solitudine, alii ab aliis paulum disiuncti vivebant, communi quodam nomine laurae nuncupata.

3 Non eadem erat Orientalium et Occidentalium monasteriorum forma. Disparatae, uno tamen eiusdem monasterii ambitu conclusae aediculae Orientalibus placuerunt; quales hodieque in Carthusianorum et eremitarum Camaldulensium monasteriis cernimus. Occidentalibus contra, licet nonnullis antiquo quoque aevo mos ille Orientalium probaretur, universim tamen cellae separatae sub eodem dormitorii tecto erectae, vel saltem ut in nostris clericorum aut nobilium adolescentium seminariis et collegiis fit, discreti in eodem dormitorio lecti in usu fuerunt. Hinc S. Augendus, abbas Condatisensis, ut in eius Vita legitur, saec. I Ann. Benedict., p. 575, num. 21: *Refutato archimandritarum Orientalium more, utilius omnes univit in medium. Destructis namque*

mansionum aediculis, uno cunctas secum xenodochio quiescere fecit; ut quos causa unitae refectionis una claudebat aedicula, discretique lectulis una ambiret et mansio.

Erant monasteria quaedam, in quibus iugis 4 erat psalmodia, ut Luxoviense, Dionysianum, etc. Nimirum monachi in his plures dividebantur in turmas; primae recedenti a matutinis officiis succedebat secunda; huic tertia; dein absoluta prima, priores locum faciebant secuturis, idemque ad alias horas praestabant. Confer de his monasteriis, quae etiam dicebantur, laudis perennis, Mabillonium, praef. in saec. IV, n. 204 seq.

Suberant initio monasteria Episcoporum iurisdictioni; neque mirum, cum fere laicis tantum, ut diximus, constarent. Hinc Chalcedonenses Patres, edito canone, eam Episcoporum in monasteria potestatem confirmarunt. Duo tamen Carthaginiensia Concilia, alterum an. 525, alterum anno 534 non dioecesanis Episcopis, sed primatibus tantum ius in monasteria asseruerunt. Inter Romanos Pontifices S. Gregorius M. Classense primum an. 598 coenobium, deinde an. 601 in Romana Synodo omnia saltem Italiae monasteria ab Episcoporum iure subtraxit. Gregorii exemplum secuti sunt Honorius I, qui an. 628, Bobiense; Ioannes IV, qui ann. 641, duo Luxoviensia; Adeodatus, qui an. 675, Turonense S. Martini; Zacharias, qui an. 751, Fuldense coenobium ab Episcopi iurisdictione exemit, et solius Apostolicae Sedis iuribus obnoxium esse voluit. Quae quidem exempla, aliaque hanc in rem a Francisco Antonio Zaccaria in utroque Antifebronio Latino et Italico proposita ostendunt, nihil falsius, nihil absurdius fingi posse, quam quod Febronius alique eius sectatores efficiunt, monachorum exemptiones ab Isidorianis Decretalibus fuisse profectas 4.

Haec porro exempta monasteria duorum ge-

4 De huiusmodi exemptione monasteriorum ordinatus et fusius modo historico agemus, sub v. *Regulares*, art. 2 (EDITORES CASINENSES).

nerum erant, alia *ingenua*, quae a natalibus suis per conditores suos a iure communi erepta fuerant; alia *libera*, quae, praecedente tempore, eandem praerogativam obtinuerant. Vide Mabillonium, praefat. in saec. VI Ann. Ben., num. 30.

- 7 Utinam vero hisce libertatis privilegiis rapacitati quorundam abbatum saecularium, qui omnia monasterii sibi commendati bona in usus suos demum convertabant, satis provisum fuisset. Hinc tandem effectum, ut saeculo IX (Hilduino abbate S. Dionysii exemplum praebente), bonorum monasterialium partitio inter abbatem et caeteros monasterii monachos decreta fuerit. Sic Franco Leodicensis Episcopus, idemque Laubiensis abbas ita cum suis monachis bona partitus est, *ut medietas abbatiae fratribus inibi regulariter militantibus in usu communi deserviret; aliam Episcopus sibi, et militantibus manciparet.* Adhuc eundem Mabillonium, Praefat. in saec. IV Ann. Bened., num. 200.

- 8 Ante omnem ordinis Benedictini ex variis monasteriis in unum corpus redacti institutionem, quae Cluniacensibus monasteriis debetur, coepta quidem sub Odone abbate, perfecta autem sub sancto Hugone abbate sexto, ea fuit in nobilioribus monasteriis disciplina ut quaelibet minores sub se haberent colonias, quae cellae, praepositurae, obedientiae, prioratus, monasteriola et monasteria passim, imo et abbatiae aliquando vocabantur. Erant in illis cellis praepositi seu decani ad nutum abbatis, qui principi monasterio praeerat, amovendi; et si qui abbates illis praeficiebantur, nonnisi ha-

bito primum abbatis consensu eorum fiebat electio, ab eodem postea confirmanda. Qui in cellis illis residebant, in singulos annos certum censum principi monasterio referebant, certisque diebus ad conventum indictum adesse tenebantur. Haec Mabillonius praef. in saec. V Ann. Ben., n. 53, ubi et huius institutionis causas affert.

Ubi vero magnum quoddam corpus plurimum monasteriorum conflatum fuit, quod ordinem appellant, alii tamen Congregationem vocant, quemadmodum apud nos nobilissima Casinensis Congregatio sub uno abbate generali, capitula item generalia celebrari necesse fuit. Eorum usus saeculo XII vulgaris fuit. Ideam tamen quamdam, et specimen exhibuerat Synodus Aquisgranensis anni 817 ex universis pene Benedictini ordinis abbatibus composita, in qua utilia de rebus monasticis statuta condita sunt. Apud Casinates: *His item temporibus, ut scribit Leo Hostiensis, Chron. l. 1, c. 32, mos erat, ut pridie Kal. Septembris conventus ad hunc locum fieret, una cum praepositis suis universorum huius coenobii in circuitu monachorum, docendi ab abbate, quid facere, quid cavere, quidve corrigere, seu qualiter sub Dei praesentia et timore cum regulari observatione vivere deberent. Sequenti vero die ordinabantur et describebantur, atque destinabantur in obedientias, per singulas, prout opportunum erat, provincias.*

Caetera recentioris aevi, ad monachos aequae, atque ad omnes regulares ordines postea a sanctissimis viris institutos, quaere apud auctorem nostrum, verb. *Conventus et Regulares.*

MONETA, MONETARIUS

Summarium.

1. Moneta unde dicta? - 2. Moneta confunditur cum denario, nummo et pecunia. Denarius unde dictus? - 3. Nummus unde dictus? - 4. Pecunia unde dicta? - 5. Monetae valor est duplex, scilicet intrinsecus, seu naturalis, et extrinsecus, seu legalis, et qualis sit uterque? - 6. Ad iustitiam causae monetae tria omnino requiruntur et assignantur. - 7. Ius monetam cudendi est de regalibus, unde soli principes supremi possunt de iure monetam cudere. - 8. Alii autem inferiores nonnisi ex speciali privilegio id facere possunt. - 9. Princeps mutationem valoris, sive intrinseci, sive extrinseci monetarum facere non potest absque consensu communitatis, vel saltem potioris eius partis, excepto casu publicae ac manifestae necessitatis. - 10. Consensus maioris partis magnatum regni habetur pro consensu omnium. - 11. Ob evidentem causam seu necessitatem princeps monetae mutationem facere potest, etiam non requisito populi consensu, dummodo cessante necessitate populo damna compenset. - 12. Caeterum gravissime peccat princeps seu magistratus, si ob commodum suum, et absque publica necessitate monetarum mutationem introducat. - 13. Si monetae valor mutetur intrinsece, solutio fieri debet ex moneta antiqua, quae currebat tempore debiti contracti, si inveniat: si vero non inveniat antiqua, debet fieri ad illius aestimationem. - 14. Et hoc sive monetae valor intrin-

secus fuerit auctus, sive imminutus. - 15. Nisi tamen in alterius monetae solutione fuerit legitime praescriptum. - 16. Si monetae valor mutetur extrinsece, solutio fieri debet secundum eiusdem valorem de tempore solutionis. - 17. Si tamen moneta sit a principio taxata ad rationem tot librarum, tunc in solutione attendendus est valor taxatus. - 18. Quando monetae species certo numero solvendae sunt in pactum deductae, tunc tot numero species tempore constituto solvi debent, quot fuerunt pacto conventae, sive earum valor extrinsecus sit auctus, sive diminutus. - 19. Quando conventa est certa species monetae, solutio facienda est in eadem specie, nec debitor liberatur, solvendo in alia specie eiusdem valoris, etiamsi adsit consuetudo, ut una species monetae solveretur pro alia. - 20. Intellege tamen, quando facile conventa species monetae inveniri possit; secus autem si non reperiatur, quo casu solutio fieri potest, et debet per aliam aequivalentem. - 21. Quando quantitas pecuniaria in obligationem deducitur, nulla facta designatione speciei, aut facta quidem, sed numero incerto, vel nulla illius facta aestimatione, tunc, si fiat mutatio extrinseca monetarum, solutio fieri debet secundum valorem currentem tempore solutionis. - 22. Quando valor extrinsecus monetarum crescit in manu depositarii, administratoris, aut cuiuscunque similis possessoris, seu alterius pecuniae custodis, ordinarie tale augmentum, non ad ipsum, sed ad dominum monetarum pertinet, sicuti ad ipsum per-

tinet decrementum valoris, si contingat. - 23. Potest licite moneta purioris materiae, quamvis eiusdem valoris legalis, commutari cum alia imperfectioris materiae cum moderato lucro; attentis circumstantiis maioris, vel minoris valoris naturalis utriusque. Et idem dicendum est proportionate de permutatione monetae cameralis, cum non camerali. - 24. Qui scientia privata scit valorem monetae esse brevi minuendum, seu monetam esse prohibendam, potest ipsam expendere secundum valorem praesentem. - 25. Non excusantur tamen magistratus ipsi, qui ex industria legis promulgationem differunt, ut interim suas monetas maiori valore expendant. - 26. Monetam falsam scienter expendens, non obstante quod ab aliis acceperit et deceptus fuerit, peccat graviter, et tenetur ad restitutionem ei qui laesus fuit, et ut reus falsi criminis circa monetas puniri potest. - 27. Qui bona fide monetam falsam ab alio accepit, et bona etiam fide seu ignoranter eam expendit, postea, comperta veritate, tenetur ad restitutionem ei qui laesus fuit. - 28. Monetam falsam fabricantes, veram tondentes, radentes vel minuantes, falsi crimen committunt, et fiunt rei laesae maiestatis sub poena

ultimi supplicii, confiscationis bonorum et feudorum, infamiae, et privationis omnium dignitatum. - 29. Monetas aureas et argenteas tondentes, tam in urbe, quam in toto statu ecclesiastico, incurrunt poenam ultimi supplicii. - 30. Et idem confirmavit et ampliavit Urbanus VIII, et extendit ad quaslibet personas ecclesiasticas, saeculares et regulares intra Italiam, aureas, vel argenteas monetas tondere, fabricare, colorare, vel alias adulterare, seu etiam quomodolibet adulteratas scienter erogare, aut expendere praesumentes. - 31. Pecunias autem adulteratas scienter detinentes, aut de loco ad locum transportantes, aut materiam, instrumenta, sive opem ad praemissa praestantes incurrunt poenam triremium ad decennium. - 32. Cognitio huiusmodi causarum in provinciis Sedi Apostolicae subiectis spectat ad S. R. E. Cardinales ibidem legatos; in aliis vero provinciis Italiae spectat ad locorum Ordinarios, etiam quoad regulares privative quoad omnes. - 33. Monetarii gaudent immunitate ecclesiastica. - 34. Attendenda tamen est circa id novissima dispositio Benedicti XIII, quae adducitur. - 35. Reliqua usque ad n. 50. - 51. Subnectuntur Additiones ex aliena manu ad n. 62.

1 Moneta est sic dicta, eo quod signi impressione, vel auctoris, vel pretii moneat. Magnum Lexicon iuridicum Calvini, verb. *Moneta*; Suidas autem scribit, Iunonem monetam cultam fuisse Romae, eo quod in bello adversus Pyrrhum et Tarentinos, de pecunia laborantes, benigno responso, ope consilioque iuvisset, in cuius templo nummum cudi institutum est. Veteres etiam monetam Deam esse dicebant, quae pecuniae curam haberet, graviter animadvertentes in eos, qui dolum malum in pecunia committerent. Qua etiam ratione doctissimi grammaticorum censuerunt monetam dici, quod moneat, ne quid fraudis in aere ponderave fiat. Corrasius lib. 3 Miscell., c. 13; sic Calv. in cit. magno Lexico, verb. *Moneta*.

2 Moneta confunditur cum denario, nummo et pecunia. Denarius venit a dena decem significante, l. 26 de Verb. obligat.; et inde nomen traxit, quia primo decem asses valebat. Calvin. in cit. magno Lexico, verb. *Dena* et *Denarius*. Nummus appellatus est a Numa rege, qui nummos primum apud Latinos imaginibus notavit, et titulo nominis sui praescripsit; S. Isidorus lib. 16 Origin., cap. 17; Calvin. l. c., verb. *Nummus*, ubi infra subiungit: *Quid tamen, si vocem latinam a verbo, et ipso latino derives, nempe a numero; nam nummi functio non minus, opinor, numero constat, quam pondere.*

4 *dere.* Pecunia a pecude dicta est quasi peculium patris familias ex pecude aestimatum; veterum enim tota substantia, ac totum eorum patrimonium in pecudibus repositum erat, omniaque necessaria, fundos, domos, esculenta, poculenta, pecudibus sibi comparabant, iisdem pecudes redimebant; Columella in praefat., lib. 6; Alciat. in leg. *Pecuniae* 4 ff. de Verb. significat.; Calvin. loc. cit., verb. *Pecunia*; unde S. Augustinus relatus in can. *Totum* 6, caus. 1, q̄. tertia, sic expresse dicit: *Ideo autem pecunia vocata est, quia antiqui totum, quod habebant, in pecoribus habebant.*

Et concordat l. *Origo* 1 ff. de contrah. Emption., ibi: *Origo emendi vendendique a permutationibus coepit; olim enim non ita erat nummus; neque aliud merx, aliud pretium vocabatur; sed unusquisque, secundum necessitatem temporum ac rerum, utilibus inutilia permutabat, quando plerumque evenit ut, quod alteri superest, alteri desit. Sed, quia non semper nec facile concurrebat, ut cum tu haberes, quod ego desiderarem, vicissim haberem, quod tu accipere velles, electa materia est (pecunia nempe seu nummus), cuius publica et perpetua aestimatio difficultatibus permutationum aequalitate quantitatis subveniret; eaque materia forma publica percussa usum dominiumque non tam ex substantia praebet quam ex quantitate; nec ultra merx utrumque, sed alterum pretium vocatur.*

Monetae valor seu aestimatio est duplex, sci- 5 licet valor intrinsecus seu naturalis, et valor extrinsecus seu legalis; valor intrinsecus seu naturalis est ille, qui provenit ex bonitate metalli vel materiae, ex antiquitate, ex utilitate maiori ad commercia humana, ex maiori facilitate, qua apud externos acceptatur, et ex aliis capitibus, propter quae solet supra extrinsecum seu legalem valorem plus dari pro tali moneta. Valor extrinsecus seu legalis est ille, qui a lege publica, seu decreto principis vel magistratus habentis ad id potestatem cum sigillo seu signo imponitur vel taxatur.

Ad iustitiam causae monetae, seu pecuniae 6 tria omnino requiruntur. Glossa communiter recepta in cap. *Quanto* 18, verb. *Patris*, de Iureiur., per textum in l. 1 ff. de contrahend. Emption. Primum est legitima cudendi auctoritas, quam etiam signum impressum indicat; secundum est materiae bonitas seu integritas, id est quod moneta sit tota de ea materia, ex qua esse debet, ut moneta aurea nihil admixtum habeat metalli inferioris, et sic de moneta argentea, et aliis; tertium est iustum

pondus materiae, sicuti signum monetae indicat.

- 7 Ius monetam cudendi est de regalibus; unde soli principes suprema auctoritate gaudentes possunt de iure monetam cudere, lib. 2 Feudorum, tit. 57, Quae sint regaliae; et leg. 2
- 8 Cod. de falsa Moneta, cum similibus. Alii autem inferiores non nisi ex speciali privilegio id facere possunt. *Communis*.
- 9 Princeps mutationem valoris sive intrinseci sive extrinseci monetarum facere non potest absque consensu communitalis, vel saltem potioris eius partis, excepto casu publicae ac manifestae necessitatis, ut colligitur clare ex cap. Quanto 18 de Iureiurando, et tenet communis doctorum, teste Layman l. 3, tract. 3, part. 1, c. 6, n. 7. Et ratio est, quia per mutationem valoris sive intrinseci sive extrinseci monetarum infertur maximum detrimentum populo, unde id est iniustum, nisi ipse populus sponte consentiat; tum quia monetae usus et commoditas debet esse publica et communior, ex cap. Quod omnes 29 de Reg. iuris in 6, ubi habetur expresse: *Quod omnes tangit, debet ab omnibus approbari*.
- 10 Dicitur autem notanter: *Vel saltem potioris eius partis*, quia in similibus rebus consensus maioris seu potioris partis alicuius communitalis, v. g. in hoc casu consensus maioris partis magnatum regni dicitur consensus omnium; arg. l. *Quod maior* ff. Ad municipalem, cum possibile non sit omnium omnino consensum postulari.
- 11 Item notanter dicitur: *Excepto casu publicae ac manifestae necessitatis*, quia ob evidentem causam seu necessitatem princeps monetae mutationem facere potest, etiam non requisito populi consensu; Oresmius tract. de Mutatione monetarum, cap. 22; Covarr. in Collat. numismat., cap. 7, n. 6; Ioannes Faber, Institut. Quibus modis tollitur obligatio princ.; Layman loc. cit., num. 7, ubi sic praecise subiungit: *Sed admonent; quod princeps, cessante necessitate, populo compensare debeat damnum, quod ob pecuniae mutationem passi sunt. Exempli gratia, si, ingruentibus hostibus, ad bellum necessarium gerendum pecuniae desint, duobus modis princeps succurrere poterit, ut publico edicto monetarum omnium valor extrinsecus augeatur, vel ut nummi aerei pro argenteis, aut etiam aureis, impresso eodem valoris signo cudantur cum implicito pacto crediti, ita videlicet, ut quicumque, finito bello, tale signum attulerit, ipsi bonus nummus argenteus vel aureus ex eadem principis officina dandus sit, unde aereus prodierat; quare tale signum, non tam nummi, quam arrhae aut tesserae rationem habebit*. Et de facto sic fuit practicum Melitae obsidionis tempore, et aderant in monetis verba haec: *Non aes, sed fides, attento, quod deinde fuerunt permutatae et restituta*

aliae bonae materiei, et iusti ponderis, refert Ursaya Institut. crimin., l. 2, tit. 6, n. 185.

Caeterum gravissime peccat princeps seu magistratus, si ob commodum suum, absque publica necessitate monetarum mutationem introducat; v. g. si bonum monetae genus reprobet aut banniat, atque congregatum conflet, ac postea minus valentem monetam cudi faciat sola lucris sui causa, et huiusmodi; Abbas in c. Quanto 18 de Iureiurando, n. 11; Gabriel in 4, dist. 15, part. 9, artic. 3, dub. 1; Maioran. in 4, dist. 19, qu. 28, corollar. 6, et communis aliorum; gravissima enim damna et incommoda provenire solent ex monetarum mutatione, ut experientia docet, et videri possunt apud Layman loc. cit., num. 8, et alios passim.

Si monetae valor mutetur intrinsece, solutio fieri debet ex moneta antiqua, quae currebat tempore debiti contracti, si vero non invenitur antiqua, debet fieri ad illius aestimationem, textu expresso in cap. Cum canonicis 26 de Censibus, et tenet communis doctorum cum Fagnano, lib. 3 Decret., in cap. Olim 20 de Censibus, n. 4 et sequent., et Rota part. 2 recent. decis., dec. 149, num. 11; part. 3, dec. 108, n. 1; part. 15, dec. 164, num. 8, et saepe alibi. Et hoc sive monetae valor intrinsecus fuerit auctus, sive imminutus. *Communis* cum Fagn. loc. cit., num. 6, per textum in cit. cap. Cum olim 20, et cit. cap. Cum canonicis 26 de Censibus. Nisi tamen fuerit alterius monetae solutione legitime praescriptum, ut patet a contrario sensu in cit. c. Olim 20 de Censibus, ibi: *Non nisi triginta sex annorum ad plus tempus effluxerit*. Per hoc enim innuit, ut si effluxisset tempus annorum quadraginta, bene praescriptum esset in solutione alterius monetae. Et sic tenet Glossa ibidem, verb. *Non nisi triginta sex*. Innocent. circa finem verb. *Papien.*; Abbas antiq. n. 1; Ioann. Andreas n. 10; Fagn. n. 14 et 15, cum Ancharan., Butr., Cardin., Anania, Castellin., Bald. ibi ab ipso citatis. Unde, si creditor recipiat unam speciem pecuniae loco alterius longissimo tempore, non cogitur debitor in futurum solvere de pecunia primae speciei.

Si monetae valor mutetur extrinsece, solutio fieri debet secundum eiusdem valorem de tempore solutionis. *Communis* cum Fagn. loc. cit., num. 22 et 24, et Rota part. 2 rec. decis., dec. 149, n. 11; p. 3, dec. 49, n. 1; part. 11, dec. 24, n. 10, et saepe alibi; et ratio est, quia hoc casu bonitas monetae intrinseca non mutatur, sed tantum bonitas extrinseca, id est valor. In aestimationem autem valoris inspicitur tempus solutionis, l. Cum quid, et l. Vinum ff. Si certum petatur, et l. Paulus ff. de Solutionibus.

Si tamen moneta sit ab initio taxata ad rationem tot librarum, tunc in solutione atten-

dendus est valor taxatus, quia aestimatio facit venditionem; 1. *Plerumque*, § *Si ante*, ff. de Iure dot., 1. *Si aestimatis*, et 1. *Quoties* Cod. eodem, et ideo reddi et solvi debet illa aestimatio, et non maior vel minor. Bald. consil. 539: *Punctus quaestionis talis est*, vol. 2; Boer. dec. 327, n. 10; Fagn. loc. cit., n. 24 et 25; Rota part. 3 rec. decis., dec. 49, n. 3; part. 9, tom. 2, dec. 398, n. 10 et seq., et saepe alibi.

8 Quando monetae species certo numero solvendae, sunt in pactum deductae, tunc tot numero species tempore constituto solvi debent, quot fuerunt pacto conventae, sive earum valor extrinsecus sit auctus, sive diminutus, quia illarum superveniens extrinseca mutatio cedit commodo vel incommodo creditoris; unde, si Caius dedit mutuo Titio centum duplas eodem numero et specie restituendas, seu emerit agrum pro centum duplis in specie et numero solvendis; tunc totidem duplae in specie et numero sunt solvendae, non obstante, quod earum valor extrinsecus sit auctus vel diminutus. *Communis* cum Covarr. de Mutatione monetar., § unic., concl. 7; Laym. l. c., n. 13; Rota part. 14 rec. dec., dec. 504, part. 15, dec. 564, n. 23, et saepe alibi.

9 Quando conventa est certa species monetae, solutio facienda est in eadem specie, nec debitor liberatur solvendo in alia specie eiusdem valoris, etiamsi adsit consuetudo, ut una species monetae solvatur pro alia; unde, si conventum sit, ut solutio fiat in auro, non teneatur creditor recipere monetam argenteam, quamvis probam, et eiusdem, seu aequivalentis valoris; Rota part. 2 rec. decis., dec. 149, n. 4; part. 4, tom. 2, dec. 165, n. 1; part. 5, tom. 2, dec. 141, n. 56; part. 19, tom. 1, dec. 329, n. 1 et 2, et saepe alibi. Et ratio est, quia *contractus ex conventionem legem accipiunt*, l. 1, § *Si convenerit*, ff. Depositi, et regul. iur. in 6, ibi: *Contractus ex conventionem legem accipere dignoscuntur*. — *Et aliud pro alio, invito creditore, solvi non potest*; iuxta l. 2, § 1, ff. Si certum petatur.

0 Intellige tamen, quando facile, vel cum modica difficultate species monetae inveniri possit, secus autem, si qualitas promissa, seu conventa moneta non reperiatur, vel totaliter abscesserit, seu publice fuerit prohibita, quo casu solutio fieri potest, et debet per aliam aequivalentem; arg. c. *Olim* 20, et cap. *Cum canonicis* 26 de Censibus; Rota part. 2 rec. decis., dec. 149, num. 5; part. 4, tom. 2, dec. 165, n. 2; Annot. ad dec. 67, n. 52 et seq.; part. 9, tom. 1, dec. 351, n. 2; part. 14, et decis. 329, n. 3; part. 19, tom. 1. Vide verb. *Pensio*, a n. 113 ad 118.

1 Quando quantitas pecuniaria in obligationem deducitur, nulla facta designatione speciei, aut facta quidem, sed numero incerto, vel nulla

illius facta aestimatione, tunc, si fiat mutatio extrinseca monetarum, solutio fieri debet secundum valorem currentem tempore solutionis. Si enim v. gr. Titius det centum scuta Caio cum pacto ut tantundem in bona moneta restituat, vel cum pacto ut ea restituat in auro vel argento, non expresso numero specierum, tunc, cum talis species monetae solvendae adiecta sit causa demonstrationis tantum, et non aestimationis, monetae valor extrinsecus, sive auctus, sive diminutus currit commodo vel incommodo debitoris; Rota part. 16 rec. decis., dec. 230, n. 5; Fagnan. loc. cit., n. 11; Bald. consil. 407: *Super facto Domini*, n. 1, vers. *In contrarium*, lib. 5; Castellin. consil. 35, num. 9; Ioann. Faber., Institut. *Quibus modis tollitur obligatio*; Tholosan. lib. xxxvi Syntag., cap. 2, num. 27; Frideric. Martini de Iure cens., c. 5, num. 60, et c. 8, n. 59; Mynsinger. centur. 4, observ. 1; Covarr. de Mutatione monet., § unic., n. 3 in fine, et conclus. 4; Carol. Molin. de Usurar. contract., qu. 92, num. 708; Sotus lib. 6 de Iustitia, quaest. 1, art. 1, et qu. 12, art. 3; Sylvester verb. *Solutio*, qu. 2; Petr. Navarrus lib. 3 de Restitut., c. 1, n. 259; Toletus lib. 2, c. 34, num. 2; Rebell. p. 2, l. 11, qu. 15, conclus. ultim.; Filliucius in Moral. qq., tract. 35, n. 409, verb. *Quinto*; Ludov. Molin. tom. 2, disp. 312, conclus. 1; Layman. l. c., n. 15; Ioann. Medina de Restitut., qu. ultim., vers. *Ideo fatentur*; Abbas in c. *Quanto* 18 de Iureiurando, n. 2; Hostiens. ib.; Reiffenst. l. 3 Decr., tit. 33, n. 35; Engel ibid., n. 14, et alii plures contra alios.

Quando valor monetarum extrinsecus crescit 22 in manu depositarii, administratoris, aut cuiuscunque similis possessoris, seu alterius pecuniae custodis, ordinarie tale augmentum non ad ipsum, sed ad dominum monetarum pertinet, sicuti ad ipsum pertinet detrimentum valoris, si contingat. *Communis*; et ratio est clara, quia augmentum et decrementum extrinsecum est quoddam accidens monetae, adeoque eiusdem debet esse, cuius est moneta.

Potest licite moneta purioris materiae, quam 23 vis eiusdem valoris legalis, commutari cum alia imperfectioris materiae cum moderato lucro, attentis circumstantiis maioris vel minoris valoris naturalis utriusque; et idem dicendum est proportionate de permutatione monetae cameralis cum non camerali; Molina tract. 2, disput. 401, vers. *Dicendum deinde est*; Salas de Cambiis, dub. 33, num. 3, 4, et 9; Rebellus 2 part. de Obligat. iustitiae, lib. 11 de Cambiis, quaest. 5; Pontas verb. *Campsor*, cas. 1; Lugo de Cambiis, disp. 27, sect. 1, num. 8, vers. *Quintus titulus est*, ubi dicit sic sentire alios communiter, et num. 11, ubi dicit: *Ego puto non recedendum a communi sententia, sed cum ipsa dicendum communiter licitum esse*

plus aliquid accipere hoc etiam titulo maioris commoditatis, et facilioris expendibilitatis unius monetae, quam alterius; Rosignol. de Cambiis 1, praenot. 4, num. 2, et ipso teste, alii magis communiter contra Medinam, Valentiam et quosdam alios. Vide ipsum Rosignolum, et Lugonem ad longum nostram conclusionem propugnantes.

- 24 Qui scientia privata scit valorem monetae esse brevi minuendum, seu monetam esse prohibendam, potest ipsam expendere secundum valorem praesentem, quia valor iustus est valor publice currens secundum communem estimationem, vel secundum taxationem legis, et non secundum privatam cognitionem, seu existimationem. *Communis*. Dicitur autem notanter *scientia privata*, quia communis doctorum cum Cardinali de Lugo, t. 2, disp. 26, n. 140, tenet non excusari magistratus ipsos, qui ex industria legis promulgationem differunt, ut interim suas monetas maiori valore expendant. Vide verb. *Contract. emption.*, artic. 2, num. 18.
- 26 Monetam falsam, v. gr. stanneam aut plumbeam pro argentea scienter expendens, non obstante, quod ab aliis acceperit, et deceptus fuerit, peccat graviter, tenetur ad restitutionem ei qui laesus fuit, et ut reus falsi criminis circa monetas potest puniri. Colligitur ex l. 1, § final., ff. ad leg. Corneliam de Falsis, et ex l. *Cornelia* 9 ff. eod., et docent Iul. Clarus lib. 5 Sentent., § *Falsum*, n. 38; Covarr. de Collat. veterum numismat., c. 8, n. 4; Molina tract. 2, disp. 702, n. 9; Sylvester verb. *Falsarius*, qu. 6; Navarr. c. 16, num. 167; Tholosan. lib. 36 Syntag., cap. 3; Laymann lib. 3, tract. 3, part. 1, cap. 5, num. 5, et alii passim.
- 27 Qui bona fide monetam falsam ab illo accepit, et bona etiam fide seu ignoranter eam expendit, postea; comperta veritate, tenetur ad restitutionem ei qui laesus fuit; Molina cit. disp. 702, ad fin.; Petrus Navarr. lib. 3 de Restit., cap. 1, n. 312; Navarr. in Manual., c. 17, num. 167; Laym. loc. cit., num. 5, et alii. Et consentit Lugo tom. 2, disp. 28, sect. 2, num. 6, ubi recte cum distinctione respondens dicit eum, qui bona fide monetam falsam expendit, non factus ea de causa locupletior, tunc solum teneri ad restituendum, quando is, cui ipse pecuniam illam solvit, passus est ea de causa detrimentum aliquod. Si autem nullum detrimentum passus est, quia ipse etiam bona fide eam expendit, et solvit personis ignotis, quibus restituere non tenetur, quia nescit an ipsae etiam detrimentum passae sint, liber etiam ille primus erit ab onere restituendi. Vide verb. *Contract. emption.*, art. 2, a n. 1 ad n. 9.
- 28 Monetam falsam fabricantes, veram tondentes, radentes vel minuentes, falsi crimen com-

mittunt, et fiunt rei laesae maiestatis, sub poena ultimi supplicii, confiscationis bonorum et feudorum, infamiae, et privationis omnium dignitatum; l. 2 Cod. de Fals. monet., ibi: *Cuius obnoxii maiestatis crimen committunt*, et concordant l. 1 et 3 Cod., et l. *Quicumque* ff. ad leg. Corneliam de Falsar., cum similibus, et tenent doctores communiter.

Monetas aureas et argenteas tondentes, tam in Urbe, quam in toto Statu ecclesiastico; incurrunt poenam ultimi supplicii; S. Pius V, Constitut. 3 incip. *Cum nihil magis*. Quam Constitutionem approbat, confirmat et innovat Urbanus VIII, et ad omnes et singulas personas ecclesiasticas, etiam quomodolibet exemptas, cuiusvis ordinis, societatis, instituti, nec non militiarum quarumcunque, etiam hospitalis S. Ioannis Hierosolymitani, regulares, in omnibus et singulis provinciis, regnis, civitatibus, terris, oppidis, castris et locis in Italia duntaxat existentibus, qui aureas vel argenteas monetas tondere, fabricare, colorare, vel alias adulterare, seu etiam quomodolibet adulteratas scienter erogare aut exponere praesumpserint, extendit et ampliat; ac vult, ut culpabiles in praemissis reperti, praevia degradatione, curiae saeculari puniendi tradatur. Urban. VIII, Const. 75 incip. *In suprema*.

Pecunias autem adulteratas scienter detinentes, seu de loco ad locum transportantes, aut materiam, instrumenta, sive opem ad praemissa praestantes, incurrunt poenam triremium per decennium. Urban. VIII in d. Const. incip. *In suprema*.

Cognitio huiusmodi causarum in provinciis Sedi Apostolicae subiectis spectat ad S. R. E. Cardinales ibid. legatos; in aliis vero provinciis Italiae spectat ad locorum Ordinarios, etiam quoad regulares privative quoad omnes, etiam superiores ipsorum religiosorum, ipsis superioribus penitus exclusis. Urban. VIII in d. Const. incip. *In suprema*, § 6.

Monetarii gaudent immunitate ecclesiastica; sed contra ecclesiasticos complices in hoc delicto procedendum est iuxta formam dictae Constitutionis a Sanctissimo editae anno 1627. Sacra Congr. Immun. in Oppiden. 16 Ianuar. 1635, lib. 2 Decr. Paul., pag. 214.

Attendenda tamen est novissima dispositio Benedicti XIII, in Constitut. incip. *Ex quo*, edita 1725, sexto Idus Iunii, ubi sic expresse habet: *Excludimus pariter, repellimus atque privamus eiusdem immunitatis privilegio.... conflantes, adulterantes vel tondentes quascunque monetas aureas vel argenteas, etiam principum exterorum, quotiescunque in loco aut provincia, ubi crimen admittitur, liberum habeant usum et commercium, vel ipsas monetas conflatas, adulteratas aut detonsas scienter ita expendere et erogare praesumentes, ut fraudis conscii atque participes censerì possint*.

- 35 Cognitio causae sacerdotis monetarii spectat ad eminentissimum Legatum privative quoad Ordinarium, iuxta dispositionem dictae bullae F. R. Urbani VIII. Sacra Congr. Immun. in Bononien. 6 Septembr. 1671, lib. 1 Decr. Altov., pag. 729.
- 36 Vigore eiusdem bullae cognitio causae fabricationis falsae monetae contra clericum spectat ad curiam episcopalem. Eadem Sacra Congr. Immun. in Eugubina 16 Febr. 1631, lib. 2 Decr. Paul., pag. 96.
- 37 Verum aliquando contra ecclesiasticos fabricatores monetae datur facultas gubernatori procedendi etiam per alium, modo sit clericus. Eadem Sacra Congregat. Immunit. in Beneventana 26 Aprilis 1677, lib. 2 Decr. Altov., p. 1373.
- 38 Conceditur, mandante Sanctissimo, facultas eminentissimo Legato extrahendi et retinendi praetensos monetarios, ac conficiendi processum, quem ad Sacr. Congr. transmittat. Ead. Sacra Congr. Immun. in Bononien. 30 Aprilis 1672, lib. 1 Decr. Alt., p. 683.
- 39 Monetarius, in cuius domo repertum fuit breve Sanctissimi et sigillum, utrumque ex probabilibus indiciis falsum, mandante Sanctissimo, extrahitur a quocunque loco immuni per D. Nuntium. Ead. Sacra Congr. Immun. in Neapolitana 29 Dec. 1668, lib. 1 Decr. Alt., pag. 303.
- 40 Monetarius ad preces M. ducis ex gratia speciali Sanctissimi extrahitur ad formam bullae, et retinetur in carceribus ecclesiasticis, usque ad novum ordinem, quamvis casus non sit de exceptis. Eadem Sacra Congregat. Immun. in Pisana 7 Aprilis 1668, lib. 1 Decr. Alt., p. 214; in Florentina 9 Februar. 1669, d. lib., p. 314. Attendenda tamen nunc dicta bulla Benedicti XIII.
- 41 Ad instantiam regionum datur facultas Episcopis status Mediolanen. inquirendi in locis immunibus, et extrahendi monetas adulteratas et tonsas, ac etiam instrumenta ad hunc usum; quo vero ad monetarios et tonsores conceditur emin. Archiepiscopo Mediol. facultas ad triennium illos extrahendi et retinendi in carceribus eccles. vel ad tutam custodiam in laicalibus nomine Sacr. Congr. et conficiendi processum, ad effectum transmittendi, ac etiam communicandi aliis Episcopis facultatem tantum extrahendi et custodiendi ipsos reos. Eadem Sacra Congr. Immun. in Mediolanen. 6 Iulii 1677, lib. 2 Decr. Alt., p. 1411.
- 42 Datur facultas Episcopo procedendi contra monetarios extractos ab Ecclesia, ad rigorosum examen, attentis enormitate et frequentia horum delictorum. Eadem Sacra Congr. Immun. in Lycien. 26 Iulii 1667, lib. 1 Decr. Altov., pag. 138.
- 43 Conceditur facultas, annuente Sanctissimo, vicario generali consignandi instrumenta extra-

cta ab Ecclesia, quibus monetarius utebatur ad cudendos nummos, ut etiam nummos ipsos, si adsint, facta protestatione, ut dicta curia procedat in causa citra poenam sanguinis. Ead. Sacra Congr. Immun. in Mediol. 16 Febr. 1679, lib. 2 Decr. Altov., p. 1712.

Annuente Sanctissimo, datur D. Nuntio Apostolico facultas restituendi seu consignandi iudicibus laicis monetas falsas repertas apud fratrem N. mendicantem retentum in carceribus nuntiaturae, postquam eisdem usus fuerit pro omni eo quod attinet ad suum tribunal cum solita praeservatione. Eadem Sacra Congregat. Immunit. in Neapolit. 10 April. 1664, lib. 1 Decr. Vall., pag. 115. Quoad omnia supradicta attendenda est nunc dicta bulla Bened. XIII, incip. *Ex quo*.

Conceditur facultas in forma commissaria, annuente Sanctissimo, inquisitori et Episcopo Melevitano, ut pro extinctione monetae ex aere fabricatae contribuant ecclesiastici tam saeculares quam regulares una cum laicis in summa scutorum 135 mille pro rata quorumcunque bonorum, rerum et effectuum per eosdem commissarios declaranda, ita tamen, ut creditum etiam relig. Hierosolymitanae ad dictam summam ascendens remaneat extinctum, et residuum eiusdem monetae ex aere fabricatae infra biennium, amota omni dilatione etiam extinguatur. Ead. Sacra Congr. Immunit. in Melevitana 10 Novemb. 1649, lib. 4 Decret. Paul., pag. 64.

Taxae edicto regio impositae ex causa monetae novae non comprehendunt ecclesiasticos, et iniungitur D. Nuntio, ut tueatur immunitatem ecclesiasticam. Ead. Sacra Congr. Immun. in Aprutina 1 Apr. 1695, lib. 1 Decr. Vall., pag. 140.

Ad instantiam regis catholici Sac. Congreg. 47 Immun. ex placito Sanctissimi concedit approbationem donativi extraordinarii ecclesiasticorum in regno Siciliae, dummodo erogetur in causa monetae novae; in una regni Siciliae seu Panorm. 16 Sept. 1698, lib. 2 Decret. Vall., pag. 176.

Monetas aureas tondentes ultimi supplicii 48 poena plectuntur. Bened. XIV, Constit. incip. *Ad curam*, § 2. Poenam hanc ad tondentes 49 monetas argenteas ampliavit S. Pius V Pontifex in Const. incip. *Cum nil magis*. Idem ibid., § 2. Urbanus autem VIII in Const. incip. *In 50 suprema*, huiusmodi poenali sanctioni obnoxios fecit ecclesiasticos quosunque tam saeculares quam regulares infra Italiam et insulas adiacentes. Idem ib., § 3.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

De mutatione monetae inter diem contracti 51 debiti, ac solutionis, gravis praesertim in mutuo controversia est, cui nocere ea debeat, creditori ne, an debitori? Plures sane hac de quae-

stione scripsere, sed qui eos legit, vix assequi potest quid sibi velint.

52 Priusquam vero propius ad rem veniamus, nonnulla praemittenda sunt. Notandum primo est, mutari internam nummorum bonitatem, quoties, ipsa proba nummorum materia in nummis recentioribus minori invenitur pondere seu quantitate, quam in vetustioribus, dum posteriores eandem puritatem bonitatemque habent, sed levioris ponderis; vel idem cum prioribus pondus habent, sed plus inferioris metalli singuli mixtum est.

53 Notandum secundo est externam nummorum bonitatem consistere in valore, qui imponitur publica auctoritate materiae publice signatae, ea mente, ut perpetuus stabilisque sit. Quo fit, ut usum dominiumque pecunia non tam ex substantia, quam quantitate praebere intelligatur, imo non amplius corpus, et aestimatio illa publica deinceps spectanda sit, per quam pecuniae corpora semel aestimata omnem in posterum aliam respuunt privatam aestimationem, omniaque aestimant.

54 Notandum tertio, mutari aliquando externum valorem ipsius materiae, scilicet auri argentique, per usum atque commercia hominum aucto rudis auri aut argenti pretio, et ita quidem ut pari proportionem non surgat aestimatio utriusque metalli, ex quo nummus constat, sed magis auri, quam argenti, aut vice versa. Ex quo necessario augenda deinde quoque est publica aestimatio nummorum iam cursorum et cudendorum, etsi materia eorum neque melior, neque maior sit.

Notandum ultimo, ita plerumque in rebus 57 publicis, aut regnis bene constitutis externum valorem nummis auctoritate publica solvere, atque etiam oportere imponi, ut cum intrinseca materiae bonitate conveniat, eique respondeat.

Hisce notatis, sentio bonitatem internam et 58 externam nummorum mutatam, ipsamque etiam mutationem valoris metalli seu materiae, quae mutationibus superioribus praebere solet occasionem, cedere lucro et damno debitoris, maxime mutuarii, obligati ad pecuniam reddendam. Confer Neostad. Cur. Holland. dec. 37, per tot., et Christin. Belgicar. decision. vol. 3, dec. 1, n. 1.

Et ratio est quia, ut notatum est, pecunia, 59 qua talis usum dominiumque non tam ex substantia, quam quantitate praebet, quae quantitas ita auctoritate publica definitur, ut illa sola, et nulla alia spectari debeat in expendendo et in commercio inter homines.

Patet hinc errare eos, qui asserunt, mutata 60 intrinseca materiae bonitate, tempus contractus; mutatus vero extrinseca bonitate, id est valore imposito, tempus solutionis attendendum esse in solutione facienda.

Declara tamen, ita procedere quae diximus, 61 si nulla ex parte debitoris vel creditoris mora intercesserit. Neostad. dist. decis. cur. Holland. 37; Coren. observ. 16, per tot.

Tum declara procedere, nisi pactum sit de 62 solvenda certa moneta in specie. Grot. Manuduct. ad iurisprud. Holland. l. 3, c. 10, n. 18 et seq.; Wassenaar Pract. iudicial. c. 11, n. 103.

MONIALES ¹

PARTITIO ARGUMENTI

MONIALES: 1. quoad ea quae concernunt puellarum educationem, novitiatum et professionem; 2. quoad ea quae concernunt earum numerum, dotem, peculium et livellum; 3. quoad ea quae concernunt clausuram; 4. quoad ea quae concernunt accessum ad earum monasteria, et locutionem cum eis; 5. quoad ea quae concernunt earum confessarios tam ordinarios quam extraordinarios; 6. quoad varia miscellanea ipsas concernentia.

ARTICULUS I. *Moniales quoad ea quae concernunt puellarum educationem, novitiatum et professionem.*

1. Puellae educationis gratia recipi possunt in monasteriis monialium. — 2. Plures tamen requiruntur conditiones, ut puellae inibi educandae recipiantur: et prima conditio est, ut monasterium ad educationem puellas recipere consueverit. — 3. Monasterium dicitur solitum

puellas ad educationem recipere, quando alias in educationem tenuit, licet forte modo nullam educandam habeat. — 4. Non possunt tamen recipi educandae in monasteriis convertitarum. — 5. Neque in illis monasteriis, in quibus viget prohibitio admittendi puellas ad habitum. — 6. Secunda conditio est, quod puellae habitent in loco separato a dormitorio monialium et novitiarum, alias monasteria non habentia talem locum separatam pro dictis puellis non possunt eas in educationem recipere. — 7. Unde ad hoc iubetur monasterium

¹ Primis Ecclesiae saeculis fuere virgines, quas *ecclesiasticas* et *canonicas* vocabant, quod licet privatim in paternis aedibus degerent, in canone tamen, seu libris Ecclesiae notatae essent, ac peculiari quadam ratione ad Episcopi providentiam spectarent. Sed quarto iam saeculo monasticae virgines in sacra societate viventes, de quibus hic auctor agit, in Ecclesia inveniuntur. Exstat de his Carthaginienensis III Concilii can. 33, easque etiam S. Augustinus memorat in libro de Mo-

ribus Ecclesiae, c. 31. Iustinam quoque *abbatissam fundatricem sancti loci huius*, coenobii scilicet alicuius, quae an. 569 dum annum ageret LXXXV decessit, exhibet lapis a Muratorio divulgatus pag. 429. De antiquis hisce sanctimonialibus, praeter Cangium, nonnulla non ita obvia dabit Zaccaria in dissertatione *de veterum christianarum inscriptionum in rebus theologicis usu*, cap. 8, n. 3.

visitari. - 8. Tertia conditio est, quod puellae educandae non recipiantur in monasteriis, nisi de expressa licentia Sacrae Congregationis. - 9. Et hoc sub poena violatae clausurae. - 10. Licentia recipiendi in educationem non conceditur monialibus in particulari, sed solum monasterio in communi. - 11. Ordinarius non potest huiusmodi licentiam concedere. - 12. Non obstante contraria consuetudine. - 13. Obtenita licentia Sacrae Congregationis praesentanda est ei, cui directa fuerit, nec non in propriae cancellariae registris recondenda, alias invalida redderetur. - 14. In monasteriis regularibus subiectis, obtenita licentia Sacrae Congregationis, recipi et admitti possunt educandae absque consensu Episcopi, et sola licentia superioris regularis; si tamen licentiae executio sit expresse commissa Episcopo, est ei pro executione praestanda. - 15. Quarta conditio est, quod puellae recipiantur de consensu superioris et monialium per secreta suffragia. - 16. Qui consensus monialium debet esse maioris partis, non obstante contrario abusu. - 17. Dum superior regularis recipit monialium suffragia pro admittenda educanda, cum eo non assistit vicarius generalis, nec alius ab eo seu ab Episcopo deputatus. - 18. Quinta conditio est, quod puellae non sint supra numerum monasterio praefixum. - 19. Non est tamen prohibitum, quod in eodem monasterio accipiantur educandae plures sorores, quam duae. - 20. Numerus educandarum ita praefigi debet, ut quaelibet suum lectum separatim habeat. - 21. Sexta conditio est, quod puella educanda recipiatur sola sine ancilla. - 22. Septima conditio est, quod puellae educandae utantur vestitu, qui virginali modestiae et pudicitiae convenit. - 23. Octava conditio est, quod puella educanda septimum expleverit annum, nec sit maior 25 annis. - 24. Puellae, quae compleverunt 25 annum, debent a clausura dimitti. - 25. Nisi prorogationem obtineant a Sacra Congregatione. - 26. Si autem, completis annis 25 sine obtenita prorogatione, non statim egrediantur, non afficitur excommunicatione, sicuti nec abbatissa, vel priorissa monialium illam retinentes. - 27. Nona conditio est, quod puellae sic introductae e monasterio non egrediantur, sed ad clausuram ad instar monialium teneantur, et semel egressae ad illud vel ad aliud monasterium redire non permittantur absque Sacrae Congregationis licentia, cum egressus huiusmodi expressione, nisi habitum regulare suscipiendi animo essent reversurae. - 28. Ipsae tamen puellae egrediendo absque superioris licentia non incurrunt excommunicationem violatae clausurae. - 29. Decima conditio est, quod quolibet semestri pro dictis puellis alimenta in pecunia anticipate solvantur. - 30. Educandae matrimonium contrahere volentes desponsari debent extra clausuram, in eam amplius non rediturae sine licentia Sanctae Sedis. - 31. Imo Ordinarius, habita notitia, quod educandae contraxerint sponsalia, debet eas a clausura dimittere. - 32. Si sponsam de licentia Sacrae Congregationis in clausura degentem sponsus visitet absque eiusdem Sacrae Congr. facultate, quae raro conceditur, et multo magis si praefatus sponsus circa monasterium cantet, vel sonet, ipsa sponsa debet a clausura dimitti. - 33. Abbatissa, quae sponsalium instrumentum cum educanda fieri permittit ad crates, deponitur ab officio, voce activa et passiva privatur. - 34. Educandis nubere volentibus liber exitus permitti debet. - 35. Ordinarius non debet absque causa relevanti praecipere educandae, ne contrahat matrimonium sine sua licentia. - 36. Matrimonium contractum a puella educanda ad crates monasterii coram testibus, et paroco ecclesiae parochialis, intra cuius limites situm est monasterium, validum est, etiamsi parochus fuerit alio praetextu vocatus, nisi aliud obstat. - 37. Educandae dimitti debent, si sine facultate speciali receptae sint ante septimum annum completum, vel si compleverunt annum vigesimum quintum. - 38. Neque in hoc dispensare possunt Ordinarii. - 39. Item dimitti debent puellae, quae non solvunt alimenta. - 40. Item dimitti debent, si detegantur energuminae. - 41. Item dimitti

debent, si detegantur gravidae, et multo magis si pariant. - 42. Puellae, quae compleverunt annum 25, nequeunt recipi educandae in monasteriis monialium. - 43. Nisi raro ad annum propter causas urgentes, et de licentia Sacrae Congregationis. - 44. Modo ultra alimenta donet aliqua monasterio. - 45. Nisi quando recipiuntur ad probandum Institutum. - 46. Mulieres nuptae nequeunt recipi in monasteriis monialium de licentia Ordinarii. - 47. Illae autem, quae sunt in discordia cum maritis, et eorum saevitiam timent, si extra culpam sint, debent, si sint in monasteriis, tolerari; in posterum vero huiusmodi mulieres non possunt recipi etiam cum licentia Episcopi. - 48. Mulier, quae in suspicionem venit marito, et timet ob id, ne ab eo ipsi vis aliqua inferatur, permitti debet, ut possit ingredi monasterium monialium, dummodo constitutiones monasterii non repugnent, et accedat consensus superiorum, abbatissae et monialium, etc. - 49. Viduae, quae honestatis causa se in monasteria monialium contulerunt, dummodo sint bonae existimationis et famae, tolerari debent, quatenus legibus monialium pareant; de caetero tamen non sunt recipiendae, nisi moniales fieri vellent. - 50. Famulae, seu ancillae saeculares de licentia superiorum possunt introduci in monasterium monialium causa inserviendi domesticis servitiis, et infirmis monialibus, si deficient conversae. - 51. Extra tamen casum dictae et similis necessitatis non possunt introduci cum sola licentia Ordinarii; sicuti nec possunt introduci pro servitio alicuius monialis particularis, aut alicuius puellae educandae cum sola licentia Ordinarii; imo etiam Sedes Apostolica regulariter hanc licentiam denegat. - 52. Puella, vel vidua, quae temere ingreditur ad suscipiendum habitum, et abbatissa recipiens, incidunt in censuras: haecque debet graviter puniri, illa expelli. - 53. Cogere puellas ad ingressum monasterii causa solius educationis, si coactio est illata puellis a non habentibus in illas potestatem dominativam, est peccatum mortale: si coactio sit illata a parentibus, vel tutoribus, et puellae sint impuberes, nullum est peccatum; si autem sint puberes, talis coactio censetur peccaminosa. - 54. Cogentes coactione peccaminosa puellas puberes ad ingrediendum monasterium, probabilis incurrunt excommunicationem latam a Tridentino, etiamsi non intendunt illas ingredi ad habitum religionis sumendum, aut profitendum, sed solum educationis gratia. - 55. Id tamen limitantarii, quando talis coactio est in ordine ad induendum habitum, et ad profitendum; secus vero si sit solum in ordine ad educationem. - 56. Ordinationes et declarationes Ordinarii directae pro monasteriis, servari debent etiam in monasteriis subiectis regularibus. - 57. Secus si ordinationes tam pro monachandis, quam pro educandis factae fuerint ab ipso Ordinario. - 58. Nisi eae, quae respiciunt clausuram, et ad illam accessum vel ingressum. - 59. Puellae manentes in monasteriis exemptis non subiacent Episcopo, nisi in casibus in quibus ipsi subduntur moniales exemptae. - 60. Si aliqua educanda aegrotet, cum periculo vitae, et testari velit, debet concedi licentia notario cum testibus ingrediendi clausuram. - 61. Educanda si moreretur in monasterio exempto nulla electa sepultura, ubi esset sepelienda? ad n. 62. - 63. Quod dicitur de educandis, id ipsum dicendum est, servata proportionem, de tumulatione mulierum saecularium in monasterio monialium legitima facultate commorantium, et inibi decedentium. - 64. Puella, ut legitime recipiatur ad habitum religionis, requiritur consensus superioris, et monialium per secreta suffragia. - 65. Qui consensus monialium debet esse maioris partis. - 66. Puella ad habitum Religionis recipienda, est ab Episcopo vel eius deputato exploranda, an seducta sit, an sciat quid agat, et huiusmodi. - 67. Et hoc etiam in monasteriis regularibus subiectis, in quibus nec potest ad habitum admitti sine praevia licentia Episcopi in scriptis. - 68. Unde potest Episcopus sub censuris praecipere monialibus etiam exemptis, et earum superioribus, ne recipiant puellas ad habitum,

nec ad professionem, nisi prius sit ipse certioratus. — 69. Hanc voluntatis puellae explorationem non debet Episcopus differre ultra 15 dies, alias superiores exempti, 15 diebus elapsis, possunt, eo inconsulto, ad receptionem et admissionem procedere. — 70. Defectus explorationis voluntatis non irritat receptionem et admissionem. — 71. Puella ad habitum recipienda, debet prius per decem dies continuos spiritualibus exercitiis operam dare. — 72. Puellae non possunt admitti ad habitum religionis, nisi habeant 15 annos completos. — 73. Antequam puella habitu religioso induatur, debet esse sacramento confirmationis munita. — 74. Debet ei imponi nomen sanctae, non gentilis feminae. — 75. Debet ei imponi, ut vocetur titulo sororis, et non dominae. — 76. Novitiae omnes debent degere sub cura et regimine magistrae in habitatione particulari. — 77. Episcopus praecipere potest monialibus etiam exemptis, etiam regularibus subiectis, ut habeant locum separatum et commodum pro novitiis et puellis educandis, et potest prohibere, ne illas extra dictum locum teneant sub quovis praetextu sub gravibus poenis, etc. — 78. Prohibitum est puellas ad habitum suscipi in illis monasteriis, quae non habent locum distinctum et separatum pro novitiatu. — 79. In habitu saeculari fieri non potest novitatus. — 80. Tempus, sive annus probationis debet esse continuus, et incipit a die assumptionis habitus, et non a die acceptationis monialium. — 81. Alimenta pro anno novitiatus debentur etiam a numerariis; nisi Sacra Congregatio det licentiam investendi dotem pro novitia, quae illam solvere nequit. — 82. Ordinarius nullo pacto compellere potest moniales ad acceptandum puellas neque ad habitum, neque ad professionem, licet haberent licentiam Sedis Apostolicae. — 83. Novitia infirma morbo contumaci remittitur curanda domum. — 84. Eo pacto, ut reversa recipiat novitiatum a capite. — 85. Sed, si novitiatus annum expleverat, posteaque ex causa supradicta de consensu monialium et superioris exit, potest, cum redit, admitti sine novo novitiatu. — 86. Novitia, quae exit ab uno monasterio ad profitemdum in alio, debet reincipere novitiatum a capite. — 87. Novitia debet per annum cum habitu regulari permanere, alias professio erit irrita. — 88. Annus probationis debet esse completus de momento ad momentum; alias professio est nulla. — 89. Novitia non potest professionem emittere ante annum decimum sextum completum, alias professio antea facta est nulla. — 90. Anni 16 ad professionem requisiti debent esse completi de momento ad momentum, alias professio est nulla. — 91. Aetas autem incipit a die nativitatis, et non a die baptismi. — 92. Novitia ante professionem debet explorari quoad eius voluntatem ab Episcopo, seu eius deputato. — 93. Et hoc etiam in monasteriis regularibus subiectis. — 94. Episcopus, postquam fuit monitus, non debet differre explorationem voluntatis novitiae ultra 15 dies, alias superiores exempti, ipsis 15 diebus lapsis, possunt procedere ad admissionem professionis. — 95. Defectus huius explorationis non annullat professionem. — 96. Novitiae in articulo mortis constitutae, etiam anno novitiatus non completo, possunt professionem emittere, dummodo sint in aetate legitima. — 97. Si tamen huiusmodi novitiae convalescant, tenentur iterum profiteri. — 98. Talis autem professio emissa a novitia in articulo mortis, anno novitiatus nondum completo, non suffragatur, nisi quoad acquisitionem Indulgentiarum favore profitentis, non

autem quoad acquisitionem dotis favore monasterii. — 99. Si autem talis professio in articulo mortis sit emissa in manibus abbatissae, anno probationis iam integre completo, tunc dos acquiritur monasterio, licet professio emissa fuerit inscio Ordinario. — 100. Aliqui vero tenent, quod professio emissa post annum probationis a puella phthisica, seu hectica non prosit monasterio quoad acquisitionem bonorum. — 101. Professio monialium in manu Ordinarii principaliter, non autem abbatissae fieri debet. — 102. Tamen, si fiat in manu superiorissae de consensu maioris partis capituli, est valida. — 103. Adducitur, et solvitur instantia. — 104. Episcopo, vel alio praelato, seu superiore iubente recipi novitiam ad professionem, contradicente maiori parte monialium, non debet admitti. — 105. Et si Ordinarius ad id eas compelleret, possunt ad superiorem appellare. — 106. Et si superior de se cum minori parte, reclamante maiori parte monialium, novitiam ad professionem admitteret, professio esset nulla. — 107. Moniales nullo modo per iuramentum vel censuras cogendae sunt ab Ordinario ad exprimendam causam, cur aliquam novitiam a professione reiiciant: sed, si secreto interrogatae idoneam repulsionis causam non afferant, et in sua contumacia perseverent, Ordinarius debet facere certiorum Sacram Congreg. ut de opportuno remedio provideat. — 108. Quae solet iubere iterum convocari capitulum: dummodo monialibus pro extorquendis votis vis non inferatur. — 109. Reiicere autem a professione novitiam non possunt moniales sine iusta causa, alias graviter peccant. — 110. Abbatissa seu superiorissa in monasteriis non exemptis tenetur ante mensem certiorum facere Episcopum professionis a novitia emittendae, alias potest suspendi arbitrio Episcopi. — 111. In monasteriis vero exemptis tenetur ipsum certiorum facere solum ante quindecim dies, quibus elapsis, nequit Episcopus amplius se ingerere, et superiores exempti possunt sine alio ad admissionem professionis procedere. — 112. Secunda soror in loco numerario admitti potest sine licentia Sacrae Congregationis. — 113. Tertia tamen soror recipi non potest in eodem monasterio, licet regularibus subiecto sine licentia Sacrae Congregat. — 114. Tertia soror vocem activam et passivam non habet, nisi post mortem alterius ex primis. — 115. Potest tamen tertia soror habere alia officia, quae dantur extra capitulum sine suffragiis monialium. — 116. Tertia et quarta soror habent praecedentiam a die professionis, sicut aliae. — 117. Saepius tertiis sororibus solent voces concedi ex gratia, maxime ubi magnus est numerus monialium. — 118. Monialis supernumeraria non potest admitti sine licentia Sacrae Congregationis. — 119. Monialis supernumeraria remanet semper supernumeraria. — 120. Excommunicantur omnes, qui quomodocunque virginem, vel viduam, vel aliam mulierem coegerint invitam ad ingrediendum monasterium, vel habitum suscipiendum Religionis, vel ad professionem emittendam. — 121. Item ii, qui consilium, auxilium, favorem dederint, quique scientes eam non sponte facere, quoquomodo eidem actui, vel praesentiam, vel consensum, vel auctoritatem interposuerint. — 122. Non excommunicantur ii qui per vim inductivam, non coactivam, coegerint virginem monasterium ingredi. — 123. Excommunicantur et ii qui sanctas virgines, vel alias mulieres veli accipiendi, vel voti emittendi quoquo modo sine iusta causa impederint. — 124. Alia ad rem ad n. 140. — 141. Subnectuntur Addita ex aliena manu, ad n. 157.

- 1 Puellae educationis gratia recipi possunt in monasteriis monialium, ut pluries decrevit Sacra Congreg. Episcop. et Regul. et signanter in Hieracensi 31 Augusti 1575, ubi illius Episcopo rescripsit expresse quod *nullo Concilii decreto prohibetur, quominus puellae in monasteriis monialium educantur*; et patet ex quotidiana praxi eiusdem Sac. Congreg. conce-

dentis in dies facultates pro puellis inibi educandis.

Plures tamen requiruntur conditiones, ut 2 puellae inibi educandae recipiantur; prima conditio igitur est, quod monasterium ad educationem puellas recipere consueverit, ut pluries decrevit Sac. Congr. Episc. et Regul., et signanter in Parmen. 7 Octobr. 1603, et in Der-

3 ton. 27 Maii 1607. Monasterium autem dicitur
 solitum puellas ad educationem recipere, quan-
 do alias in educationem tenuit, licet forte modo
 nullam educandam habeat. Sacra Congregat.
 Episc. et Regul. in Eugubina 18 Martii 1603.
 4 Non possunt tamen recipi educandae in mo-
 nasteriis convertitarum, ut expresse prohibuit
 Sacra Congr. Episc. et Regul. 12 Maii 1619.
 5 Neque in illis monasteriis, in quibus viget pro-
 hibitio admittendi puellas ad habitum, quia
 inibi censetur etiam prohibitum eas admittere
 ad educationem, ut respondit Sacra Congreg.
 Episc. et Regul. in Camerin. 28 Martii 1588,
 et in Neapolitana 30 Sept. 1695.

6 Secunda conditio est, quod puellae intra mo-
 nasterium habitent in loco separato, tam a dor-
 mitorio monialium et novitiarum, quam a loco,
 in quo ipsae moniales solent vacare operibus
 manualibus, et hoc est adeo necessarium, ut
 monasteria non habentia loca propria destinata
 ad usum puellarum ibi educandarum, non pos-
 sint huiusmodi puellas recipere in educationem,
 ut pluries decrevit Sacra Congr. Episc. et Reg-
 ul., et signanter in Novarien. 2 Iunii 1595;
 in Dertonen. 27 Maii 1607; in S. Severin.
 15 Ianuarii 1615; in Campan. 7 Iunii 1619;
 7 in Neapolitana 11 Decr. 1648. Unde ad hoc
 iubetur monasterium visitari. Ead. Sac. Congr.
 Episc. in Lauretana 16 Aug. 1602.

8 Tertia conditio est, quod puellae educandae
 non recipiantur in monasteriis, nisi de expressa
 licentia Sacrae Congr. ut pluries decrevit ead.
 Sacra Congr. Episcop., et signanter in Hiera-
 cen. 31 Aug. 1575; in Viterb. 17 Apr. 1602;
 9 in Volaterrana 1 Sept. 1603. Et hoc sub poena
 violatae clausurae. Ead. Sacra Congr. Episc.
 et Regul. in Neapolitana 7 Februar. 1647, et
 1 Iulii 1650. Unde, si reperiretur alicubi in-
 troducta aliqua puella educationis gratia absque
 licentia Sacrae Congregationis, superior aut
 Episcopus, qui id permiserit, esset incursus ex-
 communicationem, prout Archiepiscopum Pra-
 gensensem monuit Sac. Congr. Episc. et Regul.
 9 Augusti 1594, apud Monacell. in Formul.
 legal., part. 1, tit. 11, formul. 11, num. 17.
 0 Licentia recipiendi in educationem non conce-
 ditur monialibus particularibus, sed solum mo-
 nasterio in communi. Ead. Sacra Congregat.
 Episc. et Regul. in Casaten. 18 Nov. 1611,
 1 et in Placentina 28 Febr. 1614. Ordinarius non
 potest huiusmodi licentiam concedere. Eadem
 Sacra Congr. in Auximana 13 Novemb. 1589,
 2 et in Astensi 18 Decembr. eiusdem anni. Non
 obstante contraria consuetudine. Eadem Sacra
 Congr. Episcop. in Lauden. 20 Nov. 1626.
 3 Obtentia licentia Sacrae Congr. Episc. et Regul.
 praesentanda est ei cui directa fuerit, nec non
 in propriae cancellariae registris recondenda,
 alias invalida redderetur, ut declaravit eadem
 Sacra Congr. Episcop. et Regul. in Derton-
 4 nen. 27 Maii 1607. In monasteriis regularibus

subiectis, obtenta licentia Sacrae Congr. recipi
 et admitti possunt educandae absque consensu
 Episcopi, et sola licentia superioris regularium
 Sacr. Congr. Episcop. et Regul. in Cremon.
 Terrae Soncini 1 Sept. 1690, licet aliquando
 Sacra Congregatio etiam in monasteriis regu-
 laribus subiectis executionem licentiae Episcopo
 soleat committere. Sic expresse habetur apud
 Monacell. part. 1, tit. 11, formul. 11, n. 16,
 quae licentiae executio, si expresse sit com-
 missa Episcopo, est ei pro executione prae-
 sentanda, iuxta decretum n. antecedenti rela-
 tum. Atque hic occurrunt attendenda sequen-
 tia, cum Archiepiscopus Taurinensis conten-
 deret, sine sui particulari et expressa facultate
 non licere monialibus exemptis Saviliani, et
 curae regul. observant. subiectis, cogere capi-
 tulum pro admittenda ad habitum vel profes-
 sionem aliqua adolescentula, acta fuit causa
 coram Congr. Episc. et Regul. a qua emanavit
 sequens

DECRETUM.

Sacra Congreg. eminentiss. et reverendiss.
 S. R. E. Cardinalium negotiis et consultatio-
 nibus Episcoporum et Regul. praeposita, ma-
 ture perpensis omnibus rationibus allatis, re-
 ferente eminentiss. Cardinal. Gotti Ponente,
 censuit rescribendum, prout praesentis decreti
 tenore benigne rescripsit; pro convocatione
 capituli ad effectum acceptandi educandas in
 monasteriis exemptis, non requiri licentiam
 Archiepiscopi, sed abbatissam teneri eidem
 transmittere copiam authenticam resolutionis
 dicti capituli ad effectum iudicandi de eiusdem
 validitate.

Datum Romae 1 Dec. 1741.

I. Card. FIRRAO.

C., Archiepiscopus Damiatinae, Secr.

Quarta conditio est, quod puellae recipian- 15
 tur de consensu superioris et monialium per
 secreta suffragia. Sac. Congr. Episcop. et Reg-
 ul. in Derton. 27 Maii 1607, et in Amelien.
 4 Ian. 1608. Qui consensus monialium debet 16
 esse maioris partis, non obstante contrario abu-
 usu. Ead. Sac. Congr. Episcop. in Assisien.
 29 April. 1603; in Camerinen. 24 Ian. 1608;
 in Atrebaten. 30 Sept. 1616. Dum superior 17
 regularis recipit monialium suffragia pro ad-
 mittenda educanda in monasteriis sibi subiectis,
 cum eo non assistit vicarius generalis, nec alius
 ab eodem seu ab Episcopo deputatus, prout
 Sac. Congr. Episc. rescripsit Episcopo Cremon-
 nen. ut infra:

*Riferito in Sagra Congr. dal Cardinal Ca-
 raffa quanto V. S. ha rappresentato con sua
 lettera in ordine al dubbio proposto dal prior
 del convento dell'ordine de' Predicatori di Son-
 cino di cotesta diocesi, se nell'accettazione*

dell' educande nel monasterio delle monache di S. Paolo di detto luogo soggette al suo ordine possa intervenire alla pallottazione che si fa dalle monache, il suo vicario generale, o altra persona da deputarsi da lei; questi eminentissimi miei signori hanno risoluto, che non abbia potuto, nè possa intervenire. Glielo significo, ed il signor Iddio la prosperi. Roma 25 Settembre 1697. Ex registro autographo Sac. Congregat.

Et iam in uni Comensi Dominicanorum 14 Martii 1652, ead. Sac. Congr. Episcop. et Regul. decreverat quod *Scrutinium et consensus capitularum dependet a monialium arbitrio, nec ad hoc egent licentia Ordinarii*, apud Nicol. in Flosculis, verb. *Educatio*, n. 10.

- 18 Quinta conditio est, quod puellae non sint supra numerum monasterio praefixum. Ead. Sacra Congr. Episcop. et Regular. in Derton. 27 Maii 1607. Non est tamen prohibitum, quod in eod. monasterio recipiantur educandae plures sorores, quam duae. Sac. Congr. Episc. et Regul. in Iserniensi 11 Ian. 1622 et in Panormitana 6 Maii 1622. Numerus educandarum ita praefigi debet, ut quaelibet suum lectum separatum habeat. Ead. Sac. Congr. Episc. in Comen. 16 Martii 1593.
- 21 Sexta conditio est, quod puella educanda recipiatur sola sine ancilla. Sac. Congr. Episc. et Regul. in Neapolitana 12 Martii 1619, apud Barbosam Iuris eccles. univers. cap. 41, n. 55, ubi refert, quod Chrysostoma Caracciola in monasterio Dominae Reginae educationis causa degens, ancillam ad eius servitia introducendam petiit a Sacra Congregatione sibi concedi. Et Sacra Congr. respondit, *quod non datur ancilla pro educandis*, et sic iam decreverat in Hieracensi 31 Aug. 1575.
- 22 Septima conditio est, quod puellae educandae utantur vestitu, qui virginali modestiae et pudicitiae convenit, ut saepius decrevit ead. Sac. Congr. Episc. et Regul., et signanter in d. Hieracensi 31 Augusti 1575, et in Dertonensi 27 Maii 1607. Unde S. Carolus Borromeus in suis Constitutionibus synodalibus lib. 6, § *De puellis saecularibus*, n. 4, expresse statuit, *quod dictae puellae nigri tantummodo, aut fusc, aut albi coloris vestes, non sericas adhibeant, et nullo praetextu exquisito utantur ornatu, nec concinnatae incedant, in aureas, neque monilia, aut eius generis inanes delicias ferant*.
- 23 Octava conditio est, quod puella educanda septimum expleverit annum, nec sit maior viginti quinque annis. Sac. Congr. Episc. et Regular. in d. Dertonensi 27 Maii 1607. Puellae enim quae compleverunt 25 annum debent a clausura dimitti. Eadem Sac. Congregat. in Dertonensi et in Panormitana 19 Octobr. 1582.
- 25 Nisi prorogationem obtineant a Sacra Congr. Ead. Sac. Congr. in Ariminen. 14 Ian. 1650.

Si autem aliqua completis annis 25 sine ob-
tenta prorogatione, non statim egrediatur, non
afficitur excommunicatione, sicuti nec abbatissa,
vel priorissa monialium illam retinentes, quia
non est illicitè ingressa, nec Sacra Congregatio
talem excommunicationem imposuit; debet ta-
men in illo casu Ordinarius praefigere ei ter-
minum ad eligendum egressum de monasterio,
vel ad habitum regularem suscipiendum, ut de-
clarasse Sacram Congregat. testantur Franciscus
Leo in Thesaur. for. ecclesiast., p. 12, c. 16,
n. 54; Barbosa de offic. et potest. Episc., p. 3,
alleg. 102, n. 64; Campanil. in Divers. iur.
canon., rubr. 12, c. 16, n. 26; Tamburin. de
iur. Abbatissar., disp. 1, qu. 2, n. 11, et alii
plures.

Nona conditio est, quod puellae sic intro-
ductae, e monasterio non egrediantur, sed ad
clausuram ad instar monialium teneantur, et
semel egressae, ad illud monasterium redire
non permittantur absque Sacrae Congr. licentia
cum egressus huiusmodi expressione nisi habi-
tum regularem suscipiendi animo reversurae,
ut expresse decrevit Sacra Congr. Episcop. et
Regul. in d. Dertonensi 27 Maii 1607. Ipsae
tamen puellae egrediendo absque superioris li-
centia non incurrunt excommunicationem vio-
latae clausurae. Ita Lugo et Giballinus relati
et secuti a D. Caietano de Alexandris in Con-
fessario monialium, c. 7, § 8, qu. 5; Pellizar.
de Monialibus, c. 5, sect. 4, qu. 9, n. 187, et
alii, qui tamen debent intelligi de excommu-
nicatione Papali; secus de imposita ab Episcopo,
in quam profecto incidunt, si exeant absque
licentia; in hoc sensu, ut advertit Clericatus
de Sacram. Eucharist., decis. 18, num. 25, et
D. Caietanus de Alexandris l. c., intelligendi
sunt Pollaccus et Tamburinus l. c., num. 14,
dicentes praefatas puellas egredientes sine li-
centia e monasterio incurrere excommunicatio-
nem, etiamsi exeant animo non amplius rever-
tendi; et ratio nostrae conclusionis est, quia
iura indigentia clausuram sub excommunica-
tione loquuntur solum de monialibus tacite
aut expresse professis, adeo ut Navarr., Azo-
rius, Zerola, Sanchez et alii, quos citat et se-
quitur Tambur. ipse d. 18, qu. 6, n. 1, dicunt
quod talem excommunicationem non incurrunt
novitiae egredientes e monasterio sine licentia
superioris, ergo a fortiori eam non incurrunt
puellae educandae; ubi enim agitur de obliga-
tione imponenda, stricta debet fieri interpreta-
tio c. 1 de Iureiur. in 6, c. *Odia* 16, et c. *In
poenis* 49 de Reg. iur. in 6.

Decima conditio est, quod quolibet semestri
pro dictis puellis alimenta in pecunia anticipate
solvantur; imo pro tali solutione debet ido-
neus fideiussor constitui; nec permittendum est,
quod parentes earum ipsi transmittant victum
dietim. Sacra Congr. Episc. et Regul. in d. Der-
tonensi 27 Maii 1607.

0 Educandae matrimonium contrahere volentes desponsari debent extra clausuram, in eam amplius non rediturae sine licentia Sanctae Sedis. Sac. Congreg. Episc. et Regul. in Catanzaren. 15 Febr. 1595. Imo Ordinarius, habita notitia, quod educandae contraxerint sponsalia, debet eas a clausura dimittere. Ead. Sac. Congreg. Episc. in Placentina 13 Ian. 1634, et in Consentina 9 Nov. 1635. Si sponsam de licentia Sacrae Congregationis in clausura degentem sponsus visitet absque eiusdem Sacrae Congr. facultate, quae raro conceditur, et multo magis, si praefatus sponsus circa monasterium cantet vel sonet, ipsa sponsa debet a clausura dimitti. Eadem Sacra Congreg. Episc. in Neapolitana 25 Febr. 1596, et 25 April. 1627; in Papien. 16 Dec. 1604, in Placentina 27 Martii 1650. Abbatissa, quae sponsalium instrumentum cum educanda fieri permittit ad crates, deponitur ab officio, voceque activa et passiva privatur. Ead. Sacra Congr. Episc. in Assisien. 20 Sept. 1599.

4 Educandis nubere volentibus liber exitus permitti debet. Ead. Sacra Congr. Episcop. in Bononien. 29 Novembr. 1600. Ordinarius non debet absque causa relevanti praecipere educandae, ne contrahat matrimonium sine sua licentia. Ead. Sacr. Congr. Episc. in Neapolitana 15 Apr. 1633. Matrimonium contractum a puella educanda ad crates monasterii coram testibus et parochio ecclesiae parochialis, intra cuius limites situm est monasterium, validum est, etiamsi parochus fuerit alio praetextu vocatus, nisi aliud obstat. Sacra Congr. Concilii in Turritana 19 Decembr. 1648, lib. 18 Decr., pag. 563.

7 Educandae dimitti debent, si sine facultate speciali receptae sint ante septimum annum completum, vel si compleverunt annum 25, ut saepius decrevit Sacra Congr. Episc. et Regul., et signanter in Dertonen. 27 Maii 1607, et in Campanien. 11 Dec. 1648. Neque in hoc dispensare possunt Ordinarii, quia inferior (uti est Ordinarius respectu Sacrae Congreg.) nullam habet potestatem in legem superioris; can. *Inferior* 4, distinct. 21, cap. *Cum inferior* 16 de Maiorit. et obed., et Clementin. *Ne Romani* de Elect. Idem dimitti debent educandae, quae non solvunt alimenta. Ead. Sac. Congr. Episc. in Campanien. 11 Dec. 1648. Item dimitti debent, si detegantur energuminae. Eadem Sacra Congregat. Episcop. in Ferrarien. 12 Ian. 1612. Item dimitti debent, si detegantur gravidae, et multo magis si pariant. Ead. Sacr. Congr. Episcop. in Mediolan. 10 Februarii 1651.

2 Puellae quae compleverunt annum 25, nequeunt recipi educandae in monasteriis monialium, ut saepius decrevit Sac. Congr. Episc. et Regular., et signanter in Ferrarien. 3 Iulii 1595; in Forosempron. 20 Sept. 1604; in

Derton. 27 Maii 1607. Nisi raro ad annum 43 propter causas urgentes, et de licentia Sacrae Congr. Ead. Sacra Congr. Episc. in Ariminen. 14 Octobr. 1598. Modo ultra alimenta donent 44 aliquid monasterio. Ead. Sacra Congr. in Parmen. 17 Apr. 1602. Nisi quando recipiuntur 45 ad probandum institutum. Ead. Sacra Congr. in Brixien. 4 Martii 1603.

Mulieres nuptae nequeunt recipi in monasteriis monialium de licentia Ordinarii; imo Sacra Congregatio reiecit petitionem cuiusdam comitissae, quae, propter quamdam infirmitatem, a suo marito separari cupiebat, et cum tribus filiabus ingredi quoddam monasterium monialium; sic referunt Barbosa de offic. et potest. Episc., p. 3, allegat. 102, n. 66; Miranda de Sacris monialibus, qu. 2, art. 6, conclus. unic.; Tambur. de iure Abbatissar., disput. 24, qu. 14, n. 1, et alii. Illae autem, quae 47 sunt in discordia cum maritis, et eorum saevitiam timent, si extra culpam sint, debent, si sint in monasteriis, tolerari; in posterum vero huiusmodi mulieres non possunt recipi etiam cum licentia Episcopi. Ita referunt decisum Campanil. in Diver. iuris canon., rubr. 12, c. 16, num. 30; Zerola in praxi Episcop., part. 1, verb. *Monialis*, § 12; Tamburin. loc. cit., num. 1; Bonacina de Clausura, quaest. 4, punct. 3, n. 17; Barbosa alleg. 102, num. 60, et alii.

Mulieri, quae in suspicionem venit marito, 48 et timet ob id, ne ab eo ipsi vis aliqua inferatur, permitti debet, ut possit ingredi monasterium monialium, dummodo constitutiones monasterii non repugnent, et accedat consensus superiorum, abbatissae et monialium; et cessante causa ingressus, debet inde exire, et, si semel exierit, nunquam postea poterit in idem monasterium ingredi. Dum autem non exit, et moratur intra claustra, tenetur, sicuti et aliae moniales, ad clausuram, et stare sine ancillis, et servare alias conditiones supra adductas pro educandis. Sic decisum fuisse referunt Campanil. loc. cit., num. 31; Zerola l. cit., § 12; Tamburin. loc. cit., num. 2; Barbosa loc. cit., num. 66; Ioan. de la Crux de Stat. rel., l. 1, c. 5, dub. 2, conclus. 3, et alii.

Viduae, quae honestatis causa se in monasteria monialium contulerunt, dummodo sint bonae existimationis et famae, tolerari debent, quatenus legibus monialium pareant; de caetero tamen non sunt recipiendae, nisi moniales fieri vellent. Sic decisum fuisse a Sacra Congregatione referunt Miranda l. c., art. 6, conclus. unic.; Homobonus de Bonis in Examin. ecclesiast., tract. 9, qu. 32. Campanil. loc. cit., num. 30 et 31; Lezana in Summa qq. reg., c. 25, n. 28 et 30; Tamb. l. c. n. 3; Navar. in Lucerna regul., verb. *Educatio*, n. 13; Barbosa cit. alleg. 102, num. 67, resolventes nec

posse Episcopum dare licentiam viduae ingredi volenti, atque in habitu laicali permanere, etiamsi toto tempore vitae suae, illic degere, nec amplius inde exire vellet, quia in istis nulla adest necessitas.

- 50 Famulae seu ancillae saeculares de licentia superiorum possunt introduci in monasteriis monialium causa inserviendi domesticis servitiis et infirmis monialibus, si deficient conversae, aut sint infirmæ, dummodo sint morigeratae, et sint in obsequium totius monasterii, seu omnium monialium, et a monasterio non egrediuntur, quamvis adesset consuetudo exeundi pro libito suo. Sic decrevisse Sacram Congregationem Cardinalium in una Abulensi referunt Barbosa cit. alleg. 102, num. 60; Tamburin. disp. 24, qu. 16, num. 3. Qui insuper referunt sic concessisse Paulum III de anno 1536, et S. Pium V 27 Sept. 1569, ad petitionem commissarii Fratrum Minorum de observantia in
- 51 Curia Romana tunc existentis. Extra tamen casum dictae et similis necessitatis, non possunt introduci pro servitio alicuius monialis particularis, aut alicuius puellae educandae cum sola licentia Ordinarii. Imo etiam Sedes Apostolica regulariter hanc licentiam denegat, ut in Neapolitana 12 Aug. 1585, et 12 Martii 1619; in Parmen. 22 Ianuarii 1601; in Panormit. 27 Iulii 1604; in Compostellana 5 Septemb. 1605, et saepe alibi, ut videre est in decretis allatis a Nicolio in Flosculis, verb. *Ancilla*.
- 52 Puella vel vidua, quae temere ingreditur ad suscipiendum habitum, et abbatisa recipiens incidunt in censuras, haecque debet graviter puniri, illa expelli, nec amplius admitti sine licentia speciali Sac. Congr. Episcoporum. neque pro educanda, neque ad probandum institutum. Sacra Congr. Episcop. 8 Octobr. 1649, et 8 Novembr. 1652. Si autem ingressa fuit non ad malum finem, postquam exivit, absolvitur cum poenitentia salutari absque ulla poena pecuniaria. Ead. Sacra Congr. Episc. 20 Novembr. 1654.
- 53 Cogere puellas ad ingressum monasterii causa solius educationis, si coactio est illata puellis a non habentibus in illas potestatem dominativam, est peccatum mortale, quia est eis graviter iniuriōs. Suarez tom. 3 de Relig., l. 5, c. 9, n. 4, et alii passim. Si coactio sit illata a parentibus vel tutoribus, et puellae sint imberes, nullum est peccatum, quia utuntur iure, quod habent in filias in illa aetate; si autem sint puberes, talis coactio censetur peccaminosa. Diana part. 2, tract. 15, resol. 55, cum aliis ibi citatis. Cum enim puellae maioris aetatis, ut observat Suarez loc. cit., sint sui iuris in omnibus his quae pertinent ad statum animae suae, non possunt licite et sine peccato a parentibus cogi ad tam arctam et rigidam custodiam, uti est monasterii clausura;

dummodo tamen ad aliquod tempus ratione circumstantiarum, locorum, temporum et personarum talis ingressus non censeatur moraliter necessarius ad decentiam et custodiam ipsarum.

Cogentes coactione peccaminosa puellas puberes ad ingrediendum monasterium, probabiliter incurrunt excommunicationem latam a Trident., sess. 25 de Regularib. et monialib., c. 18, etiamsi non intendat illas ingredi ad habitum religionis sumendum aut profitendum, sed solum ut ibi maneant cum habitu saeculari solius educationis gratia, donec occurrat occasio nubendi. Barbosa de offic. et potest. Episcop., alleg. 104, num. 5, cum pluribus aliis ibi citatis; Zerola part. 2 prax. Episcop., verb. *Moniales*, n. 13; Filliuc. tract. 14, c. 6, n. 89; Diana p. 2, tract. 15, et 1 Miscell., resol. 66, cum pluribus ibi citatis; Navarr. consil. 56, sub tit. de Sentent. excomm., in 1 edition., et consil. 6, sub tit. de Regular., in 2 edit.; Suarez de Censur., disp. 23, sect. 5, num. 9; Gavant. in Manual. Episcop., verb. *Monialium educatio activa*, num. 1; Tamburin. loc. cit., disp. 1, qu. 4. n. 4 et seq., et alii apud ipsum, ibidem, num. 1. Et ratio est, quia Concilium Trid. excommunicando cogentes feminas invitas ad monasterium, tres prohibet coactiones, unam videlicet ad ingressum, alteram ad susceptionem habitus, et tertiam ad emissionem professionis, ibi: *Ad ingrediendum monasterium, vel ad suscipiendum habitum, vel ad emittendam professionem*, quae coactiones, ut vides, sunt inter se distinctae, prout declarat dictio illa *vel*, quae stat alternative, et disiungit sensum et verba. Bartol. in l. *Si iis quae ducenta*, n. 2, ff. de Reb. dub.; Natt. cons. 625, vol. 4; Paris. cons. 91, n. 29, lib. 2, adeoque ad contrahendam praedictam excommunicationem sufficit sola coactio ad ingressum, quia in alternativis sufficit alterum adimpleri; cap. *In alternativis* 70 de Regul. iuris in 6; Rota part. 1 rec. dec., dec. 569, n. 2. Unde Diana p. 2, tract. 15, et 1 Miscell., resol. 856, dicit quod optime sancteque Tridentinum locutum est absolute, quia per illum ingressum datur quodammodo occasio, ut postea puella monasterium ingressa, ob verecundiam feminarum, et monialium suasionem suscipiat habitum involuntarie, ut de facto non semel accidit.

Id tamen limitant Sanchez in Decalog. l. 4, c. 4, num. 12; Portell. in Addition. ad dub. regularia, verb. *Moniales*, n. 14; Fr. Emmanuel in Summa, tom. 2, cap. 8, num. 10; Hieronym. Roderic. in Compend. quaest. regul., resol. 10, num. 79, et alii, quando talis coactio est in ordine ad suscipiendum postea religionis habitum, et inibi professionem emittendam, sive suasionibus monialium, sive alia ratione, nam cum tali tantum qualitate derogat libertati, quam Concilium intendit conser-

vare in puellis ad religionem admittendis, secus vero, si ordinetur ad educationem in habitu saeculari, donec occurrat occasio nubendi; quam opinionem Diana l. c.; Tamburin. l. c., et alii vocant satis probabilem et tutam in praxi, quamvis ipsi primam, ut probabiliorem, sequantur.

56 Ordinationes et declarationes Ordinario directae pro monasteriis servari debent etiam in monasteriis subiectis regularibus. Sacr. Congr. Episc. et Regul. in Perusina 8 April. 1577.
 57 Secus si ordinationes tam pro monachandis, quam pro educandis factae fuerint ab ipso Ordinario, quia hae non ligant monasteria regularibus subiecta, vel aliter exempta. Ead. Sacr. Congr. Episc. et Regul. in Vercell. 8 Martii 1625. Nisi eae, quae respiciunt clausuram, et ad illam accessum vel ingressum. Eadem Sacr. Congr. Episc. et Regul. in Vicentina 11 April. 1625, apud Nicolium in Flosculis, verb. *Monasterium*, n. 8. Unde recte censent Cespedes cum aliis ab ipso relatis, de Dubiis regular., cap. 33, dub. 337; Pellizar. cum aliis valde doctis a se consultis, de Monialib., c. 1, sect. 5, qu. 13, num. 191, et alii, puellas manentes in monasteriis exemptis non subiacere Episcopo, nisi in casibus, in quibus ipsi subduntur moniales exemptae; quia locus exemptus, et extra dioecesim aequiparantur. Glossa in Clementin. 1 de Foro compet., et iuxta hanc doctrinam sustinent praedicti doctores et alii non subiacere casibus reservatis Ordinario, quod desumitur etiam ex cap. 1 de Privileg. in 6, ubi delictum in loco exempto commissum supponitur extra iurisdictionem Ordinarii.

Contrariam tamen opinionem tuetur P. Casetanus de Alexandris in Confessar. monialium, part. 1, cap. 7, § 8, qu. 7, hac ductus ratione, quia non subiacent monialium reservatis, cum non sint religiosae; nec cum approbatis tantum a superiore regulari confiteri possunt, nec sunt personaliter privilegiatae, quia non sunt proprie commensales, cum ex suis vivant. Vide infra n. 143 et seqq. *

50 Si aliqua educanda aegrotet cum periculo vitae, et testari velit, debet concedi licentia notario cum testibus ingrediendi clausuram, prout declarasse Sacr. Congregationem Cardinalium de anno 1595, referunt Naldus in Summa, verb. *Moniales*, num. 14; Tamburin. de Iure abbatissar., disp. 1, qu. 2, n. 16; Pellizar. de Monial., cap. 5, qu. 5, num. 193, et alii.

51 Ubi autem esset sepelienda educanda, si moreretur in monasterio exempto, nulla electa sepultura, variant doctores; Bordonus enim in Miscellan., dec. 128; Pellizarius de Monialib., cap. 10, sect. 3, subiect. 1, num. 233, § *Imo puto*; Sanchez lib. 3 de Matrim., disput. 23, a n. 9; Samuel de Sepulturis, disp. 3, tract. 1,

controv. 16, num. 16 et 30, et alii, quibus adhaerebam ante infra positam Sacr. Congr. Concil. resolutionem, sustinent esse sepeliendam in monialium ecclesia; et ratio est, quia educandae sunt partes eiusdem corporis monasterii, adeoque de eodem iure censendae sunt; tum quia id colligitur ex Conc. Trid. sess. 24, c. 11, ubi personae commensales actu regularium, apud quos domicilium et habitationem habent, gaudent eorum iuribus et privilegiis, penitusque eximuntur a iurisdictione Ordinarii, ibi: *Exceptis tamen iis qui praedictis locis aut militiis actu inserviunt, et intra eorum septa ac domos resident, subque eorum obedientia vivunt*; et cap. 11, sess. 25, de Regularibus et monialibus, ubi personas continue commensales, et de familia in monasteriis regularium excipit omnino a iurisdictione Episcoporum, ibi: *Praeter eas, quae sunt de illorum monasteriorum seu locorum familia personae, tam regulares quam saeculares*; et favet Constitutio Clementis X, incip. *Superna*, et decretum Sacrae Congr. Concil. adduct. sub verb. *Approbatio*, art. 1, n. 65. Vide ibi usque ad n. 68. Tum etiam, quia ius sepulturae ex administratione sacramentorum acquiritur eidem ecclesiae; unde supracitati doctores volunt in tali casu deberi confessario quartam funeralem, quae datur propter onus, quod sustinetur in administratione sacramentorum ex officio, cap. *Nos instituta* 1, et cap. *De his* 4 de Sepulturis, cum similibus; confessarius enim monialium, licet non vocetur parochus, in re tamen est parochus, cum ex officio curam habeat animarum, aequae ac si esset parochus respectu saecularium; imo Bordonus loc. cit., ubi mordicus hanc tuetur opinionem, addit, quod si dictae puellae eligerent in aliena ecclesia sepulturam, funus esset ducendum a confessario, et non a parocho, quia ad illum spectat funus perficere, ad quem pertinet eiusdem funeris inchoatio; ad solum autem confessarium spectat initium funeris et cadaveris levatio ex monasterio, quia nemo praeter ipsum ibi ius habet, cum locus sit omnino exemptus a iure parochiali.

Pignatellus autem tom. 7, consult. 67 per 62 tot., acriter tenet educandas decedentes in monasterio exempto tumulandas esse in ecclesia illius parochiae in qua ipsae habent domicilium; quam opinionem sequitur Matthaeucci, Official. cur. cap. 32, *Officialis quoad moniales*, num. 8 et seq., et probabilem censent Sanchez loc. cit.; Pellizarius l. c., et alii; et ratio est, quia puellae, quae ad tempus causa educationis sunt hospites in monasterio, dicuntur peregrinantes; ut desumitur ex l. 1, § *De his qui deiecerint*, ibi: *Tantum autem interest inter habitatorem et hospitem, quantum interest inter domicilium habentem et peregrinantem*; adeoque si tales puellae sunt peregrinan-

tes, non amittunt parochiam domicilii, neque acquirunt parochiam ratione educationis in monasterio, et consequenter, si contingat eas mori in monasterio, non electa, nec a se ipsis, nec a parentibus, si adhuc sint impuberes, sepultura, debent in propria ecclesia parochiali sepeliri, quatenus tamen non habeant proprium sepulcrum maiorum, quia tunc deberent inibi sepeliri, soluta quarta funeralium suae ecclesiae parochiali; et si in nulla parochia haberent domicilium, neque sepulcrum maiorum haberent, nec alibi sepulturam elegissent, dicunt quod tunc essent sepeliendae in ecclesia illius parochiae, in qua situm est monasterium, et non in ecclesia monialium; ad quod facit novissima resolutio Sac. Congr. Conc. in Ferefrana 11 April. 1742, ubi respondit, *quod educandae decedentes non sibi electa sepultura, sepeliendae sint in parochia, sub qua est monasterium, si non habeant sepulcrum maiorum. Et si elegerint sepulturam in monasterio, possint ibi sepeliri, sed deberi quartam funeralem paracho.* Vide verb. *Matrimonium*, artic. 9, a num. 115 ad 121, et infra in hocce artic., a n. 126 ad 129. Quod dicitur de educandis, idipsum dicendum est, servata proportionem, de tumulatione mulierum saecularium in monasteriis monialium legitima facultate commorantium, et inibi decedentium. Vide etiam verb. *Sepultura*, a n. 31 ad 32.

64 Puella, ut legitime recipiatur ad habitum religionis, requiritur consensus superioris, et monialium per secreta suffragia, ut pluries decrevit Sac. Congreg. Episcop. et Regul., et signanter in Amelien. 4 Ian. 1608; in Placentina 6 Februarii, et in Hierac. 8 Maii 1615.

65 Qui consensus monialium debet esse maioris partis. Eadem Sacra Congregat. in Assisien. 19 April. 1603; in Camerin. 4 Ianuarii 1608;

66 in Atrebaten. 30 Septembr. 1616. Puella ad habitum religionis recipienda, est ab Episcopo vel eius deputato exploranda an coacta, an seducta sit, an sciat quid agat, et huiusmodi, Conc. Trid. sess. 25 de Regularib. et monialib., cap. 17. Et hoc etiam in monasteriis regularibus subiectis, ut saepius declaravit Sac. Congr. Conc., et signanter die 13 Nov. 1627, et in Dertonen. 16 Decemb. 1645. Nec potest in dictis exemptis monasteriis ad habitum admitti sine praevia licentia Episcopi in scriptis, ut declaravit Sacra Congregat. super Episcopis et Regularib. per haec verba: *Al Vescovo di Brescia. Altre volte dalla Sacra Congregazione è stato risoluto, che ne' monasteri di monache anche esenti, e soggetti al governo dei regolari non possano introdursi Zitelle Monacande, senza che vi preceda l'accettazione delle suore capitolarmente, e per voti segreti per un luogo vacante dentro il numero prefisso, e la licenza in scriptis dell' Ordinario; ora sentendosi dalla lettera di V. S. che ne' monasteri*

soggetti agli abbatì Cassinensi si pretenda dai superiori di essi di potere fare altrimenti, e di non aver bisogno del suo consenso, questi eminentissimi miei signori inerendo alle risoluzioni suddette, mi hanno comandato di scriverle, che ella non solo non lo permetta, ma in caso di contravvenzione proceda contro i trasgressori alle pene canoniche ed alla censura di violata clausura. Glielo significo, ed Iddio la prosperi. Di Roma al primo di Luglio del 1650. Sic refert et tenet Pignatell. tom. 4, consult. 171, num. 5; Caietanus de Alexandris in Confessario monialium, cap. 2, § 1, qu. 13, et tradit Monacell. tom. 2, tit. 13, in formula 5, vers. *Proibiamo*, ibi: *Ed alle superiori e superiori, e monache de' monasteri soggetti a regolari, o in altra maniera esenti, di ammetterle ed accettarle come sopra, se prima non sarà stata da noi esplorata la loro volontà, ed ottenuta la nostra licenza in scritto, sotto pena ec.* Et ratio est, quia id pertinet ad clausuram monialium, cuius conservatio Episcopis demandatur per S. Concilium Trident. sess. 25 de Regularib., cap. 5, et per Constitutionem Gregorii XV, incip. *Inscrutabili*. Unde potest Episcopus sub censuris praecipere monialibus etiam exemptis, et earum superioribus, ne recipiant puellas ad habitum, nec ad professionem, nisi prius sit ipse certioratus. Sac. Congr. Concil. in Limana 19 Novemb. 1625; in Burgen. 4 Decemb. 1627, et in d. Derton. 16 Dec. 1645. Vide ad rem resolutionem Sacrae Congreg. Concil. in Papiensi allatam in tom. 9, in Appendice ad Decret., sub n. 257, ad 1 dub. Hanc tamen voluntatis puellae explorationem, non Episcopus, postquam fuit certioratus, differre ultra 15 dies, alias superiores exempti, ipsis 15 diebus elapsis, possunt, eo inconsulto, ad receptionem et admissionem procedere, iuxta S. Pii V Constitutionem 41 incip. *Etsi mendicantium*, § 6, ubi sic habet: *Volumus etiam, quod puellarum Deo dicandarum, an scilicet coactae vel seductae fuerint? Examen faciendum nonnisi infra 15 dies, postquam iuxta Concilium Tridentinum Episcopi, vel eorum vicarii requisiti fuerint, fieri possit, quibus elapsis, amplius in hoc se illis intrmittere non liceat, cuius occasione, nec Episcopus, nec eius vicarius intra septa monasterii ingrediantur, sed stent ante cratem ferream, et interrogationes alias, quam eas, quae praefatum Concilium Tridentinum iubet eis fieri, omnino prohibemus. Ac similiter volumus quod puellae seu novitiae ipsae ad alias interrogationes respondere minime teneantur.* Et sic tenet et refert etiam Barbosa a Conc. Trident. sess. 25, de Regularibus et monialibus, cap. 17; Monacell. p. 2, tit. 13, formul. 5, n. 12, et alii passim. Defectus explorationis voluntatis non irritat receptionem et admissionem. S. Congr. Conc. teste Fagn. et Pascuc. citand. infra n. 95.

71 Puella ad habitum recipienda debet prius per decem dies continuos spiritualibus exercitiis operam dare, prout iussit Innocent XI, litteris encyclicis Sac. Congregat. 9 Octobris 1680.

72 Puellae, quamvis ad habitum recipi possent olim post annum 12, ex c. 1 et 2, caus. 21, qu. 2; cap. *Ad nostram* 8, et cap. *Significatum* 11 de Regularib.; Clementin. *Eos*, eod. tit., et ex Tridentino sess. 25, de Regularibus, cap. 17. Tamen hodie non possunt admitti ad habitum religionis, nisi habeant 15 annos completos, ut expresse decrevit Sacra Congr. Episcop. et Regul. 23 Maii 1659, quod decretum referunt per extensum Nicol. Lucubr. canon., l. 3, tit. 31 de Regularib., n. 34, vers. *Unde*, et Passerin. de Statu hom., tom. 3, qu. 189, num. 17, et se vidisse originaliter in libris secretariae testatur Monacell. part. 1, tit. 11, formul. 7, num. 3, ubi, num. 5, subdit, quod post publicationem dicti decreti praxis universalis obtinuit recurrendi ad Sedem Apostolicam, quoties aliqua puella ferventi devotionis spiritu ducta cupit religiosum habitum suscipere ante dictam aetatem completam 15 annorum; et Papa, cui preces diriguntur, vel ipse dispensat, vel remittit ad arbitrium ipsius Sacrae Congr. quae iuxta meritum postulantium, et praesertim nobilium, gratiam concedit pro octo vel decem mensibus; vel, si immediate preces sint directae Sacrae Congregationi, solet rescribere *pro gratia, si Sanctissimo placuerit*, prout ita rescripsit pro nobili puella Mantica Amerina, sub die 18 Novemb. 1695, ac in reformatione *constitutionum monialium Cotignolae Faventin. dioecesis 8 Octobris 1689, servari mandavit*; Unde concludit, caute legendos esse doctores, qui dispositionem iuris sequentes scripserunt posse puellas habitum religionis suscipere ante aetatem quindecim annorum.

73 Antequam puella habitu religioso induatur, debet esse confirmationis sacramento munita, Conc. Mediolan. Provinc. III; Gavant. in Manual. Episc., verb. *Monialium receptio*, n. 36; Tamburin. de Iure abbatiss., disp. 4, qu. 4, n. 1, testans sic decrevisse Sacram Congregationem. Debet ei imponi nomen sanctae, non gentilis feminae. Gavant. loc. cit., num. 3, ex Concil. Mediolanen. I; Tamburin. loc. cit., num. 3. Debet ei imponi, ut vocetur titulo sororis, et non domnae, seu vulgo *suor*, et non *donna*. Sacra Congr. Episc. et Regul. in Toletana 9 Ianuar. 1595, apud Barbosa in Summa apostol. decis., verb. *Monialis*, n. 10, et lib. 1 Iur. Eccles. univers., c. 44, num. 65, et apud Tamburin. loco cit., n. 2.

76 Novitiae omnes debent degere sub cura et regimine magistrae in habitatione particulari, in qua praeter magistram cum socia nulla professa degat. Sacra Congr. Episc. et Regul. in Comen. 10 Martii 1593. Unde Episcopus prae-

cipere potest monialibus etiam exemptis, etiam regularibus subiectis, ut habeant locum separatum et commodum pro novitiis et puellis educandis, et potest prohibere, ne illas extra dictum locum teneant ex quovis praetextu, etiam licentiae superiorum. Insuper decernere et declarare potest quod abbatissae et priorissae, quae tempore sui officii in hoc defecerunt, ad illud officium in futurum amplius eligi non possint. Et etiam quod moniales particulares cuiuscunque monasterii, quae recipiunt novitias vel puellas educandas in suis cellis sint ipso iure voce activa et passiva privatae. Sac. Congr. Episc. et Regul. in Patavina 21 Iunii 1605. Hinc prohibetur puellas ad habitum 78 suscipi in illis monasteriis, quae non habent locum distinctum et separatum pro novitiatu. Sac. Congr. Episc. et Regul. in Florentina 12 Ian. 1629.

In habitu saeculari fieri non potest novitiatus. Sac. Congr. Episc. et Regul. in Senogall. 17 Aprilis 1602. Tempus, sive annus probationis debet esse continuus, et incipit a die assumptionis habitus, non acceptationis monialium. Sacra Congr. Episc. in Parmen. 23 Maii 1608. Alimenta pro anno novitiatus 81 debentur etiam a numerariis. Ead. Sac. Congr. Episc. in Laudan. 1 Febr. 1585. Nisi Sac. Congr. det licentiam investiendi dotem pro novitia, quae illa solvere nequit. Ead. Sacra Congr. in Laudan. 9 Nov. 1645.

Ordinarius nullo pacto compellere potest 82 moniales ad acceptandas puellas, neque ad habitum, neque ad professionem, licet haberent licentiam Sedis Apostolicae. Sac. Congregat. Episc. in Assisien. 20 Maii 1601; in Capuana 7 Nov. eiusdem anni; in Marsicana 26 Martii 1602; in Firmana 17 April., et in Mutinen. 4 Septembris eiusdem anni. Acceptatio enim puellarum ad habitum religionis pertinet libere ad moniales, et Episcopus, praeter voluntatis explorationem, nihil aliud facere potest, ut respondit Sac. Congr. Episc. in Placent. 6 Febr., et in Hierac. 8 Maii 1615.

Novitia infirma morbo contumaci remittitur 83 curanda domum. Sac. Congr. Episc. in Neapolitana 14 Decemb. 1593, et 4 Aug. 1597. Eo pacto, ut reversa reincipiat novitiatum a 84 capite. Ead. Sac. Congr. in una Venetiarum 14 Decemb. 1605; in Tranen. 15 Sept. 1634, 15 Febr. 1645 et 21 Aprilis 1646. Sed, si novitiatus annum expleverat, posteaque ex causa 85 supradicta de consensu monialium et superioris exiit, potest, cum redit, admitti sine novo novitiatu. Sac. Congr. Episc. in Neapolitana 8 Novemb. 1619. Novitia, quae exiit ab uno 86 monasterio ad profitendum in alio, debet reincipere novitiatum a capite. Sac. Congr. Episcoporum. in Ravennaten. 10 Iunii 1603, et in Messana 27 Octobr. eiusdem anni.

Novitia debet per annum cum habitu regu- 87

- lari in probatione permanere, ex decreto Conc. Tridentini sess. 25, de Regular. et monial., c. 15. Alias professio erit irrita, ut ex eodem Concilio loc. cit., docent communiter doctores cum Barbosa ad idem Concilium Trident. d. sess. 25, c. 15, num. 15; Tambur. de Iure
- 88 abbatiss., disp. 4, qu. 4, num. 8. Et annus probationis debet esse completus de momento in momentum, alias professio esset nulla, ut colligitur clare ex Tridentino sess. 25, de Regular. et monialib., cap. 15, nullam declarante professionem illius, qui *minori tempore, quam per annum post susceptum habitum in probatione steterit*; quod indicat, annum probationis debere esse integrum et completum de momento in momentum, ut expresse declaravit Sac. Congreg. Conc. 1 Februar. 1631, et iam sub die 21 Ianuarii 1617 declaravit professionem emissam a regulari, non completo anni circulo, etiam per duas horas tantum, non valere. Vide verb. *Annus probationis*, a n. 25.
- 89 Novitia non potest professionem emittere ante annum 16 completum, alias antea facta est nulla; sic expresse Concil. Trid. sess. 25, de Regular. et monialibus, cap. 15, ibi: *In quacunque religione tam virorum quam mulierum professio non fiat ante decimum sextum annum expletum... Professio autem antea facta sit nulla, nullamque inducat obligationem ad alicuius regulae, vel religionis, vel ordinis observationem, aut alios quoscunque effectus.*
- 90 Anni sexdecim ad professionem requisiti debent esse completi de momento ad momentum; unde si professio fiat per aliquot tantum horas ante completum annum decimum sextum aetatis, est nulla, sicuti supra sub num. 88 dictum est esse nullam, si fiat per aliquot horas ante completum novitiatus annum, ex Conc. Trid. cit. sess. 25, c. 15, et ex declaratione Sacrae Congregationis eiusdem Concilii, et tenent communiter doctores cum Panimol. decis. 29, num. 7; Matthaueucci Offic. cur., c. 32, num. 2; Fagnan. lib. 3 Decretal. in c. *Ad nostram* 9 de Regularibus, n. 9, 23, 24 et seq.,
- 91 usque in finem. Aetas autem incipit a die natiuitatis, et non a die baptismi. Sacra Cong. Concilii in Croton. 4 Decembris 1627.
- 92 Novitia ante professionem debet explorari quoad eius voluntatem ab Episcopo seu eius deputato. Concil. Trid. sess. 24, de Regular. et
- 93 monialib., c. 17. Et hoc etiam in monasteriis regularibus subiectis, ut saepius declaravit Sac. Congr. Concilii, et signanter die 13 Novembris 1627, et in Dert. 16 Dec. 1645. Episcopus postquam fuit monitus, non debet differre explorationem voluntatis novitiae ultra quindecim dies, alias superiores exempti, ipsis 15 diebus elapsis, possunt procedere ad admissionem professionis, ut ex cit. Constit. S. Pii V, incip. *Mendicantium*, adducta supra n. 69, tenet Monacell. p. 3, tit. 13, formul. 6, num. 12,

et alii passim. Defectus huius explorationis non 95 annullat professionem; Barbosa de offic. et potest. Episcopi, p. 4, allegat. 100, num. 9; Tambur. de Iure abbatiss., disp. 3, quaest. 2, n. 11; Donat. de Regul., t. 4, tract. 9, qu. 8, n. 8; Nicol. Lucubrat. canon., lib. 3, tit. 1 de Vita et honest. clericor., n. 22, vers. *Si vero*; Monac. l. c., n. 12 in fine; Fagn. l. 1 Decr. in c. *Cum accessissent* 8 de Constitutionibus, n. 31, et l. 5, c. *Qui presbyterum* 2 de Poenit. et remiss., n. 84, testans sic declarasse Sacram Congregat. Concilii; Pignatell. t. 6, consult. 85, num. 211, testans sic declaratum fuisse in una Venetiarum 21 Septemb. 1593 et 22 Nov. 1593.

Novitiae in articulo mortis constitutae, etiam 96 anno novitiatus non completo, possunt professionem emittere, dummodo sint in legitima aetate; sic expresse concessit S. Pius V novitiis monialibus S. P. Dominici, Constitut. incip. *Summi sacerdotis cura*, qua concessione gaudent per communicationem novitiae et novitii aliarum religionum. Si tamen huiusmodi 97 novitiae convalescerint, debent iterum profiteri. Sic censuit Sacra Congr. Conc. in una Ordinis S. P. Francisci Minor. Observ. die 20 Maii 1649, ad c. 16, sess. 25, de Regul., apud Pignatell. tom. 1, consult. 356.

Talis autem professio emissam a novitia in articulo mortis anno novitiatus nondum completo, non suffragatur, nisi quoad acquisitionem indulgentiarum favore profitentis, non autem quoad acquisitionem dotis favore monasterii, cum ipsa debeat restitui eius consanguineis haeredibus, ut declaravit Sac. Congregat. Concilii in una Montis Regalis 13 Nov. 1627; in Carpentoraten. 14 Iunii 1641, et in una Neapolitana 14 Martii 1705, et tenent Donat. Prax. rerum regular., tom. 4, tract. 10, qu. 21 per tot.; Pignatell. t. 1, consult. 346; Monacell. part. 1, tit. 11, formul. 7, num. 13, et part. 2, tit. 13, formul. 5, n. 13; et Fagnan. lib. 3 Decret., in cap. *Sicut nobis* 17 de Regularibus, n. 30, et alii. Si autem talis professio in articulo mortis sit emissam in manibus abbatissae anno probationis iam integre completo, tunc dos acquiritur monasterio, licet professio emissam fuerit, inscio Ordinario, quia tunc nihil deficit ad substantiam verae professionis; Donat. d. tom. 4, tract. 10, qu. 23; Pellizar. de Monialibus, c. 9, num. 28; Monacell. locis cit., et alii. Riccius vero Prax. rerum quotidian. for. ecclesiast., part. 2, resolut. 493, secundum Venet. impressionem 1674, num. 5, citatus et secutus a Monacell. part. 2, tit. 13, formul. 5, num. 14, tenet, quod professio emissam etiam post annum probationis a puella phtisica seu hectica non prosit monasterio quoad acquisitionem bonorum, et ad longum probat, ut videri potest apud ipsam, et Monacell. locis cit. 100

01 Quamvis professio monialium in manu Ordinarium principaliter, non autem abbatissae fieri debeat, ex decreto Sacrae Congr. Episcop. in
 02 Lingonien. 22 Febr. 1635. Tamen, si fiat in manu superiorissae de consensu maioris partis capituli est valida; cum superiorissa de per se sola cum dicto consensu maioris partis monialium illam possit recipere, nisi obstant peculiares constitutiones religionis; de iure enim monialium receptio non spectat ad Ordinarium, sed ad abbatissam et monasterium, ut c. *Si ad solum* 6 de Regularibus in 6, et ibi notant Ioann. monachus et archidiaconus, et tenet Lupus alleg. 33, incip. *Prima conclusio*; Fagnan. in cap. *Porrectum* 13 de Regularibus, num. 30, cum aliis ibi citatis; Navarr. consil. 9, num. 12 de Constit.; Monacell. part. 1, tit. 11, formul. 6, num. 14; Sanchez lib. 5 Moral., c. 4, n. 76; Pellizar. de Monialibus, c. 3, num. 7, et alii plures cum Tambur. loc. cit., disp. 6, qu. 5, n. 1, arg. c. *Consuluit* 4 Qui clerici vel voventes, ubi dicitur, feminam quamdam, quae, dimisso habitu regulari, nupsit, valide nupsisse, eo quod professa non fuerat in manu alicuius Episcopi, vel abbatis, vel abbatissae, quod clare supponit abbatissam posse valide ad professionem moniales admittere, ut notant ibi doctores; unde cum abbatissa monasterii, et praelatus illius quoad acceptandam professionem monialis novitiae se habeant cumulative, adeoque inter illos dari possit veluti praeventio; servanda est in hoc consuetudo uniuscuiusque ordinis, provinciae, aut loci, quae varia est.

03 Nec valet dicere cum Miranda in Manual. praelator., tom. 2, q. 28, art. 1, et aliis abbatissas non posse professionem novitiarum recipere sine suorum praelatorum licentia, quia ut recte notat Fagnan. in cit. cap. *Porrectum*, num. 31, id non probatur iure, et in monasteriis subiectis Ordini Fratrum Minorum S. Francisci id specialiter cautum est a Nicolao V, ut refertur in Compend. privileg., in verb. *Abbatissa*, § 8, et ideo notanter fuit dictum in conclusione: *Nisi obstant peculiares constitutiones religion.*

04 Episcopo, vel alio praelato, seu superiore iubente recipi novitiam ad professionem, contradicente maiori parte monialium, non debet admitti; non enim superior potest ad id moniales compellere, ut pluries decrevit Sac. Congr. Episcop. et Regul., ut patet ex decretis citatis supra num. 82. Et si Ordinarius ad id eas compelleret, possent ad superiorem appellare. Fagnan. in cit. c. *Porrectum*, n. 30; Tamburin. de Iure abbatis, disp. 6, qu. 5, num. 3. Archidiacon. Bellem. Turrecrem. ibi cit., et alii passim per text. in c. 1 de His quae fiunt a maiori part. cap. Et si superior de se cum minori parte, reclamante maiori parte monialium, novitiam ad professionem admitteret, pro-

fessio esset nulla. S. Congr. Episc. in Coloniens. 26 Sept. 1653; Lupus alleg. 33, incip. *Prima conclusio*; Fagn. in cit. cap. *Porrectum*, n. 30; Matthaeucc. Official. cur., c. 41, n. 19 et 20, et alii passim per text. in c. *Novit* 4, c. *Quanto* 5, c. *Ea noscitur* 6 de His quae fiunt a praelatis sine consensu capituli.

Moniales nullo modo per iuramentum vel 107 censuras cogendae sunt ab Ordinario ad exprimendam causam cur aliquam novitiam a professione reiiciant; sed si secreto interrogatae idoneam repulsionis causam non afferant et in sua contumacia perseverent, Ordinarius debet facere certiore Sacram Congreg., ut de optuno remedio confestim provideri possit. Sac. Congr. Episc. et Reg. in Pampilonen. 5 Novemb. 1605. Quae solet iubere iterum convo- 108 cari capitulum, dummodo monialibus pro extorquendis votis vis non inferatur. Ead. Sac. Congr. Episcop. in Assisien. 19 Ian. 1701, et in Ianuen. 6 Martii 1698. Et si necesse sit, solet iubere, ut Ordinarius secreto et ex improviso se conferat ad monasterium, ubi procuret suffragia per moniales libere dari. Ead. Sacra Congreg. Episcop. in Pistorien. 30 Iunii 1620.

Reiicere autem a professione novitiam non 109 possunt moniales sine iusta causa. Eadem Sacra Congregat Episcop. 2 Octobr. 1649, alias graviter peccant, ut tradunt communiter doctores.

Abbatissa seu superiorissa in monasteriis non 110 exemptis tenetur ante mensem certiore facere Episcopum professionis a novitia emittendae, alias potest suspendi arbitrio ipsius Episcopi. Conc. Trid. sess. 25, de Regularib. et monialib., c. 17, ibi: *Ne professionis tempus Episcopus ignoret, tenetur praefecta monasterii eum ante mensem certiore facere, alias, quando Episcopo videbitur, ea ab officio suspensa sit.* In monasteriis vero exemptis tenetur ipsum 111 certiore facere solum ante 15 dies, quibus elapsis, nequit Episcopus amplius se ingerere, et superiores exempti possunt sine alio ad admissionem professionis procedere; S. Pius V Const. incip. *Etsi mendicantium.* Vide supra n. 69 et 94.

Secunda soror in loco numerario admitti 112 potest sine licentia Sacrae Congregationis, praeterquam in civitate Florentiae, ubi prohibetur per breve Clementis VIII. Sacra Congr. Episcop. in Forolivien. 26 Nov. 1603; in Imolen. 10 Nov. 1620. Tertia tamen soror recipi 113 non potest in eodem monasterio, licet regularibus subiecto, sine licentia Sacrae Congregat. Eadem Sacra Congr. Episcoporum et Regul. in Aretina 4 Novembris 1597; in Mutinen. 11 Aprilis 1700. Tertia soror vocem activam 114 et passivam non habet, nisi post mortem alterius ex primis. Eadem Sacra Congr. Episc. et Regular. in Neapolitana 21 Iunii 1636, et

115 saepe alibi. Potest tamen tertia soror habere alia officia, quae dantur extra capitulum sine suffragiis monialium. Eadem Sac. Congregat.
 116 Episcoporum. in Mutinen. 11 Apr. 1600. Tertia et quarta soror habent praecedentiam a die professionis, sicuti aliae. Eadem Sacra Congregat.
 117 greg. in Mutinen. 11 Aprilis 1600. Saepe saepius tertiis sororibus solent voces concedi ex gratia, maxime ubi magnus est numerus monialium. Eadem Sacra Congregat. in Ianuen. 6 Martii 1606; in Crem. 10 Iunii 1650 et saepe alibi.

118 Monialis supernumeraria non potest admitti sine licentia Sacrae Congr. Sacra Congregat. Episc. die 6 Febr. 1615; Greg. XIII Constit.

119 incip. *Deo sacris*. Monialis supernumeraria remaneat semper supernumeraria, ita ut non impediatur quin, moriente aliqua de numero, possit alia ad habitum admitti; ipsa tamen in caeteris iuribus remanet aequalis omnibus aliis. Sacra Congr. Episc. 6 Sept. 1604.

120 Excommunicantur omnes, qui quomodocunque virginem, vel viduam, et aliam mulierem coegerint invitam ad ingrediendum monasterium, vel habitum suscipiendum religionis, vel ad professionem emittendam. Conc. Trident.

121 sess. 25, de Regul. et monialib., c. 18. Item ii qui consilium, auxilium, favorem dederint, quique scientes eam non sponte facere, quoquo modo eidem actui vel praesentiam, vel consensum, vel auctoritatem interposuerint. Tridentinum, ibidem. Non excommunicantur, ii,

122 qui per vim inductivam, non coactivam, coegerint virginem monasterium ingredi. Sic decemum refert Barbosa de offic. et potest. Episcoporum, p. 3, alleg. 104, n. 3, et supra Conc. cit. sess. 25, c. 18, n. 5. Armendariz apud

123 ipsum, ibidem. Excommunicantur et ii, qui sanctam virginem, vel aliarum mulierum voluntatem veli accipiendi, vel voti emittendi quoquo modo sine iusta causa impederint. Tridentinum, ibidem.

124 Alia ad rem, vide art. seq., et verb. *Novitius*, *Novitia*, et verb. *Professio*.

125 Quoad decisionem Sacrae Congregat. Conc. in Feretrana 21 Aprilis 1742, relatam supra n. 62 advertendum est, quod fuerunt tunc proposita tria haec dubia:

I. An ven. monasterio monialium S. Clarae Terrae Maceratae Feltriae liceat sepelire in eius ecclesia cadavera puellarum educationis causa ibidem commorantium et in eodem monasterio decedentium et quatenus negative.

II. An sit restituendum parochi eiusdem terrae cadaver Annae Bartoli educationis causa in dicto monasterio degentis, ibique defunctae et sepultae; sive saltem facienda sit declaratio de retinenda nomine parochiae.

III. An eidem parochi restituenda sint cum cera integra emolumenta funeris eiusdem Annae Bartoli in casu, etc. — Et dicta Sac. Congreg.

Conc., 21 April. 1742, respondit: Ad I: *Affirmative*, constituto de electione sepulturae; ad II: *Negative*; ad III: *Deberi quartam funeralem tantum*. Et iam de simili controversia actum fuerat in Pinnen. *Sepulturae* 6 Iul. 1737 (ubi tamen ea concurrebat peculiaris circumstantia, quod puella sepulturam elegerat in ecclesia monasterii) et propositis hisce dubiis:

I. An licuerit tumulare cadaver Mariae Nolli in ecclesia monialium S. Clarae civitatis Pinnae? Et quatenus negative.

II. An sit locus exhumationi et respective restitutioni cadaveris una cum funeris emolumentis favore ecclesiae collegiatae S. Ioannis Evangelistae eiusdem civitatis in casu, etc. — Et Sac. Congr. Conc. rescripsit: Ad I: *Affirmative*; Ad II: *Provisum in primo, et amplius*. Quae decisio allegata fuit in dicta Feretrana; quae a parochi, adductis novis iuribus, reposita die 1 Sept. 1742, sub dubio: *An, et in quibus sit standum vel recedendum a decisio in casu*, etc. Eadem Sac. Congr. Concil. in Feretrana *Iuris sepeliendi*, die qua supra, respondit: Ad I: *Praevio recessu a decisio*. *Affirmative, attentis circumstantiis*; ad II et III: *In decisio in omnibus, et amplius*.

Ubi notanda est illa particula, *et amplius*, quae, ut recte tradit practicissimus Cardinal. Lambertin., deinde Summus Pontifex Benedictus XIV, volum. 3, notificat. 14, p. 136, significat, quod omnes eminentissimi Cardinales fuerunt concordantes, et quod cum sit clara materia, seu causa, non est amplius de ea agendum.

* Monialium professio religiosa (ut supra traditum) ante decimum sextum aetatis annum expletum, et exactum annum novitatus emissam, irrita est ex Trident. sup. cit. Attamen excipiuntur mulieres, quae poenitentes aut convertitae appellantur, cum quibus constitutiones earum circa probationem servandae sunt, non obstante conciliari decreto de monialium professione, ut ex decreto Sac. Congr. Conc. de Synod. dioec., lib. 13, cap. 12, § 1 nov. edit.

Haec conciliaris sanctio de anno probationis valet etiam pro illa, quae usa privilegia bimestris post coniugium, religionem ingreditur, quanquam id cedat in incommodum illius, qui in saeculo remanet, ut non possit transire ad alias nuptias, nisi postquam coniux religiosa, anno probationis exacto, professionem emittit. Ibid., § 2. Quin et accidere potest, ut biennium expectandum sit illi, si coniux religiosa, anno probationis fere exacto, religionem mutaverit, et in ea novam probationem instituerit.

Sponsa per verba de futuro alteri oppignorata, addito utrinque iuramento de contrahendo et consummando matrimonio, potest ante initum coniugium religionem ingredi, iuxta il-

lud: *Promissum non infringitur ab eo, qui in melius illud commutat*; cap. *Pervenit* de Iureiur. Et definitur in c. *Commisum* de Sponsal., quamvis ibi dicatur tutius esse, si ineat matrimonium, tum religionem ingrediatur; quod tamen vel est de consilio tantummodo, vel sponsalia tunc non inferebant aliam promissionem, nisi de coniugio celebrando, non vero de celebrando et consummando, uti nunc ferunt. Ibidem, § 8.

2 Matrimonio rato, non consummato, integrum est mulieri religionem approbatam ingredi, et per professionem in ea coniugii vinculum dissolvitur. Haec tamen valent pro veris et approbatis religionibus, in quibus tria vota substantialia emittuntur, ut est etiam ordo equestris Hierosolymitanus, non vero caeteri equestres ordines, ut ex Tridentino sess. 24, de Matrim., can. 6, et traditis a DD. Ib., § 9.

4 Consummato iam coniugio, si liber utriusque coniugis consensus intercesserit, potest utique mulier religionem ingredi, (idem de viro dixeris) et in ea profiteri, si tamen et alter coniux consentiat in religionem ingredi, si iunior est, vel si senex exstiterit, emittat votum

5 simplex castitatis. Si vero ab alterutro vel revocetur consensus libere praestitus ante alterius professionem, vel etiam post professionem valide emissam, si non adimpletae fuerint conditiones superius expressae, coniux religiosus, eo petente, egredi e religione tenetur, ut definitur in c. *Praeterea* de Convers. Coniug., can. *Quia Agatho* 27, qu. 2, c. *Cum sis* de Convers. Coniug. Ib., § 10, 11.

6 Non vero sufficit, si, muliere religionem ingressa, alter coniux non senex sacros ordines suscipiat, ex Constit. Ioannis XXII *Antiquae*, tit. de Voti redempt.

7 Si vero legitime probatum fuerit adulterium uxoris, quae dein transit ad religionem, tunc integrum viro est in saeculo manere, dummodo tamen castitatis votum emittat. Ita ex decisis a Sac. Congr. Ib., § 15.

8 Quin et in eo casu, si ex Episcopi testimonio constet, virum in saeculo manentem vitae esse probatae, conceditur illi per indultum, ut nullo se castitatis voto obliget, adeo ut post uxoris mortem possit ad alias nuptias transire. Ita ex resolutis a Sac. Congr. Ib., § 16.

9 Concessum est etiam aliquando indultum viro sexagenario maiori, ut Sacerdotio initiari posset, dummodo uxor fere sexagenaria perpetuam castitatem voveret. Ibid. Concessum est etiam, ut vir septuagenarius de consensu uxoris acciperet sacros ordines, et uxor paris aetatis Tertiariae habitum indueret, dummodo diversas omnino aedes incoherent. Ibid. *

Inter requisita allata ab auctore pro legitima 141 receptione puellarum ad educationem, recenseri et hoc debet, quod eae fidem matrimonii haud praestiterint. Nam et receptas ab Ordinariis di- 142 mittendas esse, si constiterit fidem matrimonii praestitisse, decisum refert a Sac. Congregat. Episcoporum et Regularium negotiis praeposita Benedictus XIV, Instit. eccl. 33, num. 13, et quidem etiamsi agatur de monasteriis exemptis.

An autem puellae iam receptae et manentes 143 in monasterio exempto, subiectae sint Ordinario? Negat Pellizzarius de Monial., c. 5, sect. 4, 144 num. 190, ex ratione illa quod locus exemptus et locus extra dioecesim aequiparantur. At re- 145 ctius affirmat Suarez de Censur., d. 1, sect. 4, num. 6, nam verum indistincte haud est quod locus exemptus et locus extra dioecesim aequiparentur, sed ad certos tantummodo effectus. Vide Clement. Concord. pastoral., part. 2, c. 1, n. 55 st seqq. Quocirca non est quod statua- 146 tur, esse dictas puellas exemptas ab Ordinarii iurisdictione.

Patet hinc puellas per id temporis quo in 147 educatione manent, subiici reservationi casuum ab Ordinario loci factae, ut non videtur negare ipse Pellizzarius de Monial., c. 5, sect. 4, num. 191, tametsi in superiori quaestione contrarius.

Sed an dictae puellae tempore interdicti, sive 148 generalis, sive particularis, possint audire missam et alia divina officia, recipere sacramenta, et donari ecclesiastica sepultura, sine pompa tamen? Affirmant plures apud Pellizzarium de 149 Monial., cap. 5, sect. 4, n. 192, ea de ratione, quod veniunt nomine familiarium monialium, quibus permissa haec sunt. Sed, cum eae pro- 150 priis sumptibus vivant, non immerito dubitari potest an venire possint nomine familiarium monialium.

Non gaudere privilegio fori hasce puellas, 151 communis sententia est. Sed non convenit inter 152 doctores an dictae puellae gaudeant immunitate ecclesiastica concessa ecclesiis et monasteriis omnium religiosorum utriusque sexus. Im- 153 probabilis vero haud videtur distinctio a Bordonio resol. 1, num. 8, tradita quoad religiosos, et a Pellizzario amplexa quoad puellas has, ut scilicet gaudeant si delinquant in ecclesia; non gaudeant autem si delinquant in monasterio.

Reliquum est ut disseramus de parochia, qui 154 possit assistere matrimoniis puellarum in monasteriis propter educationem manentium. Ca- 155 vendum¹ autem est ab auctore hic num. 36²

¹ Vide de hac re sub v. *Matrimonium*, art. 9, n. 116 et seqq.

² RESPONSIO AUCTORIS. — Cavendum est ab auctore

(inclamat hic additor sub n. 155), cavendum est ab auctore hic n. 36 absolute pronuntiante parochum, in cuius parochia est monasterium assistere posse matrimoniis

absolute pronuntiante parochum in cuius parochia est monasterium assistere posse matrimoniis harum puellarum. Ut enim recte monuit san. mem. Bened. XIV, d. Instit. eccles. 33, n. 16: *Si puella, quae Matrimonii fidem praestitit, in alia parochia domicilium non habeat, tunc parochus quem primo loco nominavimus* (scilicet in cuius parochia est monasterium), *puellam in matrimonio coniunget. Sin autem paternum, maternum, vel fraternum domicilium habebit, tunc parochus cui domicilium idem subiicitur, pro conficiendo matrimonio praesens assistet.*

156 Cavendum etiam ab auctore qui num. 84 sentire videtur, novitiam ex causa infirmitatis egressam e monasterio, reversam debere inchoare annum novitiatus, nam *decisum fuisse*, ait Pellizzarius de Monial., c. 2, sect. 2, n. 47, a *Sacra Congregatione novitiam monialem durante probationis anno curandae valetudinis causa a monasterio egressam, et postea reversam, professionem emittere potuisse, ac si nunquam egressa fuisset, quod est dicere, per huiusmodi egressum non censi annum probationis moraliter interruptum.*

157 Cavendum demum ab auctore qui n. 100 videtur adherere doctoribus tenentibus, quod professio emissa post annum probationis a puella hectica non prosit monasterio quoad acquisitionem bonorum. Vide tamen quae diximus in additione ad verbum *Annus probationis*, n. 10.

ADDITIONES CASINENSES.

Quoad ea quae in hoc articulo traduntur a num. 134 ad n. 140, satius existimamus doctrinam Benedicti XIV per extensum transcribere, tenoris sequentis: « (De matrimonio consummato) illud est praemittendum quod quidquid sit de quibusdam exemplis, quae in ecclesiastica historia leguntur, nonnullarum scilicet mulierum iam nuptarum quae viris plane insciis ad religiosa claustra confugerunt, vel de viris qui uxoribus nihil tale opinantibus monasticam vitam professi sunt; cum tribuenda haec sint peculiari divino afflatui, aut vigenti per ea tempora ecclesiasticae disciplinae quae ad monasticum institutum fovendum ampliandumque

magnopere intendebat: nostris sane temporibus, si de matrimonio agatur consummato, nequit uxor sine consensu viri, aut vir sine consensu uxoris, religiosam et claustralem vitam amplecti, quemadmodum perspicue infertur ex Decretali Alexandri III in cap. *Verum* de Convers. coniug. *Consensum autem huiusmodi liberum esse oportet ac voluntarium; si enim fuisset per vim metumve extortus, posset utique qui ipsum praestitit alterum coniugem, licet iam claustris inclusum ex iis revocare;* uti rescripsit Innocentius III in decretali *Accedens* eodem tit. Et quamvis etiam consensus omnino fuisset liber, insuperque coniux monasterium ingressus, religiosam professionem emisisset, si alter coniux ea quae sacris canonibus constituta sunt, ex parte sua non praestet, integrum ipsi est, professum e claustro revocare, licet professio ab eo valide emissa fuerit, iuxta celebre rescriptum laudati Pontificis Alexandri III in Decretali *Praeterea* de Convers. Coniug. Quapropter, si in aliqua dioecesi contingat ut nupta mulier in religionem se recipiat, noverit Episcopus id sibi vel maxime incumbere, ut et legitimus liberque praecedat viri consensus, et is praeterea praescriptas a sacris canonibus condiciones implere non omitat.

» De quibus sane conditionibus aliqua hic a notare volentes, duo a sacris canonibus praescripta comperimus. Primum, ut si alter coniugum velit in monasterium sese recipere, ibique se Deo devovere, id ei nullatenus concedatur, nisi alter quoque coniux coenobium ingrediat et in eo regularem professionem emitat. Satis perspicuum est textus in can. *Quia Agatho* 27, qu. 2, ubi haec leguntur: *Quem tamen* (de Agathone sermo est ab uxore ad religionem properante) *ita suscipiendum esse cognosce, si et uxor illius similiter converti voluerit, nam, dum unum utrorumque corpus coniugii copulatione sit factum, incongruum est, partem converti, et partem in saeculo remanere.* Huic consonat sequens canon *Scriptis Nobis*, in quo continetur rescriptum Nicolai Pontificis ad reginam Teuthbergam, quae, cum esset Lothario nupta, Religioni nomen dare exoptabat: *Cui nos scripsimus non hoc aliter*

harum puellarum. Uti enim recte monuit san. memor. Benedict. XIV, etc. Ast bona additoris venia, debebat ipse advertere et adnotare quod totum id iam fuerat a me auctore allatum in Suppl., verb. *Matrimon.*, art. 9, n. 116 et seq. Insuper sub n. 156 subiungit: *Cavendum etiam ab auctore, qui n. 84 sentire videtur, novitiam ex causa infirmitatis egressam a monasterio, reversam debere inchoare annum novitiatus, nam decisum fuisse ait Pellizzar. de Monialibus, cap. 2, sect. 2, n. 47, a Sac. Congr. contrarium.* Ast ego pro mea conclusione afferro tria decreta Sac. Congr. Episcoporum, et D. additor tantummodo refert ex Pellizzario Sac. Congreg. sensisse contrarium. Hinc videat lector, cui magis fidendum, an D. additori citanti contrarium decretum

sine ulla assignatione diei, mensis, anni et loci; an mihi afferenti tria decreta cum assignatione temporis et loci, quo et unde fuerunt emanata. Vide ibi n. 84, et decretum allatum n. 85 immediate sequenti. Denique sub n. 157 repetit additor: *Cavendum ab auctore qui num. 100 videtur adherere doctoribus tenentibus, quod professio emissa post annum probationis a puella hectica non prosit monasterio, quoad acquisitionem bonorum.* Ast ego ibi, n. 99, sentio contrarium, quamvis n. 100 et seq. referam opinionem Riccii relati et secuti a Monacell., part. 2, tit. 13, formula 5, num. 14, edition. Rom. 1706. Hinc a quo nostrum, an a me, an potius a D. additore hac in re cavendum sit, iudicet prudens lector.

feri posse, nisi eamdem vitam coniux eius Lotharius elegerit. Idemque Pontifex ad Lotharium scribens haec habet: *Nam licet sit scriptum: Quod Deus coniunxit, homo non separat; Deus tamen et non homo separat, quando divini amoris intuitu, ex consensu utriusque coniugis matrimonia dissolvuntur. Aliter autem fieri mutuum separationem vestram prohibemus.* Neque clarius esse potest Alexandri III decretalis in cap. *Cum sis de Convers. Coniug.: Ignorare non debes sanctorum Patrum constitutioni esse contrarium, ut vir, uxore sua, aut uxor, viro suo non assumente religionis habitum, debeat ad religionem transire.* Haec est prior regula a iure canonico tradita. Sequitur altera quam prioris limitationem merito dixeris; qua nimirum sancitur posse alterum coniugem, post matrimonium etiam consummatum, fieri religiosum, licet alter eius vestigia sequi detrectet, dummodo tamen hic provectae aetatis sit ab omni incontinentiae suspitione immunis, et si inter saeculares versari maluerit, simplici castitatis voto se obstringat; his quippe positis peculiaribus circumstantiis, alteri ex coniugibus fit facultas ingrediendi religionem, alteri vero manendi in saeculo, veluti prosequitur Alexander Pontifex in praecitata decretali *Cum sis de Convers. Coniug.* En eius verba: *Inde est quod auctoritate apostolica prohibemus ne in episcopatu tuo virum vel uxorem, nisi uterque ad religionem migraverit, transire permittas. Verum, si ita uxor senex est et sterilis quod sine suspitione possit esse in saeculo, dissimulare poteris ut ea in saeculo remanente et castitatem promittente, ad religionem transeat vir eiusdem.* In quem textum Glossa, verb. *Dissimulare*, observat huiusmodi verba veram permittendi et approbandi vim inesse. Quod eo magis dicendum est, dum quidquid decretum legitur in praedicato cap. *Cum sis*, confirmatur quoque in subsequentibus decretalibus sub eodem titulo, de Conversione coniugatorum, collectis; quarum uni initium est *Uxoratus*, alteri *Ad Apostolicam*, et alteri *Significavit*. Et quamvis in prima ex illis, nimirum in decretali *Uxoratus* habeatur, continentiae votum a coniuge iam sene qui in saeculo remanet emittendum, publice in conspectu *Ecclesiae* nuncupari debere, exinde tamen non sequitur solemne illud esse; nam, sicut inferius demonstrabimus, illud tantummodo continentiae votum solemne censetur, quod est sacro ordini vel regulari professioni annexum; sed hoc tantummodo ex laudata Decretali infertur, perpetuae continentiae votum a manente in saeculo concipiendum, et rite perficiendum esse coram testibus et superiore ecclesiastico, ne unquam de illius nuncupatione dubitari possit...

» Cum dictum fuerit superius quoties uxor religiosas in monasterio vitam amplectatur

debere et virum ingredi monasterium, ibique monasticae professionis vota emittere, nisi ea sit aetate vel conditione quae omnem incontinentiae suspitionem excludat, satis vero esse ut in saeculo se simplicis castitatis voto obstringat, si ab eiusmodi suspitione maxime per aetatem vindicetur; ambigi iure nequit, quin in hac posteriori facti specie possit vir, si velit, ad sacrum ordinem, indeque ad sacerdotalem gradum in saeculo conscendere; si enim lex ipsi in tali casu indulget, ut simplici castitatis voto illigatus in saeculo permaneat, cumulatius legem implet, si sacris ordinibus initietur; cum castitatis votum, sacris ordinibus adnexum, solemne sit, et habeatur, iuxta decretalem in cap. unic. *De voto* in 6, cuius haec sunt verba: *Illud solum votum debere dici solemne, etc. quod solemnizatum fuerit per susceptionem sacri ordinis, aut per professionem expressam vel tacitam factam alicui de religionibus per Sedem Apostolicam approbatis.*

» Nodus igitur difficultatis est potissimum in eo casu, quo vir nec aetate grandaevus, nec ob alias circumstantias ab incontinentiae suspitione remotus, iuxta canonum sanctionem deberet solemniter religionis vota nuncupare, quod tamen ipse abnuit, sacrum tantummodo ordinem suscipere intendens, vel ad sacerdotalem gradum in saeculo ascendere. Instante Veronensi Episcopo, casus huiusmodi propositus fuit in Sacra Congregatione Concilii habita 18 Decembris 1728, eoque licet ad iteratum examen revocato, nulla tamen prodiit resolutio, uti videre est tom. 4 Thesauri resolutionum; propterea quod existimatum non fuerit, virum qui a florente, quam agit, aetate, ad voluptatem allicitur, per susceptos in saeculo sacros ordines dici posse ab incontinentiae periculo procul abesse, atque adeo opportunis cautionibus, praesidiisque munitum, qualis evaderet, si se in monasterium abderet, ibique religiosam emitteret professionem. Haud tamen diffitemur quin aliqua afferri possint exempla Episcoporum, qui nuptae mulieri facultatem fecerint se Deo dicandi in monasterio, dum vir sacerdotio inter saeculares initiaretur, licet is, haud grandiore, sed virentem ageret aetatem. Hoc autem ideo fortasse factum, quod perspectissima fuerit viri probitas, certoque praecognitum, quantum quidem humana conditio patitur, fore, ut sacris ordinibus obstrictus, illibatam castitatem servaret: quod potissimum intendunt sanctiones canonum iubentium, virum aetate florentem, religionem ingredi, quoties uxor inter moniales ad religiosam vitam ducendam se recipit. Nemo sane ignorat veterem illam, satisque arduam, quae olim fuit, controversiam, an, sicut matrimonii rati, sed non consummati vinculum per religiosas professionem dissolvitur, ita per sacri

ordinis assumptionem diremtum illud pronuntiar iure posset, cum sacer ordo, aequae ac religiosa professio, sit impedimentum nedum impediens, sed dirimens etiam matrimonium. Cardinalis Hostiensis in Summa eandem sacro ordini vim tribuit ad dissolvendum matrimonium ratum, nec consummatum, quam habet regularis professio. Oppositam sententiam alii sunt secuti, impensius monentes, quod nulla super hoc allata, nec evulgata pontificia definitione, periculosum nimis est Hostiensis opinioni subscribere. Verum, cum postmodum Ioannes XXII suam ediderit constitutionem, quae incipit *Antiquae*, sub titulo de Voto et voti redemptione, in collectione eiusdem Decretalium tit. 6, indubium firmumque mansit, quamvis matrimonium ratum, sed non consummatum, dissolvat religiosa professio, minime tamen per susceptionem sacrorum ordinum dissociatum illud censi oportere. Porro, si ad casum, de quo agimus, exemplum eiusmodi accommodetur, unusquisque facile noverit, non satis tuto egisse Episcopos illos, qui quandoque facultatem fecerint ad sacros ordines conscendendi viro licet iuniori, cuius uxor sanctimonialium vitam amplectebatur; longeque rectius fuisse facturos, si, ubi peculiares facti circumstantiae id suadere viderentur, eosdem monuissent ut opportunam a Sede Apostolica dispensationem implorarent, cum nulla de hoc pontificia exstet definitio.

¹ Lubet afferre resolutionem, de qua supra, tenoris ut sequitur: « *Ianuen.* Maria Victoria Fossa matrimonium contraxit cum Francisco Venatio, sed aliis se prostituit, ita ut, instante viro, fuerit pluries detenta in magno publico Hospitio pauperum, in quo huiusce generis mulieres custodiri solent. Pluries actum fuit, ut uxor rediret ad cohabitandum cum viro, sed hic semper constantissime renuit. Cumque, divina favente gratia, Maria Victoria parata sit ingredi monasterium convertitarum, et in eo professionem regularem emitte, et vir suum praestet consensum, et se paratum exhibeat ad dotem restituendam, et ulterius protestetur, quod ipse etiam professionem regularem emitteret in aliquo ordine religioso, nisi genitorum aetas ingravesceret, eorumque indigentia aliud suaderet, exhibita fuit huic S. Congregationi a Maria Victoria humilis petitio pro facultate ingrediendi in monasterium convertitarum, et in eadem emittendi professionem religiosam, licet vir in saeculo remaneat ».

Scriptum fuit eminentissimo Archiepiscopo pro informatione et voto; qui retulit omnia in facto subsistere, et Mariam Victoriam esse in aetate annorum 25, et Franciscum virum esse in aetate annorum 34.

Consimilis casus bis contigit tempore videlicet Summi Pontificis Innocentii X et anno 1682.

Tempore Innocentii Papae X quaedam femina coniugata habens maritum iuvenem, sed qui religionem ingredi non poterat propter infirmitatem, post commissum adulterium, facti poenitens, petiit ex consensu mariti ingredi religionem, et in ea profiteri, ipso in saeculo remanente.

Acciti fuerunt a Summo Pontifice theologi, ut consilium praestarent. Fuit inter eos accitus Pater Lezana, qui consilium dedit trigesimum inter impressa, et n. 37 refert sequentibus verbis casus decisionem: « Sanctis-

» Verum, si hoc quaestionis caput de viro iuniori, qui, uxore monasticam vitam vovente, non inter regulares profiteri, sed inter saeculares sacerdotes initiari contendit, nullo pontificio rescripto, aut const. fuit definitum, haud tamen illa desiderantur quoad alterum caput de viro florentis aetatis, cuius uxor admissi adulterii poenitens, vult sese in monasterium abdere, ibique, nuncupata regulari professione, crimina sua expiare. Actum de ea re fuit congregatione particulari habita coram fel. record. Innocentio Papa X, in eaque statutum fuit, legitima adulterii probatione non deficiente, nimirum quoties aut mulier ipsa crimen confessa sit, aut illius delictum notorium fuerit, aut denique iudex sententiam tulerit super divortio ex capite adulterii; si uxor religiosam in monasterio vitam eligat, non cogi virum, licet florentem aetate, religionem ingredi, sed satis esse ut ab eo simplex castitatis votum in saeculo nuncupetur. Ita testatur Lezana, qui memoratae congregationi coram Pontifice habitae interfuit, in sua consult. 30, n. 27. Huic consonant aliae a Congr. Concilii editae resolutiones, in causa nimirum Lucana, decisa 14 Novembris 1682, lib. 33 Decr., fol. 489, et in Ferrarien. 2 Maii 1693, uti videre est lib. 43 Decr., fol. 225, dumque nos ipsi in minoribus constituti eidem Congregationi a secretis essemus, in causa Ianuen. 2 Maii 1722, ut patet ex tom. 2 Thesauri resolutionum ¹, ubi in-

simus dominus noster Innocentius X quorundam theologorum, ex quibus minimus ego fui, votis auditis, decrevit, ut si de istius feminae adulterio constabat, in monasterium quoddam monialium, religionem professura ingrederetur, marito manente in saeculo, solo voto continentiae emissio ».

Rursus anno 1682, cum quaedam mulier Lucensis post matrimonium cum quodam viro contractum, cum aliis commercium carnale habuisset, postulavit facultatem ingrediendi in monasterium, et in eo professionem regularem emittendi, licet vir in saeculo remaneret, delata fuit instantia ad hanc Sac. Congregationem, quae die 20 Iunii 1682 noluit annuere petitis; ex relatione etenim Episcopi deprehendebatur, quod oratrix fuerat pluribus prostituta, iubente viro; cumque nova supervenisset Ordinarii informatio, in qua retulit non subsistere in facto, vel saltem, quod non aderant probationes iudiciales de laenocinio, quod supponebatur a viro patratum, Sacra Congregatio iussit, quod causa describeretur in folio, factaque descriptione die 14 Novembris 1682 propositoque dubio: *An oratrici indulgendum sit, ut viro in saeculo permanente, professionem in monasterio convertitarum emitte valeat, responsum fuit affirmative, emissio per virum castitatis voto, et proinde Sac. Congregatio benigne indulsit oratrici, ut, veris existentibus narratis, regularem habitum in monasterio convertitarum civitatis Ianuae suscipere, in eoque, servatis alioquin servandis, professionem emitte pro arbitrio et prudentia emin. domini Card. Spinula Episc. Lucen. libere et licite valeat, uti habetur lib. 33 Decr., fol. 479.*

Addunt doctores, quod iura prohibentia professionem seu mutationem status alterius coniugis, altero in saeculo remanente, loquuntur in casibus in quibus matrimonium integrum et illaessum perseverat, secus autem,

sertum est folium, quod tunc a nobis elucubratur, et typis impressum Congregationi obtulimus.

» Haec sunt quae hic opportune afferenda duximus, ut demonstraremus quomodo se gerere debeat Episcopus, si aliqua nupta mulier monasterium ingredi, et religiosum institutum profiteri velit; nimirum, quando, et qua ratione, illius instantiae valeat obsecundare. Quae tamen nullatenus obstant, quominus, si peculiare alicuius facti circumstantiae temperamentum aliquod, vel generalis regulae relaxationem exposcere videantur, Apostolicae Sedis auctoritas imploretur, quae ex legitimis causis potest, consuevitque opportunas dispensationes indulgere. Quemadmodum mox supra monuimus, probato adulterio, si uxor adultera, saniore inuito consilio, se religioni devoteat, non eo onere gravatur vir, licet iunior, ut monachus fiat; sed satis est ut simplici castitatis voto inter saeculares se obstringat. Turbavit id aliquando non neminem, qui ad Sanctam Sedem supplex confugit, ut a praefati voti nuncupandi onere fieret immunis, fortasse etiam pertimescens, ne, mortua quocumque in claustris uxore, adempta sibi esset facultas transeundi ad alias nuptias. Cum enim uxor, quae consensit, virum sacro ordine initiari, eo e vivis erepto, prohibeatur alteri nubere, ut constat ex can. *Seriatim*, distinct. 32, et, si quod ab ipsa

attentetur matrimonium ecclesiasticis sanctionibus irritum fiat, uti videre est apud Sanchez de Matrim., lib. 7, disp. 40 per tot., dubitari non omnino temere posset, num idem quoque pronuntiandum esset in altera facti specie, qua, uxore solemniter professa, simplici autem castitatis voto per virum nuncupato, vellet hic, post illius mortem, ad alias nuptias convolare: par enim ratio inesse videtur utrique speciei, nimirum reverentiae habendae erga solemne votum, licet ab altero coniuge emissum: quam rationem innuit S. Thomas in 4 sentent., distinct. 37, qu. 1, art. 2 ad secundum. Quod si huiusmodi ratio non satis idonea censeretur, initum tamen matrimonium semper esset illicitum, propterea quod votum castitatis, licet simplex, oporteat esse perpetuum. Itaque in proposito casu, allato Episcopi testimonio de religiosa vita, probatisque moribus oratoris, datum ipsi fuit, ut, praefato voto non emisso, liber inter saeculares versaretur: hicque fuit exitus praedicatae causae Ianuen. quamvis antea decretum fuisset, ut vir votum simplex castitatis voveret in saeculo, si uxor adultera regularem emitteret professionem. Haec omnia, dum in minoribus secretarii Congregationis munere fungeremur, collegimus in foliis a nobis editis in causa Ulyssiponensi 22 Nov. et 6 Decembris 1727, uti videre licet tom. 4 Thesauri resolutionum ¹. Sacri enim canones adigunt

quando iura sunt laesa et diminuta propter adulterium. Rursus, sicuti commissio per alterum ex coniugibus notorio adulterio, coniux innocens, etiam invito adultero, potest ad religionem transire, iuxta textum in can. *Agathosa*, qu. 2, in cap. *Constitutus*, et in cap. *Veniens* de Conversione coniugatorum, sic licitum est innocenti, quamvis in saeculo remanenti, concedere facultatem adultero, ut transeat ad religionem, iuxta plene relata per Lezana loc. cit., n. 15.

His stantibus dignabuntur EE. VV. decernere

An, et quomodo petitis sit annuendum.

Posse permitti Mariae Victoriae, ut monasterium ingrediatur, et in eo professionem regularem emittat, accedente consensu viri canonice praestando, et accedente voto continentiae ab eodem emittendo, donec uxor vixerit. Sic in Thes. resol., tom. 2, pag. 163, 164.

¹ Sunt porro huiusmodi: *Ulyssiponen, orientalis. Isabella Ventura Fernandes, an. 1708. Matrimonium per verba de praesenti contraxit coram parocho, et testibus cum Ioanne de Albillos, et ex eodem matrimonio nati sunt filii.*

Ab Hispaniis, ubi contractum fuit matrimonium, coniuges se transtulerunt ad regnum Portugalliae, et postquam per aliquod tempus habitaverunt in civitate Ulyssiponensi, marchio de Gowa captus amore Isabellae, cum ea per plures annos habuit carnale commercium.

Post hoc tempus se voluit marchio liberare ab illicito contubernio, utque id exsequi posset, Isabellam induxit ad suscipiendum habitum monasticum in monasterio Sanctae Monicae ordinis S. Augustini, et ad emittendam in eo professionem ante expletum annum novitatus, obtento, uti supponitur, brevi, nec in hac re defuit consensus Ioannis viri, qui tamen, licet esset aetatis annorum 33 nec professionem regularem in aliquo virorum monasterio emisit, nec castitatem in saeculo promisit.

Professio emissa fuit anno 1718 et marchio mortuus est anno 1723, et sub fundamento, quod professio ab Isabella emissa fuisset per vim et metum ipsi a marchione incussum, et quod consimili modo extortus fuisset Ioannis consensus, supplicatum fuit pro restitutione in integrum adversus lapsum quinquenni, datisque litteris ad vicarium capitularem Ulyssiponen., confectus fuit ab eodem processus super praetensa nullitate professionis, et in praesenti tria dubia disputanda proponuntur, et instantiae uxoris adhaeret Ioannes vir, qui audito obitu marchionis, ad civitatem rediit Ulyssiponen., a qua eius timore discedere coactus fuerat.

Quoad vim et metum, idem testibus innititur, atque coniecturis in scriptura et summario legendis, et quoad caeteras facti circumstantias faciunt sequentes iuris propositiones.

Prima est, quod post consummatum matrimonium non potest uxor ingredi monasterium, et in eo religiosam professionem emittere, nisi accedat consensus viri, text. in can. *Si dicat*, et in can. *Mulier* 33, quaest. 5, et facit text. in cap. *Cum causam* de Raptoribus, ibi: *Praeterea, cum post matrimonium, carnis commitione perfectum, teste Apostolo, uxor sui corporis potestatem non habeat, sed maritus, et e converso, si praecessisse matrimonium vel ex probationibus viri, vel ex mulieris confessione claruerit, postmodum sine assensu viri non potuit ipsa monasterium ingredi, aut aliter continentiam profiteri.*

Secunda est, viri consensum liberum esse debere, uti probat text. in cap. *Accedens* de Conversione coniugatorum, ibi: *Quae propter multa verbera, et alia gravamina, quae dictus vir inferebat eidem, se ipsam asserens dimissurum, annuit votis eius; et concordat textus in can. Notificasti* 33, qu. 5, ibi: *Non enim violentia, sed ex pari voluntate et consensu, sicuti sancti Patres dicunt, hoc fieri debet.*

quidem virum aetate florentem ad professionem in monasterio nuncupandam, vel, quatenus in proventa iam aetate constitutus sit, ad emitten-

dum in saeculo simplex castitatis votum, dum uxor religiosum institutum amplectitur; at non tunc, cum iura matrimonii sunt laesa; si enim

Tertia est, transeunte coniuge ad religionem, et in eadem proficiente, oportere, ut alter religionem ingrediatur, et in ea profiteatur, si sit iuvenis, et si fuerit senex, tolerari posse, ut in saeculo remaneat cum voto simplici castitatis. Text. in cap. *Cum sis* de Convers. coniugat., ibi: *Inde est, quod auctoritate apostolica prohibemus, ne in episcopatu tuo virum, vel uxorem, nisi uterque ad religionem migraverit, transire permittas. Verum, si ita uxor senex est, et sterilis, quod sine suspitione possit esse in saeculo, dissimulare poteris, ut ea in saeculo remanente, et castitatem promittente, ad religionem transeat vir eiusdem;* et concordat alius text. in cap. *Uxoratus*, eod. tit., excepto casu in quo matrimonii iura laesa essent per adulterium; tunc enim, accedente sola licentia coniugis vere innocentis, qui nec directe, nec indirecte adulterio eius cooperatus est, potest coniux adulter religionem profiteri, licet innocens in saeculo remaneat, nec emitat solemnem professionem, si sit iuvenis, nec faciat simplex votum castitatis, si sit senex; Sanchez de Matrimonio, lib. 10, dist. 10, n. 15, et facit resolutio huius Sac. Congr. in Ianu. 2 Maii 1722, in qua cum responsum fuisset pro facultate uxoris adulterae emittendi professionem, marito in saeculo remanente cum simplici voto continentiae, in subsequenti Congregatione, habita die 23 Maii eiusdem anni, responsum fuit pro absolute coniugis innocentis a voto simplici continentiae, et pro libertate absolute et simpliciter in saeculo remanendi.

Quarta est, validam esse professionem emissam de coniugis consensu, licet hic remaneat in saeculo, et sic nec professionem regularem emitat, si sit iuvenis, nec emitat votum simplex castitatis, si sit senex. Textus in can. *Agathosa* 27, qu. 2, ubi Pontifex validam censet professionem disiunctive, hoc est, vel si coniugatus consensum praestitit, vel si conversus est, ibi: *Agathosa latrrix praesentium quæstæ est, maritum suum contra voluntatem suam in monasterio Urbici abbatis esse conversum, quod quia ad eiusdem abbatis culpam et invidiam, non est dubium pertinere, experientiae tuae præcipimus, ut diligenti inquisitione discutias, ne forte cum eius voluntate conversus sit, vel ipsa se mutare promiserit, et si hoc repperis, et illum in monasterio remanere provideas, hanc, sicut promisit, mutare compellas;* et concordat textus in cap. *Ex parte* de Convers. coniugat., ubi deciditur nullum esse matrimonium contractum ab eo, qui professionem regularem emiserat de consensu uxoris, et, ea mortua, aliud contraxerat matrimonium, infertur enim validam fuisse professionem cum sola licentia uxoris, alias pronuntiari non potuisset pro nullitate secundi matrimonii.

Quinta est, magnum dubium esse, an qui consensum praestitit, et nec regularem professionem, si sit iuvenis, nec votum simplex castitatis, si senex, emisit, habeat ius revocandi professam cum eius simplici licentia. Affirmativa quippe responsio probatur per text. in cap. *Praeterea* de Convers. coniugat.: *Utrum laicus uxoratus, qui praesentibus sacerdotibus et monachis, ignorante Episcopo, de licentia et permissione uxoris monasterium ingressus professionem fecit, uxore in saeculari habitu remanente, nec transeunte ad religionem, aut perpetuam continentiam vovente, ab Episcopo suo possit ad thorum revocari uxoris, an illa compellenda sit continentiam observare.* Ecce casus eius qui professionem emisit cum sola licentia coniugis, absque eo quod hic in saeculo remanens, vel professionem emitat, vel faciat simplex votum castitatis, et in hoc casu sic a Pontifice respondetur: *Dicimus quod nisi uxor in religionem transierit, aut perpetuo castitatem servare promiserit, vir potest et debet de monasterio revocari.* At nonnulli distinguunt inter manentem in saeculo, et conscium

iuris disponentis, coniugem non posse profiteri, nisi licentiam concedens voveat castitatem, si sit senex, et si iuvenis, ingrediatur religionem, et ignarum huius dispositionis iuris, ita ut in primo casu non sit permissa revocatio, secus in secundo, dummodo tamen ignorans dispositionem iuris fuerit uxor et non vir, utpote qui per ignorantiam iuris excusari non potest, uti late probat Sanchez de Matrimo., lib. 7, disp. 33, n. 14. Alii autem hanc distinctionem impugnant et contendunt locum esse revocationi, sive adfuerit, sive non, cognitio dispositionis iuris; Pont. de Matrimo., lib. 9, cap. 12, n. 4 et 5, et coniux, qui, non obstante valida professione, ad saeculum revocatur, non potest petere, sed tantum reddere debitum, et mortuo revocante, tenetur ad religionem redire, iuxta cit. text. *Ex parte* de Convers. coniugat., ibi: *Ea tamen sublata de medio, votum sine salutis suae periculo non potuit violare...*

His stantibus dignabuntur EE. VV. decernere:

I. *An constet de causis restitutionis in integrum, ita ut sit declaranda nulla professio, et quatenus affirmative...*

Non proposita. Tom. 4 Thesaur. resolut., pag. 131.

Ulyssiponen. Orientalis. Iuxta exposita in folio praecedentis Congregationis, benigne reassumendo, Isabella Ventura Fernandes uxor legitima Ioannis de Albillos, post illicitum commercium habitum cum marchione de Gowa, professionem regularem emisit in monasterio Sanctae Monicae ordinis S. Augustini, de consensu viri sui, qui in saeculo permansit, et nec regularem professionem, nec votum simplex castitatis emisit; eademque Isabella, mortuo marchione, instat pro declaratione nullitatis suae professionis, et uxoris instantiae adhaeret vir, qui coniugem suam, licet professam repetit; et potissimum fundamentum constituitur in vi et metu incussis a marchione, tum Ioanni, ut daret assensum, tum Isabellae, ut professionem emitteret, super quo puncto dignabuntur EE. VV. solita maturitate perpendere, an ex deductis in summario consurgat legitima probatio vis et metus, vel potius opus sit demandare coadiuvationem probationum.

At quia supposita validitate professionis quoad mulierem, suppositoque libenti consensu praestito per virum, adhuc dubitari potest, an ipse, qui permansit in saeculo, et nec professionem regularem, nec votum simplex continentiae emisit, uxorem suam repetere valeat, reversuram ad monasterium, quatenus ei supervivat, iuxta textum in cap. *Ex parte* de Convers. coniugat., operae pretium esse censui sequentia adnotare.

Ut uxor transeat ad religionem, et in ea profiteatur, oportet ut vir religionem ingrediatur, et in ea profiteatur, si fuerit iuvenis, et si fuerit senex, oportet ut in saeculo emitat votum simplex castitatis, iuxta text. in cap. *Cum sis*, in cap. *Uxoratus* de Convers. coniugat., et si maritus dederit assensum suum, sed nec regularem professionem, nec votum simplex castitatis emisit, potest uxorem suam repetere, et eadem ipsi restituenda est, saltem officio iudicis, iuxta litteralem text. in cap. *Praeterea* de Convers. coniugat., in praecedenti folio relatum.

Torquet hic textus ingenia doctorum, quocirca nonnulli scribunt, eum procedere in casu, in quo vir dedit consensum per vim et metum, et alii communiori calculo dicunt, illum sibi vindicare locum, quando maritus, qui dedit consensum, ignoravit dispositionem iuris, quae vult, ut ipse in tali casu, vel voveat castitatem in saeculo, vel religionem ingrediatur, secus vero, si praedictam iuris dispositionem scivit: et ed ulteriora procedendo, dicunt iuris ignorantiam praesumi, et suffragari uxori, sed nec praesumi in viro, nec suffragari viro, qua distinctione attenta, non posset Ioannes re-

huiusmodi iura ab uxore per adulterium laesa fuerint, quod tunc iuniori viro in saeculo manenti imponitur onus emittendi simplex castitatis votum, praescriptum dici debet ad quamdam veluti tutiorem cautionem; cui quidem stricto iure locus non est, quoties anteacta viri vita nullam futurae incontinentiae suspicionem ingerit. Insuper olim, proprio instante Episcopo, dispensatio concessa fuit bene merito viro,

sexagenario maiori, ut sacerdotalem gradum ascendere posset, dummodo eius uxor, quae octavum et quinquagesimum agebat aetatis annum, perpetuam castitatem voveret, absque eo quod monasterium ingrederetur et professionem emitteret regularem, cum caeteroquin ipsa eximium honestatis specimen semper praebuisset. Huiusmodi indultum concessum fuit nobili viro Parisiensi in Congregatione habita

petere Isabellam, licet ipse nec regularem professionem, nec votum simplex castitatis emisisset.

Theorica haec auctorem habet abbatem, qui in cit. cap. *Praeterea*, sub n. 4, habet: *Procedit ergo iste textus, ubi uxor erat istius iuris inscia, et potest argui per istum textum, quod in hoc casu excusatur mulierem ignorantia iuris*; et sub n. 8: *Etiam crederem, quod si dans licentiam sit conscius iuris, quod tunc non fiat illa reductio, quia, ut supra dixi, dando licentiam, tacite videtur vovere*. Abbatem alii sequuntur, quibus latissime adhaerent Sanchez de Matrim., lib. 7, disp. 33, n. 14; Pirhing ad l. 3 Decr., tit. 32, § 2, n. 14; P. Schmalzgrueber ad eundem tit., n. 36.

At alii praedictas qualificant explicationes tamquam divinatorias, cum ex allegato textu nullum pro illis deduci possit fundamentum, quocirca absolute et indistincte docent, posse uxorem professam revocari a viro, qui suum liberum dedit assensum, sed nec votum simplex castitatis nec professionem regularem emisit, cum praedictus assensus licet libere praestitus, ab Ecclesia non acceptetur, nisi fuerit vallatus, vel professione religiosa, vel voto simplici continentiae in saeculo, quemadmodum latissime ostendunt Suarez de Religione to. 3, l. 6, cap. 7, n. 12 et seqq.; Perez de Matrim., disp. 58, sect. 4, num. 10; Pont. de Matrim., lib. 9, cap. 12, n. 4 et 5.

Ad partes ergo posita praedicta distinctione, alia subingreditur inspectio consistens in adulterio commissio ab uxore, remanetque videndum an in casu professionis, quae ab uxore adultera fit de consensu viri, necesse sit ut ipse vel religionem ingrediatur, vel votum simplex continentiae in saeculo emittat, ita ut, his non peractis, valeat ipse uxorem suam repetere, licet de suo consensu professam.

Sermonem habendo de hoc articulo, de iure esse videtur, quod si vir uxori dedit proximam causam adulterandi, ut quando expresse vel tacite concessit eidem facultatem adulterandi, aut quando conscius adulterii non prohibuit, cum posset sine suo gravi detrimento, aut quando sciens adulterium, sponte reddidit debitum, vel petiit, tunc omnino necesse sit, quod ultra licentiam profitendi, ipse, si sit iuvenis, emittat professionem regularem, vel si senex, votum continentiae in saeculo, uti bene perpendit Lezana consul. 30, n. 18, 19, cui deferendum esse videtur, cum interfuerit congregationi super hoc articulo habitae coram sanctae mem. Innocentio X, et in nostra facti specie circumstantiae expositae non videntur contemnendae, cum Isabella et Ioannes scenicam exercerent, uti habetur ex informatione Ordinarii.

At si praedictae desint circumstantiae, et vir revera innocens sit, tunc communis esse videtur doctorum assertio, sufficere licentiam innocentis, nec opus esse, ut ipse, vel religionem ingrediatur, vel emittat in saeculo votum continentiae, ex quo iura canonica quae ingressum in religionem seu regularem professionem, vel votum simplex castitatis in saeculo exposcunt, procedunt in terminis, in quibus iura matrimonii sunt integra et illaesa, secus autem quando sunt laesa et diminuta; Sanchez de Matrim., lib. 10, num. 15; Lezana cit. cons. 30, num. 15; Diana in editione coord., tom. 2, tract. 6, resolut. 226, n. 2; Layman, Castropalao, Pir-

hing cit. tit. 32, lib. 3 Decret.; Anaclæt. ad eundem tit., num. 28; Reginald., Donat. in Praxi rer. regul., tom. 2, p. 2, tract. 3, qu. 17, n. 7.

Haec quoad scripta doctorum; quoad praxim vero sacrarum congregationum, in particulari congregatione habita coram san. mem. Innocentio X, de qua supra, cum disputatum fuisset, an mulier adultera de consensu viri sui posset professionem regularem emittere, marito in iuvenili aetate constituto, et non valente propter infirmitates ordines sacros recipere, nec emittere professionem regularem, pontifex, auditis votis theologorum, respondit, quod constituto de adulterio, uxor professionem emitteret, marito in saeculo manente, solo voto continentiae emissio, uti habetur apud Lezanam cit. cons., n. 1 et 27.

In hac Sacra Congregatione, cum in quadam causa Lucana uxor adultera peteret facultatem emittendi professionem regularem, marito in saeculo remanente, die 20 Iunii 1682, responsum fuit *negative*, cum diceretur eam fuisse a viro prostitutam, sed superventa informatione Ordinarii, in qua dixit, suppositum praedictum non subsistere, descriptaque causa in folio, die 14 Novembris 1682, recessum fuit a decisis, et data fuit facultas uxori emittendi professionem in monasterio convertitarum, *sed emissio per virum castitatis voto*, uti habetur lib. 32 Decret., fol. 470.

Anno 1693. Cum mulier Ferrariensis deprehensa fuisset in adulterio, et vir iudicialiter institisset pro divortio, et uxor habito consensu viri, petisset facultatem profitendi in monasterio convertitarum, re delata ad hanc Sacram Congregationem, haec die 2 Maii 1693 facultatem concessit, *accedente consensu viri denuo in forma iuris valide praestando*, uti habetur lib. 43 Decr., fol. 225.

Anno 1722. Cum quaedam mulier Ianuensis coniugata se aliis prostituisset, et vir eam amplius recipere nollet, propositum fuit in hac Sacra Congregatione, an, stante consensu viri, posset ea professionem regularem emittere, licet vir constitutus in aetate annorum 34, remaneret in saeculo, et protestaretur, quod etiam ipse professionem regularem emitteret, si propter ingravescentem aetatem genitorum, et eorum indigentiam id facere posset, et Sacr. haec Congr. die 2 Maii praed. anni *affirmative* respondit, *accedente consensu viri canonice praestando, et accedente voto continentiae ab eo emittendo, donec uxor vixisset*, uti habetur lib. 72 Decr., fol. 195 a tergo. Sed habito subinde recursu a procuratore viri, et ponderato inter summaria precum lectorum in subsequenti congregat. quod agebatur de viro ignaro, utpote fabro lignario, et quod, teste ordinario, quicumque aberat metus repetitionis uxoris, quodque votum simplex continentiae emittendum, iniiciebat laqueum conscientiae praedicti miserabilis, in subsequenti Congregatione responsum fuit pro abolitione oneris emittendi votum simplex continentiae in saeculo.

Ex his ergo, caeterisque per EE. VV. perpendendis, dignabuntur ipsae decernere:

I. *An constet de causis restitutionis in integrum, ita ut sit declaranda nulla professio, et quatenus affirmative...*

Dilata, et scribatur iuxta instructionem. Cit. to. 4 Thesaur., pag. 135 et seqq.

6 Maii 1645, uti videre est lib. 17 Decretor., pag. 471, a terg. Nos ipsi quoque, allatis precibus defuncti Card. de Almeyda patriarchae Ulyssiponensis, audito prius voto officii nostri Poenitentiariae, non recusavimus facultatem facere spectato viro, licet aetate non admodum propecto, conscendendi ad sacros ordines, dummodo uxor simplex castitatis votum coram Cardinali patriarcha nuncuparet, postquam tamen se in aliquod monasterium recepisset, cavissetque idonee se professionem emissuram, cum primum congruam dotem monasterio persolvendam fuisset consecuta. Denique, cum Pannormitanus Archiepiscopus retulisset, se in dioecesi reperiisse virum et mulierem coniuges, ex quibus, cum ambo affectae valetudinis essent, et septuagenariam aetatem prope attingerent, vir quidem sacerdotali ordine insigniri exposulabat, ac uxor, licet in id consensum ultro praeberet, tamen ad id tantummodo et vix quidem,

adduci poterat, ut Tertiariae habitum indueret; cumque Archiepiscopus pro dispensatione supplicaret, re ad Congregationem Concilii delata, haec quidem pro dispensatione votum tulit, hac tamen superaddita conditione, ut vir uxorque diversas omnino aedes incolerent: uti cernere est in resolutione edita 20 Maii 1752, quae nostris litteris in forma brevis, datis 13 Septembris eiusdem anni, fuit confirmata. Tunc autem necessaria habita fuit dispensatio, propterea quod in Decretali *Coniugatus* de Convers. coniug., cautum legatur: *Nullus coniugatorum est ad sacros ordines promovendus, nisi ab uxore continentiam proficiente fuerit absolutus*; relata autem verba *continentiam proficiente*, minime congruere visa sint Tertiariarum instituto, quod uxor amplecti cupiebat. Superaddita vero fuit cautela distinctas inhabitandi domos..... » De Syn. dioeces., l. 13, c. 12, num. 10 et seqq. Vide insuper v. *Coniuges*, *Coniugium*.

ARTICULUS II. *Moniales quoad ea quae concernunt earum numerum, dotem, peculium et libellum.*

SUMMARYUM. 1. In unoquoque monasterio ille praefigendus est monialium numerus, qui ex redditibus, vel consuetis eleemosynis commode sustentari valeat. - 2. Numerus monialium praefigendus est etiam in monasteriis bona immobilia non possidentibus. - 3. Numerus monialium praefigendus est ab Episcopo in monasteriis non exemptis: et in monasteriis exemptis, et regularibus subiectis praefigendus est ab Episcopo cum interventu superiorum suorum. - 4. Numerus monialium praefigendus est et servandus, etiamsi omnes moniales consentirent velle recipi supra numerum cum eleemosynae duplicatae solutione. - 5. Alias, attento iure antiquo, receptio et professio monialis supra numerum in monasteriis non mendicantium esset nulla; quamvis tamen hodie tale ius sit consuetudine abrogatum, et talis receptio et professio sit valida. - 6. Numerus monialium debet esse saltem duodecim. - 7. Nec numerus monialium debet esse maior numero cellarum. - 8. In praefixione numeri distinguere debent separatim quot debeant esse moniales velatae, quot conversae, et quot aliae personae externae monasterii redditibus sustentandae. - 9. Numerus conversarum calculatur ad unam pro septem monialibus; sed choralium regulatur secundum proventus monasterii. - 10. Redditi ut plurimum requiruntur triceni aurei pro qualibet; in quibusdam locis quinquageni; in aliis viceni quini. - 11. Inter hos tamen redditus non sunt computanda lucra monialium, licet ponantur in communi. - 12. Ubi exitus maior est introitu reducitur numerus ad proportionem, prohibendo ne interim recipiantur ad habitum, nisi cum licentia Sacr. Congreg. et dote duplicata. - 13. Adest prohibitio vestiendi et profitendi in monasteriis, ubi non est numerus praefixus. - 14. Numerus augeri non potest ab Ordinario sine licentia Sacrae Congregationis. - 15. Monialis supranumeraria non potest admitti sine licentia Sacr. Congreg. - 16. Moniales supranumerariae remanent semper supranumerariae, in caeteris tamen sunt omnibus aliis aequales. - 17. Loca monialium intra numerum decedentium non possunt concedi, aut promitti cuiquam puellae ante vacationem, sub gravissimis poenis. - 18. Moniales velatae absque dote non debent admitti; conversae vero aliquando possunt admitti sine dote propter necessitatem monasterii. - 19. Dotalis eleemosynae debent solvi in aere, nec pot-

est permitti assignatio bonorum stabilium, aut censuum. - 20. Et nullatenus apud consanguineos monialium sunt relinquendae, sed antequam puellae habitum suscipiant, sunt deponendae apud mercatorem, seu virum fide et facultatibus idoneum, si non adsint banchi. - 21. Ordinarium compellere non debet, ut depositum fiat coram ipso, sed sufficit sibi relationem fieri de persona depositarii et notarii rogandi, etiam in monasteriis regularibus subiectis. - 22. Instrumentum depositi rogari potest a quolibet notario ad arbitrium monialium, dummodo exhibeatur copia authentica in Cancellaria episcopali. - 23. Depositum dotis debet esse effectivum, et non fictitium, sive confessionatum; aliter in defectu, si Episcopus esset talis fictionis conscius, teneretur de proprio. - 24. Depositarius, secuta professione, compelli debet ad exbursandum pecuniam in commune depositum monasterii. - 25. Monialis novitiae professio potest differri etiam ultra annum, si dotem competentem monasterium adhuc non receperit. Potest tamen admitti ad professionem, antequam solvatur dos. - 26. Superiores regulares circa depositionem, solutionem et implicationem dotis nihil disponere possunt sine licentia Ordinarii, sub poena privationis vocis activae et passivae. - 27. Quantitas dotis pro monialibus numerariis non debet esse minor scutis ducentis monetae romanae. - 28. Nisi fundator minorem statuisset. - 29. Et haec expendi potest in utilitatem monasterii cum sola licentia superioris monasterii. - 30. Praeterea in monasteriis nuper erectis, in quibus etiam dotes numerariae sunt investiendae. - 31. Non potest Ordinarius praefigere quantitatem dotis etiam numerariae, ita ut moniales non possint amplius recipere, si ea maior quantitas sponte solvi velit. - 32. Dotes hodie minui non possunt sine licentia Sacr. Congreg. - 33. Pro monialibus supranumerariis solvitur dos duplicata. - 34. Dos duplicata quid importet? - 35. Nec de dotibus supranumerariis possunt moniales aliquid condonare. - 36. Investiri debent omnino dotes supranumerariae. - 37. Etiam cappuccinarum. - 38. Velatarum tamen et non conversarum. - 39. In stabilibus, vel iis deficientibus, in censibus securis. - 40. Vel in extinctionem censuum. - 41. Vel in locis montium Urbis non vacabilibus. - 42. Non solet concedi licentia alienandi totam dotem supranumerariam, neque pro causis urgentissimis, sed tantum dimidium cum onere reinvestiendi. - 43. Consumentes, vel expendentes dotes supranumerarias sine licentia, licet in utilitatem, incurunt excommunicationem, a qua non absolvuntur, nisi cum onere restituendi tantumdem. - 44. Et abba-

tissa suspenditur ab officio, vel si non est amplius in officio, punitur aliis poenis: depositarii vero, qui illas exbursaverunt contra tenorem licentiarum, coguntur ad solvendum de novo. - 45. In dotibus recipiendis an facienda sit differentia inter terrerias et advenas, et an plus recipi possit a defectuosius, seu minus aptis officiis monasterii, aut volentibus ab ipsis dispensari? - 46. Dotem triplicatam solvit tertia soror, si numerus monialium sit minor 90. Si vero maior, admittitur cum duplicata. - 47. Si vero pater sit benemeritus, admittitur etiam cum dote ordinaria. - 48. Quid de tertia sorore senserit Sacr. Congr. Episc. in una Bracaren. - 49. Potest ex gratia vestiri monialis intra numerum cum dote ordinaria, non obstante, quod ibi habeat alteram sororem germanam cum multis consobrinis. - 50. Monialis translata ad aliud monasterium, nisi aliud disponat Sacr. Congr., relinquit dotem primo, solvitque novam secundo. - 51. An monialis translata possit secum deferre ad monasterium *ad quod*, vel debeat relinquere monasterio *a quo* bona alia, quae habet? - 52. Moniales praeter dotem monachandae possunt etiam per pactum aliquid aliud recipere pro sacristia, vel infirmaria, non autem alio titulo. - 53. An excusari possit a Simonia, et ab excommunicatione consuetudo vigens in aliquibus monasteriis, quod praeter dotem dentur etiam singulis monialibus aliquae portiones pecuniae? et huiusmodi, ad n. 54. - 55. Affertur ad id novissimum edictum Clementis XI complectens constitutionem Alexandri VII et edicta Innocentiorum XI et XII ad tenorem extravagant. *Sane* 1 de Simonia. - 56. Expedit ut Episcopi in suis dioecesibus faciant observari talem dispositionem - 57. Insuper curare debent Episcopi omnes Italiae et Insularum adiacentium, sicuti et superiores regulares, quod omnimode a monialibus sibi subiectis observentur Clementis IX dispositiones in sequentibus epistolis datae. Et insuper novissima dispositio Benedicti XIV, ad n. 62. - 63. Episcopus, sive superior regularis non potest recipere munera occasione receptionis habitus, seu emissionis professionis monialium, seu ingressus abbatissae in officium abbatissatus et huiusmodi. - 64. Episcopus, et quilibet alius superior ordinarius in his transgressor, tenetur ad restitutionem, nec potest absolvi, nisi facta restitutione, etc. - 65. Monialis in particulari nequit neque de licentia ac dispensatione superioris habere peculium, seu aliquid proprium. - 66. Adducuntur ad id variae resolutiones Sacr. Congr. Concilii, ad n. 68. - 69. Quomodo circa id procedendum sit in monasteriis, ubi non est, nec potest introduci vita communis? - 70. Quomodo partitae capsae communis, seu depositi debeant inscribi? - 71. Ut moniales in monasteriis, ubi non adest vita communis, possint licite exigere, retinere et expendere livella, debent concurrere quinque conditiones, quae assignantur. - 72. Livella non possunt a monialibus et regularibus cedi eorum consanguineis sine licentia Sacr. Congr. - 73. Posse autem moniales et regulares remittere suis consanguineis, vel aliis donare fructus sui livelli cum sola licentia superioris tenent passim docto-

res. - 74. Imo plures tenent moniales et regulares posse simul cessiones, remissiones, seu donationes fructuum sui livelli facere absque licentia ad id speciali superioris, sed cum sola licentia generali insumendi tales fructus in suas indigentias et religiosos usus. - 75. Intelligence tamen de cessione seu donatione fructuum livelli non ascendentium ad magnam summam. - 76. Monialis ex pecunia sui livelli, seu aliunde quaesita nequit sibi censum emere, seu constituere, neque de licentia abbatissae. Imo neque ipsam pecuniam tradere monasterio cum pacto, seu tacita conventionem, quod monasterium certos redditus ad rationem tot pro centenario, eius vita durante, concedat, seu solvat. - 77. Neque potest monialis ex peculio sui livelli, vel aliunde quaesito, et sibi libere a superiore concessio fundare censum, ut ex fructibus post eius mortem celebrentur missae pro eius anima. - 78. Nec potest monialis tradere amico certam summam pecuniae ex suo livello, seu aliunde quaesitae cum pacto, quod post eius mortem faciat celebrari tot missas. - 79. An possit monialis dictam pecuniam ex suo livello, seu aliunde quaesitam proprio usui concessam donare alteri cum onere, ut statim celebrentur singulis annis aliquae missae in perpetuum? - 80. Sub quibus conditionibus solet Sacra Congregatio concedere monialibus et regularibus facultatem habendi livella, seu vitalitia. - 81. Adducuntur ad id variae specificae resolutiones Sacr. Congr., ad n. 82. - 83. Legatum relictum moniali, seu regulari in particulari sub conditione, quod quandiu vivit, pertineat irrevocabiliter ad eam, vel eum, independentem a licentia superiorissae, seu superioris, non debetur ipsi moniali, seu religioso, sed monasterio, et talis conditio habetur pro non adiecta. - 84. Imo legatum relictum moniali, seu regulari, nec momento temporis potest esse apud eam, vel eum, sed illico acquiritur monasterio. - 85. Nec moniales et regulares in particulari possunt habere, seu de se retinere legata, praesertim si sint in bonis stabilibus, neque de licentia quorumcunque suorum superiorum. - 86. Imo talis licentia, etiamsi esset obtenta ab eorum generalibus, qui dicerent eam posse concedere, non excusaret moniales et fratres a culpa et poena a Tridentino imposita. - 87. Adducitur advertentia diligenter habenda. - 88. Insuper adducitur conclusio doctissimi Fagnani semper attendenda. - 89. Livella monialium administrari non possunt a se ipsis. - 90. Monialis et regularis transiens de uno monasterio ad aliud deferat secum livellum ad secundum monasterium. - 91. Monialis, an, et quomodo pecuniam ex suo livello, et aliunde quaesitam possit ludo exponere? *Remissive*. - 92. Alia de livellis, et annuis redditibus. *Remissive*. - 93. Episcopus, vicarius generalis, quilibet alius praelatus et officialis, seu deputatus nihil accipere potest pro ingressu et professione monialium, pro exploratione, pro approbatione, depositis dotibus, pro licentiis, et huiusmodi. - 94. Additur attendenda ad rem notabilis resolutio Sacrae Congr. et Regul. - 95. Alia ad rem ad n. 99. - 100. Subnect. *Addit. ex aliena manu*, ad n. 112.

1 In unoquoque monasterio ille praefigendus est monialium numerus, qui ex redditibus, vel consuetis eleemosynis commodè sustentari valeat; textu expresso in Concil. Trid., sess. 25, de Regularibus et monial., cap. 3; S. Pius V Constitut. incip. *Circa pastoralis officii*; Gregorius XIII Constit. incip. *Deo sacris*; Clemens VIII Const. incip. *Nullus omnino*; Paulus V Const. incip. *Sanctissimus*; Sacr. Congr. Concilii in decretis de Celebratione missarum, iussu et auctoritate Urbani VIII editis, incip. *Cum saepe contingat*; Innocentius XII Const. incip. *Nuper*, ubi confirmat, innovat, et am-

pliat dicta decreta Sacrae Congregationis Concilii iussu et auctoritate Urbani VIII edita, et de suo mandato ab eadem Sacra Congr. denuo mature et accurate discussa, recognita et examinata.

2 Numerus monialium praefigendus est etiam in monasteriis bona immobilia non possidentibus, textu expresso in Conc. Trid., loc. cit., ibi: *In praedictis autem monasteriis, et domibus tam virorum, quam mulierum bona immobilia possidentibus, vel non possidentibus, is tantum numerus constituatur, ac in posterum conservetur, qui vel ex redditibus propriis mona-*

- steriorum, vel ex consuetis eleemosynis commode possit sustentari.* Cit. decr. Sacr. Congr. Concil. et Constit. Innoc. XII incip. *Nuper.*
- 3 Numerus monialium praefigendus est ab Episcopo in monasteriis non exemptis et in monasteriis exemptis, et regularibus subiectis praefigendus est ab Episcopo cum interventu superiorum suorum; Greg. XIII, Constit. incip. *Deo sacris.*
- 4 Numerus monialium praefigendus est et servandus, etiamsi omnes moniales consentirent velle recipi supra numerum cum eleemosynae duplicatae solutione. Sacr. Congr. Episcop. et Regul. in Cremonen. 12 Iulii 1604. Alias attentio iure antiquo in c. *Periculoso* unic. de statu Regular. in 6, § *Sane*, receptio et professio monialis receptae supra numerum in monasteriis non mendicantium esset nulla, ibi: *Sane ut hoc salutare statutum commodius valeat observari, districtius inhibemus, ne in monasteriis ordinum non mendicantium recipiantur de caetero in sorores, nisi quot poterunt de ipsorum monasteriorum ordinum bonis, sive proventibus absque penuria sustentari: si secus actum fuerit irritum decernentes.* Hodie tamen, ut recte notant Sanchez in Praecepta Decalogi, t. 2, lib. 7, c. 23, n. 4, vers. *Secunda conclusio*; Barbosa in Conc. Trident., sess. 25, de Regular. et monialib., cap. 3, n. 26, et alii, tale ius irritans professionem monialium receptarum supra numerum locum non habet, quia consuetudine abrogatum est; cum compertum sit plures saepe admitti, nec unquam nostris temporibus auditum sit in controversiam verti valorem professionis, et de facto non esse nullam talem professionem censuit Sacr. Congr. Conc. teste Fagnano, lib. 3 Decret., in cap. *Non amplius* 1 de Institutionibus, n. 32.
- 6 Numerus monialium debet esse saltem duodecim. Sacr. Congr. Episcop. et Regular. in Camerinen. 18 Decembris 1600 et 22 Iulii 1601, et cit. decr. Sacrae Congregationis Concilii de Celebr. missar., et Innoc. XII, d. Const. incip. *Nuper.* Nec numerus monialium debet esse maior numero cellarum monasterii. S. Congr. Episc. et Regul. in Vicentina 30 Iulii 1627.
- 8 In praefixione numeri distinguere debent separatim, quot debeant esse moniales velatae, quot conversae, et quot aliae personae exterae monasterii redditibus sustinendae. Sacra Congreg. Episc. et Regul. in Placent. 6 Novemb. 1695; in Comen. 23 Iulii 1602; in una Civit. Castellii 13 Maii 1603; in una Nullius Castri Durantis 29 Augusti 1614. Numerus conversarum calculatur ad unam pro septem monialibus, sed choralium regulatur secundum proventus monasterii. Sacr. Congreg. Episc. in Camerinen. 21 Februarii 1620.
- 10 Redditus ut plurimum requiruntur triceni aurei pro qualibet. Sacr. Congr. Episc. in Ariminen. 26 Martii 1602, et in Aquen. 17 Septembris eiusdem anni. In quibusdam locis quinquageni. Eadem Sacr. Congr. Episcop. in Neapolitana 19 Iunii 1601. In aliis viceni quini. Eadem Sacra Congreg. Episcop. in Perusina 12 Martii 1602 et 27 Ianuarii 1607. Inter hos tamen redditus non sunt computanda lucra monialium, licet ponantur in communi. S. Congr. Episcop. in una Burgi S. Sepulcri 26 Novembris 1602; in Aquilana 12 Ianuarii 1604. Ubi exitus maior est introitu, reducitur numerus ad proportionem, prohibendo, ne interim recipiantur ad habitum, nisi cum licentia Sacrae Congregationis, et dote duplicata. Sacra Congreg. Episcop. in Panormitana 29 Ianuarii 1601, in Perusina 5 Februar. 1602; in Aquilana 12 Ianuarii 1604, et in Camerinen. 3 Februarii eiusdem anni; Gregorius XIII, Constit. incip. *Deo sacris.*
- Adest prohibitio vestiendi et profitendi in monasteriis, ubi non est numerus praefixus. Sacr. Congr. Episc. et Regul. in Tricaricen. 3 Februarii 1602; in Reatina 6 Augusti eiusdem anni; in Interamnen. 16 Martii 1604; in Placentina 5 Aprilis eiusdem anni, et in Tranen. 27 Iulii eiusdem anni. Neque moniales in dictis monasteriis recipi possunt cum licentia Sacrae Congregationis, quae non derogat in specie praesenti prohibitione. Eadem S. Congr. Episcop. in Reatina 23 Iulii et 25 Oct. 1602. Sicuti derogari solet, quando pro monachanda offertur depositum conditionale duplicatum. Eadem Sacr. Congreg. Episcop. in Eugubina 28 Aprilis 1645.
- Numerus augeri non potest ab Ordinario sine licentia Sacrae Congr. Eadem Sacr. Congreg. Episcop. in Brundusina 12 Martii 1602; in Lauretana 27 Iulii 1604, et 23 Iulii 1649. Neque sub praetextu augmenti reddituum. Cit. decret. Sacrae Congr. Conc. de Celebrat. missarum, et Innocent. XII, dict. Constit. incip. *Nuper*; quae licentia non conceditur, nisi redditus ita sint aucti, ut quotannis ultra triginta aureos annuos sit aliquid reliqui. Eadem Sacr. Congr. Episc. in Regien. 29 Nov. 1605.
- Monialis supranumeraria non potest admitti sine licentia Sacrae Congregationis. S. Congr. Episcop. 6 Februarii 1616; Gregor. XIII, Constit. incip. *Deo sacris.*
- Moniales supranumerariae non subrogantur in locum monialium decedentium intra numerum, sed semper remanent supranumerariae. In caeteris tamen ab aliis non differunt, sed illis per omnia sunt aequales, ut decreto generali declaravit Sacr. Congr. Episc. et Regul. 6 Septembris 1604; apud Fagnan. l. 3 Decr., in cap. *Non amplius* 1 de Institutionibus, n. 48 et 49, his verbis: *Sacra Congr. negotiis Episcoporum et Regularium praeposita, generali decreto statuit et declaravit, moniales, quae supra numerum in quolibet monasterio constitutum recipiantur, in locum monialium dece-*

dentium intra numerum nequaquam subrogari, neque impedimento esse, quin aliae in locum earumdem ex numero demortuarum recipi eo modo valeant, quo in singulis monasteriis moniales intra numerum receptas supernumerarias semper quoad hoc remanere, etiamsi in caeteris ab aliis nihil differant, sed illis in omnibus, pares, et aequales iuxta cuiusque monasterii institutum esse debeant.

17 Loca monialium intra numerum decedentium non possunt concedi, aut promitti cuicumque puellae ante vocationem, sub poena privationis vocis activae et passivae, aliisque arbitrio Sacrae Congregationis infligendis poenis superioribus, et superiorissis talia vacatura loca concedentibus, aut promittentibus. Sic decrevit Sac. Congr. Episc. et Regul. apud Fagnan., in d. cap. *Non amplius*, n. 43 et seq., et apud Quaranta, in Summ. bullar., verb. *Monasteria monialium*, pag. 359; Tamburin. de Iure abbatiss., disp. 5, qu. 7, n. 8, ubi affert decretum per extensum.

18 Moniales velatae absque dote non debent admitti; conversae vero aliquando possunt sine dote admitti propter necessitatem et indigentiam monasterii. Sac. Congr. Episc. 20 Martii 1594. Dotem enim monialis recipere simoniam non esse, et monasterium agere posse pro illius consecutione, respondit novissime S. Congr. Conc. in Bononien. 15 Apr. 1725, et prius die 18 Septemb. 1663 in causa Belgii. 19 Dotales eleemosynae debent solvi in aere, nec potest permitti assignatio bonorum stabilium, aut censuum. S. Congr. Episc. in Camerinen. 28 Martii 1588; in Interamnen. 2 Maii 1614. 20 Et nullatenus apud monialium consanguineos sunt relinquendae, sed antequam puellae habitum suscipiant, penes mercatorem, aut virum fide et facultatibus idoneum actualiter sunt deponendae (ubi non adsunt *Banchi*) qui ad omne monialium mandatum absque aliqua exceptione soluturum se obliget. Sac. Congr. Episc. in Camerinen. 15 Martii 1594; in Neapolitana 11 Maii 1640, 10 Ianuarii 1643, 20 Ian. 1645.

21 Ordinarius compellere non debet, ut depositum fiat coram ipso, sed sufficit sibi relationem fieri de persona depositarii et notarii rogandi. Sac. Congr. Episc. in Vercellen. 15 Novembris 1606. Etiam in monasteriis regularibus subiectis. Eadem Sac. Congr. Episc. in Fulginaten. 26 Augusti 1550. Instrumentum depositi rogari potest a quolibet notario ad arbitrium monialium, dummodo exhibeatur copia authentica in cancellaria episcopali. Ead. Sac. Congr. Episc. in Aquilana 8 Novembris 1652. 22 Depositum dotis debet esse effectivum, non autem fictitium, sive confessionatum (ut saepe fit), alias, si depositum, secuta professione, exigi non posset, et pecunia, quae forte realiter non fuit deposita, integraliter monasterio

non solveretur, Episcopus, si fictionis esset conscius, teneretur de proprio. Sac. Congr. Episc. in Portugallen. 6 Iulii 1615, et in Brundusina 15 Ianuarii 1616.

Depositarius, secuta professione, compelli 24 debet ad exbursandam pecuniam in commune depositum monasterii, vel in montem pietatis, non obstante, quod tunc non adsit occasio emendi stabilia, vel census securos. S. Congr. Episc. in Asculana 16 Ianuarii 1630. Monialis 25 novitiae professio potest differri etiam ultra annum, si dotem competentem monasterium adhuc non receperit. S. C. Episc. 31 Maii 1597. Potest tamen admitti ad professionem, antequam solvatur dos. Eadem Sac. Congr. in Nucerina 14 Februarii 1653.

Superiores regulares circa depositionem, solutionem et implicationem dotis nihil disponere possunt sine licentia Ordinarii sub poena privationis vocis activae et passivae et officiorum. Gregor. XV, Const. 18 incip. *Inscrutabili*, et Sac. Congr. Episc. et Regular. in Dertonen. 15 Nov. 1652, et saepe alibi.

Quantitas dotis pro monialibus numerariis 27 non debet esse minor scutis ducentis monetae romanae. Sac. Congreg. Episc. et Regul. in Ferentina 12 Septembris 1614, in Forolivien. 1 Septembris 1645. Nisi fundator minorem statueret. Eadem Sac. Congr. Episc. in Reatina 3 Aprilis 1618. Et haec expendi potest in utilitatem monasterii, cum sola licentia superioris monasterii, Monacell. part. 2, tit. 12, formul. 5, num. 3 in fine. Eadem Sac. Congr. Episcop. in Ariminen. 22 Maii 1601; in Ferrarien. 23 Mart. eiusdem anni. Praeterquam in monasteriis numero 30 per erectis, in quibus etiam dotes numerariae sunt investiendae. Eadem Sac. Congr. Episc. in Capaccien. 23 Iulii 1603. Non potest Ordinarius praefigere quantitatem dotis etiam numerariae, ita ut moniales non possint amplius recipere. Eadem Sac. Congr. in Bononien. 8 Nov. 1604. Si ea maior quantitas sponte solvi velit. Eadem Sac. Congr. in una Civitatis Castellanae 3 Decembris, et in Aretina 17 Decembris eiusdem anni. Dotes hodie minui non possunt sine licentia Sac. Congreg. Ead. Sac. Congr. Episc. 1 Dec. 1645.

Pro monialibus supranumerariis solvitur dos 33 duplicata. Sac. Congreg. Episc. in Novarien. 20 Septembris 1594; in Voloterrana 22 Augusti 1605. Dos duplicata significat duplicatam summam eius, quae in receptione monialis intra numerum dari consuevit, ita tamen, ut ubi summa minor est ducentis scutis, ibi saltem solvantur 400 et non minus. Eadem S. Congr. in decreto generali 6 Septembris 1604. Nunquam enim potest esse minor scutis quadringentis monetae romanae. Eadem Sac. Congr. in Amelien. 8 Aprilis 1603; in Anconitana 12 Maii 1603; in Ferentina 12 Sept. 1614; in Eugubina 6 Novembris 1643, et saepe alibi.

- 35 Nec de dotibus supernumerariis possunt moniales aliquid condonare. Eadem Sacr. Congr. in Reatina 22 Aprilis 1603.
- 36 Investiri debent omnino dotes supranumerariae. Eadem Sacr. Congr. Episc. in Castellana 25 Iulii 1574; in Mediolan. 22 Mart. 1602,
- 37 et saepe alibi. Etiam Cappuccinarum. Eadem Sacr. Congr. in Lauretana 13 Martii 1603.
- 38 Velatarum tamen, et non conversarum, quia praeceptum investiendi dotes supranumerarias intelligitur solum de choralibus. Eadem Sacr. Congregat. in Parmen. 15 Septembris 1603; in Fulginaten. 14 Novembris 1625, et saepe
- 39 alibi. In stabilibus, vel, iis deficientibus, in censibus securis. Eadem Sacr. Congr. in Ferrarien.
- 40 14 Novembris 1601. Vel in extinctione censuum. Eadem Sacr. Congregat. in Pistorien.
- 41 12 Iulii 1604. Vel in locis montium Urbis non vacabilibus. Eadem Sacr. Congreg. in Comen. 23 Iulii 1602. Si vero cum licentia Sacr. Congregationis assignata fuerint in dotem loca montium vacabilia, vendi debent, et pretium investiri. Eadem Sacr. Congreg. in Camerin. 8 Aprilis 1603.
- 42 Non solet concedi licentia alienandi totam dotem supranumerariam, neque pro causis urgentissimis, sed tantum dimidium cum onere reinvestiendi. Eadem Sacr. Congr. in Brixien. 23 Februarii 1603; in Perusina 13 Ianuarii.
- 43 Consumentes, vel expedientes dotes supranumerarias sine licentia, licet in utilitatem, incurrunt excommunicationem, a qua non absoluntur, nisi cum onere restituendi tantumdem. Eadem Sacr. Congr. in Aretina 24 Martii 1597;
- 44 in Cremen. 27 Septembris 1601. Et abbatissa suspenditur ab officio, vel si non est amplius in officio, punitur aliis poenis; depositarii vero, qui illas exbursaverunt contra tenorem licentiarum, coguntur ad solvendum de novo. Eadem Sacra Congregatio Mediolan. 4 Augusti 1603.
- 45 In dotibus recipiendis nulla est facienda differentia inter terrerías et advenas. Sacr. Congr. Episcop. et Regul. 3 Septembris 1616, apud Tamburin. de Iure abbatiss., disp. 5, qu. 7, n. 5, et Gavant. in Manual. Episcop., verb. *Monialium novitiarum alimenta*, n. 12; Cardinalis tamen Petra tom. 3 Comment., ad Constitut. 12 Innocent. IV, n. 52, dicit, id alicubi ex iusto motivo non servari, adeoque in hoc servandam esse consuetudinem, sicuti servanda est in exigenda maiori dote pro recipienda aliqua defectuosa, seu minus apta officiis monasterii, aut quae velit ab ipsis dispensari; arg. cap. *Cum consuetudinis* 9, et cap. *Cum tant.* 11 de Consuetudine, l. *Nam imperator* 38 ff. de Legib. Consuetudo enim, quae sic servari videtur, est optima legum interpres, cap. *Cum dilectus* 8 de Consuetud., l. *Si de interpretatione* 37 ff. de Legib. Vide ipsum loc. cit., a num. 48 ad 51, ubi allegat Card. de Luca et

alios; Rosignolum de Dote, part. 2, fol. 233, n. 8 et 9, et alios ab ipso citatos.

Dotem triplicatam solvit tertia soror, si numerus monialium sit minor 90. Si vero maior, admittitur cum duplicata. Sacra Congr. Episc. in Bononien. 25 Aprilis 1662. Si vero Pater sit bene meritus, etc., admittitur etiam cum dote ordinaria. Eadem Sacr. Congreg. in una Venetiarum 26 Octobris 1604; in Faventina 12 Martii 1608. In Bracarensi autem 27 Augusti 1616 sic rescripsit illi Archiepiscopo: *Utique haec Sacra Congregatio, et infra: Aut igitur tertia soror intra praefinitum monialium numerum in monasterium introducenda est, aut supra illum; si ut numerata ingredi voluerit, eleemosynam totalem duplicatam monasterio persolvat; suffragioque tam activo, quam passivo carebit, quousque altera ex duabus eius sororibus e vita decesserit; si ut vero supra definitum monialium numerum admitti petierit, speciali Sacrae huius Congregationis licentia opus erit, quae quidem concedi non solet, nisi ex conditione, ut ipsa tertia soror triplicatam eleemosynam dotalem monasterio solvat, nec reliquis eius duabus sororibus simul superstibus, activo vel passivo suffragio gaudeat.*

Potest ex gratia vestiri monialis intra numerum cum dote ordinaria, non obstante, quod ibi habeat alteram sororem germanam cum multis consobrinis. Sacra Congr. Episcop. in Vercellen. 14 Maii 1601; in Imolen. 19 Novembris 1620. Etsi de rigore iustitiae, secunda soror deberet solvere dotem duplicatam. Ead. Sacra Congr. in Aretina 27 Octobris 1603.

Monialis translata ad aliud monasterium, nisi aliud disponat Sacra Congregatio, relinquit dotem primo, solvitque novam secundo. Sacra Congr. Episc. in Viterbien. 2 Augusti 1580; in Neapol. 20 Iulii 1583; in Paduana 20 Martii 1601; in Tropien. 25 Februarii 1603; in Concordien. 4 Martii eiusdem anni; in Messanen. 29 Aprilis eiusdem anni; in Carmelitar. discalc. 3 Augusti 1635.

An autem monialis translata possit secum deferre ad monasterium ad quod, vel debeat relinquere monasterio a quo bona alia, quae habet? Attendenda est dispositio Sacrae Congregationis in concessione facultatis transeundi, quae iuxta varias circumstantias varie solet demandare: in dictis enim Neapolitana et Carmelitar. discalceat., et aliis citatis statuit, etiam alia bona monialis translatae debere remanere monasterio a quo sicuti solet etiam statuere in transfiliationibus regularium, nempe quod bona et iura quaesita remaneant integre, et illibata conventui a quo, ut in Neapolitana 20 Ianuarii 1719, in causa baccalaurei Anselmi Viana Minoris Conventualis, et saepe alibi. Imo quandoque solet etiam demandare, ut aliqua pars livelli remaneat monasterio a quo, ut practicavit in Neapolitana 13 Augusti 1714, ponente

eminentiss. Card. Corsino, ex post Summo Pontifice, in qua duabus monialibus ex familia Caracciola concessit gratiam transeundi a monasterio S. Pontii ad aliud S. Iosephi: *Iniuncta tamen obligatione subministrandi quotannis monasterio S. Iosephi, vita durante monialium transferendarum, ducatos 40 pro qualibet; remanentibus decem ducatis pro qualibet primo monasterio, quia livellum dictarum monialium erat ducat. 50.* Sic apud Ursayam tom. 3, part. 2, discept. 1, § 22, num. 29; Monacell. autem, part. 1, tit. 11, formul. 7, n. 12, tenet et refert, quod eadem Sacra Congr. Episc. statuit, quod monialis translata deferat ad monasterium ad quod alia bona, si quae habet, relictas solummodo prima dote monasterio a quo, ut sequendo opinionem Card. de Luca de Regularib., disc. 39, n. 17, tenuit Sacra Congr. Episc. referente eminentiss. Card. Tanara in Hispal. *Transitus* 23 Ianuarii 1699. Vide ipsum Monacell. p. 2, tit. 13, formul. 5, an. 21 usque in finem, ubi affert varia decreta ad rem, et plura notabilia adducit.

52 Moniales praeter dotem monachandae possunt etiam per pactum aliquod aliud recipere pro sacristia, vel infirmaria, non autem alio titulo. Monacell. p. 1, tit. 11, form. 7, n. 9, ubi refert quod sic declaravit Sacra Congr. Episcop. in Ulyssiponen. 5 Novembris 1616, Papae oraculo, ibi: *Sanctissimus D. N. censuit, eleemosynas, quae per pactum sacristis et infirmariis monasteriorum monialium dari solent, non comprehendere in decreto, quo propinarum solutio per moniales, dum ad habitum vel ad professionem admittuntur, fieri solita, interdicatur.*

53 An autem excusari possit a simonia, et ab excommunicatione consuetudo vicens in quibusdam monialium monasteriis, quod praeter dotem novitiae datam monasterio, dentur etiam singulis monialibus aliquae portiones pecuniae, quas propinas vocant, ut v. g. quatuor, vel duo argentei, una candela, unum lintheum, et huiusmodi? Variant doctores. Quod talis consuetudo excusari possit, tenent Sanchez in Opusc., lib. 2, cap. 3, dub. 23, n. 6; D. Caietanus de Alexandris in Confessario monialium, cap. 2, § 5, qu. 6; Pignatell. tom. 7, consult. 90, n. 23, ubi sic expresse ait: *Haec autem consuetudo nulla alia ratione mihi videtur posse a simonia excusari, nisi asserendo dotem, quae exigitur ad sustentationem monialis, non consistere in indivisibili, sed sicut taxari potest sexcentis ducatis, etiam taxari potest sexcentis et quinquaginta distributis hoc modo, ut sexcenta applicentur communitati, seu monasterio, et alia quinquaginta distribuuntur inter moniales, singulis dando illos quatuor, vel duos argenteos, candellam, lintheum, et huiusmodi, ut suis necessitatibus subveniant.* Sic praecise Pignatell. loc. cit., et, ipso citato, Ca-

ietanus de Alexandris, et in hoc sensu posse excusari tenent etiam alii. Dummodo tamen in his moderatio adhibeatur, et saltem, si propter consuetudinem recipiuntur, non negentur spiritualia, etiamsi illa non dentur, sed servetur modus illa petendi praescriptus in cap. *Ad Apostolicam* 42 de Simonia, ut recte advertunt Suarez tom. 2, de Relig., lib. 4, de Simonia, cap. 17, num. 18; Caietan. de Alexandris loc. cit.; Pignatell. loc. cit., n. 14, et alii.

Multi tamen, ut videre est apud Monacell. 54 part. 3, tit. 4, § *De excommunic.* 1; Pignat. cit. consult. 90, a n. 23; Bonac. de Simonia, qu. 7, § 4, num. 11; Barbosa in Extravagant. *Sane* 1 de Simonia, n. 3, docent, quod talis consuetudo excusari non possit, et huic opinioni favet decretum Sacrae Congr. Episcop. et Regul., quae die 2 Iulii 1589, et in Lusitana 6 Iunii 1615 ad 2, propinarum seu munerum largitionem monialibus faciendam, tam in ingressu, seu in suscipiendo habitum regularem, quam in professione emittenda, tanquam ab usum omnino abrogari mandavit, ac prohibuit sub poena etiam censurarum. Sic refert Pignat. cit. consult. 90, n. 33, et clare Extr. *Sane* 1 de Simonia, ubi Urban. IV ad eliminandum simoniae crimen, quod occasione ingressus in religionem cum fidelium scandalo, et damno committebatur (relictis in suo robore poenis a iure statutis) districtius inhibuit omnibus regularibus utriusque sexus per haec praecisa verba: *Ne tam a maribus, quam a mulieribus volentibus ingredi eorum religiones, ecclesias, monasteria, prioratus, domus, seu loca in earumdem personarum receptione, aut ante, vel post illam, quoscunque pastus, prandia seu coenas, pecunias, iocalia, aut res alias etiam ad usum ecclesiasticum, seu quemvis pium alium usum deputata, vel deputanda directe, vel indirecte petere, vel exigere quoquomodo praesumant.... Illa duntaxat, quae personae ipsae ingredientes pure et sponte et plena liberalitate, omni-que pactione cessante, dare, vel offerre ecclesiis, monasteriis, prioratibus, et domibus huiusmodi voluerint, cum gratiarum actione licite recepturi; Nos enim, qui secus egerint, si sint singulares personae, tam dantes, quam recipientes, huiusmodi excommunicationis, etsi capitulum, vel conventus fuerit, suspensionis sententiae eo ipso decernimus subiacere, a quibus praeterquam in mortis articulo absolvi nequeant absque Sedis Apostolicae licentia speciali.* Unde quod non liceat aliquid peti, seu exigere, neque titulo eleemosynae pro admittendis ad habitum, et professionem regularem, patet etiam ex declaratione Sacrae Congregationis Conc., quae in una Leodien. pro PP. Carmelitis calceatis huic quaesito pro moribus facto 9 Februarii 1697 respondit: *Servetur dispositio iuris.* Sic refert Monacell. part. 1, tit. 11, formul. 7, n. 8. De iure autem est, quod re-

ligiosi et religiosae non possunt, nec debent pretio recipi in monasterium; cap. *Quoniam* 40 de Simonia, et cit. Extravagant. *Sane* 1 de Simonia. Vide verb. *Novitius*, art. 2 a n. 20 ad 23.

- 55 Unde iure merito in Constit. Alexandri VII incip. *Pro commisso*; et in edictis Innoc. XI anno 1676 et 1684, et Innoc. XII an. 1692, et Clement. XI anno 1702, in Urbe publicatis prohibentur expresse monialibus sub poenis privationis vocis activae et passivae et officiorum, ipso facto incurrendis, ea omnia, quae, in dicta Extravag. 1 de Simonia, continentur, aliaque de novo statuuntur pro monachandis in monasteriis Urbis, quae ut ab omnibus prae oculis habeantur, datur hic ad litteram edictum Clementis XI supradicta complectens.

EDICTUM

Pro puellis admittendis ad habitum monasticum, et novitiis regularem professionem emissuris.

GASPERO, per la misericordia di Dio Vescovo di Sabina, della S. R. C. Card. CARPEGNA, della Santità di Nostro Signore Vicario generale, ecc.

La Santità di Nostro Signore ordina, che le RR. Madri Abbadesse, Priore, Superiore, Camerlenghe, altre ufficiali, monache ed oblate tutte dei monasteri di Roma, senza veruna eccezione, debbano osservare, tener affissi, e leggere nei tempi assegnati, cioè nella prima Domenica dell'Avvento, e terza dopo la Pentecoste la Costituzione della santa mem. d'Alessandro VII emanata li 24 Settembre 1657, per moderare le vane e superflue spese ne' suddetti monasteri, e trasportata per maggior intelligenza, e per non andar in disuso, in volgare. Ed in oltre gli editti pubblicati da noi per ordine della S. M. d'Innocenzo XI, li 19 Novembre 1676 e li 28 Febbrao 1684, incaricando specialmente la Santità Sua quel che nell'ultimo editto diffusamente si dichiara circa le zitelle d'ammettersi all'abito, e le novizie alla professione, cioè che nè le medesime, nè li loro parenti, o alcun altro in nome delle suddette possano dare cosa alcuna per occasione di dette funzioni, nè in denaro, nè in specie tanto alle suddette superiore, ufficiali, monache, converse, novizie, educande, quanto al confessore, fattori, ed altri ministri secolari o regolari sotto le pene, a chi contravenisse, tanto nel dare, come nel ricevere contenute nella detta Costituzione apostolica, ed editti, che sono la privazione delli loro uffizi alle superiore, e della voce attiva e passiva all'altre monache, riservata al Sommo Pontefice, ed altre pene a nostro arbitrio, e parimente, che in occasione delle nominate funzioni non si faccia pompa

alcuna d'apparati fuori della chiesa, ma che si adorni al di dentro con gli apparati, argenti e supellettili del medesimo monastero; permettendosi solo, che a titolo d'una moderata ricreazione si contribuisca dalle dette zitelle o novizie, o da' loro parenti una limitata somma da arbitrarsi dalla superiore di ciaschedun monastero con nostra approvazione (dove però vi è l'uso) e che non ecceda la quantità di quattro giuli per ciascheduna di quelle, che comorano ne' monasteri, e devono partecipare di detta ricreazione; di più si diano solo le candele necessarie per la chiesa in quella funzione, ed una candela a ciascheduna monaca, che non dovrà eccedere il peso di mezza libra; ed acciò non si manchi alla puntual osservanza, come Nostro Signore con sommo suo dispiacere ha sentito, che si trascura in alcuni monasteri di quest'alma città in gran pregiudizio dell'osservanza regolare, e della vocazione di tante oneste zitelle, che per l'eccessività delle dette vane spese non abbracciano lo stato religioso; la Santità Sua coll'oracolo della sua viva voce ci ha incaricato di far precetto formale di santa obbedienza, siccome facciamo a tutte le RR. Madri abbadesse, superiore, ufficiali, monache ed oblate, ancorchè non abbiano clausura o voti, che oltre le cose suddette permesse non ardiscano pigliar altro, sia denaro, o qualunque roba in specie dalle zitelle, quando pigliano l'abito, nè dalle novizie per causa, o quando fanno la professione, nè dalli parenti delle medesime, nè da altri in nome loro per qualsivoglia tempo prima o dopo le dette funzioni sotto qualunque titolo, colore o pretesto, sia mancia, regalo, offerta, o altro anche volontariamente dati, non ostante qualsisia consuetudine, uso o pratica in contrario, quale dichiariamo abuso, riservando a noi la facoltà di assolvere quelle, che contraverranno, il che non faremo, se non seguita l'effettiva restituzione di quel che han ricevuto; volendo Sua Santità, che non le possano assolvere li confessori ordinari o straordinari, secolari o regolari in qualunque modo privilegiati.

Alli suddetti confessori, deputati, fattori, ed altri ministri, s'ingiunge sotto pena della privazione de' loro uffizi, ed altre pene anche più gravi ad arbitrio nostro, di non dover pigliare cosa alcuna, come sopra, dalle zitelle che pigliano l'abito, nè dalle novizie che professano.

Di più che alle abbadesse, o superiore, quando sono elette, non si dia il possesso dei loro uffizi, se prima non giurano avanti di noi, o del nostro deputato di osservare e di far osservare per quel che spetta o dipenda da loro, quanto di sopra si è ordinato circa le mancie, offerte e regali in ordine alle zitelle e novizie suddette: e che ogni volta, che qualche zitella dovrà prendere l'abito, o che la novizia dovrà

professare, prima che si spedisca la licenza, debba notificarsi alle medesime, quando si esplora la loro volontà, ed allì parenti da parte di N. S. l'ordine di non dare cosa alcuna, fuorchè la dote, e le cose suddette permesse.

Finalmente è intenzione della Santità Sua, che le zitelle da vestirsi vadano in quel giorno alla chiesa con abito modesto, senza gioie ed altri abbellimenti o pompe, che impediscono e distraggono dalla divozione, con che si deve ricevere il sacro abito religioso, e tanto queste prima di pigliar l'abito, quanto le novizie prima della professione debbano fare gli esercizi spirituali secondo gli ordini emanati dalla santa memoria d'Innocenzo XI.

Intende anche espressamente la Santità di N. S. che, siccome la suddetta Costituzione Apostolica, ed i nostri passati editti, così la disposizione del presente sia universale a tutti i monasteri di quest'alma città, compresi quelli che hanno protettori particolari di qualsivoglia grado, qualità o condizione, anche se fossero gli eminentissimi signori Cardinali, ovvero, che n'abbiano la cura i regolari, e che si debba procedere da Noi all'esecuzione delle pene in esso contenute, non solamente contro le religiose, che in qualunque modo trasgredissero, ma contro i suddetti confessori, deputati, fattori, sagrestani ed altri ministri secolari o regolari, se ricevessero cosa alcuna dalle suddette zitelle e novizie, rispettivamente nelle occasioni di sopra espresse, e contro qualsisia altra persona di qualsivoglia grado e condizione, che concorresse alle dette spese, col dare o procurare in prestito apparati, argenti e suppellettili per le nominate funzioni, con facoltà di procedere tanto a pene pecuniarie, come corporali a nostro arbitrio secondo la gravità della trasgressione.

Volendo, che il presente nostro editto, notificato che sarà in ciaschedun monastero, obblighi tutte, non solo al presente, ma in avvenire, come se fosse loro personalmente intimato, e per togliere ogni abuso, che potesse mai introdursi in contrario, ordiniamo, che si tenga affisso, e si legga in refettorio colla suddetta Costituzione Apostolica, e con gli editti ne' tempi assegnati, come sta espresso di sopra.

Dato dalla solita nostra Residenza questo dì 2 Marzo 1702.

G. Card. Vicario

N. A. Cuggerò Segr.

Io infrascritto mandatario dell' eminentissimo signor Cardinal Vicario ho portato li suddetti ordini alli monasteri di Roma alli 5 Marzo.

Santi Fabri.

ut moniales servant dispositionem dictae Extravagant. *Sane* 1 de Simonia, d. Constit. Alexandri VII, incip. *Pro commissio*, et dictorum edictorum Innocentii XII et Clementis XI quorum ultimum, ut alia complectens, fuit supra ad litteram datum: et sic cessabunt pericula simoniae, et incursus censurarum; sic monent Pignatell. cit. consult. 90, n. 24; Monacell. part. 3, tit. 4, de Censur. contra monial., formul. 1, n. 6, et alii.

Insuper curare debent Episcopi omnes Italiae 57 et insularum adiacentium, sicuti et superiores regulares, quod omnimode a monialibus sibi subiectis observentur sequentes Clementis XI ordinationes.

EPISTOLA ENCYCLICA

Quae iussu Summi Pontificis universis Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis, caeterisque Italiae ac insularum adiacentium Ordinariis, necnon superioribus generalibus ordinum regularium, quorum regimini monialium monasteria subsunt, districte mandatur ut monialibus sibi subditis inhibeat ne occasione officiorum, sive antequam illa exercere incipiant, sive postquam illis perfunctae fuerint, ullos sumptus proprio et peculiari earum nomine faciant. 58

La Santità di Nostro Signore, che con paterno amore, ed apostolico zelo invigila incessantemente a togliere gli abusi, e promuovere il bene spirituale di tutto il cristianesimo, non lascia di stendere l'occhio della sollecita sua pastorale attenzione alla buona direzione delle persone religiose, e specialmente delle sacre Vergini, che con ragione si chiamano *Illustrior portio gregis Christi*, sperando da essa, non solo di conseguire la loro santificazione, ma ancora di poter ottenere per mezzo delle orazioni di queste dilette Spose del Nostro Signor Gesù Cristo, quando veramente attendano con tutto il loro spirito a quella religiosa perfezione, a cui si sono consacrate, specialissimi aiuti dal medesimo Signore nelle gravissime, e pur troppo note calamità, che di presente affliggono per ogni parte la Santa Chiesa: che però, avendo inteso da varie parti, che uno dei principali impedimenti al profitto spirituale delle medesime religiose ne' monasteri dell'Italia ed isole adiacenti proviene dalle spese, che sono costrette di fare le monache particolari in occasione de' loro uffizi, derivando da ciò (oltre le vessazioni importune, che si danno alli padri, madri, ed altri parenti, quali talvolta non possono corrispondere) necessariamente la distrazione dall'orazione e culto di Dio, l'inosservanza delle regole, l'attaccamento biasimevole alli beni terreni, e talvolta anco con pregiudizio del voto della santa povertà, le

56 *Hinc multum expedit, et prope necessarium videtur, quod Ordinarii locorum in suis dioecibus curent exemplo Episcopi urbis et orbis,*

continue inquietudini, gli stenti e le occasioni di trattare con troppa libertà e frequenza con i secolari con danno scambievolmente delle anime, e inconvenienti anco più gravi, de' quali giungono frequenti e quotidiani ricorsi alle orecchie de' superiori ordinari delle Sagre Congregazioni, e della stessa Santità Sua; e volendo la medesima, che onninamente si ponga un efficace rimedio a' suddetti disordini, siccome ha comandato, che a quelli opportunamente si provveda rispetto ai monasteri di quest' alma città di Roma, con diverse ordinazioni contenute in un editto sopra di ciò pubblicato sotto il dì 4 Giugno prossimo passato, così per curare con egual rimedio l'istesso gravissimo male anco negli altri monasteri d'Italia e dell'isole adiacenti, ha incaricato a me d'ingiungere strettamente in suo nome a V. S., e nell'istessa maniera a tutti gli altri Ordinari d'Italia e dell'isole suddette, come parimente alli superiori generali delle religioni presidenti ai monasteri di monache; che fatti bene ponderare dalle religiose a lei sottoposte i sopradetti disordini, e le pessime conseguenze, che da essi provengono, e quanto all'incontro sia per conferire alla loro religiosa quiete, ed a liberarle da infiniti fastidi, rimorsi e scrupoli, l'alienarsi affatto dal pensiero e sollecitudine d'ogni privato interesse temporale: ella seguendo l'esempio di quel che si è fatto in Roma, incarichi sotto precetto formale di santa obbedienza con riservare a sè la facoltà di assolvere, ed in oltre sotto pena di privazione d'ufficio, e della voce attiva e passiva, e altre a suo arbitrio a tutte le abbadesse, superiore, camerlenghe, sagrestane, rotare, ed altre monache ufficiali di tutti li monasteri, che non facciano, nè permettano rispettivamente, che da altre si faccia spesa alcuna, ancorchè ne fosse data loro comodità da' parenti, e da altre persone durante i loro uffizi nè meno quelli finiti, o prima di esercitarli, nè di dare cosa alcuna di qualsivoglia valore a titolo di celebrazione di feste, o di donativo, nè sotto qualunque altro titolo, che abbia causa, occasione, o dipendenza dalli predetti uffizi, non solo alle superiori, ufficiali, monache, novizie e altre, che dimorano nel monastero rispettivamente (quali pure non dovranno riceverla), ma nè anche alli loro superiori benchè regolari, confessori, deputati, fattori, ed altri ufficiali del monastero, anzi nè meno alla chiesa o alla sagrestia, ma qualsivoglia spesa da farsi nelli esercizi di detti uffizi, o per celebrare le loro festività, o per occasione delle medesime, quale dovrà sempre essere conveniente e moderata, si faccia colle rendite del monastero senza contrarre debito alcuno. Al qual effetto dovrà V. S. efficacemente ingiungere; tanto alle superiori ed ufficiali, quanto alli deputati, sindaci ed economi di ciaschedun monastero, di procurare che le

suddette spese, come sopra, moderate, si stabiliscano dentro breve termine con i modi, che stimeranno più propri e convenienti, da approvarsi da lei secondo la rendita de' medesimi monasteri. Intendendo inoltre espressamente la Santità Sua, che la disposizione di quanto si contiene nella presente lettera sia universale e comune a tutti i monasteri di monache eziandio governati da' regolari, e di qualunque altro superiore, benchè privilegiato e privilegiatissimo, e degno di special menzione, o in qualsivoglia altro modo esenti, o anche immediatamente soggetti alla Santa Sede, come parimente alle case d'oblato, benchè non abbiano clausura, nè voti solenni. Così dunque V. S. dovrà far osservare con tutta la diligenza e attenzione: ed in caso, per conseguire pienamente l'effetto, che si desidera, quale sommanente preme alla Santità Sua, Ella abbia bisogno in qualche cosa delli oracoli e autorità della Santa Sede, non manchi di ricorrere alla medesima con certa fiducia di venire assistita con tutto quell'aiuto e protezione, che si giudicherà espediente per ottenere onninamente il compimento di cosa sì necessaria alla quiete e beneficio spirituale delle religiose, e tanto importante al servizio del Signor Iddio, da cui le prego ogni maggior felicità.

Roma 28 Luglio 1708.

G. Card. DI CARPEGNA Prefetto

Ferdinando Arcivescovo di Nicea Segr.

EPISTOLA ENCYCLICA

Ad universos Italiae, Insularumque adiacentium Ordinarios, nec non monialium superiores regulares conscripta, qua disposita in alia praecedenti Epistola declarantur. 59

Per provvedere alla religiosa quiete delle monache, e liberarle da rimorsi e scrupoli, come da ogni sollecitudine di privato interesse temporale, ordinò già la Santità di Nostro Signore con editto, o sia lettera circolare in data delli 28 del passato mese di Luglio, che tutte le spese degli uffizi, si facessero con le rendite de' monasteri: ora a fine di soddisfare alle istanze di alcuni monasteri, che hanno in ciò ricercata qualche più chiara spiegazione, la Santità Sua col parere d'una Congregazione specialmente deputata, ha comandato, e comanda, che in virtù dei decreti apostolici fatti per l'osservanza del voto della santa povertà i livelli, o vitalizi si consegnino, o confondano nella cassa comune a disposizione della superiora, la quale somministri alle monache quanto occorre per le loro necessità religiose, ed il rimanente converta in beneficio del monastero per sovvenirlo, ed abilitarlo a supplire alle spese necessarie per li uffizi, ed altro: restando però sempre nel suo vigore la disposizione e

penalità del prefato editto, o sia lettera circolare; s'ingiunge per tanto efficacemente a V. S. di procurare, che si metta in pratica ciò che sopra si è detto, nel che sommamente preme il santo zelo di Nostro Signore, che desidera l'obbedienza dovuta ad un ordine sì necessario, non meno per il profitto spirituale, che per la quiete temporale dell'animo di tutte le religiose. Glielo significo, ed il Signor Iddio lo prosperi.

Roma 26 Gennaro 1709.

G. Card. DI CARPEGNA Prefetto

Ferdinando Arcivescovo di Nicea Segr.

EPISTOLA

Go *Iussu Summi Pontificis ad eminentissim. Archiepiscopum Neapolitanum conscripta, qua illi significatur, ut in monasteriis eiusdem civitatis disposita a Sanctitate Sua de sumptibus a monialibus occasione officiorum faciendis exacte observari mandet.*

Essendo giunto all'orecchio di Nostro Signore, che in codesti monasteri di monache soggetti a Vostra Eminenza contro gli ordini dati dalla Santità Sua col mezzo di questa Congregazione a tutti i monasteri d'Italia con lettera circolare del 28 Luglio 1708 le abbadesse vicarie, cellerarie, camerlenghe, sagrestane, rotare, ed altre monache ufficiali, tanto nell'ingresso, che nel fine del loro officio facciano spese eccedenti, anche sopra la somma di ducati ottocento, e più, a titolo di pietanze alle monache e a' loro superiori, benchè regolari, confessori, deputati, fattori, ed altri; e conoscendo Sua Beatitudine, che da ciò deriva la tepidezza delle religiose nello spirito, la distrazione dall'orazione e dal culto di Dio, l'inservanza della regola, e forse talvolta il pregiudizio del voto della santa povertà, mi ha comandato di scrivere a V. Eminenza che si compiacca d'incaricare sotto precetto formale di sant'obbedienza con riservarne a sè la facoltà d'assolverne, ed in oltre sotto pena di privazione d'offizio, e della privazione di voce attiva e passiva, ed altre a suo arbitrio alle monache ufficiali suddette, che non facciano, nè permettano, che da altri si faccia spesa alcuna, ancorchè ne fosse data loro comodità da' parenti, o da altre persone; durante i loro offizi, ma nè meno quelli finiti ed esercitati, nè anche a titolo di celebrazione di feste, o di donativo, nè sotto qualsivoglia altro titolo, che abbia causa, occasione, o dipendenza dalli predetti offizi, e come più amplamente si contiene nella suddetta circolare del 28 Luglio 1708 la quale vuole Sua Santità che venga in ogni sua parte puntualmente e religiosamente osservata. Nell'ubbidienza agli ordini supremi di Nostro Signore col significarlo a Vostra Eminenza, per-

chè cooperi con tutto il suo zelo a sì santa e pia intenzione di Sua Beatitudine, le bacio ecc.
Roma 26 Giugno 1716.

Ferdinando Card. D'ADDA Pro-Prefetto

V. Arcivescovo di Damasco Segr.

EPISTOLA

Iussu Summi Pontificis ad Nuntium Apostolicum in civitate Neapolitana conscripta, qua illi iniungitur, ut in monialium eius iurisdictioni subiectarum disposita a Sanctitate Sua de sumptibus a monialibus occasione officiorum faciendis inviolabiliter observari curet.

Preme sommamente a Nostro Signore, che venghino esattamente osservati gli ordini trasmessi, anche al suo antecessore, con lettere di questa Sagra Congregazione de' 28 Luglio 1708 circa la superfluità delle spese, che si fanno dalle abbadesse, vicarie, ed altre monache ufficiali durante e finiti i loro offizi, sì nelle pietanze per le altre monache, loro superiori, confessori, deputati, fattori, e simili altri ministri, che nelle occasioni di feste si fanno. Sentendosi però, che ne' monasteri di codesta città soggetti alla giurisdizione di V. S. non solo non vengono osservati tali ordini, ma che anzi venghino fatte spese eccedenti la somma di ottocento e più ducati in pietanza e celebrazione di feste, contro la pia e savia mente di Sua Beatitudine, che pur troppo prevede, quanto detrimento sia con ciò per risultare alle religiose nella via dello spirito, nella distrazione dall'orazione, nel culto di Dio, nell'osservanza della regola, e forse anche talvolta nel voto della santa povertà, mi ha pertanto comandato di scrivere a lei, che come ministro apostolico, a cui soggiacciono i monasteri esenti dalla giurisdizione di cotesto eminentissimo Arcivescovo, dovrà dar esempio a quelli, che sono immediatamente soggetti a Sua Eminenza, faccia precetto formale di santa obbedienza, con riservare a sè la facoltà di assolverne, ed inoltre sotto pena di privazione di officio, delle voci attiva e passiva, ed altre da arbitrarsi da lei alle monache, ed ufficiali suddette di ciascun monastero esistente sotto il suo governo, che non facciano, nè permettano, che da altre si faccia spesa alcuna, ancorchè ne fosse data loro comodità da' parenti, o da altre persone, durante e finiti i loro offizi, nè anche a titolo di celebrazione di feste, o di donativo, nè sotto qualsivoglia altro titolo, che abbia causa, occasione o dipendenza dalli predetti offizi, e come più amplamente si contiene nella menzionata lettera circolare de' 28 Luglio 1708. E susseguentemente procuri con tutta efficacia, che sia il tutto eseguito, e si proceda contro chi trasgredirà onninamente alle pene, essendo special-

mente ordine della Santità di Nostro Signore, che V. S. in tal affare faccia riconoscere la sua vigilanza. Così Ella eseguirà in ossequio de' supremi cenni di Sua Beatitudine; e le prego ecc.

Roma 29 Giugno 1716.

F. Card. D'ADDA Pro-Prefetto

V. Arcivescovo di Damasco Segr.

- 62 Affertur ad id novissima similis dispositio Benedicti XIV, ut habetur in sequenti epistola directa eminentissimo Cardinali Archiepiscopo Mediolanensi.

Eminentissimo e reverendissimo signor mio osservandissimo.

Quantunque altre volte questa Sagra Congregazione, e specialmente sotto il dì 28 Luglio 1708 abbia ordinato che le spese occorrenti in congiunture di feste e degli uffizi, che si esercitano dalle monache, si dovessero fare colle rendite dei monasteri; nulladimeno è stato rappresentato alla Santità di Nostro Signore, che in molti conventi quelle si facciano dalle monache particolari a conto proprio, dal che molti e gravi inconvenienti possono derivare, come la distrazione dall'orazione e dal culto divino, l'occasione di trattar con troppa frequenza co' secolari, e qualche altra inosservanza delle regole, la soverchia sollecitudine di acquistare denaro con pericolo di contravvenire al voto della povertà, ed inoltre di porre in angustia i loro parenti, li quali, per non soggiacere a replicate gravi spese, si astengono talora dal collocare ne' monasteri altre fanciulle che ne avrebbero la vocazione. Perciò la Santità Sua, la quale con indefesso apostolico zelo assiduamente invigila a promuovere il bene spirituale di tutto il cristianesimo, ed ha specialmente a cuore, che sempre più si avanzino nella strada della perfezione le sacre Vergini, parte la più illustre del gregge di Gesù Cristo, ha comandato, che si rinnovino gli ordini in questa materia altre volte emanati, e che insistasi per l'esecuzione de' medesimi. Si compiacerà per tanto V. E. incaricare con precetto formale di santa obbedienza a tutte le abbadesse, priore, vicarie, camerlenghe, sagrestane ed altre ufficiali, che non debbano in occasione o di feste, o di loro uffizi fare spesa alcuna, o dare alcun donativo, quantunque di poco valore, nè alle monache, nè alle novizie, nè ad altre, che dimorano nel monastero, nè tampoco a' loro superiori, ancorchè regolari, nè ai confessori, deputati, fattori ed altri ufficiali, anzi nè meno alla chiesa e sagrestia, ma qualsivoglia spesa nelle sopradette congiunture dovrà onninamente farsi colle rendite de' monasteri. E perchè questi non restino di soverchio aggravati, potrà l'E. V. ingiungere tanto alle superiori quanto ai deputati, sindaci ed eco-

nomi di ciascun monastero che considerato lo stato de' medesimi, stabiliscano per le suddette spese una precisa somma, che da V. E. dovrà poi esaminarsi ed approvarsi perchè sia propria, convenevole e proporzionata all'entrate; in caso poi che qualche monastero fosse così scarso di rendite, che, non ostante tutta la moderazione usata, non potesse soccombere a questo peso, l'E. V. ordinerà, che somministrato alle monache del deposito proveniente dalli livelli o vitalizi, quanto le occorre per le loro necessità religiose, il rimanente s'impieghi nelle divise spese, conforme fu dichiarato coll'altra lettera circolare dei 25 Febbraio 1709.

Ed affinchè si mantenga perpetuamente l'osservanza di quanto viene come sopra prescritto, potrà l'E. V. comandare espressamente che sempre nell'elezione della nuova superiora debba in capitolo leggersi ciò, che nella presente lettera si contiene. Dichiarando che la Santità di Nostro Signore intende che inviolabilmente debba il tutto osservarsi da qualunque monastero, benchè esente, privilegiato, privilegiatissimo e degno di special menzione, eziandio soggetto immediatamente alla Santa Sede, ed anche dalle case delle oblate quantunque non astrette alla clausura, sotto la pena in caso di contravvenzione, della privazione dell'ufficio, e della voce attiva e passiva da incorrersi *ipso facto*, e da durare ad arbitrio della Sagra Congregazione.

Sarà dunque parte della pastoral vigilanza dell'E. V. il restar servita di ordinare l'esatto adempimento di quanto si prescrive, compiacendosi susseguentemente dare avviso dell'operato, mentre bacio alla medesima umilmente le mani.

Di Vostra Eminenza

Roma, 26 Gennaio 1742

C. Arcivescovo di Damietta Segr.

Milano all'eminentissimo sig. Cardinal Arcivescovo.

Umo devotissimo servitore

G. Card. FIRRAO.

Episcopus sive superior regularis non potest 63
recipere munera occasione receptionis habitus, seu emissionis professionis monialium, seu ingressus abbatissae in officium abbatissatus et huiusmodi: Clemens VIII, Const. de largitione munerum, incip. *Religiosae congregationes*, et expresse Sacr. Congr. Episcop. et Regular. in Aversana 22 Ianuarii 1591, his verbis: *Non liceat Episcopis cum novitiae vestiuntur vel professionem emittunt, a propinquis, vel ab alio quocunque dona tam comestibilia quam linea etiam parvi valoris accipere, neque ab abbatissis in ingressu officii, sed ab eisdem comestibilia tantum in aliquibus solemnitatibus, nomine totius monasterii, etiamsi antiquissima*

64 *inoleverit consuetudo*. Episcopus et quilibet alius superior ordinarius in his transgressor iuxta tenorem dictae Constitutionis Clementis VIII tenetur ad restitutionem, quatenus munera non comestibilia et praeter formam alterius bullae Urbani VIII, incip. *Nuper a congregatione*, moderatoriae et declaratoriae et confirmatoriae illius Clementis VIII recipiat, adeo ut, neque a summo poenitentiario (si munus summam scutorum decem excedat) absolvi possit nisi facta restitutione, prout patet ex novissima Constitutione Innocentii XII declaratoria facultatum Cardinalis poenitentiarii emanata tertio nonas Septembris 1692, incip. *Romanus Pontifex*, in qua § 17 sic expresse habetur: *Munera a Regularibus contra recol. memor. Clementis Papae VIII pariter praedecessoris nostri anno Incarnationis praefatae 1594 tertio decimo Kalendarum Iulii editam Constitutionem ultra valorem decem scutorum monetae recipientes, exceptis rerum medicinalium seu devotionis muneribus ante factam restitutionem non absolvat, nec mandat absolvi; infra vero praedictum valorem, non nisi facta arbitrio ipsius maioris poenitentiarii, seu per eum eligendi confessorii eleemosyna quae in beneficium religionis seu conventus, cui de iure facienda esset restitutio si caute fieri potest, erogetur, absolvat, seu mandat absolvi.*

65 Monialis in particulari nequit, neque de licentia ac dispensatione superioris habere peculium seu aliquid proprium de quo tanquam de re sibi propria pro libitu disponere possit. *Communis*, textu expresso in c. *Cum ad monasterium* 6 de statu Monachorum, in fine, ibi: *Nec aestimet abbas quod super habenda proprietate possit cum aliquo monacho dispensare, quia abdicatio proprietatis, sicuti et custodia castitatis adeo est annexa regulae monachali, ut contra eam nec Summus Pontifex possit licentiam indulgere*; Conc. Trid., sess. 25, de Regularib. et monialib., c. 2, et habetur expresse in decret. Clement. VIII de Reformat. regul., incip. *Nullus omnino*. Et hoc saepe saepius in casibus specificis declaravit S. C. Conc., ut abunde refert Fagnanus in c. *Monachi* 2 de statu Monachorum, a n. 61 usque in finem.

66 Et signanter in causa Panormitana, in qua cum quaedam monialis praeter dotem monasterio tributam sibi reservasset scuta quinquaginta annua pro suis necessitatibus atque indigentis, petiit fieri facultatem illa erogandi in usus praedictos; S. Congr. censuit hanc pecuniam annuam, non obstante reservatione, iam quaesitam esse monasterio: ideoque deferendam esse recte ad manus abbatissae, quae primum prospiciat necessitatibus monialis oratrici, et quod reliquum fuerit in usus totius monasterii convertat. Praeterea in causa Neapolitana propositum fuit Sacr. Congr. dubium ut infra conceptum. In aliquibus monasteriis non-

nullae moniales census et annuos quosdam redditus et proventus seu fructus percipiunt sub diversis contractuum speciebus; nam aliquae in ipsarum persona emerunt certos redditus a personis laicis, aliquae ab aliis monialibus, aliquae ab ipsis monasteriis, aliae vero dederunt pecuniam monasterio, ut ex earum pecuniis fieret emptio nomine monasterii ad rationem septem vel octo pro centenario, et abbatissae dabant ipsis monialibus illos redditus, quos ex dictis emptionibus exigebant singulis annis. Aliquae monasteriis seu eorum superioribus certas pecuniarum summas manualiter pro indigentis monasterii dederunt, pacto adiecto, vel etiam tacita conventionione adhibita ut monasterium seu abbatissa certos redditus ad rationem tot pro centenario eorum vita durante concedat. Quaeritur an moniales praedictae in huiusmodi casibus incurrant in poenas per Conc. Trident., sess. 25, c. 2, de Regular., in proprietarios inflictae, etiamsi de licentia abbatissae, et ad abbatissae nutum vel conventus seu monasterii nomine percipiant? Sacra Congregatio censuit, in nullo supradictorum casuum licere moniales dictos fructus, seu redditus percipere et si perceperint incidere in poenas d. cap., sess. 25, de Regularibus. Neque ab huiusmodi poenis excusari ob licentiam abbatissae, quae eam d. Concilii decreto in supradictis casibus concedere quidem prohibetur, sed debet ex suo munere ex monasterii redditibus, vel eleemosynis monialium necessitatibus in dies subvenire. Ex quibus declarationibus apparet, non esse amplius locum opinioni Io. And. in regul. *Non est obligatorium*; Calderin. cons. 2 de Regularib., et Abbat. cons. 88, p. 1, existimantium, licere professo de licentia superioris praelati accipere aliquam annualem provisionem a conventu, vel a provincia, puta scutorum decem, ut exemplificat Io. Andr., vel quinquaginta, ut inquirunt Calder. et Abb., persolvendam pro vestibus et aliis personalibus necessitatibus.

Item in Urbinaten. cum Archiepiscopus Ur- 68
bini retulisset Sacrae Congr. se non potuisse adducere moniales cuiusdam monasterii ad suscipiendam exactam vitam communem: ideoque illis proposuisse ut fieret communis arca cuius clavisi penes abbatissam existeret et intus aptarentur tot scriniola, quot essent moniales, ita ut unaquaeque haberet claviculam scrinioli sui, et in eo asservaret pecuniam ex laboritio, vel aliunde partam, quae in ipsius tantum et non in alterius necessitates erogari deberet arbitrio abbatissae; Sacra Congregatio hoc temperamentum ludicrum existimavit, ac repugnans decreto dict. cap. 2, quod iubet ut omnia superiori tradantur, conventuique incorporentur, ideoque mandavit Archiepiscopo, ut quandiu moniales communem vitam non susciperent, interdiceret illis receptionem puellarum ad habitum et professionem.

69 In monasteriis tamen, in quibus, vel ob carentiam reddituum, vel ob incuriam et negligentiam superiorum vita communis non servatur, nec potest introduci, et monasterium indigentis monialium non supplet, nec ob eius paupertatem supplere potest, omnes pecuniae undequaque quaesitae a monialibus, in capsam depositi conferendae sunt et registrandae ac nomine monasterii exigendae: et exinde, ut monialibus exhibitricibus de necessariis ad vitam provideatur, eisdem elemosynaliter de licentia abbatissae per depositariam tradi debent: ita enim eo modo, quo potest, servatur votum paupertatis, et tollitur occasio proprietatis, ut cum aliis tradit Donatus, Prax. rer. regular., tom. 4, tract. 15, qu. 11, 19 et 20, ubi sub num. 2 refert decretum Sacrae Congregationis Visitationis Apostolicae iussu Urbani VIII factae die 13 Iulii 1627 pro Franciscanis conventualibus monasterii SS. Apostolorum Romae per haec verba: *Pecuniae vero, aliaeque res quaecunque Fratrum intra viginti quatuor horas tradantur superiori in commune conventus aerarium reponendae triplicique clavi custodiendae, quarum una penes guardianum pro tempore existentem, duae vero aliae penes duos alios fratres singulo quoque anno per conventum eligendos, conserventur, ex quibus subministrato exhibitori quantum religiosae eius necessitates (status valetudinis, laborumque ratione habita) expostulare videbuntur; reliquum penes aerarium remaneat, et arbitrio duarum ex tribus partibus capituli, seu congregationis provincialis singulis annis faciendae erogetur.*

70 Partitae autem dictae capsae communis per computum separatum sic inscribi debent: *Il monastero deve aver da sè per conto di Suor N. N. scudi...* Prout Sacra Congr. Episcop. et Regular. rescripsit Archiepiscopo Barensi 2 Octobris 1595, cui totam pecuniam provenientem ex monialibus particularibus in capsam communem deponendam esse iniunxerat, quoties moniales ex causis supradictis ad vitam communem reduci non possent. Et iterum ita fieri iussit generaliter 4 Febr. 1678, ut refert Crispin. de Visitatione, § 42, n. 40.

71 Unde ut moniales in monasteriis, ubi non adest vita communis, possint licite exigere, retinere et expendere livella, debent quinque conditiones seu circumstantiae concurrere; prima scilicet, quod habeant dependenter a voluntate superioris; secunda, ut sint paratae peculium consignare ad nutum eiusdem superioris; tertia ut pecunias convertant in licitos et pios usus, et decentes eorum statui; quarta, quod non sit peculium superfluum; quinta, quod sit penes capsam depositi, seu aerarium commune; Donat., Prax. rer. regular., tom. 4, tract. 15, qu. 11 et 19, et alii plures ibi citati; Monacell. part. 1, tit. 11, formul. 20, num. 4 et 6, ubi habet, quod haec Donati theorica potest tute

practicari et tolerari, prout tolerari posse declaravit Sacra Congr. in una Caesenaten. pro monasterio S. Clarae illius civitatis rescribendo sub die 12 Martii 1693, in obsequium Card. Denhoff tunc Episcopi vitam communem desiderantis: *Ad mentem*, referente eminentissimo Card. Acciajolo, et mens fuit, quod circa vitam perfecte communem nihil esset innovandum.

Livella non possunt a monialibus et regularibus cedi eorum consanguineis sine licentia Sacrae Congregationis; Rota decis. 610, n. 8 et 9, coram Card. Cerro, et in Albanen. *Locorum Montium* 26 Ian. 1725, coram d. Calcagnino; Card. Petra tom. 5 Commentar., ad Constit. 5 Pauli II, sect. 2. num. 7, ubi citat alias Rotae decisiones, et testatur, regulares et moniales passim recurrere ad Sacram Congregationem Episcop. et Regular. pro obtinendis licentiis in concedendis livellis suis consanguineis, quae solent concedi accedente consensu superiorum et capituli conventualis, ut ipse expertus est, dum erat secretarius dictae Sacrae Congregationis, ut refert eodem tom. 5 Comment., ad Const. 12 Sixti IV, n. 5 in fine. Et revera cum nuperrime quidam regularis Carmelita calceatus petiisset a d. Sacra Congregatione facultatem transigendi in certa conventa summa pecuniae pro decursis livelli annualitatibus a suis consanguineis partim non solutis, et partim sub dubio an fuerint integraliter solutae, ex quo utraque pars fuerit negligens in registrandis et asservandis memoriis. Dicta Sacra Congregat. Episcop. et Regular. sub die 16 Ianuarii 1739 rescripsit: *concedendo facultatem generali eiusdem ordinis, dummodo narrata vera existerent* (narraverat enim a suis consanguineis pluries pecuniaria subsidia ultra suum livellum gratis recepisse) *et accederet consensus capitularium conventus, cuius erat filius, et actus fieret nomine ipsius conventus.*

Posse autem moniales et regulares remittere suis consanguineis, vel aliis donare fructus sui livelli cum sola licentia superioris tenent Sanchez ad Praecepta Decalogi, lib. 7, c. 22, n. 16; Diana, Coordinat., t. 7, tract. 3 de Paupertate religios., resol. 69; Card. de Luca de Regularib., disc. 56, a n. 6; Paulut. in Voto arbit. pro veritate edito in una Caesenaten., quod registratur in dissert. 36, art. 2 per tot.; Ursaya tom. 3, part. 2, discept. 1, § 18, n. 30, et § 22, n. 35; Valer. de Dissert. utriusque fori, verb. *Munera*, num. 37, et alii passim, et Rota decis. 1162, num. 17, coram Emerix Iunior. Imo plures ex citatis, et non pauci alii doctores tenent, moniales et regulares posse similes cessiones, remissiones, seu donationes fructuum sui livelli facere absque licentia ad id speciali superioris, sed cum sola licentia generali insumendi tales fructus in suas indigentias

et religiosos usus. Et ratio istorum est, quia eo ipso, quod religioso certa quantitas conceditur et praescribitur, censetur etiam dari tacite licentia expendendi in honestos usus id, quod sibi subtrahit ex parcimonia; tum quia per talem donationem seu remissionem monialis, seu regularis nullum damnum infert monasterio, sed parce vivendo et expendendo detrudere videtur condecenciae suae personae, eiusque genio et ventri id, quod donat vel remittit, et bulla de largitione munerum, prohibet tantum largitiones munerum, ex quibus damnum seu grave incommodum infertur monasterio; tum etiam quia ex hac opinione datur occasio monialibus et regularibus, ut libentius abstinenciae, sobrietati, frugalitati, modestiae, et moderato sumptui assuescant, dum sciunt ea, quae sibi de necessariis subtrahunt, posse consanguineis et aliis de se benemeritis donare, et in aliis licitis operibus expendere. Valer. de Different. utriusque fori, verb. *Munera*, num. 37; Peyrin. tom. 1 de Subdit., qu. 2, c. 2, § 6; Navarr. consil. 3, num. 46, de statu Monachor.; Beia cas. 32, vers. *Respondemus*; Ursaya tom. 3, p. 2, discept. 1, § 22, a num. 35; Paulut. loc. cit., a n. 38; D. Caietan. de Alexandris in Confessario monialium, c. 4, § 4, qu. 6; Card. de Luca loc. c.; Diana l. c., et alii plures, quae opinio in monasteriis, ubi adest talis consuetudo, si adsit licentia saltem tacita superioris, est vere probabilis, quia taciti et expressi eadem est virtus, leg. *Cum quid* ff. de Rebus cred., et c. 2 de Rescriptis.

75 Intellige tamen de cessione seu donatione fructuum livelli non ascendentium ad magnam summam, quia pro cessione seu donatione annualitatum conflantium magnam et notabilem summam, seu pro cessione iuris livelli recurrendum est ad Sac. Congregationem Episcop. et Regul. iuxta dicta supra num. 72, cum circa talem summam, et tale ius obstant Constitutiones Clementis VIII et Urbani VIII de largitione munerum, ad quarum solummodo formam possunt regulares uti livellis, uti decrevit Sacra Congr. Episcop. et Regul. in Florentina 21 Iun. 1690, ad relationem eminentiss. Card. Petrucci.

76 Monialis ex pecunia sui livelli, seu aliunde quaesita nequit sibi census emere seu constituere, neque de licentia abbatissae, imo neque ipsam pecuniam tradere monasterio seu abbatisae pro indigentiis monasterii cum pacto, vel etiam tacita conventionione adhibita, ut monasterium, seu abbatissa certos redditus ad rationem tot pro centenario, eius vita durante concedat seu solvat. Sic expresse decrevit Sacra Congregat. Concilii in dicta Neapolitana relata ex Fagnano supra n. 67. Unde cum quidam regularis dedisset monasterio capitale in pecunia cum pacto, ut ei quotannis certa summa

solveretur, suborto dubio, an monasterium ad id teneretur? S. Congr. Episc. nuperrime rescripsit: *Monasterium non teneri*; Sic refert Card. Petra, t. 4 Commentar. ad Const. 5 Benedicti XII, sect. 2, n. 29 in fine.

Neque potest monialis ex peculio sui livelli, 77 vel aliunde quaesito, et sibi libere a superiore concessio fundare census, ut ex eius fructibus post eius mortem celebrentur missae pro anima ipsius, quia cum quidquid acquirit monachus, monasterio acquirit; can. *Statutum* 1, caus. 18, qu. 5, can. *Abbatessae* 16, caus. 18, quaest. 2, c. *Quia ingredientibus* 7, caus. 19, qu. 3; c. *In praesentia* 8 de Probat., statim ac census fundaretur, acquireretur monasterio, et non esset amplius fundatio sub dispositione monialis, et proinde non posset eam supponere oneri missarum. Pasqualig. in Eq. moral. iuridic., qu. 199, n. 1; D. Caietan. de Alexandris in Confessario monialium, c. 4, § 2, qu. 12, et alii passim.

Nec potest monialis tradere amico certam 78 summam pecuniae ex suo livello, seu aliunde quaesitae cum pacto, quod post eius mortem faciat celebrari tot missas, quia sic monialis disponderet quidem vivens de tali pecunia, sed tamen causa mortis, ita ut dispositio non sortiretur effectum, nisi post mortem; hoc autem esset disponere per modum ultimae voluntatis, quod est omnino prohibitum religiosis regularibus; Authent. Cod. de Sacrosanct. Eccles. c. *Non dicatis* 11, caus. 12, qu. 1; c. *Quia ingredientibus* 7, caus. 19, qu. 3; c. *Quia ingredientibus* 2 de Testamentis, cum similibus D. Caietanus l. c., qu. 13, et alii.

An autem possit monialis dictam pecuniam 79 ex suo livello, seu aliunde quaesitam proprio usui concessam donare alteri cum onere, ut statim celebrentur singulis annis aliquae missae in perpetuum? variant doctores. Affirmant enim Ludovicus Lopez, lib. 2 de Contractibus, c. 40; Navarr. comment. 2, n. 41, de Regularibus, et alii, quia dicunt: hoc non est disponere per modum ultimae voluntatis, cum eo ipso, quod disponat per donationem, disponat irrevocabiliter; de ratione autem dispositionis per modum ultimae voluntatis est disponere revocabiliter. At melius negant Pasqualigus loc. cit.; D. Caietanus loc. cit., qu. 13; Molina tom. 1 de Iustitia, disp. 140, col. 2, et alii plures; quia monialis et regularis nec potest facere donationem mortis causa, arg. l. 1, § 1, ff. de Tutel. et rat. distrach.; Reiffenst. lib. 4 Decr., tit. 26, n. 360, et alii passim. Nisi de re modica fiat donatio mortis causa, quia istam cum consensu superioris seu superiorissae, et multo magis ipsum superiorem seu superiorissam posse facere, tenent Barbosa in c. *Quia ingredientibus* 2 de Testamentis, num. 5; Pirhing lib. 3 Decr., tit. 26, num. 48; Reiffenst. loc. cit.; Sanchez lib. 7 Moral., c. 8, n. 11; Laym.

lib. 3, tract. 5, cap. 3, num. 4, et alii communiter. Tum quia in nostro casu non intervenit vera donatio, sed deputatio dictae pecuniae pro celebratione missarum, quae videtur dispositio per modum ultimae voluntatis, cum illud onus iniunctum continuet etiam post mortem, quod est omnino prohibitum religionis regularibus, per citata iura, num. antecedenti.

- 80 Supradicta omnia clare deducuntur ex eo, quod Sedes Apostolica quotiescunque per Sacram Congregationem Episcoporum aut Concilii facultatem habendi livella seu vitalitia regularibus aut monialibus concedit, solet adiacere sequentes condiciones: *Dummodo annuus redditus a procuratore monasterii exigatur, et recta via deferatur in commune depositum, et tunc de manu depositarii, et de licentia superiorum ipse orator recipiat quantum, et quatenus opus fuerit, et in suas religiosas necessitates applicet, applicatorumque, quoties a superioribus fuerit requisitus, rationem reddat, et residuum in communes monasterii necessitates erogetur.* Sic refert Card. Petra tom. 4 Commentar., ad Const. 5 Bened. XII, n. 38, et Rota part. 16 recentior. decis., dec. 405, n. 5, vers. *Tota.*

- 81 Et de facto in Panormitana, cum quaedam monialis praeter dotem monasterio tributam sibi reservasset scuta quinquaginta annua pro suis necessitatibus atque indigentis, petiit sibi fieri facultatem illa erogandi in usus praedictos; Sacra Congreg. Concil. censuit *hanc pecuniam annuam, non obstante reservatione, iam quaesitam esse monasterio, ideoque deferendam esse recta via ad manus abbatissae, quae primum prospiciat necessitatibus monialis oratricis, et quod reliquum fuerit, in usus totius monasterii convertat.*

- 82 Alias consimiles Sacrae Congregationis declarationes refert Ursaya tom. 3, part. 2, disceptat. 1, § 13, et signanter sub n. 7, ubi de redditibus vitalitiis, quos quaedam moniales reperiebantur in possessione de se recipiendi et retinendi nomine proprio, Sac. Congr. Conc. censuit, *hos redditus ab ipsamet abbatissa exigere, et ad ipsius manus recta deferri oportere, de quibus pro suo arbitrio subveniet in primis necessitati monialium, quarum intuitu hi redditus monasterio obvenierunt, caeterum, quod supererit, in communem monasterii usum convertat.* Et sub n. 3, refert aliam emanatam die 16 Novemb. 1629, ibi: *Che le sovvenzioni annue, che si assegnano alle monache particolari per le loro religiose necessità siano da principio volontarie a parenti. Le monache poi siano obbligate di tenere li frutti di tali assegnamenti nel commune deposito, e che si prendano dalle mani della badessa per le loro religiose necessità solamente; ed il residuo s'impieghi nelli usi comuni del monastero;* et sub n. 5 refert aliam emanatam 11 Februarii 1678,

approbatam ab Innocentio XI, cum addito: *che si levi ogni altro abuso introdotto contro le buone regole monastiche, massime quelle di aver trovato tal forma di vivere, e tali abusi nel tempo del loro ingresso nel monastero.* Merito proinde concludens cum doctissimo Episcopo Crispin. nella *Visita pastorale*, part. 2, § 42, n. 39, in medio, quod in his terminis a monialibus inalegabilis est usus in contrarium, attento dicto oraculo pontificio, et resolutione eiusdem Sacrae Congregationis; et Donat., *Rer. regul. t. 4, tract. 15 de Voto paupertat.*, qu. 5, n. 3 et 4, ac Fontan. ad Constitut. Ord. Praedicator., verb. *Professio*, n. 11, fol. 530, dicunt: *Ex clara dispositione capituli generalis Parisiensi celebrati an. 1611 ad monit. 3, utriusque sexus regulares viventes sub habitu S. P. Dominici tenentur ad observantiam regulae et Const. nostrar., non prout hic vel ibi servatur, sed simpliciter, prout littera sonat.* Haec ille.

Hinc legatum relictum moniali seu regulari 83 in particulari sub conditione, quod, quandiu vivit, pertineat irrevocabiler ad eam vel eum, independenter a licentia superiorissae vel superioris, non debetur ipsi moniali seu religioso, sed monasterio, et talis conditio habetur pro non adiecta. Vide verb. *Legatum*, num. 8.

Imo legatum relictum moniali seu regulari 84 nec momento temporis potest esse apud eam vel eum, sed illico acquiritur monasterio. Vide d. verb. *Legatum*, n. 89 et 90.

Nec moniales et regulares in particulari pos- 85 sunt habere, seu de se retinere legata, praesertim si sint in bonis stabilibus, neque de licentia quorumcunque suorum superiorum. Vide d. verb. *Legatum*, n. 91.

Imo talis licentia, etiamsi esset obtenta ab 86 eorum generalibus, qui dicerent, eam posse concedere, non excusaret moniales et fratres a culpa, et poena a Conc. Trid. imposita. Vide d. verb. *Legatum*, n. 92.

Adducitur advertentia diligenter habenda. 87 Vide d. verb. *Legatum*, n. 93.

Insuper adducitur conclusio doctissimi Fa- 88 gnani semper attendenda. Vide d. verb. *Legatum*, n. 94.

Livella monialium administrari non possunt 89 a se ipsis iuxta oraculum Clementis XI 28 Iulii 1708, et 26 Ian. 1709, de quo in Synod. Fulginaten.; Baptistell. in Append. fol. 181, relat. ab Ursaya in Miscellan. sacro et profano 1, lit. L, n. 127.

Monialis et regularis transiens ab uno mo- 90 nasterio ad aliud defert secum livellum ad secundum monasterium, vel secundam religionem, quia livellum seu vitalitium est personale, et sequitur personam religiosae seu religiosi, pendetque ab illius vita; Card. de Luca de Regular., dec. 57, n. 19; Donat., *Prax. rer. re-*

gular. tom. 1, tract. 8 de Transeuntibus, qu. 61, n. 9 et 10; Ursaya tom. 3, part. 2, discept. 1, § 12, n. 29; Card. Petra tom. 4 Commentar., ad Const. 5 Bened. XII, sect. 2, num. 60, ubi refert sic resolutum fuisse a Congr. particolari in Romana *Annui redditus* 7 Iunii 1707, cui Congregationi et ipse ut unus ex deputatis interfuit.

91 Monialis an, et quomodo pecuniam ex suo livello, et aliunde quaesitam possit ludo exponere? Vide verb. *Ludus*, à n. 9 ad 12.

92 Alia de livellis et annuis redditibus, vide Ursayam tom. 4, part. 2, discept. 1, § 22 per tot.; Card. Petram tom. 4 Comment., ad Constit. 5 Benedicti XII, sect. 2 per tot.; Fagnan. lib. 3 Decr., in c. *Monachi* 2 de statu Monachor., per tot.

93 Episcopus, vicarius generalis, quilibet alius praelatus et officialis, seu deputatus nihil accipere potest pro ingressu et professione monialium, pro exploratione, pro approbatione depositi dotis, pro licentiis et huiusmodi, ut saepe saepius decrevit Sac. Congr. Episc. et Regul., et signanter in Tranen. 30 Maii 1668; in Isernien. 6 Iunii 1642, et expresse Innoc. XI, die 1 Octobris 1678, in sua *Taxa* dicta communiter *Innocentiana*, § *Generalmente*, ibi: « Generalmente in tutto quello, che riguarda i monasteri delle monache ed i conservatorii di quelle donne, le quali a guisa di monache rispettivamente vivono ritirate, il Vescovo o altro prelato, il vicario, così generale come particolare, e qualunque altro ufficiale o deputato, ed il cancelliere, ed anche i parenti, ed i familiari del Vescovo o prelato, e de' suoi ufficiali, non possono esigere e ricevere emolumento alcuno in danaro ed in altre cose, eccetto che quelle commestibili, che siano proporzionate all'uso e consumo proprio dentro tre giorni, anche con titolo di donativo, per l'ammissione all'abito monastico, per l'approvazione del deposito della dote, per la professione, per l'ammissione dell'educande, ed altre donne secolari, per le rinunzie, che si fanno dalle novizie, per l'elezione dell'abbadessa, o altra superiora, per le licenze de' medici, chirurghi ed operari, per le licenze di parlare alle monache, ed altre, che sono nel monastero, per la deputazione de' confessori, cappellani, procuratori, esattori ed altri ministri, e generalmente per ogni altro atto, che riguarda al governo; ma solamente il cancelliere per il rogito delle rinunzie, et per li atti, che convenga fare sopra la giustificazione del deposito della dote, possa esigere la mercede proporzionata alla fatica della scrittura, purchè non ecceda in tutto giuli 5 moneta romana, ovvero l'equivalente alla moneta del Paese ».

Additur attendenda ad rem sequens epistola Sacrae Congr. Episcop. et Regul. transmissa die 23 Martii 1719, eminentiss. et reverend. Card.

Iacobo Boncompagno Archiepiscopo Bononiensi, et relata a Benedicto XIV in egregiis suis Notificationibus, volum. 2, notific. 9, n. 7, in fine lib.

« Si è compiaciuta questa Sacra Congregazione nella relazione fatta nuovamente in quest'oggi dell'informazione di Vostra Eminenza toccante la contumacia di coteste monache di S. Mattia circa la revisione de' conti, da cui si pretendono esenti, come soggette al governo de' regolari, recedendo da quanto aveva sopra di ciò deciso dopo il giorno 10 Febbraio, di decretare, che l'E. V. in vigore delle Costituzioni Apostoliche, e in specie della bolla della S. M. di Gregorio XV e delle risoluzioni altre volte prese dalla medesima, e dalla Sacra Congregazione del Concilio, possa coartare le monache del mentovato, ed altri monasteri sottoposti ai regolari ad esibire i conti dell'amministrazione economica, e riconoscere; se i depositi delle doti seguano secondo gli ordini di questa Sacra Congregazione, conformandosi nel resto alla proibizione fatta alla badessa e monache di non ammettere all'abito veruna zitella senza la precedente licenza. Glielo significo con baciarle riverentemente le SS. Mani ».

* In ingressu monialium in monasterium dotis solutio approbatur ea, quae datur non ad ingressum in religionem, sed pro contractu, quem facit religio cum illa quae ingreditur obligans sese ad eius substationem. Si vero monasterium per se sit dives, ut sufficere ex suis possit monialium substationi, tunc utique praestaret dotem imminuere, quin etiam penitus remittere, quamquam id agendum non est, nisi prius consulta S. Congr. Conc. De Synod. dioec., lib. 7, c. 56, § 6; lib. 11, cap. 6, n. 6, nov. edit.

Quoad prandia, coenas et munera, quae ab ingrediente moniales exigunt, perseverare censet Pontifex prohibitionem factam ab Urbano V Extrav. 1 de Simon. inter comm. Ibid.

Modum tamen imponendum sumptibus paratum et comessionum, ac pomparum, quae fiunt in ingressu monialium censet Pontifex, usus opportune hac in re doctrina Navarri in Tract. de Redit. eccles. Ib., § 7.

Annuae praestationes, quas consanguinei solvunt designatis monialibus, vitae communi minime repugnant, sed requiritur, ut omnia manibus praepositae consignentur, quae prius consulere debet indigentiis illius monialis in cuius gratiam collatae sunt; et si quid reliquum in caeterarum levamen erogetur. De Syn. dioec., l. 13, c. 12, § 19, nov. edit.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Plura hoc in articulo cumulat auctor de num. monialium, de dote et de livellis. Nos pauca addemus, vel confutando, vel declarando, vel supplendo ipsum auctorem.

- Ad numerum monialium quod attinet, tenet auctor, num. 5, dispositionem cap. *Periculoso*, § *Sane*, de stat. Regular. in 6, qua irrita declaratur professio monialis ultra numerum receptae, contrario usu esse abrogatam. At hanc opinionem improbant Castropalaus tract. 16, d. 1, qu. 7, § 6, n. 5; Pellizzar. de Monial., c. 2, sect. 1, n. 7, aientes sibi constare nonnullis in locis servari, adeoque inspiciendam esse consuetudinem regionum, et secundum eam
- 101 iudicandum. Quinimo meo iudicio, attenta hac diversitate, in locis, in quibus nec favorabilis, nec contraria obtinet consuetudo, standum est dispositioni dicti textus.
- 102 Quoad vero dotem, verum regulariter est quod tradit auctor num. 18, moniales velatas absque dote non esse admittendas, conversas vero posse sine dote aliquando admitti propter
- 103 necessitatem. Caeterum si contingat adolescentulam aliquam esse monasterio ad aliquem usum, puta ad pulsandum organum, necessariam, hanc etiam uti velatam admitti posse sine dote, quidquid contradicat Pellizzar. de Monial. c. 3, sect. 2, n. 46, non improbabilius alii tenent; idque quia eadem necessitatis ratio, quae permittit admissionem conversae sine dote, permittere et in hoc casu debet admissionem velatae, pariter sine dote.
- 104 Non solum dos monialium diminui nequit, absque licentia S. Congr. Episc. et Regul. negotiis praepositae, ut notavit auctor, n. 32, sed nec a principio taxari amplius potest a superiore monasterii, sive is sit Episcopus, sive praelatus regularis, sed debet ab ipsa S. Congregatione taxari. Pellizzar. de Monialib., c. 2, sect. 2, n. 43.
- 105 An possit monialis admitti cum dote maiori, quam quae taxata est, hac tamen lege, ut ad
- 106 officia consueta monasterii haud teneatur? Affirmat Pellizzar. de Monial., c. 3, sect. 2, n. 45, qui tamen una monet, in casu urgentis necessitatis posse cogi monialem illam ad exercenda
- 107 mox dicta officia consueta monasterii. Verum, ut Pellizzario scripsit Bordonus, haud debet mulier ratione maioris dotis recipi hoc cum pacto, utpote contrario voto obedientiae, et si recipiatur, pro non apposito haberi debet dictum pactum. Accedit, quod dedecet augeri dotem iam taxatam hoc nom. quod non teneatur monialis ad consueta officia monast.
- 108 Quod demum concernit livella, quidquid alios allegans contradicat auctor *, n. 73 et sequent., semper, ac fit a moniali unica remissio livellorum pro futuris annis, opus est licentia Summi Pontificis, cum haec remissio sit alienatio, ut post Bordon. aliosque firmat Capon. discep. 94, n. 37.

RESPONSIO AUCTORIS.

* Ast ego auctor expresse teneo, requiri ad dictam licentiam, ut clare patet n. 72, ubi

inter alia refero etiam decretum Sacr. Congr. Episcop. et Regular. 16 Ian. 1739, n. autem 73 et 74 refero tantummodo opinionem aliorum, non eam sequendo, ut evidenter demonstro dicens: *Et ratio istorum est*, etc. Vide ibi etiam sub n. 75.

De livellis quaeri solet, an possint ea assignari, vel relinqui ea conditione, ut nihil acquiratur monasterio? « Sed Domini (recte ait Rota inter impress. post Torr. de Pact. futur. success., dec. 47, num. 7, et plur. sequent.), re bene considerata, existimarunt, hanc reservationem continere conditionem impossibilem et omnino repugnantem, cum monacho aliquid habere non permittatur in proprietate, sed totum sit monasterii, etc., adeoque annexa est regulae monachali proprietatis abdicatio, ut contra eam, nec Summus Pontifex possit licentiam indulgere, etc. Inferebant, quod non poterant dicti ducati 70 reservati pervenire in utilitatem et commodum P. Henrici, quin simul monasterio quaererentur, alias esset quaedam repugnantia et contradictio, quae vitaret supra dictam reservationem, etc. Hinc ad sustinendum actum, memorata renuntiationis verba sic intelligi debere, ut monasterium patiat dictum Henricum ducatos 70 reservatos habere eo modo, quo potest, etc. Huic iuridicae interpretationi nihil repugnat licentia S. Congreg. quia, restricta reservatione ad solum usum et commoditatem monachi reservantis necessario sequitur, quod integrum maneat ius superioris hunc usum revocandi, et ad proprias et honestas necessitates restringendi, cum hoc modo salvetur reservatio, ut in nihilo pugnet cum religionis substantia ». Vide et Rotam post eundem, dec. 75.

Mior quaestio est, an livella cessent acceptata in monasterio vita communi? Sed hanc quaestionem diremit S. Congreg. Episcop. et Regularium negotiis praefecta in Caesenaten. 1 Februarii 1692, negative respondendo monialibus Spiritus Sancti et Sanctae Catharinae Caesenae, quae eam hac de re consuluerant. Decretum hoc refert Paulut. dissert. 36, art. 3, num. 40.

De livellis, an gaudeant privilegio dotis, vide Cardin. de Luca de Regul., discours. 34, n. 1; Rot. in recent. decis., dec. 39, n. 13, part. 11.

APPENDIX.

Ad ea quae ab auctore dicta sunt articulo 2 addendam duximus recentissimam dispositionem Clementis XIII Pontificis Maximi super expensis, quae fiunt a monialibus sacristiae praefectis, per chirographum a Sanct. Sua Ferdinando Mariae de Rubeis patriarchae Constantinopolitano, vicariatus Urbis vicesgerenti, S. Rom. Eccles. Cardinali directum; en eius verba:

A Monsignor Ferdinando Maria de Rubeis, patriarcha di Costantinopoli, del vicariato di Roma vicegerente.

Le sacre Vergini dedicate a Dio ne' chiostrì vestendo l'abito religioso, hanno avuto una giusta sicurezza di vivere affatto lontane da ogni sollecitudine temporale, e li nostri gloriosi predecessori hanno avuta continua premura di dare opportuni provvedimenti, perchè niuna cosa le distogliesse da questo santo e lodevole oggetto. Quindi è che hanno impedito tutto quello, che potea dal medesimo allontanarle, per ragione degli Offizi, che debbano ne' loro monasteri adempire, e specialmente per quello di sagrestana. Ma perchè li provvedimenti dati non si eseguiscano, sono altresì gravissimi gl'inconvenienti, che succedono, e che pur troppo ci sono stati rappresentati con replicati continui ricorsi. A questi inconvenienti volendo Noi rimediare, con la presente cedola di moto proprio, ordiniamo a voi, che proibiate in nostro nome alle superiore religiose di permettere, che le loro monache destinate all'ufficio di sagrestane facciano in avvenire alcuna spesa in occasione delle feste, che si debbano solennizzare nelle loro rispettive chiese; essendo mente nostra, che qualora le medesime chiese siano bastantemente provvedute d'apparati propri, si mettano questi in opera a spese comuni del monastero; ma quando

ne fossero prive, non si prendano le religiose incaricate dell'ufficio di sagrestane altra cura e sollecitudine, che quella di far disporre sopra gli altari que' sacri arredi e suppellettili, che si trovano avere, con la maggior decenza compatibile alle forze dello stato economico del medesimo monastero. Siccome però non intendiamo pel rimanente d'impedire a' monasteri facoltosi la celebrazione delle feste con la consueta pompa, purchè sia interamente sagra ed ecclesiastica; così vogliamo, che generalmente si proibisca a tutti il frammischiarvi rinfreschi di qualunque sorte, non solo perchè danno occasione a spese inutili, e di scandalo a' secolari, ma perchè distraggono le religiose da quella divozione e raccoglimento, che debbono avere nel corso di tutto l'anno, e molto più ne' giorni con particolarità dedicati o alla venerazione del santo fondatore, o al titolare, sotto la protezione de' quali vivono. Proibiamo ancora, che le sagrestane a proprie spese facciano in simili occasioni, ricognizioni o regali a qualunque sorta di persone, o dentro, o fuori del monastero. E vogliamo, che le superiore restino incaricate dell'esecuzione esatta di questa nostra volontà; e che in caso di contravvenzione restino sospese dal loro impiego, riservando a Noi la facoltà di reintegrarle, quando attese le circostanze crederemo di doverlo fare.

Dato dal nostro Palazzo Apostolico a Monte Cavallo questo dì 30 Giugno 1759.

ARTICULUS III. *Moniales quoad ea quae concernunt clausuram.*

SUMMARIUM. 1. Clausura ante tempora Bonifacii VIII fuit solum sub consilio. - 2. Clausura a quo primo sub formali et absoluto praecepto fuerit indicta? - 3. Ad clausuram tenentur nunc moniales omnes professae cuiuscunque regulae, et ordinis, et nominis, et etiam tertiariae in congreg. viventis, et tria vota essentialia emittentes. - 4. Et si renuant, prohibetur eis receptio ad habitum. - 5. Quamvis clausura non contineatur formaliter in Regula cuiuscunque monialis, continetur tamen virtualiter sub tribus votis, et signanter sub voto obedientiae. - 6. Hinc moniales profitentes hac conditione, ut clausurae non obligentur, non sunt verae professae. - 7. Moniales temere egredientes a clausura sui monasterii, ultra alias gravissimas poenas, incurrunt ipso facto excommunicationem maiorem. - 8. Supradictas poenas incurrunt Episcopi, alique superiores monialium iniuste licentiam monialibus egrediendi a monasterio concedentes, et omnes aliae personae ipsas moniales iniuste et illicite de monasterio egressas comitantes vel recipientes, et sic tamen illicitum egressum, vel illius perseverantiam foventes. - 9. Non incurrunt tamen dictas poenas, qui post illicitum et iniustum egressum moniales comitantur, vel recipiunt, non ut cooperentur illi iniusto et illicito egressui seu perseverantiae in ipso, sed solum, ut earum honori et honestati consulant, vel gratia urbanitatis, amicitiae seu consanguinitatis et affinitatis. - 10. Excommunicationem, et alias dictas poenas incurrunt moniales, quae ambobus pedibus exit ostium clausurae uno vel altero palmo. - 11. Monialis ascendens supra tectum violat clausuram, et incurrunt dictas poenas. - 12. Monialis faciens se dimitti e fenestra correspondente viae publi-

cae patenti saecularibus, quamvis non totaliter descendat, sed maneat suspensa in medio aere pendens ex aliquo fune, clausuram violat et incurrunt poenas. - 13. Item clausuram violat monialis ascendens arborem in horto monasterii et procedens ad ramum omnino prominentem extra murum, etiamsi ascenderit causa recreationis, seu alio fine, dummodo totum corpus perpendiculariter pendeat extra locum clausurae. - 14. Item clausuram violat monialis se ponens in Rota; eamque volvens versus partem exterioriorem, ad quam saeculares accedunt. - 15. Item clausuram violat monialis, quae appenso fune ex superiori limine portae clausurae, eoque manibus apprehenso, ludit ludo navis. - 16. Item clausuram violat monialis egrediens ad spatium, quod est inter ianuam monasterii clausam, et aliam saecularibus patentem. - 17. Item clausuram violat monialis accedens ad domos contiguas monasterii inhabitatas a feminis servitricibus; seu ad propriam ecclesiam exterioriorem. - 18. Item clausuram violat monialis urbanitatis vel curiositatis gratia egrediens e proprio monasterio, et in aliud contiguum ingrediens. - 19. A tali excommunicatione violatae per illicitum egressum clausurae, seu per cooperationem concedendo licentiam, comitando et recipiendo sic illicite egressas, si sit publica, absolvit solus Summus Pontifex, vel habens ab eo auctoritatem. - 20. Si autem sit occulta, alii dicunt non posse ab ipsa absolvere Episcopum. - 21. Et alii tenent oppositum volentes posse ab ipsa excommunicatione occulta absolvere Episcopum, et habentes ab Episcopo facultatem. - 22. Quod dicitur de Episcopis respectu saecularium et monialium sibi subiectarum, intelligi etiam debet de praelatis regularibus respectu suorum subditorum. - 23. In foro conscientiae posse confessarios regulares absolvere a tali excommunicatione, etiamsi sit publica, aut deducta ad forum

contentiosum, docent plurimi. — 24. A poenis privationis officiorum et dignitatum, et inhabilitatis latis a S. Pio V, possunt absolvere pro utroque foro, quoad suos subditos, Episcopi et praelati regulares. — 25. Conciliantur dicta supra sub num. 19, cum dictis, sub verb. *Absolutio*, art. 1, num. 6. — 26. Moniales possunt in aliquibus casibus de monasterio exire absque incurso poenarum, et praecipue ex causa magni incendii vel infirmitatis leprae, et epidemiae. — 27. Quid veniat nomine *magni incendii*? nomine *leprae*? et nomine *epidemiae*? — 28. Moniales possunt licite egredi etiam in aliis casibus consimilibus praedictis tribus, ut quando grave periculum substat monialibus ratione imminenti belli, inundationis fluminis, ruinae aedificii seu alterius gravioris consimilis periculi, nisi exeant. — 29. Occurrente aliquo casu, in quo, iuxta dicta, licitus est egressus monialium a monasterio, requiritur licentia superioris. — 30. In monasteriis subiectis Episcopo seu Ordinario loci sufficit licentia solius Episcopi seu Ordinarii loci; in monasteriis autem exemptis requiritur ultra licentiam praelati regularis, etiam licentia Episcopi seu Ordinarii loci. — 31. Nomine Episcopi, qui approbare causam debet et potest, venit etiam vicarius generalis et capitularis. — 32. Si in aliquo ex dictis casibus periculum sit in mora, nec ob distantiam possit superior consuli, tunc moniales in tali necessitate et periculo possunt licite exire. — 33. Abbatissa an cum licentia solius Episcopi et superioris regularis, si sit ei subiecta, possit exire de monasterio ad praestandum principi saeculari domino feudi fidelitatis iuramentum, quando illud praestare non potest per procuratorem? — 34. Moniales, licet olim possent de licentia Ordinarium et superiorum monasteriorum transferri ad novum monasterium fundandum, vel etiam reformandum, seu ad officium abbatissatus, seu aliud munus exercendum, tamen hodie quacunque occasione transferri non possunt amplius de monasterio ad monasterium sine speciali licentia Sedis Apostolicae toties quoties obtinenda. — 35. Facultas, quae olim, sive de iure communi, sive ex Concilio Tridentino locorum Ordinariis, vel monasteriorum superioribus super hoc competeat, fuit sublata per Constitutionem S. Pii V. — 36. Moniales ex licentia Sacrae Congregationis egressae tenentur sub mortali, statim expleta causa egressus, se ad monasterium recipere. — 37. Si autem finita et expleta causa sui egressus, multo spatio extra monasterium morentur ob malum finem, non solum peccant mortaliter, sed etiam incurrunt excommunicationem. — 38. Monialis cum licentia Sacrae Congregationis egressa ad curandam infirmitatem, et intra domum privatam, non violat clausuram, si huc et illuc vagetur; si tamen in licentia esset praescriptum, ut talis monialis in domo privata servaret clausuram, tunc teneretur ad ipsam. — 39. Monialis cum licentia Sacrae Congregationis licite egressa ad aliud fundandum monasterium, ad curandam infirmitatem in balneis, et huiusmodi, non violat clausuram, nec graviter peccat, si ea occasione a recto itinere viginti, aut 25 milliaribus deviet ad aliquod sanctuarium colendum, seu ad consanguineos vel amicos visitandos. — 40. An monialis legitime egressa e suo monasterio, et transiens ad aliud, seu ad balnea, seu in via accedat ad locum, in quo existit monialium monasterium, possit ibi hospitio recipi? ad 41. — 42. Ingressus in monasteria absque iusta causa et legitima facultate, est absolute prohibitus omnibus omnino personis a Bonif. VIII, sed sub nulla censura. — 43. Item a Concilio Tridentino sub excommunicationis poena ipso facto incurrenda, sed nemini reservata. — 44. Deinde S. Pius V id, quod statuit Tridentinum, iussit observari. — 45. Gregorius autem XIII idem statuit sub poena excommunicationis ipso facto incurrendae, et Papae reservatae, contra praesumentes ingredi monasteria monialium praetextu facultatum, revocando omnes et quascunque ad id concessas licentias, et imponendo transgressoribus alias gravissimas poenas. — 46. Item Paulus V inhaerendo litteris dicti Gregorii revocavit

omnes licentias ab ipso et aliis pontificibus concessas mulieribus cuiuscunque status ac conditionis, quoad ingrediendum monasteria monialium, aut conversandum cum ipsis, prohibendo superioribus et superioribus sub gravissimis poenis ipsasmittere, aut admissas retinere. — 47. Et de mandato Clementis VIII Sacra Congregat. Episc. et Regul. sub poena excommunicationis maioris Papae omnimode reservatae, intra Italiam et extra Urbem, omnibus prohibuit ingressum in monasteria monialium ad malum finem. — 48. Excommunicatio lata a Concilio Tridentino incurritur, etiamsi ingressus non sit ad malum finem, nec praetextu licentiarum; at nulli est reservata. — 49. Excommunicatio lata a Gregorio XIII et Paulo V est Papae reservata, et incurritur, etiamsi ingressus non sit ad malum finem, et etiamsi non sit ex praetextu licentiarum. — 50. Quis possit absolvere ab excommunicatione, aliisque poenis latis a Gregor. XIII et Paulo V in dictis Constitutionibus? *remissive*. — 51. Excommunicatio lata a Clemente VIII per dictum decretum ad ann. 1602, 26 Novembr., incurritur ab omnibus violentibus clausuram monialium ad malum finem. — 52. Et haec excommunicatio extra urbem, et intra Italiam est reservata Romano Pontifici, ita ut regulares, non obstantibus suis privilegiis, nequeant ab ipsa absolvere. — 53. Imperatores, imperatrices, reges, reginae, eorumque filii et filiae possunt absque incurso excommunicationis aliarumque poenarum, ingredi cum sua decenti comitiva in monasteria monialium. Vide tamen novissimam dispositionem Bened. XIV latam infra sub num. 99. — 54. An possint etiam dicta monasteria ingredi ducissae, aliaeque principissae, duces et principes suprema iurisdictione gaudentes? Vide d. novissimam dispositionem. — 55. An item dicta monasteria possint ingredi fundatrices et fundatores? Vide d. dispositionem. — 56. Mulieres, quibus a Sede Apostolica conceditur licentia ingrediendi monasteria monialium, non possunt ingredi, nisi prius habito consensu monialium, capitulariter praestito per suffragia secreta. — 57. Consensus autem sufficit, quod sit capitulariter praestitus a maiori parte monialium. — 58. Pueri et puellae cuiuscunque sint aetatis, nequeunt ingredi et introduci in monasteria monialium, et introducens infantes cuiusvis sexus vel aetatis, incurrit censuras violatae clausurae. Unde tolerari non debet, quod puellae, licet parvulae, ingrediantur ad libitum, et abbatissa, quae haec permittit, privatur officio voceque passiva. — 59. Nomine monialium introducentium vel admittentium in clausuram personas non habentes ad id legitimam facultatem, veniunt omnes active influentes in talem ingressum. — 60. Cardinales aut Episcopi, sive alii praelati ingredi non possunt monasteria monialium, quae eorum iurisdictioni non subsumunt. — 61. Neque Cardinales legati habent potestatem visitandi moniales et ingrediendi clausuram. — 62. Et a fortiori neque vicelegatus potest clausuram ingredi sine Episcopi licentia. — 63. Neque inquisitores, nisi ex causa S. Officii. — 64. Neque magistratus et deputati ad clausuram monialium debent ingredi cum Episcopo, nisi eos elegerit. — 65. Neque permittere debet Episcopus deputari a civitatibus aliquos, qui comitentur visitatores monialium, etiam regularibus subiectarum. — 66. Praelati omnes saeculares episcopali ac etiam cardinalatus dignitate praediti, nequeunt ingredi clausuram monialium, etiam sibi subiectarum, nisi in casibus necessariis, et comitati a paucis, iisque senioribus, ac religiosis personis. — 67. Si autem contrafecerint, incurrunt interdictum ab ingressu ecclesiae pro prima vice; pro secunda vero contrahunt suspensionem a Pontificali munere, et a divinis; pro tertia autem vice et deinceps, excommunicatione maiori afficiuntur. — 68. Unde non possunt Episcopi secum ducere in clausuram ullos laicos tanquam comites et socios. — 69. Adducitur et solvitur instantia. — 70. Propter eiusdem necessitatem, et ad promovendam utilitatem monasterii possunt Episcopi secum ducere aliquos peritos laicos. — 71. Non possunt tamen Episcopi secum

ducere in clausuram plusquam octo personas, alias incurrunt praedictas censuras. — 72. Absolutio tamen ab istis censuris non est Papae reservata. — 73. Praelati regulares ingredienti extra necessitatem monasteria monialium sibi subiectarum ligantur dicta excommunicatione maiori et privantur omnibus officiis et dignitatibus. — 74. Praelati regulares qua ex causa, quomodo et quando possint ingredi et visitare clausuram interiorum monialium? — 75. Praelatus regularis, si fuerit generalis, potest secum introducere duos socios sui ordinis: Si fuerit alius a generali, potest introducere secum tantum unum socium sui ordinis. — 76. Nec ipse visitator, nec eius socii possunt sumere intra clausuram ullam refectionem. — 77. Si ob clausuram, aut aliam urgentem ac necessariam causam oportuerit superiorem regularem eodem anno pluries ingredi septa monasterii, tunc non aliter ingredi potest, quam cum praesentia Episcopi dioecesanii, vel alterius personae ecclesiasticae saecularis boni exempli ac maturae aetatis ab ipso Episcopo ad hoc specialiter deputatae. — 78. Si superior regularis supradictis contrafecerit, ipso facto poenam excommun. et privationem omnium officiorum, quae obtinet, ac perpetuae inhabilitatis ad illa vel alia in posterum obtinenda, vocisque activae et passivae absque alia declaratione incurrat; et nihilominus nullis privilegiis et exemptionibus tueri se potest, quominus ab Episcopo loci, tanquam ad hoc Sedis Apostolicae delegato, quoties et quando opus fuerit, corrigi et puniri valeat. — 79. Confessarii quomodo, et quando possint ingredi clausuram, *remissive*. — 80. Medici et chirurgi quando, et quomodo ingredi possint clausuram? *remissive*. — 81. Factores, syndici aliique operarii ad monialium servitium necessarii possunt de legitimi superioris licentia ingredi clausuram ad exercenda suae artis opera, quae commode extra

monasterium exerceri non possunt. — 82. Qui tamen habet licentiam ingrediendi pro uno servitio, non potest ingredi ad aliud servitium praestandum, alias violat clausuram. — 83. Clausuram violant et in excommunicationem Papae reservatam incidunt mulieres illae seu viri, qui cum uno saxo, vel ligno, vel qualibet alia sub re intrant praetextu deferendi necessaria pro fabrica; et ita etiam moniales illae, quae tales introducunt. — 84. Secus autem, qui ingreditur etiam sine licentia ad extinguendum incendium, vel ad servandum seipsum, aut monasterium ab incendio; vel ad succurrendum in aliis casibus repentinae ruinae. — 85. Licentiam concedere pro ingressu in clausuram monialium spectat ad Episcopum auctoritate quidem propria pro monasteriis sibi subiectis, et auctoritate delegata pro monasteriis subiectis Sedi Apostolicae. — 86. Item pro dictis monasteriis talem licentiam concedere potest vicarius generalis, si ad hoc habeat speciale mandatum. — 87. Item talem licentiam concedere potest vicarius capitularis etiam pro monasteriis Sedi Apostolicae subiectis. — 88. Pro ingressu in monasteria regularibus immediate subiecta ad quem spectet licentiam concedere? ad n. 93. — 94. Episcopus potest excommunicationem sibi reservatam imponere circa apertionem ostii clausurae monialium etiam regularibus subiectarum. — 95. Episcopus potest visitare clausuram et monasteria monialium regularibus subiectarum, etiam inconsultis et irrequisitis earum superioribus regularibus. — 96. Quoad talem visitationem debet Episcopus observare decreta Sacrae Congreg. Conc. hac de re edita et hic adducta. — 97. Hic iuvat addere novissimas resolutiones Sacrae Congregat. Conc. — 98. Super clausura monialium attendenda est novissima dispositio Bened. XIV quae adducitur. — 99. Alia ad rem ad num. 127.

1 Clausura ante tempora Bonifacii VIII fuit solum sub consilio; quamvis enim fuerit multum commendata, et quasi indicta in Concil. Carthaginen. I sub ann. 348, et Carthagin. III, can. 33; in Conc. Trullano, can. 46; in Caebilonen. II, can. 62; in Lugdun. II, can. 3; in Matisconen., can. 19; in Aquisgranen., can. 19: tamen, ut observant Suarez 4 tom. de Relig., lib. 1, c. 8, num. 211; Tamburin. de Iure abbatiss., disp. 18, quaesit. 3, num. 1; Pellizzarius de Monialibus c. 5, num. 23, et alii passim, non fuit ibi clausura absolute praecepta, sed sub consilio efficaciter commendata; unde pro tunc paulo maior ac rigidior clausura imposita fuit feminis, quam viris; imposita enim erat ipsa clausura dependenter fere a legitima facultate abbatissae.

2 Primo enim sub formali et absoluto praecepto clausuram monialibus indixit Bonifac. VIII in c. *Periculoso* unic. de Statu regul. in 6. Et deinde Conc. Trid. sess. 24 de Regular. et monial., c. 5; S. Pius V Const. incip. *Circa pastoralis officii*; et Constit. incip. *Decori et honestati*, et Gregorius XIII Const. incip. *Deo sacris*.

3 Unde ad clausuram tenentur nunc moniales omnes professae cuiuscunque regulae, ordinis et nominis, etiam tertiariae in congregatione viventes, et tria vota essentialia emittentes; Bonifac. VIII in cit. c. *Periculoso*; Conc. Trid. sess. 25, c. 5; S. Pius V in cit. Const. incip. *Circa pastoralis officii*, et Const. incip. *Decori et honestati*, et Gregor. XIII Constitut. incip.

Deo sacris, et saepe saepius Sacra Congregat. Episcop. et Regul., et signanter in Virdunen. 15 Ian. 1602; in Constantien. 25 Iunii 1603, et saepius etiam Sac. Congr. Conc. Et si renuant, prohibetur eis receptio ad habitum. S. Congr. Episc. in Pampilon. 10 Febr. 1593; in Terracin. 5 Martii 1603; in Constantien. 13 Augusti 1616, et saepe alibi, et expresse S. Pius V cit. Constit. incip. *Circa pastoralis officii*. Quamvis enim clausura non contineatur formaliter in regula cuiuscunque monialis, continetur tamen virtualiter sub tribus votis. Sac. Congr. Episc. in Zamoren. 7 Febr. 1592, et signanter sub voto obedientiae. Eadem Sacra Congr. Episcop. 16 Apr. 1619. Hinc moniales profitentes hac conditione, ut clausurae non obligentur, non sunt verae Professae, quia S. Pius V, in cit. Constit. incip. *Circa pastoralis officii*, dictas professiones irritat; Miranda de Sacris monial., qu. 1, art. 4; Lezana tom. 1 Summae, c. 25, num. 17; Emmanuel Roderic. tom. 1 Qq. regul., qu. 47, art. 2; Tamburin. de Iure abbatiss., disput. 18, qu. 5, n. 6; Pellizzar. de Monialib., c. 28, n. 54, et alii passim.

Moniales temere egredientes e clausura sui monasterii, ultra alias gravissimas poenas, incurrunt ipso facto excommunicationem maiorem reservatam Papae. Sic expresse S. Pius V in cit. Const. incip. *Decori et honestati*, ibi: *Aliter autem egredientes, seu licentiam exeundi quomodocunque concedentes, nec non comitantes, ac illarum receptatrices personas, sive lai-*

cas aut saeculares, vel ecclesiasticas, consanguineas vel non, excommunicationis maioris latae sententiae vinculo, statim, eo ipso, absque alia declaratione subiacere, a quo praeterquam a Romano Pontifice, nisi in mortis articulo, absolvi nequeant. Et insuper tam egressas, quam praesidentes, et alios superiores praedictos eis licentiam huiusmodi concedentes, dignitatibus, officiis et administrationibus per eas et eos tunc obtentis privamus, et illas et illos ad obtenta et alia in posterum obtinenda inhabiles... decernimus.

8 Supradictas poenas, ut vides ex d. Constit. S. Pii V incurrunt Episcopi, alique superiores monialium iniuste licentiam monialibus egrediendi e monasterio concedentes, et omnes aliae personae ipsas moniales iniuste et illicite de monasterio egressas comitantes vel recipientes, et sic talem illicitum egressum, vel illius perseverantiam foventes. Non incurrunt tamen dictas poenas, qui post illicitum et iniustum egressum moniales comitantur, seu recipiunt, non ut cooperentur illi illicito et iniusto egressui, seu perseverantiae in ipso, sed solum ut earum honori, et honestati, seu castitati consulant, vel gratia urbanitatis, amicitiae, aut honoris, seu consanguinitatis et affinitatis. Sanchez in Dec., l. 5, c. 15, num. 71; Graffius p. 1 Decis., l. 4, c. 23, num. 17; Zerola in Prax. Episc., p. 1, verb. *Moniales*, ad 15 quaesit., dub. 7; Bonacina de Clausura quaest. 1, punct. 4, num. 5; Zecchius de Republ. eccles., tit. de Regularibus, cap. 3, n. 15; Caietanus de Alexandris in Confessario monialium, c. 7, § 11, quaest. 7; Tamburinus de Iure abbatiss., disputat. 19, quaest. 2, num. 4, et alii passim.

10 Excommunicationem et alias dictas poenas incurrunt monialis, quae ambobus pedibus exit ostium clausurae uno vel altero palmo; Sanch. ad Decalog., lib. 6, c. 15, num. 63; Navar. t. 4 de Regul., n. 57; Roder. tom. 1, qu. 49, art. 1; Caietan. de Alexandris loc. cit., c. 7, § 1, qu. 1; Portell. in dub. regul., verb. *Clausura monial.*, num. 25; Comitol. lib. 5 Respons. moral., qu. 3; Donatus Prax. rer. regul., tom. 4, tract. 4, qu. 25, num. 2; Bonac. de Clausura qu. 1, punct. 4, num. 2, ubi dicit conclusionem procedere etiamsi uno solo palmo se reciperet extra ianuam clausurae, et statim redeat. Tamb. de Iure abbatiss., disp. 19, quaest. 4, ad casum 1; Diana p. 3, tract. 2 de Dub. regul., resolut. 52, et part. 5, resolut. 22, § *Ad haec*; Gibal. de Sanctimonialib., disp. 1, c. 2, § 17, consec. 2, sub num. 33; Lezana verb. *Clausura*, num. 7, et alii plures contra Graffium 1 part. Decis., l. 4, c. 23, et in Practica de casibus reservatis, lib. 1, c. 5, num. 45; Nald. in Summa, verb. *Clausura*, num. 1; Pellizzar. de Monialib., c. 5, sect. 1, qu. 11, num. 19; Peyrin. t. 1 Privil. mini-

mor., in Const. 6 Pii V, num. 4; Merola t. 1, d. 1, c. 2 de Volunt., 7 difficult., num. 502, volentes dictam monialem in casu posito ob parvitatem materiae excusari a poenis et culpa. Monialis ascendens supra tectum violat clausuram, et incurrit dictas poenas. Sic Sac. Cong. Episcop. in Lycien. 16 Sept. 1609, et in Comen. 18 Sept. eiusdem anni, quae mandavit cum poenitentiis salutaribus ad arbitrium quasdam moniales, quae bona fide ascenderant supra tectum ad siccanda frumenta, et pastas ab ipsis elaboratas, sive ad videndum quoddam festum, cum speciali prohibitione illuc ultra ascendendi propter quamcunque causam; ita apud Nicol. in Flosculis, verb. *Moniales*, num. 35; Sanch. autem loc. cit., lib. 6, c. 14, num. 7; Tamburin. de Iure abbatiss., disput. 19, qu. 4, ad 4 casum; Diana part. 3, tr. 13, Miscellan., resolut. 88; Pellizzar. loc. cit., n. 74; Bonac. loc. cit., et alii distinguendo sustinent, quod si tectum monasterii correspondeat spatio extra clausuram, censetur extra clausuram, et monialis supra illud ascendens violat clausuram; secus vero si correspondeat spatio intra clausuram, quia tunc, dicunt ipsi, reputatur quaedam pars monasterii; at vero forte ipsi non observarunt dictam resolutionem Sacrae Congreg., quae sine tali distinctione processit.

Monialis faciens se dimitti e fenestra correspondente viae publicae patenti saecularibus, quamvis non totaliter descendat, sed maneat suspensa in medio aere pendens ex aliquo fune, clausuram violat, et incurrit poenas; quia sic se ponit in loco, ad quem patet aditus saecularibus, media aliqua scala parieti apposita; quod utique prohibetur a Gregor. XIII Const. incip. *Deo sacris*; Pellizzarius de Monial., c. 5, sect. 2, qu. 39, n. 77, cum aliis ab ipso consultis; Donat. Prax. rer. regul., tom. 4, tract. 4, qu. 28, n. 6 et alii.

Item clausuram violat monialis ascendens arborem positam in horto monasterii, et procedens ad ramum omnino prominentem extra murum, etiamsi ascenderit causa recreationis, seu alio fine, dummodo totum corpus perpendiculariter pendeat extra locum clausurae; quia perfecte accedit ad locum, ad quem saeculares possunt accedere, quod prohibetur a Gregorio XIII in d. Const. *Deo sacris*; Donat. loc. cit., n. 4; Pellizar. l. c., n. 78; Caietan. de Alexandris l. c., § 1, qu. 1.

Item clausuram violat monialis se ponens in Rota, eamque volvens versus partem externam, ad quam saeculares accedunt, quia vere et perfecte talis monialis accedit ad locum, ad quem saeculares accedunt, quod est prohibitum a Gregorio XIII in dict. Const. *Deo sacris*, et se exponit gravi honestatis periculo, propter quod evitandum indicta est clausura in cit. cap. *Periculoso* unic. de Statu regul. in 6; Trid. sess. 25, de Regularib. et monialib., c. 5, et

- in cit. Const. S. Pii V, incip. *Circa pastoralis officii*, et alia eiusdem, incip. *Decori et honestati*, et in cit. Const. Greg. XIII, incip. *Deo sacris*. Sic tenent Gibal. de Clausura sanctim., disquis. 1, c. 13, § 17, consecr. 3; Comitulus lib. 6 Respons. moral., qu. 3; Portel. de Dub. regular., verb. *Clausura*, num. 25; Donat. loc. cit., qu. 26, per tot., et alii contra Tambur. l. c., ad cas. 5; Dianam p. 2, t. 2, rés. 52; Pellizzar. l. c., num. 72; Lezanam t. 1, c. 25, n. 18. Item clausuram violat monialis, quae, appenso fune ex superiori limine portae clausurae eoque manibus apprehenso, se toto corpore a terra elevatam agitat motu reciproco, exeundo nunc scilicet, nunc vero redeundo intra clausuram; qui ludus multis in locis est usitatus satis apud adolescentes, et vocatur ludus navis; talis enim monialis quoad totum corpus per quamlibet agitationem vere exit extra ostium et limites clausurae; Donat. loc. cit., qu. 27, per tot.; Caietanus de Alexandris loc. cit., § 1, qu. 1; Pellizzarius loc. cit., qu. 34, num. 71, cum Diana, Card. de Lugo et aliis a se consultis contra Naldum, Sanctarell., Baddell., et alios ibi citatos. Item clausuram violat monialis egrediens ad spatium, quod est inter ianuam monasterii clausam, et aliam saecularibus patentem, ut habetur clare ex cit. Constit. Greg. XIII incip. *Deo sacris*; ibi: *Nec item licere monialib. etiam tertiariis egredi ianuam monasterii, quae est pro clausura ipsius monast. etiam ad claudendum aliam ulteriorem ianuam, qua patere solet aditus saecularibus venientibus, vel ad rotam vel ad crates seu loca colloquiis destinata, quae vulgo parlatoria appellantur, vel ad pulsandum ipsam clausurae ianuam, quae loca cum saltem pro causis praefatis patere soleant saecularibus, extra clausuram censi debent, etiam tempore quo clausa sunt.* Item clausuram monialis violat accedens ad domos contiguas monasterii inhabitatas a feminis servitricibus; sic etiamsi accedat ad propriam ecclesiam exterioriorem; quia ad talia loca patet accessus saecularium, quod prohibetur a Gregor. XIII in cit. Const. incip. *Deo sacris*, ut patet e mox adductis ipsius praecisis verbis, et sic tenent doctores communiter.
- 18 Item clausuram violat monialis, urbanitatis vel curiositatis gratia, egrediens e proprio monasterio, et aliud contiguum ingrediens; imo talis monialis est rea dupliciter violatae clausurae, sunt enim duo actus, egressus videlicet et ingressus; unde etiam duplicem contrahit excommunicationem, prout rescripsit Sac. Congreg. Archiepiscopo Panormitano 21 Augusti 1699 et 14 Septembris eiusdem anni, ut testatur D. Caietanus de Alexandris loc. cit., cap. 7, § 1, qu. 4.
- 19 A tali excommunicatione violatae per illicitum egressum clausurae, seu per cooperationem concedendo licentiam, comitando et re-

cipiendo sic illicite egressas, si sit publica, absolvit solus Summus Pontifex, vel habens ab eo auctoritatem. Sic expresse sanctus Pius V in dict. Const. incip. *Decori et honestati*, ibi: *A quo (vinculo) praeterquam a Romano Pontifice, nisi in mortis articulo absolvi nequeant.* Si autem sit occulta, certant inter se doctores 20 quisnam ab ea possit absolvere. Fagnanus enim, in c. *Dilectus* 15 de Temporibus ordinationum, a num. 30 ad 34, tenet absolute, nec Episcopum posse ab ea absolvere, quamvis sit occulta, et adducit decreta Sacrae Congregationis, et declarationem pontificiam, ibi: *Sed nunquid Episcopus facultate sibi tributa in d. cap. 6, sess. 24, in casibus occultis post Concilium ex nova lege Sedi Apostolicae reservatis etiam cum clausula non obstantibus absolvere possit?* Sacra Congreg. censuit non posse. Et in specie cum dubitatum fuerit: *An Episcopus et inquisitores possint hodie ex d. c. 6, sess. 24, absolvere lapsos in haeresim, non obstante bulla Coenae Domini?* censuit eam bullam derogasse cap. 6. Unde frustra nonnulli ex recentioribus Theologis hunc articulum in controversiam adducunt, cum habeamus claram determinationem Sacrae Congregationis. Praeterea, cum dubitasset Archiepiscopus Florentinus an, vigore c. 6, sess. 24, posset absolvere quamdam monialem, quae occulte et ad malum finem fregerat clausuram, non obstante bulla S. Pii V quae videtur habere locum in casu publico? variatum est sententiis. Nam ex decem Cardinalibus tres censuerunt bullam intelligendam esse etiam in occultis; quia illius verba sunt generalia, et est tantum exceptus casus, nisi in mortis articulo, etc., et quia iam declaratum, bullam Coenae Domini, quae prohibet ab aliis absolvi, habere locum etiam in occultis, et quia cum bulla sit confecta post Concilium, censetur derogasse Concilio. Quatuor censuerunt eam bullam non habere locum in casibus occultis; reliqui autem tres dixerunt agendum cum Sanctissimo, qui declaravit, bullam S. Pii V habere locum etiam in occultis; tamen concessit facultatem Archiepiscopo absolvendi illam monialem. Unde postea Sac. Congreg. generaliter consulta: *An si monialis alicuius monasterii iurisdictioni regularium subiecti secreto deliquerit in materia clausurae, in foro conscientiae absolvi possit vigore eiusdem decreti ab Episcopo, cui tanquam delegato in iis, quae ad clausuram pertinent, auctoritas tributa est decreto, cap. 5, sess. 25, de Regul., stante praedicta bulla S. Pii V, respondit non posse;* et Fagn. sequuntur Matthaeucci, Officialis curiae, c. 11, n. 21; Sanctarellus Tract. de haeresi, c. 5, dub. 1, n. 1, cum aliis per ipsum allegatis, ubi etiam ipse affert decretum Sacrae Congregationis, quae censuit, approbante Gregorio XIII, bullam S. Pii V etiam in occultis procedere, et sic tenent alii plures.

- 21 Oppositum tamen tenent Navarr. tom. 2, l. 5, de Sentent. excomm., consil. 43; Diana part. 7, tract. 2, de Potest. Episc., resol. 20; Sanchez in Decalog., l. 6, c. 15, n. 76; Suarez de Censur., tom. 5, disp. 2, sect. 2, n. 10 et 12, in fine; Bonac. de Censur., disput. 1, qu. 22, punct. 22, n. 2, ubi late de decreto Tridentino, et tract. de Clausura, quaest. 1, punct. 5, num. 1; Thesaurus de Poenis, 2 p. Prax., verb. *Clausuram violans*, cap. 9, verb. *Absolvere*; Tamb. de Iure abbatiss., disp. 19, quaesit. 5, n. 1; Pellizarius de Monial., c. 5, sect. 2, num. 28; Pignat. t. 10, consult. 100, num. 25; Monac. p. 1 in Append. adnotat. ad Const. 8 S. Pii V, n. 4; Felix Potestas to. 1, p. 4, n. 3511; Roderic. t. 1, qu. 24, art. 19; Toletus in Summa, lib. 1, cap. 41, n. 7; Vincentius Candidus magister Sacri Palatii, tom. 1, disquisit. 3, artic. 28; Donatus Prax. regul., tom. 4, tract. 5, qu. 8, n. 9; Lezana verb. *Clausura*, num. 20, et plurimi alii volentes, quod a dicta excommunicatione, si sit occulta, possit absolvere Episcopus vel alius habens ab Episcopo facultatem ex Concilio Tridentino, sess. 24, c. 6; ubi omnes casus occulti illi conceduntur, quod Tridentinum decretum generaliter de omnibus casibus S. Sedi reservatis etiam post Tridentinum volunt intelligi. Nec, dicunt ipsi, in dict. Constit. S. Pii V incip. *Decori et honestati*, fit mentio dicti Concilii, nec de illis decretis et declarationibus allatis numero antecedenti constat authentice; tum quia concludunt quod oppositum servat praxis, cum revera Episcopi passim absolvant a tali excommunicatione occulta, et ab aliis similibus.
- 22 Quod dicitur de Episcopis respectu saecularium et monialium sibi subiectarum, intelligi etiam debet de Praelatis regularibus respectu suorum subditorum; quia S. Pius V Constitut. incip. *Romani Pontificis*, edita pro praelatis ordinis S. P. Dominici, concessit, ut gaudeant eo privilegio in foro conscientiae erga subditos, quo gaudent Episcopi erga suos, virtute Concilii Tridentini sess. 24, cap. 6, quod privilegium loquitur etiam de superioribus localibus. Sic Tamburin. de Iure abbatiss., disp. 19, qu. 6, n. 2; Roderic. Qq. regul. tom. 1, quaest. 61, n. 8; Donat. l. c., n. 10, cum pluribus ibi adductis; Barbosa in Concil. Trident. ad dict. sess. 25, c. 6, cum plurimis aliis ibi citatis, et alii passim.
- 23 In foro conscientiae posse confessarios regulares absolvere a tali excommunicatione, etiamsi sit publica, aut deducta ad forum contentiosum, docent Tamburin. de Iure abbatiss., disput. 19, qu. 5, num. 3; Bonac. de Clausura, qu. 1, punct. 5, num. 2; Peyrin. in Constit. S. Pii V, pag. 203, num. 41; item in Constit. Iulii II, et t. 1 de Subdito, cit. et secutus a Felice Potest. t. 1, part. 4, n. 3492; Donat. Prax. rerum regular., t. 1, p. 2, qu. 34, n. 1, cum Sanchez, Roderic., Alphonso de Leon., et aliis ibi citatis; quia S. Pius V in cit. Const. incip. *Decori et honestati*, in reservatione dictae excommunicationis non comprehendit privilegia regularium; regulares autem ex concessione facta a Paulo III venerabili societati Iesu, Const. incip. *Cum inter cunctas*, edita 3 Iunii 1545, possunt absolvere ab omnibus casibus et censuris reservatis Papae, exceptis contentis in bulla Coenae et exceptis casibus reservatis Episcopis ex Const. Clementis X, incip. *Superna*, et ex propos. 12 damnata ab Alexandro VII, et etiam exceptis intra Italiam et extra Urbem, aliis sex dictis Clementinis, ex quo de mandato Clementis VIII fuerint reservati a Sacra Congr. Episc. et regul. in declaratione sui decreti, editi die 9 Ian. 1601 facta per aliud decretum editum anno immediate sequen. 1602, 26 Nov. Unde, cum Paulus III, in dict. Constit. *Cum inter cunctas*, concesserit regularibus facultatem absolvendi a censuris sine ulla restrictione, aut limitatione ad occultas, stat, quod possint absolvere ab ipsis, etiam quando sunt publicae et deductae ad forum contentiosum, quia ubi lex non distinguit, neque nos distinguere debemus. Cap. *Quia circa 22 de Privileg.*, et l. *De pretio ff. de Publiciana in rem action.* Tum quia, quando Summus Pontifex intendit facultatem absolvendi vel dispensandi limitare ad censuras occultas, solet exprimere dicendo, *dummodo non sint publicae vel deductae de foro externo*, et huiusmodi, ut est videre in d. c. 6, sess. 24, de Reform., et docet Sotus in 4 Sentent., dist. 22, art. 3; Donat. l. c., cum aliis ibi adductis, adeoque in non declarando videtur indulgere. Vide verb. *Absolutio*, art. 1, a n. 41 ad 47.
- A poenis privationis officiorum et dignitatum et inhabilitatis latis in dict. Const. S. Pii V, incip. *Decori et honestati*, possunt absolvere pro utroque foro, quoad suos subditos, Episcopi et praelati regulares, quia tales poenae non sunt reservatae; nam, ut constat legenti verba praecisa bullae relata supra sub num. 7, reservatio est facta solum pro excommunicatione. Sic Roderic. tom. 1, quaest. 24, art. 17; Felix Potestas tom. 1, part. 4, num. 3494, et alii.
- Hic advertendum venit, quod ea quae diximus supra n. 19, quod a tali excommunicatione violatae per illicitum egressum clausurae, seu per cooperationem ad ipsum concedendo licentiam, comitando et recipiendo sic illicite egresas, si sit publica, absolvit solus Summus Pontifex, vel habens ab eo auctoritatem, non pugnant, cum iis, quae diximus sub verb. *Absolutio*, art. 1, num. 6, ubi conclusimus, quod cum impeditis personaliter adire Pontificem, possunt Episcopi directe absolvere pro utroque foro etiam ab omnibus casibus publicis reservatis Papae a iure aut ab homine, etiam hae-

resis, et in bulla Coenae contentis, ex c. *Muliere* 6, c. *De caetero* 11, c. *Ea noscitur* 13, et cap. *De monialib.* 33 de Sent. excommun., non pugnant, inquam, siquidem Episcopus, in quantum potest absolvere personas perpetuo impeditas, uti sunt moniales, ab omnibus casibus Papae reservatis, ad quos alioquin eius facultas non extenditur, comprehenditur sub iis verbis: *Vel habens ab eo auctoritatem*, adductis supra sub n. 19, cum per citata iura Episcopus vere habeat a Papa auctoritatem absolventi personas perpetuo impeditas, uti sunt moniales, ab omnibus casibus papalibus. Et sic respective dicendum est de praelatis regularibus quoad suos subditos, quos possunt absolvere a dictis casibus ex variis Summorum Pontificum Constitutionibus, et praecipue ex Const. Sixti IV, incip. *Regimini*; Pauli III, incip. *Licet debitum*; S. Pii V, incipien. *Romani Pontificis*, et alia eiusdem, incip. *Dum ad Congregationem*. Vide d. verb. *Absolutio*, artic. 6 ad 40.

26 Moniales possunt in aliquibus casibus de monasterio exire absque incurso poenarum et praecipue in tribus expressis a S. Pio V in dict. Const. incip. *Decori et honestati*, ibi: *Nisi ex causa magni incendii, vel infirmitatis leprae, aut epidemiae*. Nomine *magni incendii* venit incendium, cui succurri non potest absque periculo pereundi moniales, si intra claustra morerentur. Nomine *leprae* venit infirmitas ita contagiosa, ut si moniales tali morbo infectae non egrediantur, omnes aliae cito periculo evidenti similis infectionis subiiciantur. Nomine *epidemiae* venit infectio pestilentialis malignam qualitatem prae se ferens, quae facile ad alios diffunditur cum manifesto mortis periculo, non vero morbus popularis de facili sanabilis. Sic doctores communiter.

28 Moniales possunt licite egredi e monasterio etiam in aliis casibus consimilibus tribus praedictis a S. Pio V expressis; ut quando grave periculum subsit monialibus ratione imminentiis belli, inundationis fluminis, ruinae aedificii, seu alterius gravioris consimilis periculi, nisi exeant, quia licet S. Pius V in dict. Constit. incip. *Decori et honestati*, utatur dictione *nisi*, quae videtur excludere omnes alias causas, tamen haec dictio non excludit casus similes et urgentiores, ut in l. *Si mora*, verb. *Duntaxat*, ff. *Solutio matrimonio*, ubi Castrens. num. 9; Iason. num. 5, et alii; et sic tenent passim doctores cum Tamburin. de Iure abbatiss., disput. 20, quaesit. 2; Pasqualig. in Lauret., n. 30; Barbosa de offic. et potest. Episc., part. 3, alleg. 102, a n. 16.

29 Occurrente aliquo casu, in quo, iuxta dicta, licitus est egressus monialium e monasterio, requiritur licentia superioris; Concil. Trident. sess. 25, de Regularibus et monialibus, c. 6, ibi: *Nemini sanctimonialium liceat post pro-*

fessionem exire a monasterio etiam ad breve tempus, quocunque praetextu, nisi ex aliqua legitima causa ab Episcopo approbanda Et S. Pius V in d. Const. incip. *Decori et honestati*, ibi: *Quae tamen infirmitas, praeter alios ordinum superiores quibus cura monasteriorum incumberet, etiam per Episcopum, seu alium loci Ordinarium, etiamsi praedicta monasteria ab Episcoporum et Ordinarium iurisdictione exempta esse reperiantur, cognita et expresse in scriptis approbata sit*. Ex quibus, ut vides, 30 in monasteriis subiectis Episcopo seu Ordinario, requiritur et sufficit licentia solius Episcopi aut Ordinarii loci; cum ipse respectu illorum monasteriorum sit et Episcopus et praelatus religionis. In monasteriis autem exemptis requiritur, ultra licentiam praelati regularis, provincialis scilicet aut generalis iuxta cuiuscumque ordinis institutum, etiam licentia Episcopi seu Ordinarii loci. Nomine Episcopi, qui approbare causam debet et potest, venit etiam vicarius generalis et capitularis, ut tenent passim doctores cum Tamburin. l. c., quaesit. 5, n. 8; Barbosa de offic. et potest. Episcop., part. 3, alleg. 102, num. 28; Caietanus de Alexandris cap. 7, § 9, quaest. 4; Pellizar. l. c., c. 5, num. 37.

Si in aliquo ex dictis casibus periculum sit 32 in mora, nec ob distantiam possit superior consuli, tunc moniales in tali necessitate et periculo possunt licite exire, quia urgentissimus similis casus videtur per epicheiam exceptus, quia necessitas non habet legem, et quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum; can. *Sicut* 11, distinct. 1 de Consecrat.; cap. *Omnes* 1 de Feriis; cap. *Consilium* 2 de Observatione ieiunior.; c. *Consuluisti* 3 de Celebrat. missar., et c. *Quod non est* 4 de Regul. iuris. In qualibet enim dispositione intelligitur excepta necessitas; cap. *Licet* 6 de Poenit. et remiss.; et sic tenent communiter doctores cum Tamburin. l. c., n. 4; Zecch. de Republic. ecclesiast., tit. de Regularib., c. 3, n. 15; Bonacina de Clausura, qu. 1, punct. 8, n. 9, ad dentes moniales in tali necessitate egressas teneri, cum primum poterunt, significare superiori suum egressum.

An autem abbatissa cum licentia solius Episcopi et superioris regularis, si sit ei subiecta, possit exire de monasterio ad praestandum principi saeculari domino feudi fidelitatis iuramentum, quando illud non potest praestare per procuratorem? Tambur. l. c., n. 5; Sanch. lib. 9 Moral., c. 15, num. 51; Barbosa lib. 1 Iuris eccles. univ., c. 44, num. 70; Pellizzar. de Monialib., c. 5, sect. 2, num. 63, et alii tenent absolute id posse quia expresse est sic concessum a Bonifacio VIII in c. *Periculoso* unic. de Statu regular. in 6, § *Verum*. Attamen, quia S. Pius V expost in d. Const., incip. *Decori et honestati*, non concedit monia-

libus posse exire cum facultate superioris nisi ex causa magni incendii vel infirmitatis leprae aut epidemiae; nisi adsit periculum in mora perdendi feudum, vel aliud grave damnum incurrendi, petenda videtur licentia a Sede Apostolica vel a Sacra Congregatione. Unde in Regesto litterarum Sacrae Congregationis Episc. sub die 15 Ian. 1616, fol. 9, habetur sequens decretum: *Al nuncio di Spagna: SS. D. N. eius in Hispaniarum regnis nuntio litteras dari mandavit ut omnes Archiepiscopos, Episcopos aliosve Ordinarios inferiores tam saeculares quam regulares monialium monasteria eisdem regnis habentes certioret, ne absque Sedis Apostolicae auctoritate monialibus e monasterii septis egrediendi licentias nullatenus concedant minusque easdem de uno ad aliud monasterium (tribus casibus in bulla S. M. Pii V nominatim expressis exceptis) transferant.* Ita apud Monacell. p. 2, tit. 13, formul. 5, num. 16.

- 34 Hinc moniales, licet olim possent de licentia Ordinariorum et monasteriorum superiorum transferri ad novum monasterium fundandum, vel etiam reformandum, seu ad officium abbatissatus, seu aliud munus exercendum, tamen hodie quacunque occasione transferri non possunt amplius de monasterio ad monasterium, sine speciali licentia Sedis Apostolicae toties quoties obtinenda, neque occasione prioratus, vel alterius officii, quibuscunque in contrarium non obstantibus, ex decreto Pauli V publicato a Sacra Congreg. Episcop. et Regul. sub die 22 Decembris 1617, et generalibus ordinum procuratoribus intimato et relato a Nicolio in Flosculis, verb. *Monialis*, num. 19, et ab aliis
- 35 passim. Nam facultas, quae olim, sive de iure communi, sive ex Concilio Tridentino, locorum Ordinariis, vel monasteriorum superioribus super hoc competeat, fuit sublata per d. Constitutionem S. Pii quae incipit *Decorati et honestati*, ut eadem Sac. Congregat. declaravit die 30 Maii 1631, apud Nicolium loc. cit., num. 19.
- 36 Moniales ex licentia Sacrae Congregationis egressae tenentur sub mortali, statim expleta causa egressus, se ad monasterium recipere, ex c. *Periculoso* unic. de Statu regular. in 6, § *Verum*, et ex Const. S. Pii V, incip. *Decorati et honestati*, et Gregorii XIII, incip. *Deo sacris*. Hoc tamen intelligendum est moraliter et non metaphysice, adeo ut, si per breve spatium v. g. unius vel alterius diei ingressum suum in monasterium differrent, non peccarent mortaliter. Tambur. de Iure abbatiss., disput. 20, qu. 7, num. 2 et 3, cum Sanchez, Victorell., et aliis ibi citatis; Barbosa de offic. et potest.
- 37 Episcop., alleg. 102, num. 58, et alii. Si autem finita et expleta causa sui egressus, multo spatio extra monasterium morentur ob malum finem, non solum peccant mortaliter, sed etiam

incurrunt excommunicationem. Bonacina de Clausura qu. 4, punct. 4, num. 22; Merola in Disp. theol. moral., t. 1, disp. 1, difficult. 7, num. 498; Barbosa l. c., num. 58; Castropalaus tract. 16, disp. 4, p. 9, n. 21; Sanctorus in Constitut. Minor., cap. 11, statut. 7, qu. 2, et alii.

Moniales cum licentia Sacrae Congregationis egressae ad curandam infirmitatem, et intra domum privatam inclusa non violat clausuram, si huc et illuc vagetur, quia monialis non tenetur ad clausuram, nisi intra proprium monasterium. Domus autem illa privata non est monasterium. Unde, cum obligatio clausurae sit odiosa, non debet ampliari, sed restringi, sicque non debet extendi ad loca, quae proprie non sunt monasterium; arg. c. *Odia* 15 de Regul. iuris in 6; Sanchez lib. 6 Moral., c. 16, n. 9; Navarr. Comment. 4 de Regular., n. 44, not. 4; Victorell. de Orig. et clausur. monial., vers. *Monialis professa*, Tamburin. loc. cit., disp. 19, quaesit. 4, ad 9; Pellizzar. loc. cit., cap. 5, num. 82; Caietanus de Alexandris loc. cit., cap. 7, § 9, quaest. 12, et alii. Si tamen in licentia esset praescriptum, ut talis monialis in domo privata servaret clausuram, tunc teneretur ad ipsam, cum licentia esset concessa solum cum tali obligatione. Sic Pellizzar. l. c.; Caietanus de Alexandris loc. cit., et alii.

Monialis cum licentia Sacrae Congregationis licite exiens e suo monasterio ad aliud v. g. fundandum, ad curandam infirmitatem in balneis et huiusmodi, non violat clausuram, nec graviter peccat, si ea occasione a recto itinere viginti vel vigintiquinque miliaribus deviet ad aliquod sanctuarium colendum, seu ad consanguineos vel amicos visitandos, quia hoc non fit in fraudem clausurae. Sanchez l. c., c. 15, n. 61; Bonacina de Clausura, qu. 1, punct. 8, n. 24; Gottierrez lib. 1, c. 14; Tamburin. loc. cit., disp. 20, quaesit. 7, n. 4; Pellizzar. loc. cit., cap. 5, n. 55; Castropal. tract. 16, disput. 4, part. 9, n. 19; Roderic. tom. 1, qu. 47, art. 11, et alii.

An monialis legitime egressa e suo monasterio, et transiens ad aliud seu ad balnea, si in via accedat ad locum, in quo existit monialium monasterium, possit ibi hospitio recipi? variant doctores. Sanchez enim lib. 6 Moral., c. 16, num. 10; Peyrin. tom. 2 Privil., Constit. 6 S. Pii V, num. 28; Tamburin. de Iure abbatiss., disput. 24, quaesit. 15, a num. 1; Pellizzar. loc. cit., cap. 5, num. 107; Donat. Prax. rer. regular., tom. 4, qu. 14, et alii respondent cum distinctione: Aut ista monialis petit admitti intra monasterium eiusdem ordinis et habitus, et sic excipi potest absque alia licentia superioris, non solum causa hospitii, sed etiam in casu, quo illa degeret in aliqua domo privata ad recuperandam sanitatem, et

vellet ingredi monasterium, gratia recreationis et huiusmodi, quia talis monialis non est extranea, cum sit eiusdem ordinis ac habitus, adeoque non cadit in illam prohibitio ingrediendi monasteria monialium, quae comprehendit solum extraneos; vel monialis petit admitti in monasterium diversi ordinis et habitus, et tunc, si ibi non adsit monasterium proprii ordinis, potest in ipso admitti de licentia tamen superioris illius monasterii, et non aliter, quia religiosa charitas, quae religiosis personis maxime convenit, et honestas status monialis exigit, ut ibi in hospitio recipiatur. Secus autem si divertere vellet in dictum monasterium diversi ordinis, non causa necessarii hospitii, sed gratia recreationis, aut invisendi monialem consanguineam aut amicam, quia tunc nequit ibi excipi, ne quidem de licentia superioris, quia monialis itinerans respectu talis monasterii est vere extranea, adeoque ex hac sola causa non potest in illud admitti, sicuti nec potest admitti quaecunque alia persona extranea.

41 Castropalaus autem part. 3, disp. 4, p. 10; num. 4; D. Caietanus de Alexandris loc. cit., c. 7, § 7, qu. 8, et alii negant absolute posse talem monialem admitti in monasterium, sive sit eiusdem ordinis, sive diversi, quia unum monasterium non communicat cum alio in clausura, quod ut dicit citatus Caietanus, est de mente Sacrae Congregationis, quae consulta, an moniales advenae essent admittendae intra clausuram? respondit negative in Pistorien. 16 Iunii 1585, quam forte declarationem non observant doctores primae sententiae.

42 Ingressus in monasteria monialium absque iusta causa et legitima facultate est absolute prohibitus omnibus omnino personis a Bonifacio VIII in c. *Periculoso* unic. de Statu regul. in 6, sed sub nulla censura. Item a Concilio Tridentino sess. 25, de Regularib. et monialib., cap. 5, sub excommunicationis poena ipso facto incurrenda, sed nemini reservata, ut apparet ex textu, ibi: *Ingredi autem septa monasterii nemini liceat cuiuscunque generis aut conditionis, sexus vel aetatis, sine Episcopi vel superioris licentia in scriptis obtenta, sub excommunicationis poena ipso facto incur-*

43 *renda.* Deinde S. Pius V idem, quod statuit Concilium Trid. iussit observari in sua Constitutione incip. *Circa pastoralis officii.* Gregorius autem XIII Constit. incip. *Ubi gratiae* idem statuit sub poena excommunicationis ipso facto incurrenda, et Papae reservata contra praesumentes ingredi monasteria monialium praetextu facultatum a Summo Pontifice, vel a legatis seu ab aliis concessarum, revocando omnes et quascunque licentias a quibusdam concessas ingrediendi monasteria monialium; et praeter excommunicationem ipso facto incurrendam, et Summo Pontifici reservatam, imposuit etiam pro abbatibus et abbatissis, aliisque monaste-

riorum utriusque sexus superioribus et personis, privationem dignitatum, beneficiorum et officiorum, et inhabilitatem ad illa in posterum obtinenda. Item Paulus V Const. incip. 46 *Monialium statui*, inhaerendo litteris dicti Gregorii XIII sui praedecessoris, revocavit omnes licentias ab ipso et aliis Pontificibus concessas mulieribus cuiuscunque status ac conditionis quoad ingrediendum monasteria monialium, aut conversandum cum ipsis; et praeterea prohibuit abbatissis, seu priorissis, ac superioribus, ne dictas mulieres introducere seu admittere, vel admissas quoquomodo retinere audeant seu praesumant; idque sub poena excommunicationis maioris reservatae Summo Pontifici, et sub omnibus aliis poenis contentis in cit. Constitutione Gregorii XIII. Et de mandato Clementis VIII, Sacra Congr. Episcop. et Regul. 47 26 Nov. 1602, sub poena excommunicationis maioris Papae omnimode reservatae intra Italiam et extra Urbem, omnibus prohibuit ingressum in monasteria monialium ad malum finem.

Excommunicatio lata a Concilio Tridentino 48 incurritur, etiamsi ingressus non sit ad malum finem, nec praetextu licentiarum; at nulli est reservata, cum a Concilio, loco citato, nulla fit reservationis mentio; unde potest absolvi a confessario approbato ab Ordinario loci, ut docent Donat. tom. 4 Prax. rerum regular., tract. 5, qu. 1, num. 3; Tamburin. de Iure abbatissar., disp. 22, qu. 1, num. 3; Roderic. tom. 3 Qq. regular., qu. 47, art. 2, et alii passim.

Excommunicatio lata a Gregorio XIII et Paulo 49 V est Papae reservata, et incurritur, etiamsi ingressus non sit ad malum finem, ut omnes concedunt, et etiamsi non sit ex praetextu licentiarum, ut tanquam in praxi tutius et verius tenent Navarr. comment. 4 de Regular., sub num. 624, et in Manuali c. 27 de Censuris, sub num. 150, verb. *Adde his primo*; Quaranta in Summa bullar., verb. *Monasteria monialium*, in calce Constit. Gregorii XIII, incip. *Ubi gratiae*; Beia in suis *Responsionibus* 1 p., cas. 30, verb. *Haec omnia*, ubi docet de praxi totius Italiae; Villagut. tract. de Usuris, qu. 33, n. ultim., ubi testatur sic responsum fuisse ab ipsomet Gregor. XIII consulto a S. Carolo Borromaeo, Flavius Cherubin. in Compend. bullar. tom. 2, schol. 1, ad Constitut. Gregorii XIII, incip. *Ubi gratiae*, ubi testatur de praxi poenitentiariae; Donat. tom. 4 Prax. rer. regular., tract. 1, qu. 2, a num. 6, ubi ex aliis testatur Gregorium XIII declarasse, suam mentem fuisse comprehendere quoscunque ingredientes et admittentes, sicut fecit S. Pius V Const. incip. *Regularium*, respectu mulierum quarumcunque ingredientium conventus regularium, ibi: *Declaramus fuisse, et esse mentem et intentionem nostram, quod prae-*

dictae litterae non solum comprehenderent et comprehendant mulieres, habentes et praetendentes facultatem et indulta ingrediendi monasteria, sed etiam omnes et quascunque mulieres alias, tam in specie, quam in genere. Unde P. Suarez tom. 4 de Relig., lib. 1, c. 7, num. 9, retractans quae dixerat disput. 22 de Censuris, sect. 6, n. 11, mutavit sententiam; et sic tenent Azorius, Roderic., Zecchius, Graffius, Comitulus, Filliucius, Peyrinus, Merola, Thesaurus, Homobonus, Raynerius, Riccius, Megala, Coriolanus, et alii relati a Donat. loc. cit., contra Sanchez, Sayrum, Mirandam, Barbosam, Dianam, Zerolam, Portellum, Tamburinum, Pellizarium relatos ab ipso Donato, l. c., num. 2; Felicem Potest. tom. 1, p. 4, n. 3489, et alios plures volentes talem excommunicationem non incurrere, nisi egressus fiat sub praetextu licentiarum.

50 Quis autem possit absolvere a dicta excommunicatione, aliisque poenis latis a Gregorio XIII et Paulo V in dictis Constitutionibus? Vide supra, a. num. 19 ad 25.

51 Excommunicatio lata a Clemente VIII per decretum de anno 1602, 26 Novembr., incurritur ab omnibus violentibus clausuram monialium ad malum finem, ut patet ex verbis praecisis decreti, ibi: *Violationis clausurae monialium ad malum finem.*

52 Et haec excommunicatio est reservata Romano Pontifici extra Urbem, et intra Italiam; unde ab ipsa non possunt extra Urbem et intra Italiam absolvere regulares, non obstantibus suis privilegiis, ut expresse fuit statutum de mandato Clementis VIII, a Sac. Congregat. Episc. et Regular. in decreto de anno 1602, 26 Nov. Vide verb. *Absolutio*, a. n. 43 ad 47.

53 Imperatores, imperatrices, reges et reginae, eorum filii et filiae possunt absque incursu excommunicationis aliarumque poenarum ingredi cum sua decenti comitiva in monasteria monialium, quia huiusmodi personae, ratione excellentiae et dignitatis, non comprehenduntur in dispositionibus odiosis, nisi exprimantur; Sanchez lib. 6 Moral., c. 16, num. 3, c. 17, num. 5; Suarez t. 4 de Relig., lib. 1, c. 7, num. 5, in fine; Emmanuel Rodriq. tom. 1, qu. 47, art. 1; Ioannes Crucius in Epitom., lib. 1, c. 5, dub. 1, conclus. 1, in fine; Tamburin. de Iure abbatiss., disp. 24, quaest. 20; Gibalin. de Sanctimonial., disquis. 1, c. 4, § 2, conclus. 1, num. 2; Donat. t. 4 Prax. rerum regular., tract. 5, qu. 12; Bordon. Variar. resolut. part. 2, resol. 26, num. 35; Caietanus de Alexandris in Confessario monial., cap. 7, § 7, et alii passim cum praxi universali; Barbosa tamen in Tridentin., sess. 25, de Regular. et monial., cap. 5, num. 47; Bonac. de Clausura, qu. 4, punct. 1, n. 4, tenent probabiliter contrarium. Vide novissimam dispositionem Bened. XIV allatam infra sub n. 98.

An autem possint etiam dicta monasteria 54 ingredi ducissae, aliaeque principissae, duces et principes suprema iurisdictione et auctoritate gaudentes? Negant passim doctores, quia S. Pius V Constitut. incip. *Regularium personarum*; Gregorius XIII Constitut. incip. *Ubi gratiae*; Paulus V Constitut. incip. *Monialium statui*, expresse interdixerunt talem ingressum, etiam comitissis, marchionissis et ducissis; at tamen etiam de istis videtur praxis contraria. Vide d. dispositionem sub n. 98.

An item dicta monasteria possint ingredi 55 fundatrices et fundatores? Negant passim doctores, et ita fuisse decisum a Sacra Congreg. Concilii refert Aldan. in Compend. canonic. resolut., lib. 1, tit. 8, num. 12; Barbosa in Summa Apostolic. decis., verb. *Monialium clausura circa ingressum*, num. 7, et Donat. t. 4 Prax. rer. regul., tract. 5, qu. 13, n. 7, praecisis his verbis: *Monialium monasteria ingredi deinceps non permittitur mulieribus saecularibus, ne quidem fundatricibus aut dominatricibus ad breve vel ad longum tempus, etiamsi a Sede Apostolica hoc eis specialiter esset indultum; cum Pauli V constitut. de anno 1612 edita, id fuerit in genere revocatum.* Et Nicolius in Flosculis, verb. *Fundator*, sic refert: *Sacra Congregatio*, etc., censuit, fundatores monasteriorum monialium non posse earumdem clausuram ingredi, nec a monialibus recipi, nisi in litteris apostolicis erectionis secus expresse caveatur. Ead. Sac. Congreg. in una Regularium 17 Aug. 1639. Vide verb. *Conventus*, art. 3, a. n. 17 ad 22, et dictam dispositionem infra n. 98.

Mulieres, quibus a Sede Apostolica concedi- 56 tur licentia ingrediendi monasteria monialium, non possunt ingredi, nisi prius habito consensu monialium capitulariter praestito per suffragia secreta; Urban. VIII Constit. incip. *Sacrosanctum apostolatus ministerium*. Consensus autem sufficit, quod sit capitulariter praestitus a maiori parte monialium; c. 1 de His quae fiunt a maiori parte capit., cum similibus; cum enim Pontifex non determinet, an consensus sit praestandus ab omnibus monialibus, censendum est voluisse istud relinquere dispositioni Iuris communis; l. *Commodissime* ff. de Lib. et posthum.

Pueri et puellae cuiuscunque sint aetatis, 58 nequeunt ingredi et introduci in monasteria monialium; Conc. Trid. sess. 25, de Regular. et monialib., c. 5, ibi: *Ingredi autem septa monasterii nemini liceat, cuiuscunque generis aut conditionis, sexus vel aetatis fuerint.* Et saepe saepius declaravit Sacra Congreg. Episc. et Regul. quod introducens infantes cuiusvis sexus vel aetatis incurrit censuras violatae clausurae, et signanter in Tudertina 7 Apr. 1579; in Neapolit. 22 Mart. 1580; in Cremonen. 12 Febr. 1585; in Taurinen. 10 Iun. 1650.

Unde tolerari non debet, quod puellae, licet parvulae, ingrediantur et egrediantur ad libitum. Eadem Sacra Congregat. in Pistorien. 24 Febr. 1579, et abbatissa, quae hoc permittit, privatur officio voceque passiva. Eadem Sac. Congregat. Episcoporum. in S. Sever. 8 Maii 1595.

59 Nomine monialium introducentium vel admittentium in clausuram personas non habentes ad id legitimam facultatem veniunt omnes active influentes in talem ingressum, ut sunt invitantes, consulentes, hortantes, approbantes, monstrantes iter, auferentes impedimenta, ianuam aperientes, eas recipientes, concedentes, et auctoritative, sive ratione sui officii permit- tentes, ut intrent. Vide verb. *Conventus*, art. 3, a n. 30 ad 32.

60 Cardinales aut Episcopi, sive alii praelati ingredi non possunt monasteria monialium, quae eorum iurisdictioni non subsunt, ut colligitur ex c. *Periculoso* unic. de Statu regul. in 6, ex Concilio Trid. sess. 25, de Regul. et monialib., c. 5, ex Constitut. S. Pii V, incip. *Circa pastoralis officii*, Constit. Gregor. XIII incip. *Ubi gratiae*, et alia eiusdem incip. *Dubiis*, et tenent Tambur. de Monialib., disp. 24, qu. 9, num. 1; Donat. t. 4 Prax. rerum regular., qu. 24; Caietanus de Alexandris in Confessario monial., cap. 7, § 4, qu. 3, et alii passim.

61 Neque Cardinales legati habent potestatem visitandi moniales, et ingrediendi clausuram. Sac. Congr. Episcop. et Regul. in Bononien.

62 30 Sept. 1650, approbante Innocentio X. Et a fortiori neque vice legatus potest clausuram ingredi sine Episcopi licentia, ut declaravit Sacra Congr. Episc. 8 Mart. 1605, apud Gavant. in Manual. Episc., verb. *Monialium clau-*

63 *sura*, n. 29. Neque inquisitores, nisi ex causa S. Officii, ut declaravit Congr. S. Officii 16 Februar. 1628 apud Caietanum de Alexandris loc.

64 cit., qu. 3. Neque magistratus et deputati ad curam monialium debent ingredi cum Episcopo, nisi eos elegerit. Sac. Congreg. Episcoporum. et Regul. apud Gavant. loc. cit., num. 30. Neque permittere debet Episcopus deputari a civitatibus aliquos, qui comitentur visitatores monialium regularibus etiam subiectarum, prout decrevit eadem Sac. Congregatio Episcoporum. 22 Ian. 1616, apud Gavant. loc. cit., num. 62.

66 Praelati omnes saeculares episcopali ac etiam cardinalatus dignitate praediti nequeunt ingredi clausuram monialium etiam sibi subiectarum, nisi in casibus necessariis, et comitati a paucis, iisque senioribus ac religiosis personis. Sic expresse statuit Gregorius XIII Constitut. incip.

67 *Dubiis*. Si autem contrafecerint, incurrunt interdictum ab ingressu ecclesiae pro prima vice, pro secunda vero contrahunt suspensionem a pontificali munere, et a divinis, pro tertia au-

tem vice, ac deinceps, excommunicatione maiori ipso facto afficiuntur; sic expresse Gregorius XIII in d. Const. incip. *Dubiis*.

Unde non possunt Episcopi secum ducere 68 in clausuram illos laicos tanquam comites et socios. Vide verb. *Episcopus*, art. 6, num. 99. Adducitur et solvitur instantia. Vide ibidem, 69 num. 100. Propter necessitatem tamen, et ad 70 promovendam utilitatem monasterii possunt Episcopi secum ducere in clausuram aliquos peritos laicos. Vide ib., n. 101. Non possunt 71 tamen Episcopi secum ducere in clausuram plusquam octo personas, alias incurrunt praedictas censuras. Vide ib., n. 102 et seq. Ab- 72 solutio tamen ab istis censuris non est Papae reservata. Vide ib., n. 105.

Praelati regulares ingredientes extra necessi- 73 tatem monasteria monialium sibi subiectarum ligantur dicta excommunicatione maiori, et privantur omnibus officiis et dignitatibus. Gregorius XIII in d. Const. incip. *Dubiis*. Nec pos- 74 sunt praelati regulares ordinarie ingredi monasteria monialium: *Nisi ex causa visitationis localis, et hoc semel tantum in anno; ita ut in eo anno, in quo unus ex memoratis superioribus visitavit, alius superior a visitatione huiusmodi se omnino absteineat.... Visitet autem superior regularis interiorem clausuram per se ipsum, non autem per alium, etiamsi fuerit legitime impeditus, quo casu differatur visitatio in aliud tempus, quo cessaverit impedimentum, et visitationem celeriter, et unica die, debita tamen cum diligentia absolvat, nec ante ortum solis eam incipiat, nec post occasum protrahat.... Visitatio vero personarum fiat ad crates, et omnino extra clausuram monasterii, et per ipsummet et superiorem duntaxat, ut supra dictum est de visitatione interioris clausurae*. Sic expresse statuit Alexander VII Const. incip. *Felici sacrarum virginum statui*. Ex quibus dictae Constitutionis verbis clare patet, non posse superiores regulares delegare alios ad visitationem monialium, sed ipsam posse solum peragere per se ipsos. Et idem addendum est ad dicta sub verb. *Praelatus regularis*, num. 39. Praelatus regularis, 75 si fuerit generalis, potest secum introducere duos socios sui ordinis; si fuerit alius a generali, potest introducere secum tantum unum socium sui ordinis, exclusis omnibus aliis, etiam ratione officii. Alexander VII in cit. Constit. incip. *Felici*. Nec ipse visitator, neque 76 eius socii possunt sumere intra clausuram ullam refectionem. Alexander VII ibidem. Si ob 77 clausuram aut aliam urgentem et necessariam causam oportuerit superiorem regularem eodem anno pluries ingredi septa monasterii, tunc non aliter ingredi potest, quam cum praesentia Episcopi dioecesanii, vel alterius personae ecclesiasticae saecularis, boni exempli ac maturae aetatis, ab ipso Episcopo ad hoc spe-

- cialiter deputatae. Ita expresse Alexander VII
 78 ibid. Si superior regularis supradictis contra-
 fecerit, ipso facto poenam excommunicationis
 et privationis omnium officiorum, quae obti-
 net, ac perpetuae inhabilitatis ad illa vel alia
 in posterum obtinenda, vocisque activae et
 passivae absque alia declaratione incurrat. Et
 nihilominus nullis privilegiis et exemptionibus
 tueri se possit quominus ab Episcopo loci,
 tanquam ad hoc Sedis Apostolicae delegato,
 quoties, et quando opus fuerit, corrigi et pu-
 niri valeat. Sic praecise Alexander VII in cit.
 Const. incip. *Felici*.
- 79 Confessarii quomodo et quando possint in-
 gredi clausuram? Vide infra art. 5, a n. 50.
- 80 Medici et chirurgi quando, et quomodo in-
 gredi possunt clausuram monialium. Vide verb.
Medicus, a n. 13 ad 18.
- 81 Factores, syndici alique operarii ad monia-
 lium servitium necessarii, possunt de legitimi
 superioris licentia ingredi clausuram ad exer-
 cenda suae artis opera, quae commode extra
 monasterium exercere non possunt. *Communi-*
 82 *mis*. Qui tamen habet licentiam ingrediendi
 pro uno servitio, non potest ingredi ad aliud
 servitium praestandum, alias violat clausuram,
 cum licentia non se extendat ultra opera suae
 artis. Sic decrevit Sac. Congregat. Episcop.
 et Regul. in Ferrarien. 6 Aug. 1601; in Spo-
 letana 1 Octobr. eiusdem anni; in Pisaurien.
 14 Iun. 1630.
- 83 Clausuram violant, et in excommunicatio-
 nem Papae reservatam incidunt mulieres illae
 seu viri, qui cum uno saxo, vel ligno, vel
 qualibet alia re intrant sub praetextu deferendi
 necessaria pro fabrica. Et ita etiam moniales
 illae, quae tales introducunt. Sic decrevit Sac.
 Congreg. Episcop. et Regul. in Insnien. 11 Iu-
 nii 1583, apud Nicol. in Floscul., verb. *Cla-*
sura, n. 40.
- 84 Secus autem, qui ingreditur, etiam sine li-
 centia, ad extinguendum incendium, vel ad
 servandum seipsum aut monasterium ab in-
 cendio, vel ad succurrendum in aliis casibus
 repentinae ruinae; Sac. Congregat. Episcop.
 et Regular. in Interamnen. 17 Decemb. 1601;
 in Alatrina 12 Martii 1602; in Spoletana
 27 Maii 1603.
- 85 Licentiam concedere pro ingressu in clau-
 suram monialium spectat ad Episcopum au-
 ctoritate quidem propria pro monasteriis sibi
 subiectis, et auctoritate delegata pro monaste-
 riis Sedi Apostolicae subiectis. Sic decisum
 fuisse referunt Barbosa de Offic. et potest.
 Episcop., part. 3, alleg. 102, n. 38; Tambur.
 de Iure abbatis., disp. 23, quaesit. 1, n. 3, et
 86 tenent communiter doctores. Item pro dictis
 monasteriis talem licentiam concedere potest
 vicarius generalis, si ad hoc habeat speciale
 mandatum: *non enim sufficit generalis facul-*
tas, ut declaravit Sac. Congregat. Conc. apud
 Suarez de Relig., t. 4, tract. 8, lib. 2, c. 10,
 num. 11; Caietanus de Alexandris in Confes-
 sario monialium, c. 7, § 2, qu. 2; Pellizzar.
 de Monialib., c. 5, num. 147, et apud Mat-
 thaeucci, Officialis curiae, c. 11, num. 9. Item 87
 talem licentiam concedere potest vicarius capi-
 tularis etiam pro monasteriis Sedi Apostolicae
 subiectis, quia capitulum seu vicarius capitu-
 laris succedit Episcopo etiam in iurisdictione
 delegata, quando haec est in perpetuum com-
 missa muneri episcopali, ut advertit Molina
 de Iustitia, tom. 6, tract. 5, disput. 11, sub
 num. 8 et 9; Barbosa de Offic. et potest.
 Episc., part. 3, alleg. 133, num. 21. Et sic
 tenent Tambur. loc. cit., quaesit. 2, num. 4;
 Pellizzar. loc. cit., num. 148; Caietanus de
 Alexandris l. c., qu. 2; Donat. Prax. rerum
 regul., tom. 4, tract. 6, qu. 16, n. 1, et alii
 passim.
- Pro ingressu in monasteria regularibus im- 88
 mediate subiecta, stando in iure Concilii Tri-
 dentini, sufficere videtur sola licentia superio-
 ris regularis; quia Concilium sess. 15, de Reg-
 ul. et monialib., c. 6, utitur disiunctiva *vel*;
 ibi: *Ingredi autem intra septa monasterii ne-*
mini liceat cuiuscumque generis, sexus vel ae-
tatis fuerit, sine Episcopi vel superioris licen-
tia. Et de facto, die 19 Iun. 1597: *Sacra*
Congr. Cardinalium Conc. Trident. interpre-
tum censuit licentias ingrediendi intra septa
monialium ex vera tantum necessitate conce-
dendas, quoad monasteria regularibus subiecta,
pertinere duntaxat ad ipsos superiores regu-
lares. Quod decretum referunt emin. Card.
 Bellarm. in d. c. 5 Trident., sess. 25, de Reg-
 ular.; Tambur. loc. cit., qu. 1, n. 6; Donat.
 loc. cit., qu. 17, num. 9; Barbosa de Offic.
 et potest. Episcop., part. 3, alleg. 102, n. 41,
 ubi testatur se vidisse tale decretum subscrip-
 tum ab emin. Card. Millino.
- Et sic etiam fuit ab eadem Sac. Congrega- 89
 tione Concilii novissime resolutum in Hiera-
 censi 26 Ian. 1692, in contradictorio iudicio,
 ut patet ex decreto authentico subscripto ab
 eminentiss. Card. Petra tunc eiusdem Sacrae
 Congregat. secretario, et suo sigillo munito
 asservato in archivio huius conventus S. Ber-
 nardini Alexandriae Min. de observantia, ut
 sequitur:
- Hieracen. *Visitationis*.
- Intra dioecesim in oppido Castri veteris ad-
 est monasterium monialium B. Mariae Val-
 lis Viridis subiectum iurisdictioni priorissae
 Messanensis, et pro tali a Sacra Congregatione
 reputatum anno 1597. In contradictorio iudicio
 inter d. priorissam et tunc temporis Episco-
 pum Hieracensem.
- Ad visitationem huius monasterii curavit
 accedere anno 1690 modernus Episcopus, qua

quoad clausuram acta, volens eam perficere quoad singulas moniales, fuit impeditus; quare, praesupposita asserta exemptione, utraque parte citata ac informante supra infrascriptis dubiis concordatis dignentur EE. VV. respondere.

Quinto, an medici alique ministri necessarii ingredi possint cum sola licentia et approbatione delegati, absque licentia vel consensu Episcopi?

Die 26 Ian. 1692, Sac. Congr. eminentiss. S. R. E. Cardinalium Concilii Tridentini interpretum, iuribus ab utraque parte deductis mature perpensis, censuit ad quintum danda esse decreta in hac ipsa Hyeracen. a Sac. Congregatione Concilii edita de anno 1681; ad tertium dubium tenoris sequentis: *Tertio item, se sotto nome d' Infermità, Fantesche ordinarie, Garzoni, quali hanno da portare grano, farina, legna, acqua ed altre cose necessarie, Sartori, Muratori, Falegnami e Procuratori possano o non possano entrare in detto Monastero?* »

Sacra Congregatio respondit, licentiam ingrediendi monasteria spectare ad superiorem regularem, ex c. 5, sess. 25, de Regul.

Ita reperitur in Regesto autographo eiusdem Sacrae Congregat. Concil., lib. Decreto- rum 42, fol. 45. In quorum fidem, etc., hac die 27 Iun. 1708.

V. Petra Secretarius.

Quod decretum, cum, ut vides, sit editum a Sac. Conc. Congr., iuribus ab utraque parte deductis, mature perpensis, et authentice habear subscriptum, et suo sigillo munitum a S. R. E. eminentissimo principe Card. Petra, non est parvi faciendum.

90 Attamen eadem Sac. Congreg. Concilii pluries contrarium statuit, et signanter in decreto, Papa approbante, emanato 13 Novemb. 1610, et iterum renovato an. 1630 in Bellunen., ubi dicitur: « Lecto in S. Congr. decreto circa ingredienti septa monasteriorum, omnes censuerunt illud esse edendum, et est tenoris sequentis: tametsi alias Sac. Congr. Concil. declaraverit licentiam ingrediendi septa monasteriorum monialium exemptarum, et regularibus subiectarum ex vera tantum necessitate, quae moniales respiciat conceden. seu acceden. ad loquendum cum monialibus pertinere ad ipsos tantum superiores regulares. ». Nihilominus sub die 13 Novemb. 1610, « quo magis clausurae observationi consuleretur, facultate sibi a SS. D. N. tributa statuit et decrevit, ut deinceps intra huiusmodi septa ingredi nemini liceat, nisi licentiae in casibus necessariis conced. nedum a superioribus regularibus dd. monasteriorum, sed etiam a locorum Ordinariis obtentae fuerint, non obstan. quibuscunque le-

gibus, statutis et consuetudinibus etiam immemorabilibus. Postremo autem ad removendam omnem dubietatem, quae ex huiusmodi decreto forsitan oriri potest, negotio iterum in Sac. Congregat. proposito, atque SS. D. N. relato:

Die 21 Maii 1630. Sanctitas Sua declaravit huiusmodi licentias a superioribus regularibus non esse petendas in illis locis, in quibus adest consuetudo, ut istae ab Episcopo tantum concedantur; hoc enim casu statuit et decrevit talem consuetudinem esse servandam, et ipsorum Episcoporum tantummodo licentias sufficere, etiam privative quoad ipsos regulares ». Lib. 4 Decret., pag. 30. Sic refert Monacell. part. 2, tit. 15, formul. 15, n. 3.

Et concordant alia decreta Sac. Congregat. 91 Episcop. et Regul. relata ab eodem Monacell. part. 1, tit. 11, formul. 19, num. 7 et 8, ibi: « Sac. Congr. in generali decreto per viam legis emanato 24 Augusti 1594, sic statuit: *Essendo le persone secolari più conosciute dai loro prelati ordinari, che da' religiosi di qualsivoglia ordine, per abbondare in cautela questi miei signori qui della Congregazione hanno risoluto, che per l'avvenire non si abbia d'ammettere persona alcuna a parlare alle monache, tampoco dentro la clausura d'essi monasteri soggetti a' regolari, senza licenza espressa in scritto degli Ordinari de' luoghi, oltre a quella si dovrà per ciò ottenere dalli superiori regolari, non ostante qualunque legge, statuto o consuetudine di tempo immemorabile in contrario con ordine, che io debba avvertire la P. V. acciò lo significhi al P. generale, ed a tutti li provinciali, perchè facciano osservare in ogni luogo conforme alla suddetta risoluzione senza eccezione alcuna, onde non manchi d'eseguire con ogni sollecitudine, ed il signore la preservi.*

Roma, 24 Agosto 1594 ».

Et alio edito in Camerinen. 7 Martii 1617, 92 sic extensò: « Sac. Congreg. ut controversiis quae inter Episcop. Camerin. et superiores regulares exortae sunt, finis imponatur, censuit facultatem concedendi personis saecularibus licentiam alloquendi moniales eisdem regularibus subiectas, in civitate quidem Camerinen. ad Episcopum, sive eius vicarium generalem, ac superiorem regularem, cui moniales ipsae subiectae sunt, coniunctim; ita ut idem Episcopus seu eius vicarius primo loco subscribat: per dioecesim vero non ad vicarium foraneum, sed ab eodem Episcopo ad id deputandum, nec non ad superiorem regularem, qui priori loco subscribat, coniunctim pariter spectare, idemque quoad licentiam eorum, quibus ordinarie septa monasteriorum earumdem monialium ingredi necesse est, servandum esse, re-

pentinis tamen casibus extremae necessitatis exceptis, in quibus licentia unius eorum subscriptione roborata sufficiat. Edicta vero, quibus personis saecularibus ad eadem monasteria monialium accessus prohibetur, ab Episcopo duntaxat subscribenda et publicanda esse decrevit ».

93 Quod et declaravit novissime etiam Sac. Congr. Concil. in Bononien. 17 Maii 1704 in qua statuit, quod licentia ingressus in clausuram monialium a nemine dari potest sine approbatione Episcopi, non obstante privilegio seu consuetudine. Sic refert Monacell. part. 2, tit. 15, formul. 15, num. 14, et idem decrevit ead. Sac. Congr. Conc. in una Burgi S. Dominici 21 Apr. 1731.

94 Episcopus potest excommunicationem sibi reservatam imponere circa apositionem ostii clausurae monialium etiam regularibus subiectarum. Sac. Congreg. Concil. in Viterbien. die 26 Iunii 1627, apud Panimoll. decis. 84, adnot. 3, num. 56, ubi cum quaereretur: « An Episcopus ad clausuram custodiendam etiam in monasteriis regularibus subiectis possit excommunicationis latae sententiae poenam sibi reservatam imponere circa apositionem ostii clausurae extra casus indigentiae, nec non circa accessus et colloquia cum monialibus, dictaque excommunicatio liget nedum regulares accedentes, verum etiam moniales, facta de illis mentione, adeo ut superior regularis ab huiusmodi excommunicatione absolvere nequeat? » Sac. Congr. Card. Conc. Trid. interpretum respondit: *Episcopum posse*.

95 Episcopus potest visitare clausuram et monasteria monialium regularibus subiectarum, etiam inconsultis et irrequisitis earum superioribus regularibus. Sac. Congr. Conc. in Colimbrien. die 26 Maii 1640, apud Barbos. ad sess. 25, de Regul. et monialib., c. 5, n. 13, ibi: « Sac. Congr. Concil. censuit Episcopum Colimbriensem, uti Sedis Apostolicae delegatum, potuisse, quoad clausuram, monasterium monialium, conventus et cellas ordinis Cisterciensis regularibus eiusdem ordinis subiectarum visitare, etiam assumpto secum vicario generali, et confessario earumdem monialium; monialesque ipsas in iis, quae ad eandem clausuram pertinent, examini subiicere, semotis etiam suspicione violatae clausurae, ac quacunque superiorum regularium negligentia, ipsisque inconsultis, ac insuper eidem Episcopo licuisse rectorem collegii dicti ordinis ex supradicta causa inobedientem declarare in poenam excommunicationis, ac alias comminatas incurrisse ».

96 Quoad talem autem visitationem debet Episcopus observare resolutiones et responsiones Sacrae Congregationis Concilii ad dubia eidem super ea re proposita a P. Francisco de Monelia Min. de Observantia procuratore generali:

I. An Episcopus visitaturus clausuram, monialium regularibus subiectarum teneatur ante accessum eiusdem monialibus praefinire diem et horam visitationis?

II. An in ecclesiis earumdem monialium non curatis visitare possit sanctiss. sacramentum, oleum infirmorum, confessionalia, sepulturas ac reliquias inibi existentes, et quatenus affirmative?

III. An in casu resistentiae monialium possit fores ecclesiae frangere, tabernaculum violenter aperire, ecclesiam interdicere, et eucharistiae sacramentum ad aliam ecclesiam transferre?

IV. An Episcopo monasteriorum clausuram visitare volenti, dictae moniales teneantur erigere in ecclesia exteriori vel interiori sedem cum baldachino, vel solummodo sufficiat illi stratum praeparare in utraque ecclesia?

V. An Episcopus dictam clausuram visitaturus, praeterquam convisitatores, possit pro suo libito secus ducere intus monasterium alias personas sive ecclesiasticas sive saeculares indeterminate vel in certo et praefixo numero?

VI. An Episcopum dictorum monasteriorum clausuram visitaturum teneantur moniales omnes excipere personaliter cum cruce et cantico *Benedictus*?

VII. An dictae moniales teneantur in ipso clausurae ingressu adornare stratum, ibique genuflectenti Episcopo monialis aliqua porrigere debeat crucem deosculandam?

VIII. An Episcopus clausuram ingressus possit pro suo libito convocare dd. moniales omnes in choro interiori, aut alio loco, et ad eas sermonem habere?

IX. An absolute et indifferenter visitare possit cellas dictarum monialium, etiam quoad non pertinentia ad clausuram.

Ad quae die 10 Ianuarii 1686, Sac. Congr. S. R. E. Cardin. Conc. Trident. interpretum respondit:

Ad I. *Negative*.

Ad II. Censuit dandum esse decretum, in Florentina iuris visitandi tenoris infrascripti.

An Archiepiscopus, seu de eius mandato Vicarius generalis possit visitare SS. Sacramentum, olea sacra, confessionalia, et sepulturas in ecclesiis monialium regularibus subiectarum? Die 29 Iulii 1684, S. Congr. Conc. respondit *Negative*, nisi in his, quae concernunt observantiam clausurae, et quatenus non adsit legitima consuetudo in contrarium.

Ad III. *Negative*, nisi in casibus spectantibus ad clausuram.

Ad IV. Sufficere praeparationem strati.

Ad V. Servandas esse Constit. Apostolicas Gregorii XIII: *Dubiis quae emergunt.... Nos omnem haesitationis materiam tollere, et viam scandali praecedere, ac sanctimonialium quieti*

consulere volentes, harum tenore auctoritate apostolica declaramus, praelatos omnes, tam saeculares, quam regulares, quibus cura, et regimen monasteriorum monialium, quovis modo incumbit, facultate sibi ex officio attributa ingrediendi monasteria praedicta, ita demum uti posse, si id faciant in casibus necessariis, et a paucis, iisque senioribus ac religiosis personis comitati.

Ad VI. *Negative.*

Ad VII. *Idem Negative.*

Ad VIII. *Posse.*

Ad IX. *Negative.*

97 His iuvat addere novissimas resolutiones Sacrae Congregationis Concilii in Bononien. *Indultorum* 17 Maii 1704 propositis sequentibus dubiis:

« Primo. An liceat confessario signare licentias ingressus in monasterio privative, et indenter ab Archiepiscopo? Et quatenus negative. Secundo, an et quomodo confessarius possit signare dictas licentias, et in quibus casibus, et pro quibus personis? Tertio. An licentiae solius Archiepiscopi possint impediri ex dissensu confessarii? Quarto. An Archiepiscopus possit prohibere confessario, ne signet, aut concedat licentias pro allocutione, tam cum monialibus, quam cum educandis ad crates? Quinto. An idem confessarius possit celebrare sacrum in capella infirmariae monast. Et quatenus affirmative. Sexto. An iis casibus, in quibus potest celebrare in dicta capella, valeat uti in ministrum, seu clericum qualibet persona saeculari sibi bene visa, seu potius teneatur adhibere clericum approbatum cum licentia Archiepiscopi? » Sac. Congreg. respondit: « Ad primum *Negative.* Ad secundum *Affirmative* pro personis approbatis ab Archiepiscopo. Ad tertium *Negative.* Ad quartum et quintum *Affirmative.* Ad sextum *Negative* quoad primam partem, et *Affirmative* quoad secundam ».

98 Super clausura monialium attendenda est novissima Benedicti XIV Constitutio, incipiens: *Salutare in catholica Ecclesia institutum*, in qua revocat omnia indulta et privilegia ingrediendi clausuram monasteriorum monialium, et quoad ipsas moniales e dicta clausura egrediendi; prohibetque quibuscunque, etiam sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalibus, sive singulis, sive eorundem Cardinalium Congregationibus, ne facultates et licentias ingrediendi clausuram monialium ullo modo concedant, et concessas omnino invalidas declarat, ac decernit, quemlibet ipsorum et quorumcunque aliorum, etiam speciali mentione dignorum quacunque facultate huiusmodi, sive pro se, sive pro aliis temere uti audentem, ipso facto absque ulla declaratione poenas et ecclesiasticas censuras contra violantes clausuram monialium incurrere, et incursas esse a quibus praeterquam a Romano Pontifice, nisi in mortis articulo ab-

solvi possit... Exceptis duntaxat locorum Ordinariis, iisque omnibus superioribus, quibus tanquam Ordinariis, et ordinaria iurisdictione utentibus monialium monasteria subiecta et addicta sunt, in casibus tamen necessariis, et servatis aliis de iure servandis, et non aliter omnino.

Si cura alicuius monasterii subiecti regularibus a S. Sede demandetur tertio, v. g. alicui abbati, aut alteri in dignitate constituto ob aliquam controversiam, vel ad placitum eiusdem S. Sedis, tunc Episcopus nullimode se ingerere potest in monasterii sic dispositi gubernio, nec quantum ad clausuram, et ad illam spectantia, quia ille tertius in tali casu non consideratur ut regularis superior, cuius potestas supplenda per Episcopum decernitur in Concilio, et apostolicis provisionibus, sed tanquam apostolicus delegatus specialiter deputatus ad dicti monasterii regimen independentem a quocunque Ordinario, et dependentem ab ipsa sola S. Sede, prout declaratur regulariter in brevibus ad hoc expeditis, et invenitur generaliter decum per Sac. Congr. Episcop. et Reg. 17 Ian. 1642, apud Nicol. in *Floscul.*, verb. *Gubernat.*, n. 12.

Moniales Portugalliae et Algarbiae ad claustra revocantur, nec ipsis ultra permittendus exitus. Benedictus XIV, *Constitut.* incip. *Cum sacrarum*. Moniales ordinis S. Spiritus in Hispania, et Polonia existentes, subiiciuntur locorum Ordinariis; idem, *Const.* 16 incip. *Saepe Romanorum*, § 3.

Moniales Graeco-Melchitae Regulam S. Basilii sequi debent; idem, *Constitut.* 97 incip. *Demandatam*, § 23. Sub regimine monachorum Congregationis S. Ioannis de Soario, et immediata subiectione Ordinarii, mediata vero Patriarchae catholici, tanquam delegati S. Sedis; abbati autem generali duntaxat in defectum Episcopi, et Patriarchae catholici. *Ibid.*

* Moniales regularibus subiectae ex Trident. sess. 25, de Regul., cap. 5, Ordinario loci tanquam delegato subiiciuntur quoad clausuram. Id vero declarans Gregorius XV in *Constitut.* sua, n. 18, statuit, confessarios earum regulares ab ipsis suis superioribus deputatos pro confessionibus monialium, ab Episcopo approbandos esse. Eidem etiam Episcopo reddendam esse rationem ab iis, qui bona illarum administrant, accitis tamen tunc etiam superioribus regularium, qui, si renuerint, tunc id praestet per se Episcopus. Datur etiam Episcopo auctoritas praesidendi una cum superiore regulari, cum antistes monasterii eligitur. Denique conceditur Episcopo, ut si regulares forte in ordine ad clausuram deliquerint, puniat illos, et corrigat usque ad censuras. Alexander VII in sua *Constitut.* 153 concedit superioribus regularibus ius ingrediendi septa monasterii earumdem monialium semel quotannis occasione visitationis. Saepius vero ex causa urgenti vetuit

ne ingrederentur, nisi praesente Episcopo, vel alio ecclesiastico ab eodem deputato. Institut. eccles. 29, n. 4 et 5. Contraria quoad haec omnia consuetudo etiam immemorialis a Sac. Congreg. saepius reprobata est. Ibidem, n. 7 et seq.

105 In visitationibus monasteriorum sanctimonialium non tenetur Episcopus denuntiare illis diem et horam visitationis, sicut nec tenetur ducere secum superiorem regularem eiusdem ordinis; ibidem, § 18. Potest etiam Episcopus monialibus regularibus subiectis sacram eucharistiam ministrare, si ipsae velint. Ibidem, § 19.

106 In electione abbatisarum, quae praesunt monasteriis regularibus subiectis, tenentur regulares monere Episcopum, si velit interesse vel per se, vel per alium, ut ex cit. Constit. Gregorii XV, quibus debet Episcopus manifestare suam voluntatem. At potest Episcopus in synodo generaliter edicere velle se interesse omnibus istis electionibus, ex quo satis manifestat suam voluntatem. De Synodo dioec., lib. 5, cap. 12.

107 Monialium transitum de uno ad aliud monasterium cum monialibus ultra montes concedit summus poenitentiarius, qui tamen facultatis huius executionem Ordinarii arbitrio committit. Bulla *Pastor bonus*, tom. 1 Bull., n. 95, § 36.

108 Translatio monialium ab uno ad aliud monasterium fieri iure nequit, nisi de licentia R. Pontificis, nisi exigente aliquo repentino casu, in quo rei necessitas exigit repentinum egressum: tunc enim etiam pro monialibus regularibus subiectis praeter facultatem praelati regularis, Episcopi licentia in scriptis requiritur. Bulla S. Pii V, incip. *Decori et honestati*.

109 Casus repentini indicantur in eadem Bulla, magnum incendium, infirmitas leprae, ac epidemiae, sive pestis. De Synod. dioec., lib. 9, c. 15, nov. edit. Non licet autem absque facultate Sedis Apostolicae egressum hunc permittere, etiamsi possent occurrere casus alii, qui videantur aequipollere iis quos S. Pius V in sua Constitutione expressit, ut si ex. gr. sit aliqua monialis, ex qua prudenter timeri possit periculum scandali ac perversionis aliarum. Ibid.

110 Ingressus in monasteria monialium, quae regularibus subduntur, fieri debet de licentia Episcopi, nulla obstante consuetudine in contrarium, ut post diligens examen decretum est, approbante Urbano VIII de Synodo dioec., lib. 13, cap. 12, § 23, nov. edit., in quo etiam decreto statuitur, licentias moniales illas alloquendi petendas esse ab Episcopo, non vero a superiore regulari.

111 Quoad censuras, seu poenas in casibus occultis etiam violatae clausurae, vel in dispensando aliquo occulto defectu, maior poenitentiarius confessarium monialibus concedit. In

casibus publicis clausurae a monialibus, vel ab aliis quibuscunque ad malum finem delinquentibus non absolvit, nisi prius Ordinarius supplicarit, et casus a Congregatione super Episc. et Regular. ad poenitentiarium delatus fuerit. Bulla *Pastor bonus*, § 37, 38, de qua supra, num. 107.

Alia ad rem, vide verb. *Visitatio*, n. 10. 112

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Libet paucis dissere de Ecclesiae disciplina circa clausuram monialium. 113

Prior Bonifacius VIII in notissimo cap. *Periculoso* de Stat. regul. in 6, generalem clausurae legem monialibus observandam praecepit; nam antea, si quae erant moniales clausurae legibus obnoxiae, consuetudine potius particulari, quam lege generali obligabantur, ut post Thiers de Clausura, notavit Benedictus XIV, Institut. eccles. 29, n. 13. 114

At non obstante hac generali lege clausurae a Bonifacio VIII monialibus omnibus iniuncta, multa tamen monasteria ei sese haud subiecere. Tantumque abest, ut Ecclesia ante S. Pium V de iis abolendis cogitaverit, ut Leo X omnia ipsis concesserit privilegia ordinis, quem profitebantur, modo virginitatem servarent, ut perspicuum est ex Constitutione 22 eiusdem. 115

S. Pius V mox commemoratus prior cogitavit, et quidem serio de abolendis monasteriis hisce clausurae legibus haud obnoxiiis, in Constitutione 8. In ea enim iussit, ut Episcopi cum superioribus regularibus ad clausuram redigerent monasteria omnia, et si qua essent monasteria, quae amplecti clausuram nollent, iis prohibuit, quominus ullas in futurum moniales reciperent, ut patet ex sequentibus verbis eiusdem Constit., § 3: *Caeteris autem omnibus sic absque emissione professionis et clausurae vivere omnino volentibus interdiciamus, et perpetuo prohibemus, ne in futurum ullam aliam prorsus in suum ordinem, religionem, congregationemve recipiant. Quod si contra hanc huiusmodi nostram prohibitionem, et decretum alias recipiant, eas ad sic vivendum omnino inhabiles reddimus.* 116

Reque ipsa una omnium fuit semper sententia, abolevisse S. Pium V haec sine clausura monasteria. Lezana in Summ. quaest. regular., tom. 2, c. 14, n. 38; Rotar. Theolog. regul., t. 3, c. 6, n. 13, et Benedictus XIV, Institut. eccles. 105, § 2, n. 75. 117

Nihilominus plura remansere monasteria, quae quamvis clausurae legi se haud subiecissent, alias tamen receperunt, et recipiunt etiam nunc. 118

Non destitit autem Ecclesia semper ac occasionem habuit disserendo de hisce monasteriis sine clausura, declarare, quod ea tolerabat, non autem approbat. Nec certe potest ipsa appro- 119

bare, nisi supra allegata Constitutio 8 S. Pii V abrogetur, nam ad tramites huius Constitutionis *si hodie reperiantur*, ut inquit Rotarius loco mox citato, *tertiariae collegialiter viventes, debent impediri, supprimi et annullari, nisi professionem emittant cum quarto voto perpetuae clausurae*.

22 Ex hoc autem quod monasteria haec sine clausura ab ecclesia tolerantur duntaxat, nequaquam vero approbantur, manavit, ut ea non amplius reputentur pro locis religiosarum, adeoque non gaudeant exemptione illa a iurisdictione Episcopi, qua gaudent ordines, quos (qui clausuram) profitentur.

23 Ita primum definitum fuit a Sacr. Congreg. Episcoporum et Regularium negotiis praeposita generalibus decretis anno 1616 publicatis, ut patet ex § 3 eorundem.

24 Et ita in casibus particularibus rescripsere SS. Congregationes, ut eas laudando et sequendo, tradunt Card. Petra in Comment. ad Const. Apostolic., Const. 15 Martini V, n. 20 et seq.; Nicol. in Floscul., verb. *Clausura*, num. 38; Piasec. in Prax. Episc., part. 2, c. 3, art. 7, num. 13; Matthaeuc. in Official. curiae, c. 52, n. 6; Benedict. XIV, Instit. eccles. 29, n. 13,

et rursus Instit. eccles. 105, § 2, num. 75, et duob. sequent.

Haec Ecclesiae disciplina invariata mansit usque ad s. m. Benedictum XIII. At hic in Constitutione, cui initium est: *Paterna*; denuo haec monasteria sine clausura subiecit superioribus regularibus ipsorum, exemitque a iurisdictione Episcoporum.

At placuit Clementi XII anno 1732 in Constitutione quae incipit *Romanus* revocare Constitutionem illam Benedicti XIII. Quam Constitutionem Clementis XII ob oculos habens Benedictus XIV: *Cum haec ita se habeant*, inquit Instit. eccles. 105, § 2, n. 76 et seq., *res tota ad eos limites restituenda est, quibus ante Benedictum XIII concludebatur, et quos antea recensuimus. Itaque redditur Episcopo pristina auctoritas, quam in has tertiarias exercebat*.

Reque ipsa, consentanee ad mox dictam Constitutionem Clementis XII, novissime Sacr. Congr. Episc. et Regularium negotiis praefecta in Constantien. 14 Decembris 1759, Ordinario subiectum declaravit monasterium sine clausura, oppidi Ravenspurgensis, tametsi profiteretur ipsum tertium ordinem divi Francisci.

ARTICULUS IV. *Moniales quoad ea quae concernunt accessum ad earum monasteria, et locutionem cum eis.*

SUMMARYUM.— 1. Accessus ad monasteria monialium sine rationabili causa est omnibus prohibitus. — 2. Constitutio Bonifac. VIII in cap. *Periculoso*, fuit innovata a Conc. Trid. et a S. Pio V. — 3. Accessus ad monasteria monialium non sumitur materialiter, sed formaliter pro aditu et accessu ad illas alloquendas. — 4. Accedentes ad moniales sine rationabili causa et legitima facultate, sive sint saeculares, sive ecclesiastici, ordinarie peccant mortaliter. — 5. Accessus ad moniales potest ab Ordinariis fieri casus reservatus. — 6. Imo potest ab ipsis prohiberi sub poena excommunicationis latae sententiae. — 7. Notanter dicitur, quod peccant mortaliter *ordinarie*, ad denotandum, quod si accedant tantum semel aut iterum sine scandalo, aut turpi fine, et absque contemptu Superiorum, peccant solum venialiter. — 8. Patres et matres monialium possunt eas licite alloqui sine licentia, non tamen diebus prohibitis. — 9. Item etiam filii monialium possunt proprias matres licite alloqui sine licentia. — 10. Item fratres et sorores saeculares possunt sine licentia moniales non prohibitis alloqui suas sorores moniales. — 11. Prohibitio alloquendi moniales non solet comprehendere coniunctos in primo vel secundo gradu. — 12. Regulares autem nunquam possunt moniales sibi coniunctas, aut alias intra clausuram degentes alloqui sine Ordinarii licentia. — 13. Imo Episcopus non potest concedere regularibus licentiam alloquendi moniales, aut alias intra clausuram degentes, nisi sint eis coniunctae in primo vel secundo gradu, et quater tantum in anno cum quibusdam conditionibus necessario servandis. — 14. Adducitur ad id decretum eiusdem Sacrae Congreg. Episc. iussu Sixti V editum. — 15. Adducitur aliud decretum eiusdem Sacrae Congregat. iussu Urbani VIII editum. Vide tamen infra n. 19 ubi videtur permissum Episcopis, ut talem licentiam regularibus concedere possint. — 16. Regulares absque legitima facultate alloquentes moniales, aut alias intra clausuram degentes etiam ab

Episcopi iurisdictione exemptas, et ipsis regularibus subiectas, peccant mortaliter, quamvis alloquantur per quodcunque modicum tempus, et transgressores possunt ab Ordinario coerceri sub excommunicationis, privationis vocis activae et passivae, aliisque poenis. — 17. Adducitur ad id decret. Sacrae Congregat. Conc. a Clemente IX approbatum, et eius iussu promulgatum. — 18. Regulares sine legitima licentia alloquentes moniales, seu alias intra clausuram degentes, peccant mortaliter, etiamsi alloquantur ob bonum finem. — 19. Adducitur ad id decretum Sacrae Congreg. Conc. — 20. Regulares missi ad crates monialium pro munere praedicationis obeundo, peccant mortaliter, et incurrunt censuras et poenas, si sine expressa licentia ad colloquendum, immediate post concionem cum aliquibus, seu cum una tantum, omnibus aliis audientibus immisceant sermones cum quaestionibus vel dubiis spiritualibus, aut materiis ipsius concionis. — 21. Adducitur ad id decretum Sacrae Congreg. Conc. — 22. Superiores regulares et confessarii monialium non egent licentia Ordinarii ad alloquendas moniales suae curae commissas. — 23. Adducuntur ad id decreta Sacrae Congreg. Episcop. et Regul. — 24. Et haec procedunt, tam de superiore provinciali, quam locali, cui cura monasterii incumbit. — 25. Quid de vicario conventus? — 26. Regulares in Gallia, ubi moniales clausuram non observant, si eas alloquantur extra claustra, non incurrunt poenas. — 27. Sub decretis, quibus prohibetur regularibus accessus ad moniales, comprehenduntur etiam equites Melitenses. — 28. Unde Episcopus potest procedere contra ipsos, si accedant ad monasteria monialium sine legitima facultate. — 29. Episcopus potest imponere censuras aliasque poenas non solum contra regulares, sed etiam contra omnes clericos et saeculares accedentes sine legitima facultate ad moniales. — 30. Episcopus potest imponere excommunicationem latae sententiae, et sibi reservatam, non solum contra quoscumque accedentes ad moniales, sed etiam contra moniales ipsas alloquentes cum illis, etiam pro monasteriis exemptis. — 31. Decreta interdictentia allocationem cum monialibus comprehendunt etiam abbatissam. — 32. Subcolloctores accedentes ad moniales sine legitima licentia

incurrunt easdem poenas. - 33. Iudices non possunt sine legitima licentia accedere ad collocatorium monialium ad interponendum decretum in contractu puellae saecularis existentis in monasterio. - 34. Episcopi, alique praelati extra suam dioecesim non possunt licite accedere ad moniales sine licentia Ordinarii loci et superioris illarum. - 35. Canonici cathedralis et capituli exempti accedentes ad moniales sine legitima facultate incurrunt censuras et poenas. - 36. Peregrini et advenae, si sine licentia loquantur cum monialibus, incurrunt censuras et poenas. - 37. Pauperes ostiatim mendicantes, si accedant sine expressa licentia ad moniales causa quaerendi elemosynam, secluso dolo et scandalo, non incurrunt dictas censuras et poenas. - 38. Sic etiam dictas censuras et poenas non incurrunt famuli et famulae sine expressa licentia deferentes munuscula ad moniales iussu suorum dominorum, seu dominarum, dummodo id faciant sine dolo et scandalo. - 39. Non debet permitti magistris accessus ad monasteria ad effectum instruendi moniales in sono et cantu, nisi brevi tempore pro cantu Gregoriano. - 40. Non debet permitti Hebraeis accessus ad moniales. - 41. Moniales regularibus subiectae alloquentes cum regularibus, etiam eiusdem ordinis, licentiam legitimam non habentibus, incurrunt censuras et poenas a Conciliis provincialibus vel edictis episcopalibus appositae. - 42. Regulares inventi alloquentes moniales absque legitima facultate possunt ab Episcopo poena carceris puniri. - 43. Loquentes cum moniali de domo propinqua, aut via publica sita prope monasterium probabiliter incurrunt censuras et poenas. - 44. Item dictas poenas et censuras incurrunt loquens cum moniali per nutus et signa. - 45. Item dictas censuras et poenas incurrunt, qui per interpositam personam loquitur in praesentia monialis audientis, et per eandem respondentis. - 46. Item dictas censuras et poenas incurrunt, qui loquitur cum moniali audiente, sed non respondente. - 47. Item dictas censuras et poenas incurrunt qui contra legem municipalem seu dioecesanam id prohibentem litteras scribit ad moniales; secus autem est dicendum pro illis

dioecesis, ubi non adest talis particularis prohibitio. - 48. Item dictas censuras et poenas incurrunt, qui sine legitima licentia contra legem municipalem et dioecesanam loquitur cum novitiis, educandis, aliisque feminis intra clausuram degentibus. - 49. Regulares sine legitima licentia loquentes cum praedictis, etiam praescindendo a statuto synodali, aut edicto Episcopi, incurrunt poenas latas a Sacra Congregatione et a Summo Pontifice. - 50. Licentiam concedere pro alloquendis monialibus et aliis personis intra clausuram degentibus, pro monasteriis Episcopo vel Sedi Apostolicae subiectis ad quem spectet? *Remissive.* - 51. Licentiam concedere pro monasteriis exemptis, et regularibus subiectis ad quem spectet? *Remissive.* - 52. Talem licentiam concedere non competit regularibus privative quoad Ordinarios. - 53. Ubi licentia datur ab Episcopo, vel eius vicario et superiore regulari, non licet isti talem licentiam alterare, aliquid addendo vel adimendo. - 54. Talis licentia pro monasteriis in civitate existentibus debet primo loco subscribi ab Episcopo seu eius vicario, et postea a superiore regulari. Pro monasteriis autem in dioecesi existentibus debent priori loco subscribi a superiore regulari, et postea a deputato ab Episcopo. - 55. Edicta vero, quibus personis saecularibus ad eadem monasteria monialium prohibetur accessus, subscribenda et publicanda sunt a solo Episcopo privative quoad superiores regulares. - 56. Regulares pro alloquendis monialibus etiam sibi subiectis in casibus permissis indigent licentia Episcopi loci, et superioris regularis. - 57. Regulares confessorii et superiores, sive visitatores, si alloquantur moniales extra praecisam officii sui necessitatem, incidunt in poenas privationis officiorum, vocisque activae et passivae; licet non alloquantur ad malum finem; nec possunt rehabilitari per suos superiores. - 58. Habens licentiam loquendi cum una determinata moniali non potest loqui, nisi cum illa persona, quae in licentia nominatur. - 59. Unde licentia concessa uni regul. non extenditur ad socium. - 60. Alia notabil. ad rem; ad n. 66. - 67. Subnect. Addit. ex alien. man. ad n. 74. * Appendix edit. Casin. *

¹ Accessus ad monasteria monialium sine rationabili causa est prohibitus omnibus, sive laicis sive clericis; cap. *Monasteria* 8 de Vita et honestate clericorum, ibi: *Monasteria sanctimonialium si quis clericus sine manifesta et rationabili causa frequentare praesumpserit, per Episcopum arceatur, et si non destiterit, ab officio ecclesiastico reddatur immunis (id est suspendatur): et si laici excommunicationi subdantur, et a coetu fidelium fiant penitus alieni;* et cap. *Periculoso* unic. de Statu reg. in 6, ibi: *Nullique aliquatenus inhonestae personae, nec etiam honestae, nisi rationabilis causa existat, ac de illius, ad quem pertinuerit, speciali licentia, ingressus vel accessus pateat ad easdem.*

² Et talis Constitutio Bonifacii VIII in d. cap. *Periculoso*, fuit innovata a Concilio Tridentino sess. 25, de Regul. et monial., cap. 5, ibi: *Bonifacii VIII Constitutionem quae incipit Periculoso, renovans sancta synodus, etc., et a S. Pio V in Constitut. incip. Circa pastoralis officii, ibi: Quam nos auctoritate apostolica etiam approbamus, et innovamus in omnibus, et per omnia, ac illam districte observari mandamus.*

³ Accessus ad monasteria monialium non sumitur materialiter, id est intelligitur, et sumi-

tur aditus, non quidem simpliciter ad monasteria monialium materialiter, seu pro muris et parietibus sumpta, sed aditus et accessus ad ipsas moniales causa illas visitandi, aut alloquendi, ac proinde in citatis iuribus non prohibetur accessus ad earum ecclesias, sed ad illarum colloquia et aspectum, sine rationabili causa et legitima facultate, quod satis clare patet ex cit. cap. *Periculoso*, dum ibi loco monasterii dicitur ad easdem, scilicet moniales; ibi: *Nulli.... accessus pateat ad easdem.* Sic Suarez to. 4 de Relig., tract. 8, lib. 1, cap. 10, n. 24; Sanchez l. 6 Moral., cap. 16, n. 112; Rodriq. tom. 1, qu. 45, art. 2, § *Advertendum*; Bonacina de Clausura, qu. 3, punct. 1, n. 1 et 2; Pellizar. de Monialib., cap. 5, sect. 5, n. 195; Donat. Prax. rer. regular., tom. 4, tract. 6, n. 1 et 2, et alii passim.

Accedentes ad moniales sine rationabili causa 4 et legitima facultate, sive sint saeculares, sive ecclesiastici, ordinarie peccant mortaliter. Rodriq. loc. cit., art. 4; Miranda de Monialib., qu. 4, art. 1; Bonacina loc. cit., pag. 3, n. 1; Pellizzar. loc. cit., n. 199; D. Caietanus de Alexandris in Confessario monialium, c. 7, § 10, qu. 2; Suarez tom. 4 de Relig., tract. 3, l. 1, cap. 10, n. 27; Tamburin. de Iure abbatissar., disp. 25, qu. 5, in principio, et alii.

De ratione enim legis est, ut in materia gravi obliget sub mortali, ut tradunt communiter doctores in materia de legibus. Constat autem quod lex prohibens accessum ad moniales ex genere suo est de re gravi, ut colligitur ex gravitate finis in ea intenti. Unde accessus ad moniales potest ab Ordinario fieri casus reservatus, ut decrevit Sacr. Congr. Episc. et Regul. in Bononien. 26 Octobris 1604. Imo potest ab ipsis prohiberi sub poena excommunicationis latae sententiae, ut decrevit Sacr. Congr. Conc. in Viterbien. 26 Iunii 1627, et Sacr. Congr. Episc. in Urbinaten. 10 Maii 1663, et in una Civitatis Castelli 16 Ianuarii et 10 Iulii 1699.

7 Notanter autem dicitur quod peccant mortaliter *ordinarie*, quia *ordinarie* accedentes ad moniales sine rationabili causa et legitima facultate, solent accedere cum scandalo seu turpi fine, aut contemptu superiorum; at vero, si accedant tantum semel aut iterum, seclusis dictis circumstantiis, peccant solum venialiter, ut docent Sanchez in Summa, lib. 6, cap. 119; Lezana tom. 1, c. 25, n. 36; Sanctorus in Constit. Min., cap. 11, statut. 7, qu. 1; Navarrus, Lamaz, Rodericus, et alii plures.

8 Patres et matres monialium possunt eas licite alloqui sine licentia, non tamen diebus prohibitis. Sacra Congr. Episc. et Reg. 15 Ianuarii 1616, apud Gavant in Manual. Episc., verb. *Monialium collatio*, n. 7.

9 Item etiam filii monialium possunt proprias matres licite alloqui sine licentia. Ead. S. C. Episc. 15 Martii 1619. Apud eundem, ib., n. 8.

10 Item fratres et sorores saeculares possunt sine licentia diebus non prohibitis alloqui suas sorores moniales. Eadem Sacr. Congr. 20 Septembris 1593. Apud eminentiss. Bellarm. in suis Declarationibus ad Decreta S. Conc. Trid., sess. 25, cap. 5, de Regularib. et monial., ibi; *E che li padri e madri, fratelli e sorelle carnali, fuori però della Quaresima e dell'Avvento, e dei giorni che le monache si comunicheranno, possano senz'altra licenza parlare con le loro figlie e sorelle, una volta la settimana solamente.*

11 Unde advertendum est quod prohibitio alloquendi moniales non solet comprehendere saeculares coniunctos in primo vel secundo gradu, ut decrevit eadem Sacra Congreg. in Perusina 18 Ianuarii 1618, et in Monopolitana 6 Maii. Excepto casu, in quo ex constitutionibus monasterii, vel speciali decreto Episcopi prohibentur etiam coniuncti in primo vel secundo gradu moniales alloqui, sine licentia, quae tamen, nisi aliud obstat, concedi debet ad annum pro alloquendis monialibus sibi coniunctis semel in mense. Eadem Sacra Congregat. in Verulana 10 Februarii 1599.

12 Regulares autem nunquam possunt moniales sibi coniunctas, aut alias intra clausuram degentes alloqui sine Ordinarii licentia. S. Congr.

Episc. et Regul. 12 Kalend. Decembris 1623, et 6 Novembris 1648, 23 Iulii 1649. Imo Episcopus non potest concedere regularibus licentiam alloquendi moniales, aut alias intra clausuram degentes, nisi sint eius coniunctae in primo vel secundo gradu; et quater tantum in anno, pro die et hora certa, et extra Adventum et Quadragesimam, feriam sextam, Sabbatum, vigiliis et dies festos; quae licentia subscribi debet etiam a superiore regulari pro monialibus sub regularium gubernio existentibus, item registrari, et confessario consignari qui assistat cum auscultatricibus. Ita expresse Sacr. Congr. Episc. iussu Urbani VIII, 12 Kalendis Decembris 1623. In decreto reformativo alterius decreti iussu Sixti V editi, ubi prohibebatur regularibus moniales alloqui sine expressa licentia eiusdem Sacrae Congregationis, quae decreta, ut ab omnibus commode legi possint, hic ad litteram dantur.

Decretum Sacrae Congregationis Episcop. et Regul. super accessu regularium ad monasteria monialium iussu Sixti V editum Novis Maii 1590.

« Illustrissimi et reverendissimi DD. Cardinales Sacrae Regularium Congregationis praefecti, ad occurrendum scandalis, quae contingere possunt, aliisque iustis et rationabilibus causis animum ipsorum moventibus, de speciali et expresse mandato S. D. N. Sixti divina Providentia Papae V, vivae vocis oraculo eis facto decreverunt et mandaverunt, nulli posthac religioso cuiuscunque ordinis, qualitatis et dignitatis existat (Superiore, cui monasterii seu domus cura incumbit visitatore, vel visitatoribus, confessarioque ordinario et extraordinario, cum ad tempus deputabitur, duntaxat exceptis) licere absque licentia expressa eiusdem Sacrae Congregationis accedere ad monasteria seu domus quarumcunque monialium, vel sororum, sive sui, sive alterius cuiusvis ordinis ad colloquendum, sive tractandum cum eis. Quod si aliquando mandato sui superioris aliquos religiosos ad praedicandum verbum Dei, vel ad celebrandas missas in ipsarum monialium seu sororum ecclesiis, sive oratoriis exterioribus, sive extra clausuram existentibus, mitti contingerit, prohibuerunt, ne dicti religiosi, ullo quaesito colore, moniales, sorores, aut quamlibet aliam personam intra clausuram degentes, alloqui possint.

» Quae omnia, et singula sub poenis privationis officiorum, ac vocis activae et passivae ipso facto incurrendis, aliisque eiusdem Congregationis arbitrio, praeceperunt inviolabiliter observari ».

15 *Decretum eiusdem Sac. Congr. Episcop. et Regul. iussu Urbani VIII editum 12 Kal. Dec. 1623, quo illud Sixti V iussu editum moderatur.*

« Cum alias de anno 1590, per Sacram Cardinalium negotiis Regularium Praefectorum Congregationem de mandato fel. rec. Sixti Papae V, circa accessum regularium cuiuscunque ordinis ad monialium monasteria fuerit decretum, quod nulli religioso cuiuscunque ordinis, gradus, qualitatis et dignitatis existat (superiore, cui monasterii seu domus cura incumbit, visitatore vel visitatoribus, confessarioque ordinario et extraordinario, cum ad tempus deputabitur, duntaxat exceptis) liceat absque licentia expressa eiusdem Sacrae Congregationis accedere ad monasteria, seu domus quarumcunque monialium vel sororum sive sui sive alterius cuiusvis ordinis ad colloquendum sive tractandum cum eis. Quod si aliquando, mandato sui superioris, aliquos religiosos ad praedicandum verbum Dei, vel ad celebrandas missas in ipsarum monialium, seu sororum ecclesiis, sive oratoriis exterioribus, sive extra claustra existentibus, mitti contigerit, ne dicti religiosi ullo quaesito colore, moniales, sorores, aut quamlibet aliam personam intra clausuram degentes alloqui possint, sub poena privationis officiorum, ac vocis activae et passivae ipso facto incurrendis, aliisque eiusdem Sacrae Congregationis arbitrio, fueritque postmodum declaratum, etiam equites S. Ioannis Hierosolymitani sub eodem decreto comprehendendi, et quoscunque contrafacientes, ab alio quam ab Apostolica Sede, aut a Sac. Congr. absolvi et rehabilitari non posse; amplissimi eiusdem Sacrae Congregationis Patres decreta huiusmodi innovanda, et inviolabiliter observanda statuerunt. Verum, quia experientia compertum est, interdum ob pias et rationabiles causas, easque (ita ferente casu) repentinas, ut ab eadem Sacra Congregatione licentiam expectari summe incommodum vel inutile sit, regularibus supradictis colloquendi cum monialibus sibi attinentibus, necessitatem obvenire, facto verbo cum sanctiss. dom. nostro Urbano VIII, et de Sanctitatis Suae expresso ordine et mandato, facultatem tribuerunt in posterum locorum Ordinariis, ut quatenus sibi visum fuerit in Domino expedire, licentiam concedere possint per quatuor vices ad summum quolibet anno, cuicunque regulari, ut moniales sibi in primo et secundo tantum consanguinitatis gradu coniunctas convenire, et alloqui possit. Id vero non aliter, quam servata forma infrascripta ad unguem, ut id nullo modo liceat diebus festis, aut in Adventu, Quadragesima, feria sexta, Sabato et vigiliis; praedictaque licentia obtenta ab Ordinario, et ab alio, ad quem spectet eam concedere, assignetur confessario ordinario mo-

nasterii, qui penes se retinere debeat; isque associet et praesens sit, et auscultatrices de more, non autem aliae assistant, praedictaque licentia pro die et hora certa, et in scriptis concedatur, in librisque cancellariae eiusdem Ordinarii adnotetur. Quod si praedicti locorum Ordinarii, per plures vices, vel in ulteriori gradu coniunctis, aut aliter, quam servata forma supradicta, licentias concesserint vel permiserint, sciant se intentioni sanctissimi Domini nostri, et Sacrae Congreg. transgressores, iudiciumque reformident: regulares autem poenis in supradicto decreto contentis, ac si nullam licentiam obtinuisent, eo ipso se noverint esse addictos, et arbitrio Sac. Congr. severius puniendos. Romae 12 Kalend. Decembris 1623 ». Vide tamen infra, n. 19, ubi videtur permissum Episcopis, ut talem licentiam regularibus concedere possint.

Regulares absque legitima facultate alloquentes moniales, aut alias personas inter clausuram degentes, etiam ab Episcopi iurisdictione exemptas, et ipsis regularibus subiectas, peccant mortaliter, quamvis alloquantur per solum quadrantem horae cum dimidio, horologio arenario mensuratum, seu per quodcunque modicum temporis spatium, et transgressores possunt ab Ordinario, tanquam Sedis Apostolicae delegato coerceri sub excommunicationis, privationis vocis activae et passivae, aliisque contra regulares accedentes sine licentia ad monasteria monialium statutis poenis, ut expresse declaravit S. Congr. Conc. approbante Clemente IX, ut infra.

« Die 11 Maii 1669 Sacra Congr. Eminentissimorum S. R. E. Cardinalium Concilii Tridentini interpretum habita notitia, quod nonnulli regulares absque licentia crates monasteriorum monialium adire, et frequentare non dubitent, praetendentes non esse interdictum per breve tempus, etiam usque ad quadrantem horae cum dimidio, quod horologio arenario aliquando metiuntur, moniales, aliasque personas in clausura existentes alloqui; et hanc opinionem, tanquam tutam affirmant, disseminant, et forsitan etiam scriptis evulgent, proprias graviter illaqueantes conscientias et scandala confoventes, ad huiusmodi perniciosos errores eliminandos, opinionem praedictam improbens, reiiciens ac damnans declaravit, regulares cuiuscunque ordinis, militiae, societatis, congregationis et instituti, etiam de quibus specialis mentio foret habenda, qui ad monasteria monialium, quamvis ab Ordinarii iurisdictione quomolibet exempta, ac etiam ipsis regularibus subiecta, vel alias speciali mentione digna, absque legitima facultate accedunt, colloquendo etiam per quodcunque modicum temporis spatium, cum monialibus, aut alias intra clausuram degentibus peccare mortaliter, eosque sub excommunicationis, privationis vocis activae et passivae, aliisque contra regulares accedentes sine licentia ad monasteria monialium statutis

poenis, posse ab Ordinario tamquam Sedis Apostolicae delegato coerceri. Et die 7 Iunii eiusdem anni, facta relatione sanctissimo domino nostro, Sanctitas Sua praesentem declarationem approbavit, ac typis dari, et servari iussit.

A. Card. CELSUS Praefectus

Loco sigilli.

S. BRANCACIUS Archiep. Adrianopolis Secr.

18 Regulares sine legitima licentia alloquentes moniales, seu alias intra clausuram degentes peccant mortaliter, etiamsi alloquantur ob bonum finem, ut expresse declaravit Sac. Congr. Concilii, ut infra:

Spoletana, *Accessus ad monasteria*.

19 Etsi S. Congr. eminentissimorum S. R. E. Cardinalium Concilii Tridentini interpretum, sub die 11 Maii 1669, aperte declaraverit, regulares, qui ad monasteria monialium absque legitima facultate accedunt, colloquendo etiam per quodcunque modicum temporis spatium cum monialibus aut aliis intra clausuram degentibus, peccare mortaliter, hancque declarationem sanctissimus dominus approbaverit, ac typis dari, servarique iusserit, quia tamen nonnulli sunt, qui declarationem huiusmodi perperam interpretantes, verumque sensum subvertentes, varia confingendo sophismata, asserunt, accedentes ad bonum finem non peccare mortaliter, et declarationem praefatam non obligare sub mortali contendunt, ad omnem tollendam dubietatem resolvendum:

I. *An regulares accedentes ad colloquendum cum monialibus sine licentia Episcopi peccent mortaliter?*

II. *An peccent mortaliter saltem stante d. declaratione Sac. Congr. Conc. cum approbatione Sanctissimi?*

Die 26 Novembris 1672 ead. Sac. Congr. ad utrumque respondit *Affirmative*, etiam ex rationabili causa, quando non adest licentia etc.

P. Card. DE ALTERIIS Praefectus

Loco sigilli.

S. Archiep. BRANCASIUS Episc. Viterb. Secr.

20 Regulares missi ad crates monialium pro munere praedicationis obeundo peccant mortaliter, et incurrunt censuras et poenas, si sine expressa licentia ad colloquendum immediate post concionem cum aliquibus, seu cum una tantum, omnibus aliis audientibus, immisceant sermones cum quaestionibus vel dubiis spiritualibus, aut materia ipsius concionis, ut expresse declaravit eadem Sac. Congr. Conc., ut infra.

Edita vix lege, statim illam eludere malitia²¹ excogitat; non ita pridem emanavit generale decretum arctissime prohibens colloquia regularium cum monialibus, quando iam super eo variae interpretationes confingi coeperunt, aliaeque nunc Bergomi suboriuntur, pro quarum resolutione supplicant confessarii monialium quaerendo:

Primo. An regularibus missis ad crates monialium pro munere praedicationis obeundo prohibitum sit sub peccato mortali, censuris et poenis, etc., immediate post cum ipsis monialibus absque expressa licentia ad colloquendum immiscere sermones cum quaestionibus, vel dubiis spiritualibus, aut materiis ipsius concionis?

Secundo. An talis prohibitio intelligatur tam de colloquutione cum aliquibus monialium, quam cum una tantum (omnibus tamen aliis audientibus) immediate post concionem?

Die 21 Maii 1678, Sac. Congr. eminentissimorum S. R. E. Cardinalium Concilii Tridentini interpretum ad utrumque respondit affirmative. Et ad id facit novissima Constitutio Clementis XII, incip. *Romanus Pontifex*, in qua revocat diversas facultates a Romanis Pontificibus per eorum vivae vocis oraculum, vel rescripta concessas; et tertia decima revocata est sequens: *XIII. Facultas regularibus alloquendi moniales etiam consanguineas, aliasque personas intra clausuram degentes, absque peculiari superiorum, ad quos quomodocunque spectat, licentia*. Unde caveant regulares ne sine tali licentia, moniales aliasque personas intra clausuram degentes alloquantur: cum praedictus Summus Pontifex inter alia id prohibeat *sub poena excommunicationis, ac privationis officiorum, dignitatum, ac quorumvis beneficiorum obtentorum, vocis activae et passivae, necnon inhabilitatis ad audiendas confessiones, et ad officia, dignitates et beneficia huiusmodi in futurum obtinenda, ipso facto absque ulla alia declaratione per transgressores respective incurrenda, a quo nonnisi a Nobis, seu Romano Pontifice pro tempore existente, praeterquam quoad excommunicationem praefatam in mortis articulo constituti absolutionis, dispensationis, seu rehabilitationis beneficium valeant obtinere*. Sunt praecisa verba dictae constitutionis a nobis per extensum allatae sub verb. *Oracula vivae vocis*.

Superiores regulares et confessarii monialium²² non egent licentia Ordinarii ad alloquendas moniales suae curae commissas; isti enim expresse excipiuntur in cit. decretis editis iussu Sixti V et Urbani VIII, ibi: *Superiore, cui monasterii seu domus cura incumbit, visitatore vel visitatoribus, confessarioque ordinario et extraordinario, cum ad tempus deputabitur, duntaxat exceptis*; et declaravit Sac. Congr. Episc. in Mediolanen. 24 Novembris 1592, ubi rescripsit

commissario apostolico osservanti: *Che il soprascritto decreto (cioè fatto sotto Sisto V), non comprende il ministro delle provincie, nè gli altri superiori per quei monasteri, che stanno sotto il governo e cura loro.* Et in Caputaquen. 27 Septembris 1641, rescribens Episcopo, ut publicatum edictum reformaret, ut infra: *Essendosi doluto appresso la S. C. il ministro provinciale delli Osservanti di cotesta provincia di principato, che V. S. abbia con suo editto particolare proibito sotto pena di scomunica riservata a sè medesima, che nessuna persona secolare e regolare, ancorchè sia confessore, o superiore del monastero di Gioia (soggetto alla detta religione delli Osservanti), o altro ministro o operario necessario, possa andare a parlare alle monache, ed entrar in clausura, eziandio, per amministrare li Sacramenti, o in altri casi di necessità senza sua licenza: questi EE. miei signori mi hanno ordinato di scriverle, che se bene gli Ordinari dei luoghi possono sottoscrivere le licenze di parlar alle monache, ed entrar in clausura de' monasteri anco soggetti a' regolari, ancorchè per il passato siano state solite sottoscrivere da' regolari solamente, come pretende esso ministro, ciò si deve fare congiuntamente con l'istesso superiore regolare, e non s'intenda delli confessori, o superiori delli conventi dei frati, che han cura del monastero; perchè, come potrà vedere da sè stessa nel decreto stampato (et est verisimile eidem fuisse transmissum illud sub Sixto, vel Urbano), che se li manda qui aggiunto, detti superiori e confessori sono eccettuati nella proibizione fatta dalla Sac. Congreg. sopra l'accesso de' regolari a monasteri di monache: onde V. S. potrà riformare il suo editto in questa conformità, per non dargli occasione di giusto richiamo, che così la Sacra Congr. m'ha commesso di significarle, e Dio la prosperi.*

Il Card. DI S. ONOFRIO.

24 Et haec procedunt, tam de superiore provinciali, quam locali, cui cura monasteri incumbit, ut clare infertur ex verbis decreti in dict. Caputaquen., ibi: *O superiori delli conventi de' Frati, che han cura del monastero; et ex verbis decreti in d. Mediolanen., ibi: Non comprende il ministro delle provincie, nè gli altri superiori per quei monasteri, che stanno sotto il governo e cura loro.*

25 De Vicario autem conventus eadem S. Congr. per Episcopum Ripanum consulta sub die 1 Septembris 1617 declaravit expresse: *Vicarium fratrum absque Apostolicae Sedis licentia moniales alloquentem in poenas in decreto generali contentas incidere, dummodo idem Vicarius in prioris absentia eiusdem prioris officii*
26 *munus non obeat.* Sic refert Barbosa, lib. 1 Iu-

ris ecclesiastic. univers., cap. 44, n. 265. Ubi addit, quod praefatum decretum locum non habet in Gallia, ubi moniales clausuram non observant, ac proinde fratres alloquentes in eo regno moniales extra claustra poenas non incurrunt, ut ead. Sac. Congr. declaravit, et rescripsit generali Cappuccinorum sub die 15 Martii 1594.

Sub decretis, quibus prohibetur regularibus 27 accessus ad monasteria, comprehenduntur etiam equites Melitenses, utpote veri regulares. Sac. Congr. Episcop. et Regul. in Tranen. 28 Ianuarii 1603, et in decreto generali iussu Urbani VIII ab eadem Sac. Congr. Episcop. et Regul. edito 12 Kalend. Decembris 1623, ibi: *Fueritque postmodum declaratum, etiam equites S. Ioannis Hierosolymitani sub eodem decreto comprehendendi.* Unde Episcopus potest procedere 28 contra equites Hierosolymitanos, seu Melitenses, si accedant ad monasteria monialium contra formam dicti decreti generalis, ut resolvit Sac. Congr. Episcop. et Regul. in Parmen. 29 Augusti 1614, et antea in una dict. Religionis 18 Februarii 1605, ac etiam in Neapolitana 12 Iulii 1599, apud Nicolium in Floscul., verb. *Hierosolymitani*, n. 5, ubi num. 6 affert alia decreta de eorum punitione in Ianuen. 14 Augusti 1584, et in Cosentina 21 Iulii 1640.

Episcopus potest imponere censuras aliasque 29 poenas non solum contra regulares, sed etiam contra omnes clericos et saeculares sine legitima facultate accedentes ad moniales. S. Congr. Concil. in Viterbien. 26 Iunii 1627, et Sac. Congr. Episc. in Urbinaten. 10 Maii 1633, et in una Civitatis Castelli 16 Ianuarii et 10 Iulii 1699, arg. cap. *Monasteria* 8 de vita et honestat. Clericor.

Episcopus potest imponere excommunicationem 30 latae sententiae sibi reservatam, non solum contra quoscunque accedentes ad moniales, sed etiam contra moniales ipsas colloquentes cum illis, etiam pro monasteriis exemptis et subiectis regularibus, a qua excommunicatione nequeant superiores regulares absolvere, neque suos subditos, seu subditas incursas, ut expresse declaravit Sac. Congreg. Conc. in Viterbien. 16 Iunii 1627; in Decreto allato per extensum art. anted., num. 94, et in Auximana 26 Iunii 1658, apud Monacell. part. 2, tit. 15, n. 16. Ubi addit quod Sac. Congr. Episc. in Anconitana 8 Novembris 1585, decrevit quod Episcopus posset accessum ad moniales prohibere etiam sub poena corporis afflictiva.

Decreta interdientia allocationem cum monialibus 31 comprehendunt etiam abbatissam, ut pro quiete et utilitate monialium Urbis decrevit Alexander VII, Constit. incip. *Sacrosancti*, in qua aperte declarat, quod sub nomine monialium in hac materia locutionis veniunt abbatissae, priorissae, aut officiales monasterii, et absolute censuit Sac. Congregat. Concilii de

anno 1654. Quae ad dubium propositum per commissarium generalem ordinis Minorum Sancti Francisci: *An regulares ad dicta monasteria accedentes, et cum abbatissa alloquentes, incurrant poenas in eisdem decretis inflictas, quas incurrunt regulares, qui accedunt et loquuntur cum aliis monialibus?* Respondit: *Regulares alloquentes cum abbatissa incurrere easdem poenas.* Lib. 19 Decret., pag. 425, apud Monacell. part. 2, tit. 15, formul. 15, n. 17.

32 Subcollectores accedentes ad colloquendum cum monialibus sine legitima licentia incurrunt easdem poenas. Sacra Congr. Conc. in Taurinen. et in Hipporegien. 13 Maii 1628. Iudices non possunt sine legitima licentia accedere ad collocatorium monialium ad interponendum decretum in contractu puellae saecularis existentis in monasterio, alias multari possunt etiam poena pecuniaria. Sacra Congr. Conc. in Anconitana 18 Novembris 1645, lib. 17 Decret., pag. 525.

34 Episcopus alique praelati, dum extra suam diocesim reperiuntur, non possunt licite accedere ad moniales sine licentia Ordinarii loci et superioris illarum, et si accedant incidunt in poenas latas contra huiusmodi alloquentes sine dicta licentia. Tales enim extra proprium territorium censentur quoad hoc, ut personae privatae, sicuti praeses extra suam provinciam; ita ex multis tenent Donat. Prax. rer. regul., tom. 4, tr. 6, qu. 23; Tambur. de Iure abbatiss., disp. 25, qu. 2; D. Caietan. de Alexandris in Confessario monialium, cap. 7, § 10, qu. 6, ubi referunt sic decrevisse Sac. Congr. Concilii in Baren. 20 Martii 1619, et ita expresse declaravit fel. recor. Benedictus XIV, Epistola encyclica incip. *Non senza*, me etiam in ipsa ad id citato in hunc locum. Vide infra n. 66, ubi affertur ad litteram dicta praeceptiva epistola.

35 Canonici cathedralis et capituli exempti accedentes ad moniales sine legitima facultate incurrunt censuras et poenas ab Ordinariis latas contra huiusmodi accedentes sine licentia. Sperell. dec. 21, num. 28, cum pluribus aliis ibi citatis; D. Caietan. de Alexandris loc. cit., qu. 8, cum aliis ibi adductis, et alii passim; Episcopus enim in hac materia ex adductis decretis procedit ut Sedis Apostolicae delegatus et omnes sibi subiicit, etiam privilegiatos et exemptos; et sic expresse decrevit Sac. Congr. Episcop. in Lucensi 19 Ianuarii 1618.

36 Peregrini et advenae, si sine licentia loquantur cum monialibus, incurrunt censuras et poenas latas ab Ordinario contra huiusmodi alloquentes, quia Episcopus in concernentibus materiam clausurae monialium procedit ut Sedis Apostolicae delegatus, non solum quoad loca, sed etiam quoad personas, ut patet ex declaratione Sacrae Congr. Conc. 20 Martii 1619 allata supra, n. 34. Adeoque peregrini et ad-

venae in concernentibus materiam clausurae subiiciuntur aequae Episcopo, ac subiiciuntur Sedi Apostolicae, et consequenter tenentur servare edicta Episcopi prohibentia accessum ad moniales, non secus ac si essent edita a Papa, et si contrafaciant, incurrunt censuras et poenas ab ipso latas; sic absolute tenet D. Caietan. de Alexandris loc. cit., qu. 10; Donat. loc. cit., qu. 22, n. 2; et alii contra Dianam, Pellizzarium et alios, et sic decrevit S. Congr. Episcop. in Tranen. 13 Iulii 1618.

Pauperes ostiatim mendicantes, si accedant sine expressa licentia ad moniales causa quarendi eleemosynam, secluso dolo et scandalo, non incurrunt dictas censuras et poenas, quia praesumuntur accedere ex tacita licentia Episcopi et in ipsorum brevissimo et transeunte accessu cessant causae finales, ob quas est facta huiusmodi prohibitio, et sic servat usus, et praxis communis. Sic Donatus loc. citato, qu. 25; D. Caietan. de Alexandris loc. cit., qu. 14; Pellizzarius loc. cit., cap. 5, n. 212.

Sic etiam dictas censuras et poenas non incurrunt famuli et famulae sine expressa licentia deferentes munuscula ad moniales iussu suorum dominorum seu dominarum, dummodo id faciant sine dolo et scandalo, quia tales tenentur suis dominis obedire, et pro similibus casibus praesumitur licentia tacita Episcopi loci. Donat. loc. cit., qu. 72; D. Caietan. de Alexandris loc. cit., qu. 14; Pellizzar. loc. cit., n. 113, et alii.

Non debet permitti magistris accessus ad monasteria ad effectum instruendi moniales in sono et cantu, ut expresse declaravit Sac. Congr. Episcop. 13 Septembris 1583, his verbis: *Non permittatur accessus saecularium ad monasteria monialium sub praetextu eas docendi sonum cymbalorum, aut alterius instrumenti, aut musicam, vel cantum, etiam ad crates.* Sic referunt Pignatell. tom. 6, consult. 85, n. 216; Gavant. in Manual. Episcop., verb. *Monialium collocutio*, n. 4; Donat. loc. cit., qu. 26; et Nicolius in Floscul., verb. *Musica*, n. 5, sic habet expresse: *Non conceditur quod moniales possint a viris doceri, neque cantum, neque sonum, neque ad crates, neque ad portas.* Sac. Congr. Episc. in Agrigentina 23 Aprilis 1602, et in Parmen. 8 Maii, et in Regien. 13 Iulii eiusdem anni; in Macerat. 17 Februarii 1603; in Messanen. 10 Iunii, et in Anconitana 15 Septembris eiusdem anni; in Neapolitana 8 Novembris 1604 et 5 Iulii 1647. Nisi brevi tempore pro cantu Gregoriano. Eadem S. Congr. Episcop. 2 Augusti 1647, 15 Ianuarii 1649, 21 Ianuarii 1650, apud eundem, loc. cit., n. 5.

Non debet permitti Hebraeis accessus ad moniales. Sac. Congr. Episc. et Regul. in Ravennaten. 26 Novembris 1594, apud Nicol. in Floscul., verb. *Hebraeus*, num. 2, his verbis: *Non permittatur Hebraeis accessus ad monia-*

les, et accedentibus sine licentia infligatur exsilium a civitate et dioecesi.

41 Moniales regularibus subiectae, alloquentes cum regularibus, etiam eiusdem ordinis licentiam legitimam non habentibus incurrunt poenas et censuras a Conciliis provincialibus, vel edictis episcopalibus in similibus appositas, ex bulla Gregorii XV de exemptorum privilegiis, incip. *Inscrutabili*; sic Sacr. Congr. Concilii in Veronen. 29 Ianuarii 1663, in respons. ad 1 dub., apud Barbosam in Summa Apostol. decis., verb. *Moniales alloquendi prohibitio*, n. 9. Vide supra, n. 30.

42 Regulares inventi alloquentes moniales absque legitima licentia possunt ab Episcopo poena carceris puniri, ut expresse decrevit Sacra Congr. Concilii in Faventina 7 Martii 1617, et iterum de anno 1629, sub Urbano VIII, ad dub. 14, ubi cum quaereretur *an posita dicta constitutione (scilicet Gregorii XV, de exemptorum privilegiis, incip. Inscrutabili), regularis absque legitima licentia accedens ad monasteria monialium regularibus subiectarum, ibique in loco colloquiis destinato cum moniali colloquens a dioecesano Episcopo, tanquam Sedis Apostolicae delegato, coerceri et puniri possit?* Sacr. Congr. Cardinalium Concilii Tridentini interpretum censuit posse. Quam Congregationis sententiam Urbanus VIII ad se relatum approbavit, et postremo idem sancivit die 11 Maii 1669, approbante Clemente IX. Vide supra num. 16 et 17, ubi datur decretum per extensum.

43 Loquens cum moniali de domo propinqua, aut via publica sita prope monasterium, probabilius, imo pro certo incurrit censuras et poenas latas contra accedentes ad colloquendum cum monialibus, quia principaliter et per se primo prohibetur collocutio, accessus vero per accidens; finis enim huiusmodi accessus est collocutio, qua reddita impossibili, non est qui desideret ad moniales accedere. Sic recte Donatus loc. cit., qu. 15, n. 2; Graffius tit. 1, cons. 22, de Excomm., num. 23; Henriquez lib. 13, cap. 26, num. 22; Verricell. tract. 8, qu. 66, n. 20; Felix Potestas tom. 1, part. 2, n. 1475; Pasqualigus in Lauret., num. 1124; Merol. et alii contra Dianam, part. 2, tract. 2, de Dub. regular., resolut. 48; Tamburin. de Iure abbatiss., disp. 25, quaesit. 8, num. 1; Pellizzar. de Monial., cap. 5, n. 214; D. Caietanus de Alexandris loc. cit., § 10, qu. 1, et alios.

44 Item dictas censuras et poenas incurrit loquens cum moniali per nutus et signa, quia conceptus mentales et animi passiones exprimuntur, et alteri significantur, nedum externa voce articulata, sed etiam signis et nutibus, ut patet in mutis et surdis. Sic recte Graffius de Casibus reservatis, lib. 2, cap. 5, n. 33; Tamburin. loc. cit., in respons. ad tertium; Me-

rola tom. 1, disp. 1, cap. 2, de Voluntario 3, difficult. 593 et seq.; Diana part. 3, tract. 2, de Dub. regular., resolut. 48; Donat. loc. cit., qu. 14, n. 2; D. Caietanus de Alexandris loc. cit., qu. 1, et plures alii, quos refert et sequitur Philip. de Privileg. ignorant., in appendic. ad cap. 4, n. 284.

Item dictas censuras et poenas incurrit qui 45 per interpositam personam loquitur in praesentia monialis audientis, et per eandem interpositam personam respondentis; quia id in effectu idem est ac si cum ipsa moniali colloqueretur; loqui enim per se et per interpositam personam paria sunt quoad effectum intentum. Bordon. resolut. 7, num. 70; Verricel. tract. 8, qu. 66, n. 21; Donat. loc. cit., qu. 14, n. 3 et seq.; Lezana in Summa, verb. *Moniales*, n. 20; Graffius loc. cit., et alii contra Dianam loc. cit., Pellizzarium loc. cit., n. 215.

Item dictas censuras et poenas incurrit qui 46 loquitur cum moniali audiente, sed non respondente, quia de ipso verificatur, quod vere cum moniali loquatur, sive ipsa monialis respondeat, sive non: verumtamen est, quod dictas censuras et poenas in tali casu non incurrunt monialis audiens et tacens, sicuti nec incurrunt qui monialem sibi loquentem audit, et nihil respondet, quia censura et poena est imposita contra loquentes, et non contra audientes. Graffius tom. 1, cons. 22, de Excomm., n. 30; Diana loc. cit.; Tamburin. loc. cit., in respons. ad secundum; Verricel. loc. cit., n. 24; Pasqualigus loc. cit., n. 1123; D. Caietanus de Alexandris loc. cit., qu. 1, et alii.

Item dictas censuras et poenas incurrunt qui 47 contra legem municipalem seu dioecesanam id prohibentem, litteras scribit ad moniales; unde attendendae sunt constitutiones particulares dioecesium, et edicta Episcoporum: nam in aliquibus dioecesibus, ut in Neapolitana et aliis adest prohibitio sub excommunicatione. Secus autem est dicendum pro illis dioecesibus ubi non adest talis particularis prohibitio. Donat. loc. cit., qu. 10, cum pluribus ibi citatis, et constitut. synodal. Neapolitana ibi adducta sub num. 5, et alii passim; decreta enim generalia loquuntur solum de accedentibus ad moniales alloquendas, non autem de scribentibus ad ipsas; alloqui enim est quid diversum a scribere, et a diversis non fit illatio. Bonacina de Clausura, qu. 3, punct. 2, n. 3; Diana loc. cit., resol. 48; Navarr. comm. 4 de Regularibus, n. 61; Sanchez lib. 6 Moral., cap. 16, num. 117; Rodriguez tom. 1, qu. 45, art. 3; Nicol. de Monialib., qu. 4, art. 5; Tamburin. disput. 25, quaesit. 10; Barbosa de offic. et potest. Episcop., part. 3, allegat. 102, n. 81, et alii.

Item dictas censuras et poenas incurrunt qui 48 sine legitima licentia contra legem municipalem et dioecesanam loquitur cum novitiis, educan-

dis, aliisque feminis intra clausuram degentibus. Donatus loc. cit., qu. 17; Riccius 1 part. Prax., dec. 647; Graffius lib. 2 de Casibus reservat., cap. 53, et alii passim, et sic expresse habetur in cit. statut. synodal. Neapolitan., ibi: *Etiamsi cum novitia, aut cum puellis, quae educationis causa ibi commorantur.*

49 Et de facto regulares sine legitima licentia loquentes cum praedictis, etiam praescindenda a statuto synodali, seu edicto Episcopi, incurrun poenas decreti Sac. Congr. iussu Sixti V editi, ibi: *Ne dicti religiosi, ullo quaesito colore, moniales, sorores, aut quamlibet aliam personam intra clausuram degentem alloqui possint*; et Constitutionis Gregorii XV, incip. *Inscrutabili*, ibi: *Si deliquerint circa personas intra septa degentes*; et decreti Sacrae Congr. Concilii de anno 1669 11 Maii, approbati a Clemente IX, die 7 Iunii eiusdem anni, et eius iussu typis dati, et servari mandati, ibi: *Cum monialibus, aut aliis intra clausuram degentibus*. Vide supra, n. 17, decretum per extensum.

50 Licentiam concedere pro alloquendis monialibus, et aliis personis intra clausuram degentibus pro monasteriis Episcopo subiectis, vel Sedi Apostolicae, ad quem spectet? Vide art. antec. a n. 85 ad 87.

51 Licentiam concedere pro monasteriis exemptis, et regularibus subiectis, ad quem spectet? Vide ibidem, a n. 88 ad 93, cum proportionaliter idem dicendum sit de licentia pro allocutione monialium, ac pro ingressu in clausuram.

52 Unde, ut notant Matthaeucci, Official. curiae, cap. *Quoad allocutionem cum monialibus*, n. 6, constat, talem licentiam concedere non competere regularibus privative quoad Ordinarios, et Ordinariorum licentia est semper necessaria ad licite moniales etiam regularibus subiectas alloquendas ex dispositione etiam Sac. Congr. Episc. et Regular., quae apud Pignat., tom. 6, consult. 85, n. 31, die 29 Apr. 1594, censuit, *quod moniales regularibus licet subiectas alloqui nemo possit absque licentia Episcopi, vel eius deputati*, quod et nuper declaravit Sacra Congr. Concilii in Bononien. 17 Maii 1704, in responsione ad quartum, apud Monac. part. 1, tit. 15, formul. 15, n. 14. Vide supra, n. 12.

53 Ubi licentia datur ab Episcopo, vel eius Vicario et superiore regulari, non licet superiori regulari talem licentiam alterare, addendo vel aliquid adimendo. Sac. Congr. Concilii in Verulen. 29 Ianuarii 1633, apud Barbosam in Summa apostolic. decis., verb: *Moniales alloquendi prohibitio*, n. 11, ibi: *Monialium regularibus subiectarum superiores subscribentes post Episcopum vel eius vicarium licentias eorum, qui ad collocutoria accedunt, vel clausuram ingrediuntur, non possunt quid excludere, addere, vel adimere ex illis quae Episcopus ipse, aut vicarius pro cura et bono regimine clausurae in licentiis praescribit et apponit.*

Pro quo advertendum quod talis licentia pro 54 monasteriis in civitate existentibus debet primo loco subscribi ab Episcopo, seu eius Vicario, et postea a superiore regulari; pro monasteriis autem existentibus extra civitatem in dioecesi debet priori loco subscribi a superiore regulari, et postea a deputato ab Episcopo. Sic expresse Sacra Congr. Episc. et Regul. in Camerin. 7 Martii 1617, prout patet in eius decreto per extensum allato art. antec., n. 92.

Edicta vero, quibus personis saecularibus ad 55 eadem monasteria monialium prohibere accessus, subscribenda et publicanda sunt a solo Episcopo privative quoad superiores regulares. Sic expresse eadem Sacra Congr. in d. Camerinensi, ibi: *Edicta vero quibus personis saecularibus ad eadem monasteria monialium accessus prohibetur, ab Episcopo duntaxat subscribenda et publicanda esse decrevit*; et nuper statuit etiam Sac. Congr. Conc. in Hyeracensi *Visitationis* 26 Ianuarii 1692, in responsione ad 13, apud Monacell. part. 1, tit. 11, form. 19, num. 8.

Regulares pro alloquendis monialibus etiam 56 sibi subiectis in casibus permissis indigent licentia Episcopi loci, et sui superioris regularis, ita ut utriusque licentia debeat copulative concurrere. Donatus loc. cit., tr. 6, qu. 31, n. 5; Matthaeuc., Official. cur., cap. 3, num. 18, et constat ex decreto Sacrae Congr. Episcop. et Regular. iussu Urbani VIII editum et allatum supra, n. 15.

Regulares confessarii, et superiores seu visi- 57 tadores, si alloquantur moniales extra praecisam officii sui necessitatem, incidunt in poenas privationis officiorum, vocisque activae et passivae. Sac. Congr. Episc. et Regul. in Arminen. 22 Ian. 1676; in Ianuen. 4 Maii 1618. Licet non alloquantur ad malum finem. Ead. Sac. Congr. Episc. et Regul. in Placentina 26 Ianuarii 1624. Nec possunt rehabilitari per suos superiores. Eadem Sacra Congr. Episc. et Regul. in una Venetiarum et Nucerina 14 Decembris 1604, apud Nicolium in Flosculis, verb. *Accessus*, n. 2.

Habens licentiam loquendi cum una deter- 58 minata moniali non potest loqui cum aliis, sicuti monialis non potest loqui, nisi cum illa persona quae in licentia nominatur. S. Congr. Episcop. et Regul. in Comen. 16 Martii 1593. Unde patet quod licentia concessa uni regulari 59 non extenditur ad socium, ut recte docent Cottonius lib. 4, contr. 7, n. 88; Matthaeucci, Official. curiae, cap. 3, n. 11, et alii contra alios; et concordant alia decreta supra allata, quae prohibitionem alloquendi declarant in terminis universalibus negativis; ut *nulli religioso, nulli regulari liceat*, etc. *Nemo alloqui possit sine licentia*, et huiusmodi. De socio enim verificaretur, quod loqueretur sine licentia, adeoque, etc.

60 Iis quae iam diximus supra n. 24 addenda sunt quae tradit eruditissimus P. Gaudentius de Ianua in egregio suo opere novissime anno 1748 Romae impresso, de Visitatione, cap. 4, dubit. 11, sect. 5, n. 31, ibi: *Recolendum est itidem quod dictum fuit superius, sect. 4, n. 27, a prohibitione alloquendi moniales exceptos esse superiores, tum provinciales, tum locales, confessariosque ordinarios, simul et extraordinarios, pro tempore exerciti muneris; resolutionem etenim ibi datam impugnat Monacellus aliter sentiens, et confessariis, qui sint presbyteri saeculares, consulens contrarium, quod nimirum moniales extra actum confessionis minime alloquantur, nisi aliqua necessitas, quae bonum publicum monasterii respiciat, urgeret; prout part. 1, tit. 9, formul. 3, n. 11. Confessariis vero regularibus hoc idem districte praecipiens deinde form. 5, n. 1 et 2, ex relato per se decreto in Nolana 21 Febr. 1617, quod ait reperiri in Regesto; sed locum non citat; ubi facto quaesito: Num confessarius regularis monialium, eiusque socius, confessionis, et sacramentorum administrationis casibus exceptis, easdem moniales absque S. C. Congregationis licentia alloqui valeant? Refertur data responsio Negative. Verum hic considerandum obvenit, declarationem huiusmodi emanasse a Sacra Congregatione Episcoporum et Regularium; supra quo non reflectit Monacellus. At eadem S. Congr. Episc. ex motivo, fortasse, quod nonnisi cum maxima difficultate mandatum huiusmodi a superioribus, et confessariis observandum foret, illud, quatenus prius editum sustineatur, in posterioribus decretis revocavit; excipiendo a communi decreto non alloquendi moniales superiores dictos, atque confessarios tum ordinarios regularium, tum extraordinarios respective; atque praecipiens locorum Ordinariis, ne superiores in casu, confessariosve ad monasteria accedentes ullatenus vellent; in decreto scilicet edito 20 Iulii an. 1640 in Alexandrina; et in littera data de an. 1641 22 Novembris, Archiepiscopo Amalphitano, sicut et in data prius Episcopo Caputaquen. sub die 27 Septembris eiusdem anni 1641. Quae omnia potuisset legere Monacellus apud Lantuscam v. *Allocutio monialium*, num. 7, prout plura legit et citavit apud eundem, quoties ad suum inserviant et iuvent intentum. Posset adduci sane Constitutio posterior Alexandri VII *Sacrosancta* 50, in Bullar. tom. 5, data sub die 30 Martii 1658, in qua prohibitio praefata, sub poenis ibi taxatis, extenditur ad confessarios ordinarios et extraordinarios, superiores item cuiuscumque gradus, seu visitatores, tam ordinarios quam delegatos, qui extra actum visitationum aut confessionum respective cum monialibus, etiamsi abbatissae, priorissae aut officiales monasterii fuerint, colloqui praesum-*

63 *psierint*. Ubi notandum venit illud verbum praes-

sumpsierint. Verumtamen Constitutio edita fuisse constat *pro quiete et utilitate monialium Urbis, regularium curae subiectarum*; ut inibi in titulo et praeambulo propter specialia motiva solerti pontifici nota, qua ratione fortasse Monacellus, quem certe non latebat, eam allegare desiit; licet Matthaeuccius ipsammet generaliter admittens, Offic. cur., cap. 13, n. 6, non advertat se contradicere sententiae quam sustinuerat, cap. 3, n. 13, *confessarios videlicet, superioresque in prohibitione alloquendi, etc., minime includi*. An vero etiam in Urbe Constitutio sancta exacte observetur, non est meum investigare. Porro, quod in aliquibus actionibus, extra actum visitandi, atque audiendi confessiones, valeant regularium superiores et quoque confessarii alloqui moniales, nec non ad collocutoria accedere, invenitur decisum a Sac. Cong. Conc. recentius in Mediolan. 2 Iulii 1738: *Ad primum dubium, videlicet, quod superior regularis, vel ipsius delegatus possit et debeat intervenire contractibus per moniales initos, eisdemque privative consensum praebere, absque licentia et interventu protectorum, quatenus moniales sint regularibus subiectae*. Inter fol. pub., p. 90, quod idem probatum legitur in fol. eiusdem Mediolanen. antea expositae sub die 27 Maii ipsiusmet anni, pag. 82, § Porro, in fine. Et quia forte praetendebant Episcopi, sive Ordinarii, superioribus regularibus in huiusmodi casibus necessariam praebere licentiam; oppositum habetur itidem resolutum in Lycien. *Clausurae* 22° Sept. an. 1742, ad dub. 18 et 19. Nempe, *quod regularis superior in quibuscunque contractibus, tam activis quam passivis, per notarium in locutoriis monasteriorum suo ordini subiectorum rogandis (salvo iure Episcopi tribuendi licentiam pro rogatione eorundem) possit interesse eisdem contractibus, absque licentia Episcopi et in absentia superioris regularis, confessarius remaneat vicarius dictorum monasteriorum*. Inter fol. publ. eiusdem ann., pag. 136 et seq. Haec ille praecisis verbis. Vide tom. 9 in Appendic. ad Decreta SS. CC. ubi habentur omnia resoluta dubia in dicta Lycien. *Clausurae* 22 Sept. 1742.

Hic observanda venit novissima encyclica Epistola Benedicti XIV ut sequitur:

Lettera circolare della Santità di Nostro Signore Benedetto Papa XIV agli Arcivescovi, Vescovi ed Ordinarii dello Stato Ecclesiastico. Sopra l'accesso a' monasteri delle monache, che da alcuni si fa senza le opportune licenze.

BENEDICTUS PAPA XIV.

Venerabilis frater, salutem et apostolicam benedictionem.

Non senza grave molestia dell'animo nostro ci è stato da persone degne di fede riferito portarsi alle volte i prelati locali governa-

tori delle città del nostro Stato a' monasteri delle monache, e parlare ancora liberamente con esse, senza avere chiesta ed ottenuta l'opportuna licenza da' Vescovi ed Ordinarii dei luoghi, contravenendo alle disposizioni sinodali, o costituzioni episcopali nelle quali vien prescritto sotto le dovute pene il non accostarsi a' monasteri delle monache, e parlare con esse senza le opportune licenze; e lo stesso praticarsi anche da prelati e governatori, che essendo governatori d'una città, per qualche loró contingenza passano per un'altra, andando nella stessa maniera a' monasteri delle monache: pretendendo tutti i predetti di fare quanto fanno, col fondamento d'esser esenti dalle particolari Costituzioni de' Vescovi ed Ordinarii, che proibiscono l'accesso alle monache senza le opportune licenze. Nè noi abbiamo avuto difficoltà di prestar fede alle relazioni ed esposizioni, che ci sono state fatte: avendo pur troppo, mentre eravamo Vescovo di Ancona, e governavamo come Arcivescovo la città di Bologna, stando a piè fermo in essa, veduto con nostro grave dispiacere succedere così sotto gli occhi nostri, poco o nulla curando le nostre ammonizioni, ancorchè fatte con qualche calore.

Non può negarsi, che nulla o poco vi sarebbe da fare, se si avessero presenti le risoluzioni fatte da questi nostri tribunali, ed approvate ancora dai nostri predecessori; avendo essi pensato a tutto ne' tempi passati, ed avendo essi in altri tempi anche saviamente provveduto a tutto: ma perchè per lo più esse non si sanno, o, se si sanno, si prende l'impegno d'operare a capriccio, resta il peso in chi attualmente governa di rimetterle nella memoria degli uomini, ad inculcarne l'osservanza.

Ne' tempi passati non solo le Sacre Congregazioni coll'approvazione de' Sommi Pontefici nostri predecessori hanno stabilito quanto era d'uopo in ordine agli accessi de' regolari, che col fondamento della loro esenzione pretendevano di potere andare a' monasteri delle monache sottoposte alla loro giurisdizione senza l'opportuna licenza del Vescovo, come può vedersi nel nostro trattato *de Synodo*, al lib. 7, cap. 31, n. 7, ove sono indicate e riferite le accennate risoluzioni; ma altresì hanno pensato e provveduto al caso, non che de' prelati e governatori, ma de' Vescovi, o che passano, o per accidente si ritrovino dimoranti in qualche altra città o luogo, ad altro Vescovo sottoposto; ed hanno determinato, che non possano andare a' monasteri delle monache, e parlare con esse, senza prima aver fatte le dovute parti coll'Ordinario del luogo; e queste individue risoluzioni sono anche indicate dagli autori moderni, come può vedersi nel Pellizzario *de Monialibus*, cap. 5, sect. 5, n. 210; nel Graziano discept. 192, n. 1; nel Tamburrino *de Iure abba-*

tissar., disp. 25, qu. 2, e nel Ferraris nella sua Biblioteca, to. 5, in verb. *Moniales*, art. 4, n. 34.

La custodia della clausura delle monache viene commessa dalle disposizioni canoniche al ius ordinario del Vescovo locale ne' monasteri a lui sottoposti, ed al ius delegato ne' monasteri esenti, come fu stabilito dal nostro predecessore Papa Bonifacio VIII, nel cap. *Periculoso* de Statu monachorum in sexto, che fu rinnovato dal Sacro Concilio di Trento, nel cap. 5, sess. 25, *de Regularibus et monialibus*; effetto e sequela di questa custodia della clausura è la proibizione, che veruno si accosti ai monasteri delle monache, e parli con esse senza la dovuta permissione e licenza del custode, il che porta seco, dover ciascheduno chiederla ed ottenerla per poter andare ai monasteri, e parlare colle monache, e restare tutti sottoposti all'autorità direttiva della proibizione, come discorrono i citati autori, e come ancora si desume dalle passate risoluzioni. Queste sono da noi pienamente approvate; e quando mai ve ne fosse bisogno (il che non crediamo) anche per via di nuova legge, determiniamo non poter i Vescovi, che sono fuori della loro residenza, andare ai monasteri delle monache situati in altre diocesi, e parlare con esse, senza la dovuta licenza dell'Ordinario locale, e nemmeno potere i vicelegati ed i governatori locali, ancorchè prelati, andare ai monasteri delle monache situati nel loro governo senza la predetta licenza, nè tampoco ai monasteri situati fuori del loro governo in altri luoghi, ne' quali abitassero, o pe' quali in occasione di viaggio fossero obbligati a passare.

Poc' anzi s'è detto, essere tutti questi sottoposti all'autorità direttiva delle Costituzioni de' Vescovi proibenti l'accesso ai monasteri delle monache senza l'opportuna licenza: perchè essendo i predetti esenti dalla loro giurisdizione ordinaria, restano esenti dalla forza coattiva della loro giurisdizione, ch'è lo stesso che dire, dalle pene da essi imposte contro i trasgressori, giusta la risposta del nostro predecessore Clemente III, nel cap. *A nobis* 21 de Sententia excommunicationis: ed acciò da questa esenzione non derivi qualche inconveniente, nel caso di cui si tratta, ordiniamo, che quando mai in avvenire (il che non crediamo) succedesse, che taluno de' sopradetti andasse ai monasteri delle monache, e parlasse con esse senza la loro licenza contro lo stabilito ne' sinodi episcopali, o nell'episcopali costituzioni o bandi, ne diano parte a noi, o alla Congregazione de' Vescovi e Regolari, che non si lascierà di prendere le dovute misure per vendicare l'autorità vescovile dispregiata: e tanto più volentieri ci applichiamo a questo temperamento, perchè lo vediamo abbracciato e stabilito, nel caso di doversi procedere dagli Ordinari contra gli esenti, ed immediatamente soggetti alla Sede

Apostolica, dal nostro predecessore Giovanni XXII, nel cap. *Cum Matthaeus* de Haereticis, nelle stravaganti comuni, e dall'altro nostro predecessore Eugenio IV, nel cap. *Divina* de Privilegiis, pure fra le stravaganti comuni. Ed ecco quanto abbiamo creduto necessario di dover fare. Resta ora a voi, venerabile fratello, il conservare nella vostra cancellaria questa nostra lettera, notificarne il tenore nella maniera che crederete più propria a chiunque deve essere notificata, pubblicandola in quel modo che crederete opportuno; ed invigilare per l'esecuzione della medesima, mentre noi abbracciadovi, diamo a voi ed al gregge alla vostra cura commesso, l'apostolica benedizione.

Datum Romae apud Sanctam Mariam Maiorem die trigesima prima Octobris, millesimo septingentesimo quadragesimo nono, pontificatus nostri anno decimo.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

- 67 Plures hic occurrunt quaestiones, eaeque frequentissimae. Prima est, an Episcopus vel alter superior ordinarius concedere valeat regularibus quibuscunque, etiam non coniunctis in primo et secundo gradu, licentiam alloquendi moniales? Tractat inter alios hanc quaestionem P. Gaudent. a Ianua de Visitat., tom. 1, cap. 4, dub. 11, sect. 4, n. 28, et affirmativam tenet sententiam. Praecipue ex hoc movetur, quod
- 69 Sac. Congr. Concilii interpret anno 1669, et rursus anno 1672 decrevit: regulares alloquentes moniales, sine licentia Ordinarii, puniendos esse ab eodem Ordinario et peccare mortaliter. Hinc enim infert d. Sacram Congregationem supponere, quod Ordinarius valeat regularibus
- 70 licentiam concedere alloquendi moniales. Sed quidquid in utramque partem in hac quaestione dici possit, videtur amplectenda haec affirmativa sententia, attenta praxi; nam ubique fere locorum Ordinarii licentias hasce alloquendi moniales concedunt regularibus.
- 71 Altera quaestio est an poenae statutae contra regulares alloquentes moniales sine licentia Ordinarii, locum sibi vindicent, si regulares, sine licentia Ordinarii novitias, educandas et inservientes, quae in monasteriis cum monialibus degunt, alloquantur? Affirmative autem cum auctore num. 49 respondendum videtur, attentis decretis anno 1623 et 1669 editis a Sacra Congregatione Concilii interprete, iisque a S. Sede approbatis, in quibus disertis verbis habetur, haud posse regulares, sine debita licentia, alloqui moniales, aut alias quaslibet per-

sonas intra clausuram degentes. Meritoque Pater Gaudentius a Ianua, de Visitat., to. 1, cap. 4, dubit. 11, sect. 3, n. 29, reprehendit Graffium, Donatum et Monacellum tenentes, sub prohibitione alloquendi moniales non venire novitias.

Tertia quaestio est an Ordinarius regulares alloquentes moniales punire possit aliis poenis, praeter illas contentas in decretis SS. Congregationum?

Et quidquid contradicat Pater Gaudentius a Ianua de Visitat., tom. 1, cap. 4, dubit. 11, sect. 4, n. 29, verior videtur sententia affirmativa Monacelli, Formular. legal. pract., to. 1, tit. 11, formul. 19, n. 5, utpote innixa pluribus resolutionibus Sacrarum Congregationum ab ipso allegatis. Et convenit etiam auctor n. 42.

APPENDIX EDITORUM CASINENSIIUM.

Ad superiorem et ad praesentem articulum de clausura monialium.

Nomine clausurae intelligitur spatium illud quod continetur intra ianuam monasterii semper clausam, seu, quod idem est, intelligitur locus ille qui continetur clausa monasterii ianua ad quem externi accedere nequeunt et extra quem moniales non possunt egredi sine violatione praecepti, vel etiam voti, dum clausuram ex voto servare tenentur; ut ex Const. Summi Pontificis Gregorii XIII, incip. *Deo sacris*, ibi: *Neque itidem licere monialibus, etiam tertiariis, egredi ianua monasterii, quae est pro clausura ipsius monasterii, etiam ad claudendam aliam ulteriorem ianuam, per quam patere solet aditus saecularibus venientibus ad rotam vel ad crates seu loca colloquiis destinata, quae vulgo parlatoria vocantur, vel ad pulsandam ipsam ianuam clausurae; quae loca, cum saltem pro causis praedictis patere soleant saecularibus, extra clausuram censerì debent etiam tempore quo clausa sunt.* Bonacina de Clausura, qu. 1, punct. 1, n. 1.

Unde appellatione clausurae venit totum illud spatium monasterii, seu domus personarum religiosarum, ad quod liber est accessus ipsis religiosis, et non saecularibus personis, terminique et limites istius clausurae complectuntur omnia monasterii loca, quae ianua clausa continentur, et ad quae saeculares non admittuntur. Bonacina loc. cit.; Ventriglia Prax. rer. notab., part. 1, annot. 5, § 1, n. 2.

Porro incipit clausura ab ea porta, in qua est sedes ianitoris ad clausuram servandam.

¹ Hac ratione violatrix dicitur clausurae monialis, etiam tertiaria, si egrediatur e ianua monasterii, quae est pro clausura, ad claudendam aliam ianuam ulteriorem qua patere solet aditus saecularibus venientibus ad rotam vel ad crates, seu loca colloquiis destinata, vel

ad pulsandam ipsam ianuam clausurae; quae loca, cum patere soleant saecularibus, extra clausuram censerì debent, etiam tempore quo clausae sunt. Ventriglia Prax. rer. notab., part. 1, annot. 5, § 5, n. 20.

Sanchez in Decalog., lib. 6, c. 15, num. 28; Ventriglia loc. cit., num. 3. Huiusmodi autem clausurae limites statuere pertinet ad praelatum loci illius, qui habet ius visitandi clausuram praedict. sive ordinarium, sive delegatum. Pignatell. tom. 6, consult. 85, n. 275.

4 Illud quoque ex verbis d. bullae utique infertur, ecclesiam, et locutoria exteriora non venire sub appellatione clausurae¹. Sanchez in Decal., l. 6, c. 15, n. 6 et 7; Ventriglia loc. cit., n. 2.

5 « De limine (vero) portae, sic Ventriglia loc. cit., num. 4, quid dicendum sit, dubitatur, an dicatur venire appellatione clausurae, videtur dicendum quod non; nam quod fit in ostio, non dicitur fieri in domo... (Ast) verius dicendum est, si, clausa ianua, limen remanet intra, erit comprehensum in clausura; si vero remanet extra, dicitur extra clausuram, ut bene distinguit Bart... qui dicit, quod si aliquid fit in ostio intra clausuram domus, dicitur esse factum in domo; si vero fit extra clausuram ostii, non dicitur fieri in domo ».

6 Quoad autem rotam spectat, « dubitatur, prosequitur Ventriglia loc. cit., n. 6 et seq., an rota, id est instrumentum illud in pariete monasterii, quo res e monasterio extra, vel ab extra ad monasterium trahuntur, veniat appellatione clausurae. Respondet Bonacina..., sic idem Ventriglia, quod rota non dicitur intra, nec extra clausuram, unde infert quod si monialis rotam ingrediatur, et rotam ad partem, quae saecularibus patet, vertat, quandiu a rota non egreditur, non dicitur violare perfecte clausuram, cum limites clausurae nondum perfecte excedat, licet peccet ratione periculi. Verum, prosequitur Ventriglia, Comitulus, quem refert et sequitur idemmet Bonacina ante factum, tenet contrarium; unde in casu praedicto monialis diceretur violare clausuram, et opinio Comitoli est tutior; nam tenendo opinionem Bonacinae, sequeretur absurdum; nam si saecularis poneret se intra rotam, eamque verteret ad partem, quae monialibus patet, si non egrederetur a rota, non violaret clausuram; quod non potest dici, nam vere ex hoc ingressu posset oriri damna et scandala pro quibus vitandis introducta est clausura. Hanc opinionem, concludit praef. Ventriglia, omnes admittunt quoad peccatum; quoad vero censuras, magis communis est talem monialem non incurrere excommunicationem. Tamburin. de Iur. abbatiss., disp. 19, qu. 4, n. 5; Diana et alii ».

7 Tectum eatenus dicitur esse intra clausuram, quatenus regit loca quae sunt intra clausuram,

et non ultra. Sanchez loc. cit.; Suarez t. 4 de Rel., l. 1, c. 10, n. 6; Diana de Claus., n. 20; Ventriglia ibid., n. 5.

Horti demum monial. continentur procul⁸ dubio sub clausura. Nicol. in Flosc., verb. *Monialis*, n. 34... « Mihi tamen, prosequitur Nicolius, procul dubio, videtur non affici clausura hortus, quando non est muratus, sed sola sepe cinctus, et per consequens non posse moniales ad illum egredi; alias plus esset periculi, quam si per vias publicas graderentur; nec ita indicatur clausura per sepe, sicuti per murum... ». Sacra vero Congregatio, sic idem Nicolius eodem censuit, *quod hortus, vel silva murati, aut fovea circumdati, comprehenduntur sub clausura*, 15 Octobris 1578.

« An autem violatio clausurae monialium⁹ excusari possi a culpa m. ratione parvitatit materiae; R. Naldus, verb. *Clausura*, num. 2, et Graffius de Cas. reser., c. 9, n. 45, quos adducit et non reprobat Diana p. 3, tr. 2, resol. 52, posse excusari, adeoque monialiem ambobus pedibus se transferentem extra ianuam terminos clausurae terminantem ad unum vel ad duos palmos, non peccare m. si statim regrediatur; idem sentit, et Merolla relatus a Tambur.... qui tamen oppositum sentit cum Bonac... et aliis, alioqui concedens parvitatem materiae in praesenti casu posse admitti, si monialis toto corpore non egrediatur e clausura, sed maiori parte corporis manens intra septa monasterii, pede aut pedibus exeat: sic quippe non videtur consummari tota transgressio violationis clausurae in eo consistens, quod monialis egrediatur e terminis definitae clausurae, quod utique verificatur, sive ea longe recedat a dictis terminis, sive tantum ad duos pedes, mox regressura; quae est ratio cur citati DD. sustineant in violatione clausurae non dari parvitatem materiae, et quidem satis probabiliter. Quanquam non audeam damnare oppositam sententiam, quam admittunt docti neoterici a me consulti, nec immerito; stante quod obligatio clausurae est de iure positivo humano, quod cum debeat esse accommodatum fragilitati humanae, non solet, nec debet interpretari adeo rigore, ut non admittat levitatem materiae, etiam in casu quo eius violatio dicatur perfecte consummata modo praedicto; idque iuxta doctrinam a Sanchez traditam l. 1 Mor., cap. 4, n. 1, asserentem tunc solum non dari parvitatem materiae, quando in materia parva reperitur integra ratio irreverentiae ac offensionis, cuiusmodi sunt ea quae immediate ac directe versantur circa Deum, ut odium Dei, con-

¹ Hinc nec sacristana, nec priorissa, nec alia monialis egredi potest in ecclesiam exteriorem, occasione claudendi illius ianuam, vel quolibet alio praetextu. 1608, Brissinon. 12. Dec. Neque de hoc datur licentia, 1577, Amelia 22 Ian., Como 8 Dec. 1594. Sed pro necessitate

claudendi ianuam respondentem in viam publicam debet provideri de vecte cum sera a parte exteriori, cuius clavis teneatur a confessorio vel procuratore, vel alia persona vicina sene, et timente Deum. 1594, 20 Sept. Nicolius in Floscul., v. *Clausura*, n. 50.

temptus illius, infidelitas, periurium assertorum, simonia, et alia id genus, inter quae tamen non videtur computanda violatio clausurae, etsi Sanchez l. 6 Mor., c. 16, n. 70, id neget». Haec habet Pellizzar. de Monial., cap. 5, sect. 1, qu. 11, n. 19¹.

- 10 Contra Pignatellus secutus Sanchez, Bonac. et Dianam, tenet quod « clausura consistit in indivisibili; unde non potest in huius violatione dari parvitas materiae; nam sive parum ultra lineam clausurae transeas, sive multum, dummodo totus transeas, perfecte diceris clausuram violasse ». Tom. 6, consult. 85, n. 275. Ita pariter sentit Ventriglia Prax. rer. notabil., part. 1, annot. 5, § 1, n. 8.

- 11 Iam vero ex Conc. Trid., sess. 25, cap. 5, de Regular., Episcopis iniungitur sub obtestatione divini iudicii, et interminatione maledictionis aeternae, ut clausuram violatam restituant, et inviolatam conservent: quod quidem onus eisdem incumbit ordinaria auctoritate in monasteriis sibi subiectis, auctoritate vero a Sede Apostolica delegata in illis praefatae Sedi Apost. immediate subiectis, ut ex eod. Trid. loc. cit., et ex motu S. Pii V, incip. *Circa pastoralis*; Ventriglia loc. cit., § 2, n. 1.

- 12 Atque, ut rite hanc rem persequamur, illud lector advertat oportet, moniales esse in triplici differentia. Aliae enim sunt immediate subiectae Episcopis; aliae immediate Sedi Apostolicae; aliae vero immediate regularibus, quae etiam dicuntur exemptae. Insuper duplex in Episcopo dari potest potestas alia ordinaria; alia delegata, de quibus doctores passim. Pignatellus to. 6, consult. 85, n. 1.

- 13 « Expendendo igitur hoc triplex monialium genus, cum hac duplici Episcoporum auctoritate, certum est, quod ius cogendi ad clausuram Episcopo subiectas, est ipsius Episcopi auctoritate ordinaria. In monasteriis vero Sedi Apostolicae immediate subiectis est ius eiusdem Episcopi auctoritate delegata Sedis Apostolicae ».

- 14 Certum est etiam apud omnes, Episcopum non habere ius super clausuram monialium exemptarum auctoritate ordinaria. Ideo etiam vocantur exemptae, quia non subduntur iurisdictioni ordinariae Episcoporum. Huius ratio est generalis exemptio regularium a iurisdictione Episcopi, de qua nemo hucusque dubitavit. Ac moniales exemptae regularium regimini sub-

iectae, sunt in numero regularium, potiunturque respective regularium exemptionibus, et immunitatibus spiritualibus ac temporalibus... Atque adeo etiam moniales exemptae ab ordinaria iurisdictione Episcopi eximuntur. Tota igitur difficultas reducitur ad potestatem delegatam, an hanc habeant Episcopi quoad clausuram super monasteria exempta ». Sic Pignat. loc. cit., n. 2.

Nonnullis siquidem, etiam magni nominis¹⁵ doctoribus, ut Navarro, Sanchezio, Bonacinae, Tamburino, Pellizzario, etc., visum fuit nullam Episcopis delegatam fuisse iurisdictionem sive ex Tridentino, sive ex Pontificiis Constitutionibus super moniales exemptas, regularibus subiectas, etiam in ordine ad clausuram.

Verum cum saepius et saepissime, pluribus¹⁶ editis resolutionibus, Sacra Congregatio Concilii huiusmodi potestatem Episcopis demandaverit, non amplius ea de re venit ambigendum. Praestat audire ipsam Sacram Congreg. Conc., quae scribens Card. Paleotto, sic habet: *Piu volte è stato risoluto, etiam di mente di Nostro Signore, e scrittosì anche a diversi Prelati, che i Vescovi visitando la clausura delle monache governate da regolari, conforme alle facoltà, che dà loro il Sacro Concilio di Trento, possano e debbano con questa occasione investigare diligentemente, ed informarsi, se la clausura è in alcun modo violata, parlando sopra di ciò particolarmente alle monache, per intendere secretamente da loro, se vi è mancamento alcuno. Il che par tanto utile, e quasi necessario in questa materia a chi vuol fare l'ufficio di visitatore, nella maniera che conviene, che non si dovrà lamentare niuno di questa risoluzione: e però dovrà V. S. illustrissima così eseguire, ai 27 di Aprile 1583 et 24 Febbraio 1583. Licet Episcopis in visitatione clausurae monasteriorum regularibus subiectorum investigare diligenter, et informationem capere, etiam a monialibus, an clausura aliquo modo violata sit ». Vide Luc. nostrum, art. 3 h. rubricae, n. 94 et seqq.*

Hinc clausuram sanctimonialium violatam re-¹⁷stitui procurare tenentur Episcopi, contradictores puniendo; et delinquentes circa clausuram monialium etiam regularibus subiectarum, aut personarum intra septa degentium, nulla exemptione tueri se possunt quominus ab Episcopo coerceantur. Hoc pacto, clausura an servetur,

¹ Ex huius sententiae tenore posito casu: *An violet clausuram monialis, quae existens in ostio aperto monasterii, per iocum compellitur a socia extra illud, idem Pellizzarius cap. 5, sect. 2, qu. 33, n. 70, sic respondet: Tambur. de Iure abbatis. d. 19, qu. 4, § ad 10, (ait) non violare, dummodo monialis eo modo compulsa perfecte non sit egressa, citatque pro sua sententia Portellum et Naldum, addens idem dicendum, etiam in casu quo monialis impulsu brachiorum, et per iocum invita compellatur extra septa monasterii. Verum, prosequitur*

Pellizz., cum sect. praec., q. 11, An autem, dixerimus, in violatione clausurae admitti posse parvitatem materiae, in praesenti casu excusanda videtur monialis a peccato saltem motum ob levitat. materiae, quae in tali eventu interveniat, si monialis compulsa statim regreditur; tum quia huiusmodi violatio clausur. non videtur formalis violatio, sed solum materialis, utpote involuntaria respectu monialis compulsae, ut suppono. Sed v. Tambur. l. c.

potest videre Episcopus, non solum in monasteriis sibi subiectis, sed etiam in monasteriis monialium, quae regularibus subduntur, nec possunt ab ipsis regularibus impediri, quominus ad hunc effectum ea visitet, quoties id expedire iudicaverit. Sac. Congreg. Conc. apud Barbosam, Summ. Apost. decis., verb. *Clausura*, n. 6 et 8.

18 Hinc profecto « accessus ad collocutoria, vel rotam, vel alias monasteriorum monialium partes, est materia pertinens ad clausuram, et per consequens spectat ad Ordinarium, etiam in monasteriis subiectis regularibus, qui eas ad libitum visitare potest; Genova 17 Iunii 1605 ». Nicolius in *Floscul.*, verb. *Clausura*, n. 12.

19 « Hinc, Barbosa docente, censura per statutum, aut edictum episcopale ipso iure adversus adeuntes monasteria monialium, et cum illis alloquentes, comprehendit etiam accedentes ad monasteria exempta monialium subdita regularibus, qui non subsunt iurisdictioni Episcoporum existentia intra suam dioecesim.... dum tamen vetitus fuerit accessus ad monasteria etiam exempta, alioquin generica prohibitio non afficit euntes ad exempta ». De offic. et potest. Episcop., alleg. 102, n. 74. — Ita quoque Bonac. de *Clausura*, qu. 3, punct. 4, num. 1.

20 Et pro visitatione clausurae, non solum Episcopo, sed etiam generali eius vicario ad hoc speciale mandatum habenti licet ingredi septa monasteriorum monialium regularibus subiectarum, tametsi *nulla rationabilis violatae clausurae suspicio irreperit...* Sac. Congr. Conc. apud Barbosam, Summ. Apost. decis., verb. *Clausura*, n. 10.

21 Et quod amplius est, iuxta Barbos. ibidem, num. 11: « Clausuram monialium etiam regularibus subiectarum visitandi facultas tributa Episcopo transit in vicarium generalem non habentem ad id speciale mandatum ». Sac. Congr. Conc. die 13 Maii 1628.

22 At abstractione facta ab huiusmodi decreto, cuius Barbosa meminit, receptum videtur, vicarium generalem Episcopi speciali mandato pro visitatione clausurae, de qua agitur, munitum esse debere, idque ex post decr. eiusd. Sac. Congr.

« Ut igitur, sunt verba Monacelli, clausura monialium ubique tuta reddatur, potest Episcopus illam visitare, semota quacunque superiorum regularium negligentia, aut suspicione violationis, illisque irrequisitis et inconsultis, non solum per se ipsum, sed etiam per suum vicarium generalem *ad hoc speciale mandatum habentem*, et in casu resistentiae, poterit contra renuentes et contradicentes ad poenas etiam censurarum procedere, prout declaravit Congregatio Concilii in Limana 12 Augusti 1628, et in Augustana 12 Ianuarii 1630, in Rhegien. 9 Novembris 1630, etc. ». Formul. pract.,

tom. 2, tit. 15, formul. 15, n. 18, pag. 261. Ita pariter sentit Matthaeucci, *Official. cur. regular.*, tom. 1, cap. 13, n. 15.

« Quod autem dictum est, pertinentia ad 23 clausuram etiam in monasteriis regularibus subiectis, spectare ad Ordinarium intelligitur *cumulative quoad superiores regulares, non autem privative* ». Fossanen. 31 Augusti 1658. Apud Nicol. *Floscul.*, verb. *Clausura*, n. 12, id quod notatu dignum sit.

Porro clausuram monialium visitare non potest suffraganeus Episcopus, uti suffraganeus, absque speciali commissione et mandato Episcopi, cum non habeat exercitium iurisdictionis, nisi sibi tribuatur ab Episcopo, sed tantum usum Pontificalium in dioecesi. S. Congr. Conc. die 11 Maii 1630 apud Barbos., Summ. Apostol. dec., verb. *Clausura*, n. 12.

« Si quae vero sint in civitate sitatae (moniales) sed alii Episcopo subiectae, visitantur ab Episcopo dioecesis, sicut aliae moniales subiectae regularibus, refert decisum Gallet., verb. *Moniales*, n. 4 ». Barbosa de offic. et potest. Episcop., alleg. 102, n. 6.

Quantum vero ad capitulum sede vacante 26 « potest vicarius capituli iure suo ordinario visitare septa monialium Episcopo subiectarum in temporalibus et spiritualibus; monasteria vero Sedi Apostolicae immediate subiecta, et quae perpetuo episcopali muneri sunt commissa et delegata, spiritualiter tantum ». Sic Monacellus part. 3, tit. 1, formul. 39, n. 11, pag. 163. « Neque dicas capitulum sede vacante, non succedere in iurisdictione Episcopo delegata etiam ex generali delegatione Sedis Apostolicae. Enimvero distinguendum inter casum in quo aliquid iurisdictionis in perpetuum committitur muneri episcopali ex delegatione Sedis Apostolicae, ut ex officio deinceps competat Episcopis, et inter casum in quo Episcopo sub nomine dignitatis, et consequenter etiam successoribus a Summo Pontifice delegato ad aliquam peculiarem tantum causam vel negotium. Etenim in hoc ultimo casu iurdictio delegata non transit in capitulum sede vacante, et ita procedit limitatio communis doctorum. At in primo casu non procedit eadem limitatio, sed potius resolvendum, capitulum in dubio succedere etiam in huiusmodi iurisdictione in perpetuum episcopali muneri delegata, nisi aliud aliunde legitime colligatur ex mente delegantis. Ratio est, quia, supposita perpetuitate huius delegationis, per quam id de quo actum fuerit annectitur in perpetuum episcopali muneri, non quidem principaliter in bonum Episcopi, nec tanquam eius privilegium, sed in bonum eorum in quos ea iurdictio taliter delegata exercetur, vel aliorum, et ecclesiae, consequitur eandem iurisdictionem censendam esse ut accessorium, imo ut partem totius iurisdictionis episcopalis in communi, ac proinde ut talem

transituram in capitulum in quod, sede vacante, transit per viam regulae episcopalis iurisdictio. Cum ergo hoc ita se habeat in iurisditione in perpetuum episcopali muneris delegata, proindeque in ea succedat capitulum sede vacante, poterit eius virtute visitare in spiritualibus moniales taliter exemptas, quippe credendum non est quod toto tempore sedis quoquo modo vacantis monasteria monialium exempta et soli Summo Pontifici immediate subiecta, et eorum moniales destituantur visitatione, et quolibet alio regimine spirituali, quod tantopere a Trid. et Pont. Constit. intenditur ». Barbosa de Canonis, cap. 42, n. 107. Quidquid de capit. iurisditione sede vacante visum fuerit L. nostro, v. *Capitulum sede vacante*, art. 3, n. 19 et seqq. Vid. Addit. Casinen., verb. *Vicarius capitularis*.

27 « Iam vero praecipitur Episcopo observantia clausurae sub poena obtestationis divini iudicii, et interminationis maledictionis aeternae, ut ex cit. Trident. et motu Pii V quorum sanctiones non inducunt excommunicationem, sed significant praeceptum obligare sub peccato mortali ». Ventriglia Prax. rer. notab., part. 1, annot. 5, § 2, n. 3.

28 « Porro ad hoc munus implendum S. Congr. Conc. in Auximana 26 Ianuarii 1658 declaravit Episcop. ad clausuram monialium custodiendam etiam in monasteriis subiectis regularibus, uti posse censuris, easque ligare nedum regulares accedentes, sed etiam moniales, facta de illis mentione, et regulares non posse absolvere

incursos et incursas. Et Sacra Congr. Episc. in Anconitana 8 Novembris 1585 quod posset accessum prohibere etiam sub poena corporis afflictiva ». Apud Monacellum part. 2, tit. 15, form. 15, n. 16, pag. 261.

Hinc « Episcopus ut inviolatam clausuram 29 monialium custodiat iuxta dispositionem Conc. Trident. duo attendere debet: *Primum circa ipsas monialium personas immediate, prohibendo egressum illarum e clausura: et mediate, prohibendo ingressum externarum personarum ad monasteria*¹, non solum ingressum ad interiores partes monasterii, sed etiam ad exteriores, alloquendo eas in rota, cratibus, aliisque locis, vulgo parlatorii nuncupatis. Secundo operando, ut clausura ipsa circumsepta sit, et munita altis moeniis² ex omni parte, ita ut accessus per ea reddatur impossibilis; et claudatur una tantum ianua, si fieri potest, eaque clave et ferro sit munita, quae ianua, die, una clave, nocte vero duabus claudi debet, nec sine praefecta aperiri »; Tambur. de Iur. abbatiss., disp. 18, qu. 1, num. 6; Ventriglia loc. cit., n. 7, et in eisdem terminis Barbosa de offic. et potest. Episc., alleg. 102, n. 10.

Parlatoria etiam quod attinet, lubet transcribere declarationem in forma epistolae, Sac. Congr. Episcop. et Reg. in haec sane verba: *Al Vescovo di Reggio ai 9 Agosto 1593 d'ordine di Nostro Signore, che faccia eseguire gl'infrascritti ordini, non solo ne' monasteri ad esso sottoposti, ma etiam in quelli, che sono sudditi ai regolari.*

¹ « Episcopus potest punire regulares violantes clausuram monialium virtute Concil. Trid., sess. 6, cap. 3, de Reformat., et tenet Leo in Thes. form. eccles., p. 2, c. 1, num. 36, ubi etiam dicit, non incurrere regularem in excommunicationem emanatam in edicto episcopali contra adeuntes monasteria monialium, si regularis expresse ex privilegio eximatur ab Ordinarii excommunicationibus; secus est de non habentibus hoc privilegium, de quibus optime Campanus..., ubi dicit, quod licet Episcopus non possit excommunicare regulares habentes tale privilegium, pro accessu et colloquio cum monialibus, cum huic privilegio non sit derogatum per Conc. Trid. loc. cit., potest tamen eos punire alia poena in privilegio non comprehensa. Tambur. de Iure abbatiss., disp. 18, quaesit. 1, n. 6. Ita Ventriglia supra cit. Prax. rer. notabil. p. 1, annot. 5, § 2, n. 6.

Sed praestat in hac re audire D. de Ligorio, qui sic habet: « Dubitatur an regulares colloquentes cum monialibus incurrant excommunicationem reservatam latam ab Episcopo? Adsunt quatuor sententiae. Prima absolute negat.... quia licet Episcopi circa clausuram monialium, ex Trident., sess. 25, cap. 5, procedant ut delegati Sedis Apostolicae, tamen ibi nulla fit mentio facultatis ferendi censuras contra religiosos. Secunda sententia omnino opposita.... dicit, omnes regulares, etiam speciali privilegio donatas, incurrere excommunicationem latam ab Episcopo. Tertia sententia.... distinguit, et dicit non incurrere, si monasteria sint Episcopo subiecta, quia cum in illis Episcopus procedat auctoritate ordinaria, ei non subduntur regulares; secus vero si sint exempta, quia in his Episcopi procedunt

ut Papae delegati. Quarta demum sententia communior, cui magis adhaereo, ita de Ligorio... aliter distinguit, et ait, quod regulares, si habeant speciale privilegium, quod non possint excommunicari aut suspendi ab Episcopis (prout habent mendicantes ex Compend. privil., etc., et religiosi societatis Iesu, ex bulla Pauli III, ann. 1549), hi non incurrunt excommunicationem ab Episcopo latam: secus vero, si tali privilegio careant... Unde inferitur, quod regulares speciali privilegio non muniti, bene incurrunt excommunicationem latam ab Episcopo in colloquentes cum monialibus, sive monasterium sit exemptum sive subiectum Episcopo, quia etiam in hoc Episcopus procedit contra regulares tanquam delegatus Sedis Apostolicae, alias in eos nullam haberet iurisditionem puniendi et corrigendi, sicut habere dicitur in bulla (mox citanda). Secus vero dicendum de regularibus speciali privilegio gaudentibus; tale enim privilegium hoc importare debet, ut contra eos Episcopus, nec etiam ut delegatus Sedis Apostolicae possit procedere; quia cum regulares ordinarie in aliis sint exempti a iurisditione Episcopi, quando contra eos Episcopus procedit, semper ut delegatus procedere debet. Hoc vero intelligendum si privilegium post (dict.) bullam Gregor. XIII (incip. *Inscrutabili*) sit concessum, non vero si ante, dum in Bulla dicitur, *nullis privilegiis et exemptionibus tueri se possint*, etc. De Censuris, num. 241.

² *Debere ita custodiri clausura, ita ut sit circumsepta et munita altis moeniis, ac excelsis undique parietibus, ne e vicinorum aedibus, quicumque illi sint, monasteria intropisciantur.* Pellizz. de Monialibus, cap. 5, sect. 1, num. 12.

Primo, che i parlatorii si abbiano da levare dalle chiese, accomodandoli fuori di essa in luoghi opportuni con la sua ruota, e ferrate doppie in ogni finestra, e così strette, che da un ferro all' altro non vi siano più di due dita di larghezza... Apud Pignatellum tom. 6, consultat. 85, n. 207.

- 31 Haec pariter in materia clausurae attendenda veniunt: *Al Vescovo di Como 16 Marzo 1593. Che le porte de' monasteri, che servono per uso de' carri e delle some, si tengano sempre serrate di fuori con catenacci, e le chiavi si tengano dal confessore, o da altra persona deputata dal Vescovo, le quali porte non si aprano mai, se non per l' uso narrato.*

Che non si possano introdurre per le porte ordinarie quelle cose, che possono entrare per le ruote, e che le suore non possano parlare nelle dette porte con persona alcuna. Apud Pignatellum loc. cit., n. 167.

Unde porta clausurae non debet aperiri pro quacunque visitatione, etiam matrum, vel sororum. Parma 26 Ianuarii 1604. Sed solum pro necessitate introducendi res, vel personas. Perugia 4 Maii 1604. Apud Nicol. in Floscul., verb. *Clausura*, n. 4.

- 32 Insuper clavis ad custodiendam ianuam a parte interiori monasterii per abbatissam tenenda, debet fieri diversa ab exteriori, quam tenet confessarius; in Marsicana 5 Decembris 1600, vel alia persona moribus ac aetate gravis ab Ordinario eligenda, quae non ideo licentiam habere censeatur ingrediendi monasterium; in Gallipolensi 29 Martii 1589. Non autem illam tenere debet cappellanus iunior, vel magistratus saecularis, vel eius syndicus, vel alius quilibet laicus, nisi in defectum ecclesiasticorum, et ad nutum; in Telesina 17 Februarii 1601; in Marsicensi 27 Maii 1603; in Lyciensi 4 Iunii 1610; in Tarentina 26 Novembris eiusdem anni.

- 33 Multo minus superior regularis ipsarum monialium; in Perusina 19 Augusti 1603. Haec omnia apud Pignatellum, tom. 6, consult. 85, num. 240; Nicolium, in Floscul., verb. *Clausura*, n. 5 et seqq. Vide etiam notas sub n. 3 et 4 huius Append.

- 34 Quia porro Trident., et Apostolicae Constitutiones ad monialium clausuram sartam tectam habendam omni modo, et quoad omnes intendunt, hinc minime possunt praelati omnes saeculares, etiam cardinalatus dignitate praediti, nec non superiores regulares pro monasteriis sibi subiectis, clausuram monialium ingredi, nisi in casibus necessariis et comitati a paucis senioribus et religiosis viris, atque id ex forma Constitut. Gregorii XIII, incip. *Dubiis*, et sub poenis in illa contentis, ut infra. Vide Luc. nostrum, art. 3^{ti} li. Rubricae, n. 66 et seqq.

- 35 Ex sententia Monacell. vicarius capituli sede vacante, qui dicitur vicarius iurisdictionis epi-

scopalis, si in ingressu clausurae monialium non servat formam traditam in dict. Constit. pro prima vice interdictum, pro secunda suspensionem, pro tertia excommunicationem incurrit, ut ibi decernitur quoad Episcopos aliosque praelatos saeculares, etiam cardinalatus dignitate praeditos: quod idem de vicariis generalibus, aliisque praelatis inferioribus iurisdictionem quasi episcopalem in monialium clausuram habentibus dicendum, licet ibi expresse non sint expressi. Etenim volens Gregor. XIII, dubium exortum super intelligentia suae primae bullae, incip. *Ubi gratiae*, declarare in hac alia, quae incipit *Dubiis*, sic ait: « Constitutione item nostra fuit provisum, ne cui in posterum, nisi in casibus necessariis, septa monasteriorum monialium ingrediendi concederetur licentia, a nonnullis dubitatum fuisse sciamus circa personas, quae alterius ad id licentia non indigent, sed sui auctoritate officii nituntur, an liceat eis pro libito suae voluntatis huiusmodi septa ingredi, vel potius servare debeant ipsi Regulam a Concilio praescriptam. (Haec in prooemio, et in dispositiva). Nos omnem haesitationis materiam tollere, et viam scandalis praecidere, ac sanctimonialium quieti consulere volentes, harum tenore auctoritate apostolica declaramus, praelatos omnes tam saeculares, quam regulares, quibus cura et regimen monasteriorum monialium quovis modo incumbit, facultate sibi ex officio attributa ingrediendi monasteria praedicta, ita demum uti posse, si id faciant in casibus necessariis, a paucis iisque senioribus, ac religiosis viris comitati... Quod si contrafecerint, eadem auctoritate apostolica statuimus atque decernimus, qui pontificalis dignitatis fuerint, eos pro prima vice, qua contrafecerint ab ingressu eccl. interdictos, pro secunda a munere pontificali et a divinis suspensos, ac deinceps ipso facto absque alia declaratione excommunicatos existere; regulares vere omni officio ac ministerio privatos excommunicationi similiter subiacere ».

« Verus propterea (sic Monacellus) sensus istius Constitut. est, quod omnes super qui aliena licentia non indigent, ingrediendo clausuram monialium in casibus non necessariis, etc., pro prima vice interdictum, pro secunda suspensionem a divinis, et pro tertia excommunicationem incurrunt: neque dicendum, quod Vicarii generales, et alii praelati inferiores non fuerint nominati, neque expressi; quia satis illos expressit, et nominavit in cit. bullae prooemio, per verba *circa personas, quae alterius ad id licentia non indigent, sed sui auctoritate officii nituntur*, ecce omnes superiores comprehensos, et in illis verbis dispositivae: *Praelatos omnes quibus cura et regimen monasteriorum monialium quovis modo incumbit*, ecce vicarios capitulares, quibus attributa est de iure facultas visitandi monasterium d. monialium ».

Ita Monacellus, part. 3, tit. 1, formul. 42, n. 18 et seqq., pag. 154 et seqq.

« Concludendum propterea videtur (sic in terminis id. Monac., loc. cit., n. 30, pag. 156), quod vicarius capituli de ingressu in clausuram monialium possit sindicari: primo quando ingreditur sine necessitate... secundo quando secum duxit, et introduxit numerum superfluum et excessivum personarum; tertio quando est ingressus solus sine sociis, vel cum sociis laicis, praesertim iuvenibus; quia in his casibus est Constitutionis Gregor. transgressor, prout sunt omnes alii superiores qui super eisdem delinquant. Ab excommunicatione autem, quam forte incurrit, poterit ab Episcopo absolvi, cum non sit reservata ».

- 36 Ast contrariam tenent sententiam Bonacina de Clausura, qu. 4, punct. 5, n. 11, et Ventriglia Prax. rer. notab., p. 1, ann. 5, § 1, n. 46: « Ex dictis, sic ille, patet primo differentia inter praelatos saeculares, praeditos dignitate pontificali, et alios pontificalem dignitatem non habentes, quod licet nulli possint licite ingredi monasteria monialium, sibi subdita ultra casus necessitatis, *soli tamen praelati pontificali dignitate* praediti praedictis poenis afficiuntur; quia Gregorius, dum poenas contra praelatos saeculares imponit, horum tantummodo meminit. Ob id vicarius generalis, aut abbates, alique iurisdictionem episcopalem non habentes his poenis non subiiciuntur, ut bene Sanchez lib. 6, c. 16, n. 99. Ratio est quia pontificali dignitate carent, ut suppono ».

« Observa, ita Ventriglia, quod hae poenae non militant contra vicarios generales, vel praelatos saeculares Episcopo inferiores, habentes quasi episcopalem iurisdictionem in moniales ingredienti ut supra; quia ibi non sunt expressi, neque aliam censuram incurrunt aut poenam latae sententiae, quia nullibi lata est. Ita Sanchez, cit. cap. 16, n. 99; Bonacina de Claus., qu. 4, punct. 5, n. 11 ».

- 37 Amplius Bonacina loco citato, n. 12, addit: « Praelatos tam saeculares, quam regulares ingredienti ex causa necessaria non affici excommunicatione, etiamsi soli ingrediantur; vel etiamsi ducant secum personas non religiosas, nec senes. Ratio est, quia licet faciant contra praef. Greg. motum; tamen poenae illius motus extenduntur solum ad ingredienti in casibus necessariis ».
- 38 Adversus tamen hanc Bonac. sententiam insurgit id. Monacellus, cit. part. 3, tit. 1, formul. 42, n. 27 et seqq., pag. 156, in haec

sane verba: « Erronea quoque est alia propositio eiusdem Bonacinae... nempe, quod tam praelati saeculares, quam regulares ingredienti clausuram monialium ex causa necessitatis, non incurrunt excommunicationem, si soli ingrediantur, vel si secum ducant personas non religiosas, nec senes; quia, *ut ipse dicit*, poenae Constit. Greg. extenduntur solum ad ingredienti in casibus non necessariis. Nam Pontifex Greg. declarando suam primam bullam, per modum novae legis statuit, quod superiores, quia alterius licentia non indigent pro ingressu, facultate, quae eis ex officio datur, non utantur, nisi in casibus necessariis, et non nisi a paucis et religiosis personis fuerint comitati: ut patet ex supra cit. verbis, ibi: *Si id faciant in casibus necessariis, et a paucis, iisque senioribus ac religiosis viris comitati*; et sic dum dicit *si id faciant in casibus necessariis*, ponit conditionem, non modum; et dum dicit *a paucis* comitati, virtute illius copulae, et hanc aliam conditionem, prout iuris est aequaliter coniungit, et duo principaliter requirit, nempe necessitatem, et socios senes, et religiosos: ideoque ad evitandas poenas Constit. non sufficit alterum verificari, sed debet per necesse utrumque concurrere, ut in terminis d. bullae ponderant Fagnanus cap. *Ut iuxta* de officio Iudicis ordinari., n. 29 »¹. Nicol., Lucubr. can., lib. 5, tit. 39, n. 200.

At Ventriglia, cit. Prax. rer. notab., § 1, 39 n. 47, Bonacinae sententiam tenere videtur, hoc sane pacto: « Neque hae poenae procedunt contra ipsos praelatos intrantes ex causa necessaria, sed associatos a multis, vel iunioribus, aut saecularibus, ut per Sanchez... nam hae poenae procedunt tantum, quando sine causa necessaria intrant ». Hancque ipsam opinionem D. de Ligorio amplecti quoque videtur, per haec verba: « Dicit tamen Tamb. cum Victorell... quod si Episcopus solus intraret, vel non adhiberet comitantes senes, aut non religiosos, aut non paucos, non incurreret poenas, quia poenae tantum afficiunt praelatos ingredienti sine necessitate ». De Censur., n. 221.

« Nota quod hae excommunicationes non 40 sunt reservatae; ita Sanchez in Summ., lib. 6, cap. 16, n. 93; Filiuc. tract. 15, 146, in fin. ». Ventriglia loc. cit., n. 45.

Sequentia porro iis quae dicta sunt addere 41 liceat. Clausuram monialium haud ingredi debet Episcopus in exploratione voluntatis novitiae, vel alio simili actu, sed stare debet ante fenestellam cancellorum, examinando mentem

¹ Haec porro sunt verba Fagnani l. c.: *Hodie ex declaratoria Greg. XIII super dubiis Constit. incip. Ubi gratiae, praelati omnes tam saeculares quam regulares, quibus cura et regimen monasteriorum incumbit, ita demum uti possunt facultate ingrediendi illorum septa sibi ex officio attributa (et sic etiam ex causa visitationis),*

si id faciant in casibus necessariis et a paucis, iisque senioribus ac religiosis personis comitati; et contra facientes, si pontificali dignitatis fuerint, pro prima vice ingressu ecclesiae interdicti, etc... Regulares vero omni officio et ministerio privati, et excommunicati decernuntur.

ipsius puellae. Sacra Congr. Conc. apud Barb. in Summa apost. decis., verb. *Clausura*, n. 4.

- 42 Insuper clausuram ingredi non licet superiori, aut Episcopo, seu ordinis generali praetextu dandi habitum novitiabus, vel recipiendi ad professionem, aut occasione benedicendi, vel consecrandi abbatissas, ac solemniter velum concedendi, ubi solitum est eas benedici, nec etiam praetextu interveniendi electioni abbatissae vel priorissae, aut examinandi moniales particulares, si haec ad monasterii crates peragi valeant. Sacra Congreg. Episc. et Regul. 13 Sept. 1583, et in Syracusana 16 Oct. 1600. Apud Barbosam loc. cit., n. 6¹.

- 43 Amplius notandum in motu Pii V, incip. *Decori et honestati*, praecipi Episcopis, et aliis locorum Ordinariis in virtute sanctae obediendae publicationem decreti de clausura monialium singulis annis. Dubitatur an hoc praceptum obliget sub mortali singulis annis.

- 44 Resp. « *Satis esse decretum alias publicatum fuisse, nisi aliud necessitas suadeat*. Ratio est, tum quia aliquibus in locis non solet quotannis publicari; tum quia in alio motu eiusdem Pii V, qui incip. *Circa pastoralis*, et in motu Greg. XIII, qui incip. *Deo sacris*, sermo simpliciter est de publicatione facienda, et non praescribitur publicatio quotannis; ita Nav. in comm. 4 de Regul., n. 54; Sanchez in Oper. mor., l. 6, cap. 15, n. 23 ». Sic Bonac. de Claus., qu. 1, punct. 6, n. 3. Haec pariter Ventriglia in Prax. rer. notabil., part. 1, cit. annot. 5, § 2, n. 4 et 5.

- 45 In hac materia de clausura, quaeri insuper solet an, et quid valeat (circa eandem) consuetudo, et quid adhuc incumbat Episcopo.

« Quamvis contra clausuram monialium, tam quoad egressum, quam ingressum licita et valida sit consuetudo rationabilis et legitime introducta, id est tempore debito per decem saltem annos continuata, ita ut vi illius in variis monasteriis ubique licita sint, et permitti possint, quae de iure prohibita cognoscuntur, prout cum communi, et recepta aliorum iam saepe dictum, eo quod clausura solo obliget iure humano ecclesiastico, contra quod utique licite, et valide introduci potest consuetudo, textu claro cap. fin. de Consuet.... Nihilominus si animadvertunt reverendissimi Ordinarii, quod occasione huiusmodi consuetudinum in monasterio aliquo varia eveniant inconvenientia, vel

nascantur scandala, aut notabiliter patiatur disciplina regularis, etc., possunt, et gravissime tenentur huiusmodi consuetudines tollere, vel saltem pro exigentia circumstantiarum moderari, ipsamque clausuram denuo restituere; ubi vero huiusmodi consuetudines nondum vigent, neutquam permittere ut introducantur; sed potius debite vigilare et procurare, ut clausura semper inviolata conservetur, et hoc non tantum in monasteriis sibi subiectis, sed etiam *exemptis*. Ita communis DD. ob clara verba Conc. Trident. ubi gravissimam hanc obligationem tremendis verbis imponit Episcopis. Ratio est, quia consuetudo, quae vel ab initio, vel cum tempore incipit praebere occasionem peccandi, vel est utilitati communi perniciosa, non amplius est rationabilis, sed irrationabilis, et mala corruptela, sicque nec licita, nec valida... ». Reiffenstuel ad tit. 35 de Stat. monach., § 2, n. 66.

Sic pariter ex Bonacina de Clausura, qu. 4, punct. 5, n. 1 et 2: « Laici et clerici... excusari possunt a culpa et poenis iure communi impositis contra frequentantes monasteria monialium.... (si adest) legitima consuetudo in contrarium. Alicubi enim usu receptum est ut feminae et viri, praesertim laici, sine ullo conscientiae stimulo ad monialium monasteria accedant ».

« Porro ubi clausura relaxata fuerit, remitti 46 debet sine vigore, cum suavitate et cautela, temporisque beneficio ». Saluzzo 12 Ian. 1604. Apud Nicol. in Floscc., verb. *Clausura*, n. 2.

Etsi vero quodammodo stare possit consuetudo in materia clausurae pro particul. speciebus, iuxta tradita a Reiffenstuel et a Bonac., haud tamen inferas licet, decretis conciliaribus, et Constitutionibus Apostolicis clausuram praecipientibus contraria consuetudine posse in universum valedici, quemadmodum Sacra Congr. Concilii rite declaravit in Sabinen. 3 Iulii 1632, quae super tertio dubio:

An decretis conciliaribus et Constitutionibus Apostolicis clausuram praecipientibus obstet contraria consuetudo, etiam post Concilium introducta?

Sacra Congr. respondit:

Ad III. Decretis conciliaribus et Constitut. Apostolicis clausuram praecipientibus nullam consuetudinem obstare. Apud Monacell. part. 2, tit. 15, formul. 15, n. 14, pag. 260².

¹ Posse autem in causa electionis, de qua supra, superiores ingredi clausuram tradit Reiffenstuel cum Barbosa de offic. et potest. Episc., alleg. 102, n. 46; Rodriguez, Miranda et Donato, quando nimirum prudenter timetur quod, ipsis non intransibilibus, sint securae collusiones, factiones, indeque subsequens inquietas vel mala, vel omnino non canonica electio. Pariter, subiungit Reiffenstuel, *licebit, ubi consuetudo id habet, qualis in provincia nostra reformata viget*. Ad tit. 35 de Statu monach., § 2, n. 64.

² Videtur quod Sanchez lib. 6 in Decal., cap. 15, n. 4 et seq., in eam iverit sententiam contraria consuetudine clausuram aboleri fortasse posse, ex eo quod illa sit iuris duntaxat humani. Labet eius verba, et doctrinam referre: « Absque dubio dicendum, sic ille, prohibitionem quoad clausuram solius humani iuris esse; nec enim sacris litteris, aut traditione aliqua divina huiusmodi clausura clare deduci potest, nec in tribus religiosis votis clauditur ». Et paulo post... « Ii textus (quoad clausur.) minime decernunt exitum e monaste-

48 Hoc pacto, etiamsi in aliquo monasterio ante Concilium Tridentinum clausura non fuisset servata, (hanc) consuetudinem damnat Tridentinum, sess. 25, cap. 5, de Regul., et Pius V in bulla incip. *Circa pastoralis officii*, etiamsi esset immemorabilis. Tambur. de Iur. abbatissar., disp. 18, quaest. 5, num. 5 ». Sic Ventriglia in Prax., etc., annot. ut supra, § 1, n. 12.

49 Privilegia denique quod attinet in hac eadem materia, « nota, quod privilegia contra clausuram ante Conc. Trident. et praedictam bullam Pii V dicuntur ab illis revocata, ut notat Nav. in comment. de regul. 4, n. 53, nota 2 et 3; Sanchez in Decal., sive in Oper. mor., lib. 6, cap. 15, num. 18. Secus tamen est, si adessent privilegia legitime concessa post Conc. Trident. Tambur. loc. cit. ». Ita pariter Ventriglia ibid., n. 14.

50 Iam vero obligatio clausurae adstringit « omnes et singulas moniales cuiuscunque ordinis, etiam militaris, quae religiosam professionem emittunt et vivunt in congregatione; Sanchez... Miranda... Bonacina... alique communiter: et probatur tum quia Conc. Trident., sess. 25, c. 22, de Regul., statuit omnia et singula contenta in superioribus decretis servari in omnibus coenobiis ac monasteriis quarumcunque sanctimonialium, etiamsi illae sub gubernio militiarum, etiam Hierosolymitanae, vivant, et quocunque nomine appellentur, sub quacunque regula vel institutionibus; unum autem ex

praeferat. decretis ea sessione factis est de clausura monialium: tum quia Pius V in sua bulla *Circa pastoralis officii*, ait, *cuiuscunque ordinis, vel militiarum, etiam Hierosolymitanae sint*, quae dictio etiam in utroque decreto posita significat a fortiori comprehendere moniales aliorum ordinum militiarum ».

Quod si quae femina hodie licite profiteretur 51 ea conditione, ut in domo propria maneret, prout permittitur cap. fin. Qui clerici vel volentes, ea non teneretur ad clausuram; si quidem iura loquuntur de monialibus viventibus in congregatione, ut aperte constat ex Const. Pii V, et cum sint odiosa, non debent ampliari sed restringi, ita Graff... Miranda... Bonac... alique »¹. Pellizzarius de Monial., c. 5, sect. 1, qu. 8, n. 14.

« Nota monialem teneri ad clausuram etiamsi 52 tempore professionis habuerit animum non se obligandi ad illam, quia haec obligatio provenit ex dispositione Summ. Pontificum, qui moniales professas ad clausuram obligant... ». Ventriglia in Prax. rer. notab., part. 1, annot. 5, § 1, n. 15.

Ad clausuram non tenentur novitiae, quia 53 in iure non fit sermo de novitiis. Bonac. loc. cit., qu. 1, punct. 1, n. 3. De puellis educationis causa in monasteriis degentibus. Vide Luc. nostrum, art. 1, verb. *Monialis*, n. 28.

Caetera ad rem, ut complura alia notabilia moniales spectantia, sub verb. *Professio religiosa*, persequemur.

ARTICULUS V. *Moniales quoad ea quae concernunt earum confessarios tam ordinarios quam extraordinarios.*

SUMMARYUM. 1. Monialium confessarii eligi debent et approbari ab Episcopo loci pro monasteriis sibi subiectis. - 2. Pro monasteriis autem regularibus subiectis eligi et deputari debent a suis respective superioribus regularibus; ab Episcopo dioecesano debent idonei iudicari et approbari. - 3. Potest tamen Episcopus in aliquibus casibus deputare confessarium saecularem seu regularem etiam alterius religionis monialibus exemptis. - 4. Quod Episcopus in casu negligentiae superiorum

possit deputare confessarium extraordinarium monialibus regularibus subiectis, decrevit expresse Sacra Congreg. Conc. - 5. Insuper potest Episcopus ex iusta et rationabili causa superiores regulares admonere, ut eiusmodi confessarios amoveant, et si superiores id facere detrectent aut negligant, potest ipse praedictos confessarios amovere quoties et quando opus esse iudicaverit. - 6. Nec Episcopus tenetur eiusmodi causam significare superioribus regularibus. - 7. Confessiones monialium sibi subiectarum auditae a confessariis regularibus sine approbatione Episcopi sunt irritae et nullae. - 8. Neque superiores quicunque, etiamsi sint generales, possunt sine approbatione Episcopi audire confessiones monialium sibi subiectarum. - 9. Licet iidem confessarii sint

riis fuisse ante iuris humani prohibitionem illicitum, sed per illud iure optimo interdici ad pericula contra castitatem et scandala, quae inde consurgere poterant, praecavenda; nec decrevere id praeceptum contraria consuetudine in posterum inducenda aboleri non posse, sed solam iam inductam abrogaverunt. Hinc deducitur posse alicubi consuetudine esse derogatum his omnibus decretis clausuram indigentibus, quia possunt esse non recepta, aut contraria consuetudine abolita, quippe cum solius iuris humani clausura haec sit, potest contraria consuetudo praevalere... Quare minus bene Lamas... dicit contra hanc clausuram non potuisse consuetudinem, aut statuta religionis vim habere ullo tempore, quia etiam ante iuris humani statuta vim habuisset clausura, quia tacite clauditur in voto tanquam necessaria ad castitatis promissae observantiam. Sed si hoc argumentum vim haberet, falsum esset, quod diximus esse de solo iure humano, quod tamen non est, sed

verissimum; quamvis enim tacite sub obedientiae voto claudatur quidquid secundum regulas praecipit superior; at quod iuxta illas praecipit superior, est merum ius humanum, et ita consuetudo potest praevalere contra illud, sicut iure divino tenemur obedire Pontifici; at praecepta illius solo iure humano obligant, possuntque consuetudine aboleri ».

Haec videtur etiam esse sententia Pellizzarii de Monial. cap. 5, sect. 1, qu. 12, n. 28. Attamen quidquid sit de hac quaestione speculative loquendo, a decreto S. C. supra allato nequaquam recedere licere tenemus; idque, etiamsi de hac vel illa peculi. consuetud. agatur, ut sentire videtur Monac. ib. Vide Const. Bened. XIV, inc. *Salutare*.

¹ Verum Pii V Constitutio, incip. *Decori et honestati*, videtur irritare has professiones. Tambur. de Iur. abbatiss., disp. 18, qu. 5 in fin., ubi adducit Lezanam, Mirandam, Rodrig., Zipeu., et alios. Ita Ventriglia cit. Prax., annot. 5, § 1, n. 17.

generaliter approbati ab Episcopo ad audiendas confessiones saecularium, adhuc est eis necessaria approbatio pro monialibus sibi subiectis. — 10. Nec approbati ab Episcopo ad audiendas confessiones monialium unius monasterii, censentur approbati ad audiendas confessiones monialium alterius monasterii. — 11. Etiam confessarii extraordinarii indigent speciali approbatione Episcopi. — 12. Nec semel approbati censentur semper approbati. — 13. Nec in vim unius approbationis possunt pluries monialium etiam eiusdem monasterii confessiones audire, sed toties debent ab Episcopo approbati, quoties casus deputationis contigerit. — 14. Imo tales confessarii indigent approbatione Ordinarii ad audiendas confessiones monialium sibi subiectarum non obstante etiam contraria consuetudine immemorabili. — 15. Confessarii non approbati specialiter ad audiendas confessiones monialium, nequeunt earum confessiones audire, neque tempore iubilaei. — 16. Approbatus pro monialibus unius monasterii, neque tempore iubilaei censetur approbatus pro monialibus alterius monasterii. — 17. Confessarius praesentatus ad excipiendas confessiones monialium regularibus subiectarum, debet vel absolute reiici, vel per totum triennium approbati, non vero ad tempus brevius. — 18. Nulla ex monialibus subiectis regularibus sentiens se non gravatam mortali culpa potest de venialibus valide confiteri sacramentaliter cuicunque sacerdoti non approbato ab Ordinario. — 19. Confessarii monialium durare possunt solum triennio, quo elapso, non possunt amplius audire confessiones in eodem monasterio per aliud tempus absque licentia Sacrae Congregat., alias declarantur suspensi ab audiendis confessionibus. — 20. Quod habet locum etiam in confessario conservatorii puellarum ac aliarum quarumcunque mulierum. — 21. Confessarii vero Dominicani et Casinenses non possunt durare in huiusmodi officio nisi per biennium. — 22. Si autem esset quis deputatus confessarius ad aliquot menses per modum supplementi, poterit iste in generali deputatione confessariorum, quae postea fiet, ab Ordinario eligi in confessarium eiusdem monasterii ad integrum triennium. — 23. Confessarius, si, expleto triennio, ex dispensatione Sacrae Congregat., eligatur ad aliud triennium, non potest rursus, expleto secundo triennio, absque alia dispensatione eligi ad tertium triennium. — 24. Confessarii monialium esse non possunt, qui sunt vicarii generales. — 25. Neque parochi, si exinde cura notabiliter pateretur. — 26. Neque Minores conventuales. — 27. Neque observantes provinciae reformatae S. Antonii Lusitaniae. — 28. Et generaliter regulares; non solum non possunt esse confessarii ordinarii, sed neque cappellani monialium Ordinario subiectarum. — 29. Unde Ordinarii non possunt uti opera confessariorum regularium, etiam pro confessariis extraordinariis, nisi in casu necessitatis. — 30. Sic etiam parochi licet ordinarie non possint deputari confessarii monialium, possunt autem, si exinde cura notabiliter non patiat. — 31. Sic pariter licet regulariter canonicus poenitentiarius non possit deputari confessarius monialium ubi non valeat utrique muneri satisfacere, potest tamen deputari, ubi valet utrumque munus adimplere. — 32. Praeter confessarium ordinarium debet etiam alius extraordinarius ab Episcopo et aliis superioribus bis aut ter in anno monialibus offerri. — 33. Potest tamen confessarius extraordinarius eis concedi a superioribus per plures vices, quam ter in anno. — 34. Moniales nequeunt recusare unum confessarium extraordinarium seu ordinarium, et alium petere, nisi assignata iusta causa recusationis. — 35. Possunt tamen moniales etiam sine causa recusare confessarium extraordinarium, nullum alium loco ipsius petendo. — 36. Moniales quamvis, si nolint, non teneantur omnes confessorio extraordinario confiteri, tamen coram ipso debent omnes successive comparere, etiam quae confiteri nolunt. — 37. Adducitur ad id edictum pro monialibus Urbis, mandante Clemente XI, editum. — 38. Confessarius extraordinarius nunquam datur pro moniali par-

ticulari. — 39. Nec perpetuus, neque ad tempus. — 40. Nisi per sacram poenitentiarium pro una vice tantum, vel de licentia Sacrae Congregationis. — 41. Potest tamen Episcopus ex aliqua speciali ratione concedere extraordinarium alicui moniali particulari, puta in articulo mortis. — 42. Confessarius extraordinarius potest deputari a superioribus quolibet anni tempore, et ad dies sibi bene visos, prout suadent circumstantiae hic et nunc concurrentes. — 43. Dies autem determinati, si non obstat vel consuetudo, vel statutum aliquod particulare, incipiunt currere a die coepti exercitii. — 44. Tempore deputationis confessarii extraordinarii expedit quod ordinarius non accedat ad monasterium. Imo pro monasteriis Urbis hoc praecipitur expresse omnibus confessariis sub gravissimis poenis. — 45. Sic etiam expedit, quod confessarii omnes, tam ordinarii quam extraordinarii, completo suo officio et ministerio, non amplius ad dicta monasteria accedant, neque ob motivum directionis et conferentiae spiritualis. Imo pro monasteriis Urbis hoc expresse praecipitur omnibus dictis confessariis sub gravissimis poenis. — 46. Praelati regulares in regnis Hispaniarum tenentur saltem semel in anno deputare pro monasteriis sibi subiectis confessarium extraordinarium aut saecularem aut regularem alterius ordinis, alias ipsum poterunt deputare Episcopi. — 47. Et quod pro monialibus subiectis regularibus deputentur confessarii extraordinarii, etiam qui eiusdem ordinis non sunt regulares, iam decreverat Sacra Congregat. in Neapolitana. — 48. Confessarii et cappellani monialium possunt celebrare missas Sanctorum, de quibus ipsae recitant officium, sed cum Missali Romano, et de communi. — 49. Confessarii monialium debent esse in aetate supra quadraginta annos. — 50. Socii autem confessariorum debent esse in aetate supra quinquaginta annos. — 51. Confessarii monialium non possunt ingredi clausuram ad peragendum officium funeris. — 52. Alias omnes culpabiles incurrunt excommunicationem violatae clausurae. — 53. Neque consuetudo excusat a censura inflicta adversus violatores clausurae, nec ab ea quae infligitur ab Alexandro VII; nec Episcopi et alii superiores possunt ad id licentiam concedere. — 54. Confessarius monialium clausuram ingressus ad administranda sacramenta, debet ire et redire recta via absque diverticulo, nec potest in alia parte divagari, etiam occasione visitandi alias infirmas, quibus sacramentorum administratio non est necessaria. — 55. Cum aliqua monialis labore in extremis, conceditur confessorio pernoctatio in mansione prope monasterium extra clausuram, ut, ingruente necessitate, illico praesto esse possit vocatus. — 56. Dum confessarius monialis infirmae confessionem audit, cellae ianua debet remanere aperta, et ambae comitatrices debent morari ad eundem cellae ianuam, ita ut confessarius et infirma ab eis commodè cerni possint. — 57. Confessarii quovis tempore, etiam de nocte, in casu necessitatis possunt clausuram ingredi. — 58. Confessarius non potest ingredi clausuram ad audiendam confessionem illius infirmae quae potest accedere ad sedem confessionalem. — 59. Confessarii nullatenus ingredi possunt clausuram praetextu comitandi operarios, medicos, chirurgos, vel alios. — 60. Confessarii non possunt ingredi clausuram ad conspergendum cellas monialium, aut alia loca aqua benedicta in die Sabbati Sancti, aut quolibet alio tempore. — 61. Confessarii nequeunt ingredi clausuram ad exorcizandam monialem energumenam. — 62. Confessarius non potest ingredi clausuram monialium ad inibi missam celebrandam. — 63. An confessarius ingredi possit clausuram ad sumendam particulam consecratam ipsi in actu communicandi moniales in ecclesiam interiorem elapsam? — 64. Confessarius monialium, etiam regularis, non indiget speciali licentia ad ingrediendum pro necessitatibus sui officii, modo per monasterium non vagetur, sed, expleto ministerio, statim exeat; confessarius debet ingredi cum cotta et stola, et non aliter. — 65. Confessarii monialium, quamvis generaliter deberent ingredi absque socio pro ministran-

dis sacramentis infirmis monialibus, tamen hodie confessarius regularis, non obstante antiqua consuetudine, absque socio ingredi non debet, sed debet ei assignari socius, qui ipsi assistat, et sit aetatis ultra quinquaginta annos. - 66. Confessarius regularis monialium, eiusque socius (confessionis ac sacramentorum administrationis casibus exceptis) easdem moniales absque Sacrae Congr. licentia alloqui non possunt. - 67. Confessarii extraordinarii monialium a monasteriorum in quibus degunt, aut religionis oneribus pro eo tempore duntaxat quo confessionibus audiendis occupantur, excusantur. - 68. Habitatio confessarii, licet debeat esse vicina, non tamen sit contigua seu coniuncta monasterio, sed ab eo disiuncta, non solum per parietes, sed etiam per tecta. - 69. Confessarii monialium debent audire confessiones ex sede confessionalis collocata, non quidem in sacristia aut alio occulto loco, sed in ipsa ecclesia exteriori. - 70. Confessariis monialium certa annua merces constitui debet, quae iuxta morem et qualitatem religionis victui illius sufficiat, eademque merces monasterio, in quo degit idem confessarius, si regularis sit, persolvatur. - 71. Unde confessarius accipere non debet a monialibus victum dietim, nec utensilia, vel lineam suppellectilem, sed tantummodo annuam provisionem. - 72. Quae non excedat duos iulios pro qualibet die. - 73. Confessarii monialium nullo modo possunt comedere, refici, aut cibum sumere in earum monasteriis, seu in locis, ubi sunt crates vel rotae in mona-

terium respondentes, vel in locis adeo vicinis, ut videri vel audiri possint a monialibus, neque ante portam clausurae. - 74. Confessarii monialium an possint eas absolvere in foro conscientiae a censuris occultis, et poenis Papae reservatis? *Remissive.* - 75. Ad absolvendum monialem, repente accidenti ereptam, et iam iam animam agentem, in defectu sui proprii confessarii, potest licite quilibet alius confessarius, seu simplex sacerdos prope monasterium existens, seu casualiter transiens, clausuram ingredi sine ulla licentia expressa, et tali moribundae beneficium absolutionis impertiri. - 76. Confessarius sollicitans monialem est denuntiandus Episcopo vel inquisitori. - 77. Monialis sollicitata, si nolit denuntiare confessarium sollicitantem, non potest absolvi. - 78. Moniali recusanti denuntiare, non potest confessarius protrahere terminum ultra tempus vi edicti praefixum; censent tamen plures doctores posse ei concedi tempus consulendi peritiores, dummodo id brevi praestetur, et interim, data fide denuntiandi, posse absolvi. - 79. Monialis recusans denuntiare prae nimia verecundia alloquendi Episcopum vel inquisitorem, seu prae timore ne detegatur, aut alio simili respectu, potest denuntiare per internuntium, semper confessarium. - 80. His iuvat addere novissimas resolutiones Sacrae Congreg. Conc.; sed quo ad duas ultimas, attendenda est posterior dispositio Bened. XIV. - 81. Alia ad rem n. 84.

- 1 Monialium confessarii non possunt eligi ab universitate, nempe ab ipsis monialibus, sed eligi debent, et approbari ab Episcopo loci pro monasteriis sibi subiectis. Sacra Congreg. Episc. et Regul. in Lauretana 20 Sept. 1588; in Tusculana 25 Octobr. 1601; in Rhegien. 4 Septembr. 1602; in Vallisoletana 26 Octob.
- 2 Pro monasteriis autem regularibus subiectis eligi et deputari debent a suis respective superioribus regularibus; argum. ex Conc. Trid., sess. 34, de Regularibus et monialibus, c. 10, ex Clement. *Dudum* de Sepulturis, § *Statuimus*, et ex Constit. Gregorii XV, incip. *Inscrutabili*. Sed tamen debent ab Episcopo dioecetano idonei iudicari et approbari, ut expresse statuit d. Gregorius XV in cit. Const. *Inscrutabili*, ibi: *Confessarii vero, sive regulares sive saeculares quomodocunque exempti, tam ordinarii quam extraordinarii ad confessiones monialium etiam regularibus subiectarum audiendas nullatenus deputari* (scilicet per superiores regulares) *valeant, nisi prius ab Episcopo dioecetano idonei iudicentur, et approbationem, quae gratis concedatur, obtineant.*
- 3 Potest tamen Episcopus in aliquibus casibus deputare confessarium saecularem seu regularem etiam alterius religionis monialibus exemptis, quando scilicet nulla ratione induci possunt, ut peccata sua regularibus confiteantur. Sac. Congregat. in Rhegien. apud Pignatell. tom. 8, consult. 52, num. 5, vel si iniuste denegetur confessarius a proprio praelato. Eadem Sac. Congr. ex Naldo, verb. *Episcopus*, num. 13, et sequitur D. Caietanus de Alexandris in Confessario monialium, cap. 6, § 13,
- 4 qu. 1. Et quod Episcopus in casu negligentiae superiorum possit deputare confessarium extra-

ordinarium monialibus regularibus subiectis, decrevit expresse Sac. Congr. Concil. in Cadurcen. 12 Iulii 1658, ubi cum ad instantiam monialium S. Clarae quaesitum esset: *An habere possint confessarium extraordinarium ab Episcopo dioecetano, non obstante contradictione superiorum regularium, quibus eadem moniales subiiciuntur?* Respondit: *Habere posse confessarium extraordinarium ab Episcopo dioecetano in casu negligentiae superiorum regularium.* Sic apud Monacell. part. 2, tit. 15, formul. 15, n. 6.

Insuper potest Episcopus ex iusta et rationabili causa superiores admonere, ut eiusmodi confessarios amoveant, et si superiores id facere detrectent aut negligant, potest ipse praedictos confessarios amovere, quot, et quando opus esse iudicaverit; sic expresse statuit Gregorius XV in dicta Const. incip. *Inscrutabili*, ibi: *Liceatque Episcopo ex rationabili causa superiores regulares admonere, ut eiusmodi confessarios atque administratores amoveant, iisque superioribus id facere detrectantibus aut negligentibus, habeat Episcopus facultatem praedictos confessores et administratores amovendi, quoties, et quando opus esse iudicaverit.*

Nec Episcopus tenetur eiusmodi causam significare superioribus regularibus, ut expresse decrevit Sac. Congr. Conc. in responsione ad duodecimum ex dubiis circa dictam Constitutionem Greg. XV, incip. *Inscrutabili*, resolutis, approbante eodem Gregor. XV et Urbano VIII qui dictas responsiones et declarationes typis Cameralibus imprimi iussit de anno 1623 apud Barbos. super Conc. Trid., sess. 25, de Regularib. et monialib., c. 5, a num. 7; Fagn.

lib. 5 Decret., in cap. *Cum cappella* de Privilegiis, in fine, et apud Tambur. de Monialibus, disp. 26, quaesit. 3. Dictum autem dubium duodecimum conceptum erat his verbis: « Duodecimo, cum in eadem Constitutione statutum sit, ut liceat Episcopo ex rationabili causa superiores regulares admonere, ut amoveant confessarios monialium, atque administratores bonorum ad earundem monialium monasteria pertinentium, iisque superioribus id facere detrectantibus, habeat Episcopus facultatem praedictos confessarios et administratores amovendi, quoties et quando opus esse iudicaverit; an eiusmodi causam Episcopus superioribus regulis significare teneatur? » Respondit: *Ad duodecimum, non teneri eiusmodi causam significare superioribus regularibus; sed hoc relinquere arbitrio et prudentiae Episcoporum, quorum conscientiam Sacra Congr. serio oneravit, ne facultate sibi hac in parte attributa quoquomodo abutantur, eius rei in districto Dei iudicio rationem reddituri.*

- 7 Confessiones monialium sibi subiectarum auditae a confessariis regularibus sine approbatione Episcopi sunt irritae et nullae. Eadem Sac. Congr. Conc. Vide verb. *Approbatio*, art. 3, num. 8.
- 8 Neque superiores quicunque, etiamsi sint generales, possunt sine approbatione Episcopi audire confessiones monialium sibi subiectarum. Vide d. verb. *Approbatio*, art. 3, n. 4, et ibi tradita corrige ex iis quae subduntur, ib., sub num. 15.
- 9 Licet iidem confessarii sint generaliter approbati ab Episcopo ad audiendas confessiones saecularium, adhuc est eis necessaria specialis approbatio pro monialibus sibi subiectis. Vide ib., n. 5.
- 10 Nec approbati ab Episcopo ad audiendas confessiones monialium unius monasterii censentur approbati ad audiendas confessiones monialium alterius monasterii. Vide ibidem, num. 6.
- 11 Etiam confessarii extraordinarii indigent speciali approbatione Episcopi. Vide ib., n. 7.
- 12 Nec semel approbati censentur semper approbati. Vide ib., n. 8.
- 13 Nec in vim unius approbationis possunt pluries monialium etiam eiusdem monasterii confessiones audire, sed toties debent ab Episcopo approbari, quoties casus deputationis contigerit. Vide ib., n. 9.
- 14 Imo tales confessarii indigent approbatione Ordinarii ad audiendas confessiones monialium sibi subiectarum, non obstante etiam contraria consuetudine immemorabili. Vide ibidem, num. 10.
- 15 Confessarii non approbati specialiter ad audiendas confessiones monialium, nequeunt earum confessiones audire, neque tempore iubilaei. Vide ib., n. 11.

Approbatus pro monialibus unius monasterii, 16 neque tempore iubilaei censetur approbatus pro monialibus alterius monasterii. Vide ibid., n. 12.

Confessarius praesentatus ad accipiendas confessiones monialium regularibus subiectarum debet vel absolute reiici, vel per totum triennium approbari, non vero ad tempus brevius. Vide ib., n. 13.

Nulla ex monialibus subiectis regularibus 18 sentiens se non gravatam mortali culpa potest de venialibus valide confiteri sacramentaliter cuicunque sacerdoti non approbato ab Ordinario. Vide ib., n. 14.

Confessarii monialium durare possunt solum 19 triennio, quo elapso, non possunt amplius audire confessiones in eodem monasterio per aliud tempus absque licentia Sacrae Congregationis, alias declarantur suspensi ab audiendis confessionibus; Sac. Congr. Episcop. in Comen. 4 Mart. 1591; in Ragusina 2 Octobris 1626 et 27 Mart. 1647, et saepe alibi. Quod 20 habet locum etiam in confessario conservatorii puellarum vel aliarum quarumcunque mulierum. Eadem Sac. Congr. Episcop. 18 Martii 1649, et in Lucensi 25 Iulii. Confessarii 21 vero Dominicani et Casinenses non possunt durare in huiusmodi officio audiendi confessiones monialium, nisi per biennium ex eorum Constitutionibus; Eadem Sac. Congr. Episc. 17 Nov. 1645 et 8 Iunii 1657. Si autem esset 22 quis deputatus confessarius ad aliquot menses per modum supplementi, poterit iste in generali deputatione confessariorum, quae postea fiet, ab Ordinario eligi in confessarium eiusdem monasterii ad integrum triennium, quia prohibitio Sacrae Congregationis de non eligendo monialium confessario ultra triennium, cum sit odiosa, benigne et in mitiorem partem est interpretanda; argum. c. *Odia* 15 de Regul. iuris in 6, et cap. *In poenis* 49 eod. in 6, ita ut intelligatur de deputatione confessarii ordinaria; non autem de ea quae fit per modum supplementi; sic expresse D. Caietanus de Alexand. in Confessario monial., cap. 6, § 6, qu. 3 et alii.

Confessarius, si, expleto triennio, ex dispensatione Sac. Congregationis eligatur ad aliud triennium, non potest rursus, expleto secundo triennio, absque alia dispensatione eligi ad tertium triennium. Vide verb. *Abbatissa*, n. 43, ubi sic fuit dictum in simili de ipsa confirmata ad aliud triennium per dispensationem, et fuit conclusum non posse eligi ad tertium triennium sine nova dispensatione, et fuit ad id allatum decretum Sac. Congr. deputatae ab Innoc. XII pro causis Congregationis Casinensium, 26 Febr. 1694, in responsione ad quintum dubium.

Confessarii monialium non possunt esse Vi- 24 carii generales, quia moniales de ipsis non confiderent. Sac. Congr. Episc. in Sorana 23 Iulii 1587, in Mutinen. 3 Febr. 1597. Neque 25

- parochi, si exinde cura notabiliter pateretur. Eadem Sac. Congr. Episc. in una Venetiarum 26 Iul. 1594; in Parmensi 7 Mart. 1652, in Taurinensi 2 Augusti eiusdem anni, et saepe 26 alibi. Neque minores Conventuales, quibus id prohibitum fuit a Pio V. Eadem Sac. Congr. Episc. et Regul. in Ortonensi 30 Iul. 1599, 27 et in Neapolitana 20 Martii 1621. Neque Observantes provinciae reformatae S. Antonii Lusitaniae, quibus prohibitum fuit a Sac. Congr. sub die 7 Nov. 1653.
- 28 Et generaliter regulares non solum non possunt esse confessarii ordinarii, sed neque capellani monialium Ordinario subiectarum. Sac. Congreg. Episcop. in Pistoriensi 16 Maii 1653.
- 29 Unde Ordinarii non possunt uti opera confessoriorum regularium, etiam pro confessoribus extraordinariis, nisi in casu necessitatis. Ead. Sac. Congr. Episc. 18 Decemb. 1601. Apud Nicol. in Floscul., verb. *Moniales*, num. 38, et sub die 1 Octobr. 1602; apud Barbosam lib. Iuris eccles. univers., c. 44, num. 127. Et ad id Tamburin. de Iure abbatiss., disput. 16, quaest. 1, num. 4, duas refert epistolas Sacrae Congregationis directas Patriarchae Veneto, in quarum prima 11 Maii 1617 ei prohibuit, ne regulares sine licentia Sacrae Congregationis deputaret confessarios monialium sibi subiectarum; et in altera die 7 Iunii 1620 eidem concessit, ut ob penuriam sacerdotum saecularium posset praedictos regulares deputare ad subeundum munus praedictum.
- 30 Sic etiam licet parochi ex dictis supra n. 25, non possint regulariter deputari confessarii monialium, possunt autem, si exinde cura notabiliter non patitur; et ad id Tamburin. l. c., num. 4, refert pariter duas epistolas Sacrae Congregat. directas Patriarchae Veneto, in quarum prima die 17 Martii 1592 id ei prohibuit propter praeiudicium parochianorum et detrimentum animarum, et in altera die 22 Febr. 1593, id ei concessit, ubi non adsit tale praeiudicium et detrimentum animarum; idem etiam concessit Sacra Congr. Conc. in una Salutarum in responsione ad primum, die 20 Sept. 1642.
- 31 Sic pariter licet regulariter canonicus poenitentiarius non possit deputari confessarius monialium, ubi non valeat utrique muneri satisfacere, ex adductis a Pignatell. tom. 7, consult. 12, a num. 1; potest tamen deputari, ubi valeat utrumque munus adimplere, ut censuit Sacra Congr. Conc. in Ianuensi 11 Sept. 1666, apud eundem Pignatell. loc. cit., n. 4.
- 32 Praeter confessarium ordinarium debet etiam alius extraordinarius ab Episcopo et aliis superioribus bis aut ter in anno monialibus offerri; sic expresse statuit Concilium Trident. sess. 25, de Regularib. et monialib., cap. 10, ibi: *Praeter ordinarium autem confessorem alius extraordinarius ab Episcopo et aliis superioribus bis aut ter in anno offeratur*. Pot-

est tamen confessarius extraordinarius eis concedi a superioribus per plures vices, quam ter in anno, quia Concilium Trid. statuendo quod confessarius extraordinarius offeratur bis vel ter in anno, non limitat superiorum facultatem solum ad tres vices, sed solum indicat quod per pauciores vices non debeat, non autem quod per plures non possit; sic decisum fuisse refert ex Galletto Bordonus, resolut. 5, n. 11; Pellizzar. de Monialib., cap. 10, n. 250, et alii.

Moniales nequeunt recusare unum confessarium extraordinarium seu ordinarium, et alium petere, nisi assignata iusta causa recusationis; tunc enim, ipsa iusta causa interveniente, possunt ipsum recusare, quia is comparatur parochi, quem ex iusta causa populus recusare potest; argum. cap. *Ut circa exactiones* 4 de Elect. in 6, cum similibus Bordon. in Miscell., decis. 166; D. Caietanus de Alexandris l. c., cap. 6, § 6, qu. 5, et § 13, qu. 5, et alii passim. Possunt tamen moniales etiam sine causa recusare confessarium extraordinarium, nullum alium loco ipsius petendo; quia confessarius extraordinarius inductus est in earum favorem, quisque autem potest sine causa iuri suo renuntiare, c. *Si diligenti* 12 de Foro compet., et c. *Si de terra* 6 de Privilegiis, ibi: *Cum liberum sit cuique iuri suo renuntiare*; tum quia dicit regula 61 Iuris in 6: *Quod ob gratiam alicuius conceditur, non est in eius dispendium retorquendum*. Sic Monacell. part. 1, tit. 9, formul. 4, n. 4; Donat. in Prax. rer. regular., tom. 4, tract. 13, qu. 23; D. Caietanus de Alexandris l. c., c. 6, § 13, qu. 5; Bordon. in Miscell., dec. 166; Tambur. l. c., disp. 26, qu. 1, n. 8; Pellizzar. l. c., c. 16, n. 270, et alii.

Moniales quamvis, si nolint, non teneantur omnes confessario extraord. confiteri per adducta num. anteced., tamen coram ipso debent omnes successive se praesentare, etiam quae confiteri nolunt, ne discerni possit quatenam indigeant nec ne? Sic expresse statuit Sacra Congr. Episc. in Tornacensi 19 Octobr. 1621; in Canariensi 26 Iulii 1551, apud Pignatell. lib. 6, consult. 75, num. 235, et novissime, mandante Clemente XI, statuit pro monialibus Urbis eminentissimus Cardinalis vicarius Gaspar Carpineus in suo edicto 12 Dec. 1708, quod ut scitu dignum, hic ad litteram datur.

EDICTUM

Normam praescribens confessoribus ordinariis et extraordinariis sanctimonialium quorumcunque monasteriorum almae Urbis observandam.

Gasparo per la misericordia di Dio Vescovo di Sabina, della S. R. C. Cardinale di Carpegna, della Santità di Nostro Signore vicario generale, etc.

Avendo determinato il Sagro Concilio di Trento nella sessione 25, c. 10, *de Regul. et monial.*, doversi dare alle monache due o tre volte l'anno il confessore straordinario, *Qui omnium confessiones audire debeat*; più volte coll' esempio delle ordinazioni fatte dal glorioso S. Carlo Borromeo, che si leggono negli Atti della Chiesa di Milano, e inerendo alle risoluzioni della Sacra Congregazione de' Vescovi e Regolari, affinchè la suddetta disposizione del Sagro Concilio abbia pienamente il fine et l'effetto, per il quale è stata istituita, con varii editti emanati dal nostro tribunale è stato ordinato, che tutte le monache siano obbligate a presentarsi al suddetto confessore straordinario; e benchè sia in arbitrio loro di confessarsi al medesimo, debbano però far quell'atto, *ut omnes monita salutis recipiant et actum subiectionis exerçant*. Ed inoltre, che, durante la facoltà del detto confessore straordinario, non debba il confessore ordinario in qualsivoglia modo impedirlo, nè accostarsi al monastero, e molto meno ascoltare le confessioni di alcuna monaca, e ciò per giuste e rilevanti cause, per le quali in qualche sinodo diocesano si è posta la scomunica ipso facto alli confessori ordinari; ed alcune religioni per costituzione generale han proibito con pene gravissime alli confessori ordinari delle monache a loro soggette, che si accostino alli loro monasteri nel tempo, che vi sta lo straordinario; che però la Santità di nostro signore inerendo alle suddette disposizioni ordina e comanda alle RR. Madri superiore, e monache di tutti li monasteri et conventi di quest'alma città, ed anche agli stessi confessori ordinari et straordinari delle medesime le cose infrascritte.

Primo, che in occasione, che si concede secondo il solito il confessore straordinario a qualche monastero, debbano, come sopra, presentarsi al medesimo tutte le monache, incominciando dalla superiore, le novizie, educande ed altre secolari, che colle dovute licenze vi dimorano, sotto pena, alle superiore della privazione del loro officio, ed alle monache della privazione della voce attiva e passiva per un anno, siccome sta disposto dall'editto emanato sotto li 18 Luglio 1603, d'ordine della san. mem. di Clemente VIII ed alle secolari sotto pena di esser licenziate dal monastero.

Secondo, che per tutto il tempo che dura la facoltà concessa al confessore straordinario, non ardisca il confessore ordinario in qualsivoglia modo impedirlo, nè accostarsi al monastero, e molto meno sentire le confessioni di alcuna monaca, ancorchè sia la superiore, novizia o conversa, nè di altra persona, che dimora nell'istesso monastero, nè queste debbano confessarsi al medesimo, sotto pena della privazione dell'officio al detto confessore, ed

alle monache sotto le pene suddette, come parimente fu ordinato nel medesimo editto.

Terzo, per conservare la pace nelli monasteri, e per buona direzione e profitto spirituale delle religiose ordina la Santità Sua alle monache e secolari suddette sotto le medesime pene, ed a tutti li confessori ordinari e straordinari, secolari e regolari di qualsisia monastero di quest'alma Città, sotto pena di carcere, ed altre ad arbitrio, che, finito e terminato che hanno il loro officio, non debbano più accostarsi alli detti monasteri, nelli quali hanno sentito le confessioni sacramentali, nè tenere corrispondenza con qualsisia monaca, inclusa anche la superiore, novizia, educanda o altra, che dimora nelli suddetti monasteri, benchè sia per lettere, ed in materie di spirito, essendosi osservato coll'esperienza, che simili corrispondenze e direzioni spirituali partoriscono confusione e scissure nelle comunità religiose, e quel ch'è più, la poca obbedienza alli confessori ordinari e straordinari attuali.

Finalmente la Santità Sua ordina, che il presente editto sia universale a tutti li monasteri e case d'Oblate di quest'Alma Città, anche quelli governati da' regolari, e che hanno protettori particolari, ancorchè fossero gli eminentissimi sig. Cardinali.

Volendo, che il presente ordine, intimato che sarà alli monasteri e loro confessori, con lasciarne la copia o l'esemplare, che dovrà star sempre affisso nel monastero e nella stanza del confessore, abbia la medesima forza, come se fosse a ciascheduno o ciascheduna personalmente intimato.

Dato in Roma dalla nostra solita residenza questo dì 12 Decemb. 1708.

G. Card. Vicario

N. A. Can. CUGGÌÒ Segr.

Confessarius extraordinarius nunquam datur 38
pro moniali particulari. Eadem Sacra Congr.
Episc. et Regul. in Panormitana 27 Maii 1603.
Nec perpetuus, neque ad tempus. Ead. Sac. 39
Congr. Episcop. in Ianuensi 27 April. 1657,
ex d. sess. 25, cap. 10. Nisi per Sacram Poe- 40
nitentiarum pro una vice tantum, vel de li-
centia Sacrae Congreg., ut decrevit die 1 Se-
ptembr. 1645 et 11 Ianuar. 1647, apud Pigna-
tell. loc. cit., num. 235. Potest tamen Episco- 41
pus ex aliqua speciali ratione concedere extra-
ordinarium etiam moniali alicui particulari,
puta in articulo mortis pro serenitate mori-
bundae; quia cum in tali periculo animarum
saluti omnibus mediis sit succurrendum, talis
ingressus est rationalis iuxta exigentiam, cap.
unic. de Statu regular. in 6, et necessarius iux-
ta Conc. Trid. sess. 25, c. 5; Donat. in Prax.

rer. regular., tom. 4, tract. 13, qu. 29; Passerin. de Statu homin., tom. 2, qu. 187, n. 291; Monacell. l. c., n. 6; Bordon., in Miscell., decis. 47; D. Caiet. de Alexandris loc. c., c. 6, § 13, qu. 4, et alii.

- 42 Confessarius extraordinarius potest deputari a superioribus quolibet anni tempore, et ad dies sibi bene visos, prout suadent circumstantiae hic et nunc concurrentes; quia cum Concilium Tridentinum nihil determinet, neque circa tempora, in quibus fieri debet deputatio, neque circa dies pro audiendis confessionibus concedendis, utrumque relinquitur arbitrio ipsorum praelatorum; praxis tamen fere communis est, ut dicta deputatio fiat unoquoque quadrimestri, et quoad dies, alicubi determinantur quindecim, alicubi plures, alicubi minores, et alicubi nulla fit temporis praefinitio; unde in hoc servanda est consuetudo cuiusque dioecesis aut ordinis, cum consuetudo habeat vim legis, cap. *Cum tanto* 12 de Consuetud. Dies autem determinati, verb. gr. quindecim, si non obstat vel consuetudo, vel statutum aliquod particulare, incipiunt currere a die coepti exercitii, quia tempus respiciens actum, incipit cum ipso actu; ut tradunt Glossa in can. *Anteriorum* 28, caus. 2, qu. 6; Imola, Baldus, et alii.

- 44 Tempore deputationis confessarii extraordinarii expedit quod ordinarius non accedat ad monasterium. Imo pro monasteriis Urbis hoc praecipitur expresse confessariis ordinariis sub poena privationis vocis activae et passivae, et privationis officii, et sub eisdem poenis prohibentur moniales omnes ipsis confiteri pro tali tempore. Sic in adducto edicto sub n. 37, § 3. Idem pro confessariis ordinis Minorum de Observ. disponunt Statuta Sambucana, c. 11, § 17, num. 12.

- 45 Sic etiam expedit quod confessarii omnes, tam ordinarii quam extraordinarii, tam saeculares quam regulares, completo suo officio et ministerio, non amplius ad dd. monasteria accedant, neque ob motivum directionis et conferentiae spiritualis, neque correspondentiam etiam per litteras ob tale motivum tenere cum aliqua moniali, inclusa etiam superiorissa, novitia, educanda aut alia quacunque inibi degente. Imo pro monasteriis Urbis hoc expresse praecipitur omnibus dictis confessariis sub praedictis, aliisque poenis. Sic in dicto edicto, § 3.

- 46 Praelati regulares in regnis Hispaniarum tenentur, saltem semel in anno, deputare pro monasteriis sibi subiectis confessarium extraordinarium aut saecularem aut regularem alterius diversi ordinis; alias ipsam poterunt deputare Episcopi. Sic expresse statuit novissime Innoc. XIII Constit. 1 incip. *In supremo*, § 19, ibi: *Cumque ex eodem Concilio Tridentino confessar. extraordinarius bis aut ter in anno*

offerri monialibus debeat, qui omnium confessiones audiat; si in posterum superiores regulares quoad monasteria ipsis subiecta toties praedictum extraordinarium confessarium deputare neglexerint, vel si etiam ex proprio eodem ordine semper deputaverint, nec saltem semel in anno ad id munus elegerint sacerdotem aut saecularem aut regularem alterius diversi ordinis professorem, in his casibus Episcopi pro suo arbitrio et conscientia deputationem huiusmodi facere possint, nec illa quovis titulo aut praetextu a superioribus regularibus valeat impediri. Et iterum statuit idem Benedictus XIII Const. 10 incip. *Pastoralis officii*, § 7, graves poenas imponens superioribus contravenientibus, ibi: *Et quia mentis ac intentionis nostrae est, ut remota quavis diversa intelligentia et interpretatione, praecise serventur ea quae in eadem Innocent. praedecessoris Constitutione super assignatione seu deputatione confessarii extraordinarii monialibus sub praelatorum regularium gubernio viventibus disposita fuerunt, statuimus quoque, ut superiores, qui decretum illud quocunque titulo vel praetextu non servaverint, vel eius executioni aliquod impedimentum directe aut indirecte praeberint, ipso facto suspensionem ab eorum officiis, nec non privationem vocis, tam activae quam passivae, incurrant.* Et quod pro monialibus subiectis regularibus deputentur confessarii extraordinarii, etiam qui eiusdem ordinis non sunt regulares, iam decreverat Sacra Congregatio 12 Iulii 1577 in Neapolitana, apud Pignatell. t. 6, consult. 85, num. 235, in fine.

Confessarii et cappellani monialium possunt celebrare missas Sanctorum, de quibus ipsae recitant officium, sed cum missali Romano, et de communi, non vero missas proprias eorumdem Sanctorum variis ordinibus a Sacra Congregatione concessas. Sic decrevit, ac servari mandavit Sacra Congreg. Rit. die 20 Novemb. 1717, approbante et confirmante Clemente XI, die 1 Decemb. eiusdem anni 1717, ut apparet in eius Bullario, decret. 28 Sacrae Congr. Rit.

Pro confessariis monialium, quamvis de iure communi satis sit aetas ad sacerdotium requisita, ut patet de parochis qui statim ac in sacerdotio constituti, alia aetate non expectata, suarum ovium utriusque sexus confessiones excipiunt; nihilominus Sacra Congregat. Episc. et Regular. in una Venetiarum 2 Maii 1617 et 7 Iunii 1620 statuit, confessarios monialium debere esse in aetate supra quadraginta annos; quod pro confessariis ordinis Minorum de observantia statuunt etiam sua statuta Sambucana, c. 11, § 17, num. 1; et hoc extendi debet etiam ad confessarios extraordinarios, prout pro reformatis declaravit Sac. Congr. Concilii in Cosentina 26 Novembris 1689, lib. 39 De-

cret., fol. 340. Et iuxta epistolam encyclicam sub die 16 Martii 1703, de mandato Sanctissimi directam omnibus Ordinariis Italiae et insularum adiacentium, debent confessarii monialium esse aetate provecti, prudentes, zelantes, et vita exemplari conspicui. Socii autem confessariorum debent esse aetate ultra quinquaginta annos, vitaeque exemplaris, ut decrevit Sacra Congr. Episcop. et Regul. in Nolana 21 Febr. 1617; et Alexander VII Const. incip. *Felici*, § 9, statuit, quod socii *sint probatae vitae, et maturae aetatis*.

51 Confessarii monialium non possunt ingredi clausuram ad sepeliendas moniales, vel pro celebrandis exsequiis. Sic expresse decrevit Sacra Congregat. Episcop. et Regular. in Reatina 10 Martii 1577; in una Dominicanorum 30 Ianuarii 1582; in Ulyssipon. 11 Augusti 1620.

52 Alias omnes culpabiles incurrunt excommunicationem violatae clausurae; eadem Sac. Congregat. Episcop. in Bononien. 20 Aug. 1596, apud Nicol. in Floscul., verb. *Sepultura*, n. 6. Et de facto Alexander VII Constit. incip. *Felici*, § 9, specificans actus ad licitum ingressum confessarii, in clausuram, non memorat ingressum ad peragendum officium funeris, sed solum peragenda alia officia et ministeria, ibi: *Ad haec confessarius sanctimonialium, tam ordinarius quam extraordinarius minime ingreditur septa monasterii, nisi ad sacramenta poenitentiae, eucharistiae et extremae unctionis ministranda monialibus, vel aliis personis infirmis ibi degentibus, necnon ad commendandam animam agonizantium*. Ubi, ut vides, Pontifex utitur dictione *nisi*, quae est exclusiva aliorum caeterorum, per Sperell., decis. 66,

53 num. 32. Neque consuetudo excusat a censura inflicta adversus violatores clausurae, nec ab ea quae infligitur ab Alexandro VII in d. Constitut. incip. *Felici*, quia Pontifex omnibus et singulis etiam consuetudinibus, quoad ea, quae statutis in d. Constitutione adversantur, expresse et specialiter derogat, sublata cuilibet facultate et auctoritate aliter iudicandi et interpretandi, ac adiecta clausula decreti irritantis, ut patet in fine eiusdem Constitutionis. Unde sequitur, quod Episcopi alique superiores in hoc casu iam declarato per Sac. Congr. et Summum Pontificem, non necessario, non valeant licentiam concedere, nec permittere et tolerare, quod praetextu consuetudinis (quae potius corruptela est) confessarii ingrediantur clausuram ad officium funeris peragendum; hinc confessarii caute legant auctores contrarium scribentes, et reflexe advertant quod si pro tali officio clausuram ingrediantur, excommunicationem incurrunt iuxta supra laudata decreta, ut recte firmant Pax Iordan. tom. 2, lib. 7, tit. 12, n. 88, vers. *Item neque praetextu*, et n. 173; Nicolius in Floscul., verb. *Sepultura*, n. 6, ubi citata decreta affert Mo-

nacell. part. 1, tit. 9, formul. 3, num. 8 et 9; Matthaeucci in Offic. curiae, c. 13, n. 38, et alii. Videantur etiam Pignatell. tom. 6, consult. 85, n. 234; Gavant. in Manual. Episc., verb. *Monialium clausura*, n. 40; Barbosa lib. 1 Iur. eccles. univ., c. 44, n. 133.

Confessarius monialium clausuram ingressus 54 ad administranda sanctissima sacramenta, recta via et absque diverticulo eat, redeatque, nec in alia monasterii parte divagetur, etiam occasione visitandi alias infirmas, quibus sacramentorum administratio non est necessaria. Sacra Congregatio Episcop. et Regular. 13 Septembris 1583, apud Barbosam in Summa Apostol. decis., verb. *Confessarius monialium*, num. 2; Lezana in Summa qu. regular., tom. 3, verb. *Clausura*, num. 26; Gavant. in Manual. Episcop., verb. *Monialium clausura*, num. 44. Cum aliqua monialis laborat in extremis, con- 55 ceditur confessario pernoctatio in sua solita mansione extra clausuram prope monasterium, ut, ingruente necessitate, illico praesto esse possit vocatus. Eadem Sac. Congr. Episcop. 22 Dec. 1592, apud Pignat. tom. 6, consult. 85, num. 233.

Confessario monialis infirmae confessionem 56 audiente cellae ianua aperta remaneat, et ambae comitatrices ad eiusdem cellae ianuam morantur, ita ut confessarius et infirma ab eis commode cerni possint. Eadem Sacra Congr. Episcop. die 13 Septembr. 1583, et novissime Innoc. XI per epistolam encyclicam eiusdem Sacrae Congreg. Episcop. sub datum Romae 21 Martii 1682. Confessarii quovis tempore de 57 nocte in casu necessitatis possunt clausuram ingredi. Eadem Sac. Congreg. 13 Sept. 1583. Confessarius non potest ingredi clausuram ad 58 audiendam confessionem illius infirmae, quae potest accedere ad sedem confessionalem. Ead. Sac. Congreg. 13 Sept. 1583. Confessarii nul- 59 latenus ingredi possunt clausuram praetextu comitandi operarios, medicos, chirurgos, vel alios. Eadem Sac. Congregat. Episcop. 13 Septemb. 1583. Confessarii non possunt ingredi 60 clausuram ad conspergendum cellas monialium, aut alia loca aqua benedicta in die Sabbati sancti, aut quolibet alio tempore. Sac. Congr. Episcop. 4 Sept. 1596. Confessarii nequeunt 61 ingredi clausuram ad exorcizandam monialem energumenam. Sac. Congr. Episcop. et Regul. 1 Iulii 1606.

Confessarius non potest ingredi clausuram 62 monialium ad inibi missam celebrandam, ut pluries declaravit S. Congr. Episc. et signanter in Lancianensi, et in Pistoriensi 16 Iulii 1685; in Mantuana 13 Iun. 1591; in Bononien. 2 Ianuarii 1601. An autem confessarius ingredi pos- 63 sit clausuram ad sumendam particulam consecratam ipsi in actu communicandi moniales in ecclesiam interiorem elapsam? Variant doctores. Negativam sententiam tenent Bissus in

Hierurg. sac., tom. 2, verb. *Particulae*, n. 45, § 12; Castaldus, cui adhaeret Quartus in Rubric. miss., part. 2, tit. 10, sect. 3, difficult. 4, et alii volentes particulam in tali casu esse colligendam a monialibus vel abbatissa, et confessorio seu sacerdoti porrigendam; quia, dicunt ipsi, ingressus in monasterium strictius prohibetur, quam tactus hostiae consecratae in casu necessitatis. At hoc solum admitti posset, si unica particula caderet intra clausuram, et ibi adesset monialis communicanda, quae in tali casu genuflexa posset eam reverenter sumere, et sic communicare, ut tradit ipsemet Quartus l. c., et Clericatus de Eucharistiae sacramento, dec. 44, et alii. In casu autem, quo nulla adesset monialis communicanda, varii doctores, inter quos Clericatus l. c., D. Caietanus de Alexandris in Confessorio monialium, c. 7, § 6, qu. 7, recte dicunt, posse confessorium ingredi ad sumendam talem particulam, quia strictius obligat reverentia erga sanctissimum hoc sacramentum, quam clausura; quia haec habetur ex praecepto ecclesiastico, illa vero ex praecepto divino, ut ex D. Thoma 3 part., qu. 83, art. 3.

64 Confessorius monialium, etiam regularis, non indiget speciali licentia ad ingrediendum pro necessitatibus sui officii, modo per monasterium non vagetur, sed, expleto ministerio, statim exeat; Sac. Congr. Episc. et Regul. in Comen. 9 Martii 1609. Confessorius debet ingredi clausuram cum cotta et stola, et non aliter; Sac. Congr. Episc. in Lucen. 29 Martii 1589, et 22 Decembris 1602. Et hoc per quamcunque necessariam causam ingrediatur; ead. Sac. Congr. Episc. in Caietana 29 Ianuarii 1627, apud Nicol. in Flosculis, verb. *Clausura*, n. 34.

65 Confessarii monialium, quamvis generaliter deberent ingredi absque socio pro ministrandis sacramentis poenitentiae, eucharistiae et extremae unctionis monialibus infirmis, ex decreto Sacrae Congreg. Episcop. 13 Septemb. 1583, relato a Pignatell. tom. 6, consult. 85, n. 231; tamen hodie confessorius regularis, non obstante antiqua consuetudine, absque socio ingredi non potest, sed debet ei assignari socius, qui ipsi assistat et sit aetatis ultra 50 annos, vitaeque exemplaris; Sac. Congr. Episc. et Regular. in Nolana 21 Febr. 1617, apud Lezanam tom. 3, verb. *Clausura*, num. 27; Monacell. part. 1, tit. 9, formul. 5, num. 2; Barbosa in Summa apostolic. decis., verb. *Confessorius monialium*, n. 14, et expresse Alexand. VII in cit. Const. incip. *Felici*, § 9, ibi: *Nec unquam ingrediatur nisi cum socio, qui sit probatae vitae, semperque maneant in ea parte monasterii, qua confessorium videre, et ab ipso videri semper possit.*

66 Confessorius regularis monialium, eiusque socius (confessionis ac sacramentorum admini-

nistrationis casibus exceptis) easdem moniales absque Sacrae Congregationis licentia alloqui non possunt. Eadem Sac. Congregat. Episcop. et Regular. in d. Nolana 21 Febr. 1617, apud eosdem locis citatis. Vide artic. antec., num. 57.

Confessarii extraordinarii monialium a monasteriorum in quibus degunt, aut religionis oneribus pro eo tempore dumtaxat, quo in confessionibus audiendis occupantur, excusantur. Eadem Sac. Congregat. Episcop. et Regul. 10 Martii 1593, apud Barbosam loc. cit., num. 7.

Habitatio confessarii licet debeat esse vicina, non tamen sit coniuncta seu contigua monasterio, sed ab eo disiuncta non solum per parietes sed etiam per tecta. Sac. Congr. Episc. in Ariminen. 22 Ian. 1576, 19 Aug. 1578, 2 Ian. 1579, et 22 Ian. 1593; in Bononien. 3 Maii 1593; in Ianuen. 14 Novembr. 1603; in Mantuana 22 Novembr. 1604, et saepe alibi, et expresse statuit Alexander VII in d. Const. incip. *Felici*, § 10 et 11, sub gravissimis poenis contra superiores et confessarios regulares transgressores; et novissime Sacra Congregat. Concil. in Ulixbonen. Occidentalis 10 Septembris 1722, ubi decrevit quod confessarii monialium non possint habitare in atriis monasteriorum muro circumvallatis contiguis monasteriis, et habentibus portam quae clauditur; apud Ursayam in Miscellaneo primo sacro et profano, litt. C, n. 238.

Confessarii monialium debent audire confessiones ex sede confessionali collocata, non quidem in sacristia, aut alio occulto loco, sed in ipsa ecclesia exteriori, ut habetur ex declaratione Sac. Congr. Concil. in Camerin. 29 Novemb. 1605, his verbis: *Confessionalia ex sacristiis et aliis locis occultis removeri debent, et collocari in ecclesiis exterioribus monialium*; et in Faventina 7 Martii 1617, his verbis: *Confessionalia monialium in exterioribus ecclesiis omnino collocentur, et si illae in hoc renitentes fuerint, interdicti debent.* Sic apud Barbosam in Summa Apostolic. decis., verb. *Confessionalia*, n. 1 et 2; et idem statuit ead. Sac. Congr. Concil. in una Salutiarum in respons. ad 4, die 20 Sept. 1642.

Confessorio monialium certa annua merces constitui debet, quae iuxta morem et qualitatem regionis victui illius sufficiat, eademque merces monasterio, in quo degit idem confessorius, si regularis sit, persolvatur. Caeterum Ordinarii locorum prohibeant monialibus sub aliquibus poenis, non tamen censurarum, ne ultra mercedem illam aliquid communiter vel privatim eidem confessorio, vel aliis quibuscunque fratribus tribuant, eisdemque fratribus, ne a monialibus etiam sponte oblatum aut donatum recipiant, sub iisdem poenis inhibeant. Sic Sac. Congregat. Episcop. et Regul. sub die

- 29 Novembr. 1650, apud Barbosam loc. cit.,
 71 verb. *Confessarius monialium*, num. 10. Unde
 confessarius accipere non debet a monialibus
 victum dietim, nec utensilia, vel lineam sup-
 plectilem, sed tantummodo annuam provisio-
 nem. Eadem Sac. Congr. Episcop. in Bonon-
 nien. 19 Iunii 1601; in Ianuen. 28 Ianua-
 72 rii 1603; in Recinaten. 19 Aprilis 1624. Quae
 non excedat duos iulios pro quolibet die. Ea-
 dem S. C. Episc. in Neapolitana 27 Sept. 1652.
 73 Confessarii monialium nullo modo possunt
 comedere, refici, aut cibum sumere in earum
 monasteriis, seu in locis ubi sunt crates, vel
 rotae in monasterium respondentes; vel in locis
 adeo vicinis, ut videri vel audiri possint a mo-
 nialibus, neque ante portam clausurae; ut ex-
 presse pro omnibus regularibus statuit Sacra
 Congregat. Episcop. 13 Sept. 1583 et Nonis
 Maii 1590, in decreto iussu Sixti V edito, iam
 relato supra artic. 4, num. 14, ubi expresse
 mandat, quod ibi nullo modo comedant, refi-
 ciantur, aut cibum sumant, et solum eis per-
 mittit in aedibus vicinis refectionem diurnam
 sumere diebus generalium confessionum, si eo-
 rum conventus in quibus degunt, nimium di-
 stent a monasterio monialium.
 74 Confessarii monialium an possint eas absol-
 vere in foro conscientiae a censuris occultis, et
 poenis Papae reservatis? Vide supra, art. 3, a
 n. 16 ad 25.
 75 Ad absolvendam monialem repentino acci-
 denti correptam, et iam iam animam agentem,
 in defectu sui proprii confessarii potest licite
 quilibet alius confessarius, seu simplex sacerdos
 prope monasterium existens, seu casualiter trans-
 iens, clausuram ingredi sine ulla licentia ex-
 pressa, et tali moribundae beneficium absolu-
 tionis impertiri; si enim ex decretis Sacrae Con-
 gregationis allatis supra, art. 3, num. 84, potest
 quis licite sine licentia clausuram ingredi ad
 extinguendum incendium, vel ad succurrendum
 monialibus in aliis casibus repentinae ruinae,
 multo magis poterit confessarius seu simplex
 sacerdos sine licentia clausuram ingredi ad ab-
 solvendam monialem in tali casu extremae ne-
 cessitatis; quod enim non est licitum in lege,
 necessitas facit licitum; cap. *Quod non est* 4
 de Regul. iuris, et necessitas non habet legem;
 c. *Sicut* 11 de Consecrat., dist. 8, c. *Omnes* 1
 de Feriis; c. *Consilium* 2 de Observat. ieiunior.;
 c. *Consuluisti* 2 de Celebrat. missar. In qua-
 libet enim dispositione intelligitur excepta ne-
 cessitas; c. *Licet* 6 de Poenit. et remiss. Et
 ad hoc facit Concilium Tridentinum sess. 14,
 de Sacram. poenit., c. 7, ubi dat facultatem
 cuilibet simplici sacerdoti, ut sine alia licentia
 aut approbatione, possit absolvere poenitentem
 in articulo mortis constitutum etiam ab omni-
 bus censuris et casibus reservatis, addita ratione:
Ne hac ipsa occasione aliquis pereat, quae ratio
 militat etiam in nostro casu.

Confessarius sollicitans monialem est denun- 76
 tiandus Episcopo vel inquisitori. Gregor. XV
 Const. incip. *Universi*. Monialis sollicitata, si 77
 nolit denunciare confessarium sollicitantem,
 non potest absolvi; quia remanet semper in
 peccato mortali, et in excommunicatione ma-
 iori, quoties moraliter potens denunciare, id
 recusat, seu culpabiliter negligit. *Communis*.
 Moniali recusanti denunciare non potest con- 78
 fessarius protrahere terminum ultra tempus
 vi edicti praefixum ad denunciandum, quia
 nullam habet iurisdictionem super legem su-
 periorum, ad quorum prudentiam spectat exa-
 minare protractionis necessitatem. Censent ta-
 men Sayrus, Freitas, Acunha, et alii apud
 Dianam part. 1, tract. 4, resolut. 27, posse
 et concedi tempus consulendi peritiores, dum-
 modo id praestetur absque longa temporis dila-
 tione, et interim, data fide denunciandi, absolvi
 posse.

Monialis recusans denunciare prae nimia ve- 79
 recundia alloquendi Episcopum vel inquisito-
 rem, seu prae timore ne detegatur, aut alio
 simili respectu, potest denunciare per internun-
 tium, seu per confessarium, cui Episcopus vel
 inquisitor potest dare commissionem ut reci-
 piat in scriptis, et cum iuramento denuntiatio-
 nem. Sic declaravit Sacra Suprema et Univer-
 salis Inquisitio iussu Urb. VIII, 27 Sept. 1624,
 apud Bord. c. 23 de Sollicitatione, num. 89,
 his verbis: *E quando il penitente tuttavia per-*
sistesse nella medesima renitenza, N. S. si con-
tenta, che dal Vescovo o inquisitore si dia au-
torità al confessore di ricercare per scrittura
e con giuramento la denunzia, per portarla
subito, a chi gli avrà data l'autorità di pi-
gliarla. Instructio confessarii pro recipiendis
 huiusmodi denuntiationibus exhibetur a Pigna-
 tell. tom. 1, consult. 104.

His iuvat addere novissimas resolutiones Sa- 80
 crae Congr. Concil. in Colonien. 16 Novem-
 bris 1720, ubi de edicto Archiepiscopi, in quo
 nonnullos casus reservaverat, proposita fuerunt
 infra scripta dubia: « I. An confessarii regula-
 res possint saeculares extra mortis periculum
 absolvere a casibus Ordinario reservatis in casu.
 II. An confessarii monialium exemptarum, et
 praelatis regularibus subiectarum possint eas-
 dem, etiam extra mortis periculum absolvere
 a casibus Episcopo reservatis, in casu. III. An,
 supposito edicto supra recensito, confessarius
 regularis extra mortis articulum absolvere pos-
 sit saecularem complicem criminis carnalis ex-
 terni mortaliter peccaminosi secum commissi,
 in casu. IV. An, supposito pariter eodem edi-
 cto, confessarius regularis monialium exempta-
 rum absolvere possit monialem complicem cri-
 minis carnalis externi mortaliter peccaminosi
 secum commissi, in casu. Sacra Congreg. cen-
 suit: Ad I. *Negative*. Ad II. *Affirmative*, prae-
 ter quam quoad casus quos Episcopus sibi re-

servaverit in materia clare spectante ad iurisdictionem delegatam. Ad III. Negative. Ad IV. Affirmative, quatenus non sit violata clausura. Verum quoad duas ultimas resolutiones hodie attendi debet novissima dispositio Bened. XIV in sua Constituti, quae incip. *Apostolici muneris*, quam attulimus tom. 2, verb. *Complex peccati*, n. 19. Vide ibi. Confer etiam quae adducuntur tom. 1, verb. *Approbatio pro confessionibus*, praesertim art. 3, et verb. *Confessarius*, art. 3, et verb. *Sollicitatio*.

81 * Superiores monialium tenentur bis aut ter singulis annis exhibere confessarios extraordinarios monasteriis sibi subiectis; quibus tamen sic oblati non tenentur moniales confiteri peccata sua, sed solummodo se praesentare, ut saltem accipiant ab illis monita salutaria; patet iam ex dictis et allegatis supra a num. 32.

82 Si vero aliqua monialis graviter aegrotet, ut sit in mortis periculo, petatque alium sacerdotem qui non sit ordinarius monasterii confessarius huic a respectivo super. annuendum est. Si vero superior regularis illum concedere noluerit, potest id praestari ab Episcopo. Quin etiam si aliqua monialis etiam extra praedictum casum postulet sibi per aliquod tempus alium confessarium ab ordinario diversum, debet illi dari a suo superiore. Quod si superior regularis id renuerit, tunc potest Episcopus satisfacere eius petitioni, etiamsi requirat alterius ordinis regularem, vel etiam sacerdotem saecularem ex approbatis a superiore ad confessiones monialium. Demum suadetur superioribus earumdem monialium, ut si aliqua ex illis petat pro maiori animi sui quiete, et ulteriori progressu in via Dei, ut aliquando liceat sibi confiteri sacerdoti ad excipiendas monialium confessiones iam approbato, etiamsi sit alterius ordinis regularis vel sacerdos saecularis, non sint difficiles ad praebendum assensum. Requiritur tamen semper, ut confessarius iste extraordinarius sit ex approbatis ab Ordinario ad confessiones monialium audientibus. Postremo si superiores regulares non saltem semel in anno elegerint in confessarium extraordinarium, vel sacerdotem saecularem, vel regularem alterius ordinis, in eo casu de-

83 volvitur haec electio ad Episcopum. Haec oblatio confessarii extraordinarii bis vel ter in anno, sicut et caetera omnia quae superius praescripta sunt, praestari debent, etiam cum aliis mulieribus, sive regularibus, sive saecularibus collegialiter degentibus, quae unicum habent confessarium. Haec omnia ex variis Sacrae Congreg. decretis olim stabilita confirmat Pontifex in Bulla, n. 56, t. 2, incip. *Pastoralis curae*, de qua sermo est etiam tom. 2 huius Biblioth., verb. *Confessarius*, art. 4, a n. 29 ad plures seqq.

84 Hic locum habere potest sequens rescriptum

Sacrae Congreg. Episcop. et Regul. ad capitulum cathedralis Alexandrinae, a quo instabatur pro remotione confessariorum regularium a monasteriis monialium ex causis, et in casu, ut sequitur:

ALESSANDRINA

Eminent. e Rev. Sig. Sig. Patr. Colendiss.

Essendo alli 14 del corrente mese passato all'altra vita monsignor Alfonso Miroglio Vescovo di questa città e subentrato questo nostro capitolo nell'esercizio dell'ordinaria giurisdizione, e desiderando di riparare un disordine, a cui ostanto patentemente i decreti di codesta Sagra Congregazione, ci troviamo in dovere, e ci diamo l'onore di rappresentare alle EE. VV. esservi in questa città sei monasteri, e non più, di monache soggette alla giurisdizione dell'Ordinario, cioè cinque di rigorosa clausura, ed uno senza tal legge, e tutti diretti da' confessori regolari, a favore de' quali (come da diligente ricerca fattasi ne' registri di questa curia vescovile) nè appare che siasi ottenuta la necessaria permissione dell'EE. VV. nè siansi ad alcuno di essi dal defonto prelato spedite patenti per tal uffizio, affine che in occasione di contrario ricorso all'EE. VV. potessero sempre i medesimi essere scusati col titolo, o sia pretesto di confessori provisionali, benchè uno di questi già da quattro anni successivi ritrovisi in tale esercizio nel medesimo monastero. Ed essendovi in questa città confessori secolari, quali per dottrina, zelo, prudenza e probità di costumi sono in caso di esercitare, come alcuni di essi hanno già per molti anni esercitato lodevolmente tale uffizio, attese le angustie del tempo, che non ci permettono di dare pronte e costanti providenze in questo affare, abbiamo concordemente determinato di ricorrere alla sovrana autorità delle EE. VV. supplicandole, come instantemente le supplichiamo, di dare al Vicario generale capitulare *de proximo eligendo* quelli ordini, che stimeranno necessari ed opportuni, non solamente per l'osservanza de' sovraccennati decreti di codesta Sagra Congregazione, ma ancora per uniformarsi alla universale lodevole consuetudine sovra questo proposito della chiesa metropolitana di Milano, e di tutte le altre chiese. E baciandogli reverentemente il lembo delle Sagre Porpore con la più alta stima e venerazione ci protestiamo.

Dell'EE. VV.

Alessandria 16 Aprile 1755.

Umil. divotiss. ed obblig. servitori,
dignità, canonici, e capitolo della
cattedrale.

Reverendissimo Sig.

Nell' annesso memoriale dato a nome del capitolo di cotesta cattedrale vederete, quanto per parte del medesimo è stato rappresentato alla Sagra Congregazione. Questi eminentissimi signori per tanto, atteso il voto dell' eminentissimo Ferroni, hanno commesso alla vostra vigilanza, che dobbiate chiamare avanti di voi tutti li regolari confessori delle monache soggette alla giurisdizione vescovile, e da ciascuno di essi vi facciate esibire il documento di sua rispettiva deputazione, e quando non costi da simile documento la legittimità della provvista, non solamente vi sia lecito, ma dobbiate rimuovere i regolari dall' impiego accennato senza veruna dilazione, ed immediatamente deputare allo stesso ufficio altri sacerdoti semplici secolari di grave età, di vita esemplare, di sperimentata prudenza e sufficiente dottrina, e che dagli esaminatori sinodali verranno formalmente esaminati ed approvati ad udire le confessioni delle monache. Sarà per altro vostro debito preciso di procedere alla divisata remozione de' confessori regolari senza il minimo strepito, anzi usando tutta la maggior soavità e circospezione per evitare l' ammirazione del pubblico, ed insieme ogni confusione e disdoro che potrebbe tornarne ai Regolari. Così dunque eseguirete, e Dio vi prosperi.

Roma, 12 Maggio 1755.

Al piacer vostro

C. AL. Card. CAVALCHINI

P. G. Guglielmi Segr.

Reverendissimo Sig.

Essendosi osservato quanto con lettera delli 22 Maggio prossimo passato avete rappresentato in proposito de' confessori regolari di monache, giacchè non regge ciò, che per parte di cotesto capitolo fu esposto, specialmente in ordine alla copia de' sacerdoti secolari abili a sostenere tale impiego; questi eminentissimi miei signori commendando la vostra prudenza praticata in questo proposito, mi hanno imposto di suggerirvi, che qualora vi possa riuscire di deputare qualche sacerdote secolare idoneo in luogo de' regolari, procediate alla deputazione colle circospezioni insinuatevi nella precedente lettera; quando poi la penuria di tali sacerdoti secolari renda necessaria l' opera de' regolari, dovreste onninamente far supplicare questa Sagra Congregazione per impetrarne la facoltà opportuna, concedendovisi in virtù della presente la facoltà di farli continuare per modo di provvisione per lo spazio di due o tre mesi, acciò in questo tempo possino le monache con-

seguire la necessaria licenza, senza la quale non dovrete ulteriormente tolerarli. E quantunque alli parrochi e canonici sia generalmente vietato l' esercizio di confessore di monache, acciò non abbiano a mancare alle loro incombenze, tutta volta in qualche caso, in cui si rende compatibile l' uno e l' altro impiego, e che possa il soggetto comodamente supplire ad ambidue, sogliono l' EE. concedere la dispensa, quando sia richiesta, attesa la scarsezza de' sacerdoti semplici. Ve lo significo per vostra regola, e Dio vi guardi.

Roma, 13 Giugno 1755.

Sottoscritta Al piacer vostro

C. AL. Card. CAVALCHINI

P. G. Guglielmi Segr.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Moniales ex lege foundationis, vel ex consuetudine habere posse ius eligendi confessarium ab Episcopo approbandum, contra quam sentit hic auctor, num. 1, firmavimus in Addit. ad verb. *Approbatio pro confessionibus*, artic. 3.

Gravis quaestio est an confessarius ordinarius monialium ab Episcopo destinatus, et triennio elapso ex peculiari indulto Sac. Congreg. Episc. et Regul. negotiis praefectae ad aliud triennium immediate sequens confirmatus, hoc altero triennio elapso, possit ab ipso Episcopo auctoritate ordinaria destinari ad tertium triennium, non secus ac posset, si secundo triennio non fuisset confirmatus a dicta Sacra Congreg. ? Agit de hac quaestione Pellizzar. de Monial., c. 10, sect. 2, subiect. 1, num. 172; et negativam opinionem refert Card. de Lugo, Baldelli, etc.; affirmativa vero Dianae, Naldi, etc., cui ipse adhaeret: *Concessum, inquit, alicui ob gratiam non est in eius dispendium retorquendum; neque enim idem contrarios effectus operari potest. Addit et alias rationes in confirmationem affirmativae huius sententiae, quas videas.*

At negativa sententia amplectenda est, ex rescripto Sac. Congr. destinatae ab Innoc. XIII pro causis Congregationis Casinensium 26 Februarii 1694 ad dubium quintum, quod refert Monacell. in Formular., part. 1, tit. 11, formul. 22, n. 12, tum laudat hic auct. n. 23. Ex hoc enim habetur, quod abbatissa confirmata ex gratia dictae Sac. Congreg. ad secundum triennium, eligi nequeat ad tertium triennium, absque dispensatione. *Neque ex hoc sequitur* (recte ait add. ad Pellizz. d. c. 7, n. 47, editionis Romanae ann. 1755) *quod favor convertatur in odium, et quod privilegium et gratia principis nihil operaretur supra ius commune; nam aliquid operaretur pro secundo*

triennio, et pro tertio triennio ea non converteretur in odium. Illa enim regula potissimum valet quando regula seu privilegium concessum est a principe motu proprio; confirmatio autem abbatissae pro secundo triennio solet concedi ad instantiam monialium, quae dum petunt illam, censentur petere secundam naturam, quam habet de iure officium abbatissae; scilicet ut subsequatur vocatio pro triennio subsequenti. Cur non idem dicendum de confessario, ut tenet auctor d. n. 23?

ARTICULUS VI. *Moniales*
quoad varia miscellanea ipsas concernentia.

SUMMARYUM. — 1. Moniales tenentur publice in choro officium divinum persolvere. — 2. Moniales choro ad dictae non obligatae ex vi regulae ad divinum officium, si absint a choro, tenentur sub mortali ad horas canonicas privatim recitandas ex consuetudine obligante ad mortale. — 3. Etiam moniales Clarissae, non obstante Constitutione Eugenii IV. — 4. Moniales choristae propter imperitiam, donec discant expedite legere, iudicio praelatorum, confessariorum vel abbatissarum, satisfaciunt dicendo officium laicorum. — 5. Insuper moniales choristae in casu quo ex rationabili causa recitare non possint horas canonicas, satisfaciunt recitando officium sororum laicarum. — 6. Moniales recitando *Confiteor* nihil mutare possunt. — 7. Moniales Clarissae et tertii ordinis, sive sint sub cura Fratrum minorum, sive sub Ordinariorum aut aliorum religiosorum cura, possunt uti breviario, vel Patrum conventualium, vel Patrum observantium. — 8. Indulgentiae concessae fratribus eorumque ecclesiis, extenduntur etiam ad moniales earumque ecclesias, quamvis subsint gubernio Ordinariorum. — 9. Moniales debent saltem semel singulis mensibus confiteri et sacram Eucharistiam sumere. — 10. Et ad hoc secundum multos obligantur sub mortali. — 11. Moniales speciali puritate mentis existentes, et ferventiori spiritu pollentes, possunt a superioribus seu confessariis etiam ad communionem quotidianam admitti. — 12. Nullatenus tamen permitti debet in feria sexta parasceve. — 13. Moniales nequeunt se facere ascribi in societatibus Rosarii, Chordae, Cincturae et huiusmodi. — 14. Episcopi prohibere possunt regularibus, ne absque sua licentia accedant ad ecclesias monialium pro celebrandis ibidem missis. — 15. Regulares non debent inservire pro cappellanis in ecclesiis monialium, nisi in casu magnae penuriae sacerdotum saecularium. — 16. Et si in illis ex dispositione testatoris onus habent celebrandi, onus transfertur ad eorum ecclesias. — 17. Episcopus potest prohibere presbyteris saecularibus, ne celebrent in ecclesiis monialium exemptarum, et regularibus subiectarum. — 18. Cappellanus autem sufficit, quod approbetur a superiore monasterii. — 19. In ecclesiis monialium, non possunt sepeliri cadavera saecularium absque licentia Sacrae Congregationis, et monialium copulativa. — 20. Licentia Sacrae Congregationis requiritur etiam pro fabricando in ecclesiis monialium sepulcro. — 21. Et concei solet personis benemeritis vel cum eleemosyna competenti. — 22. Et tunc officium facit parochus usque ad portam ecclesiae et non ultra. — 23. Nulla adest prohibitio sepeliendi moniales in ecclesia exteriori, ubi est in usu. — 24. Sed ubi non est in usu, debet fieri secrete, de nocte, et cum solo sacerdote ac ministris necessariis. — 25. Nec non cum licentia superioris. — 26. Et omni casu debent moniales deferre cadaver ad portam clausurae. — 27. Moniales non possunt habere prospectum, nec retinere crates correspondentes in ecclesia presbyterorum saecularium sive regularium, et ubi adsint, debent omnino removeri. — 28. Moniales nequeunt uti confessionario pro

Tametsi agatur de monasteriis exemptis, et 90 regularibus subiectis, ad Episcopum pertinet cognoscere, tum approbare, an confessarius regularis debeat pernoctare prope ipsa monasteria ex causa distantiae conventuum, ut statuit Alexander VII in Constitut. quae incipit *Felici*.

Vide et alia de confessario praesertim extraordinario monialium apud Constitutionem S. M. Benedicti XIV, cui initium est: *Pastoralis curae*.

locutorio. — 29. Nec etiam possunt uti fenestella communionis ad loquendum cum exteris. — 30. Sub tali prohibitione comprehenduntur confessarii etiam regulares cuiuscunque ordinis. — 31. Fenestella communionis deservire non potest pro confessionali. — 32. Ibi ministratur chrisma monialibus et aliis in clausura degentibus. — 33. Item velum profitentibus et consecratio professis. — 34. Alias debet esse semper clausa fenestellis ligneis interius et exterius. — 35. Debet esse lata palmo integro, alta dimidio. — 36. Et ita restringi, ut non possit ad alium usum deservire. — 37. Clavis fenestellae communionis debet semper retineri ab abbatissa monasterii. — 38. Collocutorium nullo modo debet esse in secundo plano. — 39. Neque in ecclesia. — 40. Moniales nequeunt uti pro collocutorio rota vel cratibus in ecclesia existentibus, cum mandato carcerandi illos, qui ibi deprehenderentur in fragranti. — 41. Monialium famuli et famulae habitantes in mansionibus intra atria monasteriorum tenentur recipere sacramenta ab illis parochis in quorum parochia sita sunt monasteria, et ad dictos parochos spectat eos associare ad sepulturam. — 42. Monialis professio irrita est, quando fit postea hermaphrodita. — 43. Fenestrae particularium claudi debent, si prospectum habent in clausuram monialium, cum cautela tamen, si domus erant monasterii, vel si via est intermedia. Dubium est enim an de iure cogi possint? — 44. Fenestrae et quaevis alia foramina regularium respicientia in hortum vel clausuram monialium, omnino claudenda sunt. — 45. Fenestrae tam altae sint, ut ad lumen tantummodo serviant. — 46. Nec tolerari debet quod propter vicinitatem et correspondentiam fenestrarum moniales possint videre vicinos, vel videri. — 47. Cella vacans assignari debet secundum antianitatem; nec superior potest aliter ordinare. — 48. Et antianitas incipit a die professionis, et non habitus suscepti. — 49. Non obstantibus mandatis superiorum. — 50. Nisi in aliquo monasterio adesset consuetudo immemorabilis, quod cellae vacantes distribuuntur et assignentur ad arbitrium abbatissae et discretarum. — 51. Concedi potest moniali cellam aedificare, eaque uti vita sua durante, vel alia a suis consanguineis aedificata. — 52. Nec debet ab ea removeri pro faciendo valetudinario. — 53. Non potest tamen illam vendere, licet vellet applicare pretium in utilitatem monasterii. — 54. Nisi de licentia Sacrae Congregationis, et consensu monialium. — 55. Neque potest decernere, quod monialis antiana, quae cellam optare volet, teneatur aliquid solvere; quod servari debet etiam in casu permutationis, ne via fraudibus aperiatur. — 56. Monialium nulli conceditur facultas disponendi de cellis suis post obitum; et tanto minus disponendi de suis bonis, ea relinquendo huic vel illi moniali. — 57. Moniales non debent dormire associatae. — 58. Moniales diebus bacchanalium, nec unquam uti debent habitu virili, neque arma cuiusque speciei tractare. — 59. Monialibus non committitur clavis custodiae sanctissimi sacramenti, sed penes eum sacerdotem semper esse debet, ad quem spectat cura illud administrandi. — 60. Monialium in monasteriis reliquiae asservari non debent, sed in exterioribus ecclesiis. — 61. Dies festus titularis, quoties modeste celebretur, non potest monialibus prohiberi

ne illum solemnizent. - 62. Prohibetur tamen in ecclesiis monialium cantus simplex vel figuratus musicorum exterorum. - 63. Episcopus prohibere potest, ne in ecclesiis monialium etiam interioribus canatur ab ipsis musica lingua vernacula, quantumvis cantiunculae, et verba spiritualia sint. - 64. Moniales in refectorio communi comedere, et in loco etiam communi laborare debent. - 65. Monialibus prohibetur cibum externis parare, aut esculenta vendere. - 66. Moniales, completo officio, possunt recitare aliquem psalmum, orationem,

vel collectam. - 67. Moniales, quae breviario Romano uti consueverunt, non sunt compellendae ad recipiendum monasticum. - 68. Moniales ipsae tenentur legere vel cantare cantu firmo divinum officium, non vero earum cappellani. - 69. Moniales nec ad chorum, nec ad professionem admitti debent, nisi legere noverint. - 70. Moniales nequeunt esse commatres, etiam per procuratorem. - 71. Canes nequeunt a monialibus retineri intra clausuram. - 72. Alia de monialibus ad num. 75.

1 Moniales tenentur publice in choro officium divinum persolvere, tum ex antiqua Ecclesiae consuetudine, tum ex statutis fere omnium religionum, tum ex Clementin. 1 de Celebrat. missar., ubi praecipitur, quod in omnibus ecclesiis cathedralibus et regularibus, atque etiam collegiatis horae canonicae devote psallantur, convenienterque celebretur divinum officium, diurnum pariter atque nocturnum. *Communis.*

2 Moniales choro addictae, non obligatae ex vi regulae ad divinum officium, si absint a choro, tenentur sub mortali ad horas canonicas privatim recitandas ex consuetudine obligante ad mortale. *Est iam fere communis*, ut docent D. Caietanus de Alexandris in Confessario monialium, c. 8, § 1, qu. 5; Felix Potestas t. 1, p. 2, num. 426; Tambur. de Iure abbatiss., disp. 14, quaesit. 1, num. 8; Lezana in Summa qq. regul., c. 22, num. 8, et c. 25, n. 13; Navarr. de Orat., cap. 7, num. 2; Sanch. in Consil., l. 7, c. 2, d. 3, num. 6; Tambur. l. 2, c. 5, § 1, num. 13; Mastrius, Busemb., Diana, Reginaldus, Stoz, Melderus, Gavant., Belloch., Portell., Sporer. tom. 3 Tract. append. de horis canon., c. 1, num. 13, cum pluribus aliis ab ipso citatis, et alii passim; ita ut Reginaldus opinionem contrariam vocet temerariam, Sanchez non probabilem, Diana prorsus improbandam, ut notat La Croix l. 4, n. 1189, et Fr. D. Martinus Archiepiscopus Panormitanus in suo *Pastorali* ad Moniales omnes urbis et dioecesis Panormitanae 20 Maii 1641, inventam a Patre Mendacii, quem citat et sequitur Felix Potestas loc. cit., num. 429. Unde

3 quamvis moniales Clarissae non obligentur sub mortali ad talem privatam horarum canonicarum recitationem ex vi regulae, cum Eugenius IV, Const. incip. *Ordinis tui*, declaraverit, quod in nullius transgressione ex centum et tribus praeceptis contentis in regula prima B. Clarae, praeterquam eorum quatuor, quae concernunt principalia vota, obedientiae scilicet, paupertatis, castitatis et clausurae, et super electione abbatissae et depositione, peccatum mortale incurrant; tamen etiam ipsae obligantur sub mortali, sicuti omnes aliae ratione consuetudinis, quia Eugenius IV in dict. Constit. disposuit solum de praeceptis et obligationibus, quibus ultra vires erant particulariter ex regula gravatae moniales Clarissae, non autem de consuetudine cunctis religiosis utriusque sexus communi, qualis est de recitandis

horis privatim. Quis enim auderet dicere, ut recte notat Felix Potestas loc. cit., n. 429, consuetudinem recitandi horas canonicas privatim obligare religiosos viros et moniales omnes, exceptis Clarissis strictioris regulae prae aliis? Cum enim in vetustissimis sciri non possit a quo sit orta consuetudo, leg. *Si arbiter* 28 ff. de Probat., attendenda est observantia quae declarat huiusmodi consuetudinem obligare. Imo potest observantia constituere ius, et facere, quod id obliget, quod de se non obligat, l. *Quod Societas* 1, § *Quibus*, et l. *Nulli* 3 ff. Quod cuiusque univers. Hinc quamvis non constet, an consuetudo praedicta recitandi divinum officium sit introducta animo obligandi, obligat nihilominus, quia observantia ita declarat et decernit.

Moniales choristae propter imperitiam donec 4 discant expedite legere, iudicio praelatorum et confessoriorum, vel abbatissarum satisfaciunt dicendo officium laicarum; sic concessit monialibus Clarissis sub cura fratrum minorum degentibus, et per communicationem aliis Clementis VII in Compend. privilegior., verb. *Moniales*, § 20, et refert etiam Tambur. de Iure abbatissar., disp. 15, quaesit. 1, n. 10. Insuper 5 Innocentius IV per bullam 10, apud Pellizzar. c. 6, n. 16, et Felicem Potest. tom. 1, part. 2, num. 430, concessit monialibus sub cura Fratrum minorum degentibus, et per communicationem aliis, ut in casu quo ex rationabili causa recitare non possint horas canonicas, satisfaciant recitando officium sororum laicarum. Causa autem rationabilis erit, si monialis sit nimis agitata scrupulis, si capitis indispositionem patiatur, si sit nimis defatigata ex aliquo extraordinario labore, aut extraordinariam aliquam occupationem habeat, et huiusmodi. Sic citati doctores. Vide verb. *Infirmus*, a n. 10. Moniales in recitando *Confiteor* nihil mutare 6 possunt, neque dicere *Tibi, mater, Vobis, sorores*, sed debent dicere, ut in Breviario *Tibi, Pater, Vobis, fratres*. Sac. Congr. Rit. 18 August. 1629.

Moniales Clarissae et tertii ordinis, sive sint 7 sub cura Fratrum minorum, sive sub Ordinariorum aut aliorum religiosorum cura, possunt uti *Breviario* vel Patrum conventualium vel Patrum observantium. Eadem Sacra Congreg. 30 Augusti 1687, in Rubric. particul. Breviar. Franciscani, n. 141.

Indulgentiae generatim concessae ecclesiis 8

Fratrum pariter et monialium, tum in diebus festis sanctorum ordinis, tum in aliis huiusmodi solemnitatibus cunctae aequae obtineri queunt a Christi fidelibus visitantibus ecclesias monialium, quae subsunt gubernio Ordinariorum. Ex decreto Sac. Congr. Reliquiis et Indulgentiis praepositae die 27 Februar. 1673, ad instantiam praefecti sacrarii apostolici per viam declarationis expedito in rubr. particul. Breviar. Franciscan., n. 160. Vide verb. *Indulgentia*, art. 5, n. 19 et 20.

- 9 Moniales ex dispositione Concilii Tridentini, sess. 25, de Regularib. et monialib., c. 10, debent saltem semel singulis mensibus confiteri, et sacram eucharistiam sumere, ibi: *Attendant diligenter Episcopi, et caeteri superiores monasteriorum sanctimonialium, ut in constitutionibus earum admoneantur sanctimoniales, ut saltem semel singulis mensibus confessiones peccatorum faciant, et sacrosanct. eucharistiam suscipiant*. Unde quamvis ex dict. verb. *Admoneantur*, doctores apud Barbosam in d. Concil. Trid., cit. sess. 25, c. 10, n. 3, colligant, Concilium ibi non obligare sub peccato mortali; Caietanus tamen, Navarr., Dicastill., et alii, quos refert et sequitur Clericatus de Eucharist. sacrament., decis. 49, n. 14, dicunt, moniales teneri sub mortali ad menstruam confessionem et communionem; arg. Clement. *Ne in agro* 1, § *Sane*, de statu Monachor., ubi praecipitur monachis, ut singulis mensibus crimina sua confiteantur, et sacram eucharistiam suscipiant, quam Clementinam comprehendere etiam moniales tenent plures doctores.
- 11 Moniales speciali puritate mentis existentes, et ferventiori spiritu pollentes possunt a superioribus seu confessariis etiam ad communionem quotidianam admitti; sic expresse Sac. Congr. Conc. 12 Febr. 1679, in decreto circa communionem quotidianam approbato ab Innoc. XI et ad litteram relato sub verb. *Eucharistia*, num. 41. Vide ibi, num. 40 et 41.
- 12 Nullatenus tamen permitti debet in feria sexta Parasceve. Sac. Congregat. Concil. in cit. decret., et Sac. Congreg. Rit. 9 Maii 1606, et 19 Febr. 1622.
- 13 Moniales nequeunt se facere ascribi in societatibus Rosarii, Chordae, Cincturae et huiusmodi. Sac. Congreg. apud Pignatell. tom. 6, consult. 85, num. 213, ibi: *All' Arcivescovo di Zara d' 27 d' Ottobre 1593. Non permetta, che le monache si facciano scrivere tra le consuore delle compagnie del Rosario, o del Cordone, o d' altre*.
- 14 Sacra Congregatio Concilii censuit in Placentina 9 Dec. 1615 per Episcopum fieri posse praeceptum regularibus, ne absque sua licentia accedant ad ecclesias monasteriorum monialium pro celebrandis ibidem missis apud Pignatell. l. c., n. 165.

- 15 Regulares non debent inservire pro cappel-

lanis in ecclesiis monialium, nisi in casu magna penuriae sacerdotum saecularium, et tunc religiosus deputandus de consensu sui superioris debet esse aetate ac moribus gravis, nec tractare et loqui potest cum monialibus. Sac. Congr. Episc. in Sulmon. 27 Aprilis 1604; in Parmen. 14 Iul. 1607.

Unde, si regularibus ab aliquo testatore 16 reperiatur iniunctum onus celebrandi in ecclesiis monialium, tale onus potest, imo et debet transferri ad eorum ecclesiam, vel alibi, prout laudata Sac. Congregat. Episcop. rescripsit Patriarchae Veneto 15 Iun. et 8 Aug. 1592, apud Monacell. part. 1, tit. 11, formul. 23, num. 2.

Episcopus potest prohibere presbyteris saecularibus, ne celebrent in ecclesiis monialium exemptarum, et regularibus subiectarum. Sacra Congregatio Concilii in Hyeracen. *Visitationis* 26 Ian. 1692, in responsione ad septimum. Cappellanus autem sufficit, quod approbetur a superiore monasterii, ut in d. Hyeracen., in responsione ad nonum, apud Monac. l. c., n. 4.

In ecclesiis monialium non possunt sepeliri 19 cadavera saecularium absque licentia Sac. Congreg. et monialium copulativa; sic pluries decrevit Sac. Congreg. Episcop., et signanter in Montefeltrinen. 21 Nov. 1603; in Gravinen. 1 Octobris 1650; in Foro Sempronien. 23 Augusti 1652; et in Maceraten. 8 Novembr. eiusdem anni 1652, quae decreta iterum probavit eadem Sac. Congregat. Episcop. in Vercellen. 18 Maii 1695, non obstante solito, referente eminentiss. Card. Pamphil., et in Mantuana 14 Martii 1697, ponente eminentissimo Acciaio, et in Camerinen. 6 Mart. 1713, ponente eminentissimo Corsino.

Licentia Sac. Congreg. requiritur etiam pro 20 fabricando in ecclesiis monialium sepulcro. Eadem Sacra Congr. Episcoporum in Ferrarien. 13 Iulii 1604. Et concedi solet personis bene- 21 meritis, vel cum eleemosyna competenti. Eadem Sacra Congregat. Episcoporum in Messana 6 Augusti 1601, et in d. Camerinen. 6 Martii 1713, ponente eminentissimo Corsino. Et 22 tunc officium facit parochus usque ad portam ecclesiae, et non ultra. Eadem Sacra Congreg. Episcoporum in una Observantium 5 Iunii 1615.

Nulla adest prohibitio sepeliendi moniales in 23 ecclesia exteriori, ubi est in usu. Eadem Sacra Congreg. in una Carmelitarum 20 Sept. 1594. Sed ubi non est in usu, debet fieri secreto de 24 nocte, et cum solo sacerdote ac ministris necessariis. Eadem Sacra Congr. in Cremonen. 15 Martii 1595. Nec non cum licentia superioris. Eadem Sacra Congregat. in d. Carmelitarum 20 Sept. 1594. Et in omni casu debent 26 moniales deferre cadaver usque ad portam clausurae. Eadem Sacra Congregat. in Torcellen.

14 Decembris 1618, et in Astoricen. 13 Ianuarii 1623.

27 Moniales non possunt habere prospectum, nec retinere crates correspondentes in ecclesia presbyterorum saecularium sive regularium pro audienda missa, sub praetextu, quod non possint ob illarum paupertatem manutenere cappellanum; et Episcopus, ubi inveniat adesse, et retineri, debet omnino mandare, quod removeantur. Sacra Congr. Episcoporum. in Troiana adversus moniales Annuntiatae Foggiae, ad relationem eminentissimi Petrucci 27 Februarii 1693, quae cum parere distulissent variis excusationibus, iterum recurrentibus canonicis collegiatae in quorum ecclesia prospectus in vim concordiae retinebatur. Eadem Sacra Congr. 16 Nov. 1696, rescripsit: *Episcopus omnino intra mensem decreta Sacrae Congregat. exsequatur, et procedat ad destructionem transitus.*

28 Moniales nequeunt uti confessionario pro locutorio. Sic expresse Sacra Congr. Episcoporum de mandato Clementis XI in Epist. encyclica sub 30 Octobr. 1706. Nec etiam possunt uti fenestella communionis ad loquendum cum exteris. Eadem Sacra Congregat. in dicta *Epistola encyclica*. Sub tali prohibitione comprehenduntur confessarii etiam regulares cuiuscunque ordinis. Sic declaravit eadem S. Congregat. Episc. 31 Mart. 1707, ut patet in Epistola directa eminentissimo Archiepiscopo Mediolanensi impressa in Synodo Alexandrina, fol. 539.

31 Fenestella communionis deservire non potest pro confessionario, neque per modum provisionis. Sacra Congr. Episcoporum. in una Burgi S. Domnini 9 Augusti 1601. Ibi ministratur Chrisma monialibus, et aliis in clausura degentibus. Eadem Sacra Congreg. ibidem. Item velum profitentibus, et consecratio professis. Sacra Congreg. Episcoporum. in Bononien. 17 Septembris 1617. Alias debet esse semper clausa fenestellis ligneis interius et exterius. Eadem Sacra Congr. ibidem. Debet esse lata palmo integro, et alta dimidio. Sacra Congr. Episc. in Pisana 1618. Et ita restringi, ut non possit ad alium usum deservire. Eadem Sacra Congregat. Episcoporum. in Marsicana 5 Decembris 1610. Clavis fenestellae communionis debet semper retineri ab abbatisa monasterii. Sacra Congr. Episc. 30 Octobr. 1706, in dicta *Epistola encyclica*.

38 Collocutorium nullo modo debet esse in secundo plano. Sacra Congr. Episc. in Casalen. 6 Martii 1612. Neque in Ecclesia. Eadem Sacra Congreg. Episcoporum. in Perusia 17 Februarii 1587. Moniales nequeunt uti pro collocutorio rota vel cratibus in ecclesia existentibus. Sacra Congr. Episcoporum. in Eugubina 22 Sept. 1651, cum mandato carcerandi illos, qui ibi deprehenderentur in fragranti. Eadem

Sacra Congr. Episcoporum. in Caesenaten. 7 Februarii 1653.

Monialium famuli et famulae habitantes in mansionibus intra atria monasteriorum, tenentur recipere sacramenta ab illis parochis, in quorum parochia sita sunt monasteria. Sacra Congr. Conc. in Ulixbonen. Occidentalis 19 Septemb. 1722; et iam decreverat in Leodien. 14 Apr. 1685, et in Spoletana 19 Apr. 1691. Ubi etiam, quod ad dictos parochos spectat eos associare ad sepulturam.

Monialis professio irrita est, quando fit postea hermaphrodita. Sacra Congr. Conc. in Spoletana 14 Martii 1722, in responsione ad primum dubium, quo casu restituenda est ei dos. Ead. Sacra Congr. ib., in responsione ad secundum dubium.

Fenestrae particularium claudi debent, si prospectum habeant in clausuram monialium. Sacra Congr. Episc. in una S. Benedicti 15 Ianuarii 1602, et in Mediolanen. 6 Martii eiusdem anni 1602, et saepe alibi. Cum cautela tamen, si domus erant monasterii, vel si via est intermedia; dubium enim est an de iure cogi possint. Ead. Sac. Congr. Episc. in Agrigentina 23 Apr. 1602, apud Nicol. in Floscul., verb. *Fenestrae*, n. 2.

Fenestrae vero, et quaevis alia foramina regularium spectantia in hortum vel clausuram monialium omnino claudenda sunt. Ead. Sac. Congr. Episc. in Ameliensi 23 Decemb. 1603, et in Neapolitana 2 Decembris 1639. Fenestrae tam altae sint, ut ad lumen tantum serviant. Eadem Sac. Congreg. Episc. in una Civitatis Castelli 12 Martii 1601. Nec tolerari debet, quod propter vicinitatem et correspondentiam fenestrarum moniales possint videre vicinos, vel videri. Ead. Sacra Congr. Episc. in Nicotrat. 16 Aug. 1594.

Cella vacans assignari debet secundum antianitatem. Nec superior regularis potest aliter ordinare. Sac. Congreg. Episcoporum. in Ferrarien. 3 Iunii 1597; in Urbinaten. 8 Februarii, et in Ianuen. 5 Sept. 1692, et 5 Iulii 1693. Et antianitas incipit a die professionis, non habitus suscepti. Eadem Sac. Congr. in Paduana de ann. 1608, 5 Iulii 1645, in una Augustinens. Lombard. 7 Ianuarii 1660, in una Observant. 21 Aug. 1654, et saepe alibi. Non obstantibus mandatis superiorum. Ead. Sacra Congreg. in Mediolanen. 5 Februar. 1601; in Faventina 29 Aprilis 1603; in Aversana 26 Ianuarii 1604, et 20 Iunii 1648. Nisi in aliquo monasterio adesset consuetudo immemorabilis, quod cellae vacantes distribuantur et assignentur ad arbitrium abbatissae et discretarum. Eadem Sac. Congregat. Episcoporum. in Mutinen. 24 Ian. 1653.

Concedi potest moniali cellam aedificare, eaque uti sua vita durante, vel alia a suis consanguineis aedificata. Eadem Sacra Congreg.

- Episc. in Caesenaten. 2 Ian. 1601; in Ulixbonen. 16 Ianuar. eiusdem anni; in Mantuana 14 Februarii eiusdem anni; in Mexicana 31 Maii 1602; in Eugubina 15 Dec. 1603; in una Civitatis angelor. Indiar. 8 Aprilis 1606, et saepe alibi. Nec debet ab ea removeri profaciendo valetudinario. Eadem Sacra Congreg. Episc. in Assisien. 9 Febr. 1624; in Caesar-augustana 11 Maii 1635. Non potest tamen illam vendere. Eadem Sacra Congr. Episc. in Mediolan. 8 Nov. 1625. Licet vellet applicare pretium in utilitatem monasterii. Eadem Sac. Congreg. in d. Mediolan. Nisi de licentia Sacrae Congregationis, et consensu monialium. Ead. Sacra Congr. Episc. in una Venetiarum 3 Maii 1647.
- 55 Neque potest decernere, quod monialis antiana, quae cellam optare volet, teneatur aliquid solvere. Ead. Sacra Congr. Episc. in lanuen. 22 Decemb. 1620. Quod servari debet etiam in casu permutationis, ne via fraudibus aperiatur. Ead. Sac. Congr. Episc. in Neapolit. 17 Nov. 1628.
- 56 Monialium nulli conceditur facultas disponendi de cellis suis post obitum, sed eae, dum vacaverint, superiorum arbitrio aliis monialibus in ordine superioribus distribui debent. Sacra Congr. Conc. in Aversana 26 Ian. 1604, apud Barbosam in Summa Apostolic. decis., verb. *Moniales*, num. 20, et lib. 1 Iuris eccles. univers., c. 44, num. 59, ubi dicit, id etiam decisum fuisse in Mutinensi 19 April. 1615. Et tanto minus disponendi de suis bonis ea relinquendo huic vel illi moniali, cum id sit contra votum paupertatis, ut notant communiter doctores.
- 57 Moniales non debent dormire associatae. Sac. Congr. Episc. et Regul. 21 Maii 1615.
- 58 Moniales diebus bacchanalium, nec unquam, uti debent habitu virili, neque arma cuiusvis speciei tractare. Sac. Congreg. Episcop. in Ferrarien. 27 Aprilis 1604, ibi: *Prohibeant Ordinarii, ne moniales monasteriorum, tam eis quam superioribus regularibus subiectorum, in bacchanalibus vel aliis temporibus recreationis, utantur habitu virorum, neque cuiusvis speciei armis se accingant*; est enim hoc odibile Deo, ut habetur in Deuter. xxii, ibi: *Non induetur mulier veste virili, nec vir utetur veste feminea, abominabilis enim apud Deum est, qui facit haec*.
- 59 Monialibus non committitur clavis custodiae sanctissimi sacramenti, sed penes eum sacerdotem semper esse debet, ad quem spectat cura illud administrandi. Sacra Congr. Concil. in Vallisoletana 12 Ian. 1604. Monialium in monasteriis reliquiae asservari non debent, sed in exterioribus ecclesiis. Sac. Congr. Conc. in Faventina 7 Martii 1617.
- 61 Dies festus titularis quoties modeste et sine abusu celebretur, non potest monialibus prohiberi, ne illum solemnizent. Sac. Congreg. Concil. in Hyeracen. *Visitationis* 21 Ian. 1692, in responsione ad 11. Prohibetur in ecclesiis monialium cantus simplex vel figuratus musicorum exterorum. Sacra Congr. Episc. et Regul. in Decretis generalibus editis sub Gregor. XIII, relatis a Pignatell. t. 6, cons. 85, n. 98, et in aliis decretis relatis a Barb. l. 1 Iur. eccles. univ., c. 44, num. 61, et in aliis posterioribus relatis a Gavant. in Manual. episc., verb. *Monialium communes leges*, in addit., n. 6; Crispin. de Visit., part. 1, § 42, n. 28. Episcopus prohibere potest, ne in ecclesiis monialium etiam interioribus canatur ab ipsis musica lingua vernacula, quantumvis cantunculae et verba spiritualia sint, sicuti potest id prohibere in omnibus ecclesiis et oratoriis publicis; non obstante quacunque contraria consuetudine, censuit Sac. Congr. Rit. in Hispalen. 3 Sept. 1695 et 24 Nov. 1696, referente eminentis. Card. Colloredo in responsione ad quartum; quia cantus huiusmodi est contra ritum Ecclesiae.
- Moniales in refectorio communi comedere, et in loco etiam communi laborare debent. Sac. Congr. Concil. in Messan. 1 Aug. 1603. Monialibus prohibetur cibum exteris parare, aut esculenta vendere, exceptis tamen rebus minimi momenti, pro infirmis scilicet parentibus, ac consanguineis dumtaxat. Sac. Congr. Conc. 1 Iulii 1606.
- Moniales, completo officio, possunt recitare aliquem psalmum, orationem vel collectam, quia hoc non est officio addere. Sac. Rituum Congr. 12 Ian. 1600. Moniales, quae Breviario Romano uti consueverunt, non sunt compellendae ad recipiendum monasticum. Ead. Sac. Congr. 6 Maii 1622. Moniales ipsae tenentur legere, vel cantare cantu firmo divinum officium, non vero earum cappellani. Ead. Sac. Rit. Congr. 11 Maii 1635. Moniales nec ad chorum, nec ad professionem admitti debent, nisi legere noverint. Sac. Congr. in Girgensi 22 Ian. 1604.
- Moniales nequeunt esse commatres, etiam per procuratorem. Sac. Congr. Conc. in Mediolan. 3 Oct. 1787, ubi id prohibuit pro omnibus regularibus. Vide verb. *Baptismus*, art. 7, a n. 41 ad 47, ubi ad id adducuntur canones, concilia et synodi.
- Propter inconvenientia secuta ex parvis caniculis, qui voluptatis gratia tenebantur in monasteriis monialium, facta fuit circa id prohibitio generalis, ne amplius intus habeantur, neque masculi neque feminae. Sac. Congreg. Episc. et Regul. in Neapolit. 12 Iulii 1592; in Mutinensi 3 Febr. 1597, et in Iustinopolitana 22 Sept. 1651.
- In monasteria monialium introduci pueros et puellas tenellae aetatis vetandum est, ex more Romae obtinente. Instit. Eccl. 29, § 24.

- ⁷³ Monialium et monachorum cohabitatio apud Maronitas usu recepta, prohibetur. Benedictus XIV tom. 1, Constitut. 31, incip. *Singularis*, § 8.
- ⁷⁴ Anglicanarum virginum a patria ob catholicam fidem expulsarum institutum utile censetur, et Episcopis commendatur; earum tamen conservatoria a Sede Apostolica non approbantur tanquam vera monialium monasteria, sed tolerantur. Bened. XIV tom. 3, Constitut. 7, incip. *Quamvis iusto*. Non sunt verae religionis, earumque vota sunt tantum simplicia. Ordinariae Episcoporum auctoritati subsunt, et

ab iis confessarios et directores spirituales accipere debent. Ibid., § 13, 14. Superiorissimae earum non licet virginem ullam ad professionem admittere inconsulto Episcopo. Ibidem, § 18.

Alia de monialibus, vide Pignat. t. 6, consult. 85, per totum; Barbosam lib. 1 Iur. eccles. univers., cap. 44, per totum; Donatum tom. 4 Prax. rer. regul., tract. 4, qu. 5, per tot., ubi plurima ad rem afferuntur decreta Sacrae Congr., et vide ea, quae scripta sunt verb. *Regulares*, art. 1, per tot., et signanter a n. 73.

MONITORIUM

Summarium.

1. Monitorium quid sit? - 2. Monitoria concedere potest in toto orbe Summus Pontifex. - 3. Item Episcopi in suis respective dioecesibus. - 4. Item vicarius generalis Episcopi vigore suae generalis Commissionis. - 5. Item vicarius capitularis sede vacante. - 6. Item vicarius apostolicus. - 7. Item legati *a latere*, et nuntii apostolici. - 8. Talia monitoria nequeunt concedere abbates, alique praelati ordinarii etiam exempti Episcopo inferiores, et immediate sedi apostolicae subiecti, ac nullius dioecesis. - 9. Possunt tamen talia monitoria concedere generales religionum, eorumque visitatores et provinciales pro suis subditis; non vero superiores locales. - 10. Posse autem superiores locales monitoria edere in suis conventibus, non quidem ad finem revelandi pro rebus, aut scripturis deperditis, vel subtractis, sed pro aliis delictis, tenent multi. - 11. Monitoria pro revelandis rebus occultis conceduntur solum in subsidium, quando scilicet deficiunt probationes, et veritas alio modo haberi non potest. - 12. Monitoria huiusmodi sunt concedenda solum illi cuius interest, non autem aliis. - 13. Hinc, si essent concessa absque petentis interesse, essent revocanda. - 14. Monitoria huiusmodi non possunt concedi pro qualibet parva re. - 15. Hinc Romana Curia non concedit monitoria, nisi sub conditione, quod res perditae, seu subtractae, ascendat ad valorem quinquaginta aureorum, sive scutorum monetarum, licet fuerint separatim subtracti. - 16. Potest tamen aliqua res in se parva et levis, esse gravis, et non vulgaris in iure ex circumstantiis, ideoque sufficiens ad concedendum monitorium. - 17. Item si plures grave damnum intulerint, non simul, sed separatim, et singuli parum acceperint non pertingens ad peccatum mortale, tunc adest sufficiens causa concedenti monitorium sub poena excommunicationis obligans singulos ad restituendum et revelandum. - 18. Monitoria huiusmodi non possunt concedi in criminalibus. - 19. Hinc petenti copias revelationum dari potest iuramentum, quod illis non utetur, nisi in iudicio civili. - 20. Et si revelationes contineant infamiam, vel aliquid aliud ex quo oriri possit scandalum, non debent concedi, sed monito detentore, si restituere nolit, repetitis testibus cum iuramento poterit excommunicari. - 21. Monitoria huiusmodi non sunt concedenda, quando certae sunt personae. - 22. Monitoria huiusmodi possunt concedi, tam ante coeptam litem, quam ea pendente, dum probationum terminus non elabitur. - 23. Monitoria huiusmodi potest promulgare ex officio iudex ecclesiasticus, etiam nemine petente. - 24. Monitoria huiusmodi non sunt concedenda ad instantiam nominatim excommunicati, seu publici, aut notorii peccatoris. - 25. Monitoria huiusmodi publicantur tribus festis diebus, exceptis solemnioribus. - 26. Adducitur modus fulminandi excommunicationem monitorii. - 27. Monitorii vi nemo te-

netur seipsum patefacere, aut denunciare. - 28. Qui tamen alienam rem surripuit, tenetur procurare, ut res restituatur domino per fidelem amicum, aut per confessarium. - 29. Non tenetur autem alienam rem restituere, neque vi monitorii, si effectus sit impotens ad solvendum, dummodo habeat animum restituendi cum primum possit. - 30. Neque vi monitorii restituere tenetur, si talem rem retineat in iustam compensationem. - 31. Neque scientes huiusmodi detentorem tenentur vi monitorii eum denunciare, si sciant eum talem rem retinere ob iustam compensationem, aut non restituere ob impotentiam. - 32. Tenentur autem scientes revelare, et denunciare eum, si solum habet impotentiam ad restituendum, seu iustum titulum compensationis quoad partem, et non quoad totum. - 33. Item scientes eum denunciare tenentur, si dubitent de iustitia compensationis, aut de impotentia restituendi, nisi rationabiliter deponant dubium. - 34. Nemo tenetur vi monitorii alium denunciare, quando ex denuntiatione prudenter timet sibi, aut suis usque ad quartum gradum, aliquod grave damnum. - 35. Nec quis tenetur ex vi monitorii denunciare coniunctos intra quartum gradum, etiamsi non adsint alii testes. - 36. Qui inhabiles sunt ad testimonium ferendum, ut infames, et huiusmodi, tenentur revelare, praesertim cum deficiunt aliae probationes. - 37. Monitorii vi revelare nemo tenetur id quod duntaxat scit sub secreto naturali. - 38. Excipe tamen casus: in quibus agatur de impediendo futuro damno reipublicae, aut tertiae privatae personae, quod aliter evitari non possit, aut de revelando impedimento occulto dirimente matrimonium. - 39. Nemo tenetur denunciare ea quae non scit. - 40. Unde nemo revelare tenetur ea quae audivit a personis levibus, vel ignotis, aut nihil certum scientibus. - 41. Neque quis revelare tenetur, quae audivit ab eo, qui iam denunciavit. - 42. Nemo denunciare tenetur id quod in iudicio probare non potest. - 43. Excipiuntur tamen aliqui casus respicientes alias materias, qui assignantur usque ad n. 46. - 47. Non tenetur denunciare vi monitorii ad finem restitutionis, qui rite rem praescripsit. - 48. Non tenetur denunciare, qui rem habet sibi debitam, quamvis adsint creditores ipso anteriores. - 49. Nec etiam tenetur denunciare, qui bona fide rem alienam pretio numerato emit a latrone, negata, aut non sperata refusione pretii. - 50. Detinens mala fide scripturam alienam, quatenus eam abstulit, tenetur vi monitorii eam reddere domino cum aequali suo damno, aut paulo maiori, non tamen cum suo damno longe maiori damno ipsius domini. - 51. Si iniustus detentor possit suam infamiam, seu suum maius damnum evitare restituendo scripturam, medio secreto amico, aut prudenti confessario, tenetur omnino restituere, alias, ultra grave peccatum, incurrit excommunicationem. - 52. Detinens bona fide scripturam alienam non tenetur eam reddere cum suo, aut suorum notabili damno, etiam minori damno domini scripturae. - 53. Si

autem dictus bonae fidei detentor possit suum, aut suorum notabile damnum evitare restituendo per se, aut medio secreto amico, seu prudenti confessario, vel alio modo, tenetur ex iustitia id facere, quando advertit, scripturam esse alienam; alias tenebitur ad omnia damna quae sequentur a die habitae notitiae, seu factae advertentiae, quod scriptura esset aliena. — 54. Detinens scripturam publicam continentem acta producta, et effecta in iudicio tenetur vi monitorii eam tradere, sicuti et testis eam revelare. — 55. Detinens scripturam communem reo et actori, quatenus spectat ad ius utriusque, non tenetur vi monitorii eam tradere, sicuti nec testis revelare, quando inservire potest pro iure alterius contra ius proprium. — 56. Detinens scripturam propriam spectantem ad suum ius, et sua bona, non tenetur vi monitorii eam tradere, sicuti nec testis revelare. — 57. Detinens scripturam spectantem ad ius, et bona actoris, si sit certus de sua iustitia, et quando actor, attentata eius potentia et opulentia, utetur iniuste tali scriptura contra ipsum, tunc, durante eo periculo, non tenetur vi monitorii eam tradere, sicuti nec testis revelare. — 58. Secus autem si sit solum dubius. — 59. Et a fortiori tenetur detinens dictam scripturam actori consignare, et testis revelare, si actor habet ius quamvis litigiosum ad rem, ad quam inservit scriptura. — 60. Detinens transumptum non authenticum scripturae spectantis ad actorem non tenetur vi monitorii illud consignare, sicuti nec testis revelare. — 61. Sciens aliquem detinere scripturam alienam, ex quo, ipso solo praesente tanquam confidente, communicavit dictam scripturam cum suo avvocato, vel procuratore, non tenetur vi monitorii revelare. — 62. Cum quis, ne creditores aliqua sua bona adiudicent, illa vendit in confidentia cuidam suo amico, hic amicus, si talis venditor monitus nolit satisfacere creditoribus, et nullum ipsi sequatur notabile damnum, tenetur vi monitorii revelare talia bona. — 63. Nemo tenetur denunciare vi monitorii, quando tempore publicationis, et excommunicationis debebat extra territorium Episcopi excommunicantis. — 64. Qui autem ad dictum territorium re-

vertitur, seu ibi domicilium figit nondum facta tertia monitorii promulgatione, tenetur revelare, si monitorii sit certior effectus. — 65. Item denunciare tenetur, qui exit e tali territorio iam facta prima monitorii promulgatione, licet exeat animo non revertendi, sed perpetuo alibi habitandi. — 66. Item a fortiori tali monitorio ligatur reus delicti, propter quod promulgatum est monitorium, etiamsi promulgatum sit post eius discessum a tali territorio. — 67. Superiores regulares possunt suos subditos per monitorium citare et censuris ligare ubicunque etiam extra eorum territorium existant, sive deliquerint extra, sive intra eorum territorium. — 68. Regulares scientes rem, de qua loquitur monitorium Episcopi, non tenentur denunciare; et si non revelant, non sunt excommunicati. — 69. Obligati ad denunciandum, si non denuntient intra terminum praefixum in monitorio, peccant mortaliter, et incurrunt excommunicationem, nisi ignorent monitorium, vel si sint legitime impediti, aut alia iusta causa excusetur. — 70. Qui autem intra terminum praefixum non revelarunt ob ignorantiam monitorii, vel ob legitimum impedimentum, aut ob aliam iustam causam, istis cessantibus, tenentur revelare etiam elapso dicto tempore. — 71. Mortuo superiore, etiam Papa, intra terminum monitorii, seu edicti, expirat monitorium seu edictum, sicuti etiam expirat, si superior iurisdictionem amittat. — 72. Si autem censura iam fuerit contracta ante superioris mortem, non tollitur per eius mortem, sed per absolutionem, quae in monitoriis solet reservari, et a nullo potest impendi, nisi satisfacta parte. — 73. Qua satisfactione peracta, seu obedientia praestita, etiam executor monitorialium papalium potest ab ea absolvere, etiam confessarii privilegiati, ut regulares. — 74. Ab excommunicatione vero lata, et sibi specialiter reservata, in monitorio ab Episcopo non possunt regulares absolvere sine speciali eiusdem facultate. Sed potest absolvere solus ipse Episcopus, vel eius delegatus, vel eius successor. — 75. Subnectuntur Addit. ex aliena manu ad num. 84.

- 1 Per monitorium intelliguntur hic specialiter monitoriales litterae seu edicta, quae a legitimis Ecclesiae superioribus eduntur seu conceduntur pro rebus aut scripturis deperditis, aut subtractis, vel occultatis, ad finem obligandi ad restitutionem illas habentes, et ad revelationem id certo scientes, sub poena excommunicationis maioris latae sententiae ipso facto incurrendae, restitutione vel revelatione non
- 2 facta intra praefixum tempus. Talia monitoria concedere potest in toto orbe Summus Pontifex.
- 3 Certissima. Item Episcopi in suis respective dioecesisibus. Concil. Trid. sess. 25, de Reformat., cap. 3, et communis doctorum. Item vicarius generalis Episcopi vigore suae generalis commissionis; Nicol. Garcias de Benef., part. 5, cap. 8, n. 94, ubi adducit ad hoc duplicem Sacrae Congr. Cardinalium declarationem super dictum cap. Concil., quarum prima haec verba continet: *Vicarius Episcopi potest concedere litteras monitoriales, de quibus in praesenti decreto.* Secunda haec alia verba continet: *Vicarius generalis Episcopi potest has excommunicationes decernere, adhibita causae cognitione, nec indiget speciali mandato Episcopi;* et sic, pluribus citatis, tenet Barbosa supra dict. c. 3 Trid., num. 5, contra Ugolin., Narbon., Campanil., et alios existimantes vicarium ge-

neralem Episcopi non posse ex generali commissione huiusmodi excommunicationes seu monitoriales litteras decernere.

Item talia monitoria concedere potest vicarius capitularis, sede vacante, qui ad capitulum transeunt omnia, quae sunt iurisdictionis necessariae, ut est excommunicationis promulgandae facultas, et sic expresse respondit Sac. Congreg. Concilii apud Garciam de Benefic., part. 5, c. 8, n. 94, et Barbosam de offic. et potest. Episc., part. 3, alleg. 96, num. 7, ibi: *Stante hac declaratione quaerebatur, an eadem potestas competat vicario capituli sede vacante? Congregatio censuit affirmative, quia ad capitulum transeunt ea quae sunt iurisdictionis necessariae, ut est excommunicatio,* etc. Et sic tenent communiter doctores cum Barbosa, d. alleg. 96, n. 10, et super Trid. d. sess. 25, c. 3, n. 6.

Item talia monitoria praevia causae cognitione, potest concedere etiam vicarius apostolicus, ut expresse decrevit Sac. Congr. Conc. sub die 26 Octobris 1590, apud Barbosam in Summa Apostolic. decis., verb. *Monitoria*, num. 1, et cit. allegat. 96, n. 10; Theophil. Raynaud. de Monit. Eccles., p. 1, c. 1, qu. 10, vers. *Omnia*.

Item talia monitoria possunt concedere Legati 7

a latere, et Nuncii apostolici. Barbosa cit. alleg. 96, num. 11, et super Trid. cit. cap. 3, num. 8; Raynaud. loc. cit., q. 10 in princip.; Aloysius Riccius in Praxi fori Eccles., resolut. 235, n. 2; Lazar. de Monitor., sect. 1, qu. 5; Guttier. Canon. lib. 1, c. 11. a n. 5; Ugolin. de Potest. Episc., cap. 46 in princip.; Escobar in Tract. select., tract. 2, part. 1, § 3, n. 60, et alii.

8 Talia autem monitoria nequeunt concedere abbates, alique praelati ordinarii etiam exempti, Episcopo inferiores, et immediate Sedi Apostolicae subiecti, ac nullius dioecesis, sed pro illis obtinendis debent eorum subditi Sedem Apostolicam adire, ut declaravit Sacra Congr. Conc. 22 Ianuar. 1598 apud Monacell., part. 1, tit. 6, formul. 11, num. 13, et referunt etiam sic decisum Barbosa in Summa, l. c., n. 3, super Trid., l. c., n. 9, in d. alleg. 96, n. 12; Ugolin., Garcias, Campanil., et alii ibi citati.

9 Possunt tamen talia monitoria concedere generales religionum, eorumque visitatores et provinciales pro suis subditis, non vero superiores locales, ut priores, guardiani et alii similes, qui alios superiores maiores habent subtus generalem, quia superiores locales non habent auctoritatem quasi episcopalem. Tancred. tom. 5, tractat. 4, qu. 2, n. 1; Felix Potestas tom. 2, part. 1, num. 3; Miranda, Rodericus Fr. Emmanuel citati et secuti a Barbosa super Trid., l. c., n. 10 et alii.

10 Posse autem superiores locales monitoria edere in suis conventibus, non quidem ad finem revelandi pro rebus aut scripturis deperditis aut subtractis, sed pro aliis delictis, ut pro reditu fugitivi, seu apostatae ad conventum intra tres vel quatuor dies et huiusmodi, docet cum permultis Melphi de Poenis, c. 28, qu. 1 et 2, et adducit disparitatem de excommunicatione pro rebus deperditis seu subtractis dicens, hanc servari praelatis maioribus privative quoad superiores locales, quia solet esse solemnior, ac maiori gravitate et circumspectione exercenda; sed vide ipsum l. c., et Felicem Potest. l. c., n. 3.

11 Monitoria pro revelandis rebus occultis conceduntur solum in subsidium, quando scilicet deficiunt probationes, et veritas alio modo haberi non potest. Sic sentire videtur Concil. Trid. cit. sess. 25, cap. 3, et sic expresse rescripsit Sac. Congr. Episc. in Savonen. 15 Ianuarii 1619, apud Nicol. in Floscul., verb. *Monitorium*, n. 2, et tenet communiter DD. cum Barbosa cit. allegat. 96, a n. 24, et cit. sess. 25, c. 3, a n. 18.

12 Monitoria huiusmodi sunt concedenda solum illi, cuius interest, non autem aliis. Sic expresse statuit S. Pius V Constitut. incip. *Sanctissimus*, ubi ordinavit, quod mandata in formam *Significavit* pro rerum subtractarum aut

deperditarum restitutione, aut revelatione expediantur ad eorum dumtaxat instantiam, quorum civiliter interest; Barbosa cit. alleg. 96, num. 24, et cit. sess. 25, cap. 3, num. 16, cum Ugolin., Lazar., Riccio, Genuens. ibi citatis, et alii passim. Hinc, si essent concessa 13 absque petentis interesse essent revocanda, ut cum Lazar., Francis., Leon., Aloysio Riccio tenet Barbosa cit. alleg. 96, num. 24, et cit. c. 3, n. 17.

Monitoria huiusmodi non possunt concedi 14 pro qualibet prava re. Sic Concil. Trid. cit. sess. 25, c. 3, ibi: *Non alias quam ex re non vulgari*; et S. Pius V cit. Const. incip. *Sanctissimus*, ibi: *Et tamen ostendat res ipsas (id quod praecipue in omnibus attendendum est) minime vulgares existere*. Et sic doctores communiter. Hinc Romana Curia non concedit 15 monitoria, nisi sub conditione, quod res perditae seu subtracta ascendat ad valorem quinquaginta aureorum, sive scutorum monetae, licet fuerint separatim subtracti et patet ex forma impressa, ut testatur Nicol. in Floscul., verb. *Monitorium*, n. 4; Barbosa cit. alleg. 96, n. 30; referens ex aliis in curia Neapolitana monitoria non concedi pro minori summa quam quinquaginta ducatorum; considerata tamen paupertate petentis, aliquando decerni in minori summa decem, viginti vel triginta ducatorum pro Episcopi arbitrio.

Potest tamen aliqua res, in se parva et levis, 16 esse gravis, et non vulgaris in iure ex circumstantiis, adeoque sufficiens ad concedendum monitorium, ut si in monasterio religiosorum seu religiosarum e cella unius fuerit ablata res valoris, v. g. dumtaxat sex iuliorum, adest tunc sufficiens causa ut superior provincialis, et respective Episcopus pro monasteriis sibi subiectis, possit monitorium concedere, quia quamvis talis materia sit in se levis, est tamen gravis; prout potest enervare regularem disciplinam, frangendo communem pacem, et destruendo publicum spirituale monasterii bonum. Unde superior ad haec mala evitanda et disciplinam regularem fovendam, publicum monasterii spirituale bonum, et communem pacem conservandam, potest monitorium sub excommunicatione ferre, obligando subditum ad restituendum vel revelandum; quamvis enim talis materia sit levis in linea iustitiae, evadit gravis ratione talis circumstantiae et in linea obedientiae. Sic Tancred. t. 5, tract. 4, qu. 2, cum Suarez., Tamburin. de Iure abbatissar., et aliis ibi citatis; Felix Potestas loc. cit., num. 12, et alii.

Item si plures v. g. grave damnum intulerint, non simul, sed separatim et singuli parum acceperint, non pertingens ad peccatum mortale, ut si plures in populari tumultu depraedati sint aliquam domum, aliquam vineam, tunc adest sufficiens causa concedendi monito-

rium sub poena excommunicationis obligans singulos ad restituendum et revelandum, quia licet singuli quid leve rapuerint, omnia tamen haec levia notabilem damnum constituunt, quod cum possint reparare, si singuli suum leve furatum seu acceptum restituant, singuli peccant mortaliter detinendo, et consequenter singuli monitorio ligantur. Barbosa cit. alleg. 96, n. 29; cum Suarez, Lazar., Bonacina, Henriq., Genuens. ibi citatis, Felix Potestas l. c., n. 19, et alii.

18 Monitoria huiusmodi non possunt concedi in criminalibus, quia et afferunt infamiae notam, et inducunt periculum incurrendi irregularitatem. Unde ex stylo Curiae Romanae, et ex generali dioecesanorum usu in ipsius monitoriis, teste Barbosa c. alleg. 96, num. 32, ponitur sequens clausula: *Nolumus autem, quod ex revelatione huiusmodi, si eam fieri contingat, nisi pro civili interesse et civiliter tantum agi possit, alias revelatio ipsa, neque in iudicio, neque extra, fidem faciat.* Et sic tenent communiter doctores cum Barbosa cit. alleg. 96, num. 32. Unde Sacra Congr. Episcoporum, in Aprutina 22 April. 1616, expresse respondit, quod concedi non possunt monitoria ad finem revelandi, ad detegendum delicta, vel delinquentes; neque pro reperiendis testibus in causa criminali etiam ad defensam. Eadem Sacra Congr. Episcop. in Compsana 28 Novemb. 1589. Nec talibus revelationibus uti possunt in causa criminali, licet adessent. Eadem Sacra Congr. Episcop. in Senogallien. 5 Iulii 1619, apud Nicol. in Floscul., verb. *Monitorium*, n. 1.

19 Hinc petenti copias revelationum dari potest iuramentum, quod illis non utetur, nisi in iudicio civili. Sic rescripsit Sacra Congr. Episc. et Regul. Episcopo Marsicano 21 Mart. 1589, et Episcopo Perusino 5 Maii 1589. Et si revelationes contineant infamiam, vel aliquid aliud, ex quo oriri possit scandalum, non debent concedi, sed monito detentore, si restituere nolit, repetitis testibus cum iuramento, poterit excommunicari, ut respondit Sac. Congr. Episcop. in Gallipolitana 7 Iunii 1594; apud Monacellum, part. 1, tit. 6, formul. 11, num. 11; ubi id docent cum Ianuensi, Lazar., Piasec. ibi citati, et cum multis aliis tenent Barbosa cit. alleg. 96, n. 33, ubi dicit quod monitoria non debent concedi, si sint infamatoria alicuius particularis personae.

21 Monitoria huiusmodi non sunt concedenda, quando certae sunt personae, quia tunc ordinarie est agendum et procedendum, ut deducitur ex Conc. Trident., cit. sess. 25, cap. 3, de Reformat., et docent Franc. Leo, Giurba, Costa, Lazan., Riccius, Campanil., Marta, Raynaud. citati, et secuti a Barbosa d. alleg. 96, num. 25.

22 Monitoria huiusmodi possunt concedi tam

ante coeptam litem, quam ea pendente, dum probationum terminus non elabitur. Lazar., Campanil., Petrus Gregorius, Mandell. et alii citati, et secuti a Barbosa d. alleg. 96, n. 38, et alii passim.

Monitoria huiusmodi potest promulgare ex 23 officio iudex ecclesiasticus etiam nemine petente, v. g. contra detinentes res Ecclesiae, si eas non restituant, vel contra non revelantes eos, quos noverint eas detinere, ut habetur in Extravagant. unica Ioann. XXII de Furtis, et docet Barbosa loc. cit., num. 23, et communis aliorum.

Monitoria huiusmodi non sunt concedenda 24 ad instantiam nominatim excommunicati, seu publici et notorii peccatoris. *Communis*, arg. c. *Immunitatem* 10 de immunitate Ecclesiae, ibi: *Cum... frustra legis auxilium invocet, qui committit in legem*; cap. *Sacerdotibus* 2 Ne clerici vel monachi, ibi: *Indignum est eis ab Ecclesia subveniri, per quos constat in Ecclesia scandalum generari*; et cap. *In audientia* 25 de Sentent. excomm., ibi: *Cum frustra Ecclesiae imploret auxilium, qui committit in ipsam.* Hinc Concilium Mediolanense quartum tit. de Foro episcopali expresse id vetuit, ibi: *Excommunicationum litterae non concedantur... cuiquam excommunicato, aut manifeste, aut notorie criminoso.* Et id etiam prohibuit Concilium Tholosanum part. 4, cap. 1, n. 6, ibi: *Nullae in excommunicati, aut perdit scelerisque hominis gratiam... excommunicationes decernantur.*

Monitoria huiusmodi concessa pro habendis 25 revelationibus publicantur tribus festivis diebus, exceptis tamen diebus Nativitatis, Resurrectionis, Ascensionis Domini, diebus Pentecostes, Corporis Christi, aliisque anniversariis solemnioribus diebus, nisi alia gravi de causa Episcopus aliter censuerit. Barb. cit. alleg. 96, n. 43, cum pluribus ibi citatis; Monacell. loc. cit., n. 1; Nicol. in Lucubrat. canonic., l. 5, tit. 39, de Sent. excomm., post num. 23; Guazzin. in Tract. ad defens. animar., lib. 2, def. 2, cap. 17, n. 79, et Conc. Mediolan. 4, part. 3, tit. 8 de Foro episcopali, ibi: *Cum vero pro ratione praescripta aliquando concedentur (excommunicationum litterae), ne tamen in sanctissimis his diebus, in Nativitate scilicet Domini, Pascha Resurrectionis, Ascensione, Pentecoste, in celebritate Sacri Corporis Domini, et aliis anniversariis solemnioribus diebus ullo modo promulgentur, nisi Episcopus aliter censuerit.*

Parochus autem, vel alius ecclesiae rector, 26 dum publice in ecclesia sententiam excommunicationis fulminat contra non restituentes, seu non revelantes, tenet manibus candelam accensam et in fine, candela in terram proiecta et exstincta, pedibus eam conculcat, interim campana ecclesiae paulatim pulsante iuxta formam

traditam a Ioanne XXII, in Extravagant. communi unic. de Furt. Et exinde, ut populus caeremoniarum Ecclesiae significationem percipiat, et effectus excommunicationis magis pertimescat, statim ipsum instruit, quod ipse parochus Christum excommunicantem, et proiec- tio candelae, eiusdemque extinctio, et campanae pulsatio excommunicatum quasi mortuum significat, utpote a Christi corpore, tanquam palmitem a vite praecisum, et quod conculcatio candelae pedibus facta demonstrat excommunicatum, sic ab Ecclesia eiectionem, traditum esse daemone torquendum et ab eodem aliisque tartareis ministris in inferno conculcandum, nisi resipiscat.

- 27 Monitorii vi nemo tenetur seipsum patefacere, aut denunciare, quia nemo se infamare debet, can. *Quis aliquando* 87 de Poenitent., dist. 1; Barbosa cit. alleg. 96, n. 45 et seq.,
 28 et communis aliorum¹. Qui autem alienam rem subripuit, tenetur procurare, ut res restituatur domino per amicum fidelem, aut per confessarium. *Communis*. Non tenetur alienam rem restituere, neque vi monitorii, si effectus sit impotens ad solvendum, dummodo habeat animum restituendi, cum primum possit; quia impossibilium nulla est obligatio; l. *Impossibilium* ff. de Regul. iuris, et c. *Nemo potest* 6 de Regul. iuris in 6, ibi: *Nemo potest ad impossibile obligari*; Barbosa loc. cit., n. 47, et
 30 alii communiter. Neque vi monitorii restituere tenetur, si talem rem retineat in iustam compensationem. Barbosa loc. cit., num. 49, cum communi aliorum, dummodo concurrant omnes conditiones ad iustam compensationem requisitae assignatae sub verb. *Compensatio*. Vide ibi.
 31 Neque scientes huiusmodi detentorem tenentur vi monitorii eum denunciare, si sciant eum talem rem retinere ob iustam compensationem, aut non restituere ob impotentiam, quia cum in similibus casibus monitorium non liget principalem, tanto minus ligabit minus principales, uti sunt scientes respectu detentoris. Barbosa loc. cit., n. 72, cum communi aliorum.
 32 Tenentur autem scientes revelare, et denunciare eum, si solum sit impotens restituere in totum et non quoad partem, seu si solum ob partem habeat iustum titulum compensationis et non ob totum, quia in tali casu, sicuti detentor non excusatur quoad totum, sed solum quoad partem a restitutione, ita nec scientes excusantur a revelatione. *Communis*.
 33 Item scientes eum denunciare tenentur, si dubitent de iustitia compensationis, aut de im-

potentia restituendi, nisi rationabiliter deponant dubium, quatenus nempe eam audierint a fide digno, quia possessio stat pro praecepto superioris, quod est certum, et excusatio est duntaxat dubia. Barbosa loc. cit., n. 72, et alii communiter.

Nemo tenetur vi monitorii alium denunciare,³⁴ quando ex denuntiatione prudenter timet sibi aut suis usque ad quartum gradum aliquod grave damnum contra aliquod ex quatuor bonis hominis, videlicet animae, corporis, famae et substantiae corporalis, quod iuxta debitum ordinem sit praefendum damno alterius, quia praecepta humana et positiva non obligant cum tanto incommodo. Diana part. 9, tract. 8, resol. 48; Bonacina tom. 1 de Obligat. denuntiand., disp. 6, § 3; Felix Potestas tom. 2, part. 1, n. 39, et alii.

Nec quis tenetur ex vi monitorii denunciare³⁵ coniunctos intra quartum gradum, etiamsi non adsint alii testes. Qui enim de iure compelli non potest ad testificandum contra ipsos, nec tenetur eos denunciare vi monitorii, quia non debet lex ecclesiastica cedere in benignitate legi civili, ut velit eos ligare, quos lex civilis non obligat. Lex autem civilis non obligat ad testificandum contra ipsos supradictos, textu expresso in l. 4 ff. de Testibus, relat. in c. *Si testes* 3, caus. 4, quaest. 2 et 3, ibi: *Item*, cit. l. 4 ff., *Lege Iulia publicorum iudiciorum cavetur, ne invito denuntietur, ut testimonium litis dicat adversus socerum, generum, vitricum, privignum, sobrinum, sobrinam, sobrinove natum, eosve qui priori gradu sint*. Tancred. tom. 5, tract. 4, qu. 20; Felix Potestas loc. cit., n. 30; Pontas verb. *Monitorium*, cas. 12, cum Eveillon., Angelo de Clavasio, Navarr., Suarez, Avila et Barbosa, ibi citatis; Diana part. 5, tract. 13, resolut. 67; Raynaud. de Monitoriis, part. 1, cap. 3, qu. 20; Lopez, Sylvius, Baunius; et alii apud Dianam, part. 8, tract. 7, resol. 10, qui cum Escobar id tenet, tam de consanguineis, quam de affinibus, usque ad quartum gradum, quia, si coniunctus ageret ut denunciator, aut talis contra sic coniunctos, orirentur inter familias sic coniunctas plurimae dissensiones et inimicitiae, et sic tolleretur domorum et familiarum pax et quies, quod cederet in maximum reipublicae praeiudicium, ex qua ratione Raynaud. et Diana locis citatis, eos a denunciando eximunt, nedum in causis criminalibus, sed etiam in civilibus. Quod tamen respectu affinitatis non admisit Sacr. Congreg. Concilii in Fulginaten. 24 Decembris 1630, penes Sellium in Selectis

¹ NOTA ROMANI THEOLOGI. — Quae in hoc articulo a n. 27 ad 68 auctor adducit, ex laxioribus casuistis potissimum hausit. Quare legendi sunt Pontas in Diction. cas. consc., et Raynaudus de Monitor. * In Dictionario tamen Pontas loc. cit., nihil fere inveniet

lector, ex quo emendare quae laxius alicubi auctor noster tradit, queat. Igitur adeat notas ad loca, ad quae se Lucius refert, et consulat probatiores theologos, qui in his quaestionibus explicandis accurate versati sunt.

canonic., cap. 10, núm. 6, et Barbosam super Conc. Trid., cit. sess. 25, cap. 3, n. 12, ubi attestantur fuisse a dicta Sacra Congregatione sic resolutum: *Revelare tenentur scientes, ita ut non eximantur ab excommunicatione comminata in litteris monitorialibus apostolicis, quando veritas haberi aliter non potest, nec attenditur excusatio respectu affinitatis in hoc casu.*

36 Qui inhabiles sunt ad testimonium ferendum, ut infames et huiusmodi, tenentur revelare, praesertim cum deficient aliae probationes, quia eorum testimonium non omnino invalidum est; nam, etsi non probent, faciunt tamen praesumptionem; Glossa verb. *Ad testimonium*, in cap. 1 de Testibus in 6, cum citatis a Farinac. part. 3, qu. 62, n. 274; Barbosa cit. alleg. 96, n. 62, cum aliis ibi citatis.

37 Monitorii vi revelare nemo tenetur id quod duntaxat scit sub secreto naturali ad fidem habendi ad id consilium, vel auxilium sub tali sigillo sibi communicatum, ut solet accidere in medicis, chirurgis, pharmacopolis, obstetricibus, advocatis, procuratoribus, tabellionibus et huiusmodi, qui secreta infirmorum, clientum et aliorum sub naturali sigillo percipiunt, quia obligatio servandi tale arcanum seu sigillum est iuris naturalis, contra quod non potest obligare monitorium, quod est praeceptum seu ius duntaxat ecclesiasticum. Sic Barb. cit. alleg. 96, núm. 63, et communis doctorum cum S. Thoma 2-2, qu. 70, art. 1 ad 2, ubi sic praecise dicit: *Quandoque vero sunt talia, quae quis prodere non tenetur, unde potest obligari ex hoc, quod sibi sub secreto committuntur? Et tunc nullo modo tenetur ea prodere, etiam ex praecepto superioris; quia servare fidem est de iure naturali. Nihil autem potest praecipi contra id quod est de iure naturali.* Excipe tamen

38 casus in quibus agatur de impediendo futuro damno reipublicae, aut tertiae personae privatae, quod aliter evitari non possit; aut de revelando impedimento occulto matrimonium dirimente, quia in his casibus tenentur medici, chirurgi, pharmacopoeae, obstetrices, advocati, procuratores, tabelliones et alii omnes revelare secretum naturale, ut tales mali exitus antevertantur, nam bonum publicum praevalet bono particulari seu privato; et ius naturale innocentis, ne grave damnum patiatur, praevalet iuri naturali, quod habet nocens, ne reveletur; et validitas seu bonum sacramenti obligat ad detegendum impedimentum dirimens etiam sub solo naturali sigillo cognitum, ut sic evitetur nullitas eiusdem sacramenti, continuus concubinatus, aliaque gravissima mala inde obventura; Eveillon. tract. de Excommun. et monitor., cap. 23, art. 2, § 2; Barbosa cit. alleg. 96, n. 63; Navarr. in can. *Inter verba* 55, caus. 11, qu. 3, conclus. 6, n. 222; Valentia tom. 3, in Summa S. Thom., disp. 1, qu. 10,

punct. 5; Pontas verb. *Monitorium*, caus. 8, in fine; Bonacina tom. 1 de Obligat. denuntiand., a núm. 1; Aretin. in Pract. crimin., pag. 164; Melphi in Pract. crimin., verb. *Testes*; Felix Potestas loc. cit., n. 57, ubi testatur de communi.

Nemo tenetur denunciare ea quae certo non 39 scit, quia alioquin se exponeret periculo levitatis et patientem exponeret damno, quod fortasse iniuste pateretur. Hinc monitoria, seu edicta, loquuntur de scientibus; scire autem proprie est veritatem visu, vel alio corporis sensu perceptam vere et realiter retinere. Barb. cit. alleg. 96, n. 66, cum Reginald., Lazar., Campanil., Bonac., Ugolin., Homob., et aliis ibi citatis. Unde nemo revelare tenetur ea quae 40 audit a personis levibus, vel ignotis, aut nihil certum scientibus. Barbosa loc. cit., n. 67, cum Navarr., Sanchez, Reginal., Bonacina ibi citatis, et aliis passim. Neque quis revelare tenetur 41 quae audit ab eo qui iam denunciavit, quia ex quo iudex iam factus est certus, certiorari ulterius non oportet, cap. *Eum qui* 32 de Regul. iuris in 6, ibi: *Eum qui certus est, certiorari ulterius non oportet.* Barbosa loc. cit., n. 68, cum Navarr., Graff., Sayr., Avila, Lazar., Bonacin., ibi citatis; Felix Potestas loc. cit., n. 54; Fr. Emmanuel in Summ., part. 1, cap. 79, n. 7, et alii.

Nemo denunciare tenetur id quod in iudicio 42 probare non potest, quia, quod probari non potest, se habet ac si nesciretur. Barbosa loc. cit., n. 52, cum Navarr., Lazar., Avila, Bonacina, Escobar, Sayr., Henriq., Genuens., Ugolin., Raynaud, ibi citatis. Excipiuntur tamen 43 aliqui casus respicientes alias materias. Primus casus exceptus est, quando agitur de iis quae respiciunt fidem et christianam religionem, ut haeresis, vel blasphemia haereticalis; in his enim denunciator habetur pro teste et in illis uni testi creditur; cap. *In omni negotio* 2 de Testibus; Barb. loc. cit., sub n. 52, cum Lazar., Diana, Baun., Genuen., Bonacina et aliis ibi citatis. Haeretici enim, quamvis occulti et probari non possint, sunt denunciandi, ut patet ex propositione 5 inter damnatas ab Alexandro VII 24 Septembris 1665, ibi: *Quamvis evidenter tibi constet Petrum esse haeticum, non teneris denunciare, si probare non possis.*

Secundus casus exceptus est, quando agitur 44 de iis quae respiciunt bonum publicum, ut sunt prodiones patriae, machinationes, conspirationes in principem seu superiores, crimina laesae maiestatis, simoniae, subornationes in electionibus, homicidia occulte grassantia, falsificationes monetae et similia. Haec enim dicuntur crimina exceptuata, pro quibus solent monitoria concedi, ut reveletur occultus delinquens notorii criminis ad finem ipsum in aliorum exemplum puniendi et sic consulendi bono

communitatis. Unde talia delicta sunt denuncianda, etiamsi sciantur sub secreto naturali et probari non possint. Tamburin. lib. 6 Decalog., cap. 2, § 4; Bonacina tom. 1 de Obligat. denunciand., disput. 6, n. 5; Felix Potestas loc. cit., n. 62; Barbosa loc. cit., num. 52, cum pluribus ibi citatis.

45 Tertius casus exceptus est, quando agitur de impedimentis dirimentibus matrimonium; tunc enim, etiamsi talia impedimenta sint occulta et probari non possint, denunciari debent sub mortali, quia etiam denuntiatio unius solius sufficit ad matrimonium impediendum, propter evitandam iniuriam sacramenti et peccata, aliaque mala inde obventura; cap. *Praeterea* 12 de Sponsalib.; Barbosa loc. cit., n. 52, cum pluribus ibi citatis.

46 Quartus casus exceptus est, quando monitoria seu edicta non praecipunt denuntiationem, sed testificationem; tunc enim tenetur quis revelare et testari, seu deponere tanquam testis, si iuridice interrogetur, quamvis probari non possit, cum in edicto praecipitur simpliciter et absolute testificatio. Barbosa loc. cit., n. 52; cum Lazar., Avila, Sayr., Bonacina, Genuens., ibi citatis; Felix Potestas loc. cit., num. 73; Bordon. part. 3, resolut. 201, n. 49, et alii passim.

47 Non tenetur denunciare vi monitorii ad finem restitutionis, qui rite rem praescripsit, quia per usucapionem et praescriptionem res fit propria usucapientis et praescribentis, ut sicuti non tenetur restituere, ita nec denunciare. Navar. consil. 35, n. 8, de Sentent. excomm.; Avila de Censuris, part. 2, cap. 5, disp. 5, dub. 1, illat. 3; Barbosa loc. cit., num. 82; Raynaud. de Monitor., part. 1, c. 2, qu. 7; Monacell. part. 1, tit. 9, formul. 11, n. 9, et alii passim.

48 Non tenetur denunciare, qui rem habet sibi debitam, quamvis adsint creditores ipso anteriores, quia iudex ecclesiasticus intendit tantum obligare restitutionem illius, quod non potest retineri sine peccato, qui autem habet rem sibi vere debitam, illam retinet sine ullo peccato. Comitulus Respons. moral., lib. 3, qu. 39; Diana part. 3, tract. 5, resol. 20; Raynaud. de Monitor., part. 1, cap. 2, qu. 6; Barbosa loc. cit., et alii.

49 Nec etiam tenetur denunciare, qui bona fide rem alienam pretio numerato emit a latrone negata, aut non sperata refusione pretii; Rebell. de Obligat. iustitiae, part. 1, lib. 2, qu. 9, num. 6; Sanchez de Matrimon., l. 2, disp. 41, a n. 27; Sayr. in Clavi regia, lib. 20, tract. 2, cap. 3, n. 5; Raynaud. de Monitor., part. 1, cap. 2, qu. 10; Barbosa loc. cit., num. 83; Monacell. loc. cit., n. 9; Guazin. in tract. de Defens. animar., lib. 2, defens. 2, cap. 15, a num. 65, et alii plures; quamvis enim iuxta dicta in verb. *Emptio et venditio*, art. 2, a n. 1,

emens bona fide rem furtivam seu alienam, teneatur eam restituere domino, nec possit ab ipso repetere expensum pro ea, iuxta communio-rem doctorum sententiam, attamen iuxta dicta ibidem n. 7, est revera etiam probabile quod talis emptor possit rem furtivam reddere furi ad pretium recuperandum, seque indemnem servandum, ut praeter ibi citatos tenent Philarch. de offic. Sacerdot., part. 2, lib. 6, cap. 18; Valentia 2-2, disp. 5, qu. 6, punct. 4; Rebell. de Obligat. iustitiae, part. 1, lib. 2, qu. 9, n. 3; Torres tom. 2, disp. 13, dub. 2; Bonacina de Contractibus, disp. 1, de Restit., qu. 4, punct. 2, apud Barbosam cit. alleg. 96, num. 83.

Detinens mala fide scripturam alienam, qua- 50
tenus eam abstulit, tenetur vi monitorii eam reddere domino cum aequali suo damno, aut paulo maiori, non tamen cum damno longe maiori damno ipsius domini. Tamburin. lib. 9 Decalog., cap. 3, § 3, a n. 19, cum Molina, Lessio, Azorio, Valentia, Navarr., Bonacina, ab ipso citatis, Diana part. 9, tr. 8, resol. 48; Felix Potestas tom. 2, part. 1, n. 114, et alii. Et ratio primae partis est, quia actio iniusta obligat ad amovendum damnum ab innocente, et ad ponendam aequalitatem. Unde detinens mala fide alienam scripturam, tenetur eam reddere domino cum aequali, seu paulo maiori damno in suis bonis, damno in bonis domini, cum aequali, seu paulo maiori damno in sua vita aut sua fama, damno in vita aut fama domini; in damno enim aequali, seu paulo maiori, potior est ratio innocentis. Quamvis enim, simpliciter et absolute loquendo, multo plus valeat vita aut fama propria, quam vita aut fama alterius, adeoque, caeteris paribus, et quando uterque est innocens, propria sit praeferenda alienae, non sic tamen, quando non adest paritas et aequalitas utriusque, sed unus est nocens, quia in tali casu multo plus valet vita aut fama innocentis, quam nocentis; adeoque, stante tali disparitate et inaequalitate, vita aut fama aliena innocentis est praeferenda vitae aut famae propriae nocentis.

Ratio autem secundae partis, nempe quod non teneatur scripturam reddere cum suo damno longe maiori damno ipsius domini, est quia iustitia commutativa nihil aliud praecipit, quam ut ponatur aequalitas, et sic iniustus scripturae detentor excusatur a restitutione ob impotentiam ponendi aequalitatem: si enim ex restitutione scripturae sequatur infamia restituentis, ad eam non tenetur, si damnum domini sit solum in bonis temporalibus, quia iactura famae, utpote superioris ordinis, est longe maior iactura bonorum temporalium, utpote inferioris ordinis; sicuti etiam non tenetur restituere, si suum damnum sit circa bona eiusdem ordinis, sed multo et longe maius damno domini, ut si damnum domini sit quinquaginta

aureorum, et suum sit centum aureorum; et ultra. Sic doctores supracitati.

- 51 Cum hac tamen advertentia, quod, si iniustus detentor possit suam infamiam, seu suum maius damnum evitare restituendo scripturam medio secreto amico, aut prudenti confessario, seu alio modo, tenetur omnino restituere, alias, ultra grave peccatum, incurrit excommunicationem latam in monitorio. *Communis*.
- 52 Detinens bona fide scripturam alienam non tenetur eam reddere cum suo, aut suorum notabili damno etiam minori damno domini scripturae, quia cum talis scripturae detentio non sit ei culpabilis, non potest obligari ad eius restitutionem cum notabili suo, aut suorum detrimento, arg. cap. *Cognoscentes* 2 de Constitutionibus, ibi: *Rem, quae culpa caret, in damnum vocari non convenit*. Diana in Summa, verb. *Testis*, n. 6; Busemb. lib. 6 de Statibus, cap. 3, dub. 6, n. 1; Felix Potestas loc. cit., n. 16; Tamburin. loc. cit., n. 24, et alii plures ad ipsum.
- 53 Si autem dictus bonae fidei detentor possit suorum notabile damnum evitare, restituendo per se, aut medio secreto amico, seu prudenti confessario, vel alio modo, tenetur ex iustitia id facere, quando advertit scripturam esse alienam, alias tenebitur ad omnia damna, quae sequerentur a die habitae notitiae, seu factae advertentiae, quod scriptura esset aliena, quia a tali die incoepit esse iniustus detentor. Unde cum potuerit et noluerit, restituendo, ut debebat, dictam scripturam, damna impedire, gravem culpam commisit contra iustitiam ex re accepta, adeoque tenetur ad restitutionem. Tamburin. loc. cit., n. 8, ibidem, c. 1, § 9, n. 6, et c. 2, § 1, n. 7, cum aliis ibi citatis; Felix Potestas loc. cit., n. 117 et 118, contra Busemb. loc. cit., ubi cum aliis dicit teneri restituere dictam scripturam solum ex charitate, et non ex iustitia, adeoque non obligari ad damna inde secuta.
- 54 Detinens scripturam publicam continentem acta producta, et effecta in iudicio tenetur vi monitorii eam tradere, sicuti et testis eam revelare, quia talis scriptura spectat ad iustitiam publicam ministrandam. *Communis*. Detinens scripturam communem reo et actori, quatenus spectat ad ius utriusque, non tenetur vi monitorii eam tradere, sicuti nec testis revelare, quando inservire potest pro iure alterius contra proprium, quia, cum talis scriptura sit utriusque communis, caeteris paribus, melior est conditio possidentis. *Communis*.
- 56 Detinens scripturam propriam spectantem ad suum ius et ad sua bona non tenetur vi monitorii eam tradere, sicuti nec testis revelare, quia monitorium fertur contra retinentes scripturas alienas, et spectantes ad iura et bona actoris: non enim potest quis obligari ad tradenda, seu revelanda arma sua inimico. *Com-*

munis. Detinens scripturam spectantem ad ius 57 et bona actoris, si sit certus de sua iustitia, et quod actor, attenta eius potentia seu opulencia, utetur iniuste tali scriptura contra ipsum, tunc, durante eo periculo, non tenetur vi monitorii eam tradere, sicuti nec testis revelare, quia monitorium datur ad impedienda et non ferenda mala; talis autem consignans seu revelans dictam scripturam in data hypothesi, non solum cooperaretur ad malum temporale sui, sed etiam ad malum spirituale, id est peccatum actoris, sicuti cooperaretur ad peccatum detinens gladium alterius, si illum ei consignaret in contingentia, qua esset certus, aut probabiliter crederet quod esset eo usurus ad aliquem occidendum. *Communis*. Si autem detinens scri- 58 pturam spectantem ad ius et bona actoris non sit certus de sua iustitia, nec quod actor ea utetur iniuste, sed solum sit dubius, tunc tenetur dictam scripturam consignare, quia in dubio possessio stat pro creditore, de cuius iure et bonis est scriptura, qui non est privandus sua scriptura ex dubia sui malitia, nam in dubio quilibet est praesumendus bonus; arg. can. *In cunctis* 52, causs. 11, qu. 3, et cap. *Mandata* 6 de Praesumptionibus. Et a fortiori 59 tenetur detinens dictam scripturam actori consignare, et testis revelare, si actor habet ius quamvis litigiosum ad rem, in ordine ad quam inservit scriptura, quia tunc est iniustus detentor in praeiudicium actoris, cui ex iustitia debetur sua scriptura, ut possit suum ius prosequi; sic expresse Felix Potestas loc. cit., n. 111, et alii passim.

Detinens transumptum non authenticum scripturae spectantis ad actorem, non tenetur vi monitorii illud consignare, sicuti nec testis revelare, quia simplex transumptum non authenticum non facit fidem, et monitorium debet intelligi solum de scriptura authentica et faciente fidem. Barbosa cit. alleg. 96, num. 51 in fine, cum Suarez, Filliuc., Bonac., Machado, Homobon., ibi citatis.

Sciens aliquem detinere scripturam alienam, 61 ex quo, ipso solo praesente tanquam confidente communicavit dictam scripturam cum suo avvocato vel procuratore, non tenetur vi monitorii revelare, quia id faciendo incurreret infamiam; omnes enim, qui id scirent, recusarent eius amicitiam, et tanquam infidelem et infamem refugerent; monitorium autem non obligat ad revelationem scripturae, quando ex tali revelatione infamia sequitur; Diana part. 9, tract. 8, resolut. 48 in fine; Tancred. to. 5, tract. 4, qu. 18; Felix Potestas loc. cit., n. 121, et alii passim.

Cum quis, ne creditores, aliqua sua bona 62 adiudicent, illa vendit in confidentia cuidam suo amico, hic amicus, si talis venditor monitorius nolit satisfacere creditoribus, et nullum ipsi sequatur notabile damnum, tenetur vi mo-

nitorii revelare talia bona, quia est particeps peccati talis vendentis, quandiu enim non revelat, est causa cur talis vendens non solvat, sicuti censetur causa peccati, qui occultat bona sibi a fure ad custodiendum tradita. Bonacina to. 1, disp. 6, de Obligat. denuntian., punct. 5, § 6, n. 7; Felix Potestas loc. cit., n. 184, ubi recte subiungit, quod qui occultant bona, ne ob aes alienum vel ob delictum patratum capiantur a creditoribus aut a fisco, tenentur ex vi monitorii revelare, quia talia bona non possunt occultari aut retineri in fraudem creditorum et fisci, quibus de iure sunt applicata. Idem dic de contractibus fidei initis in fraudem creditorum vel fisci.

- 63 Nemo tenetur denuntiare vi monitorii, quando tempore publicationis et excommunicationis debebat extra territorium Episcopi excommunicantis. *Communis*, per textum in cap. *Ut animarum* 1 de Constitutionib. in 6, ibi: *Cum extra territorium ius dicenti non pareatur impune*; et cap. *Romana* 5 de Sentent. excommunicat. in 6, ibi: *Porro excommunicationum sententiae... subiectos eiusdem iurisdictioni Archiepiscopi tantum ligant*. Qui autem ad dictum territorium revertitur, seu ibi domicilium figit, nondum facta tertia monitorii promulgatione, tenetur revelare, si monitorii sit certior effectus, quia talis revera est subditus illius Episcopi tempore, quo urget eius praeceptum. Pontas verb. *Monitorium*, caus. 19, n. 2; Felix Potest. loc. cit., n. 203, cum Bonacina cit. disp. 6, de Obligat. denuntian., et alii passim. Item denuntiare tenetur, qui exit a tali territorio iam facta prima monitorii promulgatione, licet exeat animo non revertendi, sed perpetuo alibi habitandi, quia satis est eum subditum fuisse illius Episcopi, cum prima monitio promulgata est, quandoquidem per monitorii citationem ad revelandum iurisdictione perpetuatur; cap. *Proposuisti* 19 de Foro competent., et Glossa ibidem, verb. *Praeventus*, ubi expresse dicit: *Sic ergo patet, quod per solam citationem perpetuatur iurisdictione, tam ordinarii, quam delegati*; et ad id citat. 1. *Si quis* 7 ff. de Iudiciis, et 1. *Ubi coeptum est* 30 ff. de Iurisdic. omn. iudic., et quinque alias pontificias decretales; Pontas loc. cit., n. 3; Barbosa cit. alleg. 96, n. 73, cum Henriquez, Sayr., Lazar., Genuens., et aliis ibi citatis.

- 66 Item a fortiori tali monitorio ligatur reus delicti v. g. furti, propter quod promulgatum est monitorium, etiamsi promulgatum sit post eius discessum a tali territorio, quia remanet subditus ratione delicti; in cuius enim territorio quis deliquit, eius iurisdictioni subiicitur, licet alias ei subiectus non sit; cap. *Postulasti* 14, cap. *Proposuisti* 19, cap. *Licet* 20 de Foro competent.; c. *De illis* 1 de Raptoribus; can. *Placuit* 6, qu. 3, et Authentic. *Qua in provincia* Cod. Ubi de criminibus agi oportet,

ubi sic expresse habetur: *Qua in provincia quis deliquit, aut in qua pecuniarum aut criminum reus sit.... illic etiam iuri subiaceat*. Unde Episcopi loci ubi talis commisit delictum furti, et huiusmodi, potest eum in alieno territorio citare, requirendo v. g. consensum Episcopi illius territorii, ut permittat citationem per nuntium aut litteras, vel ut ipse per suos ministros notificet delinquenti monitorium ab Episcopo loci delicti latum, cui, si non obtemperet, excommunicationem monitorii incurrit, alias quilibet facinorosus excommunicationes iustissimas facile subterfugere posset, et Episcoporum potestatem contemnere, et ab eorum iurisdictione quoad delictorum punitionem se eximere malitiose in alias dioeceses aufugiendo, quandoquidem ibi plecti non posset ob crimen non commissum, quod nullimode est concedendum, cum fraus et dolus nemini patrocinari debeant, textu expresso c. *Sedes* 15, cap. *Ex tenore* 16 de Rescriptis; cap. *Ex litteris* 2 de Dolo et contumacia; cap. *Tuae* 12 de Clericis non residentibus; et 1. *In fundo* ff. de Rei vindic., 1. *Cum hi* ff. de Transact., et 1. *Si legatarius* Cod. de Legatis; cum similibus. Sic Pontas verb. *Monitorium*, cas. 19, n. 4; Felix Potestas loc. cit., n. 213 et sequent., et alii passim.

Superiores regulares possunt suos subditos 67 per monitorium citare, et censuris ligare ubicunque, etiamsi extra eorum territorium existant, sive deliquerint extra, sive intra eorum territorium, quia monachus, seu regularis, ubicunque sit, semper est sub iurisdictione abbatis seu superioris, quem vice Dei super caput suum imposuit ex can. *Statuimus* 3, caus. 19, qu. 3, et cap. *Si religiosus* 27 de Elect. in 6, cum similibus. Sic Pellizzar. to. 2, tract. 9, tit. 3, n. 65; Diana part. 6, resol. 34; Villalobos tom. 1, tr. 6, n. 16; Felix Potestas loc. cit., n. 214 et seqq., et alii communiter.

Regulares, scientes rem de qua loquitur 68 monitorium Episcopi, non tenentur denuntiare, et si non revelant, non sunt excommunicati, quia sunt exempti a iurisdictione Ordinariorum, adeoque quoad hoc non tenentur eis parere, nec possunt suis censuris ligari; arg. cap. *Ut animarum* 2 de Constitutionib. in 6, et cap. *Romana* 5 de Sentent. excomm. in 6, cum similibus; Barbosa cit. alleg. 96, n. 80; Marcell. Vulpe in Praxi iudiciali fori ecclesiastici, cap. 2, n. 14, et communis aliorum.

Obligati ad denuntiandum, si non denun- 69 tienc intra terminum in monitorio praescriptum, qui solet esse quindecim dierum, peccant mortaliter, et incurrunt excommunicationem, nisi ignorent monitorium, vel sint legitime impediti, aut alia iusta causa excusentur. *Communis*. Qui autem intra terminum non revelarunt 70 ob ignorantium monitorii, vel ob legitimum impedimentum, aut ob aliam iustam causam,

istis cessantibus, tenentur revelare, etiamsi elapsum iam sit tempus ad revelandum praefixum, quia terminus non apponitur ad finiendam obligationem denuntiandi, sed ad eam sollicitandam. Barbosa dict. allegat. 96, n. 76, cum Navarro, Suarez, Escobar, Reginal., Lazar., Diana, Raynaud., Bonacina, et aliis ibi citatis.

- 71 Mortuo superiore, etiam Papa, intra terminum monitorii, seu edicti, expirat monitorium, seu edictum; sicut etiam expirat, si superior iurisdictionem amittat, quia mandata superiorum exspirant morte mandantis, sive res sit integra, sive non, quando non dantur per modum legis universalis, sed simplicis praecepti, ut fit in monitorio; Cabassut. Iuris canon. theor. et prax., lib. 5, cap. 15, n. fin.; Graffius Decis. aur., lib. 4, cap. 2, num. 26; Leander de Censuris, tract. 1, disp. 4, qu. 23; Tancred. tom. 5, tract. 4, qu. 7, n. 5; Felix Potestas, verb. *Monitorium*, cas. 16, et alii.
- 72 Si autem censura iam fuerit contracta ante superioris mortem, non tollitur per eius mortem, ut tenent supracitati doctores, sed per absolutionem, quae in monitoriis solet reservari, et impendi, nisi satisfacta parte, nempe nisi obediat. Qua satisfactione peracta, seu obedientia praestita etiam executor monitorialium papalium potest ab ea absolvere, uti resolutum fuisse asserunt Raynaud et Marc. Ant., apud
- 73 Barbos. cit. alleg. 96, n. 42. Et etiam confessarii privilegiati, uti regulares, qui, satisfacta parte, habent privilegia absolventi in foro conscientiae ab omnibus excommunicationibus reservatis Pontifici, exceptis contentis in bulla Coenae, et aliis sex casibus intra Italiam, et extra Urbem de mandato Clementis VIII reservatis, ut patet ex adductis sub verb. *Absolutio*, art. 1, a n. 41, et verb. *Excommunicatio*, art. 7, n. 2. Ab excommunicatione vero lata, et sibi specialiter reservata in monitorio ab Episcopo non possunt regulares absolvere sine speciali eiusdem facultate, ut patet ex adductis sub d. verb. *Absolutio*, art. 1, n. 41, sed potest absolvere solus ipse Episcopus, vel eius delegatus, vel eius successor, pro quo venit etiam capitulum sede vacante; et in casu appellationis potest ab ipsa solvere Metropolitanus, et Legatus Sedis Apostolicae, et summus Pontifex semper, ut patet ex adductis sub d. verb. *Excommunicatio*, art. 7, num. 3 ad 7.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

- 75 De praelatis vere et proprie nullius dioecesis, quaestio est inter doctores, an concedere valeant monitoria, de quibus hoc in articulo
- 76 agitur. Affirmant nonnulli, ea moti ratione, quod Concilium Tridentinum, sess. 25, cap. 3, de Reformat., tametsi ius concedendi haec monitoria videatur concedere Episcopis, nomine tamen Episcoporum veniunt et praelati vere

et proprie nullius; vide Raynaud. de Monitor., part. 1, qu. 8, tum ab eo citatos.

At praevaluit opinio negativa, quam ultra 77 allegatos ab auctore hic, n. 8, innixi pluribus resolutionibus Sacrae Congregationis eiusdem Concilii interpretis sequuntur Gallemart. ad Concil., loc. cit.; Fagnan. in cap. *Accedentibus*, n. 25, de excess. Praelator.; Card. Petra ad Constitut. 4 Callisti III, sect. 7, num. 64 et seq.; Clement. Concord. Pastoral., part. 2, cap. 23, n. 2 et seqq. Utitur enim Concilium non modo dictione taxativa, sed et universali negativa: *a nemine, praeterquam ab Episcopo*, quae dictio negat omnia possibilitia, et magis negat, quam affirmativa affirmet. Cui ad maiorem expressionem subsequitur, vigoremque addit dictio *prorsus*, quae est praecisa, absolutamque excludendi voluntatem in proferente demonstrat. Quocirca etiamsi praelati vere et proprie nullius venire soleant nomine Episcoporum; fallit id, ubi contraria, ut hic, est voluntas loquentis.

Quod ait auctor n. 12 esse monitoria illis 78 tantum concedenda, quorum interest, id non est ita intelligendum, ut intefesse petentium ipsa monitoria sit plane exploratum. Recte enim Raynaudus de Monitor., part. 1, cap. 1, quaesit. 12: *In dubio quoque, ait, potest ei concedi monitorium, si alioqui periclitaretur res, pro qua monitorium petitur, ita ut, nisi tunc obtineretur monitorium, esset postea futurum, ut, comperto et declarato iuridice petentis iure, dilapidata et aversa fuisset.*

Nec est indistincte verum, quod asserit auctor num. 21 concedi haud debere monitoria, 79 quando personae sunt certae, propterea quod suppetunt tunc remedia ordinaria. Distinguenda enim est materia spiritualis a materia temporali et in materia hac temporali distingui debent personae ecclesiasticae a laicis.

In materia spirituali, si Episcopus oportu- 80 num id esse censuerit, poterit urgere per monitorium personam certam ad praestandum, quod debet, maxime ubi alia media non sint ad manum, vel difficiliora appareant. Haec enim materia cum per se et directe pertineat ad iudicem ecclesiasticum, non prohibetur ipse uti medio efficaci, cuiusmodi est monitorium, ut adigat ad praestandum, circa eam, quod ratio postulat. Raynaud. de Monitor., part. 1, cap. 1, qu. 8.

In materia temporali idem iuris obtinet; si 81 persona sit ecclesiastica. Subest enim haec persona foro ecclesiastico. Nil propterea vetare potest, quominus adigatur ea ad praestandum, quod debet, adhibito valde efficaci medio, scilicet intenta per monitorium excommunicatione. Idem auctor ubi supra. Confer etiam Suarez, tom. 5, part. 3, d. 20, sect. 1, n. 13, et Avila part. 2, cap. 5, disp. 2, dub. 1, conclus. 2.

- 82 At res aliter in materia hac temporali se habet, si persona sit laica. Hoc enim in casu sibi vindicat, quod indistincte et male dicitur, non posse concedi monitorium, ubi persona est certa. Ratio autem est, quod persona laica habet iudicem proprium adeoque coram eo conveniri potest, et debet via ordinaria, ubi est certa. At, cum persona, quae laesit, occulta est et incerta, tunc iudex saecularis cogitur

feriari, propterea quod vim non habet aliter urgendi conscientiam, quam per praeceptum, caretque vi coactiva interius. Quapropter recurri debet ad iudicem ecclesiasticum, qui per censuram generalem etiam personas incertas potest ad officium compellere; Raynaud., ubi supra.

Vide et alia de monitoriis apud mox lau- 84 datum auctorem.

MONOPOLIUM

Summarium.

1. Monopolium unde dictum? - 2. Monopolium quid sit? - 3. Monopolium committitur pluribus modis, qui assignantur. - 4. Monopolium committunt, qui statuunt, ne quis accedere possit ad aliud molendinum, vel ad aliud furnum, quam ad illum talis domini. - 5. Item monopolium committunt laniones, qui certam tantum quantitatem carnis ad lenienam deferunt, ut illam carius vendant. - 6. Item monopolium committunt aromatarii statuantes, quod nullus ex eis possit dare coram haeredibus defuncti pro ipsius exsequiis, nisi prius solverint eisdem aromataris totum id, quod defunctus debebat. - 7. Pecuniam undique

congestam ita ad se redigentes, ut quasi monopolium pecuniae facere videantur, monopolii poenis sunt puniendi. - 8. Mercatores conventionem conspirantes, ut non nisi pretio summo vendant, et non nisi pretio infimo emant, monopolium committunt, et peccant contra iustitiam cum obligatione restituendi. - 9. Adducuntur iura pro nostra assertione. - 10. Possunt autem principes seu magistratus ex iusta causa licite concedere uni, vel pluribus, ut ipsi soli certas merces vendant. - 11. Imo principes talia et similia privilegia vendere solent, et licite possunt ad subveniendum necessitatibus urgentibus in bonum commune, si concurrant conditiones requisitae ad iustum tributum, seu gabellam. - 12. Alia ad rem ad n. 13. - 14. Subnect. Addit. ex aliena manu ad n. 19.

- 1 Monopolium est sic dictum a verbo graeco *μόνος*, quod est *unum*, et *πολέω*, quod significat *vendere*, ut observant Silvester in Summa, verb. *Monopolium*; Brugiot. Institut. crimin., lib. 2, tit. 16, n. 2; Ursaya Institut. crimin., lib. 2, tit. 4, n. 7, et alii. Unde *monopolium* est, quo unus, vel plures mercatores inter se propria auctoritate conveniunt, ut coemendo merces certi generis, eas carius divendant, efficiendo in praeiudicium reipublicae, ut vix alibi inveniri possint. Sic in re communis.
- 3 Monopolium committitur multipliciter, et 14 modos recenset Azeved. Recopil., lib. 8, tit. 14, l. 4, per tot.; Armendar. autem ad leges Navarr., lib. 3, tit. 20 de Confratr., num. 2, secutus ab Ursaya in Institut. crimin., lib. 2, tit. 4, n. 9, duodecim modos numerat: nempe quando illicitae pactiones concurrunt, aut paciscuntur, ut species diversorum corporum negotiationis, non minoris, quam inter se statuerint, alicui vendantur; quando homines congregati inter se conspirant, et impediunt, ne aliquis deponat in tali causa, quae forte concernit dominum talis loci civem, aut alium; si quis conetur impedire, ne quis exerceat negotiationem vini, aut alterius rei praeter eum, etiam in vim rescripti principis; si aliqui conveniant, ne deferant frumentum in mercatum proximum, ut dominus illius loci vendat suum, vel ut homines illius loci prius suum vendant; si aliqui conveniant, quod alicui habenti possessionem ruri nullum praestetur auxilium, ne quis labore in possessionibus illius; si artifices inter se paciscantur, ne ullus ipsorum in illa arte instruat alios, nisi filios, aut nepotes

illorum; si ipsi paciscantur, ne recipiant aliquem addiscentem, nisi immensum det pretium singulis annis, et quod non ostendent ei, nisi remaneat per tres annos, id quod possent docere eum in uno anno; si cives conveniant, ut officinae et stationes tali pretio, et non minori locentur, vel si locatores equorum conveniant, quod non locabunt equos, nisi tali pretio, vel si domini domorum conveniant, ut augeatur in immensum pensio domorum; si mercatores agant, ne alius deferat frumentum, vel vinum, seu alia venalia, donec ipsi vendiderint, vel quod naves aliorum impedian- tur, vel retineantur. Qui dat arrhas in emptio- nem omnium aromatum civitatis, ut postea ipse carius vendat. Item, si quis emat totum frumentum, ut alii ab eo emant. Si mercato- res nemorum, vel alii conveniant, ne emant iugerum, vel arpentum lignorum, vel alias mer- ces, nisi in tali pretio. Si artifices conveniant, ne quis, quod alteri commissum sit opus, im- pleat, aut ne iniunctam alteri sollicitudinem alter incipiat. Zaul. tom. 1, lib. 3, rubr. 30, num. 32.

Monopolium committunt, qui statuunt, ne 4 quis accedere possit ad aliud molendinum, vel ad coquendum panem ad aliud furnum, quam ad illum talis domini. Decian. lib. 7, cap. 21, n. 21; Conciol. Resolut. crimin., verb. *Mo- nopolium*, resolut. 1, n. 2; Cohell. ad Bull. bon. regim., c. 31, sub n. 228; Ursaya loc. cit., n. 28, et alii.

Item ex eadem ratione monopolium com- 5 mittunt laniones, qui certam tantum quantita- tem carnis ad lenienam deferunt, ut illam ca-

rius vendant. Iodoc. in Prax. crimin., cap. 132; Ursaya loc. cit., n. 29, et alii.

- 6 Item monopolium committunt aromatarii statuantes, quod nullus ex eis possit dare ceram haeredibus defuncti pro illius exsequiis, nisi prius solverint eisdem aromataris totum id quod defunctus debebat. Farin. in Pragm. crimin., verb. *Monopolium*, resolut. 1, n. 4; Ursaya loc. cit., n. 30, et alii.

- 7 Pecuniam undique congestam ita ad se redigentes, ut quasi monopolium pecuniae facere videantur, monopolii poenis sunt puniendi. S. Pius V, Const. 118 *In eam*, § 3, *Quicumque*; Nicol. in Flosc., verb. *Pecunia*, n. 2.

- 8 Mercatores conventionem conspirantes, ut non nisi pretio summo seu rigoro vendant, et non nisi pretio infimo emant, monopolium committunt, et peccant contra iustitiam cum obligatione restituendi, quia respublica videtur habere ius, ne fiant huiusmodi monopolia in damnum ipsius. Quamvis enim tale pretium summum respectu venditionis, et pretium infimum respectu emptionis per se sistat intra limites iusti pretii, ratione tamen dictae iniquae conventionis evadit iniustum, quia, ipsa exclusa, plures mercatores venderent, et respective emerent pretio medio, et alii interdum venderent pretio infimo, et emerent pretio summo; quod cederet in maximum reipublicae beneficium. Unde cum talis iniqua mercatorum conventio privet rempublicam hoc maximo beneficio, ad quod habet ius, videtur esse omnino contra iustitiam, et obligare ad restitutionem. Sic tenent Rebellus, Sotus, Navarrus, Palatius, Ledesma, uterque Medina, Valentia, Armilla, Silvester, Conradus, et alii apud Salas, dub. 37, n. 3, et apud Card. de Lugo to. 2, dist. 26, sect. 12, num. 172, ubi cum Diana subiungit, quod id maxime locum habet, quando aliquid sub hasta venditur, contra Molinam, Lessium, Aragon., Baun, Vegam, Angles, et alios dicentes tales mercatores non peccare contra iustitiam, nec obligari ad restituendum.

- 9 Nostra autem assertio innititur iuris regulae a Greg. IX laudatae in c. *Si culpa* 9 de In iuriis et damno dato, ibi: *Qui occasionem damni dat, damnum dedisse videtur*; et ex l. *Iubemus* unica Cod. de Monopoliis, ubi gravissime prohibetur sub poena privationis omnium bonorum, et exsilii perpetui, ne aliquis aut aliqui obtineant, ut per ipsos solos merces aliquae vendantur, et sub poena 40 librarum auri prohibetur, ne mercatores inter se conveniant de non vendenda merce infra certum pretium, vel de non emenda ultra tale pretium. Et ne artifices aliique operarii conveniant, ne unus prosequatur opus ab alio coeptum, et huiusmodi. Vide in cit. Cod. dictam legem, ubi plura similia monopolia prohibentur sub poena privationis omnium bonorum, et exsilii perpetui, ibi: *Si quis autem mono-*

polium ausus fuerit exercere, bonis propriis exspoliatus, perpetuitate damnetur exsilii. Vide verb. *Contract. emption.*, art. 1, n. 44 et 45.

Possunt autem principes seu magistratus ex iusta causa licite concedere uni, vel pluribus, ut ipsi soli certas merces vendant, ut sic illi curam, et sollicitudinem habeant providendi de abundantia mercium copia populo necessaria, vel de aliqua mercium specie populo valde utili, quia sine tali privilegio non reperiretur, qui vellet talem mercium abundantiam, vel speciem ad reipublicae beneficium et commodum providere, ne se exponeret periculo amittendi magnos sumptus sine lucro. Sic etiam licite conceduntur typographis et bibliopolis privilegia, ut ipsi soli vendant tales libros. Sicuti et inventoribus alicuius machinae seu artificii reipublicae utilis iustissime in praemium suae inventionis talia privilegia conceduntur, cum sic ad reipublicae beneficium foveatur, et promoveatur alacritas et industria inventorum, auctorum, typographorum, quorum alacritas et industria potius in maximum reipublicae detrimentum remoraretur, si alii, qui non laboraverunt, possent eorum metere messes, et in labores eorum introire eaque libere ac ipsi vendendo eorum operas.

Imo principes talia et similia privilegia, v. g., quod pauci soli privative quoad alios possint vendere quaedam specialia victualia, aromata, tabaccum, et huiusmodi, vendere solent ad subveniendum necessitatibus urgentibus in bonum commune. Ad cuius tamen iustitiam, et ad evitandum monopolium debent concurrere conditiones, quas diximus requiri sub verb. *Gabella*, ad impositionem tributū seu gabellae; et considerandum est, an bonum commune, ad quod talia privilegia venduntur, et utilitas communis, quae ex tali venditione resultat, praeponderet damno et gravamini, quod subditis ex tali venditione accrescit. Alias sicut tributum seu gabella, sic talis venditio iniusta esset, cum obligatione restituendi tam ex parte vendentis, quam ex parte ementis talia privilegia. Sic expresse Card. de Lugo to. 2, disp. 26, sect. 2, n. 171; Molina, Lessius, Salas, et alii passim. Vide verb. *Gabella*.

Monopolia super segetibus, leguminibus, olivis, et huiusmodi, rigorosis sub poenis prohibentur; Benedict. XIV, tom. 2, Constitut. 53, incip. *Quo die*. Monopolii nomine non intelligitur licita et honesta mercatura, qua merces in uno loco emptae, ad alium locum vendendae deferuntur. Idem, ibid.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Varii varie definiunt monopolium. At opus haud est de accurata huius vitii definitione al-laborare, cum ex modis, quibus monopolium committitur facile, quid sit, cognosci possit.

¹⁵ Prostat hanc in rem saluberrima imperatoris Zenonis constitutio, quae habetur in leg. unic. Cod. de Monopol. Ex ea facili negotio quot monopoliorum species, et quae tam monopolis, quam illis, qui se pactis labem monopolicam sapientibus constringunt, poena infligenda sit, colligere licet.

¹⁶ Sunt autem monopolii species palmariae tres. I. Quod quis monopolium committat, quando certum mercaturae genus, e. g. vestium, librorum, etc., sibi arrogat, ut vendere solus
¹⁷ possit. II. Incurrunt crimen hoc ii, qui, illicitis habitis conventionibus, iurant, vel paciscuntur, ut species diversorum corporum negotiationis non minoris, quam inter se statuerint, vendantur. III. Aedificiorum artifices, vel
¹⁸ ergolabi, aliorumque diversorum operum professores et balneatores crimen hoc incurrunt,

quando pacta inter se componunt, ne quis artifex quod alteri commissum est opus impleat, perficiat, aut iniunctam alteri sollicitudinem alter intercipiat. Vide dict. leg. unic., tum quae in eius comment. habet Brunnem.

Nota vero prohibita esse monopolia, si per ¹⁹ ea certorum mercatorum promoveatur commodum, bonum vero publicum damno afficiatur. Caeterum res aliter se habet, si tendant monopolia in utilitatem reipublicae, eiusque commodum inde augeatur; tunc enim privatis, non minus consensu principis quam principibus ipsis honesta monopolia exercere fas est hoc fine, ut sufficiens copia rei adsit, qua carere nequimus, et ut ea mercatorum sordibus subtracta aequo semper comparetur pretio. Confer Stryk. Iuridic. dissert., vol. 3, disp. 19, cap. 2, n. 116, et plurib. sequent.

MONTES PIETATIS

Summarium.

1. Montes pietatis quid sint? - 2. Montes pietatis unde originem habuerint, et qui primi fuerint eorum inventores et promotores? - 3. Primus mons pietatis erectus fuit Perusii. Deinde in fere omnibus Italiae urbibus, id semper suadentibus et propugnantibus fratribus Minoribus de Observantia, ad n. 4. - 5. Montes pietatis, quamvis multum controversi ut usurarii, tamen sunt definiti a Sede Apostolica tanquam sine labe usurae liciti et meritorii, concessis insuper indulgentiis manus adiutrices ad ipsos porrigentibus. - 6. Quinimo sub poena excomm. latae sententiae prohibetur, ne quis contra ipsos audeat praedicare et disputare. - 7. Tales montes pietatis enumerantur a Concilio Trid. inter alia opera pia. - 8. In montibus pietatis tres potissimum nunc leges existunt et assignantur. - 9. A Summis Pontificibus non permittuntur montes pietatis ut plurimum erigi, nisi ad praescriptum Concilii Lateranensis, et praesertim, ut recipi non possit, nisi quid moderatum

non excedens summam duorum vel trium pro centenatio. - 10. Aliquando tamen ob iustas causas permittunt, ut possint recipi quinque pro centenatio. - 11. Montes pietatis erecti sub conditione, quod deponentibus ibi suas pecunias solvant quinque pro centenatio, possunt totidem exigere a suis mutuataris, et adhuc alia duo necessaria pro expensis faciendis. - 12. Montis pietatis ministri in necessitate praefereendi sunt aliis indigentibus. - 13. Montis pietatis ministri pauperes disponentes de bonis montium in proprios usus, tenentur servare conditiones, quas servant alii pauperes. - 14. Montis pietatis ministri disponentes de bonis montium in praedictum pauperum, ad quid teneantur? - 15. Montis pietatis ministri an possint impendere partem pecuniae non necessariam subventioni pauperum in proprios usus et necessitates? - 16. Item, an possint pecuniam montis non solum in proprias necessitates, sed etiam in propria negotia impendere, quando non est necessaria ad usus pauperum. - 17. Alia ad rem cum Addit. ex aliena manu, allata ad hoc Constit. Bened. XIII, ad num. 29.

¹ Montes pietatis sunt aeraria, aut granaria publica piorum hominum liberalitate ad hunc finem erecta, ut ad ipsa, tanquam ad montem, confidenter refugere possint indigentes, et ea in promptu sint ad mutuandum sub pignoris cautione ipsis indigentibus, et occurrendum usuris, quas pro sua indigentia usurariis, praesertim Iudaeis solvere cgebantur. *Communis.*

² Ex quo enim plurimi usurarii, et praesertim Iudaei, observantes temporum et personarum calamitates ex aliorum inopia messem facerent, suas per immoderatas in mutuis usuris brevi fere totam sortem absorbendo, et pauperes Christianos fere ad extremum depauperando, pietate et misericordia motus, B. Barnabas Interamnensis mei Seraphici Ordinis Min. de Observantia, primus omnium Perusii (* Non Perusii, sed Urbiventi (*Orvieto* primus mons pietatis erectus fuit, et cum id negotii in Apostolica Camera examinatum fuisset iussu Pii II a Cardinali Ostiensi tunc apostolici fisci praefecto (*camerarium* vocant) confirmatus. Ipse

tamen Pius Pontifex postea breve pro hoc instituto, quod *Montem Christi* appellabant, dedit 3 Iunii an. 1453, quod refert Bernardinus de Bustis in Defensor., tr. 2, p. 4. Circa idem tamen tempus Perusinus quoque mons pietatis constitutus fuit. *) Montem pietatis excogitavit, promovit, atque erexit, ut sic pauperes Christianifideles a dictis immoderatis usurariis oppressionibus redimeret. Cum enim Perusii sub Pio II Summo Pontifice conciones ad populum haberet, hoc prius inexcogitatum remedium adinvenit, ut ex cumulo pecuniae pie collecto exinde mons pietatis nuncupato mutuum praestaretur egenis, accepto pignore et denariolo, vel summa aliqua per singulos menses detentae pecuniae convertendis in stipendium ministrorum, aliasque ad id necessarias expensas. Adinventionis consilium iniit cum Patre Fortunato de Cepolis Perusino eiusdem ordinis Minorum de Observantia, viro utriusque iuris peritissimo, qui rem hanc insolitam mature perpendens, insuperque Academiae magistros

consulens, omnibus istis, nemine dempto, excogitatum approbantibus, statuit id opus plurimum esse laudabile ac pium, ab omni censurae labe alienum, adeoque summopere promovendum. Inde dictus B. Barnabas coepit ea in urbe declamare contra insatiabilem Hebraeorum cupiditatem, fere totum suis in usuris pauperum Christianorum sanguinem exsugentem, ac suis ferventissimis, qua privatis, qua publicis exhortationibus pios viros, et divites cives animare, ut collectis ac collatis eleemosynis, cumulum seu Montem erigerent perpetuo conservandum, ex quo miseris pauperum sublevandis pecuniae erogarentur, in eundem montem iterum congerendae. Nec nimium ei insudandum fuit, ut Perusinorum animos de se pietatis operibus satis addictos ad id inclinarret; * praesertim in pium hoc opus conspirantibus Hermolao Barbaro Veronensi Episcopo, urbis illius gubernatore, et Iacobo de Cortona eiusdem Perusinae urbis Episcopo *. Ad primam enim concionem ita liberali ac prompta manu suas pecunias ac facultates cives congegesserunt, ut ad ditissimum ac copiosissimum montem, eumque omnium primum illic erigendum abunde sufficerent. Wading tom. 14, alias 9, ad annum 1474, n. 11.

3 Vix autem excellentissimum hoc misericordiae genus, et sacrum pauperum levamen innotuit, statim plures habuit acerrimos contradictores, huiusmodi montem pietatis tanquam usurarium damnantes, eo quod ultra sortem quidpiam exigeretur. Quapropter, re ad publicam concertationem coram toto magistratu civitatis, magistris et scholasticis universitatis, clero, et religiosis ordinibus deducta, ac acerrime discussa, et tandem merito pro Minoribus (quorum praecipui defensores erant dicti beatus Barnabas et Fortunatus) lata sententia, confestim cives, praemissa solemnī supplicatione, uno alacrique animo piissimum adinventum, et egregie propugnatum, ac defensum a Minoribus de Observantia opus plene stabilierunt. Wading loc. cit., n. 12.

4 Eximium hoc Perusinorum pietatis opus plurimae, praesertim Italiae, urbes secutae, ubique id suadentibus Minoritis, et signanter S. Iacobo de Marchia, B. Marco a Bononia, B. Angelo a Clavasio, B. Bernardino a Feltria, Michaelae a Carcano, Antonio Vercellensi alios pietatis montes erexere. Wading loc. cit., n. 13.

5 Sed ubique non pauci contradictores obstitere qua verbis, qua scriptis, et in specie Caiet. tom. 2, opusc. 6; Sotus lib. 6 de Iustitia, qu. 1, art. 6, et Silvester verb. *Usura* 5, qu. 4, et eousque processit contentio, ut sermonibus publicis, et conscriptis variis libris, fuerit respondendum, et tanquam licite sine labe usurae tales montes pietatis fuerint propugnandi, uti pro talibus iuxta Minorum de Observantia piam sententiam recognoverunt plures Summi

Pontifices, scilicet Pius II, Paulus II, Sixtus IV, Innocentius VIII, Alexander VI, et praecipue Leo X, qui in Concilio Lateranensi, sess. 10, sacro approbante universali Concilio, relatis variis sententiis, et re mature examinata, dictos montes pietatis uti a dictis sanctis, et in magna ob sanctitatis opinionem existimatione habitis viris adinventos, et promotos, et a supradictis Summis Pontificibus approbatos, licitos et pios, atque meritorios etiam cum indulgentiarum acquisitione esse definivit, edita ad id expresse Constit. incip. *Inter multiplices*, in qua § 4 sic habet: *Nos.... sacro approbante concilio, declaramus et definimus, montes pietatis antedictos per respublicas institutos, et auctoritate Sedis Apostolicae hactenus probatos, in quibus pro eorum impensis et indemnitate aliquid moderatum ad solas ministrorum impensas, et aliarum rerum ad illorum conservationem (ut praefertur) pertinentium, pro eorum indemnitate duntaxat ultra sortem absque lucro eorundem montium recipitur, neque specimen mali praeferre, nec peccandi incentivum praestare, neque ullo pacto improbari; quinimo meritorium esse, ac laudari et probari, debere tale mutuum minime usurarium putari, licereque illorum pietatem et misericordiam populis praedicare, etiam cum indulgentiis a Sancta Sede Apostolica eam ob causam concessis.* Wading loc. cit., n. 13.

Quinimo Leo X in eadem Constitutione, § 5, sub poena excommunicationis latae sententiae prohibet, ne quis de caetero contra dictos montes praedicet, aut verbis, vel scriptis audeat disputare, ibi: *Omnes autem religiosas et ecclesiasticas personas, qui contra praesentis declarationis et sanctionis formam de caetero praedicare, seu disputare verbo vel scriptis ausi fuerint, excommunicationis latae sententiae poenam, privilegio quocunque non obstante, incurrere volumus.*

Hinc tales montes pietatis a Conc. Trident., sess. 22, cap. 8, de Reform., inter alia opera pia connumerantur.

In dd. montibus pietatis tres potissimum nunc leges existunt. Prima, ut mutuum usque ad certam quantitatem detur non divitibus, sed pauperibus. Secunda est, ut mutuatarii dent pignus a ministris montium custodiendum, et exinde vendendum, si praefixo tempore mutuum non restituatur, ut ex pretio montes recuperent suam sortem, et mutuatarii residuum, si quod sit, tanquam suum recipiant. Tertia, quia pro custodia et conservatione pignorum, pro conductione domus, pro alimentis et stipendiis ministrorum, et aliis eiusmodi, expensae continuae fiunt, quae, si ex ipsis montium pecuniis deducerentur, summa capitalis in reipublicae pauperum detrimentum brevi deficeret, exigitur a singulis mutuatariis sine ipsorum montium lucro aliquid exiguum ultra sor-

tem verbi gr. duo vel tres in anno pro centum.

9 Unde a Summis Pontificibus non permittuntur montes pietatis ut plurimum erigi, nisi ad praescriptum Concilii Lateranensis, et praesertim, ut recipi non possit, nisi quid moderatum pro expensis ministrorum et ipsorum montium non excedens summam trium pro centenario, ut declaravit Sacra Congr. Conc. in Avenionen. 26 Maii 1612; in Tudertina 17 Augusti 1626; in Theatina 5 Iulii 1627; in Lucerien. 27 Maii 1645, et in Mutinensi de Finali 22 Augusti 1737, censuit lucrum pignorum non posse permitti ultra tria pro centenario, et cum clausula, si dicta summa sit necessaria pro ministrorum salario, et aliis expensis montis subeundis, vel bina, ut in Cremonen. 31 Maii 1580, et in Vercell. 8 Octobris 1628, vel singula tantum, si sufficiant, ut in Messanen. 11 Aprilis 1685, et in aliis saepe, reiecta opinione contraria. Quinimo die 28 Augusti 1582 declaravit, nullo modo permitti debere, ut detur pecunia monti ad finem consequendi ex ea aliquos fructus licet minimos. Et si quae sub hac conditione mutuata inveniatur, omnino restituatur. Et Sacr. Congreg. super Episcopis et Regularibus declaravit, quod, si mons potest manuteneri solvendo etiam mercedem operariis et aliis ministris ex suis propriis redditibus, nihil exigere potest pro mutuis, alias solummodo tantum id, quantum est necessarium pro supradicta manutentione, et expensis necessariis loci et ministrorum, iuxta constitutionem Leonis X in Conc. Lat., ita in Cotronen. 28 Aprilis 1599, et in Faventina 6 Septembris 1604, dummodo non excedant trina pro quolibet centenario, ut in Viglevan. 19 Ian. 1607, et in Derthonen. 11 Aug. 1625, vel ad summum quaterna, ut in eadem Cotronen. 28 Aprilis 1599, sic ad litteram Pignatell., tom. 4, consult. 153, n. 4. Qui ibid., num. 5, ad primam controversiam: *An impertienda sit licentia erigendi montem, qui volentibus apud ipsum deponere proprias pecunias, solvat lucrum ad rationem quinque pro centenario, idque lucrum pro sui indemnitate exigat a suis mutuataris?* Sic praecise subiungit: « At nihilominus ob causam necessariae sublevationis pauperum consueverunt ex indulto Pontifices aliquando dictam summam concedere, et in specie fuit concessum monti pietatis Bononiae, Mutinae, Veronae et Ferrariae, ut in indulto, quod legitur apud Pasqualig. Decis. moral., dec. 133, num. 6. Idque ratione lucri cessantis, et damni emergentis, seu indemnitate ipsorum deponentium, ut latius post alios firmat Pasqualig. num. 11 et seq., ubi etiam n. 18 respondet ad cap. *Super eo* de Usur., quod confirmat dec. 184 per tot., et dec. seq., n. 6 et 7. Unde nonnisi cum temeritate asseri potest, Summos Pontifices, eorumque ac curiae

Romanae officiales, qui diligentissimi esse solent, ac prudentissimi, errasse, ut ponderat Salon. qu. 78, sub n. 3, art. 3, et latissime comprobat Fragos. de Regim. reipubl. eccles., part. 1, lib. 6, tota disput. 20 ». Haec ille.

Ad secundam autem controversiam: *An idem 11 mons pietatis exponens postea mutuataris dictas pecunias possit exigere ab iis septem pro centenario?* Idem Pignatell. loc. cit., n. 13, merito respondet, posito, quod mons erigatur sub conditione, quod deponentibus solvat quinque pro centenario, sequi quod totidem exigere possit a suis mutuataris cum reliquis duobus, quae sunt omnino necessaria pro omnibus expensis pro montis conservatione, iuxta citatam constitutionem Leonis X, incip. *Inter multiplices*. Et sic tenent Abbas in cap. *In Civitate*, circa finem, de Usuris; Alexander in l. *Item quia*, § 1, n. 2, ff. de Pactis; Rosignol. de Mutuo et usuris, contract. 3, disquisit. 5, § 1, num. 2; Azorius part. 3, lib. 5, cap. 9, qu. 2, citans alios; Reginald. lib. 25, cap. 11, num. 209; Philarch. lib. 5 de offic. Sacerd., cap. 21, § *Quo ad primum*; Scacc. de Commerc., § 1, qu. 1, n. 151 et 162 cum seq.; Molina tom. 1 de Institut., disput. 325; Bonacina tom. 2, disp. 3, de Contract., qu. 3, punct. 12, n. 3; Lessius de Institut., dub. 23, n. 194; Filliuc. tract. 34, to. 2, c. 9, n. 183, et Pasqualig. Decis. mor. 186, a n. 4, dec. 187, n. 2 et 3, dec. 188, cum binis seq., et dec. 204, n. 2, ita ut ea dec. 186, n. 5, adeo hanc sententiam veram existimet, ut oppositam censeat non posse probabiliter sustineri.

Montis pietatis ministri in necessitate praeferiendi sunt aliis indigentibus. Rosignol. de Mutuo et usuris, contract. 3, disquisit. 5, n. 3, et alii.

Montis pietatis ministri pauperes disponentes de bonis montium in proprios usus, tenentur servare omnes condiciones, quas servant alii pauperes. Rosignol. loc. cit., n. 6, et alii passim.

Montis pietatis ministri disponentes de bonis 14 montis in praedictum pauperum tenentur ad compensandum eis, si constet quinam fuerint. Secus ad exonerationem debiti erga ipsum montem. Rosignol. loc. cit., num. 5. Vide ipsum ibi, ubi sub num. 2 concludit et probat, quod montis pietatis ministri possunt impendere partem non necessariam subventioni pauperum in proprios usus: imo etiam partem aliquam necessariam, si ipsi vere sint pauperes. Et sub 16 n. 3 concludit et probat, quod montis pietatis ministri possunt pecuniam montis, non solum in proprias necessitates, sed etiam in propria negotia impendere, quando non est necessaria ad usus pauperum, dummodo tamen nullum subsit periculum amissionis et eventiente casu, quo mons ipsa pecunia indigeat, sit prompta ac parata, alias, supervenientibus pauperibus,

tunc certe illi providere tenerentur alia pecunia, vel non providendo, tenerentur ad compensationem damnorum ipsis pauperibus provenientium, et ratio conclusionis est, qui ex hoc nulla oritur laesio in montem nec gravamen in pauperes. Non primum, quia nihil obesset monti, sive pecunia ibi servetur mortua, sive implicetur. Non secundum, quia iam sufficienter omnibus pauperibus provisum supponitur. Non de facili tamen est id consulendum et ad praxim reducendum, cum non pauca subsint pericula in detrimentum montium et gravamen pauperum.

- 17 * In montibus pietatis de novo erigendis nihil ultra sortem exigi potest ab iis, qui mutuum ab eo accipiunt, etiam titulo expensarum, nisi Apostolicae Sedis dispensatione, ut ex decreto Sac. Congr. Concilii in causa Neapolitana die 7 Februarii 1737. Sicut neque absque beneplacito eiusdem Sedis plus exigi potest, quam antea fuerit consuetum, etiamsi hoc augmentum necessarium censeatur pro sustentatione ministrorum, ut ex alio decreto Sac. eiusdem Congreg. Si vero plus exigatur quam opus sit ad expensas necessarias, tenetur Episcopus moderari istas usuras; tutius est autem, quod consultet de hac re Sac. Congreg. de Synodo dioec., lib. 7, cap. 48, § 2 et 3 *. Per sese, ut singuli montes pietatis erigantur, vel etiam causis piis adnumerentur, auctoritas principis et Episcopi sufficit, si forma a Lateranensi Concilio praescripta servetur. Dispensatione itaque apostolica erigi ii solum montes possunt, qui ab ea forma vel parum abluunt; quo spectant Sac. Congregationis decreta hic indicata *.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

- 18 Montes quos vocant *pietatis* constituuntur in urbibus, ut hac ratione publicis necessitatibus, vel pauperibus consulatur. Iustitia autem horum montium pendet ex legibus, quibus constituti sunt, vel exercentur. Agendum idcirco de speciebus eorum saltem usitatoribus et quid de illis sentiendum sit, paucis exponendum.
- 19 Prima species est, cum acervus ille publicae pecuniae gratis indigentibus distribuitur, ita ut debitores nihil restituere ultra sortem teneantur. De eius autem iustitia non est quod verba faciamus, nam ea per se patet.
- 20 Altera species est, cum pecunia ea lege distribuitur indigentibus, ut praestent ultra sortem modicum quid pro modo et ratione pecuniae acceptae et temporis, ad solvenda stipendia eorum, qui montem regunt et ad explicanda ea omnia, quae necessaria sunt ad
- 21 montis conservationem. De iustitia autem huius speciei, quamvis olim in utramque partem

maxima animorum contentione fuerit disputatum, probata tamen ea fuit a Paulo II et aliis Pontificibus, tum demum a Leone X in Concilio Lateranensi, sess. 10, ut refert auctor, n. 5 et seq.

Cavendum tamen in hac specie, ne plus exigatur, quam sit necessarium ad montis conservationem. Illud enim, quod superexigitur, licet videatur rebus montis accrescere, illicitum est et restitutioni obnoxium, quia Concilium Lateranense eatenus permittit ultra sortem aliquid praestari, quatenus res montis salva maneat, ut indicant verba illa *absque montium huiusmodi lucro*, et, ut refert Caietanus, ita Paulus II legato suo Perusino rescripsit.

Idque procedit, etiamsi hoc quod superexigitur erogandum sit in usus pios. Confer Clericat. Decis. miscellan., 42, n. 5.

Curandum et illud est, ne maiores expensae fiant, vel plures ministri adhibeantur, quam opus sit ad rem montis administrandam, ne pauperes vexentur gravioribus exactionibus. Hoc enim, si non usurarium, iniustum saltem est.

Controversia vero non levis est, an ad iustitiam huius speciei montium requiratur quod institutores ipsorum montium renuntient dominium pecuniae, aut tritici in communitatem pauperum, vel obligent se civiliter et perpetuo, vel pro multo tempore ad mutuandum egenis civitatis, aut populi? Et quidquid senserint Lopez, Salon, alique, praevaluit opinio negativa, quam tenet inter alios Card. de Lugo, disput. 25, n. 190 et seq.

Tertia species est eorum montium, quorum aerarium constat ex pecunia foenore conductae, vel sub censibus acceptae, eaque propter coguntur ii qui ad hanc mensam accedunt, non solum reficere sumptus et expensas montis, sed etiam usuras vel census, quae mons patitur, ut necessitatibus accipientium possit succurrere. Hanc etiam speciem licitam esse tenet post alios Card. de Lugo loc. cit., n. 197 et seq. Sed non est facile permittenda.

Ii vero, qui montibus conferunt pecunias, nil ultra sortem accipere possunt titulo depositi, vel mutui, nisi quatenus eorum intersit.

Quid si mons usuras a creditoribus recuperet, veluti iniuste et indebite exactas? teneretur eas restituere ipsis pauperibus, qui coacti fuerunt easdem ipsi monti solvere, idque, quia titulus ille damni emergentis ad non titulum reduceretur et consequenter condicere pauperes valerent l. 1 et 2 ff. de Conduct. sine caus., l. 17, in fin., ff. Commodati, l. 1 Cod. de Re iudic.

ALIAE ADDITIONES.

29 Vide, amice lector¹, quam consona sit Ferrariana doctrina n. 16 expressa cum sana theologia. Ait ipse, montis pietatis ministros partem fructuum, vel in proprios usus, vel etiam in propria negotia impendere posse; at sana theologia docet huiusmodi ministros, quibus pro ministerio debitum stipendium assignatum est nullum dominium habere in bona montium pietatis, sed meros administratores esse, ac custodes cum necessariae tum etiam superfluae portionis, ac custodire et administrare oportere quidquid ad huiusmodi montes pertinet iuxta determinationem superiorum aut magistratum, qui huiusmodi locis piis praesunt, ac ius in illorum bona obtineant. Si domini non sunt, sed meri ministri; ergo bona montium pro arbitrio in eleemosynam erogare non valent; eleemosynam enim ex nostris, non ex alienis bonis distribuere in pauperes debemus. Ac multo minus in propria negotia impendere huiusmodi bona possunt. Hoc enim etiam cum fidei administratione pugnat et cum ipsa montium pietatis institutione, quae in favorem pauperum, non ministrorum facta est. Accedit etiam, huiusmodi doctrinam periculi plenam esse, quippe quae viam aperit illis abusibus, qui occasionem dedere Constitutioni Benedicti XIII quam hic integram recensemus.

BENEDICTUS EPISCOPUS

SERVUS SERVORUM DEI

Ad perpetuam rei memoriam.

§ 1. Iam dudum non sine ingenti animi dolore aures nostras perturbat frequens rumor de nonnullis in hac alma Urbe nostra aliaeni aeris et pignorum depositariis arcariis, custodibus, subcustodibus, exactoribus, rationariis et computorum scriptoribus, aliisque huius generis officialibus et ministris, qui fide sibi data sui que muneris commodo nefarie abutentes ut voluptatibus, aliisque exsecrandis male agendi occasionibus causisque improbe obtemperarent, vitis que alacrius et liberius indulgerent, rem

ac pecuniam sibi creditam aut depositam, inque arca servatam, pro arbitrio usurpantes, pignora apud se in custodia iterum oppignoraverint: quod non solum in camerae nostrae apostolicae, sed in montis pietatis et publicarum ad nummularios pertinentium mensarum, caeterorumque locorum et piorum operum damnum longe gravissimum redundavit, propterea quod infames fraudulentum huiusmodi officiales, qui rem suam decoxerant, omnino impares essent integrandis ac restituendis pecuniis, quas ipsi, proprio vel alieno commodo inservientes, antea pessum dedissent, scientibus et de compacto cum iis participantibus, doloque operam suam conferentibus rationariis, computorum scriptoribus, subscriptoribus, aliisque earumdem mensarum et locorum piorum ministris et officialibus.

§ 2. Nobis etiam innotuit, iam dictos officiales, maximae suae temeritati confisos ut actionem criminalem vaferrime declinarent vel saltem sua crimina callide palliarent, seque iustis poenis in quas incurrissent prava arte subducerent permultos speciosos et omnino falsos praetextus excogitasse, quibus iudicium impedirent, poenasque effugerent, quas ob suas culpas se mereri optime ipsi agnoscebant.

§ 3. Nos propterea quibus ex pastoralis officio, humilitatis nostrae divinitus iniuncto, maxime incumbit invigilare et sollicitè providere ne huiusmodi crimina impune committantur; opportunam et necessariam duximus his de rebus sententiam exquirere a nobis speciatim indictae particularis Congregationis nonnullorum huius nostrae Curiae Romanae praesulum, multa rerum cognitione, integritate et doctrina praestantium, quorum saepe numero coram dilecto filio nostro Hannibale, tituli S. Clementis presbytero Cardinali et S. R. E. Camerario congregatorum, suffragiis ad nos accurate perlatis undequaque inhaerentes in huiusmodi fraudulentos ministros acriter insurgendo, ipsumque iuris rigorem etiam acriorem efficiendo, iustum in eos iudicium promulgare decrevimus.

§ 4. Nos ergo vestigiis decessoris nostri Pii Papae V insistentes qui prae caeteris in sua Constitutione incipiente: *Postquam*, Kalendis

¹ RESPONSIO AUCTORIS. — Theologus noster sic sua haec addenda incipit: *Vide, amice lector, quam consona sit Ferrariana doctrina, n. 16, expressa cum sana theologia. At non est cur tantum indebite exaggeret contra Ferrarianam doctrinam, ibi est sub aliis numeris traditam.* Videat, quaeso, amicus lector, quae ego ibi sub n. 12, 13, 14 et 16 trado ex doctiss. Rosignolo, uno ex primariis theologis, et consultoribus sui temporis in amplissima Mediolanen. civitate. Videat, et perpendat meam expositionem in Summario sub dict. n. 16, et quae concludo sub eodem num. in corpore dicens: *Non de facili tamen est id consulendum, et ad praxim reducendum, quum non pauca subsint pericula in detrimentum montium, et gravamen pauperum.* Vi-

deat et perpendat allatam a theologo hic constitutionem Benedicti XIII *Iamdudum*, quae est 286 in ordine Bullarii, in cuius summario sic expresse habetur: *Infliguntur poenae in depositarios, ministros, etc., qui alienam pecuniam sibi creditam et depositatam fraudant; de quibus fraudulentis depositariis et ministris loquitur ipsa constitutio, de quibus ego nec verbum facio, probe sciens, quod fraus et dolus nemini debet patrocinari; cap. Cum universorum 8 de Rerum permutatione; cap. Officii 14 de Testamentis; cap. Cum dilectus 8 de religiosis Domibus; cap. Audivimus 3 de Collusion. detegen.; Clement. Dudum, § Huiusmodi, de Sepulturis. Videat demum, et perpendat omnia et singula, et pro sua eruditione et aequitate pronuntiet.*

Novembris anni millesimi quingentesimi septuagesimi in lucem edita, decoctores luxuriose viventes, propriisque assumptis substantiis, aliena appetentes, qui varii coloribus grande aes alienum, spe restitutionis faciendae extorquentes proximo suo illudunt, ceu veros fures et latrones, ultimo supplicio puniendos mandavit, hac nostra perpetuo observanda constitutione in quoscunque huius generis delinquentes paribus quoque poenis tanquam in veros fures et latrones animadvertendum esse decernimus, idque effectui ipso omnino fieri volumus et mandamus.

§ 5. Itaque statuimus et iubemus, ne ullus ex depositariis vel arcariis aeris publici Camerae nostrae Apostolicae et praesertim depositariae generalis, vectigalium generalium et particularium utriusque annonae, frumentariae nimirum et *grasciae* vulgo dictae, depositariae Urbanae, montisque pietatis ac mensae S. Spiritus, et Datariae Apostolicae summam quantulumcunque eiusmodi aeris et pecuniam in suum vel alienum commodum quovis modo convertere unquam possit, inque usum ab eo diversum transferre, ad quem generatim in iisdem locis, tanquam sub tuta et fideli custodia servatur: ita ut si aliquis ex iam dictis depositariis et arcariis hanc legem nostram quomodocunque praevaricatus eamque pecuniam in usum et commodum proprium vel alienum convertere ausus fuerit, tanquam reprobus et infidelis minister, interque infames et reipublicae proditores connumerandus damnari et puniri possit ac debeat ut gravissimi furti et latrocinii reus secundum leges communes et Romanae Urbis, statusque ecclesiastici edicta contra latrones iam promulgatas, ratione habita pecuniarum quas in suum vel alienum usum et commodum clam et furtive converterit. Idque ad eandem regulas in iisdem edictis etiam in furto magno praescriptas, fieri debeat; quotiescunque tamen Camera nostra Apostolica, vel quispiam ex locis piis ac mensis supradictis et quilibet dominus ac creditor pecuniae vel rei depositae damnum subisse compertum fuerit. Ubi vero nullum damnum illatum inde, fuerit nihilominus iam dicti depositarii et arcarii, inter infames habendi ob culpam infidelitatis, duplicata poena pecuniaria summae quam in suum vel alienum commodum converterint puniri debeant. Sed praeterea poenis etiam corporalibus gravibus et gravissimis arbitrio iudicum cumulate plectantur, ratione habita qualitatis et circumstantiarum singulorum casuum et factorum quas deprehendere contigerit.

§ 6. Similiter volumus, decernimus et iubemus, ne computorum et rationum scriptores montis pietatis et mensae S. Spiritus recipere, aut recipiendum et solvendum curare vel facere possint quodcunque mandatum, vel scriptum illorum, qui nullas pecunias re ipsa ibidem

depositas vel servatas habuerint. Si autem habuerint, eadem mandata et scripta recipi, et solvi possint pro ea tantum summa quae deposita ibidem exstiterit. Quod si iam dicti computorum scriptores et rationarii contrafecerint, tunc in eos procedi possit ut debeat poenis a nobis in arcarios, et depositarios statutis.

§ 7. Praeterea sancimus et declaramus haec quae a nobis lata lege disponuntur in eos pariter locum habere, qui auxiliares, cooperatores et quocunque alio modo conscii complices ac participes infidelitatis eorum arcariorum et depositariorum exstiterint: qui quidem conscii et complices ac participes secundum suam complicitatem et participationem in singulis factis et casibus, iisdem poenis omnino puniri debeant, quibus puniendi essent vel punirentur praecipui, et principales rei eadem forma quae statuta reperitur in publicis edictis superius memoratis, contra reos cooperatores, auxiliares, complices et participes olim evulgatis.

§ 8. Quia vero gravissimum esset crimen infidelitatis, ab iis computorum scriptoribus et rationariis commissae, qui, ut facilius pecuniam sub bona et publica fide sibi creditam et depositam, in proprios vel alienos usus converterent, vel curarent ut ab aliis converti posset sive alia quacunque de causa in consuetis codicibus et libris, ut scripturarum regula ab ipsis pro illorum officio bene exercendo postularet, nomen vel nomina depositorum nequaquam describerent; hac nostra pagina perpetuum robur habitura, declaramus, decernimus et statuimus, singulos et quoscunque rationarios et computorum scriptores qui hoc modo in suo officio exercendo peccasse, vel factum simile fraudis et infidelitatis commisisse, vel committendum curasse comperti fuerint, vel qui cuiuspiam nominis veritatem describendo, seu minorem summam ea quae vere deposita esset tam nostrae Camerae Apostolicae quam alterius cuiuscunque domini et creditoris pecuniae depositae in codicibus et libris descripsissent, damno inde secuto vel non secuto, iudicari et re ipsa puniri debeant ad regulam et gradum poenae pecuniariae et corporalis superius impositae in factis, et casibus contra depositarios et arcarios secundum qualitatem et circumstantias eorum inflictis. Ad haec sancimus et statuendo declaramus, factum commissionis vel omissionis, tanquam dolosum et fraudulentum super habendum maloque animo et fine cogitatum, quotiescunque culpa obnoxius contrarium non probaverit et constare curaverit.

§ 9. Ne autem exactores camerales, ii praecipue qui in vectigalibus generalibus et particularibus utriusque annonae frumentariae et *grasciae* inque monte pietatis et mensa S. Spiritus pecunias a debitoribus exigere, exactasque principalium dominorum arbitrio servandas de-

ponere debent, fide sibi data, suique officii comodo abuti, sive aes et pecunias exactas, perque eos non deposita in suum vel alienum commodum convertere nunquam possint, praesentium tenore districte mandamus, ut totas integre et prompte quemadmodum ex officio tenentur, statim ac per illos exactae fuerint, deponere debeant, decernentes ut qui eas non deposuerint vel in alienos usus pro arbitrio converterint secuto inde vel non secuto damno Camerae nostrae Apostolicae vectigalium utriusque annonae, frumentariae nimirum et grasciae, montis pietatis et mensae S. Spiritus, in singulis casibus severo iudicio iudicentur et puniantur ad legem, et normam a nobis decretam et stabilitam contra depositarios, arcarios, rationarios et computorum scriptores ut supra.

§ 10. Volentes etiam pro nostris viribus impedire ne fraudes quae compluries factae fuerunt in custodia pignorum montis pietatis, rursus imposterum fiant et committantur, praesentium tenore iubemus, custodes et subcustodes pignorum eiusdem montis aequae ac iudicialium depositariae urbanae, aestimatorum, subaestimatorum, aliorumque ministrorum ad servitium pii operis montis pietatis in memorato officio depositariae urbanae electorum, qui fide sibi data commodoque quod eis proprium munus subministrat, inique abutentes, clam et dolose pignus aliquod etiam parvi pretii subtraxerint, vel ex una custodia in aliam transulerint, priusquam vel postquam oppignoratatum fuerit, illudque sibi usurpaverint vel aliis tradiderint, inque alia custodia oppignoraverint, vel eius speciem et qualitatem immutaverint, remve oppignoratam confixerint, sive unam pro alia describentes dolum et fucum fecerint fraudemve quamcunque falsitatem, aliamve similem actionem circa dicta pignora commiserint, ipso facto poenam ultimi supplicii incurrere debeant, nulla eis excusatione suffragante, etiam parvi pretii et valoris rei in qua delictum commiserint, iudices vero in poenas ferendo qualitatem et circumstantias facti respicient.

§ 11. Decet quam maxime ut prae oculis nostris similiter debitum sollicitudinis habeamus quod nobis ut in caeteris incumbit erga opera et loca pia, quorum nobis ut patri et tutori custodia commissa est. Quare praesentibus nostris volumus et ordinamus ut omnes depositarii, syndici, rationarii et exactores ecclesiarum, capitulorum, collegiorum, domuum, conventuum, monasteriorum regularium utriusque sexus, et cuiuscunque loci et operis pii, vel congregationis aut capituli qui in proprio officio et ministerio exercendo, aliquam ex praedictis actionibus et fraudibus committentes quae damnantur et puniuntur in depositariis, arcariis, rationariis et exactoribus Camerae nostrae Apostolicae, in vectigalibus generalibus et particularibus utriusque annonae frumentariae et

grasciae ac montis pietatis, mensae S. Spiritus et depositariae urbanae inservientibus, aliisque officialibus supra commemoratis, quovis modo deliquerint omnes et singuli iisdem poenis cum suis complicibus omnino subiaceant, quae in eosdem depositarios, arcarios, exactores, camerales aliosque superius nominatos inflictae fuerunt, ita ut de utriusque par iudicium feratur iisdem modis et formis quae superius praescriptae fuerunt.

§ 12. Quia vero zelus iustitiae quo intus incendimur nos movet ut has provisiones nostras plenissimo effectui mandandas quamprimum curemus, nos supradictis reis, omnia subterfugia et praetextus eripere decrevimus, quos saepe numero iudicium criminale sagaciter declinaturi, vel rigorem poenarum vitaturi studiose conquirunt mala et falsa quarundam regularum legalium interpretatione freti, quas factis pessime aptant, propterea decernimus et ordinamus ne ullus ex iam dictis depositariis, arcariis, exactoribus, rationariis, syndicis et custodibus aliisve ex nominatis officialibus et ministris, qui quocunque modo contrafecerit et quamcunque ex memoratis, expresse illicitis, vetitis ac criminosis actionibus commiserit nunquam possit esse vel haberi immunis et liber ab actione criminali, et eo minus excusari in aliqua parte delicti, neque absolvi aut liberari a quacunque poena sub praetextu cuiusvis securitatis ab eo datae pro indemnitate Camerae nostrae Apostolicae, montis pietatis, mensae S. Spiritus, vel alterius loci piique operis praedictorum. Nullo pacto etiam ei possit aut debeat suffragari speciosum velamen administrationis, calculorum faciendorum et rationum non redditarum, similesque emendicatae exceptiones et praetextus quae omnia frivola levia, levissima et nullius momenti esse declaramus tanquam dolo malo delinquentium suggesta et excogitata. Quotiescunque ergo aliquis eiusmodi pecuniam in proprium vel alienum usum et commodum convertere ausus fuerit, vel ei solvendum curaverit qui in monte pietatis vel in mensa S. Spiritus nullam ante pecuniam vere deposuerit, quive rei et pecuniae depositae et exactae esse debitor deprehensus fuerit, atque impos compertus rei ablatae, statim et sine ulla mora restituendae, de eo tanquam de homine infami ac vero latrone iudicabitur, et omnino ad dispositiones edictorum punietur, ut dictum est supra, nulla ei praedictarum et similium dispositionum ullo pacto suffragante.

§ 13. Si aliquis ex supradictis ministris, officialibus, depositariis, arcariis, exactoribus, syndicis, aliisque superius ordinatis debitor exstiterit, inque aliquod ex delictis iam expressis inciderit, aliena pecunia deposita exacta, vel in arca servata pro arbitrio suo usus, rationario et computorum scriptore id sciente, nec praesidi et superiori patefaciente, cui ea omnia pa-

teferi volumus, tunc rationarius, etiamsi facti conscius non fuerit, poenis etiam corporalibus et gravissimis ad qualitatem et circumstantiam facti puniatur, nisi clare et evidenter ostenderit se rem eidem praesidi et superiori antea patefecisse.

§ 14. Quia nostra intentio fuit et est praesenti constitutione providendi Camerae nostrae Apostolicae, atque omnium S. R. E. imperio subditorum indemnitati, non tam pro factis in hac nostra alma Urbe in posterum fortasse evenituris, quam pro quibuscunque aliis quae in toto Statu Ecclesiastico, tam mediate, quam immediate nobis et huic sanctae Sedi Apostolicae subiecto, comprehensis etiam quatuor S. R. E. legationibus Bononiae, Ferrariae, Romandiolae et Urbini, evenire possint: ideo volumus et decernimus ut haec eadem constitutio nostra in omnibus et singulis suis partibus et dispositionibus, inque omnibus et singulis casibus et factis, in ea comprehensis et expressis, locum, robur, vim et vigorem habere, et plenae executioni mandari debeat, etiam extra hanc almam Urbem nostram, in omnibus civitatibus et locis Status Ecclesiastici, ita ut delinquentes in iisdem quatuor delegationibus severo iudicio iudicentur secundum leges et dicta quibus in iisdem legibus iudicantur et puniuntur latrones, et ad normam et tenorem praesentis nostrae constitutionis, ut decrevimus et ordinavimus supra.

§ 15. Quandoquidem pariter nostra intentio omnino est, ut provisiones huc usque memoratae, inque hac alma Urbe nostra Camera Apostolica, monte pietatis, mensis publicis, locis et operibus piis unam eandemque vim et robur semper obtineant, culpasque, fraudes et damna impedire debeant, quae in praeiudicium communitatis totius Status Ecclesiastici committi possunt, hinc nos in casibus et factis congruis mandamus et ordinamus ut omnes et singulae dispositiones superius expressae locum habeant contra exactores, camerarios, depositarios, aliosque ministros et officiales cuiuslibet communitatis nostri Status Ecclesiastici, aliquam ex praedictis actionibus et delictis committentes, contra quos propterea iudicari et procedi debeat, non auditis, neque attentis frivolis exceptionibus et praetextibus superius enumeratis; scilicet ea forma et modo quae contra officiales et ministros camerales, aliosque superius nominatos praescribuntur.

§ 16. Quamvis ordinamenta et sanctiones praesentibus litteris nostris hactenus recensita, contra delinquentes in casibus in posterum evenituris promulgaverimus, non ideo tamen intendimus a debitis poenis, iustisque animadversionibus eximere eos rationarios, computorum scriptores, arcarios, exactores, custodes, depositarios, syndicos, camerarios, aliosque officiales et ministros iam enuntiatos Camerae no-

strae Apostolicae, vectigalium generalium et particularium utriusque annonae, frumentariae nimirum et grasciae, montis pietatis, mensarum publicarum, Datariae Apostolicae et depositariae Urbanae, et communitatum status nostri ecclesiastici, qui olim quomodocunque aliquam ex supradictis actionibus et fraudibus commisissent, de quibus facta est mentio, in omnibus et singulis casibus expressis. Volumus enim ut iidem, ob delicta olim commissa, iisdem omnino puniantur quae secundum leges communes vel municipales, et edicta locorum et provinciarum contra tales fraudatores et delinquentes inflictae essent.

§ 17. Itaque pro omnium et singulorum praemissorum celeri et omnimoda executione mandamus dilecto filio nostro S. R. E. Cardinali camerario, nec non thesaurario generali Camerae nostrae Apostolicae, nunc et pro tempore existentibus, ut contra omnes et singulos praedictos ministros et officiales qui aliquid ex memoratis delictis in damnum et praeiudicium eiusdem Camerae nostrae Apostolicae, directe vel indirecte redundans, illorumque officia respiciens, quoquomodo, ut dictum est supra, commiserint, aut committi et perpetrari curaverint, vel in illorum perpetratione rem et complicitatem aliquam habuerint, cuiuscunque conditionis et qualitatis exstiterint, videlicet, tam saeculares quam ecclesiasticos, et quomodolibet privilegiatos, aut exemptos, ad debitas in eos poenas, tam per se, quam per suos locum tenentes, iudices, atque alios arbitrio illorum, prout necessitas casuum exegerit, in partibus etiam delegandos et subdelegandos, procedant, procedique mandent, et iuxta praesentem nostram constitutionem, iustitia mediante, deveniant et deveniri faciant.

§ 18. Iniungimus itidem pro ulteriori praemissorum implemento, tam huius almae Urbis nostrae gubernatori, et curiae causarum Camerae Apostolicae generali auditori, caeterisque Urbis iudicibus, ad quos de iure spectat, quam omnibus etiam, et singulis nostris, et Sedis Apostolicae in quibuscunque provinciis, Legatis et Vicelegatis, nec non quarumcunque civitatum, terrarum, oppidorum et locorum, nobis, et eidem Sedi, tam mediate quam immediate subiectorum gubernatoribus, praetoribus, capitaneis, commissariis, et aliis quibuscunque iudicibus, quavis etiam subdelegata potestate fungentibus, ut praesentes nostras inviolabiliter in suis iudiciis observent, nec non contra delinquentes praedictos suae iurisdictioni subiectos, ad formam earundem praesentium omnino procedant, omniaque in eisdem litteris contenta plenariae executioni demandent.

§ 19. Postremo decernimus has litteras nullo unquam tempore de subreptionis vel obreptionis vitio, aut intentionis nostrae defectu notari, minusque sub quibusvis similium vel

dissimilium gratiarum revocationibus comprehendendi, vel illis derogari ullo modo tacite vel expresse unquam posse, nisi de illis, earumque totis tenoribus, ac datis de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes mentio et expressio facta fuerit, aliterque factas derogationes nullius roboris et momenti fore, et tanquam tales a nemine attendi, nec ulli suffragari posse, atque ita per quosunque iudices, tam ordinarios quam delegatos, quavis auctoritate fungentes, etiam S. R. E. Cardinales, et de latere Legatos, iudicari et definiri debere sublata eis, et eorum cuilibet aliter iudicandi et interpretandi facultate; decernentes irritum et inane quidquid secus in praemissis, et quolibet praemissorum, atque hac nostra constitutione contentorum et statutorum, vel circa ea a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis, legibus, ac Urbis et Romanae Curiae tribunalium, aliarumque curiarum nostri Ecclesiastici Status, ac legationum praedictarum, etiam iuramento, confirmatione apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis, statutis, styli, consuetudinibus, quas, si quae forent, per praesentes revocamus, nullasque et invalidas esse declaramus; privilegiis quoque, indultis et litteris apostolicis in contrarium praemissorum forsitan quomodolibet concessis, approbatis et innovatis; quibus omnibus et singulis, etiamsi pro illorum sufficienti derogatione de illis eorumque totis tenoribus, specialis, specifica, expressa et individua, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes, mentio, seu quaevis alia expressio habenda, aut aliqua exquisita forma, ad hoc servanda foret, tenore huiusmodi, ac si de verbo ad verbum nihilo penitus omisso, et forma in illis tradita, observata, inserti forent, eisdem praesentibus pro plene et sufficienter expressis et insertis habentes, ad effectum praesentium, illisque alias

in suo robore permansuris, harum serie specialiter et expresse derogamus, caeterisque contrariis quibuscunque.

§ 20. Volumus autem ut, elapsis tribus respectu dictae nostrae Urbis, et quindecim diebus respectu totius praedicti nostri Status Ecclesiastici, postquam praesentes valvis ecclesiae Lateranensis, et basilicae Principis Apostolorum eiusdem Urbis, et in acie Campi Florae per aliquem ex nostris cursoribus affixae et publicatae fuerint, omnes et singulos, tam in Urbe quam in toto Statu Ecclesiastico et legationibus existentes perinde obligent et arctent, ac si unicuique eorum personaliter et nominatim intimatae fuissent; utque earum transumptis etiam impressis manu notarii publici subscriptis, et sigillo alicuius personae in dignitate ecclesiastica constitutae munitis, eadem prorsus fides in iudicio, et extra adhibeatur, quae eisdemmet praesentibus, si exhibitae vel ostensae essent, adhiberetur.

§ 21. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae constitutionis, sanctionis, legis, statuti, decreti, declarationis, dispositionis et iussionis infringere, vel ei temerario ausu contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Apostolorum Petri et Pauli se noverit incursum.

Datum Romae apud Sanctum Petrum anno Incarnationis Dominicae millesimo septingentesimo vigesimo nono, sexto Kalendas Octobris, pontificatus nostri anno sexto.

* Cum de montibus pietatis plures egerint, nemo tamen uberius et eruditius in hoc argumento versatus est, quam P. Franciscus Xavierius Zech. in eo libro, quem an. 1747 Ingolstadii edidit praenotatum: *Rigor moderatus doctrinae Pontificiae circa usuras, a SS. D. N. Benedicto XIV per epistolam encyclicam Episcopis Italiae traditus*. Cap. 1, sect. 6, a n. 257 ad 384 *.

MORGANEGIBA ET MORGENGABA SIVE MATRIMONIUM AD MORGANATICAM

NOVUS CASINENSIVM ARTICVLVS.

Matrimoniis conscientiae, de quibus actum est sub verb. *Matrimonium*, art. 9, num. 63, simile est matrimonium sic dictum ad morganaticam¹, coniunctio nempe cum femina inaequalis conditionis ritu ecclesiastico inita, sed ea lege, ut mulier eiusque filii id tantum de

bonis patris assequerentur, quod tempore sponsaliorum conventum esset. Hoc pacto femina, quae ducebatur inaequalis conditionis, neque ad viri dignitatem evadere, nec suscepti ex ea liberi patri haeredes esse poterant. Hinc quamvis haec coniunctio utique pro vero matrimo-

¹ Matrimoniis conscientiae quoad substantiam illa ad morganaticam respondent. Secus vero quantum ad civiles effectus attinet, quibus haec posteriora carent, non sic priora, habita etiam ratione constitutionis felic. record. Benedicti XIV, incip. *Satis vobis*, quam integram attulimus sub verb. *Matrimonium*, art. 9, sub

n. 63, ubi multa invenies, quae huiusmodi matrimonia spectant. Quid vero apud nos in matrimoniis conscientiae quantum ad civiles effectus obtineat, in actibus sic dictis post novissima concordata videre est, part. 3, pag. 182 et seqq.

nio secundum Ecclesiae leges haberetur, quippe sacro ritu celebrata, civilibus tamen effectibus, praesertim iuxta Germanorum instituta (de quibus Adam Brumensis lib. 1 Hist. eccl., c. 5) minime donabatur. Dictum porro fuit ad morganicam voce corrupta a *morgengaba*, eratque, teste Gregorio Turonensi, l. 9, cap. 20, morgengaba donum matutinale, quod nempe maritus uxori mane post primam nuptiarum noctem faciebat, quasi ob praemium virginitatis, cuius spolia paulo ante retulerat. *In dote, quam in morganegiba, hoc est maritali dono in Franciam venientem certum est adaequasse... Tam in dote, quam in morgengaba, hoc est matutinali dono certum est acquisisse.* Sic Gregor. l. c. ¹.

Huiusmodi donum vel lautum vel tenue pro cuiusque amore et charitate in uxorem fiebat. At cum quorundam, quos mulieris illecebrae deliniebat, ea in re dissolutior esset liberalitas, rex Longobardorum Luitprandus lege lata sanxit, ne quis propter *morgengap*, ultra quartam partem bonorum suorum uxori daret; l. 2 Leg. Longob., tit. 5, c. 1.

Porro tale matrimonium viros nobiles, praesertim in Germania contrahere mos invaluit, cum post obitus nobilis mulieris, quam pri-

dem uxorem habuissent, ac genitos ex ea filios, aliam ducebant humili loco natam, ne prioris matrimonii liberi praeiudicium inde sentirent.

Illud hic addere non abs re sit, in leg. 2 Feudorum exstare titul. viges. nonum, qui inscribitur *Matrimonium ad morganicam*, ubi late de huiusmodi matrimonio cum peculiari- bus circumstantiis agitur, in haec sane verba: *Quidam habens filium ex nobili coniuge, post mortem eius non valens continere, etiam minus nobilem duxit, qui nolens existere in peccato, eam desponsavit ea lege, ut nec ipsa, nec filii eius amplius habeant de bonis patris quam dixerit tempore sponsaliorum, verbi gratia: decem libras, vel quantum voluerit dare, quando eam desponsavit; quod Mediolanenses dicunt accipere uxorem ad morganicam, alibi lege salica; hic, filiis ex ea susceptis, decessit. Isti in proprietatem non succedunt, aliis exstantibus; sed nec in feudo, etiam aliis non exstantibus, qui licet legitimi sint, tamen in beneficio minime succedunt. In proprietate vero succedunt patri, prioribus non existentibus. Succedunt etiam fratribus sine legitima prole decedentibus, secundum usum Mediolanensium.* Unde vides quonam modo ex leg. Feud. hocce matrimonium regeretur.

MORIBUNDUS

Summarium.

1. Moribundus nequit licite respuere remedia ordinaria ad sanitatem. - 2. Bene vero remedia extraordinaria, et nimis dura. - 3. Moribundus qui petit confessarium, licet, ipso adveniente, iam obmutuerit, et nulla dare possit signa poenitentiae, potest et debet absolvi saltem sub conditione. - 4. Moribundus qui nullum poenitentiae signum dedit nec dare potest, si ipse prius probe et christiane vixerit, et sacramenta frequentaverit, probabilius potest absolvi sub conditione. - 5. Moribundus a quolibet sacerdote et probabiliter etiam a laico in articulo mortis absolvi potest ab excommunicatione et interdicto personali. - 6. Moribundo, si sit periculum vomitus, dari potest parva particula Eucharistiae, quae stomachum alteratura non credatur; aut si de hoc ipso sit dubium, potest fieri experimentum cum particula non consecrata; quam si retineat, danda est ei consecrata: secus non. Si autem independentem a cibo, perpetuo evomat, nullo modo est ei danda sacra communio, nisi forte per sex saltem horas liber a vomitu exstiterit. - 7. Moribundo puero doli capaci probabilius est dandum viaticum, quamvis nondum esset sanus ad communionem admissus. - 8. Si moribundus sit communicandus, et desit stola vel alba, potest in tali casu ei dari communio sine ipsis. - 9. Moribundus tenetur ex praecepto divino Eucharistiam sumere per modum viatici, et hoc etiam si non sit ieunus. - 10. Et licet sit ieunus, adhuc recte adhibetur formula *Accipe viaticum*, etc. - 11. Moribundus qui mane communicavit sanus ex devotione, an superveniente periculo teneatur eadem die per mo-

dum viatici communicare? - 12. Moribundo post 7 vel 8 dies potest iterum dari viaticum, etiamsi non sit ieunus, dummodo nequeat ieunus sumere, et periculum mortis recurat. - 13. Moribundo, quando morbus et periculum diu protrahitur, potest iterum post 7 vel 8 dies dari viaticum, quamvis non sit ieunus. - 14. Moribundo dari potest, et debet viaticum, etiam in die Parasceves. - 15. Si moribundus, ob tussim vel aliam causam, sumere non possit viaticum, non debet ad illum deferri SS. Eucharistia devotionis causa. - 16. Pro consecrando viatico dando moribundo non est licitum sacerdoti non ieuno celebrare. - 17. Aliqui tamen tenent contrarium. - 18. Pro viatico dando moribundo non debet consecrari hostia extra sacrificium, etiam in necessitate. - 19. Nec etiam in simili necessitate licitum est sacerdoti Latino consecrare in fermentato. - 20. In defectu sacerdotis latini potest moribundus sumere viaticum a sacerdote graeco consecratum in fermentato. - 21. Moribundus, si nequeat sumere viaticum sub specie panis, an sit ei dandum sub specie vini? - 22. Perpetuo amenti moribundo non est dandum viaticum. - 23. In dubio an amentes adulti utantur ratione, est eis dandum viaticum. - 24. Amentibus qui usum rationis habuerunt, nec sciuntur amisisse illum in mortali, dandum est viaticum. - 25. Phrenetico, aut deliranti, sive ex mania, sive ex morbo, si quando alligatur accipiat cibos, debet etiam alligato dari viaticum. - 26. Si autem sit dubium an reverenter susceptor sit, faciendum est experimentum cum una vel altera particula non consecrata, et si aliquam reverenter suscipiat, danda est ei etiam consecrata. - 27. Moribundo in defectu parochi potest dari viaticum a quolibet sacerdote, sive saeculari, sive regulari, et in de-

¹ Et quidem morgengaba in omnibus matrimoniis locum habebat, moribusque receptum erat, ut solemini instrumento cum aliis nuptiarum lucris finiretur et pro-

mitteretur. Et quoniam in inaequali coniugio hoc unum uxor, eiusque filii lucrabantur, inde ad *morgengabicam* seu *morganicam* dictum fuit.

fectu sacerdotis etiam a diacono; imo secundum multos etiam a laico, quod tamen ob contrariam consuetudinem facile non est practicandum. — 28. Pro consecrando viatico dando regulari infirmo in domo privata consanguineorum, seu aliorum saecularium, non potest ab alio regulari erigi ibi altare portatile, et sacrum peragi, et inde viaticum ipsi ministrari absque licentia Ordinarii, vel parochi. — 29. Moribundo, si fuerit catholicus, et non constet esse in mortali, dandum est sacramentum extremae unctionis, etiamsi illud non petierit. — 30. Moribundus praeter confessio-

nem tenetur ad actum contritionis perfectae. — 31. Moribundi possunt, imo quandoque etiam tenentur contrahere matrimonium. — 32. Moribundus an possit absolvi a sacerdote excommunicato vitando, seu degradato, aut haeretico? ad num. 35. — 36. Moribundi ex morte naturali deficere solent in detumescencia maris. — 37. Adducitur novissima ampliata facultas concessa Episcopis pro impertienda benedictione papali moribundis. — 38. Affertur modus impertiendi dictam benedictionem. — 39. Alia ad rem ad n. 40. — 41. Subnectuntur Addit. ex aliena manu, ad n. 58.

1 Moribundus nequit licite respirare remedia ordinaria ad sanitatem; quisquis enim tenetur vitae suae periclitanti mediis ordinariis opitalari; Sanch. Consil. lib. 5, cap. 1, disp. 34; Busembaum et La Croix lib. 2, num. 201, et lib. 3, part. 1, n. 769 et 775; Henno tom. 1, tract. de Conscientia, disp. 3, quaest. ult., conclus. 3, resol. 4, et alii passim. Non tenetur autem pro vita conservanda ad remedia extraordinaria et nimis dura, ut ad abscissionem cruris et huiusmodi, nisi talis moribundus esset persona necessaria reipublicae vel Ecclesiae, quia tunc teneretur ratione boni communis. Layman. lib. 3, tract. 3, part. 3, c. 1, n. 5; Sanchez, Victoria, Lugo, Gobat. cum Busemb. et La Croix lib. 3, part. 1, n. 767 et 757, et alii passim.

3 Moribundus, qui petiit confessarium, licet, ipso adveniente, iam obmutuerit et nulla dare possit signa poenitentiae, potest et debet absolvi saltem sub conditione. *Communis* cum La Croix lib. 7, part. 2, n. 1156. Vide verb. *Absolutio*, art. 2, n. 1.

4 Moribundus qui nullum poenitentiae signum dedit, nec dare potest, si ipse prius probe et christiane vixerit, et sacramenta frequentaverit, probabiliter absolvi potest sub conditione. Vide dict. verb. *Absolutio*, art. 2, a n. 4 ad 7, ubi plurimi ad id citantur doctores, et efficaces dantur rationes; atque hic adde, hanc opinionem in praxi amplexum esse Clementem VIII, qui ex remoto loco videns quemdam e fabrica S. Petri cadentem, statim ei absolutionem sub conditione impertitus est, dicens: *Si es capax, ego te absolvo a peccatis tuis*; teste Diana part. 3, tr. 8, resol. 8, tr. 6, res. 28. Iuxta varios, si moribundus non haberet, nisi sacerdotem mutum, quamvis certum sit formam in verbis consistere, tamen, stante casu neces-

sitatis extremae, melius est ut talis sacerdos nutibus, vel scribendo formam eum solveret, quam ut se omnino retraheret, quia, sicuti moribundus qui supponitur dolere de peccatis absolvi potest, etiam non praestitis signis expressis, ita praefata absolutio non videtur reprobanda; tum quia recurrunt dicta l. c., verb. *Absolutio* ¹.

Moribundus a quolibet sacerdote, et probabiliter etiam a laico in articulo mortis absolvi potest ab excommunicatione et interdicto personali. Diana, Layman, Alloza, et alii cum La Croix lib. 7, n. 130, qui dicunt probabile esse, quod tunc sic absolvere possit omnis etiam laicus, quamvis esset haeticus, dummodo dispensandum non sit. Licet enim sententia communior et probabilior sit cum Ariaga dist. 39, n. 5, et Lugo disp. 18, n. 7, quod laicus, absente clerico, ne quidem in articulo mortis valide absolvat a censuris, oppositum tamen probabiliter tenent graves auctores, quos referunt Diana part. 3, tract. 4, resol. 133; Moya disp. 7, qu. 1, num. 8; La Croix l. c., eo quod putent piam matrem Ecclesiam, quae id etiam laico delegare potest, pro eo articulo nolle eum quem poenitet, privari beneficio sepulturae, et communibus suffragiis. Imo Sanchez in Decal. lib. 2, c. 13, n. 13; Marchinus, alique multi cum Dicast. d. 3, n. 12, apud La Croix lib. 7, n. 130, putant laicum teneri pro tali casu absolvere a censuris, quia secundum supra allegatos doctores probabile est valere talem absolutionem, nec potest obesse, neque ullum sequitur inconveniens, et aliunde moribundo praestatur magnum beneficium, ut nempe participet suffragia Ecclesiae, et sepulturam ecclesiasticam obtineat ².

Moribundo, si sit periculum vomitus, dari 6

¹ NOTA ROMANI THEOLOGI. — Assertio auctoris de sacerdote muto nutibus, aut scripta forma absolvente, improbanda omnino videtur doctissimis censoribus: et quidem iure atque merito. Nam explorata in theologia res est, sacramentum poenitentiae verbis perfici a sacerdote prolatis, non absolutione nutibus aut scripto data. Id enim ex apostolica traditione, et ex Conciliis Tridentino et Florentino evidenter patet. En Tridentini verba, sess. 14, cap. 3: *Docet sancta synodus, sacramenti poenitentiae formam, in qua praecipue vis ipsius sita est, in illis ministri verbis positam esse: Ego te absolvo*, etc. Hoc idem definitum prius fuerat in Concilio Florentino, decreto pro Armenorum instructione

edito. Si certum est, ut vel ipse Ferraris indicat, ex Christi institutione verbis a sacerdote prolatis huiusmodi sacramentum perfici oportere, et si in his tota vis formae huius sacramenti sita est, ergo in nutibus vis huiusmodi desideratur; ergo in verbis non prolatis, sed scriptis, eadem vis deest; ergo sacerdos mutus nutibus, vel scripta forma absolvendo, sacramentum poenitentiae non conficit, vel saltem vehementer suspectum facit. Id vero licitum non ex theologorum omnium consensione: perinde enim esset ac sacramentum simulare, vel certe nullitatis periculo exponere.

² Falsum omnino putatur posse omnem laicum ab excommunicatione aliisque censuris moribundum absol-

potest parva particula eucharistiae, quæ stomachum alteratura non credatur, aut si de hoc ipso sit dubium, securitatis gratia dari potest particula non consecrata ad experiendum an possit retinere consecratam necne? et si retineat non consecratam, danda est ei etiam consecrata; si vero non consecratam reiiciat, non est ei danda consecrata. Si autem independentem a cibo perpetuo evomat, nullo modo est ei danda sacra communio, nisi forte per sex saltem horas liber a vomitu extiterit. Sic expresse Sancius apud Dianam part. 5, resol. 55, Busembaum et La Croix lib. 6, part. 1, num. 586¹.

- 7 Moribundo puero doli capaci, qui sciat distinguere eucharistiam ab alio cibo, probabilius est dandum viaticum, quamvis nondum esset sanus ad communionem admissus. Layman. tract. 4 de Eucharist., c. 4; Suarez disp. 30, sect. 1; Busemb. et La Croix lib. 6, part. 1, n. 586 et 647; Lugo disp. 13, sect. 4, n. 34, ubi, n. 40, contra Sanchez addit, quod, si de capacitate pueri sit dubium, possit nihilominus dari, etsi non sit necesse, et sic tenent etiam Dicastill., Diana, Tamburin., cum La Croix lib. 6, n. 648².
- 8 Si moribundus sit communicandus, et desit stola vel alba, potest in tali casu ei dari communio sine ipsis. Vide verb. *Infirmus*, n. 19.
- 9 Moribundus tenetur ex praecepto divino Eucharistiam sumere per modum viatici; et hoc etiam si non sit ieunus. Vide verb. *Eucharistia*, n. 34; verb. *Viaticum*, n. 4.
- 10 Et licet sit ieunus, adhuc recte adhibetur formula: *Accipe viaticum*, etc. Vide d. verb. *Eucharistia*, n. 35, verb. *Viaticum*, n. 5.

Vere; scimus enim id asseruisse Silvestrum ac nonnullos alios theologos; sed facile falsitatis convincitur horum opinio: tum quia iis tantum absolvendi a censuris potestas competit, quibus a Christo Domino ius ligandi atque solvendi concessum est, quod sane laicis minime convenit, tum etiam quia Concilium Trident., sess. 14, cap. 7, ait: *In articulo mortis omnes sacerdotes, quoslibet poenitentes a quibusvis peccatis aut censuris absolvere possunt*. Ex iis autem verbis eruditus continuator Tournely colligit: *Nec laicum, nec clericum, qui sacerdos non sit, a censuris absolvere posse: tum quia Concilium Tridentinum non loquitur nisi de sacerdotibus; tum quia potestas absolvendi a censuris in periculo mortis non datur, nisi ut quis etiam a peccatis absolvi possit, solus autem sacerdos a peccatis absolvere potest; tum quia usu receptum est ut solus sacerdos in hoc etiam mortis discrimine absolutionem a censuris impendat, non autem clericus, nisi is forte censuram tulerit, eamque idcirco relaxare valeat*.

¹ Potest alia via experiri an possit moribundi stomachus consecratam particulam retinere: nec unquam permittendum est ut non consecrata particula experimentum fiat, tum ob periculum, quod occurrere fortasse posset idololatriæ, tum etiam ne debita erga sacram eucharistiam veneratio hac via minuatur.

² In dubio de pueri capacitate ad rite discernendum inter sacrum viaticum et alios cibos, Eucharistia praeberi eidem non debet. Etsi enim scimus, ut in antiqua Ecclesia, ita etiam nunc in Ecclesiis aliquibus Orien-

Moribundus, qui mane communicavit sanus¹¹ ex devotione, an superveniente periculo, teneatur eadem die per modum viatici communicare? Vide d. verb. *Eucharistia*, n. 36³.

Moribundo post 7 vel 8 dies potest iterum¹² dari viaticum, etiam si non sit ieunus, dummodo nequeat ieunus sumere, et periculum mortis recurat. Vide d. verb. *Eucharistia*, num. 37.

Moribundo, quando morbus et periculum diu¹³ protrahitur, potest iterum post 7 vel 8 dies dari viaticum, quamvis non sit ieunus. Vide d. verb. *Eucharistia*, n. 38.

Moribundo dari potest et debet viaticum,¹⁴ etiam in die Parasceves. Vide d. verb. *Eucharistia*, n. 39.

Si moribundus ob tussim vel aliam causam¹⁵ sumere non possit viaticum, non debet ad illum deferri SS. Eucharistia devotionis causa. Vide d. verb. *Eucharistia*, n. 50.

Pro consecrando viatico dando moribundo¹⁶ non est licitum sacerdoti non ieuno celebrare. Vide verb. *Infirmus*, n. 28.

Aliqui tamen tenent contrarium. Vide d. verb. *Infirmus*, n. 29, * et Benedictum XIV de sacrif. Missae, lib. 3, cap. 12, num. 8, ubi istorum opinionem refellit, negatque absolute sacerdoti non ieuno celebrare missam licere, ut infirmo viaticum possit ministrari*.

Pro viatico dando moribundo non debet consecrari hostia extra sacrificium, etiam in necessitate. La Croix l. 6, part. 1, n. 610, ubi cum Dicastill. d. 10, num. 344, testatur de communi contra Maiorem putantem id esse licitum. In simili necessitate Maior docet esse¹⁹ licitum sacerdoti latino consecrare in fermen-

talibus pueris quoque Eucharistiam administrari; tamen Latina Ecclesia a multis saeculis constituit, ut nonnisi discernentibus cibum eucharisticum distribueretur, ut debitum in sanctum sacramentum obsequium, ac veneratio servaretur. Ubi ergo dubium est num puer id revera intelligat atque discernat, ex Ecclesiae institutione sacro viatico refici puer ille non debet; cum hoc non sit sacramentum necessitatis, et cum ex praxi Ecclesiae constet sacramentum huiusmodi non communicari nisi iis quos Ecclesia noverit ita capaces, et in religionis institutis instructos, ut coelestem et angelorum panem a vulgari cibo discernant. Atque hinc patet etiam iniuria, n. 22 asseri, in dubio, an adulti amentes utantur ratione, dandum eis viaticum esse. Cum enim hoc sacramentum necessitatis non sit, in dubio administrandum non est.

³ Vide de hac re Benedictum XIV de Synodo dioecessana, lib. 7, cap. 11, ubi, recensita eorum opinione qui aiunt, etiam hominem qui mane communicaverit, incidendo inopinato in mortis periculum, teneri denuo se reficere eucharistico cibo; illorum qui dicunt recipere iterum eucharistiam sine periculo non posse; denique illorum qui putant, posse dicto homini viaticum dari, sed nullo ad id cogi praecepto, ita concludit: *In tanta opinionum varietate, doctorumque discrepantia, integrum erit parochio eam sententiam amplecti, quae sibi magis arriserit, quin fas sit Episcopo in parochum animadvertere, qui praefato aegrotanti viaticum dene-gavit, etc.*

tato, quam sententiam Tannerus et alii non audent damnare. Attamen oppositam sententiam docet *Communis* cum Dicastill. et La Croix l. c., num. 610, quia praeceptum viatici non obligat cum tanta deformitate ritus. * Atque huc pertinent quae habet Benedictus XIV in *Const. de Dogmatibus et ritibus ab Italo-Graecis tenendis atque servandis*; Bullar. tom. 1, num. 57, § 6 de sacram. Eucharistiae, et Missae sacrificio, n. 10. « Cum in sacro generali Florentino Concil. praescriptum sit ut unusquisque sacerdos Eucharistiam iuxta Ecclesiae suae ritum, sive latinae sive graecae in azymo seu fermentato conficere debeat, vetitumque a summis Romanis Pontificibus, praedecessoribus nostris, ne latinus sacerdos graeco ritu, aut graecus latino utatur; districtius inhibemus, etiam sub poenis perpetuae suspensionis a divinis, ne presbyteri graeci latino more, et latini graeco ritu, sub quovis licentiarum et facultatum missas et alia divina officia graeci latino more, et latini graeco ritu celebrandi, ab Apostolica Sede, vel eius legatis, ac etiam maiori poenitentiaro pro tempore existente obtentorum praetextu, missas et alia divina officia celebrare vel celebrari facere praesumant ». Itaque in Appendice de Orientalis Ecclesiae circa Eucharistiam disciplina, subiecta tractatui P. Antoine de Eucharistia, § 1, pag. 153, ibi, indicata obligatione quam quisque habet manendi in semel suscepto ritu, subditur: « Ex iis optime concludit Verricellus, non licere sacerdoti latino uti fermentato in Ecclesia Graeca, nec graeco in Ecclesia Latina azymo, etsi populus diu deberet sacrificio privari, et proximus absque viatico decedere. Quia utilitas communis privatorum commodis praeferranda est; ad communem vero utilitatem pertinet Ecclesiae servare praescriptos ritus; et quia praeceptum sumendae Eucharistiae in articulo mortis, et audiendi sacri in diebus festis non obligat, nisi dum sacrum celebrari possit servatis legibus ac ritibus ab Ecclesia stabilitis. Igitur, ut sacerdos non ieiunus celebrare nequit pro communicando moribundo, vel ut populus audiat sacrum die festi, ita sacerdos latinus nequit in fermentato consecrare contra Ecclesiae praeceptum, ut populus sacrum audiat, vel ut morti proximus Eucharistiam sumat ».

- 20 In defectu sacerdotis latini potest moribundus sumere viaticum a sacerdote graeco consecratum in fermentato; La Croix loc. cit.;
- 21 Tamburin. c. 2, § 9, num. 12, et alii. Moribundus, an si nequeat sumere viaticum sub specie panis, sit ei dandum sub specie vini? Variant doctores. Nugnus enim et Ochagan. tenent affirmativam sententiam, quia, dicunt ipsi, praeceptum divinum de sumendo viatico praevalet humano de communicando solum sub specie panis, et id probabile censent Diana, Escobar et alii apud La Croix loc. cit., n. 611.

Negativam autem probabilius docent Fagnanus, Suarez, Diana, Amicus, Lugo, Tamburin., Dicastill., Platell. citati et secuti a La Croix loc. cit., num. 611, dicentes non teneri moribundum in tali casu sumere viaticum sub specie vini, non quod praeceptum humanum praevaleat divino, sed quia divinum non obligat, nisi quando observari potest cum debita reverentia, et principalibus ritibus, et quasi substantialibus caeremoniis ab Ecclesia praescriptis. * « Alias orta est dubitatio, inquit Benedictus XIV de Missae sacrificio, lib. 3, c. 19, num. 6, an moribundo qui Eucharistiam sub specie panis deglutire non posset, liceret eam praebere sub specie vini, seu sub specie panis vino consecrato intincti; qui respondebat licere Conc. Toletano XI habito anno 675, sententiam suam fulcire poterat; ea enim Synodus, can. 11, statuit, si aeger sacram non possit particulam deglutire, ut ei praebetur Eucharistia sub specie vini; sunt etiam alia monumenta ecclesiasticae historiae, ex quibus intelligitur, Eucharistiam exhibitam fuisse sub specie panis vino consecrato intincti, ut ostendunt Martene lib. 1 de sacr. Eccl. ritibus, cap. 4, art. 10, num. 13; Card. Bona lib. Rer. liturgic., cap. 18, num. 3, et Mabillonius 1 praefat. in saeculum XI Ordinis Benedictini, n. 75, observat. 10. Vera tamen opinio est, id fieri non posse; praeceptum enim suscipiendi viaticum non obligat, cum illud gravibus de causis ab Ecclesia negatur: compertum autem est Ecclesiam usum calicis laicis et sacerdotibus missam non celebrantibus prohibuisse, non modo propter plures irreverentias quae identidem committebantur, sed etiam propter haeresim eorum qui gariebant sub specie panis non contineri corpus Christi, vel praeceptum esse Christi, ut Eucharistia sub utraque specie sumatur. Ita respondent Suarez in 3 part., tom. 3, disput. 71, sect. 3, circa fin.; Card. de Lugo Respons. moral. lib. 1, dub. 10, num. 2 et 8; Clericatus decis. 14, cas. 2, num. 15 et seq., de Sacram. Eucharist.; Pax Iordanus tom. 1, lib. 3, tit. 3, num. 34, monet, in eiusmodi casu posse moribundo sacram exhiberi particulam aqua vel vino non consecrato intinctam, ut eam aeger possit deglutire; lex enim de naturali ieiunio servando eum non obligat qui viaticum sumit * ».

Perpetuo amenti moribundo non est dandum viaticum. S. Thomas qu. 80, art. 9, in Opuscul.; La Croix lib. 6, part. 1, n. 654, quia, ut ibi notat, id prohibet Rituale Pauli V. In dubio an adulti amentes utantur ratione, Gobat tract. 4, n. 173, 417 et 418; La Croix loc. cit., num. 655, et alii dicunt esse eis dandum viaticum, quia in dubio favendum est potius homini, pro quo institutum est sacramentum, cum certo ipsi prosit, et probabiliter possit etiam causare primam gratiam, si forte

homo ille in mortali esset, de quo saltem attritionem habuisset.

- 24 Amentibus qui usum rationis habuerunt, nec sciuntur amisisse illum, in mortali dandum est viaticum. S. Thomas loc. cit.; Cathéchism. Roman. de Euchar., cap. 11, num. 2; La Croix loc. cit., num. 656, quia hoc ipso, quod nesciatur amisisse usum rationis in mortali, praesumendum est esse in gratia, quia potuerunt vel sine ulla, vel cum levi tantum culpa amisisse. Gobat l. c., n. 151, cum communi, ut testatur La Croix l. c.

- 25 Phrenetico aut deliranti, sive ex mania, sive ex morbo, si, quando alligatur, accipiat cibos, debet etiam alligato dari viaticum. S. Thom., Aversa, Sanch., Diana, Gobat, secuti et citati a La Croix l. c., num. 660. Si autem sit dubium, an reverenter suscepturus sit, faciendum est experimentum cum una vel altera particula non consecrata, et si aliquam reverenter suscipiat, danda est ei etiam consecrata. La Croix d. n. 660, cum Layman, Castropalao, Diana, Gobat ibi citatis¹.

- 27 Moribundo in defectu parochi potest dari viaticum a quolibet sacerdote, sive saeculari, sive regulari, et in defectu sacerdotis etiam a diacono. *Communis* cum Layman, lib. 5, tract. 4, cap. 7; Busemb. et La Croix lib. 6, part. 1, n. 479. Imo Suar. Coninch., Laym., Praepositus, Diana, et alii apud Busemb. et La Croix loc. cit., n. 479, dicunt in articulo mortis, in defectu supradictorum, posse ei dari viaticum etiam a laico. Quod tamen ob contrariam consuetudinem non est facile practicandum, ut docent Lugo, Bonac., cum ipso Busemb. et La Croix l. c.

- 28 Pro consecrando viatico dando regulari infirmo in domo privata consanguineorum, seu aliorum saecularium, non potest ab alio regulari erigi ibi altare portatile, et sacrum peragi, et inde viaticum ipsi ministrari absque licentia Ordinarii aut parochi. Sic expresse Sacra Congreg. Concilii in Messanen. *Privilegii*, 20 Septemb. 1690, lib. 48 Decr., pag. 471, ubi propositis dubiis: Primo: *An regularis Theatinus potuerit licite erigere altare portatile, sacrum peragere, et sanctissimum viaticum ministrare alteri regulari infirmo in domo privata illius consanguineorum absque licentia Ordinarii aut parochi?* Secundo: *An possit Ordinarius in hoc et similibus casibus procedere contra re-*

gulares etiam ad censuras? Respondit ad 1 *Negative*, ad 2 *Affirmative*, *sed in praesenti non molestandum*. Sic refert emin. Petra tom. 3 Commentar. ad Constitut. 11 Alexandr. IV, num. 33².

Moribundo, si fuerit catholicus, et non constet esse in mortali, dandum est sacramentum extremae unctionis, etiamsi illud non petierit, nam hoc ipso censetur interpretative voluisse et petiisse quod alii Christiani, etiamsi de eo sacramento nunquam audierit. Busemb. et La Croix lib. 1, part. 1, num. 163, et alii passim.

Moribundus tenetur ultra sacramentalem confessionem actum contritionis perfectae elicere, licet enim constitutus in articulo mortis non teneatur confiteri cum contritione perfecta, eo quod moraliter certum est sacramentum poenitentiae cum attritione ad iustificationem sufficere, quemadmodum liquet ex Trid. sess. 14, cap. 4 (Vide verb. *Poenitentiae sacramentum*), et ex propositionibus 14 et 15 ab Alex. VIII damnatis, ac sub verb. *Propositiones damnatae* allatis; tamen ad id tenetur ex alio capite, quia scilicet quilibet fidelis tenetur praesertim eo puncto, in quo agitur de summa rerum, et momento, a quo pendet aeternitas, suae salutis prospicere, atque consulere omni meliori, quo fieri potest modo, qualis est eliciendo praeter confessionem sacramentalem actum contritionis perfectae; nam non sumus infallibiliter certi de ministro baptismi, ac de ordinatione sacerdotis, etc., pro quo tamen eliciendo cavere debet moribundus, ne obrui sinat ab iis quae diabolus descendens tunc magnam habens iram, sciens quia modicum tempus habet, impie evomit, ac invidie opponit; sed fiducialiter ad supernum auxilium confugiat, ac firmiter fideliterque sibi suum habeat, viscera misericordiae non deesse sperantibus in Deum, et fore miserationes eius super omnia opera eius. Ps. cxliv, versicul. 9, idcirco opem suam largiter fortiterque in corda fidelium effundere medio pretiosissimo, ac sanctissimo Redemptoris Iesu Christi sanguine pro totius mundi salutare ineffabiliter et incomprehensibiliter dato.

Moribundi possunt, imo etiam quandoque³¹ tenentur contrahere matrimonium. Vide verb. *Impedimenta matrimonii*, art. 6, n. 58.

Moribundum in articulo mortis constitutum³² nec licite, nec valide posse absolvi a sacerdote

¹ NOTA ROMANI THEOLOGI. — Si experimentum fiat cum particula non consecrata, infirmus periculo exponitur actus idololatriae, qui, licet materialis sit respectu illius, permitti tamen non potest. Falsum quoque est quod num. 27 asseritur de laico, qui possit necessitate urgente viaticum deferre. Tantam enim in sacram Eucharistiam venerationem exposcit Ecclesia, ut laicis etiam tactum sacrorum vasorum interdixerit; quis ergo credat permittere eisdem, ut Eucharistiam tangerent, deferantque ad infirmos? Non desunt sane in antiqua Ecclesia exempla laicorum qui Eucharistiam ad infirmos

detulerint; at alia nunc tempora sunt, aliae Ecclesiae consuetudines, aliae leges necessariae ad servandam ac fovendam debitam huic sacramento venerationem. Permittendum itaque ut potius sine viatico infirmus decedat, quam ut leges violentur ab Ecclesia latae; ne laici Eucharistiae sacramentum administrent.

² Nec parochus neque etiam Ordinarius licentiam concedere regularibus potest, ut in domo infirmi altare portatile erigant, ibique celebrent, ut inde viaticum administrent; sed necessaria est Summi Pontificis licentia.

excommunicato vitando, seu degradato, aut haeretico mordicus defendit Fagn. in cap. *Non est vobis* 11 de Sponsalibus, per tot., ubi adducit ad id expressam declarationem Sacrae Congr. Conc. in haec verba: *Episcopus Valentinus petiit declarari utrum poenitentes in articulo mortis constitutos possit a casibus reservationis absolvere quilibet sacerdos, etiam excommunicatus et denunciatus*, ut tenet Navarr. de Regulis confessoriorum, cap. 27, n. 272, vers. *Quod per eadem verba*, fol. 551. Et Congreg. generalis Card. Moroni, Alciat., Senonen. M. Alt. S. Sixti censuit *non posse, quia communis opinio videtur illa, quod tales excommunicati non possint etiam in hoc casu necessitatis*. Quam sententiam confirmant isti Cardinales auctoritatibus tredecim celeberrimorum auctorum, nempe Magistri sententiarum, S. Thomae, Scoti, Durandi, Capreoli, S. Antonini, Turrecrematae, Bacchon., Alexandri de Ales, Richardi, Abbatis, Decii et Navarri. Et postea explicant quo sensu debeat intelligi hac de re Concilium Trident. *Nec obstat caput 7 de casuum reservatione, quia debet intelligi de omnibus sacerdotibus in unitate Ecclesiae viventibus, referendumque ad eos sacerdotes, de quibus eodem capit. 7, in prima et secunda parte agitur, qui habent ordinariam vel delegatam potestatem*. Haec sunt propria dictae declarationis verba, ut testatur Fagn. loc. cit., num. 2. Hanc negativam sententiam secuti sunt S. Raymundus, Covarruvias, Ioannes Medina, Panormitanus, Praepositus, auctor glossae Decreti Gratiani; auctor Colloquiorum Condomensis dioecesis, et alii citati et secuti a Ioanne Pontas, verb. *Absolutio*, cas. 31, in fine; Matthaeucc. Official. cur., c. 2, n. 19; Pignat. tom. 10, consult. 136, n. 15, et alii innixi supradictae Cardinalium declarationi; qua vera supposita, et a Summo Pontifice, ut supra exponitur, approbata, non esset ullimodo ab ipsa recedendum. Vide tamen infra, num. 39.

33 At vero affirmativam sententiam, nempe posse poenitentem in articulo mortis, in defectu alterius sacerdotis habilis, licite et valide absolvi a sacerdote excommunicato vitando, seu degradato, aut haeretico, sustinent Paludanus, Silvester, Sotus, Melchior Canus, Toletus, Azorius, Bonac., et auctor Colloquiorum dioecesis Antuerpiensis, apud Pontas loc. cit.; Reiffenst. lib. 5 Decr., tit. 7, § 8, n. 408, testans de communi; La Croix l. 6, part. 2, num. 1560, testans cum Ariaga de communissima; Barbosa in Conc. Trid. sess. 14 de sacram. Poenit., cap. 7, num. 13, cum Cano, Navarro, Toletus, Comitolo, Azorio, Reginaldo, Coninch., Riccio, Bonacina, Layman, Suarez, Molina, Torreblanca, Fagundez, Bossio et Hurtado ibi citatis; Rosignolus de Poenit., part. 1, qu. 7, art. 6, a num. 10 ad 14, cum aliis ibi citatis; Felix Potestas tom. 1, part. 4, cap. 5,

n. 3245, et tom. 3, part. 1, n. 171, cum aliis ibi allegatis; Gobat tom. 1, tract. 7, n. 129; Sporer tom. 3, part. 3, c. 6, num. 724, testans cum Layman, Card. de Lugo, et aliis de communissima doctorum, qui, praesertim Gobat et Sporer, ac alii intelligunt super allatam declarationem Sacrae Congregat. Concilii apud Fagnan. l. c., de absolutione data ab excommunicato vitando, degradato, haeretico aut apostata in praesentia alterius sacerdotis carentis illis vitiis, quae utique absolutio esset et illicita et invalida, iuxta etiam dicta sub verb. *Absolutio*, art. 1, n. 51 et 52. At si nullus omnino adesset alius sacerdos, esset et licita et valida, quia verba Conc. Trid. cit. sess. 14, cap. 7, amplissime et generalissime exprimunt, quod in illo articulo extremae necessitatis, *ne hac occasione aliquis pereat.... Omnes sacerdotes quoslibet poenitentes a quibusvis peccatis et censuris absolvere possunt*; qui autem omne dicit, nihil excludit; 1. *Hoc articulo* 29 ff. de Haeredib. instituend.; 1. *Si cui servo omnes* 52 ff. de Legatis 1; 1. *Penum meam omnem* 7 ff. de Penu legata; c. *Si Romanorum* 1, dist. 19, cap. *Solitae* 6, § *Nobis*, de Maiorit. et obed., et ibi Glossa verb. *Quodcunque*, expresse dicens: *Qui dicit omnia, nihil exceptit*. Verba enim generalia generaliter sunt intelligenda, cap. *Quia circa* 22 de Privilegiis, cum similibus, et ubi lex non distinguit, neque nos distinguere debemus; 1. *Non distinguemus* 32 ff. de receptis Arbitris; leg. *Praeses* 3 de Officio praesidis; 1. *De pretio* 8 ff. de Publiciana in rem action., cit. c. *Quia circa*, cum similibus.

Tum quia credendum non est, quod Ec- 34
clesia voluerit deserere poenitentes in tali extrema necessitate constitutos, sed potius tamquam pia mater voluerit illis succurrere hoc salutari praesidio, habilitando sacerdotes etiam recisos ad absolvendum in defectu aliorum, sicuti etiam per adversarios habilitantur simplices sacerdotes nondum ad confessiones excipiendas approbati ex cit. sess. 14, cap. 7 Concil. Trid. hac potissima ratione, *Ne hac occasione aliquis pereat*. Unde in consimili extrema necessitate pia mater Ecclesia permittit quod baptismus possit recipi etiam ab haeretico et excommunicato, c. *Praeter* 6, § *Verum*, dist. 32; c. *Si quem forte* 40, caus. 24, qu. 1, cum similibus; adeoque censendum est, quod permittat in extrema necessitate recipi etiam posse poenitentiam, cum baptismus parvulorum, et poenitentia morientium sint sacramenta necessitatis, secundum Glossam in cap. *Non est vobis* 11 de Sponsalib.; verb. *Baptismum parvulorum*; uti videtur innui etiam in ipsomet cap. *Non est vobis*, ubi tempore interdicti Anglis impositi, interdicuntur omnia divina et sacramenta, *praeter baptismum parvulorum et poenitentias morientium*. Hinc in

Rubro et Summa, dict. c. *Si quem forte*, sic habetur: *In extremo positus etiam ab haeretico poenitentiam accipere valet*. Nam quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum, cap. *Quod non est* 4 de Regul. iuris. Necessitas enim non habet legem; cap. *Sicut* 11, d. 1 de Consecr., c. *Omnes* 1 de Feriis; cap. *Consuluisti* 3 de celebrat. Missar.; c. *Consilium* 2 de Observ. ieiunior., cum similibus. Unde sacri canones passim clamant morientibus poenitentiam non esse denegandam, cap. *Si quis de corpore* 6, c. *Si recedunt* 7, can. *Is qui poenitentiam* 12, can. *Agnovimus* 13, c. *Presbyter* 14, dist. 26, qu. 6; c. *Quod in te* 11 de Poenitentiis et remissionibus., cum similibus.

- 35 Hinc attenta pia matris Ecclesiae, ac tot sacrorum canonum benigna interpretatione, et innumera doctorum copia, necnon pene communi ac communissima opinione, testibus supra allatis auctoribus pro sententia affirmativa, concludendum est, posse moribundum in extrema necessitate articuli mortis, in defectu alterius sacerdotis habilis, absolvi a sacerdote excommunicato vitando, degradato, haeretico aut apostata; et allata Sacrae Congr. declaratio intelligenda videtur de absolutione data a sacerdote excommunicato vitando, degradato, haeretico aut apostata, in praesentia alterius sacerdotis carentis dictis vitiis, quae utique absolutio, ut dicebatur, esset et illicita et invalida, non autem de absolutione data ab ipso in defectu alterius sacerdotis habilis, ut eam explicant Gobat et Sporer locis citatis, et alii, quia adhuc verificaretur de ipso, quod esset sacerdos iuxta concessionem Concilii: *Omnes sacerdotes*, cum eius sacerdotalis character sit indelebilis, et in tali casu extremae necessitatis, ne, iuxta piissimam mentem Concilii, hac occasione aliquis pereat, Ecclesia tollit omne impedimentum canonicum ex parte sacerdotis, eique dat omnimodam iurisdictionem ad id necessariam; cum interpretatio semper facienda sit in benigniorem partem, cap. *Cum tu* 16 de Testibus, cum similibus. Si autem auctoritative et clare constaret, quod mens Sacrae Congregat. et Summi Pontificis esset, quod neque in defectu alterius habilis sacerdotis possit moribundus in tali extrema necessitate articuli mortis absolvi a sacerdote excommunicato vitando, degradato, haeretico aut apostata, non esset ab ipsa sententia negativa recedendum, quia in claris non admittitur interpretatio, ut docet communior doctorum post Glossam in cap. *Cum dilectus* 8 de Consuetud., verb. *Nec iuri communi*, et colligitur ex leg. *Licet imperator* 74 ff. de Legatis 1, et l. *Ille aut ille* 25 ff. de Legatis 111, et ubi expresse habetur lex, cessat omnis opinio, c. *Sicut* 2, dist. 15; can. *Si quis eorum* 8, distinct. 30, can. *Cuncta per mundum* 17, caus. 9, qu. 5,

cap. *Canonum statuta* 1, et cap. *Quoniam* 13 de Constitution., cum similibus. Vide infra num. 39.

Hic abs re non erit advertere ex Rutilio 36 Benincasa, et variis gravibus auctoribus tacito nomine ab ipso allegatis in suo libro, cuius titulus *Almanacco perpetuo*, etc., p. 4, tract. 5, c. 14, quod moribundi deficere solent morte naturali fere semper in maris detumescencia, seu refluxu. Quando autem intumescat et detumescat mare, ad id explorandum, praemisso quod maris fluxus et refluxus, intumescencia et detumescencia, unus sit ex mirabilibus effectibus, quos luminare minus, seu luna mirabiliter praestat, et quod in unoquoque suo lunari die aquas crescere et decrescere faciat, ut sequitur, id est sex horis, et uno horae quinto eas crescere, aliis sex horis, et uno horae quinto eas decrescere efficiat, et ita successive de reliquo sui diei spatio, ac consimiliter de aliis suis diebus, prae laudatus auctor proponit exemplum dati diei, in quo quis exoptat scire quae supra, ac tabulam perpetuam, quam adidem propere sciendum subnectit, etiam exponit. Unde ea ibi pro opportunitate ab exoptantibus regulae praxim, utrique medico et infirmariis, ad propositum perutilem non minus ac nautis ad suum, de facili legi vel transcribi poterit, advertendo tamen librum huiusmodi pluribus scatere erroribus, ne in ipsos dilabamur.

His adde, quod sanctae mem. Summus Pontifex Benedictus XIV, anno 1747, die 5 April. Constit. incip. *Pia mater catholica Ecclesia*, ampliavit Episcopis facultatem impertiendi benedictionem cum indulgentia plenaria fidelibus in mortis articulo constitutis; etiam per alios, tam in civitatibus quam in dioecesibus ab ipsis subdelegatos. Ubi enim prius Episcopis hanc facultatem petentibus concedebatur ad solum triennium, et hac lege, quod per seipsos immediate hanc benedictionem cum plen. indulgen. applicatione aegrotis in articulo mortis constitutis largirentur, nec ipsi necessitate urgente, et quidem nocturno tempore, alium sacerdotem in singulis peculiaribus casibus subdelegare possent; inde Pontifex eam ipsis ampliat et concedit ad vitam, ut latius in ipsa Constitutione, declarans insuper quod etiam plures pios sacerdotes, sive saeculares sive regulares, prout necessarium fore iudicabant, in eorum civitatibus subdelegare valeant, qui dum ipsi Antistites aliquo legitimo impedimento detinebuntur, quamvis huiusmodi impedimentum diurno tempore occurrat, eorum vice dictam benedictionem cum indulgentiae plenariae applicatione praefatis aegrotis impertiantur; aliosque similiter per dioecesim saeculares aut regulares sacerdotes, quotquot necessarios iudicaverint, ad praedictum effectum deputare et subdelegare possint; nec non eosdem a se

deputatos remove, ac alios in eorum locum pro suo arbitrio et prudentia subdelegare valeant. Hanc eandem facultatem statuit esse in posterum concedendam omnibus Episcopis, qui eam a Romano Pontifice postulaverint; et similiter omnibus praelatis inferioribus territorium separatim habentibus, cum vera qualitate nullius, et activa in clerum et populum iurisdictione. Dummodo ipsi praelati hanc gratiam postulantes, sancta Apostolorum limina praescriptis temporibus visitaverint, et relationem status suarum ecclesiarum Apostolicae Sedi exhibuerint, et debitum iuramentum in prima eorum assumptione ad dictas praelaturas praestiterint, iuxta praescriptum ab ipso Pontifice in sua Constit. incip. *Quod sancta*.

- 38 Affertur modus pro supradicta benedictione impertienda ab ipso Benedicto XIV traditus et approbatus in allegata sua Constitutione incipiente *Pia mater*. « Habens igitur praedictam facultatem, vel simile privilegium, ingrediendo cubiculum ubi iacet infirmus, dicat: *Pax huic domui*, etc. ac deinde aegrotum, cubiculum et circumstantes aspergat aqua benedicta, dicendo antiphonam *Asperges*, etc. Quod si aegrotus voluerit confiteri, audiat illum, et absolvat. Si confessionem non petat, excitet illum ad eliciendum actum contritionis, de huius benedictionis efficacia et virtute, si tempus ferat, breviter admoneat, ac de aliis, prout videbitur expedire instruat, ut ibi latius. Tum piis ipsum verbis consoletur in spem erigens fore ut ex divinae munificentiae largitate eam poenarum remissionem, et vitam sit consecuturus aeternam. Et postea dicat:

✠. *Adiutorium nostrum in nomine Domini.*
R. *Qui fecit coelum et terram.*

Antiphona. *Ne reminiscaris, Domine, delicta famuli tui (vel ancillae tuae), neque vindictam sumas de peccatis eius.*

Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison.
Pater noster, etc.

✠. *Et ne nos inducas in tentationem.*

R. *Sed libera nos a malo.*

✠. *Salvum fac servum tuum (vel ancillam tuam, et sic deinceps).*

R. *Deus meus sperantem in te.*

✠. *Domine, exaudi orationem meam.*

R. *Et clamor meus ad te veniat.*

✠. *Dominus vobiscum.*

R. *Et cum spiritu tuo.*

Oremus. *Clementissime Deus, Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis, qui neminem vis perire in te credentem, atque sperantem, secundum multitudinem miserationum tuarum respice propitius famulum N. (vel ancillam N.) quam tibi vera fides et spes christiana commendant. Visita eum (vel eam) in salutari tuo, et per Unigeniti tui passionem et mortem, omnium ei delictorum suorum re-*

missionem et veniam clementer indulge, ut eius anima in hora exitus sui te iudicem propitiatum inveniat, et in sanguine eiusdem Filii tui ab omni macula abluta, transire ad vitam mereatur perpetuam. Per eundem Christum Dominum nostrum. Amen.

« Tum dicto ab uno ex clericis astantibus *Confiteor*, etc. Sacerdos dicat: *Misereatur*, etc. Deinde:

Dominus noster Iesus Christus Filius Dei vivi qui beato Petro Apostolo suo dedit potestatem ligandi atque solvendi, per suam piissimam misericordiam recipiat confessionem tuam, et restituat tibi stolam primam quam in baptismo recepisti; et ego facultate mihi ab Apostolica Sede tributa, indulgentiam plenariam et remissionem omnium peccatorum tibi concedo. In nomine Patris, etc.

Per sacrosancta humanae reparationis mysteria remittat tibi omnipotens Deus omnes praesentis et futurae vitae poenas, paradisi portas aperiatur, et ad gaudia sempiterna perducatur. Amen.

Benedicat te omnipotens Deus, Pater, Filius, et Spiritus sanctus. Amen.

» Si vero infirmus sit adeo morti proximus, ut neque confessionis generalis faciendae, neque praemissarum precum recitandarum tempus suppetat, statim sacerdos benedictionem ei impertiatur. »

Ad dicta sub num. 32 ad 35, advertendum 39 est, quod eruditissimus P. Franciscus Maria Campioni in instructione ad Confessarios, c. 41, num. 12, refert ex Card. Albitio, part. 1 de Inconstantia in fide, c. 18 et 19, quod praedicta declaratio Sacrae Congregationis Concilii adducta a Fagnano supra num. 32, non reperitur in Regestis Concilii, signum quod vel non emanavit, vel fuit expuncta, ut contraria communi sententiae, occasione cuiusdam Episcopi, qui in examine interrogatus an sacerdos nominatim excommunicatus posset absolvere in articulo mortis, respondit affirmative. Unde 40 fuit excitatum murmur ob doctrinam Fagnani, et dubio delato ad Innocentium X, hic iussit suppressi quaestionem, neque amplius dubitari de opinione affirmativa, nempe poenitentem in articulo mortis in defectu alterius sacerdotis habilis licite et valide absolvi posse a sacerdote excommunicato vitando, seu degradato, aut haeretico. Confer P. Giraldu in Expositione iuris pontificii, part. 11, sect. 39, et Carolum Blascum dissert. secunda de Poenitentia, italico idiomate praescripta, tom. 2 Opusculor. canonico-historico-criticorum, Neapoli anno 1761 editorum. Itaque infirmo plane fundamento nituntur adversae opinionis patroni, qui in illa declaratione maximum sententiae suae praesidium collocant, ex quibus Bartholomaeus de Valle, et Saavedra in Compendio theologiae moralis, Romae anno 1769 impresso, part. 2,

tract. 2, qu. 3, art. 3, ex defectu notionis memoratae declarationis profectum censet, ut multi oppositum doceant, quasi scilicet multi declarationem illam aut commentitiam, aut minime authenticam esse non demonstrassent.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

P. Lucius Ferraris hic advertit quod eruditissimus P. Franciscus Maria Campioni in instructione ad Confessarios, cap. 41, num. 12, refert ex Cardinali Albitio de Inconstantia in fide, cap. 18, § 19, quod praedicta declaratio Sacrae Congreg. Concilii adducta a Fagnano, ac n. 32 supra relata, non reperitur in Regestis Concilii, quod argumentum est, aut nunquam emanasse, aut expunctam fuisse, ut contrariam communi sententiae, occasione cuiusdam Episcopi, qui in examine interrogatus an sacerdos nominatim excommunicatus posset absolvere in articulo mortis, respondit affirmative. Unde fuit excitatum murmur ob doctrinam Fagnani, et dubio delato ad Innocentium XI, iussit Pontifex suppressi quaestionem, neque amplius dubitari de opinione affirmativa, nempe poenitentem in articulo mortis, in defectu alterius sacerdotis habilis, licite et valide absolvi posse a sacerdote excommunicato vitando, seu degradato, aut haeretico. Praesens sacerdos sit, non praecisus, qui tamen nolit, aut non advertat necessitatem absolvendi, non putō invalidam fore datam a praeciso absolutionem, ut asserit Ferraris, n. 33.

RESPONSIO AUCTORIS.

Romanus theologus, loc. cit., ait: *Praesens sacerdos sit, non praecisus, qui tamen nolit, aut non advertat necessitatem absolvendi, non putō invalidam fore datam a praeciso absolutionem, ut asserit Ferraris n. 33.* At neque per somnium id asserit Ferraris pro allata hypothesis, debuerat enim scire noster theologus, ut scio ego Ferraris, quod in iure talis sacerdos in data hypothesis haberetur ut absens; pro absente enim habetur qui, praesens, quod peragere tenebatur, non facit, quodque ut faciat ei incumbit; l. *Non tantum qui*, § penult., et ibi addit. margin. ff. de Fideicommissariis libertatibus, et qui non intelligit aut non advertit, nec praesens dici potest. L. *Coram Titio* 209, et l. *Apud Labeonem* 246 ff. de Verborum significat., cum similibus. Nec illa hypothesis fuerat exprimenda, quia frustra exprimitur, quod intelligitur. L. *Cornelius* 69 de Haeredibus instituendis; l. *Haec verba* 3 ff. de Legatis 1. Unicuique enim etiam in his caeco obvium est sine alia expressione et additione, quod ego loquor in praesentia alterius sacerdotis carentis illis vitiis, et omnimodo parati ad absolvendum; quod si talis non sit ille

alius sacerdos, stat ibi tradita necessitas moribundi, et amplissima a Trid. concessa facultas, ne hac occasione aliquis pereat.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Moribundus qui et agonizans dicitur, *is est* 41 *qui, exasperante iam morbo, et natura prostrata, animam efflaturus de proximo est; viventibus et non mortuis accenseri debet. Quinimo sanae mentis praesumitur, nisi de contrario constet; eaque propter testamentum et codicillos condere, tum contractus inire valet. Stryk. Iuridic. dissert. vol. 1, disp. 5, c. 1, n. 9 et plur. seq.*

Vim magnam habere solet confessio moribundi, eo quia nemo praesumitur in articulo mortis velle mentiri. Sed nec in praeiudicium tertii, nec in sui et haeredum commodum credendum esse moribundo tradunt Klock vol. 2, consil. 43, n. 28 et seq., et consil. 40, n. 20; Pacianus de Probat. lib. 1, c. 53, num. 46; Mevius ad ius Lubecens., part. 2, tit. 2, art. 24, num. 11. Praesumptionem autem et indicium 43 aliquod hisce etiam casibus facere confessionem moribundi non est dubitandum; Mascard. de Probat., conclus. 1229, num. 1 et 8; Farinac. Prax. criminal., lib. 1, tit. 5, qu. 46, num. 17.

Quid, si iudex in agone confiteatur se pe- 44 *cunia corruptum tulisse sententiam? Obligare se suosque haeredes ad poenam tripli expressam in Authent. Novo iure Cod. de Poen. iudic. qui mal. iudic., nequaquam vero praeiudicium creare tertio, ut sententia proinde sit rescindenda, sequitur ex mox dictis. Idemque dicendum de arbitro; Mascard. de Probat., conclus. 949, n. 23 et seq.; Farinac. dict. qu. 46, num. 77.*

Nec testis moribundi confessio, quod falsum 45 *tulerit testimonium, quidquam obstat, si prolata iam sententia; secus autem re adhuc integra. Vide Pacian. de Probat., lib. 1, c. 53, n. 46; Farinac. dict. qu. 46, n. 84.*

De proxeneta contractus simoniaci, an ipsi 46 *tale scelus in agone confitenti sit credendum quaeritur? Negat Stryk. Iuridic. dissert., vol. 1, disp. 5, c. 3, n. 8.*

Circa contractus duplici modo moribundi 47 *confessio considerari potest; vel prout obligationem astruit, et obligatoria dicitur, vel prout obligationem destruit, et liberatoria nuncupatur. Confessio obligatoria a moribundo dupliciter 48 emittitur, vel ratione sui ipsius confitentis, vel ratione tertii. Ratione sui ipsius, si se certae alicui personae asserat obligatum ad certam quantitatem. Ratione tertii, si alterum sibi obligatum profiteatur. Confessio liberatoria semper uno modo emittitur, ut, si quod alter debebat, acceptum dicatur. In una vero et al- 49 tera confessione diversum ius ab eo quod inter*

- vivos constitutum, hic in moribundi persona obtinet.
- 50 Confessio obligatoria, sine expressione causae non attenditur regulariter. At ea emissa a moribundo attendi debet. Mascard. de Probat., conclus. 345, n. 3; Damhoud. Pract. civil., c. 173, n. 10 et seq.
- 51 Sed, an ea possit revocari a moribundo, tum an haeres possit probare non subesse causam, vide apud Hann. ad Wessembec., tit. de Confess., n. 5.
- 52 De alterum obligando si confessio loquatur, nihil valet. Sed si emanaverit a moribundo, praesumptionem quamdam facit pro confitente et haeredibus. Struv. Syntagm. iur. civil., tit. de Confess., thes. 24, Brunemann. Repetit. Paratit. Wessembec., dict. tit. de Confess., quaest. 2.
- 53 Confessio liberatoria, si agatur de dote, vim non habet, si intra tempus legitimum opponatur exceptio non numeratae dotis. At facta a moribundo opponi haec exceptio nequit, nisi facta sit in fraudem legis, vel tertio praeiudicet.
- Stryk. Iurid. dissert. vol. 1, disp. 5, cap. 3, n. 13, et plur. seq.
- Hactenus de confessione moribundi in civilibus. Agendum paululum de ea in criminalibus. Prima occurrit quaestio an standum sit confessioni vulnerati de auctore caedis? Eam non probare, sed tantum indicium facere tenent non pauci. Sed et quaestionis est an faciat indicium ad torturam? Negat cum aliis Stryk. l. c., cap. 4, n. 2 et plur. seq., et quidem etiamsi iuramento id asseruerit moribundus. Monet vero Stryk. teneri haeredem ad accusandum eum, quem moribundus suae caedis auctorem dixit.
- Quod dictum est de confessione moribundi circa homicidium, id ipsum obtinet de confessione eiusdem circa veneficium, et alia id genus delicta.
- De effectu exculpationis factae a moribundo, mire inter se dissentiunt doctores. Confer Stryk. ubi supra, cap. 4, tit. 8, plur. seq., qui et de moribundo fatente se delictum commisisse diserit.

MORTIS ARTICULUS

- 1 Mortis articulus in servis Dei, illustris et sanctimonia conspicuus apparere debet. Benedict. XIV, t. 1, Const. 141 incip. *Sollicitudini nostrae*, § 5 et 7. In mortis articulo constituti quorumcunque peccatorum absolutionem, et censurarum relaxationem a quocunque presbytero obtinere possunt. Idem, t. 2, Constitut. 34 incip. *Pia mater*. Iisdem indulgentiam plenariam facile concedi optat Ecclesia. Idem ibid. Mortis acceptatio inculcatur tanquam opus iniunctum pro consequenda plenaria indulgentia in mortis articulo. Idem ib.

MULCTAE

- 1 Mulctas pecuniarias Episcopus sibi addicere non potest, quantumvis pauper sit, sine licentia Sedis Apostolicae, ut ex pluribus argumentis S. Congregationis evincitur in tractatu De Synodo dioecesana, lib. 7, cap. 53, § 2. Sed debent in usus pios applicari illae mulctae, quas Tridentinum infixit clericis non residentibus aut concubinariis. Ibid.
- 2 Si quas vero mulctas dioecesana Synodus alicui certo loco pio applicaverit, Episcopi non possunt illas sibi obtinere ab Apostolica Sede, etiamsi sint pauperes; quia Sedes Apostolica iuri alteri quaesito praeiudicium non infert. Ibid., § 3.
- Has vero mulctas antequam applicentur suae destinationi, deponendas esse penes administratorem fidelem, iussit Sacra Congreg. in sua encyclica ad omnes Episcopos, die 5 Febr. 1670, ibid., § 4.
- Alia vide verb. *Episcopus*, art. 6 a n. 63 ad 67, et verb. *Poenae*, art. 5 a n. 50 ad 72.

MULIER

- 1 Mulieres ad ministerium altaris nullatenus sunt admittendae. Bened. XIV, t. 1, Const. 57 incip. *Etsi pastoralis*, § 6. Mulieres menstruali morbo laborantes arceri nequeunt a sacramentis, aut ab ingressu ecclesiae. Idem, Constitut. 107 incip. *Omnium sollicitudinum*, § 3, 14 et 39.
- Ad rem alia plurima vide verb. *Femina*.

MUNDUS

Summarium.

1. Mundus unde sit dictus? - 2. Mundus in Sacra Scriptura usurpatur quinque potissimum modis, qui assignantur. - 3. Assignatur alia quintuplex mundi acceptio apud philosophos et theologos. - 4. Mundus va-

riis illustratur titulis, qui assignantur. - 5. Mundus quid sit? - 6. Mundus de facto est unicus; non repugnant tamen plures, ad num. 8. - 9. Mundus non fuit creatus ab aeterno. - 10. Mundus probabiliter creatus est verno tempore in aequinoctio luna plena, et die Dominico, ad n. 14. - 15. Mundus non fuit creatus in

instanti, sed sex dierum spatio. - 16. Afferuntur et solvuntur obiectiones, ad n. 17. - 18. Quid creatum fuerit primo die? - 19. Quid secundo? - 20. Quid tertio? - 21. Quid quarto? - 22. Quid quinto? - 23. Quid sexto? - 24. Adam et Eva ambo fuerunt producti sexto die. - 25. Adam productus fuit ex limo terrae. - 26. Adam in quo loco formatus fuerit? - 27. Adam creatus fuit in aetate perfecta, qua posset generare. - 28. Eva producta fuit de costa Adami. - 29. Cur Eva producta fuerit ex costa. - 30. Non solum ex costa, sed etiam ex carne Adami producta fuit Eva. - 31. Costa illa quamvis fuerit Adam necessaria, ut erat caput naturae humanae, erat tamen ei superflua quantum ad integritatem individui, ad n. 32. - 33. Adam formatus fuit cum pluribus costis in uno latere, quam in alio, ut ex ipsa superabundante formaretur Eva; qua ablata et inde formata Eva, remansit in utroque latere Adami par costarum numerus, et fuerunt tot, quot in nobis. - 34. Unde non videtur sequenda opinio aliquorum dicentium, quod femina habeat unam costam plus quam viri. - 35. Solus Adam creatus fuit, et ex ipso Eva. - 36. Hinc solum peccatum Adae, et non Evae transiit in omnes homines. - 37. Adami corpus secundum aliquos veteres Ecclesiae Patres dicitur formatum ex quatuor mundi partibus. - 38. Adam cur vocaverit uxorem suam Evam. - 39. Adam extra paradisum fuit formatus, et Eva intra paradisum. - 40. Eva cur formata in paradiso? - 41. Adam semel tantum positus fuit in paradiso terrestri, et non bis. - 42. Adam et Eva, violato Dei praecepto, eiecti sunt de paradiso. - 43. Qua die, et qua hora Adam et Eva comederint de fructu vetito, qua item expulsi sint de paradiso? ad n. 45. - 46. Arbor cuius fructus comestio fuit prohibita Adamo et Evae, probabilis fuit malum, seu pomum, specie tamen diversum ab omnibus malis nostris. - 47. Unde omnimode reiicienda est erronea opinio eorum, qui existimabant arborem illam fuisse mulierem, et Cainum et Abelem genitos fuisse in paradiso terrestri. - 48. Cain et Abel geniti fuerunt extra paradisum terrestrem, et quo mundi anno. - 49. Eva quolibet partu geminos pariebat, masculum et feminam; quo nomine vocata fuerit soror gemella Cain, et quo soror gemella Abel, et quot filios genuerint Adam et Eva. - 50. Nec etiam sequenda est opinio eorum qui censuerunt arborem illam fuisse frumentum, aut vitem. - 51. Neque etiam vera videtur sententia aliorum volentium arborem illam fuisse ficum. - 52. Adam et Eva, e paradiso eiecti, probabilis eam regionem quae nunc Iudaea et Palaestina dicitur, incoluerunt. - 53. Adam in monte Calvario, a cranio, seu calvaria ipsius ita nominati, probabilis tumulatus fuit. - 54. Adducitur et solvitur obiectio. - 55. Est tamen etiam probabilis opinio tenens Adamum sepultum fuisse in Hebron. - 56. Paradisus unde sit dictus, et quid significet? - 57. In quam mundi parte constitutus fuerit paradisus terrestris? ad n. 58. - 59. Quanta fuerit latitudo et longitudo paradisi terrestris? - 60. Paradisus terrestris adhuc existit, ad n. 61. - 62. Afferitur et solvitur obiectio. - 63. Mundi aetates alii dividunt in sex, et alii in septem, et assignantur. - 64. Traduntur celebriores opiniones de numero annorum qui ab orbe condito ad aeram Christi vulgarem effluerunt. - 65. Epocha et aera unde sint dictae, et quae sint? - 66. Epochae distinguuntur in sacras et profanas, et quae sint? - 67. Inter epochas sacras praecipua a Christi nativitate desumitur. - 68. Epocha Christi nativitatis, alia est vera, et alia vulgaris, et quando utraque incipiat? ad n. 69. - 70. Aliae epochae sacrae habentur sub n. 63 et 64. - 71. Inter epochas profanas praecipua ac prima est quae desumitur a Troiae excidio. - 72. Secunda est epocha Olympiadum, seu a ludis Olympiacis. - 73. Quid fuerint Olympiades, et ludi Olympiaci. *Remissive.* - 74. Tertia est epocha ab urbe Roma condita. - 75. Quarta est epocha, seu aera Hispanica. - 76. Quinta est epocha Arabum, et Mahometanorum ab ipsis *begira* vocata. - 77. Mundus ab anti-

quis geographis dividebatur in tres solas praecipuas partes, nempe in *Europam*, *Asiam* et *Africam*; a recentioribus autem dividitur in quatuor, addita supradictis *America*, et ab aliis adhuc modernioribus additur etiam quinta pars *Magellanica* appellata. - 78. Europa unde sit dicta? - 79. Asia unde sit dicta? - 80. Africa unde sit dicta? - 81. America unde sit dicta? - 82. Non parva pars Americae, seu novi illius adinventi, et ad fidem catholicam conversi orbis, debetur meae seraphicae religioni, ad n. 85. - 86. Magellanica unde sit dicta? - 87. Mundus dividitur adhuc in quatuor partes, nempe in continentem, insulam, peninsulam et isthmum, quae omnes explicantur. - 88. Mundus quatuor habet spatia, seu plagas, nempe Orientem, Occidentem, Meridiem et Septentrionem. - 89. Secundum has quatuor mundi plagas cardinales, quatuor etiam sunt venti principales, nempe Eurus seu Subsolanus, Zephyrus seu Favonius, Auster seu Notus, Boreas seu Aquilo. - 90. Praecipua et celebriora mundi systemata sunt tria, nempe Ptolemaicum, Copernicanum et Tychonicum. - 91. Systema quid sit? - 92. Systema Ptolemaicum unde sit dictum? - 93. Systema Ptolemaicum quid sit, quidve importet? - 94. Systema Ptolemaicum fere ab omnibus antiquis fuerat receptum: at nostris hisce temporibus fere ab omnibus reiicitur? - 95. Systema Copernicanum unde sit dictum? - 96. Systema Copernicanum quid sit, et quid importet? - 97. Systema Copernicanum tanquam thesis reiicitur. - 98. Afferitur et solvitur obiectio. - 99. Adducitur et solvitur instantia. - 100. Systema Copernicanum de motu terrae, et solis quiete, quamvis defendi possit ut hypothesis, nullimodè tamen defendi potest ut thesis. - 101. Assignatur discrimen inter thesim et hypothesim. - 102. Systema Tychonicum unde sit dictum. - 103. Systema Tychonicum quid sit, et quid importet. - 104. Alia fere infinita reperiuntur tradita mundi systemata, brevitate gratia ommissa, et solum traduntur circa ista duo notabilia dicta. - 105. Mundus est rotundus, sive sphaericus. - 106. Mundi rotunditas variis experimentis constat. - 107. Mundi et terrae rotunditas clarissime demonstratur a geometris et architectis. - 108. Ex mundi et terrae rotunditate clare deducitur vere dari et exstare antipodes, et qui sint, et unde dicti? - 109. De eorum existentia dubitarunt olim plerique: at nullus nunc est amplius ambigendi locus. - 110. Afferitur et solvitur obiectio. - 111. Terra rotunda seu sphaerica pendet in medio aeris sine ullo sustentaculo, et coelum pariter rotundum et sphaericum est undique distans aequaliter a terra, et pluribus demonstratur. - 112. Mundus, seu terrae circuitus, aut ambitus quantus sit? - 113. Qui circumveant mundum versus orientem, et redeunt versus occidentem ad eundem locum unde discesserunt, numerant diem unum plusquam habitatores illius loci. - 114. E contra, qui circumveant mundum versus occidentem, et versus orientem redeunt ad eundem locum unde discesserunt, numerant diem unum minus quam habitatores illius loci. - 115. Si autem duo circumirent totum orbem, uno pergente versus orientem, et altero versus occidentem, quocunque loco se invenirent, seu sibi occurrerent, differrent ab invicem uno die. Et si deinde prosequerentur suum iter ambo redeundo ad locum unde discesserunt, unus ab oriente, et alter ab occidente, differrent necessario ab invicem duobus diebus. - 116. Ex supradictis oritur dilucidatio curiosi problematis, quomodo sit possibile, quod ex duobus gemellis ambobus natis, et mortuis in eodem die et momento, unus plus altero vixerit de uno vel duobus diebus. - 117. Sphaerae nomine quid intelligatur? - 118. Sphaera potissimum pro artificiali sumitur, et quid sit? - 119. Quare vocetur sphaera artificialis, et quis fuerit eius inventor et auctor? - 120. Haec sphaera vocatur *armillaris*, et quare? - 121. In hac armillari sphaera decem circuli vulgo repraesentantur, sex maiores et quatuor minores, qui assignantur cum suis qualitibus et differentiis ad invicem. - 122. Ex dictis sex maioribus circulis tres sunt, nempe *horizon*, *meri-*

dianus et *aequator*, quorum poli, seu puncta, ex quibus describuntur, sunt magni momenti in sphaera et vocantur *puncta cardinalia*. - 123. Primi ipsorum cardines, seu puncta cardinalia sunt duo poli mundi. - 124. Polus unde sit dictus, et quid significet? - 125. Polorum alter vocatur *arcticus*, *septentrionalis* et *borealis*, et alter ex diametro oppositus appellatur *antarcticus*, *meridionalis* et *australis*; quare sic dicti et quales sint, ad num. 126. - 127. In medio horum polorum pendet terrae globus et quomodo? - 128. Axis mundi quid sit? - 129. Ultra assignatos supra n. 123, praedictorum maiorum circulorum principaliores cardines, seu puncta cardinalia, sunt etiam *zenith* et *nadir*; quid significant et sint? - 130. Item sunt etiam puncta veri ortus et occasus solis, et quae sint? - 131. Primus ex maioribus circulis est horizon, et quid sit? - 132. Horizon est duplex: sensibilis et rationalis, et quis sit uterque? - 133. Meridianus quid sit? - 134. Aequator quid sit? - 135. Zodiacus quid sit? Assignantur duodecim eius signa duobus versibus comprehensa. - 136. Signa quae primo versu continentur, dicuntur septentrionalia, et quae in secundo versu, meridionalia, et quae sint. - 137. Quodlibet ex his zodiaci signis continet 30 gradus, et quot minuta contineat? - 138. Sol percurrit 360 gradus quolibet integro anno, ita ut sol minut. 59, secund. 8, vel circiter unius gradus sub zodiaco quotidie motu medio perficiat, non sic autem quando sol est in *apogeo* et in *perigeo*, et quid per *apogeam* ac *perigeum* intelligatur. - 139. Dicta signa zodiaci peculiaribus figuris exprimuntur, quae assignantur. - 140. Haec duodecim signa dividunt zodiacum in duodecim partes correspondentes duodecim mensibus anni; et dantur versus cum sua explicatione ad sciendum quonam die mensis ingrediatur sol quodlibet signum. - 141. In medio zodiaci est ducta linea quaedam, quae vocatur *ecliptica*, seu *orbita solis*; quid sit, et quare sic appelletur? - 142. Eclipsis solis quando sit in ipsa ecliptica? - 143. Eclipsis solis nunquam est universalis seu totalis. - 144. Eclipsis lunae quando fiat? - 145. Eclipsis lunae potest esse universalis seu totalis. - 146. Coluri quid sint et unde sint dicti? - 147. Ex coluris unus vocatur colurus solstitiorum et alter colurus aequinoctiorum, et dantur versus ad ipsos cognoscendos. - 148. A dictis coluris secatur zodiacus in quatuor cardinales partes, quae dicuntur quatuor anni tempestates, nempe ver, aestas, autumnus et hiems. - 149. Minores circuli sunt ambo *tropici*, nempe tropicus Cancrī, et tropicus Capricorni: et ambo *solares*, nempe arcticus et antarcticus. - 150. Tropici unde dicti; et cur unus vocetur tropicus Cancrī et alter tropicus Capricorni? - 151. Circuli *solares* unde dicti, et cur unus vocetur arcticus, et alter antarcticus? - 152. Habitantes sub istis polaribus circulis diversimode vident solem in aestate et in hieme; et secundum quod postea unus locus recedit, seu distat ab istis circulis versus polos, maiorem habet inaequalitatem dierum; ita ut reperiantur dies, qui constituunt menses, et alii, qui mediastem anni. - 153. Dicti quatuor circuli minores, id est duo tropici et duo polares, dividunt mundum in quinque partes, seu zonas, nempe in unam torridam, duas temperatas, et duas frigidas, et quid sit zona? - 154. Zona torrida quae sit, et quare sic dicta? - 155. Zona temperatae quae sint, et quare sic dictae? - 156. Zona frigidae quae sint, et quare sic dictae? - 157. Ex diversa habitudine aequatoris ad horizontem, dividitur sphaera in rectam, obliquam et parallelam. - 158. Sphaera recta quae sit? - 159. Sphaera obliqua quae sit? - 160. Sphaera parallela quae sit? - 161. Duo sola sunt in terra puncta, quae possunt habere sphaeram parallelam, et una sola linea, quae habeat sphaeram rectam; totum autem residuum est in sphaera obliqua. - 162. Habitantes in sphaera recta habent perpetuo aequinoctia: habent in anno bis aestatem, et bis hiemem, bis ver, et bis autumnum. - 163. Habitantes in sphaera obliqua habent aequinoctia bis solum in anno; et dies ac noctes semper inaequales; vident aliqua sidera perpetuo

supra horizontem, et nunquam vident illa quae sunt sub horizonte. - 164. Habitantes in sphaera parallela non habent nec aequinoctia, nec solstitia, sed unicum habent diem, et unicam noctem in toto anno; vident perpetuo sidera aliqua supra horizontem, et plurima alia infra horizontem nunquam vident. - 165. Coelum unde sit dictum? - 166. Nomen coeli in Sacra Scriptura varie usurpatur, et ostenditur. - 167. Coelum quid sit? - 168. Coelum, sicut et mundus, quoad substantiam, durabunt in aeternum, licet quoad accidentalitatem sint immutanda. - 169. Affertur et solvitur obiectio, ad num. 170. - 171. Quamvis variae fuerint et sint opiniones de coelorum numero, communior tamen, probabilior, et Sacrae Scripturae conformior sententia tres tantum coelos admittit, nempe aereum, sidereum et empyreum. - 172. Astrum, seu sidus, aut stella quid sit? - 173. Astra, seu sidera, alia sunt fixa, et alia errantia, seu erratica. Fixa vocantur *stellae*, et errantia seu erratica appellantur *planetae*. - 174. Quare stellae vocentur fixae, et planetae errantes? - 175. Planetae a fixis stellis tripliciter distinguuntur, et assignatur quomodo? - 176. Stellarum fixarum quanta ab astrologis et mathematicis assignetur multitudo? - 177. Dictae stellae fixae distinguuntur ab astrologis et astronomis in sex classes diversae magnitudinis, et assignantur. - 178. His sex stellarum fixarum classibus adiuncta est septima aliarum exiguarum et nebulosarum, quae inter alias sunt illae *viae lacteae*. Haec *via lactea* unde sit dicta? - 179. Planetae seu sidera errantia aut erratica sunt tantum septem; quibus maioribus planetis aliae adiunguntur minores; et assignantur omnes. - 180. Ex dictis septem planetis aliquae sunt terra maiores et aliae minores, et assignantur. - 181. Astronomorum supputationes circa magnitudinem planetarum et stellarum fixarum habendae sunt non ut mensurae, sed ut aestimationes coniectantis animi; variarum autem mensurarum, et supputationum ratio indicatur versibus hic alatis. - 182. Assignatur tempus quo planetae et stellae fixae suam complent circulationem? - 183. Traditur modus discernendi planetas inter se. - 184. Dicta de numero, magnitudine et motu stellarum ac planetarum, deque diversitate coelorum et ambitu terrae, solum coniecturaliter sunt habenda, et non certitudinaliter credenda. - 185. Consilium et deprecatio de transeundo a consideratione coelorum ab astrologis et astronomis mendaciis repletorum ad acquisitionem veritatis sanctorum operum veri coeli empyrei, ac paradisi beatorum. - 186. Adducitur ad id pro contemptu mundi celebre canticum vulgo beati nostri Iacoboni. - 187. Affertur insuper ea quae ad contemnendum mundum adducit vulgo beatus noster Bernardinus de Bustis. - 188. In hoc mundo cuncta sunt pulvis, cuncta apparentes prospectivae, et cuncta sunt nihil. - 189. Hinc Apostolus melius quam alii mundani, sibi consultus, aiebat: *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo*, et quid per id intelligat? - 190. Adducuntur ad mundi contemptum notabilia dicta. - 191. Ad uberiorem mundi notitiam afferuntur quae de mundo muliebri in Scriptura, et de iure, habentur. - 192. Mundus muliebris quis dicatur, et unde nomen desumat. - 193. Mundi muliebris nomine quae contineantur, et quae non? - 194. Mundo muliebri legato, quae contineantur, et quae non? - 195. Ad complementum additur, quod mundus regitur auctoritate pontificia et regali potestate. - 196. Roma dicitur ab aliquibus posita in medio mundi; quod tamen alii negant dicentes medium terrae potius esse Ierusalem, seu civitatem Arin. - 197. Ad tyronum eruditionem subnectuntur hic nomina cum sua significatione praecipuarum partium mathematicae, seu mathesis; cuius primogenitae sunt tres, nempe arithmetica, geometria et statica, ad n. 198. - 199. Arithmetica, quae iuxta suos operandi modos vocatur *algorithmus*, aut *algebra speciosa*, quid sit? - 200. Geometria, quae a variis suis operationibus vocatur *longometria*, *areometria* et *herometria*, quid sit? quidve eius partes *trigonometria*, *tetragonometria*, *cyclometria*? - 201. Sta-

tica, quae tot habet partes, quot solent esse potentiae motrices, seu machinae, quaeque praesertim sunt septem; nempe *vectis*, *axis in peritrochio*, *trochlea*, *rotae dentatae*, *planum inclinatum*, *cochlea* tandem et *cuneus*? - 202. Ista vocantur primae mathematicae, a quibus oriuntur secundae, quae sunt quatuor, nempe *cosmographia*, *mechanica*, *optica* et *musica*. - 203. Cosmographia quid sit, quidve eius partes, id est *astronomia*, seu *astrologia*, *geographia* et *meteorologia*? - 204. Sub astronomia seu astrologia comprehenduntur *uranographia*, *sphaera* et *theoria planetarum*, et quid sint? - 205. Sub geographia comprehenduntur *hydrographia*, *chorographia* et *topographia*, et quid sint? - 206. A meteorologia considerantur omnia corpora imperfecta, quae solent reduci ad quatuor principia, nempe ad *exhalationes*, *vapores*, *halitus* et *fuligines*. - 207. Mechanica seu machinaria comprehendit sub se quatuor partes, id est *mechanicam simpliciter dictam*, *pyrotechniam*, *pneumaticam* et *hydraulicam*, et quid sint? - 208. Optica seu prospectiva dividitur in *opticam propriam*, in *catoptricam* et *dioptricam*; et quid sint? - 209. Musica dividitur in vocalem, quae continet *melopeiam*, *rhythmicam* et *pncticam*, et in instrumentalem,

quae continet *encordicam*, et *pneumaticam* ac *crusticam*, et quid sint? - 210. Cosmographia habet pro obiecto orbem universum: et aliae particularia sola obiecta, id est mechanica pro obiecto habet *tangibile*, optica *visibile*, et musica *audibile*. - 211. Secundis mathematicis succedunt tertiae, quae sunt quinque, nempe *chronologia*, *gnomonica*, *architectura*, *navigatoria* et *ars militaris*. - 212. Ad chronologiam, quae est scientia temporum, reducuntur *historia* et *genealogia*. - 213. Ad gnomoniam, quae est scientia umbrarum, reducitur diversitas horologiorum solarium; horologia autem rotaria, arenaria, clepsydrica, seu aquaria pertinent ad mechanicam, seu machinariam. - 214. Architectura, quae est scientia fabricarum seu aedificationum, dividitur in *civilem*, quae subdividitur in privatam et publicam; in *naulicam*, quae subdividitur in tot partes, quot sunt navium varietates, et in *militarem*, quae subdividitur in defensivam, uti sunt fortificationes, et in offensivam, uti sunt arietes, cuniculi et similia. - 215. Navigatoria continet duas partes, quae assignantur. - 216. Ars militaris tradit modum ducendi et reducendi exercitum, et irruendi in hostes et ab ipsis se defendendi. - 217. Subnectuntur add. ex aliena manu, ad n. 226.

1 Mundus dictus est a verbo graeco κοσμός, quod latine *ornatum* significat; unde nos a perfecta absolutaque eius elegantia ipsum vocamus mundum eo quod nihil eo sit mundius, pulchrius et ornatus. Plinius lib. 2, cap. 1 et 4; Beyerlynk. Theatr. vitae humanae, t. 5, verb. *Mundus*.

2 Mundus in sacra Scriptura quinque potissimum modis usurpatur. Primo pro rebus ipsis creatis, quibus tota haec machina visibilis constat. Ioan. 1, 10, ibi: *Mundus per se ipsum factus est*, id est tota universitas, ex eodem cap., n. 3, ibi: *Omnia per ipsum facta sunt*. Secundo accipitur mundus pro statu praesenti, quo inter homines vivitur. Ioan. 1, 9, ibi: *Omnem hominem venientem in hunc mundum*. *In mundo erat*, etc.; et cap. ix, 5, ibi: *Quandiu sum in mundo*; et 39, ibi: *Ego in hunc mundum veni*, et cap. xiii, 1, ibi: *Sciens Iesus quia venit hora eius ut transeat ex hoc mundo*, id est de hoc statu vitae mortalis; et cap. xvii, 15, ibi: *Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serves eos a malo*; id est non rogo ut auferas eis vitam, per quam tollantur de hoc mundo. Tertio accipitur pro omnibus hominibus sive bonis sive malis. Ioan. xiv, 31, ibi: *Ut cognoscat mundus quia diligo Patrem*, id est cognoscat omnes homines. Quarto accipitur pro hominibus mundanis, quos vocamus mundanos; quia ea sola, quae in praesenti vident, desiderant; Ioan. xvii, 9, ibi: *Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo*, id est non pro hominibus mundanis; et ibid., 14: *Non sunt de mundo, sicut et ego non sum de mundo*; id est isti non sunt mundani, sicut nec ego. Quinto accipitur pro rebus quae in mundo sunt, et solum habentur hic, et concupiscuntur ab hominibus mundanis, scilicet divitiae, honores, dignitates et similia. Epist. 1 Ioan., ii, 16, ibi: *Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est et concupiscentia oculorum,*

et *superbia vitae*. Et sic de pluribus aliis consimilibus Sacrae Scripturae textibus supradictam quintuplicem mundi acceptionem comprobantibus.

Celebris est autem tam apud veteres, quam ³ apud novos philosophos et theologos alia quintuplex mundi acceptio; nempe pro mundo archetypo, intellectuali, elementari, mundo magno et mundo parvo. *Mundus archetypus* est divina mens, in qua sunt omnes formae et exemplaria rerum faciendarum; unde Boetius l. 3 de Consolation., metr. 9.

Tu cuncta Supremo
Ducis ab exemplo pulchrum pulcherrimus ipse,
Mundum mente gerens, similique ab imagine formans.

Mundus intellectualis dicuntur ipsae coelestes intelligentiae sine omni materia et corpore, sunt enim substantiae spirituales statu incorruptibiles, duratione aeviternae, intelligendi virtute sagacissimae, rerum omnium creaturarum verticem, et coronidem eximiis suis praecellentibus et dotibus complectentes. *Mundus elementaris* est, qui componitur ex quatuor elementis et corpore coelesti, quod etiam elementum vocat Aristotel. l. 3 de Coelo, c. 1, text. 1; Meteor. 1, cap. 3, et initio lib. de Col. *Mundus magnus*, qui proprie universum vocatur, est tota creaturarum collectio. *Mundus parvus* est homo, qui ab Aristotele, viii Physicor., c. 2, dicitur a quodam verbo graeco *Mundus compendiatus*, quem Graeci vocant Μικρόκοσμος, id est minorem mundum, eo quod sit omnium rerum epilogus et compendium, et omnium in unum confluentium naturarum possessionem, et totius universitatis summam in se contineat. Habet enim homo, dicit S. Gregorius homil. 29 in Evangel., aliquid omnis creaturae, ibi: *Omnis autem creaturae aliquid habet homo; habet namque commune esse cum lapidibus, vivere cum arboribus,*

sentire cum animalibus, intelligere cum angelis.

4 Mundus captus pro universa rerum omnium complexione et distributione, de quo praesertim hic est sermo, variis illustratur titulis. Dicitur enim *machina* propter mirandam eius structuram et artificium. Dicitur *orbis* propter figurae rotunditatem. Dicitur *universum*, vel ex eo quod universas seu omnes creatas res complectatur et involvat; vel ex eo quod mundus ab uno Deo formatus *universum* dicitur, quasi verum unum, seu ad unum Deum ordinatus. Dicitur a Latinis *Mundus* et a Graecis *Κόσμος* propter eius munditiam, elegantiam et pulchritudinem.

5 Mundus ex Aristotele, lib. de Mundo, c. 2, ex Possidonio, in Meteoris definitur. *Compages e coelo terraque coagmentata, atque ex iis naturis quae intra ea continentur; id est ex iis corporibus naturalibus quae intra coelum et terram comprehenduntur.*

6 Mundus de facto est unicus; non repugnant tamen plures. *Communis* inter catholicos cum Scoto, lib. de Primo princip., cap. 3, n. 11, et de Rerum princip., qu. 10, n. 23, et colligitur 1 pars ex Sacra Scriptura, quae, quoties de mundo loquitur, unius tantum meminit; sic Ioan. 1, 10: *Mundus per ipsum factus est*, et saepissime alibi, ut patet ex testibus adductis supra n. 2, et Genes. 1, 1: *In principio creavit Deus non coelos et terras, sed coelum et terram*; unde S. Augustinus, lib. Retractationum, c. 10, retractat se, quod dixerit alicubi duos esse mundos.

7 Hinc nullimode audiendi sunt Manichaei, qui plures invexerunt mundos, quamvis finitos; nec sequaces Democriti, qui cum ipso innumerabiles mundos esse asseruerunt; nec qui infinitos mundos excogitarunt, ut Metrodorus, Anaximander, Anaximenes, Archelaus, Aristarchus, Xenophanes, Leucippus, Epicurus et Anaxarchus, quem, ut refert Plutarchus lib. de Tranquillit. animi, cum Alexander Macedo de mundorum infinitate disserentem audivisset, illacrymasse fertur; rogantibusque ob id amicis num aliquid lacrymandum ei accidisset? An non iustum est nos flere debere, respondit, si cum infiniti mundi esse perhibeantur, nondum unius domini simus?

8 Secunda autem pars, nempe quod non repugnent plures mundi, clare patet, quia nulla potest afferri implicantia, nec ex parte Dei, qui cum sit potentiae infinitae et inexhaustae, tam potens est hodie ad alios creandos, quam fuit ante creationem istius ad istum creandum; neque ex parte creabilium; adeoque plures mundi non repugnant, sed sunt possibiles. Unde sententia negans hanc plurium mundorum possibilitatem, tanquam falsa et erronea merito fuit reprobata et damnata ab universitate Parisiensi sub Stephano eiusdem civitatis Epi-

scopo, uti videre est apud Magistrum sententiarum *in fine quarti.*

Mundus non fuit creatus ab aeterno, ut senserat Aristoteles VII et VIII Physicor., sed ab initio temporum. Est de fide. Genesi enim 1 expresse habetur: *In principio creavit Deus coelum et terram*; id est ab initio temporum, ut exponit S. August. qu. 112, et alii communiter. Proverb. VIII, 22: *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio.* Ioan. XVII, 5, ubi Christus alloquens Patrem dicit: *Nunc clarifica me tu, Pater, apud te ipsum claritate quam habui, priusquam mundus esset*; et cap. Firmiter credimus 1 de summa Trinitate et fide catholica, ibi: *Ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam spiritualem et corporealem*, etc.

Mundus probabilius creatus est verno tempore in aequinoctio, luna plena et die Dominico. Sic declaratum est omnium consensu in Concilio Palaestino de mandato Victoris Papae congregato a Theophilo Episcopo Caesariensi, in quo fuit conclusum: *Nunc ergo investigavimus, quomodo in principio factus fuit mundus, id est die Dominico, verno tempore, in aequinoctio, quod est octavo Kalendarum Aprilium, luna plena: per ipsum tantummodo tempus et elementa resurgunt.* Sic apud Paravicinum in Polyanthea sacror. canonum, verb. *Creatio mundi.* Et Magister Historiae scholasticae in historia libri Geneseos affirmat: *dogma esse Ecclesiae, mundum esse creatum in Martio.* Et Ecclesia ipsa hymno ad matutinum Dominicae canit:

Primo die, quo Trinitas
Beata mundum condidit
Vel quo resurgens Conditor
Nos morte victa liberat.

Et antiquitus ante eius reformationem sic canebat:

Primo dierum omnium,
Quo mundus exstat conditus,
Vel quo resurgens Conditor
Nos morte victa liberat.

Et sic tenent PP. Eusebius, Athanasius, Cyrillus Hierosolymit., Nazianzenus, Damascenus, Ambrosius, Augustinus, Theodoretus, alique plures sancti et classici doctores, quos 20 numero citat Torniiellus, 25 Ascanius Martinengus; et longe plures Molina, Genebrardus, Clarius, Delrius, a Lapide, et Salianus apud Tirinum tom. 1, cap. 9 Chronic. sacr., ubi solide probant hanc sententiam, quam tuentur plures alii moderniores, ut Beyerlinck l. c.; Frassen. de Mundo, qu. 3, conclus. 2; Boyvin. tom. 1 Theolog., qu. 1 in fine de Creatione mundi; et tom. 2 Philos., disp. 1, c. 3, qu. 7; Dupasquier t. 4 Philosoph., disp. 1 de Mundo, qu. 4, conclus. 1; Goudin. tom. 3 Philosoph., qu. 1 de Mundo, art. 2, quaesit. 2, et plu-

rimi alii, cuius sententiae fuerunt etiam veteres poetae; unde Virgilius lib. 2 Georgic., haec habet:

Nec alios prima nascentis origine mundi
Illuxisse dies, aliumve habuisse tenorem
Crediderim: ver illud erat, ver magnus agebat
Orbis, et hybernis parcebant flatibus Euri.

11 S. Hieronymus tamen, Liranus, Tostatus, Scaligerus, Petavius, Usserius, Torniiellus, Strauchius, Fortunatus a Brixia, et alii volunt quod probabilius mundus creatus fuerit in aequinoctio autumnali, quia, dicunt ipsi, mundus creatus est eo tempore quo fructus maturi erant, ut sic mensa apponeretur homini et animalibus, ut patet ex cap. ii, 9, Genesis, ibi: *Produxitque Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, et ad vescendum suave*; et ex cap. iii, 6, ibi: *Vidit igitur mulier quod bonum esset lignum ad vescendum, et pulchrum oculis, aspectuque delectabile, et tulit de fructu illius, et comedit, deditque viro suo, qui comedit*. Fructus autem maturescunt tempore autumnii, et non tempore veris, adeoque etc. Tum quia annus antiquus Hebraeorum ante eorum exitum ab Aegypto incipiebat ab aequinoctio autumnali, adeo ut nova sanctione opus fuerit, ut annum ecclesiasticum ab aequinoctio verno Hebraei auspicarentur, ut patet Exodi cap. xii, 2, ibi: *Mensis iste* (quo nimirum Hebraei egressi fuerant de Aegypto) *sit vobis principium mensium, primus erit in mensibus anni*. Tum etiam, quia ramum virentis olivae attulit columba in arcam undecimo mense, Genes. viii, 4 et sequentibus; cum autem mense Ianuario, qui undecimus esset, si a vere annus inchoaretur, non vireat, signum est mundum non fuisse creatum in aequinoctio verno, sed autumnali.

12 At istae rationes adductae ab asserentibus mundum probabilius creatum fuisse in aequinoctio autumnali, vel nihil contra nos probant, vel potius nostrae favent sententiae asserenti mundum probabilius creatum fuisse in aequinoctio verno. Et revera prima eorum ratio nihil contra nos, sed potius nostrae favet sententiae, quia in illa sic bene temperata regione, in qua creatus est homo, primaque animantia terrestria, plures fructus in vere, et salubres herbae abundant; imo bene temperatis regionibus Orientis, et praesertim ubi paradisi terrestres fuit constitutus, plurimae arbores toto anno fructibus graves sunt, aliis incipientibus, aliis maturescentibus, aliis omnino maturis, uti etiam videre est in pluribus Europae provinciis; et ex iis quae fructibus aliquando spoliantur in Oriente, plures sunt, quae in verno, quam quae in autumnali aequinoctio maturos fructus habent, ut experientia demonstrat, nam ante finem aestatis fere omnes fructibus spoliatae et nudae sunt. Secunda autem eorum ratio non subsistit, quia ut recte ostendit eru-

ditissimus Tirinus tom. i in Chronico sacro, cap. 5, apud Hebraeos annus antiquus inchoabatur ab aequinoctio verno; et secundum hunc calculum processerunt omnes anni a mundo condito usque ad ingressum ipsorum Hebraeorum in Aegyptum; in Aegypto vero sese accommodarunt calculo Aegyptiorum, qui annum suum inchoabant a mense *Toth*, qui fere respondet nostro Septembri, ut patet ex traditis sub verb. *Kalendarium*, n. 35. At statim ac ex Aegypto egressi sunt, iussit Deus ipsis Hebraeis, ut annum, sicut antea, rursus a Vere inchoarent, ut patet Exodi xii, 2, per ipsamet verba adducta ab adversariis supra n. 11. Vide ipsum Tirinum l. c., ubi multa adducit ad rem etiam de initio anni civilis et anni sabbatici ac iubilaei. Nec etiam urget tertia adversariorum ratio, quia oliva hieme quoque media, adeoque toto anno viret. Tum quia teneriores illius ramusculi quales columba decerpisse videtur, in calidioribus illis regionibus exeunte potius hieme, quam aestate succrescunt.

Probatur autem nostra conclusio ex Sacra 13 Scriptura. Genesis enim cap. i, 11, habetur: *Germinet terra herbam virentem, et facientem semen, et lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus suum*, ergo eo tempore creata est terra, quo incipit germinare herba; nam si creata fuisset in autumno, ut volunt citati adversarii, aut in aestate, ut cum aliis voluit Gerardus Mercator, de Methodo demonstrationis temporum, cap. 1, apparuisset cum herbis, plantis, etc. Unde S. Theodoretus in quaest. 72 supra Exodum, cum hanc proposuisset dubitationem: cur prima die mensis Deus iussit erigi tabernaculum? eam solvit his verbis: *Propterea quod eodem fere tempore Deus creaturas condidit; cuius rei fidem facit arborum germinatio; Germinet, inquit, terra herbam virentem, etc., incipiente enim vere, prata florere solent, segetes semina concipiunt, arbores fructum emittunt*. Et S. Ambrosius c. 4, lib. 1 Hexameron., sic expresse dicit: *In hoc principio, quo Pascha iussu Dei celebrant Iudaei, coelum et terram fecit Deus, quod inde mundi capi oportebat exordium, ubi erat opportuna omnibus verna temperies; unde et annus mundi imaginem nascentis expressit, ut post hibernas glacies, atque hiemales caligines, serenior solito verni temporis splendor eluceat. Dedit ergo formam fluxus annorum curriculum mundi primus exortus, ut ea lege annorum vices surgerent, atque initio cuiusque anni produceret terra nova seminum germina, quo primum Dominus Deus dixerat: Germinet terra herbam, etc.*

Tum quia valde verisimile et credibile est, 14 eodem tempore fuisse formatum primum Adamum, quo postea Christus secundus Adamus; et eodemmet tempore fuisse mundum primo

creatum, quo fuit postea recreatus et redemptus per Christum; atqui constat, Christum incarnatum et mortuum esse, et resurrexisse in aequinoctio verno; ergo in hoc verno aequinoctio fuit conditus mundus. Tum etiam, quia vernum tempus comparatur iuventuti, et autumnus senectuti, adeoque illud aptius est ad nascentis mundi aetatem, cum in illo generante terra, virentibus herbis, florëscen- tibus arboribus, et quasi revirescentibus animantibus, mundus quodammodo renascens, eodem se tempore primum a Deo esse conditum non obscure declaret; et e contra autumnus magis corruptioni, quam generationi rerum conveniat, cum in ipso arborum folia decidunt, virore, vigoreque suo privata omnia paulatim flaccescant, et ad interitum ferantur.

- 15 Mundus non fuit creatus in instanti, sed revera sex dierum naturalium spatio. Sic sanctus Ioannes Chrysostom. homil. 3 in Gen.; S. Ambrosius lib. 1 Hexameron., c. 7; S. Basilii homil. 2 in Genes.; S. Gregor. Nazianzenus orat. 48, et S. Gregor. Magnus lib. 32 Moral., c. 10, quibus subscribunt omnes fere alii sancti Patres ac scholastici, excepto S. Augustino¹, qui lib. 4 de Genes. ad litt., c. 21, existimavit mundum creatum fuisse in instanti, et totum simul, iuxta illud Eccles. xviii, 1: *Qui vivit in aeternum creavit omnia simul*. Probat autem nostra conclusio ex Sacra Scriptura, quia Moyses, Genes. 1, asserens mundum successive sex dierum intervallo factum, historice scripsit, ergo debet intelligi non mystice et metaphorice, ut illum interpretatur sanctus Augustinus, sed vere literaliter, ut eum intelligunt fere omnes alii sancti Patres et scholastici. Tum quia, si omnia creata fuissent simul et in eodem instanti, terra nunquam fuisset *inanis et vacua*, ut habetur Genes. 1, nec fuissent aliquando tenebrae super faciem abyssi, ut testatur ipse Moyses cit. c. 1 Genes. Si autem aliquando fuerunt tenebrae, etiam aliquando non fuit lux, adeoque non omnia facta sunt simul in eodem instanti. Tum etiam quia Moyses, Exodi xx, 8 et seqq., rationem afferens cur Iudaei religiose observare deberent diem sabbati, non aliam allegat, nisi quod, sicut Deus per sex dies mundum creavit, et requievit septimo, ita possent ipsi per sex dies operari, et die septimo, ad imitandum Deum ab omni opere servili cessare deberent, ibi: *Memento ut diem sabbati sanctifices. Sex diebus operaberis, et facies omnia opera tua. Septimo autem die sabbatum Domini Dei tui est; non facies omne opus in eo, tu, et filius tuus, et filia tua, servus tuus, et ancilla tua, iumentum tuum et advena, qui est intra portas tuas.*

Sex enim diebus fecit Deus coelum et terram, et omnia quae in eis sunt, et requievit in die septimo; idcirco benedixit Dominus diei sabbati, et sanctificavit eum. Atqui haec ratio infirma esset, si Deus in instanti, et non per sex dies produxisset mundum; ergo concludendum est, Moysen fuisse litteraliter locutum, et non mystice et metaphorice, proindeque mundum non fuisse creatum in instanti, sed successive sex dierum spatio.

Obiiciens cum S. Augustino loc. cit., illud 16 Ecclesiastici xviii, 1, ubi expresse dicitur: *Qui vivit in aeternum, creavit omnia simul*. Ergo non successive sex dierum spatio, sed in instanti creatus fuit mundus. At respondetur, quod illa particula *simul* idem ac *pariter*, seu *universaliter*, et nullo excepto significat, ita quod nihil omnino sit, quod non fuerit a Deo creatum; ita ut illa particula *simul* non denotet simultatem universitatis seu collectionis, ut patet ex aliis Sacrae Scripturae textibus, in quibus haec particula *simul* collectionem significat. Sic Psal. xiii, 3: *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt*; Psal. xlviii, 11: *Simul insipiens et stultus peribunt*; Iob xxi, 26: *Et tamen simul in pulvere dormient*, et c. xxxiv, 15: *Deficiet omnis caro simul*, cum pluribus similibus. Vel potest dici, quod omnia simul facta sunt secundum materiam nempe rudem et informem, quae primo mundi die omnis simul producta fuit, non omnia simul facta sunt secundum formam.

Nec valet instare, quod ipsemet Moyses te- 17 statur, Deum omnia produxisse simul simultate temporis, Genes. enim ii, 4, expresse dicit: *Istae sunt generationes coeli et terrae, quando creata sunt in die, quo fecit Deus coelum et terram, et omne virgultum agri, etc.*; adeoque, etc. Non valet, inquam, quia illa particula *in die* sumitur non determinate pro unico die, sed indeterminate pro quocunque illorum sex dierum, quibus res aliquae seorsim fuerunt formatae, sicque *in die* sumi potest divisim pro quolibet die, quo aliquid formatum est. Vel respondetur, ut supra, omnia quidem fuisse producta in die unico quoad materiam, non vero quoad formam, sicut explicat sanctus Gregorius l. xlii Moral., c. 10, ubi hanc agitans quaestionem, post plura concludit: *Qui diversis diebus creatum coelum et terram, virgultum, herbamque narraverat, nunc uno die facta manifestat, ut liquido ostenderet; quod creatura omnis simul per substantiam existit, quamvis non simul per speciem processit*. Quod deducitur ex ipsomet Moyse in c. 1 Genes., ubi dicit quod lux facta sit primo die, sol vero quarta die, non quod lux fuerit pri-

¹ Vide praeter Norisium in Vindiciis Augustinianis, et Natalem Alexandrum dissert. 1 in primam mundi aetatem, art. 8, proposit. 1, et alios; Ioannem Lauren-

tium Berti de theologicis Disciplinis lib. 1, cap. 11, proposit. 1, ubi eos recenset qui S. Augustino praeiverunt, vel assensi sunt.

mo die sine sole, et dies sine cursu solari, sed quia, licet sol fuerit creatus prima die, et cum illo lux quoad substantiam, sicque per cursum vigintiquatuor horarum incoeperit a mundi exordio dies naturales distinguere; tamen sol et luna dicuntur facta die 4 non quoad dictam substantiam, sed quoad speciales influxus, et ad munus discriminandi tempora, menses, dies et annos per motum in zodiaco, qui tali die datus est soli aliisque planetis. Et ideo dixit Deus *fiant luminaria*, non quidem simpliciter, sed ut *dividant diem ac noctem; et sint in signa, et tempora, et dies, et annos, ut luceant in firmamento coeli, et illuminent terram*. Genes. I, 14 et 15; sic Gen. IX, 13, dicit Deus post diluvium: *Arcum meum ponam in nubibus*, non quidem quantum ad substantiam; nam talis arcus apparebat etiam ante diluvium, sed ut esset in signum foederis et pacis, ibi: *Et erit signum foederis inter me et inter terram*. Unde ex S. Scriptura potius deducitur, quod mundus creatus sit successive spatio dierum sex, quam in instanti. Quam nostram opinionem, posthabita illa S. Augustini, videtur sequi Ecclesia; siquidem in hymnis, quos canit in vespertinis precibus singulorum hebdomadae dierum, laudat Deum de singulis operibus, quae particulatim ipse per singulos dies perfectit.

- 18 In primo igitur die producta fuerunt coelum empyreum, angeli, terra, aqua, lux et infernus. De coelo, terra, aqua et luce habetur expresse ex c. I Genes., a n. 1 ad 5. De angelis quamvis non habeatur expresse ex Scriptura, habetur tamen in Conc. Lateran. in c. *Firmiter credimus* 1 de Summa Trinit. et fide catholica, ubi definit angelos non ante, ut voverunt aliqui, neque post mundum, ut censuerunt alii, sed simul cum mundo ab initio temporis creatos fuisse, ibi: *Qui sua omnipotenti virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem et corporalem, angelicam videlicet et mundanam, ac deinde humanam*, etc. Fuit enim creatum coelum non vacuum, sed coelestibus incolis plenum, nempe spiritualibus substantiis, quos philosophi *intelligentias*, et Scriptura *angelos* vocat; et per ipsum coelum primo die creatum non intelliguntur omnes orbes coelestes, sed solum empyreum, ut recte docent S. Clemens, Theodoretus, Origenes, Alcuinus, Rabanus, Lyranus, Abulensis, et alii. Item infernus, quamvis non exprimitur a Scriptura, quo die fuerit creatus, merito tamen creditur creatus primo die cum terra, in cuius centro est; sicut enim Deus primo die divisit lucem corpoream a tenebris corporalibus, ita separavit lucem spiritualem, id est angelos bonos, a tenebris spiritualibus, id est a daemonibus, qui, duce Lucifero, rebelles facti Deo, eodem illo primo die e coelis detrusi sunt in infer-

num, quem sub idem tempus ipsis in centro terrae cum suo igne et sulphure Deus paravit, ut recte doctissimus Tirinus in c. I Genes., et fere communis aliorum.

Secundo die factum est firmamentum; habetur ex cap. I Genes., a n. 6 ad 8. Per firmamentum autem intelligendum est coelum stellatum, et omnes orbes coelestes illi vicini, tum superiores, ut crystallinum et primum mobile, tum inferiores, qui sunt septem orbes planetarum; unde per ipsum firmamentum intelligitur id, quod in medio aquarum, et ex medio aquarum, seu ex mole aquarum productum, ipsas a se mutuo separat, seu dividit, ut habetur Genes. cap. I, num. 6, ibi: *Fiat firmamentum in medio aquarum, et dividat aquas ab aquis*. Per aquas autem, quae sunt supra firmamentum, non intelliguntur nubes neque coelum crystallinum, sed verae et propriae aquae, uti creatae sunt primo die omnes coniunctae, et eiusdem speciei, quae per firmamentum productum secundo die fuerunt tantum separatae, ut patet Genes. I, 7, ibi: *Fecit Deus firmamentum, divisitque aquas quae erant sub firmamento ab his quae erant super firmamentum*; sicque remanserunt verae et propriae aquae super firmamentum, divina virtute servatae incorruptae, tum ad ornatum universi, tum ad oblectamentum sanctorum, tum praesertim ad perpetuam Dei laudem et gloriam, iuxta illud Psal. cXLVIII, 5, ibi: *Et aquae omnes, quae super coelos sunt, laudent nomen Domini*; et illud Daniel. III, 60, ibi: *Benedicite, aquae omnes, quae super coelos sunt, Domino*. Sic fere omnes sancti Patres et doctores citati, et secuti a Tirino in cap. I, n. 7, Genesis, et in Psal. cXLVIII, n. 5.

Tertio die facta est congregatio aquarum, et productio herbarum et plantarum, textu expresso in I Genes., a n. 9 ad 13. Congregatio autem aquarum facta est in unum locum, inquit Scriptura, ut appareret arida, et ipsam aridam vocavit Deus *terram*, congregationesque aquarum appellavit *maria*, ibi, n. 9 et 10: *Dixit vero Deus: Congregentur aquae, quae sub coelo sunt in locum unum, et appareat arida. Et factum est ita; et vocavit Deus aridam terram, congregationesque aquarum appellavit maria*. Quo vero ad productionem herbarum et plantarum, clare patet, Deum die tertio dedisse terrae virtutem germinandi herbas, et producendi plantas, sive arbores fructibus graves, aliis incipientibus, aliis maturescentibus, et aliis omnino maturis, iuxta dicta supra n. 12; dicit enim Scriptura cit. cap. I Genes., nn. 11 et 12; *Et ait: Germinet terra herbam virentem, et facientem semen, et lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus suum... et protulit terra herbam virentem, et facientem semen iuxta genus suum, lignumque faciens fructum, et habens*

unumquodque sementem secundum speciem suam.

- 21 Quarto die producta sunt astra, nempe sol, luna et stellae; et quidem ut illuminent orbem; sol in die, et luna cum stellis in nocte, sicque dividant diem ac noctem; ac pariter ut sint in signa annorum, mensium et dierum, et tempestatum veris, aestatis, autumnus et hiemis, ac etiam pluviae, serenitatis, ventorum, et huiusmodi, textu aperto in cit. cap. 1 Genes., a v. 14 ad 18, ibi: *Dixit autem Deus: Fiant luminaria in firmamento coeli, et dividant diem ac noctem, et sint in signa, et tempora, et dies, et annos; ut luceant in firmamento coeli, et illuminent terram; et factum est ita; fecitque Deus duo luminaria magna, luminare maius, ut praeeset diei, et luminare minus, ut praeeset nocti, et stellae.* Primum luminare magnum est sol, sic dictus *vel quia solus ex omnibus sideribus sit tantus, vel quia, cum est exortus, obscuratis omnibus, solus apparet*, ut notat Cic. lib. 1 de Nat. deor., seu quia solus ita lucet, ut ex eo dies sit, ut observat Varro lib. 4 de Ling. lat. Secundum luminare magnum est luna, sic dicta ex eo, quod sola nocte luceat, unde *nocticula* etiam dicitur, ut advertit Varro l. 2 de Ling. lat., et etiam Cicero lib. 2 de Nat. deor. Per hoc autem, quod luna dicatur luminare magnum, non sequitur, quod sit maior aliis planetis, cum illa penes molem caeteris planetis minor sit; sed dicitur *luminare magnum*, quia post solem, maiorem et efficaciorum influxum in inferiora habet, quam caeteri alii planetae, et etiam quia maior videtur, quoniam vicinior est terrae.

- 22 Quinto die producti sunt pisces et aves, textu expresso in cit. cap. 1 Genes., a n. 10 ad 23, ibi: *Dixit etiam Deus: Producant aquae reptile animae viventis, et volatile super terram sub firmamento coeli. Creavitque Deus cete grandia, et omnem animam viventem atque motabilem, quam produxerunt aquae in species suas, et omne volatile secundum genus suum.* Ipsi pisces et aves producti sunt ex aqua, ut docent SS. Hieronymus, Augustinus, Cyrillus, Damascenus, et alii communiter, et patet ex adducto Scripturae textu, et ex hymno, qui dicitur in vespere feriae quintae: *Magnae Deus potentiae, qui ex aqua ortum genus* (ut in hymno antiquo), *qui fertili natos aqua* (ut in hymno novo correcto), *partim relinquit gurgiti, partim levas in aera.* Nec obstat dissimilitudo inter pisces et aves, quia, ut recte notat S. Augustinus lib. 3 de Genes. ad litt., c. 3, pisces facti sunt ex aqua densiori, aves vero ex subtiliori, unde sunt magis temperamenti aerei, quam aquei. Per cete grandia creata et adducta in textu, intelliguntur pisces grandiori corpore existentes. Unde nomen *Cete* est commune omnibus magnis piscibus.

Sexto die producta sunt animalia terrestria 23 et deinde homo, qui et dominus caeterorum constitutus est, ut habetur expresse ex cit. cap. 1 Genes., a vers. 24 ad 30, ibi: *Dixit quoque Deus: Producat terra animam viventem in genere suo, iumenta et reptilia et bestias terrae secundum species suas; factumque est ita. Et fecit Deus bestias terrae iuxta species suas, et iumenta, et omne reptile terrae in genere suo. Et vidit Deus quod esset bonum. Et ait: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram; et praesit piscibus maris et volatilibus coeli, et bestiis, universaeque terrae omnique reptili, quod movetur in terra, etc.*

Adam igitur et Eva ambo producti fuerunt 24 in sexta die; quamvis enim aliqui putent, solum Adamum factum fuisse sexta die et Evam factam fuisse postea, hoc tamen non est probabile, quia Deus in fine sextae diei cessavit ab omni opere; et *requievit die septimo ab omni opere, quod patrarat*, ut habetur expresse ex cap. 11 Genes., v. 2, ubi vers. 3 insuper subiungitur: *Et benedixit diei septimo et sanctificavit illum; quia in ipso cessaverat ab omni opere suo, quod creavit, ut faceret.* Quamvis autem post opera sex dierum loquatur Moyses de formatione Evae, hoc non officit, quia ibi, nempe Genes. cap. 11, vers. 21 et sequent., narrat solum quomodo producta fuerit; narrando vero ea, quae facta sunt in sexto die, expresse dicit: *Masculum et feminam creavit eos; benedixitque illis Deus et ait: Crescite et multiplicamini, etc.*; sic Genes. 1, 27 et 28.

Adam productus fuit ex limo terrae, Gen. 11, 25 7, ibi: *Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terrae*; Adam enim in hebraeo significat praecisum de terra et dicitur Adam de Adama, quod significat terram, ut tradit Tostatus in cap. v Genes., ante quaest. primam, sicut a Latinis dicitur homo ab humo, ut tradunt communiter doctores. Adam formatum fuisse in campo Damasceno, loco quodam campestri iuxta civitatem Hebron, quae, non quando Adam civitatem est, sed multo post condita fuit in loco distante ab Ierusalem, 16 miliaribus, sive octo leucis, tradunt varii apud Tostatum in cap. 1 Genes., quaest. 22, et in cap. xiii, qu. 834. Dicuntque ipsi, Adam ibidem vixisse postquam eiectus fuit de paradiso, ibique etiam sepultum fuisse, quod tamen non admittit ipse Tostatus in cit. c. 138, et multi alii, ut infra patebit.

Adam creatus fuit in aetate perfecta, qua 27 posset generare; nam formatis Adam et Eva, dixit illis illico Deus: *Crescite, et multiplicamini*, Genes. 1, 28. Non tamen certo constat in quibus annis initio mundi computanda esset aetas juvenilis apta perfecte ad generandum; aliqui enim eam reponunt inter trigesimum

annum et quadragesimum, dicuntque in ea aetate Adamum creatum fuisse, qua Christus resurrexit; alii vero dicunt vitam pro tunc fuisse longissimam, et quamlibet aetatem fuisse longiorem, quam nunc, ideoque pueritiam et adolescentiam fuisse longius productas, tardiusque accessisse iuventutem; unde volunt eam computari debere circiter quinquagesimum annum, qua aetate, dicunt, formatum fuisse Adamum; ex quo inferunt, et quidem mihi videtur probabiliter, quod Adam longius vixerit aliquo modo omnibus hominibus, quia licet Mathusalem vixerit nongentis sexaginta novem annis, et Adam tantum nongentis triginta, cum tamen aetas, qua creatus est, correspondeat quinquagesimo anno, sic vita Adam longior fuit, aetate saltem perfecta, vita ipsius Mathusalem.

28 Eva producta fuit de costa Adami, textu claro in cit. cap. II Gen., vers. 21 et 22, ibi: *Tulit unam de costis eius, et replevit carnem pro ea, et aedificavit Dominus costam, quam*

29 *tulerat de Adam in mulierem.* Et quidem producta fuit ex costa Adami, seu de latere eius, ut advertunt sancti Patres et interpretes, ne aut domina, si de capite, aut ancilla, si de pedibus, sed de medio produci debuit, ut socia viri mulier intelligatur. Nec ex sola costa, sed etiam ex carne Adami producta fuit Eva, ut notant communiter doctores, id deducentes ex verbis ipsius Adami, Gen. II, 23, ibi: *Dixitque Adam: Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea, haec vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est.*

31 Costa illa, quamvis fuerit Adamo necessaria ut erat caput naturae humanae, et ut ex ipsa formaretur Eva, erat tamen ei superflua quantum ad integritatem individui, quia, ut recte ex communiori doctorum advertit Tostat. in cap. XIII Gen., qu. 357, 358 et 359, Adam habuit a principio plures costas, quam nos, et plures in uno latere, quam in alio; et ablata illa, manserunt ei tot, quot nobis, et pares in utroque latere dispositae ordine suo; et ratio est, quia, si Adam tot costas habuisset quot nos, mansisset Adam deficiens in una costa, quod non est dicendum, ne admittatur defectus in formatis a Deo, praesertim in eo, qui fuit primus, et supernaturaliter formatus; tum quia Deus replevit carnem pro ea, quod non fecisset, si costa illa fuisset Adamo necessaria quoad integritatem individui, quia ibi posuisset aliam costam. Cum ergo Deus carnem produxerit loco dictae costae, sequitur quod illa costa fuerit illi superflua, et adhuc sine illa tot haberet costas, quot nos, ne maneret defectus in individuo sic perfecte constituto, et minores haberet costas, quam natura exigit ad sui perfectionem et integritatem, ad quam 24 requiri tradunt physiologi et medici, dicentes, corpus nostrum 24 costis, duodenis utrovis in latere esse constructum et

coagmentatum. Tum etiam, quia, si illa costa 32 fuisset necessaria Adamo quantum ad integritatem individui, deberet resurgere in ipso Adamo, sicut manus abscissa alicui resurgeret in ipso; et tunc non resurgeret in Eva, unde non posset resurgere Eva, quia id, quod materialiter ipsa erat, resurgeret in Adamo, quod non est dicendum, quia ipsa resurget in Eva, cum sit de integritate eius individui, tanquam principalis materia ipsius, ut notat Tostatus cit. qu. 357.

Unde concludendum est cum ipso Tostato 33 cit. qu. 259, et communiori doctorum, quod Adam formatus fuit cum pluribus costis in uno latere, quam in alio nempe, ut dicunt etiam alii plures, cum tredecim in sinistro latere, sicque habuit plures costas, quam nos; eratque in ipso una superabundans, quam Deus produxerat ex industria, ut illam postea detraheret, et formaret inde mulierem; qua ablata, et inde formata Eva, remansit in utroque latere Adami par costarum numerus, et fuerunt tot, quot in nobis; sicque illa costa erat superflua Adamo quoad integritatem sui individui; quamvis ei fuerit necessaria, ut erat caput naturae humanae, ut ex ipsa formaretur Eva. Unde non videtur sequenda opinio ali- 34 quorum volentium quod feminae habeant unam costam plusquam viri, ut inter alios tenuit D. De Ivigene in Novo dictionario theologico-historico, etc., gallico idiomate impresso, verb. *Adam*. Hoc enim dato, perfectius esset corpus feminae, quam viri, quod est contra rationem et experientiam.

Solus Adam creatus fuit, et ex ipso Eva, 35 quia conveniens fuit formari feminam ex masculo, ut generis humani unicum esset principium. Unde S. Paulus Actor. XVII, 26, dicit quod Deus ex uno homine fecit omne genus hominum.

Hinc solum peccatum Adae, et non Evae 36 transiit in omnes homines, ut dicit Apostolus ad Rom. V, 12, ibi: *Sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt;* ubi, ut vides, Apostolus non facit mentionem, nisi de peccato Adami, et nullimode de peccato Evae, quamvis ipsa prius peccaverit, cum comedit, et dederit viro suo, qui et comedit; ratio autem huius est, quia licet Eva peccaverit et quidem gravissime, tamen peccatum eius non potuit transire in nos, neque per eius peccatum venit mors in nos; nec dicimus nos peccasse in Eva, sicut in Adamo; quia Eva non est principium totius humani generis, sicut Adam; solus enim Adam est principium totius humani generis, quia in illo solo fuit tota natura humana; nam quidquid pertinet ad naturam humanam, in quocunque sit, fuit in Adam; et ideo vere est principium, quia

totam naturam continet in se. In ipso enim erat id, quod ipse erat, et in eo fuit quidquid derivatum est in alios, scilicet Evam, et posteros, quod non potest dici de Eva, quia non fuit in ea tota natura humana aliquando, quia non fuit in ea natura humana Adae, neque aliquid eius, neque fuit principium totius humani generis quantum ad nos, quia non est principium totaliter nostri, sicut Adam; quia in ipso fuit id quod nos accepimus ab Eva, et quod accepimus ab eo; nam quod accepimus ab Eva, erat in ipso, in quantum de eo formata fuit Eva, et quod ab ea derivatum est per commixtionem, in ipso erat et ita nihil nos habemus aut accepimus, quod non fuerit ab Adam, et aliquid accepimus, quod non fuit in Eva, ac per consequens ipsa non est principium totius generis humani, neque quantum ad nos, sicut est Adam. Ideo rectissime dixit Apostolus quod omnes in Adam peccaverunt, et non dixit quod peccaverunt in Eva, quia in ista non fuit tota natura humana sicut fuit tota in illo, et per hoc Adam peccans, non solum peccabat ut unus singularis homo, sed ut homo continens in se omnes homines, quia omnes eramus in eo, in quantum omnes descendimus ex eo, et sicut si omnes peccaremus, omnibus imponeretur poena, ita cum omnes essemus in Adam, omnes, peccante illo, peccavimus, et omnes obligationem mortis contraximus, sicut ille, ut dicit Apostolus cit. Epistol. ad Roman. cap. v, n. 14, ibi: *Regnavit mors... etiam in eis, qui non peccaverunt in similitudinem praevaricationis Adae.* De Eva autem non potuit id dici, quia ipsa erat solum ut persona singularis, et non ut continens totam naturam humanam, et ideo cum non essemus omnes in ea, non peccavimus omnes, peccante ea, sed solum ipsa peccavit, eique soli suum fuit peccatum imputatum.

- 37 Adami corpus secundum aliquos veteres ecclesiae Patres, dicitur formatum ex quatuor mundi partibus, eo quod, iuxta graecum idioma, singulae vocabuli *Adam* litterae inchoent singulas quatuor mundi praecipuas partes, nempe Orientem, Occidentem, Aquilonem et Meridiem, ut expendit S. Cyprianus, vel quisquis est auctor ¹ libri *de montibus Sina, et Sion adversus Iudaeos*, ibi: *Hebraicum Adam in latino interpretatur, Terra caro facta, eo quod ex quatuor cardinibus orbis terrarum pugno comprehendit terram, sicut scriptum est: Palmo mensus sum coelum, et pugno comprehendo terram, et finxi hominem ex omni limo terrae, ad imaginem Dei feci illum; oportuit illum*

ex his quatuor cardinibus orbis terrae nomen in se portare Adam. Invenimus in Scripturis per singulos cardines orbis terrae esse a conditore mundi quatuor stellas constitutas in singulis cardinibus; prima stella orientalis dicitur Anatole, secunda occidentalis dicitur Dysis, tertia Aquilonis dicitur Arctos; quarta meridiana dicitur Mesembria. Ex nominibus stellarum quatuor de singulis stellarum nominibus tolle singulas litteras principales; de stella Anatole A, de stella Dysis D, de stella Arctos A, de stella Mesembria M; in his quatuor litteris cardinalibus habes nomen Adam. Idipsum confirmat S. Augustinus tract. 9 et 10 in Ioannem, ubi sic ait: In Adam vocabulo quatuor orbis terrarum partes, per graecas applicationes demonstrantur; si enim graece dicantur Oriens, Occidens, Aquilo, Meridies, sicut eas plerisque locis Scriptura commemorat, in capitibus verborum invenis Adam scriptum; et idem docent Salmeron prolegomeno 7 in evangelicam historiam, Sixtus Senensis lib. 3 Bibliothecae, Pererius in primum Genesis, et alii.

Adam vocavit uxorem suam Evam, eo quod ³⁸ futura esset mater cunctorum viventium; Genes. iii, 20, ibi: *Et vocavit Adam nomen uxoris suae Eva, eo quod mater esset cunctorum viventium.* In Hebraeo habetur *Hava*, quod descendit de *Hai*, id est vita, quia, ut redditur ratio in littera, ipsa est mater cunctorum viventium, ante commissam culpam denominaverat Adam uxorem suam nomine naturae, scilicet *viraginem*, quia de viro sumptam, Genes. ii, 23, ibi: *Haec vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est; nunc vero, post commissum peccatum denominat eam Evam* a miseria, quia miserorum omnium mater futura erat, et *miseros facit populos peccatum*, ut expresse dicitur Proverb. xiv, 34, et advertunt Liranus in cap. iii Genesis, et Abulensis ibidem, qu. 22. Hinc pie aliqui dicunt apte vocari *Evam*, quasi hoc nomine alludat ad eiulationem parvulorum ex Eva prognatorum; masculi enim recenter nati eiulando dicunt *A*, feminae vero dicunt *E*; unde poeta:

Dicunt E vel A quotquot nascuntur ab Eva.

Adam extra paradisum fuit formatus, et Eva ³⁹ intra paradisum, can. *Illud autem* 9, dist. 40, ubi ex Ambrosio lib. de Paradiso, cap. 4, sic expresse habetur: *Illud autem animadvertet, extra paradisum vir factus est; et mulier intra paradisum, ut advertas, quod non loci, non generis nobilitate, sed virtute unusquisque gratiam sibi comparat. Denique extra paradisum*

¹ Liber seu Tractatus de montibus Sionis et Sina, olim sub nomine S. Cypriani venditatus, spurius est, supposititius, et tanto viro indignus, utpote qui compositus ab infimae notae auctore, qui rabbinorum et cab-

balistarum deliriis fidem adhibebat. Ita Milante in Bibliothecam Sanctam Sixti Senensis pag. 230, not. a. Confer editiones Operum S. Cypriani a Pearsonio et Baluzio adornatas.

factus, hoc est inferiore loco, vir melior invenitur, et illa, quae in meliori loco, hoc est in paradiso, facta est, inferior reperitur.

- 40 Non autem ideo formata fuit Eva in paradiso, quia dignior, sed quia fuit formata de latere Adami existentis in paradiso. Sic expresse Tostatus in cap. xiii Genes., qu. 136; et alii
- 41 passim. In ipso autem terrestri paradiso semel tantum posuit Deus Adam, licet alicui videatur, quod bis, ex quo bis id indicetur in c. ii Genesis, ubi 8 dicitur: *Plantaverat autem Dominus Deus paradysum voluptatis a principio, in quo posuit hominem, quem formaverat*; et infra 15 dicitur iterum: *Tulit ergo Dominus Deus hominem, et posuit eum in paradiso voluptatis*; haec enim ad unam tantum positionem referri debent, nam utitur Scriptura anticipatione, ut recte et late ostendit doctissimus Abulensis in cap. xiii Genesis, qu. 199.

- 42 Adam et Eva, violato Dei praecepto de non comedendo fructu ligni scientiae boni et mali, appetentes scientiam divinae similem, iuxta falsam diaboli serpentis promissionem (Genes. iii, 5), ibi: *Scit enim Deus quod in quocunque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, et eritis sicut dii, scientes bonum et malum*, eiecti sunt de paradiso (Genes. ibid.). Unde Deus ibid., n. 22, decepto Adamo, scientiam, qua Deo similis fieret, frustra expetitam, pulchra ironia et sarcasmo exprobrat: *Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum et malum*.

- 43 Qua vero die, qua hora Adam et Eva comederint de fructu vetito, qua item expulsi sint e Paradiso, non satis constat. Beda enim, Marianus Scotus, et plurimi alii apud Tironum tom. 1 in Chronico sacr., cap. 48, conclus. 5, dicunt Adamum et Evam eadem die, et creatos a Deo, et lapsos, et paradiso expulsos fuisse, nempe die 23 Martii. Alii apud Gervasium Tilberien. lib. de Otiis imperialibus, decisione prima, et Abulensis in cap. 13, loc. cit., qu. 606, dicunt per septem tantum horas mansisse in paradiso, et propter hoc volunt, quod septem sint psalmi poenitentiales, ad signandas septem illas horas. Alii apud Abulensem loc. cit., qu. 608, tenent quod Adamus et Eva fuerint de paradiso eiecti hora decima, et manserint novem horis in paradiso, quia Christus tantum duravit tormenta patiundo, quandiu fuerunt Adam et Eva in paradiso; et ideo, quia Christus perseveravit usque ad horam nonam diei, et tunc expiravit, sic Adam et Eva perseveraverunt novem horis in paradiso, et hora decima eiecti sunt. Alii tandem apud Abulensem loc. cit., qu. 611; Pererium quaest. 2 in tertium cap. Genes., et Frassen. tom. 2, tract. 3 Theol., disp. 3, art. 2, qu. 2, sustinent, quod non fuerint eodem die formati, et de paradiso eiecti, sed pluribus die-

bus in paradiso mansisse; quae opinio teste Frassen. et Pererio loc. cit., et aliis, est communior inter doctores. Et haec sententia videtur conformis ipsimet Sacrae Scripturae. Ex quo enim serpens Genes. iii, 1, dixerit Evae: *Cur praecepit vobis Deus, ut non comederetis de omni ligno paradisi?* signum est quod per aliquot dies observaverit Adam et Evam ex omnium arborum fructibus solitos fuisse comedere, uno excepto fructu arboris scientiae boni et mali, a quo videbat eos sese religiose abstinere; quod utique Eva confirmasse videtur, dum Genes. iii, 2, serpenti respondit: *De fructu lignorum quae sunt in paradiso vescimur*, dicendo enim *vescimur*, nihil aliud dicere voluit, nisi vesci solemus, quamvis tamen hebraice legatur *vescemur* in futuro tempore.

Tum quia non videtur verisimile tam multa et varia, quae inter creationem Adam et eiectionem eius a paradiso narrantur facta cap. i, ii et iii Genesis intra unum solum diem coartari; primum quidem formatus est Adam extra paradysum; deinde in paradysum introductus est, fuitque ei datum a Deo praeceptum de non comedendo de ligno scientiae boni et mali; post haec adduxit Deus omnia animalia ad Adam, quorum singulis, considerata cuiusque eorum vi et natura, congruentia nomina imposuit; cumque in eis nullum reperiretur Adamo simile et idoneum ad societatem vitae, prolisque generationem adiutorium, ex eius latere formata est Eva, et sibi tradita in adiutorium et uxorem; deinde cum adhuc versarentur ambo in paradiso sine ullo aut nuditatis suae pudore, aut externi incommodi vel molestiae perpessione, serpens multis sermonibus tentavit Evam, quae eius falsis decepta promissis, arborem vetitam adivit, eiusque curiose spectata et considerata pulchritudine, decerpit fructum, comedit porrexitque ad Adam, et suis blanditiis eum induxit ad manducandum; sicque peccavit ipsa et Adam, et sibi apertis oculis, cognita sua nuditate, erubuerunt, feceruntque sibi perizomata; et post haec omnia venit Deus ad eos post meridiem, et graviter redargutos eiect de paradiso; tam multa autem et varia longa facta in unum solum diem includi potuisse non est verisimile, sicque probabilius est Adam et Evam non uno solo die mansisse in paradiso, ut videtur sensisse sanctum etiam Augustinum, lib. 11 de Genesi, cap. 31, et lib. 2 de Peccatorum meritis et remissione, cap. 21, ubi dum dicit: *Primos parentes ante peccatum usos fuisse caeteris paradisi fructibus*, clare innuit plus uno die eos in paradiso mansisse. Et clarius idem significat S. Gregorius lib. 4 Dialogor., cap. 1, his verbis: *In paradiso assueverat homo verbis Dei, et beatorum angelorum spiritibus, cordis munditia, ac celsitudine visionis interesse*.

45 Hinc satis probabiliter varii coniectantur illos in paradiso mansisse octo diebus, et octavo die, quo fuerunt creati, hoc est feria sexta hebdomadae secundae, e paradiso fuisse eiectiones; nam spatium octo dierum videtur congruens et sufficiens fuisse ad supradicta omnia commode explicanda, ut non minus probabile videtur etiam Tirino loc. cit. Idque consonat eis, quae sancti patres edocent, nempe Adamum eodem die creatum et lapsum, inquam, non numero, sed hebdomadae, id est sexto secundae hebdomadae recurrente, ut expresse dicit Frassen, l. c., qu. 2, conclus. in fin.: *Habet pariter consonantiam cum eo, quod secundus Adamus, Christus nempe, pro expiando primi Adami crimine pertulit; etenim sexta die Adamus est creatus, et e paradiso eiectiones; eadem quoque passus est Christus, suoque sanguine coelestis paradisi ianuam Adamo et posteris reseravit. Secundo, in eius diei exordio ille fuit ex luto formatus, hic idem ad tribunal raptus, et sordidissimis foedatus sputis. Tertio, hora eius diei tertia inductus est Adamus in paradisum, et Christus tertia hora, mortis accepta sententia, urbe Ierosolyma eductus est ad supplicium. Quarto, inter sextam et nonam horam Adamus et Eva protenderunt manus ad excipiendum fructum qui nobis mortem intulit, hoc ipso tempore Christus manus extendit in cruce, sanguinem fudit, et mortem obiit, quae nobis vitam aeternam conciliavit. Denique ad auram illius diei Deus eiecit Adamum et Evam, veluti latrones fructus e paradiso terrestri; Christus autem latronem poenitentem in coelestem paradisum eodem tempore, sicut promiserat, induxit. Haec ille. Et consimiliter habet Tirinus l. c., c. 48, concl. 5, ubi sic expresse dicit: *Igitur mortuus est Christus tum die mensis, tum hebdomadae feria (quidni et hora) eadem, qua Adam eiectiones est de paradiso; ita Irenaeus, Origenes et Alcuinus; sicut crucem eadem meridiei hora, forsan et puncto horae, quo Adam ad pomum ligni vetiti manum extenderat; eodem quoque, quo Isaac a parente immolatus pene fuerat; eodem die mensis, feria et hora latro restitutus est paradiso, quo Adam inde eiectiones, inquit S. Chrysostomus; Eodem Eva vae audivit, et Maria Ave, inquit idem Chrysostomus, et Cyrillus Alexandrinus; rursus eodem die et hora apertus et clausus fuit paradisus, inquit Hugo Horiacensis. Haec ille, qui multa**

46 alia habet ad rem, merito ibi videnda. Arbor, cuius fructus comestio fuit prohibita Adamo et Evae, probabilius fuit malum seu pomum,

ut colligi videtur ex Cant. viii, 5, ubi sic habetur: *Sub arbore malo suscitavi te, ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua*; at verisimile est specie diversam fuisse ab omnibus malis nostris seu citreis, seu aureis, seu persicis, seu vulgaribus, nam si fuisset eiusdem speciei et naturae cum aliis aliquibus paradisi arboribus, facillime potuissent Adam et Eva Dei prohibitionem eludere, et Satanae tentationem superare, comedendo de fructu alterius arboris eiusdem speciei, totaliter impune, et sine ullo periculo, cum ipsis non fuerit interdicta comestio, nisi de fructu ligni scientiae boni et mali in medio paradisi existentis, ut patet Gen. ii, 16 et 17, et iii, 2 et 3. Ita Salianus, Cornel. a Lapide et Bonfrerius citati et secuti a Tirino in cap. ii Genesis, littera C, et sic tenent Frassen. tom. 2 Theolog., tract. 3, disp. 2, art. 1, qu. 4, concl. 2, et alii plures.

Unde omnino reiicienda est erronea opinio 47 eorum, qui existimabant, arborem illam fuisse mulierem, ut refert Moses Barceph. lib. de Paradiso, cap. 19, ubi sic habet: *Nonnulli existimant non fuisse illam veram et naturalem arborem, cuius fructum gustaverit Adam, sed venereum amplexum, quo cum uxore ille corpus miscuit, eamque ob rem, aiunt, partum mulieris esse per Dei sententiam doloribus factum obnoxium; neque aliud voluisse illud praeceptum, ne edatis de illa arbore, quam ne coeatis, sed sancte et absque venere vivatis. Cuius delirii auctorem fuisse Origenem affirmat Anastasius Sinaita lib. 9 in Hexameron, his verbis: Nefandorum autem effector, sicut obscenorum perpetuator Origenes existimavit eam arborem esse mulierem. Falsitatem autem huius opinionis demonstrat communis sanctorum Patrum et catholicorum doctorum sensus, qui omnes, teste Barceph. loc. cit., et Tostato in cap. iv Genes., qu. 2, asserunt expresse, quod primi parentes in paradiso virgines manserunt, et de paradiso virgines exierunt, per quod apparet etiam falsitas eorum Hebraeorum, qui apud Tostatum loc. cit., dicunt quod Cain et Abel in paradiso geniti sunt, asserentes quod, formata muliere, et adducta Adam, immediate cognovit eam carnaliter, alioquin fuissent transgressores praecepti sibi statim dati immediate post suam creationem Genes. cap. i, 28, ibi: *Crescite, et multiplicamini*.*

Quod autem Cain et Abel geniti fuerint 48 extra paradisum terrestrem, habetur expresse ex revelatione facta S. Methodio ¹ martyri,

¹ In Dissertat. historica de S. Methodio inserta libro ven. Card. Roberti Bellarmini, de Scriptoribus ecclesiasticis, edit. Ven. ann. 1728, pag. 59, haec leguntur: *In Bibliothecis veterum Patrum exstant latine duntaxat eidem (S. Methodio) falso tributae Revelationes de*

rebus, quae ab initio mundi contigerunt... Documenta, quae Methodio in carcere existenti ab angelo praesertim circa mundi creationem revelata finguntur, edita fuerunt Basileae 1498; cum additionibus Wolfgangi Aytingeri, et Sebastiani Brandseu Titonis Argentinensis.

quem multum sequitur magister scholasticarum historiarum; ipse enim, ut refert Tostatus loc. cit., qu. 2, dum esset in carcere, oravit, et petiit a Deo ut aliqua ei de principio et fine mundi revelaret, quod sic factum est, ut ipsemet scribit; et ait, nempe, quod primi parentes virgines de paradiso egressi sunt, deinde anno quintodecimo vitae Adae natus est Cain et soror eius Calmana; et forte tanto tempore a copula vacaverunt, quia erant dolentes de peccato, quod contra Deum egerant, et de amissione felicitis vitae in Paradiso pro se et tota posteritate. Deinde a Deo mandatum habuerunt de procreatione liberorum post alios quindecim annos, quo scilicet trigesimo anno vitae Adae natus fuit Abel, et soror eius Delbora. Haec ille. Alii autem, inter quos doctissimus Calmet in Dictionario Sacrae Scripturae, tom. 1, v. *Abel et Cain*, volunt probabilius, Cainum primogenitum Adae, natum fuisse anno primo mundi, et Abelem anno secundo.

- 49 Eva quolibet partu geminos pariebat, ut dicunt Iudaei, masculum et feminam, et postea illi duo erant vir et uxor; Tostatus in Genes. cap. 4, qu. 10. Cain editus est cum sorore sua appellata Calmana, sive ut aliis placet Azura, seu Azurum; Calmet loc. cit., verb. *Cain*; Tostatus loc. cit., quaest. 2, et Abel cum gemella sorore sua vocata Delbora, seu ut dicunt alii, Auvinan, seu Decla, vel Edocla. Calmet l. c., verb. *Abel*; Tostatus l. c., qu. 2. De his autem nihil ex Sacra Scriptura, ex qua expresse solum habetur, quod Adam et Eva tres genuerunt filios, nempe Cainum, Abelem et Seth. Genes. cap. iv, v. 1, 5, 6, et postquam genuerunt Seth, habuerunt adhuc filios et filias. Genes. v, 7, ibi: *Et facti sunt dies Adam, postquam genuit Seth, octingenti anni, genuitque filios et filias*. Et ut quidam dicunt apud Tostatum in cap. v Genes., qu. 5, fuerunt triginta filii, et totidem filiae, quorum nomina non exprimuntur. Eruditissimus Clericus in suis *Spicis* vulgari idiomate scriptis, verb. *Eva*, habet, quod apud antiquos scriptores relatos a Patre Menochio centuria 1, c. 74, duae fuerunt valde contrariae opiniones; una quod Adam et Eva genuerint duntaxat quatuordecim filios, duodecim masculos, et duas feminas, quarum prima fuit uxor Cain, et secunda uxor Seth, cum eius geminus frater Abel fuerit a Cain occisus. Altera, quod Eva pepererit inter masculos et feminas plusquam duo mille filios; siquidem ipsa vixit nongentis et quadraginta annis, et secundum traditiones hebraicas, ipsa pariebat quolibet anno duos geminos filios, masculum et feminam, et saepe saepius etiam tres. Reiectis tamen ipsis duabus opinionibus, prima tanquam nimis restricta, et secunda tanquam nimis ampla, tertiam suam adducit concludens quod Eva inter masculos et feminas genuerit circa tercentum filios.

Nec etiam sequenda est opinio eorum qui censuerunt arborem illam fuisse frumentum, atque ideo Christum quoque suum corpus in pane dedisse, ut, qua re contractum esset debitum, eadem et exsolveretur; nec etiam sequenda alia aliorum volentium, arborem illam fuisse vitem, et idcirco sanguinem suum dedisse Christum in vino pro expianda primorum parentum noxa; frumentum enim seges, non arbor dicitur, ut neque vitis, recte ait Barcepha l. c., et Frassen. cit. conclus. 1.

Neque vera videtur sententia aliorum volentium arborem illam fuisse ficum, eo quod Adam et Eva statim ab eius esu nudos se agnoscentes, ex foliis ficus, tamquam arboris sibi prae aliis vicinioris ad tegendam suam nuditatem vestem sibi consuerunt, ut habetur Genes. iii, 7, ibi: *Cumque cognovissent se esse nudos, consuerunt folia ficus, et fecerunt sibi perizomata*; quae sententia licet non contemnenda, utpote defensa a S. Athanasio, Theodoro, Gennadio, Mose Barcepha et aliis apud Frassen, cit. conclus. 1, tamen improbat a Tostato in cap. xiii Genes., quaest. 164, hac convincenti ratione; quia statim ac comederunt fructum illius, dolore ac pudore penitus suffusi, cognoverunt se ob id maxima bona amisisse, et maxima mala incurrisse, unde summo horrore et odio concepto erga illam arborem, ex qua tantum exitium sibi obvenerat, sic ab ea corde, animo et pede recesserunt, ut nec manum ad folia eius extendere auderent, ne maius adhuc aliquod damnum ex ea in se attraherent, cum praesertim Eva serpenti responderit Genes. iii, 3: *De fructu vero ligni, quod est in medio paradisi, praecepit nobis ne comederemus, et ne tangeremus illud, ne forte moriamur*. Hinc concludit Tostatus: *Certum est, quod non auderent iam post peccatum tangere illam arborem, ne maius malum inde eis accideret; ergo cum acceperint folia ficus, certum est quod arbor ficus non erat lignum scientiae boni et mali*.

Adam et Eva e paradiso eiecti, probabilius eam regionem, quae nunc Iudaea et Palaestina dicitur, incoluerunt. Sic ex vetustissima Hebraeorum traditione affirmat S. Basilius in c. v Ezechielis, expresse dicens: *Obtinuit fama quaedam in Ecclesia memoriam conservans, non scripto proditam, quae et talis est, quod prima utique Iudaea hominem habebat incolam, nimirum Adam, simul atque excidit deliciis paradisi in hac terra collocatum ad mitigandam iacturam bonorum, quibus fuerat exutus*. Idem sentit Rupertus lib. 3, cap. 31, et ex eo Tostatus, et uterque ex S. Hieronymo, contententes Adamum in Iudaea commoratum fuisse, ibique sepultum, ut refert et sequitur Frassen. l. c., qu. 2, conclus. 2, et plures alii id deducentes ex variis coniecturis, et praesertim quod ibi poenitentiae agenda causa habitarent

Adam et Eva, ubi et poenitentes mortui sunt ac sepulti, mortuos autem esse in Iudaea et Palaestina demonstrat vetus Hebraeorum traditio, et SS. Patres, ex quibus eruitur sequens conclusio, nempe:

- 53 Adam in monte Calvario, a Cranio, seu Calvaria ipsius ita nominato probabilius tumultatus fuit; sic fere communis sanctorum Patrum traditio; teste Tirino in cap. v, v. 1 Isaiae, et ita prae caeteris sentit Tertullianus in carmine contra Marcionem, ubi sic habet: * Neque carmen contra Marcionem foetus est Tertulliani, neque sermo de Resurrectione Christi S. Cyprianum habet auctorem.* * Indicatus quoque S. Augustini serm. 71 de Tempore, a Maurinis editoribus in Appendicem ad sermones S. Augustini reiectus fuit, in qua est sexto numero, legiturque col. 13 et seqq., Ven. edit. anno 1731, ac praeterea col. 14, not. d, monemur ab editoribus, periocham illam de Adami sepultura in Calvariae loco in mss. non haberi *:

Golgotha locus est capitis, Calvaria quondam Lingua paterna prior sic illum nomine dixit: Hic hominem primum suscepimus esse sepultum. Hic patitur Christus, pio sanguine terra madescit, Pulvis Adae ut veteris possit cum sanguine Christi Commistus stillantis aquae virtute lavari.

Ipsi subscripserunt, S. Cyprianus sermone de Resurrectione Christi: Nos, inquit, ad Christum pertinentes, cuius sanguine conspersa creditur Adami Calvaria, qui sub loco ubi crux Domini fixa est, humatus traditur ab antiquis; Origenes tract. 35 in Matthaeum: Venit ad me traditio quaedam, quod corpus Adae primi hominis sepultum est, ubi crucifixus est Christus, ut sicut in Adam omnes moriuntur, sic in Christo omnes vivificentur; ut in loco illo, qui dicitur Calvariae locus, id est locus capitis, caput humani generis resurrectionem Domini Salvatoris, qui ibi passus est, etc. S. Chrysostomus hom. 24, in c. 19 Ioannis: Exivit in eum, qui dicitur Calvariae locus, ubi quidam dicunt Adam et mortuum, et sepultum esse, et Iesum, ubi mors dominata est ibidem tropaeum erexisse per crucem, quam tulit contra mortis tyrannidem; S. Augustinus serm. 71 de Tempore: Etiam hoc antiquorum relatione refertur, quod et Adam primus homo in ipso loco, ubi crux fixa est, fuerit aliquando sepultus, et ideo Calvariae locum dictum esse, quia caput humani generis ibi dicitur esse sepultum. Et vere, fratres, non incongrue creditur, quia ibi erectus sit medicus, ubi iacebat aegrotus, et dignum erat, ut ubi occiderat humana superbia, ibi se inclinaret divina misericordia; et sanguis ille pretiosus etiam corporaliter, dum dignatur pulverem antiqui peccatoris stillando contingere, redemisse credatur. Imo et Hieronymus ipse, licet aliter sentire videatur in Epitaphio S. Paulae, tamen

scribens nomine Paulae et Eustochii ad sanctam Marcellam, epistola 17, ait: *In hac urbe, imo in hoc tum loco, et habitasse dicitur et mortuus Adam, unde et locus, in quo crucifixus est Dominus noster, Calvaria appellatur, scilicet quod ibi sit antiqui hominis Calvaria condita; ut secundi Adam, id est Christi, sanguis de cruce stillans, primi Adam, et iacentis protoplastis peccata dilueret.*

Nec valet obicere illud Iosue xiv, 15, ubi 54 habetur: *Nomen Hebron ante vocabatur Cariath Arbe; Adam maximus inter Enacim ibi situs est.* Quod et in can. Hebron 2, caus. 12, qu. 2, ex S. Hieronymo, et in can. Unaquaeque 3, ead. caus. 13, et qu. 2, ex S. Augustino asseritur; et S. Hieronymus Epitaphio S. Paulae expresse dicit: *Cariath Arbe idem est ac civitas virorum quatuor Abraham, Isaac, Iacob et Adam magni, quem ibi conditum, iuxta librum Iesu Nave Hebraei autumant; licet plerique quartum putent Caleb, cuius latere memoria monstratur; adeoque Adam in Hebron, et non in Calvario seu Golgotha fuit tumultatus.* Non valet, inquam, quia nomen Adam aliquando est nomen proprium illius primi hominis, et aliquando est nomen commune significans quemcunque hominem. Unde Genes. v, 2, dicitur: *Masculum et feminam creavit eos, et benedixit illis, et vocavit nomen eorum Adam, et ubi nos Psal. iv, 3, dicimus: Filii hominum, usquequo gravi corde?* in Hebraeo dicitur *filius Adam*, et ita poterit accipi littera, ut dicat *homo maximus*, ubi nos dicimus *Adam maximus*, et tunc non intelligitur de primo parente, sed de homine magnae staturae, idest de uno gigante, qui habitabat in Hebron, et erat pater aliorum gigantium, in quo sensu tenent multi Hebraeorum apud Abulensem in c. xiii Gen., qu. 138. In ipso igitur cap. xiv, v. 15 Iosue, nomen Adam tribuitur cuidam homini, cui peculiare erat nomen Arbe, qui sicut legitur ibidem cap. xv, v. 13, erat pater Enac gigantis, ibi: *Cariath Arbe patris Enac.* Cum autem Arbe fuerit statura maior, vel dignitate praecellentior suis filiis, qui c. xiii Numerorum dicuntur monstra quaedam de genere giganteo, ibi: *Vidimus monstra quaedam filiorum Enac de genere giganteo;* is Arbe merito dicitur maximus inter Enacim, et ipse est, qui fuit sepultus in Hebron, et non Adam primus parens, qui, ut dicebatur, probabilius creditur tumultatus in Golgotha seu Calvario, ut sensit etiam S. Hieronymus scribens ad Marcellam per adducta eius verba supra, n. 53, quamvis in cit. Epitaphio S. Paulae, et can. Hebron, videatur sentire contrarium; et ut sensit etiam S. Augustinus serm. 71 (vid. not. superiorem) de Tempore, per eius verb. allata supra dist., n. 53, quamvis pro contraria opinione citetur in c. Unaquaeque 3, caus. 13, qu. 2, ubi ta-

men non ex propria, sed aliorum opinione id asserit, ut patet ex praecisis eius verbis ibi: *E contra Adam (ut asseritis) in civitate Arbeae tumultatus est.*

- 55 Non negaverim tamen, quod sit etiam satis probabile, quod in Iosue cit. cap. xiv, v. 15, accipiatur *Adam maximus* pro primo parente, quem Sacra Scriptura excellenter vel appropriate vocavit solum Adam, qui est maximus, cum sit pater, et origo totius generis humani, et situs sit inter Enacim, id est sepultus in urbe Hebron in terra gigantum, ut vult Tostatus citatus in cit. c. xiv Iosue, quaest. 10, asserens, quod iste sit verior et communior sensus, quem fere omnes Catholici tenent; nam, ut prosequitur ipse, Adam vixisse perhibetur apud urbem Hebron, et ibi finivisse dies suos, ibique sepultum fuisse cum Eva coniuge sua, et ibi quoque formatum fuisse; sic quoque testantur etiam gentes, quae nunc habitant apud urbem Hebron; et ab antiquo huius testimonium est vallis quoque quaedam apud urbem Hebron, quae ab incolis vulgariter *Vallis lacrymarum* appellatur, eo quod Adam centum annis Abel filium suum occisum fleverit, quousque ab angelo admonitus est, ut cognosceret Evam uxorem suam. De hoc in libro de situ terrae sanctae; de hoc etiam Iosephus libro primo Antiquitatum; et quia in nullo alio loco tactum fuerat de sepulcro Adae, voluit hic tangere Scriptura. Et concordat ista expositio valde superiori litterae. Nam urbs Hebron vocata est Cariath Arbe, id est civitas quatuor virorum scilicet patriarcharum; de tribus eorum, scilicet Abraham, Isaac et Iacob constabat Gen. xxxix, quod ibi sepulti erant; de Adam autem nequaquam; ideo additum est hic de quarto viro, et dicitur quod iste est Adam maximus, id est protoplastes. Quidquid autem veritas sit, constat, quod littera nostra intenderit istum sensum; nam si littera nostra intendisset pro aliquo homine, non posuisset nomen Adam, quod apud Latinos ponitur tanquam proprium; sed diceretur homo maximus ibi situs inter Enacim; et tamen posuit Adam, ideoque intellexit de illo primo, quem vocat Adam, et non hominem nomine latino communem. Sic totaliter ad litteram Tostatus loc. cit.

- 56 Paradisus est vox ex hebraeo *pardes* deducta; *Pardes* enim hebraice significat pomarium aut viridarium, iuxta illud Canticor. iv, *Emissiones tuae paradisus* (hebraice *pardes*) *malorum punicorum*; ex qua voce Graeci *παράδεισος*, et Latini *Paradisus* effecerunt; et Graeci hanc vocem *paradisus* ab Orientalibus et Persis sua pomaria et viridaria, seu hortos, *paradisos* nuncupantibus, derivatam volunt; ac Septuaginta Interpretes etiam hac voce *παράδεισος* Genes. ii, 8, usi sunt ad viridarium Eden, id est hortum deliciarum significandum,

ut notat Calmet in Dictionario, verb. *Paradisus*. Unde in hebraeo paradisus non vocatur hortus absolute et simpliciter, sed hortus deliciarum, scilicet *ganeden*, quia *gan* significat hortum, et *eden* significat delicias, ut observat Tostatus in c. xiii Genes., qu. 8. Hinc, subsequitur ipse ibidem, quia locus ille, quem Scriptura Genes. ii vocat paradisum, erat locus deliciarum plusquam esset alius in tota terra, factum est, ut vitam beatam in coelo, in qua sunt maximae deliciae, et omne bonum, vocemus *paradisum*.

In quam parte mundi fuerit consitus paradisus terrestris, non satis constat, cum variae fuerint et sint circa hoc scriptorum opiniones, quibus brevitate gratia relictis, dicimus, quod probabilius paradisus terrestris consitus fuit in confinibus Mesopotamiae et Arabiae orientalis, parum longe a Chaldaea et Syria Damascena. Sic communior inter recentiores sententia, teste Frassen tom. 2 Theolog., tr. 3, disput. 2, art. 1, qu. 2, eamque pluribus probant Sixtus Senensis lib. 5 Bibliothecae, annot. 34; Cornelius a Lapide in c. 2 Gen.; Maldonatus in c. xxvii Matthaei, vers. 44; Genebrardus lib. 1 Chronographiae; Pererius lib. 3 in Gen., n. 122, et plures alii. Et hoc colligitur ex Sacra Scriptura; Genes. enim ii, 8, ubi Vulgata nostra habet: *Plantaverat autem Deus paradisum voluptatis*; Hebraica dicit: *Plantaverat Deus paradisum in Eden*. Eden autem fuisse in finibus Mesopotamiae vel Syriae, deducitur ex eadem Sacra Scriptura 4 Regum xix, 12, ubi habetur, quod Eden regio iungitur cum Gosana et Aram, et Resph, quae sunt in finibus Mesopotamiae vel Syriae, ut tradunt fere cuncti scriptores, adeoque, cum Moyses asserat, paradisum fuisse plantatum in Eden, stat clarum, quod in confinibus Mesopotamiae vel Syriae, ubi est Eden, consitus fuerit paradisus terrestris.

Tum quia ex c. iv Genes., 16, *egressusque Cain a facie Domini habitavit profugus in terram ad Orientalem plagam Eden*, id est versus Orientem ultra Mesopotamiae Eden, ubi erat paradisus, ut plures explicant cum Genebrardo lib. 2 Chronographiae; Frassen l. c., conclus. 2; Tostatus in cap. iv Genes., qu. 9. Hinc paradisum terrestrem consitum esse in regione Eden sustinent plurimi Patres, tam Graeci quam Latini, ac etiam plerique Hebraei apud Malvendam lib. de Paradiso, c. 18, inter quos Moses Barcepha lib. 1 de Paradiso, c. 21, sic expresse habet: *Diximus Eden esse regionem spatiosam, amplam, amoenam, variam; paradisum vero locum esse pulchrum, fructuosum, prae stantibus laudabilibusque arboribus, prae quibusvis aliis in tota Eden locis ornatum; paradisum enim eius regionis, quae Eden dicitur, partem esse inter alias omnium praestantissimam, laudabilissimam,*

atque cultoribus suis commodissimam. Et Eusebius ac S. Hieronymus in descriptione hebraicarum urbium et regionum, sic aperte et clare concludunt: *Eden sacer paradisi locus ad Orientem, quod in voluptatem deliciasque transfertur.*

59 Quanta fuerit latitudo et longitudo paradisi terrestris, incerta res est; certum est tamen, quod debuerit esse sufficientis latitudinis et longitudinis, ut capere posset homines, qui in ipso victuri erant, et ut ipsi homines per diversa loca vagarentur. Unde volunt aliqui, quod ambitus terrestris paradisi sit quasi centum leucarum, et longitudo quasi triginta leucarum, vel paulo plus, quia in circulo vel rotundo ita se habet longitudo, quae est diameter ad lineam circumferentialem. Sic refert Abulensis in c. II Genes., qu. 9, qui tamen Genes. c. XIII, qu. 98, sic habet: *Quibus apparet quod paradisi esset terra aliquantulum lata, tamen non multum; non enim videtur, quod oporteret habere maiorem magnitudinem, quam habeat Insula, scilicet in latitudine tres vel quatuor leucas, in circuitu autem duodecim, aut parum plus; quamvis eruditissimus Vincentius Fuga in Compendio notitiae orbis sacri et profani, in principio, de ipsius Abulensis opinione sic dicat: Circa Mesopotamiae fines Dominus hunc ortum plantavit, latitudine, si Abulensi credimus, duodecim millia passuum, ambitu sex triginta millia.* Frassen autem, l. c., art. 2, qu. 3, concl. 1, concludit, quod probabilius est, paradisum terrestrem nec ita arctum, nec ita spatiosum fuisse, ut ad quindecim aut viginti leucas exccsserit; et colligit ex S. August. lib. 8 in Genes., cap. 10, ubi ait: *Neque enim exiguus locus erit paradisi, quem totus fons irrigabat;* et ex Mose Barceph. lib. de Paradiso, cap. 15 et 28, ubi habet: *Paradisi dicebatur accommodatissimus ad habitationem oblectationemque hominum; sed quanta fuerit huius amplitudo, satis arguit fluvius magnus, qui ex ipso effluebat, et postquam elapsus esset, dividebatur in quatuor flumina; si enim fluvius ipse magnus erat, manifestum est paradisum, quem irrigabat, magnum spatiosumque fuisse.*

60 Paradisi terrestris adhuc subsistit; sic communior et probabilior sanctorum Patrum, aliorumque doctorum opinio¹, inter quos praesertim S. Epiphanius lib. 5 adversus Haereses, cap. 5; S. Augustinus lib. 2 de Peccato originali, cap. 23; Tertullianus lib. de Anima, cap. 55; Sixtus Senensis, Delrius, Bellarminus, Gregorius a Valentia, Malvenda, Suarez, et fere omnes tum veteres tum recentiores, ut

testatur sapientissimus Tirinus in c. V Genes., vers. 24, et fatentur apud ipsum, ibidem, etiam Pererius, Viegas, Cornelius a Lapide, Salianus et alii adducti ab ipso in cap. II Genesis, vers. 8, et colligitur ex cap. XLIV, v. 16 Ecclesiastici, ubi expresse dicitur: *Henoch placuit Deo, et translatus est in paradisum, ut det gentibus poenitentiam;* et ex 4 Regum II, 1, ibi: *Factum est autem cum levare vellet Dominus Eliam per turbinem in coelum,* et II, ibi: *Et ascendit Elias per turbinem in coelum,* id est aereum, et ex regione aeris mox translatus est in paradisum terrestrem, ut docent passim sacri interpretes, et praesertim doctissimus Tirinus in 4 Regum, c. II, vers. 11, ubi dicit, quod paradisum adhuc exstare tenent praeter iam citatos, etiam S. Irenaeus, Isidorus, Hieronymus, Iustinus, S. Thomas et Abulensis, ac adhuc Henoch et Eliam exstare et vivere in paradiso terrestri, ut in fine mundi contra errores et falsitates Antichristi praedicent hominibus poenitentiam, et eos in vera fide et lege confirmet, tenet et testatur de communi eruditissimus Clericatus nelle Spiche, vulgari idiomate, *raccolte*, verb. *Elia et Henoch*, iuxta illud cit. cap. XLIV, v. 5 Ecclesiastici, de Enoch, ibi: *Ut det gentibus poenitentiam,* et praedictionem Malachiae IV, 5, de Elia, ibi: *Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus et horribilis, et convertet cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres eorum;* ubi ad probationem existentiae adhuc paradisi terrestris, et super-viventiae inibi Henoch et Eliae refert sequentem successum, qui ex ipso hic litteraliter ad uberiores notitias datur.

Grazioso è quel successo del venerando Fra 61 Benedetto d'Arezzo, uno dei primi religiosi e figliuoli spirituali del glorioso patriarca S. Francesco d'Assisi, che si legge nell'Istoria cronologica dei Padri Francescani di Gerusalemme, scritta dal Padre Fra Giovanni da Calaoira, Minor Osservante della provincia di Burgos nel libro secondo, e da noi raccontato nella nostra prima età del mondo, Rag. 13, p. 124 e 125. Il successo è questo. Essendo stato mandato esso Ven. Fra Benedetto d'Arezzo oltre il mare nell'Africa a predicare la santa fede a' Saraceni, ed a reggere diversi conventi ivi fondati di Frati del suo Ordine, dopo avere faticato per molti anni con grande profitto dell'anime e vantaggio della religione, risolse ritornare in Italia, per ritirarsi a vivere in una povera cella, ed attendere alla contemplazione dell'eterna vita. Ottenne da alcuni marinari,

¹ Communior et probabilior nunc censetur opinio, quam defendit Natalis Alexander dissert. II, in primam mundi aetatem, art. I, proposit. quae est huiusmodi: *Utrum paradisi terrestris etiamnum supersit, incertum; probabilius est non exstare amplius quoad cultum et amoenitatem loci.* De loco autem hanc n. II eiusdem

articuli propositionem statuerat: *Qua in regione consitus fuerit paradisi, obscura certe quaestio; probabilior eorum sententia, qui in Arabia Felice, vel Mesopotamia, aut circa Babyloniam in Mesopotamiae limite collocatum fuisse censent.*

benchè infedeli, d'entrare nella loro nave, che stava per partire a momenti verso l'Italia, come da lì a poco si fece. Alla metà del viaggio insorse una tempesta così fiera, che facendo temere a quei mori il naufragio, per iscansarlo, cominciarono a gittare in mare tutte le mercanzie, che nella nave avevano; e fatti rabbiosi da tale sfortuna, essendo infedeli, presero anche il povero Frate Benedetto d'Arezzo, e lo gettarono nel mare, benchè con poco loro profitto, perchè in gastigo della loro empietà, la nave si sommerse, e si annegarono tutti. Il ven. Fra Benedetto gettato nel mare e caduto nell'acqua, fu subito preso per un braccio dal suo Angelo custode, e sollevato in aria, fu portato nel paradiso terrestre, ove erano li due santi profeti Elia ed Henoch. Questi restarono ammirati nel vedere un tale religioso, vestito così poveramente, con una sola tunica, e sì aspra; gli andarono incontro, e lo salutarono, e gli richiesero chi fosse? e come capitato in quel luogo? Fra Benedetto diede notizia ai medesimi della religione istituita da S. Francesco nella Chiesa cattolica, il suo passaggio e dimora fatta nell'Africa, il suo ritorno intrapreso verso Italia, la tempesta insorta nel mare, in cui era stato gettato fuori della nave, a guisa d'un altro Giona, dai Saraceni; e che dal suo Angelo cavato dall'onde, era stato portato in quel luogo, richiedendo anch'esso, chi loro fossero? risposero, che erano Elia ed Henoch, quali stavano in quel luogo benedicendo il Signore, e lo condussero in diverse parti a vedere le delizie di quella abitazione. Mentre fra Benedetto stava mirando ed osservando quanto quei due Santi Vecchi gli dicevano e mostravano, fu preso di nuovo nelle braccia dall'Angelo e con gran velocità portato per aria, fu collocato in Italia su la riva del mare, e porto d'Ancona. Nello stesso tempo giunsero nel medesimo porto alcune altre navi, che viaggiavano di conserva con quella affondata; e sapendo i marinari, che in essa vi era Fra Benedetto, restarono stupiti vedendolo sul porto sano e salvo mentre lo tenevano con tutti gli altri annegato. L'interrogarono in che modo avesse compito il viaggio, ed egli raccontò la mirabile provvidenza divina, e la custodia di lui tenuta dal suo Angelo custode. Andò poi il venerando Fra Benedetto al più vicino convento de'suoi frati, ove fu ricevuto con somma carità e gaudio di spirito, coll'avere intese le vicende del suo viaggio. Ma que' buoni Padri più solleciti della santità della loro vita, che di scrivere le cose maravigliose vedute nel paradiso terrestre da Fra Benedetto, altro non notarono, che il successo, quale però ci serve d'attestato, che li profeti Henoch ed Elia sono conservati in vita per tanti secoli dall'onnipotenza del Signore in quel luogo felice, incognito ai mortali.

Nec valet obicere illud Genes. vii, 19 et 20, 62
ibi: *Opertique sunt omnes montes excelsi sub universo coelo. Quindecim cubitis altior fuit aqua super montes, quos operuerat; adeoque paradisi terrestris aquis diluvii dissipatus est; sicque modo non amplius exstat. Non valet, inquam, quia, in eodem cap. vii Genes. dicitur universos homines aquis diluvii interiisse, et remansisse solum Noe, et qui cum eo erant in arca, et tamen nemo admittit Henoch fuisse in arca reclusum, neque diluvii aquis periisse, adeoque sicut in hac universalis positione, aquis diluvii interierunt omnes homines praeter Noe, et qui cum eo erant in arca, excipitur Henoch, ita excipitur paradisi terrestris locus ab universalis terrae illuvione; tum quia valde probabile est, quod paradisi terrestris tempore diluvii servatus fuerit immunis, aquis undique ad latera sese attollentibus, et quasi in murum solidatis, ut contigit Israelitis in mari Rubro, Exodi xiv, 22, ibi: *Et ingressi sunt filii Israel per medium sicci maris; erat enim aqua quasi murus a dextra eorum, et laeva*; ac pariter in Iordane, ut patet Iosue iii et iv.*

Mundi tempora seu aetates, alii dividunt in 63
sex, et alii in septem. In sex inter alios sic dividit sapientissimus Tirinus tom. i in Chronico sacro, cap. vii, ibi: Prima aetas mundi coepit ab Adamo, et duravit usque ad finem diluvii annis 1656. Secunda coepit a fine diluvii, et duravit usque ad egressum Hebraeorum ex Aegypto, annis 887. Tertia coepit ab egressu Hebraeorum ex Aegypto, et duravit usque ad quartum annum regni Salomonis, quo condi coeptum fuit templum, annis 480. Quarta coepit a quinto anno regni Salomonis, seu secundo anno ab inchoato templo, et duravit usque ad destructum et exustum idem templum, vel potius usque ad finem captivitatis Babylonicae annis 452. Quinta coepit a relaxata captivitate Iudaeorum, et initio monarchiae Persicae, et duravit usque ad Messiae adventum, seu incarnatum Filium Dei, annis 525. Sexta coepit a primo Christi adventu, durabitque usque ad secundum illius adventum, ad iudicium et interitum universi, de quo die nemo scit. Septima non iam in mundo, sed in coelo inchoabitur aetas a die extremi iudicii duratura usque in perpetuas aeternitates. In septem autem aetates inter alios sic dividit eruditissimus Vincentius Fuga in Compendio notitiae orbis sacri et profani, in principio: Prima mundi aetas, seu eius infantia coepit ab eius exordio, et duravit usque ad universale diluvium, annis 1656. Secunda, seu pueritia coepit ab universalis Diluvio, et duravit usque ad ortum Abrahae, annis 382. Tertia, seu adolescentia coepit ab ortu Abrahae, et duravit usque ad ortum Moysis, annis 425. Quarta seu iuventus coepit ab ortu Moysis, et duravit usque ad Samuelis principatum,

annis 476. Quinta, seu virilitas coepit à principatu Samuelis, et duravit usque ab Babylo-
 nicae captivitatis solutionem, annis 577.
 Sexta, seu senectus coepit a soluta captivitate,
 et duravit usque ad nativitatem Christi, an-
 nis 536. Septima, seu decrepitas coepit a Na-
 tivitatem Christi, et durabit usque ad finem seu
 interitum mundi.

64. Quia tamen in calculandis et numerandis
 annis ab orbe condito usque ad Christi nati-
 vitatem effluxis, tot sunt fere sententiae, quot
 capita, adeo ut, teste sancto Hieronymo in
 Epist. ad Titum, cap. III, *inter eos, qui ex
 hebraico fonte numerum deducunt annorum
 mundi, vix unus, vel alter reperiatur, qui al-
 teri in omnibus consentiat*; hinc celebriores
 opiniones de mundi aetate subiicimus, ut
 quisque seligat eam, quae magis ex illis sibi
 placuerit.

Celebriores opiniones de numero annorum,
 qui ab orbe condito ad aeram Christi vulga-
 rem fluxerunt, prout traduntur a doctissimo
 P. Fortunato a Brixia in Philosophia sensuum
 mechanica, tom. 2, tr. 1, dissert. 4, sect. 7,
 Epocha 2, sunt sequentes:

Secundum Vulgatam	3951
Secundum LXX interpretes	5200
Secundum Samaritanos	4305
Secundum Iosephum Hebraeum	5970
Secundum Constantinopolitanos	5508
Secundum Antiochenos	5493
Secundum Alexandrinos	5501
Secundum Scaligerum	3950
Secundum Petavium	3983
Secundum Salianum	4054
Secundum Vossium	5598
Secundum Marianum Scotum	4193
Secundum Langium	4042
Secundum Calvisium	3950
Secundum Gerardum Mercatorem	3966
Secundum Spondanum Torniellum et Baronium	4852
Secundum Ricciolum	5634
Secundum Hebraeos vulg.	3761
Secundum Usserium et Lancellotum	4004

Aetates mundi annos continent:

I.

Secundum Vulgatam	1657
Secundum Iosephum Hebr.	2256
Secundum Usserium	1356
Secundum Petavium	

II.

Secundum Vulgatam	367
Secundum Iosephum	1267
Secundum Usserium	426
Secundum Petavium	366

III.

Secundum Vulgatam	430
Secundum Iosephum	
Secundum Usserium	
Secundum Petavium	

IV.

Secundum Vulgatam	480
Secundum Iosephum	962
Secundum Usserium	480
Secundum Petavium	519

V.

Secundum Vulgatam	487
Secundum Iosephum	521
Secundum Usserium	476
Secundum Petavium	474

VI.

Secundum Vulgatam	530
Secundum Iosephum	534
Secundum Usserium	536
Secundum Petavium	538

Ad uberiolem calculationis annorum et ae- 65
 tatum mundi cognitionem, advertendum est,
 quod apud chronologos et scriptores usus epo-
 chae seu aerae invaluit. Epocha autem iuxta
 vim graeci vocabuli, inhibitionem vel remo-
 ram significat; sunt enim epochae veluti pun-
 cta quaedam fixa, a quibus annorum series
 apud varias nationes numerari incipit, ut tradit
 eruditissimus Purchotius Institut. philosophic.,
 part. 2, sect. 2, cap. 9, epochae seu aerae in-
 signiores. Unde epochae nomine intelligitur
 communiter a chronologis principium aliquod,
 insignis nimirum eventus, vel rerum regnorum-
 que notabilis mutatio, ex qua veluti cardine
 anni deinceps numerantur. Aera quoque pro
 huiusmodi insignium rerum eventu, sicuti epo-
 cha usurpatur; cum enim Hispani annos nu-
 merare solerent *ab exordio regni Augusti*, id-
 que in Kalendariis suis per primas horum vo-
 cabulorum litteras *A, E, R, A*, scriberent, de-
 sumpto scilicet *A* a prima littera dicti vocabuli
Ab; *E* a prima littera dicti vocabuli *Exordio*;
R a prima littera dicti vocabuli *Regni*; et al-
 tera *A* a prima littera dicti vocabuli *Augusti*;
 hinc aerae nomen formatum perhibetur, et
 usus invaluit, ut id omne, ex quo annorum
 series inchoatur, aera deinceps diceretur, ut
 inter alios erudite notant Purchotius loc. cit.,
 vers. *Quarta est epocha seu aera Hispana*, et
 Pater Fortunatus a Brixia l. c., sect. 7, vers.
Epochae nomine.

Epochae distinguuntur in sacras et profanas; 66
 sacrae dicuntur illae, quae ex documentis et
 Scripturis sacris eruuntur; profanae vero illae,
 quae ex documentis et historiis mere profanis
 repetuntur.

Inter epochas sacras, praecipua a Christi 67

nativitate desumitur; quamvis enim haec omnibus fere recentior sit, ipsa tamen, ut egregie advertit Petavius Rat. tempor., part. 11, lib. 1, cap. 4: *Veluti limes et cardo chronologiae est, communisque terminus, in quem chronologorum omnium ratiocinia, sic tanquam ab viarum ambagibus in idem computum deducta confluunt.*

- 68 Haec autem Christi nativitatis epocha, vel vera est, vel vulgaris. Epocha Christi vera ab eo anno incipit, in quo Christi nativitas reipsa contigit, de quo anno non parvum inter chronologos adest dissidium; epocha Christi vulgaris, utpote a vulgo communiter usurpata in annis Christi computandis post Dionysium Exiguum eius inventorem, incipit a primo die Ianuarii anni 46 Iuliani, seu reformationis Iulii Caesaris, qui annus congruit cum anno 4714 periodi Iulianae; adeo ut in illo systemate Christi Nativitas vulgo referatur ad diem 25 Decembris anni 45 Iuliani, periodi Iulianae 4713. Quamvis tamen accuratiores chronologi cum Lancelloto apud Purchotium l. c., § *Verum*, ostendant, Christi Domini nativitatem quadriennio ante hanc epocham Dionysianam contigisse, nempe die 25 Decembris anni Iuliani, seu reformationis Iulii Caesaris 14, periodi Iulianae 4709, mundi 4000, anno 4 olympiadis 193, ab Urbe condita 749, anno imperii Augusti a morte Iulii Caesaris 40, a victoria Actiaca 27, anno regni Herodis Magni 36. Sic ille. Unde probabilior videtur haec epocha, quam illa Dionysii Exigui abbatis, natione Scythae, moribus Romani, qui primus omnium circa initium sexti Ecclesiae saeculi annos a Christo nato numerare coepit; nam ante Dionysium Exiguum Christiani annos numerabant, vel per Olympiades Graecorum, vel per Romanorum consulatus, vel ab Urbe condita, vel etiam ab impii Diocletiani persecutione; quapropter aera vulgaris Christianorum appellata est a chronologis *Dionysiana*, ut tradit Purchotius l. c., § *Epochae sacrae*, vers. *Verum ut ad communem.*

- 69 Cum autem nequeat certo assignari, quanam ex supra recensitis et relatis opinionibus de annis ab orbe condito ad aeram Christi vulgarem effluxis sit verior, ipsis omnibus in sua probabilitate relictis, hic praestat adducere solum id, quod Romana tenet et servat Ecclesia ac canit in Martyrologio Vigiliae Nativitatis eiusdem Domini Nostri Iesu Christi, nempe: *A creatione mundi, quando in principio Deus creavit coelum et terram, quinque millesimo centesimo nonagesimo nono. A diluvio vero, anno bis millesimo nongentesimo quinquagesimo septimo. A nativitate Abrahae, anno bis millesimo quinto decimo. A Moyse, et egressu populi Israel de Aegypto, anno millesimo quingentesimo decimo. Ab unctione David in regem, anno millesimo trigesimo secundo, heb-*

domada sexagesima quinta iuxta Danielis prophetiam, olympiade centesima nonagesima quarta. Ab urbe Roma condita, anno septingentesimo quinquagesimo secundo. Anno imperii Octaviani Augusti quadragesimo secundo, toto orbe in pace composito, sexta mundi aetate, Iesus Christus aeternus Deus, aeternique Patris Filius, mundum volens adventu suo piissimo consecrare, de Spiritu Sancto conceptus, novemque post conceptionem decursis mensibus, in Bethlehem Iudae nascitur ex Maria Virgine factus homo.

Aliae epochae sacrae habentur supra n. 63 70 et 64 in adductis iuxta diversitatem chronologorum et scriptorum diversis mundi aetatibus, diversisque earum initialibus ac finalibus annis.

Inter epochas profanas praecipua ac prima 71 est, quae desumitur a Troiae excidio, quia eae, quae Troianum bellum praecesserunt, nullo certo temporis spatio definiri possunt, cum, teste Diodoro Siculo, Prooem. lib. 1: *Nullum certitudinis fulcrum, cui fidamus, ad nos pervenerit.* Haec itaque epocha incoepit anno Iulianae periodi 3530, ante vulgarem Christi aeram 1184. Sic doctissimus Petavius lib. 9 de Doctrina temporum, cap. 31, et cum eo Genebrardus, Sigonius, Panvinus, Riccio, alique celebriores chronologi citati et secuti ab eruditissimo Patre Fortunato a Brixia l. c., § *Epocha tertia.*

Secunda inter profanas est epocha olympiadum, seu a ludis olympiacis, apud Graecos praesertim celeberrima, quae incoepit anno periodi Iulianae 3938, a Troiana clade 408, mundi 3228, ante vulgarem aeram Christi 776, ut ex Thucydide, Xenophonte, Petavio et Eusebio tradit dictus Pater Fortunatus loc. cit., § *Epocha quarta*, et dictus Purchotius loc. cit., § *Epochae profanae.*

Quid autem fuerint olympiades et ludi olympiaci? Vide verb. *Kalendarium*, n. 59.

Tertia est epocha ab urbe Roma condita, 74 quae, secundum Varronem, incoepit anno tertio olympiadis sextae, periodi Iulianae 3961, post dirutam Troiam 432, mundi 3251, ante epocham vulgarem Christi 753. Quamvis M. Porcius Cato et Verrius Flaccus uno anno tardius, quam a Varrone statuatur, eam incoepisse contendunt; et Iulius Frontinus duobus annis tardius, quam a Varrone assignetur, incoepisse arbitretur. Sic dictus Purchotius l. c., et dictus Pater Fortunatus loc. cit., § *Epocha quinta.*

Quarta est epocha, seu aera Hispanica, sic 75 dicta, quia Hispani usque ad annum salutis 1383, eam in annis computandis adhibuerunt, cum quatuor initialibus illis litteris A, E, R, A, unde nomen aerae desumpsit iuxta dicta supra n. 65, et ipsa incoepit an. periodi Iulianae 4676, a Troiano excidio 1146, ab Iu-

liana anni castigatione 8, ante vulgarem aeram Christi 37, ut inter alios tradunt dictus Purchotius l. c., et dictus Pater Fortunatus l. c., § *Epocha nona*.

- 76 Quarta et ultima profana epocha (aliis brevitas gratia relictis apud chronologos videntis) est Arabum et Mahometanorum, cuius initium sumitur a fuga Mahometis, seu Mahomedis Arabi, qui cum ob falsae suae doctrinae et sectae in discrimen vocatus, de vita periclitaretur, ex Mecha Arabiae urbe in Medinam fugere coactus fuit. Haec illius pseudoprophetae persecutio et fuga contigit anno vulgaris aerae Christi 622, periodi Iulianae 5335, die 16 Iulii feria sexta, seu die Veneris recurrente, quae idcirco apud Mahometanos seu Turcas est sacra, festiva et solemnis; et ab hac Mahometis persecutione et fuga suos annos numerant Turcae et Arabes; eosque annos *he-girae*, sive persecutionis appellant. * De aeris Christianis, Iudaicis, ethnicis et Mahometicis accurate agit Guilielmus Beveregius Institut. chronologicarum lib. 2, c. 10 *.

- 77 Mundus ab antiquis geographis dividebatur in tres solas praecipuas partes, nempe in Europam, Asiam et Africam, quae omnes simul ob id vocantur mundus vetus. A recentioribus autem dividitur in quatuor, addita ipsis tribus antiquis America, quae communiter appellatur mundus novus, sub quo alii adhuc moderniores comprehendunt additam quintam partem Magellanicam ab ipsis appellatam, ut inter alios notat Abrahamus Ortelius in Theatro mundi, in principio, et D. de Ivigne in novo Dictionario theologico-historico, etc., idiomate gallico scripto, verb. *Magellan*.

- 78 Europa sic dicta est, ut volunt aliqui, inter quos dictus Ortelius verb. *Europa*, ab Europa Filia Agenoris Phoeniciae regis, rapta a Iove in forma tauri, ut fingit Ovidius lib. 2 *Metamorph.*, et ducta in dictam partem; seu, ut volunt alii, sic appellata est a quodam rege nuncupato Europeo, qui inter primos ibi imperavit. Ita D. de Ivigne l. c., verb. *Europe*, et alii plures.

- 79 Asia sic dicta est, ut volunt aliqui, inter quos dictus Ortelius l. c., verb. *Asie*, et D. de Ivigne loc. cit., verb. *Asie*, ab Asia nympha, filia, ut finxere antiqui poetae, Oceani et Thetidis, et muliere Iapeti potentissimi; seu, ut dicunt alii, sic nuncupata est ab Asio filio Aenaei Lydi, aut ab Asio celeberrimo philosopho. Ita de Ivigne et Ortelius locis. cit., et alii plures.

- 80 Africa sic dicta ab Afro filio patriarchae Abraham et Ceturae, qui inibi habitavit. Ita Ioseph lib. 1 *Antiquit.*, c. 15, seu, ut tradunt alii, sic nominata est quasi Africa a sua proprietate, eo quod sit aliis magis soli exposita, et minus frigus in ipsa regnet. Ita de Ivigne loc. cit., verb. *Afrique*, et Ortelius loc. cit.,

verb. *Africa*, ubi in fine subiungit, quod in ipsa continue conspiciuntur novae formae animalium, et monstruosae creaturae, unde ortum est vulgare adagium: *Semper aliquid novi fert Africa*; et addi potest aliud: *Africa monstra parit*.

America, novus mundus communiter appellata, sic dicta est ab Americo Vesputio Florentino, qui sub auspiciis Emmanuelis regis Portugalliae anno 1497 usque ad continentem seu terram firmam penetravit insulas inibi existentes prius a Christophoro Columbo Ianuensi anno 1492, Ferdinandi Hispaniarum regis copiis et opibus munito, adinventas. Ita D. de Ivigne l. c., verb. *Améric Vespuce* et *Amérique*, ubi in fine addit, quod brevi quinque, aut sex annorum spatio Hispanorum medio plusquam decem milliones illorum gentium ad veram catholicam fidem conversi sunt, et quod unus solus religiosus mei Seraphici Ordinis Minorum de Observantia sacra unda baptismatis lavit, ac initiavit usque ad 14000 et sic etiam referunt alii plurimi.

Et revera non parva pars illius novi adventi, et ad fidem catholicam conversi orbis debetur meae seraphicae religioni, ut clare demonstrant illius in immensum dilatatae regionis historici, et nostri Franciscani Annales ad annum 1492 et 1493, ex quibus iuvat hic afferre, quae refert ex Haroldo eruditissimus noster P. Iustus Redn in suo egregio opere canonico-politico tom. 2, part. 2, sect. 2, a n. 59 ad 62, praecisis his verbis:

« Res maxima parvis initiis hoc anno feliciter incoepta fuit, in qua Christi catholica fides propagationis suae, et catholici regis Hispaniarum dilatati in immensum imperii, non parvam partem debent Fratibus Regul. obser. S. Francisci. Cum enim Christophorus Columbus Ligur, acris ingenii vir, et nauticae artis peritissimus, terras, quas ultra occidentalem Oceanum esse didicerat, in animum induceret arte sua detegi posse, ingenti eius europaei principis gloria lucroque, qui auctoritate sua et sumptibus rem aggrediretur, Ioanni II Lusitaniae, Henrico VII Angliae et Carolo VIII Galliae regibus suam in ea re operam obtulit; sed passus ab his repulsam, ad Ferdinandum et Isabellam catholicos reges se contulit; verum, cum his quoque res ipsa incredibilis, et experientia magnis sumptibus certo constituta, optato exitu incertissima videretur, Columbus in Baeticam abiit, sui propositi plenus, sed omnis auxilii iam plane desperabundus.

» Cum autem, disponente Deo, casu invenisset Fr. Ioannem Perezium a Marchena Minoritam, qui tunc coenobiolum Arabidae, non illius Lusitanici prope Ulyssiponam, sed alterius D. pass. ab oppido vulgo dicto *Paolos de Moguet*, Guardianus gubernabat; hunc porro cosmographiae studiosum, eadem, quae Co-

lumbum, cogitatio frequenter subibat, et vehementer desiderium, animas illas, quae in tenebris et in umbra mortis sedebant, ad verae fidei lumen reducendi, habuitque non adeo parum auctoritatis in aula, ut qui reginae confessionibus excipiendis aliquando servivit; laetus ergo Columbi occursu observationes suas et vota huic aperit, collatisque tabulis hominem tunc omni spe destitutum eo usque animavit, ut cum ipsius ad Ferdinandum Talavericum tunc reginae confessarium, et ad ipsam reginam litteris Granatam rediret. Quo demum ipse Perezus ad rem recte percipiendam a regina vocatus, frequenti maiestatis suae colloquio, rem gloriosam, utilem sanctamque agrediendam firmissimis rationibus persuasit, et adductis in auxilium praeter Talavericum Cardinali Mendozio, Ludovico a S. Angelo, et phonso Quintavilla, qui tunc apud reges valebant, impetravit, ut certis conditionibus Columbo numerarentur septemdecim aureorum millia et traderentur una navis, duaeque zeleotes, centum et viginti militibus, caeterisque necessariis instructae.

84 » Cum his ille in Non. Augusti Gadibus anchoras contraxit, 33 dierum navigatione per varias minores insulas V. M. milliariorum spatium Carimbanam detexit, quam auctorem suae fortunae honore, Hispaniolae nomine consecrare voluit; ubi cum, quidquid indagare dignum videri posset, accuratissime perlustrasset, notassetque praesertim, aurum apud indigenas vix non pro luto haberi, in Hispaniam regressus Ferdinand. regem Barcinona convenit; cum quo, quid egerit, quantumque in vastissimis illis regionibus, non modo fide et moribus erudiendis, et integris provinciis regnisque detegendis, atque in catholicae fidei catholicorumque regum fidelitate inter molestissimas turbas et apertas rebellionem continendis, ipsorumque Hispanorum simultatibus compescendis (quibus res maxime non semel in desperationem deductae fuerunt) Deo et principibus praestiterint Fratres S. Francisci, tum anno proxime sequenti, tum aliis succedentibus referemus.

85 » Et ad annum 1493, Christophorus Columbus, quem anno praecedenti laetum illum a se detectae Hispaniolae nuntium ad Ferdinandum catholicum regem Barcinonam tulisse diximus, alteram hoc anno navigationem ingressus est, acceptis navibus, personis et rebus, quae numero et qualitate sufficere videbantur, ut insulam illam, aliasque Hispanorum regum imperio subiugaret, fideique magistris, qui barbaras nationes ad verae fidei normam erudirent, praesertim Franciscanis, ac prae aliis Joanne Perezio a Marchena, quem diximus praecipuum primae navigationis promotorem fuisse, qui stramineum in primis tugurium construxit, in eoque rem sacram omnium

primis fecit, et SS. Eucharistiae sacramentum reposuit, atque ita haec prima omnium occidentalium Indiae Ecclesiarum fuit.

» Secundam vero huic proximam idem Perezus opere tumultuario sub invocatione S. P. N. Francisci, adiuncta pro consodalibus habitatione, construxit in ea civitate quam Columbus mox aedificavit, indito nomine S. Dominici, ob sui patris memoriam, qui Dominico nominabatur. Hoc vero coenobium ipse Columbus in gratiam Perezii, cui suam fortunam post Deum acceptam ferebat, ditior factus magnificentius et polito lapide construxit; et omni necessaria supellectili, pro sua in S. Franciscum pietate, et incolarum statu exornavit, crescente in dies erga fratres insularum devotione, quos sacris documentis et religiosissimae vitae exemplis ad fidem et pietatem inducebant. » Sic F. Franciscus Haroldi in Epitome histor. Ord. Min. ad annum 1492 et 1493.

Magellanica sic dicta est a Ferdinando Magellano Lusitano, qui hanc nuncupatam quintam Mundi partem adinvenit, et nomine regis Hispaniarum conquisivit anno 1520. Ita D. Antonius Chiusole in sua Geographia sub titulo Mundi antiqui et moderni, italice scripta, t. 2, c. 18, § 15; De Ivigne loc. cit., verb. *Magellan.*; Abrahamus Ortelius loc. cit., verb. *Mundus*, et alii passim, notantes, quod maior et maxima huius Magellanicae partis portio est adhuc incognita.

Mundus, ad uberiores eius intelligentiam, 87 dividitur adhuc in quatuor partes, nempe in continentem, insulam, peninsulam et isthmum. Continens seu terra firma intelligitur pro quavis terra, quae nec est insula, nec peninsula, nec isthmus. Insula est terrae portio undequaque aqua circumdata. Peninsula, seu graece *χερσόνησος*, est media insula circumdata quidem aqua, sed ex una parte annexa, seu unita terrae. Isthmus est terrae portio valde stricta inter duo maria inclusa, uti est terra in medio Americae inter mare Septentrionale, vulgo *Mare del Nord*, et mare Pacificum, vulgo *Mare del Zur*.

Mundus quatuor habet spatia, seu plagas, 88 quae communiter a Latinis vocantur *quatuor mundi plagae, sive mundi cardines*. Ubi enim oritur sol, vocatur *Oriens*; ubi sol occidit, appellatur *Occidens*; ubi sol reperitur circa meridiem, nominatur *Meridies*; et plaga contra meridiem nuncupatur *Septentrio*.

Et secundum has quatuor mundi plagas cardinales, quatuor etiam sunt venti principales, vocati *venti cardinales*; ventus enim, qui spirat ab Oriente vocatur *Eurus* seu *Subsolanus*; ventus qui spirat ab Occidente, appellatur *Zephyrus* seu *Favonius*; ventus qui spirat a Meridie nominatur *Auster* seu *Notus*. Et ventus, qui spirat a Septentrione nuncupatur *Boreas* seu *Aquilo*.

- 90 Praecipua et celebriora inter alia mundi systemata nunc in scholis tum astronomicis, tum physicis vigentia, tria sunt: nempe systema Ptolemaicum, Copernicanum et Tychonicum.
- 91 Systematis autem nomine intelligitur communiter: *Constitutio seu dispositio quaedam universi, eiusque partium inter se, explicandis motibus, caeterisque astrorum phaenomenis accommodata*. Cum enim astronomi diu observassent diversos astrorum aspectus, quaedam sibi finxerunt systemata seu hypotheses, quibus motuum illorum rationes redderent, eorumque apparentias salvarent, ac totam mundi fabricam positione et ordine omnium sui partium repraesentarent.
- 92 Primum igitur, et vetustius systema inter tria praedicta est *Ptolemaicum*, sic dictum a *Ptolomaeo* veterum astronomorum facile principe, qui saeculo Christi secundo floruit, et dicto systemati ultimum complementum dedit, ob idque ab ipso denominatum, quamvis ipse non fuerit illius primus auctor, cum tale systema tenuerint Plato, Aristoteles, Eudoxus, et clarissimi fere omnes astronomi ipso Ptolomaeo antiquiores.
- 93 Systema mundi Ptolemaicum in centro universi globum terraqueum immobilem statuit, quem ordine ambiunt sphaerae primo aeris et secundo ignis; deinde succedunt orbes planetarum hoc ordine, nempe prius orbis lunae, deinde Mercurii, Veneris, Solis, Martis, Iovis, Saturni; ac postea sequitur firmamentum, seu coelum stellarum fixarum, quibus adduntur coeli duo chrystallini et primum mobile, qui sunt coeli sine stellis; sicque undecim orbes in coelesti illa supernaque regione iuxta hanc hypothesim, seu systema numerantur; et quamvis Ptolomaeus nullam penitus de coelorum soliditate mentionem fecerit, omnes tamen huius hypothesis, seu systematis patroni, coelos solidos et consistentes voluerunt, arbitrati fieri non posse, ut ea, quae admiramur, constanti lege astrorum motus in subtili fluidaque substantia peragantur.
- 94 Hoc systema fere ab omnibus antiquis fuerat receptum: at nostris hisce temporibus fere ab omnibus reiicitur, cum experimento compertum sit, omnino repugnare, quod tota regio planetica debeat esse solida, ita ut planetae suis orbibus sint affixi et nonnisi cum eis moveantur; nam si regio planetica non esset fluida, etsi ipsi planetae affixi essent coelis solidis, non possent ex uno coelo in aliud descendere absque penetratione, quae naturaliter est impossibilis, cum tamen certum sit, planetas nunc ascendere et nunc descendere: nam Mercurius, Venus et Mars aliquando sunt supra solem et aliquando infra. Tum quia tot orbes, seu circuli *excentrici* et *epicycli*, seu parvi circuli constituti a Ptolemaicis ad planetarum phaenomena explicanda ipsismet planetarum

phaenomenis contradicunt, ut patet de incremento et decremento luminis Veneris et Lunae, et de pluribus aliis huiusmodi, quae post systema a Tichone adinventum, omnes fere astronomi repugnare fatentur.

Secundum mundi systema inter praedicta est 95 *Copernicanum*, sic dictum a Nicolao Copernico Canonico Vormiensi Torunnae in Borussia, id est Prussia Polonica, nato an. 1473, die 19 Februarii, qui in hoc systemate stabiliendo, illustrando ac perficiendo, continuo 30 annorum labore ac studio, nempe ab anno 1500 ad annum 1530, incubit. Hoc tamen systema, licet non ita purgatum et clarificatum, iam tenebant Pythagoras, Heraclides Ponticus, Nicaetas Syracusanus, Ecophantus, Leucippus, Plato, aliique vetustissimi philosophi et astronomi, et postquam fuit plene illustratum, ac perfectum a Copernico, ipsum secuti sunt plurimi recentiores, ut Ioachinus Rheticus, Keplerus, Galilaeus, Simon Sterinus, Philippus Lansbergius, Ismael Bullialdus, Renatus Cartesius, Newtonius et alii, qui omnes hanc communiter appellatam *Copernicanam hypothesim* pro suis viribus et ingeniis omnino tuentur.

Hoc Copernicanum systema solem in centro 96 universi immobilem constituit, circa quem vult, quod primo moveatur Mercurius, secundo Venus, tertio terra coniunctim cum luna, ac successive Mars, Iupiter, Saturnus. Ultra omnes has planetarum ac terrae orbitas ponit sphaeram stellarum fixarum omnino immobilem, et in immensum pene spatium diffusam. Ad salvandas solis apparentias, tres motus tribuit terrae, ipsam veluti planetam mobilem constituens: unum nempe circa proprium axem, seu centrum ab occasu in ortum 24 horarum intervallo, qui *diurnus* appellatur, eo quod ab eo constituatur; alterum in magno orbe, seu zodiaco circa solem, secundum seriem signorum, qui vocatur *annus*, eo quod unius anni spatium perficiatur; tertium denique motum *parallelismi* seu *inclinationis*, sic dictum, eo quod ipso mediante terrae axis in annua eiusdem revolutione sibi semper parallelus existit, eandemque coeli partem perpetuo respicit; unde fit, ut dum terra motu annuo circa solem convertitur, solitae tempestatum vicissitudines statis temporibus redeant. Hinc axis terrae sibi ipsi, et axi aequatoris, seu mundi semper parallelus in ea hypothesi concipiendus est, et appellat ipsum etiam motum *inclinationis*, quia terra, ut dicit ipse, modo in unam sui partem axi proximam, et modo in alteram oppositam parum deflectit.

At vero hoc Copernicanum systema utpote 97 manifeste contrarium Sacrae Scripturae, aliis omissis rationibus, est tanquam thesis penitus reiiciendum: quod enim sol moveatur, habetur expresse in pluribus Sacrae Scripturae locis. Genes. enim 1, 14: *Dixit Deus: Fiant luminaria in firmamento coeli et dividant diem ac*

noctem, et sint in signa et tempora, et dies et annos; quibus verbis aperte demonstrat, dies, noctes et anni tempora horum magnorum luminarium solis et lunae decursu constitui, et maxime solis, qui sub ad nos accessu et recessu constituit *signa* quatuor anni temporum, veris, aestatis, autumnus, hiemis, atque sua regulari circuituione horas, dies, noctes, menses et annos ordinat, quod non posset facere, si esset immobilis absque ullo penitus motu. Sic Iosue x, 12 et 13, expresse habetur: *Tunc locutus est Iosue..... dixitque coram eis: Sol, contra Gabaon ne movearis, et luna contra vallem Aialon. Steteruntque sol et luna, donec ulcisceretur se gens de inimicis suis.... Stetit itaque sol in medio coeli, et non festinavit occumbere spatio unius diei.* Et Ecclesiastes 1, 5 et 6: *Oritur sol et occidit, et ad locum suum revertitur, ibidem renascens. Gyrat per meridiem, et flectitur ad Aquilonem: lustrans universam in circuitu pergit spiritus, et in circulos suos revertitur.* Et Isaiae xxxviii, 8: *Reversus est sol (in horologio Achaz) decem lineis per gradus, quos descenderat; iuxta id quod habetur etiam 4 Reg. xx, 11, et Matthaei v, 45, Christus ipse dicit: Qui solem suum oriri facit super bonos et malos.* Et Apostolus ad Ephesios iv, 26, dicit: *Sol non occidat super iracundiam vestram.* Quod autem terra firma stet, et non moveatur, habetur 1 Paralipomenon, xxvi, 30: *Ipse enim fundavit orbem immobilem;* et Psal. xci, 1. *Etenim firmavit orbem terrae, qui non commovebitur;* et Psal. ciii, 5: *Qui fundasti terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in saeculum saeculi;* et Proverb. viii, 29: *Quando appendebat fundamenta terrae;* et Ecclesiastes 1, 4: *Terra autem in aeternum stat.* Hinc iure merito Copernici, Pythagorae, Galilaei, suorumque sequacium opinio de motu terrae et solis quiete, tamquam contraria Sacrae Scripturae anno 1633, sub Urbano VIII proscripta est, ut temeraria et haeretica. (Vide not. theol. Romani ad verb. *Haereticus*, n. 16), apud Ricciolum lib. 9 *Almagesti*, et Fortunatum a Brixia in cit. *Philosophia mechanic.*, t. 2, tr. 1, diss. 2, proposit. 3, ac Ursayam Institut. criminal., lib. 1, t. 6, de *Crimine haeresis*, num. 2, ubi habet praecisa haec verba: *Si aliquis hodie asseveraret, terram esse mobilem, solem vero orbis centrum et immobilem, esset haereticus, quia contrarium a Sacra Congregatione sanctissimae Inquisitionis definitum fuit die 22 Iunii 1633, teste Caferr. in Syntagmat. vetustat., ad dict. diem 22 Iunii.*

98 Nec valet, quod Copernicani dicant, suam opinionem de terrae motu fulciri etiam pluribus Sacrae Scripturae textibus, ut Psal. lxxvi, 19: *Commota est, et contremuit terra;* Psal. lxxxi, 5: *Movebuntur omnia fundamenta terrae;* Psal. xciii, 9: *Commoveatur a facie eius universa*

terra; Iob ix, 6: *Qui commovet terram de loco suo, et columnae eius concutiuntur,* cum similibus. Non valet, inquam, quia isti Scripturae textus, et alii consimiles non sunt intelligendi de motu terrae vero et proprio, sed de motu terrae metaphorico, nempe sumendo terram pro hominibus illius incolis, qui vel timore vel stupore, aut laetitia ad occurrentia divinitus prodigia commoventur; vel intelligendi sunt de motu violento et extraordinario, quo, Deo volente, interdum terra concutitur, ut patet in tot terraemotibus; quibus non solum urbes, sed et interdum integrae provinciae sunt concussae et eversae.

Nec valet instare, quod in tali metaphorico 99 et improprio ac apparenti terrae motu essent intelligendi etiam scripturae textus pro nostra sententia de terrae quiete et solis motu, quemadmodum navigantibus stare navim, ac littora moveri videntur, iuxta illud Virgilio, lib. 3 *Aeneid.*, vers. 72, ibi:

Provehimur portu, terraeque, urbesque recedunt;

cum Scriptura saepe ad vulgi captum sese accommodet, ut cum lunam vocat *luminare magnum*. Genes. i, 16, quamvis reipsa sit luminare fere omnium minimum. Non valet inquam quia intelligentia de vero et proprio motu solis et terrae quiete in textibus Scripturae pro nostra sententia adductis, est sic explicata et definita ab Ecclesia (vide notam mox cit.) ex supradictis. Non sic autem in illis pro contraria opinione allatis; ad illud autem de luna, quae vocatur *luminare magnum*, respondetur, quod sic appellatur ratione magnae efficaciae, quam prae caeteris astris Sole excepto qui vocatur *luminare maius*, habet in sublunaria. Tum 100 quia (quamvis ex illis Scripturis textibus, aliisque rationibus a Copernicani allatis, defendi possit Copernicanum systema ut hypothesis ut anno 1620 concessit ipsamet sacra sanctissimae Inquisitionis Congregatio, ut testantur Purchotius loc. cit., cap. 3, vers. *Respondeo primo*; Pater Fortunatus loc. cit., § *Propositio tertia*, et alii; quia in hypothesi nihil omnino affirmatur ut in rerum natura actu positum, sed tantum ut possibile iuxta illud Ciceronis lib. 5 *Qq. Tusculanarum*, ibi: *Licet aliquid fingere docendi causa;* nec per talem hypothesim habetur terram revera moveri localiter: sed solum, si terra localiter moveretur, quod tamen non est verum, optime omnia phaenomena tum ad physicam, tum ad astronomiam spectantia salvarentur et facilius eorundem ratio reddi posset), nullimode tamen systema Copernicanum de motu terrae et solis quiete defendi potest ut *thesis*, seu assertio, cum id ex supra dictis constet esse ab Ecclesia proscriptum. Illud autem est discrimen inter *thesim* et *hypothesim*, quod *thesis* rem ita esse et revera existentem asserit et concludit et ut talem de-

fendit; hypothesis vero nihil omnino certo asserit ut revera actu existens, sed solum ex re certo modo constituta aliquid ut possibile deducit, sed, an res ita sit, non decernit.

102 Tertium mundi systema inter praedicta, est Tichonicum, sic dictum a Tichone Brahaeo, nobili Dano, astronomiae restauratore, qui cum animadverteret systema Ptolemaicum rationi et experientiae et Copernicanum Sacrae Scripturae ac phaenomenis adversari, adhibitis pluribus peritissimis mathematicis, libratis astrorum motibus, eorumque phaenomenis accuratis observationibus, ingentique labore et studio expensis, circa finem xvi saeculi, regnante in Dania Christierno IV novum systema medium inter Ptolemaicum et Copernicanum, ac satis verosimilius composuit.

103 Tichonicum igitur systema ponit terram, lunam et solem ut Ptolemaeus, id est ponit terram ut vere immobilem pro centro firmamenti solis et lunae; at solem facit centrum orbium Saturni, Iovis, Martis, Veneris et Mercurii, ut Copernicus. Unde apud ipsum, firmamentum stellarum fixarum locus est extrema mundi pars, in cuius centro reperitur terra immobilis, circa quam moventur luna et sol; circa solem vero caeteri planetae. Tria quippe in hoc systemate *mobilia* circa terram, tamquam circa centrum, vertuntur; luna quidem, quae ipsi proxima est motu menstruo; sol qui est remotior et quasi medius motu annuo; firmamentum denique, seu sphaera fixarum stellarum, quae remotissima est, motu lento nempe 2500 annorum. Et hoc Tichonicum systema est nostris hisce temporibus communius receptum, utpote facilius systemate Ptolemaico, non habens tot *excentricos*, id est circulos, qui non habent idem centrum ac terra et *concentricos*, id est circulos, quorum idem est, ac ipsius terrae centrum; et utpote naturalius systemate Copernicano, si nens in sua naturali quiete terram, quin eam ut planetam mobilem constituat, faciens nos veluti muscas in terrae motu per aerem evolare.

104 Alia fere infinita reperiuntur mundi systemata ab eruditissimis philosophis et mathematicis adinventata. At hic solum placuit tria inter alia celebriora adducere, sinendo ut in reliquis quisque sibi praefigat quot unquam positiones maluerit, pro certo habens, quod nemo, quantumvis in his versatus, doctus et eruditus, poterit comprehendere, quonam mirifico artificio fuerit a Deo universus hic ordinatus; unde, ut recte notat Paulus Rubeus, in annotationibus ad decs. 320 Rotae recentior., part. 9, tom. 2, n. 54, astrologi et astronomi tam intrepide de planetis coelestibus verba facientes possent facete interrogari una cum Diogene: *Quandonam de coelo venistis?* cum apposite currat illud vulgatum, *quantum metitur astronomus, tantum mentitur astrologus.*

Mundus est rotundus, sive sphaericus: col- 105
ligitur in primis ex Sacra Scriptura; Proverb. enim viii, 27, dicitur quod divina Sapientia *gyro vallabat abyssos*, seu, ut habet lectio hebraica, *describebat circulum super faciem abyssi*; et Ecclesiastes i, 5 et 6, habetur: *Oritur sol et occidit et ad locum suum revertitur: ibique renascens, gyrat per meridiem et flectitur ad Aquilonem; lustrans universa in circuitu pergit spiritus et in circulos suos revertitur*; quae vera esse non possent, si mundus non esset vere rotundus et perfecte sphaericus. Tum quia innumeris Sacrae Scripturae locis mundus nomine orbis nuncupatur, ut patet Gen. xliii, 54, ibi: *In universos orbe fames praevaluit*; 2 Reg. xxii, 16, ibi: *Revelata sunt fundamenta orbis*; Esther ix, 28, ibi: *Cunctae in toto orbe provinciae*; Iob ix, 13, ibi: *Curvantur, qui portant orbem*; Psal. xxxii, 8, ibi: *Omnes inhabitantes orbem*; Proverb. viii, 26, ibi: *Cardines orbis terrae*; Sapient. i, 7, ibi: *Spiritus Domini replevit orbem terrarum*; Isaiae lviii, 3, ibi: *Omnes habitatores orbis*; Lucae ii, 1, ibi: *Ut describeretur universus orbis*; Actor. xi, 28, ibi: *In universo orbe terrarum*; Rom. x, 18, ibi: *In fines orbis terrae verba eorum*; Apocalypsis iii, 10, ibi: *Quae ventura est in orbem universum*; xii, 9, ibi: *Qui seducit universum orbem*, et saepissime alibi. Hinc, ut habetur in Oedipo Aegyptiaco cl. Kircherii, Rabbini Ramba et Abenezra in apice arboris, quam vocant *Zephyroth*, circulum posuerunt complectentem triangulum, in cuius centro oculus inspiciebatur cum hac inscripta gnome: *Ex archetypo triangulo profluxit mundus*; quo mathematico schematismo, ex viri doctissimi interpretatione, non aliud indicare voluisse videntur, nisi mundum sphaerica figura donatum, ex *ineffabili unitate* per *binarium* in *ternarium* profluxisse; ut tradit eruditissimus P. Fortunatus loc. cit., tom. 3, tract. 1, dissert. 1, prop. unica.

Mundi rotunditas experimento constat ex itineribus circa ipsum in orbem peractis, comprobaturque ex ortu et occasu siderum, eorumque apparitione et occultatione: siquidem sol, aliaque astra tardius oriuntur iis, qui occidentem versus pergunt, quam iis, qui ad orientem: idipsum demonstrant eclipses solis et lunae, quae, licet incipiant per universum orbem in eodem puncto, nihilominus tardius videntur ab Orientalibus quam ab Occidentalibus, ut patet in eclipsi lunae, quae, si hic apud nos incipiat tertia hora noctis, longe abhinc triginta gradibus versus orientem, incipiet tardius duabus horis, nempe quinta hora noctis, quod aperte ostendit mundum esse rotundum ab oriente ad occidentem: sic etiam eius rotunditas a septentrione ad meridiem comprobatur ab iis, qui versus polos pergunt: secundum enim quod progrediuntur, vident aliquas stellas

ante se, quas prius non videbant, et sic sensim cessant videre eas, quae retro remanent; quod clare demonstrat, mundum etiam a septentrione ad meridiem esse rotundum; sicque rotundum ex omni parte, quoniam si planus esset et non rotundus, undique et ubique conspicerentur eadem stellae et in eodem situ, et sol omnes simul illuminaret in eodem instanti, quo supra horizontem apparet; tum quia umbra ipsius terrae, quae in lunae eclipsi rotunda apparet, manifeste ostendit corpus eam causans esse rotundum.

- 107 Mundi et terrae rotunditas clarissime demonstratur a geometris et architectis; siquidem eorum perpendicularia terram semper offendunt ad angulos inaequales; et si volunt duas componere turres ad perpendicularum, non sunt parallelae, sed viciniore intra se in fundamentis, quam in vertice, quoniam, quo plus in altum tolluntur, eo magis dilatantur; uti arcus circulorum cum sunt, ac fiunt grandiores. Unde verificatur quod quivis homo magis capite, quam pedibus currit; et qui terram circuiret, experiretur peregrisse capite plusquam pedibus tres saltem perticas vulgo *Trabuchi*, supra dimidiam et eo magis quo grandior esset persona, cum minor et exiguior sit circulus, qui pedibus, quam qui capite perficitur.

- 108 Ex mundi, et terrae rotunditate clare deducitur vere dari et exstare *antipodes*, suntque omnes illi terrae incolae, qui ex diametro oppositi, seu ex diametro pedibus incedunt, terramque premunt. Dicuntur *antipodes*, idest *contrapedes*: nam ἀντίπος dicitur ab ἀντί, quod est contra, et πούς, *pes* quasi contra pes, ut recte notat doctissimus Tostatus in Deut. vii, 4. Dicti antipodes sunt inter se ita ex diametro oppositi, ut habeant geographicas proprietates omnino oppositas, nam polus uni conspicuus, alteri est inconspiciuus, unius *Zenith* est *Nadir* alterius; dum uni sol oritur, alteri occidit, cum uni est meridies, alteri est media nox, dum uni est aestas et dies maxima, alteri est hiems et dies minima, et sic de aliis; suntque ipsi remotiores, qui reperiri possint, nec puncto se movere possunt, quin amittant illam diametralitatem et quin unus alteri appropinquetur.

- 109 De eorum existentia dubitarunt olim plerique, inter quos etiam Lactantius lib. de divin. Instit., c. 24; S. Augustinus lib. 6 de Civit. Dei, cap. 9. Origenes et alii tenentes ut impossibile, quod aliqui ex hominibus possent habere pedes contra alios, quia tunc essent capite infra et pedibus supra, essentque sub terra, sicque in diverso mundo sub diverso sole et luna et huiusmodi; at revera nullus nunc est amplius de illorum existentia ambigendi locus, cum post adinventas varias insulas a Christóforo Columbo et nostro Ioanne Perez an. 1492 ex supradictis a n. 82 et detectam Americam

ab Americo Vesputio Florentino ann. 1497 iam experimento compertum sit, homines vere exstare, qui obversa nobis ex diametro vestigia premunt, nec stant pedibus supra et capite infra, nec sub terra, sed sunt sicuti nos supra terram, quia ubique coelum semper est supra et ambulant ipsi uti nos capite coelum versus et pedibus infra, id est supra terram; sicque omnes dicimus esse supra terram, non quidem quia sumus ex ista parte, vel illa, sed quia sumus propinquiore coelo, quam ipsa terra in qua sumus; ponatur enim aliquis homo in quacunque parte orbis voluerimus et a pedibus illius protrahatur diameter terrae transiens per centrum terrae et transeat ad aliam extremitatem terrae, homo existens in illa extremitate, quam tangit alia pars diametri, vocabitur antipos alterius. Unde, si unus homo sit in vero puncto orientis et alter in vero puncto occidentis, illi distant ut antipodes et sunt sibi invicem veri antipodes, et pariter, si unus sit in vero puncto septentrionis, et alter in vero puncto austri, erunt sibi invicem antipodes, et tunc isti antipodes sic se habent, quod uterque est supra terram, nam ille, qui est in vero puncto orientis, propinquior est coelo, quam terra, quae est ibi in oriente; et qui est in vero puncto occidentis, propinquior est coelo quam terra, quae est ibi in occidente: sicque omnes sunt supra terram et nulli sub terra, quia infra eam nihil est, cum ipsa sit infra omnia et ipsius centrum sit infimum in toto orbe et omnes sunt sub coelo, quia supra omnes res est coelum, cum ultra corpora coelestia ascendendo nihil sit, et coelum, sicut et terra, sit rotundum et sphaericum propter easdem supra adductas Scripturae auctoritates et fere easdem aliasque rationes adductas de rotunditate mundi, cum ipse, ut patet ex eius definitione adducta supra n. 5, sit *compages coelo, terraeque coagmentata*, etc.

Nec valet obicere, quod Zacharias Papa omnes Antipodum assertores damnaverit, iusseritque Vigilium, seu ut alii dicunt, Virgilium Episcopum, urgente S. Bonifacio Archiepiscopo Moguntino, a Divinis suspendi, ex eo duntaxat, quod Antipodes exstare assereret; unde plures Sancti Patres, et veteres doctores ipsos absolute negarunt. Non valet, inquam, quia Zacharias Papa damnavit solum eos, qui asserebant, exstare Antipodes in altero mundo distincto a nostro, sicque admittentes plures distinctos mundos, quod divinae repugnat Scripturae, quia si essent plures distincti mundi, sequeretur, quod non omnes homines ex Adam geniti fuissent, quod non omnes a Christo Domino, qui in hunc mundum tantummodo venit, fuissent redempti, quod alius sol et luna exstarent praeter illa duo luminaria magna a Deo creata, et alia huiusmodi, quorum assertores merito damnari debuerant. Et quod in

hoc sensu duntaxat Antipodum assertores a Zacharia Papa damnati fuerint, patet ex Epist. ipsius Zachariae apud Baronium ad Otilonem Bavariae Ducem data ¹, quam erudite expendit M. Velselus lib. 5 Rerum Baicarum, ut refert Ricciolus scol. 1, in cap. 20, lib. 1 Almagesti, et sequitur citat. P. Fortunatus, dict. tom. 2, tract. 1, dissertat. 1, sect. 7, § *Antipodes*. Imo dictus Vigilius, seu Virgilius Episcopus praetensus ob id a divinis suspensus a Zacharia Summo Pontifice, fuit vir sanctissimus ab omni haeresi penitus immunis, fuitque inter sanctos relatus a Gregorio IX, ut refert eruditissimus Dominus Berninus tom. 2, fol. 390, Historiae omnium haeresum, italice scripta, ibi in margine: *Sanctus Virgilius relatus fuit inter Sanctos a Gregorio IX*. Vide Baron. anno 748, n. 4 in fine, et n. 11 in margine, ad Vitam dicti S. Bonifacii, lib. 2, cap. 8, ibique dictus Berninus concludit ex Baronio, cit. an. 748, per tot., falsas fuisse dictas accusationes allatas, ut praetenditur, a S. Bonifacio ad Zachariam Pontificem contra S. Virgilium. Hinc in praedicto sensu intelligendi sunt sancti Patres, alique veteres doctores, qui antipodes negaverunt, quia suis temporibus nondum experimento compertum fuerat in hoc eodem mundo homines exstare, qui obversa nobis ex diametro vestigia premunt ratione rotunditatis mundi, seu coeli et terrae.

111 Ad uberiores huiusmodi captum reflectatur, quod terra rotunda seu sphaerica pendeat in medio aeris sine ullo sustentaculo, et quod coelum pariter rotundum et sphaericum sit undique distans aequaliter a terra; unde si haec perforaretur ex una parte ad aliam, videretur coelum etiam subtus nos, et si in tali foramine proiiceretur aliqua petra quamvis gravis, non transiret unquam ad aliam partem oppositam coeli, quia a medio illuc ascenderet coelum versus, sed remaneret in medio, seu centro, tanquam in loco suae quietis; quaelibet enim res gravis super terram habet naturalem inclinationem tendendi ad suum centrum, seu ad punctum in medio ipsiusmet terrae, ad instar ferri, quod naturali sympathia tendit semper ad magnetem: sic si aliquis homo descenderet illuc, cum esset in medio, posset dici, quod

staret pedibus et capite sursum eodem et tempore, quoniam umbilico teneret centrum, et aliae partes essent omnes versus coelum. Item, si ibi adesset scala, duae personae possent pergere in duas partes oppositas, et ambae ascenderent versus coelum, quia *coelum undique sursum*, et ambae descenderent ab imo, seu profundo.

Mundi, seu terrae circuitus, secundum Hipparchum, est 34 millia et 626 miliariorum: secundum Eratostenem, est 31 millia et 500 miliariorum: secundum Ptolemaeum, est 22 millia et 500 miliariorum: secundum Alfaganum, est 20 millia et 400 miliariorum; et secundum aliquos recentiores est 19 millia et 80 miliariorum; at vero secundum veriorum et receptiorum opinionem est 21 millia, 600 miliariorum italicorum; secundum enim hanc opinionem facilitatur magis computus, attribuendo cuique gradui lineae 600 miliaria italica, quae constituunt 30 leucas gallicas, 23 germanicas, et 10 polonicas et hungaricas, et cum gradus circa universum orbem numerentur 360 ac quilibet gradus dividatur in 60 minuta, et quodlibet minutum valeat tantum, quantum unum miliarium italicum, facile comprehenditur circuitum mundi, seu totius terrae esse 21 millia et 600 miliariorum italicorum. Hinc, qui posset totum orbem circumire sine ullo impedimento aquarum, montium, et huiusmodi, perficiendo 30 miliaria qualibet die, compleret suum iter in 720 diebus; unde illi remanerent adhuc decem supra dimidium ad faciendam plenam relationem sui itineris seu circuitus, et ad complendos duos integros annos.

Hic tamen est advertendum, quod qui circumcumeunt mundum versus Orientem, et redeunt 113 versus Occidentem ad eundem locum, unde discesserunt, numerant diem unam plus quam habitatores illius loci; unde, si illi habitatores habent v. gr., diem Dominicum, ipsi habent diem lunae, quia eodem momento, quo, in loco, unde quis discedit, sunt viginti quatuor horae, locus ab ipso distans 15 gradibus in longitudine versus Orientem, habet iam unam horam noctis, et locus distans 30 gradibus, habet iam duas noctis horas, et sic successive discurrendo, cum quicumque 15 gradus unam

¹ Epistola S. Zachariae Rom. Pont. quam Baronius ad annum 748, n. 3 et seq., describit, non ad Otilonem ducem Bajoariorum, sed ad S. Bonifacium Moguntinum Episcopum data fuit, ac X n. est inter Zachariae epistolas Collect. Conc. Edit. Venetae ann. 1733, tom. 8, col. 25 et seqq. Ex hac autem epistola evincitur, Virgillii nomen de errore ad Rom. Pont. a S. Bonifacio delatum, quod alium sub terra mundum esse, aliosque homines, qui alio, quam nos sole aliaque luna illuminarentur, docere ferretur, Zachariam vero Bonifacio quidem praecepisse, ut Virgilium, si, quae tradere perhibebatur, reipsa defenderet, de concilii sententia sacerdotio deiceret, Ecclesiaeque communione privaret; litterasque ad eundem Virgilium scripsisse,

quibus Romam venire iubebatur, interea tamen ei sacris non interdixisse. Hunc porro Virgilium, cui simul tates cum S. Bonifacio Moguntino Episcopo intercessere, a S. Virgilio Episcopo Salisburgensi, quem Gregorius IX in sanctorum numerum retulit, Baronius ad annum 748, n. 2, alique eruditione praestantes viri non esse distinguendum arbitrantur. Verum his repugnat Pagio in Critica historico-chronologica ad Baronii Annales anno 746, n. 7, cui alii assentiuntur. Ut sit Virgilius, quo tempore accusatus de errore a S. Bonifacio fuit, nec Salisburgensi, nec alii cuiquam Ecclesiae praeerat. Vide exercitationem de christiana Religione a naturalibus disciplinis non aliena, impressam Romae anno 1784, n. 22. *

horam constituent, et 360 gradus, quibus constat ambitus universae terrae, importent 24 horas, seu diem unum integrum.

114 E contra, qui circumeunt mundum versus Occidentem, et redeunt versus Orientem ad eundem locum unde discesserunt, numerant diem unum minus quam habitatores illius loci: unde si illi habitatores habent v. gr. diem Dominicum, ipsi habent diem sabbati, quia versus Occidentem quibuscunque 15 gradibus fit nox una hora tardius, quam in dicto proprio loco, a quo pergendo versus Occidentem discesserunt, et ad quem revertendo versus Orientem redierunt, sicuti ut dictum est n. antec. versus Orientem, quibuscunque 15 gradibus fit nox citius, quam in proprio loco: qui enim pergunt versus Orientem inveniunt noctem citius, et qui pergunt versus Occidentem inveniunt ipsam tardius una hora quibuscunque 15 gradibus, quibus omnibus in unum conflatis usque 360 qui sunt circumferentia, seu circuitus totius orbis, conficiuntur 24 horae, seu unus dies.

115 Si autem duo eodem tempore circumirent totum orbem, uno pergente versus Orientem, et altero versus Occidentem, quocunque loco se invenirent, seu sibi occurrerent, differrent ab invicem uno die; unus v. gr. haberet diem Dominicum, et alter diem Lunae; quia, dum ille, qui pergit versus Orientem, lucratur unam horam quibuscunque 15 gradibus, alter qui pergit versus Occidentem eodem tempore unam perdit: et supposito, quod tam unus, quam alter perfecit 180 gradus itineris, ille versus Orientem lucratus fuisset 12 horas, et alter versus Occidentem perdidisset pariter horas duodecim, quae omnes efficiunt 24 horas, seu unum integrum diem, quo unus differt ab altero. Et si deinde prosequerentur suum iter, ambo redeundo ad locum unde discesserunt, unus ab Oriente et alter ab Occidente, differrent necessario ab invicem duobus diebus; nam si v. gr. habitatores haberent diem Dominicum, ille, qui perrexisset versus Occidentem, et regressus fuisset versus Orientem, haberet diem sabbati, et ille, qui perrexisset versus Orientem, et regressus fuisset versus Occidentem haberet diem lunae; cum unus lucretur unum diem, et alter perdat alium, sicque inter ipsos remaneat differentia duorum dierum, sicuti de facto contigit quibusdam nautis Batavis seu Hollandicis, qui eodem tempore Amstelodamo discessi alii versus Orientem, et alii versus Occidentem, in suo regressu, illi, qui perrexerant versus Occidentem, numerabant diem sabbati, et illi, qui perrexerant versus Orientem, numerabant diem Lunae, dum Amstelodami numerabatur dies Dominicus, hinc est, quod Hispani alias habeant festivitates in insulis Philippinis, quam Batavi, seu Hollandici in Indiis Orientalibus, ex quo illi naviga-

verint versus Occidentem, et ipsi versus Orientem, ut refert eruditissimus Antonius Chiusole in Geographia orbis antiqui et moderni, to. 2, cap. 20, § 35.

Ex supradictis oritur dilucidatio curiosi problematis, quomodo sit possibile, quod ex duobus gemellis ambobus natis, et mortuis in eodem die et momento, unus plus altero vixerit die uno, vel duobus diebus?

Hinc iuvat ad uberiores notitiam aliqua de sphaera tradere. Sphaerae nomine intelligitur corpus solidum in omni sua parte rotundum, quo nomine astronomi intelligunt universam machinam orbis. Sphaera potissimum pro artificiali sumitur, quae est instrumentum rotundum ad instar globi, seu pilae compositum ex diversis punctis, et circulis, et lineis, adinventum ab astronomis ad explicandum motum, et apparentias astrorum cum variis effectibus, quos producant, repraesentando in ipso orbem universum. Vocatur sphaera artificialis ex quo sit artis inventio, ad distinctionem sphaerae naturalis. Eius inventor et auctor non certo scitur; alii enim hoc mirabile adinventum Atlanti tribuunt, unde Diodorus lib. 4, de eo scribens, dixit: *Illum astrologiae fuisse peritissimum, deque sphaera primum inter homines disputasse, qua ex re visus est coelum suis humeris sustinere, locum praebente fabulis sphaerae inventionem.* Alii Anaximandro potius Milesio id acceptum referunt, utpote qui, referente Laertio lib. 2, *primus terrae, marisque circuitus descripsit, et sphaeram insuper construxit.* Plerique tamen sphaerae inventorem volunt Archimedes; de ipso enim loquens Cicero, lib. 5 Qq. Tusculanarum, ait: *Cum Archimedes lunae, solis, quinque errantium motus in sphaeram illigavit, effecit idem, quod ille, qui in Timaeo mundum aedificavit, Platonis Deus, ut tarditate et celeritate dissimilimos motus una regeret conversio; quod si in hoc mundo fieri sine Deo non potest, nec sphaera quidem eosdem motus Archimedes sine divino ingenio potuisset imitari.* Hinc de hac Archimedis sphaera sic olim cecinit Claudianus:

Iuppiter, in parvo cum cerneret aethera vitro,
Risit, et ad superos talia dicta dedit:
Huccine mortalis progressa potentia curae?
Iam meus in fragili luditur orbe labor.
Iura poli, rerumque fidem, legesque Deorum,
Ecce Syracusius transtulit arte senex.
Inclusus variis famulatur spiritus astris,
Et vivum certis motibus urget opus.
Percurrit proprium mentitus signifer annum,
Et simulata novo Cinthia mente redit.
Iamque suum volvens audax industria mundum,
Gaudet, et humana sydera mente regit.

Haec sphaera vocatur *armillaris*, eo quod ex pluribus solidis circulis inter se connexis, seu intextis veluti *armillis* constet, quibus circuli, quos in mundi sphaera imaginamur, respondere intelliguntur.

121 Decem quippe in armillari sphaera circuli vulgo repraesentantur, sex maiores, et quatuor minores; sex maiores sunt *horizon*, *meridianus*, *aequator*, *zodiacus*, *colurus aequinoctiorum* et *colurus solstitiorum*; et omnes isti transeunt per sphaerae, seu mundi centrum; omnes sphaeram, seu mundum in duas partes aequales dividunt, omnes habent idem centrum simul, et cum mundo, omnes inter se sunt aequales, et omnes se mutuo bifariam dividunt; quatuor vero minores sunt *tropicus cancri*, *tropicus capricorni*, *circulus polaris arcticus*, et *circulus polaris antarcticus*; et omnes isti diversimode a maioribus cadunt extra sphaerae seu mundi centrum, sphaeram seu mundum dividunt in duas partes inaequales, habent centrum diversum inter se, et diversum a centro mundi, et non omnes aequales sunt inter se, sed eo minores fiunt, quo magis a sphaerae centro recedunt.

122 Ex dictis sex maioribus circulis, tres sunt, nempe *horizon*, *meridianus* et *aequator*, quorum poli seu puncta, ex quibus describuntur, sunt magni momenti in sphaera, et vocantur *puncta cardinalia*.

123 Primi igitur ipsorum cardines, seu puncta cardinalia sunt duo poli mundi, circa quos omnino immotos ac fixos sol, luna, ac caetera astra diurna revolutione moventur, et terminant extremitatem axis ipsius mundi, unus versus Septentrionem, et alter versus Meridiem.

124 Nomen *polus* venit a verbo graeco *πολέω* quod latine significat *volvere*, seu *in gyrum agere*, quia circa istos omnino immotos astra continue volvi concipiuntur.

125 Horum polorum alter vocatur *arcticus*, *septentrionalis* et *borealis*, et alter ex diametro oppositus, appellatur *antarcticus*, *meridionalis* et *australis*. Polus arcticus ille est, qui nobis Europaeis versus Septentrionem habitantibus perpetuo apparet, iuxta illud Virgilii, lib. 1 Georg., v. 241.

Hic vertex nobis semper sublimis...

126 Et dicitur *arcticus* a quadam constellatione stellarum, quam Graeci appellant *ἄρκτος*, et Latini *Ursam*. Dicitur pariter *Septentrionalis* a septem lucidioribus stellis componentibus dictam constellationem *Ursae maioris*, et eo quod sit versus Septentrionem; item dicitur *borealis* a vento Borea inde flante. Polus autem antarcticus ille est, qui ex adverso positus nos Europaeos perpetuo latet, iuxta illud Virgilii, loc. cit., v. 242.

Sub pedibus Styx atra videt, manesque profundi:

et dicitur *Antarcticus*, eo quod arctico ex diametro oppositus sit; et dicitur etiam *Meridionalis*, eo quod sit versus meridiem, ac etiam *Australis*, quia ab ea mundi parte ventus ille spirat, quem *Australem* appellamus.

In medium horum polorum pendet terrae 127 globus, ita ut, si deberet pertrahi funis a polo arctico usque ad antarcticum, necesse deberet haec transire per medium terrae, quae posset videri quaedam margarita filo traiecta: et, si id fieri posset, deberet terra habere duo foramina, unum versus septentrionem, et alterum versus meridiem: unde, quia id fieri nequit, mathematici accurate signarunt duo puncta, ubi debuissent fieri duo dicta foramina, et haec vocarunt *Polos* ad instar duorum polorum firmamenti. Habemus igitur etiam duos polos super terram, nempe dictum polum arcticum versus Septentrionem, ubi conspicitur perforatus globus supra; et dictum polum antarcticum versus Meridiem ex diametro oppositum polo arctico, et habemus etiam diametrum, qui in imaginatione pertrahitur ab uno polo ad alium, et vocatur *axis*: quamvis rigorose loquendo in hoc differant diameter et axis, quod omnes axes sunt diametri, quia omnes transeunt per medium orbis: sed non omnes diametri sunt axes, quia solum illi sunt axes, circa quos fit aliquis motus.

Axis ergo mundi est recta linea ab uno ad 128 alterum polum deducta, circa quam omnino immobilem astra omnia ab ortu in occasum rapiuntur: sicque omnes planetarum orbes habent suum axem, circa quem fingitur undique volvi quotidie coelos ad instar rotae currus circa suum ligni axem; cum autem totam mundi machinam sustinere videatur, sic de eo Caesarem alloquens cecinit Lucanus, lib. 1, v. 56:

Aetheris immensi partem si presseris unam,
Sentiet axis onus librati pondere coeli.

Ultra assignatos supra n. 123 praedictorum 129 maiorum circulorum principales cardines, seu puncta cardinalia, sunt etiam *zenith* et *nadir*; *zenith* arabice, latine *vertex coeli* dicitur, et *nadir* arabice, latine *imum coeli* vocatur. Haec duo cardinalia puncta sola mente concipiuntur, nam *zenith* imaginatur esse illud coeli punctum, quod ad perpendiculum verticis terrestris habitatoris imminet, id est illud coeli punctum, quod v. g. meo capiti imminet in quacunque parte mundi existam, et hoc mutatur, quoties ego mutem meam situationem, et meum horizontem; *nadir* vero imaginatur esse illud punctum, quod ex diametro, seu perpendiculariter oppositum *zenith* meis pedibus subiicitur; suntque ambo horizontis poli.

Item praedictorum maiorum circulorum prin- 130 cipaliores cardines, seu puncta cardinalia, sunt puncta veri ortus, et veri occasus solis, seu puncta, in quibus sol oritur et occidit, tempore aequinoctii, id est cum dies noctibus ubique terrarum aequales efficit; et haec puncta cardinalia ortus et occasus, sunt illa, in quibus horizon ab aequatore secatur, habenturque quasi poli meridiani; at his breviter traditis,

de circulis ex ordine est etiam breviter discurrendum.

- 131 Primus igitur iuxta supra n. 121 traditum ordinem, est *horizon*, qui est circulus maior sphaeram seu mundum in duo haemisphaeria seu duas partes aequales, superiorem et inferiorem dividens; et est duplex, sensibilis nempe
132 et rationalis. Horizon sensibilis, seu physicus, est ille circulus, quem unusquisque in vasta aliqua planitie, vel medio mari constitutus visu undique circumacto definit, eoque, veluti commissa quadam, coelum una cum terra coniungi videtur; qui horizon ratione tumoris terrae non solet extendi ultra decem vel duodecim milliaria undique plus aut minus, prout persona reperitur in eminentiori aut imiori situ; unde hic circulus horizon dicitur, a verbo graeco *ὁρίζουσαι* quod latine idem est ac *finio*, sive *termino*, quia, eo mediante, pars coeli conspicua finitur seu terminatur, et ab inconspicua dirimitur. Hinc a multis horizon appellatur *terminator*, *finitor* et *finiens*; diciturque *sensibilis*, quia protrahi nequit ultra quod pervenire potest visio unius hominis. Horizon rationalis, sive intelligibilis, aut astronomicus est ille, qui per terrae centrum transiens, coelum in duas aequales partes dividit, terminatque dies ac noctes artificiales; et hic variatur ad variationem situs cuiusque personae tam versus Orientem aut Occidentem, quam Septentrionem aut Meridiem, siquidem ex duobus punctis *zenith* et *nadir* describi intelligitur; quocirca cum ab uno loco in alium tendimus, horizontem mutamus, quia *zenith* et *nadir*, qui ei deserviunt ut poli, mutantur; diciturque *rationalis* sive *intelligibilis*, quia sola mente, non sensu attingitur, et *astronomicus*, quia ab astronomis consideratur.
- 133 Meridianus est circulus maior, qui per mundi polos arcticum et antarcticum, et per *zenith* et *nadir*, sive polos horizontis transit, quique sphaeram in duas partes aequales, orientalem nempe et occidentalem dividit, et dicitur *Meridianus*, seu, ut ait Ptolemaeus, *circulus meridiei*, graece *μεσημβρινός*, quia cum sol ad ipsum pervenit, id est ad medietatem sui cursus inter Orientem et Occidentem, efficit medium diem omnibus illis, qui sunt sub una medietate huius circuli, et mediam noctem illis, qui sunt in parte opposita sub alia medietate, quia ex aequo ab Oriente et Occidente distat, unde puncta veri ortus et occasus quasi duo ipsius poli merito considerantur.
- 134 Aequator, graece *ἰσημερινός*, latine *aequidialis* seu *aequinotialis*, est circulus maior sphaeram in duas partes aequales dividens, nempe in meridionalem seu australem, et in septentrionalem seu borealem. Dicitur *aequidialis*, seu *aequinotialis* vel *aequator*, quia, cum sol illum perlustrat, diem nocti aequalem ubique terrarum perpetuo efficit; idque bis in

anno contingit, nempe circa diem 21 Martii, et circa diem 23 Septembris tunc quippe sol inter duos mundi polos medium locum occupat, siquidem eius poli idem sunt cum polis mundi arctico et antarctico, et idem est utriusque axis; insuper regiones, quae sunt sub hoc circulo, habent perpetuo aequinoctia, id est diem et noctem semper aequalem.

Zodiacus est circulus maior zonae ad instar 135 obliquae sphaeram cingens, quique bifariam oblique secatur aequatorem, et vicissim ab eo scinditur in duas partes aequales, quarum altera ad Septentrionem, et altera ad austrum declinat. Vocatur *zodiacus* a graeco vocabulo *ζώδιον*, quod latine significat *animal*, quia in ipso duodecim signa notantur, quibus ob quamdam similitudinem, vel proprietatem in suis influxibus quorundam animalium nomina imposuere vetustiores astronomi; diciturque a Cicerone et latinis *Signifer*, ob supradicta duodecim coelestia signa in ipso notata, quae successive percurrit sol annuo suo cursu, quaeque ab Ausonio his versibus sunt comprehensa:

Sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libraque, Scorpius, Arcitenens, Caper, Amphora, [Pisces.

Signa, quae primo versu continentur, dicuntur 136 septentrionalia, quia apparent versus Septentrionem, et ad ipsum declinant; quae vero secundo versu, dicuntur meridionalia, quia apparent versus Meridiem, et ad ipsum declinant. Tria sunt ignea seu cholericæ, ut *Aries*, *Leo* et *Arcitenens*, seu *Sagittarius*; tria aerea, seu sanguinea, ut *Gemini*, *Libra* et *Caper*; tria aquea, seu flegmatica, ut *Cancer*, *Scorpius* et *Pisces*; tria terrea et melancholica, nempe, *Taurus*, *Virgo* et *Aquarius*, seu *Amphora*.

Quodlibet ex his zodiaci signis continet 30 137 gradus (gradus autem est pars aliqua determinata coeli, sicut palmus et ulna), quia sol, ut integrum signum pertranseat motu naturali, triginta dies insumit, et totidem sunt gradus, quasi gressus solis, et quia signa sunt duodecim, gradus erunt 360, in quos non solum zodiacus, sed et alii omnes circuli maiores dividuntur. Rursus quilibet gradus continet 60 minuta, seu prima; quodlibet minutum 60 secunda, et quodlibet secundum 60 tertia, et sic successive usque ad decem, et progredietur adhuc ulterius, si necesse esset; sed sistitur ibi, cum id sufficiat, ut ab astronomis designentur motus coelestes, et eorum velocitas seu tarditas.

Sol igitur percurrit hos 360 gradus quolibet 138 integro anno 365 dierum, horarum 6, min. 38, secund. 55, ut proinde sol min. 59, secund. 8, vel circiter unius gradus sub zodiaco quotidie motu medio perficiat; dicitur autem notanter *motu medio*, quia quando est sol in *apogeo*, id est in maiori distantia a terra, peragit ali-

quid minus, eo quod tunc sua peripheria, seu circumferentia, sit multo maior: at quando est in *perigeo*, id est in minori distantia a terra, peragit aliquid magis, eo quod tunc suus circuitus, seu orbis sit multo minor. Unde advertendum est, quod, quamvis dicta signa septentrionalia et meridionalia dividant zodiacum per medietatem, nihilominus sol octo circiter diebus diutius in signis septentrionalibus, quam in meridionalibus commoratur, ut apparet ex numero dierum, qui sunt inter unum et alterum aequinoctium, quod evenit ratione supradicti apogei et perigei, cum sol plus temporis insumat, ut a principio *Arietis* per apogaeum perveniat ad principium *Librae*, quam ut a principio *Librae* per *perigeum* redeat ad principium *Arietis*, ratione maioris portionis suae orbitae in motu seu accessu ab *Ariete* ad *Libram*, quam in recessu seu regressu a *Libra* ad *Arietem*.

- 139 Dicta signa peculiaribus figuris, seu characteribus exprimuntur. *Aries* quidem arietis capite; *Taurus* capite bubulo; *Gemini* duobus gemellis, quorum brachia et crura conserta sunt; *Cancer* depravato gammaro; *Leo* cauda leonis; *Virgo* rugis vestis muliebris; *Libra* scapo cum examine librae; *Scorpio* cauda scorpionis; *Sagittarius*, seu *Arcitenens* sagitta; *Capricornus* pede capri, fune, ut aiunt, revincto; *Aquarius* seu *Amphora*, duobus rivulis; *Pisces* duobus piscibus adverso dorso colligatis.
- 140 Haec duodecim signa dividunt zodiacum in duodecim partes correspondentes duodecim mensibus anni. Ut autem sciatur quonam die mensis ingrediatur quodlibet signum, observandi sunt sequentes versus:

Livor, Mente, Latens, Insultat, Honoribus, Horret.
Grandia, Gesta, Ferens, Insigni, Laude, Notatis.

Sunt enim in ipsis duodecim verba repraesentantia duodecim menses, quorum primus erit *Martius*, cui attribuetur littera initialis verbi *Livor*, id est littera *L*. Inde numerandae erunt per ordinem litterae alphabeti, et quia reperietur litteram *L* esse decimam, demi debebunt decem a mense *Martio*, et remanebunt 21, hinc dicitur, quod 21 *Martii* sol ingreditur *Arietem*, et consimiliter fiet computus in omnibus aliis mensibus.

- 141 In zodiaci medio linea quaedam est ducta, quae *ecliptica* vocatur, seu *orbita solis*. *Ecliptica* est peripheria circuli in sphaera maximi Aequatorem oblique secantis, sub qua sol periodico suo motu indesinenter incedit, eique sui corporis centro perpetuo respondet. Dicitur *ecliptica*, quia in ea fiunt solis et lunae eclipses; et *orbita solis*, seu solis circulus, quia ipsa repraesentat annum Solis cursum ab uno tropico ad alium, et regressum ad idem punctum, cum sol semper reperiat in ipsa, ad differentiam aliorum planetarum qui non sem-

per in ipsa existunt, sed omnes magis, minusve, modo in boream, modo ad austrum ab illa declinant.

Eclipsis autem solis fit, cum sol reperitur 142 in coniunctione cum luna, quia tunc luna inter nos, et solem directe posita, impedit, ne solis lumen ad nos descendat, eamque terrae partem, quam incolimus, suo fulgore illuminet; sol enim non patitur, nisi in noviluniis, cum scilicet luna illi coniungitur, mediumque tenet locum inter terram, et ipsum solem; sicque solis eclipsis solum tandiu durat, quoad luna ortum versus a sole digrediatur, ipsumque, utpote tardiore, ad tergum relinquat. Ecli- 143 psis solis nunquam est universalis seu totalis, quia cum luna minori polleat diametro, quam sol, globusque terraqueus totum solarem discum, seu peripheriam, aut circumferentiam operire non potest, quin adhuc, non obstante cono umbroso ipsius lunae, ad aliquam telluris partem suum lumen diffundat.

Eclipsis lunae fit, cum est in oppositione 144 cum sole, quia tunc, cum terra reperiat directe interposita inter lunam et solem, opacum illud telluris corpus, inter utrumque luminare interiectum impedit, quominus luna a sole consuetum lumen recipiat; luna enim eclipsim non patitur, nisi in plenilunio, cum scilicet soli ex diametro opposita est, ita ut umbra terrestris solis illuminationem ipsi praepediat; sicque lunae eclipsis tamdiu durat, donec luna a directa cum sole oppositione sese expediat, adeoque ex umbra terrestri erumpat. Eclipsis 145 lunae potest esse universalis seu totalis: quia luna a globi terraquei magnitudine superatur, sicque diametrum sectionis coni umbrosi diametrum lunae plurimum excedit, unde non solum potest ipsam integre et totaliter operire, sed etiam aliquo tempore, per duas v. gr. horas, et etiam amplius, intra se delitescentem retinere.

Coluri sunt duo circuli inter maiores po- 146 stremiti, qui per mundi polos transeunt ad rectos angulos sese mutuo in illis bifariam dividunt, atque sphaeram in quatuor partes aequales dividunt ad denotandas quatuor anni tempestates. Dicti sunt coluri a graeco vocabulo *κόλῳρος*, quod latine idem importat ac *mutili* et *imperfecti*, non quod coluri revera mutili sint aut imperfecti, sed quia supra horizontem obliquum nunquam nobis toti appareant, ut aequator et zodiacus, sed quaedam illorum pars infra horizontem existens nobis perpetuo occultetur.

Ex his autem autem unus vocatur *colurus* 147 *solstitiorum*, quia per polos mundi, et puncta solstitialia transit, id est in primo gradu *Canceri*, ubi fit solstitium aestatis, quod accidit circa diem 22 Iulii; et in primo gradu *Capricorni*, ubi fit solstitium hiemis, quod accidit circa diem 22 Decembris; unde colurus solsti-

tiorum signat puncta illa, ad quae perventus sol regreditur versus aequatorem; alter autem nuncupatur *colurus aequinoctiorum*, quia transit per dictos mundi polos, et puncta aequinoctialia, id est in primo gradu *Arietis*, ubi fit aequinoctium veris, quod accidit circa diem 21 Martii, et in primo gradu *Librae*, ubi fit aequinoctium autumnii, quod accidit circa diem 23 Septembris; secundum vulgares hos versus:

Haec duo solstitium faciunt, Cancer et Capricornus, Sed noctes aequant Aries et Libra diebus.

- 148 A dictis igitur coluris secatur zodiacus in quatuor cardinales partes, quae denotant quatuor anni tempestates, nempe *ver*, quod incipit ab initio *Arietis*; *aestatem*, quae incipit ab initio *Cancris*; *autumnum*, qui incipit ab initio *Librae*; et *hiemem*, qui incipit ab initio *Capricorni*; quaelibet anni tempestas comprehendit tria signa; *ver* nimirum comprehendit Arietem, Taurum et Geminos; *aestas* Cancrum, Leonem, Virginem; *autumnus* Libram, Scorpionem et Sagittarium; *hiems* Capricornum, Aquarium et Pisces.
- 149 Minores circuli, qui sphaeram in duas partes inaequales dividunt sunt ambo *tropici*, nempe tropicus Cancris et tropicus Capricorni; et ambo *polares*, nempe arcticus et antarcticus.
- 150 Tropici dicti sunt a verbo graeco *τρόπος* quod latine *conversionem* seu *reversionem* significat, quia sol cum ad huiusmodi circulos pervenit, non amplius ad polos accedit, sed ad aequatorem iterum revertitur. Tropicus versus Septentrionem vocatur *tropicus Cancris*, quia ibi incipit signum Cancris, estque hic circulus aequatori parallelus transiens per punctum seu primum gradum Cancris: tropicus autem versus meridiem vocatur *tropicus Capricorni*, quia ibi incipit signum Capricorni, estque iste circulus aequatori parallelus per punctum, seu primum gradum Capricorni ductus; tanta est utriusque distantia ab aequatore, quanta est maxima solis ab illa declinatio, nempe grad. 23 cum semisse, seu cum 30 minutis.
- 151 Circuli polares sunt duo circuli in sphaera minores, immo omnium minimi, a polis eclipticae diurna coeli revolutione circa polos mundi descripti; dicuntur *polares*, quia sunt circa mundi polos, seu quia describuntur a zodiaci polis. Unus vocatur circulus polaris arcticus, quia est versus polum arcticum, et alter appellatur circulus polaris antarcticus, quia est versus polum antarcticum; et tanta est utriusque distantia a suo polo respective, quanta est polorum eclipsis a polis mundi declinatio, nempe grad. 23 cum semisse, seu cum 30 minutis; ac ipsi simul cum tropicis, et aequatore vulgo circuli paralleli appellantur, eo quod aequaliter a se mutuo in singulis suis punctis recedant.
- 152 Advertendum hic est, quod habitantes sub

istis polaribus circulis in aestate, dum sunt 23 horae, vident solem se inclinantem usque ad horizontem, et statim iterum se elevantem; in hieme e contra vix eis apparet, quod statim ab eis evanescit, absque eo quod integre supra ascendat. Secundum quod postea unus locus recedit, seu distat ab istis circulis versus polos, maiorem habent inaequalitatem, quoniam reperiuntur dies qui faciunt hebdomadas, alii qui constituunt menses, et alii qui sex integros menses componunt, ita ut unus solus dies, et una sola nox integrum annum perficiant.

Dicti quatuor circuli minores, id est duo tropici et duo polares dividunt mundum in quinque partes, seu zonas, quae tanquam fasciae illum undique cingunt. Zona igitur est spatium in superficie globi terrae acceptum, ac peripheriis circulorum sphaerae comprehensum; quo, veluti quadam fascia, globus ipse perfecte cingitur: ipsae quinque zonae denominantur a diversa constitutione regionum, una *torrida*, duae *temperatae*, et duae *frigidae*.

Zona torrida est illud terrae, seu mundi spatium in medio duorum tropicorum Cancris et Capricorni interclusum; et dicitur *torrida*, id est adusta propter nimium calorem solis ibi decurrentis, cum sit exposita directis radiis ipsius solis ad perpendicularum illi imminenti. Haec comprehendit 47 gradus latitudinis; unde sub ipsa habentur haec loca, nempe Cambaja, India, Insulae Oceani Indici, Iava, Ceilanum, Peruvia, Mexicana Hispania, magna pars Oceani Atlantici, Insula S. Helenae, Brasilia, Nova Guinaea, et aliae plures provinciae.

Zonae temperatae inter unum tropicum, et circulum polarem sibi proximum iacent; dicuntur *temperatae* a temperie caloris et frigoris ibi vigente, quia cum sol non perveniat illuc cocentibus radiis directis, adest ibi temperatus aer. Duae sunt, quarum una *temperata borealis* seu *septentrionalis*, et altera *temperata Australis* seu *Meridionalis* nuncupatur. Temperata borealis est illud terrae seu mundi spatium comprehensum inter tropicum Cancris, et circulum polarem arcticum; temperata australis est illud terrae seu mundi spatium contentum inter tropicum Capricorni et circulum polarem antarcticum; hae feliciores sunt aliis, magisque habitabiles, praesertim nostra borealis seu australis, quia alia fere tota in aqua consistit; utraque comprehendit 43 gradus latitudinis: in zona temperata boreali continetur fere tota Europa, maxima pars Asiae et Americae Septentrionalis, ac Oceani Atlantici et Pacifici: in temperata vero Australi iacet pars Africae, Monomotapa, Promontorium Bonae Spei, Portio terrae Magellanicae, Brasiliae et Chili, Fretum Magellanicum, et magna portio Oceani Atlantici, et Indici et Pacifici.

Zonae frigidae sunt inter polos et circulos arcticum et antarcticum; dicuntur *frigidae* ob

intensissimum frigus ibi vigens, eo quia ipsae sint prae aliis remotiores a via solis, cuius radii, utpote sic remoti, non habent sufficientem virtutem temperandi maximum illius aeris rigorem. Etiam ipsae duae sunt, una *Septentrionalis* seu *Borealis*, et alia *Meridionalis* seu *Australis*. Frigida Septentrionalis est illud terrae seu mundi spatium inter circulum arcticum, et polum item arcticum comprehensum: meridionalis vero est illud terrae seu mundi spatium inter circulum antarcticum, et polum item antarcticum contentum: utriusque latitudo tanta est, quanta circulorum polarium a suis polis respective declinatio, nempe graduum 23 cum semisse, seu cum 30 minutis. Sub circulis polaribus, ubi incipiunt zonae frigidae, longi dies aestatis sunt 24 horarum; sol vix pervenit supra horizontem, quod iterum se elevat, et in hieme e contra vix ipsis apparet, quod integre egrediatur. Progrediendo postea versus polos, inveniuntur dies longi ut hebdomadae, inde ut menses, et tandem ut integri sex menses, simul, ita ut adsint, qui non computant, nisi unum diem et unam noctem in toto anno, maxime si velimus sumere diem pro eo tempore, quo sol est supra horizontem, quia tunc verum erit, quod sub polis sex continuis mensibus adest dies, sexque aliis continuis adest nox. Alias, si velimus vocare diem totum illud tempus, quo aliquo modo illuminamur a sole, debemus asserere, quod ibi nunquam est nox, quia, licet non videatur sol, videntur tamen albore, quando a redundantibus vaporibus non suffocantur; sicque posset hoc modo dici, quod sit ibi perpetuus dies, quia nunquam se declinando sol sub ipsorum horizonte plus 23 graduum cum semisse, seu cum 30 minutis, quae est sua maior declinatio, creditur posse transmittere suam lucem, producendo in hieme perpetuum crepusculum. Advertendum tamen est, quod tenendo illum diem sic longum usque ad sex menses, umbra meridiana, quae quibuscunque 24 horis redit ad suum locum, inservit ibi habitantibus pro computando tempore, illud ita distinguendo, ut possint se conformari cum Ecclesia ad sciendum, quando occurrant vigiliae et festivitates pro eorum observantia, ne ab ipsa credantur exempti. Zona frigida septentrionalis continet dimidiam Irlandiam, partem Norvegiae et Lapiae, Fiumarchiae et Samoedae, Novam Zemblam, Groelandiam, Spitzbergam, ac partem incognitam Americae Septentrionalis; loca autem comprehensa a zona frigida australi, sunt adhuc plane incognita, ut ex mappis geographicis constat.

- 157 Discussis sphaerae circulis, de eius divisione aliqualis venit tradenda notitia. Ex diversa igitur habitudine aequatoris ad horizontem dividitur sphaera in rectam, obliquam et parallelam. Sphaera recta ea est, cuius horizon per

aequatoris seu mundi polos arcticum et antarcticum transit, atque ideo aequatorem ipsum, omnesque circulos illis parallelis bifariam, et ad rectos angulos dividit. Sphaera obliqua ea 159 est, in qua horizon oblique, sive ad angulos inaequales aequatorem, omnesque circulos, qui sunt illi paralleli, dividit, idque ex eo, quod per aequatoris mundique polos non transeat, sed eorum alterum supra se perpetuo conspicuum, alterum infra se perpetuo latentem detineat. Sphaera parallela est illa, in qua horizon rationalis cum aequatore congruit, ita ut 160 utriusque circuli iidem poli sint, ac proinde *zenith* et *nadir* loci a mundi polis arctico et antarctico minime distinguantur, et circuli paralleli aequatori, paralleli quoque sint horizonti.

Ex his clare habetur, quod duo sola sunt 161 in terra puncta, quae possunt habere sphaeram parallelam, id est sub duobus polis, arctico et antarctico; et una sola est linea, quae habet sphaeram rectam, id est sub aequatore. Totum autem residuum est in sphaera obliqua. 162

Habitantes in sphaera recta habent perpetuo aequinoctia, id est dies et noctes semper aequales. Habent in anno octo tempestates, nempe bis aestatem et bis hiemem: bis ver et bis autumnum; quamvis tamen istae octo non sint ita differentes, uti nostrae quatuor, quia sol non ita longe recedit ab ipsis, sicuti recedit a nobis.

Habitantes in sphaera obliqua habent aequi- 163 noctia bis solum in anno, et dies ac noctes semper inaequales: vident aliqua sidera perpetuo supra horizontem, uti sunt quoad nos illa versus polum arcticum, suntque alia aliis perpetuo latentia sub horizonte, uti sunt illa versus polum antarcticum, in maiori vel minori numero, prout sphaera est magis, vel minus obliqua.

Habitantes in sphaera parallela non habent 164 nec aequinoctia, nec solstitia, quia unicum habent diem, et unicam noctem in toto anno, iuxta dicta supra n. 152 et 156. Vident perpetuo sidera aliqua supra horizontem; et plurima alia infra horizontem perpetuo illis delitescunt.

Tradita quadam notitia de iis, quae spectant 165 ad mundum in communi, nunc breviter venit tradenda etiam aliqualis cognitio de iis, quae spectant ad mundum coelestem, nempe de coelis et astris, cum sint principaliores et nobiliores partes mundi, coelum igitur in veriori etymologia originem ducit ab hoc verbo graeco *κοίλω*, quod idem significat ac latine verbum hoc *sculpo*, eo quod coelum ob siderum varietatem, quibus ornatur, caelatum sive sculptum appareat, unde Ecclesiastici XLIII, 10, dicitur: *Species caeli gloria stellarum*; quamvis aliqui nomen coeli deducant a *celando*, eo quod coelum cooperiat, et abscondat ab oculis nostris quae continet.

166 In Sacra Scriptura nomen coeli varie usurpatur. Interdum usurpatur ad significandam aeris regionem, sic Psal. viii, 9, ibi: *Volucres coeli*; et Psal. xlix, 11, ibi: *Volatilia coeli*; et Psalm. cxlvi, 9, ibi: *Qui operit coelum nubibus*, et alibi pluries consimiliter. Aliquando pro statu Ecclesiae militantis, Matth. xiii, 24, ibi: *Simile factum est regnum coelorum homini, qui seminavit bonum semen*; et 31, ibi: *Simile est regnum coelorum grano sinapis*; et 32, ibi: *Simile est regnum coelorum fermento*; et 44, ibi: *Simile est regnum coelorum thesauro abscondito*; et 45, ibi: *Simile est regnum coelorum homini negotiatori*; et 47, ibi: *Simile est regnum coelorum sagenae missae in mari*, et saepe alibi pariformiter. Unde S. Gregorius Papa, homil. 12 in Evang., expresse dicit: *Saepe in sacro eloquio regnum coelorum praesentis temporis Ecclesia dicitur*. Multoties autem usurpatur pro solo coelo empyreo, prout est sedes et merces beatorum, quod per antonomasiam denominatur simpliciter coelum; sic Matthaei v, 3 et 10, ibi: *Ipsorum est regnum coelorum*; et 12, ibi: *Merces vestra copiosa est in coelis*; et vi, 20, ibi: *Thesaurizate vobis thesauros in coelo*; et xviii, 3, ibi: *Non intrabitis in regnum coelorum*; et 10, ibi: *In caelis semper vident faciem Patris mei, qui in coelis est*, et alibi passim similiter. Proprie vero, et ad institutum nostrum, sub nomine coeli intelliguntur omnes orbes coelestes, vel potius quidquid corporum inclusive existit supra regionem lunae; sicut enim corpora inferiora, quae sub luna existunt, dicuntur *mundus elementaris*, et ob hoc dicuntur *sublunaria*, sic omnia corpora, quae sunt supra coelum lunae vocantur cum ipso simpliciter *coelum*, unde Gen. i, 1, dicitur: *In principio creavit Deus coelum et terram*; et ibidem, 8: *Vocavitque Deus firmamentum coelum*; et 10: *Et*

167 *vocavit Deus aridam terram*. Unde coelum sic captum, *est corpus simplex per se incorruptibile elementa involvens sua magnitudine, sideraque intra se, ut locus ipsorum naturalis, complectens*.

168 Coelum, sicut et mundus, quoad substantiam durabunt in aeternum, licet quoad accidentalialia sint immutanda: sic August. lib. 20 de Civitate Dei, cap. 14; S. Gregorius lib. 27 Moral., cap. 1, et alii S. Patres, et doctores passim, conformiter ad Sacram Scripturam, Psalm. cxlviii, 5 et 6, ubi habetur: *Ipse dixit, et facta sunt, ipse mandavit, et creata sunt; statuit ea in aeternum, et in saeculum saeculi, praeceptum posuit, et non praeteribit*. Et Ecclesiastae i, 8, praecise dicitur: *Terra autem in aeternum stat*; et iii, 14: *Didici, quod omnia opera, quae fecit Deus, perseverant in perpetuum*. Quod autem debeant immutari quoad accidentalialia, habetur ex eadem S. Scriptura, secunda Petri iii, 10, ibi: *Adve-*

niet autem dies Domini ut fur, in quo coeli magno impetu transient, elementa vero calore solventur, terra autem, et quae in ipsa sunt opera, exurentur; et consimilibus.

Nec valet obiicere, quod coelum, terra et 169 mundus nedum quoad accidentalialia, sed etiam quoad substantialia totaliter destruentur, ut habetur Isaiae lv, 17, ibi: *Ecce enim ego creo coelos novos et terram novam*; et Apocalyps. xxi, 1, ibi: *Et vidi coelum novum, et terram novam*. Primum enim coelum, et prima terra abiit: et mare iam non est; et Matth. xxv, 35, ac Marci xiii, 13, ibi: *Coelum et terra transibunt*.

Non valet, inquam, quia illud Isaiae sic est 170 intelligendum, nempe *creo coelos novos et terram novam*, id est novum mundum, puta metaphoricum, nempe Ecclesia Christi, quae multo amplior, ornatior et augustior est Synagoga, et est quasi novus mundus, ut passim explicant Sancti Patres, ac clare deducitur ex numero immediate sequenti ipsius Isaiae, nempe lxv, 18, ubi sic sequitur *quia ecce ego creo Ierusalem*, id est Ecclesiam Christi *exultationem*, id est exultantem, et *populum eius gaudium*, id est gaudentem. Illud vero Apocalyps. *vidi coelum novum et terram novam*, accipiendum non est quoad substantiam, sed solum quoad accidentia, qualitates et ornatum: sic *primum coelum*, seu quod fuit prius quoad motum suum, quoad eclipses, quoad influentias, iam abiit, id est cessavit, ut et *prima*, quae nunc est *terra*, quoad generationem et corruptionem, et omnem aliam alterationem, et *mare* simili modo *iam non est*, quale fuit vetus illud elementum, turbidum, crassum, mixtum, procellosum, fluctibus horridum, et huiusmodi, sed erit deinceps plane quietum, tranquillum, serenum, purum, subtile, pellucidum, et instar crystalli resplendens, ut communiter intelligunt sacri interpretes. Sic illud Matthaei et Marci, *coelum et terra transibunt*, intelligendum est de mutatione, renovatione et transitu accidentali aut morali, non de physica et substantiali totali; id est non debet intelligi, quod coelum et terra debeant transire quantum ad entitatem substantialem; bene vero quoad qualitates nobiliores, quas coelum, astra et elementa accipient post ultimum diem iudicii; sunt enim post diem iudicii, tantopere perficienda, ut iure dici possint coelum novum et terra nova, iuxta illud Isaiae xxx, 26, ibi: *Et erit lux lunae sicut lux solis et lux solis erit septemplex sicut lux septem dierum*, id est intensa, quanta est lux septem dierum, seu septemplex maior quam nunc est: idque, ut post diem iudicii divina maiestas per clariorem totius machinae coelestis, et utriusque hemisphaeri illuminationem, in aeternum magis resplendeat.

Circa coelorum numerum variae fuerunt 171

opiniones. Aliqui enim antiqui solo sensu ducti, sine speculatione respicientes solem, lunam et stellas omnes in uno solo coelo, unicum coelum admittebant. Alii octo esse volebant, septem pro septem planetis, et octavum pro stellis fixis. Alii nonum coelum addiderunt pro primo mobili, cui fuit assignatus motus, qui prius supposebatur octavae sphaerae. Plurimi autem volunt undecim esse coelos, decem scilicet mobiles, et unum immobile, istud nempe empyreum; illi vero primum mobile, crystallinum, firmamentum, et postea septem planetarum orbes, quos vocant coelum Saturni, Iovis, Martis, Solis, Veneris, Mercurii et Lunae. Communior autem, probabilior, et Sacrae Scripturae conformior sententia docet coelos esse tantum tres. Primum, seu infimum coelum est aereum, et complectitur tantum illud spatium, quod lunae subiectum est: secundum, seu medium coelum est sidereum, et constat undecim orbibus coelestibus; tertium, seu supremum est coelum Empyreum, ubi sedes et paradisus est beatorum: sic S. Damascenus lib. 2 de Fide, cap. 6; Theophylactus, Pomerius a Lapide, et alii citati, ac secuti a doctissimo Tirino in 2 Epistola S. Pauli ad Corinth., cap. xii, 2, et plurimi alii conformius Sacrae Scripturae in cit. Epistola xii, 2, ubi S. Paulus fatetur se raptum fuisse usque ad tertium coelum, ibi: *Scio... raptum huiusmodi usque ad tertium coelum*, id est usque ad supremum coelum, quod est empyreum, seu paradisus, ut ipsemet indicat ibid., 4, dicens: *Quoniam raptus est in paradisum; et audivit arcana verba, quae non licet homini loqui.*

172 Astrum, seu sidus, aut stella, est corpus simplex solidum, ac lucidum, per se circulariter mobile. Astra, seu sidera, quae sunt nobiliores partes coelorum, et praecipua mundi ornamenta, alia sunt fixa, et alia errantia seu erratica; fixa vocantur stellae, et errantia seu

173 erratica appellantur planetae. Stellae vocantur *fixae*, non quia sint stabiles, sed quia in suo motu eosdem semper conservant aspectus, eandemque semper distantiam, et ordinem inter se servant; planetae vero appellantur *errantes* seu *erratici*, quia varie discursitant per signa coelestia; nec ullam observant constantem dispositionem inter se, aut cum stellis fixis, sed variis cursibus, nunc illis, nunc istis se adiungunt, modo accedentes, et modo recedentes huc illucque discurrentes.

175 Planetae a fixis stellis tripliciter distinguuntur ac discernuntur. Primo, quia planetae sunt nobis viciniore, unde insigniter grandescunt, cum oculi telescopio muniti ipsos intuentur; stellae vero fixae sunt a nobis remotiores, adeoque perexiguae nobis videntur prae maxima ipsarum a nobis distantia. Secundo, quia stellae fixae lucem tremulam ac scintillantem vibrant et effundunt, planetae vero quietam, et

uniformem perpetuo edunt. Tertio, quia stellae fixae, ut dictum fuit, eandem semper inter se distantiam, ordinem ac situm servant, planetae vero situm, ordinem et dispositionem semper variant, et in hoc praecipue distinguuntur.

Stellarum fixarum multitudo, quamvis tanta sit, ut iure dicat S. August. lib. 18 de Civitate Dei, cap. 23: *Scripturarum auctoritatem contemni ab eo qui existimat se stellarum numerum comprehensisse*; Deus enim dixit Abrahamo, Genes. xv, 5: *Suspice coelum et numera stellas, si potes*; rursusque xxii, 19: *Benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum, sicut stellas coeli et velut arenam quae est in littore maris*. Attamen aliqui ex astrologis et mathematicis cum Hipparcho mille et 22 stellas constituunt, quibus deinde quatuor addit Ptolemaeus, alii cum Tychone et Keplero mille 163 numerant; alii cum Ricciolo et Grimaldo mille 468; alii cum Bayero 1625; alii cum Bursthio 1662; alii cum Hevelio 1888, ac tandem alii cum Flamstedio usque ad 3000 earum numerum auxerunt. Hae autem omnes, ut facilius distinguerentur, atque ab omnibus dignosci possent, in varias constellationes diversis figuris seu signis expressas, distributae fuerunt; ut in globis videri potest. Istaе constellationes a Ptolemaeo, aliisque veteribus astronomis ad 48 erant determinatae, a recentioribus autem additione aliarum 18 ad 66 sunt adauctae.

Dictae stellae fixae distinguuntur ab astrologis et astronomis in sex classes diversae magnitudinis: quindecim tantum dicunt esse illas primae classis, seu magnitudinis primae, centies septies, et adhuc plus excedentes magnitudinem istius terrae; quadraginta quinque volunt esse illas secundae classis, seu secundae magnitudinis, terrae magnitudinem nonagies, et adhuc plus superantes; ducentas et octo illas tertiae classis, seu tertiae magnitudinis, septuagies bis, et adhuc plus terrae magnitudinem excedentes; quadringenta septuaginta quatuor illas quartae classis, seu quartae magnitudinis, quinquagies quater, et adhuc plus magnitudinem terrae superantes; ducentas septemdecim quintae classis, seu quintae magnitudinis, terram in magnitudine tricies sexies, et adhuc plus vincentes; quadraginta novem illas sextae classis, seu sextae magnitudinis, decies octies, et adhuc plus terrae magnitudinem excedentes. His sex stellarum fixarum classibus, post inventionem telescopiorum Galilaei, adinventum est septima quarundam aliarum stellarum exiguarum et nebulosarum, quae inter alias sunt illae *Viae lacteae*, seu circuli lactei, aut galaxiae sic densae, ac spissae, quod nudis oculis coelum in illa parte velut alba fascia devinctum ostendant. Haec *via lactea* nomen desumpsit a fabula, quod Iuno eam suo lacte

maedefecisset, cum retraxit mamillam ab ore Herculis, quem ei supposuerat Iupiter. Hanc lacteam viam Aristoteles inter meteora habuit, et vulgus illam denominat iter, seu viam S. Iacobi Galitiae.

- 179 Planetæ, seu sidera errantia, aut erratica, sunt tantum septem, nempe Luna, Mercurius, Venus, Sol, Mars, Iupiter et Saturnus; his planetis maioribus minores quidam alii adiunguntur ad instar satellitum, sed qui telescopio dumtaxat conspici possunt; quatuor autem gyraunt circa Iovem, qui ipsum perpetuo comitantes, ob id vocantur ab astronomis Iovis asseclæ, comites, laterones et aulici, quia continuo gradiuntur cum illo, non quidem omnes aequali circuitu, sed alii viciniore, et alii paulo remotiore. Totidem etiam gyraunt circa Saturnum; et forte suos asseclæ seu comites habent alii planetæ adhuc nobis ignotos. Iovis satellites, seu quatuor exiguas stellulas Iovem comitantes detexit primus omnium Galilæus anno 1610 easque in honorem serenissimæ Mediceæ familiæ, cui devinctissimus erat, *Medicea sidera* nuncupavit; primumque *Catharinam*, secundum *Mariam*, tertium *Cosmum maiorem*, et quartum *Cosmum minorem*, appellavit.

- 180 Ex dictis septem planetis aliqui sunt terra maiores, et alii minores. Luna est terra minor triginta novem vicibus; Mercurius Planetarum minimus est minor terra ducentis novendecim vicibus; Venus est terra minor septuaginta tribus vicibus; Sol autem omnium planetarum maior, sicut et stellarum fixarum; est maior terra centum sexaginta sex vicibus. Mars est terra maior una vice cum dimidia; Iupiter est maior terra nonaginta quinque vicibus; Saturnus denique est terra maior nonaginta et una vice; terræ vero ambitus secundum certiore et receptiore opinionem est 21 millia, et 600 miliariorum italicorum, iuxta dicta supra n. 112, ubi allatæ sunt alia aliorum opiniones de magnitudine ambitus seu circuitus terræ; sicuti et alia sunt ab allatis opiniones de magnitudine planetarum et stellarum fixarum. Unde advertendum est quod dictæ astronomorum supputationes debent haberi, non ut mensuræ, sed ut aestimationes coniectantis animi, ut inquit Plinius lib. 3. Et quod in his mensuris aliquando excedit, et aliquando deficit aliquid. Variarum autem mensurarum et supputationum ratio sequentibus versibus breviter indicatur:

Quatuor ex granis digitus componitur unus,
Est quater in palmo digitus, quater in pede palmus.
Quinque pedes passum faciunt, passus quoque centum.
Viginti quinque stadium dant: sed milliæ
Octo dabunt stadia; duplicatum dat tibi Leuca.

- 182 Quantum ad motum stellarum fixarum et planetarum, notandum est quod omnia sidera motu communi moventur supra polos primi

mobili spatio 24 horarum; at vero, præter istum motum communem, habent suum specialem motum, quo diverso, breviori, longiori temporis spatio, suam complent circulationem; luna enim suam circulationem perficit singulis mensibus, seu intra 27 dies, et dimidium circiter; Sol, Venus et Mercurius in uno anno; Mars in duobus annis; Iupiter in duodecim annis; Saturnus in triginta annis, et stellæ fixæ in triginta sex mille annis, secundum Ptolemaeum, aut in quadraginta novem mille annis, secundum recentiores, et hanc circulationem Plato vocabat *magnum annum*.

Ut dignoscantur planetæ a planetis, notandum est, quod post solem et lunam, qui ab omnibus sine telescopio cognoscuntur, Venus quoad apparentiam est maior, sic candida et clara, ut videatur parvus sol, quoniam cum sit illi viciniore, fortiores ac maiores recipit reflexus, unde ad eius lucem corpora sæpe etiam noctu umbram efficiunt, et etiam diu aliquando videtur, signanter quando magis distat a sole: cum apparet mane, *Phosphorus* aut *Lucifer*, cum autem vespere, dicitur *Hesperus*. Iupiter est fere eiusdem magnitudinis quoad apparentiam ac Venus, sed non sic resplendens; et de facili distinguitur a Venere, quia hæc nunquam recedit a sole plusquam 48 gradibus, Iupiter vero ad 180. Mars apparet, ut ignitum ferrum, differens a Iove et Venere, ratione suæ exiguitatis, rubicunditatis et obscuritatis. Saturnus differt a Marte, quia multo plus altius apparet, estque coloris plumbei, pallidi, hypochondriaci. Mercurius est observatu difficilior ratione suæ instabilitatis, et quia gyraunt semper circa solem, a quo sæpius operitur. Cum est in sua maiori distantia, quæ est 28 graduum, apparet valde luminosus, sed multo exiguus.

Advertendum tamen hic est, quod ea, quæ diximus de numero, magnitudine et motu stellarum ac planetarum, deque diversitate coelorum et ambitu terræ, solum coniecturaliter sunt habenda, et non certitudinaliter credenda. Solus enim Deus, *qui creavit coelum et terram*, Gen. 1, 1. *Qui præcipit soli, et non oritur, et stellas claudit, quasi sub signaculo; qui extendit coelos solus*, Iob ix, 7 et 8. *Qui numerat multitudinem stellarum, et omnibus eis nomina vocat*, Ps. cxlvi, 4. *Et omnia in numero, pondere et mensura disposuit*, Sap. xi, 21. Horum omnium nobis absconditorum est cognitor; Daniel. xiii, 42. Unde ipsemet arguit Iob audentem ista attingere: *Respondens autem Dominus Iob de turbine dixit: Quis est iste involvens sententias sermonibus imperitis?* Iob xxxviii, 1 et 2. *Nunquid nosti ordinem coeli, et pones rationem eius in terra?* Ib., 33. *Quis enarrabit coelorum rationem?* Ibid., 33.

Hinc, ne et nos cum astrologis et astrono-

mis tot coelos mendaciis repleamus, verum coelum empyreum, unicam beatorum sedem ac paradisum studeamus in veritate bonorum operum animabus nostris replere; illuc igitur duntaxat oculos mentis nostrae dirigamus, iuxta id, quod piissima Machabaeorum mater ultimo suo nato sanctissime suadebat: *Peto, nate, ut aspicias ad coelum*, 2 Machab. vii, 28. Non enim alia de causa Deus erectam faciem nobis concessit, quam ut oculos in coelum perpetuo defixos habeamus; ut cognovit ipsemet gentilis Ovid. l. 2 Metamorph., ibi:

Os homini sublime dedit, coelumque tueri
Iussit, et erectos ad sidera tollere vultus.

186 Satagamus unice veras perpetuasque coeli felicitates inquirere, et falsas ac fugaces miserarum mundi vanitates cotemnere, iuxta celebre canticum mei vulgo beati Iacoponi Tuderini in Annalibus nostris Wadinganis, t. 6, an. 1307, n. 12, fol. 79 et 80 ultimae Romanae impressionis, typis Rochi Bernabo, ibi:

Cur mundus militat sub vana gloria,
Cuius prosperitas est transitoria?
Tam cito labitur eius praesentia,
Quam vasa figuli, quae sunt fragilia.
Plus crede litteris scriptis in glacie
Quam mundi fragilis vanae fallaciae
Fallax in praemiis virtutis specie,
Qui nunquam habuit tempus fiduciae.
Credendum magis viris fallacibus,
Quam mundi miseris prosperitatibus,
Falsis insaniis, et vanitatibus,
Falsisque studiis, et voluptatibus.
Dic, ubi Salomon olim tam nobilis?
Vel ubi Samson dux invincibilis?
Vel pulcher Absalon multum mirabilis?
Vel dulcis Ionathas multum amabilis?
Quo Caesar abiit celsus imperio?
Vel dives epulo totus in prandio?
Dic ubi Tullius clarus eloquio?
Vel Aristoteles plenus ingenio?
Tot clari proceres, tot rerum copia,
Tot mundi principes, tanta potentia,
Tot ora praesulum, tot mundi fortia
In ictu oculi clauduntur omnia.
Quam breve festum haec mundi gloria,
Ut umbra hominis sunt eius gaudia,
Quae semper subtrahunt aeterna praemia,
Et ducunt hominem ad dura devia.
Oh esca vermium, oh massa pulveris,
Oh nox, oh vanitas, cur sic extolleris?
Ignoras penitus, utrum cras vixeris;
Fac bonum omnibus, quamdiu poteris.
Haec carnis gloria, quae magni penditur,
Sacris in litteris flos fine dicitur,
Vel leve folium, quod vento rapitur;
Sic vita hominis hac vita tollitur.
Nil tuum dixeris, quod potes perdere,
Quod mundus tribuit, intendas rapere,
Superna cogita, cor sit in aethere,
Felix, qui potuit mundum contemnere.

187 Hinc iuvat etiam afferre, quae refert ad contemptum mundi meus alter vulgo beatus Bernardinus de Bustis in secunda parte Rosarii, serm. 27 in fine. Legitur de Alexandro Magno, quod cum mortuus esset, venerunt septem philosophi ad palatium eius, et unus illorum

dixit: *O Alexander heri dominabaris toti mundo, et hodie mors dominatur tui*. Secundus dixit: *O Alexander, heri non sufficiebat tibi totus mundus; hodie sufficiunt tibi duae ulnae*. Tertius dixit: *O Alexander, heri habebas comitivam dominorum, regum, principum, et ducum, ac famulorum; et hodie solus iaces in sepulcro*. Quartus dixit: *O Alexander, heri te omnes timebant; hodie te nullus mortuum timet*. Quintus dixit: *O Alexander, heri vocem tuam omnes libenter audiebant; hodie morte devictus iaces in sepulcro, et non vales loqui*. Sextus dixit: *O Alexander, heri tot regna habebas in tuam potestatem, hodie tenet te mors in suo dominio; herique eras pulcher et decorus, hodie vero es turpis et horribilis ad videndum*. Septimus dixit: *O Alexander, heri comedebas tot cibaria delicata, hodie factus es cibus et esca vermium*. Legitur quoque, quod Diogenes philosophus ad sepulcrum cuiusdam imperatoris Romani profectus, videns illum mortuum, postea discipulis suis dixit: « Intuitus sum cadaver Caesaris, et vidi eum livido colore coloratum, putredine circumdatum, alvum eius diruptum, et vermium cattervas per illum discurrentes, duo famelici pascebantur in foveis oculorum, crines non adhaerebant capiti; dentes patebant labiis consumptis, et dixi: *Ubi est, o Caesar, chorus puellarum, magnitudo divitiarum, caterva baronum, acies militum? Ubi sunt canes venantes, equi veloces, aves rapaces, thalamus depictus, lectus eburneus, argentum et aurum? Ubi sunt mutatoria vestimenta, cibaria diversa, canticum lyrae, organorum sonitus, odor aromaticus? Te verebantur homines, timebant principes, colebant urbes. Ubi est tanta potentia, tantaque praeclara facta, et tanta magnificentia? Et respondit mihi: Haec omnia defecerunt in me, quoniam defecit in me spiritus meus, et reliquerunt me miserum in hoc sepulcro circumdatum putredine carnis meae.* » Ideo exclamat quidam versificator dicens homini vano:

Si tibi pulchra domus, si splendida mensa, quid inde?
Si species auri, atque argenti massa: quid inde?
Si tibi sponsa decens: si sit generosa: quid inde?
Si tibi sint nati: si praedia magna: quid inde?
Si fueris pulcher, fortis, divesque: quid inde?
Longus servorum si serviat ordo: quid inde?
Si doceas alios in qualibet arte: quid inde?
Si rideat mundus: si prospera cuncta: quid inde?
Si prior, aut abbas: si rex, si Papa: quid inde?
Si rota fortunae te tollat ad astra: quid inde?
Annis si felix tu regnes mille: quid inde?
Tam cito praetereunt haec omnia, quae nihil inde.
Sola manet virtus, qua glorificabimur inde.
Ergo Deo servi, quia sat tibi provenit inde.
Quod fecisse voles in tempore, quo morieris,
Hoc facias iuvenis, dum corpore sanus haberis:
Quod nobis concedat Deus noster. Amen.

In hoc enim mundo cuncta sunt pulvis, 188
cuncta apparentes prospectivae, et cuncta sunt

nihil; nam nihil firmum et non lubricum in hoc orbe.

Omnia mutantur, stabile hic nil permanet unquam,
Consistitque nihil, quo fuit ante loco.
Omnia mutantur sursum, deorsumque volutant.
Oceani ut fluxus, utque refluxus eunt.
Et sic fortunae flatus, subitusque reflatu:
Hic rerum varius circulus esse solet.

Id quoque habetur in § *Ut autem lex* Authent. De non alienandis rebus Eccles., ibi: *Quid enim est stabile inter homines, cum omnis noster status sub perpetuo motu versetur?* Et in his terminis nostrae humanae instabilitatis, nonnulla adducit piissimus et doctissimus Franciscus Viva in Silv. comm., opinion. 1042, ubi n. 11 sequentia habet:

Unde superbi	} mus
Quid sumus nisi li	
De limo homo pri	
Sortem vitare nequi	
Si nos terra su	
Terra quid est nisi fu	
Ergo nihil su	
Ideo studea	
Ut parati si	

189 Hinc Apostolus ad Galat. vi, 14, melius quam alii mundani, sibi consultus aiebat: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo*; id est mihi absit ut in alia re glorier vel gaudeam, quam in cruce Christi, scilicet in fide, gratia, memoria, praedicatione beneficii crucis, et tribulationibus atque aerumnis eius causa subeundis; per, et propter quem Christum crucifixum mundus mihi crucifixus est, nam mundum abominor, ac si cadaver esset latronis crucifixi, sicut vice versa ego crucifixus sum mundo, qui me simili modo abominatur et exhorret, ut egregie explicat abbas Pinusius, item S. Aug., Ambros., Theophil., Anselm., Bernard. et S. Thomas, quos citat et expresse sequitur sapientissimus Tirinus in cit. Epist., c. 6, n. 14.

190 Mundum ideo vult Dominus calamitosum esse, ut non debeat diligi, ideo spinosum, ut non debeat amplecti, et ideo ruinosum, ut timeamus ei inniti; Ugo de S. Victore in Ecclesiast., cap. 7, secutus a Lancellotto nell'Oggetti, t. 2 in fine; mundus diligitur, et amarus est; si dulcis esset, qualiter amaretur? S. August. serm. 11, relatus a Lancellot. loc. cit. Et infinita consimilia ad mundi contemptum possent adduci, quae brevitatis gratia omituntur.

191 Ad uberiores mundi notitiam referre praestat, quae de mundo muliebri in Scriptura, et in iure habentur. *Esther* enim ii, 3, dicitur, quod puellae virgines et speciosae regi Assuero quaesitae, ut magis ei placerent, deberent induere mundum muliebrem, ibi: *Et accipiant mundum muliebrem*; inter quas prae caeteris placuit ei Esther, et praecepit eunucho ut ac-

celeraret mundum muliebrem, et traderet ei partes suas. Ibid., 9. Et Ezechiel. xvi, 7, arguit Dominus Ierusalem, quod ingrata conversa fuerit ad idololatriam, postquam eam implesset et ditasset tot bonis, ut perveniret ad mundum muliebrem, ibi: *Et pervenisti ad mundum muliebrem*; et ib. xxiii, 30, ei improperat, et ornata es mundo muliebri.

Mundus muliebris dicitur, quo mulier mundior sit; 1. *Argumento* 25, § 10, ff. de Auro, argento, mundo, ornamentis; mundus enim muliebris dictus est quasi munditia; Varro de Lingua Latina, 4.

Mundi muliebris nomine continentur specula, matulae, unguenta, vasa unguentaria, et similia, veluti lavatio, viscus, etc., cit. 1. *Argumento*, § 10. Mundi muliebris nomine non continentur unguenta, quibus valetudinis causa ipsae mulieres, sicuti et homines unguuntur cit. 1. *Argumento*, § 12.

Mundo muliebri legato, non continentur ornamenta muliebria, et monilia, in quibus insunt margaritae et gemmae, nec vestes; sed continetur argentum vel aliud, quod paratum est ad lavandam vel balneandam mulierem; 1. *Pediculis* 32, § *Titia*, ff. eod. Mundo muliebri legato, continentur ea sola, quae ex his utendi causa uxori sunt tradita a viro, 1. *Si uxori* 39 ff. eod. Mundo muliebri legato, non continentur varia pertinentia ad mundum, quae testator, cum esset vascularius, aut faber argentarius, ad vendendum habebat, cit. leg. *Si uxori*. Mundo muliebri legato uxori, si nihil ad usum mulieris sit datum vel destinatum, debetur ei quantum ad eius usum sufficit. Glossa in cit. 1. *Si uxori*, verb. *Tradita*.

Ad complementum adde, quod mundus regitur auctoritate pontificia et regali potestate, textu expresso in can. *Duo sunt* 10, dist. 96, ubi Gelasius Papa ad Anastasium imperatorem sic habet: *Duo sunt quippe, imperator Auguste, quibus principaliter hic mundus regitur, auctoritas sacra Pontificum et regalis potestas. Nosti itaque inter haec ex illorum te pendere iudicio, non illos ad tuam posse redigi voluntatem*; et ibi multa subiungit de auctoritate et excellentia Pontificum supra imperatorem et reges. Et concordat Glossa prima in Authentic. *Quomodo oporteat Episcopos*, in princip., ubi expresse dicit, quod *mundus totus regitur ex sacerdotio et imperio*; unde ecce duo gladii hic.

Hinc Papa, ut vicarius Christi, et caput visibile universalis Ecclesiae, habet totum mundum pro sua dioecesi et spirituali dominio, cathedram seu sedem suam habet in urbe Roma, quae, ut volunt Corradus in Prax. dispensat., lib. 2, cap. 7, n. 51; Mandos. de Regul. Cancell., reg. 16, qu. 41, n. 7; Ursaya Instit. crimin. lib. 1, tit. 7, n. 7, et alii, in medio mundi posita est. Quod tamen alii negant,

dicentes medium terrae potius esse Ierusalem, in qua Salvator nostram est operatus salutem, iuxta illud Psalmistae Psal. LXXIII, 12, ibi: *Operatus est salutem in medio terrae*; quamvis hic textus diversimode a sanctis Patribus et interpretibus exponatur. S. enim Bonaventura ibi intelligit *in medio terrae*, id est in communi, quia Passio Christi omnibus aequae profuit, quantum in se est; *vel in medio terrae*, id est in Ierusalem, quae est in medio terrae, nam in sphaerico corpore, quicquid est in superficie terrae, est in medio. Ugo Cardinalis ibi dicit *in medio terrae*, id est in Ierusalem; *vel in medio terrae*, id est in communi, ut communis mediator, cuius ope sumus redempti et reconciliati. S. Theodoretus et Euthymius exponunt *in medio terrae*, id est palam et ubique in omni terra. S. Hieronymus *in medio terrae*, id est in Ierusalem, vel generaliter in Iudaea, quae est medium terrae habitatae; unde et illam pro sua Ecclesia delegisse videtur Deus et Christus pro sua Passione, ut ipsa ex se, quasi ex orbis corde, salutem in totum mundum transmitteret, inquit Genebrardus apud Tirinum in cit. Psal. LXXIII, 12, ubi subiungit, quod sanctus Hieronymus allegorice explicat *in medio terrae*, id est in ventre virginali. Alii autem praetendunt medium terrae esse in civitate Arin, inter quos est Tostatus, qui in Evang. Matthaei c. II, qu. 7, fol. 188, column. 2, in fine, ultimae impressionis Venetae anni 1728, apud Nicolaum Pezzana, sic expresse habet: *Locus vero, qui est in medio mundi simpliciter, tam secundum longitudinem, quam secundum latitudinem, est civitas Arin, quae est sub aequinoctiali, et distat nonaginta gradibus ab Oriente, et totidem ab Occidente; est etiam in medio secundum latitudinem, quia cum sit sub aequinoctiali, distat ab utroque polorum nonaginta gradibus, et secundum aliquos dicitur ibi esse paradisus terrestris, sed hoc non videtur verum.*

197 Hic iuvat subnectere ad tyronum eruditionem nomina cum sua significatione praecipuarum mathematices partium, quas ipsa, velut secunda parens, tanquam nobilissimas filias peperit ad omnes dirigendas ac perficiendas humanas artes in orbe universo reperibiles ac exercibiles. Prima enim hominum scientia fuit ipsa *mathesis*, quae excellentia sua nomen doctrinae seu disciplinae merito est sortita, cum ipsa sit omnium scientiarum certior, ex quo in omnibus suis partibus demonstrative procedat, deducendo ab evidentibus suis principiis, infallibiles suas consequentias ac conclusiones; unde *mathemata* dicuntur artes, quae firmis demonstrationibus constant. Ab origine mundi coepit, et culta fuit haec celeberrima scientia; cum enim Adamus, sive divina revelatione, sive astrologiae peritia, universalem mundi rerum interitum fore praedixisset, unum diluvio,

incendio alterum, eius nepotes Seth filii, ac successores per manus acceptam sapientiam excolentes, ne mathematices artes omnino perirent, duas excitarunt columnas, alteram lapideam contra diluvia, lateritiam alteram contra incendia, et utrique sua inventa inscripserunt; ut si lateritiam diluvio deleri contingeret, lapidea superstes hominibus discendi copiam faceret. Sic testatur Ioseph lib. I, c. 3 Antiq., qui lapideam sua aetate adhuc in terra Siriade existisse scribit.

Tres sunt mathematices primogenitae, nempe 198 *arithmetica*, *geometria* et *statica*, quia cum ipsa dicatur scientia quantitatis, tres sunt quantitates, quas considerare potest, scilicet *discreta*, *extensiva* et *intensiva*, et tribus modis tres omnes metiri possunt, id est numero, mensura proprie dicta, et pondere.

Arithmetica igitur est scientia numerorum, 199 seu quantitatis discretae, quae iuxta suos operandi modos, vocatur *algorithmus*, vulgo *Algorismo* et est ars computandi, aut *algebra speciosa*, quae considerat proprietates et vim numerorum, dicta *algebra* a Geber, uno ex suis auctoribus, et *speciosa* a variis suis speciebus.

Geometria est scientia mensurarum seu di- 200 mensionum, aut quantitatis extensivae vel continuae; a variis suis operationibus vocatur *longometria*, *areometria* et *herometria*, quae sunt tres dimensiones communes omnibus corporibus, id est *longitudo*, *latitudo* et *soliditas*. Partes areometriae sunt *trigonometria*, *tetragonometria*, *cyclometria* et similes, prout utitur triangulis, quadrilateribus aut circulis ad conficiendas suas dimensiones.

Statica est scientia ponderum, seu quanti- 201 tatis intensivae, quae causat grave et leve, et tot habet partes, quot solent esse potentiae motrices seu machinae, quibus vires exiguae potentiae ad ingentia pondera movenda plurimum augentur; et sunt praesertim septem, nempe, *vectis*, *axis in peritorchio*, *trochlea*, *rotae dentatae*, *planum inclinatum*, *cochica* et *cuneus*, quibus tot mirabiles effectus tum in solidis, tum in fluidis operantur.

Istae vocantur primae mathematicae, quia 202 ab ipsis oriuntur secundae, quae sunt quatuor, nempe *cosmographia*, *mechanica*, *optica* et *musica*. Cum enim ipsae ultra quantitatem considerent aliquod particulare corpus, si cum ipsa quantitate adiungitur motus circularis, oritur *cosmographia*; si motus rectus *mechanica*; si umbra aut lux, *optica*; si sonus *musica*.

Cosmographia describit universum orbem; 203 divisa tamen in suas partes, id est in *astronomiam* seu *astrologiam*, quae est scientia astrorum; in *geographiam*, quae est descriptio terrae; et in *meteorologiam*, quae est cognitio corporum imperfectorum. Sub astronomia 204

seu astrologia comprehenduntur *uranographia*, id est descriptio coelorum, *sphaera*, id est scientia primi mobilis, et *theoria planetarum*, id est doctrina particularis astrorum.

- 205 Sub geographia comprehenduntur *hydrographia*, quae marium et insularum descriptionem exhibet; *chorographia*, quae in particularium tantummodo regionum, regnorum scilicet et provinciarum descriptione versatur; et *topographia*, quae singularium duntaxat locorum, nempe unius civitatis, villae, aut pagi descriptione contenta est.
- 206 A meteorologia considerantur omnia corpora imperfecta, quae solent reduci ad quatuor principia, nempe ad *exhalationes*, *vapores*, *halitus* et *fuligines*, quae a quatuor elementis exire dicuntur.
- 207 Mechanica aut machinaria comprehendit sub se quatuor partes, id est, *mechanicam* simpliciter dictam, quae movetur a seipsa, *pyrotechnicam*, quae movetur ab igne, *pneumaticam*, quae movetur ab aere et *hydraulicam*, quae movetur ab aqua.
- 208 Optica seu prospectiva dividitur in *opticam propriam*, quae considerat radios directos, in *catoptricam*, quae reflexos, et in *dioptricam*, quae refractos. Ad primam reducitur pictura, ad secundam specularia, seu scientia speculorum, ad tertiam scientia microscopiorum, telescopiorum et conspiciolorum.
- 209 Musica dividitur in vocalem et instrumentalem. Vocalis continet *melopaeam*, seu concentum, vulgo *harmonia*, *melodia*, rhythmicam et poeticam; instrumentalis continet *encordicum*, quae fit nervis, seu vulgo *corde* et similibus; *pneumaticam*, quae fit flatu, uti cum buccina seu tuba et similibus; et *crusticam*, quae fit pulsatione, uti cum tympanis et similibus.
- 210 Ex his divisionibus colligitur, quod cosmographia habet pro obiecto magnum orbem, et aliae exiguum mundum, quia illa considerat orbem universum et alia particularia obiecta sensuum, id est mechanica pro obiecto habet *tangibile*, optica *visibile* et musica *audibile*, seu auditu perceptibile.
- 211 Secundis mathematicis succedunt tertiae, quae sunt quinque, nempe *chronologia*, *gnomonica*, *architectura*, *navigatoria*, et *ars militaris*. Ad chronologiam, quae est scientia temporum, id est quae certis notis et indiciis praeteritarum rerum memoriam suis temporibus assignat, reducuntur historia et genealogia.
- 213 Ad gnomonicam quae est scientia umbrarum, reducitur diversitas horologiorum solarium. Horologia autem rotaria, arenaria, clepsydrica seu aquaria pertinent ad mechanicam seu machinariam. Architectura, quae est scientia fabricarum seu aedificationum, dividitur in *civilem*, *nauticam* et *militarem*. Prima subdividitur in privatam et publicam. Secunda in tot

partes quot sunt navium varietates. Tertia in defensivam, uti sunt fortificationes, et offensivam, uti sunt arietes, cuniculi, vulgo *mine* et similia iuxta temporum et locorum usus. Navigatoria continet duas partes, unam ad inveniendum portum, et aliam ad recognoscendam viam; tota penitus dependendo ab astronomia, a gnomonica, a geographia et a magnetica. Ars militaris tradit modum ducendi et reducendi exercitum, irruendi in hostes, pugnam cum ipsis committendi, et ab ipsis se defendendi.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Innumera sunt futilia, quae auctor noster ex omni genere librorum sine criterio ullo in hoc articulo de mundo congegit, quae, si velimus omnia ad sanae critices amussim expendere, opus sane magni laboris, nulliusque utilitatis iniremus; satius enim esset rem retrahere. Quis porro inanes quaestiones, aniles fabulas, turpes vanasque allegorias, ac sacrorum Bibliorum abusum referre sustineat? Pauca tantum animadvertere satagamus.

De paradiso terrestri multa habet a n. 56 ad 62 quae doctis viris non probantur; quare videatur omnino Petri Danielis Huetii Episcopi Albrincensis eruditissimus *de Paradisi situ Tractatus*, in quo et aliae quaestiones huc spectantes resolvuntur.

Quod de Henoch ait n. 62, cum Genes. c. 5, vers. 24, habeamus: *Ambulavitque cum Deo, et non apparuit, quia tulit eum Deus*, non facit pro ipso, nec contra ipsum auctorem in proposita quaestione.

Num. 69 adducit verba Martyrologii Romani pro asserendo anno Nativitatis Christi. Advertas tamen, Ecclesiam, cum Scripturam sacram Vulgatae editionis ab hebraico potissimum fonte translatam ut authenticam nobis proposuerit, in medium reliquisse, hebraicine, an graeci codicis calculos recipere velimus; nam in Vulgata, Hebraeorum, in Martyrologio, LXX interpretum secutum computum invenimus.

A num. 90 ad 104 de mundi systematibus agens, cum Purchotio, vel P. Fortunato a Brixia utitur, inoffenso Ferraris pede legi potest; non vero cum quid de suo addit, vel a turbidis fontibus haurit. Videnda igitur de systematibus mundi, praesertim Copernici, Cartesii, Newtonii et Wisthonii, *Introductio ad Historiam universalem*, anglice editam et gallice versam anno 1732.

Iis, quae de rotunditate terrae n. 105 adducit utpote iam antiquitatis, substituenda sunt ea, quae astronomi Galli a rege Christianissimo ad polum arcticum et ad aequatorem missi nostra aetate scripserunt, a quibus apparet terrae globum circa polos esse planiorem, quam versus aequatorem.

Caetera Ferraris sphalmata quisque primo intuitu cognoscet.

RESPONSIO AUCTORIS.

* In hoc monito editorum theologus noster asserit quod Lucius de paradiso terrestri multa habet a n. 56 ad 62 quae a doctis viris non probantur. Et tamen ibi adducta a me sub n. 56 tradita sunt ab eruditiss. Calmet, allegante LXX interpretes, et etiam a doctissimo Tostato. Quae n. 57 tenet communior inter recentiores sententia, teste nostro Frassen, eamque pluribus probant Sixtus Senensis, Cornelius a Lapide, Maldonatus, Genebrardus, Pederius et plures alii id colligentes ex Sacra Scriptura. Quae n. 58 tenent Cenebrardus, Frassen., Tostatus, et plurimi Patres tam Graeci quam Latini ac etiam plerique Hebraei, apud Malvendam, et ad id adducitur etiam Eusebius et S. Hieronymus. Quae n. 59 excerpta sunt ex Abulensi, Vincentio Fuga, Frassen. allegante S. Augustino et Mosen Barcepha. Quae n. 60 tradunt S. Epiphanius, S. Augustinus, Tertullianus, Sixtus Senensis, Delrius, Bellarmin., Gregorius Valentia, Malveda, Suarez et fere omnes, tum veteres, tum recentiores, ut testatur Tirinus eruditissimus, asserens, id tenere Sanctos Irenaeum, Isidorum, Hieronymum, Iustinum et S. Thomam et etiam Abulensem, Cornelium a Lapide, Salianum, et novissime tradidit piissimus et eruditissimus Clericatus *nelle Spiche raccolte*, vulgari idiomate, verb. *Elia et Enoc*, ubi ex historia chronologica nostrorum Franciscanorum religiosorum Ierusalem scripta a Patre Ioanne a Calaora observantis provinciae Burgensis, lib. 2, cap. 4, refert mirabilem successum nostri ven. fratris Benedicti ab Aretio, ab angelo in paradisu terrestrem translatis, indeque incolumis ad portum civitatis Anconae et a me ibidem n. 61 ad corroborationem, et ut iacet, ex ipso transcriptum. Unde si theologo nostro cum suis doctis viris tacito nomine allegatis, non probantur tradita a n. 56 ad 62, sufficit mihi quod prius fuerint probata et tradita a tot Patribus et doctoribus undequaque omni eruditione et virtute praestantibus a me citatis. Quod ego sub n. 69 adducam verba Martyrologii Romani pro asse-

rendo anno Nativitatis Christi, sine ullo criterio, quod est extra meum institutum, venio potius commendandus quam censurandus cum ex documento Seraphici mei Patris S. Francisci velim in omnibus et per omnia sequi Romanam Ecclesiam, quae, relicto omni criterio, de anno nativitatis Christi tenet et servat universaliter et ubique, ut canit in ipso Martyrologio. Fontes autem a quibus ego mea asserta hausi nequaquam sine iniuria dicendi sunt turbidi, nisi quis turbidis oculis eos ut turbidos apprehenderit. Quae ego trado de rotunditate terrae, dicit noster theologus esse iam antiquata et tamen ea sustinent etiam inter alios Purchotius, to. 3, part. 2, sect. 4, cap. 1, et Pater Fortunatus a Brixia, in Philosophia sensuum mechanica, tom. 2, tract. 1, sect. 2, disert. 1, propos. 1, scholio 2, ubi, adductis contrariis opinionibus cum suis praecipuis fundamentis in § *Verum*, sic expresse concludit: *Verum eiusmodi momenta tanti neutiquam sunt, ut a communi in physica de telluris rotunditate sententia nos recedere cogant*. Prius theologus noster dixerat: *Cum Purchotio vel Patre Fortunato a Brixia utitur, inoffenso pede Ferraris legi potest, nunc non sibi constans vult, opinionem de terrae rotunditate esse antiquatam, quamvis a tantis auctoribus traditam et novissime defensam a dictis Purchotio et Fortunato quibus ipse iure merito fedit*. Tandem theologus noster pro sua comitate concludit: *Caetera Ferraris sphalmata quisque primo intuitu cognoscet*. Ast vero rite perpensis omnibus a me ibi adductis ad cuncta mea asserta probanda, censent aequi rerum aestimatores indebitam, iniuriosam atque indignam datam ipsi a theologo nomenclaturam, ipsumque amandant ad praefationem, recol. mem. Benedicti XIV, sui primi tomi de Synodo dioecesana, § *Porro*, ubi inter alia sic expresse habet: *Nihil contumeliose iacentes in alios quantumvis ab opinione nostra longe dissentiant; id enim homini Christiano indignum et honesto viro indecens existimamus. Neque vero minus valde unumquemque sententiam suam tueri posse censemus si ab aliorum contemptu et iniuria abstineat*.

MUNERA SEU DONA

Vide verb. XENIA

MUSICA, MUSICUS

Summarium.

1. Musica in ecclesiis est de iure permissa. - 2. Episcopus non potest prohibere, ne in ecclesiis fiat musica. Bene tamen potest praecipere musicis, quod non canant nisi verba sacra, et musica sit devota et ecclesiastica. - 3. Neque potest Episcopus prohibere musicis, ne cantant in illis ecclesiis, ubi non regit magister cappellae cathedralis. - 4. Neque, quod musici non accedant

ad canendum sine sua licentia. - 5. Prohiberi non debet musicis usus fistulae seu corniculae, quae viget etiam Romae. - 6. Musica non decet in officio Quadragesimae, praesertim cum instrumentis, et si est occasio alicuius scandalii. - 7. Musica in luctu importuna narratio. - 8. Conceditur licentia regulari, ut possit esse magister cappellae, seu cantor cathedralis, vel alterius ecclesiae. - 9. Non conceditur, quod moniales possint a viris doceri cantum, seu musicam, vel sonum, nec

ad crates, nec ad portas. — 10. Nisi brevi tempore pro cantu Gregoriano. — 11. Occasione musicae nulla monialis eximi potest a choro, vel ab oneribus monasterii communibus. — 12. Musica in ecclesia exteriori monialium pro aliquibus principalioribus festivitatibus toleranda est, ubi adest talis consuetudo; secus vero non. — 13. Episcopus prohibere potest ne musica in ecclesiis canatur lingua vernacula. — 14. Cantiones vulgari sermone in festo sanctissimi sacramenti cantare non convenit. — 15. Musici conducti a capitulo pro cantu ecclesiae possunt ab illo expelli ad instar famu-

lorum absque ulla causa. — 16. Musici ecclesiae cathedralis gaudent privilegio fori. — 17. Musici qui non sunt de gremio capituli debent cedere praecedentiam clericis beneficiatis. — 18. Musici non excusantur a ieiunio ratione cantus, nisi per illud voces corrumpere, et redderentur inhabiles ad canendum. — 19. Organorum usus quando incoeperit in ecclesiis; ad n. 20. — 21. Organa et instrumenta musica nequeunt adhiberi in missis defunctorum. — 22. Pro complemento afferuntur quaedam ex Sap. Tostato. — 23. Alia ad rem ad n. 30. — 31. V. verb. *Cantiones*.

¹ Ut honorificetur Deus in sanctis suis, musica in ecclesiis est de iure permissa textu expresso in extravag. *Docta* unic. de Vita et honestat. cleric., et tradunt communiter doctores cum Pignatell., tom. 3, consult. 41, per tot. Unde Ecclesiastici XLII, 5, habetur non esse impediendam musicam, ibi: *Non impedias musicam*; et ibidem, XLVII, 11, commendatur David eo quod *stare fecit cantores contra altare et in sono eorum dulces fecit modos*.

² Hinc Episcopus non potest praecipere quod in ecclesiis non fit musica (exceptis monialibus), sed bene poterit musicis praecipere quod non canant nisi verba sacra, et quod musica nihil immodestum aut turpe sapiat, et tota sit devota et ecclesiastica, prout iussit Alexander VII 23 Aprilis 1657, et Innocentius XII 20 Augusti 1692.

³ Neque potest Episcopus prohibere musicis ne canant in illis ecclesiis ubi non regit magister cappellae cathedralis. Sac. Congregat.

⁴ Episcoporum. 11 Martii 1648. Neque quod musici non accedant ad canendum sine sua licentia ut contra edictum Episcopi Aquilani talia prohibentis rescripsit Sac. Congr. Episc. et Regularium 2 Decembris 1695, referente emin. Card. Petrucci.

⁵ Prohiberi non debet musicis usus fistulae seu corniculae qui viget etiam Romae, non obstante decreto concilii provincialis, quando non fuit receptum neque in metropolitana. Sac. Congr. Episcop. et Regul. in Bergomen. 22 Novembris 1593.

⁶ Musica non decet in officio Quadragesimae praesertim cum instrumentis, et si est occasio alicuius scandalii. Sac. Congreg. Episcop. in Patavina 27 Martii 1601, apud Nicol. in Floscul.,

⁷ verb. *Musica*, n. 3. Unde Ecclesiastici XXII, 6, dicitur: *Musica in luctu importuna narratio*.

⁸ Conceditur licentia regulari, ut possit esse magister cappellae vel cantor cathedralis vel alterius ecclesiae. Sac. Congreg. Episcop. et Regular. in una Augustinen. Lombard. 28 Ianuarii 1606, et in alia Servitarum 22 Februarii eiusdem anni.

⁹ Non conceditur quod moniales possint a viris doceri cantum seu musicam vel sonum, neque ad crates, neque ad portas. Sac. Congr. Episcop. in Agrigentina 23 Aprilis, in Parmen. 8 Maii, et in Regien. 23 Iulii 1602; in Maceraten. 17 Februarii, in Messanen. 10 Iunii,

et in Anconitana 15 Septembris 1603; in Neapolitana 8 Novembris 1604 et 5 Iulii 1647, apud Nicol. loc. cit., n. 5. Nisi brevi tempore pro cantu Gregoriano. Eadem Sac. Congreg. Episcoporum. 2 Augusti 1647, 5 Ianuarii 1649, 21 Ianuarii 1650.

Occasione musicae nulla monialis eximi potest a choro vel ab oneribus monasterii communibus, sub poena privationis veli vocisque activae et passivae et aliis arbitrio Sacrae Congregationis. Eadem Sacra Congregatio Episc. in Anconitana 15 Septembris 1603.

Est decretum generale Sacrae Congregationis esse tolerandam musicam in ecclesia exteriori monialium praesertim in quibusdam festis principalibus, ubi est talis consuetudo; ubi vero consuetudo non adest, non esse de novo concedendam. Eadem Sac. Congr. Episc. in Neapolitana 10 Novembris 1582.

Vigore decreti Concilii cap. 8, sess. 22, de Celebratione missar., non obstante quacunque contraria consuetudine, poterit Episcopus prohibere ne in ecclesiis et oratoriis publicis canatur musica lingua vernacula, quantumvis cantunculae et verba spiritualia sint. Sac. Congr. Rit. in Hisp. 3 Septembris 1695 et 24 Novembris 1696, referente eminent. Card. Colloredo, in responsione ad quartum; quia cantus huiusmodi est contra ritum Ecclesiae. Et eadem Sac. Congr. Rit. in una Abulensi 21 Martii 1609, iam decreverat, quod cantiones vulgari sermone in festo Sanctissimi Sacramenti cantare non convenit.

Musici conducti a capitulo pro cantu ecclesiae possunt ab illo expelli ad instar famulorum absque ulla causa; Rota in Maioricensi *Iuris amovendi musicos* 14 Ianuarii 1729, per tot., coram Molino. Sic refert Ursaya in Miscellaneo sacro et profano, part. 2, verb. *Musici*.

Musici ecclesiae cathedralis gaudent privilegio fori. Sac. Congr. Immun. in Beneventana 28 Novembris 1653, apud Pignatell., tom. 4, consult. 90, n. 11.

Musici, qui non sunt de gremio capituli in processionibus et aliis actibus publicis, non debent praeferreri clericis beneficiatis. Unde non debent incedere cum beneficiatis, sed immediate post crucem, non obstante consuetudine. Sac. Congr. Rit. in Urbeventana 20 Novembris 1610 et 15 Ianuarii 1621, et in Vigilien.

- 8 Oct. 1650, apud Pignatell., cit. consult. 90, a num. 1.
- 18 Musici non excusantur a ieiunio ratione cantus, nisi per illud voces corrumperent, et redderentur inhabiles ad canendum, quia tunc paterentur grave incommodum, cum vivant ex voce grata. La Croix, lib. 3, p. 2, n. 1349, cum aliis ibi citatis.
- 19 Organorum usum in ecclesiis incoepisse tempore Vitaliani Papae circa ann. Domini 660, refert ex Platina Pignatell. t. 3, consult. 41, n. 8, ubi dicit hanc esse veriore et communior sententiam. Alii autem apud Crosolium in Mystagogo, lib. 3, cap. 27, organa coepisse audiri in ecclesia, permittente S. Damaso Pontifice, qui creatus fuit Sum. Pontifex 15 Septembris anno 367. * Organorum mentio fit a Iuliano Halicarnasseo secta Eutychiano, qui saeculo quinto cadente floruit, ad cap. xxxi Iob, in Iunii Patricii Catena Graecorum Patrum, et ab antiquiore Prudentio in Apoth. adv. Iud. Sala tamen in Bonam., tom. 11, p. 380, haec satis verisimiliter ait, non tam fuisse organa instar nostrorum pneumatica, quae folliis inflantur, quam psalteria ex sistris seu calamis compacta. Verum, an de psalteriis intelliget Sala illud quoque Augustini in Ps. 56, *organum dicitur, quod grande est, et inflatur folliis*; et quae de organis tradit Isidorus Etymol., lib. 12, cap. 21? Illud fortasse facilius creditu foret, fuisse isthaec privatorum organa, neque ad ecclesiasticum usum traducta. Venantius tamen Fortunatus, qui, vergente ad finem saeculo vi floruit, in Vita S. Germani, Parisiensem Ecclesiam organa, cuiusmodi nostratium sunt, habuisse testatur hisce carminibus:
- ...Exiguus attemperat organa cannis,
Inde ructat ab ore tubam.
- 20 De Vitaliano Pontif., quod auctor fuerit, id quidem in vulgi ore est; hoc tamen inquit Ferrarius in Sanctis Italiae, cum Ecclesia Romana organis minime utatur praesente Pontifice, minus probabile videtur. Octavo saeculo in Gallis plane ignorabantur ante Pipinum, cui a Constantino Imperatore dono missa fuerant, acceptaque veluti numquam visa, ut narrant Sigebertus an. 766, Annalista Metensis an. 757, et Eginhardus in Vita Caroli M. Ipso autem illo saeculo viii organis et organistis Romanae Ecclesiae adeo instructae erant, ut Monachus Engolismensis in eiusdem Caroli Vita testetur, a cantoribus Romanis, qui in Gallias migrarant, fuisse Gallos *in arte organandi* institutos. Veronensem quoque Ecclesiam, Carolo M. imperante, organum habuisse ex quibusdam chartis ab Ughellio redditus Cangius colligit. Quod tamen mireris, labente saec. ix organorum artem Roma paulatim dediticrat. Id satis indicat Ioannes VIII qui epistola ad Annonem Episcopum Frisingensem eum rogat,

ut *optimum organum cum artifice, qui hoc moderari, et facere ad omnem modulationis efficaciam possit ad instructionem musicae disciplinae ipsi aut deferat, aut cum eisdem redditibus mittat*. Hinc enim perspicuum fit, saec. ix neque organum, neque qui illud pulsaret, Romae exstitisse. Baleus tradit, organi usum circa ann. 660 a Vitelliano Angliae Episcopo primitus in Anglicanam Ecclesiam invectum fuisse; sed huic auctori non admodum fidendum est, et fortasse, quod liber Pontificalis, Platina, Leander, Albertus, alique Vitaliano Romano Pontifici tribuerunt, Vitelliano suo liberaliter ascripsit. In ecclesias Graecas nunquam fuisse organa recepta, ex omnium Graecorum liturgicorum librorum silentio discimus. Neque in omnibus generatim ecclesiis Latinis xiii saeculo adhibebantur, ut satis constat ex S. Thoma 2-2, qu. 91, art. 2; imo saeculo xii S. Aelredus Rievallis abbas, S. Bernardi olim discipulus, organa Iudaeis propter eorum inertiam, socordiam, languidumque animum concessa, a Christianis docuerat haud esse adhibenda: cum ipsis loco organorum corpore uti liceat, ubi singula hominis membra ea faciant, quae Deo gloriam et laudem afferunt. Narrat Vantillius, Bernardum quemdam natione Germanum, qui anno 1480 Venet. organum pulsans agebat, organis *pedalia* addidisse. Confer quae de organis disseruerunt clariss. viri Emmanuel de Azavedo, diss. de Cantus eccl. orig. et forma, Franciscus Xaverius Zecch. de Campanis et instrumentis musicis, et Petrus Pompilius Rodota, in commentario ad epistolam encyclicam Benedicti XIV, datam die 29 Februarii an. 1749, p. 45, n. 10. Utinam vero servaretur in omnibus Ecclesiis Senonensis Concilii cap. 17, quo cavetur, ne *in Ecclesia organicis instrumentis resonet impudica aut lasciva melodia; sed sonus omnino dulcis, qui nihil, praeter hymnos et cantica spiritualia, repraesentet* *.

Organa et quaecunque alia instrumenta musica nequeunt adhiberi in missis defunctorum. Sic Benedict. XIII in Concil. Romano, tit. 15, cap. 6.

Pro complemento afferuntur quae de musica habet sapientissimus Tostatus tom. 1 in Genes., in Epistolam divi Hieronymi ad Paulinum, cap. 6, verb. *Musicis*, ibi: *Musica enim harmonicis vocibus, tubarum flatibus, et pulsatilibus concrepat organis*. De hoc ait Augustinus: « A terra usque ad coelum mensura coelestis musicae mensuratur: est namque in terra, *Gama ut*, in luna *A re*, in Mercurio *Be mi*, in Venere *Ce fa ut*, in sole *De sol re*, in Marte *E la mi*, in Iove *Ef fa ut*, in Saturno *Ge sol re ut*; sunt namque a terra usque ad firmamentum septem toni; a terra usque ad lunam est unus tonus; a luna usque ad Mercurium est semitonium; a Mercurio usque ad Venerem est semitonium; a Venere usque ad

solem sunt tria semitonia; a sole usque ad Martem est unus tonus; a Marte usque ad Iovem est semitonium; a Iove usque ad Saturnum est semitonium; a Saturno usque ad firmamentum sunt tria semitonia, quae universa coniuncta, septem tonos efficiunt: tonus autem secundum quosdam continet quindecim millia miliaria.» Haec ille, qui in Iosue cap. x, qu. 14, addit sic: *Philosophi tamen dicunt, esse in coelo omnes proportionibus harmonicas musicorum, et esse tonos, atque semitonia. Non quidem, quod ibi sit aliqua vox, secundum quam considerantur istae proportionibus: sed accipiuntur isti toni et semitonia, vel proportionibus vocum secundum duo, scilicet secundum magnitudinem et proportionem distantiae coeli unius ab altero, computando a superficie concava cuiuslibet, usque ad convexam, et quia non sunt omnes coeli aequales in magnitudine; et proportio magnitudinis et distantiae planetae a planeta, et secundum hoc a quibusdam planetis ad alios sunt semitonia, ab aliis vero ad alios sunt toni integri; sicut describit Marcianus, Mincus Felix Capella, lib. 2 de Nuptiis Mercurii et Physiologiae. Haec ibi.*

23 Musici instrumenti sonatores Christiani prohibentur inservire in infidelium festivitibus et sacrificiis. Benedictus XIV in Constitut. incip. *Omnium sollicitudinum*, § 3 et 14.

24 Musicus cantus et musicalia instrumenta sunt in usu in ecclesiis, quibusdam exceptis, id est cappella pontificia et ecclesia Lugdunensi. Benedict. XIV, Constit. incip. *Annus*, § 4. Nonnulli graves viri musicam in ecclesiis laudant, alii improbant. Idem, ibidem, et § 4 et 5.

25 Musica non erat in usu in ecclesiis S. Thomae Aquinati cognitis. Idem, ibid., § 4. Cardinalis Thomasius illam vetuit in sua titulari ecclesia. Idem, ibid. Marcellus secundus Papa eamdem abolere deliberaverat, sed audita in missis musica excellentis auctoris ad pietatem apta, voluntatem mutavit. Idem, ibid., § 5.

26 Musicam prohibere Concilium Tridentinum proposuit, sed Caesareis legatis suadentibus, illam, dummodo honestam, toleravit. Idem, ibid., § 5. Musicus ecclesiarum cantus, debet a theatri differre. Idem, ibid., § 6, ac talis esse, ut verba distincte proferantur et intelligantur. Idem, ibid., § 9.

27 Musicae periti fuerunt nonnulli Romani Pontifices, id est Gregorius Magnus, Leo II et Leo IX, et Victor III. Idem, ibid., § 7. Musici cantores in sacris functionibus legem chori sequi debent. Idem, ibidem, § 9.

28 Musica instrumenta in Veteri Testamento adhibebantur, et aliquid figurabant. Idem, ibid., § 4. Vetus Ecclesia ea non adhibuit, ut Christiani longius recederent a profanis ritibus gentilium illa adhibentium. Idem, ibidem, § 5.

Nunc autem harmonici cantus usus usque ad Paraquariam pervenit. Idem, ibidem.

Musica instrumenta quaedam permittuntur 29 in musicis ecclesiasticis, alia prohibentur. Idem, ib., § 11, ubi haec tradit: *Hominum prudentum et illustrium magistrorum artis musicae consilium exposcere nobis curae fuit; consentaneum autem cum eorum sententiis est, ut fraternitas tua, si in tuis ecclesiis instrumentorum usus introductus fuit, cum organo musico nullum aliud instrumentum permittat, nisi barbiton, tetracordon maius, tetracordon minus, monaulon pneumaticum, fidiculas, lyras tetracordes: haec enim instrumenta inserviunt ad corroborandas, sustinendasque cantantium voces. Vetabit autem tympana, cornua venatoria, tubas, tibias decumanas, fistulas, fistulas parvas, psalteria symphonica, cheles, aliaque id genus, quae musicam theatralem efficiunt. Et vulgari idiomate sic: Non abbiamo tralasciato di ricercare il consiglio in Roma e fuori di Roma di uomini assennati, ed insigni maestri di cappella; e coerentemente al loro consiglio, quando nelle sue chiese sia introdotto l'uso degli strumenti, non ammetterà coll'organo altro, che violoni, violoncelli, fagotti, viole, violini, che servono per rinforzo maggiore di quelli che cantano: e bandirà i timpani, i corni da caccia, le trombe, gli oboé, i flauti, i flautini, i salterii moderni, i mandolini, e simili strumenti, che non servono, che per rendere la musica teatrale. Et eorum sonus talis sit, ut cantum iuvet, non opprimat. Idem, ibid., § 12. Musica apud Hebraeos usitata fuit in templo, non in theatris. Idem, ibid., § 10.*

Musica in ecclesiis improbatur tempore maioris hebdomadae, aliisque diebus. Olim in ecclesia Lucensi per idem tempus adhibita, ab Alexandro zelantissimo eius Episcopo vetita fuit. Cum autem quidam exempti ab Episcopi iurisdictione se episcopali lege minime teneri praetenderent, Episcopus rem detulit ad Summum Pontificem S. Pium V, qui in eius brevi dato 4 Aprilis 1571, deplorata primum humanarum mentium et carnalium hominum caecitate, qui mundanarum oblectationum illecebris, et sensuum voluptatibus se regendos, ferendosque tradunt sacris illis diebus, laudato Episcopi edicto, decretis Concilii Tridentini inhaerens declarat, eodem edicto comprehendi atque obligari etiam ecclesias, quae ab auctoritate ordinaria, privilegio apostolico, vel alio quocunque iure exemptas se esse contendunt. Idem, ibid., § 13, ubi subiungit, quod in Concilio Romano habito anno 1725, tit. 15, n. 6, varia leguntur decreta de usu musici cantus, instrumentorumque in Adventu, in Dominicis Quadragesimae, et in exsequiis mortuorum.

Alia ad rem, vide verb. *Cantiones*.

MUTUUM

Summarium.

1. Mutuum unde dictum? - 2. Mutuum quid sit? - 3. Mutuum dare et accipere possunt omnes illi, qui possunt contrahere. - 4. Civitas, ecclesia, monasteria, et alia pia loca non obligantur ad restituendum et solvendum mutuum, quod eorum rectores seu administratores acceperunt, nisi creditor probet, mutuum in civitatis vel ecclesiae seu aliorum piorum locorum utilitatem conversum fuisse. - 5. Filii vel filiaefamilias, si sine consensu parentum pecuniam mutuo acceperint, neque ipsi, neque parentes ipsorum tenentur ad restitutionem mutui. - 6. Filiifamilias non obligantur ad restitutionem mutui, etiamsi 25 annum suae aetatis excedant. - 7. Filiifamilias neque post obitum parentum tenentur ad restitutionem mutui, quod ipsis viventibus acceperunt. - 8. Tale privilegium valet non solum pro foro exteriori, sed etiam pro interiori conscientiae. - 9. Excipiuntur multi casus in quibus filiusfamilias, et quandoque eius pater tenetur mutuum restituere. Primus igitur casus est, quando filius habet bona castrensia, vel quasi castrensia. - 10. Secundus est, quando pater approbat mutuum acceptum a filio, vel filius mutuum accepit iussu patris, seu ipso sciente, et non contradicente, et pater erat solitusolvere mutuum filii. - 11. Tertius casus est, quando filius tempore recepti mutui credebatur esse sui iuris. - 12. Quartus casus est, quando filius mutuum accepit et insumpsit in commodum et utilitatem patris. - 13. Quintus casus est, quando filius mutuum accepit ob causas, propter quas pater secundum rectam rationem tenebatur subministrare. - 14. Sextus casus est, quando filius tempore mutui accepti erat militiae addictus. - 15. Septimus casus est, quando filius mutuo accepit non pecuniam, sed aliam rem, dummodo sine ulla fraude legis. - 16. Octavus casus est, quando filius non accipit mutuum, sed fideiubet pro mutuuario, sine fraude legis. - 17. Praecisus supradictis casibus, filiusfamilias non tenetur ad restitutionem mutui, etiamsi renuntiaverit privilegio Macedoniani. - 18. Imo filiusfamilias nec tenetur ad restitutionem, etiamsi iuraverit tale mutuum restituere. - 19. Adducitur et solvitur instantia. - 20. Pupillus habens tutorem et minor habens curatorem, si sine tutoris vel curatoris consensu aliquid nomine mutui accipiat, de iure civili non tenetur ad restitutionem, si illud amisit, aut imprudenter consumpsit; tenetur tamen, si ex ipso in aliqua parte factus est ditior, et hoc etiam in foro conscientiae. - 21. Mutuare indigentibus est consilium, nihil tamen sperare tanquam debitum ex ipso mutuo, est praeceptum. - 22. Usura est prohibita, nedum iure humano ecclesiastico sed etiam iure divino. - 23. Mutuare ea intentione, ut acquiratur aliquid ex mutuo, tanquam debitum ex iustitia, etsi id minus principaliter intendatur, est usura. - 24. Mutuare cum pacto conferendi aliqua supra sortem, non tanquam debitum iustitiae, sed gratitudinis, est usura. - 25. Mutuans non potest aliquid supra sortem exigere a mutuuario, ex quo se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus. - 26. Mutuans non potest aliquid supra sortem exigere a mutuuario pro sola carentia pecuniae, quam ei actualiter numeratam mutuavit. - 27. Mutuans cum pacto, ut mutuarius ei vendat res suas, etiam iusto pretio, vel ut emat res ab ipso, vel ut utatur eius molendino, seu frequentet eius officinam, vel ut patrocinetur suae causae, vel ut conducatur eius praedium, vel ut restituat in alio loco, vel ut restituat partem in pecunia, et partem in mercibus, vel ut eum eximat a tributis seu vectigalibus, vel ut praestet munus a lingua, a manu, ab obsequio, et his similia, committit usuram. - 28. Item usuram committit mutuans cum pacto, ut mutuarius teneatur fideiubere

pro ipso. - 29. Mutuare frumentum vel vinum de praesenti, quo minoris valet, cum pacto, ut restituatur in eadem quantitate pro tempore, quo praevidetur certo vel quasi certo pluris valiturum, est usura. - 30. Non est tamen usura, si sit aequale dubium, an pro tempore restitutionis sit valiturum pluris vel minoris. - 31. Sic pariformiter est dicendum de pecunia mutuata cum pacto, ut restituatur in eadem omnino specie et numero pro tali certo tempore. - 32. Excipe tamen, nisi ipse mutuator talem pecuniam, tale vinum, tale frumentum, et huiusmodi servaturus esset usque ad illud tempus, quo pluris distrahere potuisset. - 33. Mutuans potest sine labe usurae pacisci, ut mutuarius teneatur aliquid ultra sortem ei restituere ratione damni emergentis. - 34. Ut autem iuste et licite exigatur talis compensatio damni emergentis, requiruntur tres conditiones, quae assignantur. - 35. Mutuans potest licite pacisci cum mutuuario, ut ei teneatur praestare aliquid ultra sortem ratione lucri cessantis. - 36. Ut autem iuste et licite exigatur talis compensatio lucri cessantis, requiruntur itidem tres conditiones, quae assignantur. - 37. Mutuans potest licite exigere aliquid proportionatum ultra sortem ratione periculi ipsam sortem amittendi, aut difficultatis eam recuperandi. - 38. Mutuans potest licite aliquid moderatum exigere a mutuuario ratione poenae conventionalis. - 39. Mutuarius, qui non pecuniam, sed alias res mutuatus est; et eas, quales esse debent, non reddit, aut eas non reddit in tempore seu loco convento, teneturolvere iustam earundem rerum aestimationem pro tempore et loco, in quo eas reddere debebat. - 40. Si autem non convenit cum mutuante, nec de tempore, nec de loco, in quo eas reddere deberet, tunc reddere eas debet secundum aestimationem, quam habent in tempore et loco in quo petuntur et restituuntur. - 41. Si vero res fuerint mutuo acceptae secundum aestimationem factam in tempore et loco mutui accepti tunc mutuarius eas reddere debet secundum talem aestimationem, licet in tempore et loco restitutionis chariores seu viliores evaserint. - 42. Si autem aestimatio facta non fuerit in ipso mutui tempore et loco, tunc res reddi debent secundum aestimationem quam habent in tempore et loco quo restituendae sunt. - 43. Et si, non facta aestimatione, neque de tempore, neque de loco fuerit conventum, tunc debent restitui secundum aestimationem, quam habent in loco et tempore, quo petuntur et restituuntur. - 44. Mutuans, accepto pignore a mutuuario cum pacto, ut interim fructus pignoris lucretur, nisi adsit alius iustus titulus, committit usuram, et tenetur tales fructus perceptos ex pignore computare in sortem. - 45. Assignatur primus iustus titulus percipiendi licite fructus ex pignore sine diminutione sortis, et est, si creditor fundum oppignorandum seu oppignoratum iusto pretio emat cum pacto retrovendendi quoties debitor voluerit pretium refundere. - 46. Secundus iustus titulus percipiendi tales fructus ex pignore est, si fundus fructiferus acceptetur in pignus, adiecto contractu censuali. - 47. Tertius iustus titulus percipiendi fructus ex pignore est, si pignus sit datum marito, donec ei solvatur dos promissa. - 48. Quartus iustus titulus percipiendi fructus ex pignore est, si feudum, vel res emphiteutica detur in pignus domino eiusdem directo. - 49. Contractus ille, qui vulgo dicitur *a godere*, quo scilicet aliquis dat sufficientem pecuniam alteri, ut ipse, quandiu utitur dicta pecunia, cedat illi domum vel alteram fructiferam rem interim fruendam, quomodo possit esse licitus? - 50. Qui recusat mutuare pecuniam, sed ipsam tradit indigenti, dicendo, quod emit ab ipso suas vaccas, et easdem ei locat pro pensione annua ei solvenda, excusatur communiter ab usura, si ille alter de facto habeat dictas vaccas utiles, et serventur conditiones; secus vero non. -

51. Ab usura excusatur, qui a se mutuum petenti tradit, pecuniam dicendo, quod tali pecunia conducit suas operas ad futuram messem seu vindemiam. — 52. Regulares non possunt accipere pecunias mutuo, vel ad

cambium cum solutione alicuius lucri, vel cum obligatione bonorum. — 53. Alia ad rem, ad n. 58. — 59. * Subnectuntur Add. ex alien. man., ad num. 69. V. Monit. edit. Cas., ibi *.

- 1 Mutuum ita dictum est, quod id, quod mutuo traditur, *ex meo fit tuum*, textu expresso in Instit., Quibus modis re contrahatur obligatio, ubi sic praecise habetur: *Inde etiam dictum est mutuum: quia ita a me tibi datur, ut ex meo tuum fiat*; et concordat l. *Mutuum* 2 ff. de Rebus creditis, et Cod. Si certum petatur.
- 2 Unde mutuum recte definitur, quod sit *gratuita rei traditio numero, pondere, vel mensura constantis, facta eo animo, ut statim fiat accipientis, cum obligatione, ut similis in specie et bonitate restituatur*. Est in re communis, et desumitur ex ipsismet verbis Iustiniani Imperator, loc. cit., ubi dicit: *Mutui autem datio in iis rebus consistit, quae pondere, numero, mensurave constant, veluti vino, oleo, frumento, pecunia numerata... quas res in hoc damus, ut accipientium fiant, et quoniam nobis non eadem res, sed aliae eiusdem naturae et qualitatis reddantur*.
- 3 Mutuum dare et accipere possunt omnes illi, qui possunt contrahere, de quibus dictum est satis sub verb. *Contractus*. Ita communis. Contrahere enim ut sic, tanquam genus, comprehendit sub se omnes contractus, adeoque etiam mutuum.
- 4 Advertendum tamen est primo, quod civitas, ecclesia, monasteria, et alia pia loca non obligantur ad restituendum vel solvendum mutuum, quod eorum rectores vel administratores acceperunt, nisi creditor probet, mutuum in civitatis vel ecclesiae seu aliorum piorum locorum utilitatem conversum fuisse; alias autem soli dicti rectores vel administratores conveniri poterunt, et nullatenus civitas vel ecclesia, seu alia pia loca, ut constat ex Authent. *Hoc ius porrectum* Cod. de sacrosanct. Ecclesiis, quae refertur etiam in can. *Ea enim* 2, caus. 10, qu. 2, et l. *Civitas* Cod. Si certum petatur, iuncta l. 1 Cod. de solut. et liber. debit. Civit., lib. 11. Sic Bartolus in l. *Civitas* ff. de Reb. cred., Panormit. cap. 1 de Deposit., n. 9, et fusius cap. *Quod quibusdam* de Fideiussor.; Lugo tom. 2, disp. 25, sect. 1, n. 2; Rosignol. de Contractibus, contract. 3, de Mutuo, praenot. 4, n. 4; Reiffenstuel Theolog. moral., tract. 8, dist. 5, de Contractibus, qu. 1, n. 7; Engel tit. de Pactis, n. 43, et alii passim.
- 5 Advertendum est secundo, quod si filii, vel filiae familias sine consensu parentum pecuniam mutuo acceperint, neque ipsi, neque parentes iosorum teneantur ad restitutionem mutui. Sic expresse habetur in l. 1 et sequent. ff. et Cod. Ad Macedonianum, et Instit. Quod cum eo qui in aliena est potestate, § penult. Cum enim quidam Macedo foenerator soleret mutuum dare filiisfamilias indigentibus, qui post-

ea, cum non haberent unde restituerent, molebantur mortem suis parentibus, ut in eorum bonis succederent, quibus possent satisfacere. Ad occurrendum his gravissimis malis, conditum et promulgatum fuit senatusconsultum Macedonianum, ab ipso Macedone sic dictum, quo iidem filiifamilias eximuntur a quocunque onere restitutionis.

Filiifamilias non obligantur ad restitutionem 6 mutui, etiamsi vigesimum quintum annum suae aetatis excedant, quia dictum privilegium factum est, non tam in favorem filiorum, quam parentum, ut sic parentes liberentur a periculo mortis, quae ipsis a filiis ratione similis mutui potest intentari, mors autem potest parentibus intentari a filiis, sive annum vigesimum quintum excesserint, sive non, adeoque etc. *Communis*.

Filiifamilias neque post obitum parentum 7 tenentur ad restitutionem mutui, quod, ipsis viventibus, acceperunt, quia dictum senatusconsultum Macedonianum exstinguit in initio contractus totaliter obligationem restitutionis similis mutui; obligatio autem semel exstincta non amplius reviviscit, adeoque, etc. Mol. disp. 301, versic. *Privilegium hoc extenditur*; Azorius Institut. moral. p. 3, lib. 7, cap. 3, qu. 4; Rosignol. loc. cit., n. 5; Lugo loc. cit., n. 3, et alii passim.

Tale privilegium valet, non solum pro foro 8 exteriori, sed etiam pro interiori animae seu conscientiae, quia haec lex publica auctoritate inducta est in commune bonum, et iusta est; quaelibet autem lex iusta obligat et valet, non solum pro foro externo, sed etiam pro interno, adeoque, etc. Sic expresse tenent Innocentius et Panormitanus in cap. *Quia plerique* de Immunitate eccles., n. 26; Antonius Gomez tom. 2 Resolut., c. 6, n. 2; Lugo loc. cit., n. 3; Lessius lib. 2, cap. 20, n. 8; Herincx disp. 3, de Contractibus, n. 5; Rosignol. loc. cit., n. 6; Reiffenstuel loc. cit., n. 8; Sanchez, et alii passim.

Excipiuntur multi casus, in quibus filiusfa- 9 milias, et quandoque eius pater tenetur mutuum restituere, nec potest uti exceptione senatusconsulti Macedoniani. Primus igitur casus est, quando filiusfamilias habet bona castrensia, seu quasi castrensia, quia tunc, cum filius habeat, unde solvat independentem a bonis patris, cessat periculum ipsius occisionis propter talia bona. Sic expresse habetur l. 1, § ultim., et in l. 2 ff. Ad Macedonianum.

Secundus casus est, quando filius mutuum 10 accepit inscio patre, qui tamen postea contractum ratum habuit et approbavit, vel per expressum consensum, vel per solutionem partis

mutui; et a fortiori, si filius mutuū accepit iussu patris, vel ipso sciente et non contradicente, et pater erat solitus solvere mutuū filii, quia tunc cessat praesumptio, et periculum occisionis patris propter talem restitutionem faciendam, leg. ultima Cod. Ad Macedonianum.

- 11 Tertius casus est, quando filius tempore recepti mutui credebatur esse sui iuris, nec levi fundamento mutuans id credit, vel ex eo, quod officium aliquod publicum exerceret vel mercaturam, ut paterfamilias, quia tunc cessat praesumptio dicti periculi. Lex *Si quis patrem*, l. penultim. ff. Ad Macedon., l. 1 et 2 Cod. eod. tit.
- 12 Quartus casus est, quando filius mutuū accepit, et insumpsit in commodum et utilitatem patris, quia tunc nullum est periculum de nece patris propter solutionem talis mutui, cum in ipso casu pater ipse in defectum filii teneatur restituere. Lex *Si filiusfamilias*, et l. *Si tamen* ff. Ad Macedonianum, et l. *Si permitte* Cod. eod. tit.
- 13 Quintus casus est, quando filius accepit mutuū ob causas, propter quas pater secundum rectam rationem tenebatur subministrare, v. g. propter necessaria ad studia, vel propter alimenta, vel causa negotiationis, in qua pater ipsum implicavit; tunc enim cum pater ipse teneatur restituere in defectum filii, cessat dictum periculum, et finis legis deobligantis ad restitutionem. L. *Macedoniani* Cod. Ad senatusconsultum Macedonianum.
- 14 Sextus casus est, quando filius, tempore mutui accepti, erat militiae addictus, quia speciale privilegium est illius status, ut sic milites possint per accepta mutua suis indigentibus in bello providere. Lex *Filiusfamilias*, § *Sin autem*, Cod. Ad Macedonianum.
- 15 Septimus casus est, quando filius mutuo accepit, non pecuniam, sed rem aliam, ut triticum, vinum et similia, dummodo illae res in fraudem legis non dentur ea conditione, ut convertantur per alios contractus in pecuniam; nam senatusconsultum Macedonianum loquitur solum de mutuo in pecunia, adeoque non est extendendum ad alias res. Lex *Sed Iulianus*, § *Mutui*, ff. Ad Macedonianum. Dicitur autem notanter: *Dummodo illae res non dentur in fraudem legis*, etc., quia fraus et dolus alicui patrocinari non debent. Cap. *Sedes* 15, et cap. *Ex tenore* 16 de Rescriptis, c. *Tuae* 12 de Clericis non residentibus, c. *Ex litteris* 2 de Dolo et contumacia; l. *In fundo* ff. de Rei vindic.; l. *Cum hi* ff. de Transact., et l. *Si legatarius* Cod. de Legatis, cum similibus.
- 16 Octavus casus est, quando filius non accipit mutuū, sed fideiubet pro mutuuario, dummodo in fraudem legis fideiussione non palliet mutuū, quatenus pecunia mutuata ad ipsum deveniat, quia per mox citata iura fraus et

dolus alicui patrocinari non debent. Et ratio est, quia hic casus in iure non est expressus, nec ita praesumitur periculum necis in fideiussore, ac in principali debitore. Lex *Si Iulianus*, § *Item si duos*, ff. Ad Macedonianum.

Praecisis supradictis casibus, quos admittunt 17 communiter omnes doctores, filiusfamilias non tenetur ad restitutionem mutui, etiamsi renuntiaverit privilegio Macedoniani: quia senatusconsultum Macedonianum, non solum conditum est in favorem filiorum, sed multo magis in favorem parentum, ne scilicet ipsorum mors ob restitutionem talis mutui a filiis intentetur. Nemo autem renunciare potest privilegio in favorem alterius et in odium delinquentium ducto, arg. cap. *Si diligenti* 12 de Foro competentis. Et sic tenent Lugo loc. cit., num. 3; Rosignol. loc. cit., sub n. 14, et alii passim cum infra citandis.

Imo filiusfamilias nec tenetur ad restitutionem 18 etiamsi iuraverit tale mutuū restituere; quia in fraudem legis posset quilibet filiusfamilias, ad facilius obtinendum mutuū, interponere iuramentum de ipso restituendo, et sic semper vigeret periculum intentandae mortis patris; pro quo periculo evitando et tollendo, fuit conditum et promulgatum dictum senatusconsultum Macedonianum. Tum quia tale senatusconsultum ex dictis supra, n. 8, non solum obligat, et valet in foro externo, sed etiam in interno conscientiae, adeoque, ipso stante, iuramentum non solum est contra leges civiles, sed etiam contra bonos mores, contra bonum commune, et contra ius quod habent parentes per talem legem acquisitum.

Nec valet dicere cum Lessio, lib. 2, c. 20, 19 dub. 2, n. 6; Reiffenstuel loc. cit., n. 9, et aliis, quod iuramentum in alterius favorem factum servandum sit, quando absque peccato servari potest, uti absque peccato servari potest in hoc casu. Non valet, inquam, quia tale iuramentum est contra bonum alterius, in praerudicium legis et boni publici. Unde sine peccato servari non potest. Ita Panormitanus in cap. *Cum contingat* de Iureiurando, num. 22; Innocentius in cap. *Quia plerique* de Immunitate Eccles., n. 26; Bartolus citatus, et secutus a Rosignol. loc. cit., n. 14 in fine, et alii.

Pupillus habens tutorem, et minor habens 20 curatorem, si sine tutoris aut curatoris consensu aliquid nomine mutui accipiat, de iure civili non tenetur ad restitutionem, si illud amisit, vel imprudenter consumpsit; tenetur tamen, si ex ipso in aliqua parte factus sit locupletior. L. *Si frater tuus* Cod. de Filiofamilia minore, ubi dicitur, *quod propter lubricum aetatis adversus eam cautionem in integrum restitutionem potuit postulare*: quod est notandum pro iis, qui minoribus sine curatorum seu tutorum auctoritate dant mutuū. Dicitur autem notanter: *Si ex ipso mutuo in*

aliqua parte factus sit locupletior; quia nemo ex re aliena cum iniuria et iactura domini potest ditescere, cap. *Locupletari* 48 de Reg. iuris, ibi: *Locupletari non debet aliquis cum alterius iniuria vel iactura*. Dicitur etiam notanter: *De iure civili*, quia per talem mutui acceptionem pupillus pubes vel pubertati proximus et minorenis obligatur naturaliter, sive in foro conscientiae, ut ex communiore diximus sub verb. *Contractus*, n. 32. Vide ibi, a n. 28 ad 35.

- 21 Mutuare indigentibus est consilium, sicuti dare eleemosynam: nihil tamen inde sperare tanquam debitum ex ipso mutuo, est praeceptum. *Communis* cum Rosignolo de Contractibus, contract. 3, praenot. 7, n. 2. Usura enim est prohibita, nedum iure humano ecclesiastico, ut patet toto tit. de Usuris, sed etiam iure divino, ut habetur ex pluribus Sacrae Scripturae testibus; Levitici enim xxv, 36, praecipitur expresse: *Ne accipias usuras ab eo, nec amplius, quam dedisti*, et ibidem, 37, subiungitur: *Pecuniam tuam non dabis eis ad usuram, et frugum superabundantiam non exiges*. Ezechiel propheta, xviii, 13, numerat inter peccatores *ad usuram dantem, et amplius accipientem*; et Lucae vi, 35, Christus ipse dicit: *Mutuuum date, nihil inde sperantes*. Unde cap. *Super eo* 4 de Usuris, expresse dicitur quod *usurarum crimen utriusque Testamenti pagina detestetur*. Et si aliquis pertinaciter assereret exercere usuras non esse peccatum, veluti haereticus esset puniendus, ut est definitum in Clementina unica de Usuris. Vide verb. *Usura*, n. 6. Vide Addit. Cas. in fine.

- 23 Hinc mutuare ea intentione, ut acquiratur aliquid ex mutuo tanquam debitum ex iustitia, etsi id minus principaliter intendatur, est usura mentalis. S. Thomas 2-2, qu. 78, art. 2; Caietanus ibidem, art. 1, ad 4, et in Summa, verb. *Usura*, cap. de *Usura mentali*; Navarr. in Comment. de Usura 14, qu. 3, cap. 10, n. 10; Molina tract. 2, disp. 306, concl. 1; Sotus lib. 6, qu. 2, art. 2; Lessius lib. 2 de Iustitia et iure, cap. 20, dub. 5, n. 39; Rosignol. loc. cit., praenot. 9, n. 2, et alii passim; arg. cit. cap. vi Lucae, ibi: *Mutuuum date nihil inde sperantes*; et cap. *Consuluit* 10 de Usuris, ibi: *Consuluit nos tua devotio, an ille in iudicio animarum, quasi usurarius debeat iudicari, qui non alias mutuo traditurus, eo proposito mutuam pecuniam credit, ut, licet, omni conventionem cessante, plus tamen sorte recipiat... Verum quia in his casibus, quid tenendum sit, ex Evangelio Lucae manifeste cognoscitur, in quo dicitur: Date mutuuum nihil inde sperantes; huiusmodi homines pro intentione lucri, quam habent, cum omnis usura et superabundantia prohibeatur in lege, iudicandi sunt male agere, et ad ea, quae taliter sunt accepta, restituenda, in animarum iudicio efficaciter inducendi*.

Mutuare cum pacto conferendi aliquid supra 24 sortem, non tanquam debitum iustitiae, sed tantum amicitiae et gratitudinis, est usura; sic habetur expresse ex propositione 24 inter merito damnatas ab Innoc. XI die 2 Martii 1676, ibi: *Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigitur, tanquam ex benevolentia et gratitudine debitum, sed solum, si exigitur, tanquam ex iustitia debitum*.

Mutuans non potest licite aliquid supra sor- 25 tem exigere a mutuuario, ex quo se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus. Sic expresse habetur ex propositione 42 inter iustissime damnatas ab Alexandro VII die 18 Martii 1666, ibi: *Licetum est mutuanti aliquid ultra sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus*.

Mutuans non potest licite aliquid supra sor- 26 tem exigere a mutuuario pro sola carentia pecuniae, quam ei actualiter numeratam mutavit; quia carentia illius pecuniae ad aliquod tempus est intrinseca, et essentialis mutuo. Unde sicut nequit aliquid exigi pro mutuo, ita nec pro illa carentia; hinc Innocentius XI die 2 Martii 1696 iure merito inter alias damnavit sequentem propositionem 41 in ordine, ibi: *Cum numerata pecunia pretiosior sit numeranda, et nullus sit, qui non maioris faciat pecuniam praesentem, quam futuram, potest creditor aliquid ultra sortem a mutuuario exigere, et eo titulo ab usura excusari*; et ad id facit etiam alia propositio damnata ab Alexandro VII, numero antecedenti allata.

Mutuans cum pacto, ut mutuarius ei ven- 27 dat res suas, etiam iusto pretio, vel ut emat res ab ipso, vel ut utatur eius molendino, seu frequentet eius officinam, vel ut patrocinetur suae causae, vel conducat eius praedium, vel ut restituat in alio loco, vel ut restituat partem in pecunia, partem in mercibus, vel ut eum eximat a tributis, seu vectigalibus, vel ut ei praestet munus a lingua, a manu, ab obsequio, et his similia, committit usuram, quia obligatio civilis quoad haec omnia adimplenda est pretio aestimabili, cum sic imponatur mutuuario onus aliunde indebitum, et privetur sua libertate, adeoque mutuans, imponens ei pro mutuo talem obligationem, committit usuram. *Communis*.

Item usuram committit mutuans cum pacto, 28 ut mutuarius teneatur fideiubere pro ipso, quia tale onus, ut de se patet, est pretio aestimabilissimum, cum et afferat commodum mutuanti, et incommodum seu periculum mutuuario, adeoque mutuare cum tali pacto est usura. Caietanus 2-2, qu. 78, art. 2 ad quartum; Sotus lib. 6 de Iustitia, qu. 1, art. 2, ante responsionem ad secundum; Ioannes Medina de Rebus per usuram acquisitis, qu. 4, ad primum principale, et alii passim.

Mutuare frumentum, vel vinum de praesenti, 29

quo minoris valet, cum pacto, ut restituatur in eadem quantitate pro tempore, quo praevidetur certo vel quasi certo pluris valiturum, est usura, quia sic plus exigitur quam datur, et supra sortem datam imponitur mutuuario onus pretio aestimabile, quod scilicet restituere debeat in eadem quantitate pro tempore, quo praevidetur certo vel quasi certo frumentum vel vinum pluris valiturum. *Communis*. Non est tamen usura, si sit aequale dubium, an pro tempore restitutionis sit valiturum pluris vel minoris, quia tunc uterque contrahentium aequali fortunae sponte se subiicit: est enim tunc velut ludus sortis cum aequali iure, et periculo commodi vel damni utriusque. *Communis*.

31 Sic pariformiter est dicendum de pecunia mutuata cum pacto, ut restituatur in eadem omnino specie et numero pro tali certo tempore; nam si aequale sit dubium, vel periculum incrementi vel decrementi valoris eiusdem, nulla est usura propter rationem supradictam. *Communis*. Si vero certo vel quasi certo credatur pro tali tempore augendum valorem, iniustum et usurarium est tale pactum. Unde tunc non sunt restituendi tot omnino aurei, quot mutuo sunt accepti, sed solum tot ad ratam valoris ipsorum pro tempore mutui accepti. *Communis*.

32 Excipe tamen, nisi ipse mutuator talem pecuniam, tale vinum, tale frumentum et huiusmodi servaturus fuisset usque ad illud tempus, quo pluris distrahere potuisset; tunc enim revera eius intererat antea non mutuasce, et consequenter ratione lucri cessantis poterit pacisci pretium illius temporis, ad quod usque servaturus fuisset, deducta tamen aestimatione custodiae, conservationis, laboris, vel periculi, quod servando frumentum vel vinum et huiusmodi interim subire debuisset. *Communis*.

33 Mutuans potest sine labe usurae pacisci, ut mutuarius teneatur aliquid ultra sortem ei restituere ratione damni emergentis; si enim, qui pecuniam destinata ad emendum frumentum, vel vinum tempore abundantiae mutuo det, et ob id postea cogatur emere cariori pretio, aut ex absentia pecuniae mutuatae res suas viliori pretio vendere cogatur ob occurrentes necessitates, potest iuste compensationem talis damni sibi emergentis in pactum cum mutuuario deducere; quia damnum illud emergens, quod subit mutuans in favorem et commodum mutuarii, est secundum se pretio aestimabile, adeoque potest mutuans iuste pacisci, et exigere, ut illud damnum per mutuarium sibi compensetur, cum nemo cum suo damno regulariter mutuae teneatur et soleat. *Communis*, cum S. Thoma 2-2, qu. 78, art. 2 ad 1, et Scoto in 4, dist. 15, qu. 2, art. 2, n. 18, ubi sic expresse dicit: *Debitor, ex cuius non solutione creditor notabiliter damnificatur, tenetur de iustitia satisfacere creditori de inter-*

esse, etc. Unde merito mirantur Scotistae, quomodo ab adversariis citetur in oppositum, quem si legissent attente, et post eum Matrium in Theologia morali, disp. 5, qu. 2, art. 3, certe in contrarium non citassent.

Ut autem iuste et licite exigatur talis compensatio damni emergentis, requiruntur tres conditiones. Prima, ut ipsum mutuum sit revera causa talis damni emergentis, quatenus ex ipsa mutatione sequatur, quod mutuans damnum sibi imminens non possit reparare, nisi cum maiori damno, vel vendendo res suas viliori pretio, vel alienas sibi necessarias emendo pretio chariori, vel ob occurrentes necessitates accipiendo pecuniam ab aliis mutuam cum usuris; si enim mutuans habeat alias pecunias, quibus possit sibi impedire tale damnum, non potest dictam compensationem exigere a mutuuario, cum revera mutuum non sit causa illius damni. Secunda, ut servetur aequalitas, id est non exigatur ultra sortem, nisi quantum revera est damnum vel damni periculum. Tertia, ut mutuans expresse moneat mutuarium de tali damno emergente compensando, fortasse enim mutuarius nollet cum eo onere mutuum accipere, sed cum minori dispendio vellet alio modo sibi rebusque suis consulere. *Communis*.

Mutuans potest licite pacisci cum mutuuario, ut ei teneatur praestare aliquid ultra sortem ratione lucri cessantis; si enim quis det mutuum centum aureos, ex quibus alioquin fuisset negotiaturus cum spe intra certum tempus lucrando alios quinque aureos, potest istos a mutuuario ultra sortem exigere, quia non dicitur petere usuras, sed potius interesse, ne scilicet ipse mutuans, ratione mutui dati ex lucro sibi cessante, damnum patiat: aliud enim est mutuum, et aliud lucrum cessans ratione mutui dati. Unde quavis mutuum debeat dari gratis, iuxta illud Lucae vi: *Mutuum date, nihil inde sperantes*, sicque pro mutuo secundum se praecise spectato nihil supra sortem exigi possit, potest tamen mutuans aliquid supra sortem a mutuuario exigere, ut lucrum inde sibi cessans, sicuti etiam damnum sibi inde emergens compensetur; arg. cap. *Pervenit 2 de Fideiussorib.*, ibi: *Ne dispendium patiat, unde videtur praemium meruisse*. Et hoc in iure vocatur *interesse*, prout notat Glossa in can. *Quoniam 14*, qu. 4, atque desumitur ex l. *Si commissa 13 ff. Ratam rem haberi*, ibi: *In tantum competit, in quantum mea interfuit, id est quantum mihi obest, quantumque lucrari potui*. Sic communis doctorum, paucis exceptis, et revera etiam Scotus loc. cit., quavis ab adversariis in contrarium citetur.

Ut tamen iuste et licite exigatur huiusmodi compensatio lucri cessantis, requiruntur itidem tres conditiones. Prima, ut revera mutuatio sit causa talis lucri cessantis, id est, ideo alicui lucrum cesset, quia mutuum dat, alioquin non

cessaturum, adeoque requiritur, quod pecunia mutuo danda, fuerit revera destinata ad negotiationem vel ad emptionem alicuius rei fructiferae, et subtrahatur a tali destinata negotiatione vel emptione, praecise ut mutuuario conferatur. Unde requiritur, quod mutuans non habeat aliam pecuniam omnino otiosam, quam commode possit implicare in negotiatione seu emptione loco mutuatae, aliter non poterit lucrum cessans exigere, cum revera in tali casu nullum lucrum ipsi cessaverit ratione talis mutuatae pecuniae, cui poterat commode substituere illam aliam omnino otiosam. Dicitur autem notanter *omnino otiosam*: nam si habeat aliam necessariam ad alios eventus, verb. gr. ad dotandas filias, ad collocandos filios, ad suo statui seu conditioni provide consulendum, et huiusmodi necessitates, quae inopinatae possunt occurrere, tunc etiam poterit exigere lucrum cessans a mutuuario, quia revera illa mutuuario essent causa cessationis lucri, cum de facto talis pecunia mutuata sibi fructificatura esset, nec pro mutuo dando teneretur se privare illa alia pecunia in capsula reservata, tanquam necessaria ad supradictos eventus. Sic Layman lib. 3, tract. 4, cap. 16, n. 8; Molina t. 2, disp. 216; Lessius lib. 2, c. 20, num. 87; Rosignol. de Contractibus, contract. 3, praenot. 13, n. 8; Sporer tom. 2, tract. 6, cap. 4, n. 44; Lugo tom. 2, disp. 25, sect. 6, a num. 90 ad 95, ubi cum aliis ibi citatis multa ad rem. Secunda conditio est, ut servetur aequalitas, id est non exigatur ultra sortem, nisi quantum istud lucrum cessans valere potest, detractis expensis faciendis, vel aestimatione periculi ac incertitudinis lucri, et aliis huiusmodi iudicio peritorum in tali arte versatorum, quia lucrum in

spe incertum, periculosum et dispendiosum minus valet, quam lucrum in re certum et securum sine dispendio. Tertia conditio est, quod mutuans praemoneat mutuarium de tali lucro cessante compensando, quia fortasse ille nollet sub hoc onere mutuum accipere. Et insuper, quod talis compensatio lucri cessantis non exigatur statim, ac datur mutuum, sed postea, tempore conveniente, quo scilicet mutuans fecisset illud lucrum, si non mutuasset, quia si mutuans, v. gr. mille pro quinquaginta, exigeret statim ac mutuaret, dicta quinquaginta, iam non mutuaret mille, sed solum 950 et sic tantum exigeret a mutuuario pro 950 quantum pro mille, quod manifeste illicitum est, cum sic plus exigeret pro lucro cessante, quam lucrum ei cessaret.

Mutuans potest licite exigere aliquid proportionatum ultra sortem ratione periculi ipsam sortem amittendi, aut difficultatis eam recuperandi: si enim quis ex conditione mutuarii, qui sit homo dubiae fidei, inops, et pluribus debitis obstrictus, rationabiliter timeat, ut deficiat in solvendo, aut non nisi cum expensis aut magna molestia sortem ab ipso recuperare possit, potest licite exigere aliquid lucrum tali periculo proportionatum iudicio alicuius experti, cum tale periculum sit sine dubio pretio aestimabile. Sic Lugo d. disp. 25, num. 81; Diana part. 1, tr. de Controvers., resol. 37; Rosignol. loc. cit., praenot. 13, n. 10; Felix Potestas tom. 1, part. 2, num. 2396; Layman loc. cit.; Sporer. loc. cit., n. 52, cum Silvest., Medina, Petro Navarro, Valentia, Sa, Molina, Lessio, et communiori doctorum contra Sotum, Navarrum, et varios alios ¹.

Mutuans potest licite aliquid moderatum exi- ³⁸

¹ NOTAE ROMANI THEOLOGI. — Novum de mutuo articulum addere constitueram, in quo fusius et clarius mutui naturam et proprietates exponerem, quo facilius lectores possent ex perspicua mutui notione intelligere, quid mutuo intrinsecum, quid extrinsecum sit, atque usuram non apertas tantum, sed etiam occultas et palliatas agnoscere et devitare. Sed cum pleraque ex iis, quae dicturus eram, ad usuram pertinerent, novum hunc articulum septimo adiciendum tomo stabilivi, in quo de usura ex professo disputatur. Hic tamen paucis monendum lectores duxi, ut doctissimis censoribus morem gererem, atque ea animadvertere, quae doctissimi huiusmodi viri adnotanda esse existimarunt. Itaque primum animadverto, mutantibus serio istud inculcandum esse, ut scilicet mutant animo charitatis et benevolentiae, non spiritu avaritiae, vel spe maioris lucri incitati; mutuum enim contractus est natura sua destinatus ad charitatis exercitium erga pauperes et indigentes. Atque inter Christianos, ut ferventior vigere charitas debet, ita promptior debet esse animus ad mutuandum indigentibus, omni lucrando animo, omnique spe lucri remota. Audiant Christum Lucae VI praedicantem: *Si mutuum dederitis his a quibus speratis recipere, quae gratia est vobis? Nam et peccatores foenerantur, ut recipiant aequalia. Verumtamen diligite inimicos vestros; benefacite, et mutuum date, nihil inde sperantes; et erit merces vestra multa, et eritis filii Altissimi, quia ipse benignus est super in-*

gratos et malos. Duo in illis Christi verbis continentur praecepta, affirmans unum, alterum negans; primum per haec exprimitur verba *mutuum date*, et ut caetera affirmantia praecepta, semper, sed non pro semper obligat; alterum vero usuram prohibens verbis istis constat, *nihil inde sperantes*, quod negans cum sit, semper, ac pro semper homines obligat. Atque hinc consequitur teneri Christianum hominem ad subveniendum, dum possit, per mutuum proximo suo; nec quidpiam ob huiusmodi contractum exigere, ac sperare licite posse. Non id tamen fit, ut damni inde emergentis iustam compensationem exposcere licite non possit. Cavendum vero semper est, ne charitatis loco avaritia, aut lucris spes in animo vigeat; hoc enim in casu contra naturae legem, ac Christi praeceptum ageret.

Deinde invaluit quoque theologorum opinio, quae omnino certi lucris cessantis compensationem probet. At ne hac via spem lucris, atque avaritiam hominis foveamus, monere hic lectores operae pretium duximus, opinionem hanc recentem esse, ac facile palliandae usurae occasionem praebere posse. Nam apud antiquos Ecclesiae Patres de hoc lucris cessantis titulo altum silentium est; et antiquiores theologi titulum huiusmodi omnino reiecerunt. Ne vero id gratis asseruisse videamur, transcribere placuit verba doctissimi theologi Patris Dominici Soto, qui de Iustitia et iure, lib. 6, qu. 1, art. 3, conclus. 4, haec habet: « Quod hoc modo possit lucrum cessans in pactum duci, non

gere a mutuatario ratione poenae conventionalis. Si enim mutuans conveniat cum mutuatario, ut si tempore praefixo mutuum non restituerit teneatur in poenam dilationis solvere ali-

quid ultra sortem principalem, tunc mutuans potest licite id exigere, et mutuarius tenetur solvere, quia id non exigitur praecise ratione mutui, sed ratione culpabilis morae solvendi

est adeo certum, ut patroni assertionis huius arbitrantur, sed est tum minus probabile, tum quamplurimis usurarum periculis expositum. Et quidem, quod non sit usque adeo certum, multis rationibus comprobatur. Primum nullam iuris aut canonici aut civilis legem invenies, quae hoc permittat; quod certe non est infimum argumentum. Nam, cum tam frequentes exsistent, quae usuras ratione morae pendi iubent, videlicet dum mutuator, vel quis creditor invitatus re sua caret, si spontanea haec lucri cessantis pactio tam plane licita esset, non deesset lex, quae id insinaret. Mox, si priscos doctores consulas, D. Thomas id negat, consulto dignoscens inter damnum emergens, et lucrum cessans, nempe quod illud licet in conventionem ponere, hoc vero minime ». Cuius sententiae accedit Scotus in 4, dist. 27, qu. 2; Durandus in 3, dist. 37, qu. 2, et inter iurisconsultos, Innocentius super c. *Naviganti*: *Imo iuris antiquos gravesque, seu iuris, seu theologiae doctores, neminem invenies, qui explicitis verbis id astruat, nisi ratione morae, aut alicuius culpae debitoris*. Primus, qui expresse contrariam opinionem docuerit, citatur Conradus Sunhemart, recens auctor, inquit idem Sotus, qui cum formidine et timore eandem defendit, septem conditionibus vallatam. Post Silvester, Caietanus, Adrianus, qui fatentur esse opinionem modernorum. Tandem temporis successu evasit, ut sit inter iuniores communis. Placet hic afferre verba S. Thomae 2-2, qu. 78, art. 11, ad 1: « Dicendum, inquit, quod ille, qui mutuum dat, potest absque peccato in pactum deducere cum eo, qui mutuum accipit, recompensationem damni, per quod subtrahitur sibi aliquid, quod debet habere. Hoc enim non est vendere usum pecuniae, sed damnum vitare; et potest esse, quod accipiens mutuum maius damnum evitet, quam dans incurrat. Unde accipiens mutuum, cum sua utilitate damnum alterius recompensat. Recompensationem vero damni, quod consideratur in hoc, quod de pecunia non lucratur, non potest in pactum deducere; qui non debet vendere id quod nondum habet, et potest impediri multipliciter ab habendo ». Haec notanda, ac serio animadvertenda lectoribus propositi, ut videant, quam caute homini Christiano procedendum sit in pactione ineunda de recipiendo ex mutuo auctario titulo lucri cessantis; cum enim vix quidem contingere soleat, ut exacte serventur conditiones necessariae ad licitam constituendam huiusmodi pactionem, non adeo facile permittendi sunt huiusmodi contractus. Audiant hac de re Medinae et Toleti consilium; ille enim in quaesit. in quibus casibus licitum est mutuanti, etc., postquam conditiones recensivit necessarias ad huiusmodi titulum cohonestandum, statim subnectit: *Sed quoniam in his, qui mutantur, rarissime haec omnia requisita concurrunt; ideo tales contractus, in quibus aliquid ultra capitale ratione interesse lucri cessantis exigitur, dissuadendi sunt, ut fiant*. Toletus vero in Instruct. sacerdot., lib. 5, cap. 33, sub finem capituli haec habet: *Haec igitur de lucro cessante dicta sint. Securius est a tali abstinere lucro, et gratis mutuari, cum nullum damnum emergit*.

Non adeo facile pronuntiandum est, licitum esse lucrum mutuanti propter periculum, cui exponitur, amittendi sortem. Primum enim illicitum illud videtur iure illo divino, quo mutuum ad pauperum levamen destinatum est, quoque pauperum vetita est oppressio per illa verba Exodi XXII, 25: *Si pecuniam mutuum dederis populo meo pauperi, usuris non opprimes eum*. Porro si Deus praecipit ut gratis mutuum detur pauperi, si mutuum dare iubet indigentibus, nihil inde sperantes, quis non videt aperte prohibere aliquid supra

sortem recipere ob periculum, quod paupertas et indigentia ipsa secum adnexum habere videntur? Nam hoc periculum a tali mutuo inseparabile omnino est. Aiunt auctores, quos Lucius laudat, periculum istud tolli per fideiussores, aut pignus posse, ideoque mutuo extrinsecum esse. At falsum id generatim est. Nam, qui inopia pressi, mutuum postulant, ordinarie non possunt fideiussorem, aut pignus mutuo aequivalens praebere. Cum ii vere pauperes sint, ac etiam cum his servari debeat illud Christi mandatum, *Mutuum date, nihil inde sperantes*, manifestum est nil supra sortem recipere homines posse, dum hominibus huiusmodi mutantur. Periculum ergo istud sufficiens titulus non est recipiendi aliquid supra sortem; nam huiusmodi lucrum manifeste in pauperum oppressionem cederet. Deinde non licet aliquid supra sortem accipere ratione periculi, quod in omni mutuo secundum se spectato reperitur; tum quia non licet aliquid accipere supra sortem pro eo, quod est de ratione intrinseca mutui; alioqui vi mutui praecise liceret aliquid supra sortem accipere; atqui periculum generale est de intrinseca ratione mutui, ut ex ipsa definitione patet; tum etiam, quia mutuantis conditio melior esse non debet conditione mutuatarii, plena enim esse debet in omni contractu aequalitas; atqui longe melior esset mutuatarii conditio, si posset mutuans aliquid supra sortem exigere ratione periculi intrinseca secundum se spectati; hoc enim periculum subiret ipse mutuans, etiamsi rem suam mutuo non daret; potest enim ea apud illum sicut et apud mutuatarium innumeris casibus fortuitis absorberi. Denique « ut mutuator, inquit Pater Concina, pro periculo pretium exigit, in se periculum suscipere, et mutuatarium a periculo liberare debet. Cur enim mutuarius ad solvendum pro hoc periculo pretium astringitur, si a periculo non liberatur? Quid emit, quid accipit mutuarius; ob quod solvere pretium teneatur? Mutuator quid beneficii confert mutuatario praeter mutuum? Nihil accipi posse fatentur adversarii praeter sortem. Pretium ergo exigit, quin mercem ullam tradat mutuatario. Iniquum ergo est pretium istud pro nihilo solum. Urgeo sub alio aspectu hanc rationem. Si mutuarius reipsa iacturam pecuniae mutuo acceptae patiatur, nonne, si solvendo sit, tenetur integram pecuniae sortem restituere? Dubio procul. Solvit ergo periculi pretium. Nam periculum istud unice spectat sortis iacturam. Ergo quoties mutuarius capitale reddit, totum periculi pretium solvit. Quid plura? Nonne mutuarius in ipsa mutui acceptance suscepit periculum restituendae sortis? Nonne si capitale mutualitium, vel furto sublatum mutuatario sit, vel negotiationi expositum, vel quocunque alio eventu perierit, ad restitutionem integri capitalis astringitur? Solvit ergo periculi pretium integrum. Pretium enim periculi excedere sortis pretium nequit; cum periculum circa sortem non sit damnum diversum ab ipsa sorte. Credo: potestne mutuarius cogi ad certum pretium solvendum pro damno emergente, quando ipse se velit obstringere ad cuiusque futuri damni compensationem? Negant omnes. Atqui mutuarius reipsa suscipit periculum compensandi omne damnum, quod ex sortis iactura oriri posset; cum se obliget ad restituendam sortem in omni eventu; ergo, dum sortem restituit, plene compensat omne damnum; cum damnum sortis non superet sortis pretium, ut dictum est. Quid infelix mutuarius, si sortem, vel fortuna adversa, vel iniquis praedonibus rapientibus, amiserit, eam integram reddere debet; et tenebitur insuper pretium solvere, quod has calamitates passus sit, vel pati poterit? Haecne evangelica doctrina? haecne Christi charitas?

mutuum ultra tempus conventum seu praefixum: debitor enim, qui est mora inculpabili, peccat contra iustitiam retinendo alienum invito domino, adeoque iuste punitur poena conventionali mutuo paciscentium consensu conventa, 1. *Stipulationum* 2, § final., 1. *Item iuris* 3, 1. *Stipulatio ista* 38, § 17, de Verborum obligationibus; cap. *Contractus* 85 de reg. Iur. in 6, ibi: *Contractus ex conventione legem accipere dignoscuntur*. Et sic tenet Scotus in 4, dist. 15, qu. 2, art. 2, n. 18; Mastrius, Layman, Molina, Lugo, Sporer, Reiffenstuel, Lessius, Tamburin., et alii communiter.

39 Mutuatarius qui non pecuniam, sed alias res, v. gr. triticum, vinum et huiusmodi mutuatus

» Confirmo rationem adductam furis paritate. Fur subripit centum aureos. Poenitentia ductus eosdem restituit. Nunquid pretium periculi solvere tenetur creditori? Negant omnes ad unum theologi. Et tamen maius est periculum pecuniae raptae, quam pecuniae mutuatitiae. Respondent iuniores, paritatem hanc nullius esse roboris. Quoniam ideo fur non tenetur solvere periculi pretium, quia nulla pacta inter furem et dominum conventio fuit periculi istius solvendi; contra inter mutuatorem et mutuatarium haec praecessit conventio. Lepidum profecto effugium. Quid nunc in disputationem vocatur? Nonne utrum sit periculum, istud pretio aestimabile? An sit titulus verus pretio compensandus? Quid respondes? Negas? Usura ergo est pro illo pretium exigere. Ais? Ergo potiore iure fur, quam mutuatarius illius solvere pretium tenetur. Insistis: Nulla inter furem et dominum conventio praecessit. Opponine haec possunt absque communis sensus praedictio? Ut conventio iusta sit, iusto niti titulo debet. Titulus ergo istius mutuae pactae conventionis ostendi et evinci debet. Et cum titulus a mutuo distinctus, chimericus a me probatus sit, commentitia quoque et foeneratitia conventio est. Caeterum quomodo praecedere inter latronem et dominum conventio poterat, si fur, inscio domino, rem surripit? Neque de damno emergente conventio praecessit. Ergo fur compensare damnum emergens non astringitur, si illud passus dominus est. Neque praecessit pactum de restituenda re raptam. Ergo ad restitutionem fur non tenetur? Sed quid in convellendo vanissimo effugio tempus tero; cum haec inepta sophismata evidentissimam patefaciant conclusionem nostram? Paucis rem hanc perstringo. Titulus suapte natura iustus, et pretio aestimabilis in mutuo, hoc suum pretium non amittit in furto. Et titulus, qui in furto pretio aestimabilis non est, neque in mutuo pretio dignus esse potest. Alioquin melior esset conditio furis, quam mutuatarii. Hoc solum inter mutuatarium et furem discrimen est, quod mutuatarius neque pretium iusti tituli, puta damni emergentis, solvere tenetur, nisi praecedat conventio; quia in quolibet contractu libere convenire partes debent. Et quoties mutuator damnum, quod ratione mutui patitur, non manifestat, et de eo, cum possit, non paciscitur, praesumitur illud mutuatario donare. Haec pacta cum fure iniri nequeunt. Ideo fur ultra restitutionem sortis compensare ea omnia damna tenetur, quae ob furtum passus fuerit dominus, licet nullum praecesserit pactum. Iuxta omnes ad unum theologos fur non tenetur compensare periculum amittendae sortis. Ergo iuxta omnes periculum amittendae sortis, neque in furto, neque in mutuo est pretio aestimabile.

» Verum ratione adhuc evidentiori, et causae nostrae intimiori confirmo propositionem meam. Finge aliquem per vim aut fraudem cogi ad mutuandum cum periculo sortis amittendae. Is violentus vel fraudulen-

est, et eas quales esse debent non reddit, aut eas non reddit in tempore seu loco convento, tenetur solvere iustam earumdem rerum aestimationem pro tempore et loco in quo eas reddere debebat. Si autem non convenit cum mutuantem nec de tempore nec de loco in quo eas reddere deberet, tunc reddere eas debet secundum aestimationem, quam habent in tempore et loco in quo petuntur et restituuntur, textu expresso in 1. *Si merx aliqua* 4 ff. de Conduct. tritic., ibi: *Si merx aliqua quae certo die dari debebat, petita sit, veluti vinum, oleum, frumentum, tanti litem aestimandam Cassius ait, quanti fuisset eo die, quo dari debuit; si de die nihil convenit, quanti tunc cum iudicium*

tus mutuatarius ad quid esset astrictus? Ad restituendam sortem et omnia damna, quae tali occasione passus fuisset mutuator coactus, quamvis nullum de his damnis pactum praecessisset. Quid ratione periculi sortis amittendae? Nihil omnino compensare teneretur, ut omnes fatentur, sicut dictum est de fure. Ergo evidens est periculum non esse a sorte diversum, sicut diversa sunt caetera damna ».

Vide, mi Luci, num iure Romani censores improbaverint assertionem n. 37 expositam? Non te, frater charissime, quem summopere diligunt, atque ob morum innocentiam et probitatem, nec non assiduum litterarum studium, venerantur et colunt, sed opiniones illorum auctorum reprehendunt, quibus usus es in tua consarcinanda *Bibliotheca*; norunt enim ex indole tua, te sententiam mutaturum fuisse, si meliores adhibuisses libros et auctores. Sed age. Sit periculum aliquod sufficiens titulus ineundi pacti, pro assecuranda sorte, quidpiam lucri percipiendi. Nunquid omne periculum sufficiens titulus erit? Nunquid periculum, quod ex inopia et paupertate mutuatario oritur? Absit. Ergo solum periculum, quod vere fundatum sit, quod peculiare sit, quodque ita in pactionem venire possit, ut ob istud decerni auctarium possit, quin vel minima suspicio adsit, lucrari hominem ex mutuo. Difficile vero est, ac vix dari casus potest, ut usura vacet mutuum illud, in quo, ratione periculi, quod externum mutuo existimatur, quidpiam supra sortem recipitur; ut vel auctores ipsi asserunt, qui hanc opinionem tuerentur. Ratio praesto est, quia, ut licite ob tale periculum quidpiam ultra sortem recipiatur, nonnullae servandae sunt conditiones, quae raro ac vix unquam servantur. Primo enim necesse est, ut voluntas absit lucrandi ex mutuo, quia secus, excluso quoque pacto, usura mentalis erit. Secundo, periculum debet esse verum, probabiliusque fundatum coniecturis; non autem fictum, prout facile fingitur ab iis, qui lucrari amant. Tertio mutuatario liberum esse debet, fideiussorem, aut pignus pro assecuratione sortis mutantis praestare, nec debet cogi ad paciscendum de isto periculo. Quarto, ut mutans non plus pro isto periculo exigit quam vel ipse vel mutuatarius alteri dare vellet pro huiusce periculi assecuratione. Quinto, ita servandae sunt iustitiae leges, ut non violentur eae, quae sunt charitatis; atqui conditiones illas pauci eorum norunt, qui mutuo dant, pauciores ad praxim redigunt; ita enim plerique lucro inhiant, ut, seclusa eius spe, mutuo non darent; cum probabile periculum sentiunt, mutuo non dant; inter periculi qualitatem non distinguunt; sed ab omnibus aequaliter exigunt; fideiussores, aut pignora recusant, ut quocumque tandem modo aliquid supra sortem recipiant, etc., ergo rarum est ut in rationem non irrepat usurae fuligo. Vide Continuat. Tournely, et P. Daniellem Concina.

- acciperetur. Idemque iuris in loco esse, ut primum aestimatio sumatur eius loci quo dari debuit. Si de loco nihil convenit, is locus spectetur quo peteretur. Quod et de caeteris rebus*
- 41 *iuris est. Si vero res fuerunt mutuo acceptae secundum aestimationem factam in tempore et loco mutui accepti, tunc mutuatarius eas reddere debet secundum talem aestimationem, licet in tempore et loco restitutionis chariores seu viliores evaserint, leg. Aestimatis rebus 50, l. Aestimatae res 90 ff. Solutio matrimonio,*
- 42 *cum similibus. Si tamen aestimatio facta non fuerit in ipso mutui tempore et loco, tunc res reddi debent secundum aestimationem, quam habent in tempore et loco quo restituendae*
- 43 *sunt. Et si non facta aestimatione, neque de tempore neque de loco fuerit conventum, tunc debent restitui secundum aestimationem quam habent in loco et tempore quo petuntur et restituntur, textu expresso in leg. Vinum 22 ff. lib. 12, tit. 1 de Rebus creditis, ibi: Vinum quod mutuum datum erat per iudicem petitum est, quaesitum est, cuius temporis aestimatio fieret; utrum cum datum esset, aut cum litem contestatus fuisset, an cum res iudicaretur? Sabinus respondit, si dictum esset, quo tempore redderetur, quanti tunc fuisset; si non, quanti tunc, cum petitum esset. Interrogavi cuius loci pretium sequi oporteat? Respondit, si convenisset, ut certo loco redderetur, quanti eo loco esset. Si dictum non esset, quanti ubi esset petitum. Sic quoad omnes has conclusiones passim doctores. Cum enim ius canonicum nihil statuerit contra dictas leges civiles, eas sequi possumus et debemus pro utroque foro, tum exteriori, tum interiori.*
- 44 *Mutuans, accepto pignore a mutuatario, cum pacto, ut interim fructus pignoris lucretur, nisi adsit alius iustus titulus, committit usuram, et tenetur tales fructus perceptos ex pignore computare in sortem. Communis, claribus textibus in l. Ex pignore 1, l. Quod ex operis 2 Cod. de Pignoratitia actione, l. Fundum pignori 1 Cod. de Distract. pignor., cap. Cum contra 6, et cap. Significante 7 de Pignoribus; cap. Quoniam 2, et cap. Conquestus 8 de Usuris. Et ratio est, quia omnis res domino suo fructificat, dominus autem pignoris non est mutuans, sed mutuatarius, adeoque pignus debet fructificare mutuatario, et non mutuanti, et consequenter pactum illud est usurarium.*
- 45 *Notanter autem dicitur: Nisi adsit alius iustus titulus, qui potest esse quadruplex. Primus igitur iustus titulus percipiendi fructus ex pignore sine diminutione sortis, est, si creditor fundum oppignorandum seu oppignoratum iusto pretio emat cum pacto retrovendendi, quoties debitor voluerit pretium refundere; tunc enim fundus, seu alia res pignoris naturam amittit, adeoque non ut pignus priori domino, sed ut res empti emptori et possessori, tan-*

quam novo domino licite fructificat, eiusque damno perit, donec reddito pretio redimatur. Venditio enim cum pacto redemptionis valida est et licita, textu expresso in l. Si fundum 2 Cod. de Pactis inter emptor. et venditor. *Communis doctorum* cum Caietan. 2-2, qu. 78, art. 2 ad 6; Lugo cit. disp. 25, sect. 8, n. 132; Layman lib. 3, tract. 4, c. 16, n. 17; Sporer tom. 2, tr. 6, sect. 3, num. 102; Reiffenstuel lib. 5 Decret., tit. 19, n. 111.

Secundus iustus titulus percipiendi fructus 46 ex pignore, est, si fundus fructiferus acceptetur in pignus, adiecto contractu censuali, per quem subministrans pecuniam ex fructibus talis fundi percipiat quantitatem pensionis iure census percipi solitam iuxta morem patriae, donec sors seu pecunia subministrata restituatur; Reiffenstuel loc. cit., n. 110; Sporer loc. cit., n. 102; Layman loc. cit., n. 17, cum pluribus ibi citatis; Lugo, et alii passim.

Tertius iustus titulus percipiendi fructus ex 47 pignore, est, si pignus sit datum marito, donec ei solvatur dos promissa; tunc enim maritus, ut habeat unde onera matrimonii sustinere valeat, potest licite fructus percipere ex tali pignore sine diminutione sortis, donec ei dos promissa solvatur; textu expresso in cap. Salubriter 10 de Usuris, ibi: *Sane generum ad fructus possessionum, quae sibi a socero sunt pro numerata dote pignori obligatae, computandos in sortem non credimus compellendum, cum frequenter dotis fructus non sufficiant ad onera matrimonii supportanda.* Et sic doctores citati, et alii communiter.

Quartus iustus titulus percipiendi fructus ex 48 pignore, est, si feudum vel res emphyteutica detur in pignus domino eiusdem directo; tunc enim dominus directus potest licite sine diminutione sortis recipere fructus talis feudi sibi a vassallo oppignorato, dummodo, interim ab ipsius servitiis absteineat, cap. 1 de Feudis, et cap. Conquestus 8 de Usuris; quia, ut recte notat Fagnanus in d. cap. 1 de Feudis, n. 3; cum vassallus interim non praestet conventa servitia domino directo feudi, suspenditur obligatio contractus inter dominum et vassallum, et sic res feudalitis reddit ad primaevam suam naturam, adeoque dominus directus licite percipit eius fructus, ac si feudalitis non esset, coalescente directo ac utili dominio; et sic pariformiter est dicendum de re emphyteutica. Sic Layman loc. cit., num. 20, cum pluribus ibi citatis; Lugo loc. cit., n. 147; Sporer loc. cit., n. 102; Reiffenstuel loc. cit., n. 114, et communis aliorum.

Contractus ille, qui vulgo dicitur *a godere*, 49 quo scilicet aliquis dat sufficientem pecuniam alteri, ut ipse, quandiu utitur dicta pecunia, cedat illi domum vel aliam fructiferam rem interim fruendam, est licitus, si interveniat titulus lucris cessantis ex parte illius, qui pecu-

niam dat. Azorius part. 3, lib. 9, cap. 20; Silvester in Rosa aurea, tract. 3, cas. 65; Lugo loc. cit., n. 136, et alii communiter; cum illa enim pecunia posset emere, v. g. tot loca montium, ex quorum fructibus posset solvere pensionem domus seu rei fructiferae, quam accipit. Unde, qui pecuniam dat, relinquit mutuatariorum interesse illud lucri cessantis pro pensione, quam pro domo, seu re fructifera ab ipso accepta deberet illi solvere singulis annis. Si autem desit titulus lucri cessantis, et qui dat domum vel rem fructiferam interim fruendam, sit capax alienandi seu vendendi, tunc contractus ille potest esse licitus, si dans pecuniam illam emat iusto pretio dictam domum, vel rem fructiferam cum pacto illam retrovendendi, quoties debitor voluerit pretium refundere iuxta dicta supra sub n. 45.

50 Si quis alicui petenti mutuos, v. g. centum aureos, respondeat, non do tibi mutuos istos centum aureos, sed istis emo a te decem tuas vaccas, quas tibi loco pro tali annua pensione mihi solvenda, excusatur communiter ab usura, si ille alter de facto vaccas utiles habeat proportionate ad talem conventam pensionem, et servantur conditiones requisitae ad contractum iustae locationis, et praesertim haec, ut periculum vaccarum spectet ad locantem tanquam emptorem et earum dominum. Si vero ille alter revera dictas vaccas non habeat, nec habiturus sit, est merissima usura sub ficto emptionis et locationis nomine palliata. Sic Maior in 4, d. 15, qu. 46, causa secunda; Layman lib. 3, tract. 4, c. 16, n. 15, vers. *Quaestio quarta*; La Croix lib. 3, p. 2, n. 899; Sporer tom. 2, tract. 6, sect. 3, n. 97, ubi testatur de communi¹.

51 Ab usura excusatur, qui mutuuum a se petenti respondet: *Nolo tibi mutuare, sed hac anticipata pecunia conduco operas tuas ad futuram messem seu vindemiam, dummodo tamen talis pecunia sit sufficiens, et proportionata merces ad dictas operas iuxta consuetudinem regionis*. Sic supracitati doctores, Molina, et alii.

52 Regulares non possunt accipere pecunias mutuo, vel ad cambium cum solutione alicuius lucri, vel cum obligatione bonorum. Vid. verb. *Alienatio*, art. 4, n. 35.

53 Mutui contractus lucrum supra sortem de sui natura non recipit Benedict. XIV, tom. 1,

Constitut. 142 incip. *Vix pervenit*, § 3. Nec 54 quantitas moderata lucri, aut qualitas mutuatarii huiusmodi lucrum ab usurae labe iustificat. Idem, ibid. Nihilominus quidam tituli 55 ipsi mutuo extrinseci, aliique contractus a mutuo diversi iustum reddere possunt proventum ultra sortem. Idem, ibid. Sed non semper sup- 56 petere credendum est legitimos cum mutuo titulos, aut iustas causas ineundi contractus a mutuo diversos. Idem, ibid. Mutuum dare in- 57 digenti aliquando est de praecepto, iuxta illud Christi Domini, Matthaei v, 42: *Volenti mut- 58 tuare a te, ne avertaris*. Idem, ibid. Vide to. 7, verb. *Usura*, ubi in fine affertur dicta Constitutio.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Quod ait auctor n. 4 civitatem ex mutuo 59 non teneri, si non probetur, pecuniam mutuo datam in rem eius versam esse, id non est indistincte verum. Primo enim tenetur, etiam non probata hac versione, si mutuuum datum sit omnibus civibus simul convocatis. Coler. de Process. executiv., part. 2, c. 3, n. 336 et seq.; Bachov. ad Treutler., vol. 1, disp. 20, n. 5, litt. A.

Secundo, idem est, si mutuuum contractum 60 sit ab illis, quibus civitas omnem in se potestatem dedit, ita ut penes illos omne imperium sit, populumque universum repraesentent. Stryck. Iuridic. dissert., vol. 4, disput. 18, cap. 5, n. 34; Coler. loc. cit., n. 361.

Tertio, idem quoque est, si administrator 61 vel etiam syndicus habeat speciale mandatum a civitate ad accipiendam pecuniam mutuo in certam causam, modo non appareat eum legibus civitatis, fini et menti eorum, qui illum constituerunt, contrarium fecisse. Stryck., ubi supra, n. 36 et seq.; Losaeus de Iur. universit., part. 3, cap. 4.

Num vero id ipsum obtineat, quando admi- 62 nistrator habet mandatum speciale mutuo accipiendi in genere, et non in certam causam? Affirmat autem Losaeus, alleg. loc. cit., ne contrahentes confisi de mandato decipiantur; confer et Stryck. loc. mox cit.

Patet itaque ex his, tunc non teneri civita- 63 tem ex mutuo, non probata versione, quando ipsum mutuuum fuit contractum nudo administratore, qui nec speciale mandatum ad illud

¹ NOTA ROMANI THEOLOGI. — Animadvertas velim, mutuante animo lucrandi foeneratorem esse, ut ex dictis liquet. Cavendum itaque est in eo, qui petenti mutuuum illum contractum offert emptionis et locationis, cavendum, inquam, in eo homine est, ne spe lucri incitatus, avaritiam foveat, et mentalem saltem usuram committat; quamobrem periculi plenus habetur huiusmodi contractus a nostris censoribus. Periculum quoque agnoscunt usurae in alio contractu, de quo n. 51 quia dives cogit pauperem et inopem mutuo ob indigentiam petentem ad locandam operam suam tempore messis, etc., atque hac via palliare usuram

potest, vel mentalem fovere. Haec vero notanda duxi, ut Christiani homines periculum agnoscant, in quo se exponunt peccandi, avaritiae, et contra Christi mandatum *mutuum date nihil inde sperantes*. Idem dicitur de contractu, qui vulgo dicitur, *a godere*, de quo n. 49. Nam quoties tradens pecuniam, ius sibi reservat ad eam repetendam, purum putumque mutui contractum celebrat, ut, si ultra sortem quidpiam percipit, usura est, ac fructus, qui ex domo vel re fructifera percipit, restituere tenetur; ac lucrum cessans, in eo, qui pecunias dedit, sufficiens titulus non est, nisi omnes conditiones occurrant supra recensitae.

64 contrahendum habebat. Caeterum et hic, si ex necessitate officii, quod gerit, mutuo accipit pecuniam, tenetur civitas, etiam non probata versione, cum hoc in casu sit praesumendum mandatum civium. Stryck. eodem loc. cit., num. 39.

65 Quod de civitate dictum est, id ipsum intelligas de ecclesia, et alia quavis universitate.

66 An in casibus illis, in quibus civitas vel ecclesia tenetur ex mutuo, non probata versione, habeat beneficium restitutionis in integrum, si revera pecunia illa in rem eius non sit versa? Affirmant Hartman., Pistor., lib. 1, qu. 37, n. 61 et seq.; Stryck. in Iurid. dissert., vol. 13,

67 sect. 2, cap. 1, § 12. At dubito, num amplecti haec opinio possit in casu in quo pecunia mutuo data sit civibus omnibus simul convocatis.

68 Opinio auctoris n. 18, quod nec iurato filiusfamilias renuntiare valeat. Sen. cons. Macedoniano, de iure canonico difficultatem patitur, modo non expresse ad turpem causam

credita ipsi sit pecunia, desuper dolose exactum iuramentum; Stryck. loc. mox cit., § 15, et ex professo Gothofred. de Iena, de Sen. cons. Macedoniano, sect. 8, aphoris. 8.

De mutuo publico, quod ex publica necessitate 69 exigit princeps a civibus, reluctantes ad ipsum compellendo, vide Martin. Dautell. de Mutuo publico.

MONITUM EDITORUM CASINENSII.

Mutuum quod attinet, et quid tenendum quantum ad illos, qui capitalia sua tradunt, ut inde fructus percipiant iuxta taxam a lege civili praescriptam, et quid amplius quoad confessarios sit in hac re attendendum, videre est in decretis, quae a S. Sede, organo S. Poenitentiariae ac supremæ Congr. S. Officii, edita sunt ab an. 1822 ad an. 1833 ac deinceps, quae per extensum referemus ad calcem huius tomi, sub v. *Mutuum*, cum propriis considerationibus ibi adiiciendis.

N

NATALIS, NATALE

Summarium.

1. Hoc nomen anniversariae quarumcunque rerum, seu laetarum seu tristium commemorationi olim tributum. - 2. Laetis deinceps festis datum. - 3. Hinc natalis Calicis. - 4. Papae. - 5. Episcoporum. -

6. Quorum uterque etiam natalis cathedrae dicitur. - 7. Natalis basilicae. - 8. Natalis sanctorum, scilicet obitus. - 9. Eorundem natale genuinum. - 10. Natalis depositionis. - 11. Natalis illorum pro dedicatione templi Deo eorundem nomine erecti. - 12. Ubi ergo natalis sanctorum occurrat, sedulo videndum, quid eo nomine significetur.

1 **A**NTIQUI quasvis insignium rerum anniversarias memorias natales vocabant. Ita Alexandrinos natalitia magni terraemotus sub Valentiniano quotannis reco-
luisse, Sozomenus narrat, lib. 6, c. 2.

2 Caeterum quod natalis cuiusque dies antiquis laetus erat, adhiberi passim natalis nomen coeptum est, praesertim ad laetos alios, qui singulis annis recurrunt, significandos. Hinc:

3 Ante medium quinti saeculi feria v in coena Domini denominabatur natalis calicis, ut ex Calendario apud Bollandianos, tom. 7 Iunii pag. 178, habemus. Rationem reddit S. Eligius Noviomensis, aut alius sub eius nomine, Bibl. Patr. Colon. t. 7, editus hom. 10 de Coena Domini, ubi ait: *Vocatur enim haec dies coena Domini; vocatur et natalis calicis; et merito, quia hac die mysticum Pascha Dominus cum discipulis suis celebrans, sacramenta corporis et sanguinis sui illis, atque per illos nobis tradidit, et ipse celebrationis INITIUM fecit.*

4 Natalis quoque Papae dicebatur annua susceptae a Summis Pontificibus ordinationis memoria. Nimirum, inquit doctissimus Rosweidus in epistolam 16 S. Paulini Nolani, ut olim imperatores Imperii sui ortum seu Natalem celebrabant (quare in Silvii Laterculo x Kalen. Nov. ascribitur natalis Valentiniani Purpurae, et in Bucheriano Calendario 6 Idus Novembr. notatur natalis Constantii, scilicet, ut est in Idacii Fastis, dies, quo levatus est Constantius Caesar), ita Romani Pontifices Episcopatus sui natalem celebrare sunt soliti. Sixtus III Pontifex ad Cyrillum ep. Alexandrinum a. Christi 432: *Ad Beat. Apostolum Petrum, ait, fraternitas universa convenit: ecce auditorium congruens auditoribus, conveniens audiendis. Habuerint coepiscopi nostri illum gratulationis testem, quem habemus honoris exordium. Sanctae namque et venerabili syn-*

odo, quam natalis mihi dies, favente Domino, congregarat, quia sic credendum est, ipse praesedit. Idem epistola ad Ioannem Episcopum Antiochenum: *Audivit universa fraternitas, quae ad natalis mei convenerat diem, qualiter bono humani generis Apostolicae Sedis, me praeside, gratulentur.* Hilarius Papa in epistola ad Episcopos Tarraconensis provinciae: *Lectis ergo in conventu fratrum, quos natalis mei festivitas congregarat, litteris vestris.* Ea festivitas inter solemnia connumerabatur, veluti illa indicant, quae profert Anastasius Bibliothecarius in vita Hadriani primi: *Denique eius beatitudo fecit et pharum maiorem in eadem B. Petri Ecclesia in typum crucis, qui pendet ante presbyterium, habentem candelas mille trecentas et septuaginta. Et constituit, ut quatuor vicibus in anno ipsum pharum accenderent, id est, in Nativitate Domini, in Pascha, in Natali Apostolorum, et in NATALI PONTIFICIS.*

Neque id e more fuit tantummodo Romanorum Pontificum sed et caeterorum Episcoporum. Sic S. Aug. ep. 108, n. 5, et lib. 2 contra lit. Petil., cap. 23, frequentissima numerositate Thamagudensis Optati natalitia celebrata perhibet, anniversarium nempe suscepti episcopatus diem. Gregorius quoque Turonensis hoc sensu *natale episcopatus S. Martini* appellat in lib. 1 de Miraculis eiusdem S. Martini, cap. 6, *sciatis, quia post hoc triduum natalis episcopatus eius esse consueverat.* Huiusce rei locuples quoque testis est S. Ambrosius lib. 8, ep. 60, ad Felicem. Tandem, ne in re notissima longior sim, in Lectionarii Luxoviensis a Mabillonio vulgati legenda 71 exstat lectio in *Natale Episcopi.*

Utrumque natale cum Romanorum Pontificum, tum Episcoporum vocabatur etiam natale cathedrae. Quare in pervetusto Bucherii Calendario viii Kal. Martii occurrit natale Petri

de Cathedra. Augustinus quoque, aut alius antiquus auctor, serm. 15 de Sanctis, in festo Cathedrae S. Petri ait: *Institutio solemnitate hodiernae a Senioribus nostris cathedrae nomen accepit, ideo quod primus apostolorum Petrus hodie episcopatus cathedram suscepisse referatur*. Anniversario cathedrae die concionem habebant Episcopi. Vide S. Leonem M., serm. 1, 11 et 111, et Aug. hom. 24 et 25, ex libro 1 Homiliarum. Aliquando eo die aliorum panegyricis laudabantur Episcopi; ita Petrus Episcopus panegyrico sermone ornatus fuit a Chrysologo serm. 107, et Laurentius Mediolanensis Episcopus ab Ennodio sacra dictione prima.

7 Natalem quoque basilicae saepe in veterum monumentis offendes. Anniversarius dies est, quo basilica solemnibus ecclesiae catholicae ritibus fuerat dedicata.

8 Natalis sanctorum plerumque dies est, quo ex misera hac lacrymarum valle ad coelestia gaudia evolarunt. *Natalem*, inquit Aug. in natali Cypriani martyris, *hodie sicut nostis, celebramus*. Quod nomen sic frequentat Ecclesia, id est natales, ut natales vocet pretiosas martyrum mortes. Et paulo post: *Quid est hoc, fratres? Quando natus sit, ignoramus; et quia hodie passus est, natalem eius hodie celebramus*. Huc spectat natalis martyrii in Actis S. Polycarpi, et natale S. Agnetis de passione in Sacramentario Gelasiano. Tertullianus quoque, lib. de Corona milit., n. 36, martyrii solennia natalitia appellat. Sed de his audiatur etiam S. Nicolaus I Pontifex, in celebri epistola ad consulta Bulgarorum, c. 5: *Consuetudinem, inquit, tenet Ecclesia, ut solemnes beatorum martyrum vel confessorum Christi dies, quibus ex hoc mundo ad regionem migraverunt vivorum nuncupentur NATALES; sed et eorum solennia non funebria tanquam morientium, sed utpote in vera vita nascentium natalitia vocitentur*. In eamdem sententiam loquitur Carolus rex epistola 2 ad Albinum abbatem, ex qua in ms. collectione canonum Cardinalis Laborantis, tit. 19 primae partis libri 6 de Octavis diebus festivitatum, haec afferuntur, cl. Praesule Antonellio teste in Miss. Vetus Rom. p. 24: *Duas stolas sunt habituri sancti, glorificationem scilicet corporis et glorificationem animae. Altera praecedit alteram, stola videlicet animae. Haec enim in die positionis carnea gravitatis, et sarcinae corporalis accipitur; qui dies natalis, seu natalitium huius illiusve sancti vocatur. Tunc quippe vir sanctus, cum praesenti miseriae moritur, nascitur aeternae felicitati: Dies, inquit, mortis dies natalitatis, et sociatur angelicis choris, et ut pro nascente puero fieri solebat antiquitus, pro eo natalitium celebratur in terris, de cuius as-*

*sumptione gaudium fit in coelis, et cui veluti concorporali membro caetera membra congau-
dent*. Certe isthaec natalitia, sive anniversariae martyrum commemorationes Eucharistiae, hoc est gratulatoriae et laetitiae testes erant, ut animadvertit cl. Muratorius in opere de Paradiso, c. 10, p. 87. Conferri etiam poterit Baronius in Adnotationibus ad Martyrologium in Non. Ianuar.

Si quando tamen ipsa alicuius sancti in terris nativitas celebranda videretur, ea natalis genuini et ingenuini nomine designabatur. In missali Gelasiano exstant orationes missae in natale genuinum, nempe in diem, quo quis ex matris utero emersit in lucem. Vide Thomasiaum in Orationali, tom. 2, pag. 552. Hinc apud Rhabanum ad d. 28 Ianuarii: *Romae S. Agnetis genuinum*; suppl. natale, quod antiquiores dixerunt: *Nativitas S. Agnetis virginis*, vel etiam, ut in eodem Gelasiano Sacramentario, *natale eiusdem de nativitate*. Vide Mazochium tom. 1, Kalend. Neapol., pag. 17, et equitem Victorium, Dissertat. philolog., p. 20.

Ipsa quoque dies depositionis seu sepulturae sanctorum natalis nomen non raro obtinet; imo et ipsa translationis reliquiarum dies eodem nomine praenotatur; sic natalis reliquiarum Stephani protomartyris in Martyrologio Hieronymiano iv Nonas Aug. recolitur.

Tandem alicuius sancti natalis dies quoque appellabatur ex ipso ethnicorum more dies, quo fuerat Deo templum aliquod sub eius nomine dedicatum. *Natalis Nicomedis martyris* pro dedicatione Ecclesiae eiusdem Nicomedis legitur in genuino Bedae Martyrologio, et in Martyrologiis reginae Suevorum et Othoboniano. *Natalem quoque sanctae Mariae ad Martyres* duo Bedae apographa optimae notae in codicibus Palat. Vatic. 833 et 834. Ado, Usuardus, Notkerus, alique exhibent, utque in caeteris Martyrologiis *dedicatio ecclesiae Sanctae Mariae ad Martyres*. Habetur quoque in vetustissimo Leoniano Sacramentario pro dedicatione Ecclesiae S. Michaelis Archangeli *natale basilicae Angeli in Salaria*. Dixi id factum ex ipso ethnicorum more. Romani enim ethnici, ut animadvertit cl. Althanus p. 65. Natalis nomine eodem plane sensu usi sunt; sic apud Ciceronem lib. 4 ad Attic., ep. 1, *Natalis salutis* dies vocatur, quo templum fuerat saluti inscriptum.

Cavebis igitur ne ubi sancti cuiuspiam natalis occurrat, statim credas diem mortis designari. Multa antequam hac de re iudicium feras, consideranda erunt, ducibus Baronio, Sollerio, Georgio et Mazochio ad Kalendarium Neapolitanum*.

NAUFRAGIUM, NAUFRAGANTES

Summarium.

1. Per naufragium quid intelligatur? - 2. Naufragantium bona remanent adhuc de iure suorum dominorum. - 3. Sic etiam de iure suorum dominorum remanent adhuc bona illa, quae in naufragii periculo coniiciuntur in mare. - 4. Hinc talia bona post naufragium reperientes in littore maris aut fluminis, seu ea piscantes in mari vel flumine tenentur restituere domino. - 5. Imo qui talia bona non restituit domino, quadruplo tenetur. - 6. Quinimo ea ratione retinens, et non restituens publicatione bonorum mulctatur. - 7. Unde si quae esset alia lex aut consuetudo talia bona non restituendi, tanquam iniusta esset deserenda et abroganda. - 8. Hinc naufragantium bona inventa sibi assumentes, excommunicati sunt. - 9. Excommunicationem etiam incurrunt accipientes scienter bona ab iis, qui naufragantium bona acceperunt. - 10. Nec refert, quod ea bona dominus nunquam forsitan recuperaturus fuisset, nisi talis piscator v. g. aut ereptor magna industria, labore et periculo vitae, ea recuperasset. - 11. Potest tamen talis piscator, aut ereptor compensationem laboris ac periculi sui debite aestimatum iure exigere. - 12. Unde naufragii tempore, qui vocati a patronis navium seu barcharum, auxilium eis ad bonorum praeservationem praestiterint in portubus et ripis ditioni Papae subiectis, lucrantur quartam partem bonorum praeservatorum aut acceptorum. - 13. Et insuper consequuntur indulgentiam decem annorum et totidem quadragenarum. - 14. Et e contra non dantes auxilium naufragantibus incurrunt crimen laesae maiestatis. - 15. Qui Christianos naufragia patientes rebus suis spoliare praesumunt, incurrunt ex-

communicationem. - 16. Item excommunicationem incurrunt, qui Christianos navigantes rebus suis spoliant. - 17. Si, ut a periculo naufragii liberetur navis onusta mercibus plurium mercatorum, proiectae sint in mare merces aliquorum duntaxat ex illis, tenentur omnes pro sua parte aequè reparare vel compensare iudicio viri periti damna eorum. - 18. Mercatores, quorum merces praeservatae sunt a naufragio ob exonerationem navis factam per projectionem mercium aliorum in mare, debent contribuere iuxta valorem et pretium suarum mercium sine respectu, aut ad gravitatem, aut ad maius vel minus spatium, quod occupant. - 19. Si autem dominus navis, saeviente tempestate, anchoras aut alias navis partes amiserit, non tenentur mercatores talem iacturam ei compensare. - 20. Si vero vectorum voluntate et utilitate ad evitandum naufragium talis navis partes proiectae sint in mare, tunc a dictis vectoribus seu mercatoribus debet ei fieri compensatio. - 21. Item compensatio fieri debet etiam mercatori illi, cuius merces ratione iactus aliarum in mare deteriores factae sunt. - 22. Si autem damnum secutum in suis mercibus propter talem iactum sit minus ea portione, quam pro sua parte conferre minus deberet, debet reliquum conferre, et ita e contra. - 23. Si tamen damnum in suis mercibus non sit secutum propter talem iactum, sed ex alia causa, tunc debet conferre secundum pretium praesens suarum mercium. - 24. Si navis a pirata capta magna aliqua pretii summa redimatur, tenentur omnes concurrere ad solvendam illam summam pro ratione rerum, quas servaverunt. - 25. Si autem pirata, seu praedo a dicta navi abstulerit solas merces unius ex dictis mercatoribus, ipse solus damnum sustinere tenetur.

1 Per naufragium intelligitur navis aut cuiuslibet navigii, maria seu alia flumina emetientis, iactura, sive in rupes elidat, sive aquis absorbeat cum nautis ac mercibus omnibus, aut sola parte illarum.

2 Naufragantium bona remanent adhuc de iure suorum dominorum; 1. Pomponius 44 de acquirendo rerum Dominio, ubi expresse dicitur: *Si naufragio quid amissum sit, non statim nostrum esse desinere.*

3 Sic etiam de iure suorum dominorum adhuc remanent bona illa, quae in naufragii periculo coniiciuntur in mare. Institut. lib. 2, tit. 1, § 48, ibi: *Alia sane causa est aliarum rerum, quae in tempestate levandae navis causa eiiciuntur; haec enim dominorum permanent; quia palam est eas non eo animo eiici, quod quis eas habere nolit, sed quo magis cum ipsa navi maris periculum effugiat. Qua de causa, si quis eas fluctibus expulsas, vel etiam in ipso mari lucrandi animo abstulerit, furtum committit.* L. Interdum 21 ff. de acquirenda vel amittenda Possessione, § 1, ibi: *Quod ex naufragio expulsum est, usucapi non potest, quoniam non est in derelicto, sed in deperdito;* et ibidem, § 2: *Idem iuris esse existimo in his rebus quae iactae sunt; quoniam non potest videri id pro derelicto habitum, quod salutis causa interim dimissum est.* L. Si labo-

rante 2, § 8, ff. de Lege Rhodia, et 1. *Qui levandae* 8 ff. eodem.

Hinc talia bona post naufragium reperientes 4 in littore maris aut fluminis, seu ea piscantes in mari vel flumine, tenentur restituere domino. L. *Navigia* Cod. de Furtis, et sanctus Pius V, Const. 7 incip. *Cum nobis*. Imo, qui 5 dicta bona non restituit domino, quadruplo tenetur. L. Pomponius 44 ff. de acquirendo rerum Dominio.

Quinimo ea retinens et non restituens, pu- 6 blicatione omnium bonorum mulctatur, cit. lex *Navigia* Cod. de Furtis, et expresse Iulius II, Constit. 20 incip. *Romanus Pontifex*. Unde, si quae esset alia lex aut consuetudo 7 talia bona non restituendi, tanquam iniusta esset deserenda et abroganda, cit. 1. *Navigia* Cod. de Furtis, et Iulius II, cit. Constit. 20 incip. *Romanus Pontifex*, ibi: « Nos considerantes, tam civili quam canonica lege licere unicuique naufragium suum impune colligere, ac iacta in mari, alleviandi oneris causa recuperare, illaque diripientes furtum committere, ac graviter delinquere, ac Christianos naufragium patientes rebus suis spoliante diversis poenis puniri; et propterea consuetudinem praedictam, tanquam contra regulam fidei, qua unus alteri auxilio esse tenetur, merito corruptelam appellari, neminique suffragari debere

cuiscunque temporis cursu munitam consuetudinem capiendi et retinendi bona per naufragium vel iactum, levandae navis gratia, aut alia urgente necessitate factum, nulli in iudicio vel extra illud suffragari debere, auctoritate apostolica tenore praesentium decernimus et declaramus ». Quod et confirmavit Paulus III, Const. 42 inc. *Accepimus*.

8 Hinc naufragantium bona inventa sibi assumptas excommunicati sunt in Bulla Coenae.

9 Vide verb. *Excommunicatio*, art. 3, § 4. Excommunicationem etiam incurrunt accipientes scienter bona ab iis, qui naufragantium bona acceperunt. Gregorius XIII, Const. 81 incip. *Consueverunt*.

10 Nec refert, quod ea bona dominus nunquam forsan recuperaturus fuisset, nisi talis v. g. piscator aut ereptor magna industria, labore et periculo vitae ea piscasset aut eripisset. Lex *Pomponius* 44 ff. de acquirendo rerum dominio; ubi dicitur, quod quaelibet res nostra, quantumcunque periclitetur, manet nostra,

11 quandiu non est consumpta. Et sic tenet quoad omnes suprapositas conclusiones communis doctorum; qui tamen dicunt quoad hanc ultimam, posse talem piscatorem seu ereptorem compensationem laboris ac periculi sui debite aestimatum iure exigere, quia domini negotium utilissime gesserunt. L. *Navis* 4 ff. de Lege

12 *Rhodia*. Unde naufragii tempore, qui vocati a patronis navium vel barcarum, auxilium eis ad bonorum praeservationem vel recuperationem praestiterint in portubus et ripis ditioni Papae subiectis, lucrantur quartam partem bonorum praeservatorum aut acceptorum. Paulus III, Const. 42 incip. *Accepimus*. Et in-

13 super consequuntur Indulgentiam decem annorum et totidem quadragenarum. Iulius II, Constit. 20 incipien. *Romanus Pontifex*, et

14 S. Pius V, Const. 7 incip. *Cum nobis*. Et e contra non dantes auxilium naufragantibus in statu Ecclesiae incurrunt crimen laesae maiestatis. S. Pius V, cit. Constit. 7 incip. *Cum nobis*. Illi etiam, qui Christianos naufragia patientes, quibus secundum regulam fidei auxilio esse tenentur, damnata cupiditate rebus suis spoliare praesumunt, nisi ablata reddiderint, excommunicationi se noverint subiaccere. Sic expresse habetur in c. *Excommunicationi* 3 de Raptoribus.

16 Ubi etiam statuitur, quod excommunicationi subdantur, qui Romanos aut alios Christianos pro negotiatione vel aliis honestis causis navigio vectos aut capere aut rebus suis spoliare praesumunt. Sic ibi.

17 Si, ut a periculo naufragii liberetur navis onusta mercibus plurium mercatorum, proiectae sint in mare merces trium ex dictis mercatoribus, et sic praeservata sit navis cum mercibus aliorum, tenentur omnes pro sua parte aequae reparare et compensare iudicio

viri periti iacturam et damna eorum trium, quorum merces pro communi omnium utilitate in mare proiectae sunt, textu expresso in l. *Lege Rhodia* ff. de Lege Rhodia, ibi: *Lege Rhodia cavetur, ut, si servandae navis gratia, iactus mercium factus est, omnium contributione sarciatur, quod pro omnibus datum est: et l. Si laborante* 2 ff. eodem, ibi: *Aequissimum enim est, commune detrimentum fieri eorum, qui propter amissas res aliorum, consecuti sunt ut merces suas salvas haberent*.

Mercatores, quorum merces praeservatae sunt 18 a naufragio ob exonerationem navis factam per projectionem mercium aliorum in mare, debent contribuere iuxta valorem et pretium suarum mercium sine respectu, aut ad gravitatem, aut ad maius vel minus spatium, quod occupant, sive sint gemmae aut margaritae et huiusmodi; nam ad pretium, quod in pereundi periculo fuit, et quod servatum fuit, omnino attendendum est, ut expresse statuitur in l. *Si laborante* 2 ff. de Lege Rhodia, § 2, ibi: *Cum in eadem nave varia mercium genera complures mercatores coegissent, praetereaque multi vectores servi liberique in ea navigarent, tempestate gravi orta, necessario iactura facta erat: quaesita deinde sunt haec, an omnes iacturam praestare oporteat, et si qui tales merces imposuissent, quibus navis non oneraretur, veluti gemmas, margaritas, et quae portio praestanda est? et an etiam pro liberis capitibus dari oporteat? et qua actione ea res expediri possit? Placuit, omnes, quorum interfuisset iacturam fieri, conferre oportere, quia id tributum conservatae res deberent; itaque dominum etiam navis pro portione obligatum esse; iacturae summam pro rerum pretio distribui oportet; corporum liberorum aestimationem nullam fieri posse. Ex conducto dominos rerum amissarum cum nauta, id est cum magistro acturos*.

Si autem dominus navis, saeviente tempe- 19 state, anchoras aut alias navis partes amiserit, non tenentur mercatores domini mercium inibi existentium talem iacturam ei compensare, textu expresso in cit. l. *Si laborante*, § 1, ibi: *Si conservatis mercibus deterior facta sit navis aut si aliquid exarmaverit, nulla facienda est collatio; quia dissimilis earum rerum causa sit, quae navis gratia parentur, et earum, pro quibus mercedem aliquis acceperit; nam etsi faber incudem aut malleum fregerit, non imputaretur ei, qui locaverit opus*. Si vero ve- 20 ctorum voluntate et utilitate ad evitandum naufragium tales navis partes proiectae sint in mare, tunc a dictis vectoribus debet ei fieri compensatio, textu expresso in cit. l. *Si laborante*, § 1 in fine, ibi: *Sed si voluntate vectorum, vel propter aliquem metum id detrimentum factum sit, hoc ipsum sarciri oportet; et l. Cum arbor* 3 ff. eodem, de Lege Rhodia,

ibi: *Cum arbor, aut aliquod navis instrumentum, removendi communis periculi causa deiectum est, contributio debetur; et l. Amissae navis 5, § 1, ff. eod., ibi: Arbore coesa, ut navis cum mercibus liberari possit, aequitas contributionis habebit locum.*

21 Item compensatio fieri debet etiam mercatori illi, cuius merces, ratione iactus aliarum in mare, deteriores factae sunt, verbi gratia, quia propter iactum, nudatis suis mercibus, damnum secutum est. Sic expresse habetur in l. Navis 4 ff. de Lege Rhodia, in fine, ibi: *Sed hic videamus, num et ipsi conferre oporteat, quid enim interest iactatas res meas amiserim, an nudatas deteriores habere coeperim? Nam sicut ei qui perdiderit subvenitur, ita ei subveniri oportet qui deteriores propter iactum res habere coeperit. Haec ita Papirius Fronto respondit.*

22 Si autem damnum secutum in suis mercibus propter talem iactum sit minus ea portione, quam pro sua parte aliis conferre deberet, debet reliquum conferre, et ita econtra, ut sic non sit melioris, nec deterioris, sed aequalis conditionis cum aliis. Sic expresse in cit. lege Navis, § 2, circa medium, ibi: *Adhuc nunquid etsi aspergine propter iactum res deteriores factae sunt? sed distinctio subtilior adhibenda est, quid plus sit, in damno, an in collatione, si v. g. hae res viginti fuerunt, et collatio quidem facit decem, damnum autem duo; deducto hoc, quod damnum passus est, reliquum conferre debeat. Quid ergo, si plus in damno erit quam in collatione? Ut puta decem aureis res deteriores factae sunt, duo autem collationis sunt? Indubitate utrum-*

23 *que onus pati non debet.* Si tamen damnum in suis mercibus non sit secutum propter talem iactum, sed ex alia causa, verb. gr. quia merces iacebant in angulo aliquo, ubi aqua penetravit, tunc debet conferre secundum pretium praesens suarum mercium, textu expresso in cit. l. Navis, § 2, ibi: *Cum autem iactus de nave factus est, et alicuius res, quae in navi remanserunt, deteriores factae sunt, videndum, an conferre cogendus sit? Quia non debet duplici damno onerari, et collationis, et quod res deteriores factae sunt. Sed defendendum est, hunc conferre debere pretio praesente rerum. Itaque v. g. si vicenum merces duorum fuerunt, et alterius aspergine decem esse coeperunt, ille, cuius res integrae sunt, pro viginti conferat, hic pro decem.... tunc enim conferre debebit.*

24 Si navis a pirata capta, magna aliqua pretii summa redimatur ab uno vel duobus ex pluribus mercatoribus, qui in ea merces habent, tenentur omnes concurrere ad solvendam illam summam pro ratione rerum, quas servaverunt, textu expresso in cit. l. Si laborante 2 ff. de Lege Rhodia, § 3, ibi: *Si navis a piratis re-*

dempta sit, Servius, Ofilius, Labeo omnes conferre debere aiunt. Si autem pirata seu praedo a dicta navi abstulerit solas merces unius ex dictis mercatoribus ipse solus damnum sustinere tenetur, nec alii concurrere debent ad solvendam summam ab ipso expensam pro earundem suarum mercium redemptione, textu expresso in cit. l. Si laborante, § 3, ibi: *Quod vero praedones abstulerint, eum perdere, cuius fuerit, nec conferendum ei, qui suas merces redemerit.*

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Pertinet huc Lex Rhodia de iactu, qua, uti 25 aequissima, Romani usi sunt, et utuntur etiamnum omnes populi, quatenus legibus particularibus non sit ei derogatum.

In specie hac lege cautum est: *Ut si, nau-* 26 *fragio imminente, merces, levandae navis gratia, iactae sint, reliqui socii periculi, quorum res sunt servatae, in tributum veniant.* Hoc porro congruit iuri naturae, quod dictat, ut omnium contributione, sarciantur, quod pro omnibus datum est.

Ut autem vectores reliqui teneantur ad con- 27 tributionem, requiritur: I. Ut iactus sit factus, et quidem ob iustum metum naufragii, de consensu maioris saltem partis navigantium. L. 2, princip., et § 2, ff. ad Leg. Rhod. de iactu.

Damnum autem, quod culpa existit, ab au- 28 ctore damni est resarciendum, in subsidium tamen, si naufragii avertendi causa factus est iactus, locum habet contributio, quatenus damnum passi suum ab auctore damni servare nequeunt. Arg. l. 29, § 3, ff. ad Leg. Aquil.

II. Ut res iactae sint amissae vel deteriora- 29 tae. L. 4, in fin., ff. ad Leg. Rhod. de iactu. Si recuperatae, cessat aequitas contributionis. L. 2, § 7, ff. dict. tit. Imo, si post contributionem iam factam salvae fuerunt recuperatae, condici potest quod tributum est. Arg. l. 2, § 1, de Condict. sine causa.

Manet enim domini res iacta, quia repro- 30 batum est ius occupandi bona naufragorum, ita ut furti teneatur qui tales res haud restituit. Authent. Navigia Cod. de Furtis.

III. Ut per iactum navis, res caeterorum 31 vectorum sint servatae, inde nascitur obligatio ad contributionem quoad omnes res servatas, etiam non multum onerantes navim, imo quoad ipsam navim servatam, non quoad cibaria. L. 2, § 2, ff. ad Leg. Rhod. de iactu. Quod si, facto iactu, nihilosecius periit navis, nulla fit contributio, sed quod quisque servat, hoc sibi servat quasi, ex incendio. L. 5, princ., et l. 7 dict. tit. Caeterum sufficit ad obligationem hac vice navim esse servatam, licet postea alibi submergat. L. 4, § 1, ff. dict. tit.

Concurrentibus hisce, omnes contribuunt, 32 quorum interfuit iactum factum fuisse. L. 2,

§ 2, dict. tit., adeoque etiam assecutores, dominus navis, et quorum res amissae. Contributio autem fit secundum proportionem respectivam, ita tamen, ut amissarum, quatenus indicatae sunt, aestimatio computetur, *quanti emptae sunt*, servatarum vero quanti *venire possunt*. L. 2, § 4, ff. dict. tit. Alicubi vero mores variant. Confer Loccen. de Iur. maritim., lib. 2, c. 8.

- 33 Quod autem mirum est, Romani, qui agnoscunt aequitatem contributionis, minime tamen suppeditant formulam agendi, qua damnum passus directo agere queat, sed contra magistrum navis potius agere iubent ex locato, ut is cum reliquis agat ex conducto. L. 2, princ., ff. dict. tit., eorumque res, donec solverint, retineat. Moribus vero directo agi potest cum convectoribus. Adest enim obligatio perfecta ad contribuendum, quod sufficit, cum ad formulas actionum non simus astricti. Non tamen magister navis convectorum res dimittere debet, priusquam facta sit contributio, alioquin tenetur ipse in solidum. Confer Huber. in Praelect., hoc tit., § 7.

Lex Rhodia de iactu ob simile damnum extenditur: I. Ad res in navi per iactum deterioris redditas. Arg. l. 4 ff. hoc tit. Item repositas in scapham levandae navis ergo, si perierint in ea. Arg. dict. leg. 4 ff. eod. Quod secus est, quando navis periit, scapha incolumi. Arg. dict. leg. II. Ad solutionem factam piratis, a quibus navis redempta est; item hostibus pro evitando urbis incendio. Arg. l. 2, § 3, ff. dict. tit. III. Ad domum publica auctoritate combustam, ut vis hostilis arceretur; laeso enim satisfaciendum est ex publico. Arg. leg. 1 ff. dict. tit. IV. Si, incendio urgente, dirutum sit aedificium ad servanda vicina aedificia, quatenus servata eadem sunt, sive certum, sive incertum fuerit, perituram fuisse domum dirutam. Arg. leg. 4, § final., ff. dict. tit., modo deficiat alia actio e. g. legis Aquiliae adversus eum, qui causam culpa sua dedit incendio. In his, similibusque casibus, modo de recepta huiusmodi extensione constat, locum habet imploratio officii iudicis. Adi Lautherbac. de aequitat. et extens. Leg. Rhod.

NAUTICUM FOENUS

Summarium.

1. Nauticum fenus quid sit, quaeque huius contractus natura; ad n. 12. - 13. Quae ad huiusmodi contractus validitatem requirantur? - 14. In quot species

dividatur; ad n. 15. - 16. Iustiniani leges de maritimis usuris intra certos limites cohibendis, ad num. 20. - 21. Quid de hac re ex temperamento DD. ad n. 22. - 23. An sit usura; ad n. 39. - 40. Quanam contractus huic affines, necne; ad n. 42.

- 1 Inter contractus, qui aleam continere dicuntur, et in quibus ius ad rem quamcunque non certo exstaturam cum re certa, vel pecunia permutatur (ut in l. 11, § ult. in fin., et l. 12 ff. de Act. empt. et vendit.), commode etiam referri potest nauticum fenus, sive, ut alii dicunt, *mutuum*, vel *creditum marinum*, quemadmodum legitur in Praefat. Novell. 106. Antiquissima prae caeteris exstant apud Graecos scriptores huius negotiationis testimonia. Legimus enim apud Polluc. lib. 3, c. 9, et lib. 8, cap. 12: *Ναυτικὴν Συγγράφη* scilicet *nauticam syngrapham*, quae videlicet de nautico fenore scripta erat. Idem pluribus in locis occurrit apud Demosthenem *Ναυτικῶς ἐργάζεσθαι*, nempe maritimis usuris quaestum facere. Habemus pariter ex Diogene Laertio, Zenonem et Menippum solitos fuisse *Ναυτικῶ τοκῶ δανείζειν*, id est *credere sub nautico fenore*. His omnibus accedit doctissimi Gothofredi testimonium in l. 122, § 1, ff. de Verbor. obligat., lit. t., quo confirmatur, Graecis revera nauticum hoc fenus cognitum fuisse in eo, quod respicit illas nautici fenoris species, de quibus infra, nempe *Ἑτερόπλοιας*, vel *Καὶ ἀμφοτερόπλοιας* videlicet *in itum tantum*, vel *in itum et reditum*.

- 2 Iuxta varias temporum circumstantias, maioresque aut minores locorum distantias, modo

maiores, modo minores exigebantur usurae, ideo nimirum, quia apud ipsos, teste Stypman. de Iur. marit., art. 4, c. 2, n. 126, non semper idem fenerandi modus asservabatur. Interdum enim maritimas usuras stipulabantur in octava parte sortis, modo eadem usurae ipsam sortem aequabant, modo quintam eiusdem sortis partem non excedebant, quae a Graecis dicitur *Ἐπιπρεμπτος*, seu usura epipemptica, cuius exemplum videre est apud Demosthenem ἐν τῇ πρὸς τὴν Ἀπαθοδίου παραγραφῇ in epistola ad Apaturium.

Romani, qui usque ab initio quamplures a Graecis mutuaverant mores, hunc quoque fenerandi modum secuti fuerunt quoad substantiam, accommodantes incidentia maiori civium commoditati. Hanc negotiationem apud Romanos revera antiquitus in usu fuisse colligitur ex Livio, Histor. lib. 33, cap. 49: *Ut quae in naves imposuissent, ab hostium tempestatisque vi publico periculo essent*. Clarius idem affirmat Sueton. in Claud., c. 18: *Negotiatoribus comeatus hibernos invecturis certa lucra proposuit, suscepto in se damno, si cui quid per tempestates accidisset*; et Cicero Epistol. famil. 17, lib. 2. Haec proprie de assecuratoribus loquuntur, sed cum vel maxime cambio maritimo affinis sit assecuratio, ita esse nequit, ut Romani perspectum haberent asse-

curationis contractum eodemque tempore nauticum fenus ignorarent.

- 4 Non aequè ab omnibus hoc negotiandi genus definitur. Aliis quippe placuit, ut *sit mistum ex contractu mutui, et contractu periculi aversi, directe respiciens pecunias mutuas, et usuram propter usum earum solvendam, in maiore tamen quantitate ob coniunctum periculum*. Ita Zecch., Rigor. moderat. circa usuras, dissert. 3, c. 2, sect. 4, de Contract. assecurat., § 115, qui in hoc sequitur Grot. de iur. bell. et pac., lib. 2, cap. 12, § 5 in fin. Eundem tamen refellit, vel saltem declarat Henric. Coccei in ipsius Comment. ad dict. § 5 in fin.: *Fenus nauticum est, quando quis alii credit pecuniam mari transvehendam, ea lege, ut periculum sit penes creditorem; unde differt a mutuo, quia natura mutui in eo consistit, ut periculum sit debitoris, qui dominus est pecuniae, nec est contractus innominatus* do ut des, *quia proprium nomen huic negotio datum est. Iure naturae hic unum negotium est, adeoque nulla compositio hic obtinet. Inter paciscentes enim convenit, ut certa pecunia alicui solvatur ea lege, ut reddat eam cum usuris centesimis, si salva fuerit navis*. Quare alii fortasse rectius simpliciore huius contractus definitionem tradunt, quod nempe sit illud, quod ex mutua pecunia trans mare vehenda periculo creditoris ipsi creditori a recipiente solvitur. Hanc veriore huius contractus definitionem esse arbitror, eamque videtur etiam sequi Heinec. in Pandect. part. 4, § 106, vide tamen etiam Samuel Coccei de nautic. Fenor., lib. 22, tit. 2, qu. 1, et Voet. in Pandect. eod. tit., in princ.

- 5 Nihilominus plerisque forensibus placuit diversam omnino a praecedentibus tradere huius contractus definitionem. Ita quippe docent: *Cambia maritima trinum continent contractum: primum nempe societatis lucrorum inter dantem et accipientem; alterum venditionis eorumdem lucrorum a commercio maritimo pariendorum; ac tertium susceptionis periculi*. Peri. in Tractat. de Negotiat. italice scripto, part. 3, cap. 10, vers. *Ridicolo dunque*, et vers. *All' incontro*; Targa, Ponderat. marit., c. 32, n. 13 et seq.; Casareg. de Comm. et consulat. maris, tom. 1, disc. 14, sub n. 4, § *Nostrates*, et tom. 2, disc. 62, n. 1. Super his, nostra servata methodo, propositam non pigeat expendere definitionem. Primo sane non satis liquet cur in nautico fenore tres enuntiati contractus debeant induci.

- 6 Nauticum quippe fenus, ut recte advertit Cocceius loc. sup. cit., est contractus nominatus, suasque peculiare habet leges, quibus nititur, quin ipsius validitatem et existentiam ab aliis multiplicibus contractibus suscipiat. Ut in nautico fenore tres isti contractus inducantur, ad praesumptiones et coniecturas con-

fugiendum est. Porro contractus societatis a quacunque abhorret praesumptione, adeo ut, nisi evidentissime probetur, nunquam inesse censetur, ut de societate fusius probatum est. Praeterea, si natura enuntiatorum contractuum expendatur, manifestum erit, non separatos esse contractus, sed unicum contractum societatis, *Societas quippe est contractus qui ex consensu duorum pluriumve communionem inducit inter eos: vel communio pro indiviso consensu contracta; vel communionis consensio inter aliquos; vel damni et lucri ex consensu facta communicatio honesta et iusta*. Ita Cuicius in Paratit. Digestorum lib. 17, tit. 2, lit. C, et Voet. in Pandect. lib. 17, tit. 2, n. 1. Vel igitur nullum societatem inter et nauticum fenus constitui discrimen debet, vel si nomine et qualitatibus distinguendum est a societate nauticum fenus, frustra in hoc posteriori contractu inseritur societas, quae omnes suapte natura complectitur contractus, qui in solo nautico fenore admittuntur. Etenim si societas secum fert ut commune sit lucrum et damnum, inutilis remanet distinctio contractus societatis et contractus emptionis, venditionis lucrorum, cum certi determinati lucri conventio respectu dantis pecuniam respiciat potius modificationem et restrictionem contractus societatis, quam novum emptionis venditionis contractum. In societate non prohibentur contrahentes pacisci certum lucrum et damnum, quod quamvis in ea certum non sit, eo quia versetur ex. gr. in tertia parte lucri percipienda, in tertia parte damni avertenda, quae tertiae partes modo maiores, modo minores ex diversis circumstantiis fiunt, licet ex natura societatis aequale esse deberet lucrum et damnum, spectata quantitate pecuniae vel mercis, aut operarum, quae in societatem conferuntur; ita in cambio maritimo haec vaga lucri et damni communicatio ad certam determinatamque quantitatem cohibetur, quod societatis naturam non mutat, sed eo maxime eandem modificat vel restringit. Non desunt contractus, qui nonnulla cum aliis contractibus communia habent; nemo tamen dixerit in illis plures immisceri contractus. Nundinalia cambia in eo pariter versantur, ut inter contrahentes dividantur lucra, et, loco incerti lucri, in illis certae et determinatae usurae favore creditoris conveniuntur, quin in his quoque inducantur contractus societatis et emptionis venditionis lucri. Idem quoque affirmari posset de contractu locationis praediorum rusticorum, in quo plurimum communicantur lucra et damna, sed, loco incerti lucri, annua convenitur pensio, nec tamen in hoc quis societatem admiserit. Suas igitur unusquisque retineat nomina et qualitates, quin alter cum altero absque necessitate confundatur. Quid vero de tertio contractu dicendum, quod pariter a forensibus nautico fenori adnectitur, de

contractu nempe assecurationis? Vel sermo est de vera et propria assecuratione, et haec quidem nihil confert ad perfectionem contractus nautici fœnoris, ut infra breviter attingemus. Vel inlelligitur pactum avertendi periculi, quod creditor suscipit, et hoc casu huiusmodi pactum ad instar separati contractus nequit considerari, sed ipsa societas. Dum enim quis de damno et lucro communicando convenit, idem est ac si conveniat de avertendo damno; non potest enim ex se damnum communicari, nisi vel tacite, vel expresse, vel ex natura contractus periculum suscipiat, ideoque de damno avertendo paciscatur. Quin imo si creditor vel socius, qui tradidit pecuniam vel merces, ita caveat, ut totum damnum ad debitorem pertineat, nullumque lucrum sentiat, iniustum ac illicitum huiusmodi pactum reputatur, eo usque, ut, si conveniatur, ut, integra restituta sorte, lucra tantum dividantur talis conventio non sustineatur, ut late probat Molin. de Contract., disp. 416, n. 1 et seq. Profecto pactum avertendi periculi eandem esse societatem, non vero contractum mistum, docet, contra Grotium, Cocceius in suis Comment., lib. 2, c. 11, § 24, verb. *Fiet enim mistus; Imo unum hic negotium, scilicet societas, ad cuius essentiam sufficit communio lucri, id est eius, quod superest, deducto damno.*

7 His contractibus sicuti diversum nomen, ita et diversae qualitates tributae sunt. Societas morte unius socii dissolvitur; nauticum vero fœnus nequaquam, nisi prius navis appulerit ad portum, ad quem ex conventionem debuit appellere. Aliud igitur est, quod aliquam similitudinem habeat cum societate, aliud vero, et longe diversum, quod ad ipsius essentiam in eodem concurrat. Profecto utrumque contractum a veteribus Romanis accepimus cum iisdem legibus et qualitatibus. Porro societas ab initio, in qua alter contrahentium pecuniam, alter operam poneret, non ab omnibus iurisconsultis admissa erat, ut recte ex Diocletiani et Maximiani constitutione in l. 1 Cod. pro Socio, colligit Schultingius, Iurisp. vet. ante Iustin. ad Gaii Instit., lib. 2, c. 9, n. 95. Si enim super huius societatis natura nulla excidisset inter illos controversia, non equidem laudati imperatores asseruissent loco cit.: *Societatem uno pecuniam conferente, alio operam, posse contrahi, magis obtinuit.* Sed de hoc amplius post Iustinianum non ambigitur. Verum, si admitti debet, a societate partem nautici fœnoris contractus fuisse ab initio constitutam, affirmari quoque oporteret, antea nauticum quoque fœnus contrahi non potuisse, nisi unusquisque contrahentium tum operam, tum pecuniam contulisset, quod tamen falsum est. Ita enim nauticum fœnus comparatum fuit, ut alter operam, alter vero pecuniam pecuniaeque periculum conferret. Imo ex hoc deduci

posse arbitror, ideo nauticum fœnus inventum fuisse, quia societas cum hoc non poterat conciliari. Cum antiquitus in usu esset societas, nil opus erat, ut novus, mutato tantum nomine, societatis contractus inveniretur, si natura societatis nautico fœnori non repugnabat. Sicuti vero a societate proprie dicta alienum esse arbitantes iurisconsulti contractum, in quo alter pecuniam, alter operam conferebat, huiusmodi contractum cum legibus societatis metiri nonnulli saltem recusabant, ita comperit fit, etiam tunc distinctum a societate ipsos voluisse nauticum fœnus, quod non modo in hoc, sed etiam in aliis qualitatibus dissimile a societate videtur. Quare, ubi quaestio erat de huiusmodi contractibus, non abs re est, veteres iurisconsultos censuisse, ad instar nautici fœnoris potius ipsos contractus esse reputandos, quam ad instar societatis, ideoque leges nautici fœnoris, non societatis servandas. Ad summum, si cum nautico fœnore societas convenisset, distinxissent tantummodo societatem in genere, et societatem navalem, de qua fit mentio a Grot. de Iur. bell. et pac., lib. 2, cap. 12, § 25, ibique Cocceius. Sunt quidem contractus complicati, sed nihil commune habent cum nautico fœnore, ut fusius infra demonstrabimus, ubi de trino contractu sermo erit. Quidquid tamen sit de huius forensis doctrinae veritate, si quis ipsius sectatores, plebrosque saltem adire velit, consulat Rot. cor. Olivat., dec. 457, n. 23 et 49, et dec. 534, n. 33, in Romana *Societatis*, 4 Iun. 1744, cor. Bussio, § 3.

Si itaque firmum immotumque nauticum 8 fœnus natura sua esse contractum a societate distinctum, nec ad propriam essentiam eadem societate indigere. Quare non temere hoc definiendum opinamur, quod *sit legitima et iusta pecuniae vel mercis periculo creditoris trans mare vehendae accessio praemium suscepti periculi, creditori debita iuxta modum a contrahentium pacto ad iuris tramites praefinitum.* Dicimus *legitima et iusta*, quia neque civili neque naturali iuri ipsius perceptio repugnat. Addimus *in praemium suscepti periculi*, quia non alia de causa haec accessio debet admitti, nisi propter periculum a creditore susceptum. Hinc, si contingeret ut quis pecuniam crederet trans mare vehendam ad portum, ad quem iam salva navis, ipso sciente, pervenerat, nulla poterit conveniri pecuniae creditae accessio. Ideo enim debitor convenit de accessione, quia in maritimo itinere potest naufragio navis perire, atque ita pecunia sibi credita damno cedere creditoris; propterea, hoc remoto periculo, cessat causa finalis contractus et conventae accessionis, ut mirifice idem Grot. loc. sup. cit., § 23. *Contractus omnino nullus erit, si contrahentium alter rem, de qua agitur, aut salvam, quo destinabatur, perve-*

nisse, aut periisse sciverit, quia propria materia huius contractus est damnum sub ratione incerti. Et clarius ibid. Coccei. in Comment., verb. *Omnino nullus: Solvitur enim pecunia haec pro periculo; non autem est periculum, si navis iam in portum delata et salva est. Dolose igitur stipulatur tales usuras, qui scit, periculum non esse.* Cave autem credas, quodlibet periculum cedere creditoris detrimento debere, sed illud tantum, quod a periculo maris et dubio rerum eventu proficiscitur. Sed si per vitium debitoris, nec quidem loco navigii servato, illicitis comparatis mercibus, ea, quae navis continebat, fiscum occupasse contingat, amissarum mercium detrimentum, quod non ex marinae tempestatis discrimine, sed ex praecipiti avaritia et incivili debitoris audacia accidisse adseveratur, adscribi tibi iuris publici ratio non permittit. Ita imperatores Diocletianus et Maximianus rescripserunt in l. 3 Cod., hoc tit.

- 9 Locum navigii non fuisse servatum tunc dicitur, cum magister navis a suscepto itinere adeo divertit, ut in aliam proficiscatur provinciam ab ea prorsus diversam, quam petiturus pacto promiserat, si modo pactum intercessit. L. unic. Cod. de Littor. et itiner. custod.; Strychius de Cautel. iur. marit., p. 4, cap. 7, n. 360; Rot. Ianuen. de Mercat., decis. 25, et dec. 63, utrobique praesertim n. 4; Rot. cor. Olivatio, decis. 457, n. 12, 15, et decis. 534, n. 28. Servatum vero navigii locum dicitur, dum, retento proposito progrediendi ad metam, in aliquo portu coisideat, qui forte in itinere occurrat, ibique merces exoneret, permutet aut vendat, ut distinguendo tenet Casareg. de Commmerc., disc. 1, n. 129 et seq., et disc. 67, n. 24 et 25; Targa de Ponderat. marit., c. 52, n. 13 et seq.; Strach. de Assecurat., gloss. 14, n. 5; Rot. apud Balduc., tit. de Assecurat., decis. 8, n. 17, post Albic. de Inconst. in iudic., decis. 64, n. 17, in recent. part. 14, dec. 54, n. 17, dec. 120, n. 2 et 3, cor. Olivat., dec. 457, n. 13 et 14, praesertim si pactum *di toccare tutte le scale* favore nauclerii accedit, dicta dec. 457, n. 16, et decis. 534, n. 29, cor. Olivat. Nec refert, quod necessitate adactus nauclerius ad portum appulerit, vel tantum ex arbitrio. Cum navium magistris haec consistendi facultas competat, satis est, portus, in quibus detinetur, intra lineam reperiri, ad hoc, ut quodlibet infortium propter hanc moram contingens ipsius nauclerii vitio non vertatur, sed creditoris damno adscribatur. Neque haec ipsis minuitur facultas ex pacto in certis tantummodo locis consistendi, quia huiusmodi facultas nullo potest contrahentium pacto cohiberi l. 1 Cod. de Nautic. fenore; Targa, Ponderat. marit., c. 32, num. 13, 14; Casareg. de Commmerc., tom. 1, disc. 1, n. 129, 132; et disc. 14, sub n. 4,

et tom. 2, disc. 62, n. 1, 2; Coccei. ad Grot. de Iur. bell. et pac., lib. 2, c. 12, ad § 23, vers. *Fieri autem*; Rot. cor. Olivat., dec. 457, n. 17, 18, 19, 28, 29.

Diximus pecuniae, vel mercis accessio. 10 Quamvis enim in dubium nequeat verti, quin ad probandum cambium maritimum sola receptae pecuniae confessio exuberet, Targa, Ponderat. marit., cap. 33, n. 19, et Rot. loc. cit., n. 39; nihilominus non semper requiritur, ut in nautici fenoris contractu de pecunia numerata constet. Potest enim in mercibus versari, dummodo creditoris periculo ipsae quoque merces trans mare vehantur. Casareg. de Commmerc., disc. 63, n. 1 et seq., disc. 73, n. 3 et seq.; Rot. cor. Olivat., decis. 457, n. 39, et a n. 41 ad n. 44, dec. 534, n. 9, cor. eod.; dec. 346, n. 6 et seq., et decis. 368, n. 3, cor. Caprara, et in Mantiss., ad Card. de Luca, lib. 8 de Credit., dec. 8, n. 9; Senogallien. Cambii 5 Iulii 1756, § 4, cor. Borull. Hoc tamen in cambiis maritimis speciale arbitror esse. Cum enim res sit inter mercatores, inter quos iuxta apices iuris non proceditur, nimiae legum subtilitates vitandae sunt, a quibus publici commercii favor et mercatorum fides abhorret. Santern. de Assecurat., part. 2, n. 22, et part. 3, n. 1 et seq.; Giballin. de Univers. rer. human. negotiat., l. 4, c. 11, art. 2, n. 3; Thesaur. qu. 77, num. 10; Card. de Luca de Credit., disc. 23, n. 7, 8, disc. 109, n. 6; Ansald. de Commmerc. disc. 7, n. 7; Casareg. disc. 1, n. 4, 5; de Comitib. Decis. Florent. 22, part. 2; Rot. cor. Gregor. decis. 126, n. 3, in rec. dec. 47, n. 3, 4, part. 7, cor. Olivat., dec. 457, n. 9, 10, et dec. 534, n. 31.

Quamquam nec desunt, qui hoc idem affirmant etiam in cambiis nundinalibus, ut praeter caeteris Card. de Luca de Camb., disc. 3, n. 4, et disc. 7, n. 7; Urceol. Decis. Florent. 44, n. 7; Rot. cor. Molines, dec. 545, n. 17 et seq., cor. Lancet. dec. 1007, n. 11, in Eugubina Cambiorum sup. reservat., 7 Iun. 1754, § 2, cor. Elephantutio, et in Senogallien. Cambii, 5 Iulii 1759, § 3, cor. Borull. Haec tamen sententia non modo quamplures habet contradictores, sed insuper ipsis pontificiis Constitutionibus adversatur, ut supra notavimus litt. C, v. *Cambium*, artic. 2, n. 16, et plur. seq., eamque ideo neque in agendo, neque in iudicando sequeretur. Alia enim, et longe potior ratio in fenore nautico occurrit, qua accessio etiam mercis licet per se infructuosae, permittitur. In hoc enim nulla alia de causa permittitur usura, nisi quia creditor maris periculum suscipit, ideoque potius periculi pretium, quam usura meretur appellari in leg. 5 ff. de Nautico fenor., princ., et remoto periculo, non debetur usura l. 4 ff. eod. Contra vero in cambiis nundinalibus est accessio pecuniae, quae parere fructus per se apta non

est. Loquor tamen de Cambiis, quae nundinalia finguntur inter privatas personas mercaturam non exercentes. Quod in cambiis maritimis debeatur accessio, quae loco praemii succedat ob susceptum periculum, rationi et aequitati consonum est, ut in aliis cambiis, in quibus ut plurimum nullum creditori imminet periculum, cum nullum in se suscipiat periculum, et suam creditor in vim hypothecae rem salvam faciat, nullo iure potest accessiones consequi, nisi ob usum pecuniae debitori concessum. Ab usu autem simplici pecuniae accessiones non posse consequi, tum sacrae litterae, tum canonica iura passim monent, ideoque usurae, quae in cambiis maritimis permittuntur, nequeunt in nundinalibus improprie dictis permitti, licet in longe minori summa conveniantur, cum usurarum natura a maiori vel minori quantitate nequeat metiri, sed, si ex pecunia posteriori casu non debetur usura, multo rectius eadem debet denegari, ubi loco pecuniae succedunt merces.

12 Non denique casu posteriora definitionis verba apposimus *debita iuxta modum a contrahentium pacto ad tramites iuris praefinitum*. Nam licet in iure permissa sit haec accessionis conventio, non tamen illimitata est, a sola creditorum avaritia dependens. Quapropter modo maior, modo minor conveniri potest accessio, sed modum a iure praescriptum praetergredi non debet, ideo dicitur *pacto ad tramites iuris praestitutum*. In statuendis usuris ius civile prospexit maximo periculo, quod interdum subire cogitur creditor ob longas navigationes, relictas tamen contrahentibus facultate modo augendi, modo minuendi accessiones, spectato maiori vel minori periculo, dummodo semper inter limites a iure praescriptos contineantur. Quinam autem sint huiusmodi limites, suo loco videbimus.

13 Ex hactenus dictis, sive superius allatas definitiones sequi velimus, sive eam, quam nos ipsi ultimo loco proposuimus, certum est, ad nautici feneratoris contractus validitatem omnino requiri, ut duo praesertim eodem contextu concurrant, quorum utrumque creditoris respicit personam, relicto debitori onere tantum navigandi. Ex his alterum in eo versatur, ut revera tradatur pecunia trans mare vehenda, et vere, et non simulate trans mare vehatur. Alterum vero respicit periculum eiusdem transvehendae, quod ipse creditor cogitur suscipere. Styman. de Iur. naut. et marit., part. 4, c. 3, sub n. 4 et seq. Cum enim hoc casu ideo usurarum conventio, perceptio et retentio permittatur, quia plena periculis est navigatio, propterea opus est ut pecunia revera trans mare vehenda sit, ut verificari possit periculum. Debet vero a creditore suscipi, quia, existente periculo, si periculi damnum debitoris incommodo cedere deberet, iam tradita pecu-

nia in dominium transiret debitoris, atque ita potius versaremur in contractu mutui, quam cambii maritimi. Quare cum in mutuo nequeant usurae in pactum deduci, neque in cambio maritimo possent pacisci, si periculi damnum ad debitorem pertineret. Nec ulla profecto occurrit ratio, ob quam debeat praemium, nullo existente periculo concedi creditori; ideoque ut illud iure possit retinere, concurrat oportet navigationis periculum, utque creditor illud suscipiat. Hinc non immerito in lege Rhodia, de Iactu, statutum legimus cambium maritimum corruere, si alterutrum ex his requisitis deficiat. Haec praecipua sunt cambii maritimi: sed aliud etiam requiritur, quod commune est cum aliis quoque contractibus. Etenim in nautico fenore, ut in caeteris contractibus, ea debet servari aequalitas, quae tum suscepto damni periculo, tum traditae pecuniae conveniat. Licite quidem conveniri possunt usurae, sed si periculum damni, quod alter in se suscipit, aestimabilius sit, quam pretium certum ab altero persolutum, et, vice versa, stricto quidem iure validus erit contractus, sed tamen reipsa iniustus, non ex natura ipsius contractus, sed ex inaequalitate. Ita etiam in contractu emptionis, venditionis, locationis, et similibus, in quibus, vel res aestimabilior pretio, vel pretium aestimabilius ipsa re concurrat, contractus illico corrumpitur ex capite laesionis, ideoque non ex natura contractus, qui licitus est, sed ob non servatam aequalitatem. Zecch., Rigor. moderat. doct. Pontificiae circa usuras, dissert. 3, c. 2, sect. 4, de Contract. assecurat., § 118; Lampred., Ius public. univ., part. 1, cap. 1, de act. benefic., § 24, in fin. vers. *Quamvis*.

Hoc nauticum fenus in duas dividitur species. Altera cum debitor sortis et usurarum solutionem in id tempus differt, quo, navigatione confecta, navis salva portum intraverit. Altera vero cum certi praefiniuntur dies, intra quos, si navis salva portum subierit, pecuniae traiectionis petitio competit creditori, secus vero suum amittit, si navis fuerit amissa. De hac diei praefinitione habetur mentio in l. 4, l. 6 ff. hoc tit., et in novell. 106. Verum cum non semper pecunia traiectionis acciperetur, et respective traderetur in utramque navigationis partem, quam navis perficere poterat eundo et redeundo ad eundem portum, sed modo in alteram partem modo in utramque, hinc prima nautici feneratoris species dupliciter subdividebatur. Vel tradebatur pecunia ad certum portum transvehenda simpliciter et vocabatur nauticum fenus *in itum*; aut tradebatur ad certum portum vehenda, sed iterum ad eundem portum reportanda, a quo profecta navis erat, et tunc fenus vocabatur *in itum et reditum*. Prima species definiri potest: *Illud a creditore susceptum pecuniae traiectionis peri-*

culum, quod navis subire poterat, donec hunc vel illum portum attigisset l. 3 Cod. de Nautic. fenor. Altera vero in eo versabatur periculo, quod creditor suscipiebat, donec navis portum, ex quo profecta foret, rursus appelleret, et sic itus et reditus. L. 1 Cod. eod. Si quis tamen de utraque nautici fenoris specie curiosius velit inquirere, adeat Stypman. de Iur. nautic. et marit., part. 4, c. 2, n. 3, cum plur. seq. Quas etiam species leviter attingit Gerard. Nood. lib. 2, c. 7, de Nautic. fenor., in princ.

- 15 Eos nauticum fenus limites in conveniendis et percipiendis maritimis usuris non cognovit apud Romanos, inter quos a Graecorum legibus, vel consuetudine coercebatur, sed *traiectitia pecunia propter periculum creditoris, quandiu navigat navis, infinitas usuras capere potest*, ut testatur Paulus, Recept. sentent. lib. 2, tit. de Usuris, et late observat Duaren., Disput. lib. 2, c. 3, tom. 4. Huic illimitatae usurarum licentiae in maritimis negotiationibus nulla lex, nullusque modus usque ad Iustiniani tempora praefinitus fuit, quidquid autem nonnulli innixi auctoritati textus in l. 4, § 1, ff. de Nautico fenore, et leg. 26, § 1, ff. de Conduct. indebit. In lege quidem primo loco citata usurae centesimae fit mentio a Papiniano, sed ea verba non ex Papiniani sententia esse, sed potius a Triboniano addita, ut Iustiniano iuri ius antiquum accommodaret, tenet in commentariis ad hanc legem Cuiacius, et post eum Sculthingius, Iurispr. vetus ante Iustinianaeam ad Paul., Recept. sentent. lib. 2, cap. 14, § 3, not. 11. Centesima usura incognita quidem Romanis non fuit etiam ante Iustinianum, sed ibi de usuris terrestribus et nundinalibus agebatur, de quibus loquitur lex 26, § 1, ff. de Conduct. indebit., prohibens huiusmodi usurarum conventionem ultra duplum. Nec est credendum, a Paulo dissensisse Papinianum quoad usuras maritimas; aequales enim fuerunt, et uterque, imperantibus Severo et Caracalla, floruit, a quibus aequae uterque honoribus et dignitatibus amplius auctus fuit, ut colligitur ex leg. ult. ff. de Iur. fisci; l. 79 ff. de acquir. Haered., l. 38 ff. de Minor. Imo Paulum inter Papiniani assessores fuisse constat ex l. 40 de Reb. dub. Omnem denique adimit difficultatem rescriptum Diocletiani et Maximiani in l. 1 Cod. de Nautic. fenor., et distinctio, quae legitur in eodem Paulo loc. sup. cit., § 2 et 4. *Usurae supra centesimam solutae sortem minuunt, consumpta sorte repeti possunt. Usurae, quae centesimam excedunt, per errorem solutae repeti possunt.* Cur vero idem nullis circumscribendas limitibus censuit maritimas usuras, ubi de his sermonem habuit? Nulla profecto alia ratione, nisi quia illis temporibus obtinebat, ut usurae communes ultra centesimam in stipulatum deduci non possent,

et si per errorem solverentur, possent repeti. Sed de his fusius Chr. ab Ilag., c. 5, n. 15; Duaren., oper. tom. 4, disput. lib. 2, cap. 3.

Inter Romanos legislatores novissimus denique Iustinianus marit. quoque usuras inter certos limites cohibuit, iussitque ut « in traiectionis contractibus.... usque ad centesimam tantummodo liceret stipulari, nec eam excederet, licet veteribus hoc esset concessum. Lex *Eos qui, § In traiectionis*, 26 Cod. de Usur. Haec autem centesima usura erat *cum duodecim aurei post annum ob centenos dantur, propterea quod ex centum singulis mensibus unus datur, qui, si ad universa centum resperxeris, centesimus est, iure igitur centesima ea usura dicitur*; quemadmodum explicat Harmenopol. Epitom. lib. 3, tit. 7, et ulterius consuli possunt Ioan. Frid. Gronovius de Pecun. veter., lib. 3, cap. 13, et de centes. Usur.; Gerard. Nood. de Fenor. et usur., lib. 11, c. 3 et 4; Duaren., loc. sup. cit. Inde liquet quod ubi in Iustinianaeis libris occurrit usura centesima, intelligendum est de uno nummo singulis mensibus pro centum nummis persolvendo, usque dum centum menses laberentur, quibus peractis, usurarum cursus desinebat, cum iam impleta esset centesima, et quod ulterius solvebatur, in sortem imputabatur. L. 26, § 1, de Conduct. indebit. Et hoc inde profectum est, quod vetus apud Romanos contrahendi modus ferebat, ut usurae convenirentur non in singulos annos, sed in singulos menses; quo fit ut in nonnullis legibus non usura centesima legatur, sed menstrui nummi. L. 40 ff. de Reb. cred., et haec erat usura centesima. Heinec. in Pandect., part. 4, § 93, in not. Apud nos haec usura aequipollet 12 pro centum, quam etiam circa tempora Iustiniani in usu fuisse ex eo maxime colligitur, quod in Concilio Tarraconensi centesimae usurae reiterata fuit clericis prohibitio, ut videre est in cap. 4, qu. 4, causa 14, quas iisdem iam antea interdixerat Concilium Nicaenum, cuius verba habes in distinct. 47, can. 2, et causa 14, qu. 4, c. 8. Cum in laudatis textibus centesimae usurae tantum fiat mentio, non satis liquet utrum centesima tantum, an quaelibet usura interdicta censeretur, sed probabilius est, de quolibet usura utrumque Concilium sensisse, ut notat Bynckerschoeckius lib. singul. ad l. *Lecta* 40 ff. de Reb. cred., c. 7; Sculthing. ad lib. 2, tit. 14; Paul. Recept. sentent. not. 6.

Cavit itaque Iustinianus in praenotata leg. 17 *Eos qui, § 7*, Cod. de Usuris, ne usurae maritimae centesimam excederent, sed depravati avidorum negotiatorum mores hanc cito legem irritam prorsus reddiderunt, adeo ut ipse Iustinianus ab iisdem tolerandis moribus vacare non potuerit. Quapropter in novella 106 post diversas recensitas consuetudines, quae prorsus

sancitae legi adversabantur, et quamlibet in pecuniis traiectionibus permittebant usuram iuxta varias locorum et temporum circumstantias, mandavit, ut quod antea inter maritimos negotiatores fieri consueverat, deinceps quoque servaretur, *et quod neque iam positis repugnaret legibus*. Positis nempe legibus non repugnabat, quia in ipsis nulla facta fuerat mentio consuetudinis tollendae quoad pecuniam traiectionem, quae inter maritimos negotiatores viguisset; ideoque *quod longis ita est servatum temporibus, et tenuit immutabiliter,.... quomodo non est iustum et in omnibus aliis valere, quae postea erunt, et esse hanc eis rerum transactionem ex propria lege valentem, et altera quadam dispositione non egentem; sed in naucleriis seu negotiatoriis occasionibus in omne tempus valentem, ut puta generalem existentem legislationem, et naucleriis seu negotiatoribus et eorum contractibus impositam? Quae debet etiam pars fieri iam a nobis positarum legum, et iudicantes ad hanc respicientes proferre sententiam*. Dicta novell. 106. Non multo tamen post, hanc ipsam novellam idem Iustinianus posteriori sustulit novella 110 et spreta qualibet contraria consuetudine, primaevae observantiae restituit l. 26 Cod. de Usuris. Sed non satis inter se conveniunt iuris interpretes in decernendo, quo dicta abrogatio respexerit, an scilicet centesimam, vel antiquam nullis circumscriptam limitibus fenerandi licentiam confirmaverit. Vix mihi quidem de hoc dubitandum videtur. Praefatio posterioris novellae 110 omnem dirimit controversiam. Ibi siquidem expresse meminit legis super traiectionibus pecuniis, nec aliam sane super illis antea sanxerat legem praeter novell. 106, quae tota super traiectionibus pecuniis versatur, et de usuris nauticis inscribitur. De hac igitur sola intellexit Iustinianus, non de leg. 26 Cod. de Usuris, quae, nullo facto discrimine, omnes complectitur usuras, nec de traiectionibus pecuniis, nisi incidenter et breviter agit, nec de nauticis usuris inscribitur. Quare, ut dicta lex 26 dici possit comprehensa in abrogatione, de qua in novella 110 non satis est, ut in hac simpliciter mentio fiat legis super traiectionibus pecuniis, nisi saltem de legibus loquatur, quae super iisdem pecuniis versentur, cum, abrogata lege de traiectionibus pecuniis, de ea tantum nov. 106 possit intelligi, quae de nauticis usuris inscribitur, non de alia lege 26, cuius, si paucos demas versus, ne verbum quidem de traiectionibus pecuniis invenies. Propterea non temere haec eadem nostra opinio placuit Molineo in d. leg. 26, § 7, Cod. de Usuris, et Cuiacio Comment. ad novell. 110. Hoc unice nonnullos in contrariam trahit sententiam, quod nauticum fenus ex quantitate periculi aestimandum sit, ideoque cum contingere interdum possit ut periculi aestimatio maior centesima usura

sit, propterea inverisimile sit imperatorem ad centesimam tantum coercere voluisse nauticam usuram. Lampred., Ius publ. univers., edit. prim., part. 1, cap. 11, § 24, de Pecun. traiectionibus, vers. *Quamvis*; Claud. Salmas. lib. de Mod. usur., c. 9, pag. 377; Styman. de Iure nautic. et marit., part. 4, c. 2, n. 267; Graevogen. de Leg. abrog. ad tit. Cod. de Nautic. fenor. Haec mihi tamen sufficiens ratio non videtur ad nautici fenoris licentiam in infinitum protrahendam. Periculi aestimatio in maritimis negotiationibus non semper centesimam exaequat, sed modo maior, modo minor est. Quare, cum lex inter utrumque extremum consistere debeat, nil refert interdum periculi aestimationem non aequare, aliquando excedere centesimam, dummodo constet saepissime inter centesimam contineri, quinimo nec ipsam attingere. Sicuti vero non satis iusta dici posset lex, si minimo periculo consulisset, ita iusta dici non deberet, si remotissimo tantum periculo, quod raro contigit, prospexisset, quod tamen semper iudicis arbitrio relinquitur.

Hac de re non satis mirari possum, virum 18 caeteroquin summum et doctissimum Gerard. Nood. de Fenor. et usur., lib. 2, cap. 7, in maximum irrepsisse errorem, ut superiorem, quam reiecit, opinionem tueretur. Ideo enim arbitratur ex Iustiniani novella constitutione 110, licitam esse quamlibet illimitatam in traiectionibus pecuniis usuram, eo quia usura communis sit centesima. Quod si ita esset, sicuti ob mutuatum simpliciter pecuniam, et propter ipsius usum, nullo vel minimo existente periculo, centesima usura mutuanti conceditur, multo rectius usura ultra centesimam concedi debet pecuniam traiectionem cedenti. Sed tanti viri pacem dicam, id omnino falsum est. Non inficior ex veterum iurisconsultorum sententia usque ad centesimam usuram potuisse stipulationes interponi, ut satis liquet ex Pauli Recept. sentent., lib. 2, cap. 14, § 1 et 2. Sed quaestio, quae nos exercet, non in veteribus interpretandis iurisconsultorum libris versatur, verum super cognoscenda imperatoris mente. Fuerint utique centesimae usurae antiquitus usurae communes, has tamen communes esse vetuit Iustinianus. Nam *veterem duram et gravissimam usurarum molem ad mediocritatem deducens, iussit, illustribus quidem personis, sive eas praecedentibus minime licere ultra tertiam partem centesimae usurarum nomine in quocunque contractu vili vel maximo stipulari. Illos vero, qui ergasteriis praesunt, vel aliquam licitam negotiationem gerunt, usque ad bessem centesimae usurarum nomine in quocunque contractu suam stipulationem moderari*. Ita Iustinianus de usura communi legem ponens iussit in leg. *Eos qui* 26, § 1, Cod. de Usuris, cuius quidem derogationis

nullibi apparet vestigium in Novella 110. Post usuras communes, cuius modum confirmavit etiam novell. 136, cap. 4, ad nauticas usuras ipse imperator gressum facit, easque usque ad centesimam protrahi sinit. Maioris itaque periculi rationem habuit in traiectionis pecuniis illudque inter has et illas constituit discrimen, ut in quolibet contractu usura bessem centesimae non excederet, in maritimis vero negotiationibus integram centesimam permetteret. Quid igitur opus est ut ad argumenta confugiamus, dum rei veritas opponitur? Quare laudati auctoris opinio falso laborat supposito, quod aequale lucrum permittatur, tum nullum vel minimum, tum maximum subeunti periculum, statim ac ex ipsis Iustinianaeis constitutionibus usurae communes coercitae sunt. Quod cum ita sit, Iustinianus in novell. 110 ad proprias constitutiones respiciens, debuit revocans novellam 106 primaeve observantiae legem 26 restituere.

- 19 Hoc idem mihi videtur demonstrare ratio, ob quam novella 106 abrogata fuit. Haec quidem, ni fallor, particularis fuit, in eaque certis determinatisque personis, vel ad summum certae provinciae concedebatur privilegium, forte ob peculiares ipsius loci et personarum circumstantias. Id non modo ex contextu ipsius constitutionis eruitur, sed insuper et quidem clarius, ex novella 110, in qua nulla alia abrogationis adducitur causa, nisi quia *cognovit eam in quibuslibet provinciis iam insinuatam, propterea sanxit talem legem omnino vacare, et si contigerit etiam per provincias eam destinari, nec ibi valere, sed invalidam esse*. Si igitur in quibuslibet provinciis paulatim *insinuata fuerat*, manifestum est hanc legem propter particularem provinciam fuisse latam, sed deinde in reliquis etiam provinciis *insinuatam fuisse*, non ex mente imperatoris, sed provincialium consensu. Quare idem imperator, ne in huiusmodi provinciis ulla dubitatio superesset, utrum comprehensae in posteriori lege censerentur, illico subdit *et si contigerit etiam per provincias, eam destinari, nec ibi valere, sed invalidam esse*. Igitur in aliquibus provinciis destinata, non a principe, in aliquibus vero ex se insinuata fuerat. Hac vero lege peculiares provincias respiciente abrogata, iussit ut *secundum de talibus positas leges a nobis negotia, et aestimatione et sententia potiantur*. Sed quasnam antea de talibus posuerat leges? Nullam profecto aliam, quae generalis possit appellari, nisi legem 26 usque ad legem 30 Cod. de Usuris. Quod si huiusmodi leges generales sunt, si in novella 110 particularis legis abrogationi respexit, necessario sequitur, per hanc abrogatam fuisse novell. 106 quae utique illimitatas permittebat usuras, non vero legem 26 quae certos constituerat limites usuris, et non particulariter quoad cer-

tas personas et loca, ut ex allata novella 106, sed generaliter nulla persona nulloque excepto loco.

Inter hos quidem limites, ni fallimur, circumscriptae a Iustiniano fuerunt usurae, quae antiquitus propter traiectionis pecunias conveniri solebant. Sed inde, vel quod commercii necessitas id expostularet, vel quod in dies magis corrumpere mores, vel alia quacunque de causa, oblitteratis Iustinianaeis legibus, paulatim antiquior consuetudo praevaluit, ut non amplius usurae in his contractibus modum susciperent a legibus, sed a maiori vel minori periculi aestimatione, ut testantur Gratian., Discept. forens., 589, n. 3 et 4; Ansaldo. de Commerc. et mercat., disc. 70, sub n. 4; Marquardus de iur. mercat., lib. 2, c. 13, n. 70; Cocceius in Disput. de Assecurat., § *Praemium*, et § *Caeterum*, impress. in Comment. ad Grot. de Iur. bell. et pac., lib. 2, cap. 12, § 23; Stypman. de Iur. marit., p. 4, c. 2, a n. 242; Voet in Pandect., lib. 22, tit. 2, num. 3 et 4; Grot., Manuduct. ad iurispr. Holland., lib. 3, c. 11; Groenewegen de Legib. abrog., ad tit. Cod. de Naut. fenor. et in Comment. ad l. 6 Cod. de Usuris, n. 3; Roseboom *Costumen van Amsterdam*, c. 52; Rota in Fulginaten. seu Londinen. *Pecuniaria* 21 Februar. 1752, § 17, et in confirmat. 26 Iunii eiusdem anni, § 15, cor. vicecomite, et dec. 451 a n. 54 ad fin. cor. Olivatio. Quinimo, si accurate res posset expendi, usura, quae antea conveniri in traiectionis pecuniis solebat, fortasse centesimam non excedebat, postea vero, nostrisque temporibus longe ultra centesimam convenitur. Ita enim fit, ut dum ad antiquiores consuetudines et iura revertimur, posteriora iura latiorum et laxiorum admittunt interpretationem, ut recte advertit Viglius Zuichemus, Instit., tit. de Testam., § *Sed ut nihil: Iam et novae leges per antiquas distinguuntur, et municipiorum institutis plerumque ea, quae in iure civili correcta fuere, iterum sunt recepta, et ipsa correctoria iura latiorum interpretationem accipiunt, quoties ad antiquum aliquod ius redimus*.

Nostris enim temporibus nil aliud videtur requiri ad validam reddendam in cambiis maritimis usurarum conventionem, nisi quod creditori pecuniae traiectionis amittendae periculum imminet. Navarra in Manual., cap. 17, n. 254, et cap. 51, *Feneraberis*, 14 notabil., n. 52 et seq.; Less. de Iust. et iur., part. 2, cap. 25, n. 22 et seq.; Carleval. de Iudic., tom. 2, disp. 2, n. 17; Giballin. de Usur., lib. 3, cap. 3 et seq.; Mantica. de Tacit., lib. 6, tit. 6, tom. 1; Leotard. de Usur., quaest. 31, n. 13; Scaccia de Commerc., § 3; Gloss. 3, n. 36 et seq.; Rota cor. Olivatio, dec. 457, n. 48. Quare in creditore, hoc periculo concurrente, quaecunque sit accessionum conven-

tio, in cambiis maritimis quaelibet usurariae pravitatis suspicio abesse traditur a Molin. de Contract., disp. 318, n. 3; Rocco de Assecur., notabil. 17, num. 18 et seq., et notabil. 78, n. 281; Gratian. de Univers. rer. human. negotiat., lib. 4, c. 11, art. 1, confect. 2, vers. *Sexto quaeritur*. Altimár. de Nullit. contract., rubric. 1, § 2, qu. 26, n. 115; Card. de Luca disc. 111, n. 9, 10, et disc. 167, n. 6, de Credit.; Casareg. de Commerc. tom. 2, disc. 70, n. 5; Rot. post. Urceol. de Transact., dec. 53, et dec. 56, confirmat. cor. Ubago dec. 99; cor. Emerix iun. dec. 439, 482, 515, et cor. Olivat. dicta dec. 457, n. 5. Hoc vero periculum ex ea die ad creditorem spectat, quae navem navigare convenit, usque dum navis eadem ad destinatum portum appulerit. Leg. 3 ff. de Nautic. fenor., l. 1 et ultim. Cod. eod. tit. Nisi certum tempus expressum sit quousque periculum creditoris esse debeat. Leg. 4, in princ., l. 6 ff. eod.; Io. Ortwin Westenbergii Princ. iur., lib. 22, tit. 2, § 3 et 4; Corvin. in Cod. lib. 4, tit. 33. Quod si navis incendio aut alio casu pereat antequam ad destinatum portum perveniat, ad creditorem pertinet damnum, dummodo nulla accesserit debitoris culpa, ut supra monuimus et docet Corvin. l. c. Ex eadem die, qua periculum ad creditorem pertinet, ipse ius habet ad consequendas usuras, quae etiam ex nudo pacto eidem debentur, cum ad instar accessionum pecuniae non reputentur, sed tanquam periculi pretium, quod in se suscipit creditor. Leg. 5, fin., l. 7 ff. de Nautic. fenor.; l. 3 Cod. de Usuris; Duaren. de Nautic. fenor., c. 2, p. 149, col. 1; Io. Ortwin Westenberg. loc. sup. cit. § 5; Corvin. in Cod., lib. 4, tit. 33. In hoc ideo minus recte videtur sentire doctissimus Zecch., Rigor. moderat. doctrin. Pontific. circa usur., dissert. 3, sect. 4, cap. 2, § 115, ubi firmat Romanorum legibus in nautico fenore *usuram propter usum pecuniae, solvendam, in maiori tamen quantitate ob coniunctum periculum*. Nullibi sane legitur, quod Romanae leges in maritimis contractibus usuras permiserint propter usum pecuniae, sed constanter, ut usurae peti possent, requisiverunt periculum. Si vero ob solum pecuniae usum licita fuisset usura, nullum de periculo verbum fecissent. Imo si usurae debitae fuissent partim propter usum pecuniae, partim ob iunctum periculum, ut censet laudatus Zecch. sublato periculo, aliqua adhuc deberetur usura propter usum pecuniae. Sed sic est, quod in traiectionibus pecuniis, cessante periculo, non amplius peti poterant usurae. L. 4 ff. de Naut. fenor.; Corvin. in Cod., lib. 4, tit. 33; Henric. Coccei. in Comment. ad Grot. de Iur. bell. et pac., lib. 2, c. 12, § 23, et ipse Grotius ibidem. Igitur non propter usum simul et periculum concedebantur usurae; sed tantummodo pro-

pter periculum. In communibus quidem contractibus obtinebat, ut propter usum pecuniae deberentur usurae, non item in traiectionibus. Hinc propter simplicem pecuniae usum percipiebantur usurae in mutuo; sed peculiares de mutuo statutae fuerunt leges. Ubi vero de traiectionibus pecuniis in aliis legibus factus est sermo, diversimode prorsus cautum fuit. Quare cum veteres Romani legislatores hos contractus tum quoad nomen, tum quoad qualitates distinxerint, non ita facile statui possunt eadem in utroque contractu principia, secus non fenus nauticum, sed mutuum appellasset utrumque contractum, quod omnino repugnat. In mutuo enim dominium rei mutuatae in mutuatarium transfertur; in traiectionibus vero pecuniis, vel mercibus dominium rerum traicientiarum remanet penes creditorem, cuius ideo pecuniae, vel merces pereunt, cum res domino pereat.

Tota igitur huius contractus de iure civili ²² iustitia in suscepto periculo posita est, nec aliae requiruntur solemnitates, quae aliorum contractuum constituunt essentiam. Cum vero quoad contractus, praecipue qui usuram involvere possunt, a canonico iure regamur, neque canonicae sanctiones ullam eidem contractui auctoritatem addant, sed potius (spectato saltem materiali verborum sono), illum reproben, ut infra notabimus, ita aliis principiis, quae pontificiis legibus non repugnent, confirmandum et ad eorum tramites dirigendum arbitramur nauticum fenus. Quapropter distinctionem praemittimus periculi, quod aliud statuimus reparabile, aliud vero irreparabile. Reparari potest periculum amittendae sortis vel fideiussionibus, vel pignoribus, vel hypothecis, vel aliis similibus remediis. Irreparabile vero dici potest periculum, ubi non ita facile caveri potest indemnitati creditoris, ut omnino tutus sit in iis casibus, in quibus valde probabilis metus occurrit eiusdem amittendae sortis et difficillime creditor fideiussionum, pignorum et hypothecarum praesidio se potest tueri. Primo casu sibi imputet creditor, qui dum potuit rem suam salvam facere, id neglexit, ut ita huic praetextui fretus praemium exigeret ex contractu, cuius natura nullum ei debebatur praemium nec inter illos recensetur, quos aliquo dignos auctario ecclesiastica iura statuerunt. Susceptio periculi tunc iustum titulum praebere potest, cum alio modo evitari nequit, non vero dum facilis est eiusdem reparatio, et mutato contractu, accessiones etiam percipi possunt. Cum vero periculum amittendae sortis sit annexum quidem contractui, sed non essenziale, ita, si periculum sit irreparabile, vel saltem difficillime possit reparari, ratione illius poterit licite de praemio convenire creditor cum debitore. Ita sentiunt Giballin. de Usur., lib. 2, c. 4, art. 1; Henric. a S. Ignatio Ethic. amor.,

tom. 2, lib. 9, cap. 31, 32; Steyaerot., Theol. pract. aphorism., part. 3, disp. 42, n. 10, idem in Appendic. ad Wiggers, contr. 7, qu. 2; Boudart., manual. Theol., tom. 4, tract. 6; Hieron. Nicolius, lucubrat. utriusq. Iur., lib. 3, tit. 15, n. 12; Philippus a Ss. Trinitate in 2-2, de iur. et iust., disp. 8, qu. 78, vers. *Dubitatur septimo*; Zecch. Rigor. moder. circ. usur., dissert. 2, a n. 30, ad n. 38.

- 23 Sed nec sola periculi existentia licet irreparabilis mihi sufficiens stricto iure videtur iuxta Canones. Hic agitur de periculo amittendae sortis, nec specialiter in Canonico iure cautum quidquam apparet de nautico fenore. In hoc igitur contractu easdem leges requiri arbitraretur, quas Doctores supra laudati requirunt in iis casibus, in quibus de irreparabili sortis amittendae periculo agitur. Et quidem I. vellem, ut accessio ratione huius periculi ultra sortem exigendam in pactum deduceretur. II. Ut periculum esset verum, et in probabilibus coniecturis fundatum; coniecturas autem satis probabiles eas habeo, si passim, videamus sortem periclitari apud huiusmodi conditionis homines. III. Ut ratione suscepti periculi non exigatur plus, quam illud a prudentibus communiter existimetur. IV. Mutuatarius non compellatur ad paciscendum cum creditore de periculo, sed plena ipsi libertas relinquatur, vel ad aliter paciscendum, vel ad pignus pro sortis securitate exhibendum. V. Denique, ut actuarium non exigatur contra debitum charitatis, et Eleemosynae; Zecch. loc. supra cit., § 39. His praecipue servatis conditionibus, quaelibet usurariae pravitate suspicio ab hoc contractu recedit, sicuti abest etiam ab aliis contractibus, in quibus probabile amittendae sortis periculum concurrat. Hoc enim periculum est contractui non de essentia, sed adnexum; et licet ex Sacris Litteris habeamus *mutuum date, nihil inde sperantes*, nihilominus S. Lucas ibidem loquitur de accessionibus, non de sorte, quae salva debet creditori superesse. Revera si pecuniae creditae periculum insitum esset contractibus, et ex eorumdem natura cedere deberet damno creditoris, non hic posset de eiusdem securitate cavere per pignora, hypothecas, fideiussiones, et similia. Quemadmodum vero prorsus contractui extrinsecum est, ita et pretio aestimabile est, propterea pro eodem in se suscepto a creditore licebit aliquid ex pacto petere. Profecto creditor in se suscipiens periculum amittendae sortis, a propria contractus natura recedit, quae secum fert, ut dominium rei vel pecuniae creditae transeat in debitorem. Ob hanc dominii translationem res ipsa debitori, uti domino, perire debet. Sed si creditor in se suscipit periculum, ideoque amittendae sortis periculum ipsius damno cedere debet, iam non desinit esse dominus rei creditae. Quemadmodum vero rei propriae amissae, vel in deterius

lapsae solus dominus damnum sentit, ita et aequum est, ut utilitatem quoque percipiat. Profecto in aliis quoque contractibus, ultra obligationem illorum propriam, et ex maiori vel minori periculo regulatur praemium; ut in locatione equi, currus, et similium, in emptione nominum debitorum, quorum exactio exceptionibus subiiciatur; Sotus de iust. et iur., lib. 6, qu. 4, artic. 1, ad 3; in fideiussione, lib. 6, § fin., ff. mandati, l. 19, § 1, ff. de Donationibus, l. 23 Cod. ad SC. Velleian., et in contractibus huius generis aliis. Sicuti vero in recensitis contractibus ob probabile incertum damnum certa determinata quantitas potest percipi, ita etiam idem licebit, ubi adsit periculum probabile amittendae sortis. Magis enim naturae contractuum adversatur amissio sortis, quam damnum inde emergens, cum omnia iura exigant, ut sors restituatur, nec prohibere valent, ne damnum sequatur. Quemadmodum vero periculum damni ab ipso damno distinguitur, et licite potest de compensando damno pactum iniri, dummodo absit utriusque vis et dolus, etiamsi damnum forte non sequatur, ita etiam periculum amittendae sortis ab ipsa sorte distinctum esse debet, et de illius periculi pretio pacisci, licet inde sors ipsa non amittatur. Revera periculum damni ab ipso damno distingui ex eo patet, quod in allatis exemplis modo maior, modo minor requiritur ipsius damni compensatio pro maiori vel minori periculo. Hinc a conducente equum ad peragendum iter per loca inhospita, montuosa, multo maior quantitas exigitur, quam ab eo qui iturus est per viam planam et facilem. Sed si damnum a periculo damni disiunctum non esset, semper aequalis esset compensatio, non vero modo maior, modo minor. Ita fere ratiocinatur Zecch., Rig. moder. doct. pontif. circ. usur., dissert. 2, § 41. Omnem denique adimeret dubitandi locum, si vera esset, quae fertur, resolutio capta a S. Congregatione de Propaganda Fide confirmata ab Innocentio X Pontifice 12 Septembris 1645. Missionarii Sinenses quaerebant, an liceret percipere 30 pro 100, licet realiter nullum damnum emergens, aut lucrum cessans contingerit, sed tantummodo ob periculum recuperandae sortis; ut si debitor fugam arriperet, moram in solvendo committeret, vel necesse sit eum coram iudice convenire, et similia. Huiusmodi quaesito S. Congregatio respondit, ob mutuum nihil deberi, sed ratione periculi probabiliter imminentis aliquid posse percipi, habita tantum ratione qualitatis periculi, probabilitatis eiusdem, et servata proportionem inter periculum, et id quod accipitur. Huius responsi exemplum habes apud Thomam Hurtado in calce resol. de Martyrio fidei, eiusque veritatem in publica disputatione acriter defendit Henricus a S. Ignatio ut ipse testatur, Ethic. amor., tom. 2, lib. 9, c. 31, 32,

eamque disputationem inseruit Platelius suae Synopsi, part. 3, cap. 4, § 5, n. 637. Dictam tamen Sacr. Congregat. responsionem fictitiam esse plures contendunt inter quos P. Daniel Concina.

- 24 Et quidem non mihi satis suadet eorum opinio, qui Nauticum fenus contrahenti usurae notam inurunt, eo quia non satis contractus hic valeat concipi, nisi simul concurrat mutuum. Esto, quod mutui contractus a Nautico fenore non absit, non ea tamen erit mutui causa, quae per canonicas sanctiones mereatur reprobari. Primo enim, ut supra notatum est, a natura mutui non minus abhorret accessio- nis perceptio, quam periculum amittendae sortis, ideoque sicuti hoc a mutuo distinctum, immo eidem reputatur contrarium, ita nequit repugnare, ut, hoc concurrente periculo, nova inducantur pacta. Deinde, dato etiam, quod in simplici mutuo versemur, statim ac mutuans in se suscipit periculum amittendae sortis, a nulla lege poterit prohiberi, quominus auctarium recipiat. Finge, quod non mutuans, sed tertius quilibet fideiubendo caveat de indemnitate mutuantis; hic procul dubio fideiussionis pretium exiget ob periculum, quod ipsi imminet de alieno debito solvendo, quoties mutuarius quacunque de causa solvendo desierit. Censuit enim Ulpianus, *extra causam donationum esse talium officiorum mercedes*, l. *Hoc iure utimur* 10, § 1, ff. de Donat., et l. *Si remunerandi gratia*, § 7, ff. Mandati. Sed si tertius, cur non item ipse creditor, qui dominus rei creditae adhuc mereatur reputari, dum ipsius rei periculum, quod solo domino convenit, in se suscipit? Iam vero si contra naturam mutui, amittendae sortis periculum in se suscipit creditor, atque ita rei creditae non desinit esse dominus, aequum est, ut sicuti domini commodo cedit quodlibet lucrum, quod a re propria percipitur, ita etiam creditor lucri saltem portionem, si non integrum lucrum, a re credita consequatur.

- 25 Sit itaque firmum, quod nauticum fenus non pro mutuo, vel pro pecuniae usu datur, sed pro periculo, quod lubens volensque, consentiente immo offerente mutuatorio, in se suscipit creditor, quodque in pecunia traiectione maxime metuendum est. Vide Samuel Coccei., Ius civil. controvers., h. t., quaest. 1, in princ. Profecto si quis centum aureos alicui mutuaret, ex ipsius mutui natura tunc mutuata pecunia fit accipientis; l. 1, § 2, ff. de Obl. et act. et periculum omne ad mutuatarium pertinebit; l. *Secundum naturam* 10 ff. de Reg. Iuris, l. *Certi* 9 in fin. ff. de Reb. cred., et l. ult. ff. de Naut. fenor., et l. *Incendium* 11 Cod. Si certum petatur etc. Sed si debitor mutuam accipiat pecuniam animo navigandi, et navigationis periculum metuens idem periculum velit in creditorem transferre, illudque creditor sponte

suscipiat, hic dum ob talem periculi susceptionem, quod pretio aestimabile est, l. 1 et seq. ff. de Nautic. fenor., de aliqua mercede ultra sortem exigenda paciscitur, causa huius pacti non a mutui praestatione, sed a periculi susceptione desumenda est. Duo enim hic actus fiunt, unus est contractus mutui, vi cuius mutuans nil exigit praeter sortem, cui tamen ex post alter superadditur a priore prorsus distinctus, in quo mutuatarium de periculo sortis suscipiendo aliquod auctarium cum ipso paciscitur creditore. Quamobrem, si tale pactum in se illicitum esse nequit, sique illud cum tertio quolibet licite iniri potest, nullam redolebit iniustitiam, si illud mutuo addatur, sique cum ipso creditore ineatur; Pirhing in ius Canon., lib. 5, tit. 19, sect. 2, de Usuris, § 4, etc.

Contra haec obiciunt primo. Quidquam 26 exigi nequit, nisi compensationis nomine; Compensatio autem supponit non merum periculum, sed damnum reale; Ulterius damnum hoc ab iis compensandum, qui illud intulerunt, illudque aestimandum, quanti revera interest damnum tulisse. At cum in praesenti casu neque damnum reale verificetur, sed solum damni periculum, quod contra omnem aequitatem ab illis, qui nullum damnum intulere, compensari expostuletur, recte concludi potest, quod sub ementito reparationis damni colore mere usurarium a mutuatoriis sibi lucrum quaerant ii, qui traiectione pecuniae in se periculum suscipiunt. Vide super his Natal. Alex., Theol. dogm., l. 3, c. 7, art. 5, reg. 3. Petr. Ballerini. de Iur. div. et nat. circa usuras, lib. 6, c. 3, etc.

Primo falsum est, quod, ut aliquid licite 27 exigi queat, requiratur damnum reale, neque damni periculum sufficiat. L. 8, § 1, ff. de Contrah. empt., non lucrum solum reale, sed etiam probabilis spes lucri licite potest in contractum deduci, pretioque aestimari; ideo non damnum dumtaxat reale, sed et probabile damni periculum aestimationem recipit, et compensationem admittit; Bruneman. in Pand., lib. 18, tit. 1, in l. 8, ad § 1, n. 4; Donell. et ibi Hillig. lib. 13, cap. 1, litt. G. Ex his itaque habentur requisitae conditiones ad aliquid ultra sortem exigendum; habetur siquidem probabile amittendae sortis periculum, quod aestimationem recipit; ipsius pretium ab iis exigitur, a quibus ex pacto illud imminet, tantumque exigitur, quanti ex communi hominum sensu periculum ipsum aestimatur.

Obi. 2. Per obligationem lucri non redimi- 28 tur periculum sortis amittendae, sed huic per idoneas sponiones, pignora et hypothecas obviari potest; patet itaque, cum per ista remedia sibi caveri non curet mutuatarium, etiamsi de damno vere metuat, se nolle cavere de da-

mno, quod timet, sed hoc nomine supra aestimationem damni velle lucrari.

- 29 Quod per obligationem lucri non redimatur periculum amittendae sortis, quod huic periculo per idoneas sponsiones, pignora et hypothecas obviari possit, utrumque concedimus; habet itaque ex his creditor, quomodo suae consulat indemnitati et securitati. At animadvertendum, quod non sine magno debitoris periculo per ista sibi cavit creditor remedia. Non enim res adeo expedita est, ut statim possit inveniri fideiussor, praesertim respectu eorum, qui nihil in bonis habentes, pignus tradere, vel hypothecam constituere in bonis propriis nequeunt. Quo fit, ut dum pignora, hypothecas et fideiussiones quaeritant indigentes pecuniis, isti amittunt opportunitatem lucrandi, quae in negotiationibus maritimis statim occurrit, et statim fugit; et inania redduntur proposita remedia. Quamobrem si debitor, ut partam sibi occasionem captandi lucri accipiat, ultra pactum inire velit cum ipso venditore, ut pro eo, quod fideiussione vel pignore de periculo sortis sibi caveat, periculum ipsum in se suscipiat, nullis iustitiae regulis pugnat, si creditor propter hanc periculi susceptionem aliquid sibi a debitore stipulatur; supra enim visum fuit mutuatae pecuniae periculum omne ad mutuatarium pertinere, illudque pretio esse aestimabile. Praeterea cum pro fideiussione ex supra notatis licite possit pacisci pretium, non repugnat, ob remissam fideiussionem, et pignora illud idem concedi creditori, quod fideiussori exsolvendum esset. Hoc quippe casu, quod suscepturus erat periculum fideiussor, in semetipsum suscipit mutuatarius.

- 30 Obi. 3. Ut quis iuste periculi pretium exigat, necesse est, ut periculum in se suscipiat, et alterum a periculo liberet; at cum mutuatarius a nullo liberetur periculo, ita ad illius pretium persolvendum nequit obligari. Sed notandum est, quod periculum consistit in casu fortuito, quo res perit, casus autem est, adversus quem caveri non potest; l. 33 in fin. ff. de Reg. Iur., l. 9 Cod. de pericul. Tut., l. 2 ff. Quod met. caus. gest. Quod si casum hunc fortuitum, quo pecunia traiectione perire potuisset ipsius mutuatarii damno, in se suscipit creditor, nemini dubium superesse potest, quin mutuans mutuatarium a periculo liberet sortis restituendae, etiamsi aliquo adverso casu eadem pereat. Neque obstat, quod a nullo debitor sit liberatus periculo, si quando accidat, ut nil adversi contingat; ut enim contractus hic subsistat, non requiritur damnum reale, sed, uti supra visum fuit, sufficit metus damni saltem probabilis.

- 31 Obi. 6. Maius est pecuniae periculum furto ablatae, quam mutuo datae, fur autem, praeter summam furto ablatam, nil tenetur restituere ratione periculi, in quod pecuniae domi-

num ex culpa coniciet; multo itaque minus ad hoc teneri mutuatarium dicendum erit. Contra habetur in l. final., § 3, Cod. de Furtis et servo corrupto. Ibi siquidem, cum contentio orta esset inter dominum et commodatarium rei furto ablatae super pertinentia poenae occasione eiusdem rei a fure persolutae, Imperator respondit hanc poenam non domino, sed commodatario esse tradendam, rationem subdens, quod ubi periculum, *ibi et lucrum collocetur, ne sit damno tantum obnoxius, qui rem commodatam accepit, sed liceat etiam lucrum sperare*. Vide cit. leg., d. §, etc. Patet itaque ex his, quod etiam in furto periculi ratio habetur, et poena furibus inflicta lucro cedit illius, qui periculum subiit. Cuiac. in paratit. ad h. t.; Bruneman. in Cod., lib. 6, tit. 2, leg. 22, in § 3, num. 9. Verum aliter respondet allatae obiectioni Zecch. de Usur., dissert. 2, cap. 1, sect. 3, de periculo sortis, § 59.

Obi. 7. Per leges civiles, uti est in l. *Periculi pretium* ff. de Naut. fenor., de periculi pretio pacisci licet, si modo contractus in *aleae speciem cadat*; id est si periculum utrimque sit, utrimque sit lucri species. In nostro autem casu hoc non verificatur, siquidem mutuatarius numquam lucratur, quoniam ab obligatione restitutionis numquam liberatur, et periculi pretium semper cogitur solvere.

Primo notandum est, quod ista lex diversimodè legitur apud interpretes, ac praecipue in illis verbis: *Si modo in aleae speciem cadat*, et in pandectis Florentinis relatis verbis addicitur negativa: *Si modo in aleae speciem non cadat*, quam lectionem tenent Gothofred. in not. ad eamd. leg.; Uldradt. eod. tit.; Tinzerling. singulari disputatione in hanc leg. inter Basilienses, vol. 1. Demum in Basilicis eadem retinetur lectio ex graeca versione, quam nobis exhibet Cuiac. 9 obs., n. 8, ea quam maxime ratione, quia verisimile non est, iurisconsultum approbare voluisse contractum, qui in aleae speciem caderet, cum alea iamdiu fuerit legibus reprobata. At quidquid sit de huius legis lectione, ex ea profecto non evincitur, quod omne periculi pretium requirat aleae speciem ex utraque parte; satis namque est in nostro casu, si aleae species cadat ex parte creditoris, qui vel sortem cum convento auctario habebit, vel facto casu nil erit recuperaturus. Vide leg. 8 ff. de Contractu empt., l. 11 ff. de Haered. vel act. vend. etc. Insuper falsum est, quod mutuatarius ex mutuata pecunia nihil lucretur. Etenim, ut lucrum sentiat, non requiritur mutuatae pecuniae immutatio, sed satis est, si, occasione eiusdem, aliquod commodum sentiat. Nec mutuatarius adeo fatuus credendus est, ut universos quaestus, quos ex pecunia mutuata consecuturus est, velit mutuantì concedere, sed spe maioris

lucris, minores paciscitur usuras favore mutuantis. Quod itaque ratione mutuatae pecuniae mutuatarius percipit, quod conventas excedit usuras, id omne ipsius mutuatarii commodo cedit, quod satis est, ut erronea adversariorum sententia detegatur, mutuatarium nempe lucro semper carere, cum a solutione mutuatae pecuniae numquam liberetur.

34 Obi. 8. In mutuo centum aureorum periculum perdendi centum aureos nequit magis aestimari, quam ipsum centum aureorum damnum; totum autem damnum huius capitalis posset compensari per centum aureos; ergo etiam periculum huius capitalis magis aestimari non poterit; adeoque, qui ultra centum aureos ratione periculi aliquid exigit, iniuste gravat debitorem.

35 In hoc argumento distinguendum est periculum centum aureorum, a damno centum aureorum; nam si utrumque indiscriminatim accipias, ad avertendum amittendae sortis periculum iniuste retinerentur pignora, iniuste pignoratitia ageretur actione, ut in l. *Tutor* 16, § 1, ff. de Act. pignorat. Cum enim actiones istae, et iura sint valde aestimabilia, retento pignore ratione mutui, aliquid ultra sortem pretio aestimabile iniuste retineretur. Revera, dum quis ex causa cambii maritimi mutat centum, periculum cum sit pretio aestimabile, iniquum non est, ut ipsius ratio habeatur in constituendo cambio maritimo. Non inficior, periculum perdendi centum aureos non esse aestimabilius damno centum aureorum, quapropter pro periculo centum aureorum de centum aureis licite non pacisci; non repugnat tamen, quod de certa proportionata quantitate pacisci quis possit. Nam ob periculum damnumque centum aureorum conveniuntur usurae. Profecto, si mutuatae tantummodo pecuniae licita esset conventio, nulla mutuanti concederetur compensatio ob periculum eiusdem amittendae pecuniae. Re enim eveniente, mutuanti eadem restituitur pecunia, omneque lucrum mutuatario tribuitur; si vero navis naufragio pereat, mutuatae pecuniae damnum incommodo tantum cedit mutuantis, quin illius particeps sit mutuatarius, adeoque hic in lucro semper est, solusque mutuans usque subiicitur damno, quin ullum unquam commodum sentiat. Cum vero tritum ac vulgare sit, eum sentire commodum debere, qui incommodum sentit, ideo hoc casu etiam mutuanti poterit ob hoc periculum aliquod praemium concedi, ut ei in prospero rei eventu aliqua tribuatur compensatio damni, quod ferre in adverso potest. Non aliter statutum est de fideiussione, quod quam aliquid non interdicitur exigere pro periculo, cui se subiicit ad implendam alienam obligationem, etiamsi ex sua fideiussione non solvat; idem dicas de eo, qui pecuniae traicititiae periculum suscipit.

Obi. 9. Dictum illud Evangelicum Lucae, 36 cap. 6, quo usurae reprobantur; scilicet: *Mutuum date nihil inde sperantes*. Verum praecceptum hoc evangelicum (cuius verba refert Urbanus III in cap. *Consuluit* 10 de Usuris, ad probandum, iure divino usuras esse prohibitae) quodcumque lucrum aut usuram non reprobatur, sed illam ratione mutui, ac directe et immediate propter mutuum acceptam. Nos autem de auctario ultra sortem quempiam pacisci contendimus, non propter mutuum, sed ratione periculi, quod in se creditor suscipit; proinde ad hunc casum traducenda non sunt praecitata verba, uti habet Zoes., Comment. in Ius Canon., lib. 5 Decr., tit. 19 de Usur., § 4, etc. Revera in mutuo proprie dicto nullum mutuatae pecuniae periculum afficit mutuantem. Cum enim eadem pecunia illico in mutuatarii dominium transeat, ad ipsum ideo cum pertineat tum pecunia, tum ipsius periculum, aequum est, ut lucrum omne ipsius commodo cedat. Caeterum de his fusius actum est in verbo *mutuum*, et quod talis receptio auctarii ex parte periculum suscipientis nullam in se contineat usurariam pravitatem, monet Azor. c. 6, qu. 1; Lugo c. 1, n. 77; Pirhing l. c., § 4, etc.

Negotium tamen maximopere facessit celebrissima Decretalis Gregorii IX in c. *Naviganti* ult. de Usur., in qua fenus hoc nauticum manifestissime reprobari videtur. Ita enim l. c. rescripsit Pontifex: *Naviganti, vel eunti ad nundinas, certam mutuans pecuniae quantitatem eo, quod suscipit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem, usurarius est censendus*. Super hoc Gregoriano rescripto varia a variis afferuntur. Maritimas hasce usuras hac Decretali penitus reprobari putant nonnulli Doctores; sic cum Glos. Panormitanus, Hostiensis, Fagnan., Navarr. initio comm. de Cambiis, et Leotard. de Usuris, qu. 23, n. 3 et 19, *quorum opinionem refellit* Zoesius, Comment. in Ius Can. unio in lib. 5 Decr., tit. 19 de Usur., sub n. 4. Alii opinantur a Gregor. IX usuram maritimam tunc solum praedicto capite fuisse damnatam, cum vel nullum, vel fictitium subsit amittendae sortis periculum, ut hac sub ementita periculi specie sibi lucrum quaerant feneratores; sic Molineus in tract. de Usuris qu. 3, n. 95, refellitur tamen a Covarruv. lib. 3 var., c. 2, n. 5, et Pirhing eod. loc. cit., § 4, sub n. 47. Alii tenent, quod huius capitis dispositio locum habeat, quando periculi pretium sit iniustum et excessivum, secus si sit iustum et legitimum; verum huic interpretationi repugnat littera Textus, uti notat idem Pirhing l. c. Alii cum Barbosa, Laym., Stypman. de Iur. marit., et quibusdam aliis negativam interponunt, subtiliter quidem, qui concordantes exhibent omnes, *Usurarius est censendus, non secus*. Vid. Ioan. Bernatt. de Util.

legendae Hist., l. 2, in princ.; Navar. ad d. cap. ult. h. t., et in Manuali c. 17, n. 284 et seq.; Binff. ad dict. c. ult., qu. 1 et 2; Canis ib., 4; Scac. de Commerc., § 3; Glos. 3, n. 37. Quo autem argumento de omisa negatione in- nitantur, videre est apud Gagliardi, Inst. Iur. Can., lib. 4, tit. 17, in not. Loc. d. ad § 78, apud Zecch. de Usur., dissert. 11, c. 1, sect. 3, de periculo sortis, § 53.

- 38 Verum opinionem de omisa negativa optime arguendo refellit Zecch. loc. cit., cuius argumentum cum non sit, ut ipse protestatur, a nullis viris de Canonico iure optime meritis adhuc animadversum, ex integro referre non piget. « Is itaque, inquit, Raymundus de Pennafort fuit compilator Decretalium Greg. IX uti videre est apud Florent. in suam praefat. ad tract. 9 in 9 priores tit. lib. 1 Decret. Gregorii IX. (Et Martinus Polonus, qui et Innocentii III et Honorii compilationum meminit, de Gregoriana sic loquitur: *Hic Papa per Fratrem Raymundum Poenitentiarium et Cappellanum ex pluribus voluminibus Decretalium compilavit unum volumen, mandans ubique Doctoribus illo uti*): fuit inquam Decretalium compilator Raymundus de Pennafort, iisque hoc ipsum Capitulum inseruit: scripsit quoque summam de Poenitentia, quam licet ante Decretalium collectionem inchoaverit, eam tamen post ipsorum collectionem magis expolivit, atque perfecit. In hac vero summa Decretalem Gregorii IX iisdem refert verbis, ac modo legitur in corpore Decretalium; quapropter nemini dubium esse potest, quin praedicta decisio vel ex summa Raymundiana in Decretales Gregorii IX vel ex his in illam fuerit translata; in utroque autem casu actum esse videtur de omni controversia super lectione praedictae Decretalis, quae nulla interposita negativa accipi debet ».

- 39 Hac itaque Epistolae Gregoriana affirmativa lectione retenta, plures alias Doctorum interpretationes referre piget, eae siquidem tales sunt, ut nullo in pretio haberi debeant; videri tamen possunt apud Greg. Tholosan. de Usur., lib. 2, cap. 5, n. 9; Franc. de Arauxo, decis. moral. de stat. civil., disp. 5, qu. 1; Velasquez de Avendanno tr. de Censib., Hispan. C., n. 1; Petr. Santerna de Assecurat., p. 1, n. 10 seqq.; Navarr., Manual. confess., c. 17, n. 284. Ex omittendis autem excipienda opinio, quam praeclarissimi viri amplectuntur Pirhing loc. cit., § 48; Vallens. paratit. iur. Canon., lib. 5, tit. 19 de Usur., § 3, n. 7; Gagliardi, Inst. Canonic., lib. 4, tit. 17, n. 79, et alii, non ut caeterae, despicienda. Inquiunt hi, praedictum Capitulum de mutuante intelligendum, qui invitum traxit mutuatarium ad secum paciscendum de suscipiendo periculo pecuniae traiectionis, aliter non mutuaturus; hic enim, etsi revera suscipiat aliquod periculum, quam-

dam tamen mutuatario imponit obligationem ita secum paciscendi, quod est contra naturam mutui, quod gratuitum esse debet; quam interpretationem praedocuit S. Antonin. part. 2, tit. 10, cap. 7, § 21, quem plurimi sequuti sunt Theologi et Canonistae: quae quidem sententia mihi valde probabilis videtur. Nihilominus aliam huius Decretalis interpretationem habemus apud Zecch. de Usur., dissert. 2, cap. 1, sect. 3, § 65, et dissert. 3, cap. 2, sect. 4, § 131. Laudatus auctor loc. cit., affirmat Decretalem intelligendam de periculo iuris, non facti: proposita tamen huiusmodi distinctione, non satis constat de solutione quaestionis. Periculum iuris pretio aestimabile esse, etiam ii, qui rigorem doctrinae profitentur, concedunt, inter quos praecipue Ballarinus de Iur. divin. et natur. circ. usur., tom. 1, lib. 6, c. 3, § 1, num. 4: *Hoc periculum* (periculum nempe perendi ipsum ius ad repetendam sortem, ut nempe mutuatarium non teneatur creditori etiam de sorte, si haec casu pereat), *quod periculum iuris quidam appellant, si in omni mutuo intercederet, iustum esset in omni mutuo suscepti periculi pretium*. Sed si hoc periculum iustum praebet auctario titulum, et de hoc loquitur Decretalis, non de periculo facti, cur in eadem Decretali statuitur, huiusmodi contractum usurarium censendum esse? Hac fortasse de causa nonnulli contra Ballarinum tenent, susceptum iuris periculum per se ab usuraria pravitatem non excusare, inter quos Fagnan. ad cap. *Naviganti* de Usur.; Card. de Luca de Usur., disc. 3; Leotard. de Usur., quaest. 23. Ut igitur periculum amittendae sortis ab usura immunem reddat contractum, necessario concurrant oportet qualitates, de quibus supra est sermo, quod nempe periculum hoc irreparabile sit, vel saltem difficillime possit reparari, quod sponte a creditore suscipiatur, et similia.

Nec facile assentiri possum laudato Zecch., 40 diss. 3, cap. 2, sect. 4, § 132, ubi tenet Decretalem respexisse ad fenus nauticum Romanorum, eo quia leges civiles in pecuniis traiectionis permitterent usuras ratione metus, sive propter usum pecuniae, vehementer tamen auctas ob susceptum periculum. De hoc satis supra actum est, et ostensum in aliis quidem contractibus propter usum pecuniae permissas fuisse usuras a Romanorum legibus, non tamen in nautico fenore, in quo unice ad periculi susceptionem respexerunt, non ad usum pecuniae, adeo ut, remoto periculo, in legibus de Nautico fenore cautum habemus nullas potuisse percipi usuras. Demum super hac Decretali videri possunt Gregor. Tholos. de Usur., lib. 2, cap. 5, n. 9; Franc. de Arauxo, decis. Moral. de stat. civil., disput. 1, qu. 1; Velasquez de Avendanno, tract. de Censib., Hispan. cap. 21; Giballin. de Usur., lib. 2, c. 4, art. 3, num. 2 seq.; Petrus Santerna de Assecurat.,

part. 1, n. 10 seq.; Navarr., Manual. confess., cap. 17, n. 284; Scaccia de Commerc., § 1, qu. 1, n. 498 seq.; Lupus de Usuris, comment. 3, § 1, et ceteri omnes, qui commentariis illustrarunt titulum iuris Canonici de Usuris, quorum tamen opiniones parvi existimat, et ab illis se breviter expedit Zypaeus, Iur. Pontific. nov. lib. 5, tit. de Usur., num. 4, cum Paulo Bussio ad tit. Digestorum de Nautico fœnor., n. 4, qui docent immerito, dictam Decretalem nullibi gentium esse receptam. Lupus autem, de Usuris, comment. 3 Praefat., vocat nimis temere hanc Constitutionem *duram, atque asperam, quae redditur molesta non tam usurariis in fœnore exercendo: quam Interpretibus in eam exponendo*. Sed omnium novissimus negotiationem collibisticam, et fœnus Nauticum docte non minus quam erudite pertractavit Baldasseronus nuper in lucem editus.

41 Quamplures sunt huic nautico fœnori affines contractus, inter quos primo occurrit *fœnus quasi Nauticum*, quod definitur *usura, seu accessio pecuniae non per mare, ut in nautico fœnore, sed per alia loca, etiam terrestria periculosa transferendae*. Zecch. de Usur., disert. 3, cap. 2, sect. 4, § 115. Verum, tesseris collibisticis, seu litteris cambialibus inventis, hoc contrahendi genus ab usu hominum recessit. De tesseris autem collibisticis satis actum est supra lit. C, verb. *Contractus cambialis*, art. 1 et 2, et nonnulla infra erunt attingenda de societate, ubi de contractu trino agendum erit, qui temere a nonnullis cum Nautico fœnore confunditur.

42 Ab eodem fœnore Nautico pariter distinguenda est assecuratio, seu contractus periculi avertendi *quo quis, certa mercede accepta, in se suscipit, et praestiturus pollicetur pericula a mercibus trans mare, vel alia loca vehendis subitura*. Puffendorf. de Iur. natur., lib. 5, c. 9, § 8. Hic contractus, licet nonnullas leges cum Nautico fœnore communes habeat, Nautico tamen fœnori extraneus prorsus est. Diversae enim ut plurimum concurrunt personae, et saepissime in actu prorsus separato uterque perficitur. Persona quippe assecurantis accedit post perfectum cambium marinum, quod perfectum fuerat inter creditorem et debitorem. Obligatio debitoris in cambio marino respicit personam creditoris; assecurator vero, minime spectata persona debitoris, obligationem susci-

pit favore eiusdem creditoris, adeo ut merito a plerisque assecuratio consideretur adinstar fideiussionis. De hoc vide Doctores allegatos a Rot. decis. 457, n. 27, cor. Olivatio. A Nautico fœnore dissimilis non minus est contractus a Germanicis dictus *Bodemia* ex vocabulis *Schiff-Boden*, sive *carina maris*. Contractus hic apud nos dicitur *Imprestito sul corpo e Noli*: in quo magister navis, vel exercitor necessitate coactus mutuam accipit ab altero pecuniam, ut navem servet, eamque mutuanti oppignorat navigaturam deinceps ipsius mutuantis pericula. De hoc posteriori contractu proprie agunt Decisiones coram Olivatio, quarum meminimus supra, sed utrique a Nautico fœnore differunt. Quamvis enim omnes in lucrispe et periculo versentur, in eo tamen fœnus Nauticum differt ab Assecuratione, quod in hac non pecuniae numeratae, sed mercium alio transportandarum quispiam suscipit periculum. Differt autem a *Bodemia*, eo quod navis in specie creditori oppignoratur. De his fusius Samuel Cocceius, Ius civil. contr., l. 22, tit. 2, qu. 1 per tot.; Henric. Coccei Exercit. curios., disp. 68, et uterque Coccei. in Commentar. ad Grot. de iur. Bell. et Pac.; Stypman., Ius maritim., part. 4, cap. 5, n. 136, et alia quamplura attulimus supra lit. A, verb. *Assecuratio*.

His omnibus proxime accedere videntur⁴³ conventiones, quas memorat lex 5 ff. de Nautic. fœnor., quaeque periculi pretium, et aleam continent, veluti si quis piscaturo in piscationis apparatus plurimum pecuniae dederit, aut Athletae in exhibitionem, idest victum, uti explicat Ger. Nood lib. 2, c. 7, de Fœnor. et usur., in fin.; Quintilian. in I. 12 Inst. Orat., c. 10, p. 1096, in fin. In exhibitionem, inquam, et exercitationem, ea tamen adiecta lege, ut ille si cepisset, si vicisset, alter redderet cum usuris; contra vero nil redderet ille, si nihil cepisset, nil alter, si victus a praelio discessisset. Inter has contrahendi species et nauticum fœnus quod discrimen intercedat, ex eo maxime liquet, quod in illis ne verbum quidem de pecunia traiecitia occurrat, nauticum vero fœnus super pecunia traiecitia unice et principaliter versetur. De his propterea pauca delibasse sufficiat, cum, qui maiora curiosius inquirere cupiat, possit commodè adire Scriptores supra laudatos, et praesertim eos, qui allegantur in decisionibus cor. Olivatio.

NECESSITAS

Summarium.

1. Necessitas alia est medii, alia praecepti, et alia medii et praecepti simul. - 2. Necessitas medii quae sit? - 3. Necessitas praecepti quae sit? - 4. Necessitas medii et praecepti simul quae sit? - 5. Necessitas proximi, sive spiritualis, sive corporalis est triplex, scilicet extrema, gravis et communis. - 6. Necessitas spiri-

tualis extrema quae sit? - 7. Necessitas spiritualis gravis quae sit? - 8. Necessitas spiritualis communis quae sit? - 9. Necessitas corporalis extrema quae sit? - 10. Necessitas corporalis gravis quae sit? - 11. Necessitas corporalis communis quae sit? - 12. Alia huius triplicis necessitatis clarius descriptio, *remissive*. - 13. In extrema necessitate est obligatio sub mortali succurrendi proximo etiam ex necessariis aliquo modo

ad statum proprium. - 14. Hinc pauper in extrema necessitate iure naturae potest tollere sibi necessaria sufficientia ad sublevandam talem suam necessitatem a quolibet similem necessitatem non patiente, nec postea ad pinguiorem fortunam deveniens tenetur restituere quidquam. - 15. Sic etiam non tenetur restituere, qui in extrema necessitate consumpsit id quod antea acceperat commodatum, vel mutuum, vel emptum nondum solutum, imo quod antea furatus fuerat. - 16. In gravi necessitate est obligatio sub mortali succurrendi proximo ex bonis superfluis propriae vitae et statui, quamvis sint aliquo modo necessaria ad splendorem et decentiam proprii status. - 17. Imo in gravi necessitate secundum multos est obligatio succurrendi proximo etiam ex bonis aliquibus suo statui necessariis, sed non valde necessariis. - 18. Constitutus in gravi necessitate nequit licite auferre ab aliis sibi necessaria ad sublevandam talem suam necessitatem. - 19. In gravi tamen necessitate reipublicae licitum est auferre a divitibus superflua, quae necessaria sunt ad sublevandam rempublicam. - 20. Necessitas gravis reipublicae v. g. propter famem, communiter aequivalet necessitati extremae particularium, adeoque est obligatio sub mortali illi succurrendi in tali gravi necessitate. - 21. Imo licitum est subvenire reipublicae in gravi necessitate etiam ex illis quae ad usus pios etiam per ultimas voluntates sunt destinata. - 22. In communi necessitate adest obligatio sub gravi succurrendi quandoque per eleemosynam proximo pauperi ex bonis simpliciter superfluis vitae et statui, et a fortiori ex superfluis decentiae status. - 23. Pauperes autem laborantes solum necessitate communi nequeant licite

auferre ab aliis sibi necessaria ad sublevandam talem necessitatem communem. - 24. In quacunq[ue] pari necessitate potest quis sibi prius providere, quam quibuscunq[ue] aliis, etiam parentibus. - 25. In quacunq[ue] pari necessitate debet quis prius subvenire parentibus, filiis et uxori, quam fratribus vel sororibus. - 26. In quacunq[ue] pari necessitate debet quis prius succurrere sanguine iunctis, licet improbis, quam non iunctis sanguine, et probis. - 27. In quacunq[ue] pari necessitate debet quis prius subvenire parentibus naturalibus quam spiritualibus. - 28. In extrema necessitate debet quis prius subvenire patri, matri, uxori, filiis, fratribus et sororibus, quam creditoribus. - 29. In extrema vel gravi necessitate debet quis prius subvenire proprio patri et matri, quam proprio filio. - 30. In extrema necessitate debet quis potius subvenire patri et matri, quam uxori, filiis, vel cuicunq[ue] alteri, et hoc aliqui extendunt etiam ad necessitatem gravem. - 31. In extrema vel gravi necessitate debet quis potius subvenire patri quam matri. - 32. In extrema necessitate debet quis potius subvenire filiis quam uxori. - 33. In extrema vel gravi necessitate maritus debet potius subvenire uxori quam aliis suis propinquis, et ita uxor debet prius subvenire marito. - 34. In extrema necessitate si sit filius, tenetur pater ipsi succurrere prius quam uxori ipsius. - 35. In communi necessitate debet quis potius prolibus suis succurrere, quam suis parentibus. - 36. In communi necessitate debet maritus praeferre uxorem, et uxor maritum propriis parentibus et prolibus. - 37. In communi necessitate tenetur uxor prius succurrere marito, et maritus prius succurrere uxori quam pater vel filius.

- 1 Necessitas alia est medii, alia praecepti, et alia medii et praecepti simul. *Sic in re communis doctorum.* Necessitas medii, seu finis, est illa, qua aliquid est ita necessarium ad finem, v. g. ad salutem animae consequendam ut sine eo, quamvis inculpabiliter omittatur, finis, idest animae salus, obtineri non possit de lege Dei ordinaria: et sic est necessaria Gratia sanctificans respectu omnium, Baptismus in re respectu infantium, in re, aut in voto respectu adulterorum. *Communis.* Necessitas praecepti est illa, qua aliquid sub obligatione praecepti necessario praestandum est, v. g. ad consequendam salutem aeternam, eo quod alias quis, transgrediendo praeceptum, mortaliter peccaret, sicque aeternam salutem amitteret, quamvis tamen si ex ignorantia, vel impotentia, aut oblivione inculpabili id forte praetermittatur, non impediatur salutis aeternae consecutionem, et sic est necessaria ad salutem observantia mandatorum. *Communis.* Necessitas medii et praecepti simul est illa, qua aliquid est ita necessarium ad salutem aeternam consequendam, ut non solum sine illo non possit quis salutem aeternam consequi, sed insuper, si illud culpabiliter omittat, tamquam praecepti divini transgressor fiat reus perditionis aeternae. Sic adultis hominibus necessarius est Baptismus ad salutem aeternam casu, quo possint eum in re suscipere. *Communis.*
- 5 Necessitas proximi, sive spiritualis, sive corporalis est triplex, scilicet extrema, gravis et communis. *Omnes.* Necessitas spiritualis extrema est, cum proximus versatur in periculo pro-

ximo damnationis aeternae, et quandoque si sit in periculo proximo peccandi mortaliter. *Communis.* Necessitas spiritualis gravis est, cum proximus, licet non versetur in periculo proximo damnationis aeternae, reperitur tamen in talibus circumstantiis, quae eius salutem aeternam reddunt difficilem. *Communis.* Necessitas spiritualis communis est illa, in qua reperiuntur communiter peccatores in mortali constituti. *Communis.*

Necessitas corporalis extrema est illa, cui si non succurratur, egentis proximi vita certo vel probabiliter periclitabitur. *Communis.* Necessitas corporalis gravis est illa, cui si non succurratur, imminet proximo periculum gravis mali, ut captivitatis, notabilis iacturae bonorum, vel status, et huiusmodi, ratione quorum proximus vitam nonnisi aegre et difficile potest conservare. *Communis.* Necessitas corporalis communis, seu ordinaria est illa, qua laborant pauperes triviales, qui ostiatim, communiter et ordinarie mendicare solent. *Communis.* Vide sub verb. *Eleemosyna*, a num. 9 ad 12, aliam huius triplicis necessitatis clariorem descriptionem.

In extrema necessitate est obligatio sub mortali succurrendi proximo etiam ex necessariis aliquo modo ad statum proprium. *Communis.* Vide dict. verb. *Eleemosyna*, n. 13. Hinc pauper in extrema necessitate iure naturae potest tollere sibi necessaria sufficientia ad sublevandam talem suam necessitatem a quolibet similem necessitatem non patiente; nec postea ad pinguiorem fortunam deveniens tenetur resti-

- tuere quidquam. *Communis*. Vide ibid., n. 14.
- 15 Sic etiam non tenetur restituere, qui in extrema necessitate consumpsit id, quod antea acceperat commodatum, vel mutuum, vel emptum nondum solutum, immo quod ante furatus fuerat; sic ex communi Lessius, et alii. Vide ibidem, n. 15⁴.
- 16 In gravi necessitate est obligatio sub mortali succurrendi proximo ex bonis superfluis propriae vitae et statui, quamvis sint aliquo modo necessaria ad splendorem et decentiam proprii status. *Communis*. Vide ibidem, n. 16. Immo in gravi necessitate, secundum multos, est obligatio succurrendi proximo etiam ex bonis aliquibus suo statui necessariis, sed non valde necessariis. Vide ibid., n. 17. Constitutus in gravi necessitate nequit licite auferre ab aliis sibi necessaria ad sublevandam talem gravem necessitatem. *Communis*. Vide ibidem, n. 18.
- 19 In gravi tamen necessitate Reipublicae licitum est auferre a divitibus superflua, quae necessaria sunt ad sublevandam Rempublicam, quia necessitas gravis Reipublicae aequivalet, immo superat necessitatem, quam habet unus privatus; sic cum S. Thoma, et aliis Cardenas in 2 Crisi, d. 23, cap. 1, art. 1, n. 16; La Croix lib. 3, part. 1, n. 956, et alii passim.
- 20 Necessitas gravis Reipublicae, verb. gr. propter famem, communiter aequivalet necessitati extremae particularium, ut docent Caietanum, Suarez, Tappia, Cardenas in 1 Crisi, d. 80, a n. 15; La Croix lib. 3, part. 2, n. 1146, et alii communiter, adeoque est obligatio sub mortali illi succurrendi in tali gravi necessitate, ut docet communis doctorum cum S. Th. 2-2, qu. 3, art. 6, quia commune bonum debet praeferrī bono proprio particulari in temporalibus, et debet quilibet privatus etiam vitam perdere, si necesse sit, pro tuenda vita Reipublicae. Vide verb. *Homicidium*, n. 37.

Immo licitum est subvenire Reipublicae in 21 gravi necessitate, etiam ex illis, quae ad usus pios etiam per ultimas voluntates sunt destinata, quia bona exteriora ex Dei institutione destinata sunt ad sublevandam necessitatem indigentium, saltem extremam, aut illi aequivalentem, ut est necessitas gravis Reipublicae; sic communis doctorum teste La Croix, loc. cit., num. 1148; arg. can. *Aurum* 70, et can. *Gloria Episcop.* 17, caus. 12, qu. 2.

In communi necessitate adest obligatio sub 22 gravi succurrendi aliquando per eleemosynam proximo pauperi ex bonis simpliciter superfluis vitae et statui, et a fortiori ex superfluis decentiae status; sic *communior et tutior Doctorum sententia*. Vide verb. *Eleemosyna*, n. 19. Pauperes autem laborantes solum necessitate 23 communi nequeunt licite auferre ab aliis sibi necessaria ad sublevandam talem necessitatem. *Communis*. Vide ibidem, n. 20.

In quacumque pari necessitate potest quis 24 prius sibi providere, quam quibuscumque aliis, etiam parentibus; quia ordinata caritas incipit a seipso, cum sibi ipsi sit coniunctior. *Communis*. In quacumque pari necessitate debet 25 quis prius subvenire parentibus, filiis et uxori, quam fratribus vel sororibus, quia illis est coniunctior, adeoque ad illos est maior obligatio. *Communis*. In quacumque pari necessitate debet 26 quis prius succurrere sanguine iunctis, licet improbis, quam non iunctis sanguine et probis, quia coniunctio sanguinis inducit naturalem obligationem, non autem probitas vitae. *Communis*. In quacumque pari necessitate debet 27 quis prius subvenire parentibus naturalibus, quam spiritualibus, prius amicis et domesticis, quam aliis, prius indigenis, quam alienigenis, et sic de similibus. *Communis*.

In extrema necessitate debet quis prius sub- 28 venire patri, matri, uxori, filiis, fratribus et so-

⁴ NOTAE ROMANI THEOLOGI. — Continuator Tournely part. 3 de Rest. in partic., cap. 2, quaeres II, aperte assertit: *hominem, qui, transacta necessitate, ob quam omissa fuit restitutio, in pinguorem fortunam venit, urgeri obligatione restituendi hac de causa, quia tandiu remanet restituendae rei alicuius obligatio, quandiu dominus exigit rationabiliter, ut res illa sibi restituatur, eiusque dominium in alium non transfert; atqui, transacta extrema sua necessitate, rationabiliter exigit dominus ut res sua sibi restituatur; potuit enim legitime eius usum concedere ea lege, ut ipsius restitutio sibi fieret, statim ac fieri posset. Possent quidem homines consentire, ut quoties aliquis in extrema necessitate constitutus foret, is rem alienam, absque restituendi onere, tanquam pauper acciperet, sed in his de facto consensisse non videntur*. Atque hinc facile patet hominem, qui dum in extrema necessitate esset, mutuo atque commodato rem alienam accepit atque consumpsit, teneri ad restitutionem, dum in pinguorem fortunam veniat; tum quia hac lege praesumitur rei dominum commodasse vel mutuasse; tum etiam, quia vel homo ipse miser, qui mutuum vel commodatum accepit, sese obligasse videtur ad restituendum, cum posset. Imo et idem dicendum videtur de furto. Ideo

enim in extrema necessitate omnia communia dicuntur, quia hoc in casu dominus rei non censetur rationabiliter invitatus, dum quidpiam ipsius rei ab extrema necessitate laborante subripiatur; ergo qua ratione dominus rationabiliter invitatus non est, eadem ratione excusabitur miser a restitutione; atqui, transacta necessitate, dominus rationabiliter petit rem suam, cum homo iam restitutionis capax evaserit. Quid vero, si statuatur hominem mutuum et commodatum accepisse, aut furatum quidpiam fuisse, antequam in extremam incideret necessitatem? Nunquid a restitutionis onere absolutus esset, etiam dum dives evaserit? Ita sane Lucius noster, sive potius auctores, quos ipse sequitur, contendere videntur; at Romanis censoribus id minime placet, et quidem iure meritoque; nam dum mutuum, dum commodatum, dum furtum homo ille accepit, onus in se restitutionis suscepit, quod suspensum mansit, extrema superveniente necessitate, nequiquam tamen extinctum. Quamobrem, transacta necessitate, atque accedentibus divitiis, suspensio illa restitutionis cessat, ac virtute obligationis initio contractae debitum solvere tenetur. Confer Addit. ad verb. *Eleemosyna*, num. 18.

roribus, quam creditoribus, quia in extrema necessitate cessat obligatio solvendi debita, et urget sola obligatio alterius virtutis, v. g. caritatis. Caritas autem magis urget erga magis coniunctos; Bonacina, Less., Coninch., Diana, et alii citati, et secuti a La Croix lib. 3, part. 1, num. 728.

29 In extrema, vel gravi necessitate debet quis prius subvenire proprio patri et matri, quam proprio filio, quia licet sit aequae vicina connexio naturalis patris et matris ad suum filium, ac filii ad suum patrem et matrem, filius tamen plus habet a patre suo et matre, quam pater et mater a filio, adeoque est maior obligatio naturalis filii erga patrem et matrem, quam patris et matris erga filium; vide verb. *Filius*, a n. 91 ad 94.

30 In extrema necessitate debet quis potius subvenire patri et matri, quam uxori, filiis, vel cuicumque alteri, quia plus habet a patre et matre, quam ab ullo alio, nempe primum esse, quod est, fundamentum ad recipienda ab alio beneficia. *Communis*. Vide verb. *Eleemosyna*, num. 22, et verb. *Filius*, n. 95 et n. 98, ubi aliqui extendunt hoc etiam ad necessitatem gravem.

31 In extrema vel gravi necessitate debet quis potius subvenire patri, quam matri, quia licet mater plus passa sit, tamen absolute loquendo pater est principalior et nobilior origo totius esse, quod est in filio. *Communis*. Vide ibid.,

32 n. 22. In extrema necessitate debet quis potius subvenire filiis, quam uxori, quia de Iure naturae strictior est coniunctio patris ad filium, quam mariti ad uxorem, adeoque de Iure naturae tenetur pater in extrema vel gravi necessitate potius succurrere filiis, quam uxori, cum, qui genuit filium, de Iure naturae teneatur eum alere. *Communis*. Vide verb. *Filius*, n. 96 et

33 seq. In extrema vel gravi necessitate maritus debet potius subvenire uxori, quam aliis suis propinquis, et ita uxor debet potius subvenire marito. *Communis*. Vide verb. *Eleemosyna*, n. 22.

34 In extrema necessitate si sit filius, tenetur pater ipsi succurrere prius, quam uxor ipsius, quia coniunctio naturalis, quae est inter patrem et filium, est magis intrinseca, quam coniunctio civilis tantum, et extrinseca, quae est inter maritum et uxorem: pater enim genuit *esse* filii, uxor autem non genuit *esse* mariti, adeoque maiorem obligationem habet pater ad conservandum *esse* filii, quam habeat uxor ad conservandum *esse* mariti in tali extrema necessitate. *Communis*.

35 In communi necessitate debet quis potius prolibus suis succurrere, quam suis parentibus, quia proles sunt sub cura parentum, et ab illis etiam extra gravem necessitatem Iure postulant alimenta: non item parentes. *Communis*. Vide verb. *Eleemosyna*, n. 22, et verb. *Filius*, n. 99.

36 In communi necessitate debet maritus praeferre uxorem, et uxor maritum propriis parentibus

et prolibus. Vide verb. *Eleemosyna*, num. 22. In communi necessitate debet uxor prius succurrere marito, et maritus prius succurrere uxori, quam pater vel filius, quia in communi vita maritus et uxor sunt unum, et tanta est inter eos coniunctio, ut debeant se semper comitari, et sibi invicem adhaerere, iuxta illud Genes. II, v. 24: *Propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae*, adeoque ad ipsos prius, quam ad suos parentes et filios, spectat ad invicem sibi succurrere in communibus necessitatibus in dies occurrentibus. *Communis*.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Necessitatis nomine intelligi debet status hominis, in quo parere legi haud potest absque periculo suo. Periculum autem, si ad vitam pertineat, necessitas dicitur extrema; sin ipsi vitae non immineat, pro magnitudine periculi maior vel minor appellatur. Atque necessitas absoluta, si periculum nullo alio modo evitari potest, quam lege violata et respective, si alius quidem homo, at non hic homo, qui in illo versatur, declinare queat.

His notatis, videndum nunc quinam sit favor necessitatis.

Leges vel sunt divinae, vel humanae, eaeque vel aientes, vel negantes. Porro leges humanae regulariter intelligendae sunt cum exceptione necessitatis.

Idemque dici debet de legibus divinis aientibus, nisi forte intermissio actionis ita sit comparata, ut tendat in iniuriam Summi Numinis; tunc enim simul concurrit lex negans, quod nihil in Dei ignominiam sit faciendum. Quo refertur factum Danielis. Dan. VI, 10.

Leges divinae negantes, vel respiciunt ipsum Deum, vel nos ipsos, vel alios homines. Exceptionem necessitatis minime admittunt leges negantes, quae Deum respiciunt; nec aliud dicendum de legibus negantibus, quae respiciunt nosmetipsos. Quod vero attinet ad leges negantes, quae alios homines respiciunt, si necessitas sit a Deo, admittunt eae exceptionem necessitatis, si de conservatione nostri ipsius agatur, non item, si de perfectione nostra ac felicitate tuenda et amplificanda. Sin autem necessitas sit a malitia hominum, aut id illi agunt, ut pereamus, aut ut necessitatem peccandi nobis imponant, priori casu locus est favori necessitatis, nequaquam vero posteriori.

His perpensis regulis facile erit iudicare de favore necessitatis in casibus particularibus; vide tamen, qui de iis latius agunt, Thomasius, Iurisprud. Divin., lib. 2, cap. 2, § 130, et seq. tit.; Puffendorf. de Offic. Hom. et Civ., observat. 141; Barbeyrac. ad eundem Puffendorf. de Iur. Natur. et Gent., not. 5, et plur. seq., aliosque; sed caute simul legito.

NEGROMANTIA

Vide verb. SUPERSTITIO, num. 15.

NEGOTIATIO

PROUT EST CLERICIS INTERDICTA.

Summarium.

1. Negotiatio an, quomodo et quando sit, vel non,

1 Negotiatio an, quomodo, et quando sit prohibita, vel non, Clericis et Religiosis? Vide verb. *Clericus*, art. 3 per totum, ubi late de omnibus.

2 Negotiatio Clericis interdicitur, etiam sub alieno nomine; Benedict. XIV, tom. 1, Constit. 13 incip. *Apostolicae*. Et ubi haereditario iure, aut alias ad eos delata fuerit, dimitti debet; idem ibid., § 2. Quatenus continuari possit ad tempus; vide tom. 2, verb. *Clericus*, art. 3 in fine, ubi datur summarium dictae Constitutionis.

3 * Constitutiones adversus Clericos negotiatores innovantur, et extenduntur ad Clericos etiam sub laici nomine quomodolibet negotiantes; Benedictus XIV, Const. incip. *Apostolicae servitutis*, tom. 1 Bullar., n. 18.

4 Extenduntur item ad negotia a laicis inchoata, dein ad Clericos devoluta, sive haereditario iure, sive quocumque alio titulo, sive singulariter, sive communiter, sive separatim, sive conjunctim cum aliis bonis, cohaeredibus, vel sociis laicis existentibus.

5 Comprehendi etiam censentur illi Clerici, qui per seipsos, eorumque nomine proprio, vel per alios, aut alieno nomine etiam per suos cohaeredes, ac socios negotium exercent.

6 Hos omnes subiicit Pontifex quoad bona sic ab eis acquisita poenis in Constitutione Pii IV, quae incip. *Decens esse*, quae est 19 inter Bullas eiusdem Pontificis. Poenae illae sunt, ut bona sic acquisita sub spoliis debitis Camerae Apostolicae comprehendantur.

7 Si qui vero exempti sunt a poena spoliiorum ex Constitutionibus Pii IV *Romanus Pontifex*, et Pauli V *In eminenti*, illos pariter non exemptos quoad bona ex negotiatione provenientia

prohibita clericis et religiosis; ad num. 8. - 9. Non est tamen clericis interdicta negotiatio impropria; ad n. 13. - Alia ad rem ibi.

decernit, atque declarat in cit. Constitutione *Apostolicae servitutis*.

Negotiatio tamen impropria, non est Clericis interdicta, ut ex. gr. manuum suarum labore, et honesto artificio victum sibi comparare, quod et Apostolus Paulus suo exemplo docuit, et a SS. etiam Monachis praestitum est. De Synodo Dioec., lib. 7, cap. 49, § 2.

Licitum est etiam Clericis vendere res collectas ex propriis praediis, sicut et eas, quas coemerunt ad familiae suae sustentationem, quae, si superfuerint, vendere possunt carius, quam emerint, intra limites tamen iusti pretii. Ibid.

Plura si cupis, vide tom. 2, verb. *Clericus*, art. 3, ubi fuse de hac re tractatum est, atque sub n. 91 adducitur novissima Constit. Clementis XIII, merito observanda.

In ditione pontificia pro negotiis ad Ecclesiasticos pertinentibus in publicis consiliis quorumcumque locorum, deputandi sunt duo ecclesiastici, unus ex clero saeculari, alter ex regulari, et ambo ex saeculari, si desint Regulares interpellandi toties, quoties pertractandum est aliquid ad ipsos pertinens, ut intersint in iisdem consiliis cum suffragio consultivo dumtaxat: cum facultate tamen recurrendi, si laici contrarium resolverint. Si vero neglexerint interesse, non inde invalidum erit quidquid in dictis consiliis decretum fuerit. Vocandi sunt etiam, quando redditur ratio expensarum, quae ab iisdem Ecclesiasticis tolerantur, eisque communicandi in loco designato a gubernatoribus, non vero tradendi libri computorum, cum facultate pariter recurrendi ad superiores, si quid iniustum in illis deprehenderint. Sic statuit Benedictus XIV, 29 Iulii 1752, Constitut. incip. *Quamvis*.

NEOPHYTI

1 Neophyti ad Sacros Ordines non sunt promovendi, nisi prius de eorum constantia in vera nostra fide constiterit; Conc. Nicaenum, Canon. 2, ibi: *Nam et tempore opus est, ei, qui catechizatur, et post Baptisma probatione quamplurima*. Et in Canone 3 Arabico, ab Echeliensi edito, ibi: *Quicumque recens baptizatus fuerit, cuius fidei adhuc non dignoscitur experimento certitudo, ne Episcopus, aut Presbyter, aut Dia-*

conus ordinetur; Bened. XIV de Synodo Dioecesana, lib. 7, c. 65, n. 6, ubi subiungit, quod ad id dignoscendum, quantum temporis requiratur, est incertum, cum nullum de hac re sit certum tempus a iure definitum, adeoque, ut volunt Covarruvias et Gibalinus de Irregularitate, c. 3, qu. 3, et alii, videtur id relinqui arbitrio et prudentiae Episcopi serio expendentis mores et constantiam in fide cuiusque Neophyti.

NOVUS ARTICULUS DE NEOPHYTIS

EX ALIENA MANU.

Summarium.

1. De origine et explicatione huius vocabuli, ad n. 2. - 3. Quanam privilegia Neophytor. - 4. Quisnam collegium ecclesiasticum adolescentium Neophy-

1 Nihil habet Ferrariana Bibliotheca in articulo *Neophyti*, praeter duo, eaque sane non magni momenti, ab Opere de Synodo Dioecessana Benedicti XIV excerpta, etsi multa ad Neophytos spectantia, notatu dignissima occurrant, quae suum pluteum in hac refertissima Bibliotheca occupare merentur. Quapropter integrum articulum adlaborare statui, in quo nonnulla haud contemnenda indigitare pergam.

2 *Neophytus* a duplici graeca dictione Νέον et Φυτόν, *nova plancta*, idem est ac *recens consitus*, sumitur pro eo, qui nuper ecclesiasticum statum amplexus est, vel religionem est ingressus. Communius tamen per Neophytum intelligitur ille, qui recens ab infidelitatis statu egressus, sacris Baptismatis undis est regeneratus.

Isti sunt novellae plantationes in domo Domini, quas semper maximi fecit Ecclesia, nunc vero, proh dolor! illi, qui olim vocabantur (ut verbis utar Auctoris sermonis, olim inter Augustinianos 157 de Tempore nunc 172 in Appendice) *novella germina, sanctitas regenerata ex aqua et Spiritu, germen pium, examen novellum, flos nostri honoris, et fructus laboris, gaudium et corona mea*; adeo sunt vulgo despecti et abiecti, ut fortasse inter maximas reputetur iniurias Neophytum quemquam vocitare, iique, qui Dei gratia illuminati, superstitione relictā, Christianae Religioni nomen dedere, Dei donum occultare cogantur.

3 Privilegia neophytis concessa a Paulo III et a Clem. XI confirmata, vide sub verb. *Hebraeus*, tom. 3, pag. 312.

Haec porro, caeteraque omnia privilegia in favorem Neophytorum alias a Sancta Sede emanata, sanctissimus Dominus Noster Clemens Papa XIII probe sciens infidelium conversionem inter Apostolatus instituta primum obtinere locum, novissime confirmavit suo chirographo ad eminentissimum dominum Cardinalem Nigrorum proauditorem dato die 26 Octobris 1766, in quo, inter multa, haec statuit: « I. Quod in futurum, ac perpetuis futuris temporibus Neophytorum iudex, eorumque receptoriae domus, ecclesiae et universitatis, ac locorum piorum annexorum in causis civilibus passivis motis et movendis, sit illustrissimus et reverendissimus D. Almae Urbis pro tempore vices gerens. III. Quod Neophyti a quibuscunque censibus taxisque ab artium statutis praescriptis sint exempti, earumque artium ac

torum instituit. - 5. Retunditur in hoc quorundam protestantium scriptorum audacia. - 6. De matrimonio Neophytorum ad fidem conversorum non pauca adducuntur, ad num. 36. - 37. Alia quoque ad rem *re-missive*.

universitatum onera atque munera subire minime teneantur, eisque solitae litterae patentales gratis concedantur. V. Quod sint immunes a taxis et licentiis tribunalis viarum cum illa amplitudine, et respectiva limitatione exemptionis, quae fuit iam declarata in decretis Congregationis particularis deputatae a san. mem. Clemente Papa XI. VII. Quod dictum est pro Neophytis, intelligatur constitutum etiam pro Neophytorum filiis primi gradus, et pro maritis Neophytarum, filiarumque primi gradus Neophytorum ».

Collegium ecclesiasticum adolescentium Neophytorum instituit Greg. XIII. Causam erectionis huius collegii explicat S. Pont. in bulla incip. *Vices eius*, quae eius est 73, to. 4, p. 3 Bullarii, pag. 346, his verbis: « Ut non modo haereticorum, sed eorum etiam qui in infidelitatis tenebris ambulantes misere pereunt, praesertim Iudaeorum conversionem, veramque salutem exoptare, ac totis viribus quaerere non cessemus.

» Proinde fidei Christianae propagationi, et incremento huiusmodi, quantum possumus, incumbentes, atque tam salutis et eruditionis eorum puerorum et adolescentium, qui ex Iudaeorum, Turcarum et Maurorum, similiumque Mahumedanorum genere nuper ad Christi fidem conversi sunt... providere volentes, *ut ex eis prodeant operarii ad opus Evangelii idonei, qui in ipsa urbe caeterisque Italiae locis, atque adeo in omnibus terrarum orbis partibus, in quibus Iudaei et infideles degunt, christianae fidei mysteria, etiam propria illorum linguae, sive hebraea, sive arabica explicare, docere et praedicare possint et valeant*, nihil opportunius esse censuimus, quam proprium collegium ad eosdem instituendos erigere ».

Concedit deinde privilegia amplissima ad instar studii generalis Almae Urbis.

Hinc audacia retunditur duorum protestantium scriptorum, scilicet Io. Christophori Wagenseilii, et Iacobi Basnagii, virorum caeteroquin doctorum, qui, Ecclesiae Romanae impendendae pruritu nunquam non excitati, Apostolicam Sedem calumniantur, ac si Iudaeorum conversionem omnino posthaberet. Primus in praefatione ad opus cui titulus *Tela ignea Satanae*; Altorfii, 1681, pag. 89, haec contumeliose eructat: « Videram Romae illas magnificas augustasque aedes, quibus collegium Propagandae Fidei nomen, unde tanquam ex al-

veari quocunque terrarum provolant... pag. 91. An non per omne Turcicum imperium, per Persiam, totamque Africam dispersi agunt infiniti Iudaei informationis indigi? Sed horum quoque in gratiam quemquam missionariorum iter aliquando ingressum esse, nunquam fando accepimus... Certum tamen est nihil frigidius et negligentius Romanum clerum tractare, quam Iudaeorum conversionis negotium ».

Alter vero *Histoire des Juifs, all'Haje*, 1716, tom. 9, part. 2, vol. 14, p. 546, non minus audacter Romanam Sedem impetit: *Quoique Saint Pierre ait été l'apôtre des Juifs, et que ses successeurs, marchant sur le traces de cet apôtre, dussent donner tous leurs soins à la conversion de ce peuple, ils ne laissent pas de les négliger beaucoup*. Haec illi non minus impudenter quam falso.

6 Faxit Deus ut ecclesiasticum neophytorum collegium e pulvere reviviscens iuxta Pontificis institutoris mentem, fructus uberes in Iudaeorum Mahumedanorumque gente producat, ut os iniqua loquentium obstruatur.

7 Neophytis ad fidem conversis Venetiis in loco pio catechumenorum permittitur matrimonium contrahere cum fidei, absque interpellatione prioris coniugis in infidelitate relictis, arbitrio Nuntii Apostolici Venetiis existentis. Benedictus XIV, Const. 117 incip. *In suprema*, to. 1

8 Bullarii sui, p. 483, dummodo praefato Nuntio summarie et extraiudicialiter constet, coniugem absentem moneri legitime non posse, aut monitum, intra tempus in monitione praefixum suam voluntatem significare neglexisse.

Libellum repudiî non licet Iudaeis ad fidem conversis dare uxoribus in iudaismo remanentibus. Bened. XIV, in Constit. incip. *Apostolici*, to. 2 Bullar., p. 330.

Neophytus, si repudiî libellum rabbinicis superstitionibus inveniatur dedisse uxori nolenti se convertere, in eum, tanquam *Iudaizantem*, animadvertendum esse statuitur. Ibid., p. 331.

Si autem id fecerit coram notario et testibus Christianis, minori poena plectendus erit. Ibidem.

9 Contingit saepenumero ut ex coniugibus infidelibus, vir catholicam fidem amplectatur, uxore in sua infidelitate remanente. Disputatum non minus frequenter fuit an uxori volenti in sua perseverare infidelitate, cogendus sit vir ad dotis munerumque nuptialium restitutionem. Nulla hucusque prodiit, quod sciam, aliqua authentica huiusce controversiae definitio. Quamobrem non abs re fore confido, si hic eam breviter ventilandam aggrediar, ut morem geram viro mihi necessitudine coniunctissimo, qui eandem profunde examinavit, mihi-que disquisitiones suas benigne suppeditavit.

10 Primus qui in praeiudicium viri conversi quaestionem determinavit, seu potius dubitare coepit circa contrariam sententiam, videtur

fuisse Baldus iunior in suo opere de Dote, dissert. 21, n. 47: *Sed vidi, inquit, alias dubitatum, si infidelis, puta Iudaeus uxoratus conversus est ad fidem, uxore remanente in Iudaismo... debet rehabere dotem suam*.

Eum secutus est Everhardus iunior, tom. 1, 11 cons. 36, n. 3, ubi relata Baldi opinione, concludit: *Quam sententiam probó*. Alios fortasse, qui eidem opinioni subscripserint, recensere non erit difficile. At cum non quaeramus quid hic aut ille senserit, siquidem summo iuri adhaerere, quantum fieri potest, intendimus, hinc supervacaneum esse arbitror in aliis auctoribus perquirendis tempus insumere.

Oppositam nunc sententiam perscrutandam 12 assumo, de cuius certitudine dubitari non posse existimo. Dico itaque, si casus contingat, virum infidelem Christianam religionem amplecti, et uxorem in sua infidelitate persistere, nullatenus posse primum obligari ad dotis munerumque dotalium restitutionem. Quam quidem assertionem ita probó.

Ex iure canonico firmum statutumque manet 13 sequens principium, scilicet exposito in casu infidelem uxorem censi repudiare maritum. Can. *Si infidelis* 28, qu. 2: *Si infidelis, inquit, discedit odio Christianae religionis, discedat. Non est enim frater aut soror (fidelis) subiectus servituti. Non est enim dimissio peccatum propter Deum, si alii se copulaverit. Contumelia quippe Creatoris solvit ius matrimonii circa eum qui relinquitur. Infidelis autem discedens, et in Deum peccat, et in matrimonium, nec est ei fides servanda coniugii, qui propterea discedit, ne audiret Christum Deum esse Christianorum coniugiorum*. Vides ergo ex hoc canone, uxorem infidelem illam esse quae discedit, et virum fidelem ab ea dimissum.

Totidem fere habet S. Ambros. to. 3, edit. 14 Paris. 1603, col. 366, a quo videtur canon praefatus desumptus, etsi a Gratiano Gregorio tribuatur. Et ne quis putet canonem huiusmodi 15 nulla pollere auctoritate, utpote qui a Gratiano duntaxat referatur, sciat ipse velim eundem approbatum fuisse ab Innoc. III, c. *Quanto de Divortiis*, ubi Episcopo Ferrariensi ita scribit: *Si enim alter infidelium coniugum ad fidem catholicam convertatur, altero vel nullo modo, vel non sine blasphemia divini nominis, vel ut eum pertrahat ad mortale peccatum, ei cohabitare volente: qui relinquitur, ad secunda, si voluerit, vota transibit: et in hoc casu intelligimus quod ait Apostolus: Si infidelis discedit, discedat... et canonem etiam, in quo dicitur: Contumelia Creatoris solvit ius matrimonii circa eum qui relinquitur*.

Unde merito notat Van-Espen, to. 3, part. 5, 16 Comment. ad part. 2 Gratiani, pag. 306: *Sententiam Gratiani secuti sunt uno consensu theologi et canonistae: quin et ipsi Romani Pontifices eam in omnibus adoptarunt, uti videre*

est in decretalibus Clem. III et Coelest. III... similiter et Innocent. III sententiam Gratiani quoad utrumque distinctionis membrum adoptavit in cap. 7 Extra de Divortiis.

- 17 Hinc patet Romanae Ecclesiae sententiam esse, infidelem uxorem nolentem conyerti, aut marito cohabitare sine Creatoris contumelia, censi eum repudiare. Tota ratio innititur in illo Apostoli verbo, 1 ad Cor. VII, 15, *discedit*, ex quo concluditur matrimonii vinculum solum iri; verum respective solum ad fidelem qui ab uxore infideli dimittitur.

- 18 Quare S. Thom. in 4, dist. 37, qu. 2, art. 5, ad 3, eam perpetuo caelibatui servando adstringi merito docet, *unde in poenam uxoris infidelis ei indicitur, quod non possit cum alio contrahere magis quam ex virtute matrimonii praecedentis*. Quam sententiam secuti sunt S. Bonavent. in 4, dist. 37, art. 2, qu. 2; Turrecremata in c. *Simili modo* 28, qu. 2, ad 3 arg.; Basil. Pont. de Matrim., lib. 7, c. 48, n. 26.

- 19 Iam vero, cum ex dictis clare aperteque constet, uxorem infidelem in nostro casu repudiare fidelem maritum, de qua re nemo ambigere potest, quaerendum est utrum mulier illa ius habeat ad dotem atque ad nuptialia munera repetenda. Quod si huiusmodi ius, nedum ei denegetur, quinimo ad dotis munerumque nuptialium amissionem legibus damnetur, omnino certum atque exploratum erit saepe a nobis laudatam infidelem uxorem maritum conversum adstringere nequaquam posse ad dotis ac donationum restitutionem. Quod autem tali poenae uxor virum suum repudians legibus subiiciatur, nemo, nisi sit in iurisprudencia prorsus novus, ignorat.

- 20 In Codice Theodosiano, edit. Gottofr. Lipsiae 1736, lib. 3, tit. 16, l. 2, de Repudiis, pag. 355, aperte statuitur: *Mulier quae, repudii a se dati oblatione, discesserit, si nullas probaverit divortii sui causas, abolitis donationibus quas sponsa perceperat, etiam dote privetur*. Paria leguntur l. 8, § 4, Cod. Justin. de Repudiis, tit. 17: *Mulier si, contempta lege, repudium mittendum esse tentaverit, suam dotem et ante nuptias donationem amittat*. Vide et in Authent., collat. 4, cap. 15.

- 21 Neque ullum futurum fore arbitror, qui ita desipiat, ut hasce leges antiquatas esse affirmet. *Inepti est* (inquit clar. Gottofr., Comment. in Cod. Theod., lib. 3, de Repud., p. 314) *eorum sententia, qui hanc legem una cum superiore abrogatam tradunt novella Theodosii 17 de Repudiis: est enim ea novella non de poenis iniusti repudii, ut haec lex, verum contra de poenis coniugum qui divortio causam dedere*.

- 22 Consonant dispositionibus Romani iuris ipsa Iudaeorum iura, in *Misna*, seu Iure civili-canonico Hebraeorum, edit. Gulielmi Surenhusii, Amstelodami an. 1700, part. 3, p. 74, ubi in

Tractatu *Chotuboth*, hoc est: de Dotibus et literis matrimonialibus, cap. 5, n. 7, sequens exstat statutum: *Si quae rebellaverit contra maritum suum, ei diminuunt dotem suam matrimoniale, septem denarios qualibet septimana... Quousque diminuet? usque ad quantitatem dotis matrimonialis*.

Est igitur Romanis Iudaeorumque legibus ²³ cautum, ut quotiescunque mulier absque legitima causa a viro suo discedit, repudium ei offerendo, dotem caeteraque dotalia munera amittat. Quo posito, ea quae hucusque dicta sunt, sequenti ratiocinio colligo. Iure canonico decernitur ut, si quae mulier infidelis, viro ad fidem converso, in sua infidelitate persistat, aut ei coniungi nolit sine Creatoris contumelia, censeatur ei repudium impertiri, et quidem iniuste; quare enim vir duntaxat a matrimonii vinculo liberatur. At vero iure civili non absimili modo cavetur, ut uxor, repudium marito suo iniuste mittens, dotem et ante nuptias donationem amittat. Ergo praefata mulier infidelis renuens fidem amplecti, et marito cohabitare sine Creatoris contumelia, tum dotem, tum munera nuptialia amittit.

Duo huic doctrinae opponi possent. Primum, ²⁴ cui Baldi et Everhardi conclusio innititur, ex eo petitur, quod Iudaei ad fidem amplectendam nequaquam sint cogendi. Ita Baldus loco cit.: *Quia propter hoc quod non velit converti, non debet perdere dotem, quia nullus cogitur accipere fidem*. Cuius vestigia secutus Everhardus, et ipse laudato loco eandem assert suae sententiae rationem his verbis: « Praesupposito quod Iudaeus nullo modo ad Christi fidem... cogi, aut compelli potest... nec metu amissionis bonorum, vel dotis, ad fidem sunt cogendi... ut bene facit text. in can. *Qui sincera* 3, dist. 45, ubi divus Gregorius rescribit: *Iudaeos non molestiis, aut vexationibus ullis, sed mansuetudine ac blandimentis ad fidem Christianam permovendos esse* ».

At fallitur uterque. Quis unquam somniavit ²⁵ infidelem uxorem dotis amissione cogendam esse ad fidem amplectendam, quasi dotis amissio eo tenderet, ut compelleretur iudaismum eiurare; non vero iusta esset poena a legibus inflicta ob denegatam viro cohabitationem? Duo namque illa in femina sunt spectanda, ideoque nunquam confundenda: perseverantia scilicet in sua infidelitate, et denegatio cohabitationis facta viro suo sine Creatoris contumelia; primum crimen Dei vindicis Tribunali puniendum relinquitur; alterum vero, quod verum repudium a iure canonico reputatur, dotis aliorumque munerum amissione civilibus legibus plectitur.

Porro S. Gregorii textus tantum abest ut ad ²⁶ versantium opinioni quidquam momenti superaddat, quin potius eam recta confodit. Sane S. Pontifex, tum in epistola ad Petrum Episcopum Terracinensem quae est 35, lib. 1 Re-

gesti, tom. II edit. Benedict., col. 524, tum in altera ad Cyprianum diaconum rectorem patrimonii Siciliae data, quae est 8, loc. cit., col. 733, aperte dicit non esse Iudaeos ad fidem perducendos minis et terroribus, sed alliciendos esse *mansuetudine, benignitate, admonendo, suadendo*, et etiam temporalium beneficiorum oblectamento. At addit non esse a fide repellendos *minis et terroribus*.

27 Quaero nunc in quam sententia sanctissimi Pontificis statutum plenum suum sortiatur effectum? Siquidem, si contrariae doctrinae standum sit, nedum Iudaeus ad fidem catholicam eiurandam non allicitur mansuetudine, benignitate, atque temporalium beneficiorum oblectamento; verum etiam ab eiuranda sua perfidia depellitur. Quis enim nesciat quam facile sit virum infidelem, ac praesertim Iudaeum, cuius in mente vix evangelici luminis splendor infidelitatis tenebras repellere coepit, a fide amplectenda deterri, si animadvertat fructum conversionis suae esse restitutionem dotis caeterorumque munerum? Adde usum obtinere apud Iudaeos hodiernos, ut via repudiis a lege permissis pracludatur, dotes praeter modum augeri, ultra rei veritatem. Quin et ipsa mulier, quae fortassis ex metu amittendae dotis ad fidem alliceretur, si certa sit, ex viri conversione futurum fore ut dos ei restituatur, in infidelitate magis magisque confirmabitur.

28 Ad rem afferre iuvat verba Iulii Morosini neophyti doctrina et pietate insignis in opere, cui titulus: *Via della fede*, Romae, typis S. Congregationis de Propaganda Fide, edito an. 1684, ubi quaestione hac exagitata to. 2, pag. 1011, tandem pag. 1018, concludit: *Confido pure, che la Santa Sede Apostolica, nè qualsivoglia altro tribunale vedendo scoperti gl'inganni dei nostri avversarii, e i pregiudizi alla santissima religione, che professiamo, permetterà, che la Sinagoga si vanti de' suoi artifizii, e ponga impedimenti efficaci alla conversione degli Ebrei, molti dei quali per quella pretensione de' capi loro (su i donativi nuziali) temendo di perder i beni temporali, s'astengono di lasciar l'Ebraismo*.

29 Prima difficultate soluta, ad secundam convellendam iam propero. Ea autem desumi ex eo potest, quod supremae Inquisitionis tribunal facile sese praebeat in concedendis dispensationibus, ut vir conversus ad secundas transeat nuptias absque interpellatione coniugis in infidelitate permanentis, num viro suo copulari velit absque Creatoris contumelia. Quod quidem argumentum ex eo incrementum sumit, quod auctoritate roboretur celebris Ritualis sacramentorum a Cardinali Sanctorio iussu Gregorii XIV evulgati, cuius saepe meminit Benedict. XIV in opere de Synodo dioecessana, alias typis Vaticanis impressi, ubi titulo, *De recipiendis et instruendis catechumenis*, pag. 127,

haec leguntur: *Uxor conversi, si post omnem adhibitam diligentiam ad fidem venire noluerit, sed obdurata in infidelitate permanserit, dimittatur... Neque cum ea cohabitare, propter periculum subversionis fidei, et blasphemiae, et contumeliae in Creatorem; nisi propter spem, et certa indicia futurae conversionis uxoris, et praelatus sincera mariti fide, et stabilitate confisus, id ei ad tempus iudicaverit permitendum*. Hinc si Sancti Officii tribunal dispensat, ne uxor interpelletur; si de facili non est permittenda cohabitatio virum conversum inter et uxorem infidelem; ut quid poena plectenda est uxor in dotis amissione, quae neque interpellatur; vel si interpellatur, et si promittat se vivere velle absque Creatoris contumelia, non de facili ei cohabitatio cum viro suo conceditur?

Enimvero tota haec difficultas, ut plausibilis 31 videatur, oculi ictu evanescit. Atque in primis, dum ego in ea sum sententia, ut saepepraefata uxor omne ius ad dotis munerumque nuptialium repetitionem amittat, eam suppono iure interpellatam fuisse super cohabitatione, atque eam hanc denegasse, vel si in eam inclinaverit, sarta tecta haud servaretur debita in Creatorem reverentia; tunc enim ipsa est in culpa; ipsa divertit a marito innoxio; ac proinde ipsa de sua pertinacia debitas poenas per dotis amissionem luere debet. Quod si sine ulla eius noxa vir eam relinqueret, tunc quaestio pristinum suum mutat aspectum, atque alia evadit. Restat igitur inquirendum utrum dispensatio frequens a S. Officio impertita, aut difficultas in concedenda cohabitandi licentia innocuam reddat uxorem. Si res ita se habeat, status quaestionis nostrae iterum mutatur. Quod si ipsa semper culpabilis perseveret, a iusta animadversione a legibus inflictâ liberari nequitiam poterit.

Quaenam porro causa est cur dispensationes 32 huiusmodi facili negotio conceduntur; et e contra cohabitatio ex se licita, et debita aliquando interdicatur? Haud multum insudandum nobis est ut eam assequamur. Etsi enim, si theorice res spectetur, nullatenus repugnet ut alter coniugum falsae addictus sit religioni, altero inter Christianos coadunato, attamen in praxi res semper periculi plena visa est, ut Christianus vir cum femina infideli, ac praesertim Iudaea cohabitare. Promittet fortasse illa se quidquam nunquam molituram fore, quod in Creatoris contumeliam vergere possit. At nunquid stabit promissis? Quis cautam fideiussionem exhibebit? Si de haereticis Apostolus dicit 2 ad Timoth. II, 17: *Et sermo eorum ut cancer serpit*; quid dicendum erit de femina erga maritum tenellae adhuc fidei, veluti modo genitum infan- tem? Nonne universam dabit operam blanditiis, precibus, lacrymis, ut in animae perniciem, Deique contumeliam, fidem, quam amplexus est, eiuret, et ad pristinum votum re-

vertatur? Haec quotidie vidimus, et utinam non videremus, etiam tunc, cum uxor maritum in sua conversione comitatur!

- 33 Demus autem et in praxi, uxorem Iudaeam viro converso copulari posse, si merum Iudaismum profiteatur, legem scilicet Mosaicam. At si praeter legem Moysis, rabbinismum sequatur, talmudistarum instituta veneretur, qui fieri potest, ut ei cum viro cohabitare indulgeamus? Nemo in talmudistarum theologia, nisi sit ieiunus, ignorat sanguinariam, virulentam atque detestandam legem, qua tenetur unusquisque Iudaeus interimere quemcunque, qui Iudaicae superstitioni valedicens, Iesu Christo vero Deo nomen dederit. Huic legi praecipue uxor astringitur. Et ne quis me sycophantam arbitretur, nefarias eorum decisiones, prout in eorum libris, iacent, hic accipiat: Talmud, tractatu *Avodà Zarà*, fol. 26, lin. ult., haec habet: *Gentiles, pastores animalium minutorum, non sunt extrahendi de puteo* (si in illum inciderint) *nec praecipitandi; at haeretici, et calumniatores, et amesciumadim* (id est apostatae, seu neophyti) *sunt praecipitandi et non extrahendi*. Hinc Maimonides, c. 4, n. 10, Halachoth Rozeach, huiusmodi praeceptum inhumanum tradit: *Praeceptum est occidere Israelitas illos qui legem abnegant et prophetiam. Si est in manu eius vis ad occidendum eos in gladio, publice occidet, alias veniat super eos praetextibus, donec occisionis eorum causam quaesierit*, etc. Vis plura? Eia alter rabbinus non minus Maimonide celebris. Is est Isaac Abravanel c. 5 libri de Capite fidei, p. 22 versionis cl. Vorstii, edit. Amst. 1638.

- 34 Vide, inquit, verba Rab, quae scribit sub finem articulo-
rum his verbis, etc. Qui non credit cuilibet istorum articulo-
rum, prout aequum est, et iam exclusus est a communione Israelis, atque negat radicem (hoc est fidei fundamentum), et vocatur haereticus, atque Epicureus, atque excisor plantarum (id est Iudaismi abnegator), ac tenetur homo huiusmodi odio prosequi, ac abominari, atque perdere istum. Et iuxta hoc dicitur Psal. cxxxix, 21: *Nonne oses tuos odi, Domine?* Et ne mulierculae ipsae mandatum hoc satanicum ignorarent, anno 1654 seu potius ann. 1672 editus est Venetiis libellus inscriptus: *Sepher Emeth Veemunah* a R. Isaac Aruvus, hebraice atque italice editus, in quo eadem venefica doctrina, idemque homicidiale praeceptum neophytos interimendi clare enucleateque firmatur. Ita enim habet p. 127, post relata Abravanelis verba: *È precetto di odiarlo e di perderlo, e su lui fu detto già: Quei che odiano te, o Signore, odierò*. Hebraice testimonia darem, si id necessitas exposceret.

- 35 Praemissa huiusmodi lege nunquam satis horrenda, quis non laudet oeconomiam hodiernae disciplinae, qua facilis redditur dispensationis

assectio circa mentem uxoris, an convivere velit cum marito sine Creatoris contumelia? Quis non extollat monitum illud a prudentia dictatum, ne faciles se exhibeant praelati in concedenda cohabitatione viri cum uxore infideli? Unum forte medium superesset: cogere videlicet mulierem ad eiurandam legem rabbinicam, ei interdicendo quamvis cum Iudaeis caeteris communicationem, accessum ad Synagogas, et quemcunque actum, qui inter legis Mosaicae limites non contineatur. Verum cum huic durissimae conditioni impossibile sit ut hodiernus Iudaeus subscribat, hinc optima est consuetudo dispensandi super interpellatione.

Concludo igitur, et dispensationem, et difficultatem assensus ad cohabitandum, nihil obstare iustae poenae a legibus impositae mulieri, quae virum suum relinquit. Huiusce enim tum dispensationis, tum difficultatis causa est ipsa uxor, quae praesumitur nunquam cohabitatura sine Creatoris contumelia. Haec praesumptio fundatur in facto et in iure. Factum ex praxi constat; ius ex ipsa Iudaeorum doctrina. Hinc certo certius est uxorem infidelem, si converti renuat post conversionem mariti, omne ius amittere ad dotis et ante nuptias donationum repetitionem.

Caeterum, si quae contra hanc conclusionem exstet definitio, omnia pro non dictis haberi volo.

*Addenda et notanda ex Benedicto XIV
ad num. 7 h. art.*

IN EDIT. CASIN.

Iis quae sub verb. *Matrimonium*, art. 5, 37 post n. 114 addita per nos fuerunt, duce ac magistro Benedicto XIV circa matrimonia in infidelitate contracta, ab iis qui postea ad Christianam religionem convertuntur, non alienum putamus sequentia subnectere desumpta ex prae-
laud. Summo Pontifice de Synodo dioecesis, in haec sane verba:

Matrimonii inter infideles contracti vinculum solvitur, ubi alter ex coniugibus ad Christi fidem convertitur, alter vero requisitus, ut vel eandem fidem amplectatur, vel tori societatem sine contumelia Creatoris servare consentiat, utramque conditionem obfirmate recusat. De hac materia actum a nobis est superiore lib. 6, cap. 4, n. 3. Nec omittendum hic esse ducimus id quod, die 23 Ianuarii 1603, responsum fuit Episcopo hac ipsa de re sciscitanti; sicuti videri potest lib. 10 Decret., pag. 55: « Sacra Congregatio censuit ita respondendum, minime posse praedictos ad veram fidem conversos accipere alias fideles uxores, nisi prius constiterit utrum primae voluerint cum eis permanere, vel non. Quod si noluerint cohabitare, vel si voluerint, non tamen absque contumelia Crea-

toris, vel ut conversos ad mortale peccatum pertrahant, tunc posse eos alias fideles accipere uxores. Si cohabitare absque Creatoris contumelia velint et absque eo quod conversos ad mortale peccatum pertrahant, quamvis veram agnoscere fidem noluerunt, non posse conversos alias fideles accipere uxores. Non sufficere ea quae proponuntur, nempe loci distantiam, difficultatem ac praesumptionem, cum constare debeat de voluntate ipsarum uxorum infidelium». Neque aliud hac in re addendum remanet, nisi quod superiori ecclesiastico onus incumbit adhibendi vigilem curam, ne infideli coniuge in societatem tori consentiente, id mali sequatur, ut neophytus ad vomitum redeat, et in pristinas infidelitatis tenebras prolabatur. Cohabitatio cum infideli coniuge, etiam remota Creatoris contumelia, videtur vetita a Concilio Toletano IV in can. *Iudaei qui Christianas* 28, qu. 1. Eadem tamen expresse permittitur cap. *Quanto*, et cap. *Gaudemus* de Divortiis, quae multo tempore post Toletanum canonem edita fuisse constat. Non desunt tamen theologi clari nominis, qui, gravi spectato periculo, cui ex societate cum infideli coniux fidelis exponitur, etiamsi ille sine Creatoris contumelia se cohabitaturum polliceatur, adhuc tamen societatem huiusmodi illicitam esse contendunt. Videri hac de re possunt Pontius de Matrimon., lib. 7, cap. 48, num. 8 et seq., a Breno in Manual. missionarior. oriental., tom. 2, lib. 3, cap. 5, qu. 1, num. 16. At satis recte sentire videtur Cabassutius, qui in Theor. et prax. iur. canon., lib. 3, cap. 23, n. 10 et 11, huius dubii resolutionem pendere affirmat a casuum circumstantiis et moribus regionum.

Deinde hoc pacto prosequitur:

In relationibus Episcoporum atque missionariorum, sequentes duo casus saepe reperti sunt occasionem praeuisse, ut postulata proponerentur Congregationi de Propaganda Fide, et ab hac deinde, ut moris est, ad Congregationem Concilii, vel ad alteram universalis Inquisitionis transmitterentur. Primus videlicet de infideli aliquo ad Christi fidem converso, qui propriae sectae errorem sequendo, plures duxit, et habet adhuc uxores; cumque ignoretur an prima ex istis Christianam religionem amplecti velit, secunda vero aut tertia ad id promptam se exhibeat, dubitatur an permitti possit marito, ut, priore illa relicta, posteriori, de cuius animo ad conversionem parato satis constat, deinceps adhaereat, etiamsi prima duntaxat iusta uxor ex omnibus censi debeat, uti docet S. Thomas in 4 Sentent., dist. 39, qu. unic., art. 3 ad 4, quem passim sequuntur alii theologi, sicuti videre est apud Sanchez de Matrim., lib. 2, disp. 73, n. 4 et 5. Alter casus est, cum aliqui, qui in statu infidelitatis matrimonio iuncti erant, Christianam religio-

nem amplexi, Christianum coniugem accipere cupiunt, sed penitus ignorant ubinam gentium sit primus coniux, et utrum adhuc sit inter vivos, cum in captivitatem inciderit a multo tempore, et in longinquas remotasque regiones abductus fuerit. His itaque evenientibus casibus, incerti quid consilii caperent, quamque agendi rationem et regulam sequerentur, tum ordinarii praesules, tum missionarii praedictae Congregationis et Sedis Apostolicae sententiam exquisierunt.

Duo Summi Pontifices, S. Pius V et Gregorius XIII, opportunas hoc in genere agendi regulas statuere non omiserunt, iuxta quas effectatae semper exinde sunt responsiones ad eiusmodi postulata, quoties ab iis regionibus transmissa fuerunt, de quibus in apostolicis dictorum Pontificum litteris actum fuit. Cum enim hae certas quasdam regiones unice respiciant, minime possunt ad alias extendi, quantumvis id suadere videretur identitas, aut paritas rationis, (* id quod lector perpendat necesse est *). Et quidem S. Pius V in apostolicis suis litteris, quarum initium est *Romani Pontificis*, impressis in 5 part. Constitutionum Apostolicarum pro Missionibus Sinarum et Tunkini, etc., edit. Paris. 1676, exponit quod Indis, qui plures in infidelitate uxores habuerant, si quando ad fidem convertebantur, in more positum erat ut eam quisque uxorem retineret, quae secum una Christum Deum agnoscere, eiusque fidem amplecti consentiebat. Id vero magnas secum ferebat difficultates; cum et saepissime contingeret ut illae quae cum maritis Christianam religionem amplectabantur, uxores primae non essent; et aliunde arduum nimis esset eosdem Indos ab iis mulieribus divellere, quae una cum ipsis ad baptismum sese offerebant. Itaque ut his difficultatibus, malisque occurreret, Sanctus Pontifex sequentem edidit declarationem: « Ideo Nos, statui dictorum Indorum paterno affectu benigne consulere, atque ipsos Episcopos et ministros huiusmodi scrupulis eximere volentes, motu proprio et ex certa scientia, ac de apostolicae potestatis plenitudine, ut Indi, sicut praefertur, baptizati, et in futurum baptizandi, cum uxore, quae cum ipsis fuerit baptizata et baptizabitur, remanere valeant, tanquam cum uxore legitima, aliis dimissis, apostolica auctoritate, tenore praesentium declaramus matrimonium huiusmodi inter eos consistere ». Gregorius XIII in suis litteris incipientibus *Quoniam saepe contingit*, quae impressae habentur apud Pontium de Matrimon., lib. 7, cap. 48, num. 23, cum exposuisset persaepe contingere ut ab Angola et Aethiopia, ac Brasilia in captivitatem abducerentur homines uxorem habentes, feminaeque coniugali nexu coniunctae; qui autem, vel quae in propriis regionibus remanebant, sese dispo-

sitos, vel dispositas exhiberent, ut Christianae religioni nomen darent, et Christifidelem coniugem accipere se velle ostenderent, magnas illico excitari solere difficultates, utrum matrimonium, sine quo baptismum fortasse non sumerent, inire possent; propterea quod ignoraretur num primus coniux, cum quo in infidelitatis statu matrimonium contraxerant, adhuc in vivis esset: his omnibus expositis opportunum comparare volens remedium, Episcopis, parochis et Societatis Iesu presbyteris ad excipiendas sacramentales confessiones approbatis, qui in iis regionibus degerent, facultatem et auctoritatem concessit « dispensandi cum quibuscunque utriusque sexus Christifidelibus incolis dictarum regionum, et servis ad fidem conversis, qui ante baptismum matrimonia contraxerant, ut eorum quilibet, etiam superstitute coniuge infideli, et eius consensu minime requisito, responso non exspectato, matrimonia cum quovis fidei, alias tamen rite, contrahere, et in eis postea carnali copula consummatis, quoad vixerint, remanere valeant ». Cumque idem Pontifex animadvertisset fieri posse ut post secundum initum matrimonium primus coniux repente prodiret, affirmans se praeceptum fuisse quominus voluntatem suam de amplectenda religione Christiana manifestaret, vel etiam se iampridem Christianos ritus amplexum fuisse antequam secundum illud matrimonium celebraretur, idcirco in iisdem litteris hoc additum expressumque voluit, ut, his non obstantibus, secundum matrimonium validum et firmum haberetur: « Quae quidem matrimonia, etiamsi postea innotuerit coniuges priores infideles suam voluntatem iuste impeditos declarare non potuisse, et ad fidem etiam, tempore contracti secundi matrimonii, conversos fuisse, nihilominus rescindi nunquam debere, sed valida et firma esse ».

Apost. huiusmodi constitutionum tenorem (proseq. Ben. XIV) perpendentes nonnulli, arbitrati sunt praedictos Rom. Pontifices, in favorem fidei, extraordinaria sua auctoritate uti voluisse, qua matrimonium in infidelitate consummatum dissolvere valebant. Sunt enim theologi, et quidem magni nominis, qui in Romano Pontifice huiusmodi potestatem agnoscunt, ea potissimum adducti ratione, quod vinculum matrimonii rati inter fideles, multo fortius sit matrimonio inter infideles consummato; unde, cum Pontifex illud auctoritate sua dirimere possit, multo magis hoc alterum dissolvere valebit. Ita ratiocinatur Navarrus, concil. 3, lib. 3, tit. de Conversione infidelium, quem sequuntur Sanchez de Matrimonio, lib. 2, disp. 17, per tot., et Layman, Theol. moral., tom. 2, lib. 5, tract. 10, part. 2, cap. 3, sub n. 2. Verum negari nequit complures alios esse huic opinioni contrarios, qui scilicet negant matrimonii rati vinculum inter fideles fortius esse

vinculo matrimonii quod inter infideles fuerit consummatum, matrimonium enim ratum eam Christi Domini unionem significat, qua se per gratiam animabus iustorum communicat; matrimonium vero consummatum eam repraesentat unionem qua idem Dominus noster per Incarnationem cum Ecclesia sese coniunxit, iuxta Innocentii III responsum in cap. *Debitum* de Bigamis; ex quo sequitur minime certum esse principium illud, quod scilicet matrimonium inter fideles ratum fortius sit vinculo matrimonii inter infideles consummati. Legi potest ven. Card. Bellarminus, Controv. tom. 2, lib. 2, de Monachis, cap. 38, § *Ad primam rationem*, et tom. 3, lib. 1, de Sacramento matrimonii, cap. 4, § 1, et seq. Et quidem matrimonium etiam inter infideles consummatum unionem illam significat Christi cum Ecclesia per Incarnationem, sicuti egregie advertit Card. de Laureae de Matrim., disp. 16, art. 11, § 6, n. 231. Quod adeo veritati conforme censuit Vasquez in 3 part. D. Thomae, tom. 4, disput. 2, sub n. 57, ut absque erroris nota id negari non posse docuerit: « Habet ergo huiusmodi infidelium matrimonium quidquid necessarium est, ut sit signum coniunctionis Christi et Ecclesiae: idque usque adeo verum est, ut sine nota aliqua negari non posse censeam ». De hac materia fuse nos ipsi egimus, cum in minoribus officio Secretarii Congregationis Concilii fungeremur, in discursu quem exaravimus in elucidationem cuiusdam causae Florentinae propositae die 29 Martii 1727, quique editus legitur tom. 4 Thesauri Resolutionum. (* Vid. Addit. Cas., sub verb. *Matrimonium*, art. 5, post n. 114. *) Itaque ad ea quae ibi diximus, hic nihil addemus; sententiam vero nostram de praemissis constitutionibus declarantes, dicimus duos illos Summos Pontifices, expositis sibi difficultatibus consulturos, nihil aliud egisse quam canonicarum legum rigorem temperare in eo quod pertinet ad iudicalem interpellationem, quae infideli coniugi facienda esset, utrum velit ad fidem converti, illius mentis declarationem exspectando per congruum tempus ab ipsa lege, aut a superiore ecclesiastico constitutum; id satis aperte colligitur ex ipso brevi S. Pii Papae V, ubi leguntur haec verba: *Maxime, quia difficillimum foret primum coniugem reperire*. Idemque clare etiam inferitur ex aliis Gregorii XIII litteris, in quibus inter caetera haec habentur: « Dummodo constet, etiam summarie et extraiudicialiter, coniugem absentem moneri legitime non posse, aut monitum, intra tempus eidem monitioni praefixum, suam voluntatem non significasse ». (Quippe) matrim. ab infidelibus in statu infidelitatis initum et consummatum divina lex solvit, cum altero coniugum ad fidem converso, alter neque converti vult, neque sine contumelia Creatoris cohabitare consentit; iuxta praeceptum Apostoli in

Epistola 1 ad Corinthios, cap. 7. Ex hoc principio alterum veluti consequens deductum fuit, ut coniux conversus coniugem infidelem requirere ac interpellare debeat, ut mentem suam super ea re aperte declaret. Verum si aut ignoretur ubinam infidelis degat, ac moraliter impossibile iudicetur in huiusmodi cognitionem venire, aut si, eiusdem habita notitia, legitima interpellatio eidem fieri non posse dignoscatur; cum in hisce circumstantiis aliqui magnae aestimationis auctores interpellationem omitti posse censeant, plenamque fidei coniugi libertatem esse dicant, ut novas nuptias, dummodo cum persona catholica, contrahat, nemo non videt, quanto maiori iure, iisdem urgentibus circumstantiis, Summus Pontifex ab ea interpellatione facienda eximere possit fidelem recens conversum, eique liberas nuptias cum alio fidei permittere. Id autem est, quod in apostolicis suis litteris duo illi Romani Pontifices praestiterunt, admittendo scilicet, in favorem fidei, loco formalis et rigorosae interpellationis, extra iudicalem illam notitiam, quod vel omnino ignoretur ubinam gentium degat infidelis coniux, vel saltem ratio non suppetat eundem iudicialiter interpellandi, atque huic interpellationi praefatam notitiam subrogando. In quo profecto nullus extraordinariae illius potestatis usus apparet, qua vinculum matrimonii in infideli statu consummati dissolvere in animo habuerint: sicuti egregie animadvertit Pontius de Matrim., lib. 7, cap. 48, n. 22. Dispensavit certe, ac supplevit (loquitur de S. Pio V) monitionem iure praescriptam. Similem etiam dispensationem concessit Gregorius XIII, etc. Nec vero ex ea dispensatione colligitur dissolvere Pontificem matrimonium consummatum infidelium; sed cum Pontifex possit ius divinum interpretari, et ex divino privilegio dissolvatur matrimonium in favorem fidei, cum infidelis non vult cohabitare cum fidei, declarat Pontifex eum casum verificari, quando tanto tempore fidei non requiritur ab infideli, et tanta terrarum spatia impediunt, atque adeo iam tunc posse uti divina concessionem, et ad secundas transire nuptias.

Verricellus (sic id. Bened. XIV) in suo tract. de Apost. mission., tit. 4, de privilegiis Regular., qu. 98, dub. 16, diversae videtur esse sententiae, et in eam propendere, ut praedictae apostolicae constitutiones solutionem vinculi matrimonii in infidelitate consummati revera importent; etenim animadvertit Gregorium XIII in suis litteris usum esse sequentibus verbis: « Nos attendentes huiusmodi connubia inter infideles contracta, vera quidem, non tamen adeo rata censi, ut necessitate suadente, dissolvi non possint »: praeterea eundem concessisse Episcopis, parochis et missionariis facultatem dispensandi cum neophytis, ut cum fidei possint matrimonio coniungi, *etiam superstite con-*

iuge infideli, et eius consensu minime requisito, responso non exspectato. Verum ex his inferri recte non potest voluisse Pontificem matrimonia in infidelitate contracta et consummata, apostolicae auctoritatis plenitudine, dirimere. Si quidem in iisdem Gregorii litteris expressa mentio fit iuris divini, quo matrimonii vinculum tollitur, si coniux infidelis ad viam veritatis venire renuat: nec alia Episcopis, parochis et missionariis dispensandi facultas conceditur, quam super iudicialis interpellationis rigore, ut supra observavimus. Quod maiorem videtur involvere difficultatem, illud est, quod ex Gregorii Pontificis definitione, coniux ille, qui post fidem susceptam novo se connubio cum fidei sociavit, iubetur in eo perseverare, etiamsi primus ille infidelis repente compareat, ostendatque se iustis ex causis praepeditum fuisse, quominus voluntatem suam de eadem fide amplectenda manifestaret, et quod magis est, etiamsi affirmet et probet se iam fuisse Christianis sacris initiatum, quo tempore alter coniux, se absente et ignorante, secundum matrimonium contraxit: quod quidem non videtur fieri aliter posse, nisi vinculum matrimonii in infidelitate initii et consummati dissolvatur et auferatur. Sed eadem semper recurrit superius allata responsio: primum scilicet matrimonium nequaquam dici posse solutum a Summo Pontifice, bene vero a iure divino; nihilque in hac re a Pontifice fieri, quam, peculiaribus ita suadentibus circumstantiis, rigorem iudicialis interpellationis auferre. Non inficiamur, soluto matrimonio ex capite impotentiae, quae iudicetur esse perpetua, si forte contingat, ut post novas nuptias a non impedito coniuge celebratas, coniux ille, qui perpetuo impotens credebatur, subeundis matrimonii oneribus reddatur idoneus, debere alterum illum coniugem, secundo toro relicto, ad primi iura redire, iuxta sanctiones canonicas in cap. *Laudabilem*, et cap. *Fraternitatis* de Frigidis et maleficiatis, et can. *Requisivisti* 33, qu. 1, praeter alia plura quae legi possunt apud Sanctum Thomam in 4 Sent., dist. 34, qu. 1, art. 2. Sed hoc ad rem nostram non facit. Matrimonium enim ab impotente, impeditoque contractum, non alia de causa dirimitur, nisi ratione impotentiae impedimentique perpetui; nam si haec perpetua non essent, sed temporaria, nullus profecto fuisset locus matrimonii vinculo dissolvendo: itaque, impotentia impedimentoque cessantibus, secundi matrimonii nullitas detegitur, et primi stabilitas reviviscit. Contra vero, cum dirimitur matrimonium, vel quia iudicialiter interpellatus primus coniux actu recusavit Christianam fidem amplecti, aut saltem sine contumelia Creatoris cohabitare, vel quia huiusmodi iudiciali interpellationi. Apostolica auctoritate, et ratione circumstantiarum, subrogatae fuerunt ad eundem effe-

ctum extraiudiciales notitiae, de quibus supra: in hisce casibus, si conversus alteri nubat, secundum hoc matrimonium ita validum et firmum est, ut et ipse ad priorem coniugem amplius reverti nequeat, et primus coniux ius illud omne perdidit, quod in contrahendo priore matrimonio acquisierat. Primum enim matrimonium eo ipso momento, et quidem irrevocabiliter, solum remanet, quo coniux conversus ad alias nuptias cum fidei transivit; sive quia in hanc libertatem vindicatus fuerit iure divino, propterea quod infidelis coniux, iudicialiter interpellatus, evangelicae veritati, aut innocuae cohabitationi se denegaverit; sive quia

peculiares rerum circumstantiae viam aperuerint indulto apostolico, quo sublata fuit interpellandi necessitas: quod quidem indultum, cum nulli conditioni sit alligatum, secundi matrimonii validitatem et firmitatem perpetuo asserit, et redditum intercludit ad prima connubia, etiamsi quis probare contenderet, primo coniugi interpellato non fuisse liberum respondere, vel eum iam tunc Christianae religioni amplectendae paratum fuisse, imo ante illam diem qua secundum matrimonium a coniuge converso celebratum fuit, ipsum quoque Christo nomen dedisse, et baptismum suscepisse.

Cit. Synod. dioec., lib. 13, c. 11, n. 2 et seqq.

NOMINA AFFINITATIS ET CONSANGUINITATIS

Vide verb. AFFINITAS, art. 1, num. 15 et 16.

NOTARIUS

Summarium.

1. Notarius cum creatur, quid iurare soleat? — 2. Notarii quicumque possunt ab Episcopo, ut delegato Papae, examinari, et si non reperti idonei, vel inventi delinquentes, suspendi ab exercitio officii in causis ecclesiasticis ac spiritualibus. — 3. Talis facultas examinandi notarios competit etiam praelatis inferioribus, quasi episcopalem iurisdictionem habentibus. — 4. Notarii intra mensem tenentur referre Episcopo legata testamentorum ad pias causas sub poena excommunicationis. Unde in Synod. Dioec. solet reponi inter casus reservatos legatorum piorum a notariis ultra mensem dilata revelatio. — 5. Quid circa hoc disponat Concilium Mediolanense? — 6. Notarii tenentur ex officio, etiam nemine requirente, revelare legata pia, alias peccant mortaliter. — 7. Notarii fori ecclesiastici tenentur intra mensem dare copiam appellanti, si petit, soluta mercede congrua; si differunt, privandi sunt officio, et condemnandi ad poenam duplicis valoris litis dandi pauperibus. — 8. Notarii tenentur intra mensem revelare legata facta fabricae S. Petri. — 9. Notarii possunt a fabrica S. Petri cogi ad dandum instrumentum legati post obitum testatoris, etiamsi clausum fuerit, data debita mercede. — 10. Notarii quorumcunque locorum tenentur in virtute s. obedientiae, et sub poena privationis officiorum, ac solutione dupli, revelare omnes dispositiones in favorem sacrae domus Lauretanae factas vel faciendas intra octo menses a die mortis disponentis extra Italiam; intra vero, infra tres menses. — 11. Notarii, facientes instrumenta usurariorum, seu quorumcunque tales illicitos contractus celebrantium, subiacent poenis usurariorum ipso facto. — 12. Notarii facientes instrumenta contractuum illicitorum puniuntur exilio perpetuo. — 13. Laici possunt esse notarii in negotiis, litibus et causis ecclesiasticis ac spiritualibus. — 14. Notarii seu cancellarii Episcopi, licet sint laici, gaudent privilegio fori aliisque exemptionibus. — 15. Episcopus prohibere non potest notariis laicis exercendi officii usum in negotiis et litibus profanis coram iudice laico, neque in ditione temporali Ecclesiae. — 16. Potest tamen quoad negotia et lites locorum piorum a laicis administratorum. — 17. Item potest quoad contractus personarum ecclesiasticarum super earum bonis patrimonialibus. — 18. Notarii seu cancellarii curiae episcopalis quam mercedem recipere possint pro scripturis et instrumentis, ad quae tenentur, et quibus exemptionibus gaudeant? *Remissive.* — 19. Notarius

proprius assumendus est ab Episcopo in visitatione personarum cathedralis ecclesiae, non illi tamen capitulo suspectus. — 20. Episcopus uti potest notar. criminali civitatis, si sit vir probus. — 21. Generales et provinciales religionum creare possunt notarios intra suum ordinem pro causis criminalibus religiosorum. — 22. Insuper et concessione S. Pii V facta superioribus ordinis Praedicatorum possunt in unaquaque provincia constituere etiam plures fratres sui ordinis ab eis approbatos in notarios publicos pro intimandis mandatis et rescriptis apostolicis, et datur formula eos creandi. — 23. Inquisitores haereticae pravitatis possunt creare clericos saeculares et regulares in notarios sanctae Inquisitionis. — 24. Notarii omnes omnia gratis pro officio sanctae Inquisitionis expedire tenentur. — 25. Clerici tum saeculares tum regulares an, et quando, et pro quibus possint esse notarii, vel non? *Remissive.* — 26. Notarii seu tabelliones peccant in pluribus casibus, qui assignantur. — 27. Notarius officium esse vile multi tenuerunt. — 28. Contrarium tamen alii sentiunt et sustinent notariatum esse officium nobile. — 29. Unde attendenda est loci consuetudo; quicumque enim notarii sunt nobiles, quando loci consuetudo eos non reputat viles. — 30. Talis consuetudo eos non reputandi notarios nobiles viget in civitatibus ditionis Mediolanensis. — 31. Quod etiam procedit in civitate Veronae. — 32. Dicta tamen consuetudo videtur non posse extendi extra locum aut civitatem, nec ad diversos honores. — 33. Ideoque non venit admittenda ad effectum assumendi habitum religionis Hierosolymitanae. — 34. Intellige tamen, nisi aliunde probetur nobilitas secundum statuta eiusdem religionis, quo casu officium notariatus non derogat. — 35. Notario sibi obviam venienti Carolus V caput inclinavit, et quare? — 36. Notariatus apostolicus conceditur quibuscunque etiam non nobilibus, graduatis, neque constitutis in aliqua dignitate; assignatur taxa et modus pro illo petendo et obtinendo. — 37. Protonotarius apostolicus, ut impetretur a Papa, debet persona, pro qua petitur, aut esse nobilis, aut graduata in alia scientia theologica, iuridica, aut philosophica, vel esse in dignitate aliqua ecclesiastica; assignatur taxa. Eiusmodi protonotariatum dat etiam dux Sforzia, aut alius; assignatur taxa apud hunc, et modus pro illo petendo et obtinendo. — 38. Protonotarii, an et quando exempti sint a iurisdictione Ordinarii, et quibus privilegiis gaudeant? *Remissive.* — 39. Notarii totius status Mediolanensis tenentur serio admonere ac exhortari omnes testatores, ut aliquam

legent eleemosynam locis terrae sanctae. - 40. Et sic notarii totius ditionis regis Sardiniae pro hospitalibus charitatis, seu respectivae provinciae, ac pro hospitali SS. Mauriti et Lazari. - 41. Et ipsi alique omnes notarii, sub poena excommunicationis intra tempus

praefixum, tenentur revelare relictā. - 42. Sicut etiam sub poena excommunicationis, revelare tenentur intra duos menses omnia relictā pro redemptione captivorum. - 43. Alia ad rem, ad n. 55. - 56. Subnectuntur Addit. ex aliena manu, ad n. 66.

1 Notarius, cum creatur, iurare solet: I. Quod conficiet instrumenta et testamenta de quibus fuerit rogatus, nil veritatis tacendo, vel falsitatis miscendo. II. Quod non revelabit quod sibi secreto commissum fuerit, nisi iusta de causa. III. Quod non conficiet scienter aliquod instrumentum de contractu usurario, nec de alio quovis illicito. IV. Quod retinebit de omnibus instrumentis et testamentis, quae dederit, registum seu protocollum. V. Quod erit fidelis ei a quo fuit creatus notarius, et admonebit eum de iis quae sciverit in eius damnum vergere. VI. Quod nullo odio vel amore, spe vel timore officio suo abutetur. Navarr. cap. 25, n. 52; Nicol. in Floscul., verb. *Notarius*, n. 3; Fagn. in c. *Sicut te* 8 Ne clerici vel monachi, n. 1.

2 Notarii quicumque, etiamsi apostolica, imperiali aut regia auctoritate creati, possunt ab Episcopo ut delegato Papae examinari, et si non reperti idonei, vel inventi delinquentes, suspendi ab officio, vel perpetuo, vel ad tempus in causis ecclesiasticis ac spiritualibus. Conc.

3 Trid., sess. 22 de Reform., cap. 10. Talis facultas examinandi notarios competit etiam praelatis inferioribus quasi episcopalem iurisdictionem habentibus. Sic decisum fuisse referunt Sellius in Selectis canon., cap. 15, n. 16, et Barbosa ad d. sess. 22, de Reformat., cap. 10, num. 2.

4 Notarii intra mensem tenentur referre Episcopo legata testamentorum ad pias causas sub poena excommunicationis, et deinceps eorum instrumenta careant fide, si non exsequuntur. Conc. Ravennat. II, sub Clemente V, cap. 31. Unde in synodis dioecesanis solet reponi inter casus reservatos, *Legatorum piorum a notariis ultra mensem dilata revelatio*, uti de facto reperitur in Synodo Aesina acta anno 1683, et in Albanensi edita anno 1689.

5 Concilium autem Mediolanense I, part. 3, tit. de Piorum locorum administratione, statuit quod notarii intra tres menses a die mortis testatoris sub poena excommunicationis teneantur manifestare Episcopo legata et codicilla facta ad pias causas, et debita mercede accepta, teneantur particulam illam legati descriptam, et sigillo munitam tradere Episcopo.

6 Unde notarii tenentur ex officio, etiam nemine requirente, revelare legata pia; alias peccant mortaliter. Navarr. in Manual., cap. 25, n. 53; Lazar., qu. canon., sect. 3, quaest. 1, n. 5; Vidal. de Legat., inquisit. 1, num. 64; Felix Potestas tom. 1, num. 2547; Monacell. tom. 1, tit. 6, form. 15, n. 8, et tom. 2, tit. 14, form. 1, num. 16, cum pluribus aliis

a se citatis; Graffius, Decis. aur., part. 1, lib. 2, cap. 127, ubi insuper dicit quod notarii non revelantes legata pia teneantur ad restitutionem.

Notarii fori ecclesiastici tenentur intra mensem dare copiam appellanti, si petit soluta mercede congrua; si differant, privandi sunt officio, et condemnandi ad poenam dupli valoris litis dandi pauperibus. Conc. Trid., sess. 24 de Reform., c. 20.

Notarii tenentur intra mensem revelare legata facta fabricae S. Petri. Clemens. XI, Constit. 8 incip. *Admonet*. Notarii possunt a fabrica S. Petri cogi ad dandum instrumentum legati post obitum testatoris, etiamsi clausum fuerit, data debita mercede. Pius IV, Const. 6 incip. *Etsi*. Notarii quorumcunque locorum tenentur in virtute s. obedientiae, et sub poena privationis officiorum, ac solutione dupli, revelare omnes dispositiones in favorem sacrae domus Lauretanae factas vel faciendas, intra octo menses a die mortis disponentis extra Italiam, intra vero, infra tres menses. S. Pius V, Const. 56 incip. *Ad Romani*.

Notarii facientes instrumenta usurariorum, seu quorumcunque tales illicitos contractus celebrantium subiacent poenis usurariorum ipso facto. Concil. Ravennat. IV, sub Ioan. XXII, c. 15. Et concordat l. *Iubemus* 14, § 3, Cod. de sacrosanctis Ecclesiis, ubi statuitur, quod perpetuo puniantur exsilio notarii qui contractus illicitos ausi fuerint conscribere, ibi: *His tabellionibus, qui huiusmodi contractuum vetitorum ausi fuerint instrumenta conscribere, irrevocabilis exsilii animadversione plectendis*.

Laici possunt esse notarii in negotiis, litibus et causis ecclesiasticis ac spiritualibus. *Communis*, et patet experientia; pluribus enim in locis actuarii seu cancellarii Episcopi sunt laici. Et Sacra Congregatio Immunitatis pluries decrevit cancellarios seu notarios Episcopi, licet sint laici, gaudere privilegio fori, aliisque exemptionibus. Vide verb. *Cancellarius*, a num. 22.

Episcopus prohibere non potest notariis laicis exercendi officii usum in negotiis et litibus profanis coram iudice laico, neque in territorio seu ditione temporali Ecclesiae, quia Concilium Tridentinum, sess. 22, cap. 10, de Reform., loquitur solum de negotiis, litibus et causis ecclesiasticis ac spiritualibus; adeoque non intellexit de litibus profanis, neque coram laico. Sic respondit Sacr. Congr. Episcopo Recanatensi, teste Fagn. in c. *Sicut te* 8 Ne clerici vel monachi, n. 66.

- 16 Potest tamen Episcopus vigore facultatis sibi a Conc. Trid., l. c., concessae prohibendi notariis minus idoneis repertis, ne in negotiis et causis ecclesiasticis ac spiritualibus suum exercent officium, ipsis prohibere ne illud exercent quoad negotia et lites locorum piorum a laicis administratorum. Item ipsis prohibere etiam potest ne illud exercent quoad contractus personarum ecclesiasticarum super earum bonis patrimonialibus. Sic quoad utrumque censuit Sacra Congregatio Concilii die 1 Decembr. 1588, apud Fagnanum, loc. cit., num. 67.
- 18 Notarii seu cancellarii Episcopi, seu curiae episcopalis quam mercedem recipere possint pro scripturis et instrumentis, ad quae teneantur, et quibus exemptionibus gaudeant? Vide verb. *Cancellarius* per tot.
- 19 Notarius proprius ab Episcopo assumendus est in visitatione personarum cathedralis ecclesiae, non illi tamen capitulo suspectus. Sic decrevit Sac. Congr. Conc. apud Barbosam, in Summa apostol. dec., verb. *Notarius*, n. 7, et de offic. et potest. Episcop., part. 3, allegat. 73, n. 8. Episcopus uti potest notario criminali civitatis, si sit vir probus et advena, et sub quovis praetextu taxam non excedat. Sac. Congr. Episc. in una Civitatis Castelli, 14 Aprilis 1615.
- 21 Generales et provinciales religionum creare possunt notarios intra suum ordinem pro causis criminalibus religiosorum, ita ut illis tanta fides adhibeatur, quanta notario saeculari. *Communis* cum Barbosa supra Conc. Trid., sess. 22, cap. 10, de Reform., n. 4; Portell. in Dubiis regular., verb. *Notarius*, a n. 1; Roderic. in Compend. quaest. regular., resol. 100, n. 1. Insuper S. Pius V, Const. 124 incip. *Debitum pastoralis*, concessit, quod superiores ordinis Praedicatorum, et consequenter etiam alii communicantes in privilegiis cum ipsis, ut notat Ameno de Poen., tit. 1, qu. 16, n. 135; Matthaeucc., Officialis curiae quoad praelatum regularem, cap. 18, n. 38, et alii in unaquaque provincia possint constituere etiam plures sui ordinis fratres ab eis approbatos in notarios publicos pro intimandis mandatis et rescriptis apostolicis, faciendis instrumentis, et authenticandis transumptis publicam vel privatam dicti ordinis utilitatem concernentibus. Unde pro talibus notariis creandis datur hic modus et formula. Selectis igitur a praelato religiosi moribus, fide, doctrina et peritia idoneis, ipsi coram eo genuflexi, tactis sacris Evangelii coram duobus vel tribus testibus debent iuramentum praestare de fideliter et cum omni integritate dicto officio exercendo, ut infra: *Ego N. promitto et iuro Deo omnipotenti, et SS. D. N. Papae N., et tibi Patri, quod meum fideliter exercebo officium in omnibus et per omnia. Sic me Deus adiuvet, et haec sancta*

Dei Evangelia. Sic tradit Peyrin. ad Const. 8 S. Pii V, n. 9; Matthaeucc., loc. cit., n. 35. Praelatus autem, recepto a notario tali iuramento, tradit ei calamus et atramentum dicens: *Accipe potestatem notificandi et intimandi pro ista provincia quibuscunque parsonis, etiam regibus mandata, indulta ac privilegia apostolica iuxta privilegia ordinis concessa, faciendique publicos actus et instrumenta, etc., in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Amen.*

Testimoniales postea creationis in notarium 22 poterunt dari sub his terminis: *Nos Frater N. Minister provincialis, (si creatio fit a generali, varietur nomen) vigore privilegiorum Apostolicorum, creavimus et constituimus, ac deputavimus in notarium pro hac nostra provincia R. P. F. N. virum moribus probatum, fide et virtute idoneum ad intimanda et notificanda quaecunque indulta, etc., facienda quaecunque instrumenta, et authenticanda transumpta, etc., recepto prius ab eo coram nobis genuflexo corporali iuramento fidelitatis, tactis sacris Evangelii coram infrascriptis testibus. In quorum, etc. Dat., etc.* Deinde fiant subscriptiones, et iuxta hanc formulam, variatis variandis, dari poterunt litterae patentes. Sic apud Matthaeucc., l. c., n. 35 ad 37.

Inquisitores haereticae pravitatis possunt 23 creare clericos saeculares et regulares in notarios sanctae Inquisitionis pro causis ad eam spectantibus. Alexander IV, Constit. 22 incipien. *Ne commissae.* Notarii omnes omnia 24 gratis pro officio S. Inquisitionis expedire tenentur. Clemens VIII, Constit. incip. *Sanctissimus.*

Clerici tum saeculares, tum regulares, an 25 et quando et pro quibus possint esse notarii vel non? Vide verb. *Clericus*, artic. 3, num. 64.

Notarii seu tabelliones in pluribus peccant. 26

1. Si sine sufficienti peritia suscipiant officium.
2. Si iuramentum violent.
3. Si in depositione testium aliquid notabile et momentosum addant vel detrahant.
4. Si ministro scriptori (cum erroris periculo) examen committant.
5. Si protocolla et acta negligenter custodiant cum damno partium.
6. Si differant causarum expeditionem, ut pecuniam extorqueant.
7. Si testamentum scribant hominis ratione destituti.
8. Si testes falsos admittant.
9. Si solemnitates necessarias ex ignorantia culpabili, vel malitia praetermittant.
10. Si testimonium aliquod necessarium unius rogatu, et alterius damno non exhibeant. Si conficiant instrumentum usurarium vel falsum, praesertim in damnum tertii.
11. Si faciant, ut processus et causae veniant ad alios iudices vel referentes, etc. quam ordo illius tribunalis postulat, quia multum interest habere hunc vel illum iudicem.
11. Si secretum violent v. gr. aperiendo parti adversae

dicta testium ante eorum publicationem. 12. Si parti petenti instrumenta occultent, praesertim, quae continent legata. 13. Si acta occultent, vel parti petenti transumptum processus negent. 14. Peccant graviter, si, amisso instrumento antiquo publico, vel testamento, aliud simile confingant. Sic litteraliter Busemb., lib. 4, cap. 3, art. 4, dub. 4, n. 4, et concordant alii communiter.

- 27 Notariatus officium esse vile multi doctores tenuerunt, et multis annis fuit administratum per servos publicos, donec prohibitum fuit; unde notarii appellati fuerunt ab aliquibus personae viles et abiectae. Rota part. 1 Recent. dec., dec. 504, n. 3; Fagn. in cap. *Sicut te* 8 Ne clerici vel monachi, n. 14, cum aliis ibi citatis. Contrarium tamen alii sentiunt et sustinent notariatum esse officium nobile. Rota part. 1 Recent. dec., dec. 297, n. 4, et dec. 504, n. 4, et part. 7, dec. 258, n. 6. Unde attendendam esse loci consuetudinem, et quoslibet notarios esse nobiles, quando loci consuetudo eos non reputat viles, censuit Rota part. Recent. dec., dec. 504, n. 6. Talis autem consuetudo viget in civitatibus ditionis Mediolanensis ubi notarii admittuntur ad decurionatus et collegia, atque ad alios honores. Rota part. 1 Recent. dec., dec. 297, n. 5, et dec. 504, num. 6 et seqq.
- 31 Quod etiam procedit in civitate Veronae. Rota part. 13 Recent. dec., dec. 213, n. 13. Dicta tamen consuetudo non videtur posse extendi extra locum aut civitatem, nec ad diversos honores. Rota part. 1 Recent. dec., dec. 297, n. 6, et dec. 504, n. 7. Ideoque non venit admittenda ad effectum assumendi habitum religionis Hierosolymitanae. Rota ibid. Intellige tamen, nisi aliunde probetur nobilitas secundum statuta eiusdem religionis, quo casu officium notariatus non derogat. Rota ibid., et n. 8, et part. 13, dec. 213, n. 12.
- 35 Notario sibi obviam venienti Carolus V caput inclinavit, asserens posse illum renuntiationem sui imperii rogare, testibus Cotta in Memorabil., verb. *Notarius*; Fontanell. de Pact. nupt., claus. 5, gloss. 10, part. 1, num. 65; Arbusc. in suis Facibus, fol. 75, num. 50, et Ursaya in Miscellan. sacro et profano, litt. N, num. 16.
- 36 Notariatus Apostolicus conceditur quibuscunque etiam non nobilibus graduatis, neque constitutis in aliqua dignitate. Taxa cum Agentia sunt 4 scuta, 50 baiocchi. Romae petitur hoc modo: *Petitur notariatus apostolicus pro N. N., dioecesis N., presbytero vel canonico*, etc.
- 37 Protonotariatus Apostolicus, ut impetretur a Papa, debet persona pro qua petitur aut esse nobilis, aut graduata in aliqua scientia theologica, iuridica aut philosophica, vel esse in dignitate aliqua ecclesiastica. Taxa sunt 24 scuta. Eiusmodi protonotariatus dat etiam dux

Sforzia, aut alius. Taxa apud hunc sunt 6 aut 7 scuta, et 50 baiocchi. Modus petendi est hic: *Petitur protonotariatus Pontificius (vel ducis Sforziae) pro N. N., dioecesis N., canonico ibidem, vel nobili, vel magistro philosophiae*, etc. Sic tradit La Croix, lib. 6, part. 3, sub n. 931.

Protonotarii, an et quando exempti sint a iurisdictione Ordinarii, et quibus privilegiis gaudeant? Vide verb. *Protonotarius*.

Notarii totius status Mediolanensis iuxta ordines regis catholici ad decretum renovatum sub die 22 Iulii 1679 et mandato excellentissimi illius gubernatoris denuo promulgatum sub die 18 Augusti 1695 in omnibus testamentis ac illis ultimis voluntatibus de quibus rogati fuerint, tenentur serio admonere et exhortari testatores, ut aliquam legent seu relinquunt elemosynam pro conservatione et maintenance sanctorum nostrae redemptionis locorum Ierusalem. Et notarii totius ditionis regis Sardiniae, ut ex eius regiis constitutionibus, tit. de Notariis, cap. 5, n. 2, iubentur similiter serio admonere et exhortari dictos testatores, ut aliquam legent elemosynam hospitalibus congregationum charitatis loci aut provinciae, ubi reperientur, ac hospitali SS. Mauritii et Lazari. Et ipsi, alique omnes notarii, sub poena excommunicationis intra tempus supra n. 4, 5, 8 et 10 assignatum, tenentur revelare Episcopo, seu aliis ad id deputatis, dicta aliaque omnia pia legata.

Sicuti etiam sub eadem excommunicationis poena revelare tenentur intra duos menses a die rogationis, aut obitus testatoris omnia relicta pro redemptione captivorum, ex Constit. Clem. VII, incip. *Exponi*.

Notarii exsequentes litteras apostolicas offendi prohibentur, sub poena excommunicationis in Bulla Coenae. Bened. XIV, tom. 1, constit. 14, incip. *Pastoralis*, § 13. Notarii expedites inhibitiones vigore appellationis in casibus non permissis, infamiam et inhabilitationem incurrunt et poenas pecuniarias. Idem, Constit. 48 incip. *Ad militantis*, § 40. Item expedites monitoria in causis ultra montes absque speciali iudicis rescripto. Idem, ibidem, § 47.

Item recusantes exsequi citationes et mandata Sedis Apostolicae, et curiae Romanae, vel alias executiones impediunt. Idem, Constit. 42, incip. *Pastoralis regim.*, § 8.

Notarii, quorum opera et scientia Iudaei conversi libellum repudii dederint coniugibus in Iudaismo remanentibus, puniantur poenis pecuniariis, et etiam aliis. Idem, tom. 2, Constit. 38 incip. *Apostolici ministerii*.

Terminus mensis a Concil. Trid., sess. 24, c. 20, vers. *Praeterea*, praefixus notario suffraganei ad dandum acta, potest a Metropolitano abbreviari. S. Congr. Conc. in Castren., 31 Aug. 1605, apud Nicol. in Lucubr., tom. 2,

lib. 2, tit. 28, n. 82, et apud Ioan. Baptistam Pittonum, Const. et decis. ad Episcopos, t. 1, n. 635.

49 Non potest Episcopus praecipere, ut Iudices synodales in causis sibi delegatis uti tantum debeant opera notariorum curiae episcopalis. S. Cong. Conc. in Pistorien., 13 Nov. 1627, apud Nicol. in Floscul., verb. *Iudex*, n. 25, et in Lucubr., t. 2, lib. 1, tit. 29, n. 13, et apud Pittonum, l. c., n. 982.

50 Instrumentum depositi rogari potest a quolibet notario ad arbitrium monialium, dummodo exhibeatur copia authentica in cancellaria episcopali. Sac. Congr. Episc. in Aquilana 8 Novembr. 1612. Vide supra, verb. *Moniales*, art. 2, n. 21 et 22.

51 Notarius exsul ab urbe ob defectus in officio commissos, non debet admitti in tribunalibus Ordinarium. Sac. Congr. Episc. in Interamnen., 6 Sept. 1613, apud Nicol. in Floscul., verb. *Notarius*, n. 18, et apud Pittonum, l. c., n. 133.

52 Non potest Episcopus prohibere, ne caeteri notarii, praeter solum cancellarium episcopalem possint rogari de instrumentis, quae commodum locorum piorum concernunt. Sacra Congregat. Immunitat. in Tudertina 20 Decembris 1667, apud Pascuc. in Compend. ad Consulat.; Pignatell., part. 1, tit. de Immunit. eccles., pag. 442, et apud Pittonum, l. c., n. 1588.

53 Notarius Episcopi non potest assistere simul cum eo electioni abbatissae in monasteriis subiectis regularibus, nec, durante scrutinio, permanere intra ecclesiam; Sacra Congregat. Conc. in Tiburtina 26 April. 1727, ad 2 et 3 dub. Vide tom. 3, verb. *Electio*, art. 4, n. 100.

54 Notario curiae episcopalis non tenentur uti conservatores regularium, sed possunt assumere quemcunque sibi bene visum. Sacra Congregat. Conc. in Ferentina 17 Decemb. 1667. Vide tom. 2, verb. *Conservatores*, artic. 2, num. 22.

55 Notarius seu cancellarius curiae episcopalis non debet admitti ad conscribendum actum electionis abbatissae monasterii subiecti regularibus, seu notarius, seu secretarius superioris regularis tantum. Sac. Congr. Conc. in Wormatien., 17 Sept. 1746, ad 3 dub.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

56 De attestatione notarii circa rasuram instrumenti non inutile est hic agere.

Rasura instrumenti regulariter suspectum illud reddit. At, si notarius attestetur se fecisse illam abrasionem, cancellationem et interlineationem, cessat suspicio. Borel, consil. 22, n. 21; Stryk., Iuridic. dissert., vol. 1, disp. 6, cap. 3, num. 1.

Nota vero, notarium attestationem hanc facere debere *incontinenti*, et ante appositionem signi, non post subscriptionem, nec in margine, quia tunc die et testibus careret, sed in fine et in corpore instrumenti, quando scilicet illi subscribit, illudque publicat. Stryk. ubi supra, num. 2.

Quaestionis vero est, num sufficiat generalis attestatio notarii, an vero opus sit, ut accedat specialis? Placuit autem haec distinctio, ut si plures in instrumento reperiantur rasurae, generalis attestatio haud sufficiat, sed exprimi in specie debeat locus particularis factae rasurae, cancellationis vel additionis, in qua videlicet sit linea, in quo verbo. Sin autem unica tantum in scriptura sit rasura, vel cancellatio, satis superque sit generalis notarii attestatio.

Quinimo non desunt qui tenent eam satis esse, si duobus in locis eiusdem instrumenti facta sit rasura. Stryk., l. c., n. 4.

De eo etiam hic agendum, an et quando notarius possit corrigere errorem? Porro ex intervallo postquam dedit instrumentum partibus, nequit notarius errorem corrigere propria auctoritate sine iudicis mandato, maxime si ipsae partes contradicant; idque quia functus iam est officio suo: *incontinenti* vero posse, non dubitatur. Sed dubium est quando dicatur corrigere *incontinenti*. Hoc enim in iure sumitur, interdum pro sex diebus, interdum pro tribus, et interdum pro momento. Stryk., eodem loc., n. 2 et 3. Confer. et Bartol. in l. *Imperator* ff. de Stat. homin., qui latius an et quando notarius errorem corrigere valeat discutit.

Nec incongrue paucis hic disserendum de instrumentis confectis a notario falsi damnato. Iuris autem est compertissimi, notarium post condemnationem nequire conficere instrumenta, et confecta nihil valere, licet facta ad pias causas. Stryk., l. c., c. 5, n. 7; Farinac. de Falsit., qu. 155, n. 4.

Limitat vero Stryk. conclusionem hanc pluribus in casibus: *Nisi*, inquit loco allegato, *condemnatio de falso fuerit facta per sententiam publice lectam, sed occulte et secrete, etc., et nisi extra officium notariatus commiserit falsitatem, etc., vel perfecit si non privatus exercitio Tabellionatus, etc., vel tantum quoad certam speciem ipsi prohibitum exercitium notariatus e. g. in palatio, vel in gabella, etc., vel nisi porro conficiatur inter volentes instrumentum, etc., vel si per principem ad honores et famam restituatur.*

Illud haud est omittendum, quod notarius instrumentum, quod ante condemnationem celebravit, et nondum publicavit, post condemnationem potest publicare. Stryk.

NOTORIUM

Summarium.

1. Notorium quid sit? - 2. Notorium quare dictum?
 3. Manifestum prout distinguitur a notorio, quid sit?
 - 4. Publicum quid sit, et quando differat a manifesto.
 - 5. Manifestum quomodo differat a famoso, et rumore?
 - 6. Fama est duplex, scilicet fama de homine, et fama inter homines, et quae sit utraque? - 7. Rumor quid sit? - 8. Assignatur differentia inter famam et rumorem? - 9. Rumor est quid minus, quam fama.
 - 10. Similiter publicum est quid minus, quam manifestum.
 - 11. Item manifestum est quid minus, quam notorium.
 - 12. Occultum est duplex, scilicet proprie occultum, et pene occultum, et quid sit utrumque.
 - 13. Notorium est triplex, scilicet notorium iuris, notorium facti et notorium praesumptionis.
 - 14. Notorium iuris quid sit? - 15. Notorium facti quid sit? - 16. Notorium praesumptionis quid sit? - 17. Notorium facti adhuc est triplex, scilicet notorium facti permanentis, notorium facti transeuntis, et notorium facti interpolati.
 - 18. Notorium facti permanentis quid sit? - 19. Notorium facti transeuntis quid sit? - 20. Notorium facti interpolati quid sit? - 21. Ad hoc, ut
- 1 Notorium est ius vel factum transiens in notionem omnium vel maioris partis eorum. *Est in re communis* apud Fagnan. in cap. *Vestra* 7 de Cohabit. clericor., n. 68, et colligitur aperte ex cap. *Quaesitum est* 10 de cohabit. Clericor., ibi: *Notorium per sententiam seu confessionem factam in iure, aut per evidentiam rei, quae tergiversatione aliqua celari non possit, et concordat cap. Cum olim* 25 de
 - 2 Verb. significatione. Dicitur autem notorium, quia transit in cognitionem omnium, ut ex Sanceto notat Fagnanus loc. cit.; nam per maiorem partem totus populus repraesentatur, l. *Nulli* 3, l. *Plane* 4 ff. de Regul. iuris, ibi: *Refertur ad universos, quod publice fit per maiorem partem.*
 - 3 Manifestum autem prout distinguitur a notorio, *est publica seu famosa insinuatio vel proclamatio ex certa scientia et certis auctoribus proveniens.* Ita in re communis apud Fagnan., loc. cit., n. 55. Dicitur famosa insinuatio vel proclamatio, quia, ut quid vere dicatur *manifestum*, debet concurrere fama cum
 - 4 veritate. Et ex hoc patet differentia inter *publicum* et *manifestum*, quod scilicet illud dicatur publicum, quod est factum praesentibus multis, sed non est famosum; manifestum vero, quod secum habet famam; arg. c. 1 de postul. Praelator.; Fagnan., loc. cit., n. 56, et alii. Dicitur ex certa scientia et certis auctoribus proveniens, ut sic pateat sua differentia a famoso et rumore; nam *fama* non requirit certam scientiam, sed provenit ex sola suspicionem. Nec *rumor* requirit certum auctorem, sed provenit ex incerto auctore, ut patet ex suis definitionibus mox dandis. Manifestum autem certam requirit scientiam et certos auctores, qui per certam cognitionem habitam

aliquid factum dicatur vere, et propria notorium notorietate facti, sufficit esse factum in praesentia maioris partis populi, seu communis, dummodo in tali communitate non sint pauciores homines, quam decem. - 22. Quot requirantur ad constituendum collegium, universitatem, congregationem, familiam, parochiam, turbam, et huiusmodi, *remissive*. - 23. Ad hoc autem, ut aliquid factum dicatur notorium *notorietate facti*, non requiritur quod sit factum in praesentia maioris partis populi, quando populus in aliquo loco vel civitate est valde numerosus, sed sufficit, quod sit factum in praesentia maioris partis viciniae, parochiae, collegii aut communis; respectu cuius dicitur notorium, et in similibus casibus spectat ad discretum iudicem declarare, an tale factum sit notorium, vel non. - 24. In factis vere notoriis potest iudex procedere non servato iuris ordine, et ea absque alia probatione punire. - 25. Unde ad punienda delicta notoria non requiritur accusator vel denunciator, nec libellus, sed potest iudex absque his ex officio procedere contra notorie delinquentem. - 26. Nec requiritur productio aut examinatio testium. - 27. In veris notoriis nulla datur appellatio.

medio sensu corporeo verum testimonium dare possint. Fagn., loc. cit., n. 63; Butrius, et alii ibi citati.

Fama est duplex, scilicet, fama de homine, 6 et fama inter homines. Fama de homine, scilicet bona, *est illaesae dignitatis, status, vita et moribus comprobatus*; l. *Cognitionum* 5, § 1, de extraordinariis Cognitionib., prout originaliter descripsit Gloss. in c. *Infames*, verb. *Infamia*, 3, qu. 7. Fama inter homines, de qua ad praesens, *est publica, seu famosa, et communis insinuatio vel proclamatio ex sola suspitione, et certo auctore proveniens.* Ita in re communis apud Fagn., loc. cit., n. 38, per text. in can. *Sicut nonnulli*, dist. 46, et can. *Sanctum*, in fine, de Consecrat., dist. 4; cap. *Cum insinuante* de Purgation. Canonice.

Rumor est, *particularis insinuatio, vel proclamatio ex sola suspitione, et incerto auctore proveniens.* Ita in re communis apud Fagnan., l. c., n. 44, per text. in cap. *Super eo* 5 de Eo qui cognovit consanguin. uxoris suae; cap. *Osius* de Elect., et c. *Veniens*, circa princip., de Regular.

Unde patet in quo differant fama et rumor: 8 fama enim a certo auctore procedit, et rumor ab incerto, et insuper fama est maioris partis viciniae; rumor vero minoris partis, ut tertiae vel quartae partis. Fagn., l. c., n. 44, cum aliis ibi citatis. Et sic rumor est quid minus, quam 9 fama. Gloss. in c. *Super eo* 5 de Eo qui cognovit consanguin. uxoris suae; Abbas in cap. *Vestra* 7 de Cohabit. clericor. et mulierum, n. 12 in fine, vers. *Rumor vero*; Fagnan., ib., n. 44, et alii.

Similiter publicum est quid minus, quam 10 manifestum, cum ad manifestum requiratur fama, non vero ad publicum, et omne, quod

- est manifestum, sit etiam publicum, sed non econtra; arg. cap. 1 de postulat. Praelator.;
- 11 Fagn., l. c., n. 56. Butrius et alii. Item manifestum, proprie loquendo, est quid minus, quam notorium; omne enim, quod est notorium, est etiam manifestum, sed non econtra, arg. cap. *De hoc* 13 de Simonia; Abbas, loc. cit., num. 12; Fagn., loc. cit., num. 54, et alii.
- 12 Occultum quamvis varie sumatur, praecipue tamen duplici modo aliquid dicitur occultum, scilicet proprie occultum et pene occultum. Proprie occultum dicitur illud, quod nulla ratione probari potest. Fagn., loc. cit., n. 45, ubi testatur de communi, arg. cap. unico, Ut beneficia ecclesiastica sine diminutione conferantur. Pene, vel quasi occultum est, quod probari quidem potest sed solum difficulter, et per paucos v. g. per duos, vel tres, aut quinque. Nam secretum adhuc dicitur etiam illud, quod fit in praesentia quinque personarum, antequam iudicialiter sit discussum, can. *Quis aliquando* 86 de Poenit., dist. 1, § *Haec ergo secreta*, verb. *Filiam archisynagogi*, et notat ibi Gloss., verb. *Secreta*, observans, esse secreta, quae fiunt sub praesentia quinque personarum; et ideo donec clare fiat fides in iudicio, ab Ecclesia toleratur, cap. *Vestra* 7 de Cohabit. clericor. et mulierum, ibi: *Aliud est pene occultum, quod ab Ecclesia toleratur*, et Gloss. ib., verb. *Occultum*, ibi: *Tandiu reputatur occultum, licet plures sciant, quandiu ab Ecclesia toleratur*, utpote ad iudicium nondum deductum.
- 13 Notorium est triplex, scilicet notorium iuris, notorium facti, et notorium praesumptionis; Glossa communiter recepta in cit. c. *Vestra*,
- 14 verb. *Notorium*. Notorium iuris est, de quo aliquis in iudicio condemnatus, aut in iure confessus est. Ita in re communis per textum in cap. *Quaesitum est* 10 de Cohabit. clericor. et mulierum, ibi: *Notorium per sententiam seu per confessionem factam in iure*. Notorium facti est factum ita evidenter exhibitum conspectui hominum, ut nulla possit tergiversatione celari. Ita in re communis per textum in cit. cap. *Quaesitum*, ibi: *Aut per evidentiam rei, quae tergiversatione aliqua celari non possit*; et c. *Cum olim* 24 de Verb. signif., ibi: *Aut evidentia rei, quae nulla possit*
- 16 *tergiversatione celari*. Notorium praesumptionis, seu notorium praesumptum, est dictum vel factum ex publicis circumstantiis a iure pro veritate acceptum, seu est evidentia iuris vehementer praesumpta. Ita in re communis apud Fagn., l. c., n. 84 et seq. Exempla notoriae praesumptionis sunt paternitas et filiatio; nam quod aliquis sit alterius pater, vel filius, non potest vere probari, l. *Lucianus* 83 ff. de Conditionib. et demonstrationib. Sed ius praesumit vehementer esse filium, qui na-

tus est de nuptiis, l. *Filium* 6 ff. de His qui sui vel alieni iuris sunt, ibi: *Filium enim definimus, qui ex viro et uxore eius nascitur*; et concordat l. *Quia* 5 de in Ius vocando, ibi: *Pater vero is est, quem nuptiae demonstrant*. Vel quia publice pro filio habitus, et nominatus, atque altus fuit. Glossa communiter recepta in cap. *Michael* 13 de Filiis presbyterorum, verb. *Constiterit*. Idem solet exemplificari in infamato, cui indicta est purgatio canonica, et deficit, tunc enim is praesumitur esse reus criminis; c. *Tua* 8 de Cohabit. cleric. et mulier., c. *Insinuatum* 23 de Simonia; Fagn., l. c., n. 86, et alii.

Notorium facti adhuc est triplex, sicut et 17 factum, scilicet notorium facti permanentis, notorium facti transeuntis, et notorium facti interpolati; Glossa communiter recepta in can. *Manifesta* 15, caus. 2, qu. 1; Fagn., loc. cit., n. 78, et alii passim. Notorium facti permanentis est, quod continuo sic se exhibet conspectui hominum, ut nulla possit tergiversatione celari, unde non indiget aliqua probatione, nisi inspectione oculari. Exemplum est de eo, qui detinet in domo, mensa et lecto concubinam, omnibus scientibus et videntibus filios natos et nascentes, qui reddunt notoriam incontinentiam continuam; arg. c. *Priusquam*, dist. 29; c. *Proposuisti*, dist. 82, cap. *Consuluit* 14 de Appellationibus, c. *Tua* 8 de Cohabit. clericorum et mulier.; l. *Si vicinis* 9 Cod. de Nuptiis, cum similibus; Fagnan., loc. cit., n. 79 et seq., cum aliis ibi citatis. No- 19 torium facti transeuntis est, quod transeunter sic se exhibet conspectui hominum, ut nulla possit tergiversatione celari, ut cum quis in publica platea seu via in conspectu totius populi aliquem occidit, et huiusmodi. Can. *Deus omnipotens* 20, § *Quando autem*, caus. 82, qu. 1; Fagn. l. c., n. 2, et alii passim. No- 20 torium facti interpolati est, quod non continuo, sed saepius per intervalla, seu interpolate sic se exhibet conspectui hominum, ut nulla possit tergiversatione celari, ut patet de usurario publico, qui non continuo sed interpolate mutuatur ad usuras. Cap. *Cum tu* 5 de Usuris; et sic de meretrice notoria, quae non peccat continuo, sed interpolatim et de similibus. Et huiusmodi notorium facti interpolati, 21 sicuti et notorium facti transeuntis cum non habeat facti permanentiam, si subesse negetur, indiget probatione, arg. cap. *Consuluit* 14 de Appellat., ubi notatur quod multa dicuntur notoria, quae talia non sunt, adeoque ubi ne- 22 gentur, probari debent.

Ad hoc, ut aliquod factum dicatur vere et 22 proprie notorium notorietate facti, sufficit esse factum in praesentia maioris partis populi, viciniae, parochiae, collegii, communis, etc., dummodo tamen in tali communitate non sint pauciores homines, quam decem. Quia decem

constituunt populum; argum. can. unic. 3, caus. 10, qu. 3; Glossa ibidem, verb. *Mancipia*, et iam fuit dictum sub verb. *Collegium*, a n. 5 ad 17, ubi fuit assignatum quot requirantur ad constituendum collegium, universitatem, congregationem, familiam, parochiam, populum, turbam, etc., adeoque, cum excitatione iuribus supra, n. 2, per maiorem partem totus populus repraesentetur, id quod fit coram maiori parte communitalis, coram omnibus eiusdem, et sic *notorie*, fieri censetur. Abbas in cap. *Vestra* 7 de Cohabitat. cleric. et mulierum, n. 16; Silvester, verb. *Notorium*, qu. 4; Navarr. in Manual., cap. 27, n. 55; Salicet. in l. *Ea quidem* 7 Cod. de Accusat., n. 58, et alii passim, arg. can. *De manifesta* 16, caus. 2, quaest. 1, et Glossa ibidem, verb. *Plurimis*.

23 Ad hoc autem, ut aliquid factum dicatur notorium *notorietate facti*, non requiritur, quod sit factum in praesentia maioris partis populi, quando populus in aliquo loco vel civitate est valde numerosus, quia nemo audebit dicere, quod in civitate 600 mille hominum, ad hoc, ut aliquid factum dicatur notorium, requiratur quod sit factum in praesentia 300 mille hominum, sed sufficit, quod sit factum in praesentia maioris partis viciniae, parochiae, collegii aut communitalis, respectu cuius dicitur *notorium*; et in similibus spectat ad prudentem et discretum iudicem declarare ex circumstantiis, et qualitate actus, loci, temporis et personarum, an tale factum sit notorium, vel non, cum circa hoc nihil habeatur in Iure definitum; arg. l. 1, § 2, de Iure deliberandi; l. *Continuis* 137 ff. de Verborum obligat., et cap. *De causis* 5 de offic. Delegati. Sic Abbas in cit. c. *Vestra*, n. 16; Fagnan., ibid., n. 92, cum pluribus ibi citatis; Reiffensuel, lib. 5 Decr., tit. 1, a num. 250, et alii.

24 In factis vere notoriis potest iudex procedere, non servato iuris ordine, et ea absque alia probatione punire. *Communis*, per clarissimos textus in can. *Prohibentur* 14, § *His omnibus*, caus. 2, qu. 1, ibi: *Quae manifesta* (id est notoria) *sunt, iudicarium ordinem non requirunt*, c. *Quae Lotharius* 10, ead. caus. 2, qu. 1, ibi: *In talibus* (scilicet notoriis) *iudicarius ordo non requiritur*; c. *Super eo* 3 de Testibus cogendis, ibi: *Si factum est notorium, non eget testium depositionibus declarari, cum talia probationem vel ordinem iudicarium non requirant*.

25 Unde ad punienda delicta notoria non requiritur accusator, denunciator, nec libellus, sed potest iudex absque his ex officio procedere contra notorie delinquentem. *Communis* textu expresso in c. *Evidentia* 9 de Accusationibus, ibi: *Evidentia patrati sceleris non indiget clamore accusatoris*; can. *Manifesta* 15,

caus. 2, qu. 1, ibi: *Manifesta accusatione non indiget*. Clementin. *Saepe* 2 de Verb. signif., verb. *Nos autem*, cum similibus. Nec requiritur productio aut examinatio testium; *Communis*, textu expresso in c. *De manifesta* 17, caus. 2, qu. 1, ibi: *De manifesta et nota pluribus causa, non sunt quaerendi testes*; cap. *Super eo* 3 de Testibus cogendis, ibi: *Si factum est notorium, non eget testium depositionibus declarari*. Cum enim iudex iam certus sit ex facto vere notorio, non indiget per testes ulterius certiorari, arg. c. *Eum qui* 31 de Regul. iuris in 6, ibi: *Eum, qui certus est, certiorari ulterius non oportet*.

In vere notoriis nulla datur appellatio; et 27 si appelletur, potest iudex procedere ad executionem poenae, non obstante tali appellatione. *Communis*, textu expresso in cap. *Cum sit Romana* 5 de Appellationib., ibi: *Qui de crimine impetitur, appellare potest, nisi sit notorium*; cap. *Pervenit* 13, tit. eod., ibi: *Si vero publicus est et notorius, appellationis obtentu, non praetermittas, quin eos excommunicatos denunties, ipsosque facias, sicut excommunicatos, cautius evitari, et concordant cap. Consuluit 14, et cap. Proposuit 24, tit. eodem*.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Recte ait Glossa in c. *Manifesta*, caus. 2, 28 qu. 1, *quotidie de notorio loquimur, quid autem sit ignoramus*.

Non male autem describitur notorium: *Id* 29 *quod omnibus, vel plerisque ita manifestum, evidens, publicum, cognitumque est, ut nullo modo a quovis in dubium vocari possit, sed de quo omnes, vel plerique certam notitiam, et indubitatam fidem habent*.

Itaque *manifestum, evidens, notum et cognitum* 30 *esse, per se non facit notorium, nisi item sit et omnibus vel plerisque manifestum, evidens, notum cognitumque, ut nihil amplius dubii remaneat*.

Patet autem hinc, non omne *manifestum* 31 *esse notorium*. Potest enim quid esse *manifestum*, quod tamen non omnibus vel plerisque notum sit, et ita nec *notorium*. Idemque dici potest de *evidenti*. Quinimo nec omne *publicum* dici potest notorium. Aliquando enim dicitur publicum id de quo per famam constat. Hoc vero dici nequit notorium, quum conversatione seu exceptione quadam possit celari et elidi.

Utile autem est haec observasse; nam ex 32 confusione *notorii*, cum *manifesto, evidenti et publico* nonnulli errores nati sunt. Huc pertinet, quod dicitur communiter, *acta iudicii facere notorium*. Quot, quaeso, negotia et lites 33 peraguntur, et deciduntur in iudicio, quae tamen in paucissimorum hominum notitiam veniunt?

Porro *notoria* haec esse nemo, qui ob oculos habeat veram descriptionem *notorii*, affirmare potest. Vide et alios errores notatos a Stryk., Iuridic. dissert., vol. 12, disp. 4, cap. 1, § 16 et plur. seq., qui una ex iusta idea *notorii* reiicit divisionem, quam vulgo tradunt doctores, *notorii* in *notorium iuris*, et *notorium facti*, et *notorii iuris* in *notorium dispositionis*, *notorium praesumptionis*, et *notorium probationis*.

34 De notorio, an, et quomodo probationem in iudicio admittere possit, necne, vide Stryk., ubi sup. c. 2, per tot.

35 Effectus *notorii* plures vulgo tradi solent. Prior est, quod in *notoriis iuris* ordo non sit *servandus*. At effectum hunc aliqui admittunt tantum in criminalibus, non item in civilibus. Sunt qui et in criminalibus hunc ipsum effectum admittunt, si agatur de *notorio facti permanentis*, nequaquam vero de *notorio facti transeuntis*.

36 Mihi vero eorum aridet sententia, qui tenent in notorio non esse causam ordinario modo discutiendam, sed summario absque strepitu et figura iudicii discuti omnino debere, et sic omitti haud posse essentialia processus,

aliqualem scilicet citationem, responsionem rei, demonstrationem rei, et sententiam. Et hoc intellexit Summus Pontifex dum in cap. 2 de Iureiurando, inquit, *ordinem iudicarium non esse observandum* in notorio, ut observant Gonzalez, ibid., n. 1; Stryk., l. c., c. 3, § 5 et plur. seq., qui confutat alios effectus, quos, quasi rivulos, ex hoc primo falso derivare solent DD. scilicet in *notoriis citatione opus non esse, nec libello; cessare litis contestationem; causae cognitionem a parte iudicis non esse necessariam; nulli defensionis locum esse; nullam requiri sententiam; non esse admittendam appellationem*, etc.

Alii *notorii* effectus tradi solent, videlicet 37 quod *illud, tametsi non allegatum, iudex ex officio supplere valeat, quod tollat ignorantiae praesumptionem, quod aliquando possit limitare leges, statuta et rescripta, quod ferri super eo possit sententia die feriata, quod sententia valeat etiam sine scriptura*. At consule de iis animadversiones Strik., eod. loco, c. 4, a § 24 ad finem.

Confer etiam, ubi de notorio disserere occurrit, dissertationes Strauch., Eberhard. et Orthii.

NOVITIATUS, NOVITIUS, NOVITIA

Summarium.

1. Novitiatus annus ad quid institutus? - 2. Novitiatus annus quando incipiat? - 3. Alia plurima quoad novitiatus annum, *remissive*. - 4. Novitiatus de licentia superioris, et ex iusta causa, potest fieri partim in uno conventu designato, et partim in alio item designato. - 5. Novitios ad habitum recipere de iure communi pertinet ad praelatum et conventum simul.

6. Regulariter tamen debent attendi constitutiones, consuetudines et privilegia cuiuscunque religionis pro receptione suorum respective novitiorum. - 7. Si novitius in aliqua religione recipiatur a non habente auctoritatem secundum suas peculiare leges seu constitutiones, talis receptio est nulla; et ipse novitius potest a superioribus spoliari, et a religione dimitti. - 8. Novitii in ordine Fratrum minorum de observantia quomodo ad professionem debeant admitti? - 9. In paritate votorum debent vota ferri usque ad tertiam vicem, et si semper fuerint paria, debet novitius expelli absque ulteriori computatione, nisi aliter in Domino censuerit P. Provincialis, qui in hoc votum decisivum ferre, vel aliam computationem imponere potest. - 10. Religiosi consentientes, et concurrentes ad expulsionem novitii habilis per denegationem suffragii absque legitima causa, peccant mortaliter, sicuti etiam mortaliter peccant, si admittant per sua favorabilia suffragia ad religionem novitios certo cognitos inhabiles. - 11. Novitii non tenentur ad statuta et praecepta regulae ex debito iustitiae. - 12. Tenentur tamen ad ea ex quadam decencia. - 13. Novitii non subiciuntur casibus reservatis a superioribus suae religionis, nec casibus reservatis ab Episcopo loci, unde non possunt innodari censuris nec ab Episcopo, nec a superiore religionis. - 14. Hinc novitii possunt sine alia licentia absolvi a quolibet confessario approbato pro fratribus sine expressa exclusionem novitiorum. - 15. Insuper novitii absque licentia praelatorum ordinis possunt valide confiteri, et absolvi a peccatis etiam in religione reservatis per quemcunque confessarium,

sive saecularem sive regularem ab Ordinario loci pro saecularibus approbatum. - 16. Novitii, seu saeculares nondum induti, de brevi tamen induendi, et iam in novitiatum admissi, possunt a confessariis etiam a solo praelato regulari approbatis absolvi ab omni excommunicatione et censura etiam ab homine generaliter lata. - 17. Imo, si dicti iuvenes, dum sic sunt in monasterio, infirmantur, possunt omnia sacramenta recipere a regularibus dicti monasterii; et, si decedant, possunt in eorum ecclesia tumulari inconsulto parochio, et quarta funeris non soluta. - 18. Novitii et novitiae in articulo mortis existentes, etiam anno novitiatus non completo, si sint in aetate legitima, possunt professionem emittere. - 19. Si tamen huiusmodi novitii et novitiae convaluerint, debent, suo novitiatus tempore completo, iterum profiteri. - 20. Novitii et novitiae gaudent omnibus privilegiis suae respectivae religionis, adeoque gaudent etiam privilegio fori et canonis. - 21. Insuper specialiter lucrantur indulgentiam plenariam diebus suae vestitionis et professionis. - 22. Novitii soli de more recitantes in choro horas canonicas satisfaciunt praecepto loco professorum. - 23. Beneficium clerici ingredientis religionem non potest ab Episcopo alteri conferri infra annum novitiatus ipsius. - 24. Et interim, durante tempore novitiatus, per alium beneficii functiones, et sacra praestari debent, assignata et congrua sustentatione ex redditibus ipsius beneficii. - 25. Talis congrua quantitas determinari debet ab Episcopo loci. - 26. Residui autem fructus reservandi sunt, atque restituendi novitio tanquam vero beneficiato, si exeat. - 27. Si vero novitius beneficiatus professionem emittat, restituendi sunt monasterio. - 28. Si novitii beneficium habeat annexum ius eligendi, si ipse velit electioni interesse, excludi non potest. - 29. Non est tamen necessario vocandus. - 30. Novitii, ut valide renuntiationem seu obligationem irrevocabilem faciant de suis bonis et iuribus temporalibus, ultra solemnitates iuris communis, debent necessario observare alias duas specialiter statutas a Concilio Tridentino, videlicet quod talis renuntiatio fiat

cum licentia Episcopi, et intra duos menses proximos ante professionem. — 31. Vi huius decreti Concilii Tridentini prohibentur et irritantur omnes tam lucrativi, quam onerosi inter vivos contractus, quibus novitii libertas deferendi religionem possit aequaliter impediri. — 32. Item prohibentur et irritantur omnes donationes notabiles, seu magni momenti. — 33. Item prohibentur et irritantur omnes remissiones debitorum notabilium. — 34. Item prohibentur et irritantur renuntiationes et donationes etiam iurium ad futuras haereditates. — 35. Vi dicti decreti Concilii Tridentini non prohibentur, nec irritantur testamenta, et aliae dispositiones mortis causa factae a novitiis. — 36. Item non prohibentur, nec irritantur illi contractus onerosi, quorum novitius tantum recipit, quantum dat. — 37. Item non prohibentur, nec irritantur renuntiationes et obligationes, quae fiunt ante ingressum, et absque intuitu ingressus in religionem. — 38. Item neque prohibentur, nec irritantur renuntiationes, donationes et obligationes factae ante ingressum religionis etiam intuitu, et causa ipsius ingressus religionis, ad n. 41. — 42. Novitii sine solemnitatibus a Tridentino requisitis possunt valide et licite facere modicas eleemosynas et modicas donationes Deo, seu beatae Mariae, vel sanctis. — 43. Renuntiatio facta ad favorem Patrum Societatis Iesu per novitium inter Patres dictae Societatis est valida, non obstante, quod non fuerit facta cum licentia Episcopi. — 44. Imo novitii Societatis Iesu possunt renuntiare bonis in favorem Societatis, vel cuiuscunque, non servata forma Concilii, nec expectato bimestri proximo ante professionem. — 45. Novitius Societatis Iesu, qui post vota simplicia, ante tamen solemnem professionem, a dicta Societate ab eiusdem praeposito generali dimittuntur, nulla ab eadem Societate debentur alimenta. — 46. Novitius habens beneficium ecclesiasticum nequit illud renuntiare, non servata solemnitate a Concilio requisita. — 47. Donatio facta a novitio cum solemnitate a Concilio requisita, ad hoc, ut sit firma, requiritur, ut professio sit valida. — 48. Ratificata vero professione, si illa nulliter emissa fuerit, censetur quoque renuntiatio ratificata et valida; dummodo in ratificatione expresse non declarat nolle denuo bonis renuntiare. — 49. Novitius, si, servata solemnitate Concilii, renuntiaverit legitimam, et emissam professionem, si factus Episcopus; recuperat ius succedendi in dicta legitima etiam quoad renuntiata, ad favorem tamen suae Ecclesiae. — 50. Novitius potest revocare testamentum a se factum, sive ante, sive post ingressum religionis, et durante novitiatu aliud concedere. — 51. Novitius in testamento nihil potest sibi reservare ad effectum testandi de illo post professionem. — 52. Potest tamen novitius in suo testamento praecipere, ut aliquid ex eius bonis etiam post suam professionem quotannis expendatur in pios usus, seu quod alicui solvatur annuum legatum, vel ne quid de eis alienetur, et huiusmodi. — 53. Novitius, si ante professionem testari omittat, succedit in eius bona, actiones et iura monasterium, si sit capax bonorum; si autem monasterium sit incapax, succedunt consanguinei ab intestato. — 54. Post professionem emissam non potest religiosus testamentum ante professionem factum revocare. — 55. Potest tamen testamentum suum ante professionem factum declarare. — 56. Monasterio nihil, excepto victu et vestitu, potest tribui a parentibus, vel propinquis, aut curatoribus novitii, ex bonis eiusdem novitii, sub poena excommunicationis incurrendae a dantibus et accipientibus. — 57. Imo sub eadem poena nequi potest aliquid dari, et recipi ex bonis propriis parentum, vel consanguineorum. — 58. Unde pater nequit dare paramentum altaris religioni, ubi eius filius est in novitiatu. — 59. Insuper neque novitius potest in ingressu aliquid donare monasterio, etiamsi sit sui iuris, et non habeat parentes. — 60. Excommunicatio lata a Tridentino in dantes, et accipientes aliquid ante professionem novitii non incurritur ipso facto, nec est Sedi Apostolicae reservata. — 61. Pacta, seu conventiones, quibus regulares utriusque sexus exigunt a

parentibus novitii, seu novitiae aliquam pecuniae summam convivii causa tempore eius vestitionis, vel professionis, prohibentur sub poena excommunicationis ipso facto incurrendae, et Papae reservatae. — 62. An huiusmodi pacta sint etiam comprehensa in d. cap. 16 Concilii Tridentini? — 63. De hoc *remissive*. — 64. Monialibus prohibitum est dotes accipere ante professionem novitiarum etiam sub nomine depositi, quamvis praestetur cautio de illis restituendis professione non secuta. — 65. Hinc improbatu cautela, ut depositarius totum, quod in depositum recipit, monasterio consignet ante novitiarum professionem. — 66. Novitio egredienti, vel eiecto restitui debent omnia bona, quae secum tulit, nec quid minimum ex eis retinere possunt superiores regulares, quod ut recte fiat, Episcopus potest per censuras ecclesiasticas, si opus fuerit, eos ad id compellere. — 67. Imo novitio exeunte, aut decedente ante sequutam professionem, nec retineri possunt per monasterium bona ipsi donata, etiam servata solemnitate, et forma Concilii. — 68. Habitus tamen religionis non est restituendus novitio, sed illius pretium. — 69. Novitius sponte, vel coacte egrediens tenetur solvere expensas in sui victum et vestitum, et in alia necessaria, et consuetu a monasterio factas, si de eorum solutione pactum intercesserit inter novitium et monasterium, aut exstet legitima consuetudo eas solvendi. — 70. Non tenetur tamen novitius solvere dictas expensas, ubi non intercesserit tale pactum, aut non exstet talis legitima consuetudo, ut in nostra religione de corpore Observantiae et Cappuccinorum. — 71. Dos novitiae decedentis ante professionem debet haeredibus restitui una cum fructibus, deducto tamen illius victu et vestitu. — 72. Imo hoc etiam procedit, non obstante pacto, ut si puella post annum decesserit, facta, vel non facta professione, dos monasterio acquiratur. — 73. Licentia Episcopi, seu eius vicarii requisita pro renuntiatione faciendi a novitio intra duos menses proximos ante professionem debet intervenire in ipso actu renuntiationis. — 74. Episcopus confirmatus, nondum consecratus potest concedere in sua dioecesi novitio talem licentiam ad renunciandum. — 75. Archiepiscopus licet pallium nondum receperit, potest huiusmodi licentiam in sua dioecesi concedere. — 76. Capitulum sede vacante, seu vicarius capitularis potest concedere eandem licentiam. — 77. Abbates, et alii praelati habentes iurisdictionem quasi Episcopalem, nullique Episcopo subiecti possunt in suis dioecesibus hanc licentiam concedere. — 78. Praelati regulares non possunt hanc licentiam concedere etiam in monasteriis exemptis, et sibi subiectis. — 79. Formam laicorum statuto praescriptam nequaquam oportet servare in renuntiationibus, quae fiunt a novitiis intra probationis annum. — 80. Non est necesse quod renuntiatio bonorum, ut sit valida, fiat a novitio integro bimestri ante professionem, sed satis est, ut fiat intra totum bimestre ante professionem, quamvis immediate ante ipsam. — 81. Bimestre hoc computandum est de momento in momentum, et secundum quod occurrit mensis in Calendario. — 82. Renuntiatio facta a novitio per duos menses ante professionem tenet, licet ante expletum decimum sextum annum. — 83. Ex quacunque causa contingat professionem protrahi ultra annum, valet renuntiatio facta a novitio post decimum novitiatus mensem. — 84. Renuntiatio a novitio excedente aetatem 16 annorum facta absque solemnitate requisita a Concilio, est invalida. — 85. Renuntiatio facta per eum, qui nulliter emisit professionem, si postea, cognita invaliditate, iterum valide professus sit, declarans nolle denuo bonis renuntiare, quatenus prior renuntiatio non sustineatur, est nulla. — 86. Deferre habitum novitiarum non est de essentia et necessitate anni probationis ad validitatem professionis, sed sufficit deferre habitum religionis, seu professorum. — 87. Novitius deferrens per annum habitum religionis, completo integro anno probationis, censetur tacite professus, si habitum, quem defert, sit patenter indistinctus ab habitu professorum, et aliunde concurrant aliae qualitates requisitae. —

88. Secus autem, si habitus novitiorum sit patenti distinctione distinctus ab habitu professorum. — 89. Novitii sine titulo beneficii, vel patrimonii, aut pensionis nequeunt promoveri ad sacros ordines. — 90. Et hoc ipsum habet locum non solum in novitiis, seu non professis, sed etiam in nulliter professis. — 91. Patres autem Societatis Iesu, qui tria vota paupertatis, castitatis et obedientiae in Societate emisierunt, de licentia praepositi generalis possunt promoveri ad sacros ordines absque titulo, etiam ante solemnem professionem. — 92. Patribus Societatis Iesu sic ordinatis nulla debentur alimenta a dicta Societate, si contingat eos ante solemnem professionem a praeposito generali a dicta Societate dimitti. — 93. Novitii non possunt promoveri ad ordines minores a suis superioribus abbatibus regularibus. — 94. Unde novitii respectu minorum ordinum ordinandi sunt a proprio Episcopo. — 95. Episcopus

proprius est Episcopus loci monasterii, in quo novitius agit novitiatum. — 96. Novitii post professionem collocandi sunt in professorio, seu conventu secundi novitiatus. — 97. In novitiatibus et professoriis est exacte observanda vita communis. — 98. Adducuntur decreta super receptione et educatione novitiorum a Clem. VIII edita. — 99. Adducitur insuper decretum Innocentii XI super conventibus novitiatus et recollectionis minorum de Observantia, et super iis, quae in eisdem conventibus servari debent. — 100. Alia *remissive*. — 101. Receptus pro laico seu converso an possit transire ad statum clericalem? *Remissive*. — 102. Novitii in quibus instruendi? — 103. Ex quodam nostri ordinis novitio originem habuit devotio Coronae beatissimae V. M. septem decadam in honorem suorum septem gaudiorum. — 104. Alia ad rem ad n. 105. — 106. Subnect. Addit. ex aliena manu ad n. 115.

- 1 Novitiatus annus institutus est, ut religio probeat mores novitii et novitius austeritatem religionis; textu expresso in cap. *Ad Apostolicam* 16 de Regular., et can. *Is*, qu. 1, et
- 2 c. *Non solum* 2 de Regular. in 6. Novitiatus annus, sive in masculis, sive in feminis, incipit solum a die susceptionis habitus, sive ab eo die, quo in habitu religionis novitii seu novitiae incipiunt sequi communem aliorum religiosorum seu religiosarum vitam. Sic expresse statuit Concil. Tridentin., cap. 15, sess. 25, de Regular.
- 3 Alia plurima quoad novitiatus annum, vide verb. *Annus probationis*, seu *Novitiatus*, a n. 3 ad 44 usque in finem, ne inutilis fiat repetitio.
- 4 Novitiatus de licentia superioris, et ex iusta causa potest fieri partim in uno conventu designato, et partim in alio item designato; sic declarasse Sacram Congregat. Concil. referunt Passerin. de Statu homin., tom. 3, qu. 189, et Matthaeucc., Officialis curiae quoad novitios, cap. 34.
- 5 Novitios ad habitum recipere de iure communi pertinet ad praelatum et conventum simul, ita ut nec conventus sine praelato nec praelatus sine conventu possit ad religionem aliquem recipere, ut habetur expresse in cap. *Novit.* 4 de His quae fiunt a praelato sine consensu capituli, et concordant c. *Quanto* 5, et c. *Ea noscitur* 6, eod. tit., et c. *Congregatio* ultim., caus. 16, qu. 7.
- 6 Regulariter tamen debent attendi constitutiones, consuetudines et privilegia cuiusunque religionis pro receptione suorum respective novitiorum, prout aperte habetur in cap. final. de Regular. in 6, ibi: *Si ad solum abbatem pertineat creatio monachorum, eo defuncto, nequibit novus monachus a conventu creari; alias poterit, si eorum creatio spectat ad utrumque insimul.*
- 7 Unde, si novitius in aliqua religione recipiatur a non habente auctoritatem secundum suas peculiare leges seu constitutiones, talis receptio est nulla, et ipse Novitius potest a legitimis superioribus spoliari, et a religione

dimitti; arg. cit. Iurib. sup. n. 5; quia ex defectu potestatis seu auctoritatis corrumpitur actus; non enim valet, quod ab aliquo fit, quando id ab eo solo fieri non potest sine interventu, seu consensu, vel licentia alterius; l. *Titium* 47 ff. de Administrat. tutor., adeoque talis receptio ipso iure est nulla, ex quo facta sit contra ius, quod irritat et annullat contrarium factum; leg. *Non dubium* 5 Cod. de Legib. et constitutionib.; Donat., Prax. rer. regular., t. 2, part. 2, tract. 1, qu. 4, cum pluribus ibi citatis.

Novitii in ordine Fratrum Minorum de Observantia non possunt admitti ad professionem, nisi ter in anno novitiatus, hoc est, quarto quoque mense per vota secreta a maiori parte fratrum in eo conventu a duobus mensibus actu ibi de familia existentium, habiles fuerint inventi; sic expresse statuit Innocentius X Constit. incip. *Ad propagandam*. In paritate votorum debent vota ferri usque ad tertiam vicem, et si semper fuerint paria, debet novitius expelli absque ulteriore computatione, nisi aliter in Domino censuerit Pater provincialis, qui in hoc votum decisivum ferre, vel aliam computationem imponere potest, ut expresse fuit sancitum in novissimo capitulo generali Mediolani in conventu S. Angeli celebrato die 4 Iulii 1729, cui et ipse interfui, dum, licet immerito, ministrum agerem provincialem. Ibi enim in constitutionibus pro Cismontana familia n. 48 statutum fuit praecise, ut sequitur: *In paritate votorum, dum tertia vice feruntur pro novitiis ad professionem admittendis, statuitur, ut absque ulla ulteriori computatione novitius expellatur, nisi aliter in Domino censuerit P. provincialis, qui in hoc votum decisivum habere, vel aliam computationem imponere valeat.*

Religiosi consentientes et concurrentes ad expulsionem novitii habilis per denegationem suffragii absque legitima causa, peccant mortaliter, quia gravem iniuriam faciunt religioni, eam privando idoneo religioso et etiam novitio qui, peracto probationis anno, et habilis receptus ius habet ad religionem, et insuper con-

trafaciunt in re gravi Concil. Tridentino, quod, cap. 16, sess. 25, de Regularib., praecipit ut novitii reperti habiles, finito anno novitiatus ad professionem admittantur; sic etiam peccant mortaliter religiosi admittentes per sua favorabilia suffragia ad religionem novitios certo cognitos inhabiles, quia per admissionem talium inhabilium novitiorum grave damnum, et deplorabile praeiudicium infertur religioni. *Communis.*

11 Novitii non tenentur ad statuta et praecepta regulae ex debito iustitiae, quia nondum sunt proprie religiosi, nec perfecte partes illius religionis, ut dicitur expresse in c. *Religioso* 21 de Sentent. excomm. in 6, et obligatio observandi regulam ex debito iustitiae nascitur ex voto et promissione professorum. *Communis.*

12 Tenentur tamen ad ea ex quadam decentia, quia *dignum est, ut qui similem cum aliis vitam suscipiunt, similem sentiant in legibus disciplinam*, ut expresse dicitur in c. *Recolentes* 3, vers. *Si enim*, de statu Monachor. Tum quia eorum probatio id exigit, ut probentur in spiritu quo venerunt. *Communis.*

13 Novitii non subiiciuntur casibus reservatis a superioribus suae religionis, nec casibus reservatis ab Episcopo loci, unde non possunt innotari censuris, nec ab Episcopo, nec a superiore religionis, quia sunt in statu neutro, id est nec vere subditi Episcopi, nec superioris religionis, sed sunt in statu medio per abnegationem extremorum in odiosis; arg. cap. *Odia* 15 de Regul. iuris in 6, ibi: *Odia restringi, et favores convenit ampliari*; Alphons. de Leone de Potest. confessarii, part. 2, recollect. 11, n. 137, et de Censuris, recollect. 2, n. 265 in fine; Graff. in Append., lib. 1, c. 7, n. 69; Nald. in Summa, verb. *Novitius*; Donat., Prax. rerum regular., t. 2, part. 2, tract. 6, qu. 2, n. 4 et 5, cum aliis ibi citatis, et ib., qu. 15, n. 2 et 5; Tamburin. de Iure abbat., disp. 15, qu. 6, et alii.

14 Hinc novitii possunt sine alia licentia absolvi a quolibet confessario approbato pro fratribus sine expressa exclusionem novitiorum. Vide verb.

15 *Approbatio*, art. 2, n. 2 et seq. Insuper novitii absque licentia praelatorum ordinis possunt valide confiteri et absolvi a peccatis etiam in religione reservatis per quemcunque confessarium, sive saecularem sive regularem ab Ordinario loci pro saecularibus approbatum. Vide d. verb. *Approbatio*, art. 2, n. 5 et seq.

16 Novitii seu saeculares nondum induti, de brevi tamen induendi, et iam in novitiatum admissi, ut sic sub obedientia praelati et disciplina magistri novitiorum per aliquot dies incipiant experiri religionis austeritates, possunt a confessariis etiam a solo praelato regulari approbatis, absolvi ab omni excommunicatione et censura, etiam ab homine generaliter lata; D. Antoninus 3 part., tit. 24, c. 77,

§ 1; Corduba lib. 1, qu. 30; Rodriq. tom. 1 Qu. regular., qu. 20, art. 21, et communis aliorum per plurima privilegia ad id a Summis Pontificib. regularibus concessa. Imo, si dicti iuvenes, dum sic sunt in monasterio, infirmantur, possunt omnia sacramenta recipere a regularibus dicti monasterii, et si decedant, possunt in eorum ecclesia tumulari, inconsulto parochi, et quarta funeris non soluta; tales enim gaudent omnibus fratribus et novitiorum privilegiis, quia de proximo accingendus in favorabilibus habetur pro accincto; l. penult. ff. de Milit. testam., et leg. *Item legato* 47, § 1, ff. de Leg. 3, et partus conceptus (ut sunt tales Iuvenes de proximo induendi, et iam stantes in utero religionis) in his quae concernunt praeservationem, ut producatur ad esse, gaudet privilegio natorum, prout aperte colligitur ex l. *Praegnantis* ff. de Poenis, et l. *Qui in utero* ff. de Stat. homin.; Donat. l. c., tract. 1, qu. 18 per tot., cum aliis ibi citatis. Vide verb. *Moniales*, art. 1, n. 61, et verb. *Sepultura*, n. 31.

Novitii et novitiae in articulo mortis existentes, etiam anno novitiatus non completo, si sint in aetate legitima, possunt professionem emittere. Sic expresse concessit S. Pius V novitiis monialibus S. P. Dominici, Const. incip. *Summi sacerdotis cura*; qua concessione gaudent per communicationem etiam novitii et novitiae aliarum religionum. Si tamen huiusmodi novitii et novitiae convaluerint, debent, suo novitiatus tempore completo, iterum profiteri. Sic censuit Sac. Congreg. Conc. in una Ordinis S. P. Francisci Min. de Observantia, die 20 Martii 1649, ad cap. 15, sess. 25, de Regularibus, apud Pignatell. tom. 2, consultat. 356.

Novitii et novitiae gaudent omnibus privilegiis suae respectivae religionis, adeoque gaudent etiam privilegio fori et canonis; c. *Religioso* 20, § *Quamvis*, de Sentent. excomm. in 6, et gaudent etiam indulgentiis, quibus gaudent professi; Pellizar. in Manual. regular., tom. 1, tract. 2, c. 7, n. 1; Portell. de dub. Regular., verb. *Novitius*, n. 54; Reiff. lib. 3 Decr., tit. 31, n. 115, et alii communiter. Insuper specialiter lucentur indulgentiam plenariam diebus, quibus sacrum induunt habitum et professionem emittunt, si confessi SS. Eucharistiae sacramentum sumpserint. Paul. V, Const. incip. *Romanus Pontifex*

Novitii soli de more recitantes in choro honoras canonicas satisfaciunt praecepto loco professorum, dummodo tot numero adsint, quot requiruntur ad constituendum corpus communitatis, sive collegium, scilicet saltem tres, quia tres faciunt collegium, l. *Neratius* 85 ff. de Verb. signific., ibi: *Neratius Priscus tres facere existimat collegium, et hoc magis sequendum est*, et sic tenent Donat. tom. 2,

tr. 6, qu. 22; Reiffenst. lib. 3 Decr., tit. 31, n. 116, et alii. Vide verb. *Officium divinum*, art. 1, n. 43 et 44.

23 Beneficium clerici ingredientis religionem non potest ab Episcopo alteri conferri intra annum novitiatus ipsius. *Communis* textu expresso in cap. *Beneficium* 4 de Regularib. in 6, ibi: *Beneficium illius qui religionem ingreditur non est infra probationis annum alicui*

24 *conferendum*. Et interim, durante tempore novitiatus, per alium beneficii functiones, et onera praestari debent, assignata ei congrua sustentatione de redditibus ipsius beneficii. *Communis* textu expresso in cit. c. *Beneficium*, ibi: *Sed interim eidem beneficio per alium deser-viri debebit, assignata sibi congrua de ipsius proventibus portione*.

25 Talis congrua quantitas determinari debet ab Episcopo loci. Glossa ibid., verb. *Sed interim*; Barbosa in d. cap. *Beneficium*, n. 8; Sanchez lib. 7 Moral., cap. 4, n. 14; Pirhing lib. 3 Decr., tit. 31, n. 76; Reiffenst. ibid.,

26 n. 119, et alii communiter. Residui autem fructus reservandi sunt, atque restituendi novitio, tanquam vero beneficiato, si exeat. Sanchez l. c., n. 19; Pirhing l. c., n. 76; Reiffenst. l. c., n. 119, et alii passim. Si vero novitius beneficiatus professionem emittat, restituendi sunt monasterio; in illis enim succedit monasterium, si successionis sit capax sicut in aliis bonis professi, nisi hic ante professionem aliter de illis disposuerit. Sanchez l. c., n. 19; Pirhing l. c., n. 76, et alii; Reiffenst. tamen, l. c., vult restituendos esse non monasterio, sed ecclesiae, seu ad causas pias applicandos tanquam fructus mere ecclesiasticos superfluos.

27 fenst. l. c., n. 119, et alii passim. Si vero novitius beneficiatus professionem emittat, restituendi sunt monasterio; in illis enim succedit monasterium, si successionis sit capax sicut in aliis bonis professi, nisi hic ante professionem aliter de illis disposuerit. Sanchez l. c., n. 19; Pirhing l. c., n. 76, et alii; Reiffenst. tamen, l. c., vult restituendos esse non monasterio, sed ecclesiae, seu ad causas pias applicandos tanquam fructus mere ecclesiasticos superfluos.

28 Si novitii beneficium habeat annexum ius eligendi seu suffragandi in electionibus, ut si novitius erat canonicus alicuius cathedralis, vacante intra annum sui novitiatus praelatura, si ipse velit electioni interesse, excludi non potest; quia retinet adhuc verum suum ius ad talem electionem, cum nec beneficio, nec fructibus et effectibus eius sit privatus. Sanchez l. c., n. 10; Pirhing loc. cit., n. 118; Suarez

29 tom. 5, c. 16, n. 16, et alii. Non est tamen necessario vocandus, et ipso non reclamante, possunt alii ad electionem libere et valide procedere, quia, cum se ipsum sponte a saeculo segregaverit, merito reputatur inter absentes et remotos, qui nec solent, nec debent vocari. Glossa in cit. c. *Beneficium*, verb. *Conferendum* in fine; Ioan. Andr. et Fran. ib., n. 2; Barbosa ib., n. 13; Sanchez l. c., n. 10; Pirhing l. c., n. 75; Reiffenst. l. c., n. 118; Silvester, verb. *Religio* 6, qu. 11; Suarez l. c., n. 16, et alii.

30 Novitii ut valide renuntiationem seu obligationem irrevocabilem faciant de suis bonis et iuribus temporalibus, ultra solemnitates iuris communis, debent necessario observare alias

duas specialiter statutas a Concilio Tridentino, sess. 25, de Regularib., cap. 16, videlicet: quod talis renuntiatio fiat cum licentia Episcopi, vel eius vicarii, et intra duos menses proximos ante professionem, ibi: *Nulla quoque renuntiatio aut obligatio antea facta etiam cum iuramento, vel in favorem cuiuscunque causae piae valeat, nisi cum licentia Episcopi, sive eius vicarii fiat intra duos menses proximos ante professionem; ac non alias intelligatur effectum suum sortiri, nisi secuta professione, aliter vero facta, etiamsi cum huius favoris expressa renuntiatione, etiam iurata, sit irrita, et nullius effectus*.

Vi huius Tridentini Concilii decreti prohibentur et irritantur omnes tam lucrativi, quam onerosi inter vivos contractus, quibus novitii libertas deserendi religionem possit aliquo modo impediri. *Communis*, arg. textus ipsius Concilii, ibi: *Ne hac occasione discedere nequeat, quod totam vel maiorem partem substantiae suae monasterium (si huic renuntiavit) possideat (seu alii possideant); nec facile, si discesserit, id recuperare possit*. Et revera, quod prohibeantur et irritentur omnes tales contractus, aperte demonstrat Concilium per ly *nulla... obligatio*, nomine cuius veniunt omnes contractus, arg. l. *Omnes* 1 ff. de Novationibus; l. *Veluti* 25 ff. de Verbor. obligation., sicut econtra contractuum appellatione veniunt obligationes; l. *Labeo* 19 ff. de Verbor. signification.

Item prohibentur et irritantur omnes donationes notabiles, seu magni momenti, quia per ipsas recurrit finis Concilii: *Ne hac occasione discedere nequeat*, etc. Donatio enim est vera species renuntiationis et obligationis. *Communis*, arg. citatis iuribus. Item prohibentur et irritantur omnes remissiones debitorum notabilem, quia tales remissiones sunt quaedam species donationis et renuntiationis, quae possunt minuere novitii libertatem ad egrediendum, contra finem expressum Concil. Tridentini. *Communis*. Item prohibentur et irritantur renuntiationes et donationes etiam iurium ad futuras haereditates. Quaelibet enim renuntiatio potens minuere libertatem egrediendi declaratur a Concilio irrita, ibi: *Nulla quoque renuntiatio*. Tales autem sunt dictae renuntiationes et donationes etiam iurium ad futuras haereditates, adeoque, etc. *Communis*.

Vi dicti Concilii Tridentini non prohibentur, nec irritantur testamenta et aliae dispositiones mortis causa factae, adeoque semper valent, sive fiant ante ingressum religionis, sive post ingressum quocunque die intra annum novitiatus sine licentia Episcopi aut eius vicarii, et etiam ante dictos duos menses proximos ante professionem, dummodo habeant caetera alia iuris requisita, quia testamenta et aliae dispositiones mortis causa factae, ut codicilli, do-

nationes mortis causa, etc., nec renuntiationes, nec obligationes irrevocabiles sunt cum toties, quoties voluerit novitius, ante professionem possit pro libitu suo ea revocare, adeoque cum sic nec in minimo laedant libertatem novitii egrediendi a religione, non prohibentur, nec irritantur a Concilio in dicto decreto, quod pro unico fine prohibitionis et irritationis respicit conservationem talis libertatis novitii egrediendi a religione, ibi: *Ne hac occasione discedere nequeat*, etc. Sic tenent doctores communiter, et sic expresse declaravit Sac. Congregat. Concil. teste Fagnano, lib. 2 Decretal., cap. *In praesentia* 8 de Probationibus, num. 50.

36 Item non prohibentur nec irritantur illi contractus onerosi, vi quorum novitius tantum recipit, quantum dat, ut sunt emptiones, locationes, et huiusmodi; in his enim contractibus, nec in minimo laeditur libertas novitii exeundi a religione, cum tantum recipiendo quantum dat, nihil a parte rei perdat. *Communis.*

37 Item non prohibentur nec irritantur renuntiationes et obligationes, quae fiunt ante ingressum, et absque intuitu ingressus in religionem, seu sine animo eam ingrediendi, quamvis postea progressu temporis ingressus contingeret, quia intentio Concilii sola fuit prohibere illas renuntiationes et obligationes, quae fiunt intuitu religionis, et liberum impediunt egressum, ibi: *Ne hac occasione discedere nequeat*, etc.

38 Imo neque prohibentur neque irritantur renuntiationes, donationes et obligationes factae ante ingressum religionis, etiam intuitu et causa ipsius ingressus religionis. Sic expresse Rota, part. 5, t. 1 Recent. decis., dec. 125, n. 24, ubi dicit sic declarasse Sacram Congr. Conc., et part. 12, decis. 245, n. 6, et quod late discussio hoc articulo, sic fuit responsum in Romana *Donationis* 1 Febr. 1640, coram reverendiss. Tarraconen., et in Romana *Successionis de comitibus* 12 Ian. 1642, coram reverendissimo decano, cum aliis pluribus congestis per Alden. ad decis. 586, n. 2, part. 5, t. 2 Recent. Quamvis enim adsint declarationes Sacrae Congregationis Concilii, in quibus declaratum fuit Tridentinum comprehendere non solum donationes et renuntiationes factas a novitiis intra duos menses proximos ante professionem, sed etiam illas quae fiunt ante ingressum religionis cum narrativa, et mentione expressi ipsius ingressus, vel cum conditione quatenus donans profiteatur. Rota, part. 5, t. 2, decis. 586, n. 17. Quae fundatur in ea ratione, quod cum Concilium reprobaverit donationes a novitiis non factas intra duos menses ante professionem, ne ob timorem non recuperandi bona donata adimeretur novitiis libertas egrediendi, ita ex eadem ratione censendas esse

prohibitae donationes factas ante ingressum. Rota ibid., n. 18 et 19. Unde inferebatur, contrarium tenentes intelligendos esse de donationibus simpliciter, et sine mentione neque intuitu ingressus factis. Rota ib., n. 30.

Verum revocatis antiquis declarationibus, 39 ead. Sacra Congreg. Conc. declaravit, et per plura alia tribunalia definitum fuit, dictum Concil. Trid., sess. 25, c. 16, de Regularib., non habere locum, quando donatio vel renuntiatio fit ante ingressum intuitu ingressus religionis, Adnot. ad dec. 586, n. 22, ubi pro hac opinione referuntur 38 auctores, et inter alios Passarell. de Privileg. minorum, c. 37, ubi refert quod pro hac opinione fuit iudicatum; Menochius in Addit. ad lib. 2, c. 430, n. 3, ubi miratur de Navarr. et Molina, qui tenuerunt contrarium; Roderic., Qq. regul., t. 2, qu. 47, art. 8, ubi dicit, quod pro hac opinione fuit iudicatum, et refert quod pro ea consuluerunt quamplures ibi nominati; Hector Capycius Latro, dec. 31, n. 7, ubi dicit, quod haec opinio frequentiori DD. calculo est approbata, decisionibus supremorum tribunalium roborata, et declarationibus eminentissimorum Cardin. Sac. Congr. Conc. sic est interpretata. Rota in Tarentina *Donationis*, 3 Februar. 1607, coram Sacrato, et in Parmen. *Transactionis* coram Durand., dec. 121, n. 39, in impressis in Perusina *Haereditatis* 10 Decembr. 1620, coram bonae memor. Card. Virili; Diana, Resol. moral., tom. 3, tract. 2 de dub. Regul., c. 55, ubi pro hac opinione refert de verbo ad verbum declarationem Sacrae Cong. Conc. Et hanc opinionem tenent Fagnanus lib. 4 Decr., in cap. *Statuimus* 23 de Regularib., a n. 42; Sanchez lib. 1 Moral., c. 5, n. 4; Donat., Prax. rer. regul., tom. 2, tract. 7, qu. 20, qui omnes referunt ita declarasse Sacram Congreg. Concil., et Barbosa in Summa Apostol. decis., verb. *Renuntiatio novitii*, n. 1, ubi cum pluribus aliis refert sic fuisse decisum a Sacra Congr. Conc., et Collectan. in Conc. Trid., cit. sess. 25, cap. 16, de Regular., n. 18, ubi dicit quod illa verba Concilii *antea facta* intelligi debeant de renuntiatione tantum facta post ingressum religionis, ac proinde, quod saecularis ante habitus susceptionem, et Novitiatus ingressum, possit etiam intuitu eiusdem ingressus valide de suis bonis disponere, illa renuntiando, donando seu obligando absque solemnitate requisita a Concilio in d. cap. 16, sess. 25, de Regularib., et ibi citat Rotam et 35 auctores, et in fine addit, quod ideo donationem factam per filium patri per paucos dies ante ingressum religionis, seu habitus susceptionem, intuitu et contemplatione eiusdem religionis, esse validam tueretur expresse Aldan. in Compend. canonicar. resolut., lib. 2, tit. 8, n. 15, ubi refert sic fuisse decisum sub die 13 Aprilis 1630. Et hanc sen-

tentiam probabilem censent Layman lib. 3, tract. 5, cap. 7, n. 7; Pirhing. lib. 3 Decret., tit. 31, n. 81, et alii plures; Reiffenst. lib. 3 Decr., tit. 31, n. 142, quamvis ipse, ibidem, a n. 145 ad 152, cum pluribus aliis defendat contrarium, uti etiam defendunt 15 doctores apud Barbosam loc. cit., num. 18 in fine, existimantes renuntiationem seu donationem, factam ab existente adhuc in saeculo praetextu et intuitu ingressus religionis, nullam et invalidam esse sine solemnitate requisita a Concilio, loco citato.

40 Ratio autem nostrae sententiae est, quia, cum dictum decretum Concilii sit correctorium iuris communis, non debet intelligi, nisi in casu suo, nec est extendendum ad alios, quamvis paritas urgeret rationis. Adnot. ad dec. 486, n. 23, part. 5, tom. 2, Rot. recent.; arg. cap. *Quae a iure* 28 de Reg. iur. in 6, ibi: *Quae a iure communi exhorbitant, nequaquam ad consequentiam sunt trahenda*. Tum quia in dubio textus est intelligendus iuxta rubricam, sub qua existit, cum unusquisque textus congruis subdatur titulis; arg. l. *Dedit nobis* 3, § 13, *Si quid autem*, et § 18, *Si vero*, cum similibus: *Rubrica autem Concilii est de Regular., qualis non est, qui adhuc existit in saeculo, quamvis religionem ingredi intendat, adeoque*, etc. Tum etiam quia dictum c. 16, sess. 25, est continuativum cap. 15 immediate antecedentis, ut patet ex illa particula *quoque* sub initio posita, ibi: *Nulla quoque renuntiatione*, cuius dictionis natura est copulare sequentiam antecedentibus; arg. § 7 *Praetorum quoque*, tit. 2 Instit. de Iure naturali. Cap. autem 15 immediate praecedens expresse agit de solis novitiis, ut clare patet ex textu, adeoque etiam de solis novitiis est intelligendum dict. c. 16 immediate sequens, per illam particulam *quoque* cum antecedenti copulatum.

41 Unde hanc sententiam mordicus tuetur Fagnan. in cit. cap. *Statuimus* 23 de Regularib., a n. 42 ad 47, ubi testatur eam contra Navarr. saepius probasse Sacram Congreg. Concilii; aliquando enim, dicit ipse, censuit dict. c. 16, sess. 25, de Regularib.; sibi locum non vindicare in donationibus factis ante susceptum habitum probationis, sicuti etiam reperitur adnotatum in calce praedictorum Consil. Navarr. 81 et 82; et alias consulta: *An illud caput comprehendat renuntiationes factas ante ingressum, illius tamen contemplatione*. Respondit: *Non comprehendere renuntiationes factas ante ingressum, hoc est ante habitus suspensionem*. Quinimo praesuppositis duabus Congregationis declarationibus super d. c. 16, altera, quod minime infringantur renuntiationes factae ante ingressum religionis, altera, quod ex eo decreto renuntiationes factae in ipso ingressu non valeant; quaesitum est: *An, cum Clarix Buccapadulia renuntiaverit bonis tam*

paternis, quam maternis eadem die, qua ingressa fuit monasterium, praedicta eius renuntiatione sufficiat, an nova requiratur ante professionem, iuxta formam a Concilio praescriptam? Die 22 Iunii 1613, Sac. Congr. censuit Decretum d. c. 16: *Non vindicare sibi locum in renuntiationibus factis ante actum, seu momentum susceptionis habitus, ac propterea ex eo decreto superscriptam renuntiationem non esse nullam*. Sic ad litteram refert Fagn., l. c., num. 47.

Novitii sine solemnitatibus a Concilio in 42 d. cap. 16 requisitis, possunt valide et licite facere modicas eleemosynas et modicas donationes Deo, seu B. Mariae, vel sanctis, quia in similibus modicis eleemosynis et donationibus, respectu bonorum et facultatum novitii, cessat finis prohibitionis Concilii, nempe: *Ne hac occasione discedere nequeat*. Garcias, Azorius, Lezana, Tambur., Sanchez, Peregrin., et alii citati et secuti a Barbosa supra d. sess. 2, c. 16, n. 7 et 8.

Renuntiatio facta ad favorem Patrum societatis Iesu per novitium inter Patres dictae Societatis est valida, non obstante, quod non fuerit facta cum licentia Episcopi. Sic dictum fuisse in Neapolitana 20 Martii 1621, referunt Sellius in Selectis canonic., c. 19, n. 15, et Barbosa super Trident., d. sess. 25, c. 16, num. 19.

Imo novitii Societatis Iesu possunt renun- 44 tiare bonis in favorem societatis, vel cuiuscunque, non servata forma Concilii, vel expectato bimestri proximo ante professionem. Aldanus enim in Compend. canon. resol., lib. 1, tit. 16, n. 10, et Barbosa l. c., n. 41, referunt fuisse dictum, quod Patres Societatis Iesu dicto decreto Concilii non solum excepti sunt quoad emittendam professionem, sed etiam quoad obligationes et renuntiationes, adeo ut hae etiam ab eorum novitiis quandocunque, et sine cuiusvis licentia factae, nullitati dicti decreti minime subiaceant.

Novitiis Societatis Iesu, qui post vota sim- 45 plicia, ante tamen solemnem professionem, a dicta Societate ab eiusdem praeposito generali, iuxta facultatem sibi a Sede Apostolica concessam, dimittuntur, nulla ab eadem Societate debentur alimenta, aut congrua sustentatio, licet, dum in ea viverent, titulo religiosae paupertatis ad sacros etiam presbyteratus ordines promoti fuerint. Sic novissime statuit Benedictus XIII, Const. 45 incip. *Iniuncti Nobis*.

Novitius habens beneficium ecclesiasticum, 46 nequit illud renuntiare, non servata solemnitate a Concilio requisita. Sic declaravit Sac. Congreg. Conc. apud Fagnan. in c. *Statuimus* 23 de Regularib., n. 19, et Matthaeucc., Officialis curiae, c. 43, n. 31, et tenent Flaminius de Resign. benefic., lib. 3, qu. 13, a n. 4; Sprell. dec. 17, n. 49; Novar. in Lucerna Regu-

lar., verb. *Renuntiatio bonorum*, n. 4; Tamburin. de Iure abbatum, tom. 3, disp. 6, qu. 10, n. 3; Suarez tom. 3 de Religion., lib. 5, c. 16, n. 12; Sanchez lib. Moral., c. 5, n. 38; Maiol., Campanil., Azorius, Molfesius, Caval., Miranda, et alii plures apud Barbosam super Trid., l. c., n. 13, quamvis ipse cum Garcia teneat contrarium.

47 Donatio facta a novitio cum solemnitate a Concilio requisita, ad hoc, ut si firma, requiritur, ut professio sit valida; Sanchez lib. 7 Moral., c. 5, n. 55; Lezana, Tamburin., Peregrin., Bartholomaeus a S. Fausto, Peyrin. citati et secuti a Barbosa l. c., n. 15. Unde, si novitius ad saeculum redeat, vel forte moriatur ante factam validam professionem, donatio irrita est. Barbosa de offic. et potest. Episcop., part. 3, alleg. 99, n. 11, et loc. c., n. 15, cum Navarr., Sanchez, Passarel., Bartholomaeo a S. Fausto, Honded., Fr. Emman., Peyrin., Bartholom. de Vecchis, Peregrin., ibi citatis, Fagn. in cit. c. *Statuimus*, n. 35 et 36, ubi refert sic fuisse decisa a Sacra Congr. Concilii.

48 Ratificata vero professione, si illa nulliter emissam fuerit, censetur quoque renuntiatio ratificata et valida, dummodo in ratificatione expresse non declaret, se nolle denuo bonis renuntiare. Vide infra n. 65; Barbosa loc. cit., n. 16, cum Aloysio Riccio, Tambur., Sanch., Peregrin., ibi citatis.

49 Novitius, si, servata solemnitate Concilii, renuntiaverit legitimam, et, emissam professione, sit factus Episcopus, recuperat ius succedendi in d. legitima etiam quoad renunciata, ad favorem tamen suae Ecclesiae. Sic decisa fuisse sub die 11 Ian. 1631, referunt Aldan. in Compendio canonic. resol., lib. 2, tit. 9, n. 10, et Barbosa supra Conc., l. c., n. 17.

50 Novitius potest revocare testamentum a se factum, sive ante, sive post ingressum religionis, et durante novitiatu aliud condere. *Com-*

51 *munis.* Novitius in testamentum nihil potest sibi reservare ad effectum testandi de illo post professionem, quia per professionem sibi adimit omnem facultatem testandi. *Communis*, et sic expresse statuit Sacra Congregat. Conc. in Neapolitana 5 Iulii 1628, respondens non sustineri reservationem de aliquibus bonis sibi factam a quodam milite Hierosolymitano in renuntiatione facta bonorum ante professionem, sub praetextu, ut de reservatis testari posset; apud Barbosam super Trid., l. c., n. 22. Potest tamen novitius in suo testamento praecipere, ut aliquid ex eius bonis, etiam post suam professionem, quotannis expendatur in pios usus, seu quod alicui solvatur annuum legatum, vel ne quid de eis alienetur, et huiusmodi; talis enim dispositio, cum sit facta in tempore, quo ipse libere poterat disponere de suis bonis, valet pro semper quoad licite in ea

disposita. *Communis* cum Fagnan. lib. 2 Decretal., cap. *In praesentia* 8 de Probationibus, n. 13.

Novitius, si ante professionem testari omit-
tat, succedit in eius bona, actiones et iura
monasterium, si sit capax bonorum. Authent.
De monachis, § *Illud quoque*, Authent. *In-*
gressi Cod. de sacrosanctis Eccles.; can. *Quia*
ingredientibus 7, can. *Perlatum est* 8, can. *Si*
qua mulier 9, caus. 19, qu. 3; c. *In praesen-*
tia 6 de Probation., cum similibus; si autem
monasterium sit incapax successionis, uti reli-
gio nostra seraphica, succedunt consanguinei ab
intestato. *Communis.*

Post professionem emissam non potest re-
ligiosus testamentum ante professionem factum
revocare. *Communis*, arg. c. *Quia ingredien-*
tibus 2 de Testamen., can. *Non dicatis* 11,
caus. 19, qu. 1, can. *Quia ingredientibus* 7,
caus. 26, qu. 3; Authent. *Ingressi* Cod. de
S. S. Eccl., cum similibus. Potest tamen te-
stamentum suum ante professionem factum
declarare, praecipue si testamentum dubiae et
obscurae voluntatis interpretatione indigeat,
ipseque religiosus declarationem verbis conveni-
entem proferat. Sanchez lib. 7 Moral., c. 11,
n. 16; Gozzadin. consil. 41, n. 15, 16, 17;
Fr. Emmanuel t. 3, qu. 69, art. 3; Reginald.
lib. 18, c. 27, n. 397; Moneta de Commut.
ultim. volunt., cap. 5, qu. 1, n. 14; Barbosa
sup. Trident., loc. cit., num. 12; cum aliis
ibi citatis contra Covarruv., in cap. 2 de Te-
stamen., num. 5 et 9; Mirandam in Manual.
praelator., tom. 1, qu. 23, art. 10; Navarr.
in c. *Non dicatis* 11, caus. 12, qu. 1, existi-
mantes, non posse religiosum professum te-
stamentum ante professionem a se factum post
professionem declarare.

Monasterio nihil, exceptis victu et vestitu, 56
potest tribui a parentibus vel propinquis, aut
curatoribus novitii ex bonis eiusdem novitii,
sub poena excommunicationis incurrendae a
dantibus et accipientibus, textu expresso in
Concilio Tridentino, cit. sess. 25 de Regular.,
c. 16, ibi: *Sed neque ante professionem, ex-*
cepto victu et vestitu novitii vel novitiae illius
temporis, quo in probatione est, quocunque
praetextu a parentibus, vel propinquis, aut cu-
ratoribus eius monasterio aliquid ex bonis eius-
dem tribuatur; ne hac occasione discedere ne-
queat, quod totam vel maiorem partem sub-
stantiae suae monasterium possideat; nec fa-
cile, si discesserit, id recuperare possit; quin
potius praecipit sancta Synodus sub anathe-
matis poena dantibus et recipientibus, ne hoc
ullo modo fiat; et ut abeuntibus ante profes-
sionem omnia restituantur, quae sua erant.
Fagnan. in cit. c. *Statuimus*, n. 49 et 50, et
alii communiter.

Imo sub eadem poena neque potest aliquid 57
dari et recipi ex bonis propriis parentum vel

consanguineorum. Quamvis enim Concilii verba videantur restricta ad bona ipsius novitii, tamen proposito dubio: *An, quod disponitur cap. 16, sess. 25 de Regularibus, ne de bonis puellae aliquid monasterio ante professionem tribuatur sub poena anathematis, habeat locum, etiamsi aliquid tribuatur non ex puellae propriis bonis, sed parentum vel consanguineorum?* Sacra Congreg. censuit *habere locum*.

58 Sic refert Fagnan. l. c., n. 55. Unde pater nequit dare paramentum altaris religioni, ubi eius filius est in novitiatu; sic fuisse decusum 22 Aug. 1617, refert ex Sellio Barbosa l. c.,

59 n. 45. Insuper neque novitius potest in ingressu aliquid donare monasterio, etiamsi sit sui iuris, et non habeat parentes; proposito enim dubio: *An, si novitius sit sui iuris, et non habeat parentes, possit in ingressu religionis praeter victum aliquid donare religioni amore Dei?* Sacra Congreg. censuit *non posse, ex verbis expressis*. D. c. 16, ita refert Fagn. l. c., n. 56.

60 Excommunicatio lata a Concilio Tridentino in dantes et accipientes aliquid ante professionem Novitii non incurritur ipso facto, nec est Sedi Apostolicae reservata. Sic declaravit Sac. Congreg. Conc., teste Fagnano, loc. c., num. 59.

61 Pacta seu conventiones, quibus regulares utriusque sexus exigunt a parentibus novitii seu novitiae aliquam pecuniae summam convivii causa, tempore eius vestitionis vel professionis, prohibentur sub poena excommunicationis ipso facto incurrendae, et Papae reservatae, textu expresso in Extravag. *Sane* 1 de

62 Simonia. An autem huiusmodi pacta sint etiam comprehensa in d. cap. 16 Concilii Tridentini? *Sacra Congr. censuit decretum d. cap. 16 ad hunc casum non pertinere, sed id prohiberi Constit. Urbani IV quae incipit Sane. Caeterum, quia ex consuetudine Mediolanensi recepta, et a bonae memoriae Cardinali S. Prae- xedis tolerata, passim huiusmodi convivia exhibentur, consultius putavit, nihil responderi.*

63 Sic refert Fagn. l. c., n. 58. Ast vide verb. *Moniales*, art. 2, a n. 52 ad 63; verb. *Simonia*, art. 1, a n. 20 ad 27.

64 Monialibus prohibitum est dotes accipere ante professionem novitiarum, etiam sub nomine depositi, quamvis praestetur cautio de illis restituendis, professione non secuta. Sic colligitur ex cit. c. 16 Tridentini, et expresse declaravit Sac. Congr. apud Fagnan. loc. cit., num. 15.

65 Hinc improbatu cautela, ut depositarius totum, quod in depositum recipit, monasterio consignet ante novitiarum professionem; orta enim dubitatione, an cautela adinventata a monialibus civitatis Alexandrinae, ut quando aliqua puella monasterium ingreditur, depositum dotis prius fiat, et deinde omne id, quod in

depositum recipitur, totum depositarius ipsi monasterio ante professionem consignet, sit contra dispositionem Concilii Tridentini, c. 16, sess. 25, de Regularibus, vers. *Neque ante professionem?* Sacra Congreg. censuit *decretum Concilii dict. cap. 16 non prohibuisse quidem huiusmodi depositum, sed quod pecuniae sic depositae dentur monasterio directe vel indirecte, et in specie modo hic descripto, videri omnino prohibuisse. Et licet alias Sacra Congregatio in casu Neapolitano visa fuisset sentire posse dari, praestita idonea cautione bancaria, tamen nunc censuit non scribendum amplius in futurum secundum illam sententiam, sed secundum istam posteriorem, ut nullo modo detur monasterio, nec cum deposito, nec sine*. Sic refert Fagn. l. c., n. 53.

Novitio egredienti vel eiecto restitui debent 66 omnia bona, quae secum tulit, nec quid minimum ex eis retinere possunt superiores regulares; quod, ut recte fiat, Episcopus potest etiam per censuras ecclesiasticas, si opus fuerit, eos ad id compellere; textu expresso in Concilio Tridentino, dict. cap. 16, ibi: *Ab-euntibus ante professionem omnia restituantur, quae sua erant; quod ut fiat, Episcopus, etiam per censuras ecclesiasticas, si opus fuerit, compellat*.

Imo novitio exeunte aut decedente ante se- 67 cutam professionem, nec retineri possunt per monasterium bona ipsi donata, etiam servata solemnitate et forma Concilii. Cum enim duo novitii religionem ingressi, bona suo monasterio, servata forma Concilii, donassent, posteaque uterque decessisset, sed alter revocata, alter vero non revocata donatione. Fuit dubitatum an monasterium posset retinere bona saltem illius qui donationem non revocavit? Sacra Congregatio Cardinalium Concilii Tridentini interpretum censuit *neutrius bona posse retineri per monasterium, cum, non secuta professione, nulla fuerit renuntiatio*. Sic refert Fagn. in cit. cap. *Statuimus* 23 de Regular., num. 36.

Habitus tamen religionis non est restituendus 68 novitio exeunti, sed illius pretium. Sic decusum fuisse a Sacra Congreg. Conc. referunt Novarius in Lucerna Regular., verb. *Habitus*, n. 6; Lezana in Summa qq. regular., tom. 1, cap. 25, n. 38; Barbosa super Trid., loc. cit., n. 51, in Summa Apostol. decis., verb. *Habitus*, n. 9, et de officio et potest. Episc., allegat. 101, n. 93.

Novitius sponte vel coacte egrediens tenetur 69 solvere expensas in sui victum, vestitum, et in alia necessaria ac consueta a monasterio factas, si de earum solutione pactum intercesserit inter novitium et monasterium, aut exstet legitima consuetudo eas solvendi. *Communis*, arg. Conc. Trid., cit. sess. 25, cap. 16, de Regularibus, ubi prohibetur aliquid dare vel ac-

cipere de bonis novitii, *excepto victu et vestitu*, adeoque cum ex Concilio liceat aliquid dare et accipere pro victu et vestitu, potissimum erit obligatio dandi, ubi intercesserit pactum; arg. cap. *Antigonus* 1, et cap. *Qualiter* 3 de Pactis, et ubi adsit legitima consuetudo, arg. cap. *Cum tanto* 11 de Consuetudine.

70 Non tenetur tamen novitius solvere dictas expensas, ubi non intercesserit tale pactum, aut non exstet talis legitima consuetudo, ut in nostra religione de corpore observantiae et Cappuccinorum, ubi nihil recipitur, nec potest recipi pro alimentis et similibus a novitiis, ut recte observat Matthaeucc., *Officialis curiae*, c. 34, n. 30, et alii passim.

71 Dos novitiae decedentis ante professionem debet haeredibus restitui una cum fructibus, deducto tamen illius victu et vestitu. Cum enim dubitatum fuerit: *An si mulier ingressa monasterium intra tempus probationis decedat, dos soluta, eius haeredibus una cum fructibus, si quos monasterium percepisset, restitui debeat?* Sac. Congr. censuit, *ita debere, deducto tamen victu et vestitu novitiae*. Sic refert Fagn. loc. cit., n. 38.

72 Imo hoc etiam procedit, non obstante pacto, ut, si puella post annum decesserit, facta vel non facta professione, dos monasterio acquiratur. Proposito enim dubio de quadam puella, quae monasterium ingressa est cum pacto, ut, si infra annum moreretur, dos restitueretur dotantibus, si vero post annum, facta vel non facta professione, acquireretur monasterio, stetit ibi per annum et menses cum velo albo, in quo incedunt novitiae, cum tamen professae incedant cum nigro, et nulla facta expressa professione, postea decessit. Sac. Congr. censuit, *secundum ea quae proponuntur, dotem esse restituendam haeredibus defunctae*. Sic refert Fagn. l. c., sub n. 38. Vide verb. *Moniales*, art. 1, a n. 98 ad 100.

73 Licentia Episcopi seu eius vicarii requisita pro renuntiatione facienda a novitio intra duos menses proximos ante professionem debet intervenire in ipso actu renuntiationis. Rota in Romana *Fideicommissi* 15 Nov. 1624, coram Reumboldo; Barbosa supra Concil. Trid., cit. sess. 25, c. 16, de Regularibus, n. 33, et alii communiter.

74 Archiepiscopus, licet pallium nondum receperit, potest huiusmodi licentiam in sua dioecesi concedere. Barbosa loc. cit., num. 25, et cit. allegat. 99, num. 5; Peregrin. loc. cit., § 26; Sanchez loc. cit., num. 66, et alii communiter.

75 Episcopus confirmatus nondum consecratus potest concedere in sua dioecesi novitio talem licentiam ad renuntiandum. Barbosa loc. cit., num. 24, et de offic. et potest. Episcop. part. 3, allegat. 99, num. 3; Peregrin. in Constit. cleric. regul., part. 2, c. 1, litt. C, § 25;

Sanchez lib. 7 Moral., cap. 5, n. 66, et alii passim.

Capitulum, sede vacante, seu vicarius capitularis potest eandem licentiam concedere. Barbosa loc. cit., num. 26; Sanchez l. c., n. 67; Tamburin. de Iure abbat., tom. 3, disput. 6, qu. 10, n. 3; Bartholom. a S. Fausto in Thesauro religiosorum, lib. 5, qu. 195; Peregrin. l. c., et alii.

Abbates et alii praelati habentes iurisdictionem quasi episcopalem, nullique Episcopo subiecti, possunt in suis dioecesibus hanc licentiam concedere. Barbosa loc. cit., n. 27; Sanchez loc. cit., n. 68; Bartholomaeus a S. Fausto loco citato, qu. 196; Bartholomaeus de Vecchis in Praxi observanda in admittendis ad religionis statum novitiis, disput. 8, dub. 2, num. 2; Peregrin. loco citato, § 27, et alii passim.

Praelati regulares non possunt hanc licentiam concedere etiam in monasteriis exemptis et sibi subiectis quia Concilium Tridentinum loc. cit., solum Episcopi licentiam ad hanc renuntiationem requirit. Barbosa l. c., n. 28; Miranda in Manual. praelator., tom. 1, qu. 23, artic. 6, concl. 2; Bartholomaeus de Vecchis loc. cit., dub. 9, num. 2; Sanchez loc. cit., n. 74; Peregrin. loc. cit., § 30, et alii communiter.

Formam laicorum statuto praescriptam nequaquam oportet servare in renuntiationibus, quae fiunt a novitiis intra probationis annum nec huiusmodi statuti omissio tales renuntiationes invalidat, utpote factas a personis quae secundum praesentem statum novitiatus censentur tanquam ecclesiasticae ac proinde legibus laicalibus solemnitatem inducentibus subiacere non debent, ut decisum fuisse referunt Aldan. in Compend. canonic. resolut., lib. 2, tit. 9, n. 11, et Barbosa super Trid., d. sess. 25, c. 16, de Regular., n. 31, et idem tenuit Rota in Parmen. *Transactionis* 20 Dec. 1627, coram Durano.

Non est necesse quod renuntiatio bonorum ut sit valida fiat a novitio integro bimestri ante professionem, sed satis est ut fiat intra totum bimestre ante professionem, quamvis immediate ante ipsam. Barbosa l. c., n. 35; Sanchez l. c., c. 5, n. 89; Peregrin. l. c., § 20; Bartholom. a S. Fausto l. c., lib. 5, qu. 192, et alii communiter.

Bimestre hoc computandum est de momento in momentum et secundum quod occurrit mensis in Calendario. Barbosa loc. c., n. 37; Sanchez l. c., n. 81; Bartholom. a S. Fausto l. c., qu. 193; Sperell. dec. 16, n. 54; Tambur. l. c., qu. 10, n. 4; Bartholom. de Vecchis l. c., disp. 8, dub. 9, n. 5. Unde Sacra Congr. Conc. sub die 21 Ian. 1617 expresse decrevit *non valere renuntiationem factam a moniali ante duos menses praefixos in d. de-*

creto Concilii, ut ex Aldan. refert Barbosa loc. cit., n. 36.

- 82 Renuntiatio facta a novitio per duos menses ante professionem tenet licet ante expletum decimum sextum annum. Sic decum fuisse a Sacra Congregat. Conc. refert ex Armendar. Barbosa l. cit., num. 37, et in Summa Apostol. decis., verb. *Renuntiatio novitii*, num. 3.
- 83 Ex quacunque causa contingat professionem protrahi ultra annum, valet renuntiatio facta a novitio post decimum novitiatus mensem. Sic decum fuisse a Sacra Congregat. Conc. referunt Bartholom. de Vecchis l. c., disp. 8, dub. 9, n. 5, in fine, et Barbosa in d. c. 16, num. 37.
- 84 Renuntiatio, a novitio, excedente aetate 16 annorum, facta absque solemnitate decreti Concil. Tridentini l. c., est invalida, ita ut Concilium locum habeat etiam in iis, qui excedunt annum decimum sextum. Sacra Congr. Conc. 15 Ian. 1601, apud Barbosam in Summa Apostol. decis., d. verb. *Renuntiatio novitii*, n. 2.
- 85 Renuntiatio facta per eum qui nulliter emisit professionem, si postea, cognita invaliditate, iterum valide professus sit, declarans nolle de novo bonis renuntiare, quatenus prior renuntiatio non sustineatur, est nulla. Sac. Congr. 3 Dec. 1632, apud Barbosam in cit. Summa Apost. decis., n. 7.
- 86 Deferre habitum novitiorum non est de essentia et necessitate anni probationis ad validitatem professionis, sed sufficit deferre habitum religionis seu professorum. Vide verb. *Habitus*, n. 5.
- 87 Novitius deferens per annum habitum religionis, completo integro anno probationis, censetur tacite professus, si habitus quem defert non sit patenter distinctus ab habitu professorum, et aliunde concurrant aliae qualitates requisitae. Vide dict. verb. *Habitus*, num. 6.
- 88 Secus autem si habitus novitiorum sit patenti distinctione distinctus ab habitu professorum. Vide d. verb. *Habitus*, n. 7.
- 89 Novitii sine titulo beneficii, vel patrimonii, aut pensionis nequeunt promoveri ad sacros ordines; arg. Conc. Trid., sess. 21, cap. 2, et expresse S. Pius V const. 75 incip. *Romanus Pontifex*, ubi dictum Concilii decretum extendit ad omnes et singulos cuiuscunque ordinis clericos, religiosos non professos, prohibens ipsos sicuti alios clericos saeculares promoveri ad sacros ordines sine dicto titulo. Et hoc ipsum habet locum non solum in novitiis seu non professis, sed etiam in nulliter professis. Sic Rota in Urgellen. *Canonicatus* 3 Martii 1595, coram Blanchetto, et saepe alibi et tenent communiter doctores cum Barbosa in Conc. Trident., d. sess. 23, c. 2, et de offic. et potest.

Episcop., part. 2, alleg. 19, n. 5; Garcia de Benef., part. 2, cap. 5, n. 11 et 12; Reiffenst. lib. 1 Decr., tit. 11, n. 74. Patres autem Societatis Iesu, qui tria vota paupertatis, castitatis et obedientiae in Societate emisierunt de licentia Praepositi generalis, possunt promoveri ad sacros ordines absque titulo, etiam ante solemnem professionem emissam, non obstante dicta constitutione S. Pii V. Sic eis specialiter concessit Gregorius XIII constitut. incip. *Ascendente*, et etiam alii Pontifices. Et novissime Benedictus XIII, constitut. incip. *Iniuncti Nobis*, statuit nulla ab eadem Societate deberi sic ordinatis alimenta aut congruam sustentationem, si contingat eos ante solemnem professionem a Praeposito generali a dicta Societate dimitti; quidquid in contrarium scripserint alii. Vide supra n. 45.

Novitii non possunt promoveri ad ordines minores a suis superiorib. abbatib. regularibus, quia pendente anno probationis non habentur quoad ordines suscipiendos pro subditis horum superiorum religionis. Barbosa supra Concil. Trident., sess. 23, cap. 10, et de offic. et potest. Episcop., part. 2, alleg. 3, n. 8; Naldus in Summa, verb. *Novitius*, n. 8; Marchin. de Sacram. ordinis, tract. 1, part. 2, c. 10, cum seq.; Tambur. de Iur. abbat., tom. 2, disp. 2, qu. 27; Ugolin. de offic. Episcop., cap. 26, § 20, n. 7; Roderic. in Compend. resol., 106, n. 2; Miranda in Manual. praelator., t. 1, qu. 38, art. 9, concl. 2 in fine, et alii passim, arg. Concil. Trid., cit. sess. 23, cap. 10, de Reformat. Unde novitii respectu minorum ordinum ordinandi sunt a proprio Episcopo, ut ex cap. *Cum nullus* de Temporibus ordin. in 6. Episcopus autem prius est Episcopus loci monasterii in quo novitius agit novitiatum, cum novitius contrahat domicilium in loco in quo agit annum probationis, ex notatis communiter per Doctores in dicto c. *Cum nullus*, § final., ut tenet et observat Fagn. lib. 2 Decr., c. *Cum inter* de Sent. et re iudicata; Donat., Prax. rer. reg., t. 2, tract. 7, qu. 25, n. 4 et 5.

Novitii post professionem in professorio seu in conventu secundi novitiatus sunt collocandi, ut patet ex decretis Clem. VIII adductis a Fagnan. lib. 3 Decr., cap. *Relatum* 7, n. 82, Ne clerici vel monachi. In novitiatibus et professoriis est exacte observanda vita communis. Cit. decr. Clem. VIII, apud Fagn. l. c., n. 48, quae decreta super receptione et educatione novitiorum a d. Clemente VIII edita, ut ab omnibus prae oculis habeantur, hic ad litteram dantur.

CLEMENS PAPA VIII.

§ 1. Cum ad regularem disciplinam in singulis religiosorum monasteriis propagandam, novitiorum institutio maxime utilis sit ac ne-

cessaria, et nihil ad gravem illam ac laudatissimam priscorum Patrum vivendi rationem relaxandam, maiorem vim habuisse compertum sit quam vel nimiam in recipiendis novitiis facilitatem supra numerum quam capere atque alere monasteria ipsa possent, vel negligendam in probando et examinando eorum spiritu, an vere esset ex Deo atque ex praecipuo desiderio illi inserviendi, vel denique incuriam in eis educandis atque instituendis; idcirco, ut huiusmodi incommodo deinceps occurratur, praecipitur omnibus et singulis, ad quos spectat ut in recipiendis novitiis et in eorum institutione atque educatione, nec non in magistri et aliorum ministrorum electione, praeter alia quae in sacris canonibus et decretis praesertim Concilii Tridentini, pontificiis et cuiuscunque ordinis aut instituti constitutionibus continentur, tam in alias designatis quam nunc, et in posterum ad hoc designandis monasteriis et conventibus, haec, quae sequuntur, inviolate observari et exsequi perpetuo curent.

§ 2. Primum, quod attinet ad novitiorum recipiendorum formam, ultra diligentem perquisitionem, quae habenda erit de uniuscuiusque natalibus, corporis habitudine, moribus et vita anteacta, ac praecipue eorum qui sextum decimum aetatis suae annum excedent, an criminosi, an aere alieno gravati, vel reddendae alicuius administrationis rationi obnoxii sint, iuxta formam constit. fel. record. Sixti V et moderationum subsecutarum; illud etiam superiores, ad quos spectabit, sedulo perquirant, ut quibus in monasteriis et conventibus, ex apostolica facultate novitiatus fuerint instituti, in iis ad religionem nullus in posterum admittatur, qui et ex honestis parentibus natus non sit, et condiciones a sacris canonibus Summorumque Pontificum constitutionibus praescriptas non habeat, iuxta decretum super forma de recipiendis novitiis die 19 Maii 1602 editum.

§ 3. Quisque recipiendus in aliquo ordine regulari, etiam mendicantium in ea sit aetate constitutus, quam eius ordinis in quo recipietur, regularia instituta et ordinationes requirunt; eam vero litterarum scientiam calleat, aut illius addiscendae spem indubiam prae se ferat ut minores et suis temporibus maiores ordines, iuxta decreta Sacri Concilii Tridentini suscipere valeat. Sed, si quis annum vigesimum quintum excedens ad habitum regularem admitti postulaverit, et talis eruditionis expertus inventus fuerit, in conversorum tantum, quibus litterarum scientia non est necessaria, numerum referatur: ipsi autem conversi non recipiantur ante vigesimum aetatis suae annum, et nisi saltem praecipua doctrinae christianae capita noverint.

§ 4. Demum superiores diligenter exquirant quo spiritu, qua mente ac voluntate id regu-

laris vitae genus elegerint, quem sibi finem proposuerint, num zelo melioris frugis, ac perfectioris vitae, et ut Deo liberius famulari possint, an potius levitate, vel humano aliquo affectu, aut inordinato animo ducantur, et an eorum parentes ope, et subsidio ipsorum indigentes, destituantur.

§ 5. Provideant quoque ut omnes etiam conversi recipiendi, priusquam ad habitum regularem admittantur, ab iis quibus munus hoc incumbit, de regula, quam professuri sunt, tribus votis essentialibus, statuque regulari, et aliis cuiusque ordinis peculiaribus institutis et constitutionibus diligenter instruantur; et quia quarumdam religionum mos est, ne dum conversos ad professionem admittendos, verum et oblatos, ut vocant, recipere, circa ipsorum oblatorum receptionem, unaquaeque religio suas peculiare constitutiones, specialiaque instituta observare teneatur.

§ 6. Statim atque novitii ad habitum recepti, et in locum novitiatus introducti fuerint, per generalem omnium peccatorum confessionem totius anteactae vitae conscientiam discutiant et expurgent.

§ 7. Quod vero ad loci qualitatem uniuscuiusque novitiatus spectat, locus huiusmodi propria clausura ab ea parte conventus et monasterii, in qua degunt professi, segregatus sit, atque distinctus, habeatque tot ad dormiendum cellulas separatas, quot erunt numero novitii, vel dormitorium ita capax, ut pro singulis singuli lectuli commode sterni possint, in quo etiam cellula, vel certus, ac determinatus locus pro magistro, eiusque socio reperiat.

§ 8. In eo etiam, praeter alias communes commoditates aptus locus adsit ad spirituales collationes, seu conferentias faciendas, ac lectiones, instructionesque magistri audiendas, et in quem hyemis tempore ad calefaciendum se igne communi recipiant.

§ 9. Oratorium insuper, seu cappella, si commode fieri poterit, ad novitios in spiritualibus, praesertim in caeremoniis, ecclesiasticisque functionibus exercendos.

§ 10. Hortus quoque peculiaris ad honestam recreationem, bene conclusus, atque munitus adsit; sin minus, hortum caeteris fratribus communem, recreationis tempore, ingrediantur; ipsis vero novitiis ibi commorantibus curabit magister, cum loci superioris auctoritate, si opus fuerit, ne in eundem quisquam alius ingrediatur.

§ 11. Ad huiusmodi locum novitiatus nemini eiusdem, vel alterius ordinis regularis, etiam conventus, aut monasterii officiali, ullo unquam tempore, sub quovis praetextu, aditus pateat, praeterquam magistro, eiusque socio, ac etiam monasterii, aut conventus superiori, si quandocunque ingrediendum sibi necessario existimaverit, quo tamen casu, aliquem semper

ex senioribus conventus, vel monasterii patribus socium assumat.

§ 12. Huius loci clausurae clavis apud magistrum semper asservetur, illique soli liceat ex gravi tantum causa ingressum illuc alicui permittere: si quis autem novitiorum quempiam alloqui voluerit, magistro praesente, et non aliter alloquatur.

§ 13. Novitiorum magistro socius si per novitiorum instruendorum multitudinem necessarius fuerit, vita et moribus quoad fieri poterit, consimilis deputetur, qui in his, quae ad novitiatum regimen spectant, dicto magistro immediate subiectus existat; eliganturque tam magister quam socius per provinciale capitulum, per triennium ad minus onus huiusmodi subituri; quod si aliquo casu, extra tempus capitulare, nova loca novitiatum concedi contingat, tunc electionem magistri novitiorum, et socii huiusmodi, in his novis locis, per generalem, vel provincialem, seu ministrum, aut eorum visitatores, seu vicarios, de definitorum tamen, vel graviorum aliorum Patrum consensu, fieri permittatur; idemque servetur, si intra triennium alterum, vel utrumque, urgenti aliqua de causa ex illis locis amoveri, vel mori contigerit, in cuius, vel quorum locum alii consimiles subrogari debeant.

§ 14. Tam novitiorum magister, quam socius ab iis omnibus officiis, oneribusque vocationem habeant, quae novitiorum curam et regimen impedire valeant. Ipse magister sacerdotali ordine sit initiatus, ac in quinto saltem supra trigesimum aetatis suae anno constitutus, et per decennium a professione emissa in religione perstiterit. Socius vero trigesimum annum excedat, sintque ambo doctrina, et quantum per superiorum diligentiam et vires fieri poterit, vitae etiam anteaetate exemplo praestantes, orationis praeterea et mortificationis operibus addicti, prudentia charitateque referti, non sine affabilitate graves, zelum Dei cum mansuetudine prae se ferentes, ab omni cordis ac animi perturbatione, ira praesertim et indignatione, quae in se et erga alios charitatem impedire consueverunt, quam longissime alieni, et tales demum, qui in omnibus seipsos bonorum operum exemplum praebeant, ut ii qui eorum curae subsunt, illos non tam metuant, quam revereantur, nec illis unquam detrudere quidquam possint.

§ 15. Habeat etiam magister plenam et absolutam potestatem circa novitiorum institutionem, ac novitiatum regimen, ita ut in illis nemini (visitatoribus ac superioribus maioribus, vel etiam localibus exceptis) quovis colore se ingerere liceat.

§ 16. Curam adhibeat diligentem, ut novitii omnes in regulari disciplina sedulo exerceantur, agnoscantque praecipue divinae, qua digni facti sunt, vocationis praestantiam et excellentiam,

quae vera sit, atque perfecta votorum solemnium, et quam necessaria ordinis constitutionum observantia; modum in oratione tum vocali tum mentali fructuose persistendi, illicitas passiones et vitia (ad quae natura per peccatum labefactata omni tempore prona est, atque proclivis), per sensuum custodiam et mortificationem cohibendi, austeritatem, ieiunia, cilicia, disciplinas, conscientiae puritatem, crebram illius discussionem, sacramentorum frequentiam, confessionis praesertim, quae bis saltem singulis mensibus fiat, per aperitionem quotidianam motuum interiorum cordis, et tentationum manifestationem, per exercitium humilitatis circa viliora ministeria, per modestiam in omnibus actionibus, diuturnumque silentium.

§ 17. Quilibet novitius bis quotidie orationi mentali et vocali incumbat, unusquisque secundum propriam capacitatem, et ordinem sibi a magistro praescriptum, ac pluries in die propriam conscientiam unusquisque examinare contendat, ipsi autem magistro soli novitiorum confessiones audiendi cura committatur. Liceat tamen superiori etiam locali, si ita expedire iudicaverit, vel per se ipsum, vel per alium ab eo deputandum, semel, aut bis in anno eorumdem novitiorum confessiones audire.

(Istae ordinationes non sunt per modum praecepti, sed solum per modum regulae et consilii, unde statutis regularibus non derogant, nec minus irritant confessiones aliter factas; sic in illis terminis tenet Molles. part. 1 Summ., tract. 7, cap. 14, num. 83, ex Peyr., pag. 298).

§ 18. Quotidie missae sacrificio intersint, statutis horis in choro, nocturnisque divinis officiis assistant.

§ 19. Exercitationibus etiam corporalibus vacent, legant, vel scribant res spirituales, modestam animi recreationem interponant; quae in solitario loco et commodo extra novitiatum, semel in hebdomada, vel in alternis saltem hebdomadibus longior statuatur, fiatque semper magistro praesente, vel socio, qui multum invigilent, ne duo ab aliis commorentur disiuncti, atque eo tempore, cuiusque, in quam natura feratur, propensionem scrutentur.

§ 20. Non liceat eis, durante novitiatu et probationis tempore, una cum professis, nisi in choro, in ecclesia tempore officiorum, in processionibus, aut in coenaculo causa refectio- nis commorari, nec permittatur eis professos domo exeuntes comitari.

§ 21. Pro communibus et propriis cuiusque necessitatibus, quae accidere possunt, unus ex novitiis ipsis, aetate, moribusque provectior deputetur, qui, absente socio, magistro permit- tente, omnia, prout opus fuerit, agat, cui etiam ianuae custodia, et rerum levioris momenti provisio intra novitiatum committi poterit.

§ 22. Cum autem licet clericorum bene instituendorum cura debeat esse praecipua, conversorum tamen religiosa instructio non sit praetermittenda, quin potius aequanimiter amplexanda, quandoquidem satis exploratum est, istorum etiam, cum regulam profiteantur eadem, perfectam educationem, tum religioni decorem et ornamentum, tum aliis Christifidelibus aedificationem, exemplum, atque utilitatem afferre: conversis ipsis a clericorum novitiatu separatus ad dormiendum locus, quantum commodum fieri poterit, assignari praecipitur; illi tamen, hac separatione non obstante, magistro novitiorum, seu superioribus monasteriorum et conventuum, iuxta cuiusque ordinis statuta et constitutiones subditi esse, et obedientiam praestare debebunt, a quo non tantum circa corporalia obsequia probandi et exercendi, verum etiam pro eorum capacitate et commoditate de spiritualibus, praesertim de modo mentaliter orandi, diligenter instruendi erunt, quod ut commodius fiat, ad capitula et spirituales conciones, quae per magistros novitiis fieri solent, accersiri debeant, et in ecclesiis, statutis horis convenient, nisi tunc in suis officiis actualibus occupati fuerint.

§ 23. Tempore vero probationis elapso, ii tantum, qui non solum religiosae perfectionis capaces, sed ad laborem corporalem apti novo ac diligenti examine reperti fuerint, dummodo aetatis suae annum quoad clericos decimum sextum, quo vero ad conversos vigesimum primum excesserint, ad professionem admittantur, sed qui ad conversorum habitum recepti fuerint, ad clericorum statum transire, etiam durante tempore probationis, non possint.

§ 24. Superior cuiuslibet conventus, in quo novitiatus fuerit constitutus, particularem librum habeat, in quo uniuscuiusque novitii professio registretur, illumque novitius professus propria manu, et duo testes, qui praesentes fuerint, subscribant.

§ 25. Conversus vero litterarum ignarus professus in eorumdem testium, qui se subscripserint, praesentia, propria manu signum crucis apponat, asserveturque liber, et custodiatur in archivio, ubi scripturae ad monasterium seu conventum pertinentes reponi consueverunt.

§ 26. Quia vero in quibusdam ordinibus filiationis usus est receptus, declaratur, quod licet decretum sit, ut novitiis educandis certa monasteria, aut conventus, designata quilibet ordo habere debeat, licitum tamen sit superioribus monasteriorum et conventuum huiusmodi ordinum, in quibus filiationis usus receptus est, eos, quos praenarratis qualitatibus suffultos repererint, in suorum locorum filios iuxta cuiusque ordinis constitutiones ascribere, sicque ascriptos, cum iuxta praesentes institutiones, et alias servatis servandis ad ordinem re-

cepti fuerint, ad loca novitiatum cum testimonialibus litteris transmittere, ubi tanquam dictorum conventuum seu monasteriorum filii, eorumdem nomine et instantia recipi, ac in novitiatu probari, et deinde antequam ad eadem monasteria seu conventus filiationis huiusmodi remittantur, in professorio ad perfectionem, ut praemissum est, exerceri debebunt.

§ 27. Porro, ne loca unius monasterii, seu conventus ab alio praeoccupentur, capituli generalis, aut provincialis partes erunt numerum praescribere pro omnibus, et eam similiter rationem circa alimentorum contributionem, si opus fuerit, inire, ac singulis conventibus et monasteriis praescribere, quae magis expedire videbitur.

§ 28. Ut autem novitii iam in professorum numerum, sicut praemittitur, recepti, melius in bono spiritu regularisque disciplinae observantia, stabiliantur et confirmentur, mandatur ut statim post professionem emissam, si in conventibus aut monasteriis pro novitiatibus assignatis, locus aderit secundi novitiatus sive professorii, ab ea quae novitiorum est, atque antiquorum professorum habitatione, distinctus et segregatus, ibi collocentur, si monasterium aut conventus eos alere queat; sin minus, in alium commodiorem conventum, aut monasterium transferantur, in quo eis locus cum requisitis ad novitiatum supranarratis reperiatur, vel accommodetur, aut de novo construat.

§ 29. Ab hoc tamen illae religiones excipiuntur, quae suarum constitutionum, seu institutorum vigore maioris temporis cursu novos professos intra novitiatum detinere consueverunt, quibus in hac parte non derogatur, illis tamen permittitur, ut praedictis earum constitutionibus non obstantibus, idipsum facere possint, si id rationi ac religioni magis expedire diiudicaverint, quibus in locis degant sub regulis et modo vivendi adhuc arctiori, quam servant antiquiores professi, ita quod in negotiis monasteriorum aut conventuum non se intromittere, nec communibus tractatibus interesse, neque alicuius exterioris obedientiae officium exercere debeant, ibique permaneant, quousque ad aetatem sacris ordinibus suscipiendis sufficientem devenerint, vel saltem per triennium post professionem, quo etiam tempore poterunt, quinimo et debebunt, litterarum studiis operam navare, sub directione ac regimine superioris, qui eas qualitates habeat, quibus novitiorum magistrum praeditum esse oportere dictum est.

§ 30. Declaratur tamen, quod propter praemissa non censeatur concessa licentia recipiendi novitios, nisi in locis pro novitiatu designatis, aut in posterum designandis, et pro numero duntaxat in eorum singulis praescripto, vel praescribendo.

§ 31. Denique si illi, qui inter religiosos

gradu et ordine superiores sunt, et alii ad quos spectat, in praedictis omnibus, vel eorum aliquo deliquerint, seu quovis modo contrafecerint, officiorum omnium, quae tunc obtinebunt privationem, gravioresque, pro modo admissae culpa poenas se subituros certo sciant.

Datum Romae apud S. Petrum, die 19 Martii 1603. Ant. Seneca Reform. Apost., secr., anno 1624, indictione 7, Pontificatus autem SS. D. N. Urbani divina providentia Papae VIII, anno eius II, die vero 26 mensis Octobris, supradicta decreta tam Sacrae Congreg. Concil. quam S. M. Clem. VIII affixa et publicata fuerunt ad valvas basilicarum S. Ioann. Lateran. et Principis Apostolorum, nec non in acie Campi Florae, ut moris est, per nos Camillum Fundatum, et Iulium Marzitellum cursores Sanctissimi. Brandimartes Latinus pro magistro dict. curs.

- 99 Datur insuper decretum Innocentii XI super conventibus novitiatus et recollectionis Minorum de observantia, et super iis, quae in eisdem conventibus servari debent.

INNOCENTIUS PAPA XI.

Pro meliori novitiorum, et recenter professorum educatione, et ut fratres illi, qui maiori spiritus quieti, et strictiori Regulae nostrae observantiae incumbere desiderant, id praestare possint in propriis provinciis, absque eo, quod huius studii praetextu, aut ad alias transire, aut novas reformationes et scissuras in ordinem invehere moliantur, statuitur, quod in singulis huius familiae provinciis de observantia instituantur tres aut quatuor conventus recollectionis, qui sint primi et secundi novitiatus, ut simul, et loca spiritualis quietis, et perfectionis seminaria pro tota provincia esse valeant.

Ad hunc finem eligi et deputari debent conventus commodiores pro regulae observantia et novitiorum educatione, quorum designatio committitur commissario generali familiae cum consilio definitorii cuiusunque provinciae respective, cui generali commissario etiam committitur prima guardianorum et magistrorum eorumdem conventuum institutio cum facultate, ut si in provincia aliqua non fuerint religiosi pro his officiis in nova recollectionis erectione idonei, ex aliis provinciis, vel observantibus, vel reformatis, imo et ex alia familia possit eos adducere. Et insuper eidem committitur prima in eisdem conventibus eorum fratrum collocatio, qui ad formationem praedictae recollectionis fuerint necessarii.

§ 1. Et ut incommoda ex multiplicitate horum conventuum alias experta evitentur, omnino interdicitur ne in qualibet provincia plures quam quatuor, paucioresve quam tres, recollectionis conventus esse possint, sublata fa-

cultate cuilibet superiori ordinis super hoc statu dispensandi; et ut nunquam separari a provincia possint, decernitur, ut in nullo conventu provinciae, qui huiusmodi recollectionis non fuerint, possint indui novitii, nec probationis annum agere. Atque ita provinciae inseparabiliter sint incorporati, ut sine ipsis utpote domus receptionis, provincia ipsa subsistere non possit.

§ 2. Conventus autem praedicti distribuentur sic, ut in provinciis magnis duo illorum sint primi novitiatus, duo vero professorii seu novitiatus secundi: in minoribus autem, aut unus erit primi novitiatus, et duo secundi, aut e converso, pro commoditate conventuum aut provinciae: et quia in nullo praedictorum conventuum studium facultatis litterariae collocandum est, aut permittendum, statuitur quod professi, antequam ad professoria, in quibus sunt artium litterariorum studia, transmittantur, in conventu recollectionis secundi novitiatus ad minus per annum integrum collocentur, ut in spiritu in novitiatu concepto, antequam ad studia transeant, confirmantur et roborentur.

Forma autem vivendi in praedictis recollectionis conventibus sequens erit:

Primo. Officium divinum statutis indispensabiliter horis, graviter et devote persolvatur, et orationi mentali duabus horis cum dimidia omnino vacetur, ita ut post matutinum (quod indispensabiliter media nocte persolvendum est) una hora, post primam dimidia, post completorium hora altera, in oratione mentali persistant. Sed a Resurrectione usque ad Exaltationem Sanctae Crucis propter noctium brevitatem, hora post Matutinum orationis in horam eiusdem post sextam, et ante prandium habendam, commutetur.

Secundo. Silentium, ac lectio spiritualis in refectorio nulla causa dispensetur. In dormitoriis autem, claustris et sacristia ita silentium observetur, ut tantum omnino necessaria, et submissa voce fratres loquantur.

Tertio. Saeculares, nisi officiales conventus sint, ad interiora conventus non admittantur, sed pro rebus necessariis cum ipsis tractandis in claustro inferiori, camera honesta disponantur, in qua praedicta praestari possint.

Quarto. Communitates chori et refectorii omnes fratres sequantur, nec ullus ab aliqua, sine expressa guardiani licentia, excusetur.

Quinto. Tribus diebus in hebdomada, nempe feria secunda, quarta et sabbato post vespas immediate, assistentibus praelato et omnibus fratribus, lectio expositionis Regulae, aut theologiae mysticae habeatur; ita ut duobus ex praedictis diebus exponatur regula, altero vero de theologia mystica, seu de vita spirituali tractetur; ad hoc instituat unus lector, qui sit in theologia morali et mystica versatus, cui, ut tempus pro lectionibus conficiendis habeat,

conceditur ut a prima et oratione post ipsam excusetur. Qui post expletam expositionem Regulae poterit Decalogum clare et breviter, pro instructione iuvenum explicare.

Sexto. Guardianus ad minus semel in mense feria sexta post completorium celebrabit capitulum culparum, eo modo quo in constitutionibus generalibus praescribitur, habita ad fratres spirituali collatione, in qua ad perfectionem et spiritualem profectum excitentur et animentur.

Septimo. Paupertas nostri status, quantum fieri potest, stricte in communi observetur; et ut ita etiam fiat in particulari, guardiani de omnibus necessariis ad usum strictum seraphicae paupertatis congruum, fratribus provideant, ita ut recursus particularium ad beneficia aut amicos spirituales via omnino praeccludatur, nullusque quidquam ad usum suum habeat sine expressa licentia guardiani, qui usum rei et supellectilis non necessariae nulli concedat aut permittat; quod ut exactius observetur, nullus quidquam ad proprium usum clausum habeat, et ad cuiusque cellam semper aditus superiori pateat; et tam novitiis, quam caeteris religiosus usus duarum tunicarum talarium, quarum una erit cum caputio, et alia sine caputio, iuxta Regulae praescriptum, concedatur, nec cuiquam permittatur, ut sudaria, sachetos, aut alia quaevis non concessa in Regula sub praetextu portationis solius habitus, deferat.

Octavo. Postquam praef. recollectio per triennium firmata fuerit, nullus possit institui guardianus in praedictis conventibus, qui in aliquo illorum per biennium immediate vitam communem recollectionis sequens commoratus non fuerit.

Nono. Nullus religiosus, cuiusque qualitatibus sit, in conventu recollectionis de familia collocari possit, aut in eo commorari, in quo Regulae praecepta observare non possit; nempe ieiunia, exalceationem, duarum tantum tunicarum usum, peditationem, chori die nocturne communitatis sequelam; cum pro non valentibus adeo stricte vivere, caeteri provinciae conventus expediti maneant, et tam guardianus ipse, quam caeteri omnes fratres hebdomadam sine exceptione suo ordine faciant.

Decimo. In praefatis conventibus nullus frater criminosus, aut pro luenda poena collocari possit, nec quisquam a quocunque praelato missus recipi debeat, nisi de consensu guardiani, et maioris partis discretorum conventus, admittendus iudicetur.

Undecimo. Nullus religiosus, cuiusque qualitatibus sit, possit recreationis aut alterius cuiusque negotii causa ad praedictos conventus divertere, nisi quis ad exercitia spiritualia per aliquos dies facienda cum sequela omnium communitatum, et rigoris vitae recollectae, ad-

mitti voluerit, nec minister provincialis, quando ad praefatos conventus, causa visitationis, vel alias accesserit, possit sub poena suspensionis sui officii per bimestre, saeculares aut alios fratres secum ferre, praeter suum secretarium et socium, cui provinciali plurimum in Domino commendatur, ut in conventibus recollectionis omnibus seipsum praebeat exemplum bonorum operum et regularis disciplinae.

Duodecimo. Discursus fratrum extra conventum, quantum fieri possit, evitentur, et ut fratres addicti choro extra conventum non vagentur, statuitur ut in quolibet praedictorum conventuum, praeter officiales pro interiori gubernio necesarios, collocentur fratres laici spirituales et devoti, qui continuo et extra conventum eleemosynas pro necessitatibus fratrum temporibus opportunis petant, et spiritualis vitae quieti incumbant; fratribus autem choro addictis raro exeundi extra conventum licentia concedatur, nec unquam, nisi duo extra ipsum esse possint; novitiis autem et clericis in nullo casu, nisi in communitate exeundi a claustro licentia concedi possit, sub poena privationis officii eam concedenti.

Ultimo. In praedictis conventibus quoad reliqua ad vitam monasticam spectantia, constitutiones generales exacte ab omnibus observentur, ut caeteris exemplo et aedificationi in pura observantia sint.

Curent itaque commissarius generalis et provinciarum diffinitoria, ut praedicti recollectionis conventus in praedicta vivendi forma erigantur et componantur; dum enim per attestationem praedicti commissarii generalis, et diffinitorii provinciae, et discretorum illorum conventuum iuramento firmatam de tali erectione et compositione constiterit; sanctissimus dominus noster pro sua benignitate licentiam induendi novitios in illis conventibus sic efformatis concedet; quod si post primam concessionem praedicta vivendi forma in ipsis recollectionis conventibus exacte et rigore non observetur, licentia ulterius induendi in illa provincia non concedetur; unde provinciae ipsae sibi consulant, nam si medio adeo ad bonum et stabilitatem religionis conducente non utantur, omnino successu temporis extinguentur.

Alia vide verb. *Approbatio*, art. 2, a n. 2; 100 verb. *Annus probationis* seu *Novitiatus*; verb. *Habitus*, verb. *Professio*.

Receptus pro laico seu converso, an possit 101 transire ad statum clericalem? Vide verb. *Professio*, num. 88 et n. 89, et verb. *Transitus*, num. 1.

Novitii in quibus edocendi atque instruendi, 102 habebis, benevole lector, vel in indice ad calcem indicis tituli huius, vel in aliquo ex tenuibus aliis nostris operibus, quae, Deo dante, post promptam bibliothecam in lucem insuperaturi sumus: ob gravem enim adversum ca-

sum, ea quae novissime de re iam meditata erant, non poterunt hic apponi.

103 Ad complementum huius tituli, praestat addere, quod per unum novitium mei seraphici ordinis Minorum de observantia habuit originem devotio Coronae beatissimae V. M. septem decadum in honorem suorum septem gaudiorum, modo, qui sequitur, prout refertur ad litteram in Annalibus Waddinganis tom. 10, ad annum 1422, a n. 8 ad 18, ultimae Romanae impressionis typis Rochi Bernabò, 1734.

Sub hoc tempus, id est anno Christi 1422, associatus est minoribus adolescens quidam, Beatae Virgini Mariae reverenter addictus, qui, contexta ex floribus corolla, simulacrum eiusdem decorabat. Dum legendis floribus, et huic prosequendae pietati non adeo liceret in tyrocinio intendere, iuvenili levitate constituit ad saeculum redire. Discessurus Virginem salutavit, et patrocinium poposcit. Cui illa apparens dixit: *Noli contristari ob dimissum vel impeditum, quod mihi praestabas, florum obsequium; docebo quomodo in aliu praeclearius convertas, et coronam mihi compingas sero illo rosarum valde pulchriorem. Singulis diebus coronam mihi contexe, non ex floribus, qui cito marcescunt, neque semper haberi possunt, sed ex piis precibus, quas tu potes et angelus docuit recitare. Profer decies Salutationem angelicam, et semel Orationem Dominicam, in memoriam gaudii, quo ego exsultavi de concepto Verbo aeterno. Secundo, eadem repete, propter illud, quo perrexi cum festinatione in montana Iudaeae cognatam Elisabetham invisura. Tertio, propter summam laetitiam, qua Christum Dominum absque dolore, integro pudore sum enixa: quarto, propter eam, qua magos infantulum adoratuos excepi. Quinto, ob repertum in templo Filium, quem prius deflebam amissum. Sexto, ob gloriosam eius resurrectionem. Septimo, ob meam in coelos assumptionem. Haec si singulis diebus dixeris, certo scias servitum mihi gratum, et tibi meritum te compacturum.* Obsecutus adolescens, qua potuit devotione, recitare coepit praescriptam precum formulam, et accedens caute tyronum magister, ut exploraret quid in cubiculo ageret, vidit angelum rosas filo paulatim inserentem, et singulis denis aureum liliu connectentem, mox coronam ex omnibus composuisse, et tyronis genuflexi capiti imposuisse. Paulo post praeceptor imperavit, ut quae tunc faciebat, enarraret, dixitque eo se modo preces illas obtulisse, quo a Beata Virgine instructus fuerat, unde visionis arcanum magister percepit.

Confirmatur miraculis.

1. Prosecutus ille quotidie per omnem vitam devotionem hanc, accidit ut cum socio alternatim repetens, per nemus quoddam, prae-

donum latibulum, transiret. Prodeuntes ex latebris nebulones irruerunt in fratres, sciscitantes quoniam dilapsa fuerit speciosa puella, quam secum in nemoris aditu ducebant. Illi negare et abiurare se nullum duxisse, neque vidisse; hi urgere, in comitatu fuisse, precariis orbiculis rosas alligasse, et ultima minari tormenta, nisi revelent ubi dimiserint aut absconderint. Dum nihil extorquere potuerunt a nihil scientibus, ad arbores alligatos vexare tentarunt. Illi e contra agonem suum Deo et sacratissimae Virgini commendantes, rogarunt, ut invocantibus opem ferrent. Aduit beata Virgo, et latrones increpavit, quod ita inhumane suos servos tractaverint, seque ipsam esse dixit, quae associabat coronae pensum devote solventes. Hac visione terri, increpatione compuncti latrones, a viis suis pessimis recedentes, Fratrum Minorum institutum subierunt, et ubique retulerunt quae propriis oculis conspexerunt.

2. Hinc invaluit mos in ordine Minorum, transivitque ad alios, coronam Beatae Virginis recitandi, quam Oratione Dominica septies, et Salutatione angelica septuagies, et bis repetita, in honorem septuaginta duorum annorum, quibus sacratissima Virgo, iuxta probabilior sententiam vixit, et gaudiorum septem ab ipsa complendam pii viri asseverant. Ut vero amplius haec cresceret pietas, crebra fecerunt miracula. Etenim post paucos annos ipse adolescens decedens, visus est in coelum efferri, rosis et liliis circumdatus, atque inter brachia sacratissimae Virginis exceptus, floribus coronari.

3. Consodalis alter firmiter constituit, quotidie coronam hanc recitare ante prandium, sed semel oblitus, dum manducare incepit, recordatus est omissionis. Petiit licentiam abeundi, recessit in templum, ubi coram beatae Virginis altari, quod solebat, pensum solvebat. Dum his immoraretur, misit guardianus exploratum quid ageret, aut quo abierit. Visus est genuflexus orans, et angelos duos per brevissima intervalla excipere ex ore eius rosas, et post decimam quamque, lapidem pretiosum, et ex his contextam coronam imposuisse capiti beatae Virginis astantis. Retulit omnia explorator praefecto; hic vero obedientiae praecepto ab orante confessionem omnium extorsit.

4. Simile quid accidit Anconae in Marchia. Beatus Gabriel Anconitanus guardianus, admirandae pietatis vir, praecepit Ludovico Albanensi tyroni, ut singulis diebus, antequam manducaret, obsequium istud beatae Virgini praestaret. Quodam die toto tempore ante meridianum domesticis ministeriis implicitus, non potuit. Dum mensae assideret, interrogatus a superiore an pensum hoc Beatae Virgini illo die persolverit, et fassus non fecisse, iussus est in ecclesiam abire, atque omissionem compensare. Abiit, fecit, oravit coram altari praecipue hanc noxam sibi dimitti. Submisit postea

superior, qui investigaret an vere obedierit? Visus est ferme eodem modo quo alter, orare, atque ex eius precibus aptatam coronam beatæ Virginis capiti circumduci. Retulit hic quæ vidit; missi deinde alii, qui etiam idipsum perspexerunt: accessit demum ipse guardianus, et quæ reliqui, conspexit. Hinc amplius devotionem novitio commendavit, et caeteris fratribus imitandum proposuit, et diuturno tempore illo in loco, quo novitius orabat, perseveravit suavissimus odor rosarum et liliorum.

5. Frater Petrus e civitate Pennensi oriundus, socius B. Thomae Florentini, et primus inter observantes provinciae Sancti Bernardini laicus, vir miræ perfectionis et assidue orationis, qui aliquoties visus est per horas quinque immobilis, brachiis in crucis modum protensis haesisse, facie interim solis instar resplendente: aliquoties etiam a terra in altum elevatus, hac etiam ferebatur devotione, ut quotidie his precandi formulis beatam Virginem salutarer. Semel accidit, dum construendo coenobio Sanctæ Mariæ Podii Orsonæ adlaboraret, ut diurno labore fessus oblivisceretur coronam recitare. Dum iret cubitum, meminit omissi pensi Mariani, statimque recessit ad oratorium, dicturus quæ solebat. Ab incepta corona paulo post somno correptus, absolvere non potuit. Dormitanti apparens beata Virgo angelis duobus associata dixit: *Dormi et requiesce, dilecte fili, satis orasti laboribus fessus, obedientiæ et charitatis operibus addictus*, et afferri fecit per angelos in lectum. Ad matutinas preces expergefactus, comperit visionem, quam habuit, veram fuisse, non imaginariam.

6. Simile ferme per omnia accidit cuidam fratri adolescenti in provincia Romana, die quodam distracto in hospitibus recipiendis. Rem omnem deprædicabat fr. Laurentius de Monte Calerio, vicarius eiusdem provinciae vir probatissimæ vitæ, beatæ Virginis cultor studiosissimus, qui de hac re scribunt, suspicantur ista eidem Laurentio in iuventute accidisse.

7. In provincia Sancti Francisci et comitatu Assisii, fuit quidam vir religiosissimus, pietate et prophetiæ dono insignis, qui devotionem hanc omni hominum generi magnis et parvis, nobilibus et infimis, et senibus, et iunioribus perpetuo inculcabat, propterea *Frater Iacobus de Corona* nuncupatus. In omnibus tribulationibus et necessitatibus ad has preces recurrebat, et opem reportabat, rebusque dubiis dabat responsa. In burgo Sancti Sepulcri, dum ageretur de destruendo conventu Minorum extra moenia posito, ne hostibus Neapolitanis cito adventuris, foret praesidio, rogavit Iacobus commissarium, a senatu Florentino in hanc rem amandatum, ut a ruina paululum supersederet, donec ille beatæ Virginis imploraret auxilium. Assueto suo precum genere salutavit, rogavitque, ut domum, in qua tot ei coronæ quo-

tidie tam a se, quam a reliquis fratribus offerebantur, servaret indemnem. Responsum accepit, non accessuros hostes, sed ab omnibus Florentinorum terminis brevi discessuros; quod post paucos dies ipse probavit eventus. Eo in loco, postquam varia patrarat miracula, et sacrosancta suscepit Ecclesiæ sacramenta, migravit ad Dominum. Animam ad coelos evehi inter multitudinem angelorum visum est, et exsequiis interfuit populus universus.

8, 9, 10. Bernardinus Feltrensis Veronæ, in eremitorio Pescariæ, provinciae S. Antonii, narrabat ea in urbe accidisse, ut frater quidam pius in quodam ecclesiæ angulo formula hac orandi devote uteretur, et ab alio viderentur ei astitisse angeli, qui ad singulas salutationes angelicas corona aurea Virginem redimèrent, et rosam aut lilium porrigerent. Referebat etiam, in eadem provincia Antonium Rubeum Foro Iuliensem, huic pietatis generi addictissimum, dum comitaretur senem quemdam provinciae vicarium in civitatem Vicentiæ, sub continuo aquarum diluvio, invocata B. Virgine, et positis precariis orbiculis in capite, neque una guttula madefactum, sed sicca veste in urbem omnibus admirantibus pervenisse. Frater Franciscus Sulmonensis provinciae Sancti Bernardini, vir laudabilis et pius, retulit, adolescentem quemdam initiandum apud Minoritas, toties quoties accedebat ut religiosa veste indueretur, revocatum variis tentationibus, quas demum nullo negotio superavit, recitata corona aliquoties coram B. Virginis effigie.

11, 12, 13, 14. Praedictus Feltrensis publice prædicavit, scholarem Perusinum, nobilis puellæ amore insanientem, magicis incantationibus usum, ut potiretur, sed omnes elusas, etiam ipsius daemonis confessione, quod singulis diebus coronam hanc beatæ Virgini puella consecraret. Improbæ etiam vitæ hominem, qui ex summa desperatione daemones in suum convocavit interitum, ab eisdem sibi apparentibus responsum accepisse, nocere non posse quotidie has preces recitanti. Ticini dixit ex suggesto, nobilem quamdam matronam docuisse hunc Virginis cultum suos filios puerulos, summo mane singulis diebus exhibendum, atque ex his unum in flumen decidisse: matri demum, et multis corpus quaerentibus super aquas incolumen apparuisse, et dixisse se beneficio illius Virginis servatum, cui ex matris disciplina matutinas adaptabat coronas. Pellicem etiam, propter quam multa orta erant scandala et homicidia, demum lethaliter sauciatam, et in foveam proiectam, apparente et protegente B. Virgine, propter hanc quotidianam devotionem, eo usque vixisse, donec advenerit confessarius, et rite se accusanti reatum impen-derit absolutionem, statimque exspirasse.

15, 16. Volaterris a. 1454, devota femina, an-

tequam iret cubitum cum suis filiis, hac formula oravit. Accidit, ut illa nocte tectum oppressum nimio pondere nivis corrueret, sed nihil nocuit, paucis arundinibus circa lectum compositis, totam molem cum omnium admiratione sustententibus. In oppido Sartiani in eadem provincia Etruriae, et ecclesia Minorum irruentes duo sicarii in duos incolas castri plebis, huius cultus Mariani perpetuos observatores, uni nocere non poterant, alteri licet vulnera multa inflixerint, vivus et sanus praeter omnium expectationem apparuit. Haec, et alia multa collegerunt, qui de recitanda Virginis corona, eiusque virtute pie scripserunt.

Ob haec, et alia miracula coepit a nostris religiosus de observantia promulgari in tota seraphica religione, et in universo orbe hic sanctus usus, et singularis devotio coronae beatissimae Virginis Mariae, omnes fervide exhortando ad frequentandam hanc tam acceptam B. M. Virgini, et fidelibus sic proficuum devotionem; ita ut brevi intervallo temporis fuerit ab omnibus Mariae devotis in praxim deducta, et a Romanis Summis Pontificibus approbata, valde commendata, et Indulgentiis ditata ac decorata, et signanter a Leone X, brevi incip. *Exponi Nobis*, et alio incip. *Dum prae-excelsa*, in qua concessit indulgentiam plenariam fratribus et sororibus ordinis Fratrum minorum et consequenter Tertiariis et Cordigeris recitantibus dictam Coronam B. M. V., ex 72 *Ave Maria* et 7 *Pater noster*, cum adhuc uno *Pater* et *Ave* pro Summo Pontifice; quam Paulus V, post generalem indulgentiarum regularibus concessarum revocationem, de novo concessit 8 Iulii 1608, ad instantiam Patris Ludovici a S. Ioanne Evangelista commissarii generalis Ultramontanae familiae Minorum de Observantia, ut refert Lantusca in Theatro regularium, verb. *Indulgentia*, n. 3, et Innocentius XI, brevi incip. *Exponi Nobis*, firmam esse voluit atque sancivit, ut patet in Rubricis novi Breviarii nostri Franciscani confirmatis ab Innocentio XII, num. 90. Et hanc indulgentiam applicabilem esse etiam defunctis expresse docent Candidus Brugnolus in Speculo clericorum, tract. 3, cap. 15, resolut. 10; Petrus Antonius de Venetiis in Viridario seraphico, italice impresso, tom. 2, part. 7, cap. 10, in fine, et alii passim innixi etiam speciali brevi Gregorii XV, edito sub die 10 Novembris 1622, in quo concessit quod fratres Minores, Clarissae et Tertiarii, quibus additi sunt Cordigeri, possint applicare per modum suffragii omnes indulgentias, et opera meritoria animabus purgatorii. Vide verb. *Indulgentia*, art. 5, n. 10 et 12.

104 Novitii regulares admitti debent iuxta formam decretorum Clementis VIII et constitutionum ordinum peculiarium, nec sine gravi causa minuendum est ipsis probationis tempus.

Benedictus XIV, tom. 2, Constitut. 47 incip. *Si datam hominibus*. Novitiatus expleri debet 105 in coenobio ad institutionem novitiorum designato, sub poena nullitatis professionis. Idem, ibidem.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Magna inter doctores quaestio est, an abba- 106 tes, quibus ius est conferendi primam tonsuram, et minores ordines subditis suis regulariis, possint eos conferre novitiis. Resolutio autem huius quaestionis inde pendet, an novitii accenseri possint subditis regularibus, quibus tantum possunt abbates primam tonsuram et minores ordines conferre.

Affirmant autem Pirhing ad tit. Decret. de 107 Tempor. ordin., n. 55; Krimer ad eundem titulum, n. 2117; Engel de Privil. monast., priv. 49; Schmier, Iurisprud. canon. civil., lib. 1, tractat. 4, cap. 2, sect. 2, § 1. Negant vero clar. memor. Card. Petra in Commentar. ad Constit. Apostol., Constit. unic. Urban. II, sect. 2, n. 20; Mirand. in Manual. praelator., tom. 1, qu. 83, art. 9; Pax Iordan., Diversar. lucubrat. tom. 1, lib. 5, tit. 3, n. 60; Tambur. de Iur. abbat., tom. 2, disp. 10, qu. 10, num. 4.

At amplectenda omnino est negativa sententia, quam tenuit Sacra Congr. Conc. Trident. in Mutinen. *Ordinationis* 14 Maii 1689. In hac causa enim, tametsi definitum fuerit abbatem Casinensem haud potuisse primam tonsuram conferre oblato; idem tamen dicendum est de novitio, quippe qui non secus ac oblatus, subditus regularis dici nequit.

Utrum autem collatio primae tonsurae, et 109 ordinum minorum facta novitio sit tantum illicita, an etiam invalida, vide apud Gruber. de Privileg., disp. 7, sect. 2, n. 18 et seq.

De Ordinarii licentia ex Conc. Trid., sess. 25, 110 cap. 16, de Regular., in renuntiationibus novitiorum intra duos menses ante professionem requisita, de qua agit Auctor a n. 30 ad plur. sequent., quaeri solet, et quidem maxima animorum contentione, utrum requisita ea sit pro extrinseca solemnitate, an pro forma. In varias doctores abierunt opiniones. At Rota tenet eam 111 pro forma requisitam esse, ut novissime in Romana seu Ianuen. *Successionis* 9 Dec. 1746, § 1, cor. clar. mem. Millin.; et 26 Iunii 1747, § 8, cor. reverend. Cortada.

Valde autem utilis est haec observatio; eo 112 enim ipso quod haec licentia non pro solemnitate extrinseca sed pro forma est requisita, sequitur hinc, quod si ea haud interveniat in ipso actu renuntiationis, praesumi haud possit, ex observantia licet triginta annorum. Ex hac enim observantia praesumi potest solemnitas extrinseca actus, non item forma eiusdem actus, ut confutatis omnibus contrariis, respondit idem Sacrum Tribunal Rotae, in d. Romana seu Ia-

nuen. *Successionis* 9 Decembris 1746, § 7 et seq., cor. clar. mem. Millin., et 26 Iun. 1747, § 8 et plur. seq., cor. reverend. Cortada.

- 113 Quid, si ipsa licentia enunciata in instrumento renuntiationis, minime tamen reperiatur? Hoc in casu posse eam praesumi ex observantia triginta annorum placuit eidem supremo auditorio Rotae in dict. *Decisionibus* mox citatis. At si ipsa nec enunciata in instrumento

renuntiationis sit, praesumi haud potest ex dicta observantia triginta annorum.

Nec illud est hic reticendum, quod ex eo, 115 quod haec licentia requisita est pro forma actus, nec iuramento renuntiare ei valet novitius. Rota in d. Romana seu Ianuen. *Successionis* 9 Decembris 1746, § 8, coram clar. mem. Millin., et 26 Iunii 1747, § 8, coram reverend. Cortada.

NUMMUS

Vide verb. EMPTIO, art. 1, n. 7 et 8.

NUNTIUS

- 1 Nuntii Sedis Apostolicae offendi prohibentur sub poena excommunicationis in bulla *Coenae*. Benedict. XIV, t. 1, Constit. 14 incip. *Pastoralis*, § 11. Nuntiis Apostolicae Sedis adimitur facultas dispensandi quoad clausuram. Idem, Constit. 39 incip. *Regularis disciplinae*, § 4, et Constit. 4 incip. *Salutare*, § 3. Nuntio Poloniae adimitur facultas dispensandi quoad formalitates praescriptas in celebratione matrimonii. Idem, Constit. 85 incip. *Nimiam*, § 16.
- 2 Arbitrio Nuntii Apostolici Venetiis existentis permittitur neophytis ad fidem conversis Venetiis in loco pio catechumenorum matrimonium contrahere cum fidei absque interpellatione prioris coniugis in infidelitate relictis. Idem, Constit. 117 incip. *In suprema*. Nuntii Apostolici in Computesteria camerali rationes exhibere tenentur de pecuniis camerae a se administratis. Idem, tom. 7, Constit. incip. *Apostolicae Sedis*, n. 26. Nuntiis Sedis Apostolicae iniungitur, ut super Episc. residentia invigilent. Idem, Constit. 18 incip. *Ad universae*.

Alia ad rem vid. verb. *Legatus*.

* Nuntiorum Apostolicorum, qui stabilem apud aliquem principem, aut in aliqua urbe sedem habeant, origo vetustissima est, et ab Apocrisiariis, qui saltem a S. Leonis M. temporibus ad Constantini Pogonati imperium in Constantinopolitana urbe apud Orientis imperatores, et in ipsa imperatorum aula residebant, repetenda. Duo autem sunt huiusmodi nuntiorum genera. Alii enim *primi ordinis* sunt, qui scilicet non ante suo munere defunguntur, quam Cardinales renuntientur; alii *secundi ordinis*, quibus non statim a suae legationis exitu, sacrae purpurae honor deferri consuevit. Sunt illi Nuntii, qui Vindobonae apud imperatorem commorantur, et apud reges Galliarum, Hispaniae ac Lusitaniae; hi vero Nuntii Poloniae, Venetiarum, Lucernae apud Helvetos, Monachii in Bavaria, Neapolis, Florentinae, et qui seu ad tractum Rheni mittuntur, et Coloniae Agrippinae resident, seu missionibus Hollandiae et Angliae praesunt, et Bruxellis consistunt. Omnibus hisce Nuntiis antiquitate praestat Viennen-

sis; licet enim Neapoli iam xiv^o saeculo fuerint huiusmodi Nuntii, ita tamen eorum series interrupta fuit, ut si illorum instaurationem attendimus, Viennensibus, qui sub ipsa xvi saeculi initia statuti sunt, posteriores haberi debeant. Coloniensis, seu ad tractum Rheni primum constitutus a Gregorio XIII fuit, qui illuc Magni Caroli Borromaei familiarem Franciscum Bononium Episcopum Vercellensem Coloniam misit, ut Gerardo Truchsessio Archiepiscopo Coloniensi, qui cum sanctimoniali Agnete Mansfeldia sacrilegum connubium inierat, exauctorato, domicilium ibi figeret, suaeque praesentia et auctoritate aut mala praecaveret, aut certe nulla interposita mora repararet. Clemens deinde VIII avulsis a Coloniensis Nuntii iurisdictione Hollandis, aliisque qui in Belgii missionibus degunt catholicis, novum Nuntium Bruxellis residere iussit, qui et Anglorum missionibus praeeset. Novissimus inter Nuntios Monacensis est, quem Pius VI P. M., urgente religionis catholicae studiosissimo Bavariae duce atque electore, instituit, non tamen sine exemplo, ut non tam creasse, quam intermissam legationem illam revocasse et confirmasse videatur.

Ad Nuntiorum iurisdictionem quod attinet, ea ex illos mittentis auctoritate et potestate accersenda est. Vere enim quotquot Romani Pontifices Nuntios legant, illud Gregorii M., lib. 1, ep. 1 ad Episcopos Siciliae, usurpare possunt: *Valde necessarium perspeximus, ut sicut praedecessorum Nostrorum fuit iudicium, ita uni eidemque personae omnia committamus, ut ubi nos praesentes esse non possumus, nostra per eum, cui praecipimus, repraesentetur auctoritas*. Sed cum a paucis annis hac de re in Germania contentio aliqua exorta sit, ac tenebrosi quidam scriptores impudentissimis libellis Nuntiorum iurisdictionem oppugnare ausi sint, brevi liber prodibit ab ipsis Germanis expetitus (cuius etiam specimen quoddam germanice nuper exiit) ad tantam comprimentam temeritatem atque audaciam. * Transumpta iam huius libri editi sub verb. *Vic. Apost.* inseremus. *

NUNDINAE

- 1 Nundinae sunt de rebus maioribus semel in anno, vel saltem raro in eodem loco, negotiatoribus de longinquo convenientibus. Benedictus XIV, tom. 1, Constit. 44 incip. *Ab eo*
- 2 *tempore*, § 16. Nundinae ecclesiasticis legibus saepe interdictae fuerunt diebus festis. Idem,
- 3 *ibid.*, § 18. Sed ob generalem consuetudinem, et necessitatem hominum tolerandae sunt. Idem,
- 4 *ibidem*, § 25. Prohibentur tamen agitari commercia certis per diem festum horis, quibus

divina officia celebrantur. Idem, *ibid.*, § 30, 5 et Const. 105 incip. *Paternae charitatis*, § 2, et prorogatis diebus nundinarum et indultorum ad eas celebrandas concessorum. Idem, *ibid.* Nundinae in civitate Senogalliensi celebrari iubentur per septemdecim postremos dies mensis Iulii, cum privativa, exemptionibus et privilegiis. Idem, cit. Constit. 105 incip. *Paternae*. Vide tom. 3, verb. *Festa*, n. 120, 121.

NUPTIAE

Summarium.

1. Nuptiae unde dictae? - 2. Feminae dum maritantur, cur velentur? - 3. In nuptiis quare a sponso detur annulus sponsae, et inseratur in quarto digito? - 4. Veritas nuptiarum non consistit in sola commixtione maris et feminae, sed principaliter in tori coniugalisi fide, et cura ordinata filios procreandi. - 5. Qui non filios procreandi, sed explendae libidinis causa sibi invicem copulantur, non tam coniuges quam fornicarii videntur. - 6. Nuptiae terram replent, virginitas paradisi. - 7. Nuptiae secundae permittuntur ut licitae. - 8. In nuptiis non debent Christiani saltare, et alia similia facere. - 9. Nuptiarum solemnitas quibus temporibus fuerit prohibita iure veteri. - 10. Et quibus temporibus sit prohibita iure novo Concilii Tridentini. - 11. Tempus Adventus in hac prohibitione incipit a primis vespere sabbati praecedentis, in feria autem quarta Cinerum a media nocte illius feriae. - 12. Terminat autem tempus

dictae prohibitionis in die Epiphaniae, et in die octavae Paschatis inclusive. - 13. Nuptiarum solemnitas pro certis anni temporibus potuit, et potest licite prohiberi ab Ecclesia, et contrarium asserens est anathema. - 14. Omnia ea, quae concernunt nuptiarum benedictionem. *Remissive*. - 15. Traductio uxoris ad domum viri privata, et sine solemnitate, et consummatio matrimonii, seu carnalis copula, an sit prohibita in supradictis anni temporibus? - 16. Denuntiationes matrimonii fieri possunt temporibus prohibitis nuptias celebrare. - 17. Per nuptias prohibitas proprie intelligitur ipsamet solemnitas, seu pompa exterior, quae in contractu matrimoniali adhiberi solet. - 18. Advertenda sunt hic aliqua notabilia ad n. 19. - 20. Mater transiens ad secundas nuptias privatur tutela filiorum prioris matrimonii. - 21. Item perdit etiam curatelam eorum. - 22. Dicta tamen poena non afficit patrem transeuntem ad secundas nuptias. - 23. Alia ad rem, ad n. 28. - 29. Subnectuntur Addit. ex aliena manu ad n. 58.

- 1 Nuptiae dicuntur ab obnubendo, quia feminae in nuptiis caput suum obnubere solebant; textu expresso in can. *Nec illud* 8, caus. 30, qu. 2, ibi: *Inde enim et nuptiae dictae, quod pudoris gratia se puellae obnuberent*. Sic etiam fecit Rebecca videns Isaac sponsum venire in occursum sibi; Gen. xxiv, 64, 65, ibi: *Rebecca quoque, conspecto Isaac, descendit de camelo. Et ait ad puerum: Quis est ille homo, qui venit per agrum in occursum nobis? Dixitque ei: Ipse est dominus meus. At illa tollens cito pallium, operuit se*.
- 2 Feminae, dum maritantur, ideo velantur, ut cognoscant se semper maritis suis subditas esse et humiles, textu expresso in can. *Feminae* 7, caus. 30, qu. 5, ibi: *Feminae, dum maritantur, ideo velantur, ut noverint se semper maritis suis subditas esse humiles*. * Olim erat purpurei coloris, quod propterea *flammeum nuptiale* vocat S. Ambrosius de Virgin., c. 15, ad denotandum fortasse pudorem, quem in coniugio servari oportet. *
- 3 In nuptiis annulus a sponso sponsae datur, vel propter mutuae fidei signum, vel propter id magis, ut eodem pignore eorum corda iungantur, et ideo quarto digito inseritur, textu expresso in d. can. *Feminae* 7, caus. 30, qu. 2, in fine, ibi: *In primis negotiis annulus a sponso sponsae datur, fit hoc nimirum, vel propter*

mutuae fidei signum, vel propter id magis, ut eodem pignore eorum corda iungantur. Unde et quarto digito annulus idem inseritur, quod in eo vena quaedam, ut fertur, sanguinis ad cor usque perveniat. * Annulus ex veteri more ad sponsalia spectat, non ad nuptias. Quare Tertullianus, Apolog., cap. 6, eum vocat *pronubum annulum*. Vide S. Nicolai I Responsa ad consult. Bulgaror., ubi caeremonias in sponsalibus adhiberi solitas ab illis, quae in nuptiis, aperte distinguens, annulum ad *arrhas* refert, quibus *sponsam sibi sponsus per digitum fidei annulo insignitum desponderit*. *

Veritas nuptiarum non consistit in sola commixtione maris et feminae, sed principaliter in tori coniugalisi fide, et cura ordinata filios procreandi, ut expresse cavetur in c. *Non enim*, caus. 32, qu. 1. Unde qui non causa procreandi filios, sed explendae libidinis sibi invicem copulantur, non tam coniuges, quam fornicarii videntur; Gratianus ad can. *Pudor* 1, caus. 32, qu. 2, ibi: *Qui ergo non causa procreandae sobolis, sed explendae libidinis sibi invicem copulantur, non tam coniuges quam fornicarii videntur*.

Nuptiae terram replent, virginitas paradisi; sic expresse dicitur in can. *Nuptiae* 11, caus. 32, 1. Nuptiae secundae permittuntur ut 7 licitae; can. *Hac ratione* 9, can. *Quomodo* 10,

c. *Aperiant* 11, can. *Deus* 12, et can. *Quod si dormierit* 13, caus. 31, qu. 1, cum similibus.

8 In nuptiis non debent Christiani saltare, et alia similia facere. Concil. Laodicens., cap. 53, ibi: *Non oportet Christianos ad nuptias euntes vel ballare, vel saltare, sed caste coenare, vel prandere, sicuti competit Christianis*. Et hoc in secundis nuptiis prohibetur sub poena excommunicationis, et alia arbitraria. Conc. Turonen. IV, cap. 13, ibi: *Fieri omnino prohibemus sub excommunicationis sententia, et alia poena arbitraria*.

9 Nuptiarum solemnitas iure veteri prohibita erat a Septuagesima usque in octavam Paschae, et tribus hebdomadis ante festivitatem Sancti Ioannis Baptistae, et ab Adventu usque in Epiphaniam; textu expresso in c. *Non oportet* 10, caus. 33, qu. 4, ibi: *Non oportet a Septuagesima usque in octavas Paschae, et tribus hebdomadis ante festivitatem Sancti Ioannis Baptistae, et ab Adventu Domini usque post Epiphaniam nuptias celebrare, quod si factum fuerit, separentur*; et ex parte concordat can. *Non oportet* 8, can. *Non licet* 9, et can. *Ne uxorem* 11, eadem caus. 33, et qu. 4, et de his sermo in cap. *Cappellanus* 4 de Feriis.

10 Iure autem novissimo Concilii Tridentini, sess. 24, de Reformat. matrimonii, cap. 10, nuptiarum solemnitas prohibetur solum ab adventu Domini usque in diem Epiphaniae, et a feria quarta Cinerum usque in octavam Paschatis inclusive, ibi: *Ab adventu Domini nostri Iesu Christi usque in diem Epiphaniae, et feria quarta Cinerum usque in octavam Paschatis inclusive, antiquas solemnium nuptiarum prohibitiones diligenter ab omnibus observari sancta synodus praecipit. In aliis vero temporibus nuptias solemniter celebrari permittit: quas Episcopi, ut ea qua decet modestia et honestate fiant, curabunt; sancta enim res est matrimonium, et sancte tractandum*.

11 Tempus Adventus in hac prohibitionem incipit a primis vespers sabbati praecedentis: in feria autem quarta Cinerum a media nocte illius feriae. Barbosa in d. sess. 24 Conc. Trid., cap. 10, n. 2; Molfes. in Summa theologiae moral., tract. 4, cap. 11, n. 11, et alii passim.

12 Terminat autem tempus dictae prohibitionis in die Epiphaniae inclusive, et in die octavae Paschatis etiam inclusive. Concilium enim, dum dicit, *usque in diem Epiphaniae*, excludit ipsius octavam, et dum subiungit *inclusive*, comprehendit tam ipsam totam diem Epiphaniae, quam totam diem octavae Paschatis, quia illud verbum *inclusive* ad utrumque tempus est referendum, cum nulla subsit ratio diversitatis, ut recte notat Fagnan. in cit. cap. *Cappellanus* 4, n. 5, de Feriis, arg. l. *Plures* 29 ff. de Rebus dubiis, et l. *Cum post omnes* 1 Cod. de Liberis praeteritis.

13 Nuptiarum solemnitas pro certis anni tem-

poribus potuit, et potest licite prohiberi ab Ecclesia; et contrarium asserens est anathema. Concil. Trid. sess. 24, *Doctrina de sacramento matrimonii*, can. 11, ibi: *Si quis dixerit, prohibitionem solemnitatis nuptiarum certis anni temporibus superstitionem esse tyrannicam, ab ethnicorum superstitione profectam, aut benedictiones, aut alias caeremonias, quibus Ecclesia in illis utitur, damnaverit, anathema sit*.

Omnia ea, quae concernunt nuptiarum benedictionem, vide verb. *Benedictio*, art. 4, per totum.

Traductionem uxoris ad domum viri etiam 15 privatam, et sine solemnitate, item et carnalem copulam seu consummationem matrimonii prohiberi in supradictis anni temporibus censet, et multis adductis, probat Fagnanus in cit. cap. *Cappellanus* 4 de Feriis, a n. 8 usque in finem. At solam traductionem, quae fit cum solemnitate, esse interdictam tenet Hofredus in Summa, tit. *de Matrimon. contrahend. contra interdict. eccles.*, n. 2; Tancred. et post eum Hostiens. in cit. cap. *Cappellanus*, num. 2, in fine; Reiffenstuel, Theolog. moral., dist. 14, qu. 2, n. 12; Sanchez de Matrimon., tom. 2, l. 7, num. 16. Item et copulam carnalem, seu consummationem matrimonii esse licitam dictis temporibus tenent Sanchez loc. cit., num. 23; Navarr. in Manual., cap. 22, n. 7; Card. Bellarm. l. 1 de Matrim., c. 31, ad finem; Barbosa in dict. sess. 24, cap. 10, de Reformat. matrimon., n. 5, et alii passim, et signanter Nicolius in Flosculis, verb. *Matrimon.*, n. 6, ubi expresse dicit, quod matrimonium contrahere, vel consummare absque nuptiis, et traductione sponsae solemniter, ac sine benedictione nuptiali nullo tempore prohibetur. Ex Rituali Rom., rubr. *de Sacrament. matrim.*; Navarr. cap. 22, n. 71, et iam sic obtinuit praxis, ut quocumque tempore licite matrimonium contrahatur coram paroco et testibus absque solemnitate, per textum in cit. c. *Cappellanus* 4 de Feriis, ubi dicitur, quod *ea sit Romanae Ecclesiae consuetudo, ut quocumque tempore matrimonium contrahatur*. Unde denuntiationes 16 matrimonii fieri possunt temporibus prohibitis nuptias celebrare, ut expresse decrevit Sacra Congr. Episc. et Regul. 18 Dec. 1589, apud Barbosa in Summa apost. dec., verb. *Denuntiationes matrimoniales*, n. 2, et de offic. et potest. Parochi, cap. 21, n. 14. Per nuptias 17 enim prohibitas proprie intelligitur ipsamet solemnitas, seu pompa exterior, quae in contractu matrimoniali communiter adhiberi solet; arg. Conc. Trid., cit. sess. 24, canon. 11, ibi: *Prohibitionem solemnitatis nuptiarum*; et cit. cap. 10 eiusdem sess. 24, ibi: *Solemnium nuptiarum prohibitiones... nuptias solemniter celebrari*; ut expresse docet Reiffenstuel loc. cit., dist. 12, n. 2, et alii passim.

Attendenda sunt hic, quae sapientissimo suo 18

more tradit Card. de Lambertinis, Bened. XIV, in suis eruditissimis Notificationibus, vol. 4, notification. 13, per tot., ubi plurimis solidissime ad rem adductis merito ibi videndis, docet, ad licite contrahenda matrimonia temporibus vetitis seu feriatis requiri licentiam Ordinarii in illis dioecesisibus, ubi adest, vel legitima consuetudo, vel dioecesana dispositio ipsam petendi dictis temporibus, quia ibi obtenta, et licite contrahitur matrimonium, et sponsa absque solemnitatibus ad viri domum traducitur, iuxta decretum Sacrae Congr. Concilii sub die 10 Iunii 1684, ab ipso allegatum his verbis:

DUBIUM TRADUCTIONIS SPONSAE.

Nonnulli parochi pro sua et matrimonia contrahentium quiete supplicant declarari:

« An concessa per Episcopum licentia contrahendi matrimonium temporibus a S. Concilio vetitis, in iis locis in quibus dispositio eiusdem Concilii ad ipsum quoque matrimonii contractum reperitur a consuetudine extensa, dicatur etiam permissa traductio sponsae, seu uxoris ad domum viri? Die et anno, quo supra, respondit: *Affirmative*, dummodo traductio fiat absque solemnitatibus ».

- 19 Ac inde concludit sapientissimus Pontifex: « Nemo ergo super hoc se ac alios inquietet; et si quis zelat evellere in hac materia abusus, curet potius eradicare a mente nubere volentium superstitionem iam pene universaliter introductam nolendi uxorem ducere mense Maii, iuxta sancita in Concilio provinciali Burdigalensi de anno 1624, cap. 7, de Matrimonio, n. 5, ibi: *Abolenda sane perversa illa, ac superstitiosa quorundam opinio, mense scilicet Maio uxorem non ducendi, quasi aliud ex eo mali ominis emanans fidelitati contrahentium, ac prosperitati nuptiarum obstare possit. Docetur igitur populus, et ab omnibus parochis saepe instruatur, ut superstitionis illis nugis fidem haudquaquam adhibeat, sed praeter ea tempora in quibus ex praescripto Ecclesiae a celebratione nuptiarum abstinendum, nullum esse, quo ipsae iure et canonice celebrari prohibeantur.* »

- 20 Mater transiens ad secundas nuptias privatur tutela filiorum prioris matrimonii, textu expresso in l. *Matres* 2 Cod. Quando mulier tutelae officio fungi potest, ibi: *Nam si malunt alia optare matrimonia, tutelam administrare non debent*; et concordant Authent. *Sacramentum*, et l. *Si pater* 3 Cod. eod. Item perdit etiam curatelam eorum; l. *Quod si nolit* 31,

§ 13, ff. de Aedilitio Edicto; Reiffenstuel l. 4 Decret., tit. 21, n. 39; Sanchez de Matrimonio, lib. 7, disp. 88, n. 4 et 11; Ioannes Bosius de Matrim. contract., cap. 11, n. 268; Rosignol. in alias de Matrimonio controversias, contract. 15, de Matrimonio, praenot. 6, n. 1 et 3, et alii passim. Et ratio est, quia vehemens et efficacissima praesumptio est, quod femina transiens ad secundas nuptias, negligat filiorum praecedentis matrimonii curam, eorumque bona in commodum posterioris matrimonii cum illorum iactura disperdat.

Dicta tamen poena non afficit patrem trans- 22 euntem ad secundas nuptias. Baldus Authent. *Eisdem poenis*, n. 8, Cod. de Secundis nuptiis; Angelus l. *Ex facto*, n. 4, ff. de vulgari et pupillari Substitutione; Pinellus l. final., n. 15, Cod. de Bonis maternis; Reiffenstuel loc. cit., n. 39; Rosignol. loc. cit., n. 2; Sanchez loc. cit., n. 12, et alii. Imo, existente patre, non datur filiis tutor, nisi eosdem emancipet; l. *Si infanti* 18 Cod. de Iure deliberand., manetque pater legitimus administrator gaudens usufructu bonorum maternorum, filiis quoad proprietatem competentibus; l. *Generaliter* 5, verb. *Negotia*, Cod. de secundis Nuptiis, et l. *Omnem* 4 Cod. de Bonis maternis, ibi: *Patres igitur usufructum rerum maternarum, etiamsi ad secundas nuptias migraverint, sine dubio habere debent.* Supradicta enim lex cum praecise loquatur de matre binuba, et non de patre binubo, utpote poenalis, est stricte interpretanda, nec est extendenda ultra expressa, arg. cap. *Odia* 15 de regul. Iuris in 6, cum similibus; tum quia in patre binubo non currit illud tantum periculum in damnum filiorum prioris matrimonii, quod currit in matre binuba, ut de se patet, adeoque, etc.

Parentes transeuntes ad secundas nuptias, quando amittant haereditatem, et legitimam filiorum praemortuorum, vide verb. *Legitima*, a n. 33 ad 35.

Alia ad rem, vide verb. *Benedictio*, art. 4, 23 per tot., et verb. *Uxor*, n. 42.

Nuptiarum ritus superstitione infecti, fide- 24 bus Indis prohibentur. Bened. XIV, t. 1, Constit. 107 incip. *Omnium sollicitudinum*, § 2 et 14. Nuptiarum tempora ab Ecclesia praescri- 25 pta, sunt observanda etiam in regno Serviae, et finitimis regionibus. Idem, Constit. 89 incip. *Inter omnigenas*, § 16. Nuptiis infidelium, quae 26 temporibus vetitis celebrantur, non prohibentur fideles assistere, dummodo fieri possint absque Creatoris iniuria et offensione fidelium et Ecclesiae Dei. Idem, ibidem.

Secundae, tertiae et posteriores nuptiae sunt 27 fidelibus permissae¹. Idem Constit. 57 incip.

¹ Duriora quaedam in secundas nuptias, multoque magis in tertias apud Athenagoram in Legat. pro Christian., Clementem Alexandrinum lib. 2 Strom., Theo-

philum Antiochenum, lib. 3 contr. Anatolyum, aliosque veteres, praesertim Graecos offendas, non quod matrimonio etiam iterato infensi essent, sed quod ab ethni-

Etsi pastoralis, § 8, et Const. 129 incip. *Eo*
 25 *quamvis tempore*, § 29. Attamen a presbyteris
 minime benedicendae sunt. Idem, in cit. Con-
 26 stit. *Etsi pastoralis*, § 8¹. Secundae nuptiae
 impedimento sunt, ne quis promoveri possit
 ad ordines sacros, etiam in Ecclesia Graeca.
 27 Idem, ibid.². Secundae nuptiae prohibentur
 diaconis et presbyteris Graecis, aliisque Orien-
 talibus, sub poena nullitatis et depositionis ab
 ordine. Idem, in cit. Constit. *Etsi pastoralis*,
 § 7, et cit. Const. *Eo quamvis tempore*, § 30.
 28 In nuptiis Canae Galilaeae, ad quas fuit Chri-
 stus vocatus, quis fuerit sponsus, valde inter
 se dissident auctores. Plures enim volunt, quod
 sponsus fuerit S. Ioannes Evangelista, qui, viso
 miraculo conversionis aquae in vinum, una
 cum sponsa de contrahendo matrimonio abie-
 cit consilium. Auctores huius sententiae inter
 alios refert Tirinus in Chronico sac., pag. 51,
 n. 67, praecisis his verbis: *Addit S. Hierony-
 mus, Augustinus, Beda, Alcuinus, Lyranus,
 Vincentius, et nemo veterum refragatur (imo
 ipse Ioannes revelavit S. Gertrudi) Ioannem
 fuisse sponsum illum in nuptiis Canae Galilaeae.*
 Barradius dicit sponsam quoque Ioannis se pa-
 riter consecrasse Christo, et lateri B. Virginis
adhaesisse. Theophilus Raynaudus tom. 8, in
 opere, de titulis cultus specialis Sanctorum,
 punct. 14, pag. 574, inter virgines in coniugio
 recenset iuxta aliquorum sensum (quem tamen
 ipse non amplectitur) S. Ioannem Evangeli-
 stam, quem volunt fuisse sponsum, id est abs-
 que coniugii usu iam virum, a nuptiis in Cana
 Galilaeae a Christo abductum S. Augustinus, in
 Praefat. in Ioan., haec habet: *Iste siquidem
 est Ioannes, quem Dominus de fluctivaga nuptia-
 rum tempestate vocavit, et cui matrem virgi-
 nem virgini commendavit; cui videtur subscri-
 bere S. Thomas 2-2, qu. 186, art. 4, in resp.
 ad 1, ibi: Et ideo Petrum, quem invenit ma-
 trimonio iunctum, non separavit ab uxore;
 Ioannem tamen volentem nubere a nuptiis re-
 vocavit.* Ast contrariam sententiam secutum
 fuisse S. Augustinum tradit Baronius ad ann.
 Christi 31, n. 30 et seq., dicens, quod S. Au-
 gustinus asserit Ioannem revocatum fuisse a
 nuptiis, non quod uxorem duxerit, eamque re-
 liquerit, sed quod eam prorsus non acceperit,
 id colligens ex praecisis verbis eiusmet S. Do-
 ctoris in fine citati operis, ibi: *Plus amatur,
 quod neque uxorem duxerit, et ab ineunte pue-
 ritia castissimus vixerit.* Sicque tenet etiam
 eruditissimus Card. Lambertinus Bened. XIV,
 lib. 3, de canonizat. Sanctor., c. 37, num. 1,
 ubi ex relatis dictis verbis S. Augustini sic con-

cludit: *Adhaerendum esse videtur communi ve-
 terum sententiae, quae eum caelibem fuisse af-
 firmat.* Legi potest Card. Baronius ad ann.
 Christi 31, num. 32 et seq., memoratamque
 sententiam amplectuntur ex Patribus Epipha-
 nius, haeres. 58, § 4; Chrysostomus de Vir-
 ginitate, cap. 82; Cassianus, collat. 16, cap. 14;
 Ambrosius de Instit. virgin., cap. 7; Paulinus
 epist. 43. Haec ipse ad lit. qui idemque con-
 firmat in opere, de Festis I. C., num. 16, ubi
 insuper dicit, quod Baronius ad ann. Christi 31,
 n. 30, optimo iure reprehendit scriptores aliter
 sentientes, et potius Nicephorotribuendam esse
 fidem, qui affirmat sponsum in illis nuptiis
 fuisse vel Simonem Cananaeum, qui in duo-
 decim Apostolorum numerum ascriptus, Zelo-
 tes appellatus est, vel Natanaelem e Cana, op-
 pido in Galilaea gentium. Et quod S. Ioannes
 non fuerit talis sponsus in nuptiis Canae Ga-
 lilaeae sustinet D. Calmet in Dictionario, verb.
Ioannes Evangelista, expresse dicens: *Quae
 utique de virginitate sententia validioribus ra-
 tionum argumentis fulcitur, quamquam Canae
 sponsum fuisse tuetur.*

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

De secundis nuptiis non incongrue hic pau- 29
 cis disserendum.

Nuptiae secundae bifariam accipiuntur. Non- 30
 nunquam non tantum a primis, sed etiam a
 tertiis, et ulterioribus distinguuntur; nonnun-
 quam vero dicuntur quaecumque sunt post pri-
 mas. De his agere intendimus.

Secundae nuptiae a primis in eo differunt, 31
 quod legatum virgini, sub illa conditione reli-
 ctum, si non nupserit, debetur licet nupserit.
 L. Cum tale legatum 72, § Maevius, ff. de
 Condit. et demonstr. At eadem sub conditione
 relictum viduae, tametsi olim idem ex lege Iu-
 lia observaretur, L. 62, § 2, et l. 63, princ.
 ff. eod. tit.; iure tamen novo a secundis nuptiis
 abstinere debet, vel legato carere. Novell. 22,
 cap. 43.

Differunt praeterea, quod vidua unius matri- 32
 monii propter ingratitudinem revocare valet do-
 nationes liberis factas; l. 7 C. de Revoc. donat.
 At quae iterum nupsit, ob iniuriam, quam vi-
 cissim facit liberis prioris matrimonii, non uti-
 que, nisi 1° filius aperte insidiatus fuerit vitae
 matris; aut 2° impias manus ipsi intulerit; aut
 3° circa totius substantiae ablationem aliquid
 molitus fuerit. Novell. 22, cap. 35.

Item differunt, quod ex communi iuris ca- 33
 nonici interpretatione secundis nuptiis benedi-

corum criminationibus non minus iniquis, quam turpi-
 bus Christianam religionem vindicaturi, multum in eo
 ponderis situm esse ducerent, quod plerique Christiani
 ab omni coniugio abstinerent, reliqui vero illius sancti-
 tatem perinde colerent, atque unitatem servarent: quare
 qui secundas nuptias inirent, eos ipsi nihil de Ecclesiae

honore sollicitos veluti communis causae proditores esse
 arbitrabantur.

¹ Confer Martenium, de Antiq. Eccles. ritib., p. 2,
 lib. 1.

² Vide Petavium in Notis in Epiphanium, p. 343,
 seq., et Cotelierium t. 1, PP. Apostolici, p. 90, seq.

ctio adhiberi non debet, nisi primae non fuerint benedictae. Cap. 1 et 3 de secund. Nupt.

- 34 Sunt, qui et aliam differentiam addunt, quod scilicet nuptiae simpliciter prolatae de primis, non item de secundis intelliguntur, favore primarum et odio secundarum. At hanc differentiam reiiciendam esse firmat Maestert. de secund. Nupt., qu. 3, fere per tot., nisi intentio proferentis, vel subiecta materia, aliud evincant.
- 36 Atque hinc legatum dotis relictum *mulieribus pauperibus*, debetur non solum puellis, quae post legatum ad primum coniugium invitantur, sed et viduis, nisi tamen illud semel fuerint consecutae. Maestert. de secund. Nupt., qu. 3, n. 8.

- 37 In manifesto errore versantur, qui secundas nuptias odiosas esse credunt, et varias earum poenas recensent. Causa erroris est, quod non distinguunt inter secundas nuptias, et id quod praeter naturam secundarum nuptiarum evenire potest, cum contrahuntur, uti est ad eas nimia festinatio, et liberis prioris matrimonii quaesita iniuria.

- 38 Nimirum autem festinare dicuntur mulieres, quae intra tempus (quod anni est) lugendis maritis praefixum, ad secunda vota transeunt; l. 1 Cod. de secund. Nupt. Duplex autem huius iuris est ratio. Prima ne fiat turbatio sanguinis, et incertitudo generationis. Nec cessat haec incertitudo, licet constet mulierem ex primo marito gravidam esse propter metum superfoetationis, quod tamen derident saniores physici.
- 40 Altera, publica honestas, quod indecorum videatur, mulierem, statim a morte mariti, ad secunda vota transire, veluti quae, adhuc vivente marito, pudicitiam violasset, vel de violanda cogitasset.

- 41 Mulier, quae intra annum a die defuncti mariti nubit, varias incurrit poenas; l. 1 et 2 Cod. de secund. Nupt. Prima et praecipua est infamia ipso iure, ita ut nec requiratur quidem iudicis sententia declaratoria; l. 1 Cod. de secund. Nupt. Idque procedit, sive maior, sive minor sit mulier; quinimo eam incurrunt maritus, qui eam ducit, sciens annum luctus nondum praeteriisse, tametsi sit miles, et parentes, qui eum eamve in potestate habent, quia prohibere potuerunt. Adi Maestert. de sec. Nupt., qu. 9, per tot.

- 42 Secunda poena est, quod non possit mulier nomine dotis, aliove quovis titulo plus in secundum maritum conferre, quam tertiam partem suorum bonorum; l. 1 Cod. de sec. Nupt.

- 43 Tertia poena est, quod nihil ex ullius extranei testamento titulo haereditatis, legati, fideicommissi, alteriusve ultimae voluntatis capere possit. Dict. leg. 1 Cod. de secund. Nupt.

- 44 Quarta poena est, quod omnia amittat, quae a defuncto marito ei obvenerunt. Dict. l. 1 Cod.

- 45 de secundis Nupt. Prior autem maritus hic is intelligitur, quem non debite mulier eluget.

Quocirca si haeres instituta a primo marito, 46 post annum luctus secundo nupserit, ac etiam a secundo marito haeres scripta, ad tertia vota intra annum luctus transierit, non haereditate primi sed secundi privabitur.

Quinta poena est, quod ultra tertium gradum nulli consanguineo ab intestato succedere possit. Dict. leg. 1 Cod. de secund. Nupt.

Suprascriptis poenis Iustinianus mulierem 48 subiecit, quae intra annum luctus non nupserit quidem, sed undecimo mense a morte mariti partum, quem ex inhonesta scortatione, et non ex defuncto marito conceperat, ediderit. Novell. 39, cap. 2. Probe autem hic monet Maestert. de secund. Nupt., qu. 15, n. 7, totum hoc negotium relinquendum esse arbitrio iudicis, qui, examinatis diligenter mulieris moribus, aliisque circumstantiis, diiudicabit, an partus undecimo mense natus marito sit tribuendus, nec ne.

Mulierem vero, quae intra annum luctus im- 50 pudice vivit, nec tamen parit, aut parit, sed diu post annum luctus, praefatis poenis haud subiici firmant. Scipio Gentilis de secundis Nupt., cap. 7, per tot., et Maestert. eod. tract., qu. 16, pariter per tot.

Quatuor tamen casibus praedictas poenas 51 mulier evitat. 1° Si a principe impetraverit, ut ipsi intra annum luctus nubere liceat; leg. 10 ff. de His qui notantur infamia. 2° Si princeps mulierem, quae intra annum luctus nupsit, a supradictis poenis liberet. Sed vide distinctionem hic traditam a Maestert. de secund. Nupt., qu. 18, per tot. 3° Si mulier iuste crediderit longo tempore extinctum maritum fuisse. Arg. leg. 8 ff. de His qui notantur infamia. 4° Si intra annum luctus partum ediderit, quem ex marito conceperat, cui mortuo nullum debet luctum, ut est hostis patriae damnatus perduellionis etc. Leg. 11, § 2, ff. de His qui notantur infamia.

Hactenus de poenis, quas mulier incurrit 52 nimia festinatione intra annum luctus nubens. Sunt et aliae poenae, quas incurrit mulier, tametsi post annum luctus nubat, in favorem et commiserationem filiorum, si quos superstites habet. Prima est, quod omnia quae quocunque 53 titulo a priori marito percipit, solo usufructu excepto, ad liberos ipsius proprii mariti transmittere debeat, nec eorum alienandorum facultatem habeat; leg. 3 Cod. de secund. Nupt.

Secunda est, quod quidquid perceperit ex 54 successionem liberorum, id quoad proprietatem, solo in diem vitae suae deducto usufructu, reliquis eiusdem matrimonii liberis reservare debeat. Dict. leg. 3 Cod. de secund. Nupt. Vide tamen Maestert. de secund. Nupt., qu. 27, et plur. sequent., qui probe discutit, quid Iustinianus circa duas hasce poenas per Novellas suas immutaverit. Vide quoque eundem, qu. 44, 55 et plur. seq., qui de aliis poenis disserit, tum

examinat, an aliquibus in casibus eas evitet mulier.

56 Nostrum autem est hic tantummodo examinare, an iure canonico in c. penult. et ult. de secund. Nupt., omnes poenae, de quibus hactenus locuti sumus, cessaverint?

57 Non ignoro plures in ea esse sententia, ut omnes praedictae poenae a iure canonico sublatae sint. Confer Scipion. Gentil. de secund. Nupt., c. 18. Ex aliorum vero sententia sublatae a iure canonico sunt poenae in odium tantummodo secundarum nuptiarum introdu-

ctae, non item illae, quae in favorem liberorum primi matrimonii sunt statutae. Peregrin. de Iur.isci, l. 3, tit. 15, n. 3; Anton. Matth. de secund. Nupt., disp. 6, per tot.

At mihi semper arrisit opinio Hunnii ad 58 Treutler., Selectar. disp. vol. 1, disp. 8, thes. 5, litt. B, tenentis, solam infamiae poenam, non item caeteras poenas ius canonicum sustulisse. Confer omnino tum loco citato, tum clarissimum P. Girald. in Addit. ad Maschat., instit. canon., tom. 2, pag. 677, vol. 1.

O

OBEDIENTIA

Vide verb. VOTUM, art. 2, a num. 10 ad 24.

OBLATI MONASTERIORUM

* BLATI, et qui donati appellantur, quamvis non sint religiosi, si tamen bona sua, ne minima quidem parte excepta, quoad proprietatem et usumfructum sibi non retinuerint, sed transtulerint in monasterium, sunt personae ecclesiasticae, gaudent

privilegio fori, et immunitate ab exactionibus saecularibus. Verum, ut subtrahatur ab iurisdictione Episcopi, requiritur, ut actu inserviant suae religioni, ut late docet Benedictus XIV de Synodo dioecesis., lib. 6, c. 3.

OBLATIONES

Summarium.

1. Oblationes dupliciter sumi possunt, scilicet large seu improprie, et stricte seu proprie. - 2. Oblationes large seu improprie sumptae quae sint? - 3. Oblationes stricte et proprie sumptae quae sint? - 4. Harum oblationum tres sunt species et assignantur. - 5. Oblationum usus coepit ab origine mundi, et semper duravit. - 6. Oblationes non debentur ex praecepto, nisi in quatuor casibus. - 7. Assignatur primus casus. - 8. Assignatur secundus casus. - 9. Assignatur tertius casus. - 10. Assignatur quartus casus. - 11. Ad hoc, ut consuetudo faciendi oblationes obliget, duo praecipue requiruntur et assignantur. - 12. Si dictis duobus requisitis concurrentibus ad consuetudinem faciendi oblationes, populus ulterius eas facere recusaret, posset et deberet per Ordinarium loci ad eas continuandas compelli, etiam per excommunicationem, si opus foret. - 13. Oblationes omnes factae intra ecclesiam parochialem, seu extra ipsam in quocunque loco sito intra limites parochiae, de iure communi spectant ad parochum loci, nisi aliud habeat legitima loci consuetudo, aut aliter constet de offerentium intentione aut voluntate. - 14. Unde si alicubi legitima consuetudo habeat, ut oblationes non ipsi parochi, sed ecclesiae, vel alii pio loco, seu piae causae applicentur, tunc sunt applicandae secundum talem consuetudinem. - 15. Item supradictis

locis, et causis piis applicari debent oblationes, quando sufficienter constat talem esse intentionem et voluntatem offerentium. - 16. Hinc oblationes, quae fiunt oratoriis, cappellis, aut aliis locis intra vel extra ecclesiam, ubi aliquae imagines miraculosae depictae vel sculptae existunt, non spectant ad parochum, ad quem hisce temporibus spectant solae oblationes, quae in ecclesia sub missis ad altare fiunt, et quae pro administratione sacramentorum, pro benedicendis nuptiis aut mulieribus post partum, pro exsequiis et sepulturis, aut aliis similibus functionibus specialiter offeruntur, consuetudine et intentione offerentium reliquas ferme alias oblationes ecclesiis ipsis, cappellis, altaribus, aut aliis certis finibus applicante. - 17. Administratio tamen similitum oblationum adhuc spectat ad parochum. - 18. Nisi tamen ex legitima consuetudine spectet, ad laicos. - 19. Unde confraternitates laicorum ex consuetudine possunt recipere et administrare oblationes, dummodo laici nihil sibi applicent, sed in pios usus totum convertant. - 20. Oblationes factae imagini depictae in pariete domus alicuius personae privatae, non spectant ad ipsam privatam personam, sed ad propriam parochiam. - 21. Nisi tamen offerens obtulisset contemplatione domini domus. - 22. Oblationes, quae fiunt tempore iubilaei, vel anno sancto in ecclesia cathedrali, seu imaginibus intra ecclesiam et parochiam existentibus spectant ad archipresbyterum seu parochum

eiusdem ecclesiae, et non ad Episcopum. — 23. Si autem loca, ubi sunt tales imagines, non sint intra fines alicuius parochiae, spectant integre ad Episcopum. — 24. Intellige tamen quoad omnia supradicta, nisi aliud habeat legitima loci consuetudo, aut aliter constet de offerentium intentione et voluntate. — 25. Oblationes, quae fiunt in ecclesiis regularium, acquiruntur monasterio pro religiosis ibi servientibus. — 26. Oblationes et eleemosynae possunt a regularibus recipi inter missarum solemnias. — 27. Parochi in diebus festis possunt post offertorium in medio altaris vertere se ad populum, et invitando ad oblationes, manipulum, vel aliud praebere deosculandum offerentibus; at aliis sacerdotibus id non licet. — 28. Parochi, stante consuetudine, possunt recedere ab altari post offertorium, et ad infimum locum ecclesiae accedere ad recipiendas oblationes mulierum inibi existentium, separatim a maribus. — 29. Sacerdotes novi non prohibentur in suis primis missis post offertorium in medio altaris ad populum se convertere, et oblationes accipere a sponte dantibus, dummodo non discedant ab altari. — 30. Tales oblationes factae novis sacerdotibus quaeruntur ipsis, et non parochis. — 31. In materia oblationum attendenda est semper legitima locorum consuetudo et intentio seu voluntas offerentium. — 32. Oblatio maior in alienatione bonorum ecclesiastico-

rum semper recipitur, quando actus non est perfectus. — 33. Oblatio maior habet locum in re vendita in concursu creditorum. — 34. Oblatio maior in casu quo habet locum in venditionibus, non requiritur, ut sit in sexta parte, prout in terminis laesionis, sed sufficit, ut sit in aliqua quantitate excludente minimam. — 35. Oblatio maior nunquam admittitur post perfectum actum venditionis. — 36. Et quando dicatur actus perfectus? — 37. Oblationis novae privilegium post extinctam candelam conceditur minori, eoque uti potest etiam Ecclesia. — 38. Oblatio maior quando admittitur in venditionibus bonorum Ecclesiae, semper prius emptor habet praelationem pro eodem pretio. — 39. Oblatio maior admittitur, etiamsi fuerit initum instrumentum venditionis cum reservatione beneplaciti apostolici, donec hoc subsequatur. — 40. Oblatio maior admittitur, antequam executioni demandet beneplacitum apostolicum. — 41. Oblatio maior habet locum obtento beneplacito apostolico pro certo pretio ad favorem determinatae personae ante stipulationem instrumenti. — 42. Oblator secundus, quando praefertur in emptione rei ecclesiasticae, tenetur reficere expensas primo emptori pro impetrato beneplacito, illiusque executione. — 43. Quaedam alia novissima referuntur ad n. 48. — 49. Subnect. Addit. ex aliena manu, ad n. 51.

- 1 Oblationes dupliciter sumi possunt, scilicet large seu improprie, et stricte seu proprie. *Communis*. Oblationes large seu improprie sumptae important omnes actiones per quas quaecunque res ad divinum cultum exhibentur seu offeruntur, ut explicant Sotus de Iustitia, lib. 9, qu. 3, art. 1; Barbosa lib. 3 Iuris eccles. univers., cap. 23, n. 1, de officio et potest. Parochi, part. 3, cap. 24, et alii. Et sic sub nomine *oblationum* veniunt etiam decimae et primitiae, ut in specie advertit Silvester in Summa, verb. *Decima*, num. 2, et Barbosa loc. cit. Et de decimis patet ex Genes. xxviii, ibi: *Decimas offeram tibi*; et Numer. xviii, ibi: *Decimarum oblationem*. Et de primitiis patet Exodi xxxiv, ibi: *Primitias frugum terrae tuae offeres*; et Levitici ii, ibi: *Primitias tantum eorum offeretis*. Oblationes stricte et proprie sumptae dicuntur res illae, quas fideles religionis intuitu immediate offerunt Deo, ut deserviant, vel ad usum Ecclesiae, vel ad usum ministrorum, iuxta illud Matthaei v, ibi: *Si ergo offers munus tuum ad altare*; et Deuteronomii xxiii, ibi: *Non offeres mercedem*; et Malachiae i, ibi: *Si offeratis*; sive res sint mobiles, sive immobiles, sive testamento legentur, sive aliter donentur; arg. can. *Qui oblationes* 10, et c. *Clerici* 11, caus. 13, quaest. 2. Sic Marc. Socin. in tract. de Oblationibus, lib. 1; Troil. Malvet. in simili tractatu, fere per tot.; Monet. de Decimis, cap. 2, num. 9; Galgan. de Iure publico, lib. 3, tit. 53, n. 1; Barbosa loc. cit., et alii passim.
- 4 Unde harum oblationum tres sunt species.

Prima dicitur donatio rei inter vivos facta Deo et Ecclesiae; arg. can. 1, *Indigne* 21, caus. 12, qu. 2. Secunda dicitur donatio causa mortis, quae fit in testamento pro animae redemptione; arg. cit. can. *Indigne*. Tertia dicitur usualis, et est illa quam faciunt fideles offerendo aliquas suas res in Ecclesia ad altare, aut in alio Ecclesiae loco, aut etiam extra Ecclesiam ad imaginem miraculosam vel devotam, et huiusmodi, prout ad longum refertur in cap. *Cum inter* 29 de Verb. signific., in cuius summario sic praecise habetur: *Oblationis nomine intelligitur, quidquid offertur Ecclesiae, quocunque modo in missa vel extra, et in ecclesia vel extra*.

Oblationum usus coepit ab origine mundi, 5 tempore Cain et Abel; Genes. iv, ibi: *Factum est autem post multos dies, ut offerret Cain de fructibus terrae munera Domino. Abel quoque obtulit de primogenitis gregis sui, et de adipibus eorum*. Et deinde tempore Noe, Genes. viii, ibi: *Aedificavit autem Noe altare Domino: et tollens de cunctis pecoribus et volucribus mundis, obtulit holocausta super altare*. Et postea tempore Moysis, Numer. vii, ibi: *Obtulerunt principes Israel, et capita familiarum, qui erant per singulas tribus, praefectique eorum, qui numerati fuerant, munera coram Domino, etc.*, et saepe saepius aliis temporibus, ut patet in toto Veteri Testamento et etiam in Novo, ubi Matth. ii, magi obtulerunt ei munera aurum, thus et mirram; et sic in lege gratiae adest antiquissimus usus offerendi in altari vel ecclesia tempore missae panem, vinum¹, oleum, ceram et alia huius-

¹ Istae potissimum oblationes sunt, quae ab Ecclesiae primordiis ad omnes gentes propagatae sunt, panis et vinum, quae tantum elementa proprie ad sacrificium pertinebant. Hinc diaconi atque subdiaconi ubi ea collegerant, statim ad altare deferabant, Deo per Episco-

pum offerenda; ita tamen ut panis ac vini ea tantum pars ad eucharistiam asservaretur, quae astantibus fidelibus communicandis satis foret; caetera vero de altari per eosdem diaconos auferrentur, fidelibus item, atque clero distribuenda.

modi, ut constat ex canonibus sextae synodi; et in canone 28 Trullano declaratur, quare ratione possint fructus aliqui offerri ¹.

6 Oblationes non debentur ex praecepto, nisi in quatuor casibus enumeratis a S. Thoma 2-2, qu. 36, art. 1; Barbosa loc. cit., n. 10; Reiffenstuel lib. 3 Decret., tit. 30, a n. 183, et

7 ab aliis passim. Primus casus est, cum debentur per modum census, aut pensionis, seu conventionis antea factae cum Ecclesia, seu eius ministris, quia omne pactum servandum est; 1. *Huius edicti* 1 ff. de Pactis, cap. *Antigonus* 1, et cap. *Qualiter* 3 de Pactis, cum similibus.

8 Secundus casus est, cum debentur ex testamento, legato, voto, vel donatione inter vivos; vota enim realia et legata adimpleri debent etiam per successores; cap. *Licet* 6 de Voto et voti redemptione; 1. *Si quis* 2 de Pollicitationibus, cum similibus, sicuti et omnino servari debent ultimae testamentariae voluntates; can. *Ultima voluntas* 4, caus. 13, qu. 2, cum concordantibus, nec revocari possunt donationes inter vivos sine legitima causa; 1. *Si donationem* 5, et 1. *Generaliter sancimus* 10 Cod. de revocandis Donationibus.

9 Tertius casus est, cum ministri Ecclesiae non habent congruam sustentationem: tenentur enim parochiani ex praecepto naturali et divino ad exhibendas oblationes, quando presbyteri indigentes sunt, nec habent unde possint sibi necessaria ministrare: quia, ex quo ministrant populo spiritualia, merentur ab eo temporalia; cap. *Si Episcopus* 6 de offic. Ordinar. in 6, et Matth. x, 10, dicitur expresse: *Dignus est enim operarius cibo suo*; et Lucae x, 7: *Dignus est enim operarius mercede sua*; et 1 Corinth., ix, 13, expresse habetur: *Qui in sacrario operantur, quae de sacrario sunt, edunt; et qui altari deserviunt, cum altari participant*. Unde cap. *Cum secundum* 16 de Praebendis, expresse dicitur: *Cum secundum Apostolum, qui altari servit, vivere debeat de altari, et qui ad onus eligitur, repelli non debeat a mercede, patet a simili, ut clerici vivere debeant de patrimonio Iesu Christi, cuius obsequio deputantur, ut ipsa nominis ratio persuadet*. Quartus

10 casus est, cum alicubi longa consuetudine introductum habetur, quod certis anni temporibus et festivitatis a populo oblationes fiant; can. *Omnis Christianus* 69, dist. 1 de Consecrat., ibi: *Omnis Christianus procuret ad missarum solemniam aliquid Deo offerre et ducere ad memoriam, quod Deus Moysi dixit: Non*

apparebis in conspectu meo vacuus; etenim in collectis SS. Patrum liquido apparet, quod omnes Christiani offerre aliquid Deo ex usu SS. Patrum debent, ex quibus ultimis verbis clare patet ex usu et consuetudine oriri talem obligationem, et cap. *Ad Apostolicam* 42 de Simonia, ubi *laudabiles consuetudines* aliquid dandi et offerendi *ex devotione fidelium introductae*, praecipiuntur observari, et sic cum S. Thoma et aliis supracitatis, num. 6, tenent communiter doctores.

Ad hoc autem, ut consuetudo faciendi oblationes obliget, duo praecipue requiruntur. Primo, ut longo tempore vigeat talis consuetudo, videlicet saltem per decem annos, arg. § 1 Institut. de Uscap., ubi decem anni longum tempus efficere dicuntur. Unde quando tanto tempore populus ex devotione perseveravit facere dictas oblationes, praesumitur ad eas se voluntarie obligasse: quamvis enim haec consuetudo a principio fuerit voluntaria et minime obligatoria, elapso decennio, habet vim legis et obligat; quia acceptata est et praescripta ut obligatoria. Guttierrez, Canoniar. quaest. lib. 2, cap. 21, n. 140 et seq.; Reiffenstuel lib. 3 Decret., tit. 30, num. 185; Barbosa de offic. et potest. Paroch., part. 3, cap. 42, n. 12, et lib. 2 Iuris eccles. univers., cap. 23, n. 12, cum aliis ibi citatis, arg. cap. *Ad Apostolicam* 42 de Simonia. Secundo requiritur, ut totus populus, vel saltem maior pars observaverit dictam consuetudinem; Guttierrez loc. cit., num. 150 et seq.; Navarrus in Manual., cap. 13, n. 19; Reiffenstuel loc. cit., n. 186; Barbosa loc. cit., et alii.

Unde, si, dictis duobus requisitis concurrentibus ad consuetudinem faciendi oblationes, populus ulterius eas facere recusaret, posset per Ordinarium loci ad eas continuandas compelli, etiam per excommunicationem, si opus foret. Covarruvias, variar. Resol. lib. 1, cap. 17, n. 3; Guttierrez loc. cit.; Barbosa loc. cit., n. 10; Reiffenstuel loc. cit., n. 189, et alii communiter ita intelligentes glossam in can. *Statuimus* 55, caus. 16, qu. 1, ubi dicit populum via excommunicationis esse compellendum ad faciendas consuetas oblationes, arg. cit. c. *Ad Apostolicam* 42 de Simonia, et can. *Omnis Christianus* 69, dist. 1 de Consecrat.

Oblationes omnes factae intra Ecclesiam parochialem, seu extra ipsam in quocunque loco sito intra limites parochiae, de iure communis spectant ad parochum loci, nisi aliud habeat

¹ Inter veterum oblationes celebrantur praeter oleum et ceram, mel, lac, thus, uvae, frumenta, quae tamen non ubique omnia, neque uno temporis vestigio, sed sensim, ut altari offerrentur, permissa. Sic nonnullae harum oblationum canone Apost. 4, memorantur; contra can. 3, mellis, lactis, siceriae, volatilium, aut animalium quorundam, sive leguminum oblationes vetitae fuerant. Alia tamen super his disciplina utebantur Afri-

cani, alia Galli, ut notat Selvaggius, Antiquit. Christian., lib. 2, cap. 1, § 6. Sed de his oblationibus consule, si placet, Francisci Antonii Zaccaria, nuperrime vulgatum, Onomasticon rituale; praesertim vero P. Francisci de Berlandis e Clericis Regularibus, de Oblationibus ad altare communibus et peculiaribus, luculentissimam dissertationem historico-theologicam an. 1743, Venetiis e Balleoniano typographio emissam.

loci legitima consuetudo, aut aliter constet de offerentium intentione et voluntate. *Communis*, cum Barbosa loc. cit., a n. 22; Reiffenstuel loc. cit., n. 190; Fagnan. in c. *Pastoralis* 9, num. 16, de his quae fiunt a Praelatis; Rota, recent. dec., part. 1, dec. 256, n. 1, et dec. 408, n. 1; part. 5, tom. 1, dec. 161, n. 9, et dec. 402, n. 10; part. 19, tom. 1, dec. 234, n. 2 et 3, et saepe alibi, arg. cit. cap. *Pastoralis* 9 de his quae fiunt a Praelatis, ubi omnes parochianorum proventus parochiali ecclesiae, et eius ministro attribuuntur; c. *Ex transmissa* 10 de Praescrip.; can. *Quia sacerdotes* 13, et can. *Sanctorum* 14, caus. 10, qu. 2. Et ratio est, quia nisi aliter constet de voluntate et intentione offerentis, oblationes fieri censentur parrocho ratione curae animarum, administrationis sacramentorum et aliorum divinorum; arg. cit. c. *Quia sacerdotes* 13, caus. 20, qu. 2; Rota, recent. dec., part. 6, t. 2, d. 402, n. 11.

- 14 Notanter autem dicitur in conclusione: *Nisi aliud habeat legitima loci consuetudo, aut aliter constet de offerentium intentione et voluntate*; quia si alicubi legitima consuetudo habeat ut oblationes non ipsi parrocho, sed ecclesiae, vel alii pio loco, seu causae piaae applicentur, v. gr. ad comparanda ecclesiastica ornamenta, ad construendam vel reparandam fabricam ecclesiae seu cappellae, et huiusmodi, seu pro commodo alterius sacerdotis celebrantis, seu ministri, tunc oblationes sunt applicandae iuxta talem consuetudinem; arg. cap. *Cum tanto* 11 de Consuetudine, et cap. *Cum inter* 29 de Verb. significat. Et sic tenet communis doctorum, teste Fagnano loc. cit., n. 36.
- 15 Et a fortiori non parrocho, sed supradictis locis et causis piis applicari debent oblationes, quando sufficienter constat talem esse intentionem et voluntatem offerentium; Rota, part. 5, t. 1, dec. 37, n. 8, ubi expresse dicit, oblationes, quae praestantur a fidelibus ad certum finem et usum, nullo modo spectare ad parrochum, sed eorum voluntatem esse servandam; et sic tenet communissima doctorum, arg. l. *In re mandata* 21 Cod. Mandati.

- 16 Hinc oblationes quae fiunt oratoriis, cappellis aut aliis locis intra vel extra ecclesias, ubi aliquae imagines miraculosae depictae vel sculptae existunt, non spectant ad parrochum, sed ad oratorium ipsum seu cappellam pro construenda in honorem imaginis ampliori et splendidiore ecclesia seu capella. Consuetudo enim pene universalis, et intentio, seu voluntas dantium, dicto fini, et non parrocho tales oblationes attribuit, ut recte observant Card. de Luca de Decimis, disc. 19, n. 11; Reiffenstuel loc. cit., n. 193, et alii passim ex iam communi praxi docentes, quod hisce temporibus solae oblationes, quae in ecclesia sub missis ad altare fiunt, et quae pro administratione sacramentorum, pro benedicendis nuptiis, aut mu-

lieribus post partum, pro exsequiis et sepulturis, aut aliis similibus functionibus specialiter offeruntur, ad parrochum spectent, consuetudine et intentione offerentium reliquas ferme omnes alias oblationes ecclesiis ipsis, cappellis, altaribus, aut aliis certis finibus applicante, ut recte observant Reiffenstuel loc. cit., num. 193; Van-Espen. in *Ius ecclesiast. univers.*, part. 2, tit. 33, c. 10, cum aliis ibi citatis.

Administratio tamen similium oblationum 17 spectat ad parrochum, ut scilicet eas ad debitum finem iuxta consuetudinem loci, aut intentionem offerentium applicet. Rota, part. 5, tom. 1, dec. 37, num. 9 et seq.; Fagnan. in cit. cap. *Pastoralis*, n. 39; Abbas ibid., n. 2; Barbosa loc. cit., n. 194; Van-Espen. loc. cit., n. 24, et alii passim.

Nisi tamen ex longaeva consuetudine talis 18 administratio ad laicos ab initio legitima auctoritate ad id deputatos pertineat, quia in tali casu, uti de facto pluribus in locis id praxis docet, possunt laici, vel soli, vel una cum parrocho, iuxta consuetudinem, tales oblationes licite administrare, cum talis administratio non sit alicuius iuris spiritualis, sed rei mere temporalis; sicut enim laici tales oblationes, ac reliquas Ecclesiae suppellectiles custodire, ita et easdem administrare, ac pro debito usu applicare possunt; Fagnan. in cit. cap. *Pastoralis*, n. 20 et seq.; Van-Espen. loc. cit.; Reiffenstuel loc. cit.; Card. de Luca lib. 14, part. 4 Miscellan. eccles., disc. 36, per tot., ubi pluribus adductis id ad longum demonstrat, et consuetudinem admittendam esse in materia oblationum docet de communi Barbosa loc. cit., n. 31. Unde confraternitates laicorum ex 19 consuetudine possunt recipere et administrare oblationes, dummodo laici nihil sibi applicent, sed in pios usus totum convertant. Amostaz. de Causis piis, tom. 1, lib. 4, cap. 1, n. 11, cum aliis ibi citatis; Card. de Luca loc. cit., num. 12; Fagnan. loc. cit., num. 22; Decius consil. 148, num. 3, vers. *Sed tamen in casu proposito*; Ferret. consil. 143, num. 6, et alii. Vide verb. *Confraternitas*, art. 3, n. 23 et 24.

Oblationes factae imagini depictae in pariete 20 domus alicuius personae privatae spectant ad parochialem, intra cuius fines situs est paries; non vero ad ipsam personam privatam dicti parietis dominam. Amostaz. loc. cit., n. 11; Marescottus, Variar. lib. 2, cap. 42, num. 4; Barbosa loc. cit., n. 26; Hieronymus Carat. in Opuscul. de Iurib. parochi, tit. 3, cap. 11; Fagnan. loc. cit., n. 18, cum pluribus aliis. Nisi tamen offerens obtulisset contemplatione 21 domini domus, puta si talis esset pauper, vel offerens sciret dominum domus ex consuetudine convertere oblationes in suas necessitates, vel in pios usus, ut advertunt Hieronymus Carat. et Barbosa loc. cit., addentes non obstare can. *Hanc consuetudinem* 15, caus. 10,

qu. 1, quia loquitur de oblatis in ecclesia non in loco profano.

- 22 Oblationes, quae fiunt tempore iubilaei, vel anno sancto in ecclesia cathedrali, seu imaginibus intra ecclesiam et parochiam existentibus, spectant ad archipresbyterum eiusdem ecclesiae, privative ad Episcopum; cum enim archipresbyter habeat curam animarum et sacramentorum administrationem, habet per consequens de iure communi fundatam intentionem in omnibus oblationibus; cap. *Pastoralis* 9 de his quae fiunt a Praelatis sine consensu capituli; cap. *Quoniam* 13 de Decimis; cap. *Dilectus* 18 de offic. Ordinar., cum concordantibus; adeoque oblationes ad ipsum archipresbyterum seu parochum pertinent, et non ad Episcopum. Sic tenent Amostaz. loc. cit., n. 13, cum pluribus ibi citatis; Barb. loc. cit., n. 27 et 29, cum aliis pluribus; Marian. Socin. in tract. de Oblat., lib. 18, num. 9, testans de communi; Fagnan. loc. cit., n. 18, affirmans hanc sententiam esse receptissimam, et sic saepius censuit Rota, et signanter part. 1^a recent. decis., dec. 256, et part. 1, dec. 37, num. 2, ubi refertur ita etiam censuisse Sacram Congregationem Concilii in una Cavensi. Si autem loca, ubi sunt depictae imagines, non sunt intra fines alicuius parochiae, aut incertum sit de cuius parochia existant, eo quod limites non sint distincti, tunc oblationes integre pertinent ad Episcopum dioecesanum, per textum in cap. *Quoniam* 13 de Decimis, uti ibi notant communiter doctores, teste Fagnano ibidem, n. 10, et in cit. c. *Pastoralis* 9 de his quae fiunt a Praelatis sine consensu capituli, n. 32, et sic expresse Rota, recent. decis., part. 5, tom. 1, dec. 37, n. 4. Intellige tamen quoad omnia supradicta: *Nisi aliud habeat legitima loci consuetudo, aut aliter constet de offerentium intentione et voluntate*; ut iam supra dictum est n. 14 et 15.
- 24
- 25 Oblationes, quae fiunt in ecclesiis regularium, quaeruntur monasterio pro religiosis ibi servientibus. Rota part. 5 recent. dec., tom. 1, dec. 373, n. 11; Fagnan. loc. cit., num. 34; Engel lib. 3 Decret., tit. 30, n. 69; Reiffenstuel ibid., n. 195; Abbas in cap. *Theodosius* 1 de statu Monachorum, et alii communiter; arg. cit. cap. *Theodosius* 1 de statu Monachorum, ibi: *Cum monachis ibi servientibus debeat proficere quidquid a fidelibus offerri contigerit*.
- 26 Unde oblationes et eleemosynae inter missarum solemnias possunt recipi a regularibus, qui possunt se vertere ad populum, et generalem confessionem pro eo facere, sistendo in medio altaris, non autem ab illo discedendo, et ecclesiam circumeundo. Sac. Congreg. Concil. in Nullius Provinciae Ravennaten. 15 Sept. 1629, apud Barbosam in Summa apostol. decision., verb. *Oblationes*, n. 3; Aldan. et Novar. ibi citat.

Parochi diebus festis possunt post offertorium in medio altaris vertere se ad populum, et invitando ad oblationes, manipulum vel aliud praebere deosculandum offerentibus. At aliis sacerdotibus id non licet. Sic decrevisse Sacram Congregationem Concilii refert Fagn. in cit. cap. *Pastoralis*, n. 40. Parochi, stante 28 consuetudine, possunt recedere ab altari post offertorium, et ad infimum locum ecclesiae accedere ad recipiendas oblationes mulierum inibi existentium seiunctim a maribus. Sic declaratum fuisse a Sanctissimo refert Fagnan. loc. cit., n. 14.

Sacerdotes novi non prohibentur in suis primis missis post offertorium in medio altaris ad populum se convertere, et oblationes accipere a sponte dantibus, sed perambulationes per ecclesiam et extorsiones prohibentur. Sic decrevisse Sacram Congregationem Concilii, approbante Sanctissimo, refert Fagnan. loc. cit., n. 39, ubi subiungit, quod et Sacra Congregatio Episcop. et Regul. declaravit, sacerdoti missam novam celebranti licere oblationes accipere, modo non discedat ab altari, ut in Ianuen. 2 Octobris 1601, in registro originali, fol. 96. Et tales oblationes factae novis sacerdotibus, dum celebrant primas missas, quaeruntur ipsis, et non parocho, quia sic habet ubique locorum consuetudo, et talis est mens et voluntas offerentium; Fagn. loc. cit., n. 37 et 38, cum pluribus ibi citatis, et alii passim sic docente praxi ubique recepta.

De primo ad ultimum in materia oblationum attendenda est legitima locorum consuetudo, et mens seu voluntas offerentium. Rota part. 5 recent. decis., t. 1, dec. 37, num. 13; Barbosa de offic. et potest. Parochi, part. 3, c. 24, n. 31, et lib. 3 Iuris eccles. univers., cap. 23, n. 31, cum pluribus ibi citatis; Fagnan. loc. cit., num. 24, 36, 37, 38 et seq., et alii communiter, et patet ex dictis supra n. 14 et 15.

Oblatio maior in alienatione bonorum ecclesiasticorum semper recipitur, quando actus non est perfectus, id est quando nondum est factum instrumentum alienationis cum beneplacito apostolico iam obtento, et executo ab exsecutore. Beneplacita enim apostolica conceduntur solum cum clausula: *Si in evidentem utilitatem Ecclesiae*. Sic expresse eruditissime docet more suo eminentissimus Card. Petra tom. 1, Commentar. ad Constit. apostolicas, in Constit. 1 divi Leonis Magni, sect. 3, n. 37, cum Card. De Luca, Salgad., Riccio, Del Bene, et aliis ibi citatis, Sabell. in Repertorio, vers. *Subhastatio*, num. 11, et plurimi alii ab ipso relati.

Oblatio maior habet locum in re vendita in concursu creditorum. Hoc enim privilegium maioris oblationis in tali concursu aequae et iuste admittendum est ratione utilitatis defe-

rendae ipsis creditoribus, ut quantum fieri potest maiori eorum indemnitati consulatur. Salgad. in Labyrinth. credit., part. 1, cap. 2, n. 12; Riccius in Collect. 1726, vers. *Limita* 3; Ridolphin. in Praxi, part. 1, cap. 15, n. 127 et seq.; Thor. in Compend. decis. regni Neapol., verb. *Obligati*; ubi de iudicato Sacri Concilii Card. Petra loc. cit., n. 38, et alii.

34 Oblatio maior in casu, quo habet locum in venditionibus, non requiritur, ut sit in sexta parte, sed sufficit quaecunque, ad differentiam laesionis post contractum. Interveniente enim laesione in sexta parte, datur remedium restitutionis in integrum, quod non evenit in nostro casu, alias si oblatio deberet esse ad terminos laesionis, hoc non esset privilegium, quod tamen hic admittitur ab omnibus supracitatis communiter cum Card. Petra loc. cit., n. 37 et 40.

35 Oblatio maior nunquam admittitur post perfectum actum venditionis; quia tunc iam contractus est completus et effectus, nec res amplius est integra, ut possit admitti nova maior oblatio.

36 Actus autem non dicitur plene perfectus, nisi sit factum alienationis instrumentum cum beneplacito apostolico iam obtento, et ab exsecutore exsecuto, de consensu partium in actu stipulationis instrumenti. Card. Petra loc. cit., n. 41 et 44, et alii passim.

37 Oblationis novae privilegium post extinctam candelam conceditur minoribus; l. *Et sine dolo*, § *Quaesitam*, ff. de Minoribus. Ecclesia autem potest uti omnibus privilegiis minorum, adeoque potest etiam ipsa illo uti, vel post extinctam candelam per tantum temporis, vel post 40 dies. Card. Petra loc. cit., n. 36; Salgad. loc. cit., n. 17; de Luca ad Gratian., disc. 479, n. 3, et alii communiter.

38 Oblatio maior quando admittitur in venditionibus rerum Ecclesiae, semper primus emptor habet praelationem pro eodem pretio. Sic expresse Sac. Congr. Concil. in Neapolitana pro PP. tertii Ordinis S. P. Francisci, die 17 Augusti 1697, in qua responsum fuit: *Ad mentem eminentiss. praefecti pro concessione domus maiori oblato, data tamen praelatione pro eodem pretio primo emptori*. Et idem confirmavit die 28 Septembris 1697, persistendo in dec., et 23 Novembris eiusdem anni 1697, teste Card. Petra loc. cit., n. 42.

39 Oblatio maior admittitur, etiamsi fuerit initum instrumentum venditionis cum reservatione beneplaciti apostolici, donec hoc subsequatur; quia licet fiat instrumentum venditionis, si reservetur beneplacitum apostolicum, quoadusque hoc obtineatur, actus est nullus, et sine vigore, adeoque interim sine difficultate est locus novae maiori oblacioni. Card. Petra l. c., n. 42; Card. de Luca de Alienat., disc. 12, et alii passim.

40 Imo oblatio maior admittitur, etiamsi sit iam

expeditum beneplacitum apostolicum in forma commissaria, et nondum ab exsecutore sit executioni demandatum; quia donec ab executione non proferatur sententia, et executioni demandetur, res adhuc remanet integra, adeoque in maiorem Ecclesiae utilitatem potest et debet interim admitti nova maior oblatio. Card. Petra, cit. n. 42, et Card. de Luca, cit. disc. 12, et alii.

Insuper oblatio maior habet locum etiamsi fuerit concessum beneplacitum apostolicum, et executum, cum facultate vendendi pro certo pretio certae et determinatae personae; quia semper est locus novae maiori oblacioni, donec actus sit perfectus et completus; ad perfectionem autem, et complementum actus requiritur consensus partium in actu stipulationis instrumenti. Card. Petra loc. cit., num. 44, et alii. Et ad id videtur facere resolutio Sac. Congr. Concil. in Urbinaten. 8 Maii et 24 Iulii 1734, apud Thesaurum resolutionum Sac. Congreg. Concilii, tom. 6, quae resolutiones prostant Venetiis apud Ioann. Baptistam Recurti.

Oblator secundus, quando praefertur in emptione bonorum ecclesiasticorum, tenetur reficere expensas primo emptori pro beneplacito impetrato, illiusque executione. Card. de Luca cit. discurs. 12; Card. Petra loc. cit., n. 43, et alii.

Oblationum vel eleemosynarum in oratorio collectarum nequit parochus administrationem exercere, vel clavem capsulae pro illis conservandis expositae retinere. Sac. Congr. Concil. in Novarien. *Aggregationis* 24 Sept. 1718, ad septimum dub., apud Thesaurum resolutionum Sac. Congr. Conc., tom. 1.

De oblationibus a fidelibus exteris, et non parochianis oratorio rurali B. M. V. relictis, nulla parochia portio debetur. Sac. Congreg. Concil. in Tarantasien. 22 Aprilis 1719, ad 5 dub., apud dict. Thesaurum, tom. 1.

Oblationum ad imaginem spectantium administrationem spectare ad parochum una cum oeconomio ecclesiastico ab ipso Episcopo deputando, vel in casu vacationis episcopatus a Metropolitano, rescripsit Sac. Congr. Concil. in Portugallien. 11 Ianuarii 1727, ad 3 dub., apud dict. Thesaur., tom. 4.

Oblationum factarum confraternitati administratio spectat non ad rectorem ecclesiae, sed ad praefectum confraternitatis; ita tamen ut de eis rationem Episcopo reddat. Sac. Congreg. Concil. in Cusent. *Cappellae* 3 Decembris 1729, ad 4 dub., apud dict. Thesaur., tom. 4.

Administrationem oblationum propriam esse rectoris ecclesiae, in qua illae fiunt, excluso etiam parochio, fuse probat Card. Petra, to. 2, ad Const. 1 Anastasii IV, sect. 2, n. 20; et statuit Sac. Congr. Concil. in Asculana *Iurium et functionum parochialium* 29 Augusti 1733, ubi ad 4 dub.: *An eidem rectori debeantur*

oblaciones, seu eleemosynae colligi solitae in dicta villa Tini, seu in oratorio praedicto, et an valeat in illarum administrationem se ingerere absque licentia et consensu dicti parochi? Respondit: Ad 4: Affirmative quoad oblaciones et eleemosynas in oratorio, ita tamen ut ratio reddatur Episcopo, et dictae eleemosynae convertantur in usum et cultum illius Ecclesiae cum approbatione eiusdem Episcopi. Sic apud dict. Thesaurum, tom. 6.

48 In Hyeracen. ad dubium: An, et ad quem spectet deputatio cappellanorum et eremitarum pro servitio Ecclesiae S. Mariae de Popsis, et respective procuratoris pro administratione eleemosynarum seu oblationum, de quibus agitur in casu? S. Congr. Conc. 30 Maii respondit: Spectare ad abbatem sub obligatione reddendi rationem Episcopo, a quo visitari etiam possit Ecclesia iure saltem delegato, et quoties id sibi in Domino videbitur expedire. Sic apud dict. Thesaurum, tom. 12.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

49 Oblaciones ex consuetudine quantumvis vestusta necessarias evadere haud posse, tenet Iacobus de Lalande in Prolegomen. ad tit. decretal. de Decim., relatus in vol. 4 Novi Thesauri Meermannii, verbis hisce: « Verumtamen hic posterior casus mihi admittendus esse non videtur, quia oblaciones sui natura voluntariam omnino praestationem continent, et in Christianismi cunabulis tales institutae fuerunt, ut donantium arbitrio, et liberalitati relinquerentur, cuius rei probatio facilis et expedita est. Iustinus martyr de his sermonem faciens in apologia secunda ita loquitur: *Qui per facultates possunt et volunt, pro arbitrio quisque suo, quod lubet, donant.* Non minus expressa sunt verba Tertulliani in loco superius laudato, quae propterea hic subiiciam: *Etiam si quod archaee genus est, non de honoraria summa quasi redemptae Religionis congregatur, modicam unusquisque stipem menstrua die, vel cum velit et si modo velit et si modo possit, apponit; nam nemo compellitur, sed sponte confert.* Ibi narrat Tertullianus quae pietatis opera suo tempore Christiani in ecclesiis coetus agentes exercerent et inter caetera oblationum meminit, quae ex sola beneficentia proficisci manifeste

declarat, consequenter temporis diuturnitate in necessitatem converti nequeunt. Et huic sententiae convenit id, quod vulgo dicitur praescriptione non acquiri ea, quae sunt merae voluntatis, nec ex spontaneis actibus quasi possessionem induci ».

At recedendum haud est a sententia illa communi, quod oblaciones consuetudine legitime praescriptae evadant necessariae, quam, ultra doctores relatos ab auctore, n. 11, tenuit Rota in Cracovien. *Praestationis lignorum*, 30 Iun. 1749, § 2, et 20 Aprilis 1750, § 1, coram illustriss. Caprar. almae Urbis gubernat., modo tamen eae admixtam habeant causam retributionis, ut sunt illae, quae fiunt parochio ecclesiaeque parochiali, qualis erat casus mox allegatarum decisionum.

Quaestionis vero est: An oblaciones difformiter praestitae, consuetudine necessariae evadere queant? Haec autem distinctio placuit Rotae in mox allegata prima decisione, § 7: « Quod nimirum (sunt eius verba) tum demum consuetudo vires exercere nequiret ad obligationem inducendam etiam in futurum, si difformitas annuae praestationis consisteret in ipsa specie, ut puta, si uno anno datum fuisset oleum, alio vinum, alio frumentum et sic deinceps alia huiusmodi, et ratio est, quia ex actibus difformibus in specie et sic in ipsa substantia, nulla oriri valet obligatio, nullaque possessio efficax potest emergere; secus autem quando, prout hic, non agitur de difformitate in ipsa specie, sed solummodo de difformitate respectu quantitatis, etc., quibus in terminis difformitas nihil officit efficaciae consuetudinis, ut obliget etiam pro tempore futuro eam ob praevalidam rationem, quia licet variatus fuerit modus, seu quantitas annuae praestationis lignorum, species tamen semper fuit una et eadem. Unde sicuti quoad speciem, quam plus et minus non variant, consuetudo dubio procul uniformis deprehenditur: ita hoc sufficit, ut quilibet ex incolis villae Podolsze, iuxta propriam possibilitatem quotannis ligna proprio parochio in posterum tradat, prout antea per diuturnum temporis spatium tradere consuevit ». Confer etiam de hac distinctione de Marin., Resolution. iur., lib. 2, cap. 81, num. 21 et seq.; Lagun. de Fructibus, cap. 33, num. 124 et seq.

OBREPTIO

Vide verb. RESCRIPTUM, num. 28 et 29.

OBSERVANTIA VANA

Vide verb. SUPERSTITIO, a num. 41 ad 64.

OBSTETRICES

Summarium.

1. Obstetrices unde dicantur? - 2. Obstetrices ex officio tenentur sub mortali discere formulam, et modum baptizandi. - 3. Hinc in pluribus dioecesis obstetrices, antequam admittantur ad hoc officium, praestant iuramentum procurandi salutem spiritualem sobolis et puerperae. - 4. Et in aliis traditur obstetrices debere esse in primis ab ipsis parochis et potestate saeculari approbatas. - 5. Unde parochi tenentur ipsas obstetrices diligenter examinare: et si non sciant iam esse examinatas et approbatas ab aliquo bene perito, peccant gra-

viter eas non examinando. - 6. Baptizati ab obstetricibus quando sint rebaptizandi, vel non, sub conditione? ad n. 7. - 8. Obstetrices, quae aliquem infantem baptizaverint, sunt a parochis diligentissime examinandae, an rite, vel non, ipsum baptizaverint; et si repperint ipsas rite baptismum contulisse, non debent, nec possunt ipsum repetere; si vero probabiliter dubitent, debent baptismum sub conditione repetere. - 9. Obstetrices Aegyptiae in responsione data Pharaoni pro salvandis ab interfectione infantibus Hebraeorum, non sunt culpabiliter mentitae. - 10. Alia ad rem ibi. - 11. Subnect. Addit. ex aliena manu, ad n. 13.

1 Obstetrix dicitur ex eo quod obsistat dolori; vel certe pignori, ne laxati uteri genitalibus claustris, in terram defluat. Sanctus Ambrosius Oper. moral. epist. 46 ad Siagrium, fol. 234 impressionis Romanae anni 1585.

2 Obstetrices, quae obstetricantur ex officio, tenentur sub mortali discere formulam et modum baptizandi, quia ex tacito pacto ad id obligantur; non enim admitterentur ad hoc officium obeundum, nisi tacite se obligarent ad baptismum rite ministrandum in tam frequentibus casibus necessitatis. Navarrus in Manual., c. 22, n. 6, cum Paludano et S. Antonino ibi citatis; Reginald. lib. 27, n. 45; Henriquez lib. 2, c. 29, n. ultim.; Gobat tom. 1, tract. 2, cas. 5, n. 157; La Croix lib. 6, part. 1, n. 270. Aliique multi cum Aversa qu. 67, sect. 2, § Teneri.

3 Hinc in pluribus dioecesis, et signanter in Leodiensi et Trevirensi, teste Chapeauville de Modo administrandi sacramenta tempore pest., c. 2, qu. 2, et Gobat l. c., quando obstetrices admittuntur ad hoc munus, iuramentum emittunt procurandi salutem spiritualem sobolis et puerperae. Et in Obsequiali Constantiensi, fol. 62, traditur, obstetrices debere esse in primis ab ipsis parochis et potestate saeculari approbatas.

5 Unde parochi tenentur ipsas obstetrices diligenter examinare, et si non sciant iam esse examinatas et approbatas ab aliquo bene perito, peccant graviter eas non examinando, quia cum obstetrices in tali casu sint vicariae parochi, et quisque obligetur scire, utrum suum locum tenens sit peritus officii sui, nec ne? stat clarum maxime ad id sub gravi teneri parochum ad indagandam peritiam obstetricum pro officio tantae necessitatis; Quintanadvenas, Singul., tract. 1, singular. 6; Gobat. loc. cit., n. 169; Layman lib. 5, tract. 2, c. 5, n. 3, cum aliis ibi citatis; et certe omnes fere constitutiones synodales sub gravi videntur id oneris parochis imponere, ut signanter novissime fuit recte impositum in hac Synodo Alexandrina celebrata die 1, 2, 3 Maii 1732, ubi, tit. 6 de Baptismo, sic praecise statuitur: *Oneratam parochorum conscientiam volumus, qui*

exactissime certo tempore obstetrices examinent, quae perfecte callere debent, et mente retinere modum baptismum rite conferendi.

Baptizati ab obstetricibus sunt rebaptizandi 6 sub conditione, si obstetrices sunt suspectae de veneficiis, aut aliquando confessae, se non rite baptizasse, vel si a paracho examinatae, qua materia, forma et quas corporis partes baptizaverint, non satis constanter respondeant, aut si aliunde oriatur probabile dubium de valore baptismi ab ipsis collati. *Communis*, arg. cap. *De quibus dubium est* 2 de Baptismo, ubi sic expresse habetur: *De quibus dubium est, an baptizati fuerint, baptizantur his verbis praemissis*: Si baptizatus es, non te baptizo, sed si nondum baptizatus es, ego te baptizo in nomine Patris, etc. Sic enim et consulitur 7 reverentiae sacramenti et saluti animarum. Si vero nullum sit dubium de valore baptismi ab ipsis collati, ex quo diligenter a paracho examinatae, reperiantur bene peritae, et rite adhibuisse debitam materiam, formam et intentionem, non sunt rebaptizandi, ab ipsis obstetricibus sic rite baptizati, cum baptismus rite collatus, neque sub conditione debeat iterari, ex quo sit de sui natura irreiterabilis, ex c. *Maiores* 3 de Baptismo, Conc. Florent. in Litteris Unionis, et Trid., sess. 6, can. 9, sic tenent doctores communiter.

Hinc obstetrices, quae infantem aliquem baptizaverint, sunt a parochis diligentissime examinandae, an, et quomodo, quibus verbis et forma, qua materia et aqua, et cum qua intentione baptizaverint; et si rite repperint fuisse a dictis obstetricibus collatum baptismum, non debent, nec possunt ipsum repetere; si vero probabiliter dubitent, debent baptismum sub conditione repetere; Catechism. Roman. part. 2, cap. 2, § 43, et sic solent statuere constitutiones synodales, ut recte statuunt illae dioecesis Constantiensis part. 1, tit. 6, n. 4, ibi: *Examinent diligentissime parochi, aut eorum socii obstetrices, vel alios, qui infantem aliquem baptizarunt, an et quomodo, quibus verbis et forma, qua materia et aqua, et cum qua intentione baptizaverint. Quod si debitam materiam, formam, et Ecclesiae institutionem ad-*

fuisse cognoverint, parochi baptismum ab obstetricibus collatum minime repetant; si probabiliter dubitent, baptismum cum conditione conferant.

9 Obstetrices Aegyptiae respondendo (Exodi 1, 19) Pharaoni: *Non sunt Hebraeae sicut Aegyptiae mulieres; ipsae enim obstetricandi habent scientiam, et priusquam veniamus ad eas, pariunt, non sunt culpabiliter mentitae*; vide verb. *Mendacium*, a n. 14 ad 18; ubi tamen etiam citatur S. Augustinus, qui eas peccasse censet, eique S. Thomas 2-2, qu. 110, art. 3, ad 2, subscribit.

10 Alia ad rem confer, quae cohaerenter hic dictis habet Benedictus XIV de Synodo dioecesis., lib. 7, cap. 6, num. 4, et Institut. eccles. 8, § 6.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

11 In iudicio nullitatis matrimonii ob impotentiam alterutrius coniugis, tum in illo dispensationis super matrimonio rato, et non

consummato, disseri solet de viribus relationis obstetricum.

Ex sententia autem multorum, si obstetrices 12 referant de virginitate mulieris, adhibitis consuetis experimentis, probata remanet non consummatio matrimonii. At si referant de virginitatis defectu, minime consummatio matrimonii remanet probata, quam ex virginitas amitti ex aliis causis possit, quam ex matrimonii consummatione. Confer Bohemer. in Decretal. lib. 4, tit. 15, § 26 et plur. sequent.; Sanchez de Matrimon., lib. 7, disput. 9, n. 16; Pacian. de Probat., lib. 2, cap. 2, num. 22, ad plur. sequent.; Sperel. decis. 141, n. 37.

Falluntur ergo, qui septem obstetrices re- 13 quirunt. Licet enim, in c. 4 de Probat., habeatur septem obstetrices inspectioni adfuisse; hoc tamen tantummodo refertur atque narratur, non item per modum necessitatis praescribitur, ut tradunt communiter canonistae in dict. c. 4 de Probat.; Grananiet. n. 7; Gonzal. n. 4; Bohemer. in Decretal. lib. 4, tit. 15, § 27; Pacian. de Probat., lib. 2, c. 2, n. 4; Sperel. dec. 4, n. 4.

OCCASIO PECCANDI

Summarium.

1. Occasio peccandi est duplex, scilicet proxima et remota, et quae sit utraque? - 2. Eadem occasio, quae uni, attentis circumstantiis, est proxima, alteri, et etiam eidem ipsi, sine dictis circumstantiis est remota. - 3. Sicuti occasio, ita et periculum peccandi est duplex, scilicet proximum et remotum, et quid sit utrumque? - 4. Periculum, seu occasio quare dicatur proxima? - 5. Periculum proximum aliud est formale, et aliud materiale, et quid sit utrumque? - 6. Idem periculum potest esse respectu unius formale, et respectu alterius solum materiale. - 7. Periculum formale aliud est intrinsecum, et aliud extrinsecum, et quid sit utrumque? - 8. Qui est in occasione remota potest absolvi. - 9. Qui est in occasione proxima involuntaria, nec est in sui potestate eam remove, potest absolvi, dummodo tamen vitare conetur periculum formale peccandi per actus proprios. - 10. Absolvi tamen non potest, qui est in

occasione proxima voluntaria, nec vult eam, cum possit, deserere, licet sub praetextu cuiuscunque utilitatis, commodi, vel boni spiritualis, vel temporalis sui, vel proximi. - 11. Absolvi non potest consuetudinarius, seu recidivus, qui semper labitur in eisdem peccatis sine ulla spe emendationis, nec facit quantum in se est pro tali consuetudine peccaminosa deserenda. - 12. Si vero consuetudinarius, seu recidivus, post ultimam suam confessionem se vel paululum emendavit, nec tot peccata, ut ordinarie solitus erat, commisit, et aliquem conatum ad se emendandum adhibuit, debet absolvi. - 13. Cum recidivae peccati fiunt ex sola fragilitate intrinseca, potest poenitens toties absolvi, quoties confessarius iudicat eum serio dolere et proponere in posterum se emendare. - 14. An sint absolvendi nec ne illi consuetudinarii, seu recidivi, qui in aliqua confessione minora afferunt peccata, et in alia maiora, et sic vicissim longo tempore sua peccata continuant, et quomodo cum eis procedendum?

1 Occasio peccandi est duplex, scilicet proxima et remota. Occasio proxima est illa, quae frequenter et saepe saepius homines similis conditionis ad peccatum inducit, vel experientia constat eam in hoc homine, circumstantiis attentis, talem effectum causare. *Est in re communis*. Occasio remota est illa, quae, quamvis aliquo modo inducat ad peccatum, tamen raro inducit ad illud homines similis conditionis, vel experientia constat, eam in hoc homine, circumstantiis attentis, talem effectum raro causare. *Est in re communis*. Hinc maxime sunt attendendae circumstantiae loci, temporis, personarum, et huiusmodi, quia saepe contingit quod eadem occasio, quae uni, attentis circumstantiis loci, temporis et personae, est occasio proxima, alteri, seu etiam eidem ipsi, in diversis circumstantiis, sit remota; sic saepe, ea-

dem occasio carnis, seu conversatio mulieris, quae iuveni est proxima, seni, aut iuveni valde timorato est remota; ita etiam saepe contingit, quod eidem iuveni conversatio unius mulieris sit occasio proxima, et conversatio alterius mulieris sit ei solum occasio remota, et quod etiam conversatio eiusdem mulieris in uno tempore et loco sit ei occasio proxima, ut si in tempore magis periculoso reperiatur solus cum sola, et in alio tempore minus periculoso, aliis simul astantibus, sit ei tantum occasio remota.

Sicut occasio est duplex, ita duplex est pe- 3 riculum peccandi. scilicet proximum et remotum. Proximum est illud, quod, attentis circumstantiis, habet frequentem coniunctionem cum peccato. Remotum autem est illud, quod, attentis circumstantiis habet raram

coniunctionem cum peccato. *Sic in re communis doctorum.* Periculum autem, vel occasio, non ideo dicitur proxima, quod inter ipsam et peccatum nihil mediet; plerumque enim mediat aliquid, verb. grat. tentatio, aspectus, tactus, colloquium, et huiusmodi; sed ideo dicitur proxima, quia inter ipsam occasionem et peccatum, communiter nihil intervenit, quod impediatur peccatum. Card. de Lugo de Poenitentia, disp. 14, n. 162; La Croix lib. 3, n. 251, et alii.

5 Periculum proximum aliud est formale, et aliud materiale. Formale est illud, quod, attentis circumstantiis, ita inclinatur et movetur ad peccandum, ut in persona similis conditionis soleat frequenter et saepe saepius esse coniunctum cum peccato. Materiale vero est illud, quod de se secundum circumstantias suas extrinsecas solet esse coniunctum cum peccato, quamvis non coniungatur ob specialem conditionem subiecti. Unde materiale periculum est occasio externa, quae secundum se solet frequenter esse coniuncta cum peccato; formale autem, praeter occasionem externam, includit tales circumstantias, ut his omnibus attentis in persona similis conditionis existimetur hic, et nunc fore coniunctum cum peccato. *Sic in re communis doctorum.* Hinc idem periculum

6 potest esse respectu unius formale, et respectu alterius solum materiale, ut, salva proportionem, dictum est supra sub n. 2 de occasione proxima et remota. Periculum formale aliud est

7 intrinsecum, et aliud extrinsecum. Intrinsecum est illud, quod oritur ex propria et personali intrinseca prava conditione, seu natura ipsius talis personae. Extrinsecum autem est quod non oritur ex intrinseca prava conditione ipsius personae, sed ex aliqua occasione extrinseca. *Communis.*

8 Qui est in occasione remota, potest absolvi, alioquin deberemus, ad evitandas occasiones remotas, exire de hoc mundo, ut inquit Apostolus 1 ad Corinth., vers. 10, ibi: *Alioquin*

debueratis de hoc mundo exiisse. Cum etiam in ipsa solitudine, et in licitis commerciis humanis adsit occasio remota peccandi. *Communis.*

Qui est in occasione proxima involuntarie, nec est in sui potestate eam removere, potest absolvi, dummodo tamen vitare conetur periculum formale peccandi per actus proprios. Vide verb. *Absolutio*, artic. 2, n. 8, 9 et 10, ubi assignantur dicti actus proprii, affertur ratio conclusionis, et datur ad hoc monitio pro confessariis.

Absolvi tamen non potest, qui est in occasione proxima voluntaria, nec vult eam, cum possit, deserere; licet sub praetextu cuiuscunque utilitatis, commodi vel boni spiritualis, vel temporalis sui, vel proximi. Habetur clare ex pluribus propositionibus damnatis relatis sub dict. verb. *Absolutio*, art. 2, n. 12. Vide ibi, usque ad n. 13.

Absolvi non potest consuetudinarius et recidivus, qui semper labitur in eisdem peccatis sine ulla spe emendationis, nec facit quantum in se est pro tali consuetudine peccaminosa deserenda. Vide ibi., a n. 14 ad 16.

Si vero consuetudinarius seu recidivus post ultimam suam confessionem se vel paululum emendavit, nec tot peccata, ut ordinarie solitus erat, commisit, et aliquem conatum ad se emendandum adhibuit, debet absolvi. Vide ibid., num. 17¹.

Cum recidivae peccati fiunt ex sola fragilitate intrinseca, potest poenitens toties absolvi, quoties confessarius iudicat eum serio dolere, et proponere in posterum se emendare. Vide ibi., n. 18.

An sint absolvendi, nec ne, illi consuetudinarii seu recidivi, qui in aliqua confessione minora afferunt peccata, et in alia maiora, et sic vicissim longo tempore sua peccata continuant, et quomodo cum eis procedendum? Vide ibi., n. 19.

OCCISIO

Vide verb. HOMICIDA, HOMICIDIUM.

¹ NOTA ROMANI THEOLOGI. — Non ita facile absolvi debet consuetudinarius, qui paululum duntaxat se emendavit, ac aliquem ad sui emendationem conatum adhibuit, ut auctor asserit. Etenim, ut fere omnes sanioris ethicae theologi fatentur, iis impertienda est absolutio, qui efficacia adversus peccata remedia adhibent, qui sua crimina sincere plangunt, et detestantur supra quodcunque detestabile, adeo ut mori malint, quam in eadem relabi; uno verbo, qui idonea emendationis indicia praestant. Quae indicia tunc manifestantur, quando poeni-

tens vitiosum habitum sic vincit, ut periculum proximum seu probabile peccandi sustulerit, quando non adeo facile obliviscitur statim sui propositi, sed saltem per aliquod tempus perseverat, et difficilior, vel rarius cadit. Haec autem non verificantur certe de poenitente illo, qui paululum se emendavit ab ultima confessione, ac aliquem adhibuit conatum ad sui emendationem, loquendo praecipue de consuetudinario, qui pravi sui habitus radices omni, quo potest, conatu evellere debet.

OCCULTATIO

- 1 Occultatio fidei, cum simulatione Mahumetismi damnatur. Bened. XIV, t. 1, Const. 89 incip. *Inter omnigenas*, § 3, praesertim in iudicio. Idem ib., § 4.
- 3 Occultantes fidem tali simulatione excluduntur a sacramentis in vita, et a suffragiis in morte. Idem ib., § 6. Ad occultandam fidem, non licet vitae institutum amplecti omni religionis exercitio vacuam. Id. ib., § 7. Nec Ecclesiae praecepta infringere. Id. ib., § 3. Occultantibus fidem cum dicta simulatione Mahumetismi nullae dispensationes aut gratiae de Ecclesiae thesauro sunt concedendae. Idem ib., § 14.

Occultatio impedimenti, sive defectus, de 7 quo quis in actu professionis interrogatus fuit, addita declaratione, quod religio ipsum cum eo impedimento aut defectu admittere non intendebat, an allegari possit ab ipso professore ad obtinendam declarationem nullitatis professionis, est a superiore regulari et ab Ordinario loci simul mature discutiendum, donec a Sanctissimo, ut in praemissis, haec cum aliis similibus quaestionibus explanetur et definia-
tur. Idem, tom. 2, Constitut. 37 incip. *Si datam*.

OCCULTUM

Vide verb. NOTORIUM, num. 12 et per tot.

OCCUPATIO PRO ACQUIRENDO RERUM DOMINIO

Vide verb. DOMINIUM, art. 3, a n. 6 ad 35.

OCTAVAE

Summarium.

1. Octavarum usus est in Ecclesia antiquissimus. -
2. Octavae introductae fuerunt ad maiorem solemnitatem praecipuarum festivitatum. -
3. Cur autem octo dies assignentur ad hunc effectum, spectat ad mysterium numeri octonarii. -
4. Assignatur primum mysterium in sensu mystico. -
5. Assignatur secundum mysterium in sensu anagogico. -
6. Assignatur tertium mysterium in sensu tropologico. -
7. Die octava etiam non privilegiata occurrente cum duplici maiori per annum, transfertur duplex maius, et fit officium de ipsa octava; et octava cedit solis festis solemnibus primae et secundae classis, nisi sit privilegiata, ut octava Corporis Christi, de qua infra sub n. 15, et octavae Nativitatis Domini et Epiphaniae, de quibus infra sub n. 34. -
8. Infra octavam Paschae et Pentecostes prohibetur officium de festo cuiuscunque ritus et dignitatis; item prohibentur missae votivae et de Requiem. -
9. Infra octavam Epiphaniae prohibetur quodcunque officium praeter primae classis, sed in die octavae etiam officium primae classis; item prohibentur missae votivae et de Requiem. -
10. Infra octavam Corporis Christi prohibetur officium de duplici translato, semiduplici occurrente; item prohibentur missae votivae et de Requiem. -
11. Infra octavam Nativitatis D. N. I. Christi prohibentur missae votivae et de Requiem. -
12. Infra octavas non privilegiatas, de quibus possit fieri officium, vel non? -
13. Occurrentibus in eadem die infra octavam Corporis Christi duobus festis duplicibus, alterum eorum est transferendum post octavam. -
14. Si octava Corporis Christi occurrat, vel concurrat cum die octava S. Ioannis Baptistae, seu sanctorum Apostolorum Petri et Pauli, aut alterius sancti titularis vel patroni, aut dedicationis, fit totum officium de octava Corporis Christi, et sola commemoratio aliarum octavarum. -
15. In die octavae Corporis Christi fit tantum de S. Ioanne Baptista, de SS. Apostolis Petro et Paulo, aut de alio ex solemnioribus eodem die occurrentibus cum commemoratione octavae. -
16. Si festum S. Antonii de Pa-

dua, aut aliud festum secundae classis occurrat in die Corporis Christi, transfertur post octavam. Observa tamen posterius decretum relatum numero sequenti. -- 17. Si tamen tale festum esset titolare, sicuti est aliud quodlibet primae classis, tunc fieret de eo officium infra octavam; imo infra dictam octavam fieri potest etiam officium de duplicibus translatis secundae classis, ex posteriori decreto 30 Maii 1699. -
- 18. Si festum habens octavam transferatur post dies octo a die festi, non celebratur illo anno cum octava; si transferatur ad pauciores dies, octava non transfertur, sed numerari debet a die, quo festum incidebat; dies autem octavae celebratur sub die, ac si festum non fuisset translatum. -
- 19. Si festum, quod celebrari solet cum octava, venerit paulo ante Quadragesimam, ante Pentecosten, et ante diem 17 Decembris, nihil amplius fit, nec commemoratio. -
- 20. In Pascha Resurrectionis et Pentecostes officium Octavae terminatur in Sabbato sequenti ad Nonam. -
- 21. In Quadragesima sine speciali privilegio non possunt celebrari octavae. -
- 22. Si in Quadragesima occurrat officium infra octavam, qui ex speciali privilegio octavam celebrant, debent dicere missam conventualem de feria cum commemoratione octavae, et missas privatas possunt dicere de octava cum commemoratione feriae. -
- 23. De octava concurrente cum alia die octava fit a capitulo de sequenti cum commemoratione praecedentis, exceptis octavis privilegiatis, in quibus de aliis sequentibus non privilegiatis fit tantum commemoratio. -
- 24. Die octava concurrente cum sequenti duplici minori etiam translato fit a capitulo de sequenti cum commemoratione octavae. -
- 25. Die octava concurrente cum sequenti duplici maiori, etiam translato, totum officium fit de sequenti cum commemoratione octavae, excepta die octava Epiphaniae, Paschae, Ascensionis et Corporis Christi, in quibus de sequenti, etiam duplici maiori, fit tantum commemoratio. -
- 26. Die octava concurrente cum duplici secundae classis, etiam translato, totum officium fit de sequenti cum commemoratione octavae. -
- 27. Concurrente autem die octava cum duplici primae classis, totum officium fit de se-

quenti sine commemoratione octavae. — 28. Quaecunque dies octava B. M. V. debet habere integras utraque vespas in concurrentia cum festo duplici minori. — 29. Dies octava non privilegiata dimidiat vespas in concurrentia cum duplici minori. — 30. Dedicatio Apostolorum et Salvatoris extra Urbem non habent integras vespas, si die praecedenti vel sequenti celebretur officium duplex minus. Idem dicendum est de die octava dedicationis. — 31. Si aliqua dies octava incidat in Dominicam privilegiatam, de qua debeat fieri officium, quomodo id regulandum? — 32. Infra octavam officium fit semiduplex, in die octavae fit duplex; infra octavam omnia dicuntur sicut in secundis vespis festi, et in primis vespis diei octavae, omnia sicut in primis vespis festi, nisi aliter in propriis locis notetur. — 33. De octavis Nativitatis, Epiphaniae et Corporis Christi fit semper commemoratio quocunque festo in illis occurrente. — 34. Si in die octava alicuius festi habentis octavam occurrat aliquod festum duplex primae vel secundae

classis, debet fieri officium de festo cum commemoratione diei octavae, excepta die octavarum Nativitatis Domini et Epiphaniae, in quibus non fit de aliquo festo, sed transfertur in primam diem non impeditam. — 35. Festum occurrens in Dominica in Albis et Dominica Trinitatis, cuiuscunque sit ritus et dignitatis, transfertur in sequentem diem non impeditam. — 36. Dies octavae omnes (exceptis Christi et B. M. V.) sunt eiusdem solemnitatis. Octava autem dedicationis est dignior, quam patroni; patroni, quam titularis; assumptionis, quam dedicationis. Octava autem Omnium Sanctorum tanquam dignior praefenda est octavae Dedicationis Ecclesiae; ad n. 37. — 38. Infra octavas privilegiatas nequit cantari missa defunctorum in anniversario et officio solemni. — 39. Infra octavam Corporis Christi nequit cani missa defunctorum, nisi praesente cadavere. — 40. Non licet facere octavam pro defunctis sine speciali indulto S. Apostol.

1 Octavarum usus est in Ecclesia antiquissimus, de quo agit Durandus in suo Rationali, 2 lib. 6, c. 1, n. 45. Et introductae fuerunt ad maiorem solemnitatem praecipuarum festivitatum. Hinc Radulfus, propos. 19, ait: *Magnitudo festi a nobis exigit, ut prius illud incipiamus, et tardius terminemus; praevenimus vigilia, prorogamus, cum ad octavum diem festum protendimus; praeveniamus ergo et prorogemus, ut ardentius, quos debemus, recolamus; quaeve uno die minus possumus, reliquis diebus compensemus.*

3 Cur autem octo dies assignentur ad hunc effectum, spectat ad mysterium numeri octonarii. Quarti, Commentar. in rubric. Missal., 4 part. 1, tit. 2, ante dub. 1, et alii ibi cit. In sensu igitur mystico primum octavae mysterium consistit in expressione perfectionis omnimodae et completae illius sancti, cuius festum celebratur cum octava, vel sublimitatis mysterii, quod recolitur; eo quia octonario numero designatur iustitia et perfectio, etiam apud gentiles pythagoricos; quippe iustitia aequalitatem respicit et servat, numerus autem octonarius primus omnium ita solvitur et dividitur in numeros pariter pares, hoc est in bis quaterna, ut nihilominus in numeros aequae pariter pares divisio ipsa solvatur, hoc est in bis bina; hunc numerum appellarunt plenum. Hic enim numerus efficit cubum corporeae soliditatis indicium. Insuper in Evangelio manifestum habemus eiusdem significationis exemplum in octo beatitudinibus, quibus christianae vitae perfectio continetur et exprimitur, de quibus loquens divus Augustinus lib. 1 de Serm. Dom. in monte, c. 3. *Octava, inquit, tanquam ad caput redit, quia consummatum, perfectum ostendit ac probat. Hinc perfectam iustitiam sanctorum, vel consummatam sublimioris cuiusque mysterii perfectionem, octo dierum numero sancta mater Ecclesia veneratur.*

5 Secundo, in sensu anagogico octava significat aeternitatem gloriae, qua fruuntur sancti et beati. Ubi adnotandum, septem dies hebdomadae significare spatium huius vitae praesen-

tis, qui in sanctis fuerunt pleni virtutibus et donis Spiritus Sancti, iuxta illud Psalmistae: *Dies pleni inveniuntur in eis.* Additur insuper dies octavae in praemium virtutum et laborum, id est dies aeternitatis, quae una est, et illi nec succedit nox ulla, nec caligo, et consequitur vitam praesentem septem dierum. Ita Fortunatus lib. 4, c. 4: *Celebretur, inquit, per septem dies opus septiformis Spiritus, et octava die consummatio et glorificatio eiusdem operis.*

Tandem in sensu tropologico concludimus 6 cum Hesychio, lib. 6 in Levit., ubi sic ait: *Ut doceamur debere nos exempla sanctorum sequi, et tempore vitae, quod septenario significatur, Deo placere, quousque ipso Deo octava demum die fruamur.* Haec Hesychius, et ad litteram Paulus Maria Quarti, Commentar. in rubricas Missalis, part. 1, tit. 2, ante dubium primum.

Dies octava cuiuslibet festi, quod cum huiusmodi solemnitate celebratur, quia non transfertur, excludit, et transferri facit quodlibet festum duplex in ea occurrens per annum, sive sit minus, sive maius; solisque cedit festis solemnibus 1 aut 2 classis, seu talium vim habentibus, nisi sit privilegiata, qualis est octava Epiphaniae, de qua in rubricis generalibus: *Hinc ubi festum S. Elisabeth Hungariae celebratur cum octava, festum B. Delphinae occurrens in die octava, licet sit duplex maius, transferri debet in primam diem non impeditam.* Ex decreto Sacrae Rit. Congr. 1 Mart. 1681. Sic in rubricis particularibus nostri Breviarii Franciscani, n. 131.

Infra octavam Paschae et Pentecostes prohibetur officium de festo cuiuscunque ritus et dignitatis. Item prohibentur missae votivae et de Requiem. Sacra Congregat. Rit. 28 Augusti 1627, et 23 Aug. 1704 et 1714, et 10 Decemb. 1718.

Infra octavam Epiphaniae prohibetur quodcunque officium praeter primae classis, sed in die octavae etiam officium primae classis. Item prohibentur missae votivae et de Requiem. Sac.

Rit. Congr. 18 Aug. 1627, et 23 Aug. 1704, et 10 Dec. 1718.

- 10 Infra octavam Corporis Christi prohibetur officium de duplici translato, et semiduplici occurrente. Item prohibentur missae votivae et de Requiem. Sacra Congregat. Rit. 21 Iunii 1670, et 23 Aug. 1704 et 1714, et 10 Decemb. 1718.

- 11 Infra octavam Nativitatis Domini nostri Iesu Christi prohibentur missae votivae et de Requiem. Sacra Rituum Congreg. 27 Septembris 1707.

- 12 Infra reliquas octavas non privilegiatas fit officium etiam de festis semiduplicibus, et de ipsis translatis, si incidant in Dominicam infra octavam, et haberi possint immediate die lunae, seu incidant in festo duplici occurrente infra octavam, et dies immediate sequens non sit impedita alio festo duplici vel semiduplici. Sacra Rit. Congr. 30 Septem. 1679, et 22 Decembr. 1696. Unde sequitur quod semiduplicia infra octavam die impedito occurrentia, si non possint haberi die immediate sequenti, debeant transferri post totam octavam, et post omnes octavas, si plures sibi immediate succedant, ex decreto Sacr. Rit. Congr. 11 Iulii 1664, et ex rubricis anni 1656, ab eadem Sacra Congreg. approbatis. Duplicia autem licet non possint haberi prima die immediate sequenti, possunt haberi aliis diebus sequentibus infra octavam. De semiduplicibus ad libitum non fit infra quamcunque octavam. Sac. Congregat. Rit. 24 Ian. 1682.

- 13 Occurrentibus in eadem die infra octavam Corporis Christi duobus festis duplicibus, alterum est transferendum post octavam. Sacra

- 14 Rit. Congr. 7 Dec. 1680. Si octava Corporis Christi occurrat, vel concurrat cum die octava S. Ioannis Baptistae, seu SS. Apostolorum Petri et Pauli, aut alterius S. titularis, vel patroni, aut dedicationis, fit totum officium de octava Corporis Christi, et sola commemoratio aliarum octavarum. Rubr. gener. Breviar., tit. *de Translatione fest.*, n. 1.

- 15 In dicta die octavae Corporis Christi fit tantum de S. Ioanne Baptista, si eodem die occurrat, vel de SS. Petro et Paulo, aut de alio ex solemnioribus cum commemoratione octavae. Ex rubric. anni 1666, a Sac. Congr. Rit. approbatis, et ex rubricis generalibus Breviarii, tit. *de Translatione festorum*, n. 1.

- 16 Si festum sancti Antonii de Padua, aut aliud festum 2 classis occurrat in die Corporis Christi, transfertur post octavam. Sac. Rit. Cong. 12 Iul. 1664. Observa tamen posterius decre-

- 17 tum in fine numeri sequentis. Si tamen tale festum esset titolare, sicuti et aliud quodlibet primae classis, tunc fieret de eo officium infra octavam, cum infra octavam Corporis Christi possit et debeat fieri officium de duplicibus primae classis, etiam translatis ex cit. rubri-

cis anni 1666, a Sacra Congreg. Rit. approbatis, et ex rubricis generalibus Breviarii, tit. *de Translatione festorum*, n. 1. Imo infra dictam octavam fieri potest etiam officium de duplicibus translatis 2 class. ex posteriori decreto 30 Maii 1699.

Si festum habens octavam transferatur post 18 dies octo a die festi, non celebratur illo anno cum octava. Si transferatur ad pauciores dies, octava non transferetur, sed numerari debet a die, quo festum incidebat, et celebrari debebat, si translato non fuisset; dies autem octavae celebratur suo die, ac si festum non fuisset translato, etiamsi occurrat statim post festum ipsius. Ex cit. rubricis anni 1666, ut patet in rubricis particularibus nostri Breviarii Franciscani, n. 124.

Si festum, quod celebrari solet cum octava, 19 venerit paulo ante Quadragesimam, ante Pentecosten, et ante diem 17 Decembris, tunc de tali octava a feria 4 Cinerum, vigilia Pentecostes, et a die 17 Decembris, nihil amplius fit, nec commemoratio. Rubr. gener. Breviarii, sub tit. *de Octavis*, n. 1. Intellige tamen quod quando dies 17 Decemb. vel dies Cinerum occurrunt infra aliquam octavam, ipsa octava terminari debet ad nonam praecedentis diei, etiamsi vesperae sequentes (nullo occurrente festo) recitari debeant de Psalterio. Sic expresse rubricae particulares nostri Breviarii Franciscani, tit. *de Commemor.*, n. 96, ex rubricis anni 1666. Et si ante vigilia Pentecostes, seu feria 6 post octavam Ascensionis occurrat infra aliquam octavam, ipsa octava desinit ad nonam inclusive dictae feriae 6 ita ut in vespis illius diei nihil fiat, nec etiam commemoratio de dicta octava; sic expresse cit. rubricae, n. 95; Merati post Gavant. t. 2, sect. 6, cap. 17, n. 5; Bauldry part. 4, c. 3, num. 5, et alii rubricistae passim. In ipsa autem feria 6 post octavam Ascensionis potest fieri de festo semiduplici etiam translato. Sac. Rituum Congr. in Romana *Dubiorum* 11 Augusti 1691.

In Pascha Resurrectionis et Pentecostes officium octavae terminatur in Sabbato sequenti ad Nonam. Rubr. gener. Breviarii, sub tit. *de Octavis*, n. 2.

In Quadragesima sine speciali privilegio non 21 possunt celebrari octavae. Citat. rubr. gener., tit. *de Octavis*, num. 1. Si in Quadragesima 22 occurrat officium infra octavam, qui ex speciali privilegio octavam celebrant, debent dicere missam conventualem de feria cum commemoratione octavae, et missas privatas possunt dicere de octava cum commemoratione feriae. Sacra Congregatio Rituum 23 Ianuarii 1662.

Die octava occurrente cum alia die octava 23 fit a capitulo de sequenti cum commemoratione praecedentis, exceptis octavis privilegiatis,

- in quibus de aliis sequentibus non privilegiatis fit tantum commemoratio. Rubr. gener. Brev.,
 24 tit. *de Concurrentia officii*, n. 7. Die octava concurrente cum sequenti duplici minori etiam translato fit a capitulo de sequenti cum commemoratione octavae. Rubr. gener., loc. cit.,
 25 n. 7. Die octava concurrente cum sequenti duplici maiori etiam translato, totum officium fit de sequenti cum commemoratione octavae, excepta die octava Epiphaniae, Paschae, Ascensionis et Corporis Christi, in quibus de sequenti etiam duplici maiori fit tantum commemoratio. Rubr. gener., loc. cit., n. 7. Die octava concurrente cum duplici secundae classis etiam translato, totum officium fit de sequenti cum commemoratione octavae. Rubr. gener.,
 26 l. c., n. 7. Concurrente autem die octava cum duplici primae classis, totum officium fit de sequenti sine commemoratione octavae; ex regula generali in tabula, quando concurrat sub n. 1.
 27 Quaecunque dies octava B. Mariae Virginis debet habere integras utraque vespas in concurrentia cum festo duplici minori. Sac. Congreg. Rit. 11 Augusti 1691. Dies octava non privilegiata dimidiat vespas in concurrentia cum duplici minori. Sac. Rit. Congr. 12 Iulii 1663. Dedicatio Apostolorum et Salvatoris extra Urbem non habent integras vespas, si die praecedenti vel sequenti celebretur officium duplex minus. Idem dicendum est de die octava dedicationis. Sac. Rituum Congr. 12 Iul. 1664.
 30 Si aliqua dies octava incidat in Dominicam privilegiatam, de qua debeat fieri officium, in primis vespis dicuntur Psalmi Sabbati, capitulum de Dominica cum commemoratione octavae, et si in Sabbato fuit festum semiduplex, de hoc sunt vespas, attamen a capitulo fit de Dominica, et prima commemoratio est de priori semiduplici, quia de eo fuit officium, secunda est de octava, quae nec habuit, nec habebit officium. Sic ex Gavant. expresse La Croix lib. 4, n. 1280.
 31 Infra octavam officium fit semiduplex, in octava fit duplex; infra octavam omnia dicuntur sicut in secundis vespis festi, et in primis vespis diei octavae, omnia sicut in primis vespis festi, nisi aliter in propriis locis notetur. Rubr. gener. Breviarii, tit. *de Octavis*,
 32 n. 5. De Octavis Nativitatis, Epiphaniae et Corporis Christi fit semper commemor. quocunque festo in illis occurrente. Rub. gen., l. c., n. 3.

Si in die octava alicuius festi habentis octavam 34
 occurrat aliquod festum duplex 1 vel 2
 classis, debet fieri officium de festo cum commemoratione diei octavae, excepta die octava Nativitatis Domini et Epiphaniae, in quibus non fit de aliquo festo, sed transfertur in primam diem non impeditam. Rubr. gener. Breviar., tit. *de Translation. festor.*, n. 2. Si autem non fuerit ex praedictis festis, debet fieri officium de octava, et festum transferri iuxta dicta supra n. 7. Festum occurrens in Dominica in Albis et Dominica Trinitatis, cuiuscunque sit ritus et dignitatis, transfertur in sequentem diem non impeditam. Quamvis enim in Pascha resurrectionis et Pentecostes officium octavae terminetur in Sabbato sequenti ad Nonam, iuxta dicta supra n. 20 tamen dictae duae Dominicae cum aliis sunt privilegiae, ut patet ex rubric. general., tit. *de Commemorationibus*, n. 3, et tit. *de Translation. festor.*, n. 1. 35

Dies octavae omnes (exceptis Christi et 36
 B. M. V.) ordinarie sunt eiusdem solemnitatis; hinc dividere debent vespas iuxta dicta supra sub n. 23, nisi aliter notetur. Octava autem dedicationis est dignior, quam patroni; patroni, quam titularis (nisi sit intra hos magna distantia dignitatis), assumptionis, quam dedicationis. La Croix lib. 4, n. 1279. Octava autem Omnium Sanctorum tanquam dignior praefenda est octavae Dedicationis eccles. Sac. Rit. Congr. 5 Mart. 1695.

Proposito in Sac. Rit. Congr. a capitulo cathedralis Collensis, inter alia, nono dubio: *An infra octavas privilegiatas possit cantari missa defunctorum in anniversario et officio solemni?* Ead. Sac. Rit. Congreg. in Collen. die 5 Iulii 1698, respondit: Ad 9, *Negative*. 37

Infra octavam Corporis Christi non sunt candelae missae mortuorum, nisi praesente corpore. Sac. Rit. Congr. in Nuscana 12 Septembris 1671. Quod intelligendum est etiam de diebus infra omnes quinque octavas privilegiatas, nempe Nativitatis Domini, Epiphaniae, Paschae, Pentecostes, et dictae Corporis Christi, ex alio supra allato decreto eiusdem Sac. Rit. Congr. in Collen. die 5 Iul. 1698, in responsione ad 9 dub. 38

Nemini licet facere octavam pro defunctis sine speciali indulto Sedis Apostolicae. S. R. C. 13 Aug. 1667 in Romana. 39

OCULUS

Summarium.

1. Oculo carens, si non sit valde deformis, non est irregularis, et consequenter ordinari potest. - 2. Impudicus oculus impudici cordis est nuntius. - 3. Oculi irritamenta sunt vitiorum. - 4. Oculos stibio dipingere

non licet. - 5. Oculis noxia assignantur. - 6. Oculos retro nulla lex, nulla appellatio, nullaque inhibito quam habet. - 7. Oculorum officium durius est amisisse, quam linguae. - 8. In missa quando sacerdos debeat oculos elevare? - 9. Et quando debeat eos demissos tenere?

1 Oculo carens, si non sit valde deformis, non est irregularis, et consequenter ordinari potest. Vide verb. *Irregularitas*, art. 1, n. 12, § *Secunda ex defectu corporis*.

2 Impudicus oculus impudici cordis est nuntius. C. *Nec solo* 12, caus. 32, qu. 5.

3 Oculi irritamenta sunt vitiorum, ducesque scelerum. Seneca de Remediis fortuit. Unde S. Ioannes Chrysostomus in cit. c. *Nec solo* 12, caus. 31, qu. 5, sic ait: *Mulier, si se deco-raverit, et vocaverit ad se oculos hominum, etiamsi plagam non intulerit, vindictam dabit extremam, venenum enim obtulit, etsi nullus, qui bibat, inventus sit.*

4 Oculos stibio depingere non licet. Fagnan. lib. 3 Decr., in c. *Multa* 1 Ne clerici vel monachi, num. 66. Unde S. Augustinus ep. 37, ante med., t. 2, dicit: *Fucari figmentis, quo rubicundior vel candidior appareat, adulterina fallacia est.* Sic impia Iezabel, introitu Iehu audito, depinxit oculos suos stibio, IV Reg. ix, 30, ibi: *Porro Iezabel, introitu eius audito, depinxit oculos suos stibio, et ornavit caput suum.* Et sub figura multiplicium stuprorum duarum meretricum Oollae et Oolibae acriter reprehendit idololatriam Samariae et Ierusalem Ezechiel xxxii, 40, ibi: *Circumlinisti stibio oculos tuos, et ornata es mundo muliebri.*

5 Oculis noxia:

Allia, vina, venus, pulvis, ventus, faba, fumus.
Ista nocent oculis, sed vigilare magis.

Sic apud Ursayam in Miscellaneo sacro et profano, litt. O, n. 24 et 25.

Oculus retro nulla lex, nulla appellatio, nulla 6 inhibitio habet. Rota in Illerden. *Haereditatis* 4 Febr. 1705, § *Quod sic*, coram Ansal., apud Ursayam l. c., n. 26.

Oculorum officium amisisse durius est, quam 7 linguae. Fagn. lib. 2 Decr., in c. *Cum percussio* 1 de Clerico aegrotante, n. 14; c. *Causam quae*, de Elect.; c. 1 de Tregua et pace. Cum similibus.

In missa sacerdos elevat oculos, ad *Munda* 8 *cor meum*, *Veni sanctificator*, ad oblationem hostiae et calicis; sed offerens hostiam, statim iterum deprimit in hostiam, offerens autem calicem tenet elevatos. Item oculos elevat ad *Suscipe sancta Trinitas*, *Te igitur clementissime*, *Gratias agamus*, dum dicit *Deo nostro*, *Qui pridie*, dum dicit *elevatis oculis*, quando hostiam et calicem elevat; haec enim respicit, donec deponat, in fine ad *Benedicat vos omnipotens Deus*. Sic ex Missali, in ritu servando in celebratione missae, per tot.

In missa sacerdos oculos demissos tenet, 9 dum accedit vel recedit ab altari. Quandocunque se vertit ad populum. Sub utroque *Memento*. Post consecrationem plerumque coniunguntur in hostiam, nisi occupentur in legendo. Sic ex Missali l. c.

ODIUM

Summarium.

1. Odium opponitur directe amoris, seu charitati. - 2. Sicut duplex est amor, scilicet unus amicitiae, et alter concupiscentiae, ita duplex quoque est odium, scilicet unum personae, seu odium inimicitiae, et alterum odium qualitatis, seu odium abominationis. - 3. Odium personae seu odium inimicitiae quid sit? - 4. Odium qualitatis, seu abominationis quid sit? - 5. Odium personae, seu inimicitiae non reperitur in Deo. - 6. Bene vero odium qualitatis, seu abominationis. - 7. In homine reperitur utrumque; scilicet, et odium inimicitiae et odium abominationis. - 8. Odium inimicitiae tunc erga Deum, tunc erga proximum est peccatum de genere suo gravissimum. - 9. Odium inimicitiae erga

Deum non potest esse veniale ob parvitatem materiae, bene vero ob imperfectum animi consensum, seu indeliberationem actus; odium autem inimicitiae erga proximum potest esse veniale, tum ob imperfectum animi consensum, seu indeliberationem actus, tum ob parvitatem materiae. - 10. Odium abominationis erga Deum est de genere suo peccatum mortale; erga proximum autem interdum licitum est et laude dignum. - 11. Affertur ratio primae partis. - 12. Affertur ratio secundae partis. - 13. Cavendum tamen est, ne fiat ex vindicta, aut inordinate contra ordinem charitatis. - 14. Affertur ad id propositiones damnatae. - 15. Odium suscitatur rixas, et universa delicta operit charitas. - 16. Odisse quem laeseris proprium humani generis est. - 17. Alia ad rem remissive. Vide Addit. in fine.

1 Odium opponitur directe amoris seu charitati. *Communis.*

2 Unde sicut duplex est amor, scilicet unus amicitiae, et alter concupiscentiae, ita duplex quoque est odium, scilicet unum personae, seu odium inimicitiae, et alterum odium qualitatis, seu odium abominationis. *Communis.*

3 Odium personae, seu odium inimicitiae, est illud quo personae alicui volumus malum, quatenus absolute illi malum est. *Est in re*

4 *communis.* Odium qualitatis seu abominationis, est illud quo personam aversamur non

secundum seipsam, sed secundum suam malam qualitatem, quatenus ipsa est nobis, vel alteri, aut commun. noxia. *Est in re communis.*

Odium personae seu inimicitiae non repetitur formaliter in Deo, quia Deus non odio habet creaturam, ut creaturam, cum de illo dicatur, Sapient. ii: *Nihil odisti eorum quae fecisti.* Reperitur autem in Deo odium qualitatis seu abominationis, quatenus odio habet creaturam, ut peccatricem, iuxta id quod dicitur, Psal. v: *Odisti omnes qui operantur iniquitatem*; et inferius: *Virum sanguinum et do-*

iosum abominabitur Dominus; Psal. cxviii: *Initiosos odio habui*: et ad Romanos ix: *Esau odio habui*, cum similibus.

- 7 In homine reperitur (et utinam non reperiretur) utrumque odium, scilicet et odium inimicitiae, et odium abominationis. *Communis*.

- 8 Odium inimicitiae tum erga Deum, tum erga proximum, est peccatum de genere suo gravissimum. *Communis*. Et colligitur ex Ps. xxxvii, ibi: *Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper*; et ex lib. Num., xvii, ibi: *Dissipentur inimici tui, et fugiant qui oderunt te*; et ex Ioan. ii, ibi: *Qui odit fratrem suum in tenebris est*; cum similibus. Et probatur etiam ratione, quia odium inimicitiae formaliter et directe opponitur charitati, quae est maxima omnium virtutum, ex i ad Corinth. xii, ibi: *Maior autem horum est charitas*, et de qua praecipuum mandatum habemus ex Matth. xii, 37 et seq., ibi: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua, et in tota mente tua. Hoc est maximum et primum mandatum. Secundum autem simile est illi: Diliges proximum tuum sicut te ipsum*; ex Marc. xii, 30 et seq., ibi: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua, et ex tota virtute tua. Hoc est primum mandatum. Secundum autem simile est illi: Diliges proximum tuum tanquam te ipsum. Maius horum aliud mandatum non est*; Lucae x, 27, ibi: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex omnibus viribus tuis, et ex omni mente tua; et proximum tuum sicut te ipsum*. Adeoque odium inimicitiae, tum erga Deum, tum erga proximum, est peccatum de genere suo gravissimum.

- 9 Dicitur autem notanter de genere suo, quia licet odium inimicitiae erga Deum non possit esse veniale ob parvitatem materiae, cum quodlibet odium etiam in materia levi maxime repugnet summae eius bonitati, potest tamen esse veniale ob imperfectum animi consensum, seu indeliberationem actus. Et odium inimicitiae erga proximum potest esse veniale, tum ob imperfectum animi consensum, seu indeliberationem actus, tum ob parvitatem materiae, puta si levem aliquam displicentiam, seu modicam aversionem habeat quis erga proximum, aut leve malum illi optet, ut recte notant Reifensuel, Theolog. moral., tract. 4, distinct. 7, qu. 1, n. 5; Layman. lib. 2, tract. 3, cap. 3, num. 4; Turrianus cap. 1, disput. 17, dub. 1, et alii passim.

- 10 Odium abominationis erga Deum est de genere suo peccatum mortale; erga proximum autem interdum licitum est et laude dignum.

Communis. Ratio primae partis est, quia cum Deus sit infinite bonus, et in eum nulla malitia, sive defectus intrinsece vel extrinsece cadere possit, ob quam abominatione vel odio dignus sit, imo omnia, quae in eo sunt, et ab ipso procedunt, pro nobis bona sint, quamvis caecitati nostrae interdum mala videantur, ideo summa nostra deordinatio est Deum odisse, adeoque peccatum mortale est eum odio prosequi propter infirmitatem, paupertatem, afflictionem, et huiusmodi, etc., quibus ad nostrum spirituale profectum et utilitatem in aeternam nos interdum visitare dignatur. Ratio autem secundae partis est, quia odium abominationis interdum fundatur in amore amicitiae seu charitatis erga Deum, vel nos ipsos, vel erga proximum ipsum, quem odio prosequimur, aut alterum proximum, ut proinde tale odium, si debito ordine et fine eliciatur, ex virtute charitatis proveniat, adeoque sit licitum et laude dignum; unde licitum est et laude dignum mortem optare¹, haeresiarchae vel publicae pacis turbatori ob bonum commune, et multorum, iuxta illud ad Galatas v: *Utinam abscondantur*; item mortem, egestatem aut morbum alicuius desiderare, ut cesset a peccatis, et vitam in melius mutet; item tristari de eo, quod dignitates conferantur indignis, vel de sanitate et prosperitate, seu fortuna eius, qui ex illa sumit occasionem peccandi, et generatim ad bonum spirituale proprium vel alienum licet mala poenae inefficaci affectu aliis velle; quia cum in hoc affectu bonum spirituale praeferatur temporali, non est inordinatus.

Cavendum tamen est, ne fiat ex vindicta, aut inordinate contra ordinem charitatis, quia quamvis licitum sit ordinate, et, salva charitate, inefficaci affectu optare alicui mortem, morbum, aut aliquod temporale infortunium ob bonum spirituale proprium, vel ipsius, aut alterius, aut propter bonum commune reipublicae, quod alias obtineri non posset, ut notant communiter doctores cum S. Gregorio 2-2, Moral. 11; S. Thoma 2-2, qu. 76, art. 1, et in 3, dist. 30, art. 1, et Scoto in 3, dist. 30, qu. unica, quia sic principalis intentio et finis non fertur ad malum, sed ad bonum spirituale ipsius vel alterius, vel ad bonum communitatis, et ut alter graviter nocere desinat. Attamen illicitum est et charitati repugnans optare mortem proximo ob bonum temporale non necessarium, aut quodcunque etiam modicum temporale emolumentum, quia tale bonum et temporale emolumentum censetur esse levioris momenti, facta comparatione cum vita hominis, et ita illicitum est desiderium et gaudium de malo proximi, quod trahit secum nostrum,

¹ In utraque editione Romana ad haec verba adnotatio ista apposita legitur: *Nunquam licet optare mor-*

tem alterius, sed eius conversionem. Vide tamen Addit. ad hunc articulum.

seu alterius, aut reipublicae bonum, si tale bonum non sit, facta comparatione ad malum proximi, in ordine et esse praestantius. Sic recte pluribus adductis notant Cardenas in Crisi theologica, ad proposit. 13, 14 et 15, ex merito damnatis ab Innoc. XI, die 2 Mart. 1679. Viva ad easdem, et alii scribentes in ipsas; quae propositiones hic ad litteram dantur, prout iacent.

Propositio XIII.

- 14 Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicuius tristari, et de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere, et desiderare non quidem ex displicentia personae, sed ob aliquod temporale emolumentum.

Propositio XIV.

Licetum est absoluto desiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, sed ut bonum cupientis, quia nimirum ei obventura est pinguis haereditas.

Propositio XV.

Licetum est filio gaudere de parricidio parentis a se in ebrietate perpetrato propter ingentes divitias inde ex haereditate consecutas.

- 15 Odium suscitatur rixas, et universa delicta operit charitas: Proverb. x, 12.

- 16 Odisse quem laesis proprium humani generis est. Tacit. in Vita Agricolae.

- 17 Alia ad rem vide v. *Virtus*, a n. 34 ad 87.

* Ad ea, quae auctor n. 12 et 13 constituit, declaranda et illustranda, pertinent, quae habet Antoine in tractatu de Virtutibus theologicis, c. 5, qu. 4, ubi, resp. 1: « Nunquam, ait, licet optare et imprecari malum proximo, quatenus eius malum est, vel gaudere de eius malo, ut tali, vel dolere de eius bono, ut eius bonum est. Ita omnes. Quia haec sunt actus odii et inimicitiae, et repugnant charitati; ideoque sunt mortalia ex genere suo, nec possunt esse venialia, nisi ob defectum sufficientis advertentiae, vel ob levitatem mali optati. Item non licet optare etiam inefficienter malum proximi, quamvis non ut malum illius, aut gaudere de eo, etsi inculpate advenienti, vel dolere de eius bono, quamvis non ex displicentia personae, sed praecise propter bonum minus

nostrum, vel alterius proximi. Quia hi actus repugnant debito ordini charitatis, ex qua tenemur bonum proximi maius et altioris ordinis praeferre nostro minori et inferioris ordinis. Idque constat ex his propositionibus ab Innocentio XI damnatis (illis nempe ipsis, quae num. 14 a Lucio nostro descriptae sunt. Deinde sic pergit); resp. 2, ex S. Thom. in 3, part. 3o, qu. 1, art. 1 ad 4: *Quia charitas ordinem habet, et plus debet diligere quisque se, quam alium, et propinquos, quam extraneos, et amicos, quam inimicos, et bonum commune multorum, quam bonum privatum unius; potest aliquis, salva charitate, optare malum temporale alicui, et gaudere si contingit, non in quantum est malum illius, sed in quantum est impedimentum malorum alterius, quem plus tenetur diligere, vel communitatis aut Ecclesiae. Similiter de malo temporali eius, secundum quod per malum poenae impeditur frequenter malum culpae eius.* Igitur, 1. Licet desiderare affectu inefficaci aliquod malum temporale alteri, v. gr. morbum, et de illo gaudere praecise propter eius bonum spirituale, v. gr. ut peccare desinat et resipiscat; quia secundum ordinem charitatis, bonum spirituale praefertur temporali. 2. Licet sic optare mortem iuste obventuram haeresiarchae vel malefactori reipubl. noxio, et de ea gaudere, non quatenus ipsius malum est, sed quatenus per illam mortem maiora mala impediuntur, et ob multorum bonum, quod praeferrendum est bono privati. 3. Licet optas victoriam de hostibus in bello iusto, vel Turcarum excidium, ob ingens bonum iustum tuae communitatis vel Ecclesiae. Quia bonum Ecclesiae vel communitatis tuae praeferre debes bono alterius communitatis. 4. Licet optare malefactori poenam meritam per iudicem infligendam, vel ut ipse, aut alii coerceantur ab iniuria inferenda tibi aut aliis, nam hoc est consentaneum charitati: vel quia expedit reip. et bono communi, nam est actus pietatis erga remp.; vel ut ius laesum resarciatur, nam est actus iustitiae. Ast, ut dixi, nunquam licet optare altis vel sibi maius malum ad vitandum minus; quia hoc est contra debitum ordinem charitatis. Hinc peccant mortaliter qui sibi mortem deliberate optant ex gravi impatientia, ad vitandas aliquas leves molestias ».

OECONOMI ECCLESIIARUM

Summarium.

1. Bona ecclesiastica nonnisi ad cathedrales ecclesias olim spectabant, a quibus alimenta percipiebant, qui clerici in aliis seu civitatis, seu dioeceseos ecclesiis ministrabant. - 2. Eorum cura Episcopis commissa. -

- 1 Antequam de ecclesiarum oeconomis dicere aggrediar, duo praenotare iuvat. Primum est,

3. Qui primum per Archidiaconos. - 4. Deinde per oeconomos ea administrabant ac dispensabant; quos et ipsi eligebant. - 5. Licet alicubi ex communi universi clerici suffragio. - 6. Quibus de causis instituti oeconomii. - 7. Presbyteri aut diaconi; imo et laici. - 8. Eorum munera. - 9. Episcopo obnoxii fuere. - 10, 11, 12. Alia de illis. - 13. Quando desierint?

nullos antiquitus presbyteros, aliosve clericos peculiaribus sive civitatis, sive dioeceseos ec-

clesiis fuisse alligatos, sed uni ecclesiae matrici seu cathedrali, de qua ad caeterarum ministerium indiscriminatim adhibebantur. Neque id mirum, nam urbis ac dioeceseos ecclesiae, separatos non habebant redditus; sed clerici illis ministrantes, alimenta accipiebant ex communi Ecclesiae matris aerario, in quod omnes particularium Ecclesiarum oblationes inferebantur, ut ex eo clerici universi suas portiones acciperent.

2 Alterum est, omnium ecclesiasticorum reddituum curam et distributionem ita Episcopo fuisse commissam, ut, haec magna pars fuerit ipsius muneris atque officii. Id disertis verbis statutum videas cum in canonibus, quos Apostolicos dicimus, can. 31 et 33, tum in Constitutionibus Apostolicis, lib. 11, cap. 25. Satis sit duos Antiocheni Concilii canones recitare, 24 et 25. In illo legimus: *Ea quae sunt Ecclesiae, administrari convenit cum iudicio et potestate Episcopi, cui et omnis populus creditus, et eorum animae, quae in ecclesiam conveniunt; in hoc: Episcopus habeat rerum Ecclesiae potestatem, ut eas in omnes egentes dispenset cum multa cautione et Dei timore.* Hinc Gangrense Concilium, can. 8, anathemate eum perculit, *qui vult fructus Ecclesiae datos accipere vel dare extra Ecclesiam, praeter Episcopi sententiam.*

3 Primis Ecclesiae saeculis Episcopi in ecclesiasticorum reddituum administratione archipresbyteri, sed potissimum archidiaconi opera utebantur. Quare Concilium Carthaginense IV, can. 17, sancivit, *ut Episcopus gubernationem viduarum, pupillorum ac peregrinorum non per se ipsum, sed per archipresbyterum aut per archidiaconum agat.* Eiusmodi munere S. Laurentius Romanae Ecclesiae archidiaconus, quanta fuerit fidelitate perfunctus, docent Prudentius in hymno de eodem S. Laurentio; Ambrosius lib. 2 de Officiis, c. 28, et Augustinus serm. 121 de Diversis, de Caeciliano autem idem Augustinus in Brev., collat. 3, tradit eum a Donatistis fuisse accusatum inter caetera *quia, cum esset diaconus, victum afferri martyribus in custodia constitutis prohibuisset.*

4 Quarto deinde et quinto saeculo, cum ecclesiarum redditus augerentur in dies, Episcopi vero et archidiaconi gravioribus negotiis implicarentur, placuit, ut ad eorumdem reddituum curam et dispensationem ministri instituerentur *oeconomorum Ecclesiae* nomine, quibus id officii demandaretur. Episcopi erat *oeconomum* ex suo clero designare. Certe Ibam Episcopum Edessenum *oeconomorum*, quos ipse ordinaverat, cura sua Ecclesiae bona administrasse, docet fragmentum Concilii Tyrii a. 448 habiti, recitatum Concilii Chalcedonensis, act. 9. Genadius quoque Constantinopolitanae Ecclesiae Episcopus, et Acacii successor Marcianum *oe-*

conomum praefixit, ut Theodorus lector scribit lib. 1, n. 13.

Alicubi tamen *oeconomi* ab universo clero 5 communibus suffragiis statuebantur. Certe Theophilus Alexandrinus Episcopus in epistolis suis canonicis apud Beveregium can. 9 statuit, *ut totius sacerdotalis ordinis sententia alius renuntietur oeconomus, in quo Apollo Episcopus consentiat, ut bona Ecclesiae in ea, quae oportet, impendantur.*

Inter causas, ob quas *oeconomi* constituti 6 fuerunt, ea praecipua fuit recta reddituum dispensatio; tum illa, ne Episcopi eorumdem dissipatorum nomine a laicis, vel etiam a clericis accusarentur. Quare cum Ibas, de quo n. 4, fuisset a nonnullis dissipatorum Ecclesiae Edessenae reddituum insimulatus, *placuit illi in Tyria Synodo ex propria voluntate promittere, quod de caetero secundum formam Antiochenae maximae civitatis gubernarentur res per oeconomos ex clero ordinatos a sua religioſitate.* Eadem de causa Chalcedonense Concilium, can. 26, decrevit, *omnem Ecclesiam Episcopum habentem ex proprio clero oeconomum habere... ut nec sine testibus sit Ecclesiae administratio, nec ideo res eius dissipentur, et probrum, et dedecus sacerdotio inuratur.*

Presbyteri, ut plurimum, erant *oeconomi* in 7 Orientali Ecclesia. Sic Charisii presbyteri et *oeconomi* Philadelpſiae mentio occurrit in Ephesino Concilio, act. 1, uti et Proterii, qui Alexandriae cum presbyter antea et *oeconomus* fuisset, Episcopus fuerat creatus. Chalcedonense quoque Concilium de Dioscori depositione litteras dedit ad Chamosynum *presbyterum et oeconomum*, ad Euthalium archidiaconum, et ad alios clericos Alexandrinos. Interdum tamen *oeconomi* occurrunt nondum presbyteri. Liberatus certe diaconus, Breviar. c. 16, Ioannis Talaiae meminit, qui *ex oeconomus presbyter factus erat Tabennestotis... factusque est iterum oeconomus habens causas omnium Ecclesiarum.* Viguit haec disciplina in Orientali Ecclesia ad saeculum XI. Tum etiam laicos constitutos *oeconomos* legimus. Confer Thomassinum p. 3, lib. 2, cap. 10, num. 8. Apud Latinos vero diaconis hoc munus tribuebatur.

Oeconomi munera Theophilus Alexandrinus 8 supra laudatus his verbis explicat: *Ut bona Ecclesiae, ut decet, insumantur; viduae, et pauperes, et peregrinantes hospites omni quiete fruantur, et nemo ea, quae sunt Ecclesiae, ut sua usurpet.* Plura addit S. Isidorus Hispalensis in epistola ad Laudefredum, quam tamen sunt, qui ei abiudicent. Neque omittendum quod ex Concilio Chalcedonensi, can. 25, discimus, sede vacante *oeconomi* partes fuisse reddituum Ecclesiae curam gerere, ut Episcopo eligendo integri reservarentur.

- 9 Erant tamen oeconomi Episcopo ita subiecti, ut illi, tanquam supremo Ecclesiae moderatori, rationem omnino reddere debuerint. Indicat id Hieronymus epist. 1 ad Nepot., ubi ait: *Sciat Episcopus, cui commissa est Ecclesia, quem dispensationi, curaeque praeficiat.* S. Augustinus certe, auctore in eius Vita Possidio, omnes quidem suae Ecclesiae redditus per clericos administrabat, ne sigillo quidem, aut clavi, sibi reservato; statis tamen temporibus obitae administrationis rationes ab iisdem postulabat. Vide eundem Thomassinum p. 3, lib. 2, c. 6, num. 14.
- 10 Non perpetua fuit haec oeconomorum administratio. Quae de Ioanne Talaia ex Liberato n. 7 reddidimus, id palam faciunt. Ille enim dicitur *factus iterum oeconomus.*
- 11 Adde, in magnis ecclesiis plures exstitisse oeconomos. Hinc in Constantinopolitana Ecclesia *magnus oeconomus*, summus scilicet in-

ter oeconomos, ex praecipuis erat dignitatibus, quem Simeon Thessalonicensis S. Stephani protomartyris et primaevae Ecclesiae oeconomi successorem vocat.

Cum tamen VII Concil. oecumenici tempore 12 pigritarentur in Oriente Episcopi in oeconomis sibi eligendis, statuit Concilium, ut si ab iis instituendis cessarent metropolitani, in eam curam Constantinopolitanus patriarcha succederet; si Episcopi, suppleret metropolitanus; si abbates, Episcopus.

In Ecclesia Graeca adhuc saeculo XIII resi- 13 dui erant oeconomi, ut ex actis Lugdunensis Concilii a. 1254 constat. Verum in Latina Ecclesia, postquam mensae communis bonorum partitio facta est [inter canonicos, oeconomis nullus superfuit locus. His tamen thesaurarii, camerarii, vicedomini in canonicorum collegiis successerunt. Adi et hic Thomassinum p. 1, lib. 3, c. 70, n. 6 et seqq.

OFFICIALES BELLICI

Vide verb. BELLUM, art. 3, per tot.

OFFICIUM DIVINUM

PARTITIO ARGUMENTI

OFFICIUM DIVINUM: 1. quoad ea quae concernunt eius nomen, originem, divisionem et obligationem; 2. quoad ea quae concernunt intentionem, et attentionem requisitam ad recitationem divini officii; 3. quoad ea quae concernunt integritatem, et continuationem, et formam recitandi divinum officium; 4. quoad ea quae concernunt ordinem, tempus, locum, situm, et habitum recitandi divinum officium; 5. quoad ea quae concernunt causas excusantes, vel non, a recitatione divini officii.

ARTICULUS I. Quoad ea quae concernunt eius nomen, originem, divisionem et obligationem.

SUMMARYUM. 1. Officium modo appellatur divinum, et quare? - 2. Modo vocatur ecclesiasticum, et quare? - 3. Modo vocatur canonicum, seu horae canonicae, et quare? - 4. Modo vocatur breviarium, et quare? - 5. Modo vocatur orarium, et quare? - 6. Unde officium divinum seu ecclesiasticum, vel breviarium, aut orarium, seu horae canonicae definiri possunt officia quaedam, etc. - 7. Usus divini officii, ac recitatio horarum canonicarum est antiquissimus in Ecclesia catholica, et iam a tempore Apostolorum inchoatus, atque celebratus. - 8. Qui dicunt horas canonicas coepisse a SS. Damaso, Gelasio et Gregorio primis, intelligendi sunt, quod a dictis Summis Pontificibus coeperint quoad novam et reformatam formam ipsas recitandi. - 9. Formula moderna recitandi horas canonicas, seu divinum officium, fuit potissimum tradita a nostris Franciscanis, et deinde a Sede Apostolica pro ipsa Ecclesia Romana suscepta. - 10. Affertur summarium Constitutionis S. Pii V, incip. *Quod a nobis*, editae pro reformatione et editione Breviarii Romani. - 11. Affertur ad id summarium Constitutionis Clementis VIII, incip. *Cum in Ecclesia*. - 12. Affertur ad id summarium Constitutionis Urbani VIII, incip. *Divinam psalmodiam*. - 13. Officium divinum dividitur in nocturnum et diurnum. - 14. Per officium nocturnum quid intelligatur? - 15. Per officium diurnum quid intelligatur? - 16. Totum divinum officium dividitur in septem partes, seu septem horas canonicas, quae enumerantur. - 17. Assignatur mystica ratio huius septe-

narii numeri horarum canonicarum. - 18. Obligatio recitandi divinum officium seu horas canonicas oritur ex triplici titulo, scilicet sacri ordinis, beneficii ecclesiastici, et religionis choro adstrictae. - 19. Titulo *sacri ordinis* obligantur sub mortali ad recitandum divinum officium omnes subdiaconi, diaconi et presbyteri, quamvis nullum habeant beneficium, nec aliquo voto ad id sint adstricti. - 20. Obligatio recitandi horas canonicas incipit a prima die, et hora suscepti subdiaconatus. - 21. Clerici in sacris constituti tenentur ad recitationem divini officii, etiamsi sint excommunicati, interdicti et suspensi. - 22. Idemque plurimi censent de degradatis. - 23. Quid sentiendum de damnatis ad triremes, incarceratis et captivis apud infideles? - 24. Clericus in sacris, qui cum dispensatione Papae duxit uxorem, tenetur adhuc probabilius ad recitationem divini officii, nisi quoad hoc etiam obtinuerit dispensationem pontificiam. - 25. Titulo beneficii ecclesiastici obligantur sub mortali ad recitandum divinum officium seu horas canonicas beneficiati omnes, sive habeant beneficium curatum, sive non curatum. - 26. Et quando incipiat dicta eorum obligatio. - 27. Immo tenentur beneficiati ad recitationem divini officii, etiamsi suum beneficium sit tenue, si scienter illud acceptarunt. - 28. Item tenentur ad recitationem divini officii habentes praestimonia et praestimoniales portiones. - 29. Clerici percipientes portionem ex beneficio ecclesiastico tenentur recitare officium B. M. V., nisi recitent ipsum officium divinum. - 30. Beneficiati, si post sex menses ab obtento beneficio, divinum officium sine impedimento et culpabiliter non recitaverint, tenentur ad restitutionem fructuum pro rata omissionis. - 31. Beneficiati tenentur

in conscientia ad talem faciendam restitutionem ante omnem sententiam et declarationem iudicis. — 32. Neque talem restitutionem compensare possunt beneficiati per eleemosynas ante neglectam recitationem datas ex fructibus beneficii, ob quod tenentur ad horas canonicas. — 33. Pro recitatione tamen ob neglectas horas satis est post illud tempus, a quo beneficiarii omiserint, dare eleemosynam, etiamsi non cogitent de debito, neque intendant dare in exsolutionem suae obligationis. — 34. Possunt autem tales beneficiarii eleemosynas ob omissionem horarum debitas pauperibus, sibi applicare, si vere sint pauperes. — 35. Obtinentes beneficia, v. gr. praepositorum, personatus et huiusmodi, quibus ex speciali sua erectione solum annexa est obligatio recitandi officium parvum B. M. V. vel alia similis obligatio, cum expressa conditione quod cappellanus ratione cappellaniae non sit obligatus ad horas canonicas, eximuntur ab onere recitandi divinum officium, et consequenter ab onere restitutionis fructuum ob omissionem recitationis. — 36. Item a tali onere eximuntur, qui titulum quidem beneficii obtinent, sed per se non stat, quominus de facto aliquos fructus percipere possint. — 37. Titulo *religionis professae choro adstrictae* obligantur sub mortali ad recitandum divinum officium, seu horas canonicas, sive publice in choro, sive privatim, omnes, ac singuli regulares (exceptis novitiis ac laicis seu conversis), qui profitentur religionem choro adstrictam et hoc ratione generalis consuetudinis in omnibus religionibus choro addictis cum tali obligatione receptae. — 38. Novitii et laici, seu conversi ad id non tenentur. — 39. In illis autem religionibus, ubi propria regula obligat laicos seu conversos ad consimilium precum recitationem et huiusmodi, ut in religione minorum, laici seu conversi ad illas tenentur, sicut ad alia praecepta propriae regulae. — 40. Item sub mortali obligantur ad recitationem divini officii, sive publice in choro, sive privatim omnes, ac singulae moniales choro addictae ratione consuetudinis obligantis sub mortali: quamvis ad id non sint obliga-

tae ex vi regulae, aut voti. — 41. Excipiuntur tamen novitiae et conversae, de quibus discurrendum est, ac de novitiis et conversis regularium. — 42. Obligatio recitandi divinum officium in choro incumbit toti communitati, monasterio, capitulo, ita tamen ut primario, et ex officio incumbat praelato seu superiori, qui peccabit graviter, si ex eius culpa officium vel omittatur, vel notabiliter negligatur, vel etiam indebite persolvatur. — 43. Secundario talis obligatio incumbit subditis, ita ut, deficiente suo munere superiore, etiam peccent mortaliter subditi, si ex eorum negligentia divinum officium praetermittatur, aut indebite persolvatur. — 44. Novitii soli de more recitantes in choro horas canonicas satisfaciunt obligationi loco professorum, dummodo tot numero adsint, quot requiruntur ad constituendum corpus communitatis, aut collegium. — 45. Ad satisfaciendum obligationi recitandi officium in choro sufficiunt et requiruntur saltem tres. — 46. Obligati ad divinum officium, et choro addicti, licet extra chorum non teneantur diebus statutis recitare psalmos graduales nec poenitentiales, neque, etc., tamen in choro ex praecepto recitare debent. — 47. Religiosi fugitivi, seu apostatae, excommunicati, suspensi et interdicti tenentur adhuc ad recitationem divini officii, licet non sint sacris initiati. — 48. Quid dicendum de religiosis condemnatis ad trime- res, incarcerationis, seu factis captivis ab infidelibus? — 49. Quid dicendum de religiosis degradatis? — 50. Quid de religiosis eiectionis? — 51. Religiosus chorista nondum in sacris constitutus, si ex privilegio Papae exeat a religione ad ducendam uxorem, non tenetur divinum officium recitare, nisi diploma aliud sonet. — 52. Idem probabiliter dicendum est de eo religioso nondum in sacris, qui obtinuit pontificiam dispensationem perpetuo vivendi extra monasterium. — 53. Idem dicendum est de religioso nondum in sacris ex simili dispensatione pontificia transeunte de clericatu ad statum conversorum, aut ad religionem, ubi religiosi non sint ad chorum professi et obligati. — 54. Subnect. Addit. ex aliena manu, ad n. 55.

- 1 Officium, modo appellatur divinum, ut cap. *Dolentes* 9 de celebr. Missar., ibi: *Ut divinum officium*, et Clementin. 1, eod. tit., ibi:
- 2 *Divinum diurnum et nocturnum officium*; quia ad Dei cultum est institutum¹; modo vocatur ecclesiasticum, ut cit. Clementin. 1 de celebratione Missarum, ibi: *Ecclesiasticum... Officium*, quia nomine Ecclesiae persolvitur;
- 3 modo vocatur canonicum, seu Horae canonicae, quia fit iuxta regulas sacrarum canonum²;
- 4 modo vocatur Breviarium, quia est breve et admirabile compendium Veteris et Novi Testamenti, Patrum sententiarum, et vitae Sanctorum³;
- 5 modo vocatur Orarium ab orando, quia magna eius pars constat variis precibus seu petitionibus fuis ad Deum, et potissimum Deum oramus, et precamur per ipsum.
- 6 Unde officium divinum seu ecclesiasticum, vel Breviarium, aut Orarium, seu Horae canonicae definiri possunt, *Officia quaedam divina ex psalmis, hymnis, canticis, Sacra Scri-*

ptura, et doctrina sanctorum Patrum constructa, atque ex sacrarum canonum decreto a personis ecclesiasticis Ecclesiae nomine, certis diei noctisque horis persolvenda ad Deum, prout tradit Sporer tom. 3 Theolog. Sacram., appendice de *Obligatione recitandi horas canonicas*, quaest. praeambula, n. 2. Vel ut brevius tradit Laym. lib. 3, tract. 1, c. 2: *Horae canonicae, ac statutae preces ex sacrar. Canonum decreto ab ecclesiasticis personis nomine Ecclesiae ad Deum persolvendae*.

Usus divini officii ac recitatio horarum canonicarum est antiquissimus in Ecclesia catholica, et iam a tempore Apostolorum inchoatus atque celebratus; et colligitur ex illo Actuum vi, ibi: *Petrus et Ioannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam*; et Actuum x, ibi: *Ascendit Petrus in superiora, ut oraret circa horam sextam*; et Actor. xvi, ibi: *Media nocte Paulus et Silas orantes laudabant Deum*⁴; et probat etiam illud S. Clem.

¹ Seu potius, quia debitum est quoddam, atque officium, quod duo persolvimus, preces nostras die noctue dicendo. *Oremus*, inquit in Vita S. Pachomii S. Hieronymus, *psallamus, reddamus Deo officium*.

² Vel quia maiores nostri tempus et horas, quibus officium persolvendum, ecclesiasticis canonibus definiunt.

³ Malim ego sic dictum, sive quod vetus officium

contractum fuerit, sive quod haec collectio sit quaedam omnium precum epitome, quasi *breve orarium*. Caeterum hoc Breviarii nomen adeo pervulgatum erat Micrologi aevo (vivebat autem is circa annum 1180), ut non solum cum de divino suorum temporum officio ageret, sed et de antiquis Ecclesiae libris, eos Breviarios, quemadmodum et nos hodie solemus, appellet.

⁴ Antelucanos et vespertinos conventus celebrasse

Papae I, l. 8 Constit. Apostolicar., can. 34, sic expresse dicentis: *Precationes facite mane, hora tertia, sexta, et nona, et vespere, atque ad galli cantum*¹.

8 Cum autem aliqui dicunt a S. Damaso, Gelasio et Gregorio primis horas canonicas coepisse, intelligendi sunt, horas canonicas a dictis summis Pontificibus coepisse quoad novam et reformatam formam, ipsas recitandi, prout notant passim scriptores, et colligitur ex notatis in initio nostri Breviarii Franciscani post bullam Gregor. IX, incip. *Pio vestro collegio*, ubi sic praecise habetur.

9 Breviaria autem a Gregorio IX pro ordine nostro sic approbata, formulam divini officii continebant, quae a SS. Damaso, Gelasio et Gregorio primis pro S. Romana Ecclesia constituta, et a S. Gregorio VII reformatam exstiterat, diuturnitate tamen temporis iam ab antiqua institutione deflexerat, et opera Haymonis Anglici generalis ministri ad praescriptum moderniorum decretorum S. Sedis tunc restituta fuerat².

10 Eaque propter huiusmodi formula Deo persolvendi sacras preces, laudes et gratias, sic restituta, officiisque Conceptionis B. M. Virginis, et aliorum Sanctorum a S. Bonaventura subinde aucta, adeo Sedi Apostolicae placuit, ut, testantibus Radulpho Tungrensi, Palmerio, Gavanto, et Card. Bona cum innumeris aliis sacris scriptoribus, a Nicolao III anno 1277 ad Pontificatum assumpto pro ipsa Ecclesia Romana postmodum suscepta ac sancita comperiat.

11 Hanc deinde temporum iniuria aliisque de causis variatam, in pristinum statum ex decreto Tridentinae Synodi restituit S. Pius V sub rubricis praesertim ac ritibus, regulisque pro ordine nostro a Romanis Pontificibus Nicolai III successoribus usque tunc approbatis et contentis in directorio divini officii prius pro ordine nostro edito, in cuius commendationem id testatum idem Gavantus reliquit, quod innuunt eius infrascripta verba: *Paucissimi tamen erant* (inquit de rubricis appositis in reformatione Piana) *earum tituli, nempe undecim tan-*

tum in prima editione iussu Pii V hausti e directorio divini officii, composito a Ludovico Ciconioliano regularis observantiae, sub Paulo III qui et directorium approbavit. Praedictae tamen restitutioni seu reformationi suam operam addidere impensissimam Clemens VIII et Urbanus VIII; prout ex eorundem sequentibus bullarum summaris, et ipsius formulae contextu luculentius apparebit.

*Summa bullarum Summorum Pontificum 12
pro editione Breviarii Romani.*

Pius V bulla quae incipit *Quod a nobis*, data Romae septimo Idus Iul., anno 1568, significat causam edendi huius Breviarii, nempe ad tollendam orandi varietatem.

Enarrat ea, quae in hac re praestitere Paulus et Pius nomine quarti, et quam ipse adhiberi operam curavit ex decreto Concilii Tridentini.

Tollit et abolet omnino Breviarium a Card. S. Crucis compositum, quod erat brevissimum³. Item alia Breviaria Romana, et alia, quae ex institutione vel consuetudine legitima non superant ducentos annos⁴.

Permittit tamen ut antiquiora ducentis annis possint mutari in hoc Breviarium, iis omis- sis, si Episcopus et universum capitulum consentiant.

Revocat omnes permissiones, consuetudines, statuta, privilegia, licentias et indulta precandi et psallendi more et ritu praedictorum Breviariorum suppressorum.

Praecipit observari hoc Breviarium in toto orbe, cum exceptione 200 annorum, de qua supra.

Statuit in eo nihil mutandum, addendum et detrahendum.

Obligat quosque, qui tenentur horas canonicas recitare, ut hoc utantur Breviario, alias non satisfaciant muneri suo.

Iubet omnibus praelatis, ut hoc introducant, tam in choro quam extra chorum. Tollit peccati obligationem, quae erat recitandi in choro officium parvum B. M. V. et defunctorum,

vel ab ipso apostolico aevo Christianos, in illisque psalmos, hymnos, praecesque Deo obtulisse testatissima res est. Nec minus exploratum est, iam inde a primis Ecclesiae saeculis fideles hora potissimum tertia, sexta et nona, seu statis precationum temporibus, ducto ab ipsis Apostolis exemplo, privatim orare consuevisse. Eas sane precum horas commemorant Tertullianus de Ieiuniis, cap. 3, et S. Cyprianus de Orat. Dominica. Nondum tamen, inquit Selvaggius, Antiquit. Christian., lib. 2, c. 9, p. 183, his horis publici in Ecclesia coetus habebantur; praesertim cum Epiphanius et Chrysostomus matutini ac vespertini ecclesiastici ministerii quam saepissime meminerint, nunquam vero illas canonicas horas meminerint, nisi duntaxat cum de monachis eorumque institutis loquuntur.

¹ Ex his constitutionum apostolicarum verbis id so-

lum argui potest, quarto iam saeculo, quo fuere primum illae sub Apostolorum, vel Clementis I nomine procusae, in Oriente, saltem in quibusdam ecclesiis, horas illas canonicas fuisse usitatas.

² De Breviariorum restitutione ab Haymone facta, aliisque ad eorum historiam facientibus, consule Francisci Antonii Zacharia Bibliothecam ritualement, t. 1.

³ Breviarium scilicet Cardinalis Francisci Quignonii, de quo multa idem Zacharia, multa Faustinus Arevalus in appendice ad praeclaram de Hymnodia ecclesiastica dissertationem, p. 385 seqq.

⁴ Abolueritne Pius V isthaec Breviaria iure pontificii primatus an patriarchali, inutilis quaestio est. Hoc firmum esto, potuisse utroque iure. Vide eiusdem Zachariae dissertationem de Iure liturgico, eidem tom. 1 Bibl. ritual. praemissam.

psalmos poenitentiales et graduales, iuxta rubricas Breviarii.

Hortatur, ut recitentur eadem, propositis indulgentiis dierum centum, recitantibus officium parvum B. M. V. et defunctorum; quinquaginta, recitantibus psalmos poenitentiales et graduales, quando rubricae ea praescribant.

Non tamen tollit laudabilem consuetudinem, ubi est, recitandi officium parvum B. M. V. in choro; imo eandem confirmat¹, et tandem tempus decernit obligationis ad usum Breviarii post eiusdem publicationem.

Clem. VIII, constitutione cuius initium *Cum in Ecclesia*, data Romae die 10 Maii 1602, declarat se per viros pios et eruditos Breviarium Romanum a Pio V editum, et progressu temporis in multis depravatum examinasse, et in statum pristinum restituisse; illudque sic restitutum in typographia Vaticana imprimi et divulgari iussisse. Prohibet, ne alibi imprimatur, nisi iuxta exemplar Vaticanum, et habita Ordinariorum licentia, sub poena excommunicationis latae sententiae². Interdicit usum Breviariorum impressorum absque tali Ordinariorum licentia in scriptis, quae fidem faciat de collatione facta praedictorum Breviariorum cum originali Romano, cuius etiam licentiae copia initio vel in calce cuiusque Breviarii semper imprimatur. Praedictis Ordinariis prohibet, ne aliquid addi vel detrahi permittant. Et haec sub poena excommunicationis, suspensionis a divinis, ac interdicti ab ingressu ecclesiae; verumtamen in gratiam pauperum Breviaria hactenus impressa vendere; apud se retinere, ac illis uti permittit.

Urbanus VIII, Constitutione quae incipit *Divinam psalmodiam*, data Romae die 25 Ianuar. 1631, declarat, se piorum doctorumque virorum adhibita cura, Breviarium a Pio V editum, et Clemente VIII recognitum a pluribus mendis expurgasse, hymnos ad metri et latinitatis regulas revocasse³. In psalmis et canticis interpunctionem Editionis vulgatae restituisse, sermones, homilias et sanctorum historias, collatis veteribus manuscriptis, recognovisse. Quamobrem iubet, ut iuxta hanc correctionem, Romae imprimatur, alibi iuxta Romanum exemplar excudatur, servatis conditionibus in superscripta Clementis bulla enumeratis, quas fere iisdem verbis repetit. Adiungens

easdem condiciones servandas in impressione eorum quae a Breviario Romano ortum habent, cuiusmodi sunt missalia, diurnalialia, officia parva B. M. V., officia maioris hebdomadae, et alia eiusdem generis.

Officium divinum dividitur in nocturnum et¹³ diurnum, prout expresse habetur ex cap. *Dolentes* 9 de celebratione Missarum, ibi: *Ut divinum officium nocturnum pariter et diurnum*; et ex Clement. 1 de celebrat. Missar., ibi: *Et debite celebretur divinum diurnum et nocturnum officium*. Per officium nocturnum¹⁴ intelligitur id, quod de nocte celebrari consuevit, et adhuc apud plures religiones et regiones celebratur; et vulgo nuncupatur *Matutinum*, cui iuxta morem Ecclesiae Romanae adiunguntur *Laudes*. Quamvis istae olim in multis Ecclesiis fuerint a matutino separatae, et adhuc nunc apud nonnullos religiosos ordines separentur; et posse licite, imo laudabiliter separari, fuit dictum sub verb. *Matutinum*.

Per officium diurnum intelliguntur omnes¹⁵ aliae canonicae Horae quae de die sunt persolvendae.

Totum divinum officium dividitur iam fere¹⁶ communiter contra Navarr. et nonnullos alios in septem partes, seu septem Horas canonicas, nempe Matutinum cum Laudibus, Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, Vesperas et Completorium⁴, iuxta illud Davidis Psal. cxviii: *Septies in die laudem dixi tibi. Qui septenarius numerus* (subiungit Concilium Agathense relatum in cap. 1 de celebratione Missarum) *a nobis impletur, si Matutini, Primae, Tertiae, Sextae, Nonae, Vesperae et Completorii tempore nostrae servitutis officia persolvamus; nam de nocturnis vigiliis idem ipse Propheta ait: Media nocte surgebam ad confitendum tibi: Ergo his temporibus laudes Creatori nostro super iudicia iustitiae referamus.*

Et huius septenarii numeri Horarum canonicarum mysticam rationem assignat Glossa in cit. cap. 1 de celebrat. Missar., verb. *Septenarius*, quia nempe septem sunt dies saeculi, id est quibus completa fuit creatio mundi, septem sunt aetates, quibus completis, finietur mundus, septem sunt petitiones in Oratione Dominica, septem sunt psalmi poenitentiales, septem sunt diaconi, septem sunt candelabra, et praesertim septem sunt praecipua Dominicae

¹ De officio parvo B. M. V. egregie disserit Emmanuel de Azevedo v. cl., exercit. 71.

² Iure quidem. Sic etiam Missalis Piani omnia exemplaria post Edictum S. Pii alterata, inquit Index librorum prohibitorum, praesertim quae Venetiis apud Iunctas, Sessas, Mysserinum, et ad signum Syrenae, atque Europae, et quoscunque alios impressa sunt, vetitae lectionis fuerunt sub Clemente VIII declarata. Vide Francisci Antonii Mondellii opusculum alias a me laudatum de Legitima canonis pronuntiatione.

³ Confer et hic Zachariam t. 1 Bibl. ritual., et iam laudatam Arevall de Hymnodia Hispanica dissertationem, pag. 134 seqq.

⁴ Completorium primus Horis canonicis addit S. Benedictus. Vide et hic Emmanuelem de Azevedo, exercit. 30, ubi recte a Bellarmini et Gavanti sententia recedit, quorum ille Completorium a Basilio in regulis fuisse disputatis memoratum credidit, hic ad Cassiani tempora huius Horae institutionem retrahit.

passionis mysteria, in quorum proinde commemorationem septem Horae canonicae recitantur, iuxta illos vulgatos versiculos e Glossa, l. c. relatos.

Haec sunt septenis propter quae psallimus horis.
Matutina ligat Christum, qui crimina purgat.
Prima replet sputis, causam dat Tertia mortis.
Sexta cruci nectit, latus eius Nona bipartit.
Vespera deponit, tumultu Completa reponit.

- 18 Obligatio recitandi divinum officium, seu Horas canonicas oritur ex triplici titulo, scilicet ex titulo sacri ordinis, ex titulo beneficii ecclesiastici, et ex titulo religionis choro adstrictae. *Communis*. Titulo sacri ordinis obligantur sub mortali ad recitandum divinum officium seu Horas canonicas omnes maioribus ordinibus initiati, scilicet subdiaconi, diaconi et presbyteri, quamvis nullum habeant beneficium, nec aliquo voto ad id sint adstricti. *Communis*. De sacerdotibus, et consequenter de Episcopis habetur in c. *Presbyter* 1, et cap. *Dolentes* 9 de celebrat. Missar.; de diaconis colligitur, ex cap. *Si quis Presbyter* ultim., dist. 92. De omnibus etiam subdiaconis habetur expresse in Concilio Basileensi, sess. XXI, § *Quoscunque*. Quia tamen cit. cap. *Praecipimus* ultim., dist. 92, non satis convincit de diaconis, et cit. Conc. Basileense fuit acephalum et sine capite, adeoque non satis ex ipso inducitur obligatio de omnibus constitutis in sacris ordinibus, dicendum est obligationem recitandi divinum officium respectu diaconorum et subdiaconorum fundari in communi et antiqua Ecclesiae consuetudine, vim legis secundum omnes obtinente; cum consuetudo legitime praescripta habeat vim legis, simulque ea sit optima legum interpret, cap. *Cum dilectus* 8 de Consuetudine.

- 20 Obligatio recitandi Horas canonicas incipit a prima die et hora suscepti diaconatus; ita ut ordinatus in subdiaconum teneatur recitare illas Horas, quae correspondent horae suae ordinationis, sicque sua obligatio a Sexta vel Nona, si illo tempore et hora fuit in subdiaconum ordinatus. *Communis*.

- 21 Clerici in sacris constituti tenentur ad recitationem divini officii, etiamsi sint excommunicati, suspensi et interdicti. *Communis*. Nemo enim debet ex propria culpa et iniquitate commodum reportare; cap. *Intelleximus* 7 de Iudiciis, ibi: *Ne videatur de sua malitia commodum reportare*; et l. *Nemo ex suo ff. de Regul. iuris*, ibi: *Nemo ex suo delicto meliorem suam conditionem facere potest*. Idemque propter eandem rationem censent de degradatis, Navarrus, Sotus, Henno, Reiffenstuel, et alii contra alios volentes, clericos degradatos non obligari ad horas canonicas, ex quo ab Ecclesia spoliati sunt omni privilegio clericali, atque adeo ad statum mere saecularem seu laicalem, reiecti. Idem pariter propter eandem

rationem de damnatis ad triremes, et de incarceratis docent Henno tom. 1, Tract. in Decalogi praecepta, disput. 1, qu. 3, conclus. 1, et alii plures contra alios volentes, ipsos non teneri ad talem recitationem; quod revera multum probabile est de damnatis ad triremes, et a fortiori de captivis apud infideles; non tamen de incarceratis; ut cum Tamburin. et aliis recte docet Sporer tom. 3 Tract., append. *de Horis canonicis*, c. 1, num. 9. Unde Sacra Congregat. Concil. diebus 13 Aug. 1707 et 18 Aug. 1708, et 15 Decembris eiusdem anni et 1719, noluit decidere, utrum damnatus ad triremes teneatur recitare divinum officium. Imo neque Clem. XI cui Congregatio Conc. dubium resolvendum reservarat. Sic refert Ursaya in 1 Miscellaneo sacro et profano, litt. O, n. 42.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

Quamvis multum probabilis dici possit illorum theologorum opinio, quae clericos ad triremes damnatos a recitatione divini officii eximit, quia, ut ait P. Concina tom. 2 Theol. Christ., dissert. 2, quaest. 7, pag. 403, *vix in tam misero statu implere hoc onus possunt, tum ob impedimenta continua, tum ob Breviarii privationem, tum etiam, quia Pontifex, dum eosdem tanto supplicio subiicit, videtur eosdem a recitando officio tacite quodammodo dispensare, ne status religiosus* (idem dicendum de statu clericali) *opprobrio exponatur*; isthaec tamen opinio penitus falsa est de clericis carceri mancipatis, qui certo certius recitare debent horas canonicas, ut omnes fatentur.

RESPONSIO AUCTORIS.

Falsam esse opinionem, quae clericos carceri mancipatos eximit a recitando officio, fateor et ego ipsissimo loc. cit. expresse dicens: *Non tamen de incarceratis, ut cum Tamburin. et aliis recte docet Sporer, etc.*

Clericus in sacris, qui cum dispensatione 24 Papae duxit uxorem, tenetur adhuc probabilius ad recitationem divini officii, nisi quoad hoc etiam obtinuerit dispensationem pontificiam, quia dispensatio, utpote odiosa, stricte est explicanda, arg. cap. *Odia* 16 de Regul. iuris in 6, et ipse adhuc characterem ordinis sacri retinet. Henno l. c.; Busemb. lib. 4, dub. 2, de Horis canonicis, n. 1; La Croix ibidem, n. 1186, cum Bonacina et Azorio ibi citatis, et alii plures contra Sporer loc. cit., et alios.

- 22 Titulo beneficii ecclesiastici obligantur sub mortali ad recitandum divinum officium, seu Horas canonicas, beneficiati omnes, sive habeant beneficium curatum, ut Episcopi, abbates, archypresbyteri, praepositi, decani, parochi, etc., sive habeant beneficium non curatum,

ut canonici, vicarii, cappellani, aliique beneficiarii simplices. *Communis*, per textum in cap. *Dolentes* 9 de celebrat. Missarum, et c. *Quia* 15 de Rescriptis in 6, ubi expresse dicitur quod beneficium datur propter officium, ibi: *Officium... propter quod beneficium ecclesiasticum datur*, et Const. 7 Leonis X, incip. *Supremae dispositioni*, et Const. 135 S. Pii V, incip. *Ex proximo*, ubi expresse dicitur: *Item ille, qui primis sex mensibus officium non dixerit, nisi legitimum impedimentum ipsum excusaverit, grave peccatum intelligat admisisse.*

- 26 Et hanc beneficiatorum obligationem recitandi divinum officium non incipere a die, qua beneficium ei collatum est, et ab ipso fuit acceptatum, sed solum a die obtentae possessionis; dummodo per ipsos non stet, ne possessionem consequantur, sed bona fide illam habere conentur, tenent Flaminus Parisius, Rodriguez, Henriquez, Azorius, Lessius, Suarez citati et secuti a Laym. lib. 4, tract. 2, c. 5, n. 3, ubi dicit hanc opinionem esse in scholis et praxi receptiorem, et ultra supradictos id defendunt Filliucius, Naldus, Molfesius, Menochius, Caietanus, Philarcus citati et secuti a Bonacina de Horis canonicis, disp. 1, qu. 2, punct. 2, num. 2, et Card. de Lugo, Respon. moral. lib. 5, dub. 5, num. 1; ubi ex Gavanto in Rubricas Breviar., sect. 1, c. 4, num. 5, testatur de praxi et consuetudine Romanae curiae. Sic etiam Sporer tom. 3 Tract., append. *de Horis canon.*, cap. 1, num. 22; Felix Potestas tom. 1, part. 2, c. 3, n. 490; Pontas in Dictionar. cas. conscient., verb. *Offic. Breviarii*, casu 8, et alii plures, quos affert et sequitur Diana par. 2 Tract. de Horis canonicis, resolut. 21. Et ratio est, quia solum tunc censetur quis proprie habere beneficium, cum eius pacificam possessionem accepit, et habet; et colligitur ex Const. Leonis X, incip. *Supernae*, et ex alia S. Pii V, incip. *Ex proximo*, ubi imponitur beneficiatis obligatio restituendi fructus perceptos, si post sex menses ab obtento beneficio non recitaverint divinum officium. Fructus autem non recipiuntur ante adeptam possessionem beneficii, et id etiam colligitur ex Conc. Trident., sess. 24, cap. 12, de Reform., ubi statuit quod provisi de beneficiis teneantur emitte professionem fidei intra duos menses a die *adeptae possessionis*, non autem a die obtenti tituli. Quod est contra Navarrum cap. 7 de Orat., num. 29, et cap. 25 Manual., num. 102, existimantem solum beneficii titulum sufficere post eius acceptationem, et contra Henno tom. 1 Tract. in Decal., disp. 1, qu. 5, art. 1, concl. 3, dicentem obligationem recitandi officium incipere ab eo tempore, quo fructus debentur beneficiato, sive interim possessionem acceperit, sive non; quia ratio dictat, ut quando quis incipit gaudere fructibus, incipiat et praestare id, propter quod sunt fru-

ctus, dicitque quod contraria praxis Romanae curiae respicit solum forum externum; quae opinio est vere probabilis, ubi nullum adsit dubium et periculum obtinendi pacificam possessionem beneficii, cum, ut dicit etiam Pontas loc. cit., verb. *Observandum*, sit tutior et iustitiae affinium.

Imo tenentur beneficiati ad recitationem divini officii, etiamsi suum beneficium sit tenue, si scienter illud acceptarunt. Vide verb. *Beneficiatus*, art. 1, num. 2 et seq. Item tenentur ad recitationem divini officii habentes praestimonia et praestimoniales portiones. Vide d. verb. *Beneficiatus*, num. 3. Clerici percipientes pensionem ex beneficio ecclesiastico ex dict. Const. S. Pii V, incip. *Ex proximo*, tenentur recitare officium B. M. V. nisi (ut limitant communiter doctores apud Tamburin. lib. 2 Decalog., cap. 5, num. 22) recitent ipsum officium divinum, sive gratuito, sive ex alia obligatione, nempe vel ratione sacri ordinis, vel ratione religiosae professionis; quia mens Pontificis solum fuit ut clerici pensionarii non essent omnino immunes ab orando; non autem alio superaddito onere eos aggravare, si aliunde iam inveniantur onerati divino officio.

Beneficiati, si post sex menses ab obtento beneficio, divinum officium sine impedimento, et culpabiliter (secus si inculpabiliter, ob impotentiam, oblivionem etc.) non recitaverint, tenentur ad restitutionem fructuum pro rata omissionis, seu respondentium tempori, quo non recitarunt. *Communis*. Vide dict. verb. *Beneficiatus*, art. 1, n. 5. Beneficiati tenentur in conscientia ad talem faciendam restitutionem ante omnem sententiam et declarationem iudicis. Vide ib., num. 6. Neque talem restitutionem compensare possunt beneficiati per eleemosynas ante neglectam recitationem datas ex fructibus beneficii, ob quod tenentur ad Horas canonicas. Vide ib., num. 7. Pro restitutione tamen ob neglectas Horas, satis est post illud tempus, a quo beneficiarii omiserunt, dare eleemosynam, etiamsi non cogitent de debito, neque intendant dare in exsolutionem suae obligationis. Vide ibid., n. 8. Possumus tamen tales beneficiarii eleemosynas ob omissionem Horarum debitas pauperibus sibi applicare, si vere sint pauperes, cum non sint peioris conditionis ipsi quam alii, etiamsi olim deliquerint; quia pauperibus existentibus in mortali potest fieri huiusmodi eleemosyna. Sic Viva ad propositionem 20 de damnatis ab Alexandro VII, num. 10, ubi testatur de communi aliorum. Cavendum tamen, ne interveniat fraus et dolus in beneficiatis non vere pauperibus.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

Beneficiarios omnes teneri fructus illos restituere, qui ex possessio beneficio percipiunt, in

casu omissionis divini officii, tam certum est, quam quod maxime. Ita namque definitum perspicue est in Lateran. Conc., sub Leone X, sess. 9, ac a S. Pio V confirmatum in sua Constitutione anno 1571 edita, cuius initium est: *Ex proximo Lateranensi Concilio*. Onus istud restitutionis, pro rata omissionis officii, impositum est beneficiariis omnibus, saltem post sex menses a possessione pacifica beneficii, qui omnes vel aliquos beneficii eiusdem fructus percipiunt, a S. Pio V in sua mox laudata Constitutione. Huic oneri seu obligationi non satisfieri per quascunque eleemosynas, quas beneficiarius sui beneficii fecerit, liquet ex propositione 33 ab Alexandro VIII damnata. Sed neque per eleemosynas illas, quas beneficiarius, post Horarum canonicarum omissionem pauperibus erogavit, nihil cogitans de suo debito suaque obligatione, ut Lucius noster opinatur; nam beneficiarius elargiens eleemosynam, nullo habito respectu ad restitutionis suae debitum, liberaliter donat. Liberali autem donatione non satisfit oneri, quod ex iustitia debetur: *Quid quod*, inquit P. Concina loco supra cit., qu. 16, *similibus eleemosynis beneficiarius forsitan intendit satisfacere praecepto erogandi superflua?*

Ad hanc porro fructuum restitutionem ob officii omissionem, nedum tenentur beneficiarii, qui omnes beneficii sui fructus percipiunt, sed illi quoque, qui aliquos quoquomodo percipiunt; etenim Piana Constitutio indiscriminatum loquitur in casu omissi officii, quod nempe beneficiarius *non faciat fructus suos*, sive omnes sive aliquos percipiat.

RESPONSIO. AUCTORIS.

Asserit hic R. theologus, quod beneficiarius non satisfacit suae obligationi restituendo fructus ob omissionem recitationis divini officii per eleemosynas factas post dictam omissionem, nihil cogitando de suo debito quia tunc, dicit ipse, liberaliter donat. At hoc nequaquam; quamvis enim beneficiarius tunc actualiter et formaliter nihil cogitet de ipsa sua obligatione, habet tamen virtualement intentionem, ut dando eleemosynam, satisfaciat per illam omni suae obligationi, ut cum pluribus aliis trado ego loc. ibi cit. Nemo enim rationabiliter praesumitur velle charitatem exercere, relicta sua obligatione ex iustitia, adeoque nullo modo dicendum est, quod in casu liberaliter donet.

35 Obtenentes beneficia, v. g. praeposuras, personatus et huiusmodi, quibus, ex speciali sua institutione et erectione, solum adnexa est obligatio recitandi officium parvum B. M. V. vel alia similis obligatio cum expressa conditione, quod cappellanus, ratione cappellaniae, non sit obligatus ad Horas canonicas, eximuntur ab onere recitandi divinum officium, et

consequenter ab onere restitutionis fructuum ob omissionem restitutionis; Sporer loc. c., num. 29; Reiffenstuel, Theol. moral., tract. 6, qu. 2, num. 26, et alii passim. Item a tali onere eximuntur, qui titulum quidem beneficii obtinent, sed per se non stat quo minus de facto aliquos fructus percipere possint sive per se, sive per alios aut in aliis, substitutis. Nemo enim suis stipendiis militare cogitur; 1 ad Corinth. ix, 7, ibi: *Quis militat suis stipendiis unquam?* Sic tenent Navarr. cap. 7 de Orat., num. 28; Herincx part. 3, disput. 7, n. 58; Layman lib. 4, tract. 2, cap. 5, num. 3 et seq.; Sporer loco cit., num. 22; Reiffenstuel loc. cit., num. 26, ubi testatur de comuni.

37 Titulo religionis professae choro adstrictae obligantur sub mortali ad recitandum divinum officium, seu Horas canonicas, sive publice in choro, sive privatim, omnes ac singuli regulares (exceptis novitiis et laicis seu conversis), qui profitentur religionem choro adstrictam, et hoc ratione generalis consuetudinis, quae in omnibus religionibus choro addictis cum tali obligatione acceptata est, quamvis ad id non sint obligati, nec ex vi ordinis sacri nondum recepti, nec ex vi beneficii non habiti, nec ex vi regulae aut voti. Sic, paucis exceptis, doctores communiter. Et ratio est, quia universalis consuetudo habet vim legis obligantis sub mortali, talis autem consuetudo in religionibus choro adstrictis est communiter recepta sub tali obligatione ex fere communi sensu doctorum, quibus in moralibus standum est; cum quis raro bene loquatur, cum contra omnes loquitur, ut dicit Baldus consil. 112, in l. 2, adeoque, etc.

38 Dicitur *exceptis novitiis et laicis seu conversis*, quia novitii, ex quo necdum sint religionem professi, sed possint libere exire, ad onera religionis non tenentur sub obligatione. Laici autem conversi, licet sint religionem professi, tamen per professionem non ad chorum, sed ad exercitia corporalia monasterii recipiuntur et deputantur. Unde si ex propria Regula non sint obligati ad recitationem aliquarum precum, seu auditionem missae, vel huiusmodi loco officii, ad id non tenentur, ut tenent communiter doctores. In illis autem religionibus, 39 ubi propria Regula obligat laicos seu conversos ad consimilium precum recitationem, vel huiusmodi, ut in religione minorum, laici seu conversi ad illas tenentur, sicut ad alia praecepta propriae Regulae. *Communis*.

40 Item sub mortali obligantur ad recitandum divinum officium, seu Horas canonicas, sive publice in choro sive privatim, omnes ac singulae moniales choro addictae ratione consuetudinis obligantis sub mortali, quamvis ad id non sint obligatae ex vi regulae aut voti. Vide verb. *Moniales*, art. 6, a num. 1 ad 3. Exci-

piuntur tamen novitiae et conversae, de quibus discurrendum est, ut de novitiis et laicis seu conversis regularium, uti supra, sub n. 37 et 38.

- 42 Obligatio recitandi divinum officium in choro incumbit toti communitati, monasterio, capitulo; ita tamen, ut primario, et ex officio incumbat praelato seu superiori, qui peccabit graviter, si ex eius culpa officium, vel omitatur, vel notabiliter negligatur, vel etiam indebite persolvatur. *Communis*, arg. Clement. 1 de celebrat. Miss. Secundario talis obligatio incumbit subditis, ita ut, deficiente suo muneris superiore, etiam peccent mortaliter subditi, si ex eorum negligentia divinum officium praetermittatur, aut indebite persolvatur. *Communis*, cum Donato tom. 4 Prax. rerum regul., tract. 18, quaest. 24; Sporer loc. cit., num. 16; Henno loc. cit., qu. 3, art. 1, conclus. 2.
- 44 Novitii soli de more recitantes in choro Horas canonicas, satisfaciunt obligationi loco professorum, dummodo tot numero adsint, quot requiruntur ad constituendum corpus communitatis, sive collegium. Diana part. 7, tr. 11 Miscellan., resol. 5, ex Caramuel. in Regul. S. Benedicti, disp. 101, dub. 6; Pellizzar. in Manual. tract. 5, c. 8, sect. 1, qu. 22, n. 49; Reiffenst. lib. 3 Decret., tit. 31, num. 116; Donat. tom. 2 Prax. rerum regul., part. 4, tract. 6, qu. 22, et alii. Et ratio est, quia novitii in favorabilibus reputantur religiosi professi, adeo ut dici possunt pars et membrum communitatis, ac proinde possint satisfacere obligationi chori; tum quia sicut gaudent privilegiis professorum, ita possunt concurrere ad implenda illorum onera, cum per hoc non possint dici subesse oneribus professorum, sed posse implere illa loco professorum. Donatus autem tom. 4 Prax. rer. regul., tr. 18, qu. 30, censet negativam et contrariam sententiam esse tutiorem; quia servitium chori est onus personale professorum, quod nequit per non professos adimpleri, nisi ex causa iusta et necessaria, et secundum hoc vult intelligi, quod dixit tom. 2, loco supra cit.
- 45 Ad satisfaciendum obligationi persolvendi Horas canonicas in choro, sufficiunt et requiruntur saltem tres, quia tres faciunt collegium, l. *Neratius* 85 ff. de Verbor. signific., ibi: *Neratius Priscus tres facere existimat collegium, et hoc magis sequendum est*. Reiffenstuel lib. 3 Decretal., tit. 31, num. 116; Donatus tom. 2 Prax. rer. regular., part. 4, tract. 6, quaest. 22, et alii contra Sporer loc. cit., num. 17, et alios volentes requiri saltem quatuor.
- 46 Obligati ad divinum officium, et choro addicti, licet extra chorum non teneantur diebus statutis recitare psal. grad. nec poenitentiales, neque officium parvum B. M. V. nec defun-

ctorum, tamen in choro ex praecepto recitare debent. Sic novissime Sacra Rit. Congreg. per sequens decretum: *Persolventes divinum officium extra chorum non tenentur ad psalmos graduales, nec poenitentiales, neque ad officium parvum B. M. V. nec defunctorum; quae quidem Officia et Psalmi sunt onera tantummodo implenda in choro*. Sac. Rit. Congr. 2 Sept. 1741, unde huic decreto accommodari, ac iuxta idem moderari debent dicta in verb. *Canonicatus, Canonicus*, art. 5 de *Canonicis quoad chorum*, a n. 51 ad 56. Vide etiam infra, art. 3, n. 107.

Religiosi fugitivi, seu apostatae, excommu-
nicati, suspensi et interdicti tenentur adhuc ad recitationem divini officii, licet non sint sacris initiati. Sic fere communis doctorum per dicta et iura adducta supra, n. 21. De religiosis
condemnatis ad triremes, incarceratis seu factis
captivis ab infidelibus idem dicendum est, quod
de clericis in sacris dictum est supra, n. 23. De religiosis degradatis idem dicendum est
quod sup., n. 22.

Quid autem dicendum sit de religiosis eie-
ctis, vide verb. *Eiecti a religione*, num. 51
et 52.

Religiosus chorista nondum in sacris consti-
tutus, si ex privilegio Papae exeat a religione
ad ducendam uxorem (nisi diploma aliud statu-
at, propter quod est diligenter attendendum
et adimplendum), non tenetur divinum officium
recitare, quia tunc Papa dispensans in
professione, censetur et dispensare in eo, quod
talem professionem sequitur; argum. 1. *Cum principalis* 178 ff. de Regul. iuris, et c. *Accessorium* 42 de Regul. iur. in 6; Henno loc. cit., conclus. 2; Donatus tom. 4, tract. 18, qu. 14; La Croix lib. 4, n. 1191, et alii passim. Idem probabiliter dicendum est de eo religioso
nondum in sacris, qui obtinuit pontificiam
dispensationem perpetuo vivendi extra mona-
sterium, quia licet ipse maneat religiosus, non
tamen regularis chorista. Unde cum obligatio
recitandi officium private sit sequela obligatio-
nis illud recitandi in choro, ablata ab eo per
Papam obligatione recitandi in choro, censetur
ablata etiam obligatio recitandi privatim, ut-
pote accessoria ad illam; argum. iuribus cit.
num. antec. Sic Sotus lib. 10 de Iustitia,
qu. 5, art. 3; Azorius tom. 1, lib. 10, c. 6,
qu. 8; Bonacina de Horis canonic., disp. 1,
qu. 2, punct. 2, num. 4; Faustus de Horis,
lib. 2, qu. 43; Donat. cit. tom. 4, tr. 18,
quaest. 13, num. 2; Busemb. lib. 4, dub. 2
de Horis canonicis, artic. 1, num. 2, cum
aliis, contra Navarr., Suarez et alios. Idem
dicendum est propter eandem rationem de
religioso nondum in sacris, ex simili dispen-
satione pontificia, transeunte de clericatu ad
statum conversorum, aut ad religionem, ubi
religiosi non sunt ad chorum professi et ob-

ligati. Henno l. c., conclus. 2; Donat. l. c., qu. 17; Sotus l. c., artic. 3, post 2 conclusionem, in § *Dub. de Relig.* ad finem, et alii passim.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

54 Prioribus Ecclesiae saeculis nulla clericos maiores inter et minores fuit distinctio quoad obligationem recitandi Horas canonicas. Nullus enim tunc minoribus ordinibus initiabatur, quin una adscriberetur alicui ecclesiae, cui deserviret tanquam minister. Nil igitur mirum,

ARTICULUS II. *Quoad ea quae concernunt intentionem et attentionem requisitam ad recitationem divini officii.*

SUMMARIUM. 1. Intentio quid sit. - 2. Intentio dividitur in actualem, virtuales, habituales et interpretativam. - 3. Quae sint omnes istae intentiones? *Remissive.* - 4. Intentio alia explicita et quae sit? - 5. Alia implicita, et quae sit? - 6. Alia est directa, et quae sit? - 7. Alia indirecta, et quae sit? - 8. Alia est absoluta, et quae sit? - 9. Alia est conditionata, et quae sit? - 10. Ad recitandas Horas canonicas requiritur intentio aliqua formalis orandi Deum. - 11. Non requiritur tamen intentio actualis et explicita, sed sufficit virtualis. - 12. Et etiam sufficit intentio implicita. - 13. Intentio autem mere habitualis, et interpretativa non sufficit. - 14. Non requiritur expressa intentio recitandi attente et studiose. - 15. Intentio nova, vel primae intentionis renovatio non requiritur, si plures Horae consequenter recitentur, neque etiam ea requiritur, si fiat interruptio, et postea prosecutio Horae. - 16. Intentio satisfaciendi non requiritur ad recitationem Horarum, sed sufficit intentio ponendi opus debitum. - 17. Imo satisfacit obligationi, qui recitans Horas expresse intendit per illam recitationem non satisfacere, quamvis dicat: *Nolo hac Horarum recitatione satisfacere praecepto Ecclesiae; sed ut satisfaciam, decerno iterum has Horas recitare.* - 18. Affertur et solvitur instantia. - 19. Hinc, qui legit Horas, non ea devotione qua voluisset, ideoque proposuit (sine voto tamen) ad satisfaciendum praecepto repetere, etsi deinde non repetat, satisfecit tamen praecepto. - 20. Affertur ad id notabilis advertentia. - 21. Attentio quid sit, et per quid differat ab intentione? - 22. Attentio est duplex, interna et externa, et quae sit utraque? - 23. Attentio interna circa recitationem Horarum est triplex, scilicet superficialis, litteralis et spiritualis? - 24. Attentio superficialis quae sit? - 25. Attentio litteralis quae sit? - 26. Attentio spiritualis quae sit? - 27. Quaelibet ex his tribus attentionibus adhuc est triplex, scilicet actualis, virtualis et habitualis. - 28. Attentio actualis quae sit? - 29. Attentio virtualis quae sit? - 30. Attentio habitualis quae sit? - 31. Ad satisfaciendum obligationi de recitando divino officio, requiritur sub culpa mortali ne-

quod quicumque clericus Horas canonicas recitare tenebatur.

Superioribus saeculis disciplina haec mutationem accepit, et ordinari clerici coeperunt sine adscriptione Ecclesiae alicui. Atque ab eo tempore ab onere recitandi Horas canonicas se eximere coeperunt, qui clerici nondum sacris ordinibus initiati erant, neque beneficium possidebant. Consule Van-Espen de Hor. canon., c. 1, § 1, qui § sequenti docet qua ratione clericis merito iniungatur horarum canonicarum recitatio.

dum attentio externa, sed etiam interna. - 32. Adducuntur ad id duo versiculi Glossae. - 33. Adducuntur alii duo versiculi. - 34. Affertur efficax ratio. - 35. Adducitur et solvitur duplex instantia. - 36. Ad satisfaciendum obligationi recitandi officium sufficit non attentio litteralis et spiritualis, sed etiam attentio superficialis. - 37. Ad satisfaciendum tali obligationi non solum sufficit attentio actualis, sed etiam virtualis, minime vero attentio habitualis. - 38. Ad peccatum mortale incurrendum, ob defectum debitae attentionis internae, non est necesse, ut mentis evagatio seu distractio sit deliberata, directeque volita, sed sufficit si sit volita indirecte. - 39. Si vero mentis evagatio, seu distractio non sit plene voluntaria, seu recitans inadvertenter aliud cogitet aut faciat, quousque advertat se distrahi, semper reputatur sufficienter attentus et per consequens satisfacit obligationi recitandi officium. - 40. Clerici beneficiati, qui cum voluntariis distractionibus recitant officium, licet mortaliter peccent, non tenentur tamen ad ullam fructuum restitutionem, dummodo tamen integre et cum intentione orandi et Deum colendi recitent. - 41. Ad satisfaciendum obligationi recitandi officium sufficit attentio tacita, vel implicita. - 42. Qui officium incipit recitare cum intentione recitandi debite, quoties dedita opera mentem non divertit, licet per totum officium distractus, non peccat mortaliter. - 43. Quod licet Sanchez intelligat de omnibus, Gobat tamen merito intelligit de solis scrupulosis et solitis recitare pie et devote. - 44. Qui accedit ad ecclesiam de more ibi officium recitaturus, ut adimpleat munus suum, sufficientem habet intentionem ac proinde satisfacit, quamvis postea recitet involuntarie distractus. - 45. Dummodo quis adhibeat mediocrem diligentiam pro repellendis distractionibus se vexantibus et non supina et crassa negligentia se evagari sinat, satisfacit obligationi recitandi officium cum sufficienti attentione. - 46. Quinimo absque culpa poterit admitti aliqua brevis mentis evagatio ad refocillandum cerebrum vel cor, et inter recitandum officium aliquid annotare, seu famulo mandare, aut aliquid alteri significare, ne interim memoria decidat aut evadat occasio. - 47. Quandiu scrupuloso evidenter non constat, quod mutaverit propositum recitandi attente, vel advertens, sciens, volens inhaeserit cogitationibus plane alienis inter recitandum officium, credere potest se satisfecisse suae obligationi.

Alia est indirecta, et quae sit? Vide ibid., 7 num. 11.

Alia est absoluta, et quae sit? Vide ibid., 8 num. 12.

Alia est conditionata, et quae sit? Vide ib., 9 num. 13.

Ad recitandas Horas canonicas seu divinum officium requiritur intentio aliqua formalis orandi Deum. Vide ib., n. 44.

Non requiritur tamen intentio actualis et explicita, sed sufficit virtualis. Vide ib., n. 45.

1 Intentio generatim sumpta est actus voluntatis volentis aliquid facere, vel fieri a se, vel
2 ab alio. *Est in re communis.* Intentio dividitur in actualem, et habituales, et interpretativam.
3 Quae sint omnes istae intentiones? Vide verb. *Intentio*, a n. 3 ad 7.

4 Intentio alia est explicita, et quae sit? Vide d. verb. *Intentio*, n. 8.

5 Alia est implicita, et quae sit? Vide ib., n. 9.

6 Alia est directa, et quae sit? Vide ibid., num. 10.

- 12 Et etiam sufficit intentio implicita. Vide ib., num. 46.
- 13 Intentio autem mere habitualis et interpretativa non sufficit. Vide ib., n. 47.
- 14 Non requiritur expressa intentio recitandi attente et studiose. Vide ib., n. 48.
- 15 Intentio nova, vel primae intentionis renovatio non requiritur, si plures Horae consequenter recitentur, neque etiam ea requiritur, si fiat interruptio, et postea prosecutio Horae. Vide ib., n. 49.
- 16 Intentio satisfaciendi non requiritur ad recitationem Horarum, sed sufficit intentio ponendi opus debitum. Vide ib., n. 50.
- 17 Imo satisfacit praecepto, qui recitans Horas expresse intendit per illam recitationem non satisfacere, quamvis dicat: *Nolo hac Horarum recitatione satisfacere praecepto Ecclesiae, sed ut satisfaciam, decerno iterum has Horas recitare.* Vide ibid., n. 52, et nostras Addit. ad n. 55.
- 18 Affertur et solvitur instantia. Vide ibidem, num. 53.
- 19 Hinc, qui legit Horas non ea devotione, qua voluisset, ideoque proposuit (sine voto tamen) ad satisfaciendum praecepto repetere, etsi deinde non repetat, satisfecit tamen praecepto. Vide ib., n. 54.
- 20 Affertur ad id notabilis advertentia. Vide ib., num. 55.
- 21 Attentio est actus intellectus, per quem homo considerat ea quae facit; et differt ab intentione, quia intentio non est actus intellectus, sed actus voluntatis circa fidem. Sic doctores communiter.
- 22 Attentio est duplex, interna et externa, et quae sit utraque? Vide verb. *Attentio*, n. 2, 3 et 4.
- 23 Attentio interna circa recitationem horarum est triplex, scilicet superficialis, litteralis et spiritualis. Vide dict. verb. *Attentio*, num. 5.
- 24 Attentio superficialis quae sit? Vide ibid., num. 6.
- 25 Attentio litteralis quae sit? Vide ibidem, num. 7.
- 26 Attentio spiritualis quae sit? Vide ibidem, num. 8.
- 27 Quaelibet ex his tribus attentionibus adhuc est triplex, scilicet actualis, virtualis et habitualis? Vide ib., n. 9.
- 28 Attentio actualis quae sit? Vide ibidem, num. 10.
- 29 Attentio virtualis quae sit? Vide ibidem, num. 11.
- 30 Attentio habitualis quae sit? Vide ibidem, num. 12.
- 31 Ad satisfaciendum obligationi de recitando divino officio requiritur, sub culpa mortali, nedum attentio externa sed etiam interna. Vide ib., n. 13.

Adducuntur ad id duo versiculi Glossae. Vide 32 ib., n. 14.

Adducuntur alii duo versiculi. Vide ibid., 33 num. 15.

Affertur efficax ratio. Vide ibid., num. 16 34 et 17.

Adducitur et solvitur duplex instantia. Vide 3 ib., a n. 18 ad 23.

Ad satisfaciendum obligationi recitandi divinum officium sufficit non solum attentio litteralis et spiritualis, sed etiam attentio superficialis ad verba cum pia intentione orandi et colendi Deum prolata. *Communis.* Vide ibid., n. 22 et 23.

NOTAE ROMANI THEOLOGI.

Horae canonicae recitari debent secundum Concilium Tridentinum, sess. 24, c. 12, *reverenter, distincte, devote*, ac ea animi attentione, quae illi convenit, qui Deum suum praesentem considerat, qui in ipsum Creatorem omnium pio humilique affectu fertur, quique ipsum laudare intendit. Ex quibus inferitur, quam longissime a vero aberrare auctores illos, qui asserunt nullam requiri interiorem attentionem in recitatione divini officii, sed sufficere superficiei quamdam attentionem ad verba, ut nempe ista integre distincteque pronuncientur; quam opinionem sequitur etiam Lucius noster. Verum qui sic opinantur, meminisse deberent quod qui absque ulla interiori attentione Deum precatur, non orat, sed simulat orare; vera namque oratio est ascensus mentis in Deum, secundum Damascenum, est actus religionis Deo gratus, ac Ecclesiae utilis; at oratio illa quae sine interiori attentione fit, non est verus Dei cultus, qui fieri debet in spiritu et veritate; sed est species quaedam hypocrisis, ac simulatio orationis. Orandum est igitur non solum corpore, sed in spiritu et veritate; non superficiali duntaxat attentione, sed mente ad Deum elevata.

RESPONSIO AUCTORIS.

Fallitur hic theologus dicendo, quod ego sequor opinionem illorum qui asserunt nullam requiri interiorem attentionem in recitatione divini officii, cum ego expresse contrarium sentiam; prout debebat ipse advertere ex iis, quae trado num. 31. Quinimo opinionem talem ego oppugno in cit. verb. *Attentio*, n. 22 et 23, ubi expresse trado, quod facillima est attentio interna superficialis ad verba, cum pia intentione orandi et colendi Deum, prolata, etc. Vide ibi, sub n. 22, ubi expresse concludo, quod ad satisfaciendum praecepto de recitando divino officio, et de audienda vel celebranda missa, requiritur sub culpa mortali, nedum attentio externa, sed etiam interna; et n. seq. id efficaciter probo, et solvo obiectiones; et n. 24 doceo quod ad peccatum mortale incur-

rendum ob defectum debitae attentionis internae, non est necesse, ut mentis evagatio sit deliberata directeque volita, sed sufficit, quod sit volita indirecte. Quid clarius circa sententiam meam, contra falsam assertionem a theologo nostro mihi impactam?

37 Ad satisfaciendum tali obligationi recitandi divinum officium, non solum sufficit attentio actualis, sed etiam virtualis, minime vero sufficit attentio solum habitualis. *Communis.*

38 Ad peccatum mortale incurrendum ob defectum debitae attentionis internae, non est necesse ut mentis evagatio seu distractio sit deliberata, directeque volita, sed sufficit, si sit volita indirecte. Vide ib., n. 24.

39 Si vero mentis evagatio seu distractio non sit plene voluntaria, seu recitans inadvertenter aliud cogitet aut faciat, quousque advertat se distrahi, semper reputatur sufficienter attentus, et per consequens satisfacit obligationi recitandi officium. Vide ib., n. 25.

40 Clerici beneficiati, qui cum voluntariis distractionibus recitant divinum officium, licet mortaliter peccent, non tenentur tamen ad ullam fructuum restitutionem, dummodo integre et cum intentione orandi et Deum colendi recitent. Vide ib., a n. 26 ad 29.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

Auctor noster ratus sufficere superficiale tantummodo attentionem ad satisfaciendum obligationi divini officii, sustinet etiam propterea clericos beneficiarios, qui cum voluntariis distractionibus Horas canonicas recitant, non teneri ad ullam fructuum restitutionem, etsi mortaliter peccent. Verum opinio haec pereruditus Romanis censoribus non placet, et merito id quidem: *Nam qui voluntarie, et data opera mentem alio distrahit, et positive atque animo deliberato persistit in hac distractione tempore recitationis*, inquit P. Concina loco superius citato, quæst. 10, *reipsa non implet praeceptum, quemadmodum non implet praeceptum confessionis annuae per confessionem sacrilegam*. Sicut enim qui confitetur sacrilege, facit confessionem voluntarie nullam; sic qui animo voluntarie distracto Horas canonicas recitat, suae obligationi non satisfacit, praeceptum de recitando divino officio non adimplet; ac proinde idem est, ac si prorsus actum non poneret. Hinc fit quod si clericus beneficiarius ita animo voluntarie distracto officium recitet, post primos sex menses a possessione beneficii, nedum mortaliter peccat, sed tenetur etiam ad restitutionem pro rata omissionis; ut S. Pius V in supra laudata constitutione praecipit. Quae cum ita se habeant, conficitur sane, summam debere esse solertiam diligentiamque clericorum, qui ecclesiastica praecipue possident beneficia, repellendi a se voluntarias huius-

modi distractiones, ne obnoxii fiant restitutioni ob non adimpletum praeceptum recitationis divini officii.

RESPENSIO AUCTORIS.

Non ego reor sufficere superficiale tantummodo attentionem ad satisfaciendum obligationi divini officii. Debat enim R. theologus fideliter referre integram meam conclusionem, nempe, *licet mortaliter peccent, non tenentur ad ullam fructuum restitutionem; dummodo tamen integre, et cum intentione orandi, et Deum colendi recitent*. Ad quod sustinendum adduco loc. ibi cit. solida fundamenta, attente ibi perpendenda.

Ad satisfaciendum obligationi recitandi divinum officium sufficit attentio tacita vel implicita, non enim requiritur propositum expressum attente recitandi; unde intendens in genere recitare officium modo consueto, vel intendens Deum laudare, et debito suo satisfacere, sufficientem habet attentionem. Vide ib., num. 30.

Qui officium incipit recitare cum intentione recitandi debite, quoties dedita opera mentem non divertit, licet per totum officium distractus, non peccat mortaliter. Vide ibid., n. 31. Quod licet Sanchez intelligat de omnibus, Gobat tamen merito intelligit de solis scrupulosis et solitis recitare pie et devote. Vide ib., num. 32.

Qui accedit ad ecclesiam de more ibi officium recitaturus, ut adimpleat munus suum, sufficientem habet attentionem; ac proinde satisfacit, quamvis postea recitet involuntarie distractus. Vide ib., n. 33.

Dummodo quis adhibeat mediocrem diligentiam pro repellendis distractionibus se vexantibus, et non supina et crassa negligentia se evagari sinat, satisfacit obligationem recitandi officium cum sufficienti attentione. Vide ib., n. 34.

Quinimo absque culpa poterit admitti aliqua brevis mentis evagatio ad refocillandum cerebrum vel cor; et inter recitandum officium aliquid adnotare, seu famulo mandare, aut aliquid alteri significare, ne interim memoria decipiat, aut evadat occasio. Vide ibidem, num. 35.

Quandiu scrupuloso evidenter non constat quod mutaverit propositum recitandi attente vel advertens, sciens, volens inhaeserit cogitationibus plane alienis inter recitandum officium, credere potest, se satisfacisse suae obligationi, cum hoc sit privilegium scrupulorum. Vide ib., n. 36.

ARTICULUS III. *Quoad ea quae concernunt integritatem, et continuationem, et formam recitandi divinum officium.*

SUMMARIUM. 1. Omittens culpabiliter integrum divinum officium peccat mortaliter. - 2. An is committat tot numero peccata, quot omittit Horas? - 3. Probabilius tenetur in confessione explicare, quod omisit totum officium. - 4. Probabile est etiam, quod is non teneatur explicare in confessione, quod omisit totum officium, aut tales et tot Horas. - 5. Peccat mortaliter, nedum omittens totum integrum officium, sed etiam omittens culpabiliter eius partem notabilem. - 6. Notabilis pars est omissio unius integrae Horae minoris. - 7. Sic etiam notabilis pars est omissio laudum, unius nocturni, aut alterius similis aequivalentis partis. - 8. Omittere minorem partem, quam totam parvam horam, aut simile aequivalens non est peccatum mortale. - 9. Probabile est esse tantum peccatum veniale omittere totas Vesperas Sabbati Sancti. - 10. Alii tamen sentiunt contra. - 11. Omittere culpabiliter interruptim per totum officium quantitatem aequivalentem integrae parvae Horae, est peccatum mortale. - 12. Omittens ut supra notabilem partem officii probabilius committit unum solum peccatum mortale, quamvis simul sit sacerdos, parochus et monachus. - 13. Qui notabilem partem divini officii culpabiliter, seu etiam inculpabiliter ex oblivione omisit, si recordetur eadem die, tenetur sub mortali adhuc supplere. - 14. Si vero recordetur altera die, non tenetur supplere. - 15. Qui dubius, an recitaverit aliquam Horam, si nullam habeat rationem, aut coniecturam quod recitaverit, tenetur recitare seu repetere. - 16. Si vero habeat rationem aliquam, vel coniecturam quod recitaverit, non obligatur recitare seu repetere. - 17. Et a fortiori non tenetur repetere, qui certo scit se dixisse aliquam Horam, et solum dubitat, an integre eam dixerit, seu aliquid in ea omiserit. - 18. Qui inter publicam canonicarum Horarum recitationem ex officio, vel superioris mandato occupantur in parandis libris, in praevidendis antiphonis, in pulsandis organis, in sonandis campanis, et huiusmodi, non tenentur repetere quae aliis, ipsis non audientibus nec recitantibus, canunt seu recitant. - 19. Quamvis aliqui probabile censeant eos satisfacere, qui cum sola attentione assistunt integrae horae a musicis decantatae; tamen oppositum est tenendum. - 20. Psalmi, hymni, antiphonae, et huiusmodi, quae solo organo, vel alio musico instrumento sine humana voce personantur, debent a religiosis in choro submissa voce recitando suppleri. - 21. Alii tamen docent oppositum, insuper docentes organaedum, qui choro organis musicis alternis versibus respondit, non esse obligatum ut voce etiam proferat, ad n. 22. - 23. Integre recitatur divinum officium, quod etiam privatim recitatur cum socio, seu sociis alternatim versus recitando. - 24. Unde potest licite recitari divinum officium etiam privatim a quatuor, vel octo simul, dummodo non constituatur nisi duplex chorus. - 25. Integre et licite recitatur divinum officium cum socio etiam laico, non obligato, non attento, imo non audiente, dummodo ipse recte recitet alternatim versus et ab obligato ad officium attente audiatur. - 26. Qui in choro, vel cum socio divinum officium recitando nondum absolutis alterius chori seu socii versibus, praeproperat notabiliter incipere suos, peccat graviter, vel leviter iuxta materiae quantitatem. - 27. Item peccat graviter, vel leviter iuxta materiae quantitatem, qui recitat divinum officium syncopando, mutilando, glutiendo, seu absorbendo syllabas, seu medias, sive ultimas, nisi tamen id fieret involuntarie ex naturali linguae defectu. - 28. Qui ob alterius chori defectum, vel ob strepitum aliqua ab altera parte prolata non percipit, adhuc satisfacit, nec est opus quidquam repetere. - 29. Et hoc est verum, etiamsi quis sit surdus, et inde alterius chori partem audire non valeat; quod tamen alii negant. - 30. Officium

divinum nedum est recitandum integre, sed etiam continue, ita ut una Hora canonica coepta, debeat tota dici usque in finem continue, nec possit licite interrumpi sine iusta causa. - 31. Unde graves doctores dicunt quod si in eadem Hora, vel psalmo absque rationabili causa fiat magna et longa interruptio, sit peccatum mortale, nisi repetatur totum. - 32. At vero per se praescindendo a scandalo et contemptu non erit mortale, sed solum veniale, Horam canonicam coeptam absque omni rationabili causa interrumpere etiam notabiliter per multas horas. - 33. Imo, si iusta et rationabilis aliqua causa interveniat, nullum, nequidem veniale peccatum est, interrumpere paulisper recitationem divini officii. - 34. Quae sint huiusmodi iustae causae? - 35. Matutinum potest licite etiam sine ulla causa dividi tota nocte a Laudibus. - 36. Imo multi dicunt id esse etiam laudabile. Quando dividitur a Laudibus debet in fine addi *Pater noster*, et probabilius etiam addi debet oratio diei sine aliis commemorationibus. - 37. Probabilius est etiam, quod initio Laudum divisarum non debeat dici *Pater noster* et *Ave*, quamvis consultum et laudabile sit illa dicere. - 38. Probabilius etiam posse separari in Matutino Nocturnum a Nocturno, dummodo interruptio sit tantum dimidia, vel unius horae; tenent varii doctores. - 39. Pro recitando divino officio ab omnibus Breviario Romano adstrictis, servanda est omnino forma generalis Breviarii editi iussu S. Pii V et confirmati a Clemente VIII et correcti, novisque hymnis adornati ab Urbano VIII. - 40. Qui autem a ducentis annis a dicta constitutione S. Pii V utebantur aliis Breviariis, possunt adhuc illis uti. - 41. Clerici et religiosi adstricti Breviario Romano non satisfaciunt praeecepto, sed mortaliter peccant, si recitant officium ex alio Breviario peculiari aliquius Ecclesiae vel religionis. - 42. Econtra clerici et religiosi adstricti Breviario propriae Ecclesiae vel religionis (nisi aliud specialiter pro ipsis post d. Constit. S. Pii V a Sancta Sede sit cautum) non peccant, si in privata recitatione divini officii utantur Breviario Romano. - 43. Forma recitandi divinum officium nedum servanda est secundum dictum Breviarium, sed etiam secundum proprium Kalendarium, seu directorium, recitando quolibet die, prout ibi signatur. - 44. Unde peccat mortaliter, nec satisfacit praeecepto, qui, data opera, mutat officium huius diei in aliud officium notabiliter brevius. - 45. Imo peccat probabilius etiam mortaliter, qui, data opera, sine iusta causa mutat officium huius diei in aliud, licet aequivalens seu etiam longius. - 46. Qui culpabiliter recitavit officium de martyre, cum esset recitandum de confessore, non tenetur totum repetere, sed sufficit, si repetat illa, quae sunt confessoris propria. - 47. Si autem inculpabiliter per inadvertentiam recitavit officium de martyre, cum esset recitandum de confessore, licet consultus et laudabilius sit illa repetere, non est tamen obligatorium, neque sub veniali. - 48. Qui per inadvertentiam seu errorem incipit recitare officium non praescriptum et recitato iam Matutino, primum advertit errorem, si nolit ab initio repetere, uti esset consultum et laudabile, sufficit, quod ex tunc errorem corrigat et recitet officium praescriptum illius diei quoad reliquas Horas. - 49. Qui per inadvertentiam, vel errorem hodie recitavit officium crastinum, debet cras iterum recitare illud officium iam hodie celebratum. - 50. Qui sic erravit, debet potius eo anno penitus illud officium omittere, quam Rubricas invertere illud in alium diem transferendo. - 51. Plura consimilia, *remissive*. - 52. Generaliter loquendo omnis clericus, sive saecularis, sive regularis existens etiam pluribus annis extra suam dioecesim, aut monasterium, sed solum tanquam peregrinus et advena, potest recitare officium de Sanctis, de quibus recitaret, sive ipse existeret in sua dioecesi aut in suo monasterio, ad n. 53. - 54. Regulares vero choro addicti debent semper recitare officium, quod recitatur in illo conventu, in quo, sive ut moradores, sive ut hospites existunt. - 55. Forma recitandi divinum officium iuxta Kalendarium et

Breviarium Franciscanum servanda est ab omnibus religiosis et monialibus existentibus sub obedientia ministri generalis Ordinum Minorum. — 56. Etiam moniales tam S. Clarae, quam tertii ordinis, quamvis sint sub gubernio ordinariorum possunt uti nostro Breviario Franciscano. — 57. Etiam tertiarii nostri ordinis in saeculo degentes possunt uti nostro Breviario Franciscano. — 58. Tam fratres, quam tertiarii in saeculo degentes, qui ratione episcopalis dignitatis, aut alterius muneris, sunt de gremio alicuius Ecclesiae et ipsius choro intervenire debent, tenentur recitare officia, quae sunt particularia illius Ecclesiae et dioecesis, secus vero si de gremio fuerint, choro tamen nullatenus sint obligati. — 59. Generaliter autem loquendo Episcopus regularis debet officium recitare iuxta ritum suae dioecesis, non vero Regulae et occurrente festo Regulae in festo dioecesis, hoc erit praefendum. — 60. Communicatio etiam amplissima privilegiorum unius religionis alteri facta se minime extendit ad officia Sanctorum. — 61. Facultas recitandi officium de aliquo Sancto concessa uni ex ordinibus seu congregationibus fratrum seu monialium S. Francisci, non extenditur ad fratres seu moniales alterius congregationis. — 62. Nec admitti debet mutua extensio inter aggregationes Observantium, Reformatorum, Discalceatorum et Recollectorum utriusque familiae. — 63. Multo minus admitti potest eadem extensio de conventu ad alios conventus et de provincia ad alias provincias. — 64. Quamvis officia Sanctorum, quae alicubi supersunt de mense Decembri alias transferri possent in annum sequentem; nunc vero amplius transferri non possunt. — 65. Episcopi regulares, qui ex indulto Sedis Apostolicae gaudent privilegio suae religionis, non possunt de beatis suae religionis recitare officium et in propriis cathedralibus missam celebrare et altare praedictis beatis erigere. — 66. Cappellanus Episcopi, qui cum eo recitat officium, debet se illi conformare. — 67. Non possunt locorum Ordinarii, tam saeculares quam regulares addere Kalendariis, etiam propriis, Sanctorum officia, nisi ea duntaxat, quae Breviarii Romani rubricis, vel sacrorum Rituum Congregationis, seu Sedis Apostolicae licentia conceduntur. — 68. Si festum S. Confessoris transferatur in proxime sequentem diem, in hymno *Iste confessor* nulla fiat mutatio versiculi: sed dicatur *Meruit beatus*, dummodo primae vesperae non sint impeditae. — 69. Translato festo S. Confessoris ultra sequentem diem, in hymno *Iste Confessor* facienda est mutatio versiculi dicendo *Meruit supremos*. — 70. Et hoc, etiamsi tali confessori perpetuo translato sit fixa dies assignata. — 71. Officium seu festum translatum, quamvis posset in diem immediate sequentem transferri, seu reponi, non debet recitari, seu celebrari ante alia festa prius translata, quando sunt aequalis ritus. Aliter tamen hodie est servandum ob contraria posteriora decreta. — 72. Si occurrerint, vel fuerint transferenda duo festa eiusdem ritus, quae unica die occurrerant, quorum unum sit universale et alterum particulare alicuius dioecesis, vel religionis, prius fiat de universalis, deinde de particularis, nisi obstat ratio maioris dignitatis. Aliter tamen hodie est servandum ob contraria recentiora decreta. — 73. Si plura sint transferenda festa, quae eadem die occurrunt et quibus non convenit ratio maioris dignitatis, attendatur in eorum repositione maior apparatus, vel populi concursus, ex quo vocatur etiam maior solemnitas; supposito tamen, quod sint eiusdem ritus. — 74. Si simul sint transferenda festa S. Marci evangelistae, et SS. Apostolorum Philippi et Iacobi, prius reponatur festum S. Marci, deinde festum Apostolorum. — 75. Si vero simul sint transferenda festa S. Iosephi et Annuntiationis, prius reponatur officium Annuntiationis et deinde S. Iosephi. — 76. Confessarii et cappellani monialium possunt missam celebrare de Sancto cuius officium recitatur ab ipsis monialibus in choro, sed cum missali Romano et de communi, ad num. 77. — 78. Confessarii et cappellani monialium possunt etiam recitare officium, quod recitatur ab ipsis monialibus, sed cum Breviario Romano

et de communi. — 79. Regulares tenentur sub ritu duplici primae classis cum octava ad officium tam dedicationis quam titularis ecclesiae conventus, in quo morantur. — 80. Item sub eodem ritu, sed sine octava tenentur ad festa sanctorum, qui provinciis regularium praesunt tanquam earum patroni, seu titulares. — 81. Regulares tenentur celebrare festum de dedicatione ecclesiae cathedralis, sed sub ritu duplici secundae classis et sine octava. — 82. Officia autem de patrono principali loci conventus, ac de patrono seu protectore principali civitatis, regni aut provinciae et de titulari ecclesiae cathedralis tenentur regulares celebrare sub ritu duplici primae classis et sine octava. — 83. Ad officia vero de patronis minus principalibus, ac de Sanctis dioecesium non tenentur, nisi sint descripta in Calendario, et tunc non sub alio ritu, quam ibi assignato. — 84. Ad hoc autem, ut regulares teneantur ad officia patronorum principalium et clerici saeculares etiam ad officia patronorum minus principalium, debent esse electi in patronos, iuxta conditiones praescriptas in decreto emanato de ordine Urbani VIII, quod hic ad uberius notitiam datur. — 85. Approbatio Sancti patroni, seu protectoris principalis solet concedi pro unico solo. — 86. Regulares exempti utentes Breviario Romano an possint recitare officia de patronis minus principalibus et de S. dioecesium, seu solitis recitari a clero saeculari? — 87. Quando permittitur fieri officium aliquod per ditiones subiectas Caesari, per has intelliguntur etiam urbes imperiales et omnes provinciae, ditiones et loca quae sunt feuda imperii. — 88. Locorum Ordinarii, tam saeculares quam regulares, nequeunt propria auctoritate quovis praetextu mutare ritum, qui habetur in Calendario Romano, seu rubricis Breviarii, in altiorum ritum, neque extendere concessa officia de loco ad locum. — 89. Officium recitatur sub ritu duplici minori de illo Sancto cuius habetur reliquia insignis. — 90. Qui recitant officium de Sancto de quo habent insignem reliquiam in propria ecclesia, si celebrent eo die in alia ecclesia, debent omittere *Credo*. — 91. De Sancto, cuius habetur corpus, vel insignis reliquia, non potest fieri officium, nisi reperiatur in Martyrologio Romano. — 92. Dedicationis festum et officium extra actum consecrationis non potest amplius mutari ab Episcopo inconsulta Sede Apostolica. — 93. Si in locis dioecesis nullus reperiatur electus patronus, tenetur dioecesis non solum ad festum de patrono civitatis, sed etiam ad octavam. — 94. In patronorum seu protectorum praecedentia servandus est ordo hierarchiae Ecclesiae, et inter ordinem hierarchicum anterioritas in electione. — 95. Canonici, sub onere et obligatione restitutionis fructuum, tenentur psallere seu canere in choro cum aliis, et non satisfaciunt si solum assistant et intersint Horis. — 96. Canonici ex decencia debent alta voce cantare in choro, et Episcopus potest illos ad hoc hortari, sed non cogere. — 97. Extra chorum ipsi canonici et quicumque alii, quando soli recitant, non obligantur tam alte loqui, et recitare, ut circumstantes possint audire. — 98. Probabilius tamen privatim et soli recitantes, debent ita alte proferre verba, ut possint ipsimet ea audire. — 99. Multi autem tenent sufficere, quod quocunque minimo sono, seu voce absque syllabarum confusione verba distincte pronuntient. — 100. Et hoc maxime pro regularibus ob privilegium a Leone X concessum Fratribus Minoribus, ut possint Horas canonicas mentaliter persolvere, ad num. 101. — 102. Litaniae in festo S. Marci et tribus diebus Rogationum, sunt pars divini officii, adeoque recitandae sunt de praecepto sub mortali. — 103. Et quidem recitandae sunt proprio mane, nec possunt recitari vespere pridie. — 104. Adstricti Breviario Romano non tenentur, diebus in Breviario notatis, recitare officium B. M. V., officium defunctorum (excepto die Animarum), psalmos graduales et poenitentiales. — 105. Excipiuntur tamen illae ecclesiae, in quibus adest consuetudo recitandi officium B. M. V., quae adhuc est servanda. — 106. Canonici tenentur recitare in choro officium defunctorum, psalmos gradua-

les et poenitentiales solum iuxta constitutionem S. Pii V et non alias. - 107. Et qui praedicta non recitant, non peccant; observanda tamen sunt novissima decreta, quae adducuntur cum suis adnotationibus. - 108. Officium B. M. V. tenentur canonici adhuc recitare, ubi vigebat talis pia consuetudo. - 109. Imo officium B. M. V. debet dici in choro, etiam in Dominicis, si aderat consuetudo. - 110. Et tempore paschali recitari debet sine *Alleluia*. - 111. Habentes indultum recitandi aliqua officia singulis hebdomadibus, vel singulis mensibus in diebus non impeditis aliquo festo duplici, vel semiduplici, non possunt illa recitare in diebus Quadragesimae, Adventus, Vigiliarum, Quatuor Temporum et

- 1 Omittens culpabiliter integrum divinum officium, peccat mortaliter. *Communissima*. An autem is committat tot numero peccata, quot
- 2 omittit Horas? Variant doctores. Caietanum enim, Toletum, et alii cum Lessio l. 2, c. 47, num. 53, dicunt, tot committere peccata, quot Horas omittit; et sic, si integrum omittit officium, septem distincta peccata in confessione numeranda committit, quia septem Horae, ut dicunt ipsi, sunt septem distincta praecepta. Alii vero communius et verisimilius tenent, ipsum committere unum solum peccatum, gravius tamen, quia est unicum praeceptum de recitando integro officio unius diei, cuius singulae Horae sunt pars; omnes enim Horae unum complent officium, tanquam unum formale obiectum unius debiti et unius omissionis. Sic Navarrus, Silvester, Suarez, Vasquez, Bonacina, et alii passim cum Tamburin. l. 2 Decalog., cap. 5, § 2, num. 9; Sporer tom. 3 Tract., append. de Horis canon., c. 2, n. 92; Herincx disput. 2 de Horis canonic., qu. 1, n. 8; Reiffenst., Theol. moral., tract. 6, dist. 1, qu. 3, num. 29; Gobat tract. 5 Theol. experiment., n. 617; Donat. tom. 4 Prax. rerum regul., tr. 18, qu. 38, ubi dicit, quod in hoc
- 3 omnes consentiunt. Ille tamen probabilius tenetur in confessione explicare quod omisit totum officium, quia, licet unicum peccatum commiserit, est tamen notabiliter gravius, et in communiori et veriori sententia, circumstantiae notabiliter aggravantes sunt explicandae in confessione, ut cum aliis notant Sporer l. c., num. 92; Henno tom. 1, tr. 1 in Decal., disp. 1, art. 7, concl. 1, et alii plures; et hoc maxime ob efformandum iustum iudicium de statu poenitentis, et ob imponendam ei debitam poenitentiam, nam aliud iudicium est de omissione totius integri officii, seu omnium septem Horarum, quam unius solius Horae, maiorque poenitentia est iniungenda pro omissione totius, quam pro omissione unius solius partis; sicut aliud iudicium est de furto mille florenorum, quam decem, maiorque poenitentia est iniungenda pro illo furto, quam pro hoc; adeoque semper in confessione debet quis explicare numerum et qualitatem Horarum, quas omisit; maxime etiam, quia, ut fuit dictum supra sub n. 2, plures doctores tenent, tot numero peccata distincta committi, quot horae

Rogationum, etiamsi in indulto nulla sit facta de his diebus specialis mentio. - 112. Nec in diebus, in quibus ponendum sit officium de festo duplici, vel semiduplici translato. - 113. Habentes indultum recitandi officium de SS. Sacramento in feriis quintis per annum quomodo debeant illud recitare et de ipso missam celebrare? - 114. Ad Horas omnes, quae recitantur in choro, debent ardere duae saltem candelae in altari. - 115. Assignantur officia B. M. V. in toto Statu Ecclesiastico ex obligatione celebranda ex novissimo decreto. - 116. Pro coronide feruntur varia a Sacr. Congr. Rituum resoluta dubia.

omittuntur. Probabile autem est etiam, quod 4 is non teneatur in confessione explicare quod omiserit totum integrum officium, aut tales et tot Horas, sed sufficiat quod dicat: *Peccavi mortaliter omissione divini officii*. Sic cum aliis notat Sporer l. c., n. 92, et alii plures tenentes istam sententiam, nedum probabilem, sed et probabilior, quia totalitas est tantum circumstantia aggravans intra eandem speciem.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

Quamplurima sunt, quae in hoc auctoris nostri articulo Romanis censoribus minime arident. Et sane quis ferre posset opinionem illam esse probabilior, quae negat in confessione exprimendum esse numerum et qualitatem Horarum, quas clericus omisit? Haec namque opinio, nedum probabilior, sed omni etiam probabilitate caret. Etenim si clericus confiteretur duntaxat generice: *Peccavi mortaliter omissione divini officii*: quodnam esse posset confessarii iudicium? Quonam pacto poenitens suum, uti revera est, fateretur peccatum? Certe maius ac gravius peccatum committit, qui totum integrum officium divinum omittit, quam qui unam vel alteram Horam; magis obnoxius est restitutioni, qui quinque horas omisit, quam qui duas tantummodo, uti recte advertit etiam Lucius noster. Ipse itaque recte se gessisset, si opinionem hanc veluti improbabilem, nulloque solido suffultam fundamento reiecisset.

Verum Lucio nostro placent omnino, nisi me fallit animus, sententiae illae, quae magis magisque benignitatem redolent, quaeque obligationem minuunt. At non recte id quidem. Hinc falsum omnino est, esse tantum peccatum veniale omittere minorem partem, quam totam parvam Horam, si per *10 minorem partem* intelligat auctor noster, uti reapse intelligit, ultra dimidiam horam; nam, admissa hac opinione, si quis tres unius Horae psalmos omitteret, et reliqua recitaret, non peccaret mortaliter, quod nemo sanae mentis dixerit: nam omitteret minorem partem, quam totam parvam horam.

Falsa quoque est opinio illa, quae adstruit, peccatum tantummodo esse veniale, omittere Vesperas Sabbati sancti, quamque Lucius no-

ster obviis ulnis amplexatur. Nam Vesperae Sabbati sancti integram constituunt officii Horam; qui autem integram horam omittit, lethaliter peccat; quia materiam gravem, notabilemque partem omittit, ut fere omnes fatentur theologi.

Ex his sequitur quod si omittens notabilem officii partem, sit beneficiarius et sacerdos, duplex committit peccatum, contra duplicem virtutem, religionem scilicet et iustitiam, ut recte P. Concina cum innumeris pene aliis defendit, qui etiam contrariam sententiam laxam vocat. Et sane quod peccet etiam contra iustitiam, evidens est; nam ut bene sciteque advertit Continuator Tournely: *Obligatio recitandi divinum officium in beneficiario, est iuris naturalis praecipue nunc, cum beneficia praecise propter Horarum recitationem fundata sint. Hinc inter fundatorem et beneficiarium pactum quoddam de recitando officio intercedit; quod est contractus quidam, Do ut facias, et beneficium datur propter officium. Porro pacta et conventiones iure naturali servari debent; igitur beneficiarii, non solum ex religionis virtute, sed etiam ex iustitia commutativa restituere tenentur, saltem post sex menses, secundum Pii Quinti mentem, sub hoc onere beneficium, quod eis collatum est, et ab eis acceptatum.*

Curare debent itaque omnes illi, qui officium divinum recitare tenentur, ut ipsum recitent integre et perfecte, absque praecipitantia atque syllabarum contractione. Integre nimirum, id est voce et pronuntiatione articulata et sensibili, nisi impotentia excuset.

Et sic, qui in pulsandis organis longo tempore occupatur, dum in choro Horae canonicae persolvuntur, debet submissa voce, et per se illa recitare, quae ipse non audit. Sic etiam clericus, qui ob strepitum, aut alia de causa, ut si surdaster sit, partem alteram recitantem nullo modo percipit, nec verba audit, tenetur ex se repetere; alioqui non satisfaceret praeccepto, quia omitteret notabilem officii partem, si nihil perciperet. At si isti attenderent quantum possent ad aliam partem psallentem, et per eos non staret quin conarentur percipere et audire quae dicuntur, tunc suae obligationi satisfacerent, nec tenerentur postea privatim recitare.

RESPONSIO AUCTORIS.

Quis ferre posset (ait hic R. theologus) opinionem illam esse probabilior, quae negat in confessione exprimendum esse numerum et qualitatem Horarum, quas clericus omisit? Haec opinio nedum probabilior, sed omni etiam probabilitate caret. Ast debebat advertere theologus, quod ego ibi, sub num. 3, concludo probabilius contrarium. Quod autem

subiicio, num. 4, est ad eruditionem, ut legentes percipiant etiam, quid sentiant alii. Sicuti etiam, quamvis ex opinione auctorum ibi allegatorum sub num. 9 trado probabile esse, peccare tantum venialiter omittentem totas Vesperas Sabbati sancti, subiungo tamen n. 10. La Croix autem dicit, omittere Vesperas Sabbati sancti *communiter censetur mortale*, etc.

Peccat mortaliter nedum omittens totum integrum officium, sed etiam omittens culpabiliter eius partem notabilem. *Communis.* Notabilis autem pars sufficiens ad constituendum peccatum mortale est omissio integrae unius Horae minoris, v. g. Tertiae, Sextae aut Nocturnae. Sic fere communis doctorum, cum Donato, Prax. rer. regul., t. 4, qu. 39; Verricell. 1 part. Moral., tract. 8, Miscellan., quaest. 58; Stoz lib. 1, part. 3, n. 380; La Croix lib. 4, num. 1202, qui omnes referunt sic etiam declarasse Sacram Congregat. Cardinalium. Sic etiam notabilis pars sufficiens ad mortale est omissio laudum, unius nocturni, aut alterius similis aequivalentis partis. Sic Suarez lib. 4 de Oratione, cap. 25, num. 15; Henno loc. cit., art. 7, conclus. 1; Illsung tom. 5, n. 39; Sporer l. c., n. 39, cum pluribus ibi citatis.

Omittere minorem partem, quam totam partem Horam, aut simile aequivalens, non est peccatum mortale. Sic Lessius, Bonac., Laym., 9 Garcias, Bonartius, Tambur., Gobat cum La Croix lib. 4, n. 1202, et alii multi cum Stoz lib. 1, part. 3, n. 381, contra Suarez, Sanch., Escobar, Reginald., Dianam volentes, omissionem mediae partis unius parvae Horae esse mortalem. Imo probabile est esse tantum peccatum veniale omittere totas Vesperas Sabbati sancti, cum sit tam exiguae partis omissio, et quidem in die tam laeto, in quo iam praecessit tam longum officium; Tambur. in Decal., lib. 2, cap. 5, § 2, n. 11; Pelliz. tom. 1, tract. 5, cap. 8, num. 93; Sporer l. c., n. 93; Gobat l. c., num. 690. Marchant. Franciscus Bonae Spei, et alii. La Croix autem loc. c., num. 1204, dicit quod omittere totas vespas Sabbato sancto communiter censetur mortale, non ob quantitatem, sed qualitatem quia nempe sunt integra Hora, et continent magnum mysterium.

Omittere culpabiliter interruptim per totum officium quantitatem aequivalentem integrae parvae Horae, est peccatum mortale; qui enim per plures diversas Horas psalmum, vel partem aliquam hinc inde omittit, iste censetur omittere notabilem quantitatem officii, quia licet secundum se seorsim sumptae non sint partes notabiles, simul tamen aggregatae notabilem divini officii partem constituunt; partes enim spectantes ad unum totius diei officium coalescunt in unum et omissio expendi debet ex respectu ad totum officium, circa quod illae partes conficiunt notabilem quantitatem. Sporer

- l. c., n. 95; La Croix l. c., n. 1203, et alii contra alios sentientes contrarium.
- 12 Omittens ut supra notabilem partem officii probabilius committit unum solum mortale peccatum, quamvis simul sit sacerdos, parochus et monachus. Sic Tamburin. in Decalog., lib. 2, cap. 5, § 1, n. 33; Reiffenst., Theol. moral., tract. 6, dist. 1, qu. 3, num. 30; Herincx disp. 2 de Horis canonic., qu. 1, n. 9; Diana part. 1, tract. 12 de Horis canon., resol. 5; Burgh. centur. 3, cas. 81; Castropal. tract. 7, disp. 2, part. 1, § 2, num. 29; Gobat, Theolog. experim., tract. 5, n. 580; Pellizzar. tom. 1, tract. 5, cap. 8, num. 96; La Croix lib. 6, part. 2, n. 1122, cum Sanchez, Henriq., Homobon., Filliuc., et aliis ibi citatis contra Suarez, Bonacinam, Fagundez, Lessium, Sanig, Layman, et alios volentes quod duo specie peccata committat specialiter in confessione exprimenda, unum contra virtutem religionis, ratione ordinis vel professionis religiosae, alterum contra virtutem iustitiae, ratione beneficii, ratione cuius tenetur ex iustitia ad restitutionem fructuum ad ratam omissionis; ast ad istorum rationem respondetur cum supradictis doctoribus quod beneficiarius omittens Horas non peccat contra iustitiam, sed tantum contra religionem ac praeceptum Ecclesiae, quae talem obligationem restitutionis beneficiariis imposuit, non tanquam debitam ob laesionem iuris alieni, sed tantum velut poenam delicti; cum, ut patet, tum ex Concilio Lateranensi sub Leone X, sess. 9, tum ex Const. 135 S. Pii V, incip. *Ex proximo*, ubi imponitur talis restitutionis obligatio, imponatur solum facienda, si post sex menses a die beneficii obtenti beneficiatus divinum officium non dixerit. Quod si talis obligatio restitutionis esset debita ex iustitia, oriretur statim a prima die obtenti beneficii.
- 13 Qui notabilem partem divini officii culpabiliter, seu etiam inculpabiliter ex oblivione omisit, si recordetur eadem die, tenetur sub mortali adhuc supplere, cum pro tota die vigeat obligatio. *Communis*. Si autem recordetur altera die, non tenetur supplere, quia, cum quodlibet officium sit affixum propriae diei, ea die transacta, transit etiam obligatio; unde nec tenetur amplius supplere, quod inculpabiliter ex oblivione omisit, nec supplere potest, quod omisit culpabiliter, cum iam mortaliter violaverit obligationem de recitando illa die, pro qua culpabiliter omisit. *Communis*.
- 15 Qui est dubius an recitaverit aliquam Horam, v. g. Primam, Tertiam et huiusmodi, si nullam habeat rationem vel coniecturam, quod recitaverit, tenetur recitare seu repetere; quia praeceptum est in possessione, cum certa sit obligatio recitationis et dubia recitatio. *Communis*.
- 16 Si vero habeat rationem aliquam vel coniecturam, quod recitaverit, non obligatur recitare seu repetere, ut tradit communis doctorum; imo male faceret, si in tali casu repeteret, ut docent Sanchez lib. 7 Consil. moral., cap. 2, dub. 34, et Sporer loc. c., num. 97, et alii. Et a fortiori non tenetur repetere, qui certo scit, se dixisse aliquam Horam et solum dubitat, an integre eam dixerit, seu aliquid in ea omiserit; quia, posito principali facto, in dubio praesumitur accessorium ex communiter contingentibus. Sanchez l. c.; Sporer loc. c.; Layman lib. 4, tract. 1, c. 5, n. 11; Navarr. c. 13 de Orat., et alii passim.
- Qui inter publicam Horarum canonicarum recitationem ex officio vel superioris mandato occupantur in parandis libris, in praevidendis antiphonis seu lectionibus, in pulsandis organis, inthurificandis altaribus, in sonandis campanis et huiusmodi, non tenentur repetere ea, quae alii, ipsis non audientibus, nec recitantibus canunt, seu recitant, quia chorus, cui inserviunt, supplet pro ipsis. *Communis*.
- Quamvis aliqui apud Pellizzarium, Manual. reg., tom. 1, tract. 5, c. 8, n. 42, et Tambur. l. 2 Decalog., c. 5, § 2, n. 11, probabile censeant eos satisfacere, qui cum sola attentione externa assistunt integrae Horae a musicis decantatae; tamen oppositum est tenendum, quia tales simpliciter audientes non orant vocaliter, nec orationem illam musicorum faciunt suam, cum non alternent cum ipsis. Sporer l. c., num. 99; Gobat l. c., num. 705; Sporer l. c., n. 1199, et alii.
- Psalmi, hymni, antiphonae et huiusmodi, quae solo organo, vel alio musico instrumento sine humana voce personant, debent a religiosis in choro submissa voce recitando suppleri, cum sola organi pulsatio non sit oratio, nec attendendo simpliciter ad organum, attendatur orationi. Sic passim doctores et praxis fere communis. Quamvis tamen Sanchez lib. 7 Consil. moral., c. 2, dub. 26, aperte doceat oppositum, et nec id improbabile censeat Sporer l. c., n. 99. Unde idem Sanchez ib., aliis cit., Sotus, Navarr., Aragon., Rodriguez apud Layman lib. 5, tract. 1, c. 5, n. 7, docent organaedum, qui choro organis musicis, alternis versibus respondet, non esse obligatum, ut voce etiam proferat.
- Integre recitatur divinum officium quod etiam privatim recitetur cum socio seu sociis alternatim versus recitando. *Communis*. Unde potest licite recitari divinum officium etiam privatim a quatuor vel octo simul, dummodo non constituatur, nisi duplex chorus et alternis versibus recitentur psalmi et hymni; antiphonae autem, responsoria, capitula, lectiones et orationes possunt licite recitari ab uno solo vel a pluribus, omnibus aliis attente audientibus. At nequeunt duo vel quatuor recitare totam primam mediam partem Matutini v. g. et

alteram mediam audire a sociis; neque possunt duo recitare omnes psalmos et postea a tertio audire lectiones, quia hoc esset recitare per tres choros contra morem ecclesiasticum et communem consuetudinem Ecclesiae, quae non concedit recitari officium divinum cum socio vel sociis, nisi alternatim in forma chori, alternis versibus recitando. Sporer l. c., n. 105, cum pluribus ibi citatis; La Croix lib. 4, n. 1298, cum multis ibi citatis, et alii passim.

25 Integre et licite recitatur divinum officium cum socio etiam laico non obligato, non attento, imo non audiente, dummodo ipse recte recitet alternatim versus, et ab obligato ad officium attente audiantur. Diana p. 7, tr. 11, resol. 6; Pellizzar. tom. 1, tr. 5, c. 8, n. 91; Stoz lib. 1, par. 3, n. 454; Gobat, Theolog. experimen., tr. 5, n. 691; La Croix loc. cit., n. 1295, et alii passim.

26 Qui in choro vel cum socio divinum officium recitando, nondum absolutis alterius chori seu socii versibus, praeproperat notabiliter incipere suos, peccat graviter vel leviter iuxta materiae quantitatem, quia ultra quod partem anticipatam non communicat alteri choro seu socio, non percipit ipsemet versiculos a choro vel socio recitados. *Communis* cum Sporer l. c., num. 101; Henno tom. 1 Tract. in Decalog., disp. 1, art. 7, concl. 1, resol. 4. Item peccat graviter vel leviter iuxta materiae quantitatem, qui recitat divinum officium syncopando, mutilando, truncando, glutiendo seu absorbendo syllabas, sive medias sive ultimas; nisi tamen id fieret involuntarie ex naturali linguae praecipitantia aut balbutie, quia tunc nullum esset peccatum. *Communis* cum Sporer l. c., n. 100, 102 et 103; Henno l. c., resol. 3.

28 Qui ob alterius chori defectum, vel ob strepitum aliqua ab altera parte prolata non percipit, adhuc satisfacit, nec opus est quidquam repetere, quia alioquin multi orirentur scrupuli, ad quos removendos habemus privilegium. Bonartius lib. 3, cap. 45, num. 4; Gobat, Theolog. experiment. tract. 5, num. 692; Sporer l. c., num. 107; Tamburin. lib. 2 Decalog., cap. 5, § 4, num. 12; Felix Potestas tom. 1, part. 2, num. 444, et alii. Quinimo Tamburinus, quem sequitur Felix Potestas loc. cit., dicit ipsum satisfaceret, quamvis ob socii vel alterius chori defectum, nihil ex iis percipiat; habet enim Tamburinus, l. c., haec praecisa verba: *Sine haesitatione pronuntio, te satisfacere, si attendas quantum moraliter vales, licet propter socii vel alterius chori defectum nihil ex iis percipias; ratio est, quia hoc modo tu praestas id quod potes, nec per te stat quin audias atque per debitam recitationem tuae partis, et attentionem ad alteram partem, eius orationem vel recitationem satis tibi commu-*

nem facis. Et hoc esse verum etiamsi quis sit 29 surdus, et inde alterius chori partem audire non valeat, docent Henno tom. 1, tr. 1 Decalog., disp. 1, qu. 13, art. 3, concl. 1; Leander part. 6, tr. 8, disp. 6, qu. 40, cum Paschal. et aliis apud Felicem Potest. loc. cit., num. 444, quia ex una parte ad impossibile nemo tenetur; leg. *Impossibile* 185 ff. de Regul. iur., et cap. *Nemo potest* 6 de Regul. iur. in 6; et ex alia parte, quod recitatur in choro, est oratio totius chori, adeoque etiam eius, qui non audit, non valens, dummodo choro assistat et attendat. Non enim est credibile, quod benigna mater Ecclesia voluerit illum obligare, vel ad repetendum privatim officium, vel ad omnia, quae ab aliis dicuntur, submisce recitanda, alias vix posset inter cantandum respirare. Tamburinus autem loc. cit., num. 13, quamvis concedat satisfacere surdistrum, etsi nihil percipiat, dummodo quantum potest, attendat; negat tamen satisfacere omnino surdum et ita etiam tenet Mendo verb. *Horae*, n. 33, ubi dicit quod surdus teneatur repetere. Sporer tamen l. c., n. 107, dicit se nihil hic definire aulere.

Officium divinum nedum est recitandum integre, sed etiam continue, ita ut, una Hora canonica coepta, debeat tota dici usque in finem continue, nec possit licite interrumpi sine iusta causa. *Communis*, arg. can. *Nullus* 57 de Consecrat., dist. 1, c. *Presbyter* 1, et cap. *Dolentes* 9 de celebratione Missar., et Clementin. 1 de celebrat. Missarum. Unde graves 31 doctores, ut Navarrus, Medina, Azorius, Vasquez, Marchant. apud Sporer loc. cit., n. 135. Suarez, Baldell., Covarruv., et alii apud La Croix, lib. 4, n. 136, dicunt, quod si in eadem Hora vel psalmo absque rationabili causa fiat magna et longa interruptio, sit peccatum mortale, nisi repetatur totum, quia sic tollitur seu dissolvitur unitas et forma orationis ab Ecclesia instituta; estque species non parvae irreverentiae erga Deum, coeptum cum ipso colloquium sine iusta causa, imo aliqua impertinente actione, seu vana locutione, notabiliter interrompere, quod homo a servo vix toleraret.

At vero per se, praescindendo a scandalo 32 et contemptu, non erit peccatum mortale, sed solum veniale Horam canonicam coeptam absque omni rationabili causa interrompere, etiam notabiliter per multas Horas, quia cum singulae partes sint de per se quaedam preces vel laudes divinae, nec habeant necessariam connexionem cum aliis, sed tantum accidentalem ex ordinatione Ecclesiae, qui eas etiam per multas Horas notabiliter interrompit, dummodo omnes absolvat intra eandem diem, revera adhuc implet substantiam praecepti, quamvis in accidentaliter modo continuationis non servato peccet contra ordinationem Ecclesiae, adeoque

non mortaliter, sed solum venialiter; sic Aragon., Layman, Sanchez, Bonacina, Quintanadven., Pellizzarius, Tannerus, Bassaeus, Sporer, Tamburin., Lessius, Beia, Gobat, Illsung, aliique citati et secuti a La Croix l. 4, n. 1306, Suarez, Diana, et alii apud Sporer loc. cit., num. 136, ubi insuper dicit esse communem. Reiffenstuel, Theolog. moral., tract. 6, dist. 1, quaest. 5, num. 55; Henno tom. 5 Tract. in Decalog., disput. 1, quaest. 3, conclus. 2, et alii passim.

- 33 Imo, si iusta et rationabilis aliqua causa interveniat, nullum, ne veniale quidem, peccatum est interrumpere paulisper recitationem divini officii. Sic praecitati doctores. Tales autem iustae et rationabiles causae variae esse possunt, ut si in confessionali confessarius expectet poenitentes, quorum aliqui, dum recitat Horas, accedunt; si occurrat necessitas succurrendi proximo infirmo, vel aliter indigenti; si eveniat occasio amicum, vel alium salutandi, alloquendi, respondendi, etc., si quis interim aliquid faciat ad tollendam distractionem, aut aliquid in charta notet ad repellendam internam inquietudinem, seu sollicitudinem, et huiusmodi. Sic citati doctores.

- 35 Matutinum autem potest licite etiam sine ulla causa dividi tota nocte a Laudibus. Vide

- 36 verb. *Matutinum*, num. 15. Imo multi dicunt, id esse etiam laudabile. Vide ibid., num. 16. Quando Matutinum dividitur a Laudibus, debet in fine addi *Pater noster*, et probabilius etiam addi debet oratio diei, sine tamen aliis commemorationibus. Vide ib., num. 17. Probabilius est etiam, quod initio Laudum divisarum non debeat dici *Pater noster* et *Ave*, quamvis consultum et laudabile sit illa dicere.

- 38 Vide ib., num. 18. Posse etiam separari in Matutino Nocturnum a Nocturno, dummodo interruptio sit tantum unius aut alterius Horae, tenet probabilius Henno tom. 1 Tract. in Decalog., disp. 1, art. 7, conclus. 2 in fine, quia, dicit, sic fiebat in primitiva Ecclesia, ubi Matutinum caneatur in tribus vigiliis noctis, Laudes in quarta vigilia; et idem censent Lezana tom. 1; cap. 12, n. 16; Gobat tom. 1, tract. 5, n. 67, et Sporer l. c., n. 138, ubi dicit, quod non exigitur gravis ratio ad tollendam omnem culpam eiusmodi separationis per dimidiam circiter horam, et postea dicturus aliud Nocturnum non praemittit necessario *Pater* et *Ave*, ut contra Reginaldum bene docent Azorius tom. 1, lib. 10, c. 8, qu. 4; Gobat l. c., n. 675, et alii.

- 39 Pro recitando divino officio ab omnibus Breviario Romano adstrictis servanda est omnino forma generalis Breviarii editi iussu S. Pii V, Const. incip. *Quod a Nobis*, et confirmati a Clemente VIII, Const. incip. *Cum in Ecclesia*, et ab Urbano VIII correcti et novis hymnis adornati, Const. incip. *Divinam psalmodiam*;

quarum trium constitutionum summarium habes supra art. 1, num. 10, 11 et 12. Dicitur 40 autem notanter: *Ab omnibus Breviario Romano adstrictis*, quia S. Pius V in cit. Const. incip. *Quod a Nobis*, confirmata a dictis Clemente et Urbano octavis, excipit Ecclesias illas et religiones, quae a ducentis annis fuerunt alio Breviario usae illisque indulget servare suam antiquam formam, et uti dictis suis propriis Breviariis.

Clerici et religiosi adstricti Breviario Romano 41 non satisfaciunt praecepto, sed mortaliter peccant, si recitent officium ex alio Breviario peculiari alicuius Ecclesiae vel religionis, v. gr. Ambrosianae, Dominicanae et huiusmodi. *Communis*, arg. cit. Const. S. Pii V, incip. *Quod a Nobis*, ubi expresse statuitur, eum, qui suae Ecclesiae vel religionis formam non custodit, praecepto non satisfactorum; praecepto autem non satisfacere, quamvis esset etiam per unicum diem, est materia gravis.

E contra clerici et religiosi adstricti Breviarii 42 propriae Ecclesiae vel religionis (nisi aliud specialiter pro ipsis post dictam Constitutionem S. Pii V a S. Sede sit cautum) non peccant, si in privata recitatione divini officii utantur Breviario Romano; quia tunc conformes se reddunt Ecclesiae Romanae, quae est mater omnium Ecclesiarum; unde merito praesumendum est, id non displicere Pontifici, maxime cum S. Pius V in d. Const. loquatur de choro, et insuper de iis dicat: *Quibus inveteratum illud ius psallendi suum officium non adimimus*, quibus verbis, ut vides, illas Ecclesias et religiones ab hac nova lege eximit quasi privilegio; privilegio autem utimur, quando volumus; cum liberum sit unicuique iuri suo renunciare, c. *Si de terra* 6 de Privileg., et l. *Si quis in scribendo* 29 Cod. de Pactis; et sic expresse tenent Sa, verb. *Horae*; Busemb. lib. 4, c. 2, dub. 33; Lessius lib. 2 de Iustit., c. 37, num. 74; Portell., verb. *Horae*; Diana part. 2, tr. 12, resol. 10; Sporer l. c., n. 114, et alii contra Suarez de Oratione, lib. 4, c. 23, num. 6; Herinx de Horis canonicis, disp. 2, quaest. 2, num. 11, et alios oppositum sentientes, praesertim de religiosis, qui vi professionis suae non improbabiler tenentur ad ritum sui ordinis, abstrahendo ab omni dioecesi.

* Quorum sententia omnino sequenda est, cum qui ordini vel Ecclesiae proprio ritu in divini officii recitatione utenti ascripti sunt, eo ritu in canonicis Horis persolvendis uti teneantur. Itaque Sac. Congr. Conc. (vide Cuniliati tr. 4, de primo Decalog. praecept., c. 11, § 4, n. 1) apud Garciam de Benefic., p. 3, cap. 1, num. 155, de hoc consulta respondit: *Habentes Breviarium ante ducentos annos institutum, non satisfacere recitando, etiam extra chorum, iuxta formam Breviarii novi Pii V, si hoc in*

sua Ecclesia non fuerit receptum de consensu Episcopi et capituli *.

43 Forma recitandi divinum officium, nedum servanda est secundum dictum Breviarium, sed etiam secundum proprium Kalendarium seu directorium recitando qualibet die, prout ibi signatur. *Communis*.

44 Unde peccat mortaliter, nec satisfacit praecepto, qui, data opera, mutat officium huius diei in aliud officium notabiliter brevius. *Communis*; arg. proposit. 34 ex merito damnatis ab Alexandro VIII die 18 Mart. 1666, ibi: *In die Palmarum recitans officium Paschale, satisfacit praecepto*. Et ratio est, quia, ultra quam quod variatur hoc modo sine iusta causa forma ab Ecclesia praescripta, omittitur etiam magna et notabilis pars officii diei, ideoque

45 peccatur mortaliter. Imo peccat probabilius etiam mortaliter, qui, data opera, sine iusta causa mutat officium huius diei in aliud licet aequivalens, et etiam longius; sic divus Antoninus, P. Marchantius et Salmanticenses citantes pro se quatuordecim auctores, ut notat et sequitur Henno tom. 1 Tract. in Decalog., disp. 1, art. 5, concl. 2, et tenent alii plures cum Sporer l. c., num. 117, cum Castropal. tract. 7, disp. 2, num. 17, cum Stoz lib. 1, part. 3, n. 388 et 397, contra multos alios; et ratio est, quia officium hac die ab Ecclesia praescriptum, sunt hi psalmi, hi hymni, hae antiphonae, hae lectiones, etc., et forma tali die determinata a S. Pio V est praescripta veluti substantia rei praeceptae; sanctus enim ille Pontifex non praecipit officium divinum in genere, sed officium tale iuxta occurrentiam festorum aut dierum, ut patet ex eius toties cit. Const. incip. *Quod a Nobis*. Dicere autem obligationem illam in re tanti momenti et ponderis, esse levem, videtur omnino sine fundamento.

46 Qui culpabiliter recitavit officium de martyre, v. g. cum esset recitandum de confessore, non tenetur totum repetere, sed sufficit, si repetat illa quae sunt confessoris propria, quia quaelibet oratio, atiphona, lectio, capitulum, responsorium, etc., habet suam vim, efficaciam et significationem independentem a psalmis et aliis. Henno tom. 1 Tr. in Decal., disp. 1, artic. 5, respons. ad primum quaesitum; Busemb. l. c., cum pluribus ibi cit.; Lugo, Respons. moral., l. 5, dub. 8, et alii

passim¹. Si autem inculpabiliter per inadvertentiam recitavit offic. de martyre, cum esset recitandum de confessore; licet consultius et laudabilius sit illa repetere, non esset tamen obligatorium, neque sub veniali, quia is praecepto Ecclesiae iam satisfecit; neque praesumendum est quod Ecclesia velit ad duo officia obligare eum, qui sine culpa est. Henno loc. cit.; Reiffenstuel loc. cit., num. 62, et communis aliorum, teste Viva ad propositionem 34 ex damnatis ab Alexandro VII, num. 16.

Qui per inadvertentiam seu errorem inceptit 48 recitare officium non praescriptum, et recitato iam Matutino, primum advertit errorem, si nolit ab initio repetere, uti esset consultum et laudabile, sufficit, quod ex tunc errorem corrigat, et recitet officium praescriptum illius diei quoad reliquas Horas; in tali enim casu eum excusat bona fides, et eo maxime, quod pensum quoad substantiam et aequivalentem quantitatem iam persolverit. Viva loc. cit., n. 26; Reiffenstuel l. c., n. 68; Herincx disp. 2 de Horis canon., qu. 3, n. 19; Lugo, Respons. moral., lib. 5, dub. 8; Sporer l. c., n. 128; Sanchez, Tambur., et alii ibi citati. Consultum tamen est quod repetat saltem antiphonas, versus, collectam, et alia propria festi, de quo erat secundum rubricas recitandum matutinum, et huiusmodi.

Qui per inadvertentiam vel errorem hodie 49 recitavit officium crastinum, aut lectiones Scripturae diei crastinae assignatas, debet cras iterum recitare illud officium iam hodie recitatum, aut lectiones Scripturae iam hodie recitatas; quia pro tali die est praeceptum obligans de persolvendo isto officio, cui heri, cum tempus praecepti necdum cucurrerit, non potuit satisfieri. Nec error et inadvertentia dat ius invertendi rubricas; unde, si inadvertenter erravit heri, non debet advertenter errare hodie, non recitando officium hodiernae diei assignatum per hoc, quod iam illud recitaverit heri; quia sic esset bis errare contra rubricas. Viva l. c., n. 16; Henno l. c., resp. 1, ad 2 quaesitum; Reiff. l. c., n. 64; Herincx loc. cit., num. 20; Sanig dist. 2 de Horis canonic., qu. 3, num. 5; Sporer loc. c., n. 127; Lugo, Respons. mor., lib. 5, dub. 8, ubi mordicus hanc sententiam propugnat, et plurima adducit.

¹ NOTA ROMANI THEOLOGI. — Convenit penes omnes, quod si quis unum officium pro alio absque iusta et urgente necessitate recitaret, peccaret saltem venialiter. Quod si culpabiliter id faceret, certe maius peccatum committeret, et ex multorum non inferioris notae theologorum sententia, lethale peccatum committeret, praecipue post bullam S. Pii V, et propositionem damnatam ab Alexand. VII. Pius quintus siquidem praecipit ne dum divini officii recitationem; verum et modum, formulamque designat, qua dicendum, recitan-

dumque est divinum officium. Si quis itaque culpabiliter et data opera modum hunc formulamque mutaret, recitando officium de martyre, quando recitandum erat de confessore; probabilius est quod totum de confessore officium repetere debeat; nec sufficeret, si ea tantum repetat, quae sunt confessoris propria. Imo sententia opposita, quam Lucius noster defendit, ad laxitatem propendit, ratione propositionis damnatae, ac bullae Pianaee.

- 50 Unde sequitur, quod, qui sic erravit, debeat potius eo anno penitus illud officium omittere, quam rubricas invertere, illud in alium diem transferendo, cum non sit praeceptum recitandi semel in anno de tali Sancto, sed recitandi tali die; sic Lugo omnesque citati numero antecedenti, et alii. Plura consimilia vide apud Sporer l. c., n. 129 et 130.
- 52 Generaliter loquendo omnis clericus, sive saecularis sive regularis existens etiam pluribus annis extra suam dioecesim aut monasterium, sed solum tanquam peregrinus aut advena, potest recitare officium de Sanctis, de quibus recitaret, si existeret reipsa in sua dioecesi aut in suo monasterio, adeoque de reliquiis, aut de Dedicatione, aut de Patronis suae Ecclesiae. Suarez, Quintanadven. citati et secuti a Gobat tom. 1, tract. 5, num. 635; La
- 53 Croix lib. 4, n. 1144. Unde Sacra Congreg. Rituum die 8 Septemb. 1602 decrevit quod: *Qui sunt de gremio alicuius Ecclesiae, debent recitare officium, quod in choro dicitur, et licet extra Ecclesiam vel dioecesim morentur, decet eos recitare officium proprium Ecclesiae ipsorum.*
- 54 Regulares vero choro addicti debent semper recitare officium, quod recitatur in illo conventu in quo sive ut moradores, sive ut hospites, existunt, ut dicitur in rubricis particularib. Breviar. nostri Franciscani, num. 143 et 144, ibi: *Cum ex decreto Sacrae Rituum Congr. die 8 Sept. 1602 emanato, qui sunt de gremio alicuius Ecclesiae, debeant recitare officium, quod in illius choro dicitur, et aliunde cum fratres re ipsa de gremio illius Ecclesiae censeantur, cuius choro sive ut hospites, sive ut moradores, sunt obligati; hinc tanquam certum tenendum, ipsos, dum sunt praesentes, etiam ut hospites in aliquo conventu, ordinis facere officium, tam de festis, quam de oct., sicut fit in conventu illo, quamvis per ordinem generaliter de iis non fiat; postquam vero ab illo conventu recesserint, ad officium consuetum redeant. Ex rubr. a S. Sede pro nobis, ac fratribus Dominicanis et Carmelitanis approbatis.*
- 55 Forma recitandi divinum officium iuxta Kalendarium et Breviarium Franciscanum servanda est ab omnibus religiosis et monialibus existentibus sub obedientia ministri generalis Fratrum Minorum. Sacra Congregat. Rituum 7 Aug. 1664. Vide d. rubricas. Et sic saepe alibi.
- 56 Etiam moniales tam S. Clarae, quam tertii ordinis, quamvis sint sub gubernio Ordinariorum, possunt uti nostro Breviario Franciscano, ut expresse cavetur de mente S. Sedis in rubricis, num. 141, ibi: *Eidemque conformari queunt moniales, tam S. Clarae, quam tertii ordinis, sive sint sub nostri ordinis, sive sub Ordinariorum aut aliorum religiosorum cura*

et gubernio, quae usum elegerint eiusdem Breviarii; Sacra siquidem Congregatio in decreto die 30 Augusti 1687 edito, consulto declaravit licere praedictis monialibus S. Clarae et tertii ordinis uti Breviario vel Patrum conventualium vel Patrum observantium.

Etiam tertiarum nostri ordinis in saeculo degentes possunt uti nostro Breviario Franciscano, ut expresse cavetur de mente S. Sedis in dictis rubricis, num. 142, ibi: « Personae tandem tertii status tertiarum ordinis praedicti (quae quatenus vivendi formam ac regulam a S. Sede approbatam, opera nostra suscipiunt, quoad eiusdem regulae observantiam, directioni nostri ordinis regulari ex apostolico praescripto legitime subsunt), eodem poterunt uti Breviario, quia praeter superius adductum decretum a Sacra Congr. die 7 Augusti 1694 editum, id pariter praescribunt tam rubr. n. 1, 2, 3, 4 et 21, ut num. 22 innuitur, approbatae, quam bulla Pauli III, ib., apud directorum trium ordinum citata; in qua sub cap. 4 Regulae huius tertii status, sic adest sancitum: *Fratres litterati, seu beatae litteratae, si voluerint, persolvant divinum officium, ut fratres primi status huius sacri ordinis de Poenitentia* ».

Tam fratres, quam tertiarum in saeculo degentes, qui ratione episcopalis dignitatis, aut alterius muneris, sunt de gremio alicuius Ecclesiae, et ipsius choro intervenire debent, tenentur recitare officia, quae sunt particularia illius Ecclesiae et dioecesis. Secus vero, si de gremio fuerint, choro tamen nullatenus sint obligati. Sic expresse ex decreto Sacrae Congreg. in dictis rubricis, num. 145, ibi: *Hinc tam fratres quam tertiarum tertii status in saeculo degentes, de quibus loquuntur rubr., num. 4 et 21, qui ratione episcopalis dignitatis et alterius muneris, de gremio alicuius Ecclesiae fuerint, et ipsius choro intervenire debuerint, recitare tenebuntur officia, quae sunt particularia illius Ecclesiae et dioecesis; secus vero si de gremio fuerint, choro tamen nullatenus sint obligati.* Ex decreto dicta die 8 Septemb. 1602 expedito.

Generaliter autem loquendo Episcopus regularis debet officium recitare iuxta ritum suae dioecesis, non vero regulae, et occurrente festo regulae in festo dioecesis, hoc est praefendum. Sacra Congr. Rituum 11 Jun. 1605, apud La Croix lib. 6, part. 2, num. 2055, decr. 69.

Communicatio etiam amplissima privilegiorum unius religionis alteri facta se minime extendit ad officia Sanctorum. Sacra Congreg. Rit. 16 Dec. 1679. Vide d. rubricas, n. 161.

Facultas recitandi officium de aliquo Sancto concessa uni ex ordinibus seu congregationibus fratrum seu monialium S. Francisci, non extenditur ad fratres seu moniales alterius con-

gregationis. Sic Sac. Rit. Congr. in cit. decreto, ut patet in dictis rubricis, num. 162, ibi: *Facultate recitandi officium de aliquo sancto concessa uni ex ordinibus, sive fratrum sive monialium S. Francisci, seu uni ex Congregat. ad eosdem ordines spectantibus, uti nequeunt fratres aut moniales alterius ordinis seu Congreg., cui ea facultas expresse non fuerit impertita.* Ex eodem decreto.

62 Nec admitti debet mutua extensio inter aggregationes, Observantium, Reformatorum, Discalceatorum et Recollectorum utriusque familiae. Sacra Rit. Congr. in cit. decreto, ut liquet in citatis rubr., num. 163, ibi: *Nec admitti debet mutua extensio inter aggregationes Observantium, Reformatorum, Discalceatorum et Recollectorum utriusque familiae, Ultramontanae scilicet et Cismontanae, quoad praedictam facultatem, vigore solius praefatae communicationis.* Ex ipsomet decreto.

63 Multo minus admitti potest eadem extensio de conventu ad alios conventus, et de provincia ad alias provincias. Sacra Rit. Congr. in citato decreto, ut habetur in citatis rubricis, num. 164, ibi: *Multoque minus admitti poterit eadem extensio de uno conventu, seu de una provincia ad alios conventus aut provincias eiusdem ordinis vel instituti.* Ex eodem decreto.

64 Quamvis officia sanctorum, quae alicubi supersunt de mense Decembri, alias transferri possent in annum sequentem, ex decreto Sacrae Congr. Rituum 7 Decemb. 1680, nunc vero amplius transferri non possunt, novissimo decreto eiusdem Sacrae Congr. Rit. 8 Mart. 1738, ut infra:

Ex parte ministri provincialis ordinis Minorum S. Francisci Discalceatorum provinciae S. Didaci in regno Mexicano Sac. Rit. Congr. pro declaratione infrascripti dubii supplicatum fuit:

An sancti de quibus in toto anni decursu celebrari officium non potuit, transferendi sint ad annum sequentem, vel potius eo anno omitendi?

Sacr. eadem Congr. inhaerendo alteri resolutioni in similibus editae ad instantiam reverendissimi Archiepiscopi Hispalen. sub die 26 Nov. 1735, rescribendum censuit:

Sanctos, qui in fine anni supersunt, non esse ad annum sequentem transferendos, sed quoties toto anni decursu de illis celebrari non valeat, tunc in illo anno diebus eorum propriis considerandos esse tanquam simplices, faciendo illorum commemorationem, ut in semiduplicibus cum nona lectione ad matutinum composita ex eorum omnib. lectionib. propriis secundi nocturni ad modum unius, et ita declaravit die 8 Mart. 1738.

Card. GUADAGNI, *Propraef.*

Vide Decr. S. R. C. in fin. h. tom. referenda.

Episcopi regulares, qui ex indulto Sedis Apostolicae gaudent privilegiis suae religionis, de quibus sunt capaces pro eorum conditione, non possunt de beatis suae religionis recitare officium, et in propriis cathedralibus missam celebrare, et altare praedictis beatis erigere. Sac. Congr. Rit. 17 Apr. 1660.

Cappellanus Episcopi, qui cum eo recitat officium, debet se illi conformare. Sacra Rit. Congr. 11 Iun. 1605.

Non possunt locorum Ordinarii tam saeculares quam regulares addere Kalendariis, etiam propriis, Sanctorum officia, nisi ea duntaxat, quae breviarii Romani rubricis, vel Sacrorum Rituum Congr. seu Sedis Apostolicae licentia conceduntur. Sac. Rit. Congr. 8 Apr. 1628, et 10 Iun. 1690.

Si festum S. confessoris transferatur in proxime sequentem diem, in hymno *Iste confessor* nulla fiat mutatio versiculi, sed dicatur *Meruit beatas*, dummodo primae vesperae non sint impeditae. Sac. Rit. Congr. 13 Ianuar. 1683.

Translato festo S. confessoris ultra sequentem diem, in hymno *Iste confessor* facienda est mutatio versiculi dicendo: *Meruit supremos.* Sac. Rit. Congr. 14 Iun. 1692.

Et hoc, etiamsi tali confessori perpetuo translato sit fixa dies assignata. Eadem Sacra Congr. Rituum 11 Iun. 1701, in responsione ad 5.

Officium, seu festum translatum, quamvis posset in diem immediate sequentem transferri seu reponi, non debet recitari seu celebrari ante alia festa prius translata, quando sunt aequalis ritus. Sic recedendo a decreto edito in una ordinis Cappuccinorum 30 Sept. 1679 statuit Sac. Congr. Rituum in Lycien. 24 Novemb. 1691, in Suessana 11 Iul. 1695, et 22 Decemb. 1696. Quando, proposito tali dubio, expresse respondit: *Officium celebrandum esse de primo translato.* Sic refert Monacell. tom. 3, tit. 13, form. 2, n. 21. Vide tamen resolutiones Sacrae Congr. in fin. h. tom. referenda.

Si occurrerint, vel fuerint transferenda duo festa eiusdem ritus, quae unica die occurrerant, quorum unum sit universale, et alterum particulare alicuius dioecesis vel religionis, prius fiat de universali, deinde de particulari, nisi obstet ratio maioris dignitatis. Sacra Congr. Rit. die 13 Iun. 1682 et 27 Sept. 1698. Item vide cit. resolutiones Sacrae Congr. ad calcem h. tom. referenda.

Si plura sint transferenda festa, quae eadem die occurrunt, et quibus non convenit ratio maioris dignitatis, attendatur in eorum repositione maior apparatus, vel populi concursus, ex quo vocatur etiam maior solemnitas, sup-

posito tamen, quod sint eiusdem ritus. Sac. Cong. Rit. 20 Iul. 1686.

74 Si simul sint transferenda festa S. Marci evangelistae et SS. Apostolorum Philippi et Iacobi, prius reponatur festum S. Marci, deinde festum Apostolorum. Sac. Rituum Congreg. 18 Septemb. 1666. Vide resolutiones Sac. Congr. in fin. h. tom.

75 Si vero simul sint transferenda festa S. Iosephi et Annuntiationis, prius reponatur officium Annuntiationis, deinde S. Iosephi, non obstante decreto edito in contrarium sub die 12 Ian. 1682. Sic decrevit eadem Sac. Congr. Rit. 14 Iun. 1692. Vide resolutiones Sac. Congreg. in fine h. tomi.

76 Cappellanus monialium potest missam celebrare de Sancto, cuius officium ab ipsis monialibus recitatur in choro, Missali tamen Romano, in quo, si missa particularis de eodem Sancto non adest, sumitur de communi. Sac. Rit. Congr. in Austriae Osciponti 22 Decembris 1672, apud Barbosa in Summ. Apostol. decis., verb. *Cappellanus*, num. 4. Et eadem Sacra Congr. 20 Novemb. 1628 apud Nicol., Lucubr. canon., tit. 1 de *Vita et honest. cleric.*, et Gavant. in Manual. Episc., verb. *Monialium cura spiritualis*, n. 33, et Monacell.

77 t. 1, tit. 11, form. 23, n. 6. Et novissime eadem Sac. Congr. Rit. die 20 Novemb. 1717 idem concessit confessariis et cappellanis monialium, approbante et confirmante Clem. XI die 1 Decem. eiusdem anni 1717, ut apparet in eius Bullario, decr. 28 Sac. Congr. Rit. Vide verb. *Moniales*, art. 5, n. 48.

78 Unde cappellani et confessarii monialium, ad hoc, ut missa concordet cum officio, possunt etiam recitare officium, quod recitant moniales, sed cum breviario Romano, et de communi ad instar citati decreti de die 20 Novembris 1717, in quo statuitur, quod missas Sanctorum, de quibus moniales recitant officium, confessarii et cappellani ipsarum celebrent cum Missali Romano et de communi. Non vero missas proprias eorundem Sanctorum variis ordinibus a Sacra Congregat. concessas. Gobat tom. 1, tract. 5, num. 625; Henno tom. 1 Tract. in Decalog., disp. 1, art. 4, concl. 4; Quintanadven., Singular., tract. 8; Tambur. in Decalog., lib. 2, cap. 5, § 2, num. 32; Stoz

lib. 1, part. 3, num. 386; La Croix lib. 4, num. 1254, et alii dicentes quod tali cappellani seu confessarii videantur equiparari beneficiatis, qui possunt recitare officium Ecclesiae cuiuscunque, in qua habent beneficium¹.

Regulares tenentur sub ritu duplici 1 classis cum octava ad officium tam dedicationis quam titularis ecclesiae conventus, in quo morantur. Sac. Rit. Congr. 3 Iun. 1682. Item sub eodem ritu, sed sine octava, tenentur ad festa Sanctorum, qui provinciis regularium praesunt, tanquam earum patroni seu titulares. Rubric. part. Breviar. nostri Francisc., n. 77.

Regulares tenentur celebrare festum de dedicatione Ecclesiae cathedralis, sed sub ritu duplici 2 classis, et sine octava. Sacra Congr. Rit. 8 Apr. 1652. Officia autem de patrono principali loci conventus, ac de patrono seu protectore principali civitatis, regni, aut provinciae, et de titulari Ecclesiae cathedralis tenentur regulares celebrare sub ritu duplici 1 classis, et sine octava. Sac. Congr. Rituum 3 Iun. 1682 et 20 Mart. 1683, ut patet in d. rubr. particularib. nostri Breviar. Franciscani, n. 78 et 80.

Ad officia vero de patronis minus principalibus ac de Sanctis dioecesium non tenentur nisi sint descripta in Calendario, et tunc non sub alio ritu quam ibi assignato. Cit. rubr. particulares d. n. 78, ex decreto Sac. Congr. Rit. ibi adducto.

Ad hoc autem, ut regulares teneantur ad officia patronorum principalium, et clerici saeculares etiam ad officia patronorum minus principalium, debent esse electi in patronos iuxta conditiones praescriptas in seq. decret. eman. de ordine SS. Domini Nostri Urbani Papae VIII, die 25 Mart. 1630.

« Sacra Rit. Congr., annuente SS. D. N. in electione patronorum mandavit, infrascripta imposterum servari debere, declarans, quod aliter facta electio nulla sit ipso iure.

» Primo, quod eligi possint in patronos ii solum, qui ab Ecclesia universali titulo Sanctorum coluntur, non autem Beatificatorum duntaxat.

» Secundo, quod de patrono civitatis electio fieri debeat per secreta suffragia a populo,

¹ NOTA ROMANI THEOLOGI. — Scio plurima ex Sacra Rituum Congregatione variis temporibus prodiisse decreta, quibus praecipitur, ut sacerdotes saeculares, etiam cappellani, missas celebrent in ecclesiis monialium de Sanctis illis, de quibus officium a monialibus celebratur, sed cum Missali Romano. At cappellanos ipsos posse se conformare in officio quoque cum monialibus, falsum mihi omnino est. Nam si cappellani, aut alicui ecclesiae aut religioni sunt addicti, certe recitare nequeunt officium monialium illarum, quarum ecclesiae inserviunt. Si vero nulli religioni aut ecclesiae sunt addicti, utpote ad solum patrimonii titulum ordinati, tunc officia illa recitare debent, et iuxta illum ri-

tum, quo recitantur in tota illa dioecesi, in qua sunt; sic videmus quotidie in praxi; et nullus monialium cappellanus arbitratur se posse conformare in recitatione divini officii cum monialibus, quarum ecclesiae inservit.

De monialium confessariis, qui missam conventualem, vel canere, vel quotidie legere debent; quaeque, quoad fieri potest, concordare debet cum officio, nonnullorum est opinio, quos inter continuator Tournely tom. 1, part. 2, cap. 2, quaest. 3, eos posse convenire cum monialibus in recitatione divini officii; sed praxis confessariorum est in contrarium, etiamsi nulli ecclesiae sint addicti: immo neque id facere posse existimant sine privilegio speciali.

mediante consilio generali illius civitatis vel loci, non autem ab officialibus solum, et quod accedere debeat consensus Episcopi et cleri illius loci.

» Idemque servari debeat in patrono regni, qui pariter eligi debeat per secreta suffragia populi singularum civitatum provinciae.

» Et quod repraesentantibus regnum, civitatem vel provinciam nulla competat facultas eligendi patronos, nisi ad hoc habeant speciale mandatum, et ulterius interveniat consensus Episcopi et cleri dictarum civitatum.

» Et tertio, quod causae electionis novorum patronorum debeant in Sacr. Congreg. deduci, et ab ea examinari, ac demum, causa cognita, ab eadem Congr. approbari et confirmari.

» Et ne praemissorum ignorantia ullo unquam tempore possit allegari, eadem Sac. Rit. Congr. supradictum decretum imprimi et publicari mandavit ».

85 Approbatio S. patroni seu protectoris principalis solet concedi pro unico solo cum hac clausula: *Dummodo alium principalem patronum seu protectorem non habeant, ut in una Mazzarien. 30 Mart. 1697, pro universitate Castri Veterani, et alia Lycien. 12 Jul. 1699, pro universitate Terrae Monteroni.* Apud Monacell. tom. 2, tit. 16, form. 10, n. 11.

86 Regulares exempti utentes Breviario Romano, quamvis ex dictis supra n. 83, non teneantur recitare officia de patronis minus principalibus, et de Sanctis dioecesium, seu solitis recitari in dioecesibus, in quibus existunt, posse tamen illa licite recitare, si velint, expresse tenent Henno tom. 1 tract. in Decal. disp. 1, art. 4, conclus. 3; La Croix lib. 4, num. 1246; Sporer tom. 3 Theolog. sacram., part. 1, cap. 2, num. 122, et alii; et favent rubricae particulares nostri Breviar. Franciscani, num. 84, ibi: *Ad alia tandem specialia locorum officia neutiquam tenemur, nisi expressa adsit mentio de regularibus in concessionibus, et tunc, deficiente praecepto, adhuc recitanda erunt ad libitum, prout superius in rubr. n. 11, manet praescriptum*; et ratio conclusionis est, quia privilegium principis alicui provinciae aut civitati concessum, quando nemini nocet, est latissime interpretandum, cum sic habeat rationem beneficii, cap. *Olim* 16 de Verbor. signif., ibi: *Cum beneficia principum sint interpretanda largissime.* Temerarium enim est et perabsurdum liberalitatem principis non ad augmentum privilegiorum, sed ad diminutionem convertere, seu interpretari velle, ut expresse dicitur in l. *Hac saluberrima* 2 Cod. de Praepositis agentium in rebus. Ergo privilegium apostolicum concessum alicui dioecesi seu provinciae vel regno pro recitandis certis officiis particularibus potest ita late interpretari, ut etiam comprehendat regulares, ut eo uti possint, si velint, eo vel maxime, quod

potissime in privilegiis concessis favore cultus divini sit late facienda interpretatio, ut notat Fagn. in cit. cap. *Olim* 16 de Privil., n. 25, et Calderin. consil. 422, alias 6, de Privileg., per clarum textum in cap. *In his* 30 de Privil., ibi: *In his quae ad cultum divinum facere dignoscuntur, non maligna, sed benigna est potius interpretatio facienda.* Et concordat cap. *Odia* 15 de Regul. iuris in 6, ibi: *Favores convenit ampliari*; tum quia hoc conducit ad servandam uniformitatem divini officii. Non est tamen excedendum a decreto Sacr. Congregat. Rituum 19 Jul. 1687, disponente contrarium, ut apparet in rubr. particularibus nostri Breviar. Franciscani, num. 78 in fine, ubi sic expresse habetur: *Imo nec possumus octavas praedictas, et patronorum minus principalium ac Sanctorum dioecesium festa cum officio celebrare vigore Constitutionum a Sede Apostolica approbatarum, nisi de eisdem festis singularis ibi adsit mentio et particularis dispositio.* Ex decreto 18 Jul. 1687. Vide ad id resolutiones Sacrar. Congregat. in fin. h. tom.

Hinc, quando permittitur fieri officium ali- 87 quod per ditiones subjectas Caesari, per has intelliguntur etiam urbes imperiales; in omnibus enim Caesareis rescriptis, in quibus Caesar de aliqua talium civitatum loquitur, semper dicit: *Nostra et sacra Romani imperii Urbs.* Item intelliguntur etiam omnes provinciae, ditiones et loca, quae de facto sunt proprie dicta feuda imperii, quia eiusmodi feuda sunt vere subiecta Caesari, ut Caesari, cum sit illorum dominus directus, ut liquet ex communi definitione feudi apud Schraderum, Tract. feudal. part. 2, c. 2. Sic Gobat tom. 1, tr. 5, n. 650, append. 5, litt. N; La Croix lib. 4, n. 1247, et alii.

Locorum Ordinarii tam saeculares quam re- 88 gulares nequeunt propria auctoritate, quovis praetextu, mutare ritum, qui habetur in Calendario Romano, seu rubricis Breviarii in altiore ritum, neque extendere concessa officia de loco ad locum. Sic expresse statuit Sacra Rit. Congreg., approbante Urbano VIII qui insuper tale decretum cum aliis iussit apponi in novis breviariis, uti de facto in initio nostri Breviar. Franciscani reperitur, ut sequitur:

« Sacra Rit. Congr. declaravit et decrevit, non potuisse post Bullam Pii V de Breviario Romano, neque posse locorum Ordinarios, tam saeculares quam regulares addere Calendariis etiam propriis, Sanctorum officia, nisi ea duntaxat, quae Breviarii Romani rubricis, vel Sac. Rit. Congr. seu Sedis Apostolicae licentia conceduntur; neque propria auctoritate, quovis praetextu, mutare ritum, qui habetur in Calendario Romano, seu rubricis Breviarii in altiore ritum, neque extendere concessa officia de loco ad locum.

» Item vetuit et prohibuit celebrari per totam civitatem vel dioecesim, etiam de cuiuscunque Ordinarii auctoritate, festum cum officio, eo quod in loco adsit ecclesia parochialis, vel regularis, vel abbatialis, aut aliqua reliquia; sed tantum in ipsius Sancti ecclesia titulari, seu ubi asservatur corpus; aut insignis reliquia et non alibi.

» Insignes autem reliquias declaravit esse caput, brachium, crus, aut illam partem corporis, in qua passus est martyr, modo sit integra, et non parva, et legitime ab Ordinariis approbata.

» De sanctis Episcopis locorum, martyribus, civibus et aliis festis, de quibus in Calendario Romano, seu rubricis Breviarii nihil habetur, uti etiam de Beatis nondum canonizatis, nihil propria auctoritate constituatur, sed omnino consulatur Sac. Rit. Congr.

» Decretum quoque nuper editum super electione Sanctorum in patronos, et impressum omnino servetur. Et haec omnia decrevit, statuit et mandavit, innovando poenas Constitutionis Pii V respective.

» Facta demum relatione horum decretorum SS. Urbano Papae VIII ea laudavit et approbavit, ac in omnibus ubique sub praedictis poenis servari praecepit, necnon in novis Breviariis de mandato Sanctitatis Suae imprimendis aponi iussit.

Loco ✠ Sigilli.

» T. TEGRIMIUS, Episc. Assisien., *Secret.* ».

- 89 Officium recitatur sub ritu duplici minori de illo Sancto, cuius habetur reliquia insignis, scilicet caput, brachium, crus, aut ea pars corporis, in qua passus est martyr, dummodo sit integra, et non parva, legitime ab Ordinariis approbata, cuius ratione recitandum est symbolum in missa. Sac. Rituum Congr. 8 Aprilis 1628. Qui recitant officium de Sancto, de quo habent insignem reliquiam in propria ecclesia, si celebrent eo die in alia ecclesia, debent omittere *Credo*. Sac. Congr. Rit. 2 Decemb. 1684.
- 90 De Sancto, cuius habetur corpus vel insignis reliquia, non potest fieri officium, nisi constet de identitate, et nisi reperiatur in Martyrologio Romano; reliquiae vero a locorum Ordinariis approbatae, possunt exponi ad fidelium venerationem. Sacra Congr. Rituum 21 Aug. 1691; approbante S. S. die 19 Octobr. eiusdem anni 1691; ut patet ex originali prout sequitur.

DECRETUM GENERALE.

« Cum Sacror. Rituum Congregationi innotuerit, quamplures abusos irrepsisse circa recitationem officii, sub praetextu decreti ab eadem Congregatione vulgati de anno 1630 et in *Breviario Romano* impressi, in quo permit-

titur posse in ecclesia recitari officia et missas celebrari de illis Sanctis, quorum corpora aut reliquiae insignes in ea asservantur; eminentissimi Patres eidem Sacrae Congregat. praepositi iisdem abusibus evellendis praecipue intenti, inhaerendo decretis alias in similibus editis, declararunt, praedicta officia Sanctorum ratione corporis, seu insignis reliquiae recitanda, intelligi de Sanctis duntaxat in Martyrologio Romano descriptis et dummodo constet de identitate corporis, seu reliquiae insignis illiusmet Sancti, qui reperitur in Martyrologio Romano descriptus; de caeteris autem Sanctis in praedicto Martyrologio non descriptis, aut quibus a S. Sede non fuerit specialiter concessum, officia recitari, et missas celebrari vetuerunt, non obstante, quod ipsorum corpora vel insignes reliquiae in Ecclesiis asserventur. Quibus tamen ab Ordinariis locorum approbatis debitam fidelium venerationem (prout hactenus servatum est) exhibendam esse censuerunt, sed absque officio et missa, sub poenis de non satisfaciendo praecepto recitandi officium, aliisque in Constit. B. Pii V contentis, die 11 Augusti 1691.

» Et facta de praedictis Sanctissimo per me secretarium relatione, Sanctitas Sua huiusmodi decretum approbavit, ac ut debita executioni demandetur, locorum Ordinariis iniungendum esse praecepit, die 29 Oct. eiusdem anni 1691 ».

Dedicationis festum, et officium extra actum consecrationis non potest amplius mutari ab Episcopo inconsulta Sede Apostolica. S. Rit. Congr. 16 Oct. 1604.

Si in locis dioecesis nullus reperiatur electus patronus, tenetur dioecesis non solum ad festum de patrono civitatis, sed etiam ad octavam. Sac. Rituum Congreg. 29 Septembris 1568. In patronorum sive protectorum praecedentia servandus est ordo hierarchiae Ecclesiae, et inter ordinem hierarchicum antioritas in electione. Sac. Rituum Congregat. 11 Mart. 1690.

Canonici, sub onere et obligatione restitutionis fructuum tenentur psallere seu canere in choro cum aliis; et non satisfaciunt, si solum assistant et intersint horis, et per cappellanos et alios beneficiatos psallant, ipsi vero vel ibi, vel domi, privatim recitent horas, quia institutio canonicatum est, non ut adsint tantum in choro, sed ut canendo assistant, et ob id eis dantur distributiones; colligitur ex Concil. Trid., sess. 24, cap. 12, de Reform., ibi: *Omnes vero divina per se et non per substitutos compellantur obire officia.... atque in choro ad psallendum instituto hymnis et canticis Dei nomen reverenter devoteque laudare.* Et sic censuit Sacra Congr. Conc.; nam proposito dubio: *An canonici et alii qui intersunt divinis officiis, satisfaciant eorum muneri exhibendo suam praesentiam in choro, etiam*

quod non cantent, neque psallant, maxime si allegarent se eo tempore meditari, vel submissa voce dicere, quae ab aliis cantantur, vel alias preces tunc recitare; an vero teneantur praecisa, alta et consona voce divina officia et horas canonicas recitare, cantare et psallere, et aliter non satisfaciant muneri et obligationi? Ead. Sac. Congr. sub die 20 Aprilis 1602, censuit teneri omnino psallere, alioquin obligationi suae non satisfacere. Vide verb. Missa, art. 3, num. 11, ubi ad id affertur novissima dispositio Bened. XIV. Canonici ex decencia debent alta voce cantare in choro, et Episcopus potest illos ad hoc hortari, sed non cogere. Sacra Congreg. Rituum in Egitanensi 23 Nov. 1602.

Nota Rom. Theologi.

Quamvis Concilium Tridentinum et Concilia quam plurima provincialia a Sancta Sede approbata, quamvis Summus Pontifex Bened. XIV in sua Const. die 19 Aug. 1744 edita, praecipiant, ut Canonici omnes in choro cum aliis psallant et canant, et Lucius noster asserat, quod ad id stricto iure tenentur; nihilo tamen minus ipse autumat, Episcopum illos posse hortari, sed non cogere iuxta Sac. Rit. Congr. decretum. Verum auctor noster proprio se perimit gladio. Si canonici tenentur psallere et canere, aliter non satisfaciunt suae obligationi, Episcopus itaque potest illos cogere ad psallendum et canendum, si sola hortatio sufficiens non esset. Quod ut magis magisque planum fiat, audiatur Bened. XIV in suo brevi ad eminentissimum Cardinalem Delphinum Patriarcham Aquileiensem, dato die 10 Ian. 1748 in quo haec habet verba: « Porro volumus inter tot tantaque privilegia eidem capitulo et canonicis concessa, numerandum esse illud, quod quemadmodum tibi, aequae ac nobis notum est, antiqua traditione contra sacrorum canonum sanctiones, ac nostram praesertim Constitutionem, cuius initium est: *Cum super oblatas*, invectum ab ipsis canonicis, non modo contenditur, sed etiam servatur, interessendi duntaxat choro, et cum caeteris mansionariis, cappellanis, acolythis et clericis canentibus psallentibusve assistendi, nunquam vero cum iisdem canendi psallendive; etsi nonnullos eorumdem esse accepimus, qui aliter sentientes a conscientiae angoribus agitantur, ex eo quod ea propter se non fecisse fructus suos existiment. Itaque a te, dilecte fili noster, poscimus et flagitamus, ut non solum huiusmodi *abusum et corruptelam* ab ecclesiastica disciplina absonam, et canonicis ordinationibus, ac nostrae quoque Constitutioni contrariam penitus evellere et eradicare adnitaris; verum etiam ipsos suaviter fortiterque admoneas et hortaris, ut in posterum ea, qua decet, ac tenentur reverentia, choro, intersint

adistentque, nec non pari pietate, attentione ac vigilantia omnino canere vel psallere cum caeteris studeant et contendunt. Deinde iisdem edicas et notum facias, nos, quemadmodum per hasce nostras in forma brevis litteras tibi declaramus et iniungimus, decernere atque statuere, sicut in eadem Constitutione nostra innuimus, ipsos suosque successores canonicos, choro quidem interessentes assistentesque, minime vero canentes psallentesve, *nullo pacto* ex praebendis et distributionibus facere fructus suos, atque adeo *restitutioni obnoxios esse, ac fore*, etc. ». Ex Summi itaque Pontificis maximi verbis evincitur, ut Episcopi omni nisu, omnique conatu curent, non hortatione tantum, sed etiam coactione, ut canonici in choro cum caeteris canant psallantve, et sic abusum illum ac corruptelam penitus evellant et eradiceant, quae multis in locis invaluit contra ecclesiasticas ordinationes.

Quid verum dicendum de privilegio a Leone X fratribus Minoribus concessio, quod Lucius noster obtrudit? Illud nempe, aut omnino commentitium esse, aut si verum, omnino revocatum censeretur a Summis Pontificibus Gregorio XV et Urbano VIII qui illud et alia vivae vocis oracula praedecessorum Pontificum revocarunt. Verum enim vero, quo authentico documento hoc probatur privilegium? Forsan authenticis litteris Card. Laurentii? At ubinam gentium sunt istiusmodi authenticae litterae? Ab auctoribus, qui privilegium hoc divident, non producuntur. Porro privilegium hoc omni caret verisimilitudine. Primo, quia in c. *Dolentes* praecipitur distincta ac devota officii divini recitatio, quae in Deum dirigat non solum propriam, sed etiam aliorum mentem; tum quia praeceptum recitandi divinum officium, ecclesiasticum est quod secundum omnes theologos directe pertinet ad exteriorem recitationem, quae spectat immediate ad forum Ecclesiae. Quonam pacto itaque poterat Pontifex Summus Leo X fratribus Minoribus concedere, ut totum divinum officium mente recitarent, etiam quando soli recitant, contra naturam et institutionem ecclesiasticam ipsiusmet divini officii?

Quod si privilegium hoc vivae vocis oraculo concessum velint, iam cum caeteris vivae vocis oraculis revocatum censemus a Gregorio XV et Urbano VIII 20 Dec. 1631, qui *omnia et singula privilegia, facultates, licentias et gratias quascunque vivae vocis oraculo a praedecessoribus suis concessas*, omnino revocat. Neque in mentem alicui veniat, privilegium recitandi mentaliter divinum officium esse declarationem iuris communis, adeoque non revocatum a dictis Pontificibus; nam ius commune ecclesiasticum conceptis verbis praecipit, ut divinum officium clara ac distincta voce persolvatur, ut omnes fatentur, non autem mente;

unde tale privilegium non esset declaratorium iuris communis, sed potius ipsi oppositum, uti est perspicuum.

RESPONSIO AUCTORIS.

Asserit hic R. Theologus, quod *Lucius noster dicendo, quod canonici omnes in choro cum aliis debent canere et psallere, et postea subdendo, quod ad id Episcopus potest illos hortari, sed non cogere, proprio se perimit gladio*; ast vero ego Lucius nec proprio, nec alieno me perimo gladio. Ibi enim sub n. 95 assero, teneri canonicos cum aliis in choro canere et psallere, et non satisfacere suae obligationi, si solum assistant et intersint horis, et per cappellanos et alios beneficiatos psallant, ipsi vero, vel *ibi*, vel domi privatim recitent horas, et ad id adduco decretum Sac. Congregat. Concil. quae sub die 20 Apr. 1602, censuit, *teneri omnino psallere, alioquin obligationi suae non satisfacere*. Et postea sub n. 96 subiungo, quod canonici ex decencia debent alta voce canere in choro, et Episcopus potest illos ad hoc hortari, sed non cogere; ex decreto Sac. Congreg. Rit. in Egitanensi 23 Novemb. 1602, ubi, ut vides, nec duo haec decreta pugnant inter se, nec, ipsa adducendo, ego meo me perimo gladio, ut argutatur theologus. In primo enim decreto sub die 30 Aprilis 1602, Sac. Congr. Conc. inhaerens ipsi Concilio censuit, canonicos teneri omnino psallere. Et in secundo postea eodem anno 23 Novembris S. R. Congr. interrogata, *an canonici debeant alta voce cantare in choro*; respondit: *quod Episcopus potest illos ad hoc hortari sed non cogere*. Aliud enim est, teneri canonicos psallere in choro, et aliud debere cantare alta voce, et ad illud posse ab Episcopo cogi, quod negat secundum decretum de canendo alta voce. Sufficit enim, ut canonici suae satisfaciant obligationi, quod in choro cum aliis psallant, ut ex primo decreto, sed non tenentur omnes horas alta voce cantare, nec ad id possunt ab Episcopo cogi, ut ex secundo decreto, et docet quotidiana praxis cathedralium et collegiarum. Vide ad id Conc. Trid., sess. 24, c. 12, et Constit. recol. memor. Bened. XIV, incip. *Cum semper*, § *Huic demum*, per extensum allat. a me sub verb. *Missa*, art. 4, n. 11. Et ecce duo gladii hic ad perimendam infirmam et iniustam theologi censuram, et ne unus quidem, qui possit perimere sanam et iustam meam assertionem.

- 97 Extra chorum ipsi canonici et quicumque alii, quando soli recitant, non obligantur tam alte loqui et recitare ut circumstantes possint audire quia id nulla lex praecipit ut testibus Gobat tom. 1, tract. 6, n. 691; Sporer l. c.,
98 num. 110, docet *Communis doctorum*. Probabilius tamen privatim et soli recitantes debent ita alte proferre verba ut possint ipsimet ea

audire, si non impediat propria surditas, vel tumultus et strepitus aliorum, quia divinum officium est iniunctum per modum orationis vocalis. Sic cum multis docet Suarez et Sporer l. c, n. 110; Monacell. tom. 2, tit. 16, form. 1, n. 9, et alii. Sufficere autem ut quocunque minimo sono seu voce absque syllabarum confusione verba distincte pronuntient, docent Azorius part. 1, lib. 10, c. 11, qu. 4; Tannerus de Horis canon., qu. 1, num. 110; Layman lib. 4, tract. 1, cap. 5, n. 6; Busembaum lib. 4, cap. 2, dub. 2, art. 4, n. 2, cum Bonacina, et aliis ibi citatis; item Caramuel, Bassaeus, Baldellus apud Dian. p. 10, t. 11, resolut. 33, et alii, quia revera non potest exhiberi lex aliqua requirens clariorem pronuntiationem.

Et hoc maxime pro regularibus ob privilegium a Leone X concessum fratribus Minoribus ut possint Horas canonicas mentaliter persolvere, ut patet ex infrascriptis verbis dictae petitionis relatis a Rodriquez in Bullario regularium inter vivae vocis oracula Leonis X, et a Sporer l. c., n. 111, ibi: *Placeat Sanctitati vestrae, ut ne fratres mutuo se impendant in officio divino aut aliis sint fastidiosi, quod, quae in ordinario iubentur dici secreto sub silentio tam in Horis canonicis quam etiam in missa non teneantur proferre vocaliter, sed satisfaciant dicendo mentaliter aut legendo intra se per librum quia aliqui devotius sic dicunt et absque impedimento et fastidio aliorum. Et eodem modo possit facere, quia dicit officium solus, cum prolatio verbalis sit praecipue ut ab aliis intelligatur*. Cui postulationi cum aliis simul propositis annuit Leo Papa ut per suas litteras authenticas testatur eminentissimus Laurentius presbyter Cardin. SS. Quatuor Coronatorum die 15 Aprilis anno 1516.

An autem illa verba: *Et eodem modo possit facere qui dicit officium solus*, debeant referri solum ad praecedentia, nimirum illa quae in ordinario iubentur dici: *Secreto sub silentio*, ut *Pater, Ave, Credo*, et alia quaedam; an vero sint extendenda ad totum divinum officium, ita ut solus extra chorum possit totum divinum officium dicere mentaliter absque ulla pronuntiatione seu expressione vel formatione verborum? Gravis est inter doctores controversia. Quilam enim ut Navarrus de Oratione, cap. 17, num. 88; Rodriquez, Quaest. Regul., tom. 1, qu. 2, art. 4, Casarub., Corduba, Miranda, eosque citans Bruno Cassaing de Privileg. regular., part. 2, tract. 8, c. 4, proposit. 5; Ioannes Crucius, Sanctorius, Persicus, Tambur. apud Dianam, part. 10, tract. 11, resolut. 1, et Sporer l. c., n. 111, tenent quod solus extra chorum possit totum divinum officium dicere mentaliter, quia id suadet ratio addita in petitione, *cum prolatio verbalis sit*

praecipue ut ab aliis intelligatur, quae ratio non tantum de illis paucis *Pater, Ave, Credo*; sed de toto officio a solo recitando militat; alii tamen ut post Garciam et Pellizzarium, Diana part. 10, tract. 20, resol. 2; Lugo, Respons. moral., l. 3, dub. 17; Henno loc. c., art. 6, concl. 4, et fere communiter de hoc scribentes tenent oppositum, teste Sporer l. c., concl. 4, ubi dicit hoc privilegium utpote vivae vocis oraculo concessum, fuisse ab Urbano VIII revocatum, sed de hoc infra sub verb. *Oracula vivae vocis*.

102 Litaniae in festo S. Marci et tribus diebus Rogationum sunt pars divini officii, adeoque recitandae sunt de praecepto sub mortali. Vide verb. *Litaniae*, num. 16. Et quidem recitandae sunt proprio mane, nec possunt recitari vesperi pridie statim post Matutinum et Laudes ab illis, qui Matutinum et Laudes recitant vespere pridie. Vide d. verb. *Litaniae*, num. 17.

104 Adstricti *Breviario Romano* non tenentur in diebus in *Breviario* notatis recitare officium B. M. V., officium defunctorum (excepto die animarum), psalmos graduales et poenitentiales, quia a tali obligatione ipsos expresse liberavit S. Pius V, Const. incip. *Quod a Nobis*, cuius summarium habes supra art. 2, n. 20, uti adest in initio *Breviar. Franciscani*. Excipit tamen Summus Pontifex expresse illas Ecclesias, in quibus viget sancta consuetudo, et usus recitandi in choro officium B. M. V. ita ut in praedictis ecclesiis, sive saecularibus sive regularibus, debeat adhuc servari talis laudabilis et sancta consuetudo recitandi more solito praedictum officium; unde in praedictis ecclesiis saltem dicta Const. S. Pii V antiquioribus manet obligatio recitandi praedictum officium B. M. V. in choro, non tamen privatim extra chorum, ut notant Herinx de Horis canon., disp. 2, qu. 2, n. 13 in fine; Sporer loc. c., n. 115, et alii passim, sic servante communi praxi.

106 Hinc canonici tenentur recitare in choro officium defunctorum, psalmos graduales et poenitentiales solum iuxta d. Const. S. Pii V, et non alias. Sac. Congr. Rit. in Suessan. 28 Ianuar. 1609. Et qui praedicta non recitant, minime peccant. Ead. Sac. Congr. in Barchinon. 20 Ian. 1690. Observanda tamen sunt novissima sequentia decreta.

107 Proposito enim dubio in Sacra Congregatione Conc.: *An in Ecclesia Suessana recitandi sint psalmi graduales, poenitentiales, et officium B. M. V. et defunctorum in diebus assignatis a rubricis Breviarii?* Eadem Sac. Congr. 28 August. 1708 respondit: *Ad formam bullae Pii V*. Sic refert eruditissimus Scarfantonius ad Ceccoperium part. 2, lib. 3, in animadvers. ad tit. 10, sub n. 11. Et Sac. Rit. Congr. 2 Sept. 1741 sic expresse decla-

ravit: *Persolventes divinum officium extra chorum non tenentur ad psalmos graduales nec poenitentiales, neque ad officium parvum B. M. V., nec defunctorum; quae quidem officia et psalmi sunt onera tantummodo ex praecepto implenda in choro*. Sic refert eruditissimus P. Cavalieri in suis egregiis *Commentar.*, t. 2, part. 2, cap. 46, decret. 4, ubi post multa ad rem doctissime observata sub num. 3, haec expresse habet: *Haec indubia cum sint, iisdem conciliari debet decretum, ita ut dum extra chorum dictorum officiorum nullam obligationem agnoscit, veritatem undequaque habeat relate ad Romanum clerum; secus ad reliquum qui in obligatione suae consuetudinis perstat*. Dum vero eadem officia qualificat *onera ex praecepto adimplenda in choro*, id verum erit de officio Deiparae pro iis ecclesiis in quibus consuetudo aderat; secus de reliquis officiis in quorum omissione, uti et officii B. V. relate ad ecclesias, quae eiusdem consuetudinem minime habebant, nonnisi concessas perdunt indulgentias. Dicuntur autem adhuc *onera ex praecepto implenda in choro*, quatenus rubricae eisdem praefixae, disertis verbis choro demandent eadem; secus extra chorum; ubi posse dici pro temporis opportunitate, duntaxat asserunt. Haec ille qui sub n. 5 subiungit quod licet plurimi insignes auctores asserant, consuetudinem in favorem officii B. Mariae in bulla S. Pii praeservatam non obligare sub peccato, tamen loquendo de tali antiqua consuetudine ante S. Pium V, vult quod peccati periculo fuerit et adhuc reperiatur obnoxia; secus autem loquendo de consuetudine introducta post S. Pium V quia censetur potius inducta ex devotione, et causa lucrandi indulgentias, quum ex animo se sub peccato obligandi, ut recte concludit ipse sub n. 4.

Officium B. M. V. tenentur canonici adhuc 108 recitare, ubi vigeat talis pia consuetudo, quia S. Pius V in dicta Const. ipsam non abstulit, sed iussit servari, ut observat Fagnanus in cap. 1, num. 35, de celebrat. Missar. Imo of- 109 ficium B. M. V. debet dici in choro etiam in Dominicis, si aderat consuetudo. Sac. Rituum Congr. 1 Sept. 1607, apud Gavant. in Manual. Episcoporum, verb. *Horae canonicae*, num. 27. Et tempore paschali recitantes officium parvum 110 B. M. V. in choro debent recitare sine addito *Alleluia*. Eadem Sac. Rit. Congreg. 28 Martii 1626. Et sic expresse *Breviarii* rubrica 37 de officio parvo B. Mariae et aliis, n. 2, ibi: *Tempore Paschali in officio parvo B. M. quod dicitur in choro, non additur Alleluia antiphonis, neque versibus, neque responsoriis*; et hoc ad distinctionem horarum maiorum canonicarum; quod asserendum videtur etiam de aliis precibus, extra divinum officium, ut in versiculis Sanctorum, v. g. *Ora pro nobis, B. P. Francisce, Ora pro nobis, B. Antoni, Ora pro*

nobis, B. Didace, etc., qui cani solent in novendiis quae fiunt ad eorum gloriam pro aliqua gratia impetranda, sicque ipsis non est addendum *Alleluia*, ut etiam pro versiculo: *Panem de coelo*, etc., statuerat Sac. Rit. Congr. in Collen. 5 Iul. 1698 quae ad dub.: *An in expositione et depositione SS. Sacramenti etiam causa devotionis sit addendum Alleluia ad versiculum Panem de coelo*; respondit, *Negative*. Cui tamen versiculo peculiari ratione addendum esse *Alleluia* tempore Paschali et in tota octava SS. Corporis Christi mandavit Clem. XI die 20 Ian. 1705 et confirmavit ac innovavit Clem. XII die 1 Sept. 1730, ut patet in verb. *Eucharistia in instructione pro expositione SS. Sacramenti*, § 21.

Et non esse addendum *Alleluia* versibus precum, etiam in officio, praescribit Breviarii rubrica 24 de *Versibus*, n. 4, ibi: *Versibus praedictis tempore Paschali semper additur Alleluia*; non autem versibus precum; ut ibid. recte notat Gavantus secutus a Merati, nam in his attenditur potius ratio humilitatis et moeroris quam laetitiae.

- 111 Congregationes, religiones, sive ecclesiae, vel nationes habentes apostolicum indultum semel vel pluries in singulis hebdomadibus vel mensibus celebrandi officium de sanctissimo Sacramento, vel de aliquibus Sanctis in diebus non impeditis aliquo festo duplici vel semiduplici, non possunt huiusmodi officia facere in diebus Quadragesimae, Adventus, Vigiliarum et quatuor temporum, etiamsi in indulto de his diebus nulla sit facta specialis mentio. Nec in diebus in quibus ponendum sit officium de festo duplici vel semiduplici translato, ut novissime declaravit Sacra Rituum Congregatio, ut sequitur:

DECRETA GENERALIA

Circa rubricas.

Cum Sacrorum Rituum Congregationi demisse supplicatum fuerit sequentia dubia declarare:

Primum: An cum multis congregationibus, religionibus, sive ecclesiis vel nationibus concessum sit a sancta Sede Apostolica, ut semel vel pluries in singulis hebdomadibus vel mensibus celebrentur varia officia per annum, v. g. de sanctissimo sacramento, vel de Sanctis, in diebus non impeditis aliquo festo duplici vel semiduplici, liceat eiusmodi officia facere etiam in diebus sanctae Quadragesimae, Adventus, Vigiliarum et quatuor temporum, etiamsi de his diebus nulla sit facta specialis mentio in aliquibus officiorum concessionibus?

Secundum: An dies impeditus festo duplici vel semiduplici pro dictis officiis recitandis, intelligantur etiam dies, in quibus ponendum est

officium de festo duplici vel semiduplici translato, quemadmodum dicitur responsum fuisse olim a Sacra Congr.; quod scilicet festum duplex vel semiduplex etiam translatum, necnon dies Octavae, si dies impeditus respectu talium officiorum?

Tertium: An regulares absque speciali privilegio, sed sola communicatione privilegiorum aliarum religionum, possint addere nomen S. fundatoris in litanis et *Confiteor*, itemque recitare officia et missas concessas aliis religionibus?

Sacrorum Rit. ead. Congregatio, ad relationem eminentiss. et reverendiss. domini Card. Colloredo respondit:

Ad primum *negative*, et huiusmodi indulta non habere locum in feriis Adventus, Quadragesimae, quatuor temporum, Vigiliarum, sive cum ieiunio sive absque ieiunio, nec in feria secunda Rogationum, nec in alia feria, in qua secundum rubricas sit reponendum officium Dominicae.

Ad secundum *affirmative*.

Ad tertium *negative* in omnibus.

Et ita declaravit ac servari voluit. Ac insuper ut declarationes seu decreta praedicta omnibus innotescant, typis ea imprimi mandavit, die 20 Mart. 1706.

G. Card. CARPINEUS.

Loco ✠ Sigilli.

B. INGHIRAMI, Sacr. Congr. secret.

Habentes indultum recitandi officium de 113 Sanctissimo Sacramento, debent illud recitare, uti recitatur in die ipsa Corporis Christi. Sac. Congr. Rit. in Aquen. 18 Iun. 1689, ubi inter alia quaesita adsunt sequentia cum dictae Sacrae Congreg. responsione:

Secundo: Cum regulares varii sint in assignando quolibet mense lectiones secundi et tertii nocturni pro huiusmodi officio, quaeritur: An constet de decreto eiusdem Sacrae Congr. Rit., quo utuntur PP. Barnabitae, quod nimirum lectiones secundi et tertii nocturni semper recitari debeant, prout in die solemnitate Corporis Christi?

Ad secundum *affirmative*, ex decreto pro ordine Minorum de Observantia emanato die 12 Iul. 1664.

Tertio quaeritur: An quando recitatur officium praedictum, missa dici debeat, prout in solemnitate Corporis Christi, et cum sequentia *Lauda Sion*, etc., vel ut missa votiva de SS. Sacramento in fine Missalis, et an 2 et 3 oratio dici debeant, ut infra octavam eiusdem solemnitatis, vel 2 *A cunctis* et 3 ad libitum?

Ad tertium, missa votiva celebranda est sine *Sequentia*, et cum orationibus temporari congruentibus ex eodem decreto. Et ita censuit,

et servari mandavit Sac. Rituum Congr. hac die 18 Iun. 1689.

A. Card. CIBO.

Loco ✠ Sigilli.

BERNARDINUS CASALIUS, S. Rit. Congr. secr.

Unde caute legenda est expositio dicti decreti de die 12 Iul. 1664, facta in rubricis Breviar. Franciscani, sub num. 33, nempe recitandum esse supradictum officium, ut in die, id est cum *Alleluia*, quia in die dicitur *Alleluia*; cum ex supradictis clare et expresse constet, diversam fuisse mentem et concessionem dictae Sacrae Congregat.; tum quia, si contingat recitari dictum officium inter Septuagesimam, et feriam 4 Cinerum, non potest congruere supradicta expositio, id est cum *Alleluia*, quia dicto tempore non dicitur *Alleluia*.

114 Ad Horas omnes, quae recitantur in choro, debent ardere duae saltem candelae in altari. Sac. Rit. Congr. 7 Aug. 1594 apud La Croix lib. 6, part. 2, n. 2055, decr. 31.

115 Assignantur officia beatissimae Virginis Mariae in toto statu ecclesiastico ex obligatione celebranda de mandato Sanctiss. Domini Nostri Bened. XIII, sequenti decreto:

« Sanctissimus dominus noster Bened. XIII benigne indulsit atque concessit ut in toto ecclesiastico statu ab omnibus utriusque sexus, tam saecularibus quam regularibus, qui ad Horas canonicas tenentur, sequentia officia B. M. V. in eius respective festivitibus recitari, et missae celebrari debeant; videlicet I. die 23 Ian. desponsationis B. M. V. cum S. Iosepho; II. Feria 6 post Dominicam Passionis de septem Doloribus B. M. V.; III. die 16 Iul. B. M. V. de Monte Carmelo; IV. Dominica secunda Novembris patrocinii B. Mariae Virg.; V. die 10 Decembris translationis sacrae domus Lauretanae; VI. et die 18 Decembris expectationis partus B. V. Et ita declaravit ac servari mandavit die 23 Aug. 1725.

F. Card. PAULUTIUS, Praef.

Loco ✠ Sigilli.

Nicolaus Maria TEDESCHI, Archiep. Apamen. S. R. C. secret. »

116 Adducuntur ad rem varia dubia proposita in Sacra Rit. Congr. a capitulo cathedralis Collensis, et resoluta ut infra:

I. An recitatio officii beatissimae Mariae Virginis de Monte Carmelo possit (ut pluribus in locis fit) transferri in Dominicam sequentem diem decimam sextam Iulii?

II. An cathedralis Collensis, quae per triginta circiter annos recitavit officium S. Artemiae virginis et martyris die secunda Iun., eo quod in ea asservetur corpus, possit talem recitationem continuare?

III. An occurrente in feria tertia Rogationum festo simplici in cathedrali et collegiata, sint cantandae duae missae?

IV. An in absolutionibus in die commemorationis omnium fidelium defunctorum, sit dicenda tota conclusio in oratione.

V. An in expositione et depositione SS. Sacramenti, etiam causa devotionis, sit addendum *Alleluia* ad versiculum *Panem de coelo*.

VI. An parochus duarum Ecclesiarum unitarum debeat de ambarum patrono et titulari recitare officia iuxta rubricas?

VII. An in anniversario occurrente in festo duplici secundae classis possit cantari missa *de Requiem*?

VIII. An in duplicibus primae classis, praesente corpore, possit defunctorum missa cantari? Et an dici possit una missa privata deficientibus clericis in choro?

IX. An infra octavas privilegiatas possit cantari missa defunctorum in anniversario et officio solemni?

X. An in die anniversarii et depositionis possit cantari defunctorum missa loco conventualis, ut rubrica innuere videtur?

XI. Quando in mense Novembris sunt eadem die ponenda plura initia prophetarum, an sit tantum dicenda unica lectio?

XII. An poni possint plura tribus initiis unica die?

XIII. An ubi sunt plura officia habentia primas lectiones proprias, possint omitti aliqua ex dictis initiis?

XIV. An in Dominicis Adventus et Quadragesimae, in quibus fit de duplici primae classis, sint cantandae duae missae?

XV. An quando ab aliqua congregatione dicitur totum officium defunctorum, dici debeat, ut secunda die Novembris, omittendo psalmos post Vesperas et Matutinum positos?

XVI. Si anniversarium anticipetur aut postponatur per aliquot dies, an possit dici missa, ut in anniversario?

XVII. An occurrente festo S. Marci infra octavam Paschatis, in missa Rogationum sit dicendum *Credo*?

XVIII. An deficiente subdiacono pro missa solemni possit per superiores substitui constitutus in minoribus ad cantandam Epistolam, paratus absque manipulo?

XIX. An sacerdos missam celebraturus, transiens ante altare, ubi fit populi communio, debeat permanere genuflexus, donec et quousque terminetur communio?

XX. An officium defunctorum pro secunda die Novembris, possit recitari etiam praesente Episcopo, ante completorium diei festi Omnium Sanctorum?

XXI. An in cathedrali Collensi, quae habet privilegium recitandi officium sanctae Crucis qualibet sexta feria non impedita, possit can-

tari unica missa cum commemoratione sanctae Crucis, quando in dicta feria sexta occurrit feria, quae habet missam propriam?

XXII. An sit toleranda consuetudo, quod hebdomadarius aut alius canonicus post processionem in festo S. Agathae virginis et martyris, stans ad altare maius benedicat populum, habens tantum superpelliceum et stolam, sicut in aliis processionibus, in quibus circumferuntur aliquae reliquiae cum alba, stola et pluviali?

Dicta Sac. Rituum Congreg. in Collen. die 5 Iul. 1698, respondit:

Ad I. *Negative.*

Ad II. Doceant, an sit descripta in Martyrologio, et de eius identitate.

Ad III. *Negative.*

Ad IV. *Negative.*

Ad V. *Negative.* Haec resolutio non est intelligenda de tempore Paschali, nec de diebus infra octavam Corporis Christi. Merati in 2 indice Decretorum, n. 20, ex decreto anni 1705, 20 Ian. et Septemb. 1730.

ARTICULUS IV. Quoad ea quae concernunt ordinem, tempus, locum, situm et habitum recitandi divinum officium.

SUMMARY. I. In recitandis Horis canonicis servandus est ordo ex praescripto Ecclesiae in Breviario signatus. - 2. Ordo recitandi Horas canonicas publice in choro servandus est sub mortali. - 3. Extra chorum autem, et privatim solum sub veniali, secluso contemptu vel scandalo. - 4. Imo, interveniente aliqua causa rationabili, neque erit peccatum veniale integras Horas transponere, et dictum ordinem invertere. - 5. Assignantur tales ustae, et rationabiles causae. - 6. Qui absque rationabili et iusta causa incipit officium sequentis diei, nondum finito officio diei praesentis, peccat venialiter. - 7. Si autem id fit ex rationabili et iusta causa, non peccatur, nequidem venialiter. - 8. An autem sit, et quod peccatum, Matutinum et Laudes non recitare ante celebrationem missae? *Remissive.* - 9. Tempus pro absolvendo toto divino officio a Matutino ad Completorium, ex primaeva institutione incipit a media nocte praecedenti, usque ad mediam noctem sequentis diei. - 10. At vero ex communi praxi et consuetudine potest nunc licite anticipari, et recitari Matutinum cum laudibus vesperi pridie. - 11. Quanquam hora vesperi pridie inchoari possit Matutinum? - 12. Per unicam recitationem Matutini et Laudum non potest satisfieri obligationi pro hac die praesenti, et pro die sequenti. - 13. Tempus statutum et habile pro implendo toto divino officio unius diei terminat in media nocte sequenti. - 14. Tali tempore elapso, cessat obligatio officii recitandi illa die; et si nondum fuerit ei integraliter satisfactum, non potest amplius statim transacta dicta media nocte fieri. - 15. Assignatur tempus proprium pro singulis Horis persolvendis iuxta suam primam institutionem. - 16. Assignatur tempus proprium, et accuratum pro singulis Horis persolvendis iuxta iam receptissimam consuetudinem. - 17. Vesperae possunt licite sine ullo peccato privatim recitari post prandium, etiam in Quadragesima. - 18. Imo congruentius est nunc, secundum multos, Vesperas privatim recitari post prandium, etiam in Quadragesima. - 19. Pro publica recitatione Horarum in choro servanda sunt tempora consueta ecclesiarum etiam sub mortali, nisi interdum adsit iusta et rationabilis causa differendi seu anticipandi. - 20. Pro privata tamen recitatione non sunt servanda sub mortali dicta tempora, sed erit

Ad VI. Pro utroque titulari *affirmative*, maxime si Ecclesiae sint peraeque unitae.

Ad VII. *Negative.*

Ad VIII. *Negative* in omnibus.

Ad IX. *Negative.*

Ad X. *Negative.*

Ad XI. *Affirmative.*

Ad XII. *Negative.*

Ad XIII. Occurrente legitima causa, *affirmative.*

Ad XIV. *Negative.*

Ad XV. *Negative.* Haec resolutio confirmata fuit 23 Iun. 1736, 3 Aug. 1737, et 8 Maii 1738.

Ad XVI. *Affirmative.*

Ad XVII. *Negative.*

Ad XVIII. Data necessitate, posse permitti.

Ad XIX. *Negative.*

Ad XX. *Affirmative.* Haec resolutio spectat ad cathedrales ecclesias tantum. Merati in 2 indice Decretorum, n. 206 et 220, ex decret. 1 Sept. 1607, et 22 Ian. 1701.

Ad XXI. *Negative.*

Ad XXII. Posse permitti.

solum veniale peccatum, quamvis notabiliter anticipetur seu posticipetur etiam sine ulla causa. - 21. Imo, aliqua iusta interveniente causa, neque veniale erit non servare statuta tempora in recitatione privata. - 22. Assignantur iustae et rationabiles causae, ob quas potest licite anticipari vel posticipari privata Horarum recitatio. - 23. Aliqua iusta interveniente causa non recitandi statuto tempore pro privata recitatione Horarum, melius et consultius est anticipare quam posticipare; pro maiori autem securitate regulares utuntur privilegio apostolico concessio Fratribus Minoribus. - 24. Qui non habent, nec participant simile privilegium, nec aliquam habent iustam causam Horas anticipandi vel posticipandi, debent pro viribus quaslibet Horas etiam privatim statis temporibus recitare, et refertur ad id memorabile exemplum de quodam eremita. - 25. Insuper adducitur ad id aliud terribile exemplum de B. Peregrino Archiepiscopo Coloniensi. - 26. Officium divinum in cathedralibus, collegiatis et ecclesiis regularibus choro addictis recitandum est publice in ecclesia seu choro. - 27. Quosnam autem concernat obligatio recitandi in choro seu ecclesia? *Remissive.* - 28. Canonici tenentur recitare officium in choro, nec ipsis potest Episcopus concedere, ut officient in sacristia. - 29. Potest tamen aliquando ex causa, veluti ob frigus seu nimium calorem, extra chorum arbitrio Episcopi recitari divinum officium in diebus ferialibus: in diebus vero festivis omnino recitandum est in choro. - 30. Hinc tolerandum est, quod canonici tribus mensibus anni frigidioribus recitent diebus ferialibus Matutinum in sacristia. - 31. Privata Horarum recitatio fieri potest in omni loco honesto. - 32. Et secundum multos etiam in locis sordidis et immundis, etiam dum venter exoneratur; quod tamen extra casum necessitatis non caret culpa veniali. - 33. In choro, et publica recitatione divini officii servandus est situs et habitus corporis, stando, sedendo, genuflectendo, praescriptus in rubricis, et hoc sub veniali. - 34. In privata tamen recitatione potest sine ullo peccato non servari talis situs et habitus. - 35. Canonici in choro, vel in ecclesia divinis officiis interessentes sine habitu canonicali et superpelliceo debent punctari. - 36. Qui recitat Matutinum pro feria secunda sequenti ante solis occasum diei Dominicae, non debet genuflectere ad antiphonam finalem B. M.V., debet tamen genuflectere, si illud recitet post occasum solis. - 37. Attendenda est ad rem pontificia decisio, quae affertur.

1 In recitandis Horis canonicis servandus est ordo ex praescripto Ecclesiae in Breviario signatus, ut videlicet recitetur primo Matutinum ante alias horas; prima ante tertiam, tertia ante sextam, et huiusmodi, nec invertatur talis ordo recitando v. g. primam ante Matutinum, tertiam ante primam, sextam ante tertiam, et huiusmodi. *Communissima*. Ordo recitandi Horas canonicas publice in choro servandus est sub mortali; sic expresse post Marchant.; Sporer tom. 3 Tract., Append. de Horis canon., 2 cap. 2, sect. 4, § ante, n. 131, et alii. Extra chorum autem et privatim solum sub veniali, secluso contemptu vel scandalo. *Communis*, contra Vasquez de Beneficiis, cap. 4, § 1, art. 1, ubi dicit peccare mortaliter, qui saepe talem ordinem invertit; at certe, secluso contemptu vel scandalo, etiamsi sine causa invertatur talis ordo, recitando v. g. vespere ante primam, sextam ante tertiam, et huiusmodi, est solum peccatum veniale, quia talis ordinis inversio nec gravem continet deformitatem, nec de substantia divini officii quidquam imminuit. Sic Sporer l. c., n. 131, testans esse communissimam doctorum sententiam.

4 Imo, aliqua interveniente rationabili causa, neque erit peccatum veniale integras horas transportare, et dictum ordinem invertere. 5 *Communis*. Causa autem rationabilis et iusta seu sufficiens invertendi ordinem est, si quis sero veniat ad chorum, una hora iam integre finita, seu iam incoepta; iste enim licite et laudabiliter pergit cum aliis in choro psallere, postea horam seu partem horae omissam recitaturus; laudabilius enim est, statim cum choro psallere et se illi conformare, quam velle prius supplere, et interim chorum obsequio suae vocis defraudare. Navarrus, Toletus, Sa, et alii cum Layman lib. 4, tract. 1, cap. 5, num. 7; Sporer l. c., n. 132 et seq.; La Croix lib. 4, num. 1309. Item si quis non habeat lectiones ad manum, potest interim licite recitare psalmos Matutini et Laudum, et etiam reliqua, quae habet, lectiones postea recitaturus. *Communis* cum supra citatis. Item si quis in itinere vel alibi ubi non potest commode exspectare, non habeat Breviarium, sed solum diurnale, potest licite sine omni scrupulo interim recitare horas minores, postea Matutinum recitaturus. *Communis* cum supradictis. Item si quis ab amico vel alio alicuius auctoritatis invitetur ad secum recitandas Horas minores, cum ipse nedum recitarit Matutinum, tunc, si hoc negare non possit absque sui periculo seu aliqua nota saltem inurbanitatis, poterit licite cum ipso minores Horas recitare, postea matutinum recitaturus. *Communis* cum supradictis.

6 Qui absque rationabili et iusta causa incipit officium sequentis diei, nondum finito officio praesentis diei, v. g. nondum dictis vespere

et completorio, recitat Matutinum diei sequentis, peccat venialiter, quia licet ex illis non fiat unum officium, nec videantur inter se habere ordinem, tamen voluntas Ecclesiae est, ut prius persolvatur obligatio huius diei, quam inchoetur alterius. *Communis* cum Suarez de Oratione, lib. 5, cap. 24, num. 3; Sporer loc. cit., num. 134. Si autem id fiat ex rationabili et iusta causa, non peccatur, nedum venialiter. *Communis* cum supradictis et aliis. Hinc, 7 si quis timeat sibi lucem diei defuturam pro Matutino, potest ipsum licite prius recitare, nondum persolutis horis praesentis diei, quas memoriter sine indigentia lucis potest recitare, dummodo non sibi suppetat modus habendi aliud lumen; et universaliter omnis causa sufficiens ad inversionem inter horas unius diei est sufficiens etiam hic. Gobat t. 1, tract. 5, n. 666; La Croix loc. cit., num. 234, et alii passim.

An autem sit, et quod peccatum, Matutinum et Laudes non recitare ante celebrationem missae? Vide verb. *Matutinum*, a n. 19 ad 23.

Tempus pro absolvendo toto divino officio 9 a Matutino ad completorium, ex primaeva institutione incipit a media nocte praecedenti, usque ad mediam noctem sequentis diei.

At vero, ex communis et iam recepta apud 10 omnes consuetudine, potest nunc licite anticipari et recitari Matutinum cum Laudibus vespere pridie; sic docente praxi communi, et tenente *Communissima* doctorum cum S. Th., Quodlibet 5, c. 8; ubi huius praxis, et introductae consuetudinis congruam hanc reddit rationem: *Quia solemnitas diei sequentis a vespere incipit, ideo merito casus oblinuit, ut post publicum officium, vespere et completorium a meridie ordinarie in Ecclesiis iam persolutum ante horam quartam, deinceps preces nocturnas inchoare liceat.*

Sive, ut eius verbis, in resp. ad 1, utar: *Quantum ad contractus, et alia, huiusmodi dies incipit a media nocte; sed quantum ad ecclesiasticum officium, et solemnitatum celebritates, incipit dies a vespere. Unde si aliquis post dictas vespere et completorium dicat Matutinas, iam hoc pertinet ad diem sequentem.*

Quanam autem hora vespere pridie inchoari 11 possit Matutinum, habetur in tabella, quae singulis annis in Calendario seu directorio dari solet, et ubi non detur, potest observari tabella, quae anno 1706 prodiit Romae typis Camerae Apostolicae, et traditur a La Croix lib. 4, post n. 1314.

Per unicum tamen recitationem Matutini et 12 Laudum non potest satisfieri obligationi pro hac die praesenti, et pro die sequenti, ut clare patet ex propos. 35 inter merito damnatas ab Alexandro VII die 18 Mart. 1666, ibi: *Unico*

officio potest quis satisfacere duplici praecepto pro die praesenti et crastina.

- 13 Tempus statutum et habile pro implendo toto divino officio unius diei terminat in media nocte sequenti. *Communis.* Hinc, tali tempore elapso, cessat obligatio officii recitandi illa die, et si nondum fuerit ei integraliter satisfactum, non potest amplius statim, transacta die, media nocte satisfieri; quia recitatio divini officii est pensum cuiuslibet diei, et ideo terminus diei est, et terminus officii legendi pro illa die, alias non legeretur totum integrum officium eadem die. *Communis* contra Leandrum docentem sufficere inchoare officium paulo ante mediam noctem diei sequentis, et sine interruptione prosequi post mediam noctem, eo quod omnes horae sequentes efficiant unum totum integrale cum Matutino, iam tempore habili incepto licet transacto.
- 15 Tempus proprium pro singulis horis persolvendis iuxta suam primaevam institutionem, est illud, quod ipsis nominibus horarum praefertur, et in suis respective hymnis indicatur, videlicet Matutinum circa mediam noctem, Laudes sub auroram, prima ad ortum solis, tertia tempore medio inter ortum solis et meridiem, sexta in ipso meridie, nona tempore medio inter meridiem et solis occasum, vespere ad solis occasum, completorium sub crepusculum nocturnum. *Communis.*
- 16 Cum autem haec originaria distributio ob humanam fragilitatem, et multiplices occupationes iam dudum abierit in desuetudinem fere apud omnes (paucis rigidioribus et observantioribus religiosis exceptis), iam receptissima facta est consuetudo, ut tempus proprium et accuratum habeatur, pro Matutino et Laudibus, a pridie vespere usque ad horam post ortum mane solem; pro prima, a tempore aurorae usque ad 2; pro tertia, ab ortu solis usque fere ad meridiem; pro vespere extra Quadragesimam, a meridie usque ad occasum solis; in Quadragesima autem (exceptis tribus primis diebus et Dominicis), ante meridiem et prandium; pro completorio, a tertia hora post meridiem usque ad mediam noctem.
- 17 Vespere tamen possunt licite sine ullo peccato privatim recitari post prandium, etiam in Quadragesima, quia rubrica, et c. *Solent* 49, dist. 1 de Consecratione, si quod continent praeceptum, obligant solum respectu officii publice recitandi in choro. Gobat to. 1, tr. 5, num. 688; Burg. centur. 3, cas. 83; Lohn. part. 4, § 10, num. 4; La Croix l. 4, n. 1316, cum Gavant., Sanchez et Stoz ibi citatis; Sporer l. c., num. 144, cum Bonartio et Escobar ibi cit.; Reiffenstuel, Theol. moral., tract. 6, dist. 1, qu. 6, n. 73, et alii. Imo congruentius est nunc, secundum multos, vespere privatim recitare etiam in Quadragesima post prandium, quia ideo primitus recitabantur ante
- 18

prandium seu coenam, ne nimis diu differrentur, cum tunc solum vespere coenaretur; c. *Solent* 49, dist. 1 de Consecr., quae ratio nunc amplius non militat, quia pia mater Ecclesia ob corporis et naturae semper magis declinantis infirmitatem, refectionem illam tanquam prandium sumi indulsit in meridie, retento nomine coenae, statuitque, ut in Quadragesima vespere dicantur ante ipsam refectionem meridianam, coenam adhuc nuncupatam ob memoriam antiquitatis, et ordinavit, ut pro benedictione mensae dicantur preces, ut in coena. Unde cum ad conservandam dictam memoriam antiquitatis sufficiat publica recitatio vespere in choro, congruum et congruentius erit privatim recitare vespere suo congruo tempore, scilicet a meridie usque ad occasum solis, uti recitantur extra Quadragesimam. Sic ex Bellarm., Tambur. in Decal., l. 4, c. 5, § 4, n. 4; La Croix lib. 4, n. 1316, et alii, quibus etiam favent Gobat l. c., n. 688; Sporer l. c., n. 144; Bonartius et Escobar apud ipsos, et alii docentes, nullam adesse obligationem recitandi vespere privatim ante prandium seu coenam in Quadragesima.

Pro publica recitatione Horarum in choro servanda sunt tempora consueta Ecclesiarum, etiam sub mortali, nisi interdum adsit iusta et rationabilis causa differendi seu anticipandi. Sporer l. c., num. 144, et alii passim. Pro privata tamen recitatione non sunt servanda sub mortali tempora statuta singulis horis. Unde quamvis notabiliter etiam sine ulla causa anticipetur vel posticipetur talis privata recitatio, secluso scandalo et contemptu, non est peccatum mortale, sed solum veniale; dummodo totum officium quacunque hora diei recitatum, sit absolutum ante mediam noctem sequentem. *Communis.*

Imo, aliqua iusta et rationabili interveniente causa, neque veniale erit non servare statuta tempora in recitatione privata. *Communis.* Causae autem iustae et rationabiles, ob quas potest licite anticipari vel posticipari privata Horarum recitatio, sunt v. g. concio vel lectio paranda, maior commoditas studendi, maior devotio, periculum impedimenti obventuri, iter obeundum et huiusmodi. Sic doctores passim cum Gobat l. c., n. 681; Sporer l. c., n. 146; La Croix l. c., n. 1313.

Recte tamen monent doctores, quod aliqua iusta et rationabili interveniente causa, non recitandi privatim horas statis temporibus, melius et consultius esset anticipare, quam posticipare, seu postponere, nam, ut inquit Hugo a S. Victore apud Sporer l. c., n. 146: *Ante horam orare providentiae est, post horam, negligentiae, in hora, obedientiae.* Pro maiori vero securitate Patres undequaque praestantissimae Societatis Iesu fruuntur privilegio apostolico expresso his verbis apud Gobat l. c.,

n. 681, ibi: *Ratione itineris aut alterius occupationis, quando creditur, quod cum maiori devotione dicetur divinum officium, potest illud a nostris recitari mane totum usque ad completorium.* Uti concessum fuisse fratribus Minoribus, refert in Compendio privilegiorum fratrum Minorum, verb. *Officium divinum* tertio, Cappuccini annotatio, litt. B, ibi: *Posunt etiam fratres Minores, qui ad Horas canonicas tenentur, sine scrupulo ratione itineris vel alterius honestae occupationis, quando creditur, quod tunc maiori devotioni officium recitabunt, dicere Matutinum vespere ante solis occasum, vel mane totum usque ad completorium inclusive. Ita concessum est per S. Pium V Minoribus, ut refertur in Compendio Societatis Iesu verb. Horae canonicae, § 2, in manuscr. privileg. Minorum, fol. 79, pag. 2.*

24 Qui tamen non habent nec participant simile privilegium, nec aliquam habent iustam et rationabilem causam Horas anticipandi vel posticipandi, debent pro viribus quaslibet horas, etiam privatim, statis temporibus recitare, semper prae mente habendo, quod referunt Ioannes Andreas, et abbas Panormitanus in cap. 1 de celebrat. Missarum, et ex ipsis Gobat l. c., sub n. 681, ibi: *Angelus Dei sanctum quemdam eremitam cibis deficientibus alebat, et tempore uvarum ipsi quandoque marcidias portabat. Interrogatus angelus ab eremita, quae sit tantae diversitatis causa? Respondit angelus, quod bonas portabat, quando dicebat officium horis competentibus; agrestes vero, quando anticipabat horam dicendi officium; marcidias, quando differebat ultra debitam horam, et hoc ideo, quia eremita non occupatur exterioribus.*

25 Insuper attentius reflectere debent, quod ex Bzovio ad annum Christi 1062, refert Monacell. tom. 2, tit. 16, formul. 1, n. 6, de beato Peregrino Archiepiscopo Coloniensi, qui post mortem cuidam clerico illius ecclesiae apprensus, dataque manu, tantus eam ardor absorbit, ut undique carnes eius resolutae dissuerentur, et ossa nuda vix haerentibus articulis remanerent. Ad quem clericus.... *Cur te pestilens vorago constringit?* Respondit... *Nil in me remanet ultione plectendum, praeter hoc tantum, quia dum in aula regia constitutus, imperialibus consiliis me vehementer applicavi canonicae synaxis officia per distincta horarum spatia non persolvi; mane quippe omnia coarceps, simul tota die, negotiis ingruentibus saeculari libertate vacabam; ob hanc itaque negligentiam, ardoris huius fero supplicium (hoc est in purgatorio).* Hactenus Monacell. ubi supra.

26 Officium divinum in cathedralibus, collegiatis et ecclesiis regularibus choro addictis recitan-

dum est publice in ecclesia seu choro; cap. 1 de celebrat. Missar., et Clement. 1 eod. tit. Quosnam autem concernat obligatio recitandi 27 in choro seu ecclesia? Vide supra art. 1, n. 41 et 42.

Canonici tenentur recitare officium in choro, 28 nec ipsis potest Episcopus concedere, ut officient in sacristia. Sacra Congr. Episc. in Segnina 12 Ian. 1604. Potest tamen aliquando 29 ex causa, veluti ob frigus seu nimum calorem, extra chorum arbitrio Episcopi recitari divinum officium in diebus ferialibus, in diebus vero festivis omnino recitandum est in choro. Sacra Rit. Congr. in Lunen. Sarzanen. 5 Mart. 1633. Hinc tolerandum est, quod canonici tribus mensibus anni frigidioribus recitent diebus ferialibus Matutinum in sacristia. Sacra Congr. Episc. in una S. Severini 13 Septembr. 1641. Apud Nicolium in Flosc., verb. *Officium*, n. 19.

Privata horarum recitatio fieri potest in omni 31 loco honesto, iuxta illud psalmi cxi: *In omni loco dominationis eius benedic anima mea Domino.* Communissima. Imo Sanchez in Consil., lib. 7, cap. 2, dub. 44. Angles apud ipsum, 32 Trullenchus, Caramuel, et alii apud Dianam, part. 20, tract. 11, resolut. 33; Sporer l. c., num. 148; La Croix lib. 4, n. 1320, et alii contra Sotum, Navarr., Bonacin., Castropal., et alios excusant a peccato etiam veniali recitantes horas privatim, etiam in locis sordidis et immundis, etiam dum ventrem¹ seu naturam exonerant, quia, dicunt ipsi, potest ibi mente orari, ergo et voce, nec de se est irreverentia; Deus enim ubique a se ipso et angelis laudatur et oratio dirigitur ad Deum sine ullo speciali respectu ad locum. Ego autem non audeam a veniali excusare eum, qui potens Horas canonicas recitare in loco honesto, sine necessitate eas recitaret in dictis locis sordidis et immundis. Unde Tambur., lib. 2 Decal. cap. 5, § 6, num. 2, refert ex Molfesio quemdam, qui in locis immundis orabat officium, in iisdem post mortem luisse poenas. Audi ipsum Tambur. sic ibi loquentem: *Si locus eiusmodi sordidus sine delectu eligatur ad Horas recitandas aliasve preces, cum potest mundior eligi, aliquam irreverentiam committi probabile est; at si semel casu, vel ex aliqua occasione in loco immundo reperiaris, oratio libenter, quia etiam in loco sordido orare est melius, quam otiosum esse. Molfesius refert quemdam, qui in locis immundis orabat officium; in iisdem post mortem luisse poenas; merito: is enim non ex amore non cessandi a Dei laudibus in quocunque loco, sed fortasse temere et sine delectu, cum alibi facile potuisset, in locis sordidis sacrum pensum persolvebat.*

¹ E. R. Potuisset L. Ferraris ab hac exagitanda controversia abstinere.

- 33 In choro, et publica recitatione divini officii servandus est situs et habitus corporis, stando, sedendo, genuflectendo praescriptus in rubricis, et hoc sub veniali, propter uniformitatem, quam non servare in publica recitatione divini officii parit aliquale scandalum. Henno tom. 1 Tract. in Decalog., disp. 1, qu. 3, art. 6, conclus. 1; Navarr. de Orat., cap. 4; Suarez de Orat., lib. 4, cap. 27, num. 2, et alii, quibus consentire videtur La Croix lib. 4, num. 1321, ubi ait, quod, quando Navarrus dicit peccari venialiter, si id non observetur, loquitur de oratione publica in choro, in quo peccatur venialiter potius ratione scandali, quam caeremoniae praetermissae. Unde ipse cum Tolet., Filliuc., Bonac., Bass., Reginaldo, Castropalao, et aliis ibi cit. vult, quod sedere, cum standum vel genuflectendum est, per se loquendo non sit peccatum, quia rubrica solum consilium dat¹ ad maiorem devotionem et reverentiam habendam.
- 34 In privata Horarum canonicarum recitatione, quamvis optimum et laudabilissimum sit se uniformare laudabilibus ritibus et consuetudinibus observatis in publica recitatione chori pro diversis divini officii partibus, stando, genuflectendo, sedendo; tamen absque ullo peccato potest quilibet divinum officium persolvere, sive ambulando, prout ei libuerit. *Commun.*
- 35 Canonici in choro vel in ecclesia divinis officiis interessentes sine habitu canonicali et superpelliceo, debent punctari. Sacra Rit. Congr. in Lunen. Sarzan. 3 Mart. 1663, apud Sellium in Selectis canon., c. 3, n. 107, et Barbos. in Summ. apostol. dec., verb. *Canonici in choro*, num. 15.
- 36 Qui recitat Matutinum pro feria secunda sequenti ante solis occasum diei Dominicae, non

debet genuflectere ad antiphonam finalem B. M. V.; Gavant. de Fin. offic., c. 22, n. 18; debet tamen genuflectere, si illud recitet post occasum solis, quia ritus standi incipit a primis vespers Dominicae, non a media nocte, adeoque desinit in occasu solis eiusdem Dominicae more indulgentiarum. Item, ib.

Attendenda est decisio controversiae inter 37 Episcopum et capitulum cathedralis Papiensis edita a Bened. XIII 8 Iul. 1726. Praetendente enim dicto capitulo sine petitione necessariae licentiae Episcopi uti indulto Sacrae Congreg. Conc., quamvis remisso ad arbitrium Episcopi, recitandi certis anni temporibus Matutinum post completorium, et contradicente Episcopo, nunc Archiepiscopo, tandem dicta controversia extincta et decisa fuit die et anno, quo supra, a Bened. XIII per suum speciale breve relatum a laudato Card. de Lambertinis, postea felic. recordat. Summo Pontifice, l. c., volumine V, notificat. 19, § 4, his verbis: *Quod igitur dignitates et canonicos illos primum a beneficio ad mensem, deinde a divinis suspenderit, eo quod Matutinum officium, te contradicente ac vetante, recitare ausi fuerint post vespertinas horas antecedentis diei, obtentu interpositae appellationis et rescripti venerabilium fratrum nostrorum Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalium Sacri Conc. Trid. interpretum, laudamus consilium zelumque fraternitatis tuae, etc. Propterea cum ex antedicta Matutini officii recitatione ansam repugnandi arripuerint canonici, per praesentes etiam litteras declaramus, tuae auctoritatis hactenus fuisse, semperque fore decernimus, potestatem iisdem canonicis facere, sive licentiam impertiri, quoties et quandiu tibi opportunum videbitur, anteverendi, statutis recitationis temporibus.*

ARTICULUS V. *Quoad ea quae concernunt causas excusantes, vel non, a recitatione divini officii.*

SUMMARYUM. 1. A recitatione divini officii excusat imprimis impotentia quaecunque physica vel moralis. - 2. Qui inculpabiliter caret Breviario, excusatur a recitanda illa parte divini officii, quam sine Breviario recitare non potest. - 3. Non excusatur tamen a recitanda illa parte, quam recitare potest ex diurnali habitu, vel memoriter tenet. - 4. Si caecus excusatur a legenda, seu recitanda illa parte officii, quam non potest, nec memoriter scit. - 5. At vero non excusatur ab illa parte, quam memoriter tenet. - 6. Qui ob caecitatem vel aliam causam non potest officium recitare solus, tenetur ipsum recitare cum socio gratuito, sponte se seu offerente, sive antea solitus fuerit uti socio, sive non. - 7. Si autem sit beneficiatus, tenetur eo casu non solum recitare cum socio se ultro offerente, sed insuper ipsum quaerere. - 8. Imo beneficiatus, si habeat beneficium satis pingue, tenetur eo casu non solum quaerere socium, sed etiam ipsum pretio conducere. - 9. Qui Breviarium voluntarie et sponte abiecit,

vel combussit, vel alias culpabiliter eo caret, tandiu remanet obnoxius peccato mortali omissionis divini officii, quandiu de culpa commissa non poenitet, nec propositum satisfaciendi suo officio concipit. - 10. Postquam autem poenituit, et propositum satisfaciendi quamprimum potuerit, concepit, tunc deinceps ommissio divini officii non imputatur amplius ei ad culpam, quamdiu aliud Breviarium habere non potest. - 11. Infirmitas gravis, ob quam infirmus nequit recitare divinum officium sine laesione suae valetudinis, vel sine incommodo, vel incremento morbi, excusat a recitatione totali. - 12. Non sic autem excusat infirmitas levis. - 13. Infirmitas impediens infirmum ad recitandum v. g. solum Matutinum, non excusat ipsum a recitatione aliarum Horarum. - 14. In dubio an infirmitas sit gravis vel levis, et an infirmus, seu convalescens possit sine gravi nocumento recitare totum officium vel partem, standum est iudicio medici vel superioris aut viri prudentis, et interdum etiam proprio. - 15. Si autem nec supradicti, nec infirmus ipse possint solvere dubium, sed adhuc illud permaneat, tunc non tenetur infirmus tale officium recitare. - 16. Regulares infirmi, valetudinarii, senes, aut alias invalidi, quando non possunt, nec sciunt se determinare, an licite possint totum vel

¹ Non consilium, sed praeceptum illa rubricarum concluso scandalo, non servat.

sanctio continet; itaque peccat, qui ipsam, etiam se-

partem officii omittere, satisfaciunt praecepto, recitando psalmos, hymnos, Pater et Ave, aut alia sibi a suis superioribus aut confessoribus assignata. - 17. Infirmi omnes, qui ex recitatione divini officii verisimiliter credunt aliquem dolorem capitis, aut aliquam crudelitatem stomachi, vel virium lassitudinem, aut etiam febrim tardius remissuram, excusantur a praecepto illud recitandi. - 18. Imo, secundum multos, tales infirmi non tenentur adhuc ad recitationem officii, quamvis bonam diei partem confabulationibus expendant, atque etiam libros recreationis causa legant. - 19. Item dum tales infirmi convalescunt, possunt ad aliquos dies differre recitationem divini officii, et aliquando incipere prius celebrare, quam recitare illud. - 20. Qui ob infirmitatem non possunt Horas recitare debito tempore, possunt autem commodè sine nocumento valetudinis recitare alio tempore, ante, vel post, non excusantur a praecepto. - 21. Alii autem sentiunt contrarium. - 22. A recitatione divini officii excusat omnis superveniens repentina et improvisa occupatio gravis et necessaria, seu multum utilis, quae absque scandalo, aut suo vel aliorum gravi detrimento omitti non possit, cum qua tamen recitatio officii in toto vel in parte consistere non potest. - 23. Item a recitatione officii excusat charitas, tum propria sui, tum etiam proximi, quando nisi officium totaliter vel partialiter quis omittat, cogitur aliquod grave incommodum adire, vel magnum opus charitatis proximo negare. - 24. Adducuntur hinc multa ad rem ex doctissimo Sanchez. - 25. A recitatione divini officii potest excusari concionator non satis paratus, qui debeat in Quadragesima quotidie conciones habere, cum crederet non quotidie obligandus. - 26. At vero universaliter recitationem officii esse fere semper impossibilem cum onere concionandi quotidie, ac proinde communiter excusari tales concionatores, ut scripsit Leander, merito negatur. - 27. Adducitur ad id privilegium apostolicum pro regularibus. - 28. A recita-

tione divini officii excusat metus gravis. - 29. A recitatione divini officii excusat legitima dispensatio seu privilegium. - 30. Privilegium et legitimam dispensationem non recitandi officium concedere potest omnibus, etiam beneficiatis, Summus Pontifex. - 31. Episcopus per se de iure ordinario nequit talem concedere dispensationem. - 32. Potest tamen eam concedere ex consuetudine iam ubique recepta. - 33. Et hoc etiam eius vicarius generalis. - 34. Rationabilis causa eam concedendi est, si dubitetur de morali impotentia recitandi. - 35. Superiores regulares etiam locales dispensare possunt valide et licite ob iustam causam cum suis subditis. - 36. Assignatur disparitas inter dispensationem concessam a Papa, et dispensationem concessam ab aliis. - 37. A recitatione divini officii excusatur etiam beneficiarius, qui sine sua culpa privatur ad tempus notabile fructibus sui beneficii; dummodo nec sit religiosus professus, nec sacris initiatus. - 38. Impeditus recitare officium statis horis vel temporibus, tenetur anticipare, vel postea supplere. - 39. Hinc, qui mane praevidet, se ob aliquod impedimentum sibi superventurum non posse suo tempore recitare Horas postmeridianas, tenetur anticipare, et etiam mane eas persolvere. - 40. Item, qui ob aliquod impedimentum non potuit officium recitare suis propriis horis et temporibus, tenetur postea recitare intra eandem diem. - 41. Qui ob aliquod impedimentum non potest recitare totum officium, potest autem partem, tenetur ad illam. - 42. Qui per se ipsum non potest ex iusta causa recitare officium, non tenetur illud recitare per alium. - 43. Qui uno die sive culpabiliter sive inculpabiliter omisit recitare officium, non tenetur alio sequenti die supplere seu recompensare. - 44. De causis excusantibus a recitatione publica in choro. *Remissive.* - 45. Recitantes in fine Horarum canon. orationem *Sacrosanctae*, quid consequantur. *Remissive.* - 46. Alia ad rem ad num. 53.

1 A recitatione divini officii excusat inprimis impotentia quaecunque physica vel moralis. *Communis*, arg. 1. *Impossibile* 185 ff. de Regul. iuris, cap. *Nemo potest* 6 de Regul. iuris in 6.

2 Hinc, qui inculpabiliter caret Breviario, vel quia ipsum in itinere perdidit, aut ei furto sublatum est, vel incendio seu naufragio consumptum, excusatur a recitanda illa parte divini officii, quam sine Breviario recitare non

3 potest. *Communis*. Non excusatur tamen a recitanda illa parte, quam recitare potest ex diurnali habito, vel memoriter tenet; unde tenetur ad recitandos psalmos et alia, quae memoriter scit, licet ignoret, aut non habeat lectiones et similia; quia praeceptum de recitandis Horis canonicis cum sit virtualiter multiplex, est divisibile, afficitque singulas partes. Henno t. 1, disp. 1, qu. 3, art. 3, concl. 2; Sporer loc. c., n. 152; La Croix lib. 4, num. 1220; Cardenas ad prop. 54 ex damnatis ab Innoc. XI, c. 4, n. 39; Viva ad eandem propos., n. 13, et alii communius et probabilius, arg. cit. propos. 54 ex damnatis ab Innocent. XI, die 2 Mart. 1679, ibi: *Qui non potest recitare Matutinum et Laudes, potest autem reliquas horas, ad nihil tenetur, quia maior pars trahit ad se minorem.*

NOTA ROMANI THEOLOGI.

Si damnata ab Innocentio XI est propositio, quae asserit, non teneri ad recitandam partem, qui totum persolvere nequeat officium, non solum communior et probabilior, sed omnino certa est sententia, quae ait teneri virum ecclesiasticum ad recitandam partem, quam possit, dum nequeat integrum recitare. Atque hanc adnotationem subnectendam duximus, quia, secundum Luciana et probabilistica principia, licitum est sequi opinionem minus probabilem, ut ex art. de *Conscient.* liquet; ergo liceret etiam, ea stabilita hypothese, opinionem illam sequi, quae a recitanda officii parte hominem absolvit, non obstante pontificia definitione; vides ergo consecutiones, quae ex probabilistatur principiiis oriuntur.

RESPONSIO AUCTORIS.

Nequaquam ego trado ut communius et probabilius, quod est damnatum expresse ab Innoc. XI, in propos. 54 ex damnatis ab ipso; sed contra assero, quod sit communior et probabilior opinio illorum, qui docent teneri ad recitationem minoris partis divini officii eum, qui non potest recitare maiorem, contra eos, qui adhuc post damnatam propositionem defendunt contrarium, sustinentes, suam asser-

tionem non contineri neque virtualiter in dicta damnata propositione; nam dicunt ipsi, ut propositio maneat virtualiter damnata ex illatione, debet illatio esse evidens; ex hac autem sententia non infertur evidenter propositio damnata, quia auctores huius sententiae assignant manifestum discrimen; nam praeceptum officii canonici continet materiam dividuam, quae dividitur in septem Horas canonicas; at vero praeceptum, ut terminatur ad unam horam, v. g. primam, cum terminatur ad primam, praeceptum illud continet materiam individuam, et cum una pars primae minor medietate non sit absolute prima, non censetur moraliter ea minor pars; adeoque, etc. Tum quia, dicunt dicti auctores, si v. g. ex prima Dominicae essent lacerata duo folia, non esset obligatio illam exiguam partem recitandi; sic nec etiam, si quis in Matutino feriali haberet psalmos, sed non lectiones; item nec si haberet omnes psalmos omnium horarum, non autem hymnos, capitula, antiphona et orationes; item nec si memoriter sciret omnes psalmos, et carens Breviario et diurno nesciret hymnos, capitula et orationes, teneretur ad recitandos illos psalmos, quia ut sic, psalmi illi non sunt Matutinum, nec integra hora, cum haec constet psalmis, antiphonis, versiculis, lectionibus et responsoriis, quae videntur indivisibiliter praecipi, ita ut praeceptum respiciat omnia illa per modum unius, et sine illis, non videtur esse forma et substantia talis horae a S. Pio V praescripta; quas rationes, et alias etiam post damnatam propositionem ab Innoc. XI non pauci auctores, ut eruditus compertum, iudicant adhuc probabiles. Ego vero assero, communius et probabilius esse contrarium, arg. cit. propos. 54 ex damnatis ab Innoc. XI, non autem quod communius et probabilius sit id, quod certissime damnatum est ab illo Pontifice; ut iniuria mihi atque falso appingitur.

4 Sic caecus excusatur a legenda seu recitanda illa parte officii, quam non potest, nec memoriter scit. *Communis*. At vero non excusatur a recitanda illa parte, quam memoriter tenet. Sic comm. et probab. sententia, cum supracitatis.

6 Qui ob caecitatem vel aliam causam non potest officium recitare solus, tenetur ipsum recitare cum socio gratuito, vel sponte se offerente, sive antea solitus fuerit uti socio, sive non; ita (contra Sanchez et quosdam alios docentes nequidem teneri admittere socium sese ultro offerentem, et contra Lessium et quosdam alios asserentes non obligari, nisi antea soleret uti socio) Henno l. c., concl. 2, Sporer loc. c., num. 181, ubi testatur, sic tenere omnes alios communiter, quia talis adhuc potest facile satisfacere suo officio; adeoque tenetur.

7 Si autem sit beneficiatus, tenetur eo casu

non solum recitare cum socio se ultro offerente, sed insuper ipsum quaerere, quia beneficiatus, ratione beneficii, strictius obligatur ad recitationem officii, quam alii, cum obligetur ex iustitia, ut possit percipere fructus beneficii, adeoque strictius, quam alii, obligatur adhibere media congrua, uti est socium quaerere pro recitando officio; Navarr. de Oratione, cap. 11, num. 13; Henno loc. cit.; Suarez, Vasquez, Azorius, Reginald., Layman, et plures alii cum Bonacin., disp. 1 de Hor. can., qu. 6, propos. 1, num. 8, et Sporer loc. cit., num. 182.

Imo beneficiatus, si habeat beneficium satis pingue, tenetur eo casu, non solum quaerere socium, sed etiam ipsum pretio conducere pro recitando officio, quia, ex quo obligatur ex iustitia ad dictum officium, propter quod fructus pingues recipit, tenetur partem ipsorum expendere in conducendo socio pro adimplendo tali debito, cum sic commode possit habere medium ad suam obligationem adimplendam, a qua non excusatur, nisi ratione magni incommodi. Suarez, Molfesius, Castropal., citati et secuti a Sporer l. c., num. 183; Bonacina loc. cit., cum pluribus aliis ibi adductis; Henno l. c., et alii contra Sanchez, Dianam, Tamburinum et Gobat tom. 1, tract. 5, num. 713, volentes beneficiatum non obligari socium pretio conducere, eo quod hoc medium sit nimis extraordinarium. Qui Breviarium voluntarie et sponte abiecit vel combussit, vel alias culpabiliter caret, tandiu remanet obnoxius peccato mortali omissionis divini officii, quandiu de culpa commissa non poenitet nec propositum satisfaciendi suo officio concipit. *Communis*. Postquam autem poenituit, et propositum satisfaciendi quamprimum poterit, concepit, tunc deinceps ommissio divini officii non imputatur amplius ei ad culpam, quandiu aliud Breviarium habere non potest; quia ex tunc ommissio cessat esse voluntaria, tam in se, quam in sua causa; et ipsi pro tunc est impossibilis recitatio; ad impossibile autem nemo obligatur, leg. *Impossibile* 185 ff. de Regul. iuris, et cap. *Nemo potest* 6 de Regul. iuris in 6. Et sic tenet communis doctorum, teste Sporer l. c., num. 152.

Infirmas gravis, ob quam infirmus nequit recitare divinum officium sine laesione suae valetudinis, vel sine incommodo, vel incremento morbi, excusat a recitatione totali. *Commun.*, arg. c. *Clericus* 2, dist. 91. Non sic autem excusat infirmitas levis. Vide verb. *Infirmus*, n. 5.

Infirmas impediens infirmum ad recitandum v. g. solum Matutinum, non excusat ipsum a recitatione aliarum horarum. Vide ib., num. 6.

In dubio, an infirmitas sit gravis vel levis, et an infirmus seu convalescens possit sine

gravi nocumento recitare totum officium vel partem, standum est iudicio medici vel superioris, aut viri prudentis, et interdum etiam proprio. Vide ib., n. 7.

15 Si autem nec supradicti, nec infirmus ipse, possint solvere dubium, sed adhuc illud permaneat, tunc non tenetur infirmus tale officium recitare. Vide ib., n. 8 et 9¹.

16 Regulares infirmi, valetudinarii, senes, aut alias invalidi, quando non possunt, nec sciunt se determinare, an licite possint totum vel partem officii divini omittere, satisfaciunt praecepto, recitando psalmos, hymnos, *Pater* et *Ave*, aut alia sibi a suis superioribus aut confessoribus assignata. Vide ib., n. 10.

17 Infirmi omnes qui ex recitatione divini officii verisimiliter credunt, aliquem dolorem capitis, aut aliquam crudtatem stomachi, vel virium lassitudinem, aut etiam febrim tardius remissuram, excusantur a praecepto illud recitandi. Vide ib., n. 14.

18 Imo secundum multos, tales infirmi non tenentur adhuc ad recitationem officii, quamvis bonam diei partem confabulationibus expendant, atque etiam libros recreationis causa legant. Vide ib., n. 15.

Item dum tales infirmi convalescunt, possunt 19 ad aliquos dies differre recitationem divini officii, et aliquando incipere prius celebrare, quam recitare illud. Vide ib., n. 16.

Qui ob infirmitatem non possunt horas re- 20 citare debito tempore, possunt autem commode sine nocumento valetudinis recitare alio tempore, ante vel post, non excusantur a praecepto. Vide ib., n. 17. Alii autem sentiunt contrarium. 21 Vide ib., n. 18.

A recitatione divini officii excusat omnis su- 22 perveniens repentina et improvisa occupatio gravis et necessaria, seu multum utilis, quae absque scandalo, aut suo vel aliorum gravi detrimento omitti non possit, cum qua tamen recitatio officii in toto vel parte consistere non potest. *Communis*. Item a recitatione divini 23 officii excusat charitas, tum propria sui, tum etiam proximi, quando, nisi officium totaliter vel partialiter quis omittat, cogitur aliquod grave incommodum adire, vel magnum opus charitatis proximo negare; tunc enim ipse potest tuta conscientia omittere de officio tantum, quantum erit necesse ad illam. *Communis*. Unde ad hoc iuvat hic expresse adducere ad 24 litteram, quae habet doctissimus Sanch. l. 7

¹ NOTA ROMANI THEOLOGI. — Scimus universim theologos tradere, piam ac tenerrimam matrem Ecclesiam nolle filios suos notabili periculo exponere, ideoque obligare nolle ad officium, vel officii partem, si timeatur recitationem notabiliter nocituram. Ne vero tam faciles sint homines ad omittendum officium, infirmitatis praetextu, afferre hic placuit S. Caroli Borromaei verba, quae in IV Mediolanensi Concilio ab ipso celebrato, reperiuntur: *Meminerit, inquit, qui officio adstrictus est, si febris morbove aliquo, vel adversa valetudine aliquando laboraret, non iustam propterea excusationem habere, quamobrem illud intermittat, omittatve*. Ex quibus colligunt eruditi theologi, tandiu infirmitatem, vel febrim non censi dispensare ab officio, quandiu non impedit, ne homo alia sua negotia gravia atque molesta tractet. Expende itaque, num dispensari ab officio licite possit, qui magnam diei partem in confabulationibus, ac librorum lectione impendere solet? Is enim facto probat suo se non ita esse ab infirmitate oppressum, ut recitare officium nequeat sine notabili damno. Atque hinc habes etiam, quam improbabilis sit altera opinio, quam Ferraris tuetur, de convalescente, qui ita officii recitationem differre possit, ut prius valeat incipere sacrum facere, quam officium recitare. In eo enim, qui celebrare possit, non ea virium debilitas esse potest, quae a recitando officio, praesertim dum in varias illud horas distribuatur, ac in distinctis diei horis absolvat, dispensare illum possit. Sed ut haec clarius intelligantur, placet regulas nonnullas praescribere, quas Tournely continuator exponit. Primo itaque notat, eum, qui totum non posset officium persolvere, teneri ad eam partem, quam recitare potest: hinc damnata fuit ab Innoc. XI, anno 1679, haec propositio, n. 54: « I. Qui non potest recitare matutinum et laudes, potest autem reliquas horas, ad nihil teneri; quia maior pars trahit ad se minorem. II. Eum qui non potest horas legere ipsa accessus die, regulariter teneri ad recitationem aliis diebus, quibus febris non corripitur, quia tunc cessat aut suspenditur causa non recitandi. III. Longe tutius esse, ut qui praevidet futurum ut propter febrim, aut aliquod impedimentum, die sequenti recitare non possit, pridie recitet matuti-

num et laudes: qui enim ad minus aliquod stricte obligatur, eo fungi debet, cum potest, atque hanc praeveniendi obligationem timoratorum omnium sensus et usus satis ostendit. Ita auctor Ethicae amoris, lib. 10, cap. 27, pro se adducens Lessium, Sanchesium imo et Dianam. IV. Eum, qui non potest solus recitare, teneri socium sibi adsciscere, si commode possit. Quin et Suarez, Bonac. alique, quibus adstipulamur, existimant, beneficiatum caecum v. gr. teneri conducere socium, quo cum recitet, si sufficientes ad hoc fructus ex beneficio percipiat; quia fructus percipit, ut officium persolvat; et per illos sibi comparare potest medium persolvendi ».

At, inquit, aliqui cum Caramuele, posse officium anticipare, vel officium legere cum socio, gratia est et privilegium; nemo autem privilegio uti tenetur. Sed quis non miretur futilibus hisce cavillis eludi graviora Ecclesiae praecepta? Anticipatione itaque, et socii usus, sunt privilegia et gratiae, eo sensu, quod, qui aliter facere possunt, ad haec non teneantur: non autem eo sensu quod, qui nisi anticipet, aut socio utatur, recitare non poterit, vel ab anticipatione, vel a comparando sibi socio, si commode potest, abstinere possit. Idem sentiunt Navarrus, Pontas, verb. *Offic.*, cas. 16. Caeterum, qui socium habere non potest, eam debet partem recitare, quam memoriter tenet: quia praeceptum, quod ex toto non potest, saltem ex parte impleri debet. Sic, qui tota Quadragesima ieiunare non valet, aliquot saltem, si potest, diebus ieiunare tenetur: qui ne una quidem die ieiunare potest, a carnibus abstinere debet, vel ex toto, vel ex parte, prout sinunt vires. Ex hisce principiis colligunt aliqui, canonicum surdum, et caecum adhuc teneri choro interesse, ibique mentaliter orare, aut ea, quae memoriter tenet, secum recitare: quia licet cum aliis canere nequeat, cum aliis choro interesse potest, et magnum aedificationis exemplum praebere. Vide Navarr. de Orat., cap. 19; auctor. Theor. et prax., tom. 3, qu. 131, qui, ibid., docet eum qui breviario careret, nec sciret memoriter, debere id compensare oratione vocali aut piis meditationibus: quisque enim, inquit, tenetur facere id quod potest ut Deo secundum Ecclesiae intentionem servitium praestet.

Cons. morál., cap. 2, dub. 52, et etiam ad litteram adducunt Gobat tom. I, tr. 5, n. 727, et Sporer l. c., n. 161, ibi: « I. Quando supervenit aliqua occupatio, quae non potuit praeveniri, et nequit praetermitti sine scandalo aut gravi poena, aut aliorum iactura, et non compatitur horas recitare, excusat; ut si quis esset per totum diem occupatus in audienda confessione existentis in articulo necessitatis, vel in vitando magno scandalo, vel in componendis gravibus inimiciis, vel rixis ad arma currentium, ita ut tantum superesset tempus ad esum et somnum. II. Sufficiens etiam causa est ad excusandum, si quis ita esset impeditus circa infirmos, vel aliter, ut nullatenus superesset tempus ad commode recitandum. III. Boni confessarii, quando magna est poenitentium copia, vel instat dies ultimus iubilaei vel praecepti Ecclesiae, possunt licite omittere horas, si non possunt recitare, nisi omittendo confessiones quorundam, qui non consequerentur iubilaeum, vel non adimplerent praeceptum Ecclesiae. IV. Excusatur etiam, vel lecturus lectionem oppositionum, in qua re plurimum interest vel sua, vel reipublicae, doctum se praebere, si simul recitare non possit. Proban- tur hae omnes conclusiones, quia non obligat magis hoc praeceptum, quam praeceptum audiendi sacrum; sed hoc potest omitti propter praedictas causas; item quod pro charitate institutum est, non debet contra charitatem militare ». Hactenus Sanchez probans singula variis auctoritatibus.

- 25 A recitatione divini officii potest excusari concionator non satis paratus, qui debeat in Quadragesima quotidie conciones habere, cum crederet se non quotidie ad ipsas obligandum. Sporer l. c., num. 262, attestans hunc casum inter excusantes communiter afferri; et expresse tenet Rossignolus de Ordinibus ecclesiasticis, part. 2, qu. 6, art. 28, num. 23 et sequentibus. At vero universaliter recitationem officii esse fere semper impossibilem cum onere concionandi quotidie, ac proinde communiter excusari tales concionatores, ut scripsit Leander qu. 37, merito negant ipse Sporer loc. c., et Gobat l. c., num. 627 in fine, asserentes, nihil de hac impossibilitate sciri in Germania, multosque alios operarios in vinea Domini per Europam et maxime per Indias esse ac fuisse distentos tantis laboribus ac curis quantis illi concionatores quadragesimales, et tamen nec suo, nec aliorum iudicio, fuisse exemptos a persolutione divini officii; unde iustissime ab Alex. VII die 25 Sept. 1665 fuit inter alias damnata sequens propos. 21 in ordine: *Habens cappellaniam collativam, aut quodvis aliud beneficium ecclesiasticum, si studio litterarum vacet, satisfacit suae obligationi, si officium per alium recitet.*

- 27 In Compendio privilegiorum Fratrum Mino-

rum et aliorum mendicantium et non mendicantium, verb. *Officium divinum*, tertio, Cap- puccini Adnotatio, litt. D, refert ut sequitur: « Fratres Ordinis praedicationi verbi Dei, au- dientiae confessionum et sacrae theologiae, ac sacrorum canonum studiis insistentes ad suam et animarum fidelium utilitatem et qui occu- pantur infirmitate propria aut infirmorum cu- ratione, satisfaciunt pro Horis canonicis reci- tantes certum numerum psalmorum per prio- rem eis assignandorum, numero non minus septem aut sex, cum devotione, aut Oratio- nem Dominicam septies et Symbolum aposto- lorum bis; graviter autem aegrotantes oratio- nem Dominicam septies in die recitando, se- ptem Horis canonicis similiter satisfaciunt. Ita concessum est a Clemente VII societati Cleri- corum Sancti Sylvestri et S. Andreae de Urbe alias Theatini nuncupatorum et refertur in compendio privilegiorum Sancti Hieronymi Hispan. collecto a Patre Garzia anno 1591, fol. 108, § 70 ».

A recitatione divini officii excusat metus gra- 28 vis, ut quando versantes inter haereticos vel infideles, seu per eorum loca transeuntes, ex recitatione horarum prudenter timent grave malum, seu notabile damnum in propriis vel alienis bonis, puta iacturam vitae vel fortuna- rum. Leges enim eccles. non obligant cum tanto periculo. *Commun.*

NOTA ROMANI THEOLOGI.

Non adeo facile probantur censoribus, quae circa finem num. 24, 26, 27 et 28 confidenter a Lucio nostro afferuntur. Neque enim suffi- ciens esse videtur excusandi ab officii recita- tione titulus *lectio oppositionum*, dum pluri- mum intersit homini se doctum praebere. Ca- vendum enim hic est, ne susceptum, aut pri- vatae utilitatis causa aut captandae apud homines gloriolae studium, causa sufficiens habeatur, quae a recitationis onere homines eximat; plus enim interest hominem Ecclesiae parere, obligationibus proprii status satisfacere, ac per ea, quae Ecclesiae iudicio praescripta sunt, ut apta media ad debitam proprii status perfectionem procurandam, ad hanc perfectio- nem tendere, quam se doctum ostendere; prae- sertim cum ostentatio haec, aut vana gloria sit, aut inanis gloriolae fomentum; quae duae res abesse omnino debent ab homine in Dei sortem vocato, Deoque consecrato. Ad concio- natores quod attinet, primum non subsistit pri- vilegium quod num. 27 decantatur; deinde etsi a Leandro, aliisque a Ferrario citatis, ii a re- citatione excusentur, quibus felix saltem me- moria concessa non sit; tamen novum hoc di- spensationis genus, inquit Tournely continua- tor, nescierunt apostolici viri, ut Franciscus Salesius et Franciscus Xaverius, qui nunquam uti voluit licentia sibi per Romanum Pontifi-

cem facta recitandi Breviarium solito brevius; nesciunt etiam hodie, qui Deum timent. Ex eo autem quod concionatorum quidam tardioris sint memoriae, id unum sequitur eos ocius et diutius studium amplecti debere. Affertur tamen casus, in quo possit aliquis studium officio praeponere, puta si cras concionem habere debeas in die admodum solemni, eamque sine notabili cum tui infamia, tum affluentis populi murmure et scandalo omittere non possis et ipsam ob gravia, quibus obrutus es, negotia memoriae mandare non potueris, nec mandaturus sis, si officium recites. Et is quidem casus satis est metaphysicus, cum vix concipi possit, quo pacto parum illud temporis, quod ad privatam officii lectionem sufficit, ita concionis studio sit necessarium, ut alioqui concio memoriae committi nequeat. Num. 28, dum excusantur ob metum gravem inter haereticos degentes, addendum est; modo occulte vel memoriter nequeant recitare. Nam ita recitando cessat periculum; ex quo metus ille ortus statuitur.

29 A recitatione divini officii excusat legitima dispensatio seu privilegium. *Communis.*

30 Privilegium et legitimam dispensationem non recitandi officium concedere potest omnibus etiam beneficiatis Summus Pontifex. Gobat tom. 1, tract. 5, num. 729; Sporer loc. cit., num. 166; La Croix lib. 5, n. 1233, et communis aliorum, arg. c. *Proposuit* 4 de Concessione praebendae.

31 Episcopus, quamvis per se iure ordinario nequeat talem concedere dispensationem, cum inferior nequeat per se loquendo relaxare legem superioris, c. *Inferior* 4, dist. 1, c. *Cum inferior* 16 de Maiorit. et obed., et Clement.

32 *Ne Romani* de Elect., tamen, ex consuetudine iam ubique recepta, potest Episcopus ob rationabilem causam valide et licite suis subditis dictam dispensationem ad breve tempus concedere. Tambur. lib. 2 Decalog., cap. 5, § 8, n. 24; Sporer l. c., n. 167; La Croix l. c.; Gobat. l. c., et alii passim.

33 Quam licentiam concedere posse etiam vicarium Episcopi tenent Gobat loc. cit., n. 714

34 et 729; La Croix loc. cit., et alii. Rationabilis autem et iusta causa est, si dubitetur de morali impotentia recitandi. Id. l. c., et alii passim.

35 Superiores regulares, etiam locales, dispensare possunt valide et licite ob iustam et rationabilem causam cum suis subditis. *Communis.* Sic enim habent ex variis apostolicis privilegiis, ut patet in Compendio privilegiorum Fratrum Minorum, verb. *Officium divinum*, primo, n. 10, et verb. *Infirmi fratres*, n. 6, 8 et seq., et dictum est supra n. 16 et 17, et

habetur etiam in Compendiis privilegiorum aliarum religionum.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

Falsum est, ex consuetudine ubique recepta, Episcopos ab officio persolvendo dispensare homines solere; ac multo magis falsum est, posse id vicarios generales, vel regularium superiores; satis enim nota nobis res est, pro huiusmodi dispensationibus ad solum Romanum Pontificem recurrendum esse, ac recurri solere; Romanum vero Pontificem Episcopi informationem exposcere, vel aliorum superiorum, ut petitioni indulgeat. Nec Romani et Itali tantum theologi ita sentiunt, sed etiam inter Gallos doctiores. Audiatur Cont. Tournely, qui laudat etiam Pontasium: *Episcopi, inquit, ab officii recitatione dispensare non possunt; quia inferior in lege superioris non dispensat, nisi de eiusdem consensu; porro Ecclesia, Romanusve Pontifex, nullibi leguntur huiusce dispensationis facultatem Episcopis concessisse.*

RESPENSIO AUCTORIS.

Falsum, hic pronuntiat R. Theologus, ex consuetudine ubique recepta, Episcopos ab officio persolvendo dispensare homines solere; ac multo magis falsum, posse id vicarios generales, vel regularium superiores. Et tamen ultra citatos a me auctores, id asserit etiam eruditissimus P. Antoine, Tract. de Virt. religion., cap. 1, num. 4, ubi hoc habet: *Aliqui docent, ex usu ubique recepto Episcopos et superiores ordinum posse dispensare cum suis subditis ad breve tempus, in dubio de morali impotentia recitandi; quibus ipse assentitur subdens: Et hoc videtur necessarium ad tollendas perplexitates et impediendum grave nocumentum.* At tanto auctori theologus noster satis superque fidei; ipsiusque theologiam moralem, prout iacet cum dicta conclusione, tanquam suam iam bis Romae typis tradidit.

Disparitas autem est inter dispensationem 36 concessam a Papa, et dispensationem concessam ab aliis, quod dispensatio concessa a Papa sine causa, sit valida, licet illicita¹; dispensatio autem concessa ab aliis sine causa, nec sit valida, nec licita; Henno tom. 1, tract. 1 in Decalog., disp. 1, qu. 3, art. 10, concl. 1, et alii communiter.

A recitatione officii excusatur etiam benefi- 37 ciarius, qui sine sua culpa privatur ad tempus notabile fructibus sui beneficii; dummodo nec sit Religiosus Professus, nec Sacris initiatus; arg. cap. *Quia* 15 de Rescriptis in 6. Cum enim ibi dicatur, quod propter officium datur beneficium, sequitur, quod, cessantibus sine

¹ Cum Summus Pontifex nolle sine causa dispensare sit praesumendus; hinc dispensatio a recitatione officii

ab ipso sine causa obtenta, censenda est subreptitia; et per consequens nedum illicita, verum etiam invalida.

culpa beneficiarii fructibus beneficii, non teneatur beneficiarius ad officium, cum, cessante causa, cesset effectus; c. *Cum cessante* 60 de Appellat. Tum quia, si iustum est, ut ille, qui altari inservit, de altari vivat, ex c. *Cum secundum Apostolum* 16 de Praebendis; ita etiam iustum est, ut qui de altari non potest vivere, altari non teneatur inservire; Henno l. c., concl. 5, et alii passim.

38 Impeditus recitare officium statis horis vel temporibus tenetur anticipare, vel postea supplere, quia praeceptum de officio persolvendo non urget solum suis correspondentibus horis, sed incipit a media nocte antecedenti, seu ex consuetudine a vespers pridie et substantialiter durat tota die, usque ad mediam noctem sequentem, ut dictum est supra num. 9 et 10. Est enim unum praeceptum totius diei, et accidentaliter tantum propter mysteria repraesentata, una hora obligat pro hac parte diei, et alia pro alia parte, utique non ad finiendam, sed potius ad augendam obligationem, cum, transacta illa hora, adhuc perseveret substantialis obligatio pro tota die usque ad mediam noctem sequentem. *Communis*.

39 Hinc, qui mane praevidet, se ob aliquod impedimentum sibi perventurum non posse suo tempore recitare horas pomeridianas, tenetur anticipare et etiam mane eas persolvere; sic iam communior, et sine dubio probabilior et tutior sententia doctorum cum Sporer loc. c., num. 171; Bonacina de Horis canon., qu. 6, propos. 2, num. 2, et alii plurimi apud ipsum Gobat l. c., n. 711; Less., Sanch., Tambur., Diana, Suarez et Azorius, et alii apud Sporer loc. cit. Item, qui ob aliquod impedimentum non potuit officium recitare suis propriis horis et temporibus, tenetur postea recitare intra eandem diem; si enim, v. g. non potuit recitare ante meridiem matutinum et laudes ac horas minores, tenetur postea recitare, quacunque hora potuerit ante mediam noctem. *Communis*.

41 Qui ob aliquod impedimentum non potest recitare totum officium, potest autem partem, tenetur ad illam. *Communis*, arg. cit. prop. 54 ex damnatis ab Innoc. XI, adducta supra, n. 3. Vide ibi.

42 Qui per seipsum non potest ex iusta causa

recitare officium divinum, non tenetur illud recitare per alium. *Communis*. Nullo enim iure constat talis obligatio recitandi per alium; tum quia obligatio recitandi officium est personalis, cui proinde per alium satisfieri nequit. Unde iure merito Alexander VII damnavit inter alias propos. 21, adductam supra, n. 26.

Qui uno die, sive culpabiliter, sive inculpabiliter omisit recitare officium, non tenetur alio sequenti die supplere seu recompensare. *Communis*. Cum enim onus recitandi officium qualibet die sit suae culpa diei alligatum, transiente illa die, transit et cessat etiam obligatio recitandi officium illius diei, nec potest eidem altera die satisfieri.

De causis excusantibus a recitatione publica 44 in choro. Vide verb. *Canonicus*, art. 5, a n. 33 ad 40, et verb. *Distributiones*, per tot., ubi abunde assignatur, quibus absentibus a choro debeantur, vel non, distributiones.

Recitantes in fine Horarum canonicarum orationem *Sacrosanctae*, etc., consequuntur remissionem culparum in recitatione commissarum, ex concessione Leonis X. Vide verb. *Indulgentia*, art. 6, n. 11.

Officii divini recitatio imposita est presbyteris, diaconis et subdiaconis expressa lege Ecclesiae occidentalis. Benedict. XIV, tom. 1, Constit. 129 incip. *Eo quamvis tempore*, § 43. Similis consuetudo obtinet in Ecclesia orientali, eamque legis vim habere decretum est. Idem ib., § 44.

Officiorum divinorum ratio immutari non debet, ubi celebratio dierum festorum transfertur tantummodo pro commoditate populi. Idem, Const. 138 incip. *Nuper*, § 3. Officia divina in primitiva Ecclesia de nocte celebrari consueverunt. Idem, Const. 187 incip. *Singularem*, § 6. Sed ea disciplina deinde fuit utiliter immutata. Idem ib. Officia hebdomadae maioris de die sunt celebranda. Idem ib., § 1. Officia propria Sanctorum non conceduntur, nisi praecesserit saltem approbatio cultus. Item, si non habeantur gesta authentica. Idem, t. 2, Const. 29 incip. *Iampridem*.

In officii divini recitatione pro aliqua morali difficultate dispensanda, commutare potest maior poenitentiarius. Idem, tom. 1, Const. 95 incip. *Pastor bonus*, § 30.

OFFICIUM DEFUNCTORUM

Summarium.

1. Officium defunctorum non prima, sed secunda die Novembris celebrandum est, iuxta consuetudinem universalis Ecclesiae. - 2. Occurrente festo duplici minori, etiam translato, in die commemorationis omnium fidelium defunctorum, officium faciendum est de sancto, missae vero celebrandae sunt de *Requiem*. - 3. Idem dicendum est de die defunctorum ordinis minorum, et consequenter etiam aliorum ordinum. - 4. Officium, seu matutinum defunctorum die commemorationis omnium fidelium defunctorum non est recitandum vespers pridie, sed mane eiusdem diei: vide tamen novissimum decretum. - 5. Officium defunctorum et missa potest cantari in die Dominico vel festivo, praesente cadavere, secus si iam sit sepultum. - 6. Non potest autem officium et missa cantari etiam praesente cadavere in solemnitatibus primae classis, nempe Nativitatis D. N. I. C., Epiphaniae, triduo ante, et biduo post Pascha, Ascension., Pentecostes cum duobus sequentibus diebus, Corporis Christi, etc. Et in die S. Paschae prohibentur etiam exequiae, et quodcunque signum

morationis omnium fidelium defunctorum non est recitandum vespers pridie, sed mane eiusdem diei: vide tamen novissimum decretum. - 5. Officium defunctorum et missa potest cantari in die Dominico vel festivo, praesente cadavere, secus si iam sit sepultum. - 6. Non potest autem officium et missa cantari etiam praesente cadavere in solemnitatibus primae classis, nempe Nativitatis D. N. I. C., Epiphaniae, triduo ante, et biduo post Pascha, Ascension., Pentecostes cum duobus sequentibus diebus, Corporis Christi, etc. Et in die S. Paschae prohibentur etiam exequiae, et quodcunque signum

defunctionis: vide tamen novissimum decretum. — 7. Anniversaria et missae *de Requiem* relicta ex dispositione testatorum (non autem ad placitum vivorum) cantari possunt, etiamsi occurrant in duplici maiori. — 8. Officium et missa defunctorum cantari potest cum primum habita fuerit certa notitia de obitu alicuius religiosi ordinis, vel provinciae, etiam in duplici maiori; secus vero in festo de praecepto. — 9. Officium anniversarium vel septenarium, vel tricenarium defunctorum post obitum, si cadat in dio Dominico vel festivo, transfertur ad diem sequentem cum eadem solemnitate. — 10. Officium defunctorum ad consequendas indulgentias

in constitutione S. Pii V concessas, debet recitari prima die cuiuslibet mensis non impedita. — 11. Ad officium defunctorum non tenentur etiam in choro illi, qui utuntur Breviario Romano. — 12. Tenentur autem ad ipsum in die commemorationis omnium fidelium defunctorum. 13. Non utentes Breviario Romano tenentur recitare officium defunctorum secundum suas consuetudines et peculiare constitutiones. — 14. Patres ordinis Praedicatorum tenentur sub mortali semel in hebdomada recitare officium defunctorum vel in choro, vel privatim. — 15. Ad dictum officium an teneantur sub mortali etiam moniales eiusdem ordinis. — 16. Alia ad rem ad n. 34.

- 1 Officium defunctorum, non prima, sed secunda die Novembris celebrandum est, iuxta consuetudinem universalis Ecclesiae. Sacra Rit. Congr. in Egitanien. 23 Maii 1603, in resp. ad dub. 3.
- 2 Occurrente festo duplici minori, etiam translato, in die Commemorationis omnium fidelium defunctorum, officium faciendum est de sancto, missae vero celebrandae sunt *de Requiem*. Sacra Rit. Congr. 5 Oct. 1686. Officium enim defunctorum ea die etiam sub ritu
- 3 duplici celebratur. Sub eodemque ritu celebratur pariter officium generalissimum praescriptum in particularibus rubricis nostri Breviarii Franciscani, sub n. 9, pro defunctis fratribus, sororibus, patribus et matribus, ac benefactoribus, et illis omnibus, qui in nostris ecclesiis seu coemeteriis sunt sepulti; pro quo insimul non erit dies impedita ea, in qua occurrat duplex minus etiam translato, quia missae pari ratione dici poterunt de Requiem, ob commemorationem amplissimam, quae ibi adest sancta. Sic rubr. partic. nostri Franciscani Breviar., num. 32. Sac. Rit. Congr. 5 Maii 1736. Vide decreta Sac. Congr. Rituum in fine huius tomi.
- 4 Officium, seu matutinum defunctorum in festo Omnium Sanctorum post vespas recitandum non est, sed ipsamet die Commemorationis omnium fidelium defunctorum mane recitari debet. Sac. Rit. Congr. sub die 1 Septembris 1607 et 22 Ianuar. 1701. At eadem Sac. Rituum Congreg., sub die 4 Sept. 1745, declaravit privatam officii defunctorum recitationem pro generali eorum commemoratione absolvi licite posse post vespas festi Omnium Sanctorum; in choro autem iuxta rubricas adimplendam esse mane die 2 Novembris, nisi, ut populi commodius et frequentius illis interesse possint, contraria iam faceret consuetudo. Decretum videsis inter decreta Sac. Rituum Congregat., num. 1201, in fine huius tomi.
- 5 Officium defunctorum et missa potest cantari in die Dominico vel festivo pro defunctis, quorum corpora sunt adhuc supra terram; secus, si iam sunt sepulta. Sac. Rit. Congr. in Egitanien. 23 Maii 1603. in resp. ad dub. 4, et saepe alibi.
- 6 Non potest autem officium et missa cantari,

etiam praesente cadavere, in solemnitatibus primae classis, nempe Nativitatis D. N. I. C., Epiphaniae, triduo ante, et biduo post Pascha, Ascensionis, Pentecostes, cum duobus sequentibus diebus, Corporis Christi, etc. Et in die S. Paschae prohibentur etiam exsequiae, et quodcunque signum defunctionis, ex decreto Sac. Congregationis Rituum 23 Augusti 1704 et 1714.

Anniversaria et missae *de Requiem* relicta 7 ex dispositione testatorum (non autem ad placitum vivorum) cantari possunt, etiamsi occurrant in duplici maiori. Sac. Rituum Congregat. 22 Novembr. 1664. Officium et missa 8 defunctorum cantari potest, cum primum habita fuerit certa notitia de obitu alicuius religiosi ordinis vel provinciae, etiam in duplici maiori; secus vero in festo de praecepto, quia tunc differri debet ad aliam diem simili festo non impeditam. Sac. Rituum Congregat. 4 Maii 1686. Vide rubr. partic. Breviar. Franciscani, n. 47.

Officium anniversarium, vel septenarium, 9 seu tricenarium defunctorum post obitum, si cadat in die Dominico vel festivo, transfertur ad diem sequentem cum eadem solemnitate. Sacra Rit. Congr. in Egitanien. 23 Maii 1603, in resp. ad dub. 5.

Officium defunctorum, ad consequendas in- 10 indulgentias in Constitutione S. Pii V concessas, debet recitari prima die cuiuslibet mensis non impedita festo novem lectionum. Sac. Rituum Congregatio in Egitanien. 6 Septembris 1606.

Ad officium defunctorum non tenentur, etiam 11 in choro, illi, qui utuntur Breviario Romano; talem enim obligationem ab eis abstulit S. Pius V et eis concessit indulgent. 100 dierum, si illud recitent; sic in sua Const. incip. *Quod a Nobis*, cuius summarium habes supra, verb. *Officium divinum*, art. 1, num. 10. Tenentur 12 autem ad ipsum officium defunctorum die Commemorationis omnium fidelium defunctorum, quia pro tali die est pars officii, adeoque cadit sub praecepto etiam privatim. *Communis*.

Non utentes Breviario Romano, cum S. Pius V 13 in dicta Const. ipsos reliquerit propriis consuetudinibus et constitutionibus, tenentur solum officium defunctorum recitare ad praescri-

- 14 ptum earum. Unde in ordine Praedicatorum, dist. 1, de Officio Eccles., c. 1, fol. 14, col. 3, in fine, adest praeceptum recitandi officium defunctorum in choro semel in hebdomada, quo fit, ut omnes religiosi clerici teneantur illud sub mortali semel in septimana publice in choro recitare, vel privatim, si fuerint impediti choro interesse; sic expresse habet doctissimus P. Donatus eiusdem praestantissimae religionis dignissimus filius, Prax. rerum regular., tom. 4, tract. 18, part. 45, num. 2. Ad dictum autem defunctorum officium non teneri sub mortali moniales eiusdem praeclarissimi ordinis, ad longum, pluribus adductis, probat Felix Potest. tom. 1, part. 2, a n. 469 ad 487.
- 15 Addenda sunt sequentia decreta tradita, et scite commentata ab eruditissimo Cavalieri in agenda defunctorum.
- 16 Officium defunctorum pro secunda die Novembris potest, etiam praesente Episcopo, ante completorium diei festi Omnium Sanctorum recitari. Sac. Rit. Congreg. 5 Iul. 1698 in Collen.
- 17 Matutinum diei commemorationis omnium fidelium defunctorum non potest recitari in choro in die festivitatis Omnium Sanctorum post completorium, sed servandae sunt rubricae. Sac. Rit. Congr. 22 Ian. 1701, in una Camald. Montis Coronae.
- 18 Vesperae defunctorum pro prima die mensis dicuntur post vespas, etiam Dominicae vel festi de praecepto, si accadat. Sac. Rit. Congr. 24 Maii in Egitanien.
- 19 Officium defunctorum non potest dici in semiduplicibus et officiis novem lectionum, nisi ad effectum duntaxat satisfaciendi menti testatorum. Sac. Rit. Congreg. 12 Iulii 1628 in Ianuensi.
- 20 Officium defunctorum dici potest in choro separatim ab officio diei in diebus exceptis a Breviario, pro adimplenda testatorum voluntate. Sac. Rit. Congr. 12 Augusti 1682 in Tridentina.
- 21 Duplicatio antiphonarum praeter diem commemorationis omnium fidelium defunctorum, et diem depositionis defuncti, fiat in diebus 3, 7, 30 et anniversario. Sac. Rituum Congr. 8 Martii 1738.
- 22 Quando ab aliqua Congregatione dicitur totum officium defunctorum, non debet illud dici ut secunda die Novembris, omittendo psalmos post vespas et matutinum positos in officio defunctorum. Sac. Rit. Congr. 1 Iulii 1698 in Collen.
- 23 In officio defunctorum in vespas et laudibus dicendi semper sunt psalmi appositi *De profundis* et *Lauda, anima mea, Dominum*, et post vespas et laudes omittantur iidem psalmi tantum in die commemorationis omnium fidelium defunctorum, et in die depositionis defuncti. Sac. Rit. Congr. 23 Iunii 1736 in Einsilden.
- Psalmi *Lauda, anima mea, Dominum* et *De profundis* omittantur in precibus post officium in die commemorationis omnium fidelium defunctorum, et in die obitus seu depositionis defuncti duntaxat, caeteris autem diebus semper et omnino dicantur. Sac. Rituum Congr. 3 Augusti 1737 in Nolana.
- Huiusmodi decreta in Nolana et in Einsilden. confirmata fuerunt a Sac. Rit. Congreg. die 8 Martii 1738, et in una Eremitarum Ord. Camaldul., teste P. Merati, tom. 2, sect. 9, cap. 2, n. 5, in fine, et in indice decretor., n. 339. Vide decreta Sacrae Congreg. in fine huius tomi.
- Commemoratio omnium fidelium defunctorum non est celebranda, nec facienda in die Dominico, sed transferri debet in feriam secundam sequentem. Sac. Rituum Congr. 24 Septembris 1605 in Augustan.
- In commemoratione omnium fidelium defunctorum potest fieri officium de festo duplici minori, sed missae sunt celebrandae *de Requiem*. Sac. Rit. Congr. 5 Octobris 1686 in una Urbis.
- Occurrente duplici minori, seu translato in die commemorationis defunctorum, officium faciendum est de sancto, missae vero celebrandae sunt *de Requiem*. Sacra Rituum Congreg. 19 Iunii 1700 in Curien.
- In die commemorationis omnium defunctorum in ecclesiis cathedralibus vel collegiatis, ubi quotannis occurrit dies octava dedicationis ecclesiae, missae privatae dicendae sunt *de Requiem*, et cantandae sunt duae missae conventuales, una scilicet de die octava post tertiam, et altera *de Requiem* post nonam iuxta rubricas. Quando vero dies octavae incidit in Dominicam, omnes missae celebrandae sunt de die octavae, et commemoratio omnium fidelium defunctorum transferatur in diem sequentem. Sac. Rit. Congr. 17 Septembris 1696 in una S. Germani Montis Cassini.
- Iam in omnibus Congregationibus ordinis Benedictini post festum Omnium Sanctorum 14 Novembris celebratur sollemnis commemoratio omnium defunctorum confratrum dicti ordinis; quid si illa die 14 Novembris alicubi adsit festum duplex translatum aut occurrens: *Eritne eiusmodi duplex ulterius transferendum: vel duplex celebrandum, et tamen peragendum cum officio defunctorum, et dicendae omnes missae pro defunctis confratribus praeter unam de festo; vel eritne officium alia die dicendum. Et tunc non amplius in celebrando convenient monasteria nostri ordinis*. Sacra vero Rituum Congr. die 1 Maii 1736 respondit: *Commemoratio omnium defunctorum non est transferenda, sed si die illa occurrat festum duplex minus, seu translatum, fiat officium*

de festo duplici cum missa solemnī post tertiam; officium vero defunctorum recitandum erit post laudes, et omnes missae privatae dicentur pro defunctis in paramentis nigris.

31 Quando anniversarium, seu officium solemnē pro animabus omnium defunctorum confratrum alicuius congregationis fit in festo ritus duplicis minoris, potest cantari missa *de Requiem*; secus, si occurrat in festo altioris ritus; Sacra Rit. Congr. 8 Martii 1738.

32 In absolutione in die commemorationis omnium fidelium defunctorum non est dicenda tota conclusio in oratione. Sacra Rit. Congr. 5 Iulii 1698 in Collen.

Ubi ex dispositione testatorum singulis diebus canendum est in ecclesia responsorium pro defunctis, potest quotidie decantari, exceptis festis 1 et 2 classis, et octavis privilegiatis, nec non tota hebdomada maiori; in praedictis autem festis 1 et 2 classis, et octavis privilegiatis, ac maiori hebdomada, ne pia testatorum voluntas defraudetur, responsorium praedictum recitetur privatim in choro, absolutis horis canonicis. Sacra Rit. Congr. 8 Iulii 1741.

Alia ad rem, vide verb. *Matutinum*, n. 14, 34 et in fine huius tomi decreta Sacra Rituum Congregationis.

OMEN

Vide verb. *SUPERSTITIO*, num. 30.

ONYROMANTIA

Vide *ibid.*, n. 25.

OPINIO

Vide verb. *CONSCIENCIA*, a num. 68 ad num. 114.

OPINIO PROBABILIS

Summarium.

1. De opinione probabili v. *Leges prudentiae episcopalis a Iosepho Maria Maraviglia Episcopo Novariensi*, etc., ad n. 3. - 4. Circa licitum usum opinionis

probabilis adest dissertatio D. Alphonsi de Ligorio, cui titulus: *De usu moderato opinionis probabilis*, inserta in opere theol. eiusdem cl. scriptoris. - 5. Adducuntur ad rem tria decreta edita tenoris ut infra ad n. 7. - 8. Reliqua ad n. 14. - 15. Subnect. Addit. Cassinenses ad num. 35.

1 An opinio recentiorum, caeteris paribus, faciat maiorem probabilitatem, quam antiquorum opinio; an minus communis opinio, dummodo sit probabilis, possit Episcopis legem prudenter et rationabiliter agendi constituere; et an unus opinio, dummodo sit optima ratione munita, possit communiori praeferri. Vide *Leges prudentiae episcopalis a Iosepho Maria Maraviglia Episcopo Novariensi* indictas, atque Innocentio XI dicatas, leg. 167, 312, 304.

4 Circa usum licitum opinionis probabilis illustrissimus ac reverendissimus DD. Alphonsus de Ligorio, Episcopus S. Agathae, peculiarem dissertationem lectu dignissimam *de Usu moderato opinionis probabilis*, lib. 1 suae Theologiae moralis, tract. 1, n. 144 et seqq., inseruit. Alia deinde sub eodem titulo, nec minoris pretii dissertatio simul cum responsione apologetica *circa usum opinionis aequae probabilis* ab eodem auctore vulgata, exstat in fine opusculi Venetiis editi ann. 1754, quod inscribitur: *Confessore diretto per le confessioni della gente di campagna*.

5 Verum superioribus annis circa usum opi-

nionis probabilis tria edita sunt decreta: primum ab Episcopo Tridentino; alterum a Sacros. Rom. et Universalis Inquisitionis Congregatione; utrumque occasione quarundam thesium, quas publicae, licet in aedibus parochialibus, concertationi quidam theologus exposuerat Avisii in Tridentina dioecesi. Tertium denique a capitulo generali Mantuano totius ordinis FF. Minorum, sess. 15, habita die 6 Iunii 1762. Ut votis aliquorum fieret satis, visum est praefata decreta hic adducere. Sunt autem tenoris ut sequitur:

DECRETUM I.

6

Franciscus Felix, Dei gratia Episcopus, et S. R. I. princeps Tridenti, marchio Castellarii, sacris Caesareis regiis maiestatibus a consiliis secretis, ex comitibus de Albertis de Henno, etc.

Perillustribus, nobilibus, admodum reverendis et venerabilibus respective parochis et curatis nostrae Tridentinae dioecesis salutem in Domino sempiternam.

Dolenti equidem animo percepimus, proxi-

me elapso mense Iunio, in loco Avisii Tridentinae huiusce nostrae dioeceseos quosdam articulos, quos infra notabimus, manuscriptos ad disceptandum privatim domi fuisse propositos ac discussos, ubi nullae sunt scholae; quod quidem tunc dissimulandum duximus, minime nescii, privatam eiusmodi exercitationem probro dedecorique cessisse auctori, qui ab oppugnatoribus in arctum ita adductus est, ut causa illum palam cecidisse adstantes omnes facile intellexerint. Cum vero novissime harum thesium exemplar extra hanc dioecesim typis editum in manus nostras pervenerit, muneris nostri ratio flagitat, ut confestim gliscenti malo obviam eamus, ne populus nostrae curae concreditus nimia opinandi licentia a recta salutis semita deducatur. Noveritis itaque, a nobis articulos, quos infra subiiciemus, acervatim sumptos omnino reiici improbarique, prout harum litterarum tenore reiicimus, atque improbamus, prohibentes, ne, sub poenis, canonicis ac aliis arbitrio nostro, iidem articuli acervatim sumpti in disceptationem usumque deducantur. Officii porro vestri partes in eo esse debent, ut populum cum ex sacro suggestu, tum in poenitentiae tribunali dexterrime eo inducatis, ut ea sequatur dogmata, quibus tum ratio solidior, tum gravior auctoritas suffragatur, quod dum a vobis sancte observandum confidimus, episcopalem vobis benedictionem impertimur.

Datum Tridenti, ex arce nostrae residentiae hac die tertia Ianuarii 1761.

FRANCISCUS FELIX Episcopus.

Ad mandatum celsissimi et reverendissimi DD. proprium presb. Ioseph Antonius Berti-nalli cancellarius.

Hic recitantur theses damnatae, quae legi poterunt in sequenti decreto:

7

DECRETUM II.

S. Rom. et Univers. Inquisitionis confirmatum a SS. D. N. Clemente Papa XIII quo prohibentur theses circa probabilismum expositae publicae disputationi anno 1760 Avisii in dioecesi Tridentina.

Feria V, die 26 Februarii 1761.

Per suas litteras ad Congregationem S. Romanae et Universalis Inquisitionis, labente superiori anno datas, dolenter nimium conquestus est Antonius Ceschi Tridentinae Ecclesiae canonicus decanus, theses quasdam de probabilismo a parrocho Avisiensi dioecesis Tridentinae in aedibus canonicalibus iampridem propugnatas, postmodum, sine nota loci et auctoris, obscuro prelo fuisse cusas, et vulgatas non sine religionis detrimento et bonorum offensione, praesertim ecclesiasticorum, quorum pars suo est regimini et vigilantiae concredita.

Postulante itaque eodem decano congruum adhiberi remedium ingruenti malo, ne latius serpat, theologicae censurae de more subiectae fuerunt praedictae theses unico contentae folio impresso, cuius tenor ita se habet:

PROBABILISMUS

8

Publicae disputationi ven. clero Avisiensi exercitii gratia expositus contra probabiliorismum stricte talem, utpote negotium perambulans in tenebris.

Pro die 10 Iunii 1760, in aedibus canonicalibus Avisii.

Utinam observaremus mandata Domini certa. Quid nobis tanta sollicitudo de dubiis? Celeberrimus Pat. Constant. Roncaglia, lib. 2, ca. 3.

I.

Probabilismus noster versatur circa haec tria!

Licet sequi probabilioris pro libertate, relictam minus probabili pro lege.

Licet sequi aequae probabilem pro libertate, relictam aequae probabili pro lege.

Licet sequi minus probabilem pro libertate, relictam probabiliori pro lege.

Ex iis deducuntur sequentia paradoxa.

II.

Usus Probabilismi maxime tutus. Usus Probabiliorismi maxime periculosus.

III.

Usus genuini Probabilismi minime in laxitatem degenerare potest.

Usus Probabiliorismi stricte talis in rigorismum excurrere debet.

IV.

Probabilioristas qua tales, qui ex consilio probabiliora sequuntur, laudabilissime operari affirmamus.

V.

Probabilioristis stricte talibus, qui ex praeepto, quod nunquam clare probant, seipsos et alios ad probabiliora impellunt, merito rigoristarum nomen imponimus.

VI.

Qui nullatenus ad Christianam perfectionem tendere possunt, nisi sequendo probabilissima.

VII.

Abusus Probabiliorismi stricte talis non solum licentiae frenum, sed licentiae calcar est; quod Gallorum testimonio comprobamus.

VIII.

Genuinus itaque noster Probabilismus, qui nec morum corruptelam inducit, nec a S. Sede unquam male fuit notatus, origine sua Tho-

misticus, progressu aetatis Iesuiticus, utpote a quo arctatus, emendatus, et contra Iansenianos furores propugnatus fuit.

IX.

Qui ergo habitat in adiutorio fundatissimi Probabilismi, sub protectione plurimorum ex omnibus orbis Christiani nationibus praestantissimorum theologorum commorabitur securus.

X.

Ex historia critica.

Hinc sine ulla laxismi nota Benignissimum etiam vocamus; sed legitimum, quem suadent utraque lex Caesarea et Pontificia; sed Dominicanum, quem illustris Dominicanorum ordo iam a primis temporibus est amplexus; sed pium qui Christianam pietatem fovet; sed Thomisticum, quem S. Thomas in amoribus habuit, qui ducentas et plures opiniones libertati faventes in suis sententiarum libris docet; sed Christianum, qui Christo Domino summe familiaris fuit.

O. A. M. D. et V. G.

Pro coronide. Probabilismus noster stans pro libertate, est notabilior ipso Probabiliorismo stante pro lege.

Cum vero theses huiusmodi, notaeque theologiae expensae fuerint in Congregatione generali habita in palatio Apostolico Quirinali coram sanctissimo domino nostro Clemente Papa XIII. Sanctitas Sua, auditis eminentissimorum dominorum S. R. E. Cardinalium in tota republica Christiana contra haeticam pravitatem generalium inquisitorum a Sancta Sede Apostolica specialiter deputatorum suffragiis, folium praedictum et theses in illo expositas prohibendas ac damnandas esse censuit, prout praesenti decreto damnat et prohibet tanquam continentia propositiones, quarum aliquae sunt respective falsae, temerariae et piarum offensivae. Illam vero excerptam a numero 10 nempe *Probabilismum, qui Christo Domino summe familiaris fuit*, proscribendam ut erroneam et haeresi proximam. Praefatum itaque folium, sive theses ut supra exscriptas sic damnatas et prohibitas sanctissimus dominus noster vetat ne quis cuiusque status et conditionis ullo modo, sub quocunque praetextu, quovis idiomate imprimere, ac imprimi facere, vel transcribere, aut iam impressum, sive impressas apud se retinere et legere, sive publice propugnare audeat, sed illud, vel illas Ordinariis locorum, vel haeticae privatis inquisitoribus tradere et consignare teneatur, sub poenis in indice librorum prohibitorum contentis.

BENEDICTUS VETERANI Assessor.

Hinc auctor quidam pseudonymus infert, et 9 demonstrare conatur *omnem omnino usum opinionis probabilis*, esse manifeste prohibitum. Sed laudatus Episcopus de Ligorio acriter ab auctore illo impetitus, modeste contrarium defendit apologiamque conscripsit, ex qua paragraphum quartum, utpote qui ad omnimodam, rectamque intelligentiam decretorum allatorum valde conducit, operae pretium est quo ad praecipua eius capita hic transcribere:

Così appunto (*loquitur DD. de Ligorio*) ri- 10 trovo scritto il decreto (*nempe S. R. Inquisitionis Congr.*) presso il Libro del P. Lettore (*scilicet adversarii pseudonymi*). Quindi egli prende a dirmi così: *Che vi sembra, Monsignore, di un decreto della S. Congr. approvato e confermato dal Vicario di Gesù Cristo?* Seguita poi a dire, che nel decreto è condannata espressamente, almeno come *falsa e temeraria* la proposizione da me difesa, cioè che *licet sequi opin. aequae probabilem pro libertate, relictæ aequae probabili pro lege*. Dice, che ora non posso io più allegare ignoranza, dopo ch'egli mi ha posto il decreto sotto gli occhi. Dice, che queste tesi, o proposizioni sono state dannate nel modo stesso, come furono dannate le proposizioni contenute ne' decreti di Alessandro VII e d'Innocenzo XI, fatti anche dalla S. Inquisizione di Roma. Dice finalmente, che sopra delle altre tesi è compresa nelle censure la prima, in cui si contiene interamente il sistema probabilistico, che nel decreto fu massimamente preso di mira. *Laonde (conclude) contenendo essa la medesima vostra sentenza, questa pure per necessità dovrà dirsi condannata; e voi non più potete difenderla, ma anzi tenuto siete a ritrattarla qual figlio ubbidiente a' decreti della Chiesa...* Sì Signore, io mi professo e vanto d'esser figlio ubbidiente alla S. Chiesa Cattolica Romana, e son pronto, non solo a ritrattarmi d'ogni mio sentimento, ma anche a dar la vita per ubbidire ai decreti della Chiesa. E già mi sarei ritrattato della mia sentenza sin dal tempo, che uscì fuori, e mi capitò in mano il mentovato foglio del parroco di Trento insieme col decreto della Sagra Inquisizione, se fosse vero, che con tal decreto fosse stato condannato ogni uso del probabile. Ma non posso, nè son tenuto a ritrattarmi per quel che scrive il P. Lettore. Si osservi, che il foglio contiene più cose distinte, contiene diverse tesi, e contiene diverse proposizioni, o sieno membri, o parti delle tesi. Or quando si sparse il foglio, e le tesi condannate nel decreto così in confuso, e come si dice *in globo*, due erano le difficoltà, che si facevano sovra d'una tal condanna. La prima era, se fossero condannate singolarmente, non solo tutte le tesi del foglio, ma anche tutte le parti, o sieno proposizioni delle tesi. Ma in quanto a ciò si

vide comunemente da' dotti, così probabilisti, come antiprobabilisti, che, quantunque si avesse per vero, che fossero state condannate tutte le tesi, certamente però non erano condannate tutte le proposizioni contenute in esse tesi, ma quelle sole proposizioni, che in se meritavano censura. Ed è chiaro, che affatto differisce (contra quel che suppone l'avversario) la condanna di queste tesi dalle condanne fatte di proposizioni da Alessandro VII e da Innocenzo XI poichè quelle proposizioni furono condannate ciascuna in singolare, e divisamente l'una dall'altra. Ecco il decreto d'Alessandro VII come parla: *Sanctissimus decrevit praedictas propositiones, et unamquamque ipsarum, ut minimum tanquam scandalosas esse damnandas, sicut eas damnat ac prohibet, ita ut quicumque illas aut coniunctim, aut divisim docuerit et defenderit, publice, aut privatim, incidet, etc.* E dipoi si dice: *Insuper districte prohibet omnibus, ne praedictas opiniones, aut aliquam ipsarum ad praxim deducant, etc.* Lo stesso dicasi nel decreto d'Innocenzo XI: *Sanctissimus D. N. decrevit sequentes propositiones, et unamquamque ipsarum, sicut iacent, ut minimum tanquam scandalosas esse damnandas, etc.* Ed indi: *Quicumque... illas, vel illarum aliquam coniunctim, aut divisim defenderit, etc.* Ed in fine: *Insuper prohibet omnibus, ne praedictas propositiones, aut aliquam ipsarum ad praxim deducant, etc.* E così anche sta nella condanna delle 31 proposizioni fatta da Alessandro VIII.

Ma nel decreto riferito dal P. Lettore dicesi così: *Sanctitas Sua (Clemens Papa XIII), auditis, etc. Folium praedictum, et theses in illo expositas, praesenti decreto damnat et prohibet, tanquam continentia propositiones, quarum aliqua sunt respective falsae, temerariae, et piarum aurium offensivae; illam vero excerptam a n. 10, etc.* Sicchè non è dannato il foglio, e le tesi in quanto a tutte le loro parti e proposizioni in quelle contenute, ma è dannato il foglio e le tesi, *continenti proposizioni, delle quali alcune sono, etc.* Non tutte dunque son condannate le proposizioni delle tesi, ma solamente quelle, che sono false o temerarie, ecc. E che sia così, non si dice ivi: *Prohibet, ut quicumque illas, aut coniunctim, aut divisim docuerit et defenderit, etc.*, come sta ne' decreti di Alessandro VIII e d'Innocenzo XI, ma si dice: *Praefatum itaque folium, sive theses, ut supra exscriptas sic damnatas, et prohibitas SS. dominus N. vetat, ne quis imprimere, retinere et legere, etc. audeat.* La parola sic dinota, che le tesi non erano intieramente dannate in sè, ma come *continenti proposizioni, delle quali alcune, etc.* Dunque solo è proibito il difendere quelle tesi *coniunctim*, cioè in quanto a tutte le loro parti, o sieno proposizioni in esse tesi contenute, ma non già *divisim* in quanto a quelle proposizioni delle

tesi, che non meritavano censura; altrimenti si sarebbe detto *coniunctim aut divisim*, come si era detto ne' decreti de' Pontefici mentovati di sopra. Ed in fatti così appunto furono queste tesi condannate dal Vescovo di Trento nel suo decreto, ove si disse: *Noveritis ita a Nobis articulos, quos infra subiiciemus, acervatim sumptos omnino reiici, prout reiicimus, prohibentes, ne iidem articuli, acervatim sumpti, in disceptationem, usuque deducantur.* E certamente dee credersi, che la S. Congregazione abbia fatta la sua condanna uniforme a quella del Vescovo di Trento, secondo la di lui richiesta.

Non è dunque, come pensa il P. Lettore, che ogni minima parte del foglio e delle tesi sia dannata; ond'egli giunge a metter fra le proposizioni dannate anche quel passo del Padre Roncaglia, citato dall'autore del foglio, non già come tesi, o come parte di qualche tesi, ma solo per incidenza è per introduzione alle sue tesi: *Utinam observaremus mandata Dei certa! Quid nobis tanta sollicitudo de dubiis?* Ma è dannato solamente il foglio e le tesi, in quanto contengono proposizioni degne di censura. E parlando della prima tesi, non è già dannata la prima proposizione, o sia prima parte di quella, che dice esser lecito seguire la più probabile, lasciata la meno probabile per la legge; altrimenti sarebbe condannata anche la sentenza, che può dirsi essere stata comune tra gli Probabilioristi più antichi, di Gonet, di Silvestro, di Wigandt, di Cuniati e d'altri. Diciamo inoltre, che neppure vien condannata la seconda parte, che sia lecito servirsi dell'opinione egualmente probabile per la libertà, secondo la nostra sentenza. Solamente restava in dubbio, se fosse condannata almeno la terza parte, o sia membro di quella prima tesi, dove si dice esser lecito seguire anche la meno probabile, e meno tuta; e perchè la proposizione è generale, sì che comprende anche l'opinione certamente meno probabile, perciò dubitavasi ch'ella fosse stata condannata. E così anche dubitavasi, che fosse condannata l'ultima tesi, che dice: *Probabilismus noster stans pro libertate; est notabiliter probabilior ipso Probabiliorismo stante pro lege.* Questa tesi (dico) anche dubitavasi essere stata condannata, per ragion che, avendo l'autore della tesi dichiarato, che il suo Probabiliorismo concedeva esser lecito seguire indistintamente la meno probabile, con quest'ultima sua proposizione veniva a difendere, che il sistema, il quale vuole esser lecito seguire qualunque opinione meno probabile, sia notabilmente più probabile del sistema, che vuole doversi seguire la più probabile per la legge.

Posto ciò, restava dunque comunemente appurato, che sebbene fossero condannate tutte le tesi, non erano però condannate tutte le

proposizioni, o sieno parti delle medesime. Restava solamente a sciogliersi il dubbio, se, essendo condannato così *in globo* ed in confuso il foglio e le tesi, fossero condannate tutte le tesi in particolare, o solamente alcune di esse; poichè si considerava che nel decreto non dicevasi, *omnes theses*: e le parole *quarum aliquae*, potea dubitarsi, se riferivansi alle tesi, o pure alle proposizioni contenute nelle tesi. Tanto più che alcuna tesi affatto non merita censura; e tanto più che, come si è detto di sopra, il Vescovo di Trento avea detto nel suo decreto: *Articulos, quos infra subiiciemus, improbamus, prohibentes ne iidem articuli acervatim sumpti in disceptationem usumque deducantur*. Ma sia come si voglia, questo dubbio è stato già dichiarato appresso dalla stessa Sagra Inquisizione di Roma, poichè, essendo stata inserita la condanna del detto foglio nell'indice dei libri proibiti per ordine della stessa Sagra Congregazione, non si è detto (come si vede scritto nell'appendice nuovamente aggiunta all'indice) che si condannavano, *folium et theses in illo expositae*; ma si è detto semplicemente: *Plagula undecim thesium, cui titulus: Probabilismus disputationi*, etc. Sicchè al presente ha dichiarato la S. C. esser solamente condannata la detta *Plagula*, cioè la carta, o sia foglio delle undici tesi, e per conseguenza quelle sole tesi, che meritano censura, ma non tutte le tesi. Ed in fatti, avendone io scritto ultimamente per chiarirmi del tutto a due consultori¹ del S. Ufficio di Roma, cioè al reverendissimo P. M. Fra Tommaso Agostino Ricchini M. del Sagro Palazzo, ed al reverendiss. P. Fra Pio Tommaso Schiara segretario della S. C. dell'Indice, soggetti di quella dottrina ed intelligenza, che il mondo sa, mi han cortesemente risposto, e tolto di dubbio, e ne conservo le lettere. Il P. Maestro Ricchini mi risponde così:

11 « Per ubbidire a' venerati comandi di V. S. Illustriss. brevemente rispondo al dubbio proposto, che la condanna e proibizione fatta dal S. Ufficio cade sopra il foglio intero delle proposizioni, non sovra cadauna di esse in singolare, in quella guisa che, quando vien proibito un libro contenente proposizioni qualificabili di proibizione, la proibizione cade bensì in tutto il libro, ma non sovra tutte le proposizioni in esso contenute. E perciò si è posta così la proibizione nell'ultima appendice dell'Indice, che le rimetto qui acchiusa com'ella potrà osservare alla lettera P, verbo *Plagula*. Da ciò ne siegue, che la prima proposizione non è altrimenti condannata; nè potea riprovarsi senza adottare il Tuziorismo, e condannare il comune de' theologi, che la sostengono. Ciò credo, che basterà a V. S. Illustrissima

per acquietare la sua ed altrui coscienza; e potrà fare di questa mia notizia quell'uso che stimerà più convenevole. Desidero altri motivi di mostrare la mia venerazione, etc. Qui il Reverendiss. P. Maestro fa solamente menzione della prima proposizione, perchè di quella fu da me specialmente interrogato, cioè se mai dalla S. C. era stata condannata anche la prima proposizione, che ammetteva l'uso dell'opinione più probabile; ancorchè fosse stata probabile l'opinione, che stava per la legge ».

La lettera del Reverendiss. P. Schiara è più lunga e più espressiva. Egli mi scrive così:

« Per meglio ubbidire ai comandi di V. S. 12 Illustriss. e più pienamente renderla informata intorno alla dimanda fattami, le mando copia del foglio contenente le tesi pubblicate in Trento appresso alla sua condanna del fu Mons. de Albertis Vescovo di quella città, e dipoi proibito dal Papa nella Congregazione del S. Ufficio ai 26 di Febbraio 1781. Monsignor de Albertis, come vedrà dal suo decreto proibì gli articoli *acervatim sumptos*; ed il Papa proibì il foglio, *tanquam continens propositiones, quarum aliquae sunt respective falsae, temerariae*, etc. Perciò nell'indice dei libri proibiti non si è posto, se non il titolo del foglio. Veda l'ultima appendice stampata in Gennaio dell'anno scorso 1763 alla parola *Plagula*, dove sta inserito il foglio ne' suoi precisi termini così: *Probabilismus disputationi vener. clero Avisiensi exercitii gratia exhibitus contra probabiliorem stricte talem, utpote negotium perambulans in tenebris pro die 10 Iunii 1760 in aedibus canonicalibus Avisii*. Dal solo titolo del foglio condannato ognuno facilmente conosce non essersi fatta condanna contro il probabilismo, e per conseguenza non essere stata condannata la proposizione: *Licet sequi probabiliorem pro libertate, relicta minus probabili pro lege*, la quale è sentenza comune de' probabilioristi moderati. Ben è vero, che sebbene la condanna non favorisca il probabilismo, non però può dirsi da essa proibito il probabilismo, nè dell'*aeque* probabile, nè tantopoco della meno probabile favorevole alla libertà. E questo è qui sentimento comune e certo. Nè credo, che qui i probabilisti lascino perciò di seguitare il loro sistema. Questo è quanto posso, e debbo dire in risposta, etc. ».

Questi due reverendissimi Padri, essendo già consultori del S. Ufficio, e bene intesi della mente della Congregazione e del Papa, credo, che presso d'ognuno meritino tutta la fede.

Di più io per meglio assicurarmi della verità, ne ho scritto ancora all'eminentissimo signor Cardinal Galli, pregandolo instantemente a farne parola col nostro regnante Pontefice Clemente XIII per intendere la verità di questo

² Qui est a secretis Sacrae Congregationis Indicii, consultor Congregationis Sancti Officii non est.

punto propriamente dalla sua bocca; e specialmente io volea sapere, se era condannata la prima tesi del foglio, in cui si contenea l'uso del probabile; e scrissi che Sua Santità, come dottore universale della Chiesa, trattandosi della condanna d'una dottrina sì controversa, e di tanta conseguenza, non potea negare la dichiarazione necessaria ad un Vescovo, che la chiedeva. E l'eminentissimo signor Cardinal Penitenziere mi ha risposto in breve sì, ma in poche parole con molta saviezza ha compresa tutta la sostanza del punto, e l'ha posto in luce con termini così propri e chiari, che in questo genere meglio non potea desiderarsi. Ecco come mi scrive:

13 « Più che a me, è noto alla profonda dottrina di V. S. illustrissima e reverendissima, che nelle condanne o proibizioni de' libri non s'intendono mai condannate tutte le proposizioni, che in essi si contengono; essendovene molte delle verissime anche in Lutero, Calvino, ecc. Ma perchè altre ve ne s'incontrano cattive e perniciose, perciò colla condanna o proibizione, avvisa la Chiesa i suoi figli, che debbano astenersi dalla lettura de' medesimi, acciò insieme col vero non s'imbevano ancora del falso. Posso assicurare V. S. illustrissima e reverendiss. che nella condanna dell'accennato foglio, di cui mi scrive, non si è inteso di condannare veruna delle proposizioni, che si controvertono nelle scuole cattoliche, e da molti cattolicamente si difendono; ma si è avuto il motivo di proibirli, per quelle proposizioni, ch'ella medesima riconosce meritevoli di censura. Ed in tanto offerendomi, ecc. ».

Posto tutto ciò, spero, che il P. Lettore ora mi conceda di potermi chiamare vero figlio della Chiesa, senza ritrattarmi a riguardo della mentovata condanna pontificia, con tanta pompa ed asseveranza da esso bandita e pubblicata, come cosa indubitabile. Nel che ammiro poi lo spirito di questo buon religioso in mettersi ad ammonire con tanto calore il Vescovo ad essere ubbidiente a' decreti della Chiesa, dopo che la Chiesa l'ha posto nel numero de' Vescovi, voglio dire nel numero di coloro, che son destinati ad esser giudici della dottrina.

Sic laudatus Episcopus de Ligorio suam, atque Probabilismi causam probe defendens.

Hucusque porro de duobus decretis, Tridentino et Romano, deque exortis hinc inde eorum occasione controversiis: modo tandem tertium, quod sub initio n. 5, innuimus decretum, proferamus.

¹ Opinio quaelibet considerata in seipsa, et in sua probabilitate propria, duplici modo potest esse, et dici probabilis, nempe ab intrinseco, quando nititur argumentis desumptis ab ipsa rei natura, et ab extrinseco, quando nititur argumentis desumptis ab auctoritate, nempe a numero simul et pondere doctorum, qui opinionem defendunt.

DECRETUM III.

14

In capitulo generali Mantuano totius ordinis FF. Minorum sess. 15, habita die 6 Iunii 1762, promulgatum.

Cupiens generale capitulum ea scandala ab ordine removere, quae ex nimia opinandi licentia, in doctrinis praecipue ad mores pertinentibus oriri et suscitari possent; renovat et confirmat eas omnes constitutiones, quae in aliis praecedentibus generalibus capitulis de doctrinis in nostris scholis, et a nostratibus seligendis decreta sunt. Et ad hunc effectum mandat et praecipit Sacrae Theologiae lectoribus, aliisque omnibus, quatenus doctrinas tutiores et probabiles semper doceant, et amplectantur.

Hoc autem decretum, datis ad suos subditos encyclicis litteris, evulgarunt, et illius observantiam, quanta pollebant auctoritate, praeceperunt reverendissimus P. Petrus Ioannetius de Molina generalis totius ordinis FF. Minorum S. Francisci, iterato minister, die 4 Oct. 1762, Romae ex Ara Coeli, necnon reverendissimus P. Pasqualis a Varisio commissarius generalis Cismontanus, ex Ara Coeli Romae ad mensem Martium proxime superioris anni 1763.

Porro quanti faciendum sit huiusmodi decretum, vel inde licet arguere, quod a gravissimis Patribus longe amplissimi ordinis manarit, sitque oppido consentaneum aliis antiquioribus eiusdem ordinis constitutionibus, neque ullus illi ausus fuerit contraire, sed plenum, ut asserunt, deinceps in Franciscanorum scholis effectum habuerit; acta quoque praedicti capituli a Summo regnante Pontifice ultimum obtinere roboris firmamentum. *Caetera, quae de opinione probabili habet auctor noster P. Ferraris, vide verb. *Conscientia*, a num. 68 ad 114, in tomo secundo.

ADDITIONES CASINENSES.

De opinione probabili, deque doctrina ac laudibus S. Alphonsi de Ligorio.

Praestat hic de opinione probabili, et de probabilismo sequentia tradere. Opinio probabilis, D. de Ligorio docente, est, quae gravi fundamento nititur, vel intrinseco rationis, vel extrinseco auctoritatis, quae valet ad se trahere assensum viri prudentis, etsi cum formidine oppositi. Theol. moral., l. 1, c. 3 ¹.

Rursus opinio in se probabilis potest esse talis, vel *apparenter* tantummodo et *leviter*; vel *vere* et *satis graviter*, prout nempe vel fundamento innititur apparenti et levi, adeo ut non valeat assensum viri prudentis ad se trahere, vel ex adverso suffulta est fundamento solido, et satis gravi, nimirum intrinseco rationis, vel extrinseco auctoritatis, ita ut bene valeat assensum pru-

16 Porro opinio probabilis *comparate ad opinionem aliam* potest esse: 1°. *Minus probabilis, aequae probabilis, probabilior, probabilissima et moraliter certa.* 2°. *Minus communis, communior et communissima.* 3°. *Minus tuta, tuta et tutior.*

17 Primo, erit opinio *minus probabilis*: si nitatur levioribus rationum momentis, quam opinio 18 opposita; *aequae probabilis*, si momentis 19 aequalibus sit suffulta; *probabilior*, si in sui favorem argumenta graviora habeat: *probabilissima* demum, si argumentis gravissimis nitatur, ita ut opposita censeatur dubie probabilis. Profecto in errore versantur, qui opinionem probabilissimam sumunt pro opinione *moraliter certa*: quippe postrema haec prudentem errandi formidinem excludit. Quinimo *opinio moraliter certa* improprie nomine *opinionis* donatur; hoc enim ipso, quo omnem errandi formidinem excludit, e finibus *opinionis* stricte talis egreditur, evaditque *scientia*. Cum ex opposito opinio *probabilissima*, etsi inter probabiles primum locum obtineat, fines tamen probabilitatis minime excedit, ac proinde omnem omnino errandi formidinem non excludit.

20 Secundo, erit opinio communis, si multos; communior, si multo plures; minus communis, si pauciores; denique communissima, si omnes moraliter pro se habeat auctores.

21 Tercio, erit opinio *minus tuta*, quae minus removet a dicto periculo peccandi; *tuta*, quae removet a dicto periculo; *tutior*, quae magis removet, etsi rationibus firmioribus haud inni-

tatur. Huiusmodi opinio *tutior* dicitur *favere legi atque praecepto*; quippe in dato casu tenet, exstare legem aut praeceptum, quo aliquid iubeatur aut vetetur. *Minus tuta* vero dicitur *favere libertati hominis*, quia in casu ipso negat exstare legem aut praeceptum, sed tenet hominem libere posse pro suo arbitrio tunc agere. Et licet admittat, eundem perfectius agere, si iuxta illud praeceptum aut prohibitionem se gerat, perinde ac si revera exstaret, docet tamen minime ab eo peccari, si contra agat, utitur enim libertate propria.

Quibus praemissis, haec tria, quantum ad 22 doctrinam morum spectat, possunt in conflictu duarum opinionum contingere: 1°. ut una sit minus tuta, et minus probabilis, altera vero tutior et probabilior; 2°. ut una sit minus tuta, sed magis probabilis, altera tutior, sed minus probabilis; 3°. ut ambae sint aequae probabiles, sed una minus tuta, et favens *hominis libertati*, altera magis tuta et favens *legi*. De his breviter disserendum.

Ad 1. quaeritur: *Utrum fas sit opinionem 23 sequi minus tutam et minus probabilem, in concursu tutioris et simul etiam certe probabilioris?* Affirmat. quidem plures XVI saec. docuerunt, qui *probabilistae* vulgo dicti sunt. Pri- 24 mus huiusmodi doctrinae patronus fuisse fertur P. Medina, Ordinis Praedicatorum, an. 1577. Deinde anno 1584, P. Dominicus Bannez, eiusdem Ordinis, S. Theresiae confessor, id ipsum tenuit.

Sed *negative* respondendum ex Sacr. Script. 25 Orac., Ecclesiast. xxxvii, 20, ubi haec habentur:

Hinc S. Poenitentiaria interrogata an. 1831, an esset inquirendus confessarius, qui in poenitentiae tribunali sequitur doctrinam S. Alphonsi, non pendens momenta et rationes, quibus nituntur variae ipsius opiniones, sed ob solam tanti nominis auctoritatem, respondit *negative*. Quod responsum a Greg. XVI fuit confirmatum.

Quod si quaeras, an auctor unus et solus sufficiat, ut aliqua opinio dicatur vere et satis graviter probabilis probabilitate extrinseca: *Respondeo cum distinctione: vel enim agitur de auctore quocunque et cuiuscunque notae, vel de auctore gravi, magni in Ecclesia nominis, et omni exceptione maioris, uti essent verb. gr. SS. Thomas, Bonaventura, Antonius, aliique.*

Si I. Non sufficit auctor ille, ut eius opinio habeat gravem probabilitatem externam: quippe cum ab Alexandro VII, damnata sit sequens propositio, in ordine 27: *Si liber sit alicuius iunioris et moderni* (quae verba ex Viva intelligi debent de auctore quocunque, et humilis cuiuscunque notae), *debet opinio censi probabilis, dum non constet reiectam esse a Sede Apostolica tanquam improbabilem.*

Si II. dummodo nihil sit contra Scripturam vel communem sensum Ecclesiae, recte possumus sequi eius auctoris gravis opinionem, sic docente Angelico: *Aliquis parvae scientiae magis certificatur de eo, quod audit ab aliquo scientifico, quam de eo, quod sibi secundum suam rationem videtur.*

Caeterum regula generalis est, ut non unus, sed plures auctores volvantur aequae graves, qui inter caeteros magis praedicantur.

dentum sibi comparare. Ut autem opinio censi possit *vere et satis graviter* probabilis, requiritur.

« I. Ut nihil certi adsit contra illam neque ex Scripturis, neque ex Conciliis, neque ex definitionibus Summorum Pontificum, neque ex *ratione theologica*, ut vocant: quippe si in contrarium quid huiusmodi adesset, probabilis quae tunc iactaretur, poterit quidem aliquo modo apparere talis, sed in se nunquam talis revera erit, cum veritas nequeat esse contradictoria.

» II. Ut opinio contra omnia argumenta, quae ei opponi possunt, talem adhuc in se vim retineat, ut viri prudentis assensum valeat sibi comparare. Hoc autem facile deduci poterit ex qualitate auctorum, qui eam tuentur, si gravitate, doctrina, experientia, ingenio, pietate, aliisque dotibus praestant insigniter ».

Iam vero nusquam scholasticus est in re morali opinionis illius usus, quam in scholis appellant *leviter et tenuiter probabilem*, cum non valeat huiusmodi opinio viri prudentis assensum ad se pertrahere. Unde iure merito Innocentius XI damnavit sequentem proposit. 3 in ordine: *Generatim dum probabilitate sive intrinseca, sive extrinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeat, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.*

Quantum autem ad probabilitatem extrinsecam attinet, utique tenendum, hanc constituere opinionem vere et satis graviter probabilem; adest enim certa praesumptio, quod doctores, cum opinionem aliquam tradiderunt, bene penitusque perspexerint rei veritatem in se; neque illam tradere voluerint, nisi rationibus satis validis et momentosis innixi. Unde Prov. xxii: *Inclina aurem tuam, et audi verba sapientium.*

Ante omnia opera verbum verax praecedat te, et ante omnem actum consilium stabile. Unde ad bene agendum necessarium est determinatum iudicium intellectus, quo prudenter quis putet licitum esse, quod hic et nunc agitur vel omittitur. Porro tale iudicium habere nequit, qui elegit opinionem minus tutam, et minus probabilem, in concursu tutioris et simul etiam probabilioris. Hoc pacto Clem. III eam tenendam sententiam declarat, quae *meliori et subtiliori nititur ratione.* Cap. Capellanus 4 de Feriis.

Id ipsum ex ratione theologica evincitur. Enimvero ad licite operandum, veritatem inquirere eamque sequi oportet; et ubi de veritate clare non constet, tenemur saltem opinionem illam amplecti, quae verisimilius ad veritatem accedit; quaeque est *opinio certe probabilior.*

26 Hinc contraria opinio, licet adhuc in scholis defendi possit, cum nullimode sit proscripta, minime tamen a nobis probatur. *Sane omnes fateri cogimur, ita Staps, § 81, naturam rationalem violari, atque impium esse, si quis, neglectis momentis gravioribus, illud sequitur, quod utpote rationibus levioribus nixum, divinae legi minus congruit.*

27 Ad 2. quaerēs: *An liceat sequi opinionem minus tutam, sed magis probabilem, in concursu tutioris, sed minus probabilis?* Ordinarie loquendo utique licet. Est contra Iansenistas, qui contrarium tenent, veterem Pharisaeorum rigiditatem renovantes et importunum affectantes animarum et evangelicae veritatis studium. Quos porro vigesies et amplius a S. Sede damnatos vivide etiam contundit feliciter regnans Pius Papa IX in sua prima Encyclica incip. *Qui pluribus*, anno 1846 ubi inter praecipuas inimicorum machinationes, a quibus saeculo nostro Dominicum gregem tueri oportet, recenset etiam tenebrosissimas eorum insidias *qui in vestibus ovium, cum intus sint lupi rapaces, mentita, ac fraudolenta purioris pietatis et severioris virtutis, ac disciplinae specie, humiliter irrepunt, blande capiunt, molliter ligant, latenter occidunt, hominesque ab omni religionis cultu absterrent, et Dominicas oves mactant atque discernunt.*

29 Et revera qui in concursu opinionis tutioris quidem, sed minus probabilis, amplectitur opinionem minus tutam, sed probabiliozem, prudenter agit, quippe argumenta et motiva graviora argumentis, et motivis levioribus praefert.

Diximus ordinarie loquendo; nam excipiendi sunt casus illi peculiare, in quibus non agitur iam de honestate actionis, aut de simplici iure, sed de *facto et veritate* rei alicuius, quam maior probabilitas non valet resolvere, unde tunc, quod tutius, sequendum est. Sunt autem hi casus praecipui:

1°. Quando agitur de periculo damni proximi; v. gr. venator, qui probabiliter iudicat, obiectum in sylva latens esse hominem, non potest ferire, licet probabilius putet esse feram. Nam ex una parte proximus habet ius certum vitae suae; ex altera maior probabilitas non facit, quod si revera sit homo, non pereat, casu quo venator feriat.

2°. Quando agitur de fine, quem absolute curare tenemur, et ad quem maior probabilitas non conducit: ita est in iis, quae sunt necessaria necessitate medii ad salutem, ubi factum unice attenditur.

3°. Quando agitur de iis, quae requiruntur ad valorem sacramentorum; quia sacramentum non haberetur, nisi reipsa ponerentur ea quae Deus ad sacramentum praescripsit, nec enim ab hominis dictamine et conscientia pendent. Id eruitur ex decreto Innocentii XI die 2 Martii 1679 quo sequentem, n. primam, damnavit propositionem: *Non est illicitum in sacramentis conficiendis sequi opinionem probabilem de valore sacramentorum, relicta tutiore, nisi id vetet lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi.*

4°. Et quando agitur de illo qui ad tutiora adhibenda tenetur, vel ex conventionem, vel ex voto, vel ex praecepto expresso superioris; quia omnia iura clamant servari pacta, promissiones et praecepta ¹.

Ad 3. Quaeritur an liceat sequi opinionem 31 probabilem, minus tutam et hominis libertati faventem in concursu aequae probabilis, sed tutioris atque faventis legi? Theologi duas in partes scindunt. Alii volunt, partem tutiorem quae scilicet favet legi, esse eligendam, quando adsit concursus alterius opinionis aequae probabilis, quae libertati hominum faveat: hi *probabilioristae* dicuntur. Contendunt alii e contrario partem, etiam minus tutam, teneri posse in tali casu et faventem hominis libertati; et licet fateantur, perfectius se gerere, qui illam primam sequitur, tenent tamen nullatenus peccare, qui stant pro secunda. Doctrina haec audit in scholis *Systema morale probabilismi moderati* ².

¹ Quantum etiam ad iudicem ac medicum in proprii muneris exercitio attinet, vide verb. *Iudex*, n. 52, et v. *Medicus*, n. 22 et seqq.

² Ut autem omnis quaestio circa *probabile* plenius dignoscatur, diversas hac de re sententias Catholicorum ob oculos ponere operae pretium est. Quatuor porro recensentur. Prima docet, in aequali opinionum

probabilitate id est in dubio, eligendam esse, quae stat pro lege: v. gr. dubitas aequae probabilibus hinc inde rationibus, num votum emiseris: teneris de voto; quia illud servare tutius est; ita Antoine. Secunda sententia tenet, eo in casu eligi posse opinionem, quae favet libertati, ideoque nullam praedicti voti adesse obligationem: ita S. Alphonsus de Ligorio. Tertia sententia

32 Probabilismi moderati usum tam firmiter constanterque, atque copiose S. Alphonsus de Ligorio propugnavit, ut ipse eiusdem quasi pater et auctor habeatur, licet antea haud esset in scholis incognitus.

33 Porro ut illius mentem rite assequamur, hic praenotanda veniunt, quae is idem sanctus Episcopus habet.

Ipse enim 1 aperte negat, eas opiniones vere probabiles remanere, quae concurrunt cum aliis probabilioribus et tutioribus; ideoque nefas esse illas in praxi tenere.

Consentit 2 non licere sequi partem minus tutam, etiamsi probabilior, relicta tutiori, etiamsi minus probabili, in casibus ubi agitur *de rei veritate*, quam quidem maior probabilitas non valet resolvere.

Fatetur 3 in dubio practico de bonitate vel malitia actionis, aut ab actione esse prorsus abstinendum, aut tenendam partem tutiorem.

34 Hinc utique vides, quam immerito quidem ac per vetitum nefas sanctum nostrum quis tanquam de nimia indulgentia incusaret. Audiamus eundem qui in dissertatione *de Usu moderato opinionis probabilis*, haec memorabilia habet: « Caeterum protestor quod sicut confessarios illos non approbo, qui nimiae austeritati adhaerentes facile damnant usum plurimum opinionum, quae gravi fundamento nituntur; ita contra neque approbare possum eos, qui de facili opiniones sine certo fundamento tanquam probabiles acclamant. Confessarius, antequam aliquam opinionem amplectatur, tenetur utique intrinsecas rationes perpendere et cum ei occurrit ratio aliqua convincens pro tutiori opinione, cui adaequatam responsionem suppetere non aspicit, tunc oppositam minus tutam amplecti non potest, quamvis plurimorum doctorum auctoritas ipsi faveat; modo auctoritas non sit tanti ponderis, ut videretur ei magis, quam rationi apparenti deferendum, iuxta id quod docet S. Thomas: *Aliquis parvae scientiae magis certificatur de eo, quod audit ab aliquo scientifico, quam de eo quod sibi secundum suam rationem videtur*; 2-2, qu. 9, art. 8 ad 2. Sed iste casus, prosequitur de Ligorio, valde rarus erit.

« Hoc pro theorica, sic idem D. de Ligorio; sed quantum ad praxim spectat deligendi opiniones, quaeri solet, an expediat rigidas aut benignas praeferre?

» Respondeo: ubi agitur de removendo poenitente a periculo peccati formalis, confessarius debet, generaliter loquendo, et in quan-

tum Christiana prudentia suggerit, benignis opinionibus uti: ubi vero opiniones benignae proximius reddunt periculum formalis peccati, prout sunt nonnullae auctorum opiniones v. g. quoad vitandas occisiones proximas et aliae id genus, tunc semper expedit ut confessarius utatur, imo dico, quod ipse, ut medicus animarum, tenetur uti opinionibus tutioribus, quae poenitentes ad se servandos in statu gratiae conducunt ». Theol. moral., *de Usu moderato opin. prob.*, n. 67, 68.

Atque ut de volum. D. de Ligorio specia- 35 tim dicamus, *licet copiosissime scripserit, eiusdem tamen opera inoffenso prorsus pede percurri a fidelibus posse post diligens institutum examen perspectum est*; sic est utique conceptum oraculum fel. record. Gregorii XVI in bulla canoniz. praed. sanctiss. Episcopi, § 7. Et prout habet responsum S. Poenitentariae ab eodem Summo Pontifice confirmatum 5 Iulii 1831: Opiniones, quas in sua Theologia morali profitetur S. Alphonsus, sequi tuto possumus et profiteri.

Hinc illustre collegii apostolici ornamentum doctiss. Cardinalis Iacobus Monico Patriarcha Venetus, de doctrina D. de Ligorio, haec ait: *Piacesse a Dio che questo fosse il punto di unione in cui si accordassero tutti i direttori delle anime; e cessassero così una volta per sempre tante controversie che non fanno altro, che dividere gli animi con pregiudizio del clero e del popolo.*

Sic pariter Ioannes Negri, Episcopus Derthonensis, in sua pastoralis epistola 13 Dec. 1846, clero *summopere gratulatur, quod in moralibus collationibus conspexerit, responsiones ad casus plerumque fuisse exaratas iuxta doctrinam S. Alphonsi. Quae res, prosequitur idem antistes, solatii et gaudii non parvi ipsi fuit*, Qui censet, *in maximum spirituale commodum cessurum, ubi clerus dioecesis eandem doctrinam concorditer retineat*. Demum hortatur suos, ut in sententiis (praed.) SS. Episcopi insistant; ibi.

Ex hoc porro innumeri Eccles. praelati opera S. Alphonsi parochis, animarum rectoribus et confessariis propriae dioecesis expresse proposuerunt et enixe commendarunt. Unde factum ut moralis eiusdem theologia cuius sine numero procusae sunt editiones in Europa apud Italos, Gallos, Hispanos, Germanos, Polonos; in Asia apud Indos orientales; in America apud Mexicanos, ac per totum catholicum orbem evulgata maximi quidem habeatur ac summopere praedicetur.

probat, licitum esse sequi partem minus tutam, quae scilicet stat pro libertate, modo tamen sit vere probabilis, licet contraria opinio pro lege sit aequae probabilis, imo probabilior. Unde non teneris in allato exemplo ad votum, si satis ac vere sit probabile, quod non voveris, licet appareat probabilius ex alia parte, quod voveris. Quarta demum sententia distinguit inter legem

positivam et naturalem; porro ubi agitur de malo intrinseco, si dubium hinc inde aequale versetur circa legem positivam, licet sequi secundam sententiam, quae est D. de Ligorio dicentis, *lex dubia non obligat*, secus si dubium sit de lege naturali. Hanc sententiam idem D. de Ligorio ita plenissime refutavit, ut cito perierit, neque unquam locum in scholis habuerit.

ORACULA VIVAE VOCIS

Summarium.

1. Oracula vivae vocis quid sint? - 2. Oracula vivae vocis alia sunt authentica, et alia non, et quae sint utraque? - 3. Oracula vivae vocis authentica quomodo discernantur a non authenticis? - 4. Gratiae et privilegia vivae vocis oraculo concessa quo ad substantiam pro foro interno, sive sint authentica, sive non, dummodo non sint revocata, sunt eiusdem valoris, quanti sunt privilegia in scriptis concessa. - 5. Ad essentiam et substantiam privilegii non requiritur scriptura, sed etiam oretenus, seu vivae vocis oraculo concessum subsistit. - 6. Ut oracula vivae vocis praticari possint etiam pro foro externo, non sufficit illa esse concessa, sed insuper requiritur, ut illorum concessio probetur authentico testimonio. - 7. Omnia, et singula indulta et privilegia quibuscunque vivae vocis oraculo concessa a Summis Pontificibus ante Gregorium XV (exceptis concessis ad supplicationem regum, nec non illis manu Cardinalium firmatis) revocavit pro utroque foro dictus Gregorius XV, et adducitur constitutio. - 8. Postea autem Urbanus VIII revocavit etiam omnia et singula indulta et privilegia vivae vocis oraculo concessa etiam ad instantiam Imperatoris et Regum, et manu quorumcunque Cardinalium firmata: et adducitur constitutio. - 9. Deinde idem Urbanus VIII iustis de causis declaravit, praedictam suam revocationem non comprehendere illos officiales seu ministros, quibus rationem suorum officiorum seu munerum de Summi Pontificis ora-
- 1 Oracula vivae vocis sunt concessionis privilegiorum, seu gratiae factae a supremo principe v. gr. Summo Pontifice *sola voce*, seu oretenus sine scriptura. Ita in re communis. Oracula vivae vocis alia sunt authentica, et alia
- 2 non. Oracula authentica sunt illa, quae ne memoria pereant, et ut etiam pro foro externo probari et praticari possint, subinde in scripturam rediguntur, et testimonio authentico ab iis, quibus ex officio incumbit, fide digna redundantur. Oracula autem non authentica sunt illa, quae vel neglectu impetrantium, vel alia de causa non sunt tali forma in scripturam redacta. *Communis*. Hinc oracula vivae vocis authentica, ut discernantur a non authenticis, solent in collectionibus privilegiorum et oraculorum vivae vocis, distincto et diverso signo notari, ut patet in Compendio privilegiorum Fratrum Minorum, ubi oracula vivae vocis authentica signantur *O magno*, et non authentica signantur *o parvo*, ut testatur auctor ipsius Compendii ad lectorem in declaratione abbreviatarum allegationum.
- 4 Gratiae et privilegia vivae vocis oraculo concessa quoad substantiam pro foro interno, sive sint authentica, sive non, dummodo non sint revocata, sunt eiusdem valoris, quanti sunt privilegia in scriptis concessa. *Communis*, textu expresso in can. *Institutionis* 7, caus. 25, qu. 2. Et sic expresse concessit nostro ordini Leo X, ut habetur in Compendio privilegiorum Fratrum Minorum, verb. *Oracula vivae vocis*, n. 2, ibi: *Idem Leo concessit, quod non sint minoris efficaciae et valoris vivae vocis oracula, quam*

culis fides haberi solet et debet. Et adducitur constitutio. - 10. Hinc omnia privilegia vivae vocis oraculo a quocunque Pontifice concessa et testificata per officiales, quibus vi sui officii de privilegiis et gratiis per Pontifices oretenus concessis vel concedendis fides adhiberi solet, adhuc impraesentiarum valent pro utroque foro. - 11. Officiales seu ministri praedicti qui sint? - 12. Inter officiales seu ministros praefatos computantur, et revera sunt Cardinales illi, qui ad id a Papa deputantur, vel protectores ordinum existunt. - 13. Hinc plurima adhuc impraesentiarum valent privilegia vivae vocis oraculo concessa, utpote debite authenticata ab aliquo ex supradictis officialibus, vel S. R. E. Cardinalibus, et qualia sint talia privilegia? - 14. Unde saltem pro foro interno valent adhuc hodie privilegia vivae vocis oraculo concessa ante tempora Leonis X. - 15. Item eadem ratione adhuc hodie valent pro foro conscientiae privilegia vivae vocis oraculo concessa ante tempora, vel tempore S. Pii V. - 16. Adducitur et solvitur instantia ex Constitutione Gregorii XIII. - 17. Item adhuc hodie valent pro foro conscientiae privilegia vivae vocis oraculo concessa ante tempora, vel tempore Clementis VIII, dummodo non adversentur Concilio Trident. - 18. Item valent adhuc hodie omnia vivae vocis oracula post Greg. XV et Urbanum VIII concessa. - 19. Ut autem vivae vocis oracula post Urbanum VIII concessa valeant pro foro interno, quid requiratur? - 20. Apponitur Clementis XII Const. quorundam revocatoria. - 21. Alia ad rem, ad n. 34.

si per bullam aut breve ad perpetuam rei memoriam essent concessa.

Ad essentiam enim, et substantiam privilegii 5 non requiritur scriptura, sed etiam oretenus, seu vivae vocis oraculo concessum subsistit. *Communis*, arg. can. *Si quis cum clerico* 7, caus. 11, qu. 1, et cit. can. *Institutionis* 7, caus. 25, qu. 2; Clement. *Dudum de Sepulturis*, et Extravag. *Etsi Dominici de Poenit.* et remission., ibi: *Considerans, quod plerumque contingit suam Sanctitatem huiusmodi facultates etiam oraculo vivae vocis concedere*, etc.

Notanter autem supra n. 4 dicitur pro foro 6 interno, quia oracula vivae vocis, ut praticari possint etiam pro foro externo, non sufficit illa esse concessa, sed insuper requiritur, ut illorum concessio probetur authentico testimonio, ut patet ex Constitutione Iulii II, incip. *Romani Pontificis*, et ex regula 52 cancellariae; et ratio est, quia, si sine testimonio authentico valerent etiam pro foro externo, posset quilibet asserere se habere privilegium vivae vocis oraculo concessum, et sic praetextu oraculi vivae vocis posset cum maxima perturbatione boni communis eludere leges et canones in foro externo, quod nemo sanae mentis audebit admittere. *Communis*.

Omnia et singula indulta et privilegia qui- 7 buscunque vivae vocis oraculo concessa a Summis Pontificibus ante Gregorium XV (exceptis concessis ad supplicationem regum; necnon illis manu Cardinalium firmatis), revocavit pro utroque foro, scilicet tam pro foro interno, quam pro externo dictus Gregorius XV die

2 Iulii 1622, Const. incip. *Romanus Pontifex*, quae ad uberiores legentium notitiam hic ad litteram datur.

GREGORIUS PAPA XV.

Ad perpetuam rei memoriam.

Romanus Pontifex in specula militantis Ecclesiae divina Providentia constitutus, gratias et indulta a se et praedecessoribus suis concessa, iustis interdum suadentibus causis, iuxta creditum sibi pastoralis officii debitum moderatur, aut revocat, prout rerum et temporum qualitatibus debite pensatis, conspicit in Domino salubriter expedire.

§ 1. Itaque motu proprio, et ex certa scientia ac matura deliberatione nostris, deque apostolicae potestatis plenitudine omnia et singula indulta, facultates, privilegia, gratias et concessionem quascunque spirituales et ecclesiasticas, tam ad forum interius, quam exterius spectantia, ac tam ad supplicationem partium, quam motu, scientia et potestatis plenitudine similibus a Sede Apostolica, quae tamen vivae vocis oraculo hactenus quodcumque et qualitercunque, et quavis etiam de necessitate exprimenda causa, quibusvis collegiis, capitulis, ordinibus, tam mendicantium quam non mendicantium societatibus, etiam Societatis Iesu, ac congregat. quibuslibet, sive eorum et earum respective praepositis, decanis, magistris, ministris, praelatis, prioribus, rectoribus, generalibus vel provincialibus, quocumque nomine nuncupatis, superioribus, etiam quomodolibet exemptis ac Sedi praedictae immediate subiectis, cuiuscunque dignitatis, praeeminentiae, aut quovis privilegio munitis, non tamen ad supplicationem regum concessas, in iis videlicet, quae non sunt sortita effectum, tenore praesentium revocamus, cassamus, tollimus, abrogamus et annullamus; ac revocata, cassata, sublata, abrogata et annullata, viribusque et effectu vacua perpetuo fore et esse, neque in posterum cuiquam suffragari posse vel debere, neque aliquem iis de caetero uti ullo modo posse, etiamsi expressa et specifica mentio, etiam de verbo ad verbum de iis facienda esset, decernimus et declaramus.

§ 2. Firmis tamen, et in robore permanentibus omnibus indultis et aliis concessionibus praedictis vivae vocis oraculo S. R. E. Cardinalibus, ad ipsorum, vel aliorum quorumcunque favorem propria Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalium manu firmatis pro ipsis vel aliis factis, et de quibus iidem Sanctae R. E. Cardinales testimonium in scriptis prae-buerunt.

§ 3. Decernentes praesentes litteras, et in eis contenta quaecunque, etiam ex eo, quod quicumque in praemissis interesse habentes, seu habere praetendentes, ad hoc vocati et auditi

non fuerint de subreptionis vel obreptionis vitio, aut intentionis nostrae, seu aliquo quocunque defectu notari, impugnari, redargui, in ius vel in controversiam revocari, ad terminos iuris reduci, aut adversus illas quodcumque iuris, gratiae vel facti remedium impetrari nullatenus posse, sed illas semper validas et efficaces existere et fore, suosque plenarios et integros effectus sortiri et obtinere.

§ 4. Sicque per quoscunque iudices ordinarios et delegatos, etiam causarum palatii apostolici auditores, ac S. R. E. Cardinales etiam de latere Legatos et Nuntios, sublata eis, et eorum cuilibet, quavis aliter iudicandi et interpretandi facultate et auctoritate, iudicari et definiri debere, ac irritum et inane, si secus super his a quoquam, quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari.

§ 5. Non obstantibus praemissis, ac quibusvis constitutionibus et ordinationibus apostolicis, ordinibus, societatibus et congregationibus praedictis, eorumque praepositis, decanis, magistris, ministris, praelatis, prioribus, rectoribus et aliis superioribus praedictis, sub quibuscunque tenoribus et formis, et cum quibusvis etiam derogatoriis derogatoriis, aliisque efficacioribus et insolitis clausulis, ac irritantibus, et aliis decretis in genere vel in specie, ac alias in contrarium praemissorum quomodolibet concessis, confirmatis et innovatis. Quibus omnibus et singulis, etiamsi pro illorum sufficienti derogatione de illis, eorumque totis tenoribus specialis, specifica, expressa et individua, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes, mentio, seu quaevis alia expressio habenda, aut aliqua alia exquisita forma, ad hoc servanda foret, tenore huiusmodi, praesentibus pro plene et sufficienter expressis et ad verbum insertis habentes, illis alias in suo robore permansuris, hac vice duntaxat specialiter et expresse derogamus, caeterisque contrariis quibuscunque.

§ 6. Volumus autem, ut praesentium transumptis etiam impressis, et manu alicuius notarii publici subscriptis, et sigillo personae in dignitate ecclesiastica constitutae munitis, eadem prorsus fides adhibeatur in iudicio, et extra illud, quae praesentibus adhiberetur, si forent exhibitae vel ostensae.

§ 7. Quodque eadem praesentes litterae, seu illarum exempla ad valvas basilicarum S. Ioannis Lateranensis, ac Principis Apostolorum de Urbe, et in acie campi Florae affixae omnes ita arcent et afficiant, ac si unicuique personaliter intimatae fuissent.

Datum Romae apud S. Mariam Maiorem sub annulo Piscatoris, die secunda Iul. MDCXXII, pontificatus nostri anno secundo.

Postea autem Urbanus VIII, die 20 Decembris 1631, Const. incip. *Alias felix recorda-*

tionis Gregorius Papa XV revocavit etiam omnia et singula indulta et privilegia vivae vocis oraculo concessa, etiam ad instantiam imperatoris et regum, et manu quorumcunque Cardinalium firmata. Quae Constitutio etiam hic pro omnium scitu ad litteram datur:

URBANUS PAPA VIII.

Ad perpetuam rei memoriam.

§ 1. Alias felicitis recordationis Gregorius Papa XV praedecessor noster, ut subnascentibus iugiter variis difficultatibus et abusibus ex privilegiis a Sede Apostolica vivae vocis oraculo saepenumero concessis obviam iret, Constitutionem edidit tenoris subsequentis, videlicet: *Gregorius Papa XV ad perpetuam rei memoriam. Romanus Pontifex in specula militantis Ecclesiae*, etc., ut supra.

§ 2. Cum autem experientia rerum magistra compertum sit, concessionem et gratias vivae vocis oraculo, etiam a S. R. E. Cardinalibus obtentas, et ipsorum manu firmatas, saepe ab his, in quorum favorem emanarunt, minus canonica interpretatione extendi, et perperam in disciplinae ecclesiasticae detrimentum executioni demandari. Idcirco, quantum cum Domino possumus, his et aliis malis occurrere volentes, motu proprio, et ex certa scientia ac matura deliberatione nostris, deque apostolicae potestatis plenitudine, et de consilio nonnullorum venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium, quibus negotium huiusmodi mature discutiendum commisimus, omnia et singula privilegia, facultates, licentias et gratias quascunque per Summos Pontifices praedecessores nostros, ac per nos vivae vocis oraculo, et S. R. E. praedictae Cardinalium quorumcumque manu firmata, quibuscunque generalibus, provincialibus, caeterisque superioribus et personis cuiusvis ordinis, congregationis, instituti et societatis, sive saecularibus sive regularibus, vel etiam ipsis ordinibus, congregationibus, institutis et societatibus, etiam Societati Iesu, aut eius clericis seu presbyteris, aliisque personis praedictis, quacunque de causa, etiam de necessitate exprimenda, occasione, praetextu vel colore, etiam intuitu, contemplatione, seu ad instantiam imperatoris, regum et principum quorumcunque, aut alias quomodolibet concessa, illorum tenores praesentibus pro expressis habentes, tenore praesentium revocamus, cassamus, tollimus, abrogamus et annullamus, ac de caetero revocata, cassata, abrogata et annullata, viribusque et effectu vacua esse, et fore, nullique prorsus deinceps suffragari posse, nec debere declaramus.

§ 3. Praeterea, ut praesentes litterae omnibus et singulis, ad quos spectat, et pro tempore spectabit, quanto citius innotescant, omnibus et singulis generalibus, et aliis quocunque

nomine nuncupatis superioribus quorumcunque ordinum, congregationum, societatum, etiam Societatis Iesu et institutorum, sub excommunicationis ac privationis officiorum et dignitatum, nec non vocis activae et passivae poenis ipso facto incurrendis, praecipimus et mandamus, ut infra tres menses proximos a die publicationis praesentium computandos, omnes et singulos provinciales eorumdem suorum ordinum, congregationum, societatum, etiam Societatis Iesu, et institutorum, de eisdem praesentibus litteris certiores faciant, et earumdem praesentium exemplaria illis transmittant; qui quidem provinciales sub eisdem poenis teneantur singulis superioribus monasteriorum, conventuum, collegiorum, domorum et locorum regularium praecipere, ut easdem praesentes subditis suis, ut moris est, publient.

§ 4. Decernentes praesentes litteras, etiam ex eo, quod quicunque in praemissis interesse habentes, vel habere praetendentes, ad hoc vocati et auditi non fuerint de subreptionis vel obreptionis vitio, aut intentionis nostrae, seu alio quopiam defectu notari, impugnari, invalidari, redargui, in ius vel controversiam vocari, aut ad viam et terminos iuris reduci, sive adversus illas quodcunque iuris, gratiae vel facti remedium impetrari nullatenus posse, sed illas semper validas, firmas et efficaces existere, et fore, suosque plenarios et integros effectus sortiri et obtinere.

§ 5. Sicque per quoscunque iudices ordinarios et delegatos, etiam causarum Palatii Apostolici auditores sublata eis, et eorum cuilibet, quavis aliter iudicandi et interpretandi facultate et auctoritate iudicari et definiri debere, ac irritum et inane, si quid secus super his a quocunque, quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari.

§ 6. Non obstantibus praeinsertis litteris huiusmodi, ac constitutionibus et ordinationibus apostolicis, et quatenus opus sit, etiam regula nostra de non tollendo iure quaesito, privilegiis quoque, indultis et litteris apostolicis, eisdem Cardinalibus, ordinibus, congregationibus, institutis et societatibus, eorumque superioribus quocunque nomine nuncupatis, sub quibuscunque verborum formis et tenoribus, ac cum quibusvis etiam derogatoriis derogatoriis, aliisque efficacioribus et insolitis clausulis, ac irritantibus, et aliis decretis in genere vel in specie, ac alias in contrarium praemisorum quomodolibet concessis, confirmatis et innovatis. Quibus omnibus et singulis, etiamsi pro illorum sufficienti derogatione de illis eorumque totis tenoribus specialis, specifica et expressa ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes, mentio, seu quaevis alia expressio habenda, aut aliqua alia exquisita forma ad hoc servanda

foret, illorum omnium tenores praesentibus pro plene et sufficienter expressis habentes, specialiter et expresse derogamus, caeterisque contrariis quibuscunque.

§ 7. Volumus autem, quod praesentium transumptis, etiam impressis, manu alicuius notarii publici subscriptis, et sigillo personae in dignitate ecclesiastica constitutae munitis, eadem prorsus ubique fides adhibeatur, quae praesentibus ipsis adhiberetur, si forent exhibitae vel ostensae, quodque eadem praesentes litterae, sive illarum exempla ad valvas basilicarum praedictarum, et in acie campi Florae huiusmodi similiter affixae, omnes, quos concernunt, perinde arcent, ac si unicuique personaliter intimatae fuissent.

Datum Romae apud S. Petrum sub annulo Piscatoris, die 20 Decembris 1651, pontificatus nostri anno nono.

9 Deinde idem Urbanus VIII, die 11 Apr. 1635, Const. etiam incip. *Alias felix recordationis Gregorius Papa XV*, iustis de causis declaravit, praedictam suam revocationem non comprehendere illos officiales seu ministros, quibus ratione suorum officiorum seu munerum de Summi Pontificis oraculis fides haberi solet et debet; quae Constitutio, utpote summe necessaria ad huius notitiae complementum, etiam hic ad litteram datur.

URBANUS PAPA VIII.

Ad futuram rei memoriam.

Alias felix recordationis Gregorius Papa XV, praedecessor noster, ut subnascentibus, iugiter variis difficultatibus et abusibus ex privilegiis a Sede Apostolica vivae vocis oraculo saepenumero concessis obviam iret, Constitutionem edidit tenoris subsequentis, videlicet: « Gregorius Papa XV, ad perpetuam rei memoriam. Romanus Pontifex in specula militantis Ecclesiae, divina Providentia constitutus, gratias et indulta a se et praedecessoribus suis concessa, iustis interdum suadentibus causis, iuxta creditum sibi pastoralis officii debitum moderatur aut revocat, prout rerum et temporum qualitatibus debite pensatis, conspicit in Domino salubriter expedire. Itaque motu proprio, et ex certa scientia, ac matura deliberatione nostris, deque apostolicae potestatis plenitudine, omnia et singula indulta, facultates, privilegia, gratias et concessionem quascunque spirituales et ecclesiasticas, tam ad forum interius, quam ad exterius spectantes, ac tam ad supplicationem partium, quam motu, scientia et potestatis plenitudine similibus a Sede Apostolica, quae tamen vivae vocis oraculo, hactenus, quodcumque et qualitercumque, ex quavis etiam necessitate exprimenda causa, quibusvis collegiis, capitulis, ordinibus, tam mendicantium quam non mendicantium, societatibus, etiam Socie-

tati Iesu, ac congregationibus quibuscunque, sive eorum et earum respective praepositis, decanis, magistris, ministris, praelatis, prioribus, rectoribus, generalibus vel provincialibus quocunque nomine nuncupatis, superioribus, quomodolibet exemptis, ac Sedi praedictae immediate subiectis, cuiuscunque dignitatis, praerogativae, aut quovis privilegio munitis; non tamen ad supplicationem regum concessas, in iis videlicet, quae non sunt sortita effectum, tenore praesentium revocamus, cassamus, tollimus, abrogamus et annullamus, ac revocata, cassata, sublata, abrogata et annullata, viribusque et effectu vacua perpetuo fore et esse, neque in posterum cuiquam suffragari posse vel debere, neque aliquem iis de caetero uti ullo modo posse, etiamsi expressa et specifica mentio, etiam de verbo ad verbum de iis facienda esset, decernimus et declaramus. Firmis tamen, et in suo robore permanentibus omnibus indultis et aliis concessionibus praedictis vivae vocis oraculo S. R. E. Cardinalibus, ad ipsorum vel aliorum quorumcumque favorem propria S. R. E. Cardinalium manu firmatis, vel aliis factis, et de quibus iidem S. R. E. Cardinales testimonium in scriptis praebuerunt. Decernentes praesentes litteras, et in eis contenta quaecunque, etiam ex eo quod quicumque in praemissis interesse habentes, seu habere praetendentes, ad hoc vocati et auditi non fuerint, de subreptionis vel obreptionis vitio, aut intentionis nostrae, seu alio quocunque defectu notari, impugnari, redargui, in ius vel in controversiam vocari, ad terminos iuris reduci, aut adversus illas quodcumque iuris, gratiae vel facti remedium impetrari nullatenus posse, sed illas semper validas et efficaces existere et fore, suosque plenarios et integros effectus sortiri et obtinere. Sicque per quoscunque iudices ordinarios et delegatos, etiam Caesarum palatii apostolici auditores, ac S. R. E. Cardinales, etiam de latere Legatos et Nuntios, sublata eis et eorum cuilibet quavis aliter iudicandi et interpretandi facultate et auctoritate, iudicari et definiri debere, ac irritum et inane, si secus super his a quoquam, quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus praemissis, ac quibusvis constitutionibus et ordinationibus apostolicis, privilegiis quoque indultis, et litteris apostolicis, ordinibus, et societatibus et congregationibus praedictis, eorumque praepositis, decanis, magistris, ministris, praelatis, prioribus, rectoribus et aliis superioribus praedictis, sub quibuscumque tenoribus et formis, ac cum quibusvis etiam derogatoriis derogatoriis, aliisque efficacioribus et insolitis clausulis, ac irritantibus, et aliis decretis in genere vel in specie, ac alias in contrarium praemissorum quomodolibet concessis, confirmatis et innovatis. Quibus omnibus et singulis, etiamsi pro

illorum sufficienti derogatione, de illis eorumque totis tenoribus, specialis, specifica, expressa et individua, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes, mentio, seu quaevis alia expressio habenda, aut aliqua alia exquisita forma ad hoc servanda foret, tenores huiusmodi praesentibus pro plene et sufficienter expressis, et ad verbum insertis habentes, illis alias in suo robore permansuris, hac vice duntaxat specialiter et expresse derogamus, caeterisque contrariis quibuscunque. Volumus autem, ut praesentium transumptis etiam impressis, et manu alicuius notarii publici subscriptis, et sigillo personae in dignitate ecclesiastica constitutae munitis, eadem prorsus fides adhibeatur in iudicio, et extra illud, quae praesentibus adhiberetur, si forent exhibitae vel ostensae quodque eadem praesentes litterae, seu illarum exempla ad valvas basilicarum S. Ioannis Lateranensis, ac Principis Apostolorum de Urbe, et in acie Campi Florae affixae, omnes ita arctent, ac si unicuique personaliter intimatae fuissent.

» Datum Romae apud Sanctam Mariam Maiorem sub annulo Piscatoris, die secunda Iul. MDCXXII, pontificatus nostri anno secundo ».

Et subinde per nos accepto, quod experientia rerum magistra compertum erat, concessionem et gratias vivae vocis oraculo, etiam a S. R. E. Cardinalibus obtentas et ipsorum manu firmatas, saepe ab his, in quorum favorem emanarunt, minus canonica interpretatione extendi, et perperam in disciplinae ecclesiasticae detrimentum executioni demandari, idcirco, quantum cum Domino potuimus, his et aliis malis occurrere volentes, motu proprio, certaue scientia, ac matura deliberatione nostris, deque apostolicae potestatis plenitudine, de consilio nonnullorum venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium, quibus negotium huiusmodi mature discutiendum commisimus, omnia et singula privilegia, facultates, licentias et gratias quascunque per Summos Pontifices praedecessores nostros, ac per nos vivae vocis oraculo, etiam S. R. E. praedictae Cardinalium quorumcunque generalibus, provincialibus, caeterisque superioribus et personis cuiusvis ordinis, congregationis, instituti et societatis, sive saecularibus, sive regularibus, vel etiam ipsis ordinibus, congregationibus, institutis et societatibus, etiam Societati Iesu, aut eius clericis, seu presbyteris, aliisque personis praedictis, quacunque de causa, etiam de necessitate exprimenda, occasione, praetextu vel colore, etiam intuitu et contemplatione, seu ad instantiam imperatoris, regum et principum quorumcunque, aut alias quomodolibet concessae, illorum tenores praesentibus pro expressis habentes apostolica auctoritate revocavimus, cassavimus, sustulimus, abrogavimus et annullavimus, ac de caetero, revocata, cas-

sata, sublata, abrogata et annullata, viribusque et effectu vacua esse et fore, nullique deinceps suffragari posse nec debere declaravimus, prout in aliis nostris desuper in simili forma brevi expeditis litteris, quarum tenores praesentibus pro expressis haberi volumus, plenius continetur. Cum autem pro tempore existentibus nonnullis nostris et Sedis Apostolicae officialibus seu ministris, qui eorum officiorum seu munerum ratione de gratiis, concessionibus et dispositionibus quibuscunque per nos faciendis, mandatisque et iussionibus nostris exequendis, aliisque rebus et negotiis gerendis, nobiscum diversa tractant per se, seu de eorum mandato facienda, gerenda et executioni demandanda, vivae vocis oraculo commiserimus, et in dies circa ea, quae ad cuiuslibet eorum officium seu munus, quo funguntur, pertinent, committamus. Nos firmiori gestorum de mandato nostro, per praesentes litteras, officialium seu ministrorum securitati consulere volentes, motu proprio, certaue scientia ac matura deliberatione nostris, deque apostolicae potestatis plenitudine, officiales seu ministros praedictos, quibus alias ante emanatas praedictas constitutiones ex officiorum auctoritate et praerogativa de oraculo per eos a Romanis Pontificibus pro tempore existentibus habito, fides haberi solebat, quoad ea, quae, ut praefertur, ad cuiuslibet eorum officium seu munus, quo funguntur, pertinent, in litteris etiam nostris praedictis super revocatione oraculorum huiusmodi emanatis, minime comprehensos fuisse, nec esse, nec comprehendere debere declaramus, et ad abundantiore cautelam eosdem officiales seu ministros adversus easdem constitutiones, quatenus opus sit, restituimus, et plenarie reintegramus in omnibus et per omnia, perinde ac si quoad illos praedictae constitutiones non emanassent; decernentes praesentes litteras validas, firmas et efficaces existere et fore, ac irritum et inane, si quid secus super his a quoquam, quavis auctoritate, scienter vel ignoranter, contigerit attentari. Non obstantibus Gregor. praedecessoris huiusmodi, nostrisque litteris praefatis, ac omnibus quae in dictis litteris concessa sunt non obstare, caeterisque contrariis quibuscunque.

Datum Romae apud S. Petrum sub annulo Piscatoris, die 11 Apr. 1635, pontificatus nostri anno duodecimo.

Unde, ut vides, ex hac secunda constitutione Urbani VIII, § *Cum autem pro tempore existentibus*, clare patet, quod omnia illa indulta et privilegia vivae vocis oraculo a quocunque Pontifice concessa et testificata seu authenticata per officiales et ministros, quibus vi sui officii, de privilegiis et gratiis per Pontifices oretenus concessis vel concedendis, fides adhiberi solet et debet, adhuc impraesentiarum

valent pro utroque foro, scilicet tam interno, quam externo, valideque et licite praticari possunt; *communis ac certa*, teste Reiffenst. lib. 5 Decr., tit. 33, n. 155.

11 Officiales autem seu ministri praedicti sunt multi et diversi, ut patet in Extravag. commun. *Ad regimen* 13 de Praebendis et dignitatibus, ibi: *Officialium dictae Sedis, videlicet camerarii, vicecancellarii, notariorum, auditorum, litterarum contradictarum, et apostolici palatii causarum auditorum, correctorum, et scriptorum litterarum apostolicarum, ac poenitentiarii praefatae Sedis, ac abbreviatorum, nec non commensalium, et aliorum quorumlibet cappellanorum Sedis eiusdem; et etiam quorumcunque legatorum, sive nuntiorum, ac in terris Ecclesiae Romanae rectorum et thesauriorum, etc.*

12 Inter officiales seu ministros praefatos computantur et revera sunt Cardinales illi, qui ad id a Papa deputantur, vel protectores ordinum existunt; quia quamvis in d. cap. *Ad regimen* non numerentur inter officiales Papae et Sedis Apostolicae, tamen in religiones sibi commissas iurisdictionem, curam et vigilantiam exercent tanquam ministri Papae, qui est omnium religionum generalissimus, et administrator, et gubernator, et rector; unde est ipsis omnino credendum in iis quae testantur de religionibus, quas protegent, ut recte ex cit. Const. Urbani VIII, sub num. 9 allata, colligunt et docent Peyrinus in Formul. praelator. regul., litt. Z, c. 3, et appendice 4 ad Urban. VIII, num. 2, fol. 726; Donatus, Prax. rerum regul., tom. 1, tract. 16, quaest. 12, num. 1; Reiffenstuel loc. citat., num. 157, et alii passim.

13 Hinc plurima adhuc in praesentiarum valent privilegia vivae vocis oraculo concessa, utpote debite authenticata ab aliquo ex supradictis officialibus, seu ministris, vel sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalibus, iuxta dictam Constitutionem Urbani VIII. Et talia sunt omnia illa, quae in Compendio privilegiorum Fratrum Minorum a Hieronymo a Sorbo iuxta decreta Concil. Trident., et alias constitutiones pontificias reformata, comprehenduntur et signantur *O magno*; quia privilegia tali *O magno* signata, ut fuit dictum supra sub n. 3, *sunt vivae vocis oracula vere authentica*, sicut sunt illa signata aequivalenti signo in libris privilegiorum aliorum ordinum. Et vivae vocis oracula authenticata per supradictos officiales et ministros Papae et Sedis Apostolicae non sunt revocata; ut expresse declarat Urbanus VIII in supra n. 9, adducta sua secunda Constitutione, § *Cum autem pro tempore existentibus*.

14 Unde saltem pro foro interno valent adhuc hodie privilegia vivae vocis oraculo concessa ante tempora Leonis X, vel tempore, quia di-

ctus Leo X concessit, quod *Fratres Minores regularis observantiae secunda conscientia possint uti omnibus a Sede Apostolica, sive per bullas, sive per brevvia, sive vivae vocis oraculo concessis privilegiis, prout ea in libris ordinis reperiuntur, ac si omnia specificè fuissent tunc expressa. Et quod huiusmodi vivae vocis oracula non sint minoris efficaciae ac valoris, quam si per bullam aut breve ad perpetuam rei memoriam essent concessa*; prout testatur Laurentius presbyter Cardinalis tituli SS. Quatuor Coronatorum, et protector dicti ordinis Minorum, et habetur in 1 tom. Collect. Bullar.; Rodriq. in fine Bull. Leonis X, fol. 1317, et in Supplem. eiusdem ordinis concess., ibi, fol. 58, de quo idem Rodriq. tom. 1 Qq. regul., qu. 7, art. 5, et tom. 3, qu. 22, art. 1 et 2, et habetur etiam in Compendio privilegior. ordinis Minor., verb. *Oracula vivae vocis*, num. 1 et 2, ubi num. 1 insuper additur, quod *pro maiori conscientiarum securitate omnia de novo concessit vivae vocis oracula vere authentica*. Atqui vivae vocis oracula vere authentica, (ut sunt ista, utpote testificata a supradicto eminentissimo Cardinali Laurentio, tunc ordinis protectore) non sunt revocata, ut expresse declarat Urbanus VIII in dicta sua secunda Constitutione allata supra sub n. 6, ergo adhuc hodie vigent.

Item eadem ratione adhuc hodie valent pro 15 foro conscientiae privilegia vivae vocis oraculo concessa ante tempora, vel tempore S. Pii V, quia d. S. Pius V, die 13 Mart. 1566, vivae vocis oraculo confirmavit privilegia ordinis Minorum pro foro conscientiae, etiam illa, quae sunt contra Concil. Trident., cuius copia authentica est in archivio conventus S. Ioannis Regum ordinis Praedicatorum, prout in Compendio Societatis Iesu, tit. de Conc. Trident., § 3, et Rodriq. tom. 1 Qq. regular., qu. 8, art. 8, et habetur in tom. 2 Collect. Bull.: Rodriq. in fine Oraculorum S. Pii V, fol. 428, num. 15, et sub anno 1567, Const. incip. *Etsi mendicantium*; et alia incip. *Ad uberes*, multa expresse concessit suo praeclarissimo ordini praedicatorum, quae decretis Conc. Trident. adversantur.

Nec obstat quod Gregorius XIII immediatus 16 successor S. Pii V, anno 1572, Const. incip. *In tanta rerum et negotiorum mole* revocaverit expresse omnia privilegia a d. S. Pio V concessa contra Concilium Tridentinum, et ad terminos eiusdem Conc. Trident. reducerit, ibique statuerit, regulares teneri stare decretis Conc. Trident. et iuri veteri, ac si dictae concessionem et constitutiones S. Pii V nunquam emanassent; non obstat, inquam, quia Gregorius XIII in d. sua Constitutione non revocat privilegia concessa regularibus pro foro interno; revocat enim ibi sola illa privilegia regularibus concessa contra dispositionem Conc.

Trident.; ex quibus perturbatio inter Episcopos et mendicantes solet oriri; quandoquidem in prooemio dictae Constitutionis, ubi causa finalis exprimitur, sic praecise legitur: *Demum animadverto quod ea omnia multis dubitationibus involuta, magnisque difficultatibus obstructa, multas magnasque dissensiones, alterationes et lites inter praedictos Locorum Ordinarios, et Fratrum ipsorum ordines non sine gravi divini cultus et animarum detrimento, ac populorum scandalo concitaverant.* Usus autem privilegiorum Mendicantium in foro conscientiae exercitus, nec magnam, nec parvam litem inter praedictos poterit excitare; quod est mente valde tenendum, ut recte dicit Donatus infra citandus, quia causa finalis est illa, quae stringit et ampliat privilegia, cum ratio legis sit anima legis; l. *Cum ratio* ff. de Bonis damnatorum; et cessante ratione et causa legis, cessat ipsa lex; l. *Adigere* 6, § 2, ff. de Iure patron.; et cessante causa cesset effectus; c. *Cum cessante* 60 de Appellationibus. Sic sapientissimus Donatus, Prax. rer. regul., t. 1, tract. 11, qu. 17, n. 19, et alii plures; tum quia in d. Const. Greg. XIII, nullatenus nominantur oracula, unde ad ista non debet extendi, cum, uti poenalis, non debeat extendi ad non expressa; quia, si voluisset, expressisset; quod enim voluit, expressit, argum. c. *Inter corporalia* 2 de translat. Episcop., § *Sed neque istud*, et cap. *Quia circa* 22 de Privileg.; et cap. *Ad audientiam* 12 de Decimis; et uti odiosa debet restringi, ne minus laedat, iuxta regulam in cap. *Odia* 15 de Regul. iuris in 6, et cap. *Olim* 16 de Verbor., significat.; et l. *Beneficium* 3 ff. de Constitutionibus principum. Oracula enim favore animae concessa, revocatis privilegiis, non intelliguntur revocata, nisi in specie, et expresse revocentur, prout docent Innocent. in c. *Constitutus*, num. 2, de Rescriptis; Felin. in consil. 6, num. 1; Henriquez lib. 7 de Indulg., cap. 24, num. 8; Donat. loc. cit., num. 17, et tract. 16, quaest. 6, num. 5, cum Navarr., Rodriq., Faust., Peyrin. et Bordon., ibi citatis.

- 17 Item adhuc hodie valent pro foro conscientiae privilegia vivae vocis oraculo concessa ante tempora, vel tempore Clementis VIII, dummodo non adversentur Conc. Tridentino, quia

dictus Clemens VIII, die 20 Decembris 1595, Const. incip. *Ratio pastoralis officii*, confirmavit et innovavit *ex certa scientia, et de apostolicae potestatis plenitudine* omnia et singula privilegia Fratrum Minorum, etiam vivae vocis oraculo concessa, ut ibi, § 3. Unde sane ob clausulam *ex certa scientia*, sub qua de novo concessit omnia Fratrum Minorum privilegia a quocunque Pontifice sive per bullam, sive vivae vocis oraculo concessa, iam ipsa vivae vocis oracula acquirunt novam naturam et novum esse, et ex vivae vocis oraculis evadunt privilegia scripta seu bullata, eorumque naturam assumunt, ut recte observant Pellizzar. tract. 8, c. 1, n. 132; Reiffenst. lib. 5 Decr., num. 161, et alii; adeoque non sunt revocata, saltem pro foro interno a Gregorio XV et Urbano VIII in supra adductis constitutionibus a n. 7 ad 9.

Item valent adhuc hodie omnia vivae vocis 18 oracula post Gregorium XV et Urbanum VIII concessa, quia cum par in parem non habeat imperium, c. *Innotuit* 20 de Elect., § *Quamvis*, et c. *Exiit* 3 de Verbor. significat. in 6, § *Caeterum sanctae memoriae*, stat clarum, quod Gregorius XV et Urbanus VIII in dictis suis constitutionibus non ligaverint manus successorum Pontificum, adeoque vivae vocis oracula ab istis ex post concessa valent adhuc hodie pro foro interno, etiamsi de iis testimonium authenticum ab officialibus et ministris supradictis non habeatur, sed alii fide digni superiores, generales, provinciales, procuratores generales et huiusmodi, in quorum praesentia aliquis Papa Gregorii XV et Urbani VIII successor privilegium oretenus concessit, testimonium ferant; supradicti enim duo Pontifices loquuntur praecise de oraculis antea concessis, et probatio per testimonium dictorum officialium Papae et Sedis Apostolicae ab Urbano VIII praescripta se extendit solum ad probanda oracula praecedentia, non autem ad oracula in futurum concedenda¹.

Ut autem vivae vocis oracula post Urba- 19 num VIII concessa valeant etiam pro foro externo, quamvis absolute non requiratur probatio concessionis per testificationem dictorum officialium propter dicta numero antecedenti; attamen requiritur tale fide dignum testimonium de eorum concessione, quale ad pro-

¹ E. R. Multa profecto in hoc articulo occurrunt, quae seria indigerent animadversione. Si stemus auctori, nullius sunt roboris Constitutiones Greg. XV et Urbani VIII vivae vocis oracula in tam ampla forma revocantes, saltem quantum ad forum internum. Hic nihil aliud agam, nisi subnectere verba P. Remigii Maschat, quae veluti regula inconcussa mihi sunt, postquam eius opus a clar. Ubaldo Giraldis illustratum est. Is autem ita habet, l. 5, tit. 33, r. 2: *Privilegia vivae vocis oraculo concessa hodie revocata sunt per Constit. Urbani VIII, incipien. Alias, et Greg. XV, incip. Ro-*

manus: quae vero post dictas bullas viva voce concessa sunt, probabilius valent pro foro interno, cum ob substantiam privilegii scriptura non requiratur: et in foro externo non possunt, nisi fuerint authenticata per publicos officiales Papae ad id constitutos, ut statuitur in cit. Const. Urbani VIII. Confer, mi lector, aequam ac sobriam hanc doctrinam cum portentosa ostensione privilegiorum vivae vocis oraculo concessorum, non obstantibus praefatis constitutionibus. Videnda tamen est constitutio Clementis XII ut infra.

bandum in foro externo alias requiritur et sufficit; argum. toto titulo 19 de Probationibus. Sic Reiffenstuel l. c., num. 164, et alii passim.

20 Hic iuvat ad rem addere novissimam Constitutionem Clementis XII revocatoriam diversarum facultatum, ut sequitur:

Clementis XII revocatio diversarum facultatum a Romanis Pontificibus per eorum vivae vocis oraculum vel rescripta concessarum.

CLEMENS PAPA XII.

Ad perpetuam rei memoriam.

Romanus Pontifex, gregis Dominici curae sibi divinitus commissae, more seduli pastoris iugiter advigilans, nonnulla, quae a praedecessoribus suis concessa noscuntur, iustis interdum suadentibus causis, quibus praesertim ecclesiasticae disciplinae conservationi, animarum Christifidelium saluti, ac recto rerum ordini consulitur, pro apostolici muneris sui sollicitudine moderatur revocat et immutat, sicuti omnibus debitae considerationis trutina perpensis conspicit in Domino salubriter expedire.

Itaque de nonnullorum venerabil. fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium consilio, ac etiam motu proprio, ex certa scientia et matura deliberatione nostris, deque apostolicae potestatis plenitudine, omnia et singula infra-scripta indulta, facultates et gratias, quae tam ad supplicationem partium, quam motu, scientia, et potestatis plenitudine similibus, a Romanis Pontificibus praedecessoribus nostris, vivae eorum vocis oraculo, vel per rescripta propria illorum, aut de eorum mandato cuiusvis S. R. E. praefatae Cardinalis, alteriusve ipsorum praedecessorum, vel Sedis Apostolicae officialis et ministri manu signata, quibuscunque utriusque sexus personis saecularibus vel regularibus, cuiuslibet status, gradus, conditionis, praeeminentiae ac dignitatis, sive ecclesiasticae sive temporalis existentibus, etiamsi de iis specialis ac individua mentio et expressio necessario facienda foret. Communitatibus quoque, universitatibus, capitulis, collegiis, confraternitatibus, conventibus et monasteriis cuiusvis ordinis, congregationis, militiae, etiam S. Ioannis Hierosolymitani, ac instituti et Societatis etiam Iesu, tam mendicantium quam non mendicantium, exemptorum et non exemptorum, ac quovis tandem privilegio suffultorum, nullis prorsus exceptis, quandocunque et qualitercunque concessa fuerunt, tenore praesentium revocamus, cassamus, tollimus, abrogamus, irritamus et annullamus, viribusque et effectu penitus et omnino vacuumus, ac revocata, cassata, sublata, abrogata, irritata et an-

nullata, viribusque et effectu vacua esse, ac perpetuo fore, neque de caetero cuiquam suffragari posse vel debere decernimus et declaramus.

Indulta autem, facultates et gratiae huiusmodi sunt quae sequuntur, videlicet:

I. Excipiendi confessiones sive saecularium sive regularium, etiam monialium, aut aliarum quarumvis personarum in conventibus, monasteriis seu conservatoriis degentium absque expressa Ordinariorum ac superiorum illorum, ad quos pertinet, facultate; nec non eligendi sibi confessarium ab iis respective non approbatum.

II. Absolvendi quoscunque, sive saeculares sive regulares utriusque sexus a peccatis, poenis et censuris in litteris die coenae Domini quotannis legi et publicari consuetis, vel alias Sedi Apostolicae, locorumve Ordinariis aut superioribus regularibus quoquo modo reservatis; prout quoque eligendi confessarium, etiam ex legitime ad audiendas confessiones approbatis, qui a peccatis, poenis ac censuris sic reservatis absolvat.

III. Eximendi seu absolvendi quemlibet ab obligatione denuntiandi in casibus, quibus denuntiatio iuxta praescriptum constitutionum apostolicarum, seu alias fieri debet.

IV. Utendi quibuscunque facultatibus, etiam generaliter concessis quoad alitercunque dictae Sedi, vel etiam ipsi Romano Pontifici reservata, sive per eos, maiori vel minoribus poenitentiariis attributis, durante iubilaeo, vel missionum, exercitiorum spiritualium, Quadragesimae, Adventus, aut alio quovis anni tempore; sicuti etiam utendi facultatibus, quae ab officio Poenitentiariae Apostolicae aliquando impertiri solent.

V. Relaxandi iuramenta quaelibet, etiamsi de nullo cuiusquam agatur damno, seu praeiudicio.

VI. Dispensandi seu commutandi vota quaecunque, licet simplicia duntaxat, ac iuramento minime confirmata.

VII. Dispensandi cum quibusvis personis saecularibus pariter vel regularibus super qualibet irregularitate et inhabilitate quomodocunque ex delicto vel defectu etiam prorsus occultis proveniente, tam pro exercendis susceptis quam pro suscipiendis quibusvis ordinibus, ac retinendis et assequendis quibuscunque beneficiis ecclesiasticis.

VIII. Dispensandi super quocunque impedimento quantumvis occulto matrimonium dirimente, sive agatur de matrimonio contrahendo, sive de convalidando iam contracto.

IX. Convalidandi titulos beneficiorum ecclesiasticorum simoniace, vel ex alio quovis capite invalide obtentorum, ac condonandi fructus qualitercunque indebite perceptos, aut componendi super iisdem fructibus.

X. Celebrandi missam itinere, aliave occasione in quocunque loco super altari portatili, sive extra tempus ab Ecclesia definitum, vel non servandi omnia et singula ab ipsa Ecclesia praecepta et ordinata circa celebrationem missae, et administrationem sanctissimi sacramenti Eucharistiae.

XI. Officium divinum absque legitima causa non recitandi, illudve commutandi in alias preces vel opera pia; sive recitandi unum officium pro alio, aut extra tempus ab Ecclesia statutum, vel super praemissis cum aliis dispensandi.

XII. Indulta quaecunque a regularibus utriusque itidem sexus obtenta, votum paupertatis, quomodolibet laedentia, aut regulari observantiae, apostolicis constitutionibus, propriisque ordinis seu instituti statutis contraria vel adversantia.

XIII. Facultas regularibus alloquendi moniales, etiam consanguineas, aliasque personas intra clausuram degentes absque peculiari superiorum, ad quos quomodocunque spectat, licentia.

XIV. Indulta, facultates, et gratias mox relata, eorumve aliqua in toto vel in parte, indefinite vel ad tempus, et in casu particulari, seu alio quovis modo aliis communicandi.

Quae quidem omnia et singula, etiamsi sub quibuslibet aliis quantumvis amplis verborum formis et tenoribus concessa et impetrata fuerint quoad utrumque forum ac generaliter, sive res sit de casu occulto, sive de publico, revocata et abrogata esse, ac intelligi, et censeri debere statuimus.

Districte propterea prohibemus ne quisquam deinceps indultis, facultatibus et gratiis sic per nos revocatis et abrogatis ullatenus uti audeat seu praesumat sub poena excommunicationis ac privationis officiorum, dignitatum et quorumvis beneficiorum obtentorum, vocis activae et passivae, nec non inhabilitatis ad audiendas confessiones, et ad officia, dignitates et beneficia huiusmodi in futurum obtinenda ipso facto absque ulla alia declaratione per transgressores respective incurrenda, a qua non nisi a nobis, seu Romano Pontifice pro tempore existente, praeterquam, quoad excommunicationem praefatam in mortis articulo constituti, absolutionis, dispensationis seu rehabilitationis beneficium valeant obtinere.

Noverint insuper poenitentes et alii fideles, absolutiones, dispensationes, relaxationes, commutationes, convalidationes, compositiones et alia eiusmodi, si quae in posterum contra hanc nostram prohibitionem obtinuerint, nulla fore, nulliusque roboris ac momenti.

Caeterum per praesentes non intendimus revocare supradicta indulta, facultates et gratias, quae per quasvis litteras apostolicas, etiam

in simili forma brevis expeditas, vel rescripta a S. R. E. praefatae Cardinalium, aut Romanae Curiae praelatorum, aliisque almae Urbis congregationibus edita, et ab eisdem praedecessoribus approbata, nec non per dictum officium Poenitentiariae Apostolicae quandocunque concessa fuerint, seu emanaverint, quae salva ac firma remanere volumus.

Decernentes, easdem praesentes litteras, et in eis contenta, etiam ex eo, quod praedicti et alii quicunque in praemissis interesse habentes, seu habere quomodolibet praetendentes, ad ea vocati et auditi non fuerint, de subreptionis vel obreptionis vitio, aut intentionis nostrae, seu alio quocunque defectu notari, impugnari, redargui, in controversiam vocari, aut adversus illa quodcunque iuris, gratiae vel facti remedium intentari vel impetrari nullatenus posse, sed ipsas praesentes litteras semper firmas, validas, efficaces existere et fore, suosque plenarios et integros effectus sortiri et obtinere, ac ab illis, ad quos spectat, et pro tempore spectabit, in omnibus et per omnia inviolabiliter observari; sicque, et non aliter in praemissis per quoscunque iudices ordinarios et delegatos, etiam causarum palatii apostolici auditores, ac eiusdem S. R. E. Cardinales etiam de latere legatos, dictaeque Sedis nuntios, et alios quoslibet, quavis praeeminentia et potestate fungentes et functuros, sublata eis et eorum cuilibet aliter iudicandi et interpretandi facultate et auctoritate iudicari et definiri debere, ac irritum et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus praemissis ac quibusvis constitut. et ordinationibus apostolicis, necnon, quatenus opus sit, quarumlibet ecclesiarum, ordinum, congregationum, militiarum, etiam S. Ioannis Hierosolymitani, institutorum, Societatum etiam Iesu, communitatum, universitatum, capitulorum, collegiorum, confraternitatum, conventuum et monasteriorum, etiam iuramento, confirmatione apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis, statutis, usibus et consuetudinibus, etiam immemorabilibus, privilegiis quoque indultis et litteris apostolicis sub quibuscunque verborum tenoribus et formis ac cum quibusvis etiam derogatoriis derogatoriis, aliisque efficacioribus, efficacissimis et insolitis clausulis irritantibus et aliis decretis in genere vel in specie, etiam motu, scientia et potestatis plenitudine paribus ac consistorialiter, et alias quomodolibet in contrarium praemissorum concessis, confirmatis et approbatis, ac pluries, et quantiscunque vicibus innovatis.

Quibus omnibus et singulis, etiamsi pro illorum sufficienti derogatione de illis, eorumque totis tenoribus specialis, specifica, expressa et individua, ac de verbo ad verbum, non au-

tem per clausulas generales idem importantes mentio, seu quaevis alia expressio habenda, aut aliqua alia exquisita forma ad hoc servanda foret, tenores huiusmodi, ac si de verbo ad verbum, nihil penitus omisso, et forma in illis tradita observata exprimerentur et insererentur praesentibus pro plene et sufficienter expressis et insertis habentes, illis alias in suo robore permansuris, ad praemissorum effectum hac vice duntaxat specialiter et expresse, ac plenissime et amplissime derogamus, et derogatum esse volumus, caeterisque contrariis quibuscunque.

Ut autem eadem praesentes litterae ad omnium notitiam facilius deveniant, volumus illas, seu earum exempla ad valvas ecclesiae Lateranensis, et basilicae Principis Apostolorum, nec non Cancellariae Apostolicae, Curiaeque generalis in monte Citatorio, et acie Campi Florae de Urbe praefata, ut moris est, affigi et publicari, sicque publicatas et affixas, omnes et singulos, quos illae concernunt, perinde arcare et afficere, ac si unicuique eorum nominatim et personaliter intimatae fuissent. Utque ipsarum litterarum transumptis, seu exemplis etiam impressis, manu alicuius notarii publici subscriptis, et sigillo personae in ecclesiastica dignitate constitutae munitis, eadem prorsus fides, tam in iudicio quam extra illud ubique adhibeatur, quae eisdem praesentibus adhiberetur, si forent exhibitae vel ostensae.

Datum Romae apud S. Mariam Maiorem sub annulo Piscatoris, die 12 Febr. 1732, pontificatus nostri anno secundo.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

21 Non inutile est, hic accuratius inquirere, quanam vivae vocis oracula fuerint revocata.

Illud principio monendum est, sub generali revocatione oraculorum vivae vocis non venire privilegia oretenus omnibus fidelibus, aut omnibus ecclesiasticis, vel aliis quam regularibus concessa, quia in bullis revocatoriis exprimuntur duntaxat privilegia oretenus concessa regularibus ordinum¹, tum mendicantium, tum non mendicantium; Grueber de Privil., tract. 1, disp. 4, sect. 5, n. 48. De privilegiis itaque concessis oretenus regularibus erunt sequentes quaestiones.

22 An sub generali revocatione venerint oracula illa vivae vocis, quibus declarantur privilegia regularium, aut constitutiones pontificiae, etc.? Negat Grueber. de Privil., dic. tract. 1, disp. 4, sect. 5, n. 48. At recte Amort in Addit. ad

mox laudatum auctorem: *Inter declarationes, ait, alias esse authenticas, dispositivas, ac novae legis constitutivas, alias vero tantum doctrinales ac magistrales, quae non habent vim legis. Itaque si ex circumstantiis constet, declarationem in re indeterminata per legem, esse novae legis constitutivam, aut a lege generali non per epikiam, sed ex gratia exceptivam, eadem ratio erit de his oraculis declarativis, quae de aliis. Intentio enim Pontificis privilegia revocantis talis esse praesumenda est, qualis esse debet. Talis autem esse debet, qualem exigit urgens ratio.*

De indulgentiis quoque oretenus concessis²⁵ quaeritur, an eae comprehendantur sub generali revocatione oraculorum vivae vocis? Pariter negat Grueber loc. cit. Sed Amort, cum in Addit. ad ipsum, tum in Tract. de Indulgent., quaest. 56, nota 5, affirmativam sententiam tenet, et merito; quia etiam indulgentiae sunt indulta, et gratiae etc. quae in bulla Urbani VIII revocantur, imo maius est confusio- nis, deceptionis aut scandali ex huiusmodi incertis indulgentiis periculum, quam ex aliis privilegiis.

Gravior quaestio est, an privilegia vivae vo-²⁴ cis oraculo concessa, quae ante revocationem Gregor. XV sortita fuerunt effectum, qui tamen tractum habent successivum, dici debeant revocata? Fertur autem, P. Dominicum Molin procuratorem generalem ord. Praedicat. petiisse a S. Congregatione Episcoporum et regularium negotiis praeposita declarari, *an stante praefata revocatoria Gregor. XV, gratiae et privilegia vivae vocis oraculo concessa generalibus, vicariis generalibus et procuratoribus generalibus, ac eorum ordinibus, quae sortita erant effectum ante revocatoriam, licet effectus tractum habeat successivum, vel alias respiceret personas particulares, ut sunt praesenturae et magisteria, maneat in suo robore, et valida censeantur, ac si in dicta Constitutione revocatoria non essent comprehensa, an vero aliqua indigeant revalidatione, tam in temporalibus, quam in spiritualibus?* mox dictam Sacram Congreg. verbis hisce rescripsisse: *Sac. Congr. etc. praedictas gratias et privilegia in dicta revocatoria constitutione non comprehendi, nullaue revalidatione indigere, proindeque validas fore et esse, eisdemque secure uti posse censuit, prout alias fuit responsum.* Vide Castellin. de Elect. canon., c. 6, n. 37. Confer instrumentum editum Bullar. ord. Praedicat., tom. 6, pag. 9, seqq., not. 1, in quo pag. 12, col. 1, descripta S. Congreg. declaratio refertur.

¹ In Brevi Clementis XII, § *Itaque*, generatim dicitur: *Quibuscunque utriusque sexus personis saecularibus, vel regularibus, cuiuslibet status, gradus, conditionis, praeeminentiae ac dignitatis, sive ecclesiasticae, sive temporalis existentibus... communitatibus quoque, uni-*

versitatibus, capitulis, collegiis, confraternitatibus, conventibus et monasteriis cuiusvis ord. Congr., militiae etiam S. Ioannis Hierosolymitani, ac instituti et societatis etiam Iesu, etc.

- 25 Innixi autem huic rescripto complures negativam in hac quaestione opinionem tenent. Sed non conveniunt de intelligentia privilegii sortientis effectum, qui habeat tractum successivum. Confer Grueber loc. cit., n. 50 et 51.
- 26 Non omittendum vero quod Amort in Addit. ad n. 60. *Hanc conclusionem*, inquit, *admittendam esse quoad privilegia personalia, de quibus agit illa Molinae interrogatio, et Sac. Congregationis responsio. Non vero extendenda ultra personas actu gaudentes usu privilegii. Ratio est quia intentio illius clausulae exceptivae pontificiae praesumenda est esse, qualis debuit esse iuxta leges prudentiae. Cum ergo prudentia solum suadeat excipi personas, non successores, solum inter exceptos censendi sunt tempore Gregor. XV actu gaudentes usu privilegii.* At verba ac eorum ordinibus pandunt actum haud fuisse solummodo de privilegii concessis generalibus, etc. Quod si actum dicendum sit de privilegiis solummodo concessis generalibus et vicariis generalibus, nisi ea fuerint restricta ad eos, qui tunc munera illa obibant, non video, cur ad successores non sint transitura.
- 28 Privilegia vivae vocis oraculo concessa, de quibus testati sunt officiales Summi Pontificis, quibus vi officii de privilegiis pontificiis oretenus concessis fides haberi solet, non esse revocata, communis sententia est innixa secundae bullae Urbani VIII incip. *Alias felicitis recodationis*. Intellige tamen, modo non sint contraria decretis Conc. Trident., vel pontificiarum const., ut probe monet Amort in Addit. ad Grueber dict. loc., n. 53.
- 30 At magna est dissensio, quinam veniant nomine officialium, quorum facta attestatio de concessis viva voce privilegiis sufficit, ut non

sint revocata. Adi Grueber dicto opere n. 54, et ibi Amort in Addit.

Pariter in eam communiter eunt Doctores³¹ sententiam, privilegia oretenus primitus concessa, ac postea per constitutiones pontificias, motu proprio, et ex certa scientia confirmata, non comprehendi in constitutionibus revocatoriiis privilegiorum. Vide innumeros auctores relatos a Grueber eodem loc., n. 55, tum rationes ab eo numeris sequentibus adductas. Sed Amort in Addit. hanc opinionem impugnat.

Impugnat quoque idem Amort, in Addit. ad³² n. 56, opinionem illam, quod privilegium primum per bullam concessum uni religioni, deinde vero alteri communicatum per oraculum tantum vivae vocis, non veniat sub generali revocatione oraculorum vivae vocis.

Reliquum est ut duo adnotemus. Alterum³³ est, quod revocata tantummodo dici debent privilegia oretenus concessa ante bullas revocatorias, non item post ipsas. Recte vero ait Amort in Addit. ad Grueber., l. c., num. 63: *Non esse verisimile ullum Romanum Pontificem post ea tempora voluisse, aut velle integris communitatibus concedere privilegium notabile sine scriptura authentica. Solum enim privilegia personalia solent concedi aliquando sine forma probante non publica.* Alterum est,³⁴ quod si quae post bullas revocatorias concessa sunt privilegia, vel concedentur vivae vocis oraculo, ea veniunt sub generali privilegiorum revocatione. Etenim si Papa vel Concilium intendit revocare privilegia omnia etiam scripta, adeoque matura deliberatione edita; multo sane magis revocare intendit privilegia vivae vocis oraculo concessa, ut contra Grueber dict. loc., n. 45, firmat Amort in Addit.

ORACULUM SUPERSTITIOSUM

Vide verb. SUPERSTITIO, num. 32.

ORATIO

Summarium.

1. Orationis nomen sumitur tripliciter, scilicet generalissime, generaliter et specialiter. — 2. Quid significet oratio sumpta generalissime, quid sumpta generaliter, et quid sumpta specialiter? — 3. Oratio specialiter, seu proprie sumpta definitur. — 4. Oratio recte dividitur in mentalem et vocalem, et quae utraque sit? — 5. Oratio vocalis debet habere necessario adiunctam mentalem, seu internam. — 6. Oratio vocalis dividitur in privatam et publicam, et quae sit utraque? — 7. Oratio adultis usum rationis habentibus est necessaria necessitate praecepti divini positivi et naturalis. — 8. Imo oratio secundum ordinarium Dei concursum salvandi adultos, est ipsis necessaria ad salutem, etiam necessitate medii. — 9. Quamvis tempus, quo urget obligatio orandi, per se loquendo, et ex virtute religionis determinari non possit, necessarium tamen est, ut non nimis diu ab oratione desistamus. — 10. Per accidens

vero, et saltem ex lege charitatis tenetur quilibet homo orare in variis casibus, qui assignantur. — 11. Respectu autem aliquarum particularium personarum potest insuper adesse obligatio orandi in quatuor specialibus casibus, qui assignantur. — 12. Oratio fieri potest pro omnibus, qui necdum sint in termino. — 13. Non est orandum pro Sanctis, qui sunt in coelo, quamvis possit illis peti nova gloria accidentalis. — 14. Item nec est orandum pro damnatis. — 15. Orandum est tamen pro animabus purgatorii. — 16. Animae in purgatorio probabiliter orant pro nobis, et ad hoc recte invocantur. — 17. Animae in purgatorio orant Deum pro se ipsis. — 18. Angeli et Sancti in coelo, et orant pro nobis, et a nobis recte et salubriter invocantur tanquam intercessores apud Deum, ad n. 19. — 20. Homines sancti et iusti in hoc mundo recte et salubriter orantur, et invocantur ut intercessores nostri apud Deum. — 21. Adducitur et solvitur instantia de invocatione Sanctorum. — 22. Oratio ex Christi promissione habet infallibilem impetrandi

vim, dummodo adsint conditiones requisitae. — 23. Assignatur prima conditio requisita. — 24. Assignatur secunda. — 25. Assignatur tertia. — 26. Assignatur quarta. — 27. Supradictis quatuor conditionibus occurrentibus oratio semper infallibiliter impetrat, et si non impetret, provenit ex defectu alicuius ex dictis conditionibus. — 28. Imo, supradictis quatuor conditionibus concurrentibus, exaudiuntur etiam peccatores. — 29. Adducitur et solvitur instantia ex dicto caeci nati. — 30. Oratio quotidiana fidelium, et praesertim *Pater noster*, delet

peccata venialia et quotidiana. — 31. Affertur brevis additio facta a Clemente XIII instructioni pro expositione SS. Sacram. occasione orationis 40 Horarum editae a Clem. XI et a nobis allatae sub verb. *Eucharist.* in fine. — 32. Refertur novissima concessio specialium indulgentiarum facta a Benedict. XIV tam docentibus et addiscentibus, quam peragentibus orationem mentalem. — 33. Alia ad rem ad num. 34. — 35. Assignatur modus, brevibus versiculis comprehensus, concludendi omnes orationes seu collectas. — 36. V. caetera ibi.

- 1 Orationis nomen sumitur tripliciter, scilicet generalissime, generaliter et specialiter. Navarr. in cap. *Quando*, seu *Enchirid.* de Oration. 3, et Hor. canonic., praelud. 5, num. 8 et 9; Gobat tom. 1, tr. 5, n. 733, et alii passim.
- 2 Oratio generalissime sumpta significat quamlibet sanctam operationem. Oratio generaliter sumpta significat laudem Dei, gratiarumque actionem. Oratio specialiter sumpta significat petitionem rei alicuius decentis a Deo. Gobat loc. cit., n. 733; Navar. loc. cit., et alii passim.
- 3 Et oratio hoc tertio modo sumpta, scilicet specialiter seu proprie, recte definitur a D. Thoma 2-2, qu. 83, art. 1, his verbis: *Est petitio rerum decentium impetrandarum a Deo, immediate vel mediate ad eum directa*. Et sic in re alii communiter.
- 4 Oratio recte dividitur in mentalem et vocalem. Oratio mentalis seu interna est illa, quae non voce, sed sola mente formatur, exercendo videlicet interiores animae potentias circa Deum cum interna, pia et familiari ad eum directa colloctione, prout fit in meditatione, de qua S. Augustinus (sive auctor libri *de Spiritu et anima* olim S. Augustino adscripti de quo vide Maurinos editores in *Admonit. ad ipsum librum* in *Append. ad t. 6 Opp. S. Augustini*) cap. 50, dicit: *Meditatio parit scientiam, scientia compunctionem, compunctio devotionem, devotio perficit orationem*. Oratio autem vocalis est illa, quae formatur voce externa exprimentem pium nostrum internum desiderium ad Deum. Et additur notanter *exprimentem pium nostrum internum desiderium*, quia oratio vocalis ad hoc, ut habeat veram rationem orationis, necessario debet habere adiunctam orationem mentalem, seu internam, aliter sine interiori affectu et attentione prolata non prodest, iuxta illud vulgatum:

Si mens non orat, in vanum lingua laborat.

Et sic orantes, tanquam hypocritae, merito reprehenduntur a Christo, Matth. xv, 7 et 8, his verbis: *Hypocritae, bene prophetavit de vobis Isaias dicens: Populus hic labiis me honorat; cor autem eorum longe est a me*.

- 6 Oratio vocalis dividitur in privatam, et publicam. Oratio privata est illa, quam proprio suo motu et nomine homo privatim quocunque decenti modo et loco effundit ad Deum pro se vel pro aliis. Oratio publica est illa, quae auctoritate publica et nomine totius Ec-

clesiae a ministris ad id deputatis Deo offertur, uti fit in missa et Horis canonicis.

Oratio adultis usum rationis habentibus est 7 necessaria necessitate praecepti divini, positivi et naturalis. *Communis*. Et quod sit necessaria necessitate praecepti divini positivi, habetur expresse ex pluribus Sacrae Scripturae locis, ut Luc. xviii: *Oportet semper orare*; Colossens. iv: *Orationi instate, vigilantes in ea*; 1 Thessalonicens. cap. ultim.: *Sine intermissione orate*; Ephes. vi: *Orantes omni tempore*, et saepe alibi. Quod autem sit necessaria necessitate praecepti naturalis, clare de se patet, quia ius naturae exigit ut Deum quandoque per actus religionis honoremus et colamus; et hoc naturale praeceptum est adeo naturae rationali insitum, ut omnes gentes, etiam barbarae et infideles, semper agnoverint; cum nunquam fuerit gens tam barbara ac infidelis, quae Deum aliquem, seu verum seu falsum, aliquo cultu non honoraret et coleret, et signanter per orationem, quae naturae obvia maxime indigentiam nostram a Deo primo omnium principio declarat.

Imo oratio secundum ordinarium Dei con- 8 cursum salvandi adultos, est ipsis necessaria ad salutem, etiam necessitate medii. Ita Suarez tom. 2 de Relig., lib. 1 de Orat., cap. 28; Layman lib. 4, tract. 1, de Oratione, num. 2; Sporer tom. 1, tract. 2, in 1 praecept. Decalog., c. 7, n. 21, ubi dicit sic tenere omnes. Et hoc desumitur ex verbis Apostoli ad Romanos x, ibi: *Omnis qui invocaverit nomen Domini salvus erit*. Et mox addit: *Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt?* indicans, non minus quam fidem, etiam invocationem divini nominis, seu orationem esse medium necessarium ad salutem. Item ex verbis Christi. Luc. xi, ibi: *Petite et accipietis*, quasi dicat, nisi petieritis, non accipietis; adeoque petitionem seu orationem ordinarie esse medium necessarium ad salutem. Quamvis enim divinum auxilium ad vincendas tentationes, et servanda Dei praecepta necessarium quandoque detur non petentibus, ordinarie tamen non datur, nisi petentibus, ut patet ex illo Iacobi Apostoli, iv, 2: *Non habetis, propter quod non postulatis*.

Quamvis tempus, quo urget obligatio orandi 9 per se loquendo, et ex virtute religionis, determinari non possit, necessarium tamen est, ut non nimis diu ab oratione desistamus, iu-

xta illud Lucae XVIII: *Oportet semper orare, et non deficere*; 1 ad Thessalonicens., cap. ult.: *Sine intermissione orate*, et ad Ephes. VI: *Orantes omni tempore*. Unde sanctus Ioannes Chrysostom. lib. 2 de orando Deum, sic dicit: *Si teipsum destitueris precatione, perinde feceris, ac si piscem ex aqua extraxeris, ut enim piscis vita est aqua, ita tibi deprecatio*. Et idipsum fortius inculcat sanctus Bonaventura de Perfectione vitae, cap. 5, respectu religiosorum: *Revera religiosus non frequentans assidue orationem, non solum est miser et inutilis, quinimo coram Deo fert animam mortuam in corpore vivo.... Non est mirum, si tentationibus succumbat frequenter miserabiliter, qui studium orationis non frequentat*.

10 Per accidens vero, et saltem ex lege charitatis, tenetur quilibet homo orare in variis casibus. Primo, quando adest necessitas gratiam recuperandi. Secundo, quando adest periculum gratiam amittendi. Tertio, quando adest periculum grave propriae mortis. Quarto, quando occurrit aliqua spiritualis necessitas proximi, cui aliter succurri non potest, nisi orando pro eo. Quinto, quando respublica seu communitas adest in aliqua gravi necessitate seu periculo, sive spirituali sive temporali. In istis enim et similibus casibus tenetur quis ex populo orare sub gravi vel levi culpa omnino aestimanda prudenti iudicio, iuxta gravem vel levem casus indigentiam et urgentiam. *Communis*.

11 Respectu autem aliquarum particularium personarum potest insuper adesse obligatio orandi in quatuor specialibus casibus. Primo, quando adest specialis status vel ordinis sacri, vel beneficii, vel religionis professae. Secundo, quando adest speciale votum. Tertio, quando adest speciale pactum. Quarto, quando adest speciale praeceptum impositum a superiore, vel in sacramento poenitentiae. *Communis*.

12 Oratio fieri potest pro omnibus, qui necdum sunt in termino, adeoque non solum pro nobis, sed etiam pro quibuscunque aliis, etiam sceleratissimis peccatoribus, pro paganis, Turcis, Iudaeis, schismaticis, haereticis et excommunicatis. *Communissima*. Et patet tum ex praxi Ecclesiae, signanter in feria sexta maioris hebdomadae, tum ex verbis Apostoli, 1 Timoth. II, ibi: *Obsecro vos primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus*.

13 Dicitur notanter, *qui necdum sunt in termino*, quia non est orandum pro beatis in coelo existentibus, cum ipsi orationibus non indigeant, sed nos potius eorum orationibus indigemus, cap. *Cum Marthae* 6, § *Tertio loco*, de celebratione Missarum, ibi: *Respondemus, quod, cum Sacrae Scripturae dicat auctoritas, quod iniuriam facit martyri, qui orat*

pro martyre, idem est ratione consimili de aliis sanctis sentiendum; quia orationibus nostris non indigent: pro eo quod, cum sint perfecte beati, omnia eis ad vota succedunt. Sed nos potius orationibus eorum indigemus. Quamvis tamen varii doceant, posse illis peti novam gloriam accidentalem, ut videtur etiam concedi in citato cap. *Cum Marthae*, § *Tertio loco*. Item nec orandum est pro damnatis, cum ipsi nec dilectionis Dei, nec hominum, nec ullius orationis effectus capaces sint. *Communis*.

Orandum est tamen pro animabus purgato- 15 rii, quia licet ipsae sint in termino merendi et demerendi, non tamen sunt in termino mansionis. Certa de fide, etiam in veteri testamento, 2 Machabaeor. XII, 46: *Sancta ergo et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur*. Quo in loco S. Augustinus lib. de Cura pro mortuis habenda, cap. 11, addit: *Etsi id nunquam in Scripturis veteribus omnino legeretur, tamen sufficere deberet universae Ecclesiae in hac consuetudine clara auctoritas*. Et de Verbis Apostoli, c. 32, ait: *Orationibus sanctae Ecclesiae, et sacrificio salutari, eleemosynis, quae pro eorum spiritibus erogantur, non est dubitandum mortuos adiuvari, ut cum eis misericordius agatur a Domino, quam eorum peccata meruerunt: hoc enim a PP. traditum universa observat Ecclesia*.

Imo nedum est orandum pro animabus pur- 16 gatorii, sed et ipsae sunt probabilius orandae et invocandae, ut orent pro nobis; quia licet non sint in statu merendi, id tamen ad orandum et impetrandum non requiritur, ut testatur ipsemet S. Thomas 2-2, qu. 83, art. 16 ad 2. Et de facto ex Scriptura sacra constat animas Patrum Veteris Testamenti, dum erant in limbo, fuisse solitas orare pro populo; Ieremiae xv, et 2 Machabaeor., cap. ult., ubi de Ieremia defuncto dicitur: *Hic est, qui multum orat pro populo*. Sic tenent Bellarminus lib. 2 de Purgatorio, cap. 15; Ioannes Medina can. *De orat.*, qu. 4, verb. *De animabus*; Gabriel sect. 85, in canone missae, prope finem; Sporer tom. 1, tract. 2, in 1 praecept. Decalog., cap. 7, num. 1; Layman lib. 4, tract. 1, cap. 1, n. 5, cum Valentia, Suarez et Less. ibi citatis, et plurimi alii passim; quamvis S. Thomas et alii senserint contrarium. Vide verb. *Anima*.

Animae in purgatorio orant etiam Deum 17 pro se ipsis, quia cum poenam et miseriam suam cognoscant, et intensissime desiderent et sperent suam liberationem, nihil obstat, quo minus hoc suum desiderium et spem, suamque indigentiam Deo humili petitione explicare possint, saltem ut excitet fideles viventes ad suffragia pro illis ferenda. Ita Alensis in 4 part., quaest. 91, membr. 4; Valentia tom. 2, dis-

put. 6, qu. 2, p. 6; Suarez tom. 1 de Relig., lib. 1 de Orat., c. 11, § *Sed iam dicendum*; Lessius lib. 2, c. 37, dub. 5; Layman. loc. cit., num. 5, ubi dicit hoc certum esse debere; Sporer tom. 1, tract. 2 in praecept. Decalog., c. 7, num. 17, ubi dicit hoc certum esse, et alii passim.

18 Angeli et Sancti in coelo et orant pro nobis, et a nobis recte et salubriter invocantur tanquam intercessores apud Deum. Est de fide quoad utramque partem contra haereticos. Et prima pars, scilicet, quod Angeli et Sancti in coelis orent pro nobis, clare patet ex Sacra Scriptura, Zachariae xi, ubi habetur quod Angelus afflictionem populi miseratus ita Dominum deprecatus sit: *Domine exercituum, usquequo tu non misereberis Hierusalem et urbium Iuda, quibus iratus es?* Et Tobiae xii, ubi Angelus dixit ad Tobiam: *Quando orabas cum lacrymis.... ego obtuli orationem tuam Domino*; et Ieremiae, ubi Deus ipse dixit: *Si steterint Moyses et Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum*; per quod clare demonstrat, quod Moyses et Samuel iam defuncti poterant et solebant orare pro populo Iudaeorum; alioquin si nunquam orassent, vel orare non potuissent, inepta fuisset talis Dei locutio. Et Apocalyps. v describuntur viginti quatuor seniores in coelo procidisse coram Deo habentes *phialas aureas plenas odoramentorum, quae sunt orationes Sanctorum*; et ib., c. viii, dicitur quod *ascendit fumus incensorum de orationibus Sanctorum de manu Angeli coram Deo*; et saepe alibi in Sacra Scriptura, tum Veteris tum Novi Testamenti habentur consimiles textus probantes Angelos et Sanctos in coelis orare pro nobis.

19 Secunda etiam pars, scilicet quod Angeli et Sancti a nobis recte et salubriter invocentur tanquam intercessores apud Deum, clare etiam patet ex pluribus textibus Sacrae Scripturae. Genes. xlviii legitur, quod Iacob patriarcha Angeli opem imploravit et Sanctos posse invocari monstravit, ibi: *Angelus, qui eripuit me de cunctis malis, benedicat pueris istis, et invocetur super eos nomen meum, nomina quoque patrum meorum Abraham et Isaac, et crescant in multitudinem super terram*; et Iob v, ibi: *Voca ergo, qui tibi respondeat, et ad aliquem Sanctorum convertere*; Exodi xxxii ita Moyses orabat Dominum: *Recordare Abraham, Isaac et Iacob servorum tuorum*; et Psal. cxiii, ibi: *Memento, Domine, David, et omnis mansuetudinis eius... Propter David servum tuum non avertas faciem Christi tui*; Daniel iii, ibi: *Ne auferas misericordiam tuam a nobis propter Abraham dilectum, et Isaac servum tuum, et Israel sanctum tuum*.

Tum quia de fide est, homines sanctos et iustos a viventibus recte utiliterque orari seu invocari ut patroni vel intercessores nostri apud Deum; ergo multo magis eosdem Sanctos nunc cum Christo regnantes in coelis licebit orare et invocare, ut patronos et intercessores nostros. Antecedens clare habetur ex variis Scripturae textibus; 1 Reg. vii, dicunt filii Israel ad Samuel: *Ne cesses clamare ad Dominum Deum nostrum, ut salvet nos de manu Philistinorum*; Iob ultimo dicitur: *Ite ad servum meum Iob*; Ieremiae xlii, habetur: *Dixeruntque ad Ieremiam prophetam: Cadat oratio nostra in conspectu tuo, et ora pro nobis Dominum Deum tuum*; Baruch i legitur: *Pro nobis ipsis orate ad Dominum Deum nostrum, quia peccavimus Deo nostro*; Rom. xv sic habet Apostolus: *Obsecro vos, fratres, per Dominum nostrum Iesum Christum, et per charitatem sancti Spiritus, ut adiuvetis me in orationibus vestris pro me ad Deum*; et Iacob v dicitur: *Orate pro invicem, ut salvemini, multum etiam valet deprecatio iusti assidua*.

Nec valet dicere cum haereticis, quod invocatio Sanctorum cedit iniuriam Christi mediatoris, qui solus est mediator et advocatus noster. 1 Timoth. ii, ibi: *Unus est mediator Dei et hominum, homo Christus Iesus*. Non valet, inquam, quia cum ibi Apostolus statim subiungat: *Qui dedit redemptionem semetipsum pro nobis*, aperte demonstrat quod non loquitur de mediatore per intercessionem; sed solum de mediatore per redemptionem, quem solum esse Christum Iesum unicum nostrum Redemptorem de fide nos ipsi indubitanter tenemus; quamvis plures mediatores per intercessionem¹ admittamus.

Oratio ex Christi promissione habet infallibilem impetrandi vim, dummodo adsint conditiones requisitae. *Communis*. Habetur enim clare ex pluribus Evangeliorum textibus, Matthaei vii dicitur: *Petite, et dabitur vobis*; et ibidem, cap. 21, habetur: *Omnia quaecunque petieritis in oratione credentes, accipietis*; et Marc. xi promittitur expresse: *Propterea dico vobis: Omnia quaecunque orantes petitis, credite, quia accipietis, et evenient vobis*; Luc. xi absolute dicitur: *Omnis enim, qui petit, accipit*; et Ioann. xvi concludit suam infallibilem promissionem dicens: *Amen, Amen, dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis*.

Prima conditio requisita ad efficaciam et infallibilem effectum orationis est, quod petantur necessaria et utilia ad salutem; cum enim ad infallibiliter obtinendum iuxta textum mox allatum Ioan. xvi debeamus petere in nomine Salvatoris, clare indicat, quod petenda sint ne-

¹ E. R. Christus est etiam mediator per intercessionem, et diversimode a Sanctis. Vide Expositionem doctrinae catholicae Ecclesiae, magni Bossuetii, c. 4.

cessaria et utilia ad salutem; quia ut optime ad eum locum exponit S. Augustinus tr. 102 in Ioannem: *Non petitur in nomine Salvatoris quicquid petitur contra rationem salutis.*

- 24 Secunda conditio est, quod oratio sit pia, scilicet cum devotione, et maxime cum firma fide obtinendi id, quod petitur; quia supracitatae promissiones Christi ad infallibilem effectum seu impetrationem orationis exigunt fidem orantis. Unde Iacobi 1 dicitur: *Postulet autem in fide, nihil haesitans; qui enim haesitat, similis est fluctui maris, qui a vento movetur et circumfertur; non ergo aestimet homo ille, quod accipiat aliquid a Domino.*

- 25 Tertia conditio est, quod oratio fiat pro se ipso, et non pro aliis. Ut enim optime observat S. Augustinus tract. 162 in Ioannem: Exaudiuntur omnes pro seipsis, non autem pro omnibus; unde non simpliciter dictum est, dabit, sed *dabit vobis*. Quamvis ex charitate orare possimus, ac debeamus etiam pro aliis, iuxta illud Iacobi v: *Orate pro invicem, ut salvemini*, tamen multo difficilior censetur impetratio pro aliis quam pro seipso, cum alii possint obicem ponere ratione propriae indispositionis quam indispositionem tollere, et dispositionem ponere pro aliis, non est in potestate orantis, sicuti est in sua potestate pro se ipso. Dato autem, quod alii, pro quibus oratur, sint debite dispositi, etiam oratio pro ipsis facta, et caeteris aliis conditionibus vestita, habebit suum infallibilem effectum seu impetrationem; ut recte docent Layman l. c., n. 10; Reiff. tract. 5, dist. 1, qu. 5, de Orat., n. 53, et alii.

- 26 Quarta conditio orationis infallibiliter et certo impetrantis est, quod fiat perseveranter, id est, si prima vice non obtineamus, iterum iterumque instemus. Unde Christus Dominus Luc. xviii, dicit: *Oportet semper orare, et non deficere*; et ex professo late id ostendit Luc. xi de amico et tribus panibus dicens: *Et si ille perseveraverit pulsans: dico vobis, etsi non dabit illi surgens, eo quod amicus eius sit; propter improbitatem tamen eius surget, et dabit illi quotquot habet necessarios. Et ego dico vobis: Petite, et dabitur vobis.*

- 27 Supradictis quatuor conditionibus concurrentibus, oratio semper infallibiliter impetrat, et si non impetret, provenit ex defectu alicuius ex dictis conditionibus, ut omnes ipsas egregie complectens dicit S. Basilius Serm. de orando Deum, ibi: *Ideo, quando petis et non accipis, est, quia perperam postulasti, vel infideliter, vel leviter, vel non conferentia tibi, vel destitisti*; et iam dixerat Iacobus Apost. in sua Epist. can., cap. 4: *Petitis et non accipitis, eo quod male petatis*. Imo, supradictis quatuor conditionibus concurrentibus, exaudiuntur etiam ipsimet peccatores, ut docet

communis doctorum cum S. Thoma 2-2, quaest. 83, artic. 16. Et expresse S. August., tract. 44 in Ioannem, dicens: *Si peccatores Deus non exaudiret, frustra ille publicanus oculos in terra demittens, et pectus suum percutiens diceret: Deus propitius esto mihi peccatori*. Et S. Ioannes Chrysostom. explicans illa verba Christi, Matthaei vii: *Omnis qui petit accipit*: addit, *sive iustus sit, sive peccator, dum rite oret*. Et ratio est, quia orationis proprius effectus, seu impetratio non nititur iustitia seu statu gratiae, sicut meritum solum, sed tantum gratia, misericordia et liberali promissione Dei, qui dives est ac pius in omnes iustos ac impios, Iudeos et Graecos, qui invocant illum. *Non enim*, scribit Apostolus ad Romanos x, 12, *est distinctio Iudaei et Graeci: nam idem Dominus omnium, dives in omnes, qui invocant illum.*

Nec valet obicere illud caeci nati, Ioan. ix: 29 *Scimus, quia Deus peccatores non audit*: non valet, inquam, quia, ut respondet S. Augustinus loc. c., illud est dictum nondum Spiritu Sancto inuncti seu perfecte illuminati, et ideo non est ratum, quamvis possit ratificari (ut dicit S. Thomas l. c.), si intelligatur de peccatore in quantum peccator est, utpote qui, vel cum actuali affectu peccati, vel pro ipso affectu peccati petat; hunc enim Deus non exaudit ex mera misericordia, nisi quandoque ad vindictam, iuxta illud S. Augustini, tract. 73 in Ioann.: *Deus quaedam negat propitius, quae concedit iratus*; tum quia proprius sensus illius caeci videtur esse, quod Deus peccatores non exaudiat ad patrationem miraculorum in confirmationem falsae fidei, et consequenter Christum non potuisse tunc facere miraculum, nisi eius vita et doctrina esset iusta et a Deo. Sic ad litteram Sporer l. c., n. 15.

Oratio quotidiana fidelium, et praesertim ³⁰ *Pater noster*, etc., delet peccata venialia et quotidiana; textu expresso in can. *De quotidianis* 20, distinct. 3 de Poenitentia, ibi: *De quotidianis, brevioribus levibusque peccatis, sine quibus haec vita non ducitur, quotidiana oratio fidelium satisfacit; eorum est enim dicere Pater noster, qui es in coelis, etc.* Delet omnino haec oratio minima et quotidiana peccata.

Advertendum est, quod in instructione pro ³¹ expositione SS. Sacramenti occasione orationis 40 Horarum italice tradita de mandato Clementis XI et a nobis allata sub verb. *Eucharistia*, in fine, non excipiuntur sub § 10, pro facultate canendi missam votivam de SS. Sacramento omnes dies, qui excipiuntur in posteriori et novissima simili instructione italice pariter tradita de mandato Clementis XII. In hac enim sub dicto § 10 post verba: *Come anche, eccettuata la feria quarta delle ceneri, e le ferie seconda, terza e quarta della setti-*

mana santa, excipiuntur etiam, li giorni dell'ottava di Pasqua e di Pentecoste, le vigilie del S. Natale e l'ottava dell'Epifania; qui non erant excepti in dicta instructione Clementis XI. Hinc, utpote posterior, attendenda est nunc instructio Clementis XII quoad exceptionem etiam supradictorum dierum. In reliquis autem est utraque eadem ad litteram; unde sufficit cum dictorum exceptorum dierum additione, attendere iam allatam, loc. c., instructionem. Vide ib.

32 Orationes, praeter eas quae in Ecclesia receptae sunt, in sacris ritibus non sunt admit- tendae; Bened. XIV tom. I, Const. 86 incip. *Inter omnigenas*, § 18.

33 Orationes seu preces publicae, earumque formulae ab ecclesiastica auctoritate indicendae sunt et designandae. Idem, Const. 82 incip. *Quemadmodum preces*.

ADDITIONES CASINENSES.

Praestat hic cit. Constitutionem per exten- sum referre, tenoris ut sequitur:

Ecclesiastica auctoritas in designandis publi- carum precationum formulis, et in eisdem in- dicendis asseritur.

Venerabilibus fratribus, Patriarchis, Primatibus, Archiepiscopis et Episcopis.

BENEDICTUS PAPA XIV.

Venerabiles fratres, salutem et apostolicam benedictionem.

Quemadmodum preces ad Deum pro prin- cipibus effundere, valde consentaneum est, ita convenit, ut precum ipsarum formulae sint ex illis, quas Ecclesia usu recepit; maxime vero si eiusmodi preces in celebratione missarum adhibendae sint. Praeterea ad ecclesiasticam auctoritatem unice spectat preces illas statuere atque indicare; cum nulli saeculari potestati fas sit discernere, praeceptoque mandare, ut publi- cae preces fiant, sive ad persolvendas Deo gratias pro beneficio aliquo accepto, sive ad illius opem in gravi aliqua necessitate implorandam.

§ 1. Divus Paulus in prima ad Timotheum, cap. 2, ut vos bene nostis, ita loquitur: *Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro hominibus, pro regibus, et omnibus qui in sublimitate sunt.* Quod si expediat hoc loco praxim ostendere, qua primaeva Ecclesia utebatur in orationibus et precibus ad Deum pro principibus offerendis, eam satis patefacere poterunt sancti Dionysii Episcopi Alexandrini ad praesidem Aemilianum epistola, Tertullianus in lib. ad Scapulam, et in Apologetico; sanctus Cyprianus in Epistola ad Demetrianum; Origenes in Respons. ad Celsum, et Athe- nagoras in sua Legatione ad imperatores pro Christianis.

§ 2. Multum quidem inter se conveniunt credendi et orandi ratio. Proinde in celebra- tissimis epistolae S. Coelestini ad Galliae Epi- scopos additionibus, cap. 11, legitur: *Obsecra- tionum quoque sacerdotalium sacramenta re- spiciamus... ut legem credendi lex statuat sup- plicandi.* Atque hinc oritur, in publicis sup- plicationibus formulas ab Ecclesia praescriptas esse adhibendas; praesertim si res agatur de orationibus, quae recitari debeant in missa, ut dictum est. Idcirco etiam a Sacro Concilio Trident. cavetur, ne preces in missarum cele- bratione adhibeantur, *praeter eas quae ab Ecclesia probatae, et frequenti ac laudabili usu receptae fuerint.* Quamobrem in Missali Romano pro omni fere necessitate existunt piae quidem ac religiosae orationes e vetustis ac venerabilibus sacramentariis opportune de- promptae.

§ 3. Neque vero putamus nimium progredi, imo inter aequos auctoritatis nostrae limites nos certe consistere credimus, cum asserimus ad ecclesiasticam quidem, non autem ad sae- cularem potestatem pertinere, de ecclesiasticis ac spiritualibus rebus disponere. Magnus ille Osius Episcopus Cordubensis apud Sanctum Athanasium in *Epistola ad solitariam vitam agentes*, ecclesiastica sane libertate ad Constan- tium imperatorem haec scripsit: *Ne te misceas ecclesiasticis rebus, neque nobis in hoc genere praecipe; sed potius ea a nobis disce. Tibi Deus imperium commisit: nobis, quae sunt Ecclesiae concredidit.... Cave ne quae sunt Ecclesiae, ad te trahens, magno crimini ob- noxijs fias. Scriptum est: Quae sunt Caesaris, Caesari, et quae sunt Dei, Deo.*

§ 4. Ad viciniore autem tempora, et ad rem, quae epistolae huic nostrae occasionem dedit, propius accedentes, dicimus, a laicorum ipso- rum tribunali abrogata fuisse atque rescissa saecularis alicuius magistratus decreta, quibus publicae pro principibus preces indictae fue- rant, quod eiusmodi decreta nullius auctoritatis aut roboris esse per se innotesceret. Et non multis ab hinc annis Sacra Conc. Congregat., praedecessoribus nostris annuentibus, publice abrogavit, irritumque fecit saecularis potestatis edictum, quo illa, ob partem a principe vi- ctoriam, indixerat pro gratiarum actione, *Te Deum laudamus*, etiamsi protestationem inse- ruisset de praeiudicio ecclesiastico iuri non in- ferendo, quod nimirum facto protestatio ipsa adversaretur.

§ 5. Ut igitur aequitatis iure, rectoque or- dine omnino procedatur, monemus vos atque hortamur, ut tum vos cum alii opera vestra, Deum sedulo rogent pro incolumitate ac felicitate vestrorum principum, quemadmodum et nos pro principibus catholicis quotidie fa- cimus. Aequo libentique animo accipite, quod potestates saeculares a vobis petant, ut pro

se publicae preces fiant; atque operam date, ut Ecclesiae formulae in illis usurpentur, neque novae aut inusitatae orationes in missa recitentur.

§ 6. Si autem, quod nobis persuadere non possumus, laicalis aliqua potestas, usu vel consuetudine aliqua, (quae abusus revera dici debet), praesumat auctoritatem vestram in hoc minime agnoscere, sed iure suo directe velit publicas preces indicere, imo et poenam parere renuentibus statuere audeat; loquimini et vos, quemadmodum Osius ad imperatorem locutus est. Rationes adducite, quas, qui errant, fortasse ignorant, palam ipsis facite, hanc nulloatenus esse rationem exorandi Deum, atque id, quod cupiunt, consequendi: ad vos confugere eos debere, cum vos sitis, qui, licet *ex hominibus assumpti*, tamen estis *pro hominibus constituti in iis quae sunt ad Deum*, ut ad Hebraeos Apostolus loquitur: nec, praeter vos, posse aliquem opus huiusmodi suscipere, et hunc sumere sibi honorem, *sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron*.

§ 7. Quod si dictis non acquiescant, neque a vobis opportunum iudicetur in eos ita procedere, ut ecclesiasticae disciplinae iura exigent, vobis stricte mandamus, ut nos quamprimum certiores de iis faciatis, opportunis quoque transmissis ad manus nostras documentis; cum nos parati simus ea omnia facere, quae clarissimi praedecessores nostri in eiusmodi occasionibus facere consueverunt. Nolumus enim ad supremum Dei tribunal vocati, de neglectis sanctuarii iuribus sotes iudicari. Interea vos paterno amore complectimur, vobisque apostolicam benedictionem impertimur.

Datum Romae apud sanctam Mariam Maiorem, die 23 Mart. 1743, pontificatus nostri anno tertio.

- 34 Oratio in communi suadetur et laudatur. Orationum vocalium recitatio laudatur, et confirmantur indulgentiae eas recitantibus concessae: Orationis mentalis exercitium docentibus, illamque peragentibus novae indulgentiae conceduntur: Orationem mentalem per mensem peragentibus et confessis, ac sacra communione refectis indulgentia plenaria conceditur. Haec omnia ex Constitutione 23 Bull., tom. 2 Benedicti XIV, quam hic per extensum adducimus:

Ven. fratribus Patriarchis, Primatibus, Metropolitanis, Archiepiscopis, Episcopis et praesulibus locorum Ordinariis universis gratiam et communionem Sedis Apostolicae habentibus.

BENEDICTUS PAPA XIV.

Venerabiles fratres, salutem et apostolicam benedictionem.

Quemadmodum nihil est hominibus a fa-

miliari Dei consortio et consuetudine avulsis et eiectis ad divinos hauriendos fulgores, ad aeternam salutem procurandam et ad Deum quasi manu facta coeundum magis opportunum, salutare, ac necessarium oratione, quae est veluti ascensio animae de terrestribus ad coelestia, inquisitio supernorum, invisibilium desiderium, coniunctio Spiritui Sancto et ad Deum locutio; ita, ne desolatione desoletur universa terra ex eo quod nullus recogitet corde, omnes et singuli ubique et semper salutaribus praeceptis monendi sunt, quod oporteat semper orare et nunquam deficere; ut in omni oratione et obsecratione, cum gratiarum actione, petitionibus nostris innotescentibus apud Deum, ipse, qui dives est in omnes eum invocantes, nec nostras abs se deprecationes, nec suas a nobis amoveat miserationes. Eapropter praedecessores nostri Romani Pontifices divina institutione formati, ut Christifideles ad orationis sive vocalis, sive mentalis, ut dicitur, illa sit, studium cum alacritate ineundum, et sine intermissione frequentandum incitarent, eosdem cum cohortationibus inflammare, tum coelestium etiam munerum thesauris, quorum dispensationem ipsis crediderat Altissimus, allicere studuerunt. Indulgentias enim, peccatorum remissiones et de iniunctis eis quomodolibet debitis poenitentiis relaxationes elargiti sunt iis, qui sive vocales preces recitarent, sive per aliquod temporis spatium quotidie in lege Domini meditarentur. Nos autem laudatissimis eorumdem praedecessorum nostrorum exemplis incensi, non solum omnes et singulas indulgentias, peccatorum remissiones et poenitentiarum relaxationes per eosdem nostros praedecessores pro recitantibus quasunque vocales preces (dummodo nunquam revocatae fuerint), aut quomodolibet orantibus quocunque modo, sive ad tempus, sive in perpetuum ad hanc usque diem concessas apostolica auctoritate, tenore praesentium, sub iisdem prorsus modo ac forma confirmamus et quatenus opus sit de novo concedimus; verum etiam alias insuper iis praesertim, qui mentalis orationis seu meditationis studio operam dederint ut infra, impertimur. Primum itaque omnibus et singulis, sive qui tam in ecclesiis, quam alibi et ubicunque locorum publice et private quoscunque homines orandi, seu meditandi rudes quomodocunque orare et meditari docuerint, sive qui pie orandi et meditandi institutioni huiusmodi, ut praemittitur, interfuerint, dummodo vere poenitentes ac sacra communione refecti, qua vice id egerint, septem annos et totidem quadragenas de iniunctis eis, seu alias quomodolibet debitis poenitentiis in forma Ecclesiae consueta relaxamus. Iis vero tam docentibus quam addiscentibus, qui assidue praemissa peregerint, ac similiter vere poenitentes ac sacra communione refecti,

pro Christianorum principum concordia, haeresum extirpatione, ac sanctae matris Ecclesiae exaltatione, pias ad Deum preces effuderint semel in mense pro uniuscuiusque commodo et arbitrio, plenariam omnium peccatorum suorum indulgentiam et remissionem, quam per modum suffragii animabus Christifidelium, quae Deo in charitate coniunctae ab hac luce migraverint, applicare possint, misericorditer in Domino concedimus. Insuper iis, qui per duos quadrantes continuatos, vel saltem per quadrantem horae singulis diebus et per totum mensem orationi mentali dabunt operam, et vere poenitentes et confessi, sanctissimum Eucharistiae sacramentum sumpserint; ac pro christianorum principum concordia, haeresum extirpatione et sanctae matris Ecclesiae exaltatione pias apud Deum preces pariter effuderint, plenariam semel quolibet mense omnium peccatorum suorum indulgentiam et remissionem, quam itidem per modum suffragii animabus Christifidelium, quae Deo in charitate coniunctae ab hac luce migraverint, applicare possint, auctoritate et tenore similibus misericorditer in Domino elargimur. Etsi autem, iuxta divinum Domini Nostri Iesu Christi praeceptum, oporteat ut quisquis oraturus, ne ad instar hypocritarum videatur ab hominibus, intret cubiculum suum et clauso ostio oret coelestem Patrem in abscondito: tamen cum ipse Dominus dixerit quod *ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum*; et sanctus Ioannes Chrysostomus praedicet esse in oratione cum fratribus plus aliquid, videlicet concordiam, conspirationem, amoris coniunctionem et charitatis clamorem felici societate, ex qua orationes infirmiores, se simul complexas, validiores in coelum evehi; optimum esset, ubi commode fieri posset, ut quemadmodum in nonnullis institutum esse accepimus, ita in omnibus et singulis dioecibus in more poneretur: nimirum, ut singulis diebus, dato certo campanarum signo, sive in ecclesiis, dummodo totius populi multitudo unum in locum, ubi oret, masculis a feminis seorsim collocatis, convenire facile possit et nulla suboriatur confusio et inordinatio; sive in propria domo patresfamilias, eo, aut alio opportuniori tempore ante imaginem sacram cum tota familia convenientes orent. Eapropter vos, venerabiles fratres, rogamus et in Domino hortamur, ut omnibus et singulis ecclesiarum piorumque locorum, in civitatibus quidem cathedralis aliarumque praecipuarum ecclesiarum; in oppidis vero, parochialium ecclesiarum superioribus ac rectoribus iniungatis, ut, praemisso campanae sonitu iis diebus iisque horis, quibus vobis opportunius in Domino visum fuerit, dando decernendoque omnes Christifideles uniuscuiusque curae commissos, quos in unum,

convenire contigerit, in mentalis orationis studio erudire, sive per alios peritos erudiri faciant, atque ad illam frequentandam accedere, necessitatem utilitatemque proponere, indulgentiarum thesauros, quos de benignitate apostolica elargimur, explicare, et ad ipsos ea, qua decet, pietate ac reverentia lucrandos inflammare studeant et enitantur; atque etiam, si commode, ut praemittitur, fieri poterit orationi mentali in communi practica, ut dicitur, vacare, in eaque exerceri faciant et curent. Praesentibus perpetuis futuris temporibus valituris. Volumus autem, ut earundem praesentium litterarum transumptis, seu exemplis manu alicuius notarii publici subscriptis et sigillo personae in dignitate ecclesiastica constitutae munitis, eadem prorsus fides adhibeatur, quae adhiberetur eisdem praesentibus, si forent exhibitae vel ostensae. Interim apost. benedict. vobis, ven. fratres, peramanter impertimur.

Datum Romae apud Sanctam Mariam Maiorem, sub annulo Piscatoris, die 10 Dec. 1746, pontificatus nostri anno sexto.

CAIETANUS AMATUS.

* Anno antecedenti super eodem argumento emanaverat hoc aliud decretum:

Cum Sacrae Congregationi indulgentiis sacrisque reliquiis praepositae humillime expositum fuerit, tribus diebus, scilicet feria v in Coena Domini, ac Parasceves et Sabbati sancti, quibus incruenta sanctissimi corporis et sanguinis D. N. Iesu Christi sacrificia ex ecclesiasticae disciplinae instituto offerri minime possunt, quoddam pium exercitium in Urbe et in aliquibus Italiae locis introductum inveniri sub hac lege, ut quisque, spatio saltem unius horae omnibus ac singulis praefatis diebus orationi mentali vel vocali, in suffragium animarum in purgatorii poenis degentium vacare debeat, ut quo tempore ipsae fidelium defunctorum animae suffragiis ex missarum celebratione provenientibus destituuntur, alia, qua potest ratione, valeant adiuvari; eadem Sacra Congregatio, die 6 Aprilis 1745, re mature perpensa, ad laudabile huiusmodi institutum confavendum, omnibus et singulis utriusque sexus in Urbe ac in Italia Christifidelibus, qui saltem corde contriti diebus in Coena Domini, ac Parasceves et Sabbati sancti orationi mentali vel vocali in suffragium fidelium defunctorum unam saltem horam devote impenderint, indulgentiam septem annorum, totidemque quadragenarum animabus fidelium defunctorum applicabilem in perpetuum concedendam esse censuit. De quibus facta per me infrascriptum secretarium die 10 eiusdem mensis sanctissimo Domino relatione, Sanctitas Sua votum Sacrae Congregat. approbando benigne annuit.

C. Card. DE HIERONYMIS, *prae*f.

A. M. ERBA, protonotarius apostolicus, *se*cr.

V. Append. tom. 4, v. *Indulgentia*, n. 26.

Eamdem indulgentiam confirmavit SS. D. Noster Papa Benedictus XIV, die 4 Martii 1750, an. iubilaei. Vide verb. *Iubilaeum*, art. 1, n. 47*.

- 35 Ut quisque sciat modum concludendi orationes seu collectas, tum in missa, tum in divino officio, quidam sacer poeta sequentibus versibus omnes, quotquot dari possunt, conclusiones univit, videlicet:

*Per Dominum dicas, cum Patrem presbyter oras,
Cum Christum memoras per eundem dicere debes,
Cum Christo loqueris, qui vobis dicere quaeras,
Qui tecum, si sit Collectae finis in illo,
Et si Spiritus almus, eiusdem dicere debes.*

* Peccatorum orantium tria sunt genera. 36

Alii scilicet in statu peccati mortalis et se credunt contritos, quamvis non sint. Eorum oratio rite instituta a Deo exauditur. Alii dolent quidem de peccato, sed non ita, ut ab eo se expediant; hi vero, ut eniti ac se liberare valeant, si ideo Deum deprecentur, ea saltem impetrabunt, quae ad aeternam suam salutem pertinent. Sunt tandem, qui nec dolent de peccato, nec enituntur, ut e statu illo exeant; imo nec volunt; si quid illi petierint a Deo vel spirituale, vel temporale, raro exaudiuntur. Ita ex Suarez, Instit. eccles., 62, § 10*.

ORATORIUM

Summarium.

1. Oratorium, generice captum, quid sit? — 2. Oratorium pro missis celebrandis aliud est publicum, et aliud est privatum. — 3. Oratorium publicum pro missis celebrandis quale sit, et debeat esse? — 4. Oratorium privatum pro missis celebrandis quale sit, et debeat esse? — 5. Affertur decretum Clementis XI de celebratione in oratoriis privatis. — 6. Affertur formula indulti pro oratorio privato. — 7. Affertur clausula, quae solet poni pro infirmo, etiam nobili. — 8. Quadruplicis speciei solent oratoria privata concedi, et assignantur. — 9. Ad superiorem notitiam iuvat expendere singulas clausulas supradictae formulae solitae communiter dari in concessione oratorii privati. — 10. Expenditur prima clausula: *Qui, ut asseris de nobili genere*, etc., quae importat veram nobilitatem ab ascendentibus derivatam, et sufficit sola nobilitas patris. — 11. An sufficiat sola nobilitas matris. — 12. Expenditur secunda clausula: *In privato domus tuae*, etc., quae non privat indultarium hoc privilegio, etiamsi mutet domicilium, et illud transferat etiam in aliam dioecesim. — 13. In tali casu debet approbari ab Ordinario illius civitatis seu dioecesis ad quam oratorium transfertur. — 14. Et probabilis debet iterum approbari, etiamsi transferatur de una in aliam domum intra eandem civitatem, seu de uno loco ad alium intra eandem domum. — 15. In casu vero, quod verba illa: *Solitae habitationis in dioecesi N. existentis, seu civitatis N. vel dioecesis N. posita sint in indulto restrictive et taxative*, transferens habitationem ab una ad aliam dioecesim, non trahit secum privilegium oratorii privati. — 16. Privilegiatus potest probabiliter tam in civitate quam ruri, dum ibi commoratur, uti oratorio privato, ita tamen, ut interim non utatur eo quod est in civitate. — 17. Tertia clausula: *Decenter muro exstructo et ornato*, denotat quod locus, in quo vult erigi oratorium, debet esse decens, muro clausus, saltem a tribus lateribus, ornatus, et instructus omnibus suppellectilibus necessariis ad sacrum faciendum, et ab omnibus domesticis usibus liber et segregatus. — 18. Unde supra cubiculum oratorii, seu supra cappellam non debet retineri lectus ad dormiendum, aut alia res profana. — 19. Potest tamen privilegiatus, si nolit amplius uti privilegio, pro suo libito convertere oratorium in usus profanos. — 20. Si autem privilegiatus velit iterum tale oratorium profanatum remittere ad usum celebrandi sacrum, indiget nova approbatione Ordinarii. — 21. Quarta clausula: *Per Ordinarium loci prius visitando*, etc., indicat non posse valide oratorium constitui, nisi praecedat visitatio et approbatio Ordinarii, eiusque licentia. — 22. Sufficit tamen, si semel visitetur et approbetur, et licentia obtineatur ab Ordinario loci, vel eius vicario, seu delegato, aut vicario capitulari. — 23. Ordinarius adinveniens orato-

rium praeditum omnibus requisitis in indulto, tenetur approbationem et licentiam concedere. — 24. Ex iusta causa potest tamen eam non concedere, et concessam revocare, donec oratorium sit decenter instructum omnibus in indulto requisitis. — 25. Privata oratoria post primam visitationem non possunt amplius de iure visitari ab Episcopo. — 26. Attamen Episcopus per viam denuntiationis et inquisitionis potest accedere ad ipsa oratoria privata, ut videat quomodo se habeant, et an decenter retineantur et custodiantur. — 27. Episcopus non potest concedere licentiam celebrandi in oratoriis privatis. — 28. Imo Episcopi neque possunt concedere licentiam domi celebrandi, ut infirmus pro viatico communicetur. — 29. Potest tamen Episcopus concedere licentiam erigendi oratorium in domo privata, et inibi per modum habitus semper celebrandi, dummodo tale oratorium habeat publicum ingressum et egressum. — 30. Privilegium oratorii durat, durante vita illius, cui facta est concessio, eoque mortuo, finitur, nec transit ad haeredes. — 31. Mortuo Summo Pontifice, qui concessit, et Ordinario, qui approbavit oratorium, non perit oratorii concessio. — 32. Imo indultum oratorii non perit, mortuo Pontifice concedente, etiamsi ante ipsius mortem nondum fuerit ab Ordinario approbatum, et executioni demandatum. — 33. Quinta clausula: *Unam missam pro unoquoque die*, clare demonstrat non posse ibi celebrari, nisi unicam missam pro qualibet die. — 34. Unde tam celebrans, quam celebrare faciens in dicto oratorio alteram missam et plures, peccant mortaliter. — 35. Sexta clausula: *Dummodo in eadem domo celebrandi licentia*, etc., aperte ostendit, quod in eadem domo nequeunt esse plura oratoria, et quod idem oratorium nequit suffragari quoad satisfaciendum praecepto audiendi missam pluribus dominis et familiis distinctis. — 36. Unde, si in eadem domo sint duo domini cum suis distinctis familiis, et uterque impetravit indultum oratorii, is qui posterius impetravit, non potest eo uti, durante indulto pro eadem domo prius impetrato. — 37. Cessante autem primo indulto, incipit valere secundum posterius impetratum pro eadem domo. — 38. Si autem plures familiae habitent in domo divisa in plures distinctas partes, potest pro qualibet habere locum privilegium oratorii privati. — 39. Item si domus pluribus solaris constet, et in ipsis constituantur diversae habitationes, pro diversis familiis, erunt diversae domus iuxta diversitatem solariorum. — 40. Septima clausula: *Per quemcunque sacerdotem ab Ordinario approbatum*, etc., indicat sacerdotem ibi celebraturum debere habere a suo respective superiore approbationem saltem generalem, et licentiam saltem tacitam, seu non prohibitionem ibi celebrandi. — 41. Unde si quis ex rationabili causa positive inhiheretur a suo respective superiore, graviter peccaret ibi celebrando. — 42. Non requiritur tamen pro ibi celebrando licentia parochi. —

43. Octava clausula: *Sine iurium parochialium praeiudicio*, denotat quod in his privatis oratoriis non potest exerceri ullum munus parochiale sine licentia Ordinarii vel parochi. — 44. Hinc non possunt ibi exigi decimae, primitiae, seu oblationes, quae de iure dantur parochi; nec potest ministrari sacramentum Eucharistiae tempore paschali sine licentia parochi aut Ordinarii; nec denuntiari matrimonia, aut huiusmodi. — 45. In his privatis oratoriis potest ministrari sacramentum poenitentiae et Eucharistiae, si id non sit per specialem aliquam constitutionem expresse prohibitum. — 46. Imo plurimi doctores tenent posse regulares in oratoriis privatis Eucharistiam extra festum Paschatis ministrare, etiam Episcopis contradicentibus. — 47. Consultius tamen est id non facere, Episcopis contradicentibus. — 48. Sacerdotes autem saeculares non possunt ibi ministrare, nisi de licentia saltem praesumpta et tacita Episcopi vel parochi. — 49. Nona clausula: *Exceptis diebus Paschatis*, etc., excipit solemnia quaedam festa hic assignata, in quibus non licet in oratoriis privatis missam celebrare. — 50. Hinc, si quis in dictis Festis exceptis celebret, vel celebrari faciat in oratoriis privatis, graviter et dupliciter peccat. — 51. Decima clausula: *In tua et familiae tuae praesentia*, etc., designat personas, quae in indulto comprehenduntur, et hic assignantur. — 52. Famuli et famulae non veniunt hic nomine familiae. — 53. Unde sequendi non sunt doctores tenentes posse famulos et famulas sibi celebrari facere missam, eamque audire et satisfacere praecepto in oratorio privato sine praesentia personarum, quarum contemplatione concessum est indultum. — 54. Possunt tamen missam sibi facere celebrari, et eam audiendo satisfacere praecepto in oratorio privato sine praesentia domini omnes illi, qui sunt de familia agnatio et cognatio indultarii; dummodo habitent cum ipso indultario, et ipsius sint commensales, ast nunc attendenda est novissima dispositio, quae adducitur. — 55. Pater, mater, filii ac filiae, fratres et sorores privilegiati, eorumque uxores ac viri non gaudent tali privilegio, si habitent in eadem domo, sed vivant suis expensis propriis. — 56. Undecima clausula: *Nec non in hospitium tuorum nobilium praesentia*, denotat quod duplex conditio debet concurrere, nempe quod sint hospites, et quod sint nobiles. — 57. Non requiritur tamen in ipsis nobilitas ex genere, sed sufficit quaecunque alia nobilitas. — 58. Hospitum appellatione qui veniant? — 59. Qui veri sunt hospites, si ex aliquo accidenti absit die festo indultarius, possunt sibi facere celebrari missam, eamque audiendo satisfacere praecepto in dicto oratorio absque praesentia domini. — 60. Duodecima clausula: *Volumus autem quod familiares servitiis tuis*, etc., aperte demonstrat quod illi familiares, qui non sunt actu necessarii servitiis domini tempore dictae missae, non satisfaciunt ibi praecepto, quamvis eius expensis vivant et commensales sint. — 61. Necessitas servitii in dictis familiaribus requisita, qualis debeat esse. — 62. Affertur notabilis advertentia. — 63. An celebrans et minister satisfaciunt in oratorio praecepto audiendi missam; ad n. 64. — 65. In oratorio privato, in quo ex iusta causa ab Apostolica Sede conceditur facultas celebrandi missam in die Nativitatis Domini,

possunt et debent celebrari omnes tres missae. — 66. Habens bullam Cruciatæ non satisfacit praecepto, audiendo missam in privato oratorio. — 67. Oratoria quae sunt in aulis publici palatii civitatis, ubi senatores conveniunt, sunt privata, adeoque opus est indulto Summi Pontificis, ut ibi celebrari possit. — 68. In cappellis carcerum publicorum potest quolibet die missa celebrari, et ab omnibus ibi missam audientibus satisfieri praecepto. — 69. Item potest satisfieri praecepto, audiendo missam in oratoriis privatis Episcoporum. — 70. Etiam si sint Episcopi titulares. Non possunt autem Episcopi uti oratorio privato extra domum propriae habitationis; iuxta tamen posteriorem Pontificum declarationem, seu explicationem. — 71. Item potest satisfieri praecepto, audiendo missam in oratoriis privatis Cardinalium. — 72. Regulares possunt in suis conventibus habere oratoria privata absque alio indulto. — 73. Quoad haec oratoria non sunt revocata privilegia regularium a Concilio Tridentino. — 74. Et dato etiam, quod essent revocata quoad haec oratoria, fuerunt per posteriorem concessionem innovata. — 75. Nec etiam quoad haec oratoria privata sunt revocata privilegia regularium in novissimo decreto Clementis XI, de celebratione in oratoriis privatis. — 76. In supradictis privatis regularium oratoriis possunt omnes fideles missam audire, et satisfacere praecepto. — 77. Quid circa hoc sentiant aliqui. — 78. An regulares possint habere oratoria privata etiam extra conventus in grangiis et domibus ruralibus utilitatis et recreationis causa acquisitis. — 79. Ut regularium privata oratoria legitime erigantur et deputentur, quid requiratur? — 80. Regulares nequeunt erigere altare portatile in domo privata consanguineorum, et ibi celebrare pro ministrando viatico regulari ibi esistenti graviter infirmo. — 81. Non permittitur a Sacra Congregatione oratorium cum beneficio in domo privata; imo Sacra Congregatio Immunitatis ad tollenda inconvenientia mandat cappellam cum beneficio esse removendam a domo privati. — 82. Quoad oratoria privata attendenda nunc est novissima dispositio Benedicti XIV quae assignatur. — 83. Oratorium publicum, facta prius legitime translatione onerum, potest, clausa ianua viae publicae, reduci ad oratorium privatum. — 84. In oratorio privato, in quo adest apostolica facultas celebrandi missam in die Nativitatis Domini, possunt celebrari ab eodem sacerdote omnes tres missae. — 85. Oratoria privata non solent facile concedi in domibus mulierum in communi viventium. — 86. Oratorium esse publicum probatur ex multis, et adducuntur ad id plures resolutiones Sacrarum Congregationum, ad n. 91. — 92. Quamvis supra oratorium seu cappellam aut ecclesiam nequeant esse camerae vel loca ad usum profanum: subitus tamen ipsa possunt esse horrea, cellae vinariae aut apothecae. — 93. Oratorium permittitur in collegio, ut in eo valeant quolibet die, etiam festo solemni celebrari missae et sacramenta administrari convictoribus, discipulis, aliisque ibi degentibus, excepta tamen communione paschali. — 94. Adducitur ultimo loco ad litteram noviss. Const. Bened. XIV. — 95. Alia ad rem, ad n. 100. — 101. Subnect. Addit. ex aliena manu, ad n. 110.

- 1 Oratorium, generice captum, est locus aptus ad orandum, precesque Deo offerendas. Barbosa lib. 2 Iuris eccles. univers., cap. 8, n. 1,
- 2 et alii communiter. Oratorium pro missis celebrandis, aliud est publicum, et aliud est privatum. *Communis*. Oratorium publicum pro missis celebrandis est illud quod auctoritate Episcopi est erectum, et ad Dei cultum tantummodo perpetuo dicatum habens aditum et liberum ingressum per viam publicam, et pariter egressum in viam communem. Colligitur

ex can. *Oratorium* 6, et can. *In Oratorio* 7, dist. 42; can. *Quidam* 10, caus. 18, quaest. 2; can. *Nemo* 7, distinct. 1 de Consecr., et Authent. *Ut nullus fabricet oratorium*. Et quod 3 oratorium publicum debeat habere portam continuo apertam correspondentem in publicum, declaravit Sac. Congr. Episc. 22 Sept. 1719, apud Ursayam in Miscellan. sacro et profano 1, litt. O, num. 69, et Sacra Congr. Conc. in Savonen. 18 Iul. et 9 Sept. 1734, et saepe alibi. Oratorium privatum pro missis celebran-

dis est illud quod, intra domesticas parietes, in angulis domus privatae, non habens ingressum vel egressum in viam publicam, ex concessione Sedis Apostolicae sub certis clausulis, et recognitione et approbatione Ordinarii, est ad id ad tempus destinatum, ut colligitur ex formula ordinaria indulti, et ex novissimo decreto Clementis XI, *De celebratione in oratoriis privatis*, edito die 15 Sept. 1703, quod decretum et formula indulti, ut ab omnibus percipiantur et plene observentur, hic ad litteram dantur.

DECRETUM CLEMENTIS XI.

De celebratione in oratoriis privatis.

Quoniam sancta sancte tractanda sunt, ac praesertim tremendum incruenti sacrificii mysterium, quod omni religionis cultu et veneratione peragendum est; propterea super observandis et evitandis in celebratione missarum, in sacrosanctis oecumenicis Conciliis, ac praesertim Tridentino, sub cap. unico, sess. 22, inter caetera, statutum est, ut tantum sacrificium solummodo in ecclesiis aut oratoriis divino tantum cultui dictis celebraretur, praecipiendo Episcopis et locorum Ordinariis, ne privatis in domibus, atque omnino extra ecclesiam peragi paterentur. Ac subinde Sacra Congregatio eminentissimorum et reverendissimorum S. R. E. Cardinalium ipsius Concil. Tridentini executioni et interpretationi praepositorum, saepe saepius per opportuna decreta obrepentes abusus eliminavit; modernis tamen temporibus innotuit Sanctissimo domino nostro, quod nonnulli Episcopi sub praetextu privilegiorum cappellis episcopalibus competentium, et complures regulares, sub praetextu privilegiorum, quae ipsis a Sancta Sede indulta noscuntur, per huiusmodi privilegiorum dilationem, seu potius excessum et abusum in nonnullis dioecesibus, praesertim regni Neapolitani, ac in ipsa Neapolis civitate, ea sibi licere putant, quae permissa non sunt, quinimo prohibita. Siquidem nonnulli Episcopi, etiam in aliena dioecesi, *et extra domum propriae habitationis*, in privatis laicorum domibus erigi faciunt altare, ibique per unum aut plures ex suis cappellanis vivificam Christi hostiam immolare; regulares vero in quibusdam magnatum seu aliorum nobilium personarum privatis oratoriis, quae certis quandoque ex causis a Sede Apostolica concedi solent, celebrare audent, vel plures missas, quam in ipsis celebrare sit indultum, vel *absque praesentia personarum, quarum contemplatione gratiosa concessio emanavit*, vel extra debitas horas, et post meridiem, vel illis etiam diebus, quibus per constit. dioecesanis, aut etiam per decreta Sac. Congr. Conc. celebrari prohibetur, aut quae in ipsismet indultis apostolicis excipiun-

tur, quominus in iis celebrari possit; aut etiam altari portatili uti non verentur, in sanctorum sanctionum contemptum, ac S. Sacrificii irreverentiam.

Quamobrem ad abusus huiusmodi eliminandos, et ad instaurandam venerationem tremendo ministerio debitam, idem Sanctissimus dominus noster, ex unanimi voto sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalium, Concil. Tridentini interpretum, inhaerendo declarationibus, alias hac de re editis, expresse declarat, Episcopis, et his maioribus praelatis, etiamsi cardinalatus dignitate fulgentibus, neque sub praetextu privilegii clausi in corpore iuris, nec alio quocunque titulo, ullo modo *licere extra domum propriae habitationis* in domibus laicis, etiam in propria dioecesi, quod fortius intelligitur in aliena, etiamsi dioecesani consensus adhiberetur, erigere altare, ibique sacrosanctum missae sacrificium celebrare seu celebrari facere ac pari modo in oratoriis privatis, quae per Sanctam Sedem concessa fuerint, non licere regularibus cuiusvis ordinis, aut instituti, seu congregationis, etiam Societatis Iesu, aut etiam cuiuscunque ordinis militaris, etiam Sancti Ioannis Hierosolymitani, aut aliis quibuscunque sacerdotibus, etiamsi essent Episcopi, in iis celebrare in diebus Paschatis sanctissimae Resurrectionis, Pentecostes, Nativitatis Domini nostri Iesu Christi, aliisque anni festis solemnioribus, ac diebus in indulto exceptis; in reliquis vero diebus praedictis regularibus seu sacerdotibus quibuscunque, etiam Episcopis, in praefatis oratoriis celebrare non licere, ubi etiam unica missa, quae in indulto conceditur, celebrata fuerit, super quo celebraturus teneatur diligenter inquirere, et de eo se optime informare; atque illa etiam in casibus permissis celebrari nequeat post meridiem; demandando propterea ulterius, ac declarando in omnibus huiusmodi casibus personas quascunque dictas missas audientes, nullatenus Ecclesiae praecepto satisfacere; quo vero ad altare portatile, iterum inhaerendo declarationibus supradictis, censuit, licentias seu privilegia concessa nonnullis regularibus in cap. *In his de Privileg.*, et per alios Summos Pontifices aliis regularibus communicata utendi dicto altari portatili, in eoque celebrandi absque Ordinariorum licentia in locis, in quibus degunt, omnino revocata esse per idem sacrum Concilium, et propterea eosdem regulares prohibendos ne illis utantur, ac mandandum, prout praesentis decreti tenore mandat Episcopis aliisque Ordinariis locorum, ut contra quoscumque contravenientes, quamvis regulares, procedant etiam tanquam Sedis Apostolicae delegati, ad poenas praescriptas per idem sacrum Concilium in dicto decreto sess. 22, usque ad censuras latae sententiae, tributa etiam eisdem facultate per hoc decretum, ita proce-

dendi perinde ac si per S. Sedem specialiter concessa fuisset. Et ita Sanctitas sua declarat et servari mandat.

Romae, hac die 15 Dec. 1703.

B. Card. PANCIATICUS, *praef.*

Ioann. Dominicus THOMASUS
Episc. Cyrenen. S. C. C. *secret.*

- 6 Forma indulti, ut referunt Quarti Commentar. in rubricas Missalis part. 3, tit. 10, sect. 2; Gobat tom. 1, tract. 5, n. 347; Monacell. t. 4 Supplement. ad 2 tom., n. 470, et alii, solet esse tenoris sequentis:

Dilecte fili, etc., spirituali consolationi tuae, quantum cum Domino possumus, benigne consulere, teque specialibus favoribus et gratiis prosequi volentes, etc. supplicationibus tuo nomine Nobis super hoc humiliter porrectis inclinati; tibi, qui (ut asseris) nobili genere procreatus existis, ut in privato domus tuae solitae habitationis in dioecesi N. existentis oratorio ad hoc decenter muro extructo et ornato, seu extruendo et ornando ab omnibus domesticis usibus libero, per Ordinarium loci prius visitando et approbando, ac de ipsius Ordinarii licentia, eius arbitrio duratura, unam missam pro unoquoque die, dummodo in eadem domo celebrandi licentia, quae adhuc dureret, alteri concessa non fuerit, per quemcunque sacerdotem ab eodem Ordinario approbatum saecularem seu regularem, sine tamen quorumcunque iurium parochialium praeiudicio, ac Paschatis, Resurrectionis, Pentecostes, Nativitatis Domini nostri Iesu Christi, aliisque solemnioribus anni festis diebus exceptis, in tua ac familiae et hospitum nobilium tuorum praesentia celebrari facere libere et licite possis et valeas, auctoritate apostolica tenore praesentium concedimus et indulgemus, non obstantibus, etc. Volumus autem quod, familiares servitiis tuis tempore dictae missae actu non necessarij, ibidem missae huiusmodi intererentes, ab obligatione audiendi missam in ecclesia diebus festis de praecepto minime liberi censeantur. Datum Romae, etc.

- 7 Pro infirmo autem etiam nobili solet poni sequens clausula:

Tibi, ut etiam diebus, ut praefertur, exceptis, si in illis ob infirmitatem domo egredi non poteris, in dicto oratorio praedictam unicam missam celebrari facere, ac illam cum una persona servitiis tuis necessaria duntaxat, audire libere et licite valeas.

Vel:

In tua, ac unius personae servitutis tuis necessariae duntaxat praesentia, celebrari facere libere et licite possis et valeas. Volumus autem, quod alii praeter supradictam personam missae huiusmodi ibidem intererentes ab obligatione audiendi missam in ecclesia diebus

festis de praecepto minime liberi censeantur. Sic refert Monacell. t. 2, tit. 13, formul. 2, sub n. 32.

Quadruplicis speciei solent oratoria privata⁸ concedi. Primo, pro civitate et omnibus locis, sive ea sint oppida, sive villae, sive dominia unius dioecesis; et indultum huius oratorii conceditur solum personis nobilibus exercitibus iurisdictionem temporalem altam vel bassam in aliquo loco, qui specificari debet; et tale indultum solet concedi cum clausulis contentis in formula adducta sub num. 6. Secundo, pro rure tantum, sive pro locis seu habitationibus extra urbem vel oppidum sitis; et indultum huius oratorii conceditur etiam iis personis quae non sunt nobiles, et nullam exercent iurisdictionem temporalem in aliquo dominio. Tertio, pro infirmis nobilibus (sive iurisdictionem temporalem exercent, sive non) quod convenit in omnibus cum oratorio primi generis, praeterquam quod valeat tantum pro eo tempore, pro quo orator ob infirmitatem domo ad audiendam missam egredi nequit, et nulla anni festivitas, etiam solemnissima excipiatur, et una sola persona suis servitiis necessaria, praecepto audiendi missam satisfacere in illis possit, ut patet ex clausula adducta supra num. 7. Et hoc indultum potest etiam impetrari pro coniuge, patre, matre, filio, filia, fratre et sorore infirmis, si simul habitent; tunc enim ad tenorem supplicationis in eodem brevi exprimuntur. Quarto, pro itinerantibus, et vocatur altare portatile, quod solet concedi cum sequentibus clausulis: 1° Ut persona sit nobilis, sive iurisdictionem temporalem exercent, sive non. 2° Ut valeat tantum v. g. per Italiam, Germaniam, Galliam, Hispaniam, et huiusmodi. 3° Ut valeat tantum in actuali itinere, et quidem, ubi missarum commoditas deest: caeterum eiusmodi missae interesse possunt valide omnes comites itineris. Taxa pro dictis indultis obtinendis solent esse 12 scuta. Sic sapientissimus P. La Croix lib. 6, part. 3, n. 921, § *De oratoriis*, ubi dat etiam modum et formam ipsa indulta petendi.

Hic ad uberiores notitiam iuvat expendere⁹ singulas clausulas supradictae formulae solitae communiter dari in concessione oratorii privati, et adductae sub n. 6.

Prima clausula: *Qui, ut asseris, de nobili¹⁰ genere procreatus existis*; importat veram nobilitatem ab ascendentibus derivatam; et sufficit sola nobilitas patris, ut tenet communis doctorum. An autem sufficiat sola nobilitas¹¹ matris, variant doctores. Monac. enim, t. 4 Suppl. ad tom. 2, num. 476, et seq.; Quarti l. c., dub. 2, § *Colligitur primo*; cum Sanch. et Tamburino ibi citatis negant sufficere solam nobilitatem ex parte matris, ex eo quod nobilitas absoluta solummodo a patre derivatur. Pignat. tamen, tom. 1, consult. 98, num. 44;

Amostaz de Causis piis, lib. 5, c. 10, n. 37, cum seq.; Card. Petra tom. 2 Commentar. ad Const. 8 Honorii III, num. 26 et seq., verius probant ex multis sufficere solam nobilitatem matris, dicentes, quod tunc solum exposcatur nobilitas absoluta, quando ipsa venit in stricta et propria significatione, non autem dum est causa favorabilis quemadmodum in praesenti, ubi expresse dicitur: *Te specialibus favoribus prosequi volentes.*

- 12 Secunda clausula: *In privato domus tuae solitae habitationis in dioecesi N. existentis oratorio*, non privat indultarium hoc privilegio, etiamsi mutet domicilium, et illud transferat, etiam in aliam dioecesim, quia, cum hoc privilegium sit personale, immediate concessum personae ratione sui, debet sequi personam quocumque se transferat, et figat habitationem. Illa enim clausula *In dioecesi N. existentis*, non apponitur restrictive seu taxative, sed solum demonstrative in hunc sensum, *solitae tuae habitationis, quae nunc existit in dioecesi tali*; eo vel maxime quod saepe in indultis reperitur duntaxat scriptum *Tibi dioecesis N. Ita Angelus, Sylvester, Salas apud Bonacinam, de Dispensation., punct. 10, § 1; Quintanadven., Pellizzarius, Barbosa, Aversa, Tamburin., et alii, quos citant et sequuntur Diana, part. 9, tract. 1, resolut. 7; La Croix lib. 6, part. 2, n. 269; Quarti loc. cit., dub. 1, diffic. 2, et ita tenet etiam Card. Petra, loc. cit., n. 32 et seq., cum Navarr., Amostaz, Pasqualig. et aliis ibi citatis, ubi advertit quod, cum motivum concessionis huius privilegii non sit locus, seu dioecesis, sed sola persona, locus, seu dioecesis in indulto non apponitur taxative, seu restrictive, sed solum demonstrative; et idem tenet Pignatell. loc. cit., n. 51 et 59, ubi insuper ex duabus decisionibus Rotae addit, quod in casu dubio: *An verba illa civitatis N. seu dioecesis N. stent demonstrative, an vero taxative?* censentur stare demonstrative.*
- 13 In tali autem casu debet approbari ab Ordinario illius civitatis, sive dioecesis, ad quam oratorium transfertur, ut tenent omnes supracitati doctores. Et probabilius, imo absolute,
- 14 debet iterum approbari, etiamsi transferatur solum de una in aliam domum intra eandem civitatem, seu de uno loco ad alium intra eandem domum, quia prima approbatio non extendebat se ad hunc locum: tum quia in hac mutatione irripere potest aliquod indecens contra tenorem indulti, adeoque necessaria est nova approbatio; Pignatell. loc. cit., n. 57 et 59; Tamburin., Quarti et La Croix, loc. cit., et alii contra Quintanadv., Dianam, et alios aliquos volentes, non esse opus nova approbatione, si fiat mutatio loci in eadem civitate vel domo.
- 15 In casu vero, quo verba illa, *solitae habitationis in dioecesi N. existentis, seu civitatis N.*

vel dioecesis N.; aut huiusmodi, posita sint in indulto restrictive et taxative, quae referant privilegium ad locum, ac proinde ipsum certe et clare restringant ad locum, transferens habitationem ab una ad aliam dioecesim, non trahit secum privilegium oratorii privati, quia quamvis privilegium sit personale, et sequatur personam, potest tamen a concedente restringi ad certum locum, et operari, ut persona censeatur privilegiata tantum in illo loco, ita ut sequatur personam, quotiescunque exstiterit in tali loco, et tale esset privilegium oratorii privati, si haberet restrictionem ad locum. Sic expresse Pignatell. loc. cit., n. 58; La Croix lib. 6, part. 3, num. 931, § *De oratorii*, et alii.

Privilegiatus potest probabiliter, tam in ci- 16
vitate, quam ruri, dum ibi commoratur, uti oratorio privato, ita tamen ut interim non utatur eo, quod est in civitate; quia sicuti illa verba *domus tuae solitae habitationis* excludunt omnem aliam domum, quae non sit solita habitatio privilegiati, ita etiam includit omnem domum, quae sit solita habitatio, et proinde extendunt concessionem ad ipsam. Pignatell. loc. cit., n. 60; Pasqualigus in Qq. canonicis, cent. 1, qu. 84, n. 3, et alii. Probabilius tamen docent oppositum Quarti loc. cit., dub. 3, difficult. 1; La Croix lib. 6, part. 2, n. 1269; Diana part. 9, tract. 1, resolut. 22, cum aliis ibi citatis, quia Summus Pontifex nunquam per unum breve concedit facultatem, ut possit celebrari missa in pluribus oratoriis privatis, sed in uno tantum, ut constat ex stylo curiae; in modernioribus autem brevibus solet apponi facultas utendi oratorio privato, et in civitate et ruri: unde est semper attendendus tenor indulti.

Tertia clausula: *Decenter muro exstructo et 17
ornato, ab omnibus domesticis usibus libero*, denotat, quod locus in quo vult erigi oratorium debet esse decens, muro clausus saltem a tribus lateribus, ornatus et instructus omnibus suppellectilibus necessariis ad sacrum faciendum, et ab omnibus domesticis usibus liber et segregatus. Unde supra cubiculum oratorii 18
seu supra cappellam non debet retineri lectus ad dormiendum, aut alia res profana, ut monet S. Carolus in quarto Concilio provinciali, quod refert Gavant. in Manual., verb. *Ecclesiarum reverentia*, n. 14, et Sacra Congreg. Immunit. in Tridentina 30 Sept. 1636, apud Ricc. in Synops., verb. *Cappella*, num. 7, et Monacell. tom. 4 Supplem. ad 2 tom., n. 481.

Potest tamen privilegiatus, si nolit amplius uti 19
privilegio; pro suo libito convertere oratorium in usus profanos, quia oratorium privatum non est locus sacer, nec immutabiliter dicatus divino cultui, adeoque nec gaudet immunitate ecclesiastica, ut decrevit Sacr. Congr. Immunit. in Perusina 9 Decemb. 1631, apud Barbos. in

Summa apostolic. dec., verb. *Oratorium*, n. 10. Et sic tenet Quarti loc. cit., dub. 4, diffic. 2; Tamburin., opuscul. de Sacrific., lib. 1, c. 4, num. 10, et alii passim. Si autem privilegiatus velit iterum tale oratorium profanatum remittere ad usum celebrandi Sacrum, indigebit nova approbatione Ordinarii. Citati supra doctores, et alii passim.

21 Quarta clausula: *Per Ordinarium loci prius visitando et approbando, ac de ipsius Ordinarii licentia, eius arbitrio duratura*; indicat, non posse valide oratorium constitui, nisi praecedat visitatio et approbatio Ordinarii, eiusque licentia, quia haec omnia requiruntur ut conditiones necessariae ad hoc, ut valeat Papae indultum. *Communis*. Sufficit tamen, si semel visitetur et approbetur, et licentia obtineatur ab Ordinario loci, id est ab Episcopo vel eius vicario, seu delegato, seu a vicario capitulari, Sede vacante. *Communis*.

23 Ordinarius adinveniens oratorium praeditum omnibus requisitis in indulto, tenetur approbationem et licentiam concedere, quia non habet potestatem limitandi concessionem Summi Pontificis. Et si iniuste deneget, vel semel concessam sine iusta causa revocet, potest cogi ab Archiepiscopo et aliis superioribus, ut eam concedat. *Communis*. Ex iusta tamen causa, ut si deficient requisita, potest eam non concedere, et concessam revocare, donec oratorium sit decenter instructum omnibus in indulto requisitis. *Communis*.

25 Privata oratoria post primam visitationem in concessione et approbatione, non possunt amplius de iure visitari ab Episcopo, nec ab eis potest exigi procuratio, quia cum non sint loca sacra aut religiosa, imo nec pia, ut censuit Abbas in cap. ultimo de Censibus, n. 1, et Fagnan. ibidem, n. 2 et 29, et ibid., in opusculo de Grangiis, n. 2, 9 et 25; Card. Petra loc. cit., n. 58; Pignatell. to. 1, consult. 93, sub n. 24, circa medium, iam non videtur ex quo capite Episcoporum visitationi subiaceant, ut notant Fagnan. loc. cit.; Card. Petra loc. cit.; Ventriglia in Prax., tom. 2, annot. 19, § unic., n. 19; Pignatell. loc. cit., num. 24, circa medium, ubi expresse dicit: *Nam licet oratorium privatum visitetur, quando primo conceditur licentia, non tamen continuat iurisdictio Episcopi ad illud visitandum, cum privatum sit; unde de facto non visitatur*. Cap. final. de Censibus, iuncto cap. 26, § *Deinde*, eodem tit. in 6.

26 Tamen licet Episcopus non possit tanquam visitor ad dicta oratoria privata accedere, permissum est ei nihilominus videre (saltem quando praecedit accusatio vel denuntiatio, aut fama publica, quod oratorium indecenter teneatur, et in ipso non adsint, seu non serven-

tur requisita in indulto), an revera indecenter teneatur, et non serventur dicta requisita. Tunc enim Episcopus potest procedere super crimine in iudicio actu visitationis vel denuntiationis aut inquisitionis, secundum ea quae leguntur in cap. *Qualiter et quando* 24 de Accusationibus. Et sic potest accedere ad oratoria privata, ut videat an constet de corpore delicti, scilicet, an vere inibi deficient requisita in indulto, et sine debita reverentia sacrificium missae celebretur; et sic providere, ut opus fuerit. Innocentius in cit. cap. ultim. de Censibus, post principium; Abbas antiquus, ibidem, n. 2, et Abbas Siculus, ibidem, in fine, ubi sic ait: *Et credo, quod, licet Episcopus non possit visitare huiusmodi oratoria, ut sic, tamen possit ad illa accedere, ut videat quomodo se habeant, et si praeter formam iuris constructa sint, et an honeste tractentur*. Pignatell. to. 1, cit. consult. 93, n. 24, circa medium, ubi sic dicit: *Cui, scilicet Episcopo, non competit proprium ius visitandi oratoria privata, licet possit ad illa accedere, ut videat quomodo se habeant, et an bene tractentur*; ut pariter distinguit Fagnan. in d. cap. ult., n. 25, de Censibus; Thomas del Bene to. 2, cap. 16, sect. 12, dub. 11, n. 6; Castropal., et alii apud ipsum. Et idem Pignatell. tom. 6, consult. 98, n. 39, ubi sic habet: *Illudque visitare amplius potest ultra primam vicem, ut cognoscat, an manteneatur in eo statu, in quo debet esse, ut in ipso possit celebrari*. Et sic concordat etiam Fagnan. in cit. cap. ultim. de Censibus, disceptat. de Grangiis et eorum oratoriis, n. 25; Card. Petra loc. cit., n. 60; Barbos. de Iur. eccles. univers., lib. 2, cap. 8, n. 15; Ventriglia in Praxi, tom. 2, annot. 19, § unic., n. 19, et alii.

Episcopi non possunt concedere licentiam 27 celebrandi in oratoriis privatis: ibi enim missae non possunt celebrari, nisi de licentia Summi Pontificis, ut Sacr. Congr. Conc. respondit Archiepiscopo Bononiensi, die 10 Mart. 1615. Et eadem Sacr. Congreg. Concilii de mandato SS. D. Pauli V die 25 Octobris 1615 irritavit licentias omnes celebrandi in oratoriis privatis ab Episcopis concessas, et expresse prohibuit, ne huiusmodi licentias concedere auderent, et novissime in decreto Clementis XI, adducto supra sub n. 5, ubi prohibetur quod ne quidem ipsi Episcopi possint celebrare in oratoriis privatis contra formam ibi praescriptam¹.

Imo Episcopi neque possunt concedere licentiam 28 domi celebrandi, ut infirmus pro viatico communicetur. Sic expresse Fagnan. cap. *In his* 30 de Privileg., n. 13, ubi refert sic declarasse Sacr. Congr. Concilii respondendo eminentissimo Cardinali Paleotto, et iterum respondendo eminentissimo Cardinali legato

¹ Confer tamen decreti illius declarationem, quae n. 70 affertur.

Portugalliae; et sic tenet eminentiss. Cardin. Petra, loc. cit., n. 15, et alii.

29 Potest tamen Episcopus concedere licentiam erigendi oratorium in domo privata, et inibi per modum habitus semper celebrandi; dummodo tale oratorium habeat publicum ingressum et egressum, quia tunc, posito ingressu publico, et egressu patente in publicam viam, illud oratorium censetur publicum; adeoque propria auctoritate potest designari ab Episcopo ad divinum cultum et ad celebrationem sacrificii. Ita Aversa de Sacrific., qu. 11, sect. 14, § Quinto poterant; Naldus, Homobon., Pasqualig. et alii, quos citant et sequuntur Diana, part. 9, tract. 1, resolut. 21; Quarti loc. cit., dub. 5, difficult. 6, et alii passim.

30 Privilegium oratorii durat, durante vita illius, cui facta est concessio, eoque mortuo, finitur, nec transit ad haereditas, quia est privilegium personale, quod finitur morte personae privilegiatae; 1. *In omnibus* ff. de Regul. iuris, et cap. *Privilegium* de Regul. iuris in 6. Unde, mortuo privilegiato, nequidem familia ipsius agnatio eo amplius uti potest, quia non conceditur personaliter familiae, sed accessorie, quatenus trahit ad participandum in privilegio domini, et ideo cum cesset privilegium quoad dominum, cessabit etiam quoad familiam; cap. *Quaelibet* de Election., et 1. *Nihil dolo* ff. de Regul. iur. Et sic tenent doctores communiter, iuxta praxim ac stylum curiae Romanae non permittentis huiusmodi privilegia transire ad successores, non obstante dicta clausula, *ac de ipsius Ordinarii licentia, eius arbitrio duratura*. Nam ista clausula ponitur, non ad extendendam concessionem, sed ad illam modificandam, quatenus sit duratura eius arbitrio, intelligendo de arbitrio prudentis et boni viri, qui illam possit revocare ex iusta causa, iuxta dicta supra n. 24, et docent Sanchez lib. 7 Concilior., cap. 1, dub. 55, n. 7; Tamburin., opuscul. de Sacrific., lib. 2, cap. 4, § 4, n. 16; Quarti loc. cit., dub. 5, difficult. 2; Cardin. Petra loc. cit., n. 31; Pignatell. cit. consult. 98, n. 52; Amostaz de Causis piis, lib. 5, cap. 10, num. 83; Pasqualig. qu. 626, num. 2, et alii passim.

31 Mortuo Summo Pontifice, qui concessit, vel Ordinario, qui oratorium semel approbavit, non perit oratorii concessio, quia est gratia facta, quae non cessat, mortuo vel amoto ab officio, qui eam concessit. Unde mortuo Episcopo, non est opus alia licentia et approbatione novi Ordinarii; Pignatell. t. 6, consult. 98, n. 53; Quarti loc. cit., dub. 5, difficult. 1, et alii communiter, arg. cap. *Si cui* 6 de Praebend. in 6, ibi: *Huiusmodi concessio (quam cum specialem gratiam contineat, decet esse mansuram), non expirat, etiam re integra, per obitu-*
32 *tum concedentis*. Imo indultum oratorii non perit, mortuo Pontifice concedente, etiamsi

ante ipsius mortem nondum fuerit ab Ordinario approbatum, et executioni demandatum; Pignatell. loc. cit., n. 54, et alii passim, arg. cap. *Si super gratia* 9 de offic. Deleg. in 6, ibi: *Ipsa gratia, licet nondum sit in eius executionem processum, morte non perimitur concedentis*; et cit. cap. *Si cui* 36 de Praeb. in 6: *Non expirat, etiam re integra, per obitum concedentis*.

Quinta clausula: *Unam missam pro unoquo-* 33 *que die*, clare demonstrat non posse ibi celebrari, nisi unicam missam pro quolibet die, ut novissime fuit etiam declaratum in cit. decret. Clementis XI, adducto supra, n. 5, ubi prohibet omnibus sacerdotibus, et etiam Episcopis, ne ibi celebrent, postquam fuerit iam celebrata illa unica missa, quae in indulto conceditur, et obligat celebraturum diligenter inquirere, et se optime informare, an iam ibi celebrata fuerit dicta unica missa, quae in indulto conceditur. Unde tam celebrans, vel ce- 34 *lebrare faciens in dicto oratorio alteram missam, et plures, peccat mortaliter*; quia delinquit in re gravi contra expressam Summi Pontificis inhibitionem. Quarti loc. cit., dub. 6, et ipso teste, alii communiter.

Sexta clausula: *Dummodo in eadem domo* 35 *celebrandi licentia, quae adhuc duret, alteri concessa non fuerit*, aperte ostendit quod in eadem domo nequeunt esse plura oratoria, et quod idem oratorium nequit suffragari quoad satisfaciendum praecepto audiendi missam pluribus dominis distinctis, ad invicem non subordinatis, aut pluribus familiis, si forte plures sint in eadem domo. *Communis*. Unde si in 36 *eadem domo sint duo domini cum suis distinctis familiis, et uterque impetraverit indultum oratorii, is, qui posterior impetravit, non potest eo uti, durante indulto prius pro eadem domo impetrato, ut constat ex relatis verbis, et notant Tamburin., opuscul. de Sacrific., lib. 1, cap. 4, § 4, n. 20; Quarti loc. cit., dub. 7, et alii communiter*. Cessante autem 37 *primo indulto, incipit valere secundum impetratum pro eadem domo*; quia tunc tollitur impedimentum, quo eius validitas impediabatur, et continuatur causa dans validitatem, nempe voluntas Pontificis ad totum tempus, pro quo datur privilegium seu indultum, ita ut tunc incipiat privilegium seu indultum tanquam tunc, et non antea concessum, iuxta 1. *Si incertus* 1, § 1, ff. de Legatis 3, ibi: *Quasi nunc datum*; et iuxta tradita per Gloss. in cap. *Non firmatur* de Regul. iuris in 6; Calderin. consil. 2, num. 3, de Constitut.; Pignatell. tom. 6, cit. consult. 98, num. 66, et alii.

Si autem plures familiae habitent in domo 38 *divisa in plures partes, potest pro qualibet habere locum privilegium seu indultum oratorii; dummodo partes tales sint, quae habeant cu-*

bicula et alia loca pro officinis et aliis domesticis usibus sufficientia pro habitatione familiae, ita ut in qualibet parte sint ea, quae ordinarie requiruntur pro constituenda una domo, nihilque officiat, quod habeant ingressum communem, atrium commune, et aulam principalem communem; per textum in l. *Si quis duas* 6, § 1, ff. *Communia praediorum*, ibi: *Quod et in aedibus potest dici, si dominus, pariete medio aedificato, unam domum in duas dividerit (ut plerique faciunt); nam et hic pro duabus domibus accipi debet.* Sic Pignatell. cit. consult. 98, n. 61, cum aliis ibi citatis.

39 Item si domus pluribus solariis constet, nempe superiori et inferiori, et in ipsis constituantur diversae habitationes, in quibus habitent diversae familiae, erunt diversae domus iuxta diversitatem solariorum, sive domus superioris, sive inferioris, vulgo *appartamento di sopra e di sotto*, ut ponderant Castr. in cit. l. *Si quis duas* 6, § 1, in fine ff. *Communia praediorum*; Cavalcan. dec. 19, num. 52, 54 et 61, p. 2; Carpan. ad Stat. Mediolan., cap. 434, n. 32; Pignatell. loc. cit., n. 62, et Rota coram Merlino, dec. 411, n. 11. Et ratio est, quia inter has portiones domus adest sufficiens divisio, nec est communicatio in actu inhabitandi inter familias inhabitantes, quod sufficit, ut censeantur domus diversae in ordine ad fruendum multiplici privilegio oratorii privati.

40 Septima clausula: *Per quemcumque sacerdotem ab Ordinario approbatum saecularem, seu de superiorum suorum licentia regularem*, indicat, sacerdotem ibi celebraturum debere habere a suo respective superiore approbationem, saltem generalem, et licentiam saltem tacitam, seu non prohibitionem ibi celebrandi. *Communis*. Ut enim notat Pignatell. loc. cit., n. 84, dicta clausula est appositae, ne privilegiati possint facere celebrare per quemcumque sacerdotem exterum, et qui non habeat licentiam celebrandi in dioecesi, ob vitanda ea inconvenientia, quae sequerentur, si sacerdotes exteri absque licentia dioecesiani celebrare possent in

41 dioecesi. Unde si quis ex rationabili causa positive inhiheretur a suo respective superiore, graviter peccaret ibi celebrando, quia tunc cum non verificaretur conditio exacta a Summo Pontifice, nec pariter suffragaretur indultum concessum sub tali conditione, et sic perinde esset ac celebrare in loco inepto contra voluntatem Pontificis, et sui respective superioris, quod est grave peccatum; Quarti loc. cit., dub. 8, et alii passim. Non requiritur tamen pro ibi celebrando licentia parochi, quia parochus, nec est Ordinarius, nec habet ius prohibendi. Quarti loc. cit., dub. 8; Diana part. 9, tract. 1, resol. 15, cum aliis ibi citatis.

43 Octava clausula: *Sine iurium parochialium praeiudicio*, denotat, quod in his privatis oratoriis non potest exerceri ullum munus paro-

chiale sine licentia Ordinarii aut parochi. *Communis*. Hinc non possunt ibi exigi decimae, 44 primitiae, seu oblationes, quae de iure debentur parochi; nec potest ministrari sacramentum Eucharistiae tempore paschatis sine licentia parochi aut Ordinarii, nec denuntiari matrimonia, aut benedici puerperae, et alia huiusmodi ad parochum spectantia: et qui similia ibi perageret sine licentia saltem tacita, graviter peccaret, nisi excusaretur ratione parvitatatis materiae. Tamburin, opuscul. de Sacrific., lib. 1, cap. 4, § 4, num. 24 et seq.; Diana part. 9, tract. 1, resol. 15, cum aliis ibi citatis; Quarti loc. cit., dub. 9, cum Molfes., Pellizar. et Quintanadven. ibi citatis.

In his privatis oratoriis potest ministrari sacramentum poenitentiae et Eucharistiae, si id non sit per specialem aliquam constitutionem expresse prohibitum. *Communis*. Imo Diana, 45 part. 4, tract. 4; Suarez de Religion., to. 4, lib. 9; Rodriguez tom. 1, quaest. 61, art. 3; Pellizar. part. 3 Respons. moral., cap. 39; Quintanadv. in Theol. moral., to. 1, tract. 7, singul. 33, n. 8, et alii, tenent posse regulares in oratoriis privatis eucharistiam extra festum Paschatis ministrare, etiam Episcopis contradicentibus et prohibentibus, eo quia habent privilegium Pauli IV de anno 1557, ad dandam Eucharistiam saecularibus extra proprios conventus. Recte tamen monent Diana loc. cit.; 47 Lezana in Summa, tom. 3, verb. *Eucharistia*, num. 11, et alii, consultius esse, si regulares, contradicentibus Episcopis, non ministrent, cum hoc etiam consulat Sixtus IV quoad usum amplissimi privilegii concessi Ordini Praedicatorum ad administrandam Eucharistiam saecularibus, ut patet in bulla incip. *Sedis Apostolicae*. * Sed haec corrige ex iis quae adducuntur infra sub num. 94 in novissima encyclica Benedicti XIV, praesertim a § 20.

Sacerdotes autem saeculares non possunt ibi 48 ministrare Eucharistiam, nisi de licentia saltem praesumpta et tacita Episcopi vel parochi, quae licentia facile praesumi potest; praesertim cum communio eorum, qui missae intersunt, pertineat ad idem sacrificium, et cum eo connexionem habeat; unde olim, qui missae intererant, semper communicabant. Sic Tambur., opuscul. de Sacrific., lib. 1, cap. 4, § 4, n. 34 et sequentibus, cum aliis ibi citatis; Quarti loc. cit., dub. 9, et alii.

Nona clausula: *Exceptis diebus Paschatis, 49 Resurrectionis, Pentecostes et Nativitatis Domini nec non aliis solemnioribus festis diebus*; excipit quaedam solemniora festa, in quibus non licet in oratoriis privatis missam celebrare. Et talia festa decreto Sac. Congreg. Rituum 17 Novembris 1607 sunt: Nativitas D. N., Epiphania, Pascha, Pentecostes, Annuntiatio et Assumptio B. M. V., festum SS. Petri et Pauli; et ex dec. Sac. Congr. Conc. emanato

in Dertonen. 17 Febr. 1685, lib. 33, fol. 100, etiam festum S. titularis ecclesiae loci. Sic apud Monacell., tom. 2, tit. 13, formul. 1, n. 19 et 20, tom. 4 Supplemen. ad 2 tom., n. 485.

50 Hinc, si quis in dictis festis exceptis celebrat, vel celebrari faciat in oratoriis privatis, graviter et dupliciter peccat; primo, quia contra gravem prohibitionem Summi Pontificis celebrat, vel celebrari facit in loco pro talibus festis excepto; secundo, quia non satisfacit praecepto audiendi missam, ut expresse declaratur in citato decreto Clementis XI adducto supra n. 5. Sic Diana, part. 9, tract. 1, resol. 13, cum aliis ibi citatis; Quarti loc. cit., dub. 10, et alii passim.

51 Decima clausula: *In tua et familiae tuae praesentia celebrari facere*, designat personas, quae in indulto comprehenduntur seu continentur, quae sunt pater, mater, uxor privilegiati, filii, filiae, nurus, gener et nepotes, alique agnati et affines, dummodo habitent cum ipso indultario seu privilegiato, et ipsius sint commensales. *Communis*. Non autem famuli ac famulae, quia nomine *familiae suae* veniunt solum agnati, ut dixit Rota in Rom. seu Bononien. *Protectoriarum* 20 Apr. 1671, § *Clarius*, et § *His tamen*, coram Albergato; aut ad summum cognati; Card. de Luca de Iure patronatus, discurs. 25, n. 2 et 3. Tum quia famuli et famulae, qui sub nomine familiarium continentur, ex Barbosa allegat. 96, n. 1 et 4 expresse excluduntur et exceptuantur a Papa in ipso indulto per clausulam separatam et distinctam, ibi: *Volumus autem, quod familiares servitiis tuis tempore dictae missae actu non necessarii, ab obligatione audiendi missam in ecclesia diebus festis de praecepto minime liberi censeantur*; quae alias frustranea, otiosa et illusoria esset, et illico induceretur correctio et contrarietas, quae semper est vitanda, maxime quando verba sunt clara, ut hic, prout in terminis litterarum Papae observat Rota coram Coccino, dec. 2338, n. 5 et 6. Si enim ipsi familiares servitiis indultarii tempore dictae missae actu non necessarii non liberantur ab obligatione audiendi missam in ecclesia diebus festis de praecepto, stat clarum, quod non comprehendantur in indulto; et familiares actu necessarii suis servitiis tempore dictae missae satisfaciunt praecepto solum contemplatione ipsius indultarii. Sic expresse tenet, et solide probat ex multis Monacell., to. 2, formul. 12, tit. 13, n. 32 et sequentibus, et tom. 4 Supplemen. ad 2 to., n. 486 et seq.; Matthaeucc., *Officialis curiae*, cap. 10, n. 75, et plures alii; tum etiam, quia in modernioribus brevibus solet poni haec clausula: *In vestra ac natorum, consanguineorum et affinium vestrorum praesentia*. Unde iam sic cessat difficultas, et stat clara responsio.

53 Unde sequendi non sunt doctores contrarium

scribentes et docentes, posse famulos et famulas sibi celebrari facere missam, eamque audire, et praecepto satisfacere in oratorio privato sine praesentia personarum, quarum contemplatione concessum est indultum; oppositum enim expresse declaratur in cit. decreto Clementis XI, ibi: *Vel absque praesentia personarum, quarum contemplatione gratiosa concessio emanavit*. Sic supracitati doctores, La Croix lib. 6, part. 2, n. 272, et alii passim, qui post dictum decretum scripserunt. Possunt tamen missam celebrari sibi facere, eamque audire, et praecepto satisfacere in oratorio privato sine praesentia domini omnes illi, qui sunt de familia agnatitia et cognatitia indultarii, dummodo habitent cum ipso indultario, et ipsius sint commensales; et ratio est, quia in indulto non explicatur praesentiam domini esse necessariam, et illa verba *In tua et familiae tuae praesentia*, possunt reddere sensum disiunctivum, vel *in tua*, vel *familiae tuae praesentia*, seu non *solum in tua praesentia*, sed *etiam familiae tuae*; tum quia sicut dominus potest sibi celebrari facere sine familia, non obstante particula coniunctiva *et familiae tuae*, ita poterit familia sine domino. Et revera sic servat praxis communis, ut passim absente domino, qui sunt ex dicta eius familia, audiant missam in oratoriis privatis. Sic tenent passim doctores, et a fortiori tenere debent Pellizzarius, Aversa, Castropal., Quintanadv., Pignatell., Diana, Quarti, et alii dicentes id posse etiam famulos et famulas sine praesentia domini. Nunc autem quoad supradicta, attendenda est novissima dispositio Benedicti XIV in Const. incip. *Cum duo*, ubi statuit, non licere celebrare missam in absentia domini, ac praesente sola familia, etiamsi praesens sit aliquis sive ex filiis, sive ex consanguineis, sive ex affinibus, sive ex familiaribus, sive demum ex hospitibus nobilibus, decernens non posse vigore similis indulti celebrari missam in privatis oratoriis, quando eidem missae actu non intersit aliquis ex iis, quibus principaliter indultum concessum est. Indultum vero principaliter concessum intelligi debet iis tantum, quibus breve dirigitur, nimirum personis illis, quae a tergo eiusdem brevis proprio nomine nuncupantur. Et de facto oratorium privatum, in quo missa celebrabatur absente domino, cui indultum principaliter fuerat concessum ab Episcopo, fuisse valide suspensum rescipit Sacr. Congr. Conc. in Marsicen. *Oratorii* die 3 Decembris 1740, ad dub. 2.

Pater, mater, filii ac filiae, fratres et sorores 55 privilegiati, eorumque uxores, ac viri non gaudent tali privilegio, si habitent in eadem domo, sed vivant suis propriis expensis; quia nomine familiae veniunt solum, qui sunt familiares; praedictae autem personae non sunt familiares, quia in ipsis deficit conditio necessaria

ad constituendam familiaritatem, nempe commensalitas, iuxta cap. *Sicut nobis* de Verbor. significat. in 6, sine qua destruitur familiaritas, quamvis habitent in eadem domo materiali; quia cum vivant propriis expensis, et habeant omnia servitia et suos domesticos seorsim a familia privilegiati, non communicant in habitatione cum ipso, sed constituunt familiam et habitationem omnino distinctam a privilegiato; Pignatell. cit. consult. 98, num. 95, et alii communiter.

56 Undecima clausula: *Nec non hospitum tuorum nobilium praesentia*; denotat, quod duplex conditio debet concurrere, nempe quod sint hospites, et quod sint nobiles. *Communis*.

57 Non requiritur tamen in istis nobilitas ex genere, quia indultum dicit tantum nobilium, non autem ex nobili genere unde sufficit quaecunque nobilitas sive ex genere, sive ex privilegio, sive ratione matris tantum, sive ratione dignitatis seu gradus, sive quocunque alio modo conveniat hospiti ad verificandam qualitatem nobilitatis requisitam, cum sufficiat, ut appellari possit aliquo modo nobilis. Pignatell. cit. consult. 98, n. 100; Tamburin., opuscul. de sacrificio Missae, lib. 1, cap. 4, § 4, n. 32; Monacell. to. 4 Supplement. ad to. 2, n. 492, et alii passim.

58 Hospitum autem appellatione veniunt illi, qui domi commorantur tanquam extranei recepti a domino, qui quidem sunt commensales, sed ex occasione temporanea, et ad certum tempus. An autem hoc privilegium extendatur ad hospites unius diei et eiusdem civitatis seu loci, qui ab indultario invitantur ad prandium vel ad spectaculum et similia? Variant doctores. Affirmativam enim tenent Pignatell. cit. consult. 98, n. 101; Tamburin. loc. cit., n. 33; Pellizzarius in Manual. regul., tom. 2, tract. 8, cap. 2, sect. 2, qu. 12, n. 150, et alii, quia, dicunt ipsi, revera hi quoque sunt hospites; imo insuper addunt, posse virum nobilem de industria invitari ad hunc finem, ut possit in dicto oratorio audire missam, quia uterque, tam invitans, quam invitatus utitur iure suo, nec fraudem committit: quia sic solum redditur habilis vir nobilis, ut gaudere possit privilegio. Negativam tamen sententiam docent Quarti loc. cit., dub. 2; Diana part. 9, tract. 1, resolut. 6, et alii plures apud ipsum volentes quod nomine hospitum non comprehendantur habitantes in eadem civitate, seu loco, sed aliunde advenientes, quia indultum oratorii, cum disponat contra ius commune, strictè et non ample est interpretandum. Qui veri sunt hospites, si ex aliquo accidenti absit die festo indultarius, possunt sibi facere celebrari missam, eamque audire, et praecepto satisfacere in dicto oratorio absque praesentia domi-

ni, propter dicta supra n. 54¹. In modernioribus autem brevibus solet poni haec clausula *In hospitum tuorum nobilium praesentia*, solum pro oratoriis ruri existentibus.

Duodecima clausula: *Volumus autem, quod familiares servitii tui tempore dictae missae actu non necessarii, ibidem missae huiusmodi interessentes, ab obligatione audiendi missam in ecclesia diebus festis de praecepto minime liberi censeantur*; aperte demonstrat quod illi familiares qui non sunt actu necessarii servitiis domini tempore dictae missae, non satisfaciunt ibi praecepto, quamvis eius expensis vivant et commensales sint. Necessitas autem servitii in dictis familiaribus requisita non debet esse physica, et quoad missam, quia certe privilegiatus tempore missae nullo indiget, nisi sit infirmus graviter, sed respectu domini, et quidem spectatà necessitate morali, considerando, non solum decentiam seu conditionem dominorum et dominarum, ne soli vel solae remaneant domi, et debito comitatu priventur, sed etiam domus, ne remaneat derelicta a domesticis. Sic Card. Petra, tom. 2 Commentar. ad Const. 8 Honorii III, n. 63; Pignatell. cit. consult. 93, n. 107 et 108, et alii.

Advertendum tamen, quod cum die 30 Iulii 1706 in Auximana *Oratorii privati* transcripta fuisset in folio dicta clausula brevis nempe: *Volumus autem, quod familiares servitiis tuis, etc.*; et propositum fuisset in Sacra Congregatione Concilii sequens dubium: *An in vim dicti brevis satisfaciunt praecepto missae in diebus festis omnes famuli commensales, vel quinam in casu?* Rescriptum fuit: *Dilata iuxta mentem, et mens fuit, quod orator peteret declarationem a Papa*. Sicque patet, Sacram Congreg. Conc. noluisse apponere manum propter satis claram mentem Papae in dicta clausula expressam. Sic apud Monacell., tom. 4 Supplement. ad 2 tom., n. 487.

An cappellanus seu sacerdos electus ad celebrandum in oratorio privato, et minister inserviens satisfaciunt praecepto audiendi sacrum diebus festis ibi celebrando, et respective ministrando? Variant doctores. Pignatellus enim, tom. 6, cit. consult. 98, n. 97, sic praecise habet: *Quod autem ad cappellandum, quando contingit in oratorio celebrare, non potest satisfacere praecepto audiendi missam in oratorio illius, cuius est cappellanus, si salarium tantum percipiat pro celebrando, absque eo quod in celebratione inserviat domino, sed habet tantum onus celebrandi; potest autem, si sit addictus servitio domini, ita ut celebret, et dominus, aut familia habeat commoditatem audiendi missam. Tunc enim est in servitio domini, et cum recipiat salarium, vivit expensis ipsius, ac proinde concurrunt conditiones ne-*

¹ Emendanda tamen ex illis quae eodem num. ex Benedicti XIV constitutione tradita sunt.

cessariae, ut sit vere familiaris. Rosignolus autem de Eucharistia, qu. 8, art. 12, n. 16, absolute apponit quemlibet sacerdotem electum ad ibi celebrandum satisfacere praecepto, et utitur hoc fundamento ad probandum satisfacere etiam ministrum ei inservientem, quamvis talis minister non esset ex privilegiatis per diploma, et existerent alii privilegiati, qui possent et vellent sacro ministrare; quia dicit ipse, sicuti sacerdos electus ad ibi celebrandum satisfacit, non est cur non satisfaciat minister electus ad ministrandum; et sicuti potest eligi hic vel ille sacerdos ad missam celebrandam, ita potest hic, vel ille minister eligi ad inserviendum; tum quia minister inserviens sacro sortitur privilegium et conditionem celebrantis; sic ille citans pro se Dianam, lib. 9, tr. 1, resolut. 17.

64 Ast tamen, quamvis sit verum quod satisfaciat sacerdos celebrans, et minister inserviens, quando non adest inter privilegiatos qui possit et velit ministrare sacro, cum, concesso principali, intelligatur concessum et accessorium, quod ex dispositione iuris, vel ex natura sua necessarium est ad ipsum principale consequendum, uti verificatur de sacerdote electo a privilegiato ad ibi celebrandum, et de ministro in casu quo non adsit privilegiatus, qui possit et velit ministrare sacro: non sic autem de ministro non privilegiato in casu, quo adsit inter privilegiatos, qui possit et velit ministrare sacro; quia ipse non est accessorius ad consequendum ipsum principale concessum, cum sine ipso possit aequè bene ministrari sacro per alium privilegiatum, qui potest et vult, in nostra suppositione, sacro ministrare; tum quia, cum de iure communi, in can. 1, can. *Sicut*, et can. *Unicuique*, dist. 1 de Consecratione, et iuxta mandatum Concilii Tridentini, sess. 22, decret. *de evitand. in celebratione missae*, missa sit celebranda et audienda in ecclesia, indultum oratorii privati tanquam odiosum et praeiudiciale cultui divino, est stricte et non late interpretandum. Fagnan. in cap. *Non licet*, n. 13 et 14, de Praebend., arg. cap. *Odia* 15 de Reg. iuris in 6, adeoque nequit extendi ad non privilegiatos, et ad ministros non necessarios.

65 In oratorio privato, in quo ex iusta causa ab Apostolica Sede conceditur facultas celebrandi missam in die Nativitatis Domini, tres missae, non autem una duntaxat ab eodem sacerdote celebrari possunt. Sac. Congr. Conc. in dubio *Oratorii privati* 20 Ianuarii 1725.

66 Habens bullam Cruciatæ non satisfacit praecepto audiendi missam in privato oratorio; per bullam enim Cruciatæ non conceditur facultas habendi tale oratorium privatum, neque commissarius bullae potest eam licentiam concedere, sed solus Papa. *Communis*. Privilegium enim bullae Cruciatæ circa oratoria privata fuit sublatum per Conc. Tridentinum, sess. 22,

cap. 3, in decreto *de observandis et evitandis in celebratione missae*, et per decretum Congregationis iussu Pauli V editum die 25 Octobris 1613. Atque in hac specie declaravit Sac. Congreg. Concilii die 14 Novembris 1648 ad preces Archiepiscopi Calaritani per haec verba: *An privilegium bullae Cruciatæ pro huiusmodi oratoriis, altaribus ac missarum celebratione in dicta dioecesi possit suffragari; item an quatenus dictae cappellae sub decreto Sacri Concilii, nec non dicto decreto Pauli V et litterarum prohibitione comprehendantur, et bulla Cruciatæ non suffragetur, liceat Archiepiscopo contra sacerdotes tam saeculares, quam regulares in iisdem cappellis celebrare volentes post edictum Archiepiscopi publicatum seu intimatum, procedere, et quibus poenis illos punire?* Sac. Congreg. respondit: *Privilegium bullae Cruciatæ non suffragari. Item licere Archiepiscopo contra sacerdotes tam saeculares quam regulares, in iisdem cappellis celebrare volentes post edictum Archiepiscopi publicatum procedere etiam ad poenas censurarum.* Sic refert ex Fagnan., Pignatell., t. 6, cit. consult. 98, num. 117.

Oratoria, quae sunt in aulis publici palatii civitatis, ubi senatores conveniunt, sunt privata, adeoque opus est indulto Summi Pontificis, ut ibi celebrari possit. Sic declarasse Sacram Congregationem Concilii refert Diana, part. 9, tract. 1, resol. 35, et ex ipso Quarti, loc. cit., dub. 3, difficult. 2. Non comprehenduntur autem in decreto tollente oratoria privata, cappellae carcerum publicorum. Unde potest in ipsis quolibet die celebrari, et ab omnibus ibi missam audientibus satisfieri praecepto audiendi missam diebus festis, cum ipsae cappellae censeantur oratoria publica. Diana loc. cit.; Quarti loc. cit.; La Croix lib. 6, part. 2, n. 164, et alii. In decreto enim Concilii Tridentini, cit. sess. 22, cap. 8, tollente oratoria privata, comprehenduntur duntaxat oratoria in particularibus domibus existentia. Sic declarasse Sacram Congregationem in Florentina 1 Septembris 1615, et in Conimbricen. 1 Iulii 1615, refert Barbosa in cit. cap. 8, sess. 22, Concilii Tridentini, num. 21, et in Summa apostolic. decis., verb. *Oratorium*, n. 2; et Sellius in Selectis canonic., cap. 18, num. 25.

Item non comprehenduntur in decreto tollente oratoria privata, cappellae et oratoria existentia in propriis palatiis, et domibus propriae habitationis Episcoporum, sive sint in dioecesi, sive extra; et inibi missam audientes satisfaciunt praecepto de audienda missa diebus festis, ut respondit Sacra Congregat. Conc. 22 Septembris 1640, in Nullius, lib. 6 Decr., pag. 421, et praecedenter 17 Augusti 1630, lib. 14 Decret., pag. 147. Etiam si sint Episcopi titulares. Eadem Sac. Congr. Conc. in

Valentina 1616, apud Monacell. tom. 2, tit. 13, formul. 2, in Adnotat. ad decretum communionis quotidianae, n. 1, et ibid., eod. tit. 13, formul. 2, n. 31 in princip., ubi dicit, quod hoc privilegio eis concesso in cap. final. de Privilegiis in 6, et non revocato ut supra, nequeunt uti extra domum propriae habitationis ex decreto Clem. XI adducto supra n. 5. Quod tamen debet intelligi iuxta novissimam declarationem Innoc. XIII, Const. incip. *Apostolici ministerii*, § 22, ibi: *Declaramus tamen quod cum in praedicto decreto statuatur non licere Episcopis, extra domum propriae habitationis, in domibus laicis erigere altare, ibique sacrosanctum missae sacrificium celebrare, sive celebrari facere, huiusmodi prohibitio intelligenda non sit de domibus etiam laicis, in quibus ipsi Episcopi forte occasione visitationis, vel itineris hospitio excipiantur, ut nec etiam quando Episcopi in casibus a iure permissis, vel de speciali Sedis Apostolicae licentia absentes a domo propriae ordinariae habitationis, moram idcirco faciant in aliena domo per modum similis habitationis, his enim casibus licita iis erit erectio altaris, ad effectum praedictae celebrationis, non secus ac in domo propriae ordinariae habitationis.* Quae quidem Innocentii XIII Constitutio confirmata est quoad omnia et singula, a felicitis recordationis Benedicto XIII, in sua Const. incip. *In supremo.*

⁷¹ Item non comprehenduntur in decreto tol-lente oratoria privata cappellae et oratoria Cardinalium, qui statim ac sunt promoti ad hanc sublimem et eminentem dignitatem absque alia expeditione indulti, non per viam extensionis, sed comprehensionis includuntur in dispositione cap. final. de Privilegiis in 6, ut ad longum probat Fagnan. in cap. *Quod nonnullis*, a n. 6 usque in finem, de Privilegiis; Cardinales enim sunt dignitate et officio maiores Episcopis, ut expresse declaravit Eugenius IV Const. incip. *Non mediocri*, et Leo X Const. incip. *Supernae*, et patet experientia, ac per consequens aequali ac maiori titulo gaudent privilegio habendi oratorium privatum, sicut Episcopi, et inibi missam audientes diebus festis satisfaciunt praecepto. *Communis.*

⁷² Item non comprehenduntur in decreto tol-lente oratoria privata, cappellae et oratoria privata regularium. Possunt enim adhuc hodie generales et provinciales regularium in suis conventibus et collegiis erigere privata oratoria: dummodo ad divinum cultum tantum sint deputata, et in ipsis absque alia Episcopi vel Summi Pontificis facultate possunt legi eodem die plures missae, nedum a regularibus, sed etiam a presbyteris saecularibus; cum hoc privilegium non sit personale tantum, sed etiam locale, quo frui possunt omnes alii sacerdotes. Sic Aversa, Hieronymus Garcias, Lezana, Suarez, Lugo, Bassaeus, Azorius, Fagundez, Mar-

chinus, Reginaldus, Miranda, Tamburinus, Peyrinus, et alii innumeri citati et secuti a doctissimo Patre Rosignolo, de Eucharistia, qu. 8, art. 14, n. 1. Et sic tenent etiam Diana part. 9, tract. 1, resolut. 32 et 34; Quarti part. 4, tract. 10, dub. 9; La Croix lib. 6, part. 2, n. 27, et alii passim.

Nec quoad haec oratoria fuerunt revocata ⁷³ privilegia regularium a Concilio Tridentino sess. 22, in decreto de observandis et evitandis in celebratione missae, quia ibi Concilium revocavit solum privilegia celebrandi missam in privatis domibus. Unde in ipso decreto comprehenduntur duntaxat oratoria in particularium domibus existentia, ut saepius declaravit Sac. Congr. per decreta allata supra n. 68. Et dato etiam, quod per Concilium fuissent ⁷⁴ revocata privilegia concessa antecederet regularibus habendi in suis conventibus et collegiis oratoria privata, et ibi celebrandi, fuerunt tamen innovata per posteriorem concessionem factam post ipsum concilium Societati Iesu, et in virtute communicationis privilegiorum etiam aliis regularibus a Gregorio XIII, die 3 Maii 1575 per Breve incip. *Decet Romanum Pontificem*, in quo sic expresse habetur: *Volumus ut in oratoriis et cappellis quae ipsius Societatis provinciales per se in domibus, collegiis et aliis locis, ubi aliqui Societatis residebunt, approbaverint, et ad divinum duntaxat cultum deputaverint, missae et alia divina officia, alterius licentia minime requisita, celebrari possint.* Nec etiam quoad haec oratoria privata ⁷⁵ sunt revocata privilegia regularium in novissimo decreto Clementis XI de celebratione in oratoriis privatis adducto supra n. 5, quia decretum, ut illud legenti patet, loquitur solum de altari portatili, ibi: *Quo vero altare portatile... Utendi dicto altari portatili.*

In supradictis privatis regularium oratoriis ⁷⁶ seu cappellis possunt omnes fideles missam audire, et satisfacere praecepto audiendi sacrum diebus festis: quia ista oratoria gaudent privilegio oratorii publici, cum sint per modum habitus deputata duntaxat ad divinum cultum, et tale privilegium non sit personale tantum, sed etiam locale, quo frui possunt etiam omnes alii Christifideles. Sic Tamburin., opuscul. de Sacrific., lib. 1, cap. 4, § 3, num. 6, citans Azorium, Suarez et Dianam, Quarti loc. cit., part. 3, tit. 10, dub. 9, § *Colligitur* 3; Rosignolus loc. cit., num. 7, verb. *Secunda*, ubi expresse dicit, quod in dictis oratoriis: *Omnes indifferenter et libere audiunt sacrum, nec ul-
lus est, qui dubitet quin praecepto satisfaciant.*

Cardinalis Petra tamen tom. 2 Commentar. ⁷⁷ ad Constit. 8 Honorii III, num. 48 et 49, sic praecise habet: *Illud autem, an saeculares ibi missam audientes satisfaciant praecepto? Certum est regulariter non satisfacere, nisi speciale sit privilegium, quod debet in fonte re-*

videri; prout an in illis oratoriis possint celebrare sacerdotes saeculares; ut animadvertit Passerin. de Statib. homin., tit. 3, qu. 186, art. 10, n. 982.

78 An autem regulares possint habere oratoria privata, etiam extra conventus in grangiis et domibus ruralibus utilitatis et recreationis causa acquisitis? Variant doctores. Affirmativam enim tenent Lezana, Rodriquez, Peyrin., de la Crux, Henriquez, Leo, Quintanadven., Garcias, Pellizzarius, Diana, Aloysius de S. Ioanne, et Miranda citati et secuti a sapientissimo P. Rosignolo loc. cit., num. 4 et seq., ubi id late probat et ostendit non posse regulares in hoc impediri ab Episcopis, concluditque omnes audientes missam in dictis oratoriis sitis in eorum grangiis et domibus ruralibus, satisfacere praecepto audiendi sacrum in diebus festis. Vide ipsum loc. cit., et Quarti loc. cit., dub. 9, per totum. Negativam autem docent Card. Petra loc. cit., n. 53; Matthaeuc., Officialis curiae, cap. 10, n. 83, ubi dicunt post Concilium Tridentinum esse prohibitum; nam Sacra Congr. Concilii die 1 Martii 1687, ad dubium oratorii: *An sacerdos regularis absque peculiari Sedis Apostolicae indulto possit in domo rurali monasterii celebrare*; respondit *negative*; unde recte monet dict. Card. Petra in hac materia respicienda esse attente verba privilegiorum an etiam se extendant ad parvas domos recreationis ¹.

79 Ut regularium oratoria*privata legitime erigantur et deputentur, ex verbis allegati privilegii Gregorii XIII requiritur, ut provinciales per se ipsos locum observent et designent; privilegium enim sic habet expresse: *Ut in oratoriis et cappellis, quae ipsius Societatis provinciales per se approbaverint, et ad divinum duntaxat cultum deputaverint*. Et per hoc Card. de Lugo in Responsis moralibus, l. 1, dub. 14, solide defendit, non posse superiores locales huiusmodi oratoria per se designare et approbare, sed solum posse ex commissione provincialis iudicare de decentia et idoneitate loci, et postea ipsum informare, ut iuxta ipsam informationem provincialis per se approbet, et deputet locum in oratorium, quamvis sit absens, cum non magis requiratur hic praesentia approbantis, quam in absolute a censura, quae per omnes omnino ab absente dari potest; Quarti tamen loc. cit., dub. 8 in fine, et Diana loc. cit., censent posse superiores locales designare et approbare locum saltem ex rati habitatione aut commissione praesumpta provincialis.

80 Hinc pro complemento iuvat afferre sequentem resolutionem Sacrae Congregationis Concilii relata ab eminentissimo Petra, tom. 3 Commentar. ad constit. 11 Alexandri IV, n. 33,

ibi: Sacra Congr. Conc. in Messanen. Privilegii 20 Sept. 1698, lib. 48 Decr., pag. 471, propositis dubiis:

I. *An regularis Theatinus potuerit licite erigere altare portatile, sacrum peragere, et sanctissimum viaticum ministrare alteri regulari infirmo in domo privata illius consanguineorum absque licentia Ordinarii aut parochi?*

II. *An possit Ordinarius in hoc et similibus casibus procedere contra regulares etiam per censuras?* Respondit: *Ad I. Negative; ad II. Affirmative; sed in praesenti non molestandum.*

Non permittitur a Sacra Congregatione oratorium cum beneficio in domo privata. Imo Sacr. Congreg. Immunit. ad tollenda inconvenientia, in Neritonensi 18 Ian. 1628, censuit: *Cappellam cum beneficio esse removendam a domo privati*; apud Card. Petra, tom. 1 Commentar. ad constit. 2 Paschal. II, n. 80.

Quo autem ad haec oratoria privata attendenda nunc est novissima dispositio S. Congr. Concil. et Benedicti XIV, in sequenti decreto, quod hic ad litteram datur.

DECRETUM

IUSSU SANCTISSIMI DOMINI NOSTRI BENEDICTI XIV

Editum circa celebrationem missae in oratoriis privatis. Die septima Ian. 1741.

Cum duo nobiles coniuges dioecesis Marsiceni. obtinuissent a Sede Apostolica Indultum pro celebratione missae in privato suae domus oratorio, sic conceptum: « Dilecte fili et dilecta in Christo filia, salutem et apostolicam benedictionem. Spirituali vestrae consolationi, quantum cum Domino possumus, benigne consulere, vosque favoribus spiritualibus et gratiis prosequi volentes, et vestrum singulares personas a quibusvis excommunicationis, suspensionis et interdicti, aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris et poenis a iure vel ab homine, quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodatae existunt, ad effectum praesentium duntaxat consequendum harum serie absolventes, et absolutas fore censentes; supplicationibus vestro nomine nobis, super hoc humiliter porrectis inclinati, vobis, qui (ut asseritis) loco Gallichii et Messanelli Marsiceni. seu alterius dioecesis, iurisdictionem temporalem in illis seu eorum altero exercendo, baro et baronissa respective existitis, ut in privatis domorum vestrae habitationis in civitate et dioecesi Marsiceni. existentibus oratoriis ad hoc decenter muro exstructis et ornatis, seu extruendis et ornandis, ab omnibus domesticis usibus liberis per Ordinarium loci prius visitandis et approbandis, ac ipsius Ordinarii licentia eius arbitrio duratura, unam

¹ Vide Benedicti XIV litteras in forma brevis relatas verb. *Cappella*, ad n. 78.

missam pro unoquoque die, dummodo in eisdem domibus celebrandi licentia, quae adhuc daret, alteri concessa non fuerit, per quemcunque sacerdotem ab eodem Ordinario approbatum saecularem, seu de superiorum suorum licentia regularem, sine tamen quorumcunque iurium parochialium praeiudicio, ac Paschatis Resurrectionis, Pentecostes et Nativitatis Domini Nostri Iesu Christi, aliisque solemnioribus anni festis diebus exceptis in vestra, et natorum, consanguineorum, et affinium in eadem domo, vobiscum insimul habitant. familiaeque, et quoad oratoria, ruri existentia, etiam in hospitum nobilium vestrorum praesentia celebrari facere libere et licite possitis et valeatis, ac vestrum quilibet possit et valeat, auctoritate apostolica tenore praesentium concedimus et indulgemus, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis, caeterisque contrariis quibuscunque. Volumus autem quod familiares servitiis vestris, tempore dictae missae, actu non necessarii, ibidem missae huiusmodi interessentes ab obligatione audiendi missam in ecclesia diebus festis de praecepto minime liberi censeantur.

» Datum Romae, apud Sanctam Mariam Maiorem, sub annulo Piscatoris, die 12 Februarii 1739. »

Cum exorta esset dubitatio, an ex vi huiusmodi indulti liceret missam celebrari in privato oratorio, etiam sine praesentia alterutrius ex dictis coniugibus, in quos indulti concessio directa erat, cui quidem dubitationi locum dedit opinio nonnullorum doctorum pro affirmativa et negativa respective sententia inter se certantium, Sacra Congregatio Concilii, ad quam huius quaestionis resolutio delata fuit, die tertia Decembris 1750, censuit: *Non licere*. Deinde vero Sanctissimus Dominus Noster, reprobata contraria doctorum sententia, praedictam Sacrae Congregationis resolutionem nedum approbavit, verum praesenti decreto publice evulgando voluit omnibus notum fieri non posse vigore similis indulti celebrari missam in privatis oratoriis, quando eidem missae actu non intersit aliquis ex iis quibus principaliter indultum concessum est; indultum vero principaliter concessum intelligi iis tantum, quibus breve dirigitur, nimirum personis illis, quae a tergo eiusdem brevis proprio nomine nuncupantur, adeo ut sine praesentia alicuius ex dictis personis, minime liceat missae sacrificium peragi; etiamsi praesens sit aliquis, sive ex familiaribus, sive demum ex hospitibus nobilibus in eodem brevi memoratis, quippe quibus nil aliud per huiusmodi breve conceditur, quam quod unusquisque eorum, (dummodo, quod attinet ad familiares iuxta clausulam in iisdem brevibus insertam, non sit ex illis actu non necessariis) assistens missae, quae celebratur in oratorio privato in praesentia alicuius ex per-

sonis a tergo brevis proprio nomine nuncupatis, satisfaciat obligationi audiendi missam diebus festis de praecepto. Sublata igitur, et proscripta quacunqu minus germana interpretatione eiusmodi brevium et indultorum in contrarium hactenus facta, Sanctitas Sua ita declaravit, et servari omnino mandavit, districte praecipiens, ut omnes Episcopi alique locorum Ordinarii, etiam tanquam a Sede Apostolica delegati, executioni et observantiae huius decreti diligenter incumbant per canonicas poenas contra inobedientes eorum arbitrio constituendas.

A. Card. GENTILI Praefectus.

C. A. Archiepiscopus Philippen. *Secr.*

Oratorium publicum obtenta prius a Sacra 83 Congregatione Concilii translatione onerum, potest, clausa ianua viae publicae, reduci ad oratorium privatum. Sacra Congreg. Immun. in Lucana 19 Augusti 1740; lib. 1 Decr. Vallem., pag. 604. Cappella erecta in privatis domibus cum dote et titulo non cadit sub decreto prohibitionis de celebratione missarum in privatis oratoriis. Sacra Congreg. Conc. in Polignanensem. 23 Augusti 1653, lib. 19 Decr., pag. 688, apud Ursayam, Instit. crimin., lib. 1, tit. 10, § 2, n. 85.

In oratorio privato, in quo ex causa infirmitatis a Sede Apostolica conceditur facultas celebrandi missam in die Nativitatis Domini, tres missae, non autem una duntaxat, ab eodem sacerdote celebrari possunt. Sacra Congr. Concil. in dubio *Oratorii privati* 20 Ian. 1725, apud Thesaurum resolutionum Sacrae Congr. Conc., tom. 3.

Oratoria privata non solent facile concedi in 85 domibus mulierum in communi viventium, ut notant doctores passim, et praesertim Nicolius in Flosculis, verb. *Clausura*, n. 38 in fine; Ursaya t. 8; part. 2, disc. 6, n. 8 et seq.; Monacell. to. 2, tit. 6, formul. 19, num. 19 et 20, et patet ex pluribus Sacrarum Congregationum decretis, et signanter in una Panoromitana 14 Februarii 1699, in qua Sacra Congr. Conc. non obstante favorabili voto reverendissimi Archiepiscopi, similem instantiam Congregationis mulierum reiecit, quam refert et sequitur Monacell., loc. cit., n. 20, et ibidem, num. 19, referendo aliam resolutionem Sacrae Congr. Episcop. et Regul. in Imolen. 20 Februarii 1694, advertit Sacras Congregationes, non solum non esse faciles ad concedendas similes gratias, sed nec etiam approbare similia mulierum collegia, illa simpliciter tolerando ad custodiendam honestatem, et libere relinquendo sub Ordinarium cura et iurisdictione. Et quidem merito denegantur similia indulta, quia huiusmodi Congregationes mulierum sine clausura viventium sunt contra expressam dis-

positionem et prohibitionem Pii V, Constitut. incipiente *Circa pastoralis officii*, relat. a nobis sub verb. *Tertiariae*, num. 15, ubi quod tales mulieres possunt hoc tempore prohiberi, ne in communitate maneant, nisi professionem cum quarto voto de perpetua clausura emittant ad formam dictae Pianae Constitutionis, ut de facto Urbanus VIII, Constitut. incip. *Pastoralis Romani Pontificis*, suppressit et annullavit quamdam huiusmodi mulierum Congregationem; unde similes Congregationes mulierum, vel penitus dissolvuntur, vel si tolerantur, remanent sub omnimoda iurisdictione Ordinarium, ut pluries respondit Sacra Congregatio, cum Episcop. et Regul., tum Sacri Concil. Vide ibi, a n. 15, 16 et 17.

86 Oratorium esse publicum per multa ostendit, et probat erudite de more D. Ursaya to. 1, part. 2, discept. 23. Et signanter ab altari fixo et stabili, ib., n. 95; ab admissione plurium personarum ad audiendas missas, ib., n. 95; a campana et campanili ibi existentibus, ib., n. 91 et 99; a celebratione multarum missarum in illo secuta, ibidem, n. 94; a celebratione missarum per spatium decenni, ib., n. 96; a celebratione festivitatis illius Sancti, cui est dicatum, ib., n. 97; a porta correspondente viae publicae, ib., n. 92. Nec cessat esse publicum, etiamsi habeat ianuam in interiori atrio seu cortili palatii, ib., n. 29, ex decret. Sacrae Congregat. Episcoporum. et Regul. in Ostunen. 20 Martii 1698, et Sacrae Congreg. Concil. in Compsana 31 Maii 1704 et 8 Augusti 1705, ibique, n. 30, affert exempla Urbis, et idem asserit sub n. 60, adducens ad litteram cit. decret. in Ostunen. *Confirmat.* 9 Martii 1702. Nec publicitati oratorii detrahit, quod aditus ipsi detur per scalas, seu porticum per viculum, aut aedes privatorum, ib., n. 27, adducens ad id etiam decisionem Sacrae Rotae. Et a fortiori non desit oratorium esse publicum, quando patronus cedit iuri, quod habebat in situ ante illius portam, ib., num. 25 et 26, referens per extensum magistralem decisionem Sacrae Congr. Episc. et Regul. in Placentina 14 Novembris 1626, ac dicens, quod talis resolutio vim legis habeat, et tanquam talis servanda sit; et ibi per tot. dictam disceptationem 23 Pisauri. *Oratorii*, sic docte et erudite scripsit, quod plurimis iuribus et decretis, ac innumeris doctoribus ad rem adductis, victoriam reportavit contra curiam episcopalem Pisauri in Sacra Congregatione Episc. et Regul., quae ponente eminentissimo Card. Rubino die 2 Iunii 1706, rescripsit: *Attenta refectione praetorii, vicarius Apostolicus permittat celebrationem missarum et festi Nativitatis B. V. M. circumscripto processu in curia episcopali fabricato super praetensa falsitate testium.*

87 Et oratorium esse publicum, declaravit Sacra Congr. Concil. in Savonen., in qua, propositis

binis hisce dubiis: I. *An aedes sacra S. Mariae de Areneto sit ecclesia publica vel oratorium privatum in casu.* II. *An constet de nullitate, et iniustitia interdicti, et respective suspensionis a divinis in casu*, etc. Die 28 Iul. 1724, prodiit rescriptum: *Dilata, et fiat planta iudicialis, et addatur dubium iuxta mentem.* Et reposita causa sub dubio: *An sit standum, vel recedendum a decisis in casu*, etc. Die 9 Septembris 1724 responsum fuit: *Praevio recessu a decisis; ecclesiam esse publicam, facta tamen per senatorem imperialem in publico instrumento declaratione, se nullum ius habere in area sita ante Ecclesiam, necnon quod claves tam Ecclesiae, quam areae praedictae retineantur a cappellano, et ad D. Secretarium cum Sanctissimo pro declaratione, quod area non gaudeat immunitate. Et quoad secundum affirmative, et amplius.* Sic apud Thesaurum resolutionum Sacrae Congreg. Concil., tom. 3. Et in Ruben., die 29 Iulii 1731, ad dubia: I. *An licita sit celebratio missarum in oratorio, de quo agitur; et quatenus negative.* Et II. *An et quomodo sit providendum in casu*, etc. Eadem Sacra Congreg. Concil. respondit: *Ad I. Affirmative, et amplius. Ad II. Provisum in primo.* Apud d. Thesaurum, tom. 5.

Et in Nitrien., die 2 Februarii 1735, ad dubia: I. *An constet de valida consecratione oratorii, de quo agitur in casu*, etc. II. *An idem oratorium sit publicum, seu potius privatum in casu*, etc. Eadem Sacra Congr. Concil. respondit: *Ad I. Affirmative. Ad II. Affirmative quoad primam partem, et negative quoad secundam; imposita tamen obligatione comiti Iosepho retinendi apertas fores atrii de die, et constituendi cappellam congrue dotatam.* Apud d. Thesaurum, tom. 7, ubi ab eminentissimo Card. Cavalchini, tunc Sacrae Congr. secretario in sua eruditissima causae expositione adducuntur ad rem sequentia decreta.

89 In Nullius die 13 Ianuarii 1626, eadem Sacra Congregatio censuit, *committendum esse Ordinario, ut ubi orator publico instrumento se obligaverit, semitam, qua itur ad cappellam, cuicunque liberam in perpetuum servare, atque illius situs dominio ac iuri efficaciter renuntiaverit, declaret, cappellam ipsam non comprehendi in decreto a Congregatione edito de privatis oratoriis, petitamque celebrandi licentiam pro suo arbitrio concedat; ubi tamen prius dictam cappellam visitaverit, ac divino cultui peragendo aptam ac decentem esse compererit, atque ita ut nullum hinc praeiudicium inferatur iuribus parochialis ecclesiae; ut in lib. 19 Decret., pag. 316.* In Vercellen., ubi Episcopus prohibuerat, ne diebus solemnioribus missa celebraretur in oratorio intra moenia castris Catallengi existente; et comitibus de Catallengo exponentibus, idem oratorium esse sacra supellectili instructum, ab immemorabili

tempore in eo nocte Nativitatis Domini pluries celebratam fuisse missam solemnem, Episcopos antecessores illud visitasse, in eo administratum fuisse sacramentum confirmationis, et tandem publicum et liberum ad illud haberi aditum, cum nocturno tantum tempore clauderetur ianua praedicti castri: Sac. Congr. die 3 Augusti 1675 respondit, *oratorium esse publicum, adeoque licitum esse ibi celebrare festis etiam solemnioribus*, ut in lib. 29 Decr., pag. 124.

90 In Compsana, cum oratorium in aula palatii baronis Castri Novi situm, ecclesiastico interdicto fuisset suppositum, necnon prohibitum sacrosanctum missae sacrificium ibi celebrari, nisi doceretur de legitima facultate apostolica, eo sub fundamento, quod ad ipsum publicum non patebat accessus, ac intra septa palatii existeret, ita ut privatum et non publicum dici deberet, memoratus baro et Scipio eius filius postulantes ab hac Sacra Congregatione praedictum oratorium publicum declarari, ostendere sategerunt, idem oratorium habere fixum altare marmoreum, et campanile cum campana pro convocatione populi ad audiendum sacrum, dicatum esse S. Ioanni Baptistae, festum eiusdem sancti titularis solemniter celebrari cum totius cleri assistentia, ibique erectum reperiri beneficium sub eodem titulo Sancti Ioannis Baptistae de iurepatronatus baronum dicti castri, necnon procurationem Episcopo dictum oratorium visitanti persolutam fuisse, proposito inter caetera dubio: *An interdictum emanatum per visitatorem sub fundamento, quod oratorium sive cappella, de qua agitur, sit privata et non publica, sustineatur in casu*, etc. Die 31 Maii 1704 responsum fuit *Negative*, ut in lib. 54 Decret., pag. 216.

91 Imo reposita causa ad instantiam Episcopi Compsani, existimantis non convenire, nec licere quod atrium palatii baronis pro libito claudi posset, quodque per palatium ad cappellam haberetur aditus, discussa fuerunt duo haec dubia: I. *An aperiendum sit ostium cappellae in via publica, vel potius removendae sint valvae impediennes ingressum in atrium?* II. *An liceat baroni per palatium ad ecclesiam descendere in casu, etc.* Et eadem Sac. Congr. Conc. die 8 Augusti 1705, respondit: *Ad I. Negative. Ad II. Affirmative, in casu, de quo agitur*, ut in lib. 55 Decret., pag. 292. Sic ad litteram dict. eminentissimus Cavalchinus in citat. Nitrien., ubi refert etiam supradictas resolutiones in Savonen. sub die 28 Iulii et 9 Septembris 1724.

92 Quamvis supra oratorium seu cappellam, aut ecclesiam nequeant esse camerae vel loca ad habitandum, dormiendum, deambulandum, aut ad alium usum profanum, ex dictis et decretis allatis supra n. 18, et sub verb. *Ecclesia*, art. 5, n. 5, subtus tamen ipsa possunt

adesse horrea, cellae vinariae aut apothecae, ut plura adducens exempla Urbis de oratoriis, ac etiam de ipsis ecclesiis parochialibus, ac pluribus ad id allegatis doctoribus defendit D. Ursaya tom. 1, part. 1, discept. 40, a n. 136 ad 138, ubi insuper refert, quod ita in terminis respondit Sacra Congreg. Episc. et Regul. in Reatina 6 Iulii 1706, et Sac. Congr. Conc. in Pisaur. *Oratorii* 23 Februarii 1710.

Oratorii erectioni locum esse in collegio, ut 93 in eo valeant missae quolibet die, et etiam festis solemnibus celebrari, et sacramenta administrari convictoribus, discipulis, atque domesticis in collegio actu degentibus, et illi inservientibus, excepta comm. Paschali, respondit Sac. Congreg. Conc. in Sut. *Oratorii* 11 Iunii 1718, apud d. Thes., t. 1.

Sed prae omnibus attendenda est sequens 94 novissima Constitutio Benedicti XIV iuxta quam sunt nunc moderanda varia ex supra traditis, quamque idcirco veluti normam et regulam hac in re servandam, ad litteram subnectimus.

Epistola encyclica ad Primate, Archiepiscopos et Episcopos regni Poloniae.

BENEDICTUS XIV.

Venerabilis frater, salutem et apostolicam benedictionem.

Magno cum animi nostri dolore a nobis intellectum est nonnullas in dioecesis vestris controversias ac molestia dissidia, propter oratoria privata, insurrexisse, quibus praecidendis cum omnis per vos cura ac diligentia adhibita fuerit, non modo optato fine frustrati sitis, sed in aliorum offensionem incurreritis, vobisque eam acquisiveritis reprehensionem et notam, quasi nimio rigore adhibendo modum excedatis: optari proinde a vobis, ut per hanc Sanctam Sedem certae vobis regulae indicentur, ad quarum normam, sublatis abusibus, privati oratorii privilegium exerceri debeat; idque ad eum finem, ut cum ordinationes vestrae pontificia auctoritate nostra munitae fuerint, non solum ab omni malevolorum censura immunes evadant, verum maius semper eisdem honoris atque aestimationis pondus accedat. Licet autem vestrae huiusmodi petitioni satisfacere facillime potuissemus, illos vobis libros indicando, tam in quibus de huiusmodi materia doctrina traditur praedecessorum nostrorum Romanorum Pontificum decretis conformis, quam alios etiam, quorum scriptores, dum de privatis oratoriis agunt, ea Sanctae Sedis decreta vel dissimulant vel ignorant, quae assertionibus eorum omnino opponuntur; nihilominus, cum nos venerabiles personas vestras praecipuo ac speciali affectu prosequamur, per encyclicam hanc epistolam nostram, qua fieri pot-

erit brevitate, tum eorumdem decessorum nostrorum, tum nostram hac super re mentem sensusque aperiemus: quibus quidem, praeter obedientiam, quae eisdem debetur ratione auctoritatis, a qua, velut a fonte dimanant, aliud etiam nescio quid maioris ponderis inest, materiae ipsius nomine, quae eorum obiectum est, quaeque in quaestione versatur, cum omnis huiusmodi res ab apostolicis privilegiis dependeat, quorum explicatio privativo iure Summis Pontificibus reservata est, cumque eadem praecipuam normam desumere debeat ex intentione illius, a quo concessio facta est, cuius sensus concedenti semper, quam alii cuilibet notior esse debet, adeo ut quidquid a vobis secundum ea, quae in encyclica hac epistola nostra continentur, ordinabitur et statuatur, id pro exsequendis Summorum Pontificum praescriptis praestitum esse dicendum sit; cuius rei gratia apostolicorum delegatorum qualitatem et auctoritatem fraternitatibus vestris additam esse censendum est; quam etiam, quatenus opus sit, nos ipsarum praesentium litterarum, tenore vobis ad huiusmodi effectum concedimus et impartimur.

§ 1. Nihil sane expositum nobis est, quod ad ea pertineat sacella, quae in episcopalibus palatiis vestris habetis, pro missa, vel per vos, vel per alios celebranda, aliave quapiam sacra functione, quae officii ac dignitatis vestrae propria sit, obeunda, de quibus late disserere nobis perfacile esset, nisi hoc a proposito nostro alienum foret: quare duo tantummodo vetusta sacellorum exempla indicabimus, quae Episcopi in proprio episcopio a publicis ecclesiis distincta ac separata habebant, in quibus sanctum missae sacrificium celebrabant. Horum primum sacellum est S. Cassii Episcopi Narniensis, de quo S. Gregorius, in homilia 37 super Evangelia, narrat quod, licet gravi morbo opprimeretur in oratorio episcopii sui missas fecit, tam ut propriae quam ut eorum, qui illum visitatum adveniebant, devotioni satisfaceret. Alterum exemplum est S. Ioannis eleemosynarii Ep. Alexandrini, qui, sicut in Actis ipsius a Leontio scriptis deprehenditur, illos coarguens, qui, missa nondum peracta, discedebant, quum ipse ad eandem celebrandam in publicam ecclesiam se conferebat, dicere in more habebat: *Ego propter vos descendo in sanctam ecclesiam, nam poteram mihi met facere missas in episcopio*. Praedictum exemplum legere est apud Thomassinum de veteri ac nova Ecclesiae disciplina, p. 1, lib. 2, cap. 93, num. 5. Alia exempla in opere, de Oratoriis privatis, inscripto, cap. 6, collecta reperiuntur (quod opus novissime a Ioanne Baptista Gattico canonico Lateranensi Romae in lucem editum est), per quae Episcoporum ius circa sacella in propriis episcopalibus palatiis habenda validis fundamentis innixum comprobatur.

§ 2. Huic quidem iuri Sacrum Trid. Conc. nulla ratione derogavit; quippe quod tantummodo, sess. 22, *De observandis et evitandis in celebratione Missae*, propter multa, quae parum decenter fieri identidem contingebat, Episcopis praecepit, ne saecularibus ac regularibus missam celebrare permitterent *privatis in domibus*, et extra-ecclesias aut oratoria publica, quae divino cultui destinata essent; quod nullum cum cappellis, quae in episcopalibus palatiis sunt, rationem habet, quum haec sub privatarum domorum nomine nunquam censi possint. Id pluries a Congregatione venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium eiusdem Concilii Tridentini interpretum, in aliquot eiusdem resolutionibus, validis rationibus innixis, declaratum est, quas nos in nostro, de Sacrificio Missae, tractatu retulimus, sect. 2, § 45 et seq., latinae edit. Patavinae. Nos enim, tunc etiam cum in minoribus constituti opus aliquod scriberemus, illud praecipue nobis gloriosum duximus, ut nulla in parte a Romanae curiae tribunalium sententiis recederemus, quibus ut plurimum a pontificiis oraculis auctoritatis robur accedit.

§ 3. Illud tantummodo de huiusmodi Episcoporum privilegio dici poterat, quod cum idem ad sacella, quae in episcopis sita sunt, restringeretur, nullo modo Episcopis favere poterat, tum cum iidem extra proprias domos versarentur, cum visitationem obirent sive cum iter haberent; adeo ut cum vel missam celebrare vel eidem interesse vellent, ad publicas ecclesias se conferre cogerentur, vel a locorum Ordinariis veniam petere, ut sibi liceret, vel missam celebrari facere, vel ipsis eandem celebrare, in illa habitatione, in qua forte diversarentur.

§ 4. Verum recol. mem. praedecessor noster Bonifacius Papa VIII in decretali sua: *Quoniam Episcopi*, de Privilegiis in sexto, male factum reputans Episcopos sine rationabili causa missam quotidie non celebrare, aut eidem non interesse, eisdem concessit, ut etiam extra propriam dioecesim altari portatili seu viatico uterentur: *Praesenti constitutione indulgemus iisdem, ut altare possint habere viaticum, et in eo celebrare, aut facere celebrari, ubicunque absque interdicti transgressione illis permittitur celebrare vel audire divina*. Dignum animadversione verbum est *Ubicunque*, quod quidem procul dubio loca etiam, quae extra dioecesim sita sunt, comprehendit.

§ 5. Praecipuam etiam animadversionem dictae Congregationis Concilii resolutiones merentur, cum ad quaesitum eidem propositum, num videlicet Episcopus, qui extra propriam dioecesim est, ad utendum privilegio altaris viatici, petere eius rei veniam ab Episcopo locali teneatur; minime eum teneri respondit; alioqui frustratorium Bonifacii VIII privilegium

fuisset; quoniam illius Pontificis aetate antiquum ius in suo vigore perstabat, cui, quemadmodum mox dicitur, a Concilio Tridentino postea derogatum fuit, secundum quod Episcopi facultatem concedebant missam in privatis domibus celebrandi. Similiter, cum eidem Congregationi alterum quaesitum propositum fuisset: num privilegio per Bonifacium VIII Episcopis concesso, vel Tridentinum Concilium, vel Pontificis Pauli V decretum, de quo pariter mox dicitur, praedictum ullum attulissent, nihil pariter privilegio illi detractum fuisse respondit: cum tam in Concilio, quam in citato decreto, sublata quidem Episcopis facultas fuerit, qua aliis licentiam in privatis domibus missam celebrandi concedere possent, verum nequaquam iuribus illis exspoliati remanserint, quae proprias personas respiciunt, quaeque eorumdem dignitatis, atque characteris propria sunt. Praedictae resolutiones a nobis referuntur in nostro tractatu de Sacrificio Missae, latine editionis Patavinae, sect. 2, § 42, nec non in Commentariis bon. mem. Cardin. Petra ad constitutiones apostolicas, tom. 4, super constitutione 2 Urbani V, n. 15 et seq., et a Gattico in recenti eiusdem tractatu De oratoriis domesticis, in tit. *de Usu altaris portatilis*, cap. 12, n. 1 et seq.

§ 6. Tam verum est, quam quod verissimum, nullam rem maius praedictum privilegii afferre quam abusum eorumdem, quod quidem satis superque pro vero comprobatum fuit, etiam in casu huius privilegii altaris portatilis, quod concessum Episcopis est, et quod post Concilium Tridentinum, ac Paulinum decretum illaesum remansit. Certis indiciis compertum fuit, quosdam Episcopos eodem abuti, qui, vel intra vel extra dioecesim, ad laicorum se domos conferebant, atque in iis, vel ipsi missam celebrabant, vel, ut ibidem plures celebrarentur missae, faciebant, idque nulla necessitate urgente, sed ad eum tantum finem, vel ut proprium privilegium ostentarent, vel ut laicorum petitioni satisfacerent. Cum huiusce inconvenientis notitia ad Concilii Congregationem pervenisset, non praetermisit huiusmodi excessum prohibere, eiusdemque abusus corrigendi curam Archiepiscopis committere, si quando factum in locis eorum iurisdictioni subiectis contigisset. In codicibus actorum, seu registis Congregationis praedictae lib. 48 Decretorum, fol. 471, Resolutiones ipsae referuntur. Quia tamen nihilominus malum invalescebat, a felicitis recordationis praedecessore nostro Clemente Papa XI, die 15 Decembris 1703, sequens decretum publicatum fuit, in quo postquam inconveniens expositum fuit, nimirum: *Episcopi etiam in aliena diocesi extra domum propriae habitationis in privatis laicorum domibus erigi faciunt altare, ibique per unum, aut per plures e suis cappellanis vivificam Chri-*

sti hostiam immolant; ad remedium gradus fit: ad abusus eliminandos, etc. Sanctiss. dominus noster, etc., expresse declarat, Episcopis, et his maioribus praelatis, etiam cardinalatus honore fulgentibus, neque sub praetextu privilegii clausi in corpore iuris, neque alio quocunque titulo, ullo modo licere extra domum propriae habitationis, in domibus laicis, etiam in propria diocesi; quod fortius intelligitur in aliena, etiamsi dioecesani consensus adhiberetur, erigere altare, ibique sacrosanctum sacrificium celebrare sive celebrari facere.

§ 7. Magni huius Pontificis menti ille tantummodo finis in hoc propositus fuit, ut abusus tollerentur; nunquam autem, ut recto privilegii usui quidquam detraberetur. Et quia relata verba prohibitiva, utpote nimis ampla et effrenata, cuiquam praebere ansam poterant affirmandi, non licere Episcopis uti privilegio altaris portatilis, tum cum vel dioecesim visitant, vel iter faciunt, aut alia iusta de causa extra residentiam sunt, atque in laicorum domibus morantur; illato de huiusmodi re sermone in Congregationibus, quae sub Innocentio XIII immediato Clementis eiusdem successoris, habitae fuerunt, quarum Nos, tunc in minoribus existentes, a secretis fuimus, opportunum factu iudicatum est, ut ea, quam mox subiicimus, declaratio fieret, quae postea inserta fuit in eiusmodi litteris Innocentii incipientibus: *Apostolici ministerii*, quas idem Pontifex pro constituendo in Hispaniarum regnis bono ecclesiasticae disciplinae regimine condidit, quasque etiam eiusdem successor Benedictus XIII, in forma specifica confirmavit, et ut in omnibus locis pro regula ac norma haberentur, in Appendice Concilii Romani a se celebrati voluit insertas; ipsam vero declarationem inter eiusdem Concilii decreta retulit, tit. 15, cap. 3, in quo quidem Concilio: *Nos quoque ad sacrorum canonum interpretationem adhibiti fuimus. Declarationis verba Nos etiam hic libenter apponimus: declaramus, quod, cum in praedicto decreto (de Clementis XI decreto sermo est), statuatur, non licere Episcopis extra domum propriae habitationis, in domibus laicis erigere altare, ibique sacrosanctum missae sacrificium celebrare, sive celebrari facere; huiusmodi prohibitio intelligenda non sit de domibus etiam laicis, in quibus ipsi Episcopi forte occasione visitationis vel itineris, hospitio excipiantur ut nec etiam quando Episcopi in casibus a iure permissis, vel de speciali Sedis Apostolicae licentia absentes a domo propria ordinariae habitationis, moram idcirco faciant in aliena domo per modum similis habitationis; his enim casibus licita iis erit erectio altaris ad effectum praedictae celebrationis, non secus ac in domo propriae ordinariae habitationis.*

§ 8. Optimum factu iudicavimus in ency-

clica hac epistola nostra exponere vobis haec, quae ad fraternitates vestras praecipue pertinent, nimirum quantum vobis concessum est quoad sacella seu cappellas, quae in episcopaliis palatiis vestris sunt; quantum item vobis in alienis domibus, et extra vestram dioecesim facere permissum est, causas etiam concessionum ac privilegiorum indicavimus, nec non eorundem abusus, atque abusu prohibitiones apposuimus, tum ut vos discrimen agnoscatis, quod intercedit inter cappellas episcopalia aediumstrarum, in quibus aliquando vobis, pro praecipuo fine huiusmodi commodi et consolationis vestrae, privilegio altaris erigendi ac celebrandi, vel celebrari faciendi, uti licet tum vero etiam ne forte, cum vos contra abusus privatorum oratoriorum in domibus laicorum invigilare debeatis, redargutioni illi obnoxii sitis, quod alienos in aliorum domo defectus dum corrigitis, interim vestrae domi, atque in propria agendi ratione excessus adhibeatis. Ideoque ad privatorum oratoriorum propositum, quae in domibus laicorum sunt, gradum facientes, aliqua praemitemus.

§ 9. Primum quidem est, privatorum oratoriorum in dictis domibus usum ab antiquo tempore repetendum esse; cum constet Apostolos sacra mysteria privatis in domibus celebrasse, eumque morem persecutionum tempore servatum fuisse, quemadmodum Christianus Lupus, in suis Notis ad canones Trullanos, apposite animadvertit. Alterum autem, privata oratoria in domibus laicorum subsequentibus etiam saeculis fuisse, cum persecutiones iam cessassent; cum in sacramentario Gallicano, quod Mabillonius, tom. 1 Musaei Italici impressum edidit, collecta legatur, quae recitanda erat in missa, quae celebrabatur *in domo cuiuslibet*; nec ad huiusmodi quidem assumptum aliae deficiunt probationes, quas nos in tractatu nostro, de Sacrificio Missae, sect. 1, § 10, cum cura colligere studuimus. Tertium porro est, de tollendis huiusmodi oratoriis privatis in domibus laicorum, seu potius facultatibus missas in ipsis celebrandi, pluries cogitatum esse. Nihil de Iustiniani Novella 58 dicemus, in qua, ne in domesticis oratoriis celebraretur, interdixit, tantummodo permittens, ut in eisdem oraretur; nihil praeterea de Novellis 4 et 15 Leonis Sapientis, qui prohibitionem sustulit, asserens, adeo tunc privata oratoria multiplicata fuisse, in quibus missae celebrarentur, ut non solum optimates, sed mediocres etiam conditionis homines in suis domibus eadem haberent. Quod vero spectat ad ea monumenta, quae proxima temporibus nostris sunt, satis erit illa indicasse, quae in dicto tractatu, de Sacrificio Missae, loco superius citato a nobis allata fuerunt.

§ 10. Quartum, quod licet fere semper in laicorum domibus privatorum oratoriorum usus

habitus fuerit, in quibus missa celebrabatur; semper tamen Episcoporum licentia necessaria fuit: ad quam concedendam ipsi valde faciles plerumque erant: *Missarum solemnities non ubique, sed in locis ab Episcopo consecratis, vel ubi ipse permiserit celebranda censemus*. Verba sunt can. *Missarum*, de Consecrat., dist. 1. Haec autem facilitas, propter quam interdum factum est, ut oratoria domestica, licet frustra, prohiberentur, multo magis in usu fuit in Ecclesia orientali, ob id potissimum, quod in Ecclesiis Graecorum non nisi unicum altare erat, et postquam una super ipso missa celebrata esset, altera per eundem diem celebrari minime poterat. Balsamon in Comment. ad canon. Trullanos testatur, quod sine ulla alia formula, impertita ab Episcopo censebatur sacerdoti licentia celebrandi missam in privatis laicorum oratoriis, quoties super mappis ab Episcopo consecratis celebraret.

§ 11. Postremum autem, quod dicimus, illud est. Cum, post varios sermones in Sacro Concilio Tridentino hac de re habitos (quod Concilium, tam magna cum Polonici regni gloria, tanto plausu acceptatum fuit, opera Cardinalis Osii et Nuntii Commendonii, in magno conventu habito coram Rege Sigismundo Augusto, quemadmodum in ipsius Concilii Historia per Cardinalem Pallavicinum conscripta, lib. 24, c. 13, videre est), in sess. 22, in decreto *de observandis et evitandis in celebratione Missae*, sequenti modo statutum et ordinatum fuerit: *Neve patiantur (de Episcopis sermo est) privatis in domibus, atque omnino extra Ecclesiam, et ad divinum tantum cultum dedicata oratoria, ab iisdem ordinari. designanda et visitanda, sanctum hoc sacrificium a saecularibus aut regularibus quibuscunque peragi; cum adiuncta derogatione cuilibet privilegio, exemptioni et consuetudini non obstantibus privilegiis, exemptionibus, appellationibus, ac consuetudinibus quibuscunque; ex eo factum esse, ut non amplius Episcopis facultas sit concedendi usum oratoriorum privatorum in domibus laicorum, causa in iisdem missam celebrandi; cum licentia, quae ab ipsis daretur, celebrandi missam in oratoriis privatis, neutiquam stare possit cum praecepto a Concilio eisdem ipsis imposito, ne id permittere debeant; ac proinde praedictum ius ad Sanctam Sedem devolutum fuisse, quoniam circumstantiae temporum et oratoriorum privatorum in laicorum domibus dilatio minime permittebant, ut eadem prorsus abolerentur*. Atque huiusmodi semper fuit Conciliaris textus intelligentia, quam tradidit congregatio Concilii, privativa eiusdem interpretis; quaeque etiam a fel. recor. praedecessore nostro Paulo Papa V in epistola encyclica anno 1615, ad omnes Episcopos expedita, approbata fuit; quae quidem epistola tum apud varios auctores, tum etiam

in citato tractatu nostro de Sacrificio Missae, sect. 2, § 42, impressa reperitur. Et in ea quidem alia quaecunque verborum Concilii intelligentia reprobatur, multaque de irreverentia erga missae sacrificium dicuntur, cui nimia Episcoporum facilitas in concedenda licentia sine ulla limitatione aut cautela, non parum fomenti praebebat. Deinde in eadem ita concluditur: *Facultatem huiusmodi licentias dandi, ipsius Concilii decreto, unicuique ademptam esse, solique beatissimo Romano Pontifici esse reservatam.*

§ 12. Postquam ius concedendi oratoria in privatis laicorum domibus Sedi Apostolicae reservatum fuit, dici vix potest quantum curae ac diligentiae adhibitum sit pro recto eiusdem moderamine. Qua de re in archivio Congregationis Concilii, cuius olim secretarii munus Nos ipsi, antequam ad maiores dignitates ascenderemus, plures per annos gessimus, authentica documenta reperiuntur. Haec tandem pro lege statuta fuerunt, quemadmodum ex formulis litterarum in forma brevis, quae conceduntur, colligere licet: oratorium scilicet parietibus, per quos ab omnibus aliis domesticis usibus segregetur, exstructum esse debere; idem prius, vel ab Episcopo, vel ab alio, cui ipse vices suas delegaverit visitandum esse, inspicendi gratia num decens et apte compositum sit, et num aliquid eorum, quae necessaria sunt, in eodem desit; ut Episcopus sit, qui celebrandi missam licentiam impertiatur, et quod licentia huiusmodi secundum rationabile illius arbitrium perduret; nec plures in die, sed unica tantum missa in oratorio celebretur a sacerdote vel saeculari, vel regulari, dummodo saecularis ab Episcopo approbatus sit, regularis autem licentiam habeat a suo regulari superiore; ne missa celebrari possit diebus solemnibus Paschatis, Resurrectionis, Pentecostes, Nativitatis Domini nostri Iesu Christi, et aliis solemnioribus diebus, quos inter etiam enumerantur dies Epiphaniae et Ascensionis Domini, Annuntiationis et Assumptionis beatae Mariae Virginis, omnium sanctorum, necnon Sanctorum Apostolorum Petri et Pauli, ac titularis ecclesiae loci: exprimuntur personae, quarum praesentia necessaria est, ut in privato oratorio missa celebrari possit; aliae item, quae, dum supradictis praesentibus missa celebratur, eidem interesse possunt, et ecclesiastico praecepto satisfacere; denique declaratur omnia sine parochialium iurium praeiudicio fieri debere.

§ 13. Atque haec sunt, quae in consuetis privatorum oratoriorum brevibus continentur: quaedam vero alia expediri contingit breviter, quae extraordinaria sunt; ut cum, ex. gr. iustis cuipiam de causis concessio fit, ut secundam missam celebrari facere possit, vel, ut eadem, aliquanto citius, aut aliquanto serius eo temporis limite seu termino celebretur, qui in

rubricis praefixus; vel etiam in diebus exceptis, et alia huiusmodi. Cum autem interdum tam circa breviter privatorum oratoriorum prioris speciei, quam circa alia, ac generatim super omnibus controversiae exortae sint, Apostolica Sedes per huiusmodi occasiones opportunis rationibus super hoc providere non praetermisit.

§ 14. In ordinariis brevibus, ut plurimum, duobus coniugibus licentia conceditur faciendi, ut in privato oratorio missa celebretur; exprimiturque, ut missa celebrari possit, tum iisdem praesentibus, tum eorum filiis, consanguineis, atque affinibus, qui una cum ipsis in eadem domo habitationem habent. Nunquam exorta difficultas est, an, cum aut vir aut uxor missae intersunt, si consanguinei et affines qui in eadem domo habitant, praesentes pariter adsint, ecclesiastico praecepto diebus festis satisfaciant, id tanquam tutum, ac brevis litterae cohaerens habitum est. Summa autem difficultatis eo semper rediit, ut dispiceretur, num, cum neuter coniugum adsit, sed unus ex consanguineis aut affinibus in eadem domo habitantibus, posset, eo iubente, in privato oratorio missa celebrari; et num alii, qui in domo illa habitant, consanguinei et affines, eandem audientes festo die ecclesiastico praecepto audiendi missam satisfaciant. In hoc autem divisa de more auctorum opiniones erant; verum cum huiusce difficultatis punctum in Congregatione Concilii die 3 Decembris 1740, in causa cuius inscriptio erat Marsicen. *Oratorii*, propositum ac discussum esset, decum fuit, non posse in oratorio privato missam celebrari, nisi indultariorum praesentia ibidem haberetur; quod idem est, ac si dicatur, viri vel uxoris, ad quos breve directum erat; quemadmodum in tom. 9 Resolutionum Sacrae Congr. Conc., anni 1740, ad pag. 89 et seq., videre est.

§ 15. Cum autem decreti huiusce facta nobis relatio esset, idem per nos sub die 7 Ianuarii 1741 confirmatum fuit; ac praeterea demandatum, ut in huiusmodi brevibus, in quibus certis quibusdam ac determinatis personis concessio fit, ut unam in privato oratorio missam celebrari facere possint, quae missa pro filiis, consanguineis, affinibus valeat, maioris claritatis gratia, subiecta clausula adiungatur: *Volumus autem quod nati ac consanguinei et affines praedicti unicam dictam missam, vobis quidem praesentibus, audire tantummodo, nunquam vero celebrari facere audeant.* Ut autem quae indultariae personae sint, facili agnoscere posset, sine quarum praesentia missa celebrari non potest, neque, qui eandem audit, praecepto satisfacit, adiunximus, ut pro indultariis personis illae haberentur, quae in fronte seu inscriptione brevis nominatae forent, cum ad easdem ipsas breve dirigatur.

§ 16. Nos ab huiusmodi norma minime recedimus: verum quia aliqua interdum in cor-

pore brevis persona nominatur, qua praesente, conceditur, ut missa celebrari possit, et quod alii affines, consanguinei, vel familiares eamdem audientes, praecepto satisficiant, etiamsi praedicta persona in fronte brevis minime nominetur; hinc est, quod, firma semper ea regula manente, ut possit in privato oratorio missa celebrari, dum aliqua ex indultariis personis assistit, quae in fronte seu inscriptione brevis nominatur; dicimus, posse missam celebrari, etiamsi nulla etiam personarum praesens adsit, quae in fronte seu inscriptione brevis nominatur, dummodo illa praesens sit, cui in brevis corpore nominatim et expresse facultas tribuitur, ut possit in privato oratorio, tum cum ipsa assistat, facere, ut missa celebretur.

§ 17. Atque, ut res exemplo magis pateat, datur viro et uxori facultas faciendi, ut in privato oratorio missa celebretur, atque ad hos breve dirigitur. Hic autem vir superstitem habet matrem; haec vero in fronte seu inscriptione brevis minime nominatur; verum cum in brevis corpore dicatur, quod ipsa quoque mater eamdem missam celebrari facere possit et valeat, id sufficiens est, ut sola matris praesentia adhibita, missa in oratorio celebrari possit, etiamsi mater in fronte seu inscriptione brevis nominata non sit. Quae hactenus dicta sunt in huiusmodi generis brevibus indicantur: verum curae nobis erit, ut in posterum felicius etiam, et sine ulla confusione exprimantur.

§ 18. In consuetis sive ordinariis brevibus solemnes, quemadmodum dictum est, dies excipiuntur, quos inter Natalis Christi Domini dies recensetur, in quo tres a quolibet sacerdote missae celebrantur. Interdum illi, qui privati oratorii breve habet, extraordinarium breve conceditur, in quo eidem, valetudinis causa, missam domi audire diebus etiam exceptis permittitur. Cum autem in huiusmodi brevibus de unica tantum missa sermo sit; orta difficultas fuit num possint die natalitio a sacerdote, qui in ipso celebrabat, tres missae celebrari. De quo cum nos eo tempore, quo Concilii eiusdem a secretis eramus, peculiarem dissertationem conscripsissemus, atque in lucem edidissemus, sub die 13 Ianuarii anni 1725 resolutum a Congregatione fuit, quod a sacerdote tres missae celebrari possent, quemadmodum tom. 3 Thesauri resolutionum, pag. 109 et seq., et pag. 116 videre est.

§ 19. Reliquum est, ut de sacris functionibus dicatur, quae in iis oratoriis fieri possunt, quae in domibus privatorum sunt, et in quibus non plures, quam unicam tantum missam celebrari permissum est, nisi cum forte cuipiam ex speciali gratia concessa facultas esset faciendi, ut secunda celebretur. Quod ad baptismatis sacramentum attinet, iam in Viennensi Concilio sub Pontifice Clemente V decretum fuit, ne

baptismus in aliis locis conferri posset, praeterquam in ecclesiis in quibus sacri huius lavacri fontes reperiuntur, nisi cum casus necessitatis adesset, aut cum de regum vel principum filiis ageretur, quemadmodum in Clementina unica de Baptismo, et eius effectu videre est.

§ 20. Quod autem sacramentum poenitentiae respicit, iam in Rituali Romano sub titulo *de Sacramento Poenitentiae*, cum de sacerdote sermo fit, qui confessiones audit, statutum fuit: *In Ecclesia non autem in privatis aedibus, confessiones audiat, nisi ex causa rationabili, quae cum inciderit, studeat tamen id decenti, ac patienti loco praestare.* Rituale a Pontifice Paulo V confirmatum fuit. Et magnus ecclesiasticae disciplinae instaurator Sanctus Carolus Borromeus tum in instructione sacramenti poenitentiae, tum in monitis ad confessarios, atque in primo suo provinciali Mediolanensi Concilio, id inculcare non praetermisit, quemadmodum in actis Ecclesiae Mediolanensis, editionis civitatis eiusdem part. 1, pag. 11; part. 4, pag. 520, eadem part. 4, pag. 761 et pag. 773 videre est, pag. autem 775. Superioribus regularium inculcat, ut id a subditis eorum exacte adimplendum curent. Cum autem a praedictis confessariis regularibus prolata in medium facultas esset audiendi ubique confessiones fidelium, quam sibi ea ratione asserebant, quod in Pontif. Clement. X bulla *Superna*, nulla loci limitatio fieret, idem ipse Pontif. declaravit: *Nulla facultatem (in praedicta constitutione sua) fuisse tributam regularibus audiendi confessiones sacramentales in privatis domibus, ac proinde minime licere eisdem regularibus cuiusvis ordinis, etc., sacramentum poenitentiae administrare in domibus privatis extra casus a iure permissos.* Quod decretum cum praesulis Fagnani subscriptione editum, variis in locis impressum est, ut in appendice ad synodum Fulginatensem, quae a bon. mem. Iosaphat Baptistelli civitatis eiusdem Episcopo anno 1722 celebrata fuit.

§ 21. Quod pertinet ad communionem paschalem, quae ab unoquoque catholico Paschatis tempore recipienda est, ex praescripto tum decreti Concilii Lateranensis in c. *Omnis utriusque sexus* de Poenitentiis et remissionibus, tum Concilii Tridentini sess. 14, cap. 8, can. 10, nemo est, qui ignoret, praeceptum hoc in propria parochiali ecclesia adimplendum esse, aut in alia ecclesia cum proprii Episcopi vel parochi licentia, secundum varias dioecesium consuetudines. Porro fel. record. praedecessor noster Paulus Papa IV Fratrib. Minoribus privilegium concessit, ut sacram Eucharistiam omnibus Christifidelibus in eorum ecclesiis distribuere possent, excepta tamen die Paschatis Resurrectionis; atque hoc privilegium a sanctae memoriae altero praedecessore Pio Papa V

per communicationem, ut dicitur, ad omnes regulares extensum fuit.

§ 22. Verum quia, secundum praecedentem Eugenii IV constitutionem, paschale tempus, intra quod communionis praeceptum adimplendum est, a Dominica Palmarum initium habet, ac Dominicâ in Albis terminatur; cum exortum dubium fuisset, num licitum regularibus foret intra praescriptum eorumdem dierum terminum Sacram Eucharistiam fidelibus in eorum ecclesiis distribuere; resolutum fuit, die Paschatis nemini distribui posse, ne illis quidem qui intra sanctiorem hebdomadam paschali praecepto in propria parochiali ecclesia satisfecissent; posse quidem regulares aliis paschalis temporis diebus fideles in eorum ecclesiis Sacra Eucharistia reficere haec tamen conditione, ut communione refecti scirent, non ideo se a praecepto illo exemptos esse, ut paschalem in propria parochiali ecclesia communionem recipere deberent. Illustria Congregationis Concilii decreta sunt quibusdam in causis, Senonensi videlicet, Burdegalensi et Mechliniensi, quae a nobis in nostro, de Synodo dioecessana, tractatu, lib. 7, cap. 42, n. 3, relata sunt.

§ 23. Extra paschalem vero communionem, cum in S. Tridentino Concilio, sess. 22, c. 6, de Sacrific. Missae, quae subiicimus, verba legantur: *Optaret quidem sacrosancta synodus, ut in singulis missis fideles astantes non solum spirituali affectu, sed sacramentali etiam Eucharistiae perceptione communicarent, quo ad eos sanctissimi huius sacrificii fructus uberius perveniret*; non defuit, qui ex iisdem verbis deduceret, quod certe et clare inde consequatur, ut in privatis oratoriis, quando in ipsis celebrandi missam facultas est, distribui Eucharistia possit iis, qui missae praesentes ad sunt; neque ad hoc praestandum ullo particulari indulto opus sit. Super huiusmodi quaestionis capite nos in nostra Instit. 34, § 3, disseruimus, inter eas, quas tum, cum Bononiae resideremus, ecclesiae illius archiepiscopatum gerentes, publicavimus: quas quidem institutiones cum italico sermone edidissemus, postea Romae latine redditae atque impressae sunt. Ibi autem expositam paulo ante opinionem retulimus: verum aliam esse subiunximus, quae Episcopi licentiam requirit, ut qui domesticum oratorium domi habet, dum missae in eodem interest, communicare possit. Huiusmodi opinio tum bono rerum ordini, tum Romanae etiam consuetudini sive praxi cohaerens nobis visa est; ac proinde ordinavimus, ne in privato oratorio recipi communio posset ab iis qui in eodem missae intersunt, quam vel saecularis sacerdos, vel sacerdos regularis celebraret, nisi vel nostram vel generalis vicarii nostri licentiam obtinuissent.

§ 24. Neque etiam in praesens voluntas nobis aut ratio est, cur ab hoc systemate rece-

damus. Siquidem, cum nos in magna illa controversia super communione illis distribuenda, qui missae praesentes cum sint, eandem petunt, quae aliquot abhinc annis in Italia exorta fuit, postquam Tridentini Concilii verba retulissemus, atque eorum zelum commendavissemus, qui inter sanctae missae celebrationem communionem recipiunt, ecclesiasticos quoque pastores excitavissemus, ne eucharistico cibo illos fraudarent, qui eiusdem famelici forent; cum, inquam, animadvertissemus, eiusmodi circumstantias dari posse, in quibus vel temporis, vel loci ratione, Episcoporum prudentia opportunum factu existimet, sacram Eucharistiam etiam illi, qui missae interfuit, minime distribui; eo magis, quod, iuxta praesentis temporis disciplinam, libera eidem facultas patet, ut eandem alio loco atque alio tempore recipere possit, ordinavimus, ut in hoc debita proprii superioris praecepto obedientia praestari deberet; cui, qui morem gerere recusasset, nimis manifestum indicium praeberet, quam parum animo dispositus ac paratus esset ad altaris sacramentum recipiendum; quemadmodum in litteris nostris quarum initium est: *Certiores effecti*, et quae in Bullario nostro, tom. 1, n. 64, leguntur videre est.

§ 25. Atque haec sunt, venerabiles fratres, quaecunque in encyclica hac epistola nostra vobis exponere opportunum existimavimus; a quo quidem satis intelligetis, quod, legendis et considerandis apostolicis litteris concessionum oratorii, decessorum nostrorum decretis, harum Congregationum resolutionibus, quae a nobis etiam in praesentia confirmata sunt, nullus amplius litibus et controversiis locus reliquus sit. Verum quia vos illud fortasse nobis responsuros arbitramur, optime quidem haec omnia habere, verum eo difficultatem redire, quod quaecunque decreta, atque ordinata sunt, minime observantur; ne grave vobis sit, hoc per nos reponi, quod si inobservantia ex neglecta brevium lectione et consideratione, aut ex ignorance decretorum ac pontificiarum resolutionum originem habet, nos quidem in hoc nunquam culpandi erimus; idque nunc maxime, postquam, ingravescente licet aetate nostra, et multis ac difficillimis curis assidue nos prementibus, in encyclicam hanc epistolam nostram, quidquid hac super re scire opus erat, inserere non detrectavimus.

§ 26. Quod si vos etiam id praestare curabitis ut in dioecesanis synodis vestris, in vestris item edictis, quae a vobis pro bono dioecesis vestrae regimine publicantur, pontificiorum decretorum ac resolutionum desuper indicatarum observantiam inculcetis; duplex inde bonum exstabit, ut, et vivam in vobismetipsis eorumdem memoriam teneatis; atque ab aliis, aut ignorantiam expellatis, aut eandem, utpote crassam deinceps atque supinam, inexcusabi-

lem reddatis. Hanc agendi rationem, ac normam tenuerunt, atque in praesentia tenent nostri Italiae Episcopi, qui aut pontificiorum decretorum, quae super privatis oratoriis condita sunt, summam in synodis suis inseruerunt, aut in appendice ad ipsas synodos eadem decreta *per extensum* adiunxerunt; quemadmodum in synodo anno 1724 a bon. mem. Cardinali de Via, Arimini habita, in altera an. 1736, celebrata a bonae memoriae Card. Pignatelli, Archiepiscopo Neapolitano, atque etiam in ea, quae anno 1736 habita fuit a venerabili fratre nostro Hannibale Card. Albano, Sabinensi tunc temporis Episcopo, atque in aliis multis, videre est.

§ 27. Non ex eorum numero nos sumus, quibus persuasum sit, omnia in nostra tempora inconvenientia incidere, atque ea praesentibus diebus contingere scandala, quae nunquam praeteritis temporibus evenerint. Satis, superque pro certo habemus, ea, quae hodie fiunt, alio tempore accidisse. Ac ne a proposita re longius recedamus, illud dicemus quod si hodie sacrae leges ad privata oratoria pertinentes a sacerdotibus violantur, propter praesidium, quo nituntur, magnatum saeculi, apud quos cappellani munere inserviunt; idem nono etiam saeculo eveniebat, cum S. Agobardus tunc temporis Archiepiscopus Lugdunensis de eadem re queratur in suo tractatu, de privilegio et iure Sacerdotii, cap. 11. Non tamen idcirco vobis sacerdotalis constantia atque animus deponendus est. Pia ac religiosa Polonorum natio est; et, si quando aliquis abusus in privatis eiusdem oratoriis contingat, cum id magnati, cuius in domo commissus aut introductus est, notum fiat, rationes adducendo et ostendendo, quod per abusus privilegium amittitur, sperare est, ipsum omne suum inobedienti cappellano praesidium certo sublaturum. Et si quando infortunium accideret, ut hac ratione finis non obtineretur, praesto vobis semper spiritualia arma sunt, quibus contra cappellanos uti potestis. Fortasse autem si hac ratione factum esset, quum primum de inconvenienti rescitum fuit; pace omnium dicemus, res non eo progressuras fuisse, in quo nunc statu sunt, sicut ex recursibus ad nos delatis notum factum est, quorum causa ad encyclicam hanc epistolam nostram conscribendam animum adduximus.

§ 28. At enim inconvenientia a privilegiatis et exemptis proficisci vos fortasse dicturos praevidemus, nimirum a regularibus, de quibus in praedicto cursu ad hanc Sanctam Sedem facto plura insinuantur. Nos autem id vobis dicimus, nulla privilegia nec exemptiones esse, quae impedire possint quominus abusus exterminentur.

§ 29. Habebant sine dubio regulares privilegium altaris viatici, et ut super eodem altari

missam ubicunque locorum forent, sine ulla Episcoporum licentia, celebrare possent, quemadmodum in decretali Honorii III, in cap. *In his* de Privilegiis, videre est; a quo deinde privilegio fiebat, ut missam possent celebrare etiam in domibus laicorum, sive super altari viatico, sive super altari fixo, etiamsi laicus privilegium oratorii privati minime haberet; propter eam rationem quod privilegium celebrationis suum vigorem haberet, licet celebrationis locus minime privilegiatus foret. Verum cum Sacrum Tridentinum Concilium in citata sess. 22, in decreto iam citato *de observandis et evitandis in celebratione Missae*, Episcopis praecepisset, ne permittant, ut in privatorum domibus missae celebrentur *a saecularibus aut a regularibus quibuscunque*, eisdemque dedisset facultatem procedendi, tanquam Apostolicae Sedis delegatis, contra refractarios, *Ut delegati Sedis Apostolicae*; atque omnibus privilegiis, exemptionibus et consuetudinibus contrariis, cuiuscunque generis essent, derogasset: *Non obstantibus privilegiis, exemptionibus, appellationibus, ac consuetudinibus quibuscunque*; hinc necessario consequitur, Sacrum Concilium Tridentinum tam praecedentibus altari viatici privilegiis derogasse, quam facultati missam in privatorum domibus, sine Episcopi licentia celebrandi, atque ulterius Episcopum tanquam Sedis Apostolicae delegatum, contra inobedientes procedere posse, etiamsi exempti sint; nulum vero amplius esse privilegium vel exemptionem, quae obstat quaeque impedit, quo minus abusus tollantur.

§ 30. Nihil autem valet ea, quae a quibusdam promovetur, assertio, videlicet Concilium privilegio, de quo agitur, minime derogasse, eo quod illud in corpore iuris inclusum sit; etenim Sacrum Concilium Tridentinum iis etiam derogare privilegiis consuevit, quae in corpore iuris inclusa sunt, nullam etiam de iis expressam mentionem faciendo, sed simpliciter aliquid contrarium ipsis determinando, generali abiecta ad contraria privilegia derogatione, quemadmodum celebris praesul Fagnanus in cap. *Nonnulli*, n. 42 et seq., sub tit. de Rescriptis, ample demonstrat.

§ 31. Quod si forte quis hoc unquam obiceret, concessum saepe ab Apostolica Sede fuisse, atque etiam nunc, post Tridentinum Concilium, altaris viatici usum concedi, fraternitatibus vestris notum esse debet, huiusmodi privilegium in iis locis concedi, ubi Ecclesiae non sunt, aut si sunt, talis haereticorum potentia est, ut in easdem catholici non sine gravi periculo ad audiendam missam convenire possint. Uno verbo praecise necessitati providetur: quod quidem, ut optime perspicitis, ab eo, de quo agimus, casu plane diversum est.

§ 32. Gregorii XIII decessoris nostri privilegium legite, quod anno 1580 Fratribus or-

dinis Praedicatorum provinciae Poloniae concessit, quod Bullario religiosae illius familiae, tom. 7, pag. 192, insertum est: *In quibusdam civitatibus, oppidis et locis provinciae Poloniae tanta haereticorum potentia, et impietas existit, ut Catholicos impune opprimant, nec iisdem Catholicis missas in ecclesiis, quarum raritas in illis partibus existit, audire tuto liceat. Nos supplicationibus tuis in hac parte inclinati, tibi ac pro tempore existenti ordinis Fratrum Praedicatorum provinciae Poloniae priori provinciali, ut licentiam et facultatem dictis professoribus altaria portatilia habendi cum debitis reverentia et honore, super quibus in domibus nobilium civium, incolarum civitatum, oppidorum et locorum dictae provinciae, in quibus, vel Ecclesiae desunt, vel tanta est haereticorum potentia et impietas, ut impune opprimant, in locis ad hoc congruentibus et honestis, per se ipsos missas in praesentia personarum catholicarum celebrare possint, in casibus necessitatis tantum, ita quod eis ad culpam nequeat imputari, concedere valeatis apostolica auctoritate tenore praesentium de speciali gratia indulgemus.*

§ 33. Legite item iam superius citatum Clementis XI decretum, quod maioris etiam commoditatis vestrae gratia, hic adnexum vobis transmittimus; etiamsi, tum cum illud conditum fuit, praeter publicationem eiusdem Romae factam, ad Ordinarios per loca, tam intra quam extra Italiam transmissum fuisse sciamus. Ab ipso autem, absque eo quod nostris rationibus et animadversionibus Nos idem roborandum suscipiamus (quod quidem facere nobis in proclivi esset, cum praestantiorum, inter pontificii iuris peritos, auctorum assertiones ubique in promptu sint), manifeste cognoscere poteritis, subsistant nec ne, amplius portatilis altaris privilegia, quae regularibus concessa fuerunt, et num a Tridentino Concilio eisdem fuerit derogatum. Cognoscetis num permissum regularibus sit, secundam in privato oratorio cuipiam concessio missam celebrare, cum prima iam celebrata est, nec pro secunda huiusmodi missa peculiare indultum adest. Cognoscetis, num in praedictis privatis oratoriis licitum eisdem sit, vel ante auroram, vel post meridiem, missam celebrare; num celebrare eamdem possint diebus iis, qui in indulto excipiuntur. Cognoscetis demum, num, exemptione non obstante, contra delinquentes procedendi potestas vobis sit. Licet autem nulla omnino huiusce rei necessitas sit, illud nos in praesentia decretum confirmamus, ac fraternitatum vestrarum curae committimus, ut pro exacta eiusdem observantia invigiletis; cum minime commendatione dignum sit ad Sedem Apostolicam recurrere, inconvenientia exponendo, nisi prius adhibita cum vigore ea remedia sint, quae ab ipsa Apostolica Sede contra

huiusmodi inconvenientia subministrata fuerunt.

§ 34. In eo qui ad nos factus est recursu, alterius etiam inconvenientis mentio fit quod scilicet sine licentia vestra regulares exorcizent; de hoc tamen nihil dicitur utrum per vos, aut in synodis vestris, aut in vestris edictis decretum fuerit, ne ullus sacerdos vel saecularis vel regularis exorcizare audeat, sive in sua sive in aliena ecclesia, sive intra sive extra coenobium quin prius a vobis approbatus sit, atque ita, quin ante licentiam a vobis obtinuerit. Hoc illud est quod praestari debet quodque ab Episcopis praestari solet, quemadmodum apud Clericatum, de Sacramento Ordinis, dec. 19, n. 42, ubi episcopales synodos affert, videre licet. Quod si nihilominus, postquam a vobis, tam in hac materia quam in alia oratoriorum privatorum, quantum in vobis est, praestitum fuerit, vestra nihilominus praecepta violabuntur, ac poenae a vobis impositae et inflictae negligentur, nequaquam certe nos officio nostro deerimus, ut totam auctoritatem vestram in favorem vestrum interponamus cum nihil antiquius nobis sit, quam ut Episcoporum qui fratres nostri sunt, iura sarta tecta serventur. Interim tam fraternitatibus vestris quam populis curae vestrae commissis apostolicam benedictionem peramanter impertimur.

Datum ex arce Gandulphi, die 2 Iunii 1751, pontificatus nostri anno undecimo.

Oratorium domesticum conceditur advocatis 95 consistorialibus. Bened. XIV, tom. 1, Constitut. 106 incip. *Inter conspicuos*, § 34. Item 96 conceditur officialibus et militibus S. Ianuarii. Idem, Const. 24 incip. *Romanae Ecclesiae*.

Advertenda sunt ea, quae recte tradit Benedictus XIV, Instit. Eccles. 34, § 4, num. 11 et 12 (de qua ipse mentionem ingerit in mox allata Encyclica, § 23), ubi postquam scripsit, non posse vigore indulti, administrari in oratoriis privatis sacramentum poenitentiae ex quo Rituale Romanum tit. *De sacramento poenitentiae*, sic praecise habeat: *In Ecclesia, non autem in privatis aedibus confessiones audiat, nisi ex causa rationabili, quae cum inciderit, studeat tamen id decenti ac patenti loco praestare*. Et dubium movit de Sacramento Eucharistiae, ex quo Concilium Tridentinum, sess. 22, cap. 6, de Sacrificio Missae, sic se praecise exprimat: *Optaret quidem sacrosancta synodus ut in singulis missis fideles astantes, non solum spirituali affectu, sed sacramentali etiam Eucharistiae perceptione communicarent, quo ad eos sanctissimi huius sacrificii fructus uberior proveniret*. Adducens inibi sententiam affirmativam de Clericatis, Sacramento Eucharistiae, decis. 8, ad mensem Februarii, casu primo a n. 34 usque ad finem, ubi fuse probat, posse in ipsis oratoriis Eucharistiam ministrari; et alios doctores, inter quos Quarti, Dianam

et Giribald. credentes ad id opportunam facultatem Ordinarii, tam pro sacerdotibus regularibus quam saecularibus ibi celebrantibus, cui opinioni asserens esse conformem Romae praxim, testatur insuper quod cum de ordine Sacrae Congregationis Concilii, cuius erat secretarius, allocutus fuisset Summum Pontificem Innocent. XIII pro facultate recipiendi Eucharistiam in suo privato oratorio a quadam nobilissima femina, quae propter suas habituales indispositiones nequibat mane se ad ecclesiam conferre, noluit eam dictus Pontifex concedere, nisi limitatam ad tempus infirmitatis, visis prius et ponderatis iuratis medicorum attestationibus. Quamobrem cum ipse esset Archiepiscopus Bononiensis, statuit quod nullus sacerdos sive saecularis, sive regularis, sine sua aut sui vicarii generalis speciali facultate posset ullo modo in dictis privatis oratoriis Eucharistiam ministrare.

- 98 * Nullum ius assistit parochi, ne in oratoriis publicis intra suam parochiam, missa celebretur, ante absolutam missam parochialem, ex decretis S. Congregationis. Institut. Eccles., § 11. Potest tamen id vetare Ordinarius, *dummodo tamen missa in Ecclesia parochiali hora opportuna celebratur*. Quae verba sunt Sac. Congregationis. Ibid., § 12.

- 99 In archiepiscopatu tamen Bononiensi, si oratorium publicum distet a parochiali unum miliare, permittitur haec anticipatio; onere tamen iniuncto cappellano annuntiandi festa de praecepto, Evangelium explicandi, sicut et catechismum ac doctrinam christianam habendi, quod etiam mandatur a Clemente XII in encyclica ad Episcopos Italiae data ann. 1735. Ibidem, § 15 *.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

- 101 Potissima differentia oratorium publicum inter et oratorium privatum in eo posita est, quod illud habere debet ianuam apertam in via omnium usui patenti et a privatorum hominum dominio exempta tantaeque amplitudinis, quanta communiter ab interpretibus iuris ad viae publicae denominationem desideratur. In hoc vero alius non patet aditus, nisi per locum privatum. Gattic. de Orator. domestic., cap. 3, n. 2, et plur. sequent.
- 102 Caeterum si pateat aditus ad oratorium per domus atrium per praedium, aream campumque de alicuius dominio, sed ab immemorabili tempore transitus ille liber fuerit, perinde ac si fuisset per viam publicam, ita ut nulla domino sit facultas transitum illum impediendi, non desinit oratorium illud esse publicum.
- 103 Idem dic, si in nova constructione oratorii, dominus se obligaverit, viam quae ducit ad ipsum, cuique liberam in perpetuum servare. Fagnan. in cap. *In his*, n. 18, de Privileg.; Gattic. de Orator. domestic., cap. 3, num. 3, ubi num. 6 agit de oratoriis, quae intra do-

mos erecta sunt et tamen tanquam publica habentur.

In oratorio publico necessariam esse campanam vulgo traditur. At oratorium non desinere esse publicum, tametsi campana ipsum careat, firmat Gattico, de Orator. domestic., cap. 3, n. 13. « Quot, inquit, in villis praecipue et oppidis reperiuntur oratoria, in quibus publice sacrificium offertur, nec in illis suspensa reperitur ulla, vel minima campanula, quin propterea ab Episcopis interdicantur? At vero huiusmodi defectum nequaquam Episcopi tolerarent, si ex communi iure campana ad constituendum publicum oratorium requireretur. Mihi certe haec multorum Episcoporum tolerantia aequipollens invicto testimonio apparet, cum ex illa evidenter comprobetur, inter necessaria oratorii publici campanam non reputari. Quocirca non iam oratorium propter campanam publicum constituitur, sed ideo campana appenditur, quia iam supponit locum publicum, quo perfecto, signum illud collocatur. Signa etenim rerum, prius in se ipsis res constitutas supponunt, quas nisi perfectas praesupponerent, fallaciter demonstrarent. Si autem dicatur, male a quibusdam Episcopis tolerari oratoria publica absque campana, statim repone-re poterimus, non uniformem ubique regulam posse observari ob diversas circumstantias in diversitate locorum occurrentes. Addam pariter, nullam, quam sciam, ab Apostolica Sede legem latam esse, praecipientem, in oratoriis publicis appendi campanam ac proinde uniuscuiusque Episcopi prudentiae relinqui pro opportunitate hanc, vel exigere, vel non concedere; ac abunde ad discrimen uberius inter Ecclesias et oratoria conservandum, sufficere si quod olim iusserat Ioannes XXII in Extrav. 2 de offic. Custodis, renovaretur, quemadmodum expresse illud renovavit S. Carolus in Concilio provinciali Mediolanensi 4, part. 1, tit. de Campanis, videlicet unam tantum campanam in oratoriis, plures solum in Ecclesiarum campanariis turribus appendi ».

Qua posita opinione, non per hoc quod oratorium non habeat campanam concludi potest, quod non sit publicum, si ianuam habeat in via publica. Recte vero asseri potest publicum esse oratorium si campanam habeat, quia campana non appenditur, nisi oratorium sit publicum.

De eo non levis est controversia, num oratorium publicum, praeter ostium principale in via publica apertum, habere possit aliam minorem ianuam quae privatam domum vel privatam domus atrium respiciens, ingressum non omnibus liberum praebet, sed solis domesticis, in quorum unice gratiam aperitur? Tum etiam quaeritur num in oratorio publico fenestras in parietibus effingi queant, ut e privatis cubiculis domestici in oratoria respicere, atque

ita a reliquis omnibus separati, missae ac orationi assistere et vacare possint? Negativam in utraque quaestione opinionem tenent Barbosa ad Conc. Trident., sess. 22, c. 8, n. 21, de Reform.; Amostaz de Causis piis, lib. 5, cap. 10, num. 15 et seq. At pro affirmativa sententia, in una itemque altera quaestione est, concurrente, vel lege foundationis, vel privilegio apostolico, vel usu immemorabili; Gattic. de Orator. domestic., cap. 3, n. 8 et 9, ubi inter alia in confirmationem huius suae affirmativae sententiae, affert synodum Beneventanam anni 1567, tit. 5, cap. 2, in quo habetur: *Aedificationem et usum oratoriorum ita Episcopi, cum id illis iusta de causa concedendum visum fuerit, concedant, ut praeter fores per*

quas a privatis domibus ad ea itur, alias item habeant, quibus a via publica, omnibus etiam aditus pateat.

De oratoriis privatis consule, ubi res postulat pluries laudatum Gatticum, qui hoc argumentum illustravit. Illud vero hic praetereundum haud est quod S. M. Benedictus XIV in epistola data 2 Iunii 1751 ad primatem etc. Poloniae a § 20 ad § 26 declaravit, in hisce privatis oratoriis administrari haud posse sacramenta poenitentiae et eucharistiae etiam extra tempus paschale, comprehensis etiam regularibus exemptis. Quocirca amplecti amplius nequit opinio, quam auctor n. 45 tenet, quod scilicet possint in iis dicta sacramenta administrari.

ORDO, ORDINARE

PARTITIO ARGUMENTI

ORDO, ORDINARE: 1. quoad ordinis in genere et in specie essentiam, numerum, institutionem, materiam et formam; 2. quoad tempora faciendarum ordinationum, et qualitates ordinandorum; 3. quoad facultatem praelatorum ordinandi suos vel alienos subditos, et concedendi litteras dimissorias; 4. quoad culpam et poenam male ordinantium et ordinatorum.

ARTICULUS I. Quoad ea quae concernunt ordinis in genere et in specie essentiam, numerum, institutionem, materiam et formam.

SUMMARIUM. I. Ordo sumitur dupliciter, et quomodo? - 2. Ordo quid sit? - 3. Ordines secundum theologos magis communiter sunt septem, et enumerantur. - 4. Ex dictis septem ordinibus quatuor primi nuncupantur minores, et non sacri, et tres ultimi nuncupantur maiores, et sacri, et quare? - 5. Subdiaconatus in primitiva Ecclesia non connumerabatur inter ordines sacros, bene tamen nunc. - 6. Secundum autem canonistas magis communiter sunt novem, et assignantur. - 7. Et hoc non sine mysterio, sed ad formam coelestis hierarchiae, et iuxta novem ordines seu choros angelorum. - 8. Quod prima tonsura non sit ordo proprie dictus, neque sacramentum, qui doctores teneant? - 9. Adducitur pro hac sententia fortis textus ex can. *Illud* 1, dist. 77. - 10. Adducuntur etiam ad id varii textus Concilii Tridentini cum declaratione Sacrae Congregationis eiusdem Concilii. - 11. Oppositam sententiam, scilicet quod prima tonsura sit ordo proprie dictus, qui doctores teneant? - 12. Adducitur pro hac sententia satis validus textus ex cap. *Cum contingat* 11 de Aetat. et qualit. - 13. Canonistarum sententiae videtur clare adhaesisse Sixtum V in Constit. 91 incip. *Sanctum et salutare*. - 14. Et hanc canonistarum sententiam probavit etiam Sacra Congreg. Episcoporum et Regular. - 15. Eandem sententiam apertius probavit Sacra Congr. Concilii. - 16. Quod episcopatus non sit ordo proprie dictus, simpliciter et adaequate distinctus ab ordine presbyterali, qui doctores teneant, et quanam sit praecipua eorum ratio? - 17. At vero episcopatus probabilis est ordo sacramentalis ab ordine presbyterali, realiter et adaequate distinctus. - 18. Respondetur ad rationem adversariorum. - 19. Omnes et singuli vero ordines sunt verum ac proprie dictum sacramentum. - 20. Per hoc tamen, quod singuli ordines sint sacramenta, non valet inferri, quod sacramenta sint plura, quam septem, quia omnes et singuli ordines consti-

tuunt unum duntaxat sacramentum ordinis ut sic, unitate ordinationis et finis. - 21. Ita etiam characteres particulares singulorum ordinum insimul constituunt unum duntaxat characterem totalem et completum ordinis ut sic. - 22. Prima tonsura, quae secundum theologos non est ordo, sed dispositio ad ordinem, definitur. - 23. Secundum canonistas, qui tenent primam tonsuram esse ordinem, aliter definitur. - 24. Quanam sit materia et forma primae tonsurae secundum canonistas? - 25. Dicitur notanter secundum canonistas, quia secundum theologos, cum prima tonsura non sit ordo, non constat materia et forma proprie dicta. - 26. Prima tonsura secundum canonistas est ex institutione Christi, tradente apostolo Petro, in Ecclesia derivata. - 27. Secundum theologos autem prima tonsura est ex institutione Ecclesiae, et assignatur occasio seu motivum huius institutionis. - 28. Ostiarius quid sit? - 29. Quae eius materia et forma? - 30. Quando fuerit institutus? - 31. Lectoratus quid sit? - 32. Quae eius materia et forma? - 33. Quando fuerit institutus? - 34. Exorcistatus quid sit? - 35. Quae eius materia et forma? - 36. Quando fuerit institutus? - 37. Acolythus quid sit? - 38. Quae eius materia et forma? - 39. Quando fuerit institutus? - 40. Subdiaconatus quid sit? - 41. Quae eius materia et forma? - 42. Quando fuerit institutus? - 43. Diaconatus quid sit? - 44. Quae eius materia et forma? - 45. Quando fuerit institutus? - 46. Adducitur et solvitur notabilis obiectio de materia subdiaconatus et diaconatus, ad n. 47. - 48. Presbyteratus quid sit? - 49. Quae eius materia et forma? - 50. Quando fuerit institutus? - 51. Episcopatus quid sit? - 52. Quae eius materia et forma? - 53. Quando fuerit institutus? - 54. Contactus physicus materiae remotae cuiusque respective ordinis est necessarius necessitate praecepti. - 55. An autem sit etiam necessarius ad valorem ordinis? concluditur affirmative, ad n. 56. - 57. Sufficit tamen contactus physicus mediat. - 58. At non sufficit contactus moralis. - 59. Adducitur et solvitur obiectio. - 60. Affertur et solvitur instantia, prima responsione, ad num. 61. - 62. Quoties rationabile dubium emergit de valore sacramenti, reiterandum est sub conditione. - 63. Affertur secunda responsio ad supradictam instantiam. - 64. An sit ne-

cesse ad valorem ordinis, ut contactus materiae fiat simul physice cum prolacione formae, ad num. 65. — 66. Episcopus ordinans debet per seipsum porrigere

materiam tangendam ab ordinandis. — 67. Affertur compendiosa conclusio doctiss. P. La Croix. — 68. Alia ad rem, ad n. 75.

1 Ordo sumitur dupliciter. Primo, velut *active*, sumitur ordo pro ipsa actuali ordinatione seu actione, qua alicui confertur ordo seu potestas aliqua spiritualis in Eccles. circa Eucharistiam; et hoc modo acceptus ordo, est unum ex sacramentis novae legis. Secundo, quasi *passive*, sumitur ordo pro statu seu gradu potestatis et ministerii sacri circa Eucharistiam: et hoc modo acceptus ordo, non est sacramentum, sed est effectus et res sacramenti seu sacrae ordinationis. Sic v. g. presbyteratus sumitur, vel pro ipsa actuali ordinatione alicuius in presbyterum, et sic est sacramentum; vel pro gradu seu potestate sacerdotali, quam quis acquisivit vi ordinationis suae in presbyterum, et ratione cuius potest valide consecrare et absolvere, et hoc modo presbyteratus non est sacramentum, sed potius effectus, seu quid consequens ad sacramentum ordinis presbyteratus iam peractum et sibi collatum. Unde, ut vides, gradus, status seu potestas sacerdotalis est res permanens; sacramentum vero ordinis presbyteratus, seu ipsa actualis ordinatio in presbyterum est res transiens; et sic salva proportionem dic de aliis ordinibus.

2 Ordo, seu sacra ordinatio est *Sacramentum novae legis initerabile, quo subiecto capaci cum impressione characteris spiritualis potestas confertur ad sacramentum Eucharistiae conficiendum, aut circa illud ministrandum. Est in re communis.* Et convenit cum illa longiore definitione, quam tradit Scotus in 4, dist. 24, qu. unic., § *De tertio* dicens: *Ordinatio est institutio alicuius in gradu Ecclesiae praeeminenti, cui convenit aliquod ministerium circa Eucharistiam exhibendum, facta a ministro idoneo certa verba proferente, et simul cum intentione debita ministerium gradus illius aliquo signo visibili repraesentans, ex institutione divina efficaciter signans gratiam praeeminentem, qua ordinatus digne aliquod ministerium exsequatur.*

3 Ordines, secundum theologos magis communiter, sunt septem, scilicet ostiarius, lectoratus, exorcistatus, acolythatus, subdiaconatus, diaconatus et presbyteratus seu sacerdo-

tium. Ita Magister sententiarum, in d. dist. 24, et alii passim ¹.

Et quamvis omnes dicti septem ordines sint ⁴ aliquid sacrum deputatumque ad cultum divinum; tamen quatuor primi nuncupantur minores, et non sacri, et tres ultimi duntaxat dicuntur maiores et sacri, ut habetur in cap. *A multis* 9 de Aetat. et qualitat. Primi quatuor dicuntur *minores* ob minus et remotius officium, ad quod circa Eucharistiam exercendum deputantur; et *non sacri*, non per hoc, quod quasi nihil sacrum sint aut contineant, sunt enim et ipsi verum sacramentum, prout colligitur ex Conc. Florentino in decreto unionis, et Tridentino sess. 23, cap. 2, et can. 2, et tenent omnes; sed dicuntur *non sacri*, ad differentiam ordinum maiorum, qui per excellentiam, ob rationes mox afferendas, appellantur *sacri*; et ipsis ordinibus minoribus tales rationes non competunt. Tres autem ultimi dicuntur *maiores et sacri*. Primo ex eo, quod per eos ordinati ad maius et proximius officium circa sacram Eucharistiam exercendum deputentur; sacerdos scilicet ad sacram Eucharistiam conficiendam, diaconus ad eam dispensandam et tractandam in vasis, et subdiaconus ad eius materiam subministrandam. Scotus in 4, dist. 24, art. 2, lit. D, ut ex ipso notat Mastrius, Theol. moral., disp. 19, n. 5, et alii passim. Et secundo ex eo, quod in Ecclesia Latina dicti tres ordines sacri habent adnexum votum perpetuae castitatis, et obligationem recitandi divinum officium, quibus homines specialiter Deo consecrantur. Sic doctores communiter.

Fatendum tamen est quod subdiaconatus in ⁵ primitiva Ecclesia non fuerit connumeratus inter ordines sacros, ut expresse habetur in can. *Nullus in Episcopum* 4, dist. 60, ubi dicit Urbanus I ²: *Sacros autem ordines dicimus diaconatum et presbyteratum. Hos siquidem solos primitiva legitur habuisse Ecclesia*; et refertur in cap. *A multis* 9 de Aetat. et qualitat., ibi: *Siquidem Urbanus Papa primus decrevit ut nullus in Episcopum, nisi in sacris ordinibus religiose vivens inventus fuerit, eli-*

¹ Animadvertit hic primum, in Ecclesia Graeca quinque tantum ordines in usu esse, nempe Episcoporum, presbyterorum, diaconorum, hypodiaconorum seu subdiaconorum, et lectorum. Audiatur S. Ioannes Damascenus, qui Dial. adv. Manich. *Principium*, inquit, *de ordine quoque dicitur, in quo prima dignitas lector est, deinde subdiaconus, post diaconus, post presbyter, atque ita demum Episcopus.* Neque alios ordines percenset Constantinopolitanum IV Concilium, seu Oecumenicum VIII anno 869 celebratum, can. 5. Equidem Innocent. IV, Ep. ad Othonem Tusculanum Episcopum,

praecepit ut Episcopi Graeci, secundum morem Ecclesiae Romanae de caetero conferrent. Verum illud Innocentii praeceptum nonnisi spectabat ad Graecos in Cypro tunc Venetis subditi, ubi Otho eius legatione fungebatur, degentes. Caeterum neque in Concilio Florentino hac de re lis mota est, neque Clemens VIII in sua super ritibus Graecorum instructione quidquam innovari iussit.

² Error facti est in hac Innocentii III decretali; neque enim caput illud *Nullus*, Urbani I est, sed II, in Concilio Beneventano an. 1091.

gatur; sacros, inquit, ordines diaconatum dicimus et presbyteratum; hos siquidem solos primitiva Ecclesia legitur habuisse. Et revera subdiaconis licuit habere uxores usque ad tempora Gregorii primi¹, ut patet in c. *Ante triennium* 1, dist. 31, ubi cum olim promoverentur subdiaconi, non promissa continentia, et licite uterentur uxoribus et beneficiis; et Pelagius Papa postea edidisset constitutionem, in qua praecise prohibuit, ne subdiaconi suis uxoribus commiscerentur; Gregorius illius successor revocavit illam constitutionem, tanquam duram et incompetentem, statuitque, ut subdiaconi, qui tunc erant, inviti non cogerentur; at in futurum nemo ad subdiaconatum promoveretur, nisi continentiam voveret, ut notat Fagnan. lib. 1 Decr., in cap. *Nuper* 4 de Bigamis non ordinandis, n. 33. Hinc ex tunc subdiaconatus pro sacro ordine usque nunc fuit ab omnibus semper habitus, ut expresse habetur in cap. *Miramur* 7 de Servis non ordinandis, ibi: *Nam licet sacer ordo non reputaretur in Ecclesia primitiva; tamen a Constitutione Gregorii atque Urbani secundum moderna tempora sacer gradus minime dubitatur.* Et hoc etiam decisa habetur in cit. c. *A multis* 9 de Aetat. et qualit.

6 Secundum autem canonistas magis communiter, ordines sunt novem, videlicet septem mox assignati, et prima tonsura ac episcopatus, de quibus omnibus fit mentio in c. *Cleros* 1, dist. 21, sequentibus verbis: *Quorum* (clericorum gradus et nomina sunt haec) *ostiarium, psalmista* (per hunc intelligendo cum Glossa ibidem initiatum prima tonsura), *lector, exorcista, acolythus, subdiaconus, diaconus, presbyter, Episcopus.* Et hoc non sine mysterio, sed ad formam coelestis hierarchiae, et iuxta novem ordines, seu choros angelorum².

8 Quod prima tonsura non sit ordo proprie dictus, neque sacramentum, tenent expresse Magister sententiarum, S. Thomas, S. Bonaventura, et Scotus in 4, dist. 23, qu. unic., in fine, et theologi fere communiter, et ex canonistis tenet Archidiaconus in can. *Cleros* 1, dist. 21, n. 16; Bellamera ibidem, num. 4; Vincentius cap. *Cum contingat* 11 de Aetat. et qualit. praeficiend.; Pirhing lib. 1 Decret., tit. 11, n. 1; Sanig. ibid., cap. 1, n. 9; Card. de Luca t. 2, disc. 60, de Regularibus, n. 12; Aloysius Riccius in Praxi fori ecclesiast., part. 3, resolut. 234, n. 7, et 235, num. 2; Pignatell. tom. 2, consult. 66, n. 11, et tom. 8, consult. 146, n. 7, cum aliis ibi citatis.

Et pro fundamento adducitur satis validus 9 textus in c. *Illud* 1, dist. 77, ubi Caius Papa sic expresse habet: *Ad ordines ecclesiasticos sic ascendant in Ecclesia, qui ordinari merentur; id est si quis Episcopus esse meretur, sit primum ostiarius, deinde lector, postea exorcista, inde sacretur acolyth., demum vero subdiac., deinde diaconatus et postea presbyter, et exinde, si meretur, Episcopus ordinetur.* Unde si, ut vides, ostiarius ponitur pro primo ordine, clarum stat quod nullus alius ordo antecedit; arg. c. *Ioseph* 5 de Verbor. signif., et l. *Proximus* 62 ff. eodem; adeoque prima tonsura, quae antecedit ostiariatum, et est minor illo, non est ordo proprie dictus, nec sacramentum. Et concordat can. *A subdiacono* 5, dist. 93, ubi distincte enumerantur singuli ordines et gradus Ecclesiae, et tamen nulla fit mentio primae tonsurae seu psalmistatus, quod fieri non potuisset, si esset proprius ordo.

Et omissis, brevitatis gratia, variis aliis sacris canonibus, qui videri possunt apud Fagnanum in cap. *Cum contingat* 11 de Aetat. et qualit., a n. 13 ad 35, colligitur clare ex variis textibus Conc. Trid., et signanter in c. 2, sess. 23, de Sacramento ordinis, ubi enumerat sigillatim omnes ordines, nec tamen inter eos reponit primam tonsuram. Imo non solum non reponit inter ordines ipsam primam tonsuram, sed insuper hanc aperte ab ordinibus secernit, separatim ipsam uti quid diversum ab illis, et tanquam quid praevium ad eos referendo, ibi: *ita distributi, ut qui iam clerici tonsura insigniti essent, per minores ad maiores ascenderent.* Et similiter primam tonsuram tanquam quid diversum ab ordinibus secernit expressis verbis, cap. 2, sess. 14, de Reform., ibi: *Ad aliquos sacros aut minores ordines, vel primam tonsuram promovere, etc.*; et in cap. 6, sess. 23, de Reform., ibi: *Nullus prima tonsura initiatus, aut etiam in minoribus ordinibus constitutus.* Ubi, ut vides, Concilium utitur dictione alternativa *aut*, quae ponitur inter diversa. Et quod talis fuerit mens ipsius Concilii, scilicet primam tonsuram inter ordines non connumerari, pluries declaravit Sacra Congr. dicti Conc. interpretes, ut refert Fagn. in cit. c. *Cum contingat*, n. 37 et 38, de Aetat. et qualitate praeficiend.

Oppositam tamen sententiam, scilicet quod 11 prima tonsura sit ordo proprie dictus, tenent expresse Glossa in cit. c. *Cleros* 1, dist. 21, verb. *Psalmista*, et in cit. cap. *Cum contingat* 11

¹ Varia in Occidente etiam ante M. Gregorii tempora super subdiaconorum coelibatu disciplina fuit. Confer Francisci Antonii Zaccaria, Historiam polemicam coelibatus, Romae 1774 editam, pag. 254 sequent.

² Si Psalmista inter ordines numeratur, quidni et catechistae, fossiores, parabolani, idque genus alii, vel

uti ordinum gradus in veterum scriptis indicati ordinibus ascribantur? Dicendum igitur ea fuisse officiorum nomina, non ordinum, ne admittere cogamur in antiqua Ecclesia ordines fere innumeros; quod, inquit Benedict. XIV de Syn. dioec., l. 8, c. 9, nemo facile credit.

de Aetate et qualitate, verb. *Abbati*; et Abbas ibid., num. 1; Ioann. Andreas, num. 12; Hostiens., num. 2; Butrius num. 6, et latissime Fagnanus, num. 45 et sequentibus, dicens hanc esse communem canonistarum; et ex theologis eidem astipulari Maiorem in 4, dist. 24, qu. 1, col. 2: Ioann. Echium in Homilia de ordinibus; Angelum in verb. *Ordo primo*, n. 1, clericalem tonsuram vocantes ordinem, Alcuinum lib. de Divinis officiis, c. 33, in 3 tom. Bibliothecae sacrae. Quam etiam (inquit Fagnanus ibidem) secuta est Rota multoties, et praesertim dec. 731, num. 5 et 6, part. 1 divers., et dec. 50, part. 5 recent. dec. 5, num. 5.

- 12 Et pro fundamento huius sententiae adducuntur plurimi sacri canones, variaeque non spernendae rationes, quarum universi viginti duas affert Fagnanus, loc. cit., a n. 46 ad 118, et deinde a num. 119 ad 135 respondens ad fundamenta adversariorum. Praecipuum autem, et satis validum fundamentum desumitur ex cit. cap. *Cum contingat* 11 de Aetat. et qualitat. praeficiend., ubi expresse legitur definitum, quod *per primam tonsuram iuxta formam Ecclesiae datam, clericalis ordo conferatur*, adeoque cum clara habeatur decisio iuris pro sententia canonistarum, standum est litterae canonis, et non expositioni et interpretationi theologorum dicentium, quod ibi et alibi sumatur ordo solum large et improprie; nam verba, cum possunt, debent intelligi secundum suam propriam significationem; leg. *Non aliter* 69 ff. de Legatis 3. Tum quia Papa Innocentius III fuit specialiter ibi interrogatus a Rothomagensi Archiepiscopo: *An clericatus ordo in tonsura huiusmodi* (id est per abbates Benedictinos suis regularibus collata) *conferatur?* et ad hanc interrogationem ipse Pontifex respondit sine alia limitatione affirmative, nempe quod *per primam tonsuram iuxta formam Ecclesiae datam a talibus clericalis ordo confertur*. Atqui haec responsio simul, et decisio apostolica fuisset inepta, si nomine *clericalis ordinis* voluisset intelligi duntaxat *ordinem* large et improprie dictum, cum responsio debeat correspondere interrogationi; l. *Stipulatio* 1, § 1 et 2, ff. de Verbor. obligationibus, l. *Is qui* 12, § 10, ff. Quod vi aut clam; c. *Inter dilectos*, iuncta Glossa, verb. *Petitio-nis*, de Fide instrument.

- 13 Canonistarum sententiae videtur clare adhaesisse Sixtum V in Const. 91 incip. *Sanctum et salutare*; ubi primam tonsuram appellat clericalem characterem, ibi: *Ad suscipiendum clericalem characterem, aliosque ordines*. Si enim per primam tonsuram insignitur quis clericali characterem, stat clarum, quod prima tonsura est ordo sacramentalis, ut aperte indicat illa dictio *aliosque*, cum ex propria vocabuli significatione dictio *alius* stet implicative, et sic

repetitiva similium; Clement. 2 de celebrat. Missar., et Glossa in can. *Hinc etenim*, v. *Aliarum*, 49 dist. Idipsum etiam videtur innuere Conc. Trid., sess. 23, cap. 2, de Sacramento ordinis, illis verbis: *Qui iam clericali tonsura insigniti essent*, ubi per *ly insigniti*, designatur impressio characteris in anima recipientis tonsuram, et suadent similia verba Apostoli impressionem characteris denotantia; 2 Cor. 1, ibi: *Qui unxit nos Deus, qui et signavit nos*; et ad Ephes. 1, ibi: *In quo signati estis Spiritu praemissionis sancto*. Unde etiam prima tonsura, ad instar caeterorum ordinum, est initerabilis, ut censuit Sacra Congreg. Conc. apud Fagnan., l. c., n. 118, et tenent etiam theologi; tum qui nullum sacramentum praequirunt de necessitate praecepti characterem confirmationis, nisi sacramentum ordinis S. Thomas in 4, dist. 34, qu. 1, art. 2, qu. 8, et alii; sed prima tonsura requirit characterem confirmationis, ut statuit Tridentinum, sess. 23, cap. 4, de Reform. Ergo tonsura est ordo sacramentalis.

Et hanc canonistarum sententiam probavit 14 etiam Sacra Congreg. Episcoporum et Regularum. Nam, ut refert Fagnanus l. c., n. 117, cum ei relatum fuisset Episcopum Cavensem declarasse quemdam clericum primae tonsurae fori privilegio privatum, eo quod tonsura non imprimeret characterem, Sacra Congregatio binis litteris videlicet 12 Maii 1620 et 16 Novembris 1621 eidem Episcopo iniunxit, ut decretum illud revocaret et obliteraret, si in eo contineretur declaratio, quod prima tonsura characterem non imprimeret, et in posterum a similibus declarationibus abstineret.

Eandem sententiam apertius probavit Sacra 15 Congreg. Conc. Siquidem consulta: *An abbas habens iurisdictionem quasi episcopalem, si aliis, quam regularibus sibi subditis, primam tonsuram conferret, censeretur saltem impressisse characterem; adeo ut taliter tonsuratus, non iterum tonsurari deberet?* Respondit: *impressum esse characterem, et ita tonsuratum, tonsurari iterum non debere*. Hactenus Fagn. l. c., num. 117 et 118, qui postea sub n. 132 subiungit, quod cum Sacra Congr. dixit, tonsuram a Concilio non haberi pro ordine, seu Concilium primam tonsuram non connumerare inter ordines, iuxta notata supra, n. 8, in fine, voluit dicere Concilium non definivisse tonsuram esse ordinem, et ideo illam non comprehendisse explicite minorum ordinum appellatione: et certe si Concilium hoc definivisset, Congregatio eiusdem Concilii interpretes non declarasset in clericali tonsura imprimi characterem, prout declaravit apud ipsum Fagnan. l. c., n. 118, et patet ex adductis hic in principio huius n. 13.

Quod episcopatus non sit ordo proprie dictus 16 simpliciter et adaequate distinctus ab ordine

presbyterali, docent omnes illi theologi, qui tenent ordines esse tantum septem. Et fundamentum praecipuum, et ratio huius sententiae est, quia per omnem ordinem confertur potestas in corpus Christi verum, et ordines distinguuntur per diversas potestates et ministeria in ordine ad sacramentum et sacrificium corporis et sanguinis Christi; atqui per episcopatum non confertur ulla specialis et distincta potestas in corpus Christi verum, cum Episcopus nullam habeat potestatem in corpus et sanguinem Christi, quam non habeat quilibet presbyter seu sacerdos; ergo episcopatus non est ordo proprie dictus simpliciter et adaequate distinctus ab ordine presbyterali.

17 At vero episcopatus probabilius est ordo sacramentalis, ab ordine presbyterali realiter et adaequate distinctus. Sic Hostiens. in cit. cap. *Cum contingat*, num. 6, de Aetate et qualitat., quem ibi sequuntur Ioann. Andr. Butrius, Card. Ancharanus, Abbas, et caeteri omnes canonistae; Gloss. in prooem. sexti decretal., verb. *Episcopus*; Gloss. unic. in cap. *Sollicitudo*, et ibi etiam Praeposit. num. 4, dist. 12; Gloss. in Clementin. *In plerisque*, verb. *Aliquid*, de Election.; Praepositus in cap. *Cleros* 1, dist. 21, num. 9; Fagnan. in cap. *Requisivit* 1 de ordinatis ab Episcopo qui renuntiavit episcopatu, et ibi canonistae communiter, teste Card. ibid., num. 1; Barbos. de offic. et potest. Episcop., part. 2, alleg. 1, n. 18, ubi pro hac sententia citat plusquam 18, etiam ex theologis quos sequuntur alii moderniores cum La Croix, lib. 6, part. 2, n. 2209; Sporer tom. 3, part. 1, cap. 5, sect. 2, n. 27; Henno tom. 2, tract. 7, de Sacramento ordinis, qu. 3, conclus. 2; Aversa qu. 2, sect. 7; Illung num. 18, alique plures contra torrentem aliorum theologorum, vide verb. *Episcopatus*, a num. 1 ad 5, ubi late probatur haec sententia⁴.

18 Ad rationem autem adversariorum, quando dicunt, quod per episcopatum non confertur ulla specialis et distincta potestas in corpus Christi verum, cum Episcopus nullam habeat potestatem in corpus et sanguinem Christi, quam non habeat quilibet presbyter seu sacerdos; respondetur, negando totum id absolute, quia episcopatus mediate saltem dicit specialem et distinctam potestatem in corpus Christi verum, quatenus constituit legitimos Eucharistiae ministros ipsos presbyteros seu sacerdotes; si enim diaconatus est ordo, quia continet potestatem serviendi sacerdoti, quare non erit ordo episcopatus, qui continet potestatem ordinandi sacerdotem? Tum quia episcopatus continet specialem et distinctam eminentiorem potestatem ad exercendas actiones sacramen-

tales, quas simplex sacerdos exercere non potest, nimirum conferendi sacramenta confirmationis et ordinis.

Ordines et singuli veri ordines sunt verum¹⁹ ac proprie dictum sacramentum. *Communis* inter Catholicos. Et quidem quod presbyteratus sit verum sacramentum novae legis a Christo Domino institutum, est de fide in Conc. Trid., sess. 23, can. 3, ibi: *Si quis dixerit, ordinem, sive sacram ordinationem non esse vere et proprie sacramentum a Christo Domino institutum... anathema sit*. Quod autem caeteri alii veri ordines sint vere et proprie sacramenta novae legis, colligitur ex Concilio Florentino in decreto unionis, ubi postquam dixit, ordinem in genere esse sacramentum, ponit sub ordine, tanquam speciem sub genere, diaconatum, subdiaconatum et reliquos; quod autem convenit generi, convenit et speciei, adeoque si ratio sacramenti competit ordini ut sic, competit etiam diaconatui, subdiaconatui et reliquis veris ordinibus. Quod et clarius desumitur ex Concilio Tridentino, cit. sess. 23, canon. 3, ubi, ut patet ex propriis verbis supra adductis, tradit indefinite, ordinem esse verum sacramentum, ibi: *Si quis dixerit ordinem, sive sacram ordinationem, non esse vere et proprie sacramentum, etc.*, adeoque omnis verus ordo est sacramentum; dicendo enim *Ordo est sacramentum*, censetur dicere *Omnis ordo est sacramentum*, cum propositio indefinita aequivaleat universali; tum quia singuli ordines habent suam propriam materiam et formam, imprimuntque suum specialem ac diversum characterem ab aliis, ac sunt omnes irreiterabiles, quod aperte demonstrat omnes et singulos esse vere et proprie sacramenta.

Per hoc tamen, quod singuli ordines sint sacramenta, non valet inferri, quod sacramenta²⁰ sint plura, quam septem, per illam vulgarem argumentationem, quod si singuli ordines sunt sacramenta, ergo universim sunt plura sacramenta, quam septem, nempe tredecim in sensu theologorum admittentium septem ordines, et quindecim in sensu canonistarum admittentium novem ordines. Non valet, inquam, sic inferre: quia quando dicitur *ergo universim sunt plura sacramenta, quam septem*, distinguitur consequens; sunt plura, quam septem quoad speciem infimam, conceditur consequentia, et negatur absurditas; sunt plura, quam septem quoad speciem subalternam, seu genus proximum, negatur consequentia; quia omnes ordines constituunt unam solam speciem subalternam sacramenti in genere; et in ordinaria sacramentorum divisione, et numero, omnes et singuli ordines continentur sub unico membro, seu sub unica ratione sacramenti ordinis

⁴ E. R. Quinimo nullus fere hodie inter theologos reperitur, qui episcopatum verum esse ordinem, eumque a presbyteratu distinctum, inficietur.

ut sic, tanquam in sua specie subalterna sacramenti in genere continente sub se species infimas, sic inter se ordinatas, ut omnes reliqui ordines referantur seu ordinentur ad unum presbyteratum, tanquam complementum, et ad SS. Eucharistiam, velut finem principalem, et sic omnes et singuli ordines constituunt unum duntaxat sacramentum ordinis ut sic, unitate ordinationis et finis, in quantum omnes ordinantur ad unum sacerdotium et SS. Eucharistiam.

- 21 Et hac eadem ipsissima ratione characteres particulares singulorum ordinum insimul constituunt unum duntaxat characterem totalem et completum ordinis ut sic. Ita doctores communiter.

- 22 Prima tonsura, quae secundum theologos non est ordo, sed dispositio ad ordines, definitur, *quod sit signum distinctivum ministrorum Ecclesiae a plebe communi*. Sic in re

- 23 communis theologorum. Secundum canonistas autem, qui tenent primam tonsuram esse ordinem, definitur, quod sit *potestas, per quam tonsuratus potest officium canere in Ecclesia Dei, et redditur capax beneficii ecclesiastici, et privilegiorum clericalium*. Sic in re communis canonistarum, arg. can. *Psalmista* 20, dist. 23, et Pontifical. Roman., tit. *de Degradatione*, ubi cavetur, quod Episcopus dicat clerico degradando: *Quod ore cantasti, corde non credidisti, nec opere complexisti; ideo officium cantandi in Ecclesia Dei a te amovemus*.

- 24 Materia remota primae tonsurae secundum canonistas est superpelliceum; proxima autem est traditio et acceptatio ipsius superpellicei. « Forma sunt illa verba prolata ab ordinante: *Induat te Deus novum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia et sanctitate veritatis*. Sic Fagn. lib. 1 Decretal., in cap. *Cum contingat* 11 de Aetat. et qualit., n. 87; Reiffenst. lib. 1 Decret., tit. 11, num. 20, et alii passim. Seu secundum abbatem et Hostiensem, in cit. c. *Cum contingat*, sunt illa verba desumpta ex cit. cap. *Psalmista*, ibi: *Vide, ut quod ore cantas, corde credas, et quod corde* 25 *credideris, operibus compleas*. Dicitur autem secundum canonistas, quia secundum theologos, cum prima tonsura non sit ordo, non constat materia et forma proprie dicta, et secundum ipsos abscissio capillorum stat loco materiae, et loco formae stant verba illa a praelato tonsurante, et a tonsurando simul prolata: *Dominus pars haereditatis meae et calicis mei; tu es qui restitues haereditatem meam mihi*.

- 26 Prima tonsura secundum canonistas est ex institutione Christi, tradente apostolo Petro, in Ecclesia derivata. Colligitur ex Conc. Triburiensi, cap. 2, tom. 7 Concil., pag. 151, col. 2, in impressione Parisien., ubi sic legi-

tur: *Si quis irreverens timorem Domini postponens in servos eius saevire praesumpserit, quos ipse prae caeteris sibi segregavit, et coronae suae similitudinem tradente Apostolorum principe gestare fecit, sortemque illorum se constituit, sicut de iis scriptum est: Ego haereditas eorum, et Dominus haereditas mea est*. Cuius rei etiam fit mentio in Epistola Aniceti Papae relata in can. *Prohibete* 21, dist. 23; et S. Isidorus lib. 2 de offic. Ecclesiae, cap. 4, scribit hunc usum tonsurae in Ecclesiam evangelicam et personas ecclesiasticas fuisse derivatum ex tonsura Nazaraeorum, qui in lege veteri radebantur in signum cuiusdam devotionis, et hoc ritu fuisse tonsos Ezechielem, ut dicitur cap. 5 suae prophetiae, et Priscillam, Aquilam et Paulum in Actibus Apostolorum, c. xviii, ut quemadmodum Nazaraei in veteri lege divino cultui mancipati crine praeciso innovabantur, sic etiam clerici eorum ritu suam innovationem denotent. Unde ex huiusmodi antiquitate colligunt canonistae, primam tonsuram, non ex institutione Ecclesiae, sed divina traditione ad nos pervenisse; ac proinde sacramentum esse. Fagn. l. c., n. 84, et alii canonistae passim.

Secundum theologos autem prima tonsura 27 est ex institutione Ecclesiae, et occasionem huius institutionis refert S. Germanus in Theorica rer. Eccl., prout habetur in tom. 4 Bibliothecae antiquorum PP., quod cum divus Petrus Antiochiae Christum crucifixum maximo cum ardore praedicaret, quidam perversi hostes nominis Christiani in ignominiam eiusdem caput illi abraserunt, ut in signum opprobrii abradi solebant rei publici criminis; unde postea factum est ut illud, quod fuit factum in opprobrium, verteretur in gloriam, iuxta illud S. Leonis Papae sermone in Natali S. Laurentii, ibi: *In honorem transierunt triumphi etiam instrumenta supplicii*. Et ideo Ecclesia tantum coepit habere venerationem huic mysteriosae tonsurae, ut, quamvis non desint aliae piaae considerationes, ipsam receperit tanquam insigne proprium clericatus. Sic Petrus patriarcha Antiochenus in Epistola ad Cerularium, quam refert Baronius anno 1503, num. 41, et Berninus tom. 1 Histor. omnium haeresum, fol. 24, his verbis: *Nos coronam in capite gestamus pro veneratione principis Apostolorum Petri, super quem Dei Ecclesia est superaedificata. Quod enim impii illi ad contumeliam illius sancti excogitaverunt, hoc nos pie ad gloriam et honorem ipsius facimus*.

Ostiarius est potestas, per quam ordinatus 28 in ostiarium, potest recipere dignos, et excludere indignos ab Ecclesia, et eam custodire. Sic in re communis. Materia remota sunt cla- 29 ves Ecclesiae, materia proxima est traditio et acceptatio dictarum clavium. Forma sunt verba

- prolata ab Episcopo: *Sic age quasi rationem Deo redditurus pro his rebus, quae his clavi-
30 vibus recluduntur.* Communis. Ostiariatus fuit institutus a Christo inchoative et denotative quando ementes et vendentes eiecit de templo; et completeive quando in ultima coena dedit discipulis suis primam potestatem sacerdotii.
- 31 Lectoratus est *potestas, per quam ordinatus in lectorem potest legere lectiones et prophe-
32 tias.* Est in re communis. Materia remota est liber sacras lectiones et prophetias continens: materia proxima est eiusdem libri traditio et acceptatio. Forma sunt verba illa ab Episcopo prolata: *Accipe potestatem, et esto verbi Dei
33 relator,* etc. Communis. Lectoratus fuit institutus a Christo inchoative, et denotative, quando in medio seniorum librum Isaiae prophetae aperuit, et completa lectione prophetiae, clausit, et dedit ministro, et completeive in ultima coena, quando dedit Apostolis suis primam potestatem sacerdotii.
- 34 Exorcistatus est *potestas, per quam ordinatus in exorcistam potest expellere diabolum, ne impediatur aliquem a sumptione Eucharistiae.*
- 35 Est in re communis. Materia remota est liber exorcismorum; materia proxima est eiusdem libri traditio et acceptatio. Forma sunt verba illa ab Episcopo prolata: *Accipe, et commenda memoriae, et habe potestatem imponendi manus super energumenos, sive baptizatos, sive
36 catechumenos.* Exorcistatus fuit institutus a Christo inchoative, et denotative, quando tetigit aures surdi et muti dicens: *Ephphetha, quod est adaperire,* et quando eiecit septem daemonia de Maria Magdalena, et completeive in d. ultima coena.
- 37 Acolythatus est *potestas, per quam ordinatus in acolythum potest accendere lumina, et portare urceolos cum vino et aqua.* Sic in re
- 38 communis. Materia remota est duplex partialis, una est candelabrum cum cereo distincto, alia sunt urceoli vacui. Materia proxima est horum traditio et acceptatio. Forma etiam est duplex partialis, una sunt illa verba prolata ab Episcopo: *Accipe ceroferarium cum cereo, ut scias te ad accendenda Ecclesiae lumina
39 mancipatum in nomine Domini;* alia partialis forma sunt illa verba: *Accipe urceolos ad suggerendum vinum et aquam in Eucharistiam sanguinis Christi in nomine Domini.* Acolythatus fuit institutus a Christo inchoative, et denotative, quando dixit: *Ego sum lux mundi; qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed
40 habebit lumen vitae;* et completeive in d. ultima coena.
- 41 Subdiaconatus est *potestas, per quam ordinatus in subdiaconum potest portare calicem cum vino ad altare, praeparare necessaria ad Eucharistiam, et legere Epistolam.* Est in re communis. Materia remota est duplex partialis, una est calix vacuus sine vino, et patena va-

cua sine hostia, alia est liber Epistolarum; materia proxima est horum traditio et acceptatio. Forma etiam est duplex partialis, una sunt illa prima verba prolata ab Episcopo: *Vide cuius ministerium tibi traditur; ideo te admoneo, ut ita te exhibeas, quod Deo placere possis;* alia sunt haec secunda verba: *Accipe librum Epistolarum, et habe potestatem legendi eas in ecclesia sancta Dei, tam pro vivis, quam
42 pro defunctis in nomine Domini.* Subdiaconatus fuit institutus a Christo, quando in ultima coena dedit Apostolis primo potestatem sacerdotii; et completeive, quando post coenam linteo se praecinxit, et missa aqua in pelvim pedes discipulorum lavit.

Diaconatus est *potestas, per quam ordinatus
43 in diaconum potest proxime sacerdoti in ministerio altaris assistere, et Evangelium legere.* Sic in re communis. Materia remota est duplex partialis, una est manus dextera Episcopi imponenda super caput ordinandi, alia est liber Evangeliorum. Proxima autem est duplex partialis, una est impositio ipsius manus dexterae facta ab Episcopo supra caput ordinandi, alia est traditio et acceptatio libri Evangeliorum. Forma autem est duplex partialis; una sunt prima illa verba prolata ab Episcopo: *Accipe Spiritum sanctum ad robur, et ad resistendum diabolo et tentationibus eius in nomine Domini;* alia sunt haec secunda verba: *Accipe potestatem legendi Evangelium in ecclesia Dei, tam pro vivis, quam pro defunctis in nomine Domini.* Diaconatus fuit institutus a Christo, quando in ultima coena corpus et sanguinem suum dispensavit discipulis, et completeive, quando post coenam suos Apostolos dormientes excitavit dicens: *Vigilate et orate.*

Hic occurrendum venit vulgari obiectioni, 46 quae solet afferri contra assignatam materiam pro subdiaconatu et diaconatu; solet enim obici, quod liber Epistolarum et liber Evangeliorum non erant in primordio Ecclesiae, et tamen ordinabantur subdiaconi et diaconi, ergo nec liber Epistolarum est materia necessaria subdiaconatus, nec liber Evangeliorum materia necessaria diaconatus, quia, si talis materia esset nunc necessaria et essentialis pro dictis ordinibus, fuisset etiam necessaria et essentialis tunc, cum materia necessaria et essentialis pro sacramento ordinis fuerit a Christo instituta, adeoque sit quoad substantiam invariabilis ab Ecclesia.

Ast respondetur, quod licet in primordio 47 Ecclesiae libri Epistolarum et Evangeliorum non essent materia necessaria et essentialis dictorum ordinum, cum tunc necdum exstarent, tamen ex post fuerunt ab Ecclesia determinati pro materia necessaria. Nec in hoc potest dici Ecclesiam mutasse et variasse materiam a Christo institutam, sed solum determinasse in spe-

cie materiam a Christo in genere duntaxat designatam; Christus enim instituit solum materiam in genere, id est positionem seu traditionem alicuius rei sensibilis aptae ad exprimendum ordinem, qui confertur; at specialem eius rei seu signi sensibilis determinationem reliquit Ecclesiae, quae ad impositionem manuum, seu aliam materiam, qua utebantur Apostoli in primordio Ecclesiae, potuit addere et decernere librum Epistolarum pro materia subdiaconatus, et librum Evangeliorum pro materia diaconatus, utpote magis apte et clare exprimentes potestatem et officium dictorum respective ordinum. Sic Bellarminus de Ordine, c. 9, in fine; Comitulus lib. 1 Respons. moral., qu. 52; Card. de Lugo disp. 2 de Sacram., sect. 5; Gobat tom. 1, tract. 7, n. 51; Sporer l. c., num. 18; Petr. Merchantius in Tribunal., tom. 1, tract. 9, tit. 5, qu. 2; Diana part. 10, tract. 11, resolut. 65, cum S. Bonaventura, et aliis triginta ibi citatis, et sic plurimi alii.

- 48 Presbyteratus est *potestas, per quam ordinatus in presbyterum potest consecrare corpus et sanguinem Christi, et remittere peccata fidelibus*. Est in re communis. Materia remota est duplex partialis, una est calix cum vino, et patena cum hostia; alia sunt manus Episcopi imponendae supra caput sacerdotis. Proxima etiam est duplex partialis, una est traditio et acceptatio ipsius calicis cum vino et patenae cum hostia; alia est ipsa ultima impositio manuum facta ab Episcopo super caput sacerdotis. Forma etiam est duplex partialis, una sunt illa prima verba prolata ab Episcopo: *Accipe potestatem offerendi sacrificium Deo, missasque celebrandi, tam pro vivis, quam pro defunctis in nomine Domini*; alia sunt verba haec: *Accipe Spiritum Sanctum, quorum remiseris peccata, remittuntur eis, et quorum retinueris, retenta sunt*. Presbyteratus in ordine ad conficiendum corpus et sanguinem Christi fuit institutus a Christo, quando in ultima coena panem et vinum convertit in suum corpus et sanguinem dicens Apostolis: *Accipite, et comedite, hoc est corpus meum; hoc facite in meam commemorationem*. In ordine vero ad absolvendum fideles a peccatis, quando post Resurrectionem dixit: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, etc.*
- 51 Episcopatus, qui ex dictis supra, n. 15, probabilius est ordo sacramentalis ab ordine presbyterali realiter et adaequate distinctus secundum communem canonistarum et plurimorum theologorum: *Est potestas, per quam ordina-*

tus in Episcopum potest conferre sacramenta Confirmationis et Ordinis; id est potest conficere sacramentum, Chrisma et Oleum Sanctum, etc., et ordinare sacerdotes et Episcopos. *Est in re communis*. Materia remota est duplex partialis, una est liber Evangeliorum imponendus super cervicem, et scapulas consecrandi, alia sunt manus consecratoris et duorum assistantium Episcoporum imponendae super caput consecrandi. Proxima etiam est duplex partialis, una est ipsa libri Evangeliorum impositio super cervicem et scapulas consecrandi, alia est ipsa impositio manuum consecratoris et duorum Episcoporum assistantium super caput consecrandi. Forma sunt illa verba, quae dum ipsum electum Episcopum consecrant, proferunt consecrator, et duo Episcopi assistentes, videlicet: *Accipe Spiritum*, etc. Fagnan. l. 1 Decret., in cap. *Requisivit* 1 de ordinatis ab Episcopo qui renuntiavit episcopatu, n. 59, et alii. Episcopatus probabilius institutus fuit a Christo, quando Ioann. xxi, 18, dixit Petro: *Pasce oves meas*. Fuit enim Petrus primus Episcopus a Domino institutus, et quidem Episcopus universalis Ecclesiae per dicta verba: *Pasce oves meas*, ut scribit Fagnanus loc. cit., num. 85, adducens can. *Considerandum* 53, et can. *Fidelior factus* 54, dist. 50, can. *Significasti* 4 de Electione, et Glossam in can. *In Novo Testamento* 2, dist. 21; Aversa tamen, quaest. 2, sect. 10, probabiliter dicit institutum fuisse cum sacerdotio. Vide La Croix, lib. 6, part. 2, n. 2207, ubi concludit, quod dicendum videtur, ordines alios, utpote tendentes ad sacerdotium, esse institutos, quando data est prima potestas sacerdotii¹.

Contactum realem et physicum materiae remotae cuiusque respective ordinis esse necessarium necessitate praecepti ecclesiastici, adeo ut sine dubio peccaret mortaliter, qui adverteret et deliberate illum omitteret; est certissima et communissima omnium doctorum tam canonistarum quam theologorum sententia, quia graviter delinqueret contra praeceptum ac morem universalis Ecclesiae, et rubricas Pontificalis id praescribentes et redderet ac susci- peret sacramentum dubium.

An autem contactus realis et physicus sit etiam necessarius ad valorem et essentiam ordinis, adeo ut sine ipso sit invalida ordinatio, et non recipiatur sacramentum? Variant doctores. Negativam sententiam tuentur Albertus Magnus, n. 4, dist. 24, art. 34, ad 2; Vasp. disp. 248, n. 6, c. 2; Henricus lib. 1, cap. 9, num. 11; Victoria, Armilla, Zambran., et alii

¹ E. R. Ea, quae de ordinum hierarchicorum materia et forma edisserit noster auctor, iam pene antiquata habentur a nostri temporis theologis. Plures viri eruditi ostenderunt eam in manuum impositione esse sitam, ut Morinus, Juvenin, Tournely, caeterique recentiores,

qui hac de re scripsere. Confer inter caeteros Hallier de sacris Electionibus et ordinationibus, part. 2, sect. 2, cap. 2. Etsi ad praxim quod attinet, nihil immutandum sit ex iis, quae a proprio uniuscuiusque Ecclesiae ritu praescribuntur.

citati et secuti a Layman, lib. 5, tract. 9, cap. 5, n. 4; Reinffenstuel, Theolog. moral., dist. 12, tr. 14, qu. 5, n. 68; Sporer. to. 3, part. 1, cap. 5, sect. 3, n. 35; Filliucius, Reginaldus, Dicastillus, et alii ab ipso allegati sub n. 34; Diana part. 3, tract. 3, resol. 185, cum aliis ibi citatis; Molfesius tract. 2, cap. 2, n. 42, et alii. Imo aliqui ex ipsis, et signanter Vasquez, Layman, Gobat et Sporer, locis citatis, volunt, nullum nequidem contactum requiri ad essentiam et valorem ordinis.

56 At vero affirmativam, quam nos sequimur, sententiam, nempe contactum physicum et realem, saltem mediatum, requiri ad essentiam et valorem ordinis, et neque sufficere contactum moralem, defendunt S. Thom. in 4, dist. 24, qu. 1, art. 1, qu. 5, ad 3, expresse dicens: *Tamen ipsa verba formae videntur ostendere, quod tactus materiae sit de essentia sacramenti, quia dicitur: Accipe hoc, vel illud.* Pontas to. 2, verb. *Ordines*, cas. 13, 14 et 15; Paludanus qu. 1, art. 1, in fine; Sylvester, verb. *Ordo*, disp. 2, qu. 5; Angelus ibid., 1, § 7; Caietanus, tom. 1 Opuscul., tract. 26; Viguerus in Institut. theolog., cap. 16, § 16; Mastrius, Theolog. moral., disp. 19, n. 26, cum aliis ibi citatis; Felix Potestas, tom. 3, part. 1, n. 136; Matthaeus, Cautela confessarii, lib. 4, cap. 4, n. 13; Coninch. disp. 20, dub. 7, n. 7; Valentia tom. 4, disp. 9, qu. 1, punct. 5; Busembaum lib. 6, part. 2, cap. 2, num. 2; La Croix, ibid., n. 2148, cum aliis ibi citatis; Henno tom. 2, tract. 7, disp. unic. de sacrament. Ordinis, qu. 4, art. 5, concl. 1; Bonacina de sacramento Ordinis, disp. 8, quaest. unic., part. 3, num. 11, testans de communi contra supra citatos. Et ratio est, quia iuxta communem et usitatam significationem verborum formae *Accipe*, etc., requiritur, ut is, qui dicitur accipere ad minimum tangat rem oblatam; tum quia Pontificale Romanum in rubric. de Episcop. consecrante, sic expresse habet: *Moneat ordinandos ut instrumenta in quibus character imprimitur turgent*; ut advertit Fagnanus, lib. 1 Decretal., in c. *Cum verisset* 1 de Sacra Unction., n. 34, quod ex perpetua Ecclesiae praxi ab omnibus Episcopis observatur sollicite requirendo, ut ab omnibus ordinandis, vere, physice et realiter tangatur materia tradita, quae praxis per traditionem ex Christi institutione profecta esse videtur. Tum etiam, quia in quolibet sacramento habente materiam, necesse est, ut suscipiens contingat illam, sicuti patet in Baptismo, Confirmatione et aliis, adeoque, etc.

57 Fuit dictum notanter requiri contactum physicum *saltem mediatum*, quia certum est non exigì contactum immediatum cuiusque materiae ad essentiam sacramenti requisitae; presbyterandi enim nunquam tangunt immediate vinum contentum in calice, quod tamen spectat ad

materiam essentialem sacramenti. Hinc, si quis claves, urceolos, librum Epistolarum et Evangeliorum, calicem, etc., tangeret manu obvoluta chiroteca, strophio, superpelliceo, etc., non ideo esset irritus ordo, quia communissime et rectissime dicitur tangere vel palpare hominem qui eum apprehendit manu, ut supra, obvoluta. Sic doctores communiter, tradentes insuper, non esse necesse ad valorem sacramenti, quod materia tangatur utraque manu, vel sufficere, si tangatur una tantum manu, vel uno tantum digito, quia sic adhuc verificatur tactus, et quaelibet res sufficienter est, et dicitur tacta. Imo etiam, si solis manus unguibus, quia ipsi pars digiti censentur, ut tradunt in terminis Card. de Lugo, Resolut. moral., tit. 1, dub. 1, num. 8; Sporer loc. cit., n. 38; Gobat loc. cit., n. 62; La Croix loc. cit., n. 2155, et alii, quia, si solis unguibus quis laceret vultum alterius, vere dicitur eum tetigisse. Nulla enim lex exigit ut utraque manu tangatur materia. Unde non debemus dicere, quod id requiratur ad valorem sacramenti, cum sine ipso utriusque manus contactu salvetur forma sacramenti; et auctoritas Scripturae vel Ecclesiae nos non cogat ad ipsum requirendum; in praxi tamen tenendum est, quod materia tangenda sit nuda, altera saltem manu. Insuper advertunt et tradunt Filliucius, tr. 9, n. 29; Busembaum loc. cit., n. 2; La Croix loc. cit., n. 2155, et alii contactum faciendum esse utraque manu ex praecepto ad scrupulum vitandum.

Etiam notanter fuit dictum, non sufficere 58 *contactum moralem*, videlicet si quis manum extendat et appropinquet materiae, et non tangat illam, seu inclinatione capitis vel alio aequivalenti signo significet se materiam oblatam ab Episcopo acceptare, quia cum sententia nostra requirens ad valorem sacramenti contactum physicum saltem mediatum, sit tutior sententia contraria docente sufficere contactum moralem, non videtur posse tute illam sequi post damnatam ab Innocentio XI propositionem primam, quae dicebat, licitum esse in conferendis sacramentis sequi sententiam probabilem, relicta tutiori, etiam quando agitur de valore sacramenti. Unde ut refert Mastrius, dis. 19 Theolog. mor., n. 26, Clemens VIII aliquos sic ordinatos ab Episcopo Sagiensi sub conditione reordinari praecipit. Quod et docet Pontas, verb. *Ordines*, cas. 13, 14, 15, per text. in cap. *Pastoralis* 1 de Sacrament. non iterand., ubi Innocentius III statuit, quod *caute suppleendum (est), quod incaute fuerat praetermissum*; et in cap. *Presbyter* 3, eod. tit., ubi Gregorius IX decrevit, quod *statuto tempore ad huiusmodi ordines conferendos caute suppleendum (est): quod per errorem exstitit praetermissum*.

Nec valet obiicere, quod ex dictis duabus 59 decretalibus colligitur potius, quod contactus

physicus non sit de essentia sacramenti, quia licet in ordinatione subdiaconi fuerit ommissa impositio manus, ut dicitur in cit. cap. *Pastoralis*, et etiam ut dicitur in cit. cap. *Presbyter*, fuerit ommissa in ordinatione presbyteri et diaconi dicta manus impositio, quae, ut ibi, fit tactu corporali, id est physico, adhuc in utroque loco statuitur, quod non sit sacramentum iterandum, sed solum esse supplendum, quod incaute exstitit praetermissum; quod clare indicat contactum physicum non requiri ad essentiam sacramenti, aliter si ita requireretur, fuisset iterandum sacramentum sine ipso collatum, utpote irritum et invalidum. Non valet, inquam, quia ibi Pontifex accepit verbum *itero* in propria sua significatione, quatenus idem sonat, ac iterum conferre idem specie sacramentum iam semel rite collatum. Non autem iterum confertur, quod nunquam rite fuit collatum, iuxta illud cap. *Veniens* 3 de Presbytero non baptizato, ibi: *Non intelligitur iteratum, quod ambigitur esse factum*, et illud can. *Solemnitates* 16 de Consecr., dist. 5, ibi: *Non monstratur esse iteratum, quod nescitur esse factum*, et illud can. *Si nulla* 113 de Consecr., dist. 4, ibi: *Quod non ostenditur gestum, ratio non sinit, ut videatur iteratum*. Et non dicitur actum, cum aliquid superest ad agendum, ut dicit expresse Glossa in cit. c. *Pastoralis*, verb. *Permitti*, per text. 1. penult. Cod. ad Syllanianum, can. *Illud* 15, et can. *Nihil* 16, caus. 7, qu. 1, etiamsi id quod superest ad agendum seu supplendum, dubitetur esse de substantia, quia generaliter, quotiescunque dubitatur, an aliquid, quod omissum fuerit, sit de substantia ordinis necne, et tamen expressum est in iure, ut fieri debeat, aestimari debet de substantia, et tota ordinatio est repetenda, saltem sub conditione; can. *Presbyteri* 2, can. *Chorepiscopi* 5, dist. 68; can. *Nihil* 16, caus. 17, qu. 1; cap. unic. de Clerico per saltum promotus, et cap. *De quibus* 2 de Baptismo, cum similibus. Sic expresse Fagnan. in cap. *Cum venisset* 1 de sacra Unctione, n. 54, cum Innocentio, Raymundo, Gottofredo, Hostiens., Friburg., Archidiacon., Sanct. Antonin., Turrecremat., Angelo, Armilla, Pisanella, Ioann. Andrea, Butrio, Cardinal., ibidem ab ipso allegatis, et, ipso teste, omnes alii in d. cap. *Cum venisset*. Unde dicendum est, Pontifices in dictis decretalibus cap. *Pastoralis*, et cap. *Presbyter*, solum velle nihil esse iterandum quoad ritus et caeremonias, sed caute, id est secrete, et sine solemnitate ad vitandum scandalum, supplendum esse quod defuit, nempe essentielle sacramenti, quod non dicitur iterari, per iura supra adducta, ut etiam explicat Iuenin., dissert. 9, qu. 3, cap. 2, in respons. ad 4 obiectionem, dicens, laudatos Pontifices ideo statuere ordinationem in proposito casu non debere iterari, quod supponat peractam

non fuisse. Non enim dicitur iterari, quod ne semel quidem peractum est.

Neque valet instare, quod Pontifex in cit. 60 cap. *Pastoralis* pariformiter loquitur de manus impositione in ordinatione subdiaconi ommissa, et de supplendo defectu balsami in Confirmatione non adhibiti, adeoque cum balsamum non sit de essentia materiae Confirmationis, neque manuum impositio, et contactus physicus cuiusvis respectu materiae erit de essentia ordinationis. Non valet, inquam, instantia. Respondetur enim primo, quod secundum nonnullos classicos doctores, quos sequitur Barbosa in cit. cap. *Pastoralis*, n. 1; Engel. ibid., n. 7; Reiffenstuel lib. 1 Decret., tit. 16, n. 6, dictus textus incuria librariorum sit corruptus, et vera littera ibi habeat *diaconatus* pro *ly subdiaconatus*, ut advertit Innocentius, prout etiam duobus vetustioribus exemplaribus legi notat Glossa marginalis, ibid. Unde nec Papa, quando ordinat subdiaconum, manum imponit, ut testatur Abbas in cit. cap. *Pastoralis*, nec Pontificale Romanum auctoritate Gregorii XIII editum ullam in ordinatione subdiaconi manuum impositionem praescribit, et expresse dicitur in c. *Subdiaconus* 15, dist. 23, quod subdiaconus, cum ordinatur, non recipit manus impositionem, sed duntaxat diaconus, ut habetur in can. *Diaconus* 11, ead. dist. 23. Hinc tenendo per supra dicta, quod ibi legi debeat *diaconatus* pro verbo *subdiaconatus*, ne superflua videatur dispositio Pontificis, quod caute sit supplenda manuum impositio ommissa in ordinatione subdiaconi, ubi nullimode requiritur, respondetur, quod aequae et iuste loquitur Pontifex pariformiter de supplenda impositione manus in ordinatione diaconi ommissa, et de supplendo defectu balsami in Confirmatione non adhibiti, quia et impositio manus dexterae Episcopi cum illa verborum forma: *Accipe Spiritum Sanctum, et robur*, etc., est materia partialis ordinis diaconatus, sicuti et impositio manuum Episcopi sub illa verborum forma: *Accipe Spiritum Sanctum, quorum remiseris peccata*, etc., est materia partialis ordinis presbyteratus, caute supplenda procul dubio statutis temporibus, si fuerit praetermissa, ut disponitur in cit. cap. *Presbyter*, et admixtio balsami est pars materiae ad valorem Confirmationis essentialiter requisitae; caute etiam supplenda, si fuerit ommissa.

Quod enim impositio manuum sit de essen- 61 tia diaconatus et presbyteratus, colligitur etiam ex textu dicti cap. *Presbyter*, in quo supponitur, hos ordines, ommissa manuum impositione, non fuisse revera collatos, sed postea primum fuisse conferendos, ut patet ex illis verbis: *Statuto tempore ad huiusmodi ordines conferendos caute supplendum*; ut recte notant Pirhing, lib. 1 Decret., tit. 16, n. 5, § *Notandum tertio*, in fine; Reiffenstuel ibid., n. 11

et seq.; Tanner tom. 4, disp. 7, quaest. 2, dub. 3, n. 65, et alii. Et quod admixtio balsami sit de essentia confirmationis, fuit probatum in verb. *Confirmatio*, art. 1, n. 8 et 10 per iura, concilia, decreta, et classicos Doctores ibi allegatos. Quibus adde Mastrium, Theol. moral., disp. 17, n. 69, testantem ex declaratione Pauli III et Pii IV sufficere ad maiorem commoditatem quodcunque balsamum, etiam Indicū, ubi nascitur in magna copia; Layman, lib. 5 Theol. moral., cap. 2, num. 1; Henno tom. 2, tr. de Confirmat., disp. unica, qu. 3, concl. 2; Henricx disp. 9, de Sacram. Confirmat., qu. 2, n. 1; Frassen. ibid., num. 9; Pisigianum disp. 7, n. 21, art. 3; Felic. Potest., tom. 1, part. 4, qu. 3, num. 315; Bonac. de Confirmat., disp. 3, qu. unic., punct. 3, n. 2; Rosignol. de Confirm., qu. 2, art. 2, concl. 3, cum multis ibi allegatis; Bosco de Confirmatione, n. 58, aliosque innumeros communiter explicantes text. in cit. cap. *Pastoralis*, nempe *quod in talibus non est aliquid iterandum, sed caute supplendum, quod incaute fuerat praetermissum*, respectu confirmationis collatae cum simplici oleo sine admixtione balsami, modo supra explicato respectu ordinationis factae sine impositione manuum, id est quod non debeat tunc iterari sacramentum, eo quod supponatur sine parte suae materiae essentialis non fuisse collatum, et non dicatur iterari, quod nec semel quidem peractum est; sed caute esse supplendum defectum privatim adhibendo chrisma, eoque confirmandum in fronte rursus inungendo, cum debita verborum forma et intentione. Ita tamen ut aliae caeremoniae accidentales, puta nova adhibitio patrini, alapae, et huiusmodi semel solemniter adhibitae, postmodum omittantur: sicque salvatur dispositio Innocentii III in cit. cap. *Pastoralis*, et praxis universalis Ecclesiae sacramentum Confirmationis per chrismatis unctionem in fronte factam solitae conferre, et damnatio primae propositionis ab Innocent. XI facta, et mens Concilii Florentini, S. Thomae, S. Bonav. Scoti, Alensis, ac aliorum, non aliter pro necessitate sacramenti Confirmationis loquentium de balsamo ac de oleo, teste Mastrio in 4 Sentent., disp. 2, qu. 8, n. 223, ubi, n. 225, advertit quod ipsemet Innocentius III iam dixerat in cap. *Veniens*, unic., de sacr. unctione, chrisma quod ex oleo fit, de balsamo, esse huius sacramenti materiam.

62 Quotiescunque autem rationabile dubium emergat de valore sacramenti, id est an illud hic et nunc valide collatum fuerit, est reiterandum sub conditione, si fuerit invalidum, ut expresse statuitur in cap. *De quibus 2* de Baptismo, ibi: « De quibus dubium est, an baptizati fuerint, baptizatur his verbis praemissis: *Si baptizatus es, non te baptizo, sed si nondum baptizatus es, ego te baptizo*, etc. Ex

appositione enim talis conditionis, et praecavetur omni iniuriae sacramenti, et omne praedictum sacrilegae reiterationis evitatur. Ad nostrum propositum attendendae sunt tres aureae illae regulae, quas universaliter in omnibus dubiis circa materiam et formam sacramentorum observandas esse tradit Scotus in 4, dist. 3, qu. 2, § *Tertio*, de Forma: *Prima est: Si possibilitas adest, via tutissima est eligenda. Secunda: Si non adest possibilitas, via tutissimae proxima est tenenda. Tertia: Cesante impossibilitate, caute est supplendum, quod impossibilitas prohibebat.*

Respondetur secundo ad instantiam, quod, 63 retinendo textum, prout iacet in cit. cap. *Pastoralis*, ne videatur privata auctoritate variari textus ibi litteralis sub verb. *Subdiaconatus*, per tot saecula ab ipsis summis Pontificibus toleratus, adhuc stat inconcussa nostra conclusio, dicendo quod textus ibi non loquitur de impositione manuum consecratoria, quae non datur subdiacono ex cit. cap. *Subdiaconus*, sed duntaxat diacono ex cit. cap. *Diaconus*; sed loquitur solum de quadam manuum impositione deprecatoria, quae est quaedam benedictio, iuxta Glossam in c. *Pastoralis*, verb. *Impositione*, et constat ex c. *Manus* 74, caus. 1, qu. 1, quae fit etiam in minoribus ordinibus constitutis, ut habetur in can. *Quoniam* 1, dist. 69, prout docent Abbas in cit. cap. *Pastoralis*, § *Opponitur*; Pirhing cit. tit. 16, n. 2; Reiffenstuel ibid., n. 7; Layman loc. cit., n. 1, et plures alii. Sic in utroque casu salvatur dispositio Innocentii III in dict. cap. *Pastoralis*, quod sit *caute supplendum, quod incaute fuerat praetermissum*, nempe in casu ordinationis subdiaconi, supplendam esse dictam manuum impositionem deprecatoriam, seu benedictoriam omissam, et in casu collationis confirmationis, supplendam esse admixtionem balsami cum oleo praetermissam cum debita verborum forma et intentione modo supradicto. Unde, quia in casu ordinationis subdiaconi tantum defuerat quid accidentale, tantum accidentale supplendum erat, et quia in casu collationis confirmationis defuerat substantiale, ideo supplendum erat, et in neutro casu ob id iteratur sacramentum. Non in casu subdiaconi, quia ibi suppletur tantum quid accidentale non ingrediens essentiam ordinationis. Nec in casu dictae confirmationis, quia cum ibi defuerit pars essentialis, non fuit tunc valide sacramentum collatum, adeoque non dicitur postea iterari, sed primo conferri, cum non dicatur iterari, quod ne semel quidem peractum est. Vide n. 57.

Non esse necesse ad valorem sacramenti ordinis, ut contractus materiae fiat simul physice cum prolotione formae, sed sufficere, si fiat simul moraliter, id est paulo ante, vel paulo post, defendunt Bonacina, loc. cit., num. 12; Valentia, Emmanuel Sa, Nugnus, Henriquez,

Reginaldus, et alii ab ipso ibi allegati; Layman loc. cit., n. 3, in fine, cum Victoria, et aliis ibi citatis, Card. de Lugo, Respons. moral., lib. 1, dub. 33, n. 1; Palaus tract. 27, part. 4, n. 20; Sporer loc. cit., n. 37; Felix Potest. loc. cit., n. 136; Rosignolus de Sacramentis in genere, part. 1, qu. 2, art. 3, n. 5 et seq., et alii, id probantes etiam ex praxi nonnullorum Episcoporum, qui, teste Marchino de Ordine, tract. 1, part. 1, cap. 16, n. 13, quando plures sunt initiandi ordine sacerdotali, prolata semel forma in plurali: *Accipite potestatem*, etc., praebent materiam pluribus successive tangendam, non repetita forma; atque validam esse talem ordinationem fuisse decisum Romae in quadam Congregatione, testatur Martinus Fornarius de Ordinatione, cap. 2, num. 5, apud Bonacinam, loc. cit., n. 5, tunc enim habetur simultas moralis, nec tollitur proprie significatum illorum verborum: *Accipite potestatem*, etc., quamvis in prolotione eorumdem non coexistat physice contactus, sed tantum moraliter, id est paulo post.

- 65 Navarrus vero in Manual., cap. 22, n. 17; Caietan. in Opuscul., tract. 26; Paludan. apud et cum Sylvestro, verb. *Uctio*, § 7; La Croix lib. 6, part. 2, n. 2148, cum Caietan., Richard., Navarr., Granado, et aliis ibi citatis, Matthaeuc., Cautela Confessarii, lib. 6, cap. 7, n. 14, et alii plures sustinent, ad valorem sacramenti traditionem materiae, et prolotionem formae debere esse simul, non tantum simultate morali, sed etiam physica, saltem in aliqua parte, adeo ut, si totaliter ponatur prolatio formae ante vel post contactum materiae, nullo modo subsistat sacramentum. Hinc, quia haec sententia est tutior prima, adeo ut Gobat, tract. 7, cas. 4, n. 114, licet primam defendat, non audet eam vocare moraliter certam, ut advertit etiam Sporer, loc. cit., num. 37, quamvis ipsa non careat sua probabilitate; cum tamen agatur de valore sacramenti, ubi sequenda est tutior, ut ex propositione 1 inter damnatas ab Innocentio XI, die 2 Martii 1679, non est in praxi ab hac posteriori recedendum, nisi aliter constet esse vere a Sancta Sede decisum. Tum quia Scotus in 4, d. 6, qu. 3, Caietan., Navarr., et alii gravissimi doctores, teste Sporer, loc. cit., cap. 1, n. 83, negant valere baptismum, si tota forma pronuntietur ante coeptam vel finitam ablutionem. Et Felix Potestas, loc. cit., num. 137, expresse dicit: *Tutius autem est, ut saltem priusquam materiae traditio finiatur, formae prolatio incipiat, aut e converso, ut communiter doctores docent de Baptismo*. Unde recte contra alios infert Gobat, tract. 1, n. 61, et tract. 2, num. 20, omnino repetendum esse baptismum taliter collatum, addens: *Idem omnino sentio de ordine presbyteratus et episcopatus, quippe ex quorum irrita collatione oriri possunt innumera*

mala. Sicque in praxi est omnino sequenda nostra sententia, quia quamvis, iuxta sententiam adversariorum, esset valida talis ordinatio, adhuc etiam secundum ipsos adversarios esset graviter illicita, ita ut peccaretur mortaliter, si sine gravi necessitate id fieret, ut cum aliis advertit Sporer cit. n. 37, et cit. cap. 1, n. 64, concludens in genere quoad praxim, consultissimum esse, ut minister sacramenti curet maiorem, quam potest facere simultatem materiae et formae, v. g. in baptismo, confirmatione, extrema unctione, ordinatione, dum abluit, inungit, instrumentum ordinis tradit, simul proferat formam.

Episcopus ordinans, qui profert formam, debet etiam per se ipsum porrigere materiam tangendam ab ordinandis. Sic Suarez t. 5, disp. 42, sect. 3, n. 12; Martinus Fornarius, de Ordinatione, cap. 2, num. 4; Bonacina loc. cit., n. 16, cum aliis ibi allegatis; La Croix loc. cit., n. 16, et alii passim, et Mastrius, Theol. moral., disp. 10, n. 26, et expresse decrevit Sacra Congregatio S. Officii die 1 Aug. 1697, apud Pascuc. in Compend.; Pignat., de Ordine et ordinatione, qua re mature perpensa statuit ordinatos ab Episcopo, qui per alium fecerat porrigere materiam, esse reordinandos sub conditione ad formam Pontificalis Romani, non servatis tamen interstitiis, et extra tempora habilitando, et dispensando forsitan inhabiles ad quaecunque beneficia et dignitates, etiam curata, et absolvi mandavit eosdem ab irregularitate, in exercitio ordinum forsitan contracta. Et sic ordinatos ab Episcopo Sagiensi, qui non tradiderat per seipsum instrumenta ordinandis, reordinari, saltem sub conditione, mandavit Clemens VIII, teste Mastrio, cit. disp. 19, n. 26.

Hinc recte universim concludit doctissimus 67 P. La Croix, l. cit., n. 2148, quod practice improbables sunt sequentes sententiae. 1°. Quod ad validam consecrationem Episcopi sufficiat sola manuum impositio, et non requiratur traditio, nec baculi pastoralis, nec annuli, nec libri Evangeliorum: possuntque Dicast. a n. 110, et Illsung num. 25 de hoc videri. 2°. Quod ad valorem diaconatus sufficiat vel sola impositio manuum, vel sola traditio libri Evangeliorum, et non requiratur utrumque simul; de quo videri possunt Avers., qu. 2, § 6, et Dicast., a n. 164. 3°. Quod sufficiat prius post formam attingere vasa; ordinationem enim tunc esse invalidam docent Caiet., Rich., Nav., Granado, et alii. 4°. Quod ad valorem ordinum maiorum non requiratur, ut ordinans ipse tradat materias. 5°. Quod ad valorem ordinum non requiratur contactus physicus, saltem medius vasorum seu instrumentorum, etc. Ratio horum omnium est, quia sententiae negantes talia requiri ad valorem, non sunt moraliter certae, sed tantum probabiles; oppositae autem sunt tutiores; ergo non licet, his relictis, sequi illa.

Carden. et alii, potestque videri etiam Aversa, s. 2, afferens auctores et rationes in utramque partem. Hactenus ille.

68 Ordines quinam suppleri debeant a clericis Graecis, qui ritu latino ad superiores ordines sint promovendi, declarat Benedictus XIV, to. 1, Constitut. 57 incip. *Etsi pastoralis*, § 7. Ubi etiam quibus legibus et ritibus fieri debeant ordinationes Graecorum, praescribitur. Vide tom. 3, verb. *Graeci*.

69 Ordinationes Graeco Ruthenorum ad Ecclesiam catholicam redeuntium Episcopo Auxerensi delegantur. Idem, Constit. 63 incip. *E sublimi*.

70 * Ordinem verum esse novae legis sacramentum ex consensu theologorum omnium et Concilii Tridentini definitione, sess. 23, cap. 3, certum est ut supra traditum. Id vero sacerdotio convenire una est omnium theologorum catholicorum vox, nec sine periculo gravis erroris id negaretur de episcopatu, quamvis diversum non esse ordinem a sacerdotio, sed eius extensionem, perfectionem, complementum teneretur. De diaconatu, quanquam certum non sit de fide ex sensu quorundam theologorum, at tamen ex Tridentini definitione inferri posse videtur.

71 De caeteris singularibus ordinibus disceptant theologi, quamvis de subdiaconatu aliquanto minor sit quaestio prae caeteris inferioribus. Hanc definiendam Pontifex nequaquam se assumpsisse profitetur. Quare vetat Episcopis, ne sacrilegii criminis in suis synodis eos damnent, qui cum conscientia peccati lethalis ordines diaconatu inferiores susciperent. Quamvis alio nomine se sacrilegii gravis reos statuerent, cum sacra ordinatio fieri plerumque non soleat nec possit extra missarum solemnias, in quibus recens initiati sacra Eucharist. participant, cui irreverentiam gravem irrogaret ille, qui cum conscientia gravis peccati ad eam suscipiendam accederet. De Synod. dioec., lib. 7, cap. 24, per totum.

72 De materia huius sacramenti dubietas intercedit (de episcopatu, sacerdotio et diaconatu res est) num in instrumentorum traditione, num vero in impositione manuum, num tandem in utraque simul consistat quin et de impositione manuum dubii haeremus; trina est enim. Ex quo fit ut si in aliquo rerum articulo omitti

aliquid contigerit, ex responso Sacr. Congr., censet Pontifex ut simul tota ordinatio sub conditione iteretur. Ibidem, cap. 25.

Sacri vero ordines intra missarum solemnias 73 nec ab alio, quam ab Episcopo ordinante celebranda conferendi sunt, et reum se gravis culpa Episcopus constitueret, qui alio sacerdote celebrante, ipse interim sacrae ordinationis ministerium praestaret. Valeret tamen ordinatio. Ibid., cap. 26, § 5 et 6¹.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Concilium Tridentinum, sess. 22, canon. 2 74 et 3, ac sacrament. ordin. definiit dari in Ecclesia praeter sacerdotium alios ordines maiores et minores, et ordinem esse verum sacramentum.

Quod attinet ad minores ordines, semper in 75 Ecclesia, tum Latina, tum Graeca, diaconatus fuit maior ordo. At subdiaconatus maior utique ordo erat tempore Concilii Tridentini, sed in ipsa Ecclesia Latina, non nisi exeunte saeculo decimo, inter ordines maiores adnumeratus est; Rousseaud de la Combe in sua Iurisprudentia canonica, verb. *Ordo*, n. 1 et seq.

Quod vero concernit minores ordines, dum 76 Concilium Tridentinum fuit conditum, erant in Ecclesia Latina quatuor minores ordines; at antea in ipsa Ecclesia Latina alicubi erant pauciores. Rousseaud de La Combe, in sua Iurisprud. canon., verb. *Ordo*, dict. num. 2; Morin. exercit. 15, cap. 1, ubi et de numero ordinum minorum in Ecclesia Graeca.

Patet ex his, minores ordines non esse a 77 Christo, neque ab Apostolis immediate institutos, sed ab Ecclesia, crescente fidelium multitudine, pro locorum et temporum necessitate et opportunitate. Monet vero Morin., ubi su- 78 pra, dici et eos posse iuris divini et institutionis apostolicae, in quantum ipsi *eminenter et formaliter* in diaconatu continebantur, atque Ecclesiam postmodum, crescente fidelium ac ministrorum numero, de diaconatu eduxisse. At locutio haec scholasticis utique non item Morino castigationis eruditionis viro convenit.

Recte vero idem Morin. concludit minores 79 ordines, utpote nec a Christo, nec ab Apostolis institutos, rationem sacramenti haud habere. Neque id est contrarium canon. 3 mox citati

¹ Ut aliqua de ritibus ordinum conferendorum addamus, quae ad graecarum ordinationum ritus spectant, ex Goarii Euchologio, et Haberti Pontificali petenda sunt. Id generatim dico, Graecis nullum in ordinatione usum esse sive instrumentorum traditionis, sive etiam unctionis. An autem unctione antiquitus saltem usi fuerint, controvertitur. Atque id quidem nonnulli putant colligi posse ex veterum testimoniis, praesertim Gregorii Nazianzeni, orat. 5, et auctoris Vitae Chrysostomi apud Metaphrastem, apud quos sacri antistes dicuntur *chrismate deliniti*. Aliis tamen non videtur id sufficiens fundamentum. Nempe in laudatis locis

chrismatis unctionem mystico duntaxat sensu accipiendam esse contendunt Graecorum rituum periti, ut Arcudius lib. 6 de Sacram., cap. 1, et Morinus in Commentario de Ord., p. 3, exercit. 6. Nobis id insinuasae satis esto.

Latinorum in sacris ordinibus ritus habes in Concilio Carthaginiensi IV, anni 398, praesertim vero in Pontificali Romano, ad cuius illustrationem multa conferent Menardus ad S. Gregorii M. Sacramentarium, Martenius de antiquis Ecclesiae ritibus, laudatus Morinus, et Catalanus in suo ad Pontificale commentario.

Concilii Tridentini. Subsistit enim veritas huius canonis, licet solus presbyteratus sit sacramentum. Consule etiam Van-Espen., Iur. Eccles. univ. part. 2, tit. 9, cap. 1, § 6.

- 80 De materia et forma sacramenti ordinis nil Concilium Tridentinum definit. At Eugen. IV in decreto pro Armenis de hoc sacramento disserens: « Cuius, inquit, materia est illud, per cuius traditionem confertur ordo; sicut presbyteratus traditur per calicis cum vino et patenae cum pane porrectionem; diaconatus vero per libri Evangeliorum dationem; subdiaconatus vero per calicis vacui cum patena vacua superposita traditionem: et similiter de aliis per rerum ad ministeria sua pertinentium assignationem. Forma sacerdotii talis est: *Accipe potestatem offerendi sacrificium in Ecclesia pro vivis et mortuis, in nomine Patris, et Filii, et*

Spiritus Sancti: et sic de aliorum ordinum formis, prout in Pontificali Romano late continetur ».

Non male autem Morinus et Van-Espen., 81 loc. cit., tradunt, quod mens Eugenii IV in hoc decreto seu instructione haud fuit, essentialia et a Christo institutas materias et formas sacramentorum assignare, sed ad summum usitatas tunc in Ecclesia Latina materias et formas, ut hoc decreto redderentur Armeni de ritu Ecclesiae instructi.

Caeterum, quae hodie pro forma et materia 82 praescribuntur, exacte observari debent. Confer hic etiam Rousseaud de la Combe, in sua Iurisprud. canon., verb. *Ordo*, n. 3, ubi quod unctio in ordinatione est tantum caeremonialis, nec semper fuit adhibita.

ARTICULUS II. Quoad ea quae concernunt tempora faciendarum ordinationum, et qualitates ordinandorum.

SUMMARYUM. 1. Prima tonsura quando, et ubi conferri possit? - 2. Ordines minores conferri possunt, non solum in generalibus ordinationibus, sed etiam singulis Dominicis, atque festivis diebus, etiam extra missam. - 3. Imo non solum unum aut duo possunt Episcopi promovere ad ordines minores dictis diebus Dominicis et festivis, sed etiam plures, dummodo non tot ordinentur, quod videatur esse generalis ordinatio. - 4. Dicti dies festivi, quibus ordines minores conferri possunt, sunt dies festi, qui a populo coluntur et servantur. - 5. Ordines minores olim non solum dictis diebus festivis, sed etiam alio quocunque die, et loco benevisio Episcopis poterant conferri. - 6. Hodie autem per generalem ordinationem non conferuntur, nisi in quatuor temporibus, aut sabbato sancto, vel sabbato ante Dominicam Passionis, et per specialem paucorum ordinationem, in Dominicis et aliis festivis diebus. - 7. Ex consuetudine tamen plurium ecclesiarum ordines minores conferuntur, non in sabbato, sed in feria sexta vel quarta quatuor temporum vespere. - 8. Hinc non est necesse, quod conferens et recipiens ordines minores sint ieiuni. - 9. Ordines maiores de iure conferri possunt solummodo in sabbatis omnium quatuor temporum, in sabbato ante Dominicam Passionis, et in sabbato sancto tempore missae. - 10. Nec potest induci consuetudo conferendi dictos ordines maiores in aliis temporibus. - 11. Ex privilegio autem Summi Pontificis possunt valide et licite conferri ordines maiores extra dicta tempora. - 12. Et ad hoc validum et stabile privilegium habent regulares omnes. - 13. Imo regulares habent apostolicum privilegium recipiendi ordines sacros etiam tribus diebus festivis continuis. - 14. Episcopatus confertur die Dominico vel natalitio Apostolorum, nisi Summus Pontifex aliud specialiter indulserit. - 15. Supradicta tempora a iure statuta ad conferendos ordines, non sunt de substantia collationis illorum. Unde, si, illis non servatis, conferantur, imprimatur nihilominus character. - 16. Duo ordines sacri nequeunt conferri eadem die. - 17. Imo eodem die neque conferri debent ordines minores et subdiaconatus, nisi adsit consuetudo, quae est probanda per Episcopum. - 18. Potest tamen Episcopus ordines minores ex consuetudine privatim aliquibus conferre die Veneris quatuor temporum, si sit dies festus, et in sabbato ad subdiaconatum eos promovere ob necessitatem vel utilitatem Ecclesiae. - 19. Affertur ad rem decretum Sacrae Congregationis. - 20. Imo plurimi

volunt absolute, quod, dispensante Episcopo, possint ordines minores die immediate praecedente sabbatum quatuor temporum conferri, et die sabbati subdiaconatus, ut asserunt illi usum obtinuisse in Hispaniis, Italia et alibi. - 21. Quoad interstitia temporum ad ordinationem requisita, *remissive*. - 22. Ordinum sacrorum collationes publice in cathedr. eccles. vocatis, praesentibus ad id eccles. canonicis, celebrari debent. - 23. Ordines autem minores potest Episc. conferre in eius domo episcopali. Imo in eius domo seu cappella episcopali videntur passim conferri etiam ordines sacri, ut iam usus invaluit in pluribus dioecibus. - 24. Ad valide recipiendos ordines requiritur, quod ordinandi sint masculi. - 25. Feminae sunt omnino incapaces recipiendi ordines. - 26. Adducitur et solvitur duplicata instantia. - 27. An autem hermaphrodita sit capax recipiendi ordines? *remissive*. - 28. Item ad valide recipiendos ordines requiritur, quod ordinandi sint baptizati; et ad id affertur notabilis casus. - 29. Item ad valide recipiendos ordines requiritur, quod ordinandi adulti habeant debitam intentionem et voluntatem ipsos recipiendi. - 30. Ad licite autem recipiendos ordines requiritur primo quod ordinandi sint in statu gratiae. - 31. Secundo requiritur, quod sint confirmati. - 32. Tertio requiritur, quod ordinate, seu gradatim et non per saltum ordines suscipiant. - 33. Quarto requiritur, quod non sint irregulares. - 34. Si furiosus, aut infans, vel dormiens hominem mutillet, seu occidat, non fit irregularis. - 35. An infans ante septennium completum habens plenum usum rationis, et occidat hominem, fiat irregularis? ad num. 37. - 38. Si dubitetur, an infans, cum homicidium commisit, habuerit sufficientem usum rationis ad peccandum mortaliter, probabilius censendus est irregularis. - 39. Et id certius tenendum est de puero decem circiter annorum, si non adhibuit debitam diligentiam ad evitandum homicidium, quamvis reputetur casuale. - 40. Affertur et solvitur obiectio. - 41. Generaliter dicendum est, quod ob homicidium casuale incurritur irregularitas a dante operam rei illicitae, quamvis adhibuerit debitam diligentiam ad evitandum homicidium. - 42. Hiuc clericus, qui sese exercens cum scopeto, hominem, quem non videbat, occidit; seu venando telum in feram misit, et hominem occidit, irregularis est, etiamsi omnem adhibuerit diligentiam. - 43. Item irregularis evadit ex homicidio casuali, qui non adhibuit debitam diligentiam ad ipsum evitandum, quamvis daret operam rei licitae. - 44. Secus tamen si adhibuerit debitam diligentiam. - 45. Neque evadit irregularis furiosus, si, durante furore, hominem occidat. - 46. Evadit tamen irregularis, si dilucida intervalla habeat, et hominem occidat, dum sanae mentis est. -

47. Non est autem irregularis, licet gravi sua culpa in furem vel amentiam incideret. - 48. Item non evadit irregularis dormiens propter homicidium a se commissum in somnis. - 49. Esset tamen irregularis, si sciebat se ad id dormiendo solitum esse, et non adhibuit diligentiam debitam ad evitandum. - 50. Sic pariter dicendum est de ebrio, qui non adhibuit prius debitam diligentiam. - 51. Non esset tamen ebrius ob id irregularis, si inopinato et ex improvviso absque culpa hominem in ebrietate occideret. - 52. Irregularitas ob homicidium casuale saltem indirecte voluntarium incurritur ab homicida, quamvis ob id non fuerit a tribunali laicali condemnatus, ad nuni. 54. - 55. Pro dispensatione huiusmodi irregularitatis adeunda est Sedes Apostolica. - 56. Facilius dispensatur cum iam promotus, quam cum promovendo. - 57. Potest autem Episcopus dispensare super irregularitate orta ex homicidio casuali occulto. - 58. Sic potest dispensare cum eo, qui hominem occidit, non intendens occidere, et cum eo, qui mandavit servo, ut alterum baculo percuteret, sine homicidio, si homicidium contra suam voluntatem sequatur. - 59. Item super irregularitate ex homicidio occulto causa defensionis facto, non servato moderamine inculpatæ tutelæ. - 60. Secus autem, si tale homicidium, vel aliud casuale sit notorium et publicum, vel ad forum contentiosum deductum. - 61. Neque dispensare potest super irregularitate absque delicto orta, ex defectu perfectæ lenitatis. - 62. Potest tamen dispensare super irregularitate orta ex quacunque mutilatione, etiam voluntaria, si sit occulta. - 63. Item, dispensare potest super irregularitate ex homicidio casuali, seu indirecte tantum voluntario, quamvis notorio, ad ordines minores, et beneficium simplex. - 64. Papa est incapax irregularit. - 65. Ad eruditionem affertur curiosus casus. - 66. Potest Episcopus dispensare super irregularitate contracta ab eo, qui duos sacros ordines eodem die suscepit, et in pluribus aliis similibus, quæ assignantur dummodo delictum sit occultum. - 67. Occultum autem quantum ad hoc non dicitur, si probari delictum possit per aliquos testes. - 68. In casibus quomodocunque occultis ex nova lege post Conc. Trid. Sedis Apostolicæ reservatis, nequeunt Episcopi dispensare. - 69. Cardinales in suis titulis, sicut abbates et prelati habentes iurisdictionem quasi episcopalem, et Sedi Apostolicæ immediate subiecti nequeunt uti dicta facultate dispensandi et absolvendi in casibus occultis tributa a Concilio Tridentino Episcopis. - 70. Quinto requiritur, quod nulla censura sint ligati. - 71. Sexto requiritur, quod sint in ætate canonica constituti. - 72. Infantes tamen, quamvis illicite, valide ordinantur ad quemcunque ordinem, etiam presbyteratus. - 73. Imo infantes ordinantur valide etiam ad episcopatum. - 74. Aetas canonica pro prima tonsura, ostiariatu, lectoratu et exorcistatu sunt anni septem completi. - 75. Pro acolythatu sunt anni duodecim completi. - 76. Pro subdiaconatu sunt anni viginti duo. - 77. Pro diaconatu sunt anni viginti tres. - 78. Pro presbyteratu sunt anni viginti quinque. - 79. Qui anni requisiti a Tridentino pro his tribus sacris ordinibus sufficienti inchoati. - 80. Pro episcopatu requiruntur anni triginta completi. - 81. Septimo requiritur, quod sint scientia sufficienti instructi pro quolibet ordine suscipiendo. - 82. Octavo requiritur, quod ordinentur a suis propriis respective Episcopis, vel ab aliis de eorum licentia, et cum suis dimissoriis. - 83. Nono requiritur, quod ordinandi in sacris habeant legitimum titulum sustentationis, scilicet aut beneficii ecclesiastici pacifice possessi, aut patrimonii sufficientis ad honestam sustentationem, aut paupertatis religiosæ. - 84. Ad titulum beneficii, ut quis

licite ordinetur, requiritur, quod sit beneficium proprie dictum. - 85. Et quod tale beneficium sit sufficiens ad honestam ipsius sustentationem, et pacifice possessum. - 86. Unde, qui non habet beneficium sufficiens, non debet ordinari cum supplemento patrimonii, nisi necessitas aut utilitas Ecclesiæ id exigit. - 87. Et si beneficium, ad cuius titulum ordinatur ab Episcopo non suo, non est sufficiens iuxta taxam sui Ordinarii, esset suspensus quoad exercitium ordinum. - 88. Imo nedum ipse ordinatus esset suspensus ab exercitio ordinum, quandiu proprio Ordinario videbitur expedire; sed etiam Episcopus ordinans esset suspensus per annum a collatione ordinum, et uterque subiaceret gravioribus poenis pro modo culpe. - 89. Et tale beneficium non potest ordinatus postmodum resignare, nisi facta mentione, quod ad illius beneficii titulum sit promotus, neque ea resignatio potest admitti, nisi constituto, quod aliunde vivere commode possit; aliter autem facta resignatio nulla est. - 90. Ad titulum patrimonii vel pensionis, ut quis licite ordinari possit, requiritur, quod Episcopus iudicet talem pro necessitate vel commoditate suarum ecclesiarum esse assumendum, illudque patrimonium vel pensionem, et ad vitam sustentandam sufficiens esse, et vere ab ipso obtineri. - 91. Unde clericus suscipiens ordines sacros cum patrimonio ficto, sicut etiam cum ficto beneficio, suspensionem incurrit. - 92. Non est tamen suspensus ipse ordinatus, si bona fide, et sine ulla sua fraude et dolo absque legitimo titulo ordinaretur. - 93. Tale patrimonium seu pensio posthac sine licentia Episcopi alienari, aut exstingui, vel remitti nullatenus potest, donec ordinati beneficium ecclesiasticum sufficiens suo statui sint adepti, vel aliunde habeant, unde vivere possint. - 94. Unde patrimonii titulus non exstinguitur, etiamsi ordinatus acquirat alia bona, donec ab Episcopo loco patrimonii subrogentur. - 95. Neque ordinatus potest absque expressa licentia Episcopi donare patrimonium libere constitutum, reservato sibi usufructu ad vitam. - 96. Neque potest absque dicta licentia Episcopi illud in emphyteusim concedere, reservato desuper annuo canone fructibus correspondente. - 97. Neque patrimonium potest sine licentia Episcopi alienari etiamsi ordinatus consequatur beneficium. - 98. Prohibitio Conc. Trident. alienandi patrimonium extenditur ad fideiussionem ordinati, et quomodo in tali casu provideatur creditori. - 99. Patrimonium constitui potest etiam in censibus. - 100. Ordinibus sacris initiari non potest, qui bonis cessit. - 101. Ad titulum paupertatis seu professionis religiosæ, ut quis licite ordinetur, requiritur, quod sit vere professus. - 102. Unde novitii sine titulo beneficii, vel patrimonii, aut pensionis nequeunt promoveri ad sacros ordines. - 103. Et hoc ipsum habet locum, non solum in novitiis, seu non professis, sed etiam in nulliter professis. - 104. Patres autem Societatis Iesu, qui tria vota paupertatis, castitatis et obedientiæ in Societate emisunt, de licentia praepositi generalis possunt promoveri ad sacros ordines absque titulo, etiam ante solemnem professionem. - 105. Patribus Societ. Iesu sic ordinatis nulla debentur alimenta a dicta Societate, si contingat eos ante solemnem professionem a Praeposito generali a dicta Societate dimitti. - 106. In calculandis redditibus beneficii pro titulo ordinandi, an sint detrahenda onera missarum eidem beneficio adiecta; et an detrahendæ sint distributiones quotidianæ, si beneficium sit residentiale ad num. 109. - 110. Affertur decretum Sacrae Congregationis Concilii. - 111. Alia ad rem ad num. 123. - 124. De denegat. ordin. ob crimen occult. ad num. 129. - 130. Alia ad rem cum addit. ex aliena manu ad n. 147.

1 Prima tonsura conferri potest quocunque die et hora et loco. Ita expresse Pontificale Romanum, in Rubric. de Ordin. conferend., ibi: *Clericatus, seu prima tonsura quocunque die*

et hora et loco conferri potest. Et sic tenet communis doctorum; non enim alicubi in iure reperitur quid aliud de ea constitutum.

Ordines minores conferri possunt, non so- 2

- lum in generalibus ordinationibus, sed etiam singulis Dominicis, atque festivis diebus, etiam extra missam. Sic Pontificale Romanum, tit. *de Minoribus ordinibus*, et habetur ex cap. *De eo 3 de temporibus Ordinationum*, ibi: *Licetum est Episcopis Dominicis aut aliis festivis diebus unum aut duos ad minores ordines promovere*. Imo non solum unum aut duos possunt Episcopi promovere ad ordines minores dictis diebus, sed etiam plures, dummodo non tot ordinentur, quod videatur esse generalis ordinatio. Glossa ibid., verb. *Aut duos*; Sylvester, verb. *Ordo*, 2, qu. 6; Gobat to. 1, tr. 8, n. 453, cum aliis ibi citatis; Reiffenstuel lib. 1 Decr., tit. 1, n. 31; Rosignolus de Ordinibus ecclesiasticis, part. 1, de ordinibus in communi, qu. 2, art. 7, n. 4, ubi recte dicit, quod in citato textu cap. *De eo*, ly *unum aut duos*, non positum sit *restrictive sed exemplificative*, et sic tenent alii passim, et servat praxis.
- 4 Dicti dies festivi quibus ordines minores conferri possunt, sunt dies festi, qui a populo coluntur et servantur. Sic expresse declaravit Sacra Congr. Conc. apud Fagnan. in cit. cap. *De eo 3 de temporibus Ordinationum*, num. 24.
- 5 Ordines minores olim non solum dictis diebus festivis, sed etiam alio quocunque die, et loco beneviso Episcopis poterant conferri, ut patet ex can. *Quando 6*, dist. 75, ibi: *Quando, ut ubi libitum fuerit, usque ad subdiaconatus officium clerici ordinentur*. Hodie per generalem ordinationem non conferuntur, nisi in quatuor temporibus, aut sabbato sancto, vel sabbato ante Dominicam Passionis, et per specialem et privatam paucorum Ordinationem, in Dominicis et aliis festivis diebus, iuxta dict. cap. *De eo 3 de temporibus Ordinationum*, ut notat
- 7 Fagnan., ibid., n. 30. Ex consuetudine tamen plurium ecclesiarum ordines minores conferuntur, non in sabbato, sed in feria sexta vel quarta quatuor temporum, quae consuetudo, ut dicit Layman, in cit. cap. *De eo 3 de temporibus Ordinationum*, reprehendi non potest. Et quidem, quod ordines minores conferantur pluribus in locis vespere illius feriae 6 testantur passim doctores, et signanter Gobat tom. 1, tract. 8, n. 52; Escobar in Theolog. moral., l. 23, cap. 18, num. 430; Rosignol. loc. cit., n. 6; Quintanadven., Singular., tract. 6, singular. 7, n. 1; Henriq. in Summa, lib. 10, cap. 12, § 2; Reiffenstuel loc. cit., n. 32, et alii plurimi. Imo hoc concedere consuetudinem ubique receptam testatur Fagnan., in cit. cap. *Ex eo*, n. 14, post Henriquez loc. cit., quamvis subiungat praestare, ut talis consuetudo tollatur, et ad rem facit dubium propositum in Sacra Congreg. Conc. ab Episcopo Portalegrensi: *An, supposita consuetudine immemorabili, licitum sit conferre primam tonsuram, et minores ordines feria sexta post prandium ante diem sabbati?* Ad quod prae-

fata Sacr. Congr. Conc. die 13 Aprilis 1720 respondit: *Affirmative quoad primam tonsuram, et quoad minores ordines consuetudinem immemorabilem tolerari posse, sed expedire ut Episcopus se conformet Pontificali Romano tit. de minoribus ordinibus*. Sic refert Card. Petra, tom. 5 Comment. ad Constit. 7 Pii II, sub n. 48 in fine.

Hinc non est necesse, quod conferens et recipiens ordines minores sint ieiuni. Reiffenstuel loc. cit., n. 32; Layman in d. cap. *De eo 3 de temporibus Ordinationum*, cum aliis ibi citatis, et alii passim; cum enim possint conferri, et saepe conferantur post prandium, stat clarum quod nec in conferente nec in recipiente requiritur ieiunium.

Ordines maiores de iure conferri possunt 9 solummodo in sabbatis omnium quatuor temporum, in sabbato ante Dominicam Passionis et in sabbato sancto tempore missae, cap. *De eo 3 de temporibus Ordinationum*, et can. *Ordinatione 7*, dist. 75, cum similibus, in quibus licet dicatur *in quatuor temporibus*, et huiusmodi, non debet intelligi, quod ordines maiores possint de iure conferri, die Mercurii et Veneris, sed solum die sabbati earumdem hebdomadarum, can. *Ordinationes 3*, can. *Quod a Patribus 4*, dist. 75, cap. *Litterae 13 de temporibus Ordinatum*. Sic expresse Fagnan., lib. 1 Decret., in cit. cap. *De eo 3 de temporibus Ordinatum*, num. 17 et 18, cum multis ibi citatis; Barbosa de offic. et potest. Episcop., part. 2, alleg. 17, n. 1 et 3, cum pluribus ibi citatis, ubi reddit rationem, quare potius diebus sabbati Ecclesia constituerit sacros ordines esse conferendos; quia nempe sabbatum significat requiem; legitur enim Genes. II quod requievit Deus die septimo ab omni opere quod pararat. Qui autem ad sacros ordines assumuntur, a saeculi laboribus ad requiem Domini seu ecclesiasticam transeunt. Glossa in cit. cap. *Litteras*, verb. *Pertinere*, de tempor. *Ordinatum*, cum illis non amplius negotiari permittatur, can. *Fornicari 10*, dist. 88, quem transitum non faciunt ordinati in minoribus, cum ad saeculum redire valeant, c. *Si qui 2*, dist. 32; cap. *Ioannes 7 de Cleric. coniugatis*; Card. Petra tom. 5 Comment. ad Constit. 7 Pii II, num. 7 et seq., et alii passim. Nec potest in-

10 duci consuetudo conferendi dictos ordines maiores in aliis temporibus, textu expresso in cap. *Sane 2 de temp. Ordinatum*; Barbosa cit. alleg. 17, n. 4, cum aliis ibi citatis.

11 Dicitur autem notanter *de iure*, quia ex privilegio Summi Pontificis possunt valide, et licite conferri ordines maiores extra dicta tempora; Papa enim secundum plenitudinem potestatis de iure potest supra ius dispensare, textu expresso in cap. *Proposuit 4 de Concession. praebend.* Et de facto saepe saepius dispensat cum pluribus.

12 Et ad hoc validum et stabile privilegium habent regulares omnes, ut novissime declaravit Benedict. XIII in Conc. Romano celebrato an. 1725, tit. 5 *de temporibus Ordinationum*, cap. 2, ibi: *Quo vero ad regulares privilegia a Summis Pontificibus habentes, sive expresse, sive per viam communicationis concessa sacros videlicet ordines extra tempora suscipiendi; cum privilegia ipsa in suo robore persistent, nec iis derogatum fuisse constet, decernimus proinde regulares eosdem absque novo indulto apostolico tuto posse extra tempora ordinari.*

13 Imo regulares habent apostolicum privilegium recipiendi ordines sacros, etiam tribus diebus festivis continuis, ut expresse concessit Societati Iesu cum prohibitione communicationis Gregorius XIII, Constit. incip. *Pium et utile*, et absolute sine prohibitione communicationis concessit Congregationi reformatae Sancti Bernardi Gregorius XIV, Constit. *Romanus Pontifex*, et Clemens VIII, die 13 Novembris 1596 concessit Congregationi S. Ioannis Evangelistae in Portugallia, ut possint ordinari extra tempora, et per quemcunque Episcopum communionem Ecclesiae catholicae habentem tribus Dominicis, vel festivis diebus continuis, vel interpolatis, etiam non servatis interstitiis. Quod privilegium se se vidisse testatur Portell., in dub. regular., verb. *Ordo*, n. 4, et ex ipso testantur Reiffenstuel loc. cit., n. 51; Sporer tom. 3, part. 1, cap. 5, sect. 4, num. 121; Rosignolus de Ordinibus in communi, part. 1, qu. 2, art. 8, n. 3, et alii. Unde ex vi dictarum concessionum non solum noster ordo, seu religio minorum, sed etiam omnes aliae religiones participant privilegia dictarum Congregationum; tum quia post Gregorium XIII per alios Pontifices successores fuerunt concessa variis aliis religionibus privilegia Societatis Iesu absque ulla penitus restrictione, ac si eisdem concessa noviter essent, et primo; quibus stantibus in dies cernimus a doctissimis et gravissimis Episcopis regulares (ut de suis testatur sapientissimus P. Rosignolus loc. cit., n. 4) extra tempora tribus diebus festivis immediate subsequentibus sacris ordinibus initiari.

14 Episcopatus confertur die Dominico, vel natalitio Apostolorum, nisi Summus Pontifex aliud specialiter indulerit, can. *Ordinationes Episcoporum* 1, et c. *Quod Dominico* 5, dist. 75, et Pontif. Roman., tit. *de consecrat. electi in Episcopum*.

15 Supradicta tempora a Iure statuta ad conferendos ordines non sunt de substantia collationis illorum; unde, si, illis non servatis, conferantur, imprimatur nihilominus character. Glossa in can. *Ordinationes* 1, dist. 75, et alia Glossa in cap. *Vel non est compos* 14 de temporibus Ordinationum, verb. *Aetatem*; Barbosa de offic. et potest. Episcop., part. 2, alleg. 17, n. 8; Ugolin., de potest. Episcop., cap. 26,

§ 25, n. 1, in princip.; Fagnan., in cit. cap. *De eo* 3 de temporibus Ordinat., n. 20, et in cap. *Vel non est compos* 14, eod. tit., n. 7, et alii passim.

Duo ordines sacri nequeunt conferri eodem die; cap. *Litteras* 13, et cap. *Dilectus* 15 de temporib. Ordinat., et expresse Conc. Trident., sess. 23, cap. 13, de Reform., ibi: *Duo sacri ordines non eodem die, etiam regularibus, conferantur, privilegiis ac indultis quibusvis concessis non obstantibus quibuscunque.* Imo eodem die neque conferri debent ordines minores et subdiaconatus, nisi adsit consuetudo, quae est probanda per Episcopum, ut decrevit Sacra Congreg. Conc. in Calaguritana Ordinis 28 Aprilis 1694, teste Card. Petra, tom. 5 Commentar. ad Const. 7 Pii II, n. 46, qui insuper sub n. 48 subdit, quod ad dubium in Sacra Congregatione Conc. propositum in una Bovensi: *An ordinatus eodem die ad minores et subdiaconatum, ille, nec non Episcopus ordinans in poenas, et quas inciderint?* Sacra Congregat. die 7 Maii 1707 resolvit: *Quoad ordinatos dandam esse absolutionem, imposita poenitentia salutari arbitrio Episcopi viciniore (quia Episcopus fuerat particeps actionis prohibita), quo vero ad ordinantem, ad mentem, ut scilicet non solum acriter admoneatur, sed per litteras moneatur, quod licet gravior poena ipsi esset infligenda, quia plus deliquit scienter conferendo his tribus clericis minores cum subdiaconatu eodem die: attamen ex benignitate Congregationis omnis poena pro hac vice ei remittitur, quodque in posterum a similibus committendis omnino abstineat.* Atque hic attendenda est causa die 21 Februarii 1728 relata a D. Card. de Lambertinis, vol. 5, notification. 18, ut sequitur.

CALARITANA

« In dioecesi Calaritana, et aliis regni Sardiniae episcopatibus magnus est numerus clericorum coniugatorum, et ex his plerique aut facinora committunt, aut viles artes exercent, non tam in dedecus ordinis clericalis, quam in perturbationem iurisdictionis ecclesiasticae, ut eorum immunitatem tueatur.

» Plerique ex Episcopis regni Sardiniae usum alias habuerunt conferendi una eademque die ordines minores et subdiaconatum eisdem personis. Cumque Calaritanus Archiepiscopus putet, methodum hanc futuram esse aptam ad evellendos expositos abusos, ex quo videlicet, si statim ac eodem contextu, quo ordinandi primam tonsuram et minores ordines recipiunt, recipiant etiam subdiaconatum, non amplius ordinatis modus supererit reassumendi habitum laicalem, et se convertendi ad exercendas artes clericali characterе indignas; supplicat pro facultate conferendi primam tonsuram, minores

ordines et subdiaconatum iisdem personis una die, hoc est in quatuor temporibus, in sabbato *Sitientes*, et in sabbato sancto.

» Secretarius ad calcem folii nonnulla adnotavit; quocirca onus erit EE. VV. discernere:

» *Primo, an sit indulgendum petitioni in casu?* et quatenus negative.

» *Secundo, quid sit in casu statuendum pro abusibus supradictis eradicandis?*

» Et dicta Sacra Congregat. respondit: *Ad primum Negative. Ad secundum:* Archiepiscopus utatur iuris remediis et signanter statutis in cap. 6, sess. 23, de ref. et aliis indicatis in Constit. 17, impressa post synodum Romanam incip. *Apostolici ministerii*, edita ab Innocentio XIII, et confirmata a Benedicto XIII, Const. incip. *In supremo.* »

- 18 Potest tamen Episcopus ordines minores ex consuetudine privatim aliquibus conferre die Veneris quatuor temporum, si sit dies festus, et in sabbato ad subdiaconatum eos promovere ob necessitatem vel utilitatem Ecclesiae, ut decrevit Sacra Congreg. Conc. ad quartum dubium ex eis propositis apud Fagnanum in cit. cap. *De eo* 3 de tempor. Ordinatio, n. 42, quae hac occasione hic ad litteram dantur.

- 19 Praesupposito, quod minores ordines possunt conferri diebus Dominicis, aut aliis festis, dubitatur an appellatione diei festi comprehendatur festum, quod a populo colitur?

Secundo, idem est dubium quoad promovendos vigore dispositionum de promovendo extra tempora diebus festis.

Tertio, an ex consuetudine possit Episcopus uno et eodem die ad minores ordines aliquos promovere.

Quarto, an ubi consueverit, ordinatus ad quatuor minores ordines die Veneris, et in die sabbati sequentis ad ordinem subdiaconatus promoveri, id sit licitum propter consuetudinem?

Ad primum Sacra Congreg. Conc. censuit comprehendere dies festos, qui a populo servantur toto tit. *de Fer. de consecr.*, dist. 3, cap. 12, sess. 25, de Regul.

Ad secundum idem respondit.

Ad tertium, praesupposita consuetudine, posse.

Ad quartum licere Episcopo, si dies Veneris sit dies festus, et si necessitas aut utilitas Ecclesiae, iudicio Episcopi, id exposcat, iuxta decretum Concil., c. 11, sess. 23, non tamen in publicis ordinationibus, sed privatim, et aliquibus praedictis minores ordines conferre.

- 20 Imo plurimi volunt absolute, quod, dispensante Episcopo, possint ordines minores die immediate praecedente sabbatum quatuor temporum conferri, et die sabbati subdiaconatus, et id usum obtinuisse in Hispaniis asserunt Henriquez lib. 10, cap. 12, n. 12; Villalobos, in Summa, tom. 1, tract. 11, dub. 13, n. 4;

Sayrus lib. 7 de Censuris, c. 10, n. 26; Vasquez tom. 3, in tertia part., disp. 246, cap. 5, n. 48, et alii; et hoc etiam praticari in Italia referunt Molfesius in Summa, tract. 2, c. 14, num. 13; Reginald. tom. 2, lib. 30, tract. 1, cap. 5, num. 26; Diana tom. 1, tract. 26, resol. 28, et alii. Vide Rosignolum loc. cit., n. 18, ubi ad id multa adducit.

Quoad interstitia temporum ad ordinationem 21 requisita, vide verb. *Interstitia*, ubi late de omnibus.

Ordinum sacrorum collationes publice in cathedrali ecclesia, vocatis praesentibusque ad id Ecclesiae canonicis, celebrari debent. Sic expresse Conc. Trident., sess. 25, cap. 8, de Reform., ibi: *Ordinationes sacrorum ordinum statutis a iure temporibus, ac in cathedrali ecclesia, vocatis praesentibusque ad id Ecclesiae canonicis, publice celebrentur; si autem in alio dioecesis loco, praesente clero loci, dignior, quantum fieri poterit, ecclesia semper adeatur;* et sic decisum fuisse refert ex multis Barbosa in d. Conc., loc. cit., n. 12, et novissime statuit Benedictus XIII, Const. incip. *In supremo*, § 15. Ordines autem minores potest Episcopus conferre in eius domo episcopali. Barbosa, ibidem, num. 13, cum pluribus ibi citatis; imo in eius domo seu cappella episcopali videntur passim conferri etiam ordines sacri, ut iam usus invaluit in pluribus dioecesibus. Vide infra, n. 121.

Qualitates ordinandorum ad valide recipiendos ordines sunt, quod ordinandi sint masculi. Communissima omnium Catholicorum. Feminae enim sunt omnino incapaces recipiendi ordines, ut desumitur ex can. *Mulieres* 19, dist. 32, et ex cap. *Nova* 10 de Poenit. et remiss., et tenent communissime omnes doctores catholici docentes, hoc esse de iure divino, et ordinatione Christi, cum ipse nullam feminam, imo ne propriam quidem matrem ordinaverit, quamvis fuerit dignior et excellentior universis apostolis. Unde Apostolus 1 ad Corinth. xiv, 34, sic praecipit: *Mulieres in ecclesiis taceant; non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut et lex dicit. Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Turpe est enim mulieri loqui in Ecclesia.* Et 1 Timoth., II, 11, sic habet: *Mulier in silentio discat cum omni subiectione; docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio;* adeoque cum feminis ex Sacra Scriptura nequeat competere munus docendi in ecclesia, quod ex Malachiae II, 7, est munus proprium sacerdotis, ibi: *Labia enim sacerdotum custodient scientiam, et legem requirunt de ore eius, nec eisdem potest competere ordo sacerdotalis.*

Nec officit, quod in iure fiat mentio diaconissae, presbyterissae et episcopissae, ut in can. *Diaconissam* 23, caus. 27, qu. 1, et can. *Mu-*

lieres 19, dist. 32, et saepe alibi. Non officit, inquam, quia, ut recte notant Baronius, ad annum Christi 34, num. 280; Campanil., in *Divers. iuris canon.*, rubr. 11, cap. 2; Vasquez tom. 3, in 3 part., disp. 245, cap. 3; Rosignolus de *Ordinib. in communi*, part. 1, qu. 3, art. 1, n. 7, et alii, ipsae feminae tali nomine appellabantur, non quod sic essent ordinatae, sed quia viri earum erant assumpti ad diaconatum, presbyteratum et episcopatum, et ideo uxores diaconorum diaconissae, presbyterorum presbyterissae, et episcoporum episcopissae dicebantur denominatione desumpta ab earum maritis. Et si instetur dicendo, quod in cit. cap. *Diaconissam* sic expresse habetur: *Diaconissam non debere ante annos quadraginta ordinari statuimus*, sique videtur sequi, quod post tale tempus possit ordinari; respondetur cum Glossa ibid., verb. *Ordinari*; Barbosa ibid., n. 3 et seq., et Doctore subtili in 4, dist. 25, qu. 2, § *Ad secundum principale*; Reiffenstuel lib. 1 *Decretal.*, tit. 11, n. 58, et aliis, id esse intelligendum non de vera ordinatione, sed quia super talem feminam fiebat aliqua benedictio, ex qua consequencebatur aliquod officium speciale, ut puta, quia ex ordinatione abbatissae vel collegii, tunc compete-
bat ei legere homilias aut Evangelia in matutino, quod non licebat aliis, sed ille non erat actus alicuius ordinis. Vide verb. *Femina*, num. 1¹.

27 An autem hermaphrodita sit capax recipiendi ordines? Vide verb. *Hermaphroditus*, a n. 11.

28 Item ad valide recipiendos ordines requiritur, quod ordinandi sint baptizati; baptismus enim est fundamentum, et ianua omnium sacramentorum novae legis; can. *Cum itaque* 112, § final., de *Consecrat.*, dist. 4, et cap. *Veniens* 3 de Presbytero non baptizato, ibi: *Cum baptismus sit fundamentum omnium sacramentorum*, adeoque sine baptismo non potest valide recipi sacramentum ordinis; c. *Si quis per ignorantiam* 59, caus. 1, q. 1. Unde in c. *Si quis presbyter* 1 de Presbytero non baptizato, expresse statuitur: *Si quis presbyter ordinatus deprehenderit, se non esse baptizatum, baptizetur et iterum ordinetur*; et concordat cit. cap. *Veniens* 3, eodem titulo. Et casus hic nostro saeculo accidit in Calabria, ubi scelestus quidam parochus, cum aliter non posset hostili animo, quem habebat erga quemdam principem, satisfacere, eius infantes, quos aqua baptismali abluebat, in peccato originali relinquebat; siquidem animum positivum habebat illos minime baptizandi, ut animae illorum a gloria

excluderentur, et hoc ad vindictam inimicitiae, quam contra eorum patrem gerebat. Sub finem vitae parochus poenitentia ductus, crimen confessus est, unde filii principis superstites (nam nonnulli sine sacramento baptismi decesserant) iterum baptizati sint, inter quos unus erat ex ordine nostro sacerdos, concionator, et qui praelaturas plures locales ac provinciales administraverat; et hic ad praescriptum dictorum sacrorum canonum; cap. *Si quis presbyter* 1, et cap. *Veniens* de 3 Presbytero non baptizato, post baptismum iterum omnes sacros ordines suscepit. Sic ad litteram refert Amenus, de *Delict. et poenis*, tit. 8, § 1, verb. *Abusus in baptismo*, num. 3, et sequitur Ursaya tom. 1, part. 2, discept. 2, n. 159.

Item ad valide recipiendos ordines requiritur, quod ordinandi adulti habeant debitam intentionem virtuales saltem externam, et voluntatem ipsos recipiendi, unde invalide suscipiunt ordines omnes adulti inviti vel non voluntarii, utpote vel animo repugnante, vel fecte et simulate tantum ipsos recipientes. *Communis*. * Quod si quis coactus gravis mali metu animum intendat ad suscipiendos ordines, ut malum illud vitet, tunc utique ordinatio valet. Si vero recipiat absque intentione interna, profecto ordinatio non valet. Nec valet etiam, si habuerit animum indifferentem, id est nec voluntatem suscipiendi, et non suscipiendi ordines. Pro invaliditate huius ordinationis refertur decretum Sac. Congregationis; Bened. XIV, de *Sacrific. Missae*, lib. 7, cap. 10, § 12 *. Vide verb. *Intentio*.

Qualitates autem ordinandorum ad licite recipiendos ordines sunt multae. Primo igitur requiritur, quod sint in statu gratiae; status enim gratiae requiritur ad licitam et dignam receptionem cuiusvis sacramenti novae legis; unde si qui scienter existentes in peccato mortali reciperent aliquem ordinem, peccarent mortaliter. *Communis*.

Secundo requiritur quod sint confirmati. *31 Communis*, et habetur aperte ex Concilio Tridentino, sess. 23, cap. 4, de *Reformat.*, ubi dicit, quod confirmati debent esse etiam, qui volunt accipere primam tonsuram, ibi: *Prima tonsura non initientur, qui sacramentum Confirmationis non susceperint*. Unde, si qui non confirmati scienter ad ordinationem accederent, peccarent, saltem venialiter, ut tenent communis doctores, vel etiam mortaliter, ut tenent Toletus, Bonacina, Nugnus, Tannerus, Castropalaus, et alii.

Tertio, requiritur, quod ordinate et grada-

¹ E. R. Diaconissarum munus non erat legere homilias aut evangelia in matutino. Ad eas enim pertinebat assistere Episcopis in baptismo ministrando feminis, eas in fidei rudimentis instruere, eleemosynas distribuere, curam gerere viduarum, aliisque pietatis operibus sese exercere. Diaconissarum munus citius

per Occidentem obsolevit, quam in Oriente. Concilium Epaeonense in Galliis saecul. VI vetavit imposterum diaconissas promovere. Saecul. XIII adhuc Constantinopoli diaconissae vigeant. Confer Macri Hiorolexicon, necnon doctiss. Goarium in *Notis ad Euchologium Graecorum*, in ordinatione diaconissae, pag. 219 et seq.

tim et non per saltum ordines suscipiant. *Communis* per textum in cap. unico de Clerico per saltum promotus, et in Conc. Trid., sess. 23, cap. 2, de Sacramento ordinis. Unde, si quis scienter per saltum ordinaretur, recipiendo v. g. presbyteratum, nondum suscepto diaconatu, graviter peccarent, quia agerent contra praeceptum Ecclesiae in re gravi. Et si quis sic ordinatus etiam ex bona fide et ignorantia invincibili in susceptis ordinibus ministraret, indigeret absolutione, et respective dispensatione saltem ad cautelam; sicque quidam clericus Ioseph Caietanus Ghinettus per saltum ad exorcistarum et acolythorum ordines promotus, quique ex bona fide vel ex ignorantia invincibili in susceptis ordinibus ministraverat, absolutus et respective dispensatus fuit ad cautelam, tum ad ordines omissos, tum ad alios, arbitrio Archiepiscopi, ut mandavit Sacra Congregatio Conc. in Florentina *Ordinum* 5 Decembris 1744, apud Thesaurum resolutionum, tom. 13.

33 Quarto, requiritur, quod non sint irregulares. *Communis*. Irregularitas enim est inhabilitas canonica ad ordines suscipiendos, et in susceptis ministrandum. Unde, durante irregularitate, nemo licite ordinari potest, nec in suscepto iam ordine ministrare; cap. *Saepe contingit* 1 de temporibus Ordinationum in 6. Quot autem, et quales sint irregularitates, et a quibus dispensari possint? Vide verb. *Irregularitas* per tot.

34 Hic adde, quod si furiosus, aut infans, vel dormiens hominem mutilet, seu occidat, non fit irregularis. *Communis*, per textum expressum in Clementina *Si furiosus*, unic., de Homicid., ibi: *Si furiosus, aut infans, seu dormiens hominem mutilet, vel occidat, nullam ex hoc irregularitatem incurrit.*

35 An autem si infans (id est minor septennio, ex l. *Si infanti* 18 Cod. de Iure deliberandi, ibi: *Si infanti, id est minori septem annis*, ex cap. *Si infantes*, unic., de Desponsat. impuber., in 6, et Glossa in d. Clementin. *Si furiosus*, verb. *Infans*) ante septennium completum, plenum usum rationis habeat, ac sit capax, et occidat hominem, fiat irregularis? Negant Barbosa in cit. Clement. *Si furiosus*, n. 6; Sayrus de Censura, lib. 6, c. 17, n. 30; Avila, in similib. tract., part. 7, disp. 6, sect. 1, dub. 13, concl. 1; Henriquez lib. 4, cap. 3, n. 4; Layman lib. 1, tract. 4, cap. 10, n. 7; Pirhing l. 5 Decret., tit. 11, n. 72. Et eorum ratio est, quia in d. Clementina *Si furiosus*, generaliter, et absque ulla distinctione seu exceptione dicitur, infantem, si mutilet aut occidat hominem, non fieri irregularem. Ubi autem lex non distinguit, neque nos distinguere debemus; l. *Non distinguemus* 32 ff. de Recept. arbitr.; l. *Praeses* 3 ff. de Offic. praesid., cap. *Quia circa* 22 de Privileg. Praesertim cum

irregularitas sit odiosa, adeoque potius sit restringenda, quam amplianda, ex cap. *Odia* 15, et cap. *In poenis* 49 de Reg. iur. in 6, can. *Poenae* 18 de Poenitentia, dist. 1; cap. *Statutum* 22 de Elect. in 6; l. *Factum* 155, § 2, ff. de Reg. iur.; l. *Cum quidem* 49 de Liberis et posthum., cum similibus. Tum quia irregularitas non incurritur, nisi in casibus a iure expressis, cap. *Is qui* 18 de Sentent. excommunicat. in 6. Nullibi autem in iure expressum invenitur, quod infans ante septennium, etsi doli capax sit, ac plenum usum rationis habeat, si occidat hominem, fiat irregularis, adeoque pro tali non est habendus; quae utique negativa sententia est valde probabilis.

At vero probabilior est sententia affirmativa, 36 quam tuentur Abbas in cap. *Pueris* 1 de Delictis pueror.; Hostiensis, ibidem; Covarruvias part. 3, Clemen., n. 5, § *De infante*; Emman. Rodriq. part. 1 Summ., de Irregularit., cap. 176, conclus. 1; Pontas, verb. *Irregularitas*, casu 46, et alii plures tenentes, infantem etiam ante septennium incurere irregularitatem ob homicidium, si plenum usum rationis habeat, et doli sit capax, ita ut, eius malitia supplente aetatem, mortaliter peccare possit. Et ratio est, quia motivum, ob quod infans occisor excusatur ab incursu irregularitatis in cit. Clement. *Si furiosus*, secundum Glossam, ibid., verb. *Furiosus* et verb. *Infans*; est, quia occisio in ipso ob defectum pleni usus rationis non est voluntaria, cum nondum supponatur doli capax, et quid agat ignoret. cap. *Aliquos* 5, causa 15, qu. 1; l. *Quoniam* 1 Cod. de Falsa moneta; l. *Sed etsi infans* ff. ad Leg. Aquil.; l. *Infans* 12 ff. ad leg. Cornel. de Sicar., ubi dicitur quod si infans hominem occiderit, lege Cornelia non tenetur; quia ipsum innocentia consilii tuetur; ergo si ante septennium iam ipsum innocentia consilii non tuetur, ex quo iam plenum rationis usum sit consecutus, et ita doli sit capax, ut mortaliter peccare possit, iam ipsi ut culpabile imputabitur homicidium, ut ob ipsum evadat irregularis; cum, cessante causa, cesset effectus; cap. *Cum cessante* 60 de Appellat.; l. *Cum ancillam* 6 ff. de Condit. ob causam, et Glossa final., ibid., et, cessante ratione et causa legis, cesset ipsa lex; l. *Adigere* 6, § 2, ff. de Iurepatr. Tum quia per ipsosmet adversarios, etiamsi sit maior septennio, si necdum plenum usum rationis quis habeat, non fit ob commissum homicidium irregularis, quia cum excusetur a culpa, ob defectum sufficientis usus rationis ad peccandum mortaliter, excusari etiam debet a poena irregularitatis: ergo a sensu contrario non excusabitur ab incursu irregularitatis ob commissum homicidium, si ante septennium sit iam doli capax, et habeat plenum usum rationis sufficientem ad peccandum mortaliter, cum contrariorum et correlativo-

rum eadem sit ratio et disciplina; l. *De iure personarum* 1 ff. de His qui sui vel alieni iuris sunt, ne ad imparia iudicentur, arg. leg. *Non debet* 41 ff. de Regul. iuris in 6, cum concordantibus apud Rotam, part. 19, t. 1 recent. dec., dec. 2, n. 11. Ubi enim eadem est ratio, eadem debet esse legis dispositio; l. *Ideo* 27 ff. de Leg., l. *Illud* 32 ff. ad leg. Aquil., et cap. *Inter corporalia* 2 de translat. Episcop. Cum ratio legis sit anima legis, l. *Cum ratio* 7 ff. de Bonis damnatorum.

37 Nec valet dicere, quod irregularitas non incurritur, nisi in casibus a iure expressis ex cit. cap. *Is qui* 18 de Sentent. excommun. in 6, et cum nullibi reperiatur in iure, quod infans ante septennium, etsi doli capax, et plenum usum rationis habeat, ob commissum homicidium fiat irregularis, pro tali non sit habendus. Non valet, inquam, quia licet id non reperiatur in iure explicite, reperitur tamen implicite in cit. Clement. *Si furiosus*, ubi cum excipitur infans et furiosus ab incurso irregularitatis, ex quo secundum Glossam, ibid., et iura adducta num. antecedenti, occisio non sit in ipsis voluntaria ex defectu sufficientis usus rationis ad peccandum mortaliter, videtur in ipsis firmari incursum irregularitatis, si iam ante septennium sint doli capaces, et habeant plenum usum rationis sufficientem ad peccandum mortaliter, cum exceptio unius firmet regulam in contrarium in non exceptis; l. *In his quae* 15 ff. de Legib., l. *Quaesitum* 12, § 43, ff. de Instructo et instrumento legato, can. *Dominus* 6, caus. 32, qu. 7, cap. *Quoniam* 2 de Coniugio leproso., cum similibus. Taciti autem et expressi idem est iudicium; cap. *Ex parte* 2 de Rescript.; l. *Cum quid* 3 ff. de Rebus credit., et frustra exprimitur quod iam intelligitur; l. *Cornelius* 69 ff. de Haereditibus instituend.; l. *Haec verba* 3 ff. de Legatis 1; l. *Fideicommissa* 11, § *Si filio*, ff. de Legatis 3. Tum quia in d. Clementina videtur potius quam defectus aetatis, considerari defectus sufficientis usus rationis; nam, ut supra dicebatur, etiam per ipsos adversarios, si maior septennio necdum plenum usum rationis habeat, et hominem occidat, non fit irregularis, non obstante excessu aetatis supra septennium; ergo ex ipsa Clementina colligitur, quod minor septennio, si iam plenum usum rationis sufficientem ad peccandum mortaliter habeat, fiat irregularis ob homicidium, non obstante defectu aetatis infra septennium; in infantibus enim seu pueris magis quo ad hoc est attendenda doli capacitas, quam aetatis quantitas; arg. cap. *Pueris* 1 de Delictis puerorum.

38 Si autem legitime dubitetur, an infans seu puer, cum homicidium commisit, fuerit doli capax nec ne, et habuerit usum rationis sufficientem ad peccandum mortaliter, probabilius

censendus est irregularis, cum in dubiis semitam debeamus eligere tutiorem, ut ad rem statuit Clemens III in cap. *Ad audientiam* 12 de Homicidio, ac Innocentius III in cap. *Significasti* 18 eod., ibi: *In dubio tanquam homicida debet haberi sacerdos, etsi forte homicida non sit, a sacerdotali officio abstinere debet, cum in hoc casu cessare sit tutius, quam temere celebrare.* Et concordat cap. *Ad aures* 7 de Aetat. et qualitat. ordinandor., cum similibus; Pontas verb. *Irregularitas*, casu 46, n. 3, et alii plures citati et secuti a Pirhing loc. cit., n. 59, in dubio iuris, et a Barbosa in cit. cap. *Ad audientiam* 12 de Homicid., n. 2, ubi habet quod quando certum est irregularitatem esse iure inductam, et dubium est an hic in eum casum homicidii inciderit, in utroque foro censendus est quis irregularis, cum secus, in dubio iuris.

Et id certius tenendum est de puero aetatis 39 decem, vel circiter annorum, si non adhibuit debitam diligentiam ad evitandum homicidium, quamvis reputetur casuale. Puer enim decem circiter annorum merito praesumendus est doli capax, et sufficientis usus rationis ad peccandum mortaliter, per text. cap. *Pueris grandiusculis* 1 de Delictis pueror., ubi Gregorius IX sic expresse habet: *Pueris grandiusculis peccatum nolunt attribuire quidam, nisi ab annis 14 cum pubescere coeperint: quod merito crederemus, si nulla essent peccata, nisi quae membris genitalibus admittuntur. Quis vero audeat affirmare furta, mendacia, et periuria non esse peccata? At his plena est puerilis aetas, quamvis in eis non ita ut in maioribus, punienda videantur.* Ubi Glossa, verb. *Grandiusculis*, sic exponit: *Grandiusculis, id est doli capacibus, videlicet septem annorum. Tales enim et mentiri, et verum dicere et confiteri, et negare possunt, ut dicit Augustinus in epistola ad Renatum Episcopum, ut habetur in Glossa Augustini super can. De consecrat., dist. 14, Parvuli.* Et de puero decem annorum, qui alium puerum casu fortuito sagitta percussit, atque occidit; Glossa in cap. *Referente* 2 de Delictis pueror., verb. *Indultum*, expresse dicit: *Irregularis tamen fuit effectus, et poena spirituali debet puniri, sive canonica, quamvis de mandato Summi Pontificis fuerit absolutus a poena pecuniaria sibi ob id ab abbate S. Remigii suo ordinario superiore imposita; licet enim homicidium reputetur, et sit casuale, si non fuit adhibita debita diligentia ad ipsum evitandum, adhuc sufficiens est ad inducendam irregularitatem; per text. in cap. *Continebatur* 8 de Homicid., ubi ab Alexandro III declaratur irregularis quidam diaconus, qui in lusu praeter opinionem alium occiderat; et concordant cap. *Presbyterum* 7, et cap. *Ad audientiam* 12 de Homic.; c. *Clerico iaciente* 37, et c. *Eos vero*, dist. 50, cum si-*

milibus, ubi statuitur, quod irregularitas incurritur etiam ob casuale homicidium, si homicida non satis, ut debuerat, praecavit periculum tertii, adhibendo debitam diligentiam ad ipsum homicidium evitandum, ut passim interpretantur celebriores canonistae et theologi, et habetur in summario cit. cap. *Presbyterum* 7 de Homicid., ubi expresse dicitur: *Homicidium casuale imputatur ei qui dabat operam rei licitae, si non adhibuit diligentiam, quam debuit; quod idem habetur etiam in summario citat. cap. Continebatur* 8 eod.

- 40 Nec obstat quod varii alii habeantur sacri canones, uti cap. *Lator* 9, c. *Dilectus* 13, cap. *Ex litteris* 14; c. *Ex litteris* 15; cap. *Significasti* 16; cap. *Exhibita* 22; c. *Ioannes* 23, et cap. *Quidam* 24 de Homicid., ubi in variis huiusmodi casibus ob homicidium casuale declaratur nullam contractam fuisse irregularitatem. Non obstat, inquam, quia cum iura iuribus, quantum fieri potest, sint concordanda, textu expresso in c. *Cum expediat concordare iura iuribus*, et concordent textus in l. *Non est novum* 26 et seq. ff. de Legibus, et l. unic. de inofficiosis Dotib., cum similibus; ad illos canones responderetur, quod sic ibi declaratum fuit, quia nulla ibi intervenerat culpa neque iuridica, ex quo ibi debita fuerit adhibita diligentia, ne homicidium sequeretur, ut notat Glossa in cit. cap. *Continebatur* 8 de Homicid., verb. *Romani Pontificis*; et eruditissime advertit sapientissimus Pirhing, lib. 5 Decr., tit. 12, n. 57, assignando disparitatem inter casum relatum in cap. *Continebatur* 8, et casum relatum in c. *Lator* de Homicid., ubi cum Covarruv., Sylvestro et Molina dicit secundum glossam, quod ideo Diaconus in c. *Continebatur* declaratus fuit irregularis, quia in culpa fuit, ex quo debitam diligentiam ad impediendum homicidium non adhibuerit. At vero clericus in cap. *Lator* in nulla culpa fuit, cum passus tantum fuerit, et nihil alteri fecerit, nec potuerit praevidere, quod alter illum in terra proiectorus esset. Unde cum nullam praevidere potuerit adhibendam diligentiam ad evitandum homicidium, cuius nullum, quantum in se erat, debuerat timeri periculum, ideo declaratum fuit, nullam ipsum incurrisse irregularitatem.

- 41 Unde generaliter dicendum est quod ob homicidium casuale incurritur irregularitas a dante operam rei illicitae, quamvis adhibuerit debitam diligentiam, ne homicidium sequeretur. Sic Glossa in cap. *Tua nos* 19 de Homicid., verb. *Congruebat*, ex leg. *Culpa est* 36 ff. de Regul. iur., ubi dicitur, *culpa est immisceri se rei ad se non pertinenti*; S. Thomas in 2-2, qu. 64, art. 8, in corpor., ubi sic expresse concludit: *Et ideo secundum iura, si aliquis det operam rei licitae debitam diligentiam adhibens, et ex hoc homicidium sequatur, non incurrit homicidii reatum; si vero det operam*

rei illicitae, vel etiam det operam rei licitae, non adhibens diligentiam debitam, non evadit homicidii reatum, si ex eius opera mors hominis consequatur. Et idem in 4, dist. 26, qu. 2, art. 1, quaestiunc. 2, ad 4, sic habet: *Et ideo, qui ignoranter hominem occidit homicidio casuali, non dicitur homicida, nec irregularitatem incurrit, nisi dederit operam rei illicitae; vel nisi omiserit debitam diligentiam, quia iam quodammodo effecit voluntarium, nec est propter hoc, quod culpa careat, quia etiam sine culpa incurritur irregularitas.* Scotus in 4, dist. 25, quaest. 1, lit. E; Innocentius in cap. *Tua nos* de Homicid.; Fagnan. in cap. *Ad audientiam* 12, n. 19, de Homicid.; Navarrus, in Manual., cap. 27, n. 220 et seq.; Layman lib. 3, part. 3, num. 4; Faber, Blondus, Matrius, Pontas, verb. *Irregularitas*, casu 47, cum Toletio, et aliis ibi citatis, et plures alii, praesertim antiquiores canonistae, absolute et universaliter volentes hominem illum, ex cuius opere illicito sequitur casuale homicidium, esse irregularem, quamvis ad illud evitandum omnem cautelam et diligentiam adhibuerit, per textum in cap. *Presbyterum* 7, cap. *Continebatur* 8, cap. *Ad audientiam* 12, cap. *Dilectus* 3, cap. *Tua nos* 19, cap. *Ioannes* 23, cap. *Petitio* 24, et cap. *Quidam* 25 de Homicid., cap. *Sententiam* 9 Ne clerici vel monachi, can. *De his clericis* 36, dist. 50, cum similibus. Pirhing tamen loc. cit., n. 65, et Reiffenstuel loc. cit., num. 195 et seq., cum Covarruvia, Navarro, Avila, Palao, Suarez et Sanchez ibi allegatis volunt, quod probabilius irregularitas non incurratur ob homicidium casuale dando operam rei illicitae, et adhibita debita diligentia, nisi actio illicita ex se, et natura sua inducat propinquum periculum homicidii. Vide v. *Irregularitas*, art. 1, nec non Addit. Casin. sub eadem rubr.

Hinc clericus, qui sese exercens cum sclo- 42 peto, hominem, quem non videbat, occidit; seu venando telum in feram misit, et hominem occidit, irregularis est, etiamsi omnem adhibuerit diligentiam, iuxta terminos l. *Perस्पiciendum* 11, § 2, ff. de Poenis; Fagnanus lib. 5 Decret., in cap. *Ad audientiam* 12 de Homicid., num. 20; Sylvester verb. *Homicidium* 2, n. 7, vers. sexto; Pontas verb. *Irregularitas*, casu 47, ubi, adductis ad id variis sacris canonibus, adducit etiam haec praecisa verba Toleti: *Clericus venationi, in qua sagittae aut sclopetae emitti solent, incumbens et casu occidens, quantumcunque omnem prius diligentiam adhibuerit, irregularis est, quia operam dabat rei illicitae, et talibus personis prohibita.* Ex cap. *Episcopum* 1, et cap. *Omnibus* 2 de Clerico venatore; can. *Episcopum* 2, et can. *Omnibus* 3, dist. 34; Conc. Agathen., canon. 55; Conc. Matisconen., canon. 13; Concilium Vermarien., canon. 6; Concilium Turo-

nen. 3, canon. 8; Concil. Parisien., part. 2, cap. 13; Concil. Nanneten., canon. 3; Conc. Ravennaten. IV, rubrica 17; Conc. Senonen., art. 26; Conc. Remen., tit. *de Clericis in genere*, n. 6; Conc. Lateranen. IV, canon. 15; Concil. Trid., sess. 24, de Reform., cap. 12. Tum quia clerici sine iusta et necessaria causa, arma deferre non possunt; can. *Nimirum* 1, can. *Cum a Iudaeis* 2, can. *Non pila* 3, can. *Clerici qui* 5, can. *Quicumque ex clero*, caus. 23, qu. 8; cap. *Clerici arma* 2 de Vita et honestat. clericor., c. *In audientia* 25 de Sentent. excommunic.; Clement. 1 de Vita et honestat. clericor., in fine, cum similibus. Arma enim clericorum debent esse orationes et lacrymae; c. *Non pila* 3, et c. *Convenior* 21, caus. 23, qu. 8; c. *Si quis* 3, dist. 36; can. *Porro* 14, caus. 16, qu. 3, cum similibus. Vide verb. *Arma* per tot., et verb. *Clericus*, art. 6, per tot.; Covarruvias tamen, Castropal., et alii citati et secuti a Reiffenstuel loc. cit., n. 201, volunt clericum vacantem venationi, ex qua sequitur homicidium casuale, non esse irregularem, si pro eo vitando debitam adhibuit diligentiam, quia licet venatio sit prohibita, et illicita clericis ex citatis iuribus, quia tamen apud peritos ex se non est periculosa, et mortis inductiva, homicidium ex ea fortuito secutum irregularitatem non inducit.

43 Item irregularis evadit ex homicidio casuali, qui non adhibuit diligentiam, quam debuit ad ipsum evitandum, licet daret operam rei licitae. Sic expresse S. Thomas, loc. cit. supra, num. 41; Fagnan. in cit. cap. *Ad audientiam*, n. 35 et seq., cum aliis ibi allegatis; Sylvester verb. *Homicidium* 2, n. 2, vers. secundo, qui dat operam rei licitae; Pontas cit. cas. 47, et alii plurimi per text. in c. *Qui arborem* 49, dist. 50; cap. *Presbyterum* 7, cap. *Continebatur* 8, et cap. *Ad audientiam* 12 de Homicid.; cap. *Quaesitum* 7 de Poenitent. et remissionib., cum similibus. Et ratio est quia, ut dicit Glossa in cit. cap. *Quaesitum*, verb. *Negligentibus*, dissoluta negligentia prope dolum est, leg. *Si fideiussor* 29 ff. Mandati, cap. *Saepe contingit* 50, et habetur pro conscientia, l. *Cum sex* 55 de Aedilitio edicto; et quamvis hoc homicidium non sit voluntarium directe, quia in illud voluntas non fertur, dicitur tamen voluntarium indirecte, quia voluntas potest illud prohibere, et non prohibet, ut declarat S. Thomas in 1-2, qu. 77, art. 7. Unde tenetur etiam de casu fortuito, licet daret operam rei licitae, uti habetur in summario dict. cap. *Presbyterum* 7 de Homicid., sic expresse dicente: *Homicidium casuale imputatur ei qui dat operam rei licitae, si non adhibuit diligentiam, quam debuit*; quod idem habetur in summario cit. cap. *Continebatur* 8 de Homicid. Hinc Abbas, Covarruvias, et alii apud Pirhing loc. cit., n. 62, volunt, quod incurratur irre-

gularitas etiam ob culpam levem et levissimam, si talis culpa non sit in omittendo, seu non impediendo homicidium, sed sit in committendo, dum non adhibetur debita diligentia in evitando periculo homicidii proveniente ex propria positiva actione; quod et cum aliis tenet Fagnanus in c. *Quidam* 25 de Homicid., n. 9 et 10, dicens, quod etiam contrariae opinionis auctores concedunt culpam levissimam in committendo inducere irregularitatem; iuxta can. *Consuluisti* 20, caus. 2, qu. 5, propterea quod ea transit in culpam levem, iuxta Gloss. 2, in lege Cornelia 25 ff. de Senatusconsulto Silaniano. Vide verb. *Irregularitas*, art. 1, n. 11, § decimo, vers. *Assignantur*.

Non evadit tamen irregularis ex homicidio 44 casuali, qui dat operam rei licitae, et debitam adhibet diligentiam ad ipsum evitandum. *Communis* per text. in cap. *Dilectus* 13, cap. *Significasti* 16, cap. *Exhibita* 22, et cap. *Quidam* 25 de Homicid.; cap. *Qui arborem* 49, cap. *Saepe contingit* 50, et cap. *Si duo fratres* 51, dist. 50, cum similibus. Vide verb. *Irregularitas*, loc. cit., vers. *Assignantur*.

Neque evadit irregularis furiosus, si, durante 45 furore, occidat hominem. *Communis*, textu expresso in cit. Clementin. *Si furiosus*, unic., de Homicid., quia cum tunc usum rationis non habeat, immunis est a culpa, et consequenter ab omni poena; l. *Sed etsi* 5, § 2, ff. ad leg. Aquil., cum similibus. Evadit autem irregularis, si dilucida intervalla habeat, et hominem occidat, dum sanae mentis est; quia et in foro civili tunc punitur; l. *Divus Marcus* 14, § *Si vere*, ff. de Officio praesidis; Covarruvias, in cit. Clement. *Si furiosus*, part. 3, n. 1 et 2; Pirhing loc. cit., n. 71, et communis aliorum. Non est autem irregularis, quamvis gravi culpa 47 sua in furorem vel amentiam inciderit. Pirhing loc. cit., n. 71; Navarrus in Manual., cap. 27, n. 230; Avila de Censuris, disp. 6, sect. 1, dub. 12, et alii passim. Et ratio est, quia licet prius peccaverit, superveniente tamen furore, amplius peccare non potest; et consequenter neque fieri ob homicidium irregularis, per text. in cit. Clementin. *Si furiosus*.

Item non evadit irregularis dormiens, pro- 48 pter homicidium a se commissum in somnis: textu expresso in d. Clementin. *Si furiosus*. Et ratio est, quia et is usu rationis, et libero arbitrio caret, ac furioso comparatur, ut in d. Clementin. *Si furiosus*, et in cap. *Maior* 3, § *Item quaeritur*, de Baptismo, et sic communis doctorum, teste Covarruvia in d. Clementin., part. 3, n. 6, et Fagnan. in cit. cap. *Ad audientiam* 12 de Homicid., n. 37. Esset 49 tamen irregularis ob commissum casuale homicidium, si sciebat, se solitum esse noctu dormiendo e lecto surgere, arma arripere, et obvios percutere, et similia facere, et nihilominus non adhibuit debitam diligentiam ad huius-

modi periculum praecavendum, claudendo ostium, vel removendo arma, aut alias arbitrio boni viri providendo, quia tunc tale homicidium sic praevisum, et non impeditum esset indirecte volitum, et intentum in causa, adeoque sufficienter culpabile ad inducendam irregularitatem; et hunc esse puniendum poena extraordinaria, tradit Bartolus in l. *Poena parricidii* 9 ff. ad leg. Pompei., de Parricidio; et est communis opinio, teste Covarruvia, loc. cit., et Claro, in § final., quaest. 6, num. 13, v. *Quaero etiam*, ac Fagnan. loc. cit., n. 37, ubi refert quod Guglielmus ponebat exemplum de quodam socio suo Angelico, qui dormiendo Pisis in ecclesia S. Bened. prope Arnum fluvium, accessit ad filiam cuiusdam alibi existentem, et ibi puerum interfecit, et dormiens ad lectum rediit, ut refert Marianus Socinus in cap. *Ad audientiam*, n. 51, subdens, se habuisse Bononiae vicinam puellam, quae in somnis surrexit, et panem fecit.

- 50 Sic pariter est dicendum de ebrio, qui dedit operam ut inebriaretur, et sciebat se consuevisse in ebrietate arma sumere, et homines ferire; hic enim procul dubio hominem occidendo, evadit irregularis, si non adhibuit debitam diligentiam ad pericula illa cavenda, quia in tali casu homicidium, saltem indirecte, et in causa, est voluntarium; et consequenter sufficiens ad inducendam irregularitatem. Sic Covarruvias, in cit. Clementin. *Si furiosus*, part. 3, n. 4; Barbosa ibid., n. 10; Fagnan. loc. cit., n. 26; Pirhing loc. cit., n. 75; Reiffenstuel loc. cit., num. 207, et, ipso teste, communis
- 51 aliorum. Non esset tamen irregularis ebrius usu rationis privatus, ob homicidium in ebrietate commissum, si ebrietas ex vino vel alio potu, plusquam aestimabatur, forti et generoso, vel alias inopinato, et ex improvise absque culpa bibentis accidit. Sic communis cum citatis doctoribus, arg. cit. Clementin. *Si furiosus*, quia sicuti ibi declaratur, quod ob homicidium non incurrit irregularitatem furiosus, aut infans, vel dormiens ob defectum usus rationis, ita etiam ob talem defectum eam non incurrit dictus ebrius; quia ubi eadem est ratio, eadem debet esse iuris dispositio; l. *Ideo* 27 ff. de Legibus; l. *Illud* 32 ff. ad leg. Aquil.; cap. *Inter corporalia* 2 de translat. Episcop. Imo Pirhing loc. cit., n. 74; Reiffenstuel loc. cit., n. 205 et seq., cum Covarruvia, Barbosa, Navarro, Azorio, et aliis ibi allegatis volunt, quod ebrius non incurrat irregularitatem, etiamsi voluntarie, et gravi cum culpa, se inebriet, dummodo homicidium prius non intendat, nec praevideat, nec rationabiliter praevidere possit, arg. can. *Inebriaverunt* 9 et seq., caus. 15, qu. 1, ubi Lot ob ebrietatem ex nimio vino sibi obvenientem culpabilis quidem, ob incestum tamen cum filiabus in ea commissum, a culpa immunis declaratur.

Irregularitas ob homicidium casuale saltem 52 indirecte voluntarium in casibus supra expressis et consimilibus incurritur ab homicida, quamvis ob id non fuerit a tribunali laicali condemnatus, sed innocens declaratus: quia licet tale homicidium non reputetur sufficienter culpabile ad effectum condemnandi homicidam in poenis iuris, est tamen sufficiens ad effectum incurrendi irregularitatem, quae incurritur etiam sine culpa, imo etiam ex facto meritorio, ut patet de pugnantis contra infideles, et haereticos ob defensionem fidei et patriae, de deferentibus ligna pro comburendis haereticis, ut acquirant indulgentias; de iudicibus iuste condemnantibus reos ad mortem, et huiusmodi propter iura et decreta adducta, ac dicta sub verb. *Bellum*, art. 5, a num. 5 usque in finem, et sub verb. *Irregularitas*, art. 1 sub n. 11, ad longum de variis consimilibus merito ibi videndis.

Tum quia, ut supra dictum dictum fuit n. 39, 53 Glossa communiter recepta cap. *Referente* 2 de Delictis pueror., verb. *Indultum*, in fine, expresse dicit quod puer decem annorum, qui alium puerum casu fortuito sagitta occiderat, effectus fuit irregularis, et poena spirituali debet puniri sive canonica; quamvis de mandato Summi Pontificis fuerit omnimode absolutus a poena pecuniaria a suo iudice ordinario sibi imposita; et concordat tit. cap. *Pueris* 1 de Delictis pueror., et cit. Clement. *Si furiosus* de Homicidio, ex qua Layman lib. 1, tr. 4, cap. 10, n. 7, de Legibus, colligit quod irregularitatem incurrit impubes, qui septennii aetatem consecutus, et doli capax voluntarium homicidium committit, prout docent etiam Sylvester, verb. *Homicidium* 3, 2, dist. 3; Sanchez lib. 1 Moral., cap. 12, n. 8; Avila part. 7, de Censur., d. 6, sect. 1, dub. 13; Pontas, verb. *Irregularitas*, casu 46; Pirhing l. 5 Decret., tit. 12, n. 72; Reiffenstuel ibid., n. 181 et seq., testans de communi; arg. cap. *Presbyterum* 7, cap. *Continebatur* 8, et cap. *Ad audientiam* 12 de Homicid., et cap. *Is qui* 3 de Homicid. in 6, cum similibus.

Et etiam dato quod adesset aliqua contrarietas inter iudicia prolata secundum iura civilia, et prolata secundum iura canonica, adhuc esset standum horum dispositioni, alia illorum relicta, per text. in c. *Bene quidem* 1, c. *Denique* 5, can. *Cum ad verum* 6, can. *Satis* 7, et can. *In scripturis* 9, dist. 69, c. *Ecclesia* 10 de Constitutionib.; c. *Decernimus* 2 de Iudiciis, et c. *Relatum* 11 de Testamentis, ubi expresse statuitur: *Mandamus, quatenus cum aliqua causa talis ad vestrum fuerit examen deducta, non secundum leges, sed secundum decretorum statuta tractetis*; et sic in pluribus consimilibus; et tenent canonistae communiter.

Pro dispensatione autem huiusmodi irregularitatis adeunda est Apostolica Sedes, cum ad

id non se extendat episcopalis auctoritas, ex cap. *Continebantur* 8 de Homicid., ubi Alexander III mandat ut diaconus, qui homicidium, licet casuale, commiserat, non possit sine licentia Romani Pontificis ad superiorem gradum ascendere, et ex Concilio Tridentin., sess. 24, de Reformat., cap. 6: *Liceat Episcopis in irregularitatibus omnibus, et suspensionibus ex delicto occulto provenientibus (excepta ea quae oritur ex homicidio voluntario, et exceptis aliis deductis ad forum contentiosum) dispensare*; et expresse Sacra Congreg. Concil. in Zagabrien. 16 Novembris 1686, in responsion. ad 3, apud Card. Petra, tom. 2 Commentar. ad Constit. unic. Gregorii VIII, sect. 1, num. 17, ubi refert etiam decisionem eiusdem S. Cong. in Salisburgensi 14 Maii 1689.

56 Et tanto magis id currit, si agatur de dispensatione pro promovendo, quae difficilior conceditur, quam pro iam promoti, ex can. *Si quis* 13, caus. 13, qu. 1, et Glossa in l. *Ambiguus* 85, § *Non est novum*, ff. de Reg. iur., et tenent Surdus, consil. 174, n. 12; Pignatell. tom. 7, consult. 10, num. 4; Fagnan. lib. 5 Decret., cap. *Henricus* 1 de Clericis pugnantis in duello, n. 23, ubi adiicit insuper, quod proposito in Sac. Congr. Conc. 2 Sept. 1613 coram Summo Pontifice dubio: *An decretum Conc. Trident., cap. 7, sess. 14, de Reform., excludens voluntarium homicidam a spe dispensationis, vindicet sibi locum in eo, qui ante homicidium ad sacros iam erat ordines promotus*. Et eminentissimis Cardinalibus in diversa abeuntibus SS. D. N. id est Paulus V probavit hanc opinionem, ut *Concilium promotum non includat*. Unde Panimoll. dec. 89, adnotat. 6, num. 62; Corrad. in Praxi dispensat. apostolicar., lib. 5, cap. 1, n. 11; Maiolus, de Irregular., lib. 4, cap. 48, et alii plures recte concludunt, quod quamvis homicidium sit casuale, adhuc tamen petenda sit dispensatio a Summo Pontifice, non obstante quod homicidium absque culpa sit perpetratum; et de homicidiis commissis in bello, aliisque etiam commissis ex facto meritorio ob defensionem fidei, et huiusmodi, colligitur ex c. *Petitio* 24 de Homicid., et variis Sacrae Congreg. Conc. decretis relatis sub verb. *Irregularitas*, art. 1, sub n. 12, et supra, n. 55, et a Fagnan. in cit. cap. *Petitio*, et a Card. Petra loc. cit., ubi in fine concludit, quod etiam in militibus Hierosolymitanis (vulgo *Cavalieri di Malta*) aliisque approbatis a S. Sede Apostolica ad pugnandum contra infideles, est necessaria, vel praeventiva, vel subsequens dispensatio apostolica.

57 Potest tamen Episcopus dispensare super irregularitate orta ex homicidio casuali occulto. Sic Barbosa de offic. et potest. Episcop., allegat. 39, n. 48; Navarr. in Manual., c. 27, n. 218; Layman lib. 3, tr. 3, part. 3, cap. 12,

n. 2; Gutierrez, Canon. qq., l. 1, can. 56, n. 13; Nicolaus Garcias de Benefic., part. 7, c. 11, n. 27; Miranda, in Manual. praelator., tom. 2, qu. 8, art. 13, conclus. 2 et 3; Marchin. de Sacrament. ordin., tract. 1, part. 9, diffic. 3, n. 9; Alzed. de praeemin. Episcop. dignitat., part. 2, cap. 6, num. 6; Avila de Censur., part. 7, disp. 6, sect. 5, dub. 2, concl. 2; Reiffenstuel lib. 5 Decret., tit. 12, n. 223; Pirhing ibid., n. 127; Rosignolus de Ordin. in communi, part. 1, qu. 3, art. 7, n. 44, et alii plures contra Molinam, Azorium, et alios. Et ratio est quia a Concilio Trident., sess. 24, de Reformat., c. 6, conceditur Episcopis facultas dispensandi super omnibus irregularitatibus provenientibus ex delicto occulto, excepta irregularitate proveniente ex homicidio voluntario, pro quo non venit homicidium mere casuale, adeoque ibi non excipitur; cum exceptio unius firmet regulam in contrarium in non exceptis, per iura adducta supra, n. 37, praesertim cum irregularitas sit odiosa, adeoque potius sit restringenda, quam amplianda, nec extendenda de casu ad casum, per iura adducta supra, n. 35.

Sicque dispensare potest Episcopus cum eo, 58 qui hominem occidit, non intendens occidere, et cum eo, qui mandavit servo, ut alterum baculo percuteret, sed caveret, ne occideret, quia homicidium inde sequens non est proprie voluntarium respectu mandantis, sed est casuale culpabile. Sic Barbosa in Conc. Trident., cit. sess. 24, cap. 6, n. 54 et seq.; de Offic. et potest. Episcop., cit. alleg. 39, n. 50 et seq., cum pluribus aliis ibi citatis, ubi ad id affert expressam decisionem Sacrae Congregationis in responsione ad dubium his verbis: *An is, qui mandavit aliquem baculo vulnerari, eo expresso ne occideretur, si mandatarius armis percusserit et occiderit, intelligatur incidisse in decretum Concilii, sess. 24, de Reformat., cap. 6, ut in omni ordinatione a beneficio et officio, absque spe dispensationis perpetuo carere debeat; Congregatio censuit negative, cum Concilium requirat homicidium per industriam, per insidias, et ex proposito*. Sic referunt Garcias, Riccius, et alii ibi citati a dicto Barbosa, n. 52, ubi insuper refert ex Campanil. et Aloysio Riccio fuisse etiam decisum, quod mandans homicidium in persona alterius, non incurrit irregularitatem, quae contrahitur ex homicidio voluntario.

Episcopus dispensare potest super irregularitate 59 proveniente ex homicidio occulto causa defensionis facto, non servato moderamine inculpatae tutelae; Navarrus in Manual., cap. 27, n. 239; Layman loc. cit., num. 2; Avila de Censuris, disp. 6, sect. 5, concl. 1; Molina de Iustit. et iur., disp. 79, n. 8 et 11; Gutierrez loc. cit., lib. 6, cap. 65, n. 13; Reiffenstuel loc. cit., num. 221; Pirhing loc. cit.,

n. 118; Barbosa, in Conc. Trid., sess. 24, de Reform., cap. 6, num. 32, et cit. alleg. 39, n. 53, cum pluribus aliis ibi citatis. Et ratio est, quia huiusmodi homicidium, quamvis ob excessum moderaminis inculpatæ tutelæ sit illicitum et iniustum, non comprehenditur sub homicidio voluntario excepto a Conc. Trident., cit. cap. 6. Imo potius licet non sit mere necessarium, necessarii vim habet, quatenus non sponte sed coacte vitandæ mortis causa fit, et nonnisi quoad modum illicitum et iniustum est.

60 Quando autem homicidium causa defensionis commissum, vel aliud casuale est notorium et publicum, vel ad forum contentiosum iam deductum, super irregularitate inde orta dispensare nequit Episcopus. Colligitur ex Trid., sess. 14, de Reformat., cap. 7, ubi loquens de facultate dispensandi super irregularitate orta ex homicidio causa defensionis, vel casualiter commissio, intelligitur de homicidio, publico, vel deducto ad forum contentiosum, ut patet ex his subiunctis verbis: *Qui nonnisi causa cognita, et probatis precibus, ac narratis, nec aliter dispensare possit*; et in tali casu declarat, dictam dispensandi facultatem non competere de iure, nec esse commissam Episcopo, sed primum per Papam esse ei committendam. Sic Pirhing loc. cit., n. 128; Reiffenstuel loc. cit., n. 225; Guttierrez, Canonici qq., lib. 1, c. 3, ad finem; Bonacina de Censur., disp. 1, qu. 3, punct. 2, n. 2; Sanchez de Matrim., lib. 2, disput. 37, n. 12; Barbosa in Conc. Trident., sess. 24, cap. 6, n. 37, cum pluribus aliis ibi allegatis.

61 Neque potest Episcopus dispensare super irregularitate absque delicto orta ex defectu perfectæ lenitatis, ut ex homicidio auctoritate publica in malefactores iuste et recte facto a iudicibus, accusatoribus, testibus, ministris, et aliis ad mortem propinque concurrentibus, et a militibus in bello etiam iuste pugnantibus. Sic Navarrus in Manual., c. 17, n. 217, et l. 5 Consilior., consil. 39, de Homic.; Layman loc. cit., num. 5; Suarez de Irregular., disp. 47, sect. 6, in fine; Avila de Censur., disp. 6, sect. 5, dub. 1, concl. 1; Guttierrez loc. cit., lib. 2, c. 6, num. 170; Garcias de Benefic., part. 7, c. 11, num. 40; Castropal. de Censur., disp. 6, punct. 14, § 7, n. 6; Pirhing loc. cit., n. 129; Reiffenstuel loc. cit., n. 220, cum communiori aliorum. Et ratio est, quia Concilium, cit. sess. 24, c. 6, concedit Episcopis facultatem dispensandi solummodo super irregularitatibus provenientibus ex delicto occulto; irregularitas autem prædicta oritur ex defectu perfectæ lenitatis, et non ex delicto, cum tale homicidium sit iuste et licite factum. Tum quia nullus Episcopus solet cum similibus irregularibus dispensare, sed illi curiam Romanam ab omnibus dirigi solent, ut, teste Reiffenstuel loc. cit., docet commu-

nis praxis et consuetudo, quæ est optima legum interpret; cap. *Cum dilectus* 8 de Consuet., et l. *Si de interpretatione* 37 ff. de Legibus, prout etiam servat stylus curiæ, qui pro lege habetur, cap. *Ex litteris* 11 de Constit., c. *Quam gravi* 6 de Crimine falsi.

Potest tamen Episcopus dispensare super irregularitate proveniente ex mutilatione quacunque, etiam iniusta et voluntaria, ac directe intenta, dummodo tamen sit occulta. Sic Barb. in Conc. Trid., loc. cit., n. 36, cum pluribus ibi allegatis; Suarez de Censur., disp. 44, sect. 1, n. 5; Navarrus in Manual., cap. 23, n. 249; Layman loc. cit., n. 2; Reiffenstuel loc. cit., n. 226, et alii communiter. Et sic respondit expresse Sac. Congregat. Conc. ab Episcopo Tremonensi consulta, teste Fagnano l. 1 Decr., in cap. *Dilectus* 15 de temporibus Ordination., n. 29. Et ratio est quia Concilium, cit. sess. 24, cap. 6, excipit solam irregularitatem ex homicidio voluntario proveniente, exceptio autem firmat regulam in contrarium in casibus non exceptis, per iura adducta supra, n. 37, et dicta supra, num. 34 et 37, in fine. Vide Addit. Casin., v. *Irregularitas*.

64 Quamvis Episcopus nequeat dispensare ad ordines minores, sive recipiendos, sive exercendos, neque ad beneficium simplex super irregularitate proveniente ex homicidio voluntario, etiam occulto, cum id sit expresse prohibitum a Concilio Tridentino, sess. 14, cap. 7, ibi: *Omni ordine ac beneficio, et officio ecclesiastico perpetuo careat*; et tenent communiter doctores: tamen potest Episcopus dispensare super irregularitate proveniente ex homicidio casuali, sive indirecte tantum voluntario, quamvis notorio, ad ordines minores et beneficium simplex. Sic expresse Barbosa in cap. *Ad audientiam* 2 de Homic., n. 8, et cit. alleg. 39, n. 62, cum Henriquez, Covarruv., Campanil., Miranda, Gerola, Bonacina et Homobon., ibi allegatis; Layman loc. cit., n. 3, cum Sylvestro, Navarr., Sayro, Avila, et aliis ibi citatis, ac plures alii ex cap. *Ad audientiam* 12 de Homicid., ibi: *Poteris concedere, ut minoribus ordinibus sit contentus*; et ex cap. *Henricus* 1 de Clericis pugnant. in duello, ubi de simili homicida statuitur, quod non debeat in sacris ordinibus ministrare, sed ad habendum beneficium misericorditer dispensetur; quæ iura per Conc. Trident. non sunt mutata circa homicidium indirecte tantum voluntarium, cum ipsum Concilium, cit. cap. 6, prohibeat tantum ne Episcopi dispensent cum homicida voluntario, adeoque eius prohibitio non extenditur ad homicidas casuales; non enim facienda est extensio de casu ad casum, præsertim in odiosis per toties repetita iura allata supra, n. 35 et 37.

Hinc iuvat ad eruditionem referre quæ ex aliis refert Pignatell., t. 7, consult. 19, sub 1,

§ *Refert*, ibi: « *Refert Paris. de Put., de Syndicat.*, fol. 32, quem allegat Felin. in cap. *Si quando* de Rescript., col. 2, casum, qui evenit Romae Ioanni Papae XIII. Iussit Pontifex quemdam Romanum capite plecti; at ille cum adeo clamasset quod ob id Papa esset irregularis, ut populus de irregularitate Pontificis scandalizaretur, fuit iussu Papae liberatus. Simile contigit Hostiensi, qui cum esset legatus Bononiae, quidam reus poena capitali condemnatus petiit ut prius sibi permitteretur alloqui legatum de re ardua; quod cum obtinisset, et nihil arduum dixisset, turbatus legatus dixit: Suspendio necetur; illo autem clamante: *Vis esse irregularis?* Respondit legatus: *Maledictus qui te docuit*; eumque remissum ad carcerem postea liberavit, ut tradit Felinus ubi supra post Ioann. de Lignano, in cap. *Sententiam*, in fin., Ne clerici vel monach., dicentem id se audivisse a domino Paulo, dum legebat fundamentum ex cap. *Ex litteris* de excessib. Praelator., ubi dicitur, quod praelati non debent imponere proprio ore sententiam sanguinis; dicitque Baldus post Innocent. in cap. 2 de Maiorit. et obed., quod licet Papa possit statuendo imponere poenam mortis, non tamen potest exsequendo. Ex quo infert, quod si Papa propriis manibus occideret aliquem, statim esset irregularis. Quod dictum posset sustineri sequendo opinionem illorum, qui volunt quod irregularitas ex homicidio voluntario est de iure divino, ut tenent multi in cap. *Ad audientiam* de Homicid.; sed sequendo illos, qui dicunt, quod est de iure positivo, dictum Baldi non careret dubio, iuxta Felin., in cap. 2 de Maior. et obed., cum Papa sit supra ius positivum, cap. *Proposuit* de Concession. praebend., ubi concludit inveniri in locis per ipsum allegatis, quod quamvis irregularitas ex homicidio habeat in se rationem ac mentem iuris divini, per text. in § 1 de Consecrat., d. 1; tamen super ea potest Papa ex causa dispensare: quod etiam voluit Hostiens. in cap. *Sicut dignum* de Homicid., in d. cap. *Audientiam*, eod. tit., ac Panormitan. in cap. *Ego N.*, in fine, de Iureiur. ». Hactenus ad litteram Pignatell., loc. cit. Cui adde, quod Papa revera non potest canonicam irregularitatem incurrere, cum ipse sit supra omne ius canonicum; cap. *Proposuit* 4 de Concessione praebendae; Fagnan. l. 5 Decret., in cap. *De caetero* 11 de Homicid., n. 22; Reiffenstuel loc. cit., n. 91; Pirhing loc. cit., n. 96; Maiolus de Irregularit., lib. 2, cap. 4; Suarez disp. 40, lib. 7, n. 7; La Croix lib. 7, num. 477; Castropal. de Irregularit., d. 6, pag. 2, n. 4, cum pluribus aliis ibi citatis. Imo est adeo incapax irregularitatis ut statim ac evehitur ad Papatum, fiat liber etiam ab irregularitate prius contracta, cum statim desinat esse subiectus iuri canonico quoad vim coactivam et poenas; ut recte ex

cap. *Licet de vitanda* 6 de Election., et cap. *Ubi periculum* 3, eod. in 6, deducunt Reiffenstuel, Maiolus, La Croix, Castropal., et alii locis citatis, et iam diximus verb. *Irregularitas*, art. 1, sub n. 11, § undecimo. V. Addit. Casin., v. *Irregularitas*.

Potest Episcopus dispensare super irregularitate contracta ab eo, qui duos sacros ordines, vel acolythatum cum subdiaconatu eodem die suscepit, si delictum sit occultum. Item super irregularitate, quam quis contraxit exercendo ordines, quos non habebat. Item super suspensione et irregularitate contracta ab eo, qui ante legitimam aetatem ordines suscepit. Item in suspensione contracta ab eo, qui ordines suscepit dum vinculo censurae obstrictus esset. Item in suspensione contracta a coniugato suscipiente ordinem sacrum. Item in suspensione contracta ab eo qui furtive ordines suscepit. Item in suspensione occulta, quam quis contraxit recipiendo ordines sine litteris dimissoriis. Item dispensare potest cum eo, qui per saltum promotus ad ordines celebravit. Item cum eo, qui ordines minores suscepit ab Episcopo qui renunciavit episcopatu. Item cum simoniaco occulto. Item dispensare potest super irregularitate contracta ab excommunicato celebrante, quando excommunicatio est occulta, licet celebratio sit manifesta. Sic quoad omnes supradictos casus cum pluribus aliis Barbosa in Conc. Trid., sess. 24, de Reform., cap. 6, a n. 11 ad 22, et n. 29, dummodo in omnibus delictum sit occultum, ut etiam alii passim tenent DD. Vide Additiones Casinenses sub verb. *Irregularitas*, ubi plura, et quidem notabilia invenies ad rem.

Occultum autem quantum ad hoc dicitur, quod probari non potest; unde, ubi delictum probari potest per duos testes, occultum non est, nec absolutus et dispensatus est tutus in conscientia; ut declaravit Sacra Congr. Conc. quae ad dubium: *An absolutus et dispensatus a proprio Episcopo in materia delicti perpetrati coram duobus vel tribus testibus, quod tamen non fuit notorium, esset tutus in conscientia*. Respondit: *Non esse tutum, quia Concilium utitur termino occulto, quod proprie loquendo est illud quod probari non potest*. Sic refert Fagnan., lib. 1 Decret., in cap. *Requisivit* 1 de ordinatis ab Episcop., n. 38, et verba Concilii debent accipi secundum proprietatem; quod repetit lib. 3 Decret., in cap. *Vestra* 7, n. 127, de Cohabit. clericor. et mulier.

In casibus quomodocunque occultis post Conc. Trident. ex nova lege Sedi Apostolicae reservatis, nequeunt Episcopi dispensare et absolvere, ut expresse declaravit Sac. Congreg. Concil., teste Fagnano lib. 1 Decret., in cap. *Dilectus* 15 de temporibus Ordinatis, num. 30, ubi n. 37; insuper refert, eandem Sacram Congregationem, approbante Pontifice, declarasse,

quod dicta facultate dispensandi et absolvendi in casibus occultis tributa Episcopis a Concilio, non possunt uti Cardinales in suis titulis: quia licet habeant iurisdictionem quasi episcopalem, ibi tamen vere et proprie Episcopi non sunt. Sicuti neque abbates, alique praelati iurisdictionem quasi Episcopalem habentes, et Sedi Apostolicae immediate subiecti.

70 Quinto, requiritur, quod nulla censura sint ligati. *Communis*; qui enim sunt aliqua censura irretiti, ipsa durante, nequeunt licite ullum ordinem suscipere, cap. *Illorum* 22 de sent. excomm.; cap. *Saepe contingit* 1 de temporibus ordinat., in 6. Quotuplex autem sit censura, et quid sit quaelibet in specie? Vide verb. *Censura*, *Excommunicatio*, *Interdictum* et *Suspensio*.

71 Sexto, requiritur, quod sint in aetate canonica constituti. *Communis*, arg. cap. *Nullus* 4 de tempor. ordinat., in 6, ubi Bonifacius VIII sub poena suspensionis per annum ipso facto incurrenda, prohibet ne quis infanti clericalem

72 praesumat conferre tonsuram. Infantes tamen quamvis illicite, valide tamen ordinantur ad quemcunque ordinem, etiam presbyteratus. *Communis* cum S. Thoma, S. Bonaventura et Scoto in 4, dist. 25, et desumitur ex c. unico, de Clerico per saltum promoti; ubi de clerico, qui ante annos discretionis inferiores ordines susceperat, postea falso et temere credens, se etiam suscepisse diaconatum, absque diaconatu sacerdos ordinatus fuerat, rescribit et statuit Innocentius III ut post iniunctam impletamque poenitentiam, diaconatus solum suppleatur: ubi clare supponit Pontifex posse quem infra annos discretionis ordinari. Nec lex divina reddit infantem incapacem sacramenti.

73 Inio infantes ordinantur valide etiam ad Episcopatum, ut communius tenent doctores, et signanter Dominicus Sotus, Vasquez, Castropal., Filliuc., Dicastill., et alii apud Tambur. de Sacrament., lib. 7, cap. 6, § 1, num. 12; Sporer loc. cit., n. 65, cum Gobat et Diana ibi citatis, et alii passim; et constat experientia fuisse Hugonem, filium Heriberti comitis Aquitaniae, in aetate puerili quinque annorum promotum ad Archiepiscopatum Rhemensem, ut ex aliis refert Berninus, t. 2 Histor. omnium haeresum saeculo decimo, capitul. unico, folio 585, ubi adducit S. Bernardum, epist. 42, sic scribentem: *Scholares pueri, et impuberes adolescentuli ob sanguinis dignitatem promoven- tur ad ecclesiasticas dignitates, et de sub ferula transferuntur ad principandum presbyteris: laetiores interim, quod virgas evaserint, quam quod meruerint principari, nec tam illis blanditur adeptum quam ademptum imperium.* Et insuper, variis aliis omissis in infantili aetate ad episcopatum promotis, ex historiis habetur, quod adolescentes et iuvenes fuerunt interdum ad pontificatum assumpti, ut Ioan-

nes XII vix natus annos duodeviginti, ut testatur Graveson, Historia ecclesiastica, tom. 4, fol. 71 primae impressionis Romanae, et Baronius ad annum 955, num. 3 et 4; et Ioannes XI fuit Summus Pontifex constitutus, cum aetatis suae annum vigesimum quintum vix attigisset, ut testatur idem Graveson, ubi supra, fol. 67. Vide verb. *Papa*, art. 1, n. 54.

Aetas igitur canonica pro prima tonsura, 74 ostiariatu, lectoratu et exorcistatu sunt anni septem completi, c. *In singulis* 2, dist. 77. Pro acolythatu sunt anni duodecim completi, 75 cit. c. *In singulis* 2, dist. 77. Et colligitur ex textu et Glossa in can. *De iis* 5, dist. 28, et c. *Cum nullus* 3 de temporibus Ordinationum in 6. Pro subdiaconatu sunt anni 21; Concil. 76 Trident., sess. 23, c. 12, de Reformat., infra adducend. Pro diaconatu sunt anni 23; Conc. 77 Trid., loc. cit. Pro presbyteratu sunt anni 25; 78 Conc. Trid., cit. sess. 22, c. 12, de Ref., ibi: *Nullus in posterum ad subdiaconatus ordinem ante vigesimum secundum; ad diaconatum ante vigesimum tertium; ad presbyteratum ante vigesimum quintum aetatis suae annum, promoveatur.* Qui anni requisiti a Tridentino pro 79 his tribus sacris ordinibus sufficiunt incoepti, ut tenet communis doctorum cum Barbosa in cit. sess. 23, c. 12, n. 2, et in praxi receptum est apud omnes. Pro episcopatu requiruntur 80 anni 30 completi, can. 1, 2 et 4, dist. 78, et Conc. Trident., sess. 7, c. 1, de Reformat., et cap. *Cum in cunctis* de Elect., et Greg. XIV, Constit. incip. *Unus Apostolicae*, et communis doctorum cum Barbosa, in cit. sess. 7, c. 1, num. 4.

Septimo, requiritur quod sint scientia suffi- 81 cienti instructi pro quolibet ordine suscipiendo; c. 1, dist. 39, ubi Gelasius Papa expresse habet: *Illiteratos nullus praesumat ad clericatus ordinem promovere, quia litteris carens sacris non potest esse aptus officiis.* Unde Conc. Trid., sess. 23, cap. 4, de Reformat., statuit, quod *prima tonsura non initientur, qui... fidei rudimenta edocti non fuerint, quique legere et scribere nesciant.* Et ibidem, c. 11, pro ordinibus minoribus requirit *ut saltem latinam linguam intelligant, et sciant quae ad officium suum spectant.* Et ibidem, c. 17, pro subdiaconatu et diaconatu requirit *ut sint litteris et iis quae ad ordinem exercendum pertinent, instructi.* Et ibidem, c. 14, pro presbyteratu requirit, quod *ad populum edocendum ea, quae scire omnibus necessarium est ad salutem, ac ministrandi sacramenta, diligenti examine praecedente, idonei comprobentur.*

Octavo requiritur quod ordinentur a suis 82 propriis respective Episcopis, vel ab aliis de eorum licentia et cum suis dimissoriis. Sic expresse Concil. Trid., sess. 23, cap. 8, de Reformat., ibi: *Unusquisque a proprio Episcopo ordinetur; quod si quis ab alio promoveri petat*

nullatenus id ei, etiam cuiusvis generalis aut specialis rescripti vel privilegii praetextu permittatur, nisi eius probitas ac mores eiusdem Ordinarii testimonio commendentur; si secus fiat, ordinans a collatione ordinum per annum et ordinatus a susceptorum ordinum executione, quandiu proprio Ordinario videbitur expedire sit suspensus. Et novissime Innoc. XII,

83 Const. incip. *Speculatores domus Israel*. Nono, requiritur, quod ordinandi in sacris habeant legitimum titulum sustentationis, scilicet aut beneficii ecclesiastici pacifice possessi, aut patrimonii sufficientis ad honestam sustentationem, aut paupertatis religiosae, eius scilicet, quam solemniter vovent religiosi. Sic Pontificale Romanum tit. de Ordinatione subdiaconi, et communis doctorum. Et ratio huius dispositionis est, ut clerici ordinati in sacris habeant unde honeste ali possint, ne cogantur ut dicit Conc. Trid. sess. 21, cap. 2, de Reform., cum ordinis dedecore mendicare, aut sordidum aliquem quaestum exercere.

84 Ad titulum autem beneficii, ut quis licite ordinetur, requiritur quod sit beneficium proprie dictum; quod definitur: *Ius perpetuum percipiendi fructus ex bonis ecclesiasticis, ratione spiritualis officii personae ecclesiasticae auctoritate Ecclesiae constitutum*. Vide verb.

85 *Beneficium*, art. 1, a num. 6. Et quod tale beneficium sit sufficiens ad honestam ipsius sustentationem et pacifice possessum. Sic expresse Tridentinum, cit. sess. 21, cap. 2, ibi: *Nisi prius legitime constet, eum beneficium ecclesiasticum, quod sibi ad victum honeste*

86 *sufficiat, pacifice possidere*. Unde, qui non habet beneficium sufficiens, non debet ordinari cum supplemento patrimonii, nisi necessitas aut utilitas Ecclesiae id exigat. Sac. Congreg. Concil. in Signina 18 Sept. 1685, et in Civitat. Plebis 10 Iun. 1684. Et si beneficium ad cuius titulum ordinatur ab Episcopo non suo, non esset sufficiens iuxta taxam sui Ordinarii, esset suspensus quoad exercitium ordinum. Sac. Congr. Conc. in Arimin. 10 Ian. 1705.

87 Imo nedum ipse ordinatus esset suspensus ab exercitio ordinum, quandiu proprio Ordinario videbitur expedire, sed etiam Episcopus ordinans esset suspensus per annum a collatione ordinum, et uterque subiaceret gravioribus poenis pro modo culpae arbitrio Summi Pontificis infligendis. Sic expresse statuit Innocentius XII 6 Novemb. 1694, Constit. incip. *Speculatores domus Israel*. Et tale beneficium

88 non potest ordinatus postmodum resignare, nisi facta mentione quod ad illius beneficii titulum sit promotus; neque ea resignatio potest admitti, nisi constet quod aliunde vivere commode possit, aliter autem facta resignatio nulla est. Sic expresse Trident., cit. sess. 21, c. 2, ibi: *Id vero beneficium resignare non*

89 *possit, nisi facta mentione, quod ad illius be-*

neficii titulum sit promotus, neque ea resignatio admittatur, nisi constito, quod aliunde vivere commode possit, et aliter facta resignatio nulla sit.

Ad titulum patrimonii vel pensionis, ut quis 90 licite ordinari possit, requiritur, quod Episcopus iudicet talem pro necessitate vel commoditate suarum ecclesiarum esse assumendum, illudque patrimonium vel pensionem et ad vitam sustentandam sufficiens esse, et vere ab ipso obtineri. Sic expresse Trid., cit. sess. 21, c. 2, ibi: *Patrimonium vero vel pensionem obtinentes ordinari posthac non possint, nisi illi, quos Episcopus iudicaverit assumendos pro necessitate vel commoditate ecclesiarum suarum, eo quoque prius perspecto, patrimonium illud vel pensionem vere ab eis obtineri, taliaque esse quae ei ad vitam sustentandam satis sint.*

Unde clericus suscipiens ordines sacros cum 91 patrimonio ficto, sicuti etiam cum ficto beneficio, suspensionem incurrit; can. *Neminem* 1, et can. *Sanctorum* 2, dist. 70, quoad hoc a Concilio Tridentino, cit. sess. 21, c. 2, innovatam, ibi: *Antiquorum canonum poena super his innovando*. Et sic pluries declarasse Sac. Congr. Episcoporum. et Regular., et Sac. Congregat. Concil., refert Pignatell. tom. 6, consult. 77, num. 15 et 16, ubi et de stylo curiae, et praxi Poenitentiariae testatur et plurimos affert doctores. Sic etiam Monacell. t. 2, tit. 13, formul. 3, num. 4, et tom. 3, tit. 2, formul. 1, num. 1, ubi ex Nicolio testatur, sic plenis votis declarasse Sacram Congregat. Concil. 27 Novemb. 1610 quoad eum qui per fraudem et culpam decepit Episcopum ordinantem, fingendo se habere titulum, quae declaratio relata reperitur in Synodo Farfensi, in tit. *de Sacram. ordin.*, num. 5, et tom. 5 supplement. ad tom. 1, num. 437, ubi monet ordinandos, quod caveant a contraria sententia, quia laxa est, erronea et pluries decretis sacrarum Congregationum reprobata, quae referuntur a Pignatell. tom. 5, consult. 77, n. 15 et 16, et ab aliis doctoribus a se allegatis t. 2, et tom. 3, loc. cit.; et sic etiam tenent Nicolaus Garcias part. 2 de Beneficiis, c. 5, n. 20; Barbosa de officio et potestate Episcop., allegat. 20, num. 27 et 33; Pirhing in ius canonic., lib. 1, tit. 11, num. 112; Reiffenst. ibid., num. 197, ubi refert supra dictam declarationem Sac. Congr. Conc. 27 Novembris 1610, quam refert et tenet etiam Fagnanus in cap. *Cum secundum* 26 de Praebend., num. 69, in fine; et sic tenent alii passim per Constitutionem 35 Urbani VIII, incip. *Secretis*, ubi sic expresse habetur: *Insuper promotos huiusmodi ac etiam eos qui cum falsis, vel fictis, aut fiduciariis patrimonii titulis, scienter se ad ordines huiusmodi promoveri fecerint, non solum praedictis* (scilicet inter alias poenas suspen-

sionis perpetuae absque spe dispensationis a Sede Apostolica obtinendae), *verum etiam maioribus arbitrio nostro et pro tempore existentis Romani Pontificis infligendis poenis subiectos esse volumus.*

- 92 Non esset tamen suspensus ipse ordinatus, si bona fide et sine ulla sua fraude et dolo absque legitimo titulo ordinaretur, ut tenent supra citati doctores et alii passim, arg. cap. *Cum secundum* 16 de Praebend., ubi suspensio ordinati per iura antiqua inducta, fuit sublata ex parte bona fide, et sine ulla sua fraude ordinati et solus Episcopus ordinans per impositionem oneris ordinatum sustentandi fuit punitus, et ex cit. Constitut. Urbani VIII, incip. *Secretis*, ubi declarantur suspensi solum, qui *scienter se ad ordines huiusmodi promoveri fecerint.*

- 93 Et tale patrimonium vel pensio, posthac sine licentia Episcopi alienari, aut exstingui, vel remitti nullatenus potest, donec ordinati beneficium ecclesiasticum sufficiens statui suo sint adepti, vel aliunde habeant, unde vivere possint. Sic expresse Trident., cit. sess. 21, c. 2, ibi: *Atque (illa) deinceps sine licentia Episcopi alienari, aut exstingui, vel remitti nullatenus possint, donec beneficium ecclesiasticum sufficiens sint adepti, vel aliunde habeant, unde vivere possint*¹.

- 94 Unde patrimonii titulus non exstinguitur etiamsi ordinatus acquirat alia bona, donec ab Episcopo loco patrimonii subrogetur. Licet enim quis habeat patrimonium sibi constitutum sub hac conditione: *Donec et quousque provisus fuerit de beneficio ecclesiastico aut aliunde habuerit, unde commode sustentari valeat quo casu eveniente patrimonium redeat*

ad constituentem absque alia declaratione: non dicitur spoliatus tali patrimonio, quamvis beneficium vel bona acquirat, sed viget patrimonium, ut prius, obstante dicta conditione, donec ab Episcopo non fiat subrogatio. Sic declaravit Sacra Congr. Conc. 12 Iul. 1687, confirmando decreta olim emanata in Terracinen. 8 Aug. 1602 et 20 Iul. 1691, et idem censuit novissime in Senogallien. 20 Iun. 1705, in resp. ad 4.

Neque ordinatus potest absque expressa licentia Episcopi donare patrimonium libere constitutum, reservato sibi usufructu ad vitam. Sacra Congr. Conc. 10 Octobris 1676. Neque potest absque dicta licentia Episcopi illud in emphyteusim concedere, reservato desuper annuo canone fructibus correspondente. S. Congr. Conc. in Parmen. 20 Iul. 1641, in qua licet concessor esset beneficiatus, adhuc quia ordinatus fuerat ad titulum patrimonii in emphyteusim concessi, declaravit, concessionem non sustineri; et idem probavit in alia Aquilana 24 Febr. 1652. Neque patrimonium potest sine licentia Episcopi alienari, etiamsi ordinatus consequatur beneficium. Sacra Congr. Conc. 16 Apr. 1622, lib. 14 Decr., pag. 231; et faciunt decreta relata supra, n. 39.

Prohibitio Concilii Tridentini alienandi patrimonium extenditur ad fideiussionem ordinati, adeo ut fideiussio et obligatio respectu dicti patrimonii non sustineatur, si facta sit ab ordinato sine consensu Episcopi. S. Congr. Concil. quae ad dubium sibi propositum sub die 11 Mart. 1642, respondit *extendi etiam ad fideiuss.*; et iussit dari declarationem sequentem. Die 5 Febr. 1604. S. Congr. etc., censuit, *neque in huiusmodi patrimonio, neque in*

¹ « Dubitatur, an clericus possit renuntiare patrimonium sine licentia Episcopi, si habeat aliunde sustentationem? Adsunt tres sententiae. Prima sententia affirmat, quam tenent Azor. part. 2, l. 3, c. 4, qu. 3; Palaus p. 2, num. 13, cum Steph. Gratiano, Flamino, et communiori ut asserit; ita Garcia, et Molf. apud Salm., cap. 6, n. 84, et probabilem putant Tamb. de Ord. l. 7, cap. 6, § 4, num. 19; Diana part. 9, tr. 8, resol. 23; et Barb. alleg. 19, num. 90, cum Menoch., Surdo, Cevallo et Cassano; et expresse huic sententiae consentiunt Sanchez, Cons. lib. 7, c. 1, dub. 43, et Viva qu. 8, art. ult., 6, v. Circa. Eam probant ex Tridentino sess. 21, cap. 2, ubi dicitur: *Atque illa (nempe patrimonium, beneficia, etc.) deinceps sine licentia Episcopi alienari nullatenus possint, donec beneficium sufficiens sint adepti, vel aliunde habeant unde vivere possint.* Si igitur, aiunt, non potest clericus sine licentia Episcopi alienare patrimonium, donec aliunde habeat unde vivat, ergo bene potest, si habet unde vivat, etiam sine licentia Episcopi; qui caeterum in aliquo casu, puta ad redimendos parentes captivos, et simili, potest dare licentiam alienandi patrimonium, quamvis clericus non habeat unde vivat. Secunda sententia, quam tenet Ledesma, et alii apud Vivam quaest. 7, art. 9, num. 6, dicit, talem alienationem esse illicitam, sed non invalidam; imo Suarez de Cens., dist. 31, sect. 1, num. 38, dicit esse validam, etiamsi clericus non habeat unde vivat. Tertia vero sententia, quam

tenet La Croix num. 2286; Barbosa alleg. 19, n. 90 cum Quintanad., Campanile, et Ugol. Escob., n. 382 cum Marchino, Cenedo, etc., ac Salm. c. 6, n. 382, cum Vasquez, Philib. et Leand. dicit, huiusmodi alienationem esse invalidam et illicitam. Ratio, tum quia, si clericus non habet aliunde sustentationem, nec etiam Episcopus (ordinarie loquendo, ut intelligendum est Concilium), potest licentiam alienandi concedere: hoc enim significat particula illa *donec*, nempe quod Episcopus tum solum licentiam dare potest, cum clericus habet unde vivat; tum quia patrimonium connumeratur inter bona ecclesiast., et gaudet eodem privilegio... Ergo tale patrimonium sine licentia Episcopi est inalienabile. Et huic tertiae sententiae mihi magis lubet adhaerere, ob decretum S. C. quae die 4 Febr. 1652 (apud Bened. XIV, notif. 26, num. 29) sic respondit: *Renuntiationem patrimonii, ad cuius titulum clericus simpliciter sacris ordinibus fuit initiatus, absque licentia Episcopi factam, non sustineri, etiam post assecutionem beneficii ad eius vitam sustentandam sufficientis.* Adverte hic aliud Decretum emanatum a S. C. Concilii, 5 Februar. 1604, ubi decidum fuit, non esse vetitum clerico hypothecare patrimonium, quoad eam tamen partem fructuum, quae supersit ad eius sustentationem, non laute sed tenuiter vivendo, iuxta iudicium ecclesiastici arbitratum. Sic D. de Ligorio, Theol. moral., cap. 2 de Sacram. ordin., num. 824. (EDITORES CASINENSES).

eius fructibus ad clericum alendum necessariis executioni locum esse posse, licere autem capere in causam iudicati eam fructuum portionem, quae quotannis superest, ultra ea quae ad ordinati sustentationem, non laute sed tenuiter vivendo iudicis ecclesiastici arbitrio fuerint necessaria. Posse autem ipsum creditorem accipere in solutum, atque vendere ius sibi competens ad huiusmodi patrimonium, quod post mortem ipsius promoti ad creditorem, uti res haereditaria pertinebit.

99 Patrimonium constitui potest etiam in censibus, dummodo constituentes tale patrimonium in forma iuris valida se obligent, quod in casu redemptionis pro sufficienti ordinati victu providebunt, donec iterum investiantur. Sacra Congregat. Concil. in Nullius 21 Iulii 1629, lib. 14 Decretor., pag. 109. Ordinibus sacris initiari non potest, qui bonis cessit. Sac. Congr. Conc. in Atrien. 22 Iun. 1725, apud Ursayam in Miscell. 1 sacro et profano, litt. O; n. 82.

101 Ad titulum paupertatis seu professionis religiosae, ut quis licite ordinari possit, requiritur, quod sit vere professus. Pontifical. Roman. tit. de Ordinatione subdiaconi, et communis doctorum. Unde novitii sine titulo beneficii, vel patrimonii, aut pensionis nequeunt promoveri ad sacros ordines; argum. Concil. Trid. cit. sess. 21, c. 2, et expresse S. Pius V, Const. 75, incip. *Romanus Pontifex*. Vide verb. 103 *Novitius*, num. 89. Et hoc ipsum habet locum non solum in novitiis, seu non professis, sed etiam in nulliter professis; Vide d. verb. *Novitius*, num. 90. Patres autem Societatis Iesu, quia tria vota paupertatis, castitatis et obedientiae in Societate emisunt, de licentia praepositi generalis possunt promoveri ad sacros ordines absque titulo etiam ante solemnem 105 professionem. Vide ibid., num. 91. Patribus Societatis Iesu sic ordinatis nulla debentur alimenta a dicta Societate, si contingat eos ante solemnem professionem a praeposito generali a dicta Societate dimitti. Vide ibidem, num. 92.

106 Pro huius articuli complemento addendum est, quod in calculandis redditibus beneficii pro titulo ordinandi, non sunt detrahenda onera missarum eidem beneficio adiecta, maxime si ordinandus, donec ascendat ad sacerdotium, pro rata missarum aliunde habeat unde vivere possit. Sic tenent Ursaya tom. 5, part. 1, discept. 4, per tot.; Card. de Luca in Tract. de Donationib., disc. 11; Lamperez in Veter. Ecclesiae disciplina, n. 366, fol. 209; P. Ludovic. Nogueira, Quaest. singul., disp. 1, tit. de Sacrament., qu. 26, n. 3, fol. 35; Ioannes Morinus in Commentar. ad Constitut. 44 Innoc. XII, incip. *Speculatores*; Monac. tom. 1, tit. 3, formul. 13, num. 2, et in Append. adnotat. ad dictam Constitutionem Innoc. XII,

num. 1, et alii. Quamvis enim in d. Constitutione *Speculatores*, § *Licet vero*, requiratur quod beneficium sit talis redditus, ut ad congruam vitae sustentationem, sive iuxta taxam synodalem, sive, ea deficiente, iuxta morem regionis promovendis ad sacros ordines, detractis oneribus, per se sufficiat; tamen illa verba *Detractis oneribus*, non sunt referenda ad onera missarum, sed ad alia onera etiam post emanatam dictam Innocent. XII Const., ut declaravit Sac. Congr. Concil. in Signina Ordinationis 14 April. 1699, et in Neapolitana seu Scalen. 18 Febr. 1701, apud Monacell. tom. 1, tit. 3, formul. 12, num. 2, et in Appendic. adnotat. ad d. Constitutionem Innocent. XII, incip. *Speculatores*, num. 11, et in Firmana Cappellaniae, 14 Ianuar. 1708, apud Ursayam, tom. 5, part. 1, disceptat. 4, n. 49, qui eod. tom. 5, in additionibus, § 4, refert quod proposita causa in Sac. Congr. Conc. die 17 Iulii 1723, sub dubio: « An a beneficio seu cappellania, ad cuius titulum quis intendit ad sacros ordines promoveri, detrahenda sint onera missarum eidem adiecta, quando beneficiatus non tenetur eas per se ipsum celebrare. Vel potius oneribus missarum non detractis, sive illae celebrandae sint per se ipsum, sive possint celebrari per alium, faciendus sit calculus omnium fructuum pro constituenda summa a synodali constitutione vel regionis more requisita pro sacris ordinibus suscipiendis? » Responsum fuit: *Esse relinquenda arbitrio et conscientiae Ordinariorum*.

Onera, ad quae referri debent verba illa *detractis oneribus*, et detrahi debent a fructibus beneficii, sunt contributio pro fabrica ecclesiae et refectione domus beneficialis, census, sive tributa super possessionibus beneficii imposita, pensiones a beneficiato solvendae pro paramentis, hostiis, cereis, pro visitatione, cathedralico, seminario, salario ministrorum ecclesiae et huiusmodi. Sic Card. de Luca de Beneficiis, disc. 90, n. 80; Monacell. tom. 1, in Appendice l. c.; Ursaya cit. discept. 4, n. 40, et alii.

Non autem, ut dictum fuit, sunt onera missarum, sive per se ipsum, sive per alium a beneficiato celebrandarum, nisi numerus missarum esset ita excessivus, quod superaret missam quotidianam, nec possent omnes missae per cappellanum seu beneficiatum intra annum celebrari, vel essent beneficio adiectae multae missae in cantu maiori eleemosyna per alios ab ipso beneficiato quotannis celebrari faciendae, quia in tali casu, detractis his stipendiis, fructus beneficii taxam synodalem vel regionis morem non exaequant, adeoque tale beneficium non esset sufficiens titulus ut beneficiatus promoveri posset.

Alias autem non, quia licet obligationes missarum beneficio adnexae vocentur quoque onera,

quia tamen stipendium earum percipitur, seu percipi potest ab eodem beneficiato, cedit in congruam sustentationem ipsius, et sic non debent detrahi a supputatione, cum per ipsas ordinatus diminutionem non patiatur in redditibus, sicuti illam non patitur ordinatus ad titulum cappellaniae perpetuae cum obligatione per se, vel per alium quotidie celebrandi, ut recte advertunt Lamperez l. cit.; Ursaya l. c., num. 20, et alii. Tum quia haec videmus praticari in dies in Ecclesiis receptitiis, in quibus sacerdotes ordinantur ad titulum aggregiationis vel ascriptionis dictis ecclesiis, cum obligatione celebrandi tot determinatas missas, vel ad ratam reddituum, dummodo isti sufficiant ad congruam ordinatorum sustentationem, et tamen nullum aliud obtinent emolumentum, nisi ratione missarum, quae celebrari debent, iuxta praecisa verba Card. de Luca de Donationibus, disc. 11, num. 8, loquentis ad praecisum effectum nostri casus; et in Adnotat. ad Conc. Trid., disc. 14, num. 39, expresse dicit: *Assumunt sacerdotum, quod sufficientem provisionem ad victum praebere solet cum elemosyna celebrationis missae diurnae*; quem sequitur Ursaya d. discept. 3, a n. 57 ad 60, pluribus ad id allegatis et etiam individuali oraculo Sixti V, ibi adducto.

110 Nec officit quod ordinandus possit ratione absentiae, irregularitatis, seu censurae incurssae, morbi incurabilis, vel delicti, se impotentem reddere ad celebrandas per se ipsum missas beneficio adnexas, et cum in tali casu missarum celebrationi per alium teneretur satisfacere, non amplius remaneret ei rata pro congrua sustentatione, et dispositio Conc. Trid., sess. 21, cap. 2, de Reform., et d. Constit. Innoc. XII non observaretur. Non officit, inquam, quia etiam beneficium, seu sacrum patrimonium constitutum super domibus, praediis, censibus, locis montium et huiusmodi, licet ab omni onere exemptum, subiaceret multis periculis, ac maioribus infortuniis sterilitatis, siccitatis, incursionibus hostilibus, cessationis, seu diminutionis locorum montium et huiusmodi, et sic in totum vel in parte reddi potest infructiferum et inutile, tamen ex communi omnium curiarum ecclesiasticarum praxi, haec pericula et infortunia non attenduntur, sed solum exquiruntur et attenditur rigorosa recognitio facienda a peritis circa beneficii seu sacri patrimonii redditus facienda tempore constitutionis ipsorum. Leges enim adaptantur ad ea quae ut plurimum contingunt, non autem ad illa quae raro accidunt et ab accidentalibus casibus dependent, ad text. in Authent. *Ut sine prohibitionem matres*, ibi: *Quod raro fit*, etc., non non observant legislatores, sed quod plerumque et respiciunt et medentur; et in leg. *Ex iis ff. de Legib.*, ibi: *Ex iis, quae forte uno aliquo casu accidere possunt, iura non consti-*

tuuntur; et in leg. *Nam ad ea ff. eod.*, ibi: *Ad ea potius debet aptari ius, quae et frequenter, et facile, quam quae perraro eveniunt*. Unde in nostro casu, cum ordinandus regulariter per se ipsum missas beneficio adnexas celebrare possit, et sic percipere integros fructus beneficii, verificatur, quod habeat validum et sufficientem titulum, ut ordinari possit, iuxta decreta Sacrae Congr. Conc. allegata supra, num. 70, ut recte docet Monacell. cit. tom. 2, tit. 3, form. 13, num. 3; et cum aliis Ursaya cit. discept. 4, per tot., ubi n. 34, concludit expresse: *Onus missarum nunquam detrahendum esse ab illo beneficio seu cappellania, ad cuius titulum quis ordinari cupit, sive missae praecise celebrandae sint per beneficiatum, sive celebrari possint a quocunque alio sacerdote, sed esse faciendum cumulum omnium fructuum beneficii seu cappellaniae; ad constituendam summam a synodali constitutione, et in illius defectum a solito regionis, pro sacro patrimonio requisitum*.

Tum quia potest quis promoveri ad sacros 111 ordines ad titulum beneficii residentialis, cuius fructus una cum distributionibus quotidianis sufficiunt ad congruam et honestam beneficiati sustentationem, quamvis multis de causis possit contingere quod beneficiatus nequeat ipsas distributiones quotidianas lucrari, ut expresse declaravit Sacra Congr. Conc. in Veronen., registrata in lib. 15 Decr., fol. 433, ibi: *Posse clericum, caeteris requisitis necessariis concurrentibus, ad sacros ordines promoveri ad titulum cappellaniae, cuius fructus una cum distributionibus quotidianis ad victum honeste sufficiunt*. Sic apud Ursayam cit. t. 5, part. 1, discept. 5, n. 30.

Ad complementum huius articuli advertendum 112 est quod circa preces vel missas quae in ordinatione iniunguntur ab Episcopo, secundum Pontificale Romanum, ipse Episcopus sic dicit: *Singuli ad primam tonsuram, vel ad quatuor minores ordines promoti dicite semel septem psalmos poenitentiales cum litanis, versiculis et orationibus. Ad subdiaconatum vel diaconatum, nocturnum talis diei. Ad presbyteratum vero ordinati post primam vestram missam tres alias missas, videlicet unam de Spiritu sancto, aliam de B. Maria semper virgine, tertiam de fidelibus defunctis dicite, et omnipotentem Deum etiam pro me orate*. Quod illi devote suscipiunt et respondent, sic facturos. Unde Suarez, Azorius, Lessius, Layman, et alii cum Aversa, qu. 2, sect. 13, volunt, ista persolvenda esse sub mortali; quam sententiam Stephanus, tract. 5, disp. 4, num. 72, dicit esse probabiliorē; quia Episcopus potest, et quando aliud non declarat, censeri debet graviter imperare: cum haec materia sit gravis. Econtra Diana, Sotus, Valentia, Castropal., Pellizzar., Lohner, Gobat in Experient., tract. 3,

num. 713, et tract. 8, num. 771, defendunt esse tantum obligationem decentiae, non autem sub peccato praesertim mortali; quia licet sub mortali possint id Episcopi imperare, tamen id hactenus non declaraverunt; unde videtur tenenda benignior sententia, quod non peccetur mortaliter, sed solum venialiter, si id negligatur. La Croix lib. 6, part. 2, n. 1319, arg. c. *Statutum* 22 de Elect. in 6, cap. *In poenis* 49 de Regul. iur. in 6; l. *Cum quidam* 19 ff. de Liberis et posthumis; l. *Factum* 155, § 2, ff. de Reg. iur.

113 Nocturnum autem, quod praescribitur subdiaconis et diaconis, non necessario est illud ipsius diei quo fit ordinatio, sed cuiuscunque quem Episcopus designat. Gobat l. c., tract. 8, num. 771; La Croix l. c., num. 2320, et alii. Si vero Episcopus nullum determinatum diem designat, probabilius debet recitari nocturnum talis diei ordinationis, uti colligitur ex verbis Romani Pontificalis ab Episcopo post ordinationem prolatis, nempe *ad subdiaconatum vel diaconatum, Nocturnum talis diei*, ut patet num. antecedenti. Sic Gobat l. c., num. 772, et alii. Missae tamen presbyteris iniunctae non debent necessario celebrari primis diebus post ordinationem impeditis post ipsam missam; sed primis diebus non impeditis, id est quibus licebunt post primam missam missae votivae et de requiem. Ita Sennyey de Missa, n. 152; La Croix l. c., num. 2310, et alii. Et has tres missas possunt neopresbyteri offerre pro quibuscunque voluerint stipendium accipiendo. Et sufficit quod pro Episcopo ordinante orent, ut patet ex verbis solitis ab Episcopis post ordinationem proferri, relatis numero antecedenti, ibi: *Et omnipotentem Deum etiam pro me orate*.

114 Item possunt neomystae primam missam cum Episcopo ordinante lectam seu celebratam, offerre pro altero, non aliter ac si soli illam legerent; reipsa enim consecrant et substantialiter ponunt sacrificium. At vero videtur, quod pro tali missa non possunt stipendium accipere, quia petens et offerens eleemosynam pro una missa censetur velle aliam cum omnibus ordinariis caeremoniis, actionibus solitis ad altare peragendam; tum quia dubium est an consecrent; cum dubium sit quod forte verba consecrationis non absolvant cum Episcopo, sed post, iam ab ipso peracta consecratione.

115 Hinc monendi sunt neomystae, quod omni diligentia curent verba consecrationis incipere et absolvere una cum Episcopo, non ante, nec post; sicque consultum est, ut consimilem forment intentionem: *Si verba consecrationis incoepero et absolvero cum Episcopo, volo consecrare, alias non*; quia si aliquis neopresbyter absolute volens consecrare verba consecrationis absolveret ante Episcopum, Episcopus

nihil consecraret, cum iam esset tota materia consecrata; quod videtur inconveniens. Et contra, si dicta verba absolveret post Episcopum, ipse neomysta nihil posset consecrare, quia nihil superesset consecrabile, adeoque frustra proferret formam volens consecrare, ut recte notat Gobat tract. 3, num. 141; Suarez, Aversa, citati et secuti a La Croix loc. cit., num. 2322, ubi subdit, quod ad tollendum omnem scrupulum, sufficit, quod neopresbyter conetur verba absolvere cum Episcopo, et velit solum facere, quod ibi vult fieri Ecclesia, aut sicut meliori modo fieri potest, uti cum aliis monet etiam Gobat loc. cit., tract. 8, n. 131. Quamvis tamen nullam (praeter consuetudinem et praescriptum Pontificalis) exstare legem positivam obligantem sub gravi neomystas proferre illa verba consecrationis, seu tunc consecrare una simul cum Episcopo, tradat cum aliis Gobat loc. cit., num. 133, ipsumque etiam citet La Croix l. c., n. 2522, recte concludens nihilominus esse standum consuetudini Ecclesiae et praescripto Pontificalis.

Ordinationes ministrorum Ecclesiae cum magno delectu fieri iubentur. Bened. XIV, Constit. incip. *Ubi primum*. 116

Ordinandi examinari debent in doctrina Christiana. Idem, Constit. 42 incip. *Etsi minime*, § 10, et docere debent, se operam dedisse instruendis fidelibus in doctrina Christiana. Ibidem, § 6. Aetas in Ecclesia occidentali requisita ad recipiendos ordines assignatur ab eodem Pontifice, Const. 120, tom. 1, incip. *Eo quamvis tempore*, § 19. Vide verb. *Aetas*. Pro recipiendis ordinibus quoad Graecos, eadem, quae pro Latinis, requiritur. Idem, Const. 56, tom. 1, incip. *Etsi*, § 7, n. 19. 117

Hinc ordinatio infantis est illicita, sed valida, et ordinatus in infanti aetate non tenetur ad onera ordini sacro adnexa, nisi ordinationem ratam habuerit, sive expresse, sive tacite; nec ministrare potest in ordine suscepto ante complementum aetatis legitimae. Idem, cit. Const. *Eo quamvis tempore*, § 20, 21, 22, 23 et 26. 118

Quare pro ordinatis apud Cophtos ad diaconatum in infanti aetate, praescribitur exploratio voluntatis, quae fiat ad normam Concilii Toletani secundi post expletum annum decimum sextum. Ibid., § 27, 28. Si quis saecularia vota elegerit, suspensus erit ab exercitio ordinis sacri. Ibidem, § 22. Nec tenebitur ad recitationem horarum canonicarum. Ibidem, § 28. Et nuptias etiam iterato contrahere poterit. Ibidem, § 28 et 29. Eligentibus autem perseverare in ministerio Ecclesiae prohibentur secundae nuptiae, et omnis bigamia, sub poena depositionis. Ibid., § 30, 31, 32. 120

Ordinationes ad ordines maiores in cathedrali, vel insigniori dioecesi ecclesia haberi 121

- debent. Idem, Constit. incip. *Ad audientiam*, § 17, ex Concil. Trid., sess. 23, cap. 8, de Reform. Id tamen intelligendum est ordinationibus generalibus. Ibid., § 18. Ex mitiori tamen interpretatione apud omnes recepta, non prohibetur Episcopus, quin, iusta aliqua suadente causa, possit aliquos privatim in Episcopii sacello maioribus ordinibus initiare. Ibid. An autem, quod de cappella Episcopi, idipsum dicendum sit hac in re de cappella Cardinalis Episcopi suburbicarii in Urbis palatio sita? Vide dicta, verb. *Cardinales*, art. 3 a num. 30.
- 122 Ordinari a quo debeant subditi Episcopis suburbicariis, et a quo exteri in Urbe commorantes? Vide loc. cit., et verb. *Vicarius Urbis*.
- 123 Ordinari a Pontifice possunt clerici de quacunque ecclesia sive dioecesi, non solum ut eorum opera utatur, sed etiam honoris causa. Idem, Constit. incip. *In postremo*, § 16. Ordinatus a Papa, etiam honoris causa, sine licentia Papae non potest ab inferiori ad superiores ordines promoveri. Ib., § 3 et 7. Ordinatus a Papa non est propterea a iurisdictione sui Episcopi exemptus. Ib., § 19.
- 124 Episcopus potest ob crimen occultum, etiam extraiudicialiter cognitum clericis interdicere ascensum ad ordines superiores, et susceptorum ministerium seu exercitium. De Synodo dioec., l. 7, c. 71, num. 3, ad 5, ubi scite adducuntur Conc. Trid., sess. 14, c. 1, de Reform., et decreta Sacrae Congregat. eiusdem Concil. interpr. in Aleriensi die 24 Novemb. 1656; in Capritanen. 19 Decemb. 1730, et in Oritana seu Tarentina 20 Aug. 1735, ut in Thesauro resolutionum, tom. 5 et 7. Et adeo verum est, posse Episcopum virtute praedicti decreti Concil. Tridentini ex causa sibi nota clericum interdicere tam sacrorum exercitio, quam ascensu ad altiores ordines, ut neque teneatur *causam suspensionis, seu delictum manifestare ipsi reo, sed tantum Sedi Apostolicae, si suspensus ad eam recursum habuerit*; quod praecisus verbis respondit S. Congreg. Conc. Episcopo Vercellensi die 21 Mart. 1643, lib. 17 Decr., p. 170 et seq. V. Append. in fine art. 4 h. rubr.
- 126 Et universim loquendo, Episcopum renuentem alicui ordines conferre, nullo iure obstringi ad manifestandam causam cur eum repellat, neque ei, qui repulsus est, nullam competere appellationem, sed tantum permitti adire Sedem Apostolicam, eique suas querelas exponere, declaravit eadem Sacra Congregatio in
- 127 Remensi, die 21 Apr. 1668. Ibid., n. 14, et num. 15, additur, quod si sic suspensus ab Episcopo, nihilominus appellationem interponere, eiusque obtentu, in altari ministrare, seu quovis modo suum ordinem solemniter exercere praesumat, statim incidat in irregularitatem, uti, quidquid in contrarium senserint nonnulli doctores, expresse definivit ead. Sac.

Congreg. Concil. in Sagonen. 21 Jun. 1626, lib. 24 Positionum, p. 1, ibi: *Episcopus Sagonensis ex facultate sibi attributa decreto Concil., cap. 1, sess. 14, ex causis tibi notis suspendit parochum ab exercitio curae; sed ille appellavit, et praecepto Episcopi contempto, celebravit, et curam exercuit. Quaeritur an a dicta suspensione detur appellatio, ita ut parochus, non obstante appellatione interposita, per exercitium curae effectus fuerit irregularis? S. Congr. Conc. censuit, ab huiusmodi suspensione non dari appellationem; et parochum, qui sacramenta, ut supra, ministravit, irregularitatem contraxisse. Haec Bened. XIV, loc. cit., qui subiungit, id tamen ab Episcopo non debere in Synodo statui, et declarari. Vide verb. *Suspensio*, artic. 1, per tot., et artic. 7.*

Beneficium, ad cuius titulum ordines conferuntur, debet tantum ex redditibus ferre, quantum sufficit ad clerici honestam sustentationem, iuxta taxam ab Episcopo definiendam, detractis tamen oneribus, non tamen missarum, saltem nisi aliter Episcopus statuerit. Si vero clericus ordinetur in loco domicilii, et beneficium obtineat in alia dioecesi, tunc si beneficium poscit perpetuam residentiam, sustentatio ista dirigenda est iuxta taxam synodalem loci ubi est beneficium; secus vero statuendum est, si residentiam non exposcat, iuxta ac statuit Innoc. XIII in sua Constit. incip. *Apostolici ministerii*. Haec in Synod. dioec., lib. 7, cap. 72, § 2.

Ordines sacri conferendi sunt primario titulo beneficii ecclesiastici; nec, nisi in subsidium, pro necessitate vel commoditate ecclesiarum conferri possunt ab Episcopo ad titulum pensionis vel patrimonii, ex Tridentino, sess. 21, cap. 2, de Reform. Nec nisi concurrat necessitas vel commoditas Ecclesiae, licitum id esse edixit Sacra Congreg. Concil. in encyclica die 13 Maii 1679 iussu Innoc. XI exarata. Instit. eccl. 26, § 1.

Ad ordines conferendos censet Pontifex ex Conc. Trid., sess. 23, de Reform., cap. 2, non esse positum in arbitrio Episcopi, ut ordines minores det ignorantibus linguam latinam, si spem ostendant futuri profectus; nam Concilium exigit, ut saltem linguam latinam intelligant; et arbitrium Episcopi, de quo ibidem, cadit super interstitia, non super scientiam latinae linguae. Instit. eccl. 42, § 2.

Quoniam vero ad sacros ordines requiritur Tridentinum, ib., can. 14, scientiam requisitam ad docendum populos necessaria ad salutem, ac ad ministranda sacramenta; ideo subdiaconatui convenit, ut praecedat annus integer studii, sive theologiae moralis, sive scholasticae, sive iuris canonici. Biennium vero ad diaconum ordinandum; triennium ad sacerdotem. Nec impletur mens Tridentini, si quis in theo-

logia morali tantum studuerit de contractibus, cambiis, etc. Concilium enim exigit, ut possit erudiri populus quoad necessaria ad salutem. Ibid., § 3.

132 Ordinum sacrorum interstitia dispensare etiam quoad regulares, non quidem ad eorum prae-sules, sed ad Episcopum ordinantem spectat, ut ex responso Sacrae Congr.; Inst. eccl. 58, § 1. Quanquam ab Episcopo deferendum sit iudicio superiorum regularium, ut ex aliis decretis Sacr. Congr. Ibid.

ADDITIONES CASINENSES.

Praestat hic notare, id quod idem Bened. XIV postea hac de re tradidit in Synod. dioec., in haec sane verba: « Episcopus Midensis in sua synodali constitutione... expresse declaraverat, se nulli sive saecularium sive regularium ordines collaturum, qui non servasset temporum interstitia a Concilio Tridentino, praescripta; a quibus, an quemquam absolvendum Ecclesiae necessitas aut utilitas exposceret, id non a praelato regulari, sed a se fore iudicandum edixerat: Haec.... constitutio innixa videbatur Tridentino, sess. 23, cap. 11 et 13, de Refor., quibus in locis soli Episcopo permittitur causam examinare, propter quam sit aliquis citius, quam iura requirant, ad altiorem ordinem promovendus. Fulciri insuper videbatur pluribus decisionibus Sacrae Congregat. Concil., quae saepius censuit, a Sacra Tridentina Synodo soli Episcopo ordines collaturo, nequaquam autem praelato regulari litteras dimissoriales concedenti suo subdito regulari, facultatem fieri, hunc ex iusta causa ab Interstitiorum lege eximendi. Ita quippe ab eadem responsum comperimus in Nullius 31 Iun. 1597, l. 9 Decret., pag. 18, in Aquen. mense Iul. 1589, lib. 6 Decret., pag. 18; et in N. N. 12 Septembr. 1609, lib. 11 Decret., pag. 65. Attamen, quia Sedes Apostolica post Tridentinum nonnullis regularium ordinum institutis privilegium concessit exemptionis ab interstitiis, idcirco Sac. Congr. die 24 Aug. 1686 rescripsit hanc constitutionem synodalem Midensem esse reformandam quoad eos regulares, qui habent privilegium concessum post Tridentinum. » L. 9, c. 16, n. 6.

133 Quoad clericum saecularem Episcopus dispensare potest, si agnoverit id postulare utilitatem aut necessitatem Ecclesiae. Utilitas tunc resultat, cum pauci ministri suppetunt; cum ordinandus sit provectionis aetatis, et simul etiam maxime provectus in studiis; seu tandem cum agitur de paroecia, seu alio beneficio exigente intra annum ordinem sacrum, ut ex DD. Ibid.

134 Caeterum, si quis obtinuerit, ad dispensationem interstitiorum indultum Sedis Apostolicae, permissa est ista dispensatio arbitrio Epi-

scopi, ut Innoc. XII in sua resolutione, die 4 Dec. 1693. Ibid.

Si quis obtinuerit privilegium a Sede Apo- 135 stolica, ut ordinari possit extra tempora tribus diebus festivis interpolatis cum dispensatione interstitiorum, non potest ordines recipere tribus diebus interpolatis quidem, sed festivis tantummodo, quia celebratur in illis festum duplex, sed non festum de praecepto. Licet 136 enim in brevi dicatur *festivis diebus*, attamen festivum, stylo Sedis Apostolicae, indicat diem festum de praecepto. Accedit decretum Sacr. Congreg. Conc. definiens dies festos accipiendo esse pro festis de praecepto. Institut. eccl. 106, § 6.

Si clericus sacris initiandus, sit consuetudine 137 aliqua peccandi astrictus, modo vero ita sincera exhibeat respiscendi argumenta, ut confessarius vere eum contritum iudicare possit, nolit autem poenitens ille confessario suadenti ut differat suceptionem sacri ordinis acquiescere, firmusque statuatur statim se solemniter voto obstringere; utrum in ea voluntate sic obfirmatus possit absolvi, quaestio est anceps, adeoque suadendum est illi, ut prudentem et doctum virum consulat, a quo remedia petat et consilium. De Synod. dioec., lib. 11, c. 2, § 17, 18, nov. edit. *

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

Privilegium recipiendi ordines extra tempora 138 illis duntaxat regularibus suffragatur, quibus post Concilium Tridentinum nominatim atque recta concessum fuerit in forma non communi sed specifica postmodum confirmatum. Per 139 communicationem igitur privilegium hoc haud acquiritur, ut ex Constitutione S. M. Benedicti XIV, incip. *Impositi*, probe monet clarissimus Giraldis in Addit. ad Mascut., lib. 1, tit. de tempor. Ordinat., sub n. 15. Quocirca lo- 140 cum amplius non habet, quod auctor, n. 11, innixus Concilio Romano, tit. 5, cap. 2, ait, acquiri scilicet posse mox dictum privilegium per communicationem, tum suffragari ante Concilium concessum.

Recteque monet idem Pater Giraldis consen- 141 taneae ad mox allegatam Constitutionem S. M. Bened. XIV privilegium hoc recipiendi ordines extra tempora regularibus concessum non arctare Episcopos dioecesanos ad eos extra tempora ordinandos, vel dimittendos ad ordinationem alibi suscipiendam.

Vide et alia pertinentia ad ordinationem re- 142 gularium in eadem Constit. Benedicti XIV, etc. Illud vero hic non est praetereundum; male 143 auctorem n. 105 et plur. seq., generaliter asserere, non esse detrahenda onera missarum a beneficio, ad cuius titulum quis ordinatur. Fuit 144 enim olim haec gravissima quaestio, in qua non una erat doctorum sententia. Tenebant

nonnulli detrahi debere onera missarum, si possit beneficiarius ea, vel per se, vel per alium implere, nequaquam vero; si per se ipsum illis satisfacere teneatur. Contra vero alii sustinebant, onera missarum neutro in casu esse detrahenda.

145 « In hac opinionum varietate (ut refert S. M. Bened. XIV de Synodo dioec., lib. 12, cap. 9, n. 7 et seq.) satius duxerunt aliquot Episcopi Sacrae Congregat. Conc. sententiam efflagitare, et Nos, qui eidem eramus a secretis, ut patres unico intuitu omnia inspicerent, quae ad materiam pertinerent, etc., diligentem exaravimus dissertationem, etc., ubi cuiuslibet ex diversis, quas retulimus auctorum sententiis praecipua expendimus rationum momenta. Actum fuit de hac quaestione die 8 Aug. 1722, iterumque die 24 April. 1723; ac tandem die 17 Iul. eiusdem anni decusum, rem esse relinquendam conscientiae et arbitrio Ordinariorum, qui, spectatis locorum et personarum conditionibus, vel in particularibus eventibus statuunt, vel etiam in Synodo per modum legis decernant, an onera missarum sint aut non sint detrahenda e redditibus beneficii, e quibus ordinandus suam honestam sustentationem est percipiturus.

146 » Quamobrem (rectissime concludit mox laudatus summus Pontifex ubi supra) absque periculo obviandi iuri communi, et Sacro Concilio Tridentino, tuto poterit Episcopus in sua Synodo non solum praefinire quantitatem proventus, qui censeantur sufficientes ad alimonia subministrandam clerico suam incolenti dioecesim, sed etiam statuere et determinare, num inter eiusmodi proventus sit numeranda, an potius detrahenda stipes respondens numero missarum, ad quas celebrandas clericus, sive per se, sive per alium adigitur lege sibi indicta a fundatore beneficii, quod possidet. » Confer eundem summum Pontificem, Instit. eccl. 26, num. 6.

RESPONSIO AUCTORIS.

Circa privilegia recipiendi ordines extra tempora, etc., plura hic adduntur, quae iam fuerunt a me allata et tradita in Supplementis ad v. *Ordo*, ubi inter alia datur summarium dict. Constit. Benedicti XIV, incip. *Impositi*.

An autem quod subiungitur n. 142, nempe, *male auctorem n. 105 et plur. seq. generaliter asserere, non esse detrahenda onera missarum a beneficio, ad cuius titulum quis ordinatur; poterit urbane dici, iudicet prudens lector*. Non enim male asseritur, quod ego

auctor tradidi a cit. num. 105 ad 110 tot suffultus solidis fundamentis, una cum celeberrimis doctoribus, et signanter Card. de Luca, Lamperez, Ludovico Nogueir, Morin., Monacello et Ursayà, clarissimo Romano advocatione, maxime, si, ut fert conclusio, ordinandus, donec ascendat ad sacerdotium, pro rata missarum aliunde habeat, unde vivere possit. Et rec. memor. Benedictus XIV, de Synod. dioec. cesana, l. 12, c. 9, relinquit arbitrio et conscientiae Episcopi id decernere, afferens ad id, inter alia, decretum Sac. Congr. Conc. 17 Iulii 1723 iam allatum ad litteram a me, l. c., num. 105. Videatur etiam doctissimus Ubaldus Giraldis unus ex dignissimis revisoribus, Instit. canon., part. 1, § 18, ubi sic expresse tradit: *Post publicationem Constit. Speculatores usque a die 14 Apr. 1696, vivente adhuc ipso Innocentio XII legislatore, pluries exorta est controversia: an ab eadem Const. aliquid innovatum fuerit circa detractionem onerum missarum beneficio, ad cuius titulum quis ordinatur, adnexorum, ad effectum constituendi summam taxae in Synodo praefinitae; sive beneficiatus teneatur eas celebrare per se ipsum, sive per alium*. Libratisque in Congr. Concil. rationum momentis hinc inde militantium, respondit, id in utroque casu relinquendum esse arbitrio Ordinariorum, ut videre est in Thesauro resolutionum eiusdem Congreg., sub die 8 Augusti 1722, et 17 Iulii 1723; cui responso adhaeret etiam Bened. XIV, lib. 12 de Synod. dioec., cap. 9, n. 6 et 7. Sic ille ad litteram.

De eo etiam hic necessario agendum, an 147 ubi quis ordinatur ad titulum beneficii in aliena dioecesi obtenti, *sufficientia* praefinienda sit ad normam taxae synodalis vigentis in dioecesi domicilii, an in dioecesi in qua beneficium est situm? Haec autem recepta est distinctio, ut si beneficium continuam et perpetuam exposcat residentiam, *sufficientia* desumi debeat a taxa synodali praefinita in dioecesi, in qua beneficiarius possidet beneficium; sin autem beneficium oneri huius continuae et perpetuae residentiae non sit obnoxium, desumenda *sufficientia* sit a taxa synodali praefinita in loco, ubi beneficiarius habet domicilium, ut respondit Sacra Congregatio Conc. interpretes in Alatrina 9 Iul. 1702; in Ariminen. *Ordinationis* 10 Ian. 1708; in Romana seu S. Agathae Gothorum 20 Maii 1715, et statuit Innoc. XII in Constitut. incip. *Apostolici ministerii*. Confer et Bened. XIV de Synod. dioec., d. lib. 12, c. 9, n. 6.

ARTICULUS III. *Quoad ea quae concernunt facultatem praelatorum ordinandi suos vel alienos subditos, et concedendi litteras dimissorias.*

SUMMARIVM. 1. Suos subditos possunt ordinare Episcopi quoad omnes ordines. - 2. Abbates possunt de

iure conferre ordines minores suis subditis, licet non sint benedicti. - 3. Abbates, et alii quicumque intra fines alicuius dioecesis existentes, etiamsi nullius dioecesis, vel exempti esse dicantur, non possunt hodie cuiquam, qui regularis subditus non sit, tonsuram et minores ordines conferre. - 4. Nec etiamsi alii regu-

lares non subditi, et clerici saeculares afferant dimissorias suorum respective superiorum. — 5. Imo talis ordinatio abbatum conferentium ordines minores sibi non subditis, licet cum dimissoriis sui superioris, esset irrita et invalida. — 6. Abbates regulares non possunt promovere ad ordines minores neque suos novitios. — 7. Novitii respectu minorum ordinum ordinandi sunt a proprio Episcopo. — 8. Episcopus autem proprius est Episcopus loci monasterii, in quo novitii agunt novitiatum. — 9. Cardinales presbyteri, etiamsi Episcopi non sint, possunt in suis titulis conferre primam tonsuram et ordines minores suis subditis et familiaribus. — 10. Subditi Episcopi, quoad ordines licite ab ipso recipiendos, potest quis fieri quatuor modis, scilicet ratione originis, ratione domicilii, ratione beneficii, et ratione triennalis familiaritatis seu commensalitatatis cum Episcopo. — 11. Quoad quatuor dictos modos, quibus potest quis fieri subditus Episcopi quoad ordines licite ab ipso recipiendos adest novissima Constitutio Innocent. XII, quae hic ad litteram datur. — 12. Ut quis ordinari possit ab alieno Episcopo ratione beneficii in eius dioecesi obtenti, requiritur, quod beneficium sit ibi revera obtentum, et pacifice ab ordinando possessum. — 13. Item requiritur, quod tale beneficium, detractis oneribus, per se sufficiat ad congruam clerici sustentationem, adeo ut non possit defectus fructuum eius suppleri per adiectionem patrimonii. — 14. Item requiritur quod ordinandus ante ordinationem obtineat testimoniales litteras proprii Episcopi, tam originis quam domicilii super suis natalibus, aetate, moribus et vita; et eas exhibeat Episcopo ordinanti in actis illius curiae servandas. — 15. Insuper requiritur quod Episcopus sic ordinans, tam de praedictis testimonialibus litteris quam de redditu beneficii huiusmodi expressam in consueta collatorum ordinum attestatione mentionem faciat. — 16. Ut quis fiat subditus Episcopi, et ab ipso ordinari possit ratione originis, requiritur, ut naturaliter ortus sit in ea dioecesi, in qua ad ordines promoveri desiderat, dummodo tamen ibi natus non fuerit ex aliquo accidenti. — 17. Si quis autem tanto temporis spatio in eo loco, in quo ex accidenti natus est moram traxerit, ut potuerit ibidem canonico aliquo impedimento irretiri, tunc etiam ab Ordinario illius loci litteras testimoniales, ut supra, obtinere debet. — 18. Si vero pater in alieno loco, ubi eius filius natus est, tandiu, ac eo animo permanserit, ut inibi vere domicilium de iure contraxerit, tunc non origo patris, sed domicilium de iure per patrem legitime contractum per ordinationem eiusdem filii attendi debet. — 19. Origo matris quoad receptionem ordinum non attenditur. — 20. Si autem filius sit illegitimus, debet attendi origo matris et non patris. — 21. Expositus tamen, cuius parentes ignorantur, potest ordinari in dioecesi in qua, ut supra, naturaliter ortus est; vel si de hoc constare nequeat, potest ordinari in dioecesi loci ubi expositus est. — 22. Ut quis fiat subditus Episcopi, et ab ipso ordinari possit ratione domicilii, requiritur, quod illud adeo stabiliter constituerit in aliquo loco, ut satis superque suum perpetuo ibidem permanendi animum demonstraverit, et nihilominus ulterius se vere et realiter animum huiusmodi habere iureiurando affirmet. — 23. Verum enim domicilium, non nuda voluntate et assertionem, sed animo et facto simul constituitur. — 24. Unde domicilium contrahitur animo permanendi videlicet *perpetuo* in tali loco; alioquin enim non contrahitur domicilium. — 25. Hinc, si quis inhabitet locum animo inde recedendi, non contrahet ibi domicilium, quamvis mille annis ibidem habitet. — 26. Exacto tamen alicubi decennio, si de opposito non constet, praesumptione iuris censetur ibidem contractum domicilium. — 27. Sufficit autem animus perpetuo manendi in tali loco perpetuitate saltem propositi, licet huiusmodi propositum, sicuti et domicilium mutari ob supervenientem causam possit. — 28. Si quis a propriae originis loco in ea aetate discesserit, qua potuerit alicui canonico impedimento obnoxius effici,

etiam Ordinarii suae originis testimoniales litteras, ut supra, afferre debet. — 29. Ut quis fiat subditus Episcopi, et ab ipso ordinari possit ratione familiaritatis seu commensalitatatis, requiritur, quod sit vere familiaris et commensalis Episcopi. — 30. Item requiritur quod ipsum secum retinuerit per integrum et completum triennium. — 31. Item requiritur, quod is ante receptionem ordinum obtineat testimoniales litteras proprii, originis scilicet, aut domicilii, Episcopi. — 32. Item requiritur, quod Episcopus ordinans suum familiarem statim, id est saltem intra terminum unius mensis a die ordinationis, quacunque fraude cessante, reipsa conferat illi beneficium sufficiens ad eius congruam sustentationem. — 33. Tali facultate ordinandi suos triennales familiares non gaudent Episcopi titulares, adeoque nequeunt ipsos ordinare absque sui proprii Episcopi expresso consensu et dimissoriis. — 34. Imo ordinati ab Episcopo titulari sine expresso consensu proprii Episcopi ipso iure suspensi sunt, donec suo proprio Episcopo visum fuerit. — 35. Et ipse Episcopus titularis sic ordinans est suspensus per annum ab usu Pontificalium. — 36. Litteras dimissorias pro ordinibus ab alieno Episcopo recipiendis ultra Romanum Pontificem, qui eas concedere potest pro omnibus ordinandis totius orbis, potest quilibet Episcopus concedere suis subditis, sive is sit Episcopus originis, sive domicilii, sive beneficii. — 37. Item dimissorias concedere possunt Episcopi et Cardinales suis familiaribus triennalibus. — 38. In supradictis omnibus semper est servanda dispositio Innoc. XII, Constit. incip. *Speculatorum*. — 39. Vicarius generalis Episcopi non potest dimissorias concedere, nisi Episcopo absente, seu si praesente, id ei concedente. — 40. Vicarius capitularis, sede vacante, non potest infra annum a die vacationis computandum, dimissorias concedere, praeterquam illi, qui alicuius beneficii recepti vel recipiendi causa arctatus fuerit; alias vicarius capitularis contraveniens subiaceret interdicto; et sic ordinati, si in minoribus ordinibus fuerint constituti, nullo privilegio clericali praesertim in criminalibus gaudent; in maioribus vero ab executione ordinum ad Beneplacitum futuri Episcopi sunt ipso iure suspensi. — 41. Electo vicario capitulari, dimissorias concedere, tam intra annum, quam non arctatis post annum a die vacationis sedis, non ad capitulum, sed ad vicarium capitularem omnino spectat. — 42. Vicarius enim capitularis privative et non cumulative quoad capitulum iurisdictionem obtinet. — 43. Et hoc, etiamsi capitulum illud constitueret et elegisset cum tali, aut alia restrict. et limitat. facultatis ad n. 45. — 46. Arctatus ratione beneficii recepti ad finem obtinendi a vicario capitulari infra annum a die vacationis sedis dimissorias ad ordines, quis dicatur? — 47. Arctatus quis dicatur ratione beneficii recipiendi? — 48. Si quis nondum tonsuratus vocetur ad aliquod beneficium, potest vicarius capitularis infra annum concedere ei dimissoriam pro recipienda prima tonsura. — 49. Vicarius capitularis, sede vacante, concedens dimissorias intra annum dimissorias non arctato incidit in poenam decreti Conc. Trident., sess. 7, cap. 10, quamvis is, cui concessit, usus non fuerit. — 50. Vicarius capitularis, sede vacante, concedens dimissorias intra annum non arctatis, non incurrit secundum multos poenam suspens. per annum, iuxta c. 10, sess. 23, sed tantum poenam interdicti iuxta dict. cap. 10, sess. 7, ad num. 51. — 52. Abbates alique exempti, licet in parochos et parochianos iurisdictionem habeant quasi episcopalem privative ad Episcopum, nequeunt suis subditis saecularibus litteras dimissorias ad ordines suscipiendos concedere. — 53. Neque ipse Episcopus tanquam abbas, nec alius praelatus loci, potest subditis saecularibus nullius dioecesis concedere dimissorias, sed has debet concedere Episcopus vicinior. — 54. Dimissoriae ab Episcopis aliisque Ordinariis dirigi non possunt abbatibus regularibus, sub suspensionis poena a collatione ordinum, praeter alias poenas arbitrio Sacrae Congregationis reservatas, tam contra concedentes, quam con-

tra ordinantes. — 55. Praelati regulares possunt concedere suis subditis regularibus dimissorias ad ordines. — 56. Sed, secluso speciali privilegio, non possunt ipsas dimissorias concedere, nisi ad Episcopum dioecesanum. — 57. Affertur ad id decretum Sacrae Congreg. Conc. editum de mandato Clementis VIII. — 58. Et dictum decretum Clementis VIII, quoad ordinationes regularium fuit novissime confirmatum per Innocentium XIII, pro regnis Hispaniae, Const. incip. *Apostolici ministerii*, confirmata per Benedictum XIII, Const. incip. *In supremo*. — 59. Unde, ad hoc, ut regulares possint ab alio Episcopo ordinari, sufficit, quod in litteris dimissoriis praelatus religionis seu conventus testetur de absentia dioecesani, vel quod nolit habere ordinationes. Nec est necessarium habere de hac re ex curia episcopali fidem authenticam. — 60. Insuper, quid eis sufficiat, ut possint ab alio Episcopo ordinari, stante dicta Constitutione Innoc. XIII confirmata a Benedicto XIII. — 61. Si regulares ordinandi morentur in monasterio nullius dioecesis, dimissoriae concedendae sunt ad Episcopum viciniorem. — 62. In casu, quo proprius Episcopus ordinationes non teneat, possunt dimissoriae regularium dirigi ad quemcunque alium Episcopum, etiam ultra montes. — 63. Nec regulares comprehenduntur in decreto generali mandante, ut ultramontanis absque Sanctitatis Suae vel Sacrae Congregat. et Regul. licentia ordines non conferantur. — 64. Expedit tamen, ut dimissoriae in similibus casibus dirigantur a superioribus regularibus ad aliquem Episcopum viciniorem. — 65. Superiores regulares, si ex industria et per fraudem transferant subditos de una dioecesi ad aliam, ut facilius ad examen admittantur, ac statim ordinati redeant ad primam dioecesim, peccant, et sunt punibiles in foro externo. — 66. Per quantum tempus regulares ordinandi commorari debeant in conventu dioecesis Episcopi ordinantis, ad hoc ut dici possint de familia ipsius conventus? — 67. Regulares, si fuerint ab Episcopo dioecesano in examine reprobati, non possunt a suis superioribus mitti ad alios Episcopos pro ordinibus suscipiendis, et hoc sub gravibus poenis. — 68. Superiores regulares nequeunt concedere suis novitiis dimissorias ad ordines recipiendos, sed hoc spectat ad Episcopum loci monasterii in quo novitius agit novitiatum. — 69. Regulares, qui speciale privilegium ad id post Concilium Tridentinum a Sede Apostolica obtinuerunt, possunt adhuc a quolibet antistite ordines suscipere, et consequenter eorum superiores ad quemlibet catholicum antistitem dimissorias concedere. — 70. Tali speciali privilegio gaudent patres Societatis Iesu. — 71. Dicto speciali

privilegio gaudent Fratres Minores de observantia in partibus Indiarum occidentalium existentes. — 72. An tali speciali privilegio gaudeant omnes alii regulares? — 73. De privilegio Patrum Congregationis Oratorii vide ibi. — 74. Quoad ordinationes regularium attendenda est Constitutio Benedicti XIV (quae in fine h. art. per extensum refertur) ad n. 76. — 77. Nuntii Apostolici possunt ordines conferre illis qui habent dimissorias proprii Episcopi, cum clausula quod possint a quocunque antistite ordinari. — 78. Graeci et Albanenses graeco ritu viventes et commorantes in Italia, quomodo promovendi sint ad ordines? — 79. Ultramontani non possunt ordinari ab Episcopis Italis, nisi illorum dimissoriae fuerint recognitae et approbatae per nuntios seu collectores Apostolicos earum regionum, ac per Vicarium Urbis. — 80. Et hoc quamvis ordinandi permanerent in collegiis Italiae. — 81. Hoc tamen non procedit in ultramontanis regularibus. — 82. Commorantes in Urbe per quatuor menses non possunt ordinari extra Urbem cum litteris dimissoriis proprii Ordinarii, sed debent se praesentare eminentissimo Vicario, a quo debent ordines recipere. — 83. Ordines subditis sex episcopatum cardinaliorum prope Urbem, in quibus non sunt suffraganei, si proprius Cardinalis Episcopus non accedat ipse ad suam dioecesim, ut ibi ordinationes habeat, debent conferri per Cardinalem Vicarium Urbis, cum dimissoriis sui Ordinarii, nec praedictae dimissoriae possunt dirigi aliis Episcopis. — 84. Metropolitani patriarchae, et nuntii, seu legati nequeunt subditis Ordinariis conferre ordines, seu dimissorias ad alios Episcopos concedere. — 85. Papa potest ordinare quoscunque sine dimissoriis suorum Ordinariis. — 86. Ordinatos a Papa nullus ad superiores ordines promovere potest sine ipsius licentia. — 87. Litterae testimoniales proprii Episcopi originis et domicilii de necesse requisitae ut clericus possit ab alio Episcopo ad ordines promoveri, non videntur necessariae ut possit beneficium in aliena dioecesi obtinere, ac in illo institui, quamvis alioquin valde expediant, ad num. 95. — 96. Coadiutor cum futura successione et assignata congrua, est eo ipso subditus Ordinarii beneficii ad effectum suscipiendi ordines absque alia dimissoria Episcopi suae originis. — 97. Regulares ad ordines promovendi non tenentur exhibere Ordinario fidem sui baptismatis ad docendum de legitima aetate, si de ea constet in litteris obedientialibus sui superioris. — 98. Pro ordin. suscipiendis potest fieri variatio de uno Episcopo ad alium; dummodo non fiat in fraudem. — 99. Alia ad rem cum Addit. ex al. manu ad num. 110.

1. Suos subditos possunt ordinare Episcopi quoad omnes ordines, *Communissima* per clarissimos textus in can. *Illud* 1, can. *De aliena* 2, can. *Si quis* 3, can. *Clericus* 5, can. *Primatus* 6, can. *Extraneo* 7, et can. *Hortamur* 8, dist. 71, et in c. *Clericum alienum* 2, dist. 72, et c. *Eos qui* 3, et c. *Nullus Episcopus* 4 de temporibus Ordin. in 6, et Conc. Trid., sess. 14, cap. 2 et 3, de Reformat., et sess. 23, cap. 8, de Reform., ubi sub gravibus poenis prohibetur, ne quis alienum seu extraneum audeat ordinare absque proprii superioris licentia.
2. Abbates possunt de iure conferre ordines minores suis subditis, licet non sint benedicti; can. *Quoniam* 1, dist. 69; cap. *Cum contingat* 11 de Aetat. et qualit.; cap. *Abbates* 3 de Privil. in 6, cum similibus; et sic fuisse decisum a Sacra Congr. Conc. die 16 Febr. 1619, testantur Barbosa in Summa Apostol. decis.,

verb. *Abbas*, n. 19, et in Conc. Trid., sess. 23, cap. 10, de Reformat., n. 7; Sellius in Select. canonic., c. 19, num. 9; Navarr., verb. *Ordo*, num. 4.

Abbates, quamvis de iure communi possent 3 ordines minores conferre sibi subditis, non solum monachis, verum etiam et laicis, in quos ordinariam et ecclesiasticam habebant iurisdictionem, ut probat textus in cap. *Abbates* 3 de Privileg. in 6, et cum aliis advertit Barbosa in cit. sess. 23, cap. 10, num. 2; hodie tamen ipsi abbates et alii quicunque intra fines alicuius dioecesis existentes, etiamsi nullius dioecesis vel exempti esse dicantur, non possunt amplius cuiquam, qui regularis subditus non sit, tonsuram vel minores ordines conferre. Sic expresse Concil. Tridentin., cit. sess. 23, de Reformat., cap. 10, et pluries decrevit Sacra Congregat. Concil., et signanter 26 Iunii 1709 et 16 Decembr. 1713. Barbosa in

Trident., l. c., n. 2; Card. Petra tom. 5 Comment. ad Const. 4 Callixti III, n. 68, et alii communiter.

- 4 Nec, etiamsi alii regulares non subditi, et clerici saeculares afferant dimissorias suorum respective superiorum. Vide verb. *Abbas*, num. 22.
- 5 Imo talis ordinatio abbatum conferentium ordines minores sibi non subditis, licet cum dimissoriis sui superioris, esset irrita et invalida. Vide verb. *Abbas*, n. 23.
- 6 Abbates regulares non possunt promovere ad ordines minores, neque suos novitios. Vide verb. *Novitius*, n. 93.
- 7 Novitii respectu minorum ordinum ordinandi sunt a proprio Episcopo. Vide dict. verb. *Novitius*, n. 94.
- 8 Episcopus autem proprius est Episcopus loci monasterii, in quo novitii agunt novitiatum. Vide d. verb. *Novitius*, n. 95.
- 9 Cardinales presbyteri, etiam si Episcopi non sint, possunt in suis titulis conferre primam tonsuram, et omnes ordines minores suis subditis et familiaribus. Barbosa p. 2 de offic. et potest. Episcop., alleg. 3, num. 15, et lib. 1 Iuris ecclesiast. univer., cap. 4, n. 40, cum plurimis ibi citatis; Rossignol. de Ordinib. in communi, part. 1, qu. 2, art. 1, n. 12, et alii passim.
- 10 Subditus Episcopi quoad ordines licite ab ipso recipiendos potest quis fieri quatuor modis; scilicet, ratione originis, ratione domicilii, ratione beneficii, et ratione triennalis familiaritatis seu commensalitatis cum Episcopo. *Communis* per textum in cap. *Cum nullus* 3 de temporib. Ordinat. in 6, ubi comprehenduntur primi tres modi his praecisis verbis: *Superior intelligitur in hoc casu* (scilicet quantum ad dandam licentiam recipiendi ordines ab alieno Episcopo, et a fortiori ipsos conferendi) *Episcopus, de cuius dioecesi est is, qui ad ordines promoveri desiderat, oriundus; seu in cuius dioecesi beneficium obtinet ecclesiasticum; seu habet (licet alibi natus fuerit) domicilium in eadem*; et per textum in Concil. Trid., sess. 23, de Reform., cap. 9, ubi additur quartus modus, triennalis videlicet familiaritatis seu commensalitatis cum Episcopo his praecisis verbis: *Episcopus familiarem suum non subditum ordinare non possit, nisi per triennium secum fuerit commoratus, et beneficium, quacunque fraude cessante, statim re ipsa illi conferat, consuetudine quacunque etiam immemorabili in contrarium non obstante*.

Et quoad quatuor dictos modos, quibus potest quis fieri subditus Episcopi quoad ordines licite ab ipso recipiendos, adest novissima Const. Innoc. XII, edita 4 Novemb. 1694, quae cum debeat inservire pro quotidiana regula, hic ad litteram datur.

Qua plura declarantur ac praescribuntur pro tollendis abusibus et fraudibus circa ordinationes alienorum subditorum.

INNOCENTIUS EPISCOPUS, etc.

Speculatores domus Israel, quae est sancta Dei Ecclesia, per ineffabilem divinae bonitatis abundantiam constituti, eo potissimum ab ipsis Pontificatus nostri primordiis pastoralis vigilantiae nostrae studia convertenda esse duximus, ut, qui in sortem Domini vocantur, sacrisque addicuntur ministeriis, quippe quos irreprehensibiles esse convenit, ut praeesse valeant corrigendis, ac in quos tanquam in speculum reliqui oculos coniciunt, ex iisque sumunt, quod imitentur, tales sint, qui digne possint Dominica sacramenta tractare, ac aedificent cunctos, tam fidei scientia quam operum disciplina.

§ 1. Sane hoc inito Concilio, non alios, quantum fieri potest, quam qui in sanctitate, per ordinatissimos ecclesiasticae militiae gradus statis intervallis ambulaverint, ac pie et fideliter in ministeriis anteactis se gesserint, ad sacerdotium assumi, sacrasque ordinationes iuxta priscum Ecclesiae morem, praescriptis a iure temporibus, orationi et ieiunio consecratis, haberi cupientes, severiorem quamdam in concedentis indultis suscipiendi sacros ordines extra tempora huiusmodi, et interstitiis ad id designatis minime servatis, ultro Nobis proposuimus adhibendam rationem, qua videlicet servata, ante meritum laboris, ante tempus examinis, ante experientiam disciplinae, sacerdotalis honor non probatis minime tribuatur, nec unquam heri profani, hodie sacrorum antistites, veteres vitio, virtute rudes et recentes, discipuli simul, ac magistri pietatis creentur; sed ii tantam iuxta constitutas a maioribus leges ab humili gradu fidelis populi ad sacram administrationum sublimitatem promoveantur, qui post mutatum habitum saecularem diuturna conversatione inter clericos fuerint comprobati, ac multo tempore didicerint, quae postmodum alios docere tenentur.

§ 2. Caeterum per ea ipsa indulta, quae super praemissis parcius quidem, ac ex certis tantum et magis rationabilibus causis concedere decrevimus, contraria quavis illorum interpretatione penitus improbata, salutarem illam, quam sacri generalis Tridentini Concilii decreta de non ordinandis ad patrimonii titulum, nisi illis, quos Episcopi pro necessitate vel commoditate suarum ecclesiarum assumendos iudicaverint, praescribunt disciplinam nequaquam relaxatam intelligi, quin imo nec unquam ad indulta huiusmodi exsequenda Episcopos ipsos arcere, sed illorum executionem

arbitrio semper eorumdem Episcoporum, quorum conscientias hac in re strictissime oneratas volumus, prorsus relinquere declaravimus. Sperantes in Domino eos, qui iuxta Apostoli monitum, nemini cito manus imponendas esse, probe norunt, sibi, et universo gregi attendentes, in quos eos posuit Spiritus sanctus regere Ecclesiam Dei, et reverenda ipsis spiritibus angelicis ministeria ab hominibus sine consideratione apprehendi unquam permissuros, nec temere percipi passuros, quae vita probata duntaxat accipere promerentur.

§ 3. Omnes insuper et singulos cuiuscunque tandem gradus, ordinis et dignitatis fuerint, quibus ex huius Sanctae Sedis gratia sacros ordines praefatos extra eadem tempora conferre valeant, indulgendi potestas fieri consuevit, cum divinos ordines largiri districti semper esse iudicii oporteat, serio monitos volumus, ut praescriptos sibi desuper in suis quique facultatibus terminos religiose custodiant, nec eas cuiusvis consuetudinis aut exempli praetextu ullatenus transgrediantur.

§ 4. Verum quo impensius apostolicae gubernationis curam et cogitationes in haec intendimus, eo maiori cum animi nostri dolore ex quamplurium venerabilium fratrum nostrorum Archiepiscoporum et Episcoporum in diversis regionibus existentium delatis ad Nos querelis accepimus, et graviora quotidie malignari inimicum in sancto, sacrilega scilicet illorum impudentia in dies crescente, qui propriae salutis immemores, clericales ordines sibi forsitan a propriis praesulibus denegatos, seu quos aliquibus canonicis sibi obstantibus impeditis, denegari merito verentur, ab alienis Episcopis, non quae Iesu Christi, sed eas, quae ad ipsos non pertinent, oves, in animarum suarum perniciem quaerentibus nec tot canonicas damnationes contra usurpantes alienae plebis hominem latas perhorrescentibus, absque suorum praelatorum commeatu, hoc est dimissoriis, commendatiisve eorum litteris destituti, quinimo eis inscii, et saepe etiam invitis, sub minus legitimis beneficii ecclesiastici, originis, domicilii, seu etiam familiaritatis, ac continuae ordinantium Episcoporum commendationis quaesitis titulis, in sacrarum legum fraudem et contemptum, illegitime suscipiunt, atque ita non intrantes per ostium, et nihilo minus tabernaculum Domini cum macula inhabitare non dubitantes, sacrificium in sacrilegium convertunt, iudicium absque misericordia sibi conciscunt, Deoque minime placentes, et tamen placere velle praesumentes, non modo eum non placant, sed magis irritant, dum videntur in cordibus suis dicere: non requirer.

§ 5. Hinc est quod Nos ex commissae Nobis divinitus apostolicae servitutis munere, abusus, fraudes ac scandala huiusmodi penitus

et omnino e medio tollere, ac irreligiosam contrafacientium audaciam, quantum Nobis ex alto conceditur, compescere et reprimere volentes, necnon fel. rec. Urbani VIII contra male ordinantes, et male ordinatos, quae incipit: *Secretis*, aliorumque Romanorum Pontificum praedecessorum nostrorum, ac etiam conciliaribus hac in re editis constitutionibus et ordinationibus inhaerentes, illasque quoad ea quae praesentibus non adversantur, quatenus opus sit, innovantes, de venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium eiusdem Conc. Tridentini interpretum, qui quaecunque antehac super praemissis ab ipsorum Cardinalium Congregatione in particularibus casibus edita decreta, declarationes seu responsa ad earumdem praesentium limites reducenda esse censuerunt, consilio, ac etiam motu proprio, et ex certa scientia et matura deliberatione nostris deque apostolicae potestatis plenitudine, ad Omnipotentis Dei gloriam, Ecclesiae utilitatem, veteris disciplinae instaurationem, totiusque Christiani populi aedificationem, hac generali nostra et perpetuo valitura Constitutione decernimus et declaramus.

§ 6. Nulli Episcopo, seu cuiusvis loci Ordinario, tametsi cardinalatus honore fulgeat, licere externum quempiam, ac sibi ratione originis seu domicilii iuxta modum inferius declarandum legitime contracti non subditum ad clericalem tonsuram promovere, cuiusvis beneficii ecclesiastici, ei, statim ac tonsura huiusmodi insignitus fuerit, conferendi, seu ad quod is a patronis iam praesentatus seu nominatus fuerit, praetextu, etiamsi beneficium praedictum de novo ea expresse adiecta lege fundatum fuisse constiterit, ut quis immediate post clericalem characterem susceptum ad illud instituat.

§ 7. Praeterea clericum, qui legitime iam a proprio Episcopo ad eandem clericalem tonsuram, seu etiam ad minores ordines promotus fuerit, non posse ab alio Episcopo, ratione ac titulo cuiuscunque beneficii in illius dioecesi obtenti, ad ulteriores ordines promoveri, nisi ante eorumdem susceptionem testimoniales litteras proprii Episcopi, tam originis, quam domicilii super suis natalibus, aetate, moribus et vita sibi concedi obtinuerit, easque Episcopo ordinanti in actis illius curiae conservandas exhibuerit.

§ 8. Licet vero clericus, ratione cuiusvis beneficii in aliena dioecesi obtenti, subiaci dicatur iurisdictioni illius Episcopi, in cuius dioecesi beneficium huiusmodi situm est, eam tamen de caetero hac in re inconcusse servari volumus regulam, ut nemo eiusmodi subiectionem ad effectum suscipiendi ordines acquirere censeatur, nisi beneficium praedictum eius sit redditus, ut ad congruam vitae sustentationem, sive iuxta taxam synodalem, sive, ea deficiente,

iuxta morem regionis, pro promovendis ad sacros ordines, detractis oneribus per se sufficiat; illudque ab ordinando pacifice possideatur, sublata quacunque facultate supplendi quod deficeret fructibus eiusdem beneficii, cum adiectione patrimonii etiam pinguis, quod ipse ordinandus in eadem seu alia quavis dioecesi obtineret; ac Episcopus sic ordinans, tam de praedictis testimonialibus litteris, quam de re-ditu beneficii huiusmodi expressam in consueta collatorum ordinum attestazione mentionem facere debebit.

§ 9. Caeterum subditus ratione originis sit tantum sit, ac esse intelligatur, qui naturaliter ortus est in ea dioecesi in qua ad ordines promoveri desiderat; dummodo tamen ibi natus non fuerit ex accidenti, occasione nimirum itineris, officii, legationis, mercaturae, vel cuiusvis alterius temporalis morae, seu supermanentiae eius patris in illo loco; quo casu nullatenus eiusmodi fortuita nativitas, sed vera tantum et naturalis patris origo erit attendenda. Quod si quis tanto temporis spatio in eo loco, in quo ex accidenti, sicuti praemittitur, natus est, moram traxerit, ut potuerit ibid. canonico aliquo impedimento irretiri, tunc etiam ab Ordinario eius loci litteras testimoniales, ut supra obtinere, illasque Episcopo ordinanti per eum in collatorum ordinum testimonio similiter recensendas praesentare teneatur.

§ 10. At si pater in alieno loco, ubi eius filius natus est, tandiu, ac eo animo permanserit, ubi inibi vere domicilium de iure contraxerit, tunc non origo patris, sed domicilium per patrem, legitime, ut praefertur, contractum, pro ordinatione eiusdem filii attendi debeat.

§ 11. Subditus autem ratione domicilii ad effectum suscipiendi ordines is duntaxat censeatur, qui licet alibi natus fuerit, illud tamen adeo stabiliter constituerit in alio loco, ut vel per decennium saltem in eo habitando, vel maiorem rerum ac bonorum suorum partem cum instructis aedibus in locum huiusmodi transferendo, ibique insuper per aliquod considerabile tempus commorando, satis superque suum perpetuo ibidem permanendi animum demonstraverit, et nihilominus ulterius utroque casu se vere et realiter animum huiusmodi habere iureiurando affirmet.

§ 12. Si quis tamen a propriae originis loco in ea aetate discesserit, quo potuerit alicui canonico impedimento obnoxius effici, etiam Ordinarii suae originis testimoniales litteras, ut supra, afferre debebit, ac de illis expressa similiter mentio in susceptorum ordinum litteris facienda erit.

§ 13. Ad haec nullus Episcopus alienae dioecesis subditum familiarem suum ad aliquos sacros seu minores ordines, vel etiam primam tonsuram promovere seu ordinare praesumat

absque eius proprii originis scilicet seu domicilii praelati testimonialibus litteris, ut supra, et nisi ad praescriptum Concil. Trid. praefati, sess. 23, c. 9, de Reform., familiarem praedictum per integrum et completum triennium in suo actuali servitio secum retinuerit, ac suis sumptibus aluerit, beneficium insuper, quod ei ad vitam sustentandam, iuxta modum superius praefinitum, sufficiat, quacunque fraude cessante, statim, hoc est, saltem intra terminum unius mensis a die factae ordinationis, re ipsa illi conferat, ac in ordinationis huiusmodi testimonio expressam itidem familiaritatis ac litterarum praedictarum mentionem facere teneatur.

§ 14. Porro, ut quibuscunque fraudibus aditus omnino praecludatur, volumus, et apostolica auctoritate statuimus atque decernimus ut Episcopus quilibet suos ratione originis sive domicilii subditos clericos quoscumque ab alienis Episcopis quavis auctoritate, etiam cum suis commendatitiis litteris promotos, nedum ad formam Concil. Trid. supradicti, sess. 14, cap. 3, de Reform., quoad scientiam examinare valeat, verum etiam ordinum eis collatorum testimoniales litteras, gratis tamen, recognoscere ac diligenter perquirere, an quoad illos praesentis constitutionis forma et dispositio adimpleta fuerit, assignato sic promotis termino competenti ei magis beneviso ad docendum de eiusmodi adimplemento, ita ut quos, eo termino elapso, id minime praestitisse comperit, a susceptorum ordinum exercitio, et si ita, quandiu ei expedire videbitur, suspendere, illisque, ne in altari aut in aliquo ordine ministrent, interdicare possit.

§ 15. Ita vero praemissa omnia et singula perpetuo ac inviolabiliter observari atque adimpleri volumus, ut si quid in iisdem praemissis, seu eorum aliquo secus fiat, ordinans quidem a collatione ordinum per annum, ordinatus vero a susceptorum ordinum executione quandiu proprio Ordinario videbitur expedire, eo ipso suspensus sit, aliisque insuper gravioribus poenis pro modo culpa, nostro et pro tempore existentis Romani Pontificis arbitrio infligendis uterque subiaceat.

§ 16. Decernentes pariter easdem praesentes litteras semper firmas, validas et efficaces existere et fore, suosque plenarios et integros effectus sortiri et obtinere, ac ab illis, ad quos spectat, et pro tempore quandocunque spectabit in omnibus, et per omnia plenissime et inviolabiliter observari; sicque, et non aliter per quoscumque iudices ordinarios et delegatos, etiam causarum Palatii Apostolici auditores, ac eiusdem S. R. E. Cardinales, etiam de latere legatos, ac sedis praefatae nuntios, aliosve quoslibet, quacunque praeeminentia et potestate fungentes et functuros; sublata eis et eorum cuilibet quavis aliter iudicandi

et interpretandi facultate et auctoritate, ubique iudicari et definiri debere, ac irritum et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari.

§ 17. Non obstantibus praemissis, ac constitutionibus et ordinationibus apostolicis, necnon quibusvis, etiam iuramento, confirmatione apostolica, ac quavis firmitate alia roboratis statutis et consuetudinibus, privilegiis quoque, indultis et litteris apostolicis sub quibuscunque verborum tenoribus et formis, ac cum quibusvis etiam derogatoriis derogatoriis, aliisque efficacioribus et insolitis clausulis, irritantibusque, et aliis decretis, etiam motu, scientia et potestatis plenitudine paribus in genere vel in specie, seu alias quomodolibet in contrarium praemissorum concessis, confirmatis et innovatis. Quibus omnibus et singulis, etiamsi pro illorum sufficienti derogatione de illis eorumque totis tenoribus specialis, specifica, expressa, individua, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes, mentio seu quaevis alia expressio habenda, aut aliqua alia exquisita forma ad hoc servanda foret, illorum omnium et singulorum tenores, ac si de verbo ad verbum exprimerentur et insererentur, nihil penitus omisso, et forma in illis tradita observata, eisdem praesentibus pro expressis et insertis habentes, illis alias in suo robore permansuris ad praemissorum effectum hac vice duntaxat specialiter et expresse derogamus, caeterisque contrariis quibuscunque.

§ 18. Volumus autem ut praesentes litterae in valvis ecclesiae Lateranensis, et basilicae Principis Apostolorum, necnon Cancellariae Apostolicae, ac in acie campi Florae de Urbe, ut moris est, publicentur et affigantur, sicque publicatae et affixae, omnes singulos, quos illae concernunt, perinde arctent et afficiant, ac si unicuique eorum nominatim et personaliter intimatae fuissent.

§ 19. Quodque earumdem praesentium transumptis, seu exemplis, etiam impressis manu alicuius notarii publici subscriptis, et sigillo alicuius personae in dignitate ecclesiastica constitutae munitis, eadem prorsus fides, tam in iudicio, quam extra illud, ubique adhibeatur, quae ipsis praesentibus adhiberetur, si forent exhibitae vel ostensae.

§ 20. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrorum decretorum, declarationis, voluntatis, statuti et derogationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum.

Datum Romae apud Sanctam Mariam Maiorem, anno Incarnationis Dominicae mille-

simo sexcentesimo nonagesimo quarto, pridie Nonas Novembris, Pontificatus nostri anno quarto.

B. Card. Prodaturus.

R. F. Card. ALBANUS.

Ut quis ordinari possit ab alieno Episcopo ratione beneficii in eius dioecesi obtenti, requiritur quod beneficium sit ibi revera obtentum et pacifice ab ordinando possessum. Sic expresse statutum est in d. Constitutione *Speculatores*, § 8. Item requiritur, quod tale beneficium, detractis oneribus, per se sufficiat ad congruam clerici sustentationem, adeo ut non possit defectus fructuum eius suppleri per adiectionem patrimonii, cit. § 8. Item requiritur, quod ordinandus ante ordinationem obtineat testimoniales litteras proprii Episcopi, tam originis, quam domicilii super suis natalibus, aetate, moribus et vita, et eas exhibeat Episcopo ordinanti in actis illius curiae conservandas. Ib., § 7. Insuper requiritur quod Episcopus sic ordinans, tam de praedictis testimonialibus litteris, quam reditu beneficii huiusmodi expressam in consueta collatorum ordinum attestatione mentionem faciat. Ib., § 8, in fine.

Ut quis fiat subditus Episcopi, et ab ipso ordinari possit ratione originis, requiritur, ut naturaliter ortus sit in ea dioecesi, in qua ad ordines promoveri desiderat; dummodo tamen ibi natus non fuerit ex accidenti, occasione nimirum itineris, officii, legationis, mercaturae vel cuiusvis alterius temporalis morae, seu permanentiae eius patris in illo loco; quo casu nullatenus eiusmodi fortuita nativitas, sed vera tantum et naturalis patris origo erit attendenda. Ib., § 9. Si quis autem tanto temporis spatio in eo loco, in quo ex accidenti, ut praemittitur, natus est, moram traxerit, ut potuerit ibidem canonico aliquo impedimento irretiri, tunc etiam ab Ordinario eius loci litteras testimoniales, ut supra obtinere debet et illas praesentare Episcopo ordinanti per eum in collatorum ordinum testimonio recensendas. Ib., § 9, in fine. Si vero pater in alieno loco, ubi eius filius natus est, tandiu ac eo animo permanserit, ut inibi vere domicilium de iure contraxerit, tunc non origo patris, sed domicilium per patrem legitime, ut praefertur, contractum, pro ordinatione eiusdem filii attendi debet. Ib., § 10.

Origo matris quoad receptionem ordinum non attenditur, quia filius sequitur solummodo originem patris et non matris; l. *Filios* 3 Cod. de Municipibus et originariis. Si autem filius sit illegitimus, tunc si super defectum natalium dispensetur ad ordines recipiendos, debet attendi origo matris et non patris, quia filii illegitimi sequuntur matrem eiusque originem. L. *Cum legitimae* 19 ff. de Statu hominum,

1. *Municipium* 1, § final., ff. Ad municipalem, 21 et l. *Eius qui* 19 ff. eodem. Expositus tamen, cuius parentes ignorantur, potest ordinari in dioecesi, in qua, ut supra, naturaliter ortus est. Vel si de hoc constare nequeat, potest ordinari in dioecesi loci ubi expositus est. Stephanus Gratian., Discept. forens., cap. 75, num. 12; Mandos. de Aetate minori, cap. 1, a num. 22; Barbosa de offic. et potest. Episcop., part. 2, alleg. 4, num. 17, cum aliis ibi citatis, Reiff. lib. 1 Decretal., tit. 11, n. 93 et alii passim.

22 Ut quis fiat subditus Episcopi et ab ipso ordinari possit ratione domicilii, requiritur, quod illud adeo stabiliter constituerit in aliquo loco, ut vel per decennium saltem in eo habitando, vel maiorem rerum ac bonorum suorum partem cum instructis aedibus in locum huiusmodi transferendo, ibique insuper per aliquod considerabile tempus commorando, satis superque suum perpetuo ibidem permanendi animum demonstraverit; et nihilominus ulterius utroque casu se vere et realiter animum huiusmodi habere iureiurando affirmet. Cit. Const. *Speculatores*, § 11.

23 Verum enim domicilium, non nuda voluntate et assertionem, sed animo et facto simul constituitur, textu expresso in leg. *Domicilium* 20 ff. Ad municipalem, ibi: *Domicilium re et facto transfertur et non nuda contestatione*. Ubi Glossa inquit: *Facto subintellige et*

24 *animo; nam haec duo sunt necessaria*. Unde domicilium contrahitur *animo* permanendi, videlicet perpetuo in tali loco, alioquin enim non contrahitur domicilium, ut l. *Postliminii* 5 ff. de Captivis; l. *Eius qui manumisit*, § *Cel-*

25 *sus*, ff. Ad municipalem. Hinc, si quis inhabitet locum animo inde recedendi, non contrahet ibi domicilium, quamvis mille annis ibidem habitet. Menochius l. 2 de Arbitrariis iudic., cas. 86, num. 7; Barbosa de offic. et potest. Episcop., part. 2, alleg. 4, num. 25; Marchin. de Sacram. ordinis, tract. 1, part. 5,

26 cap. 7, num. 1, et alii passim. Exacto tamen alicubi decennio, si de opposito non constet, praesumptione iuris censetur ibidem contractum domicilium. L. *Nec ipsi* 2 Cod. de In-

27 colis. Sufficit autem animus perpetuo manendi in tali loco perpetuitate saltem propositi, licet postea progressu temporis huiusmodi propositum, sicuti et domicilium mutari ob supervenientem causam possit, ut cap. ult. de Parochiis, et cit. l. *Eius qui manumisit*, § *Cel-*
28 *sus*, ff. Ad municipalem; dummodo quoad ordines se vere et realiter animum huiusmodi habere iureiurando affirmet, ut cit. Constitut. *Speculatores*, § 11.

Si quis tamen a propriae originis loco in ea aetate discesserit, quia potuerit alicui canonico impedimento obnoxius effici; etiam Ordinarii suae originis testimoniales litteras,

ut supra, afferre debet, ac de illis expressa similiter mentio in susceptorum ordinum litteris facienda erit. Cit. Constitut. *Speculatores*, § 12.

Ut quis fiat subditus Episcopi et ab ipso 29 ordinari possit ratione familiaritatis seu commensalitatis, requiritur, quod sit vere familiaris Episcopi, id est dominicae potestati Episcopi vere subiiciatur, eiusque expensis tanquam domesticus commensalis continue alatur, ut cap. ultimo de Verbor. significat. in 6, iuncto Concilio Tridentino, sess. 14, c. 2, de Reform., ibi: *Etiam praetextu familiaritatis continuae commensalitatis suae*; et concordat cit. Constit. *Speculatores*, § 13, ibi: *In suo actuali servitio secum retinuerit, ac suis sumptibus aluerit*. Item requiritur quod ipsum se- 30 cum retinuerit per integrum et completum triennium. Conc. Trid., sess. 23, c. 9, de Reformat., ibi: *Nisi per triennium secum fuerit commoratus*; et cit. Const. *Speculatores*, § 13, ibi: *Familiarem praedictum per integrum et completum triennium in suo actuali servitio secum retinuerit*. Item requiritur quod is ante 31 receptionem ordinum obtineat testimoniales litteras proprii, originis scilicet aut domicilii, Episcopi suis natalibus, aetate, moribus et vita, et eas Episcopo ordinanti consignet in actis illius curiae conservandas. Sic expresse cit. Const. *Speculatores*, § 13. Item requiritur 32 quod Episcopus ordinans suum familiarem, statim, id est saltem intra terminum unius mensis a die ordinationis, quacunque fraude cessante, reipsa conferat illi beneficium sufficiens ad eius congruam sustentationem, ac in ordinationis huiusmodi testimonio expressam itidem familiaritatis ac litterarum praedictarum mentionem faciat. Concil. Trident., cit. sess. 23, cap. 9, de Reformat., et expresse quoad omnia cit. Constitut. *Speculatores*, § 13.

Tali autem facultate ordinandi suos triennales familiares non gaudent Episcopi titulares, adeoque nequeunt ipsos ordinare absque sui proprii praelati expresso consensu et dimissoriis. Sic expresse Conc. Trid., sess. 24, cap. 2, de Reform. Imo ordinati ab Episcopo 34 titulari sine expresso consensu proprii Episcopi, ipso iure suspensi sunt donec suo proprio Episcopo visum fuerit. Sic expresse Conc. Trident. loc. cit. Et ipse Episcopus titularis ordines conferens, seu Pontificalia exercens sine licentia Ordinarii dioecesanis, est suspensus per annum ab usu Pontificalium. Sic expresse Conc. Trid. l. c.

Litteras dimissorias pro ordinibus ab alieno 36 Episcopo recipiendis ultra Romanum Pontificem, qui eas concedere potest pro omnibus ordinandis totius orbis, potest quilibet Episcopus concedere suis subditis, sive is sit Episcopus originis, sive domicilii, textu expresso in

- c. *Cum nullus* 3 de temporib. Ordin. in 6. Qui enim potest ordinare, potest etiam dimissorias ad ordines dare; Glossa ibi, verb. *Ordinandi*; argum. cap. *Potest* 67 de Regul. iuris in 6, ibi: *Potest quis per alium, quod potest facere per seipsum*. Et eadem ratione potest etiam Episcopus dimissorias concedere suo familiari triennali, sicuti etiam posse ipsas dimissorias concedere Cardinales suis familiaribus triennialibus, declaravit Sac. Congregat. Conc. 22 Ian. 1602, ut testantur Sellius in *Selectis canonic.*, c. 19, num. 3, et Barbosa in *Trid.*, sess. 23, c. 9, n. 3. In supradictis omnibus tamen semper est servanda dispositio Innoc. XII in cit. Const. incip. *Speculatores* supra adducta num. 11.
- 39 Vicarius generalis Episcopi non potest dimissorias concedere, nisi Episcopo absente, seu, si praesente, id ei concedente, alioquin enim ad hoc se non extendit eius officium; c. *Cum nullus* 3, § *Inferiores*, de temp. Ordin. in 6, ubi late Glossa in Expositione casus; Aloysius Riccius in *Praxi aurea*, part. 3, res. 232, num. 1 et seq.; Reiffenst. loc. cit., num. 125; Barbosa de offic. et potest. Episcop., part. 2, allegat. 7, n. 9, cum communi aliorum.
- 40 Vicarius capitularis, sede vacante, non potest infra annum a die vacationis computandum, dimissorias concedere, praeterquam illi, qui alicuius beneficii recepti vel recipiendi ratione arctatus fuerit; alias vicarius capitularis contraveniens, ecclesiastico subiaceat interdicto. Et sic ordinati, si in minoribus ordinibus constituti fuerint, nullo privilegio clericali, praesertim in criminalib. gaudent. In maioribus vero, ab executione ordinum ad beneplacitum futuri praelati, sunt ipso iure suspensi. Sic expresse Conc. Trid., sess. 7, cap. 10, de Reformatione.
- 41 Quamvis enim Concilium ibi nominet solum *capitulum contraveniens*, tamen quia capitulum intra octo dies post mortem Episcopi tenetur constituere vicarium, iuxta praescriptum eiusdem Concil., sess. 24, de Reformatione, cap. 16, non potest amplius, electo vicario, eiusmodi dimissorias concedere per se ipsum, sed solum per suum vicarium capitularem. Unde Sacra Congr. Episc. et Regul. in Neapolitana 12 Ianuar. 1604 declaravit, dimissorias concedere tam arctatis intra annum, quam non arctatis post annum a die vacationis sedis, non ad capitulum, sed ad vicarium capitularem omnino spectare.
- 42 Vicarius enim capitularis privative et non cumulative quoad capitulum iurisdictionem obtinet, ut declaravit ead. Sac. Congreg. Episcop. et Regul. in Neriton. 17 Sept. 1655, et in Hydruntina 1 Octobris eiusdem anni 1655.
- 43 Et hoc, etiamsi capitulum illum constituisset et elegisset cum tali aut alia restrictione et limitatione facultatis; cum capitulum non possit in electione vicarii aliquid sibi reservare, nec

potestatem electi coarctare, ut saepe saepius respondit S. Congr. Episcop. et Regul., et signanter in Caietana 20 Octobr. 1567; in Regiensi 26 Iul. 1593; in Brundusina 8 Maii 1606; in Salernitana 16 Iun. 1628; in Tudertina 11 Decemb. 1654, apud Nicolium in *Floscul.*, verb. *Vicarius capitularis*, a num. 54 ad 59; et in Venusina 14 Novemb. 1698, apud Monacell. tom. 1, tit. 1, formul. 2, n. 16. Vide verb. *Capitulum*, art. 3, n. 62 et 63. Hic tamen addendae et attendendae sunt duae sequentes epistolae, ut sequitur.

EPISTOLA

44

Qua Nuntio Apostolico in regno Neapolitano iussu Summi Pontificis mandatur, ut omnibus vicariis capitularibus eiusdem regni Pontificio nomine inhibeat, ne litteras dimissorias pro prima clericali tonsura, aliisque ordinibus cuicunque concedant, tametsi annus a die vacationis ecclesiarum elapsus sit, absque speciali facultate Sacrae Congregationis.

La Santità di Nostro Signore ha ordinato d'ingiungere a V. S. affinché con lettera circolare proibisca in nome della Santità Sua a tutti li vicari capitolari di cotesto regno il concedere le lettere dimissoriali per la prima tonsura, ed altri ordini, quantunque sia passato l'anno della vacanza delle chiese, senza speciale licenza di questa Sacra Congregazione sopra li negozi de' Vescovi e Regolari; obbedisco al supremo comando di Sua Beatitudine, e le prego ec.

Roma, 9 Settembre 1701.

G. Card. DI CARPEGNA, prefetto.

G. D. PARRACCIANI, pro-segretario.

EPISTOLA

45

Qua praecedens mandatum Nuntio Apostolico in regno Neapolitano iniunctum instauratur, et ad vicarios capitulares et apostolicos ecclesiarum, quarum vacatio post illud continetur, extenditur.

Con lettera delli 9 Settembre prossimo passato per comandamento espresso della Santità di Nostro Signore fu ingiunto a Monsignore Arcivescovo di Cesarea antecessore di V. S. di proibire in nome della Santità sua a tutti li vicari capitolari di cotesto Regno di conceder le lettere dimissoriali per la prima tonsura, ed altri ordini, quantunque fosse trascorso l'anno della vacanza delle Chiese, senza speciale licenza di questa Sacra Congregazione sopra i negozi de' Vescovi e Regolari; essendo pertanto vacate altre chiese in detto regno dopo l'ordine accennato, Sua Beatitudine mi ha ordinato di rinnovarlo a lei, affinché faccia la me-

desima proibizione agli altri vicari capitolari ed apostolici delle chiese, che dopo il primo ordine restano vacanti, ed il signor Iddio la prosperi.

Roma, 5 Maggio 1702.

G. Card. DI CARPEGNA, prefetto.

N. GRIMALDI, segretario.

46 Arctatus ratione beneficii recepti ad finem obtinendi a vicario capitulari etiam infra annum a die vacationis sedis dimissorias ad ordines, dicitur omnis ille qui obtinet aliquod beneficium requirens servitium personale, et ratione cuius de iure, consuetudine, privilegio, statuto Ecclesiae intra annum tenetur se ordinari facere, ut qui assumitur ad parochiam, cum is teneatur intra annum se promoveri facere ad sacerdotium. C. 14 de Elect. in 6. Et qui obtinet dignitatem, seu canonicatum, seu cappellaniam habens sibi adnexum ordinem, cum is teneatur intra annum ad talem ordinem se promoveri facere. Concil. Trident., sess. 22, cap. 4, de Reform., et sess. 24, cap. 12, de Reform.

47 Arctatus autem ratione beneficii recipiendi dicitur omnis ille, qui habet ius, seu vocatus est ad aliquod beneficium vacans requirens actu certum ordinem, quo ille caret. Huic enim potest vicarius capitularis concedere infra annum dimissoriam pro tali ordine recipiendo, iuxta Tridentinum, cit. sess. 7, cap. 10, de Reform.

48 Imo si quis nondum tonsuratus vocetur ad aliquod beneficium, potest vicarius capitularis infra annum concedere ei dimissoriam pro recipienda tonsura. Card. de Luca de Benefic., dec. 71, num. 7; Garcias part. 5 de Benefic., cap. 7, num. 102, ubi pro hac sententia refert declarationem Sacrae Congregat., et rursus part. 7, cap. 1, num. 30, ubi aliam refert eiusdem Sacrae Congr. super c. 10, sess. 7, Concil. Trid., quae ait: *Vicarius capituli, sede vacante, infra annum potest concedere dimissorias ad primam tonsuram ei qui est praesentatus a patronis laicis ad beneficium ecclesiasticum iurispatronatus ipsorum, ut illud obtinere valeat.*

49 Vicarius capitularis, sede vacante, concedens intra annum dimissorias non arctato, incidit in poenam supradicti decreti Trident., sess. 7, cap. 10, quamvis is cui concessit, usus non fuerit, nam actus fuit perfectus quoad concedentem, per quem non stetit. Sic decisum fuisse refert ex Garcia et March., Barb., in 50 cit. sess. 7, c. 10, num. 10. Qui ibid., n. 18 antecedenti dicit, quod vicarius capitularis, sede vacante, concedens dimissorias intra annum non arctatis, non incurrit poenam suspensionis per annum, iuxta cap. 10, sess. 23, sed tantum poenam interdicti, iuxta d. c. 10, sess. 7, et citat Franciscum Leonem, Molinam et Ro-

tam in Burg. *Canonicatus* 19 Oct. et 28 Novembr. 1589, coram Gipsio.

Nota. Circa dimissorias a vicario capitulari 51 concedendas, vel non, in dominiis regis Sardiniae nunc attendenda, et exacte est observanda instructio Bened. XIV dependenter a concordatis a Bened. XIII in qua sub § 15 sic expresse habetur: *I vicari capitolari non potranno d' ora innanzi senza il voto del pieno capitolo da darsi nel luogo solito capitolare, per maggioranza di voti segreti da calcolarsi secondo il costume di ciascun capitolo, e da registrarsi negli atti capitolari, concedere le lettere dimissoriali a laici, benchè siano realmente artati per cagion di beneficio o di cappellania, che sia veramente ecclesiastica, nel modo spiegato di sopra; oppure a coloro, che avendo già la prima tonsura, sono presentati a qualche beneficio o cappellania, che actu requirat ordinem, e coll' espressa condizione, che così nell' uno, che nell' altro caso, colui, che chiede esser promosso non sia stato altre volte rigettato dal Vescovo antecessore. Ma ove si tratti di persone, che non sono veramente artate nel senso di sopra accennato, non potranno concedere le lettere dimissoriali neppure post annum luctus Ecclesiae, senza una espressa licenza della Sac. Congregazione del Concilio.* Vide ibi, ubi insuper statuuntur poenae contra transgressores, et multa alia ad rem sanciantur merito observanda et exsequenda. Et dicta dispositio militat etiam pro aliis dominiis gaudentibus similibus concordatis.

Abbates alique exempti, licet in parochos 52 et parochianos iurisdictionem habeant quasi episcopalem privative ad Episcopum, nequeunt suis subditis saecularibus litteras dimissorias ad ordines suscipiendos concedere. Vide verb. *Abbas*, num. 24, ubi adducitur ad id textus Conc. Trid., sess. 23, de Reform., cap. 10, et decret. Sac. Congr. quibus adde, ultra alia varia decreta antiqua relata ab eminentissimo Petra, tom. 5 Comment. ad Constitut. 4 Calixti III, sect. 2, a num. 67, alia novissima edita die 26 Iun. 1709, et die 16 Dec. 1713, apud eundem Petram ib., num. 68, et die 30 Ianuar. 1717, apud eundem, ib., sect. 3, num. 16.

Neque ipse Episcopus tanquam abbas, nec 53 alius praelatus loci potest subditis saecularibus nullius dioecesis concedere litteras dimissorias, sed has debet concedere Episcopus vicinior. Vide verb. *Abbas*, num. 26, ubi ad id adducuntur varia decreta, quibus adde novissimum decretum Sacrae Congregat. Conc. editum die 30 Ian. 1717, in resp. ad 6, ubi cum quaeretur: *An eminentiss. abbati competat ius concedendi dimissoriales pro ordinandis, tam super vita et moribus, quam patrimonio vel titulo beneficii;* Sacra Congr. respondit: *Ad se-*

xtum Negative. Sic refert Card. Petra d. tom. 5. Commentar. ad Const. 4 Callixti III, sect. 3, num. 19.

54 Dimissoriae ab Episcopis aliisque Ordinariis dirigi non possunt abbatibus regularibus, sub poena suspensionis a collatione ordinum, praeter alias poenas arbitrio Sacrae Congregat. reservatas, tam contra concedentes quam contra ordinantes. Vide verb. *Abbas*, n. 22, ubi adducitur decretum per extensum.

55 Praelati regulares possunt concedere suis subditis regularibus litteras dimissorias ad ordines. *Communis*: et habetur ex cap. *Abbas* 3 de Privileg. in 6. Ex Conc. Trid., sess. 23, de Reform., cap. 10, et expresse ex decreto Sacrae Congr. Conc. de mandato Clementis VIII

56 edito 15 Maii 1596. Sed, secluso speciali privilegio, non possunt ipsas dimissorias concedere suis regularibus subditis, nisi ad Episcopum dioecesanum, id est ad Episcopum intra cuius dioecesim situm est monasterium ordinandi, dummodo ipse Episcopus dioecesanus ordinationes habuerit; alioquin, si dioecesanus ordinationes non sit habiturus, possunt praelati regulares, servatis servandis, concedere suis subditis regularibus dimissorias ad quemcunque alium Episcopum. Sic expresse cit. decr. de mandato Clement. VIII editum, quod hic ad litteram datur.

57

DECRETUM

Sacrae Congregationis Concilii Trident. emanatum auctoritate fel. rec. Clem. VIII super ordinatione regularium.

De mandato S. D. N. Clementis divina Providentia Papae VIII tenore praesentium mandatur omnibus et singulis quorumcunque regularium superioribus, ut de caetero observari faciant quae in decreto Sacrae Congreg. Concilii Trident. continentur, cuius tenor est talis:

« Congregatio Concilii censuit superiores regulares posse suo subdito itidem regulari, qui praeditus qualitibus requisitis ordines suscipere voluerit, litteras dimissoriales concedere ad Episcop. tamen dioecesan. nempe illius monasterii, in cuius familia ab iis ad quos pertinet is regularis positus fuerit; et si dioecesanus abfuerit, vel non esset habiturus ordinationes, ad quemcunque alium Episcopum, dum tamen ab eo Episcopo, qui ordines contulerit, examinetur quoad doctrinam, et dum ipsi regulares non distulerint de industria concessionem dimissoriam in id tempus quo Episcopus dioecesanus, vel abfuturus, vel nullas habiturus esset ordinationes. Verum cum a superioribus, Episcopo dioecesano absente, vel ordinationes non habente, litterae dimissoriae dabuntur, ab eis utique huiusmodi causam absentiae dioecesani Episcopi, vel ordinationum

ab eo non habendarum exprimendam esse. Quod qui non fecerint, officii et dignitatis, seu administrationis, ac vocis activae et passivae privationis, ac alias arbitrio eiusdem S. D. N. Papae reservatas poenas incurrunt ». In quorum fidem, etc. Datum Romae die 15 mensis Martii 1595.

Decretum Clementis VIII quoad ordinationes 58 regularium fuit novissime confirmatum per Innocentium XIII pro regnis Hispaniae, Constit. incip. *Apostolici ministerii*, confirmata per Benedictum XIII, Const. incip. *In supremo*, die 23 Septemb. 1724, ibi: « Quoties vero regulares ad ordines erunt promovendi, servetur omnino decretum congregationis Cardinalium Concil. Trid. interpretum a pia memoriae Clemente Papa VIII praedecessore etiam nostro confirmatum die 15 Martii 1595 quo sancitur non ad alium quam ad Episcopum dioecesanum litteras dimissorias pro eorumdem ordinum susceptione a suis superioribus esse dirigendas, praeterquam in casu quo dioecesanus a dioecesi abesset, vel ordinationes non esset habiturus; quo etiam casu in litteris dimissoriis ad alium Episcopum dirigendis expressa fieri debeat mentio, vel de praedicta Episcopi dioecesani absentia, vel de illa alia causa, videlicet, quod ordinationes non sit habiturus; exceptis tamen quoad praedicta regularibus illis, quibus per speciale privilegium a Sede Apostolica post Concilium Tridentinum fuerit concessum, ut a quolibet catholico antistite ordines suscipere possint, super quo indulto nihil per praesentes innovare intendimus. No-verint autem Episcopi se debere per semetipsos, secluso aegrotationis casu, ordines conferre, et sacrorum ordinum collationem, statutis a iure temporibus, in cathedrali ecclesia, vocatis et astantibus canonicis, publice habendam, vel si in alio dioecesis loco, semper tamen in ecclesia, quantum fieri poterit, dignior, et praesente clero eiusdem loci. Ne vero incertitudo an ipsi ordinationes sint habituri nimis grave afferat incommodum promovendis varia dioecesis loca inhabitantibus, per mensem ante singulis vicibus publico edicto ab iisdem Episcopis denuntietur, se ordinationes esse habituros, adeo ut quoties denuntiatio huiusmodi facta non fuerit, inde satis intelligant regulares, Episcopum dioecesanum ordinationes ea vice minime esse habiturum, sibi que idcirco licitum futurum ordines ab alio Episcopo suscipere cum litteris dimissoriis suorum superiorum ad eum directis, servata in iis forma superius expressa.

Unde ad hoc, ut regulares possint ab alio 59 Episcopo ordinari, sufficit quod in litteris dimissoriis praelatus religionis, sive conventus testetur de absentia dioecesani, vel quod nolit habere ordinationes, ut clare patet ex verbis

dicti decreti et adductae constitutionis; nec est necessarium habere de hac re ex curia episcopali instrumentum, vel fidem authenticam. Sic Piasec. in Praxi nova Episcop., part. 1, cap. 1, n. 14; Ugolin. de potest. Episcopi, cap. 23, § 20, num. 8; Campanil. in Diversorio iuris canonici, rubric. 12, cap. 13, n. 37; Madius de sacris Ordinibus, c. 10, n. 8; Miranda in Manual. praelator., tom. 1, qu. 28, art. 2; Molfesius in Summa theol. mor., tract. 2, cap. 2, num. 23; Barbosa de offic. et potest. Episcop., alleg. 7, n. 18, et alii passim. Secus nunc ex Const. Bened. XIV. Vide infra, n. 75.

60 Insuper cum eminentissimus Card. Petra in indice tomī quinti suorum Commentariorum ad constitutiones apostolicas, verb. *Ordines*, expresse dicat, quod *decretum Clementis VIII quoad ordinationes regularium fuit confirmatum per Innocentium XIII pro regnis Hispaniae, et generaliter per Benedictum XIII*, stante hac asserta generali confirmatione et innovatione Benedicti XIII, sufficeret ut regulares cum dimissoriis suorum superiorum possent ab alio Episcopo ordinari, quod proprius eorum dioecesanus, per mensem ante singulis vicibus publico edicto non denunciaverit, se ordinationes esse habiturum, ut ex dispositione dictae novissimae constitutionis tenentur facere Episcopi, ut patet ex ipsius praecisis verbis supra adductis, n. 55. Ubi enim eadem ratio est, eadem est legis dispositio, l. *Ideo* 27 ff. de Legib., l. *Illud* 32 ff. ad leg. Aquil., cap. *Inter corporalia* 2 de transl. Episcop. Cum ratio legis sit anima legis; l. 7 ff. de Bonis damn. Sed vid. num. 75.

61 Si regulares ordinandi morentur in monasterio nullius dioecesis, dimissoriae concedendae sunt ad Episcopum viciniorem. Sic expresse cit. decret., Clement. VIII, adduct. supra n. 53, confirmat. et innovat. ab Innocentio XIII et Benedicto XIII, ut patet ex verbis adductis supra, n. 55.

62 In casu, quo proprius Episcopus ordinationes non teneat, possunt dimissoriae regularium dirigi ad quemcunque alium Episcopum, etiam ultra montes, dummodo sit catholicus Episcopus. Sic expresse Passerin. de Statu homin., l. 3, qu. 189, n. 814; Card. Petra l. 1 Comment. ad const. unic. Urban. II, sect. 2, n. 41; Marchinus tract. 1 de Sacrament. ord. in communi, part. 5, cap. 11, n. 17, et alii. Decretum enim Clementis VIII et Constitutio Innocentii XIII confirmata a Bened. XIII dicit absque ulla distinctione et restrictione: *Ad quemcunque alium Episcopum*. Et ubi lex non distinguit, neque nos distinguere debemus; c. *Quia circa* 22 de Privileg., et l. *De pretio*

63 ff. de Publiciana in rem actione. Nec regulares comprehenduntur in decreto generali mandante, ut ultramontanis absque Sanctitatis Suae vel Sacr. Congr. Episcop. et Regul. licentia ordines non conferantur, prout declaravit eadem

Sacr. Congr. Episc. et Regular. in Neapolitan. 30 Decembris 1617, quia in decreto generali non comprehenduntur regulares, nisi de iis fiat expressa mentio. Sic referunt et tenent Sellius in Selectis canonic., c. 18, n. 30; Barbosa in Concil. Trid., sess. 23, c. 8, de Reformat., num. 34; Card. Petra tom. 5 Comment. ad Constit. 8 Pii II, n. 76, et alii.

64 Expedit tamen ut dimissoriae in similibus casibus dirigantur a regularibus superioribus ad aliquem Episcopum viciniorem, tum ad tollendas religiosorum divagationes, tum ad evitanda multa absurda et inconvenientia, tum ad se conformandum constitutioni Urbani VIII, incip. *Secretis*, edit. die 11 Decembris 1624, in qua statuitur ut ultramontani non ordinentur ab Episcopis Italiae, neque ad ordines minores, aut clericalem tonsuram, nisi dimissoriae requisitae propriorum Ordinariorum per Nuntios Apostolicos, seu collectores earum regionum, ac per Vicarium Urbis approbatae fuerint.

65 Superiores regulares, si ex industria et per fraudem transferant subditos de una dioecesi ad aliam, ut facilius ad examen admittantur, ac statim ordinati redeant ad primam dioecesim, peccant, et sunt punibiles in foro externo, ut contravenientes praecepti Summi Pontificis, ut ex multis probat Card. Petra, to. 1 Comment. ad Constit. unic. Urbani II, sect. 2, n. 34, ubi sub n. 37 subiungit, quod ad rem propositum dubio in Sacra Congr. Conc. in una Neapolitana, die 8 Augusti 1692. Secundo, per 66 *quantum tempus regulares ordinandi commorari debeant in conventu dioecesis Episcopi ordinantis, ad hoc, ut dici possint de familia ipsius conventus?* Sacra Congregatio respondit: *Providebitur in casibus particulariter proponendis*. Et ita ad aliud dubium: *An regulares sint licite ordinati in eadem Neapolitana, in qua Cardinalis Archiepiscopus conquestus fuerat, regulares per quatuor dies remotos fuisse a conventibus Neapolis ante ordinationem, et fuisse ordinatos ab aliis Episcopis, ubi morabantur?* Respondit: *Providebitur in casibus particularibus*.

67 Regulares, si fuerint ab Episcopo dioecesano in examine reprobati, non possunt a suis superioribus mitti ad alios Episcopos pro ordinibus suscipiendis, et si hoc faciant, ultra poenas in cit. decreto Clementis VIII, quas incurunt superiores regulares, Episcopus non dioecesanus sic eos ordinans, a collatione ordinum per annum erit suspensus, et ordinati a suspectorum ordinum executione suspensi erunt, quandiu Episcopo dioecesano expedire videbitur manere suspensos, ut Sacra Congr. Conc. respondit Archiepiscopo novi regni Granatae 14 Maii 1620, lib. 56 Decr., pag. 610. Sed si reiiciantur, debent recurrere per viam appellationis ad legitimum superiorem. Eadem Sacr. Congr. 23 Aprilis 1604, lib. Decret. 55,

p. 85g, apud Monacell. t. 2, tit. 13, formul. 4, num. 29.

68 Superiores regulares nequeunt concedere suis novitiis dimissorias ad ordines recipiendos, sed hoc spectat ad Episcopum loci monasterii, in quo novitius agit novitiatum. Marchinus tr. 1 de Sacrament. Ord. in communi, part. 6, c. 4, n. 15; Barbosa de offic. et potest. Episcop., part. 2, allegat. 7, n. 32 et 33, cum multis ibi citatis, et omnes doctores citati, verb. *Novitius*, num. 93, 94, 95. Vide ibi dicta ad rem.

69 Notanter autem supra sub n. 56 fuit dictum quod, *secluso speciali privilegio, non possunt ipsas dimissorias concedere suis regularibus subditis, nisi ad Episcopum dioecesanum*: quia, qui speciale privilegium ad id post Concilium Tridentinum a Sede Apostolica obtinuerunt, possunt adhuc a quolibet catholico antistite ordines suscipere, et consequenter eorum superiores ad quemlibet catholicum antistitem dimissorias concedere. Habetur expresse ex citata novissima Const. Innocent. XIII, Const. incip. *Apostolici ministerii*, confirmata a Bened. XIII, Const. incip. *In supremo*, ut patet ex propriis verbis adductis supra, n. 55, ibi: *Exceptis tamen, quoad praedicta, regularibus illis, quibus per speciale privilegium a Sede Apostolica post Concilium Tridentinum fuerit concessum ut a quolibet catholico antistite ordines suscipere possint, super quo indulto nihil per praesentes innovare intendimus*.

70 Tali speciali privilegio gaudent Patres Societatis Iesu, ut eis concessit Gregorius XIII Constitut. 77 incip. *Pium et utile*, confirmata a Paulo V post Clementem VIII, et nunc vigere ex oraculo Innocentii XII testatur eminentissimus Petra, tom. 5 Commentar. ad Constit. 7 Pii II, n. 87, et refert Monacell., t. 2, tit. 13, formul. 4, n. 31, quod dictus Pontifex Innocentius XII, instante Patre Thyrso Gonzalez generali, et referente eminentissimo Card. Spello, tunc vices gerente sub die 17 Aug. 1695, declaravit, praedictum decretum non comprehendere clericos Societatis, sed in illorum ordinatione servandam esse constitutionem Gregorii XIII. Et iam antea, proposito in Sacra Congr. Concil. ab Archiepiscopo Mechliniensi duplici dubio, nempe, ut refert Monacell., loc. cit., n. 32.

I. *An clerici Societatis Iesu sacros ordines ab Archiepiscopo Mechliniensi suscepturi debeant se subiicere examini prout caeteri regulares?*

II. *An clerici Societatis Iesu habitantes in dioecesi Mechliniensi, Archiepiscopo ordinationem habente, possint extra dioecesim Mechliniensem ordinari ab alio Episcopo in propria dioecesi?*

Sacra Congregatio Concilii die 5 Iulii 1681 respondit:

Ad I Negative, nisi adsit consuetudo in contrarium.

Ad II Affirmative.

Dicto speciali privilegio gaudent Fratres Minores de Observantia in partibus Indiarum occidentalium existentes, ex concessione post Concilium Tridentinum et Clementem VIII eis facta ab Urbano VIII, Const. incip. *Cum sicut*, ibi: *Nos eiusdem*, etc., *supplicationibus...* et infra: *Nobis humiliter porrectis inclinati, omnibus et singulis eiusdem ordinis S. Francisci in partibus Indiarum occidentalium huiusmodi tantum existentibus expresse professis, ut de superiorum suorum licentia a quocunque, quem maluerint, catholico antistite, gratiam et communionem Apostolicae Sedis habente in propria dioecesi residente, vel in aliena de dioecesani loci consensu Pontificalia exercente, per eos eligendo, ad omnes et etiam sacros et presbyteratus ordines, etiam temporibus ad id a iure statutis, ac interstitiis a Sacra Congr. Trid. designatis, minime servatis, annique curriculo non exspectato, etiamsi in unoquoque ex dictis S. Ordinibus susceptis, antequam ad alium promoveantur, se minime exercuerint; dummodo tamen ad id idonei reperiantur, et promoti in illis etiam in altaris ministerio ministrare libere et licite possint et valeant, apostolica auctoritate tenore praesentium concedimus et indulgemus, ac facultatem impartimur. Non obstantibus*, etc.

An autem tali speciali privilegio gaudeant omnes alii regulares, quamvis multi id negent, plurimi tamen id affirmant ex concessione facta a Clemente VIII die 23 Nov. 1596, congregationi S. Ioannis Evangelistae in Portugallia, quibus indulsit ut a quocunque Antistite communionem Ecclesiae habente cum praelatorum suorum licentia seu dimissoriis ordinari valeant. Unde quod eiusmodi religiosi non sint adstricti ad eam formam concedendi dimissorias suis subditis, quae in saepius citato decreto Clementis VIII adducto supra, num. 57, praescribitur, notant Piascius, part. 1 Praxis Episcopalis, c. 1, art. 2, n. 5; Barbosa part. 2, de offic. et potest. Episcop., allegat. 4, n. 60; Pirhing, lib. 1 Decret., tit. 11, num. 61, vers. *Porro etsi*; Reiffenstuel, ibidem, n. 136; Sporer t. 3, part. 1, c. 6, n. 123, cum multis aliis; nec immerito, quia allegata concessio Clementis VIII est posterior dicto suo decreto, uti patet ex data, cum decretum datum sit 15 Martii 1596, et concessio data sit die 23 Novemb. eiusdem anni. Tum quia privilegium a Papa concessum debet aliquid speciale operari, c. *Abbate* 25 de Verbor. significat. Si autem dicti religiosi non possent dimissorias concedere ad alios Episcopos, nisi in casu quo proprius dioecesanus abesset, vel nullas ordinationes haberet, nihil speciale operaretur, cum iam id fuerit ipsis, sicuti et omnibus aliis regularibus con-

cessum ab ipsomet Clemente VIII in priori decreto edito 15 Martii 1596. Cum dictis autem religiosis communicant in privilegiis alii regulares. Vide supra, art. 2, num. 13, ubi varia ad rem.

73 Patres congregationis Oratorii Urbis et Neapolis habent indultum, quod promoveri facere possint ad quoscunque ordines suos alumnos a locorum Ordinariis, in quorum dioecesi habent domicilium absque litteris dimissoriis Episcoporum originis. Sic declarasse Sacram Congregationem Concilii anno 1604, lib. 55 Decret., pag. 575, refert Monacell., tom. 2, tit. 13, formul. 4, num. 41, et Card. Petra, tom. 5 Commentar. ad constit. 7 Pii II, n. 84, ubi subiungunt non videri derogatum tali indulto per constitut. Innoc. II, incip. *Speculatores*, quia lex generalis nunquam censetur comprehendere casum privilegiatum et specialem, per textum in c. *Cum ordinem* 6, et c. *Abbatem* 40, ubi Glossa, verb. *Per litteras*, de Rescriptis; Gonzalez ad regul. 8 Cancell., gloss. 9, § 2, n. 9; Rota coram Peuting., decis. 554, n. 10, cum ibi allegatis.

74 Verum quoad haec de quibus hucusque, ordinationes scilicet regularium, nunc attendenda est omnino et observanda novissima constitutio Benedicti XIV, incip. *Impositi Nobis desuper*, edita die 27 Februarii 1747.

In qua, relata veteri controversia de ordinatione regularium inter ipsos et Episcopos, ac sanctione sub Gregorio XIII, Sixto V et Clemente VIII, quod nempe superiores regulares possint suis subditis regularibus pro eorumdem ordinatione litteras dimissorias duntaxat concedere ad Episcopum dioecesanum, et solum, si dioecesanus abfuerit, vel non esset habiturus ordinationes, ad quemcunque alium Episcopum, praedictam sanctionem confirmat, superiores regulares decreti Clementis VIII transgressores omnibus poenis in ipso contentis subiicit, ac regulares contra dicti decreti praescriptum promotos et Episcopos eos sic promoventes, poenas omnes atque censuras, quae adversus sacram ordinationem suscipientes ab Episcopo qui proprius ad hunc effectum dici et haberi nequit, nec non adversus Episcopos alienos subditos indebite ordinantes, in iure canonico, et in constitutionibus apostolicis statutae habentur, incurrere ipso facto absque alia declaratione decernit; clementer respective absolutis, dispensatis ac rehabilitatis iis omnibus qui in praedictis deliquissent, et ob hoc sententias, censuras ac poenas ecclesiasticas antehac incurrissent.

75 Praeterea statuit ut superiorem regularium dimissoriae, quae ideo ad alium Antistitem directae fuerint, eo quod Episcopus dioecesanus extra dioecesim commoretur, vel ordinationem non sit habiturus, nullius sint valoris et momenti, nisi illis adiuncta fuerit authentica at-

testatio vicarii generalis; vel cancellarii, vel secretarii eiusdem Episcopi dioecesani, ex qua constet vel ipsum a dioecesi abesse, vel clericorum ordinationem habiturum non esse proximo legitimo tempore per ecclesiasticas leges ad hunc effectum statuto. Quod si aliquis Antistes regularem virum in sua dioecesi proprium domicilium non habentem, solis ipsius superioris dimissorialibus litteris contentus, sine adiuncta praefata attestazione in forma probante, ad ordines promoveri praesumpserit, decernit et declarat hunc ipso facto incurrere in poenas canonicas adversus eos constitutas, qui alienum subditum legitimis dimissoriis destitutum ordinaverint. Declarat tamen regulares volentes se promovere ad ordines non teneri ostendere dimissorias Ordinariorum propriae originis, sed sufficere ut observent formam praescriptam in decreto Clementis VIII, ut censuit etiam Sacra Congregatio Concil. 28 Februarii 1654, et amplissime confirmavit 7 Martii 1674.

Privilegia autem suscipiendi ordines a quocunque catholico Antistite decernit illis solis regularibus suffragari, quibus post Tridentinum Concilium nominatim atque directe, non autem per communicationem concessa fuerint, ut iam in quadam congregatione particulari ab Innocentio XIII deputata fuit declaratum, et ipsemet Innocentius XIII statuit constitutione incipien. *Apostolici ministerii*, confirmata a Benedicto XIII, constitut. incip. *In supremo*. Dicta vero privilegia declarat nequaquam post Concilium Tridentinum indulta censi, nisi vel post ipsius Concilii confirmationem reipsa fuerint concessa, vel quatenus antea concessa et posterius confirmata esse asserantur, huiusmodi confirmationes, quae in forma communi nuncupantur, nemini ad praemissum effectum ullo pacto suffragari. Quod vero spectat ad eorumdem privilegiorum usum et exercitium, vult monendos esse illos qui vere ipsis, ut supra concessis, gaudent, ut non sine iusta causa, nec extra debitas circumstantias pro libito ipsis utantur; minime vero ad ostendendam duntaxat ipsorum privilegiorum singularitatem, quemadmodum aliquibus in more positum esse cognovit, qui pridie illius diei, quo ab Episcopo dioecesano clericorum ordinationes publice habendae sunt, ad alterius Episcopi dioecesim consulto migrant, moxque, suscepto ibidem ordinationis munere, ad pristinum domicilium redeunt: idque se facere aiunt, ut iurium suorum indemnitati consulant; quasi vero apostolica privilegia, non nisi cum aperto Episcopi dioecesani contemptu suam vim et robur habitura forent. Sic ipse expresse in citat. constit. incip. *Impositi Nobis*, ubi etiam ad rem multa sapientissime tradit, ac Episcopos et regulares omnes, maximo quo potest apostolicae voluntatis studio, per misericor-

diam Dei nostri, ut tam in hoc negotio, quam in caeteris omnibus solliciti sint unitatem spiritus et sinceræ dilectionis concordiam servare, hortatur, etc.

- 77 Nuntii Apostolici possunt ordines conferre illis qui habent dimissorias proprii Episcopi cum clausula, quod possint a quocunque Antistite ordinari; supplicante enim Nuntio Apostolico Taurinensi pro resolutione dubii: *An ipsi Nuntio competeret facultas absque licentia Episcopi dioecesanî ordines in propria capella conferendi habentibus litteras dimissoriales a propriis Episcopis cum clausula, quod possint a quocunque Antistite ordinari?* Sacra Congreg. Concilii sub die 23 Aug. 1653 respondit: *posse*; lib. 19 Decr., pag. 271.

- 78 Graeci et Albanenses graeco ritu viventes, et commorantes in Italia, sine litteris dimissoriis proprii Ordinarii loci latini et dioecesanî nequeunt promoveri ad ordines, sub poena suspensionis; et si suspensi in suis ordinibus ministraverint, irregularitatem incurrunt. Et si ordinentur ab Episcopo latino, illi qui a presbyteris graecis sunt confirmati, debent ante ordinationem iterum confirmari, sub conditione videlicet: *N. Si es confirmatus, ego te non confirmo, sed si non es confirmatus, ego signo te signo crucis ✠, confirmo te chrismate salutis. ✠ In nomine Patris, etc.* Clemens. VIII, constitut. 34 incip. *Sanctissimus*.

- 79 Ultramontani non possunt ordinari ab Episcopis Italiae, nisi illorum demissoriae fuerint recognitae et approbatae per Nuntios Apostolicos earum regionum, ac per Vicarium Urbis.

- 80 Urban. XIII, const. 33, incip. *Secretis*. Et hoc quamvis ordinandi permanerent in collegiis Italiae. Sac. Congreg. Concil. in Bononien. 15 Martii 1692, apud Monacell., t. 1, tit. 3,

- 81 formul. 19, n. 3. Hoc tamen non procedit in ultramontanis regularibus, ut iam dictum est supra, n. 60, ex declaratione sacrae Congregationis. Vide ibi.

- 82 Commorantes in Urbe quatuor menses non possunt ordinari extra Urbem cum litteris dimissoriis proprii Ordinarii, sed debent se praesentare eminentissimo Cardinali Vicario, a quo debent ordines recipere vigore edicti tempore Clementis VIII de anno 1603 emanati, ac Alexandri VII anno 1664, die 15 Maii, et declarationis congregationis deputatae ab eodem Pontifice approbatae; alias contraveniendo incurrunt suspensionem Papae reservatam.

- 83 Ordines subditis sex episcopatum cardinaliorum prope Urbem, in quibus non sunt suffraganei, si proprius Cardinalis Episcopus non accedat ipse ad suam dioecesim, et ibi ordinationes habeat, debent conferri per Cardinalem Vicarium Urbis cura dimissoriis sui Ordinarii, nec dictae dimissoriae possunt dirigi aliis Episcopis sub poena suspensionis. Alexander VII, constit. 129 incip. *Apostolica sollicitudo*.

Metropolitani, Patriarchae et Nuntii seu Legati, nequeunt subditis Ordinariis conferre ordines, seu dimissorias ad alios Episcopos concedere. Sic declaravit Sacra Congregatio in una Burgensi 16 Novemb. 1621, et refert Pignatell. tom. 2, consult. 1, n. 5, et per tot., in Compend., verb. *Nuntius*, et Card. Petra, tom. 1 Comment. ad constit. unicam Urbani II, sect. 1, num. 44, ubi refert, s. m. Innocentium X prohibuisse Legato Bononiae seingere in materia ordinum, praevio voto Sacrae Congreg. Episcoporum et Regular. 30 Sept. 1650. Et de Archiepiscopo Sacra Congreg. Concil. in Calaguritana, die 17 Ianuar. 1693, censuit dandas esse litteras monitoriales metropolitano Burgen. ut abstinere a conferendo ordines iis qui fuerunt ab Ordinario reiecti, et Episcopus uteretur iure suo in ordinationibus, non obstante iussu Metropolitani in contrarium, et in casibus huiusmodi certiorer Sac. Congregationem. Et propositis pluribus dubiis in Congregatione die 16 Aprilis anni 1695 et dilata resolutione die 16 Iulii 1695, iterum propositis inter alia: IX. *An Metropolitanus possit cogere suffraganeum ad conferendum ordines, et an possit admittere appellationes ab ordinum denegatione?* X. *An et in quibus casibus teneatur Episcopus exprimere causas denegationis ordinum, et an ad id possit per Metropolitanum?* Sacra Congreg. cum alia octo dubia fuissent proposita circa gravamina praetensa per Episcopum contra Archiepiscopum quoad appellationes respondit: *Ad primum usque ad nonum. Dentur decreta alias a Sacra Congreg. Episcoporum edita*, apud Quarantam in Summa Bullarii, verb. *Archiepiscopi auctoritas*, impressa. Ad decimum censuit pariter dandum esse decretum in Remen. 21 Aprilis 1668, tenoris sequentis: « Propositis in Sacra Congregatione Eminentissorum S. R. E. Cardinalium Concilii Tridentini interpretum dubitationibus, circa quas Eminentia vestra pro sua egregia pastoralis sollicitudine Apostolicam Sedem consuluit, eminentissimi PP. illius zelum charismata meliora aemulantem, peculiari laude prosecuti sunt. Ceterum eas dubitationes, quae primis quinque capitibus seu numeris digestae et exscriptae sunt, unico responso ex declarationibus alias editis definiri posse censuerunt. Etenim cum nullus ordinari debeat, quem suus Episcopus suae Ecclesiae utilem aut necessarium non iudicaverit, Congregatio non semel declaravit ab huiusmodi iudicio nullam dari appellationem, sed recursum duntaxat ad Sedem Apostolicam, quae iuxta ipsius Congregationis sententiam per Gregorium XIII fel. rec. approbatam, quotiescunque Ordinarius recusaverit quemquam ordinare, Metropolitanus aut viciniore Episcopo committit, ut ab eodem Ordinario prius requiratur causam recusationis, quo legitimam non allegante, liceat illi eum-

dem recusatum ordinare. Itaque, si quis ex dioecesanis Episcoporum emin. vestrae provincialium Sedem Apostolicam adiverit, iuxta praenarratam formulam eorum querimoniis consulatur, cui formulae, ut unum in praesens addatur, censuerunt expedire eminentissimi PP., videlicet ut Metropolitanus aut vicinior Episcopus, antequam commissas sibi partes exsequi aggrediantur, paterne curent, ut illi denuo apud suos Episcopos per tres vices suppliciter instent. Ad XI censuit discutiendos esse casus particulares. »

- 85 Papa potest ordinare quosunque sine dimissoriis suorum Ordinariorum. *Communissima*, can. *Nunc vero* 20, can. *Per principalem* 21, caus. 9, q. 3, et arg. c. *Proposuit* 4 de Concessione praebendae, ibi: *Qui secundum plenitudinem potestatis de iure possumus supra ius dispensare*; et expresse Pius II, constitut. 7, incip. *Cum ex sacrorum*, ubi excipit ordinatos a summo Pontifice, ibi: *Praeterquam si per Sedem Apostolicam iuxta eius stylum ordinati fuerint*. Ordinatos autem a Papa nullus ad superiores ordines promovere potest sine ipsius licentia, can. *Filium* 122, caus. 1, qu. 1, et cap. *Cum in distribuendis* 12 de temporibus Ordinatis; Barbosa lib. 1 Iuris Ecclesiast. univers., cap. 2, n. 82, et c. 33, n. 59, et de offic. et potest. Episc., part. 3, alleg. 50, num. 22, cum aliis ibi citatis, et Benedictus XIV, constitut. incip. *In postremo*.

- 87 Quamvis ex dictis supra, n. 14, ratione allatae constitutionis *Speculatores*, litterae testimoniales proprii Episcopi originis et domicilii de necesse requirantur, ut clericus legitime ad primam tonsuram, seu etiam ad minores ordines a proprio Episcopo promotus, possit ab alio Episcopo, ratione ac titulo cuiuscunque beneficii in illius dioecesi obtenti, ad ulteriores ordines promoveri; non videtur tamen necessario requiri ut talis clericus possit in alia dioecesi beneficium obtinere, et in illo institui; cum circa hoc nihil dicta constitutio decernat; imo ex ipsa videtur posse contrarium colligi, cum § 7 expresse dicat talem clericum *non posse ab alio Episcopo ratione ac titulo cuiuscunque beneficii in illius dioecesi obtenti, ad ulteriores ordines promoveri, nisi ante eorumdem susceptionem testimoniales litteras*, etc., quae verba *ratione ac titulo cuiuscunque beneficii in illius dioecesi obtenti*, clare denotant beneficium iam fuisse legitime sine dictis testimonialibus in illius dioecesi obtentum; alias si ad illud obtinendum fuissent necessariae, sicuti constitutio statuit, non posse clericum in tali dioecesi beneficiatum sine dictis testimonialibus ad ulteriores ordines promoveri, statuisset etiam, non posse sine ipsis aliquod beneficium in aliena dioecesi obtinere; quod enim voluit, expressit: unde si etiam id voluisset, expressisset; arg. cap. *Inter corporalia* 2 de trans-

lation. Episcoporum, § *Sed neque istud*; cap. *Ad audientiam* 12 de Decimis, et cap. *Quia circa* 22 de Privilegiis, cum similibus.

Tum quia hoc colligitur etiam ex resolutione 88 Sacrae Congreg. Concil. in Pientina seu Ilcinen. *Ordinationis*, in qua cum Episcopus Pientinus conquestus fuisset apud ipsam Sacram Congregat. quod clericum Laurentium Medichesium sibi originis et domicilii iure subditum, et iam ab ipso ad ordines minores promotum, sine suis litteris, aut dimissoriis, aut testimonialibus, ad omnes sacros ordines evererit Episcopus Ilcinenensis, ratione ac titulo cuiusdam beneficii in eius dioecesi obtenti, propositis quatuor sequentibus dubiis:

I. An clericus Laurentius Medicheschi fuerit licite ordinatus ad titulum beneficii de quo agitur?

II. An praedictus Laurentius licite fuerit ad sacros ordines promotus ab Episcopo Ilcinen. in cuius dioecesi beneficium illud existit, sine litteris dimissoriis Episcopi Pientini?

III. An litterae testimoniales, quas idem Laurentius impetravit ab Episcopo Pientino, fuerint sufficientes ad licitam ordinationem?

IV. An, et qui ordines contulit, et qui eos suscepit, inciderint in poenas statutas a Sacro Concilio Tridentino, et a bulla *Speculatores* in casu, etc.

Dicta Sacr. Conc. Congreg. die 8 Iulii 1733 respondit:

Ad I. *Affirmative*. Ad II. *Affirmative*. Ad III. *Affirmative* in casu de quo agitur. Ad IV. *Negative*.

Sic apud Thesaurum resolutionum Sacrae Congregationis Concil., tom. 6, pag. 111, ad 116, ubi multa ad rem merito ibi legenda.

Ubi, ut vides, ne minimum quidem dubium 89 excitatum fuit super facultate conferendi ipsi clerico beneficium, in eoque ipsum instituendi. Quod si aliqua adfuisset ratio, etiam minima, excitandi tale dubium, et solum, ut ita dicam, ad id canonicum fundamentum somniasset Episcopus Pientinus, certe excitare, et omnem movere lapidem non omisisset, utpote sibi persuasus graviter se offensum ab Episcopo Ilcinen. Sed tota controversia restricta fuit, ut supra patet in propositis et decisis in Sacra Congregatione Concilii dubiis, ad dicti clerici promotionem ad ulteriores sacros ordines, iuxta sancita ab Innocentio XII in allata constitut. incip. *Speculatores*. Unde nullus videtur adesse ambigendi locus super facultate conferendi in nostro casu alicui clerico sic iam a suo Episcopo originis et domicilii ad primam tonsuram, seu etiam ad minores ordines promotum, beneficium in sua dioecesi, in eoque ipsum instituendi ab alio Episcopo, dummodo non procedat ratione ipsius beneficii in sua dioecesi obtenti ad conferendos ei ulteriores ordines, sine testimonialibus proprii Episcopi originis

et domicilii, iuxta disposita in d. constit. *Speculatores*.

90 Tum quia experientia constat non paucos adesse clericos qui, nolentes ad ulteriores et sacros ascendere ordines, et aliunde digni, nulla habentes impedimenta canonica, in alienis dioecibus sine dictis testimonialibus obtinent in dies beneficia simplicia, nullam personalem residentiam et celebrationem per se missarum requirentia: quamvis tamen non desint Episcopi qui ad mutuam inter se venerationem et reverentiam conservandam, ac magis fovendam ut valde decet, et summe praestat pro conferendis solis dignis atque dignioribus beneficiis, dictas testimoniales exquirere consueverint.

91 Nota tamen atque adverte quod a praefata resolutione Sacrae Congregationis Conc. in Pientina seu Ilcinen., hic adducta n. 88, ead. Sacra Congregatio, die 8 Augusti eiusdem anni 1733, recessit quoad tertium et quartum dubium; reposita enim causa ex noviter deductis sub. dub.: *An quoad III et IV dubium sit standum, vel recedendum a decisis die 18 Iul. proxime praeteriti in casu?* Eadem Sacra Congregatio, dicta die 8 Augusti 1733, respondit: *Quoad tertium recedendum a decisis, ad quartum vero consulant conscientiae suae.* Sic apud Thesaurum resolutionum Sacrae Congregat. Conc., tom. 6, in dict. Pientina seu Ilcinen. *Ordinationis* sub die 8 Augusti 1733, in cuius expositione clar. mem. Eminentissimus Cardinalis de Lanfredinis, tunc eiusd. Sacrae Congregationis Secretarius, plura eruditissime tradit ad rem. Et signanter, quod testimoniales litteras impetrari oportet ab Episcopo originis, etiamsi quis inde discesserit in tali aetate, in qua nullum canonicum impedimentum contrahere potuerit (ac proinde in casu quo de natalibus solum, ac de aetate testari queat Episcopus originis), ut deducitur ex resolutione edita in Laquedonien. seu Bituntina *Ordinationis* 16 Novembris 1709, ut in lib. 19 Decret., pag. 365.

92 Et scite advertit quod magna intercedit differentia inter litteras dimissorias, et litteras testimoniales. Nam litterae dimissoriae expriment traditam facultatem, ut alter Episcopus possit clericum illum ad ordines promovere; litterae autem testimoniales non hanc facultatem impertiuntur, quia supponitur faciendam ordinationem ab alio Episcopo non indigente traditione huius facultatis, sed ea potituro iure suo; solumque continent testimonium quod clericus promovendus sit dignus, cui tales ordines conferantur, quemadmodum haec diversitas clare deducitur ex litteris utriusque generis, quarum formulam tradit Monacell., tom. 1, tit. 4, formul. 3 et form. 9. Et insuper etiam differunt litterae testimoniales, quae dantur eo fine ut ad praescriptum bullae Innocentianae exhibeantur alteri Episcopo ordines

collaturo ei qui beneficium in sua dioecesi fuerit assecutus, a litteris testimonialibus, quae concedi solent ad commendandum clericum e dioecesi proficiscentem, ut illarum quoque formula habetur apud eundem Monacell., dict. tit. 4, formul. 6. Sed si istiusmodi litterae nullum exprimentes respectum promotionis ad ordines, approbarentur tanquam idoneae, et bullae Innocentianae satisfaciennes ad suscipiendos ab alio Episcopo ordines, facilis sterneretur via fraudibus cum non mediocri ecclesiasticae disciplinae discrimine, quemadmodum conquestus fuit Episcopus Pientinus sic scribens: *Si de testimonialibus agatur, non inficior quod a mea curia concessae fuerint clerico Laurentio Medicheschio paulo ante eius discessum, prout clericis omnibus illas postulantibus, et praesertim discessuris conceduntur, sed limitate ad mores, et absque ullo prorsus respectu ad ordines suscipiendos, de quibus nec per umbram fuit cogitatum.* Et infra: *Prius audiui dictum Medicheschium celebrasse missam in hac mea dioecesi, quam fuisse ordinatum.*

Litterae autem testimoniales concessae ab 94 Episcopo Pientino clerico Medicheschio sunt istae: *Testamur clericum Laurentium Medicheschi nostrae dioecesis minoribus ordinibus constitutum, nullo excommunicationis, irregularitatis, aut cuiusvis alterius canonici impedimenti vinculo, saltem quod sciamus, innodatum existere, neque ullo crimine postulatam, sed esse bonis et honestis moribus praeditum, ac talem qualem in sortem Domini vocatos decet.*

Quibus omnibus, aliisque diligenter ponderatis, eadem Sacra Cong., die 8 Augusti 1733, prudentissime recessit a decisis sub die 18 Iulii eiusdem anni 1733, quoad tertium dubium propositum sub his verbis: *Tertio, An litterae testimoniales, quas idem Laurentius impetravit ab Episcopo Pientino, fuerint sufficientes ad licitam ordinationem?* et resolutum: *Ad tertium Affirmative in casu de quo agitur.* Et quoad quartum dubium propositum sub his verbis: *Quarto, an et qui ordines contulit, et qui eos suscepit, inciderint in poenas statutas a Sacro Concilio Tridentino, et a bulla Speculatores in casu. etc.* ac resolutum, *Ad quartum, negative.* Quibus postea repositis die qua supra his verbis: *An quoad tertium et quartum dubium sit standum, vel recedendum a decisis die 18 Iulii proxime praeteriti, in casu, etc.* Respondit: *Quoad tertium, recedendum a decisis; ad quartum vero, consulant conscientiae suae.* Haec apud laudatum eminentissim. de Lanfredinis, loc. cit.; vide ibi plura alia ad rem erudite congesta.

Coadiutor canonicus cum futura successione, 96 et assignata congrua, alias exterus, eo ipso debet dici subditus capitulo Elborensi, seu respective alteri, ad effectum suscipiendi ordines

absque alia dimissoria Episcopi suae originis. Propositis enim in Sacra Congregatione Concilii sequentibus dubiis:

I. An coadiutor cuiusdam canonicatus cum futura successione, et assignata congrua, alias exterius, eo ipso dici possit subiectus capitulo Elboren. ad effectum suscipiendi ordines, absque alia dimissoria Episcopi suae originis?

II. An supradicta coadiutoria sufficiat saltem ut talis coadiutor dicatur habere domicilium requisitum a constitutione san. memor. Innocentii XII, incip. *Speculatores*, ad effectum suscipiendi ordines, ex eo quod ex possessione talis coadiutoriae perpetuae, videtur sufficienter demonstratus animus perpetuo permanendi?

III. An idem Episcopus auxiliaris teneatur inquirere utrum circa illos, qui sibi ab Ordinario seu capitulo proponuntur, seu dimittuntur ordinandi, satisfactum sit supradictae constitut. *Speculatores*, non obstante quod ipsi non competat habilitare et expedire ordinandos, sed provisorii capituli, a quo non in genere sed expresse personae habiles et expedite proponuntur?

Ead. Sac. Congr. Concil. die 23 Augusti 1721 respondit:

Ad I. *Affirmative*. Ad II. Satis provisum in primo. Ad III. Non teneri requirere, sed posse, et debere, iusta subsistente causa, se abstinere ab ordinatione.

97 Regulares ad ordines promovendi, praeter litteras obedientiales sui superioris, non tenentur exhibere Ordinario fidem sui baptismatis, ad docendum de legitima aetate, dummodo in litteris obedientialibus exprimat aetas. Sic expresse Sacra Congr. Concil. die 12 Dec. 1733 in Brixinen. in respons. ad 2 dub. apud Thesaurum resolution. Sac. Congr. Concil., tom. 6, impressionis Venetae.

98 An pro ordinibus suscipiendis possit fieri variatio de uno Episcopo ad alium, attendendae sunt sequentes resolutiones sac. Congregationis Concilii. Cum enim in Fundana *Ordinum* 27 Febr. 1666, proposita fuissent haec dubia? I. *An in suscipiendis minoribus ordinibus sit permissa variatio, ita ut qui ab Episcopo originis seu domicilii tonsura, aut altero ex minoribus ordinibus initiatus fuerit, possit ad alium ordinem minorem ab Episcopo beneficii promoveri?* II. *An sit permissa variatio in ascensu ab acolythatu ad subdiaconatum?* III. *An sit permissum subdiacono in promotione ad diaconatum, vel diacono in promotione ad sacerdotium variare?* Sac. Congr. Concil. respondit: *Variationem in unoquoque ex praenarratis casibus (dummodo non in fraudem fiat) licitam esse; ut in lib. 25 Decret., pag. 26. Sicque conciliari possunt dissidentes doctorum opiniones, ut scilicet variatio bona fide facta liceat, secus vero in fraudem, ut observat eminentissimus Petra, tom. 1 ad constitut. unic. Ur-*

bani II, sect. 1, num. 64. Et ad hoc facit alia eiusdem Sacrae Congregationis resolutio, quae in Mutinen. 26 Ianuar. 1658, ad dubium: *An laico, cui a proprio Episcopo fuit denegata prima tonsura, possit ipsa prima tonsura conferri, vel concedi litterae dimissoriales ab Ordinario alterius dioecesis, coram quo ipse laicus praesentatus fuerit ad beneficium ecclesiasticum.* Respondit: *Non posse; ut in lib. 21 Decret., pag. 166; et in Aversana seu Casertana Ordinationis...* Cum quidam laicus prima tonsura initiari petisset ab Episcopo originis et domicilii, et ab eo repulsam passus, deinde fuisset clericali militiae ascriptus ab alio Episcopo, in cuius dioecesi fuerat praesentatus ad tenue beneficium, discusso dubio: *An ordinans et ordinatus inciderint in poenas statutas in c. 8, sess. 23, de Reformat.?* Eadem Sacra Congr. respondit: *Affirmative; ut in lib. 48 Decr., pag. 128 et 491. Sic referuntur tom. 5 Thesauri resolut. Sac. Congregationis Concilii in Pisana seu Clusina Dubium ordinationis, in qua cum quidam Petrus Christophorus, fraudulenter extortis litteris testimonialibus, Episcopum pro suscipiendis ordinibus, variasset, proposito dubio: An Petrus Christophorus fuerit licite ad sacros ordines promotus cum litteris dimissoriis Episcopi Clusini, et sine litteris dimissoriis Archiepiscopi Pisani?* Eadem Sacra Congr. 27 Ianuarii 1732 respondit *Affirmative, sed Petrum Christophorum esse suspendendum ab exercitio ordinum ad tempus arbitrio Sac. Congr.* Et id etiam comprobant resoluta dubia in supradicta Pientina seu Ilcinen. *Ordinationis* de clerico Laurentio Medicheschio prius ad ordines minores promotus ab Episcopo Pientino, et deinde ad omnes maiores seu sacros ab Episcopo Ilcinenensi evecto.

Ordinatio ad titulum religiosae paupertatis, 99 an ratificare censenda sit professionem initio nullam, adhuc disputatur, donec a Sanctissimo ut in praemissis, cum aliis similibus quaestionibus explanetur et decidatur. Benedict. XIV, tom. 2, const. 57, incip. *Si datam.*

Ordines minores collati ab abbate nullum 100 ad id obtinente privilegium, neque licite conferuntur, neque valent. Si vero conferantur, ab abbatibus habentibus ius conferendi illos certo personarum generi, et quos initiaverint ad alterum genus pertineant, illicite conferuntur, sed tamen valide; ita ex variis decretis Sacrae Congregationis. De Synodo dioecesis, lib. 2, cap. 10, § 13.

Cum regularibus faciliorem se praebere potest 101 est Episcopus in ordine ad examen, ut ex Salmantic., Theol. moral., tract. 8, cap. 5, dub. 2, punct. 2, n. 47. Facilius etiam dispensare cum illis potest ab interstitiis, conformando se iudicio superioris regularis testantis de sufficientia causae. Institut. eccles. 23, § 1. Sed vid. n. 132, art. super.

- 102 Episcopus alienos subditos ordinaturus per dimissorias ad se directas, non tenetur quidem ordinandum novo examini subiicere, cum id a proprio Episcopo sit praestandum, ut ex communi doctorum sententia; at, si velit novae discussioni illum subiicere, potest, ut saepius a S. Congregatione Concilii definitum est. At Episcopus suffraganeus ad supplendas dioecesanis vices assumptus, nec tenetur, nec potest, ut ab eadem Congregatione decisum est in causa Elboren. *Dubior.* die 22 Augusti 1721, cui tamen fas est ab ordinatione illius abstinere, si aliqua iusta causa suppetat ad eum removendum. De synodo dioec., lib. 12, cap. 8, § 7, nov. edit.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

- 103 Opinio auctoris n. 2, quod abbas possit conferre subditis suis ordines minores, tametsi non sit benedictus, haud potest indistincte recipi.
- 104 Ea tribus tantum casibus admitti potest. I. Si abbas hoc a S. Sede privilegio donatus sit, ut nondum benedictus ordines minores suis subditis conferre valeat. II. Si munitus sit diurna consuetudine. III. Demum si Episcopus fuerit in mora illum benedicendi. Extra autem tres hosce casus amplecti nequit. Confer Sanchez, Consil. moral., lib. 7, cap. 1, dub. 19, n. 7 et seq., et qui alios allegat Thesaur. de Poen., verb. *Ordo*, cap. 23, versic. *Verum est*. Mora autem Episcopi dicitur adesse, si ter abbas petierit benedictionem, eamque ipse Episcopus haud fuerit impertitus, attenta constitutione S. M. Benedicti XIII quae incipit: *Commissi*.
- 106 Quinimo iuxta eandem constitutionem non aliter abbas non benedictus ex privileg. potest conferre subditis suis minores ordines, quam si privilegium recta, et nominatim ipsi sit concessum. Caeterum si agatur de abbate qui privilegium illud allegare queat per communicationem, nequit is, spectata dicta constitutione, conferre amplius minores ordines suis subditis non benedictus.
- 107 De facultate Cardinalium presbyterorum circa collationem primae tonsurae et minorum ordinum in suis titulis, familiaribus et subditis, de qua disserit auctor n. 9, consulenda est constitutio S. M. Innocentii XII, cui initium est *Romanus Pontifex*.
- 108 Recte notavit auctor n. 77, quod vicarius Urbis conferre debet ordines subditis sex episcopatum suburbicariorum, in quibus non sunt Episcopi suffraganei, si proprius Cardinalis Episcopus non accedat ad suam dioecesim, ibique habeat ordinationem. Nuper vero auctor quidam affirmare non dubitavit quod Cardinalis Episcopus in Urbe residens, possit in ea ordinare subditos suos absque licentia Vicarii Urbis, ex ineptissima illa ratione, quod scilicet cappella palatii eiusdem Cardinalis in Urbe ex-

stentis, censeatur per fictionem iuris adhaerere ipsius episcopatu. At novam hanc opinionem, uti contrariam concilio Tridentino, constitutioni Alexandri VII incipient. *Apostolica*, tum inconcussae praxi improbavit S. M. Benedictus XIV, ut ex eius epistola typis data, quae incip. *Nell' ultima udienza*, asservaturque in secretaria Cardinalis Vicarii, et quidem de mandato eiusdem Summi Pontificis Bened. XIV.

De bulla *Speculatores*, quam refert auctor sub n. 11, vide Lamperez et Moreno, licet caute legendos, ob nonnullos errores in quos inciderunt, eosque notatos a Monacello, Riganti aliisque.

ADDITIONES CASINENSES.

Affertur hic quoad ordinationes regularium constitutio fel. recordationis Benedicti XIV, de qua fit mentio sub n. 74 h. art. tenoris ut sequitur:

DE ORDINATIONIBUS REGULARIUM

BENEDICTUS EPISCOPUS

SERVUS SERVORUM DEI.

Ad perpetuam rei memoriam.

Impositi Nobis licet immerentibus apostolici ministerii ratio postulat, ut ad tuendum ecclesiasticae disciplinae vigorem, non modo novas interdum leges provide constituamus; verum etiam veteres a praedecessoribus nostris sapienter statutas, si quidem fallacium rationum praesidio debitis fraudentur effectibus, novis et invincibilibus sanctionibus communiemus; si vero earum claritas pravis et captiosis interpretationibus involvi et obumbrari dignoscatur, easdem perspicuis apertisque declarationibus in propria luce collocemus:

§ 1. Sane, quae olim de ordinationibus regularium controversia vixit, an scilicet regulares a quocunque catholico antistite indistincte ordinari possent, an vero id iuris privative pertineret ad Episcopum illius dioecesis, intra quam sita est religiosa domus, quam regularis ad ordines promovendus inhabitat, providis Romanorum Pontificum praedecessorum nostrorum constitutionibus et declarationibus iamdudum sublata fuit. In qua quidem controversia Episcopi locorum ordinarii iura sua fundantes in generalibus canonum statutis, et in ipsis exemptionum privilegiis, quae regularibus indulta sunt, aiebant ipsorum ordinationes, utpote dioecesanis Episcopis expresse reservatas, neque spectare posse ad Ordinarios eorum originis, quam regulares a se abdicant, dum saeculo nuntium remittunt, neque porro ad Ordinarios beneficii, quoniam ipsi ad titulum beneficii non promoveantur; proindeque unice spectare ad Episcopos

ordinarios eorum domicilii, nimirum illius dioecesis ac loci in quo ipsi Ordinarii commorantur. Contra vero regulares apostolicis privilegiis innixi, quae certis ordinibus recentius elargita, ac deinceps per viam communicationis ad omnes extensa fuerant, licitum sibi esse contendebant sacros ordines a quocunque catholico Antistite, iuxta eorum privilegiorum tenorem, pro arbitrio suscipere.

§ 2. Verum cum felicitis recordationis praedecessor noster Gregorius Papa XIII per suam apostolicam constitutionem, quae incipit *In tanta rerum*, datam apud Sanctum Petrum anno Incarnationis Dominicae 1573, Kalendis Martii, iustis gravibusque de causis alteram constitutionem sui nostrique pariter praedecessoris S. Pii Papae V, cuius initium est *Etsi mendicantium*, ad iuris communis et sacri concilii Trid. terminos reduxisset; eodem quoque anno in causa monachorum ordinis Carthusiani decretum edidit, quo ipsos ab Episcopis dioecesium, in quibus eorum monasteria respective sita sunt, vel nonnisi de istorum licentia, ab aliis quibusque Episcopis ordinandos esse declaravit; quemadmodum legitur lib. 1 Decretorum Cong. Conc., pag. 75, a terg. dub.: *An nostri ordinandi obligentur habere expressam licentiam Ordinarii, in cuius dioecesi sunt, pro ordinibus conferendis ab Episcopo alterius dioecesis: SS. Dominus Noster, etiam ex sententia sacrae congregationis Concilii, declarat obligari.*

§ 3. Contigit autem sub illius successore Sixto Papa V eandem quaestionem retractari instante universo ordine Fratrum Praedicatorum. Qua de re idem praedecessor, post maturum causae totius examen in praefata Congregatione Concilii habitum, constituit, licere superioribus regularibus litteras dimissoriales concedere suis respective subditis ad ordines suscipiendos; sed eas tamen dioecesano duntaxat Episcopo directas, nec alteri unquam, nisi cum forte is a dioecesi abfuerit, aut quatenus in dioecesi exstiterit, clericorum tamen ordinationem non sit habiturus. Ita relatum habetur, lib. 4 praedictorum Decretorum, pag. 108: *Sanctissimus Dominus Noster Xistus V ex sententia Congregationis, respondit regulares posse concedere dimissorias ad Episcopum dioecesanum, eoque absente, vel etiam praesente et ordinationem non tenente, ad quemcunque, dummodo ab eo Episcopo qui ordines contulerit, examinentur quoad doctrinam.*

§ 4. Demum a sanctae memoriae praedecessore quoque nostro Clement. Papa VIII ad huiusmodi controversias perpetuo extinguendas, sequens decretum editum fuit: « De mandato Sanctissimi Domini Nostri Clementis divina Providentia Papae VIII, tenore praesentium mandatur omnibus et singulis quorumcunque regularium superioribus, ut de caetero

observent et observari faciant ea quae in decreto sacrae Congregationis Concilii Trident. continentur, cuius tenor est talis: Congregatio Concilii censuit superiores regulares posse suo subdito itidem regulari, qui praeditus qualitatibus requisitis, ordines suscipere voluerit, litteras dimissorias concedere, ad Episcopum tamen dioecesanum, nempe illius monasterii, in cuius familia ab iis, ad quos pertinet, regularis positus fuerit; et si dioecesanus abfuerit vel non esset habiturus ordinationes, ad quemcunque alium Episcopum; dum tamen ab eo Episcopo qui ordines contulerit, examinetur quoad doctrinam, et dum ipsi regulares non distulerint de industria concessionem dimissoriarum in id tempus quo Episcopus dioecesanus vel abfuturus, vel nullas esset habiturus ordinationes. Verum cum a superioribus regularibus, Episcopo dioecesano absente, vel ordinationes non habente, litterae dimissoriae dabantur, in eis utique huiusmodi causam absentiae dioecesani Episcopi, vel ordinationum ab eo non habendarum, exprimendam esse. Quod qui non fecerint, officii et dignitatis, seu administrationis ac vocis activae et passivae privationis ac alias arbitrio eiusdem sanctiss. Domini Nostri Papae reservatas poenas incurrant. In quorum fidem, etc. Datum Romae, die 15 mensis Mart. 1596. »

§ 5. Hoc emanato pontificio decreto, eoque tam clavis verbis concepto, iure sperandum videbatur huius generis lites non amplius auditum iri; sed contra accidit, dum ex una parte nonnulli Episcopi ultra montes constituti contendere coeperunt necessarias esse regularibus dimissorias etiam Ordinariorum eorum originis, quo possent ab Episcopis aliorum locorum ad sacros ordines promoveri; ex altera vero regulares obtendentes, in praefato Clementis VIII decreto derogatum non fuisse apostolicis privilegiis quae eorum ordinibus, sive directe, sive per communicationem indulta fuerant, ut scilicet a quocunque catholico Antistite ordinari possent, huiusmodi decreti vim et observantiam declinare se posse putarunt.

§ 6. Verum, quod attinet ad Episcopos, ipsa Congreg. Concil. die 28 Februar. ann. 1654, ut notatum reperitur libro 19 ipsius Decretorum, pag. 316, ita rescripsit: *Regulares volentes se promovere ad ordines, non teneri ostendere, dimissorias Ordinariorum propriae originis, sed sufficere, ut observent formam praescriptam in decreto san. mem. Clement. VIII.* Quod etiam amplissime confirmatum fuit in alio decreto edito die 17 Mart. 1674, Decretorum libro 28, pag. 261 et sequentibus.

§ 7. Quod vero spectat ad regulares; cum eorum praesumptum ius, una cum rationibus ab ipsis plenissime deductis in quadam congreg. particulari nonnullorum sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalium a felicitis recordationis prae-

decessore Nostro Innocentio Papa XIII deputata, cui Nos in minoribus tunc existentes, nostram qualemunque operam, pro demandato Nobis secretarii munere, contulimus, diligenter expensum et examinatum fuisset; cumque ad huiusmodi quaestionem definiendam, id potissimum visum esset in iure statuendum, an ad effectum eximendi regulares a praefati decreti Clementini observantia, sufficeret, quod privilegia suscipiendi ordines a quocunque ipsis concessa fuissent post Concilium Tridentinum, a quo huiusmodi antiqua privilegia abrogata fuisse satis constat; an vero oporteret eadem concessa fuisse post ipsum Clementis praedecessoris decretum; ac praeterea, an huiusmodi privilegia aequae suffragarentur iis ad quos per viam communicationis extensa dicerentur, ac iis quibus directe et expresse indulta fuerunt; idem Innocentius praedecessor, audito praefatae congregationis particularis consilio, decrevit satis esse ad supradictum effectum, quod huiusmodi privilegia post Concilium Tridentinum concessa fuerint, quamvis praefato Clementino decreto posteriora non sint: dummodo tamen directe concessa fuisse constat, non vero in communicationem privilegium de uno in alium ordinem derivata asserantur, quemadmodum ipse Innocentius in suis apostolicis litteris incipientibus *Apostolici ministerii*, die 30 Martii anni 1723, datis ac deinde confirmatis a sanctae memoriae praedecessore pariter nostro Benedicto Papa XIII per alias similes litteras datas die 23 Septembr. anni 1724 quarum initium est *In supremo*, aperte declaravit, his verbis: « Quoties ergo regulares ad ordines erunt promovendi, servetur omnino decretum Congregationis Cardinalium Concilii Trident. interpretum a pia memoriae Clemente VIII praedecessore etiam nostro confirmatum die 15 Mart. 1596, quo sancitur ad Episcopum dioecesanum litteras dimissorias pro eorumdem ordinum susceptione a suis superioribus esse dirigendas, praeterquam in casu quo dioecesanus e dioecesi abesset vel ordinationes non esset habiturus, quo etiam casu in litteris dimissoriis ad alium Episcopum dirigendis expressa fieri debeat mentio, vel de praedicta Episcopi dioecesani absentia, vel de ulla alia causa, videlicet quod ordinationes non sit habiturus; exceptis tamen, quoad praedicta, regularibus illis, quibus per speciale privilegium a Sede Apostolica post concilium Tridentinum fuerit concessum, ut a quolibet catholico Antistite ordines suscipere possint, super quo indulto nihil per praesentes innovare intendimus. »

§ 8. Porro si aliqui vigilias laboresque suos non tam in extricandis inutilibus quaestionibus, vel forte in rebus profanis, et ab ecclesiastica professione alienis addiscendis consumerent, quam in studio sacrarum legum, quibus ec-

clesiastica disciplina continetur, utiliter collocarent; ac nisi aliquibus arbitrium pro lege, praeiudicata opinio pro ratione, atque in legum etiam clarissimarum interpretatione suis cuique sensus pro auctoritate esset, nec olim Nobis in nostro Bononiensi Archiepiscopatu residentibus contigisset, ut regularis quidam ex ea urbe repente digressus, suique superioris dimissorias ad Episcopum finitimum deferens, tametsi nullo pacto docere posset, Nos clericorum ordinationem non habituros sacrum presbyteratus ordinem susciperet, nullaque interiecta mora, Bononiam ad primum sacrificium non sine pompa offerendum reverteretur. Quam tamen intolerandam audaciam Nos ad canonicarum sanctionum rigorem exigere, atque etiam, servata pastoralis mansuetudine, vindicare non praetermisimus, ut videre est in monito pastoralis a Nobis tunc edito, inter impress., notif. 3, lib. 2. Neque rursus ex quo universalis Ecclesiae regimen, Deo sic disponente, assumpti fuimus, plurium Episcoporum fratrum nostrorum querelae ad apostolatam nostrum delatae fuissent; qui nimirum non sine magno animi nostri dolore, apud Nos expostulare non desinunt, a pluribus saepe regularibus in eorum dioecesibus respective commorantibus similia perpetrari in spretum ecclesiasticarum legum atque poenaliū sanctionum, quibus ipso facto adstringuntur (siquidem in autographo supra relati Clementini decreti distincte legitur *incurrant*, non autem, quod falso non nemo asseruit, *incurrent*), dum scilicet superiores regulares, qui subditis suis, non ad praescriptum eiusdem decreti dimissorias litteras concedunt suorum officiorum ac dignitatum et vocis activae atque passivae amissione mulctantur, ordinati vero suspensionis poenam, atque etiam, si in suscepto ordine ministraverint, irregularitatem incurrunt; ac denique Antistites, qui ipsius manus imponunt, non facile effugiunt canonicas poenas adversus eos propositas, qui alienos subditos absque sufficientibus dimissoriis ordinare praesumunt. Qui etiam plerumque culpa non vacant in eo, quod, cum ex usu rerum intelligere possint, complures regulares non alia de causa, proprio domicilio relicto, iter arripere, quam ut se subducant examini Episcopi dioecesani, cuius hac in re iurisdictionem aut nimium rigorem perhorrescunt, aliumque inveniant qui, vel nullo vel admodum levi praemisso examine, ordines ipsis impertiatur; quoties huiusmodi facilitate erga illos utuntur, toties adversus consultissima Tridentinae Synodi decreta delinquant. Ea siquidem sess. 27, cap. 12, de Reformatione, sic statuit: *Regulares quoque, nec in minori aetate nec sine diligenti Episcopi examine ordinentur, privilegiis quibuscumque quoad hoc penitus exclusis.*

§ 9. Nos autem consueta Sedis Apostolicae

clementia uti volentes, libenter abstinemus a designandis aut nominandis hoc loco regulis de quorum excessibus in hoc rerum genere graves Episcoporum quaerimoniae ad Nos delatae fuerunt. Quaecunque etiam hac in re inordinate ad hunc diem admissa sunt, a districtioris iudicii inquisitione liberamus; quinimo omnes et singulos in hoc delinquentes, sive superiores regulares, sive regulares ad ordines promotos, sive Antistites qui eos ordinauerint, a quibuscunque sententiis, censuris et poenis ecclesiasticis quas hac de causa respective antehac incurrerint, quibusve innodati forsitan existant, auctoritatis nostrae plenitudine ac de apostolica benignitate, tenore praesentium absolvimus et absolutos esse censi decernimus, et cum iisdem super quacunque irregularitate per eos forsitan, causa et occasione praemissis, quomodolibet contracta, ad omnes etiam sacros et presbyteratus ordines, eorumque exercitium, atque ad omnia et singula eorum respective religionum munera pari auctoritatis plenitudine dispensamus. De caetero tamen infra scriptas leges in posterum omnino observandas, motu proptio, et ex certa scientia nostra, ac matura deliberatione praemissa edicimus atque statuimus.

§ 10. Quaecunque nimirum hac in re a praefatis praedecessoribus nostris Gregorio XIII, Sixto V, Clemente VIII et Innocentio XIII in supra citatis ipsorum litteris seu decretis, statuta, mandata, definita atque sancita fuerunt, ea omnia et singula, motu, scientia et potestatis plenitudine praefatis, eorumdem praesentium serie confirmamus, roboramus et innovamus; atque ab omnibus ad quos spectat, seu quodocunque in futurum spectabit, inviolabiliter observari praecipimus et iubemus; transgressores quoque omnibus poenis in praemissis contentis, aliisque per apostolicas constitutiones, et per sacros canones latis atque statutis, cum effectu subiacere, easque ipso facto et absque aliqua declaratione incurrere decernimus; superiores nimirum regulares, eas omnes, quas, ut praefertur, supradictus Clemens VIII praedecessor constituit et sanxit: regulares autem, qui contra illius decreti praescriptum promoti fuerint, et Antistites eos promoventes, canonicas poenas atque censuras, quae adversus sacram ordinationem suscipientes ab Episcopo, qui proprius ad hunc effectum dici et habere nequit, nec non adversus Episcopos alienos subditos indebite ordinantes, in iure canonico et in constitutionibus apostolicis statutae habentur.

§ 11. Praeterea volumus atque decernimus, ut superiorum regularium dimissoriae, quae ideo ad alium Antistitem directae fuerint, propterea quod Episcopus dioecesanus extra dioecesim commoretur, vel ordinationem non sit habiturus, nullius sint roboris et momenti,

nisi illis iuncta fuerit authentica attestatio vicarii generalis, vel cancellarii aut secretarii eiusdem Episcopi dioecesani, ex qua constet vel ipsum a dioecesi abesse, vel clericorum ordinationem habiturum non esse proximo legitimo tempore per ecclesiasticas leges ad hunc effectum statuto. Hoc enim expresse declarari opus est, ad excludendam nonnullorum arrogantiam, qui cum privilegio gaudeant suscipiendi ordines extra tempora, existimarunt Episcopos ipsorum voluntati adeo addictos esse debere, ut si quodocunque ipsis placuisset ad ordines promoveri, non statim, ipsoque die ab ipsis designato voti compotes fierent, iam dici posset ordinationem ab Episcopo non haberi proindeque alius Episcopus pro suscipiendis ordinibus adeundus esset. Quod si aliquis Antistes regularem virum in sua dioecesi proprium domicilium non habentem solis ipsius superioris dimissorialibus litteris contentus, sine adiuncta praefata attestazione in forma probanti, ad ordines promovere praesumpserit; decernimus et declaramus hunc ipso facto incurrere in poenas canonicas adversus eos constitutas qui alienum subditum legitimis dimissoriis destitutum ordinauerint.

§ 12. Quemadmodum vero eorum ordinum regularium privilegia firma et rata esse volumus, quibus ab Apostolica Sede reperitur indultum, ut eorum alumni a quolibet catholico antistite ipsius Sedis gratiam et communionem habente, ordinari valeant, dummodo huiusmodi privilegia post Tridentinum Concilium et ipsis ordinibus nominatim atque directe, non autem per communicationem concessa fuerint; ita porro omnia similia privilegia, quae aliis ordinibus ante praefatum Concilium Tridentinum, ab ipsa etiam Apostolica Sede et sub quibuscunque tenoribus et formis, indulta sint, vel etiam post ipsum Concilium non ipsis directe concessa, sed per communicationem ad eos extensa esse dicantur, iisdem auctoritate et tenore, nulla et irrita, omnique vigore ac robore ad effectum de quo agitur, penitus destituta et vacua esse volumus et statuimus. Decernentes huiusmodi privilegia nequaquam post Concilium Tridentinum indulta censi, nisi, vel post ipsius Concilii confirmationem reipsa fuerint concessa, vel, quatenus antea concessa et posterius confirmata esse asserantur, huiusmodi confirmationes *in forma specifica* cum litterali veteris indulti insertione, eiusque expressa innovatione factae dignoscantur; ac declarantes, alterius generis confirmationes, quae *in forma communi* nuncupantur, nemini ad praemissum effectum ullo pacto suffragari. Quod vero spectat ad eorumdem privilegiorum usum et exercitium, monendi sunt ii, quibus eadem, iuxta praemissa, pleno iure competere dignoscuntur, ut non nisi iusta causa, nec extra debitas circumstantias, pro libito

ipsis utantur, minime vero ad ostendendam duntaxat ipsorum privilegiorum singularitatem; quemadmodum aliquibus in more positum esse novimus, qui pridie illius diei, quo ab Episcopo dioecesano clericorum ordinationes publice habendae sunt, ad alterius Episcopi dioecesim consulto migrant, moxque suscepto ibidem ordinationis munere, ad pristinum domicilium redeunt, idque se facere aiunt, ut iurium suorum indemnitati consulant, quasi vero apostolica privilegia, nonnisi cum aperto Episcopi dioecesani contemptu, suam vim et robur habitura forent.

§ 13. Denique tam venerabiles fratres Patriarchas, Archiepiscopos et Episcopos, quam dilectos filios omnium regularium ordinum professores, quam maximo possumus apostolicae voluntatis studio, per misericordiam Dei nostri, et per charitatem sancti Spiritus hortamur in Domino, et obtestamur, ut tam in hoc negotio quam in caeteris omnibus, solliciti sint unitatem spiritus et sinceram dilectionis concordiam servare. Meminerint regulares, quo loco Spiritus sanctus posuerit Episcopos regere Ecclesiam Dei; quod ipsi a sacrosancta oecumenica Lateranensi synodo sub Leone X habita inculcatum fuit per haec verba: *Eosdem insuper fratres in virtute sanctae obedientiae, ut eosdem Episcopos loco sanctorum Apostolorum subrogatos, pro debita, et nostra ac Apostolicae Sedis reverentia, congruo honore et congruente observantia venerentur*. Neque obliviscantur Episcopi, regulares viros ipsis datos esse adiutores in Dominicae vineae cultura; subdit enim eadem sancta synodus: *Ipsos quoque Episcopos hortamur, ac per viscera misericordiae Dei nostri requirimus, ut fratres ipsos affectu benevolo prosequentes, charitative tractent ac benigne foveant, etc., et tanquam in agro Dominico cooperatores, eorumque laborum participes prompta benignitate recipiant*. Demum et Episcopi et regulares simul animum advertant ad id quod ibidem subiicitur: *Una est regularium et saecularium, praelator. et subditorum exemptorum, et non exemptorum universalis Ecclesia, extra quam nullus omnino salvatur, eorumque omnium unus Dominus, una fides, et propterea decet eos, qui eiusdem sunt corporis, unius etiam esse voluntatis*.

§ 14. Haec profecto christianae veritatis et charitatis documenta, quum utrinque servata fuerint, omnibus in rebus, adeoque in hac etiam ordinationum materia, importunae partium querelae penitus conticescent. Neque enim regulares conqueri poterunt quod, recusantibus Episcopis sacram ordinationem administrare, praeterquam in temporibus ab Ecclesiae statutis, eorum privilegia de ordinibus extra tempora suscipiendis effectum vacua remaneant; Episcopi enim alios etiam opportunos dies ordinandis regularibus facile invenient. Episcopo-

rum autem cessabunt querelae, quod superiores regulares ad eludendam decreti Clementis observantiam, advenientibus ordinationis temporibus, subditos suos domicilio moveant; eosdemque statim post susceptos ordines falsis de causis ad pristinum monasterium reverti iubeant; si quidem regulares huiusmodi agendi rationem (quam et alias in foro externo, graviterque vindicatam fuisse, et in posterum directe coercendam fore noverint) tum a probi viri honestate, et fide alienam, tum etiam debitae erga sacros ecclesiarum Antistites observantiae contrariam esse, ipsi per se facile cognoscent.

§ 15. Praesentes vero nostras litteras, et in eis statuta quaecunque, etiam ex eo quod quilibet in praemissis, seu eorum aliquo, ius vel interesse habentes, seu habere quomodolibet praetendentes, cuiusvis status, gradus, ordinis, praeeminentiae, vel dignitatis existant, sive alias specifica et individua mentione et expressione digni, illis non consenserint, nec ad ea vocati et auditi, neque causae, propter quas eadem praesentes emanaverint, adductae, verificateae, vel sufficienter aut ullo modo iustificateae fuerint, aut ex alia qualibet, etiam quantumvis iuridica et privilegiata causa, colore, praetextu et capite, etiam in corpore iuris clauso, nullo unquam tempore de subreptionis, vel obreptionis, aut nullitatis vitio, seu intentionis nostrae, aut interesse habentium consensus, aliove quolibet etiam quantumvis magno, ac formali et substantiali defectu notari, impugnari, infringi, retractari, in controversiam vocari, aut ad terminos iuris reduci, seu adversus illas apositionis oris, restitutionis in integrum, aliudve quodcumque iuris, facti, vel gratiae remedium intentari, vel impetrari, aut etiam motu pari, et de apostolicae potestatis plenitudine sibi concessio, vel emanato quempiam in iudicio, vel extra illud uti, seu se iuvare, ullo modo posse; sed ipsas praesentes semper firmas, validas et efficaces existere, et fore, suosque plenarios et integros effectus sortiri et obtinere, ac ab illis ad quos spectat, et pro tempore quandocunque spectabit inviolabiliter et inconcusse observari.

§ 16. Sicque et non aliter in praemissis censeretur, atque ita per quoscumque iudices ordinarios et delegatos, etiam causarum palatii apostolici auditores, ac S. R. E. Cardinales, etiam de latere legatos, et Apostolicae Sedis praedictae Nuntios, aliosve quoslibet quacunque praeminentia, ac potestate fungentes, et functuros, sublata eis, et eorum cuilibet aliter iudicandi et interpretandi facultate, iudicari, et definiri debere, ac irritum, et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari.

§ 17. Non obstantibus, quatenus opus sit, nostra et Cancellariae Apostolicae regula de

iure quaesito non tollendo, aliisque apostolicis, ac in universalibus, provincialibus, et synodalibus conciliis editis generalibus, vel specialibus constitutionibus et ordinationibus, nec non quibusvis, etiam iuramento, confirmatione apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis statutis, et consuetudinibus, etiam immemorabilibus privilegiis quoque, exemptionibus et indultis, etiam in corpore iuris clausis, aut litteris apostolicis quibusvis personis, collegiis, locis, ordinibus, etiam militantibus, congregationibus, societatibus et institutis, aliisque quibuslibet specifica et individua mentione dignis, etiam sub quibuscunque verborum tenoribus et formis; et cum quibusvis etiam clausulis et decretis etiam derogatarum derogatoriis, et irritantibus, in genere vel in specie, etiam motu simili, et de apostolica potestatis plenitudine, seu consistorialiter, ac alias quomodolibet in contrarium praemissorum concessis, ac pluries confirmatis, approbatis et innovatis. Quibus omnibus et singulis, etiamsi pro illorum sufficienti derogatione de illis eorumque tenoribus specialis, specifica et individua mentio, seu quaevis alia expressio ad id servanda foret, illorum tenores, formas, causas et occasiones praesentibus pro plene et sufficienter expressis, et exactissime servatis, et specificatis respective habentes, illis alias in suo robore permansuris, hac vice duntaxat, ad praemissorum effectum, plenissime et amplissime, motu pari derogamus, et derogatum esse volumus, caeterisque contrariis quibuscunque.

§ 18. Volumus insuper, et eadem auctoritate praedicta mandamus, ut eadem praesentes, et in eis contenta quaecunque ad omnium notitiam facilius deducantur, nec quisquam de eis ignorantiam praetendere valeat, ipsas praesentes, seu earum transumpta, ad valvas ec-

clesiae Sancti Ioannis in Laterano, et basilicae Principis Apostolorum de Urbe, nec non Cancellariae Apostolicae, curiae generalis Innocentianae in monte Citatorio, et in acie campi Florae, per aliquem ex cursoribus nostris, ut moris est, publicari et affigi, sicque publicatas et affixas, omnes et singulos ad quos spectat seu spectabit in futurum, perinde afficere, et arctare, ac si unicuique illorum personaliter intimatae et notificatae fuissent.

Utque earumdem praesentium transumptis, seu exemplis, etiam impressis, manu alicuius notarii publici subscriptis, ac sigillo personae in ecclesiastica dignitate constitutae munitis, eadem prorsus fides, tam in iudicio, quam extra illud ubique locorum habeatur, quae ipsis praesentibus haberetur, si forent exhibitae vel ostensae,

§ 19. Nulli ergo omnino hominum liceat paginam hanc nostrarum confirmationis, approbationis, innovationis, voluntatis, mandati, statuti, decreti et declarationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum.

Datum Romae, apud Sanctam Mariam Maiorem anno Incarnationis Dominicae 1746, Kalend. Martii, pontificatus nostri anno VII.

D. Card. PASSIONEI.

I. Datarius.

Visa de Curia.

I. C. BOSCHI.

I. B. EUGENIUS.

Loco plumbi.

Registrata, in secretaria brevium.

Publicat. die 4 Martii 1747.

ARTICULUS IV. *Quoad ea quae concernunt culpam et poenam male Ordinantium et ordinatorum.*

SUMMARYUM. 1. Ordines absque speciali dispensatione seu privilegio illicite sed valide conferuntur et suscipiuntur, aut extra tempora, vel ante legitimam aetatem, aut sine litteris dimissoriis. - 2. Quod illicite conferantur et suscipiuntur, ostenditur. 3. Quod valide adhuc conferantur et suscipiuntur, demonstratur. - 4. Si Episcopus ante ordinationem protestaretur se vere et absolute non habere intentionem ordinandi eos qui non habent legitimam aetatem, dimissorias, vel alia requisita necessaria, invalida esset illorum ordinatio. - 5. Adducitur et solvitur instantia. - 6. Si vero dubium esset de vera et absoluta intentione habita in tali protestatione, vel de mutatione intentionis prius expressae, tunc ordinatio saltem sub conditione esset reiteranda. - 7. Episcopus ordinans scienter aliquem ante legitimam aetatem, suspenditur a collatione omnium ordinum. - 8. Non est tamen ipso iure suspensus, sed solum per sententiam suspendendus. - 9. Episcopus sic suspensus a collatione ordinum, non est suspensus ab alio actu ordinum. - 10. Ordinati scienter ordinibus maioribus ante legitimam aetatem sunt ipso iure

suspensi. - 11. Et si, durante tali suspensione, in eisdem ordinibus ministraverint, eo ipso irregularitatem incurrunt, et, ultra alias poenas, possunt etiam privari beneficiis ecclesiasticis. - 12. Talis suspensio est perpetua, et tandiu durat, quandiu sic ordinati absolutio- nem non obtinuerint. - 13. Sic suspensi ob dolose acceptos sacros ordines, et facti irregulares ob ministrationem in ipsis factam, durante suspensione, solent recurrere ad sacram poenitentiarum, cum delictum est occultum, quamvis tamen possint absolvi, et respective dispensari a proprio Episcopo. - 14. Si autem delictum evadat publicum, causa devolvitur ad Sacram Congregationem Episcoporum et Regularium. - 15. Episcopus scienter ordinans aliquem extra tempora a iure statuta sine dispensatione aut privilegio, non est suspensus ipso iure, sed suspendendus est per sententiam, et privandus potestate conferendi ordines, quos illicite contulit. - 16. Episcopus autem sic suspensus a collatione ordinum, a quorum ordinum collatione censeatur suspensus. Vide ibidem sub eod. numer. - 17. Ordinati scienter in sacris extra tempora sine legitima dispensatione seu privilegio, sunt de facto ipso iure suspensi. - 18. Sic suspensi, et consequenter ob ministrationem facti irregulares, si talis suspensio et irregularitas sit occulta, possunt absolvi, et respective dispensari ab Episcopo. - 19. Si tamen sit publica, non possunt

absolvi, et respective dispensari, nisi per Summum Pontificem. - 20. Episcopus ordinans scienter alienum subditum sine dimissoriis, seu consensu sui proprii superioris, est ipso facto suspensus per annum a collatione ordinum. - 21. Episcopus autem sic suspensus censetur solum suspensus a collatione illius ordinis, quem male contulit, et aliorum maiorum, sed non a collatione inferiorum illius. - 22. Ordinati scienter ab alieno Episcopo sine dimissoriis, seu consensu sui proprii Ordinarii, sunt suspensi ipso facto ab executione susceptorum ordinum, quandiu proprio Ordinario videbitur expedire. - 23. Sic ordinantes, et ordinati sine dimissoriis proprii dioecesani, possunt insuper puniri aliis poenis, quae assignantur. - 24. Suspendio sancita contra ordinatos sine dimissoriis, non est reservata Papae, sed proprio Episcopo. - 25. Suspendio tamen sancita contra ordinatos cum falsis dimissoriis est reservata Summo Pontifici. - 26. Item Summo Pontifici est reservata suspensio lata contra eos qui, postquam permanserunt per quatuor menses in Urbe, faciunt se promoveri extra Urbem cum litteris dimissoriis proprii Ordinarii. - 27. Item reservata est Summo Pontifici suspensio lata contra ordinatos ex sex episcopatibus cardinalitatis prope Urbem cum litteris dimissoriis ab alio, quam a Cardinali Vicario. - 28. Ab irregularitate, incursa ob administrationem in ordinibus sic male susceptis, si sit publica, dispensat solus Summus Pontifex; si autem sit occulta, dispensare potest Episcopus. - 29. Episcopus scienter ordinans aliquem ad sacros ordines titulo sustentationis, ultra grave peccatum commissum, tenetur eidem sic ordinato providere de necessariis alimentis, donec beneficium ecclesiasticum consequatur. - 30. Et, ipso Episcopo ordinatore iam mortuo, tenetur sic ordinato providere de necessariis alimentis capitulum, sede vacante et deinde novus Episcopus. - 31. Imo si clericus sine titulo fuit scienter ordinatus a pluribus Episcopis, domicilii videlicet et originis, tunc quilibet ipsorum tenetur in solidum sic ordinato providere de necessariis alimentis. - 32. Quinimo nedom Episcopus sic scienter ordinans, sed etiam Episcopus scienter dans licentiam alteri Episcopo promovendi, vel certis et determinatis promovendis ad sacros ordines sine titulo, tenetur ipsis alimenta praestare. - 33. Si vero Episcopus alienus ex generali commissione et licentia Episcopi dioecesani ordinationes habeat, et scienter ordinet aliquem sine titulo, tunc ad ipsi alimenta praestanda non tenetur proprius Episcopus, sed alienus. - 34. Talis obligatio providendi de necessariis alimentis sic ordinatis scienter sine titulo incumbit Episcopis solummodo, quando tales ordinati aliunde non habent, nec habere possunt suam sustentationem. - 35. Item talis obligatio incumbit Episcopis solum, quando scienter sine titulo ordinant, vel con-

cedunt aliis determinatam facultatem aliquas certas personas sic ordinandi, et sic ordinati bona fide, et absque dolo et fraude propria tales ordines susceperunt; non autem quando sic ordinati fuerunt ipsi soli in culpa et dolo. - 36. Si Episcopus aliquem ordinet sine titulo sub pacto et promissione, quod ordinatus non possit ex post ab ipso petere alimenta, tunc Episcopus ordinans suspenditur a collatione ordinum per triennium, et sic ordinatus est perpetuo suspensus ab ordine recepto, donec a Summo Pontifice dispensetur. - 37. Si Episcopus religiosum nondum professum, aut non nisi ad certum tempus, ordinet ad sacros ordines sub praetextu religionis, et absque titulo beneficii vel patrimonii, tunc ipse est ipso iure suspensus per annum a collatione talium ordinum, et religiosus sic ordinatus est suspensus ab executione ordinum, donec beneficium ecclesiasticum sit adeptus, vel aliunde habeat, unde vivere possit; et si interim in ipsis ordinibus ministraverit, efficitur irregularis. - 38. Excipiuntur tamen Patres societatis Iesu, qui tria vota in societate emisserunt, quia de licentia Praepositi generalis possunt ipsi promoveri ad sacros ordines absque titulo, etiam ante solemnem professionem. - 39. Promoti ad sacros ordines cum falsis et fictis titulis, sunt ipso facto perpetuo suspensi absque spe obtinendae dispensationis a Sede Apostolica, et subiacent adhuc maioribus poenis arbitrio Summi Pontificis infligendis. - 40. Episcopus ordinans aliquem eodem die ad duos sacros ordines, secundum aliquos, est ipso facto suspensus a collatione utriusque ordinis, donec a Sede Apostolica absolutio nem et dispensationem impetraverit; secundum plures alios non est ipso facto suspensus, sed solum suspendendus. - 41. Ordinatus eodem die ad duos sacros ordines, an sit suspensus solum ab executione ultimi ordinis, illo die recepti, vel ab executione omnium? - 42. Episcopus conferens ordines sacros absque celebratione missae graviter peccat, sicuti et graviter peccant ipsos sacros ordines extra missam recipientes, et tam ordinans, quam ordinati possunt gravi poena puniri. - 43. Ipsa missa debet celebrari ab eodem ordinante, nec sufficit, ut celebretur ab eodem sacerdote coram illo. - 44. Missae tamen celebratio non est de substantia ordinationis. Unde quamvis collatio et receptio sacrorum ordinum sine celebratione missae sit illicita, est tamen valida. - 45. Hinc non est reiteranda tota ordinatio, sed solum supplenda est missa ipsius ordinantis, et donec suppleatur dicta missa, remanent suspensi dicti ordinati. - 46. Ordinans et ordinatus non expectatis temp. Interst., graviter peccant, et uterque potest a superiore puniri poena arbitr. ad n. 47. - 48. De ordinatis per saltum aliisque ad rem cum addit. ex al. man. ad n. 66.

- ¹ Ordines absque speciali dispensatione seu privilegio, illicite sed valide conferuntur et suscipiuntur, aut extra tempora, vel ante legitimum aetatem, aut sine litteris dimissoriis.
- ² *Communis*, quoad utramque partem. Et quidem quoad primam partem, nempe quod *illicite* conferantur et suscipiantur, est evidentissima, cum id sit contra gravem et expressam prohibitionem Ecclesiae, ut patet tot. tit. de temporibus Ordinationum. Et eodem in 6, et can. *Illud* 1, c. *De aliena* 2, can. *Si quis ausus* 3, can. *Clericos* 4, can. *Primatus* 6, et can. *Extraneo* 7, dist. 71; c. *Quoniam* 2, c. *Ordinationes* 3, c. *Quod a patribus* 4, et c. *Ordinationes* 7, dist. 75, cum plurimis similibus. Concil. Trid., sess. 14, can. 2, de Reformat., sess. 23, cap. 8, et c. 13, de Re-

format., et saepe alibi; Pius II, constit. incip. *Cum ex sacrorum*; Urban. VIII, constit. incip. *Secretis*; Innocent. XII, constit. incip. *Speculatorios*, et in aliis constitutionibus variorum aliorum Pontificum. Quoad secundam partem, ³ nempe quod *valide* adhuc conferantur et suscipiantur, clare constat ex variis sacris canonibus, et signanter ex c. *Consultationi* 16 de temporibus Ordinationum, ubi expresse definitur, quod ordinati ad sacros ordines extra tempora a iure statuta sine ullo dubio characterem recipient, ex c. *Cum quidam* 8, c. *Quod translationem* 11, c. *Vel non est compos* 14 de temporibus Ordinationum, c. *Saepe contingit* 1, et c. *Eos qui* 2, eod. in 6, ubi sic ordinantes et ordinati suspenduntur quidem a collatione, et respective ab executione ordinum, et non

declarantur invalidae ordinationes. Et hoc quamvis in aliquibus canonibus praefata prohibentibus dicatur irrita aliter facta ordinatio, ut in can. *Si quis ausus* 3, dist. 71, can. *Nullus* 1, caus. 9, quaest. 2, et aliis, quia dictum verbum *irritum* intelligendum non est, quod ordinatio sit nulla et invalida in se ipsa, ita ut non recipiatur character, quia vere eum recipit, ut expresse cavetur in cit. c. *Consultationi* 15 de temporib. Ordinatio, sed intelligendum est, quod sit sine usu licito talis ordinatio. Turrecremata in cit. Canon.; Sanchez, Opuscul., l. 7, c. 1, dub. 20, n. 14; Campanil. in Diversorio iuris, rubr. 6, c. 3, n. 18; Cardinal. Petra, tom. V Commentar. ad const. 7 Pii II, sect. unica, n. 1, et alii passim docentes, quod neque defectus aetatis, neque defectus dimissoriarum, aut statutorum, atque huiusmodi non servata praecepta Ecclesiae infringant validitatem ordinum collatorum, et receptorum.

4 Si autem Episcopus ante ordinationem protestaretur se vere et absolute non habere intentionem ordinandi eos, qui non habent legitimam aetatem, dimissorias, vel alia requisita necessaria, invalida esset ordinatio illorum, qui ordinati essent contra dictam absolutam, et veram non retractatam intentionem Episcopi eos non ordinandi; deficeret enim in tali casu intentio ministri quae necessario requiritur ad validitatem sacramenti. Hinc S. Congr. Conc. die 31 Ianuar. 1688 declaravit: *Nullam fuisse ordinationem quondam Simonis Tarcii, qui, confectis sibi falsis dimissoriis, accessit ad episcopum N., qui agnoscens, vel saltem dubitans dimissorias esse subreptitias, protestatus fuit in ipsa ordinum celebratione, ordines exposcenti conferre, quoties ipse sufficientem haberet aetatem, ac dimissoriae verae et non adulteratae essent.* Sic apud Monacell. t. 2, tit. 13, form. 3, n. 43, et Card. Petram loc. cit., n. 5, in fine.

5 Nec valet obicere, quod sac. cong. Conc. in una Portalegren. 5 April. 1704 declaravit quendam clericum, qui falsis dimissoriis ordinatus fuerat, fuisse valide ordinatum, non obstante, quod Episcopus ordinans fuisset protestatus se non habere intentionem. Non valet, inquam, quia ideo Sac. Congreg. declaravit validam talem ordinationem quia talis protestatio fuerat generaliter emissa a secretario, et non ab Episcopo, et insuper ipse Episcopus interrogatus respondit, se habuisse intentionem faciendi in ordinandis eis etsi requisitis carentibus, quod facit, et mandat Ecclesia, et sic non constabat de vera et absoluta intentione negativa ipsius Episcopi ante ordinationem per ipsiusmet protestationem, et quatenus adfuisset, constabat de retractatione dictae negativae intentionis in actu ordinationis per supradictam suam confessionem seu responsionem. Sic Card.

Petra loc. c., n. 5; Monacell. l. c., n. 42, et tenent plures alii apud ipsos, aliique passim. Si vero dubium esset de vera et absoluta intentione habita in tali protestatione; vel de mutatione intentionis prius expressae, tunc ordinatio, saltem sub conditione est reiteranda iuxta stylum Poenitentiar., de quo testatur Pignatell., tom. 4, consult. 140, n. 7; Monacell., loc. c., n. 44; Card. Petra, loc. c., n. 6, et alii. Et sic pluries respondit sac. Congr. Conc., et signanter in Aprutina *Ordinum* 11 Ianuar. 1710; in Perusina *Ordinationis* 19 Iulii 1732, et in Ugentina 3 Augusti 1743, apud Thesaurum resolutionum sac. congregationis Concilii dictorum annorum.

ADDITIONES CASINENSES.

Praestat hic sequentia ex Benedicto XIV exscribere. De synod. dioec., l. 9, c. 11, n. 1 et seq.

« In Pontificali Romano habetur edictum, quo episcopus ordines collaturus, sub poena excommunicationis praecipit, ne quisquam canonico impedimento irretitus ad ordines suscipiendos accedere audeat. Idem solent Episcopi in suis synodis clarius adhuc edicere, et explicare, ac praecipue solent illorum audaciam censuris compescere, qui emendicato et ficto patrimonii titulo, quo revera carent, ad sacros ordines promoveri praesumunt. Haec omnia laudabiliter fiunt, neque ulli sunt reprehensioni obnoxia. At plerique Episcopi, his diligentis nequaquam contenti, alias posteriores adhibent, quae non omnibus probantur: solent quippe, priusquam sacrae ordinationis caeremonias incipiant, per archidiaconum, aliumve, publice denuntiare, se intentionem non habere ordinandi irregulares, censuris innodatos, carentes legitimo patrimonio, aut beneficio, vel litteris dimissorialibus proprii Ordinarii, etc. Quamquam autem praesumendum sit, unicum eiusmodi protestationis scopum esse, detertere, qui aliquo ex enuntiatis vitiis laborans, ad ordines sacrilege suscipiendos se accingit; ne enim gravis peccati reus fiat, tenetur Episcopus absolutam intentionem habere ordinem conferendi homini praesenti, cui manus imponit, et consueta porrigit instrumenta, quemadmodum recte animadvertunt Navarrus consil. 5, de temporib. Ordinatio; Gobat., Theolog. experim., tract. 8, num. 316, et Cardin. de Lugo de Sacram., disput. 8, sect. 7, num. 119, nihilominus tamen, cum praedictam protestationem ordinationi praemittit, innumeris scrupulis, et animi anxietatib. occasionem praebet, et quandoque etiam probabilis et prudens dubitatio exinde excitatur, num revera quis fuerit legitime ordinatus, eo quod aliquo ex enuntiatis impedimentis esset obstrictus. Quare, ne cum maximo totius Christianae reipublicae detri-

mento et perturbatione, dubii atque incerti ministri sacris ministeriis addicantur, praestat omnino, ut Episcopus ab illa generali protestatione absteineat, quod opportune monet citatus de Lugo his verbis: *Ego quidem usum talis protestationis nullo modo probo: tum quia in ritibus ecclesiasticis fundamentum non habet; nam, licet in Pontificalibus antiquis, et modernis apponatur formula, qua ordinandi moneantur ex parte Episcopi, ne ullus accedat irregularis absque aetate, vel facultate legitima, etc., in nullo tamen pontificali invenitur talis protestatio de defectu intentionis... tum etiam quia, licet existente gravissima causa, posset aliquando Episcopus habere intentionem sub conditione... Caeterum eiusmodi voluntas conditionata universalis cum omnibus haberi non potest, absque gravissimis inconvenientibus propter dubia, quae inde oriuntur circa valorem ordinis.* Minus itaque decet, aliquid synodo inseri, quoad praedictam protestationem contineat, aut eidem aequivaleat: etenim cum synodales sanctiones sint de se stabiles et perpetuae, simile edictum in synodo promulgatum, incertos redderet etiam ordines ab Episcopis successoribus conferendos, quamvis enim isti nihil fortasse dicant, quo significant, se non habere intentionem quemquam initiandi, qui canonico detineatur impedimento, semper nihilominus dubitari poterit an suam intentionem conformaverint synod. statuto nondum revocato.

» At quid faciendum, si re ipsa contingat, aliquem canonico impedimento ligatum ordines recepisse ab Episcopo, qui eam solemnem protestationem sacrae ceremoniae praemisit. Fusa de hac quaestione a nobis actum est in nostro tractatu de Sacrificio missae, sect. 2, § 70¹,

¹ Haec porro in cit. tract. de Sacrificio missae. « Quaestio haec versata est, et accurato subiecta examini in Sac. Congr. Conc., quae propensior semper fuit in eam sententiam, ut invalida esset ordinatio eius, qui cum canonico impedimento ordinem suscepisset ab Episcopo, qui declarasset sibi intentionem non esse ordinandi accedentes cum eiusmodi impedimento; ut videre est in Addit. ad Navarrum, Const. 1, de Eo qui furtive ordinem suscepit, et quamquam non nemo dubitat, an revera exstet eiusmodi Sacrae Congregat. resolutio, ut est apud Bossium tom. 2 Moral., tit. 3, § 18, n. 160, tamen qui de ea dubitandum censet, vehementer fallitur; eam enim resolutionem refert celebris Fagnan., qui tot annos secretarii munere obeundo inclaruit, in cap. *Tuae litterae*, num. 15, de Clerico per saltum promotus; atque ipsi nos eam reperimus in veteri manuscripto. Est autem eiusmodi: *Quaesitum fuit, an ordinati ante aetatem legitimam ab Episcopo, qui ante ordinationem in Ecclesia publico edicto protestatus est, quod non intendebat ordines conferre, nisi iis, qui in aetate legitima erant constituti, receperint vacuum manus impositionem: Responsum fuit ex communi sententia, recepisse vacuum manus impositionem.* Quae resolutio edita fuit in Congreg. habita die 23 Jan. 1586... « Itaque res omnis in eo est, ut ordinantis exploretur intentio; nam si Episcopus non habuerit intentionem ordinandi, et in actu ordinationis non revocaverit con-

ubi ex Sacrae Congregationis Concilii sententia diximus interrogandum Episcopum, si sit superstes, a quo ordines sunt collati: et si is asserat suam intentionem vere alligasse praemissae protestationi, ordinationem diximus absolute iterandum: si vero dubia et incerta remaneat Episcopi intentio, eo quod non satis constet qua mente eam protestationem emisit, et an illi revera suam aptaverit intentionem, ordinatio erit sub conditione repetenda. Quare, ad consulendum conscientiarum securitati et quieti, omnemque dubitationem de re sane gravissima removendam, cavere utique debet Episcopus, ne ullus ad ordines suscipiendos admittatur, qui, diligenti praehabita inquisitione, non fuerit dignus et idoneus repertus, omnibusque ornatus qualitatibus, quae a sacris canonibus requiruntur; at, in ipso actu collationis ordinum, opus est, ut absolutam habeat intentionem initiandi omnes et singulos sive a se antea approbatos, sive quoquo modo intrusos, qui ad illos suscipiendos accedunt, et per consuetam materiae exhibitionem, formaeque prolationem voti compotes fiunt; neque expedit, ut aliquid, ne ad terrorem quidem, tunc dicat, unde fas sit eius intentionis defectum coniicere, aut leviter suspicari. » Sic Ben. XIV, l. c.

Episcopus ordinans scienter aliquem legitimam aetatem, suspenditur a collatione omnium ordinum. *Communis*, textu expresso in cap. *Vel non est compos* 14 de tempor. Ordinatio, ibi: *Praedictum Episcopum* (qui puerum 13 annor. in diaconum ordinavit) *a collatione ordinum suspendentes.* Non est tamen ipso iure suspensus, sed solum per sententiam suspendendus. Colligitur ex cit. cap. *Vel non est compos*, ubi Papa mandat praedictum Episco-

trariam intentionem adversus eum, qui cum canonico defectu ad ordinem percipiendum accessit, inficiari nemo potest, ordinationem fuisse nullam. Idcirco vetus resolutio anni 1586, approbata fuit a Summo Pontifice in consistorio, qui etiam iussit, antequam executioni mandaretur, scribi ad Episcopum, ut edicti a se promulgati formam mitteret, quo cognosci posset num Episcopus revera intentionem habuerit non ordinandi eum, qui cum defectu canonico ad suscipiendos ordines accessisset. Et Card. de Lugo (de Sacram. in genere, disput. 8, sect. 7, num. 119) ita scribit: *Non debet res adeo gravis dubiis exponi: unde si casus accideret, ego sacerdoti eo modo ordinato cum tali impedimento consulerem, ut, si commode potest, adeat eundem Episcopum, eiusque intentionem exploret, qualis fuerit. Quod si hoc fieri non possit, recipiat iterum sub conditione ordinem, ne maneat in illo dubio cum periculo invaliditatis aliorum sacramentorum, quae ex sacerdotio dependent.* Hanc autem esse S. Poenitentiariae praxim testatur Thesaurus de Poenitentia ecclesiastica, part. 2, verb. *Ordines*, cap. 7, n. 2.... *Quod si vel clara defuit probatio contrariae intentionis in ordinante, vel dubitari potuit, num aliquo modo fuerit revocata, S. Congreg. censuit iterandos esse ordines sub conditione, ut apparet ex aliquibus Decretis in causa Aprutina Ordinum 11 Ianuar. 1710, et in Ugentina Ordinum 3 Aug. 1743.* » (Lib. 3, c. 10, n. 5 et 7, de Sacrific. missae).

pum per sententiam suspendi, ibi: *Mandamus, quatenus, si rem inveneritis ita esse, praedictum Episcopum a collatione ordinum suspendentes*, etc. Et nullibi in iure reperitur statuta suspensio latae sententiae contra Episcopum sic delinquentem. Imo ex cap. *Sane 2* de temporibus Ordinatis, cit. cap. *Vel non est compos*, et aliis iuribus, est tantum suspendendus. Glossa penultima et interlinear. in Clementin. final. de Aetat. et qualitat. Nec cit. const. Pii II, incip. *Cum ex sacrorum*, suspensionem ipso iure imponentis, loquitur de Episcopis male ordinantibus, sed solum de clericis male ordinatis, ut ipsam legenti patet. Et Bulla Sixti V, incip. *Sanctum et salutare*, infligens suspensionem, aliasque poenas etiam contra Episcopos male ordinantes, moderata est a Clemente VIII, const. incip. *Romanum Pontificem*, et redacta ad dispositionem sacrorum canonum et Concilii Tridentini, nec non citatae constitutionis Pii II. Et sic tenent Card. Petra, loc. cit., n. 32, cum Riccio, Ventriglia, et Thesauro, ibi citatis, Reiffenstuel lib. 1 Decretal., tit. 11, n. 184 et 176; Fagnan. in cit. c. *Vel non est compos*, num. 4, et alii passim.

9 Episcopus sic suspensus a collatione ordinum, non est suspensus ab alio actu ordinum; unde, si talis Episcopus, durante illa suspensione, missam celebret, non efficitur irregularis. Abbas, in cap. *Cum dilectus*, n. 20, vers. *Si ergo suspensio* de Consuetudine; Rebuffus in Praxi benefic., tit. De clericis ad sacros ordines male promotis, gloss. 2, n. 7; Reiffenstuel loc. cit., n. 175; Fagnan. in cit. cap. *Vel non est compos*, n. 45, et alii plures.

10 Ordinati scienter ordinibus maioribus, ante legitimam aetatem, sunt ipso iure suspensi. Communis hodie ac certa ex constit. Pii II, incip. *Cum ex sacrorum*, ubi expresse declarat quod qui ad aliquem ex sacris ordinibus se fecerint promoveri, a suorum executione ipso iure suspensi sint. Et si, durante tali suspensione, in eisdem ordinibus ministraverint, eo ipso irregularitatem incurrunt, et ultra poenas, possunt etiam privari beneficiis ecclesiasticis. Sic expresse cit. const. Pii II *Cum ex sacrorum*, ibi: *Et si huiusmodi suspensione durante, in eisdem ordinibus ministrare praesumpserint, eo ipso irregularitatem incurrant. Praeterea ultra alias poenas in tales generaliter a iure inflictas, beneficiis ecclesiasticis possint iure privari.*

12 Talis suspensio est perpetua et tandiu durat, quandiu sic ordinati absolutionem non obtinuerint, quia cum sit simplex et indeterminata, non stat in nobis eam limitare ad certum tempus; iura enim, ubi volunt suspensionem esse temporalem, id solent exprimere, ut in cap. *Eos qui 2* de temporibus Ordinatis. in 6, cum aliis allegatis per Glossam in Cle-

ment. final., in verb. *Suspensi*, de Poenis. Unde et Pius II si voluisset suam suspensionem durare solummodo usque ad aetatem legitimam, hoc expressisset, sicuti expressit Honorius III in cap. *Vel non est compos 14* de temporibus Ordinatis, arg. cap. *Inter corporalia 2* de translation. Episcop., § *Sed neque istud*; c. *Qui 22* de Privilegiis, et cap. *Ad audientiam 12* de Decimis. Sic Fagnanus in cap. *Vel non est compos*, n. 13; Gonzalez ibid., n. 7; Reiffenstuel loc. cit., n. 13, et alii apud ipsos. Sic suspensi ob dolose receptos sacros ordines, et facti irregulares ob ministrationem in ipsis factam durante suspensione, solent recurrere ad sacram poenitentiarum, cum delictum est occultum; et sacra poenitentia solet concedere facultatem confessario eos absolvendi a suspensione et dispensandi ab irregularitate, cum clausula, *dummodo de praesenti habeant aetatem*, et solet iniungere dicto confessario exsequenti, ut tales poenitentes per aliquod tempus sibi benevisum suspensos detineat ab ordinibus. Marcus Leo in Praxi sacrae Poenitentiarum, pag. 3, in formul. a mala promotione ante aetatem, p. 290 et seq.; Card. Petra, loc. cit., n. 23. Quamvis tamen possint absolvi et respective dispensari a proprio Episcopo vigore Concilii Tridentini, sess. 24, de reformat., cap. 6. Vide verb. *Irregularitas*, art. 3, n. 7. Si autem delictum evadat publicum, causa devolvitur ad sacr. Congreg. Episc. et Regul. ut de simili casu testatur Card. Petra, loc. cit., n. 24.

Episcopus scienter ordinans aliquem extra tempora a iure statuta sine dispensatione aut privilegio, non est suspensus ipso iure, sed suspendendus est per sententiam et privandus potestate conferendi ordines quos illicite contulit. Communis per text. in cap. *Sane*, et c. *Cum quidem 8*, et cap. *Litteras 13* de temporibus Ordinatis. Episcopus autem sic suspensus a collatione ordinum censetur solum suspensus a collatione illius ordinis, quem male contulit, et aliorum maiorum, sed non a collatione inferiorum illius. Card. Petra loc. cit., num. 34; Abbas in cit. cap. *Vel non est compos*, n. 5; Fagnan. ibidem, num. 16; Reiffenstuel loc. cit., num. 182, et alii passim; arg. can. *Qualis hinc 4*, dist. 25, ibi: *Quod enim de uno negatur, consequens intellectus patet, de quibusdam conceditur*, iuncto cap. *Odia 15*, et cap. *In poenis 49* de Regul. iuris, in 6.

Ordinati scienter in sacris extra tempora sine legitima dispensatione seu privilegio, sunt de facto ipso iure suspensi. Sic expresse citata constitutio Pii II, incip. *Cum ex sacrorum*. Unde non sunt amplius attendenda iura antiqua in c. *Sane 2*, et c. *Quidam 8* de temporibus Ordinatis, ubi censebantur suspendendi per sententiam et non suspensi ipso iure.

- 18 Sic suspensi et consequenter ob ministratio-
nem facti irregulares, si talis suspensio et ir-
regularitas sit occulta, possunt absolvi et re-
spective dispensari ab Episcopo virtute Concilii
Tridentini, sess. 24, cap. 6; Barbosa de offic.
et potest. Episcop., part. 2, allegat. 17, n. 14;
Bonacin. de Censuris, disp. 3, qu. 6, punct. 5,
19 n. 5, vers. tertio, et alii passim. Si autem sit
publica, Barbosa loc. cit., num. 14, docet
non posse absolvi et respective dispensari, nisi
per Summum Pontificem, et testatur sic tenere
communem doctorum et nuncupatim de sus-
pensione agentes adducit Rebuffum, Gutierrez
et Bonacinam. Oppositam tamen sententiam,
scilicet proprium Episcopum posse ab hac sus-
pensione et irregularitate absolvere et respec-
tive dispensare, probabiliter docent Suarez de
Censuris, disp. 7, sect. 1, n. 18; Pirhing
lib. 1 Decretal., tit. 11, num. 107; Reiffen-
stuel ibid., n. 184; Armil., verb. *Suspensio*,
num. 22; Sylvester eod. verb., n. 8, vers.
tertium; Clement., § penult., verb. *Excom-*
municationis, de Haeretic. Papa enim Pius II
in cit. const. non reservavit sibi talem abso-
lutionem et dispensationem, adeoque hoc ipso
concessisse videtur facultatem absolvendi et
dispensandi Episcopo, ut in simili dicitur cap.
Nuper 29, § *In secundo*, de Sentent. excomm.,
cum citatis a Guttier., Canonic., l. 2, cap. 5,
a princip. Concessum enim dicitur, quod ex-
presse prohibitum non reperitur; leg. *Nec non*
ff. Ex quibus causis.
- 20 Episcopus ordinans scienter alienum subdi-
tum sine dimissoriis, seu consensu sui proprii
superioris, est ipso facto suspensus per annum
a collatione ordinum. *Communis*, textu expre-
so in cap. *Eos qui* 2 de temporib. Ordinatio-
nis in 6, et Concil. Trident., sess. 23, cap. 8, de
Reform., et in cit. const. Innoc. XII, incip.
- 21 *Speculatores*. Episcopus autem sic suspensus
censetur solum suspensus a collatione illius
ordinis quem male contulit et aliorum maio-
rum, sed non a collatione inferiorum illius;
supra n. 16.
- 22 Ordinati scienter ab alieno Episcopo sine
dimissoriis, seu consensu sui proprii Ordina-
rii, sunt suspensi ipso facto ab executione
susceptorum ordinum, quandiu proprio Ordina-
rio videbitur expedire. *Communis*, textu ex-
presso in Concil. Trident., cit. sess. 23, c. 8,
de Reform., et in cit. const. Innocent. XII,
incip. *Speculatores*.
- 23 Ultra alias poenas arbitrio Summi Pontificis
infligendas in sic ordinatos ab alieno Episcopo
sine dimissoriis, seu consensu proprii dioece-
sani et in alienum Episcopum sic ordinantem,
possunt insuper sic ordinati puniri privatione
beneficii ecclesiastici, ut expresse statuit Pius II
in cit. constit. incip. *Cum ex sacrorum*; et
Episcopi sic ordinantes puniri insuper possunt
in hoc, quod postquam eorum suspensio fue-

rit manifesta possint sui subditi absque ipso-
rum licentia interim a vicinis Episcopis ordi-
nari, ut est expresse statutum in cap. *Eos*
qui 2, de temporib. Ordinatio-
nis in 6, ut sic
puniantur in eo, in quo deliquerunt, nempe
quod sui subditi absque eorum licentia ordi-
nentur ab illis Episcopis, sicuti ipsi alienos
subditos sine propriorum seu dioecesanorum
facultate ausi sunt ordinare.

Suspensio sancita contra ordinatos sine di-
missoriis, licet non sit reservata Sedi Aposto-
licae in cit. constit. Pii II, incip. *Cum ex sa-*
crorum, fuit tamen reservata propriis Episcopis
a Concil. Trident., sess. 23, cap. 8, de Re-
form., et a constit. Innocentii XII, incip. *Spe-*
culatores. Suspensio tamen sancita contra or-
dinatos cum falsis dimissoriis est reservata
Summo Pontifici, ut expresse statuit Urba-
nus VIII, constitut. incip. *Secretis*. Item Sum-
mo Pontifici est reservata suspensio lata contra
eos qui postquam permanserunt per quatuor
menses in Urbe, faciunt se promoveri extra
Urbem cum litteris dimissoriis proprii Ordina-
rii, ut expresse fuit statutum per publicum
edictum tempore Clementis VIII et Alexan-
dri VII. Vide supra, art. 3, num. 79. Item
reservata est Summo Pontifici suspensio lata
contra ordinatos ex sex Episcopatibus cardina-
litiis prope Urbem cum litteris dimissoriis ab
alio quam Cardinali Vicario. Sic expresse sta-
tuit Alexander VII, constit. incip. *Apostolica*
sollicitudo.

Ab irregularitate incursa propter administra-
tionem in ordinibus sic male susceptis, si sit
publica, dispensat solus Summus Pontifex.
Campanil. in Diversorio iur., rub. 7, cap. 5,
n. 2; Cardin. Petra loc. cit., num. 28, et alii
passim. Si autem esset occulta, tunc posset
dispensare Episcopus vigore Concilii Triden-
tini, sess. 24, de Reform., cap. 6, ubi statuit,
quod Episcopi possint dispensare in irregula-
ritatibus occultis, exceptis iis, quae oriuntur
ex homicidio voluntario. Barbosa ad cit. cap. 6,
sess. 24, de Reform., num. 12; de offic. et
potest. Episcop., allegat. 36, num. 41; Cam-
panil., loc. cit.; Card. Petra, loc. cit., et alii
passim.

Episcopus scienter ordinans aliquem ad sa-
cros ordines sine titulo sustentationis, ultra
grave peccatum, quod committit agendo con-
tra iustam prohibitionem Ecclesiae in materia
gravi, tenetur item sic ordinato providere de
necessariis alimentis, donec beneficium eccle-
siasticum consequatur. *Communis*, textu ex-
presso in cap. *Episcopus* 4, et cap. *Cum se-*
condum 16 de Praebendis. Et, ipso Episcopo
ordinatore iam mortuo, tenetur sic ordinato
providere de necessariis alimentis capitulum,
sede vacante et deinde novus Episcopus, textu
expresso in cit. cap. *Cum secundum* 16 de
Praebend., ibi: *Tandiu per ordinatores, vel*

- successores eorum provideri volumus ordinatis, donec per eos ecclesiastica beneficia consequantur. Imo si clericus sine titulo fuerit scienter ordinatus a pluribus Episcopis, domicilii videlicet et originis, recipiendo v. gr. ab Episcopo originis diaconatum et ab Episcopo domicilii presbyteratum, tunc quilibet ipsorum tenetur in solidum sic ordinato providere de necessariis alimentis. Fagnan. in cit. c. *Cum secundum* 16 de Praebend., num. 24; Reiffenstuel l. c., n. 192, et alii passim.
- 32 Quinimo nedum Episcopus sic scienter ordinans, sed etiam Episcopus sic scienter dans licentiam alteri Episcopo promovendi, vel certis et determinatis promovendis ad sacros ordines sine titulo, tenetur ipsis alimenta praestare, textu expresso in cap. *Si Episcopus* 37 de Praebend. in 6, ubi assignatur iusta ratio, quia nempe Episcopus, antequam det talem licentiam pro determinatis personis ab alienis Episcopis ordinandis, praevidere debet, an habeant titulum et repertis sine titulo, nequit talem facultatem concedere. Si vero Episcopus alienus ex generali commissione, et licentia Episcopi dioecesani ordinationes habeat et scienter ordinet aliquem sine titulo, tunc non tenetur proprius Episcopus, utpote sine culpa, sed alienus Episcopus, utpote qui in culpa fuit, alimenta praestare sic ordinato, textu expresso in cit. cap. *Si Episcopus* 37 de Praebend. in 6.
- 34 Talis autem obligatio providendi de necessariis alimentis sic ordinatis scienter sine titulo, incumbit Episcopis solummodo, quando tales ordinati aliunde non habent, nec habere possunt suam sustentationem, puta ex sua vel paterna haereditate. Sic enim expresse limitatur in cit. cap. *Episcopus* 4 de Praebendis, ibi: *Nisi talis ordinatus de sua paterna haereditate subsidium vitae possit habere*. Item talis obligatio incumbit Episcopis solum, quando scienter sine titulo ordinant, vel concedunt aliis determinatam facultatem aliquas certas personas sic ordinandi, et sic ordinati bona fide, et absque dolo et fraude propria tales ordines susceperunt. Non autem quando sic ordinati fuerunt ipsi in culpa decipiendo Episcopos, ac fingendo per fraudem titulum, quem non habebant: tunc enim Episcopi non tenentur alimenta praestare sic ordinatis, cum ipsi Episcopi, ut supponitur, sint quoad hoc sine culpa, et rem, quae culpa caret, in damnum vocari non conveniat, ut expresse dicitur in cap. *Cognoscentes* 2 de Constitutionibus, et ipsi soli sic ordinati sint in culpa, dolo et fraude, quae patrocinari non debent; c. *Sedes* 15, cap. *Ex tenore* 16 de Rescriptis; c. *Ex litteris* 2 de Dolo et contumac.; cap. *Tuae* 12 de Cleric. non resident.; l. *In fundo* ff. de Rei vindic.; l. *Cum hi* ff. de Transactionib.; l. *Si legatarius* Cod. de Legatis, cum simili-

bus; ne videantur de sua malitia commodum reportare; cap. *Intelleximus* 7 de Iudiciis; l. *Non ex suo delicto* ff. de Regul. iur. Et sic tenet Fagn. in cit. c. *Cum secundum* 16 de Praebend., num. 6, Hugolin. de offic. et potest. Episcop., c. 26, § 15, vers. *Tertio non tenentur*; Pirhing lib. 1 Decretal., tit. 21, num. 111; Reiffenstuel ib., n. 193 et 198, et alii passim.

Si Episcopus aliquem ordinet sine titulo, sub pacto et promissione, quod ordinatus non possit ex post ab ipso petere alimenta, tunc Episcopus ordinans suspenditur a collatione ordinum per triennium, et sic ordinatus est perpetuo suspensus ab ordine recepto, donec a Summo Pontifice dispensetur; textu expresso in cap. *Si quis ordinaverit* 45 de Simonia.

Si Episcopus religiosum nondum professum, aut non nisi ad certum tempus ordinet ad sacros ordines sub praetextu religionis, et absque titulo beneficii vel patrimonii, tunc ipse est ipso iure suspensus per annum a collatione talium ordinum et religiosus sic ordinatus est suspensus ab executione ordinum, donec beneficium ecclesiasticum sit adeptus, vel aliunde habeat unde vivere possit. Et si interim in ipsis ordinibus ministraverit, efficitur irregularis. Sic expresse statuit S. Pius V, const. incip. *Romanus Pontifex*. Excipiuntur tamen Patres Societatis Iesu, qui tria vota paupertatis, castitatis et obedientiae in Societate emisissent, quia isti de licentia praepositi generalis possunt promoveri ad sacros ordines absque titulo, etiam ante solemnem professionem. Vide supra, art. 2, num. 68 et 69.

Promoti ad sacros ordines cum falsis et fictis titulis sunt ipso facto perpetuo suspensi absque spe obtinendae dispensationis a Sede Apostolica, et subiacent adhuc maioribus poenis arbitrio Summi Pontificis infligendis. Sic expresse statuit Urbanus VIII, constit. incip. *Secretis*.

Episcopus ordinans aliquem eodem die ad duos sacros ordines, secundum aliquos, est ipso facto suspensus a collatione utriusque ordinis, donec a Sede Apostolica absolutionem et dispensationem impetravit. Sic Reiffenstuel loc. cit., n. 205; Barbosa, in cap. *Litteras* 13 de temporib. Ordinat., cum aliis ibi citatis, arg. cit. cap. *Litteras* 13, § final., et capit. *Dilectus* 15 de temporib. Ordinat. Secundum autem plures alios non est ipso facto suspensus, sed solum suspendendus. Pirhing in Ius canonic., tit. 10 de temporib. Ordinat., n. 108; Layman. de sacris Ordinat., lib. 5, capit. 10, num. 10; Suarez disp. 31, sect. 1, num. 41; Pignat. tom. 4, consult. 228, num. 5; Card. Petra loc. cit., num. 49; Thesaur. de Poenis, part. 2, cap. 15, § 4, vers. *Episcopus conferens*; ubi testatur de communi; suspensio enim de qua in cit. c. *Litteras*, et cap.

Dilectus de temporib. Ordinatus, non est latae sententiae respectu ordinantis sed solum sententiae ferendae. Hinc sacra Congregat. Concilii in Bovensi 7 Maii 1707, respondit: *Quoad ordinatos dandam esse absolutionem, imposita poenitentia salutari arbitrio Episcopi vicinioris (quia Episcopus fuerat particeps actionis prohibita): Quo vero ad ordinantem, ad mentem, ut scilicet non solum acriter coarguatur, sed etiam acriter moneatur, quod licite ipsi gravior esset poena infligenda, quia plus deliquit scienter conferendo dictos ordines sacros eodem die; attamen ex benignitate sacrae congregat. omnis poena pro hac vice ei remittitur, quodque in posterum a similibus committendis omnino absteat.* Sic Card. Petra loc. cit., n. 49, qui tamen supra in Comment. ad eandem constit. 7 Pii II, n. 44, refert quod casus in d. Bovensi propositus erat: *An ordinatus eodem die ad minores et subdiaconatum, ille, necnon Episcopus ordinans, in poenas, et quas, inciderint?* et postea sub. n. 48 refert dictam resolutionem Sacrae Congreg. Concilii emanatam esse respectu clericorum, qui scienter receperunt, et respectu Episcopi, qui scienter contulit minores cum subdiaconatu eodem die.

⁴¹ Ordinatus eodem die ad duos ordines sacros, secundum aliquos, est suspensus solum ab executione ultimi ordinis sacri illo die sibi collati. Sic Barbosa in c. *Litteras* 13 de tempor. Ord., n. 5, et p. 2 de offic. et potest. Episcop., alleg. 14, n. 11, citans alios; Reiffenstuel loc. cit., num. 306; Layman loc. cit., cap. 10, num. 10, et alii; arg. cap. cit. *Litteras* 13, de temporib. Ordinatus, et cap. 2 de Eo qui furtive. Alii autem dicunt, ordinatum ad duos sacros ordines eodem die esse suspensum quoad omnes ordines receptos. Navarrus in Manual., cap. 27, num. 241, et alii, quos refert The-saur. de Poenis, par. 2, cap. 15, § *Recipiens duos sacros*. Sed quidquid sit circa intelligentiam cit. capit. *Litteras*, aliorumque textuum id prohibentium, tollitur difficultas ex cit. const. Pii II, incip. *Cum ex sacrorum* contra male promotos, ut suspensi maneant indefinite loquendo. Scortia ad dictam bullam, theorem. 108; Pirhing. in Ius canon., tit. 11, de temporib. Ordinatus, § 11. Unde Sacra Congreg. Concil. indiscriminatim huiusmodi ordinatos supponit incursos in suspensionem, et concedit absolutionem, quae reservata est Sedi Apostolicae tantum, sed etiam dispensationem ab irregularitate ob administrationem ordinum in fortioribus terminis ordinatorum eodem die in ordinibus minoribus et subdiaconatu, ut in d. Bovensi 7 Maii 1707, in Neapolit. 6 Aug. 1711, et in Melevit. 12 Maii 1714. Sic praecise apud Card. Petram loc. cit., n. 48.

⁴² Episcopus conferens ordines sacros absque celebratione missae graviter peccat, sicuti et

graviter peccant ipsos sacros ordines extra missam recipientes, et tam ordinans, quam ordinati possunt gravi poena puniri, quia agunt contra ordinationem Ecclesiae, et contra illud, quod ipsa Ecclesia servat. Sic Glossa in cap. *Quod sicut* 28 de Election., verb. *Dividatur*; Card. Petra loc. cit., num. 50, et alii passim observantes, quod semper fuerunt sacri ordines collati cum celebratione missae ordinantis, et quod sacrum Concilium Tridentin., sess. 23, cap. 8, de Reformat., voluit collationes sacrorum ordinum in cathedrali ecclesia inter missarum solemnias publicae celebrari.

Ipsa missa debet celebrari ab eodem ordinante, nec sufficit ut celebretur ab alio sacerdote coram illo, quia debet esse unicus actus concelebrationis, ut in simili, nempe de consecratione Episcopi, recte notant Glossa in cit. cap. *Quod sicut* 28 de Election., verb. *Dividatur*; Hallier de sac. Ord., part. 3, cap. 5, art. 2; Card. Petra loc. cit., num. 39, et ipso teste, alii communiter.

Missae tamen celebratio non est de substantia et essentia ordinationis; unde quamvis collatio et receptio sacrorum ordinum sine celebratione missae sit illicita, est tamen valida. Sic expresse Glossa in cit. c. *Quod sicut*, verb. *Dividatur*; Barbosa part. 2 de offic. et potest. Episcop., allegat. 14, num. 16, et ad Concil. Trid., sess. 23, c. 8, num. 14; Giribald. tract. 9 de Ordine, cap. 3, dub. 4, n. 35; Sanchez in Opuscul. moral., lib. 7, cap. 1, dub. 6; Campanil. in Diversorio iur. can., rubr. 2, num. 36, et rubr. 5, cap. 3, n. 21; Cardin. Petra loc. cit., num. 41, ubi testatur de communi theologorum et canonistarum.

Hinc non est reiteranda tota ordinatio, sed solum supplenda est missa ipsius ordinantis, et donec suppleatur dicta missa, remanent suspensi ordinati. Glossa, loc. cit.; Hallier loc. cit., cap. 5, art. 2; Sanchez loc. cit., dub. 13, qui ait omnem suppletionem debere fieri ab eodem, qui ordinavit, si est possibile; quod si fieri nequeat, ab alio, nec non in tempore, quo ordinationes possunt celebrari. Campanil. cit. rubr. 2, n. 36, ubi advertit quod missa debet suppleri cum omnimoda cautela, ne caeteris innotescat error, ac propterea consulit, ut patiens defectum accedat quasi minister Episcopi.

Ordinans et ordinatus, non exspectatis temporum interstitiis, graviter peccant, quia uterque est voluntarius culpabilisque transgressor sacrorum canonum in materia gravi. Et quamvis in iure nulla reperiatur expressa poena contra ipsos, potest superior eos punire poena arbitraria. Zerola in Praxi Episcop., part. 1, verb. *Ordo*, § *Ad quintum*; Reiffenstuel lib. 1 Decretal., tit. 11, num. 213 et 204; Barbosa part. 2 de offic. et potest. Episc., alleg. 18, num. 14, cum plurimis ibi citatis.

- 47 Alia ad rem vide verb. *Interstitia*.
- 48 Ordinati per saltum, vel alias male promoti dispensationem obtinere possunt in casibus occultis a Poenitentiaria Apostolica. Bened. XIV, const. 95 incip. *Pastor bonus*, § 18. Ordinati a schismaticis, exercitium ordinis non recipiunt, sed absolutionem recipere tenentur, et dispensationem ab irregularitate, et schisma erroresque abiurare. Idem, constitut. 57 incipient. *Etsi pastoralis*, § 7.
- 50 Non ordinati ad sacrum presbyterat. ordinem, qui missam celebrasse, aut confessiones sacramentales audisse reperti fuerint, curiae saeculari puniendi tradi debent. Idem, constit. 57 incip. *Sacerdos*. Ordinationis probatio in tali casu a reo facienda est, nec incumbit fisco onus eam excludendi, ubi ex relatione Ordinarii constat eum non promotum fuisse. Idem, ibidem, § 5.
- 52 Pro ordinum collatione nihil a collatoribus aut eorum ministris, etiamsi sponte oblatum, est accipiendum. Sic expresse Concilium Tridentinum, sess. 21, cap. 1, de Reformat., ibi: *Quoniam ab ecclesiastico ordine omnis avaritiae suspicio abesse debet, nihil pro collatione quorumcunque ordinum, etiam clericalis tonsurae, nec pro litteris dimissoriis, aut testimonialibus, nec pro sigillo, nec alia quacunque de causa, etiam sponte oblatum Episcopi et alii ordinum collatores, aut eorum ministri quovis praetextu accipiant*. Benedict. XIV de Synodo dioecessana, lib. 5, cap. 6, num. 1. Vide tamen verb. *Taxa*, num. 1.
- 53 Sacerdotio initiandum, qui licet omnes consuetas manuum impositiones ab Episcopo accepisset, ad Episcopum tamen, solita patena cum hostia, et calicis cum vino instrumenta porrigentem, ad alia tunc temporis distractus non accessit, iterum sub conditione esse ordinandum, respondit Sac. Cong. Concil. teste eod. Benedicto XIV, loc. cit., lib. 7, cap. 25, n. 1 et 13, qui, ibi, num. 2, ex Isamberto, de Sacram. ordinis, disp. 3, art. 6, dicit sane ridiculam et plane absurdam esse opinionem illorum qui tenent ante impressionem Evangeliorum in ordinatione diaconorum fuisse eis traditam loco libri Evangeliorum chartam in qua fidei nostrae mysteria erant conscripta.
- 54 Episcopus ordines collaturus laudabiliter sub censuris praecipit ne quis canonico impedimento irretitus, aut sine legitimo patrimonio vel beneficio, ad sacros ordines accedat; sed improbat Episcopi protestatio, se non habere intentionem ordinandi irregulares, censuris innotatos, legitimo patrimonio, beneficio, vel litteris dimissorialibus sui Ordinarii carentes, cum ex ipsa variae oriantur animi anxietates, et etiam prudens dubitatio excitetur, num revera quis fuerit legitime ordinatus, eo quod aliquo ex enuntiatis impedimentis esset obstrictus. Idem loc. cit., c. 26, n. 1. Si quis ali-

quo ex iis impedimentis ordinetur sub tali protestatione, cui alligata fuerit Episcopi intentio, erit iterum absolute ordinandus. Si dubia sit Episcopi intentio, ordinatio sub conditione erit iteranda. Idem, ibidem, num. 2. Vide supra num. 4 et 5, ubi ad id varia afferuntur decreta Sac. Congregat. Concilii. Quare ad evitandas omnes dubietates, et securius procedendum expedit, ut Episcopus se absteineat a simili protestatione, et prius diligenter inquirat de ordinandorum omnimoda idoneitate, et postea in actu collationis ordinum, absolutam habeat intentionem omnes ordinandi quotquot ad ordinationem accesserint; de Synod. dioecess., l. 8, c. 11, n. 1 et seq. V. sup. sub n. 5.

Ab ordinibus suspensus, ad superiorem ordinem ascendens, licet grave committat sacrilegium, non incurrit tamen irregularitatem, nam sic non exercet ordines, a quibus est suspensus, ad incurrendam irregularitatem indictam in cap. *Apostolica* 9 de Clerico excommunicato, deposito, vel interdicto ministrante; cap. 1 de Sentent. excommunicat. in 6, et cap. 1 de Sentent. et re iudicata, pariter in 6. Idem, ibid., lib. 7, cap. 67, n. 7, ubi refert sic censuisse Sac. Congr. Conc. in Carinolen. seu Neapolitana *Ordinationis* die 31 Ianuar. 1688, et multos ad id adducit etiam doctores contra alios oppositum sentientes.

In Sacra Congregatione die 31 Martii 1685 agitatum est, num clericus, qui falsaverat testimoniales ordinum praecedentium, adeoque metu censurarum, quae in eo casu comminari solent in edicto, habuit intentionem non suscipiendi ordinem subdiaconatus qui tunc sibi ab Episcopo conferebatur, reipsa ordinatus esset? Respondit vero die 24 Augusti eiusd. anni, *esse iterum ordinandum sub conditione; nam illa animi perturbatione, qua agitabatur clericus, non satis constare poterat, utrum verum animus suscipiendi ordinem non habuerit*. Bened. XIV de sacrific. Missae, lib. 7, cap. 10, § 13.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

In can. *Neminem*, dist. 79, poena suspensionis statuitur, si quis ordines accipiat absque sufficienti patrimonio: *Decrevit sancta synod. vacuum haberi manus impositionem*. In alio canone *Sanctorum* id ipsum verbis hisce decernitur: *Decernimus ut sine titulo facta ordinatio irrita habeatur*. Innocentius III in c. *Cum secundum* de Praebend. et dignitat., severitatem hanc veterum canonum mitigavit, et obstringit eum qui haud ignarus fraudis, atque imparis patrimonii, contulerit ordines, ut subministret ordinato necessaria ad vitam agendam: *Licet autem praedecessores nostri ordinationes eorum, qui sine certo titulo promoventur, in iniuriam ordinantium irritas esse voluerint et*

inanes: Nos tamen benignius agere cupientes, tandiu per ordinatores, vel successores eorum provideri volumus ordinatis, donec per eos ecclesiast. beneficia consequantur. Concil. Trid., sess. 21, c. 2, de Reform., iterum praescripsit veterum canonum poenas illis, qui titulo imparis beneficii, sive pertinentis ad alium quempiam, aut patrimonii fictitii ordinantur: *Antiquorum canonum poenas super ipsos innovando.* Sixtus V, in sua constitutione 91, rursus confirmat suspensionis poenam a priscis sanctionibus inflictam et Clem. VIII in sua const. 40 iis terminis concludit Sixtinam, qui decernuntur a Conc. Tridentino.

60 Patet ex his quod, ut recte iudicetur, an ordinatus titulo imparis beneficii, vel ad alium quempiam pertinentis, aut patrimonii fictitii, incurrat suspensionem, investigandum sit, an Concilium Trident. dum veterum decreta renovavit, poenam suspensionis promulgaverit, vel solum edixerit, ut qui fraudis conscius ordines administraverit, alimenta praestare debeat ordinato, donec honestam vitae sustentationem alio pacto consequatur?

61 Sacra autem Congregatio Concilii interpres, cui hac in re standum omnino est, poenam superius expositam solummodo in eum, qui ordines contulerit, renovatam asseruit, non item suspensionem, nisi forte ordinatus fuerit ante conscius doli et ordinatorem ipsum in fraudem adduxerit. Tunc enim eadem suspensionis poena liberari nequit, uti die 27 Novem. anno 1610 constitutum fuit: *Sacra Congregatio Concilii, proposito suprascripto dubio, omnium sententiis censuit hoc casu poenam suspensionis ante Concilium non esse correctam, et hodie a Tridentino Concilio esse innovatam, et propterea huiusmodi clericum, qui adhibito dolo, confictoquo titulo, ordinatorem decepit, esse ipso iure suspensum, carereque ordinum executione.* Confer Fagnanum in c. *Cum secundum*, n. 63, usque ad finem, de Praebend.

Quoad denegationem ordinum quomodolibet ob occultum crimen, etiam extraiudicialiter, de qua re agit auctor noster, in art. 2, n. 124, et in art. 3, n. 84, lubet notare, quod Fagnanus tradit, in haec sane verba: *Sacra Congreg. (Concilii), re ad Gregor. XIII delata, edidit decisionem, quae postea perpetuo obtinuit in Dataria, videlicet: Quotiescunque Ordinarius recusaverit quemquam ordinare, committendum esse Metropolitano, vel viciniori Episcopo, ut ab eodem Ordinario prius requiratur, cur recusaverit; quo causam legitimam non allegante, liceat illi eundem recusatum ordinare.* Cap. ad Aures de tempor. Ordin., n. 22.

In praxi vero in dies videmus servari, quod in huiusmodi casibus S. Congregatio Concilii, absque eo quod Metropolitano, vel viciniori Episcopo hocce negotium demandet, solet per Epistolam eundem ipsum Ordinarium rogare, quo causas et motiva occulta pro denegatione ordinum sibi (Sacrae Congregationi) pandat aperiatque, indeque concessionem vel denegationem huiusmodi decernat. Id quod etiam a Sacra Congregatione Episcoporum et Regularium praestari potest. Audiamus clarissim. Cardinalem de Luca, qui haec habet: *Stante decreto Concilii Tridentini, sess. 14, de Reformat., cap. 1, non tenetur Episcopus, exprimere causas denegationis ordinum, neque desuper formare processum, cum non solum ad huiusmodi denegationem, sed etiam ad suspensionem ordinum iam collatorum ex dicto Decreto procedere valeat, etiam per notitias extraiudiciales, ideoque admittenda non est appellatio in forma iudiciali, tanquam in causa contentiosa, sed est recurrendum ad ipsam Sac. Congregationem (Concil.), vel illam Episcoporum, quae, audita Episcopi informatione in forma extraiudiciali per litteras iuxta stylum, atque cognito an causae per Episcopum allegatae subsistant nec ne...decernere solet concessionem vel denegationem... de Benefic., discurs. 71, n. 5.*

ORDO, PROUT EST IMPEDIMENTUM MATRIMONII

Vide verb. MATRIMONIUM QUOAD IMPEDIMENTA, art. 2, a n. 1 ad 7.

ORGANA

Vide verb. MUSICA, n. 20, et verb. PARAMENTA, n. 37, et verb. SACERDOS, n. 53.

OSTIARIATUS

Vide verb. ORDO, ORDINARE, art. 1, n. 3, 4, 28 ad 30.

DECRETA

ATQUE RESPONSA

SACRARUM CONGREGATIONUM

IUXTA VOCUM QUAE HOC VOLUMINE RECENSENTUR
SERIEM DIGESTA

L

LEGATUM PIUM

SACRAE CONGREGATIONIS CONCILII DECRETA

1 *De implendo legato pio.*

Legatum missarum relictum ab Anna Conventati Censi implendum esse definivit S. Congregatio ex fructibus Locorum Montium et scutorum ter millium, tam quoad praeteritum, quam quoad futurum, excepto eo tempore quo redditus defecerunt, et pro rata, qua defecerunt; in Maceraten. *Legati Missarum* 20 Novembris 1806.

2 *Non esse locum peremptioni legati pii.*

Non esse locum peremptioni legati missae quotidianae relictæ a Clemente Boncompagni definivit Sacra Congregatio, sed pro nunc implendum esse pro scutis 28, et iniunxit eminentissimo Urbis Vicario, ut curaret curatorem expunctionem rationum super annuo reddito et expensis domus legatae sodalitis SS. XII Apostolorum, cui legati administratio relictæ erat; in Romana *Legati* 19 Augusti 1815, ad 1 dub., pag. 79.

Concessit tamen Sacra Congr. absolutionem quoad praeteritum, celebratis missis quinquaginta; ib., ad 2 dub.

3 *De quodam legato implendo non est obligat. iustitiae.*

Legata Pompilii ad pias causas verbis deprecativis relictæ, et cum testatoris declaratione *non li obbligo in coscienza*, non esse adimplenda ab haeredibus ex obligatione iustitiae, censuit Sacra Congr., attento praecipue discreto loquendi modo, seu praeeptiva dictione

qua usus est testator in legato missarum; in Nullius Sublacen. 16 Maii 1801.

De translat. legat.

4

Legatum pro celebratione missae quotidianae a Petruccio relictæ in ecclesia Cisterciensium Castri Focii applicandum esse negavit S. Congregatio novae exstruendae rurali ecclesiae S. Mariae in Alvo; in Amerina *Applicationis legati missarum* 19 Dec. 1801.

Legatum relictum sub conditione sacerdotii. 5

Legatum pium relictum a sacerdote Dominico Favolini iam iam paroco S. Iacobi Faventiae, et a Iosepho Beralдини possessum, ex voluntate testatoris sacerdotalem ordinem requirere in possessore decrevit S. Congregatio, cum praescripserit eidem Iosepho praefigi terminum arbitrio Episcopi sive ad suscipiendos ordines, sive ad dimittendum legatum. Quod si Ioseph in termino ab Episcopo praefigendo ad sacerdotium non ascenderit, tunc legatum pium Ludovico Baraldini illius fratri deberi dixit eadem S. Congr., quae fructuum restitutionem penitus denegavit, in Faventina *Legati* 17 Dec. 1825, ad 1, 2, 3 et 4 dub.

Legati caducit. ob condit. non servatam. 6

Constare de caducitate legati Pii Amadori, seu relictæ praelatitii, incursa a Vincentio Landucci ob initum coniugium, qui dispensationem tantum obtinuerat a SS. a suscipiendo sacerdotio, non autem uxorem ducendi, definivit Sacra Congregatio in Romana 13 Februarii ad 1 dub.

7

*De implendo legato
non obstante temporis intermissione.*

Legatum pium sacerdotis Lucae Dominici pro missa festiva in commoditatem ruricolarum qui habitant in Villa di Cinarelli; S. Congregatio decrevit reintegrandum esse ad designatam et reparatam ecclesiam S. Christophori, et haeredes Dominici teneri ad restitutionem sortium censuum iuxta leges *reductionis*, et ad reddendam rationem, et docendum de celebratione missarum quoad praeteritum, et quoad futurum celebrandas esse tot missas,

quot redditus ad manualet. [In Ferentina 20 Febr. 1808.

*An, et quae legata sint adimplenda, quoties 8
diminuenda in casu, etc.*

Eleemosynam missarum deberi ad rationem manualis, et adimplenda esse omnia legata pia, et quatenus, redditus haereditarii non sufficiant, diminuendum esse legatum relictum cappellano. Lunen. Sarzanen. die Sabbati 5 Iulii 1728.

Ex Thesauro Resolution. Sacra. Congreg. Conc., tom. 4, pag. 191.

M

MATRIMONIUM

DECLARATIONES SACRAE CONGREGATIONIS CONCILII
SUPER PUNCTO, QUIS DICATUR PROPRIUS PAROCHUS
AD EFFECTUM VALIDITATIS MATRIMONII.

*In una Romana 22 Febr. 1631, lib. 14 Decr.,
pag. 390 a tergo.*

Romana *Nullitatis matrimonii*, Sacra etc. censuit dandam esse declarationem in abstracto in forma sequenti.

Vir et mulier a loco suae habitationis absque animo illam relinquendi discedentes, et ad locum alterius parochiae, solo animo illic matrimonium celebrandi, non autem domicilium contrahendi, se transferentes, ibi coram paracho illius loci matrimonium inter se contraxerunt. Supplicatur per Sac. Congr. declarari: *An huiusmodi matrimonium sit nullum vel validum.*

Die 22 Febr. 1631, Sacra etc. Secundum ea quae proponuntur, censuit esse nullum.

*In una Urbinaten. 1 Decembris 1640,
lib. 16 Decr., pag. 456, a tergo, et 457.*

Urbinaten. *Nullitatis matrimonii*, Sacra etc. Inhaerendo declarationibus alias factis respondit, parochum ruralem non esse proprium et verum parochum, quando rus itur causa recreationis, vel pro rusticanis negotiis; ideoque matrimonium valide coram huiusmodi paracho celebrari non posse; Patribus tamen dentur declarationes antiquae scilicet:

In una Florentina, Sac. etc. censuit, quod parochus ruralis non est verus parochus, quando rus itur causa recreationis, vel pro rusticanis negotiis.

In Florentina similiter, Sacra etc. respondit, parochum ruralem non esse proprium parochum, ideoque matrimonium coram eo celebratum fuisse nullum.

In una Abulen., Sacra etc. censuit non valere matrimonium contractum coram paracho loci, ubi contrahentes reperiuntur, non animo ibi domicilium contrahendi.

*In una Theatina Matrimonii 13 Nov. 1683,
lib. 33 Decretor., pag. 336, a tergo, et
pag. 337.*

Theatina *Matrimonii*. Dominico Antonio Coradetto Civi Theatino, et Antoniae de civitate Pennarum incolis Theani matrim. contrahere desiderantibus, assensum denegavit Archiepiscopus, eo quod mulier debitas attestaciones status liberi non exhibuerit; quocirca praefati vir et mulier ad terram Farae filiorum Petri nuncupatam, abbati montis Casini subiectam se contulerunt, ibique per triduum commorati matrimonium celebrarunt coram paracho loci, praevia fide duorum civit. Theat. super eorum statu, et illico, nempe quarta die Theanum redierunt.

Huiusmodi facti serie inter supplices libellos relata in Congregatione habita die 17 Iulii proxime praeteriti, rescriptum fuit Archiepiscopo, ut congruum terminum praetensis coniugibus assignaret ad eorum iura coram ipso deducenda, istaq. deinde una cum animi sui sententia referret, et interim dictos praetensos coniuges separaret.

Decreto paruit Archiepiscop. At asserti coniuges in termino sibi praefixo nil aliud allegarunt, nisi eatenus ad dictam terram perrexisse, quatenus fuit sibi significatum, maiorem illic experturos fore facilitatem contrahendi matrimonium, quod proinde censet minime sustineri.

Reliquum est igitur, ut eminentissimi PP. decernant:

An matrimonium huiusmodi sit validum, vel potius nullum.

Die, etc. Sacra, etc., respondit esse nullum.

In una Bovinen. Matrimonii die 7 Septembr. et 28 eiusd. mensis an. 1697, lib. 47 Decr., pag. 416 et 453.

Bovinen. *Matrimonii*. Marcus Atello natus in civitate Bovini, post defunctam primam eius uxorem in civitate S. Severi, consuetudinem habere coepit in oppido Foggiae dioecesis Troianae cum Ioanna Spera muliere coniugata, quam in statu concubinatus ibidem retinuit spatio annorum septem. Reversus postmodum ad patriam una simul cum dicta Ioanna continuavit in eodem concubinato per alios quindecim annos, venditans apud omnes, dictam Ioannam esse sibi in matrimonio iunctam. Comperto autem per decanum curatum cathedralis, nullum inter eos exstare matrimonium, iniunctaque per Episcopum separatione, decreverunt inter se ad illud realiter devenire. At non habentes fidem obitus primi viri praefatae Ioannae, ambo de mense Octobr. 1692, Foggiam se contulerunt animo contrahendi inibi matrimonium, eoque secuto illico repetendi Bovinum, ut coram testibus fidè dignis, et tota vicinia declararunt. Sed postquam commorati fuerant per paucos dies in dicto loco, simulata per Marcum mortali infirmitate, praevio examine trium testium super statu libero utriusque, praemissis duabus tantum denuntiationibus, fuerunt de licentia Episcopi in matrimonium copulati ab archipresbytero illius loci.

Paulo post reversi ad civit. Bovini exhibuerunt fidem huiusmodi matrimonii coram decano cathedralis, qui dubitans de illius validitate tanquam contracti in fraudem parochi proprii domicili, recursum habuit ad hanc Sacram Congr. pro declaratione, datisque litteris ad Episcopos Troianum et Bov., cum eorum

relationes inter se discordarent, asserente primo, dictos coniuges domicilium contraxisse in terra Foggiae per decennium, et ultra, inibi habitando, et ulterius dictam Ioannam nunquam alteri viro iunctam fuisse; altero vero referente, illos habere domicilium Bovini a quindecim annis, et ultra, et praesertim de tempore contracti matrimonii, et insuper dictam Ioannam in virum habuisse Franciscum Rampam, de cuius obitu non constabat, necessarium fuit ad eruendam veritatem, exquirere informationem Episcopi Ausculani in Apulia, qui ex ore proprio eiusdem Ioannae confirmavit in omnibus relationem E. Bovinen. Ortaque ex dictis relationibus poligamiae dubitatione, causa remissa fuit ad Sacr. Congreg. Supremae Inquisitionis, quae postquam, factis variis diligentis, compertum habuit, virum praefatae Ioannae iam decessisse usque de anno 1673, causam denuo remisit ad hanc Sacram Congregat. Quare hodie ad instantiam dicti decani Bovinen. utroque coniuge monito, sed ratione paupertatis non informante, discernendum superest.

An praefatum matrimonium inter Marcum et Ioannam, ut supra contractum sustineatur in casu, etc.

Die, etc., Sac., etc., distulit propositionem.

In eadem die 28 Sept. 1697. Bovinen. *Matrimonii*.

Dubium: An matrimonium contractum inter Marcum et Ioannam in casu de quo agitur, sustineatur.

Die etc., Sacr. etc., respondit *Negative*, et ad mentem, quae est, ut insinuetur Episcopo, ut curet renovari matrimonium coram proprio parcho. (Ex Thesaur. Resolut. Sacr. Congr. Conc., tom. 2, pag. 284 et seqq.).

MISSIONARII, MISSIONES

SACRAE CONGREGATIONIS DE PROPAGANDA FIDE
DECRETA.

Die 12 Martii 1759.

*Resolvitur dubium pro coniugibus
diversi ritus.*

- 1 In Congregatione generali de Propaganda Fide: *Inter caetera*, etc. Cum propositum a quibusdam fuerit dubium, quem ritum sequi coniuges debeant, si forte diversi ritus fuerint; S. Congregatio, SS. Domini nostri Papae auctoritate, permitti posse censuit, ut uxores suorum virorum ritum sequatur, dummodo uxor non sit ritus latini, quo casu, inconsulta Sede Apostolica, ad mariti ritum transire non permittatur.

Relatione autem facta per R. P. D. Nicolaum Antonellum eiusd. Congreg. secretarium sanctissimo Domino nostro divina Providentia

Papae Clementi XIII in audientia habita die 13 mensis Maii, Sanctitas Sua omnia benigne approbavit, et apostolicae auctoritatis robore confirmavit, mandavitque ab omnibus servari, quibuscunque in contrarium non obstantibus.

Datum Romae, ex aedibus dictae Sacrae Congregationis die 19 Maii 1759.

Universis et singulis, quorum interest, notum sit, suprascriptum decretum extractum fuisse ex actis originalibus existentibus in archivio Sacrae Congregationis de Propaganda Fide; ideoque plenam et omnimodam fidem eidem adhibendam esse. In quorum, etc. Datum Romae ex aedibus praedictae Sacrae Congregationis, die 15 Maii 1779.

Joseph Maria Card. CASTELLI, praef.

Loco ✠ Sigilli.

Stephanus BORGIA, secretarius.

DECRETUM

Sacrae Congregationis de Propaganda Fide quo reprobantur nonnullae praxes Christianorum occultorum, Mahumetanam sectam simulantium,

Habita die 31 Ianuar. 1774.

- 2 Cum ad aures Sacr. Congregat. pervenerit, in quibusdam Albaniae dioecesis, aliisque finitimis provinciis Christianos nonnullos adhuc existere, qui, non obstante saluberrimo Synodi Albanensis decreto, ac repetitis S. M. Benedicti XIV constitutionibus, videlicet *Inter omni-genas*, diei 22 Februar. 1744, et *Quod provinciale* diei 1 Augusti 1754, Christum erubescerent eiusque praecepta, infidelitatem simulare audent, actusque peragere a verae fidei sinceritate prorsus alienos: sollicitudinis suae partes esse duxit, facto verbo cum Sanctissimo Domino Clemente XIV die 6 Februarii 1774 declarare, sequentes praefatorum Christianorum praxes innoxias nec esse, nec ullo modo tolerandas.

In primis itaque a simulatae infidelitatis nota excusari non posse declarat subdolam agendi rationem illorum, qui dum diebus solemnioribus missae sacrificio intersunt, astantium ex curiositate Turcarum praesentiam formidantes, nunquam omnino caput aperiunt, nec signant se crucis signo, abstinereque a caeteris catholicae religionis actibus, qui ab aliis, qui Christiano censentur nomine, palam solent exerceri, atque ita agentes, id obtinent, ut Mahumeticae superstitionis sectatores reputentur, nec alia, quam curiositatis aut levitatis causa ad ecclesiam vel ad conventus locum advenisse, ibique manere credantur.

Quoniam vero non desunt qui conantur excusare excusationes suas in peccatis, asserentes, se simili prorsus modo gerere, cum, nemine Turcarum astante, aliis diebus missae, caeterisque functionibus praesentes sunt; ideo eademmet Sacra Congr. pariter declarat, huiusmodi responsum non tam valere ad purgandam eorum agendi rationem, quam ad ostendendam desidiam, ac fidei languorem in his, quae sunt ad Deum, vel potius indicio esse posse, iam tunc ab eis praeconceptam mentem esse falsae religionis simulandae, cum tempus et occasio tulerit.

Praeterea gravi culpa non caret, quod iidem occulti credentes, cum, diebus ecclesiastico ieiunio aut abstinentiae consecratis, Turcarum mensis accumbunt, vetitis in illis diebus ab Ecclesia vescuntur cibis, aut se manducare fingunt; simulatio enim haec non alio animo facta praesumi potest, quam ut Christianorum legibus nequaquam obstricti videantur, sed plane Mahumetani inter Mahumetanos existimentur.

Nec quidquam eis prodest, quod identidem propositum iactant palam profitendi catholicam religionem, quoties a publica potestate interrogentur; id enim fieri ab eis necessario debet, sed simul opus est, ut in privatis actibus ab illis simulationibus absterneant, per quas fieri nequit, quin verae fidei exortes, et falsae sectae addicti exterius appareant.

Multo minori dubitatione damnanda Sacrae Congregationi visa est illorum agendi ratio, qui, Turcarum verentes offensionem, profana eorum templa ingrediuntur, precesque apud Mahumetanos in more positae peragere fingunt; factum enim ipsum nimis apertam praesefert Mahumeticae religionis simulationem, licet ab aliis damnatae sectae observationibus et caeremoniis absterneant.

Idipsum dicendum de praxi illorum censet, qui ad funera deducenda Mahumetanum ministrum advocant, ut vel ipsi, vel defuncti a falsa secta non recessisse existimentur. Quare, si ex defunctorum voluntate quomodocunque explicata, nec ante obitum retractata id fieri constiterit, Sacra Congr. eosdem defunctos ecclesiasticae sepulturae, et suffragiorum beneficio incapaces esse decernit; si vero ex solo damnabili superstitionis arbitrio supra dictus Mahumetanus minister assistantiam funeri praestabit, eo in casu illorum crimine defunctos non illigari, bene vero superstites ipsos gravissimae impietatis reos, et canonicis poenis obnoxios fore declarat. Hoc enim, ut caetera omnia superius expensa in enuntiatis circumstantiis, (et fortasse aliae etiam praxes, quae ad notitiam Sacrae Congr. nondum advenere) Mahumeticae sectae simulationem, Christianaeque fidei negationem saltem virtualiter includit, summamque Christo Domino iniuriam, et proximo scandalum parit.

Caeterum eminentissimi Patres Archiepiscopos, Episcopos et superiores missionum Albaniae, Serviae, aliarumque provinciarum, quae Turcarum imperio subsunt, in Domino hortantur, ut zelo fidei succensi a gregibus pastoralis suae curae commissis supra dictos damnatos abusus avertere satagant; pari zelo et charitate unumquemque illorum, qui praemissa factitare non verentur, arguentes, increpantes, admonentes, se in nullo casu posse Christum erubescere, falsamque religionem simulare, quin spem aeternae retributionis abiiciant. Factum insuper magni Eleazari ante illorum oculos constituant, qui, cum compelleretur simulare de sacrificii carnibus lege vetitis manducasse, ut vitae periculum effugeret, gloriosissimam mortem magis quam odibilem vitam elegit, memorandam illam sententiam pronuntians: *Etsi in praesenti tempore supplicii hominum eripiar, sed manum Omnipotentis nec vivus nec defunctus effugiam.*

Quod si forte, hac solerti pastorum cura

non obstante, aliqui adhuc obstinati, ac coelestis vocationis immemores reperiantur, qui impiorum viam insistere pergent, detestabiles simulationes in fidei negotio adhibentes, iidem Archiepiscopi, Episcopi et missionum superiores, ut supra, illos sacramentorum participatione in vita, et, si impenitentes decesserint, ecclesiastica sepultura et suffragiorum beneficio post mortem incapaces declarabunt.

Datum Romae, ex aedibus dictae Sacrae Congregationis, die 19 Februar. 1774.

I. M. Card. CASTELLUS, *Praefectus*.

Loco ✠ Sigilli.

Stephanus Borgia, *Secretarius*.

DECRETUM

Sacrae Congr. Generalis de Propaganda Fide

Habita die 21 Mart. 1774.

De necessitate

pro missionariis addiscendorum idiomatum.

³ Etsi pluries cautum fuerit, ut apostolici missionarii officium susceperunt omni diligentia et alacritate curarent locorum, ad quae ablegantur, idiomata addiscere, ne linguarum imperitia in medio messis multae contra S. Sedis expectationem otiosi ac inutiles remanerent; nihilominus, cum experientia constet, nonnullarum regionum missionarios, posthabito propriae conscientiae atque animarum ab eis divini verbi pabulum exposcentium detrimento, desides in hoc et negligentes existere; eminentissimi Patres, R. P. D. Stephano Borgia secretario referente, partes sollicitudinis esse existimarunt, facto verbo cum SS. Domino nostro Papa Clemente XIV, omnibus et singulis, qui pro Christo in terris haereticorum, et infidelium legatione funguntur, modis omnibus, ac etiam in virtute sanctae obedientiae, iterum praecipere, ut cum primum ad stationes sibi assignatas pervenerint, sedulo studeant vernaculum illius gentis sermonem percipere, atque in id nervos omnes intendere. Ne vero praecipuum huiusmodi impune a quoquam violari in posterum contingat, Episcopis, Vicariis Apostolicis, praefectis seu superioribus missionum, mandant, ut post sex menses ab ingressu novorum missionariorum ad suas stationes, eos coram duobus missionariis, si commode fieri poterit, alias per se tantum super linguae peritia examinent, vel alteri, ut examinentur committant. Quod si deprehenderint, illos nequaquam, prout opus erat, addiscendis idiomatibus populorum, quibus praesto esse, et sacramenta administrare debent, operam dedisse, in primis serio moneant, ne in re tam gravi diligentiam suam desiderari permittant, facultates, nisi urgeat necessitas, eis denegent iniungantque, ut, elapso sex aliorum mensium spatio, se iterum

examine omnino sistant. Quo termino elapso, et missionariorum desidia atque socordia durante, de ea Sacram Congregationem certiore reddant, ut statuere valeat, num servi huiusmodi a bono opere torpentes, atque ad sacram missionum opus prorsus inutiles, ad regularem provinciam sint revocandi, ac privatione privilegiorum, quae alias possent eis competere, aliisque poenis usque ad condignam satisfactionem puniendi.

Datum Romae, ex aedibus dictae Sacrae Congregationis, die 5 Maii 1774.

I. M. Card. CASTELLI, *Praefectus*.

Stephanus Borgia, *Secretarius*.

DECRETUM

Sacrae Congr. Generalis de Propaganda Fide

Habita die 22 Iul. 1774.

De missae eleemosyna ultra taxam synod. vel consuetudinem regionum non exigenda.

Cum in nonnullis missionum locis abusus ⁴ irrepperit, ut sacerdotes, quibus ab Apostolica Sede indultum altaris privilegiati personalis concessum est, vel ii, qui in altari alias privilegiati sacrum faciunt, praeter consuetam missae eleemosynam, aliquid audeant a Christifidelibus exigere, ea de causa, quod missae in altaribus alterutro modo privilegiatis celebratae, magis prosunt illis, quorum favore applicantur; eminentissimi Patres, ad relationem R. P. D. Stephani Borgia secretarii, decreverunt, mandandum esse praefectorum locorum Ordinariis sive superioribus, ut ecclesiasticis utriusque cleri sibi respective subiectis denuntient, nulli prorsus licere intuitu privilegii, sive localis sive personalis, pro missae eleemosyna plus recipere, quam taxa synodalis vel consuetudo regionum firmaverit, alias ad restitutionem teneri, quinimo privilegium, si personale sit, in perpetuum amittere, nec gaudere locali, quatenus ad altare privilegiatum sacrum faciant, ut declaratum est per Sacram Congreg. super Indulgentiis sacrisque reliquiis praepositum.

Datum Romae, ex aedibus supradictae Sacrae Congr., die 13 Augusti 1774.

I. M. Card. CASTELLI, *Praefectus*.

Loco ✠ Sigilli.

Stephanus Borgia, *Secretarius*.

EX AUDIENTIA SANCTISSIMI

Habita per me infrascriptum Sacrae Congr. de Propaganda Fide secretarium, die 7 Maii 1775.

De iuramento quotannis per missionarios renovando.

Sanctissimus Dominus noster Pius divina ⁵ Providentia Papa VI pro eximio, quo flagrat

catholicae religionis latius propagandae studio, animadvertens bono ac incremento apostolicarum missionum plurimum posse conducere, si ii, qui in collegiis, sive seminariis utriusque cleri, Evangelii praecones mox futuri, educati sunt; vel qui titulo missionis ad ecclesiasticos ordines fuere promoti, animo identidem recolant iusiurandum, quo se obstrinxerunt, cooperandi Deo in salutem animarum; eos vehementer hortatur, ut in annos singulos in anniversaria die praestiti iuramenti illud repetere curent, serio meditantes divinam erga se bonitatem, quae eos constituit Verbi ministros ad annuntianda mirabilia virtutis ac potentiae suae; quam immarcescibilis gloriae corona eis in coelis parata sit, si officium suum sancte riteque impleverint; quamque econtra districtum maneat iudicium, si negligentia vel socordia sua, quod absit! quemquam perire contigerit.

Id autem ut promptius et alacrius praestent, Sanctitas Sua unicuique illorum plenariam indulgentiam, animabus quoque in purgatorio detentis applicabilem, et perpetuis valituram temporibus peramanter impertitur, non modo cum praedictum iuramentum primo emisierint, verum etiam cum illud statuta iam die renovaverint; dummodo in utroque casu conscientiam suam Poenitentiae sacramento expiare non omittant, ac eucharisticam communionem suscipiant, vel missae celebrent sacrificium.

Datum Romae, ex aedibus eiusdem Sacrae Congr., die 17 Maii ann. 1775.

Stephanus BORGIA, *Secr.*

Ego
Emisi supra dictum iuramentum die
mensis anni

DECRETUM

Sacrae Congr. Generalis de Propaganda Fide

Habita die 26 Ianuar. 1778.

Quo iterum idiomatum peritia inculcatur.

- 6 Cum vehementer intersit, ut qui ad peragendas apostolicas missiones inter infideles et haereticos expediuntur, ob linguarum imperitiam otiosi in medio messis multae non evadant, pluries cautum fuit, ac praesertim decreto die 21 Martii 1774 edito, ut omnes missionarii, cum primum ad stationes sibi assignatas pervenerint, sedulo studeant vernaculum illius gentis sermonem addiscere, atque in id nervos omnes intendere. Ut autem ad huiusmodi decreti observantiam efficacius excitentur missionarii ordinis Minorum Conventualium, eñi Patres, referente R. P. D. Stephano Borgia secretario, ad humillimas preces R. P. Ferdinandi Mariae Garzillo procuratoris generalis eiusdem ordinis, decreverunt, ut postquam praedicti regulares praefinitum suae morae spa-

tium in missionibus compleverint, nullo modo privilegia sibi concessa per Constitutionem a fel. record. Clemente PP. XI editam sub die 21 Ianuarii 1710, quae incipit: *Crediti Nobis*, in posterum consequi valeant, nisi prius accurately examini se subiiciant iussu atque arbitrio Sacrae Congregationis subeundo super peritia linguarum, ubi munus exercuerunt, ac in ipso bene instructi atque idonei deprehendantur.

Quam Sacrae Congregationis sententiam per eundem dom. secretarium SS. D. N. Pio PP. VI relatum in audientia habita die 31 praefati mensis et anni, Sanctitas Sua benigne in omnibus approbavit, et apostolicae suae auctoritatis robur adiecit, contrariis quibuscunque non obstantibus.

Datum Romae, ex aedibus praedictae Sac. Congr., die 7 Mart. 1778.

I. M. Card. CASTELLI, *Praefectus.*

Loco ✠ Sigilli.

Stephanus Borgia, *Secretarius.*

EX AUDIENTIA SANCTISSIMI

Habita die 21 Novembris 1779.

De suffragiis pro defunctis.

Ut animae Christifidelium, qui ex hoc saeculo migrarunt, consuetis Ecclesiae suffragiis opportune iuventur; Sanctissimus Dominus noster Prus divina Providentia PP. VI referente me infrascripto Sacrae Congregationis de Propaganda Fide secretario, ad preces missionariorum in Indiis orientalibus existentium, benigne indulsit:

I. Ut defunctorum cadavera, quae ob foetorem ante horas 24 sepulta sunt, tanquam praesentia censeantur, ideoque intra id temporis spatium missae defunctorum pro iis celebrari possint, etiamsi officium sit duplex.

II. Ut missa solemnis defunctorum celebrari valeat pro animabus confratrum, qui alicui confraternitati addicti fuerunt, ea die quae sequitur commemorationem omnium fidelium defunctorum, quamvis idem adsit officii duplicis impedimentum.

III. Ut die, quae immediate subsequitur octavam Corporis Christi, solemne missae sacrificium peragi possit pro defunctis confratribus sanctissimi Sacramenti, licet officium duplex, ut supra, recurrat.

IV. Denique ut absentibus missionariis die mortis, vel sepulturae alicuius defuncti, iidem missam cantatam vel lectam defunctorum celebrare possint, etiamsi officium sit duplex, cum primum ad locum pervenerint.

Declaravit tamen Sanctitas Sua, ut in reliquis praedicti missionarii se omnino conforment Rubricis generalibus et decretis Sac. Rit. Congr.;

caeteris quibuscunque in contrarium non obstantibus.

Datum Romae, ex aedibus dictae Sacrae Congregationis die et anno, quibus supra.

Stephanus BORGIA

Sacrae Congr. de Prop. Fide, *Secretarius*.

DECRETUM

Sacrae Congr. Generalis de Propaganda Fide

Habita die 29 Novembr. 1779.

De sacris suppellect. non distrahendis.

8 Cum relatum fuerit eum apud Cophtos vivere abusum, ut sacrae suppellectiles aliaeque res ecclesiasticae, quae sacerdotibus et monachis eiusdem ritus, vel a Sacra Congregatione transmissae, vel piis fidelium largitionibus donatae fuerunt, post eorum obitum ab haeredibus distraherentur et alienentur, haud mediocri nationalium ecclesiarum detrimento, Sacra Congregatio, referente eminentissimo ac reverendissimo domino Card. Maria Ghilini Ponente, inhaerens decretis alias latis, ac praesertim sub die 17 Augusti 1772 statuit ac decrevit, sacras omnes suppellectiles, vasa, libros et alia quaelibet instrumenta penes sacerdotes et monachos Cophtos post eorum mortem reperta, si haec, vel praefatae Sacrae Congregationis, vel fidelium pietate acquisita fuerint, ad easdem ecclesias omnino spectare, proindeque illius missionis beneficio eroganda esse, cui sub defunctis sacerdotibus vel monachis addicta erant. Quod si probetur et constet praedicta sacra non ecclesiae favore, sed directe vel sacerdotibus vel monachis a fidelibus donata fuisse, tum indulget Sacra Congregatio, ut sacra eadem ad illorum haeredes transire valeant; quo tamen casu superioris nationis Cophtae partes erunt, id sedulo curare, ne praefatae suppellectiles ad Ecclesiae ministerium destinatae, vel infidelibus turpis lucri causa vendantur, vel in profanos alios usus ab haeredibus erogentur.

Quam Sacrae Congregationis sententiam SS. D. N. Pio PP. VI relatum in audientia habita per R. P. D. Stephanum Borgia secretarium die 19 Dec. 1779, Sanctitas Sua benigne approbavit, et apostolica auctoritate munivit.

Datum Romae, ex aedibus dictae Sacrae Congregationis, die 25 Dec. 1779.

Joseph-Maria Card. CASTELLI, *Praefectus*.

Stephanus Borgia, *Secretarius*.

DECRETUM

Sacrae Congr. Generalis de Propaganda Fide

Habita die 26 Jun. 1780.

De non admittendis mulieribus intra cubicula hospitiorum.

9 Cum deceat viros, qui saecularibus soluti curis per regularia vota arctioris vitae institu-

tum sunt professi, ab omni mulierum familiaritate abhorre, hinc est, quod tam generalium ac provincialium conciliorum decretis, quam Summorum Pontificum, praesertim Sancti Pii V, Gregorii XIII, ac novissimis Benedicti XIV constitutionibus sancitum est, ut intra religiosorum virorum septa, mulieribus quibuscunque non pateat aditus, sub gravissimis poenis inflictis, tam viris, qui feminas quocunque praetextu intra regularium domorum ambitum admiserint, quam feminis, quae earumdem domorum clausuram violaverint. Saluberrimis hisce sanctionibus inhaerens Sacra Congregatio, etsi praefectos missionum identidem monere non destiterit, si quos aliquando ea in re non admodum vigilantes fuisse intellexerit: temporis tamen intervallo, vel legis oblivione, vel quod proclive est hominis ingenium ad legum quarumcunque sanctissimarum vim elevandam, saepius accidit, quemadmodum multorum litteris eidem Congregationi renuntiatum est, quod in stationibus ac hospitiiis missionariorum admissae quandoque fuerint mulieres, et in cubiculis, vel in aliis locis intra hospitiorum ambitum poenitentiae sacramentum susceperint. Quod quidem quam indecorum sit, quamque periculosum, probe noscens Sacra Congregatio, quae missionarios suos inter Christiani nominis hostes versantes, non solum a malo, sed etiam ab omni specie mali abstinere desiderat, ut iuxta Apostoli monitum sine offensione sint Iudaeis et gentibus et Ecclesiae Dei, referente R. P. D. Stephano Borgia secretario, statuit ac iussit, hospitia et stationes, seu domos quaslibet cuiuscunque ordinis, Congregationis, aut instituti regularis in locis missionum ubicunque existentes, in quibus duo vel tres missionarii latini ritus commorantur, seu commorari contigerit, Clausurae legibus subiici, ita ut nemini regulari cuicunque omnino liceat ullam feminam intra privata eorumdem hospitiorum seu stationum cubicula, mansiones, recessus, sub quovis titulo, specie ac praetextu introducere, multoque minus sanctissimum poenitentiae sacramentum ibidem ipsis administrare; nec mulieribus sub quarumcunque licentiarum obtentu praedicta hospitiorum privata cubicula, mansiones, recessus ingredi, sub poenis a sacris canonibus ac supra memoratis Pontificum constitutionibus inflictis adversus clausurae violatores. Ut autem ad eorumdem hospitiorum interna oratoria, ecclesias ac loca ubi sacra peraguntur, mulieribus quoque pateat accessus, ut sacrosancto missae sacrificio, aliisque ecclesiasticis functionibus intersint atque sacramentum poenitentiae suscipiant; eadem Sacra Congregatio declarat ac decernit admitti posse mulieres in internis ecclesiis, cappellis aut oratoriis publicis hospitiorum praedictorum, ad quae tamen recto tramite accedant, nec in cubicula, aut privatas mansiones

deflectant et per eandem, per quam accesserunt viam, revertantur. Iubet praeterea ac praecipit Sacra Congregatio, ut mulierum confessiones palam in ecclesiis, cappellis aut publicis oratoriis, ubi adsunt, ubi vero desiderantur, in alio loco patenti ac pervio et ianuae-hospitii, quantum fieri potest viciniore, a respectivis Ordinariis, et his deficientibus, a localibus missionum superioribus designando, interposita crate ferrea vel alio repagulo inter os confessorii ac mulieris poenitentis, audiantur. Qui secus fecerint ac saluberrimis hisce ordinationibus contraiverint, poenas contra clausurae violatores ac sacrorum canonum et apostolicarum constitutionum praefatarum contemptores incurrant.

Quod Sacrae Congregationis decretum sanctissimo domino nostro Pio Papae VI relatum in audientia habita per eundem D. Secretarium die 2 Iulii currentis anni, Sanctitas Sua benigne confirmavit, apostolicae suae auctoritatis robur adiiciens, et ab omnibus sub memoratis poenis inviolabiliter observari iussit.

Datum ex aedibus praedictae Sacrae Congr., die 26 Augusti 1780.

L. Card. ANTONELLUS, *Praefectus*.

Loco ✠ sigilli.

Stephanus Borgia, *Secretarius*.

DECRETUM

Sacrae Congr. Generalis de Propaganda Fide

Habita die 27 Augusti 1781.

*De projectione in loca missionum
non differenda.*

- 10 Cum compertum fuerit nonnullos missionarios, qui ad apostolicum exercendum ministerium mittuntur, de suo adventu parum sollicitos, vel projectionem differre, vel diutius in itinere immorari; proindeque multum temporis, quod ipsis ad sacras missiones obeundas praefinitum est, frustra teri non sine spirituali earundem missionum detrimento; Sacra Congregatio, referente R. P. D. Stephano Borgia secretario, statuit ac decrevit, tempus in missionariorum deputatione praefixum in posterum non ab expeditione decreti, sed a die singulorum adventus, sive ingressus in designatam missionem omnino esse inchoandum; adeoque mandavit missionum praefectis, ut huiusmodi ingressus diem in litteris patentibus eorundem missionariorum notare teneantur, ut exinde tempus cuique decernatur ad peragendas missiones praestitum.

Hac ipsa occasione renovat Sacra Congregatio, seduloque inculcat missionum praefectis observantiam decreti alias editi, ac praesertim sub die 2 Martii 1665 ac 28 Septembris 1722 nimirum non licere praefectis licentiam conce-

dere missionariis redeundi, etiam completo tempore suarum facultatum, nisi prius S. Congregatione praemonita, atque expectato adventu in missionem aliorum operariorum, qui per eandem S. Congregationem deputati fuerint.

Datum Romae, ex aedibus dictae Sacrae Congregationis, die 8 Septembris 1781.

L. Card. ANTONELLUS, *Praefectus*.

Loco ✠ sigilli.

Stephanus Borgia, *Secretarius*.

DECRETUM

Sacrae Congr. Generalis de Propaganda Fide

Habita die 27 Augusti 1781.

De iure sepulturae quoad parochos.

Referente eminentissimo ac reverendissimo domino Card. Boschi Ponente controversiam exortam inter Patres Minores Observantes et parochos orientales urbis Cayri de iure sepeliendi in duobus coemeteriis Cayri veteris; eminentissimi Patres, re mature perpensa, decreverunt, licere, et permittendum esse Graeco-Melchitis, aliisque Orientalibus Catholicis, qui propriis parochis subsunt, in eadem civitate Cayri corpora defunctorum Catholicorum proprii ritus sepelienda deferre ad bina coemeteria Cayri veteris; idemque plane licere eorum parochis, petita singulis vicibus venia a Patre propaefecto Minorum Observantium pro tempore, quae tamen ab ipso denegari non possit; et quatenus denegata fuerit, posse nihilominus eosdem parochos, sive licentia obtenta fuerit, sive non obtenta, super mortuorum fidelium sibi subiectorum cadavera sacros extremos ritus peragere in praefatis coemeteriis, iuxta probatos nationis suae ritus et consuetudines.

Quod Sacrae Congregationis decretum sanctissimo domino nostro Pio Papae VI relatum in audientia habita per R. P. D. Stephanum Borgia secretarium die 2 Septembris 1781, Sanctitas Sua benigne approbavit, et apostolicae suae auctoritatis robur adiecit.

Datum Romae, ex aedibus dictae Sacrae Congregationis, die 3 Septembris 1781.

L. Card. ANTONELLUS, *Praefectus*.

Loco ✠ sigilli.

Stephanus Borgia, *Secretarius*.

DECRETUM

Sacrae Congr. Generalis de Propaganda Fide

Habita die 27 Augusti 1781.

Quo facultas Catholicis orient. conceditur explendi S. functiones ad normam, ut infra.

Ut ecclesiasticae functiones Catholicorum orientalium in urbe Cayri degentium aequo

deinceps ordine, certisque temporibus peragantur, neque ulla ex praefatis nationibus ob exortas iamdudum controversias circa ecclesiarum pertinentiam a libero exercitio sacrorum rituum prohibeatur; Sacra Congregatio, referente Eminentissimo ac reverendissimo dom. Card. Boschi Ponente, statuit ac decrevit, licere Cophtis catholicis absque ulla venia P. vicepraefecti Minorum Observant. sacras functiones iuxta proprium ritum explere in Ecclesia PP. Reformatorum urbis Cayri; Graeco-Melchitis autem, aliisque Catholicis orientalibus, qui parochia nationali non carent, easdem functiones iuxta proprium ac probatum cuiusque ritum peragere in ecclesia parochiali Minorum Observantium, qui locum, et caetera omnia ad eiusmodi rituum celebrationem necessaria quolibet anni tempore iisdem nationibus suppeditare tenebuntur. Ne autem in tanta rituum varietate et nationum concursu aliqua perturbatio exoritur, eadem Sacra Congregatio mandavit, ut praefatae nationes tempora et horas earum cuique assignandas ad rituum celebrationem

communi prius consensione decernant; quibus statutis, veniam petere debeant a P. propaefecto eorumdem Minorum Observantium; et quoties ipse veniam aliquibus denegaverit, liceat iis ad praefatam Ecclesiam PP. Reformatorum sese conferre, ibique sacra mysteria iuxta ritum proprium peragere; non obstante decreto diei 26 Septembris 1769 et caeteris in contrarium quibuscunque.

Quam Sacrae Congregationis sententiam Sanctissimo Domino nostro Pio Papae Sexto relatum in audientia habita per R. P. D. Stephanum Borgia secretarium die 2 Sept. 1781, Sanctitas Sua benigne approbavit et ab omnibus, ad quos spectat, inviolabiliter observari iussit.

Datum Romae, ex aedibus dictae Sacrae Congregationis, die 5 Septembris 1781.

L. Card. ANTONELLUS, *Praefectus*.

Loco ✠ sigilli.

Stephanus Borgia, *Secretarius* ¹.

¹ Placet hic afferre Breve Summi Pontificis feliciter regnantis Papae Pii Noni, incip. *Quod in religiosis* pro missionariis ordinis Cappuccinorum, quo facultas ipsis conceditur se posse peccata sua confiteri in casibus et circumstantiis, ut ibi, cuilibet presbytero saeculari vel regulari legitime approbato; estque tenoris ut sequitur:

PIUS PAPA IX.

Ad perpetuum rei memoriam.

Quod in religiosis familiis a generalium comitiorum sanctionibus statutum fuit, ut nimirum cuiuslibet regularis Instituti sodales expresse professi, sive presbyteri, sive laici apud confessarios eiusdem religionis duntaxat rite approbatos peccata sua confiteri, ab eisque sacramentalem absolutionem recipere possent, id etiam in ordine Fratrum Minorum Sancti Francisci Cappuccinorum a definitorio generali constitutum iam pridem fuit, et in pluribus generalibus eiusdem ordinis comitiis confirmatum. Verum cum ex ea lege persaepe contingeret, ut eiusdem instituti alumni, qui sacris missionibus, vel praedicando verbo Dei addicti, vel alia legitima de causa a suis coenobiis et longe, et diu abessent, ob confessarii defectum, vel a faciendo sacro, vel a sanctissimo Eucharistiae sacramento percipiendo se abstinere, non sine populi, apud quem versarentur, vel admiratione, vel scandalo, aut etiam evitandi scandalii gratia ad divinum sacrificium celebrandum, vel angelorum panem sumendum accederent cum animi et conscientiae anxietate.

Hinc ad occurrendum huic malo glo. mem. Benedict. XIV praedecessor Noster per similes in forma brevis litteras datas die 30 Mart. ann. 1752, contrarium quodlibet decretum seu statutum a generali eiusdem ordinis definitorio editum, et a capitulis generalibus probatum, atque etiam a Sede Apostol. confirmatum revocando, statuit decrevitque, ut quilibet ex Fratribus ordinis Minorum Sancti Francisci Cappuccinorum, sive in sacro presbyteratus ordine constitutus, cuiuscunque gradus, dignitatis, conditionis, sive laicus, sive conversus, qui de suorum superiorum licentia ex legitima qualibet causa sive praedicandi verbum Dei quocunque tempore, sive sacras missiones obeundi, sive iter agendi, et alicubi commorandi, ubi nullum coenobium seu hospitium, ac nullus frater dicti ordinis existat, libere

ac licite possit quemlibet presbyterum saecularem ab Ordinario loci, seu regularem a superiore suo ad sacras confessiones rite probatum, adire, eique peccata sua confiteri, atque ab eodem sacramentalem absolutionem obtinere etiam quoad casus per constitutiones et statuta dicti ordinis reservados, incursasque proinde censuras, recepta salutari poenitentia, praestitaque obligatione se statim, quoad ei licuerit, coram suo regulari superiore praesentandi, iterumque super casibus et censuris huiusmodi absolutionem impetrandi.

Hac tamen memorati decessoris Nostri providentia consultum haud est in singulis casibus conscientiarum tranquillitati; quippe religiosi fratres, iique praesertim, qui sacras missiones obeunt, cum iter agentes unum tantum habeant religiosum sodalem presbyterum, penes quem sua peccata queant confiteri, si aliquam ob causam deterreantur a confessione apud illum peragenda, in maxima conscientiae anxietate versentur oportet, atque idcirco a dilecto filio Felice a Lipari hodierno eiusdem ordinis procuratore generali supplicatum nobis est, ut memoratam Bened. XIV praedecessoris nostri concessionem ad illam etiam causam extendamus, quo unus tantum praesto sit ex eadem religiosa familia sacerdos, a quo sacramentalis peccatorum absolutio possit obtineri.

Nos igitur cuique incommodo occurrere volentes, quod in perniciem animarum redundaret, exemplum secuti fel. rec. Bened. XIV praedecessoris nostri, de apostolicae potestatis plenitudine, quodcunque statutum a generali ordinis definitorio editum, et per capitula generalia probatum, atque etiam a S. Sede confirmatum, hac tantum ex parte revocantes et infirmantes, concedimus, atque indulgemus, ut quilibet ex Fratribus ordin. Minor. S. Francisci Cappuccinorum, sive in sacro presbyteratus ordine constitutus, cuiuscunque status, gradus et dignitatis, sive laicus, sive conversus fuerit, qui de superiorum suorum licentia quacunque legitima ex causa, sive praedicandi verbum Dei quocunque tempore, sive obeundi sacras missiones, sive iter agendi, et in locis commorandi, ubi nullum coenobium sive hospitium sui ordinis existat, atque unum tantum habeat religiosum eiusdem ordinis sacerdotem, apud quem sua peccata confiteatur, hoc casu libere et licite possit quemlibet presbyterum saecularem ab Or-

MUTUUM

DECRETA SUPREMAE CONGREGAT. SANCTI OFFICII,
AC S. POENITENTIARIAE RESPONSA.

Animadversiones editorum Casinensium in hac materia praemittendae.

Circa materiam mutui, an scilicet liceat exigere aliquid supra sortem, praestat, post decreta S. Congregationis Sancti Officii, nec non S. Poenitentiariae responsa infra afferenda, sequentem regulam tradere, iuxta quam tam fideles in conscientia, quam confessarii in tribunali poenitentiae se gerere debeant.

I. *Ad fideles quod attinet*, qui capitalia sua aliis tradunt, ut ex illis fructus percipiant iuxta taxam a lege civili praescriptam, dicimus, ipsos *non esse inquietandos, neque cogendos ad restitutionem fructuum perceptorum, neque in foro poenitentiae absolutione sacramentali idcirco esse privandos*; si tamen 1°. sint in bona fide¹; 2°. si vere parati sint stare mandatis, et definitionibus Sanctae Sedis, si quando edentur.

II. *Quod attinet ad confessarios*, dicimus, 1°. *Non esse inquietandos, neque absolutione privandos presbyteros illos*, qui contendunt, legem principis esse titulum sufficientem per-

cipiendi aliquid ultra sortem, absque titulo vel lucri cessantis, vel damni emergentis, *quousque Sancta Sedes definitivam decisionem emisserit, cui parati sint se subiicere*; 2°. Non esse inquietandos confessarios, qui poenitentes lucrum eodem modo percipientes absolvunt, si isti obiiicientes sententiam lucro faventem non fuisse damnatam a S. Sede, *promittant se obedire iudicio S. Pontificis, si illud aliquando intercedat*.

Haec est summa decretorum mox adducendorum, quae a Sancta Sede organo antedictae S. Poenitentiariae, ac supremae Congr. S. Officii edita sunt ab an. 1822 ad an. 1833.

Notandum denique:

1. Allata verba *non esse inquietandos*, non meram tolerantiam, sed positivam permissionem significare.

2. Ecclesiasticos, qui in publicis concionibus decretorie praedicant, licitum esse auctarium ex mutuo iuxta legis civilis dispositionem, reticendo clausulam *modo sint parati stare decretis S. Sedis*, probari non posse: *Quia privata auctoritate definiunt quaestionem, quam S. Sedes nondum voluit definire*. Ita responsum fuit Episcopo Vivariensi 7 Martii an. 1835².

dinario loci, seu regularem a superiore suo regulari rite probatum, adire, eique peccata sua confiteri, ab eoque obtinere sacramentalem absolutionem etiam quoad casus per statuta ordinis reservatos, incursasque proinde censuras, praestita tamen obligatione, se statim, ut primum licuerit, superiori suo regulari praesentandi, atque iterum super casibus et censuris huiusmodi absolutionem ab ipso impetrandi.

Decernentes has praesentes litteras firmas, validas et efficaces existere et fore, suosque plenarios et integros effectus sortiri et obtinere, ac illis in omnibus et per omnia plenissime suffragari; sic in praemissis per quoscunque iudices ordinarios, et delegatos etiam causarum palatii apostolici auditores, et S. R. E. Cardin. sublata eis, et eorum cuilibet quavis aliter iudicandi, et interpretandi facultate, et auctoritate, iudicari et definiri debere, ac irritum et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus constitut. et sanctionibus apostolicis, nec non dicti ordinis statutis, etiam iuramento, confirmatione apostolica, aut quavis firmitate alia roboratis statutis et consuetudinibus, caeterisque contrariis quibuscunque.

Datum Romae, apud S. Petrum sub annulo Piscatoris, die 27 Septembris 1852, pontificatus nostri anno septimo.

A. Card. LAMBRUSCHINI.

Loco ✠ Sigilli.

¹ Cum prima conditio indicata in mox afferendis responsis praedictae S. Congr. S. Officii, atque S. Poenitentiariae, sit *bona fides*, et haec non parvam adhuc in quorundam opinione faceretur difficultatem; ad eam penitus de medio tollendam, atque aliis simul dubiis cuiuscunque generis occurrentis, quae fortasse suboriri possent, Episcop. Nicaeensis hanc quaestionem Sacrae Congr., an. 1837, proposuit: « An poenitentes, qui moderatum lucrum solo legis titulo ex mutuo du-

bia vel mala fide perceperunt, absolvi sacramentaliter possint, nullo imposito restitutionis onere; modo de patrato ob dubiam vel malam fidem peccato sincere doleant, et filiali obedientia parati sint stare mandatis S. Sedis? » sub die 17 Ian. an. 1838 responsum fuit: « *Affirmative*, dummodo parati sint stare mandatis S. Sedis ».

² Cum vero in cit. responsis adducendis, saepe in relationibus mentio fiat encyclicae Bened. XIV ad Episcopos Italiae incip. *Vix pervenit*, perutilem rem facturam putamus, Encycl. eiusmodi integram afferre, in haec sane verba.

De usuris aliisque iniustis quaestibus.

Venerabilibus fratribus Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis, et Ordinariis Italiae.

BENEDICTUS PAPA XIV.

Venerabilis frater, salutem et apostolicam benedictionem.

Vix pervenit ad aures nostras, ob novam controversiam (nempe, an quidam contractus validus iudicari debeat), nonnullas per Italiam disseminari sententias, quae sanae doctrinae haud consentaneae viderentur; cum statim nostri apostolici muneris partem esse duximus, opportunum afferre remedium, ne malum eiusmodi, temporis diuturnitate ac silentio, vires magis acquireret; aditumque ipsi intercludere, ne latius serperet, et incolumes adhuc Italiae civitates labefactaret.

§ 1. Quapropter eam rationem consiliumque suscepimus, quo Sedes Apostolica semper uti consuevit: quippe rem totam explicavimus nonnullis ex venerabilibus fratribus nostris Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalibus, qui sacrae theologiae scienter, et canonicae disciplinae studio ac peritia plurimum commendantur. Accivimus etiam plures regulares in utraque facultate praestantes, quorum alios ex monachis, alios ex ordine

His ita praemissis, responsa, de quibus supra, S. Congr. S. Officii ac S. Poenit. ordinata serie subnectimus.

DECRETA SUPREMAE CONGREGATIONIS
SANCTI OFFICII.

Feria IV, 3 Iulii 1822.

I.

Ad preces cuiusdam innominatae mulieris Lugdunensis, Emin. D. Card. Galeffi trans-

mendicantium, alios demum ex clericis regularibus selegimus; praesulem quoque iuris utriusque laurea praeditum, et in foro diu versatum adhibuimus. Diem quamdam indiximus Iulii, qui nuper praeteriit, ut coram Nobis illi omnes convenirent, quibus naturam totius negotii declaravimus, quod illis antea cognitum perspetuumque deprehendimus.

§ 2. Post haec praecepimus, ut omni partium studio, omnique cupiditate soluti, rem totam accurate perpenderent, suasque opiniones scripto exararent; non tamen expetivimus ab ipsis, ut iudicium ferrent de contractu, qui controversiae causam initio praeberat, cum plura documenta non suppetere, quae necessario ad id requirebantur; sed ut certam de usuris doctrinam constituerent, cui non mediocriter detrimentum inferre videbantur ea, quae nuper in vulgus spargi coeperunt. Iussa fecerunt universi; nam suas sententias palam declararunt in duabus Congregationibus, quarum prima coram Nobis habita est die 18 Iul., altera vero die prima Augusti, qui menses nuper elapsi sunt; ac demum easdem sententias Congregationis secretario scriptas tradiderunt.

§ 3. Porro haec unanimi consensu probaverunt:

I. Peccati genus illud, quod usura vocatur, quodque in contractu mutui propriam suam sedem et locum habet, in eo est repositum, quod quis ex ipso met mutuo, quod suapte natura tantumdem duntaxat reddi postulat, quantum receptum est, plus sibi reddi velit, quam est receptum; ideoque ultra sortem, lucrum aliquod, ipsius ratione mutui, sibi deberi contendat. Omne propterea huiusmodi lucrum, quod sortem superet, illicitum et usurarium est.

II. Neque vero ad istam labem purgandam, ullum accessiri subsidium poterit, vel ex eo quod id lucrum non excedens, et nimium, sed moderatum, non magnum, sed exiguum sit; vel ex eo quod is, a quo id lucrum solius causa mutui deposcitur, non pauper, sed dives existat; nec datam sibi mutuo summam relicturus otiosam, sed ad fortunas suas amplificandas, vel novis coemendis praediis, vel quaestuosis agendis negotiis, utilissime sit impensurus. Contra mutui siquidem legem, quae necessario in dati atque redditi aequalitate versatur, agere ille vincitur, quisquis, eadem aequalitate semel posita, plus aliquid a quolibet, vi mutui ipsius, cui per aequale iam satis est factum, exigere adhuc non veretur: proindeque si acceperit, restituendo erit obnoxius, ex eius obligatione iustitiae, quam commutativam appellant, et cuius est, in humanis contractibus aequalitatem cuiusque propriam et sancte servare, et non servatam exacte reparare.

III. Per haec autem nequaquam negatur, posse quandoque una cum mutui contractu quosdam alios, ut aiunt, titulos, eosdemque ipsimet universim naturae mutui minime innatos, et intrinsecos forte concurrere, ex quibus iusta omnino legitimaque causa consurgat, quiddam amplius supra sortem ex mutuo debitam rite exigendi. Neque item negatur posse multoties pecuniam ab unoquoque suam, per alios diversae prorsus naturae a mutui natura contractus, recte collocari et im-

missas, quibus, descripto generali rerum statu post notos publicos eventus, et leges a civili auctoritate latas, in Galliis obtinente, exponebat, se sua capitalia quibusdam tradidisse, ut fructus ex illis iuxta taxam a lege civili praescriptam perciperet, suum autem directorem ipsi absolutionem denegare, nisi proventus inde receptos restitueret, aut obligationes erga eos, qui solverent, emitteret.

Quaerebat ergo:

1. An ad restitutionem perceptorum fructuum esset obligata;

pendi, si ad proventus sibi annuos conquirendos, sive etiam ad licitam mercaturam et negotiationem exercendam, honestaque indidem lucra percipienda.

IV. Quemadmodum vero in tot eiusmodi diversis contractuum generibus, si sua cuiusque non servatur aequalitas, quidquid plus iusto recipitur, si minus ad usuram, (eo quod omne mutuum tam apertum quam palliatum absit); at certe ad aliam veram iniustitiam, restituendi onus pariter asserentem, spectare compertum est; ita si rite omnia peragantur, et ad iustitiae libram exigantur, dubitandum non est, quin multiplex in iisdem contractibus licitis modus et ratio suppetat humana commercia et fructuosam ipsam negotiationem ad publicum commodum conservandi ac frequentandi. Absit enim a Christianorum animis, ut per usuras aut similes alienas iniurias, florere posse lucrosa commercia existiment; cum contra ex ipso oraculo divino dicamus, quod *iustitia elevat gentem, miseros autem facit populos peccatum*.

V. Sed illud diligenter animadvertendum est, falso sibi quemquam, et nonnisi temere persuasurum, reperiri semper, ac praesto ubique esse, vel una cum mutuo titulos alios legitimos, vel, secluso etiam mutuo, contractus alios iustos, quorum vel titulorum vel contractuum praesidio, quotiescunque pecunia, frumentum, aliudve id generis alteri cuicunque creditur, toties semper liceat auctarium moderatum, ultra sortem integram salvamque recipere. Ita si quis senserit, non modo divinis documentis et catholicae Ecclesiae de usura iudicio, sed ipsi etiam humano communi sensui, ac naturali rationi procul dubio adversabitur. Neminem enim id saltem latere potest, quod multis in casibus tenetur homo simplici ac nudo mutuo alteri succurrere, ipso praesertim Christo Domino edocente: *Volenti mutuari a te, ne avertaris*; et quod similiter multis circumstantiis, praeter unum mutuum, alteri nulli vero iustoque contractui locus esse possit. Quisquis igitur suae conscientiae consultum velit, inquirat prius diligenter oportet, vere ne cum mutuo iustus alius titulus, vere ne iustus alter a mutuo *iustus* contractus occurrat, quorum beneficio, quod quaerit lucrum, omnis labis expers et immune reddatur.

§ 4. His verbis complectuntur, et explicant sententias suas Cardinales ac theologi et viri canonum peritissimi, quorum consilium in hoc gravissimo negotio postulavimus; nos quoque privatum studium nostrum conferre in eandem causam non praetermisimus, antequam Congregationes haberentur, et quo tempore haberentur, et ipsis etiam peractis; nam praestantium virorum suffragia, quae modo commemoravimus, diligentissime percurrimus. Cum haec ita sint, approbamus et confirmamus quaecunque in sententiis superius expositis continentur; cum scriptores plane omnes, theologiae et canonum professores, plura sacrarum literarum testimonia, Pontificum decessorum nostrorum decreta, Conciliorum et Patrum auctoritas, ad easdem sententias comprobandas pene conspirare videantur. Insuper apertissime cognovimus auctores quibus contrariae sententiae referri debent; et eos pariter, qui illas

2. *An duntaxat, postquam eius bona fides desiderat;*

3. *Quandonam cessatio bonae fidei locum haberet;*

4. *An sufficeret de ea audivisse, etiamsi loquentis opinio non fuisset adoptata.*

Em. decreverunt: *Oratrici pro nunc dicatur, quod responsa ad propositos casus ipsi opportuno tempore dabuntur. Interim vero, licet non peracta ulla illarum restitutionum, de quarum obligatione S. Sedem consuluit, a proprio*

confessario absolvi sacramentaliter posse, dummodo vere parata sit stare mandantis.

Huiusmodi decretum Em. D. Card. Galeffi traditum, ab eoque transmissum fuit, qui de illo gratanter recepto certior factus est.

(Transmissum fuit a Cancellaria S. Officii).

ALIUD RESPONSUM PRO EPISCOPO RHEDONENSI.

II.

Episcopus Rhedonensis in Gallia exponit Sacrae Congregationi Inquisitionis, non eandem

fovent ac tuentur, aut illis ansam, seu occasionem praebere videntur; neque ignoramus quanta sapientia et gravitate defensionem veritatis susceperint theologi finitimi illis regionibus, ubi controversiae eiusmodi principium habuerunt.

§ 5. Quare has litteras encyclicas dedimus universis Italiae Archiepiscopis, Episcopis et Ordinariis, ut haec tibi, venerabilis frater, et caeteris omnibus innotescerent, et quoties synodos celebrare, ad populum verba facere, cumque sacris doctrinis instruere contingerit, nihil omnino alienum proferatur ab iis sentiis, quas superius recensuimus. Admonemus etiam vehementer, omnem sollicitudinem impendere, ne quis in vestris dioecesisbus audeat litteris aut sermonibus contrarium docere; si quis autem parere detrectaverit, illum obnoxium et subiectum declaramus poenis per sacros canones in eos propositis, qui mandata apostolica contempserint ac violaverint.

§ 6. De contractu autem, qui novas has controversias excitavit, nihil in praesentia statuimus; nihil etiam decernimus modo de aliis contractibus, pro quibus theologi et canonum interpretes in diversas abeunt sententias; attamen pietatis vestrae studium ac religionem inflammandam existimamus, ut haec, quae subiicimus, executioni demandetis.

§ 7. Primum gravissimis verbis populis vestris ostendite, usurae labem ac vitium a divinis litteris vehementer improbari, illud quidem varias formas atque species induere, ut fideles Christi sanguine restitutos in libertatem et gratiam, rursus in extremam ruinam praecipites impellat; quocirca si pecuniam suam collocare velint, diligenter caveant, ne cupiditate omnium malorum fonte rapiantur; sed potius ab illis, quod doctrinae ac virtutis gloria supra caeteros efferuntur, consilium exposcant.

§ 8. Secundo loco; qui viribus suis, ac sapientiae ita confidunt, ut responsum fere de iis quaestionibus non dubitent, (quae tamen haud exiguum sacrae theologiae et canonum scientiam requirunt), ab extremis, quae semper vitiosa sunt, longe se absteineant; etenim aliqui tanta severitate de iis rebus iudicant, ut quamlibet utilitatem ex pecunia desumptam accusent, tanquam illicitam et cum usura coniunctam; contra vero nonnulli indulgentes adeo, remissique sunt, ut quodcumque emolumentum usurae turpitudine liberum existiment. Suis privatis opinionibus ne nimis adhaereant; sed priusquam responsum reddant, plures scriptores examinent, qui magis inter caeteros praedicantur; deinde eas partes suscipiant, quas tum ratione, tum auctoritate plane confirmatas intelligent. Quod si disputatio insurgat, dum contractus aliquis in examen adducitur, nullae omnino contumeliae in eos confingantur, qui contrariam sententiam sequuntur, neque illam gravibus censuris notandum asserant, si praesertim ratione et praestantium virorum testimoniis minime careant; siquidem convicia atque iniuriae vinculum Christianae charitatis infringunt, et gravissimam populo offensionem et scandalum praeseferunt.

§ 9. Tertio loco, qui ab omni usurae labe se immunes et integros praestare volunt, suamque pecuniam

ita alteri dare, ut fructum legitimum solummodo percipiant, admonendi sunt, ut contractum instituendum antea declarent, et condiciones inserendas explicant, et quem fructum ex eadem pecunia postulent. Haec magnopere conferunt non modo ad animi sollicitudinem, et scrupulos evitandos, sed ad ipsum contractum in foro externo comprobandum. Haec etiam aditum interdundunt disputationibus, quae non semel concitandae sunt, ut clare pateat, utrum pecunia, quae rite data alteri esse videtur, revera tamen palliatam usuram contineat.

§ 10. Quarto loco vos hortamur, ne aditum relinquant ineptis illorum sermonibus, qui dictitant, de usuris hoc tempore quaestionem institui, quae solo nomine contineatur; cum ex pecunia, quae qualibet ratione alteri conceditur, fructus ut plurimum comparetur. Etenim quam falsum id sit, et a veritate alienum plane deprehendimus, si perpendamus, naturam unius contractus ab alterius natura prorsus diversam et seiunctam esse; et ea pariter discrepare magnopere inter se, quae a diversis inter se contractibus consequuntur. Revera discrimen apertissimum intercedit fructum inter, qui iure licito ex pecunia desumitur, ideoque potest in utroque foro retineri, ac fructum, qui ex pecunia illicite conciliatur; ideoque fori utriusque iudicio restituendus decernitur. Constat igitur haud inanem de usuris quaestionem hoc tempore proponi, ob eam causam, quod ut plurimum ex pecunia, quae alteri tribuitur, fructus aliquis excipitur.

§ 11. Hae potissimum vobis indicanda censuimus, sperantes fore, ut mandetis executioni, quaecumque per has litteras a Nobis praescribuntur: *Opportunis quoque remediis consultetis, uti confidimus, si forte ob hanc novam de usuris controversiam in dioecesi vestra turbae concitentur, vel corruptelae ad labefactandum sanae doctrinae candorem et puritatem inducantur. Postremo vobis et gregi curae vestrae concredito, apostol. benedict. impertimur.*

Datum Romae, apud S. Mariam Maiorem, die prima Novembris 1745, pontificatus nostri anno sexto.

Notandum sapientissimum Pontificem neque directe neque indirecte definitivae controversiae circa usuras. Quippe anno 1746 id esse vix posteditam anno superiori praed. encyclicam, idem Summus Pontifex permisit Romae sub suis oculis typis edi, imo, et sibi dedicari opus Scipionis Maffei, cui titulus *Sull' impiego del danaro*, ubi aperte tuetur thesim, licere ex capitalibus mutuo traditis moderat. fructus percipere, ex norma ut ibid.

Hoc adeo verum est, ut etiam post Benedict. XIV thesis ipsa, quoad auctarium ex mutuo, fuerit adhuc apertissime in scholis catholicis propugnata, et adhuc defendatur, sciente nec reclamante Sede Apostolica; ubi videre est in operibus Bolgeni S. Poenit. theologi, *Dissertazione sopra l' impiego del danaro*; Mastrofini *Le usure*, lib. 3, (Romae sub Pio VIII); Cardin. de la Luzerne *Sur le prêt de commerce*, etc., aliisque. Neque in antedec. encyclica ullum verbum fit de titulo extrinseco legis civilis, ac si etiam hoc titulo intercedente, Pontifex auctarium ex mutuo prohibitum omnino intendat.

esse confessoriorum suae dioecesis sententiam de lucro percepto ex pecunia negotiatoribus mutuo data, ut ea ditescant.

De sensu epistolae encyclicae *Vix pervenit*, acriter disputatur. Ex utraque parte momenta afferuntur ad tuendam eam, quam quisque amplexus est, sententiam, tali lucro faventem, aut contrariam. Inde querelae, dissensiones, denegatio sacramentorum plerisque negotiatoribus isti ditedescendi modo inhaerentibus et innumera damna animarum.

Ut animarum damnis occurrant, nonnulli confessarii mediam inter utramque sententiam viam se posse tenere arbitrantur. Si quis ipsos consulat de istiusmodi lucro, illum ab eo deterrere conantur. Si poenitens perseveret in consilio pecuniam mutuo dandi negotiatoribus, et obiciat sententiam tali mutuo faventem multos habere patronos, et insuper non fuisse damnatam a Sancta Sede non semel ea de re consulta; tunc isti confessarii exigunt, ut poenitens promittat, se filiali obedientia obtemperaturum iudicio Summi Pontificis, si intercedat, quaecumque sit: nec, hac promissione obtenta, absolutionem denegant, quamvis probabiliorem credant opinionem contrariam tali mutuo. Si poenitens non confiteatur de lucro ex pecunia sic mutuo data, et videatur in bona fide, isti confessarii, etiamsi aliunde noverint ab eo perceptum esse, aut etiam nunc percipi istiusmodi lucrum, eum absolvunt, nulla ea de re interrogatione facta, quando timent, ne poenitens admonitus restituere, aut a tali lucro abstinere, recuset.

Inquirit ergo dictus Episcopus Rhedonensis:

1. *Utrum possit horum posteriorum confessoriorum agendi rationem probare;*

2. *Utrum alios confessarios rigidiores ipsum adeuntes consulendi causa, possit hortari, ut istorum agendi rationem sequantur, donec S. Sedes expressum ea de quaestione iudicium ferat.*

Loco ✠ sigilli.

† C. L. Episcopus Rhedonensis.

Feria IV, die 18 Augusti 1830.

*Responsio Summi Pontificis Pii VIII,
18 Augusti 1830.*

Sanctissimus dominus noster dominus Pius divina Providentia PP. VIII in solita audientia R. P. D. assessori S. Officii impertita, audita relatione superiorum dubiorum una cum voto eminentissimorum DD. Cardinalium Inquisitionis generalium, respondit.

Ad primum: *Non esse inquietandos.*

Ad secundum: *Provisum in primo.*

Loco ✠ sigilli S. Inquisitionis.

Pro D. Nicolao Soldini

S. Romanae et universalis Inquisitionis notario:
Angelus Argenti *Secretarius*.

Gratis apud S. Officium.

III.

QUAESITA AD SACRAM POENITENTIARIAM FACTA.

Cum responsis eiusdem Sacrae Poenitentiariae.

*Quaesita professoris theologiae
in Seminario Lugdun.*

Quando S. Poenitentiariae dubia circa materiam usurae proponuntur, semper remittit ad doctrinam S. P. Benedicti XIV quae revera sat clara et perspicua est pro iis, qui bona fide eam perscrutari volunt.

Attamen sunt quidam presbyteri, qui contendunt, licitum esse percipere auctarium quinque pro centum solius vi legis principis, absque alio titulo vel damno emergentis, vel lucri cessantis; quia, inquiunt, lex principis est titulus legitimus, cum transferat dominium auctarii, sicut transfert dominium in praescriptione, et sic prorsus annihilant legem divinam et legem ecclesiasticam, quae usuras prohibent.

Cum haec ita se habeant, orator infrascriptus, existimans nullo pacto esse licitum recedere a doctrina Benedicti XIV, denegat absolutionem sacramentalem presbyteris, qui contendunt, legem principis esse titulum sufficientem percipiendi aliquid ultra sortem, absque titulo vel lucri cessantis, vel damni emergentis.

Quare infrascriptus orator humiliter supplicat ut sequentia dubia solvantur:

1. *Utrum possit in conscientia denegare absolutionem presbyteris praefatis.*

2. *Utrum debeat.*

Lugduni, 25 Maii 1830.

DENAVIT, Prof.

*Responsio Sacrae Poenitentiariae,
16 Septembris 1830.*

Sacra Poenitentiaria, diligenter ac mature perpensis dubiis propositis, respondendum censuit, presbyteros, de quibus agitur, non esse inquietandos, quousque Sancta Sades definitivam decisionem emiseric, cui parati sint se subiacere, ideoque nihil obstande eorum absolutioni in sacramento poenitentiae.

Datum Romae, in Poenitentiaria, die 16 Septembris 1830.

E. DE GREGORIO M. P.

F. Fricca S. P. *Secretarius*.

S. praefata responsa, alias per Sacrae Poenitentiariae Officium data, vera esse et omni fide digna testamur.

Datum Romae, in S. Poenitentiaria, die 11 Ianuarii 1833.

Loco ✠ sigilli Sacrae Poenitentiariae.

E. Card. DE GREGORIO M. P.

IV.

VENERABILI IN CHRISTO PATRI
EPISCOPO VERONENSI.

Salutem et sinceram in Domino Charitatem.

Ex Sacra Poenitentiaria.

*Responsio S. Poenitentiariae Episcopo Veronensi,
14 Augusti 1831.*

Sacra Poenitentiaria, perlectis expositis a ven. in Christo Patre Episcopo Veronensi in supplici libello 1 mensis nuper elapsi, abstinendum sibi duxit a resolutione quatuor dubiorum, quae in eo proponebantur, sed oratori communicat responsa data a suprema Congregat. Sancti Officii ad alia quaedam dubia eandem materiam respicientia. Haec autem sunt huiusmodi:

1. Utrum confessarius possit in conscientia denegare absolutionem presbyteris, qui contendunt legem principis esse titulum sufficientem percipiendi aliquid ultra sortem, absque alio titulo vel lucri cessantis, vel damni emergentis.

2. Utrum debeat.

Resp. ad utrumque: *Non esse inquietandos: quousque S. Sedes definitivam decisionem emiseric, cui parati sint se subiicere: adeoque nihil obstare eorum absolutioni in sacramento poenitentiae.*

ALIA DUBIA.

Ad S. Poenitentiariam.

1. An confessarius ille possit absolvi, qui licet Bened. XIV et aliorum Summorum Pontificum de usura definitiones noverit, docet ex mutuo divitibus aut negotiatoribus praestito percipi posse, praeter sortem, lucrum quinque pro centum, etiam ab iis, qui nullum omnino alium, praeterquam legem civilem, titulum habent mutuo extrinsecum;

2. An peccet confessarius, qui dimittit in bona fide poenitentem, qui ex mutuo exigit lucrum lege civili statutum, absque extrinseco lucri cessantis, aut damni emergentis, aut periculi extraordinarii titulo.

Resp. ad primum: *Confessarium, de quo in dubio, non esse inquietandum, quousque S. Sedes definitivam decisionem emiseric, cui paratus sit se subiicere; adeoque nihil obstare eius absolutioni in sacramento poenitentiae.*

Ad secundum: *Provisum in praecedenti, dummodo poenitentes parati sint stare mandatis Sanctae Sedis.*

ALIA DUBIA.

Ad S. Poenitentiariam.

Vir quidam persuasus erat, Encyclicam Benedicti XIV non inhibere lucrum ex collatione

pecuniae perceptum iuxta disposita a lege civili. Eius haeredes quaerunt:

1. An Encyclicam recte acceperit;

2. Etiam supposito, quod male acceperit, persuasus tamen recte accepisse, an haeredes ab omni reparatione se exemptos existimare valeant.

Resp. ad primum: *Acquiescant, dummodo parati sint stare mandatis S. Sedis.*

Ad secundum: *Provisum in primo.*

ALIA DUBIA.

Ad S. Poenitentiariam.

1. An possit eorum confessariorum agendi ratio probari, qui dum tenent uti probabiliorum opinionem contrariam lucro ex pecunia negotiatoribus mutuo data, poenitentes eo modo lucrum percipientes ut ditescant, absolvunt, quando nempe isti obiicentes sententiam lucro faventem non fuisse a Sancta Sede damnatam, promittunt tamen obedire iudicio S. Pontificis, si intercedat: et similiter agunt, quando poenitentes lucrum percipientes in bona fide, de eo non confitentur, licet aliunde noverint, ipsos percipere lucrum ut supra, nulla ea de re facta interrogatione, quando timent, ne poenitentes admoniti restituere, aut a tali lucro abstinere, recusent.

2. Utrum Episcopus possit hortari rigidiores confessarios consulendi causa ipsum ad-euntes, ut priorum confessariorum agendi rationem sequantur, donec S. Sedes expressum ea de quaestione iudicium ferat.

Resp. ad primum: *Non esse inquietandos.*

Ad secundum: *Provisum in primo.*

Datum Romae, in Sacra Poenitentiaria, die 14 Augusti 1831.

V. D. Solimei S. P. Secr.

V.

Observationes Ep. Vivariensis circa responsum datum Episc. Rhedonensi.

Beatissime Pater,

Pervenit ad me iudicium SS. Pii VIII sub data diei 18 Augusti 1830 ad postulata Episcopi Rhedonensis super agendi ratione confessariorum erga poenitentes, qui inter disceptationes theologorum circa mutuum expositas in supplici libello, mediam se posse sequi viam arbitrantur.

Idem iudicium loquitur de voto eminentissimorum Cardinalium inquisitorum generalium; et rescripto subiiciuntur responsa data ab iisdem eadem die ad diversa dubia relativa ad opinionem eorum, qui contendunt, legem principis solam, esse titulum sufficientem aliquid percipiendi ultra sortem in mutuo.

Ex isto iudicio, et istis responsis datis nova exorta sunt dubia, novae disceptationes, nova quaesita. Nam dictum iudicium in pluribus dioecesis divulgatum est, et haec est occasio talium disceptationum.

In exposito Episcopi Rhedonensis nulla fit mentio dicti tituli, quem volunt quidam theologi reperiri in lege principis; sed unice de mutuo dato negotiatoribus, et de sensu encyclicae *Vix pervenit* circa tale mutuum negotiatoribus factum.

Unde alii dicunt, iudicium SS. Pontificis Pii VIII in se solo attendendum esse, et separatim a responsis datis ab eminentissimis Cardinalibus, ita ut sensus istius iudicii sit: *Sententiam faventem mutuo facto negotiatoribus non fuisse damnatam a S. Sede, ea de re non semel consulta: ideoque si poenitentes promittant, se filiali obedientia obsecuturos iudicio SS. Pontificis, si intercedat, non esse inquietandos confessarios, qui ipsis absolutionem non denegant.* Qui sic iudicium SS. Pontif. interpretantur, aures avertunt a littera Encyclica Benedicti XIV, ut a 1 et 2 de Synodo dioecessana eiusdem Pontificis, ad quam plures responsiones S. Sedis remittunt, ab instructione data P. Carolo Felici, 17 Aprilis 1749, et a diversis responsis datis a S. Sede Apostolica.

Alii, non concipientes, qua via praefatum iudicium conciliari possit cum dictis decisionibus Benedicti XIV et aliorum SS. Pontificum circa mutuum negotiatoribus factum, si sic seorsim attendatur, putant dictum iudicium non sic esse intelligendum, sed coniunctim cum responsis datis ab eminent. Cardinalibus, ad quae remittere videtur SS. Pontifex, qui dicit in prooemio iudicii: *Audita relatione superiorum dubiorum cum voto eminentiss. Cardinalium;* et iudicium esse referendum ad dubia de titulo legis principis, qui titulus damnatus non fuit a S. Sede.

Sed oritur nova difficultas circa sensum responsionum S. Officii. Eminentissimi enim Cardinales loquuntur de lege principis sine addito, non verba facientes de conditione, quam in medium proferunt patroni tituli ex tali lege desumpti ad percipiendum interesse, nempe quod princeps lege sua declaret, non quidem licitum esse percipiendi in mutuo usuras (quae iure naturali et divino sunt prohibitae), sed se ex causa publica et in quibusdam circumstantiis concedere ius ad moderatas praestationes a subditis suis exigendas, ita ut tunc transferat dominium sicut per legem praescriptionis.

Punctum istud magni momenti est in Galliis ubi lex civilis omnino silet de dato iure ad percipiendum usuras et potius supponit mutuantem ad lucrum ius certum habere. Motivum illius legis a gubernii illius temporis legislatoribus expositum erat quod gubernii consultores interesse consideraverant ut iustam

compensationem beneficiorum quae eventura erant mutuanti ex usu pecuniae mutuatae, si eum usum sibi retinuisset. In discussione legis haec insuper habuit tribunatus orator: *Legimitas stipulationis lucri in mutuo pluries agitata, et tam impolitice proscripta propter aequivocationem verborum, amplius dubia non erit. Apud omnes certum est, pecuniam esse signum valoris, omnesque consentiunt valorem locari posse, at, nolunt nec possunt convertere, signum valoris pariter posse locari.* Legis Gallicanae haec sunt verba: *Licitum est stipulari interesse pro solo mutuo sive pecuniae, sive aliarum rerum mobilium.*

Porro si legislatores Gallicani habuerunt lucrum in mutuo perceptum, vel ut iustam compensationem beneficiorum, quae mutuanti evenire poterant ex usu pecuniae sibi retentae, vel ut pretium locationis signi valoris quod iuxta illos locari poterat; si lex simplicem permissionem stipulandi lucrum in mutuo concedit; certum videtur, legem civilem in Galliis noluisse transferre dominium huius lucri et illud acquisitum mutuanti supposuisse. Unde si alii dicant responsionem eminentissimorum Cardinalium applicandam esse legi Gallicanae, prout est in codice civili; alii illud negant propter motiva allata.

Itaque quaeritur:

(Quaesita). 1. An praefatum iudicium S. Pontificis intelligendum sit ut verba ipsius sonant et separatim a titulo legis principis, de quo eminentissimi Cardinales loquuntur in his responsis, ita ut unice agatur de mutuo negotiatoribus facto;

2. An titulus ex lege principis de quo eminentissimi Cardinales, sic intelligendus sit ut sufficiat legem principis declarare, licitum esse cuique convenire de lucro ex solo mutuo facto sicut fit in codice civili Francorum, quin dicat se concedere ius tale lucrum percipiendi.

Ad pedes Sanctitatis Vestrae enixe provolutus, suppliciter et cum filiali affectu orat pro resolutione humillimus nec non obsequentissimus servus

† P. FR. Episcopus Vivariensis.

Feria IV, die 31 Augusti 1831.

Decretum Congr. S. Officii. In Congregatione generali S. Officii habita in conventu Sanctae Mariae supra Minervam coram eminentissimis et reverendissimis DD. S. R. E. Cardinalibus contra haereticam pravitatem generalibus inquisitoribus, propositis superioribus precibus R. P. D. Episcopi Vivariensis, iidem eminentissimi et reverendissimi DD. praehabitis DD. consultorum suffragiis, dixerunt:

Provisum in decretis feriae IV, 18 Aug. 1830, atque dentur decreta.

(Approb. S. P. Gregorii XVI, 31 Aug. 1831).

Eadem die et feria SS. D. N. Gregorius, div. Provid. PP. XVI in aud. R. P. D. assessoris Sancti Officii resolutionem ab Em. captam approbavit.

VI.

DECRETA

Feriae IV, 18 Augusti 1830

Edita ab Emin. et sub eadem feria approbata a S. M. Pio VIII super sequentibus dubiis.

(Decreta em. inquisitor. 18 Augusti 1830).

1. Utrum confessarius possit in conscientia denegare absolutionem presbyteris, qui continent legem principis esse titulum sufficientem percipiendi aliquid ultra sortem, absque alio titulo vel lucri cessantis, vel damni emergentis.

2. Utrum debeat.

Resp. ad utrumque: *Non esse inquietandum, quousque S. Sedes definitivam decisionem emiseric, cui parati sint se subiicere: adeoque nihil ob stare eorum absolutioni in sacramento poenitentiae.*

ALIA DUBIA.

(Responsio ad alia sex dubia). 1. An confessarius ille possit absolvi, qui licet Benedicti XIV et aliorum SS. Pontificum de usura definitiones noverit, docet ex mutuo divitibus aut negotiatoribus praestito percipi posse, praeter sortem, lucrum quinque pro centum, etiam ab iis qui nullum omnino alium, praeter quam legem civilem, titulum habent mutuo extrinsecum.

2. An peccet confessarius, qui dimittit in bona fide poenitentem, qui ex mutuo exigit lucrum lege civili statutum, absque extrinseco lucri cessantis, aut damni emergentis, aut periculi extraordinarii titulo.

Resp. ad primum: *Confessarium de quo in dubio non esse inquietandum, quousque S. Sedes definitivam decisionem emiseric, cui paratus sit se subiicere; adeoque nihil ob stare eius absolutioni in sacramento poenitentiae.*

Ad secundum: *Provisum in praecedenti dummodo poenitentes parati sint stare mandatis S. Sedis.*

ALIA DUBIA.

Vir quidam persuasus erat encyclicam Benedicti XIV non inhibere lucrum ex collatione pecuniae perceptum iuxta disposita a lege civili: eius haeredes quaerunt:

1. An encyclicam recte acceperit.

2. Etiam supposito quod male acceperit persuasus tamen recte accepisse, an haeredes ab omni reparatione se exemptos existimare valeant.

Resp. ad primum: *Acquiescant, dummodo parati sint stare mandatis.*

Ad secundum: *Provisum in primo.*

ALIA DUBIA.

(Renovatur responsio data Ep. Rhedonensi).

Episcopus Rhedonensis in Gallia exponit Sacrae Congregationi Inquisitionis, non eandem esse confessariorum suae dioecesis sententiam de lucro percepto ex pecunia negotiatoribus mutuo data, ut ea ditescant.

De sensu epistolae encyclicae *Vix pervenit* acriter disputatur. Ex utraque parte momenta afferuntur ad tuendam eam, quam quisque amplexus est, sententiam tali lucro faventem aut contrariam. Inde querelae, dissensiones, denegatio sacramentorum plerisque negotiatoribus isti diti scendi modo inhaerentibus et innumera damna animarum.

Ut animarum damnis occurrant, nonnulli confessarii mediam inter utramque sententiam viam se posse tenere arbitrantur. Si quis ipsos consulat de istiusmodi lucro, illum ab eo deterrere conantur. Si poenitens perseveret in consilio pecuniam mutuo dandi negotiatoribus, et obiciat sententiam tali lucro faventem multos habere patronos, et insuper non fuisse damnatam a S. Sede non semel ea de re consulta; tunc illi confessarii exigunt, ut poenitens promittat, se filiali obedientia obtemperaturum iudicio SS. Pontificis, si intercedat, quaecunque sit: nec, hac promissione obtenta, absolutionem denegant, quamvis probabilior credant opinionem tali mutuo contrariam. Si poenitens non confiteatur de lucro ex pecunia sic mutuo data et videatur in bona fide, isti confessarii, etiamsi aliunde noverint ab eo perceptum esse, aut etiamnum percipi istiusmodi lucrum, eum absolvunt, nulla ea de re interrogatione facta, quando timent, ne poenitens admonitus restituere, aut a tali lucro abstinere, recuset.

Inquit ergo dictus Episcopus Rhedonensis:

1. Utrum possit horum posteriorum confessariorum agendi rationem probare;

2. Utrum alios confessarios rigidiores ipsum adeuntes consulendi causa possit hortari, ut istorum agendi rationem sequantur, donec S. Sedes expressum ea de quaestione iudicium ferat.

† E. G. Episcopus Rhedonensis.

Resp. ad primum: *Non esse inquietandos.*

Ad secundum: *Provisum in primo.*

Testor ego infrascriptus notarius S. Romanae et Universalis Inquisitionis, decreta, de quibus supra, revera esse talia, qualia lata sunt in feria IV, 31 Augusti 1831.

Datum Romae, ex Cancellaria S. Officii, hac die 24 Septembris 1831.

ANGELUS ARGENTI S. Rom. et Univ. Inquis. Notarius.

QUESITI DEL CAPITULO DI LOCARNO.

Esposizione del Capitolo di Locarno.

Beatissimo Padre,

Il Capitolo di questa collegiata di Locarno, diocesi di Como, territorio Svizzero, ha la maggior parte delle proprie prebende in danaro, ricavato principalmente dall'estinzione delle decime avvenuta per decreto governativo: il qual danaro egli impiegare deve, per viverne dei frutti, ed adempire ai pesi annessi ai beneficii.

Per le circostanze de' tempi e de' luoghi, o non si trova affatto come investire il danaro suddetto in stabili fruttiferi, i quali scarseggiano assai in proporzione della popolazione, o per la carezza dei detti stabili non frutterebbe, che il due e mezzo per cento annualmente, il che peggiorerebbe eccessivamente le prebende già per se stesse meschine.

I censi si vogliono proibiti da queste leggi municipali, e sono mal sicuri, non esistendo in queste parti l'ufficio delle ipoteche, che accerti la libertà e sufficienza de' fondi su' quali vogliansi stabilire. Inoltre quegli stessi che per fare i loro interessi ci chiedono il danaro, ricusano ordinariamente di sottoporsi ai censi, e amano meglio di riceverlo a prestanza col contribuire il quattro o il cinque per cento annualmente.

Ciò premesso, si domanda:

(*Quesiti*). 1. Se la necessaria onesta sostentazione dei beneficiati, che dee provenire dal frutto dei capitali di tali prebende è dessa in tali circostanze un sufficiente titolo equivalente agli altri già approvati dalla Chiesa, per cui sia lecito un tale contratto di dare il danaro dotale di dette prebende a interesse del quattro o cinque per cento, dietro ipoteca di beni stabili e cauzione di persone note e solvibili, affine di assicurare la perpetuità delle prebende.

2. Se questo titolo supposto ammissibile si possa estendere anche a favore delle chiese, monasteri e altri luoghi pii, come anche dei pupilli e di altre persone, che si ritrovano nelle circostanze medesime di sopra descritte, ed hanno bisogno di far fruttare il proprio danaro per sostentarsi onestamente.

3. Se le leggi e procedure civili che ormai approvano generalmente tali contratti e li fanno eseguire, non che il comune tacito consenso dei popoli, che per l'uso invalso de' secoli sembra li abbiano per maggior comodo e facilità sostituiti ad altri contratti più complicati e difficili, bastino a giustificarli.

4. Se sia attendibile l'autorità del nostro Ordinario e di molti savii e dabbene ecclesiastici, che avute di mira le circostanze suddette opinano favorevolmente, e simili contratti approvano.

5. Qual considerazione meritino in proposito le ragioni che adduce Scipione Maffei ne' suoi tre libri *Dell'impiego del danaro*, dedicati a Benedetto XIV ed approvati dall'inquisitore di Padova l'anno 1744.

6. Se la bolla *De usuris* emanata dalla fel. me. di Benedetto XIV l'anno 1745 probabilmente in sequela dell'opera del Maffei al n. 3 di essa, all'articolo *De contractu autem*, e seg., si possa interpretare favorevolmente a tali contratti.

7. Supposti illeciti tali contratti che si ha a risolvere intorno a quelli già fatti ed ai frutti già percepiti?

Se tali contratti si possano rendere leciti almeno coll'assumere il pericolo fortuito del fondo assegnato in pegno a carico della prebenda, colle dovute proposizioni, come nei censi.

I sottoscritti oratori umilmente da V. S. desiderano ed implorano una chiara ed opportuna decisione di questi loro dubbi per regolamento delle proprie e delle altrui coscienze generalmente agitate in proposito.

Locarno 13 Maggio 1831.

L'agente aggiunge la generale e grandissima scarsezza di numerario, o dei fondi, e questi ordinariamente in possesso di pochi.

Tolta la prestanza di danari, i possidenti per la maggior parte inabili al commercio e alle arti, consumati i pochi capitali si ridurrebbero facilmente alla miseria.

Gli altri non potrebbero sprovvisti di danaro proprio e di fondi stabili da cambiare in contanti, non potrebbero avvantaggiare coll'industria.

Mancando Monti di Pietà, sarebbero obbligati sovente a vendere la piccola eredità paterna, e sovente a vilissimo prezzo, nelle loro necessità.

L'agitazione delle coscienze è oltre modo grande. Onde diversi Ordinari, tutto considerato, si sono pronunciati in favore. Altrimenti nascerebbe un dissesto generale, e totale impedimento degli affari e dell'industria.

Feria IV, Augusti 1831.

Responsio Congregat. S. Officii,
31 Augusti 1831.

Propositis superioribus capituli Collegiatae Locarni precibus, quae iam per manus una cum DD. consultorum suffragiis distributae fuerant, eminentissimi et reverendissimi DD. dixerunt:

Ad 1, 2, 3, 4: *Non esse inquietandos et acquiescant, dummodo parati sint stare mandatis Sanctae Sedis.*

Ad 5, 6, 7, 8: *Consulant encyclicam Benedicti XIV Vix pervenit, et probatos auctores.*

Feria IV, 7 Septembris 1831.

*Approbatio S. Pontificis Gregorii XVI,
7 Septembris 1831.*

Sanctissimus D. N. Gregorius XVI in solita
audientia R. P. D. Assessori S. Officii imperti-
ta, Eminentissimorum resolutiones approbavit.

AD SACRAM POENITENTIARIAM.

Iterum exponit orator infrascriptus.

(Denavit, professor theologiae in seminario
Sancti Irenaei Lugdunensis).

Iterata expositio professor. Denavit.

Ex responso Sacrae Poenitentiariae ad ora-
torem infrascriptum directo die 16 Sept. 1830
absolvendi sunt presbyteri qui contendunt le-
gem principis esse titulum sufficientem et le-
gitimum aliquid percipiendi ultra sortem in
mutuo, absque alio titulo a theologis commu-
niter admissio, donec S. Sedes definitivam de-
cisionem emisit, cui parati sint se subiicere:
et huic responso humiliter et libenter acquiesco.

Attamen, salvo Sacrae Poenitentiariae re-
sponso praefato, consultis auctoribus probatis,
et attenta doctrina omnium fere seminariorum
Galliae, ac praesertim eorum quae a presbyteris
Congregationis Sancti Sulpitii diriguntur, sen-
tentia, quae relicit titulum legis civilis tanquam
insufficientem, videtur longe probabilior, secu-
rior et sola in praxi tenenda, donec S. Sedes
definierit.

Quapropter fidelibus qui a me consilium pe-
tunt, utrum possint auctarium percipere ex
mutuo et qui nullum habent titulum a theo-
logis communiter admissum, praeter titulum
legis civilis, respondeo, eos non posse praefa-
tum auctarium exigere et denego absolutionem
sacramentalem, si exigant. Pariter denego ab-
solutionem iis qui perceptis huiusmodi usu-
ris, id est vi solius tituli legis nolunt restituere.

Quaeritur 1: *Utrum durius et severius me
habeam erga huiusmodi fideles.*

2. *Quae agendi ratio in praxi tenenda erga
fideles, donec S. Sedes definitivam sententiam
emisit.*

Lugduni, 24 Septembris 1831.

DENAVIT, Prof.

*Iterata responsio Sacrae Poenitentiariae,
11 Novembris 1831.*

Sacra Poenitentia, perpensis dubiis quae
ab oratore proponuntur, respondet:

Ad primum: *Affirmative; quandoquidem ex
dato a Sacra Poenitentia responso liquet fi-
deles huiusmodi, qui bona fide ita se gerunt
non esse inquietandos.*

Ad secundum: *Provisum in primo: unde
orator priori Sacrae Poenitentiariae responso*

*sub die 16 Septembris 1830 sese in praxi con-
formare studeat.*

Datum Romae, in Sacra Poenitentia, die
11 Novembris 1831.

A. F. DE RETZ, S. Poenitentiariae regens.

F. FRICCA, S. Poenitentiariae Secretarius.

Praefata responsa alias per Sacrae Poeniten-
tiae officium data, vera esse et omni fide
digna testamur.

Datum Romae, in Sacra Poenitentia, die
11 Ianuarii 1833.

Loco ✠ Sigilli S. Poenitentiariae.

E. Card. DE GREGORIO M. P.

Expositio professoris Avvaro.

Em. et rev. domine. Regia lex pedemontana
universim et sine ulla restrictione permittit,
ut quisquis alteri cuicunque pecuniam mutuatur,
stipulare et exigere possit annum auctarium
5 pro 100 supra sortem. Hinc in Pinaroliensi,
aliisque finitimis dioecibus gravissima inter
theologos fervet controversia, an in casibus, in
quibus ex una parte nullus adest titulus lucri
cessantis vel damni emergentis, vel periculi ex-
traordinarii sortis amittendae; ex altera vero
praeceptum charitatis erga proximum non obli-
gat ad mutuandum simpliciter ac nudo mutuo,
licet mutuanti illud auctarium recipere et reti-
nere? Alii enim auctarium illud omnino usu-
rarium et illicitum; alii vero ab omni usurae
labe immune prorsus, licitumque esse propu-
gnant: et quod controversiam valde implica-
torem reddit, omnes gloriantur se niti aucto-
ritate Benedicti XIV aut saltem eum sibi nul-
latenus adversari.

Nimirum theologii qui primam sententiam
tuentur, dicunt auctarium de quo agitur a Be-
nedito XIV. reprobatur fuisse, implicite qui-
dem in encyclica diei 1 Novembris 1745 *Vix
pervenit*, ut patet ex attenta eius lectione, ex-
plicitate vero in opere de Synodo dioec., l. 10,
cap. 4, n. 2 et 3, his verbis: *Graecis (schis-
mat.) ex parte consensit Calvinus, qui ad cap. 18
Ezechielis, licere docuit aliquod moderatum lu-
crum, non quidem a paupere, sed divite, prae-
cise ratione mutui, exigere, Errorem a Cal-
vino obiter insinuat, ex professo propugna-
vit Carolus Molinaeus in suo tractatu de Usu-
ris, ubi, n. 10, audacter affirmat usuram non
esse prohibitam, nisi in quantum est contra
charitatem... Eandem pravam opinionem am-
plexatus, alia ratione defendit Claudius Sal-
masius in duplici tractatu, altero inscripto de
Usuris, altero de Trapezitico Fenore, quibus
in locis usuram, nisi charitatem laedat, ab
omni culpa absolvit, eo quod sit merces loca-
tae pecuniae. Impiae Calvini et Molinaei opi-
nioni non veriti sunt subscribere pauci quidam*

doctores catholici... (et cum agitur de mutuo) *quo pecunia, aliave res datur ad negotiationem... a feneratoris labe excusant lucrum, quod ex mutuo percipitur, dummodo sit moderatum, modumque servet a patriae legibus definitum.* Porro etsi Benedict. XIV, in Synodo dioecesana, solum loquatur ut privatus doctor, ipse tamen sine dubio omnium optime sciebat quid in sua encycl. reprobare voluisset, adeoque quidquid circa usuram postea scripsit in synodo, et signanter citato 4, n. 10, doctrinam in encycl. definitam summam refert, habendum est tanquam eiusdem encycl. explicatio, a qua recedere piaculum sit.

Theologi vero qui tuentur secundam sententiam, dicunt auctarium illud non percipi ex mutuo *ipsius ratione mutui, vel solius causa mutui, vel vi mutui ipsius, vel praecise ratione mutui, hoc est lucri cessantis, damni emergentis, aliove extrinseco titulo remoto*; quod veluti usurarium, atque omni iure illicitum meritisime reprobavit Benedictus XIV tum in encycl. § 3, num. 1 et 2, tum citato loco de Synodo, n. 2: *Sed ratione, causa, vi ac titulo extrinseco legis civilis*, dominium auctarii ex mutuario in mutuantem transferentis, eo modo quo rerum dominium ex uno in alium transfertur per legitimam praescriptionem; vel *ratione publici boni*, quod, mutatis circumstantiis, in praesenti rerum statu, absque illo auctario, vix aut ne vix quidem obtineri posset; vel *ratione ultronei taciti ac mutui consensus* in auctarium a lege permissum ex parte totius generatim societatis, cui inest ius disponendi de rebus suis, prout ei libuerit, et speciatim ex parte eorum qui modo pecunia abundant, et modo indigent; ac modo pecuniam mutuo dant, modo vero accipiunt; vel *ratione consuetudinis* in orbe catholico fere ubique receptae, etiam apud homines timoratae conscientiae, auctarium moderatum, et a patriae legibus definitum exigendi; vel ob alias huiusmodi causas, quas Bened. XIV nullibi expendit aut memoravit. Ad argumentum autem quod ex encycl. et ex opere de Synodo dioeces., deducunt primae sententiae patroni, quadrupliciter respondent.

Respondent 1°. Benedictum XIV in encycl. *Vix pervenit*, hoc unum statuuisse, tunc scilicet ex mutuo nullum auctarium, etiam moderatum, ultra sortem recipi posse, cum quis vel tenetur simplici ac nudo mutuo, absque ullo auctario, alteri succurrere; quod ex praecepto charitatis, ex eoque solo, locum habet in multis casibus, idque ex eo quod tunc nullus cum mutuo concurrere potest legitimus titulus aliquid supra sortem exigendi: vel mutuum dat in iis casibus in quibus nullum alium iustum contractum, praeter unum mutuum, celebrare potest; quod etiam accidit in multis circumstantiis, verb. gr. cum alteri credit vinum,

oleum, etc., ut patet ex § 3, n. 5, ubi postquam definivit, falso et temere affirmari, reperiri semper, ac praesto ubique esse vel una cum mutuo titulos alios legitimos, vel, secluso etiam mutuo, contractus alios iustos, quorum vel titulorum, vel contractuum praesidio, quotiescunque pecunia, frumentum, aliudve id generis, alteri cuicunque creditur, toties semper liceat auctarium moderatum, ultra sortem integram, salvamque recipere: *Eumque* (qui ita affirmaret) *non modo divinis documentis, et catholicae Ecclesiae de usura iudicio, sed ipsi etiam humano communi sensui ac naturali rationi procul dubio adversari*; huius definitionis rationem reddit, et concludit his notabilibus verbis: *Neminem enim id saltem latere potest, quod multis in casibus tenetur homo simplici ac nudo mutuo alteri succurrere, ipso praesertim Christo Domino edocente*: Volenti mutuari a te, ne avertaris; et quod simpliciter multis in circumstantiis, praeter unum mutuum, alteri nulli vero iustoque contractui locus esse possit. Ac proinde, iuxta Benedictum XIV, quoties mutuo datur pecunia, et praeceptum charitatis non obligat ad eam mutuandam simplici ac nudo mutuo, semper una cum mutuo reperiri posse, quinimo praesto ubique esse legitimum aliquem titulum, v. gr. *legem civilem, publicum bonum*, etc., cuius praesidio liceat auctarium moderatum ultra sortem recipere, iuxta tritam illam regulam: *In necessariis expressio unius est exclusio alterius*; aut saltem Benedictum XIV huic sententiae nullatenus adversari.

Respondent 2°. huic quoque sententiae nullatenus adversari Benedictum XIV in iis quae circa usuram scripsit cit. cap. 4 de Synodo, num. 2 et 3, quia ibi solum docet, perpetuae catholicae Ecclesiae de usura doctrinae post Graecos schismaticos contradixisse tum Calvinum, qui erronee docebat aliquod moderatum lucrum ex mutuo, *praecise ratione mutui* (in quo sita est usurae essentia) licite a divitibus exigi posse; tum Carolum Molinaeum, qui audacter affirmabat huiusmodi *usuram* a Calvino admissam, et suapte natura malam, non esse prohibitam, nisi in quantum est contra charitatem; tum Claudium Salmasium, qui eandem *usuram*, nisi charitatem laederet, ab omni culpa prave absolvebat, falso eo quod sit merces locatae pecuniae; tum demum paucos quosdam doctores illos catholicos, qui impiae Calvini et Molinaei opinioni *subscribere* non verentes, una cum ipsis audacter affirmabant et erronee docebant *usuram non esse prohibitam, nisi quantum est contra charitatem*, atque a feneratoris labe excusari lucrum quod a negotiatoribus exigitur, percipiturque ex mutuo, *praecise ratione mutui*, dummodo sit moderatum, modumque servet a patriae legibus definitum. Haec omnia profecto, ne latum quidem unguem differunt a doctrina quae continetur in

encyclica. At vero aliud est, usurarium et illicitum esse auctarium, etiam moderatum, et a patriae legibus definitum, quod percipitur ex mutuo, *praecise ratione mutui*; aliud est, usurarium ac illicitum esse moderatum illud auctarium a patriae legibus definitum, quod percipitur ex mutuo, non *praecise ratione mutui*, sed *ratione legis civilis*, vel ob extrinsecas alias causas paulo supra commemoratas: primum affirmat Benedictus XIV, de altero ne verbum quidem facit.

Respondent 3°. in hypothesi quod Benedictus XIV in synodo huic sententiae reipsa adversaretur, nullo modo culpandum fore qui, solidis rationibus innixus, a privata eius opinione seu explicatione modeste recederet, quum ille ipse in fine praefationis ad synodum dioecesanam aperte profiteatur, *omnibus in rebus, quibus nullum ex publica Ecclesiae auctoritate pondus accessit*, qualis procul dubio est explicatio, de qua agitur, *nihil se in synodo definire, ac veluti decretorium exhibere velle*, allata etiam ad hoc comprobandum auctoritate Melchioris Cani, et exemplo Innocentii IV, qui, etsi commentaria sua in libros decretalium scripserit, cum summum pontificatum gereret, *non tamen hoc sibi unquam arrogavit, ut quidquid in eo opere scripsisset, pro re definita haberetur, sed facile passus est opiniones suas, quas tamquam privatus doctor proposuerat, ab aliis doctoribus oppugnari, ut patet*, etc.

Respondent 4°. in hypothesi quoque quod Benedictus XIV huic sententiae adversaretur in encyclica, iam inde nullum amplius argumentum peti posse ad reprobandum moderatum illud auctarium a lege permissum, quod percipitur in praesenti rerum statu: quia circumstantiarum mutatio aliquam inducere potuit, imo vero manifestam induxit variationem, non quidem quoad principia, quibus nititur catholicae Ecclesiae de usura et mutuo doctrina, quaeque eadem semper ac omnino invariabilia sunt, sed quoad eorum applicationem.

Ego, diligenter considerata, prout tenues ingenii mei vires ferunt, Benedicti XIV doctrina, ut moderatius sic probabilius illud existimo: dubitari merito posse, utrum ea doctrina, se sola, huic controversiae dirimendae sufficiat, necne. Verum cum, etiam posita hac mea opinione, cui parum fidere debeo, incertum adhuc remaneat, num auctarium illud tuta conscientia recipi possit; ut, sublata omni incertitudine, sit mihi parata facultas apte respondendi quibusdam confessariis, qui novissime circa eandem controversiam me consuluerunt, tum et aliis, qui ratione munerum, quibus perfungor, sive intra sive extra sacrum poenitentiae tribunal consulturi sunt, Vestram Eminentiam suppliciter rogo obtestorque in Domino, ut mihi transmittat resolutionem trium quaestionum, quas hic subiicio.

(Quaesita). 1°. An auctarium, de quo agitur, licitum sit. Et quatenus haec quaestio ex doctrina Bened. XIV aliisque Sedis Apostolicae iudiciis directe resolvi nequeat:

2°. An poenitentes, qui auctarium illud, sive bona, sive dubia, aut mala fide receperunt, sacramentaliter absolvi possint, nulla facta aut promissa hic et nunc restitutione, dummodo serio promittant, se esse paratos ad exsequendum, quidquid super hoc negotio Sedes Apostolica determinaverit: Et quatenus affirmative, prout asserunt nonnulli ad hanc, aliasque similes quaestiones iam pluries nomine S. Officii et Sedis Apostolicae provisorie rescriptum fuisse, de quibus tamen rescriptis eorumque tenore mihi non constat:

3°. An iis pariter, qui neque ullum habent titulum lucri cessantis, vel damni emergentis, vel periculi extraordinarii sortis amittendae, neque versantur in casibus, in quibus praeceptum charitatis erga proximum eos obligat ad mutuandum simplici ac nudo mutuo, liceat pecuniam mutuo dare, stipulato aut convento annuo auctario 5 pro 100 supra sortem, prout lex regia permittit, sub eadem conditione de parendo futuris Sedis Apostolicae super hoc negotio determinationibus.

Maxima fretus fiducia, quod Eminentia Vestra votis meis in re mihi adeo necessaria benigne obsecundabit, sum eroque semper,
Pinerolii, die 22 Ian. 1832.

Eminentiae Vestrae,

Humil. obseq. et addict. servus,

Ioseph. Antonius AVVARO, sacrae theologiae doctor, et regius eiusdem facultatis professor, canonicus theologus et provicarius generalis.

SACRA POENITENTIARIA.

(Responsio Sacrae Poenitentiae, 11 Februarii 1832). Dilecto in Christo Iosepho Antonio Avvaro transmittendas censuit resolutiones alias datas ad quaedam dubia circa usuras, scilicet:

1. Utrum confessarius possit in conscientia denegare absolutionem presbyteris, qui contendunt legem principis esse titulum sufficientem percipiendi aliquid ultra sortem, absque alio titulo vel lucri cessantis, vel damni emergentis:

2. Utrum debeat.

Resp. ad utrumque: *Non esse inquietandos, quousque S. Sedes definitivam decisionem emisserit; cui parati sint se subiicere; adeoque nihil obstare eorum absolutioni in sacramento Poenitentiae.*

ALIA DUBIA

(Renovatur responsio data Ep. Veronensi).
1°. An confessarius ille possit absolvi, qui, li-

cet Bened. XIV et aliorum SS. Pontificum de usura definitiones noverit, docet, ex mutuo divitibus aut negotiatoribus praestito percipi posse, praeter sortem, lucrum quinque pro centum, etiam ab iis qui nullum omnino alium, praeterquam legem civilem, titulum habent mutuo extrinsecum.

2. An peccet confessarius, qui dimittit in bona fide poenitentem, qui ex mutuo exigit lucrum lege civili statutum, absque extrinseco lucri cessantis, aut damni emergentis, aut periculi extraordinarii titulo.

Resp. ad primum: *Confessarium, de quo in dubio, non esse inquietandum, quousque S. Sedes definitivam decisionem emisit, cui paratus sit se subiicere; adeoque nihil obstande eius absolutioni in sacramento Poenitentiae.*

Ad secundum: *Provisum in praecedenti, dummodo poenitentes parati sint stare mandatis S. Sedis.*

ALIA DUBIA.

Vir quidem persuasus erat encyclicam Bened. XIV non inhibere lucrum ex collatione pecuniae perceptum iuxta disposita a lege civili: eius haeredes quaerunt:

1°. An encyclicam recte acceperit.

2°. Etiam supposito quod male acceperit, persuasus tamen recte accepisse, an haeredes ab omni reparatione se exemptos existimare valeant.

Resp. ad primum: *Acquiescant, dummodo parati sint stare mandatis S. Sedis.*

Ad secundum: *Provisum in primo.*

ALIA DUBIA.

1. An possit eorum confessariorum agendi ratio probari, qui, dum tenent uti probabiliorum opinionem contrariam lucro ex pecunia negotiatoribus mutuo data, poenitentes eo modo lucrum percipientes ut ditescant, absolvent, quando nempe isti, obliantes sententiam lucro faventem non fuisse damnatam a S. Sede, promittunt tamen obedire iudicio S. Pontificis, si intercedat: et similiter agunt, quando poenitentes, lucrum percipientes in bona fide, de eo non confitentur, licet aliunde noverint, ipsos percipere lucrum, ut supra, nulla de ea re facta interrogatione, quando timent, ne poenitentes, admoniti restituere aut a tali lucro abstinere, recusent.

2. Utrum Episcopus possit hortari rigidiores confessarios consulendi causa ipsum ad-euntes, ut priorum confessariorum agendi rationem sequantur, donec S. Sedes expressum ea de quaestione iudicium ferat.

Resp. ad primum: *Non esse inquietandos.*

Ad secundum: *Provisum in primo.*

Datum Romae, in Sacra Poenitentia, die 16 Febr. 1832.

E. Card. DE GREGORIO, m. p.

D. FRATELLINI, S. P. secr.

VII.

RESPONSUM

S. POENITENTIAE APOSTOLICAE

Ad preces moderni Episcopi Aquensis Sanctae Sedi porrectas ad impetrandam normam circa varias quaestiones, quae de usura diversimode ab auctoribus definiuntur, idque pro quiete tam fidelium quam confessariorum.

(Responsum S. Poenitentiae Ep. Aquensi, 23 Nov. 1832). Sacra Poenitentia ven. in Christo Patri Episcopo oratori communicandas censuit resolutiones alias datas ad quaedam dubia circa usuram, scilicet:

DUBIA.

1. Utrum confessarius possit in conscientia denegare absolutionem presbyteris, qui contendunt legem principis esse titulum sufficientem percipiendi aliquid ultra sortem, absque alio titulo vel lucri cessantis, vel damni emergentis:

2. Utrum debeat.

Resp. ad utrumque: *Non esse inquietandos, quousque S. Sedes definitivam decisionem emisit, cui parati sint se subiicere; adeoque nihil obstande eorum absolutioni in sacramento poenitentiae.*

ALIA DUBIA.

(Renovatur responsum datum Episc. Veronensi). An confessarius ille possit absolvi, qui, licet Benedicti XIV et aliorum Summorum Pontificum de usura definitiones noverit, docet ex mutuo divitibus aut negotiatoribus praestito percipi posse, praeter sortem, lucrum quinque pro centum, etiam ab iis qui nullum omnino alium praeterquam legem civilem titulum habent mutuo extrinsecum:

An peccet confessarius qui dimittit in bona fide poenitentem, qui ex mutuo exigit lucrum lege civili statutum, absque extrinseco lucri cessantis, aut damni emergentis, aut periculi extraordinarii titulo.

Resp. ad primum: *Confessarium, de quo in dubio, non esse inquietandum, quousque S. Sedes definitivam decisionem emisit, cui paratus sit se subiicere; adeoque nihil obstande eius absolutioni in sacramento poenitentiae.*

Ad secundum: *Provisum in praecedenti, dummodo poenitentes parati sint stare mandatis S. Sedis.*

ALIA DUBIA.

Vir quidam persuasus erat encyclicam Benedicti XIV non inhibere lucrum ex collatione pecuniae perceptum iuxta disposita a lege civili. Eius haeredes quaerunt:

1. An Encyclicam recte acceperit:
2. Etiam supposito quod male acceperit, persuasus tamen recte accepisse, an haeredes ab omni reparatione se exemptos existimare valeant.

ALIA DUBIA.

1. An possit eorum confessoriorum agendi ratio probari, qui, dum tenent uti probabilior opinionem contrariam lucro ex pecunia negotiatoribus mutuo data, poenitentes eo modo lucrum percipientes ut ditescant, absolvunt, quando nempe isti, obiicentes sententiam lucro faventem non fuisse damnatam a S. Sede, promittunt tamen obedire iudicio S. Pontificis, si

intercedat; et similiter agunt, quando poenitentes, lucrum percipientes in bona fide, de eo non contentur, licet aliunde noverint ipsos percipere lucrum, ut supra, nulla de ea re facta interrogatione, quando timent ne poenitentes admoniti restituere, aut a tali lucro abstinere, recusent.

2. Utrum Episcopus possit hortari rigidiores confessarios consulendi causa ipsum adeuntes, ut priorum confessoriorum agendi rationem sequantur, donec S. Sedes expressum ea de quaestione iudicium ferat.

Resp. ad 1: *Non esse inquietandos.*

Ad 2: *Provisum in primo.*

Datum Romae in S. Poenitentiaria, die 23 Novembris 1832.

A. F. DE RETZ, S. P. regens.

Loco ✠ Sigilli.

D. FRATELLINI, S. P. Secret.

OFFICIUM DIVINUM, MISSA

Decreta, et quidem non pauca, S. Rit. cong. divini officii recitationem ac missae celebrationem spectantia, sub v. RUBRICAE ad calcem tom. VI inseremus.

OLEUM INFIRMORUM

S. ROMANAE, ET UNIVERSALIS INQUISITIONIS DECRETA.

Dubium propositum fuit a R. P. D. Episcopo Veronensi: *Utrum, deficiente oleo infirmorum, liceat administrare sub conditione sacramentum extremae unctionis oleo a simplici sacerdote benedicto, saltem in casu extremae necessitatis, ut cum moribundus sensibus destitutus, nullum doloris signum, neque ante dedit, neque praeberet.*

Feria iv, die 15 Iunii 1850 in Congregatione generali S. Officii habita in palatio apostolico Vaticano coram eminentissimis et reverendissimis DD. S. R. E. Cardinalibus contra haeticam pravitatem generalibus inquisitoribus, proposito supra scripto dubio una cum voto DD. consultorum, iidem eminentissimi et reverendissimi DD. dixerunt: *Dentur decreta anni 1611 et 1842.*

Eadem die et feria, Sanctissimus D. N. Pius div. Prov. PP. IX, in audientia R. P. D. Assessori S. Officii impertita, audita relatione suprascripti dubii una cum eminentissimorum DD. Cardinalium generalium inquisitorum suffragiis, resolutionem ab iidem eminentissimis DD. datam approbavit.

Angelus ARGENTI

S. R. et universalis Inquisitionis notarius.

Decreta lata a S. Congregatione Romanae et

universalis inquisitionis super dubio: *An sacramentum extremae unctionis oleo ab Episcopo non benedicto ministrari valide possit.*

Feria v, coram SS., die 13 Ianuarii 1611, SS. D. N. P. Paulus V in Congregatione generali coram se habita, praevio maturo examine et censura propositionis, quod nempe *Sacramentum extremae unctionis, oleo ab episcopali benedictione non consecrato ministrari valide possit*: auditis DD. Cardinalium suffragiis, dictam propositionem temerariam, ac errori proximam.

Feria iv, die 14 Septembris 1842.

In Congregatione generali habita in conventu S. Mariae supra Minervam, coram eminentissimis et reverendissimis DD. S. R. E. Cardinalibus inquisitoribus, proposito dubio: *An in casu necessitatis parochus ad validitatem sacramenti extremae unctionis uti possit oleo a se benedicto*; iidem eminentissimi et reverendissimi DD. decreverunt: *Negative, ad formam decreti feriae v, coram SS., diei 13 Ian. 1611, eadem die et feria SS. D. N. D. Gregorius div. Provid. PP. XVI, in audientia assessori S. Officii impertita, resolutionem eminentissimorum approbavit*¹.

Angelus ARGENTI

S. R. et universalis Inquisitionis notarius.

¹ Vide Benedict. XIV, de Synod. dioecesis, lib. 8, cap. 1.

ORDO

S. CONGREGATIONIS CONCILII DECRETUM

De titulo ordinationis, ubi plura notatu digna.

Die Sabbati 8 Iulii 1719.

Sanctae Crucis de la Sierra in Indiis Occidentalibus. Licet a Sacro Conc. Trid., sess. 21, cap. 2, de Reform., statutum fuerit, neminem promoveri posse ad sacros ordines, nisi prius legitime constet, eum habere beneficium ecclesiasticum sufficiens ad honestam sustentationem, vel ad minus patrimonium vel pensionem⁴, in hypothesi tamen, in qua Episcopus iudicaverit, quod obtinens patrimonium seu pensionem sit ad sacros ordines assumendus pro necessitate vel commoditate Ecclesiae, et antiquorum canonum poenae fuerint ibidem a sacro Concilio innovatae, non ita quidem, ut ordinatus sine titulo sufficienti sit suspensus, et ministrando fiat irregularis, iuxta textum in can. *Neminem*, et in can. *Sanctorum*, dist. 70, sed ita ut ordinans teneatur sic ordinato alimenta subministrare, donec ille beneficium ecclesiasticum consequatur, iuxta textum in cap. *Cum secundum* de Praebendis, et late disputata ad sensum huius Sacrae Congregationis per Fagnanum in cit. cap. *Cum secundum*, num. 63 et seqq., ubi solum sub n. 68 docet, poenam suspensionis clericum sine titulo sufficienti ordinatum afficere in casu, in quo ipse ordinantem decepit falsas producendo probationes super sui tituli congruitate; et licet interpretando allegatum textum Concilii, Sacra haec Congregatio de mense Octobris anni 1589 ut in Regestis, lib. 6, pag. 58, plura proposuerit generalia dubia examinanda,

inter quae illud reperitur: *An habens ex propria industria et honesto labore tantum lucrum, quantum satis est ad vitae sustentationem, promoveri valeat*: negative responderit.

Exempla nihilominus non desunt, in quibus, urgente ecclesiarum necessitate, concessum fuit, ut fieri posset ab Episcopis ordinatio clericorum saecularium, etsi illi nec beneficium, nec patrimonium obtineant; et praetermisso quidem exemplo ecclesiae metropolitanae Florentinae, in qua usque adhuc viget privilegium ab Eugenio IV concessum, ut clerici qui eidem inservierint spatio decem annorum, ordinibus sacris initiari subinde valeant, licet nec beneficium nec patrimonium obtineant, a Summo Pontifice Urbano VIII, die 13 Mart. 1640, concessum fuit alumni seminarii Pragensis, ut ordines recipere valeant sine titulo beneficii aut patrimonii, sed solum ad titulum missionis, prout ab eodem Pontifice praecedenter concessum fuerat die 18 Maii 1638 alumni collegii de Propaganda Fide. Alumni collegii Illyrici a Gregorio XIII instituti, et ab Urbano Papa VIII restaurati in civitate Laetana, privilegio potiuntur ordinationis sine beneficio ecclesiastico et patrimonio, nulla facta mentione tituli missionis, ut legitur in privilegio ab eodem Urbano concessio prima Iunii, anno 1627. Consimile est privilegium ab eodem Pontifice concessum collegio Fuldensi pro scholaribus Germanicae nationis, nec non collegio Pra-

⁴ Necessaria vitae alimenta ne clericorum quis emendicare turpiter cogatur, consuevit ab initio Ecclesia providere, ut quisque de altare vivat, cunctique singulatim sacros ordines suscepturi congruam ab ecclesia, cui addicuntur, accipiant praebendam, olim diurnam vel menstruam, mox annuam; vel perpetuo fruantur beneficio, saltem simplici, aut cappellania itidem perpetua aut ecclesiastica pensione, aut certis tandem patrimonii profanis redditibus cappellanas quod attinet, mobiles, et ad nutum patronorum amovibiles et manuales, non idoneas titulo ordinationis saepe iudicavit S. Congregat. Conc., praesertim in Bariensi 2 Iul. 1641. P. Corrad. in Prax. benefic., lib. 1, cap. 2, num. 46. Nisi patroni aliquam sui patronatus haereditarii cappellania *ordinando* contulerint in perpetuum, cum pacto eum nunquam amovendi, vel consenserint eam perpetuo ordinationis titulo subici. Id enim fas esse in patronatu haereditario, quia haeredes factum defuncti nequeunt revocare, secus in patronatu familiari aut gentilitio, quem consanguinei successores non beneficio ac voluntate morientium possessorum, sed iure proprio nanciscuntur, probe monent Pitonius de Controver. patron., alleg. 100, num. 47; Amostaz. de Causis piis, lib. 3, cap. 1, num. 42, et caeteri. At publica necessitas, et alicuius ecclesiae paupertas fecit aliquando,

ut S. Congreg. Conc. ordinationem titulo cappellaniae gentilitiae et nobilis indulgeret, spondentibus patronis *ordinandum* vita durante non amoturos, ut in Mutinensi 17 Dec. 1690, et Eugubina 17 Apr. 1706. Item S. Congregatio Episcoporum in S. Agatha Gothorum 17 Octobris 1617, apud Monacellum tom. 2, tit. 13, formul. 13, num. 17. Tum ea frequentius Indulta *deputationum ad vitam* Sedes Apostolica dare per Datariam consuevit. In iisque adiicitur quandoque clausula, ut statim ac *ordinandus* congruam vitae sustentationem aliunde quaesiverit, cappellania ad suam mobilem redeat naturam.

Quantum denique ad pensionem spectat, notandum, illam pro sufficienti titulo ordinationis haberi, quam scilicet Apostolica Sedes iure perpetuo reservaverit et indulserit ad ipsius pensionarii vitam super alicuius beneficii vel ecclesiae fructibus. Nam quae ob bonum pacis ad conciliandos animos contententium in foro episcopali patronorum, plurimumque ab eis praesentatorum; vel ob paupertatem benemerentis clerici; vel ob permutationem inaequalium beneficiorum reservatur aliquando ab Episcopis, ea, moriente beneficiario, extinguitur, nec successorem afficit, quamvis pensionarius supervixerit. — Ex Carolo Gagliardo, Inst. canon., lib. 2, tit. 10 de Sacram. ordin., num. 67. (EDIT. CASINENSES).

gensi, uti plenius deprehendi valet ex collectione bullarum et decretorum Congregationis de Propaganda Fide, impressa, sed nunquam absoluta, nec publicata.

Cohaerenter ad haec, Episcopus S. Crucis de la Sierra in Indiis occidentalibus, cum in suis litteris ad Summum Dominum nostrum datis, exposuerit, quod in civitate S. Laurentii della Baranca, quae loco alterius S. Crucis, quae amplius non existit, subrogata fuit, duo tantum sunt parochi, et duo ministri in cathedrali, decanus videlicet et archidiaconus, quodque nullus superest modus cappellanas aut beneficia erigendi, ad quorum titulos clerici ordinari valeant, et quod tandem impossibile est extraneos advocare, qui ad dictas regiones accedant, ex quo nullum est huius provinciae cum aliis commercium, et sic Sanctitati Suae

supplicaverit pro facultate initiandi sacris ordinibus eius regionis incolas, licet titulum beneficii aut patrimonii non habeant, et multo magis, cum nullum adsit periculum, quod promoti mendicare conspiciantur, quia nullus in dicta regione est, qui mendicet, et a Sanctitate Sua fuerint preces remissae ad hanc Sacram Congr., disputandum in praesenti proponitur dubium.

An Episcopo Sanctae Crucis de la Sierra sit indulgendum, ut promovere valeat ad sacros ordines in civitate S. Laurentii della Baranca eos, quos ipse necessarios iudicaverit, licet nec beneficium, nec pensionem, nec patrimonium obtineant.

Pro gratia dummodo non excedat numerum duodenarium. Ex Thes. Resolut. S. C. Conc. tom. 1, pag. 215 et seqq.

FINIS TOMI QUINTI.

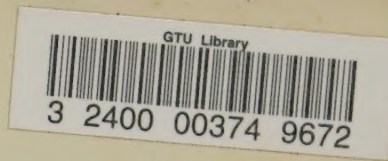

REIMPRIMATUR

Fr. Raphael Pierotti, Ord. Praed., S. P. A. Magister.

REIMPRIMATUR

Iulius Lenti, Patriarcha Constantinop., Vicesgerens.

LIBRARY USE ONLY

**GTU Library
2400 Ridge Road
Berkeley, CA 94709
(510) 649-2500**

